SŁOWNIK GEOGRAFICZNY
KRÓLESTWA POLSKIEGO
I INNYCH KRAJÓW SŁOWIAŃSKICH.

WYDANY

Pod Redakcyą

Filipa Sulimierskiego, redaktora *Wędrowca*, magistra nauk fizyczno-matematycznych b. Szkoły Główńej Warszawskiéj.

Bronisława Chlebowskiego, magistra nauk filologiczno-historycznych b. Szkoły Główńej Warszawskiéj.

Władysława Walewskiego, obywatela ziemskiego, kandydata nauk dyplomatycznych uniwersytetu dorpackiego.

Skład Główny w Redakcyi **Wędrowca,** ulica Nowy-Swiat Nr. 59.
(Kraków u D. E. Friedleina. Poznań u J. K. Żupańskiego.)
(Lwów, Gubrynowicz i Schmidt.)

TOM II.

WARSZAWA.
NAKŁADEM FILIPA SULIMIERSKIEGO i WŁADYSŁAWA WALEWSKIEGO.
Druk „WIEKU“ Nowy-Świat Nr. 59.

1881.

Дозволено Цензурою
Варшава, 28 Ноября 1880 года.

D.

(Ciąg dalszy).

Derenek, także *Doronok*, mały potoczek, wytryska w głębokim parowie w obr. gm. Podwerebiec przy granicy z Żywaczowem, połączywszy się z innym strumieniem z Issakowa płynącym, po krótkim biegu uchodzi do Dniestru z pr. brzegu. *Br. G.*

Dereniówka, wś, pow. trębowelski, nad potokiem, dopływem pobliskiego Seretu, oddalona od Trębowli o 7 kil. na południe, od Janowa na półn.-wsch. o 2 kil., $^1/_2$ kil. na półn. od Dołhego, o 7 kil. na półn. od Budzanowa, leży przy gościńcu rządowym trębowelsko-kopeczynieckim, w urodzajnem chociaż górzystem Podolu; w okolicy nie brak i lasów. Przestrzeń posiadłości większej: roli or. 446, łąk i ogr. 12, past. 30, lasu 152; posiadł. mniej. roli or. 1549, łąk i ogr. 81, past. 72 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 16, gr. kat., 775, izrael. 11, razem 802. Należy do rzym. kat. parafii w Janowie, gr. kat. parafii w Dołhem. Wieś ta posiada szkołę etatową i kasę pożyczkową z funduszem zakładowym 511 złr. w. a. Właściciel większej posiadłości: Justyn i Rozalia Koziebrodzcy. *B. R.*

Dereniówka, strumień, wypływa w obr. gm. Mszańca w pow. tarnopolskim, z pod południowegu stoku wzgórza mszanieckiego (360 m.); przepływa wieś Mszaniec, a następnie przez obręb gm. Dereniówki (pow. trembowelski), po pod Łysą Górę na płn.-zachód, następnie we wsi Dereniówce na południe; wreszcie wszedłszy w obr. gm. Dołhego, płynie na zachód; przed samem ujściem zwraca się znowu na południe. Wpada do Seretu z lew. brzegu. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Dereniucha al. *Mołdawka* (*Sucha D.*, *Mokra D.* i *D.*), trzy małe strugi, wpadające do Bohu obok siebie na tem kolanie, które Boh czyni ku północy poniżej Witoldowego Brodu, pod m. Hołoskowem.

Dereńkowiec, wś, pow. czerkaski, nad rz. Rosią, niedaleko jej uicia do Dniepru, o 16 w. od m. Horodyszcz. Mieszk. 2714, wyznania rawosł., 2 cerkwie, szkółka, gorzelnia i młyny. Ziemi 4017 dz. i chociaż we wsi piaszczysta, za to pola złożone z wybornego czarnoziemu. Wioska podług miejscowej legendy ma być bardzo starożytna i byłą niegdyś miateczkiem; potwierdzają poniekąd tę starożytność mogiły gęsto rozsiane na jej polach. Należała niegdyś do książąt Wiszniowieckich, obecnie zaś do majątku ks. Woroncowa Zarząd gm. w tejże wsi, polic. w m. Mosznach st. k. chwastowskiej w Horodyszczach o 16 w.

Dereszewicze, wś i obszerne dobra w środku pow. mozyrskiego, nad rz. Prypecie z lewej str., w gm. leskowickiej, przy drodze wiodącej z Leskowicz do Petrykowa, miejscowość żyzna, obfituje we wszystkie bogactwa Polesia Dobra te należały niegdyś do jezuitów, od końca zaś XVIII wieku są własnością Kieniewiczów; wraz z przyległym folw. Bryniewo, mają obszaru około 12,470 m. We dworze liczne pamiątki, archiwum, dzieła sztuki. *Al. Jel.*

Dereszowce, *Dereszowa*, *Dereszówka*, wś, pow. uszycki, gm. Kuryłowce, par. Śnitków, nad rz. Terebieżą, 205 dusz męz. włośc., 57 jednodwor.; 447 dz. ziemi włośc. Należała do Komarów, dziś Tyszkiewiczów. Ziemi dworskiej 631 dz. R. 1868 miała 65 dm. Jest tu cerkiew Podwyż. św. Krzyża, do której należy 471 parafian i 39 dzies. ziemi. *Dr. M.*

Dereszyn, właściwie *Dereczyn* (ob.).

Dereszyn, także *Derszyn*, potok górski w obr.

gm. Hrebenowa w pow. stryjskim. Wypływa w płn.-wsch. stronie tejże w lesie Derczynie, na południowo-zach. stoku pasma wzgórz lesistych Zełemianką zwanych, ciągnących się z północy na południe na granicy powiatów stryjskiego i dolińskiego, ze szczytami Zełeminem (1177 m.), Kodrawcem (1244 m.), Szeroką (1267 m.), Czarną górą (1215 m.), Ubiczem (889 m.). Potok ten leśny płynie w kier. połd.-zach. i w Hrebenowie po 4 kil. biegu uchodzi z pr. brz. do Oporu. *Br. G.*

Deretyniczuk, potok górski w Beskidzie lesistym czyli wysokim, na terytoryum Czarnej Hory, w obr. gm. Żabiego, pow. kossowskim. Wypływa z pod wschodniego stoku ramienia wybiegającego od Muńczela (2002 m.), szczytu w głównym grzbiecie, płynie jarami leśnymi na wschód, opłukując od południa Górę Piaskową (1158 m.) i pod górą Stepańską w lesie Stepańskim koło młyna na polanie Dzembronii wpada z lew. brz. do potoka Dzembronii (ob.). Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Derewacz, 1.) przys. Chrusna starego, st. poczt. przy trakcie lwowsko-stryjskim, o 20 kil. na połud. od Lwowa. 2.). **D.**, przys. Rakowca.

Derewek, wś, pow. piński, w 2 okręgu polic., o 12 mil od Pińska, niegdyś Dolskich, Wiszniowieckich, Czarneckich, potem Rummela, skonfiskowana; obecnie należy do radcy stanu Kołczyna, mieszk. 229, ziemi 2624 dz. Część należy do Lisieckich i Leśniewskich; cerkiew.

Derewenka, rzeka, lewy dopływ Świni, wpadającej do Raty. Wypływa w parowie po połud. stronie wzgórza Czarnego Horba (372 m.), w obr. gm. Wiszenki, pow. jaworowski; płynie z początku po pod Krasnywierch, poczem między nim a Horodyskiem (383 m.) na północ; od leśniczówki Dumasy zwanej, posilony strugą od Zagórza płynącą, zwraca się na wschód, poczem, zwróciwszy się jeszcze raz na północ od Derewenki, płynie aż do ujścia swego w kierunku północno-wschodnim po pod wzgórze Jaworniki (312 m.), przez Chytrejki, przysiołek Kunina (pow. żółkiewski), przez Kunin, obręb gm. Glińska, gdzie od pr. brz. przyjmuje Bzynkę; następnie przez gm. Piły, Zameczek. Pod wsią Kulawą przepływa Derewenka znaczny staw i we wsi Derewni uchodzi do Świni. W górnym swym biegu zowią go Świnią; od wsi Zameczka aż po Kulawę Krywulą. Długość biegu 40 kil. *Br. G.*

Derewiancze, wś, pow. ostrogski, na zach. od m. pow. Ostroga o 6 w. oddalona, okolona zewsząd lasami. Ma cerkiew parafialną, niewielki stawek. D. pierwotnie należały do ks. Ostrogskich. Ostatni ordynat ostrogski ks. Janusz Sanguszko, marszałek nadworny w. ks. lit., tę wioskę z m. Ostrogiem i innemi wsiami 1753 r. darował Małachowskiemu, kanclerzowi w. kor., któremu była w 1795 r. skonfiskowana i darowana jenerałowi Fersen a ten ją w r. 1802 sprzedał Józefowi-Augustowi grafowi Ilińskiemu senatorowi; dostała się potem w posagu wnuczce jego Oktawii z Ilińskich Kurzenieckiej. Sama wioska rozrzucona na pochyłości góry, na której uprawne pola; przed nią szeroko roztaczają się łąki pastewne; dwór pod lasem na wzgórzu.

Derewiańczyca, rz., lewy dopływ Szczary.

Derewiańczyce, wś, pow. słonimski. Była tu kaplica katolicka par. Słonim.

Derewiane, wś, na Wołyniu, nad rz. Rudką, o wiorst 2 od Klewania ku Ołyce. Pierwotnych osiedleńców i nazwę odnieść należy do Drewlan, którzy przez kniaziów peresopnickich w bitwie pojmani, tu osadzeni zostali; 1448 r. majętność ta nadaną została Michałowi księciu Czartoryskiemu, do którego potomków w płci męzkiej i teraz należy. Wieś nadzwyczaj rozległa.

Derewianka, *Derewianki*, wś, pow. mohylowski, gm. i par. Szarogród, dusz męz. 389; ziemi włośc. 695; wraz z futorami: Dobrowolskiego, Dyjakowskiego i in., oraz z wioską Karpowce należy do klucza szarogródzkiego ks. Romana Sanguszki. R. 1868 miała 22 dm.

Derewiański Jar, przysiołek, pow. uszycki, gm. i par. Kitajgród, nad rz. Tarnawą. Roku 1868 miał 6 dm. *X. M. O.*

Derewiany, wś, pow. uszycki, gm. i par. Kitajgród, 177 dusz męz., 78 jednodwor., 356 dz. ziemi włośc. Należała do Kurowieckich i Markowskich, dziś Żebrowskich 557 dz., Peszyńskiego 143 i kilkanaście drobnych cząstek. R. 1868 miała 90 dm. *Dr. M.*

Derewicka Słobódka, nad rz. Derewiczką, pow. zwiahelski, gm. Derewicze, par. Lubar. R. 1867 miała 50 dm.

Derewicze, wś, nad rz. Derewiczką, pow. nowogradwołyński, gm. derewicka, par. Lubar, włośc. dusz 382; ziemi włośc. 246 dzies. Własność Pruszyńskich, dawniej Stępowskich i Jaroszyńskiego. Cerkiew drewn. i zarząd gminny. R. 1867 miała 79 dm. *L. R.*

Derewiczka, rz., lewy dopływ Słucza, pow. zwiahelski; por. *Demkowce* i *Derewicze*.

Derewiczki, wś, pow. nowogradwołyński. Zarząd gminny; włośc. dusz 476, ziemi włośc. 1251 dz.; ziemi obywatelskiej 1240 dzies.; własność Żurakowskich *L. R.*

Derewiczna, wś i folw., pow. radzyński, gm. Brzozowy-Kąt, par. Komarówka, liczy 94 dm., 620 mk., gruntu 2436 morg.

Derewińce lub *Derwińce*, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin; odl. od Kalwaryi 18 w. D. wś liczy 24 dm., 194 miesz.; D. fol., 4 dm., 39 mk.

Derewiszcze, mała wś w środku pow. rzeczyckiego, nad rz. Wiś, miejscowość poleska.

Derewlany, wś, pow. Kamionka strumiłowa, nad Bugiem, o 9 kil. na półn.-zach. od Buska, a o 15 kil. na połud.-wschód od Kamionki strumiłowej, zaś o 8 kil. w tym samym kierunku od wsi Tadanie, w lasach, piaskach i moczarach. Przestrzeń: Posiadł. więk. roli ornej 485, łąk i ogr. 199, past. 29, lasu 206; pos. mn. roli or. 585, łąk i ogr. 271, past. 9, lasu 22 morg austr. Ludność: rzym. kat. 82, gr. kat. 475, izrael. 17: razem 574. Należy do rzym.-kat. parafii w Tadaniu; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu buskiego; do tej parafii zaliczoną jest filialna cerkiew Przemienienia Pańskiego w Spasie z 420 duszami gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła filialna 1-klasowa i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 208 złr. w. a. Właściciel większej posiadłości: Rozalia hr. Zamoyska. *B. R.*

Derewna, wś i dobra we wschod.-południ. stronie pow. nowogródzkiego, w gm. nowomyskiej (ob. *Nowa Mysz*), w 3 okr. polic. nowomyskim, w 3 okr. sądowym, w 4 okr. wojsk. darewskim, w par. kat. nowomyskiej; dobra te są dziedzictwem Brzozowskich, mają obszaru 1924 mor., gleba dobra, łąki obfite, gospodarstwo niedbałe. *Al. Jel.*

Derewnia (z Niedziednią), wś, pow. żółkiewski, nad potokiem Derewenka, dopływem Bugu, w niskiej, płaskiej, piaszczystej, bagnistej i leśnej okolicy, o 11 kil. na północ od Żółkwi, o 12 kil. na południowy zachód od Mostów wielkich, o 3 kil. na północny zach. od gościńca krajowego żółkiewsko-sokalskiego i stacyi pocztowej we wsi Turynce; dwór leży na półwyspie utworzonym przez stawek. Przestrzeń: posiadł. więk. roli or. 339, łąk i ogr. 397, past. 8, lasu 1945; pos. mn. roli or. 1437, łąk i ogr. 1439, past. 232, lasu 55 mórg austr. Ludność: rzym. kat. 75, gr. kat. 1111, izrael. 96: razem 1282. Należy do rzym. kat. parafii w Żółkwi; grec.-kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu żółkiewskiego; do tej parafii zaliczoną jest filialna cerkiew w Kulawie z 389 greck. katolickiemi duszami. Cerkiew z drzewa postawiona w 1842 r. przez Henryetę Tworziańską, wedle napisu umieszczonego nad drzwiami wchodowemi w 1640 roku. D. leży nad rzecz. Derewenką i ztąd pochodzi nazwa tej wsi. Dawniej należała do Żołkiewskich, potem da rodziny Sobieskich; ta ostatnia rodzina nadała w 1717 r. cerkwi w Derewni prawo opału, warzenia piwa, pastwiska i wolnego mlewa. Po wygaśnięciu Sobieskich przeszła z całemi dobrami żółkiewskiemi w ręce Radziwiłłów, a potem przez sprzedaż do Tworziańskich. Henryka Tworziańska zapisała ten majątek Bojomirowi Starzeńskiemu, którego dzieci i spadkobiercy: Stanisław, Tadeusz i Jadwiga Starzeńscy są właścicielami tej włości. W aktach parafialnych tamtejszej gr. kat. parafii znajduje się erekcya z 1717 r. *B. R.*

Derewnia, wś, w połud. stronie pow. pińskiego, wgm. terebieskiej, w 3 okr. polic. płotnickim, w 4 okr. wojskowym płotnickim, w 3 okr. sądowym; wś głucha poleska, pozbawiona komunikacyi. *Al. Jel.*

Derewno, w jęz. urz. *Dierewnaja*, mko, pow. oszmiański, nad strum. Kiszelówką, leży pod 53° 41′ szer. geogr. i 44° 13′ dług. wschod., niedaleko granicy gub. mińskiej, o 27 w. na płn.-zach. od st. dr. żel. mosk. brzesk. Stołpce, o 9 w. na płd.-wsch. od Nalibok, w 4 urz. polic.; należy do 3 sądu pokoju, smorgońskiego okr., posiada zarząd gm. włośc., szkółkę wiejską i murowany paraf. kościół kat. p. wez. Zwiastowania. D. parafia kat. kl. 4 dek. wiszniewskiego, liczy 4411 wiernych. D. gm. włośc. dzieli się na 3 wiejskie okr., posiada 18 wsi, 320 dm. i liczy 2352 mk. D. należy do hr. Czapskich, a była włas. Radziwiłłów, z których Mikołaj fundował tu 1590 r. zbór kalwiński, przerobiony na paraf. kośc. kat. Mko ma 105 dusz. *J. W.*

Dereźnia Majdan, *D. solska* i *D. zagrody*, trzy wsie, pow. biłgorajski, gm. Sól, par. Puszcza solska. D. Majdan i D. Sól należą do ord. Zamoyskiej.

Dereżyce (z Monasterem), wś, pow. drohobycki, nad potokami Kruszelnik i Ratoczyn, o 3,5 kil. na połud.-zach. od Drohobycza i tyleż na półn. od wsi Hubycze, przy dr. żel. dniestrzańskiej, między Drohobyczem a Borysławiem. Przestrzeń: posiadł. więk. roli or. 24, łąk i ogr. 12, past. 38, lasu 265; posiad. mniej. roli or. 424, łąk i ogr. 90, past. 287 morg aust. Ludność: gr. kat. 336, izrael. 12, razem 348. Należy do rzym. kat. parafii w Drohobyczu, gr. kat. parafii w Hubyczu. Właściciel większej posiadłości konwent oo. bazylianów w Drohobyczu. Por. *Czecza*. *B. R.*

Deręgowice, ob. *Doręgowice*.

Dergacze, gub. charkowska, st. dr. żel. kursko-charkowskiej.

Derhaczew, gub. samarska, pow. nowouzieński, st. p. przy trakcie z Nikołajewska do N. Uzienia.

Derisno, ob. *Dzierzążno*.

Derkacze, wś, pow. starokonstantynowski, par. kat. Starokonstantynów, nad rz. Ikawą. W ostatnich latach 18 wieku Katarzyna ze Sławków Rotharyuszowa, podstolina żwinogródzka, nabyła D. od Szaszkiewicza. Dziś należą one do Joana Rotharyusza. Rzeczka Ikawa tworzy tu staw, na obszernym półwyspie którego urządzono ogród angielski, a śród klombów wznoszą się cieplarnie i dom właściciela. Jest w D. cerkiew parafialna. Z wsią

D. sąsiadują pola słynnych Pilawiec (ob.). R. 1867 D. miały 91 dm. *M. D.*

Derkinty, wś, pow. rossieński, par. Szyłele.

Derkowszczyzna, ob. *Dzierkowszczyzna.*

Derlatka, wś, pow. garwoliński, gm. Kłoczew, par. Żelechów. Liczy 13 dm., 18 mk. i 190 morg. obszaru.

Derła, rz., lewy dopływ Dniestru, zaczyna się w pow. mohylowskim poniżej wsi Konatkowice, przyjmuje z prawej strony Tropowę, pod wsią Tropową. *Dr. M.*

Derłacz, os., pow. warszawski, gm. Góra, par. Babice.

Derło, wieś i folw., pow. konstantynowski, gm. Bohukały, par. Pratulin, st. pocz. Janów, okr. sąd. Janów, gruntów włośc. mor. 358, dm. 37, lud. 299; gruntów folwarcznych mr. 400, własność rządowa. Dobra D. składały się z folwarków D., Kajetanka, Rokitno i lasu, tudzież wsi D., Kajetanka, Rokitno, Lipnica, Michałki i Szurowice, a na zasadzie opisu z r. 1855 miały powierzchni folwarcznej i włościańskiej mr. 10828, w tem lasu mr. 2557. Dziś rozległość folwarczna i lasu uległa zupełnej zmianie. *A. Pal.* i *Rz.*

Dermań, wś., pow. dubieński, między Dubnem a Ostrogiem, na płd.-wschód od Mizocza. Jest tu monastyr, dziś prawosławny I klasy, zwany „ostrogsko-troickim,“ a założony niegdyś przez książąt Ostrogskich, którzy tu mieli zamek warowny. Przy monastyrze była drukarnia ruska w XVII w. i opactwo unickie bazylianów. Do klasztoru tego należała wieś Białaszów, zapisana przez Siemiena Olizara. Od r. 1795 monastyr zamieniony na prawosławny, a od r. 1833 istnieją przy nim szkoły duchowne: powiatowa i parafialna. Jest też w D. kaplica katolicka parafii Dubno. Przy monastyrze piękna biblioteka, w której sporo dawnych rękopisów i ksiąg rzadkich. W okolicach Dubna wznoszą się t. zw. góry dermańskie, w których prof. Zienowicz znalazł ślady nafty. *F. S.*

Dermanka, wieś, pow. nowgradwołyński, gm. chulska, włośc. dusz 47, ziemi włośc. 121 dzies.; należy do dóbr chulskich, własn. Tyszkiewiczów. *L. R.*

Derniaki, przysiołek Siedlisk.

Derniówka, karczma przy trakcie pocztowym z Latyczowa do Susłowiec, pow. latyczowski, gm. Susłowce, par. Latyczów.

Derećniówka, al. *Drenówka*, przysiołek Nahorzec Wielkich.

Dernów albo *Derniów*, z Sapieżanką i Majdanem, wś, pow. Kamionka strumiłowa, nad potokiem Sosnowiec, dopływem pobliskiego Bugu, o 3,5 kil. na południe od Kamionki strumiłowej, w leśnej, piaszczystej i moczarowej okolicy. Przestrzeń: posiadł. więk. roli orn. 346, łąk i ogrodów 161, pastwisk 24, lasu 501; posiadł. mn. roli orn. 1434, łąk i ogrod. 541, past. 129 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 86, gr. kat. 625, izrael. 12, razem 723. Należy do rzym. kat. parafii w Kamionce strumiłowej; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu buskiego; do tej parafii zaliczoną jest cerkiew filialna w Tadaniu z 467 gr. kat. duszami. W tej wsi jest szkoła etatowa 1-klasowa i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 1159 złr. Właściciel większej posiadłości: Karol hr. Mier. *B. R.*

Dernowicze, 1.) wś z zarządem gminnym i dobra w połud. stronie pow. rzeczyckiego, z prawej strony rz. Prypeci, w kierunku drogi wiodącej z Narowli do Szepielicz, w 3 okr. sądowym narowlańskim, w 2 stanie policyj. jurewickim. Gmina składa się z 37 wsi i liczy 2184 dusz męz. Jest w D. cerkiew parafialna i szkółka gm. Dobra D. są dziedzictwem Reuttów, mają obszaru przeszło 5500 mor. Miejscowość głucha-poleska, zapadła, lecz obfitująca we wszystkie dary natury, szczególniej w lasy i łąki. 2) **D.**, mko nad Dryssą, pow. dryssieński, z zarz. gm. t. n.

Dernowo, wś, pow. wiaziemski gub. smol., przy trakcie z Wiaźmy do Iwaszkowa, o 40 w. od Wiaźmy.

Derpt, ob. *Dorpat.*

Derschau (niem.), ob. *Suchy bór.*

Derszów, ob. *Derżów.*

Derszyn, ob. *Dereszyn.*

Derti, wś niewielka w pow. rzeczyckim, przy drodze z Ozarycz do Sawicz, w gm. ozaryckiej. *Al. Jel.*

Dertka, 1.) wieś nad rz. Krzykuchą, pow. nowogradwołyński, gm. nowosielicka, par. miropolska, dusz 172, ziemi włoś. 290 dzies., własność Domaradzkich. R. 1867 miała 23 dom. 2.) **D.**, wś, pow. ostrogski, na południe od m. pow. Ostroga oddalona o 12 w., ma obszerny staw, młyn i tartak, od którego i nazwisko przyjęła. Okolona lasami, ma kilkanaście chat włościańskich. Należy do dóbr Płużno. Włościanie pól nie mają lecz tylko przy domach obszerne ogrody. Trudnią się wypalaniem smoły i piłowaniem drzewa. Na stawie wysepka z mogiłą. D. wraz z wioską Siewierz ma 273 mk., ziemi 67 dzies. Por. *Tyranówka.*

Derwaniszki, zaśc. pryw., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 19, dm. 1 (1866).

Derweliszki, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kallningken.

Derwianka, ob. *Łochozwa.*

Derwińce, ob. *Derewińce.*

Derylaki, wś ordyn., pow. biłgorajski, gm. i par. Huta Krzeszowska.

Derz (niem.), ob. *Derc.*

Derża, *Dierża*, rz., lewy dopływ rz. Koczni w gub. smoleńskiej.

Derżanówka, mała wś, pow. berdyczowski,

nad rz. Zokijanką, o 3 w. od Puzyrek, a o 9 w. od m. Białopola. Mieszk. 307 wyznania prawosł. należą do paraf. Puzyrek. Ziemi 589 dz., wybornego czarnoziemu lecz brak lasu. Własność Rotaryusza. Zarząd gm. w Białopolu, polic. w Machnówce. *Kl. Przed.*

Derżelańce i *Derżele*, wsie, pow. trocki.

Derżów albo *Derszów*, wieś, pow. żydaczowski, oddalona o 2 kil. na wschód od stacyi kolei żelaznej arcyks. Albrechta: Bilcze-Wolica, o 11 kilom. na zachód od Żydaczowa, o 10 kil. na połud. zachód od Rozdołu, o 15 kil. na południe od Mikołajewa. Przestrzeń posiadł. więk. roli orn. 402, łąk i ogrod. 574, past. 69, lasu 1590; posiadł. mniej. roli orn. 544, łąk i ogrod. 747, past. 442 morg. Ludn. rzym. kat. 372, gr. kat. 525, izr. 19: razem 916. Należy do rzym. kat. parafii w Rozdole, grec. kat. parafii we wsi Kijowiec. Wieś ta ma szkołę filialną 1-klasową.

Deschneyer-Koppe (niem.), ob. *Adler.*

Desenka, rz., łączy się z rzeką Desną u miasteczka Samhorodka, pow. berdyczowski.

Desenta, ob. *Czerniejów.*

Desiorówka, wś, pow. lityński, par. Stara-Sieniawa. W. 1868 r. było tu 77 dm. Dziś ma 245 dusz męz., 356 dzies. ziemi dworskiej, 531 dzies. włościańskiej. Cerkiew pod wezw. N. P. M.; do niej należy 487 parafian, 47 dzies. ziemi. Należy do Stanisława Dorożyńskiego.

Deskofalva (węg.), ob. *Deszkowica.*

Deskurów, wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów.

Desna 1.) inaczej *D. Bohowa*, rz., lewy dopływ Bohu, nastaje na południowych stokach machnowieckiej wysoczyzny, koło wsi Zozulińce, z kilku strug, które się z sobą około mka Samhorodka zbiegły; płynie z północy ku południowi kręto aż do Siwakowiec, tworząc wiele stawów, a stąd skręca ku zachodowi i przypiera granitowym jarem pod wsią Michałówką, pow. winnicki, do Bohu. Długość jej biegu przeszło 8 mil; prócz wielu bezimiennych strug uprowadza z sobą wody rzeczek: Żerdź, Moskalówka, Buzynówka. Żerdź oddziela pow. winnicki od lipowieckiego, wpada do Desny we wsi Chołowińcach, gub. kijowska; nad nią leży Kalinówka. 2.) **D.**, rzeka, lewy dopływ Dniepru, poczyna się w pow. jelnieńskim, gubernii smoleńskiej, o 7 w. od Jelni, płynie granicą tego powiatu z rosławskim, przyjmuje z lewego brzegu Strianę i Ipuć, poczem wpływa do gub. orłowskiej, w końcu przebiega orłowską, czernihowską i kijowską, ogółem 114 mil; szerokość jej wynosi od 4 do 30 sążni, głębokość zaś od 4 do 7 łokci. Na wiosnę woda jej podnosi się do 4 sążni, od miasta Briańska staje się spławną i taką trwa przez cały czas żeglugi. Towary spławiają się Desną głównie do Dniepru, a po części na jarmarki nieżyńskie. Na Desnie jest wiele przystani; przy Briańsku i wyżej ładuje się zboże, żelazo, skóra, olej, szkło i rogoże; przy Nowogrodzie północnym wódka, wapno, kreda; przy Czernihowie wódka i naczynia drewniane. D. obfituje w rybę i poławiają się w niej niekiedy jesiotry, przypływające z Dniepru. Wpadają do niej rzeki: Bołwa, Nerusa, Sudość, Oster i Borzna. Za panowania Piotra I i w roku 1737, na Desnie i wpadającej do niej Bołwie budowały się galery dla floty czarnomorskiej. Był plan połączenia bassenów Desny i Wołgi, podług projektu inżeniera generała Dewolana. 3.) **D.**, obacz *Dzisna.*

Deśniówka, ob. *Czernelówka.*

Dessau (niem.), ob. *Kubaczki.*

Deszki, wieś, pow. kaniowski, należy do Bohusławia (gdzie jest zarząd gminny i policyjny), po prawej stronie rzeki Rosi, oddalona o w. 5 poniżej miasteczka Bohusławia, o 18 w. od Olszanicy; po drugiej stronie rzeki naprzeciw Deszek leży przysiołek Teptijówka, w którym przy oddaleniu o 60 sążni od lewego brzegu rzeki Rosi jest wał nasypowy, 3 sążnie wysoki i do 300 sążni długi, na wierzchu i wewnątrz którego znajduje się ogromna masa dużych kamieni, które świadczą o jakiejś zapewne obronie od nieprzyjaciół z dawniejszych czasów. Mają D. cerkiew prawosław. z r. 1782 i razem z przysiołkiem Teptijówką liczą mieszkańców prawosławnych ob. płc. 1040, katolików 2; ziemi włościańskiej 504 dzies., dominialnej 2416 dzies.

Deszkowica, węg. *Deskofalva*, wieś w hr. bereskiem (węg.), kościół filialny grec. katol., 260 mk. *H. M.*

Deszkowice, wś i folw., pow. zamojski, gm. Sułów, par. Szczebrzeszyn. W obrębie tej wsi znajduje się 12 małych jeziór, mających 40 morgów obszaru. Roku 1827 było tu 101 dm. i 612 mk.

Deszna, wś, pow. turecki, gm. Piętno, par. Turek.

Deszna lub *Deszno*, wieś w pow. sanockim, należąca do par. łacińskiej w Rymanowie, mająca par. grec. w miejscu. Ma 62 domy i 370 mieszkańców, z tych 120 polaków a 250 rusinów. Obszar dworski posiada 22 m. roli, 1 m. ogrodów, 14 m. pastwisk i 39 m. lasu; włościanie mają 603 m. roli, 47 m. łąk i ogrodów, 287 m. pastwisk, 3 m. lasu. Osada położona po obu brzegach potoku Tabor, płynącego z południa ku północy, a będącego dopływem Wisłoka. Najniższe położenie 404 m. n. p. m., najwyższe wzniesienie 640 m. n. p. m. Charakter podgórskich okolic. Parafia ruska, do której należy Deszno, Wulka, Posada rymanowska, Bałucianka i Woltuszowa, liczy razem 894 dusz. Cerkiew parafialna drewniana, pod tytuł. Narodzenia Bogarodzicy. D. należy do

klucza rymanowskiego Potockich, leży w pięknej okolicy lesistej, w miejscu gdzie Czarny potok wpada do rz. Tabor. W tem to miejscu odkryte zostały źródła mineralne, uznane przez komisyą balneologiczną galicyjską za szczawy sodowo-litowe, jod i brom zawierające. Źródła te nazywają powszechnie rymanowskiemi lub ściślej: „źródła Rymanów-Deszna". Analizowali je pp. T. Sławik, profesor Weselsky w Wiedniu, a obecnie, po rozdzieleniu na trzy różne zdroje, rozbiera je prof. Br. Radziszewski we Lwowie. Tenże pisze do nas, że są to szczawy bardzo silne i mają, według jego zdania, największą przyszłość ze wszystkich tego rodzaju wód galicyjskich, gdyż wytryskują wprost ze skały a przeto są wolne od istot organicznych i nie psują się. *F. S.*

Desznica, wś, pow. krośnieński, o 27 kil. na płd.-zach. od Krosna, ma 1201 mg. rozległości, 81 domów, 493 mieszk. narodowości ruskiej, par. gr. w miejscu, należy do dek. dukielskiego, który obejmuje 16 paraf. Cerkiew pod wezwaniem św. Dymitra, kasa pożyczkowa gminna. D. leży w wysokich górach przy niewykończonej jeszcze drodze kraj. do Węgier, prowadzącej ze Żmigrodu nowego do Grabu. Gleba owsiana. Obszar dworski należy do państwa Osiek Eustachego ks. Sanguszki

Deszno, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. Przęsław, par. Krzcięcice. Jest tu szkoła gminna. R. 1827 było tu 35 dm., 296 mk. Dobra D. składają się z folwarku D., Wojciechowice i Kierzki, od Kielc w. 49, od Jędrzejowa w. 14, od Wodzisławia w. 10, od Jaronic w. 6, od Myszkowa w. 66, od rz. Nidy w. 30. Rozl. wynosi m. 2048 a mianowicie folw. Deszno grunta orne i ogrody m. 604, łąk m. 28, lasu m. 828, nieużytki i place m. 62, razem m. 1523. Płodozmian zaprowadzony 5, 9 i 10-polowy. Bud. mur. 12, drewn. 7. Folw. Wojciechowice grunta orne i ogrody m. 256, pastwisk m. 12, nieużytki i place m. 39, razem m. 307. Płodozmian zaprowadzony 11-polowy. Bud. mur. 3, drewnianych 4. Folw. Kierzki grunta orne i ogrody m. 192, nieużytki i place m. 27, razem m. 219. Płodozmian zaprowadzony 10-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 4. Gorzelnia na 50 korcy kartofli dziennego zacieru, młyn i tartak wodny. Granicą terytoryum dóbr płynie rzeka zwana Mierzawą lub Sędziszówką. Wieś D. osad 81, gruntu mg. 870; wś Wojciechowice osad 9, gruntu mg. 133. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Deszno, ob. *Deszna.*

Deszówka, potoczek w obr. gm. Ropy, pow. gorlicki, wypływa ze źródeł leśnych, płynie na północny wschód i uchodzi do Ropy z lewego brzegu. *Br. G.*

Deszyn, pot. gór., wypł. w obr. gm. Kosmacza, w pow. kosowskim, z pod góry Stewiory, (1126 m.); płynie lasem a potem łąkami kosmackiemi i wpada z prawego brzegu do Bahnecia, dopływu Pistynki. *Br. G.*

Detkiensowo, wś, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Koziczynek, należy do gruntów wsi Koziczyn, 46 mk., 4 budynki mieszkalne, 9 w. od zarządu gminy.

Detkowce, wś nad Teterowem, pow. żytomirski, gm. i par. Cudnów. R. 1867 miała 15 domów.

Detmarowice, ob. *Dziecimorowice.*

Detoniszki al. *Detomiszki*, wś i folw., pow. wołkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki. Odległe od Wołkowyszek 22 w. D. wś liczy 25 domów, 181 mk.; D. folw. 2 dm., 57 mk. D. wchodziły poprzednio w skład dóbr narodowych Bartniki, następnie od tych dóbr oddzielone i rozdrobione na kilka części, które wcielone zostały do różnych dóbr donacyjnych.

Detralgie, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, paraf. Władysławów. Odległa od Władysławowa 9 w., liczy 7 dm., 54 mk.

Deulino, *Dewelino*, *Dywilino*, wś, pow. dmitrowski gub. moskiewskiej, 4 w. od Sergijewskiego posadu odległa, pamiętną jest pokojem zawartym 1 grudnia 1612 r. między Rossyą i Polską, na mocy którego królewicz polski Władysław IV zrzekł się praw swoich do tronu rossyjskiego, na który był wybrany, a Michał Fedorowicz uznany został carem. Rossya odstąpiła Polsce miasta: Smoleńsk, Białę, Dorohobuż, Nowogród Siewierski i inne, a otrzymała od Polski Borysów, Kozielsk, Możajsk, Wiaźmę, Meszczersk i inne.

Deume (niem.), ob. *Dejma.*

Deuthen (niem.), ob. *Dajtki.*

Deutsch, „Niemiecki", wyraz który wchodzi w skład wielu nazw geograficznych niemieckich, nadanych miejscowościom w obrębie ziem polskich. Najczęściej trafia się tam, gdzie występują blisko siebie osady jednoimienne ale niejednocześnie i niejednakowo powstałe, z których jedna nosi miano polskiej „Polnisch", druga niemieckiej, np. *Deutsch-Cekzin* i *Polnisch-Cekzin.* O ile nazwy te nie są przekręcone w swej drugiej połowie, o tyle trzeba ich szukać na miejscu alfabetycznem tej nazwy drugiej.

Deutschbach, kol. niemiecka, przys. Brusna starego, pow. cieszanowski, par. ewangiel. Reichau, ma filiał tej parafii i szkołę.

Deutsch-Borkowo, ob. *Boruchowo.*

Deutsch-Breile, ob. *Brelowice.*

Deutsch-Briesen, ob. *Brzeźno.*

Deutsch-Buckow, ob. *Bukowa-niemiecka.*

Deutsch-Cekzin, ob. *Ciechocin.*

Deutschen (niem.), ob. *Duczów.*

Deutschendorf, ob. *Poprad* i *Podstolice.*

Deutsch-Eylau, ob. *Iława.*

Deutschfeld, ob. *Szczodrochowo.*

Dutschhöhe, ob. *Przychodzki.*

Deutschhof, ob. *Namyślaki.*

Deutsch-Jakobsdorf, ob. *Jakubowjani.*

Deutsch-Krone, ob. *Wałcz.*

Deutschleuten, ob. *Lutynia Niemiecka.*

Deutsch-Neukirch, ob. *Cerkiew.*
Deutsch-Poppen, ob. *Popowo.*
Deutsch-Presse, ob. *Przysieka.*
Deutsch-Probnilz, ob. *Browiniec niemiecki.*
Deutsch-Ruhden, ob. *Rudna.*
Deutsch-Wette, stacya drogi żelaznej między Nissą a Ziegenhals, o 12 kil. od Nissy, o 59 kil. od Brzegu, o 6 od Ziegenhals. Por. *Wette.*
Deutsch-Wilke, ob. *Wilkowo.*
Dewajbole, wś, pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Preny. Odl. od Maryampola 50 wiorst, liczy 3 dm., 15 mk.
Dewajcie, wś, pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Sudargi. Odl. 32 w. od Władysławowa, liczy 10 dm., 92 mk.
Dewale, 1.) folw. rządowy, pow. wileński, 5 okr. adm., mk. 7, dom 1 (1866). 2.) **D.**, b. folw. św.-jańskiego kościoła, nad strumieniem bez nazwy, pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 11, dom 1 (1866).
Dewelino, ob. *Deulino.*
Dewieniszki, ob. *Dziewieniszki.*
Dewinaki, wś, pow. rossieński, par. Botoki.
Dewindony, ob. *Surwiliszki.*
Dewoniszki al. *Dejwoniszki*, wś, pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Bartniki. Odl. od Kalwaryi 6 w., liczy 20 dm. i 139 mk. R. 1827 było tu 14 dm. i 112 mk.
Deyguhnen (niem.), ob. *Dejguń.*
Deyma, ob. *Dejma.*
Deynarowicze, ob. *Dejnarowicze.*
Dezyderya, wś, pow. koniński, gm. Piorunów, par. Wyszyna.
Dezyderów, kol., pow. stopnicki, gm. i par. Chmielnik.
Dęba, 1.) os., pow. skierniewicki, gm. i par. Skierniewice, o pół w. od Skierniewic. Posiada młyn wodny na rz. Łubnie (zwanej także Łubią, Skierniewką), dom dla młynarza i karczemkę. W nizinie położona, okrążona do koła wyniosłościami, na których się ciągną grunta orne, obfituje w źródła. Miejscowość ta, leżąca tuż przy mieście Skierniewicach, wchodziła widocznie w skład jego lub tworzyła osobną całość, gdyż w dawnych przywilejach z roku 1359 Skierniewice były zwane „Damba.“ Podczas pobytu arcybiskupów gnieźnieńskich w pałacu skierniewickim ulubionem miejscem pozamiejskich wycieczek była ta miejscowość, gdzie arcybiskupi mieli swą murowaną altanę. 2.) **D.**, wś i fol., nad rz. Pilicą, pow. noworadomski, gm. Masłowice, par. Bąkowa-góra. R. 1827 było tu 35 dm., 296 mieszkańców, obecnie jest 35 domów i 310 mk., ziemi włośc. 447 morg. D. należy do dóbr Bąkowa-góra. 3.) **D.**, wś włośc., pow. radomski, gm. Przytyk, par. Wrzeszczów; leży przy drodze bitej z Radomia do Nowego Miasta. R. 1827 było tu 7 dm. i 82 mk.; obecnie liczy 43 dm., 258 mk., 745 morg. ziemi włośc., odl. od Radomia 22 w. 4.) **D.**, wś włośc. pow. opoczyński, gm. Studzianna, par. Kraśnica. R. 1827 było tu 16 dm. i 178 mk., obecnie liczy 31 dm., 240 mk., 878 morg. ziemi włośc., Odl. od Opoczna 10 w. 5.) **D.** wś, pow. konecki, gm. Ruda Maleniecka, par. Bedlno. Leży przy drodze bitej, 12 w. odleg. od Końskich. R. 1827 było tu 19 dm. i 176 mk., obecnie liczy 50 dm. i 376 mk.; 398 morg ziemi dworskiej i 397 wł. 6.) **D.**, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gmina Nowa-Aleksandrya, par. Włostowice. R. 1827 było tu 25 dm. i 180 mk. 7.) **D.**, wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Kurów, par. Końskowola. *Br. Ch.*
Dęba al. *Dąbie* (z Grabinami, Porębami, Jedlicami), wś, pow. tarnobrzeski, o 16 kil. na południe od Tarnobrzegu, 8340 mor. rozleg. (dwór 5609 m., włościanie 2731 m.); 139 domów, 881 mk., probostwo łaciń. w Majdanie; przemysł garncarski; leży w równinie, w okolicy lesistej, w oddaleniu od bitych dróg. Obszar dworski należy do dóbr Dzików hr. Jana Tarnowskiego.
Dęba, 1.) potok w obr. gminy tejże nazwy, pow. tarnobrzeski, powstaje z połączenia się kilku potoków leśnych, zbierających się razem we wsi Dęba zwanej i płynie korytem w nowszych czasach wykopanem dla osuszenia bagien tutejszych, w kierunku północnym śród równin bagiennych i uchodzi w obr. gm. Stałego, do uregulowanego koryta potoku Dąbrowy (ob.) Długość biegu 8 kil. 2) **D.**, strumień nastający w obrębie gm. Dulczy wielkiej, pow. pilźnieński, z pod Wielkiego Lasu, na mokrawych łąkach, z dwóch strug łączących się w stawku. Strumień ten płynie przeważnie w północnym kierunku przez obręb gm. Radgoszcza i wpada w obr. tejże gm. z pr. brz. do p. Radgoszcza, dopływu Brenia (ob.). Długość biegu 11 kil.
Dębczyn, ob. *Demczyn.*
Dębe, 1.) wś, pow. kaliski, gm. Opatówek, par. Dębe, o 8 w. od Kalisza, o 42 od rz. Warty. Obszar dominialny mg. 998, włośc. mg. 35, ludności 240. Ziemia, lubo natury lżejszej, ale bardzo urodzajna, obfituje w łąki użyzniane zalewem rzeczki Swędrni. Budynki wszystkie murowane, pod dachówką w części. Inwentarz tak roboczy jako i przychodowy bardzo ulepszony; postępowo zagospodarowana ziemia wydaje plon obfity. Wieś ta należała dawniej do parafii Kamień i dwie te wsie łącznie stanowiły parafią. Od dawnego czasu była w Dębem kapl. publiczna drewniana, lecz gdy kościół w Kamieniu przez heretyków wydartym katolikom został, arcybiskup gnieźnieński Stanisław Karnkowski d. 4 lutego 1600 r. parafią do D. przenieść rozkazał. Dzisiejszy kościół drewniany 1607 r. wybudowany został kosztem Stanisława Mikołajewskiego, dziedzica Dębego, pod tyt. Zwiastowania N. M. P. Naj-

przód w kościele tym były dwa ołtarze N. M. Pannie poświęcone i trzeci św. Krzyża; około 1770 r. nowych 4 przybyło z drzewa, za staraniem miejscowego proboszcza Józefa Jonaszek Silezity (Silesita) i kosztem parafian. Wielki ołtarz przedstawiający Matkę Boską w złotej szacie, za cudowny został uznany najpierw przez Stanisława Karnkowskiego arcybiskupa, a następnie przez Gabyela Podowskiego 1771 r. Dzwonnicę drewnianą na cmentarzu i organy nowe sprawił 1730 roku pleban miejscowy Marcin Czarniewicz. Probostwo rozciągało się pierwotnie tylko na jednę wieś Dęba, lecz gdy kościół w Kamieniu przez pożar został zniszczony, wś Kamień do parafii Dębe przyłączoną zos'ała; potem i inne przyłączono wioski. R. 1872 kościół w D. uległ reperacyi gruntownej. Do tej wsi należy folw. Korek 138 morg rozl. i kolonia Dębe, 505 m. Ludności 257, z tego katol. 135, ewang. 122. Koloniści posiadają łąki obfite, a w nich znajduje się torf, który wydobywają sposobem „sztychowanym“ (tak tu zowią) na sprzedaż. Do D. należy też folwark Biernatki. D. było własnością familii Radolińskich, zamożnej a licznej niegdyś, dziś prawie zupełnie w całej okolicy wygasły. R. 1871 nabyte przez A. Repphana za 76,000 rs. R. 1827 D. miało 18 dm., 186 mk. Par. D. dek. kaliskiego liczy dusz 2352. 2.) **D.**, wś nad Narwią, pow. pułtuski, gm. i par. Zegrze. R. 1827 liczyła 16 dm. i 105 mk.; obecnie gospodarzy 17, mających po 15 do 30 morg ziemi; odznaczają się moralnością i wzorowem sprawowaniem. Niedawno odnowili kościół w Zegrzu z własnych dobrowolnych składek, a teraz starają się o szkołę. Folw. D. z kolonią wieczystoczynszową Ludwinowo i wsią D., od Serocka w. 10, droga bita przechodzi przez terytoryum folwarku, od dr. żel. Jabłonna w. 10. Rozległość wynosi mor. 776, a mianowicie: grunta orne i ogrody mor. 388, łąk mor. 36, pastwisk morg 22, lasu mor. 130, zarośli morg. 142, nieużytki i place mor. 48. Kolonia wieczystoczynszowa Ludwinów ma mor. 175. Płodozmian zaprowadzony 10 i 11-polowy. Bud. mur. 5, drew. 14. Wś D. miała osad 13, uwłaszczonych na 296 morg. 3.) **D.** *wielkie* i *D. kąski*, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga mała. 4.) **D.** *nowe*, wś i folw., pow. sokołowski, gm. D. nowe, par. Kossów, liczy 12 dm., 61 mk. i 449 morg obsz. Gmina D. nowa ma urząd gm. we wsi Chruszczówce, lud. 3,523, rozleg. 7,274 morg, s. gm. okr. 1 w os. Sterdyń, st. p. w Sokołowie o 18¾ w.; od urzędu gm. do Siedlec 47¼ w. W skład gm. wchodzą Chruszczówka, Dębe-nowe, Grzymały, Hilarów, Kostki, Kutaski Lipki, Maliszewa nowa, M.-stara, Pogorzel, Trzciniec-mały, T.-duży, Wrzoski, Wyszomierz, Żeleźniaki i Żochy. 5.) **D.** *nowe* i *D. stare*, wieś, pow. sokołowski, gm. i par. Kossów. Liczy 14 dm., 151 mk. i 195 morg obszaru. 6.) **D.**, wś, pow. krasnostawski, ob. *Dąbie*. 7.) **D.** *wielkie*, folw. i wś, pow. nowomiński, g. Dębe wielkie, par. Mińsk. Posiada szkołę początkową i przyst. dr. żel. war.-terespol., między stac. Miłosną i Mińskiem. R. 1827 było tu 72 dm. i 527 mk.; odległe od Warszawy 25 wiorst. Dobra D. wielkie składają się z folwarku D. wielkie i Łaszczyzna, kolonii wieczystoczynszowej Ostrów Kania i kol. D. wielkie, tudzież wsi Dębe wielkie, Goździówka, Mrowiska, Wólka Konstancya, Zalesie, Chobot, Rysie, Kąty Mrowiskie, Walercin Wólka, Choszczówka, Wólka Wybraniecka, Aleksandrówka, Janówek, Pawełek, Ostrów Kania, Cięciwa, Ostrówek, Góra Rysińska, Kąty Goździewskie i Koberne. Od Mińska w. 8, od Wisły w. 25. Nabyte w r. 1873 za rs. 33,300. Rozl. gruntów folw. wynosi mor. 969, a mianowicie: fol. D. wielkie grunta orne i ogrody mor. 134, łąk mor. 105, pastwisk mor. 59, lasu morg 132, nieużytków i placów morg 28, razem mor. 458. Budow. mur. 3, drew. 11. Folw. Łaszczyzna grunta orne i ogrody morg 37, łąk m. 5, pastwiska m. 113, lasu m. 344, nieużytków i placu m. 9, razem morg 507. Bud. drewn. 7, młyn wodny na wodach stawu. Gmina D. W. należy do sądu gminnego okręgu 4 w Stanisławowie, st. poczt. w Nowo-Mińsku, urząd gminny we wsi Pustelnik, 1 szkoła pczątkowa, 3612 mieszkańców. 8.) **D.** *małe*, wieś i folwark, pow. nowo-miński, gm. Łukowiec, par. Latowicz. R. 1827 było tu 14 dm. i 131 mk. Fol. D. małe z attynencyą Kołaczki i wsiami D. małe, Budziska, od Warszawy w. 50, od Nowo-mińska w. 21, od st. poczt. Garwolin w. 14, od drogi bitej Latowicz w. 2, od st. dr. żel. Mrozów w. 16. Rozl. wynosi m. 677, a mianowicie: grun. orn. i ogr. m. 361, łąk m. 124, past. m. 5, wody m. 3, lasu m. 146, nieużyt. i place m. 29, wieczyste dzierżawy i osady karczemne m. 6. Płodozmian zaprowadzony 4 i 6-polowy. Bud. mur. 7, drewn. 19, wiatrak i fabryka krochmalu. Rzeka Świder dotyka gruntów folw. i stanowi granicę północną. Wieś Dębe małe osad 25 z nadaniem grunt. mor. 394; w Budzisku osad 17 z nadaniem grun. m. 326. Wieś D. wielkie osad 32, gruntu morg 617; wś Goździówka osad 19, gruntu morg 322; wś Mrowiska osad 17, gruntu m. 156; wś Wólka Konstancya osad 15, gruntu m. 5; wś Zalesie osad 15, gruntu m. 220; wś Chobot osad 20, gruntu m. 666; wś Rysie osad 18, gruntu m. 276; wś Kąty Mrowiskie osad 13, gruntu m. 463; wś Walercin Wólka osad 11, gruntu m. 276; wś Choszczowka osad 14, gruntu m. 307; wś Wolka Wybraniecka osad 10, gruntu m. 320; wś Aleksandrówka osad 10, gruntu m. 146; Janowek osada 1, gruntu m. 1; wś Pa-

włówek osad 2, gruntu m. 7; wś Ostrów Kania osad 3, gruntu m. 60; wś Cięciwa osad 5, gruntu m. 142; wś Ostrówek osad 2, gruntu m. 34; wś Góra Rysińska osada 1, gruntu m. 3; wś Kąty Goździewskie os. 42, gruntu m. 781; wś Koberne osad 13, gruntu m. 187; kolonia D. wielkie i Ostrów Kania ma oddzielną księgę hypoteczną; zajmują przestrzeń około morgów 800. 9.) **D.** *małe*, wś, pow. warszawski, gm. i par. Okuniew. R. 1827 było tu 24 dm. i 229 mk. D. małe składają się z folw. D małe z attynencyami: Mokryług, Winnica, Piekarnia lit. ABC, i wieczystych dzierżaw w Dębem, tudzież wsi: D. małe, Bagno, Zygmuntów, Magienta, Karolówka i Mokryług; od Warszawy w. 21, od drogi bitej w. 5, od Wołomina w. 5, od rz. Wisły w. 16. Rozl. gruntów folwarcznych wynosi m. 447, a mianowice: grunta orne i ogrody m. 159, łąk m. 154, pastwisk m. 3, wody m. 1, lasu m. 103, nieużytki i place m. 26. Gorzelnia, browar, cegielnia i obfite pokłady torfu; płodozmian 6-polowy; budowli murowanych 12, drewnian. 17; wś D. małe osad 38, gruntu m. 200; wś Bagno osad 4, grun. m. 21; wś Zygmuntów osad 13, gruntu m. 255; wś Magienta osad 7, gruntu m. 137; wś Karolówka os. 17, gruntu m. 309; wś Mokryług os. 16, gruntu m. 290. Wieczystoczynszowe dzierżawy w Dębem wynoszą m. 251. 10.) **D.**, wś, pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Jadów; w 1827 r. było tu 16 dm., 105 mk. 11.) **D.** *duże* i *D. małe*, wś, pow. radzymiński, gm. i par. Jadów. R. 1827 było tu 5 dm. i 63 mk. *J.*, *Br. Ch.*, *A. P.*

Dębe 1.) wś, pow. czarnkowski; 34 dm., 284 mk.; wszyscy kat.; 69 analf. 2.) **D.**, domin., pow. czarnkowski; 3818 m. rozleg., 19 dm., 294 mk., 10 ew., 284 kat., 57 analf. St. pocz. w Czarnkowie o 3 kil., gośc. na miejscu; stac. kol. żel. Trzcianka (Schönlanke) o 20 kil., Wronki (Wronke) o 27 kil. Własność Włodzimierza Wolniewicza. *M. St.*

Dębek (u Zinberga nazwana Dębsk mylnie), os., pow. łukowski, gm. Prawda, par. Stoczek. Zabudowania straży leśnej lasów majoratu Prawda; przed paru laty była tu pasieka, systemu Dolinowskiego, przez Jana Meczkowskiego nadleśnego wzorowo prowadzona. Obok osady staw i młyn wodny. Pozycya falista.

Dębek, niem. *Dembeck*, os. należąca do Żarnowca, pow. wejherowski. Leży przy granicy pomorskiej, nad samym brzegiem Baltyckiego morza, ponad drogą nadbrzeżną niedaleko ujścia rzeki Piaśnicy; wraz z całą bagnistą, pastewną okolicą i brzegiem morskim należała do pp. cystersek (potem benedyktynek) w Żarnówcu, co książę Mestwin II podarował r. 1277. W dokumencie donacyjnym zowie się ta okolica puszczą, błotami. Nazwy granic są tu odwiecznie polskie, jako czytamy: „Insuper addimus eis liberam potestatem in salso mari piscandi rumbos, esoces vel alios quoscunque pisces quibuslibet retibus, stationes etiam, que sunt vel haberi poterunt in terminis ipsorum a Lipowa gora (była przy ujściu rz. Piaśnicy) videlicet usque in Sosnam goram (gdzie się schodziły granice Odargowa i Garblina, nazywa się także Miedowa góra) cum omni jure et proventus allecis de navibus in eisdem stationibus allec capientibus ac etiam alias quascunque utilitates sive lapidum seu aliarum rerum quae per appulsionem ventorum in praedictis terminis provenerint.“ Klasztor łowił w morzu aż do kasaty. Osada nad brzegiem zapewne zdawna tu była; nazwę dzisiejszą ma od familii Dębków, którzy ją trzymali w dani w XVIII wieku. W księdze czynszowej czytamy: „Chałupy u morza. R. 1738 Piotr Dębek dannik oddał od domostwa i roli 15 zł.; r. 1772 Piotr Dębek młody oddał czynsz 14 zł.; r. 1773 Krystyanowi Felknarowi, rybakowi, dano taki kontrakt na chałupę i rolę u morza: „płacić nam będzie czynszu 15 zł. Budynki przyrzeka swoim kosztem poprawiać i w porządku trzymać. Lasu tamecznego z pilnością doglądać; dniem i nocą dochodzić, żeby szkody nie było. Za to będzie mógł swój dobytek paść w lesie, kiedy P. Bóg da obrodzaj. Za to że mu się pozwala wszelką rybitwę łowić w morzu, powinien będzie na każdy rok do klasztoru oddać łososiów sztuk 15; jesiotr gdy się ułowi, państwu odda. Inne ryby według ugody państwu sprzedawać powinien. Bursztyn żeby znaleźli, do kościoła w Żarnowcu oddadzą. Żaków w jesieni w rzece od młyna żarnowieckiego (t. j. rz. Młynica) stawiać nie powinien, żeby pstrągom nie przeszkadzały. Bydła wolno mu chować sztuk 4 i paść na pastwisku przy morzu.“ Tymże samym sposobem miał kontrakt Maciej Dębek na drugą chałupę u morza. R. 1775 Krystyan Felknar zapłacił od trzech grondów roli u morza, na których bydło pastewne przez lato stało, 4 zł. 15 gr. gdańskiej monety. Wschodnią część tych nizin pastewnych, gdzie teraz wieś Widowo, przywłaszczyli sobie w czasie reformacyi panowie z Krokowa. D. należy do szkoły i parafii w Żarnówcu, odkąd jest odległy $^3/_4$ mili. *Ks. F.*

Dębia, strumień, ob. *Chrósty*,

Dębiagóra, wś król. w borze należącym do nadleśnictwa Drewniaczek (Wilhelmswalde), gleba piaszczysta, pow. starogrodzki. Obejmuje 2 posiadłości włościańskie, 2 ogrodników, 146 morg., katol. 26, ewang. 1, dm. mieszk. 3. Mniejsze sądy odbywają się w Skurczu. Par. Osiek, szkoła Kałęba, poczta Skurcz. Odległość od Starogrodu 5 mil. *Ks. F.*

Dębiaki, ob. *Dębiany*.

Dębianka, osada leśna, pow. węgrowski, par. i gmina Korytnica. Dom i zabudowania

straży leśnej, pasieka pszczół. Należy do majątku Korytnica. *T. Ł.*

Dębianki, folw., pow. kolski, gm. Izbica, par. Błenna, o 21 w. od Koła, o 5 od Izbicy, ma 10 dm., 39 mk., 240 m. gruntu, własność Izydora Złotnickiego, pokłady torfu. *X. M.*

Dębiany, 1.) lub *Pieńki* i *Przecze*, wsie włośc. i folw. pryw., pow. rypiński, gm. Pręczki, paraf, Rogowo. Wsie włośc. liczą 276 mieszk., 46 osad, 49 budynków mieszkalnych, powierz. 248 morg. Folw. D. od Płocka w. 56, od Rypina w. 7, od drogi bitej w. 14, od Włocławka w. 42, od rzeki Wisły w. 42. Rozl. wynosi m. 262 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 194, łąk m. 26, past. m. 21, lasu m. 15, nieużytki i place m. 7. Bud. drew. 7. Folw. powyższy w r. 1878 oddzielony od dóbr Pręczki. 2.) **D.** *panieńskie*, wś rząd., i D. *szlacheckie*, wś i folw., pow. sandomirski, gm, i par. Obrazów. Odl. 8 w. od Sandomierza. R. 1827 było tu 30 dm., 159 mk. D. panieńskie liczą obecnie 18 dm., 125 mk. i 268 morg. ziemi włośc.; D. szlacheckie 16 dm., 109 mk., 77 morg. włośc. (13 osad). Folw. D. szlacheckie, od Radomia w. 91, od Sandomierza w. 7, od rzeki Wisły w. 7. Rozl. wynosi m. 200, a mianowicie grunta orne i ogrody m. 179, łąk m. 16, wody m. 1, nieużytki i place 4. Bud. drew. 11 i wiatrak. 3.) **D.**, wś, pow. pińczowski, gm. Drożejowice, par. Stradów. R. 1817 było tu 20 dm. i 125 mk. Dobra D. składają się z folwarku D., Zagaje, attynencyi Łąka Dębienka i wsi Dębiany i Zagaje, od Kielc w. 49, od Pińczowa w. 14, od Działoszyc w. 8, od Buska w. 21, od Zawiercia w. 77, od Wisły w. 16. Rozl. wynosi m. 590 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 223, łąk m. 18, nieużytki i place m. 40: razem m. 281. Bud mur. 3, drew. 15. Folw. Zagaje Dębiańskie, grunta orne i ogrody m. 144, lasu m. 160, nieużytki i place m. 4: razem m. 309. Bud. drew. 5. Wieś D. osad 17, gruntu m. 71; wś Zagaje osad 12, gruntu m. 45. 4.) **D.**, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Wawrowice, par. Sokolnia. R. 1827 było tu 25 dm. i 139 mk. Folw. D. z attynencyą Białoszyce i z wsią D., od Kielc w. 56, od Pińczowa w. 21, od Wiślicy w. 7, od Szkalbmierza w. 9, od drogi bitej w. 9, od Zawiercia w 70, od rz. Wisły w. 7. Rozl. folwarczna wynosi m. 592 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 50, łąk m. 44, past. m. 18, stawy m. 4, nieużytki i place m. 26; płodozmian 8-polowy. Bud. mur. 5, drew. 10; 3 stawy zarybione i cegielnia. Wieś D osad 37, gruntu m. 180. 5.) **D.**, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. i par. Nawarzyce. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Dębiany, *Dębiaki*, wś, pow. mielecki, ob. *Hyki.*

Dębica, wś i folw., pow. lubartowski, gm. i par. Czemierniki. R. 1827 roku było tu 31 dm. i 222 mk. Dobra D. składają się z folw. D. i Józefów, tudzież wsi D., od Lublina w. 46, od Lubartowa w. 21, od Radzynia w. 15, od Kocka w. 8, od drogi bitej w. 15, od Łukowa w. 28, od Wieprza w. 2 i Tyśmienicy w. 1. Rozl. posiadłości folwarcznych wynosi około m. 2650 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 620, łąk m. 210, past. m. 160, lasu m. 1200, zarośli m. 320, nieużytki i place m. 240. Wieś D. osad 40, gruntu m. 787 (opis z r. 1867 i 1870).

Dębica, mko położone pod 50° 1′ szerok. a 39° 2′ długości, nad rzeką Wisłoką, powiat ropczycki, ma 1232 morgów rozległości, 286 domów, 1307 mieszk. męż., 1452 kob., razem 2759 mk., z których 450 katol. a 2309 izrael. Siedziba sądu powiatowego, posterunku żandarmeryi, notaryatu, urzędu pocztowego i telegrafu. Paraf. łac. w miejscu, należy do dek. ropczyckiego. Kościół par. murowany, erygowany r. 1318, poświęcony niewiadomo kiedy pod wezwaniem św. Jadwigi i Małgorzaty. Kahał izraelicki wraz z synagogą. Fundusz ubogich niewiadomo przez kogo, kiedy i na mocy jakiego rozporządzenia założony celem wspierania ubogich. Majątek zakładowy funduszu składa się z 6 morg. gruntu i 3,000 złr. w obligacyach. Szkoła ludowa 4-klas. Jeden lekarz, dwóch chirurgów i apteka. Gmina miejska posiada tylko 3000 złr. majątku. D. leży przy gościńcu rządowym wiedeńskim a nadto jest punktem wyjścia drogi krajowej do Tarnobrzega i Nabrzezia. W miejscu jedna z główniejszych st. kol. żelaz. Karola Ludwika (o 111 kil. od Krakowa) z obszernemi zabudowaniami i magazynami i z dosyć pięknym dworcem osobowym. Zakłady przemysłowe w D. są: młyn parowy, tartak parowy, fabryka zapałek, mydlarnia, huta szkła i gorzelnia. Ożywiony ruch handlowy, szczególniej przez transport towarów do kol. żel. Ludność utrzymuje się przeważnie z przemysłu i handlu. Pomimo tak korzystnych warunków ekonomicznych miasto jest ubogie, posiada zaledwie kilka domów porządniejszych murowanych, zresztą same nędzne lepianki, zamieszkałe przez ludność ubogą izraelską. Obszar dworski należy do klucza dębickiego, własność hr. Raczyńskich, którego punktem centralnym jest pałac w Zawadzie, o 4 kil. od Dębicy. *M.*

Dębice, wś, pow. włocławski, gm. Śmiłowice, par. Kruszyn. R. 1827 było tu 19 dm., 223 mk. Dobra D. składają się z folwarku D., Poddębice i attynencyi Ludwinowo; tudzież wsi: D., Poddębice i Ludwinów, od Warszawy w. 168, od Włocławka w. 8, od drogi bitej w. 6, od Kowala w. 7, od rzeki spławnej w. 8. Rozl. wynosi m. 2760 a mianowicie: fol.

D. grunta orne i ogrody m. 758, łąk m. 666, past. m. 228, lasu m. 435, nieużytki i place m. 171: razem m. 2257. Bud. mur. 11, drew. 10. Folw. Poddębice grunta orne i ogrody m. 424, łąk m. 37, wody m. 1, nieużytki i place m. 31: razem m. 493. Budowli murowanych 4, drewnianych 6; płodozmian zaprowadzony 12-polowy; dwie rzeczki bez nazwy i droga żel. przechodzą terytoryum; wiatrak i pokłady torfu. Wieś D. osad 23, gruntu m. 45; wś Poddębice osad 32, gruntu m. 66; wś Ludwinów osad 5, gruntu m. 9. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Dębice, niem. *Eichbrot*, wieś i gm., pow. średzki, 2 miejsc.: 1) D., 2) Kępa Mała (Kleinkempa), 20 dm., 150 mk., 2 ew., 148 kat., 31 analf. Najbliższa poczta Zaniemyśl (Santomyśl); st. kol. żel. Środa. *M. St.*

Dębice, niem. *Dambitzen*, dobra mieszczańskie, pow. elbląski. Nazwę ma od Kaspra von Dębic, który je około r. 1540 posiadał. Obszaru zawiera 1265 morg., między któremi ornej ziemi i łąki 965 mórg, 300 mórg lasu bukowego, dębowego i sosnowego; znaczne pokłady torfu i węgla brunatnego; cegielnia, owczarnia uszlachetniona, melkarnia, gorzelnia. Tutejszą restauracyą i strzelnicę zwiedza wiele gości z miasta Elbląga. We wsi jest dwóch posiadaczy; katol. 42, ewang. 123, dm. mieszk. 9. Poczta i par. Elbląg. Odległość od miasta pół mili. *Ks. F.*

Dębice, niem. *Daubitz*, mko w reg. lignickiej, pow. rozbórski, w części serbskie, ma kośc. par. ewang. z XVI w., rybne stawy, kopalnie torfu, trzy jarmarki. *F. S.*

Dębicz, 1.) wieś, pow. średzki, 17 dm., 171 mk., wszyscy kat.; 66 analf. 2.) **D.**, domin., pow. średzki, 2720 morg. rozl., 2 miejsc.: 1) D., 2) folw. Brzeziak; 14 dm., 231 mk., wszyscy kat., 79 analf. Stac. poczt. i kol.-żel. Środa o 5 kil. Własność Madalińskiego. *M. St.*

Dębicze, 1.) wś, pow. radziejowski, gm. Służewo, par. Straszewo. 2.) **D.**, wś włościańska, pow. wieluński, gm. Skrzynki, par. Kraszewice, o 40 w. na płn.-zachód od Wielunia, 58 dm., 300 mk., 255 m. roli włośc.

Dębie, podług polskich akt klasztornych, niem. *Dembie*, Kętrz. *Dęby*, folw. r. 1874 przyłączony do Józefkowa, a z tem do Mgoszcza, po nad traktem chełmińsko-wąbrzeskim, pow. chełmiński, przy Płużnicy, około 2 mile od Chełmna. Parafia i szkoła Płużnica, poczta Lisewo. Oddawna należał do pp. benedyktynek w Chełmnie; przyłączony był do Mgoszcza i ztamtąd zarządzany. Obecnie ma budynki 3, dom mieszk. 1, katol. 21. *Ks. F.*

Dębie, niem. *Dammen*, wś, pow. słupski regencyi koszalińskiej, ze stacyą poczt., 389 mk.

Dębiec, zagrody włościańskie, o 12 w. od Wielunia, pow. wieluński, gm. Skrzynno, par. Rudlice, śród boru, po prawej stronie drogi z Masłowic do Wielgiego, 10 dm., 70 mk., roli włośc. 45 morg. Przysiołek dworski należy do dóbr Skrzynno. *W...r*

Dębiec, 1.) niem. *Dambitsch*, wieś, pow. wschowski, 90 dm., 644 mk., 49 ew., 595 kat. niemców, 92 analf. Stac. poczt. i kol. żel. Rydzyna o 3 kil. 2.) **D.**, *Dambitsch*, folw., pow. wschowski, ob. *Rydzyna* (Reisen), ordynacya. 3.) **D.**, wieś, pow. śremski, 17 dm., 159 mk., wszyscy kat., 44 analf. 4.) **D.**, folw., pow. kościański, ob. *Osiek*. 5.) **D.**, niem. *Dembsen*, gm. wiejska, pow. poznański, 2 miejcowości: 1) wieś D., 2) leśnictwo Dębina (Louisenhain lub Eichwald), 31 dm., 281 mk., 40 ew., 241 kat., 48 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Poznaniu o 4 kil. Pod wsią wykopano srebrne monety z X do XII wieku (anglosaskie i inne), srebrne kolczyki. *M. St.*

Dębiele, wś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., mk kat. 63, dm. 5 (1866), od m. pow. 22 i pół w.

Dębieliszki, zaśc. dwor nad rz. Cejkinią, pow. święciański, 3 okr. adm.

Dębień, niem. *Eichwalde*, przezwane r. 1866, wś włośc., pow. lubawski, par. Rumian, szkoła Jeglin, poczta Dąbrówno. Oddawna należała do dóbr stołowych biskupstwa chełmińskiego. W inwentarzu tegoż biskupstwa pod roku 1740 czytamy: Dębień, wieś szlachecka biskupstwa chełmińskiego, ma włók 30. Jan Truszczyński od 7 włók daje 1 korzec żyta, 2 k. jęczmienia. Kamieński od 2 włók, 1 k. żyta, 2 k. jęczmienia. Odrzeński od 2 włók 1 k. żyta, 2 k. jęczmienia. Paweł Truszczyński od 5 włók, 1 k. żyta, 2 k. jęczmienia. Paweł Truszczyński drugi od 4 włók, pół k. żyta, 1 k. jęczmienia. Paweł Bobrowski od 2 włók, pół k. żyta, 1 k. jęczmienia. Jakób Truszczyński, od 2 włók, pół k. żyta, 1 k. jęcz. Jakób Męczęński od 2 włók, 1 k. żyta, 2 k. jęczmienia. Obecnie D. ma obszaru ziemi 2016 morg., 43 budynków, domów mieszk. 18, katol. 101, ewang. 33. *Ks. F.*

Dębienica v. *Dembienica*, kol. włośc., pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło. R. 1827 było tu 7 dm. i 36 mk. Istnieje tu huta szklana, zatrudniająca około 30 robotników i produkująca rocznie za 10,000 rs. towaru. *Br. Ch.*

Dębieniec, pustkowie przy wsi Grzymaczów, pow. sieradzki, gmina Gruszczyce, par. Błaszki, 56 morg. przestrzeni.

Dębieniec, ob. *Budkowice* i *Dębiniec*.

Dębin, niem. *Dembien*, wś włośc., pow. kwidzyński, po prawej stronie Wisły, około milę od m. Kwidzyna, parafia Tychnowy, dyecezya warmijska, poczta Kwidzyn, szkoła Kamionka. Obszaru ziemi 367 morg., budynków 12, domów mieszk. 5, katol. 21, ewang. 16. *Ks. F.*

Dębina, 1.) lub *Dębin*, wś, pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Łomna. R. 1827 było tu 15 dm., 95 mk. Ob. *Czosnów łosicki*. 2.) **D.**, folw., pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Boniewo. 3.) **D.**, wś, pow. kutnonowski, gm. i par. Kutno, dm. 6, mk. 36, ziemi m. 58. 4.) **D.**, folw., pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Sędziejowice. 5.) **D.**, wś, pow. łaski, gm. Dąbrowa Rusiecka, par. Rusiec. R. 1827 6 dm. i 57 mk. 6.) **D.**. wś, pow. kolski, gm. i par. Chełmno. R. 1827 było tu 6 dm. i 62 mk. 7.) **D.**, wś, pow. kolski, gm. i par. Kłodawa. R. 1827 było tu 13 dm., 109 mk. 8.) **D.**, wioska, pow. sieradzki, gm. Bogumiłów, par. Chojne, przestrzeni morg. 46, ludności dusz 25. 9.) **D.**, przysiołek dworski dóbr ossyakowskich, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Ossyaków, na lewym brzegu rzeki Warty, naprzeciwko Ossyakowa, mostem z nim połączony, o 17 w. od Wielunia, 6 dm., 60 mk., 550 m. roli dwor. Gorzelnia nieczynna. *W...r.* 10.) **D.**, folw., pow. wieluński, gm. Naramnice, par. Łyskornia 11.) **D.**, wś, pow. płoński, gm. Kuchary, par. Królewo. 12.) **D.**, wś, pow. janowski, gm. Zakrzówek, par. Boża Wola. 13.) **D.**, ob. *Czysta Dębina*. 14.) **D.**, przedmieście Tyszowiec.

Dębina, 1.) dobra położone w pow. trockim, parafii jewieńskiej. Należały do Franciszka de Raéssa a w r. 1799 z ręką Racheli de Raéssówny stały się własnością Michała Roemera, marsz. gub. wileńskiej. R. 1852 w grudniu z działu familijnego otrzymał syn Michała Seweryn Roemer wraz z Bołbianami i Granopolem. R. 1867, wskutek ukazu cesarza Aleksandra II, własność ta uległa przymusowej sprzedaży, nabywcą stał się hr. Józef Tyszkiewicz. Duży ogród owocowy, kaplica w której niegdyś odbywało się stale nabożeństwo. 2.) **D.**, zaśc. pryw., pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 5, dm. 1 (1866). 3.) **D.**, zaśc. pryw., pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 26, dm. 2 (1866). 4.) **D.**, wś i karczma, pow. oszmiański, gm. Horodźki, własność włościan, dom. 5, mk. 40 (1866). Okrąg wiejski D. w gm. Horodźki, liczy w swym obrębie wsie: Dębina i Wielka Dejnowa. 5.) **D.** lub *Dubina*, folw. we wschod. stronie pow. nowogródzkiego, przy gr. pow. słuckiego, o w. 8 od m. Lachowicz; dziedzictwo Wolskich, obszaru 370 morg. w glebie żyznej.

Dębina 1.) wieś, pow. łańcucki, o 6 kil. na południowy wschód od st. poczt. i par. rzym. kat. w Łańcucie, dm. 111, mk. 625. Obszar dworski ma gruntu ornego 32, łąk i ogrodów 23; włościanie gruntu ornego 779, łąk i ogrodów 314, pastwisk 79 mg., położenie wzgórkowate, gleba żytnia. Kasa pożyczkowa gm. z kapitałem 327 złr. Własność Alfreda hr. Potockiego. 2.) **D.**, przysiołek Buczkowa. 3.) **D.**, przysiołek Okładowa. 4.) **D.**, wś, ob. *Trześń*. 5.) **D.**, przysiołek Zakrzowa. 6.) **D.**, przys. Łętowic. 7.) **D.**, przysiołek Nadbrzezia. 8.) **D.**, przysiołek Korniego. 9.) **D.**, przysiołek Synowudzka wyżnego. *Lu. Dz.*

Dębina 1.) kolonia i folw., pow. krobski, ob. *Śląskowo*. 2.) **D.**, folw., pow. krobski, ob. *Niepart*. 3.) **D.**, folw., pow. kościański, ob. *Bucz*. 4.) **D.**, kolon., pow. mogilnicki, ob. *Dzierzązno*. 5.) **D.**, folw., pow. pleszewski, ob. *Wilaszyce*. 6.) **D.**, *Dembin*, folwark, pow. szamotulski, ob. *Ottorowo*. 7.) **D.**, niem. *Eichwald* lub *Louisenhein*, leśnictwo, pow. poznański, ob. *Dębiec*.

Dębina 1.) niem. *Eichwalde*, os. do Nowegodworu należąca, pow. starogrodzki, leży nad Wierzycą blisko Peplina. Powstała dopiero w nowszym czasie na obszarze Nowego dworu, gdyż stare akta klasztorne nic o tej wiosce nie wiedzą. Dawniejsza własność oo. cystersów w Peplinie, teraz po sekularyzacyi dóbr klasztornych wieś stołowa biskupów chełmińskich, rezydujących w Peplinie. Klerycy duchownego seminaryum pelplińskiego zwykli byli co czwartek wychodzić przechadzką na rekreacyą do Dębiny. 2.) **D.**, niem. *Eichwalde*, dobra włośc., mają przywilej z r. 1354, pow. malborski. Obejmują 10 posiadł. włośc. i 1 ogrodnika; obszaru ziemi 91 włók, kat. 146, ewang. 88, menonitów 21, domów mieszk. 21, szkoła we wsi, parafia i poczta Nytych. Odległość od Malborga 1 mila. *Ks. F.*

Dębina, niem. *Schönenwalde*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Dębina, niem. *Dambine*, ob. *Łącznik*.

Dębiniec lub *Dembnice*, wieś, pow. inowrocławski, na granicy król. polskiego; 9 dm., 84 mk.. 5 ewang., 79 kat., 53 analf. Stac. poczt. i kol. żel. Gniewkowo (Argenau) o 9 kil. *M. St.*

Dębiniec 1.) niem. *Debenz*, dobra ryc., pow. grudziąski. Mają nowe murowane zabudowania, piękny dwór, park obszerny. Obszaru ziemi 2047 morg., parafia i poczta w Radzyniu, szkoła w Plemiętach. Budynków 31, dm. mieszk. 14, kat. 186, ewang. 13. Osobno leży fol. D: z obszarem ziemi 265 m., ma 3 budyn., kat. 5. D. jest bardzo starą osadą. R. 1222 książę Konrad mazowiecki podarował ją biskupowi pruskiemu Chrystyanowi; przedtem miał ją niejakiś pan Syro z Chełmna. R. 1864, kładąc fundamenta pod nowy dwór pański, odkryto stare groby pogańskie, z których około 50 urn jeszcze wydobyto. Za krzyżaków posiadacze tutejsi (bo przy biskupie krótko tylko pozostała ta wieś) pełnili służbę wojenną konno ze zbroją (Platendienst); włók liczyli wtedy 42. R. 1598 Daniel Plemięcki za sumę pożyczoną 10,000 tal. dał w zastaw Dębiniec, Turznice, Wronie i Daszkowo oo. jezuitom w Brunsberdze. R. 1640 Mikołaj Wejher, dziedzic D., odnowił kościół w Radzynie. Przy końcu XVII

w. i przez cały XVIII w. aż po okupacyi byli Trzcińscy posiadaczami D. R. 1705 umarł Adam von Canden Trzciński, sędzia chełmiński; spadkobiercy, czyniąc podział rodzicielskiego majątku, wspominają o długu 1300 zł. zaciągniętym na D. z powodu Szwedów, którzy, wyniszczywszy wieś do ostatka, nowej kontrybucyi się domagali, nawet po dwakroć grozili że wieś spalą, dopóki nie zapłacono. Z r. 1777 jest opis, że osobno leżał folwark; we wsi pańskiej było włók 31 roli ornej, 25 mg. łąki, 6 włók lasu, obszerny ogród, 3 stawy rybne, domów mieszk. 16, karczma; pustkowie Kobylanka miało 1 włókę, Bogacz 1 i pół włóki. Dochód obliczono na 737 tal.; o glebie piszą, że była zimna i gliniasta. Teraźniejszym posiadaczem jest Leon Rybiński poseł i żona z domu Kalkstein. W Dębińcu znajduje się oddawna dość obszerna publiczna kaplica pod wezw. św. Wawrzyńca, w której niekiedy nabożeństwo się odprawia; odpust przypada na św. Wawrzyńca z całą oktawą. R. 1864 postawili Rybińscy nową kaplicę, całą z cegły murowaną i w dobrym guście. 2.) **D.**, niem. *Dembinnitz*, folw. przyłączony do wsi szlach. Gródek, nad rz. Czarna woda, pow. świecki, par. Drzycim, szkoła Gródek, poczta Laskowice. Budynki 4, dm. 1, katol. 21 *Kś. F.*

Dębiniec, niem. *Dambinitz*, wś, pow. opolski, par. Stare Budkowice, o 4 mile od Opola, po drodze do Kluczborka, ma 52 osad i 263 m. gruntu piaszczystego. *F. S.*

Dębinka Czajkowska, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki, par. Cieksyn. R. 1827 było tu 18 dm., 153 mk. Por. *Czajki*.

Dębinka al. *Konstantynówka*, wieś, pow. kamieniecki, par. Czercze. W 1868 roku miała 27 domów.

Dębinka 1) niem. *Dembinke*, osada, powiat szubiński, ob. *Jabłowo*. 2.) **D.**, niem. *Eichenau*, wieś, pow. bydgoski, 6 dm., 60 mk., 58 ewang., 2 kat., 22 analf. Stac. poczt. najbliższa Nowa-Wielka wieś (Grossneudorf). *M. St.*

Dębinki 1.) wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Postoliska. R. 1827 było tu 14 dm. i 92 mk. Dobra D. składają się z folw. D. i Lipiny, tudzież wsi D., Lipiny, Jarzębiałąka, Wypychy, Wagan, Płatkowo; od Warszawy w. 28, od Radzymina w. 13, od Wyszkowa w. 6, od Tłuszcza w. 4, od drogi bitej w. 8, od rzeki Bugu w. 6. Nabyte w r. 1871 za rs. 34697. Rozl. wynosi m. 1742 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 826, łąk 98, pastwisk m. 76, wody m. 3, lasu m. 635, nieuż. i place m. 104. Płodozmian zaprowadzony 4, 7, 8 i 9-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 29, młyn wodny, stawy, rzeczka bez nazwy; w niektórych miejscowościach pokłady torfu i marglu; wieś D. osad 11, gruntu mg. 42; wieś Lipiny osad 5, gruntu m. 173; wś Jarzębiałąka osad 11, gruntu m. 111; wś Wypychy osad 6, gruntu mg. 145; wś Wagan osad 5, gruntu m. 193; wieś Płatkowo osad 12, gruntu m. 29. 2.) **D.**, wś, pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Zegrze. 3.) **D.** lub *Dębniki*, wś, pow. kolneński, gmina Gawrychy, par. Nowogród, w odległości 24 w. od Kolna, 17 od Łomży; część jej wchodziła w skład majoratu Kupiski; od tych dóbr przy uwłaszczeniu na rzecz włościan wsi D. odpadło 206 mg. Wieś D. leży pośród piasków, przy lasach obrębu t. n. Obręb leśny D. należy do straży Gawrychy i zawiera 184 mg. lasu sosnowego. W części lasu, zwanej Ostrówek, znajdowały się barcie. R. 1827 D. miały 35 dm., 180 mk. 4.) **D.**, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Zatory. R. 1827 było tu 10 dm. i 85 mk. 5.) **D**., wś, pow. janowski, gm. i parafia Potok wielki. 6.) **D.**, wś rząd., pow. opoczyński, gm. i par. Opoczno. Liczy 6 dm., 47 mk. i 72 morgi ziemi włościańskiej. 7.) **D.**, por. *Dębinka*.

Dębinki lub *Dubinki* (ob.), wś i fol., pow. wileński, 4 okr. adm., mieszk. kat. 174, dm. 16 (1866). 2.) **D.**, wś rząd. i folw. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., mk. 112, dm. 13, od m. pow. 47 w. (1866).

Dębino, folw. i zaśc., pow. trocki, o 6 w. na wschód od m. Jewije.

Dębino, wieś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Dębiny 1.) folw., pow. lubartowski, gmina Wielkie, par. Rudno. Dobra D. skład. się z fol. D., attynencyi Łąki Oskie i Łąkać, tudzież wsi Wolicy; od Lublina w. 35, od Lubartowa w. 14, od Miechowa w. 4, od Kurowa w. 7, od Łukowa w. 56, od rz. Wieprza w. 7. Rozległ. wynosi morg. 2191 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 1190, łąk m. 155, pastwisk m. 1, lasu m. 799, nieużytki i place m. 46. Płodozmian zaprowadzony 8-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 11; jest piękna owczarnia i wiatrak. Wś Wolica osad 56, gruntu m. 1111. 2.) **D.**, wś i folw., pow. radomski, gm. Potworów, parafia Skrzyńsko. Odl. od Radomia 28 w. R. 1827 było tu 25 dm., 188 mk., obecnie liczy 30 dm., 253 mk. Folw. D. z wsią t. n., od Radomia w. 28, od Przysuchy w. 10, od Skierniewic w. 63. Rozl. folwarczna wynosi m. 891 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 524, łąk m. 18, lasu m. 344, nieużytki i place m. 5. Płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 12. Wieś Dębiny osad 46, gruntu m. 523. 3.) **D.**, folw., pow. ciechanowski, gmina i par. Grudusk, od Płocka w. 80, od Ciechanowa w. 20, od Mławy w. 10, od drogi bitej w. 3. Rozl. wynosi m. 363 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 315, łąk mg. 15, pastwisk mg. 23, nieużytki i place m. 10. Bud. mur. 1, drewn. 6, folw. nabyty w r. 1875 za rs. 10,000. 4.) **D.**, wś, pow. lipnowski, gm. Osówka, par. Czernikowo.

5.) **D.**, wś, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Przasnysz. R. 1827 było tu 21 dm. i 169 mk. 6.) **D.**, folw., pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowe Miasto. Folw. D. od Płocka w. 65, od Płońska w. 16, od Nasielska w. 10, od drogi bitej w. 7, od rz. Wisły w. 21. Rozl. wynosi m. 126 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 110, pastwisk mg. 13, wody mg. 1, nieużytki i place m. 2. Bud. drewn. 3; pokłady torfu znajdują się na pastwisku; folwark powyższy utworzony i oddzielony od dóbr. Miszewo. 7.) **D.**, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Zatory. Roku 1827 było tu 10 dm. i 85 mk. 8.) **D**, wieś, pow. włodawski, gmina Turno, par. Wołoska wola (r. g.). Liczy 15 dm., 52 mk. i 195 mg. obszaru. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dębiny, przys. Woli Wielkiej.

Dębiny, ob. *Dębina.*

Dębiny, *Dęby*, niem. *Dembine* lub *Eichenau* od r. 1865, dobra, pow. toruński, leżą po nad bitym traktem toruńsko-chełmińskim, par. Przeszno, szkoła Nawra, poczta Unisław. Obszaru ziemi 1460 mg., bud. 12, dm. mieszk. 4, katol. 104, ewang. 18. W 1869 roku posiadacz Grabowski. *Kś. F.*

Dębionek 1.) niem. *Debenke*, wieś, pow. wyrzyski, 92 dm., 735 mk., 629 ewang., 92 kat., 14 żydów, 126 analf. Poczta na miejscu, st. kol. żel. Nakło o 10 kil. 2.) **D.**, niem. *Eichhorst*, wieś, pow. szubiński, ob. *Annoniewo*, Annadorf. *M. St.*

Dębionka 1.) osada, pow. krobski, 2 dm., 17 mk., wszyscy kat., 4 analf. Poczta w Pakosławiu o 4 kil., st. kol. żel. Rawicz o 15 kil. 2.) **D.**, folw., pow. krobski, ob. *Ostrobudki.*

Dębi Wirch, szczyt w Beskidach wschodnich, w dziale między Konieczną a przesmykiem dukielskim, 654 m. wys.

Dębki, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Baranów.

Dębkowce, ob. *Demkowce.*

Dęblin 1.) folwark i pałac z parkiem, pow. nowoaleksandryjski, gm. Irena, par. Bobrowniki. Jestto centralny punkt obszernych dóbr, które w XV wieku należały do Tarnowskich. Ci erygowali kościół w m. Bobrownikach, należących do tego majątku. Drogą sukcesyi majątek D. przeszedł w XVI wieku do Mniszchów; ostatni z nich ożenił się z siostrzenicą Stanisł Augusta, który dla niej wybudował, jak podanie niesie, dzisiejszy pałac w Dęblinie, i założył śliczny park. Z jedną z panien Mniszech ożenił się ks. Jabłonowski, któremu w posagu dostały się dobra dęblińskie; jako dekabrysta w 1825 r. wywieziony do Saratowa. R. 1836 dobra Dęblin kupił od niego rząd dzisiejszy. W r. 1842 cesarz Mikołaj darował dobra te ks. Paszkiewiczowi, ówczesnemu namiestnikowi; w tymże roku założony został kamień węgielny fortecy nazwanej Iwangrodem. Dęblin leży przy ujściu Wieprza do Wisły. Dobra dęblińskie stanowią ordynacyą Paszkiewiczów, nazwaną urzędownie Iwanowskie Sioło. Do dóbr tych należą folw. Dęblin, Podwierzbie, Wymysłów, Borowa, Matygi, Borowina; na pierwszych trzech folwarkach płodozmiany, gleba ziemi żytnia; na ostatnich trzech gospodarstwo dowolne, gleba ziemi glina powiślańska. Majątek ten w prześlicznem jest położeniu, przeżynają go dwie spławne rzeki Wisła i Wieprz, droga żelazna Nadwiślańska i Łukowska, prócz tego szosy we wszystkich kierunkach, jak: lubelska, warszawska, moszczańsko-gołębska. Prócz tego dobra te posiadają własnych szos 4 do 5-wiorst. Do dóbr tych należą wsie: Mierzączka, Rycice, Kleszczówka, Moszczanka, Nowy Dęblin, Lasoń, Sędowice z prawej strony Wieprza, z lewej Niebrzegów, Nieczeć, Gołąb, Bonów, Bałtów, Wólka Gołębska. Osady Bobrowniki i Irena; gmin dwie, Irena i Gołąb, poczta, kasa wkładowo-pożyczkowa w Irenie, szkółek dwie, w Bobrownikach i w Gołębiu; majątek ten ma obszaru do 12000 morgów z tego do 10,000 dworskich gruntów. Lud trzeźwy, pracowity, trudniący się rolnictwem i zarobkowaniem, jednakże nie zamożny. Lasy oddawna urządzone, 5000 mg. nieużytków które zadrzewiają się i pod wieloma względami majątek ten służyć może za przykład innym. Majątek D. składa się z dwóch kluczów: Dęblin i Gołąb, w pierwszym kluczu serwituty uregulowano z wyłączeniem os. Bobrowniki. Do r. 1844 istniała wieś D., koło pałacu dziś to nazwisko noszącego; wieś w tym roku została zniesiona dla celów fortecznych. Z pałacu dęblińskiego w roku 1865 usunięto wszystko, co jakąkolwiek wartość artystyczną miało, jak meble, kominki z herbami dawnych posiadaczy i wysłano je do Homla, gdzie mieszka dzisiejszy dziedzic, urodzony i wychowany w Warszawie. Przy pałacu znajduje się wielka sala balowa, teatralna; akcesorya sceniczne przed 12 laty zostały sprzedane klubowi w Lublinie. Pod kaplicą, obok pałacu stojącą, dziś na obrządek prawosławny przerobioną, spoczywają zwłoki Iwana Paszkiewicza, b. namiestnika król. i żony jego. Folw. D. ma do 500 m. rozl.; gleba ziemi piaszczysta, lecz kultura roli wysoko posunięta przy pomocy nawozu ludzkiego, którego twierdza Iwangród dostarcza. W majątku D. nowowzniesione zostały 2 piece t. z. Hoffmanowskie do wypalania cegły, której rocznie dają do 8 milionów sztuk (ob. *Krasnogliny*) a wszystko to, wraz z wyrobem cegielń w Sławczynie, idzie do budowy nowozakładanych sześciu fortów. Wyrabia się też cegła olejna, t. z. frontowa. 2.) **D.** *Nowy*, wś, w pow. nowoaleksandryjskim gub. lubelskiej, przy szosie warsz.-lubelskiej, powstała 1866 r. z rozebranego (skutkiem ukazu z roku

1864) folw. Moszczanka, za zniesioną niegdyś wś. Dęblin. Osad ma 16 po 7 morg. i obszerne pastwiska wspólne.

Dęblin, wś, pow. dąbrowski, o 20 kil. na płn.-zach. od Dąbrowy, 3 kil. na płn. zach. od st. pocz. Siedliszowice. Par. rz. kat. Wietrzychowice; dm. 95, mk. 583. Własność większa obejmuje gruntu orn, 410, łąk i ogr. 24, past. 70, lasu 227 m.; włościanie grun. orn. 266, łąk i ogr. 44, pastw. 86 m. Własność hr. Załuskiej. *Lu. Dz.*

Dęblin, wś włośc., pow. kościerski, leży nad małą rzeczką, wpływającą do jeziora obozińskiego (dawniej Stenko), przy bitym trakcie między Skarszewami a Godziszewem. R. 1198 książe Grzymysław darował D. joannitom, sprowadzonym do Starogrodu (Stargard). R. 1326 przywilejem z d. Matki B. Gromnicznej wydana włościanom w dzierżawę. R. 1334 ustąpiona krzyżakom. Oddawna znajdował się we wsi kościół parafialny tytułu św. Małgorzaty. Włók dotacyjnych było 4. W czasie reformacyi opanowali go luteranie. R. 1583 był kościół (jak pisze wizytacya biskupa Rozrażewskiego) w dobrym stanie, budowany z drzewa. Od czterech lat nie mieszkał przy nim proboszcz, tylko ze Skarszew przychodził predykant luterski i miewał co trzecią niedzielę kazanie. Obcą wiarę narzucił tej gminie Jerzy Bażyński, wojew. malborski, starosta skarszewski, który był zarazem tenutą tej wioski: wielki zwolennik luteranizmu, a pan podówczas prawie wszechwładny na całą okolicę; w Trąbkach, Dalwinie, trzymał swoich predykantów, także w Skarszewach, gdzie niesłychanego dokazywał fanatyzmu; pod jego władzą zostający magistrat skarszewski zmuszał poprostu do odstępstwa, nieposłusznych członków z miasta wydalał. Dopiero kiedy umarł ten starosta r. 1596, odetchnęli tutejsi katolicy. Sam biskup Rozrażewski przybył tu wtedy odebrać i poświęcić kościół. Przyłączył go jako filią do pobliskich Skarszew. Niestety niedługo służył chwale Bożej: w wojnach i spustoszeniach szwedzkich podupadł, a w r. 1686 zupełnie leżał w gruzach; kamień tylko do święconej wody stał jeszcze na cmentarzu i wieża z dwoma kamieniami. Patrz „Utracone kościoły w dyecezyi chełmińskiej“ ks. Fankidejskiego str. 207. R. 1766 przywilej królew. dany z Warszawy d. 21 sierpnia, potwierdza pierwsze nadanie tutejszych włościan z roku 1326. Wś D. wraz z przyległym Nowym Gołębiem, obejmuje obszaru ornej ziemi 3874,94 mórg, włościan 24, ogrodników 25, karcz. 2 i szkołę ewang.; katol. 85, ewang. 530; dom. mieszkal. 59. Parafia znajduje się w Skarszewach, poczta w Godziszewie. Odległość od Kościerzyny 5½ mili. *Ks. F.*

Dębłowo 1.) *Szlacheckie*, wieś, pow. gnieźnieński, 5 dm., 49 mk., wszyscy kat., 29 analf. 2.) **D.** *królewskie*, wś, pow. gnieźnieński, 5 dm., 33 mk., wszyscy kat., 18 analf. 3.) **D.**, domin., pow. gnieźnieński; 1016 morg. rozl.; 8 dm.; 87 mk., 4 ew., 83 kat., 54 analf. Stac. poczt. i kol. żel. Gniezno o 9 kil. Niegdyś własność Lubomęskiego. *M. St.*

Dębna, wś, pow. sanocki, należąca do parafii łacińskiej w Mrzygłodzie, do parochii greckiej w Hłomczy. Ma 56 domów i 330 mk., przeważnie polaków. Obszar dworski posiada 8 m. roli, 4 m. łąk i ogrodów i 819 m. lasu; włościanie mają 137 m. roli, 16 m. łąk i ogrodów i 100 m. pastwisk. Leży nad Sanem. Najniższe położenie nad Sanem 295 m. n. p. m., najwyższe na szczycie góry „Turzypotok“ zwanej, będącej punktem triangulacyjnym, 530 m. n. p. m. Włościanie trudnią się uprawą roli i wyrębem drzewa w sąsiednich lasach. Grunta żyzne, zwłaszcza te, które ulegają wylewom Sanu. D. należała za Rzeczypospolitej do dóbr koronnych i ulegała jurysdykcyi starostwa mrzygłodzkiego. R. 1866 kupiła D., razem z całym kluczem mrzygłodzkim, od rządu spółka Kirchmajer syn i Simondt; od tych odkupiła ją obecna właścicielka izraelitka Josche Kanner. *W. J. W.*

Dębna góra, niem. *Dammgarten*, mko na Pomorzu, w reg. szczecińskiej, przy ujściu Regnicy do morza, 1787 mk., st. poczt., kwitnące tkactwo.

Dębnawola, ob. *Dębnowola.*

Dębniak, 1.) wś, pow. łódzki, gm. Dzierząźna, par. Modlna, ob. *Ciosny*. 2.) **D.** *nowy*, wś, pow. rawski, gm. Budziszewice, par. Lubochnia. 3.) **D.**, wś i folw., pow. radomski, gm. Białobrzegi, par. Jasionna. Liczy 20 dm., 200 mk., 195 mor. ziemi włośc., 619 m. ziemi dw. 4.) **D.**, wś, pow. opatowski, gm. Grzegorzewice, par. Słupia Nowa, liczy 21 dm., 252 mk. i 213 morg. ziemi włośc. 5.) **D.**, wś, pow. iłżecki, gm. Miechów, par. Odachów, 11 dm., 26 mk., 208 m. ziemi włośc. 6.) **D.**, wś, pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Korytnica. 7.) **D.**, wś, pow. pułtuski, gm. Zegrze, par. Popowo. 8.) **D.**, wś rząd., pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par Puńsk. Roku 1827 było tu 13 dm. i 104 mk., obecnie liczy 17 dm., 146 mk., odl. od Suwałk 17 w. *Br. Ch.*

Dębniak, niem. *Eichkamp*, osada, pow. obornicki, ob. *Gościejowo*. 2.) **D.**, niem. *Eichrode*, folw. i gm., pow. śremski; fol. należy do domin. Świączyna (Friedrichseck); gm.: 5 dm., 45 mk., 20 ew.; 25 kat., 17 analf. Stac. poczt. Książ o 3 kil., stac. kol. żel. Chocicza (Falkstaedt) o 10 kil. *M. St.*

Dębniak, os. należąca do Żukowa, p. kartuski. Podarował na fundacyą klasztoru pp. norbertanek, razem z Żukowem, książę Mestwin I r. 1209. Jeszcze w r. 1834 ówczesny po-

siadacz Józef Pioch dawał do klatztoru $21^1/_2$ tal. czynszu, jednę gęś, odrabiał 9 dni szarwarku, 6 dni z uprzężą i 9 dni przy przędzeniu.

Dębniak z Lubianką, rzeka, wpada do Zgłowiączki.

Dębniaki, wś, pow. włocławski, gm. i par. Kowal. R. 1827 było tu 30 dm., 274 mk.

Dębniaki, folw. na wyniosłej górze, pow. trocki.

Dębniałki, 1.) wś, pow. kaliski, gm. Brudzew kaliski, par. Brudzew. 2.) **D.**, wś, pow. turecki, gm. Strzałków, par. Lisków.

Dębnica, wś i folw., pow. iłżecki, gm. Miechów, par. Tczów. Rozległość wynosi m. 267; wieś D. osad 10, gruntu m. 76.

Dębnica, wś, pow. odolanowski; w pobliżu liczne jeziora, źród. Baryczy; 90 dm., 772 mk., 174 ew., 583 kat., 412 analf. Poczta w Przygodzicach o 5 kil., st. kol. żel. Ostrowo o 12 kil. 2.) **D.**, wś, pow. gnieźnieński, 33 dm., 261 mk.; wszyscy kat., 74 analf. Kościół parafialny, należy do dekanatu gnieźnieńskiego ss. Petri et Pauli. 3.) **D.**, domin., pow. gnieźnieński, 2552 mor. rozl., 2 miejsc. 1) D., 2) folw. Birkenrode; 9 dm., 209 mk., 32 ew., 177 kat., 106 analf. Stac. poczt. Kłecko o 7 kil., st. kol. żel. Gniezno o 7 kil. *M. St.*

Dębnica 1.) niem. *Damnitz*, wś włośc., pow. człuchowski, par. i poczta Człuchowo, szkoła w miejscu. Istniała od prastarych czasów, urządzona początkowo na prawie polsko-pomorskiem. R. 1352 Ludwik Hacke, komtur człuchowski, zaprowadził nowe prawo chełmińskie; włók było wtedy 62, z których sołtys miał wolne 6. Obecnie D. obejmuje obszaru 6209 mórg, budynków 147, dom. mieszk. 61, kat. 282, ewang. 270. 2.) **D.**, niem. *Dembnitz*, os. należąca do Kielna, pow. wejherowski, o 3 mile od Wejherowa. *Ks. F.*

Dębnica, al. *Damnica kaszubska*, *Raths-Damnitz*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Dębnica, niem. *Dambitsch*, wś w dobrach straborskich, pow. mielicki, par. Prusice.

Dębnik, 1.) wś, pow. nowo-radomski, gm. Konary, par. Kłomnice. 2.), **D.**, wś pow. włoszczowski, gm. Radków, par. Kossów. 3.) **D.**-*Łętownica*, wś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Zambrowo.

Dębnik, wioska, raczej przysiołek wsi Paczołtowic, pow. chrzanowski; należy do oo. karmelitów na Czernej, a składa się z 18 osad. Na gruncie tej wioski znajdują się kopalnie marmuru, twardszego niż szwedzki (Rzączyński „Hist. nat.“ 29), zbitego i piękny połysk przyjmującego, a przez swą kilkostopową miąższość ławic zdatnego do wszelkich rzeźbiarskich robót. Głównych barw tego marmuru da się odróżnić dziesięć, nie licząc przeróżnych odcieni. Włościanie D. zręcznie wyrabiają rozmaite kształtne sprzęty i ozdoby, blaty stołowe, z kwadracików marmurowych w najpiękniejszych barwach nakształt szachownicy składane. Łomy te marmuru odkryto w dalekiej przeszłości, albowiem Hartman Schädel, doktor z Norymbergii, opisując Kraków r. 1442 w dziele swojem „Commetariolus de Sarmatia“ już o tych marmurach wspomina. Zygmunt I według Naruszewicza wspierał wszelkie kopalnie, a więc także dębnickie (Dyar. podr. król. II, 264). Królowa Bona oddała Włochom w zarząd te kamieniołomy. Ich staraniem stanął w kościele św. Franciszka w Wilnie z tych dębnickich marmurów nagrobek dla Elżbiety, żony królewicza Augusta, zmarłej r. 1545. Za przywóz tych marmurów (1552—1558) zapłacono 226 złp. 5 gr. według Justa Decyusza. Na początku wieku 17 pozostawały łomy te pod stałym zarządem dwóch Włochów Bartłomieja Stopano i Szymona Spadi. Trzymali oni kamieniołomy za kontraktem, płacąc właścicielom Paczołtowic olbornego po złp. 2 od łokcia sześc. marmuru i po złp. 8 od kopy posadzki; kwoty zaś przez nich płacone dochodziły rocznie 1,000 złp. W r. 1644 objęli łomy oo. karmelici na Czernej. W r. 1661 (20 stycznia) król Jan Kaźmierz osobnym przywilejem pozwolił tutejszym robotnikom około marmurów, w całym kraju wszelkich podejmować się robót, a na przeszkadzających im karę 100 czer. zł. naznaczył. Najwięcej do podniesienia tych łomów przyczynił się król Stanisław August, który od oo. karmelitów wziął je w dzierżawę za kwotę roczną 4,000 złp., sprowadziwszy biegłych w sztuce dobywania i odrabiania majstrów z Włoch. Marmur dębnicki zdobi wielki ołtarz w kościele św. Szczepana w Wiedniu, grobowiec Adama Arzata w kościele św. Magdaleny w Wrocławiu, następnie posadzkę w kościele oo. bernardynów we Lwowie, zrobioną w r. 1738 kosztem 3754 złp. przez Józefa Potockiego, starostę szczerzeckiego. Ob. A. Grabowski, „Kraków i jego okolice“. Kraków 1866. Józef Louis, „Paczołtowice“ Kraków, 1874. *Br. G.*

Dębnik, niem. *Damnick*, os. należąca do Bojanu, pow. wejherowski, o $3^1/_4$ mili od Wejherowa.

Dębnik, 1.) niem. *Damnik*, folw. dóbr Borkowice, pow. olesiński. 2.) **D.**, niem. *Damnik*, kol. w dobrach Urbanowice, pow. kozielski. 3.) **D.**, *Damnig*, wś, pow. namysłowski, par. Namysłów. 4.) **D.**, niem. *Damnig*, kol. i folw. dóbr Boguszyce, pow. oleśnicki.

Dębniki, 1.) wś szlach., pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Rutki. R. 1827 było tu 25 dm. i 139 mk. 2.) **D.**, ob. *Dębinki*.

Dębniki (z Rybakami), wś, pow. wielicki, o 4 kil. od st. p. i par. rz. kat. w Podgórzu. Dm. 62, mk. 424. Własność większa ma grun.

orn. 126, łąk i ogr. 15, pastw. 73 mrg.; włościanie grun. orn. 77, łąk i ogr. 12, pastw. 36 morg. Własność Ludwika Gumplowicza.

Dembnitz (niem), ob. *Dębnica*.

Dębno, 1.) *królewskie*, wś, pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Osiek Wielki. Posiada kościół drewniany filialny. W 1827 było tu 28 dm. i 230 mk. 2.) **D.** *nadbrzeżne*, wś i fol., pow. opatowski, gm. i par. Lasocin. Przy drodze bitej, od Opatowa 28 w. R. 1827 było tu 30 dm. i 183 mk., obecnie liczy 45 dm., 359 mk. Dobra D., niegdyś dziedzictwo Sieniawskich, składają się z folw. D., posady Lasocin, wsi D. i Biedrzychów; od Radomia w. 84, od Opatowa w. 28, od Zawichosta w. 7, od drogi bitej w. 1. Rzeka Wisła przepływa terytoryum. Rozległość wynosi m. 1127 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 361, łąk m. 157, past. m. 345, wody m. 31, zarośli m. 203, nieużytki i place m. 28. Bud. drew. 12; pokłady kamienia wapiennego, dwa jeziora z dochodem z rybołówstwa. Posada Lasocin z kościołem parafialnym osad 157, gruntu m. 1028; wieś D. osad 39. gruntu m. 454; wś Biedrzychów osad 37, gruntu m. 525. 3.) **D.**, wś i folw., pow. opatowski, gm. Rembów, par. Raków. R. 1827 było tu 38 dm., 232 mk., obecnie liczy 46 dm., 324 mk., 630 m. ziemi dwor., 479 morg. ziemi włośc. Ludność miejscowa trudni się wyrobem sit. 4.) **D.**, wś i folw. rząd., pow. opatowski, gm. Słupia nowa, par. Dębno. Leży u stóp pasma Łysogór Świętokrzyskich, między Bodzentynem a Słupią Nową. Posiada kościół par. drewniany z XVIII w., szkołę początkową. R. 1827 było tu 24 dm. i 181 mk., obecnie liczy 59 dm., 303 mk., 233 morg. ziemi dwor. i 491 morg. włośc. Par. D. dek. opatowskiego 1370 dusz liczy.

Dębno, ob. *Dubienka*.

Dębno, 1.) wieś i zamek w pow. brzeskim, w Galicyi, par. w miejscu; leży u ostatnich stoków podgórskich północnych pochyłości, a na początku równiny ciągnącej się ku Wiśle, między mkami Brzeskiem a Wojniczem, przy trakcie rządowym krakowsko-lwowskim, o 4 kil. od stacyi drogi żelazn. Karola-Ludwika, poczt. i telegr. w Biadolinach, o 65 kil. od Tarnowa. Na wielkiej lecz nad płaszczyzną górującej wyniosłości, okolonej parowem i stawami, wznosi się z południowej strony, niedaleko gościńca, starożytny zamek, którego szczyty i baszty widać zdaleka ponad wierzchołki otaczających go cienistych odwiecznych drzew; zmurowany do wysokości piętra z kamienia nieciosanego, wyżej z cegły wielkiej miary, pierwotnie nietynkowany, ma zewnątrz ślady zdobnego układania cegieł ciemniejszej barwy; kilkakrotnie przebudowywany i odnawiany, w małej zaś części w przeszłym wieku rozebrany, pożarem w r. 1867 bardzo uszkodzony, potem przez dzisiejszego właściciela p. Edmunda Jastrzębskiego napowrót restaurowany, a chociaż restauracya nie jest jeszcze zupełnie ukończoną, jest jednak obecnie w większej części zamieszkały; część górna murów i wiązanie dachowe jest nowożytne, równie jak drewniane ganki w okół podwórza; zachowane dotąd herby, wewnątrz i zewnątrz kaplicy zamkowej, Odrowąż Dębińskich, i nad bramą wstępną zamku topor Tarłów; obok po prawej stronie: A. D. 1722 a po lewej A. T. K. K. (co ma znaczyć: Antoni Tarło Kuchmistrz Koronny), pochodzą z czasów posiadania Dębna przez te rodziny. Ciekawe rysunki tego zamku z tekstem objaśniającym zawiera zeszyt I „Zabytków dawnego budownictwa w Krakowskiem“ prof. Wład. Łuszczkiewicza; według niego zbudował ten zamek Jakób Odrowąż z Dębna i Szczekocin kaszt. krak., zmarły r. 1490; atoli wiadomo skądinąd, że zamek D. istniał o wiele wcześniej: jeżeli przeto dzisiejszy zamek postawiony w XV wieku, to chyba na owych starych murach z nieciosanego kamienia dolnego piętra (wyższe mogły być, ówczesnym obyczajem, z drzewa, może dębowego), lub na posadach dawniejszego zamku, bo innego sposobnego na to miejsca tu nie ma (Tyg. ill. 1866, 40 i 1867, 88). Według Długosza i Paprockiego dziedziczyli tu Abdankowie przed r. 1240, do którego odnosi się znana legenda: że córka tego domu a dziedziczka zamku D., pojmana była przez Tatarzyna, który z miłości do swej branki odwiózł ją napowrót do Polski i wiarę chrześciańską przyjął, za co od księcia szlachectwem nagrodzon. Dziedziczka zaślubiwszy go i wniósłszy mu w wianie zamek dała początek herbowi D., i stała się matką rodu piszącego się z D., później z Oleśnicy, który wydał tylu znakomitych i zasłużonych ludzi i wielkiego kardynała biskupa krak. Zbigniewa. Paprocki nadmienia o nich, że: „od r. 1244 znacznie wielu możnych senatorów pisało się z tego D.“ W XV w. było już D. w posiadaniu Odrowążów ze Szczekocin, Bartosza i syna jego Jakóba podsk. kor., później kaszt. krak., wspomnianych r. 1462 po pierwszy raz z dodatkiem „et de Debno“, z czego zrobiło się później nazwisko Dębieński, i pozostała w ich rodzie aż do roku 1580, około którego kupił od nich D. z przyległemi wsiami ulubieniec króla Stefana Batorego, węgier Ferenc Wesseleny, starosta lanckoroński; potem przeszło do ks. Ostrogskich (ci dziedziczyli i Melsztyn), z których dziedziczka D., Teofila ks. Ostrogska, założyła tu r. 1634 i uposażyła przy kościele par. istniejący dotąd szpital na 7 ubogich; w drugiej połowie XVII i w pierwszej XVIII w. było D. w posiadaniu Tarłów, a następnie Lanckorońskich, od których prze-

szło około r. 1800 drogą sprzedaży do Rudnickich a po nich r. 1835 do Jastrzębskich. Tej rodzinie zawdzięcza zamek ocalenie swoje, gdyż bez wspomnianej restauracyi, i dachu byłby się dotąd prawdopodobnie w gruzy rozsypał. Kościół par. katolicki erygowany r. 1404, pierwotnie drew., później zmurowany; przedtem zastępowała go zamkowa kaplica. Przy kościele wznosi się okazały nagrobek z granitu „Józefa Jastrzębskiego, sekretarza referenta rady stanu królestwa polskiego". Do parafii należą oprócz D. wś Wola-Dębieńska z Dwojanowem, Perła, Biadoliny, Jastef i Sufczyn; razem wiernych 2750 i żydów 56. Szkoła lud. trzy-klasowa; szpital (jak wyżej); 2 kasy pożyczkowe gminne w D. i Woli-dęb. Wieś D. ma ludności 305 męsk., 344 żeńsk.; dm. 112. Rozległości ma obszar dworski: roli orn. 502 morg., ogr. i łąk 45 m., pastw. 34 m., zarośli 3 m.; włościanie mają: roli orn. 622 m., łąk 95 m., pastw. 34 m., lasu 43 m.; gleba urodzajna glinka. Dobra D. składają się obecnie z następujących wsi i folw.: Dębno (glinka), Wola-Dębieńska z Dwojanowem (glinka z piaskiem i trochę iłu), Jastef (glinka), Perła (piasek), Biadoliny szlacheckie (piasek), Sterkowiec z Dziekanowem (przeważnie piasek), w łącznej rozległości obszaru dworskiego: roli orn. 1383 m., ogrodów i łąk 111 m., past. 87 m., lasów 614: razem 2195 morg. austr. Urodzajność i rozmaitość gleby sprzyja produkcyi wszelkiego rodzaju roślin; jest tu stado koni krwi arabsko-angielskiej; samych klaczy stadnych około 40. (Ob. „Zabytki dawnego budownictwa w krakowskiem" prof. Wład. Łuszczkiewicza. „Historia Polonica i Liber benef." Długosza. „Herby rycerstwa Polskiego" Paprockiego „Szematyzm duchowieństwa dyecezyi tarnowskiej" na r. 1880). 2.) **D.**, wieś na Podhalu nowotarskiem, pow. nowotarski, przy gościńcu z Nowegotargu do Czorsztyna; odległa od Nowegotargu 13 kil., od Nowego Sącza 67 kil., od Krościenka 18 i pół kil. Legła ona między Dunajcem a Białką, wpadającą tuż poniżej wsi do Dunajca. Graniczy od północy z Sztembarkiem Dunajcem, od wschodu z Maniowami również Dunajcem, od południa z Frydmanem, wsią na Spiżu leżącą, od której odgranicza ją Białka; od południowego wschodu z Nową Białą (Uj-Bela) na Spiżu; od wschodu z Harklową. Wieś D. liczyła r. 1777 dm. 40, mk. 17; r. 1799 dm. 53, mk. 255; w r. 1824 dm. 56, mk. 291 i jedną rodzinę żydowską, składającą się 4 głów; w r. 1869 dm. 66, mk. 379, między nimi 175 męż., 204 kobiet; według szematyzmu dyec. tarnowskiej z r. 1880 dusz rz. kat. 384. Posiada stary kościół modrzewiowy, należący do parafii maniowskiej. Według podania wystawili go rozbójnicy, skutkiem objawienia się im św. Michała na dębie. Kościół ten p. w. św. Michała posiada ołtarz szafiasty, przedstawiający N. P. Maryą, Chrystusa, św. Stanisława i św. Michała. Wieś ta powstała w pierwszej połowie wieku 14. Dyplom lokacyjny jest z 2 lut. 1335. Leszko (czy Jeszko) Leszicki Piotr, Marcin i Jerzy bracia, synowie Zbigniewa z Szczyrzyc, nadają Urbanowi z Grywałdu dziedziczną posiadłość swoją Dambnam (Dębno) z przyległym lasem do wykarczowana i do osadzenia na prawie nienieckiem. (Fr. Piekosiński. „Kod. dyplom małopolski" I 234). W wieku 13 pola i łąki tu będące zwały się Dambno, jak to stwierdza przywilej z 10 maja 1254, którym Klemens i Marek, bracia rodzeni, synowie niegdyś Marka, wojewody krakowskiego, w obecności Bolesława Wstydliwego zatwierdzają wszelkie nadania przez ich stryja Teodora Cedrona uczynione dla klasztoru szczyrzyckiego; czytamy bowiem: „addentes et campos et prata sic nominatos: Długopole, Ludzimierz, Dambno..." (Tamże 45). Dyplom lokacyjny, ponieważ był bardzo zniszczony, odnowił Mikołaj Bełzowski, dziedzic Dębna, w Krakowie 12 maja 1457; następnie zatwierdził go król Zygmunt I w Krakowie 4 maja 1518 a na rzecz Wojciecha, dziedzicznego sołtysa wsi Dębno, król Zygmunt August 8 stycznia 1551 r. Z powyższego zatwierdzenia Zygmunta króla (1518) oblatę w grodzie sądeckim uczynił 1614 roku Maciej Ochotnicki, sołtys ochotnicki i dębieński. Tenże Maciej Ochotnicki wraz z żoną Jadwigą za zezwoleniem króla Zygmunta III z 25 kwietnia 1617 prawo swoje do sołtystwa w Dębnie przenieśli na syna swego Jana Ochotnickiego, zapewniając mu prawo dożywocia na temto sołtystwie. Sołtystwo to objął on 26 czerwca 1618 r. Według lustracyi z r. 1765 Dębno liczyło roli 11, zagród 3, młyn 1. Prócz robocizny dochód roczny (z czynszu ziemnego, za len, gęsi. kury, oprawę, owies ospowy) czynił złp. 1264 gr. 20 (Akta grodzkie sądeckie t. 113, str. 362, 1785; t. 114, str. 1574). Przestrzeń większej posiadłości zawiera roli 1, łąk i ogrodów 1; mniejszej zaś posiadłości roli 481, łąk i ogrodów 38, pastwisk 279 morg. Poczta Czorsztyn. Własność Ludwika Eichborna. Wzniesienie wsi 534 m. (pomiar wojskowy). Czyt. Bronisław Gustawicz, „Wycieczka w Czorsztyńskie. Dr. E. Janota, „Przewodnik na Babią Górę, do Tatr i Pienin", Kraków 1860. W. Eljasz, „Illustr. Przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnic", Poznań 1870. 3.) **D.** (z Majdanem), wś, pow. łańcucki, o 25 kil na płn. w. od Łańcuta, przy ujściu Wisłoka do Sanu, o 10 kil. na płd. w. od st. p. i par. rzym. kat. w Leżajsku. Par. gr. kat. w miejscu. Dm. 334, mk. 1712. Obszar dworski ma gr. orn. 568, łąk i ogr. 49, pastw. 7 m.; włościanie gr. orn. 573, łąk

i ogr. 76, pastw. 19 m. Położenie płaskie, gleba żytnia. Własność Alf. hr. Potockiego. 4.) **D.** ob. *Dębna*. *M. Ż. S., Br. G.*

Dębno, domin., pow. pleszewski, nad Wartą, 4912 morg. rozl.; 5 miejsc.: 1) D., 2) folw. Góry, 3) Lutynia, 4) Franciszków, 5) Wygoda; 26 dm., 474 mk., 82 ew., 389 kat., 207 analf. Kościół paraf. należy do dekanatu nowomiejskiego. Stac. poczt. Nowe Miasto (Neustadt an der Warthe) o 5 kil.; stac. kol. żel. Żerków o 4 kil. D. należało w wieku XV i XVI do rodziny Kotów, herbu Doliwa, Pampowskich i Roszkowskich; w wieku XVII do Radomickich, a następnie do hr. Mycielskich. Przez lat kilkanaście istniał tam staraniem hr. Stanisława Mycielskiego w wieku b., zakład hydropatyczny. Z pomników w kościele przechowanych znajdująsię się dwa kielichy, jeden z herbem Doliwa, Kotów, drugi z herbem Gozdawa, Pampowskich, z XV i XVI wieku. Ztąd pochodził Wincenty Kot, uczony teolog z wieku XV, nauczyciel synów Władysława Jagiełły, Władysława i Kazimierza. 2.) **D.**, wieś, pow. poznański, 15 dm., 173 mk., 12 ew., 161 kat., 63 analf. Stac. poczt. Stęszewo o 3 kil., st. kol. żel. Mosina o 18 kil. 3.) **D.**, kolonia, pow. poznański, 11 dm., 125 mk., 26 ew., 99 kat., 45 analf. Stac. poczt. Stęszewo o 2 kil., st. kol. Mosina o 15 kil. 4) **D.**, folw., pow. poznański, ob. *Chmielnik*. 5.) **D.**, domin. i wieś, pow. wyrzyski, 4684 morg. rozl., 2 miejsc.: 1) D., 2) folw. Zdroje; 17 dm., 344 mk., 12 ew., 332 kat., 134 analf. Stac. poczt. w Łobżenicy (Lobsenz) o 9 kil., st. dr. żel. Nakło (Nakel) o 20 kil. Własność Adolfa Koczonowskiego. 6) **D.**, wieś, pow. mogilnicki, 19 dm., 150 mk., 70 ew., 80 kat., 27 analf. Stac. poczt. i kol. żel. Mogilno o 12 kil. *M. St.*

Dębno, os. należąca do Skarlina, pow. lubawski, par. i szkoła Skarlin, poczta Biskupiec. Budyn. 5, domy mieszk, 2, katol. 13. *Kś. F.*

Dębno Niemieckie, niem. *Deutsch-Damno*, wś i folw., pow. mielicki, na samej granicy w. ks. p., st. p. Rawicz, par. Korzeń, ma wielką cegielnię. *F. S.*

Dębnowola, 1.) wś, pow. grójecki, gm. Konary, par. Ostrołęka. 2.) **D.**, wś, pow. grójecki, gm. Borowe, par. Przybyszew. R. 1827 było tu 34 dm. i 259 mk. *Br. Ch.*

Dębocha, os., pow. koniński, gm. Władysławów, par. Russocice.

Dębogóra, 1.) wś, pow. poznański, 14 dm., 159 mk., 29 ew., 130 kat., 73 analf. Poczta i st. kolei żel. w Kobylnicy (Kobelnitz) o 6 kil. 2.) **D.**, domin. i wś, pow. szubiński; 4284 mor. roz., 10 dm.; 145 mk., 32 ew., 113 kat.; 63 analf. Stac. poczt. Chcynia (Exin) o 5 kil., st. kol. żel. Nakło o 18 kil. 3.) **D.**, niem. *Eichberg*, leśnictwo i karczma, pow. szamotulski, ob. *Ćmachowo*. *M. St.*

Dębogóry, *Dębogóra*, niem. *Eichenberg*, szlach. wś włośc., pow. kościerski. Obejmuje ornej ziemi 967 m.; kat. 48, ewang. 115, domów mieszk. 16. Parafia i szkoła w Niedamowie. Odległość od Kościerzyny $1^{1}/_{2}$ mili. Poczta w Kościerzynie. *Kś. F.*

Dębogórze, wś obszerna, śród żyznej oksywskiej kępy, pow. wejherowski. Istnieje od najdawniejszych czasów. R. 1210 księżniczka Świnisława, żona Mestwina I, podarowała ją wraz z całą kępą na fundacyą klasztoru pp. norbertanek w Żukowie. Roku 1224 syn jej Świętopełk II, odmieniając wolę matki, zapisał tę wieś ulubionym oo. cystersom w Oliwie. Ztąd powstał długi spór między obu klasztorami o tę wieś, jako i o całą kępę. Dopiero w r. 1316 przyszła do skutku ostateczna ugoda, podług której D. zatrzymali cystersi. Ojcowie jednę część wioski obrócili na folwark, drugą wydali na czynsz osadnikom. Także i teraz po sekularyzacyi rozróżniamy podwójną wioskę. 1) folwark, wydany przywilejem z d. 28 maja 1789, obejmuje jednę pańską posiadłość, 2 ogrodników, ornej roli 41 włók, kat. 122, ewang. 32, domów mieszk. 8. 2) wś włośc., zwana teraz po niem. *Eichenberg*, zajmuje 18 posiadłości gburskich, 21 ogrodników, 92 włók, katol. 428, ewang. 40, domów mieszk. 37. Dla obudwu jest par. Oksywie, szkoła w miejscu, poczta Zagórz. Odległość od Wejherowa $2^{1}/_{2}$ mili. *Kś. F.*

Dębołęka, 1.) wś i folw. nad strugą Żeglinną, obok szosy sieradzko-złoczewskiej, pow. sieradzki, gm. Barczew, par. Brzeźno, odległe od Sieradza wiorst 7; przestrzeni morg 976, z tego w posiadaniu dworu morg 900, t. j. 326 m. roli ornej, 50 m. łąk, 600 m. lasu, własność Białockich. Włościanie, osad 28, mają gruntu 64 m. Do folw. D. należy karczma Tumidaj, 25 mk., 12 m. gruntu, o 11 w. od Sieradza. W samej D. jest 203 mk. 2.) **D.**, wś i folw., pow. nieszawski, gm. i par. Piotrkowo. Roku 1827 liczyły 10 dm. i 68 mk. Folw. D. z wsią t. n., od Warszawy w. 210, od Nieszawy w. 31, od Brześcia kujawskiego w. 28, od Radziejowa w. 11, od Sompolna w. 10, od Włocławka w. 48, od rz. Warty w. 21. Nabyte w r. 1873 za rs. 27,458. Rozl. wynosi morg 753, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 468, łąk m. 154, pastwisk m. 46, lasu m. 41, nieużytki i place m. 28. Płodozmian zaprowadzony 7 i 9-polowy. Budowli drew. 6; pokłady marglu i torfu, które eksploatuje się, i cegielnia. Wś D. osad 13, gruntu m. 12. *A. Pal.* i *J. K.*

Dębórog, folw., pow. wągrowiecki, ob. *Tunowo*.

Dęborzeczka, wś, pow. opoczyński, gm. Studzianna, par. Kraśnica. R. 1827 było tu

16 dm., 139 mk., obecnie 41 dm., 233 mk., 870 morg ziemi włośc., 1 m. rząd. Odleg. od Opoczna 11 w. *Br. Ch.*

Dęborzyn z *Ryłowcem*, wś, pow. pilzneński, o 6 kil. na pd. od Pilzna, a 10 kil. na pn.-zach. od st. pocz. Brzostek. Parafia rz.-kat. w Przeczycy. Dm. 53, mk. 410. Własność większa obejmuje roli ornej 300, łąk i ogrodów 6, pastwisk 16, lasu 78 m.; własność mniejsza roli ornej 297, łąk i ogr. 12, pastw. 70, lasu 24 m. Kasa pożycz. gm. z kapit. 334 zł. Własność Henryki Wisłockiej. *Lu. Dz.*

Dębów, wś, pow. łańcucki, o 15 kil. na w. od Łańcuta, o 6 kil. na płd.-zach. od st. poczt. w Przeworsku. Parafia rzym. kat. w Urzejowicach. Dm. 97, mk. 594. Obszar dworski posiada roli ornej 40, łąk i ogr. 25, lasu 60 m., włościanie roli ornej 2239, łąk i ogr. 317, pastwisk 934, lasu 68 m. Szkoła filialna, kasa pożyczk. gm. z kapitałem 699 zł. Własność Jul. Brodczaka. *Lu. Dz.*

Dębowa, 1.) wś, pow. olkuski, gm. Bolesław, par. Sławków. 2.) **D.**, wś, pow. pińczowski, gm. Filipowice, par. Przemyków.

Dębowo, wś pryw., nad strumykiem bez nazwy, pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 36, 2 dm. (1866).

Dębowa, wś, pow. pilzneński, o 14 kil. na płd. od Pilzna, a 6 kil. na pł.-zach. od st. pocz. Brzostek. Parafia rzym.-kat. w Jodłowej. dm. 102, mk. 614. Własność większa obejmuje roli ornej 299, łąk i ogr. 24, pastwisk 28, lasu 306 mk.; włościanie mają roli ornej 603, łąk i ogr. 27, pastw. 61, lasu 33 m. Szkoła filialna, kasa pożycz. gm. z kapitałem 1160 zł. Własność Apolonii Jordanowej. *Lu. Dz.*

Dębowa, ob. *Wołowe lasy*. *Ks. F.*

Dębowa buda, 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie. Roku 1827 było tu 7 dm. i 106 mk.; obecnie liczy 36 dm., 219 mk., odl. od Maryampola 18 w. Tu mieści się sąd gminny okr. II. Folw. D. Buda v. Kolonia, złożony z osady pocztowej Budka i dwóch kolonij, od Suwałk w. 74, od Wejwer w. 14, od Kozłowej rudy w. 5. Rozleg. wynosi mor. 123, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 47, łąk m. 52, pastwisk mor. 18, nieużytki i place m. 6. Budow. murow. 3, drew. 5; gospodarstwo 4-polowe. 2.) **D.** *buda*, os., pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka Ruda; liczy 2 dm., 54 mk. Odl. od Władysławowa 31 w., od st. poczt. Szaki w. 24, od drogi bitej w. 28, od Kozłowej Rudy w. 14, od rz. Niemna w. 28. Rozl. wynosi m. 170, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 43, łąk m. 101, pastwisk m. 8, nieużytki i place m. 18. Bud. drewn. 8. Folwark ten przed uwłaszczeniem należał do ekonomii rządowej Leśnictwo. *Br. Ch.*

Dębowa buda, zaśc. pow. trocki.

Dębowa góra 1.) wś, pow. skierniewicki, gm. Dębowa Góra, par. Żelazna. R. 1827 było tu 16 dm., 148 mk. Dobra Dębowa Góra składają się z folw. Dębowa Góra, z wsi; Dębowa Góra, Balcerów, Ludwików, Dąbrowice (ob.), Rowiska, od Warszawy w. 63, od Skierniewic w. 4, od rz. Pilicy w. 35. Rozległość wynosi m. 1918, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 855, łąki m. 49, pastwisk m. 4, lasu m. 944, nieużytki i place m. 64. Płodozmian zaprowadzony 11-polowy. Bud. mur. 20, drewn. 4. Gorzelnia, browar, młyn amerykański (wszystko poruszane siłą pary), piękna owczarnia i chmielnik. Wieś Dębowa Góra osad 28, gruntu m. 181; wś Balcerów osad 31, gruntu m. 368; wś Ludwików osad 6, gruntu m. 82; wś Dąbrowice osad 9, gruntu m. 85; wś Rowiska osad 15, gruntu morg 205. Gmina D. Góra wchodzi w skład 1 okręgu sądu gminnego, którego rezydencya jest we wsi Dębowej Górze; ogólna przestrzeń mórg 9130, ludność 2735 gł., etat gmin. 1906 rs. rocznie; składka gminna 12 kop. z morgi. Gmina składa się z następnych nomenklatur: Brzozów folw. i wś, Balcerów wś, Dębowa Góra, Dąbrowice folw. i wś, Julków wś, Józefatów wś, Kazimierzów wś, Kwasowiec fol. i wś, Ludwików dwie wsie, Pruszków wś, Rzątków folw. i wś, Rzeczków wś, Rowiska wś, Strobów fol. i wś, kolonia Strobów, Wólka Strobowska fol. i wś Wola wysoka fol., Zajrzew wś, Zalesie fol. i wś, Żelazna folw. i wś, kościół paraf., szkoła; Żelazna fol. poduchowny. 2.) **D.**, wś i folw., pow. kutnowski, gm. Plecka Dąbrowa, par. Bąków. R. 1827 było tu 15 dm., 185 mk; obecnie 20 dm., 212 mk. Folw. D. Góra z attynencyą Ostoja i Kalina, własność Kamilli Grużewskiej, od Warszawy w. 115, od Kutna w. 16, od Soboty w 5, od Pniewa w. 6, od drogi bitej w. 5, od rzeki Wisły w. 20. Rozleg. wynosi m. 814, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 640, łąk m. 19, pastw. m. 63, lasu m. 73, nieużytki i place m. 19. Płodozmian zaprowadzony 16-polowy. Bud. murow. 11, drewn. 11, wiatrak; wś Dębowa Góra osad 19, gruntu m. 57. 3.) **D**., kol. nad Wisłą, pow. kozienicki, gm. Rożniszew, par. Mniszew. Liczy 8 dm., 85 mk. i 106 m. ziemi kol. 4.) **D.**, wś i fol., pow. opoczyński, gm. Niewierszyn, par. Dąbrowa. R. 1827 było tu 22 dm., 104 mk.; obecnie liczy 15 dm., 146 mk. Dobra Dębowa Góra składają się z folw. Dębowa Góra, nomenklatury wieczystoczynszowej Ruda i attynencyi Bratków, tudzież wsi Dębowa Góra; od Piotrkowa w. 21, od Opoczna w. 21, od Sulejowa w. 7, od rz. Pilicy w. 7. Rozleg. wynosi m. 950, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 439, łąk m. 17, pastwisk m. 60, wody m. 5, lasu m. 253, zarośli m. 161, nieużytki i place m. 15. Płodozmian 9-polowy.

Bud. mur. 4, drew. 15. Nomenklatura Ruda wieczystoczynszowa m. 20, w której jest młyn wodny i papiernia. Rzeka Czarna stanowi granicę północną; są pokłady torfu i kamienia wapiennego. Wieś Dębowa Góra osad 29, gruntu m. 209. 5.) **D.**, os., pow. szczuczyński, gm. Pruska, par Bargłów. 6.) **D.**, os., pow. będziński, gm. Górnicza, par. Zagórze, należąca do dóbr Sielce, własność niemieckich poddanych, sukcesorów Jana hr. Renard. Położona przy drodze zwyczajnej, prowadzącej do osady Modrzejów do wsi Sielce i do stacyi dr. żel. warsz. wied. Sosnowice, z którą to stacyą skomunikowana jest drogą żelazną. Rozległość gruntów dworskich mor. 76, domów dwor. mur. 42. Ludności czasowej 710. Kopalnia węgla kamiennego na pokładzie Fryderyk zwanym, z wychodem zachodnio-północnym. Wyniesienie gruntu nad poziom morza baltyckiego stóp 820. Głębokość do węgli stóp 280. Upad nieregularny od 7 do 12 stopni. Posiada szyby: 1) Jan zwany, w którym grubość pokładu 7 stóp; machiny wodociągowe dwie o sile 500 koni. 2) Mebius zwany, a w nim grubość pokładu do 24 stóp, który to pokład ku stronie Prus rozdziela się na dwa, przedzielone łupkiem, od 7 do 14 stóp grubości. Machina wodociągowa o sile 400 koni. 3.) Nad rzeką Przemszą czarną, 84 stopy głęboki, z machiną wodociągową o sile 240 koni. Kopalnia ta z machiną dobywalną o sile 200 koni, dobywa rocznie do 1,500,000 korcy węgla, zatrudniając 600 robotników. Zarząd tej kopalni, z powodu jej zatopienia się skutkiem zepsucia się wentylów na dole rury wodociągowej, i dla założenia nowych wentylów, sprowadził tu 1871 r. z zagranicy nurków, którzy spuszczali się w szyb przeszło na 30 sążni wodą napełniony, dochodząc do dna tegoż szybu. *Br. Ch.* i *St. Wol.*

Dębowa góra, niem. *Eichberg*, wś, pow. czarnkowski; 55 dm., 463 mk., 455 ew., 5 kat., 3 żyd., 89 analf. Poczta w Dzierznie wielkiem (Gross-Drensen) o 5 kil., st. kol. żel. Wieleń (Filehne) o 11 kil. *M. St.*

Dębowagóra 1.). ob. *Chylońskie pustki.* 2.) **D.**, niem. *Eichberg*, wś, pow. ostródzki, st. p. Olsztynek.

Dębowa górka, os., pow. sieradzki, gm. Bogumiłów, par. Sieradz.

Dębowa karczma, folw., pow. ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Zielona, od Płocka w. 90, od Ciechanowa w. 20, od Przasnysza w. 6, od drogi bitej w. 3. Rozl. wynosi morg 104, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 80, łąk mor. 14, pastwisk morg 7, nieużytki i place morg 3. Bud. mur. 1, drewn. 3. Folwark powyższy oddzielony od dóbr Janin.

Dębowa karczma, niem. *Eichenkrug*, os., pow. wejherowski, o $3\frac{1}{2}$ m. od miasta Wejherowa oddalona.

Dębowa kępa, niem. *Eichbusch*, os. należąca do wsi Górsk, na końcu przy drodze; pow. toruński, par. Toruń, szkoła Górsk, poczta Pędzewo; ma 2 budynki, dom mieszk. 1; ewan. 20.

Dębowa kłoda, wś z folwar. donacyjnym i awulsem Fiołki, pow. włodawski. urząd gm. t. n. w miejscu, par. Parczew. Rozl. 1794 mor., gleba żytnia, 60 dm., mieszk. 533, w tem 500 rzym.-kat., 33 grec. katol. R. 1827 było tu 46 dm., 249 mk.; gm. D. graniczy z gm. Krzywowierzba, Turno, Uścimów, Tyśmienica i m. Parczew; lud. 2620, rozl. 16331 mr., sąd gm. ok. II w os. Ostrów o 15 w., st. pocz. Parczew; do Włodawy $39\frac{3}{4}$ w. W skład gm. wchodzą: Białka, Bednarzówka, Chmielów, Dębowa-kłoda, Makoszka, Plebania-Wola, Sowin, Stępków i Uhnin.

Dębowa łąka, niem. *Dembowalonka*, wś ryc., pow. brodnicki, około 1 milę od stacyi kol. żel. w Wąbrzeźnie. R. 1670 w ręku Stanisława Działyńskiego wojewody malborskiego; 1735 Ewa Szembekowa chorążyna; 1752 Sikorscy; teraźniejszy posiadacz von Hennig. Obszaru ziemi ma z przyległościami 9037 mórg, budynków 46, dom. mieszk. 19, katol. 221, ewang. 112. We wsi szkoła ewang., do której 36 katol. dzieci uczęszcza. Także i kościół jest w miejscu katol., pod wezw. św. Piotra i Pawła, patronatu prywatnego, dawniej był parafialny; r. 1756 Stanisław Leski biskup chełmiński przyłączył go jako filialny do Niedźwiedzia; wioski do tego kościoła należą: Dębowa łąka, Friesenhof, Iwanki i Melkenhof, dekanat wąbrzeski. D. szlach. leśnictwo tamże, należy do wsi ryc. D.; budynków 2, dom mieszk. 1, katol. 4, ew. 2. D. cegielnia, tamże, należy do wsi ryc. D. Budynki 3, dom mieszkal. 1, ewang. 7. *Ks. F.*

Dębowa łęka, 1.) *Geyersdorf* (*Ober* i *Nieder*), wś, pow. wschowski, 38 dm., 208 mk., 97 ew., 111 kat., 26 analf. 2.) **D.**, niem. *Mittel-Geyersdorf*, gm. wiejska, pow. wschowski, 2 miejsc.: wieś D. Ł. i kolonia Laterne, Geyersdorf, 33 dm., 193 mk., 121 ewan.. 72 katal., 27 analf. 3.) **D.**, *Ober*, *Nieder*, *Mittel-geyersdorf* i *Neuniedervorwerk*, domin., pow. wschowski, 2141 m. rozl., 4 miejs., 13 dm., 175 mk.; 93 ew., 82 kat., 31 analf. Kościół parafialny należy do dekanatu wschowskiego. Stac. poczt. i kol. żel. we Wschowie (Fraustadt) o 4 kil. Z D. pochodzi rodzina Dębołęckich, herbu Prawdzic; członkiem tej rodziny był głośny franciszkan Wojciech Dębołęcki, autor dzieła: „Wywód jedynowładnego Państwa etc.“ W XVI w. Ossowscy nabyli D.; z tego czasu przechowuje się w kościele nagrobek z ciosowego kamienia Wojciecha Ossowskiego, zmarłego 1572 roku. W wieku b. właścicielem D. był Aleksander Brodowski, dyrektor generalny ziemstwa kre-

dytowego, zasłużony obywatel; obecnie przeszła w ręce niemieckie. *M. St.*

Dębowa-wola, 1.) wś i folw., pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew. R. 1827 było tu 15 dm., 122 mk., obecnie liczy 38 dm., 217 mk. Folw. D. z wsią D. i Basinów, od Radomia w. 42, od Kozienic w. 21, od Magnuszewa w. 7, od Ryczywoła w. 3, od Mniszewa w. 18, od Warszawy w. 67, od rz. Wisły w. 4. Rozl. wynosi mor. 355, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 203, łąk m. 70, pastwisk m. 47, wody m. 1, nieużyt. i plac. m. 34. Bud. mur. 1, drew. 13, pokłady torfu. Folwark pomieniony w r. 1877 na licytacyi przysądzony został Towarzystwu Ziemskiemu, które następnie r. 1878 sprzedało go częściowym właścicielom; tym sposobem obecnie folwark nie istnieje w całości, a tylko wytworzyły się kolonie na prawach dziedzicznych. Wieś D., os. 17, gruntu m. 442; wś Basinów osad 8, gruntu mor. 184. 2.) **D.**, wś, pow. opatowski, gm. Ruda kościelna, par. Sienna. R. 1827 było tu 19 dm., 109 mk.; obecnie liczy 28 dm., 202 mk. i 301 morg. ziemi włośc.; druga część D. woli liczy 2 dm., 31 mk. i 16 morg obszaru. D. wola założoną została w 1491 r.

Dębowa wólka, wś i folw., pow. radomski, gm. i par. Wieniawa. Liczy 1 dm., 7 mk., 163 morg ziemi dworsk. i 32 włośc.

Dębowce, wś, pow. nowomiński, gm. Łukowiec, par. Jeruzal. R. 1827 było tu 14 dm. i 119 mk.

Dębowica, 1.) wś, pow. radomski, gmina i par. Błotnica. Liczy 7 dm., 62 mk. i 147 m. ziemi włośc. 2.) **D.**, wś, pow. łukowski, gm. Celiny, par. Łuków. R. 1827 było tu 33 dm. i 158 mk.; obecnie liczy 36 dm., 226 mk. i 568 morg. obszaru. 3.) **D.**, folw., pow. łukowski, gm. Gałów, par. Adamów. Liczy 2 dm., 19 mk. i 459 morg obszaru. *Br. Ch.*

Dębowica, przysiołek Rudenka ruskiego.

Dębowice, wś i folw., pow. kolski, gmina Drzewce, par. Pieczew. R. 1827 było tu 29 dm. i 96 mk. Folw. należy do dóbr Głębokie.

Dębowiczki, wś, pow. kolski, gm. Drzewce, par. Pieczew.

Dębowiec, 1.) wś, pow. gostyński, gm. Pacyna, par. Luszyn. 2.) **D.**, wś, pow. nieszawski, gm. Wierzbie, parafia Mąkoszyn. 3.) **D.**, wś, pow. nieszawski, gm. Radziejów, parafia Piotrków. Por. *Broniew.* 4.) **D.**, karczma, pow. turecki, gm. Grzybki, par. Góra. 5.) **D.**, os., pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Leźnica mała. 6.) **D.**, wś i folw., pow. słupecki, gm. Wilcza góra, par. Wilczyn. R. 1827 było tu 9 dm., 80 mk. Folw. D. z wsią Nowy świat, tudzież folwark osobną własność stanowiący Holendry Maślane lub Maślaki, od Kalisza w. 77, od Słupcy w. 24, od Kleczewa w. 12, od Ostrów w. 55, od rz. spławnej Warty w. 28. Rozleg. wynosi m. 437, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 397, łąk m. 20, nieużytki i place m. 20. Płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 7, pokłady marglu, w niektórych miejscowościach pokłady torfu. Wieś D. osad 21, grun. m. 66; wś. Nowy świast osad 13, gruntu m. 111; folw. Holendry Maślane lub Maślaki, stanowiący osobną własność, ma m. 259. 7.) **D.**, wś i folw., pow. noworadomski, gm. Zamość, par. Wiewiec. R. 1827 było tu 22 dm. i 228 mk., obecnie wraz z osadą Swierczyn liczy 58 dm., 485 mk., 840 morg ziemi dworsk. i 571 mor. włośc. (47 osad). 8.) **D.**, fol., pow. noworadomski, par. Chełmo (ob.), 13 mk. 9.) **D.**, kol. i os. leśna, pow. częstochowski, gm. Kamienica Polska, par. Poczesna, o 12 w. na płd. od Częstochowy. Posiada browar produkujący piwo zwyczajne. 10.) **D.**, folw., pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Sędziejowice. 11) **D.**, kol., pow. lipnowski, gm. i par. Bobrowniki. Por. *Brzeźno*, 22) **D.**, wś. i pow. janowski, gm. Trzydnik, par. Dzierzkowice. łączy się z Olbięcinem, do którego dawniej należała. Ze wzgórz wapiennych, lasem porosłych, wypływa tu rzeczka Tuczyn, zwana miejscowo Olbiętką. Osad 10, mk. 85, ziemi ornej 174 morg., lasu 25 m. Gleba glinka lubelska 13) **D.**, wś. i folw. pow. zamojski, gm. Stary Zamość, par. Skierbieszów. Leży na wyniosłości 958 stóp nad poziom morza. W 1827 r. było tu 56 dm., 280 mk. 14) **D.**, nad rz. Pilicą, pow. włoszczowski, gm. i par. Moskorzew, młyn dworski do Szczekocin należący, 1 dm., 8 mk., produkcya roczna 9800 rs. *Br. Ch., A. M., Dr. B.*

Dębowiec, *z Łazami*, miasteczko położone pod 49° 8' szer. a 39° 2' długości, pow. jasielski, o 8 kil. na płd. od Jasła, ma 2124 m. gruntu, 285 dm., 1775 mk., z pomiędzy których 1718 rz. kat., a reszta izrael. W miejscu urząd pocztowy i urząd parafialny, należący do dekanatu żmigrodzkiego, któremu podlega ogółem 15 parafij. Kościół murowany wybudowany w r. 1842, poświęcony 1857 r., pod wezwaniem św. Bartłomieja (fundacya podobno Kazimierza W. z r. 1338). Dom ubogich celem wspierania miejscowych ubogich posiada bardzo szczupły bo tylko z 14 morg. gruntu składający się majątek, szkoła ludowa dwuklasowa. Gmina miejska posiada nader nieznaczny, bo tylko 2100 złr. wynoszący majątek; dochody miasta w r. 1878 mało co przewyższały kwotę 600 złr, 12 rocznych jarmarków, targi tygodniowe, co poniedziałek. Ludność utrzymuje się głównie z rolnictwa, po części także z przemysłu tkackiego. Dawniej znane były i w całej Galicyi cenione i poszukiwane płótna „dębowieckie", szczególniej na obrusy i ręczniki, które kolporterzy roznosili nie tylko po kraju lecz i na Węgrzech i na Szląsku. Teraz przemysł ten opierający się na ręcznej industryi, nie mogąc

wytrzymać konkurencyi s towarami zagranicznemi, bardzo podupadł. Na obszarze dworskim tartak wodny. D. leży nad Wisłoką, o 3 kilometry odległości od gościńca rządowego podkarpackiego, D. był królewszczyzną i po zajęciu Galicyi przez rząd austryacki dostał się na własność familii hr. Zborowskich, w której rękach do ostatnich lat pozostawał. Piękny z wysokimi i obszernemi komnatami dwór, wybudowany w 18 wieku, w dobrym się znajduje stanie. Najpiękniejszą ozdobą D. jest jednak rozległy kilkanaście morgów powierzchni mający park, ze stuletnimi dębami, wiązami, jesionami i świerkami i z prześlicznym widokiem na góry żmigrodzkie i rzekę Wislokę. Teraźniejszym właścicielem D. (759 m. rozl.) jest znany patryota, a od r. 1873 minister dla Galicyi J. Eksc. dr. Floryan Ziemiałkowski.

Dębowiec 1) *Stary* i *Nowy*, folwarki, pow. babimoski, ob. *Widzim*. 2) **D.**, niem. *Dembowitz*, kolon., pow. krotoszyński, ob. *Woleniec* (Wolenitz.) 3) **D.**, niem. *Dembowitz*, folw., pow. krotoszyński, ob. *Borzęciczki* (Radenz). 4) **D.**, niem. *Dembowitz*, gm. wiejska, pow. mogilnicki; 5 miejsc, 1) D. 2) osady: Ostrowo, 3) Mrzygłód, 4) Gołażnia; 5) Kociołek; 10 dm.; 82 mk., 36 ew., 46 kat. 39 analf. Stac. poczt. w Gościeszynie; st. kol. żel. Mogilno o 10 kil. 5) **D.**, niem. *Eichberg*, wieś, pow. międzychodzki, 20 dm., 178 mk., wszyscy ew. Stac. poczt. w Sierakowie (Zirke) o 15 kil., st. kol. żel. Wieleń (Filehne) o 15 kil. 6) **D.**, niem. *Eichberg*, kol., pow. międzychodzki, 15 dm., 114 mk., wszyscy ew., 12 analf. Stac. poczt. Przytocznia (Prittisch) o 5 kil., stac. kol. żel. Landsberg o 40 kil. 7) **D.**, niem *Eichberg*, folw., pow. bydgoski; 3 dm., 40 mk.; 39 ew., 1 kat., 13 analf. Poczta w Tuszkowie (Bischofsthal); st. kol. żel. Naklo (Nakel) o 25 kil. 8) **D.**, niem. *Eichvorwerk*, folw., powiat międzychodzki; należy do domin. Przytoczni (Prittisch); 11 dm., 102 mk. 9) **D.**, niem *Eichvorwerk*, folw., pow. międzyrzecki; należy do domin. Pieskow (Pieske); 1 dm., 21 mk. 10) **D.**, niem. *Eichvorwerk*, folw., pow. babimoski; należy do domin. Ruchocic, 1 dm., 17 mk. *M. St.*

Dębowiec 1.) *szlach.* niem. *Adl. Dembowitz*, wś. włośc., pow. chełmiński, par. Czarne, szkoła Borki, poczta Unisław. Obszaru ziemi 944 morg, budynków 22, domów mieszk. 12, katol. 4, ewang. 105 2). **D.** *król.*, niem. *Königl Dembowitz*, os. należąca do D. szl., pow. chełmiński, 2 domy, 15 ewang. 9. 3) **D.**, niem. *Schönwalde* (według Kętrzyńskiego), wś. włośc., pow. złotowski, dawniej w ręku polskiem, należała do obszernych włości hr. Potulickich, które rząd pruski nabył od banku r. 1834. Obszaru ziemi 2894 mórg, budynków 65, mieszk. 19, kat. 11, ewang. 214. Parafia i poczta Więcborg, szkoła w Smiełowie. 4) **D.**, niem. *Eichholz*, wś. włośc., pow. złotowski, należała do obszernych dóbr rycerskich hr. Potulickiego; r. 1834 nabyta przez rząd pruski. Par. Więcborg, szkoła Lińbudy. Obszaru ziemi 344 mórg, budynków 9, mieszk. 3, dusz ewang. 36. 5) **D.**, niem *Dembowitz*, wś, pow niborski, st. p. Zimnawoda. *Ks. F.*

Dębowiec, niem. *Baumgarten*, wieś, pow. skoczowski na Szlązku austr., rozl. morg. 2236, ludn. 964. Par. kat. D. dek. skoczowskiego liczy 1380 kat., 1135 ew., 3 izr.

Dębowiec, *Dubowiec*, ob. *Wilia*.

Dębowiecka Wola, wś. pow. jasielski, o 10 kil. na Płd. od Jasła, st. p. Jasło, parafia rzym. kat. w Zalężu. Dm. 94, mk. 542; obszar dworski posiada roli ornej 96, łąk i ogrodów 21, pastwisk 3, lasu 87 mr.; włościanie roli ornej 555, łąk i ogr. 63, pastwisk 278 mr.; położenie pagórkowate, gleba po części żytnia. a po części owsiana. Obszar dworski stanowił dawniej z sąsiednim Dębowcem jednę całość teraz ma osobnego właściciela.

Dębowierzchy, wś, rząd., pow. radzyński, gm. Kąkolownica, par. Trzebieszów. W 1827 r. było tu 16 dm. i 115 mk.; obecnie liczy 16 dm. 140 mk. i obszern. 496 morg.

Dembowitz, ob. *Dębowiec*.

Dębówka 1) folw., pow. błoński, gm. Passy, par. Błonie 2) **D.** lub Józefów, wś, pow. grójecki, gm. Czersk, par. Sobików. Por. *Czaplin*. 3) **D.**, wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Kozłów Biskupi, par. Sochaczew, W 1827 r. było tu 13 dm. 180 mk.; obecnie 25 osad, 500 m. gruntu. Folw. ma 30 m. gruntów ornych (1867). 4) **D.**, wś., pow. słupecki, gm. i par. Kazimierz. 5) **D.**, wś. i folw., pow. rypiński, gm. Skrwilno, par. Lutocin. W 1827 r. było tu 20 dm., 162 mk., obecnie ma 19 dm. i 172 mk. Folw. miał 1859 r. 303 m. gruntu. Por. *Chrapoń*. 6) **D.**, wś., pow. płoński, gm. Kuchary, par. Królewo. 7) **D.**, os. leśna, pow. garwoliński, gm. Trojanów, par. Korytnica. Ma 3 dm., 12 mk. i 4 morgi ziemi. 8) **D.**, wś., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Radziłów. 9) **D**, wś. i folw. pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Kalwarya, odl. od Kalwaryi 3 w. W 1827 r. było tu 11 dm. i 86 mk.; obecnie D. wieś liczy 18 dm. i 114 mk. a D. fol. 5 dm. i 15 mk. Przestrzeń morgów 123, grunta równe, żytnie, w pobliżu rzeka Szeszupa, Przedtem należała **D.**, do probostwa kalwaryjskiego, ale w roku 1873 jako dobra poduchowne rząd sprzedał za rubli sr. 8,330. Niedalcko od folwarku ślad starego cmentarza. *R. W.* 10) **D.**, os., pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Rumbowicze. Odl. od Kalwaryi 54 m.; liczy 28 dm. i 143 mk. 11) **D.**, wś, pow. maryampolski. Liczy 10 dm., 116 mk., odl. od Maryampola 12 w. 13) **D.** wś, pow. wyłkowyski, gmina Bartniki, par. Grażyszki. W 1827 r. było tu 14 dm. i 115 mk.; obecnie liczy 17 dm., 141 mk. Odl. od

Wyłkowyszek 20 w. 13) **D.**, wś., pow. suwalski, gm. Sejwy, par. Kaletnik. W 1827 r. było tu 21 dm., 176 mk. 14) **D.**, os., pow. sejneński, gm. i par. Sereje, 2 dom, 2 mk. *Br. Ch.*

Dębówka, 1) zaśc. rządowy, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. 26, domów 2 (1866). 2) **D.** zaśc. pryw., pow. wileński, 6 okr. adm., mk. 7 dom 1 (1866). 3.) **D.**, zaśc. pryw. i karczma, pow. wileński, 1 okr. adm., mk. 42 w 4 domach (1866). 4.), **D.**, zaśc. pryw., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 37 w 2 domach (1866). 5.) **D**, zaść, dwor. nad jez. Wilańce, pow. święciński, 2 okr. adm., mk. 6, d. 1 (1866). 6.) **D.** *Stara* i *nowa*, zaścianki, pow. trocki. 7), **D.**, ob. *Dubowka.*

Dębówka, wieś, pow. borszczowski, oddalona o 2 $^1/_2$ mili na północ od Borszczowa o $^9/_5$ mili na połud. zachód od Bosyru, i o 1 $^1/_2$ mili na północy zachód od Skały leży w okręgu celno-granicznym, jest tylko o $^3|_4$ mili na wschód od prawego brzegu Zbrucza oddaloną, który jednakże nie dotyka gruntów tej wsi. Przestrzeń posiadłości większej roli or. 114, łąk i ogrod. 18; pos. mn. roli or. 160, łąk i ogrod. 13 morg. austr. Okolica bardzo urodzajna; tytuń i kukurydza oprócz innych zbóż dobrze się w polu udają. Ludność rzym. kat. 74, gr. kat. 63, izrael. 23, razem 160. Należy do rzym. kat. parafii w Skale, do gr. kt. parafii w Bossyrach Właściciel większej posiadłości Jan Juchnowicz. *B. R.*

Dębówka, 1.) niem. *Eichenhagen*, wieś, pow. wyrzyski; 11 dm., 81 mk., 8 ew., 73 kat.; 10 analf. 2.) **D.**, niem. *Eichenhagen*, domin., pow. wyrzyski; 2429 morg. rozl.; 10 dm.; 172 mk., 56 ew., 116 kat., 56 analf. Stac. poczt. i kol. żel. Białośliwie (Weissenhöhe) o 4 kil. *M. St.*

Dębówka, rz., właściwie *Wisłoka* (ob.).

Dębówko, niem. *Eichthal*, wś, pow. szczycieński, st. p. Szczytno.

Dębowo, 2.) wieś włośc., pow. rypiński, gm. Osiek, par. Michałki; liczy 45 mk., 5 osad włośc. i tyleż chałup; powierzchni 207 morg., w tem 161 gruntu orn. 2.) **D.**, wś, pow. lipnowski, gm. i par. Nowogród. 3.) **D.**, wś, pow. rypiński, gm. i par. Osiek. R. 1827 liczyła 7 dm., 51 mk. 4.) **D.**, wś szlach. i włośc., pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. R. 1827 było tu 13 dm. i 70 mk. Folw. D. oddalony od Łomży w. 16, od drogi bitej w. 14, od Czyżewa w. 35, od rzeki Narwi w. 18. Rozl. folwarczna wynosi m. 819 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 343, łąk m. 58, stawy m. 1, zarośli m. 395, nieużytki i place m. 22. Bud. mur. 6, drewn. 8, w niektórych miejscowościach są pokłady torfu. Wieś D. osad 15, gruntu m. 226. 5.) **D.**, wś i folw., pow. suwalski, gm. Sejwy, par. Kaletnik. Odl. od Suwałk 12 w. R. 1827 było tu 21 dm. i 176 mk., obecnie liczy 31 dm. i 222 mk. 6.) **D.**, wś nad kanałem augustowskim, pow. augustowski, gm. Dembowo, par. Jaminy. Odl. od Augustowa 26 w. W 1827 r. było tu 3 dm. i 17 mk., obecnie liczy 4 dm., 69 mk. Przy wsi jest szluza kanału. Gmina D. ma ludn. 2990, rozl. 11685 morg., s. gm. ok. II w Jastrzębny o 22 w., st. p. Augustów. W skład gminy wchodzą: Czarniewo, Czarny-las, Dębowo, Jaminy, Jasionowo, Jazewo, Kopytkowo, Klonowo, Lipowo, Łubiane, Mogilnice, Polkowo i Wrotki. 7.) **D.**, os. pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo. Ma 1 dm., 6 mk. 8.) **D.**, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol. W 1827 r. liczyła 11 dm., 92 mk.; obecnie ma 15 dm. i 181 mk. Odl. od Maryampola 13 w.

Dębowo, 1.) wś pryw. w pow. poniewieskim, o 36 w. od Poniewieża, w parafii Smilgie. Filialny kościół Opatrzności Boskiej, 1829 wzniesiony z muru przez obyw. Gasztowta. 2.) **D.**, folw., pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, utworzony z okolicy szlacheckiej Lawdy, rozl. 3 włóki, należy do Koryznów. 3.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Rossieny. 4.) **D.**, wś rządowa i zaśc. dwor., nad jez. Świr, pow. święciański, 4 okr. adm., mk. 7, dm. 70 (1866). 5.) **D.**, folw. nad rz. Holszanką, pow. oszmiański, dom 1, mk. 15 (1866).

Dębowo, 1.) wieś, pow. wyrzyski, 18 dm., 180 mk., 47 ew., 133 kat., 19 analf. 2.) **D.**, domin., pow. wyrzyski, 6231 morg. rozl., 2 miejsc.: 1) D., 2) folw. Dąbrowo; 19 dm., 328 mk., 102 ew., 226 kat., 105 analf. Stac. poczt. Sadki (Sadke) o 4 kil., st. kol. żel. Nakło (Nakel) o 7 kil. 3.) **D.**, wieś, pow. mogilnicki, 15 dm., 148 mk., 40 ew., 108 kat., 19 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Mogilnie o 8 kil. *M. St.*

Dębowo, 1.) posiadłość z młynem, pow. brodnicki, par. Radoszki, szkoła W. Leżno, poczta Bartniczki. Obszaru 321 morg., budynków 6, domy mieszk. 2, katol. 17. Własność Bielskiego. 2.) **D.**, niem. *Ulengrund*, przezwane r. 1872, król. leśn., pow. świecki, par. Płochocin, szkoła Lipinki, poczta i stacya kolei żel. Warlubie. Przyłączone do nadleśn. Przewodnik (Bühlowsheide), budynki 4, ew. 5, katol. 2. 3.) **D.**, niem. *Eichdorf*, osada, pow. świecki, par. Świekatowo, poczta Brumplac, szkoła w miejscu, przyłączona do Ostrowitego. Budynków 6, domów mieszk. 5, kat. 12, ewang. 14. 4.) **D.**, niem. *Dembowo*, wś, pow. reszelski, st. p. Rothfliess. *Ks. F.*

Dębowolce, os., pow. łaski, gm. Wygiełzów, par. Marzenin.

Dębowy grunt, os., pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Kościelec.

Dębowy las, niem. *Eichwalde*, wś włośc.,

pow. kwidzyński, leży w nizinach na samym lewym brzegu Wisły, naprzeciwko Kwidzyna. Parafia Piaseczno, filia i szkoła w Opaleniu (Münsterwalde), poczta Mała karczma (Kleinkrug). Obszaru ma 110 morg., budynków 9, domów mieszk. 3, katol. 16, ewang. 9. Dawniej była to wś szlachecka, należąca do obszernych dóbr opaleńskich. R. 1789 ostatni dziedzic Jakób Czapski, podskarbi pruski, sprzedał te dobra królowi pruskiemu. *Kś. F.*

Dębowy róg, wś, pow. kalwaryjski, gm. Krasna, par. Simno. Odl. od Kalwaryi 29 w., liczy 10 dm., 41 mk. Dobra D. róg należały niegdyś do tatarskiej rodziny Baranowskich; obecnie rozdzielone na części, do różnych właścicieli należące.

Dębrzyna, 1.) przys. Dobrynina. 2.) **D.**, przys. Cyranki.

Dębsk, 1.) wś i fol., pow. sochaczewski, gm. Kozłów Biskupi, par. Kozłów szlachecki. R. 1827 było tu 14 dm. i 139 mk. Folw. D. od Warszawy w. 58, od Sochaczewa w. 9, droga bita przechodzi przez terytoryum, od Łowicza w. 15, od Wisły w. 23. Rozl. wynosi m. 327 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 274, łąk m. 37, nieużytki i place m. 16. Płodozmian 7 i 8-polowy. Bud. mur. 3. drew. 13. Pokłady marglu. 2.) **D.**, folw. i wś, pow. płocki, gm. Żągoty, par. Bielsk. R. 1827 było tu 12 dm. i 107 mk. Folw. D.-Baron lub D.-Ubysz, od Płocka w. 16, od Bielska w. 2, droga bita przechodzi przez terytoryum; od Kutna w. 56, od Wisły w. 16. Rozl. wynosi m. 765 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 565, łąk m. 76, past. m. 58, wody m. 3, lasu i zarośli m. 41, nieużytki i place m. 22. Płodozmian zaprowadzony 14-polowy. Bud. mur. 3, drew. 12. Wieś Dębsk osad 20, gruntu m. 56. 3.) **D.**, wś włośc., pow. sierpecki, gm. Żuromin, paraf. Chamsk; zajmuje obszaru 1775 morg., liczy 337 mieszk., w tem 184 kob., 31 budyn. mieszkal., 6 w. od zarządu gminy. We wsi znajduje się kaplica i wiatrak. R. 1827 było tu 23 dm., 201 mieszk. 4.) **D.**, wś, pow. mławski, gm. Dębsk, par. Szydłowo, 25 budyn., 277 mk., obszaru grun. włośc. 661 morg., w tem 400 orn. R. 1827 było tu 23 dm. i 201 mk. Odl. od Mławy 7 w. Gm. D. należy do s. g. okr. IV w Wieczfni, st. poczt. w Mławie. Dobra D. składały się 1869 r. z folw. Dębsk, Wola Dębska, Wincentów, attynencyi Ostrówek, tudzież wsi D., Krzywonoś i Wola Dębska i miały około m. 1700 rozl. a mianowicie grunta orne i ogrody m. 256, łąk m. 83, past. m. 50, lasu m. 202, zarośli m. 188, nieużytki m. 922. Wieś D. osad 59, gruntu m. 577; wś Krzywonoś osad 4, gruntu m. 21; wś Wola Dębska osad 11, gruntu m. 128.

Dębska wola, 1.) wś, pow. jędrzejowski, gm. Sobków, par. Brzeziny, u stóp pasma wzgórz idących na południo wschód od Chęcin, w pobliżu drogi bitej z Kielc do Krakowa. Są tu łomy marmuru orzechowo-wiśniowego, twardego i dobrze się polerującego. R. 1827 było 41 dm., 249 mk. Dobra D. Wola składają się z folw. Dębska Wola, nomenklatury Chełstów czyli Wojda młyn amerykański, attynencyi Zielona i Maryanów, tudzież wsi: Dębska Wola, Zbrza, Łukawa, Chmielowice, Kawczyn (por. *Chmielowice*), Chałupki Zbrzańskie, Chełstów al. Wojda, Kielc w. 15, od Jędrzejowa w. 21, od Chęcin w. 10, droga bita prsechodzi przez terytoryum dóbr, od Myszkowa i Piotrkowa w. 105; rzeka Nida w miejscu. Nabyte w r. 1872 za rs. 21,000. Rozl. wynosi m. 1213 a mianowicie folw. Dębska Wola grunta orne i ogrody m. 714, łąk m. 63, past. m. 13, wody m. 4, lasu m. 389, nieużytki i place m. 29: razem m. 1212. Płodozmian zaprowadzony 14-polowy. Bud. mur. 11, drewnianych 4, nomenklatura młyn amerykański Chełstów al. Wojda; od m. 1. Bud. drew. 9. Pokłady kamienia wapiennego i dwa piece do wypalania wapna. Wieś Dębska wola osad 58, gruntu m. 765; wś Zbrza osad 29, gruntu m. 289; wś Łukawa osad 55, gruntu m. 712; wś Chmielowice osad 16, gruntu m. 189; wś Kawczyn osad 6, gruntu m. 73; wś Chałupki Zbrzańskie osad 5, gruntu m. 62; wś Chełstów al. Wojda osad 6, gruntu m. 31. 2.) **D.**, ob. *Dębsk*. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dębskie, starostwo, powstało w początku XVII w. z dawnego stanisławowskiego. R. 1669 składało się ze wsi Dębe, Rysie, Kobierne, Choszczówka, Goździówka, Zalesie i Wólka. R. 1775 r. posiadał je Malczewski i płacił hyberny 1612 złp. a kwarty 1579 złp.

Dębsko, 1.) wś i folw., pow. kaliski, gm. Koźminek, par. Lisków. R. 1827 było tu 24 dm., 250 mk. Folw. D. z młynem wieczysto-czynszowym Pośrednik zwanym, tudzież z wsią D. i Emilianów, od Kalisza w. 19, od Koźminka w. 1, od Cekowa w. 10, od drogi bitej w. 5, od rz. Warty w. 28. Nabyte w r. 1874 za rs. 53141. Rozl. wynosi m. 1420 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 748, łąk m. 89, pastwisk. m. 86, lasu m. 472, nieużytki i place m. 25. Płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 11, pokłady marglu, staw mający rozległości około m. 33. Młyn wodny wieczysto-czynszowy m. 60. Wś D. osad 59, gruntu m. 225; wś Emilianów osad 14, gruntu m. 278. 2.) **D.**, os., pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Chorzęcin.

Dębsko, 1.) wieś, pow. kościański, 43 dm., 298 mk., 11 ew., 287 kat.; 79 analf. Stac. poczt. Rakoniewice (Rakwitz) o 5 kil.; st. kol. żel. Kościan (Kosten) o 27 kil. 2.) **D.**, folw., pow. kościański, ob. *Wielichowo*. *M. St.*

Dębszczyzna, wś i folw., pow. suwalski, gm. Czostków, par. Filipów, dawniej rządowe, obecnie przyłączone do majoratu Czostków, o 16 wiorst od m. Suwałk. Przestrzeń morgów 598. Folwark stojący na znacznej wyniosłości widać zdaleka. Budowle opuszczone; grunta żytnie, górzyste ale urodzajne; pastwisk jest morgów 160, ztąd utrzymuje się tu pacht krów, wyrób sztucznych serów, naśladujących zagraniczne. Przed dwudziestu laty od południa dotykał tu las iglasty rządowy, ale robactwo zniszczyło świerki i las w pień wycięto. R. 1827 było tu 14 dm. i 76 mk., obecnie liczy wś 19 dm. i 118 mk., folw. 2 dm., 40 mk. Na gruntach D. są dwa jeziora Jemieliste i Okuniewskie. *R. W.*

Dęby, 1.) folw., pow. błoński, gm. Piekary, par. Osuchów. 2.) **D.** *szlacheckie*, wś, pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Dęby szlacheckie. W r. 1827 było tu 18 dm., 178 mk. Kościół drewniany, który własnym kosztem wystawił Adam Zakrzewski, podkom. inflancki, po rozwaleniu starego, w r. 1756, w formie krzyża. Prawo patronatu należy do dziedzica wsi Osiek. Tytuł kościoła Wniebowzięcie N. M. Panny. Kościół, który obecnie istnieje, jeszcze niekonsekrowany. Parafia ma dusz 1430. 3.) **D.** *królewskie*, wś, pow. kolski, gm. Czołowo, par. Dęby. 4.) **D.**, os., pow. turecki, gm. Biernacice, par. Wartkowice. 5.) **D.**, fol., pow. koniński, gm. Tuliszków, par. Grzymiszew. 6.) **D.**, os., pow. częstochowski, gm. Huta stara, par. Poczesna. 7.) **D.**, wś, pow. łaski, gm. Dąbrowa rusiecka, par. Rusiec. R. 1827 było tu 17 dm. i 99 mk. 8.) **D.** *kąski*, folw. i wś, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga mała. Rozl. folwarczna wynosi m. 170. Wieś Dęby kąski osad 6, gruntu m. 76. 9.) **D.**, wś, pow. kolneński, gm. Łyse, par. Myszyniec. R. 1827 było tu 28 dm. i 175 mk., obecnie ma 828 morg. obszaru.

Dęby, ob. *Dębiny*.

Dęby, zaśc., pow. trocki, dawniej Zaleskich.

Dęby, przys. wsi Lubycza-kniazie.

Dęby lub *Józefkowo*, niem. *Josephsdorf*, fol., pow. chełmiński, st. p. Lisewo.

Dębżyna, *Dębrzyna* (ob.).

Dętowo, niem. *Demptau*, o $2^3/_4$ mili od Wejherowa, ob. *Chylońskie pustki*.

Dgo, jezioro w pow. porzeckim, gub. smoleńskiej, niedaleko granicy pow. wieliskiego gub. witebskiej, przez lud prosty zwane Wołki, ma kształt cyfry 8 i dzieli się na dwa jeziora: Bakłanowskie i Bałykińskie. Jez. D. łączy się za pośrednictwem rz. Dołżycy z jez. Szczuczem a przez inny odpływ z innem jeziorkiem bez nazwy, które znowu ma związek z jez. Ryte. Tym sposobem nieprzerwany łańcuch wodny łączy w pow. porzeckim 12 jezior: Szczucze, Dgo, bezimienne, Ryte, Soszno, Stojacze, Połowickie, Kasplińskie, Stojacze drugie, Swadyckie, Płaj i Załka, na przestrzeni do 90 wiorst długości i do 50 w. szerokości, licząc szerokość od jez. Załka do jez. Stojaczego. *Adam Kosm.*

Di... Niektórych wyrazów, których pod tą pisownią nie umieszczono, należy szukać pod *Dy..*, lub *Dzi.*

Diabla góra, niem. *Teufelsberg*, w pow. wenskim, w Liwonii, 257 m. wys.

Diabłowo, os., pow. olsztyński, st. p. Olsztyn.

Diacowo, wieś, pow. nowogradwołyński, gminy kurneńskiej, włościan dusz 46, ziemi włośc. 189 dzies.; należała do dóbr Sokołowskich Ilińskich, obecnie ma kilku właścicieli. *L. R.*

Diaczow, in. *Budzin*, węg. *Decsô*, *Dicso*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.); kośc. filial. kat. i gr. katol. wspólny, dobra gleba, łąki, lasy, razem z Budzinem 455 mk. *H. M.*

Diadkiewicze, wieś na Wołyniu, oddalona od Równego $^3/_4$ mili, na trakcie ołyckim. W XV wieku należała do Dowojnowiczów, następnie przechodząc przez różne ręce, dostała się Koprowskiemu, który umiał z nędznej i opuszczonej wioski uczynić porządną i wzorową majętność, pod wszelkiemi względami godną naśladowania. Włościan liczy 299 obojga płci. *T. S.*

Diaki, przys. Borków.

Diakolnie, zaśc. włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., mk. kat. 8 w 1 domu. (1866).

Diakowie, wś, pow. lityński, par. Nowy Konstantynów; st. poczt. między Latyczowem a Litynem. R. 1868 miała 166 dm.; r 1493 dm. 20. Jeszcze w 1442 r. przez Władysława III nadana wraz z wsią Josypowcami w prawo lenne Senkowi Koślewskiemu, a następnie przez Zygmunta I potwierdzone w posiadaniu braci Diakowskich. W 1817 r. ks. Czartoryski wraz z kluczem nowokonstantynowskim sprzedał Diakowce Jaroszyńskim, od których w ostatnich czasach przymusową sprzedażą przeszło do Koczubeja. Obacz *Nowokonstantynów*. Jest tu także część Diakowskich 60 dzies. Cerkiew tutejsza p. w. N. P. M. Różańcowej liczy 1418 parafian i 51 dzies. ziemi. *Dr. M.* i *X. M. O,*

Diakówka lub *Diakowce*, wś, pow. hajsyński, par. Ternówka, dusz męz. 407, ziemi włośc. 992 dz., ziemi dwor. używal. 1348 dz., nieużyt. 68; należała do Szembeka, dziś Rodokonaki. Ma cerkiew paraf. N. P. M., która posiada 67 dzies. ziemi i liczy 1229 parafian. i R. 1868 miała 144 dm. *Dr. M,* i *X. M. O.*

Diakowicze, wś. w pow. mozyrskim, nad jeź. Żyd. Mieszkańcy trudnią się rybołóstwem.

Diakowo, słob. w okr. wojska dońskiego, obwód miusski, st. p.

Diament, ob. *Dyament, Dynamind.*

Dianenberg (niem.), leśnictwo król., pow. kwidzyński, st. p. Gardeja.

Diatkowce, wś., pow. kołomyjski, nad Prutem, o 4 kil. na Płn. Z. od st. p., parafii rzym. i gr. kat. w Kołomyi, przy gościńcu z Kołomyi do Delatyna. Dm. 80, mk. 498. Jest filia parafii gr. kat.

Diatkowo, wś, pow. brański, gub. orłowskiej, najznakomitsza w Rossyi fabryka wyrobów ze szkła i kryształu, od r. 1790 własność Malcowa. Tu też Malcow 1808 r. założył pierwszą w Rossyi fabr. cukru z buraków.

Diatłowo (ross.), ob. *Zdzięcioł.*

Dichtenitz, wś, potok bukowiński, ob. *Dychtenica.*

Dickanowitz (niem.), ob. *Dziekaństwo.*

Dicsö (węg.), ob. *Diaczów.*

Didlacken (niem.), wś i dobra, pow, wystrucki, ze stacyą pocztową, 254 mk.

Didowicze, *Diedowicze* (ross.), wieś, pow. nowogradwołyński, gminy piszczowskiej, leży przy brzesko-kijowskiej szosie, ma stacyą pocztową, włościan dusz 173, ziemi włościan 876 dzies. Należy do dóbr piszczowskich hr. Maryi z Sanguszków Potockiej. *L. R.*

Didówka, 1.) rz., nad którą leży wś Baranówka, razem płynie z rz. Ryznicą, wpada do rz. Irszy z lewej strony (pow. radomyski). Według Fundukleja dopływ Ryzny. 2.) **D.**, strumień, dopływ Desny Bohowej.

Didowszczyzna, *Dziadowszczyzna, Diedowszczyzna.* wś, pow. skwirski, leży nad rz. Irpieniem, pamiętną w dziejach zwycięztwem Gedymina, który na jej brzegach poraził był na głowę księcia kijowskiego Stanisława i następnie zajął Kijów. Lasy w tej okolicy się rozchodzą i ustęp polowy coraz się szerzej odkrywa. W 15 wieku rzeka Irpień, płynąca śród okolicy jeszcze wtedy całkowicie przyćmionej lasami, rozdzielała dwie starożytne osady na dwóch przeciwległych brzegach jej położone t. j.: Hlebów na Rpeni (ob. *Chwastów* i *Czarnohorodkę*) i Dołhosiele. To ostatnie było późniejszą Didowszczyzną. Ale śród ustawicznej plagi najazdów tatarskich, dwie te posady zostały następnie zniszczone doszczętnie, i dopiero dobrze później w zniszczonem Dołhosielu, którego wzgłuż brzegów Irpenia dotąd są niezatarte ślady mieszkań dawnych, na małym znajdującym się tam pagórku, jak chce miejscowa tradycya, zamieszkał jakiś dziad (did), i od niego też później już osiedlona wieś przezwała się Didowem czyli Didowszczyzną. Inne zaś podanie utrzymuje, że wieś ta, dla tego tak została nazwaną, iż była nadaną (przez kogo? niewiadomo) ławrze pieczarskiej, jako fundusz celem utrzymywania w szpitalu ubohich dziadów. Sąsiedni zaś Hlebow na Rpeni, ze zgliszcz swoich niepowstał już nigdy i jeszcze w 18 wieku istniał jak puste uroczysko, bo gdy w 1717 r. urząd podkomorski, prowadząc dukt graniczny pomiędzy dobrami chwastowskiemi a Didowszczyzną, zjechał na to miejsce, i pytał osiedlonego tam jednego tylko z rodziną swoją poddanego, jakie z tego miejsca mogą być pożytki. ten odpowiedział, że „zwierz bijemy, bobry łapamy (sic) po połowie z metropolitami" (z dawnej kwerendy akt kijow.). Są ślady w archiwum motowidłowieckiem, że już w 8 dziesiątku 16 wieku D. była własnością metropolitów kijowskich. R. 1596 Zygmunt III, król polski, ks. Nikiforowi Turowi, archimandrycie kijowsko-pieczerskiemu, daje przywilej na zbudowanie zamku na gruncie własnym cerkiewnym Dydowo zwanym, nad rz. Irpieniem leżącym, i na osadzenie przy tym zamku miasta, ze wszelką dla niego wolnością. Zamek ten nazywał się „Wysokim dworem" i leżał nad rz. Deminawką, która czy istnieje dziś jeszcze pod tem samem nazwiskiem nie wiemy. Może to dzisiejsza rzeczka Żarka, która w D. wpada do Irpienia. Ale w 1597 r. za dekretem królewskim D. przeszła już w posiadanie Michała Rohozy, metropolity kijow.-uniackiego i odtąd też następców tegoż metropolitów uniackich kijowskich stale zostawała własnością. W czasie t. zw. Chmielniczyzny atoli dobra te były tak zniszczone, że w jednę tylko ogromną zamieniły się pustkę. Jednakże, gdy się nie zasiedlały, i przez długi czas pustką leżały, Kazimierz Stecki, kasztelan kijowski, starosta romanowski, zagarnął Didowszczyznę, Holaki i Tomaszki, i jako „pustujące" do starostwa swego romanowskiego wcielił. Z tego powodu w dawnych aktach około tego czasu D. mianowaną jest niekiedy starostwem. Ten sam Stecki pisał się starostą romanowskim i didowskim. Metropolici uniaccy, broniąc się długo po grodach, nareszcie dekretem zjazdowym r. 1742 majętność swą odzyskali. a Steckiemu kazano zdać kalkulacyą, summę z niej wynalezioną metropolicie Szeptyckiemu zapłacić, i wszystkie pretensye gruntowe zaspokoić. Po zaborze kraju, gdy w 1795 r. dobra metropolitalne przeszły na skarb, D. z Holakami i Tomaszówką została nadaną ks. Grzegorzowi Dołgorukiemu. W 1810 r. tenże ks. Dołgoruki przedał D. Janowi Nepomucenowi Chojeckiemu, wojskiemu kijow., posłowi na sejm czteroletni. nareszcie marszałkowi ptu wasylkowskiego. Żona tegoż, Katarzyna z Borejków Chojecka, wzniosła tu w 1818 r. kościół murowany, pod tytułem św. Trójcy, który był w 1820 poświęcony przez ks. kanonika Godlewskiego. Są tu groby rodzinne Chojeckich. Na cmentarzu kościelnym znajduje się też grób Wacława Borejki, znanego ze światła i z cnót i zasług publicznych obywate-

la. On to, będąc dozorcą honorowym gimnazyum międzyrzeckiego i szkół dąbrowickich na Wołyniu, oraz członkiem komisyi edukacyjnej w Krzemieńcu i osobistym przyjacielem wiekopomnego Tadeusza Czackiego, znamienite położył był zasługi tak w odkrywaniu funduszów na szkółki parafialne, jak i w urządzaniu takowych. Umarł on w D. d. 22 czerwca 1854 r., jeszcze w 1832 r. swoje czterdziestoletnie złożywszy urzędowanie. Znanym też był on niemniej jako lubownik ozdobnego ogrodnictwa: jemu Wołyń był winien wzory kilku swoich piękniejszych ogrodów. Par. katol. D. dek. skwirskiego liczy dusz 1035. Kaplice ma w Łuczynie i Korninie. Obecnie D. należy do Ewarysta Chojeckiego, wnuka Jana Nepomucena. R. 1742, w czasie wizyty cerkwi chwastowskiego dekanatu, było w D. cerkwi uniackich dwie: Pokrowska i Nikołajewska. Ta ostatnia istniała tu do r. 1809. Dzisiejsza Nikołajewska zbudowana w 1811 roku. Mieszkańców płci obojej 1158, katolików 88, żydów 10. Ziemi z Tomaszowką 4770 dziesięcin. Od niedawna założoną tu została fabryka cukru. (Edward Rulikowski).

Didrikul, st. p., gub. inflancka, pow. werroski, par. Harjel.

Didwischken (Dydwiskie?), wś, pow. darkiejmski, st. p. Sodehnen.

Diebau (niem.), ob. *Dybowo.*

Dieblitzthal (niem.), ob. *Bystrz.*

Diebowen, (niem.) ob. *Dybowo.*

Diebower Spitze (niem.), ob. *Dybowski Róg.*

Diebowko (niem.), ob. *Dybówko.*

Diebsdorf (niem.), ob. *Kradziejów.*

Diebskolonie (niem.), ob. *Sulisławice.*

Diechtiarewo, ob. *Dziechciarzewo.*

Diediłowiczi, ob. *Dziedziłowicze.*

Diedina, mko, pow. siebieski, z zarządem gminy Justynianowo i cerkwią prawosł., własność hr. Wielhorskich, 4065 dz. ziemi.

Dieditz (niem.), ob. *Dziedzice.*

Diedkowicze, wieś, pow. owrucki, nad rzeką Użem, który tu przyjmuje z prawego brzegu dwa ruczaje; o 22 w. od mka Iskorościa odległa. Składową część ziemi stanowi czerwony granit i wołynit. Glina porcelanowa.

Diedowicze, 1.) wś w pow. kobryńskim, nad jez. motolskiem. 2.) **D**. in. *Mołotkowo*, pow. zwiahelski, ob. *Didowicze.*

Diedowka, *Dziadówka*, ob. *Myszanka* i *Didówka.*

Diedowszczyzna, ob. *Didowszczyzna.*

Diedyk, ob. *Isłocz.*

Diehmen (niem.), ob. *Demjany.*

Diehsa (niem.), ob. *Dieża.*

Diehtiarowka (Dziegciarówka), mała wioseczka w pow. radomyskim, nad rz. Uszą, śród lasu położona, Mieszk. 69 wyznania prawosł. należą do paraf. steczanieckiej, o 1 w. odległej, własność Steckich. Mieszkańcy, jak już i sama nazwa wioski dowodzi, trudnią się leśnym przemysłem. Zarząd gm. we wsi Steczance, polic. w m. Czarnobylu. *Kl. Przed.*

Dielaw (niem.), ob. *Dziełów.*

Dielewo, *Dielewen*, ob. *Dylewo* i *Poddylewo.*

Dielhau na Szląsku austryackim, przykomórek celny 1 kl. i st. p.

Dieloken, *Dylloken*, (niem.), ob. *Szczedrzyk.*

Diersdorf (niem.), ob. *Dirsdorf* (niem.).

Dierstdorf (niem,), ob. *Daniszowce.*

Dierża, ob. *Derża.*

Die-Spitze (niem.), ob. *Dybowski róg.*

Dietkowo, wś, st. p., gub. twerska, pow. wiesjegoński.

Dietmarow, ob. *Dytmarów* i *Dziećmorów.*

Dietmersdorf (niem.), ob. *Dytmarów.*

Dietrichsdorf (niem), ob. *Falęcin* i *Wietrzychowo.* Tegoż nazwiska D., niewiadomo tylko jak po polsku, jest w pow. gierdawskim wś. i st. pocztowa, 480 mk.

Dietrichshuette (niem.), ob. *Rozdzin.*

Dietrichstein (niem.), folw., pow. suski, st. p. Ząbrowo.

Dietrichswalde, (niem.), ob. *Gietrzwałd* i *Wólka.* Pod niemiecką nazwą D. są jeszcze znane: wś. w pow. frylądzkim, st. p. Fryląd; dobra w tymże powiecie, st. p. Gallingen; folw. w pow. kwidzyńskim, st. p. Gardeja, i wś (inaczej Dittrichswalde) w pow. jańsborskim, st. p. Stara Ukta.

Dievenau, *Dievenow*, *Berg-Dievenow*, wś. przy ujściu Odry, według W. Pola *Dziwnów* (?) 211 mk.

Diewelkau, ob *Diwelkau.*

Diewiat'-dubow, gub. orłowska, st. dr. żel. witebsko-orłowskiej.

Diewicz, ob. *Trypol.*

Dikańka, wś. gub. i pow. połtawski, st. p.

Dilewen, *Dielewen* (niem.), ob. *Dylewo*,

Dilla (niem), ob. *Dyla*, *Tyla.*

Dilok, węg. *Papfalva*, *Papfalu*, wś w hr. bereskiem (węg.); kościół paraf. gr. katol., 289 mk.

Dimitrica, jeden z potoków źródłowych M. Seretu (ob.).

Dimmer, ob. *Wandung.*

Dimmern (niem.), ob. *Dymry.*

Dimmern-Wolka (niem.). ob. *Dymrowa Wólka.*

Dinamind (ross.), ob. *Dyament.*

Dinejs, potok górski, prawy dopływ Białego Czeremoszu, w obrębie Jabłonicy na Bukowinie. Wypływa z pod góry Maksymca (344 m. pom. wojsk.), Bieg zachodni. Długość $2^{1}/_{2}$ kil. *Br. G.*

Dionysenhof (niem.), folw., pow. lubliniecki, należy do dóbr Kochanowice.

Dirden (niem.), ob. *Dyrdy.*

Dirdusch (niem.), ob. *Dyrdusie.*

Dirgowicz (niem.), ob. *Dzierzgowice.*

Dirislawicz (niem.) ob. *Dyrślowice.*

Dirn (niem.), ob. *Odorin.*

Dirschau (niem.), ob. *Tczew.*

Dirschel (niem.), ob. *Dyrżławice.*

Dirschelwitz (niem.), ob. *Dyrślowice.*

Dirschkowitz (niem.), ob. *Dyrzkowice.*

Dirsdorf (*Nieder* i *Ober*), wś., pow. niemczyński, nad rz. Ślęzą, w par. katol. Niemczyn, ma kośc. paraf. ewangielicki, piękne gospodarstwo przemysłowe, 2 zdroje wody siarczanej i żelaznej. *F. S.*

Dirślowice, ob. *Dyrślowice.*

Dirwangen (niem.), ob. *Wola.*

Disna, *Dysna*, ob. *Dzisna.*

Distelwitz (niem.), ob. *Dziesławice.*

Dit..., ob. *Did...*, *Died...*, *Ditt...*

Ditkowce i *Gaje ditkowieckie*, wś., pow. brodzki, o 3 kil. na W. od st. p., parafii rzym. i gr. kat. w Brodach. Dm. 161, mk. 1206; z tego przypada na Gaje ditkowieckie 93 dm., 604 mk. Własność większa obejmuje roli ornej 1010, łąk i ogr. 33, pastwisk 122, lasu 1033 mr.; włościanie posiadają roli ornej 1426, łąk i ogr. 93, pastw. 86, lasu 49 mr. dl. austr. Gorzelnia, huta wapienna i szklana, rafinerya nafty, młyn parowy, browar pospolity, dystylarnia. Kasa pożyczk. gm. z kapit. 70 zł. Własność Edmunda Radziejowskiego. *Lu. Dz.*

Ditmarsdorf (niem.), ob. *Łowkowice* i *Dittmansdorf.*

Dittersbach. Na Szlązku pruskim jest dużo wsi t. n. a mianowicie w powiatach lublińskim, żegańskim, walbrzyskim, wołowskim, kamienogórskim. Z nich D. walbrzyski ma ruiny zamku księcia Bolka II z r. 1336.

Dittersdorf. Są 2 wsie t. n. na Szląsku pruskim a mianowicie w pow. jaworskim i szprotowskim.

Dittmannsdorf, *Dzietmarowice*, ob. *Dziecimorowice* na Szlązku austr.

Dittmannsdorf (niem.) 1.) r. 1464 *Ditmarsdorf*, wś i folw., pow. prądnicki, par. Riegersdorf, ma kościół filialny, 2 szkoły; do wsi należy 3366 m. gruntu, 181 dm. Folw. należał dawniej do senioratu Wiese, ma 542 m. rozl. 2.) **D.** Są jeszcze 3 wsie t. n. na Szląsku pruskim a mianowicie w pow. ząbkowickim, zgorzelickim i walbrzyskim. W tej ostatniej były jeszcze w 18 w. kopalnie ołowiu i srebra.

Dittmerau (niem.), ob. *Dytmarów*, *Dziećmorów.*

Dittrichswalde (niem.), ob. *Dietrichswalde* (niem.).

Diukowo, st. p., gub. kostromska, pow. wietłuski.

Diuksyn, wieś na prawym brzegu Horynia, na 30 mili jego biegu; w XVI wieku należała do Dorohostajskich, dziś podzielona na części; lasy obszerne i dogodność miejsca sprawia, iż u brzegów tutejszych materyał leśny się wiąże i wraz ze zbożem spławia. *T. S.*

Diurmeń, st. p., gub. taurydzka, pow. perekopski.

Diwczy potok, ob. *Butelski potok.*

Diwelkau (niem.), os. należąca do wsi Cyganki, pow. gdański, par. Stary Szotland, o pół mili od Gdańska. Nazwa D. jest oczewiście jakąś dawną nazwą polską zniemczoną.

Diwienskaja, st. dr. żel. petersb.-warszawskiej, gub. petersburska, o 79 w. od Petersburga.

Diwin, *Dywin*, wś, pow. radomyski, nad rz. Żarką wpadającą do Irpenia, o 12 w. od w. Didowszczyzny, a o 23 w. od m. Korystyszowa. Mieszk. 1809 wyzn. prawosł. Cerkiew paraf. zbudowana 1746 r. (Wizyty za ten rok radomyskiego dekan.). Szkółka. Ziemi nieszczególnej lesistej a w części i błotnistej 4170 dz. Należy do wielu właścicieli. Zarząd gm. w tejże wsi, zarząd polic. w m. Korystyszowie. *Kl. Przed.*

Diwitten (niem.), ob. *Dywity.*

Diwnogorskaja, st. dr. żel. woronesko-rostowskiej, gub. woroneska.

Diwo, jezioro porzeckiego pow. gub. smoleńskiej; długości ma 1 $1/2$ w. i tyleż szerokości, leży w pobliżu Swadnickiego jeziora. Obok jeziora Diwo i przy niem położonej wsi tejże nazwy wiedzie droga handlowa z Duchowszczyzny do Porzecza. Jezioro i wieś Diwo leżą po prawej stronie traktu pocztowego od Smoleńska do Porzęcza, na pół drogi między stacyami Kisiele a Peresudy. *A. Kosmowski.*

Diworjanki, węg. *Tehna*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.) Kościół paraf. gr. katolicki, uprawa roli, 400 mk. *H. M.*

Diwowo, jez. w pow. duchowszczyńskim gub. smoleńskiej; dł. 2 w., szer. $3/4$ w. *A. K.*

Diwowo, gub. riazańska, st. dr. żel. moskiewsko-riazańskiej.

Djumbir, ob. *Liptowskie góry.*

Djurkow, węg. *Gyurko*, wieś w hr. szaryskiem (Węg); handel bydłem i zbożem na Spiż, lasy, 504 mk. *H. M.*

Dlotowken (niem.), ob. *Dłutówko.*

Dlottowen (niem.), ob. *Dłutowo.*

Dlouha Wes (mor.), ob. *Dluga wieś.*

Dluggen, *Dlugi* (niem.), ob. *Długi* i *Dlugie.*

Dlugi grund, *Dlugi kiers*, *Dlugi most*, *Dlugolesch*, *Dlugoschen* i t. p. (niem.), ob. pod *Dlugi...* i *Dlugo...*

Dluha, wieś w hr. orawskiem (Węg.), nad Orawą, kościół katolicki filialny, płóciennictwo i handel płótnem, trzy młyny wodne, 1370 mieszk. *H. M.*

Dluha Luka, 1.) węg. *Hoszszuret*, niem. *Langenau*, *Lange Wiese*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katol. filialny, łąki, lasy, zdrój szczawiowy. 567 mk. 2.) **D.**, *Dluga Łąka* węg.

Hoszszu-Ret, wś w hr. liptowskiem (Węgry); w potoku tutaj przepływającym znajdują kamień do prób używany; 217 mk. 3) **D.** *Luka*, węg. *Murany-Hoszszureth*, niem. *Lange Wiese*, wś. w hr. gömörskiem (Węg.), nad potokiem Jelszawą, węg. *Jolsva*, kość. paraf. kat. i ewang., grunt nieurodzajny, kuźnice żelaza, uprawa lnu, węglarnie, handel gontami i deskami, 1028 mk.

Dluhe, węg *Varanno Hoszszu - Mizö*, wś. w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.); uprawa roli, 522 mk. *H. M.*

Dluhi-Cziroki, węg. *Cziroka-Hoszszu-Mezö*, wś w hr. Ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), nad potokiem Cziroką, kościół katol. paraf., parafia od r. 1333; uprawa roli, młyny wodne, 1585 mieszk. *H. M.*

Dluhi Kolczowske, węg. *Kolcs-Hoszszu-Mezö*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), nad rz. Ondawą, kościół katol. filialny, uprawa roli, 732 mk. *H. M.*

Dluhi-Zbucke, węg. *Izbrya-Hoszszu-Mezö*, wś, w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), uprawa roli, młyn wodny, kościół paraf. rz. katolicki, 256 mk. *H. M.*

Dluschin (niem.), ob. *Dłużyna*.

Dluschken, *Dlusken* (niem.), ob. *Dłużki*.

Dlusken (niem.), ob. *Dłużki*.

Dluszek (niem.), ob. *Dłużek*.

Dluzin (niem.), ob. *Dłużyna*.

Dłonie, *Dłoń*, 1.) wieś, pow. krobski; 33 dm., 267 mk.; 11 ew., 256 kat.: 86 analf. 2.) **D.** domin., pow. krobski; 2891 morg. rozl.; 14 dm. 172 mk.; 26 ew., 146 kat., 73 analf. Poczta na miejscu; stac. kol. żel. Rawicz o 19 kil. Dawniej własność Stablewskich. Była tu cukrownia. *M. St.*

Dłotowo, ob *Dlutowo*.

Dłubnia, przysiołek Żernicy Niżnej.

Dłubnia, rzeczka, lewy dopływ Wisły, bierze początek we wsi Sucha, gm. Jangrot, pow. olkuskiego, płynie z zachodu ku Imbramowicom i Wysocicom, zkąd w kierunku południowym bieży po granicy pow. miechowskiego i olkuskiego, następnie przepływa w pow. miechowskim wś. Biskupice seminaryjskie, Iwanowice, Maszków, Wilczkowice, Michałowice, Młodziejowice, Książniczki, Kończyce, i za tą ostatnią wpływa do okręgu krakowskiego, a zwłaszcza w obr. gminy Raciborowic. Wzniesienie zwierciadła wody Dłubni na granicy 222 m. (pom. wojsk.). Koryto, które dotąd było wązkie, bo zaledwie 1 ½ m., a nurt ¾ m. głęboki, nagle się rozszerza do 6 m. W Raciborowicach porusza młyn. Następnie przechodzi w obr Batowic. Odtąd płynie szerokiemi łąkami. Na łąkach wsi Zesławic z lew. brz. zabiera strumień Luborzycki. W dalszym swym biegu ku Bieńczycom, powyżej tychże, rozdwaja się na dwie odnogi, które w Krzesławicach zlewają się w jedno koryto. Zaraz atoli na południe od tej wsi znowu się rozdziela na trzy ramiona; wschodnie dwa przerzynają wieś Mogiłę od wschodu, a połączywszy się w jedno na Zawodziu wpadają do Wisły; zachodnie zaś okrąża Mogiłę od zachodu, obraca młyny pod klasztorem leżące i wpada na południe od nich do Wisły na Kopaniu. Dłubnia od Raciborowic począwszy tworzy łąki; pod Bieńczycami zaś obfite namuliska. Po długich deszczach wzbiera; więcej zamula niż topi. Zalewa Bieńczyce, Krzesławice, w części Mogiłę. Z powodu obfitości wody i szybkiego prądu rzadko lodem się ścina, stąd w „Dykcyonarzu“ Echarda czytamy, że D. „nie zmniejsza się na upały, nie marznie w zimie.“ Inaczej Dłubnię zowią też Gorącą rzeką lub Glanówką. (Czyt. o niej w dziele: „Die Freistaat Krakau bis zum Jahre 1845,“ Kraków 1846). Długość biegu 31 kil., z tego na W. Ks. Krakowskie przypada 11 kil. Ma w sobie drobny białoryb. Dawniej w tej rzece były bobry. W r. 1238 Henryk, książę krakowski i szląski, nadał klasztorowi mogilskiemu część wsi Czyrzyn, zwaną Truskilewice, z prawem łowienia bobrów w Dłubni (Dlubna) w obrębie posiadłości klasztornych. (Dr. E. Janota, „Diplomata Monasterii Clarae Tumbae prope Cracoviam,“ Kraków. 1865, 12) Czyt. Fr. Marczykiewicza. „ Hidrografia m. Krakowa i jego okręgu“. Kraków 1847.

Dług... Miejscowości, których źródłosłowem jest wyraz *Długi*, *Długa*, *Długie*, szukaj też pod formą ruską *Dołhy*, *Dołha*, *Dołhe*. *F. S.*

Długa, 1.) wś, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny. W 1827 r. było tu 15 dm. i 230 mk.; obecnie jest 26 dm., 211 mk.; odl. od Sejn 42 w. 2.) **D.**, wś, pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo. Liczy 41 dm. i 319 mk. Odl. od Maryampola 42 w., leży na płd. od dr. żel. z Rynkun do Mawruć. *Br. Ch.*

Długa, rzeczka, bierze początek powyżej miasta Nowo-Mińska, w pow. nowo-mińskim, płynie kręto pomiędzy wsiami Dębe wielkie, Cyganka a pod Zagrobami wpada do Narwi z lewego brzegu, ubiegłszy 6 mil. Por. *Świniarka*.

Długa czyli *Dołha*, wś, w północ.-zachod. stronie pow. pińskiego, w gm. telechańskiej, przy drodze wiodącej z Telechan do Wielkiej Haci; miejscowość nizinna, głucha, poleska.

Długa, ob. *Dluha* (słow.).

Długa brzezina, wś, pow. konecki, gm. i par. Borkowice. W 1827 r. było tu 12 dm., 112 mk., obecnie liczy 23 dm., 199 mk. i 133 morg. ziemi włośc. Odl. od Końskich 20 w.

Długa góra, ob. *Czarna Roztoka*.

Długa górka, wś, pow. słupecki, gm. i par. Zagórów.

Długa Goślina, 1.) niem. *Lang-goslin*, gm. wiejska, pow. obornicki, 4 miejsc: 1) wieś D. G., 2) folw. Eckstelle, 3) młyn Tuczno; 4)

kolon. Kozaki (Kosaken); 13 dm.; 154 mk., 48 ew., 106 kat., 46 analf. Kościół paraf. wraz z filialnym w Łopuchowie należą do dekan. rogozińskiego. W wieku XVII Dł. G. była własnością benedyktynek z Poznania. 2.) **D. G.**, domin., pow. obornicki, 2493 morg. rozl.; 2 miejsc.: 1) D. G.; 2) folw. Laskon; 12 dm., 198 mk.; 64 ew., 134 kat.; 64 analf. Poczta na miejscu, st. kol. żel. Rogożno o 15 kil. 3.) **D G.**, niem. *Neukrug*, leśnictwo, pow. obornicki, ob. *Eckstelle II*, nadleśnictwo. *M. St.*

Długa grobla, ob. *Dowha hrebla.*

Długa kościelna, wś. i folw., nad rz. Długą, pow. nowo-miński, gm. Wiązowna, par. Długa kościelna. Posiada kościół par. drewniany b. starożytny. Erekcya odnowiona 1630 r. przez Macieja Łubińskiego biskupa poznańskiego. W 1827 r. było tu 18 dm., 108 mk., par. D. dek. nowo-mińskiego, daw. stanisławowskiego, 2,111 dusz liczy. Dobra D. K. składają się z folwarku D. K., Skruda, attynencyi Konik nowy i osady wieczysto czynszowej Maryanów, tudzież wsi D. K., Grabina, Hipolitów, Józefów; od Warszawy w. 20, od Nowo-mińska w. 17, od Miłosny w. 2. Nabyte w r. 1870 za rs. 40,200. Rozl. folwarczna wynosi m. 1649 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 671, łąk m. 230, pastwisk m. 42, lasu m. 622, nieużytki i place m. 54, razem m. 1619; osada wieczysto czynszowa Maryanów m. 30. Płodozmian zaprowadzony 9 i 1 polowy. Bud. mur. 12, drewn. 14, cegielnia. Wieś Dł. K. osad 23, gruntu m. 71; wś. Grabina osad 4, gruntu m. 127; wś Hipolitów osad 11, gruntu m. 319; wś Józefin osad 15, gruntu m. 507. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Długa Niwa, wś, pow. olkuski, gm. Bolesław, par. Olkusz.

Długa Przystawa, *Długie prystawie, Dołhy Prystyn*, wś nad rz. Bohem, pow. bałcki, gm. Bohopol, par. Hołowaniewskie. R. 1868 miała 70 dm. Obecnie dusz męzk. 194. Ziemi 563 dz. Ziemi dwor. używal. 1613 dz., nieużyt. 370 dz. Należała do Potockich, dziś Czernukowa.

Długa szlachecka, wś nad rz. Długą, pow. warszawski, gm. Okuniew, par. Długa kościelna, leży na lewo od linii kol. teresp., stacya Miłosna. W 1827 r. było tu 27 dm., 231 mieszk.

Długa wieś, wś i kol., pow. kaliski, gm. Zbiersk, par. Stawiszyn. W 1827 r. było tu 28 dm. i 255 mk. Dobra Dł. wś lub Stawiszyn (ob.), niegdyś starostwo Stawiszyn, ofiarowane były przez rząd ks. Zajączkowi, namiestnikowi cywilnemu królestwa; następnie po kądzieli przeszły na własność senatora Łubieńskiego, obecnie są w posiadaniu Maryi Łubieńskiej. Mają rozl. 101 włók; w tych: ornej ziemi 58 włók, łąk 5 wł., pod zagajami 19 wł. past. 19 wł. Nomenklatur jest pięć: Długa-wieś, Magdalenów, Czerwieniec, Wirginki i Pólko. Kionczyn folw. 14 wł. płaci czynsz wieczysty. Dwór murowany piętrowy, z wieżą, z której śliczny widok na okolicę, w pięknem położeniu, ma bowiem obszerny ogród i stawy. Leży przy szosie kalisko-konińskiej i drugiej wiodącej do granicy pruskiej (do miasteczka Pleszewa). od Kalisza w. 17, od Kutna w. 98, od rzeki Warty w. 35. Kolonia Długawieś osad 44, gruntu m. 399; wieś Długawieś osad 2, gruntu m. 1; wieś Kionczyn osad 11, gruntu m. 257; kolonia Kionczyn osad 9, gruntu m. 137. *K.*

Długa wieś warcka, wś w pow. tureckim, gm. Kowale Pańskie, paraf. Dobra. Własność Skórzewskich. Łącznie z folw. Żeronice, Linne, Kołowa i Chrapczew ma gruntów ornych dworskich 1312 morg. n. p., łąk 320 m., lasu 1057 m. Ludność w ogóle dusz 728; w tem męż. 369, kob. 359. R. 1827 było tu 10 dm., 87 mk. *M Tr.*

Długa wieś, wś, pow. wiłkomierski, parafia Kurkle, po exdywizyi dóbr Kurkle ks. Giedroyców pomiędzy kredytorów massy podzielona, należy do różnych właścicieli.

Długawieś, 1.) niem. *Langendorf*, mor. *Dlouha Wes*, wś i folw., pow. raciborski, pod Hulczynem; obejmuje zamek hulczyński i ma razem z folw. Weinberg nad Opą 1395 m. rozl. Wś ma 148 dm., 1110 m. rozl., szkołę 2-klasową. 2.) **D.**, niem. *Langendorf*, ob. *Damasko.* 3.) **D.**, pow. nissański, ob. *Langendorf. F. S.*

Długawoda, niem. *Langwasser*, folw., pow. toszecko-gliwicki, należy do dóbr Gierałtowice.

Długa wola, ob. *Długowola.*

Długi, ob. *Długie.*

Długiborek, niem. *Langenwalde*, wś, pow. szczycieński, st. p. Chochoł.

Długibród, ob. *Boruszynko.*

Długi dwór, 1.) niem. *Langhof*, wś włośc., pow. wałecki, o małą milę od Mareh. Frydlandu, par. i szkoła Łączyk (Latzig), poczta Jabłonowo (Appelwerder), budynk. 8, domów mieszk. 4, ewang. 55, obszaru ziemi 478 morg. 2.) **D.**, niem. *Langhof*, wś ryc., pow. wałecki, leży przy wsi włośc. D. Obszaru ma 4790 morg., budynków 27, domów mieszk. 8, ewangelików 90. *Ks. F.*

Długie, 1.) folw., pow. gostyński, gm. Kiernozia, par. Złaków kościelny, o 4 w. od Złakowa, ma 79 mk., od Warszawy w. 82, od Gostynina w. 20, od Kiernozi w. 4, od Pniewa w. 10, od drogi bitej w. 6, od rzeki Wisły w. 20. Rozl. wynosi m. 302 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 268, łąk m. 24, wody m. 1, nieużytki i place m. 9. Płodozmian zaprowadzony 9 polowy. Bud. mur. 4, drew. 6; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu. Folwark ten w r. 1867 oddzielony od dóbr Teresów. 2.) **D.**, kol., pow. kutnowski, gm. Rdutów, par. Dzierzbice. R. 1827 by-

ło tu 19 dm. i 171 mk.; obecnie liczy 19 dm., i 174 mk.; ziemi włośc. 590 morg. *W. W.* 3.) **D.**, wś, pow. włocławski, gm. i par. Lubień. 4.) **D.**, wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz, 3 dm., 53 mk., 3 morg. gruntu. Por. *Brzyszewo. X. M.* 5.) **D.**, wś, pow. kolski, gm. i par. Izbica (ob.), ma 10 dm., 118 mk., w tem 6 ewangelików; gruntu 762 m., lasu 122 m. Znajduje się tu jezioro, zwane „Długie" (między wsiami D., Swiętosławice i osadą leśną Gaj), które ma przeszło 30 m. rozległości. R. 1827 było tu 10 dm., 101 mk. *X. M.* 6.) **D.**, folw. i wś, pow. noworadomski, gm. Dobrzyń, par. Lgota, od Piotrkowa w. 35, od Radomska w. 7, od drogi bitej w. 3, od rz. Warty w. 8. Rozl. wynosi m. 256 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 181, łąk m. 53, pastwisk m. 15, w stawach m. 1, nieużytki i place m. 6. Bud. drewn. 8; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu. Wieś Długie osad 12, gruntu m. 98. R. 1827 miała 10 dm., 60 mk. 7.) **D.**, wś i folw., pow. brzeziński, gm. Długie, par. Jeżów. Leży na lewo od linii dr. żel. warsz.-wied., st. kolei w Koluszkach. W 1827 r. było tu 16 dm. i 160 mk., obecnie liczy 13 dm. i 120 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. III w Gałkówku, urz. gm. w Katarzynowie, st. poczt. w Brzezinach. W gminie znajduje się jedna szkoła i 2950 mk. Dobra D. składają się z fol. D., wsi D., Katarzynów, Felicyanów, Stefanów, Słotwina, Zygmuntów, Jeziorko, Lisowice i Kowalewszczyzna; od Piotrkowa w. 36, od Brzezin w. 7, od Koluszek w. 3, od drogi bitej w Rogowie w. 6. Rozl. folwarczna wynosi m. 499 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 474, łąk m. 16, nieużytki i place m. 9. Bud. drew. 10. Wieś Długie osad 16, gruntu m. 56; wieś Katarzynów osad 36, gruntu m. 750; wś Felicyanów osad 22, gruntu m. 551; wś Stefanów osad 10, gruntu m. 266; wś Słotwina osad 12, gruntu m. 225; wś Zygmuntów osad 10, gruntu m. 222; wś Jeziórko osad 8, gruntu m. 6; wś Lisowice osad 6, gruntu m. 10; wś Kowalewszczyzna osad 2, gruntu m. 81. 8.) **D.**, wś, pow. rypiński, gm. Wompielsk, par. Strzygi. R. 1827 było tu 32 dm. i 339 mk. Wś D. leży nad jeziorem; w r. 1367 istniała i jest o niej wzmianka; ma szkółkę wiejską; w połowie zeszłego wieku dobra D. należały do Józefa Cissowskiego, starosty starorypińskiego; przed 30 laty przez małżeństwo Cissowskiej z hr. Platerem stały się własnością rodz. Platerów. W pięknem położeniu, w urodzajnych gruntach, budynki piękne, młyn wodny najnowszej i najlepszej konstrukcyi, fabryka krochmalu z kartofli na dużą skalę. Rybołówstwo starannie prowadzone; w r. 1879 założono tu na dużą skalę piekarnię i odstawiano pieczywo do Rypina, lecz zakład ten nie mógł się długo utrzymać. Około r. 1860 towarzystwo rolnicze przyznało hr. Platerowi złoty medal za starannie prowadzone zagajniki. Jest też pałac w pięknym ogrodzie. Dobra D. składają się z folw. Długie i Maryanowo, tudzież wsi Długie, Kozłowice i Wrzeszewo; od Płocka w. 77, od Rypina w. 5, od drogi bitej w. 3, od Kowalewa w. 28, od rzeki Wisły pod Toruniem w. 49. Rozl. wynosi m. 2,368 a mianowicie: folw. Długie grunta orne i ogrody m. 1335, łąk m. 97, pastwisk m. 27, wody m. 217, lasu m. 398, nieużytki i place m. 42: razem m. 2116. Płodozmian zaprowadzony 12-polowy. Bud. mur. 30, drewn. 4. Folw. Maryanowo grunta orne i ogrody m. 167, łąk m. 5, pastwisk m. 22, lasu m. 50, nieużytki i place m. 8: razem m. 252. Płodozmian zaprowadzony 8-polowy. Bud. mur. 3, pokłady torfu i marglu muszelkowego przerabiającego się na wapno. Wieś Długie i Kozłowiec osad 48, mk. 297, dm. 41, gruntu m. 269; wś Wrzeszewo osad 11, gruntu m. 605. 9.) **D.** i *Dłuska-wola*, wsie kol. i fol., pow. radomski, gm. i par. Potworów. R. 1827 było w D. 11 dm. i 146 mk.; obecnie zaś wś liczy 24 dm. i 160 mk. a kolonia 9 dm., 16 mk. D.-wola zaś liczy 11 dm., 83 mk. Odl. od Radomia 28 w. Dobra D. lit. AB. składają się z fol. D. i Dłuskowola lub Wola Zebrzydowska. Rozl. folwarczna wynosi m. 1116 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 433, łąk m. 4, past. m. 16, lasu m. 350, zarośli m. 255, nieużytki i place m. 58. Wś Długie lit. A. osad 28, gruntu m. 145; wś Dłuskowola vel. Zebrzydowska osad 12, gruntu m. 22 (opis z r. 1867). Obecnie wś D. ma 151 m. rozl., a kol. D. 213 m. 10.) **D.**, wś, pow. lubelski, gm. Wólka, par. Bystrzyca. R. 1827 było tu 12 dm. i 71 mk. 11.) **D.**, wś nad rz. Omulew, pow. ostrołęcki, gm. Wach, par. Myszyniec. R. 1827 było tu 26 dm. i 171 mk., obecnie liczy 897 morg. ziemi. 12.) **D.**, okolica szlachecka, pow. sokołowski, gm. Sterdyń, par. Ceranów. W obrębie jej leżą wsie D.-grodzickie, liczące w 1827 r. 12 dm. i 86 mk.; obecnie 12 dm., 77 mk. i 377 morg. ziemi. D. grzymki, mające w 1827 r. 18 dm. i 128 mk., obecnie 18 dm., 202 mk. i 423 m. ziemi. D.-kamińskie (ob.), w 1827 r. 18 dm. i 163 mk.; obecnie 17 dm., 135 mk. i 550 m. ziemi. D.-wszebory (ob.), wś i folw., w 1827 r. 16 dm. i 110 mk., obecnie 8 dm., 41 mk. i 1367 morg. obszaru. 13.) **D.**, wś, pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnybór. R. 1827 było tu 7 dm. i 43 mk.; obecnie liczy 14 dm., 97 mk.; odl. od Augustowa 16 w. *Br. Ch.*

Długie, albo *Dołhe*, 1.) wś pryw., pow. dziśnieński, nad jez. Długiem, o 42 w. od m. Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej

połockiej, 10 dm., 85 mk. (1866). 2.) **D.**, wieś prywat., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 9 w. od m. pow. Wilejki, 5 dm., 52 mk., własność włośc. (1866). 3.) **D.**, zaśc. pryw. nad jez. Długiem, pow. dziśnieński, o 40 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 6 mk. żydów (1866). Por. *Dołhe.*

Długie, 1.) wś, pow. sanocki, o 13 kil. na zach. od Sanoka, o 2 kil. na płd. w. od st. p. i parafii rzym. kat. w Żarszynie. Dm. 172, mk. 1033. Obszar dworski posiada roli ornej 210, łąk i ogr. 13, past. 8, lasu 19 m; włościanie roli ornej 779, łąk i ogr. 122, pastw. 88, lasu 93 morg. Szkoła etat. jednoklasowa. Dobywanie nafty. Własność Jana Wiktora. 2.) **D.**, wś, pow. gorlicki, o 30 kil. na płd. w. od Gorlic, o 5 kil. na płn. z. od st. p. Grab. Parafia rzym. kat. w Żmigrodzie nowym, gr. kat. w Radocinie; dm. 36, mk. 247. Obszar dworski posiada lasu 111 m., włościanie roli ornej 476, łąk i ogr. 90, pastwisk 255, lasu 55 m. Własność Teresy hr. Mitrowskiej. 3.) **D.** przy Żarnowcu, wś, pow. krośnieński, o 10 kil. na zach. od Krosna, a 3 kil. na płd. od st. p. i parafii rzym. kat. w Jedliczu, dm. 77, mk. 454. Obszar dworski ma roli or. 243, łąk i ogr. 45, past. 17, lasu 184; włościanie roli orn. 256, łąk i ogr. 62, past. 20, lasu 2 m. Kasa pożycz. gm. kapit. 484 złp. Własność Władysława hr. Bobrowskiego.

Długie, 1.) *D.-stare*, niem. *Alt-Laube*, wieś i domin., pow. wschowski; domin. 5572 morg. rozl., 64 dm., 396 mk., 2 ew., 394 kat. niem., 50 analf. Kościół paraf. należy do dek. leszczyńskiego. D.-stare były własnością hr. Skórzewskiego, następnie hr. Mycielskiego w wieku b.; od lat kilkunastu przeszły w ręce niemieckie. 2.) **D.**-*nowe*, niem. *Neu-Laube*, wieś, pow. wschowski, 62 dm., 327 mk., 103 ew., 224 kat. niemców, 46 analf. Obiedwie wsie granicą z sobą. Stac. poczt. i kol. żel. Wschowa (Fraustadt) o 9 kil., st. kol. żel. Leszno (Lissa) o 11 kil. *M. St.*

Długie, 1.) wś włośc. w borach należących do nadleśnictwa Drewniaczek (Wilhelmswalde), gleba piaszczysta, pow. starogrodzki. Obejmuje 375 morg., katol. 108, domów mieszk. 14. Mniejsze sądy odbywają się w Skurczu. Par. Czarny las, szkoła Kasparus, poczta Lubichowo. Odległość od Starogrodu 4 mile. Inaczej D. zowią *Dlugi*, niem. *Dlugi*. 2.) **D.**, niem. *Dluggen*, wś, pow. łecki, st. p. Kalinowo.

Długie, 1.) jezioro w zachodniej części pow. rypińskiego, gm. Wąpielsk, w pobliżu wsi t. n., oraz Ruskowo, Cetki i t. p. Ciągnie się ono wąskim pasem na długość 4 wiorst i ma pozór wielkiej rzeki. Od wsi Hulbiny rozciąga się na jednym brzegu ciemny sosnowy bór; z przeciwnej zaś strony, około wsi Ruskowo występują urwiste wybrzeża z żółtawej gliny. O niezmierzonej głębokości tego jeziora i bajecznych niekiedy połowach ryb wiele dziwów opowiadają nadbrzeżni mieszkańcy. Rzeczywiście samo położenie jeziora w długiej a wązkiej dolinie każe domyślać się znacznej głębiny. 2.) **D.**, jezioro, pow. suwalski, o 4 w. na poł. wschód od wsi Szczebra. Brzegi lesiste, nizkie. Przyjmuje strumień prowadzący wody błot lesistych po za wsią Blizno. 3.) **D.**, jezioro w dobrach Garbaś, w pow. suwalskim, ma 20 morg. obszaru i 10 stóp głębokości. Przepływa przez nie Rospuda. 4.) **D.**, jezioro, obok jez. Szlamy, śród lasów puszczy augustowskiej. 5.) **D.**, jezioro w pow. sejneńskim, w pobliżu Krasnopola, o 19 w. od Suwałk, na le wo od drogi bitej z Suwałk do Sejn. Przez środek jez. idzie linia graniczna pow. sejneńskiego i suwalskiego. Brzegi płaskie, bezleśne; na zach. wybrzeżu wś Krasne. 6.) **D.**, jez., pow. kolski, pod wsią t. n. (ob.). *Br. Ch.*

Długie albo *Dołhe*, jez. w połud.-wschod. stronie pow. nowogródzkiego, niedaleko drogi wiodącej z Kołpienic do mka Stwołowicz, obszar około 50 morg. *Al. Jel.*

Długie, jez., ob. *Demninek.*

Długie Buchta, jezioro w pow. sejneńskim, śród wzgórzystych wybrzeży. Ma 160 morg. obszaru, 70 stóp głębokości. Na wiosnę wody jego odchodzą rowem do jez. Gremzdy.

Długie Grodzickie i *Długie Grzymki*, ob. *Długie Kamieńskie* i *Długie.*

Długie Kamieńskie, folw., pow. sokołowski, gm. Sterdyń, par. Ceranów; z attynencyą Pustelnik, przewóz Nurski i wsiami Długie Grzymki i Długie Grodzickie; od Siedlec w. 63, od Sokołowa w. 35, od Ciechanowca w. 11, od Nura w. 2, od Czyżewa w. 12. Rzeka Bug w miejscu. Rozl. folwarczna wynosi m 1464 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 413, łąk m. 458, pastwisk m. 7, wody m. 24, lasu m. 502, nieużytki i place m. 60. Płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 8, drew. 23; obfite pokłady torfu i szlamu. Rzeka Bug stanowi granicę północną. Jest też jezioro zwane Bużysko. Wieś Długie Grzymki osad 26, gruntu m. 403; wś Długie Grodzickie osad 3, gruntu m. 29.

Długie Przystawie, ob. *Długa Przystawa.*

Długie Miłonice lub *Miłowice*, inaczej *Długomiłonice*, niem. *Langlieben* lub *Langmülmen*, wś i folw., pow. kozielski, par. i szkoła Krzanowice, o milę na płd. od Koźla, nad rz. Samicą, która ją od Krzanowic oddziela. Folw. ma 1742 m. rozl., w tem 900 m. lasu a wś 695 m. rozl., 25 dm. *F. S.*

Długie Wszebory, folw., pow. sokołowski, gm. Sterdyń, par. Ceranów, z przyległością na Grzymkach i Wólce Nadbużnej; od Siedlec w. 63, od Sokołowa w. 35, od Ciechanowca w. 11, od Nura w. 2, od Czyżewa w. 12; rze-

ka Bug o pół wiorsty. Rozległość wynosi m. 684 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 202, łąk m. 328, past. m. 18, wody m. 39, lasu m. 92, nieużytki i place m. 5. Budow. drew. 15; obfite pokłady torfu i szlamu. Rzeczka Cetynia lub Hudynia stanowi granicę od południa.

Długigrąd, niem. *Dlugigrund*, os., pow. ządzborski, st. p. Mikołajki.

Długikąt, 1.) wś, pow. częstochowski, gm. Węglowice, par. Truskolasy, o 10 w. na płn. od Częstochowy. R. 1827 było tu 20 dm., 137 mk. 2.) **D.**, wś nad rz. Rozogą, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadka, par. Kadzidło. Leży na krawędzi lasów stanowiących ostrołęcką puszczę. R. 1827 było tu 33 dm., 137 mk., obecnie ma 1384 m. ziemi. 3.) **D.**, wś i folw. ordynacki, pow. biłgorajski, gm. Majdan Sopocki, par. Józefów. W r. 1827 było tu 40 dm. i 200 mk.

Długikąt, niem. *Dlugikont*, dobra, pow. jańsborski, st. p. Biała.

Długikierz, niem. *Langbusch*; r. 1858 była to os., pow. kartuski, należała do Borzestowa, dziś folw. dóbr Szklany; 51 mk., par. Chmielno, st. p. Sierakowice. *Kś. F.*

Długiług, wś w pow. sokólskim, gub. grodzieńska, o 21 w. od Sokółki.

Długimost, posiadłość z młynem u zbiegu Branicy z Drwęcą, pow. brodnicki, par. Pol. Brzozie, szkoła Janówko, poczta Bartniczki. Obszaru 321 morg., budynków 6, dom. mieszk. 2, katol. 16, ewang. 13. D., król. leśnictwo tamże, należy do nadleśn. Rudy, dom jeden.

Długi potok, 1.) potok górski, w obr. gm. Orowa w pow. drohobyckim; wypływa w południowej jego stronie, z pod wzgórza Pohara (719 m.), na granicy pow. drohobyckiego z stryjskim. Potok ten płynie ku północy i wpada z prawego brz. do Stynawki. Długość biegu 3 kil. 2.) **D.**, potok górski, wytryska w obr gm. Rostok dolnych, pow. Lisko, w lesie Żebraku, płynie północno-zachodnią granicą wsi Rostok i Kielczawy i po 3 kil. biegu uchodzi we wsi Kielczawie z pr. brz. do potoku Mchawy, dopływu Hoczewki. *Br. G.*

Długi staw, 1.) niem. *Langer See*, węg. *Hoszzu-tó*, także *Podługowatym* zwany, staw tatrzański, w Tatrach spiskich, legł w dolinie wielickiej, południowej stronie głównego grzbietu Tatr, pod Polskim grzebieniem. Obszar tego stawu wynosi 0.68 hekt. Pierwotnie musiał być on daleko większym; atoli piargi, zsuwając się z wschodniego zbocza Gierlachu, i odłamy skał zasypują go zwolna. Po wschodniej jego stronie prowadzi perć (ścieżka) pomiędzy złomy granitowe na Polski grzebień (2191 m. Kolbenheyer; 2197 m. pom. wojsk.). Ciepłota wody tego stawu dnia 5 sierpnia 1874 o godz. 1 czyniła 5.6° C. przy 13.2° C. powietrza (Kolbenheyer). W okolicy tego stawu, pomiędzy złomami skał, znachodzą się „plantae frigidissimae“ podług Wahlenberga (Ob. „Flora Carpatorum principalium“ str. XLII). Wzniesienie jego 1928.77 m. (Fuchs); 1889.59 metr. (Wahlenberg); 1948.95 m. (K. Rothe, 2.5 m. nad pow. wody); 1911.0 m. (Oesfeld); 1917 m· (Steczkowski); 1858.56 m. (Korzistka, Loschan, Pauliny); 1959 m. (sztab. gen. 1876 r.); 1931 m. (Kolbenheyer). 2.) **D.**, w dolinie Wielkiej Zimnowodzkiej (Gross-Kolbachthal), w. Tatrach spiskich, obejmujący 1.16 ha., a wznoszący się 1908.66 m. (Kolbenheyer) ponad pow. morza. Oba te stawy mają swą nazwę od podłużnego swego kształtu. *Br. G.*

Długobórz *chłopski* i D. *szlachecki*, wś szlach. i włośc., pow. łomżyński, gm. i par. Zambrów. W 1827 r. było tu 17 dm. i 112 mk. Dł. jest gniazdem Długoborskich, wspominany w dokumentach 1471 r. Folw. D. rozl. podług opisu z r. 1866 wynosi m. 74, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 27., łąk m. 3, pastwisk m. 2, zarośli m. 5, nieużytki i place m. 37. Wieś Długobórz chłopski osad 22, gruntu m. 335.

Długochorzele, niem. *Dlugochorellen*, wś, pow. łecki, st. p. Prostki.

Długojów 1.) wś pow. radomski, gm. i par. Radom. Odl. od Radomia 4 w. W 1827 r. było tu 13 dm. i 140 mk.; obecnie liczy 22 dm., 183 mk., 600 morg. ziemi dworsk. i 100 włośc., (osad 30). Według danych Tow. Kred. Ziem. z r. 1857 rozległość folwarczna wynosi m. 698, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 421, łąk m. 40, lasu m. 100, pastwisk i zarośli m. 92, nieużytki i place m. 40. 2.) **D.**, wś rządowa, pow. kielecki, gm. Samsonów, par. Tumlin. Leży przy trakcie z Samsonowa do Odrowąża w pow. koneckim. Poczta w Mniowie. W 1827 r. było tu 10 dm. i 67 mk.

Długokąty 1.) wś, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal. 2.) **D.** *wielkie*, folw. nad rz. Orzycą, pow. mławski, gm. Mława. par. Grzebsk. R. 1827 było tu 22 dm., 141 mk.; obecnie liczy 21 dm., 173 mk.; obszaru gruntu 614 m., w tem 329 orn. 3.) **D.** *Kobiałki*, folw., pow. mławski, gm. Mława, par. Grzebsk, liczy 7 dm., 138 mk.; 515 m. gruntu, w tem 2?4 orn. Strumień bez nazwy płynie przez te grunta.

Długoleszcz 1.) niem. *Dlugolas*, mały folw. dóbr Starej Jani, w borze położony, pow. kwidzyński, par. i szkoła Jania, poczta Czerwińsk. Ma 4 budynki, 1 dom mieszk., 2 katol. i 2 ewang. Od r. 1750 — 1780 wraz z Janią posiadali go Czapscy. Obecnie w ręku niemieckiem. 2.) **D.**, niem. *Dlugolesch*, szlach. leśn., należy do dóbr szlach. Lipinki, pow. świecki, par. Jeżewo, szkoła Leństwo (Johannisberg-Lippinken), poczta Warlubie. Budynki 4, mieszkalny 1, katol. 7. *Kś. F.*

Długołęka 1.) wś, pow. kutnowski, gm. Sójki, par. Trąbki. Ornej ziemi 37 włók, lasu młodego wł. 10, mieszk. 359. Do Kutna prowadzi droga bita w. 16. Budynki z kamienia, pod dachówką i papą. Spód ziemi glina z marglem, gospodarstwo zamożne i racyonalne. Posiada gorzelnię. W 1827 r. było tu 22 dm., 162 mk.; obecnie liczy 22 dm., 369 mk., ogólnej przestrzeni 1440 mórg, w tem gruntu ornego 1134 m., lasu 120 m., łąk 60 m.; włoś. 126 mórg. Starostwo niegrodowe długołęckie powstało w początku XVII w. ze starostwa gostyńskiego. Składała je wieś Długołęka z wójtostwem i folwarkami. W 1771 r. posiadał je Józef Niedziałkowski i płacił kwarty 282 złp. a hyberny 149 złp. 2.) **D.**, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomirski, gm. i par. Osiek. W 1827 r. liczyła 58 dm., 230 mk.; obecnie liczy 44 dm., 348 mk. i 503 m. ziemi włośc. Odl. od Sandomierza 29 w. 3.) **D.**, okolica szlach., pow. ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Pałuki. W obrębie jej leżą wsie: *D. gębale*, D. *mirosy* (1827 r. 3 dm. i 26 mk.), D. *ossyski* v. *osepki* (1827 r. 5 dm. i 22 mk.) i D. *wielka* (1827 r. 12 dm. i 69 mk.). Ta ostatnia leży w par. Sońsk, nad rzeczka Soną, liczy 100 mk., budynk. mieszk. 9, powierzchni 250 morgów; w tej liczbie 228 m. gruntu ornego. Folw. Długołęka-Mirosy ma rozległości m. 122, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 101, łąk m. 18, nieużytki i place m. 3. Budowli drewnianych 6. 4.) **D.**-*kaski* i *Dł.-wielka*, wsie, pow. makowski, gm. i par. Sieluń. Dł.-*kaski* (w 1827 r. 6 dm. i 30 mk.); Dł.-*wielka* (1827 r. 17 dm. i 84 mk.). *Br. Ch.* i *W. W.*

Długołęka, przysiołek gminy Świerkli, Świrkli.

Długołęka, wś, pow. krotoszyński, 43 dm., 316 mk., 143 ew., 173 kat., 121 analf. Stacya poczt. w Kobylinie o 5 kil.; st. kol. żel. Krotoszyn o 20 kil. *M. St.*

Długomiłowice lub **Długomiłonice**, ob. *Długie-Miłonice.*

Długomost, niem. *Eichgrund*, wś, pow. sycowski, par. Trębaczów; ma młyn wodny, browar, gorzelnię; ludność przeważnie niemiecka.

Długoniedziele, niem. *Dlugoniedziellen*, wś, pow. łecki, st p. Kalinowo.

Długopole, *Dołhopole*, zaść. prywat. nad jez. Miory, pow. dziśnieński, o 38 w. od m. Dzisny, 3 okr. adm., 1 dm., 4 mk. wyznania rz. katol. (1866).

Długopole, wś, pow. nowotarski, po prawym (południowym) brzegu Czarnego-Dunajca. Graniczy z wsiami Krauszowem od wschodu, z Morawczyną od północy, z Czarnym-Dunajcem od zachodu, a z Wróblówką i Rogoźnikiem od południa. Granicę od Rogoźnika tworzy Czarny Potok. Odległa od Nowegotargu 8 kil. Należy do par. łac. w Ludźmierzu (3 kil. odległości). Według obliczenia z r. 1869 liczy 90 chat. 451 mk.; według szemat. dyec. tarn. z r. 1880 liczy 399 dusz rz.-kat. W r. 1777 było 56 domów, 274 mk.; w r. 1799 domów 74, mk. 342; w r. 1829 domów 77, a mk. 385. Posiadłości większej niema. Posiadłość zaś mniejsza liczy ornej roli gleby owsianej 808, łąk i ogrodów 156, pastwisk żyznych 284, lasów 25 morgów austr. Właścicielka Leona Bzowska. Średnie wzniesienie wsi npm. 630 m. Tartak wodny. *M. D.*

Długosielce, wś w pow. sokólskim, gub. grodz., o 10 w. od Sokółki.

Długosiodło, wś i fol., pow. ostrowski, posiada kościół drewniany pod wezwaniem Wniebowzięcia P. M. (erygował go r. 1481 Piotr Ścibor bisk. płocki), fundowany przez kapitułę pułtuską w 1746 r., poświęcony przez Marcina Załuskiego sufragana płockiego w 1754 r.; rozszerzony, ozdobiony i odnowiony staraniem parafian w 1877 r. Par. D. dek. ostrowskiego, dawniej wyszkowskiego, liczy dusz 4809; szkoła elementarna i urząd gminy. W 1827 r. było tu 30 dm. i 222 mk.; obecnie liczy 63 dm. i 460 mk. Tu w r. 1262 zaszła krwawa walka między hufcami Mazowszan a złączonymi oddziałami Litwinów, Jadźwingów i Rusinów, którzy spustoszyli całą ziemię Czerską pod przywództwem Mendoga i Swarna. Liczne mogiły długo świadczyły o męstwie Mazurów, którzy polegli co do jednego w tym krwawym boju. D. gmina ma ludności 3276 mężczyzn i 3301 kobiet; w tem szlachty legitymowanej 9 dusz, księży 2, żydów kupców 15, żydów rolników 653, dymisyonowanych żołnierzy 222, cudzoziemców 9, reszta włościanie rolnicy; wedle wyznań: prawosławnych 5 osób, ewangelików 1160, żydów 668, reszta katolicy. W gminie szkół elementarnych dwie: polska w Długosiodle i niemiecka w Maryanowie. Zakładów przemysłowych 3: huta szklana w Dębienicy z obrotem rocznym 9000 rs., smolarnia w osadzie Syropiast z obrotem 1300 rs. i smolarnia Jarząbka z obrotem 600 rs. W skład gminy wchodzi wsi, osad i folwarków 46, mianowicie: Adamowo, Augustowo, Blochy, Bossewo, Budy-Przetyckie, Budy-Chrzciańskie, Budy-Znamiączne, Chrzcianka, Chorchosy, Dębienica, Dozin, Dalekie, Długosiodło, Grądy, Grądy-Zalewne, Julianka, Jarząbka, Kalinowo, Kabat, Kikoła, Łączka, Małaszek, Maryanowo, Majdan-Suski, Nowawieś, Olszak, Ostrykół, Plewki, Pecyna, Przetycz, Pecynka, Prabuty, Ruda Suski, Sewerynka, Stasin, Sieczychy, Syropiast, Stróżki, Wólka-Grochowa, Wólka-Piaseczna, Zygmuntowo, Znamiączki, Zamość, Zalas i Zach. *L. Ch.*

Długosz, wś, pow. konecki, gm. i par. Szydłowiec. Jest to podobno gniazdo Długosza, i ztąd miała pochodzić rodzina wielkiego histo-

ryka. Posiada młyn wodny na rzece bez nazwy. Liczy 14 dm i 94 mk.; gruntu 181 m.

Długosz, młyn wodny, pow. lubliniecki, do dóbr Woźnik należy.

Długoszcz, niem. *Boesendorf*, wś w reg. koszalińskiej, pow. bytomski.

Długosze, niem. *Dlugoszen*, wś, pow. łecki, st. p. Ostrokoły.

Długoszyn, wś, pow. chrzanowski, nad Białą Przemszą, o 3 kil. od Szczakowy, 1527 m. rozległ., 78 dm., 588 mk., par łac. w Jaworznie, położenie równe, gleba piaszczysta, leży przy drodze żelaznej północ. Ces. Ferdynanda, a w szczególności przy odnodze tej drogi łączącej Szczakowę z Mysłowicami. Kopalnia galmanu. Obszar dworski należał do rządowego państwa Jaworzno i wraz z tem państwem został w r. 1871 przez c. k. skarb sprzedany, potem kilka razy zmieniał właściciela.

Długo-ulica, wś włośc. nad rz. Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 61 w 7 domach (1866), od Wilna 29 w.

Długowizna,, wś, pow. błoński, gm. Radziejowice, par. Mszczonów.

Długowola lub *Długawola* 1.) wś rząd., pow. grójecki, gm. Rykały, par. Goszczyn. W 1827 r. było tu 41 dm., 335 mk. 2.) **D.**, wś i kol., pow. iłżecki, gm. i par. Lipsko, o 42 w. od Radomia, o 21 w. od Iłży, o 5 w. od Lipska. Posiada szkołę. W 1827 r. było tu 41 dm. i 283 mk.; obecnie liczy 63 dm., 418 mk. i 1128 mórg ziemi włośc. D. kol. zaś, należąca w 1827 r. do par. Krępa, liczyła 14 dm. i 107 mk.; obecnie liczy 11 dm. i 58 mk., 335 mórg ziemi włośc. 3.) *D.*, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Pawłowice. W 1827 r. było tu 32 dm. i 191 mk.; obecnie liczy 30 dm., 380 mk. i 663 m. obszaru.

Dłuska, wś, pow. słupecki, gm. Dłusk, par. Pyzdry. W 1827 r. było tu 15 dm. i 186 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. III w Pyzdrach, gdzie też i st. poczt.; 3885 mk.

Dłuska-Wola, *Dluskowola*, por. *Długie*.

Dłuskie, jezioro w dobrach Skrwilno, pow. rypiński, ma 10 m. rozl. a 15 stóp głęb., ob. *Długie* jez.

Dłusko, Dłusk, niem. *Lanske*, wś szlach., pow. międzychodzki, 4781 m. rozl., o 3 kil. od st. p. Przytocznia; wraz z folw. Apa, własność niegdyś Węsierskich. W pobliżu leżą olędry D. stare, *Alt-Lanske*, i D. nowe, *Neu-Lanske*.

Dłuszcz, ob. *Dłużki*.

Dłuszcz, wś w pow. olsztyńskim.

Dłuszcze, ob. *Dłuwiec*.

Dłuszczyna, folw., pow. radomski, gm. Skaryszew, par. Odechow. Odl. od Radomia 14 w., 2 dm., 10 mk. i 365 m. ziemi dworsk.

Dłutarnia, folw., pow. radomski, gm. i par. Wolanów.

Dłutów, wś, pow łaski, gm. i par. Dłutów. Leży przy drodze z Pabianic do Wadlewa. W 1827 r. było tu 34 dm., 596 mk. Wieś ta należała dawniej do Pabianic czyli Fabianic, posiadłości kapituły krakow. Tuszyn był dla Dłutowa paraf., lecz z powodu zbytniej odległości, jak również z powodu niebezpieczeństwa zagrażającego od drapieżnych zwierząt, wzmiankowana kapituła d. 17 maja 1541 r. zatwierdziła dekretem swoim założenie parafii i kościoła w Dłutowie. Kościół wystawiony pod tyt. Trzech Króli i śś. Stanisława i Wojciecha. Pierwotny kościół modrzewiowy w formie krzyża w następnym zaraz roku kosztem kapituły krak. wybudowany został. Z biegiem jednak czasu spustoszony i bliski upadku, około r. 1810 zamknięty został. Nabożeństwo odprawiało się w stodole plebańskiej. Stan ten jednakże trwał niedługo, gdyż kosztem parafian nowy drewniany wybudowany został. Staraniem byłego proboszcza Aleks. Wiśniewskiego i obecnego Wojciecha Głuchowskiego, jak równie i parafian, restauruje się kościół i upiększa. Ołtarzy jest 4. Proboszczowi przy erekcyi kościoła dano lasu 620 m., łąk 122 m., roli żyt. 212 m., mesznych 65 korcy, dziesięcin 36 korcy żyta i procent od sumy 3850 złp. Rząd pruski odebrał kapitule krakow. dobra Fabianice, również plebanowi Dłutowa las, łąkę i meszne. Marcin Jechnoski pleban miejscowy i jego następcy dobra te napróżno powrócić usiłowali. Nakoniec dobra Dłutów hr. Wacławowi Gutakowskiemu ustąpione przez rząd zostały. Obecny właściciel Aleksander Kamocki. Par. D. liczy dusz 4115. Dobra D., składające się z folwarków: D., Dłutówek, Jadwigów, attynencyi Huta-dłutowska i z osad młynarskich wieczysto-czynszowych: Depcik, Molenda, Półtalarek i Lipienice v. Chachuła, tudzież wsi: D., Huta-dłutowska, Erywangród, Leszczyny, Orszko, Mierząctka, Zofiówka, Łazisko, Czyżemia, od Piotrkowa w. 24, od Łasku w. 14, od Tuszyna w. 7, od Pabianic w 7, od drogi bitej w. 7, od Bab w. 14 i Łodzi w. 21, od rzeki Warty w. 42, od Pilicy w. 35. Rozl. przestrzeni dworskich wynosi m. 6343, a mianowicie: we wszystkich folwarkach grunta orne i ogrody m. 1007, łąk m. 106, pastwisk m. 100, wody m. 4, lasu m. 4688, zarośli m. 150, nieużytki i place m. 132, w wieczystych dzierżawach m. 225, w osadach karczemnych m. 28, w osadzie szkolnej m. 3. Płodozmian zaprowadzony na fol. Dłutów 9-polowy, na fol. Dłutówek 7-polowy, na fol. Jadwigów 8-polowy. Bud. murowanych 10, drewnianych 42. Gorzelnia większych rozmiarów, browar piwny, młyny 4 wieczysto-czynszowe, tartak parowy, cegielnia, smolarnia wyrabiająca smołę, terpentynę, dziegieć, pak i wodę dla farbowania wyrobów bawełnianych; obfite pokłady torfu, marglu i rudy żelaznej w

gorszym gatunku. Rzeka Grabia płynie granicą dóbr; prócz tego przepływa tu wiele strug formujących stawy na których są młyny. Osada młynarska wieczysto-czynszowa, zwana Lipieniec, w r. 1868 odprzedaną została na bezwarunkową własność. Wieś Dłutów osad 62, gruntu m. 230; wś Huta-dłutowska osad 42, gruntu m. 418; wś Erywangród osad 36, gruntu m. 671; wś Leszczyny osad 54, gruntu m. 912; wś Orszko osad 53, gruntu m. 1000; wś Mierzączka osad 65, gruntu m. 989; wś Zofiówka osad 37, gruntu m. 572; wś Łazisko osad 13, gruntu m. 297; wś Czyżemia osad 58, gruntu m. 872. *Br. Ch.*

Dłutów, przysiołek *Rzędzianowic.*

Dłutówka, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Baranowo. W 1827 r. było tu 21 dm. i 128 mk.

Dłutówko, niem *Dlotowken*, wś i leśnictwo, pow. szczycieński, st. p. Szymany.

Dłutowo 1.) *górne* i D. *dolne*, wś, pow. płoński, gm. Wychodz, par. Kamienica. W 1827 r. D. dolne liczyło 12 dm. i 117 mk. a D. górne 8 dm. i 66 mk. 2.) **D.**, wś, nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Zieluń, par. Dłutowo. Posiada kościół parafialny drewniany, kaplicę, wiatrak; kościół podobno 1785 r. erygowany. W 1827 r. były tu 42 dm., 301 mk.; obecnie liczy 56 dm., 52 budynków, 614 mk. Dobra D. składają się z wsi: Wawrowo, Konopaty, Zieluń i Ruda; liczą obszaru 6203 m., w tem 2385 m. ziemi ornej, 1182 m. ziemi włościańskiej. Par. D. dek. mławskiego 2088 dusz liczy.

Dłutowo, niem. *Dlottowen*, dobra, pow. jańsborski, mają stacyą pocztową w miejscu, 122 mk.

Dłuwiec, według Ossowskiego *Dłuszcza*, niem. *Langendorf*, wś, pow.ządzborski, st. p. Rydwągi.

Dłużański las, folw., pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnybór. Leży w pobliżu wsi Długie, odl. od Augustowa 16 w., liczy 10 dm. i 59 mk.

Dłużec, wś rządowa, pow. olkuski, gm. i par. Wolbrom; wieś urządzona kolonialnie, przy szosie z Zawiercia do Wodzisławia, od osady Pilica 9 w., od Wolbroma 4 w. Ma kościołek filial., który istniał już za Zygmunta III, 1780 r. odnowiony, drewniany. Mieszk. męż. 360, kob. 447; żydów 6. R. 1827 było 77 dm., 512 mk. Domów 91. Obszaru 1060 m. Mieszk. trudnią się handlem bydła, posiadają obfitość łąk. Sołtysom wsi D., braciom przyrodnim Wolframowi i Hilaremu, Władysław Łokietek nadał 1321 r. przywilej na 4 wodne młyny, pozwalając im lasy do wsi D. należące karczować i ludźmi osadzać. Takim sposobem powstała osada a potem miasto Wolwram, dziś osada Wolbrom.

Dłużek, 1.) duża wieś nad Murachwą w pow. jampolskim, par. Murachwa, 727 mk. Ziemi włośc. 1199 dzies. R. 1868 miała 150 dm. Jest tu cerkiew Przemienienia Pańskiego, do której należy 701 parafian i 83 dzies. ziemi. D. należał do Mostowskich i do Dobków. 2.) **D.**, wś, pow. kamieniecki, gm. Dłużek, par. potrynitarska w Kamieńcu. Należał do starostwa kamienieckiego i wraz z 11 wsiami darowany został w 1795 r. przez Cesarzową Katarzynę hr. Morkowowi; następnie należał do ks. Obolenskich, dziś ks. z Oboleńskich Chiłkowej. Dusz męz. 225. Ziemi właścicielki wraz z wsiami Podzamczem, Janczyńcami, połową Surzy i Karwasarami jest 2756 dz. używal. Jest tu zarząd policyj. (stan), zarząd gminny i cerkiew pod wezw. Najśw. Panny z parafią 1129 dusz. Ziemi cerkiewnej 43 dzies. R. 1868 D. miał 113 dm. 3.) **D.**, wś, pow. latyczowski, par. Międzybóż. *Dr. M., X. M. O.*

Dłużek, niem. *Dluszek*, wś, pow. niborski, st. p. Jedwabno.

Dłużek *(Mały* i *Duży)*, 2 jez. w Warmii, we wsi Odrytach.

Dłużew, wś i folw., pow. nowo-miński, gm. Siennica, par. Kołbiel. R. 1827 było tu 11 dm. i 81 mk. Folw. D. z attynencyą na Majdanówce i wsiami D., Wólka-dłużewska i Majdanówka, od Warszawy w. 49, od drogi bitej w. 4, od Nowo-Mińska w. 15, od Siennicy w. 4, od rz. Wisły w. 21. Rozl. folwarczna wynosi m. 718, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 345, łąk m. 176, pastwisk m. 39, lasu m. 131, nieużytki i place m. 27. Płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 15. Rzeka Świder przepływa terytoryum dóbr. Wieś Dłużew osad 13, gruntu m. 100. Wieś Wólka-dłużewska osad 20, gruntu m. 241. Wieś Majdanówka osad 12, gruntu m. 128.

Dłużewo, folw., pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród. Posiada gruntu 3570 morg.

Dłużewska wola, wś, pow. nowo-miński, gm. i par. Siennica. W 1827 r. było tu 10 dm. i 82 mk. Por. *Dłużew.*

Dłużki, niem. *Duschken*, *Dlusken*, wś, pow. ostródzki, st. p. Bieża. Zdaje się, że to ta sama miejscowość, którą Kętrzyński wymienia w pow. olsztyńskim p. n. Dłuszcz.

Dłużniew, ob. *Szpiele.*

Dłużniewice, wś i folw., pow. opoczyński, gm. Topolice, par. Żarnów. W 1827 r. było tu 26 dm. i 207 mk. Folw. Dłużniewice od Radomia w. 70, od Opoczna w. 17, od Żarnowa w. 4, od Paradyza w. 3, od Piotrkowa w. 21, od rzeki Pilicy w. 14. Rozl. wynosi m. 777, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 471, łąk m. 86, pastwisk m. 9, lasu m. 132, zarośli m. 13, nieużytki i place m. 66. Bud. mur. 1, drewn. 16, obfite pokłady torfu. Wieś Dłużniewice lit. A. osad 21, gruntu m. 113.

Dłużniewo, 1.) wś i folw., pow. płoński,

gm. i par. Sarbiewo. W 1827 r. było tu 16 dm. i 104 mk. Dobra D. składają się z folw. D., attynencyi Sarbiewo i wsi D. lit. A. i Sarbiewo lit. A. Od Płocka w. 42, Płońska w. 8, od Warszawy w. 67, od rz. Wisły w. 32. Rozl. wynosi m 724, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 498, łąk m. 53, pastwisk m. 31, lasu m. 93, nieużytki i place m. 49. Bud. mur. 16, drewn. 7. Wiatrak i w niektórych miejscowościach margiel. Wieś Dłużniewo lit. A. osad 29, gruntu m. 179; wieś Sarbiewo lit. A. osad 9, gruntu m. 267. 2.) **D.**, wś szlachecka, pow, łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. R. 1827 było tu 18 dm. i 101 mk. Jest to gniazdo Dłużniewskich, wspominane w aktach z 1421 r. 3.) **D.** duże, wś, pow. płocki, gm. Góra, par. Rogotwórsk. R. 1827 było tu 9 dm. i 59 mk. 4.) **D.** małe, wś, pow. płocki, gm. Góra, par. Rogotwórsk. Jest tu szkoła elementarna od 1879 r. W 1827 r. było tu 9 dm. i 53 mk.

Dłużniewska wola, wś, pow. płoński, gm. i par. Sarbiewo.

Dłużniów (z Winnikami), wś, pow. sokalski, oddalona od tego miasta o 20 kilometrów na zachód, od Bełza na północ o 10 kilometrów, od Żniatyna o 2 kilometry na wschód, leży w doskonałej bełzkiej ziemi. Przestrzeni: posiadł. więk. roli orn. 446, łąk i ogrod. 110, past. 62, lasu 228; posiadł. mniej. ról orn. 747, łąk i ogrod. 133, past. 14 morg. austr. Ludność rzym. kat. 89, gr. kat. 308, izrael. 7, razem 404. Należy do rzymsko-kat. parafii w Żniatynie, gr. kat. parafią, ma w miejscu należącą do dekanatu waręskiego; do tej parafii przyłączone są filie w Mycowie z 342 i w Wyżłowie z 378 duszami gr. kat. obrządku. Właściciel większej posiadłości: Henryk Rylski.

Dłużniewo, ob. *Szpiele.*

Dłużyce, ob. *Charzyny.*

Dłużyna, niem. *Dluschin*, pow. kościański, a) wieś, 53 dm., 436 mk., 1 ew., 435 kat.; 120 analf.; b) domin., 4 miejsc.: 1.) D., 2.) Machcin, 3.) folw. Boszkowo; 4.) leśnictwo: 3980 morg. rozl., 14 dm., 188 mk., wszyscy kat., 80 analf. Kościół par. z kaplicą w Charbelinie, należą do dekanatu leszczyńskiego. Przy probostwie winnica. Stac. poczt. w Szmiglu o 9 kil.; z Boszkowa we Włoszakowicach (Luschwitz) o 7 kil.; st. kol. żel. Stare-Bojanowo (Alt-Boyen) o 13 kil.; z Boszkowa o 18 kil. Właściciel obecny Łakomicki. Wieś należała w XVI i XVII wieku do Opalińskich i była wcielona do parafii kościoła w Charbelinie. Dopiero około r. 1660 Piotr Opaliński, podkomorzy poznański, wybudował tu kościół i postarał się o przeniesienie do niego nabożeństwa parafialnego. Pod wsią wykopano urny i nóż krzemieniowy. *M. St.*

Dmenin, wś, pow. nowo-radomski, gm. i par. Dmenin, leży na prawo od drogi z Radomska do Przedborza. Posiada kościół par. murowany i szkołę elem. R. 1827 było tu 40 dm. i 246 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. IV w Nowo-Radomsku. W gminie istnieje jedna szkoła elementarna, trzy wapielnie, jedna gorzelnia we wsi Kodrąb, cztery młyny i 5057 mk. Paraf. założona niewiadomo kiedy. Był tu kościołek na pół drewniany, na pół murowany. R. 1683 w kościele znajdowały się 3 ołtarze, w 1729 r. było 5. Tytuł kościoła Wniebowzięcie N. M. P. Gdy kościół stary był bliskim upadku, postarał się Franciszek Kobielski, bisk. łucki, dziedzic wioski, o wystawienie nowego w r. 1766. Za świadectwem wizyty z r. 1779, kościół ten był murowany, sklepiony, dachówką kryty, cmentarz murem otoczony i razem z kościołem przez fundatora Fran. Kobielskiego, bisk. łuckiego, pokonsekrowany; ołtarzy w kośc. 3. Kościół staraniem proboszcza ks. Sylwiana Rajskiego świeżo wyrestaurowany. Par. D. 2878 dusz liczy.

Dminin, wś, folw., pow. łukowski, gm. Gołąbki, par. Łuków. R. 1827 było tu 32 dm., 202 mk.; obecnie liczy 33 dm., 278 mk. i 1397 morg. obszaru. Dobra D. należą do Zenobii Skarzyńskiej, składają się z folw. D. i Klębów, tudzież wsi D. i Klębów; od Siedlec w. 35, od Łukowa w. 8, od drogi bitej w. 1, od rzeki Wieprza w. 40. Rozl. wynosi m. 1149, a mianowicie: folw. Dminin grunta orne i ogrody m. 445, łąk m. 65, pastwiska m. 7, w stawach m. 5, lasu m. 365, zarośli m. 8, nieużytki i place m. 17—razem m. 892. Bud. drewn. 18. Fol. Klębów grunta orne i ogrody m. 226, łąk m. 15, pastwiska m. 3, w stawach m. 1, zarośli m. 4, nieużytki i place m. 8, razem m. 257. Bud. drew. 6, wiatrak i w niektórych miejscowościach pokłady torfu; wieś D. osad 21, gruntu m. 187; wś Klębów osad 7, gruntu m. 138.

Dmisiewicze, wś, pow. augustowski, gm. Wołowiczowce, par. Teolin. Odl. od Augustowa 65 w., liczy 24 dm. i 223 mk.

Dmitr..., por. *Dem...*, *Dym...*, *Dmy...*

Dmitrenki, 1.) wś nad Sobem, pow. hajsyński, par. Kuna, dusz męz. 163, ziemi włośc. 447 dz. Należy do Potockich, ob. *Bubnówka.* R. 1868 miała 63 dm. 2.) **D.**, wś, pow. kaniowski, o pół mili od m. Medwina, przy bezimiennym strumieniu wpadającym do rz. *Chorobry*, ma cerkiew prawosł. i liczy mieszk. prawosł. ob. pł. 1600, katol. 10. Ziemi wykup. 780 dz., pozycya górzysta i otoczona do koła lasami. Należy do Bohusławia.

Dmitriew, zwany *na Swapie*, miasto pow. w gub. kurskiej, 4004 mieszk., 1147 wiorst od Petersburga, a 137 od miasta gubernialnego odległe. Bank, stacya pocztowa.

Dmitriewskoje, gub. jarosławska, st. dr. żel. jarosławsko-wołogodzkiej.

Dmitriewskoje siolo, al. *Sołomiennyj zawod*, st. poczt., gub. tulska, pow. aleksiński, o 9 w. od st. Pachomowo dr. żel. mosk.-kursk.

Dmitrów, miasto pow. w gub. moskiewskiej, 7367 mieszk., 737 wiorst od Petersburga, a 64 od miasta gubernialnego odległe. Bank, stacya pocztowa.

Dmitrowce, wś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 23 w. od Lidy, 11 dm., 111 mieszk. (1866).

Dmitrowice, *Dymitrowice*, wś, pow. kijowski, o 30 w. odległa od Kijowa, zbudowana nad rzeczką Tychaniem, w głębokiej dolinie, mieszk. 1855. Należały niegdyś do starostwa białocerkiewskiego i miały zameczek ze stałą załogą, zburzony r. 1648 przez Dmitra pułkownika kozackiego z ramienia Bohdana Chmielnickiego. Od imienia tego Dmitra poszła i nazwa wioski. Dwie cerkwie prawosławne parafialne. Niedaleko od wsi jest krynica, nazywana „Św. Włodzimierza" z kapliczką.

Dmitrówka, wś, pow. augustowski, gm. Łabno, par. Adamowicze. Odl. od Augustowa 61 w., liczy 6 dm. i 30 mk.

Dmitrowka, 1.) st. p. i st. dr. żel. libawsko-romeńskiej, gub. czernihowska, pow. konotopski, na przestrzeni Homel-Romny, między Tałajewką a Grigorowką, o 44 w. od Romn. 2.) **D.**, wś, pow. krzemieńczuhski, gub. połtawskiej, 3105 mk. 3.) **D.**, gub. tambowska, st. dr. żel. kozłowsko-tambowskiej. 4.) **D.**, ob. *Dymitrówka*.

Dmitrowo, jezioro, ob. *Dziemitrowo*.

Dmitrowsk, miasto pow. w gub. orłowskiej, 7306 mieszk., 1050 wiorst od Petersburga a 88 od miasta gubernialnego odległe. Stacya pocztowa.

Dmitrowskie, wś, pow. humański, nad rz. Babanką, wpadającą do rz. Jatrani, o 8 w. odległa od m. Humania. Mieszk. 1517 wyznania prawosł. Cerkiew prawosł. paraf., zbudowana 1816 r., szkółka. Ziemi wybornego czarnoziemu 2017 dz. Należała niegdyś do humańskiego majątku hr. Al. Potockiego, skonfiskowana 1834 r. Należy obecnie do rządu. Zarząd gm. we wsi Babance, policyj. w Dubowej. *Kl. Przed.*

Dmoch, skrócona forma imienia Domisław, stanowi źródło nazw Dmochy, Dmosin i t. p. *Br. Ch.*

Dmoch lub *Kopciówka*, rzeka, wpada do Narwi, ob. *Kopciówka*.

Dmochy, 1.) okolica szlachecka, powiat ostrowski, gm. Dmochy-Glinki, par. Czyżewo. W obrębie jej leżą wsie D.-bombole, wś włośc. (1827 r. 2 dm., 8 mk.), D.-glinki, (w r. 1827 12 dm., 78 mk.), D.-kąbórki (2 dm., 8 mk.), D.-kudły (3 dm., 21 mk.), D.-marki (3 dm., 15 mk.), D.-mrozy (7 dm., 56 mk., obecnie 9 dm., 53 mk.), D.-przeczki (6 dm., 39 mk.), D.-radzanki (7 dm., 56 mk.), D.-sadły (4 dm., 31 mk., obecnie 2 dm., 29 mk.), D.-wochy (12 dm., 60 mk., obecnie zaś 13 dm., 98 mk.), D.-wypychy (14 dm., 83 mk). W 1827 r. wsie te należały do par. Andrzejów. Gmina D.-glinki liczy 14492 m.; według urz. wyk. cały obszar wynosi 7706 m. wybornej pszennej gleby, dobrych łąk nad Broczyskiem i Siennicą do niego wpadającą około 460 m., lasów, pastwisk i nieużytków do 500 morg. Ludności w gminie 6,212 dusz, w tem mężczyzn 3100, kobiet 3112. Co do stanów: szlachty legitymowanej (dziedzicznej, obywateli) 107, księży 4 (2 w Czyżewie i 2 w Rosochatem), rabin i podrabin 2, kupców 189, mieszczan i rzemieślników 1164, włościan 1033, szlachty drobnej zaściankowej, rolnej 3640, żołnierzy dymisyonowanych, 49 cudzoziemców 14. Co do wyznania: żydów mężczyzn 818, kobiet 819, ewangelików mężczyzn 6, kobiet 8, reszta wyznania rzymsko-katol. Ludność ta mieszka w miasteczku Czyżewie i 60 wsiach, folwarkach i osadach, których nazwiska są: Czyżewo-Kościelne, Cz.-Ruś, Czyżewo-Probostwo, Cz.-Chrapki, Cz.-Siedliska, Dmochy-Glinki, Dm.-Bąbole, D.-Kamborki. D.-Kudły, D.-Marki, D.-Mrozy, D.-Przeczki, D.-Radzanki, D.-Sadły, D.-Wochy i D.-Wypychy, Godlewo-Piętaki i G.-Dziudzie, Gałdyna, Jaźwiny-Koczoty i J.-Piertki, Krzeczkowo Bieńki-stare, Krzeczkowo-Bieńki-Nowe, Kupnino, K.-Gromadzyno, K.-Wybranowo, K.-Mianowskie, K.-Szepielaki, Michałowo-wielkie, Ołdaki-Magnabrok, O.-Mazury, Pieńki-wielkie, Rosochate-Kościelne, R.-Zalesie, R.-Probostwo, R.-Nartułty, Siennica-Giże, Sien.-Dadźbogi, S.-Dziudzie, S.-Karasie, S.-Klawy, S.-Lipusy, S.-Jasiochy, S.-Synaki, S.-Łukasze, S.-Swęchy, S.-Pietrasze, S.-Puziki, S.-Pierce, Stokowo-Bućki, S.-Szerszenie, S.-Łukasiki i S.-Złotki. W gminie są dwa kościoły murowane: w Czyżewie i Rosochatem i kaplica murowana na cmentarzu grzebalnym w Czyżewie. Oprócz zakładów przemysłowych znajdujących się w osadzie Czyżew są jeszcze w gminie: dwie cegielnie wyrabiające po 60,000 cegieł, przy folwarkach Czyżewo-Kościelne i Czyżewo-Ruś, trzy młyny wodne na Broczysku we wsiach: Zalesie-Stare, Krzeczkowo-Gromadzyno i Dmochy-Bąbole, i cztery wiatraki we wsiach Czyżewo-Chrapki, Ołdaki-Mazury 1, Rosochate Kościelne 2 i Siennica-Swęchy 1. Folw. Dmochy Glinki z młynem wodnym zwanym Czyżewo-Bąbole, attynencyą na wsi Dmochy Wypychy i Dobrowa-Modzele. Rozl. wynosi m. 548 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 488, łąk m. 42, wody m. 1, nieużytki i place m. 16; osady karczemne i młynarskie m. 1. Bud. drew. 20, młyn wodny, młyn konny deptak, cegielnia. Rzeka Brok przepływa pomiędzy gruntami fol-

warcznemi. Wieś Dmochy-Glinki osad 24, grun. m. 184. 2.) **D**. *Mingosy*, wś, pow. siedlecki, gm. Skupie, par. Rozbity kamień. R. 1827 było tu 5 dm., 25 mk.; obecnie liczą 8 dm., 51 mk. i 103 morg. ziemi. 3.) **D**.-*Rogale* i *D.-Rętki*, wsie, pow. sokołowski, gm. Kowiesy, par. Rozbity-kamień. W 1827 r. D. rogale liczyły 23 dm. i 141 mk., obecnie mają 21 dm., 150 mk. i 869 morg. obszaru D. rętki w 1827 r. liczyły 12 dm. i 80 mk., obecnie mają 10 dm., 66 mk., 302 morg. obszaru. *L. Ch.*

Dmosice, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Koprzywnica, par. Sulisławice. Są tu kopalnie kamienia budowlanego, piaskowca. W r. 1827 D. liczyły 14 dm., 66 mk., obecnie zaś liczą 12 dm., 100 mk. Folw. D. od Radomia w. 91, od Sandomirza w. 21, od Klimontowa w. 6, od drogi bitej w. 14, od rzeki Wisły w. 12. Rozl. wynosi m. 339 a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 245, łąk m. 35, pastwisk m. 18, zarośli m. 10, nieużytki i place m. 30. Bud. mur. 4, drew. 5. Wieś D. osad 9, gruntu m. 65.

Dmosin, wś i folw. rząd., dawniej mko, pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin. Posiada kościół par. murowany, erygowany 1521 r. przez Jana Łaskiego prymasa. R. 1609 był drewniany a prawo patronatu mieli dziedzice mka Dmosińscy. Dzisiejszy kościół wystawiony 1728 r.; od r. 1781 oddany pod zarząd misyonarzom. Par. D. dek. brzezińskiego, dawniej strykowskiego, liczy dusz 2647. W r. 1827 było tu 47 domów, 409 mieszkańców; obecnie liczy 35 domów, 600 mieszkańców. Folw. D. z attynencyami Hamernia i Olejarnia, tudzież wsią D. i Gozd, od Piotrkowa w. 63, od Brzezin w. 14, od drogi bitej i st. poczt. Główno w. 3, od Łowicza w. 21, od Rogowa w. 14. Rozl. wynosi m. 730 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 394, łąk m. 47, pastwisk m. 210, lasu m. 34, nieużytki i place m. 42. Bud. mur. 3, drew. 15; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu; attynencya Hamernia z gruntem m. 49, oddzielona i do osobnej księgi hypotecznej przeniesiona została. Wieś D. osad 39, gruntu m. 597; wś Gozd osad 7, gruntu m. 240.

Dmoszki, ob. *Drewnowo-Dmoszki*.

Dmuchawiec, wieś, pow. brzeżański, jest właściwie przedmieściem miasteczka Kozłowa, ma 976 mieszkańców w 214 rodzinach, 502 mężczyzn, 474 kobiet., 494 rzym. kat., 442, gr. kat., 40 izrael. Przestrzeni 2808 morgów austr., mianowicie 2271 m. roli ornych, 125 sianożęci, 72 m. ogrodów, 32 pastwisk, 244 lasu, 45 m. dróg, 6 m. wody, 13 m. innych przestrzeni. Tak rzym. jak i grec. kat. są zaliczeni do odpowiednich parafij w Kozłowie; należy do dóbr etatowych rzym. kat. arcybiskupstwa we Lwowie. *B. R.*

Dmussy, niem. *Dmussen*, wś, pow. jańsborski, st. p. Drygały.

Dmytr..., por. *Dmitr...*

Dmytrów, wieś, pow. Kamionka strumiłowa, nad potokiem Berezówka, śród lasów, piasków i bagien, o 23 kil. na półn. wschód od Kamionki strumiłowej, o 4 kil. na południowy wschód od Chołojowa a o 7.5 kil. na południe od Radziechowa. Przes. pos. więk. roli orn. 714, łąk i ogrod. 159, past. 5, lasu 1834; pos. mniej. roli orn. 1230, łąk i ogrod. 619, past. 477, lasu 53 morg. Ludność rzym. kat. 40, gr. kat. 1338, izrael. 152: razem 1530. Należy do rzym. kat. parafii w Radziechowie, grec. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu chołojowskiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 443 złr. Właściciel większej posiadłości Leontyna z hr. Baworowskich hrabina Starzyńska. *B. R.*

Dmytrowice, 1.) wieś, pow. przemyski, oddalona od Przemyśla o 12 kil. na północ, od Radymna na połud. zach o 9.4 kil., od Kozienic na północny wschód o 2 kil. Przes. pos. więk. roli orn. 346, łąk i ogrod. 70, past. 6, lasu 143; posiadł. mniej. roli orn. 284, łąk i ogrod. 30, past. 12, lasu 1 morg. Ludność rzym. kat. 50, gr. kat. 228, izrael. 70: razem 348. Należy do rzym. kat. parafii w Kosienicach, gr. kat. parafii w Zamiechowie. Wieś to bardzo stara, o której w węgierskich donatywach z 1383 już jest wzmianka. Właściciel posiadłości większej: Salomea z Rozborskich Runge. 2.) **D**., wś, pow. lwowski, o 14 kil. na płd. w. od Lwowa, 272 m. npm., o 5 kil. na płd. w. od st. p. Winniki. Parafia rzym. kat. w Czyszkach, gr. kat. w miejscu. Dm. 87, mk. 469. Obszar dworski posiada roli ornej 381, łąk i ogr. 114, past. 68, włościanie roli orn. 494, łąk i ogr. 158, pastw. 76 morg. We wsi szkoła etat. jednokl. i kasa pożyczk. gm. z kapit. 1605 złp. Własność spad. Władysława hr. Borkowskiego. 3.) *D.-Łoś*, wieś, pow. Mościska, nad potokiem Wisznią, o 3.8 kil. na południe od Sądowej-Wiszni, o 18 kil. na południ. wschód od Mościsk. Przestrzeń posiadł. więk. roli orn. 293, łąk i ogr. 167, past. 47, lasu 393; posiadł. mniej, roli orn. 764, łąk i ogrod. 102, past. 70, lasu 30. Ludność rzym. kat. 120, gr. kat. wraz z przysiołkami: Koniuszki, Zarzecze, Kąt i Zagrody 862, izrael. 47: razem 1029. Należy do rzym. kat. parafii w Sądowej Wiszni, gr. kat. par. ma w miejscu; należącą do dekanatu Sądowa-Wisznia: do tej parafii zaliczone są filie: Dydiatycze z 530 i Kułmatycze z 223 duszami gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel większej posiadłości Walerya z hrabiów Łosiów hrabina Łączyńska. *B. R.*

Dmytrze (z Adwokacyą), wś, pow. lwowski, nad potokiem Szczerzec (dopł. Dniestru), o 30 kil. na płd. w. od Lwowa, przy kolei Albrechta, niedaleko stacyi Szczerzec a przystanku Czerkasy, o 6.6 kil. na płd. od st. p. i par. rzym. kat. w Szczercu. Parafia gr. kat. w miejscu. Dm. 222, mk. 1187. Obszar dworski posiada roli ornej 23, łąk i ogrod. 2 morg.; włościanie roli orn. 1467, łąk i ogr. 214, past. 302 m. We wsi szkoła etat. jednokl. Własność Heleny Branickiej. *Lu. Dz.*

Dniepr. Prastarem mianem Dniepru było *Boristenes*. Pod tą nazwą wspomina go ojciec historyi, Herodot. Nazwa ta „północną siłę“ ma oznaczać po grecku; po słowiańsku „ścianę borów“, jak chce Kleczowski. U anonima piszącego około 330 naszej ery poraz pierwszy spotykamy nazwę: Danapris. Na tablicy pentagerińskiej Dniepr, jak się domyśla Potocki, jest nazwany Nusacus, co ma znaczyć „niezdrowy“. Wenecyanin Barbaro zowie tę rzekę Edrisa a Kontaryni mianuje Lerissą. Edrisi arab znał ją dokładnie i nazywa Dnabrus. Narody zaś tureckie nazywały Dniepr Uzu, jakoby od narodu Uzów czyli Pławców (Kumarów), powiada Szafarzyk; i stąd Dniepr jest pierwszą rzeką na wschodzie Europy, która ma osobne tureckie nazwisko. U Abulfeda (1328) nazwana jest ta rzeka Ozu, Uzom. W sagach skandynawskich jest znaną pod imieniem „Vana s quil“ to jest woda Wandów. Rusini zaś nazywali ją Dnieprem a kozacy przez omówienie poetyckie mianowali ją Sławatą, Sławatyczem (synem sławy). Podług miejscowej definicyi rzeka ta była Dnieprem nazwana stąd, że płynie jakoby dnem, spodem „Dnem-pre“. Jest on trzecią co do wielkości rzeką w Europie (po Wołdze i Dunaju), wypływa pod 55° 52' szer. i 51° 21' dług. geogr., w jeziornej i błotnistej krainie lasu wołkońskiego, niedaleko źródeł Dźwiny, Wołgi i Łowati, w pow. bielskim, gub. smoleńskiej, między wsiami Kostino i Michajłowo, pod wsią Iwaszkowem (według innych źródeł z jez. Mszara we wsi Zabołocie). Przebiegłszy większą część gub. smoleńskiej (214 w.) i mohilewskiej, Dniepr prawym swoim brzegiem odgranicza gub. mińską, kijowską i chersońską od gub. czernihowskiej i półtawskiej, na lewym brzegu jego leżących, i przy ujściu swem do morza Czarnego służy za naturalną granicę dwu także guberniom: taurydzkiej z chersońską. Przy samej granicy mińskiej gub. z kijowską, połączywszy się z hołdowniczką swoją Prypecią, w samej już gubernii kijowskiej przebiega przestrzeni 388 wiorst (57 w. w pow. radomyskim, 143 w kijowskim, 44 w kaniowskim, 126 w czerkaskim, 19 w czehryńskim) i nareszcie w miejscu gdzie do niego wpada rz. Taśmin wkracza do gub. chersońskiej. W górnym biegu do miasta Orszy D. płynie w kierunku południowo-zachodnim, w łożysku szerokiem do 450' (pod Smoleńskiem), głębokiem do 20' Brzegi z początku są nizkie, następnie (od ujścia rzeki Źerdź z prawej) wyniosłe. Od Dorohobuża Dniepr zaczyna być żeglowny, mimo to, że między Smoleńskiem i Orszą w łożysku jego napotykają się skały, tworzące małe katarakty; są to pierwsze porogi, będące miniaturą owych sławnych porogów dnieprowych, które rzeka tworzy przy końcu swego średniego biegu, przerzynając się przez wyżynę Ukrainy. Bieg średni od Orszy do Aleksandrowska, odpowiednio do dwóch kierunków i odpowiadających im charakterów miejscowości, można, podobnie jak średni bieg Renu, podzielić na dwie części: wyższą i niższą. W pierwszej części średniego biegu od Orszy do ujścia Desny albo do Kijowa (wyższy Dniepr) rzeka płynie w południowym kierunku; szerokość łożyska do 1750', głębokość do 42'. Brzeg lewy jest nizki, błotnisty, prawy wyższy (wyjąwszy okolic ujścia Prypeci i Teterewa) i w kijowsko-pieczerskiej górze dosięga 630' nad powierzchnią rzeki. Z tego powodu drogi, wsie i miasta leżą na prawym brzegu. W tym biegu Dniepr otrzymuje z błotnistej i lesistej niziny środkowej swe największe i najobfitsze w wodę dopływy: Druć, Berezynę, Prypeć, Teterew z prawej; Soż i Desnę z lewej. Główna potęga dopływów leży po stronie prawej, tak z przyczyny ich liczby i obfitości wód, jakoteż ze względu na komunikacyjne znaczenie; albowiem dwa najważniejsze z tych dopływów, Berezyna i Prypeć, które dla ich ważności Ptolemeusz uważał na równi z rzeką główną za ramiona Borystenu, podchodząc bardzo blisko do systematów Dźwiny zachodniej, Niemna i Wisły, ułatwiły połączenie tych rzek kanałami z systematem Dniepru a przez to morza Baltyckiego z Czarnem. Poniżej ujścia Desny, od Kijowa zaczyna się druga część średniego biegu Dniepru, w której rzeka ta do Aleksandrowska czyli do wyspy Chortycy przerzyna, w południowo-wschodnim kierunku, czarnoziemną, stepową wyżynę Ukrainy (Niższy czyli przerzynający się Dniepr), podobnie jak Ren poniżej ujścia Menu przeżyna góry Reńskie. Szerokość dochodzi tu 7000', głębokość niewiele większa jak w części poprzedniej i tylko przy końcu tego biegu pod Kiczkasem sięga blisko 100'. Oba brzegi na tej przestrzeni są wysokie (szczególniej prawy) i skaliste; tylko około m. Moszny góry prawego brzegu na chwilę oddalają się i przechodzą na prawy brzeg rzeki Taśminy, dnieprowego dopływu, którego bieg na pewnej przestrzeni jest równoległy do rzeki głównej. Tutaj, według wszelkiego prawdo-

podobieństwa, Dniepr dzielił się na dwa ramiona: jedno płynęło tędy co i obecnie a drugie wzdłuż bagna Irdynia i Taśminy; obejmowały one wyspę, na której obecnie stoją Czerkasy i Czehryń. Dno Niższego Dniepru, wskutek granitowego podkładu wyżyny, jest kamieniste; poniżej Kremienczuga zjawiają się poprzeczne ławy granitowe, zajmujące większą lub mniejszą część łożyska (zabory). Tej okoliczności zawdzięcza Kremienczug (podobnie jak Szafhuza) swoje handlowe znaczenie; tutaj bowiem po części kończy się żegluga (dalej chodzą już mniejsze statki), towary idące w dół rzeki wyładowywują się i przewożą lądem w dół porogów; podobnież płody idące z południa na północ, jak zboże i sól, zwożą się do Kremienczuga aby tu naładować, je na statki i wysłać w górę rzeki. Taż sama przyczyna wywołała już w starożytności powstanie miasta handlowego w tych okolicach, mianowicie przy ujściu Rosi leżało greckie miasto Metropolis (u Ptolemeusza) czyli Miletopolis (u Pliniusza), do którego drogą suchą, wymijającą porogi, zwożono towary z greckich kolonij nad Pontem. O istnieniu takiej drogi świadczą wykopywane starożytne monety. Poniżej miasta Ekaterynosławia i ujścia Samary zaczynają się sławne dnieprowe porogi. Porogiem zowią się szeregi granitowych skał, ciągnące się w poprzek rzeki od brzegu do brzegu kilku (do 12) ustępami, nakształt schodów; przez te ustępy czyli ławy, spada woda z ogłuszającym szumem (szybkość do 18′ na sekundę) i roztrąca się o skały sterczące nad wodą do 250'. Jakkolwiek porogi zagradzają całą szerokość łożyska rzeki, jednakże nie tamują zupełnie żeglugi; albowiem w każdym porogu jest przez samą naturę utworzone pewne zaklęśnięcie, pod nad którem przepływająca woda ma większą głębokość (6' w czasie niskiego stanu, 14' w czasie wysokiego) i tędy to przemykają się łodzie w czasie wysokiego stanu wód; zaklęśnięcia te stanowią tak zwaną starą czyli kozacką drogę (kozaczij chod). Szeregi skał zaś, niezagradzające całego łożyska rzeki, lecz ciągnące się do jego połowy lub nieco dalej i pozostawiające tym sposobem z jednego brzegu wolne przejście, zowią się przegrodami albo zaporami (zabora). U samego początku porogów leżą wsie sterników: Kamionka i Kodak czyli Kudak; w pierwszej zatrzymują się wszystkie statki i tratwy idące w dół rzeki, dla zabrania sterników znających porogi, dla dorobienia sterów odpowiednich do dalszej niebezpiecznej żeglugi i nakoniec dla zdjęcia części ładunku, która następnie lądem bywa przewożona w dół porogów. Kodak czyli Kudak, leżący przy samym już porogu tegoż nazwiska, miał ważne znaczenie w historyi wojen Polski z kozaczyzną. Polacy wznieśli tu (Beauplan) warowny zamek dla przeszkodzenia napływowi kozaków na Zaporoże i odjęcia im ochoty do wypraw na morze Czarne przez odjęcie możności powrotu na Zaporoże. Ostatnie słowa wymagają objaśnienia. Turcy, gdy się tylko dowiedzieli o bytności kozaków na morzu Czarnem, obsadzali silnie ujście Dniepru, aby kozakom powracającym zdobyte łupy odebrać. Kozacy, zawsze dość silni, aby przedrzeć się przez straż turecką, nie zawsze mogący omylić jej czujność, wybierali często inną drogę powrotu: przez cieśninę kerczeńską dostawali się na morze azowskie, stąd płynęli w górę rzeki Miusa póki to było możebne, następnie przenosili swe lekkie łodzie na pobliską rzekę Samarę i tym sposobem dostawali się na Dniepr a dalej przez porogi na Zaporoże, a więc twierdza Kudak, wzniesiona poniżej ujścia Samary, na początku porogów, stała na drodze kozakom i dla tego była przez nich burzona a przez Polaków nanowo odbudowywana. Gdzie na skalistym brzegu Dniepru widać ślady dawnej warowni, tam zaczynają się porogi i idą w porządku następującym: Kodacki (niewłaściwie Kajdacki), u Beauplana 1.) Kudak, u Konstantego Porfirogenity Essupe czyli Nessupe, co wedle niego miało znaczyć „non dormi“ t. j. nie śpij. Szafarzyk trafniej wyprowadza tę nazwę od wyrazu nasyp czyli nesyp. Poroh ten składa się z 4 ław, spadek jego wynosi 8 stóp na przestrzeni 900 stóp. *a*) Wołszyna czyli Jacka zapora nie wspomniana u obu powyższych pisarzy. 2.) Surski nie wspomniany u Porfirogenity. Składa się z 2 ław, spadek 3 i pół st. na przestrzeni 300', nie niebezpieczny. 3.) Łochański, u Konstantego Porfirogenity: Ulworsi i Ostrowuniprah, co miało znaczyć „insula cataractae“ t. j. wyspa wodospadu; rzeczywiście bowiem we środku tego poroga znajduje się wyspa. Składa się z 3 ław, spadek 8' na przestrzeni 1200'. *b*) Strzelcza zapora, u Beauplana zwana porogiem. 4.) Dzwoniec, u Konstantego Porfirogenity Gel andri, co miało znaczyć „sonitus cataractae“ t. j. dźwięk wodospadu. Nazwa ta nie jest słowiańska, lecz pochodzi od skandynawskiego gjalandri, co znaczy jęczeć; nazwa słowiańska, sądząc z tłumaczenia Porfirogenity, musiała być taż sama co dziś. Składa się z 4 ław, spadek blisko 5' na przestrzeni 750'. *c*) Tiahińska zapora, zwana także Technińskim porogiem, u Beauplana Kniahinin. Właściwiej uważać ją za zaporę, gdyż zagradza ona tylko jedną (prawą) odnogę rzeki, która się tu rozramienia, tworząc znaczną wyspę Kozłów. 5.) Nienasytecki u Konstantego Porfirogenisty Aufar i Neaset; te nazwy miały pochodzić od pelikanów, które się tu w skałach gnieździły (?). Szafarzyk uważa słowiańską nazwę jako właściwą formę zamiast Niesyt, jak np. Perejasła w zamiast

Prjesław. Leży prawie w połowie linii porohów, składa się z 12 ław, spadek 12' na przestrzeni 3900'. Jest to największy i najgroźniejszy z porohów, zwany przez sterników „Died". *d)* Woronowa zapora bardzo niebezpieczna. *e)* Krzywa zapora, niewspomniana u Beauplana. 6.) Wołnik, tak zwany od wołna, fala. U Konstantego Porfirogenity poroh ten zwie się Baruforos i Wulniprah; te nazwy miały pochodzić stąd, że poroh ten tworzy wielkie jezioro (?). Nazwa słowiańska znajduje objaśnienie w dzisiejszej nazwie porohu; nazwa pierwsza znaczy według Lehrberga toż samo co nowoniemieckie „Wellenfall". Składa się z 4 ław, spadek 5' i pół na przestrzeni 900'. Jest to najniebezpieczniejszy z porohów po Nienasyteckim, zwany przez sterników „Wnuk". 7.) Budziłowski, u Konstantego Porfirogenity Leanti i Weruczi, co miało znaczyć Vertigo t. j. wir. Nazwa słowiańska jest zbliżona do czeskiego wrucj, polskiego wrzący. Składa się z 2 ław, spadek blisko 5' na przestrzeni przeszło 600'. *f)* Tawołżańska zapora, u Beauplana zwana porogiem. 8.) Liszny t. j. zbyteczny, u Konstantego Porfirogenity Struwun i Naprezi, co miało znaczyć mały poroh (?). Szafarzyk wyprowadza nazwę słowiańską od naporoże czyli napreże. Składa się z 2 ław, spadek prawie 4' na przestrzeni 600'. Nie niebezpieczny. 9.) Wilny (niewłaściwie Wolny) t. j. zygzakowaty, gdyż droga przezeń idzie nadzwyczaj kręto; prawdziwość tej etymologii popiera druga nazwa porogu: Gadniczy t. j. wężowy. Składa się z 6 ław, spadek 7' na przestrzeni 2700'. Długość całej linii porogów od Kodaku do Kiczkasu, przystani poniżej ostatniego porogu, wynosi blisko 10 mil, ogólny spadek 16 sąż. 1 stopę. Wszystkich porogów, jak z powyższego wyliczenia widać, jest 9, zapór 6, razem 15, u Beauplana 13, u Porfirogenity 7. Nazwy przez tego ostatniego podawane, szczególniej, ruskie stanowią dziwaczne brzmienia, po większej części trudne do objaśnienia. Dla ułatwienia żeglugi przez porogi porozsadzano skały, poprowadzono kanały po lewej stronie porogów; wszystkie te jednak roboty nie odpowiadają celowi, tak, iż statki płyną po większej części starą czyli kozacką drogą. Żegluga przez porogi możebną jest tylko w czasie wysokiego stanu wody i, mimo zadziwiającą zręczność sterników, statki często ulegają rozbiciu. Dawniej wypadki rozbicia były źródłem znacznych dochodów dla nadbrzeżnych mieszkańców, którzy chwytali pływający ładunek, co jednakże zostało surowo wzbronione. Poprowadzenie kanału obwodowego wzdłuż całej linii porogów przedstawia ogromne trudności z przyczyny granitowego gruntu, chociaż zresztą nie jest rzeczą niemożebną; w podobnych bowiem warunkach zbudowano kanał obwodowy wzdłuż wodospadów Trollhätta na rzece Gota. Poniżej Kiczkasu do Chortycy nie ma już porogów tylko podobne przegrody i skały jak między Kremienczugiem i Ekaterynosławiem, jednak dość niebezpieczne tak, iż dopiero przy wyspie Chortycy żegluga przez porogi jest ukończona; sternicy porogowi zanoszą dziękczynne modły za szczęśliwe przebycie porogów i ustąpiwszy miejsca innym, wracają lądem do domu. Porogi stanowiące tak ważną przeszkodę dla żeglugi po Dnieprze, mają ważne historyczne znaczenie i od najdawniejszych czasów zwracały na siebie uwagę. Konstanty Porfirogenita nietylko daje nam szczegółowy opis porogów, ale oraz i sposobu w jaki Russy przeprawiali się przez nie. Według jego świadectwa, Russy u Nienasyteckiego porogu wyładowywali towary i nieśli je lądem wdół porogu, a potem znowu spuszczali na wodę; w tych miejscach oczekiwali zwykle na ruskich kupców Pieczenegi a później Połowcy, łupieskie hordy czyhające na zdobycz. Porogi więc były widownią zawziętych walk (śmierć Swiatosława), o czem świadczą także licznie rozsiane obok nich kurhany, szczególniej koło Nienasyteckiego. Po przepłynięciu porogów i uniknieniu podwójnego niebezpieczeństwa, Russy przybijali do wyspy St. Jerzego (Chortyca), dla składania ofiar i modłów dziękczynnych (dnieprzańska Elefantyna), podobnie jak to do dziś dnia robią porogowi sternicy, którzy z powodu ciągłego niebezpieczeństwa, przywiązanego do ich zatrudnienia, są bardzo nabożni i zabobonni. Do tego religijnego celu wylądowywania na Chortycy przyłączał się zapewne niegdyś i handlowy, gdyż w pobliżu między Chortycą i porogami, gdzie Dniepr ma brzegi dostępuiejsze i mniej bystry nurt niż na linii porogów, przeprawiali się chersonezyjscy kupcy, jadący na Ruś („Trajectus Crarii"); obecnie tędy (Kiczkas) przechodzi przez rzekę trakt czumacki do Krymu. Tym sposobem Chortyca była ważnem targowiskiem, co stwierdzają znajdowane na niej dawne pieniądze. W późniejszych czasach powstało tutaj handlowe miasto Aleksandrowsk, zawdzięczające swe znaczenie tej okoliczności, że w tym punkcie kończy się żegluga w górę rzeki. W tej drugiej części średniego biegu, Dniepr otrzymuje najwięcej dopływów z lewej strony (Suła, Psioł, Worskla i t. d.); dopływy te torujące sobie głębokie doliny w wyżynie i płynące prawie równolegle, przypominają prawe dopływy przerzynającego się Renu (Lahn, Sieg, Ruhr). Z prawych dopływów najznaczniejsze są Roś i Taśmina, które w najdłuższych środkowych częściach swego biegu płyną równolegle do Dniepru i dopiero przy końcu zwracają się doń. Skaliste brzegi i dna tych rzek oraz bystry nurt czynią je nie-

zdatnemi do żeglugi; za to mają one ważne znaczenie jako siła poruszająca mnóstwo młynów i innych mechanicznych zakładów. Od wyspy Chortycy albo Aleksandrowska, gdzie zaczyna się dolny bieg rzeki (40 mil długi), a z nim żegluga w obie strony Dniepru, podobnie jak Don, jakby przyciągany przez opuszczoną wyżynę, zwraca się na południo-zachód i płynie zwolna łożyskiem 2800′ szerokiem a 25′ głębokiem przez bezdrzewne, bezwodne i spiekłe stepy Nogajskie; tylko samo porzecze pokrywają lasy (pławni). W tym dolnym biegu rzeka rozszczepia się na liczne odnogi, między któremi leży archipelag wysp; znaczniejsze z nich, idąc wdół rzeki, są: Chortyca, już powyżej wspomniona dnieprzańska Elefantyna, największa z wysp dnieprowych, obronna skałami i leżąca w pobliżu przeprawy przez Dniepr, była pierwszem stanowiskiem kozaków zaporoskich (Sicz), graniczną twierdzą przeciw Tatarom (Dymitr Wiśniowiecki). Wielki Ostrów leży naprzeciwko ujścia do Dniepru rzeki Końskiej Wody czyli Konki, która rozszczepia się, płynie to łącząc się, to znów oddzielając od rzeki głównej i towarzysząc jej aż do limanu. tworzy tym sposobem wiele wysp. Tomakówka, skalista, niedostępna, pokryta lasem i znacznie wzniesiona w kształcie kopuły, była też dla kozaków jakby strażnicą, z której łatwo im było śledzić poruszenia Tatarów w okolicznych stepach. Tutaj znalazł schronienie Bohdan Chmielnicki. Czertomelik, przy ujściu do Dniepru rzeki tegoż nazwiska, leży pośród mnóstwa wysp pomniejszych, porosłych trzcinowemi lasami i poprzedzielanych niezliczonemi kanałami („sto wysp przerznęły Dniepru strumienie"). W tem niedostępnem miejscu kozacy, według świadectwa Beauplana, ukrywali swe skarby. Tutaj ścigająca ich flota turecka, zbłąkawszy się śród labiryntu kanałów, wysp i lasów trzcinowych, została zupełnie zniszczona (Hetman Żmija). Tawań leży między Dnieprem i Końską Wodą; tutaj była najdogodniejsza z pięciu przepraw tatarskich przez dolny Dniepr, podczas bowiem gdy inne były lub zbyt odległe lub niebezpieczne z przyczyny zasadzek kozackich i przedstawiały po większej części trzy głębokie kanały do przebycia (Końską Wodę i dwa ramiona Dniepru), przeprawa tawańska była odległa od Krymu tylko na jeden dzień drogi i przedstawiała dwa tylko kanały, które przy niskim stanie wody można było wbród przebyć. Wskutek tego okolica Tawani miała ważne strategiczne i handlowe znaczenie. Za czasów Witolda u brodu tawańskiego była komora celna (Witoldowa łaźnia) dla karawan idących z Kaffy do Kijowa; później Polacy wznieśli tu pograniczny zamek Tawań a następnie, gdy Turcy zajęli ten punkt, założyli tu swą twierdzę Kyzykermen. Na miejscu jej wznosi się obecnie miasto Berysław, zawdzięczające swe znaczenie głównemu czumackiemu traktowi, który tutaj przechodzi przez rzekę do Krymu. Tento archipelag wysp skalistych lub płaskich, obronnych poczęści podwodnemi skałami, poczęści mieliznami oraz lasami trzciny i sitowia, stanowi owo głośne w dziejach kozaczyzny Zaporoże, Akropolis Ukrainy, kolebkę wolności kozaczej. Ten obronny charakter wysp nietylko stanowił schronienie przed napadami Tatarów i ścieśniającemi wolność kozacką ustawami Rzeczypospolitej, ale wytworzył, jak to zwykle bywa, potężne korsarskie państwo Zaporożców, podobnie jak np. niedostępność niektórych wysp Indyj Zachodnich (Tortuga) wytworzyła korsarskie państwo flibustierów. Jak flibustiery na swych lekkich flyboots odbywali dalekie wyprawy i rzucali postrach na wybrzeża amerykańskiego Śródziemnego morza (zdobycie Vera-Cruz), tak zaporożcy w swych czajkach spuszczali się na morze Czarne, łupili wybrzeża Krymu, Azyi Mniejszej, Turcyi europejskiej (Kaffa, Sinope, Trapezunt, Warna, Akkerman i t. d.) i zaświeciwszy nieraz łuną pożarów w okna samego seraju, powracali obciążeni łupami do swego Akropolu, a ciężkie galery tureckie już ich ścigać nie mogły śród tego labiryntu ostrowów, skał i płytkich odnóg, które ci dnieprzańscy flibustyerzy znający miejscowość z latwością w swych lekkich czajkach przebywali. Poniżej Chersonu, który jest ważnym punktem składowym dla towarów spławianych Dnieprem (głównie produkta leśne z górnego Dniepru, Sożu, Berezyny i Prypeci), rzeka ta wpada do płytkiego (6—7′) limanu sześcioma odnogami (girłami), z których najdogodniejsza do żeglugi Białogrudowo girło. Liman Dniepru, z którym łączy się liman Bohu, oddzielony jest od morza dwoma piaszczystemi kosami (wązkiemi i długiemi półwyspami), kinburnską i oczakowską. Między temi kosami prowadzi do morza wązki kanał, broniony przez twierdzę Oczaków, którą jeszcze Turcy zbudowali (podobnie jak Azów przy ujściu Donu), dla powstrzymania flotylli Zaporożców od wypraw na morze Czarne. Kanał ten był zamykany łańcuchami; Zaporożcy jednakże potrafili zwykle przemknąć się przez te zapory, bądź rozrywając łańcuchy puszczonemi wdół rzeki kłodami drzew, bądź przenosząc na barkach swe czajki wdół warowni, pod zasłoną lasów trzciny i sitowia, gęsto porastających na ujściach dnieprowych. Dopływy prawe: Żerdź, Soła, Wopeć, Wop' (spławn.), Nadwa, Chmaść, W. Wopeć, Bereżna, Orszyca, Łochwa (spławn.), Toszczanka spławn.), Druć (spławn.), Dobysma (spławn.), Berezyna (żegl.), Berdycz, Piesoczenka, Brahinka, Prypeć (żegl.), Teterew (spławn.), Keksza, Irpeń, Hlubiczyca, Kijanka, Łybed', Weta, Stuhna, Bobryca, Bo-

rowiczka, Korol, Bystra, Kobryń, Skwira, Szczuczynka, Dunajec Suchy, Krasna, Lehlicz, Hreczanka, Kamionka, Chodorówka, Białowoda, Roś, Olszanka, Nahajew, Zaspa, Taśmina, Cybulnik, Omelniczek, Samotkań, Mokra, Sura, Gruszewka, Rotiszcze, Czertomelik, Bezowłuk, Berezówka, W. Założaja, Perestowka, Ingulec, Werewczyna. Dopływy lewe: Wiaźma, Ośma, Uża, Ushom (spławn.), Lesza, Mereja, Soż (żegl.), Worona, Desna (żegl.), Trubeż, Supoj, Złotonosza, Krapiwna, Irklej, Suła, Kagamlik, Psioł, Worskla, Oreł, Protowcz, Samara (spławn.), Osokorowka, Konskaja, Biełosierka, Rogaczik, Konka, Czałka (ostatnie 4 odnogi Dniepru). Przystanie: Dorohobuż, Smoleńsk, Orsza, Mohilew, N. Bychów, Rohaczew, Strzeszyn, Horwal, Rzeczyca, Łojów, Lubcz, Kijów, Rzyszczew, Kaniów, Sokiriańska, Czerkasy, Trachtemirow, Perejasław, Kremeńczug, Kriukow, Perewołoczna, Nowogeorgiewsk, Ekaterynosław, Kamionka, Kiczkas, Aleksandrowsk, Nikopol, Kachowka, Berysław, Cherson. Długość Dniepru od źródeł do ujścia wynosi 240 mil, żeglowność $^{9}|_{10}$, długość w linii prostej 140 mil, rozwój przeto mniejszy niż 2. Rzeczywiście bowiem Dniepr nie robi wielkich zboczeń od głównego południowego kierunku, lecz tylko zakreśla lekko wygiętą linią spiralną około 50 południka, na znacznej jednak, bo 9° wynoszącej przestrzeni z północy na południe. Ta linia spiralna trzy razy przecina 50-ty południk: powyżej Smoleńska, powyżej ujścia Suły i poniżej Chersonu, i tworzy tym sposobem dwa wygięcia: jedno dłuższe, lecz łagodniejsze, na zachód, drugie krótsze, lecz bardziej odbiegające od południka (linia porohów), na wschód. Spadek Dniepru $1^1/_5$ stóp na milę. Dorzecze Dniepru zajmuje przeszło 10,000 mil kw., szerokość jego (120 mil) jest prawie tak wielka jak długość (140 mil), gdyż najdłuższe dopływy Dniepru, Prypeć i Desna-Sejm, mają równoleżnikowy kierunek; pierwsza rozszerza dorzecze Dniepru o 60 mil na zachód, druga (za pomocą Sejmu) przynajmniej o tyleż na wschód. Odległe punkta tego dorzecza wiążą się z sobą za pomocą gęstej sieci dróg wodnych na 860 mil długiej; zatem komunikacyjność dorzecza wynosi $^1/_{12}$ t. j. że na każde 12 mil kw. przypada 1 mila spławnej linii. Dniepr posiada ważne handlowe (koleje żelazne nieco odciągnęły handel od Dniepru, r. 1860 krążyło po tej rzece 15 parostatków) i historyczne znaczenie; przy znacznej długości i południkowym kierunku łączy on okolice bardzo różniące się pod względem swych płodów a mianowicie: bogate w lasy, lecz płonne (od źródeł do ujścia Desny), bogate w zboże, lecz bezleśne (Ukraina), płonne i bezleśne lecz bogate w sól (pobrzeże czarnomorskie). Handlowe znaczenie Dniepru otrzymuje jeszcze większe rozmiary przez sztuczne połączenie tej rzeki za pomocą Prypeci i Berezyny z systematami Wisły, Niemna i Dźwiny Zachodniej; kanały: dniepro-buski, długi mil 8 i pół, (por. *Bug*), ogiński, berezyński (ob. *Berezyna*) wskutek czego Dniepr jest takiemże samem wspólnem przedłużeniem ku południowi trzech północnych dróg wodnych w Europie wschodniej jak Rodan w Europie zachodniej (za pomocą Saony, połączonej kanałami z Renem, Sekwaną i Loarą) a że podobnie jak i Rodan płynie w przerwie potężnej górskiej osi, dzielącej Europę ną północną i południową, stanowi więc takiż sam łącznik północy z południem na wschodzie Europy jak Rodan na zachodzie. To też w okolicach ujść tych rzek powstały wcześnie greckie kolonie (Olbia, Massilia) i ztąd Grecy poznali północ Europy (Herodot, Pyteas); kupcy greccy udawali się w górę Borystenu, przez Prypeć na Bug i Wisłę, lub przez Prypeć i Jasiołdę na Szczarę i Niemen, lub wreszcie aż do górnego Dniepru, do tego punktu, gdzie rzeka ta najbardziej zbliża się do Dźwiny Zachodniej (Eridan) a gdzie dziś leży miasto Orsza, w starożytności zaś leżało miasto Sarum; stąd zapewne przewlekano towary na Dźwinę. Głównym celem tego ruchu handlowego było dostanie bursztynu z nad brzegów Bałtyku w zamian za sól z czarnomorskich limanów. Następnie na początku wieków średnich Dniepr, przy pomocy zbliżonego doń systematu Łowati-Newy, służył za drogę wojenną dla chciwej łupu skandynawskiej północy do nęcącego bogactwy bizantyjskiego południa (u Nestora „put' iz Wariag w Greki.“). Książęta wariago-ruscy (Askold i Dir, Oleg, Igor, Jarosław), rozszerzywszy swe panowanie między plemionami sławiańskiemi wzdłuż dorzecza Dniepru, puszczali się z jego nurtem do bogatego Carogrodu i wracali do swej ojczyzny obciążeni łupami. Z czasem te stosunki wojenne zmieniły się na przyjazne, handlowe; tym sposobem Diepr pośredniczył w stosunkach Rusi z Grekami, od których pierwsza otrzymała początkowe promyki oświaty, wraz z religią greckiego obrządku, i stał się geograficzną przyczyną dziejowego dążenia Rusi ku południowi, wpływu na losy bałkańskiego półwyspu i skrzyżowania dziejowych interesów z innem państwem sąsiedniem, które druga potężna czarnomorska rzeka Dunaj prowadzi na tęż samą arenę. Pierwiastkowem ogniskiem tych wywołanych przez Dniepr stosunków Rusi z Grekami, punktem wyjścia flot wojennych handlowych do Carogrodu stał się Kijów, „drugi Carogród,“ leżący we środku dorzecza Dniepru, powyżej ujścia jego największych dopływów, gdzie krzyżowały się drogi z północy na południe i ze wschodu na zachód. Boga-

ctwa Kijowa, płynące z jego stosunków handlowych, musiały być ogromne, kiedy Chrobry „ozłocił“ niemi Polskę a Śmiały zniewieściał ze swą rycerską drużyną śród rozkoszy tej „nowej Kapuy.“ Później ognisko to przeniosło się ku ujściom Dniepru, do czarnomorskich portów, a na bramie Chersonu był wcale wymowny napis: „droga do Konstantynopola.“ Po zajęciu wybrzeży morza Czarnego przez Tatarów Dniepr utracił znaczenie drogi wojenno-handlowej na południe (wyjąwszy Dniepr dolny dla wypraw zaporożców); natomiast nabył później znaczenia rzeki granicznej między Polską z jednej a Rossyą i Tatarami z drugiej strony; nie stanowił on wprawdzie wybitnej granicy strategicznej i wielkiej zapory, jak w ogóle rzeki, dla wzajemnych napadów, i z tego powodu granica polityczna nie zawsze i nie wszędzie biegła z jego korytem i chwiała się; zawsze jednak był on pewną linią obronną, szczególniej w lecie; dla tego wojenne wyprawy odbywały się zwykle w zimie, gdy Dniepr zamarzł. Linia ta była wzmocniona licznemi warowniami. Wskutek tego granicznego znaczenia Dniepru, w mniejszem lub większem odeń oddaleniu leżą liczne pobojowiska (Dorohobuż, Smoleńsk, Orsza, Szkłów, Mohilew, Bychów i t. d.). Ponieważ w środkowej części tej obronnej linii bagna Polesia, przypierające do prawego brzegu rzeki, czyniły ją na tej przestrzeni niedostępną, i główne drogi, ciągnące się północną i południową granicą tych bagien, przecinały Dniepr pod Smoleńskiem i Kijowem, przeto miasta te miały najważniejsze na dnieprzańskiej linii strategiczne znaczenie i były szczególniejszemi przedmiotami sporów. Kijów, dnieprzańska Moguncya, leży u wejścia do dorzecza Desny (Siewierszczyzna), które, posuwając dorzecze Dniepru daleko na wschód, do samego centrum niziny środkowej (moskiewskiej), podobnie jak Men dorzecze Renu do centrum Niemiec, było najczęstszym przedmiotem granicznych sporów i polem zaciętych walk (Czernihów, Siewierz, Starodub, Poczep, Briańsk, Nieżyn, Baturyn, Konotop, Putywl, Głuchów, Siewsk); granica też tutaj była najchwiejniejsza (państwo Witolda sięgało do rzecza Oki, Ugra). Poniżej Kijowa już zaczynają się skały w rzece i bystry prąd wody, co wraz z licznemi zamkami warownemi (Trachtemirów, Kaniow, Czerkasy, Kremienczug, Kudak) nadawało tej części Dniepru charakter obronny; jeszcze dalej linia porohów stanowiła naturalną obronę. Dolny Dniepr, napełniony niedostępnemi wyspami Zaporoża, na których obwarowali się kozacy, sprawiedliwie zyskał miano „strażnika przed stepowym progiem.“ W tej części Dniepru ważnym punktem strategicznym „warowną bramą między zach. i wsch. był bród tawański, przez który przeprawiali się Tatarzy, aby napadać na Polskę; wiadomo że po okropnej klęsce nad Worsklą, gdy groziło Polsce straszne najście tatarskie, Witold z garstką niedobitków wstrzymał u brodu tawańskiego całą potęgę Edygi. „Gdyby sam Tamerlan, odpowiedział on Jagielle chcącemu przysłać posiłki, ze wszystkiemi wojskami Wschodu pokusił się o przeprawę przez Dniepr, byłbym w stanie powstrzymać go u Tawani.“ Na zakończenie uwag o własnościach i znaczeniu Dniepru porównajmy je z własnościami jednej z największych rzek Europy zachodniej, Renu, a przekonamy się jak wiele między temi rzekami zachodzi analogij (o niektórych już żeśmy poprzednio wspomnieli). Każda z tych rzek w odpowiedniej sobie części Europy (wschodniej i zachodniej) jest drugą co do wielkości. Dniepr po Wołdze, Ren po Dunaju. Obie, dzięki swemu kierunkowi i znakomitej długości, proporcyonalnej do rozmiarów wschodniej i zachodniej części pnia Europy, łączą północ z południem a przy pomocy sztucznych połączeń przerzynają wpoprzek lądowy pień Europy i łączą północno-europejskie morza z południowo-europejskiemi. Obie płyną z krain lesistych do bezleśnych (Polesie-Ukraina, Szwarcwald-Holandya). Obie w średnim biegu przepływają kotliny, będące śladami dawnych jezior (kotlina, poleska, kotlina Wyższego Renu) a następnie po przyjęciu swych największych dopływów (Desna, Men) torują sobie drogę przez wyżyny (Ukrainy, Niższego Renu) śród malowniczych skał, tworząc katarakty lub prądy, i tutaj przyjmują pomniejsze równoległe dopływy, przerzynające się w głębokich dolinach ku rzece głównej. Te części biegu obu rzek, przedstawiające pewne niedogodności dla żeglugi, były opanowywane przez zbójeckie bandy w celu łupienia przepływających statków (Pieczeniegi, Połowcy Burgrafowie). Obie rzeki łączą się na ujściach ze znacznemi dopływami stanowiącemi niejako oddzielne systemata rzeczne (Boh, Maas). Obie mają ogromne handlowe i wojenne znaczenie. Obie są znane jako rzeki graniczne między spółzawodniczącemi państwami a przeto jako przedmioty sporów najprzód politycznych, które nieraz obficie zrumieniły ich fale krwią wojowników, a powtóre — sporów naukowych, co do jedności lub różnicy w przyrodzie obu ich brzegów. Obie nareszcie owiane są urokiem historycznej i legendowej poezyi. Dla tych wszystkich analogij Dniepr, ów patryarcha rzek ruskich, „wielki kniaź wód“ zasługuje na miano wschodniego czyli sarmackiego Renu. Czyt. W. Pol. „Hydr. Polski.“ M. Pawliszczew „O progach dnieprowych“ w *Bibl. Warsz.* 1847 i rossyjskie dzieła Afanasiewa Czużbińskiego. *Wacław Nałkowski.*

Dnieprowsk, ob. *Aleszki.*

Dniestr, rzeka należąca do zlewiska czarnomorskiego, w starożytnym świecie *Tyras*, u nowych Greków *Danaster*, *Danastris*, *Dynastrys*, u Rumunów *Nistrul*, a u Turków *Turla* zwana. Źródła Dniestru podają powszechnie mylnie (W. Pol., L. Tatomir) powyżej wioski Dniestrzyka Dubowego, po wschodniej stronie tego działu wodnego, tutaj europejskiego, na którego zachodnim stoku biją źródła Sanu. Tymczasem wszystkie lepsze mapy, jak mapa katastralna Galicyi, mapa Kummersberga (sekcya 37, pas XI), i najnowsza mapa szczegółowa monarchii austro-węgierskiej, wydana w c. k. instytucie geograficznym (Zone 9, Col. XXVIII) podają źródła Dniestru powyżej wsi Wołczego, poniżej szczytu Rozłucza. Niewątpliwość tych źródeł rozstrzygnął zupełnie wyczerpująco Dr. Karol Benoni w rozprawie swojej „Ueber die Dniestrquellen und die Thalbildungen im oberen Dniestr und Strwiążgebiete“, umieszczonej w „Mittheihungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien“. 1879 (129—144, 225—237). Wieś Wołcze (mylnie Wołcza) w powiecie Turka, legła w górnej kotlinie dniestrowej. Od strony południowo-zachodniej zamyka ją pasmo górskie, którego grzbietem ciągnie się główny dział wodny (europejski). Od przełęczy uszockiej (859 m.), w głównym grzbiecie Beskidu szerokiego, zwraca się on ku północy, bieżąc zrazu obok gościńca uszocko-tureckiego, potem odbiegając na północny-zachód, aż po szczyt Byczek (915 m.). Tu zwraca się na północny wschód przez szczyt Obyczki (775 m.), skąd przechodzi na pasmo podłużne, ciągnące się w kierunku północno-zachodnim, przez szczyty Siańskie Jabłońskie (876 m.) i Siańskie Tarnawskie (873 m.), rozgraniczające zachodnie dopływy potoku Jabłonki, wpadającego do Stryja, od wschodnich dopływów (nieznacznych) Sanu. W odległości 1175 m. od Siańskich Tarnawskich, na północny zachód wznosi się szczycik 857 m.; tu dział wodny zwraca się na północny wschód ku szczytowi Wysokiemu (737 m.), oddzielając potok Jabłonkę od potoku płynącego przez Szandrowę i Boberkę do Sanu, a Ryką zwanego. Szczyt Wysoki tworzy jeden graniczny punkt (południowo zachodni) kotliny dniestrowej. Od niego bieży dział wodny ku północnemu zachodowi przez szczyty Wysoki wierch (700 m.), Boberkę (693 m.). Horb witowski (700 m.) i Ostre (804 m.). Ta część działu wodnego zamyka od południowego zachodu górną kotlinę dniestrową. Od południowego wschodu zaś zamyka ją poprzeczne pasmo od szczytu Wysokiego ku szczytowi Rozłuczowi (933 m.) przez Hołowaniwkę Horb (706 m.), oddzielając kotlinę dniestrową od kotliny potoka Litmirza. Wreszcie od północnego wschodu ciągnie się wzdłuż kotliny dniestrowej znaczne pasmo górskie od Rozłucza począwszy przez szczyty Stary (875 m.). Terkaliwski (892 m.), Sejówkę (830 m.), Chmolowate (810) i Magurę łomniańską (1024 m.). Dział wzgórzysty na granicy południowej gminy Michnowca z Łopuszanką lęchniową, łączący dział główny z Magurą łomniańską, można uważać za czwarty bok górnej kotliny, mającej kształt prostokąta i wynoszącej w obwodzie 52.5 kil., a obszaru 189 kil. kw. Kotlina ta, w której legły wsi Wołcze, Dniestrzyk dubowy, Zukotyn, Bereżek, Łomna, Chaszczów i Łopuszanka lechniowa, tworzy w okolicy wsi Łomny największe zagłębienie, ku któremu pochyla się ona w dwóch kierunkach, z południowego wschodu od Wołcza ku półn. zach. do Łomny, i z półn. zachodu od Łopuszanki lechniowej ku południ. wschodowi do Łomny; pierwszą stoczystością płynie Dniestr, a drugą potok Lechniówka, wpadający do Dniestru pod Łomną. Wołcze bowiem wznosi się w górnym końcu 568 m., w niższej części 550, a Łomna 504; Łopuszanka zaś lechniowa 566, a kościół w Chaszczowie 538 m.; spad więc obu połów tej kotliny wynosi mniej więcej 60 m. Połud. część tej kotliny jest łożyskiem Dniestru. Górny koniec tejże kotliny w Wołczu jest zbiornikiem wód spływających z okolicznych stoków, tak od zachodu i wschodu jak od południa. Jestto okolica źródeł Dniestru. Znajdują się one na południowym wschodzie całej tej kotliny dniestrowej, niedaleko, bo w oddaleniu 1 kil., od szczytu Rozłucza, drugiego połud.-wschodniego granicznika wspomnianej kotliny. Półn.-zachodni stok tej góry pokrywa rozległy las, na którego górnym końcu znajduje się główne źródło Dniestru. Jestto słabe źródło warstwowe. Ciepłota jego według pomiaru dra Benoniego z 12 sierpnia 1878 (10 godz. 50 m. przed południem) czyniła +7° C. przy 21° C. powietrza. Źródła te leżą na wysokości wynoszącej około 900 m. Jako mały potok górski płynie wartkim prądem w głębokim kamienistym jarze, łącząc się w tymże lesie z licznymi potokami leśnymi. Płynie on w kierunku południowo-zachodnim, a wąskim wyłomem przedziera się po stoku góry ku szerokiej kotlinie dniestrowej. Tu zwraca się ku półn.-zachodowi, płynąc przez Wołcze, gdzie przybiera między licznemi potokami, płynącymi z pod Hołowaniwki Horbu, z lew. brz. potok Terniwski, następnie przez Zukotyn, gdzie z lew. brz. wpada doń potok Kulowy, w Bereżku Dniestrzyk dubowy, uważany mylnie za główne ramię Dniestru, a z prawego brzegu Zukotyniec, aż wreszcie w Łomnie z lew. brz. łączy się z Lechniówką. Tutaj zwraca się Dniestr na północ, czyniąc sobie wyłom między Łomną a Dniestrzykiem hoło-

wieckim. Wyłom ten wąski zwie się Posiczem. Poniżej Dniestrzyka hołowieckiego zwraca się koryto D. ku półn. wschodowi, tworząc liczne zakręty; tu przyjmuje z praw. brz. potok Rypiankę, a z lew. brz. potok z Grąziowy. Tutaj dolina jego rozszerza się nieco. W dalszym biegu mija Hołowiecko, gdzie z lew. brz. zasila się wodami potężnego Mszańca; północną część obszaru Gwoźdźca, zasiliwszy się potokiem Gwoździanką z prawego brzegu. Wszedłszy w obręb gm. Strzyłek i przybrawszy z praw. brz. Jasienicę, a z lew. Tysowiczkę, płynie nagle zwężoną doliną, tworząc tutaj ostatni wyłom poprzeczny. Odtąd wody Dniestru toczą się rozległą już doliną, która jeszcze rozszerza się pod Spasem, a bardziej pod Terszowem, gdzie Dniestr przyjmuje Leninę, nieco znaczniejszy dopływ. Poniżej Starego miasta wstępuje w jednostajny kraj pagórkowaty; dolina jego dosięga już kilku kilometrów szerokości. Spad wód jego znacznie się zmniejsza i wynosi około 3 m. na 1 kil. Odtąd rozdziela się coraz częściej na ramiona i tworzy ostrowy, tracąc coraz widoczniej charakter górskiej wody. Od Łomny po Staremiasto przybiera z praw. brz. następujące wody: Rypiankę, Gwoździankę, Jasienicę, Topolnicę czyli Turzankę, Kilczyn, Podbuż; z lewego zaś brzegu: Mszaniec, Zołotnowiec, Tysowiczkę, Olenkę, Hołownię, Wielki Dubeń i Leninę. Na tej przestrzeni przerzyna wsi lub ich obręby, mianowicie Dniestrzyk hołowiecki, Hołowiecko, Gwoździec, Strzyłki, Łużek górny, Busowisko, Spas, Terszów z Zawadką. Od Łomny po Łużek górny płynie na półn. wschód, a odtąd po Staremiasto w półn. kierunku. Pod Staremmiastem zwraca się znowu na półn. wschód, który to kierunek zachowuje aż po Czajkowce. Przed Samborem jeszcze, koło niemieckiej osady Neudorf, rozdziela się Dniestr na dwa ramiona i oblewa wyspę przeszło dwie mile długą, w najszerszem miejscu na milę szeroką. Na tej też przestrzeni poczyna się zmieniać pozór górskiej rzeki, kamieńce nikną powoli, a żyzny namuł poczyna okrywać dolinę. Między Staremmiastem a Samborem wpadają doń z prawego brzegu Krzemianka i Oreb ze Słonicą i Uhercami, z lewego zaś brzegu: Jabłonka i Dąbrówka (ob.). Tutaj rozsiadły się nad nim wsi: Smolnica, Baczyna i Sozań, Torczynowice, Straszewice, Bereźnica, Torhanowice, Mrozowice, Mrozowiec, Strzałkowice, Waniowice, Neudorf i Radłowice. Od Sambora począwszy zaczyna się średni bieg Dniestru, ciągnący się aż po Niżniów. Poniżej Sambora od wsi Kaisersdorfu czyli Kalinowa płynie D. na niewielkiej przestrzeni na wschód przez Krużyki i Kornalowice, aż do Hordyni. Tutaj, przybrawszy z prawego brzegu potok Bystrzycę (ob.), zwraca się na północ i północny wschód aż do Czajkowic, gdzie łączy się z lewem swem ramieniem, zasilonem w Koniuszkach sieniawskich potężną górską rzeką Strwiążem. Od Czajkowic począwszy płynie na całe mile szerokiemi, żyznemi równinami ku południowemu wschodowi aż do Niżniowa. Kierunek jego od Staregomiasta do Czajkowiec tworzy z linią od Czajkowiec do Niżniowa dobre rozwarty kąt. Tuż od Hordyni aż po Niżniów rozpościerają się obszerne moczary i błota naddniestrzańskie, zajmujące przestrzeń około 180,000 morgów austr. Jestto okolica stracona nietylko dla produkcyi krajowej, lecz co gorsza wyziewy zgniłego powietrza wywołują rozmaite niebezpieczne choroby i słabości, tak między ludem wiejskim, jakoteż u bydła. Najwięcej w tym względzie cierpią gminy rozłożone po najobszerniejszej przestrzeni tych moczarów, t. j. ponad tak zwanemi Czonowinami, rozciągającymi się od Hordyni, aż do Terszakowa: Hordynia, Kornalowice, Horodyszcze, Koniuszki, Chłopczyce, Bilina mała i wielka, Dołobów, Czajkowce, Pohorce, Susułów, Wołoszcza i inne, zajmujące ogółem przestrzeń 29,545 morg. Zamiar osuszenia tych moczarów, przedsięwzięty już od bardzo wielu lat, zaczęto przeprowadzać od r. 1810 do 1819 roku ułożeniem planu hydrotechnicznego brzegów Dniestru od Hordynia aż po Niżniów, niemniej wyrznięciem kanału w obrębie gminy Hordyni. Ułożoną w tym celu mapę, składającą się z 100 kart, wykonali c. k. urzędnicy techniczni; znajduje się ona w archiwum budowniczem c. k. namiestnictwa we Lwowie. Prace te atoli na nic się nie zdały i tylko pochłonęły 100,000 złr. Pod Terszakowem przyjmuje z prawego brzegu Bystrzycę tyśmienicką; od lewego zaś brzegu wpadają doń Wisznia z Łącznym p. i Wereszyca. Od Terszakowa płynie D. nadzwyczaj krętem łożyskiem na wschód, aż po Rozwadów, na granicy gmin Kołodrub i Horucka; następnie przez Saskę dominikalną i kameralną, Horożanę, a pod Sajkowem opuszcza obwód samborski, i przechodzi w obwód stryjski. Pod Saską przyjmuje potok Kożuszny z lew. brzegu. W obwodzie samborskim nad Dniestrem legły powiaty Turka, staromiejski, samborski, łącki, rudecki, komareński i medenicki. Obwodu stryjskiego przerzyna D. część najbardziej na północ wystającą, i pod Moszkowcami dostaje się do obwodu stanisławowskiego. W tej części przekracza dwa razy granice obwodu stryjskiego, dotykając na małych przestrzeniach brzeżańskiego. Równiną pośród bagien, nieprawych płodów swego rozpasanego i niestałego biegu, wchodzi on w Stryjskie, nie zmieniajac się w nim bynajmniej. Jednak już tu, mianowicie od Rozwa-

dowa, poczyna być spławnym i ma przy najniższym stanie wody 40 m. szerokości. Za wezbraniem zaś przybiera nietylko co do wysokości, lecz i na szerokość. Na tej przestrzeni przepływa powiaty mikołajewski, chodorowski, żurawieński i wojniłowski. Od Sajkowa legły nad nim wsi Uście, Rozwadów, Weryn, Nadyatycze, Krupsko, Czernica i Kijowiec. Od Rozwadowa aż po Kijowiec bieg południowo-wschodni i nadzwyczaj kręty, przedewszystkiem w Krupsku i Kijowcu. Odtąd aż po Podniestrzany płynie na wschód przez gminy Brzezinę, Demeńkę podniestrzańską, Brzozdowce z Podhorcami, Turzanowce, Stańkowce. Od Podniestrzan zwraca się na południe, mijając w dalszym biegu Czartoryą, Dymidów, Mołotów, Bukowinę, Żuraków, Bortniki, Holenów, miasto Żurawno; odtąd zwraca się na wschód przez Mielnicz, Żurawienko, Manasterzec, Kotoryny, Kozarę, Cwitowę, Bukaczowce, Tenętniki, Łukę, Martynów nowy i stary, Siwkę i Moszkowce. W tym obwodzie stryjskim z pr. brzegu zasilają go swymi wodami potoki: Kłodnica z Brydnicą i Zebuczowym, Czernica, Wownia, Kyna, Stryj, Bereźnica, Lubeszka, Krehówka, Świca, Lutynka, Olszynka z Kiełbaską i Siwka; z lewego zaś brzegu Szczerek, Kłodnica, potok Brzozdowiecki, Boberka czyli Ług i Świerz. Tak tedy wzmacnia się Dniestr wodami tych potoków i rzek, rozpościerając zarazem władzę swą nad przyległą okolicą. Zaledwie bowiem dostał się do obwodu stryjskiego, po każdym prawie deszczu w górach, a szczególniej na odwilż wiosenną, występuje ze swych brzegów tu i ówdzie 2 do 5 m. wysokich, lecz nie dość wytrwałych, a w wielu okolicach zaledwie nad normalny stan wody wyniesionych. W obwodzie stanisławowskim, aż po sam Niżniów, jest on panem swoich brzegów; oblewa w tym obwodzie miasta Halicz, Jezupol, Maryampol, miasto Uście Zielone i Niżniów. Oprócz tego nad lewym brzegiem legły wsie Ruzdwiany, Niemszyn, Demeszkowce, Hanowce, Popławniki, Chorostków, Tustań, Siemikowce, Dubowce, Wodniki, Wołczków, Łuka, Petryłów, Nowosiółka i Bobrowniki. Na prawym zaś brzegu legły wsi: Sobotów, Perłowce, Ostrów, Kurypów, poniżej Halicza Pitrycz i Kozina; za Jezupolem Hanusowce, Pobereże, Dołhe, Bukowna i Niżniów. Na tej to przestrzeni, podobnie jak powyżej, odznacza się znacznemi wylewami i aż po Niżniów zakałuża pasmo dolin, od 14 do 15 mil kw. obejmując; do czego przedewszystkiem przyczyniają się rzeki Łukiew, Lipa, Bystrzyca i Tłumacz. Od Niżniowa atoli zmienia się Dniestr zupełnie. Ziemia bierze go tutaj w kluby: wody jego dostają się pomiędzy skaliste brzegi, tworzące ściany 40 do 60 m. wysokości, a utworzone ze wzgórz ciągnących od Maryampola aż do samej granicy. Szerokość Dniestru poniżej Niżniowa dochodzi od 130 do 200 a czasem 240 m. Nadzwyczajne zakręty na 15 do 22 kil. długie i zwracające się częstokroć na dwa kil. wstecz głównego kierunku, charakteryzują bieg jego. W takim to stanie, między Doliną a Kośmierzynem opuszcza obwód stanisławowski, i wchodzi w obwód kołomyjski a od Hubina w obwód czortkowski, tworząc między nimi aż do wsi Żeżawy i Probabina granicę. Od Niżniowa aż po granicę obwodu czortkowskiego oblewa D. z lewego brzegu Ostrą, Horyhlady, Koropiec, Ściankę, Snowidów, Woziłów, Monastyr, Łukę, Uniż (te trzy wsi w obw. kołom.), Kościelniki i Hubin; z prawego zaś brzegu, aż po granicę obw. kołomyjskiego Kutyskę, Oleszę, Delawę i Dolinę. Dopływy D. w obw. stanisławowskim z pr. brz.: Rakowiec, Łomnica, Łukiew, Kamienny pot., Jezupolski pot., Bystrzyca, Korosilna, Tłumacz i Suchodół; z lew. brz.: Gniła Lipa, Zgniły pot., Złota Lipa, Netecza, Koropiec, Baryszka, Złoty pot., Namierów i Strypa. W obwodzie kołomyjskim więc na prawym brzegu D. leżą osady: Issaków, Siekierczyn, Piotrów, Podwerbce, Niezwiska, Semenówka, Rakowiec, Korniów, Kuniszowce, Kopaczyńce, Chmielowa, Czernelica, Repużyńce, Kolanki, Michalcze, Siemakowce, Potoczyska, Horodnica, Strzylce i Probabin; potoki zaś doń wpadające Derenek, Chocimirka, Semenówka, Olchowiecki p., Łęg czernelicki i Łemic. W obwodzie zaś czortkowskim nad Dniestrem od Strypy począwszy są wsi: Beremiany, Świrszkowce, Chmielowa, Latacz, Szutormińce, Uścieczko, Iwanie, Żeżawa. Dniestr od Martynowa płynie na południowy wschód aż do Jezupola, odkąd zwraca się znowu na wschód, a od Uścia Zielonego w południowo-wschodnim kierunku w rozlicznych zakrętach, aż do Uścieczka; tu przyjmuje kierunek południowy aż do Zeżawy. Odtąd zachowuje przeważnie kierunek połudn. wschodni, tworząc odtąd aż po Onuth, wieś bukowińską, nad ujściem Czarnego Potoku, granicę Bukowiny z obw. czortkowskim (8 mil) a odtąd granicę między obw. czortkowskim a Bessarabią, aż do Kozaczówki, nad ujściem Zbrucza do D. W Czortkowskiem w dalszym ciągu legły wsi Pieczarna, miasto Zaleszczyki, Dobrowlany, Kasperowce, Gródek, Kościelniki, Zazulińce, Sińków, Kołodróbka, Filipkowce, Horoszowa, Uście biskupie, Chudykowce, Mielnica, Olchowiec, Wołkowce, Dźwinogród, Trubczyn, Bielowce, Okopy i Kozaczówka. Dopływy zaś czortkowskie są następujące: Kyrnica, Dzuryń, Ługi, Seret, Rudka, Niczława, Wikorówka, Rudy, Dźwiniacki p. i Zbrucz. Od strony Bukowiny

oblewa Dniestr miejscowości Babin, Prelicze, Łukę, Kostrzyżówkę, Zwiniacze, Kryszczatek, Repużyńce, Kulowiec, Wasilów, Doroszowiec, Brodok, Mitków, Mosorówkę, Samuszyn i Onut, a na gruncie Bessarabii osady Berekowce, Ruchocin, Raszków, Orestówka i Przygorodok naprzeciwko Okopów. Bukowińskie dopływy: Wymuszówka (Wimuzow), Doroszowiecki p., Kiza, i Czarny (Paraul negru) z Białym potokiem (Onutem). Tak zasilony Dniestr pod Okopami dosięga gran. rosyjskiej. Szerokość jego w tem miejscu czyni 260 m., pod Niżniowem 200 m., a pod Rozwadowem 40 m.; głębokość w tem ostatniem miejscu dochodzi przy niskiej wodzie 1 m., a pod Okopami 3 m. Całe dorzecze Dniestru wynosi 71,240 kil. kw., z czego na Galicyą przypada 32,400 kil. kw., a na Bukowinę 320 kil. kw. Daty te obliczone z dokładnych map, nie zgadzają się z datami, które w geograficznych opisach Dniestru napotykamy. W geografii handlowej państw europejskich (wydawana od r. 1874 a ukończona w r. 1877) długość rzeki od źródeł do ujścia w prostym kierunku wynosi 92 mil geogr., czyli 680 kil., długość rzeczywista biegu podana na 148 mil geogr. czyli 1120 kil., gdy tymczasem w rzeczywistości długość Dniestru wynosi 1338 kilometrów, z czego na Galicyą przypada 608 kilometrów Od Okopów, względnie Kozaczówki, w górę do ujścia Czarnego Potoku, prawy brzeg należący do Bessarabii wynosi 55 kil. długości; stąd zaś na długości 58,3 kil. przypada na Bukowinę. Co do dopływów Dniestru, to najznaczniejszy jest Seret z dorzeczem 3829 kil. kw.; drugim dopływem z kolei Zbrucz z dorzeczem 3302 kil. kw., z którego na państwo rossyjskie przypada 1257 kil. kw. W drugim rzędzie po prawym brzegu najznaczniejszym dopływem jest Stryj, którego wodozbiór wynosi 3080 kil. kw.; dalej połączone Bystrzyce (sołotwińska i nadworniańska) mają razem obszar 2463 kil.; następnie Łomnica 1515 kil.; Świca 1447 kil.; Tyśmienica z Bystrzycą 1158 kil. kw. i Siwka 608 kil. Po lewym zaś brzegu: Strypa 1609 kil.; Złota Lipa 1377 kil.; Gniła Lipa 1222 kil., Strwiąż z Błożewką 949 kil., Wereszyca 888 kil., Szczerek z Zubrzanką 634 kil. kw. Reszta dopływów, tak po lewym jak prawym brzegu, zajmuje każdy z osobna mniejszy obszar. Ciekawą jest wysokość linii działowej wód nad p. morza adryatyckiego. Źródła Dniestru znajdują się na wysokości 900 m.; Strwiąż ma swoje źródła na wysokości 700.; Błożewka, która dawniej była dopływem bezpośrednim Dniestru, a nie dopływem Strwiążu, na wys. 400 m.; Wereszyca na 350 m.; Seret na 420 m.; podobnież Zbrucz, Strypa, Złota i Gniła Lipa mają swoje źródła na wysokości niżej 400 m. Inaczej rzecz prze dstawia się u dopływów prawego brzegu D. Tak Tyśmienica wytryska na wys. 580 m.; Stryj na wys. 1000 m.; Bystrzyca Nadworniańska 1500 m., a B. Sołotwińska 1400 m., Świca 800 m.; Siwka 500 m.; Tłumacz 350 m. Działy wód, położone po prawym brzegu D., legły nierównie wyżej od działów lewego brzegu D. Co się tycze zalesienia, to największe zalesienie posiada obszar należący do dopływu Stryja wraz z Oporem, dalej dorzecze Łomnicy, Świcy, Bystrzycy i Tyśmienicy; obszar Strwiąża i obszar górnego D. jest najmniej zalesiony. Mniejsze zalesienie jest po lewym brzegu D.; znaczniejsze przypada na Wereszynę u źródła (Klucz Janowski, Lelechówka, Wiszenka, Wereszyca i t. d.); dość znaczne zalesienie posiada Strypa, Złota Lipa, mniej Gniła Lipa, a jeszcze mniej Seret; potem cośkolwiek prawy brzeg Zbrucza. Co do spadów dopływów, to dopływy z lewego brzegu D. mają łagodny spad, bo przy stosunkowo długim biegu tych dopływów względna wysokość źródeł i ujścia nie jest wielką i w swoim biegu dopływy te w układzie tarasowym wstrzymywane są założonemi stawkami, a nawet przez spuszczenie stawisk moczarzyskami, z wyjątkiem tylko Strwiążu. Wszystkie zaś dopływy po prawej stronie D. położone, już dlatego, że źródła ich wysoko leżą ponad poziomem morza, mają nadzwyczaj silne spady, kończące się jednakże przeważnie u podnóża górskiego. Spad Dniestru w obrębie Galicyi przedstawia następujące liczby: 900 m. (źródła); 633 m. (2250 m. poniżej źródeł); 568 m. (górny kościół w Wołczu); 550 m. (dolny kościół w Wołczu); 512 m. (ujście Dniestrzyka dubowego); 483 m. (w połowie wyłomu Posicza); 469 m. (poniżej Dniestrzyka hołowieckiego); 434 m. (zejście się drogi z Hołowieckiego z drogą z Gwoźdźca); 401 m. (u południowego stoku Werbuckiego Horbu); 400 m. (most powyżej Łużka górnego); 383 m. (pod Busowiskiem); 373 m. (zakręt poniżej Spasa); 315 m. (ujście Krzemianki); 308 m. (powyżej Neudorfu); 304 m. (rozdwojenie się Dniestru pod Neudorfem); 298 m. (most pod koleją); 283 m. (pod Kalinowem); 279 m. (most w Kornalowicach); 278 m. (ujście Bystrzycy w Hordynce); 271 m. (powyżej ujścia Strwiąża); 269 m. (Czajkowce i Podolce); 267 m. (na górnej granicy Susułowa); 265 m. (Manasterzec); 263 m. (Kołodruby); 258 m. (ujście Szczerka); 253 m. (ujście Bryd-nicy); 251 m. (ujście Stryja); 238 m. (pod Żurawnem): 235 m. (Żurawienko); 233 m. (Łuka) 225 m. (Martynów Stary); 223 m. (Perłowce); 217 m. (ujście Łomnicy); 215 (most pod Haliczem); 203 m. (Dołhe); 192 m. (most pod Niżniowem); 190 m. (Ostra); 183 m. (ujście Koropca); 174 m. (Woziłów); 170 m. (ujście Denoka w Podwerbcach); 164 m. (Uniż); 160

m. (ujście Łęgu czernelickiego); 152 m. (przewóz pod Michalczem); 145 m. (Pieczarna); 140 m. (Dobrowlany); 136 m. (Gródek); 125 m. (między Sinkowem a Brodokiem); 123 m. (Kołodróbka); 122 m. (Samuszyn); 119 m. (Horoszowa); 111 m. (poniżej Wołkowiec); 111 (Trubczyn); 109 m. (Bielowce); 107 m. (ujście Zbrucza). Wykazy Izby handlowej we Lwowie podają, że przeciętnie rocznie budują na Dniestrze w Galicyi 850 sztuk galarów tj. w Żurawnie 100, w Haliczu 250, w Maryampolu 300, w Wisłowej koło Kałusza na Łomnicy 200. Ładunek stanowią deski i gonty aż do Żwańca, 3 kil. poniżej Okopów; skąd ładują zboże i kukurydzę podolską, spławiając 725 kil. aż do Majaku nad limanem dniestrzańskim. Galar jeden obejmuje przeciętnie 600 korcy zboża. Słabsze galary rozbierają, a materyał sprzedają, silniejsze restaurują i wracając holują pod wodę aż do Syroki między Jampolem a Mohylowem, gdzie ładują je zbożem i transportują wodą znowu do Majaku na przestrzeni około 460 kil. Rocznie wychodzi tratew 300 sztuk po 100 kloców, a 100 sztuk po 1000 desek tylko do Żwańca. Spławność tej rzeki, już na górnym jej biegu, od Kołodrub począwszy, jest znana. Liman, inaczej zatoka akermańska, ma pół mili długości a do 1 mili szerokości (337 w. kw. rozl.), jest tak czasami płytki, że dla spławiania tratew i większych promów musiano tu kanał przekopać; od morza zaś oddziela go piaszczysty peresyp, zostawiający tylko 2 kanały, któremi uchodzą wody rzeki do morza Czarnego poniżej Akermanu (Białgorod) pod 46° p. sz. a 48 d. w. Koło Jampola zwęża się łożysko do 45.5 metr. (24°) i tu prawie pod 48.20′ p. sz. są znane porohy jampolskie. Jest to granitowy grzbiet, przerzynający rzekę w poprzek i zostawiający tylko jedno miejsce dla przepływu wody, nazwanę „bramą“ w której rzeka ma tylko 24 sążni szerokości. Lecz i ta przestrzeń rozdzielona jest jeszcze kamieniami podwodnemi, w czasie upałów trochą tylko wody pokrytemi, na 2 przejścia, z których jednak każda ma do 5 i pół łokci głębokości i bystry prąd wody w przejściach osadza przy niezręcznem kierowaniu tratwy na leżące poniżej mielizny lub brody, powyżej zaś bramy leży wielki kamień podwodny, nazywający się „stróżem,“ o któren przy nieostrożnem płynięciu statki rozbić się mogą. Mielizn, tak zwanych brodów, bardzo wiele, choć one i w czasie posuch pokryte na łokieć i półtora wodą. Rozlewy bywają 1) na wiosnę, w czasie puszczania rzeki, co bywa w lutym lub w marcu, a czasem Dniestr nie zamarza zupełnie; 2) w czasie puszczania śniegów w Karpatach, zwykle w końcu czerwca, trwa do 3 tygodni 3) w jesieni we wrześniu lub październiku około św. Michała. Największe rozlewy były w 1784, w 1812 i w r. 1860. Krę znosi woda najprzód na dolnym brzegu poniżej Jampola, potem na górnym, robiąc wielkie zatory, i zatapia ogromne przestrzenie. W ciągu 12 lat dwa razy Dniestr nie zamarzł zupełnie; jeden rok był taki, że lód leżał tylko 4 dni, w innych latach rzeka była pod lodem od 27 do 70 dni, a kilka razy po dwakroć puszczała i znowu stawała. Główne przeszkody utrudniające żeglugę na Dniestrze są: 1) brak dogodnego biczownika (droga boczna do ciągnienia statków końmi); żegluga najczęściej odbywa się o żaglach, o wiosłach lub przez ciągnienie wołmi lub liną, 2) częste kliny, przesypy i mielizny, które utrudniają bieg statków, osobliwie w górę rzeki; w czasie nizkich wód w czerwcu lub sierpniu nieraz zdarza się, że statki zatrzymują się przed mieliznami i po tygodniu czekają na przybór wody. 3) Progi przy m. Jampolu, pomimo rozszerzenia nie przestały być niebezpiecznemi, 4) zakręty rzeki, tak np. odległość od m. Tyraspola do wsi Słobodziei wynosi w prostej linii 1 i pół mili przeszło, płynąc zaś Dniestrem 14 mil; 5) płytkie ujście rzeki przed jej wpadnięciem do limanu; 6) brak dobrze urządzonych przystani i magazynów zbożowych, brak dobrych holowników i ludzi obeznanych z tem rzemiosłem. Pomimo jednak tych przeszkód, Dniestr od najdawniejszych czasów był spławny. Tak, znajdujemy w historyi, że w czasie jeszcze napadu Czingis-hana na Ruś, wołynianie i haliczanie dawali jej pomoc, spuszczając się Dniestrem do Czarnego morza na 1000 statkach. W 140 lat później, mianowicie w 1360 r., kiedy w. k. Olgierd oswobodził Podole od Tatarów wraz z pobrzeżem Czarnego morza, rzeka Dniestr wspomina się jako spławna i porty Chadżybej (Odessa) i Białogród (Akerman). Za czasów Jagiełły cesarz wschodni Emanuel Paleolog otrzymywał z Polski zboże Dniestrem i przez polski port Chadżybej (Odesa). Za Kazimierza Jagiellończyka, polskie zboże spławiane było Dniestrem do Cypru i innych miejsc, chociaż wtedy Białogród (Akerman) należał już do Mołdawii. Kiedy zaś Mahomed II zajął Białogród, a Tatarzy w końcu 15 wieku inne miejscowości Czarnego morza, żegluga Dniestrem została utrudniona. Legat papiezki Kommendoni podawał projekt Zygmuntowi Augustowi zawiązania stosunków handlowych z Wenecyą za pośrednictwem Dniestru. Projekt ten bardzo się podobał Zygmuntowi, lecz wojewoda podolski Mikołaj Mielecki i inni, którym zwiedzenie biegu Dniestru poruczone było, donieśli, że uregulowanie Dniestru potrzebowałoby nadzwyczajnych wydatków, skutkiem czego projekt ten upadł. Rząd polski

starał się jednak podtrzymywać zbyt zboża Dniestrem, i dla tego ciągle ponawiał traktaty handlowe z Turcyą, tak w 1489 r. między Kazimierzem i Bajazedem, w 1519 i 1525 między Zygmuntem 1, Selimem i Selimanem; w 1568 Zygmunt August, w 1623 Zygmunt III z Mustafą zawarł traktat o swobodnym handlu i spławie Dniestrem do Białgorodu. Tatarowie, wojny kozackie zadali ostateczny cios handlowi polskiemu na Dniestrze, tak że o nim zapomniano zupełnie. Za Augusta II jenerał saski Trautmannsdorf, posłany nad Dniestr przeciw Turkom, pisał do króla, że żegluga na Dniestrze niemożebna. Za Stanisława Augusta biskup Krasiński w 1769 podał rządowi francuskiemu projekt komunikacyi z Francyą za pomocą Dniestru, skutkiem czego wysłani zostali inżenierowie dla zrobienia hydrograficznej mapy Dniestru. Wkrótce po manifeście cesarzowej Katarzyny II, wydanym 22 lutego 1784 do wszystkich narodów Europy, aby wszelkie swoje siły handlowe kierowali ku Czarnemu morzu, hr. Waleryan Dzieduszycki w r. 1785 od Ladawy 19 kil. wyżej Mohylowa aż do Akermanu, spławił szczęśliwie ładunek jakich 1700 centnarów pszenicy na kilku statkach do 46 cali zagłębiających się, w czasie 142 godzin. Tak tam, jak i nazad, progi pod Jampolem z pomocą żagli szczęśliwie przebył. W r. 1788 i 1789 ck. rząd austryacki kazał zbudować w Kołodrubach 3 wielkie statki, a 4 małe, na ładunek od 350 do 800 cetnarów, zagłębiające się na 18 do 20 cali, a to do przewiezienia potrzeb dla wojska w okolicy Chocima, zdobytego w onym czasie przez księcia koburskiego W r. 1802 ksiądz Caspari, ck. naddyrektor budownictwa, wystawił pod Zaleszczykami statek żaglowy, 60 stóp długi, u dna 11 stóp szeroki, z burtnicą 3 stóp wysoką, czyli z wysokością pokładu 6 stóp i 6 cali, na ładunek 180 do 200 cetnarów, z zagłębieniem się 13 cali. Na dniu 4 października w obec licznych gości tenże duchowny w towarzystwie ck. starosty obwodowego barona Dyke, mimo małej wody, bo 15 do 18 cali niżej zwykłego stanu niskiego, dopłynął do Okopów i powrócił do Zaleszczyk, a stąd udał się aż do Rozwadowa, skąd spuścił się wodami i 3 grudnia stanął w Zaleszczykach. W r. 1803 baron Dyke odbył żeglugę z Zaleszczyk, w której kilka statków, każdy z ładunkiem 400 cetn., dostało się do Majaku. Z takimże ładunkiem powrócił, zapomocą holowania liną, w górę rzeki. W r. 1804 kupiec lwowski Franciszek Baur jednym statkiem z Rozwadowa, a z Zaleszczyk trzema statkami, 12 do 14 stóp szerokimi, a 64 do 70 stóp długiemi odbył transport korzystny do Majaku; z powrotem doprowadził ładunek 1440 cetnarów do Zaleszczyk, a na czwartym do Rozwadowa. W tymże czasie było 94 statków z Galicyi w Odessie. Te doświadczenia dowiodły, iż Dniestr służyć może do żeglugi aż po samo morze, tak tam jako i nazad; ale zarazem wykazały trudności. Od roku 1820 wywóz z Galicyi Dniestrem ciągle wzrastał, ograniczając się z początku na drzewo budulcowe i opałowe, kamienie i inne przedmioty handlu pogranicznego. W r. 1822 wywóz uczynił do 4300 złr., w r. 1826 do 22800 złr. W r. 1837 spławiono do Odessy z kopalni pod Kołomyją 600 cetn. węgla kamiennego; w r. 1842 do 7000 cetn. węgla kam. i pszenicy; w r. 1842 do 7000 korcy pszenicy. W r. 1843 z obwodów stanisławowskiego i czortkowskiego, prócz wielu mniejszych partyj drzewa budulcowego, węgla kamiennego i t. d., spławiono także 38,500 korcy pszenicy i 2625 korcy roślin strączkowych, w wartości ogólnej 130,000 złr. W r. 1845 odbyto Dniestrem spławów w dół 87, wartości 20,000 złr. mk.; w r. 1846 spławów 383, wartości 67,000 złr. mk.; w r. 1847 spławów 909, wartości 102,000 złr. mk.; w r. 1848 spławów 277, wartości 70,000; w r. 1849 spławów 543, wartości 105,000 złr. mk.; w r. 1852 spławów 1065, wartości 64000 złr. mk. To wszystko dowodzi, że mimo niepomyślnych stosunków spław na Dniestrze przecie był popłatnym. Dniestr w górnym swym biegu, mianowicie od Czajkowic do Martynowa, zanieczyszczony drzewami, a szczególnie w obwodzie samborskim, mając łożysko ścieśnione wielu mostami jarzmowemi o małym otworze, nie może być użyty do żeglugi; od Niżniowa atoli do Okopów i w dalszym swym biegu jest Dniestr jednym z najpiękniejszych gościńców wodnych w Europie; tylko mielizny, których jest niewiele, nie dopuszczają żeglugi przy małym stanie wody. Usunięcie tych zawad od Czajkowic w dół pociągnie za sobą wprowadzenie regularnej żeglugi parowej; Dniestr zaś byłby w ten sposób szlakiem handlowym, pomyślność i bogactwo roznoszącym. Atoli od oczyszczenia tej rzeki od Kołodrub do Okopów, wykonanego w r. 1788 pod kierunkiem księdza Caspari, ówczesnego ck. gal. dyrektora nawigacyi; od zrobienia przekopu od Hordyni do Czajkowic; od zniesienia grobli młyńskiej w Podolcach i zbudowania w r. 1845 kilku tam kamiennych pod Niżniowem i Ostrą, nic więcej nie uczyniono, aby spławność tej rzeki podnieść. Na ostatnim sejmie lwowskim poruszono kwestyą połączenia Dniestru zapomocą kanału i rzeki Sanu z Wisłą. Projektowane połączenie morza Czarnego z Baltykiem, prowadzące za sobą uregulowanie spławności Dniestru i Wisły, okazać się musi dla wytwórców rolnych bardzo korzystnem, gdyż wówczas centralny w handlu rynek londyński znajdzie się w za-

leżności od wytwórców. Pszenica z Odessy przebiega do Londynu odległość 6880 kil., podczas gdy z Gdańska do Londynu odległość wynosi 1700 kil. Skutkiem czego handel zbożem zwróciłby się do Gdańska, a dla Odessy pozostałyby tylko właściwe jej stosunki południowe z portami morza Śródziemnego. R. 1837 r. właściciel ziemski Narcyz Makowiecki podał projekt rządowi rossyjskiemu, zrobienia Dniestru spławnym, i on jeden z pierwszych znowu zaczął wysyłać zboże do Odessy. We wsi swojej Demszynie urządził wygodną przystań i pobudował magazyny zbożowe. Za jego radą ks. Worońców, jenerał gubernator południowej Rossyi, starał się urządzić w niektórych miejscowościach biczowniki, i pooczyszczać Dniestr od grobli i młynów. Od tej pory i inni właściciele, Żydzi, zaczęli wysyłać zboże do Odessy, tak że handel Dniestrem z Odsesą zaczął się ciągle powiększać. We wsi Majaku (Moniak) w chersońskiej gub. przy ujściu Dniestru do limanu urządzono wygodną przystań, skąd już lądem (35 wiorst) lub morzem dostawiano zboże do Odessy. Ponieważ dla żeglugi Dniestrem potrzeba przynajmniej głębokości 3 stóp, dla płaskich statków i tratew przeto jest ona możebną tylko w czasie gościnnych wód, to jest na wiosnę zwykle 6 tygodni, latem około ś. Piotra 2 do 3 tygodni, w jesieni około miesiąca, razem więc do 3 miesięcy dogodnych dla dostawy zboża. W 1840 roku odeski kupiec Surowców odnowił swoim kosztem kanał pomiędzy Dniestrem i rz. Tarańczukiem (także do limanu wpadającą). Kanał ten ma długości 160 sążni, szerokości przy Dniestrze 10, przy Tarańczuku zaś 7, głębokości 5 i pół do 6; statki więc mające ładunku do 6,000 pudów i zanurzające się w wodzie od od 5 do 5 i pół stóp, mogą bez żadnej przeszkody i bez wyładowywania po drodze płynąć po Dniestrze od Tyraspola do wsi Majaku a stąd kanałem Surowcowa do Tarańczuka, następnie tą rzeką omijając mielizny, wpłynąć do limanu dniestrzańskiego, który z prawej strony (bessarabskiej) ma dostateczną głębokość dla żeglugi. Dla ułatwienia komunikacyi między Akermanem i Owidiopolem przez liman dniestrzański, w 1840 r. próbowano urządzić żeglugę parową, a 1847 r. pułkownik Łuba zbudował swoim kosztem parochód o sile 40 koni i kilka mniejszych statków, lecz te, jak i rządowe, mogą tylko chodzić do Majaku lub do Bender, a ponieważ droga do Odessy lądem daleko krótsza i tańsza, większa więc część zboża idzie z Majaku lądem; starania zatem pułkownika Łuby, jak również i kompanii, która się później utworzyła, upadły w 1858 r. W 1853 r. utworzyła się znowu kompania *Hawy*, lecz ta także wkrótce się rozwiązała. Do czasu otwarcia kolei odesko-wołoczyskiej, która wielki cios zadała żegludze Dniestrem, dostawa Dniestrem powiększała się ciągle i obecnie korzystają z niej najwięcej majątki blizko Dniestru leżące, a również spławiają nim drzewo opałowe, deski i belki i t. p. W 1837 r. (w Cesarstwie) przeszło Dniestrem tylko 34 galarów z pszenicą, w 1846 już 366, a następnych lat średnio od 400 do 500 galarów rocznie. Ważniejsze przystanie na Podolu są: Mohylów, Żwaniec i Kalus, mniejsze: Uszyca, Łojów, Serebryja, Jampol, Kośnice, Kamionka, Raszków, Rybnica, lecz żadna z nich nie ma bezpiecznego portu. Magazyny większe dla składania zboża znajdują się tylko w Demszynie u Makowieckich i w Serebryi u Sulatyckich. One mogą pomieścić po $7^1/_2$ tysięcy czetwerti. Najwięcej wyładowywano w Mohylowie, średnio do 100,000 czetwerti na 200—250 galarach. Galary i tratwy sprowadzają z Galicyi; po większej części statki te sprzedają się w Odessie lub w innych punktach na drzewo, gdyż holowanie nazad w górę dużoby kosztowało. Niektórzy właściciele i przemysłowcy mieli lub mają swoje statki; tak ks. Czetwertynski miał 5 berlinek nabytych od pułkownika Łuby; odescy kupcy: Melich 2, Pomer 3, Sulatyccy 3, Łazow 3, i inni. Były one kryte i z żaglami; oprócz tego Makowiecki, który wielkie położył zasługi w rozszerzeniu handlu Dniestrem, miał od 13 do 14 małych statków, mogących pomieścić do 200 czetwerti każdy. Według urzędowej wiadomości o produktach ładowanych na statki w dniestrzańskich portach na Podolu rossyjskiem, ilość ich i wartość pieniężna w ciągu lat 10 od 1852 do 1862 była: Pszenicy 1,687,277 czetwerti, Kukur. 644,478 czet., Owsa 208,032, różnego zboża 110,786, Spirytusu 628 beczek, Wódki 10,399 beczek, Sliwek 1798 becz., Materyałów drzewnych za 855,056 rs., Gipsu 759,370 pudów. Wartość wszystkich tych produktów 6,959,389 rs. Statków do przewiezienia ich użyto 14,131. A zatem średnia wartość towarów wyładowanych w podolskiej gub. w ciągu 10 lat była 695,939 rs. rocznie. Z tego: w Mohylowskim porcie na 296,964 rs., to jest 43%, w Żwanieckim na 184,654 rs. tj. 27%, w Kalusie na 138,315 rs. tj. 20, w Jampolu na 16,236 rs. tj. $2^1/_2$ %, w Raszkowie na 11,479 rs tj. $1^1/_2$ %, w Demszynie na 7,777 rs. tj. 1%, w Serebryi na 6,202 rs. tj. 1%; w pozostałych portach: w Uszycy, Kośnicy, Studenicy, Ujściu, Jarudze i innych $2^1/_4$ %. Najlepsze przeprawy promem przez Dniestr są w Mohylowie i Żwańcu; oprócz tego promy znajdują się także w miejscowościach: Halicz, Braza, Babczyn, Ujście, Jarużka, Maryanówka, Rosochowata, Wilamówka, Stara Uszyca, Łojowce, Bronica, Jaruga, Michałówka, Fleminda, Jampol, Cekinów-

ka, Kośnica, Kamionka, Raszków, Biełocz, Rybnica, Popenki, Michałówka. Stałe mosty na D. są w miastach: Sambor, Mikołajów, Martynów, Niżniów, Zaleszczyki, Mohylów, Bendery. Dopływy Dn. w gub. podolskiej są: Zbrucz, Zwaniec, Smotrycz, Muksza, Bagowica, Tarnawa, Studenica, Rudka, Uszyca, Tałowa, Daniłówka, Kalusik, Meterska, Zwan, Karajec, Ladawa, Serebrya, Niemija, Derła, Bronica, Murafa, Rusawa, Markówka, Oknica, Kamionka, Biełocz, Mołokisz, Rybnica, Jahorłyk. Źródła: „Encyklopedya Powszechna Orgelbranda". 1861 T. VII. W. Pol „Zasługi Długosza pod względem geografii". Rocznik tow. nauk. krak. 1852. XXII. (49—102). W. Pol „Rzut oka na północne stoki Karpat i przyległe im kraje". Kraków. 1851 (46). W. Pol „Hydrografia". Tom II Zbiorowego Wydania dzieł W. Pola. Kraków 1875 (293—303). L. Tatomir. „Geografia ogólna i statystyka ziem Polski." Kraków. 1868. L. Tatomir „Geografia fizyczna Polski." Lwów. 1863. Bauer Fr. „Remarques faites en voyage sur le Dniester jusqu'à R zwadów." Leopol 1805. Stöger M. „O Dniestrze w Galicyi." w „Rozmaitościach lwowskich." 1834. nr. 12, 13. Kutschera T. „Ważność Dniestru dla Galicyi jako drogi wodnej." w „Rozprawach gal. tow. gospod." 18?3. XXIII, 72—80. Józef Jaegermann. „O regulacyi Dniestru." W „Dźwigni." Lwów. 1880. Nr. 5. 6, 7, 8, 9, (nieskończone). Dr. Karol Benoni, „Ueber die Dniestrquellen und die Thalbildungen im oberen Dniestr-und Strwiążgebiete." w „Mittheilungen der K. K. geogr. Gesellschft in Wien." 1879. Dr. Karol Benoni. „O górnym obszarze Dniestru i Strwiąża pod względem morfologicznym". w VII. „Sprawozdaniu dyrekcyi ck. wyższej szkoły realnej we Lwowie za rok szkolny 1880." „Podróż dlą doświadczenia spławu Dniestrowego w r. 1785 przez Waleryana hr. Dzieduszyckiego" w „Przyjacielu ludu." Leszno. 1843, nra 9 i inne. „Pomyślna próba spławienia zboża Dniestrem z Galicyi do Odessy" przez Artura Gołuchowskiego w „Gazecie lwowskiej", z r. 1842, nr. 78. „Ważność Dniestru dla handlu Galicyi z Rossyą południową" w „Gaz. lwow." z r. 1842, nr. 117. „Der wichtigste Kanal in Europa die eine Vereinigung des Schwarzen Meeres mit der Ost-und Nordsee vermittelst der Weichsel und des Dniesters, erneuert vorgeschlagen von Braumüller, Berlin, 1875. „O kanale Surowcowa wykopanym naprzeciw włości Majaki, od Dniestru, aż do rzeczki „Tarańczuk" i „O działaniach komisyi rossyjskiej w celu uregulowania Dniestru od Galicyi aż do limanu" w „Gazecie lwow." z r. 1840 mr. 71 i 94 i z r. 1841 nr. 38. „Uwagi Antoniego Mysłowskiego nad handlem zbożowym z Galicyi do Odessy i nad zaprowadzeniem żeglug parowej na Dniestrze" Lwów, 1844. Czerwiński Ignacy Lubicz „Zadniestrska okolica między Stryjem i Łomnicą". we Lwowie 1811 r. Afanasjewa - Czużbińskiego „Pojezdka w južnuju Rossiju". Petersb. 1863

Dniestrzańska kolej żelazna. Tak się zowie linia drogi żelaznej ze Stryja do Chyrowa, na Sambor i Drohobycz. Linia ta łączy się w Chyrowie z węgiersko-galicyjską a w Stryju z koleją Albrechta. Ma ona też jednę osobną gałąź z Drohobycza do Borysławia. Inaczej zowie się też Naddniestrzańską c. k. uprzywilejowaną. Stacye: Stryj, Gaje wyżne, Drohobycz, Dobrowlany, Dublany, Sambor, Nadyby, Fulsztyn, Chyrów. Długość 15 mil.

Dniestrzyk, przys. Mostów.

Dniestrzyk dubowy, wieś, pow. Turka, o 8 kilometrów na południe od Dniestrzyka hołowieckiego o 21 kil. od Turki, leży nad rzeką Dniestrzyk, która na gruntach tej wsi tuż niedaleko osady w stronie południowej ma swe źródło, i zaraz w początku swego biegu zabiera wody kilka mniejszych i większych potoczków. Przestrzeń pos. więk.: lasu 218; pos. mn.: roli ornej 1019, łąk i ogr. 80, pastw. 48, lasu 55 m. Ludności gr. kat. 417, akat. 57, izr. 32: razem 506. Gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu żukotyńskiego. Właściciel więk. pos. rząd austryacki. *B. R.*

Dniestrzyk dubowy, potok górski, mylnie uważany za górny bieg Dniestru. Wypływa w obr. gm. tejże nazwy, w pow. Turka, z pod szczytu Wysokiego Wierchu (700 m.), na północno-wschodnim stoku głównego działu europejskiego, z licznych źródeł zaskórnych, wzmocniony licznymi małymi dopływami; płynie na północny wschód przez wsi Dniestrzyk dubowy wąskim a głębokim jarem. Łączy się w obrębie Żukotyna z Dniestrem, płynącym od Wołczego. Długość biegu 4 i pół kil. Nad źródłem stał niegdyś dąb, a stąd powstała nazwa potoku i wioski. *Br. G.*

Dniestrzyk hołowiecki (z Posiczem), wieś, pow. Turka, leży w głębokich górach karpackich, nad rzeką Dniestrem, o półtory mili na wschod. półn. od źródeł Dniestrzyka, o 23 kil. na północny zachód od Turki, a o 3.8 kilom. od Łomny; niezliczone ilość potoków wpada tu do Dniestru, który sam jest w tem miejscu nieznaczną rzeczką; wieś ta wzniesioną jest nad powierzchnię morza o 423.6^{0}. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 21, łąk i ogr. 5, pastw. 4; pos. mniej.: roli ornej 792, łąk i ogr. 92, pastwisk 628 m. Ludności rz. kat. 8, gr. kat. 564, izrael. 12: razem 584. Gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu żukotyńskiego. Należy do dóbr rządowych. *B. R.*

Dnika, jez. w pow. horodeckim.

Dob, *Dobek*, *Dobiesz*, skrócone formy imienia

Dobiesław, stanowią źródło nazw Dobczyn, Dobieczyn, Dobieszkow, Dobiesławice i t. d.

Doba, niem. *Doben*, wieś, pow. węgoborski, st. p. Rozengart.

Dobaczewo, wieś nad rz. Skrwą, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, o 28 w. od Płocka, o 22 w. od Lipna, o 8 w. od Sierpca, o 36 w. od Włocławka, liczy gruntów włośc. 83 m., w tem 42 ornych, 5 dm., 70 mk.; gruntów dworskich 456 m., w tem 192 m. ornych, 5 dm., 32 mk. W 1827 r. było tu 6 dm. i 53 mieszk.

Dobawen (niem.), ob. *Dobowo.*

Dobawer See (niem.), ob. *Dobowskie jezioro.*

Dobcza, wieś, pow. jarosławski, o 25 kil. na płn. od Jarosławia, o 11.4 kil. na półn. wschód od st. p. i par. rz. kat. w Sieniawie; par. gr. kat. w Dobrej; dm. 146, mk. 895. Własność większa obejmuje roli ornej 403, łąk i ogrodów 215, pastwisk 14, lasu 936 m., włościanie mają roli ornej 1112, łąk i ogr. 354, pastw. 80, lasu 11 m. Szkoła etatowa jednoklasowa. Własność Władysława ks. Czartoryskiego. *Lu. Dz.*

Dobczyce, 1.) miasteczko w Galicyi, położone pod 49°11′ szer. północnej a 37°9′ długości wschod. od Ferro, pow. wielicki, 1973 morg. rozl., 500 domów, 1359 mężczyzn, 1455 kobiet: razem 2814 mk., z pomiędzy których 2686 rz. kat., 9 akatolików a 119 izraelitów. Siedziba sądu powiatowego, notaryatu, posterunku żandarmeryi, urzędu pocztowego i telegraficznego, urzędu dekanalnego, który obejmuje 10 parafij i jednę filią, tudzież urzędu parafialnego. Parafia w D. erygowana w roku 1225, a równocześnie kościół parafialny przez Iwona Odrowąża biskupa krakowskiego wybudowany został. W miejsce tej świątyni drugi kościół parafialny około r. 1590 przez Sebastyana Lubomirskiego, starostę dobczyckiego, wybudowany, dla zniszczenia zamknięty został 1790. Nareszcie obecnie istniejący kościół pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela w latach 1828 do 1834 wymurowany, przez biskupa tarnowskiego Pukalskiego w r. 1854 poświęcony został. Dom ubogich powstał w r. 1766, spłonął w r. 1863. Dla umieszczenia 5 ubogich wynajęła gmina dom prywatny. Szkoła ludowa 3-klasowa z 3 nauczycielami, doktór, chirurg i apteka w miejscu. Gmina miejska posiada szczupły majątek (3515 złr.), lecz dosyć znaczne dochody (w r. 1878 6486 złr.) D. leżą nad rzeką Rabą, przy gościńcu wiedeńskim. Ludność zamożna, utrzymuje się po części z rolnictwa, głównie z przemysłu, a mianowicie: kwitnie tutaj garncarstwo, sukiennictwo, szewctwo, tkactwo i koszykarstwo. Na obszarze dworskim znajduje się młyn amerykański i tartak wodny. Dobczyce mają świetną przeszłość historyczną. Kaźmierz W. uwolnił w r. 1340 mieszczan od opłaty ceł w całem państwie i obdarzył w r. 1362 prawem niemieckiem. Ustanawiając zaś w r. 1365 najwyższy czyli prowincyonalny sąd teutoński objął D. w liczbie kilkunastu miast, z których wybrani przez starostę obywatele na ławników, rozsądzali w Krakowie sprawy, od mniejszych sądów w kraju przychodzące. Kaźmierz drugi syn Kaźmierza Jagiellończyka, lat 13, mający wezwany na tron węgierski, gdy mu się wyprawa nie powiodła, wracając na początku r. 1472 do kraju, przebywał z rozkazu ojca przez czas niejaki na zamku tutejszym. Także historyk Długosz przebywał w D. przez lat wiele. W D. urodził się w r. 1481 Jan z Dobczyc z zakonu bernardynów, autor dzieła „Opusculum de arte memorativa a. 1504 Cracoviae editum;“ i Andrzej Gałka, proboszcz u ś. Floryana w Krakowie, znany gramatyk polski i zwolennik nauki Wiklefa. Król Jan Olbracht, mając na uwadze wierność i stateczność mieszczan, potwierdził w r. 1494 wszelkie prawa i nadania. Zamek, bardzo starożytnego pochodzenia, wznoszący się na pagórku za miastem, został na początku 18 wieku przez Karola XII kr. swedzkiego zrujnowany, tak że z niego tylko szczątki pozostały. 2.) **D.** z Bobrownikami małemi, wieś, pow. tarnowski, o 10 kil. na płn. zach. od Tarnowa, o 7 kil. na płd. wschód od st. p. w Radłowie. Parafia rz. kat. w Jurkowie. Dm. 102, mk. 663 (319 m. 344 k.); z tego przypada na Dobczyce 23 dm., 146 mk.

Dobczyn, wś. i folw., pow. radzymiński, gm. Radzymin, par. Klembow. R. 1827 było tu 14 dm. i 108 mk. Folw. Dobczyn od Warszawy w. 28, od Radzymina w. 7, od Wołomina w. 6, od rzeki Buga w. 14. Rozl. wynosi m. 437 a mianowicie: grunta i ogrody m. 198, łąk m. 37, pastwisk m. 11, wody m. 1, lasu m. 57, zarośli m. 87, nieużytki i place m. 46. Bud. drewn. 9. Rzeka Rządza i droga żel. przechodzi przez grunta folwarczne. Folw. powyższy w r. 1872 oddzielony od dóbr Kraszew.

Dobczyn, jezioro, pow. suwalski. Leży na północ od jez. Wigry, między wsiami Różówka i Żebrówka, przy drodze bitej z Suwałk do Sejn. Brzegi nizkie, bezleśne.

Dobczyn, domin., pow. śremski, 1285 morg. rozl., 5 dm., 126 mk., wszyscy kat., 69 analf. Stac. poczt. Dolsk (Dolzig) o 8 kil., stac. kol. żel. Chocicza (Falkstaedt) o 10 kil. Właściciel Chulewicz, poprzednio Jackowski.

Dobejki, 1.) mko w pow. wiłkomierskim, nad rz. Oknistą, o 60 w. od Wiłkomierza, przy trakcie prywatnym z Wiżun i Uszpola do Wiłkomierza. Ma paraf. kościół katol. ś. Jana, 1660 r. wzniesiony z drzewa przez obyw. Jó-

zefa Kuszelewskiego. Na cmentarzu kaplica. Parafia katol. dekanatu uciańskiego: dusz 3919. R. 1771 niejaki Huszcza fundował tu cerkiew. Mko i wś. D. należały niegdyś do Sterkańc i Surwiliszek, dziś uwłaszczone. W mku D. jest 275 mk. Mieści się tu zarząd gminy wiejskiej, liczącej dusz 1660. 2.) **D.**, wś., pow. rossieński, par. Szydłów, *F. S.*

Dobelsberg (niem.), rz., dopływ Wenty w kurlandzkiej parafi Frauenburg.

Doben (niem.), ob. *Doba.*

Dober (niem.), niegdyś *Dobra* i *Dobrów*, wś, pow. żegański, par. Eisenberg. *F. S.*

Doberau (niem.), ob. *Dobre.*

Dobergast (niem.), w XII w. *Dobrogostowo*, wś, pow. strzeliński na Szląsku pruskim, par. Danchwitz. *F. S.*

Doberluk, ob. *Bledzew.*

Doberschau (niem.), ob. *Dobrusz.*

Doberschau (niem.), w XIV w. *Dobroszyn*, wś i dobra, pow. złotoryjski na Szląsku pruskim, par. Hajnów. *F. S.*

Doberschuetz (niem.), ob. *Dobroszicy* i *Dobraszecy.*

Doberschützke Mühle (niem.), ob. *Złotowo.*

Dobersdorf (niem.), 1.) wś i dobra, pow. głupczycki, par. Roben, o 10 kil. od Głupczyc, na stokach morawskich wzgórzy. Dobra mają 857 m. rozl., wś 51 osad, 1323 m. rozl., 2 młyny wodne, wiatrak, katol. kościół filialny i szkołę. 2.) **D.**, ob. *Dobierzów.* *F. S.*

Doberstein (niem.), ob. *Dobrzyniewo.*

Dobertowitz (niem.), ob. *Dobiertowice.*

Doberwitz (niem.), w XIV w. *Dobrowice*, wś., pow. głogowski, par. katol. Brieg, nad Odrą. *F. S.*

Dobiacz, 1.) osada, pow. olesiński, należy do Krzyżańcowic. 2.) **D.**, karczma, pow. olesiński, należy do Wysokiej. *F. S.*

Dobie, wieś uwłaszczona od dóbr uciańskich, pow. wiłkomierski, par. uciańska.

Dobiec, wś i folw. rząd. nad rz. Iłżanką, pow. iłżecki, gm. Miechów, par. Odechów. Ma 7 dm., 51 mk., 1345 m. ziemi folw., 109 m. włośc.

Dobiecin, 1.) folw., pow. grójecki, gm. Błędów, par. Mogielnica. Folw. D. od Warszawy w. 60, od Grójca w. 21, od Mogielnicy w. 1, od Rudy Guzowskiej w. 35, od rz. Pilicy w. 7. Rozl. wynosi m. 415 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 356, lasu m. 56, nieużytki i place m. 3. Płodozmian zaprowadzony 15-o polowy. Bud. mur. 1, drewn. 6. Folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Miechowice. 2.) **D.**, wś, pow. grójecki, gm. Czersk, par. Sobików. 3.) **D.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Bogdanów. W 1827 r. było tu 14 dm. i 100 mk. *Br. Ch.*, *A. P.*

Dobieczyn, ob. *Dobieszyn.*

Dobiegała, wś, pow. błoński, gm. i par, Radziejowice. R. 1827 było tu 4 dm. i 24 mieszk.

Dobiegniewo, wś, pow. włocławski, gm. Dobiegniewo, par. Wistka. R. 1827 było tu 36 dm. i 281 mk. Odl. od Włocławka 18 w. Gmina D. należy do s. gm, okr. II w os. Kowal, st. poczt. we Włocławku. W gminie istnieją: 4 młyny, 1 wiatrak, 1 olejarnia, 1 szkoła element., 1 kantorat, 3520 mk. Obszar gruntów dworskich wynosi 3693 morgów. *Br. Ch.*

Dobiegniewo, ob. *Woldenberg.*

Dobiejewo, wieś, pow. wągrowiecki, 24 dm., 174 mk., 6 ew., 168 kat.; 62 analf. Stac. poczt. w Łopiennie o 8 kil., stac. kol. żel. Gniezno o 30 kil. *M. St.*

Dobiercice (niem.), *Wilmsdorf*, dobra i wś, pow. kluczborski, par. Byczyna, o pół mili od Kluczborka. Dobra dzielą się na folw. D. (1200 m. rozl.), folw. Chudoba (710 m.) i folw. Neu-Ohlen (835 m.). Wś ma 21 osad, 450 m. rozl., kopalnie rudy żelaznej, wypalanej w Bankau, kościół ewang. paraf. i szkołę. Dobra D. należały do Parusowic przed r. 1840.

Dobiertowice (niem.), *Dobertowitz*, wś, pow. mielicki, w księstwie strabórskiem, par. katol. Powidzko. *F. S.*

Dobierzów (niem.), *Dobersdorf*, w XVI w. *Dobieszowice*, wś i dobra, pow. prądnicki, par. Twardawa, o 2 mile na wschód od Górnej Głogowy. Dobra D z folw. Małkowice mają 1400 m. rozl. i gorzelnię. Wś z częścią kolonii Małkowice ma 71 osad, 2689 m. rozl. i szkołę.

Dobierzyn, wś, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Lubraniec. R. 1827 było tu 6 dm. i 42 mk. *Br. Ch.*

Dobiesławice, wś, pow. pińczowski, gm. Dobiesławice, par. Rachwałowice, leży na lewo od traktu z Koszyc do Korczyna, poczta w Koszycach. Posiada sąd gminny okr. IV, szkołę gminną. R. 1827 było tu 22 dm. i 194 mk. Wykopano tu 1836 zbiór starych monet polskich i węgierskich z XI w. D. były niegdyś własnością Sapiehów, obecnie Górskiego. Folw. D. tworzył dobra z wsiami D., Stradlice, Wojciechów, Sądziszowice, Kaczkowice, Zysławice, Prokocice, Draszowice i Donatkowice; od Kielc w. 70, od Pińczowa w. 33, od Działoszyc w. 14. od Koszyc w. 3, od Nowego-Miasta Korczyna w. 14, od Zawiercia w. 91, od rzeki Wisły w. 6. Rozl. folw. wynosi m. 269 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 212, łąk m. 38, nieużytki i place m. 9. Płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 4, drewn. 8. Folw. powyższy w r. 1874 oddzielony z innemi z podziału dóbr głównych Dobiesławic. Wieś Dobiesławice osad 24, gruntu m. 232; wś Stradlice osad 35, gruntu m. 445; wś Wojciechów osad 4, gruntu m. 495; wś Sońdziszowice osad 52,

gruntu m. 628; wś Kaczkowice osad 17, gruntu m. 232; wś Zysławice osad 25, gruntu m. 401; wś Prokocice osad 23, gruntu m. 290; wś Draszowice osad 11, gruntu m. 121; wś. Donatkowice osad 8, gruntu m. 36. Gmina Dobiesławice należy do s. gm. okr. IV i ma 3428 mk. *Br, Ch., A. Pal.*

Dobiesławice, domin., pow. inowrocławski, 1306 mrg. rozl., 7 dm., 118 mk., 19 ew., 99 kat., 49 analf. Stac. poczt. i kol. żel. Inowrocław o 9 kil., własność Gąsiorowskiego.

Dobiesławy. Kętrzyński przytacza tę nomenklaturę w pow. człuchowskim.

Dobiesz, wś i folw., pow. grójecki, gm. Kąty, par. Sobików. R. 1827 było tu 11 dm. i 94 mk. Folw. D. z nomenklaturą Dobieszek i wsią D., od Warszawy w. 29, od Góry Kalwaryi w. 10. od Piaseczna w. 9. od drogi bitej w. 4, od rzeki Wisły w. 10. Rozl. wynosi m. 816, a mianowicie grunta orne i ogrody m. 458, łąk m. 41, pastwisk m. 131, lasu m. 113, zarośli m. 45, nieużytki i place m. 28. Bud. mur. 3, drewn. 12. Gorzelnia. Nomenklatura Dobieszek ma rozległości m. 360. Wieś Dobiesz osad 18, gruntu m. 85.

Dobieszczyzna, niem. *Langenfeld*, wieś, pow. pleszewski, 29 dm., 268 mk., 146 ew., 122 kat., 125 analf. Stac. poczt. Robaków na granicy Król. Polskiego; st. kol. żel. najbliższa Jarocin. *M. St.*

Dobieszek, ob. *Dobiesz.*

Dobieszew, ob. *Dobieszewo.*

Dobieszewice, domin., pow. mogilnicki; 2 miejsc. 1) D.; 2) Dobieszewiczki, folw.; 2429 morg. rozl.; 12 dm.; 214 mk.. 50 ew., 164 kat., 99 analf. Stac. poczt. w Pakości o 6 kil.; st. kol. żel. Broniewice (Amsee) o 5 kil. Właściciel Jan Arndt, Polak. *M. St.*

Dobieszewko, domin., pow. szubiński; 1652 morg. rozl.; 7 dm., 104 mk., 28 ew., 76 kat., 59 analf. Stac. poczt. w Gołańczy o 5 kil. Właścicielem obecnym jest Rafalski. Poprzednio D. należało do posła Kantaka Kaźmierza, który okolicę zbadał pod względem archeologicznym i bogate wykopaliska przekazał Tow. Przyj. Nauk Poznańskiemu. Odkryto mianowicie na obszernem cmentarzysku groby płaskie, otoczone kamieniami, wykopano mnóstwo urn, naczynia na nóżkach, zabawki, małe dwojaczki, które, zakopane na granicy pól, strzedz miały od zarazy; przedmioty kamienne i brązowe: haczyki do wędek, ostrza do strzał, brzytwę. Opis tego cmentarzyska, zajmującego 200 m. rozl., podał *Tyg. ill.* 1864 Nr. 262.

Dobieszowo, domin., pow. szubiński, 1963 morg. rozl.; 11 dm.; 163 mk.; 1 ew., 162 kat., 82 analf. Stac. poczt. w Gołańczy o 8 kil., st. kol. żel. Nakło o 24 kil. Właścicielką jest obecnie p. Radzimińska Jadwiga; poprzednio D. należało do Karłowskiego. *M. St.*

Dobieszków, wieś, pow. brzeziński, gm. Dobra, par. Łagiewniki, ma 33 włóki rozl., w tem kilka włók lasu i zagajników; mieszkańców około 160. Grunt przeważnie falisty, przytem bardzo urodzajny. Ma 2 jeziora, wielce w rybę obfitujące, połączone rzeczką. Nad jednem wznosi się fabryka krochmalu „Mieczków", istniejąca od 1879 r. Przy drugiem znajduje się młyn wodny. O wiorstę od młyna leży cegielnia. Ogród, dosyć obszerny, posiada wszelkie gatunki owoców. Szkółka ludowa jednoklasowa, do której nikt nie uczęszcza. D. oddalony od Łodzi i Brzezin o 2 mile, od Strykowa o 4 wiorsty. Należy do parafii Łagiewnik, słynącej kościołem i znajdującym się tu cudownym obrazem św. Antoniego. Własność p. Jana Mieczkowskiego. Wś ma 21 osad, 111 m. gruntu. R. 1827 było 19 dm., 171 mk. *W. F.*

Dobieszowe, *Dobieszowy*, niem. *Dobischau*, wś i dobra, pow. kozielski, par. Ucisków, niedaleko szosy kozielsko-głupczyckiej. Dobra mają 1656 m. rozl., wś 28 osad, 405 m. rozl.

Dobieszowice, wś i folw. nad rz. Brynicą, pow. będziński, gm. Ożarowice, par. Siemonia. W roku 1827 było tu 73 dm. i 458 mk.; obecnie liczy 75 dm. Jest tu gorzelnia i młyn wodny. D. leżą w pobliżu granicy pruskiej i mają 564 mk. Dobra D. składały się z folw. D., Wymysłów, osady wieczystoczynszowej Piask, i wsi: D., Wesoła, Wymysłów i Niebyła. Podług opisu z r. 1866 rozległość folwarczna wynosi m. 1091 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 474, łąk 127, pastwisk 70, lasu i zarośli m. 382, nieużytki i place m. 38. Wieś D. osad 50, gruntu m. 487; wś Wesoła osad 6, gruntu m. 37; wś Wymysłów osad 24, gruntu m. 146; osada Niebyła gruntu m. 11.

Dobieszowice, ob. *Dobierzów.*

Dobieszowy, ob. *Dobieszowe.*

Dobieszyn, *Dobieczyn*, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Bobrowniki, par. Głowaczów, o 26 w. od Kozienic. Ma 20 dm., 134 mk., 542 m. ziemi włośc.

Dobieszyn, wś, pow. krośnieński, o 7 kil. na zach. od Krosna, a 3 kil. na płd. wsch. od st. p. i parafi rzym. kat. w Jedliczu. Dm. 70, mk. 423. Obszar dworski posiada roli ornej 7; włościanie roli orn. 577, łąk i ogrodów 91, pastwisk 125, lasu 26 morg. Kasa pożycz. gm. z kap. 360 złr. Własność Emmy Stojowskiej. *Lu. Dz.*

Dobieszyn, ob. *Dobieżyn.*

Dobieszyno, niem. *Dübsow*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Dobieżyn, *Dobieszyn*, wieś i dwa folwarki, pow. bukowski, jeden folw. 915 morg. rozl., drugi 524 morg.; 58 dm.; 496 mk., 55 ew., 441 kat., 140 analf. Stac. poczt. i kol. żel.

Buk o 3 kil. Niegdyś D. był własnością kościoła w Granowie. *M. St.*

Dobikinia albo *Pury*, st. dr. żel. Koszedary-Libawa, na przestrzeni Radziwiliszki-Możejki, między Popielanami a Wieksznią, o 24 w. od Możejków, w pow. szawelskim.

Dobikinia, rz., dopływ Wenty z prawej strony, ma źródło na półn. od m. Krupie, mija Okmiany, a ujście ma przy dworze Doubiszki. Jej dopływy z lewej: Swiętupa, Gulbińce, Progalwis, a z prawej Okmiana.

Dobikinie, 1.) dobra, pow. szawelski, par. okmiańska, o 3 w. od Okmian, przy szosie do Wiekszń, własność Merekilewiczów. 2.) **D.**, okolica szlach., pow. szawelski, par. okmiańska, 8 włók rozl., z tego 7 włók należy do Apolinarego Butkowicza, 1 włóka do Staniewicza. 3.) **D.** *Wielkie*, dobra, pow. szawelski, par. okmiańska, o parę wiorst od Okmian, przy wielkim trakcie z Rygi, 100 włók rozl.; dziedzic Harasym Sawin, który 1865 r. nabył je od marsz. Przeciszewskiego. Dawniej własność Grużewskich. Do D. należy folw. Kontejki, o milę od dworu. Wszystkie zabudowania murowane. *J. Godlew.*

Dobila, *Dobile*, *Dobilia*, wś, pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Pokojnie. Odl. od Maryampola 55 w., liczy 23 dm., 231 mk. R. 1827 było tu 16 dm. i 153 mk.

Dobile, *Dobiły*, wś rząd. pow. trocki, 1 okr. adm., o 7 w. od Trok, 4 dm., 80 mk. (1866).

Dobinty, wś rząd., przy uroczysku anglenickiem, pow. trocki, 2 okr. adm., o 21 w. od Żyżmor, 7 dm., 122 mk. (1866).

Dobischau (niem.), ob. *Dobieszowe*.

Dobishain (niem.), ob. *Średnik*.

Dobiszki, 1.) wś, pow. władysławowski, gm. Giełgudyszki, par. Szaki. Odl. od Maryampola 28 w. R. 1827 liczyła 6 dm. i 64 mk., obecnie 7 dm. i 76 mk. 2.) **D.**, wś nad Sesarką, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Syntowty. Odl. od Maryampola 24 w. R. 1827 liczyły 20 dm., 176 mk.; obecnie 21 dm., 190 mk. *Br. Ch.*

Dobiszki, zaśc. pryw., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 4, dm. 1 (1866).

Dobkajcie, 1.) okolica szlach., pow. rossieński, par. Szydłów. 2.) **D.**, okolica szlach., pow. rossieński, par. Betygoła.

Dobken (niem.), ob. *Dobki*.

Dobki 1.) *stare*, wś szlach. nad rz. Orz, i *D. nowe*, wś, pow. ostrołęcki, gm. Piski, par. Czerwin. R. 1827 D. stare liczyły 6 dm., 45 mk. a D.-nowe 4 dm., 18 mk. Jestto gniazdo Dobkowskich. 2.) **D.**, folw., pow. mazowiecki, gm. Stelmachowo, par. Tykocin. Folw. D. z wsią Sanniki dobkowskie podług opisu z r. 1866 ma rozległości m. 536 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 215, łąk m. 153, pastwisk m. 103, lasu m. 57, nieużytki i place m. 8. Wieś Sanniki dobkowskie osad 6, gruntu m. 102. Por. *Jabłoń*. 3.) **D.**, wś, powszczuczyński, gm. i par. Lachowo. 4.) **D.**, folw., pow. ostrowski, gm. Szulborze Koty, par. Czyżewo, należy do dóbr Gostków, tuż obok linii kol. żel. warsz.-peter., własność Małowieskiego. 5.) **D.**, wś, pow. sochaczewski, gm. Iłów, par. Brzozów. W r. 1827 było tu 6 dm., 50 mk. *Br. Ch.*

Dobki, niem. *Dobken*, *Dopken*, wś, pow. olecki, st. p. Margrabowa.

Dobkiszki, 1.) wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Giże. Odl. od Maryampola 8 w. Liczy 4 dm. i 59 mk. 2.) **D.**, folw., pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Mirosław. Odl. od Kalwaryi 42 w., liczą 11 dm., 77 mk. Dobra D., niegdyś królewskie, stanowią donacyą generał-majora Szatowa od r. 1837; składają się z folwarku D., Iwanków i Arciszkany, tudzież wsi Iwanków, Ławkintany, Warnogiry i Zyzany. Rozl. powierzchni dworskiej 1844 r. wynosiła m. 1609 a mianowicie: fol. Dobkiszki m. 751, folw. Iwanków m. 452, fol. Arciszkany m. 405; wieś Iwanków m. 868, wieś Ławkintany m. 1344, wś Warnogiry m. 1138, wś Zyzany m. 836.

Dobkiszki, 1.) wś, pow. rossieński, par. Taurogi. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. girtakolska.

Dobków, wś, pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Kwiatkowice.

Dobkowice, niem. *Duckwitz*, wś i folw., pow. wrocławski, par. Wierzbice (Wirrwitz), do r. 1810 własność zakładu św. Katarzyny we Wrocławiu. *F. S.*

Dobkowo, w starych dokumentach *Dobkow*, *Dobckow*, *Dobekowo* zwane, była wieś kiedyś w pow. starogrodzkim, blisko Spęgawy i Stanisławia położona. R. 1260 podarował ją Sambor II cystersom w Pogutkach, aby młyn swój na Spęgawie tem wygodniej posiadać i naprawiać mogli. R. 1305 opat Henryk z Hadersleben wydał Dobkowy gospodarzom w Stanisławiu za 1 wiardunek i po 3 korce czworakiego zboża od włóki. Czynsz ten mieli płacić do brata przełożonego nad młynem spęgawskim, któremu zastrzegł opat łąk i siana dosyć na utrzymanie żywego inwentarza. R. 1315 tenże opat kupił dwie włóki przy Dobkowie i młynie spęgawskim za 20 grzywien od Prusaka Lemko. R. 1317 zrzekł się sołtys ze Stanisławia dzierżawy Dobkowa, którą miał za 7 grzywien toruńskich rocznie już od 12 lat. R. 1320 rozstrzygnął komtur gniewski Henryk spór o granice Dobkowa między Jesco ze Stanisławia (Stoslow) a klasztorem na korzyść zakonników. R. 1478 osadził Piotr z Bielczyc gospodarzów na D. po wojnach Polaków z krzyżakami, „zważywszy, że po ogólnej klęsce wojen domowych, które nie-

dawno, według sprawiedliwego dopuszczenia Bożego Prusami wstrząsnęły, dobro nasze Dobkowo koło Spęgawy przez długi czas bez mieszkań spustoszałe, spalone i bez uprawy leżało, dlaczego ztąd przez całe 25 lat i więcej żadnego nie mieliśmy pożytku". Między osadnikami byli: Jerzy Tiele, Piotr Katze, Bartusz Decker. Od włóki dawali 2 grzywny 3 skójce zwyczajnej lżejszej monety pruskiej i 6 kurcząt do kuchni. Od robocizn prócz regularnego czyszczenia Spęgawy i utrzymywania mostu uwolnił ich klasztor. R. 1745 opat Leski puścił obie wsie (Dobkowo i Spęgawy), dobrze zasiane i obrobione, Michałowi Kluczowi na 3 lata za czynszem rocznym 700 zł. i 15 złp. pogłównego. R. 1757 wziął Spęgawy i Dobkowo w dzierżawę Jan Bakier na 3 lata za 800 złp. czynszu. R. 1760 przedłużono mu dzierżawę za 1000 złp. na nowe 3 lata. W podobny sposób trzymał Bakier obie te wsie w r. 1774. Po sekularyzacyi dóbr, D. więcej nie zachodzi; zaniechano tę wieś a ziemię przyłączono do pobliskich Spęgaw, z któremi już poprzednio była połączona. Porównaj ks. Kujot „Opactwo peplińskie", str. 358—360. *Ks. F.*

Dobkowszczyzna, por. *Byszów*.

Doblena, po łotewsku *Dohbele*, po niem. *Doblen*, mko w pow. dobleńskim, gub kurlandzkiej, o mil 4 od Mitawy ku stronie zachodniej, przy drodze prowadzącej do Połągi, na prawym brzegu rz. Berzy, w położeniu malowniczem, przyozdobionem wspaniałą ruiną starodawnego dobleńskiego zamku, otoczonego dotąd resztkami wałów i fos a okrążonego przepysznemi zaroślami. Nazwę tej miejscowości spotykamy już w dokumencie dzielczym, dokonanym w r. 1254 pomiędzy arcybiskupem ryskim i mistrzem prow. inflanckiego zakonu. Sam zaś zamek, w dokumentach łacińskich nazywany Dubelone, dopiero 80 lat później w r. 1334 założony został przez dzielnego i czynnego mistrza prow. Eberharda de Monheim, ale nie w r. 1263 i nie przez mistrza Burharda de Hornhusen, jak błędnie za przestarzałym Arndtem powtarza Siemienow, gdyż B. Hornhusen już w r. 1260 był poległ w bitwie nad Durbą, przeciw Mendogowi w. ks. litewskiemu wydanej. Zresztą w r. 1263 stał jeszcze na temże miejscu dawny gród Semigallów, dopiero w r. 1289 przez inflanckich krzyżaków zniesiony. Resztki warownego zamku, jaki tu w lat 45 później zbudowali krzyżacy, osadzając w nim osobnego komtura, dowodzą dotąd jak niezwyciężoną na owe czasy była ta warownia, na której zdobycie tylekroć się daremnie kusiły liczne zastępy tak potężnych w owym czasie Litwinów. To też i historya tego zamku i jego obrońców w ciągu długich dwóch wieków nic nam nie przedstawia ciekawego oprócz zawsze szczęśliwego odparcia nieprzyjaciół; aż nakoniec, już w nowszej epoce Kurlandyi, w nowszą przechodzi fazę, wraz z ostatnim tegoż zamku komturem, zwanym powszechnie Thiessem von der Recke. Ten rywal Gotarda Kettlera, co jednocześnie z nim dobijał się o miejsce prowincyonalnego mistrza zakonu inflanckiego, wymógł na Kettlerze, że ten, w przypadku otrzymania od króla polskiego Zygmunta Augusta wszystkich ziem zakonnych na prawie lenno-wieczystem, obiecał mu wyrobić prawa dziedziczne na zamek dobleński z przyległościami. Że zaś, jak wiadomo, nie wszystkie ziemie byłego zakonu inflanckiego ale tylko sama Kurlandya przez króla Zygmunta Augusta Kettlerowi nadaną została, więc nie czuł się on obowiązanym ustępować komturowi warownego zamku dobleńskiego, do którego w owym czasie należały dobra: Hofcumberge, Aucen, Grenchof i Neuenburg. Ten zaś, ufając mocy obronnego zamku, ani myślał o poddaniu się władzy książęcej Kettlera i przez lat kilka utrzymywał się stale w posiadaniu onego, aż nakoniec, gdy się za granicę starał wymknąć, ujęty został w niewolę przez księcia Kurlandyi. Ugodę z nim w więzieniu zawartą, jako przymuszoną, odwołał uroczyście, i dopiero w d. 18 lutego 1576 przyszło do trwałej zgody pomiędzy nim a księciem Kettlerem, pod tym wszakże warunkiem, że książę mu ustąpi wszystkich dóbr neyenburskich (die Neuenburgschen Güter), które i dotąd pozostają w dziedzicznej posiadłości rodu v. d. Recke. Przytem hardy ten komtur zdołał sobie wyrobić takie stanowisko, że jedynie od króla polskiego, a nie od księcia kurlandzkiego, miał być nadal zależnym. Za to sam zamek dobleński przechodzi teraz ostatecznie w posiadanie książąt kurlandzkich, którzy na miejsce dawnych komturów osadzają tam tak zwanych hauptmanów, a ci, skutkiem ustawy przez komisarzy rzplitej polskiej w r. 1617 wydanej, otrzymują zwierzchnictwo sądowe nad całym powiatem dobleńskim. Trzy lata później król szwedzki Gustaw Adolf, po zajęciu Mitawy i Bowska, zawładnął i dobleńską, wówczas słabo bronioną warownią. Odtąd przechodziła ona kilkakrotnie to do Polaków, to znowu do Szwedów, i jakkolwiek niemało ucierpiała w czasie groźnej wojny północnej, wszelako przez niczyje wojska zburzona nie była a tylko skutkiem zaniedbania i dobrowolnego opuszczenia została nakoniec ową malowniczą ruiną, jaką dziś w niej podziwiamy. Ostatnim zamieszkującym ją hauptmanem był Krzysztof Jerzy Offenberg, który umarł w roku 1730. Naprzeciw ruin tego niegdyś tak mocno warownego i starodawnego zamku leży nowożytna Villa Todleben, zaledwie w r. 1855 wzniesiona a obecnie do bra-

towej znanego generał-gubernatora wileńskiego F. E. Todlebena należąca. Opodal zaś rozciąga się schludne miasteczko Doblen, około 300 mk. liczące. Zdobi je szpital w roku 1711 przez K. J. Offenberga założony, apteka, kilka sklepów i austeryj, tudzież dwa kościoły protestanckie, z których jeden jest obsługiwanym przez znakomitego i powszechnie cenionego lingwistę, pastora Augusta Bilensteina, wieloletniego prezesa baltyckiego łotewsko - literackiego towarzystwa. *Powiat Dobleński*, (Doblenscher Kreis) w średniej części Kurlandyi, w dorzeczu rzeki Aa położony, ma powierzchni mil kwadratowych 55. Okolica przeważnie równa i płaska z wyjątkiem wszelako części południowej powiatu, gdzie, mianowicie ku granicy Żmujdzi, często kroć się napotykają wzgórza i wyniosłości. Z wyjątkiem tej wyżej położonej strony, cała powierzchnia powiatu dobleńskiego należy do równiny mitawskiej, niemającej, na znacznej przestrzeni 42 mil kwadratowych, ani jednego punktu, coby się wyżej niż sto stóp nad powierzchnię morza podnosił. Mitawa, leżąca w samym środku powiatu, wznosi się po nad zwierciadło morskie zaledwie o stóp 15. Głównym strumieniem powiatu jest rzeka Aa (kurońska), po której żeglują duże parowce od Mitawy do morza, w górnym zaś jej biegu chodzą tylko tratwy i mniejsze statki. W ciągu lat 5-ciu (od r. 1875 — 1880) w powiecie dobleńskim rzeką Aa przeszło statków 1509 z towarem na 3,864,250 rubli. Lasu zaś w ciągu pięciu lat ostatnich po tejże rzece spławiono około 65,000 sążni kubicznych, co w przecięciu stanowi corocznie sążni kub. 13,000. Z dopływów prawego brzegu rzeki Aa w pow. dobleńskim najznaczniejszemi są Ekawa i Musza, z lewego zaś: Wirczówka, Platonia, tudzież Szwiteń, zasilana wpadającemi doń Tarwedą, Aucą i Berzą. Jezior znaczniejszych nie posiada wcale powiat dobleński. Napotykamy w nim same małe jeziorka i stawy, w północnej zaś części jego mieszczą się błota rozległe a około nich znaczne kopalnie torfu. W tejże północnej części powiatu, obfitującej w lasy, grunt lekki, piaszczysty, a częścią błotnisty, przeciwnie zaś w bezleśnej południowej części grunt żyzny pszenno - jęczmienny. Obszary leśne zajmują około 80 tysięcy dziesięcin, czyli 28 $^1/_4$ $^0/_0$ powierzchni całego powiatu. R. 1879 ilość mieszk. płci obojga w pow. dobleńskim wynosiła 82,535 dusz, a więc w przecięciu na 1 milę kwadratową mieszk. 1507; po odrachowaniu zaś błot i obszarów leśnych przypadłoby oczywiście około 2,000 mieszk. na każdą milę kwadratową. Powiat dobleński przeważnie zamieszkują łotysze wyznania protestanckiego. Wiadomości statystyczne na rok 1879 oznaczają liczbę łotyszów na 54,777, niemców na 16,700, żydów na 6,242, polaków na 3,148, rosyan na 2,975, a litwinów na 693 płci obojga. Powiat dobleński tworzą 4 parafie (Kirchspiele), a mianowicie: mitawska, dobleńska, grenchofska i zessawska. Z nich dobleńska i mitawska posiadają rzymsko-katolickie kościoły w Liwenberzie i Mitawie. Oba należą do dekanatu kurlandzkiego, dyecezyi żmudzkiej. Kiedy w katolickiej części Kurlandyi, w dekanacie semigalskim, pow. iłukszteńskim, ludność łotewska więcej się skupia i tworzy małe wioseczki, to przeciwnie w pow. dobleńskim, zamieszkiwanym przeważnie przez łotyszów-protestantów, wiosek wcale nie napotykamy. Łotysze tutejsi żyją rodzinami, odosobieni jedni od drugich, zwykle w dolinach, nad brzegami jezior i strumieni. Ztąd też na jeden powiat dobleński przypada nadzwyczajna ilość wsi, bo aż 3,065. Gospodarstwo płodozmienne, nie tylko u większych właścicieli ziemskich, ale nawet u włościan-łotyszów, niemal wszędzie jest w użyciu, jakkolwiek przed laty dwudziestu zaledwie 35 $^0/_0$ był zarzucił system trzypolowy. W stosunku do innych powiatów Kurlandyi dużo tu uprawiają pszenicy. R. 1879 w pow. dobleńskim zebrano przeszło 150,000 purów pszenicy, około 300,000 p. żyta, 250,000 p. jęczmienia i 190,000 p. owsa. Że zaś na konsumcyą i na wyroby gorzelniane wychodzi rocznie około 20,000 p. zboża i około 5,000 p. kartofli; pozostaje przeto znaczna ilość ziarna na eksportacyą. Ogrodnictwo, głównie w okolicy Mitawy, rozwinięte na większą skalę. Uprawa lnu i konopi drugorzędne tu zajmuje miejsce i pod tym względem nie idzie w zawody z powiatem bowskim, sławnym z uprawy lnu. Hodowla bydła w pełnym rozkwicie. Cenne o niej wskazówki podają „Statistische Jahrbücher für Kurland.“ Siana zbiór nader obfity, przewyższający znacznie potrzeby miejscowe; zbierają go bowiem w przecięciu do 8.000,000 pudów corocznie. Fabryk w pow. dobl. liczą do 70, z których sama Mitawa posiada przeszło 30; między innemi i powszechnie sławioną parową fabrykę czekolady, odznaczanej licznemi medalami na wystawach europejskich. Handel, z powodu wodnej komunikacyi z Rygą, tudzież kolei żelaznych rysko-mitawskiej i libawskiej, bardzo rozwinięty. Znaczniejsze jarmarki doroczne istnieją tylko w Mitawie: od czwartku po Narodz. N. P. Maryi (vet. st.) do soboty wiecz. i od czwartku po św. Michale (v. s.) również trzydniowy, oraz w Doblenie dwa jednodniowe, przypadające 24 kwietnia i 16 października (v. s.). Czasem kontraktów w Mitawie jest św. Jan Chrz. (v. s.), w której to porze Mitawa przez parę tygodni niezwykłym się odznacza ruchem. (Bienenstamm, Stuckenberg, Siemienow, Pol, Statistische Jahrbücher für Kurland, o ile te

drukiem są ogłoszone, tudzież materyały rękopiśmienne kurlandzkiego statystycznego komitetu). *G. M.*

Dobo, ob. *Dubowica.*

Dobośna, rz., prawy dopływ Dniepru, bierze początek w północ. wschod. stronie pow. bobrujskiego, w okol. wsi Itol, nieopodal gub. mohilewskiej, przepływa w kierunku od północy na połud. z małemi przerwami granicą pow. rohaczewskiego aż do miasteczka Kazimirowa vel Kazimierzowa, tu zwraca się na wschód do gub. mohilewskiej i poniżej Sołonej wpada do Dniepru; w porze wiosennej spławia się tu drzewo na „niż." *A. Jel.*

Dobośnia, inaczej *Żylicze*, dobra w pow. bobrujskim (i rohaczewskim), niedaleko granicy gub. mohilewskiej, o 36 w. od Rohaczewa, własność dawna rodziny Bułhaków h. Syrokomla. Na początku b. w. jeden z dziedziców, uwiedziony manią budowania, wzniósł tu z niesłychanym przepychem pałac o stu pokojach, trzymał liczną kapelę i gromadził dzieła sztuki. Do dziś dnia ten pomnik stoi i utrzymuje się w całości przez następców. Przed 30 laty istniała tu pierwsza i jedyna na znaczną skalę cukrownia, a cukier Bułhaka znany był powszechnie. Teraz dobra mają około 1000 morg. obszaru, nie wzbudzając niczem ważnem uwagi tylko pałacem, który jest godzien widzenia, zawiera bowiem różne zbiory, archiwum i stare książki. N. Orda zamieścił D. w swoim Albumie. Była w D. kapl. katol. parafii Bobrujsk. Jest też tu zarząd gminy, liczącej 1154 dusz. *Al. Jel.*

Dobowo, niem. *Dobawen* i *Dubawen*, wś, pow. gołdapski, st. p. Szittkehmen.

Dobowskie jezioro, niem. *Dobawer See*, w pow. gołdapskim na Mazurach pruskich, blisko jez. wisztynieckiego.

Dobra, 1.) przedtem mko, dziś osada w pow. tureckim; gm. i paraf. Dobra. To niegdyś miasteczko leży nad strumieniem zwanym Teleszyna, o 42 w. od Kalisza, o 10 w. od Turku, o 40 w. od Kutna, o 10 w. od rz. Warty, ma ludności w ogóle 4,526, męż. 2,162 a kob. 2,364. Ludność żydowska o wiele tu przenosi chrześcian, gdyż ostatnich jest tylko 2,000, żydów zaś 2,526. R. 1827 było 198 dm., 2,096 mk., a r. 1860 dm. 190, mk. 2,380. Domów murowanych w 1880 r. 8, drewnianych 214, sklepów sukna 2, korzennych 40, żelaz. 2; handel prowadzi się różnego rodzaju zbożem, wełną, rzepakiem, i t. d. za sumę 250,000 rs. rocznie. Przechodzi tędy szosa z Turku do Warty. Jest tu st. pocztowa, urząd gm., apteka, szkoła elementarna, dom modlitwy starozakonnych, fabryk oleju 4, ślusarzy 1, kowali 2, gwoździarzy 3, siodlarzy 2, kołodziei 2, farbiarzy 3, piekarzy 7, rzeźników 6, powroźników 2, krawców 18, czapników 8, szewców 24, handlarzy trzodą 4, kominiarzy 1, akuszerka 1, felczerów 2, stolarzy 6, kuśnierzy 5, bednarzy 4, blacharzy 1, mularzy 3, cieśli 4, szklarzy 3, wiatraków 9. Osada zajmuje gruntu 700 mor. n. p., i takowy należy do mieszczan, którzy trzymają koni 50, bydła 220, trzody 150 i kóz 8. W r. 1625 i 1708 grasowało w Dobry morowe powietrze. D. założona została jako miasto, na prawie niemieckiem, 1583 r., na gruntach wsi Zamysłowa. Kościół rzymsko-katol. murowany istniał już podczas wizyty Jana de Lasco pod tytułem Narodz. N. M. Panny. Oprócz tego jest tu kapl. rzymsko-katol. św. Barbary, modrzewiowa, w XV wieku przez Katarzynę Grabską, kaszt. spicimirską, wdowę po Janie z Grabi wybudowana, w r. zaś 1750 przez Eufrozynę Mączyńską, kasztel. spicimirską przebudowana. Kościół często podlegał pożarom; czasów dokładnych wizyty nie podają. Ostatni pożar datuje się około połowy ubiegłego wieku. Zaraz po tym wypadku, częścią kosztem Ignacego Gałeckiego staros. bydgos. dziedzica dóbr, częścią ks. Dominika Wartskiego proboszcza, częścią nakoniec za pożyczone pieniądze kościół odbudowany został. Skończony kościół r. 1808 Jan Gembart kantor gnieźnień. solennym obrządkiem pobłogosławił. Staraniem prob. Antoniego Kozłowskiego przyozdabia się z dniem każdym. Do paraf. D. (2,300 dusz), należą: D. b. miasteczko, i wsie: Długa wieś warcka, Ciemin, Chrapczewo, Cegielnia Kawecka, Dzierzbotki, Orzepów, Linne, Mikulice, Potworów, Stefanów, Czekaj dezerta, Pakuła młyn wodny ciemiński. Dobra przedtem była własnością Walewskich, od 1679 Mączyńskich, od 1811 Skórzewskich. Majętność ta składała się z folwarków Długa wieś Warcka, Żeronice, Kołowo, Linne, wsi: Żeronice, Chrapczewo, Kołowa, Linne. Rozległość dworska wynosiła m. 3,726, a mianowicie: fol. Długa wieś Warcka grunta orne i ogrody m. 233, łąk m. 281, pastwiska m. 1, lasu m. 1,348, nieużytki i place m. 76, razem m. 1 939. Płodozmian 6-polowy, bud. mur. 13, drewn. 18; fol. Żeronice i Kołowa grunta orne i ogrody m. 858, łąk m. 40, pastwisk m. 23, nieużytki i place m. 50, razem m. 971; płodozmian 6-polowy; bud. mur. 5, drewn. 9; fol. Linne grunta orne i ogrody m. 383, łąk m. 153, pastwisk m. 94, nieużytki i place m. 51; bud. mur. 2, drew. 5, gorzelnia, cegielnia, wiatrak. Osada D. ma osad 252 wieś Żeronice osad 70, gruntu m. 323; wś Chrapczew osad 12, gruntu m. 168; wś Kołowa osad 5, gruntu m. 25; wś Linne osad 30, gruntu m. 315. Gmina D. należy do s. gm. okr. IV we wsi Tokary. 2.) **D.**, wś i folw., pow. brzeziński, gm. i par Dobra. Leży na prawo od drogi bitej ze Zgierza do Strykowa. Posiada kościół par. drew-

niany, założony 1514 r. przez Dobrskich. Parafia tutejsza, dek. brzezińskiego, dawniej strykowskiego, liczy dusz 2,647. W 1827 r. było tu 28 dm. i 285 mk., obecnie liczy 39 dm., 405 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. V w Strykowie, st. poczt. w Zgierzu; urząd. gm. we wsi Dobra, odl. od Brzezin 13 w. Folw. D. lub Kiełmin z wsią D. i Kiełmin, odległe od Piotrkowa w. 56, od Zgierza w. 10, od Rogowa w. 21 i Łodzi w. 14. Rozl. wynosi m. 1,700 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 880, łąk m. 44, pastwisk m. 37, lasu m. 709, nieużytki i place m. 30. Płodozmian zaprowadzony 6-polowy, bud. drew. 15. Wieś D. osad 40, gruntu m. 285; wś Kiełmin osad 39, gruntu m. 474. 3.) **D.**, wś i folw., pow. łaski, gm. Pruszków, par. Marzenin; podług opisu z r. 1866 rozległość folwarczna wynosi m. 640, mianowicie: grunta orne i ogrody m. 289, łąk m. 59, pastwisk m. 45, zarośli m. 205, nieużytki i place m. 42. Wieś Dobra osad 24, gruntu m. 138. 4.) **D.**, wś; pow. łódzki, gm. Dierzążna, par. Modlna. W 1827 r. było tu 15 dm. i 152 mk. 5.) **D.**, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Wiśniowa, par. Staszów, o 37 w. od Sandomierza. Ma gorzelnię, 35 dm., 325 mk., 1,231 m. ziemi dwor., 400 m. włość. Według danych tow. kred. ziems., dobra D. składają się z folw. D., attynencyi Lepki i wsi D.; od Radomia wiorst 105, od Staszowa 3; droga bita przechodzi przez terytoryum; od rzeki Wisły w. 21. Rozl. wynosi m. 1,231, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 535, łąk m. 24, pastwisk m. 14, wody m. 4, lasu m. 594, nieużytki i place m. 60. Płodozmian zaprowadzony 7-polowy. Bud. mur. 7, drewn. 21; gorzelnia, cegielnia, łomy kamienia, pokłady torfu i gipsu. Wieś D. osad 23, gruntu m. 282. 6.) **D.**, wś, pow. olkuski, gm. i par. Pilica, posiada gorzelnię znacznych rozmiarów. W 1827 r. było tu 16 dm. i 212 mk. 7.) **D.**, wś, pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Łętowo. W 1827 r. liczyła 25 dm. i 185 mk. *M. Tr.*, *Br. Ch.*

Dobra, wś rozległa w pow. humańskim, z domem murowanym obszernym, z dóbr tulczynieckich odprzedana Różyckiemu, paraf. kat. w Humaniu, cerkiew drewniana, zarząd policyjny w Humaniu.

Dobra, 1.) wś par. z przys. Zadziele, pow. limanowski, w położeniu górzystem, nad rzeką Łososiną, przy trakcie podkarpackim, 14 kil. od mka Limanowy na zachód, w glebie chudej owsianej; ma rozległ. 3,265 m., w czem obszar dworski: roli orn. 86 m., pastw. 13 m., łąk 17 m. i lasu 696 m.; włościanie mają roli orn. 1,300 m., past. 390, łąk i p. 349 m., lasu 414 m.; dm. 246, mk. 1,501. Sta. poczt. w miejscu; szkoła etat. jednoklas., kościół par. rz. kat. z drzewa, eryg. 1361 r.; do parafii kat. w D. należą wś. Dobra, Zadziele, Jurków, Porąbka, Gruszowiec, Chyszówki, Łostówka, Półrzyczki i Wilczyce; razem wiernych 4,651 i 56 żydów. Rolnictwo jest tu bez znaczenia, lasy bardzo przecięte; w gmachu zmurowanym przy trakcie na dystylarnię nafty, która nie miała tu racyi bytu, jest obecnie tartak parowy. Do państwa dobrskiego należą przyległe powyżej wymienione gminy (oprócz Porąbki), w których posiada dwór rozległe obszary leśne, skutkiem dawniejszego gospodarstwa splądrowane. W XV wieku dziedziczyli tu Błędowscy hbu Półkozic, w przeszłym i do połowy bieżącego wieku Małachowscy. Jeden z nich rozdzielił grunta dworskie w D., pozostawiając sobie tylko tyle, aby na pokrycie domowych potrzeb rządcy wystarczyło, pomiędzy włościan, każdemu po 5 morgów, za jednorazową zapłatę po 30 tynfów, bez dalszych obowiązków. Powstała ztąd część wsi D., obejmująca znaczną ilość domów, zowie się dziś jeszcze „na morgach.“ Pod koniec drugiego dziesiątka lat bieżącego stulecia, zniósł Ludwik hr. Małachowski w całem państwie D. pańszczyznę, zamieniając ją na następujące obowiązki: tak kmieca rola jak zagroda płaciła, stosownie do obszaru, 15 do 20 zł. reńsk. w. w. (1 złoty reński wal. wied. wynosi 42 cent. wal. austr.), oprócz tego miała każda kmieca rola obowiązek dostarczania pewnej ilości podwód na potrzeby dworu, lub płacenia za to roczne relutum 10 złr. w. w. Każda zagroda miała oprócz czynszu dostarczać na szkółkę ręcznych robotników przy dworze lub lesie. Nareszcie każdy chałupnik płacił rocznie 2 złr. 4 gr. w. w. i pełnił posługi posłańca urzędowego przy mandataryuszu i wójtach. Za to służyło włościanom prawo pobierania z lasów dworskich leżaniny na opał i drzewa na budynki, lecz każdy właściciel domu musiał mieć w zapasie najmniej 5 kóp gontów na poprawę dachów; nadto pozwolił im dziedzic ścinać dowolnie drzewo w lasach dworskich i zwozić tramy do dw. tartaków; zerznięte z nich deski należały do włościan za złożeniem dziedzicowi od każdej 15 grajcarów w. w., a leśniczemu po 7 i pół gr. w. w. od każdej ściętej kłody. Taki stan rzeczy trwał do r. 1848, w którym ces. patentem wszystkie powinności ze związku poddańczego wypływające zniesiono; zaś służebności obciążające lasy dworskie uregulowano, a po części wydzieleniem ekwiwalentów wykupiono. 2.) **D.**, wś, pow. jarosławski, o 20 kil. na płn. od Jarosławia, o 8,5 na płn. w. od st. p. i parafii rzym. kat. w Sieniawie. Par. gr. kat. w miejscu. Dm. 253, mk. 1,526. Własność większa posiada roli ornej 384, łąk i ogrodów 88, pastwisk 30, lasu 1,497 mr.; włościanie roli orn. 2,456, łąk i ogr. 614, pastw. 700, lasu 112 mr.

Szkoła etat. jednokl. Własność Władysł. ks. Czartoryskiego. 3.) **D.**, wś, pow. dobromilski, o 35 kil. na płn. zach. od Dobromila, o 5 kil. na poł. w. od st. p. i parafii rzyms.-kat. w Mrzygłodzie; par. gr. kat w miejscu. Dm. 254, mk. 1,275. Obszar dworski ma roli ornej 164, łąk i ogrodów 15, pastwisk 20, lasu 23 m.; włościanie roli orn. 1,549, łąk i ogrodów 164, pastw. 321, lasu 1,351 m. We wsi szkoła etat jednokl. 4.) **D.**, przysiołek Cięż-kowic (ob.). *M. Ż. S.* i *Lu. Dz.*

Dobra, 1.) wieś, pow. bukowski, 10 dm., 86 mk., wszyscy kat., 10 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Buku o 10 kil. 2.) **D.**, folw., pow. ostrzeszowski, 2020 morg. rozl., 9 dm., 84 mk., należy do gminy Rogaszyc. Stac. poczt. i kol. żel. Kempno o 9 kil. Właścicielem Teofil Wężyk. *M. St.*

Dobra, ob. *Dober* (niem.).

Dobra, wieś, pow. frydecki na Szląsku austr., rozl. morg. 1531, ludn. 1586, kościół paraf. kat. Parafia dek. frydeckiego liczy 4745 kat., 80 ewang., 30 izr. *F. S.*

Dobra, niem. *Dobrau*, wielkie dobra, folw. i wś, pow. prądnicki, par. Krapkowice, przy drodze z Krapkowic do Białego. Majątek D. z folw. Neubude ma 1685 m. rozl. i piękny zamek w r. 1860 zbudowany. Wś ma 74 osad, 1200 m. rozl., kościół katol. filialny, szkołę, 2 młyny wodne i wiatrak. *F. S.*

Dobra, ob. *Dobrjani.*

Dobra, potok, wypływa w obr. gm. Jaktorowa (pow. przemyślański), w lesie Podzadach; płynie na południe granicą wsi Łohodowa a Jaktorowa i Uniowa. Wpada do Gniłej Lipy z prawego brzegu po 5 kil. biegu. *Br. G.*

Dobracice, *Dobraczyce*, *Dobratitz*, wieś, pow. cieszyński na Szląsku austr., rozl. morg. 752, ludn. 507. Tworzy jednę gminę z Bukowicami. Jesto wś morawska na granicy żywiołu polskiego. Katolicy mówią po morawsku, ewangelicy po polsku (ci ostatni należą do par. Ligota). Par. katol. D. dek. frydeckiego liczy 1200 kat., 140 ewang., 11 izr. Część wsi D. należy do par. katol. Hnoynik. Jest w D. szkoła ludowa. *F. S.*

Dobraczyn, 1.) wieś, pow. sokalski, nad Bugiem, o 5 kil. na południe od Sokala, przy gościńcu krajowym prowadzącym z Sokala do Krystynopola i dalej do Żółkwi, nad potokami Tarhoszyna i Madiary, o 4 kil. na północ od Krystynopola; grunt tu czarnoziem niezgłębiony, powstały z dawnych wylewów Bugu. Przestrzeń posiadł. więk. roli orn. 328, łąk i ogrod. 96, past. 15, lasu 6; posiadł. mn. roli orn. 989, łąk i ogr. 558, past. 163 morg. Ludność rzym. kat. 28, gr. kat. 807, izrael. 15: razem 850. Należy do rzym. kat. parafii w Krystonopolu, grecko kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu bełskiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu, kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 704 złr. Fundusz ubogich, założony p. Justynę z Igańskich Latinek testamentem z r. 1844, nie posiada majątku zakładowego; właściciel dóbr wypłaca tylko 95 złr. rocznie na utrzymanie 4 ubogich. We wsi jest wiatrak. Właścicielem obszaru dworskiego jest Włodz. hr. Dzieduszycki. 2.) **D.**, ob. *Dobranowice.*

Dobraków, wś i folw., pow. olkuski, gm. i par. Kidów. R. 1827 było tu 86 dm. i 471 mk. Podług opisu z r. 1867 rozległość folwarczna wynosi m. 615. Wieś Dobraków osad 119, gruntu m. 1538.

Dobramyśl, domin., pow. wschowski, 942 morg. rozl., 6 dm., 97 mk., 11 ew., 86 kat. niemców, 34 analf. Stac. poczt. Gażyn o 3 kil., st. kol. żel. Leszno (Lissa) o 11 kil.

Dobramyśl, por. *Dobremyśli* i *Dobromyśl.*

Dobranecy, niem. *Dobranitz*, wieś, pow. budyszyński na Łużycach. Ludności serbskiej 64. Należy do parafii ewang. Hodżij (Göda). Grodziszcze otoczone niskim wałem, nad strumieniem wpadającym niedaleko ztąd do Czornicy. *A. J. P.*

Dobranice, ob. *Dobrenice.*

Dobranitz, ob. *Dobranecy.*

Dobranka, ob. *Dzygów-bród.*

Dobranka, osada w gub. czernihowskiej, 5645 mieszk., 1074 wiorst od Petersburga a 70 od miasta gubernialnego odległa. Stacya pocztowa.

Dobranowice, wś i folw., pow. miechowski, gm. Kowala, par. Poborowice, nad rz. Rudnik, na południe Proszowic w odl. 6 w. od tegoż miasta. W roku 1827 miała 33 dm., 213 mk., obecnie liczy mieszkańców, razem ze stanowiącą z nią jedną całość wsią Poborowice, 359; domów: murowany 1, drewnianych 22; osad włościańskich 20; gruntów dwor. m. 314, włościań. łącznie z Poborowicami mor. 140. Poborowice i D. od wieków stanowią jedne dobra, które pierwiastkowo nosiły jednę nazwę Poborowice, za czem zdaje się przemawiać ta okoliczność, iż u Długosza (Liber ben. T. II, 161). znajdujemy tylko Poborowice, o D. zaś nigdzie nie ma wzmianki. W r. 1440 Poborowice należały do Jana Poborowskiego herbu Starykoń (tamże). W r 1616 dziedzicami już Dobranowic i Poborowic byli Jerzy i Zuzanna Obełkowscy; w sto kilkadziesiąt lat później, w r. 1785 były własnością Bogusława Ślaskiego; następnie w r. 1801 Franciszka Treytlera, a w r. 1816 Józefa de Traubenberg Treytlera; dziś zaś są w posiadaniu Juliana Kochanowskiego. Według danych tow. kred. ziems. dobra D., od Kielc w. 105, od Miechowa w. 35, Brzeska w. 4, od Zawiercia w. 84, od rzeki Wisły w. 4, rozl. dworska wynosi m. 588, a mianowicie: fol. Dobranowice grunta orne

i ogrody m. 291, łąk m. 16, nieużytki i place m. 9; razem m. 316. Płodozmian 8-polowy. Bud. mur. 2, drew. 13; fol. Poborowice grunta orne i ogrody m. 216, łąk m. 20, lasu m. 30, nieużytki i place m. 6; razem m. 271. Płodozmian 9-polowy, bud. mur. 4. Wieś D. i Poborowice osad 30, gruntu m. 151.

Dobranowice (*z Dobraczynem* i *Wolą dobranowską*), wś, pow. wielicki, o 7 kil. na płd. w. od Wieliczki, st. p. w Wieliczce, par. rzyms.-kat. w Biskupicach, dm. 50, mk. 347. Obszar dworski ma roli ornej 195, łąk i ogrodów 14, pastwisk 12, lasu 57; włościanie roli orn. 252, łąk i ogr. 38, pastw. 26, lasu 10 mr. Własność Sabiny Schöpf. *Lu. Dz.*

Dobra-nowina, wś włość., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 100, 16 dm.; od Wilna 29 w.

Dobra-Patak, ob. *Potok.*

Dobrapomoc, leśnictwo, pow. krotoszyński, ob. *Guminiec.*

Dobraszecy, niem. *Doberschütz bei Bautzen*, wieś zupełnie serbska na Saskich Łużycach, w powiecie budyszyńskim, parafii ewangelickiej w Maleszecach, domów 26, mieszkańców 157, samych Serbów. *A. J. P.*

Dobratycze, wś nad Bugiem, pow. bielski gub. siedleckiej, gm. Kostomłoty, par. Terespol, o 7 w. od Terespola, o 15 w. od Brześcia lit., o 5 w. od Biały. R. 1827 było tu 26 dm., 199 mk.; obecnie 43 dm., 228 mk. Ma szkołę początkową i cerkiew, którą erygował w XVII w. Mikołaj Sapieha, odnowioną 1845, drewnianą. R. 1848 wcielono do par. D. cerkiew dawniej parafialną Lebiedziów. Na cmentarzu w D. spoczywają zwłoki Piotra Szymańskiego, niegdyś dziekana wydziału teologicznego w uniw. warsz., zmarłego 1852. Dobra D., od r. 1856 własność Lipińskich, składają się z fol. D., z wsi D., Kołpianka, Ogrodniki, Żuki i Murawiec. Rozl. wynosi m. 1,461, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 914, łąk m. 287, wody m. 15, lasu m. 84, zarośli m. 80, nieużytki i place m. 81. Bud. mur. 2, drewn. 19; oprócz rzeki Bugu płynącej granicą są jeziora, wiatrak. Wieś Dobratycze osad 27, gruntu m. 800; wieś Kołpinka osad 20, gruntu m. 350; wś Ogrodniki osad 4, gruntu m. 124; wś Żuki osad 7, gruntu m. 110; wś Murawiec osad 29, gruntu m. 546.

Dobratycze 1.) folw., pow. nowogródzki, własność Zaborskich od 1825 r., obszar przeszło 730 m. w dzierżawie. 2.) **D.**, folw., pow. nowogródzki, w kierunku drogi z Mira do Turca z lewej strony, w 4 okr. polic. (mirskim), w glebie dobrej, własność Magnuszewskich, obszar około 530 m. *Al. Jel.*

Dobratyn, wieś nad Ikwą, pow. dubieński, między Młynowem a Targowicą. Ma kaplicę katol. parafii Młynów.

Dobrau (niem.), 1.) ob. *Dobra*, 2.) **D.**, wś, pow. bolesławski, par. Tillendorf. *F. S.*

Dobrau, ob. *Dobra* na Szlązku austr.

Dobra-wola, 1.) wś włośc., pow. mławski, gm. Turza, par. Lipowiec, 19 dm., 161 mk., 577 m. gruntu, w tem 317 orn., wiatrak; 2.) **D.**, ob. *Dobrowola.*

Dobra wola, ob. *Krakinów.*

Dobra-wola, 1.) wieś i folw., pow. piński, w okolicaca Pińska, w gm. Staweckiej (ob. *Stawek)*, w 1 okr. polic. (łohiszyńskim), własność Pusłowskich i Massalskich, ma obszaru 153 m., 215 mk. 2.) **D.**, ob. *Dobrowola.* 3.) **D.**, ob. *Podfilipie.* *X. A. M.*

Dobrawola, *Dobrowola*, wieś, pow. łecki, st. p. Orłowo.

Dobrąg, niem. *Debrong*, wieś, pow. olsztyński, st. p. Wartembork.

Dobrążna, rzeczka, ma źródło w powiecie krobskim, pod wsią Siedlec, przepływa przez wsie Chocieszewice, Pempowo, Wilkonice, miasto Miejska Górka, pod Widawą wpada do rzeki Orli. Długość jej wynosi mil 3 i pół.

Dóbrcz, niem. *Dubrszcz*, wś. kościelna paraf., pow. bydgoski, po nad bitym traktem świecko-bydgoskim, blisko 2 mile od Bydgoszczy, pół mili od dworca kolei żel. w Kotomierzu. Oddawna należała do kapituły włocławskiej; po okupacyi przez rząd pruski, na własność prywatną wydana. Ma szkołę katol. i kościół paraf. tytułu św. Wawrzyńca z cegły nowobudowany od r. 1856—59. Razem z filią we wsi Włóki liczy dusz parafia 1500; wsie parafialne są: Dóbrcz, Borówno, Franciszkowo, Gądec, Huttendorf, Kusowo, Magdalenowo, Marcelowo, Pauliny, Piścin, Sienno, Trzeciwięc, Wilhelmowo, Zalesie. Szkoła we wsi liczy katol. dzieci 73, przychodzących tu ze wsi Pauliny, Borówno, Piścin, Marcelowo i Magdalenowo. Dawniejszy kościół drewniany był budowany około r. 1720: przy nim znajdowała się kaplica familijna Gądeckich (capella Gądecciana), fundowana przez właścicieli pobliskiej wsi Gądec. W ołtarzu był umieszczony piękny obraz św. Jana Nepom. Pod kaplicą urządzone były groby familijne murowane dla fundatorów. R. 1664 zapisane były dla kaplicy 3,000 zł. Sto złotych rocznej prowizyi pobierał proboszcz, za co odprawiał co tydzień dwie msze za fundatorów; reszta w ilości 50 zł. szła na utrzymanie kaplicy. R. 1745 kolatorem kaplicy Gądeckich jest Jerzy Niewieściński, starosta mławski, który procentu od fundacyi nie wypłacał. Później została zaniechana. D. należy do dek. fordońskiego, przyłączonego wskutek bulli de salute animarum, w r. 1821 do dyecezyi chełmińskiej. Por. *Dubrcz.* *Ks. F.*

Dobre, wieś i folwark, pow. radzymiński, gm. Rudzienko, par. Dobre. Pozycya płaska, ziemia żytnia I i II kl. Folwark należał przed

paru laty do dóbr Rudzienka. Przed nową regulacyą Dobre było miasteczkiem, należało do ziemi Liwskiej. (Starożytna Polska Balińskiego, Tom I, str. 549). Zbudowane z drzewa w czworobok. Kościół nowy, staraniem parafian w r. 1875 wzniesiony, w stylu gotyckim, według planu budowniczego Podczaszyńskiego. Kościół jest pod wezwaniem S-go Mikołaja, założył go 1530 r. Jan Dobrzyniecki i Mateusz z Brzozowicy; parafia liczy 3,500 ludności. R. 1827 było tu 38 dm., 384 mk; r. 1860 liczyło 462 mk. Było to gniazdo rodu Dobrzyneckich, z których Jan podstoli zakroczymski otrzymał od Zygmunta I przywilej na założenie miasta na prawie niemieckiem w swych dobrach Ossówno. Później należało do Massalskich, a od 1785 r. do Szydłowskich. Ludność trudni się rolnictwem. Dobra D. i Rudzienko razem składały się z folwarków D., Rudzienko, Rudno i Poręby, attynencyj osad młynarskich Rakowiec, Osęczyzna i Ołdakowizna, tudzież wsi; Rudzienko, Poręby, Ołdakowizna, Osęczyzna, Rakowiec Nowy, Rakowiec Stary, Antonia Walentów, osada Budki, osada Zdrojówka, Dobre, kolonia Dobre, kolomina Antonin; od Warszawy w. 49, od Radzynia w. 35, od Mińska w. 14, od rzeki Bugu w. 30. Rozl. dworska wynosiła m. 6,427 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 439, łąk m. 148, pastwisk m. 15, lasu m. 69. nieużytki i place m. 20, razem m. 691. Płodozmian zaprowadzony 11-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 28. Folw. Rudzienko, grunta orne i ogrody m. 572, łąk m. 113, pastwisk m. 68, lasu m. 3,707, nieużytki i place m. 55, razem m. 4,515. Płodozmian zaprowadzony 11-polowy. Bud. mur. 15, drewn. 19. Folw. Rudno grunta orne i ogrody m. 374, łąki m. 65, pastwisk m. 41, nieużytki i place m. 11, razem m. 491. Płodozmian zaprowadzony 8-polowy, Bud. drewn. 15. Folw. Poręba grunta orne i ogrody m. 326, łąk m. 107, pastwisk m. 75, lasu m. 44, nieużytki i place m. 11, razem m. 563. Płodozmian zaprowadzony 8-polowy, Bud. mur. 1, drewn. 14. Atttynencye osad młynarskich: Rakowiec, Osęczyzna i Ołdakowizna, razem rozległość wynosi m. 167, bud. drewn. 21, Gorzelnia, browar, 3 cegielnie. Rzeka Rządza przepływa terrytoryum dóbr, tworzy trzy stawy, na których sa urządzone trzy młyny i tartak. Wieś Rudzienko osad 45, gruntu m. 584; wś Poręby, osad 12, gruntu m. 250, ws Ołdakowizna; osad 10, gruntu m. 261; wś Osęczyzna, osad 8, gruntu m. 57: wś Rakowiec Nowy, osad 19, gruntu m. 331; Rakowiec Stary, osad 6, gruntu m. 96; kolonia Antonia Walentów, osad 13, gruntu m. 167; wś osada Budki, osad 8, gruntu m. 28; wś osada Zdrujówka, osad 8, gruntu m. 127; wś Dobre, osad 21, gruntu m. 171; kolonia Dobre, osad 17, gruntu m. 254; kolonia Antonin, osad 21, gruntu m. 147. W r. 1879 od dóbr tych odłączoną została attynencya osa da młynarska Ołdakowizna z przestrzenią m. 69. 2.) **D.**, wś nad jeziorem, pow. nieszawski, gm. Sędzin, par. Krzywosądz. R. 1827 było tu 32 dm., 200 mk. Dobra D. składają: Podgaj, Przysiek, i Popowiec i mają 2,099 morg. obszaru; folw. D. lub Szczebletowo z wsią Szczebletowo, od Warszawy w. 168, od Nieszawy w. 21, od Radziejowa w. 5, od Inowrocławia w. 7, od rzeki Wisły w. 21. Rozl. folw. wynosi m. 486 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 436, łąk m. 37, nieużytki i place m. 13. Bud. mur. 10, drewn. 3; są pokłady marglu. Wieś Szczebletowo osad 17, gruntu m. 15. 3.) **D.**, wś. i folw., pow. nowo-aleksandryjski, gm. Rogów, par. Wilków. R. 1827 było tu 46 dm. i 342 mk. Dobra D. składają się z folw. Dobre, Dąbrówka i Podgórz, tudzież wsi: Podgórz, Kosiarów, Mencmierz, Żmijowiska i Dobre; od Lublina w. 42, od Nowej-Aleksandryi w. 21, od Kazimierza w. 7, od Końskowoli w. 24. Rzeka Wisła stanowi granicę zachodnią. Rozl. dóbr wynosi m. 1,160, a mianowicie: folw. Dobre grunta orne i ogrody m. 164, łąk m. 44, pastwisk m. 1, nieużytki i place m. 9, razem m. 219. Płodozmian zaprowadzony 8-polowy, bud. drewn. 5. Folw. Dąbrówka grunta orne i ogrody m. 324, pastwisk m. 15, lasu m. 23, nieużytki i place m. 11, razem m. 373. Płodozmian zaprowadzony 10-polowy, Bud. mur. 2, drewn. 7, folw. Podgórz, grunta orne i ogrody m. 454, pastwisk m. 8, lasu m. 6, nieużytki i place m. 100, razem m. 568. Płodozmian 8, 10, i 12-polowy. Bud. mur. 4, drewn. 7; pokłady marglu i kamienia wapiennego, wiatrak. Wieś Podgórz osad 26, gruntu m. 279; wś Kosiarow osad 14, gruntu m. 107; wś Mencmierz osad 11, gruntu m. 44; wś Żmijowiska osad 25, gruntu m. 395; wś Dobre osad 71, gruntu m. 790. 4.) **D.**, wś i folw.. pow. rypiński. gm. Płonne, par. Trąbin. W 1827 r. było tu 19 dm. i 170 mk, obecnie liczy 33 dm. i 212 mk. Do dóbr pryw. należą folw. Szczutowo i Dobre, liczą 41 mieszk., 11 domów, z tych 3 murowane, powierzchni 1644 morgów w tej liczbie 1332 mor. gruntu ornego, do dóbr należy cegielnia, karczma, wiatrak i dwie kuźnie. Folw. D. z wsią t. n. od Płocka w. 63, od Rypina w. 10, od Włocławka w. 35, od rzeki Wisły w. 35, od Drwęcy w. 10 Rozl. wynosi m. 976, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 775, łąk m. 116, pastwisk m. 20, wody m. 1, lssu m. 19, zarośli m. 5, nieużytki i place m. 38. Osada młynarska m. 2, gospodarstwo 4-polowe. Bud. mur. 5, drewn. 15, wiatrak, w niektórych miejscowościach pokłady torfu, Wieś Dobre osad 33, gruntu m. 68.

Dobre, 1.) folw. w pow. bobrujskim, dzie-

dziectwo Terechowiczów, obszar 198 mor. 2.) **D.**, zaścianek szlachecki w pow. czerykowskim; tu w 1708 r. stoczono walną bitwę, Piotra W. z Karolem XII.

Dobre, 1.) niem. *Daber*, folw., pow. wałecki, leży między kilku jeziorami, przyłączony do gminy w Kłażewie (Klausdorf, Kętrz. Klaudynów), par. i poczta Wałcz (Deut. Krone), szkoła Neugolz. Budynków 13, domów mieszk. 4; katol. 1, ewang. 50. 2.) **D.**, niem. *Daber*, posiadł. z młynem, należy do Zbyczna (Stabitz), pow. wałecki. Parafia Sypniewo (Zippnow), poczta Schoenthal, szkoła Zbyczno; 2 domy; 1 katol., 4 ewang. 3.) **D.**, niem. *Doberau*, król. podleśn., należące do nadleśn. Przewodnik (Bühlowsheide), pow. świecki, par. i poczt. Nowe. Budynków 6, ewang. 5. 4.) **D.**, niem. *Daber*, miasto w reg. szczecińskiej, 2190 mk., st. poczt.

Dobre, jezioro, pow. wejherowski, na północ 1 i pół mili od Wejherowa, zaledwie ćwierć mili długie, otoczone leśnymi naokoło brzegami, bardzo głębokie: ludzie mówią, że nie ma gruntu. W pobliżu znajdują się wioski: Tułowo, Lubocin, Swiecin i Dąbrowa. Jezioro D. należało do dóbr klasztoru pp. benedyktynek w Żarnowcu, zachodzi pod nazwą Dobra, Dobre, w początkach XIII wieku.

Dobremiasto, niem. *Gutstadt*, miasto, osada i cegielnia, pow. licbarski, nad rz. Łynią, 4300 mk., st. p., 11 jarmarków rocznie. Założone jako miasto w r. 1329. Okolicę D. zaludnił Eberhard z Nissy (1300—26), biskup warmiński, osadnikami górnoniemieckimi. W pobliżu D. leży wieś Schmolainen z zamkiem biskupów warmińskich. *F. S.*

Dobremyśli, 1.) wś w półn. wschod. stronie pow. borysowskiego, przy drodze ze wsi Zahalia do miasteczka Wołosiewicz, w gm. wołosiewickiej, w 1 okr. polic. (chołopienickim), w 2 okr. sądowym (borysowskim), w 3 okr. wojskowym (chołopienickim). 2.) **D.**, wieś, pow. bobrujski, w gm. horbaczewickiej, niedaleko Bobrujska w stronie zachodniej.

Dobrenice, *Dobranice*, wieś i folw., pow. piotrkowski, gm. Ręczno, par. Bąkowa Góra. W 1827 r. liczyły 23 dm. i 139 mk. W pobliżu leżą Dobreniczki, należące do par. Ręczno. Dobra D. składają się z folw. D. i Dobreniczki, tudzież wsi D., Dobreniczki, Huta, Dąbie i Pustkowie Młynek, od Piotrkowa w. 35, od Przedborza w. 9, od Gorzkowic w. 14, od rz. Pilicy w. 4. Rozl. dworska wynosi m. 2930 a mianowicie folw. D. grunta orne i ogrody m. 459, łąk m. 108, pastwisk m. 7, nieużytki i place m. 21: razem m. 595. Płodozmian 10-polowy, budowli mur. 9, drew. 15. Folw. Dobreniczki grunta orne i ogrody m. 263, łąk m. 28, lasu m. 2022, nieużytki i place m. 22: razem m. 2335. Płodozmian 10-polowy, budowli mur. 2, drew. 6. Gorzelnia, browar, huta szklana, smolarnia i wiatrak. Wieś D. osad 36, gruntu m. 254; wieś Dobreniczki osad 14, gruntu m. 176; wieś Huta osad 12, gruntu m. 64; wieś Dąbie osad 12, gruntu m. 97; osada Pustkowie Młynek gruntu m. 16.

Dobre pole, tam gdzie dziś wieś Wahlstadt (ob.), o 1 milę od Lignicy ku Wrocławiowi. Tu 9 kwietnia 1241 Henryk Pobożny stoczył bitwę z Tatarami.

Dobretz (niem.), ob. *Dobrzec*.

Dobrewieczory, osada w pobliżu dr. żel., pow. trocki.

Dobrianka, osada, por. *Dobranka*, powiat horodniański, st. p. o 35$^1/_4$ w. od Horodni.

Dobrin (niem.), ob. *Dybrzno*.

Dobrine wielike, niem. *Gross-Döbern*, wś z kościołem parafialnym ewang., w którym nabożeństwo w języku serbskim, na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. D. Małe, *Klein Döbern*, wieś w tymże powiecie. *A. J. P.*

Dobrinka, gub. tambowska, stacya dr. żel. griazie-carycyńskiej.

Dobrischau (niem.), dwie wsie na Szląsku pruskim, jedna w pow. ziębickim, druga w oleśnickim.

Dobritsch (niem.), w XIII w. Dobroszów, wieś, pow. żegański, par. Naumburg nad Bobrawą.

Dobrjani, dobra, wieś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.); kościół par. gr. kat., uprawa roli, 550 mk.

Dobrków z Łabuziem, wieś, pow. pilzneński, o 3 kil. na wschód od st. p. w Pilznie. Parafia rz. kat. w miejscu. Dm. 41, mk. 272. Obszar dworski posiada roli ornej 169, łąk i ogrodów 12, pastwisk 13 m.; włościanie roli ornej 162, łąk i ogr. 12, pastw 37, lasu 5 m. We wsi szkoła etatowa jednoklasowa i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 90 złr.

Dobrobyt, kolonia, pow. sieradzki, gmina Dzierząźna, par. Rososzyca; przestrzeni m. 291, ludności katolickiej 207.

Dobrochy, wś i folw., pow. łomżyński, gm. Chlebiotki, par. Rutki. W 1827 r. było tu 11 dm., 88 mk. Folw. D. z przyległością Czochanie Góra i wsią D., od Łomży w. 28, od st. poczt. Wysokie Mazowieckie w. 14, od drogi bitej w. 1, od Szepietowa w. 18, od rzeki Narwi w. 10. Rozległość wynosi m. 546 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 352, łąk m 16, lasu m. 167, nieużytki i place m. 11. Płodozmian 11-polowy, budowli drewn. 18. Wieś D. osad 14, gruntu m. 20.

Dobrocice, wieś poduchowna, nad rz. Opatówką, pow. sandomirski, gm. Wilczyce, par. Malice. W 1827 r. było tu 14 dm. i 88 mk., obecnie liczą 28 dm., 170 mk. i 457 m. ziemi włośc.

Dobrocierz z Proszówką, wś, pow. brzeski,

o 25 kil. na płd. zach. od Brzeska, o 10 kil, na płd od st. p. Tymowa. Parafia rz. kat. w Wojakowej. Dm. 101, mk. 529. Obszar dworski posiada roli ornej 288, łąk i ogrodów 25, pastwisk 29, lasu 55 m.; włościanie roli ornej 348, łąk i ogr. 27, pastw. 76, lasu 47 m. Kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 390 złr.

Dobrocin, *Dobroczyn*, wieś, pow. średzki, 16 dm., 114 mk., wszyscy kat., 61 analf. Stacya poczt. w Zaniemyślu (Santomischl); st. kol. żel. w Środzie.

Dobroczyn, po łotew. *Dabraszyni*, wieś w pow. rzeżyckim, własność Stabrowskich, por. *Bukmujża*.

Dobroczyny, właściwie *Dobroszyny* (ob.).

Dobrodrzewie, znaczne dobra w pow. mozyrskim, własność dziedziczna Zamojskich, obszar około 3060 m. W lasach pędzi się smoła na handel. *Al. Jel.*

Dobrodzień, ob. *Dobrydzień*.

Dobrogosch (niem.), ob. *Dobrogoszcz*.

Dobrogościce, domin., pow. inowrocławski, 1791 m. rozl., do gminy należy wieś Milewo; 7 dm., 111 mk., 20 ew., 91 kat., 47 analf. St. poczt. Wielka Nowa-wieś (Gross Neudorf) o 6 kil., st. kol.' żel. Złotniki (Güldenhof) o 7 kilom. *M. St.*

Dobrogostowo, wieś, pow. szamotulski, 18 dm., 137 mk., 50 ew., 87 kat., 42 analf., st. p. i kol. żel. w Szamotułach (Samter).

Dobrogostowo, ob. *Dobergast*.

Dobrogosty, 1) folw. i kolonia, pow. łęczycki, gm. Topola, par. Topola królewska. W 1827 r. było tu 14 dm., 130 mk., obecnie dm. 21, mk. 234; kol. ma 340 m. gruntu. Folwark D. od Kalisza w. 84, od Łęczycy w. 5, droga bita w miejscu, od Kutna w. 18, od rzeki Wisły w. 63. Rozl. wynosi m. 244 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 169, łąk m. 59, pastwisk m. 8, wody m. 2, nieużytki i place m. 6, budowli mur. 2, drewn. 14. Rzeka Bzura przepływa przez terytoryum folwarczne. Folwark ten w r. 1869 oddzielony od dóbr Mazew. 2.) **D.**-tańsk, wieś i folwark, powiat przasnyski, gmina i parafia Dzierzgowo. W 1827 roku było tu 10 domów, 127 mk. Od Płocka w. 100, od Przasnysza w. 20, od Mławy w. 14, od rzeki Narwi w. 60. Rozległość wynosi m. 999 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 396, łąk m. 107, pastwisk m. 79, lasu m. 396, nieużytki i place m. 21. Budowli mur. 1, drewn. 19, wiatrak i w niektórych miejscowościach pokłady torfu. Od dóbr powyższych w r. 1873 oddzielony został folw. Sosnówka, z rozległością m. 270. Wieś D. tańsk osad 22, gruntu m. 65; wieś Sosnówka osad 2, gruntu m. 6. *W. W.* i *Br. Ch.*

Dobrogoszcz, mylnie *Dobrohorszcza* lub *Doroszczany*, wieś, pow. proskurowski, gmina i par. Felsztyn, 375 dusz męz., 619 dz. ziemi włośc., 865 dz. ziemi używalnej właściciela. Ma cerkiew parafialną św. Mikołaja, do której należy 678 parafian i 34 dz. ziemi. Należała do Herburtów, potem Grabianków, później Marcinkiewiczów, dziś Rakszanina. Lasu niema. Bardzo dawna osada. R. 1868 miała 119 dm. *Dr. M.*

Dobrogoszcz, niem. *Dobrogosch*, wś włośc. szlachecka, pow. kościerski. Obejmuje 7 posiadłości włośc., 7 ogrodników, obszaru ziemi ornej 693 mórg, katol. 1, ewang. 107, domów mieszk. 14. Par. i poczta Kościerzyna, szkoła Kaliska. Odległość od Kościerzyny 1 mila.

Dobrogoszczyce, wś i folw., pow. olkuski. gm. i par. Kroczyce. W 1827 r. było tu 19 dm. i 124 mk. Dobra D. składają się z folw, D. i Anielin, tudzież wsi D.; od Kielc w. 84, od st. poczt. Pradła w. 5, od drogi bitej w. 4, od Myszkowa w. 17, od rzeki spławnej w. 74. Rozl. wynosi m. 688, a mianowicie: fol. D. grunta orne i ogrody m. 235, łąk m. 4, pastwisk m. 39, lasu m. 246, zarośli m. 8, wody m. 1, nieużytki i place m. 22, razem m. 555; fol. Anielin grunta orne i ogrody m. 128, łąk m. 3, nieużytki i place m. 2, razem morg. 133. Bud. mur. 3, drewn. 8, pokłady rudy i kamienia wapiennego. Wieś D. osad 26, gruntu m. 238. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Dobrohorszcze, ob. *Dobrogoszcz*.

Dobrohostów (z Bystrą), wieś pow. drohobycki, leży nad potokiem górskim Żołobny, do którego tu mnóstwo drobnych potoków wpływa, z tych znaczniejsze: Kłodnica i Głęboki; górska ta wieś leży obok gościńca prywatnego, łączącego w prostej linii Drohobycz z gościńcem rządowym stryjsko-skolskim, oddalona od Drohobyczy na południowy wschód o 12 kilomtr. Przestrzeń posiadł. więk. roli or. 8, łąk i ogr. 25, pastw. 5, lasu 3,986; pos. mniej. roli or. 1,591, łąk i ogrod. 1,757, past. 251, lasu 11 morg. aust. Ludność rzym. kat. 6, gr. kat. 1,426, izrael. 145: razem 1,577. Należy do rzym. kat. parafii w Drohobyczu, gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu drohobyckiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem zakład. 465 złr. Wieś ta miała być założona z rozkazu greckiego cesarza Justyniana. Czyt. Stritter I, 326. Należy do dóbr rządowych austryackich.

Dobrohoszcz, wś na północnym cyplu pow. rzeczyckiego, przy granicy gub. mohilewskiej, pow. rohaczewskiego, przy drodze wiodącej z Jakimowskiej do Marmala, w gm. Jakimowskiej, w 1 okr. wojskowym (rzeczyckim), w 4 okr. polic. (rzeczyckim), w 4 okr. sądowym (domanowickim); miejscowość poleska, niska, cała okolica dosyć dziwacznie jest okolona granicami gub. mohilewskiej i tylko od połud. styka się ze swą guber., przez rz. Berezynę,

lecz w czasie rozlewów, które tu często bywają, wszelka komunikacya z punktami administr. ustaje i ztąd wielka niedogodność dla mieszkańców. *Al. Jel.*

Dobroje, gub. chersońska, st. dr. żel. znamieńsko-nikołajowskiej.

Dobrojewo, domin., powiat szamotulski, 11,618 morg. rozl.; 8 miejsc: 1) D., 2) folwarki: Bielejewo, 3) Binino, 4) Nosalewo, 5) Spibieda, 6) Stefanowo, 7) leśnictwa: Klemensowo, 8) Forestowo; 54 dm., 950 mk.; 74 ew., 876 kat., 365 analf., stac. poczt. Ostroróg (Scharfenort), st. kol.-żel. Wronki o 7 kil. Właściciel hr. Stefan Kwilecki herbu Szreniawa. W tych dobrach jest słynna od r. 1864 owczarnia. Od r. 1866 dobywają tu torf prasowany, do 4 milionów cegieł rocznie, t. j. około 28,000 cent.

Dobrolewszczyzna, folw. prywat. nad rz. Orezanką, pow. dziśnieński, o 35 i pół w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., 4 dm., 45 mk. (1866).

Dobrołęka-Maćki, wś szlach., nad rz. Narwią, i **D.-Stara**, wś szlach. i włość., pow. ostrołęcki, gm. Nakły, par. Ostrołęka. W 1827 roku obie te wsie miały 17 dm., 81 mk.

Dobromierz, wś i folw., pow. konecki, gm. Dobromierz, par. Stanowiska. W 1827 roku było tu 41 dm., 202 mk; obecnie liczy 35 dm., 355 mk. Odl. od Końskich 40 w. Gmina D. ma lud. 2,786, rozległości 9,119, w tem ziemi dwor. 6,854 morg.; s. gm. ok. IV w Pilczycy, st. poczt. Przedbórz, szkół 2, tartak, młyny 4 i gorzelnia; w skład gm. wchodzą: Bobrowniki, Bobrowska-Wola, Boża-Wola, Dobromierz, Gródek, Koprusa, Lubicz, Łapczyna-Wola, Mrowina, Poręba, Rączki, Smugi, Stanowiska, Stoczyska i Wymysłów. Dobra D. składają się z folw. D. i Boża-Wola, od Radomia w. 119, od Końskich w. 61, od Przedborza w. 10, od drogi bitej w. 14, od Gorzkowic w. 40; rzeka Pilica stanowi granicę zachodnią, za rzeką zaczyna się gub. piotrkowska. Rozl. dworska wynosi m. 1,861, a mianowicie: folw. Dobromierz grunta orne i ogrody m. 614, łąk m. 100, pastwisk m. 38, lasu m. 877, nieużytki i place m. 61, razem m. 1,690. Bud. mur. 6, drewn. 20. Płodozmian 6-polowy. Fol. Boża-Wola, grunta orne i ogrody m. 166, łąk m. 4, razem m. 170. Bud. drewn. 9, gorzelnia, młyn wodny, bogate pokłady kamienia wapiennego i marglu. Wieś D. osad 30, gruntu m. 529; wś Boża-Wola osad 7, gruntu m. 66. *A. Pal.*

Dobromierzyce, wś, pow. hrubieszowski, gm. Mołodziatycze, par. Grabowiec. W 1827 bylo tu 44 dm. i 257 mk. Podług opisu z r. 1867 rozl. folw. wynosiła m. 709, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 548, łąk m. 52, lasu m. 92, nieużytki i place m. 17. Wieś D. osad 39, gruntu m. 534.

Dobromil, po łotew. *Dobromils*, wś, pow. dyneburskiego, parafii krasławskiej, własność Platerów.

Dobromil (z Engelsbrunnem dolnym i górnym), miasto powiatowe w Galicyi, leży nad Wyrwą, dopływem Wiaru, w wysokości 336 m. npm., pod 49° 35′ półn. szer. a 40° 27′ wsch. dług. od Ferro, przy trakcie Przemyśl-Chyrów. Powierzchnia obejmuje 556 hektarów 9 arów; liczba dm. wynosi 292, mk. 3025 (1446 męż., 1579 kob.), z tego przypada na Dobromil 247 dm. a 2731 mk. (1300 męż., 1434 kob.), reszta na Engelsbrunn. Ze względu na wyznanie rozróżniamy 655 mk. obrz. rzym. kat., 479 gr. kat., 1 gr. wsch., 6 ewangelików a 1884 izraelitów. Własność mniejsza obejmuje roli ornej 379, łąk i ogr. 41, pastwisk 38 mr. Stan czynny majątku gminnego wynosi 172,460 zł., bierny zaś 30,000. W r. 1879 było dochodu 24,459 zł. Dobromil jest siedzibą starostwa, przeniesionego tutaj z Birczy w r. 1876, urzędu podatkowego, sądu powiatowego, posterunku żandarmeryi, notaryatu, zarządu lasów i domen, powiatowej komisyi szacunkowej, rady powiatowej, urzędu pocztowego i telegraficznego, parafii rzym. (ta parafia liczy 1424 kat., 6 akat., 2254 izr.) i gr. kat. W D. są dwie szkoły: etat. męska 4-klasowa i etat. żeńska 3-klas. Fundusz ubogich, założony przez gminę chrześciańską, zasilają dobroczynne datki, składane w kaplicy Matki B., i kasy policyjne. W r. 1879 było dochodu 392 zł. a rozchodu 220 zł. Tutejsze towarzystwo zaliczkowe liczyło 1878 r. 117 członków a ich udziały 532 zlr. W tymże roku wynosił ogólny ruch kasowy 11,129 zł. a czysty zysk 105 zł. Istnieje tu także fundusz pożyczkowy dla przemysłowców i rękodzielników, założony 1864 r. z dochodów miejskich, z kapitałem zakładowym 1150 zł. D. jest stacyą żel. kol. węgiersko-galicyjskiej (czyli przemysko-łupkowskiej) między Niżankowicami a Chyrowem, o 26 kil. od Przemyśla, Idzie tędy także droga państwowa z Przemyśla na Turkę do Węgier. W D. jest huta, mydlarnia i fabryka zapałek; zresztą rozwija się przemysł drobny tylko i to nieznaczny. Handel spoczywa przeważnie w rękach żydów a głównym artykułem handlu są płody surowe. Tygodniowe jarmarki odbywają się każdego poniedziałku, ważniejsze roczne: 19 stycznia, od 1 do 8 sierpnia i 26 października. „D. był dziedziną zasłużonego rodu Herburtów, którzy, rozrodziwszy się, przyjmowali nazwy od swych majętności, jakoto: Dobromilscy i t. p. Zygmunt August, wynagradzając wierne i pożyteczne usługi Stanisła Herburta, kasztelana lwowskiego, przełożonego nad żupami Rusi, dozwala mu 1566 r. przeistoczyć wieś Dobromil na miasto; obdarza je prawem magdeburskiem, ustanawia targ ty-

godniowy i dwa jarmarki doroczne, uwalnia od podatku miejskiego (szos) na lat 15. Szczęsny Herburt założył tu prasy drukarskie, trwające od 1611 do 1616 r., gdzie wytłoczono pisma Kadłubka, Orzechowskiego i 6 ksiąg Długoszowej kroniki. R. 1647 ustanowiono tutaj skład win węgierskich. Wygaśnięcie rodziny Herburtów (około 1645 r.) przypisuje gminne podanie okoliczności ustrojonej w szatę poetyczną: Każdy z nich, umierając, przemieniał się w siwego orła i gnieździł na przyległych skałach. Dopóki te orły szanowano, sprzyjało szczęście domowi. Lecz jeden z Herburtów poważył się zastrzelić orła. W tejże chwili umiera jego synek, a na owym śmiałku zakończyło się imię świetnej rodziny. Majętność ta, obfitująca w warzelnie soli, przeszła do Czuryłłów, następnie do Krasińskich. Na wyniosłem wzgórzu (560 m. npm.), o 4 kil. na płd. od Dobromila, nad Jasienką, potokiem uchodzącym do Wyrwy, sterczą ruiny zamku osobliwszego kształtu. Przetrwał on liczne burze w wojnie kozackiej i szwedzkiej, w ustach zaś ludu żyje podanie, jak się załoga mężnie broniła, rzucając z murów kamienie, belki i jagły wrzące na wdzierających się wrogów. Zdobiły go różne malowidła alegoryczne i napisy, zastosowane najwięcej do pamiętnego za Zygmunta III rokoszu, w którym Jan Szczęsny Herburt wielki miał udział. Ze wzgórza przedstawia się śliczny widok. O 3 kil. na płd.-zach od miasta, na wzgórzu 469 m. npm. wzniesionem, znajduje się w ustroniu odpowiedniem życiu pustelniczemu klasztor zakonników unickich reguły św. Bazylego; ciemne krużganki przyozdobione są wizerunkami Herburtów i innych dobrodziejów monasteru." (Przeważnie z Balińskiego Star. Pol."). *Dobromilski powiat* graniczy na płn. z pow. brzozowskim i przemyskim, na wś z przemyskim i staromiejskim, na płd. ze staromiejskim, liseckim i sanockim, na zach. z sanockim i brzozowskim. Pod względem obszaru zajmuje 46 miejsce w Galicyi, liczy bowiem 864.34 kil. kw. (15.70 mil). Liczba mieszkańców wynosi 52.322 (25.665 męż., 26.657 kob., przeszło 45000 ludności wiejskiej, przeszło 7000 miejskiej) a pod względem absolutnej liczby mk. zajmuje powiat 69-te miejsce między pow. galicyj. Na kil. kw. przypada głów 61 (na milę kw. 3.333), a co do gęstości zaludnienia zajmuje pow. 55 miejsce w Galicyi. Między ludnością jest 10.922 mk. obrz. rz. kat., 36,276 gr. kat., 2 gr. wsch., 304 wyzn. augsb., 3 wyzn. helweck., 4815 izrael. Liczba domów wynosi 8202 (8173 zamieszkanych, 29 niezam.). Gmin politycznych jest 104, katastralnych 94. Między osadami jedno miasto: Dobromil; 3 miasteczka: Bircza (ob.), Nowemiasto 888 mk., i Rybotycze 1508 mk., reszta wsie. Między niemi najludniejsze: Ułucz 1456 mieszk., Piątkowa 1443 mieszk., Huczko 1324 mk., Jawornik ruski z Borownicą 1.289 mk., Dobrzanka 1273 mk., Lipa dolna i górna 1133 mk., Trzcianiec 1000 mk. Nawodnienie powiatu w ogóle obfite. Z wyjątkiem płd. wsch. kończyny, należącej przez Strwiąż do dorzecza Dniestru, leży cały powiat w dorzeczu Wisły za pośrednictwem Sanu. Strwiąż tworzy na małej przestrzeni granicę między pow. dobromilskim a liseckim, następnie wkracza w obręb powiatu w gminie Starzawa a po 4 kil. biegu uchodzi do pow. staromiejskiego Powiat dobromilski zasila go mniej znacznymi dopływami. San tworzy na przestrzeni 14 kil. zach. gran. między pow. dobromilskim a brzozowskim, następnie na przestrzeni 2 kil. granicę między półn. kończyną pow. dobromilskiego a pow. przemyskim, potem płynie przez pow. dobromil. w obrębie gm. Iskań a po 4 kil. dość krętego biegu uchodzi znowu do pow. przemyskiego. Zbiera on wszystkie prawie potoki i rzeki z obszaru całego powiatu. Ważniejsze z tych dopływów są: Jawornicki potok, Stopnica i Wiar z dopływami: od pr. brz. Mszaniec, Jamninka, Borysławka, Turnica, Sopotnik, Wyrwa; od lew. b. Sienkowiec, Klimów i inne pomniejsze. Cały powiat leży w podgórzu niskich Beskidów. Rozleglejsze doliny ścielą się na płn. nad Wiarem w okolicy Hujska (264 m. npm.), Truszowic i Przedzielnicy (260 m.), nad Wyrwą koło Dobromila (336 m.), Boniowic (262 m.), Nowego miasta (245 m.) i Komarowic. Na płn. od Komarowic wznosi się Ostra Górka do wysok. 283 m. Dolina nad Strwiążem wznosi się od 350 do przeszło 360 m. Nad Sanem nareszcie rozłożyła się obszerniejsza dolina na zach. w okolicy gm. Ułucz (340 m. npm.), i mniejsza na płd. w obrębie gm. Iskań. Wzdłuż połud.-zach. granicy powiatu ciągnie się najwyższe pasmo górskie Chwaniów, ze szczytem t. n. 654 m. wysokim. W dalszym ciągu tego pasma wznosi się na płn. góra Niedźwiedzie (na płd. od gm. Kuźmina) z najwyższym szczytem dochodzącym 618 m.; na płd. zaś od Chwaniowa ciągnie się pasmo również graniczne Pański Las ze szczytem 666 m. wys., a nakoniec Wolańska Kiczera i Kiczera, na prawym brzegu Łodyny (dopływu Strwiąża), ze szczytami przechodzącemi 600 m. Graniczne te pasma górskie obniżają się stopniowo ku dolinie Wiaru a na ws. od tej rzeki ciągną się znowu rozliczne, mało co niższe, bujnemi lasami pokryte pasma i grupy górskie i wypełniają całą południ. część powiatu, zniżając się ku dolinom Wiaru, Wyrwy i Strwiąża, o których powyżej była mowa. Na przestrzeni objętej pr. brzegiem Wiaru, pr. brzegiem Wyrwy

i lew. brzegiem Strwiąża wznosi się, między gminami Liskowate a Łopuszanka, Krzemień do wys. 615 m., na płd. odeń Klewa ze szczytem 581 m. wysokim, na płn. zaś las Karaszyn i las Swiniński ze szczytami dochodzącymi prawie 600 m. Na płn. od gmin Łopusznica i Starzawa wznosi się Las Stawny, sięgający w połud. swej części poszczególnymi szczytami do wys. 532, 514, 477 i 463 m. a wznoszący się na płn. szczytem Ilmo do wys. 626 m. Na płd od Łopusznicy wznosi się Woroniów do wys. 567 m. Ku dolinie Wyrwy obniża się znowu ta część powiatu tak, że las Swiniński opada poniżej 500 m., las Katynki położony na płn. od gminy Katyna, obniża się nad samą Wyrwą do 381 m., a na płn. w. od szczytu Ilmo opada zamek Herburta do wys. 560 m., klasztor bazyliański do 469 m., reszta zaś poniżej 400 m. Na wsch. krańcu powiatu wznosi się w tem pasmie las Radycz ze szczytem t. n., 524 m. wysokim. Na przestrzeni objętej Wiarem od z. i płn. a Wyrwą od w. i płd., wznoszą się między Wiarem i źródliskami Wyrwy góry Roztoka do wys. 625 m., między Wiarem a Arłamówką las Hniła i Braniów ze szczytami dochodzącymi 554, 578 i 611 m.; na w. od nich Las Ralce ze szczytem t. n. 602 m. i Żankowem 585 m. a na płd. odeń Czeremoszne z najwyższym szczytem 466 m. wys. Dalej na w. od tej grupy rozłożył się las Jabłonów ze szczytem Glinianka 510 m., a na płn. od Dobromila las Dibeli z najwyższym szczytem 399 m. Na płn. od Braniowa ciągnie się wzdłuż praw. br. Mszańca las Lichnówka a wzdłuż lew. br. Jamuinki, las Cień. Najwyższy szczyt na tej przestrzeni 571 m. Na w. od Jamninki a na płd. od Wiaru rozłożył się las Turnica, po obu stronach dopływu Wiaru tejże nazwy, ze szczytami: Turnica 603 m., Suchy Obycz 621 m. i Kiczora wysoka 580 m. na płd., a Kanasin 558 m. na płn. Ostatnie jego ramię płn. wsch. wcisnęło się pod nazwą Ostry Garbek (ze szczytem 387 m. wys.) między Turnicę a Wiar; płn.-zach. rozgałęzienia dochodzą do Wiaru i kończą się tam Kamionką, 490 m. wysoką; zachodnie kończyny towarzyszą Wiarowi i dochodzą szczytami prawie 500 m.; wschodnie zaś ramiona opadają ku nizinie w okolicy Hujska lub też przechodzą w las Jabłonów. W półn.-wsch. części powiatu, na małej przestrzeni między lew. brzegiem Wiaru a pow. przemyskim wznoszą się: Grunowa Góra ze szczytem 423 m. wys., Horbysko Kosaszyska ze szczytem 505 m. wys., Kopystańka 545 m. i Mchowisko dolne ze Stryczyną 470 m. W zach. połowie powiatu wypełniają lewy brzeg Wiaru wsch. stoczystości Chwaniowa ze szczytami: Truszowska 617 m., Kiczora 595 m., Soń 537 m. i Suszyca 528 m. Na płn. od lew. brzegu Sieńkowca aż po potok Klimów wznosi się Rajków z najwyższym szczytem 497 m. wys; na płn. Rajkowa ciągnie się wzdłuż lew brz. Wiaru Wielki Las a na płn. odeń wznosi się Szemiska góra do wys. 491 m. Na przestrzeni między Wiarem a Stopnicą wznosi się najwyżej Jaworów, do 500 m., na płn. z. od miejsca, w którym Wiar skręca swój bieg półn. na wsch., i Kiczorka, 491 m., najwyższy szczyt w lesie Kiczora, rozłozonym na praw. brz. Stopnicy w obrębie gmin Leszczawa górna i dolna. Między Kiczorką a Jaworowem ciągnie się Czechowa góra, pasmo niższe, dochodzące najwyższym szczyt. wysokości 451 m. Na płn. w. od tego pasma wznosi się znowu Chomińskie do wys. 470 m., a na płn. odeń opada poziom tak znacznie, że Wałkowa góra pod Birczą liczy już tylko 360 m. wysokości. Na płn. od Birczy wzbija się jeszcze na praw. brz. Stopnicy góra Korzenica do 394 m., Panieński Czub w pobliżu granicy pow. przemyskiego do wys. 508 m., a na płn. od nich rozłożyło się pasmo górskie Tokarnia ze szczytem 438 m. wysokim. Na lew. brz. Stopnicy ciągnie się między Stopnicą a potokiem Roztoki las Bziany ze szczyt. t. n. 578 m. wysokim, a w. płd. zach. kończynie powiatu na płd. od gm. Kreców Dąbrówka 512 m. Na płn. od lasu Bzianego leżą Kiczary Czarne ze szczyt. 481 m. wys.; na z. od nich idzie w kierunku od płn. z. ku płd. w pasmo górskie Rówienka ze szczytami: Taniów 531 m. na płn, a Horodek 585 m. na płd. Na z. od Rówienki rozłożył się las Radnówka ze szczytem „Na Wysokiem“ 590 m. a następnie obniża się obszar powiatu ku dolinie Sanu tak, że Ułucz leży już tylko w wyż. 340 m. npm. Płn. zachodnią kończynę powiatu wypełniają: Czerteż, 410 m., między Leszczawką i Malawą (dopływami Stopnicy) a Stopnicą, Capor 477 m. na płn. od gm. Brzyżawa, między Malawą a Dobrzanką, Piaskowa 474 m. na płn. w. od gm. Kotów, Boraczka 459 m. na płn. z. od Kotowa, Berezki 449 m. na z. od Boraczki i Łopienka 448 na lew. brz. potoku Jawornickiego. Roli ornej, przeważnie żytniej, posiada powiat 71,758 mr. dol. austr. (większa posiadłość 16,616, mniejsza 55,142 mr.), łąk i ogrodów 7,871 mr. (więk. pos. 1,944, mniej. 5,927 mr.), pastwisk 14,527 (więk. pos. 2,937, mniejsza 11,590 mr.), lasu 50,639 (więk. pos. 40,397, mniej. 10,242 mr.). Najrozleglejsze lasy znajdują się w połud. części powiatu. Stan chowu bydła wynosi w okrągłych liczbach w ogólności sztuk 36,000. Na kil. kw. przypada zatem sztuk 42, a jedna sztuka na 1,6 mieszkańca. W szczególności jest koni 5,000, a więc na kil. kw. 5,8 sztuk, a jedna sztuka na 12 mk.; bydła rogatego 27,000, na kil. kw. sztuk 31 a jedną sztuka na 2 mk.; owiec 2,000,

na kil. kw. 2,3 sztuk, a jedna szt. na 30 mk.; nierogacizny 2,000 sztuk. Uli było w powiecie w 1869 roku 752. Z kopalin znajduje się sól w Lacku pod Dobromilem, nafta w Starzawie, a prócz tego ślady nafty w Horoszówce, Dobrej, Leszczawie i Kwaszeninej. Zdroje mineralne są w Huczku i Tarnawie. Środki komunikacyjne: kolej żelazna węgiersko-galicyjska wchodzi do powiatu od płn. w obrębie gm. Przedzielnica, idzie po pod Nowe Miasto, przez Grodzisko i Boniowice do st. Dobromil, stąd przez Rosenburg i Piętnice do Chyrowa w pow. staromiejskim, następnie wkracza znowu do powiatu w obrębie gminy Starzawa, przystanku kolejowego, a wijąc się dalej po nad brzegami Strwiąża wzdłuż granicy powiatu oddala się od niego dopiero po za stacyą Krościenko. Równolegle prawie z tą koleją prowadzi w tym samym kierunku droga państwowa. Zach. część powiatu przerzyna droga krajowa z Birczy na płd. z. na Tyrawę wołoską do Sanoka i drugie jej ramię z Birczy na płn. w. do Przemyśla. Inne ważniejsze miejscowości łączą drogi powiatowe, z których jedna prowadzi z Dobromila przez Pacław i Kalwaryą Pacławską do Rybotycz, a stąd przez Posadę Rybotycką i Trójcę do Birczy. Przemysł w ogólności słabo rozwinięty. W r. 1869 zajmowało się nim w ogólności ledwie 800 osób, licząc w to już przedsiębierców, robotników i urzędników. Młynów amerykańskich jest 2: w Nowem Mieście i Iskaniu, młyn parowy w Nowem Mieście, browary wielkie fabryczne w Rybotyczach i Hujsku, browar pospolity w Huczku, gorzelnie w Brzyżawie i Posadzie Nowomiejskiej, warzelnia soli w Lacku, tartaki wodne w Grąziowej, Trzciańcu, Wojtkowej, Jureczkowej i Kwaszeninej, cegielnia pospolita w Huczku, huty w Jasienicy, Birczy i Dobromilu, fabryka zapałek w Dobromilu i Suwczynej, mydlarnia w Dobromilu i Birczy, garbarnie w Hujsku i Birczy; wyrobów drewnianych dostarczają Łomna, Arłamów, Kwaszenina, Katyna i Łopusznica a wyrobów tekstylnych Piątkowa, Przedzielnica i Kalwarya Pacławska. Szkół wyższych nie ma w powiecie. Liczba szkół ludowych wynosi 17, liczba uczni uczęszczających 1,402, przypada zatem 82 uczni na jedną szkołę, jedna szkoła na 3,058 mieszkańców, jeden uczeń na 37 mk.; jedna szkoła na 6 gm. a 50 kil. kw. W powiecie sądy powiatowe; w Birczy i Dobromilu, 2 lekarze, 6 chirurgów, 6 akuszerek i dwie apteki: w Birczy i Dobromilu. Dziekanat dobromilski rzym.-kat. należy do dyecezyi przemyskiej a ma 6 parafij, 1 kap. i 1 admin. z kleru zakonnego. Dziekanat gr. kat. należy również do dyecezyi przemyskiej. Ogół podatków wynosi 69,977 zł., przypada zatem na 1 kil. 81 zł. a na głowę 1 zł. 34 ct. w. a. *Lu. Dz.*

Dobromil, folw., ob. *Łukowo*, pow. obornicki.

Dobromirecki potok, ob. *Bystrzyca*.

Dobromirka, wieś, pow. zbaraski, o 15 kil. na wschód od tego miasta oddalona, o 7 kil. na południowy zachód od Nowego Sioła, leży nad potokiem bez nazwiska, dopływem o 15 kil. na wschód oddalonego Zbrucza; wieś podolska z dobrą glebą. Przestrzeń posiadł. więk. roli or. 772, łąk i ogrod. 15, past. 16, lasu 215; pos. mniej. roli or. 1978, łąk i ogrod. 75, past. 28, lasu 9 morg austr. Ludność rzym. kat. 174, gr. kat. 729, izrael. 35, razem 938. Należy do rzym. kat. par. w Zbarażu, gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu zbaraskiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu; wieś ta leży w okręgu celno-granicznym, jako niedaleko od granicy Cesarstwa rossyjskiego oddalona. Właściciel więk. posiadł. Tadeusz Turkuł. *B. R.*

Dobromirzyce, ob. *Dobromierzyce*.

Dobromyl, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 57 w. od Lidy, 1 dm., 22 mk. (1866).

Dobromyśl, 1.) wś, pow. słupecki, gm. Kleczew, par. Złotków. 2.) **D.**, kol., pow. kielecki, gm. i par. Piekoszów. W 1827 r. było tu 5 dm. i 42 mk. 3.) **D.**, folw., pow. bialski gub. siedleckiej, gm. Zabłocie, par. Kodeń, w skład dóbr kodeńskich wchodzący, od Kodnia 2 w. Ma 19 dm., 65 mk. i 1108 m. rozl. 4.) **D.**, osada kolonialna na gruntach dóbr Potok stany utworzona, w pow. janowskim, gub. lubelskiej, gm. Modliborzyce, par. Potok Wielki. W r. 1880 domów mieszkalnych 7; ludności 108, ziemi włościańskiej morgów 147, śród okolicy lesistej, na gruntach piaszczysto-gliniastych. 5.) **D.**, wś, pow. chełmski, gm. Siedliszcze, par. Pawłów. W r. 1827 było tu 19 dm., 90 mk. *Br. Ch.*

Dobromyśl, 1.) wś i karczma, pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 22, żydów 8, dm. 3 (1866), od Wilna 14 w. 2.) **D.**, zaśc. pryw., pow. wileński, mk. kat. 9, dm. 1 (1866). 3.) **D.**, folw. prywat. nad jez. Ukło (Ukle), pow. dziśnieński, o 71 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., 1 dm. 11 mk., wyznanie rz. katol. (1866) 4.) **D.**, majątek w pow. dyneburskim, dziedzictwo Eug. hr. Platera. 5.) **D.**, mko w pow. słonimskim, nad rz. Szczarą. 6.) **D.**, miasteczko, gub. mohilewska, pow. orszański, nad Czernicą. Mk. 350 w r. 1860. Większość żydów. Cerkiew.

Dobromyśl, przysiołek Komarówki.

Dobroń, wś i folw., pow. łaski, gm. Wymysłów, par. Dobroń. Leży przy drodze bitej z Pabianic, do Łasku. R. 1827 było tu 54 dm., 439 mk. Par. D. liczy 2120 dusz. Wieś D. należała dawniej do Pabianic, posiadłości kapituły krakowskiej, dzisiaj jest własnością pry-

watnej osoby. D., jak również inne wsie tej parafii, należał pierwotnie do jurysdykcyi proboszcza łaskiego aż do r. 1780, w którym nowa parafia w Dobroniu założona została przez bisk. Ant. Ostrowskiego. Kościół drewniany w formie krzyża r. 1779 kosztem kapituły krakowskiej wybudowany został pod tyt. Ś-go Wojciecha męczennika i biskupa. Cmentarz kościelny, okrążony palisadami, drugi zaś do grzebania ciał zmarłych, na nowo ogrodzony został w r. 1875 staraniem obecnego probosz. Walentego Mruka. Kościół r. 1872 zewnątrz i 1878 wewnątrz cały wyrestaurowany i upiększony został. Dobra D. składają się z folw. D., attynencyj Mogilna i Grzybowiec, tudzież wsi D.; od Piotrkowa w. 42, od Łasku w. 7, droga bita przechodzi przez terrytoryum, od Łodzi w. 22, od rzeki Warty w. 33. Rozl. dworska wynosi m. 1376, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 642, łąk m. 153, lasu m. 480, nieużytki i place m. 100. Płodozmian 5, 8 i 10-polowy. Bud. mur. 12, drewn. 27, cegielnia i wiatrak. Wieś D. osad 105, gruntu m. 1501. *St. Ch.*

Dobrong, ob. *Dobrąg*.

Dobroniów, przysiołek Janowic.

Dobronowo, po węg. *Nagy-Dobrony*, wś. w hr. bereskiem (węg.), kościół paraf. ewang., lasy dębowe, 2319 mk. *H. M.*

Dobropol, folw., pow. włodawski, gm. Wyryki, par. Włodawa. Ma 4 dm., 8 mk., 602 morg. obszaru.

Dobropol, przysiołek Majdanu sieniawskiego.

Dobropole (z Mateuszówką), wś, pow. buczacki, o 16 kil. na płn. od Buczacza, przy gościńcu tarnopolsko-buczackim, o 7.5 kil. na płd. z. od st. p. Chmielówka. Parafia gr. kat. w Zarwanicy, rzym. kat. w Wiśniowczyku. Dm. 185, mk. 1144, z tego przypada na Mateuszówkę 29 dm. a 244 mk. Własność więk. obejmuje roli ornej 804, łąk i ogrodów 204, pastwisk 23 mr. dol. aust.; własność mniejsza roli orn. 1305, łąk i ogr. 454, pastw. 3 mr. We wsi szkoła etat. jednokl., istniejąca od r. 1849. Właściciel więk. posiadł. Józef Ochocki.

Dobroradów, zaścianek szlach., pow. oszmiański, dm. 1, mk. 9 (1866).

Dobrosielice, wś i folw., pow. płocki, gm. i par. Drobin. W 1827 r. było tu 14 dm., 89 mk. Folw. D. jest odległy od Płocka w. 33, od drogi bitej w Drobinie w. 5, od Bielska w. 16, od Ciechanowa w. 42, od rzeki Wisły w. 33. Rozl. folwarczna wynosi m. 840, a mianowice: grunta orne i ogrody m. 587, łąk m. 39, pastwisk m. 183, nieużytki i place m. 31, bud. mur. 5, drewn. 7, obfite pokłady marglu. Wieś D. osad 50, gruntu m. 335. Folw. Dobrosielice-Zalesie lit. C. D. F. G., położony od Płocka w. 30, od Bielska w. 14, od Mławy w. 42, od rzeki Wisły w. 30. Rozl. wynosi m. 141, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 112, pastwisk m. 24, nieużytki i place m. 6. Bud. drewn. 7. *Br. Ch.*

Dobrosin albo *Dobrusin*, z Łazowami, wieś, pow. żółkiewski, leży nad potokiem Białą, dopływem Bugu, przy gościńcu rządowym żółkiewsko-bełzkim, z którym się tu krzyżuje gościniec prywatny bełzko-magierowski, oddalona na północny zachód od Żółkwi o 12 kilom., od Magierowa na wschód 10 kil., leży w niskiej, mokrej, piaszczystej okolicy; sławne są łąki i pastwiska dobrusińskie, od których wieś ma swoje nazwisko: „dobre sino“ (dobre siano) Przest: pos. więk. roli or. 393, łąk i ogr. 215, past. 18, lasu 7; pos. mn. roli or. 1840, łąk i ogr. 955, past. 294, lasu 8 morg. austr. Ludność rzym. kat. 10, gr. kat. 1330, izrael. 40, razem 1380. Należy do rzym. kat. parafii w Magierowie, urząd poczt. i gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu żółkiewskiego. W aktach parafii znajduje się dokument wystawiony w zamku żółkiewskim 1 marca 1740 przez Maryą Karolinę, wnuczkę Jana III, księżnę de Bouillon, na Żółkwi, Złoczowie, Pomorzanach etc. Panią i Dziedziczkę, potwierdzający dotacyą tej cerkwi, nadaną przez Jana III króla w zamku żółkiewskim 24 marca 1685 r. w gruntach i łąkach. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Na obszarze dworskim znajduje się znaczny i staranny chów bydła rasy poprawnej, której sprzyjają obszerne łąki. Właściciel większej posiadł. Rudolfa Urbańskiego spadkobiercy. *B. R.*

Dobrosława, wioska w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny gr. katol., obszerne lasy, 90 mk. *H. M.*

Dobrosław, wś, pow. wieluński, gm. i par. Lututów, o 2 i pół mili na zachodo-północ od Wielunia. Ma 25 dm., 110 mk., 206 m. gruntu włościańskiego. Przysiołek pański był niegdyś udziałem dóbr świątkowickich, teraz osobna całość o 6 włókach. Pozostała włość dworska, 16 włók, 19 morg. z lasem, rozprzedana na pomniejsze gospodarstwa, tudzież kilka włók boru, sprzedanych dworowi w Wiktorowie, zaliczają się administracyjnie do gm. Naramnice, i tu jest 20 dm., 150 mk. Chaty wzdłuż gościńca od Świątkowic, po lewej stranie wystawione, schludne, częścią murowane. Osadnicy Polacy i Niemcy. R. 1827 D. miał 20 dm., 162 mk. *W...r.*

Dobrosławice, wieś i dobra, pow. kozielski, par. Maciowakierz, przy drodze z Głogowy do Raciborza; dobra mają 650 m. gruntu a wieś 33 osad i 1242 m. gruntu. *F. S.*

Dobrosławice, wieś na Szląsku austryackim, własność hr. Wilczka. Do D. należy część gruntów na Markwatowicach, w pow. raciborskim. *F. S.*

Dobrosławka, wieś z zarządem gminnym i dobra w pow. pińskim, przy drodze wiodącej z Chotynicz do Łohiszyna, w 1 okr. sądowym (pohoskim), w 1 okręgu polic. (łohiszyńskim), w 2 okr. wojskowym (pohoskim). Gmina składa się z 17 wsi i liczy 1229 dusz męz. Dobra te oddawna należały do znanej w kraju rodziny Butrymowiczów, lecz w roku 1878, w skutek subhastacyi, przeszły w inne ręce. Warunki miejscowości są wyborne, ziemia żyzna, łąki obfite, obszar około 2100 dz. Ludności we wsi 129. *Al. Jel.*

Dobrosołowo, wieś, pow. słupecki, gm. Kazimierz, par. Dobrosołowo. W 1827 r. było tu 19 dm. i 194 mk. Par. D. liczy dusz 1508, kościół św. Jakóba. Czas erekcyi parafii niewiadomy, jednakże już wzmianka znajduje się w wizycie z r. 1521 Jana de Lasco (Łaskiego). Kościół dzisiejszy wybudowany został w r. 1749 kosztem Andrzeja Liszkowskiego, miejscowego plebana. Ołtarze 3 w kościele się znajdują. Kościół ten z powodu długiej niereparacyi, chylił się tak dalece ku upadkowi, że w 1852 r. zaprzestać musiano odprawiania w nim nabożeństwa; dla tego przyłączono wieś Dobrosołowo do parafii ostrowickiej. Dziewięć lat trwał ten stan kościoła dobrosołowskiego; nakoniec gdy wieś D. nabył p. Adolf Jursz, natychmiast powziął zamiar reparacyi kościoła. Powolnie szło dzieło, reparacya dokończoną została, a kościół wyrestaurowany i upiększony, zaraz tegoż roku 1861 rządcę otrzymał. Dobra D. składają się z folw. D., Karpaty, nomenklatury Rudnik i wsi D. i Anielewo; od Kalisza w. 70, od Słupcy w. 14, od Kleczewa w. 7, od Goliny w. 10, od Kutna w. 110, od rzeki Warty w. 12. Rozl. dworska wynosi m. 1102 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 526, łąk m. 54, pastwisk m. 29, lasu m. 157, nieużytki i place m. 64: razem m. 829. Płodozmian 10 i 5-polowy. Budowli mur. 21, drewn. 1. Folw. Karpaty grunta orne i ogrody m. 264, nieużytki i place m. 8: razem m. 272, płodozmian 7-polowy, budowli mur. 2, drewn. 1. Gorzelnia, pokłady kamienia wapiennego i dobrego torfu. Od dóbr niniejszych odłączoną została rozległość m. 43 pod nazwą kolonia Nowa wieś v. Milejów. Wieś D. osad 27, gruntu m. 132; wieś Anielewo osad 27, gruntu m. 185.

Dobrostańska wola (z Grünthalem), wieś, pow. gródecki; przestrzeń pos. mniej.: roli ornej 33, łąk i ogr. 2, pastw. 120, lasu 6141; pos. mniej.: roli ornej 533 łąk i ogr. 99, pastw. 51, lasu 19 m. Ludn. gr. kat. 527, izrael. 7: razem 534. Należy do gr. kat. parafii w Dobrostanach. Właściciel więk. pos. Kalikst ks. Poniński.

Dobrostany lub *Dobrostań* (z Szałapinem), wieś, pow. gródecki, o 2 kilometry na południe od Woli Dobrostańskiej, leży nad znacznym stawem, a właściwie 3 stawami, z tych północny jest na gruntach Woli dobrost., średni w samych Dobrostanach a południowy między niemieckiemi koloniami Weissenberg i Ottenhausen, śród lasów i moczarów. Oddalony o 9 kil. na północ od Gródka przysiołek Weissenberg (Białagóra), oddalony jest od tej wsi o pół kil. na południe. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 246, łąk i ogrodów 37, pastw. 211, lasu 2074; zaś posiadłość mniejsza, roli ornej 1218, łąk i ogrodów 131, pastwisk 38 m. Ludności rz. kat. 76, gr. kat. 989, izraelitów 20: razem 1085. Należy do rzym. kat. parafii w Weissenbergu (alias Białagóra), gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dek. gródeckiego; do tej parafii należą 2 filie, mianowicie Wola Dobrostańska z 527 i Kamienobród obejmująca przysiołki Zatokę i Białogórę razem 481 gr. kat. parafian. W tej wsi jest browar piwny, własność Kaliksta księcia Ponińskiego, właściciela tych dóbr. *B. R.*

Dobroszczany, ob. *Dobrohorszcze.*

Dobroszicy, niem. *Doberschütz bei Konigswartha* (pod Rakecami), wieś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, domów 29, mieszkańców 131, w tem w roku 1875 serbów 118. *A. J. P.*

Dobroszyce, wieś, pow. noworadomski, gm. i par. D. Wieś ta należała niegdyś do klucza dóbr królewskich radomskich. Kościół zdaje się założony przed rokiem 1521; kościół dawniejszy był modrzewiowy, dach ze szkudeł pod tytułem św. Bartłomieja apostoła. Ołtarzy w kościele było 5; ściany kościoła i ołtarze r. 1729 do tego stopnia starością zniszczone były, że nie były prawie do reparacyi zdolne. To samo stwierdza wizyta z r. 1775, która mówi, że kościół wymaga fundamentalnego wyrestaurowania. Wkrótce potem trochę wyrestaurowany został, jak o tem świadczy wizyta z r. 1779, która o lepszym stanie kościoła wzmiankuje. W r. 1830 wystawiono kościół nowy, zwyczajnej struktury, dachówką kryty; znajdują się 3 ołtarze. Godnem uwagi jest, że wieś Dobroszyce jest jedną z najstarszych jak o tem wymownie świadczy stary pogański cmentarz, niedawno odnaleziony, a w „Tygod. Illustr.“ z roku 1875 w N-rze 362, 363 opisany. Parafia D. liczy dusz 1450. Por. *Dobryszyce.* *St. Ch.*

Dobroszyn, ob. *Doberschau.*

Dobroszyny, zagrody włościańskie, pow. wieluński, gm. Skrzynno, par. Rudlice, leżą o 2 i ćwierć mili od Wielunia, w poprzecz szosy do Złoczewa. Domów 18, mk. 130 polaków i niemców. Roli i zarośli 6 włók, wiatrak. Byłto niegdyś przysiołek dóbr Rudlice (ob.). *W...r.*

Dobrotok, folw. w pow. borysowskim,

własność Aleksandrowiczów, obszar 360 m.

Dobrotów (z Jaśminem), wieś, pow. Nadwórna, nad rzeką Prut, przy gościńcu rządowym idącym z Nadwórny popod Delatyn do Kołomyi, oddalona od Nadwórny na południowy wschód o 16 kil., od Delatyna na wschód o 5 kil. Przestrzeń pos. więk.: pastw. 5, lasu 12; pos. mniej.: roli ornej 300, łąk i ogr. 994, pastw. 567 m. Ludności rzym. kat. 33, gr. kat. 770, akat. 138, izrael. 124: razem 1065. Należy do rz.-kat. parafii w Delatynie, greckokat. parafii w Łanczynie. Wieś ta ma szkołę filialną o 1 nauczycielu. Posiadłość większa jest własnością rządową. *B. R.*

Dobrotowo, folw., pow. uszycki, gm. Łysiec, par. Żwańczyk, o 2 w. od Żwańczyka, przy trakcie ze Żwańczyka do Przylasek, własność Ign. Chełmińskiego. *X. M. O.*

Dobrotwór (z Jaźwinem), miasteczko, pow. Kamionka strumiłowa, leży nad Bugiem, śród błot i ogromnych lasów, na granicy między powiatami administracyjnemi Kamionka strumiłowa i Żółkiew, oddalona od Kamionki strumiłowej na północ o 15 kil., od Mostów wielkich na wschód o 1.7 kil. samemi lasami. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 36, łąk i ogr. 86, pastw. 460, lasu 2034; pos. mniej.: roli ornej 1716, łąk i ogr. 1761, pastw. 442, lasu 39. Ludn. rzym. kat. 179, gr. kat. 1872, izr. 458: razem 2509. Obiedwie par. ma w miejscu. Rzymsko-katol. parafia, fundowana w r. 1509 przez Zygmunta I króla; kościół drewniany pod wezwaniem św. Stanisława biskupa i męczennika; do tej parafii należy miasteczko Chołojów z 99, wsie: Jaźwin z 2, Niestanice z 145, Sielec z 594, Stryhanka z 17, Zawonie z 123 rz. kat. duszami. W całej tej parafii jest katolików 1159, akat. 121, izrael. 1325. W obrębie parafii znajdują się 4 szkoły trywialne i 2 parafialne. W Zawoniu jest kaplica drewniana, w której od czasu do czasu odprawia się msza święta. Parafia ta należy do dekanatu buskiego. Gr. kat. par., należąca do dek. buskiego, obejmuje filie w Stryhance z 490 gr. kat. par. Cała parafia liczy 2362 gr. kat. dusz. Miasteczko to ma szkołę etatową o 2 nauczycielach i kasę pożyczkową z funduszem zakładowym 816 złr. Właściciel posiadł. więk. Karol hr. Mier. *B. R.*

Dobrów, 1.) wieś, pow. kolski, gm. Brudzew, par. Dobrów. W 1827 r. było tu 70 dm. i 574 mk. Par. D. dek. kolskiego 2920 dusz liczy. Kościół wewnątrz drewniany, zewnątrz obrzucony; niewiadomo kiedy założony. Kościół dobrowski przez Pawła Rassowskiego kan. łaskiego i proboszcza miejscowego około r. 1764 ślicznie ozdobiony został. Ołtarzy w kościele 4; 5-ty pomnik grobu błog. Bogumiła arcybis. gnieź. na środku kościoła z statuą tegoż błogosł. rzeźbioną i wyzłacaną. Obraz bł. Bogumiła, który tu około r. 1182 pustelnicze życie prowadził i tu umarł, ogólnie za cudowny jest uważany. Do tego miejsca, dawniej grobu bł. Bogumiła (zwłoki przeniesione do Uniejowa) wierni licznemi kompaniami zgromadzali się na świętą Trójcę i świętego Jana Chrzciciela. Zabudowania gospodarskie spalone, przez kan. Pawła Rassowskiego odbudowane zostały. Kaplica publiczna znajduje się w dosyć odległem od kościoła miejscu, w której dawniej bł. Bogumił, złożywszy godność arcyb., doczesną pielgrzymkę zakończył. 2.) **D.**, wieś, pow. gostyński, gm. Szczawin kościelny, par. Żychlin. Liczy 15 dm., 161 mk. Ogólnej przestrzeni m. 991. w tem ziemi ornej pszennej m. 741, lasu 90, łąk 150 m. Własność Karola Piaszczyńskiego, zamiłowanego ogrodnika i pasiecznika. 3.) **D.**, ob. *Dobrowo*. *W. W.*

Dobrów, ob. *Dober* (niem.).

Dobrowicze, 1.) wś rządowa nad rz. Sierwiecz, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 34 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. partykularnej kniasznińskiej, 8 dm., 56 mk. 2.) **D.**, wieś, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 42 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. pocztowej z m. Dołhinowa do Wilejki, 12 dm., 120 mk., własność włościańska (w 1866).

Dobrowice, ob. *Doberwitz* (niem.).

Dobrowieczory, zaśc. pryw., pow. trocki, 2 okr. adm., o 7 w. od Żyżmor, przy linii dr. żel., 22 mk. (1866).

Dobrowieliczka, m., stacya pocztowa w pow. elizawetgradzkim gub. chersońskiej, 16 wiorst na północno-zachód od Pieszczano-Brodzkiej stacyi.

Dobrowlany, 1.) wieś, pow. Bóbrka, nad rzeczką Ług, która tu tworzy znaczny staw, przy kolei lwowsko-czerniowieckiej, oddalona od stacyi tej kolei w Chodorowie o 4 kilometry w południowym kierunku, od Bóbrki na południe o 30 kilometrów, od Zagóreczka na południe o 2 kilometry, od lewego brzegu Dniestru w Dymidowie o 3 kilom. Przestrzeń: posiadł. więk. roli or. 65, łąk i ogr. 174, past. 27, lasu 629; pos. mniej. roli or. 211, łąk i ogr. 114, past. 42 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 70, gr. kat. 292, izrael. 19, razem 381. Należy do rzym. kat. parafii w Chodorowie, gr. kat. w Zagóreczku. Właściciel więk. posiadł. Kazimierz hr. Lanckoroński. 2.) **D.**, wś, pow. stanisławowski, oddalona od Stanisławowa o 8 kilmtr. na północny wschód, od Jezupola na południowy zachód o 6 kilmtr., od Kołodziejówki na północ o 4 kilometry Przestrzeń: posiadł więk. roli or. 23, łąk i ogrod. 18, past. 2; posiadł. mniej. roli or. 424, łąk i ogrod. 280, past. 37, lasu 17 morg austr. Ludność: rzym. kat. 6, gr. kat. 330, izrael. 6, razem 342. Należy do rzym. kat. parafii w Jezupolu, gr. kat. w Kołodziejów-

ce. W tej wsi jest szkoła niezreorganizowana o 1 nauczycielu. Właściciel większej posiadłości Ignacy Pasakas. 3.) **D**., wieś, powiat drohobycki, stacya kolei żelaznej Naddniestrskiej, między Samborem a Drohobyczem, nad potokiem Trudnica, dopływem Tyśmieniczki, oddalona o 9 kilometrów na północ od Drohobycza a o 12 kilomtr. na zachód od Medenic, o 61 kil. od Chyrowa. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 112, łąk i ogr. 91, past. 3, lasu 267; pos. mniej. roli or. 1,114, łąk i ogr. 171, past. 307, lasu 3 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 80, gr. kat. 1,410, izrael. 46, razem 1,536. Należy do rzym. kat. parafii w Drohobyczu, gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu drohobyckiego. W tej wsi jest szkoła nieetatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 3,353 złr. aust. Właściciel większej posiadłości. probostwo łaciń. w Drohobyczu. 4.) **D**., wieś, pow. zaleszczyki, leży przy lewym brzegu Dniestru, o 2 kilometry na południe od Zaleszczyk, w południowo-wschodniej stronie. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 316, łąk i ogr. 29, past. 84, lasu 230 pos. mn. roli or. 1,052, łąk i ogr. 134, past. 288 m. austr. Ludność: rzym. kat. 8, gr. kat. 1,097, izrael 32, razem 1,137. Należy do obudwu parafii do Zaleszczyk. Wieś ta ma szkołę etatową o 1 nauczycielu. Właściciel więk. pos. Seweryn baron Brunicki. 5.) **D**., wieś, pow. kałuski, leży na prawym brzegu rzeki Łomnicy, na południe od Kałusza o 4 kil., przy gośc. pryw. łączącym w prostej linii Kałusz z gościńcem rządowym idącym z Rożniatowa do Bohorodczan, o 3 kilometry na zachód oddalona od Podmichala, od którego ją potok Selanka dzieli. Przestrzeń: pos. dwor. roli or. 1; pos. mniejs. roli or. 522, łąk i ogr. 382, past. 129 morg austr. Ludność: rzym. kat. 12, gr. kat. 699, izrael. 5, razem 716. Należy do rzym. kat. parafii w Kałuszu, gr. kat. par. w Podmichalu. W tej wsi jest kasa pozyczkowa z funduszem zakładowym 154 złr. austr. Posiadłość więk. należy do dóbr kameralnych. 6.) **D**., wieś, pow. stryjski, nad potokiem, dopływem pobliskiego Stryja, przy kolei żelaznej arcyksięcia Albrechta, oddalona od stacyi tej kolei w Stryju na północ o 5 kilometrów, od Dobrzan na zach. o 3 kilom. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 312, łąk i ogr. 69, past. 17, lasu 665; pos. mniejs. roli or. 311, łąk i ogr. 68 past. 3 morg. Ludność: rzymsko-k tolicka 2, gr. kat. 309, izrael. 38, razem 349. Należy do rzym. kat. parafii w Stryju, gr. kt. par. w Dobrzanach. Właściciel więk. pos. Daniel Rup i spółwłaściciele. *B. R.*

Dobrowlany, ob. *Dubrowlany*.

Dobrowo 1.) *Rządowe* lub *Dobrów*, wś i folw., pow. stopnicki, gm. i par. Tuczępy. Leży na lewo od drogi bitej ze Stopnicy do Staszowa, o 57 w. od Kielc, o 14 od Stopnicy' o 8 od Staszowa, o 20 od rz. Wisły. Ma szkołę wiejską. R. 1827 było tu 35 dm., 203 mk. Rozległość folwarku wynosi m. 1115 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 595, łąk m. 26, pastwisk m. 9, lasu m. 448, nieużytki i place m. 37. Bud. drewn. 27. Wieś Dobrów osad 59, gruntu m. 334. 2.) **D**., ob. *Dobrów*.

Dobrowoda, folw. i wś rządowa, pow. stopnicki, gm. Olganów, par. Dobrowoda. Leży przy drodze bitej z Buska do Korczyna, o 56 w. od Kielc, o 10 od Stopnicy, o 8 od Buska, 12 od rz. Wisły. Posiada kościół par. murowany, wzniesiony przez Floryana Mokrskiego bisk. krakow. Parafią tutejszą założył w 1345 r. Jan Grot bisk. krak. Pierwotnie była to filia parafii Chotel Czerwony. W D. 1380 r. umarł biskup krak. Zawisza. Istnieje tu szkoła wiejska. W 1827 r. było tu 27 dm. i 215 mk. Par. D. dek. stopnicki, dawniej wiślicki, liczy 1905 dusz. Dobra D. składają się z folwarku t. n. i wsi: D., Olganów i Baranów. Rozl. wynosi m. 834, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 434, łąk m. 21, pastwisk m. 69, lasu m. 285, nieużytki i place m. 25. Płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 5, drewn. 6. Od dóbr tych w r. 1873 oddzielony został folwark Baranów, rozległości m. 830. Wieś D. osad 34, gruntu m. 335; wś Olganów osad 29, gruntu m. 296; wś Baranów osad 35, gruntu m. 315. *A. Pal.*, *Br. Ch.*

Dobrowoda, mała błotnista rzeczka w pow. ihumeńskim, w okolicy wsi Żarnówka, wpada z prawej strony do Berezyny. *Al. Jel.*

Dobrowódka, wś, pow. kołomyjski, nad potokiem Kołomejką, o 12 kil. na płn. od st. p. w Kołomyi, par. gr. kat. w Piadykach. We wsi kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 296 złr. Ob. *Kamionka Wielka*.

Dobrowódka, rzeczka, wytryska w obr. gm Słobudki leśnej w pow. kołomyjskim, koło Puharów w lesie Majdaniszczu; zrazu płynie na wschód, potem od Puharów w płd.-wsch. kierunku; tworzy od Puharów granicę między Korszowem, Liskami i Dobrowódką z jednej a Słobudką leśną, Kamionką małą i Godami z drugiej strony. W Dobrowódce zwraca się na południe, płynąc po wschodniej stronie kolei lwowsko-czerniowieckiej a przyjąwszy na granicy Piadyk, Kołomyi i Cieniawy od pr. brz. potok Kozaczów, tworzy Kołomyjski potok, który wpada do Prutu w obr. Pererowa. Długość biegu 20 kil. aż do przyjęcia Kozaczowa potoku. Oprócz tego przyjmuje z prawego brzegu potok Wołczów. *Br. G.*

Dobrowody, 1.) wieś, pow. podhajecki, leży nad potokiem bez nazwiska, dopływem Koropca, niedaleko Koropca i Kowalówki; leży przy gościńcu rządowym podhajecko-manastezyskim, oddalona od Podhajec o 12 kil. na po-

łudnie, od Manasterzysk na północ o 7 kil., od Kowalówki na północ o 2 kil., od Szwejkowa na wschód o 4 kil. Przestrzeń posiadł. więk. roli or. 619, łąk i ogr. 41, past. 48, lasu 59; pos. mn. roli or. 1578, łąk i ogr. 123, past. 37 morg. austr. Ludność rzym. kat. 1023, gr. kat. 201, izrael. 29, razem 1253. Należy do rzym. kat. parafii w Kowalówce, gr. kat. w Szwejkowie. Właściciel posiadł. więk. Mieczysław br. Błażowski. 2.) **D.**, wieś, pow. zbarazki, nad rz. Hnizdeczną, oddalona od Zbaraża o 136 kil., od Opryłowiec o 7 kil. Przestrzeń pos. więk. roli or. 729, łąk i ogr. 106, past. 56, lasu 319; posiadł. mniej. roli or. 2271, łąk i ogr. 61, past. 87, lasu 34 morg. austr. Ludność rzym. kat. 269, gr. kat. 884, izrael. 114, razem 1267. Należy do rzym. kat. par. w Opryłowcach, gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu zbarazkiego; do tej parafii należy cerkiew pod wezwaniem S-go Dymitra we filii Nowiki i filia Netreba; obiedwie te filie razem mają 263 dusz gr. kat. obrz, oraz cerkiew we filii Czumale ze 125 gr. kat. parafianami; cała parafia liczy zatem 1272 grecko-katolickich dusz. Wieś ta ma szkołę etatową o 1 nauczycielu. Właściciel więk. posiadł. Onufry Turkuł.

Dobrowody, wś, pow. humański, nad rz. Babanką, wpadającą do rz. Jatrani. Odległa o 17 w. od m. Humania a o 1 w. od wsi Apolanki. Mieszk. wyznania prawosł. 1715. Cerkiew paraf. zbudowana w 1795 r., szkółka. Ziemi wybornego czarnoziemu 3014 dz. Należała do humańskiego majątku hr. Aleksandra Potockiego, skonfiskowany w 1834 r. na rzecz rządu. *Kl. Przed.*

Dobrowola, 1.) folw., pow. augustowski, gm. Balla-Wielka, par. Hoża-Sylwanowce. Ma 1 dm., 9 mk. 2.) **D.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń. Odl. od Wyłkowyszek 16 w., liczy 10 dm., 55 mk. W 1827 r. było tu 13 dm. i 89 mk. 3.) **D.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Szumsk. Odl. od Maryampola 15 w., liczy 5 dm., 35 mk. 4.) **D.** wś, pow. wyłkowyski, gm. Karkliny, par. Kieturwłoki. R. 1827 było tu 3 dm., 28 mk. 5.) **D.**, gm., pow. władysławowski, lud. 4415, rozległości 14,601 morg., s. gm. okr. IV Lokajcie, st. p. Szaki, urząd gm. we wsi Stanisława. W skład gm. wchodzą: Antoniszki, Dawczyszki, Jagieliszki, Jodeganie, Juszki, Kretkopie, Kura, Leoniszki, Lokajcie wś i folw., Łunkinia, Mikity, Nowosady, Pożegrzdzie, Postule, Rogliszki, Stanisława, Syrwidy, Szajcie, Szukiety, Szula, Wierszenie i Wilkija. 6.) **D.**, wś, pow. maryampolski, gm. Balwierzyski, par. Preny. Odl. od Maryampola 28 w., liczy 9 dm., 42 w. 7.) **D.**, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka. Odl. od Maryampola 12 w , liczy 6 dm. i 62 mk. 8.) **D.**, folw. i os., pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Sapieżyski. Odl. od Maryampola 55 w., od Kowna w. 10, od Suwałk 119; liczy wraz z osadą 5 dm., 55 mk. Dobra ziemskie D. w pow. maryampolskim i władysławowskim, nad rzeką Niemnem położone, obejmowały dawniej sześćdziesiąt wsi, kilka folwarków, miasteczko Sapieżyszki i kilkaset włók lasu. Dobra te stanowiły poprzednio własność skarbu królestwa. W r. 1837 znaczna część realności, składających te dobra, a mianowicie folw. Sapieżyski, Wilkija i Lokajcie, kilkadziesiąt wsi i około 200 włók lasu, oddane zostały p. Karolowi Dombrowiczowi w emfiteutyczną dzierżawę na lat 50, z prawem przedłużenia jej na czas dalszy. Celem tej dzierżawy ze strony rządu było podniesienie przemysłu płóciennniczego w ówczesnej gubernii augustowskiej. Jakoż w paragr. 8 kontraktu zawartego między K. Rz. Przych i Skarbu, a p. Dombrowiczem położony został warunek, aby p. D. fabrykę płócien w tych dobrach, własnym kosztem urządził, najdalej w ciągu lat pięciu w ruch wprowadził, i przynajmniej 36 warsztatów utrzymywał, „pod utratą prawa emfiteutycznego“, w razie zaś zaniechania zakładu fabrycznego z winy p. D., dobra miały powrócić do skarbu. Jak dalece p. Dombrowicz wywiązał się z przyjętych obowiązków, okazuje się z postanowienia rady administracyjnej K. P., zapadłego d. 15 czerwca 1860 r., w którem między innemi powiedziano: 1) że p. D. zaprowadził zakład fabryczny z dwóch oddziałów, t. j. z tkalni o 40 warsztatach, z których 20 zajętych było wyrobami deseniowemi, a 20 wyrabiały płótna, drelichy, płócienka i dymy, i z blicharni chemicznej, na sposób holenderski urządzonej; 2) że p. Dombrowicz utrzymuje fabrykę w ciągłym biegu, nie ustając w usiłowaniach dla dobra przemysłu płóciennniczego, jak o tem świadczą liczne nagrody na wystawach otrzymane, a w tej liczbie medal złoty (r. 1857 w Warszawie); 3) że fabryka zatrudniała 76 robotników i to wyłącznie krajowców; 4) że do r. 1860 p. Dombr. nie posiadał własnej przędzalni, i wyroby uskuteczniały się na obstalunek, z przędzy przez różne osoby dostarczanej; zamierzył zatem zaprowadzić przędzalnię o 1000 wrzecionach i powiększyć liczbę warsztatów tkackich. Z tych przeto względów rada administracyjna zgodziła się na udzielenie pann D. pożyczki 15,000 rs. na cel powyższy. W r. 1870 Karol. D. służące sobie prawa emfiteutycznej dzierżawy dóbr Dobrowola przelał na p. Zenona Zaleskiego za kontraktem prywatnie zawartym, a przez izbę skarbową suwalską zatwierdzonym. W kontrakcie tym p. Zaleski przyjął wyraźnie obowiązek wykonywania wszelkich warunków kontraktu emfiteutycznego. W r. 1872 za zezwoleniem władz skarbowych dobra Dobro-

wola wykupione zostały przez p. Zaleskiego na bezwarunkową własność. Obecnie z zakładów nie pozostało ani śladu. Dobra rozpadły się na cztery folwarki: Dobrowola, Wilkija, Lokajcie i Sapieżyszki, należące do różnych właścicieli; lasy zaś w skład dóbr wchodzące po większej części rozprzedane zostały. Dobra Dobrowola, składając się z folw. Wilkija, Sapieżyszki i Lokajcie miały rozl. wraz z lasami około m. 4900. W r. 1877 z dóbr tych odłączony został folw. Dobrowola z attynencyą Rejnis, przyległością Dworakalnie i Dworałaukie. Rozległość folw. wynosi morg. 1038 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 251, łąk m. 98, pastwisk m. 68, lasu m. 591, nieużytki i place m. 31; osada leśna Rejnis m. 3. Płodozmian 7-polowy. Bud. drewn. 14.

Dobrowola 1.) folw. w pow. borysowskim, własność Rychterów, ma obszaru 156 morgów. 2.) **D.**, wś, pow. piński, gm. Stawek. 3.) **D.**, wś nad rzeką Kizią, pow. kamieniecki, parafia Czarnokozińce. W r. 1868 było tu 30 dm. 4.) **D.**, ob. *Dobrowole*. 5.) **D.**, wś, powiat wołkowyski.

Dobrowole 1.) zaśc. pryw., pow. wileński, 1 okr. adm., mk. kat. 10, 1 dom (1866). 2.) **D.**, folw., pow. wiłkomierski, par. wiżuńska, do dóbr wiżuńskich hr. Edwarda Czapskiego należący, nad jeziorem, o 74 w. od Wiłkomierza. 3.) **D.**, zaśc. pryw., pow. trocki, 1 okr. adm., o 12 w. od Trok, 2 dm., 9 mk. (1866). 4.) **D.**, zaśc. pryw., pow. trocki, 2 okr adm., o 11 w. od Żyżmor, 10 mk. (1866). 5.) **D.**, zaścianek pryw., pow. trocki, 3 okr. adm., o 11 w. od Butrymaniec, 8 mk. (1866). 6.) **D.**, zaścianek pryw., pow. trocki, 4 okr. adm., o 30 w. od Merecza, 2 dm., 14 mk. (1866). 7.) **D.**, wś, folw. i zaśc., pow. trocki, 4 okr. adm., o 20 w. od Merecza, 22 mk. (1866).

Dobrowolszcza, wś we wsch.-połud. stronie pow. bobrujskiego, w gm. stepskiej, w 1 okr. adm., 2 okr. sąd., 2 okr. wojsk., miejscowość poleska, głucha, grunta piaszczyste, nizkie. *Al. Jel.*

Dobrska, wś i folw., pow. płoński, gmina Stróżęcin, par. Gralewo, o 28 w. od Płocka, o 21 od Płońska, o 7 od Drobina, o 4 od Góry. W 1827 r. było tu 18 dm. i 163 mk. Rozl. folw. wynosi m. 1153 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 880, łąk m. 90, pastwisk m. 60, lasu m. 120, osada młynarska m. 3. Bud. mur. 3, drewn. 8; wiatrak i staw zarybiony; wieś Dobrsk osad 43, gruntu m. 391. *A. Pal.*

Dobruchna, wś i os. nad rz. t. n., pow. opatowski, gm. i par. Grzegorzewice, odl. od Opatowa 17 w. W 1827 r. było tu 5 dm. i 32 mk., obecnie liczy 14 dm., 274 mk., 159 mg. ziemi włośc. i 4 dworskiej.

Dobruchów, wś i folw., pow. łaski, gmina Wodzierady, par. Kwiatkowice, o 56 w. od Piotrkowa, o 14 od Łasku, o 7 od Szadku. W 1827 r. było tu 28 dm. i 235 mk., obecnie liczy 34 dm., 380 mk. Dobra D. nabyte w r. 1876 za rs. 33400. Rozl. folwarczna wynosi m. 700 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 502, łąk m. 66, pastw. m. 106, nieużytki i place m. 26. Płodozmian 12-polowy. Budowli mur. 1, drewn. 19, pokłady torfu. Wieś Dobruchów osad 41, gruntu m. 222.

Dobrucowa, wś, pow. jasielski, o 10 kil. na wschód od stacyi poczt. w Jaśle, par. rzym. kat. w Tarnowcu, liczy dm. 18, mk. 88 (38 m., 50 k). Własność większa obejmuje roli ornej 63, łąk i ogrodów 8, pastw. 40, lasu 170 morg.; własności mniejszej roli ornej 38, łąk i ogrodów 6, pastw. 1 morg. dol. aust. Właściciel większej posiadłości Władysław hrabia Lewartowski. *Lu. Dz.*

Dobrunia, wieś w półn. stronie pow. borysowskiego, w gm. dokszyckiej, w 3 okręgu polic., w 4 okr. sądowym, w 4 okr. wojskowym, przy drodze z Bogomli do Dokszyc wiodącej. *A. Jel.*

Dobrupie ob. *Jeziorupa.*

Dobrusin ob. *Dobrosin.*

Dobruski, folw., pow. homelski, nad Ipuciem, fabryka miedzianych wyrobów i żelaznych, młyn i tartak (1860).

Dobrusz, niem. *Doberschau*, wś serbska na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, dm. 35, mk. 268, w tem serbów 174. Stare grodziszcze nad brzegiem Sprewji, w półkole otwarte ku rzece. W d. 20 września 1818 postawiono tu pomnik na pamiątkę 20-letniego jubileuszu króla Fryderyka Augusta. Opis i widoki grodziszcza w Andree „Wendische Wanderstudien,“ str. 108. *A. J. Parczewski.*

Dobrut, wś i folw., pow. radomski, gmina Orońsk, par. Kowala-Stępocina. Leży przy drodze bitej, o 18 w. od Radomia, o 10 od Szydłowca, o 2 od Orońska. W 1827 r. było tu 23 domów i 187 mk.; obecnie ma 29 domów, 225 mieszkańców, 775 morg. ziemi włościańskiej i 483 morg. włośc., osad 22. *Br. Ch.*

Dobry, ruczaj, ob. *Taszlik.*

Dobry, niem. *Doebern*, wś, pow. holądzki, st. poczt. Schlodien.

Dobryca, ob. *Oressa.*

Dobrydział, domin., pow. ostrzeszowski, należy do gminy Podzamcza, 1511 morg. rozl.; 4 dm., 59 mk., stac. poczt. i kol. żel. Podzamcze (Wilhelmsbrück) o 2 kil. *M. St.*

Dobrydzień, *Dobrodzień*, niemiec. *Gutentag*, *Guttentag*, miasto w pow. lublinieckim, w najżyżniejszej i najlepiej uprawnej okolicy tego powiatu, o 17 kil. na zachód od Lublińca, niegdyś urzędowe i towarzyskie ognisko tych stron. O Dobrodniu wspominają pierwszy raz dokumenta pod r. 1304. W XVIII w. miasto D. i należący doń klucz były własnością p. von

Stürmer, w r. zaś 1789 przeszły we władanie rodziny książęcej brunświcko-oleśnickiej. Miasto uległo 1846 r. klęsce pożaru, który obrócił w perzynę kościół parafialny i wiele domostw. Odbudowało się potem bardzo porządnie, zwłaszcza też rynek i część wschodnia. R. 1865 D. z przedmieściem Hadaszyka liczył 2399 mk., w tem 184 ewang,, 280 izrael., reszta katolicy. R. 1756 miał 661 mk., a r. 1840 mk. 2262. Miasto posiada 205 posesyj i 3963 morg. gruntu. Prócz tego kilka małych stawów. Gleba przeważnie średnia, po części nawet zupełnie bezpłodna. Jest w D. browar, młyn, garbarnia, kilka kuźni, 7 cechów rzemieślniczych, szpital miejski. Parafia katolicka obejmuje przeszło 7000 dusz. Pleban miewa niemieckie kazania co miesiąc, polskie co tydzień. Prócz parafialnego kościoła jest też kościołek grzebalny ś. Walentego, z którego i ewangelicy korzystają. Ci ostatni mają tu filiał parafii Olesno. Są w. D. trzy szkoły początkowe, dwie katolickie, jedna ewangelicka. Klucz dobrodzieński, którego zarząd rezyduje w zamku D., tuż pod miastem, obejmuje 24591 morg. rozl., z tego 6684 m. roli ornej, 820 m. łąk, 10 m. ogrodu, 17077 lasu i pastwisk. Dobra te dzielą się na trzy ekonomie: 1) Zamek D. z folwarkiem Blachów, Makowczyce, Marzatka. 2) Bziunków z folw. Rzędowice, St. i N. Warłów. 3) Główczyce z folw. Rędziny i Gosławice. W pobliżu D. leży Ligota-Dobrodzień, 1560 morgów rozległ., szkoła, fryszerka. *F. S.*

Dobrygość, domin., pow. ostrzeszowski, należy do gminy Podzamcza, 1538 morg. rozl.; stac. poczt. i kol. żel. w Podzamczu (Wilhelmsbrück) o 6 kil. *M. St.*

Dobryjanowo, folw. pryw. nad rzeką Sierwiecz, pow. wilejski, gm. Sitce, w 3 okr. adm., o 78 w. od m. pow. Wilejki, 1 dm., 23 mk.

Dobrylas, wś, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowógród, w odległości 19 wiorst od Kolna, 20 i pół od Łomży, na prawym brzegu Pisny, wś kurpiowska, otoczona od zachodu lasami. Obręb leśny Dobrylas należy do straży Gawrychy i zawiera 2034 morg.; w części lasu, zwanej Brzozówką, znajdują się torfiaste bagna około 17 morg. D. liczył 1827 r. 105 dm. i 568 mk., obecnie 983 mk. *L. Krz.*

Dobrylewo, niem. *Gutenwerder*, dom., pow. szubiński, nad rz. Gąsawką i jeziorem D., 2077 m. rozl.; 10 dm., 171 mk., 65 ew., 106 kat., 89 analf.; st. poczt. Żnin o 7 kil., st. kol. żel. Nakło (Nakel) o 30 kil. Nazwę folwarku D. zniemczono na *Laurenzhof.* *M. St.*

Dobryliszki, folw., pow. wileński, 2 okr. adm., mk. kat. 21, dm. 1 (1866).

Dobryłów, wś, pow. chełmski, gm. i par. Swierze. W 1827 roku było tu 11 domów i 66 mieszkańców.

Dobryłówka, przys. *Szczurowic.*

Dobryn, potok górski, prawy dopływ Czarnego Czeremoszu, wypływa w Beskidzie lesistym w obr. Żabiego, pow. kossowski, zpod głównego grzbietu, ciągnącego się tutaj ku północnemu zachodowi (Budyowska wielka, 1684 m. pom. wojsk). Płynie na północny wschód głębokim lesistym parowem, zamkniętym od połud. wschodu pasmem poprzecznem, wybiegającem z głównego grzbietu, z szczytami Czywczynem (1769 m. pom. wojsk.) i Czolakinem (1472 m.), a od północnego zachodu grzbietem górskim Dobrynem (1477 m. pom. wojsk). Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Dobryń, wś i folw., pow. bialski, gm. Dobryń, par. Malowa Góra. W 1827 r. D. liczył 61 dm. i 471 mk:; obecnie liczy 95 dm., 786 mk. i 4568 m. obszaru. Posiada cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej i szkołę początkową, Dobra D. mają 1743 morg. obszaru i należą do hr. Baranowa. Gmina D. gr. z gm. Kobylany. ludn. 3095, rozl. 17187 m., s. gm. ok. I w Horbowie, urz. gm. we wsi Zalesie. W skł. gm. wchodzą: Dereczanka, Dobryń, Dobryńska-Wólka, Husinka, Horbów, Kijowiec, Kłoda, Koczukówka, Lachówka i Zalesie.

Dobryń, 1.) wś, pow. żytomierski. nad ruczajem wpadającym z lewego brzegu pod Bukami do Trościanicy, o 31 kil. od mka Czerniachowa odległa; składową część ziemi stanowi głównie gnejs i czerwony granit. Niedaleko leży Dobryńska huta, wś, pow. żytomierski, o 34 kil. od mka Czerniachowa odległa. Składową część gruntu stanowi przeważnie gnejs. 2.) **D.**, wś, pow. ostrogski, par. Kuniów, na połud. m. Ostroga o w. 18, ma cerkiew drewnianą, szkółkę parafialną dla wiejskich dzieci. Jak świadczy dział ks. Ostrogskich Janusza i Aleksandra, ta wieś należała do tych książąt, dziś do dóbr Płużno. Ostatni ordynat Ostrogski ks. Janusz Sanguszko w 1753 wieś tę z innemi darował Koniecpolskiemu a od tego przeszło w dom ks. Jabłonowskich, w których ręku dotąd pozostaje. Gleba czarnoziem, 484 mieszk., 410 dzies. ziemi włościańskiej.

Dobryń, ob. *Dobrzyń.*

Dobrynia (z Kłopotnicą), wś, pow. jasielski, o 15 kil. na południ. od Jasła, o 6 kil. na zachód od Osieka. Par. rz. kat. w Cieklinie. Dm. 78, mk. 465. Włościanie mają tu 536 m. roli ornej, 132 m. łąk i ogrodów, 172 morgi pastwisk.

Dobryniew, ob. *Dobrzyniew.*

Dobryniewo, wś we wsch. stronie powiatu mińskiego, przy drodze z Jezior do Stańkowa, w gm. stańkowskiej. *Al. Jel.*

Dobrynin (z Rudą, Kozłówkami i Dębrzyną), wś, pow. mielecki, 2346 m. rozl., 115 dm. i 728 mk.; par. łac. w Rzochowie, tartak wo-

dny, położenie równe, gleba żytnia; leży o kilka kil. od drogi krajowej prowadzącej z Dębicy do Tarnobrzega. Obszar dworski należy do państwa Przecław, własność Mieczysława hr. Reja.

Dobryniów, wś, pow. krasnostawski, gm. i par. Łopiennik. W 1827 r. było tu 27 dm. i 161 mk.

Dobrynka, wś i folw., pow. bialski, gmina Połoski, par. Piszczac. W 1827 r. było tu 54 dm., 357 mk.; obecnie liczy 74 dm., 477 mk. i 3642 morg. obszaru. Dobra D., własność Antoniego Wardyńskiego, od Siedlec w. 84, od Biały w. 21, od Terespola w. 7, od drogi bitej w. 4, od Chotyłowa w. 6, od rzeki Buga w. 5. Rozl. folw. wynosi m. 2154 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 510. łąk morg. 185, pastwisk m. 164, lasu m. 1200, nieużytki i place m. 95. Bud. mur. 1, drewn. 10; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu i szlamu; dr. żel. przechodzi przez teritoryum dóbr. Wieś Dobrynka osad 68, gruntu morgów 1333. *A. Pal.*

Dobrynka, rz., wpada do rz. Irszy, powiat radomyski.

Dobrynka, rzeka, ob. *Dobrzynka*, *Czarna*, rzeka, i *Człuchowo*.

Dobryńska-wólka, wś, pow. bialski, gm. Dobryń, par. Malowa góra. W 1827 r. było tu 31 dm., 244 mk., obecnie liczy 40 dm., 358 mk. i 1358 morg. obszaru.

Dobryszew, wś, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Grójec.

Dobryszki, zaśc., pow. trocki.

Dobryszyce, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Dobryszyce, posiada kościół paraf. murowany i urząd gm. W 1827 r. było tu 75 dm., 552 mk., obecnie liczą 104 dm., 746 mk., ziemi włośc. 1087 mrg., kościelnej 6, od Noworadomska odl. w. 8. Istnieje tu cmentarzysko przedhistoryczne wielkich rozmiarów które zbadał i opisał prof. Pawiński (Tyg. Illust. z 1874 r., N. 362). Jest tu kopalnia zwiru, która łączy się torem szyn z koleją żel. warsz. wied. między Kamińskiem a Radomskiem. Dobra D. składają się z folw. D., Borowiecko, Malutki, attynencyi Ruda, osady młynarskiej wieczysto-czyuszowej na Borowiecku i wsi D., Żaby, Karkoszki, Ruda; od Piotrkowa w. 35, od rz. Warty w. 21. Rozl. dworska wynosi m. 3283 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 829, łąk m. 180, pastw. m. 127, razem m. 1136. Bud. mur. 6, drewn. 18; folw. Borowiecko grunta orne i ogrody m. 244, łąk m. 25, razem m. 269. Bud. mur. 6; folw. Malutki grunta orne i ogrody m. 276. Bud. drewn. 3; w attynencyi Ruda budowla drewniana jedna; nadto jest w lasach m. 420, w zaroślach morg. 1096, wody m. 18, nieużytki i place m. 44; w wieczystej dzierżawie m. 2, w osadach karczemnych m. 29, razem m. 1603. Płodozmian na folwarkach 13 i 15-polowy, pokłady torfu którego eksploatacya odbywa się i pokłady marglu; cegielnia wyrabiająca cegłę i dachówkę na miejscową potrzebę i sprzedaż; stawów zarybionych 6, których rozległość wynosi m. 14. Rzeka Widawka płynie granicą dóbr, kilka strumyków bez nazwy przepływa pomiędzy łąkami; dr. żel. przechodzi przez terytoryum dóbr; dwa młyny wodne. Wieś D. osad 81, gruntu m. 1087; wieś Żaby osad 9, gruntu m. 160; wś Karkoszki osad 17, gruntu m. 158; wś Ruda osad 6, gruntu m. 180. Par. D. liczy dusz 1450 i opisano ją pod Dobroszycami; tak bowiem ta wieś, zapewne właściwiej, zowie się w dokumentach kościelnych. *Br. Ch.*

Dóbrz (*Dubrszcz*), wieś, pow bydgoski, 36 dm., 324 mk., 171, ew. 285 kat., 78 analf. St. poczt. i kol. żel Kotomirz (Klarheim) o 6 kilometrów. Por. *Dóbrcz.*

Dobrzanice, wieś, pow. przemyślański, oddalona od Przemyślan o 12 kil. na południe, od Firlejowa na północny zachód o 7 kil., leży w górzystej, wysokiej i leśnej okolicy, ciągnącej się od Przemyślan na południe do Bursztyna. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 112, łąk i ogr. 4, pastw. 5, lasu 403; pos. mniej.: roli ornej 759, łąk i ogr. 125, pastw. 7 m. Ludności: rzym. kat. 28, gr. kat. 352, akatol. 140, izrael. 103: razem 623; dm. 87. Należy do rz. katol. parafii w Firlejowie, gr. kat. par. w Korzelicy. Jest też tu filiał ewangelickiego dyakonatu Uniów, szkoła filialna o 1 nauczycielu i szkoła ewang. Właściciel więk. pos. Adolf Aulich. *B. R.*

Dobrzanka, wieś nad rz. Rusawą, pow. jampolski, par. Jampol. R. 1868 miała 52 dm.

Dobrzanka, wieś, pow. dobromilski, nad Dobrzanką, o 30 kil. na płn. zach. od Dobromila, a 7 kil. na płd. zach. od st. p. w Birczy. Par. gr. kat. w Lipie, rz. kat. w Leszczawie; dm. 38, mk. 266. Posiadłość większa obejmuje roli ornej 121, łąk i ogr. 7, pastwisk 81, lasu 169 m.; posiadłość mniejsza: roli ornej 257, łąk i ogr. 27, past. 42 m. Właściciel większej posiadł. Feliks Kwiatkowski. *Lu. Dz.*

Dobrzanka, potok, wypływa w obrębie gm. tejże nazwy w pow. dobromilskim, z pod Rówienki góry (556 m.); płynie na północ przez Dobrzankę. Przyjąwszy w Malawie od lewego brzegu potok Lipę, zwraca się na południe, potem na północ, a wreszcie już w obr. gminy Birczy Starej na zachód, opływając wzgórze Czerteż od zachodu i północy, uchodzi do Stopnicy z lewego brzegu pod Bircza Starą. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Dobrzankowo, wieś, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Bogate, od Płocka w. 100, od Przasnysza w. 6, od Ciechanowa w. 30, od rz.

Narwi tyleż. Posiadłość D. z wsią Dobrzanków i Fijałków w r. 1877 rozdzieloną została na trzy części, z których na Dobrzanków lit. A. oddzielono m. 300 i takowe nabyli częściowi właściciele; wieś Dobrzanków ma osad 40, gruntu m. 773; wieś Fijałków osad 13, gruntu m. 259. Folw. D. lit. B. rozl. wynosi m. 255 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 52, łąk m. 15, pastwisk m. 7, lasu m. 115, zarośli m. 43, nieużytki i place m. 13, bud. mur. 3, drewn. 6; młyn wodny na rzece Węgierce, która stanowi granicę zachodnią; w niektórych miejscowościach pokłady torfu.

Dobrzanów, folw., pow. siedlecki, gmina i par. Żeliszew. Ma 2 dm., 27 mk. i 457 m. obszaru.

Dobrzany, 1.) wieś, pow. gródecki, leży nad potokiem Wzduch, o 9 kil. na południowy zachód od Gródka, o 5 kil. na południe od Rodatycz. Przestrzeń. pos. więk.: roli ornej 745, łąk i ogr. 267, pastw. 7, lasu 2; pos. mniejsza roli ornej 949, łąk i ogr. 160, pastw. 114 m. Ludności: rz. kat. 36, gr. kat. 907, izrael. 27: razem 970. Należy do rz. kat. parafii w Rodatyczach; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dek. Sądowa Wiśnia, obejmującą w Dobrzanach z przysiołkiem Chałupki 1053 a w filii Putiatycze 203: razem 1256 gr. kat. parafian. W tejże wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel większej posiadłości: Henryk Wiszniewski. 2) **D.**, wieś, pow. stryjski, o 3 kilometry na półn. wschód od Stryja między gościńcem rządowym lwowsko-stryjskim, a rzeką Stryj, tak że północno zachodnia strona wsi ciągnie się wzdłuż gościńca, a południowo wschodnia wzdłuż rzeki. Przestrzeń: pos. więk.: roli ornej 321, łąk i ogr. 78, pastw. 11, lasu 178; pos. mniej.: roli ornej 616, łąk i ogr. 725, pastw. 642 m. Ludności: gr. kat. 827, izrael. 101, razem 928. Należy do rz. kat. parafii w Stryju; gr. kat. parafią ma w miejscu, do której należy filia Dobrowlany z 309 paraf. gr. kat. obrządku; parafia ta leży w dek. stryjskim. W tej wsi jest szkoła filialna o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 2073 złr. W D. urodził się ks. Antoni Pietruszewicz. Właściciel większej posiadłości Zygmunt br. Romaszkan. 3.) **D.**, z Dornfeldem, wieś, pow. lwowski, o 26 kil. na płd. ode Lwowa, o 6 kil. na płd. zach. od st. p. w Derewaczu. Par. gr. kat. w Dobrzanach, rz. kat. w Siemianówce; dm. 233, mk. 1632. Z tego przypada na Dobrzany 125 dm., 725 mk., reszta na Dornfeld. Własność większa obejmuje roli ornej 21 m.; własność mniejsza: roli ornej 3012, łąk i ogr. 395, pastw. 625 m. W Dobrzanach szkoła etatowa jednoklasowa. *B. R.*

Dobrzączka, rzeka, ob. *Jasionka*.

Dobrzączka, góra w obrębie Chęcin, obok Okręglicy. Znajduje się w niej marmur barwy lila z ciemniejszemi plamami, bardzo twardy, w dwóch odmianach.

Dobrzec mały i *D. wielki*, dwie wsie przyległe, pow. kaliski, gm. Kalisz, par. Dobrzec. D. wielki liczył w 1827 r. 141 dm. i 947 mk.; D. mały 28 dm. i 304 mk. Par. D. dek. kaliskiego 5250 dusz liczy. Wieś D. należała do m. Kalisza i ma kościół drewniany, którego patronem jest magistrat m. Kalisza. Założenie parafii niewiadome. Wizyta w 1728 r. opisuje dawniejszy kościół w w. XIV powstały, w którym znajdowały się 3 ołtarze. Ze starości zniszczony a szczególniej przez nieprzyjaciół spustoszony, w r. 1730 rozwalił się. Magistrat m. Kalisza wybudował nowy kościół drewniany, w którym nabożeństwo odprawiało się od r. 1733 chociaż konsekrowanym nie był. Ołtarzy 3. Kościół staraniem Jks. Piotra Kobylińskiego i z ofiar paraf. wyrestaurowany i upiększony. Znajduje się obecnie w zupełnie dobrym stanie.

Dobrzechów (z Golejówką), wieś, pow. rzeszowski, 1322 m. rozległości, 109 dm., 747 mk., paraf. łac. (już 1326 istniała) w miejscu, należy do dek. strzyżowskiego, któremu podlega w ogóle 9 parafij. Kościół paraf. w części drewniany a w części murowany, poświęcony w r. 1616 pod wezwaniem św. Stanisława; szkoła ludowa jednoklasowa, kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 570 złr., położenie pagórkowate, gleba żytnia; leży przy drodze powiatowej z Rzeszowa do Krosna. Obszar dworski dawniej stanowił jednę całość ze Strzyżowem, własność Romana Michałowskiego. Wieś D. należała niegdyś do koprzywnickiego opactwa.

Dobrzejejtak, folw. nad rzeczką bez nazwy, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 6, dm. 1 (1866).

Dobrzejowice, *Dobrzejewice*, wieś rządowa, pow. lipnowski, oczynszowana przeszło od lat 40, ma kościół katolicki drewniany; włościanie, przeważnie polacy, cieszą się zamożnością; niektórzy z nich posiadają osady przechodzące w powierzchni obszar do 2 włók gruntu ornego i łąk, uprawiają rośliny pastewne dla własnego inwentarza, obok tego sieją w płodozmianie racyonalnie urządzonym: rzepak zimowy, pszenicę, jęczmień, koniczynę i t. p., które wywożą przez przykomorek Lubicz na targi do miasta Torunia. Do wsi należy kol. Olszówka. Grunta włośc. wynoszą 2644 m. w tej liczbie 2566 m. ziemi ornej, 75 budynków mieszkalnych, 909 mk. Dworskie grunta wynoszą 155 m. (125 m. ornych). Do probosczca należy kościelna osada D., licząca 8 m., 13 mk. Folw. D., własność rządowa, liczy 330 m. (243 ornych) i 33 mk., w tej liczbie 18 kob. Wiatrak D., rządowy, liczy 40 m., w tej

liczbie 29 ornych; 5 mk. D. górne i dolne, osady karczemne, własność rządowa, pierwsza liczy 30 m. (28 ornych) i 12 mk., druga 37 m. (21 ornych), 6 mk. Par. D., dek. lipnowski, 1437 dusz liczy. Gmina D. należy do s. gm. okr. I w Zębowie, st. p. Lubicz. Liczy w swym obrębie 23 wsi, gruntów 14,102 m., w tej liczbie 9723 m. ziemi ornej. Las skarbowy, należący do podleśnictwa ciechocińskiego, wraz z 7 osadami, gdzie się mieści służba leśnicza, mianowicie: Olszewska, Opolnica, Tobułka, Laskowizna, Wrotynia, Gniewkowo i Lipowiec, liczącemi razem 53 mk., t. j. 31 męż. i 22 kob., wynosi 3788 m., w tej liczbie 120 m. ziemi ornej. W skład gminy wchodzą wsie: Dobrzejewice, Łążyńsk, Mierzyńsk, Obory, Młyniec, Małszyce, Brzozówka, Krobia, Zielona-Puszcza, Szembekowo i Lubicz; oraz folwarki, prócz kilku nazw powyższych: Ośniałowo, Józefowo i inne. Do włościan należy 6890 m., w tem 6726 ornych; do dworów 1867 m., w tem 1768 ornych; reszta do rządu. Ludności 2695. Por. *Bywka.*

Dobrzelewice, wieś, i *Dobrzelewiczki*, holendry, pow. włocławski, gm. Baruchowo, par. Kowal. W 1827 r. wieś liczyła 5 dm. i 62 mk., holendry zaś 7 dm. i 53 mk. Folw. D. od Warszawy w. 118, od Włocławka w. 18, od Kowala w. 6, od drogi bitej w. 2, od rzeki Wisły w. 19. Rozl. wynosi m 506 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 282, łąk m. 52, pastwisk m. 22, lasu m. 126, zarośli m. 2, nieużytki i place m. 22. Budowli mur. 3, drew. 1. Wieś D. osad 17, gruntu m. 69; wieś Dobrzelewiczki osad 7, gruntu m. 79.

Dobrzelin, wieś, folw. i osada fabryczna, pow. kutnowski, gm. i par. Żychlin, niedaleko Pniewa. Własność J. G. Blocha. Łącznie z folwarkiem Maryanków zajmuje obszaru blisko 1000 m. Dwór pałacowy w pięknym rozległym ogrodzie. Sześć domów murowanych z kamienia, krytych smołowcem, po izb 12, 8 i 4. Zabudowania dworskie przeważnie murowane. Melioracye bezustanne. Mieszkańców liczy przeszło 300 dusz. Grunta II klasy. Gleba gliniasta sprzyja uprawie pszenicy i buraków. Wysiew roczny oziminy 230 kor. pszenicy, 50 żyta, zboża jarego 170 kor., na okopowizny 220 m., łąk 50 m., gospodastwo dowolne. Położenie płaskie, niskie, 40 gospodarzy uwłaszczonych posiada 110 m., z dobremi zabudowaniami, serwituty uregulowane. Osada fabryczna D., do tejże gminy co i wieś t. n. należy. Cukrownia i rafinerya cukru, założona w 1848 r. przez Orsettiego na małą skalę, od 1866 własność spółki udziałowej, zamienionej na akcyjne towarzystwo w 1874 p. t. „Dobrzelińskie Towarzystwo Fabryk Cukru", na czele którego stoi J. G. Bloch, i od tej pory datuje się jej postęp. Jedna z pierwszorzędnych fabryk w kraju. Obszaru zajmuje 70 m. Lokalność fabryczna przestronna. Zaopatrywana ciągle w aparaty ostatniego ulepszenia. System dyfuzyjny Roberta przerabia rocznie około 180,000 korcy buraków z plantacyj, dworskich, włościańskich i z sąsiednich znacznych posiadłości Blocha, przez towarzystwo dzierżawionych. Zatrudnia stale przeszło 250 rodzin, liczących dusz 1000 z górą. Posiada 6 wielkich domów mieszkalnych dwupiętrowych, koszary dla robotników i różne domki dla oficyalistów; obrót roczny około 10 milionów złotych polskich. Produkuje rafinady do 5 milionów funtów rocznie. Szkółka elementarna utrzymywana z funduszów kasy chorych oficyalistów i robotników. Od r. 1877 r. ufundowana kasa przezorności i pomocy dla oficyalistów etatowych. R. 1827 D. miał 29 dm., 328 mk.

Dobrzelów, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Bogdanów. W 1827 r. liczył 20 dm. i 263 mk. Dobra D. składają się z folw. D., wsi. D., Zawady, Kolodony, Maryanowo i Myszaki. Od Piotrkówa w. 19, od Bełchatowa w. 2, droga bita przechodzi przez terrytoryum dóbr; od rzeki Warty w. 28. Nabyte w 1876 za rs. 52,500 i alimenta dożywotnie po rs. 375 rocznie. Rozl. wynosi m. 1285 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 524; łąk m. 96; pastwisk m. 5; lasu m. 618; nieużytki i place m. 42; płodozmian 8-polowy; bud. mur. 12, drew. 10; wiatrak; wieś Dobrzelów osad 35, gruntu m. 189; wś Zawady osad 34, grun. m. 419; wś Kolodony osad 44, gruntu mórg 618; wś Maryanowo osad 7, gruntu m. 68; wś Myszaki osad 37, gruntu m. 494.

Dobrzeniec *małe* i D. *wielkie*, wsie, pow. sierpecki, gm. Liszewo, par. Mochowo, o 10 w. od Sierpca, o 21 od Wisły, o 24 od Płocka. D. *małe* w 1827 r. liczyły 12 dm., 60 mk., obecnie 9 dm., 99 mk. (osad 7, gruntu włość. m. 10). D. *wielkie*, 11 dm., 65 mk.; obecnie 16 dm., 100 mk., 335 m. gruntu. Rozległości folwarku D. małe wynosi m. 318, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 237; łąk m. 11; pastwisk m. 19; lasu m. 42; nieużytki i place m. 9; bud. drew. 16. *Br. Ch.*

Dobrzeniewo, ob. *Dobrzyniewo.*

Dobrzeszów, wś. rząd., pow. kielecki, gm. Snochowice, par. Łopuszno. Leży w pobliżu drogi bitej z Włoszczowy do Kielc. W 1827 r. było tu 21 dm. i 158 mk.

Dobrzewin, niem. *Werthheim*, wś ryc., pow. wejherowski, razem z osadami Grenzenberg i Szlach. Karczemki obejmuje jedne dobra i 4 gburskie posiadłości, 81 włók; katol. 185, ew. 44, domów mieszk. 19. Par. i pocz. Kielno. Odległość od Wejherowa 3 i pół mili. *Ks. F.*

Dobrzewy, folw., pow. kutnowski, gm. Oporów, par. Oporów. Liczy 8 dm., 244 mk.

Ogólnej przestrzeni mg. 233; w tem 13 mg. uwłaszczonych. Gospodarstwo rolne w dobrej kulturze. Owce negretti. Własność Wilhelma Orsetti. *W. W.*

Dobrzienen (niem.), ob. *Dobrzyny*

Dobrzyałów, ob. *Dobrzyjałów.*

Dobrzyca, niem. *Dobberschütz*, miasto, pow. krotoszyński, nad potokiem uchodzącym do Lutyni, pobocznej Warty, i nad gościńcem prowadzącym z Koźmina przez Pleszew do granicy Król. Polskiego pod Stawiszynem, w okolicy częścią pagórkowatej, częścią płaskiej; w pobliżu rozległe lasy, należące do księstwa krotoszyńskiego. Zamek z parkiem. Ma 158 dm., 1310 mk.; 710 kat., 442 ew., 152 żydów. Ludność przeważnie polska. Należy do sądu okręgowego w Koźminie. Kościół kat. paraf. należy do dekanatu koźmińskiego. Ma nadto kościół protestancki i synagogę. Szkoła elementarna kilko-klasowa, 249 analf. Mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem, chowem bydła, a mianowicie trzody chlewnej; wyrabiają w znacznej ilości szufle, rydle; cegielnia, 2 gorzelnie, mała fabryka maszyn. Towarzystwo pożyczkowe. Agentura pocztowa, biuro telegraficzne. Gościniec na miejscu. Stac. kol. żel. Pleszew o 9 kil. Dawniej w Dobrzycy wznosił się zamek obronny śród trzęsawisk. W końcu wieku XVI wojewoda Gorzeński, generał adjutant Stanisława Augusta, zniósł go i wystawił na tem samem miejscu pałac podług planu architektu Zawadzkiego; malowania wewnętrzne są pędzla braci Smuglewiczów. Ogród jest dziełem ogrodnika Gienca, który później szańce Lipska przetworzył na publiczne spacery. Miasteczko D. jest gniazdem starożytnej rodziny wielkopolskiej Dobrzyckich, herbu Leszczyc; ci posiadali je aż do schyłku wieku XVII; w XVIII było własnością Gorzeńskich, następnie Turnów; teraz przeszło w ręce niemieckie. Kościół kat. założyli Dobrzyccy, istniał już w wieku XV; pierwotny zgorzał w XVIII wieku; w nim mieściły się groby familijne i wizerunki Dobrzyckich, Jaskólskich i inne; w obecnym nie ma już żadnych pomników przeszłości. Wokolicy wykopano siekierkę kamienną i monety srebrne, pomiędzy niemi trzy rzymskie. *M. St.*

Dobrzyca 1), niem. *Borkendorf*, wś włośc., pow. wałecki, par. Piła (Schneidemühl), poczta Krępa (Kramske), szkoła w miejscu. Obszaru ziemi 1135 mórg, budynków 56, domów mieszk. 25. 2). **D.**, niem. *Borkendorf*, wś ryc., pow. wałecki, par. Piła, poczta Krępa, szkoła. Obszaru 3153 mórg, budynków 23, domów mieszk. 8. Mieszkańców razem z wsią włościańską 367, katol. 112, ew. 255.

Dobrzyca, rz., wpada do Radomki.

Dobrzyca, niem. *Döberitz*, mała rz. w Prusach Zachodnich, początek bierze w południowej części prow. pomorskiej, w powiecie drawenburskim, dawniejszem starostwie drahimskiem. Płynie w kierunku południowo-wschodnim na pograniczu pow. złotowskiego i drawenburskiego, następnie przez pow. wałecki, wpada do rz. Piły, z Piłą do Gwdy (Küddow), z Gwdą do Noteci. Długość biegu wynosi około 3 mile. *Kś. F.*

Dobrzyckie pole, niem. *Döberitzfelde*, folw., należący do Rudek (Hofstädt), pow. wałecki, par. Wałcz, poczta Wielboki (Pol. Fühlbeck), szkoła Rudki. Budynków 17, dm. mieszk. 8, katol. 1, ewang. 103. *Kś. F.*

Dobrzyjałowo, wś i folw., pow. kolneński, gm. Rogienice. W 1827 r. było tu 34 dm. i 290 mk.; par. D. dek. kolneńskiego 3276 dusz liczy. Kościół i par. erygował 1425 r. Stanisław herbu Trzaska; obecny po 1856 r. zmurowany. Dobra D. składają się z fol. D. i wsi D. i Budy Mikołajki. Od Łomży w. 14; od Kolna w. 20; od Stawisk w. 14; od drogi bitej w. 3; od Czyżewa w. 55; od Grajewa w. 45; od rz. Narwi w. 6. Rozl. przestrzeni folw. wynosi 1870 m. a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 601, łąk m. 322; lasu m. 902; nieużytki i place m. 45; bud. mur. 7, drew. 15; dwa młyny wodne; pokłady torfu; stawy; struga pod nazwą Jura przepływa przez territorium dóbr. Wieś D. os. 64, grun. m. 305; wś Budy Mikołajki osad 7, gruntu m. 83. Nomenklatura Jurzec, mająca około m. 6, w r. 1871 odprzedana i oddzielną księgą hypoteczną objęta.

Dobrzyków, wś i folw., nad Wisłą, pow. gostyński, gm. i par. Dobrzyków. Posiada kościół par. drewniany. W 1827 r. było tu 28 dm., i 458 mk. Jest tu przystań statku parowego. We wsi D. urodził się 1738 r. ks. Józef Osiński, fizyk polski i chemik. Par. D. dekan. gostyńskiego 3474 liczy dusz. Kościół i parafia niewiadomej erekcyi, ale istniały już przed XV w. W latach 1506 do 1635 par. D. do Radziwia należała. Obecny kościół 1775 wystawił Józef Sołłohub, wojew. witebski, ówczesny dziedzic D. Dobra D. składają się z folw. D. i wsi D., Korzeniówka Nowa, Korzeniówka Stara i Kłopówka; od Warszawy w. 119; od Gostynina w. 21; od Gąbina w. 7; od dr. bitej w. 4; od Pniewa w. 28. Rozl. powierzchni dworskiej wynosi m. 2740 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 381; łąk m. 231; past. m. 192; lasu m. 360; zarośli m. 30; nowin po wyciętym lesie m. 1310; nieużytki i place m. 230; w osadach karczemnych m. 6; bud. mur. 17, drew. 26. Gorzelnia, browar, młyn wodny, cegielnia i pokłady torfu. Wieś D. os. 48, gruntu m. 139; wś Korzeniówka Nowa osad 12, gruntu m. 180; wś Korzeniówka Stara osad 14, gruntu m. 156; wś Kłopówka utworzona z gr. poduchownych. R. 1872 z dóbr tych sprzedano gr. m. 128 wł. wsi Ludwikowa, Karolewa.

Dobrzyń nad *Drwęcą*, os., dawniej mko, pow. rypiński, gm. Dobrzyń, par. Dulsk. Leży na lewym brzegu rzeki Drwęcy, stanowiącej tu granicę od Prus, naprzeciw miasta Golubia. Odl. od Rypina 25 w., od Lipna 33 w., od Kowalewa st. dr. żel. toruńsko-wystruckiej 12 w. Posiada kościół katolicki murowany, kościół par. ewangelicki, synagogę, komorę celną II klasy, sąd gminny, urząd gminny, szkołę pocztową, stacyą pocztową, kasę wkładowo zaliczkową. W 1827 r. liczył 117 dm. i 1837 mk.; obecnie ma 201 dm. i 3665 mk., w tej liczbie 2359 żydów, 94 niem. Gruntów miejskich 652 mg. i wspólnych 266 mg. Do połowy XVII w. D. stanowił i zwał się przedmieściem golubskiem. W 1684 r. 22 lipca, posiadacz jego ówczesny, Zygmunt Działyński, obdarzył je przywilejem, który był potwierdzany w 1721 r. 15 czerwca przez Jakóba Działyńskiego, a w 1740 r. 6 sierpnia przez Marcina Działyńskiego. W 1789 r. Ignacy Działyński przedmieście to wyniósł do stopnia miasta, chociaż już daleko wcześniej w aktach kościelnych zwane było oppidum, i nadał mu swój herb rodowy. Przywileje przechowują się w archiwum akt dawnych w Płocku pod Nr. 24 i 25. Obecnie cały handel D. znajduje się w ręku żydów, rzemiosła i rolnictwo chrześcian. Kupców gildyjnych 10, cząstkowych 30, dystrybucyj 18, straganów 20, szynków 7, szewców 80, krawców 55, rzeźników 20, stolarzy 12, kołodziejów 2, przekupniów świń 10, tokarz 1, rymarzy 2, blacharzy 2, powroźników 2, introligator 1, kowali 3, ślusarzy 3, kapelusznik 1, tkaczy 2, mularzy 6, cieśli 2, piekarzy 6, farbiarz 1, kuśnierzy 2, czapników 4, zdunów 6, bednarzy 2, szklarzy 6, traczy 4, malarz 1, szwaczek 4. Wyroby sprzedają się na jarmarkach, których jest 6 do roku, tudzież na targach odbywających się we wtorki i piątki. Trzy garbarnie, na niskim znajdują się stopniu; fabryka świec i mydła; przerabiają razem surowych materyałów za 6,000 rs. Kościół katolicki murowany, wzniesiony przez dawnego dziedzica Wybranieckiego w r. 1823. Bóżnica murowana, przerobiona z fabryki sukien. Komora celna II klasy, przez którą w 1876 r. wywieziono za granicę surowych produktów za 650,639 rs., wwieziono towarów za 112,941 rs., za co pobrano cła 39,544 rs. Kasa pożyczkowo-oszczędnościowa ma kapitału zakładowego 1,653 r. 99 i pół kop. (Por. *Koresp. Płocki* r. 1877 Nr. 11 do 36). *A. P.*

Dobrzyń nad *Wisłą*, miasto na prawym wyniosłym brzegu Wisły, pod 52°38'2 szer. półn. i 37° 3'2 dług. wschodniej, odl. od Płocka i Lipna po 28 w., połączone jest drogami bitymi z Płockiem i Lipnem. D. posiada kościół paraf. murowany, dom schronienia dla starców i kalek, szkołę początkową, magistrat, stacyą pocztową. Należy do sądu pokoju III okręgu w Lipnie. W 1827 r. liczono tu 213 dm. i 1890 mk. W 1861 r. było 206 dm. i 2221 mk.: w tej liczbie 486 żydów; obecnie liczy 2289 mk., w tej liczbie 681 żydów. Z zakładów fabrycznych istnieją tu: browar z produkcyą na 3834 rs.; fabryka octu wyrabiająca za 1,045 rs. rocznie, i cegielnia z produkcyą na 11,428 rs. D. stanowił prawdopodobnie najpierwszą osadę na obszarze, który od niego przybrał miano ziemi dobrzyńskiej. Obszerne nadrzeczne położenie przedstawiało wiele dogodności pierwszym osadnikom. Stąd powoli posuwała się kolonizacya obszernych lesistych obszarów. To też w XI w. istnieje tu już zamek obszerny a zapewne i kościołek, koło których skupiają się domy pierwszych osadników, zmuszonych staczać walki z niepokojącymi brzegi Wisły Prusakami. Dla osłony przeciw ich napadom Konrad I Mazowiecki osadza w zamku dobrzyńskim niemieckich zakonnych rycerzy, którzy od naszej siedziby przyjmują miano braci Dobrzyńskich. Sprowadzeni w tym samym celu krzyżacy zajmują samowolnie D. w 1233 i trzymają go do 1235 r. Konrad, dzieląc Mazowsze między synów w 1236 r., oddał D. Bolesławowi kujawskiemu. Warowny ten zamek był celem częstych najazdów Prusaków, Litwinów a wreszcie i samych krzyżaków. Władysław ks. kujawski, nie mogąc podołać obronie, ustępuje D. Władysławowi Łokietkowi lecz dopiero od pokoju toruńskiego (1466 r.) D. stanowczo został wcielony w obręb ówczesnej Polski. Teraz dopiero mogło się rozwinąć tu miasto, jakkolwiek założone zostało jeszcze w XIII wieku, prawdopodobnie przy osadzaniu tu braci Dobrzyńskich, Zygmunt I 1519 r. potwierdził używanie prawa chełmińskiego i udzielił wiele nowych przywilei. Ustalone bezpieczeństwo zaludniło lesiste obszary i wywołało ożywiony handel z Gdańskiem. Dopiero wojny szwedzkie i klęski, jakie w skutek nich poniósł D. z całą okolicą, położyły kres pomyślności miasta. Z zamku nie pozostawało i śladu: fara spalona przed szwedami w 1656, powtórnie przez pożar 1767, została rozebraną. Znikł również przez spalenie, w zeszłym jeszcze wieku, drewniany kościołek ś-go Stanisława. Nabożeństwo do czasów pruskich od 1767 odprawiało się w kościołku ś-go Stanisława. Odtąd w kośc. franciszkanów, który założył 1316 Konrad ks. Mazowiecki, 1836 odnowionym. Par. D. liczy 2578 dusz. Świeżo odkryto pod D. kopalnię węgla kamiennego lignitu. Bogactwo to pierwszy spostrzegł poddany pruski, a na jego żądanie zesłany został inżenier górniczy z Petersburga, który kopalnię uznał za odpowiadającą celowi. Tenże sam cudzoziemiec wziął kopalnię w dzierżawę, lecz miejscowi mieszczanie i okoliczni o-

bywatele, uznając kopalnię za swoją własność, wyrugowali go z niej. Folw. Dobrzyń-wójtostwo z attynencyą Wierzniczka, osadą młynarską wieczysto-czynszową w Wierzniczce i wsiami Sochaczewka *v* Soczewka, Wójtówka i Wierzniczka, podług opisu z r. 1866 rozl. wynosi mórg 313; wieś Sochaczewka *v* Soczewka osad 2; gruntu m. 47; kolonia Wójtówka osad 4, gruntu m. 116; wś Wierzniczka osad 7, gruntu m. 7. Starostwo dobrzyńskie w województwie inowrocławskiem ziemi dobrzyńskiej, podług lustracyi z r. 1662 składało się z m. Dobrzynia nad Wisłą z wójtowstwem i 2 wsi: Liniec z fol. i wójtostwem i Skaszewa z folw. Od r. 1623 bez przerwy prawie było w posiadaniu rodziny Podowskich. W r. 1771 dzierżył je Tymoteusz Podowski, podkomorzy ziemi dobrzyńskiej, opłacając z niego kwarty złp. 1536 gr. 3 a hyberny złp. 746 gr. 26. Na sejmie warszawskim r. 1773 do 1775 stany rzeczypospolitej dały stwo na emfiteuzie Leonardowi Podowskiemu. *Ziemia dobrzyńska* obejmowała, z bardzo małemi pogranicznemi zmianami, powiat lipnowski gub. płockiej, w dawniejszych jego rozmiarach. Pod względem topograficznym, ziemia ta ma formę mniej więcej zbliżoną do trójkąta, za wierzchołek którego przyjąwszy ujście Drwęcy do Wisły około Złotoryi, jeden bok stanowi Wisła, oddzielająca tę ziemię od Kujaw, drugi rz. Drwęca i spływające do niej Rypienica i Pissa, oddzielające ją od ziemi chełmińskiej i michałowskiej, trzeci czyli podstawę, stanowi rz. Skrwa, o dwie mile poniżej Płocka do Wisły wpadająca, która całą długością swojego biegu oddzielała Ziemię Dobrzyńską od dawnego województwa płockiego i ziemi zawskrzyńskiej. Powierzchnia tej ziemi, znacznie nad poziom Wisły wzniesiona, obejmuje kilkadziesiąt jezior, stanowiących naturalne wodozbiory licznych rzeczek i strumieni do Skrwy, Drwęcy i Wisły odpływających, a chociaż niektóre z nich przez osuszenie bagnisk i wytrzebienie lasów już dziś płynąć przestały, jednakże w czasie wiosennych roztopów, z powodu głębokich jarów, które sobie przez wioski wyżłobiły i które dawnem były ich łożyskiem, jeszcze chwilowo postać szerokich przybierają strumieni (por. niżej). Kraina ta do początku XII wieku na całej swej przestrzeni stanowiła jednę głuchą puszczę, poszczerbioną głębokiemi dolinami, która kilkadziesiąt jezior i ogromne trzęsawice i moczary w łonie swojem obejmowała. Pierwsze osady tej ziemi powstały nad Wisłą w tem miejscu gdzie dziś Dobrzyń i jego okolice, a te gęstą ludnością musiały być osiadłe, bo nam ślad tego liczne wykopaliska wskazują. Znacznie później bo dopiero w czasach historycznych, wgłąb tych odwiecznych, siekierą nietkniętych lasów, wciskać się zaczęli pierwsi osadnicy, którzy, posuwając się w górę rz. Skrwy i Drwęcy, oraz do nich wsiąkających strumieni, po nad temi naturalnemi drogami dali początek najstarszym tutejszym osadom. Do czasów Konrada ks. mazowieckiego nie spotykamy w dziejach nazwiska Ziemia Dobrzyńska. Wspomina wprawdzie Długosz o zamkach na Dobrzyniu i Rypinie pod r. 1065 za Bolesława Śmiałego, kiedy ten monarcha benedyktynom mogilskim naznaczył dziewiąty denar, dziewiątego wołu i t. d. Z tej wzmianki atoli widzimy tylko, że Dobrzyń i Rypin do najdawniejszych miast należą, ale czy podówczas Rypin był częścią ziemi dobrzyńskiej na to nie ma dowodu. Właściwa jej historya rozpoczyna się dopiero, gdy biskup pruski Krystyan sprowadził z Inflant zakonników-rycerzy dla obrony przed Prusakami w r. 1222. Na ich utrzymanie ks. Konrad odbudował zamek w Dobrzyniu nad Wisłą i uposażył ziemiami otaczającemi, to jest przestrzenią zawartą pomiędzy strugami Kamienicą i Chełmicą, Wisłą i rz. Mień, dodając do tego w Kujawach część wioski Kwercz i Sadłowice pod Inowrocławiem. Zaś kapituła płocka oddała im swoje posiadłości, jakie w okolicy Dobrzynia były położone. Konrad bowiem nie całą Z. D. darował zakonowi, ale tę tylko część, którą, podług przywileju donacyjnego, wyżej oznaczyliśmy; resztę zaś kraju bliższą Mazowsza, zawartą pomiędzy Skrwą i Kamienicą, pozostawił sobie. Dobrzyńcy zaraz po osiedleniu, spełniając swoje zadanie rozpoczęli działania przeciw Prusakom, ale te nie udawały im się szczególnie; nieszczęśliwą stoczyli bitwę w r. 1225 pod Brodnicą i wojska mazowszan poszły w rozsypkę a z rycerzy zaledwo kilku ocalało. Klęska ta otworzyła nanowo Mazowsze na wszystkie okropności wojny najezdniczej i wykazała niemożność obrony granic przez garstkę braci dobrzyńców. Wtedy ks. Konrad zdecydował się przywołać na pomoc krzyżaków. Ci, po swem przybyciu, osiedlili się zaraz za posiadłościami zakonu dobrzyńskiego, niedaleko ujścia Chełmicy, w wybudowanym dla nich zameczku Vogelsang, o 1 i pół mili od Dobrzynia odległym. Wkrótce porozumieli się z pierwszymi a w 1233 r. oba zakony połączyły się. Dobrzyńcy ustąpili wraz z zamkiem Dobrzyniem, nadane sobie posiadłości krzyżakom, które oni natychmiast swojemi hufcami osadzili. Wtenczas to Konrad dojrzał prawdziwy cel zakonu, sięgającego po zabór jego państwa; nie czekając więc dalszych skutków, naszedł ziemie dobrzyńcom udzielone, a zwyczajem swojego wieku zagrabił je i spustoszył. Ztąd wyrodziły się krwawe zatargi, które dopiero za wdaniem się stolicy apostolskiej ukończone zostały w r. 1235 w ten sposób, że krzyżacy wrócili Dobrzyń ze

wszystkiemi przyległościami, a ks. zatwierdził im nanowo wszelkie zrobione gdzie indziej darowizny. Po załatwieniu tej sprawy, Konrad przywilejem udzielonym na zjeździe w Dankowie dnia 2 lipca w roku 1236 podzielił synów swoich Kazimierza i Bolesława, Kujawami i Mazowszem, i tę samą rz. Chełmicę, będącą przedtem granicą posiadłości dobrzyńców, za granicę Mazowsza i Kujaw naznaczył, a tem samem właściwą podówczas Ziemię Dobrzyńską, wraz z zamkiem Dobrzyń, Bolesławowi młodszemu synowi oddał w posiadanie. Odtąd ziemia ta przechodziła kolejno w dziedzictwo jego potomków, z których Władysław ks. dobrzyński, synowiec króla Łokietka, ustąpił mu prawem wieczystem Z. D., nie mogąc jej dalej bronić przeciwko chciwości krzyżaków. Krzyżacy jednak raz powzięty zamiar nie tak łatwo porzucali i, przy pomocy Jana króla czeskiego, opanowali w r. 1329 Z. D., którą tenże król, roszcząc sobie prawo po Wacławie, sprzedał im za sumę 4800 kóp groszy praskich. Dopiero wyznaczony przez papieża sąd r. 1339 w Warszawie, nakazał zakonowi zwrot nieprawego zaboru. Kazimierz Wielki, przenosząc pokój nad wojnę, zawarł z krzyżakami ugodę w 1343 r. w Kaliszu, mocą której Kujawy i Dobrzyńskie królowi nazad powrócone zostały. Król ten, umierając, zapisał Ziemię Dobrzyńską wnukowi swemu Kazimierzowi ks. szczecińskiemu. Umarł ten książę bezpotomnie w r. 1376 a Ziemia Dobrzyńska powtórnie puszczoną została w lenne posiadanie Władysławowi ks. Opolskiemu. Ale ponieważ nowy nabywca poddanych uciemiężał, więc Władysław Jagiełło postanowił poskromić lennika, co widząc, zastawił on w r. 1391 u krzyżaków całą Ziemię Dobrzyńską za 40000 czerwonych złotych. Krzyżacy zajęli się zaraz odbudowywaniem zamków i wzmocnieniem miejsc obronnych, jednocześnie opanowali Żmudź i pustoszyli Litwę. Na mocy traktatu raciąskiego w r. 1404 zakon Żmudź sobie pozostawił, a Ziemię Dobrzyńską oddał za zwrotem zastawowej sumy. Ale pomimo ugody krzyżacy nie poprzestali najeżdżać Dobrzynia, wojna więc była niezbędną, sam wielki mistrz ją rozpoczął w r. 1409 zniszczeniem Ziemi Dobrzyńskiej. Wojna ta trwała z przerwami przez lat 50. Początek jej pamiętny klęską krzyżaków pod Tannenbergiem w r. 1410; zakończył ją zaś rozejm w Toruniu w r. 1411, na mocy którego Ziemia Dobrzyńska na zawsze Polsce ustąpioną została. Dopiero ostateczny upadek zakonu i pokój w Toruniu w r. 1466 wcielił Ziemię D. do korony. Do pierwszej wojny szwedzkiej kraina ta używała błogich skutków pokoju, po której i ona uległa jednym losom z krajem całym. Do ostatnich dni dawnej Rzplitej, lubo uchwałą sejmu 1717 roku do województwa brzesko-kujawskiego, a następnie do inowrocławskiego była przyłączoną, nie przestała zupełnie odrębnie się rządzić. Herb Ziemi Dobrzyńskiej wyobraża głowę sędziwego człowieka z dwiema koronami, jedną na głowie, a drugą na szyi, z rogami bawolemi; głowa ta oznacza Władysława Łokietka, którego rycerstwo, wdzięczne za wydobycie ze szponów krzyżaków, uprosiło, że im za herb pozwolił swego wizerunku używać; dwie zaś korony są owe dwie części mazowiecka i kujawska, które się za przyczyną Łokietka zjednoczyły; rogi bawole znaczą leśną naturę tej ziemi. W roku 1770 dzieliła się na pow.: dobrzyński, rypiński i lipnowski. Sejmiki odbywały się w Lipnie, gdzie obierano dwóch posłów na sejm, deputata na trybunał i komisarza na komisyą radomską. Popisy rycerstwa odbywały się na polach pod Lipnem. Dziś Ziemią Dobrzyńską zowią powiaty lipnowski i rypiński z dekanatem Górzno w kraju pruskim. Rzeka Drwęca tworzy jej granicę północno-zachodnią od Prus, Wisła stanowi granicę południowo-zachodnią, brzeg jej prawy wysoki; Skrwa rzeka wychodząca z jeziora Skrwilińskiego, milę od granicy pruskiej, tworzy granicę Ziemi Dobrzyńskiej od wschodu z powiatem sierpeckim i płockim. Inne mniejsze rzeki w Ziemi dobrzyńskiej są: Mień, wpada do Wisły pod wsią Nowogródkiem naprzeciw Nieszawy. Rożec, wpada do Drwęcy blisko Dobrzynia. Pisa, wychodząca z jeziora Księte przy Swiedziebni i Gałkowie, uchodzi do Prus i łączy się z Drwęcą. Rypienica wpada do Drwęcy pod Łapinożem. Makownica wypływa z jeziora Chalińskiego, wpada Wisły. Chełmica rzeczka płynie z jezior z Chełmicy i Tupadł, wpada do Wisły pod Zażyczewem. Kamienica, rzeczka, z jeziora Lenie wychodzi, wpada do Wisły; te rzeczki latem wysychają, lecz obracają kilka młynów. Jezior jest do 60, nazwanych od wsi do których należą; najznaczniejsze jeziora: Dłuskie, Orszulewskie, Ostrowickie, Zalskie, Kikolskie, Chalińskie, Skempskie. Gospodarstwo rolne ogólnie od lat 50 znacznie się podniosło, tak w budowlach jak w inwentarzach i roli; lepiej stoi niż przed pięciudziesięciu laty w Prusach zachodnich. Odznaczają się gospodarstwem w budowli, w uprawie roli, poprawnych inwentarzach, majątki następujące: Dobra Zbójno, własność niegdy Sumińskiego, dziś Dzierżanowskiego, płodozmian najdawniejszy bo jeszcze przed 1830 rokiem zaprowadzony; Skempe; własność Gustawa Zielińskiego, Okalewo własność Adolfa Chełmickiego; Skrwilno, własność Jeżewskiego, niegdy z dobrami Rościszewo w powiecie sierpeckim, gniazdo Rościszewskich; Kikoł, własność Mieczysława Nałęcza; Chełmica, własność Grabińskiego; Zembowo, wła-

sność Antoniego Nałęcza; Rudomin, własność sukcesorów Tadeusza Rościszewskiego; Ugoszcz własność Borzewskiego; Rusinowo; Wąpielsk własność Siemiątkowskiego; Sadłowo, własność Józefa Rościszewskiego; Piorkowo niemca Reclifa; Bocheniec niemca Raykowskiego; Tomkowo własność Tomasza Cissowskiego; Dobre własność niemca Cylki; Osiek pod Brodnicą własność hr. Sierakowskiego; Wielgie, sukcesorów Miączyńskiego; Działyń, gniazdo familii Działyńskich, dziś własność Ciechomskiego; Radziki duże nad Drwęcą, własność Siemiątkowskiego. Inne miejscowości w dawnej ziemi Dobrzyńskiej są: Dobrzyń nad Wisłą, Rypin, Dobrzyń nad Drwęcą, Bobrowniki niegdy gród, dziś osada, ze śladami rozwalin zamku obronnego nad Wisłą, i Lipno. Gór wyniosłych niema, lecz nad Wisłą jest brzeg wyniosły na 150 łokci, w całej długości rzeki, po prawej stronie, porznięty parowami, pochodzącemi ze spadku wód. Powiat rypiński ma grunta mocniejsze, faliste, ze spadkami wód do pobliskich rzek i jezior. Brak komunikacyi wewnętrznej utrudnia wywózkę produktów; służebności pastwiskowe i leśne włościan utrudniają gospodarstwo. Między właścicielami odwiecznie zasiedziałemi, szlachty jest mało; wielu przybyło z Prus lub z innych okolic. Przed laty 40 żadnego niemca obywatela nie było; dziś w rypińskiem niemców dobrze się mających jest 7 rodzin, w lipnowskiem 4. Włościanie niemcy mieszkają grupami około Bobrownik po nad Wisłą, pod Lipnem i Rypinem, razem około 6000. Czyt. W. Gawarecki „Opis topograficzno-historyczny ziemi dobrzyńskiej,“ Płock 1825. Gustaw Zieliński „O ziemi dobrzyńskiej, badania historyczne“ (Bibl. Warsz. z r. 1861, t. III). Ks. Maciej Smoleński „Cztery kościoły w ziemi dobrzyńskiej,“ Lwów, 1869. Gustaw Zieliński „Dobrzyńskie starożytności“ (Wiadomości archeologiczne, Warszawa 1874). J. N. Romanowski „Poszukiwania,“ (Biblioteka Warsz. 1856—57). Pod względem etnograficznym opisał te strony Al. Petrow w pracy „Lud ziemi dobrzyńskiej,“ uwieńczonej przez akad. umiejętności w Krakowie. *Br. Ch.* i *N. R.*

Dobrzyń, niem. *Dobrzienen*, wieś, pow. niborski, st. p. Nibork.

Dobrzyniec wielki i *D. Mały*, wsie, pow. nowomiński, gm. i par. Glinianka. W 1827 r. D. wielki liczył 23 dm. i 168 mk.; D. mały 5 dm. i 30 mk. Dobra D. wielki składają się z folw. D. wielki, kolonii Józefin wieczysto-czynszowej i wsi D. Wielki; od Mińska w. 8, od Dąbrowy w. 3, od drogi bitej w. 2, od rzeki Wisły w. 25. Rozległość dworska wynosi m. 935 a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 540, łąk m. 78, pastwisk m. 123, wody m. 9, lasu m. 157, nieużytki i place m. 28. Płodozmian 8 i 4-polowy; bud. mur. 9, drewn. 7; kolonia wieczysto-czynszowa Józefin obejmuje m. 137; w r. 1873 od dóbr tych oddzielono nomenklaturę Międzyleś z gruntem m. 60. Rzeka Świder przepływa przez terytoryum dóbr. Wieś D. Wielki osad 15, gruntu m. 123. Dobra D. Mały składają się z fol. D. Mały i Rzachta, tudzież wsi Rzachta i Siwianka, od Warszawy w. 30, od Mińska w. 9, od Kołbieli w. 4, od Dąbrowy w. 3, od rzeki Wisły w. 21. Nabyte w r. 1874 za rs. 54,000. Rozl. dworska wynosi m. 1219 a mianowicie: folw. Dobrzyniec Mały grunta orne i ogrody m. 329, łąk m. 96, pastwisk m. 75, lasu m. 60, nieużytki i place m. 38: razem m. 599. Bud. drew. 16. Płodozmian 10-polowy. Folw. Rzachta grunta orne i ogrody m. 381, łąk 27, pastwisk m. 109, lasu m. 82, nieużytki, place m. 21: razem m. 620. Wieś Rzachta osad 26, gruntu m 357; wieś Siwianka osad 10, gruntu m. 93.

Dobrzyniew, *Dobrzeniewo*, *Dobryniew*, wieś, pow. białostocki, nad Supraślą, o 10 w. od Białegostoku. Tu się mieści część fabryki kortów firmy Ribbert et Jakoby. Przeważną część ludności stanowią ewangelicy. Jest też tu paraf. kościół katol. Zwiastowania N. M. P., 1519 z drzewa wzniesiony przez ks. Mik. Radziwiłła. Parafia katol. D. dek. białostockiego, dusz 4457 liczy. *F. S.*

Dobrzyniewo niem. *Dobbertin*, domin., pow. wyrzyski; 1471 m. rozl., 14 dm., 192 mk., 41 ew., 151 kat., 93 analf. Stacya poczt. Wyrzyska (Wirsitz) o 4 kil., st. kol. żel. Osiek (Netzthal) o 9 kil. *M. St.*

Dobrzyniówka, wieś w pow. sokólskim, gub. grodz., o 28 w. od Sokółki.

Dobrzynka, rz., bierze początek pod wsią Tążewy, w pow. łódzkim, gm. Górki, płynie przez Pabianice i w pobliżu wsi Prusinowice wpada do Neru z lewego brzegu, ubiegłszy 3 i pół mil.

Dobrzynka albo *Dobrynka*, mała rz. w Prusach zachodnich; bierze początek w pow. człuchowskim pod wsią Bucholc, Moszyna (Mossin) i Stynborn. Bieg ma stąd południowy, płynie koło wsi Marienfelde, przechodzi przez mniejsze jezioro frydlandzkie i drugie przy mieście Pruski Frydland, i wsi Dybrzno, gdzie młyn obraca. Odtąd w kierunku zachodnim płynie granicą pow. człuchowskiego i złotowskiego, stanowiąc zarazem granicę północną t. zw. Krajny (ob.). Przechodzi przez 2 pomniejsze jeziora w lesistej okolicy, pędzi młyn między wsią Rosenfelde i Kapą, wpada przy m. Lendyczku (Landeck) do rz. Gwdy (Küddow, ob.). Właśnie naprzeciw także pod Lendyczkiem wpada rz. Czarna, przychodząca z Pomeranii. Długość biegu D. wynosi około 3 mile.

Dobschau, ob. *Dobszyna*.

Dobsina, ob. *Dobszyna.*

Dobsk, domin., pow. inowrocławski, 995 m. rozl., 7 dm., 86 mk., 2 ew., 84 kat., 45 analf. St. poczt. Wójcin o 7 kil., st. kol. żel. Inowrocław o 28 kil. *M. St.*

Dobsza, zaśc. pryw. nad strugą t. n., pow. trocki, 2 okr. adm., o 23 w. od Żyzmor, 12 mk. (1866). Własność Zaleskich.

Dobszany, *Dapszany*, wieś pryw. w pow. poniewieskim, par. Smilgie, nad rz. Julis. Filialny kościół katolicki Opatrzności Boskiej, wzniesiony z muru 1829 przez obyw. Pereszczakę. Starodawne dziedzictwo rodu z Łopacina Łopacińskich h. Lubicz; dziś własność Blinstrubów. *F. S.*

Dobszyna, *Topszina*, węg. *Dobsina*, niem. *Dobschau* (dawniej *Topschau*), miasteczko w hr. gömörskiem (Węg.), w głębokiej kotlinie, otoczonej górami, nad potokiem tejże nazwy, stacya kolei północnej (odnoga z Dobszyny do Banreve), stacya telegraficzna i pocztowa. Kościół par. katol. i ewang.; z wyjątkiem kilku kupców, rzemieślników i przemysłowców składa się tutejsza ludność z samych górników, którzy z bogatych kopalni okolicznych wydobywają żelazo, kobalt, nikiel, miedź, asbest, rtęć, cynober, terpentynę i granaty. Miasteczko nieregularnie i wązko zbudowane, domy porządne i murowane; liczba mieszkańców wynosi 5505. W pobliżu wielkie i rozległe lasy. Kilka jarmarków. W pobliżu D. leży jaskinia lodowa dobszyńska, po niem. *Dobschauer Eishöhle*, po węg. *Dobsinai jegbarlang*. Ta jedyna w swoim rodzaju wspaniała jaskinia lodowa, najobszerniejsza z dotychczas znanych, należy do gminy m. Dobszyny, oddalonego stąd o 1 i pół godziny drogi; odkrył ją przypadkowo w r. 1870 inżenier górniczy Ruffini Długość jaskini, wewnątrz całkiem pokrytej lodem i zachwycającej pysznemi formacyami i stalaktytami lodowemi, wynosi w kierunku na wschód 114 metrów. Niezwykłe zjawisko olbrzymich zlodowaciałych głazów w ciągu całego lata ściąga tutaj z roku na rok coraz większą liczbę turystów ze wszystkich stron świata, dochodzącą obecnie do kilkunastu tysięcy. Porównaj opis tej jaskini w dziele d-ra A. Krennera (Peszt 1874) z rycinami, d-ra Schernerea „Tatraführer“ część II (Wrocław 1876), d-r Pelecha w roczniku węgierskiego Towarzystwa Karpackiego za r. 1878, z rycinami; po polsku w „Szkicach z podróży po Słowacyi“ H. Müldnera (Kraków 1877), który tę jaskinię w r. 1876 zwiedził i pierwszy z Polaków opisał.

Dobuczyn, ob. *Prużana.*

Dobusze, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., od Wilna 61 w., mieszk. kat. 100; 13 domów.

Dobuże 1.) dobra, pow. wiłkomierski, par. kowarska, własność Jana Klimczyckiego, gr. włók 50 2.) **D.**, dobra, powiat wiłkomierski, par. kowarska, własność Soroków, gruntu włók 8. 3.) **D.**, folw., pow. wiłkomierski, parafia Onikszty, własność Klimczyckiego Konstantego, gruntu włók 9.

Dobużek, wieś, pow. tomaszowski, gmina Czerkasy, sąd gminny Łaszczów, par. rzym. kat. również i prawosławna Łaszczów. Rozl. ogólna 2132 m.; z tego w posiadaniu włościan: roli 482, łąk 200; ludności stałej 288 m., domów mieszkalnych 50. W 1827 r. miał 52 dm., 324 mk. Łąki włościańskie, położone po obu stronach rzeki Huczwi, błotniste, zaniedbane, ludność trudni się rybołówstwem i przemytnictwem wódki z Galicyi, do granicy której odległość wiorst 5; moralność i oświata nader nizkie, zamożność mała. W posiadaniu dworskiem jest 1450 m., z czego ziemi ornej 760 m., łąk 430, stawisk wód i nieużytków 184, lasu 76 m. Serwitut dla włościan i leśny (zbiórka nawiązki) i pastwiskowy. Gleba po większej części gliniasta, nader urodzajna, z podłożem przepuszczalnem; na 35 morgach czarnoziem z warstwą 90 cali grubą; poddany analizie chemicznej we Wrocławiu wykazał na 100 części 1,20 fosforów; kawałek ten, nigdy nie nawożony, wydaje ogromne plony. Pod krzaczkami niedaleko Huczwi ogromne pokłady wapna, które pod ane rozbiorowi chemicznemu pp. Teofila Cichockiego z Puław, Napoleona Milicera z Warszawy i Hutwy z Wrocławia (rezultaty tych badań przedstawiają nader małe różnice) wykazują 82 wapna na 100 kamienia. Wapno to hydrauliczne, obecnie bardzo mało eksploatowane; 200 morgów łąki torfowej dają również nadzieję długoletniego zapasu opałowego dla okolicy, niezbyt w lasy uposażonej. Torf ten baddany przez ś. p. Glinojeckiego wykazuje pokład 3-sążniowy przy wyborowej jakości tegoż. D. stanowił dawniej jedność z Łaszczowem, będąc dziedzictwem Łaszczów, dalej Gembarzewskich, Pawłowskich, od których przeszedł spadkiem na Serednicką a od tej ostatniej w 1869 r. nabyty przez p. Ludwika Rakowskiego, w jego posiadaniu zostaje. *S. S.*

Dobyle, wieś, powiat rossieński, parafia girtakolska.

Dobylina, wś, pow. wyłkowyski, gm. Kopsodzie, par. Wisztyniec. Odległa od Wiłkowyszek 25 w., ma 18 dm., 188 mk.

Dobysma (mylnie), ob. *Dobośna.*

Dobytowo, leśnictwo, powiat mogilnicki, ob. *Twierdzyn.*

Dochanowo, wieś, pow. wągrowiecki; 47 dm., 360 mk., 4 ew., 356 kat., 151 anaff. Stac. poczt. Retkowo o 8 kil., st. kol. żel. Nakło o 40 kil. Miasto najbliższe Kcyń (Exin) o 15 kil. W okolicy odkopano cmentarzysko pogańskie i odkryto groby w skrzyniach kamiennych,

z których wydobyto 18 urn bez innych drobniejszych naczyń; urny mają pokrywy wklęsłe, nie jak zwykle wypukłe, z płaskiemi guziczkami zamiast pęczków; przedmioty brązowe, żelazne; obecnie w muzeum Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego. *M. St.*

Dochna, mylnie *Dachna*, rz., prawy dopływ Bohu, bierze początek w pow olhopolskim, około wsi Bondarówki, płynie przez pow. bracławski, wpada do Bohu w bałckiem, wyżej wsi Ługowej. Przyjmuje z lewej strony Bernadynkę, inaczej Bereżankę, a przy ujściu nazwaną Sawranką; przy niej leży Wierzchówka, Obodówka, Berszada; przy ujściu Dochny wpada do niej rzeczka Berszadka. Według innych źródeł D. wpada do Bernadynki pod wsią Florino a przyjmuje z lewej strony Torkanówkę; mija Zabokrzyczkę (gdzie ma źródła), Piątkówkę, Cybulówkę, Tatarówkę.

Dochnarka, rzeczka, dopływ Dryssy. Źródło ma w jeziorze Żeńskiem; przepływa przez jezioro Czarne, Białe i Dochnaro; uchodzi pod wsią Żuje.

Dochowo, wieś w powiecie słupskim na Pomorzu.

Dochtorowicze, *Doktorowicze*, dobra ziemskie, pow. słucki, w 3 okr. adm., par. Cimkowicze, nad rz. Morocz, o 8 w. od Słucka, o 16 mil od Mińska. Gruntów ornych 1381 dzies., łąk 730, lasu 812, nieużytków, wód i t. p. 413, razem 3336 dzies. Gospodarstwo 3-polowe, gleba pszenna. Folwarki: D., Puciaty, Podlesie, Kruszniki, mko Romanów, zaścianek Kożuszki. Ludność prawosławna. Po Radziwiłłach D. są własnością ks. Piotra Wittgensteina. Była w D. kaplica katolicka par. Kopyl.

Dociszki, wieś włośc. nad rz. Dumblanką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 32 w. od Lidy, 11 dm., 98 mk. kat. (1866). Obok dwór t. n., 15 mieszk.

Docz, st. dr. żel. landw.-rom., na przestrzeni Romny-Homel, między Bachmaczem a Bondarewką, o 95 w. od Romn.

Dodawe, ob. *Tanecznica.*

Doderlage, *Doderlang*, *Duderlag* (niem.), ob. *Dudylany.*

Dodorowszczyzna, zaśc. pryw., pow. wileński, 2 okręgu administracyjnego, mk. kat. 15, dm. 1.

Doebelwald, ob. *Tuchole*, powiat międzychodzki.

Doebelshaide (niem.), ob. *Siemiony.*

Doeben, (niem.) ob. *Dziewin.*

Doeberitz (niem.), ob. *Dobrzyca.*

Doeberitzfelde (niem.), ob. *Dobrzyckie pole.*

Doebern (niem.), ob. *Dobrine* i *Dobry.*

Doebischke (niem.), ob. *Debiszków.*

Doebra (niem.), ob. *Debricy.*

Doebrik (niem.), ob. *Debsk.*

Doehlau (niem.), ob. *Dylewo.*

Doehlen (niem.), ob. *Delany.*

Doehringen (niem.), ob. *Durąg.*

Doehringshof (niem.), 1.) ob. *Doręgowice.* 2.) **D.**, dobra, pow. morąski, st. pocz. Morąg.

Doelitz (niem.), na Pomorzu, w reg. szczecińskiej, stac. dr. żel. z Krzyża do Starogradu, o 20 kil. od Starogradu, i miasto liczące 1226 mieszkańców.

Doenhofstaedt (niem.), wś, pow. rastemborski, ze stacyą pocztową, 626 mieszk.

Doennemoerse, **Dennemoerse** (niem.), ob. *Donimierz*, *Dólmierz.*

Doeringsdorf (niem.), ob. *Doręgowice.*

Doerndorf (niem.), ob. *Piecowice.*

Dofinowski liman, ob. *Adżałyk.*

Dogi, wś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 58 w. od Lidy, 9 dm., 71 mk. (1866).

Dogiele, *Dogile*, folw. i wieś, pow. nowoaleksandrowski, par. Krewno, obecnie do hrabstwa rakiskiego wcielone; nabyte od Klimańskich, w ręku których długie lata zostawały; mają kaplicę.

Dogirdziszki, ob. *Dowgierdziszki.*

Dogmaryna, ob. *Daugmaryna.*

Dohbele (łot.), ob. *Doblena.*

Dohlady lub *Dowlady*, wś w połud. stronie pow. rzeczyckiego, niedaleko granicy gub. kijowskiej i brzegów rz. Prypeci, z prawej strony, w gm. dernowickiej; miejscowość niska, obfitująca w łąki i rybę. *Al. Jel.*

Dohnasberg, osada nowo założona r. 1801 przez sprowadzonych tu Wirtemberczyków, pow. wejherowski. Obejmuje 20 posiadłości włościańskich, 15 ogrodników, 50 włók, kat. 167, ewan. 74, domów mieszk. 26. Par. Chwaszczyno (ob.), szkoła w miejscu, poczta Kielno. Odległość od Wejherowa 3 i pół mili. *Kś. F.*

Dohnastaedt, folw. w pow. grudziąskim, założony na gruncie wsi szlacheckiej Tymawy przez hrabiów Dohna, którzy tymawskie i lisnowskie dobra posiadali od r. 1734 do 1777. Pierwszy raz wspominają go r. 1775; przyłączony jest do gminy w Goczałkach. Parafia Swięte, szkoła w Goczałkach, poczta Łasin. Budynków 5, domy mieszk. 2, kat. 27, ewan. 6. *Kś. F.*

Dohnau (niem.), w XIII w. Dunino, wś, pow. lignicki, par. katol. Malitsch w pow. jaworskim.

Doin (niem.), ob. *Doje.*

Dojazdów, wś, pow. krakowski, o 15 kilm. na płn. wsch. od Krakowa, a 3. 8 na pd. wsch. od stac. pocz. w Sulechowie. Par. rzym. kat. w Ruszczy. Dm. 27, mk. 203. Własność większa obejmuje roli ornej 245, łąk i ogr. 18, pastw. 21, lasu 35 mg; włas. mn. roli ornej 76, łąk i ogr. 10, past. m. 8.

Dojban, wś, pow. bałcki, gm. Harmackie, par. Rybnica, u zbiegu Trościańca z Jahorlikiem. R. 1868 miała 42 dm., dziś posiada

ziemi włośc. 534 dz. Należy do kilku właścicieli; największa część Szemiakinej 600 dz. i Markiewicza 410 dzies. *Dr. M.*

Dojbawy, wś nad Jahorlikiem, pow. tyraspolski gub. chersońskiej. R. 1868 miała 100 domów.

Dojca, strumyk, wypływa z jezior wolsztyńskich, w pow. babimoskim, uchodzi do Obry po prawej, powyżej wsi Obry.

Doje, niem. *Doin*, w pow. gierdawskim (u Kętrzyńskiego).

Dojlidki, wś w pow. sokólskim gub. grodz., o 24 w. od Sokółki.

Dojlidy 1.) wś w pow. białostockim, o 3 w. od Białegostoku. Posiada fabrykę kortów E. Hasbacha, o 64 warsztatach ręcznych, browar parowy i fabrykę wyrobów lnianych. 2.) **D.**, wś włość. nad rzeką Wiersoką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 42 w. od Lidy, 7 dm., 51 mk. (1866).

Dojnie, 1.) wś, pow. trocki, par. starotrocka. R. 1850 była własnością Boguckiego, 254 dzies. gruntu. 2.) **D.**, wś rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 65, dm. 9 (1866), od Święcian 14 w. 3.) **D.**, dwór i wś, pow. rossieński, par. Rossieny. 4.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Jurbork.

Dojniszki 1.) wś nad rzeczką bez nazwiska, pow. wileński, 5 okr. adm., mk. 36, w 4 dm. (1866), od Wilna 46 w. 2.) **D.**, folw., pow. trocki.

Dojnówka wś włośc. i karczma, pow. wileński, 5 okr. adm.; mk. 11 w 2 domach.

Dokiszki, wś pow. nowoaleksandrowskiego gub. kow., nad jez. Biedugnis, o 52 w. od Nowoaleksandrowska, z kaplicą katolicką parafii komajskiej. Dziś D. są własnością rządu, dawniej należały do plebanii komajskiej. Latem bywają tu jarmarki tygodniowe na bydło robocze.

Dokładnica, małe pustkowie przy Sierakowskiej Hucie, pow. kartuski, par. Sierakowice. *Kś. F.*

Dokolka, rz., bierze początek w zach. stronie pow. bobrujskiego, w okolicach wsi Krzywanosy, przepływa w miejscowości poleskiej, błotnistej, na przestrzeni mil 5; w pobliżu wiosek Dokoła, Wojtuki i poniżej Bulnowa wpada do Ptyczy z prawej strony. Przyjmuje Pietrówkę i Olnicę. *Al. Jel.*

Dokoła, wś. w zach. stronie pow. bobrujskiego, nad rz. Dokolką, w 3 okr. polic. (hłuskim), w miejscowości głuchej, poleskiej. *Al Jel.*

Dokszyce, 1.) miasto w pow. borysowskim, na granicy z pow. wilejskim, niedaleko od źródła rzeki Berezyny, pod 54° 53' szerokości półn. i 45° 25 długości. W 3 okr. pol., 4 okr. sądowym i 4 wojskowym, których zarządy są tu w miejscu; o 205 i pół w. od Wilna, o 105 od Borysowa, o 191 od Jakszyc, o 162 od Mińska, o 882 od Petersburga. O założeniu Dokszyc nie ma pewnych wiadomości, jednak w wieku XV już były miasteczkiem; po drugim rozbiorze Polski były powiatowem miastem namiestnictwa mińskiego, a w r. 1802 przyłączone do powiatu borysowskiego. D. posiadają kościół katolicki, fundowany roku 1608 przez biskupa Stanisława Kiszkę, który przeznaczył na fundusz folwark Turki, zobowiązując plebanów, aby utrzymywali szkółkę i przy niej zdolnego nauczyciela. Zapis ten przywilejem Zygmunt III d. 19 stycznia 1609 r. zatwierdził. Podczas wojny szwedzkiej r. 1708 z miasteczkiem i kościół spłonął i ledwie r. 1745 za staraniem ks. Michała Fiodorowicza odbudowany, a r. 1753 przez biskupa Aleksandra Horaina, sufragana żmudzkiego, poświęcony. Przy kościele dokszyckim za dozwoleniem papieża Piusa VI r. 1781 bractwo św. Trójcy wprowadzone, a przez biskupa wileńskiego ks. Masalskiego upoważnione r. 1787. Fundusz kościelny r. 1843 przeszedł do skarbu. Cerkwi prawosławnych 2, z których jedna pounicka, niewiadomo przez kogo fundowana, a tylko w dokumentach pod r. 1514 znajduje się uposażenie uczynione przez księcia Konstantego Ostrogskiego; drugą zaś wymurowano r. 1863. Gmina dokszycka składa się ze 102 małych wsi i liczy 1629 dusz męz. W Dokszycach zarząd gminny. Miasteczko ma przeszło 5600 mieszk., z pomiędzy których większa połowa żydów; domów murowanych dwa, drewnianych około 400; główny handel drzewem, ziarnem i solą. Do mieszczan należy przeszło 1300 mg. wypasów; targi bywają tu liczne, co niedziela. 2.) **D.**, folw. prywat., pow. wilejski, gm. Porpliszcze, 3 okr. adm., przy b. dr. pocz. z Dokszyc do m. Dzisny, o 84 w. od m. pow. Wilejki, 2 dm. 12 mk. rz kat. wyznania (1866). Okrąg Dokszyce-Borsuki, w gm. Porpliszcze, liczy w swym obrębie wsie: Podomchy i Borsuki. Okrąg Dokszyce-Podomchy, w tejże gminie, liczy w swym obrębie wsie: Podomchy, Borsuki, Agarce, Karpówka. *Al. Jel. i T. S.*

Doktorowicze, ob. *Dochtorowicze.*

Doktorowo, wieś i przedmieście Grodziska, pow. bukowski; 92 dm., 905 mk., 236 ewan. 665 kat., 3 żydów, 127 analf.; stac. poczt. w Grodzisku o 1 kil.; stac. kol. żel. Opalenica o 11 kil. *M. St.*

Doktoryszki, zaśc. rząd. przy uroczysku dorsuniskiem, pow. trocki, 2 okr. adm., o 26 w. od Żyżmor, 9 mk. (1866)

Dokudów, wś, pow. bialski, gm. Sidorki, par. Biała. Posiada cerkiew par. dla ludności rusińskiej (erygował ją 1696 r. ks. Karol Stan. Radziwiłł) i szkołę początkową. W 1827 r. było tu 93 dm. i 561 mk., obecnie liczy 118 dm., 877 mk. i 2399 mr. obszaru. D. był niegdyś

mkiem radziwiłowskiem; dziś to wieś znaczna, z niezmienioną formą miasteczka, z kilku ulicami, lud rusiński. Grunt miejscami piaskowaty a miejscami sapowaty. Łąk błotnych pod dostatkiem. Mieszk. trudnią się rolnict., ciesielką i rybołówstwem. Radziwiłłowska puszcza oddziela tę wieś od Ortela książącego, a od Ortela królew. rz. Zelowa, i obszerne błotne łąki. Do miasta powiatowego Biały 1 mila.

Dokudowo lub *Dokudów*, 1.) mko. w pow. lidzkim, leży pod 53° 48′ szerok. geogr. i 43° 11′ dług. wschod., o 2 w. na płn. od prawego brzegu Niemna, niedaleko ujścia Dzitwy, o 28 w. na płd. wsch. od Lidy, o 116 w. od Wilna. Ma na płn. rozległe błota, samo zaś mieści się na wyniosłości dochodzącej 437 stóp n. p. m; w 1 urzędzie polic., należy do 4 sądu pokoju 2 (lidzkiego) okręgu i posiada paraf. cerkiew prawosł., zarząd gm. włośc. i szkół. wiejską. Paraf. prawosł. D. dek. lidzkiego liczy parafian męż. 1009, kobiet 955, a gm. włośc. dzieli się na 2 wiejs. okręgi, posiada 23 wsie z 223 dymami i liczy 2035 mieszk. D. od Radziwiłłów przeszło w posiadanie ks. Wittgensteina. Mko ma 316 mk., folw. miał 1866 r. 119 mk. 2.) **D.**, wś włośc. nad Niemnem i Narwą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 24 w. od Lidy, 45 dm., 476 mk. (1866). 3.) **D.**, wś. w połud. wschod. stronie pow. borysowskiego, niedaleko dr. żel. moskiew.-brzeskiej, w gm. nackiej (ob. *Nacz*), w 1 okr. polic. (chołopienickim).

Dokurańce, *Dokurniańce*, wś, pow. trocki, 3 okr. adm., o 23 w. od Butrymaniec, 4 dm., 58 mk., należy do miasta Kowna (1866).

Dokurniszki, 1.) folw., nad strugą bez nazwiska, pow. oszmiański, po lewej str. traktu poczt. wileńskiego, mk. 57, z tych 8 żydów, reszta rzym. katolicy, jest tu młyn wodny. 2.) **D.**, osada, tamże, dom. 16; mk. 127 m., 130 kob., rzym. katolicy. 3.) **D.**, karczma, tamże, mk. 10 żydów (1866).

Dolacy czyli *Lachy*, na Szląsku aust., mieszkańcy dolin wzdłuż gran. pruskiej, ku północy od Cieszyna, wyżej od innych oświeceni, tak jak i Wałachy, mieszkańcy pagórkowatych okolic w pobliżu Cieszyna. *F. S.*

Dolanek, folw. dóbr Polomia, pow. rybnicki, par. Polomia, 4 dm., 20 mk.

Dolany, 1.) wś, pow. koniński, gm. Golina, par. Lądek. 1827 r. liczyła 30 dm. i 340 mk. 2.) **D.**, wś nad Wisłą, pow. pińczowski, gm. i par. Książnice Wielkie. Osada bardzo dawna. Około 1080 r. Judyta żona Władysława Hermana, między innemi nadaje klasztorowi tynieckiemu „camerarios Moris, Tuor et Petrus, cognominatus Zdrobadło“, osadzonych w Dolanach. W posiadaniu tego klasztoru D. pozostawały do r. 1774, w którym razem z innemi dobrami, na lewym brzegu Wisły leżącemi, przeszły na własność skarbu, a ten nadał je potem biskupom krakowskim i do r. 1827 były to dobra biskupie. Za czasów Długosza, wś D. miała 8 zagrodników, tabernę i folwark. R. 1858 folw. zniesiono a wś D., wraz z utworzoną wtedy osadą Chełmy, liczy dziś osad włośc. 32, ziemi ornej 212 m., pastwisk 70 m. a ludności 165 osób. R. 1827 D. miały 16 dm., 108 mk. *B.*

Dolaszewo al. *Daleszewo* czyli *Zajęcza góra*, niem. *Hasenberg*, wś włośc., pow. wałecki, par. i poczta Piła (Schneidemühl), szkoła w miejscu. Obszaru ma 4519 mórg, budynków 121, domów mieszk. 35, katol. 135, ewang. 147. O kościele tutejszym pisze Łukaszewicz „Opis kościołów parafialnych dyecezyi poznańskiej str. 193: kościół w D. drewniany, w r. 1740 nanowo wystawiony.“ *Kś. F*

Dolce, 1.) *Małe*, wś w północ. stronie pow. borysowskiego, w gm. berezyńskiej, w 3 okr. polic. (dokszyckim), ma cerkiew; miejscowość górzysta, w okolicach są jeziora rybne. Była tu filia parafii katol. Berezyna. 2.) **D.-wielkie**, wś i dobra na północ. cyplu pow. borysowskiego, przy granicy gub. witebskiej, pow. lepelskiego, w 3 okr. policyj., w 4 okręgu sądowym i wojskowym dokszyckim, dawne dziedzictwo imienia Wańkowiczów, rozległe na 9100 mor.; tartak, karczma, cerk. paraf. i szkółka wiejska. Gm. D. ma 74 wsi, 1070 dusz męz.

Dolcy al. *Dolecka* st. p., gub. tulska, pow. bielewski, w pobliżu stacyj Bielew i Bołchow.

Doleck, wś, pow. skierniewicki, gm. Doleck, par. Jeruzal. 1827 r. liczył 23 dm. i 155 mk. Dobra Dolecko składają się z folw. D., Nowiny lub Dębniak, osad młynarskich wieczystoczynszowych Gaczna, D. i wsi D. i Esterka; od Warszawy w. 56, od Skierniewic w. 12, od drogi bitej w. 5, od rzeki Pilicy w. 48. Rozl. dworska wynosi m. 900 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 281, łąk m. 106, pastwisk m. 27, lasu m. 297, nieużytki i place m. 95: razem m. 806. Płodozmian 9-o polowy, bud. mur. 5, drewn. 10: folw. Nowiny lub Dębniak grunta orne i ogrody m. 88, łąk m. 4, nieużytki i place m. 3, razem m. 95. Bud. drewn. 2; dwa młyny t. j. młyn Dolecko z gruntem m. 23 i młyn Gaczna z gruntem m. 48, obydwa na procentach wieczysto-czynszowych; przepływa przez terrytoryum dóbr rzeka Rawka i Chojnatka; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu; wieś Dolecko osad 27, gruntu m. 415; wś Esterka osad 7, gruntu m. 152. Gmina D. w pow. skierniewickim wchodzi w skład II okr. sądu gminnego pow. skier. którego rezydencya jest we wsi Chrzczonowice; ogólna przestrzeń morg. 14406, lud. 4173 gł., etat gm. 1473 rs, rocznie po 10 i pół kop. z morgi. Składa się z następujących nomenklatur: Budy Trzcińskie wieś, Chełmce fol. i wieś, Doleck fol. i wieś, rezyd. wójta gminy;

Esterka wieś, (inaczej nazwana Samorządka), Franciszkany kolon., szkoła, Gaczna osada młyńska, Jeruzal fol. i wieś, kościół paraf., folw. poduchowny, Kawenczyn lit A. folw. i wieś, Kawenczyn lit B. folw. i wieś, Kamion folw., Karolinów kolonia, Lisna fol. i wieś, Nowy-Dwór folw. i wieś, Patoki wieś, Psary fol i wieś, Prandotów folw., Ryksów osada młyńska, Strzyboga fol. i wieś, Sewerynów wieś, Suliszew fol. i wieś, Stara Rawa fol. i wieś, kolon., kośc. paraf., szkoła, Trzcianna fol. i wieś, Trzcianna B. fol. rozparcelowamy, Wycześniak, Zazdrość fol. *A. Pal.* i *St. Wol.*

Dolecka st. p., ob. *Dolcy*.

Dolędzin, niem. *Dollendzin*, wś i dobra, pow. kozielski, par. Grzędzin, o 3 mile na płd. od Koźla, graniczy od wschodu z pow. raciborskim. Dobra mają 1342 m. rozl., wś 25 dm., 45 m. rozl. *F. S.*

Dolgen, jez., ob. *Demminek*.

Dolgie, wś, pow. rossieński, par. ławkowska.

Dolhoje, po węg Hoszszu-Mezö, wś w hr. użhorodzkiem (Węg.); lasy, kościół paraf. gr. katol., 442 mk. *H. M.*

Dolhonia, wioska w hr. szaryskiem (Węg.), piękne łąki, pastwiska, lasy, 79 mk. *H. M.*

Doliany, węg. *Dolyan*, wieś w hr. spiskiem (Węg.), 192 mk. razem z wioską Koncsan. *H.M.*

Dolieweu (niem.), ob. *Doliwa* i *Doliwy*.

Dolina, 1.) wś, pow. szczuczyński, gm. i par. Białaszewo. 2.) **D.**, kol., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec. 3.) **D.**, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Siemkowice.

Dolina, 1.) wś rządowa w pow. kijowskim, nad rz. Machną, wpadającą do rz. Krasnej. Mieszk. 920, z tych żydów 11; ziemi 1811 dzies., wyborny czarnoziem; wioska leży w kotlinie między górami. Cerkiew parafialna, zarząd gminny, szkółka. 2.) **D.**, wś, nad rzeką Uszycą, pow. latyczowski, par. Zińków. R. 1868 miała 100 dm. 3.) **D.**, wioska w pow. uszyckim, ob. *Zagórzany*. 4.) **D.**, zaśc. szlachecki, nad rz. Zejmianą, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 16, dm. 2 (1866). 5.) **D.**, zaśc. pryw., pow. wileński, 6 okr. adm., mk. 7, dom 1. 6.) **D.**, 2 karczmy, rządowa i prywatna, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. żydów 17, domów 2. 7.) **D.**, okolica szlach., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 2 w. od Lidy, 5 dm., 45 mk. kat. (1866). 8.) **D.**, wś nad rz. Turejką, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 55 w. od Lidy, 7 dm., 84 mk. kat. (1866). 9.) **D.**-Zarzeczna, wś nad rz. Turejką, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 57 w. od Lidy, 5 dm., 75 mk. kat. (1866).

Dolina, 1.) wieś nad Dniestrem, pow. tłumacki. Przed rokiem 1877 należała do majątku Tłumacz. Majątek ten wraz z Doliną został sprzedany br. Werthensteinowi, ten zaś przedał 1853 c. kr. uprzywilejowanemu akcyjnemu towarzystwu dla wyrobu cukru w Galicyi. Towarzystwo potem sprzedało Dolinę Naftalowi Kriegel. Obszar dworski posiada roli ornej 409 m., łąk 22 m., lasu 528 m., ogrodów i pod budynkami 8 m., pastwisk 14 m., rzek i dróg 71 m. Włościanie mają 1150 m. roli ornej, 119 m. łąk i ogr., 64 m. pastwisk, 3 morg. lasu; czarnoziem, gleba przeważnie pszenna, produkuje buraki, rzepak, pszenicę, kartofle, tytuń i t. d. Gorzelnia z parowym młynem. Bud. mur., kamieniołomy gipsowe i wapienne. Cerkiew drewniana par. w miejscu (983 dusz), dek. tłumacki; rzym. kat. par. Tłumacz, dek. halicki. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem i zarobkowaniem, prócz kilku rybaków. Ludności rz. kat. 12, gr. kat. 825, akat. 60, izr. 94, razem 991. Szkoła filialna. D. oddalona od Tłumacza 12 kilom. 2.) **D.**, wieś, pow. sanocki, nad Sanem, o 6 kil. na płd. w. od Sanoka, przy gościńcu z Sanoka do Liska, o 3.7 kil. na płn. od st. poczt. i kol. łupkowskiej, par. rz. i gr. kat. w Zagórzu. Domów 34, mk. 233. Własność większa obejmuje roli ornej 122, łąk i ogr. 22, pastwisk 26, lasu 72 m.; własność mniej.: roli ornej 145, łąk i ogr. 19, pastw. 28 m. Właściciel większej posiadłości Marceli Tarnawiecki. 3.) **D.**, wieś, pow. czortkowski, o 11 kil. na płd. zachód od Czortkowa, o 2 kil. na zachód od st. poczt. w Jagielnicy, par. gr. kat. w Szulhanowie; dm. 129, mk. 705. Własność większa obejmuje: roli orn. 597, łąk i ogr. 8; własność mniejsza: roli ornej 1258, łąk i ogr. 60, pastw. 56 m. We wsi kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 2220 zł. Właściciel większej posiadłości Kazimierz Lanckoroński. 4.) **D.**, miasteczko powiat. w Galicyi, z przedmieściami: Nowiczka i Zagórze na płn., Obołonie na płd. w., Broczków na płn. z., leży pod 48° 58′ płn. szer., a 41° 41′ wschod. dł. od F., nad pot. Turzanką i Siwką, dopływami Świcy. Powierzchnia obejmuje 5431′937 hek., liczba domów wynosi 1002, mk. 6638. Z tego przypada na Broczków 171 dm., 1041 mk., na Dolinę 337 dm., 2807 mk., na Nowiczkę 165 dm., 908 mk., na Obołonie 161 dm., 933 mk., na Zagórze 178 dm., 949 mk. Ze względu na wyznanie rozróżniamy 2135 mk. obrz. rz. kat., 2076 gr. kat., 447 akat., 1980 izraelitów. Do tego dodać jeszcze należy obszar dworski Doliny liczący 43 dm. a 281 mk. (130 m. 151 k.). Obszar więk. posiadł. obejmuje roli ornej 53, łąk i ogr. 409, pastw. 9 m.; mniej. posiadł.: roli ornej 2968, łąk i ogr. 3860, pastw. 1683, lasu 1239 m. *D.* jest siedzibą urzędu powiatowego i podatkowego, powiatowej komisyi szacunkowej, sądu powiatowego, posterunku żandarmeryi, notaryatu, urzędu poczt. i telegr., urzędu parafialnego rzym. i gr. kat. Jest tu

szkoła etatowa 4-klasowa męzka, apteka, 3 doktorów medycyny i 5 akuszerek. Stan czynny majątku gminnego wynosi 209,612 zł., bierny 933,121. W r. 1879 było dochodu 18,461 zł. Istnieje tu fundusz pożyczkowy dla przemysłowców i rękodzielników, założony przez gminę miejską w r. 1864. Majątek zakładowy wynosi 2079 zł., dochodu było w r. 1879 9221 zł. Fundusz szpitalny zał. z legatu d-ra Teofila Witoszyńskiego, Paraszkiewicza i z kar policyjnych liczy majątku zakładowego 4520 zł. a w r. 1879 przyniósł dochodu 342 zł. Przemysł słabo rozwinięty. Jest warzelnia soli, potażarnia, tartak wodny i cegielnia pospolita. Handel spoczywa przeważnie w rękach żydów a do rozwoju jego przyczynia się znacznie kolej żelazna arcyksięcia Albrechta, wiodąca w jednym kierunku na Bolechów do Stryja, w drugim na Kałusz do Stanisławowa, a mająca w D. swą stacyą, o 112 kil. ode Lwowa. W tym samym kierunku co kolej prowadzi także gościniec rządowy. Targi tygodniowe odbywają się każdego czwartku na ziemiopłody; jarmarki roczne uprzywilejowane na kożuchy i bydło 2 stycznia, 11 lutego, 1 maja, 5 lipca, 3 sierpnia i w poniedziałek po pierwszej niedzieli we wrześ. „Zygmunt I, ponawiając miastu 1825 r. prawo magdeburskie, ustanawia jarmarki. Tego roku dozwolił król mieszczanom i wójtowi robić sól w kształcie i wymiarach takich jak w Kołomyi, pod nazwaniem Korczeska, i sól tę tołpiastą w tych już kształtach sprzedawać. Palenie gorzałki pozwolone 1557 r. pod obowiązkiem naprawiania wałów miejskich. Lustratorowie stwa dolińskiego 1662 r. wyrażają: „zamek na górze był, który nie jest od wroga zniesiony, ale per negligentiam przeszłych dzierżawców w niwecz obrócony i de plano spustoszony." Lustracya z r. 1765 zamieszcza dochód z żupy, gdzie wywarzano solankę w cerynach czyli cerunach, t. j. panwiach mniejszych albo kociołkach. Ostatni posiadacz stwa Wacław Rzewuski, wojewoda krakowski, hetman p. k., opłacał 1772 r. kwarty zł. 12,425 gr. 25 den. 3." (Baliński „Star. Polska"). Do rady państwa wybiera to miasto wspólnie z gminami wiejskiemi powiatów: Kałusz, Dolina, Bóbrka jednego deputowanego; do sejmu krajowego wspólnie z gminami wiejskiemi powiatu Dolina 1-go posła. Pierwotna fundacya rzymsko-katolickiej parafii tutejszej niepewna; okazuje się jednakże z odnowienia dotacyi przez Kazimierza króla w 1469 roku, że ta parafia już dawno przedtem istniała. Od roku 1579 do 1781 była przyłączoną do kapituły przemyskiej. Kościół murowany, poświęcony w 1838 roku pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Panny Maryi. Prawo patronatu wykonywa cesarz austryacki w imieniu funduszu kameralnego. Do parafii tej należą następujące miejscowości: Dolina miasto z 2678; wsie: Grabów o 1 milę od Doliny z 4, Hoffnungsau o 1 m. z 128, Jaworów, 1 milę z 26, Łopianka o 1 milę z 6, Nadziejów o 1 milę z 68, Nowosielica o 1 milę z 11, Rachynia o $^3|_4$ mili z 231, Raków o 1 i pół mili z 64, Słoboda o 1 milę z 19, Sułków o 1 milę z 40, Trościaniec o 1 milę z 31, Turza zgniła o pół mili z 12 duszami rzymsko kat. obrządku. Ogólna liczba mieszkańców tej parafii: katolików 3318, akatol. 480, izraelitów 2570. W obrębie tej parafii znajduje się jedna szkoła główna, trzy trywialne i 6 parafialnych. Do dekanatu dolińskiego należą oprócz Doliny następujące parafie: Bolechów obejmująca 31 miejscowości z 2013, Bakaczowce obejm. 9 miejsc. z 530, Kałusz obejmuje 47 miejsc. z 3498, Martynów nowy obejm. 9 miejsc. z 910, Rożniatów obej. 28 miej. z 1260, Wojniłów obej. 29 miejsc. z 1548, Wełdzirz obej. 17 miejsc. z 1374 i Żurów obejmująca 12 miejscowości z 562 parafianami rzym. kat. obrządku. W całym dekanacie znajduje się: katolików 15013, akatolików 2650, izraelitów 16204. Gr. katolicka parafia w Dolinie należy do dekanatu perehińskiego; cerkiew jest poświęcona pod wezwaniem Narodzenia Najśw. Panny Maryi. Prawo patronatu wykonywa gmina Dolina. Do tej cerkwi razem z filialnymi cerkwiami świętego Michała i świętego Mikołaja należy 1637 parafian; do filii Rachynia z cerkwią śgo Eliasza 729; do filii Turza gniła z cerkwią pod wezwaniem Naj. Pan. Maryi 239; razem 2605 parafian grecko-katolickiego obrządku. Warzelnia soli w Dolinie produkowała w 1866 roku soli kuchennej 58337, soli bydlęcej 7957; w 1867 roku soli kuchennej 63955, soli bydlęcej 8806; w 1868 r. soli kuchen. 67626, soli bydl. 5145; w 1869 r. soli kuch. 69489; w 1870 roku soli kuchennej 87412 wiedeńskich centnarów; w tych 2 ostatnich latach (1869 i 1870) nie warzono już soli bydlęcej. W 1870 roku sprzedano 86005 cetnarów 50 funt. wied. soli kuchennej po 5 złr. a. w. za cetnar. W 1870 roku służył za motora w tej warzelni kierat parokonny. O salinach tutejszych pisał Kreil w Roczniku Geologicznym 1852 r. Powiat doliński graniczy na wschód z pow. kałuskim, na płn. z pow. żydaczowskim i stryjskimj na zachód z pow. stryjskim, na płd. zach. z Węgrami. Na granicy powiatu dolińskiego i stryjskiego rozróżniamy następujące góry od płn. ku płd.: Roztoczki ze szczytem 586 m. wysokim, Hraniczne ze szczytem 629 m. wys., Popcowe (746 m.), Tyrcza, Sukiel (900 m.), Czudyłów, Semkin Werch, Prebiczka (819 m.); na pewnej przestrzeni pasmo górskie Zelemianka a mianowicie szczyty jego: Neuchudy (1261 m.), Na Benki (1233 m.), Za Zyroka

(1267 m.), Czarna góra (1215 m.), Ubicz (889 m.), Matachin (1220 m.), Bukowiec (1171 m.), następnie Magura czyli Lisak (1365 m.), Menczel (1175 m.), Czyrak w pasmie Sekul (1283 m.), Olszanowec (1043 m.), i Bajtyna (948 m.). Wzdłuż granicy węgierskiej wznoszą się: Radaczin Kiczera (1144 m.), Czorni Werch, Załom (1291 m.), Gorgan wiszkowski (1443 m.), Tersa (1031 m.), Jaworowa Kiczera (1115 m.), Heczka (1161 m.), Kruhła Małka (1261 m.), Perechrestje (1199 m.), Strunga, Bołośniak (1138 m.), Bisowatyj Dił (1288 m.), Werch Czornej rieki ze szczytem 1279 m. wys., Popadia (1742 m.), Werch Guretwyna (1595 m.) i pasmo graniczne Preluka ze szczytami 1258, 1215, 1195 i 1204 m. wys. Obszar powiatu wynosi 2,517.65 kil. kw. (45.72 m. kw.) i pod tym względem zajmuje powiat pierwsze miejsce w Galicyi. Nawodnienie powiatu bardzo obfite a wszystkie wody uchodzą do Dniestru za pośrednictwem Żyżawy, Bereźnicy, Świcy, Siwki i Łomnicy. Żyżawa powstaje w płn. zach. kończynie powiatu, a przyjąwszy od praw. brz. Żyżawkę, uchodzi do Stryja poza granicą powiatu. Na wschód od Żyżawy płynie Bereźnica (ob.) a uchodzi również po za obrębem powiatu jednem ramieniem do Stryja, a drugiem do Dniestru. Świca bierze początek w pow. dolińskim przy granicy węgierskiej, płynie w kierunku płn. a od Ludwikówki w płn. wsch., dzieląc powiat na dwie równe prawie połowy, i opuszcza go w obrębie gminy Wola Zaderewacka, wchodząc do pow. stryjskiego, do gminy Dzieduszyce małe. Spławną jest od ujścia Mizuńki. Dolina Świcy jest otoczona wysokiemi górami, posiada grunt skalisty i małe wodospady. Między Teresówką a Nowosielicą rozszerza się i tworzy kotlinę wełdziską, podobną z kształtu do synowudzkiej, przez Stryj utworzonej. Z praw. brz. przyjmuje Świca w pow. dol. małe tylko dopływy, gdyż wszystkie większe z tej strony uchodzą do Łomnicy. Są to potoki: Sołotwina, Tysowiec, Prawicz, Łukowiec, Sokołowiec, Sandrowiec, Jasienowiec, Sadzawa, Łuszczawa i uchodzące do Świcy poza granicami powiatu: Hłuszawa i Turzanka z Trościańczykiem i Dryżyną od lew. brz. Od lew. brz. przyjmuje Świca potoki: Czorna Roztoka, Jałowe, Bahonka, Ilnica z Brzezińcem od lew. brz., pot. Łuszecki, Mizuńka, Łużanka, (czyli Witwica) i Sukiel uchodzący po za granicą pow. Mizuńka wypływa na płd. zach. granicy pow., a zataczając łuk wygięty ku płn., uchodzi do Świcy w obwodzie gminy Wygoda. Dolina jej dzika, lesista i bezludna na całej przestrzeni, prawie aż do Mizunia. Od praw. brz. uchodzą do Miz. potoki: Sidinowiec, Roztoka, Strimba, Jałowy, Sapolej, Sokolin, Pionka z Trojanem od lew. brz., i Dziadycz; od lew. brz. potoki: Bagna, Słowiański potok, Magura i Sobolica, Hłyboki, Bystry, Krajna. Łużanka przyjmuje od lew. brz. pot. Cerkowniański i Sychlowaty, od praw: brz. Roztokę i Putnę. Sukiel wypływa na zach. granicy pow. a płynąc w kierunku płn. wsch. opuszcza jego granice w obwodzie gminy Wola Zaderewacka i uchodzi do pow. stryjskiego, do Dzieduszyc wielkich. Dopływy jego od praw. brz. są: Brzaza, Żydowice, Dołżka, Gerynia; od lew. brz.: Ozera i Beniów. Siwka wypływa na płn. wsch. od Doliny a opuszcza pow. poniżej Hołynia, płynąc na wschód. W obrębie powiatu przyjmuje od praw. brzegu Czaczawę. W płd. wsch. kończynie pow. wypływają jeszcze potoki Siwka i Wełyki, z których powstaje Bołochówka (dopływ Siwki), tudzież dopływy Bołochówki: Hłuboki z Kamiennym od praw. brz. a Żydów i Zbora od lew. brzegu. Łomnica wypływa w pobliżu granicy węgierskiej a wijąc się ciągle prawie wzdłuż wsch. granicy pow., doliną dziką, bezludną, wodami poszarpaną, od Angelowa dopiero rozszerzającą się cokolwiek i lepiej zaludnioną, zabiera z pow. dolińskiego liczne dopływy, wpadające do niej od lew. brz., a mianowicie: Darów z pot. Guretwyna od lew. brz., Pietros z pot. Parenki, Mołoda (z dopływami od praw. brz.: Haninec z Popadią od praw. brz., Kotelec; od lew. brz. Hesza i Mszana z Mszanką od praw. brz.), Todor, Sokół, Świnny, Czuta, Radowa i Czeczwa. Czeczwa bierze początek w pow. dol., na płn. wsch. stoczystości pasma górskiego Arszyca, płynąc w kierunku płn. zatacza się poniżej Strutyna wyższego na płn. wschód a poniżej Broszniowa opuszcza granicę powiatu. Jej znaczniejsze dopływy są od praw. brz. Męczywka, Melecinka z pot. Powolny od praw. brz., Syhły i Duba z dopływami od lew. brz. Ceniawka i Jasieniowiec ze Smereką. Od lew. brz. uchodzą do Czeczwy: Suchodół, pot. Berdeżyski, Ilemka utworzona z potoków Lisna i Poharecki, Maniawka z pot. Krzywa od lew. brz. Przeważna część powiatu jest górzysta, Połowę prawie, a mianowicie część jego płd. zach., zajmuje Beskid lesisty; w drugiej północno wschod. połowie wznoszą się podgórza Beskidu, a pomiędzy niemi wiją się doliny rzek, rozszerzające się ku płn. wsch. tak, że na samym krańcu płn. wsch. rozściela się rozległa dolina nad Świcą i Łomnicą, wzniesiona n. p. m. do przeciętnej wysokości 350 do 400 m., opadająca miejscami o kilkanaście metrów poniżej 350, miejscami zaś wznosząca się o tyleż metrów ponad 400 metr. Góry składają się z krótkich, wysokich grzbietów, połączonych wysokiemi łęgami i przełęczami a poprzerzynanych głębokimi parowami. Obszerniejsze doliny nie potworzyły się tutaj, i dlatego jest ta część Karpat dzika i słabo zaludniona.

Obszar ciągnący się wzdłuż granicy węgierskiej, 10 do 25 kil. szeroki, przedstawia się jako jednostajna prawie puszcza, przerwana tylko nad górną Mizuńką osadami Seneczów (oddalony 2 kil. od granicy) i Wyszków (odd. 4 kil. od granicy). Przechodząc do wymienienia poszczególnych pasm i grup górskich, zaczynamy od wsch. połowy powiatu, objętej Łomnicą od wsch. a Swicą od zach. Najwyższe góry wznoszą się tutaj w stronie płd., a przedewszystkiem w dzielnicy objętej Łomnicą od wschodu, Mołodą, Mszaną i Mszanką od płn. a granicą węgierską od płd. zach. Należą tu naprzód graniczne góry węgierskie, wymienione wyżej, a mianowicie od Kruhłej Młaki począwszy aż do granicznego pasma Preluka. Na płn. wsch. od tych gór granicznych ciągnie się między Łomnicą a Darowem od płd. zach. ku płn. wsch. Werch Darów ze szczytem 1263 m. wys., a na płn. wsch. od niego dochodzi Owół 1615 m. Między Darowem a Pietrosem wznosi się na płn. wsch. od granicznej Guretwyny, Werch Tulinycia (1605 m.); resztę przestrzeni wypełnia Jałowa Klewa, bieżąca w kierunku płn. wsch., ze szczytem 1563 m. wys. Między Pietrosem, Łomnicą, Mołodą i Hanińcem rozłożyło się kilka grup górskich, z pośród których najwyższą jest Grofa ze szczytem t. n. 1752 m. wys. a oraz najwyższym punktem powiatu, Na zach. od Grofy legło pasmo Męczył ze szczytami 1470 i 1436 m. wys.; na płd. od niego Parenki ze szczytami 1737 m. wys., a jeszcze dalej na płd. Popadia Mała (1603 m.), w pobliżu granicznej Popadii. Na płd. wsch. od Grofy, między Pietrosem a Kotelcem, wznosi się Kanius wełyki (1647 m.) i Kanius mały (1624 m.). Na zachód od tej grupy idzie wzdłuż lewego brzegu Hanińca pasmo Haniniec ze szczytem 1196 m. wysok. Między potokami Mołodą, Mszaną i Mszanką rozłożyło się w samym środku przestrzeni pasmo Mszana ze szczytem 1724 m. wysok.; na płd. zach. od niego wybiega Hyczowa ze szcz. t. n. 1277 m. wys., na płd. Mołoda zakończona na płd. szcz. 1192 m. wys., a na płn. wsch. Jajce ze szczytem 1600 m. wys. Dalszy ciąg tego ostatniego pasma, poprzerzynany kilku potokami, biegnie w kierunku płn. zach. ponad prawym brzegiem Świcy aż do potoku Prawicz, wzbija się we środku najwyższym szczytem do 1683 m., dochodzi znacznej wysokości szczytami Szywana (1650) na płd., Wielki Lisak (1432 m.) na płn., dalej na płn. opada do 1231 m. i niżej, i wysyła krótkie ramiona na płd. zach. Posuwając się następnie od potoków Mołoda i Mszana na płn. wsch., natrafiamy na lewym brz. Łomnicy, na przestrzeni od Mołody aż do Czuty, na kilka równoległych pasm górskich, biegnących od doliny Łomnicy ku płn. zach. Najdłuższe z nich, Arszyca, wybiega z zakątka, który tworzy ujście Mołody z Łomnicą i ciągnie się wzdłuż lewego brzegu Mołody i Mszany na płn. zach. na przestrzeni 15 kil. długiej. W półn. stronie tego pasma wznosi się Gorgan ilemski do 1589 m., w połd. Neriedów (1557 m.) a na płd. od niego Mały (1516 m.). Arszyca wysyła krótkie ramiona na wsch. i zach. Jedno z nich, Luty, wybiega od płd. kończyny na wsch., idzie po nad Łomnicę i wzbija się najwyżej szcz. do 1032 m. Na płn. wsch. od niego wznosi się góra Za Todorem (1053 metr.). Między Todorem a Sokołem ciągnie się krótkie pasmo Todor; między Sokołem a Świnnym znacznie dłuższe Wierch Sehlis ze szcz. 1350 m wys., między Świnnym a Czutą nakoniec Jawornik ze szcz. 1125 m. wys. Na płn. od pasm wymienionych wznoszą się dalej już tylko niższe góry i podgórza. I tak między Czutą, Łomnicą a Radową dochodzi najznaczniejszej wysokości Holesze (916 m.), na płd. zach. od niego opada Wierch Suchy do 910 m. a Uhłyski do 850 m. Między źródłami Radowy a Melecinki wznosi się Wólkan do 1021 metrów, między Czeczwą a Melecinką ciągnie się od płd. wsch. ku płn. zach. pasmo Górny Werch ze szcz. Wierzchny (983 m.) na płd., a Ostry Werch (881 m.) na płn. Między Melecinką, Czeczwą a Dubą rozróżniamy, idąc od płd. ku płn., góry: Czerteż (758 m.), Łuhy (823 m.), Żerużny (813 m.), Ożenowata (710 m.); reszta zaś tej przestrzeni zniża się tak, że Batyn pod Rożniatowem dochodzi tylko 425 m. Między Czeczwą a Ilemką wznosi się na płn. wsch. od Arszycy Skorodna ze szczytem 1195 m. wys.; dalej na płn. Magura (1164 m.) i Kruhła (1081 m.); na płn. wsch. od nich Syhlos czyli Lipowica (1318 m.); na wsch. od niej Siwakowa (861 m.), dalej na płn. Helebartyn (1035), Czorna hora (866 m.), Czorny Werch (892 m.), Stouba (1082 metr.), Zielonków (861 m.), Polanka (766 m), Czerteż (784 m.) i Żłób 676 metr.). Między Czeczwą, Ilemką a Maniawką wznosi się najwyżej Klewa (777 m.), na płd. od niej Wyrowaty (752 m.), na wsch. Spaska (664 m.), na płn. Kamień (685 m.). Idąc nakoniec od potoku Prawicz w kierunku płn. wsch. rozróżniamy na prawym brzegu Świcy następujące wyniosłości: Między Świcą, Prawiczem a Łukowcem wznosi się najwyżej Pustaszok (1427 m.), na płn. wschód od niego opada Żurapel do 1318 m. a dalej na płn. Petrikalny do 1037 m. Na zach. od tych gór leży Kamionka (1012 m.), na wschód zaś od nich Komarak (1190), Rozkoliska (1060 m.) a między potokiem Pohareckim i Lisną rozłożyła się Magura ze szczyt. 1137 m. wys.; od Rozkolisk począwszy wznoszą się ku płn. liczne góry, tworzące dział wodny między dopływami Świcy i Czeczwy lub jej dopływów (Ilemki, Maniawki), jako to: Sokołów (927 m.),

Niagryn (1191 m), Zdygunowe (863 m.), Kościów werch, Lolin (679 m.), Żabój (782 m.), Czerteżek i Kruhlik (563 m.). W zach. połowie powiatu, między Świcą a granicą pow. stryjskiego, wznoszą się najwyższe góry również na płd.; są jednakże niższe od gór południowych we wsch. połowie. Wzdłuż granicy Węgier i pow. stryjskiego ciągną się tutaj góry graniczne wymienione wyżej. Od granicznej góry Jaworowa Kiczera wybiega na płn., między Świcę a Czorną Roztokę, Długa góra ze szczytami: Megla mała (1240 m.) na płd. i Megla średnia (1312 m.) na płn. Na płn. w. od gór granicznych Gorgan Wiszkowski i Załom legły między Czorną Roztoką a Sidinowcem Szerokie Beskidy ze szczytami 1127 i 1025 m. wys., Roztok i Dziedzi Bar (1035 m.). Od Czornej Roztoki biegnie w kierunku płn. zach. ku Bahonce Menczul (1454 m.), Pusty Werch (1358 m.); na płd. zach. od nich opada Hecza Krajna do 1045, Heczka do 1108 a Diłok Pohar do 995 m.; na płn. wschód zaś wzbija się Plesza między potokami Jałowe i Bahonka do 1337 m. Między Bahonką a Ilnicą wznosi się w samym środku Gurgulat do 1437 m.; na płd od niego Derżnik do 1290 a na płd. zach. od Derżnika Bahonka do 1339 m. Od ujścia Ilnicy zacząwszy towarzyszą lewemu brzegowi Świcy: Brzaski werch (1183 m.), Starzycki wyżny (1116 m.), Pianula (1255 m.), Kihola (1116 m.), Łysa (1160 m.) i na płn. od Wełdzirza leżąca Kiczerka (576 m.). Ponad prawym brzegiem Mizuńki rozłożyły się: między potokiem Jarowym a Mizuńką: Roztoka, idąca do góry Bahonki na płn. w. ze szczytami Horodyszcze (1377 m.) na płd., Tomnatik mały we środku (1235 m.) i Tomnatik wielki (1204 m.) na płn. Na płn. od Tomnatika w. ciągnie się Kiczerka ze szczytem 1113 m. wys. Na wschód od tych gór wznoszą się: Pusty horb (1314 m.) i Kruhła (1345 m.). Między Ilnicą a Brzezińcem poczyna się w obrębie gm. Ludwikówki pasmo górskie Dauszka, idące w kierunku płn. zach. wzdłuż lew. brzegu Sapoleja z najwyż. szczytem 1264 m. wys. Między Sapolejem a Sokolinem ciągnie się równolegle z tem pasmem Chom, związany ze Starzyckim wyżnym, ze szczytem najwyż. 1347 m. wys., a zakończony na płn. pasmem krótszem Petriwec. Między Sokolinem a Pionką rozłożyła się grupa Szczawna ze szczytem najwyż. 1176 m. wys. Prawy brzeg Trojana, Pionki i Mizuńki zajmuje lesista wyniosłość Pod Pianulskiem, ze szczytami przechodzącymi 1000 m.; reszta zaś od Mizunia Nowego począwszy opada tak nagle, że góra Miszkowa nad Mizuńką niższa jest od sąsiedniej Kiczerki. Na lewym brzegu Mizuńki rozróżniamy: Kalinowce (993 m.) na płd. od pot. Bagna; dalej na płn. Weprenek (903 m.), Wołosiany między pot. Senecznym a Skoperszczakiem w pobliżu granicznego Olszanowca; między Skoperszczakiem a Sobolem wznosi się Krasna (1136 m.) a na płn. w. od niej ciągnie się Bukowiec z cokolwiek niższymi szczytami; między Sobolem a Hłybokim ciągnie się Czorna Sehła ze szczyt. t. n. 1287 m. wys. na północ i Przysłop (1012 m.); na lewym brz. pot. Bystry wznosi się Przysłop (1012 m.), na wschód od niego Luta (1093 m.), na płd. od niej Czerkiszcze (1126 m.) a jeszcze dalej na płd., nad samą Mizuńką, Pisok (702 m.). Wzdłuż prawego brzegu Łużanki leżą od południ. ku półn. w.: Pout (1293 m.), Gorgan (1133 m.) a na płd. od niego Jaworyny (1134 m.); Łomowata góra (767 m.) a na płd. od niej Łysa góra (772 m.); Serednia góra (709 m.) a na płd. od niej Kockowa góra (703 m.); Luta roztoka (929 m.), Leksor (1016 m.) w dalszym zaś ciągu wspomniana wyżej Luta, Czerkiszcze i Pisok. Na płn. wschód od Seredniej góry wznosi się między Łużanką a Roztoką Werch wielki (609 m.), na płd. w. od niego między Roztoką a Putną Jaroszyny (601 m.), na płd. Łazok (594 m.) a dalej na płn. w. Sołotwina. Między Świcą, potokami Krajna, Putna i Łużanka wzbija się najwyżej Osi garb (768 m.), na płn. z. od niego Czerteż (646 m.), dalej na płn. Osieczna (609 m.) Na z. od Osiego garba Zasiałki (644 m.) a na płd. Hlubiczka. Między Łużanką a Sukielem wznoszą się naprzód góry towarzyszące prawemu i lewemu brzegowi Brzazy (ob. str. 398 t. I); następnie wije się dział wodny obu tych rzek środkiem prawie a tworzą go od Płd. ku Płn. W.: Diły (810 m.), Tomnatik (900), Piwne (716), Długi Werch ze szczytami 525, 620 i 562 m. wys., Pohary (609 m.) i Hoszów (594 m.). Lewemu brzegowi Sukiela towarzyszą: Werszki z najw. szczy. 806 m. wys., Horby ze szczy. 744 m. wys., Giercza ze szczy. 709 m. wys., Iwanoczkowe (825 m). Góra Gadzunowa ze szczy. 634. m. wys., zakończona Płn. Z. graniczną górą Popcowe; Mew (596 m.), Salamonowa Górka (380 m.), w zach. stronie Bolechowa Bolechowska Góra (428 m.) na Płn. od Wołoskiej wsi a na Płn. od niej Pańska góra pod Lisowicami. Płn. zach. kończynę powiatu nakoniec zajmują; Żyżawa na płn. od grani. góry Popcowe; na W. od niej Sechła (650 m.) a na Płn. od Sechły, między Żyżawą a Żyżawką, Seredny ze szczytem 561 m. wys.; między Żyżawką a Bereżnicą Borsuków ze szczy. 542 m. wys. i na Płd. od niego Jaworniki z najwyż. szczy. 556 m. wys. Roli ornej, przeważnie żytniej i owsianej, posiada powiat 44,663 mr. (3737 posiadł. więk., 40,926 pos. mniej.), łąk i ogrodów 69,741 (5789 pos. więk. 63,952 mr. pos. mniej.); pastwisk 48.641 m. (9290 pos. więk., 39.351 pos. mniej.), lasu 262,972 m. (257,500 pos. więk., 5472 pos. mn.) Gospo-

darstwo rolnicze praktykuje się wyłącznie w nizinach rzek górskich; rzeki zaś te przy obecnem spustoszeniu lasów nader szybko wzbierają, a ponieważ spad mają bystry, przeto przy każdem wezbraniu zabierają znaczne przestrzenie gruntów lub je nawałem kamieni tak pustoszą, że dla gospodarstwa przestrzenie te stają się nieużytecznemi na przyszłość. By temu zapobiedz, potrzebna jest regulacya Łomnicy, pustoszącej rok rocznie grunta gmin Perehińska i Swaryczowa, oraz regulacya Świcy na terytoryach gmin Nowosielicy, Kniaziołuki, Hoszowa, Tiapczy i Pobereża. Bez regulacyi tych rzek nie można myśleć o podniesieniu rolnictwa w powiecie. Melioracyi gruntów nie przedsiębrano jeszcze dotąd. Stan chowu bydła wynosi wedle obliczeń z r. 1869 w okrągłych liczbach w ogólności 73,000 sztuk. Na kil. kw. przypada zatem sztuk 29, a jedna sztuka na 0. 9 mk. Wszczególności jest koni 4000, a więc 1.5 na kil. kw. a jeden na 17 m. kw,;—bydła rogatego 44,000, na kil. kw. sztuk 17 a sztuka na 1.6 mk.;—owiec 11,000, na kil kw. 4, a sztuka na 6.4 mk.;—nierogacizny 12,000, na kil. kw. 4.1 a sztuka na 6 mk.; pszc. pni było w pow. w 1869 r. 1633. Z kopalni jest sól najważniejsza. Źródła solne są w Bolechowie i Dolinie. Nafta jest w Dolinie, ślady nafty w Bolechowie, Cieniawie i Słobodzie. Kopalnie żelaza w Mizuniu, miedzi w Wełdzirzu. Ludności jest 71,588 (35,526 męż., 36,062 kob.; przeszło 13,000 miejskiej, a przeszło 58,000 wiejskiej), a pow. zajmuje ze względu na absolutną liczbę mieszkańców 33-e miejsce w Galicyi. Na kil. kw. przypada 28 mk. (na lęmi kw. 1566 mk.) a co do gęstości zaludnienia zajmuje pow. ostatnie miejsce w Galicyi. Między ludnością jest 54930 obrz. gr. katol., 6759 rzym. kat., 1546 wyz. augsburg., 43 wyzn. helw., 11 orm. kat., 10 gr. dyzun., 8289 izraelitów. Ludność ta osiedlona jest w 3 gminach miejskich, a mianowicie w miasteczkach Bolechowie, Dolinie i Rożniatowie (2635 mk.) a 82 gminach wiejskich. W ogólności przeto jest gmin 85. Ilość obszarów czyni 77, przełożeństw obszarowych 19. Ogólna liczba jednostek administracyjnych czyni zatem 104. Gmin katastralnych jest 68. Gmin mających do 25 domów jest 5, od 26 do 50 dm. 16, od 51 do 100 dm. 26, od 101 do 200 dm. 21, od 201 do 300 dm. 9, od 301 do 400 dm. 6, wyżej 500 dm. 2. Gmin z ludnością do 100 jest 4, z ludnością wyżej 100 d. o 200 gm, 4, wyż. 200 do 300. gm. 11, wyż. 300 do 400 gm. 8, z ludn. wyż. 400 do 500 gm. 10, z ludn. wyż. 500 do 1000 gm. 30, z ludn. wyż. 1000 do 2000 gm. 12, z ludn. wyż. 2000 do 3000 gm. 3., z ludn, wyż. 3000 do 4000 gm. 2. Najludniejsze gminy są: Perehińsko (3995 mk.), Wołoska wieś z Babilonem nowym (2109), Swaryczów (2039), Mizuń stary (1995), Wełdzirz (1822), Cisów (1641), Turza wielka (1554), Lisowice, Czołhany, Strutyń niźni, Bolechów ruski, Cieniawa, Nadziejów, Kniaziołuka, Krechowice, Hoszów i Spas. Przemysłem zajmowało się w pow. dolińskim, według obliczeń z r. 1869, osób 1886, licząc w to przedsiębierców, robotników, urzędników, Tartaki parowe istnieią w Ludwikówce i Wełdzirzu; tartaków wodnych jest 18 a mianowicie: w Bolechowie, Brzazie, Dolinie, Hoszowie, Ilemni, Jaworowie, Mizuniu, Olchówce, Pacykowie, Perehińsku, Polanicy, Rożniatowie, Spasie, Stańkowcach, Strutyniu, Suchodole, Witwicy i Zaderewaczu. Wyrobów z drzewa dostarczają Mizuń, Pacyków, Perehińsko i Wełdzirz (stolarnia z machiną parową); potażu Dolina, Lipa i Polanica. Huta żelazna istnieje w Mizuniu i Wełdzirzu; kuźnica i walcownia miedzi w Wełdzirzu. Browary pospolite są w Hoszowie, Rożniatowie i Wełdzirzu. Gorzelnie w Krechowicach, Pacykowie. Rożniatowie i Suchodole. Garbarnia w Bolechowie, olejarnia w Hoszowie, warzelnie soli w Bolechowie i Dolinie, rafinerye nafty w Bolechowie, Hoszowie, Geryni i Kniażowskiem. Między środkami komunikacyjnemi zajmuje pierwsze miejsce kolej żelazna arcyks. Albrechta. Wchodzi ona do pow. od strony półn. z pow. stryjskiego do gminy Lisowice i prowadzi na płd. do Bolechowa (st. kol.), stąd na płd. w. do Doliny, a następnie na wschód przez Krechowice do pow. kałuskiego (do st. kol. w Kałuszu). W tym samym kierunku idzie także droga rządowa z Hoszowa na południe doliną Świcy, na Pacyków i Wełdzirz do Ludwikówki a stąd na Płn. Z. do granicy węgierskiej. Boczne jej ramię prowadzi do Mizunia. Nakoniec idzie droga rządowa z Krechowic na Płd. do Rożniatowa a stąd na Płd. W. (do Bohorodczan). Długość dróg rządowych czyni 56·350 kil. Zresztą są w pow. tylko drogi gminne: długość ich czyni 419,123 kil. Razem przeto czyni długość dróg 475,473 kil. Na 100 kil. przestrzeni przypada dróg rządowych 2·238 kil., gminnych 16·647 kil., razem 18885 kil. Liczba szkół ludowych czyni w pow. 59, liczba uczniów uczęszczających 3318. Na jednę szkołę przypada 56 uczn., jedna szkoła na 1203 mk., jeden uczeń na 21 mk., jedna szkoła na 1,4 gminy a jedna szkoła na 42 kil. kw. Wykształcenie członków zwierzchności gminnych przedstawia się w następującym stosunku: na 82 wójtów jest 9 umiejących czytać i pisać, nieumiejących zaś 73; na 159 przysiężnych 18 umiejących czytać i pisać, 1 słabo-czytający a 146 nieumiejących ani czytać ani pisać. Ogół podatków czyni 74563 złr. Na 1 kil. kw. przypada zatem 29 zł. a na głowę 1.04 zł. Do rady państwa wybierają obszary dworskie wspólnie z obszarami dworskiemi powiatów ad-

ministracyjnych: Stryj, Żydaczów i Kałusz 1 deputowanego; gminy wiejskie razem z gminami miejskiemi powiatów administracyjnych: Kałusz i Bóbrka 1 deputowanego. Do sejmu krajowego wybierają obszary dworskie całego dawnego obwodu stryjskiego (teraźniejsze powiaty administracyjne: stryjski, żydaczowski, doliński i kałuski) 2 posłów; gminy miejskie razem z gminami wiejskiemi powiatów sądowych: Bolechów, Dolina i Rożniatow 1 posła. Rzymsko kat. parafij jest w tym powiecie 4, mianowicie: w Bolechowie, Dolinie, Rożniatowie i Wełdzirzu; oprócz tych należą do dekanatu dolińskiego parafie łacińskie z powiatu Rohatyn: Bukaczowce, Martynów (nowy) i Żurów; z powiatu Kałusz: Kałusz i Wojniłów. Ogólna liczba dusz w całym tym dekanacie jest: katolików 15013, akatolików 2650, izraelitów 16204. Grecko katolickich parafij jest w powiecie dolińskim 41; z tych 22 należące do dekanatu perehińskiego, mianowicie: w Cieniawie, Dolinie, Dubie, Ilemie, Janówce, Krechowicach, Lecówce, Lipowicy, Lolinie, Łopiance, Mizuniu, Olchówce, Pacykowie, Perehińsku, Rakowie, Rożniatowie, Spasie, Strutynie niżnym, Strutynie wyżnym, Suchodole, Swaryczowie i Wełdzirzu. Zaś 19 należących do dekanatu bolechowskiego, mianowicie: Bolechów, Brzaza, Cerkowna, Cissów, Czołhany, Hoszów, Hoziejów, Kniaziołuka, Lisowice, Nieniów dolny, Podbereż, Roztoczki, Siechów, Słoboda, Sołnków, Trościaniec, Turza wielka, Witwica i Wola zaderewacka. Obydwa te dekanaty należą do grecko-katolickiej archidyecezyi lwowskiej. *B. R.*

Dolina, *Sucha D.*, węg. *Szavaz Völgy*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), na granicy Spiża, kościół katol. filial., pastwiska, lasy, 269 mk.

Dolina 1.) rz., lewy dopływ Supraśli. 2.) **D.**, rzeczka w pow. lidzkim.

Dolina, potoczek, dopływ rzeczki Gniłej pow. tarnopolski.

Dolinczany, wieś, pow. augustowski, gmina Hołynka, par. Rygałówka; odl. od Augustowa 44 w., ma 10 dm., 92 mk.

Doliniany 1.) wieś, pow. mohylowski, gm. Snitków, dusz męz. 353, ziemi włośc. 763, dworskiej 396 dz. należących do Jagiełłowicza, 151 dz. do Stempowskiego, 146 dz. do Stempowskiej Wandy i 141 dz. do Krzysztanowskiego. R. 1868 D. miały 122 dm. 2.) **D.**, wieś włośc. w gm. Szejbakpol, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 42, od Wasiliszek w. 10; dm. 12, mk. katol. 117 (1866).

Doliniany, 1.) wieś, pow. rohatyński, oddalona od Rohatyna na zachód o 14 kil., od Podkamienia na południowy zachód o 5 kil., od Knihinicz na północ o 7.5 kil. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 458, łąk i ogrod. 218, pastwisk 11, lasu 40; posiadł. mniej.: roli ornej 1288, łąk i ogr. 313, pastw. 20, lasu 6 m. Ludności rz. kat. 28, gr. kat. 805, izrael. 62: razem 895. Należy do rz. kat. par. w Podkamieniu; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dek. chodorowskiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kąsa pożyczkowa z funduszem zakładowym 402 złr. Wieś ta należy do składu dóbr Psary, który był pierwej własnością rodziny Głogowskich, teraz Wilhelminy z Głogowskich wdowy po hrabim Reju, która zaprowadziła wzorowe gospodarstwo i wiele uczyniła dla podniesienia i upiększenia tych dóbr. 2.) **D.**, Popiele i Korzeniowszczyzna, wieś, pow. gródecki, oddalona od Gródka na południowy zach. o 6 kil., leży wokolicy urodzajnej, lekko falowatej, tylko brak lasu czuć się daje. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 578, łąk i ogr. 68, pastw. 8; pos. mniej.: roli ornej 388, łąk i ogr. 79, pastwisk 43. Ludności: rz. kat. w Dolinianach 361, w Popielach 112, razem 473; gr. kat. 63, izrael. 17, razem 553. Należy do rz. kat. par. w Gródku, gr. kat. parafii w Wołczuchach. Wieś ta jest gniazdem rodziny Doliniańskich, i dotychczas zostaje w jej posiadaniu; teraźniejszy właściciel Seweryn baron Doliniański, który upiększył tę wieś ładnym w kształcie willi domem mieszkalnym i starannie utrzymanym dość obszernym ogrodem. *B. R.*

Doliniański powiat, ob. *Dolina*.

Dolinskoje, gub. chersońska, st. dr. żel. znamieńsko-nikołajowskiej.

Doliny, przysiołki: Korczyna, Potylicza, Żukowa, Szymbarka (ob.).

Dolisko, *Doliska*, kol., pow. częstochowski, gm. Opatów, par. Krzepice. R. 1827 było tu 10 dm., 66 mk.

Dolistów, wieś, pow. białostocki, przy połączeniu się kanału augustowskiego z Biebrzą. Paraf. kościół katol. św. Wawrzyńca, z muru wzniesiony 1791 przez kasztelanową Izabellę Branicką. Na cmentarzu kaplica. Parafia katolicka dekanatu białostockiego dusz 4483.

Doliwa, *Doliwy*, niem. *Doliewen*, wieś i dobra, pow. olecki, st. p. Margrabowa.

Doliwów, niewielka kolonia w pow. radomyskim, nad rz. Bystrówką, wpadającą do rz. Myki i dalej do Irpenia, o 4 w. odległa od w. Berezówki a o 17 w. od m. Korostyszowa. Kolonia ta założona z samych niemców w r. 1849 przez Głębockiego, od przydomku którego „Doliwa“ wzięła swą nazwę. Mieszk. 213 wyznania luterańsk. Ziemi nieszczególnej 800 dzies. Zarząd gminny we wsi Staro-Sielcach, policyjny w Korostyszowie. *Kl. Przed.*

Doliwy, wieś i folw., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Przytuły. Folw. D. z wsią D. i Aleksandrowo-Obradne, podług opisu z roku 1866 rozległość powierzchni folwarcznej mórg. 317 a mianowicie: grunta orne i ogrody

m. 193, łąk m. 16, pastwisk m. 17, lasu m. 42, zarośli m. 38, nieużytki i place m. 11. Wieś D. osad 10, gruntu m. 15; wieś Aleksandrowo Obrodne v. Obradne osad 33, gruntu m. 143.

Doliwy, ob. *Doliwa*.

Dolken (niem.), ob. *Dolki*.

Dollen (niem.), ob. *Doly Pszowskie*.

Dollendzin (niem.), ob. *Dolędzin*.

Dollnick (niem.), ob. *Dolnik*.

Dollstaedt (*Alt-* i *Neu-*), wieś, dobra i leśnictwo, pow. pasłęcki, nad rz. Sorge, ze stacyą pocztową Alt-Dollstaedt.

Dolna, os., ob. *Rawa*.

Dolna, 1.) wieś w pow. sokólskim, u źródeł rz. Łososny. 2.) **D.**, wieś pryw. i karczma, pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 20, w 2 domach. 3.) **D.**, wieś nad rzeczką bez nazwy, pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 37 w 4 domach. 4.) **D.**, zaśc., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 3, żydów 34, w 5 domach. 5.) **D.**, wieś rządowa i karczma nad rz. Wilią, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. kat. 51, izr. 3, domów 9 (1866), od Wilna 5 w.

Dolna, 1.) przedmieście Sambora, o 4.4 kil. na płn. wschód od st. p. i parafii rzym. kat. w Samborze, nad młynówką wypływającą z Dniestru a płynącą przez Sambor i uchodzącą do Strwiąża w pobliżu Babiny; dm. 272, mk. 927. Ma szkołę etat. dwuklasową. Por. *Sambor*. 2.) **D.**, przysiołek Barycza. 3.) **D.**, przys. Błażowa, 4.) **D.**, przys. Kraczkowy.

Dolna, niem. *Dollna*, 1.) wieś i folw., pow. wielkostrzelecki, o milę od W. Strzelc. Wieś ma 90 dm., 1787 m. rozl., a folw. 1069 m. rozl. We wsi jest kościół paraf. katolicki dek. wielkostrzeleckiego, świeżo wymurowany roku 1860 r. w stylu gockim. 2.) **D.**, *Dolny*, folw., ob. *Zdziechowice Górne*. *F. S.*

Dolna huta, ob. *Czapielsk*.

Dolna karczma, wieś, nad rzeką Luczką, pow. wileński, 5 okr. adm., mieszk. 27, domów 5 (1866).

Dolna kulwa, dwór, pow. kowieński, okrąg polic. janowski, par. Skorule-Janów, o 9 w. od Janowa, o 5 w. od st. dr. żel. Żejmy, o 5 w. od rz. Wilii, nad strumieniem Berupis, z pięknym ogrodem starożytnym; obszaru włók 50, w tem 25 włók lasu mieszanego (prócz sośniny). Grunta urodzajne. Własność Downarowiczów, dawniej Kozakowskich.

Dolna Ligota, ob. *Ligota*. *Dolne Nasale*, ob. *Nasale*. *Dolny Rożnów*, ob. *Rożnów* i t. p.

Dolnawieś, wieś w pow. myślenickim, tuż po północno-wschodniej stronie Myślenic, rozłożona wzdłuż gościńca myślenicko-dobczyckiego w dolinie Raby. Granicami swemi przytyka do miasta Myślenic i wsi Polanki, do Borzęty, a przez Rabę do Osieczka. W dolnym swym biegu przerzyna ją Bysinka (ob.), wpadająca do Raby. Według obliczenia z r. 1869 liczy 166 dm. a 997 mieszk., między nimi 459 mężczyzn a 538 kobiet. Według szemat. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rzym. kat. liczy 928. Przestrzeń większej posiadłości roli 101, łąk i ogrodów 17, pastwisk 17; mniejszej posiadłości roli 877, łąk i ogrodów 63, pastwisk 126, lasu 86. Właścicielem jest Augusta ks. de Montléart. Należy do parafii myślenickiej. Poczta w Myślenicach. W D. urodził się 1834 r. znany profesor prawa Fryderyk Zoll. Jest tu browar i zakład dla ubogich gminy.

Dolna wieś, niem. *Niederdorf*, wieś, pow. rybnicki, par. Pilchowice, między Pilchowicami a Wilczą Dolną, 56 domów, 300 mk., 364 m. rozl. Pod nazwą Dolnawieś, niem. *Niederhof*, znanych jest wiele folwarków na Szląsku górnym. Podobnież Dolnych Młynów, *Niedermühle*, i Dolnych Folwarków, *Niedervorwerk*.

Dolne, wieś, pow. siedlecki, gm. Tarchów Wielki, par. Przesmyki.

Dolne, jez. we wsi Zienki, gm. Wola Wereszczyńska, pow. włodawski, rozległe wraz z jeziorem Cycowe (ob.) tamże się znajdującem na 90 m.

Dolne pole, wieś, pow. sokołowski, gmina Grochów, par. Czerwonka. W 1827 r. było tu 5 dm. i 30 mk.; obecnie liczy 10 dm., 104 mk. i 225 m. obszaru.

Dolne pole, fol. należy do domin. Nowawieś pod Szamotułami, pow. szamotulski. W okolicy wykopano szkielet z położoną obok osełką.

Dolnia, wieś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Sędziszów.

Dolnica, folw., Dolnicka wieś i Dolnikowszczyzna, wieś, pow. kalwaryjski, gm. Kirsna, par. Urdomin, odl. od Kalwaryi 18 w. D. folw. liczy 11 dm., 49 mk.; Dolnicka wieś 27 dm. i 129 mk.; Dolnikowszczyzna, 17 dm., 82 mk. W 1827 istniały tylko dwie wsie nazwiskiem Dolnica: 1) liczyła 10 dm. i 104 mk. 2) zaś 10 dm. i 68 mk. Folw. D. rozległość wynosi m. 352 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 228, łąk m. 69, pastw. m. 50, nieużytki i place m. 5, gospodarstwo 4-polowe, bud. drewn. 11. Wieś Dolnikowszczyzna osad 9, gruntu m. 65.

Dolnica, zaśc. pryw., pow. wileński, 1 okr. adm., mk. kat. 8, 1 dm. (1866).

Dolnik, osada, pow. lipnowski, gm. Nowogród, par. Ciechocin.

Dolnik, wś. ryc. z młynem, pow. złotowski, obejmuje 1781 mórg, budynków 21, mieszk. 4, katol. 67, ewang. 25. Par. i szkoła Głubczyn, poczta Krojanka. R. 1853 posiadał tę wś. J. Grabowski. *Ks. F.*

Dolniki, I i II, wieś i folw. pryw., pow. święciański, 1 okr. adm., mk. 22, 3 dm. (1866).

Dolnośląsko-marchijska kolej żelazna, ob. *Śląsk*.

Dolny, zaść. prywat., pow. dziśnieński, o 41 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., przy b. drodze wojennej drujskiej, 1 dm., 11 mk. rz. katol. (1866).

Dolny-Bączal, ob. *Bączal*.

Dolny-Czerniechów, folw. po-jezuicki w powiecie nowogródzkim, od r. 1868 własność urzędnika Pawłowa. *A. Jel.*

Dolny-Horodziej, folw. we wsch. północ. stronie pow. nowogródzkiego, w 4 okr. policyjnym (mirskim), w 2 okr. sądowym, w 2 okr. wojskowym (mirskim), o 2 w. od st. Horodzieja dr. żel. brzesko-moskiewskiej, dziedz. Bołtuciów; obszar przeszło 550 mor. w glebie wybornej, przy warunkach bardzo dogodnych.

Dolny las, ob. *Dalny las*.

Dolny ług, wś włościańska, pow. oszmiański, 2 okr. policyjny, dom. 7, mk. 71 prawosł. (1866).

Dolny-młyn, niem. *Niedermühle*, wś. w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Dolny Śląsk, ob. *Śląsk*.

Dolsk. Pod tą nazwą obejmujemy dawne dziedzictwo książąt Dolskich, które ostatnia ich dziedziczka, wyszedłszy za ks. Michała Serwacego Wiśniowieckiego, hetmana w. k. lit., wniosła w dom ks. Wiśniowieckich. W akcie działu spadkobierców fortuny po ks. Michale Wiśniowieckim czytamy, że na schedę Mniszchowej podkomorzyny lit. przypadło między innemi dobrami: hrabstwo lubieszowskie, miasto Dolsk nowy alias Lubieszow, z folwarkiem Zarzecze, ze wsiami Lubieszowem, Rudką wielką, Lubiaziem i bojarami Bychowskiemi; folw. Dolsk Stary (ob.) ze wsiami Dolskiem Starym, Szłapuniem i Chociuniem, bojarami Odryżyńskiemi, Mochrami i wielką Odryżyńską; folw. Uhrynicze ze wsiami Uhryniczami, Berezicami; folwark Czerwiszcze, ze wsiami Czerwiszczami nowemi i staremi, Sobolem i Luksiem; folwark Derewek ze wsiami Łachwiczami, Derewskiem starym i nowym i Cyrem; folwark Horski ze wsią Horkami; folwark Odryżyn ze wsią Odryżynem; wieś Bychów, folwark Bychówek z częścią wsi Bychowa; folwarczek we wsi Wula. Akt ten spisany w 1750 r. dn. 26 marca. Dziś Lubieszów (ob.) czyli Nowy D. leży w powiecie pińskim nad rz. Stochodem. Stary zaś D. leży w pow. kowelskim. *E R.*

Dolsk, 1.) lub *D. Stary*, wś, pow. kowelski, gm. i par. Turzysk, majątek Orzeszków, włośc. dm. 68, ludn. 483, gruntów 894 dz. Dwór posiada z folwarkami 12,800 dzies. gruntu. Gleba przeważnie rędzinna na pokładzie gliny i marglu. Narzecze rusińskie. Gniazdo domu kniaziów Dolskich, herbu Kościesza. W XVII w. była tu drukarnia cyrylicka, z której wyszło w przekładzie słowiańskim dzieło św. Tomasza à Kempis „o naśladowaniu Chrystusa". Jest tu kaplica katol. 2.) **D.**, (Nowy), ob. *Lubieszów*. *A. Br.*

Dolsk-stary, dobra w pow. pińskim, w 2 okr. polic. (lubieszowskim), w gm. Mokrze, o 2 i pół mili od Lubieszowa ku płn., za rzeką Prypecią, o 8 mil od Pińska. Starożytna osada, niegdyś dziedz. kniaziów Dolskich. Od r. 1843 własność Paleologów wraz z folw. Chocuń w pobliżu jez. Lubiaż; mają obszaru około 4086 dzies. Cerkiew. Wś ma 173 mk.

Dolsk, niem. *Dolzig*, miasto, pow. śremski; otoczone jeziorami, z bliższych na zachód tuż pod miastem największe; w okolicy, więcej cokolwiek oddalone, większe jeszcze są jeziora; na zachód pod wsią Cichowem i na północ nazwane Bdanie lub Grzymisław między wsiami: Międzychód, Gawrony, Pełczyn, Grzymisław, Ostrowo i Drzonek. Grunt pod miastem piaszczysty, pagórkowaty, w niektórych wzgórzach natrafiają się źródła żelaziste. Przez D. prowadzi gościniec z Poznania przez Śrem do Krotoszyna. Ma 145 dm., 1644 mk., 120 ewang., 1444 katol., 80 żydów. Ludność w latach ostatnich się zmniejszyła. Należy do obwodu w Rusocinie; do sądu okręgowego w Śremie; kościół paraf. do dekan. śremskiego. Szkoła elementarna kilkoklasowa; 308 analf. Mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem, rybołóstwem, nadto wyrabianiem płótna i garncarstwem. W okolicy trzy są gorzelnie. Tow. pożyczkowe; kółko włościańskie. Urząd pocztowy trzeciej klasy; gośc. w miejscu; stac. kol. żel. Czempin o 31 kil., Jarocin o 30 kil. D. ze wsi wyniesiony do rzędu miast zapewne przez Jana V, herbu Doliwa, biskupa poznańskiego i przez tegoż prawem magdeburskiem obdarzony; miasto następnie należało przez kilka wieków do biskupów poznańskich, którzy tu nad jeziorem na wzgórku wystawili zamek; w nim mieszkał jeszcze Teodor Czartoryski biskup poznański. Ruiny zamku do tego czasu istnieją. Dolsk obecnie należy do rządu. Kościół pierwotnie był drewniany; w wieku XV Andrzej z Bnina, biskup poznański, wystawił nowy z cegły palonej; teraźniejszy pochodzi z wieku XVII. Z pomników przeszłości znajduje się dotąd pamiątka po Andrzeju z Bnina; w zakrystyi lawaterz marmurowy, w ścianę wpuszczony, z herbem nad nim Łodzia. W dawniejszych czasach dwa jeszcze były kościoły; 1) św. Wawrzyńca za miastem w polu ku Lubiniowi i 2) kościołek św. Ducha. W parafii istniały nadto kościoły: 1) we wsi Ostrowiecznie i 2) kościołek jeszcze porządnie utrzymywany w Błażejewie. Kaplice wreszcie były w Międzychodzie, wsi Wyganowskich; w Brzeźnicy, wsi Zakrzewskich; w Mszczyczynie, wsi Kowalskich. Monografią D. napisał ks. Jabczyński w Poznaniu 1857 r. *M. St.*

Dolska wieś, pow. Dolina, właściwie przy-

siołek Bolechowa ruskiego, leży nad rzeką Sukiel i potokiem do niej wpływającym, dotyka miasteczka Bolechowa z południowej strony tegoż; oddaloną jest od Doliny na północny zachód o 15 kil. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 147, łąk i ogr. 34, pastw. 6, lasu 368; pos. mniej. roli or. 184, łąk i ogr. 143, past. 115, lasu 82 morg. aust. Ludność: rzymsko katol. doliczoną jest do Bolechowa ruskiego, gr. kat. do Bolechowa miasta. Należy do urzędów rządowych i władz autonomicznych tych samych, do których należy i Bolechów miasto.

Dolskie albo *Dolżki*, wieś, pow. Turka, leży w środku gór karpackich, nad potokiem Dołżanką, dopływem rzeki Stryj, o 15 kil. na płn. od granicy węgierskiej, o 30 kil. na płd. od Turki i o 15 kil. na płd. wschód od Boryni, śród gór, lasów i potoków. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 69, łąk i ogr. 28, past. 140, lasu 690; pos. mn. roli or. 55, łąk i ogr. 156, past. 409, lasu 54 m. austr. Ludność: rzym. kat. 0, gr. kat. 356, izrael. 18, razem 374. Należy do rzym. kat. par. w Turce, gr. kat. par. w Zawadzce. Dominium należy do rządu. *B. R.*

Doly (niem.), ob *Doly Pszowskie.*

Dolyan, ob. *Doliany.*

Dolzig (niem.), ob. *Dolsk.*

Dół 1.) przysiołek Biłki szlachec. 2.) **D.**, przysiołek Huty komorowskiej.

Dół, niem. *Daulen*, wieś włośc., powiat suski, parafia i poczta Iława, w dawniejszej Pomezanii, szkoła w miejscu. Obszaru ma 1406 m., budynków 51; domów mieszk. 24, katol. 24, ewang. 170. *Ks. F.*

Dół okrągły, wieś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Kamień, par. Wilków.

Dołabaki, wieś, pow. rossieński, par. Andrzejów.

Dołbunów, dawna nazwa Zdołbunowa.

Dołczka albo *Dołżka*, wieś, pow. kałuski, w leśnej okolicy, nad potoczkiem, dopływem pobliskiej Siwki, oddalona od Kałusza na północny wschód o 18 kil., od Wojniłowa na północ o 5 kil., na południe od prawego brzegu Dniestru o 6 kil., od gościńca rządowego Bursztyn-Kałusz o 2 kil. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 147, łąk i ogr. 34, pastw. 6, lasu 368; pos. mniej.: roli ornej 184, łąk i ogr. 143, pastw. 115, lasu 82 m. Ludności: rz. kat. 13, gr. kat. 217, izr. 64: razem 294. Należy do rzym. kat. par. w Wojniłowie, gr. kat. par. w Dubowicy. Jest w D. fabr. zapałek.

Dołęga, 1.) wieś, pow. brzeski, o 23 kil. na płn. wschód od Brzeska, na prawym brzegu Uszwicy, o 5.3 kil. na płn. w. od st. p. i par. rz. kat. w Szczurowej. Domów 134, mk. 728. Własność większa obejmuje: roli ornej 298, łąk i ogr. 67, pastwisk 27, lasu 154 m.; własność mniejsza: roli ornej 418, łąk i ogr. 162, pastw. 143 m. We wsi kasa pożyczk. gminna z kapitałem 522 złr. Właściciel więk. pos.: Aleksander Günther. 2.) **D.**, przysiołek Górny (ob.). *Lu. Dz.*

Dołęga, folw., ob. *Kiszewo*; należy teraz do dominium Nowamyśl (Neugedank), pow. obornicki.

Dołęgi, 1.) wieś, pow. mazowiecki, gmina Szepietowo, par. Dąbrowa-Wielka, por. *Dąbrowa.* 2.) **D.**, wieś i folwark, pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz. W r. 1827 było tu 11 dm., 67 mk. Wspominane w dokumentach z XVI w. Folw. Dołęgi-Turza Łąka, z wsią t. n., od Łomży w. 42, od Szczuczyna w. 4, od drogi bitej w. 2, od Grajewa w. 18, od rzeki spławnej Łęk w. 18. Rezległość wynosi m. 302, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 167, łąk m. 15, pastwisk m. 5, lasu m. 112, nieużytki i place m. 3. Płodozmian 10-polowy. Budowli murowanych 3, drew. 5, pokłady torfu i marglu, strumyk bez nazwy przepływa grunta folwarczne. Wieś Dołęgi Turza Łąka osad 12, gruntu m. 62. 3) **D.** ob. *Cwaliny.*

Dołga grebla, ob. *Dowha hrebla.*

Dołgie, ob. *Dołhe.*

Dołgieniki lub *Dulgieniki*, wś, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny. Odl. od Sejn 83 w., liczy 13 dm., 92 mk.

Dołginowo, ob. *Dołhinowo.*

Dołgoje, sioło, pow. bielski gub. smoleńskiej, miejsce pobytu komisarza 1-go okr. adm. (stan) o 45 w. od m. Biełyj. *A. K.*

Dołh 1) rz., wpada do rz. Sobu, pow. lipowiecki. 2) **D**, rz., wpada do rz. Siniuchy, pow. umański *E. R.*

Dołha, wś i folw., pow. radzyński, gm. Żerocin, par. Międzyrzec. Posiada cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej i szkołę początkową. W 1827 r. było tu 37 dm. i 206 mk., obecnie liczy 43 dm., 376 mk., 1881 morg. obszaru. Pozycya płaska, ziemia żytnia I. kl. *T. Ł.*

Dołha 1) wś, pow. piński, w I okr. pol., gm. Świętowola, miesz. 42, własność Pusłowskich 2) **D.** wś, włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 51 w. od Lidy, 35 dm., 234 mk. (1866) 3) **D.** wieś, nad Swołną, w gub. witebskiej.

Dołha, wś, pow. kałuski. leży nad pot., dopływem pobliskiego potoku Bołochowa, dopływu Siwki, o 9 kilometrów oddalona na północ od Kałusza i tyleż na północny zachód od Wojniłowa. Przestrzeni: posiadł. więk. roli or. 477, łąk i ogrod. 58, past. 48, lasu 212; pos. mn. roli or. 1361, łąk i ogr. 382, past. 84, lasu 751. Ludność: rzym. kat. 72, gr kat. 900, izrael. 94, razem 1066. Należy do rzym. kat. parafii w Wojniłowie; gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu żurawieńskiego; parafia ta liczy w głównej cerkwi i w cerkwi filialnej pod wezwaniem Ś-go Mikołaja 900 dusz, w filii Perekosy 601, razem 1501 gr. kat. Wieś ta ma

szkołę etatową o jednym nauczycielu. Właściciel większej posiadłości: Antoni Gojdan.

Dołha Borszč, ob. *Borszč*.

Dołhałówka, 1) wś, pow. krzemieniecki. Dobra D. Chodkiewicze nabyli od ks. Dominika Radziwiłła i z kolei sprzedali Piotrowi Mężeńskiemu. Liceum krzemienieckie miało zamiar urządzić tu folw. wzorowy. 2) **D.**, wś, pow. taraszczański. Była tu kaplica katol. parafii Tetyjów. Por. *Dowhałówka*.

Dołhany wś. w pow. suraskim, na drodze z Horodka do Uświaty; w pobliżu wysoka góra.

Dołhe, 1) wś i dwór, pow. prużański, o milę od Prużany, z dawnych lat własność Kraszewskich, gdzie Józef Ignacy i Kajetan przy rodzicach przebywali. D., jak również drugi przyległy folw. Kuplin, z tego zasługują na uwagę, że leżą na wyżynie, z której wody w dwie strony przeciwne rozchodzą się: jedne do Muchawca a więc do Bałtyku, drugie ku Jesiołdzie t. j. ku m. Czarnemu. Jest tu kaplica katol., dawniej filia, parafii Prużana, z cudownym obrazem M. B., fundowana paręset lat temu. Dziś D. stanowi pięknie zagospodarowaną całość z dobrami Stary Kuplin i należy do L. Kraszewskiego. 2) **D.** lub *Dołgie*, wś w pow. ihumeńskim, w 3-im okr. polic., nad rz. Dołżanką, domów liczy 46, ma zarząd gmi. i cerkiew. Dołhe, otoczone dokoła głębokiemi lasami, miejscowość równa, leży niedaleko granicy gub. mohilewskiej. Gmina **D.** składa się z 31 wsi i liczy około 1500 dusz. męz. 3) **D.**, wś, pow. czerykowski, o 70 w. od Mohilewa, ma owczarnię zarodową od r. 1777. 4) **D.**, wś nad Sinieją, w gub. witebskiej.

Dołhe 1.) wieś, pow. stryjski, leży w środku między Stryjem a Bolechowem, przy gościńcu rządowym, łączącym te dwa miasta, i przy kolei żel. arcyksięcia Albrechta, nad potokiem Bereżnica, dopływem Świcy, o 7.5 kil. na płd. od Stryja i o 10 kil. na płn. od Bolechowa. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 150, łąk i ogr. 65, pastw. 72, lasu 322; pos. mniej. roli or. 253, łąk i ogr. 279, pastw. 172, lasu 2 m. austr. Ludność: rzym. kat. 16, gr. kat. 390, izrael. 147, razem 553. Należy do par. rzym. kat. w Bolechowie; gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu stryjskiego; parafia ta oprócz samego Dołhego obejmuje: wieś Morszyn z 200 duszami gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła niezreorganizowana o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z kapitałem 2400 złr. Właściciel większej posiadł. Franciszek Smolka. 2.) **D.**, wieś, pow. kałuski, leży u ujścia rzeki Duba do Łomnicy i przecięta jest przez środek ramieniem Łomnicy, który oddziela się na południe od Turzyłowa, a łączy z głównem korytem na północ od Dołhego; leży tak między wodami, że z żadnej strony nie ma do niej przystępu suchą nogą; oddalona od Kałusza na południowy zachód o 7.5 kil. Przestrzeń pos. więk.: łąk i ogr. 10, pastw. 11; pos. mniej. roli or. 486, łąk i ogr. 320, pastw. 147 morg. austr. Ludność: rzyms. kat. 9, gr. kat. 598, izrael. 18, razem 625. Należy do rzyms. kat. parafii w Kałuszu; gr. kat. ma w miejscu, która należy do dekanatu kałuskiego; parafia ta ma filią we wsi Tużyłów, z cerkwią pod wezwaniem, św. Ignacego męczennika i 846 mk. gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła filialna o 1 nauczycielu. Należy do dóbr rządowych. 3.) **D.** z Hrycówką, wieś, pow. trembowelski, leży nad Seretem i potokiem doń wpadającym, tuż obok gościńca rządowego, prowadzącego z Trembowli do Kopyczyniec, w bardzo urodzajnej podolskiej glebie, o 9 kil. na płd. od Trembowli, od Janowa oddziela ją tylko rzeka Seret. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 1011, łąk i ogr. 12, pastw. 151, lasu 285; pos. mniej. roli or. 1103, łąk i ogr. 99, pastw. 43 m. austr. Ludność: rzym. kat. 118, gr. kat. 670, izrael. 43, razem 831. Należy do rzym. kat. par. w Janowie; gr. kat. par. ma w miej., leżącą w dekanacie trembowelskim; należą tu 2 filie; w Derniówce z Hrycówką 902 i Załawie 690 mk. gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel większej posiadłości Justyn i Róża hr. Koziebrodzcy. 4.) **D.**, wieś, pow. tłumacki, leży na prawym brzegu Dniestru, o 21 kil. na południe od Tłumacza a o 4 kil. na zachód od Uścia zielonego, od Manasterzysk na płd. zach. o 26 kil.; w tem miejscu koryto Dniestru tworzy kolano zwężone kilku zalewami; w środku tego kolana leży ta wioska. Przestrzeń pos. więk. roli or. 171, łąk i ogr. 30, past. 396, lasu 221; pos. mn. roli or. 712, łąk i ogr. 35, pastw. 76 m. austr. Ludność: rzym. kat. 42, gr. kat. 552, izrael. 58, razem 652. Należy do rzym. kat. par. w Uściu zielonem, gr. kat. par. w Strychańcach. W tej wsi jest kasa poż. z funduszem zakładowym 179 złr. Właściciel większej pos. Honorata Mysłowska. 5.) **D.** (z Rybnikiem, Majdanem, Rowem, Pereprostynami i Łokciem), wieś, pow. drohobycki, leży nad rzeką Stryj i mnóstwem górskich potoków, w środku gór karpackich, oddalona od Drohobycza na południe w linii powietrznej o 28 kil; o drogach żadnych mowy tu być nie może, jedyną komunikacyą są ścieżki górskie śród lasów, od Podbuża na płd. o 18 kil. w linii powietrznej, od Schodnicy na płd. o 7.5 kil. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 392, łąk i ogr. 38, pastw. 35, lasu 8; pos. mn. roli or. 476: łąk i ogr. 195, pastw. 99 m. austr. Ludność rzym kat. 241, gr. kat. 1492, izrael. 57, razem 1790. Należy do rzym. kat. par. w Podbużu, gr. kat. parafie ma w Dołhem i w Rybnikach; obiedwie należą do dekanatu drohobyckiego; gr. kat. par. w Dołhem, której pa-

tronem jest miejscowa gm., liczy przy głównej cerkwi 644, przy filii Zarzecze 425, we filii Pereprostyny z Majdanem 318, czyli razem 1387 dusz gr. kat.; par. w Rybnikach, w której prawa patronatu wykonywa tow. dla produkcyi leśnej, jako właściciel większej pos., liczy w Rybniku z Bruchowcem 254, w miejscowości Łokieć 276, czyli razem 529 dusz gr. kat. obrządku. Wieś ta posiada kasę poż. z funduszem 1922 zł. Właściciel pos. więk. towarzystwo przemysłowe dla produktów leśnych w Wiedniu. 6.) **D.**, wieś, pow. drohobycki, oddalona od Drohobycza na płn. wsch. o 11 kil., od Medenic na płd. zach. o 7 kil., od Rabczyc na płd. o 4 kil. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 72, łąk i ogr. 457, pastw. 65, lasu 15,474; pos. mn. roli or. 1230, łąk i ogr. 2722, pastw. 1680, lasu 411 m. austr. Ludność: rzym. kat. 18, gr. kat. 516, izrael. 113, razem 647. Należy do rzym. kat. par w Medenicach, gr. kat. par. w Rabczycach. Należy do dóbr fundacyi hr. Skarbka. *B. R.*

Dołhie, jezioro we wsi Wereszczyńska Wola, pow. włodawski, ma 128 morg. rozległości. Por. *Dolne* jez.

Dołhie, 1.) jez. w pow. ihumeńskim, położone z lewej strony rz. Berezyny, równoległe do niej, w okolicy lesistej, poniżej zaścianka Osinowa Grzęda, wprost wsi Jedlina i Bożyn, ma przeszło 2 w. długości, szerokość dochodzi do stu sążni. 2.) **D.**, jez. w pow. dzisieńskim, blisko wsi t. n., do 4 i pół w. dł., 200 saż. szer. 3.) **D.**, jez. w płn. części pow. grodzieńskiego, między Kotrą a Pyrrą.

Dołhinicze, wś i dobra w zach. str. pow. ihumeńskiego, w gm. pereszcewskiej, przy trakcie handlowym wiodącym z Mińska do Słucka. Dawniej były dziedzictwem rodziny Szyszków, a od roku 1864 prawem spadku należą do Czeczotów. Dobra posiadają obszaru około 650 m., w glebie dosyć dobrej. Lasu i i łąk dostatek. W okolicach leżą źródła rz. Niemna. Jest tu cerkiew pounicka parafialna. *Al. Jel.*

Dołhinów, *Dołhinowo* 1) mko. w pow. wilejskim, leży pod 54°37 szerok. geograf. i 45°19 dług. wschod., przy pocztowym gościńcu, łączącym Wilejkę z Dzisną, o 42½ w. na płn. wsch. od Wilejki, o 125 w. na płd. zach. od Dzisny, o 5 w. na płn. od prawego brzegu Wilii, odległego o 54 w. od jej źródeł i 127½ w. od Wilna; należy do 4 sądu pokoju 5 (smorgońskiego) okręgu, posiada st. poczt., załatwiającą wszelkie korrespondencye, 2-gi urząd (stan) policyjny, zarząd gm. włość., szkółkę wiejską,, paraf. cerkiew prawosł., murow. paraf. kośc katol. ś. Stanisława, wzniesiony kosztem paraf. a staraniem ks. Józefa Lwowicza 1853 r. (erekcyi Karola i Ewy z Druckich-Sokolińskich Brzostowskich 1704 r.) oraz kat. kapl. na cmentarzu. R. 1866 mko miało 362 dm., 1439 mk. Paraf. prawosł. D. liczy parafian: mężczyzn 739 i kobiet 742, a katolika 4623 dusz; zaliczona jest do 4 klasy, dekanatu wilejskiego, i posiada dwie filie: w Karolinie i w Żarach. Gmina włościańska D. dzieli się na 8 wiejskich okręgów, liczących 40 wsi z 411 dymami i 4371 mk. 2 urząd (stan) policyjny dzieli się na 4 części zawierające 9 gm. D. należał do ks. Druckich Sokolińskich. W okolicach tego miasteczka zaszla w 1661 r. potyczka między litewskiem a rosyjskiem wojskiem; o bitwie tej świadczą pozostałe okopy nad do pływem prawego brzegu Wilii rzeką Serweczem. Przez D. ciągnął król Stefan Batory na wyprawę połocką i ztąd wysłał oddział wojska z oficerem Chmielewskim na czele dla utrzymania skoncentrowanych około Mińska sił nieprzyjacielskich i dla zasłonienia tem przeprawy swojej armii przez Wilią. Chmielewski wyszedł zwycięzko, za co dostał od króla na dziedzictwo dobra: Witunicze, Niebyszyn i wiele innych. 2) **D.**, folw. prywat. nad rz Siernistą, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 42 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. pocztowej borysowskiej, 1 dm., 16 mk., był tu młyn wodny drewniany (1866 r.). 3) **D.**, wś, pow. dziśnieński, gm. czereska, o 31 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., przy b. dr. pocztowej drujskiej, 6 dm., 64 mk. 4) **D.**, wś rząd, pow, trocki, 2 okr. adm., o 7 w. od Żyżmor, 4 dm., 78 mk. (1866); dawniej własność ks. Ogińskiego.

Dołhinowicze, wś w pow. ihumeńskim blisko źródeł rz. Łoszy.

Dołhobrody, duża wś, pow. bielski gub. siedleckiej, gm. i par. Sławatycze, na lewym brzegu Bugu, do klucza sławatyckiego dóbr bialskich należąca, o 2 mile od Włodawy, przy głównym, w części zwirowanym, trakcie włodawsko-chotyłowskim. Są tu dwie cerkwie rit. gr. Jednę parafialną erygował 1701 r. Karol Stan. Radziwiłł. Miała filią o 6 w. w Ladzku. R. 1827 D. miały 112 dm., 406 mk.; obecnie 136 dm., 1053 mk. i 4798 m. obszaru.

Dołhobyczów, wś i folw., pow. tomaszowski, gm. Dołhobyczów, par. Oszczów. Leży na samej granicy od Galicyi. Posiada cerkiew, par. dla ludności rusińskiej, drewnianą, erekcyi niewiadomej (istniała już 1778 r. miała dwie filie Horoszczyce i Oszczów), szkołę początkową, st. pocztową, rogatkę celną (na której w r. 1876 przywóz wynosił 29446 rs., wywóz 44643 rs.), browar, gorzelnię. Piękny pałac D. był własnością bar. Edwarda Rastawieckiego, obecnie należy wraz z rozległymi dobr. do bankiera Epsteina. W 1827 r. było tu 112 dm. i 701 mk. Dobra D. składają się z folw. D. i Mołczany, tudzież wsi D.; od Lublina w. 128, od Toma-

szowa w. 50, od Hrubieszowa w. 29, od Zamościa w. 50, od Kowla w. 88, od rzeki Bugu w. 7. Rozl. wynosi m. 2726 a mianowicie fol. Dołhobyczów grunta orne i ogrody m. 932, łąki m. 104, lasu m. 364, nieużytki i place m. 59, razem m. 1459, płodozmian 11—10 i 8-polowy. Bud. mur. 22, drewn. 38. Folw. Mołczany grunta orne i ogrody m. 264, łąk m. 88, lasu m. 884, nieużytki i place m. 30. Płodozmian 7-polowy; bud. drewn. 13; wiatrak, cegielnia i w niektórych miejscowościach pokłady torfu, przydatnego tylko na nawóz. Wieś D. osad 90, gruntu: m. 1074.

Dołholiska, wieś i dwór, pow. włodawski, gm. Horodyszcze, par. Wisznice, od Włodawy mil trzy. Miejsce pamiętne pobytem Kościuszki około roku 1784—5 po powrocie z Ameryki. W starej bardzo cerkiewce, która jako zawaleniem się grożąca oddawna stała zamknięta a upadła w roku 1865, na ołtarzu zawiesił był generał order swój Cincinnata, z rąk Washingtona otrzymany; pamiątka ta nieoceniona przetrwała na miejscu aż do roku 1856, w którym znikła z ołtarza i dostała się podobno do zbiorów śp. Karola Bejera. Tamże w D. stoi na polu, nieopodal od dworu, w gruzach już walący się, mały murowany pomniczek, postawiony własnemi rękoma Kościuszki i okolony kilku drzewami, które sam też posadził; tu zamurowanych było parę butelek z papierami generała, które temuż losowi co i order Cincinata uległy. W 1827 roku było tu 15 dm. i 138 mk.; obecnie liczą 24 dm., 169 mk. i 484 morgów obszaru. Była tu gr. un. cerkiew par. z r. 1700, w r. 1856 zapieczętowana. Dobra D. mają 1512 morg. obszaru i należą do Witolda Ratajewicza.

Dołhołęka, folw., pow. radzyński, gm. Tłuściec, par. Międzyrzec. Ma 3 dm., 30 mk. i 726 morg. obszaru.

Dołhołucka wola, wieś, pow. stryjski, leży nad potokiem Selanka, dopływem Dniestru, oddalona od Stryja o 11 kil. na południowy zachód, o 5 kil. na zachód od gościńca rządowego, prowadzącego ze Stryja do Skolego, w okolicy moczarowatej. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 233, łąk. i ogr. 233, past. 60, lasu 66; pos. mn. roli or. 427, łąk i ogr. 498, past. 38 morg. aus. Ludność: rzym. kat. 10, gr. kat. 308, izrael. 64, razem 382. Należy do rzym. kat. parafii w Stryju; gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekan. stryjskiego; ta parafia ma 2 filie: w Dołhołuce z 580 i Manasterzu z 301 mk. gr. kat. obrządku. *B. R.*

Dołhołuka (z Błoniem i Wólką), wieś, pow. stryjski, leży nad potokiem Selanka, dopływem Dniestru, przy gościńcu prywatnym idącym z Drohobycza na Stebnik, Uliczne do gościńca stryjsko-skolskiego; oddaloną jest od Stryja w kierunku południowo-zachodnim o 15 kil. Niedaleko D. leżą źródła Kłodnicy dniestrowej Przestrzeń: pos. więk. rol' or. 612, łąk i ogr. 732, past. 72, lasu 2084; pos. mn. roli or. 840, łąk i ogr. 827, past. 130, lasu 63 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 7, gr. kat. 530, akat. 124, izrael. 80, razem 741. Należy do rzym. kat. parafii w Stryju, grec. kat. parafii w Woli Dołhołuckiej. W tej wsi jest szkoła filialna. *B. R.*

Dołhomościska, wieś, pow. Mościska, leży nad potokiem Miejski, dopływem potoku Raków, na południe od gościńca rządowego lwowsko-przemyskiego i kolei żelaznej Karola Ludwika, o 3 kil. na wschód od Sądowej Wiszni i w tymże kierunku od Mościsk o 18 kil. Przestrzeń posiadł. więk. roli or. 543, łąk i ogr. 108, past. 38, lasu 566; posiadł. mniej. roli or. 1011, łąk i ogr. 278, past. 65, lasu 83 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 321, gr. kat. 927, izrael. 36, razem 1284. Należy do rzym. kat. parafii w Sądowej Wiszni, grecko kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu sądowo-wiszeńskiego; należy tu także filia składająca się z miejscowości: Milatycze, Koców i Bór, razem 400 gr. kat obrządku. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. posiadł. Edward Wincenty Gottleb. *B. R.*

Dołhonosy, wś, pow. kowelski, gm. Koszary, należała do starostwa kowelskiego. Ma 205 mk., 35 dm., 865 dzies. gruntów włośc. Gleba rędzinna i popielatka na pokładzie marglu. Narzecze rus'ńskie. *A. Br.*

Dołhopol, wieś, pow. kossowski, wieś w górach głęboko położona, nad rzeką Biały Czeremosz, nad samą granicą Galicyi od Bukowiny a śród niezliczonych potoków górskich; oddalona od Kosowa na południe 54 kil., od Kut w południowo-zachodnim kierunku o 45 kil. Przestrzeń: obszar dworski nie ma tu żadnej posiadłości; pos. mn. roli or. 81, łąk i ogr. 386, past. 274, lasu 44 m. a. Ludność: rzym. kat. 20, gr. kat. 222, izrael. 33, razem 275. Należy do rzym. kat. par. w Kutach; gr. kat. par. ma w miej., należącą do dekanatu kossowskiego; parafia ta obejmuje miejscowości: Polanki z 286, Stebne z 394, Perechrestne z 377, Hołowy i Krasnoilla razem z 60; zatem cała parafia liczy gr. kat. obrządku dusz 1443. W tej wsi jest szkoła niezreorganizowana o 1 nauczycielu. Należy do dóbr kameralnych. *B. R.*

Dołhopole, ob. *Długopole* i *Kimpolung.*

Dołhosiele, ob. *Didowszczyzna.*

Dołhowce, duża wieś w pow. mohylowskim, gm. Karyszków, par. Szarogród, dusz męz. 437, ziemi włośc. 1031 dz., dwor. 1324; należała do Lubomirskich, dziś Czajkowskich. Ma cerkiew parafialną Wniebowzięcia N. M. P., do której należy 1212 parafian i 57 dz. ziemi. R. 1868 D. miały 143 dm. *Dr. M.*

Dołhużka, rz., lewy dopływ Mieży, wypływa z błot gub. witebskiej, niedaleko gra-

nicy gub. smoleńskiej, długa 14 i pół wiorst, płytka.

Dolhy, 1.) potok górski w Beskidzie lesistym, w obr. gminy Libuchory, w pow. Turka, wytryska po północnej stronie połogiego wzgórza Klewą (856 m.) zwanego, między nim a wzgórzem Harasymowatem (900 m.); płynie łąkami na wschód, opływając Klewę od północy i półn. wschodu. Wpada pod Okruhlą (921 m.) z lew. brzegu do Libuchory, dopływu Stryja. Długość biegu 4 kil. 2.) **D.**, potok, nazwa górnego biegu rzeki Kamionki (ob.), wpadającej do Bugu w Kamionce Strumiłowej.

Dolhy Prystyn, ob. *Długa Przystawa.*

Dolki, wieś, pow olkuski, gm. i par. Kroczyce.

Dółki, niem. *Dolken*, 1.) wieś włośc., własność miasta Chełmna, pow. chełmiński, par. i poczta Chełmno. Szkoła ewang. w miejscu, dzieci katol. 4, ewang. 18. Obszaru ziemi 393 m., budynków 24, domów mieszk. 23, kat. 31, ewang. 91. 2.) **D.**, wieś w pow. oleckim.

Dolkihut, starodawna puszcza nad Niemnem pod Kownem, szła wdół Niemna i sięgała ogromnej puszczy kowieńskiej. Istniała przed dwoma wiekami jeszcze (Tyg. Ill. t. X. 64 r. 338.)

Dolkitany, okolica szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., o 16 w. od Trok, przy trakcie merecko-wileńskim, w parafii starotrockiej; 4 dm., 16 mk. (1866). R. 1850 Kucewicz i Bożyczko mieli tu 730 dz. gruntu.

Dolmatow, miasto w gub. permskiej, pow. szadryński, 4337 mk., 2529 w. od Petersburga, a 524 od Permu odległe. St. poczt.

Dolmatowszczyzna, wieś i dobra ziemskie w środku pow. nowogródzkiego, przy drodze wiodącej z Mira do Nowogródka, w 3 okr. wojskowym (horodyszczańskim), w 4 okr. sądowym, gleba wyborna pszenna. Większa D. jest dziedzictwem Wierzbowskich i ma obszaru przeszło 682 m.; mniejsza D. należy do Gizbertów i zawiera przeszło 277 m. *Al. Jel.*

Dólmierz, ob. *Donimierz.*

Dolnica, zaśc. pryw., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 9, 1 dom (1866).

Dołobów, *Dołubów*, wieś, pow. Rudki, leży nad rzeką Strwiążem, o 3 kil. na zachód od ujścia tegoż do Dniestru, o 7.5 kil. na południe od Rudek, w niskiej, mokrej, bagnistej okolicy, o 4 kil. na wschód od gościńca rządowego, prowadzącego z Rudek do Sambora. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 105, łąk i ogr. 1048, pastwisk 32, lasu 818; pos. mniej.: roli ornej 232, łąk i ogr. 22, pastw. 82, lasu 13 m. Ludności rz. kat. 95, gr. kat. 165, izrael. 13: razem 273. Należy do rz. kat. parafii w Rudkach, gr. kat. par. w Nowosiółkach. W tej wsi jest kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 92 złr. Właściciel więk. posiadłości Ludwik Skrzyński. Celem odwrócenia Dniestrowych wód od Koniuszek, gdzie się dawniej łączył Dniestr ze Strwiążem pod prostym kątem, wyrznięto kanał przez samborskie błota. Kanał ten, Dołubowskim zwany, poczyna się od Hordyni i powraca znów do Dniestru pod Dołubowem, zajmując przestrzeń około pięciu tysięcy sążni, lecz nie odpowiedział zupełnie ani celowi, ani oczekiwaniu. Udało się wprawdzie za pomocą jego odwrócić koryto Dniestru od Koniuszek i zapobiedz pionowemu zetknięciu się wód obudwu tych rzek. Lecz gdy kanał poprowadzono wyższym poziomem doliny, rozlewają się z niego wody ku niższym obszarom, a miejsca, które dawniej nie przystępne były nawet dla największych powodzi, stoją dziś pod wodą za lada wezbraniem Dniestru. *B. R.*, *W. Pol.*

Dołocze, wieś, pow. ostrogski, na połud. m. Ostroga o 18 w. oddalona, położona nad rz. Wilią i składa się z kilkunastu domków. Naprzeciw wioski od północy ku górze jest las starodrzew i widać jeszcze ziemne wały; jak podanie niesie był tu zamek murowany a obok zamku mieściła się wieś D. W archiwum nowomalińskiem jest pergamin donacyjny od Świdrygiełły, dworzaninowi swemu Jeło-Malińskiemu za wierne usługi nadający na wieczne czasy następne sioła: Głuchy z zamkiem (dzisiejszy Nowomalin), Lachów, Bołotkowce, Kamionkę, Stojło, m. Kuniów, wieś Dołocze z zamkiem, Stepanówkę i Bołożówkę. Wieś D. przeszła później do ks. Jabłonowskich i dotąd w ich ręku pozostaje. Ziemia piaszczysta i liche daje ziarno; lud trudni się rolnictwem, wypalaniem smoły i dziegciu, oraz ciosaniem belek. *Z. Róż.*

Dołośce, mko i wieś, pow. siebieski, o 35 wiorst od Siebieża, z zarządem gminy 848 dusz liczącej i cerkw. praw., własność Zofii Zabiełłowej (dawniej Jesmanów, Szczyttów, Ulanowskich), 9645 dzies. ziemi. Do D. należy folw. Jezierzyszcze.

Dołosieki, wieś, pow. lipnowski, gmina Obrowo, par. Osiek.

Dołosy, wieś, pow. newelski, z cerkwią prawosł., własność K. Trupczyńskiego; 1346 dz. ziemi.

Dołoszczana, st. poczt. przy trakcie wiodącym ze st. dr. żel. Borkowicze do Rzeżycy, w gub. witebskiej.

Dołoteckie, wieś, pow. berdyczowski, nad rz. Zbarażówką, wpadającą do rz. Rosi, o 5 w. do m. Dżuńkowa, a o 14 w. od m. Pohrebyszcz. Wioska rozdzielona rzeką na dwie połowy; po lewej stronie rzeki właściwe Dołoteckie, należące do berdyczowskiego powiatu. Ma mieszkańców 343 prawosł., 57 katol. Cerkiew

paraf. zbudowana w 1798 r., szkółka. Ziemi wybornego czarnoziemu 1053 dz. Własność Podhorskiego. Zarząd gminny w m. Dżuńkowie, polic. w m. Pohrebyszczach, z któremi niegdyś stanowiła jeden majątek. Po prawej zaś stronie rzeczki: Dowhalówka, już leży w powiecie taraszczańskim. Mieszk. 556 wyzn. prawosł. Ziemi 1303 dz. wybornego czarnoziemu. Własność Żmigrodzkich. *Kl. Przed.*

Dołowatka, wś i folw., pow. włoszczowski, gm. Włoszczowa, par. Konieczno. W 1827 r. liczyła 11 dm., 101 mk. Folw. należy do dóbr Nieznanowice.

Dołożyca, przys. Grabownicy.

Dołpotów, wieś, pow. kałuski, leży nad rzeką Siwką, oddalona o 8 kil. na północny wschód od Kałusza, o 5 kil. na południowy zachód od Wojniłowa, przechodzi przez nią gościniec prywatny prowadzący z Wojniłowa do Kałusza. Grunt wilgotny, sprzyjający więcej wzrostowi traw i drzewa niż uprawie zboża. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 267, łąk i ogr. 54, pastw. 220, lasu 528; pos. mniejsza roli ornej: 451, łąk i ogr. 408, pastw. 28 m. Ludności: rz. kat. 35, gr. kat. 570, izrael. 9: razem 614. Należy do rz. kat. par. w Kałuszu, gr. kat. par. w Wojniłowie. W tej wsi jest szkoła filialna o 1 nauczycielu. Wieś ta stanowiła przedtem ze sąsiedniemi Babinem i Studzianką jeden majątek, będący własnością rodziny Bieńkowskich; wdowa po kaszt. Bieńkowskim zapisała cały ten majątek swemu krewnemu Antoniemu hr. Golejewskiemu, który pojedyńczo wsi rozprzedał; najprzód kupił Babin w 1852 r. Wiktor Rozwadowski, później w 1865 kupiła Studziankę Sabina Korzelińska; po jej śmierci przeszedł ten majątek na bratanka pierwszego jej męża Dobrzańskiego, D. kupił w 1872 roku Franciszek Rozwadowski, syn Wiktora. *B. R.*

Dołubów, wieś, pow. bielski gub. grodzieńskiej, ma paraf. kościół katol. św. Piotra i Pawła, z drzewa wzniesiony 1465 przez małżonków Łyczków. Parafia katol. dek. bielskiego: dusz 2284.

Dołubów, ob. *Dolobów*.

Dołuszyce z Czerwieńcem, wieś, pow. bocheński, o 3 kil. na płd. od st. p. w Bochni. Parafia rz. kat. w Wiśniczu. Domów 67, mk. 387. Własność większa obejmuje roli ornej 74, łąk i ogr. 19, pastw. 3, lasu 47 m.; własn. mniej.: roli orn. 166, łąk i ogr. 41, pastwisk 31, lasu 21 m. Właściciel większej posiadł.: Maurycy hr. Potocki.

Doły 1.) kol., pow. łódzki, gm. Radagoszcz, par. Łódź. 2.) **D.**, kol., pow. słupecki, gm. Ostrowite, par. Giewartów. W 1827 r. liczyła 20 dm. i 137 mk. 3.) **D.**, wieś, pow, pińczowski, gm. Dobiesławice, par. Gorzków. W 1827 r. było tu 8 dm. i 48 mk. 4.) **D.**, wieś nad Wisłą, pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Sandomierz, liczy 7 dm., 47 mk., 36 m. ziemi włośc., ma młyn. 5.) **D.**-Biskupie, wieś, D. Opacie, wieś rząd., nad rz. Świśliną, pow. opatowski, gm. i par. Kunów. R. 1827 D. biskupie liczyły 20 dm. i 136 mk., obecnie 34 dm., 258 mk. i 241 m. ziemi włościańskiej. D.-Opacie liczyły 7 dm. i 43 mk.; obecnie mają 16 dm., 114 mk. i 121 m. obszaru ziemi włośc. a 116 dworskiej. *Br. Ch.*

Doły, dawniej *Smiłowa wola*, *Smilonis Libertas seu Doly* (d-ra Fr. Piekosińskiego, „Kodeks dypl. katedry krak.“ I, 284, 285), wś, w powiecie brzeskim, położona nad Złackim potokiem, od Brzeska 7 kil. oddalona, należy do parafii łac. w Porąbce. Przed r. 1361 należała do katedry krakowskiej. Dziś własność rządowa. Obszar większej posiadłości obejmuje roli ornej 81, łąk i ogr. 5, pastwisk 2, lasów 73; mniejszej zaś posiadłości roli 523, łąk i ogr. 90, pastwisk 58, lasów 193 m. Domów liczy 110, mk. 618, między nimi 305 mężczyzn a 313 kobiet. Według szematyzmu dyecezyi tarnowskiej z r. 1880 dusz rz. kat. 649. *Br. G.*

Doły Pszowskie, niem. *Dollen* i *Doly*, ob. *Pszów*.

Doły Sanockie. Tak się zowie w Galicyi strefa rolnicza, obejmująca powiat Krosno, części powiatów Brzozów i Sanok. Por. *Podole Sanockie*.

Dołyśca, *Dołysica*, *Uszczanka*, rz., ma swoje źródło w jez. Dołyskiem.

Dołyskie jez. w pow. newelskim, ma 8 małych wysepek.

Dołysy, st. poczt. przy szosie wiodącem z Witebska do Ostrowa, pow. newelski. *F. G.*

Dołża 1.), folw. pryw. nad jez. Dołżą, w pow. wilejskim, gm. Gruzdowo, o 70 w. od m. pow. Wilejki, w 3 okr. adm., przy b. dr. pocztowej połockiej; 1 dm., 35 mk. (1866). 2.) **D.**, wś włośc., nad jez. Czetwierć, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 115, dm. 14 (1866), od Święcian 51 w. 3.) **D.**, wś, pow. witebski, własność kupca Szeflera, 3026 dz. ziemi rozl.

Dołżanka, wś, pow. tarnopolski, leży nad potokiem, który o 10 kil. na połud. wschód ztamtąd pod wsią Berezowicą wielką wpada do Seretu; wś to duża podolska, z urodzajną glebą, lecz zimnym klimatem, duża gorzelnia co rok pędzona, dodaje jeszcze urodzajności gruntom; oddalona od Tarnopola na zachód o 9.0 kil. Przestrzeń: posiadł. więk. roli orn. 1230, łąk i ogr. 65, pastw. 12, lasu 186; pos. mn. roli orn. 1992, łąk i ogr. 135, pastw. 79 m. a. Ludność: rz. kat. 347, gr. kat. 900, izr. 37, razem 1284. Należy do rz. kat. parafii w Tarnopolu; gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu tarnopolskiego i obejmuje

filią Domamorycz z 715 gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem 2689 złr. aust. Właściciel więk. posiadł. Aniela z hr. Bawo- rowskich, wdowa po Włodzimierzu hr. Łosiu.

Dołżanka, potok górski, wypływa w obr. gminy Krywego, w pow. Turka, z północno-wschodniego stoku hal, rozłożonych na górskim grzbiecie Dauszką (ob) zwanego; płynie zrazu na półn. wschód, a pod Chochonówką zwraca się na półn.-zachód, który to bieg zatrzymuje aż do ujścia swego do Zawadki; płynie przeważnie łąkami przez wsi Krywe i Dołżki, doliną utworzoną dwu równolegle do siebie biegnącemi pasmami górskiemi, zachodnie n Dauszką, wschodniem Żwininem. W dolnym biegu koryto nadzwyczaj kręte. Przybiera z lewego brzegu pot. Magurę. Długość biegu 16 kil. *Br. G.*

Dołżanskoje, st. dr. żel. donieckiej w Obłasti Wojska Dońskiego.

Dołżek 1.), wś, inaczej *Winnicki futor*, pow. lipowiecki, nad niewielką rzeczką wpadającą do rz. Rosi, o 14 w. od m. Lipowca. Mieszk. 1191 wyzn. prawos. Cerkiew prawosł. i szkółka. Ziemi czarnoziemu 1800 dz. Połowa wioski należy do Żurkowskich, druga zaś połowa skonfiskowana w 1832 r. na rzecz rządu. 2.) **D.**, wś nad Bohem, pow. bracławski, gm. Grabowiec, par. Bracław. Należała do starostwa bracławskiego, r. 1868 miała 60 dm., por. *Parchilówka*. 3.) **D.**, wś w pow. ostrogskim, na półn. zach. od Ostroga o 40 w. oddalona, na równinie błotnej, pod lasem położona. Ma cerkiew parafialną, zarząd włościański razem z sądem gminnym, przeszło 800 dusz; od tej wioski na północ jest las, a w tym lesie do 200 ogromnych mogił, porosłych drzewami. Podanie mówi, że to są mogiły tatarskie. Wieś D. należała do ks. Ostrogskich, później do Jabłonowskich, klucza annopolskiego. W r. 1834 przez kollokacyą rozdzielona między 15 dłużników. 4.) **D.**, wś, dek. berdyczowski, ma filią katol. par. Zozów.

Dołżka 1.), wś, pow. doliński, o 16 kil. na półn. zach. od Doliny, o 1 kil. na połud. od st. p. i par. rz. kat. w Bolechowie; par. gr. kat. w miejscu. Dm. 46, mk. 341; własn. większa obejmuje roli orn. 147, łąk i ogr. 34, pastwisk 6, lasu 368 mr.; własn. mniej. roli orn. 184, łąk i ogr. 143, pastw. 115, lasu 82 mr. Własność rządowa. 2.) **D**., ob. *Dołczka*.

Dołżki, ob. *Dolskie*.

Dołżna, wś w pow. witebskim, z kaplicą katol. par. witebskiej św. Barbary.

Dołżnica, rz., dopływ Kotry.

Dołżyca, rz. w pow. porzeckim, gub. smoleńskiej, łączy się z rz. Jelszą i drugą, która z jez. Dgo wypływa; poczem wpada do jez. Szczuczego. *A. Kosm.*

Dołżyce 1.) (koło Szczawnego), wś, pow. sanocki, nad Wisłokiem, u jego źródlisk, o 35 kil. na połud. zach. od Sanoka, o 3.7 kil. na połud. zach. od st. p. i kol. żel. węgier.-galic. w Komańczy. Parafia gr. kat. w Komańczy, rz. kat. w Bukowsku; dm. 50, mk. 345. Własność więk. obejmuje roli orn. 82, łąk i ogr. 56, pastw. 45, lasu 610 mr.; włas. mniej. roli orn. 598, łąk i ogr. 226, pastw. 479, lasu 87 mr. 2.) **D.** (alb. Dołżyca), koło Cisny, wś, pow. lisecki, nad Solinką, dopływem Sanu, przy ujściu Dołżyczki, 532 m. npm., o 30 kil. na połud. od Liska, o 5.6 kil. od st. p. i par. gr. kat. w Cisnie; par. gr. kat. w Hoczewie, dm. 44, mk. 306. Włas. więk. obejmuje lasu 958; włas. mniej. roli orn. 395, łąk i ogr. 185, pastw. 328, lasu 3 mr.

Dołżyczka 1.), lub *Dołżyca*, pot. górs., wypływa w Beskidzie lesist., z pod głów. grzbietu, na granicy gmin Dołżycy i Czystohorba (pow. sanocki); płynie na wschód zrazu lasem, popod Stanków wierch (767 m.) przez wś Dołżyce, której górny koniec 534 m., dolny 508 m. npm. się wznosi, a następnie przechodzi w obręb gminy Komańczy, zwracając się na półn., a opłynąwszy wzgorze Mogiłę (609 r.), uchodzi z pr. brz. do Komanieckiego p., dopływu Osławicy. Ujście 479 m., długość biegu 7 kil. 2.) **D.**, potok górski w Beskidzie wysokim czyli lesistym, wytryska w obr. gm. Przysłupa (pow. Lisko), z pod grzbietu górskiego, odrywającego się od głównego grzbietu w kierunku półn. zach., z szczytami Wielki Wiasiel (1153 m.), Mały Wiasiel (1097) i Różki (935 m.). Płynie łąkami na półn. wschód, a poniżej zwraca się na półn. zach. przez Krywe. Poniżej Krywego dolina tego potoku nagle się zwęża; płynie bowiem leśnym parowem na północ, opłukując wschodnie stoki wzgórza Ryczywołu (778 m.) i we wsi Dołżycy uchodzi z pr. brz. do Solinki. Długość biegu 11 kil. Przybiera liczne małe potoki. *Br. G.*

Domabórz, tak inaczej zowią Danabórz lub Donabórz, z którego wyszło wielu dygnitarzy wielkopolskich, zwanych Danaborgskimi z Domaborza. Czyt. Encykl. Orgelbr., art. *Danaborgski*.

Domacha lub *Eka*, rz., lewy dopływ Bohu, wpada około Berezny, por. *Ruda Wielka*.

Domachowo 1.) wieś, pow. krobski; 56 dm., 368 mk., 1 ew., 367 kat., 118 analf. Kościół par. należy do dekanatu śremskiego. Stac. poczt. w Krobi o 7 kil., st. kol. żel. Bojanowo o 28 kil. Kośc. par. podług tradycyi miejscowej miał już istnieć w drugiej połowie XIII wieku. W r. 1586 do drewn. kośc. przybudował Andrzej Krajewski, archidyakon krakowski, kanonik poznański, dziedzic Krajewic, wsi należącej do paraf. domachowskiej, murowaną kaplicę. 2.) **D.**, folw. tamże, należący do

probostwa, 647 m. 3.) **D.**, domin. tamże, 586 m. rozl., 3 dm., 42 mk., 13 ewang., 29 kat., 18 analf. *M. St.*

Domachowo 1.) niem. *Dommachau* lub *Dommachowau*, dobra ryc., pow. gdański, par. Pręgowo; szkoła w Warczu, poczta w Pruszczu. Odległość od Gdańska 3 mile. Obszaru ornej ziemi ma 1077 m.; kat. 36, ewang. 38, domów mieszk. 4. Dawniej w ręku polskiem: r. 1650 posiada D. Hertmański, r. 1766 Prądzyński asesor tucholski, 1789 Kazimierz Zboiński. Oddawna istniała tu kaplica prywatna dla wygody duchownej dziedzica. Wizyta biskupa Rybińskiego z r. 1789 pisze, że stała na osobnem miejscu koło dworu. Teraźniejszy posiadacz Niemiec. 2.) **D.**, os., należąca do Klukowej Huty, pow. kartuski, par. Stężyca. *Kś. F.*

Domacyny (z Annapolem), wś, pow. mielecki, o 23 kil. na płd. zach. od Mielca, o 6 kil. na płd. zach. od st. poczt. i par. rzym. kat. w Baranowie; dm. 80, mk. 451. Własność większa obejmuje roli ornej 19; własn. mn. roli orn. 318, łąk i ogr. 40, pastw. 83 m. We wsi szkoła etat. dwuklasowa. Właściciel więk. posiadłości Naftali Siegel. *Lu. Dz.*

Domaczewo, *Domaczów*, mko, pow. brzeski, gub. grodzieńska, nad Bugiem, o 240 w. od Grodna, o 37 w. od Brześcia lit., ma zarząd polic. 4 gmin ptu, 699 mk., w tem 674 izrael. D. ma kaplicę katol. parafii Brześć litewski, cerkiew i bóżnicę. *F. S.*

Domaczyn, niem. *Domatschine*, wś, pow. oleśnicki, nad Dreską Wodą, par. Langenwiese, z kościołem kat. filialnym, piękny zwierzyniec i zameczek myśliwski. *F. S.*

Domagałów, potok podtatrzański, na Podhalu nowotarskiem, wypływa na granicy gmin Witowa i Chochołowa, tuż przy granicy Orawy z Podhalem nowotarskiem. Płynie na wschód granicą tychże gmin, po pod płd. stoki Krowiarki (905 m. pom. wojsk.) i po krótkim biegu, bo 2 i pół kil., w obrębie gm. Chochołowa uchodzi do Czarnego Dunajca z lewego brzegu. *Br. G.*

Domagowo, zaśc. pryw., pow. trocki, 1 okr. adm., o 32 w. od Trok, 6 mk. (1866).

Domajowice, niem. *Thomaskirch*, wś, pow. oławski, z parafią katolicką dek. borowskiego i szkołą. W pobliżu kolonia Nowe D.

Domajski wierch, ob. *Czarny potok*, 768—I.

Domamorycz, wieś, pow. tarnopolski, leży przy gościńcu pryw., prowadzącym z Tarnopola do Kozłowa, o 10 kil. na zach. od Tarnopola, o 4 kil. na płd. zach. od Dołżanki, nad potokiem bez nazwiska, mającym swe źródła na zach. od granicy gruntów tej miejscowości. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 9, łąk i ogr. 3, pastw. 3; pos. mn. roli. or. 1162, łąk i ogr. 107, pastw. 72 m. austr. Należy do rzymsko kat. par. w Tarnopolu, gr. kat. par. w Dołżance. W tej wsi jest szkoła filialna o 1 nauczycielu. Właściciel więk. pos. Aniela z hr. Baworowskich, wdowa po Włodzimierzu hr. Łosiu. *B. R.*

Doman, ob. *Domasław*.

Domanice, wś i fol. rząd., pow. siedlecki, gm. i par. Domanice. Posiada kościół par. murow. z r. 1852 i szkołę. W 1827 r. było tu 39 dm., 235 mk.; obecnie liczy 62 dm., 395 mk. i 1274 m. obszaru. Par. D. dek. siedleckiego ma 2780 dusz. Gmina D. ma ludn. 1324, rozl. 4742 m., s. gm. okr. IV w Wiszniewie, st. poczt. w Siedlcach o 16 w. W skład gm. wchodzą tylko 4 wsie: Czachy, Domanice, Kopcie i Przywory. *Br. Ch.*

Domanice, folw., ob. *Siedmiorogowo*, powiat krotoszyński.

Domaniew, 1.) wieś prywatna w powiecie błońskim, gm. Helenów, par. Żbików, na gran. pow. warszawskiego, nad rz. Rnówką, pół mili od Pruszkowa, st. kol. żel. warszawsko-wiedeńskiej. Wieś ta położona jest pośrodku pasma wzgórków piaszczystych, ciągnących się przeszło pół mili ponad łąkami od wsi kościelnej Żbikowa do wsi Płochocina. Na całym tym szeregu piaszczystych wyniosłości znajdywano rozmaitemi czasy szczątki popielnic starożytnych, wyroby krzemienne, czasem bronz lub monetę rzymską; szczątki te wszakże rozpraszane bywały, gdyż odkopywania przypadkowe przez nieświadomych ich wartości były wykonywane. Dopiero w latach 1877 i 1878 na wzgórku po za dworskiemi budowlami Domaniewa odkopane zostały cztery popielnice, z których pierwsza znaleziona w roku 1877, lubo bardzo uszkodzona, niemniej zajmująca prostotą kształtu, ofiarowana została do zbioru starożytności przy uniwersytecie krakowskim; trzy zaś inne, w prywatnym zbiorze w Warszawie przechowane, odkopane w r. 1878, odznaczają się piękniejszemi kształtami i z tego powodu jeszcze godne upamiętnienia, iż stanowią jakoby grób familijny. Największa mieściła w sobie tylko kości i popiół z piaskiem zmieszany, druga obok stojąca mniejsza, musiała być kobiecą, znalazły się w niej bowiem pomiędzy kośćmi i popiołem paciorki szklane a wewnątrz niej na wierzchu leżała trzecia maleńka popielniczka, odrębnego zarysu, bardzo ozdobnie wyrobiona, zawierająca kości i popioły dziecka. W roku 1880 w dalszym ciągu poszukiwań na linii urn dopiero co opisanych znaleziono wielką popielnicę, nakrytą kamieniem obłupanym, a przy niej drugą małą, wielkości filiżanki, otworem przyłożoną do boku urny większej; w odległości zaś trzech łokci naprost trzech wzmiankowanych czarę glinianą o czterech nóżkach prostego wyrobu. Czara jest kształtu odcinka kuli, głęboka na dwa cale a średnicę brzegu ma długą

na cali 7 i pół. Rozl. folwarczna wynosi 393 m. a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 351, łąk m. 26, nieużytki i place m. 16. Płodozmian 12-polowy. Bud. drewn. 12. Nabyte w 1873 r. za rs. 30,200. Wieś D. osad 25, gruntu m. 262, mk. 248; w r. 1827 miała 14 dm., 101 mk. 2.) **D.**, wś i folw., pow. kaliski, gm. Staw, par. Błaszki. W 1827 r. było tu 5 dm., 42 mk. Folw. D., z wsią Maciszewice i D., od Kalisza w. 27, od Błaszek w. 4, od Łodzi w. 112, od rzeki Warty w. 14. Rozl. folw. wynosi m. 394 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 335, łąk m. 23, pastw. m. 3, wody m. 2, nieużytki i place m. 14. Płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 7, pokłady marglu i gliny. Wieś Maciszewice osad 9, gruntu m. 24; wś Domaniew osad 13, gruntu m. 35. 3.) **D.**, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Dalików, par. Domaniew. Posiada kość. par. drewn., erygowany wraz z par. 1500 r. przez Mikołaja Zalewskiego, murowany, w stylu gotyckim, 1843 r. odnowiony. W 1827 r. było tu 13 dm. i 123 mk., obecnie zaś liczą 19 dm. Par. D. dek. łęczyckiego 1340 dusz liczy. Folw. D. od Kalisza w. 70, od Łęczycy w. 20, od Gostkowa w. 5, od Łodzi w. 28, od rzeki Warty w. 21. Nabyty w r. 1878 za rs. 22,031. Rozl. folw. wynosi m. 379 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 275, łąk m. 48, pastw. m. 19, lasu m. 15, nieużytki i place m. 22. Bud. mur. 4, drewn. 8; wiatrak i obfite pokłady torfu. Wieś Domaniew, osad 19, gruntu m. 55. 4.) **D.**, wś i folw., i Domaniewska-Wólka, wś, nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Przytyk, par. Wrzos. W 1827 r. było tu 16 dm. i 173 mk.; obecnie liczy D. 26 dm., 276 mk., 540 m. ziemi dworsk. i 530 m. włośc. D. wólka zaś, 19 dm., 87 mk. i 261 m. ziemi włośc. Dobra D., według danych Tow. Kredytowego Ziemskiego, składają się z folw. D., attynencyi Młyn nowy, Młyn stary, nomenklatur wieczysto-czynszowych Duży Bór, Jagodne i wsi D., Wólka Domaniewska i Młodnice. Rozległość folwarczna wynosi m. 610 a mianowicie: grunta orne i ogrody m 393, łąk m. 65, pastw. m. 93, nieużytki i place m. 59. Bud. drewn. 16; są dwa młyny wodne, pokłady kamienia wapiennego i torfu. Wieś D. osad 24, gruntu morgów 530. Wieś Wólka Domaniewska osad 11, gruntu m. 312; wś Młodnice osad 20, gruntu m. 252. *W. G.* i *Br. Ch.*

Domaniewek, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Dalików, par. Domaniew. W 1827 r. było tu 5 dm., 90 mk. Folw. D., od Kalisza w. 84, od Łęczycy w. 14, od Ozorkowa w. 14, od Gostkowa w. 4, od Kutna w. 35, od rz. Warty w. 14. Rozl. folw. wynosi m. 433 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 382, łąk m. 21, pastwisk m. 15, nieużytki i place m. 16, gospodarstwo 4-polowe. Bud. mur. 6, drewn. 6; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu i marglu. Wieś Domaniewek osad 25, gruntu m. 44. *A. Pal.*

Domaniewice 1.), wś i folw., pow. rawski, gm. Góra, par. Łęgonice Górne, nad Pilicą, o milę od N. Miasta, o 2 m. od Tomaszowa, w pięknem położeniu, ma 50 dm., kapliczkę, dwór z pięknym parkiem, grunta piaszczysto-kamieniste, mk. 421. Roku 1827 miała 39 dm., 341 mk. Rozl. folw. wynosi morg. 773, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 564, łąk m. 22, pastw. m. 35, lasu m. 101, nieużytki i place m. 51. Bud. mur. 11, drewn. 14, gorzelnia. Wieś D. osad 36, gruntu m. 765. Do folw. D. należy attynencya Kaleń; dawniej zaś do dóbr D. należały folwarki Bieliny, Promyk i Wał. 2.) **D.**, kol., pow. łowicki, gm. Dąbkowice, par. Domaniewice. Kolonia w 1864 r. miała przestrzeni m. 1286 ziemi urodz., a nieurodz. 32 m., osad 54, ludn. 443. Folw. poduchowny: przestrzeni m. 181 ziemi urodz., osad 32. W 1879 r. kol. domów włośc. 78 (rozrzuconych w 4 punktach, przy samym kościele, za cmentarzem grzebalnym, ku Lubiankowu i ku Strzelczewu), dworskich 5; katol. 492. Odległe od Łowicza 12 wiorst, przy trakcie fabrycznym, o 2 i pół mil od Strykowa, szkoła. Nauczyciel Lipka hoduje jedwabniki i zachęca włościan. Kościół murowany pod wezw. św. Bartłomieja Ap., fundowany w 1525 r. przez ks. Trojana ze Sleszyna, proboszcza łaskiego i domaniewskiego, a przez arcyb. gniez. Jana Łaskiego konsekrowany; probostwo to wraz z funduszami oddane infułatowi w Łasku, dla powiększenia mu dochodów, i to trwało aż po r. 1857. W 1715 r. kościół ten pogorzał. Kaplica stojąca przy samym trakcie, murowana, jest fundacyi Jakóba i Wojciecha Celestów, rodz. braci, w 1633 r., z obrazem N. M. P., łaskami słynącym. Chór w tej kaplicy oryginalny, zbudowany w kształcie orła jednogłowego. Parafia liczy 4597 katol. i 12 protestantów. 3.) **D.**, ob. *Domaniowice*. *Br. Ch.* i *Ocz.*

Domaniewskie góry, pasmo wzgórz, ciągnące się w kierunku z połud. ku półn., między wsiami Domaniewice, Krempa, Reczyca, Czatolin, Lubiankowa Wola i Uchań górny, w pow. łowickim. Długość jego wynosi około 7 w., szerokość największa do 4 wiorst.

Domaników, ob. *Gąsiory*.

Domaników, folw. i wś, pow. kutnowski, gm. i par. Rdutów, ma 326 mórg obszaru, 6 dm., 99 mk. R. 1827 miała 20 dm., 184 mk. Według danych Tow. Kred. Ziemskiego, rozl. folwarczna wynosi m. 589, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 574, nieużytki i place m. 15. Płodozmian zaprowadzony 14-polowy. W r. 1878 odprzedano osadę pod nazwą Elżanów m. 45. Wieś Domaników osad 3, gruntu m. 2.

Domanin, kdl., pow. turecki, gm. Skotniki, par. Chwalborzyce.

Domanin 1.), wś, pow. ostrzeszowski, 10 dm., 64 mk., wszyscy kat., 16 analf. Stac. poczt. (ajentura pocztowa) na miejscu, stac. kol. żel. poznańsko-kluczborskiej także w miejscu; 8 kil. od miasta Kempna, gdzie sąd okręgowy; 11 kil. od m. powiatowego Ostrzeszowa, 153 kil. od Poznania. 2.) **D.**, domin., 1487 morg. rozl., 5 dm., 89 mk., wszyscy kat., 40 analf. W okolicy wykopano urny, przedmioty kamienne, brązowe i żelazne. D. był własnością Józefa Sulimierskiego. *M. St.*

Domaninka albo *Bereżanka*, wś, pow. krzemieniecki, par. Łanowce, ma kaplicę z cudownym obrazem M. B. Należy do kilku właścicieli.

Domaniów, ob. *Domaniew*.

Domaniowa, przys. Wrocowa.

Domaniowce, węg. *Domanyocz*, niem. *Domansdorf*, wś w hr. spiskiem (Węg.), kościół katol. filialny, młyn wodny, folw., 619 mk.

Domaniowice, wś i folw. prywatny, pow. olkuski, gm. Wolbrom, par. Bydlin, leży w pięknem położeniu, przypominającem Saską Szwajcaryą, pomiędzy starożytnym Smoleniem, Strzegową, Złożeńcem, Bydlinem, o 1 i pół w. od szosy zawiercko-wodzisławskiej, o 24 w. od st. dr. żel. W. W. Zawiercie, od Pilicy w. 7, od Wolbroma 5 w. Przestrzeń dworska 390 mrg., grunta włośc. 436 mrg., osad 47, dymów dwors. 3, włośc. 37, mieszk. katol. 323, żydów 4. W D. znajduje się kopalnia kamienia t. z. grubowapienia i marmuru koloru różowego, oraz piec do wypalania wapna. W 1875 r. kopalnia zatrudniała 12 kamieniarzy, obrotu z eksploatacyi było rs. 6000, dziś fabryka w stagnacyi. Na terrytoryum Domaniowic znajduje się mnóstwo źródeł; najgłówniejsze bijące z pod góry skalistej, 800—900 stóp npm. wysokiej, znajdującej się na terrytoryum wsi Strzegowy, tworzy odrazu strugę Luciuchnę, która, w połączeniu z innemi źródłami, porusza fryszerkę w Bydlinie i wiele młynów, nakoniec wpada do Przemszy-Białej. Gleba ziemi po większej części ilasta, zimna, mało przepuszczalna, nieurodzajna; położenie pagórkowate uniemożebnia amelioracye gruntowe. R. 1827 D. miały 37 dm., 217 mk. Folw. D. nabył 1880 r. J. M. Kamiński, adwokat z Warszawy.

Domaniówka, wś, pow. nowo-miński, gm. i par. Wiązowna.

Domaniż, wś, pow. tomaszowski, gm. Czerkasy, par. Łaszczów, dawniej przedmieście miasteczka, obecnie osady Łaszczów; w posiadaniu włościan 265 mrg. roli, 120 mrg. łąk; ludn. 267 dusz, dm. mieszkal. 53. W Domaniżu gruntów posiadłość większa nie ma żadnych. *S. S.*

Domanka, wś, pow. grójecki, gm. i par. Jazgarzew.

Domanów, wś, pow. bielski, gub. grodzieńska, par. kościół katol. św. Doroty, z drzewa wzniesiony 1460 r. przez Piotra Koca. Par. katol. dekan. bielskiego: dusz 1223.

Domanowice, niem. *Domnowitz*, wś, pow. trzebnicki, par. Powicko.

Domanowicze, wś z gminnym zarządem i dobra w półn. zach. stronie pow. rzeczyckiego, w 3-im stanie polic. (kalenkowickim), w 4-ym okr. wojskowym (domanowickim), w 4-ym okr. sądowym (domanowickim), przy drodze z Jakimowskiej i Ewtuszkiewicz do Mozyrza położone. Gmina domanowicka składa się z 25 wsi i liczy 2074 dusz męz. Jest tu cerkiew prawosł. i szkoła wiejska, tudzież biuro sędziego pokoju. Dobra są dziedzictwem obywatela Michajłowa, mają obszaru przeszło 14900 mrg., w glebie rychłej poleskiej. *Al. Jel.*

Domanówka, wś, pow. radomyski, nad rz. Chaczewą, wpadającą do rz. Teterowa. Mieszk. 231 wyzn. prawosł., należy do przeborskiej par., o 8 w. odległej. Ziemi 2014 dz., prawie zupełnie lesistej. Należy do Horwata; dawniej był to majątek Hadziewiczów. Zarząd gm. we wsi Przyborsku, polic. w m. Iwańkowie.

Domanowo 1.), wś, pow. bielski, gub. grodzieńska, na półn. zach. od Brańska. 2.) **D.**, zaśc. pryw. nad rz. Wilią, pow. wilejski, 1 okr. adm., przy b. dr. pocztowej z Mołodeczna do m. pow. Wilejki, o 10 w. od Wilejki, dm. 3, 34 mk. (1866), dawniej była tu przystań. Par. Miasota. 3.) **D.**, wś, pow. bobrujski, przy trakcie pocztowym z Bobrujska do Parycz wiodącym, niedaleko rz. Berezyny, w gm. broskiej (ob. *Broże*), w 2 stanie polic. (paryckim). Była tu kapl. katol. par. Bobrujsk. 4.) **D.**, st. dr. żel. mosk.-brzeskiej, między Kosowem a Leśną, o 142 w. od Brześcia, w pow. słonimskim.

Domansdorf (niem.), ob. *Domaniowce*.

Domańszczyzna, os., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 10, 1 dom (1866).

Domantów, ob. *Domontów*.

Domanyocz (węg.), ob. *Domaniowce*.

Domarad, dawne imię.

Domaradz, Domaradzów, z Płosiną, Kątami, Krzywem, Zatylem i Porembami, wieś, pow. brzozowski, nad Brzozówką, dopływem Wisłoka (Stobnicą?), pod 49°48 płn. szer. a 39°37 wsch. dług. od F., o 13 kil. na płn. z. od Brzozowa, a 6 kil. na płn. od s. p. w Jasienicy. Parafia rzym. kat. w miejscu, gr. kat. w Izdebkach. Dm. w Domaradzu z Płosiną, Kątami i Zatylem 495, mk. 2653. Własność większa obejmuje roli ornej 276, łąk i ogrodów 54, pastwisk 32, lasu 444 mor.; własność mniejsza roli or. 2522, łąk i ogr. 388, pastw. 242, lasu 344 mr. We wsi jest szkoła etatowa jednokla-

sowa, kasa pożyczk. gm. z kapit. 300 złr. i browar wielki fabryczny. Większa posiadłość należy do łacińsk. biskupstwa przemyskiego. W D. ur. się pedagog Maksymilian Łyszkowski. Pierwszy ślad założenia tu parafii znajduje się w aktach z 1510 r. Jan Dziaduski, bp. przemyski 1545 fundacyą wznowił; roku zaś 1542 Stanisław Tarło kościół konsekrował pod wezwaniem ś. Mikołaja Bis., który to kościół, o ile sądzić można, nie jest ten sam co dzisiejszy. W roku 1723 Jan Krzysztof Szembek bp. przemyski beneficyum w D. wcielił do kapituły kolegiaty w Brzozowie. W parafii kat. 2452, żydów 45. *B. R.*

Domaradz, niem. *Dammratsch*, wś, pow. opolski, par. Chwałkowice, o 1 milę od mias. Pokój, dawniej osada zwana podobno Maradz, ma 350 osad, 3500 m. rozl., szkołę od roku 1780. *F. S.*

Domaradzice, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Górki, par. Szczeglice. Posiada gorzelnię. W 1827 r. było tu 16 dm., 108 mk. obecnie 25 dm., 203 mk. Folw. D. od Radomia w. 84, od Sandomierza w. 28, od Klimontowa w. 7, od rz. Wisły w. 21. Rozl. folw. wynosi m. 399 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 240 łąk. m. 16, past. m. 25, lasu m. 112, nieużytki i place m. 7; płodozmian zaprowadzony 8-polowy, bud. mur. 5, drewn. 14. Wieś D. osad 27, gruntu m. 159.

Domaradzice, 1) wś, pow. krobski; 40 dm., 266 mk; 2 ew., 264 kat.; 64 analf., stac. poczt. Dubin o 2 kil., stac. kol. żel. Rawicz o 18 kil. 2) **D.**, folw., 1805 morg. rozl., należy do domin. Dubinko; 8 dm., 98 mk. *M. St.*

Domaradzin, ob. *Domaradzyn*.

Domaradzka Kuźnica, niem. *Dammratschhammer*, wś i kol., pow. opolski, par. Chwałkowice, przy drodze z Pokoju do Wołczyna; wś ma 27 osad, kol. 45 a obie razem 845 m. rozl.

Domaradzów, ob. *Domaradz*.

Domaradzyn, wś i folw., pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Bratoszewice, o 28 w. od Łowicza. W 1827 r. było tu 25 dm., 217 mk., w 1864 osad 15, mk. 278.; w 1879 dm. włościań. 11, dworskich 13. Istniało tu staranne gospodarstwo, prowadzone z zamiłowaniem przez wiele lat przez poprzedniego właściciela Henryka Bielickiego. Dobra D. składają się z fol. D., Janów dezerty, Domaradzynek i Dziadowice, tudzież wsi D. i Karasice: od Warszawy w. 110, od Głowna w. 3, od Osin w. 3, od drogi bitej w. 3, od rzeki Wisły w. 50; rozl. dworska wynosi m. 1252 a mianowicie: folw. Domaradzyn grunta orne i ogrody m. 600, łąk m. 113, past. m. 331, nieużytki i place m. 50, razem m. 1094; płodozmian 6-polowy; bud. mur. 4, drewn. 22. Fol. Janów grunta orne i ogrody m. 145, lasu m. 4, nieużytki i place m. 158, płodozmian 6-polowy; bud. drew. 4; wiatrak i pokłady torfu i marglu; wś Karasice osad 10, gruntu m. 198. *Br. Ch.*

Domaschlowitz, Domaslowitz, ob. *Domasłowice*.

Domasław, dawne imię, w formie skróconej *Doman* lub *Domasz*, stanowi źródłosłów wielu nazw.

Domasławice, 1.) *Domasowice*, niem. *Noldau*, wś, pow. namysłowski, par. kat. Włochy; do dóbr. D. należy folw. Zaleśna. 2) **D**, niem. *Domaslawitz*, wś, pow. sycowski, par. kat. Goszyce, ma szkołę ewang. od r. 1782, handel drzewem. *F. S.*

Domasłów, *Domasów*, w XI w. *Domasłowice*, niem. *Domsel*, wś, pow. sycowski, ma szkołę ewang. i filialny do parafii Turków kościół kat. z kaplicą grobową dawnej rodziny dziedziczącej D. nazwiskiem Poserów. Jeden z potomków tego rodu założył w pow. sycowskim tow. rolniczo-ogrodnicze. Do dóbr D. z gospodarstwem wzorowem należą folwarki: Gutglück i Poserode.

Domasłowice, ob. *Biskupice*.

Domasłowice, niem. *Domaschlowitz*, dwie wsie, pow. cieszyński na Szląsku austr. *Dolne*, rozl. morg. 665, ludn. 529, *Górne* rozl. morg. 906, ludn. 781. Do D. Dolnych należą też Kocurowice i Wołowiec. D. mają parafią kat. i szkołę ludową, należą do parafii ewang. Ligota (Górne D.) i Błędowice (Dolne D.), Par. kat. D. dek. frydeckiego obejmuje 4351 dusz kat., 457 ewang., 89 izr. Filia w Szobiszowicach dolnych. *F. S.*

Domasów, ob. *Domasłów*.

Domasowice, ob. *Domasłowice*.

Domasz Doman, ob. *Domasław*.

Domaszajce, niem. *Domsdorf*, wieś na dolnych Łużycach w pow. kalawskim. *A. J. P.*

Domasze, 1) okolica zasiedlona szlachtą zaściankową, pow. borysowski, gm. słobodzka, par. łohojska (daw. hojniska), o 10 w. od Łohojska. Szlachta posiada tu grunta dziedziczne. Niegdyś D. należały do Pieślaków. Obszar ziemi wynosi około 20 włók miary litewskiej. Miejscowość niska, obfituje w krynice; ziemie i łąki średniej dobroci. Folw. D. 150 m. rozl., należy do Wierzbickich. 2.) **D.**, wś nad rz. Leszną, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 28 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. pocztowej z Wilna do Mińska, dm. 25, 223 mk., w posiadaniu włościan (1866.) 3) **D.**, wś prywat., pow. dziśnieński, o 50 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., przy b. dr. pocztowej z mka. Plissy do m. Łupsiek, 3 dm., 19 mk. Okrąg wiejski D. w gm. Bohiń liczy w swym obrębie wsie: Domasze, Rymasze, Wierki, Matiesze, Zaborniki, zaśc. Uścinki, Gatozki, Miedinki, Bałundziszki, Borzdzieliszki, Werkowki. 4) **D.**, wś, dawny powiat brasławski; r. 1712 starostwo D. liczyło 12 dymów hybernowych, posiadał je Waw-

rzecki, potem Rudomina; r. 1782 płaciło 322 zł. kwarty.

Domaszew, folw., pow. garwoliński, gm. Podłęż, par. Samogoszcz. W 1827 r. było tu 23 dm. i 186 mk., obecnie liczy 21 dm., 306 mk. i 1106 m. obszaru.

Domaszewice, wieś, pow. kielecki, gm. Dąbrowa, par. Kielce. Posiada szkołę wiejską. W 1827 r. było tu 63 domy i 353 mieszk.

Domaszewicze, folw., w pow. nowogródzkim, dziedzictwo Lejów, w glebie wybornej; obszar 1170 m. w dzierżawie. Była tu kaplica katolicka b. parafii katolickiej Stwołowicze. *Al. Jel.*

Domaszewnica, wś i folw., pow. łukowski, gm. Ulany, par. Łuków. W 1827 r. było tu 64 dm., 440 mk., obecnie liczy 56 dm., 536 mk. Dobra D., własność Pawła Gąsowskiego, składają się z folwarku D., awulsów Malcanów i Jadwisin, tudzież wsi D.; od Siedlec w. 38, od Łukowa w. 10, od drogi bitej w. 2. Rozl. wynosi m. 3191, a mianowicie: grunta orne i ogr. 1516, łąk m. 297, pastw. m. 177, lasu m. 1127, nieużytki i place m. 74. Płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 6, drew. 24, gorzelnia parowa o sile 8 koni z młynem przerabiającym zboża na pytel około 4,000 korcy rocznie. Cegielnia dostarczająca cegły na potrzeby miejscowe i częściową sprzedaż. Rzeka Bystrzyca płynie pomiędzy łąkami. Wieś D. osad 100, gruntu m. 1084. *Br. Ch.*

Domaszewska wólka, wieś, pow. łukowski, gm. Ulany, par. Łuków. Liczy 26 dm., 271 mk., 849 m. obszaru.

Damaszki, folw., pow. łukowski, gm. Ulany, par. Łuków; od Siedlec w. 37, od Łukowa w. 9, od drogi bitej w. 6, od rz. Wieprza w. 21. Rozl. wynosi m. 217, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 167, łąk m. 44, pastwisk m. 2, nieużytki i place m. 4. Płodozmian 5-polowy. Budowli drewn. 3. Folwark powyższy oddzielony w r. 1872 od dóbr Wólka Domaszewska.

Domaszkiewicze, wieś w pow. borysowskim, w gminie osowskiej, w par. kat. mściskiej, w 2 stanie polic. (łohojskim), w 4 okr. wojskowym (dokszyckim); miejscowość górzysta; w okolicach są jeziora i przepływa rzeka Cna. Willa D., inaczej Elizental, własność hr. Ślizienia, leży na 947 st. n. p. m.; jest to najwyższy punkt w pow. borysowskim. Na południe od wsi leży jezioro, mające dług. 1 i pół wiorst a szerok. 1. W willi wznosi się śliczny szwajcarski dom, z okien którego malowniczy widok na jezioro. D. należą do dóbr dziedziłowickich hr. Alfreda Ślizienia. Jestto najpiękniejsza miejscowość w pow. borysowskim. *J. S.*

Domasznie, jez. w pobliżu wsi Orzechów, w pow. włodawskim. Leży w zlewie Wieprza, ma 160 m. rozl. i 16 do 20 st. gł. Woda jego odpływa rowami do jeziór we wsi Uścimowie; dopływa zaś z jeziór w dobrach Lejno i Zienki.

Domaszno, wieś i folw. rząd., pow. opoczyński, gm. i par. Drzewica. W 1827 r. były tu 20 dm., 235 mk., obecnie liczy 58 dm., 420 mk. Odl. od Opoczna 23 w.

Domaszów, ob. *Domaszew*.

Domaszów, wieś, pow. rawski w Galicyi, oddalona od Rawy na północny wschód o 28 kil., o 7 i pół kil. od Uhnowa na wschód, od Bruckenthal o 2 kilom. na północny zachód. Przestrzeń: pos. więk.: roli ornej 445, łąk i ogr. 123, pastw. 57, lasu 314; pos. mniej.: roli ornej: 1394, łąk i ogr. 1002, pastw. 107. Ludności rz. kat. 122, gr. kat. 713, izr. 14: razem 849. Należy do rz. kat. par. w Bruckenthal, gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dek. uhnowskiego; ta parafia obejmuje filią w Sałaszach, mającą 752 gr. kat. obrządku; w Sałaszach był dawniej monaster oo. bazylianów, którzy tam mają teraz folwark; za użytek tegoż dają oo. bazylianie krystynopolscy z pomiędzy siebie jednego księdza do tej parafii i tego księdza utrzymują. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właścicielem więk. pos.: była Augusta Langner, od której około 1870 r. kupił tę majętność Zdzisław Zaklika; ten w parę lat później sprzedał Józefowi Rozwadowskiemu; po dwóch latach odkupił tenże Zakliüa napowrót tę majętność od Rozwadowskiego, a teraz posiadają takową spadkobiercy Zdzisława Zakliki.

Domaszów, niem. *Thomasdorf*, wieś, pow. frywałdowski na Szląsku austryackim, ludn. 3032.

Domaszyce, wieś, pow. piński, gm. Żabczyce, w 1 okr. polic., o 1 i pół mili od Pińska, mieszk. 138; własność niegdyś Horbaczewskich, teraz hr. Krasickiego. *Ks. M.*

Domaszyszki, wieś szlach., pow. święciański, 2 okr. administr., mk. kat. 40, dm. 7 (1866).

Domatków, wieś, pow. kolbuszowski, o 5 kil. na płd. od st. p. i parafii rz. kat. w Kolbuszowej. Liczy dm. 61, mk. 346. Własność większa obejmuje roli ornej 53, łąk i ogr. 11, pastw. 16, lasu 4 m.; własn. mniejsza roli ornej 442, łąk i ogr. 87, pastw. 59, lasu 68 m. Właściciel więk. posiadłości Władysław Michałowski. *Lu. Dz.*

Domatkowska wola, wieś, pow. kolbuszowski, o 6 kil. na płd. od st. p. i par. rzym. w Kolbuszowej. Liczy domów 36, mk. 251. Własność większa obejmuje roli ornej: 32, łąk i ogrodów 10, pastwisk 3, lasu 63 m.; własn. mniejsza roli ornej 542, łąk i ogr. 88, pastw. 75, lasu 37 m. Właściciel więk. pos. Kazimierz hr. Starzeński. *Lu. Dz.*

Domatówko, niem. *Kl. Dommatau*, wś, włośc., pow. wejherowski, była dawniej złączona z Domatowem i należała do oo. cystersów w Oliwie. Obejmuje teraz 9 posiadłości gburskich, 9 ogrodników, 21 włók, kat. 91, ewang. 41, domów mieszk. 13. Par. Mechowo, szkoła Leśniewo, poczta Wejherowo, dokąd mil $1^3/_4$. *Kś. F.*

Domatowo Wielkie, wś włośc., pow. wejherowski, należała od r. 1333 do dóbr oo. cystersów w Oliwie, przyłączona do klucza starzyńskiego; krzyżacy zamienili ją na inne posiadłości , które otrzymali po oo. augustyanach w Swornigacu. W starych dokumentach zachodzą w granicach Domatowa dwa jeziora: jedno zwie się Rogoźno, drugie znajduje się na łąkach pod Mechowem, nazywane Rek czyli Reczk, z którego wypływa rzeczka Reda czyli Rada. Obecnie obejmuje 25 posiadłości włościan, 26 ogrodników, 60 włók, kat. 400, ew. 53, domów mieszk. 51. Par. Mechowo, szkoła Leśniewo, poczta Wejherowo, dokąd mil $1^3/_4$. Granice Darzlubia i leżącego przy nim Domatowa tak podaje krzyżacki dokument: „Primo incipiunt a lapide qui Boza Stopka dicitur et tenduntur directe ad quercum signatam stantem prope viam, quae currit a Polchow versus Domatow. Abhinc directe ad quercum magnam, signatam et circumfossam. Deinde per paludem ad foveas vulpium (Lisie Jamy) in monte. Abhinc per arborum signa multarum ad pontem per rivulum fluentem de palude trans viam currentem a Mechow in Domatow. Abhinc per arborum signa plurima ad quercum signatam prope lacum qui Lesznow vulgariter nominatur. Abhinc versus orientem ad foveas in monte quae Jezbym dicuntur polonice. Abhinc per multas arbores signatas ad quercum magnam, quae dicitur ursi prope viam tendentem ad Mechow versus Darzlube. Abhinc per multa signa directe ad finem pontis per vadum qui est in via currente de Darzlube versus Starzyn. Abhinc ad lapidem prope quercum signatam; abhinc directe inter prata pertinentia ad Musterin et Darzlube, directe ad rivulum qui Musturza dicitur et per descensum rivuli ad quercum stantem (Stojący) prope dextram ripam rivuli circumfossam. Abhinc ad quercum in colle signatam; abhinc ad quercum magnam signatam; abhinc ad limites inter agros de Struga et Darzlube usque ad viam currentem de Darzlube versus Brusaw et per decursum viae ad tumulum Paganorum. Abhinc per arborum signa ad quercum signatam versus paludem, quae Galanicza dicitur, et trans paludem per multa signa ad quercum juxta paludem quae Jessenowe dicitur. Deinde ad quercum juxta paludem, quae Smygene Błoto dicitur. Deinde ad quercum juxta paludem, quae Słony dicitur et trans paludes per arborum signa ad viam currentem de Putzc versus Pesznicam, ubi inter viam et rivulum qui Valeczka dicitur quercus est signata. Ab hac per tsansversum rivuli viam ad sinistram dimittendo per multa signa arborum ad magnam paludem et per transversum paludis ad abietem signatam et abhinc directe per arbores multas signatas trans rivulum, qui Dercznica dicitur ad quercum prope fagum. Abhinc directe versus aquilonem ad quercum lapidibus circumpositam et signatam. Abhinc ad duas abietes in valle simul junctas et signatas. Abhinc per arborum plurima signa ad quercum juxta viam quae Pesznica dicitur currentem versus Domatow, circumfossam et signatam. Abhinc ad silicem circumfossam in palude. Abhinc per multa signa directe ad abietem signatam prope viam a Gdantz versus Sarnowicz currentem et per viam usque ad metam Swocyn et Domatow ad lapidem qui est principium metarum revertuntur". *Kś. F.*

Domażyr lub *Damażyr*, wieś, pow. gródecki, leży nad stawem zwanym Błota, przy gościńcu rządowym lwowsko-jaworowskim, oddalona od Gródka na północny wschód o 18 kil., od Janowa na wschód o 9.5 kil., w okolicy piaszczystej, bagnistej i lesistej, oddalona od Lwowa na zachód o 10 kil. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 183, łąk i ogr. 12, pastw. 10, lasu 107; pos. mn. roli or. 232, łąk i ogr. 47, pastw. 84, lasu 26 m. austr. Ludność: rzym. kat. 200, gr. kat. 152, izrael. 19, razem 371. Należy do rzym. kat. parafii w Janowie; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu grodeckiego; parafia ta liczy w miejsc. Domażyr i Zielów razem 413, we filii Żorniska 257, we filii Kozice 421, razem 1091 gr. kat. obrządku. Przy tutejszej gorzelni znajduje się także fabryka prasowanych drożdży, własność Edwarda Kopeckiego, która przerabia rocznie 17,450 cent. kukurudzy, słodu jęczmiennego i żytniego, oraz krochmalu kartoflanego, na 1745 cent. drożdży prasowanych, które znajdują pokup w Galicyi, Mołdawii i cesarstwie rossyjskiem. Właściciel więk. pos. Edward Kopecki. *B. R.*

Domb (niem.), ob. *Dąb* W ogóle zresztą nazw polskich, mylnie pisanych przez Domb..., szukać trzeba pod Dąb...

Dombach (niem.), wś, niemiecka kolonia, pow. łańcucki, między Sanem a jego dopływem Złotą rzeką, o 33 kil. na półn. wschód od Łańcuta, o 7.6 na półn. wschód od st. poczt. w Leżajsku. Par. rzyms. kat. w Tarnowcu, dm. 38, mk. 292. Własność mniej. obejmuje roli orn. 618, łąk i ogr. 92, pastw. 89, lasu 24 morg. We wsi szkoła filialna i kasa pożyczk. gminna z kapit. 1000 złr. *Lu. Dz.*

Dombina, *Dąbina*, ob. *Proboszczowice.*

Dombke (niem.), ob. *Dąbki.*

Dombrau (niem.), ob. *Dąbrowo.*

Dombrowken (niem.), ob. *Dąbrowa, Dąbrówka, Dąbrowskie.*

Domecko, niem. *Dometzko*, wś i dobra, pow. opolski, o 8 kil. od Opola, par. katol. Chrząszczyce, nad Prószkowską Wodą. Dobra D. mają 2600 m. rozl., w tem połowę lasu i dwa folwarki: D. i Simsdorf. Wieś D. z koloniami Simsdorf, Domecko-Kuźnia, Osiny i Judenberg ma 1000 m. rozl., 160 dm. *F. S.*

Domeiken (niem.), ob. *Ballienen* i *Domejki.*

Domejki 1.), wś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 5 w. od Lidy, 5 dm., 28 mk. kat. (1866). 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. i par. żagorska, należała do dóbr stołowych ekonomii szawelskiej. Uwłaszczono dusz rewiz. 60, gruntu 355 dzies. *J. Godl.*

Domejki, niem. *Domeiken* i *Ballienen*, wś, pow. gąbiński, st. p. Niebudssen.

Domejkiszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Szumsk. Odległa od Maryampola 17 w., liczy 6 dm. i 55 mk.

Domejkowo 1.), wś włośc., pow. trocki, 2 okr. adm., o 16 wiorst od Żyżmor, 13 dm., 152 mk. (1866), uwłaszczona z majątku Płytniki, który należał do Orwidów. Okr. wiejski D., w gm. Kronach, liczy w swym okręgu wsie: Wilunce, Domejkowo, Władypole, Trusiejkiszki, Płaskuńska Buda, Krawczyszki i Paukszciszki. 2.) **D.**, dwór, pow. kowieński, na prawym brzegu rz. Wilii, na wyniosłej górze, należy do parafii zamiejskiej m. Kowna, od którego odległy 6 w. R. 1850 nabyty od Jana Kudrewicza przez Martusewicza. Rozl. gruntu 30 włók, gospodarstwo 3-polowe.

Domenkiszki, wś, pow. rossieński, par. Rossieny.

Domesnez, góra nadmorska w Inflanciech, nad odnogą inflancką, niebezpieczną dla skał piaszczystych, na mil 4 ciągnących się. O 6 m. ku półn. od Dondangen. „Na górze są dwa ogniska, pisze o niej Dykcyonarz Echarda z XVIII w., jedno z nich ma 12 sąż. wys., drugie 8 i pół sąż.; te od sierpnia do stycznia palą się dla wygody żeglarzów: jeźli oba są widziane, oznaczają niebezpieczeństwo, jeźli jedno to przeciwnie. Ryga daje 2500 tal. rocznie na drzewo do tych ognisk; do 1000 sążni go się wypala“. Jest to właściwie przylądek w Kurlandyi, półn. kraniec kurlandzkiego wybrzeża Bałtyku, sięga na 10 w. w morze niebezpieczną dla żeglugi rafą. Po łotewsku zowie się *Kolkarags* i należy do t. zw. gór Błękitnych (ob.).

Dometzko (niem.), ob. *Domecko.*

Domicela, folw., pow. ostrzeszowski, ob. *Rudniczysko.*

Domiechowice, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Parzno. Posiada gorzelnię. W 1827 r. było tu 13 dm., 130 mk. Dobra D. miały w 1867 r. 2196 m. rozl. folwarcznej, a wś D. ma osad 55, gruntu 288 morgów.

Domija, ob. *Wardawa.*

Dominek, niem. *Dominke*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Dominice, ob. *Domnice.*

Dominiczyn (majdan), wś, pow. włodawski, gm. Wola Wereszczyńska, par. Wereszczyn. W 1827 r. było tu 14 dm., 88 mk.

Dominik, *Domnik*, ob. *Domnice.*

Dominikańskie-borki, ob. *Borki dominikańskie.*

Dominikański ług lub *Dominikanka*, osada, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo. Ma 2 dm., 5 mk.

Dominików, os., pow. kolski, gmina i par. Brudzew.

Dominikowice, wś, pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Uniejów. W 1827 r. było tu 16 dm., 166 mk. Folw. D. z wsią Krajkowice i D., od Kalisza w. 66, od Turku w. 26, od Uniejowa w. 6, od Kutna w. 49. Rzeka Warta stanowi granicę północną. Rozl. folwarczna wynosi m. 945, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 552, łąk m. 136, pastw. morg. 39, lasu m. 156, nieużytki i place 62. Bud. murow. 8, drewn. 10 i wiatrak. Wieś Krajkowice osad 11, gruntu m. 122; wś Dominikowice osad 46, gruntu m. 96.

Dominikowice, wś, pow. gorlicki, par. rz. katol. Kobylanka, o 5.6 kil. od Gorlic. Obszar dworski: roli ornej 163 m., łąk 14 m., pastw. 6 m., lasu 389 m. Włościanie mają 828 m. roli orn. (gleba owsiana), 177 m. łąk, 65 m. pastw., 62 m. lasu; 159 dm., 1004 mk. rz. kat. Dominium należy do dóbr Kobylanka, które są własnością Aleksandra Skrzyńskiego. Na gruntach D. miano odkryć naftę. *M. Ż. S.*

Dominikowo 1.), wś, pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Kuczyn. 2.) **D.**, rum., pow. lipnowski, gm. Obrowo, par. Osiek.

Dominikowo, folw., pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 8, dm. 1 (1866).

Dominiszki 1.), wś, pow. sejneński, gmina i par. Sereje. Odległość od Sejn 34 w. W 1827 r. było tu 19 dm. i 136 mk.; obecnie liczy 28 dm., 241 mk. 2.) **D.**, os., pow. kalwaryjski, gm. Raudań, par. Urdomin. Odl. od Kalwaryi 8 w.; ma 6 dm., 17 mk.

Dominke (niem.), ob. *Dominek.*

Dominki, niem. *Dominken*, os., należąca do wsi Braunsdorf, pow. gdański, par. Skarszewy, o 4 mile od Gdańska, st. p. w Przywidzu.

Dominopol, ob. *Duninopol.*

Dominów 1.), wś i folw., pow. lubelski, gm. Zemborzyce, par. Abramowice. Leży przy linii drogi żel. Nadwiśl., na 5 w. od przystanku Minkowice ku Trawnikom. W 1827 r. było tu 10 dm. i 57 mk. D. leży na wzniesieniu,

615 stóp nad poziom morza. 2.) **D.**, wś, pow. lubelski, gm. i par. Mełgiew.

Dominowo, domin., pow. średzki; 2 miejsc.: 1) D., 2) folw. Szrapki alias Michałowo; 2417 morg. rozl.; 12 dm., 219 mk.; wszyscy kat.; 68 analf. Stacya poczt. i kol. żel. w Środzie o 9 kil.; właściciel Stanisław hr. Poniński. *M. St.*

Domkowo, niem. *Domkau*, dobra ryc., pow. ostródzki, st. p. Rychnów.

Dommachau (niem.), ob. *Domachowo.*

Dommatau (niem.), ob. *Domatowo.*

Domnau (niem.), ob. *Domnowo.*

Domnica, wś, pow. bałcki, gm. Nestoida, par. Rybnica, leży u źródeł rz. Kiełbaśny, miała w 1868 r. 78 dm. Dziś dusz męz. 179, ziemi włośc. 1585 dz., ziemi dwors. 481 dz.; należała do rządu, dziś do Kryworotowa. Ma cerkiew par. św. Dymitra, do której należy 633 parafian i 102 dz. ziemi cerkiewnej.

Domnice, *Domnik*, wś, pow. wschowski, nad jeziorem, 12 dm., 77 mk.; wszyscy katol., 9 analf. Stacya poczt. Włoszakowice (Luschwitz) o 6 kil., st. kol. żel. Wschowa (Fraustadt) o 20 kil. *M. St.*

Domniki, wś., pow. połocki, z zarządem gm. tegoż nazwania.

Domnowitz (niem.), ob. *Domanowice.*

Domnowo, niem. *Domnau*, miasto, dobra, os., zamek i leśniczówka, pow. fryládzki, ma st. poczt. i tu się mieszczą władze powiatowe powiatu frylandzkiego. R. 1875 było w mieście 2167 mk. Na rok 9 jarmarków. *F. S.*

Domona, ob. *Demiańsk.*

Domonowicze, wieś, pow. rzeczycki, ze stacyą pocztową przy trakcie mińsko-wołyńskim, o 35 w. od Mozyrza.

Domonowo, wieś, pow. dyneburski, własność M. Plesza, 3363 dz. ziemi rozl.

Domonowo albo *Domanowska*, st. p. w pow. słonimskim, o 34 w. od Słonima. Jest też tu st. dr. żel. mosk.-brzeskiej.

Domontańce, wieś, pow. trocki, gm. Aleksandrowo. Okrąg wiejski D. w tejże gminie obejmuje wsie: Domontańce, Lelańce, Koleśniki, Tokniańce, Żydańce, Mikołajówka; zaśc.: Karkliniszki, Uliszki, Stanuliszki, Wieżyszki, Cierpinie.

Domontów, mylnie *Domantów*, wś, pow. radomyski, w lasy wsunięta, wodami i bagnami opasana, przy wpływie małej bezimiennej rzeczułki do Dniepru. Przed wiekami była to starożytna dziedzina książęcej rodziny Dowmontów i stąd też nawet przybierająca szumny tytuł księstwa. Praojcem tej rodziny miał być Dowmont, głośny w dziejach litewskich bohater, książę na Pskowie, zmarły w r. 1249. Nie wiemy czy inny Dowmont syn Hurdy, o którego męstwie, jak Stryjkowski pisze, piosnki złożone długo po Litwie pomiędzy pospólstwem słyszane były, zaliczał się też do tego szczepu. Niesiecki tego ostatniego Domonta robi protoplastą książęcego domu Gedrojciów. Kiedy zaś Dowmontowie z Litwy przenieśli się w Kijowszczyznę, nie wiemy też, ale jest ślad, że za Olelka Włodzimirzowicza księcia kijow. (1440 — 1454) jeden z nich przebywał już w tej ziemi i był jednym z przodkujących w niej, ile że się podpisał na pewnym przywileju tegoż księcia, jako świadek (Skarb. Daniłowicza II str. 3). Inny zaś Wasyl Domont, posiadacz właśnie onego Domontowa, którego opis obecnie kreślimy, połączywszy się ze świetnym i potężnym natenczas domem ks. Hlińskich, z ręką żony swej Heleny ks. Hlińskiej wziął szerokie pustki w okolicy Czerkas i tam osiedlił był drugi Domontów (koło dzisiejszej Zołotonoszy za Dnieprem). Dwa więc odtąd istniały Domontowy, jeden poleski, drugi stepowy. Tenże Wasyl Domont, przykupiwszy do dóbr pomienionych Moszny nad Dnieprem, tak on jak i sukcesorowie jego zaczęli się odtąd pisać i mianować Domontami Moszeńskimi. Z czasem atoli rozrodziwszy się ci książęta, w rozdrobnionych i uszczuplonych usadowieni dziedzictwach, zeszli niedługo do poziomu zwyczajnej prowincyonalnej szlachty. I Domontów poleski, pierwotnie rodzinne w kijowszczyźnie gniazdo ich, wyszedł z ich ręku. Hrehory Domont, syn Wasyla, ożeniony z Apolonią Teodorówną Tyszanką Bykowską, sprzedał go w 1591 r. szwagrowi swemu Michałowi Łaskowi, sędziemu winnickiemu, i żonie jego a siostrze swej Owdotyi kniaziównie Domontównie. Ale Domontow niedługo zostawał i w Łasków posiadaniu. W 1608 r. sprzedali oni tę majetność Samuelowi Hornostajowi, podkomorzemu kijow. „z poddanymi nahłymi (tak) podsusidkami, horodnikami, z bojary pancernymi i putnymi,“ za 3000 złp. Z powodu tej sprzedaży list Łasków do poddanych Domontowskich napisany, nie pozbawiony jest interesu. Dajemy go w dosłownym przekładzie polskim: „Michał Łasko, sędzia grodzki i kniahynia Owdotya Domontówna, małżonka jego. Atamanowi i wszystkim poddanym domontowskim, oznajmujemy wam i wszystkim, żeśmy tę majętność swoję Domontów, ze wszystkiem, Jego Miłości panu Samuelowi Hornostajowi, podkomorzemu kijowskiemu, sprzedali; przeto abyście o tem wiedzieli, i Jego Miłości, jako Panu swojemu dziedzicznemu, posłuszni i powinni byli, i to co od was należy, Jego Miłości, jako Panu swemu dziedzicznemu, oddawali. Przytem was Bogu poruczamy. Z kijowa piątego oktobra 1608“. Podpis: Michał Łasko sędzia grodzki winnicki ręką własną. Pod podpisem dwie pieczęcie wyobrażające herb Łasków t. j. u góry dwie klamry skrzyżowane z sobą a u dołu Leliwa i herb ks. Domontów t. j. grot od strzały utkwiony na dwóch pół-

księżycach, odwrotnie barkami do siebie leżących. Odtąd też książęcy Domontów, wcielony do dóbr Hornostajów t. j. Rochtyckich i Ditiatkowskich, był ich skromną przyległością, i wraz z nimi drogą związków familijnych czy też kupna, z rąk do rąk przechodził. I tak od Hornostajów w spadku dostał się do Drohojowskich, od tych do Charlęskich, nareszcie drogą kupna do Szczuków, Kątskich, nareszcie do Pilawitów Potockich. W 1762 r. posiadał D. wraz z Hornostajpolem Eustachy Potocki jenerał art. w. ks. lit., starosta tłumacki, z linii wilanowskiej. Następnie, syn jego brygadyer wojsk kor. sprzedał te dobra Janowi Wenturemu Hańskiemu, którego wnuka Anna z Hańskich ks. Mniszchowa niedawno posiadała je. W 1691 r. była celna komora w Domontowie i mieszkał tu Paweł z Góry Gorczyński, pisarz generalny ceł JKM i komór podnieprskich. W 1776 r., w obrębie granic Domontowa był na Dnieprze: „jaz rybobitny“ W przeszłym wieku w lasach D. znajdowały się następne uroczyska: Wet, Czartowica, Peszczurów, Kołodeź, Mikolskie i tak nazwany Dąb przysiężny (dub prysiażny). Stał on przy granicy, jak mówi dokument z 1735, nad jeziorem, i przy nim to przed laty była przysięga, i tak śp. pani Hornostajowa, jak i opaczyckich ludzi siedmiu przysięgło celniejszych, ale dziś z tego przysiężnego dębu, co go opaczyccy ludzie spalili, tylko pień pozostał (archiwum hornostojpolskie). Obecnie Domontów ma mieszkańców obojej płci 421, gruntu 2916 dzies., własność Kisłowskich. W głuchem leży polesiu; dziś tylko czarnobylski gościniec cokolwiek życia daje tej wiosce. *Edward Rulikowski.*

Domopol, majętność ziemska, pow. lucyński, par. Birże inflanckie (ob.), o 4 w. od kościoła birżańskiego odległa, ma 1865 dzies. gruntu, niegdyś własność hr. Krasickich, obecnie włościanina Łotysza nazwiskiem Zujtyń.

Domorady, wieś w pow. sokólskim, gub. grodz., o 44 w. od Sokółki.

Domorodziszki, wieś dawniej dworska, dziś włośc., pow. święciański, 4 okr. adm., mk. kat. 30, dm. 4 (1866).

Domosław, wieś rządowa, pow. pułtuski, gm. i par. Winnica. W 1827 r. było tu 24 dm. i 161 mk. Por. *Czerwińsk.*

Domorzany, ob. *Domżeryce.*

Domosławice 1.) przysiołek Biskupic lanckorońskich (ob.), powiat brzeski, dm. 29, mk. 172. Jest tu szkoła etatowa jednoklasowa i zakład ubogich, założony według podania przez ks. Tarłę w r. 1796, z majątkiem zakładowym 260 złr. w obligacyach. 2.) **D.** lub *Domostowa* lub *Bukowa*, wieś, pow. niscki, o 15 kil. na płn. w. od Niska, o 16 kil. na płd. od st. p. w Ulanowie. Par. rzym. kat. w Pysznicy. Domów 97, mk. 549 (269 m., 280 k.). Własność mniejsza obejmuje roli ornej 751, łąk i ogr. 315, pastwisk 243, lasu 50 m. Właściciel większej posiadł. Henryk Malinowski.

Domosłowie, zaśc. prywatny, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 54 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. poczt. januszewskiej; 3 dm., 40 mk. (1866).

Domostawy, *Domostowa*, ob. *Domosławice.*

Domoszany, wieś w pow. borysowskim, u źródeł rzeki Plissy.

Domotkań, rzeczka, dopływ Dniepru z prawej strony, ma źródło w pow. aleksandryjskim, gub. chersońskiej, przebiega północne okolice pow. Wyższego Dniepru (wierchodnieprowskij) gub. ekaterynosławskiej i wpada do Dniepru na płn. od m. Wierchodnieprowska. Beauplan na swojej mapie Ukrainy oznaczył tę rzekę. Por. *Samotkań.* *M. D.*

Domotocz, wieś, pow. owrucki, na granicy z pow. radomyskim i żytomirskim, o 13 kil. od mka Uszomierza odległa, a 11 od mka Iskorościa. Składową część ziemi stanowi czerwony granit. *A. L. Br.*

Domowce, wieś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 35 w. od Lidy, 16 domów, 151 mk. (1866).

Domowick, *Domowice*, *Domowisko*, wś i dobra w środku pow. ihumeńskiego, w miejscowości poleskiej, głuchej, w gm. hrebiońskiej, w 2 okr. polic. (smiłowickim), w 1 okr. wojskowym (ihumeńskim), w 1 okr. sądowym (ihumeńskim). Przy drodze wiodącej z Rawanicz do Prudka nad rz. Usą położone. Dobra posiadają obszaru 6646 dz. i są dziedzictwem Korzeniewskich, dawniej zaś należały do Parczewskich. Lasy domowickie obfitują w zwierzynę, łąki obfite. Tu przed 30 laty często przesiadując, opisywał miejsce rymami, drukowanemi w Mińsku, lichy wierszopis ks. Mikołaj Łojko. *Al. Jel.*

Domożeryce, ob. *Domżeryce.*

Domożyrowo albo *Ojatskoje* albo *Sermakskoje*, st. p., gub. petersburska, pow. nowoładoski, przy trakcie z Łodiejnaho Pola do Nowej Łagogi.

Domp, ob. *Dąb.*

Domsdorf (niem.), ob. *Domaszajce.*

Domsel (niem.), ob. *Domasłów.*

Domshoehe (niem.), ob. *Wilhelmsdorf.*

Domslaw (niem.), ob. *Domysław.*

Domuszka, wieś, pow. wieliski, własność Mieszczerskich, 2206 dz. ziemi.

Domysław, niem. *Domslaw*, wieś rycerska i włośc., pow. człuchowski, parafia i poczta Czarne (Hamersztyn), szkoła w miejscu. Obszaru ziemi zajmują dobra 1148 m., wieś 3907 mórg. Budynków pospołu 37, domów mieszkalnych 17, ewang. 250. Oddawna istniał

w D. kościół katolicki, przyłączony jako filia do Czarnego (Hamersztynu); patronatu był rządowego, tytułu św. Katarzyny. Budowany z drzewa; w wielkim ołtarzu był główny obraz P. Jezusa na krzyżu, nad nim u góry Matka B. Bolesna; chrzcielnica stała na stronie. Dla proboszcza były przeznaczone 4 włóki z budynkami, łąkami i ogrodami; roku 1695 dawano mu dzierżawy 44 złp., 2 gęsi i 4 kury. Tacy czyli dziesięcin dawali gburzy po 2 korce żyta, komornicy po 2 kury; na kolędę przeznaczali majętniejsi kiełbasę i bochenek pięknego chleba. Na wielkanoc dawała każda rodzina po 10 jaj. Na budowę kościoła był zapisany kawał roli, który mieszkańcy po kolei obrabiali. Z nabożeństwem przybywał dziekan z Czarnego (Hamersztyna) zwykle co trzecią niedzielę. W r. 1653 trzymał Domysław, wieś wtedy królewską, w dożywociu Andrzej Galimski, który kościół tutejszy z gruntu naprawił. Po nim w r. 1695 mieszka tu Henryk Wejher. Z końcem rządów polskich r. 1766 kościół domysławski istniał jeszcze. Następnie zaś krótko po okupacyi pruskiej został zniesiony; tutejsze włóki plebańskie oddano w wieczystą dzierżawę r. 1787. *Ks. F.*

Domżeryce, inaczej *Domorzany*, osada szlachty czynszowej we wschodnio-północnej stronie pow. borysowskiego, nad jeziorem domżeryckiem w gm. bohomlańskiej, w 3 okr. polic., w 4 okr. sądowym, w 4 okr. wojskowym (dokszyckim), miejscowość nizka. *Al. Jel.*

Domżeryckie, jezioro w półn.-wschodniej stronie pow. borysowskiego, na płd. od jez. Maniec, rozległe na 300 m. (2 w. dł., 1 w. sz.), w miejscowości niskiej, wchodzi w system kanału berezyńskiego (ob.), łącząc Berezynę przez rz. Serhut z jeziorem Pławjo. *Al. Jel.*

Don, gubernia orłowska, st. dr. żel. orłowskiej.

Dona, rz., pow. pasłęcki, płynie pod Muehlhausen.

Donaborów, wieś, pow. odolanowski, 2 miejsc.: 1) D.; 2) Niesob, młyn; 201 m. rozl., 48 dm., 327 mk., 6 ew., 321 kat., 94 analf. Stacya poczt. i kol. żel. Kępno o 6 kil. 2.) D., niem. *Louisenhof*, domin.; 838 m. rozl., 3 dm., 52 mk., 3 ew., 49 kat., 30 analf., własność wielkiego księcia badeńskiego. *M. St.*

Donaj-Dezerta, wieś, ob. *Czerników*.

Donałuby (?), pow. będziński, gm. i par. Włodowice.

Donasberg (niem.), ob. *Dohnasberg* (niem.).

Donaszka, rz., wpada do rz. Wety a ta do Dniepru w pow. kijowskim.

Donatkowice, wś, pow. pińczowski, gm. Dobiesławice (ob.), par. Gorzków, o 70 w. od Kielc, o 34 od Pińczowa, o 20 od Działoszyc, o 6 od Koszyc, o 80 od Zawiercia. W 1827 r. było tu 22 dm. i 127 mk.; obecnie wieś ta składa się z trzech części, oznaczonych lit. A., B. i C. Folw. lit. A. rozl. wynosi m. 102 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 87, łąk m. 10, nieużytki i place m. 6. Bud. drewn. 6. Płodozmian 9-polowy. Wieś D. lit. A. osad 7, gruntu m. 31. Folw. D. lit. B, Durasz zwany, rozl. wynosi m. 119 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 107, łąk m. 10, nieużytki i place m. 2. Bud. drewn. 8. Wieś D. lit B. osad 8, gruntu m. 34. Folw. D. lit. C. rozl. wynosi m. 128 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 110, łąk m. 17, nieużytki i place m. 1. Bud. drewn. 6. Folw. ten oddzielony został w r. 1874 od dóbr Dobiesławice.

Donatów, wś i dwór, pow. rossieński, par. Żwingie.

Donatowo, wieś, pow. kościański, 46 dm., 387 mk., 70 ew., 317 kat., 124 analf. Stacya poczt. Wyskocz o 9 kil., st. kol. żel. Kościan (Kosten) o 20 kil. *M. St.*

Donatpol, po łotew. *Donatpols*, wś w pow. dyneburskim, parafii indryckiej, własność Woldemera Gizberta.

Dondangen, łot. *Dundange*, wś w Kurlandyi, w okr. goldyngeńskim, ze staroż. zamkiem krzyżackim z r. 1249. Należał niegdyś do biskupów ryskich, potem do książąt holsztyńskich. Parafia D. obejmuje ważniejsze wsie: Asen, Althof, Karlshof, Gipken, Kolken, Kurben, Suden, Walpoenen, Irden i inne.

Doneć, rz., wpada do rz. Teterowa z prawej strony.

Dongen (niem.), ob. *Dągówki*.

Dongwiety, ob. *Żebery*.

Doniec, gub. ekaterynosławska, st. dr. żel. charkowsko-azowskiej.

Donieckaja, st. dr. żel. orenburskiej w gub. orenburskiej.

Donimierz Wielki, *Dólmierz*, niem. *Dennemörse*, dobra ryc., pow. wejherowski. Stare gniazdo rodziny Donimierskich. R. 1686 jest tu jakiś Donimierski posiadaczem. Z dwoma przydatkami Otalżyn i Otalżynek zajmuje 98 włók roli, ma dwóch posiadaczy; kat. 141, domów mieszk. 17. Par. i szkoła Szynwałd, poczta Smazin. Odległość od Wejherowa 2 1/4 mili.

Donimierz Mały, zwany także *Zabłotne*, wś ryc., pow. wejherowski, obejmuje w dwóch posiadłościach 82 włóki, kat. 128, ew. 10, domów mieszk. 11. Par. i szkoła Szynwałd, poczta Smazin. Odległość od Wejherowa 2 1/4 mili. *Ks. F.*

Doniusowo, zaśc. nad rz. Wołtą, pow. dziśnieński, gm. czereska, o 31 w. od m. Dzisny, 3 okr. adm., przy b. drodze wojennej drujskiej, 2 dm., 25 mk. prawosł. (1866).

Donkawe (niem.), ob. *Dumkowa*.

Dońki 1.) wś, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 39 w. od m. Wilejki, przy b. drodze poczto-

wej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 9 dm., 132 mk. Własność włościan. (1866). 2.) **D.**, folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 45 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. poczt. z Mołodeczna do gr. pow. mińskiego, 1 dm., 9 mk. rz. kat. Własność Karnickiego. (1866). 3.) **D.**, wś pryw., pow. dziśnieński, o 9 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., przy b. dr. pocztowej z m. Wilejki do m. Dzisny, 2 dm., 26 mk. (1866).

Donkitławki, *Dowkitławki*, mko, pow. rossieński, par. taurogowskiej, między rzekami Szeszuwą i Jurą, na samej granicy pruskiej i dotykającemi lasami jurborszczyzny. Zakątek mało komu znany, w bardzo pięknem położeniu. Legenda ludowa twierdzi, że tu osiedlili się pierwsi palemończycy. Morowa zaraza gdy ich wytępiła, osiedlona została szlachta polska. Od nazwiska tej szlachty chaty włośc. dotąd mają nazwy, jako to po Norgiałłach, Dowiatach, Narwiłach, Montwiłłach, Milmontów, Miniatów, Słaboszewiczów, Uwojniów, Putwińskich i t. p. Obecnie ledwie cztery rodziny szlacheckie pozostały: Wojtkiewiczów, Milewskich, Szymkiewiczów i Kibortów.

Donkowe (niem.), ob. *Dumkowa*.

Donnemoerse, *Dennemoerse* (niem.), ob. *Donimierz*.

Donnerhof (niem.), ob. *Downarowo*.

Donnermarkt (niem.), ob. *Czwartek*.

Donnermühle (niem.), ob. *Grzmotny młyn*, pow. bydgoski.

Donnersmark (niem.) 1.) kol., pow. olesiński, par. Gorzów; założona około 1770 r. przez hr. Henckel von D., o 3 mile od Oleśna, o 1 m. od Gorzowa, ma 26 osad po 16 morgów gruntu. 2.) **D.**, folw. dóbr Buchelsdorf w pow. prądnickim. 3.) **D.-Hütte**, huta żelazna w Starem Zabrzu. *F. S.*

Donnersruhe (niem.), wś, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Posiada szkołę elementarną. W 1827 r. było tu 29 dm. i 125 mk. Obecnie liczy 25 dm., 301 mk.; ziemi żytniej 411 m., łąk 60 morgów. *W. W.*

Donosy, wś i folw., pow. pińczowski, gm. i par. Kazimierza Wielka. Leży na lewo od drogi bitej z Skalbmierza do Proszowic, o 10 w. od Skalbmierza. Posiada fabrykę cegły, poruszaną lokomobilą. W 1827 r. było tu 29 dm. i 173 mk. Rozl. folw. wynosi m. 448 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 380, łąk m. 38, nieużytki i place m. 30. Płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 19. Wieś D. osad 27, gruntu m. 124. *Br. Ch.*

Donskaja (Kałacz), st. dr. żel. wołsko-dońskiej w obłasti wojska dońskiego.

Donulin, folw., pow. siedlecki, gm. i par. Seroczyn. Ma 2 dm., 14 mk.

Donyczyn, potok górski w obr. gm. Wysocka wyźniego, w pow. Turka; wypływa z pod południowego stoku wzgórza Perechrestje; płynie łączkami na płd. i po blisko 4 kil. biegu wpada z lew. brz. do Libuchory, dopływu Stryja. *Br. G.*

Dopicken (niem.), pow. olecki, ob. *Dobki*.

Dopiejów, wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Węgleszyn.

Dopiewiec, *Dupiewiec* 1.) wieś, pow. poznański; 34 dm., 246 mk.; 11 ew., 235 kat., 82 analf. 2.) **D.**, domin., 2 miejsc.: 1) D.; 2) folw. Podłoziny; 2577 m. rozl., 13 dm., 198 mk.; 16 ew., 182 kat., 80 analf. St. poczt. i st. kol. żel. Dąbrówka o 7 kil. Właściciel hr. Dzieduszycki. *M. St.*

Dopiewo, *Dupiewo*, domin., pow. poznański, 1293 m. rozl.; 8 dm., 123 mk.; 2 ew., 121 kat., 34 analf. St. poczt. i st. kol. żel. Dąbrówka o 9 kil. Właściciel hr. Dzieduszycki. 2.) **D.**, wieś, 42 dm., 369 mk.; 13 ew., 352 kat., 4 żydów, 91 analf. Kościół w. D. dawniej par. przyłączono r. 1798 do kościoła w Konarzewie, należy do dekan. bukowskiego. W wieku XVI D. należało do Łukasza Górki, biskupa kujawskiego; w połowie XVIII wieku było posiadłością Augustyna Działyńskiego, wojewody kaliskiego. *M. St.*

Dopken (niem.), ob. *Dobki*.

Dopkuniszki, folw., pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki. Odl. od Władysławowa 33 w., liczy 156 mk.

Dora, wś, pow. augustowski, gm. Szczebro Olszanka, par. Szczebro. Ma 3 dm., 17 mk.; odl. 12 w. od Augustowa.

Dora, wś, pow. Nadwórna, leży nad rzeką Prutem, w głębokich górach karpackich, o 3 mile w linii powietrznej na półn. od granicy węgierskiej, w czarującej okolicy, śród gór pokrytych szpilkowymi lasami, poprzerzynanych mnóstwem górskich potoków, nad szumiącym i rwącym Prutem, o 7 kil. na połud. od Delatyna, a o 18 kil. na połd. od Nadwórny. Przestrzeń: pos. więk. łąk i ogrodów 12, pastw. 139, lasu 7892; pos. mniej. roli ornej 248, łąk i ogr. 2393, pastw. 1200, lasu 359 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 15, gr. kat. 1320, akat. 15, izr. 205; razem 1555. Należy do rzym. kat. par. w Delatynie; gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dek. nadwórniańskiego. Zdrowe powietrze i żętyca z górskich pastwisk ściągają tu chorych na piersi, dla poratowania zdrowia. W pobliżu piękny wodospad Prutu. W tej wsi jest szkoła filialna o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z kapitałem 2700 złr. w. a. Należy do dóbr rządowych.

Dorachy 1.), folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 41 w. od m. pow. Wilejki, przy b. drodze pocztowej z Mołodeczna do gr. pow. mińskiego; 1 dm., 7 mk. Własność Kurowskiego (1866). 2.) **D.**, wś, pow. wilejski,

tamże, 21 dm., 176 mk. Własność włościan (1866).

Doratpols, ob. *Dorotpol* i *Pusza*.

Doraz, wś, pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Sandomierz. Liczy 4 dm., 11 mk. i 44 morg. ziemi włośc.; odległość od Sandomierza 4 w.

Dorba, ob. *Durba*.

Dorbe, ob. *Durben*.

Dorbiany, *Durbiany*, lit. *Darbienaj*, mko w pow. telszewskim, nad Durbą, o 71 w. od Telsz; 5 jarmarków. Paraf. kościół katol. śś. Piotra i Pawła, murowany, wzniesiony 1843 r. przez hr. Tyszkiewicza. Kaplica. Parafia katol. dek. szkudzkiego: dusz 3241.

Dorbozy, wś, pow. biłgorajski, gm. Babice, par. Łukowa. W 1827 r. było tu 18 dm. i 159 mk.

Doretten (niem.), ob. *Dorotowo*.

Doręgowice, niem. *Döringsdorf*, wś włośc., pow. chojnicki, leży nad bitym traktem chojnicko-nakielskim, parafia Chojnice, poczta Zamarte (Jacobsdorf), szkoła we wsi. D. jest stare gniazdo zasłużonej rodziny Doręgowskich. Oddawna istniał tu kościół patronatu prywatnego, który jako filia przyłączony był do Chojnic. R. 1519 został zburzony od krzyżaków, którzy się wtedy pokusili napowrót odzyskać Pomorze. Później znowu był odbudowany z drzewa. Kiedy około r. 1640 jezuici w Chojnicach nabyli tę wieś od Doręgowskich, przewieźli go do klasztoru i nabożeństwo w nim odprawiali. Na jego miejscu wystawili nieco później nowy kościołek mniejszy i kilka razy do roku nabożeństwo odprawiali. O funduszach i dochodach nic nie wiadomo; po okupacyi zaginął ten kościół. Obszaru ziemi obejmują D. 2258 mórg, budynków 79, domów mieszk. 37; katol. 238, ewang. 21. *Ks. F.*

Dorf, po niemiecku: *wieś*, wyraz wchodzący w skład wielu zniemczonych nazw miejscowości polskich.

Dorfhof (niem.), ob. *Łąki*.

Dorfteschen (niem.), ob. *Cieszyn*.

Dorgiowce, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm.; o 43 w. od Lidy; 1 dm., 12 mk. (1866).

Dorgiszki, wś, należąca do włościan, nad rz. Klewicą, pow. oszmiański, po prawej stronie traktu wojskowego holszańskiego, wiodącego od m. Oszmiany do mka Traby; od m. Oszmiany w. 20; dm. 14, mk. 44 katol., 49 prawosławnych (1866).

Dorguń, wś, pow. augustowski, gm. Hołynka, par. Teolin. Leży na drodze z Sopoćkiń do Hołynki, na wzgórzach, śród lasów i błot. W 1827 r. było tu 30 dm. i 175 mk.; obecnie liczy 39 dm. i 356 mk. Folw. D., pow. augustowski, gm. Wołowiczowce, par. Teolin; liczy 5 dm., 60 mk. Dobra D., w r. 1825 nabyte na własność przez Jozefatę z Piaseckich hrabinę Wołowiczową, następnie przeszły do rodziny Karwowskich, drogą licytacyi nabyte ostatnio przez spekulantów. Odległe od Suwałk w. 73, od Augustowa w. 54, od Grodna w. 20, od drogi bitej i st. poczt. Sopoćkinie w. 3, od kanału augustowskiego w 2. Rozległość wynosi morg. 627, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 332, łąk m. 82, past. m. 14, wody m. 25, lasu m. 149, nieużytki i place m. 25. Budyn. mur. 7, drewn. 7. Gorzelnia, staw, jezioro zarybione i pokłady torfu i kamienia wapiennego. Wieś D. osad 45, gruntu m. 645. Wieś Wólka dorguńska osad 12, gruntu m. 58. *Br. Ch.*

Dormowo, wś, pow. międzyrzecki; 34 dm., 289 mk.; 17 ewang., 272 katol., 112 analf. Stacya poczt. w Górzynie o 5 kil.; st. kolei żel. Zbąszyń (Bentschen) o 38 kil.; st. kol. żel. Wronki o 40 kil. *M. St.*

Dorna, ob. *Watra-Dorna*.

Dorna, rz., dopływ Złotej Bystrzycy, ma ujście pod Watra-Dorna, źródła w Siedmiogrodzie. Przyjmuje z lewej strony Kosznę (Koschna) i Tesznę (Teschna impuzita); z prawej Negrischoarę.

Dorna-Kandreni, wś na Bukowinie, o 7.5 kil. od st. p. Pojana-Stampi, ma cerkiew par. grecką nieunicką. Pod D. jest kopalnia żelaza p. n. „Teresa“ (czarny żelaziak); źródła szczawy żelazistej. Czytaj o tych źródłach dzieła I. I. Reissig „Dissertatio inaug. medica, sistens brevem expositionem aquarum mineralium regni Galiciae“, Wiedeń 1827 i „Zdroje mineralne w Dorna-Kandreni na Bukowinie“, Gaz. lwows. 1811 r., Nr. 36 i 37.

Dorna Pojenului, przysiołek wsi Watra-Dorna.

Dornbach, niem. kolonia w pow. łańcuckim, o 7.6 kil. od Leżajska, w par. rzym. kat. Tarnowiec. Ob. mylnie pod *Dombach*.

Dornfeld, niem. kolonia, pow. lwowski, o 25 kil. na połud. ode Lwowa. Ma dm. 108, mk. 907. Własn. więk. należy do Dobrzan. Jest tu parafia ewangelicko-augsburska, która z filią Falkenstein liczy 3138 dusz ewang. Parafia ta istnieje od r. 1784. Kościół zbudowany 1811—21. Szkoła ewang. 2-klasowa.

Dorobek, os., pow. konecki, gm. i par. Końskie.

Dorobek, folw., ob. *Dzierzązno*, pow. mogilnicki.

Dorobino, st. poczt., gub. tulska, pow. bohorodycki, przy trakcie z Łapotkowa do Efremowa.

Dorobratowo, węg. *Draga-Bertfalva*, wieś w hr. bereskiem (Węg.), kościół paraf. gr. kat.; zdroje słone; 1053 mk. *H. M.*

Dorochówka, ob. *Dorohówka*.

Dorochy, ob. *Dorachy*.

Dorocin, wś, pow. błoński, gm. Pass, par. Izdebno. W 1827 r. było tu 6 dm. i 81 mk.

Dorocin, niem. *Dorotheenhof*, folw., powiat chodzieski.

Doroczanina, wś w gub. witebskiej, nad Meżą.

Dorofiejówka, zaśc., pow. kowieński, par. Skorule-Janów, przy szosie petersburskiej.

Dorofiówka lub *Dorosiówka*, wś, pow. zbaraski, leży w okręgu celno-granicznym, nad Zbruczem, po wschodniej stronie wierzchowin stawu w Wołoczyskach, nad samą granicą Galicyi i Podola rossyjskiego. Zbrucz tworzy tu wielkie kolano, w którem jakby na półwyspie leży ta wieś, otoczona z 3 stron wodą, tylko od półn. zachod. strony łączy się wązkim pasem ziemi z Galicyą. Wieś ta, oddalona od Podwołoczysk o 6.8 kil. na północ, od Tok na połud. o 10 kil., od Zbaraża na południowy wschód o 32 kil. Przestrzeń: pos. więk. roli orn. 302, łąk i ogr. 398, pastw. 1, lasu 21; pos. mniej. roli orn. 1037, łąk i ogr. 76, past. 61 morg. austr. Ludność: rzyms. kat. 663, gr. kat. 152, izrael. 21; razem 836. Należy do rzyms. kat. par. w Tokach, gr. kat. parafii w Staromiejszczyźnie. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. *B. R.*

Dorohiczyn, właściwie *Drohiczyn* (ob.).

Dorohinka, wś, pow. wasylkowski, nad rz. Unawą i Irpieniem, o 15 w. od m. Chwastowa. Mieszk. 817 prawosł., 28 kat. Cerkiew par. i szkółka. Niegdyś był tu klasztor franciszkanów. Ziemi 2009 dz. czarnoziemu. Należała do chwastowskiego majątku katol. biskupów kijowskich; od 1843 r. do rządu. W 1663 r. Machowski, wypadłszy z zamku czarnohorodzkiego, rozbił tu Rossyan i gnał ich aż do Kijowa. Zarząd gm. we wsi Czarnohorodce, polic. w m. Chwastowie. *Kl. Przed.*

Dorohi-Nowe, dobra i wś, z zarządem gm., w pow. bobrujskim, przy szosie wiodącej ze Słucza do Bobrujska, w 3-im okr. polic., w 4 okr. wojskowym i 4-ym okr. sądowym (hłuskim). Jest tu cerkiew par. i szkółka gm. Dobra dawniej Radziwiłłów, dziś należą do ks. Wittgenstejna i mają obszaru przeszło 37000 morg., przeważnie w lasach, w glebie ubogiej, piaszczystej, ale łąk jest w obfitości. W lasach tutejszych są smolarnie i zakłady terpentynowe. Gmina składa się z 36 wiosek i ma mk. włościan 1980 płci męz. *A. Jel.*

Dorohi-Stare, st. poczt. i wś w pow. bobrujskim, przy szosie wiodącej ze Słucka do Bobrujska, w gm. nowo-dorożańskiej. *A. Jel.*

Dorohobuż, ob. *Drohobuż.*

Dorohobuż, m. pow. gub. smoleńskiej, nad Dnieprem, powyżej Smoleńska, pod 54° 55′ szer. i 50° 57′ dług. geogr., o 86 w. od Smoleńska, o 304 w. od Moskwy, o 797 w. od Petersburga. Najbliższa st. dr. żel. moskiewsko-brzeskiej zowie się Aleksandrowskaja. O mieście D. zachodzi pierwsza wzmianka pod r. 1300. jako o grodzie należącym do ks. Andrzeja Włodzimierzowicza, protoplasty książąt Wiaziemskich. Było to wówczas miasto udzielne okręgu smoleńskiego, które 1404 r. dostało się pod panowanie w. ks. lit. Witolda. Po bitwie nad Wiedroszą wróciło pod panowanie rossyjskie. Po śmierci pierwszego samozwańca i w czasie bezkrólewia D. właściwie nie należał do nikogo wyłącznie i stosownie do okoliczności, zostawał to w ręku Litwy, to we władaniu samozwańców lub stronników Szujskiego. Pierwszego roku po wstąpieniu na tron Michała Teodorowicza, zdobyli go 1613 r. rossyanie. W 1617 r. zajął to miasto Władysław IV i utrzymał się przy niem z mocy traktatu deulińskiego 1618. W r. 1632 znowu odebrali D. rosyanie, ale traktatem polanowskim 1634 r. utrzymał się on jeszcze przy Polsce. Nakoniec traktat andruszowski przyłączył to miasto do Rossyi stanowczo w r. 1667. Od 1708 zostało ono zaliczone do gub. smoleńskiej, po 1719 do smoleńskiej prowincyi gub. ryskiej, od 1776 do namiestnictwa smoleńskiego, a 1802 r. mianowane powiatowem. R. 1812 d. 25 sierp. wojska francuzkie zajęły D.; 7 paźdz. tegoż r. wojska rossyjskie zdobyły szturmem wzgórza dorohobuskie i wypędziły francuzów. R. 1863 D. miał 8467 mk., w tem 20 katol.; obecnie 9010 mk. W D. odbywa się wielki roczny jarmark w czerwcu, na zboże, konie i bydło. Powiat dorohobuski graniczy na płn. i płn.-wschód z powiatami bielskim i wiaziemskim, na wschód z juchnowskim, na płd. z jelnieńskim, na zachód z duchowszczyńskim. Gleba piaszczysto-gliniasta, rozl. 346954 dzies. Najdłuższa przekątnia powiatu 90 w. na długość, 82 w. na szerokość. W pow. tym leżą jeziora: Abramowskie, Czarne, Raśne, Popowo. Pod wsią Bykowa są źródła szczawy siarko-wodornej. Powiat dzieli się na 2 okręgi (stany) administracyjne; a w r. 1863 miał bez miasta powiatowego 66969 mk., w tem 8 katolików. *F. S.*

Dorohobuża, rz., lewy dopływ Jasiołdy, między Radochowczą a kanałem Ogińskiego uchodzi.

Dorohobyl, wś i folw. w pow. nowogródzkim, niedaleko miasteczka Stwołowicz, w obrębie gm. stwołowickiej, w 3 okr. policyj. Folw. od 1870 r. jest własnością urzędnika Zołotnickiego; ma obszaru 640 morg. w glebie dobrej.

Dorohoszcza, wś w pow. ostrogskim, o 3 wior. odległa od m. Ostroga, okolona sosnowym lasem; ludność miejscowa trudni się fabrykacyą powozów, które korzystnie zbywa na jarmarkach w Czarnym Ostrowiu, Jarmolińcach i Bałcie. Ziemia tu krzemionkowata, pól niema, lecz każden włościanin ma ogród.

W Czarnej rz., która przechodzi przez las gęsty, hoduje się kilka rodzin bobrów. Wioska ta należy do klucza krzewińskiego, niegdyś ks. Jabłonowskich, później hrabiny Zubow, a obecnie izraelity Hermana. *Z. Róż.*

Dorohoszów, ob. *Dorożów*.

Dorohów, wś, pow. stanisławowski, leży nad rzeką Siwką, o 4 kil. na płd. od Dniestru oddalona, o 4 kil. na płn. od Wojniłowa, o 18 kil. na zachód od Halicza, o 28 kil. na północ od Stanisławowa, w urodzajnej, choć trochę wilgotnej dolinie Siwki, w łagodnym klimacie, w pięknej, górami, lasami i rzekami urozmaiconej okolicy. Przestrzeń: pos. więk. roli orn. 387, łąk i ogr. 125, pastw. 10, lasu 1019; pos. mniej. roli ornej 779, łąk i ogr. 237, past. 23, lasu 1 morg. austr. Ludność: rz. katol. 116, gr. kat. 589, izrael. 48; razem 753. Należy do rzym. katol par. w Wojniłowie; gr. kat. par. w Kołodziejowie. W tej wsi jest szkoła niezreorganizowana o 1 nauczycielu. Właściciel więk. pos. Jan Zabielski. *B. R.*

Dorohowica, folw. z awulsem Rżawica i zaśc. Zosin, nad rzeczką Wynią, dopływem Łoszy, w 3 okr. adm. pow. słuckiego. Odległa od Słucka mil 7, od Kopyla 10 wiorst, od Nieświeża mil 3. Włók 50. W pobliżu dworu, w lesie, uroczysko Zameczek, dobrze zachowane szańce i okopy; żadne miejscowe podanie nie wyjaśnia ich pochodzenia. Własność Michaliny Mańkowskiej. *H. R.*

Dorohówka, ob. *Serwecz*.

Dorohowsk, ob. *Dorohusk*.

Dorohska Buda, dobra w pow. bobrujskim, niegdyś Radziwiłłowskie, dziś ks. Wittgenstejna. W miejscowości poleskiej, mają obszaru 8100 m.; w glebie piaszczystej. *Al. Jel.*

Dorohucz, *Dorohucza*, wś i folw., pow. chełmski, gm. Siedliszcze, par. Biskupice. W 1827 r. było tu 48 dm. i 314 mk. Folw. D. od Lublina w. 34, od Chełma w. 32, od st. poczt. Piaski w. 12, droga bita przechodzi przez terytoryum i rzeka spławna Wieprz. Rozl. wynosi m. 1157, młyn wodny (podług opisu z r. 1870). Wieś Dorohucz osad 58, gruntu m. 751. *Br. Ch., A. Pal.*

Dorohusk, *Dorohowsk*, *Drohiczyn chełmski*, wś i dwór, pow. chełmski, gm. Turka, parafia Dorohusk, o 2 mile od Włodawy, na lewym brzegu Buga, o 21 w. od Chełmu, o 14 w. od Dubienki, o 98 w. od Lublina. Stary pałac z rozległemi podziemiami, wystawiony w zeszłym wieku przez Suchodolskich, jak się zdaje przez Wojciecha chorążego chełmskiego. D. przetrwał w ręku tej rodziny do dzisiejszych czasów. Obecny właściciel Ludwik Okęcki, z Suchodolską żonaty. Jest tu kościół par. i dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. D. miał 90 dm., 644 mk. Znajduje tu się st. dr. żel. Nadwiślańskiej, odl. od Warszawy 249 w., od Kowla 65 w. Par. D. dek. chełmskiego, 700 dusz liczy. Dobra D. składają się z folw. D., attynencyj wieczysto-czynszowych Teosin, Zaliszcze, Długie pole, Leśniczówka, Kąty, Piasek, Istrów, Konotopy, Puszki i Pogranicze, tudzież wsi: D., Skordjów, Mieszkowice, Barbarowina, Ostrów, Michałowin, Turki, Berdyszcze. Rozl. folw. wynosi m. 3061 a mianowicie; grunta orne i ogrody m. 470, łąk m. 400, pastw. m. 200, wody m. 8, lasu m. 1800, nieużytki i place m. 183. Bud. mur. 9, drewn. 28. W attynencyach wieczysto-czynszowych m. 2769, młyn, staw. Rzeka Bug stanowi granicę płn. Wieś D. osad 65, gruntu m. 1106; wś Skordjów-Ostrów osad 12, gruntu m. 69, wś Mieszkowice osad 10, gruntu m. 208; wś Barbarowina osad 22, gruntu m. 355; wś Ostrów osad 41, gruntu m. 582; wś Michałowin osad 31, gruntu m. 639; wś Turki osad 57, gruntu m. 1273; wś Berdyszcze osad 11, gruntu m. 181. *Br. Ch.* i *K. Kr.*

Doronok, ob. *Derenek*.

Doroschoutz, ob. *Doroszowce*.

Dorosinie, wś, pow. włodzimierski. Jest tu kaplica kat. parafii Kisielin.

Dorosiówka, ob. *Dorofiówka*.

Dorostaje wielkie i małe, wś, pow. dubieński, między Młynowem a Ostrożcem, gdzie Jan Sapieha, w połowie XVII w., założył klasztor karmelitów.

Doroszewicze wś w pow. mozyrskim, przy trakcie wojennym z Mozyrza do Pińska. Była tu kaplica kat. parafii Petryków. Błota osuszone. Są tu prowadzone obserwacye meteorologiczne.

Doroszkiewicze, dobra ziemskie, pow. bobrujski, w 3 okr. administracyjnym, o 13 mil od Bobrujska, o 27 od Mińska. Gruntów ornych 387 dzies., łąk 163; lasu 2296, nieużytków i wód 663; w ogóle 3509 dzies. Gospodarstwo 3-polowe, grunta piaszczyste. Ludność prawosł. ma swoją parafią we wsi Osowiec o 2 mile Po Radziwiłłach D. są własnością ks. Piotra Wittgensteina. *H. R.*

Doroszkowicze, dawniej *Dorozińce*, folw. pryw. i karczma, nad rz. Zachodnią Dźwiną, pow. dziśnieński, o 1 w. od m. Dzisny, par. Dzisna, w 3 okr. adm., przy b. dr. z m. Dzisny do granicy nowo-aleksandrowskiego pow., 1 dm., 8 mk. wyz. rz. katol. (1866). Dziedzictwo Szypiłów, z których Fiedor Szypiłło z żoną Stanisławą zastawili byli D. Danile Szczęsnowiczowi burmistrzowi dziśnieńskiemu. Potem D. dostały się w zastaw Justynianowi Szczyttowi, podkomorzemu połockiemu, w summie kóp 108. Roku 1711 Konstanty Szczytt, czyniąc dział między synami, D. zapisał Janowi. Około 1780 r. Doroszkiewicze były własnością Michała Kostrowickiego, podwojewodziego połockiego, od którego przechodzi do syna

jego Adama chorążego dziśnieńskiego; przez jego sukcesorów 1864 r. przedana została Sergiuszowi Karpowowi, marszałkowi; tu znajdowała się kaplica grobowa fundacyi Kostrowickich, przez nowego nabywcę zniesiona. Okrąg wiejski D. w gm. Mikołajów zawiera w swym obrębie wsie: Frołowo i Brzozowo.

Doroszów, ob. *Dorożów*.

Doroszowce, *Doroschoutz*, wś, pow. kocmański na Bukowinie, o 4 kil. od st. poczt. Okna, ma cerkiew paraf. grecką nieunicką.

Doroszówka, wś nad rz. Murachwą, pow. jampolski, par. Jampol. R. 1868 miała 110 dm. Obecnie ma 463 mk., 770 dzies. ziemi; cerkiew parafialna ś. Paraskwi, do której należy 34 dzies. ziemi cerkiewnej i 757 parafian. Par. *Jaruga*.

Doroszynka, ob. *Susza*.

Dorota, góra, przy wsi Grodziec, w pow. będzińskim, gm. Gzichów, wznosi się 1230 stóp nad poziom morza.

Dorota, niem *Dorotheendorf*, wś, pow. bytomski, par. Stare Zabrze, o 12 kil. od Bytomia, ma 22 dm., 100 m. gruntu. *F. S.*

Dorotajcie, wś, pow. rossieński, par. Szydłów, niedaleko rz. Dubissy.

Dorotheenhof (niem.), ob. *Dorocin* i *Dorotowo*.

Dorotheenhof (niem.), folw., pow. złotowski, st. p. Sypniewo.

Dorotheenhof (niem.), folw., należy do dóbr Bielszowice, pow. bytomski. *F. S.*

Dorotheenthal (niem.), ob. *Krze* i *Zaskwierki*.

Dorotka, wś i folw. nad Wisłą, pow. iłżecki, gm. Ciszyca górna, par. Tarłów. W 1827 r. było tu 20 dm., 141 mk.; obecnie liczy 25 dm., 142 mk.; odl. od Iłży 35 w. Folw. D. lub Wola Sulejowska z wsią D. i Leśne chałupy, podług opisu z r. 1866 rozl. wynosi m. 1002, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 332, łąk m. 42, pastw. m. 37, lasu m. 136, wody m. 125, zarośli, nieużytków i placów m. 255. Wieś Dorotka osad 23, gruntu m. 321; wś Leśne Chałupy osad 17, gruntu m. 108.

Dorotów, wś, pow. piotrkowski, gm. Łęczno, par. Sulejów.

Dorotów, folw., pow. wiłkomierski, par. Iszoty, o 17 w. od st. dr. żel. Żejmy, grunta urodzajne, własność Roubów, dawniej Hoppenów.

Dorotowo, niem. *Dorotheenhof*, folw., ob. *Karolewo* (Carlshof), pow. krotoszyński.

Dorotowo, niem. *Dorothowo*, *Doretten*, wś w pow. olsztyńskim, st. poczt. Olsztynek.

Dorotpol 1.) folw., pow. wiłkomierski, par. żmujdecka, do dóbr Żmujdek należy, własność Karola Bystrama. 2.) **D.**, wś, nad rz. Małtą, pow. rzeżycki, własność Szadurskich dziś Pruszyńskiej, 5015 dzies. ziemi, por. *Pusza*.

Dorotyszcze, wś, pow. kowelski, gm. Niesuchojże, majątek Wierzbickich, którzy tu mają 518 dzies. ziemi. Włościanie dusz 475, mają 72 dm. i 1331 dzies. gruntu. Gleba popielatka na pokładzie piasku. Narzecze rusińskie. *A. Br.*

Dorozińce, ob. *Doroszkowicze*.

Doroż..., ob. *Dorosz....*

Dorożów 1.) *wyżny*, *średni* i *dolny*, wieś, pow. samborski, leży nad rzeką Bystrzycą, o 6.2 kil. na płd. od Łąki i 7 kil. na wschód od Dublan; przez pola tej wsi przechodzi kolej żel. Naddniestrzańska z Dublan do Dobrowlan, od których D. jest o 3 kil. na płn. oddalony. Ludność: rzym. kat. 6, gr. kat. w Dorożowie dolnym 802, średnim 914, wyżnym 411, izr. 254, razem 2387. Przestrzeń pos. większej roli or. 21, łąk i ogr. 224, pastw. 1; pos. mn. roli or. 2301, łąk i ogr. 1416, pastw. 613 m. austr. Należy do rzym. kat. par. w Dublanach, gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu mokrzeńskiego; par. ta ma 3 cerkwie, główną w Dorożowie niżnym i dwie filialne w średnim i wyżnym. W Dorożowie niżnym niedaleko wsi na pagórku Dębina zwanym istniał niegdyś drewniany monaster oo. bazylianów, którego szczątki jeszcze dotychczas istnieją; w 1877 roku postawiono na tem miejscu kaplicę Wniebowstąpienia Chrystusa Pana. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właśc. więk. pos. Leonard Rychlicki. 2.) **D.**, czyli *Dorohoszów*, *wielki* i *mały*, wieś, pow. żółkiewski, oddalona o 4 kil. na płd. od miasteczka Kulikowa, a o 18 kil. na płd. wschód od Żółkwi. Dorożów wielki leży przy gościńcu rządowym, prowadzącym ze Lwowa do Żółkwi; D. mały o 1 kil. na wschód od wielkiego. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 32, łąk i ogr. 8; pos. mn.: roli or. 926, łąk i ogr. 464, pastw. 76. Ludność: rzym. kat. 27, gr. kat. 811, izrael. 21, razem 859. Należy do rzym. kat. par. w Kulikowie, gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu kulikowskiego. Obiedwie te miejscowości, stanowiące jednę gminę katastralną lecz osobne gminy administracyjne, mają każda dla siebie zosobna szkołę filialną o 1 nauczycielu. W Dorożowie wielkim jest cerkiew murowana, około 1870 roku wystawiona w bizantyńskim stylu. Właściciel więk. pos. Antonina Kobylińska jako właścicielka dóbr Kulików. *B. R.*

Dorożynka, *Dorożyńce*, wś, nad rz. Tekuczą, pow. bałcki, gm. Józefpol, par. Hołowaniewskie. R. 1868 miała 80 dm. Ma 398 dusz męz., 1942 dzies. ziemi włośc., gorzelnię. Cerkiew par. ś. Mikołaja ma 1629 parafian i 58 dzies. ziemi cerkiewnej. D. należała do Potockich, dziś do Żółkiewskich. *X. M. O.*

Dorpat (po niemiecku *Dorpat* lub *Doerpt*, po estońsku *Tartolin*, po łotewsku *Tehrpat*, w sta-

rych rossyjskich kronikach *Jurjew*, w niem. *Darpt* lub *Derpt*, w łacińskich *Tarbatum*, w polskich *Derpt*), miasto powiatowe a przedewszystkiem uniwersyteckie, w gub. inflanckiej czyli ryskiej, w jej części przez Estów zamieszkałej, nad spławną rzeką Embach (Omowża), przez którą tu rzucono most wspaniały z ciosowego granitu z dumnym nadpisem: „Siste flumen, Catharina II jubet!,“ stanowi, za wyłączeniem Rygi, gród najokazalszy w obrębie całych Inflant, leży pod 58°23′ półn. szerokości i 44°3′ wschodniej długości, w oddaleniu mil 39 od Rygi, a 15 mil od stacyi Taps drogi żel. baltyckiej, w położeniu wzgórkowatem i nadzwyczaj malowniczem, wytworzonem przez dolinę strumienia Embachu, a której schyłek prawy od lewego o metrów 30—45 jest wyższym, co mianowicie w miejscu zajętem przez sam Dorpat silnie się uwydatnia. Ręka ludzka okopami bardziej go jeszcze udoskonaliła. Wytworzone tym sposobem dosyć znaczne wzgórze (obecnie tak zwany „domberg“) tudzież brzegi tej najpiękniejszej części Embachu, przez wszystkich miejscowych uczonych za ziemię klasyczną Estów są uważane. „Tu miało niegdyś istnieć urocze siedlisko pierwszych ziemi mieszkańców, tu bożek poezyi wzruszające swe hymny wyśpiewywał, tu się gotowały (wurden gekocht) rozmaite języki ludzkie, tu w pobliskim strumieniu leży błyskający i śpiewający miecz Kalewida“ (Fühlmann). Był więc dzisiejszy „domberg,“ obecnie własność dorpackiego uniwersytetu, zanim go muzy swoim poświęciły usługom, ni mniej ni więcej jak parnasem bogów północnych, a legenda wieszczów estońskich otoczyła go kwiecistym wieńcem poezyi, który o całych lat tysiąc jest starszym od owych cudnie tam rozrośniętych gajów i cienistych alei, przez gałęzie których oko młodego dorpackiego studenta spogląda dziś z zachwytem na leżący u stóp jego północny Heidelberg. Lecz już na początku XI stulecia ulotnił się ów urojony świat bogów, ulegając sile rzeczywistości. Około r. 1030 przybywa bowiem z swoim orszakiem nad brzegi Embachu kniaź ruski Juryj (inni go zwą Jarosławem I), wznosi tu gród warowny i nadaje mu imię „Jurjew-Liwonskij.“ Estowie, którym on pewne nakłada daniny, byli już oczywiście coś zasłyszeli o plemionach tatarskich, zbliżających się od wschodu ku zachodowi, gdyż ów przez wschodnich przybyszów nowozałożony gród nazwali oni „Tarto-Lin,“ co znaczy „gród tatarski,“ i zanim jeszcze zabrzmiały poetyczne skargi lirników litewskich na obcych zaborców, już sobie utworzyli estońscy „mammesi“ ową żałosną zwrotkę: „Szkoda, że miłe słoneczko i do nas od strony wschodu przychodzi.“ Dwieście lat rezydują nad Embachem ruscy władcy, ale innych powinności od miejscowych Estów nie wymagają jak opłacanie daniny, przy wybieraniu której ich orszak estońskich autochtonów od czasu do czasu nielitościwie plądruje. O ustanowieniu jakichbądź rządów, o ogłoszeniu chrześciaństwa niema nawet i mowy. Około r. 1223 Wiaczko, wasal ruski, co czas jakiś nad brzegami Dźwiny był władał małą warownią Kokenhuzką, z której atoli za wyrządzane w okolicy mordy i pożogi ostatecznie został wyganym, zagrabia ów tak zwany gród tatarski, obwarowuje go mocniej, ściąga doń awanturników, rabusiów i zbiegów najrozmaitszych, a za ich pomocą poczyna robić najazdy po kraju okolicznym, przyczem popełnia ciągle mordy i pożogi, a okryty łupem bogatym chroni się zawsze bezkarnie do silniej teraz obwarowanej Tartoliny. Nienawiść, jaką on pałał ku ludziom, zwracała się w szczególności do owych obcych w pancerze zbrojnych „mężów żelaznych,“ którzy już od lat kilkudziesięciu byli się usadowili u dolnego biegu Dźwiny, ztamtąd zaś coraz bardziej posuwali się na północ, a przez plemiona estońskie „Saxami“ byli nazwani; wyrażenie jakiem zresztą Estowie i dotąd oznaczają niemca w ogóle a w szczególności pana. Wiaczko zaś, jeszcze z czasu swego przebywania nad Dźwiną, pałał wielką nienawiścią ku niemcom, przeciw którym, pod pozorem przyjaźni, nieustanne knował zdrady, za co też oni gród Kokenhauski z ziemią byli zrównali, a jego do ucieczki ku stronie Moskwy zmusili. Bezkarnie i teraz nie dozwolili rycerze niemieccy Wiaczkowi najeżdżać swych granic. Wystąpili oni przeciw niemu od strony południa z wielką potęgą, uzbrojeni w dziryty tudzież najrozmaitsze narzędzia oblężnicze. Jan de Apeldern, brat ówczesnego biskupa ryskiego, był ich dowódzcą. On to, wraz z dzielnym sługą swoim Piotrem Ogusem, był pierwszym, który, po kilkotygodniowem oblężeniu, stanął zwycięzko na wałach Jurjewa i rzucił weń pożogę. Za dzielnym wodzem ruszyły i tłumy oblegających. Wiaczko i jego towarzysze padają pod mieczem katowskim — tak zwany „gród tatarski“ obrócony w perzynę. Jednego tylko z mieszkańców zostawiono przy życiu, i posadziwszy go na konia, odesłano do Nowgorodu, aby tam mógł głosić o tem co zaszło z Wiaczką. Wprawdzie powstają teraz okoliczni Estowie i niezliczone tłumy plemion ruskich przybiegają im na pomoc od strony Pskowa i Nowgorodu; ale te tłuszcze niesforne zajmują się głównie plądrowaniem resztek zniszczonego już Jurjewa, gdy tymczasem rycerze niemieccy odbijają nieprzyjaciół i stałe w tym kraju ustanawiają rządy. Herman biskup lealski przesiedla się tutaj, głosząc tu po raz pierwszy naukę Chrystusa; z rumowisk

dawnego „grodu tatarskiego“ powstaje miasto nowe, zwane Derptem (po łacinie Tarbatum) i staje się ogniwem środkowem przezwanego od niego biskupstwa derpskiego, gdy tymczasem tenże świątobliwy biskup pod wezwaniem św. Dyonizego wznosi na Olimpie estońskim najpiękniejszy tum gotycki, jaki kiedykolwiek posiadały kraje nadbałtyckie. Dach tej wspaniałej świątyni podtrzymywanym był przez dwadzieścia 70-cio stopowych kolumn gotyckich, a front jej zdobiły 2 niebotyczne wieże, z których każda liczyła 220 stóp wysokości. Stanowisko tak miasta jako i biskupstwa wzrasta z roku na rok. W r. 1245 wszystkie ziemie o mil kilka w około Dorpatu już najzupełniej do biskupa należą, a wkrótce wchodzą posiadłości jego aż w granicę ziem ruskich. Następuje epoka największej świetności miasta. Za potrójnym murem, którym teraz miasto opasane, rozkwita nowe zupełnie życie; handel i przemysł podnoszą się, mieszczaństwo wzrasta w siłę a wkrótce tak dalece potężnieje, że się stara wyemancypować z pod władzy świeckiej biskupa i kapituły. Na brzegach Embachu wytwarza się miejsce składowe wielkiego znaczenia, tak na towary sprowadzane ze wschodu dla Europy zachodniej, jako też i na produkta przemysłu niemieckiego lub flamandzkiego a przeznaczane na okolice ruskie. Towary przychodzące ze Wschodu znaczne tu cła opłacać muszą, a cała baczność mieszczan dorpackich na to zwrócona, aby liczne towarowe transporta nowej sobie nie wynalazły drogi. To też czynny biskup Fryderyk najsrożej poleca wójtowi nowozałożonego na granicy ruskiej zamku Neuhauzeńskiego, aby pod żadnym pozorem nie przepuszczał karawan moskiewskich tamtędy przez Kokenhuzę do Rygi dążących. Ale i w państwie związkowem inflanckiem miasto Dorpat niepoślednie zajmuje teraz miejsce, gdyż w związku z Rygą i Rewlem czwartą tworzy kuryą, a posłów swoich na sejmy cesarstwa niemieckiego ma prawo wysyłać. Na jednym z tych sejmów (w r. 1397) mistrz inflancki Konrad Jungingen autonomią Dorpatu uroczyście stwierdza. Przywileje mocarzy tak krajowych jak zagranicznych bronią wzrastającego coraz bandlu Dorpatczan, a rada miejska otrzymuje nietylko prawo ogłaszania bez apelacyi wyroków śmierci i bicia monety pod stemplem miastowym ale nawet i tak zwaną „juridictio in nobiles,“ której niejednokrotnie z wielką surowością używa. Jedną z głównych przyczyn ówczesnej potęgi Dorpatu było niewątpliwie to, że należał do miast hanzeatyckich i posiadał warsztaty do budowy statków pośredniczących w handlu z Nowgorodem przez jezioro Pejpus, z którem go łączy Embach. O wspaniałości miasta sądzić można z odkopywania fundamentów gmachów starożytnych, świadczących o ich obszerności. Pomiędzy niemi samych kościołów naliczono dotąd aż 11. Są to oprócz katedry kościoły: N. P. Maryi, św. Jana, św. Mikołaja, św. Jakóba, św. Marcina (a przy nim klasztor obszerny), św. Katarzyny (również z klasztorem), kościół zamkowy (na miejscu dzisiejszego obserwatoryum astronomicznego), nakoniec kościoły św. Jerzego, św. Antoniego i św. Anny. Ludność ówczesnego Dorpatu znaczną być musiała, gdyż za rządów biskupich w czasie morowego powietrza zginęło 15,600 ludzi, nie zrządziwszy wielkiego uszczerbku w ludności, jak utrzymuje kronikarz. Do końca XV stulecia nie widział D. wrogów zewnętrznych przed bramami swemi, ale za to nie zbywało mu na nieprzyjaciołach wewnętrznych. Raz wszczyna się spór o to (między zakonem rycerskim i kapitułą) kto ma prawo być wybranym na biskupa (1378); innym razem biskup przyzywa Litwinów i Rusinów na pomoc przeciw mistrzowi zakonu inflanckiego, który go do opłacania pewnej daniny chce zmusić (1396). W latach 1454 i 1477 biskup dorpacki, z woli papieża, pośredniczy w układach pomiędzy arcybiskupem ryskim i prowincyonalnym mistrzem krzyżackim; wszakże wyznać należy, że w częstych zatargach pomiędzy temi najwyższemi władzami Dorpat zwykle trzymał stronę arcybiskupów, za co znowu od zakonu krzyżackiego niejednokrotnie cierpiał prześladowanie. Gdy z upływem wieku XV wewnętrzne niepokoje nieco ucichły, nowe wielkie niebezpieczeństwo zagroziło Dorpatowi. Car Iwan III Wasylewicz, skruszywszy jarzmo mongolskie i złamawszy na zawsze potęgę rzplitej nowgorodzkiej, wtargnął z wojskiem do Inflant i wojnę rozpoczął, pustosząc biskupstwo dorpackie. Dymiące gruzy krwawą jego oznaczały drogę. Mistrz inflancki Walter Plettenberg, pomimo słabych sił jakiemi rozporządzał, tak stanowcze nad nieprzyjacielem odniósł zwycięztwo w r. 1502, że niebezpieczeństwo przesiedlenia krajowców w głąb krajów cara zupełnie usunięte zostało a samodzielność związkowego państwa inflanckiego, do którego i Dorpat należał, nadal zapewniona. Na lat kilka zawarto przymierze, które później kilkakrotnie odnawiano. Dorpat zatem przez pół następnego wieku cieszyć się mógł stałym pokojem zewnętrznym a przemysł i handel nanowo poczęły zakwitać. Wszelako do wewnętrznych niepokojów przyłączył się w tym czasie i ruch reformacyi religijnej. Pierwsze ziarna nauki Lutra w r. 1524 przyniósł do Dorpatu prosty kusznierz Melchior Hofman, rodem ze Szwabii. Już w jesieni tego roku odwracał ten improwizowany predykant lud

dorpacki od katolicyzmu. Wyznać atoli należy, że jak w Rydze tak i w Dorpacie nic nie znamionuje prawdziwej reformy religijnej. Wszystko w tym ruchu zimne, obrachowane. Bóg jest pozorem, interesa ziemskie przyczyną. Duchowieństwo, rycerze, szlachta i mieszczanie zajęci są wyłącznie tylko zaspokajaniem spraw doczesnych. Pomimo zaprowadzenia reformacyi luterskiej w Dorpacie, biskup przy władzy świeckiej pozostaje z warunkiem zachowania tolerancyi religijnej; pierwszy zaś i najgorliwszy predykant luteranizmu, ów sławny kusznierz Melchior Hofman, zostaje równie gorliwym anabaptystą, wyklina uroczyście radę miejską za to, że go na probostwie farnem nie stwierdza a następnie, w sam dzień Bożego Ciała w r. 1526, za pomocą swojej hałastry otwiera drzwi do kościoła N. P. Maryi, bluźni z kazalnicy przeciw nauce katolickiej, po czem. na czele rozbestwionej tłuszczy, napada na klasztory i resztę bogatych kościołów znieważa i rabuje, a wkrótce rzuca się i na domy bogatszych mieszkańców miasta. Gdy z kolei przypuszcza szturm do zamku dorpackiego, zostaje szczęśliwie odpartym. Następuje reakcya. Hofman raz na zawsze z miasta wypędzony a kościoły wyznawcom luteranizmu oddane. W jednej tylko katedrze dozwolono odprawiać nabożeństwo katolickie, ale mieszkańcom Dorpatu pod surowemi karami nie dozwolono na nie uczęszczać, którego to zakazu w ciągu lat 30-tu ściśle się trzymano (Arndt). Tymczasem w r. 1533 upłynął termin pokoju 50-letniego i car Iwan IV groźny gotować się zaczął do wojny z Inflantami za niepłacenie daniny, której się teraz gwałtownie domagał. Zakon inflancki wyprawił do niego posłów, ale ci tylko na czas krótki zdołali zaspokoić cara obietnicą daniny, gdyż w r. 1550 wkracza on do Inflant z silnem wojskiem, na 3 części podzielonem. Ziemie biskupstwa derpskiego perwsze zniszczeniu uległy. Upadł zamek Neuhauzeński przez mężnego Uexkülla z garstką wojowników w ciągu 6 tygodni walecznie broniony. Po kilkutygodniowem oblężeniu Dorpatu kapitulacya zawartą została; miasto poddało się z warunkiem ocalenia życia mieszkańców. Napół zlutrzony biskup Herman, wywieziony do Moskwy, tam życie w ubóstwie zakończył; na nim się kończy niezależność tego biskupstwa w r. 1559, miasto zaś Dorpat w przeciągu lat 24 pozostaje w posiadłości Groźnego cara. Tymczasem upadł i związek hanzeatycki, skutkiem czego Dorpat, jako główne miejsce składowe towarów przywozowych i wywozowych, traci zupełnie swój handel. Oprócz tego gorsza jeszcze klęska spada na jego nieszczęśliwych mieszkańców. Iwan Groźny rozgniewany na mieszczan miasta Parnawy za to, że niby mieli zamiar poddać się Polakom, wylewać poczyna swą zemstę na wszystkich niemców bez wyjątku. To też i mieszkańcy Dorpatu w r. 1571 uprowadzeni zostają do niewoli w głąb najbardziej oddalonych posiadłości cara. Wielka część szlachty dorpackiej kończy życie w więzieniach, a miasto pozostaje niemal bez ludności. Takiem je zastał w 11 lat później król Stefan Batory, gdy (w roku 1582), skutkiem pokoju Zapolskiego Dorpat został własnością rzplitej polskiej. Król poleca kancl. Janowi Zamojskiemu ustalenie porządku w tem mieście i jego okolicach, nadaje mu po-Tyzenhauzowskie dobra Ueltzen w pow. dorp. leżące, tudzież starostwo dorpackie. Z tego mianowicie czasu datują w okolicy Dorpatu często napotkać się dające portrety Jana Zamojskiego, którego imię u mieszkańców tamtejszych dotąd w wielkiem jest poszanowaniu. W tym czasie też i jezuici założyli tu swoje kolegium a wspaniały tum gotycki zabrzmiał potężnym głosem każącego tam Piotra Skargi. Kiedy pomiędzy Karolem IX a Zygmuntem III wszczęła się wojna o sukcesyą szwedzką, Szwedzi (r. 1600) szturmem zdobyli Dorpat. Lecz już 13 kwietnia 1602 odebrali go napowrót Polacy po długiem oblężeniu, ktòrem dowodził dzielny Jan Karol Chodkiewicz. Jak dalece zniszczone zostało miasto temi częstemi szturmami dowodzi najlepiej lustracya kościołów w roku 1613 w Inflantach odbyta. Z jedenastu wspaniałych świątyń dorpackich zastał tam wizytator ówczesny Tecnon tylko dwa w mieście a jeden na przedmieściu. Wszystkie inne zupełnemu zniszczeniu były uległy. W r. 1625, gdy większa część mieszkańców przez zarazę zniszczoną została, zdobył to miasto bez żadnego wysiłku król Gustaw Adolf, a następnie stałe w nim ustanowił rządy, zaprowadził sądy nietylko cywilne ale i duchowne. Wspominany częstokroć tum gotycki, którego część już w r. 1598 była spłonęła, przy powtórnym pożarze (w r. 1624) ostatecznemu uległ zniszczeniu. Wszakże pozostałych jeszcze parę innych kościołów odnowił Gustaw Adolf, poświęcając one wyłącznie wyznaniu protestanckiemu, którego jak wiadomo był bohaterem. O. O. Jezuitów wypędza on nietylko z Dorpatu ale i z zamku Ringen, w murach którego Jezuici dorpaccy urządzili byli gałąź swego kolegium, które tam do r. 1626 przetrwało, później zaś stało sie pastwą ognia szwedzkiego. W r. 1630 tenże król zakłada w Dorpacie gimnazyum, które następnie (w r. 1632) na stopę uniwersytetu podnosi i nadaje mu nazwę „universitas Gustaviana.“ Stanowisko i zasługi tej „Gustawowej wszechnicy“ ogólnie zbyt przeceniano, zanim one do właściwej miary sprowadzone nie zostały cenną pracą prof. Karola

Schirrena, traktującą obszernie o jej przeszłości. Jako główne fazy jej istnienia oznacza Schirren lata 1632—1656, 1689—1699 i 1699—1710. Za wzór do urządzenia tej czystoszwedzkiej akademii służył jedynie uniwersytet upsalski, którego wszystkie przywileje tutaj zastosowano. Głównym celem tej szkoły wyższej było wykorzenienie resztek katolicyzmu a zaszczepienie elementu protestanckoszwedzkiego w krajach przez Gustawa Adolfa podbitych. Z 200 w owym czasie napisanych przez uczniów dysertacyj wykazuje Schirren wyraźnie, iż tylko Szwedzi i Finlandczycy chętnie tu pobierali nauki, a regestr matrykuły akademickiej dowodzi, iż zaledwie 15% przypada na uczniów inflanckich „Livones“ a 1% na Kurlandczyków „Curones;“ wszyscy bowiem inni uczniowie oznaczeni tam są jako „Sueci“ lub „Finnones.“ Że przez cały czas istnienia tego uniwersytetu tylko dwóch tam się kształciło Kurlandczyków wydaje się już dla tego prawdopodobnem, iż Kurlandya, będąca zawsze w zależności od Rzplitej polskiej, której szczerze sprzyjała, niechętnie synów swoich do nieprzejednanych nieprzyjaciół Polski na naukę posyłać musiała. A jak nieznaczącą była biblioteka uniwersytetu Gustawowego widzimy już z tego, że w czasie oblężenia Dorpatu przez wojska cara zdołano ją szczęśliwie schronić wewnątrz jednego tylko z licznych ołtarzy w kościele Panny Maryi. Działo się to w r. 1656, w czasie kiedy profesorowie i uczniowie tej szkoły głównej, uciekając przed wojskami cara, do Rewla się byli schronili, gdzie jeszcze w ciągu kilku lat następnych kursa akademickie nie ustawały, aż nakoniec i ta działalność ustać musiała. W r. 1689 otworzono na nowo uniwersytet w Dorpacie. Pozostał on czem był dawniej — ogniskiem elementu szwedzkiego, wpływu zaś na oświatę kraju nie wywierał niemal żadnego. Z powodu zbliżenia się wojsk nieprzyjacielskich w r. 1699 przeniesiono go do Parnawy, gdzie po ostatecznem zdobyciu Inflant szwedzkich przez Piotra Wielkiego, zamknięty został w r. 1710. Dorpat w tej porze ciężkie przechodził koleje. Mężnie broniony przez szwedzkiego pułkownika Skytta, zdobytym został w r. 1701 przez wojska rossyjskie. W kilka lat potem komendant Naryszkin bezpodstawnie obwinił ludność dorpacką o zdradę, skutkiem czego mieszkańcy miasta bez różnicy stanu, wieku i płci w r. 1708 w r. śród trzaskających mrozów lutowych zesłani zostali na wygnanie do Wołogdy. Wielu z nich śmierć podwójnie bolesna już w drodze zaskoczyła; tym zaś co na wygnaniu nie poumierali pozwolił Piotr I w r. 1714 wrócić do zwalisk zniszczonego zupełnie Dorpatu. Niemałego znaczenia dla miasta był rok 1722, w którym mu dobra miejskie patrymonialne dekretem senatu petersburskiego zwrócone zostały. Jak dalece ubogą była ówczesna rada miejska dorpacka wnosić możemy już z tego, że na opłacenie kosztów, jakie wysłuchanie owego upragnionego dekretu za sobą pociągało, zaciągnąć ona musiała sturublową procentową pożyczkę u landrata Loewenwolde. Jakkolwiek tylko stopniowo zdołali Dorpatczanie wybrnąć ze stanu najzupełniejszej nędzy i ubóstwa, wszelako już w r. 1723 widzimy miejscowego burmistrza, wydającego rozkaz, aby mieszkańcy tak nielicznych w tym czasie domów dachy słomiane zamienili trwalszemi. W roku następnym 17 mieszczan przesiedla się do Dorpatu. W r. 1725 liczono tam 6 rodzin miejskich, 2 pastorów, 35 mieszczan wielkiej i 57 małej giełdy, co już wielkim było postępem w stosunku do roku 1721, a w każdym razie służy za dowód prawdziwej żywotności mieszczaństwa niemieckiego, dźwigającego się bezustannie z gruzów i popiołów. Od r. 1755 do 1776 miasto znowu kilkakrotnie niszczonem było przez pożary. W latach 1763—1767 prowadzono fortyfikacye naokoło Dorpatu podług planu generała Villebois, który z barbarzyńską bezwzględnością kazał zbić obiedwie wieże, ruinę tumu gotyckiego w owym czasie jeszcze zdobiące. Fortyfikacye zaś jego z powodu rozmaitych niedogodności zupełnie zaniechane zostały. Istnieją dotąd jeszcze ślady dawnych bastyonów na górze „domberg,“ stanowiącej obecnie najpiękniejsze miejsce dla przechadzki. W r. 1764 zwiedziła Dorpat cesarzowa Katarzyna II, przy której to sposobności znaczne zapomogi pieniężne zubożałym mieszkańcom wydać rozkazano. Mimo to wszystko miał Dorpat w r. 1774 zaledwie 3300 mieszkańców a domów 570, z której to liczby tylko 178 prawdziwemi były domami; reszta zaś, wedle świadectwa samego burmistrza, którym był wówczas znany inflancki historyk Gadebusch, przedstawiała smutny widok najnędzniejszych chatek. Znakomity berliński uczony Jan Bernouilli (o którego podróżach po kraju naszym tak cenne zawiera wiadomości książka Ksawerego Liskego pod tytułem „Cudzoziemcy w Polsce“), zwiedzając Dorpat w r. 1778 zastał go jeszcze „mało do miasta podobnym.“ To też rzeczywiste odbudowanie Dorpatu odnieść musimy do początku niniejszego stulecia, w którym to czasie Cesarz Aleksander I założył tam uniwersytet teraźniejszy. Jeśli to miasto obecnie do najokazalszych w kraju nadbaltyckim należy i liczy przeszło 30000 mieszkańców, zawdzięcza to przeważnie uniwersytetowi. Gdyby ten ostatni nie był podał ręki tylokrotnie ogniem i mieczem niszczonemu grodowi, widzielibyśmy nad Embachem lichą mieścinę, więcej do osady niż

do miasta podobną. Historya Dorpatu jest zresztą historyą wszystkich nieportowych miast tutejszych prowincyj. Większa ich liczba kwitła i rozwijała się prawdziwie za czasów zakonu krzyżackiego, upadała zaś i do istotnej przychodziła nędzy po licznych wojnach polsko-rosyjsko-szwedzkich, a odtąd nader rzadko ze swej nicości zdołała się wydźwignąć. Największą ozdobę Dorpatu stanowi dotąd owo wyżej opisane wzgórze, od wieków za Olimp dawnych Estów uważane, noszące obecnie nazwę „dombergu.“ Mieściła się na nim niegdyś cytadela tutejsza, okrążająca zamek, pałac biskupi i katedrę gotycką (Domkirche), której wspaniałe ruiny dotąd podziwienie wzbudzają. Dzisiaj cały „domberg“ stanowi własność uniwersytetu dorp., któremu w r. 1802 przez Aleksandra I wieczyście darowany został. Wznoszą się na nim: obserwatoryum astronomiczne, biblioteka uniwersytecka, teatr anatomiczny i cały szereg instytutów medycznych. Powierzchnia tego uroczego wzgórza nadzwyczaj jest obszerną. Dla tego też, pomiędzy wzniesionemi tu licznemi gmachami uniwersyteckiemi, we wszystkich kierunkach umiejętną ręką rozciągnięto wspaniały park uniwersytecki, panujący dokoła nad miastem i jego wzgórkowatą okolicą. Wielką tego parku ozdobę stanowi wyżej opisana pomnikowa ruina tumu; gmach ten był tak rozległym, że dzisiaj w samem jego presbiterium ukrytą jest zręcznie biblioteka uniwersytecka, mieszcząca w sobie przeszło 235,000 tomów. W pobliżu „dombergu“ leżą najgłówniejsze gmachy miastowe jako: sam uniwersytet, ratusz wraz z okazałym placem ratuszowym tudzież tak zwana kolumnada, sąsiedztwo Rossyi zdradzająca, bo na wzór rosyjskich “gostinnych dworów“ w obszernym czworoboku liczne magazyny kupieckie mieszcząca. Naprzeciw tej kolumnady, śród pięknie urządzonych spacerów, wznosi się pomnik rossyjskiego feldmarszałka księcia Barclay de Tolly. Na prawo i lewo od placu Barklaya, tam gdzie w dolinie Embachu pomiędzy dalszym wysokim brzegiem i samym strumieniem więcej pozostaje miejsca, rozwija się miasto w licznych szerokich i prostych ulicach, obfitujących w okazałe budowy, tak publiczne jako i prywatne; za „ dombergiem“ zaś wznosi się dworzec kolei żelaznej tudzież pięknie położona część miasta, w parowie leżąca, a ogólnie zwana „Domgraben.“ Za nią na płaskiem wzgórzu aż do dworca kolei dalsze się rozwijają ulice, pomiędzy któremi zdaleka widnieje obszerny kościół estoński o białej wysokiej wieży. I po drugiej stronie Embachu znajduje się jeszcze znaczna część miasta, broniona od wiosennych wylewów nowozałożonemi tamami, które zdobią piękne spacery. W ogóle powierzchowność Dorpatu w ciągu lat ostatnich niemało wygrała przez prawdziwie umiejętne założenie skwerów i spacerów w najrozmaitszych jego częściach, do czego się głównie miał przyczynić wieloletni rektor uniwersytetu a teraźniejszy prezes miasta (Stadthaupt) dr. G. Oettingen. Skutkiem ukazu cesarzowej Katarzyny II z r. 1783 Dorpat został miastem powiatowem namiestnictwa ryskiego. Ukaz Pawła I z 7 (18) maja r. 1798 postanawia założenie tutaj uniwersytetu. Rzeczywisty atoli dokument erekcyjny zaledwie w roku 1802 grudnia 12-go, w dzień 25-cio letniej rocznicy swoich urodzin wydaje młody cesarz Aleksander I i wyposaża tę nowozałożoną wszechnicę odpowiedniemi dochodami. Wtedy też wzniesiono główny gmach uniwersytecki na miejscu niegdyś przez kościół N. P. Maryi zajmowanem. Odtąd niejednokrotnie go rozszerzano i uzupełniano. Ilość profesorów i docentów przechodzi 70. Studentów immatrykulowanych liczono w r. 1880 aż 1105, wolnych zaś słuchaczy 17. Uniwersytet składa 5 fakultetów, a mianowicie: protestancko-teologiczny, historyczno-filologiczny, fizyko-matematyczny, prawny czyli jurydyczny, tudzież medyczny. Do ostatniego zalicza się i wydział farmaceutyczny. Nauki wykładają tu najznakomitsi profesorowie, z których część znaczna powoływaną bywa z niemieckich zagranicznych uniwersytetów, na wzór których jak wiadomo i dorpacki jest urządzonym. Odbywa tu swe studya nietylko młodzież z Inflant, Kurlandyi i Estonii, ale i znaczna ilość Polaków, a ci ostatni stosunkowo najwięcej wyższych stopni naukowych tutaj odbierają, jak o tem z ogłaszanego w Dorpacie od czasu do czasu t. zw: „Album academicum“ dokładnie przekonać się można. W r. 1880 ilość uczniów w fakultecie teologicznym wynosiła 139, w historyczno-filologicznym liczono ich 151, w fizyko-matematycznym 78, w prawnym 212, medycznym było 435 medyków i 90 farmaceutów. Z tej liczby z samego królestwa kongresowego było 40 studentów: z Litwy, z Inflant polskich, Białej Rusi, Wołynia, Podola i Ukrainy 102, z gub. inflanckiej czyli ryskiej 459, z Kurlandyi 207, z Estonii 124, z innych gubernij cesarstwa (przeważnie niemców, ale są także pomiędzy niemi Rossyanie, Ormianie i Żydzi) 153, zagranicznych zaś poddanych 20. Z uniwersytetem połączone: seminaryum teologiczne, instytut medyczno - chirurgiczny z nowowzniesionym lazaretem niezwykle wielkich rozmiarów, klinika położnicza, teatr anatomiczny, wyżej już wymieniona biblioteka uniwersytecka licząca przeszło 235,000 tomów, muzeum sztuk pięknych i starożytności, instytuty zoologiczny i mineralogiczny, gabinety: fizyczny, farmaceutyczny, farmakologiczny, rolniczy, fizyologiczny i patologiczny, laborato-

ryum chemiczne, znakomity ogród botaniczny, tudzież wsławione przez Struvego i Maedlera na całą Europę obserwatoryum astronomiczne. Muzeum starożytności krajowych posiada znakomity zbiór numizmatów i zbrojownię. Te zbiory starożytności pochodzą po wielkiej części z wykopalisk epoki przed-chrześciańskiej. Z uniwersytetem są także połączone: szkoła medyczna tudzież „Towarzystwo przyjaciół nauk przyrodniczych ,, i “ Uczone estońskie Towarzystwo.“ Oprócz tego posiada Dorpat kilka większych zakładów naukowych, jak np. założona tu w r. 1846 szkoła weterynarzy, gimnazyum klasyczne, dwa seminarya nauczycielskie, szkoła żeńska miastowa i kilka szkół żeńskich prywatnych, z których jedna już w roku 1555 była założoną. Istnieją tu i liczne fabryki jako to: piwowarnie, znakomita fabryka kafli, fabryka cygar, sławiona ogólnie pralnia parowa i t. d. Istnieją i 3 drukarnie tudzież dwie bardzo znaczne księgarnie. Ma także w Dorpacie swoje siedlisko ,,Towarzystwo rolnicze dla Inflant północnych“, nierównie większemi wyposażone środkami niż istniejące w Rydze takież Towarzystwo rolnicze dla Inflant południowych. Jak wielką jest działalność obu Towarzystw rolniczych wnosić można już z tego, iż każde z nich wydaje oddzielny kalendarz rolniczy, uwzględniający cokolwiek odmienne stosunki miejscowe Inflant północnych i południowych. Równoległa odległość Dorpatu od Rygi, Pskowa, Parnawy, Narwy i Rewla, tudzież wyborna komunikacya z temi miastami (bądź wodą, bądź koleją żelazną) ułatwiają pośrednictwo w handlu krajowym. Kilka statków parowych ustala komunikacyą przez obszerne jezioro Pejpus, na którem oprócz tego liczą corocznie przeszło 700 mniejszych statków, pośredniczących w handlu zbożowym, lnianym i drzewianym. Obrót coroczny kapitałów w dorpackim banku miastowym przechodzi 10 milionów rs. rocznie. Gmach bankowy stanowi obecnie jednę z głównych ozdób miasta. Przychody tej użytecznej instytucyi obracane bywają przeważnie na podtrzymywanie licznych tu istniejących zakładów dobroczynnych, tudzież znakomitej straży ogniowej, na czele której częstokroć już widziano profesorów uniwersyteckich. Dorpat ma 6 dorocznych jarmarków. Z tych najznakomitszym jest styczniowy, na nim się bowiem paręset tysięcy rubli zwykło obracać. Liczba przeważnie z niemców złożonej ludności wynosiła w r. 1880 przeszło 30,000 dusz płci obojga. Rossyan spotykamy tu głównie pomiędzy pomniejszem kupiectwem. W r. 1867 liczono ich ogółem 1866. W tymże roku liczono w Dorpacie 240 żydów, 174 łotyszów i 9720 estów. Estowie składają przeważnie klasę służących. Dorpat posiada 3 obszerne kościoły pro testanckie, 1 cerkiew prawosławno-rossyjską, 1 cerkiew prawosławno-czuchońską i 1 kościół rzymsko-katolicki ś. Jana Ewangelisty z r. 1863. Ten ostatni wchodzi w skład obszernego dekanatu petersburskiego i należy do arhidyecezyi mohilewskiej. Obsługujący go kapłan jest jednocześnie kapelanem uniwersyteckim i docentem religii rzymsko-katolickiej przy uniwersytecie. Liczba parafian rzymsko - katolickiego wyznania w roku 1880 wynosiła 517 płci obojga. Powiat dorpacki ma 10043 w. kw. rozległości i dzieli się na 2 okręgi: dorpacki 6277 w. kw. i werroski 3766 w. kw. W okręgu naukowym dorpackim było 1876 r. 520 szkół początkowych. *Gustaw Manteuffel.*

Dorpis, rz., prawy dopływ Niewiaży.

Dorposz, 1.) chełmiński, niem. *Culm. Dorposch*, wś włośc., własność m. Chełmna, pow. chełmiński, par. i poczta Chełmno. Leży nad bitym traktem toruńsko-chełmińskim. Szkoła luterska w miejscu dla Dorposza chełm. i Granicy (Nieder-Grenz), dzieci katol. 10, ewang. 46, dyssyd. 6. Obszaru 1338 mórg, budynków 31, domów mieszk. 21, katol. 13, ewang. 144. 2.) **D.** szlachecki, wś ryc., pow. chełmiński, nad bitym traktem toruńsk o-chełmińskim, par. Kijewo, szkoła Katerowo, poczta Chełmno. Obszaru ziemi 1362 mórg, budynków 19, domów mieszk. 8; kat. 66, ewang. 76.

Dorschen (niem,), ob. *Dorsze*.

Dorsuniszki, mko w pow. trockim, na prawym brzegu Niemna, nad Strawą, pod 54° 44' szer. geogr. i 41° 47' dług. wschod., o 21 w. na połud. zach. od Żyżmor, 28 w. od st. dr. żel. Koszedary, o 84 w. od Wilna, o 65 w. od Trok, w 2 urz. polic., w obr. krońskiej gm. włośc., należy do 9 sądu pokoju 1 (wileńskiego) okręgu i posiada murow. par. kośc. katol. Wniebowzięcia N. M. P., wzniesiony kosztem parafian w 1848 r. D. par. kat. kl. 4, dek. trockiego posiada kaplicę na cmentarzu w D. i liczy 5007 wiernych, a do r. 1864 posiadała skasowaną już kat. kaplicę w Kroniach. D. były warowną osadą litewską, zwaną przez kronikarzy litewskich *Dirsunen*. W dniu 3 lutego 1381 r. mieszk. D. zamek drewn. i podzamcze spalili, kryjąc się w okolicznych lasach od następujących krzyżaków, prowadzonych przez marszał. zakonu Rüdigera Elnera i w. komtura Kuno Haltensteina. W 1418 r. bawił tu w przejeździe do Kowna król Jagiełło z królową i senatorami, przyjmowani przez w. ks. Witolda. W XVI w. starostwo tutejsze nadane było prawem dożywotniem król. Barbarze, żonie kr. Zygmunta Augusta. Kościół tutejszy założony był 1473 r. a przebudowany w XVIII w. kosztem starościny Antoniny z Białłozorów Ogińskiej. Starostwo dorsuniskie płaciło w XVIII w. kwarty 1719 złp., li-

czyło 1712 r. 86 dymów hyberniaych. Dziś dobra D. są własnością skarbu, który ziemię oddał włościanom na wykup. Okrąg wiejski D. liczy w swym obrębie mko D., oraz miejscowości: Odmiany, Brama, Ostrogi, Morgi.

Dorsze, niem. *Dorschen* 1.) wś, pow. łecki, st. p. Kalinowo. 2.) **D.**, dobra, pow. gołdapski, st. p. Kowale.

Dorszyn, wś, pow. piotrkowski, gm. i par. Ręczno.

Doruchów 1.) gm. i wieś, pow. ostrzeszowski, 4 miejsc.: 1) D.; 2) pustkowie Psia górka; 3) kolon. Emilianów; 4) wieś Wrzosy; 79 dm., 640 mk.; 140 ew. polaków, 489 kat., 11 żydów, 227 analf. Kościół par. należy do dekan. kempińskiego. 2.) **D.**, domin., 4 miejsc.: 1) D.; 2) folw. Zalesie; 3) Gruszkowo; 4) Kuźnica; 2596 m. rozl.; 18 dm., 314 mk.; 64 ew., 246 kat., 4 żydów, 29 analf. Poczta w miejscu, st. kol. żel. Ostrzeszów o 11 kil. Właścicielem Kazimierz Thiel (polak), radzca sądowy w Wrocławiu; dawniej Psarski. W okolicy wykopano urny, w których znaleziono obok innych przedmiotów bursztyn, przedmioty brązowe: nożyce. Pod wsią jest wzgórze, które uchodzi pomiędzy ludem za miejsce zebrania czarownic. W r. 1775 jeszcze tu spalono 14 czarownic. *M. St.*

Dory, wś i dobra w płn. zach. stronie pow. mińskiego, w gm. pierszajskiej, przy drodze z Rakowa do Dubiny (pow. oszmiański) wiodącej. Dobra dorskie są własnością dziedziczną Tyszkiewiczów i należą do dominium Pierszaje; razem mają obszaru przeszło 19,500 m. Całej okolicy położenie topograficzne jest nachylone ku zachod, od strony płaskowzgórzy szeroko rozpostartych w kierunku Mińska.

Dorzewo, niem. *Darsew*, wś, pow. słupski, na Pomorzu.

Dorże, wś włośc. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 18 w. od Lidy, 5 dm., 45 mk. (1866).

Doschen (niem.), ob. *Dosie.*

Dosiańce, wś rządowa, pow. wileński, 1 okr. adm., od Wilna 36 w.; mk. 54, w 10 domach (1866).

Dosie, niem. *Doschen*, wś, pow. ządzborski, (u Kętrzyńskiego).

Dosiec, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 113 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., przy b. dr. pocztowej brasławskiej, 1 dm., 9 mk. rz. kat. wyznania (1866).

Dosin 1.) wś, pow. pułtuski, gm. i par. Zegrze. 2.) **D.**, wś, pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło.

Dosin, wś, pow. ostrogski, na wschód od mka Annopola w pow. ostrogskim, należy do klucza annopolskiego, w 1822 r. założona przez ks. Antoniego Jabłonowskiego na pamiątkę jego córki Doroty. Włościanie trudnią się rolnictwem. Obecnie folwark tej wsi należy do hr. Oktawii z Lenkiewiczów Walewskiej. Ziemia nieszczególna, popielatka, wiele ma błot i trzęsawisk. *Z. Róż.*

Dospuda, ob. *Dowspuda.*

Dossel, rz., w Kurlandyi, wypływa z jez. Papen, uchodzi do zatoki libawskiej.

Dossoczin (niem.), ob. *Dusocin.*

Dostojew, wś, w 2 okr. polic. pow. pińskiego, gm. Porzecze, o 4 mile od Pińska. Majątek niegdyś Strawińskich, Czaplicow, dziś Ordy. Mieszk. 245, ziemi 659 dzies. Cerkiew, fabryka narzędzi i machin rolniczych Jakuszyna. *Ks. M.*

Dostojewska wólka, wś i folw. w płn. zach. stronie pow. pińskiego, w 1 okr. polic. łohiszyńskim, dziedzictwo Koźlakowskich; obszar folw. przeszło 300 m. *Al. Jel.*

Dosugowo, wś nad rz. Rużą, pow. kraśnieński gub. smoleńskiej, słynie z targów niedzielnych na zboże i pieńkę. *A. Kosm.*

Doszczyna, potok górski w Beskidzie lesistym, w obr. gm. Porohów, w pow. bohorodczańskim, na granicy tegoż pow. z pow. nadwórniańskim, wytryska z popod Gawora (1563 m.) i Serednego Gronia; płynie zrazu na płn. wschód, a potem płn. zachód głębokim jarem; tuż przy ujściu do *Bystrzycy Sołotwińskiej* (ob.) przyjmuje potoki Kiński i Płoski. Długość biegu 6 kil. Ujście to leży na połoninie Meżeryki, 853 m. npm. (pom. wojsk.). *Br. G.*

Doszyna, góra, ob. *Czeremosz.*

Doszyszki, zaśc. pryw., pow. wileński, 4 okr. adm.; mk. 5, dm. 1 (1866).

Dotnawa, ob. *Datnów.*

Dotomlanka, *Detomlanka*, rz., dopływ Niemna, uchodzi między Moryniem a Dokudowem.

Dotrzyma, os., pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga.

Dou..., ob. *Dow...*

Douby, zaśc. pr., pow. trocki, 1 okr. adm., o 14 w. od Trok; 11 mk. (1866).

Douga, wś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 58 w. od Lidy; 8 dm., 81 mk. (1866).

Doukszc, wś, pow. rossieński, par. Kielmy.

Douszyniec, także *Dulszyniec*, potok górski, w obr. gminy Zielonej w pow. nadworniańskim. Wytryska w Beskidzie lesistym czyli wysokim, z pod głównego grzbietu na połoninie, poniżej szczytu „Douhy" (1368 m.). Płynie na półn. zachód głębokim parowem, już to lasem, już też połoninami. Wpada po 11 kil. biegu z praw. brzegu do Bystrzycy nadworniańskiej (ob.). Zabiera liczne wody, spływające od półn. wschodu z pod skalistej grupy czubałków „Polańskiej Góry" (1597 m.).

Dow..., por. *Daw...*

Dowallo, wś w hr. liptowskiem (Węgry); kościół parafialny kat. i ewang.; 1221 mk.

Dowbakiszki, okolica szlachecka, pow. sza-

welski, par. szawkiańska; zajmuje 8 włók ziemi; należy do Dąbrowskich, Prekierów i Janczewskich. *J. Godl.*

Dowbarowo, zaśc. rządowy, nad rzeczką bezimienną, pow. wilejski, 2 okr. adm., przy b. dr. pocztowej bałaszewskiej. O 26 w. od m. pow. Wilejki; 2 dm., 25 mk. (1866).

Dowbory, *Dawbory* 1.), okolica w pow. telszewskim, nad Wiszetą, o 46 w. od Telsz. 2.) **D.**, zaśc. pryw., pow. wileński. 3 okr. adm.; mk. 4, dm. 1 (1866). 3.) **D.**, os. szlach., pow. kowieński.

Dowboryszki, 1.), wś, pow. wiłkomierski, par. żmujdecka, nad Sesarką, o 42 w. od Wilna. Dawne dziedzictwo Pakoszów, później Jeleńskich, a gdy Jeleńska Aniela wyszła za Ksawerego Weyssenhoffa, przeszło do ostatniego rodu. Dziś nabywcą jest hr. Józef Tyszkiewicz. Gruntu włók 16 i pół. 2.) **D.**, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm.; od Wilna 54 w.; mk. kat. 42, dm. 6, 3.) **D.**, wś i folw. nad rz. Mussą, pow. wileński, 2 okr. adm.; od Wilna 43 w.; mk. kat. 93, w 7 domach. 4.) **D.**. folw., nad strumykiem bez nazwy, pow. wileński, 3 okr. adm.; mk. 7, 1 dom. 5.) **D.**, wś, pod lasem Zwierzyniec, pow. święciański, 2 okr. adm.; mk. 61, dm. 8 (1866), od Święcian 28 w. 6.) **D.**, wś, pow. święciański, nad strumykiem Ryngą; mk. kat. 63, dm. 9 (1866), od Święcian 30 w.

Dowbyszów, osada, pow. nowogradwołyński, gm. kurneńska. Posiada ziemi dworskiej 6463 dzies. Ma fabrykę porcelany, hutę szklaną i większe smolarnie. Obecnie własność Petersa. Niegdyś należała do dóbr sokołowski h hr. Ilińskich. *L. R.*

Dowcewicze, folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm.; o 44 w. od m. Wilejki, przy b. drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego; 2 dm., 19 mk. (1866).

Dowciany, wś rządowa, pow. wileński, 1 okr. adm.; od Wilna 25 w.; mk. kat. 51, w 9 domach (1866).

Dowcieliszki, wś pryw. nad strugą Szajtupis, pow. trocki, 1 okr. adm., o 18 w. od Trok; 6 dm., 74 mk. (1866).

Dowcień, jezioro w pow. suwalskim, w okolicy Wigier, w dobrach Hutta; ma 22 morgi obszaru.

Dowciuny, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. adm.; mk. 90, dm. 10; od Święcian 38 wiorst.

Dowgiałły 1.), wś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie. Ma 10 dusz rew. na 57 dzies. ziemi. 2.) **D.** *małe*, okolica pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 31 w. od Lidy; 8 dm., 87 mk. (1866). 3.) **D.** *wielkie*, okolica pryw. tamże; o 32 w. od Lidy; 18 dm., 172 mk. (1866). 4.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Retowo. 5.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Wiewirżany.

Dowgiany 1.), folw., pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. wajgowska; ma kilka włók rozl.; należy do Leonarda Sakiela, niegdyś do marszałka Daniłowicza z ogólnych dóbr Powondeń. 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gmina Chwałojnie. Ma 17 dusz rew. na 66 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Dowgiatowszczyzna, wś, w zachod. stronie pow. mińskiego, w gm. pierszajskiej, przy drodze ze wsi Koniuszewszczyzny do mka Dor, w 2 okr. polic. (rakowskim). *Al. Jel.*

Dowgidańce, wś rząd. nad rz. Wiersoczką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 40 w. od Lidy; 12 dm., 105 mk. (1866).

Dowgie-Biedoki, folw., pow. szawelski, par. Tryszki, o 1 w. od mka Tryszek, nad rz. Wyrwitą, przy drodze z Tryszek do Nieworan i Wiekszń: rozl. włók 5. Własność dawniej Jagowdów, dziś żonatego z Jagowdówną Bielowa. *J. Godl.*

Dowgiele 1.), wś, pow. rossieński, par. Erżwiłek. 2.) **D.**, dwór, pow. rossieński, par Widukle. 3.) **D.**, ob. *Daugiele.*

Dowgieliszki 1.), folw., pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo. Dwa małe folwarki liczące razem 5 dm., 31 mk. 2.) **D.**, nad strumykiem Naczką, wś w gm. włośc. Ejszyszki, pow. lidzki, 4 okr. adm.; od Lidy o w. 35 i pół, od Wasiliszek w. 35; dm. 5; ludność (męż. 13, kobiet 15) składa się z żydów rolników (1866). 3.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Krożе. 4.) **D.**, ob. *Daugieliszki.*

Dowgiełajcie, *Daugiełajcie* (ob.), kol.. pow. wyłkowyski, gm. Kibarty, par. Wierzbołów, powstała z dwóch osad uwłaszczonych Nr. 15 i 16. Rozl. wynosi morg. 121, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 93, łąk m. 26, w nieużytkach i placach m. 2. Bud. murow. 2, drewn. 6. Płodozmian zaprowadzony 5-polowy; olejarnia i pokłady torfu na trzech morg.

Dowgiełajcie 1.), dobra, pow. szawelski, gm. i par. szawlańska, okr. adm. IV; rozległ. włók 22; należą do Adolfa Reinhardta, który je nabył od Jacka Kiewnarskiego, b. oficera b. wojsk polskich. Wieś ma 31 dusz rew.; 85 dzies. ziemi nadanej. 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. i par. gruździewska, dusz rew. 67; ziemi nadanej 325 dzies. *J. Godl.*

Dowgierdyszki, folw., pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Gudele. Odległy od Maryampola 27 w.; liczy 3 dm., 80 mk. Należy do dóbr Iwaniszki.

Dowgierdziszki, *Dowgirdziszki*, 1.) wieś i folw., pow. trocki, 1 okr. adm., par. Sumiliszki, o 13 w. od Trok, 14 dm., 245 mk. (1866). R. 1850 dobra D. obejmowały 3 folw., 13 wsi, 17 zaśc., 6267 dz. rozl.; w dokumentach XVI i XVII w. zwane są także Girdziszki, Degir-

dziszki, Dogirdziszki. W początkach XVI w. Jan Janowicz Zawisza podstoli JKM. zrzeka się na rzecz brata swego Jerzego, dworu dowgirdziskiego i dworca podpuńskiego, które miał od żony swej zapisane. Następnie synowie Jerzego Zawiszy odziedziczonemi dobrami podzielili się w ten sposób, iż Jan i Krzysztof wzięli dobra Żugost (Użugość) i Podhajet, Degirdziszki zaś w trockiem i Ośnieżyce w pińskiem posiedli Olbrycht i Mikołaj Zawiszowie. Dnia 20 lipca 1540 r. Mikołaj Juryewicz Zawisza testamentem potwierdzonym przywilejem Zygmunta Starego z d. 5 listop. tegoż roku zapisuje żonie swej Annie Wasilewnie ks. Połubińskiej trzecią część Dowgirdziszek, dworzec podpuński, dworzec we włości kroskiej na Żmudzi i Ośnieżyce w pińskiem. Przez wyjście zamąż wdowy Zawiszynej za Razmusa czyli Erazma Bohdanowicza Dowgirda, dworzanina JKM (1545 r.), Dowgirdziszki stają się własnością Dowgirda, który około 1550 r. ożenioniony powtórnie z Aleksandrą Mikołajówną Pacówną, znajduje się w zatargach prawnych o swe posiadłości z „dziewierzami“ pierwszej swej żony Krzysztofem Zawiszą marszał. JKM. i bratem jego Janem. Na schyłku żywota Erazm Dowgird, ożeniony poraz czwarty (trzecią jego żoną była jakaś Zofia Andrzejewna, wdowa Iwana Michałowicza Basy) z Apolonią Tymofejewną ks. Drucką Sokolińską i podpisujący się sędzią ziemskim trockim, zapisuje tej ostatniej w r. 1575 trzecią część Dowgirdziszek. Dobra te odtąd po kądzieli z jednej rodziny w drugą przechodzą. W roku 1590 lipca 18, wdowa po Erazmie Dowgirdzie, zaślubiona powtórnie Bohdanowi Pawłowiczowi Sapieże wojew. mińskiemu, zapisuje trzecią część Girdziszek synowicy swej Hannie z Druckich-Sokolińskich Karężynie. Mąż tej ostatniej Jerzy Karęga łożniczy JKM. d. 5 grudnia 1592 r. nabywa od Andrzeja Malcherowicza Zawiszy ²/₃ części Dogirdziszek, Ośnieżyc i dworca Pokrożojty w krozkiej włości na Żmudzi za 1600 kóp groszy litewskich, łącząc takim sposobem w jednę całość stara. Jerzego Zawiszy spuściznę. Po śmierci Jerzego Karęgi widzimy wdowę po nim Annę ks. Sokolnicką w powtórnych związkach z kniaziem Piotrem Krószyńskim, dzierżawcą szadowskim i poniewieskim (1604 r.). D. jednak tą razą poszły po mieczu i aż do śmierci swej zaszłej w 1626 r. posiadał je syn Jerzego Krzysztof de Quarto-Karęga, ożeniony z wdową po Mikołaju Gasztołtowiczu Brzozowskim Anną, z domu Rajecką. Dnia 25 września 1634 r. Anna Karężyna zrzeka się Dowgirdziszek na rzecz córki swej Anny Konstancyi Karężanki i męża jej Jana Gabryela Grotowskiego, piszącego się zrazu sędzią ziemskim wendeńskim (1643 r.), później sędzią ziemskim trockim (1650 r.). Około r. 1612 w prawa własności nad Dowgirdziszkami wstępuje Krzysztof Kazimierz z Drogomirów Grotowski, mieczny wojew. trockiego, i ten ostatni wraz z żoną swą Konstancyą Krystyną Ordzianką d. 15 grudnia 1680 r. sprzedają Dowgirdziszki za 16000 złp. Jerzemu i Aleksandrze z Kotowiczów Grotuzom, podstolim smoleńskim. W 13 lat potem d. 12 sierpnia 1693 roku Grotuzowie sprzedają Degirdziszki Leonowi i Annie z Borów Rostowskim, podstolim i podstarościm kowieńskim, za tęż sumę 16000 zł. D. 21 kwietnia 1732 r. Stanisł. Rostowski z akonnik towarzystwa Jezusowego zrzeka się w szelkich praw swoich do ojcowizny na rzecz siostry swej i szwagra Michała i Racheli z Rostowskich Kunickich, starostów małackich. W rok zaś potem d. 2 kwietnia 1733 r. nabywają Dowgirdziszki od Kunickich za sumę 11000 zł. Stefan i Helena z Sulistrowskich Römerowie, wojstwo i sędziostwo grodzcy troccy. Odtąd aż do najnowszych czasów D. pozostały w ręku Römerów, przechodząc w tej rodzinie z ojca na syna. W r. 1867 za sprawą ukazu z d. 10 grudnia 1865 r. dobra te nabył Józef hr. Tyszkiewicz. Dwór ma tę oryginalność, że wszystkie gospodarskie budowle i domy mieszkalne mieszczą się na wyspie, łącząc się z lądem mostem murowanym. W jeziorze poławiają się wyborne sielawy. Okolica leśna. Okrąg wiejski D. w gm. Sumieliszkach obejmuje wsie: Buraki, Zakrzyże, Dowgierdziszki, Prudziany, Łojcie, Łojciki, Nowosiołki, Ławgierdziszki; zaścianki: Jakubiszki, Lunabole. 2.) **D.**, wś w gm. Juraciszki, pow. oszmiański. Okrąg wiejski D. obejmuje wsie: Sieleszczeniata, Junkowicze, Niedźwiedziszki, Kryczynki; zaśc.: Ejgirdy, Dowgierdziszki, Dobowicze, Morgowicze, Norejki i Duka, Magieńce, Iwanki, Kozieki i Nowickie; okolica Ejgirdy. 3.) **D.**, nad rz. Dzitwą, wieś włośc., pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 29, od Ejszyszek w. 7, dm. 6, mk. 35 wyzn. katol. (1866). *K. R.*, *A. T.*

Dowginie, wieś, pow. szawelski, gm. Tryszki, 287 dzies. uwłaszczonych na 16 mk. Niegdyś D. należały do ks. Lubeckich.

Dowgirdele, wieś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Olita. W 1827 r. było tu 9 dm., 78 mk.; obecnie liczy 18 dm., 100 mk., odl. od Kalwaryi 65 w.

Dowgirdów, wieś nad Dubissą, pow. kowieński, między Ugianami a Ejragołą. Piękny dwór rodziny Dowgirdów.

Dowgirdy, wieś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Krakopol. Odl. od Kalwaryi 44 w. W 1827 r. było tu 21 dm., 153 mk.; obecnie liczy 29 dm., 207 mk.

Dowgirdyszki, wieś i folw., pow. władysławowski, gm. Błogosławieństwo, par. Gieł-

gudyszki. Odl. od Maryampola 38 w. Wieś liczy 2 dm., 30 mk., folw. 1 dm., 35 mk.

Dowgirdziszki, ob. *Dowgierdziszki*.

Dowgiwa, *Dowgiwena*, rzeka, prawy dopływ Muszy, ma źródło w jez. Weras, między Szadowem a Bejsagołą, mija Kłowany, uchodzi przy wsi Rymszanach. Z lewej strony przyjmuje Jeziorkę.

Dowgody, wieś i dwór, pow. rossieński, par. Rossienie.

Dowha-hrebla, *Dołha-hrebla*, *Długa grobla*, wieś, pow. zwinogródzki, nad rz. Bojarką, wpadającą do rz. Zgniłego Tykicza, o 5 w. odległa od m. Bojarki. Mieszk. 411, wyznania prawosł., należą do bojareckiej parafii. Ziemi drugorzędnego czarnoziemu 916 dz. Należała niegdyś do winohradzkiego klucza hr. Branickich, obecnie wraz z całym kluczem kupiona na rzecz rządu (udziały). Zarząd gminny w m. Bojarce, policyjny (stan) w m. Łysiance. Zowie się też ta wieś Motiahówką i Mochnami. *Dr. T. Hr.*

Dowhalijówka, ob. *Dołhalówka*.

Dowheńkie, wieś, pow. humański, nad rz. Horskim Tykiczem, o 7 w. od w. Majdaneckiego, a o 14 w. od m. Talnego. Mieszk 1112, wyznania prawosł. Cerkiew paraf. zbudowana w 1763 r., szkółka. Ziemi pierwszorzędnego czarnoziemu 2349 dz., dwa murowane młyny, własność Żukowskiego. Zarząd gminy we wsi Majdaneckiem, policyjny w m. Talnem. *Kl. Przed.*

Dowiacia, wieś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., od Wilna 49 w., mk. kat. 70 w 6 domach (1866).

Dowiacie 1.), folw., pow. szawelski, par. żagorska, okr. adm. 3, własność Antoniny Bugieniowej. Rozl. włók 8. 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. i par. gruździewska; 74 dusz rew.; 312 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dowiaciszki, ob. *Dowiatyszki* i *Dowieciszki*.

Dowiaciszki, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. adm.; mk. kat. 47, starow. 13; dm. 6 (1866); od Święcian 14 w.

Dowiady, wś, pow. rossieński, par. Kielmy.

Dowiańce, wś i folw., pow. wileński, 3 okr. adm.; mk. kat. 60, w 9 domach (1866); od Wilna 63 w.

Dowiany, wś pryw. w pow. poniewieskim, nad Oryą, o 34 w. od Poniewieża. Murowana kaplica kat. z cudownym obrazem J. Chr., wzniesiona 1750 przez ks. Szarkiewicza. Należy do parafii kryniczyńskiej.

Dowiatele, wś, okolica szlach. i dwór, pow. rossieński, par. Odachów.

Dowiatów, dobra, pow. szawelski, par. szawlańska, okr. adm. 4, niegdyś z dóbr kurtowiańskich nabyte przez rodzinę Dowiattów; mają 74 włók rozl., z folwarkami Sutkiszki i Poltyny. Obecnie własność Jerzego Dowiatta. Obok dworu piękna oranżerya i urządzony przez dziedzica zakład hydropatyczny.

Dowiaty 1.), dobra pryw., pow. dziśnieński, o 86 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z mka Głębokiego do m. Dyneburga; 1 dm., 7 mk. prawosł. (1866). 2.) **D.**, wś pryw., pow. dziśnieński, o 84 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., tamże, 4 dm., 33 mk. (1866). 3.) **D.**, dobra pryw., pow. dziśnieński, leżą nad strumykiem, o 84 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., tamże, 1 dm., 7 mk. (1866). 4.) **D.**, wś pryw., pow. dziśnieński, o 84 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., tamże; 3 dm., 57 mk. (1866).

Dowiaty, niem. *Dowiaten*, wś, pow. węgoborski, st. poczt. Budry.

Dowiatyszki, folw., pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Rumbowicze. Odległ. od Kalwaryi 54 w.; 9 dm., 24 mk.

Dowiatyszki, zaśc. pryw., pow. wileński, 3 okr. adm.; mk. 15, w 2 domach (1866).

Dowidy, inaczej *Sztumbrakiejmy*, Stare i Nowe, dwie wsie, pow. darkiejmski, st. pocztowa Szabiny.

Dowidyszki, folw., pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze. Odległy od Maryampola 32 w.; 1 dm., 25 mk.

Dowieciszki, folw., pow. sejneński, gm. Klejwy, par. Sejny. Odl. od Sejn 10 w.; liczy 3 dm., 14 mk. Folw. D. z wsią Skarkiszki; podług opisu z r. 1867 rozl. folw. wynosiła morg. 139. Wieś Skarkiszki osad 7, gruntu m. 127.

Dowiłajcie, wś, pow. szawelski, gm. ligumska, par. meszkujcka; 69 dusz rew.; 359 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dowkajnie, wś, pow. kowieński, dzierżawa przeważnie w rodzinie Medekszów, płaciła kwarty 64 zł.

Dowkintławki, ob. *Donkitławki*.

Dowklowszczyzna, wś i folw. rząd., pow: lidzki, 2 okr. adm., o 60 w. od Lidy; 7 dm., 152 mk. (1866).

Dowkrzycie, wś, pow. rossieński, parafia Szweksznie.

Dowmiany, ob. *Podbirże*.

Dowmondzie, wś, pow. szawelski, gmina gruździewska; dusz rew. 13, ziemi nadanej 64 dzies. *J, Godl.*

Dowmonciszki, dwór pryw. nad rz. Łownistą (Łapojnią), pow. trocki, 2 okr. adm., o 15 w. od Żyżmor; 14 mk. (1866), par. Żośle; r. 1850 właściciel Strebejko miał 183 dzies. rozl.

Dowmonty, dwa folw., pow. kowieński, nad Datnówką, par. Datnów, st. dr. żel. Kiejdany; grunta lekkie. Jeden folw. należy do Ginetów, drugi do Faskiewiczów.

Dowmontyszki 1.), wś w pow. wiłkomirskim, par. pobojskiej, o 76 w. od Kowna, o 13

w. od Wiłkomierza, o 5 w. od Pobojska. Rozl. wraz z folw. Naceliszki 4000 morgów; gleba żytnia; ziemi ornej dworskiej 600 m., lasu 700 m., duże łąki nad Świętą; młyn wodny. Od 1779 własność Grużewskich. 2.) **D.**, dobra, pow. wiłkomierski, par. siesicka, majętność Teofila Kozłowskiego; gruntu włók 6 i pół; niegdyś stanowić musiały jednę całość z Siesikami ks. lit. Dowmonta, od niegoż nazwane. 3.) **D.**, folw., pow. wiłkomierski, par. siesicka; własność Rajmunda Kamieńskiego; gruntu włók 13 i pół.

Downarówka, rzeka, płynie w pow. lidzkim, w par. Nowydwór.

Downarowo, dobra, pow. szawelski, par. Janiszki, okr. adm. 3, przy granicy kurlandzkiej, przezwane po niem. (!) *Donnerhof*, od pocz. 19 wieku własność kurlandzkich baronów Franków. *J. Godl.*

Downarszczyzna, niewielka wś w płn. stronie pow. mińskiego, nieopodal rz. Wołk, wpadającej do Suły, przy drodze z Borowicz do Tatarszczyzny, w 3 okr. polic., dobra gleba i łąki. *Al. Jel.*

Downary 1.) zaśc. ze szlacheckiemi osadami, w płd. stronie pow. mińskiego, nieopodal miasteczka Rubieszewicz, w 3 stanie polic. (kojdanowskim), w 5 okr. sądowym, w 3 wojskowym (kojdanowskim). Część tych zaśc. należy do ks. Wittgensteina prawem spadku po Radziwiłłach, część od roku 1856 do Dopkiewicza; gleba miernie urodzajna, jednak dzierżawcy płacą arendy do stu rs. za włókę. 2.) **D.**, przedmieście Goniądzą, gub. grodzieńska, pow. białostocki, nad Goldą, wpadającą do Biebrzy. Przywileje jego potwierdzali Zygmunt III w 1593 r., Władysław IV w 1595, Jan Kazimierz w 1601, Jan III w 1667, August II w 1702, August III w 1755, Stanisław August w 1765. Mk. 200 (1860).

Downary 1) wś, pow. łecki, st. p. Prostki. 2.) **D.**, wś w pow. oleckim.

Downaryszki, okolica szlachecka, nad rz. Wilią, poniżej Bystrzycy, pow. wileński, 4 okr. adm., mk. kat. 52, w 8 domach (1866); od Wilna 42 w.

Downoryszki, folw., pow. wiłkomierski, par. Towjany, Jagiełłowiczów własność, gruntu włók 9.

Dowojniszki, zaśc. pryw. nad jez. Wady, pow. trocki, 2 okr. adm., o 21 w. od Zyżmor, 12 mk. (1866).

Dowołgowicze, wś, pow. kowieński, par. kormiałowska, wprzódy okolica szlachecka, później skupiona częściami przez kupca Gotkiewicza, który spłaciwszy wszystkie schedy w jedno wystawił dwór murowany i zaprowadził gospodarkę postępową; sprowadziwszy niemieckich robotników, założył cegielnię intratną dla bliskości Kowna, oraz wystawił przy szose dwie austerye.

Dowrupie, ob. *Szczuwa*.

Dowrzyszcze, zaśc. pryw., nad rz. Rzeszą, pow. wileński, od Wilna w. 10, mk. kat. 25 w 3 domach (1866).

Dowsiely, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., w 3 domach 22 mk. kat. (1866).

Dowsin, *Dowsis*, jez., w dobrach Kroże, przez które rz. Krożęta płynie, właściwie daje początek rz. Krożencie, przyjmuje Kalnicę.

Dowsiniszki, dwór, pow. rossieński, par. Kroże.

Dowsiny, okolica i dwór, pow. rossieński, par. Andrzejów.

Dowsk, mko, gub. mohilewska, pow. rohaczewski, w punkcie przecięcia się traktów z Mohilewa do Homla i z Czerykowa do st. dr. żel. landw.-rom. Żłobin; st. pocztowa.

Dowskurdy, wś, pow. rossieński, parafia Kroże.

Dowspuda, folw., pow. augustowski, gm. Dowspuda, par. Janówka; odl. od Suwałk 15 w., od Augustowa 20 w.; liczy 6 dm., 64 mk. Leży w pobliżu os. Raczki. W 1823 r. Ludwik Pac b. generał wojsk polskich, wzniósł w D. wspaniałą rezydencyą (manoir) na wzór angielskich zamków, w stylu ostrołukowym. Prześliczny był to gmach, zdobny w dzieła rzeźby, freski, galeryą obrazów i t. p. Dziś w ruinie opustoszały. Pac, jako angloman zagorzały, sprowadzał ludzi z Anglii, gospodarstwo na wzór angielski urządzał i nadawał folwarkom miana: Hawelok, Nowa Szkocya. W 1817 r. Pac założył tu bielarnię płótna na sposób angielski. Upadła przecie dla braku materyału do bielenia. (Opis i widok D. podał Tyg. Illustr. z 1865 r. Nr. 276, tudzież Pamiatnaja kniżka suwal. gub. za 1872 r.). Gmina D., pow. augustowski, par. Janówka, liczy lud. 7796, rozległości 25476 m., s. gm. okr. I i st. poczt. w Augustowie o 20 w. W gminie znajduje się browar 1, fabryk świec 2, garbarni 2, młynów 2. W skład gm. wchodzą: Adamowo-bieda, Chodorki, Chomątowo, Dąb, Dowspuda, Grabowo wieś i folw, Iwanówka, Janówka-kordon, J.-poparafialna, J.-prywatna, J.-rządowa, Jankielówka, Jaśki, Jewy, Korytki wieś i kol., Lipówka, Mazurki, M.-nowe, Michaliszki, Mikołajewsk, Moczydły, Newyork, Nowosiele, Nowy-Dworek, Okół, Ostrówek, Otnogi, Planta, Podlipówka, Podmoczydły, Podtopiłówka, Podwitówka, Posielanie, Prawda, Pruska-mała, P.-wielka, Raczki, Rogówek, Rutki-nowe, Rutki-stare, Sołdacka-Słoboda, Suchochodorki, Szkocya, Ślepsk, Topiłówka, Ucinki, Witówka, W.-kolonia, W.-kordon, Wronowo wś i kol., Wysokie, Zajaśki, Zalesie i Załkie. Dobra ziemskie D. z miasteczkiem Raczki, niegdyś w skład ich wchodzącem, w gub. suwal-

skiej, pow. augustowskim położone, w połowie zeszłego wieku były własnością Józefa Paca, starosty chwejdańskiego i żony jego Balbiny z Wołłowiczów. W dobrach tych jest wieś kościelna Janówka, należącą niegdyś wraz z dobrami Dowspuda do Stanisława Rudominy Dusiackiego starościca herbopolskiego, który dokumentem fundacyjnym w r. 1623 w Wilnie, za wiadomością i pozwoleniem Eustachego Wołłowicza, biskupa wileńskiego, wydanym, kościół poprzednio już w majętności Janowka zbudowany nadał gruntem, robociznami i ordynaryą, a obok tego przeznaczył fundusz na utrzymanie przy tymże kościele szpitala na sześciu mężczyzn i tyleż kobiet. Dobra D. w r. 1835 skonfiskowane zostały i obecnie rozdzielone na kilka części przeszły na donacyą i rozprzedane osobom prywatnym. Podług opisu z r. 1854 dobra donacyjne D., nadane generał-lejtnantowi Sulemie w r. 1836, składają się z folw. Szkocya z attynencyami Planta, Pacianowo, Witówka, rozl. m. 1743, folw. Korytki Wielkie m. 142, folw. Wronowo albo Józefowo m. 339, folw. Nowy York m. 398, folw. Witówka m. 274, młyn wodny, krupiarnia i tartak w Chodorkach albo Rynkówku, lasy z odpadkami i osadami leśnemi m. 2219, rezydencya Dowspuda, grunta dworskie Dzimowizna m. 148, za Jabłońskiemi m. 504, za Wysoką m. 55, przy Plancie m. 8, pod Rudnikami m. 179, łąki w obrębie Masalszczyzna i Mazurki m. 95, razem powierzchni dworskiej m. 6104. Wś Chomątowo z gruntem m. 301; wś Jaśki m. 728; wś Jankielowka m. 430; wś Jabłońskie m. 894; wś Korytki małe m. 219; wś Lipówka m. 806; wś Moczydły m. 451; wś Mała Pruska m. 621; wś Sucha i Chodorki oraz Wójtostwo Chodorki m. 830; wś Wronowo m. 572; wś Wysokie m. 502; ogół gruntów włościańskich m. 6354. Dobra Raczki pozostały przy rządzie. *Br. Ch.*

Dowstory 1) dobra, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. wajgowska, rozl. 20 włók, własność Kaczanowskich. 2) **D.**, os., pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. wajgowska, cząstka szlachecka Popławskich, włóka jedna. 3) **D.**-Pluszkajcie, dobra, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. wajgowska, przy trakcie bitym do Kielm. Rozl. włók 15. Własność rodziny Janczewskich. *J. Godl.*

Dowszdańce, wś rząd. nad rz. Wersoką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 40, od Ejszyszek w. 16, dm. 12, mieszk. katol. 103 (1866).

Dowszyły, wś. włośc., pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 172 w 16 domach (1866 r.), od Święcian 16 w.

Dowtorty, 1) wś i folw., pow. rossieński, okr. polic. i par. Szydłów, niedaleko Dubissy, grunta niezłe. Folw. jest własnością Jakowiczów. 2) **D.** wś, pow. rossieński, par. girtakolska.

Dowydki, 1) wś pryw., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 30 w. od m. pow. Wilejki, przy drodze pocztowej z Kowna do Kościeniewicz, 20 dm., 182 mk. Własność włośc. (1866.) 2) **D.**-Wielkie, wś pryw., pow. dziśnieński; o 64 w. od m. pow. Dzisny., 1 okr. adm., 26 dm., 154 mk. 3) **D.** małe, wś prywat., pow. dziśnieński, o 65 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., 11 dm., 72 mk. (1866).

Dowżany, wś prywat. nad rz. Izłą, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 51 w. od m. pow. Wilejki, przy dr. pocztowej miadziolskiej, 9 dm., 116 mk. Własność włościan (1866 r.)

Dowżenogi, wś, pow, szawelski, gm. kiryanowska, par. szadowska, 99 dusz rew., 242 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dowżogiry, dwór w pow. poniewieskim, o 56 w. od Poniewieża.

Doziny, *Dozin*, wś, pow. mławski, gm. Dąbrowa, par. Bogurzyn, liczy 16 dm., 68 mk.; od Mławy w. 13, od drogi bitej w. 6, od rzeki Wisły w. 70. Rozl. folw. wynosi m. 525 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 187, łąk m. 153, pastwisk m. 5, lasu m. 172, nieużytki i place m. 8; bud. mur. jedna, drewn. 6, pokłady torfu i marglu. Wś ma 21 morg. gruntu, *A. Pal.*

Doźwa albo *Bachtynka*, rz., lewy dopływ Żwana (Werbowej), w pow. uszyckim, ma ujście pod m. Wierzbowcem. *X. M. O.*

Drabczuny, dobra, pow. wiłkomierski, par. świadoska, do Machwiców należące, były częścią ekonomii wiżuńskiej Radziwiłłowskiej. Gruntu włók 13.

Drabianka, ob. *Budziwój.*

Drabinianka, 1.) z Promem, wś, pow. rzeszowski, na lew. brz. Wisłoka, o 4 kil. na płd. od st. pocz. i parafii rzym. kat. w Rzeszowie. Domów 111, mk. 627; obszar dworski obejmuje roli orn. 120, łąk i ogr. 1, pastw. 4 mr.; włościanie mają roli orn. 344, łąk i ogr. 49, pastw. 81, lasu 34 mr. We wsi szkoła filialna i kasa pożyczk. gm. z kapit. 556 zł. Właściciel większej posiadłości Stanisław Skrzyński. 2.) **D.**, przysiołek Budziwoja (ob.). *Lu. Dz.*

Drabiszki, 1.) folw., pow. wiłkomierski, par. Szaty, st. dr. ż. Żejmy, grunta średnie, własność Swolnieniów, gruntu włók 15. 2.) **D.**, folw., niegdyś wieś lenna, pow. święciański, par. Łyngmiany, nadana Kimbarom do wygaśnięcia imienia w linii męzkiej prostej, obecnie rządowa; mk. kat. 17, dm. 2 (1866). Okrąg D. liczy w swym obrębie wsie: Kiemież, Szarki, Akmieniszki, Indubaki, Drabiszki, Łomiesta, Wiaziszki, Plauszkiecie, Gajwienie; zaś: Sudoławkis, Pojudenis, Gęskalnis, Mie-

dyno, Widziszki, Poszakiszki, Uniszki, Dzierniszki, Obwinia, Katieniszki, Kiśnina.

Drabiszuny, wś włośc. nad rz. Nieteczą, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 37 w. od Lidy, 5 dm., 54 mk. (1866).

Drabów, wś, pow. kielecki, gm. Snochowice, par. Strawczyn.

Drabówka, wś, pow. czerkaski, nad rz. Rosią, o 2 w. odległa od *Dereńkowca*, a o 18 w. od *Horodyszcz* (st. chwast. dr. ż.), mieszk. 1216 wyzn. prawosł., cerkiew paraf. i szkółka. Ziemi 3109 dz. wybornego czarnoziemu, tylko w pobliżu rzeki piaszczysta. Należała niegdyś do korsuńskiego majątku, obecnie do ks. Woroncowej, która ją kupiła od hr. Samojłowej. Zarząd gminny we wsi *Dereńkowcu*, polic. w m. *Mosznach*. *Kl. Przed.*

Drabówka, ob. *Pielawszczyzna*.

Drabowszczyzna, wś prywat., pow. dziśnieński, 1 okr. adm., o 49 w. od m. pow. Dzisny, przy b. drodze pocztowej z mka. Plissy do m. Łupsiek, 4 dm., 27 miesz. rz. katol. wyznania (1866).

Drabskie, wś, pow. rossieński, par. Wiewirżany.

Drabukszty, *Drobukszty*, 1.) wś. rząd. w pow. rossieńskim, par. Chwejdany nad Skurbiną, o 73 w. od Rossien. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. ławkowska.

Drabule, os., pow. maryampolski, gm. i par. Szumsk.

Drabużniki, wś. pryw. i rząd. nad jez. t. n., pow. trocki, gm. Sumiliszki, 1 okr. adm., o 34 w. od Trok, 11 dm., 113 mk. (1866). Miała 1850 r. 1039 dzies. gruntu.

Draby, zagrody włościańskie, pow. wieluński, gm. i par. Działoszyn, leżą w kamienistej i piaszczystej okolicy nad strugą, o 3 ćwierci mili od Działoszyna, o 3 i pół mil od Wielunia; 16 dm., 140 mk.; pole gromadzkie objęte wykazem ogólnej przestrzeni wsi Lisowice. *W...r.*

Dracheza, wś w północ. stronie pow. ihumeńskiego, gm. hrebiońskiej, w głuchej błotnistej miejscowości ihumeńskiego polesia.

Drachensee (niem.), staw tatrzański, ob. *Siarnicki* albo *Smoczy staw*.

Drachlica, *Draholica* wś, rząd., nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. i par. Brzeźnica, liczy 5 dm., 40 miesz. i 488 morg. ziemi włość.

Drachnowo, ob. *Drzonowo*.

Drachówko, folw., ob. *Malczewo*, pow. gnieźnieński.

Drachowo, wieś, pow. gnieźnieński; 13 dm., 129 mk., 98 ewan., 31 kat., 28 analf., st. poczt. w Żydowie o 5 kil., stac. kol. żel. w Gnieźnie o 15 kil. *M. St.*

Draczkówka, wś nad Smotryczem, pow. kamieniecki, par. podominikańska w Kamieńcu. Roku 1868 były tu 42 dm. Ob. *Paniowce wyższe*. *X. M. O.*

Draczkowo, wś w zach. północ. stronie pow. ihumeńskiego, w gm. śmiłowickiej, przy drodze z Lady do Smolewicz wiodącej. Miejscowość głucha, lesista, włościanie w sąsiednich lasach trudnią się wyrobem desek (do krycia dachów), zwanych dranicami. *A. Jel.*

Draczowice, wś, pow. pińczowski gm. Dobiesławice, par. Rachwałowice; w 1827 r. było tu 3 dm. i 31 mk.

Draczyńce, *Draczinetz*, wś, pow. waszkowiecki na Bukowinie, ze stacyą poczt. i parafią grecką nieunicką.

Draczyno, wś. pryw., pow. dziśnieński, o 50 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze handlowej kublickiej, 6 dm., 88 mk. (1886).

Draetz (niem.), ob. *Drecz*.

Draga-Bertfalva (węg.), ob. *Dorobratowo*.

Draganie, folwark donacyjny (należący do majoratu Biała) i wieś włośc., pow. płocki, gm. Brwilno, paraf. Biała, 199 mk., 26 osad włośc., 23 domy mieszk., 1 murowany; wieś zajmuje powierzchni morgów 395 (364 mor. gruntu ornego). R. 1827 było tu 13 dm., 96 mieszkańców.

Draganie, os. należąca do dóbr Radawie, pow. olesiński.

Draganiszki, jez., między Jewiem a Sumiliszkami, pow. trocki.

Draganka, rz., lewy dopływ Rowca w pow. winnickim, pomija m. Juźwin i pod wsią Pułtowcami wpada do Rowca.

Draganowa, wś, pow. krośnieński, o 18 kil. na połud. zach. od Krosna, 8 kil. na płn. zach. od st. poczt. w Dukli, parafia rzym. kat. w Kobylanach. Dm. 95, mk. 524. Własność większa obejmuje roli orn. 1, pastwisk 1 mr.; własn. mniej. roli orn. 658, łąk i ogr. 42, pastw. 96, lasu 15 mr.; we wsi kasa pożyczk. gmin. z kapit. 296 zł. Właściciel więk. posiadł. Czesław Kobuzowski. *Lu. Dz.*

Draganówka, wś nad Żwańcem w pow. kamienickiem, gm. Lanckoron, par. Czercze, 429 dusz męz., 647 dz. ziemi włość., ziemi używal. dwor. 569 dz.; należy do Turskich. Jest tu młyn wodny. Roku 1868 było 120 dm.

Draganówka, wś, pow. tarnopolski, leży nad potokiem bez nazwiska, którego jedno ramię ma swe źródła na gruntach gminy Chodaczków wielki, drugie, północno-zachodnie, na gruntach gminy Domamorycz; obadwa łączą się w Poczapińcach i płynąc z zachodu na wschód przecinają Draganówkę, by o 1 milę dalej na wschód wpaść pod wsią Buczniów do Seretu. Oddaloną jest od Tarnopola na zachodnie południe o 7 kil.; leży w urodzajnym, choć jeszcze zimnym pasie Podola galicyjskiego między Strypą i Seretem. Przestrzeń:

pos. więk. roli ornej 1250, łąk i ogr. 38, past. 25, lasu 129; pos. mniej. roli ornej 1977, łąk i ogr. 99, pastw. 116 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 1191, gr. kat. 244, izrael. 15, razem 1450. Parafie obiedwie ma w miejscu; z tych łacińska fundowana jako kapelania w 1852 roku przez gminy Draganówkę i Poczapińce, oraz przez Maryannę z Drohojowskich Sobolewską i przy współudziale funduszu religijnego; kościół murowany poświęcony w 1872 r. pod wezwaniem N. P. M. Patronem jest cesarz austryacki w imieniu funduszu religijnego; oprócz Draganówki należy do tej parafii wieś Poczapińce z 774 rzyms. kat. Ogólna liczba katol. w tej parafiii 1965, izr. 25. Parafia ta należy do dekanatu trembowelskiego. Gr. kat. parafia, należąca do dek. tarnopolskiego, obejmuje filią w Poczapińcach. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa zaliczkowa z kapitałem 1468 złr. w. a. Właściciel większej posiadłości Stanisław Garapich.

Dragany, wś, pow. krasnostawski, gm. i par. Wysokie.

Dragass (niem.), ob. *Tragarz*.

Dragaszów, ob. *Dragonów*.

Drage (niem.), ob. *Drawa* i *Drawski*.

Dragienie, wś, pow. szawelski, gm. popielańska, niegdyś starościńska, obecnie uwłaszczona; 460 dzies. ziemi na 129 dusz.

Draglitz (niem.), ob. *Dragolice*.

Dragojestie (z Lukaszestiem), wś, pow. suczawski na Bukowinie, o 3 kil. od st. poczt. Mazanestie; ma cerkiew parafialną grecką nieunicką.

Dragolice, niem. *Draglitz*, folw., powiat ostródzki, st. poczt. Łukta.

Dragomirna, przysiołek Mittoki nad rz. D., dopływem Suczawy. Jest tu klasztor 1602 wzniesiony przez metropolitę mołd. Anastazego Krymkę, w stylu bizantyńskim; piękna wieża.

Dragonerberg, góra pod Białą, pow. jańsborski, na Mazurach pruskich; 170 m. wysok.

Dragonów (albo *Dragaszów*), przysiołek do Ropicy ruskiej, pow. gorlicki, o 10 kil. na połud. wschód od Gorlic, o 3.1 kil. na północ od st. poczt. w Małastowie. Parafia gr. kat. w Małastowie, rz. kat. w Sakowej. Dm. 4, mk. 38. Własn. więk. obejmuje lasu 252 m.; własn. mniej. roli ornej 40, łąk i ogr. 100, pastw. 182, lasu 3 morg. Właśc. więk. pos. Wilhelm hr. Siemieński. *Lu. Dz.*

Dragosza, rz. na Bukowinie, lewy dopływ Mołdawicy.

Dragoszów (ob. *Dragonów*), przysiołek Ropicy ruskiej.

Dragucie, wś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm.; o 35 w. od Lidy; 8 dm., 59 mk. katol. (1866).

Dragulec, potoczek górski, w obr. Lubochory w pow. stryjskim, wypływa w lesie Dragulcu; płynie zrazu na północ lasem, a potem łąkami na zachód i po krótkim biegu wpada z praw. brzegu do Bahnykowatego potoku (ob.).

Draguny, wś prywat., pow. dziśnieński, gm. leonpolska, o 47 i pół w. od m. pow. Dzisny; 3 okr. adm., przy b. drodze z m. Dzisny do Drui; 4 dm., 40 mk. (1866).

Draguszanka, przysiołek wsi Święty Onufry.

Drahal, folw., pow. radzyński, gm. Żelizna, par. Wohyń.

Drahasymów, wś, pow. śniatyński, leży po lewym brzegu Czeremosza, o 11 kil. na zach. połud. od Śniatyna, o 2 kil. na wschód od Tuczap, o 7.5 kil. od Załucza, na samej granicy od Bukowiny. Przestrzeń: pos. więk. roli ornej 4, pastw. 36, lasu 68; pos. mn. roli orn. 592, łąk i ogr. 105, pastw. 21, lasu 10 m. austr. Ludność: rz. kat. 5, gr. kat. 490, izr. 7; razem 502. Należy do rz. kat. par. w Śniatynie, gr. kat. par. w Tuczapach. Właściciel więk. pos. Kajetan Krzysztofowicz. *B. R.*

Draheim (niem.), ob. *Drahim*.

Drahickie jezioro, niem. *Drazigsee*, w prowincyi pomorskiej w Prusiech, pow. drawenburski, w dawniejszem starostwie drahimskiem. Z kilku odnogami ciągnie z północy na południe, około milę długie, do ćwierci mili szerokie. Z pomiędzy poblizkich osad leży na południowym końcu m. Czaplinek (Tempelburg), na wschód Drahim. Przez jezioro D. płynie rz. Drawa (ob.).

Drahim, niem. *Draheim*, małe miasteczko w południowej części Pomeranii, pow. dramburski. Leży na wązkim przesmyku między jeziorem Drawiczką (Dratzig See) i Zarybnem (Sareben-See). Przez D. wiedzie trakt bity do Czaplinka (Tempelburg). Ma kośc. luter., szkołę i pocztę; katolików prawie żadnych. Oddawna należał Dr. do Polski, miał warowny po nad jeziorem zamek, który był stolicą starostwa drahimskiego, części województwa poznańskiego. Chciwi panowania krzyżacy zabrali Dr. wraz z całą okolicą. R. 1407 Władysław Jagiełło zażądał, aby zamek jako własność Polaków zwrócili, albo przynajmniej hołd jako z lenności oddawali. A gdy ani pierwszego ani drugiego uczynić nie chcieli, wysłał z wojskiem Tomasza z Wągleszyna, kasztelana sandomierskiego i jenerała wielkopolskiego, który po czterech dniach Dr. zdobył. Od tego czasu Dr. znowu przy Polsce pozostawał, czego dowodem, iż r. 1466 w pokoju toruńskim, gdzie wyszczególnione są wszystkie miasta i zamki Polakom zwrócone, Drahima wcale nie nazwano. Dopiero w skutek wojen szwedzkich zostało to starostwo utracone. Kiedy bowiem

w czasie drugiej szwedzkiej wojny. Polska do największego upadku przywiedziona była, widziała się zmuszoną szukać pomocy u elektora brandeburskiego Fryderyka Wilhelma. Tenże przysłał jej wojska swoje na pomoc, za co sobie wymówił nagrody 120,000 tal. W zastaw dano mu właśnie owo starostwo drahimskie i traktatem bydgoskim r. 1657 warowano, że jeżeliby zapłaty w przeciągu trzech lat nie odebrał, mógł to starostwo zająć i tak długo trzymać, dopókiby owej sumy nie wypłacono. Ponieważ opłakane stosunki nie pozwoliły z długu się uiścić, rzeczony elektor roku 1668 w czasie bezkrólewia, wcale nie opowiedziawszy się stanom polskim, starostwo Dr. mocą najechał i zajął, li tylko z ostatnim starostą ówczesnym ks. Demetrym Wiśniowieckim porozumiał się. Zalecały potem stany polskie nowoobranym królom, jako i zaraz Michałowi Wiśniowieckiemu to uczyniły przez pacta conventa, aby o wydobycie starostwa się starał, jednak bezskutecznie. Posyłano i reklamacye do elektora brandeburskiego przez księcia Bogusława Radziwiłła, nadaremnie. Wreszcie r. 1726 sejm polski w Grodnie pozwolił, aby dwa poblizkie województwa poznańskie i kaliskie ziemię drahimską pieniędzmi swemi wykupiły i dochody z niej pobierały, dopókiby rzeczpospolita nie wróciła kosztu. Zebrano też pieniądze, ale nie zapłacono, tylko je złożono w Poznaniu bez korzyści. Aż nakoniec ministeryum saskie, po śmierci króla Augusta II, na inne cele je wydało r. 1756. Na wynagrodzenie obudwu tym województwom ustąpiona była Sierakowszczyzna. I później jeszcze starano się o wykupienie ziemi drahimskiej; wybrano nawet kilku z senatorów i szlachty, którzy z posłem pruskim traktowali, do skutku jednak rzeczy nie doprowadzono, aż tymczasem i okupacya przez rozbiór Polski nastąpiła r. 1772. Ob. „Starożytności polskie“ i „Encyklopedya Orgelbranda“. *Ks. F.*

Drahle, wś i folw. w pow. sokólskim, gub. grodzieńska, o 3 w. od Sokółki.

Drahlin (niem.), ob. *Dralin.*

Drahnow (niem.), ob. *Drzonowo.*

Draholica, ob. *Drachlica.*

Drahomischl (niem.), ob. *Drogomyśl.*

Drahthammer (niem.), ob. *Drutarnia.*

Draki 1.), wś pryw., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 70 w. od m. pow. Wilejki, przy b. drodze pocztowej mińskiej; 6 dm., 60 mk. Własność włośc. (1866). 2.) **D.**, wś włośc. nad rzeką Bystrzycą, pow. oszmiański, po prawej stronie traktu wiodącego od Smorgoń do Gruzdowa; dm. 13, mk. 54 prawosł., 42 katolików (1866).

Dralin, niem. *Drahlin*, wś i dobra, pow. lubliniecki, par. Lubecko, o 5 kil. na zachód od Lublińca. Dobra mają 1187 m. gruntu, w tem 702 morg. ornego; wś ma 34 osad, 308 morg. gruntu. Do D. zaliczały się pustkowia Dębina i Kanus. *F. S.*

Draljowce 1.), wś należąca do włościan, nad rz. Holszanką, pow. oszmiański, przy trakcie komunikacyjnym z mka Holszan do mka Wiszniewa. Domów 15, mk. 130 katol., 24 prawosł. 2.) **D.**, karczma, tamże, mk. 8 żydów (1866).

Drama, rz., dopływ Kłodnicy, ma źródła koło Tarnowic, ujście między Gliwicami a Ujestem, mija Pyskowice. *F. S.*

Dramburg (niem.), ob. *Drawenburg.*

Draminek lub *Draminko*, wś i folw., pow. sierpecki, gm. Raciąż, par. Krajkowo; 6 dm., 69 mk. Od Płocka w. 42, od Sierpca w. 28, od Raciąża w. 4, od rzeki Wisły w. 42. Rozl. folw. wynosi morg. 252, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 155, łąk m. 41, pastw. m. 20, wody m. 1, zarośli m. 31, nieużytki i place m. 4. Bud. drewn. 9. Rzeczka Pissa przepływa przez terrytoryum. Wieś D osad 6, gruntu m. 38. *Br. Ch.*

Dramino, wś, pow. płoński, gm. i parafia Dziektarzewo. W 1827 r. było tu 12 domów i 108 mk.

Dramowicze, okol. szlach. nad rz. Niewiszą, pow. lidzki, 4 okr. adm., o 46 w. od Lidy; 2 dm., 17 mk. (1866).

Dranautajcie, wś, pow. szawelski, gmina i par. krukowska; dusz rew. 52; ziemi nadanej 247 dzies. *J. Godl.*

Dranawice. Tak się zwały w XVI w. Droniowice, pow. lubliniecki.

Draniczka, rz., wpada do rz. Szlamarki, a ta do rz. Woźny, pow. radomyski.

Drangowski. Tak się zowie plebania ewangelicka w Tylży.

Dranijówka, ob. *Nienacz.*

Drańka, wielka wś, pow. jampolski; mk. 1617; ziemi włośc. 1330 dzies., dwors. 1256 dzies. (wraz z wsią Teodorówką). Należała do Czetwertyńskich, a dziś hr. Bachmetiewa-Protasowa. Jest tu paraf. cerkiew prawosł. do której się zalicza 1259 dusz (?) i 41 dzies. ziemi cerkiewnej. *Dr. M.*

Drańki, wś pryw. nad rzeką Istowicą, pow. dziśnieński, o 17 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze z m. Błotnik do m. Dzisny; 7 dm., 86 mk. (1866).

Dranno, ob. *Drzonowo.*

Drany, wś na północ. cyplu pow. bobrujskiego, w gm. bacewickiej, w najgłuchszej odludnej poleskiej miejscowości. *Al. Jel.*

Drapacz, inaczej *Piecuchowe*, os., pow. lubliniecki, należąca do wsi Chwostek.

Drapałka, leśnictwo, pow. śremski; 2085 morgów rozległości. Należy do Kurnika.

Drapole, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany,

par. Lejpuny. W 1827 r. było tu 12 dm. i 108 mk.; obecnie 9 dm., 80 mk.; odl. od Sejn 42 wiorst.

Drasko, niem. *Dratzig*. 1.) wieś, pow. czarnkowski, nad Notecią i Młyńską Zachodnią, o pół mili na wschód od ujścia Drawy; 2 miejscowości osada D. z lejarnią żelaza Sattlershütte; 113 dom, 1461 mk., 307 ew., 1154 kat., 424 analf., st. pocz. i kol. żel. Krzyż (Kreuz) o 3 kil. 2.) **D.**, stac. kol. żel. pomiędzy Krzyżem a Wronkami pod Miałą (Miala), o 77 kil. od Poznania. 3.) **D.**, domin., 50,588 morg. rozl., posiadłość księcia Antoniego Hohenzollern-Sigmaringen; Dr. folw.: 6 dm., 108 mk., 52 ew., 56 kat., 28 analf., st. poczt. i kol. żel. Krzyż (Kreuz) o 3 kil., 4.) **D.** z młynem, *Draskomühle*, folwark, 1215 morg. rozl., 4 dm., 53 mk., 25 ew., 28 kat., 20 analf., st. pocz. i kol. żel. Krzyż o 2 kil. *M. St.*

Drasławki, dwór, pow. rossieński, par. gawrańska.

Draszice, węg. *Jerjese*, wieś w hr. gömörskiem (Węg.), uprawa roli i wina, lasy dębowe, 501 mk.

Drathhamer (niem.), ob. *Drutarnia*.

Dratów, wś, pow. lubartowski, gm. i par. Łęczna, należy do dóbr Łęczna. W obrębie tych dóbr znajdują się jeziora: Dratowskie, Rogużno, Łukcze, Łokietek, Kureczków. W D. jest cerkiew parafialna. W 1827 roku liczono tu 56 dm. i 390 mk. *Br. Ch.*

Dratowskie, jezioro we wsi Dratów, ma rozległości 194 morg., głęb. 24 stóp, leży śród rozległej płaszczyzny; poziom wód jeziora jest o 21 stóp wyższy nad poziom Wieprza pod Łęczną. Wody odchodzą do rz. Jagielny.

Dratwinia, rz., dopływ Dubissy, poczyna się pod Lalami, uchodzi w Lidowianach.

Dratzig (niem.), ob. *Drasko*.

Dratzigsee (niem.), ob. *Drahickie jezioro*.

Draubolinie, wś, pow. wyłkowyski, gm. Giże, par. Wyłkowyszki, odl. od Wyłkowyszek 7 w., liczy 7 dm., 51 mk.

Drauschkowitz (niem.), ob. *Drużkecy*.

Drausen-See (niem.), ob. *Druzno*.

Drausnitz (niem.), ob. *Drożdzieniec*.

Drautz (niem.), ob. *Drawce*.

Dravetz (węg.), ob. *Drawce*.

Drawa, niem. *Drage*, *Dragefluss*, znaczna rz. w Prusiech. Początek bierze w południowej części prow. pomorskiej w powiecie drawenburskim, dawniejszem starostwie drahimskiem, przechodzi przez jezioro drahickie (Drazigsee), mija Drawenburg, przechodzi przez jezioro Lube (Gr. Lübbesee), płynie w kierunku głównie południowym przez kilka jeszcze jezior, wpływa do wschodniej części Brandeburgii, powiatu arnswaldzkiego; dochodzi do granicy wielkiego księstwa poznańskiego, pow. czarnkowskiego, pod wsią Wesołowem (Hochzeit), gdzie przyjmuje po lewej Plecę, następnie tworząc granicę pomiędzy w. ks. poznańskiem a Brandeburgią przyjmuje pod Drawską piłą także po lewej Przysiekę, i pod Drawską karczmą z tejże strony Szmelcę, a nareszcie uchodzi do Noteci niedaleko wsi Nowabielica i wsi Drasko; długość biegu wzdłuż granic w. ks. poznańskiego wynosi 36 kil., długość cała około 150 kil., spławna na 28 kil., a dla tratew 45 kil. *M. St.*

Drawce, 1.) węg. *Dravetz*, niem. *Drautz*, wieś w hr. spiskiem (węg.), kościół katolicki filialny, 556 mk. 2.) **D.**, węg. *Darocz*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katolicki paraf., uprawa roli, młyny wodne i tartaki, 406 mieszkańców. *H. M.*

Drawcze, wś rząd., nad rz. Jodą (?), pow. wileński, 2 okr. adm., mk. kat. 28, dm. 4.

Drawdacie, wś, pow. rossieński, par. Taurogi.

Drawdenie, dwór, pow. rossieński, par. Wojnuta.

Drawdyle, wś i folw., pow. szawelski, gm. i par. poszwytyńska. Folw. utworzony z okolic szlacheckich po Hiroszach, ma 15 włók rozl., należy do cudzoziemca. Wś ma 11 dusz rew., 124 dz. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Drawenburg, niem. *Dramburg*, miasto pow. w reg. koszalińskiej, nad Drawą, ma 5625 mk., fabryki tkackie, jarmark wełniany.

Drawiczka, jez., inaczej *Drahickie* jez.

Drawniety, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. adm.; mk. kat. 48, dm. 4 (1866).

Drawska karczma, niem. *Drage*, karczma, pow. czarnkowski; 1 dm., 7 mk., 7 ew., niema analf.

Drawska piła, niem. *Drage-Schneidemühle*, piła i osada, 5 dm., 65 mk.; 59 ew., 6 kat., 25 analf.

Drawskie leśnictwo, niem. *Drage*, ob. *Wieleń*, pow. czarnkowski.

Drawski piec smołowcowy, niem. *Drage-Theerofen*, folw.; 4 dm., 50 mk., 42 ew., 8 kat., 18 analf. Stac. poczt. Wesołów (Hochzeit) nad rz. Drawą, poboczną Noteci, o 6 kil.; st. kol. żel. Wieleń o 15 kil.

Drazig (niem.), ob. *Drasko*.

Drazigsee (niem.), ob. *Drahickie* jezioro.

Drazy, 1.) folw. w pow. borysowskim, dziedzictwo Dobrowolskich, ma obszaru przeszło 460 m. Tegoż nazwiska w tymże pow. są dwa małe folw. po 120 m., własność Reuttów; dziedzice sami trudnią się gospodarstwem. 2.) **D.**, mały folw. w pow. borysowskim, własność Petrożyckich, obsz. 120 m. *Al. Jel.*

Drażna, ob. *Kaspla*.

Drażnia 1.) wś w pow. bobrujskim, przy drodze pocztowej z m. Parycz do Bobrujska wiodącej, niedaleko rz. Berezyny z prawej strony, w gm. paryckiej. 2.) **D.**, wś i folw.

w płn. wsch. stronie pow. mińskiego, w I stanie polic., w 3 okr. sądowym, o 6 w. od Mińska, nieopodal dr. żel. smoleńsko-brzeskiej położone. Folw. jest własnością od r. 1872, urzędnika Kaphera; ma obszaru 105 m., w glebie dobrej. 3.) **D.**, wś, pow. ihumeński, była tu filia katol. par. Serafin. *Al. Jel.*

Drażniew, wś, pow. sokołowski, gm. Korczew, par. Rusków. W 1827 r. było tu 22 dm., 169 mk., teraz 24 dm., 290 mk. Dobra D. składają się z folw. D., wsi D., Ruda Drażniewska i Wólka Drażniewska; podług opisu z r. 1866 rozległ. gruntów dworskich wynosi m. 1661 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 322, łąk m. 100, pastw. m. 121, lasu m. 787, zarośli m. 106, nieużytki i place m. 225. Wsie: D., Ruda Drażniewska i Wólka Drażniewska dostały gruntu w ogóle m. 489.

Drażniewska-Wólka, wś, pow. sokołowski gm. Korczew, par. Rusków, liczy 6 dm., 50 mk. i 92 m. obszaru.

Drażno, wś i dobra w płn. zach. stronie pow. bobrujskiego, niedaleko drogi wiodącej z Życina do Podoresia, w głuchej poleskiej miejscowości w gm. życińskiej. Dobra daw. Radziwiłłowskie, teraz ks. Wittgenstejna, mają obszaru około 3,750 m. w glebie nizkiej, piaszczystej. *Al. Jel.*

Drągi 1.) wś, pow. nowo-aleksandryjski, gm. Szczekarków, par. Wilków. W 1827 r. było tu 7 dm. i 47 mk. 2.) **D.-wypychy**, wś szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Sokoły. W 1827 r. było tu 19 dm. i 119 mk. 3.) **D.**, ob. *Dworaki.*

Drągów, niem. *Drungawe*, wś, pow. sycowski, par. Goszyce, ludność przeważnie katol.

Drągówka, strumień, lewy dopływ Ropy, w obr. gm. Ropy, w pow. gorlickim. Wypływa na granicy tejże gminy z gm. Wawrzką i płynie na wschód łąkami ropieńskiemi. Długość biegu 2 i pół kil. *Br. G.*

Drągowszczyzna, os., pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo.

Drążdżewo, wś nad rz. Orzyc, pow. makowski, gm. i par. Krasnosielc. Należy do dóbr Krasnosielskich hr. Krasińskiego. Jest tu kaplica, szkółka, gisernia, tartak, młyn i folusz. Dawniej istniała kuźnia żelaza. W 1827 r. było tu 41 dm. i 364 mk.

Drążek (wysocki), wś, pow. koniński, gm. Wysokie, par. Kramsk.

Drążewo 1.) wś nad rz. Wkrą, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Radzanowo, należy do wsi Zgliczyn-Glinki; znajduje się tu zarząd gminy Stawiszyn. 2.) **D.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Sońsk, par. Sońsk i Kraszewo, wraz ze wsiami Łebki Wielkie i Łebki Kryszpy liczy obszaru 106 m. włośc.; folw. należy do dóbr hr. Krasińskiego Sarnowa Góra, 220 mieszk., 22 bud. mieszkalne, 4 w. od zarządu gminy. R. 1827 było tu 15 dm., 129 mk. 3.) **D.**, wś szlach. i włośc., nad rz. Omulew, pow. ostrołęcki, gm. Nakły, par. Ostrołęka.

Drążgów lub *Drążków*, wś i folw., pow. garwoliński, gm. Ułęż, par. Drążków. Jest tu kościół par. drewniany i szkoła. Kościół i parafia, dekanatu dawniej stężyckiego, erygowali tu 1334 r. bracia Piotr i Jakób dziedzice D. W XVI w. dziedzic Złoczowski zabrał kośc. na zbór aryański. Przez lat 30 zostawał kośc. w ręku aryanów. Do r. 1731 par. była łączna z Żabianką. W 1827 r. było tu 50 dm., 138 mk., obecnie liczy 60 dm., 394 mk.; par. D. dek. garwolińskiego, 2059 dusz liczy. Dobra D. składają się z folw. D. i Wymyków, tudzież wsi D., Ułęż dolny, Grabowce dolne, Zawitała, Urszulin; od Siedlec w. 70, od Garwolina w. 48, od Żelechowa w. 25, od Moszczanki w. 8, od Łukowa w. 40. Rzeka Wieprz przepływa terrytoryum dóbr i stanowi granicę południową. Rozl. folw. na obudwu folwarkach wynosi m. 877 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 145, łąk m. 104, pastw. m. 20, wody m. 73, lasu m. 491, nieużytki i place m. 45. Płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 1, drewn. 14. Wieś D. osad 13, gruntu m. 672; wś Ułęż dolny osad 9, gruntu m. 285; wś Urszulin osad 4, gruntu m. 74; wś Grabowce dolne osad 8, gruntu m. 180; wś Zawitała osad 18, gruntu m. 409. Por. *Kroczew.*

Drążno 1.) wś i folw., pow. opoczyński, gm. i par. Klwów. W 1827 r. było tu 17 dm. i 122 mk., obecnie 21 dm., 185 mk. Folw. D., położony od Radomia w. 42, od Opoczna w. 36, od Potworowa w. 7, od drogi bitej w. 6, od Skierniewic w. 70, od rzeki Pilicy w. 14. Rozległość folw. wynosi m. 869 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 518, łąk m. 34, pastwisk m. 22, wody m. 8, lasu m. 235, nieużytki i place m. 52. Bud. mur. 8, drewn. 8. Cegielnia, pasieka i w niektórych miejscowościach pokłady torfu. Wieś D. osad 22, gruntu m. 330. 2.) **D.**, ob. *Dręzno.*

Drążno, wieś, pow. wyrzyski, 16 dm., 155 mk., 3 ew., 152 kat., 26 analf. St. poczt. Mroczeń o 4 kil., st. kol. żel. Nakło o 11 kil.

Drążonek lub *Drążynek*, niem. *Gregau*, domin., 880 morg. rozl., 2 dm., 48 mk., 26 ew., 22 kat., 18 analf. Właściciel hr. Potulicki. *M. St.*

Drebinowo, zaścianek szlachecki, powiat oszmiański, po praw. stronie traktu poczt. wileńskiego, mk. 2, katolicy (1866)

Drebkau (niem.), ob. *Drjewk.*

Drebsk, wś we wschod. stronie pow. pińskiego, nad rz. Cną z lewej str., nieopodal mka *Kożangródka* (ob.), w gm. kożangródzkiej, w 1 okr. polic. (łohiszyńskim), własność Szczyta, 225 mk. *Ks. M.*

Drechnowo, węg. *Deregnyö*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), nad rz. Laborcą,

niegdyś miasteczko, na co posiada jeszcze dziś odnośne przywileje, kościół paraf. ewang., uprawa roli, młyn wodny, 989 mk. *H. M.*

Drechselhaeuschen (niem.), w Tatrach bielskich na Spiżu, ob. *Tokarnia.*

Drecz, niem. *Drätz* al. *Dreetz*, dobra szlach., pow. wałecki, par. i poczta Marcinkowo (Maerzdorf), szkoła Jabłonowo (Appelwerder). Obszaru 2847 morg, budynków 18, domów mieszkal. 7, katol. 17, ewang. 94, gorzelnia. Roku 1807 znajdowały się te dobra w ręku ks. Sapiehy, szacowane przez rząd pruski na 80,000 talarów.

Dreczełuki, wś, pow. wieliski, własność Szychuckiego; 2961 dz. ziemi.

Draczna, węg. *Dricsna*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg.), kościół paraf. gr. katol., uprawa roli, 280 mk. *H. M.*

Dreetz (niem.), ob. *Drecz.*

Dreglin, *Dręglin*, wś, pow. sierpecki, gm. Gutkowo, par. Krajkowo, liczy 11 dm., 133 mieszk. Folw. D. od Płocka w. 42, od Sierpca w. 35, od Raciąża w. 9, droga bita przechodzi przez terytoryum; od rz. Działdówki w. 3. Nabyte w r. 1874 za rsr. 34,515. Rozl. folw. wynosi m. 719 a mianowicie: grunta i ogrody m. 287, łąk m. 168, pastwisk m. 30, lasu 216, nieużytki i place m. 18, bud. drew. 15, w niektórych miejscowościach są pokłady torfu. Wieś D. osad 14, gruntu m. 22.

Drehl, ob. *Drausen.*

Drehnow (niem.), ob. *Drjonow.*

Drehowo, jez., pow. horodecki.

Drehsa (niem.), ob. *Drożdzij.*

Dreibergen (niem.), ob. *Trzygóry*, folw., pow. obornicki.

Dreibuchen (niem.), ob. *Tzybuki.*

Dreibüchenkrug (niem.), ob. *Karczemka*, karczma, pow. międzychodzki; należy do dominium Charcic.

Dreidorf (niem.), ob. *Dźwierzchno*, pow. wyrzyski.

Dreifliess, *Dreyfliess* (niem.), ob. *Trzy rzeki.*

Dreifrei (niem.), wieś, pow. międzyrzecki, 7 dm., 92 mk., 28 ew., 64 kat., 20 analf. W obrębie wsi i gminy 2 folwarki: 1) 1347 m. rozl.; 2) 349 m. rozl. Stacya poczt. Pszczewo (Betsche) o 5 kil., st. kol. Zbąszyń (Bentschen) o 20 kil. *M. St.*

Dreihaeuser (niem.), ob. *Trzy Chałupy* i *Trzy Domy.*

Dreihaus (niem.), 1.) *Trzydomy*, olędry, i Milcz, gmina, pow. chodzieski. 2.) **D.** ob. *Trzydomy*, osada, i Podstolice gmina, pow. chodzieski.

Dreihos (niem.), ob. *Trzy Chałupy.*

Dreilinden (niem.), ob. *Dziemiany*, *Dziemiony.*

Dreiraedermühle (niem.), ob. *Trzechkolny młyn*, kolonia, pow. śremski.

Drei Schweinskoepfe (niem.), ob. *Świnie głowy.*

Dreistein (niem.), ob. *Trzykamienie*, pustkowie, pow. ostrzeszowski.

Drejery lub *Zdroje*, niem. *Dreyen*, olędry, pow. szamotulski, należy do wsi Lubowa, blisko Warty i Nowego mostu (Neubrück).

Drelów, wieś i folwark, pow. radzyński, gm. Zahajki, par. Międzyrzec. Znajduje się tu cerkiew parafialna dla ludności rusińskiej, erygowana 1653 r. przez Zofią z Tęczyńskich Daniłowiczową. R. 1835 ks. Konst. Czartoryski zmurował nową. O ćwierć mili od D. na gruncie zwanym Horodek kaplica drewniana. Szkoła początkowa. W 1827 r. było tu 54 dm., 511 mk.; obecnie liczy 88 dm., 564 mk. i 2263 m. obszaru.

Dremajłówka, st. p., gub. czernihowska, pow. nieżyński.

Dremble, wieś, pow. rossieński, par. Widukle.

Dremling (niem.), ob. *Dręblik* i *Jakubowice.*

Drenczany, *Drzenczany*, węg. *Derencseny*, wś w hr. gömörskiem (Węg.), u podnóża góry Bankowo, kościół parafialny, żyzna gleba, kamieniołomy, 397 mk. W bliskości istniały niegdyś dwie warownie; jednę z nich wystawili w XV wieku husyci. W niej roku 1451 król węgierski Matyasz obległ Czechów pod wodzą Welgoty, którzy następnie wyparci i zagnani w potok Blak, wszyscy w nim potonęli. Niedaleko tu także znajdują się okopy, zwane Hunyadowskie, i stary zamek Drienok. W miejscach tych wykopano dawną broń, zbroje bronzowe i t. p. starożytności.

Drengfurth (niem.), ob. *Dryfort.*

Dreni, wieś, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 28 w. od Wilejki, przy b. dr. pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 10 dm., 77 mk., własność włośc. (1866).

Dreniewo, folw. pow. rzeczyckiego, dziedzictwo Kostoharewych, obszar około 560 m.

Dreniówka 1.) niewielka osada wiejska w półn.-zach. stronie pow. rzeczyckiego, nad jeziorem, w gm. domanowickiej, miejscowość głucha, nizka, poleska. 2.) **D.**, mała rzeka w półn. zachod. stronie pow. rzeczyckiego, wypływa z jeziora dreniowskiego i przebiegłszy milę w kierunku połud. wpada do rzeki Obiadówki, poniżej wsi Szyjec.

Drenniki, wś u źródeł rz. Drenniczki, do Leśnej wpadającej, pow. żytomierski, gm. i par. Cudnów. Należy do Słowackiego, brata Juliusza. R. 1867 miała 18 dm. *X. M. O.*

Drenowa Nowa Wes, ob. *Drinowska Nowa Wes.*

Drenówka, ob. *Derniówka.*

Drensen (Gr. u. Kl.), ob. *Dzierzno W.* i *M.*

Dreństwo, ob. *Dręstwo.*

Drentkau (niem.), ob. *Dronków.*

Dreschin (niem.), ob. *Treschen.*

Dresdow (niem.), ob. *Drzeżdżewo,* powiat słupski.

Dresina, przys. Wietlina.

Dreskowo, st. poczt., gub. orłowska, pow. małojarosławski.

Dresky, ob. *Juliusburg.*

Dresninskaja, st. dr. żel. witebsko-orłowskiej w gub. smoleńskiej.

Drestuń, wś nad rz. Połotą w gub. witebskiej.

Drestunka mała i wielka, dwa potoki górskie w Beskidzie lesistym, na terytoryum Czarnej Hory, w obr. gm. Żabiego, w pow. kossowskim; wypływają z hali Skorusznej, płyną przez las Skoruszny, prawie równolegle do siebie, wpadają do p. Dzembronii z praw. brz. Długość biegu D. małej 2 i pół kil., D. wielkiej $3^3/_4$ kil. *Br. G.*

Dreszkowce, węg. *Deresk,* wieś w hr. gömörskiem (Węg.), kościół par. kat., urodzajny grunt, wyrób naczyń glinianych, 1036 mk.

Dretschen (niem.), ob. *Drjeczin.*

Drew..., por. *Derew...* i *Drzew...*

Drewce lub *Drzewce,* wieś, pow. bydgoski, 23 dm., 161 mk., 156 ew., 5 kat., 38 analf. Poczta najbliższa i st. kol. żel. w Bydgoszczy.

Drewenz (niem.), ob. *Drwęca* i *Skępsk.*

Drewianiki, wś i folw., pow. wileński, 4 okr. adm., mieszk. kat. 133, dm. 14, od Wilna 45 w.

Drewniaczek, niem. *Wilhelmswalde,* król. nadleśnictwo, pow. starogrodzki, połączone jest z borem tucholskim. Obszaru lasów posiada 63166 m. R. 1867 wyznaczono na sprzedaż 330 m. Dochodu było 22408 tal., wydatku 8971 tal., pozostało zysku 13,436 tal. Ogółem wycięto w tym roku 359,580 stóp kubicznych. Do D., jako gminy, należą osady leśne: Boroszewo, Nowy Bukowiec; leśnictwa: Hammer, Lasek i Czarne. Pospołu z temi osadami obejmuje D. obszaru ziemi prawie tylko piaszczystej 301 m., katol. 132, ewang. 80, domów mieszk. 29. Sądy mniejsze w Skurczu, większe w Starogrodzie. Parafia Czarny las, szkoła Wielki Bukowiec, poczta Skurcz. Odległość od Starogrodu $2^3/_4$ mili. W r. 1868 odjęto część znaczną od nadleśnictwa D. i utworzono nowe nadleśnictwo Błędno (Wildungen), tak, że teraz D. obejmuje tylko 30,164 mórg obszaru lasów. Należące do niego podleśnictwa są: Lasek, Czarne, Karczemki i Hamer. Kasa i rendantura znajduje się w Skurczu.

Drewniak, os., pow. kaliski, gm. Ostrów kaliski, par. Godziesze.

Drewniana, wioska w pow. kijowskim, o 5 w. od m. Trypola, nad małą bezimienną rzeczką, wpadającą do rz. Krasnej. Mieszk. 718. Należy do par. trypolskiej. Ziemi 1211 dzies. wybornego czarnoziemu. Starożytna osada, bo już przez Jaropełka r. 1163 darowana ławrze kijowskiej (Ruscy latop. t. 1. str. 13).

Drewniana-huta, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Kobiele-Wielkie. Liczy 285 mk., ziemi 295 m. D.-h. dobra wraz z osadą Wymysłów mają ogólnej przestrzeni 1129 m., w tem ziemi ornej 514 m.

Drewnica, folw. i wś, pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga; od Warszawy w. 6, przy drodze bitej radzymińskiej. Rozl. folw. wynosi m. 217 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 33, łąk m. 169, pastw. m. 9, nieużytki, place, zarośla m. 7. Bud. murow. 1, drewn. 6, są pokłady torfu; wieś D. osad 6, gruntu m. 14. *A. Pal.*

Drewnik 1.) wś, pow. lubartowski, gm. Chudawola (ob.), par. Rudno. 2.) **D.**, os., pow. garwoliński, gm. Ułęż, par. Drążgów; 1 dm., 17 mk., 5 m. 3.) **D.**, os., pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo.

Drewniki 1.) wś i folw. (należący do dóbr Skierbieszów, Mościckiego), pow. zamojski, gm. i par. Skierbieszów. Leżą o 26 w. na północ od Zamościa, i 5 w. od gm., na granicy pow., w lesistych wzgórzach. Obecnie liczą: 17 dm., 102 mk., w tej liczbie 64 prawosł., i 233 m. rozl. włośc. 2.) **D.** krasnostawskie, wś, pow. krasnostawski, gm. Czajki, par. Surchów. W 1827 r. było tu 13 dm. i 77 mk. *T. Żuk., Br. Ch.*

Drewno lub *Drzewno,* wieś i dwa młyny, pow. szubiński; 17 dm., 201 mk., 79 ew., 122 kat., 55 analf. Poczta i gośc. w Gąsawie, st. kol. żel. Mogilno. *M. St.*

Drewnowo, okolica szlach., pow. ostrowski, gm. Kamieńczyk wielki, par. Nur. W skład jej wchodzą wsie: D. Daćbogi 9 dm., 73 mk., D. Lipskie 66 mk., D. Dmoszki, D. Ziemaki 32 mk., D. Konarze i D. Gołyń wsie włośc. Folw. D. Gołyń z wsią t. n. od Łomży w. 49, od Ostrowia w. 32, od Czyżewa w. 6, od rz. Buga w. 7. Rozl. wynosi m. 432 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 290, łąk m. 31, pastw. m. 95, nieużytki i place m. 16. Bud. drewn. 11. Wieś D.-Gołyń osad 19, gruntu morg. 144. *Br. Ch.*

Drey..., ob. *Drei....*

Dreyen, ob. *Drejery.*

Dreyse, *Dreisee* (niem.), leśnictwo, ob. *Piła* (Schneidemühl), pow. chodzieski.

Drezdenko niem. *Driesen,* miasto dawniej do Wielkopolski należące, nad Notecią. Już w r. 1251 miało warowny zamek, zabrany przez Barnima, księcia szczecińskiego, który wkrótce Przemysław książę wielkopolski odzyskał. W r. 1265, gdy żołnierstwo na załodze w nim będące, napadami okolicę pustoszyło, Bolesław książę kaliski zburzyć go kazał, porozumiawszy się z Konradem margrabią

brandeburskim; lecz gdy warunków umowy ten dotrzymać nie chciał, Bolesław w ośm dni napowrót zamek wzmocnił i załogą swoją osadził. Zdobyty przez Brandeburczyków, w r. 1272 do Polski wrócił. Roku 1365 drezdeński zamek i santocki prawem lennem puszczone były Dobrogostowi i braciom jego; rodzina ta posiadała Drezdenko do r. 1422. Szwedzi zabrali w r. 1630 ten zamek i dopiero 1650 go wrócili. Jest tu st. dr. żel. z Krzyża do Berlina, zaraz za Krzyżem, o 174 kil. od Berlina.

Drezna, gub. władymirska, st. dr. żel. niżegorodzkiej.

Drezulany, zaśc. rządowy, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 11, domów 2 (1866).

Dręblik, niem. *Dremling*, wś, pow. olawski, par. Osiek.

Dręglin, wś, ob. *Dreglin*.

Dręstwo, wś nad jeziorem t. n., pow. szczuczyński, gm. Pruska, par. Bargłowo, 994 m. rozl. R. 1827 miała 38 dm., 288 mk.

Dręstwo, *Rybczyzna* lub *Woźnowiejskie*, jezioro w pow. szczuczyńskim, na płn. wschód od Rajgrodu, ciągnie się na 7 wiorst od płd. zach. ku płn. wschodowi, pomiędzy wsiami Woźna wieś i Rybszczyzna, przechodzi koło wsi Dręstwo, dotyka gruntów Rajgrodu a od płn. wsi Barszczów i Solistówki. Ma 180 m. obszaru, brzegi przeważnie lesiste i bagniste. Przepływa przez nie rz. Jegrznia, która łączy D. z jez. Rajgrodzkiem. *Br. Ch.*

Dręszew, wś i folw., pow. radzymiński, gm. Małopole, par. Dąbrówka. W 1827 r. liczono tu 15 dm. i 143 mk. Folw. należy do dóbr Małopole.

Drężek, wieś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Wach, par. Myszyniec, nad rz. Rożogą, w odległości 8 wiorst od zarządu gminnego Wach. D. należał do starostwa ostrołęckiego; starosta Jan Małachowski szczegółowym zapisem z 15 listopada 1752 r., a August III, przywilejem z 25 listopada t. r. ogólnym dla 51 włości starostwa ostrołęckiego, zwalniają włościan od ciężarów pańszczyźnianych i szarwarków, oznaczając czynsz roczny na 202 złp. 20 gr. Lustracya 1765 roku zastaje tu 10 gospodarzy, płacących oprócz powyższego czynszu, jeszcze po 8 złp. podatku karczemnego z każdej osady rolnej. Znajduje się tu oddawna młyn wodny; młyn ten był własnością gromady, która za niego płaci czynsz staroście; w 1795 r. wypuszcza go w dzierżawę gromada, za wiedzą starosty, Janowi Schreiber z czynszem rocznym 130 złp. W 1805 r. młyn zostaje przebudowany i ostatecznie sprzedany. Obecnie, oprócz młyna, znajduje się 29 dm., 113 męż., 99 kob. Grunta były mierzone już w 1747 r. lecz rejestra zaginęły; pozostały się tylko mappy; gruntu obecnie znajduje się 987 m., w tej liczbie 265 m. ornego. Roku 1827 D. miał 25 dm., 134 mk. *Lud. Krz.*

Dróżno lub *Drążno* 1.) kol. i holendry, pow. koniński, gm. Brzeźno, par. Krzymów. W 1827 r. kol. liczyła 15 dm., 137 mk., holendry D. 20 dm., 140 mk. Por. *Holędry D.* 2.) **D.**, wś, pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo. W 1827 r. było tu 16 dm., 213 mk. *Br. Ch.*

Drgicz, wś, pow. węgrowski, gm. Miedzna, par. Stoczek. W 1827 r. było tu 28 dm., 184 mk., obecnie liczy 43 dm., 388 mk. i 1048 m. obszaru.

Driazgi, gub. tambowska, st. dr. żel. kozłowsko-woroneskiej.

Driczmin (niem.), ob. *Drzycim*.

Dricsna, ob. *Dreczna*.

Driczna, wś w hr. szaryskiem (Węg.), niedaleko granicy Galicyi, kościół par. gr. kat., 280 mk. *H. M.*

Driebsch, Driebitz (niem.), ob. *Drzewce*.

Drienok, ob. *Drenczany*.

Driesen (niem.), ob. *Drzeżdżewo* i *Drezdenko*.

Driewitz (niem.), ob. *Drjewcy*.

Drinow, węg. *Somos*, miasteczko w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz Torysą, kościół kat. par., żyzna gleba, obszerne lasy dębowe, młyn wodny, 1525 mk. *H. M.*

Drinowska Nowa Wes, *Drenowa N. W.*, węg. *Somos-Ujfalu*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Torysą, zdrój szczawiowy, obszerne lasy, 382 mk. *H. M.*

Drischnitz (niem.), ob. *Drježnice*.

Drizinskaja, st. dr. żel. dynebursko-witebskiej, por. *Dryssa*.

Drjeczin, niem. *Dretschen*, wieś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, należy do ewang. par. Huska (Gaussig). Szkoła początkowa. W r. 1875 było Serbów 63. *A. J. P.*

Drjenow, niem. *Thräne*, wieś na pruskich Górnych Łużycach, w parafii Wulki Radszow,

Drjewcy, niem. *Driewitz*, wieś na pruskich Górnych Łużycach, w parafii ewang. Łaz.

Drjewk, czytaj *Drjeuk*, niem. *Drebkau*, mko na dolnych Łużycach w powiecie kalawskim. Kościół par. ewang. z nabożeństwem w języku serbskim. *A. J. P.*

Drježnice, niem. *Drischnitz*, wieś na Dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim.

Drjonow, niem. *Drehnow*, wieś na Dolnych Łużycach, w okolicy Picnia (Peitz) w pow. chociebuskim. Na cmentarzysku znaleziono urny w r. 1835. Inna wieś tegoż nazwiska, po niemiecku *Drehna*, w zniemczonej stronie Dolnych Łużyc, w pow. łukowskim. *A. J. P.*

Drna, rzeczka, płynęła pod Warszawą w okolicy Powązek, i koło dzisiejszej cytadeli wpadała do Wisły. Znikła z wycięciem puszczy zasilającej ją wodą. Nad nią istniała pierwsza papiernia i trwała do połowy XVII wieku. *Br. Ch.*

Droben, ob. *Droby*.

Drobienki, zaśc. prywatny, pow. wilejski, gm. Porpliszcze, 3 okr. adm., od m. pow. Wilejki 75 w., przy byłej drodze pocztowej z Dokrzyc do m. Dzisny, 3 dm., 19 mk. wyznania rz. kat. (1866).

Drobin, osada, przedtem mko, pow. płocki, gm. i par. Drobin, odl. od Płocka 28 w., od Bielska w. 14, od Mławy w. 40, leży przy drodze bitej z Płocka do Mławy, w pięknem położeniu. Zdaje się, że jeżeli nie jako miasto, to jako wiejska osada odległych sięga wieków. Przemawiają za tem wydobywane dotąd w około miasta stare bruki i gruzy z budowli. Święcicki nazywa D. przyjemnem miastem z powodu pięknych ogrodów (Kwartalnik Kłosów II 113). Niewiadomy jest założyciel tutejszego murowanego parafialnego kościoła, 1858 odn. Budowa jego zdaje się z XVI w. pochodzić, a poświęcenie nawet późniejsze być musi, skoro nosi nazwanie św. Stanisława Kostki. Kościół ten posiada dwa pyszne nagrobki rodziny Kryskich, a mianowicie: jeden Pawła Kryskiego, dziedzica na Drobinie, którego siostra była matką św. Stanisława Kostki, i żony jego Anny ze Szreńska herbu Dołęga; oraz syna Wojciecha, podkomorzego płockiego, któremu król Zygmunt August powierzał ważne poselstwo do papieża, cesarza, Hiszpanii i Anglii. Wspaniałe to mauzoleum w kształcie ołtarza wystawia siedzące figury rodziców, na przedzie zaś znajduje się leżąca na sarkofagu postać syna w rycerskiem ubraniu. Cały pomnik stawiany jest z dosyć miękkiego wapienia i zarówno się pięknym planem jak i dokładnością rysunku, oraz wykończeniem roboty odznacza. Wzniósł go Stanisław Kryski, kasztelan raciąski, później wojewoda mazowiecki, brat zmarłego Wojciecha a syn Pawła, jak o tem same napisy przekonywają. Drugi nagrobek, widocznie późniejszy, jest niezgrabnem poprzedniego naśladowaniem. Ten sam w nim plan ogólny, ale rysunek ciężki, proporcye figur niezgrabne a dłuto niezmiernie grube. Części napisów, które się do wyobrażonych na nim osób odnoszą, umieszczone są nie na oddzielnych tablicach, ale wzdłuż zewnętrznych płaskosłupów, górną attykę podpierających i poprzedzielane wyjątkami ze Starego Testamentu, oraz filozofów i poetów pogańskich Seneki i Horacysza. Z owych napisów okazuje się, że ten drugi pomnik stawiał Wojciech Kryski, kasztelan sierpski, dla swych rodziców, to jest dla wyżej wspomnionego Stanisława oraz żony jego Małgorzaty z Uchańskich. W 1827 r. D. liczył 105 dm. i 1314 mk. W 1860 r. było tu 1352 mk. i 87 domów przeważnie drewnianych. Obecnie osada D. posiada, prócz kościoła, kaplicę, synagogę, 3 szkółki element., zarząd gminy, skład spirytusu, jatki, farbiarnię, 4 wiatraki, 38 rozmaitych sklepów, 7 szynków, karczmę; 6 razy do roku bywają jarmarki, a co tydzień we czwartki targi; ludność osady 2625 mk. (1250 męż., 1375 kob.), głównie izr.; 145 domów mieszk., z tych 9 mur., 132 osad mieszczań., powierzchni 479 m. (461 m. gruntu ornego). Folwark Drobin liczy 71 mk., 9 domów mieszk., z tych 2 murowane, powierzchni morgów 1140 w tem 900 m. gruntu ornego. Do folwarku należą 3 wiatraki i cegielnia. Par. D. dek. płockiego, dawniej płońskiego, liczy dusz 1900. W dobrach D. od lat wielu zaprowadzone gospodarstwo postępowe. Produkują one rocznie na sprzedaż około 3000 korcy pszenicy i odpowiednią ilość rzepaku zimowego oraz jęczmienia i grochu. Lasy obszerne, systematycznie urządzone. W ogóle dobra D. składają się z folw. Drobin, lasów na Ossowie, dawniej miasta obecnie osady Drobin i wsi Ossowa Krzeczanowska. Rozległość dworska wynosi m. 1702 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 1059, łąk m. 61, pastwisk m. 9, lasu m. 501, nieużytki i place m. 72. Budowli murowanych 10, drewnianych 10, trzy wiatraki, cegielnia i pokłady marglu. Wieś Ossowa Krzeczanowska osad 3, gruntu morg. 27. Od dóbr tych w roku 1874 odłączone zostały nomenklatury Rutka, Marchel i Strawówka. Gmina D. liczy 5137 mk. (2506 męż., 2631 kob.), powierzchni 14,066 m., w tem 11,129 morg. gruntu ornego i ma kasę zalicz. wkładową z fund. rząd. Do gminy należą następujące miejscowości: Bełkowo, Bęchy, Biskupice szkólne, Budkowo, Chabowo-łożewo, Chabowo - świniary, Chabowo - stara-wieś, Cieszewo wielkie i małe, Cieśle, Dobrosielice, Dobrosielice zalesie, Drobin, Kisielewo, Karsy, Kuchary-Kryski, Kłaki, Maliszewo, Maliszewko, Nagórki-dobrskie, Nagórki-Judydice, Nagórki-olszyny, Niemczewo, Nowawieś, Semki, Setropia, Swierczyn, Swierczynek, Tupadły, Wilkęsy, Witosławice; w powyższych miejscowościach znajduje się cegielni 3, karczem 2, wiatraków 11. *Br. Ch.*

Drobinga, os., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny, liczy 3 dm., 19 mk. Połujański w Opisie gub. augustowskiej, str. 410, pisze: „Zbliżając się (od Balwierzyszek) ku Prenom, przebyć musimy płynącą przez las (1859) Moczuny zwany rzeczkę *Drobingę*, w której poławiają się obficie pstrągi i łososio-pstrągi, a jej woda jest czynnikiem głównym papierni, do Szulca (1859), niegdyś leśnika, należącej".

Drobiszki, jez. w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., przez które rz. Swięta przepływa.

Droblin, 1.) wś i folw., pow. konstanty-

nowski, gm. Witulin, par. r. l. Bordziłówka, r. g. Witulin. Rozległości grun. włościańskich m. 441, domów 23, ludności 221, rusini i drobna szlachta. Na łąkach wsi D. są źródła rz. Białki. Folw. D. lit. A. B. lub Białkowszczyzna z attynencyą Koszelowka i wsią D., własność Wilhelma Wężyka, od Siedlec w. 45, od Konstantynowa w. 14, od Biały i Janowa w. 14. Rozl. folwarczna wynosi m. 946 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 640, łąk m. 112, pastwisk m. 8, lasu m. 146, nieużytki i place m. 40, płodozmian 8-polowy, budow. mur. 3, drewn. 13; młyn wodny, staw z sadzawkami zarybione stanowią dochód, pokłady torfu; wieś Droblin osad 25, gruntu m. 385. 2.) **D.**) wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Wodzisław. W 1827 r. 7 dm., 36 mk.

Drobnice, wś włościańska, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Ossyaków, nad lewym brzegiem Warty, o 2 mile przeszło od Wielunia, niegdyś udział dóbr raduckich, 60 dm., 380 mk., 35 i pół włók rozl., młyn. Roku 1827 miała 51 dm., 280 mk. *W...r.*

Drobnik, folw. i smolarnia, należą do dóbr Hruszniew (ob.)

Drobnin, 1.) gm. i wieś, pow. wschowski, 2 miejsc.: 1) Dr. wieś; 2) Zbytki kolonia; 35 dm., 241 mk., 16 ew., 225 kat., 61 analf., st. poczt. w Garzynie o 2 kil., st. kol. żel. Wschowa (Fraustadt) o 15 kil. 2.) **D.**, domin., 1732 morg. rozl., 10 dm., 141 mk., wszyscy kat., 49 analf. Właściciel Walery Rychłowski.

Drobukszty, wś, pow. rossieński, ob. *Drabukszty*.

Droby, niem. *Droben*, wieś na Saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, parafii ewang. Minakał. Domów 22, mieszkańców 117, w tem Serbów 107. Jeszcze w r. 1614 tu wykopane urny ówczesny dziedzic dobr Minakała von Ponickau oddał do biblioteki w Żitawie.

Drobyszyszki, wś, pow. kowieński, par. Żejmy, własność Kossakowskich linii szlacheckiej.

Droch..., ob *Droh...*

Drochlin, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Drochlin, kościół par. drewniany istniał tu już w XI w. (Długosz I.17) obecny z 1728 r. fundacyi Franciszka Kobielskiego biskupa krakowskiego. Leży D. przy drodze z Koniecpola do Lelowa. W 1827 r. było tu 46 dm., 360 mk. D., par. dek. włoszczowskiego daw. lelowskiego, 418 dusz liczy, Gmina D. należy do s. gm. okr. IV w Irządzach, st. poczt. w Koniecpolu, ludn. 2608 dusz. Dobra D. składają się z folw. i wsi t. n., tudzież osady młynarskiej Wydartuchy zwanej, podług opisu z r. 1866 rozl. folw. wynosi m. 1621. Wieś D osad 60, gruntu m. 516. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Drochów, dolny i górny, wsie, pow. jędrzejowski, gm. Sobków, par. Chomentów. W 1827 r. miały 25 dm., 85 mk. Folwark D. Dolny z przyległością D. Gorny, attynencyą Goździec i wsią D. Górny, D. Dolny i Krasnowiec lub Goździec, od Kielc w. 16, od Jędrzejowa w. 16, od Chęcin w. 16, od drogi bitej w. 4, od rzeki Nidy w. 8; rozl. folw. wynosi m. 715, piec wapienny; wieś D. górny osad 12, gruntu m. 99; wś D. dolny osad 21, gruntu m. 90; wś Krasnowiec lub Goździec osad 6, gruntu morgów 36; opis z roku 1866 i 1872.

Drochowo, wś, pow. płoński, gm. i par. Krysk. W 1827 r. miała 5 dm., 72 mk.

Droczyłówka, ob. *Mołczadka.*

Droebnitz (niem.), ob. *Drwęck.*

Drogen (Gross-), wś w pow. hazenpockim w Kurlandyi, 134 w. od Mitawy; była tu st. poczt.

Drogi (Stare), ob. *Staredrogi.*

Drogi, 1.) wieś, pow. krobski, 50 dm.; wszyscy kat., 15 analf., st. pocz. w Pakosławiu o 6 kil., st. kol. żel. Rawicz o 14 kil. 2.) **D.**, domin., należy do dóbr Golejewka, własność hr Antoniego Czarneckiego; 797 morg. rozl., 20 mk. *M. St.*

Droginia, wieś z przysiołkiem *Baniowicami* w powiecie myślenickim, przy gościńcu myślenicko-dobczyckim, nad Rabą, odległa od Myślenic 7 1/2 kil., od Dobczyc 7 kil.; od północnego zachodu i północy oblewa ją Raba. Przez obręb tej wsi przepływa potok Trzemesznica, który w przysiołku Baniowicach rozdwaja się na dwa ramiona, z których jedno wprost na północ podąża ku Rabie, a drugie na północny wschód, płynąc prawie równolegle do gościńca; tuż powyżej mostu na Rabie wpada do Raby (266 m.). Według obliczeń z r. 1869 liczy 826 mk., między nimi 401 mężczyzn, 425 kobiet, z czego na samę Droginię przypada 573, a na Banowice 253, domów 127. Przestrzeń większej posiadłości zawiera roli 195, łąk i ogrodów 16, pastwisk 59, lasów 297; mniejszej posiadłości roli 417, łąk i ogrodów 86, pastwisk 143, lasów 43 morgów austr. Parafia w miejscu. Starożytny kościół drewniany pochodzić ma z r. 1031. Według podania już za czasów św. Wojciecha, gdy tenże powracał tędy z Węgier do Polski, powstała tutaj mała kapliczka; a ówczesny dziedzic tej wsi przyjął chrzest z rąk św. Wojciecha. W dzisiejszym kościele drewnianym, który w miejsce dawnego chylącego się do upadku w r. 1750 wystawił Adam z Zakliczyna Jordan, dziedzic dóbr drogińskich, znajduje się obraz, przedstawiający ten święty akt chrztu. W r. 1760 Franciszek Potkański arcybiskup patareński, wikary generalny krakowski, poświęcił go p. w. św. Wojciecha. Były przy tym kościele dwa bractwa św. szkaplerza N. P. Maryi z góry Karmel zaprowadzone w r. 1659; obecnie zaś istnieje od r. 1767 arcybractwo św. Trój-

cy. Do parafii drogińskiej należą Brzączowice, Osieczany i Bulina. Dusz rzym. kat. parafia ta liczy 1719, a żydów 33. Poczta w miejscu. Szkoła ludowa jednoklasowa. Wzniesienie wsi npm. 272 m. W południowo-wschodniej stronie wsi wznosi się lesiste wzgórze Dąbrowa, 432 m. Podczas smutnych rozruchów w r. 1846 zbuntowane chłopstwo zamordowało właściciela D., Dominika z Lubrańca Dąmbskiego; obecnie właścicielem obszaru dworskiego jest Bogusław Bzowski.

Drogiszka, *Drogiszki*, wś, pow. mławski, gm. Dąbrowa, par. Żurominek-Kapitulny. Liczy 59 dm., 211 mk.; obszaru gruntu 2713 m., w tem 779 orn., 78 włośc.; tartak, kaplica katol. z 2 odpustami. W 1827 r. było tu 14 dm., 174 mk.

Drogobicz, *Drohobycz*, os. należąca do wsi Kaminiec, pow. lubliniecki.

Drogocin, niem. *Drogoschin*, osada, pow. poznański; 2 dm., 19 mk., wszyscy kat.; 2 analf. Poczta w Chludowie o 4 kil.; od Poznania 16 kil. na północ. *M. St.*

Drogocina, ob. *Droitzdorf* (niem.).

Drogojewka, wś, pow. hrubieszowski, gm. Mołodziatycze, par. Trzeszczany.

Drogomir i **Drogosław**, imiona w skróconych formach: Drogosz, Droch, Droż, Drożej, są źródłosłowami nazw: Drożejowice, Drożęcin, Drożyń, Drogoszewo, Drochów itp. *Br. Ch.*

Drogomyśl, *Drahomischl*, wś, pow. strumieńskiego na Szlązku austr., nad Wisłą, wraz z wsią Knajem rozległ. morg. 2548, ludn. 1396. Należy do parafii rz. kat. Ochaby; par. ewang. ma w miejscu od r. 1793; parafia ta liczy dusz 2400, w samym D. dusz 800. Jest też tu szkoła ludowa i zarząd ekonomiczny dóbr arcyks. Albrechta. *F. S.*

Drogoschin (niem.), ob. *Drogocin*.

Drogosław, wś, pow. szubiński; 23 dm., 165 mk.; 146 ewang., 19 kat.; 45 analf. Poczta w Łabiszynie o 6 kil.; od m. pow. Szubina o 6 kil.; stac. kol. żel. Chmielniki (Hopfengarten) o 12 kil. 2.) **D**., wś pomiędzy jeziorami, pow. gnieźnieński; 4 dm., 24 mk.; 17 ewang., 7 kat., 10 analf. St. poczt. i kol. żel. w Gnieźnie o 5 kil. 3.) **D**., folw., pow. odolanowski, ob. *Raszkówek*; 2 dm., 73 mk.

Drogosław, osada, pow. świecki, parafia i szkoła Płochocin, poczta Warlubie. Obszaru 40 morg., dm. mieszk. 8; kat. 24, ewang. 34.

Drogoszewo 1.) lub *Drożewo*, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Miastkowo. W 1827 r. było tu 16 dm., 142 mk. Jest to gniazdo rodu Drogoszewskich lub Drożewskich. Folw. D. z attynencyą Kępa i ws. D., Bartkowizna, Budy lub Balcerowizna, Osetko, od Łomży w. 20, od Ostrołęki w. 14, od Miastkowa w. 4, droga bita przechodzi przez terrytoryum, od Czyżewa w. 60. Rzeka Narew stanowi granicę północną. Rozl. folw. wynosi m. 1099, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 346, łąk m. 207, pastw. m. 88, wody m. 49, lasu m. 150, zarośli m. 230, nieużytki i place m. 29. Płodozmian 8-polowy. Bud. murow. 11, drewn. 6. Pokłady torfu i kamienia wapiennego. Jeziora i rzeka Narew przynosi dochód z rybołóstwa. Wieś D. osad 43, gruntu m. 230; 1-a osada Bartkowizna gruntu morg. 51; wś Budy lub Balcerowizna osad 2, gruntu morg. 34; wieś Osetko osad 4, gruntu m. 66. 2.) **D.-Przeździecko**, wś i folw., pow. ostrowski, gm. Warchoły, par. Andrzejów; od Łomży w. 35, od Ostrowia w. 28, od Andrzejowa w. 7, od Czyżewa w. 10; droga bita przechodzi przez terrytoryum, od rzeki Bugu w. 20. Rozległ. folw. wynosi morg. 404, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 233, łąk m. 40, lasu m. 117, nieużytki i place m. 14. Bud. drewn. 15. Wiatrak. Wieś D. osad 12, gruntu morg. 115. 3.) **D**., wś, pow. pułtuski, gm. Somianka, par Wyszków. *Br. Ch.*

Drogoszewo-Godurowo, kol., pow. krobski; 9 dm., 70 mk.; 5 ewang, 65 kat., 21 analf. Stacya poczt. Piaski (Sandberg) o 4 kil.; stacya kol. żel. Koźmin o 25 kil.

Drogoszewo-Zalesie (inaczej Fajetowo lub Lafajetowo), kolonia, pow. krobski; 7 dm., 42 mk., wszyscy katol; 15 analf. Stacya poczt. Piaski o 5 kil., st. kol. żel. Koźmin o 23 kil.

Drogowica, folw. w pow. słuckim; własność Mańkowskich; obszaru 955 morg.

Drogowle 1.), wś i folw. rządowy nad rz. Czarną, pow. opatowski, gm. Rembów, par. Raków. Jest tu kościół filialny, z legatu ks. Lipskiego erygowany, 1633 konsekrowany, murowany, do 1644 osobną stanowił parafią. Liczy 39 dm., 259 mk.; 357 morg. ziemi dworskiej i 773 morg. włośc. Jest tu młyn wodny. 2.) **D**., wś, pow. stopnicki, gm. i par. Potok.

Drogusza, wś, pow. łowicki, gm. Bielawy, par. Oszkowice. W 1864 r. przestrzeń morg. 156, ziemi urodz. i nieurodz. m. 3 pr. 275. Osad 26. Ludność 142 (podług tabeli komisarza). W 1879 r. domów włośc. 13, dwors. 5. Ludność 204 i w lesie droguskim 6 katolików. Rozl. folw. wynosi morg. 959, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 440, łąk m. 15, pastw. m. 219, wody m. 2, lasu m. 233, nieużytki i place m. 50. Płodozmian 4-polowy. Bud. drewn. 10. R. 1827 było w D. 17 dm., 152 mk.

Drohicki,—a,—e, (od *Drohiczyn*).

Drohiczany, wś, pow. hrubieszowski, gm. Jarosławiec, par. Trzeszczany. W 1827 roku było tu 22 dm., 120 mk. Dobra D. lit AB, składają się z folw. Popławce i Gliniska, tudzież wsi Gliniska, od Lublina w. 90, od Hrubieszowa w. 21, od Uchań w. 4, od Wojsławic w. 10, od Dryszczowa w. 10, od rzeki Bugu

w. 20. Rozl. dworska wynosi morg. 2190, a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogr. m. 383, łąk morg. 93, pastw. m. 6, wody m. 5, lasu m. 644, nieużytki i place morg. 18, razem m. 1152; folw. Popławce grunta orne i ogrody morg. 159, łąk m. 8, nieużytki i place m. 5, razem m. 172; folw. Gliniska grunta orne i ogrody m. 434, łąk m. 16, pastw. m. 17, lasu m. 389, nieużytki i place m. 10, razem m. 866. Bud. drewn. 44 w ogóle na folwarkach. Płodozmian 8-polowy. Dwa młyny wodne i dwa stawy; pokłady kamienia wapiennego. Wieś D. osad 44, gruntu m. 533; wieś Gliniska osad 31, gruntu morgów 355. *Br. Ch.*

Drohiczówka, wś, pow. zaleszczycki, oddalona od Zaleszczyk na północny zachód o 9 kil., od Jazłowca na południowy wschód o 12 kil., od Uścieczka na północny zachód o 11 kil. Leży w przedniej podolskiej glebie, o 4 kil. na północ od prawego brzegu Dniestru. Przestrzeń: pos. więk. roli ornej 720, łąk i ogr. 27, pastw. 26, lasu 250; pos. mniej. roli ornej 937, łąk i ogr. 95, pastw. 6 morgów austr. Ludność: rzym. kat. 30, gr. kat. 723, izrael. 115, razem 868. Należy do rzym. kat. parafii w Jazłowcu, gr. kat. par. w Lataczu. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. pos. Leoncyusz Wybranowski.

Drohiczyn 1.) D.-podlaski, osada, przedtem mko nad Bugiem, właściwie przedmieście miasta D., położonego z przeciwnej strony na prawym brzegu Bugu; pow. sokołowski, gm. Korczew, par. Knychówek. Liczy obecnie 26 dm., 243 mk. i 192 m. obszaru, posiada szkołę początkową. Był on niegdyś stolicą Jadźwingów i stanowił całość z drugiem miastem na prawym brzegu Bugu mieszczącem się; podług kronik ruskich miał być założony w r. 1061. Naruszewicz utrzymuje, iż część Jadźwingów, szukając sobie u dolnego Bugu bezpiecznej siedziby, na pamiątkę dawnego D. inną tegoż imienia stolicę tutaj założyła. W XII w. należała do książąt mazowieckich, z których Konrad I w r. 1237, gdy część braci dobrzyńskich wzbraniała się połączyć z krzyżakami, nadał im zamek tutejszy ze znaczną przestrzenią ziemi między Bugiem i Nurem, aż ku granicom Rusi, z obowiązkiem bronienia Mazowsza od napadów nieprzyjacielskich. Tu szczątki tego zakonu zaginęły najpodobniej około r. 1240, kiedy Tatarzy zniszczyli D. z całą okolicą. Korzystając z powszechnej klęski zagarnął je Mendog, książę litewski; odbudował miasto i odtąd należało do Litwy. Niesnaski między książętami litewskimi podały Janowi księciu mazowieckiemu sposobność opanowania w r. 1382 D. wraz z przyległą ziemią. W r. 1443 podstąpili Litwini w znacznej sile pod miasto, które nie mogąc go obronić, książę Bolesław mazowiecki sprzedał Kazimierzowi, w. ks. litewskiemu, wraz z całą ziemią za 6,000 kóp szerokich groszy praskich. Nowy władca osobnym przywilejem 1444 r. policzył D. do liczby piętnastu celniejszych miast Litwy, dozwolił wolnego handlu i udzielił różnych swobód, a następnie w. książę Aleksander w 1498 r. obdarzył obie strony miasta, po obu brzegach rzeki, prawem magdeburskiem, nadał jarmarki i t. p. Po zapadłej unii Litwy z Koroną, D. był ustanowiony starostwem, i zostawał przez długi czas w ręku rodziny Kiszków. Dobry byt miasta trwał do roku 1657, kiedy Szwedzi z Rakoczym, księciem siedmiogrodzkim, w gruzy i popiół zamienili D. wraz z zamkiem. D. teraźniejszy, Ruską stroną zwany, na lewym brzegu Bugu, był dawniej od początku założenia swego przedmieściem miasta D. Lackiego, położonego na prawym brzegu tejże rzeki. Składa się on z trzech oddzielnych części, z tych Ruska strona pierwsza, najdawniejsza; przedmieście Bużyska, druga część dawniejsza; i Góry, trzecia część, od r. 1843 powstała. Rozłączenie obu tych miast nastąpiło dopiero po r. 1815, to jest za ustaleniem królestwa. Część w cesarstwie, będąc właściwem miastem, została zawsze zamożniejszą i ludniejszą; kiedy przeciwnie w królestwie, z położenia swego pomiędzy wodami, dołami i przerwami na niskich gruntach, które corocznie rujnuje wylew wody Bugu, doszła do takiego upadku, iż na mocy postanowienia rady administracyjnej, D., Ruską stroną zwany, od 1 stycznia 1863 zamieniony został na osadę wiejską. Część ta w 1861 r. posiadała ogólnej ludności 315 głów, pomiędzy którymi katolików 182, prawosławnych 88, starozakonnych 45, żyjących z rolnictwa oraz z prostego wyrobku. 2.) D. chełmski, ob. *Dorohusk*.

Drohiczyn, 1.) D.-lacki, miasto t. zw. nadetatowe, w pow. bielskim, gub. grodzieńskiej, na prawem malowniczem wybrzeżu Buga, pod 52°25′ szer. i 40°49′ dł. geogr., na wzniesieniu 528 st. npm. (powierzchnia Bugu pod D. 380 st. npm.), przy osobnym trakcie z Bielska (54 wiorsty), wprost osady Drohiczyna (ob. wyżej), z którą stanowił do 1813 jedną całość i wspólną miał historyą (tamże podaną). Byłoto niegdyś miasto główne ziemi drohickiej województwa podlaskiego. Z Ciechanowcem i Siemiatyczami łączy się za pomocą dróg bocznych. Od Grodna odległe 168 w. R. 1576 D. miał 327 dm., r. 1713 dm. 117, r. 1800 dm. 173, mk. 984. Obecnie D. lacki ma 1402 mk. (682 męż., 720 kob.; 384 kat., 498 izr., 520 prawosł., r. 1857 było 6 ew.). Mieszkańcy zajmują się rolnictwem i rybołówstwem; fabryk niema tu żadnych, prócz wiatraka. Jest też szkoła 3-klasowa, paraf. kościół katolicki, dwie cerkwie, prom na rz.

Bugu, 4 jarmarki rocznie. Paraf. kościół katolicki św. Trójcy, wzniesiony podobno jeszcze 1350, niewiadomo przez kogo. Parafia katolicka dekanatu bielskiego liczy dusz 3011. Kaplice: na cmentarzu i w Miłkowiczach (dawniej filia). Przywilejem Jana Kazimierza z r. 1660 probostwo drohickie ustąpione zostało jezuitom, którzy tu kolegium założyli i szkoły wyższe (później pijarom oddane) utrzymywali; pijarskie szkoły w D. licznie były nawiedzane 1784 r. miały 285 uczniów. Prawosł. dek. drohicki składał się 1857 r. z 12 parafij, wiernych liczył 10,383. Dotąd przechowało się tu grodzisko około 80 stóp nad wodę wyniesione, w części zniszczone działaniem wody. Istnieją w niem dwie pieczary, złączone z sobą i mają po 30 łokci obwodu. W tem miejscu wznosił się dawniej zamek obronny, zniszczony w XVII wieku. W ostatnich czasach krążyły pogłoski o wzniesieniu w D. twierdzy na gruncie od strony Królestwa. Starostwo grodowe drohickie podług lustracyi z r. 1564 składało się z m. Drohiczyna i wsi Rechawka, Czarna, Większa i Mniejsza, Wólka oraz z tenut dwu wsi Szczawice i Starczewice. W r. 1771 posiadał je Aleksander Ossoliński, opłacając z niego kwarty złp. 637 gr. 21, a hyberny złp. 2413 gr. 5. Na sejmie warszawskim z roku 1773—1775 stany Rzplitej nadały je temuż Ossolińskiemu na emfiteusis z wójtówstwami i sołectwami. Opis historyi D. podał J. Jaruszewicz w Athenaeum z 1847 r. Opis i widok zamieścił „Tyg. Illustr.“ z 1870 r. Nr. 112 i z r. 1873 Nr. 270. R. 1880 wydano chromolitograficzny widok D. jako dar jubileuszowy dla J. I. Kraszewskiego od Podlasiaków. 2.) **D.**, *Drohiczyn*, mko, w pow. kobryńskim, stacya pocztowa na trakcie z Kobrynia do Pińska, o 25 w. od Antopola, o 54 w. od Kobrynia, o 264 od Grodna. Mieści w sobie zarząd policyjny siedmiu gmin wiejskich. Miał 1878 r. 1476 mk. (702 męż., 774 kob., 1300 izr., 176 chrześcian). *F. S.*

Drohobuż 1.) wieś, pow. ostrogski, dawniej należała do województwa wołyńskiego, w pow. łuckim, leży nad rzeką Horyniem, o 50 w. na północ od Ostroga, na samej granicy pow. rówieńskiego. Horyń przy D. płynie obszerną doliną, którą pokrywają piękne łąki. Sam D. rozłożony na górze; od niego szeroko rozciągają się równiny, użyte pod uprawę zboża. Na krawędzi góry stoi dom dziedzica; na tem miejscu przed wieki była forteca, bo dotąd istnieją wały; forteca musiała być murowana i oprowadzona murem. Z prawej i lewej strony mieszkalnego domu są dwa wąwozy głębokie, któremi źródlana woda dwoma strumykami spływa do Horynia. Na polu za północnym wąwozem w czasie orania ziemi, lemiesz wyorywa kawałki cegieł w rozmaitych miejscach, co dowodzi że tu rozciągało się miasto; dolny pokład ziemi glina, z wierzchu czarnoziem. Pod domem dziedzica odkryto ogromne lochy, lecz nikt ich dotąd nie badał. Istnieje dotąd w D. po-bazyliańska cerkiew z monastyrem, w 1786 r. fundowana. Dawny monastyr, który jeszcze za Dawida Igorowicza istniał, leżał na płn. od D., gdzie dotąd wyorują cegłę i kamienie na polu. Jeszcze w dziale Janusza i Aleksandra ks. Ostrogskich w 1602 r. sporządzonym wzmianka jest, że Dorohobuż miasto i zamek, zatem i ta wieś, były w posiadaniu ks. Ostrogskich. Następnie po darowiznie kolbuszowskiej przez ks. Janusza Sanguszkę ordynata ostrogskiego w 1753 dostała się wieś Koniecpolskim, później była własnością Walewskich, od tych kupił Zawisza, prezes b. trybunału żytomierskiego, a po nim prawem spadku przeszedł na siostrzeńca jego Ksawerego Jodkę, b. marszałka powiatu ostrogskiego. Obecnie dziedzicem jest Tomasz syn tego ostatniego. Jest tu cerkiew drewniana paraf. i cerkiew przy monasterze filialna. 2.) **D.**, ob. *Dorohobuż*. *Z. Róż.*

Drohobycz, miasto powiatowe w Galicyi, leży nad rzeczką Tyśmienicą, dopływem Dniestru, pod 49°21′ szer. i 41°11′ dług. geogr., 309 m. npm., o 60 kil. na południowy zachód od Lwowa, o 30 kil. na wschód od Sambora, o 25 kil. na zachód od Stryja, a o 60 kil. w linii powietrznej od granicy węgierskiej, o 74 kil. koleją od Chyrowa; przechodzi przez D. kolej żelazna tak zwana Naddniestrzańska, idąca z Chyrowa przez Sambor, Drohobycz do Stryja, gdzie się łączy z koleją arcyksięcia Albrechta. (Stacya w D. leży między stacyą Dobrowlany i Gaje wyżne). W D. oddziela się od kolei Naddniestrzańskiej gałąź 11 kilom. długa, idąca w kierunku południowo-zachodnim do Borysławia; przez Drohobycz przechodzi także gościniec rządowy, tak zwany pierwszy główny karpacki gościniec prowadzący od granicy Szląska w Białej wzdłuż Karpat aż do granicy Bukowiny w Kutach. Powierzchni ma to miasto 4806 m. D. leży w okolicy lesistej i bagnistej, obfitującej w naftę i wosk ziemny, których kopalnie w pobliskim Borysławiu są sławne na całą Europę; mieszkańców ma 1869 r. 16,880, z tych 3931 obrządku rzym. kat., 4844 gr. kat., 15 akat., 8055 izrael.; domów 1816. Własność większa roli ornej 77, łąk i ogr. 68, pastw. 19 m.; własność mniejsza: roli ornej 2664, łąk i ogr. 800, pastw. 735, lasu 157 m. Jest w D. rządowa warzelnia soli, która spotrzebowała: w roku 1866 ropy solnej 477,870 stóp sześciennych, 3307 sągów drzewa opałowego; w r. 1870 ropy solnej 533,562 stóp sześc., 3505 sągów drzewa opałowego; zaś wyprodu-

kowała soli mianowicie: w roku 1866 kuchennej 79,889, bydlęcej 9984; w r. 1870 kuchennej 84,129. W roku 1870 były w tej warzelni 2 konne kieraty do wyciągania ropy solnej o sile 4 koni, i 3 panwie do warzenia, z tych jedna z powierzchnią 828 a dwie każda z powierzch. po 300 cali; siła produkcyjna wynosiła 300 ctn. soli do jedzenia w przeciągu 24 godzin; ludzi zajętych było 78. Izba handlowo-przemysłowa, z której sprawozdania te cyfry wyjęte zostały, od roku 1870 nie wydała nowego sprawozdania. Dystylarni nafty było w 1870 r. w tem mieście 9, należących do rozmaitych właścicieli; z tych 2 były w rękach chrześcian. Dalej był w 1870 roku w tem mieście browar piwny, będący własnością gminy miasta Drohobycza; znaczniejszych garbarni i białoskórni 5, wszystkie w ręku izraelitów. Stan czynny majątku miasta wynosi: 1,375,839 złr. (jest to najbogatsze miasto w Galicyi po Lwowie i Krakowie), bierny 3,113 złr.; dochód w 1879 roku 106,424 złr.; zaś w 1874 roku miało to miasto 130,932 złr. dochodu; mianowicie: z nieruchomego majątku 7768, odsetków od kapitałów 19229 złr., z przedsiębierstw 446, z propinacyi i opłat od napojów 79,591 złr., z kar 631, z subwencyi, dotacyi i t. p. 1078 złr., ze sprzedaży majątku 19186, z innych żródeł 527; zapas gotówki 2476 złr. Wedle zamknięcia rachunków za rok 1874 miało to miasto w tym roku następujące wydatki: Zarząd majątku 3831 złr., podatki 11,871 złr., koszta administracyjne 18,202, utrzymanie bezpieczeństwa 7771 złr., utrzymanie porządku 7019 złr., utrzymanie dróg, ulic i mostów 4475 złr., koszta straży ogniowej 4210 złr., utrzymanie zdrowia 1553 złr., wydatki na ubogich 6366 złr., wydatki szkolne 29,307 złr., wydatki parafialne 916 koszta wojskowe 2 złr., nabytki majątkowe 22,858 złr., różne wydatki 1013 złr.: razem suma wydatków 119,394 złr. Do rady państwa wybiera to miasto jednego deputowanego wspólnie z miastami Sambor i Stryj; do sejmu krajowego wybiera jednego posła samo dla siebie. Drohobycz jest siedzibą starostwa powiatowego, rady szkolnej okręgowej na powiaty administracyjne Drohobycz i Turka, rady powiatowej, urzędu podatkowego, sądu powiatowego należącego do sądu obwodowego w Samborze, notaryusza, kilku adwokatów, zarządu salinarnego, rządowego zarządu lasów i domen, urzędu cechowniczego miar i wag, powiatowej komisyi szacunkowej dla podatku gruntowego, rządowego urzędu pocztowego i telegraficznego. Rzym. kat. parafia w Drohobyczu, należąca do dek. drohobyckiego dyec. przemyskiej, ma być założoną przez Kazimierza Wielkiego, jednakże przywilej erekcyjny nie zawiera roku. Z początku był tu drewniany kościół. Władysław Jagiełło król polski i wielki książę litewski, wedle napisu na portrecie tego króla wiszącym nad chórem muzycznym, kazał w 1392 roku wystawić kościół murowany na tem miejscu, na którem przedtem stał zamek drohobycki. Sierakowski w protokóle wizytacyjnym zanotował, że za jego czasów była w kościele tablica, potwierdzająca, że kościół został w 1511 roku poświęcony pod wezwaniem N. P. Maryi i św. Bartłomieja przez Bernarda Wilczka arcybiskupa lwowskiego; tradycya przypisuje zasługę wystawienia tej bazyliki królowej Bonie, która zapewne musiała się przyczynić do wykończenia i prrzyozdobienia takowej, ponieważ w presbiterium jest umieszczony rok 1526. Kościół ten, w pięknym gotyckim stylu, wewnątrz był pięknie przyozdobiony, po części kosztem Doroty z Tęczyna Tarłowej, która także uposażenie tego beneficium sumą 10,000 złotych polskich powiększyła. Sierakowski opowiada z dawniejszej wizytacyi Frydryka Alembeka kanonika przemyskiego, że przed laty mniej więcej 130 (licząc od roku wizytacyi Alembeka, która była w 1636 r., wstecz a więc na początku XVI w.) kościół wraz z całem miastem przez Turków zniszczony został. Później w roku 1648 dnia 8 grudnia kościół przez kozaków pod wodzą Chmielnickiego napadnięty i wymordowaniem wielkiej ilości ludzi, którzy w nim schronienia szukali sprofanowany został. Wielki ołtarz ozdobiony został kosztem Mikołaja z Żurowa Daniłowicza, star. drohobyckiego; obraz Wniebowzięcia N. P. M. malował wenecyanin Dolabella (1610 roku), zaś ołtarz poświęcił Waleryan Lubieniecki zakonu św. Franciszka biskup bakowski w Mołdawii. Zygmunt August król polski wcielił w 1558 beneficium drohobyckie, którego dotacyą powiększyła wieś Dobrowlany, darowana przez Władysława Jagiełłę, do dochodów kapituły katedry chełmskiej, które to połączenie trwało aż do czasu pierwszego podziału Królestwa Polskiego. (Opis kościoła paraf. w D. i rysunek podał 1879 r. 6 września „Tyg. Ill.“). Na przedmieściu był szpital małych dzieci, fundowany w 1540 r. przez Zygmunta I króla polskiego. Między sławnymi, którzy w Drohobyczu światło dzienne ujrzeli, godnym wspomnienia jest Marcin Laterna, jezuita, rektor kolegium lwowskiego, kapelan króla Stefana Batorego, który za panowania Zygmunta III osiągnął palmę męczeństwa, wrzucony przez szwedów do morza. Dawny konwent oo. karmelitów drohobyckich, skasowany przez cesarza Józefa II w 1790, fundowany był przez Jana Stanisława na Kosiorkach Kosiorek Bekierskiego i Marcina Chomętowskiego (któremu dawne kolegium jezuickie w Samborze

winno swój początek). Klasztor wraz z kościołem posiadają obecnie oo. bazylianie. Do tej parafii należą miejscowości: Bołochowce, Borysław, Dereżycki monaster, Dobrohostów, Dobrowlany, Glinne, Hubicze, Jasienica, Kałpiec, Kotowska bania, Liśnia, Liśniański monaster, Mordycz, Mrażnica, Neudorf, Niedźwiedza, Orowe, Popiele, Raniowice, Schodnica, Solec, Stanila, Starawieś, Stebnik, Truskawiec, Tustanowice, Utyczno (Gassendorf), Uniatycze. W obręie tej parafii ogólna liczba katol. 4906, akat. 465, izr. 9000. Kaplic w tej parafii jest 2, jedna na cmętarzu w Drohobyczu murowana grobowa ś. p. Karola Nahlika, w której się msza święta odprawia, i druga w Truskawcu wymurowana ze składek gości kąpielowych, w której w lecie nabożeństwo odprawiane bywa. Grecko-katolicka parafia liczy przy głównej cerkwi murowanej św. Piotra i Pawła z przedmieściami Zagrody i Wójtowska góra 504, młodzieży szkolnej w gimnazyum i profesorów 136, obcych, sług i uczniów u rzemieślników 200; w przyłączonem przedmieściu z 2 cerkwiami ś-go Grzegorza i św. Parascewy 1500; na przedmieściu zwaryckiem z cerkwią Podwyższenia św. Krzyża 910; na przedmi eściu lisznianskiem z cerkwią murowaną pod w ezwaniem Najśw. Panny Maryi 666; na przed mieśoiu Zadwoıne i Plebania z cerkwią Przemi enienia Pańskiego 1036, razem 5348 gr. kat. o brządku. Patryarchowie organizowali bractwa cerkiewne, jak np. we Lwowie, Drohobyczu, Rohatynie, które z przyczyny, że były wyjęte z pod juryzdykcyi biskupów i bezpośrednio pod władzą patryarchów zostawały, „Stauropigiami“ zwali; krzyż (stauros) albowiem patryarchy trzyramienny był takich bractw i cerkwi herbem czyli znamieniem. Guépin „S. Josaphat, archevèque de Polock“ tom I pag. CXL, pisze: „on appelle droit de Stauropigie la faculté qu'ont les Patriarches grecs de se resérver la jurisdiction immédiate sur les eglises, et specialement sur des monastères. Une eglise ou un monastère Stauropigial repond a ce, que l'on appelle en Occident: une eglise ou un monastère nullius dioecesis, relevant immediatement du Saint-Siège, dont le territoire est exempt de toute jurisdiction episcopale. Les Patriarches manifestent la volonté d'operer cette reserve par la plantation solennelle d'une Croix ancien, où sera érigé l'aûtel de l'eglise exempte. De là le nom de Stauropigie, qui signifie en grec ,,plantation de croix“. Jerémie..... accorda à cette association (la confrérie) le privilège exorbitant de l'exemptiom Stauropigial, qui la place au dessus même du metropolite et directement sous l'autorité du Patriarche“. Benedykt XIV w bulli „Inter plures“, 11 maja 1744, do Atanazego Szeptyckiego, metropolity kijowskiego, pisze: „Patriarchae competere Jus Stauropigii, nimirum figendae crucis in monasteriorum erectione; monasterium tale licet extra iporum peculiarem dioecesim, in alicujus Episcopi suffraganei finibus situm esset, ipsi tamen Patriarchae immediate subjectum, atque ab Episcoporum localium jurisdictione omnino exemptum remaneret“. Szaraniewicz ,.Rzut oka na ben rusk.“ na str. 16 pisze: ,,W oblatach in libris fundorum w Drohobyczy, tom 25, znajduje się w akcie królewskim z r. 1537, rozstrzygającym spór parochów drohobyckich o granicę swych parochij z r. 1514, wiadomość: że spór o dochody w ciągu roku na post, wielkanoc, lub od chrztu, błogosławieństwa ciężarnej kobiety i t. p., od parafian dawane, jest dawny, i że w rozmaitych czasach duchowni cerkwi ruskich, w tem mieście, jak św. Jerzego, św. Parascewy, św. Krzyża, uzyskali od królów polskich przywileje. Mianowicie duchowny Hrycinko Terlecki odwoływał się do przywilejów, nadanych cerkwi św. Jura w Drohobyczy, przez królów Jana Olbrachta i Aleksandra. Zygmunt 1 i Zygmunt II zupełną nadali swobodę wyznania kościołowi wschodniemu, jak świadczą rozporządzenia Zygmunta dla rusinów w Drohobyczy z r. 1530. Oblata in libro consulari antiquo Drohobycensi ab. a. 1542. W roku 1530 wydany dekret dla rusinów w Drohobyczy in conventu Piotrkoviensi in festo s. Tomae, nadający zupełną swobodę publicznego wykonywania obrzędów cerkiewnych, a to ad instantiam venerabilis Vladicae Premisliensis, quemadmodum ritus iporum in ecclesia Premisliensi scripti sunt“. Przywilej ten króla Zygmunta I, wystosowany w formie nakazu do ówczesnego starosty drohobyckiego Jana Kamienieckiego. Pomimo to roku 1540 ten sam król Zygmunt zakazuje rusinom stawiać cerkiew św. Trójcy w obrębie murów miasta. Dekret dotyczący wydany w Krakowie f.4 proxima post Dominicam Jubilate 1540, oblatowany we wspomnionej starej księdze konsularnej w Drohobyczy: ,,Oppidani nostri Drohobicenses (catholici) metuentes, ne homines rit. rutheni illud oppidum incolentes, synagogam ibidem extruerent seu aedificarent, suplicarunt nobis, ne praefatis Ruthenis aedificandi ipsam synagogam potestatem faceremus, allegantes, nunquam antehae eam ipsam synagogam illie in ipso oppido fuisse. Quorum supplicationibus uti justis benigne annuentes, ita quidem, si praefata synagoga ir oppido Drohobycz nunquam antehae fuit, illos circa ipsam libertatem et usum conservamus nec eisdem Ruthenis aedificendi synagogam praedictum admittemus“. Spór, któren dalej trwał w tej sprawie, przynosił szkody jednej i drugiej stronie, aż nareszcie nastąpiła ugoda, f. 4 ipsa

d. Sanctorum 1555, wpisana w księgi radzieckie i do mocy prawa podniesiona, w środę przed Gromnicą r. 1556. Oryginalny zapis ten znajduje się dziś „in libro consulari antiquo Drohobicensi“. Stała się ugoda między mieszczanami miasta drohobyckiego, t. j. rzymskiego posłuszeństwa, przed Janem Starzechowskim, starostą drohobyckim, że się tak ugodzili w społecznej miłości, odstępując od przywileju swego, iżby kościół ruski w mieście nie miał być, Ruś zaś o prawo przed królem wdawać się nie będzie, jeno jednostajnie miłować się, tak jak należy się ludziom chrześciańskim; nie ma jeden drugiemu żadnego urągania i żadnych przymówek czynić, pod winą w zapisie dekretu komisarskiego. Przyjaźniejszymi dla kościoła wschodniego były rządy Kazimierza IV-go Jagielończyka, jak świadczą przywrócenia praw prawosławnym eparchii przemyskiej, wraz z zakazem obciążania parochów, wypędzania ich z parochij, wdzierania się szlachty w sądy duchowne. Król Kazimierz Jagielończyk r. 1469 wymienia te nadużycia, potwierdzając konstytucyą wielkiego księcia Witolda, wydaną dla wyznawców kościoła wschodniego na Litwie, Wołyniu i Podolu. Czyni to król ten na prośbę przemyskiego biskupa ruskiego Diwonki, dla kleru kościoła wschodniej dyecezyi przemyskiej, o tem w rękopiśmiennych zapiskach biblioteki kapitulnej w Przemyślu: Dobrzański „Krótka wiadomość histor. o rus. bisk. Przemyśla“ (Przemyślanin 1853). Szaraniewicz str. 53 pisze: Nie zawadzi wspomnieć, że równocześnie byli parochami przy cerkwi św. Jura w Drohobyczy, następując po sobie, Symeon, Hrycinko i znowu Symeon Terlecki, z których pierwszemu król Zygmunt I potwierdził r. 1508 dawny przywilej króla Władysława Jagiełły na łan pola od rzeki Pobuk do Tyśmienicy położonego, z prawem użytku surowicy z okna i z uwolnieniem od wszelkich danin „a solutione census, exactione stationum et dationum et a solutione szosowa, nisi pro expeditione bellica“. Oblata in protocollo libri fundorum civitatis Drohobycz t. 25 p. 1—9. Jak przeciw autentyczności przywileju Władysława Jagiełły z r. 1407, potwierdzającego władyctwu przemyskiemu posiadanie rozległych dóbr ziemskich, znajdującego się w transumpcie we wspomnionym dokumencie Zygmunta I-go z r. 1536, podniósł poważny głos ks. kanonik Pietruszewicz w historycznym zborniku, tomie 3, przyp. 5, tak też i ów przywilej Władysława Jagiełły, wydany dla cerkwi św. Jerzego w Drohobyczy, przytoczony w dokumencie Zygmunta I-go z r. 1508, zdaje się nam być nieautentycznym. Zygmunt I potwierdził tedy nieautentyczne przywileje, będąc powolnym tak dla Laurentego Terleckiego, władyki przemyskiego, jako i dla Sieńka czyli Szymona Terleckiego, parocha przy cerkwi św. Jerzego w Drohobyczy. Bądź co bądź stan tych beneficyów, stosownie do udzielonego potwierdzenia przywilejów, chociaż podrobionych, tem samem stawał się prawomocnym. Parafią tą zawiadują miejscowi oo. bazylianie. Klasztor tychże w Drohobyczy pod wezwaniem św. Trójcy jest najnowszym w całej przemyskiej dyecezyi, wybudowany w 1774 roku (dla przesiedlenia zakonników z kilku innych klasztorów) na Ortyńskiego jurydyce Jaworszczyzna. Dekretem z 5 lipca 1794 r. oddano zakonnikom wszystkie drohobyckie parochie. Rusini kupili klasztor pokarmelicki i dali zakonnikom na parochialne mieszkanie. W Drohobyczy jest wyższe gimnazyum realne „Franciszka Józefa“, założone przez gminę król. wol. miasta Drohobycza na pamiątkę szczęśliwego ocalenia Jego Cesarskiej Apostolskiej Mości w r. 1852. Zostało na mocy rozporządzenia ministerstwa oświaty d. 1 września 1858 r. jako zakład publiczny otworzone. W skutek rozporządzenia z dnia 3 marca 1858 zaszczycone imieniem: Gimnazyum „Franciszka Józefa“; na życzenie gminy zostało rozporządzeniem ministerstwa oświaty z d. 26 listopada 1865 roku przeistoczone na gimnazyum realne, a postanowieniem z d. 3 sierpnia 1874 na gimnazyum państwowe zamienione. Gremium profesorów składa się z dyrektora, 8 profesorów, 6 nauczycieli, 4 zastępców i 8 nauczycieli nadzwyczajnych. Na rok szkolny 1880 zapisało się do tego gimnazyum 330 uczniów. Rada szkolna okręg. składa się ze starosty powiatowego jako prezesa, po jednym zastępcy wyznań: rzyms. kat., gr. kat., ewang., izrael., po jednym delegacie z rad powiat. drohobyckiej i turczańskiej i z reprezentanta zawodu nauczycielskiego; zastępcę przewodniczącego wybierają członkowie z pośród swego grona bezwzględną większością głosów. Pod tę radę szkol. okręgu należy w samym Drohobyczu 3 szkoły elementarne, mianowicie: a) 4-ro klasowa etatowa męzka w klasztorze oo. bazylianów z 5 nauczycielami duchownymi i 3-ma nauczycielami świeckiemi, b) 4-ro klasowa męzka o 7 nauczycielach i c) 5-cio klasowa etatowa żeńska o 12 nauczycielkach, nauczycielu kierującym i katechetach, których obowiązki pełni miejscowe duchowieństwo. Kasa oszczędności w Drohobyczu, założona przez gminę miasta Drohobycza pod gwarancyą tejże, na mocy upoważnienia ministerstwa spraw wewnętrznych z 17 czerwca 1872. Fundusz pożyczkowy dla przemysłowców i rękodzielników w Drohobyczu, założony przez gminę miasta Drohobycza, zatwierdzony rozporządzeniem namiestnictwa z 18 maja 1860 r. Cel:

udzielanie pożyczek zubożałym rzemieślnikom. Majątek zakładowy 11.707 zł. Odsetki przyłączają się corocznie do kapitału zakładowego. Szpital powszechny w Drohobyczu założony przez gminę miejską w roku 1831 na 80 łóżek. Dochód w r. 1879 6469 złr. Szpital izraelicki w Drohobyczu założony przez gminę izraelicką w r. 1860 dla ubogich izraelitów na 18 łóżek. Wydatki pokrywają się z dobrowolnych składek. Dochód z 1879 roku 1669 zł. w. a. Dom ubogich starców w Drohobyczu założony na mocy przywilejów królów polskich z r. 1581 i 1634; cel: zaopatrzenie 6 ubogich. Majątek zakładowy 2450 złr. w obligacyach, 100 zł. 80 cent. w kapitałach prywatnych. Roku 1879 roczny dochód 170 zł 21 cent. w. a. Przełożony proboszcz miejscowy. Fundusz „Arcyksiężniczki Gizeli“ w Drohobyczu, założony w 1873 roku przez gminę miasta Drohobycza z jej funduszów, zatwierdzony reskryptem namiestnictwa z 30 kwietnia 1876 roku, na uwiecznienie pamiątki dnia zaślubin arcyks. Gizeli. Cel: uposażenie co rok w dniu 20 kwietnia jednej ubogiej dziewczyny w Drohobyczu urodzonej, 17 rok życia liczącej, bez różnicy wyznania. Majątek zakładowy stanowi obligacya indeminizacyjna na 1000 złr. Roczne odsetki po odtrąceniu podatku dochodowego, wynoszą jako premia 47 złr. 84 cent. w. a. Fundusz inwalidów w Drohobyczu założony przez miasto Drohobycz z powodu uroczystości urodzin cesarza austr., potwierdzony rozporządzeniem namiestnictwa w 1864 roku. Majątek zakładowy 300 złr. Dochód z 1879 roku 14 zł. 17 i pół cent. w. a. D. ma 7 przedmieść: Zwarycz, Zawiczna, Zagrody miejskie, Wójtowska góra, Zadworna, Plebania i Lisznia. Był niegdyś starostwem polskiem. Piękny starożytny w gotyckim stylu zbudowany kościół i schludny gmach miejski zdobią to porządne i nader zamożne miasto, którego założenie sięga najdawniejszych czasów. Podług podania niegdyś “Byczem“ zwane, było od Tatarów spalone, poczem mieszkańcy nową osadę odbudowawszy, takową „Druhy-Bycz“ przezwali, odkąd też ta nazwa nieco zmieniona pozostała. Jarmarki na bydło w D. się odbywające, są bardzo sławne. Opis Drohobycza i okolic, napisany przez Józefę Dobieszewską, pomieściły *Kłosy*, t. 16, N. 289, 298. Florę okolic D. badali prof. E. Hückel i Emeryk Turczyński. Czyt. prócz tego: Ressig Ign. I. „Dissertatio inaug. medica, sistens brevem expositionem aquarum mineralium regni Galiciae“, Vindob. 1827. Torosiewicz T. „Analyse der Drohobyczer-Bolechower und Starosoler - Salzsoolen - Mutterlaugen“ (Buchner's Repertorium für die Pharmacie, 1830 r.). *Powiat drohobycki*, graniczy na płn. z pow. samborskim i rudeckim, na wsch. z pow. żydaczowskim i stryjskim, na płd. z pow. stryjskim i turczańskim, na zach. z pow. turczańskim, staromiejskim i samborskim. Pod względem obszaru zajmuje jedenaste miejsce w Galicyi, liczy bowiem 1.418·52 kil. kw. (25·76 mil kw.). Cały powiat leży w dorzeczu Dniestru za pośrednictwem jego dopływów od prawego brzegu, a mianowicie: Bystrzycy, Letnianki, Kłodnicy i Stryja. Dniestr sam tworzy na małej przestrzeni w stronie płn.-wsch. granicę między pow. drohobyckim a rudeckim. Bystrzyca tyśmienicka należy do pow. początkiem biegu górnego i cząstką biegu dolnego. Wypływa ona w zachodniej stronie pow. w obrębie gm. Bystrzycy, płynie w kierunku północno-zachodnim do Smolny, stąd w kierunku północno-wschodnim do Załokcia a płn. do Podbuża: poniżej Podbuża wchodzi do pow. samborskiego, zataczając się tam zrazu na płn.-wsch., a od Oziminy na wsch. wchodzi znowu do pow. drohobyckiego w obrębie gm. Hruszów, płynie na płn.-wsch. przez Tynów a poniżej Tynowa wchodzi do pow. rudeckiego i wpada do Dniestru w Terszakowie. Przeważna część wód powiatu uchodzi do Bystrzycy. Ważniejsze jej dopływy są: od praw. brz.: Opaka (z dopływami od praw. brz. Borysławski potok, Zworecz i Klutkawka) i Tyśmienica. Tyśmienica wypływa w płd. zach. stronie powiatu i płynie w kierunkn płn. zach. do Mraźnicy a stąd na płn. wsch. prawie przez sam środek powiatu przez Borysław, Hubicze, Drohobycz, Michałowice, Wróblowice, a w Terszakowie uchodzi do Dniestru. Przyjmuje ona od praw. brz. potoki: Loszeny, Wisznica, Słonica (z Dubicą od lew. brz.), Lutyczyna; od lew. brz. Ratoczyna (z Czeczą od lew. brz.), Bar (utworzony z potoków: Hryszcze, Radyczów i Szumówka z Tarnawką) i Trudnica (z potokami Broniczary i Niedzwiedzińska od pra. brz.). Letnianka wypływa w płd. wsch. stronie powiatu, w lesie Letynka, i płynie w kierunku płn. do Medenic; stąd skręca na płn. wsch. a poniżej Horucka uchodzi do Dniestru. Zasilają ją dość liczne strugi, z których najważniejszy potok Korośnica, uchodzący w Horucku od prawego brzegu. Kłodnica bierze początek w płd. części pow. w lesie Jedlina, płynie w kierunku płn. wsch. do Dobrohostowa, przyjmuje na tej przestrzeni od lew. brz. potok Żałobny, następnie skręca na płd. wsch., w Uliczníe przybiera nazwę Uliczanki i kierunek płn. ws., po krótkim biegu opuszcza granice powiatu i wchodzi do pow. stryjskiego. Tutaj przyjmuje w Hołobutowie od prawego brzegu Kłodnicę, utworzoną w pow. stryjskim z potoków Szypilski i Niedźwiadek, a złączone te potoki płyną odtąd pod wspólną nazwą Kłodnicy w kierunku płn. zach. przez pow. stryjski; następnie na granicy pow. drohobyckiego (gminy

Brigidau) a stryjskiego, to znowu przez pow. stryjski. W obrębie gminy Bilcze wchodzi Kłodnica do pow. drohobyckiego i płynie pod nazwą Niezachówki na płn. popod zach. krawędź lasu bilczeskiego, potem wzdłuż granicy powiatu a w obrębie gminy Radelicz opuszcza powiat, wchodzi do pow. żydaczowskiego i po króciutkim tamże biegu wpada do Dniestru. W dolnym swym biegu przyjmuje Kłodnica w pow. drohobyckim od lew. brzegu potoki: Kropiwnik, Moszowa i Krynica. Stryj wchodzi do płd. kończyny powiatu od zach. w obrębie gminy Lastówki i płynąc krętym biegiem wsch. aż do Kropiwnika nowego, a płd. wsch. do Dołhego, opuszcza pow. poniżej tej gminy. Od praw. brz. przyjmuje Stryj w obrębie pow. potoki: Mielniczny, Bukowice, Smerekowaty, Rybnik (z licznemi dopływami, między któremi potok Maniawski od prawego brzegu najznaczniejszy) i Lasny; z lewego brzegu uchodzą do Stryja: Schodnica, Pereprostyna, Szczepnik i Stynawka, uchodząca za granicą powiatu (z dopływami: potok Ropiany od lew., a Długi od prawego orzegu). Południowo-zachodnią połowę powiatu zajmuje Beskid lesisty; na południe i połud. wsch. zniżają się góry stopniowo, przechodzą w podgórza a nakoniec w szeroką dolinę, rozłożoną nad Bystrzycą, Tyśmienicą, Dniestrem, Letnianką i Niezachówką. Najwyższe góry wznoszą się na prawym brzegu Stryja, w płd. kończynie powiatu, która sią wcisnęła klinem między powiaty stryjski a turczański. Na samem płd. rozłożył się tu las Czerna góra ze szczytami: Wysoki Wierch (1177 m.), Mała Szebela (1170 m.) na granicy pow. turczańskiego, a Stara Szebela (1220 m.) na płd. i Czerna góra (1230 m.) na zach. na granicy pow stryjskiego. Dalej ku półn. zniżają się góry ku dolinie Stryja. Na prawym brzegu potoku Majdańskiego wznosi się Połoninka w Seredným lesie do 1041 m., na płn. od niej Szczawina do 1020 m., dalej na płn. Kruhla do 1029 m., Horodok i Dołhe do 889 m. Na wschód od tych gór wznoszą się na samej granicy pow. stryjskiego: Widnoha (1123 m.), na płn. od niej Szeroki Werch (1181 m.), a dalej na płn. Megolina. Na lewym brzegu pot. Majdańskiego dochodzi Pliszka góra w lesie t. n. 1096 m., na płn. zachód od niej Pohar 1123 m., Dziłok góra w lesie t. n. 970 m.; na przestrzeni zaś między Rybnikiem a Stryjem wznoszą się wzdłuż granicy pow. turczańskiego: Wieża, Jaworinka, Merehwiada, Bukowska (1001 m.), Kiczerka (791 m.) i Kruszki a na wschód od nich Sparoska (858 m.), Jaworzyńskie (838 m.) i Smerekowaty (711 m.). Na lewym brzegu Stryja rozróżniamy od zachod. granicy powiatu ku wschodniej następujące wyniosłości: Na Ługach (716 m.), Kruhła (788 m.), Na bahnach (742 m.), Buczkowice (826 m.), Solnice (727 m.), Szczerbyn (824 m.), Nadhraniczny (810 m.), Bystra (840 m.), Perespa (752 m.), Kiczera, Huta (709 m.), Pohary ze szczytem 629 m. wys.; dalej między Schodnicą a Pereprostyną: Na bani (737 m.), Mielniczna (823 m.) i na samej granicy Masłowec (835 m.); następnie między Pereprostyną a Szczepnikiem: Góra brygowa (791 m.) i na płn. wsch. od niej Tołsta (884 m.) na samej granicy. Na płn. od tych gór wznoszą się we wschodniej połowie powiatu, między Tyśmienicą a granicą powiatu stryjskiego i żydaczowskiego, wyniosłości zniżające się coraz bardziej ku płn. Między potokiem Rypianym a Stynawką wznosi się Ciuchowy dział (942 m.), na płd. od niego ciągnie się Długi Garb ze szczytem 861 m. wys., a ponad prawym brzegiem Stynawki graniczne góry: Spiczynów (822 m.), Równa góra (766 m.) i Pohar (719 m.), wzdłuż lew. brz. Stynawki wznoszą się od płn. ku płd.-wsch.: Popoweska góra (818 m.); Belejów (775 m.), Kniażka góra (723 m., Bahnyna (634 m.). Między Tyśmienicą a Loszenym rozłożyło się pasmo Dział Werch ze szczytami 819 i 780 m. wys.; między Loszenym a Wisznicą wznosi się Babina góra na płn. zach. od Truskawca do 405 m. a na płn. zach. od niej opada Malwiniczhora do 398 m. W płd. wsch. stronie pow. nareszcie wznoszą się na prawym brzegu Jackowa: Kalinowiec (483 m.), na wsch. od niego Uliczno (407 m.), a dalej na wsch., na granicy: Chaszcze opadajęce do 363 m. Między Jackowem a Bystrą dochodzi Kiczera 408 m., a na płn. od niej zniża się Kiczerka do 378 m.; na lew. brz. Kłodnicy, między Stebnikiem a Dobrohostowem dochodzi Łysa 388 m., a na wsch. od niej spada Pusta hora nad Lutyczyną do 332 m. Dalej na płn. wsch. wznosi się jeszcze Hoher Weg w Brigidau do 317 m. a na płn. od niego Jedlina do 317 m.; reszta zaś obszaru opada znacznie poniżej 300 metrów. W drugiej połowie powiatu, na zach. od Tyśmienicy położonej, rozróżniamy na praw. brz. Tyśmienicy od płd. ku płn.: Mały Baziów (774 m.), Wielki Baziów, krótkie pasmo Chaszczowaty ze szczytem 696 m. wys., Buchowy dział ze szczytami 688 i 680 m. wysokimi, Swirczyk (631 m.), Kadubrowa (677 m.), Horodyszcze (646 m.), Ratoczyna (720 m.), Kamionka (412 m.). Dalej na płn. opadają wyniosłości poniżej 400 m. Między Radyczowem a Tarnawką dochodzi Bodnarka już tylko 376 m., między Radyczowem a Hryszczem opada Wysoka góra do 342 m. a na płn. wsch. od niej Dubiena na praw. brz. pot. Niedzwiedzińska do 348 m. Reszta obszaru opada także znacznie poniżej 300 metrów i przechodzi w równinę płn. wschod. W zachodniej kończynie powiatu towarzyszą je-

szcze znaczniejsze wyniosłości lewemu i prawemu brzegowi Bystrzycy tyśmienickiej, wymienione już przy opisie tego strumienia (t. I str. 514); z zach. granicy powiatu zaś zasługują prócz tego na wzmiankę: Jalina (786 m.), Małowienka (858 m.), Woronienka (810 m.) na płn. od Jalinki, Terebuch (525 m.) na zach. od Rubanego, Wołczyny (528 m.) między Bystrzycą a Stronawką, Mahello (Horby, 389 m.) na praw. brz. Stupianki wielkiej a nakoniec Nad Kinskim (362 m.) i Tołoka (355 m.) między potokami Broniczary a Niedzwiedzińska. W nizinach powiatu potrzebna koniecznie regulacya Bystrzycy, Tyśmienicy i Dniestru, celem osuszenia zabagnionych tamże łąk i gruntów. Dotychczas nie przedsięwzięto w tym kierunku żadnych robót. Obecnie dopiero zamierzono przystąpić do osuszenia błot czyli moczarów, znajdujących się w nizinie między Dniestrem a Tyśmienicą. Przestrzeń potrzebująca osuszenia zajmuje około 30 kil. kw. Roboty około osuszenia tej przestrzeni przeprowadzonoby jedynie wtenczas radykalnie, gdyby, oprócz urządzenia całego systematu rowów, usypano zarazem wał wzdłuż biegu Tyśmienicy, której poziom jest wyższym od rzeczonej niziny a przeto przy każdem wezbraniu wód zalewa. Skoro jednakże robota taka dla swego ogromu przechodzi siły gmin bezpośrednio interesowanych (Letnia, Medenice, Ugartsberg i Lipice), więc postanowiono naprzód przeprowadzić kanał główny otwarty, który ma się zaczynać przy wsi Ugartsberg a ciągnąć się równolegle z Tyśmienicą. Przy końcu kanału, przy ujściu do Tyśmienicy urządzona będzie śluza. W prostopadłym znów kierunku do powyższego kanału ma prowadzić rów odpływowy, wiodący do Letnianki, połączonej bezpośrednio z Dniestrem. Celem głównych tych kanałów będzie zapobieżenie rozlewowi wód po całej nizinie przy każdem wezbraniu Tyśmienicy a natomiast jak najrychlejsze spuszczenie tych wód opisanemi kanałami do Dniestru. Inne pożądane roboty będą wykonywane w miarę środków. Roli ornej, przeważnie żytniej, na płd. owsianej, posiada pow. 74.251 mr. (7933 posiadł. więk., 66318 posiadłości mniejszej); łąk i ogrodów 51.609 (7480 pos. więk., 44129 pos. mn.); pastwisk 31,704 (2274 pos. więk., 29,430 pos. mn.); lasu 74,536 (72.804 pos. więk., 1732 pos. mn.). Najrozleglejsze łąki i pastwiska ścielą się nad Tyśmienicą, Dniestrem i Bystrzycą; lasy najrozleglejsze w płd. stronie. Stan chowu bydła wynosi w ogólności wedle obliczeń z r. 1869 w okrągłych liczbach 89,000 sztuk. Na kil. kw. przypada sztuk 62, a 1 sztuka na 1 mk. W szczególności jest koni 15000, a więc 10 na kil. kw., a jeden na 6.2 mk.; bydła rogatego sztuk 50000, na kil. kw. sztuk 35 a sztuka na 1.9 mk.; owiec 9000, na kil. kw. 6, a sztuka na 10 mk.; nierogacizny 14,000, na kil. kw. 10, a sztuka na 7 mk. Uli było w 1869 r. 1392. Z kopalin zajmuje pierwsze miejsce nafta i wosk ziemny. Płodów tych dostarczają: Borysław, Mraźnica, Schodnica, Solec, Stebnik, Tustanowice, Truskawiec i Wolanka. Ślady nafty są prócz tego w Nahujowicach. Kopalnie soli istnieją w Drohobyczu i Stebniku; kopalnie żelaza w Majdanie. Liczne są źródła mineralne, z których wymieniamy źródła w Jasienicy solnej, Kołpcu, Nahujowicach, Popielach, Solcu, Tustanowicach, Uliczne i sławnem miejscu kąpielowem w Truskawcu. Ludności jest 95,820 (47,439 męż., 48,381 kob.; prawie 17,000 miejskiej, przeszło 78,000 wiejskiej) a pod względem absolutnej liczby mieszkańców zajmuje powiat siódme miejsce w Galicyi. Na kil. kw. przypada głów 68 (na milę kw. 3720) a co do gęstości zaludnienia zajmuje powiat 45-te miejsce. Między ludnością jest 65,365 obrz. gr. kat., 11,496 obrz. rzym. kat., 4 orm. kat., 3 gr. dyzun., 9 orm. dyzun., 2041 wyzn. augsb., 1191 wyzn. helw., 15,711 izraelitów. Ludność ta jest osiedlona w 74 gminach (jednej miejskiej, Drohobyczu, a 73 wiejskich). Ilość obszarów dworskich czyni 65, przełożeństw obszarowych 20. Ogółem przeto jednostek administracyjnych 94. Ilość gmin katastralnych 64. Gmin mających do 25 dm. jest 2, od 26 do 50 dm. 7, od 51 do 100 dm. 14, od 101 do 200 dm. 24, od 201 do 300 dm. 14, od 301 do 400 dm. 9, od 401 do 500 dm. 2, wyżej 500 dm. 2. Gmin z ludnością wyżej 100 do 200 jest 4, gmin 4 z ludn. wyżej 200 do 300, gmin 3 z ludn. wyżej 300 do 400, gmin 7 z ludn. wyżej 400 do 500, gmin 23 z ludn. wyżej 500 do 1000, gmin 25 z ludn. wyżej 1000 do 2000 (Rychcice, Horucko, Gajeniżne, Nahujowice, Jasienica solna, Stebnik, Bilcze, Dobrohostów z Bystrą, Dobrowlany, Bronica, Podbuż, Dołhe, Lisznia, Opaka, Wróblowice, Popiele, Krynica, Rolów, Truskawiec, Michałowice, Bolechowce, Kropiwnik nowy, Śniatynka z Rakowcem, Brigidau, Wola Jakubowa); gmin 6 z ludn. wyżej 2000 do 3000 (Hruszów, Tustanowice, Uliczno, Orów, Medenice, Litynia); gmina jedna z ludn: wyżej 5000 (Borysław) i Drohobycz z ludn. 16,888. Przemysłem w ogólności zajmowało się według obliczeń z r. 1869 osób 3958, licząc w to przedsiębierców, robotników i nadzorców. Tartaki parowe istnieją w Podbużu, Rybniku i Schodnicy; tartaki wodne w Kropiwniku nowym, Modryczu, Mraźnicy, Popielach i Ulicznie; cegielnie pospolite w Borysławiu, Hubiczu, Letni, Monasterze i Podbużu; młyn amerykanski w Rychcicach. Wyrobów tkackich dostarczają: Bilcze, Dobrowlany, Gaje niżne i Litynia. Tkactwo rozwinęło się na większe

rozmiary w Rychcicach, garbarstwo w Drohobyczu. Mydlarnie są w Borysławiu i Drohobyczu, fabryki chemikaliów w Borysławiu i Drohobyczu, olejarnia w Drohobyczu, rafinerye nafty w Borysławiu, Drohobyczu, Hubiczu, Modryczu i Popielach, fabryki stearyny w Borysławiu, Drohobyczu i Mraźnicy. Browary pospolite są w Drohobyczu, Medenicach i Zalesiu, destylarnie spirytusu w Drohobyczu i Hubiczu, miodosytnia w Borysławiu. Dróg rządowych jest w powiecie 35.975 kil., dróg powiatowych 28.041 kil., gminnych 840.958 kil., razem 904,974 kil. Na 100 kil. kw. przestrzeni przypada zatem dróg rządowych 2,536, powiatowych 1,977 a gminnych 59,284, razem 63,797 kil. Kolej żelazna naddniestrzańska wchodzi do powiatu w stronie płn. w obrębie gminy Dobrowlan (st. kol.), idzie przez Rychcice i Hyrawkę na płd. do Drohobycza (st. kol.) a stąd na płd. wsch. przez Gaje wyżne (st. kol.) do pow. stryjskiego (do Stryja, st. kol.). Prócz tego prowadzi linia boczna z Drohobycza na płd. zach. przez Hubicze do Borysławia. W tym samym prawie kierunku prowadzi także droga rządowa z Sambora na Drohobycz do Stryja. Prócz tego idzie gościniec z Drohobycza na płd. przez Solec do Truskawca z boczną linią do Modrycza, a drugi na płd. wsch. przez Kołpiec do Stebnika. Gościniec łączy także Stebnik i Truskawiec. Na płd. zach. idzie z Drohobycza gościniec do Tustanowic, drugi na Borysław, Mraźnicę i Schodnicę do Kropiwnika nowego, a na zach. nakoniec do Zalesia. Szkół ludowych jest w powiecie 50, liczba uczniów uczęszczających czyni 3,759. Na szkołę przypada 75 uczniów, jedna szkoła na 1920 mieszkańców, jeden uczeń na 25 mieszkańców, jedna szkoła na 1.4 gmin, a na 28 kil. kwadr. Wykształcenie członków zwierzchności gminnych w gminach wiejskich przedstawia się w następującym stosunku: na 73 wójtów umie czytać i pisać 13, nie umie 60; zaś na 79 przysiężnych umie czytać i pisać 4, nie umie 75. Sądów powiatowych jest w tym powiecie 3: w Drohobyczu, Medenicach i Podbużu, należących do sądu obwodowego w Samborze, a do sądu wyższego krajowego we Lwowie. Rzymsko-katolickich parafij jest 3: w Drohobyczu, Medenicach i Rychcicach, i 2 filialne kościoły: w Koenigsau filia do Medenic i w Podbużu expozytura parafii w Dublanach; wszystkie te parafie należą do dekanatu drohobyckiego dyecezyi przemyskiej. Grecko-katolickich parafij jest w tym powiecie 33, należących do dekanatu drohobyckiego dyecezyi przemyskiej: Bilcze, Bołochowce, Borysław, Wacowice, Wróblewice, Gaje, Horucko, Hubice, Delawa, Dobrowlany, Dobrohostów, Dołhe, Drohobycz, Kropiwnik nowy, Kropiwnik stary, Krynica, Letnia, Lisznia, Niedźwiedzia, Medenice, Michałowice, Modrycz, Orowe, Popiele, Rolów, Rybnik, Rabczyce, Stebnik, Schodnica, Truskawiec, Tustanowice, Ułyczno, Uniatycze. Dekanatu mokrzańskiego należy 9 probostw gr. kat.: Bronica, Hruszowa, Litynia, Nahujowice, Opaka, Podbuż, Tynów, Jakubowa wola i Jasienica solna. Wszystkie te parafie należą do dyecezyi przemyskiej. Górzyste położenie nie bardzo sprzyja rolnictwu. Przeciętny zbiór zboża i płodów rolniczych rocznie wynosi: Pszenicy 26,555 mec, żyta 148,544, jęczmienia 926,005, owsa 341,396, prosa 8,200, hreczki 25,187, bobu 1,000, grochu 2,000, soczewicy 556, wyki 26,376, ziemniaków 717,350, ścierniauki 15000, buraków pastewnych 14,205 mec, kapusty 582,420 kóp główek, lnu 11,500 cetnarów, konopi 28,914 cetnarów, nasienia lnianego 2,890 mec, nasienia konopnego 20,415 mec, nasienia rzepaku 10,500 mec, nasienia koniczyny 2,690 cetnarów, oleju lnianego 58 cetn., oleju rzepakowego 17 cetnar., chmielu 43 cetnary, słomy 789,049 cetn., siana 888,022 cetn., koniczyny i innych traw pastewnych 65,700 cetn., owoców 23,500 mec, miodu 96 cetn., wosku 36 cetn., mleka 185,620 wiader, masła 21,498 cetn., sera 4,032 cetn., wełny owczej 212 cetn., drzewa opałowego twardego 8,000 sążni, drzewa opałowego miękkiego 6,000 sążni, drzewa materyałowego 115,380 sześć. stóp, węgla drzewnego 24,000 mec. Historyczne i archeologiczne wspomnienia i pamiątki są opisane przy każdej miejscowości zosobna. Kasy pożyczkowe są w powiecie drohobyckim w następujących gminach: Bolechowce, Brygidau, Dołhe ad Medyń, Dobrohostów, Dobrowlany, Gaje niżne, Gaje wyżne, Jasienica, Josefsberg, Kropiwnik nowy, Kropiwnik stary, Koenigsau, Litynia, Letnia, Modrycz, Michałowice, Monaster lisz., Nahujowice, Neudorf, Opaka, Opary, Popiele, Raniowice, Rabczyce, Rolów, Rychcice, Solec, Stebnik, Stanyla, Słońsko, Sniatynka, Starawieś, Tustanowice, Tustanowice szl., Truskawiec, Wacowice, Wróblowice, tudzież Załokieć. *B. R.*

Drohobyczka (z Hutą drohobycką), wś, pow. przemyski, o 33 kil. na płn. zach. od Przemyśla, o 6 kil. na płn. zach. od st. pocz. i parafii rzym. kat. w Dubiecku. Domów w Drohobyczce 66, mk. 412; w Hucie dm. 87, mk. 657. Własność większa obejmuje roli ornej 294, łąk i ogrodów 30, pastwisk 24, lasu 631 mr.; własn. mniej. roli orn. 1042, łąk i ogr. 117, pastw. 184, lasu 344 mr.

Drohobyczka, potok w obrębie gm. Drohobyczki, w pow. przemyskim. Powstaje w tejże wsi z kilku strug, jednej napływającej z lasu Sikorówki pod Kaczyną (452 m.), drugiej z Huty drohobyckiej. Połączenie strug we wsi 268 m. npm. Tak powstały potok płynie na

południe przez przedmieście Dubiecko, a następnie w połd. wsch. popod Dubiecko i wpada do Sanu z lew. brz. po 9 kil. biegu. *Br. G.*

Drohojów, wieś, pow. przemyski, oddalona od Przemyśla o 11 kil. na północ, od Radymna na południe o 7 kil., o 2 kil. na zachód od kolei Karola Ludwika między stacyami Żurawica i Radymno, oddalona od Żurawicy na zachodnią północ o 7 kil; przepływa przez wieś potoczek Olszyny, dopływ pobliskiego Sanu; leży w urodzajnej przemyskiej ziemi. Przestrzeni posiada włas. więk. roli or. 575, łąk i ogr. 59, past. 8, lasu 103; włas. mn. roli ornej 543, łąk i og. 44, past. 11 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 17, gr. kat. 587, izrael. 12: razem 616. Należy do rzym. kat. parafii w Radymnie; gr. kat. par. ma w miejscu, obejmującą miejscowości: Hnatkowice, Zabłotce, Trójczyce i przysiołek Zamoścce; należy do dekanatu przemyskiego. Jest tu piękny pałac i duży ogród. Właścicielka więk. posiadł. Józefa Gorecka, która ją nabyła drogą kupna i sprzedaży od Zygmunta Hojeckiego. *B. R.*

Drohomirczany, wieś, pow. bohorodczański, leży nad rz. Bystrzycą i potokiem Rudka, przy gościńcu rządowym, prowadzącym ze Stanisławowa do Bohorodczan, oddalona od Bohorodczan o 10 kil. na północ, od Łyśca również na północ o 2 kil., od Krechowiec na południe o 3 kil., od Stanisławowa na południowy zachód o 6 kil. Przestrzeń: pos. więk. roli ornej 463, łąk i ogr. 22, past. 109; posiadł. mniej. roli ornej 601, łąk i ogr, 272, past. 49 morg. austr. Ludność rzym. kat. 90, gr. kat. 694, akat 12, izrael. 18: razem 814. Należy do rzym. kat. parafii w Łyścu, gr. kat. paraf. w Krechowcach. Wieś ta posiada kasę pożyczkową z funduszem zakładowym 65 złr. Należy do dóbr bohorodczańskich, będących własnością Rudolfa hrabiego Stadiona. *B. R,*

Drohomyśl (z Lipiną i Podłubkami), wieś, pow. jaworowski, leży na północny zachód od Jaworowa o 15 kil., na północny wschód od Wielkich Ocz o 7 kil., w piaszczystej i lesistej okolicy. Przestrzeń: pos. więk. roli ornej 729, łąk i ogr. 343, pastwisk 144, lasu 1872; pos. mniej. roli ornej 1491, łąk i ogr. 250, past. 227, lasu 116 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 32, gr. kat. 1129, izrael. 117, razem 1278. Należy do rzym. kat. par. w Wielkich Oczach; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu jaworowskiego. Właściciel więk. posiadłości: Maciej Skarbek Borowski. *B. R.*

Drohowicze, *Drohowycze* lub *Drohowyże*, wieś, pow. bobrecki, leży nad potokiem Krywula, o 19 kil. na połud. od Bóbrki, o 7 kil. na północny wschód od Brzozdowiec a o 2.8 kil. na południowy zachód od Borynicz, przy kolei żelaznej lwowsko-czerniowiec., między stacyami Borynicze i Chodorów. Przestrzeń: pos. więk. roli ornej 59, łąk i ogr. 40, past. 1; pos. mn. roli ornej 426, łąk i ogr. 106, past. 26 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 2, gr. kat. 293, izrael. 7, razem 302. Należy do rzym. kat. parafii w Brzozdowcach, gr. kat. parafii w Boryniczach. W tej wsi jest kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 501 złr. Właściciel więk. posiadł. Włodzimierz hr. Borkowski *B. R.*

Drohowyż, *Drohowyże*, wieś, pow. żydaczowski, leży nad Dniestrem, przy kolei żelaznej arcyksięcia Albrechta, oddaloną jest od dworca tej kolei w Mikołajowie o 2 kil., od Żydaczowa na półn. zachód o 21 kil., od miasteczka Mikołajowa na zachód o 1 kil., o 10 kil. na północny zachód od miasteczka Rozdołu. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 374, łąk i ogr. 116, pastw. 100; pos. mniej.: roli ornej 895, łąk i ogr. 168, pastwisk 292 m. Ludności rz. kat. 160, gr. kat. 1030, izrael. 119: razem 1309. Należy do rz. kat. parafii w Mikołajowie; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu rozdólskiego. Jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z kapitałem 4048 złr. W wiosce tej znajduje się jedna z najpiękniejszych fundacyj w całej Polsce, mianowicie: Zakład dla ubogich i sierot w Drohowyżu, założony przez ś. p. Stanisława Habdanka hr. Skarbka w 1843 roku a zatwierdzony najwyższem postanowieniem z dnia 27 lutego 1844 r. Celem tegoż zakładu umieszczenie, ubranie, żywienie i stosowne zatrudnienie 400 ubogich obojga płci, tudzież wychowanie 600 sierót w nauce różnych rzemiosł i pożytecznych zatrudnień odpowiednich ich zdolnościom. Postanowienie fundatora statutem organizacyjnym dla zakładu sierot i ubogich w Drohowyżu z d. 17 marca 1875, przez radę administracyjną fundacyi uchwalonym a przez wydział krajowy i namiestnictwo potwierdzonym, w ten sposób zmienione zostało, że na teraz przygotowane zostało umieszczenie dla 400 sierot i 50 starców. Majątek zakładowy stanowią dobra ziemskie: Brzozdowce, Drohowyże, Opary, Ostałowice, Rożniatów, Smorze, Klimiec, Żabie i Żydaczów, dalej gmach teatralny we Lwowie i realność Zwierzyniec Skarbka (niegdyś Kortumówka zwana), również we Lwowie położona; z końcem 1877 w wartości (po strąceniu długów hipotecznych) 2,687,769 złr., nie mniej kapitał żelazny i obrotowy w różnych papierach wartościowych w imiennej wartości 349,111 złr. i gotówka 64,699 złr. z wliczeniem daru przez Władysława Habdanka hr. Skarbka w 1871 r. na uposażenie wychodzących rzemieślników z zakładu drohowyskiego i na pensyą dla zasłużonych urzędników fundacyi przeznaczonego w sumie 50100 złr. w obligacyach pierwszeństwa kolei Karola Ludwika, od których

pobieranie przypadających kuponów wspaniałomyślny dawca dożywotnie sobie zastrzegł. Oprócz tego fundacya posiadała z końcem 1877 w kasie własnej asekuracyi, którą obecny kurator od 1 lipca 1869 w życie wprowadził, kwotę 31,300 złr. w 6% papierach wartościowych i gotówką 1427 złr. Dochody z dóbr i realności we Lwowie tudzież z kapitału żelaznego i obrotowego wynosiły w 1877 roku kwotę 412,617 złr. Rozchody zaś 421,521, w której to kwocie mieszczą się koszta wykończenia budowy zakładu, wewnętrznych urządzeń i sprzętów, tudzież utrzymania 238 sierót i 10 ubogich (wynoszące razem 61.888) W majątku asekuracyi (własnej) był czysty dochód w r. 1877 po strąceniu poniesionych szkód pożarowych 4,962 złr. Główny gmach zakładu jest już zupełnie ukończony, w którym na teraz 300 sierót obojga płci i 15 ubogich mieści się, a dalsze umieszczanie tychże od roku do roku aż do liczby 400 sierót i 50 ubogich postępować będzie. W roku 1878 urządzone zostały warsztaty rękodzielnicze, sprawione maszyny i narzędzia i z d. 1 października 1878 rozpoczęła się nauka rzemiosł najstarszych wychowańców. Dyrektorem tegoż zakładu jest na teraz Juliusz Starkl. Administracya majątku fundacyjnego oddana została na dniu 1 lipca 1866 r. naznaczonemu przez ś. p. fundatora kuratorowi księciu Karolowi Jabłonowskiemu z współudziałem przydanej rady zawiadowczej z 4 członków a to: 2 z wydziału krajowego i 2 z lwowskiej rady miejskiej wybranych. Wydziałowi krajowemu i namiestnictwu jako najwyższej władzy fundacyi w kraju przysługuje prawo ogólnego czuwania nad administracyą oraz kontrola nad gospodarką finansową fundacyi. Opis i rysunek zakładu tego pomieściły „Kłosy r. 1880 Nr. 797. Był też opis w „Gaz. Warsz.“ z 17 sierp. 1880, z którego podajemy następujący wyjątek: „Olbrzymia budowla zakładu drohowyskiego, jestto budynek o trzech piętrach, umajony młodym parkiem. Ogród cały, szpalery i klomby przeważnie są młode. W miarę bowiem jak się wznosił zakład, kończono dopiero roboty ogrodowe na obszernej równinie do koła budynku. Gmach, dwoma skrzydłami występuje naprzód w ten sposób, jakby kto mając przed sobą literę E bez ozdób, stojącą pionowo, przewrócił w prawo: ⊟. Dwie tedy linie, lewa i prawa, są ramionami budynku, a linia w głębi stanowi główny front. Od skrzydeł w prostej linii biegną sztachety żelazne i w ten sposób tworzą dziedziniec wielki, ograniczony w głębi długiem zabudowaniem, po bokach zaś rzeczonemi skrzydłami budynku. Tuż w sąsiedztwie głównej bramy wjazdowej, po obu stronach szpaleru, rozsiadły się schludne zabudowania, przeznaczone dla służby zakładu i dla oficyalistów, którzy nie mają bezpośrednich obowiązków w zakładzie. Wewnątrz czystość wzorowa, obfitość światła w szerokich i długich korytarzach. Równie przestronne i widne są wszystkie klatki schodowe. Przy kazdej sali sypialnej w korytarzach pomieszczone są umywalnie blaszane wzdłuż murów, a nad niemi po kilka kranów, dostarczających wody nader obficie z wodociągów, przeprowadzonych w całem zabudowaniu przez wszystkie piętra. Woda przezroczysta jak kryształ i zdrowa. Wielce obiecująca schludność w przedsionkach nie zawodzi za wejściem do sal sypialnych. Tu już rzec można, że zastosowano warunki nowoczesnej hygieny do najdrobniejszych szczegółów. Sale te wysokie, widne, opatrzone wentylatorami, o posadzkach lakierowanych jasno, połyskujących, mieszczą po kilkanaście łóżeczek, na których pościel zastosowana jest zawsze do pory roku. Przy każdem łóżeczku ustawiona jest szafka, równie czysto lakierowana, a przeznaczona na suknie i bieliznę wychowańca. Szafki te dla uczniów, którzy jeszcze nie ukończyli czterech klas, są otwarte, bez zamków; dla uczniów zaś starszych oddziału techniczno-rękodzielniczego opatrzone są w zamki, od których klucze ma każdy ze starszych przy sobie. Do wspólnych zabaw służą sale specyalnie na to przeznaczone. Na pierwszem piętrze znajdują się przeważnie sypialnie, na parterze sale szkolne i wielka sala gimnastyczna. Lewe skrzydło budynku zajmują obecnie dziewczęta, w prawem skrzydle zabudowania mieszczą się warsztaty, sala rysunków, mieszkanie technicznego naczelnika warsztatów i nauczyciela rysunków; to na piętrach. Na parterze zaś znajduje sie jeszcze magazyn warsztatowy, zaopatrzony w materyały surowe i narzędzia mechaniczne. Jedna machina parowa obraca olbrzymiem kołem, od którego pas transmisyjny wprawia w ruch wszystkie kółka i kółeczka warsztatów: ślusarskiego, tokarskiego i stolarskiego. Prócz wymienionych są jeszcze warsztaty: kołodziejski, kowalski, szewcki i krawiecki. Przeważna liczba chłopców obiera sobie ze szczególnem zamiłowaniem zawód ślusarski; pod tym względem bowiem mają zupełną swobodę; następnie kowalska robota znajduje miłośników, potem dopiero zawód stolarski i inne. Najmniej kandydatów ma kunszt krawiecki. Objawia się to zupełnie samodzielnie, bez wywierania nacisku lub przedstawiania przez nauczycieli w ponętniejszem świetle któregokolwiek z rękodzieł. System nauk jest następny: każdy z wychowańców musi skończyć cztery klasy elementarne, nim sobie obierze zawód. W ciągu czterech lat uczy się czytać, pisać, języków: polskiego, ruskiego i niemieckiego, rachunków,

początków geometryi, a w czwartej klasie uczy się także elementarnych pojęć z technologii. Z przejściem jednak do oddziału warsztatowego nie kończy się dla elewa praca umysłowa: przez dwa lata jeszcze słucha wykładów historyi i geografii, rachunkowości kupieckiej, i uczy się rysunków; każdy bowiem sprzęt rękodzielniczy musi być wykonany według wzoru przez ucznia narysowanego. Czas jest tak podzielony, że uczniowie warsztatowi pierwszych lat robią tylko po pięć godzin dziennie, to jest od 9 rano do 12 i od 3 do 5 po południu. Trzy do czterech godzin zaś poświęcone są naukom. W planie nauk zwrócono nadewszystko uwagę na to, żeby wychowańców nie przeciążać robotami fizycznemi i nie tamować rozwoju umysłowego." Znajduje się też w D. rozpłodowa stadnina koni, rządowa, której stan jednakże nie jest kwitnący. *B. R.*

Droitzdorf (niem.), ob. *Grotków.*

Droje, rz., ob. *Pregla.*

Drołtowice, niem. *Rudelsdorf* lub *Drottwitz*, wś, pow. sycowski, ma par. kościół kat. dekanatu sycowskiego z filią w Giernoszycach, wiatrak, browar, cegielnię, ludność przeważnie ewangelicką. *F. S.*

Droniowice, w XVI w. *Dranawice*, Wielkie i Małe, dwie wsie, pow. lubliniecki. Małe D., o 3 kil. od Lublińca, jestto kolonia w lesie miejskim i folw., 26 osad, 471 m. gruntu. Do D. należą osady Wesoła i Kopce lub Kozioł. Wielkie D., o 9 kil. na płn.-wschód od Lublińca, w par. Sodów, 1265 m. rozl., 55 osad, szkoła. Do D. należały niegdyś (dziś do Chwostka) osady Mochała, Hadra, Ostrożnicze. *F. S.*

Dronkau (niem.), ob. *Drzonek.*

Dronków, niem. *Drentkau*, wś, pow. zielonogórski, par. Zielonogóra, z osadą Ostryce (Astritz).

Dronżynek, ob. *Drążynek.*

Drop, wś, pow. radzymiński, gm. Strachówka, par. Dobre. W 1827 r., 17 dm., 91 mk.

Droschkau (niem.), ob. *Drożki.*

Drosden (niem.), ob. *Drozdy.*

Drosdowen, Drosdowo (niem.), ob. *Drozdowo.*

Drostki, ob. *Drozdki.*

Droszew, wieś i domin., pow. pleszewski 2 miejsc.: 1) D.; 2) Elizanki folw.; 1641 m. rozl.; 17 dm., 241 mk., wszyscy kat., 93 analf. Kościół par. kat. należy do dek. ołobockiego. St. poczt. w Sobótce o 6 kil., st. kol. żel. Biniew o 10 kil. Własność Piotra Skórzewskiego. *M. St.*

Droszewska Wola, wś, pow. kaliski, gm. i par. Godziesze wielkie.

Droszowski potok, potok górski, wypływa w lesie droszowskim, na granicy Bolechowa i Cisowa; płynie ku północy i wpada do Bereźnicy (ob.) z praw. brz. po krótkim biegu. *Br. G.*

Drotowiszki, dwór, pow. rossieński, par. gawrańska.

Drottwitz (niem.), ob. *Drołtowice.*

Drówka, wś, pow. konstantynowski, gm. Czuchleby, par. Górki.

Drowosieki, zaśc. włośc. nad rz. Soryczanką, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. 20, dm. 1 (1866).

Drowosze, wś włość., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 40 w. od m. pow. Wilejki, przy b. dr. pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 11 dm., 119 mk. prawosł. (1866).

Drozd, niewielka wś w pow. mozyrskim, w okolicach Mozyrza ze strony zach. *Al. Jel.*

Drozdek, wś, pow. łukowski, gm. Radoryż, par. Okrzeja. Liczy 30 dm., 205 mk. i 459 morg. obszaru. *Br. Ch.*

Drozdiany, ob. *Drozdnie.*

Drozdki, *Drostki*, folw., pow. częstochowski, gm. Kuźniczka, par. Danków.

Drozdki, wś włośc., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 64 w. od Wilejki, 7 dm., 50 mk. (1866)

Drozdnie, wś, pow. kowelski, gm. Lubitów, osada dawna, w aktach XVI w. znana pod nazwą Drozdy, Drozdiany. Leży przy dawnym gościńcu, łączącym Łuck z Kowlem i Brześciem. W XVI w. władali tą wsią Drozdeńscy, zamożni ziemianie pow. łuckiego (Iwan Drozdeński „z Drozdian" wspomniany w lustracyi z r. 1545 zamku łuckiego). Przy końcu XVIII w. spotykamy tam kilku właścicieli; większa od innych posiadłość była w ręku Dyonizego Ogończyk Dubieckiego, burgrabiego zamku włodzimierskiego. Ostatni ten burgrabia włodzim. był pierwszym marszałkiem pow. kowelskiego po rozbiorze. Pod gościnnym jego dachem w D. bawiło dość długo liczne grono wychodźców francuzkich, za dni wielkiej Rewolucyi. Z Drozdeń to pono Dyon. Dubiecki posłał królowi Stanisławowi Augustowi odę swą sławiącą królewskie reformy. Stanisław August obdarzył go orderem, ale burgrabia, rad bawiący się książką i piórem, korespondujący z Hug. Kołłątajem, order odesłał królowi, tłumacząc się, iż nie dla nagród i czczej chluby, ale gwoli miłości światła dank oddaje usiłowaniom królewskim, dążącym do rozszerzenia oświaty w kraju. Rzadki ten człowiek dla swej bezinteresowności, prawie nieznanej w owej epoce, umarł 1812 r., pochowany w m. Beresteczku. Wśród właścicieli Drozdni dziś są Raczyńscy, jedyni z potomków po kądzieli burgr. włodzimierskiego. (Podróże Niemcewicza, Źródła Dziej. tom VI, wyd. A. Jabłon. 1877 r., zawierają wzmianki o D.). Dziś jestto majątek wielu posiadaczy, koloka-

cya, 1810 dzies. gruntu. Włościanie, 635 dusz, mają 118 dm., 1667 dzies. ziemi. Gleba ziemi rędzina i popielatka na pokładzie marglowym. Narzecze rusińskie. *M. D.* i *A. Br.*

Drozdów 1.) wś, pow turecki, gm. Wola Świniecka, par. Świnice. W 1827 r. było tu 22 dm. i 249 mk. Folw. D. lit. A. rozl. wynosi m. 360, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 228, łąk m. 95, pastw. m. 26, nieużytki i place m. 11. Bud. mur. 1, drewn. 7. Folw. D. lit. B. rozl. wynosi m. 105 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 91, łąk m. 5, nieużytki i place m. 9. Bud. drewn. 5. Nomenklatura D. powstała z rozdziału dóbr D. w r. 1879, przy której pozostawiono gruntu m. 163 dla sprzedaży częściowym nabywcom; liczą się tu wsie: D. osad 46, gruntu m. 269; wś Rogów osad 15, gruntu m. 34; od Kalisza w. 79, od Turku w. 38, od Dąbia w. 9, od Gostkowa w. 6, od drogi bitej w. 3, od Kutna w. 37, od rz. Warty w Uniejowie w. 12. 2.) **D.**, wś, pow. konecki, gm. Blizin, par. Odrowąż. Liczy 8 dm., 54 mk. i 37 m. 3.) **D.**, wś, pow. pińczowski, gm. i par. Sancygniów. 4.) **D.**, ob. *Drozdowo.*

Drozdów, wieś nad Horyniem na 15 mili jego biegu, w XVI w. należała do dóbr monasteru drohobuskiego, którym władali książęta Ostrogscy. Dziś majętność prywatna, liczyła włościan 290 obojga płci w r. 1861.

Drozdów, przysiołek Krzątki.

Drozdowa, wś w gub. witebskiej.

Drozdowa Tyczka, przys. Krzątki.

Drozdowice 1.) (z Burgthalem), wieś, pow. gródecki, ciągnie się wzdłuż zachodniego brzegu stawu grodeckiego, którego większa część zowie się stawem drozdowieckim. Przez grunta tej z miasteczkiem Gródkiem prawie łączącej się wsi przechodzi kolej żelazna Karola Ludwika, idąc ze Lwowa do Gródka, i oddziela Drozdowice od przysiołka Burgthal, niemieckiej kolonii. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 20, łąk i ogr. 18, pastw. 132; pos. mn.: roli or. 1060, łąk i ogr. 180, pastw. 145 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 301, gr. kat. 369, izrael. 13, razem 683. Należy do obudwu par. do Gródka, w którem to miasteczku jest stacya kolei żelaznej Karola Ludwika i stacya telegraficzna. W Burgthal jest szkoła niezorganizowana o 1 nauczycielu; tamże w Burgthal jest kasa pożyczkowa z kapitałem 1800 złr. Właściciel większej posiadłości Kalikst ks. Poniński. 2.) **D.**, wieś, pow. przemyski, leży nad rzeką Wiar, oddalona o 9 kil. na południe od Przemyśla, o 6 kil. na płn. wschód od Niżankowic, o 4 kil. na płn. zach. od Miżyńca. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 464, łąk i ogr. 80, pastwisk 48, lasu 118; pos. mn.: roli or. 644, łąk i ogr. 85, pastw. 83, lasu 35 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 3, gr. kat. 461, izrael. 143, razem 607. Należy do rzym. kat. parafii w Niżyńcu, gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu niżankowskiego. W roku 1647 dnia 23 lipca nadał był w Warszawie Władysław IV popostwo we wsi Drozdowicach starostwa przemyskiego popowi Iwanowi Baczyńskiemu i tegoż synom Piotrowi i Janowi, która to donacya na prośbę tychże popowiczów Baczyńskich do akt grodzkich przemyskich pod l. 375 str. 1243 wciągniętą została. D. mają szkołę etat. jednoklasową. Właściciel więk. pos. Adam ks. Lubomirski.

Drozdowiec, rum., pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Kikoł.

Drozdówka 1.), wś i folw., pow. nowomiński, gm. i par. Siennica; od Warszawy w. 50, od Mińska w. 16, droga bita przechodzi przez terrytoryum, od Siennicy w. 6, od rzeki Wisły w. 50. Rozl. folw. wynosi m. 382, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 215, łąk morg. 29, pastw. m. 5, wody m. 3, lasu m. 114, nieużytki i place m. 15. Bud. drewn. 12. Młyn wodny. Gościniec zwany; struga bez nazwy, staw; wieś D. osad 3, gruntu m. 2. 2.) **D.**, wś, pow. włodawski, gm. Uścimów, par. Ostrów. W 1827 r. było tu 24 dm., 169 mk.; obecnie liczy 24 dm., 326 mk. i 667 m. obszaru. *Br. Ch.*

Drozdówka, wś rząd. nad rz. Brażołką, pow. trocki, 1 okr. adm., gm. Jewije, o 6 w. od Trok; 4 dm., 25 mk. (1866). O 2 w. leży zaśc. rząd. t. n. Okrąg wiejski D. w gminie Jewie liczy w obrębie swym wsie: Drozdówka, Miciuny, Wiłuniszki, Iwanówka, Szmierdona, Łojciszki, Drozdówka, Kurkieliszki, Siejbutany, Kalekiemie; zaścianki: Miejryszki, Siejbutany, Wałakiszki.

Drozdowo 1.) *górne* i *dolne*, wś i folw. nad rz. Narwią, pow. łomżyński, gm. i par. Drozdowo. Odl. od Łomży 7 w., od Czyżewa w. 56. Liczy 3434 morg. obszaru. W 1827 r. było tu 17 dm. i 150 mk; obecnie 70 dm. i około 700 mk, Wieś ta przez lat kilkadziesiąt na D. górny i D. dolny podzielona, od lat kilku z powrotem do jednych rąk przeszła. Kościół tutejszy, erygowany przez Stanisława z Drozdowa w r. 1435, spalił się w r. 1737; odbudowany nanowo, spalił się powtórnie w r. 1818 i zastąpiony był przez tymczasową drewnianą kaplicę. Dopiero staraniem obecnego właściciela, Franciszka Lutosławskiego, w r. 1878 wykończony został kościół murowany w stylu romańskim, według planów budowniczego Witolda Lanci'ego. Majętność dworska D., obszerna włók nowop. sto, bogata w bujne nadnarwiańskie łąki, dobrą ziemię i zakonserwowane lasy, stanowi jeden z piękniejszych majątków ziemi łomżyńskiej. Obecny właściciel założył tu w r. 1864 mały browar z roczną produkcyą 2700 rs., w którym wyrabiane

piwo takiej sławy nabyło, iż rozwój tego zakładu na bliższą wzmiankę zasługuje. Piwo drozdowskie, zawdzięczając swe własności wybornej wodzie źródlanej, zyskało wkrótce rozgłos i w trzecim już roku swego istnienia dostało w r. 1857 medal bronzowy na wystawie rolniczej w Warszawie; produkcya przeto szybko wzrastała i w r. 1873 wynosiła 64000 rubli. Tegoż roku na wystawie międzynarodowej w Wiedniu piwo to otrzymało medal „za zasługę“. W roku 1874 na wystawie rolniczej w Warszawie złoty medal. Od tego czasu zbyt piwa rozwinął się nietylko na całe Królestwo Polskie, ale i w najdalsze punkta Cesarstwa Rossyjskiego. W r. 1876 przy produkcyi wartości 132000 rs., piwo D. otrzymało wielki medal na wystawie przemysłowej w Filadelfii w Ameryce; w r. 1878 pierwszą nagrodę: złoty medal na takiejże wystawie w Paryżu. Właściciel zachęcony powodzeniem, w r. 1877—1879 wystawił tu nowy zupełnie browar parowy, według planów fabryki maszyn „Germania“ w Chemnitz, opatrzył ten zakład w najnowsze urządzenia z machiną parową o sile 25 koni, z możnością wyrobu rocznego 600000 garncy. Z browarem połączony jest młyn i tartak parowy. Nowy ten browar puszczony w ruch został 13 stycznia 1879 roku. Istniała tu fabryka krochmalu i mąki kartoflanej, lecz spłonęła. Opis browaru i rysunek podał Tyg. Illustr. z 1880 r., Nr. 221. Dobra D. górne składają się z folw. i wsi t. n. Rozl. wynosi m. 1438, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 479, łąk m. 298, lasu m. 548, nieużytki i place m. 113. Bud. murow. 17, drewn. 4. Wieś D. górne osad 26, gruntu m. 54. Dobra D. dolne składają się z folw. D. dolnego z przyległością Niaławice, tudzież wsi D. dolne i Niewodowo. Rozl. wynosi m. 1223, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 412, łąk m. 161, pastw. m. 86, lasu m. 535, nieużytki i place m. 29. Bud. mur. 8, drewn. 17. Wieś D. dolne osad 31, gruntu m. 180; wś Niewodowo osad 23, gruntu morg. 255. Od dóbr tych odłączono nomenklatury Niewodów i Dierżanowo. Dobra Drozdowo dolne w 1799 r. od Burskich nabył Godlewski. Wraz z Niewodowem i Dzierżanowem dostały się drogą spadku Trzeszczkowskim; obecnie należą do Lutosławskiego, który je nabył w 1866 od Chludniewiczów. D. górne należy oddawna do Lutosławskich. Gmina D. leży na prawym brzegu Narwi; w skład jej wchodzą: wsie Wyłudzin, Wyżyki, Guty Kaźmierowe, Żelechy, Zabawka, Michajłowo, Poniat, Rakowo-Czaki, Budy Czarnockie; wsie i folwarki: Czarnocin, Drozdowo dolne i górne, Jeziorki, Piątnica, Kownaty, Krzewo-Grodzenowo, Piątnica, Niewodowo, Rakowo-Bogacze, Kossaki, Olszyny, Taraskowo, Truszki; osady: Budy Krzewskie, Elżbiecin, Wygoda, Wiktorzyn, Maryanowo, Moczydła, Felczyn i młyny: Pokrzywa i Motyka. Urząd gminny i sąd w Piątnicy. Ogólnej przestrzeni gmina Drozdowo posiada 17585 morg., w tej liczbie 7685 morg. lasu. Ludność w 1878 r. była 6294 dusz, w tej liczbie 2655 męz., 3639 kob. Żydów było 812 męż., 904 kob.; niemców nie ma wcale. W gminie znajdują się dwie gorzelnie: w Jeziorkach i Olszynach, dystylarnia w Jeziorkach, fabryka octu w Piątnicy i słynny browar w Drozdowie. Drozdowo wspominane już jest pod r. 1417; w tym roku Janusz starszy ks. mazowiecki dał je Stanisławowi z Zakliczewa, przodkowi domu Drozdowskich. Par. D. liczy dusz 2732. 2.) **D.**, folw., pow. rypiński, gm. Pręczki, par. Rogowo. Ma 2 dm., 21 mk. Od Płocka w. 56, od Rypina w. 6, od drogi bitej w. 14, od Włocławka w. 42. Rozl. wynosi morg. 112, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 82, łąk m. 8, pastw. m. 3, lasu m. 17, nieużytki i place m. 2. Bud. mur. 2, drewn. 4. Folwark ten w r. 1878 oddzielony od dóbr Pręczki. 3.) **D.**, wś i folw., pow. płoński, gm. i par. Dziektarzewo. Ma kaplicę katolicką. Folw. D. z przyległością Orzeszki i Piekuty, tudzież wsią D., od Płocka w. 28, od Płońska w. 14, od Raciążka w. 7, droga bita przechodzi przez terrytoryum, od rzeki Wisły w. 28. Rozl. folw. wynosi morg. 1049, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 648, łąk m. 185, pastw. m. 31, wody m. 6, lasu m. 164, nieużytki i place m. 15. Bud. murow. 4, drewn. 13. Rzeka Raciążek przepływa terrytoryum. Wiatrak i pokłady torfu. Wieś D. osad 30, gruntu m. 158. 4.) **D.**, wś szlach. i włośc. nad rz. Narwią, pow. makowski, gm. Sielc, par. Lubiel. W 1827 r. było tu 17 dm., 136 mk. Folw. D.-Nowiny z wsią t. n., podług opisu z roku 1868 rozległ. folw. wynosi m. 484, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 66, łąk m. 105, pastw. m. 62, lasu m, 52, zarośli m. 84, nieużytki i place morg. 115. Wieś D.-Nowiny osad 35, gruntu morg. 435. 5.) **D.**, ob. *Drozdów*. *Dr. J. B.*, *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Drozdowo 1.), wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., przy drodze do Grodna, o 17 w. od Lidy; 23 dm., 193 mk. (1866). 2.) **D.**, al. *Biarowszczyzna*; zaśc. i karczma, własn. rządowa i prywatna, w leśnem uroczysku, pow. wilejski, gm. norzycka, 3 okr. adm., o 87 w. od Wilejki; 3 dm., 11 mk. (1866).

Drozdowo 1.) zwane także *Nowa karczma*, niem. *Neukrug* lub *Drosdowo*, wś włośc., pow. kartuski. Przedtem wiódł tu główny trakt z Gdańska do Kościerzyny. R. 1761 d. 21 kwietnia starosta kościerski Konstanty von Tamberger Nowowieczki, nadał tej wsi przywilej na karczmę, która obecnie zaniechana; odtąd nowy bity trakt na innem miejscu po-

prowadzono. Obszaru ziemi ma 514 mórg, mieszk. tylko luter. 28, domów mieszk. 3, par. Parchowo, poczta i szkoła w Szembargu. Odl. od Kartuz 2 i pół mili. 2.) **D.**, osada należąca do nadleśn. w Mirachowie, pow. kartuski; kat. 68, ewang. 15; par. i szkoła w Gowidlinie, poczta w Sierakowicach. Odl. od Kartuz 4 1/4 mili. Domów mieszk. 9. 3.) **D.**, wś włośc., niem. *Drosdowo*, pow. świecki, par. Przysiersk, poczta Terespol, szkoła w miejscu. Za krzyżaków byłyto dobra szlacheckie, właściciel był zobowiązany służyć im na wojnie z koniem. W r. 1341 jest jakiś Orliko posiadaczem. R. 1421 Michał dziedzic czyni wyprawę z krzyżakami. R. 1448 Mikołaj po wojnie nie chciał więcej trzymać tej wioski, bo rola była zaniedbana, a on środków nie miał, żeby ją uprawić i zasiać. Ówczesny komtur ze Świecia wstawia się za nim do mistrza wielkiego, ażeby mu jakkolwiek dopomógł do podniesienia gospodarstwa. R. 1451 wspominaną jest wdowa po Mikołaju Pestkowa (Pastchken ?). Obecnie obsz. ziemi liczy D. 1024 morg., budynków 35, domów mieszk. 16, kat. 8, ewang. 89. 4.) **D.**, folw., tamże, należy do Pol. Konopatu. Budynk. 6, domów mieszk. 2, katol. 19. 5.) **D.**, niem. *Drosdowen*, wś, pow. jańsborski, st. poczt. Szymonki. 6.) **D.**, niem. *Drosdowen*, wś i dobra, pow. olecki, st. poczt. Mieruńskie. *Kś. F.*

Drozdowska, st. poczt., gub. kałuska, pow. borowski.

Drozdowszczyzna 1.), zaśc. pryw. nad rz. Tużbicą, pow. dziśnieński, o 89 w. od Dzisny, 2 okr. adm.; 1 dm., 9 mk. wyznania rz. katol. (1866). 2.) **D.**, chutor szlachecki nad rz. Berezyną, pow. oszmiański; dm. 1, mk. 5 katol. (1866).

Drozdy, folw. i wś, pow. grójecki, gm. Komorniki, par. Tarczyn. W 1827 r. było 12 dm. i 94 mk. Folw. D. z attyn. Maryanka, młynem Cisówka i z wsią D., od Warszawy w. 50, od Grójca w. 13, od Tarczyna w. 1, od Grodziska w. 17, od rz. Pilicy i Wisły w. 35. Nabyte w r. 1876 za rs. 30,000. Rozl. wynosi morg. 462, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 377, łąk m. 52, lasu m. 14, nieużytki i place m. 17 Płodozmian 12-polowy. Budynk. mur. 7, drewn. 17; pokłady torfu; młyn wodny zwany Cisówka i staw. Wieś Drozdy osad 6, gruntu m. 63. *Br. Ch.*

Drozdy 1.), wś w b. ziemi bielskiej, pow. bielski, gub. grodzieńska. 2.) **D.**, wś, powiat święciański, 4 okr. adm.; mk. 330, dm. 44 (1866). Od m. pow. 80 w. 3.) **D.**, wś włościańska, i rządowa, pow. wilejski, gm. norzycka nad bezimiennym strumykiem, w 3 okr. adm., o 75 w. od m. pow. Wilejki, przy b. drodze poczt., idącej od granicy pow. dziśnieńskiego do pow. święciańskiego; 4 dm., 62 mk. (1866). 4.) **D.**, al. *Waśkowo*, osada szlachecka, pow. dziśnieński, o 23 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z m. Łupsiek do Błotnik; 1 dm., 6 mk. rz. kat. wyznania (1866). 5.) **D.**-*Borowe*, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, gm. drujska, o 43 i pół w. od Dzisny, 3 okr. adm.; 2 dm., 10 mk. wyznania rz. katol. (1866). 6.) **D.**, ob. *Drozdnie.* 7.) **D.**, por. *Chołop.*

Drozdy, niem. *Drosden*, wś, folw. i dobra, pow. labiawski, st. poczt. Seith.

Drozdyń, wś i dobra w połud. zachod. stronie pow. mozyrskiego, w gm. berezowskiej, w najgłuchszej i niedostępnej miejscowości polesia, pomiędzy rzekami Łzą i Stwihą. Latem prawie przejazdu tu niema. Dobra należą do klucza dawidgródzkiego i mają obszaru około 6000 mor. Własność Radziwiłłów ordynatów nieświeskich. *Al. Jel.*

Drozdzień, ob. *Drożdzin.*

Drozżyno, wś i b. st. pocztowa w pow. smoleńskim, przy trakcie do Czernihowa, o 17 w. od Smoleńska.

Drożdzianka, rz., lewy dopływ Wilii, uchodzi pod Olesinem.

Drożdzienica, niem. *Drausnitz in Zwangsbruch* 1.) wś ryc., pow. chojnicki, leży pomiędzy okolicą błotnistą około milę od Kamienia. Parafia Kamień, szkoła i poczta w miejscu. O wsi D. taki mamy dokument w wiarogodnym opisie, o ile wiemy do tąd nieznany: Mestwin z Bożej łaski książę pomorski staroście Falowi burgrabiemu czarnkowskiemu, który nam najpierwej tę nowinę przyniósł, że nasz miły syn Przemysław książę wielkopolski z więzienia wojewody bracławskiego uwolniony został: za tę pocieszną nowinę pomienionemu Falo za podarunek w obwodzie naszym daliśmy dobra Drożdzienicę i wszystkie siedliszcze pospolicie nazwane z wszelką wolnością jemu i jego prawym następcom dziedzicznie i wiecznie osieść. Jednak gdy te pomienione dobra wydane i osiadane będą, wtedy w połowie wolne będą, a drugą częścią ludźmi ziemicy naszej, do której należy, służyć powinien będzie. Te rzeczy stały się przy bytności starosty Święcy. Dan w Słupsku w czwartek po św. Bartłomieju na weselu wojewody pomorskiego, r. P. 1288. Obszaru ziemi ma D. 3684 morgów, budynków 22, domów mieszk. 7, katol. 102, ewan. 69. 2.) **D.**, niem. *Drausnitz in Zwangsbruch*, wś włośc., pow. chojnicki, jest zapewne ową drugą połową darowaną burgrabiemu czarnkowskiewu Falowi, która ludźmi swymi służyła ziemicy książąt pomorskich. Par. Kamień, poczta i szkoła w miejscu. Obszaru ziemi 2930 morgów, budynków 103, domów mieszk. 40; katol. 155, ewang. 190. *Kś. F.*

Drożdzięcin, kol., pow. sycowski, należy do Drągowa.

Drożbin, ob. *Drużbin.*

Drożdzij, niem. *Drehsa*, wieś na saskich Łużycach, w powiecie budyszyńskim, należy do ewangelickiej parafii w Hrodziszczu (Gröditz), Domów 50, mieszkańców 325; w tem w r. 1875 Serbów 238. *A. J. P.*

Drożdzin, *Drozdzeń*, wś w połud. stronie pow. borysowskiego, w gm. wielatyckiej, w 1 okr. polic. (chołopienickim), miejscowość poleska. Dawne starostwo, 1731 r. do Franc. na Podbereziu Podbereskiego, pisarza grodz. orszańskiego, należące.

Drożdżyce, 1.) wieś, pow. kościański; 17 dm., 122 mk., wszyscy kat., 24 analf., stac. pocz. i kol. żel. Czempin o 6 kil. 2.) **D.**, folw., należy do Jarogniewic. *M. St.*

Drożdżyn, wś i folw. pow. płoński, gm. Kuchary, par. Sochocin. W 1827 r. było tu 8 dm., 71 mk. Folw. D.- Kurzątki z attynencą Niewikli, od Płocka w. 66, od Płońska w. 7, od drogi bitej w. 6, od Gąsocina w. 14, od rz. Wisły w. 21. Rozl. wynosi m. 877 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 667, łąki m. 56, pastwisk m. 50, lasu m. 74, nieużytki i place m. 30; bud. mur. 3, drewn. 11, płodozmian 13-polowy, pokłady torfu. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Kołoząb.

Drożdżyny, folw. pow. ostrzeszowski; ob. *Przedborów.*

Drożejowice, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Drożejowice, par. Skalbmierz. Leży między Skalbmierzem a Działoszycami, w pobliżu drogi bitej łączącej Działoszyce z traktem bitym kielecko-krakowskim, poczta w Działoszycach. W 1827 r. miały 27 dm., 236 mk. Niegdyś własność rodziny Wojuckich, później przeszły D. na własność Emila Kleniewskiego, któremu głównie zawdzięczają swoje dobre urządzenie, zabudowania, jakoteż zaprowadzenie płodozmianu i założenie pięknego ogrodu angielskiego i owocowego, który odznacza się plantacyą z kilkuset olbrzymich orzechów włoskich. Obecnie od lat 21 są D. w posiadaniu Żelisława Wędrychowskiego. W roku 1867 wykopano na terytoryum D. dwie urny gliniane, z których jedna .tylko pozostała w całości i obecnie jest w posiadaniu p. Feliksa Rybarskiego, nauczyciela gimn. kieleckiego. Mieszkańców ma 457 (osad 47, gruntu mają 244 m.). Rozl. grunta dworskie mają morgów 700. Lasu niema, jest jednak podanie, że niegdyś były tu lasy modrzewiowe, o czem świadczy materyał, z którego dom mieszkalny zbudowany, jakoteż i stare modrzewiowe drzewa, które w liczbie kilkudziesięciu dotąd zachowały się w ogrodzie. Gmina **D.** należy do s. gm. okr. VI w os. Skalbmierz. Ludności ma 4834, obszaru 12,559 morg.

Drożewo, ob. *Drogoszewo.*

Drożęcin-*Lubowo* lub *Lubiejewo*, wś włośc. i **D.**-*Stary*, wś. szlach., pow. kolneński, gm. Rogienice, par. Mały-Płock i Piątnica. W 1827 r. D. Lubowo miał 19 dm. i 126 mk., D. stary 10 dm., 52 mk. Gniazdo rodu Drożęckich, wspominane pod 1411 r. (Gloger.). Folw. D.-Lubiejewo z wsią i osadą t. n. podług opisu z r. 1868 rozl. przestrzeni dworskiej wynosi m. 939 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 543, łąk m. 36, pastwisk m. 16, lasu m. 167, zarośli m. 116, nieużytki i place m. 61. Wieś D.-Lubiejewo osad 14, gruntu m. 129; osada D.-Lubiejewo osad 6, gruntu m. 5. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dróżki, 1.) wś. prywat. nad jez. Ostrów, pow. dziśnieński, o 22 w. od Dzisny, 1 okr adm., przy b. drodze pocztowej z mka. Prozorek do Dzisny, 9 dm., 49 mk. 2.) **D.**, wś. prywat. nad rz. Merycą, pow. dziśnieński, gm. leonpolska, o 47 w. od Dzisny; 3 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Dzisny do Drui, 8 dm., 78 mk.

Drożki, niem. *Droschkau*, wś. pow. namysłowski, par. Smogorzów, ma kościół filialny. Do D. należy kol. Pojedynek

Drożyń, kol., pow. koniński, gm. Brzeźno, par. Krzymów, od Konina o $14^1/_2$ w. ku wsch. płd., od szosy poznańskiej 1 w., od rz. Warty w. 3. Rozl. 335 m., ludności mieszanej niemiecko-polskiej 174. Grunt żytni kl. II. Szkoła religijna ewangelicka czyli t. z. kantorat.

Drublany, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., od Wilna 55 w., mk. kat. 173, dm. 16.

Druć, *Drut*, rz., prawy dopływ Dniepru, przeżyna Białoruś, uchodzi pod Rohaczewem. oblewa miejscowości Kruhłoje, Białynicze, Stary Bychów, pod któremi są na D. mosty. Początek bierze w gubernii mohilewskiej, na północ od miasta Tołoczyna; przepływa przez powiaty: mohilewski, starobychowski i rohaczewski. Bieg jego $21^1/_2$ mil wynosi. Spławiają Drutem znaczną ilość drzewa budowlanego i opałowego, także nieco masztowego; prócz tego wielkie składy smoły, dziegciu, różnych towarów drzewnych i innych płodów. Spław ten zaczyna się od Białynicz.

Druchowa, ob. *Druhowa.*

Druchowo, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Koziebrody, zajmuje gruntów 311 m. folw. i 12 m. włośc.; liczy 7 dm., 51 miesz., osad włośc. 8.

Druciszki, niem. *Drutischken*, wś nad Romintą, pow. gąbiński, st. poczt. Walterkiejmy.

Druck, *Odrucko*, mko, pow. mohilewski, na samej granicy orszańskiej, o 75 w. od Mohilewa, dziś najnędzniejsza osada żydowska, składająca się ledwo z kilku karczem; dawniej jednak miało rozgłos niemały jako warowny zamek nad Drucią i gniazdo dwóch rodzin ks. Druckich-Lubeckich i Druckich-Sokolińskich, zwane w latopisach „Drutesk.“ W 1393 r. gdy

Swidrygiełło zdradziecko zajął Witebsk a Witold i Skirgiełło wyruszyli przeciwko niemu zajęli najprzód D., którego dziedziczni książęta posądzeni byli o sprzyjanie Swidrygielle, lecz się oczyścili z tego zarzutu przyjmując załogę z ramienia Witolda. Podczas buntu Glińskiego w 1508 ks. Druccy byli też posądzani o spółkę z nim i dobrowolnie poddali mu swój zamek. Cios wielki spadł na D. gdy w 1524 r. Rossyanie zdobyli i spalili go. Zdaje się, iż odtąd nie odzyskał już dawnego swego znaczenia. Rodzina Druckicho-Sokolińskich, szczycąca się pochodzeniem d książąt panujących na Rusi, w tej jednak gałęzi swojej nie wydała wielkich wojowników i dygnitarzy. W kościele orszańskim jest portret jednego z ostatnich potomków tej rodziny, fundatora bernardynów orszańskich. Przed połączeniem się z Litwą D. należał do księstwa połockiego i dziś obszerne wały i nasypy swiadczą o obszerności i warowności tutejszego grodu. Handlowego znaczenia nie ma; mieszkańców 200. Czyt. Tygodnik illustrowany z r. 1873, numer 273. *Fel. S.*

Druckowszczyzna, folw. w pow. nowogródzkim, dziedzictwo Ślizieniow, obszaru 267 mor. w dzierżawie. *A. Jel.*

Druckuny, *Drudzkuny*, wś rząd. nad jez. Binguty, pow. trocki, 4 okr. adm., o 22 w. od Merecza, 21 dm., 196 mk. (1866). Starostwo D. liczyło 1712 r, 5 dm. hybernowych i było we władaniu Micuty. Okrąg wiejski D. w gm. Oranach liczy w swym obrębie wsie: D., Dworcze, Kazimierówka, Ożereki.

Druczminy, wś rząd. nad rz. Koniawką, gm. koniawska, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 49 w. od Lidy, 8 dm., 130 mk. (1866). Niedaleko od tej wsi na wyniosłej górze stał zamek litewski drewniany a dosyć licznie rozsiane po polu mogiły świadczą o zaciętych tu stoczanych walkach. *W. S.*

Druczany, wś i dobra we wschod. północ. stronie pow. ihumeńskiego, w 3-im okr. policyjnym, w 2 okr. sądowym, w 4 okr. wojskowym (berezyńskim), miejscowość głucha poleska, dziedzictwo Korsaków, gleba lekka; obszar dóbr wynosi 3950 mor., przeważnie w lasach i błotach. W zascianku mieszka szlachta drobna, mająca po kilka włók ziemi.

Drudzkuny, ob. *Druckuny*.

Drueckenhof, inaczej Drückendorf, Drückenkopf, (niem.), ob. *Uciąż*.

Drugiejny, niem. *Drugehnen*, wś, pow. fiszhuski, ma stacyą pocztową, 192 mk.

Drugnia, wś i folw. rządowy, pow. stopnicki, gm. i par. Drugnia. Leży na lewo od drogi z Chmielnika do Rakowa, posiada kościół par. murowany, istniał już w r. 1440. Szkoła gminna, poczta w Chmielniku. W 1827 r. było tu 75 dm. i 471 mk. D. par. dek. stopnickiego, dawniej szydłowskiego, liczy 1759 dusz. Gmina D. należy do s. gm. okr. I w Chmielniku, gdzie też i st. poczt.; ludn. 3072 dusz i 9188 morg. obszaru. W XVIII w. królewszczyzna D. w pow. wiślickim płaciła 955 zł. kwarty.

Druha, ob. *Druja*.

Druhowa, *Druchowa*, wś, pow. rówieński, z kaplicą katolicką parafii Bereżne. Pięknie zabudowana. O wsi tej pisze p. T. J. Stecki w Wieku, 1879, Nr. 187: „Sioło to założył około 1637 r. na gruntach chłopskich, starosta czerwonogródzki Daniłłowicz, mąż ostatniej Siemaszkówny z linii panów na Chupkowie a założył je choć Chołopy były tylko zastawą jego żony. To też przy procesie z Czartoryskimi, choć ci ostatni utrzymali się przy Chłopach, Druhowa jednak z zastawy przeszła na własność Daniłłowicz ów. Podług taryffy 1676 roku, podanej przez Mikołaja Daniłłowicza, podstolego kor., osada ta liczyła wszystkiego tylko chat cztery, później dopiero duża wieś tu stanęła. W roku 1790 Tomasz Jabczarski, łowczy trębowelski, który pośredniczył w układach o klucz *Bereżeński* między sukcessorami Daniłłowiczów i Korzeniowskim, w nagrodę za swe trudy dostał od tego ostatniego, z klucza bereżeńskiego Druhowę. Po śmierci Jabczarskiego, bezpotomnie zmarłego, siostra jego, będąca za Jankowskim, oddziedziczyła po nim Druhowę, a syn jej Aleksander posiadał ją do ostatnich czasów. Wspomnieliśmy tu łowczego Jabczarskiego, o nim więc parę słów się należy; była to bowiem postać bardzo wybitna w ostatnich latach ubiegłego i w początkach bieżącego stulecia na Wołyniu. Szlachcic dorobkowicz, sprytny, układny, dworak, był to słynny szyper na Wołyniu. U bogatych panów tutejszych, jak Lubomirscy z Równego, Stecki z Międzyrzecza, Walewski z Tuczyna, ogromnemi partyami zakupywał pszenicę, za którą w ostatnich latach zeszłego stulecia płacił po dukacie za korzec. Cena to była na owe czasy niesłychanie wysoka; pomimo to Jabczarski robił na tem wyśmienite interesa. Sam bowiem, na własnych galarach spławiał ją do Gdańska i brał za nią po 7 dukatów. Dla łatwiejszego zaś zbytu, dwie trzecie brał gotówką, a resztę towarami, które korzystnie potem na Wołyniu spieniężać umiał. Sława obrotów Jabczarskiego obudziła z czasem zazdrość w niektórych okolicznych właścicielach, którzy próbowali sami spławiać swe produkta. Tego jednak co przemyślny łowczy potrafił, nie umieli dokazać drudzy, a gdy w rezultacie straty ponieśli, wrócono do pośrednictwa Jabczarskiego, którego sława zdwoiła się jeszcze wówczas."

Druja, Druha, dawniej *Sapieżyn*, miast. nadetatowe w pow. dziśnieńskim, na lewym

brzegu zachod. Dźwiny, przy ujściu do niej Drujki, pod 55°47' szer. geogr. i 45°8' dług. wschod., o 56 w. na półn.-zach. od Dzisny, o 13 w. na płd. od Balbinowa, st. kol. żel. dynebursko-witebskiej, posiada zarząd miasta z sądem sierockim, 2 sąd pokoju 3 dziśnieńskiego okręgu dla D. i 9 przyległych gm. Zarząd drujskiej gm. włość. ze szkółką wiejską, 3 urząd (stan) policyjny i rezydencya 2 sędziego śledcz. W D. 4 cerkwie prawosł. z tych 2 par. mur. paraf. kośc. kat. ś. Trójcy, fundowany przez Lwa Kazimierza Sapiehę w 1646 roku, i 3 katol. kaplice. Izraelici mają tu także okazałą bożnicę, jednę ze znaczniejszych na Litwie. Mieszk. w ogóle 4440; z liczby tej prawosł. 500, wyznawców starego obrządku 177, katol. 698, izraelitów 3065. Domów jest 347, z tych 4 murow. Obie parafie prawosł. liczą razem 1868 dusz; parafia katol. klasy 5 dziśnieńskiego dek. 6465 dusz. Miała dawniej filią we Franopolu, ma kaplicę w Idołcie. Gmina włośc. D. dzieli się na 15 wiejskich okręgów, liczy 86 wsi z 347 dymami i 4843 mk. Okręgi wiejskie Idołta, Stójki, Krzycewicze, Dziedzino 1., Zabłocie, Dziedzino 2, Kozakowo, Pączany 1. Konstantynowo, Małkowszczyzna, Drujka, Salki, Pąszany 2. Na przeciwległym brzegu Dźwiny leży mko. gub. witebskiej Przydrujsk, którego poczt. st. ułatwia kommunikacyą D. z Balbinowem; przystań w D. eksportujeco rok do Rygi na przeszło 40 tysięcy rs. towaru. D. należała do Massalskich, potem Sapiehów, mających w XVIII w swój zamek nad brzegiem Dźwiny. Byli tu bernardyni, do ktorych należał dzisiejszy paraf. kośc., i dominikanie sprowadzeni przez Piotra Kaczanowskiego w 1706. Uniaci mieli dwa drew. kościoły: ś. Ducha i Spasa. D. do r. 1795 była miast. pow. brasławskiego wojew wileńskiego. Dobra D. z Idołtą, Markami, Stajkami, są własnością Eug. Miłosza, zajmują 3731 dz. obsza. Jarmarki w Drui przypadają dwa razy do roku, w styczniu i marcu, a trwają po tygodniu; pierwszy z nich miewa obrotów mniej więcej na 10,000 złp,, drugi jest mniejszym. Targi są mało niewiedzane. Dochody Drui na rok 1862 obrachowywano: zwyczajne na złp. 973 gr. 4, nadzwyczajne na złp. 1064 gr. 8. Rozchody stałe wyniosły w tymże czasie złp. 1766 gr. 20, jednorazowe złp. 233 gr. 10. Kapitału nietykalnego miasteczko posiadało tu złp. 203 gr. 7; niedoborów rozmatych złp. 1823 gr. 10; wydatków niezaspokojonych złp. 270.

Drujewo, wś w pobliżu źródła rz. Swołnej, dopływu Dryssy.

Drujka, 1.) mylnie *Drujsk*, mko., pow. nowo-aleksandrowski, gub. kow., właściwie os. rolnicza żydowska, o 70 w. od m. pow., nad rz. Drujką. Dobra D. niegdyś obejmowały Antonów i Powojewszczyznę czyli Dąbrowę i Ustronie. Około 1736 roku Kazimierz Massalski ostatni dziedzic na Drui, schodząc bezpotomnie, zapisuje swoję Druję siostrzeńcowi łowczemu bracławskiemu, który nabywszy przezywa ją Drujką i przekazuje synom swoim Józefowi, Mikołajowi i Felicyanowi Około roku 1783 ks. Klemens Żaba, opat lubaczewski we wsi Strumieszczyznie wystawił kośc., gdzie założył groby dla swej rodziny. Około 1793 po śmierci Antoniego Żaby D. rozpada się na trzy części, w podziale między trzema jego synami, z których Mikołaj bierze Antonów, Józef Powojewszczyznę a Felicyan najmłodszy Drujkę. Z tych braci Józef przedaje swoją część Michałowi Dąbrowie; ten zakłada folwark i przezywa Dąbrowa, a syn jego Paweł zakłada drugi folwark Ustronie. D. posiada dziś 329 dzies. rozl. 2.) **D.**, folw. pryw. nad rz. Drujką i Płodą, pow. dziśnieński, o 57 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z m. Drui do Hermamowic; 1 dm., 14 mk. (1866). Własność Rudominów. Okrąg wiejski D. w gm. Druja liczy w swym obrębie wsie: Werdy, Zachewka, Jag, Bukowszczyzna, Ruscy; zaśc. Dziewiele.

Drujka, *Druja*, rz., lewy dopływ Dźwiny, wypływa z jeziora Niedrewo przy mku. Słobódka, poniżej miasta Brasławia, leżącego nad D. Po bardzo krótkim biegu przepływa jezioro Cno w kierunku półn., przepływa przez jezioro Strusla, którego półn. odnoga nazywa się Snuchy, wychodząc z niego przy wsi Uście skręca się bardziej ku wschodowi, przepływa w tym kierunku przez Gawejki, Czernowę, Drujki, Strumiewszczyznę i Zadrujkę, zkąd płynie na półn. aż do Walciny, potem skręca się na półn. wsch. i powyżej mka Druja wpada do Dźwiny. Z lewego brzegu przyjmuje Rubież, powyżej wsi Gawejki wody jeziora, nad którem osada Obabie. Rzeka D. na pewnej granicy stanowi granicę gubernii kurlandzkiej z wileńską. *W. Pol.*

Druktenie, wś, pow. rossieński, parafia ławkowska.

Drungawe (niem.), ob. *Drągów*.

Drunki, niewielka wieś poleska, w połud. stronie pow. rzeczyckiego, z lewej strony Prypeci, niedaleko Orewicz. w gm. sawickiej, w 1-ym okr. polic., w 2-im okr. sądowym, w 2 okręgu wojskowym; miejsc. głucha, bagnista.

Drupia, *Drup'* 1.) wś i folw., pow. siedlecki, gm. i par. Skurzec, liczy 8 dm., 130 mk. i 320 m. obszaru. 2.) **D.**, inaczej *Modesin*, wś i folw., pow. radzymiński, gm. Strachówka, par. Pniewnik, od Warszawy w. 45, od Radzymina w. 28, od Jadowa w. 9, od Łochowa w. 16, od Mińska w. 18, od rzeki Wisły w. 45. Rozl. wynosi m. 193 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 58, łąk m. 3, lasu m. 107, nieużytki i place m. 1; osada młynarska wieczy-

sto-czynszowa m. 23. Bud. drewn. 5, młyn wodny i staw zarybiony. Wieś D. osad 22, gruntu m. 250; wś Modesin osad 17, gruntu m. 210. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Drupiszki, wś pryw. w pow. rossieńskim, nad Dratwiną, o 18 w. od Rossien.

Drupsty 1.) wś, pow. rossieński, par. Retowo. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Lale.

Druściany, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 50, domów 6, od Święcian 5 w. (1866).

Drusiańce, wś włośc. nad jez. Wirysznie (?), pow. wileński, 3 okr. adm., od Wilna 67 w., mk. kat. 71, dm. 6 (1866).

Drusie, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 67, dm. 6, od Wilna 40 w. (1866).

Drusiewicze, wś włość., pow. dziśnieński, o 110 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., przy b. dr. pocztowej z m. Kozian do m. Brasławia, 6 dm., 99 mk. (1866).

Drusin (niem.), ob. *Drużyny*.

Druskalnis, ob. *Lauda*.

Druski, wś włośc. nad rz. Ugabostą, pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 100, dm. 11, od Wilna 61 w.

Druski, niem. *Drusken*, 1.) nadleśnictwo, pow. welawski, st. poczt. Gr. Schirrau. 2.) **D.**, wś i dobra, pow. stołupiański, st. poczt. Stołupiany.

Druskie, wieś rządowa, pow. wiłkomierski, par. świadoska, do dóbr Ołoty Platerów wprzódy należąca.

Druskieniki, wś, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny, liczy 10 dm., 85 mk., odl. od Sejn 35 wiorst.

Druskieniki, 1.) błędnie *Druskienniki* i *Druzgieniki* zwane, mko, pow. grodzieński, o 17 w. od st. dr. żel. petersb.-warsz. Porzecze, miało 1 stycznia 1878 r. 417 mk. t. j. 196 męż., 221 kob. Żydów 219. W pięknem położeniu nad Niemnem i Rotniczanką. Miejscowość ta obfituje w wspomnienia z przeszłości, tędy przeprawiali się Krzyżacy przez Niemen, w tych okolicach staczali boje z Litwą pogańską, niszczyli wsie, burzyli zamki. Według podań ludu, tutaj było kiedyś miasto Rajgród, które zapadło się w ziemię, a na miejscu jego powstały błota. Kto pierwszy poznał lekarskie własności tutejszej wody niewiadomo, zdaje się że jej używali oddawna miejscowi włościanie. W końcu zeszłego wieku Druskieniki zaczęły się wsławiać, a chorzy z miejsc sąsiednich przybywali tutaj, chociaż nieznany był skład chemiczny wody, przystęp do niej utrudniony, utrzymanie połączone z wielkiemi trudnościami, nie było lekarza, a rady chorym udzielali tylko miejscowi włośc., z pomiędzy których szczególnej doznawał wziętości niejaki Surmetis. Stan taki pozostał do r. 1830, a właściwie do r. 1837. W r. 1830 na przedstawienie gubernatora grodzieńskiego Bobiatyńskiego, kurator wileńskiego okręgu naukowego wyznaczył profesora uniwersytetu Ignacego Fonberga do zrobienia rozbioru chemicznego wody druskienickiej, który z sumiennością wywiązawszy się z pracy, rezultaty swoich badań ogłosił w Wizerunkach i Roztrząsaniach naukowych z r. 1835 i w r. 1838 wydał w Wilnie: „Opisanie wody mineralnej druskienickiej“. Lecz głównie na rozwój tych zdrojowisk wpłynęła pożyczka w ilości 25,000 rs., przez rząd tutejszemu zakładowi zaliczona, na przywiedzenie go do porządku. Od tego czasu D. szybko zaczęły postępować na drodze rozwoju; osuszono błota i na ich miejscu założono piękny ogród spacerowy dla chorych, przy którego jednym końcu znajduje się obszerny budynek łazienny, przy drugim zaś galerya przykryta do przechadzek dla chorych w czasie niepogody. Wody druskienickie (bromo-jodowa-solanka), znane są ze swej skuteczności, czego dowodzi mnóstwo chorych, którzy tam zdrowie odzyskali. Kuracyjny sezon rozpoczyna się 13 maja trwa do 13 października. Folwark mleczny ze świeżym nabiałem dostatecznie zapotrzebowaniom odpowiada. W ciągu 1878 i 79 roku w Druskienikach wzniesiono 150 nowych eleganckich domów a także i kilka hoteli urządzonych wygodnie dla przyjęcia znacznej liczby gości kuracyjnych. Przy zakładzie kąpielowym utrzymywanem jest gabinet lekarski z maszyną elektryczną, pneumatyczną i wielu innemi przyrządami leczniczemi jak również i skład wszelkich wód mineralnych do picia. Przy źródle praktykuje czterech stałych lekarzy. D., położone śród gór i lasów, na brzegach dwóch łączących się z sobą rzek Niemna i Rotniczanki, urocze mają okolice. Chcący użyć ciszy wiejskiej, czystego zdrowego powietrza, znajdują tu piękne ustronia do przechadzek. Z wody druskienickiej wywarza się sól, zastępująca sól z Kreuznach i ług macieczny (Mutterlauge), używające się w tych samych cierpieniach co i wody druskienickie; sól do kąpieli, a ług macieczny do kąpieli i wcierań. W Porzeczu, na stacyi, dla przejazdu do Druskienik, znajdują się omnibusy i czterokonne powozy. W D. długo nie było cmentarza, chociaż był kościół; zmarłych wożono do m. Rotnicy, leżącego już w gubernii wileńskiej o kilka kil., i tam grzebano. Podobno powodem tego dziwnego braku była oględność wygórowana, by nie przerażać leczących się. Tak więc, chociaż umarł w D. Jan Czeczot, pochowano go w m. Rotnicy. W latach 1844—46 wyszło w Grodnie 24 zeszytów pisma p. t. „Ondyna wód druskienickich“. Założycielem jego był dr. med. Ksaw. Wolfgang, który wiele się przyczynił do wzrostu i wzięcia D.

(po nim dr. Pilecki). Poezye, umieszczane w Ondynie, są przeważnie pióra jego siostry, Jadwigi Wolfgangówney, niemłodej już wtedy niewiasty. Scena druskienicka około r. 1850 zaliczać się mogła do lepszych scen polskich prowincyonalnych. Grywano komedye wyłącznie swojskie: S. Bogusławskiego, J. Korzeniowskiego. Zimą i jesienią miasteczko pustkowiem stawało się, po rozjechaniu się gości kąpielowych. Jedynymi mieszkańcami był wtedy dr. Wolfgang z siostrą. W przyległej do m. wiosce ludność mówi wyłącznie po litewsku. Najnowszy w 1878 r. przewodnik dla korzystania z wód D., wydał po rossyjsku dr. Ponomarew w Grodnie. O wodach D. pisali: Zieleniewski M. „Pogląd na ruch zdrojowisk ojczystych w r. 1860“. R. T. N. K. 1861. Fonberg Ign. „Opisanie wody miner. druskienickiej“. W. N. 1835 cz. XI. Pilecki Jan „Druskieniki w r. 1860. T. L. 1861 nr. 18. Majer J. „Wody lekarskie krajowe“ 1843 r. Kaź. Choński „Uwagi nad naturą, działaniem i użyciem druskienickich wód“, Wilno 1841. Ksaw. Wolfgang „O wodzie mineralnej solnej w D.“ Wilno, 1841. A. Hryniewicz „O wodzie mineralnej druskienickiej“, Wilno, 1842. Stanisław Pawłowski „Uwagi nad skutecznością wód mineralnych druskienickich“, Petersburg, 1847. J. I. Kraszewski i Ksaw. Wolfgang „Druskieniki, szkic literacko-lekarski“, Wilno, 1848. Dr. Pilecki w Tyg. illustr. 1877, nr. 84. 2.) **D.**, wś włośc., nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, 4 okr. adm., o 46 w. od Lidy, 13 dm., 131 mk. (1866). 3.) **D.**, wś włośc., nad rz. Niezdzilką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 46 w. od Lidy, 8 dm., 39 mk. (1866).

Druskieniszki, wś włośc., pow. trocki, 2 okr. adm., o 28 w. od Zyżmor, 16 mk. (1866).

Druskinele, wś, pow. wystrucki, st. poczt. Bokiele.

Druskupie. Tak się zowią po litewsku słone źródła w Birsztanach.

Drustele, wś, pow. rossieński, par. Lale.

Druszin (niem), ob. *Drużyny*.

Druszkopol, ob. *Drużkopol.*

Drut, rz. ob. *Druć*.

Drutarnia 1.) os., pow. opoczyński, gmina i par. Przysucha. Leży przy drodze bitej 2-go rzędu o 28 w. od Opoczna, 9 dm., 143 mk. i 36 m. ziemi włość., 6 dworskiej. 2.) **D.**, wś, pow. konecki, gm. Gowarczów, par. Końskie, 3 dm., 24 mk. i 42 m. ziemi włośc. i 4 dworsk. Fabryka żelaza hr. Wielhorskiego.

Drutarnia, niem. *Drahthammer*, wś, pow. lubliniecki, par. Sodów, nad Małapaną, z leśniczówką Lubocz i młynem wodnym Polesnicze; 26 os., 194 m. gruntu. *F. S.*

Drutesk, ob. *Druck*.

Drutischken (niem.), ob. *Druciszki*.

Drutuny, wś rządowa, nad jez. Łusza, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. kat. 50, dm. 7, (1866), od Święcian 28 w.

Druwiszki, dwór, pow. rossieński, par. Lale.

Druzgieniki, mylna nazwa *Druskienik*.

Druzno, niem. *Drausensee*, mylnie *Drużna*, jezioro dość znaczne i ze wszech miar warte opisu, północną częścią leży w Prusiech zachodnich, południową częścią we wschodnich, około ¼ mili od Elbląga, przeszło milę od zatoki Świeżej (Frischer Haff). Ciągnie się przywąskim pasem z południa ku północy, długie około 1 milę. Woda ogółem dość jasna, przejrzysta, jest miękka, trąci nieco mułem z powodu gruntu zamulonego, szlamistego. Mówią, że niektóre miejsca na gruncie są ciepłe. Latem woda bardzo się rozgrzewa; zimą zamarza wprawdzie, ale nie jest bezpiecznie chodzić po lodzie, gdyż po onych ciepłych miejscach pozostają otwory. Na szlamistym gruncie tworzą się bowiem eksplodujące gazy, które nie mając miejsca z wielką siłą lód wyłamują: odtąd już te otwory więcej nie zamarzną. Nawet zesztywniałą zmarzłą ziemię przy pobliskich groblach podnoszą do góry owe gazy; tak są gwałtowne. Lud zabobonny teraz jeszcze przypisuje te eksplozye złemu jakiemuś bóstwu, które zowie się po starosłowiańsku Wichert: ażeby go ułaskawić i wywabić z pod wody, robi przeręble w lodzie na krzyż, przez które chcą żeby wyszedł. Dla tego że grunt jeziora coraz bardziej sie zamula, woda nie jest głęboka: latem, gdy woda opadnie, występują tu i ówdzie małe wysepki; dość płaskie łodzie ze zbożem mają tylko środkiem jeziora swoję drogę, która nadto musi być czyszczona. Najgłębsze miejsca znajdują się na północ w t. zw. malborskiej i elbląskiej zatoce (Elbinger und Marienburger Bodden), gdzie jezioro Dr. ma swój odpływ do zatoki Świeżej. Powierzchnia jeziora jest tylko mało co wyżej wzniesiona po nad tęż Świeżą zatokę: dla tego gdy jest wicher z północy, wiele wody napływa z morza do jeziora, tak że nieraz wtedy Dr. wyleje. Dopływów ma Dr. dosyć sporo, mianowicie ze wzgórza. Znaczniejsze są: rz. Dzierzgoń, Sorga (ob.), po której statki idą z południa przez jezioro, zwykle zbożem lub drzewem ładowne; rz. Klepa (Kleppe), z którą się schodzi nowy kanał elbląsko-mazurski (oberländisch-elbinger Kanal), łączący wielkie jeziora pod Iławą i Ostródą z jez. Druznem, dalej rz. Wąska (Weeske?), Elszka (Elske?) Drehl i Tuja (Thiene). Wszystkie prócz ostatniej płyną ze wzgórza i wiodą z sobą większą lub mniejszą ilość szlamu i piasku, który w jeziorze osadzają. Takim sposobem jezioro coraz bardziej się zmniejsza, a na brzegach powstały obszerne i żyzne łąki. Przy ujściu jedynej rz. Wąskiej utworzyło się w przeciągu około 200 lat co najmniej 14 mórg

łąki. Odpływ jest jeden z jeziora na północ do zatoki Swieżej rzeką Elbing czyli Elbląg, od miasta tego imienia koło którego płynie tak zwaną. Obszaru obejmuje obecnie powierzchnia jeziora Dr. niewięcej nad ćwierć kwadr. mili. Dawniej było ono bez porównania większe: sięgało bowiem z południa i ze wschodu aż do samego podnóża dość spadzistych niekiedy wyżyn; z zachodu i z północy stanowi granicę malberska żuława, która także nie małą część jeziora zajęła. Naokoło jeziora w nizinie jako i na wzgórzu znajdują się bardzo liczne osady, których się tu nie wymienia, gdyż są wszystkie zniemczone. Dawniej była ta okolica przez Słowian zamieszkała, jako ze starych nazw dotąd przechowanych wynika, nietylko u jeziora i rzek, jak: Druzno, Dzierzgoń, Tuja, Klepa, Wąska, Elszka, ale i u innych przedmiotów i narzędzi. I tak owe gazy podwodne eksplodujące, jak się nadmieniło, przypisują jakiemuś złemu duchowi, którego dosłownie zwią Wichert. Statki płaskie obszerne, którymi trzcinę lub drzewo przewożą nazywają tak jak my galary, Galler; zwykłe nasze łodzie, na które zboże ładują, są u nich Lodschen. Strzelcy i rybacy jeżdżą na bardzo małych łódeczkach z jednej sztuki wyżłobionych, nazywanych Lomme, łom, łoma. Większa łódź rybacka, w której jest urządzona kaszta do ryb schowania, zowią Pandel, pudło. Przebywającą u nich kaczkę czernicę, u nas fuligula, Reiherente, zowią Kobilke, kobyłka; ptaka zwanego łyska czarna, schwarze Hurdel, nazywają po swojemu Pupke i t. d. Na brzegach jeziora nie ma osady, tylko ubogie chaty strzelców i rybaków tu i ówdzie stoją; są one trzciną lub słomą kryte, często z desek zbite. Komina w nich nie znajdzie, bo rybacy sprowadzają dym otworem do osobnego miejsca, gdzie sieci leżą niby w wędzarni, żeby tak poczerniały i trwalszemi się stały. Do strzelania mają tu strzelcy dzikiego ptastwa podostatkiem. Na wiosnę bowiem staje się Dr. istnem zbiegowiskiem najrozmaitszych dzikich ptaków wędrownych. Już w marcu przylatują dzikie gęsi, łabędzie, kaczki. Z pomiędzy pierwszych widać tu najczęściej 2 gatunki: gęś szarą czyli gęgawę, anser cinereus, i gęś białoczelną, anser albifrons. Chociaż razem przybywają, trzymają się jednak osobno w oddaleniu od ludzi, że je trudno na strzał dostać. W r. 1841 widziano tu już w styczniu śród zimy kilka łabędzi t. zw. nadobnych czyli swojskich, Höckerschwann. Jaj tu nie niosą, tylko razem z dzikiemi gęśmi dalej odlatują. Kaczek dzikich przybywa niezliczone mnóstwo przeróżnych gatunków. Największa część także tylko przez niejaki czas pobawi i dalej leci. Kaczka krakwa czyli pospolita, anas boschas, największa ze wszystkich, od której pochodzi kaczka domowa, zostaje tu pr zez całe lato aż do zimy. Kaczka krzykliwa, a. clangula, żywi się rybami, szybko płynie pod wodą za pomocą skrzydeł, nie gnieździ się tu; skoro się uda strzelcowi jednę ubić i na wodę jakoby żywą postawić, drugie do niej na ślepo przylatują ze zgubą niechybną. Kaczka podgorzałka, a. ferina, głupia, przychodzi na lep strzelcom, nie gnieździ się. K. długosterna al. rożeniec, a. acuta, gnieździ się tu. K. czernica, a. fuligula, którą tu zowią Kobyłką, Kobilke, znana tu w dwóch gatunkach, z których jedne mają ciemniejsze pierze. K. białooka, a. leukopthalmus; k. płaskonos, a. clypeata; k. gwiżdżąca al. świston, a. penelope, pokazuje się w wielkiej ilości, ale potem odlatuje. K. cyranka, a. querquedula, także jest bardzo mnoga, zostaje tu; strzelcy polują na nią mianowicie w miesiąciu sierpniu i wrześniu, mięso jest bardzo smaczne. K. czarna, a. nigra, bywa strzelana tegoż czasu w jesieni. Ciekawe jest tu polowanie na dzikie kaczki. Każdy strzelec ma sobie wyznaczoną pewną przestrzeń polową na jeziorze (Schussfeld), którą trzyma w dzierżawie. U brzegu stawia sobie budę, zwykle z trzciny i ze słomy, gdzie mieszka. Na polowanie pod wieczór bierze swoje kaczki domowe do wabienia dzikich kaczek ćwiczone, w liczbie około pięciu, siada na małą łódeczkę zwaną łom (Lomme), w której się kryje pod małą budką także z trzciny, obok siebie ma kilka nabitych fuzyj. W dogodnem miejscu swojego pola najprzód łódkę na palu umocuje. Potem naprzeciwko w odpowiedniej odległości środkiem pola wbija mniejsze paliki, w równem oddaleniu od siebie, tyle ile ma kaczek wabiących przywiązuje każdą na sznurku, że wolno około niego pływa. Teraz gdy zmierzch zapadnie, rozpoczynają się czaty. Na głos chytrych zwodzicielek przybywają zwykle w większej ilości dzikie kaczki: owe wyuczone, żeby ujść strzału, stawają na małem wyniesieniu u góry swojego palika, a na inne padają gromy. Zwykle wraca strzelec z czatów obdarzony hojną zdobyczą. W ogóle kaczek ubitych rozchodzi się tysiącami na stoły pańskie. Nieco później od kaczek przybywają niektóre mewy, jak to: Mewa śmieszka, larus ridibundus, jest tu w wielkiej ilości, gnieździ się; ile razy skrzecząc po nad wodą w powietrzu szybuje, napewno nastanie burza. M. rybołówka zwyczajna, sterna hirundo, pokazuje się więcej pojedynczo, mięso mocno czuć tranem. M. rybołówka czarna, sterna nigra, przychodzi w maju w wielkiej ilości, gnieździ się tu. Z pomiędzy innych ptaków wodnych znajdują się następujące ważniejsze: Łyska czarna, fulica atra, przybywa dość licznie, gości przez całe lato, mięso ma nader smaczne,

dopiero na zimę, odlatuje. Perkoz dwuczubowy, podiceps auritus; perkoz mniejszy, podiceps minor, obadwa gatunki są tu przez lato. Kokoszka zielononoga, gallinula chloropus, niebardzo pływa, woli biegać po wodnych roślinach. Chruściel wodnik, Rallus aquaticus, w ciągłym ruchu, nadzwyczaj szybko biega po wodnych roślinach. Chruściel zdrobniały al. zielonka, gallinula pussilla, trzyma się przy brzegach. Derkacz-kurka, gallinula porzana. Bojownik zmienny, tringa pugnax, mięso ma przytwarde, kolor pierza u każdego inny. Nur czarnoszyi, colymbus greticus, przebywa tylko na wiosnę. Kormoran, kruk morski, cormoranus, bardzo żarłoczny na ryby. Czapla bąk albo bąk właściwy, ardea stellaris, latając czasem w powietrzu wydaje głośne a. Bąk bączek, ardea minuta, schowany w trzcinie. Z pomiędzy wodnych śpiewaków wspominają się: Trzcionka właściwa, sylvia arundinacea, trzcionka wodniczka, sylvia aquatica, śpiew ich nie jest przyjemny; ostatni ptaszek jest jeszcze mniejszy niż mysi królik. Na jesień zgromadzają się nad jeziorem wielkie chmary jaskółek, najczęściej brzegówek, hirundo riparia; także dymówki czyli wieśniaczki, hirundo rustica, i jerzyki pospolite, hirundo apus al. cypselus apus. Czajka właściwa, vanellus cristatus, bekas kszyk, scolopax gallinago, żórawie i czaple także dość licznie się tu natrafiają. Rzadko które jezioro jest tak rybne jak Druzno. Strzelcy są zarazem rybakami. Trzymają się tu: szczupak właściwy (Hecht), okuń rzeczny (Barsch), karp' właściwy (Karpfen), węgórz pospolity (Aal), lin pospolity (Schlei), leszcz właściwy (Brassen), miętus pospolity (Quappe), karp' karaś (Karausche), białoryb świnka (Plötz), leszcz podleszczyk (Güster), białoryb płoć (Rothauge), białoryb uklej (Uklei), śliz piskórz (Ritziger), białoryb jaź (Gesenitz? Göse), koluszczka ciernik (Stichling) i t. d. Połów niektórych gatunków ryb wymaga szczególniejszej zmyślności. I tak na chytrego szczupaka robią szmer hałaśliwy, żeby go w sieci dostać. Także łowią go na wędkę mosiężną w postaci ryby błyszczącej; jadąc szybko po jeziorze spuszczają ją nieco w wodę na sznurku i tak za sobą ciągną: szczupak żarłok myśląc, że to ryba, uchwyci i zawiśnie. Niemniej trudno jest z leszczem. Ma bowiem tę właściwość, że gdy jest w sieci, tak długo płynie w prostym kierunku do otworu aż wyleci. Dlatego biorą rybacy podwójne sieci tak złożone, iż wypłynąć nie może. W lecie są tu ryby niezwykle tłuste i nie chcą się długo ułowione w wodzie trzymać. Z powodu wielkiego szlamu w którym żyją, trącą nieco błotem. Także koloru są trochę ciemniejszego. Raz w rok kiedy jezioro zamarza odbywają prawie wszystkie ryby dziwną wędrówkę do pobliskiej Świeżej zatoki po za Elbląg i do innych dopływów, dokąd w gęstych gromadach się cisną, a zawsze według swoich gatunków. Mówią, że znieść nie mogą owego złego powietrza czyli też wody (schlimmes Wasser), która się wtedy pod lodem tworzy. Rybacy, wiedząc o tej wędrówce, zastawiają sieciami wszelkie dopływy i tak wielką ilość ryb łowią. Jako pierwsze wychodzą szczupak z okuniem. Po nich następują: białoryb świnka, leszcz podleszczyk, białoryb płoć. Na ostatku idą miętus i lin, które najdłużej zamulone powietrze znoszą. Na wiosnę tym samym prawie porządkiem wszystkie napowrót przychodzą do jeziora. Rybacy i wtedy sieci przy dopływach zastawiają i niemały połów czynią. Zimową porą mianowie do Polski bardzo wiele ryb zakupują żydzi. Jak znaczne są łowy i połowy w jez. Druznie, najlepiej wynika z rocznego dochodu: w r. 1844 wpłynęło do kasy rządowej z dzierżaw tutejszych nie mniej jak 24,000 talarów. Za krzyżaków było Dr. podobno własnością pobliskiego miasta Elbląga. Pokojem toruńskim przypadło Polsce, która tak jak dawniej był zwyczaj pozwoliła po krzyżackiej wschodniej stronie osiadłym osadom ryby łowić. Osady te były naonczas: Kühlborn, po pol. Rybaki, Klepin nad rz. Klepą i Altenhof. Obecnie jest właścicielem rząd pruski, który je zazwyczaj jednemu głównemu dzierżawcy (Generalpächter) ustępuje, a ten znowu trzyma dzierżawców pomniejszych (Afterpächter). Sieci sami sobie wyrabiają rybacy z konopi, które długo na dymie trzymają, żeby były trwalsze i czarniejsze. Jedne są bardzo wielkie, podobne do niewodów, dochodzą do 70 sążni długosci, inne średnie i małe czyli ręczne. Nakoniec warto jeszcze wspomnieć o roślinach. Niektóre przynoszą znaczną korzyść, jako trzcina użyteczna bujnie krzewiąca się tak w miałkiej wodzie jak i na kępach przy brzegach; niemniej trawa żyzna na łąkach pożytek daje. Trzcinę t. zw. pospolitą, czeret, oczeret czyli kamysze, arundo phragmites, koszą śród zimy mocnemi kosami; część nieprzeliczonemi tysiącami kóp na sprzedaż wywożą, część używają na opał; łodygi pozostałe palą na wiosnę, żeby świeża lepiej wyrastała; korzenie biorą na ulubioną paszę dla bydła. Wyrastające świeże łodyżki zawierają znaczną ilość cukrowych części. Natomiast inne rośliny, tak w miałkiej wodzie jako i przy brzegach nadzwyczaj bujnie rosnące, są wielkimi nieprzyjaciołmi jeziora, wodę bowiem coraz bardziej zmniejszają i zamulają. Należą do nich między innemi: Sitowie jeziorne, scirpus lacustris, wyrasta do wysokości 8 stóp; na półwyspie Nerei dają bydłu na paszę, także palą niem w piecu; korzenie wyrywają, inaczejby

całe jezioro zajęło. Łączeń okółkowy czyli roświta, butomus umbellatus, ma piękne czerwone kwiaty przez całą jesień. Grzybień biały albo lilia wodna, nymphaea alba; grążel żółty, nymhaea lutea. Ożypałka szerokolistna, typha latifolia, wierzchem pływa po wodzię na wiosnę po większej części jeziora, tak iż trudno się łodziami przedostać. Rzęśl wiosenna albo gwiazdki wodne, włośnik, callitriche verna, bardzo wodę zanieczyszcza. Rzęsa mniejsza albo wodna, dzierżęga, lemna minor, znana powszechnie po stawach i wodach. Osoka aloesowa, stratiotes aloides. Seżogłówka gałęzista, sparganium ramosum. Strzała strzałoliściowa albo uszyca wodna, sagittaria sagittifolia. Rdest ostrogorzki, polygonum hydropiper. Żabieniec babka wodna, alisma plantago aquatica. Szalej jadowity, cicuta virosa. Kosaciec żółty albo bociani groch, iris pseudoacorus. Tatarak pospolity al. ajer, tatarskie ziele, acorus calamus vulgaris. Czerwień błotny, calla palustris. Okrężnica błotna, kottonia palustris. Szczaw' wodny, rumax aquaticus. Kuklik wodny, geum aquaticum. Majówka błotna, caltha palustris. Skrzyp rzeczny, equisetum fluviatile et palustre. Wierzbówka błotna, epilochium palustre. Paprotka błotna, pteris thelipteris. Ostrożeń nadbrzeżny, carduus vivularis. Bobrek trójlistny, menuanthes trifoliata. Kościeniec wodny al. rogownica wodna, cerastium aquaticum. Firletka poszarpana, lychnis flos cuculi. Wełnianka wielokłosowa, eriophorum polystachium. Psianka słodkogórz, solamen dulcamara. Siedmiopalecznik błotny, comarum palustre. Rogatek podwodny, ceratophyllum demersum i t. d. i t. d. Dodaje się jeszcze, że jeziorem Dr. odbywa się znaczny przewóz zboża i drzewa na niegłębokich statkach, mianowicie odkąd tu nowy kanał elbląsko-mazurski (oberländisch-elbinger Canal) otworzony został. Także z południa rzeką Dzierzgonią wiele zboża przybywa, które z całej okolicy wozami zwożą do wsi Dollstädt, a ztąd potem wodą do Elbląga. Z historycznych względów wspomina się, że na południe jeziora Dr. stał dawniej gród obronny pogański: w r. 1236 walcząc z Prusakami krzyżacy go zburzyli. Roku 1410 po bitwie pod Grunwaldem król Władysław z wojskiem, zdobywszy zamki w Morągu i Przezmarku, przeniósł tu nad jez. Dr. główny swój obóz d. 21 lipca; przedtem obozował po nad jeziorem Czołpie przy Przezmarku (Pr. Mark). Już d. 22 lipca pociągnął do miasta Dzierzgoń (Christburg), które mu bramy otworzyło. Ob. w „Preussische Provinzial-Blätter“ rozprawę H. Döringa, „Einiges über den Drausensee, seine Bewohner und Pflanzen,“ tom IV rok 1844. *Ks. F.*

Drużanki, wś, pow. radomski, gm. Kuczki, par. Skaryszew; liczy 18 dm., 152 mk. i 320 morg. ziemi włośc.

Drużbaki *dolne* lub *niżne*, (niem. *Unter-Rauschenbach*, węg. *Alsö-Ruzsbach*, i *górne* lub *wyższe*, niem. *Ober-Rauschenbach*, węg. *Felsö-Ruzsbach*, dwie wsie słowiańskie w dorzeczu Popradu, w części podtatrzańskiej na Spiżu. Wieś Drużbaki dolne legły tuż nad lewym brzegiem Popradu. w miejscu gdzie tenże zwraca się na wschód, przy gościńcu wiodącym z Podolińca przez Gniazda do Lubowni. Od Podolińca na północny wschód 4.1 kil., a od Lubowni na połud. zachód 11.2 kil. Drużbaki górne na północ od Drużbaków dolnych, w odległości $2^3/_4$ kil. w prostym kierunku nad połączeniem się potoków Żelaznego i Ryki (Rzeki). Wzniesienie Drużbaków górnych 617 m., dolnych 559 m. (pom. wojsk.). W północnej stronie Drużbaków górnych rozciąga się od połud. zachodu ku półn. wschodowi połogi grzbiet zwany Widerny Wierch (110 m. pom. wojsk.) i Turowa, który uważać należy za dalsze półn. wschodnie przedłużenie Magury spiskiej. Z pod Widernego Wierchu spływają oba powyżej wspomnione potoki. Po wschodniej stronie Ryki wznoszą się: Skałka (929 m. pom. wojsk), Żdżary (811 m. pom. wojsk), Ubocz tuż po wschodniej stronie Drużbaków górnych (736 m.), a nad ujściem drużbackiego potoku do Popradu Kirbarg (721 m. pom. wojsk.). Między Ryką a Żelaznym potokiem rozciąga się od Widernego Wierchu na południu Przypor (1050 m. pom. wojsk.), którego południowa kończyna nad Dr. górn. wznosi się 804 m. (pom. wojsk.); na zachód od Dr. górn. po połud. zachodnim brzegu Żelaznego potoku wzgórze Kiczora (958 m. pom. wojsk.), a między obu Drużbakami wzgórze Rainz (805) i św. Anny (818 m. pom. wojsk.). Jedne z Drużbaków, prawdopodobnie *dolne*, istniały już w r. 1288. Albowiem w przywileju księżny Kunegundy z r. 1288, mocą którego Henrykowi, sołtysowi podolinieckiemu, nadała księżna las między Podolińcem a Gniazdami, mamy o tej osadzie wzmiankę (Fejér. „Cod. dipl. Hung.“ część 3 tomu 5 str. 425). W r. 1303 Heidenreich, sołtys podoliniecki, odstąpił tę posiadłość („scultetiam seu villicationem in hereditate nostra Ruschenbach“) siostrze swej Hildegundzie i jej mężowi Henningowi, uwalniając karczujących lasy na lat 15 od opłat (Fejér, tom 8 część I str. 153). Ztąd wnosićby można, że Drużbaki górne powstały dopiero w 14 wieku. Drużbaki górne słynne są zdawien dawna zdrojami ciepłemi wapiennemi, o których historycy, jak Marcin Kromer i lekarze polscy jak Jan Petrycy, wspominali i obszernie opisywali. Z Drużbak dolnych wiedzie wązka drożyna ku północy między skałami tufowemi do Druż-

bak górnych. W wyższej części tej wsi leży zakład kąpielowy, liczący dzisiaj 20 pomieszkań i łazienek, jako też restauracyą. W dawniejszych czasach był on liczniej zwiedzany aniżeli dzisiaj. Za bytności d-ra Sroczyńskiego, który w r. 1825 zwiedzał Karpaty w zamiarze bliższego poznania wód mineralnych, i Genersicha, zakład ten był w wielkiem zaniedbaniu i opuszczeniu. W księdze archiwum sądeckiego miejskiego pod r. 1624 jest zapiska „Książę Zborowski jedzie do Cieplic czyli Ruszbaku na leki“. Także o Stanisławie Lubomirskim, hrabiu na Wiśniczu, wojewodzie ziem ruskich, sandomierskich, zatorskim, spiskim, białocerkiewskim etc. staroście, często jest tam wzmianka; zdaje się, że tutaj leczył się na dnę (artritis). Zakonnice starosądeckie jeździły tam zdawien dawna. Z tego też powodu niemało szczegółów z opowiadań nasłuchać się można o świetności książęcego domu Lubomirskich, łaźniach wspaniałych, zjazdach, igrzyskach, biesiadach, gonitwach itd. Z tego atoli przepychu i wielkości, dziś prócz szczątków fundamentów i zwalisk między włościańskiemi zagrodami ukazujących się, równie jak z mennicy dawnej prócz imienia nic więcej nie pozostało (dr. Sroczyński). Bel w swoim „Prodromus“ (str. 109) pisze, że zdrój, którego wody ogrzewano i do kąpania używano, w r. 1723 był licznie odwiedzany. Z tylnej części doliny do koła zamkniônej górami, po lewej stronie potoczka widać białą skałę, w żółtawo-zielony i czerwony kolor wpadającą, ukośną, 8 do 10 m. długą i szeroką. Składa się ona z tufu wapiennego. Góra atoli, otaczająca tę dolinkę, wykazuje po przeciwnej stronie piaskowiec. Tuż za zakładem kąpielowym, u stóp Kiczory, znajduje się krater czyli kotlina, okrągła, mająca wszerz dwanaście łokci, wgłąb ośm łokci (Petrycy). Podług Genersicha w obwodzie przeszło 100 kroków. Dokoła otacza go jednolita grobla, 1—1 i pół m. wysoka, utworzona przez samą wodę. Takich kotlin wodą napełnionych jest trzy. Zdala mają one postać kamiennych stożków. Te wodne kratery świadczą, iż tu istniały niegdyś wulkany iłowate. Jeziorko zaś samo leży wyżej od podstawy stożka. Woda ich mąci się i nakształt szumowin wydaje pianę. Mącenie to zwykło uprzedzać niepogodę. Ztąd też mieszkańcy podług niej przepowiadają pogodę. „Co się w tem źródle nurzali z igrzyska, twierdzili, że się na dnie ostać nie mogli, ale ich gwałtem zbywała woda, wybijając na wierzch. Co też niektórzy i do wanien wciągają, jakoby, kto niema być zdrów, w wannie woda go znieść nie chce. Zapach jej jest siarczysty; w umywaniu śliska“ (Petrycy). Przybliżając się do tego zdroju, słychać już zdaleka podziemne bełkotanie wody; zjawisko powszechne w kąpielach wapiennych, jak np. w Siwejbrodzie. Woda jest czysta; ugotowana jest białą, zostawia silny osad wapienny. Na prawo od tych zdrojów w górze znajdują się jeszcze dwa bezwodne kratery. Jeden z nich zasługuje na szczególniejszą uwagę, gdyż z niego z nór podziemnych wydobywa się tak obficie dwutlenek węgla (gaz węglowy), iż gasi światło i zabija zwierzęta i codziennie znaleźć można owady, ptastwo itp., w przelocie spadłe, zabite. Kotlina ta, zdaniem Sroczyńskiego, ważnością swoją przewyższa grotę Psią pod Neapolem. O tym kraterze wspomina także Marcin Kromer, pisząc, „iż znajduje się znowu źródło, czy jezioro zionące woń tak zaraźliwą, iż nietylko od jej użycia, ale od samego powonienia, zwierzęta i ptaki giną“. Również X. Lubieński w swojem dziele „Świat we wszystkich swoich częściach“ (Wrocław 1741) pisze: „Drużbak, miasteczko wsławione wodami zdrowemi, w których tam wielu chorych ludzi kąpiąc się lub pijąc, przychodzą do siebie; ma i taką wodę w rzeczkach, która kamienie z siebie robi. W lasach zaś ma wodę, nad którą lecące ptastwo zdycha.“ O jednym z tych kraterów krąży nawet podanie ludowe, iż w nim utonęła zakonnica, która kąpiąc się żałowała swego stanu i swej przysięgi, iż nie może używać rozkoszy ziemskich. Wnętrze tych wyschłych kraterów jest skaliste, gdzieniegdzie porosłe zielem. Oprócz tego D. są uwagi godne pod względem skamieniałości, inkrustacyj i odcisków rzadkich i pięknych. Wody bowiem, spływające z tych kraterów, tworzą tuf wapienny w licznych odmianach, który pod imieniem kamienia wodnego używany jest do budowania. Ztąd powstało mniemanie, że woda w kamień się obraca. O tej własności wody pisze nasz Petrycy: „Woda ta, ciekąc, pole oblewa i skorupę na niem kamienną zostawuje, która świeżo zdeptana pod nogami między trawą chrzęści, a zaś tak potem twardnieje, że do murowania miasto kamienia wchodzi, wapno z siebie wydaje, a z niej murowane domy obywatele „wodne“ zowią“. Nadto dodaje Petrycy, że nad wodą spływającą z takiego krateru, stał młyn; atoli tak rynny, jak koła młyńskie kamieńmi obrosły. Również wspomina o tych to wodach „z niepospolitemi własnościami“ Marcin Kromer w opisie Polski, że na ziemi spiskiej, bez oznaczenia nazwy miejsca „jest rzeka płynąca z gór wysokich, której woda ma tę własność, iż w kamień twardnieje“. W nowszych czasach rozebrał tę wodę Aureli Scherfel. Według niego wchodzą do niej: siarkan dwupotasowy, sodowy, wapniowy, magnowy, chlorek magnowy, węglan wapniowy, żelazawy, glin, krzemionka i dwutlenek węgla. Oprócz

tego znajdują się w niej także: lityn, amoniak, stront. Ciepłota wody wynosi 24.2° C. przy stanie barometru 760 mm. Zawartość wolnego dwutlenku węgla w 1000 cm. sześc. wody wynosi 602.05 cm. sześc.; zawartość zaś wolnego i napół wolnego w takiejże objętości jest 938.35 cm. sześc. Źródło to jest nadzwyczaj obfite, gdyż w głównej żyle odpływa dziennie 40—50,000 hektolitrów wody. Dla zawartości siarki, woda ta ma smak nieprzyjemny. Dla gości posyłają po wodę do poblizkiej Lackowej i Kamionki. Nadmienić w końcu wypada, że tufami drużbackiemi ozdobione jest źródło Waleryi i ogród Szalaya w Szczawnicach. Ludność Drużbaków dolnych: 1068 dusz; Drużbaków górnych 1058 dusz. W Dr. górnych jest kościół katol. parafialny, papiernia, ożywione płóciennictwo; w Dr. dolnych kościół katol. filialny i także płóciennych warsztatów wiele. Czyt. Petrycy Jan „O wodach w Drużbaku i Łęckowej, o zażywaniu ich i pożytkach, przeciwko którym chorobom są pomocne". W Krakowie 1635. „Hungariae antiquae ac novae Prodromus", auctor M. Bellus Pannonius. Norimbergae 1723. Bredetzky's „Neue Beyträge zur Topographie". Wien 1807. David Kuntz, „Das Zipser Komitat in Königreich Ungarn." Wien 1840. Th. Dulszky, „Die Nonne v. Rauschenbach". w „Zipser Anzeiger". 1867. Dr. O. Trembecki, „Przewodnik do zdrojów lekarskich w Szczawnicy". Kraków 1861. K. Łapczyński, „Wiązanie Józia". Warszawa 1865. Lubieński, „Swiat we wszystkich swoich częściach". Wrocław 1741. Dr. Sroczyński, „Z dziennika podróży". w „Kolumbie". Pam. podróży, 1829. Dr. E. Janota, „Zapiski o zaludnieniu dolin Dunajca i Popradu na Spiżu". Kraków, 1864. W. Eljasz „Z podróży po Spiżu". Pamiętnik Tatrzański. T. 3 1878. S. Weber, „Zipser Geschichts-und Zeitbilder". Leutschau 1880. *Br. G.*

Drużbice, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Wadlew, par. Drużbice. W 1827 r. było tu 25 dm. i 212 mk. Par. D. dek. piotrkowskiego 3409 dusz liczy. Założenie paraf. niewiadome, wspomnianą już jest jednakże w księdze Beneficyów Jana z Łaska 1521 r., gdzie jej dochody są opisane. Kościół najpierw był tu drewniany; r. 1765 cały prawie zgniły i zniszczony. Ołtarzy było 3. Kościół ten r. 1768 zniesiony został, a na jego miejsce postawiony nowy drewniany kosztem Jana Kobierzyckiego, cześnika sieradzkiego, jak o o tem świadczy napis na kamieniu, umieszczony w murze od strony zewnętrznej. Kościół w formie krzyża, 3 ołtarze. Pierwotne dochody bardzo szczupłe, jeszcze w późniejszych czasach zmniejszone, były przyczyną, że kościół ten w XVIII w. często był pozbawiony pasterza i miał tylko kapelana zakonnika. Że beneficyum to w przeszłym wieku zaniedbywano, było przyczyną, iż wioski należące do niego, powoli zaczęły się do innych przyłączać parafij. W w. b. kościół przyprowadzono do lepszego stanu, szczególniej za staraniem Józefa Karasiewicza (1833), Teodora Rakowskiego i Michała Szmigielskiego proboszczów. Dobra D. składają się z folw. t. n., osady młynarskiej wieczysto-czynszowej Zalepa i wsi D., Kobyłka, Kazimierzów, Teofilów i Stoki; od Piotrkowa wiorst 20, od Bełchatowa wiorst 8, od Wadlewa wiorst 3, od rzeki Warty w. 28. Rozl. wynosi morg. 1343, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 546, łąk m. 97, pastw. m. 73, lasu m. 544, nieużytki i place m. 83. Płodozmian 13-polowy. Budowli mur. 9, drewn. 26. Gorzelnia i młyn wodny. Wieś D. osad 16, gruntu m. 82; wś Kobyłki osad 17, gruntu m. 161; wś Każmierzów osad 27, gruntu m. 405; wś Teofilów osad 18, gruntu m. 250; wś Stoki osad 36, gruntu m. 467.

Drużbin lub *Drózbin*, wś, pow. sieradzki, gm. Wierzchy, par. Drużbin. W 1827 roku miała 23 dm. i 117 mk. Dziś ludności 333 dusz; osad włościańskich 25, a kolonialnych, zostających na prawach większych własności ziemskich, 28. Rozl. morg. 911, pastw. 17 m. Sklepik i zajazd. Wieś ta prawdopodobnie już w XV wieku istnieć musiała i przez dziedziczną szlachtę zaludnioną była. R. 1868 folw. miał 618 m. rozl., włościanie 184 m. Ziemia pszenna próchnica z gliną, spód nieprzepuszczalny. Do tej wsi należały Borki drużbińskie i Rzekta drużbińska, najpiękniejszem drzewem masztowem jeszcze przed 50 laty zarosłe. W 17 wieku wsie te były własnością drobnej szlachty Rzekieckich i Zadzików. Dopiero Jakób Zadzik, biskup krakowski części Drużbina wykupił. W 18 w. Drużbin, Borki i Rzekta były własnością rodziny Mączyńskich, a w r. 1774 Jan Mączyński, kasztelan sieradzki pomienione dobra oddaje w posagu córce swej Kunegundzie Jabłkowskiej, żonie Jana Jabłkowskiego, cześnika szadkowskiego, która kościół wkoło murem opasawszy, pod wchodową bramą grób wymurować i tam się pochować poleciła. Syn jej Izydor Jabłkowski sprzedał Drużbin i Rzektę i te później w posiadanie rodziny Głodzińskich, potem Cieleckich, przeszły; obecnie na kolonie rozprzedane. W Drużbinie urodził się Jakób Zadzik, biskup krakowski i wielki kanclerz koronny, mąż wielki cnotą i zasługą, o którym Zygmunt III, ofiarując mu pieczęć na sejmie, wyrzekł: „Nie człowiekowi tę godność, ale tej godności człowieka daję godnego". Z ubogiej szlacheckiej rodziny doszedł do wysokiej godności w kraju, bo wielkie było serce tego człowieka, a roztropności jego obaj nawet

monarchowie wiele ufali. Miejscowe podanie niesie, że ojciec biskupa był kowalem, i że jakiś możny pan, przejeżdżając przez Drużbin, kazał sporządzić zepsuty powóz, a upodobawszy sobie małe wówczas chłopię, wziął je na wychowanie. Parafia D. dek. sieradzkiego liczy dusz 1875. Pierwotny kościół w D. był drewniany, przez kogo jednak założony i uposażony, niewiadomo. Ten który obecnie istnieje, wymurowany został w r. 1630 pod tytułem S. Stanisława, bisk. męcz., kosztem Jakóba Zadzika, który tu się urodził; konsekrow. r. 1630 przez fundatora; ołtarzy 3. Na cmentarzu kaplica grobowa Cieleckich - Głodzińskich. Proboszcz paraf. Hieronim Aranowski od r. 1857 bardzo troskliwie upiększał kościół, w czem go umacniały dobre chęci parafian. P. Szymanowski w r. 1876 swym kosztem za 10000 złp. sprawił nowe organy.

Druże, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., mk. kat. 83, dm. 10, od Wilna 52 w.

Drużele, wś rządowa nad rz. Żejmianą, pow. wileński, 1 okr. adm., od Wilna w. 43, mk. kat. 31, dm. 4.

Drużenie, wś rządowa nad rz. Wilią, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 39, domów 4, od Święcian 42 w.

Drużkecy, niem. *Drauschkowitz*, wieś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, parafii ewangelickiej Huska (Gaussig). W roku 1875 serbów było 45. *A. J. P.*

Drużkopol, *Druszkopol*, mko w południowej części pow. włodzimierskiego, miało filią katolickiej parafii horochowskiej, 1877 r. zniesioną; dziś kaplica.

Drużków pusty (z Grabiem), wś, pow. brzeski, o 23 kil. na płd. od Brzeska, o 8 kil. na płd. od st. poczt. w Tymowej; par. rzym. kat. w Wojakowej, Liczy dm. 38, mk. 225. Własność większa obejmuje roli ornej 164 m., łąk i ogr. 6 m., pastwisk 7 m.; własność mniejsza: roli ornej 105 m., łąk i ogr. 8 m., pastw. 8 m. We wsi kasa pożyczk. gm. z kapitałem 259 złp. *Lu. D.*

Drużkowka, gub. ekaterynosławska, st. dr. żel. charkowsko-azowskiej.

Drużna, *Drausen*, jez., ob. *Druzno*,

Drużnia 1.) wś, pow. kijowski, o 5 w. od Borodianki, nad małą rzeczką wpadającą do rz. Zdwiża. Mieszk. 703. Ziemi 2409 dzies. błotnisto-lesistej. Gorzelnia, browar, 2 młyny wodne. Jestto miejsce urodzenia głośnego atamana Zaporożców Bondarenko; wioska należy dziś do Poniatowskiego. 2.) **D.**, przysiołek nad rz. Chomorą, dopływem Słucza, pow. zwiahelski, gm. Połonne; r. 1867 miał 7 dm.

Drużykowa, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Moskarzów, leży przy drodze z Włoszczowy do Szczekocin, o 7 w. od ostatnich, od Włoszczowy w. 21, od rz. Pilicy w. 28, od Kielc w. 56. W XV w. dziedzicami D. byli Abraham Ulkowki h. Gryf, i Wilhelm Godziemba (Długosz I, 29). Ludności 337 głów (mężczyzn 169, kobiet 168). Domów 33 (mur. 6, drewn. 27). Ogólna rozległość morg. 1623 i pół, z których na grunta dworskie z folw Rędzin przypada: ziemi ornej m. 484, nieużytków m. 317, łąk m. 21, lasu m. 252 i pół, pastw. m. 63 i pół. Na grunta włościańskie: ziemi ornej m. 299, nieużytków m. 7, lasu m. 19 i pół, pastwisk m. 160. Ziemię orną stanowi w dobrym gatunku rędzina. Nieużytki zaś rozległe wydmy piaszczyste, nakształt pagórków, rzadko zarośniętych jałowcem albo karłowatą sośniną. Lasy zniszczone, przeważnie młodzież; w porębach przeważa dębina. Pomiędzy starszemi drzewami trafiają się, wprawdzie nieliczne ale piękne modrzewie. Ogólne położenie nieco wzgórzyste; pola tu i owdzie poprzeżynane niegłębokiemi wąwozami. Znajduje się tu kamień wapienny, używany do budowy domów. Do dóbr D. należała wś Dąbrówka (osad 7, gruntu m. 114). *Dr. B.*

Drużyły, przystanek dr. żel. petersb.-warszawskiej, w gub. wileńskiej, między Bezdanami a Podbrodziem, nad Żejmianą, o 38 w. od Wilna, niedaleko Drużel (ob.).

Drużyn, wieś, pow. bukowski, 20 dm., 180 mk., wszyscy kat.; st. p. Grodzisk-miasto o 6 kil., st. kol. żel. Buk o 20 kil. *M. St.*

Drużyna lub *Boguciszki*, wś włośc., pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 57, dm. 5, od Święcian 9 w.

Drużyny, niem. *Druszin*, folw. i wś, pow. brodnicki, na bitym trakcie brodnicko-jabłonowskim, o małą milę od Brodnicy, około 2 mile od st. kol. żel. Jabłonowo, par. Mszano, szkoła Szabda, poczta Brodnica. D. były przedtem dobrami duchownemi: około r. 1629 Gabryel Władysławski kanonik chełmiński zapisał je na fundacyą kapelana przy ołtarzu św. Jutty w Chełmży. Przez rząd pruski po okupacyi sekularyzowane. Obszaru ziemi zajmują 1070 m., budynków 26, domów mieszk. 15; katol. 158, ewang. 21. D. król. leśnictwo, tamże, należy do nadleśnictwa Gołub. Dom jeden. D.-Lipowiec, wś włośc. tamże. Obszaru 459 m., budynków 27, domów mieszk. 18; kat. 70, ewang. 78. *Ks. F.*

Drwalew 1.) wś, pow. grójecki, gm. i par. Drwalew. Jest tu kościół par. murowany z XVIII w., założony przez Zawiszów w 1446 r. Dotąd istnieje tu dzwon z datą MCCCVI i napisem niemieckim; kośc. ten spalił się 1660 a 1768 r. Józef na Komierowie Komierowski wystawił nowy, drewniany także. Są tu kopalnie torfu na 20 m.; warstwa grubości 14 stóp. (Księgi sądowe ziemi Czersk. XXVIII, Warszawa, 1880). W 1827 r. było tu 29 dm., 314 mk. Par. D. dek. grójeckiego, daw. war-

szawskiego, liczy 1654 dusz. Gmina D. należy do s. gm. okr. II w Warce, stacya poczt. w Grójcu. W gminie istnieje fabryka krochmalu i jedna szkoła początkowa. Liczy 2965 mk. i ma 13,668 m. obszaru. Dobra D. składają się z folw. D. i Lasopole, tudzież wsi D.; od Warszawy w. 35, od Góry Kalwaryi w. 16, od Grójca w. 12, od Grodziska w. 28, od rz. Wisły w. 16. Rozl. dworska wynosi m. 1366 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogr. m. 699, łąk m. 83, pastw. m. 13, lasu m. 304, nieużytki i place m. 49, razem m. 1149. Płodozmian 8-polowy. Bud. mur. 13, drewn. 15. Folw. Lasopole grunta orne i ogrody m. 170, łąk m. 39, pastw. m. 2, nieużytki i place m. 6, razem m. 217. Płodozmian 4-polowy. Bud. mur. 1, drewn. 7. Wiatrak. Wieś D. osad 38, gruntu m. 235. 2.) **D.**, ob. *Drwalewo*. *Br. Ch.*

Drwalewice, wś i folw., pow. grójecki, gm. i par. Drwalew. W 1827 r. było tu 12 dm., 114 mk. Folw. D. lit. A B, z wsią t. n., od Warszawy w 35, od Grójca w. 9, od rz. Wisły i Pilicy w. 15. Rozl. wynosi m. 730 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 458, łąk m. 75, pastwisk m. 3, wody m. 3, lasu m. 166, nieużytki i place m. 25. Płodozmian 12-polowy; bud. mur. 4, drewn. 14, pokłady torfu. Wieś D. osad 17, gruntu m. 78.

Drwalewo 1.) wś uwłaszczona w pow. nieszawskim, gm. Bytoń, par. Witowo, nad jeziorem głuszyńskiem, dm. 3, mk. 17. 2.) **D.**, folw. i kolonia, pow. łęczycki, gm. Gostków, par. Domaniew. Liczy 25 dm. Folw. D.-Nasale z wsią D. (podług opisu z r. 1867) rozl. dworska wynosi m. 390 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 203, łąk m. 70, pastwisk m. 22, zarośli m. 65, nieużytki i place m. 30. Wieś D. osad 15, gruntu m. 70. Folw. D. lub kol. D. lit. A, od Kalisza w. 84, od Łęczycy w. 15, od Poddębic w. 10, od Gostkowa w. 3, od Kutna w. 39, od Uniejowa w. 14. Rozl. wynosi m. 31 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 30, nieużytki i place m. 1. Bud. drewn. 4. Kolonia ta oddzielona od dóbr D. 3.) **D.**, ob. *Drwalew*.

Drwały, nazwa wsi, których pierwotni osadnicy obowiązani byli obrabiać drzewo na potrzeby dworu książęcego lub biskupiego.

Drwały 1.) wś włośc., pow. płocki, gm. Kleniewo, par. Ciachcin, 7 dm., 5 osad, 88 mk., 168 m. gruntu (150 m. ornego). Folw. należy do dóbr Konary; dawniej do Boryszewa należał. Wś miała 1827 roku 7 dm., 39 mk. 2.) **D.**, wś rząd., pow. płocki, gm. Rembowo, par. Wyszogród. W 1827 r. było tu 43 dm., 336 mk. Starożytne okopy istniejące w pobliżu tej wsi opisał W. H. Gawarecki (Bibl. Warsz. 1852 r. t. III 169). Dziś wś D. wraz z osadami włośc. Płaszczyzna i Kępa Wyszogrodzka mają 410 mieszk. (181 mężcz., 229 kob.), 42 domów mieszk., szkółkę ewang., wiatrak, karczmę rządową, 33 osad włośc., 1126 m. przestrzeni, w tem 791 m. gruntu ornego. 3.) **D.**, wś, pow. pułtuski, gm. Zatory, par. Pniewo. W 1827 r. było tu 21 dm. i 153 mk.

Drwęca, leśnictwo, pow. poznański, ob. *Więckowice*.

Drwęca, niem. *Drewenz*, rzeka w Prusach, początek bierze w Prusach wschodnich między mazurami na błocie z małego jeziorka przy wsi Drwęcku (Dröbnitz), pow. ostródzki, o małe pół mili od m. Olsztynka (Hohenstein). Początkowo aż do Ostrody ma kierunek północno-zachodni; krótko od źródła w lesistej okolicy pędzi młyny: Pacółtowski (Neu-Petzdorf), potem Borowy młyn (Heidemühl), Gibałę i we wsi Rychnowska wola (Sophienthal), po za zwirówką olsztyńsko-ostródzką. Z obu stron przybiera liczne dopływy, z góry dość szybko spada. Po za Ostrowinem i Szyldakiem przechodzi przez jezioro Grzybińskie (Gröben-See), koło wsi Grzybiny i Grzybinki. Pędzi młyn Jebarski (Hirschberg) blisko szosy, gdzie przyjmuje znaczny dopływ Grabicę; mija Jebarg (Hirschberg), nową kolej żelazną toruńsko-wystrucką przy wsi Liebajny i wpływa przy m. Ostrodzie do wielkiego jeziora Drwęckiego (ob). Wychodząc z zachodniego końca jeziora płynie w kierunku południowo-zachodnim granicą pow. ostródzkiego i suskiego; pędzi młyn i wielką piłę parową, mija kolej żel. toruńsko wystrucką tuż nad stacyą Berkfreda. Zaraz potem przyjmuje z lewej strony rz. Żuławkę (Sulawka fl.) z pod Szmykwałdu, mija Windugę przy końcu wielkich borów dąbrowskich następnie wś Borek. Przy zejściu się pow. suskiego, ostródzkiego i lubawskiego przyjmuje rz. Libawkę z pod Lubawy i Lip; opuściwszy pow. ostródzki płynie odtąd granicą pow. suskiego i lubawskiego, mija Mały bór (Kl. Heide), Raczyk, Kamele, Borek, Rodzone przy żwirówce lubawsko-iławskiej, Rodzone niemieckie (Rosenkrug). Poczem mija kolej żel. malborsko-mławską na płn. dworcu Weissenbach między Radomnem i Sampławą. opuszcza pow. suski i dalej płynie przez pow. lubawski koło Rudy w niskiej okolicy (Chróśle). Przy Bratyanie, gdzie był stary gród krzyżacki, mija trakt bity lubawsko-nowomiejski, zaraz potem przyjmuje znaczny dopływ Wel z pod Lidzbarga przychodzący, oblewa sławne Łąki, gdzie podług starej legendy obraz cudowny Matki B. Łąkowskiej ukazał się dzieciom pasącym bydło na łące: płynął jasnością otoczony przeciwko wartkim falom rzeki i po trzykroć stanął; „bydło pada na kolana (pieśń stara), czując Matkę swego Pana, zamiast by jeść, jęczy, ryczy; lud się zbiega, cuda liczy“. Teraz tu jest klasztor oo. reformatów. Dalej za-

raz przechodzi przez Nowe miasto (Neumark) i przez Kurzętnik (Kauernick). Po za Lipowcem idzie granicą brodnickiego i lubawskiego pow., prawy brzeg mając nisko położony, lesisty lewy przeciwnie górzysty. Mija Krowiogon, Rumunki lipowskie, za któremi opuszcza pow. lubawski w prost Szramowa i płynie dalej powiatem brodnickim. Po lewej stronie przyjmuje rz. Branicę z Bartniczką i Pisią, skręca się ku zachodowi w błotnistem położeniu na około wyżyn przy wsi Świecie i Kantyla, mija Nowy dwór, Ostrów, oblewa miasto Brodnicę także w błotnistem położeniu. Dalej w licznych zakrętach płynąc mija Kominy, Mszano, przyjmuje po lewej stronie z Polski dopływ Rypnicę, odkąd przez 6-milową prawie przestrzeń trzyma się granicy Prus (pow. brodnicki) i kongresówki. Mija tu Słoszewo, Pustą Dąbrówkę, Pólko, Józefat, Zduniec, Kojuty, Sortykę. Od młyna Smolnika ma niskie brzegi, mija Białkowo, dzieli dwa naprzeciwko leżące miasta Golub pruski i polski Dobrzyń, przyjmuje z Polski rz. Ruzicę, mija Pomorzany, Strachowo. Naprzeciwko młyna Dolnik opuszcza pow. brodnicki, odgranicza od kongresówki pow. toruński, mija Elgiszewo, Ciechocin, przyjmuje z Prus rz. Bielicę z pod Kowalewa; nieco dalej z tejże strony rz. Łąkę opodal Młyńca. Mija z polskiej strony Mierzynek, Krobię, przyjmuje od strony królestwa pod Łapinożem Rypienicę, pod Lubiczem Bywkę. Po za Lubiczem, gdzie na polskiej stronie strome są brzegi, opuszcza granice kongresówki, płynie aż do końca w pow, toruńskim, przyjmuje umniejszoną Bachę, którą z pod Grębocina krzyżacy kanałem przeprowadzili do Torunia, mija Gumowo, Antoniewo, Nową wieś i uchodzi pod wsią Złotoryą, milę powyżej Torunia, do Wisły. Długość całego biegu Dr. obliczona jest na 32 mil, spadek na 68,58 metrów. Grunt łożyska po największej części twardy, piaszczysty; ztąd woda zwyczajnie jasna, czysta, płynie wartko. Bieg ma Dr. nierówny, bardzo kręty, wijący się, brzegi zarywa, nowe nieraz tory bierze, sprawia tonie i mielizny. Głębokość wody trudno oznaczyć, zwykle 10 do 20 stóp; konie po największej części spłyną; brody gdzie przejść można są rzadkie. Szerokość wynosi 20 do 30 stóp. Od wsi do wsi, gdzie wiedzie droga, położony jest most przez Dr., zwykle drewniany; kamienne mosty znachodzą się przy szosach i kolejach żelaznych. Brzegi po największej części górzyste, lasami porosłe, mianowicie przy górnym biegu, często i niskie, otoczone błotami i łąkami. Trawa bardzo bujnie wyrasta, smaczna osobliwie bydlętom. Znaczna obfitość wody, odpowiedni spadek i dogodne brzegi, podają myśl usprawnienia tej rzeki dla statków. Od r. 1839 prowadzone też już były w tym celu z rządem pruskim korespondencye. Wyznaczeni zostali z obu stron komisarze do zbadania stanu rzeki. Zamiar ten jednak do skutku doprowadzony nie został. Wszelkie zaniedbanie uregulowania brzegów i biegu tej rzeki sprawia, osobliwie w ostatnim czasie, liczne wylewy, które niemałe szkody robią w polach i łąkach. Dla statków nie jest więc dotąd Dr. dogodna. Natomiast spławiają drzewo, prawie tylko budulcowe, i to tak zwanemi pasami, to jest wiążą z sobą około 10 albo więcej sztuk, z tyłu drugie i trzecie 10 i. t. d, umocowują, aż cały pas jest gotów. Najwięcej drzewa idzie z obszernych borów ostródzkich; zkąd też spławianie się poczyna. Podróż trwa około 4 tygodnie. Przewoźnicy są polscy chłopi, zupełnie jak flisacy na Wiśle, mają budki ze słomy, gotują sobie posiłek i. t. d. Kiedy chcą się zatrzymać, mają grube pale, które w ziemię wbijają, tak że „pas stanie.“ Zimą Dr. zamarza równo z Wisłą. W ryby jest dosyć obfitą. Znachodzą się tu między innemi: węgorze, liny, szczupaki, leszcze, okonie, karpie, klenie, kwapy, jażdże, sędacze, minogi, pstrągi. Także raki się znajdują, wydry i. t. d. Zbyt donośnego jednak pożytku z rybołówstwa nie ma, gdyż brzegi należą do przytykających posiadaczy. Łowią tu ryby najczęściej t. z. kłomiami al. kłomkami, zaciągają. Z historycznych względów nadmienia się tu, że r. 1776 służyła Dr. za granicę pomiędzy Polską i Prusami (ob. Jezierskiego „Traktaty“ tom IV.350, Büschinga tom II 191. Wutzke „Beitrag zur Kenntniss des Drewens-Flusses.“ (Beitr. zur Kunde Preuss. 1821). Por. *Brodnica* i *Dobrzyń*. *Ks. F.*

Drwęck, niem. *Droebnitz*, wś, pow. ostródzki, nad jez. t. n.

Drwęckie jezioro, niem. *Drewenz-See*, w Prusach wschodnich, na polskich Mazurach, pow. ostródzki. Imię wzięło od rz. Drwęcy, która tu przechodzi. Postać ma bez mała prostokąta; obie odnogi, każda około milę długa, jedna z północy, druga z zachodu, łączą się z sobą przy mieście Ostrodzie. Z trzech stron jest prawie tylko lasem otoczone; wiosek oprócz m. Ostrody mało się naokoło napotyka, jako to: Piluk (Pillauken), Fatyjanki, Bogusze, Berkfreda, Cierpięty. Jest to okolica bardzo obfita w jeziora, noszące nazwę górskich, po niem. oberländische Seen; na wschód ciągnie się 1 i pół mili długie jezioro, po niem. zwane Schillings See; na zachód wielki Geserich (Jezierze ?), jezioro Gil i t. d. Ze wszystkiemi stoi w związku przez dopływy. Odpływ ma dwojaki: jeden na południe do Wisły przez rz. Drwęcę, drugi na północ do Baltyku przez liczne jeziora północne osobnym kanałem (oberländissch-elbinger Kanal) spławne aż do jez. Druzna (ob.) i koło Elbląga do zatoki Świeżej (Frisches-Haff). Drwęcą prawie tylko drze-

wo spławiają, kanałem na mniejszych statkach zboże i towary. W ryby obfituje to jezioro podobnie jak i rz. Drwęca. *Kś. F.*

Drwęcz, wieś szlach. i włośc., pow. ostrołęcki, gm. i par. Rzekuń. W 1827 r. było tu 22 dm. i 168 mk., obecnie liczy 743 morg. obszaru.

Drwina, wieś, pow. bocheński, na prawym brzegu Drwinki, dopływu Wisły, o 15 kil. na płn. od Bochni, przy drodze z Bochni do Swinarowa, o 3 kil. na płn. od st. p. w Dziewiniu. Parafia rzym. katol. w Mikłuszowicach. Domów 110, mk. 638. Własność większa należy do Niepołomic, obejmuje roli ornej 14, łąk i ogrodów 3 m.; własność mniejsza roli ornej 670, łąk i ogr. 223, pastw. 184 m. Własność rządowa. *Lu. Dz.*

Drybin, małe miasteczko w pow. czausowskim, nad Pronią i Hołyszą, własność Ciechanowieckich, o 30 w. od Czausów (ob.), 180 dm., 964 mk., ma zarząd gminy włośc., liczącej dusz 1374. *Fel. S.*

Drybok, dawniejszy młyn, leżał nad rzeką Drybok, w pow. starogrodzkim; trudno już oznaczyć na pewno miejsce ale prawdopodobnie w pobliżu klasztornego Słońca przy Peplinie. Oddawna posiadali go cystersi peplińscy. R. 1314 wzięli go krzyżacy w zamian za Czatkowy. Obecnie od niepamiętnych czasów o tym młynie nic nie wiadomo. Ksiądz Kujot w „Opactwie peplińskiem“ str. 75 niesłusznie przypuszcza, jakoby ów Drybok miała być dzisiejsza wioska Triangel w powiecie malborskim. Por. *Czatkowy.* *Kś. F.*

Drybok, mały potok w Prusach zachodnich, bierze początek pod wsią Rudno pod Peplinem; płynie w kierunku północnym między Gręblinem a Rajkowami koło kolei żelaznej bydgosko-tczewskiej; przechodzi żyzne płaszczyste radostowskie pola, płynie przez wieś Subkowy; przed Wielgłowami przyjmuje z lewej strony potok zwany w dokumencie z r. 1323 Sdretnica (patrz Rzyszczowski „Cod. dipl. Poloniae“ II 683), mija Narkowy, a poza Knibawą i Bałdowem spuszcza się z wyżyn do Wisły nieco powyżej Tczewa. Długość tego strumyka wynosi około dwie mile. Na mapie generalnego sztabu pruskiego podane imię Trebock. *Ks. F.*

Drybus, wś i folw., pow. błoński, gm. i par. Kaski. W r. 1827 było 15 dm. i 157 mk., obecnie jest 249 mk. Folw. D. z attynencyą we wsi Holendry i D. wsią, od Warszawy w. 38, od Błonia w. 14, od Wiskitek w. 5, od Rudy w. 8, od rz. Wisły w. 20. Rozl. dworska wynosi m. 578 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 439, łąk m. 136, wody m. 1, nieużytki i place m. 2, płodozmian 4-polowy; bud. mur. 7, drew. 13; pokłady torfu i marglu. Młyn wodny na rz. Radziejówce, która stanowi część granicy północnej a następnie płynie między łąkami; fabryka masła i serów limburskich i szwajcarskich. Wieś D. osad 19, gruntu m. 148.

Drycany, po łotewsku *Drycani*, wieś i dobra rozległe, niegdyś 9840 dziesięcin (a razem ze Strużanami i Pilcynami aż 23920 dz.) obszaru mające, na Łotwie katolickiej w Inflantach polskich, w powiecie rzeżyckim położone, stanowią dotąd osobną obszerną parafią drycańską dekanatu rzeżycko-łubańskiego, liczącą w roku 1880 wiernych 3500 płci obojga; same zaś dzisiejsze Drycany, własność bar. Jana Manteuffla, zajmują obecnie 2556 dziesięcin. Dobra te, wraz z majętnościami *Strusen* (dzisiejsze Strużany w pow. lucyńskim) i *Pilcen* (dzisiejsze Pilcyny w pow. rzeżyckim) w r. 1568 przez króla Zygmunta Augusta Ernestowi de Rueck jure feudi nadane, a przez króla Jana III w domu praprawnuka tegoż Ernesta R. przywilejem z r. 1677 jako dziedziczne utwierdzone; utrzymywały się stale w wygasłej już linii drycańskich Ryków od r 1568 1828, w którym to czasie Marya z Ryków Manteufflowa, matka teraźniejszego dziedzica, wniosła je w dom polsko-inflanckiej gałęzi Manteufflów. Wszelako majętności Pilcyny i Strużany, już w pierwszej ćwierci bieżącego stulecia od Drycan odłączone zostały. Pilcyny w r. 1813 nabył Mikołaj Kulniew, Strużany zaś w 1825 Leopold Benisławski. Do roku 1874 pozostawały jeszcze przy Drycanach majątki Taunagi i Lesno, z których pierwszy na mocy dzielczego dokumentu z 30 września 1874 r. prawem dziedzicznem przeszedł do bar. Ryszarda Manteuffla, a drugi w tymże czasie prawem kupna do mieszczanina ryskiego Dalwica. Obecnie do obrębu Drycan, oprócz samej fermy drycańskiej, wchodzą folwarki: Kałastinie, Eysule i Heimtal tudzież 12 zaścianków kurlandzkim Łotyszom stale wydzierżawionych. Położenie Drycan, oddalonych o 2 i pół mili od stacyi kolei żelaznej: Rzeżycy i miasta powiatowego tegoż imienia jest bardzo wzgórkowate; w dni pogodne widać ztąd jezioro Łuban oddalone o 2 mile. Licznie się tu napotykają kurhany, w których niejednokrotnie odkopywano sprzęty kamienne, bronzowe, żelazne, zwierzęce i roślinne, jakie się obok toporków, berdyszów, młotków, mieczów, pik różnego kształtu, strzał, puginałów i nożów w Inflantach polskich częstokroć znajdują. (Patrz *Rubon*, tom V, artykuł Adama Platera „O dawnych grobach i starożytnościach odkrytych w Inflantach polskich“). Dwór D., na wyniosłem i bardzo obszernem wzgórzu położony, na milę do koła widnieje swemi białemi murami, od ciemnych drzew uroczo odbijającemi. Grunt tu po większej części pszenno-jęczmienny; go-

spodarstwo płodozmienne, rasa bydła przeważnie żuławska i oldenburska; dostatek lasu i łąk. Tych ostatnich, w stosunku do gruntów ornych, ilość podwójna. Oprócz pszenicy zimowej i żyta uprawiają się tutaj: jęczmień, pszenica jara, groch, koniczyna, kartofle i buraki pastewne. Godnym uwagi w Drycanach jest młyn parowy o trzech gankach, na 12 sił parowych urządzony, połączony z młockarnią, wałkownią i machiną do wyrabiania gontów szwedzkich, tudzież ogrody obszerne i sady ze szkółkami drzew owocowych. Lud tu czysto łotewski rzymsko-katolickiego wyznania. Kościół parafialny w r. 1859 przez Maryą z Ryków Manteufflową z muru wzniesiony na miejscu dawnego drewnianego, który dziad fundatorki marszałek Dominik Ryk w r. 1779 na temże miejscu był erygował. Do drycańskiego kościoła należy kościół filialny w Pilcynach, datujący z XVIII wieku, i kaplica w samym dworze drycańskim, już w r. 1769 istniejąca (patrz G. Manteuffel „Inflanty polskie“ str. 151). Do parafii drycańskiej należą, oprócz Drycan, majątki Taunagi i Pilcyny, tudzież część byłego starostwa rzeżyckiego po pierwszym podziale Polski od fundum drycańskiego do skarbu oderwana, a niegdyś nazwy niemieckie „Dritzendorff i Pudder“ nosząca. Gmina drycańska bardzo rozległa liczy obecnie dusz 6400 płci obojga. W roku 1880 przyłączono do niej kilka wiosek skarbowych, do byłego starostwa rzeżyckiego należących i w części przez Rossyan starowierców (rozkołów) zamieszkiwanych. Zarząd gminny w miejscu, zarząd policyjny w Rzeżycy. W Drycanach urządza się obecnie stacya pocztowa. Drogi komunikacyjne i handlowe prowadzą: 1) z Birż inflanckich (patrz art. *Birże*) przez Byków i Drycany do stac. kol. żel. i miasta Rzeżycy; jest to tak zwany trakt rzeżycko-łubański; 2) z Berzygału (patrz art. *Berzygał*) przez Rogówkę, Taunagi, Drycany do miasteczek Wielony i Warklany; jest to tak zwany trakt berzygalski. *G. M.*

Drycmujża, wś pow. dyneburskiego, parafii krasławskiej, własność Platerów.

Dryczew, w połud.-wschodniej stronie pow. rzeczyckiego, nieopodal wioski Żylicz, wyspa dnieprzańska z folwarkiem; wraz z drugą wyspą Łabędzią zwaną, ma obszaru około 1000 mor. i od 1848 r. należy do Kobylackich; wś, bardzo żyzna. *Al. Jel.*

Dryczna, ob. *Dricsna.*

Dryczyn, wś w środku pow. ihumeńskiego, w gm. nowosielskiej (ob. *Nowosiołki*), przy drodze z Błonia do Dukory wiodącej, cerkiew paraf. *Al. Jel.*

Dryfort, niem. *Drengfurth*, mko, pow. rastemborski, nad rz Omet, na zach. od Węgoborku, ma st. pocztową, 1910 mk., 8 jarmarków rocznie. Już około XV wieku jako miasto wspominane.

Dryga, wś w pow. sokólskim gub. grodz., o 32 w. od Sokółki, chat 42.

Drygale, **Drygały**, niem. *Drygallen*, wś, dobra i leśnictwo, pow. jańsborski, ze stacyą pocztową, 965 mk.

Dryganek, wś włośc., pow. wieluński, gm. Kiełczygłów, par. Rząśnia, leży przeszło 4 i pół mil na wschód od Wielunia, ma 43 dm., 280 mk. R. 1827 było 7 dm., 38 mk. *W...r.*

Drygas, pustkowie, pow. odolanowski, ob. *Przygodzice.*

Drygucze, *Dryhucze* , 2 folw. i słoboda prywat., nad rz. Dźwiną, pow. dziśnieński, o 17 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Dzisny do m. Drui, 5 dm., 52 mk. kat. (1866). Dobra D. są własnością Korzeniewskich i mają 702 dzies. rozl. Okrąg D. w gm. Mikołajów liczy w swym obrębie wsie: Mościszcze, Szaragi, Nowickie, Kalinowo, Krawczenki, Zaborce, Biedzino.

Drygulec, folw., pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Mikułowice. Liczy 13 dm., 95 mk., 102 morg. ziemi dworsk. i 94 włośc.

Dryhłów, ob. *Dryłów.*

Dryhucze, ob. *Drygucze.*

Dryja, wś, pow. koniński, gm. i par. Tuliszków, o 11 w. na płd. od Konina, ma 260 m. rozl., 140 mk., w tem 50 ewang. Grunt żytni kl. II, w części pszenny. Młyn wodny na strumieniu bezimiennym, wpadającym do rz. Powy, założony bardzo dawno, zapewne przez którego z dziedziców Lisieckich, który mu nadał miano od swego herbu „Dryja.“ Na pocz. b. stulecia dziedzic Nasierowski ziemię po wyciętych lasach w około tej miejscowości rozprzedał kolonistom niemieckim. *J. Ch.*

Drykszna, *Drixe*, rz., ramię kurlandzkiej Aa, pod Mitawą, trzciną i sitowiem zarosłe.

Drylka, ob. *Dźwinosa.*

Dryła, folw. w pow. borysowskim, w 2 okr. policyj. (łohojskim), niegdyś własność Janowskich, dziś Kozakiewiczów; obszaru około 270 mor. w dzierżawie. *A. Jel.*

Dryłów, *Dryhłów*, wś nad rz. Teterowem, pow. żytomierski, par. Cudnów, na płn. od Olszanki, ma cerkiew drewnianą. Własność Aleksandra Piotrowskiego. R. 1867 miała 48 dm.. Jest tu niewielka papiernia, piękny i bogaty ogród: oranżerya i cieplarnia pomieścić nie mogą swych zbiorów, a jeżeli nie przewyższają, śmiało przynajmniej rywalizować mogą z antonińskiemi (hr. Alfreda Potockiego, w pow. zasławskim). Ogród ten jest wzorowo utrzymanym, a co więcej niewielkim stosunkowo kosztem, gdyż się utrzymuje wyłącznie prawie ze sprzedaży swych kwiatów i krzewów. Katalogi swe ogłasza w Kijowie.

Drynda, młyn, pow. częstochowski, gm. Opatów, par. Kłobuck.

Dryńdowe, folw., pow. lubliniecki, należy do dóbr Zborowskie.

Drynia, 1.) os., pow. opoczyński, gm. Stużno, par Petrykozy; 3 dm., 18 mk., 28 morg ziemi dworsk. i 16 włość. 2.) **D.**, os., nad rz. Brzusznią, pow. opoczyński, gm. Krzczonów, par. Gielniów. Ma 4 dm., 35 mk. i 23 morg. ziemi włośc.

Dryssa, *Drysa*, mylnie *Dryza*, m. powiatowe gubernii witebskiej, przy ujsciu rzeki Dryssy do Dźwiny zach. Od gub. m. Witebska odległa o 176 w., od Petersburga o 592 w. Kiedy i przez kogo Dr. została założoną nie wiadomo. Z pertraktacyi jakie były prowadzone od 1565 do 1569 roku między carem Iwanem groźnym i królem Zygmuntem o przeprowadzenie granic między Polską i Rossyą widzimy, że w czasie tym Dr. należało do Rossyan; egzystowała zaś na długi czas jeszcze przedtem, a w XV wieku stanowiła osobną gminę należącą do Połocka. Starostwo czyli dzierżawa D. wnosiło kwarty zł. 214 i była we władaniu Rudominów. Od 1802 r. Dr. jest miastem pow.. gub. witebskiej, do tego zaś czasu od 1772 r. była m. pow. b. gub. połockiej. W roku 1812 pod Drysą był ufortyfikowany obóz i główna kwatera naczelnego dowódcy pierwszej armii zach. gener. rossyjskiego ks. M. Barclaja de Tolly. Z rozporządzenia rady wojennej obóz ten, jako niedogodny, został opuszczony; w następstwie był zrujnowany przez gen. Oudinot, przyczem ucierpiało niemało i miasto; w r 1855, na wiosnę, nadzwyczaj obfity rozlew Dźwiny i Dryssy przyczynił mieszkańcom Dr. ogromne straty; siedm domów zaledwie tylko ocalało. Obecnie liczą w Dr. 3077 mk. płci obojga; w tym kat. 2219, kościołów katol. dwa: jeden parafialny pod wezwaniem Opatrzności Bożej, drugi zaś filialny, zbudowany przez mieszczan, w 1810 r., pod wezwaniem Swiętego Krzyża. Parafia D. ma kaplicę w Wiktoryanowie i Kazulinie. Drysko-siebieski dekanat archid. mohilewskiej obejmuje dwa powiaty w nazwie wyrażone, liczy wiernych 28286, parafij 8, kaplic 25. Parafie: Siebież, Oświej, Zamosze, Pustyń, Rosica, Przydrujsk, Dryssa, Zabiały. Cerkiew prawosławna jedna; bóżnic żydowskich sześć. Do miasta należy 250 dz. i 999 kw. sążni. Domów Dr. posiada, znaczniejszych murowanych 12 i drewnianych około 300; 1 szkołę parafialną z oddziałem dla uczących się dziewcząt; 1 piwny browar, 2 cegielnie i 3 garbarnie. Handlu w Dryssie niema prawie żadnego; w ogóle jest to jedno z najmniejszych m. pow. gub. wit. Jest tu st. dr. żel. dynebursko-witebskiej, między Swolną a Georginowem, o 174 w. od Witebska, 90 w od Dyneburga a o 4 i pół w. od st. poczt. w Dryssie. *Powiat Dryssieński* należy do liczby tak zwanych inflanckich pow. gub. wit., które są daleke żyźniejsze i we wszystko wogóle lepiej uposażone od pozostałych siedmiu pow. noszących miano: białoruskich. Powiat ten ma 2647 w. kw. rozl., dzieli się na 3 cząstki policyjne (stany), 16 gmin włościańskich; miejscowości zaludnionych w pow. Dr. 1385, w nich ogółem 6317 domów. Ludność ogólna wynosi 73147; główną ilość stanowią Białorusy. Łotyszów w całym pow. tylko 171; żydow 5552. Białorusy, zaludniający pow. dryski są przeważnie wyznania prawosławnego (katolików w całym pow. 13,500; według rubryceli 27924), mówią oni narzeczem białorzuskiem, stanowiącem niejako przejście od mowy wielkorossyjskiej do narzecza ukraińskiego i mowy polskiej. Przemysł fabryczny w pow. Dr. żaden prawie. Z rzek ważniejsze są Dźwina zach. i Dryssa; z jeziór: (wszystkich 85) Oświejskie, Lisno, Długie i Białe; dwa pierwsze leżą w północnej części pow. Komunikacyjne środki stanowią rzeki spławne: Dźwina, Dryssa a za główny ruch komunikacyi służy przeżynająca pow. kolej żelazna dynebursko-witebska. Blisko miasta D. w lesie było niegdyś mko Konarzewo, założone około 1648 przez Jana Konarzewskiego i przez Jana Kazimierza przywilejem miejskim obdarzone. W wojnie zniszczeniu uległo i już nie odbudowane. Marszałkami szlachty powiatu dryśieńskiego bywali; Chrapowiccy, Hłaskowie, Korsaki, Łopacińscy, Szczyttowie i Szadurscy. *F. G.*

Dryssa lub *Hłubo*, jez. w płn. stronie pow. połockiego, niedaleko granicy newelskiego powiatu, ma 4 w. kw. rozl., 6.5 w. dług., 450 sąż. szer., brzegi lesiste. Wpływa doń Usz; wypływa rz. Dryssa z tego jeziora.

Dryssa, rz., prawy dopływ Dźwiny, wypływa z jez. Dryssa, według W. Pola z jez. Jasnego, i połączywszy się z rzeką Uszczą przepływa jez. Wolsę a po wyjściu z niego dopiero nazwę Dryssy przybiera. Przybiera rz. Uszczę i Swołnę, a ubiegłszy 128 w., wpada do Dźwiny pod miastem Dryssą. Szerokość od 8—12 sążni; głębokość na wiosnę do 8 łokci dochodzi, kierunek jej w którym przepływa 4 jeziora jest głównie płd. W. Pol pisze: D. dalej płynie na zach. wydatnym łukiem ku płd. Wszystkie jej dopływy z małemi wyjątkami są jeziorne, okolice po części lesiste. Z prawego brzegu przyjmuje: strugę z jeziorka przy wsi Połuszkowo, strugę z jez. Dwibło, kierunek płd. wsch.; płynie przez jez. Gusino, Jazna, poniżej którego przyjmuje strugę i ma ujście swe pomiędzy wsiami Klin i Stare; kilka strug pomniejszych, z których niektóre wypływają z jeziorek; Nieszarda wypływająca

z jeziora tegoż nazwiska, płynie koło Pilgówki w kierunku płd. zach., przyjmując dwie strugi z jezior, łamie się na południe i bieży do ujścia przy wsi Przybytki. Nieszcza, źródło ma przy wsi Łukowa, przepływa w kierunku mało zach. przez trzy jeziora, z których największe jest Żylica; przyjmuje strugę z prawego brzegu z jeziora Ajbeto, a przy ujściu tejże strugi zmienia kierunek na płd.; dalej przyjmuje strugę z jeziora leżącego przy mstku Osyna. Nieszcza przepływa koło miast: Juchnowicze, Klasice i wpada poniżej wsi Czerkowiszcza do Dryssy. Z lewej strony wpada do Nieszczy kilka strug i rzeczka wypływająca z jeziorka przy wsi Starzyna, płynie w kierunku zach. przez 5 jezior. Czerepiło przy wsi Czerniszewo zwraca się na płn. i ma swe ujście poniżej miasta Juchnowicze. Z prawego brzegu wpada jeszcze do Dryssy rzeka Swołna, źródło ma w okolicy osady Drujewo, bierze dwie strugi, płynie w kierunku małego płd. przez Kotranową, Długą i wpada poniżej mka Womieńca do Dryssy. Rzeczka, źródło przy wsi Zaj, płynie na płd., ujście poniżej wsi Tobołkina. Z lewego brzegu wpadają do Dryssy: Rzeczka, źródło ma przy wsi Derlipiny, płynie na zach., ujście przy wsi Łajewa. Rzeczka z jeziora, płynie w kierunku zach. przez dwa jeziora, ujście poniżej wsi Woronowa. Pięć mniejszych rzeczek, niektóre z jeziorek. Po Dryssie spławiają drzewo opałowe i budulec. Do sioła Dernowicz a nieraz i dalej kursują po D. tak zwane łajby ze zbożem, siemieniem lnianem i olejem. Między Borkowiczami a Swołną rzucony jest przez D. żelazny most kolejowy.

Dryświata, *Dryświatyca* lub *Kozianka*, rz., dopływ Dzisny, ma źródło w jez. t. n., ujście pod m. Koziany.

Dryświaty, po żm. *Drukszos*, mko i dwór w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., o 36 w. od m. pow., nad jez. i rz. t. n. Paraf. kościół katolicki śś. Piotra i Pawła 1514 wzniesiony z drzewa przez króla Zygmunta; 1725 r. przebudowany przez ks. Rudominę. Na cmentarzu kaplica ś. Jana Chrzcic., z muru wzniesiona 1830 r. przez obyw. Koziełłę. Parafia katol., dek. nowo-aleksandrowski: dusz 8840. Filie w Rymszanach i Gajdach. Kaplice w Anisimowiczach, Niurwiańcach i Luszniewie (ta ostatnia zbudowana 1747 przez obyw. Kopcia). Mko ma dusz 205. D. były starostwem i do ekonomii wileńskiej należały. W 1712 r. liczyło stwo dymów hybernowych 310. Gwagnin tak pisze: „Dryświat, zamek nad jeziorem szerokiem, od tegoż imienia rzeczony, od Bratysławia 5 mil leży“. Dryświaty były dobra królewskie, obszaru włók 1900 czyli dzies. 38000, chat zaś 552, do ekonomii wileńskiej należące. W roku 1780 za dług narodowy wynoszący dwa miliony złp. nadane zostały konstytucyą Karolowi wojewodzie wileńskiemu i Hieronimowi Radziwiłłom; roku 1790 nabywa od Karola Radziwiłła Michał Ogiński, a 1794 roku tenże Ogiński przedaje Janowi Nikodemowi Łopacińskiemu. W roku 1810 po zaszłej śmierci przeszło na dzieci, zrodzone z powtórnej żony Józefy z Ogińskich to jest na córkę Teklę i synów Ignacego i Dominika. Z tych Dominik umarł bezdzietny a Ignacy w roku 1820 odprzedaje wujowi swemu Michałowi Ogińskiemu senatorowi, ten zaś Józefowi Łopacińskiemu rotmistrzowi kaw. nar. lit., który oddaje D. we władanie około 1840 r. synowi swemu Antoniemu; żona zaś jego Anna sprzedaje w r. 1865 Augustynowi Etingienowi, gubernatorowi ryskiemu.

Dryświaty, jez. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kowieńskiej, 9 w. długie., około 10 i pół w. szerokie, 41.2 w. kw. rozl. (36 w. według Strielbickiego), dosyć rybne. Na płd. krańcu daje początek rz. t. n. albo Dryświatycy, która z lewej strony do Dzisny uchodzi. Na płd.-wsch. krańcu jez. tworzy półwysep, gdzie leży mko D. Na północ od mka D. wpada do jez. D. rz. Rycza, wypływająca z jez. Rycza. Na wyspie D. był dawniej zamek królowej Bony.

Dryszczów, wś i folw., pow. chełmski, gm. Żmudź, par. Kumów. Posiada stacyą pocztową. W 1827 r. było tu 20 dm. i 140 mk. Folw. D. od Lublina w. 85, od Chełma w. 19, od Dubienki w. 14, od rzeki Buga w. 14. Rozl. wynosi m. 301 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 167, łąk m. 67, pastwisk m. 1, lasu m. 60, nieużytki i place m. 4. Bud. mur. 5, drewn. 10, pokłady marglu. Folw. ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Żmudź. *A. Pal.*

Dryszczów 1.) wieś, pow. brzeżański, nad rz. Złotą Lipą, 579 mk. w 125 rodz.: 285 męż, 294 kobiet; 101 rzym. kat. należących do rzym. kat. parafii w Buszczu, 459 gr. kat., 19 izraelitów; przestrzeni 1538 m. a mianowicie 1001 m. roli orn., 105 m. łąk, 62 ogr., 104 pastw., 218 lasu, 25 m. dróg i gościńców, 9 m. stawu, 14 m. innych przestrzeni. Leży przy gościńcu kraj. brzeżańsko-złoczowskim, ma młyn wodny o kilku kamieniach z foluszem. Parafią gr. kat. ma w miejscu, do której należy także wieś Urmań, 473 dusz. Włościanie dryszczowscy są przemyślni, trzymają przedsiębiorstwo dostawy kamienia do gościńca kraj. i dzierżawią miejscowy folwark. Własność rzymsko kat. probostwa w Brzeżanach. 2.) **D.** (z Zieloną), wieś, pow. podhajecki, leży nad potoczkiem mającym swe źródła na północny zachód od tej wioski, oddaloną jest od Podhajec na południowy zachód o 21 kil., od Bursztyna na wschód o 20 kil., o 3 kil. na płn. od Horożanki; okolica górzysta, zimna, obfitu-

ąca w lasy ; są to wyżyny leżące między Podolem zaczynającem się od rzeczki Koropca a doliną Dniestru. Przestrzeń posiadł. wiek.: roli or. 490, łąk i ogr. 140, pastw. 18, lasu 279; pos. mn.: roli or. 1078, łąk i ogr. 368, pastw. 38 m. austr. Ludność: rzym. kat. 275, gr. kat. 616, izrael. 74, razem 965. Należy do rzym. kat. par. w Horożance; gr. kat. par. ma w miejscu, obejmującą filią w Byszowie z 536 gr. kat. obrz. i należącą do dekanatu podhajeckiego. W tej wsi jest kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 747 złr. Właściciel większej posiadłości Elżbieta Szczurowska. *B. R.*

Drywiaty, jez. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., zwane też niekiedy jeziorem brasławskiem, leży około mka Brasławia, ma według Strielbickiego 31 w. rozl. Na płd.-wschodzie tworzy dwie zatoki, które okrążają półwysep Bonę. Na zachód od tegoż półwyspu ma dwie wyspy: Wiaź i Czajki. Przyjmuje rzeczki Ścierwicę i Zolwicę, między któremi błoto Palmo się ciągnie. Na płd.-wsch. brzegu stoi dwór Belmonty.

Dryza, ob. *Dryssa.*

Dryże 1.) wś rządowa, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. kat. 79, dm. 7 (1866), od m. pow. 41 w. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Szyłele..

Dryżyna, niem. Attendorf, wś i gm., pow. wschowski, na granicy pow. górskiego, 2 miejsc.: 1) D., 2) Polska Karczma (Polnisch Krug); 91 dm., 516 mk., 421 ew., 95 kat., 38 analf. 2.) **D.**, domin., 1732 m. rozl., 4 dm., 44 mk., 37 ew., 7 kat., 4 analf. Poczta w Szlichtyngowie (Schlichtingsheim) o 1 kil., st. kol. żel. w Drzewcach (Driebitz) o 7 kil. *M. St.*

Dryżyna, potok, nastający na granicy gmin Belejowa i Czołhanów, w pow. dolińskim, z pod północnego stoku wzgórza Czułhańską zwanego (392 m.), płynie granicą ku północy, a przeszedłszy w obręb gminy Turzy wielkiej na wschód. Po 7 kil. biegu uchodzi z lew. brz. do Turzanki, dopływu Świcy. *Br. G.*

Drzazga, wś, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Radzanów.

Drzazgi, niem. *Drzasken*, wś, pow. niborski, st. poczt. Kozłowo.

Drzazgowa Wola, wś i folw. z młynem na rz. Wolbórce, pow. brzeziński, gm. i par. Będków. W 1827 r. było tu 11 dm., 153 mk., obecnie 15 dm., 200 mk. Dobra D. Wola składają się: z folw. D. wola, wieczystoczynszowego młyna wodnego zwanego Nowym i wsi: D. wola, Cieniawy, Krzyżanów i Ewcin; od Piotrkowa w. 20, od Brzezin w. 28, od Wolborza w. 5, od Bab w. 7, od rzeki Pilicy w. 9. Rozl. wynosi m. 846 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 515, łąk m. 55, pastwisk m. 66, lasu m. 185, nieużytki i place m. 25. Płodozmian 10 i 7 polowy. Bud. mur. 3, drewn. 9; młyn wodny na prawach wieczystoczynszowych z gruntem m. 24, pokłady torfu eksploatowanego na potrzeby miejscowe. Wieś D. Wola osad 22, gruntu m. 49; wś Cieniawy osad 6, gruntu m. 3; wś Krzyżanów osad 10, gruntu m. 161; wś Ewcin osad 25, gruntu m. 322.

Drząszgowo, domin. i gm., pow. średzki, 5784 m. rozl., 3 miejsc.: 1) D.; 2) Sokolniki; 3) Wysławice folwarki; 31 dm., 501 mk., wszyscy kat., 138 analf. Poczta w Węgierskiem o 5 kil., st. kol. żel. Środa o 13 kil. Własność hr. Zygmunta Grudzińskiego wraz z Wielkiemi Jeziorami (razem 12460 m. rozl.). W D. urodził się znany pedagog Ewaryst Estkowski. *M. St.*

Drzązna, wś, pow. sieradzki, gm. Wróblew, par. Charłupia Wielka. W 1827 r. było tu 17 dm., 135 mk.; obecnie 181 mk., 201 m. gruntu.

Drzechowo, wś, pow. olsztyński.

Drzeczkowo, niem. *Retschke*, wś szlach., pow. wschowski, rozl. m. 3596, niegdyś własność Jozefa Obiezierskiego.

Drzenkowice, wś, pow. opatowski, gm. Ćmielów (ob.), par. Grocholice. W 1827 r. było tu 10 dm., 84 mk.; obecnie 12 dm., 94 mk., 27 m. ziemi włośc.

Drzeroszno (niem.), ob. *Dzierzążno.*

Drzew..., por. *Drew*..., *Derew*....

Drzewce 1.) os., pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. 2.) **D.**, wś, pow. skierniewicki, gm. Słupia, par. Lipce. W 1827 r. było tu 36 dm. i 239 mk. W pobliżu Drzewiecka wola. 3.) **D.**, wś i kol., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Umienie. W 1827 r. było tu 21 dm. i 258 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. II w os. Kłodawa, st. poczt. w Dąbiu. Ma obszaru 14,594 m. i 4120 mk. Dobra D. składają się z folw. D. i Józefów lub Józefków, tudzież wsi: D., Młynik i Krzyżówka; od Kalisza w. 83, od Koła w. 19, od Dąbia w. 4; droga bita przechodzi przez terrytoryum dóbr, od Ostrów w. 32, od Kłodawy i szosy kaliskiej w. 14, od rz. Warty w. 19. Rozl. dwor. wynosi m. 1533 a mianowicie: folw. Drzewce grunta orne i ogr. m. 821, łąk m. 36, pastw. m. 95, wody m. 6, lasu m. 308, do karczunku m. 14, nieużytki i place m. 55, razem m. 1335. Płodozmian 13-polowy. Bud. mur. 11, drewn. 26. Folw. Józefów grunta orne i ogrody m. 193, łąk m. 5, nieużytki i place m. 3, razem m. 201. Płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 3. Gorzelnia, dwa wiatraki i stawy zarybione. Wieś Drzewce osad 48, gruntu m. 240; wś Młynik osad 8, gruntu m. 114; wś Krzyżówka osad 8, gruntu m. 72. 4.) **D.**, folw., pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Dęby szlacheckie. W 1827 r. było tu 9 dm. i 100 mk. Folw. D. Budzisławskie z przyległością Nowiny, od Kalisza w. 78, od Koła w. 8, od drogi

bitej w. 2, od Ostrów w. 50, od rzeki Warty w. 4. Rozl. wynosi m. 396 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 390, nieużytki i place m. 6. Bud. mur. 4. Płodozmian 8-polowy. 5.) **D**., wś i folw., pow. słupecki, gm. Emilienheim, par. Zagórów. W 1827 r. było tu 13 dm., 140 mk. Folw. D., od Kalisza w. 42, od Słupcy w. 14, od Pyzdr w. 14, od drogi bitej w. 14, od Kutna w. 91, od rzeki spławnej w. 3. Rozl. wynosi m. 1250 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 386, łąk m. 90, pastwisk m. 28, lasu m. 618, zarośli m. 10, nieużytki i place m. 29. Płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 11. Gorzelnia. 6.) **D**., ob. *Drzewcza*. *Br. Ch.*

Drzewce 1.) stare, niem. Driebitz alt i ober, gm. i wieś, pow. wschowski, w okolicy piaszczystej, w pobliżu lasy rozległe; 4 miejsc.: 1) D. stare-górne; 2) D. średnie-stare; 3) D. dolne-stare; 4) domki dla stróży kolejowych; 89 dm., 499 mk., 430 ew., 37 kat., 32 chrześcian nie należących do dwóch pierwszych wyznań, 78 analf. Kościół protestancki. St. kol. żel. z Leszna do Głogowy, o 27 kil. od Leszna, st. telegraficzna i st. poczt. na miejscu. 2.) **D**.-średnie i nowe (Driebitz mittel i neu), 2 wsie, jedna gm., pow. wschowski, 58 dm., 365 mk., 313 ew., 52 kat., 8 analf. 3.) **D**.-średnie-stare, (Driebitz mittel-alt), domin., 2771 morg. rozl., 6 dm., 44 mk., 37 ew., 7 kat.; niemasz analf. Właściciel Zakrzewski. 4.) **D**.-dolne-stare (Driebitz nieder-alt), domin., 1312 morg. rozl., 3 dm., 36 mk., 31 ew., 5 kat., 5 analf. Właściciel Perkiewicz. 5.) **D**.-nowe (Driebitz neu), domin., 686 morg. rozl., 2 dm., 25 mk., 24 ew., 1 kat., 1 analf. 6.) **D**., wieś, pow. krobski, 29 dm., 218 mk., 46 ew., 172 kat., 56 analf. 7.) **D**., domin. i gm., 4050 m. rozl., 2 miejsc.: 1) D.; 2) Czarkowo; 18 dm., 340 mk., 12 ew., 328 kat., 68 analf. Stacya poczt. w Poniecu o 4 kil., st. kol. żel. Bojanowo o 11 kil. Własność Żółtowskich. Mówca i poseł Alfred hr. Żółtowski tu się urodził.

Drzewce, ob. *Drewce*.

Drzewcza lub *Drzewce*, wś i folw., pow. nowo-aleksandryjski, gm. i par. Wąwolnica. Leży na lewo od linii dr. żel. Nadwiślańskiej, między Klementowicami a Miłocinem. W 1827 r. liczono tu 28 dm. i 179 mk., obecnie liczy 35 dm. i 355 mk. L. Wolski w wykazie jeziór (Kal. Obser. Astron. Warsz. w 1861 r. str. 100) powiada, iż we wsi D. są dwa oddzielne jeziora bez nazwiska, z których jedno ma 200 drugie 80 m. obszaru; tymczasem karta woj. topogr. Królestwa (XX-1) nie wskazuje wcale ich istnienia. Gmina Drzewcza, urzędownie Drzewce zwana, świeżo została przemianowaną w r. 1880 na gminę Wąwolnica, gdyż z Drzewczy do Wąwolnicy urząd gm. przeniesiono. Dobra D. i Łopatki, do których należą i wsie t. n., podług opisu z r. 1868 mają rozl. gruntów dworskich m. 1374 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 885, łąk m. 57, pastw. m. 2, lasu m. 404, zarośli m. 3, nieużytki i place m 23. Wieś D. osad 38, gruntu m. 797; wś Łopatki osad 17, gruntu m. 337.

Drzewianowo, niem. *Hohenwalde*, wieś, pow. wyrzyski, 48 dm., 415 mk., 375 ew., 40 kat., 12 analf. St. poczt w Mroczy (Mrotschen) o 6 kil., st. kol. żel. Nakło o 20 kil. 2.) **D**., niem. *Neuholz*, wieś, pow. bydgoski, 13 dm., 99 mk., 85 ew., 14 kat., 29 analf. Poczta i kolej żel. w Bydgoszczy. *M. St.*

Drzewica, osada, dawniej miasto nad rzeką Drzewiczką w pow. opoczyńskim, przy dawnym trakcie warszawsko-krakowskim położone; obecnie stacya pocztowa drogi piotrkowsko-radomskiej, od Piotrkowa mil 9, od Radomia mil 7, od Warszawy mil 14 oddalona. Domów 77, mk. kat. 488, żydów 702, gmina i sąd gminny w miejscu. Gniazdo rodziny Drzewickich hb. Ciołek, w których ręku było aż do początku XVIII w. W tym czasie nabył je po bezdzietnie zmarłym Hieronimie Drzewickim wojewodzie lubelskim, od siostry tegoż Konstancyi Sołtykowej, Fabian Szaniawski łowczy w. lit. Od Szaniawskich przeszło 1806 roku dziedzictwem do br. Reiskich, w których posiadaniu do dziś dnia zostaje. Miasteczko zniszczone, upadłe w skutek ogólnych klęsk krajowych, podniósł i do kwitnącego stanu doprowadził Filip Szaniawski, star. bolesławski, syn Fabiana. Założył koło r. 1760 jeden z pierwszych w kraju ulepszony wielki piec, do którego rudę sprowadzano z kopalni we wsi Rozwadach o 9 wiorst oddalonej. Fabryki (wielki piec, odlewnia i fryszerka), o pół wiorsty na zachód w górę rzeki od miasteczka leżące, nad stawem 150 mórg rozległym, wypuszczone w melioracyjną dzierżawę braciom Ewans, przeszły drogą procesu na ich własność, a teraz należą do firmy Lilpop, Rau, Löwenstein i sp. Z słynnych w przeszłym wieku warsztatów i fabryk wyrobów pasamoniczych śladu najmniejszego nie ma. Kościół paraf. pod wezwaniem św. Łukasza ew., erygowany prawdopodobnie w końcu XIII w. (gdyż już 1324 r. pleban zamienia „dawno“ przynależne dziesięciny z odległych bardzo wsi, na dziesięciny z bliżej leżących) a odnowiony lub wykończony dopiero 1462 r. przez braci Mikołaja kustosza sandomierskiego i Jana proboszcza warsz. Drzewickich, na których prośbę niedawno przedtem i wieś dotychczasowa na miasto o prawie magdeburskiem i o trzech jarmarkach zamienioną została. W kościele tym złożona jest czaszka św. Jana Złotoustego, sprowadzona z Rzymu przez prymasa Macieja Drzewickiego; podobno dawniej umieszczoną była w złotej puszce, którą Szwedzi zrabowali; dziś

jest oprawiona w głowie srebrnej, na której postumencie wyryte litery A. D. i herby Ciołek, Gozdawa, Zaremba, Topór. Zasługują na uwagę dwa pomniki grobowe Drzewickich z końca XVI w. i spółczesny portret kardynała Bern. Maciejowskiego. Par. D. dekan. opoczyńskiego liczy dusz 2408. Istniał tu dawniej drugi kościołek św. Stanisława a przy nim klasztor bernardynek, po prawej stronie rzeki, przy wjeździe do miasta; po pożarze w połowie zeszłego wieku pozostał z niego tylko kamień grobowy fundatorki Anny de Bąkowiec Drzewieckiej, w. XVII. Zakonnicom oddał wtedy dziedzic Szaniawski dawny zamek. Ten znów wraz z pałacem spalił się r. 1814. Z pałacu nie zostało śladu a o dawnej wspaniałości zamku i świetności jego dziedziców świadczą dobrze dotychczas zachowane ruiny. Budowany w początkach XIV w., w czworobok z kamienia i cegły, z wyłożonemi pięknym i rzeźbionym ciosem drzwiami i oknami, z czterema skośnie na rogach czworoboku wieżami, z których trzy czworościenne (przez jednę północno-wschodnią idzie brama wjazdowa) a czwarta w trzeciej części ośmiościenna, z bardzo delikatnie i ozdobnie wyrobionemi ścianami szczytowemi, z trzech stron dach zasłaniającemi, na wyspie otoczonej kanałem poprowadzonym od tuż płynącej rzeki, mógł przed wydoskonaleniem sztuki wojennej za silną fortecę być uważanym. We wschodniej części gmachu mieściła się wielka kaplica, na której okrągłych łukach są jeszcze ślady niezłych fresk. Do dóbr drzewickich należało dawniej 20 okolicznych wiosek i dwa miasteczka Gielniów i Nieznamirowice; rozległość obecnie jedność hypoteczną stanowiących folwarków jest własności dworskiej 2400 m., miejskiej i włościańskiej 1500 m.; grunt przeważnie żytni pierwszej klasy; położenie płaskie. Wsie i folwarki: Żardki, dawniej osobny majątek gniazdowy Żardeckich hb. Ciołek, będących młodszą gałęzią Drzewickich; wieś przy drodze bitej piotrkowsko-radomskiej, 3 w. od Drzewicy ku Radomiowi oddalona, domów 19, mk. 245. Zakościele, dawniej przedmieście Drzewicy za kościołem położone, przy oczynszowaniu o wiorstę za miasto ku Radomiowi przeniesione, domów 18, mk. 272. Stefanów Budy, osada leśna, o 12 wiorst odległa, domów 15, mk. 170. Gmina D. liczy 4188 mk., 311 dm., 12,504 m. rozległ. w tem 4190 ziemi dworsk. W skład gm. wchodzą: Dąbrówka, Domaszno, Drzewica, Radzice, Strzyżów, Świerczyna, Zakościele, Żardki-duże i Ż.-małe. *A. R.*

Drzewicz 1.) wś, pow. łowicki, gm. Dębkowice, par. (?), osad 9, mk. 46, rozl. 78 m. 2.) D.-stary, wś i folw., pow. sochaczewski, gm. i par. Szymanów. W 1827 r. było tu 36 dm. 305 mk. Tamże wś i folw. D.-nowy. Na gruntach tych wsi są kolonie i folwarki, z których: Folw. D. rozl. wynosi m. 265 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 195, łąk m. 45, nieużytki i place m. 22, osady karczemne m. 3. Bud. mur. 1, drewn. 6. Rzeczka Pisia stanowi granicę północną. Folwark ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Oryszew. Folw. lub kol. D. Nr I. Rozl. wynosi m. 150 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 130, łąk m. 13, nieużytki i place m. 7. Bud. drewn. 3. Rzeczka Pisia stanowi granicę północną. Kol. D. Nr II. Rozl. wynosi m. 32 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 30, nieużytki i place m. 2. Kolonie te oddzielone w r. 1875 od dóbr Oryszew. *Br. Ch*

Drzewicz, wś włośc., pow. chojnicki, par. i poczta Brusy, szkoła Czyżykowo. Obszaru ziemi 5150 m., budynków 17, domów mieszk. 7; kat. 71, ewang. 7.

Drzewiczka, rzeka, bierze początek w pow. koneckim, w lesistej i wzgórkowatej okolicy pomiędzy Starą hutą a kol. Szczerbackiego, w płn.-wschod. stronie od Końskich, płynie w kierunku zachodnim, przechodzi w pobliżu Gowarczowa, zwraca się odtąd ku północy na Petrykozy, Ogonowice. Pod Opocznem przyjmuje z lewej strony Węglankę i płynie znacznie rozszerzona w kierunku płn.-wschodnim, skręcając ciągle ku wschodowi na Radzice, Drzewicę, Nieznamierowice, Odrzywół, od którego w kierunku północnym zdąża do Pilicy, do której wpada pod Czerwoną karczmą, naprzeciw Nowego Miasta. Pod Drzewicą przyjmuje Brzuśnię. Długość jej wynosi 9 mil. Brzegi ma przeważnie nizkie, na płd. od Opoczna tworzy wraz z rzeką Węglanką obszerną błotnistą nizinę; od Drzewicy do ujścia płynie śród pustych przeważnie lesistych okolic. W biegu swoim tworzy liczne i duże stawy, dostarczające siły poruszającej zakładom fabrycznym w Białaczowie i Drzewicy. *Br. Ch.*

Drzewiec, wś, pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Lubotyń. W 1827 r. 9 dm., 51 mk.

Drzewiec, niem. *Driewcen*, gm. i olędry, pow. międzychodzki. 2 miejsc.: 1) D.; 2) leśnictwo Schlangenlug; 35 dm., 278 mk., 276 ew., 2 kat., 39 analf. Stac. poczt. Międzychód (Birnbaum) o 6 kil., st. kol. żel. Wronki o 42 kil. *M. St.*

Drzewiecka Wola, wś, ob. *Drzewce.*

Drzewienik, ob. *Stonawa.*

Drzewiny, mylnie *Drzewin*, niem. *Holzort*, smolarnia i węglarnia w król. nadleśnictwie W. Okonin, pow. kościerski. Katol. 29, ew. 3, domów mieszk. 7. Parafia Stara Kiszewa, szkoła Konarzyn, poczta Frankenfelde. Odległość od Kościerzyny 3 i pół mili.

Drzewitz (niem.), ob. *Drzewicz.*

Drzewoszki 1.) małe, wieś, pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Bedlno. W 1827 roku

było tu 9 dm., 106 mk. Obecnie jest dm. 10, mk. 155. Ziemi ornej w 1/3 pszennej a w 2/3 żytniej m. 290, łąk m. 28, uwłaszczonych m. 7. 2.) **D.**-wielkie, wieś szlachecka, pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Bedlno, liczy dm. 10, mk. 128. Ogólnej przestrzeni m. 334, w tem ziemi ornej m. 226, lasu m. 50, łąk i pastwisk m. 58. *Wł. W.*

Drzeźno, wieś, pow. gostyński, gm. Duninów, parafia Gostynin. W 1824 r. 6 dm., 50 mk.

Drzeźno, jezioro przy wsi t. n., nad Skrwą, leży na połud. wschód od jeziora Białego, z którem się łączy kanałem. Brzegi bezleśne, nieco wzniesione a w części nizkie i bagniste, obszaru ma 60 m. *Br. Ch.*

Drzeździewo, niem. *Driesen*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Drzęczewo 1.) kolonia, pow. krobski, 21 dm., 165 mk., wszyscy kat., 38 analf. 2.) **D.**, dominium i gmina, 3349 m. rozl., 2 miejsc.: 1) Drz., 2) Głogówko, folw.; 14 dm., 309 mk., wszyscy kat., 111 analf. Stacya poczt. w Gostyniu o 4 kil., st. kol. żel. Bojanowo o 13 kil. Własność kongregacyi filipinów w Gostyniu i rodziny Mycielskich. *M. St.*

Drzkowice (mor.), ob. *Dyrzkowice.*

Drżlawice (mor.), ob. *Dyrżlawice.*

Drzonek, niem. *Dronkau*, wieś i gmina, pow. śremski, pomiędzy Śremem a Dolskiem, nad jeziorem Grzymisław; 3 miejsc.: 1) Drz., 2) Drz. (Dronkau), folw., 3) kolonia; 25 dm., 259 mk., 7 ew., 252 kat., 79 analf. Stacya pocztowa Dolsk (Dolzig) o 6 kil., st. kol. żel. Czempiń o 30 kil., st. kol. żel. Jarocin o 35 kil. Drz. folwark jest królewszczyzną, należy do dominium Grzymisławia. 2.) **D.**, folwark, pow. obornicki, ob. *Ludom-Dąbrówka.* *M. St.*

Drzonowo 1.) albo *Dranno*, *Drachnowo*, niem. *Drahnow*, wieś włośc., pow. wałecki, par. i poczta Człopa al. Słopanowo (Schloppe), szkoła w miejscu. Obszaru ziemi 3508 m., budynków 120, domów mieszk. 34, katol. 5, ewang. 289. 2.) **D.**-małe, niem. *Drahnow*, wieś ryc., pow. wałecki, par. poczta Człopa (Schloppe) czyli Słopanowo, w miejscu szkoła, gorzelnia. Obszaru 2655 m., budynków 23, domów mieszk. 7; katol. 1, ewang. 119. 3.) **D.**, wieś włośc., pow. chełmiński, par. i poczta Lisewo, szkoła katol. w miejscu, dzieci katol. 186, ewang. 15; do szkoły należą wioski: Drzonowo, Lipinki, Boczyn, Szerokopas i Grzegórz. Obszaru ziemi 3209 m., budynków 80, domów mieszk. 37, katol. 386, ewangelików 51.

Drzoszno (niem.), lub *Seeresen*, ob. *Dzierząno.*

Drzycim, niem. *Driczmin*, wieś włościań. parafialna, pow. świecki, poczta i stacya kolei żelaznej Laskowice. Istnieje od najdawniejszych czasów. Przez D. prowadził prastary trakt z Nowego i Grudziądza przez Jasieniec do Bydgoszczy i Torunia; niedaleko za wsią stał mały zamek, zwany do dziś dnia Gródek, z drugiej strony rzeki, który strzegł przejścia przez rz. Czarnawoda. Krzyżacy mieli przy Gródku swój folwark należący do D., który też zwali najczęściej: dom Drzycim. We wsi znajdowały się 2 karczmy oddawna. Mieszkańcy rządzili się początkowo prawem polskiem, które im krzyżacy zamienili na niemieckie chełmińskie. R. 1360 sołtys Jakób i wszyscy poddani żalą się z płaczem przed komturem Danielem von Menden w Świeciu, że nie mogą znieść tych wszystkich ciężarów. Dla tego im komtur Daniel ulżył i stary przywilej zmienił. Podług niego posiadał proboszcz 4 włóki, sołtys Jakób trzymał dziedzicznie 3 wolne włóki, na każde zawołanie służył z koniem na wojnie (mit einem Pferde zu Reysen und Landwehren). Od sądów mniejszych pobierał trzeci grosz. Od reszty 43 włók dają mieszkańcy od każdej włóki czynszu co rok 1 grzywnę, 1 gęś i 2 dni odrobią, gdzie im bracia nakażą. Dwie karczmy płaciły każda po 5 grzywien. Przy opisie dokładnym granic zachodzą nazwy: ze wschodu od Gack rzeczka Swino, między Brzęczkiem a wsią „Swinoles,“ struga Rowenica przy wiosce Rowenitz. Kościół istnieje tu od niepamiętnych czasów, wspominany prawdopodobnie r. 1266, potem r. 1319; tytuł ma Oczyszczenia M. B. i Wszystkich Świętych, patronatu rządowego. Należy do dekanatu świeckiego. Ma stary obraz M. Boskiej i figurę P. Jezusa na krzyżu, które oddawna i teraz za cudowne uchodzą. Za polskich czasów bardzo tu kwitły stowarzyszenia religijne czyli cechy brackie: r. 1766 istnieje przy kościele bractwo czyli cech szewców, krawców, kowalów, kołodziejów, bractwo gburów i t. d. Nawet szlachta z całej okolicy zawiązała pobożne braterstwo z okolicznem duchowieństwem; członkowie zobowiązali się między innemi modlić się za duszę zmarłych i bywać o ile można na pogrzebach. Stary kościół budowany był z drzewa, teraźniejszy od roku 1863—65 z cegły. Parafia liczy wiosek przeszło 40, dusz 3130. Szkoła istniała już r. 1580, z wiosek Rowienica, Wery i Brzęczek dochodzi dzieci katol. 82. Inne szkółki parafialne są: Gacki 42 dzieci, Szerosław 95, Lnianno 95, Wętwie 61, Gródek 56. Dawniej bywały tu liczne jarmarki, od których targowe pobierał proboszcz. Wieś trzymali jako tenuci królewscy starostowie ze Świecia; r. 1580 Dulski podskarbi król., książę Jabłonowski wojewoda poznański, starosta świecki; książę Czartoryski r. 1766, który z łaski królewskiej miał nawet prawo patronatu nad kościołem. Obe-

cnie liczy D. obszaru ziemi 3773 m., budynków 110, domów mieszk. 47; katol. 367, ewang. 56. Roku 1880 otworzono nową agenturę pocztową. *Kś. F.*

Drzykowa i *Rdziostowa*, przysiołki Chełmca.

Drzykozy, folw., pow. łęczycki, gm. i par. Mazew, dm. 6, mk. 53, roli ornej m. 180, włościańskiej m. 5. *W. W.*

Drzymałów, osada leśna, pow. miechowski, gm. Racławice, par. Kalina Wielka. Należy do dóbr Śladów. *Br. Ch.*

Drzypol albo *Drzyżypol*, nad Strwiążem, przysiołek Czaplego.

Dszadowen (niem.), ob. *Dziadowo.*

Dsziubiellen (niem.), ob. *Dziubiele.*

Dub, ob. *Dąb* i *Dup.*

Dub, *Dubie*, wieś, pow. tomaszowski, gm. Kotlice, par. Dub, Posiada kościół par. drewniany i cerkiew dla ludności rusińskiej. Cerkiew tę erygował 1691 r. Adam Kazimierz z Mirowa Myszkowaki, starosta tyszowiecki. Miała filią we wsi Zubowice. Kościół katol. i parafią erygował 1544 r. Dubieński, dziedzic D. Przez lat blisko 70 był ten kościół kalwińskim. R. 1628 Aleksander Myszkowski dziedzic D. wznowił erekcyą i oddał kościół franciszkanom zamojskim, którzy atoli 1636 r. zrzekli się tego beneficium. Wieś D. ma też szkołę początkową, 774 mk. W 1827 r. liczono tu 94 dm., 721 mk. Parafia D. dek. tomaszowskiego 2377 dusz liczy. Dobra D., własność Edw. Koseckiego, składają się z folwarków: D., Rudki i Michałówka, attynencyi Swaryczów i wsi D., od Lublina w. 95, od Tomaszowa w. 38, od Tyszowiec w. 10, od drogi bitej w. 10, od Jarosławia w. 108, od rzeki Buga w. 25. Rozległość dworska wynosi m. 2850, a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 760, łąk m. 438, pastwisk m. 156, wody m. 25, lasu m. 492, nieużytki i place m. 44: razem m. 1915. Budowli mur. 5, drew. 38. Folw. Michałówka grunta orne i ogrody m. 327, łąk m. 87, nieużytki i place m. 11: razem m. 425. Budowli drew. 12. Folwark Rudki grunta orne i ogrody m. 443, łąk m. 67: razem m. 510. Budowli drew. 2. Attynencya Swaryczów bud. drew. 4. Gorzelnia, dwa młyny wodne i pokłady torfu. Wieś D. osad 109, gruntu m. 1412. *A. Pal., Br. Ch.*

Dub, ross. *Dubo*, jez. w zach. stronie pow. lidzkiego, dł. na 4, szer. na 1 w., mające na dnie podług opowiadań rybaków bezdenne jamy. D. ma brzegi niskie i błotniste; porosłe miejscami lasem; woda na wiosnę podnosi się w niem od 5 do 8 st. Jest to jedno z największych jezior powiatu. Ztąd bierze początek dopływ lewego brzegu Mereczanki rzeczka Ułła.

Duba, wieś, pow. Dolina, wieś górska leżąca nad rzeką Dubą, dopływem Czaczawy, oddalona od Doliny na południowy wschód o 18 kil. w linii powietrznej; by zaś istotnie dojechać z Duby do Doliny trzeba kołować na Rożniatów i w takim razie robi się około 30 kil. drogi; od Rożniatowa oddaloną jest o 8 kil. na południe, od Perehińska oddaloną jest w lini powietrznej o 4 kil. na północ, rzeczywiście o 8 kil. drogi, południową stroną dotyka ta wieś już gór głębokich, odwiecznemi pokrytych lasami. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 137, łąk i ogr. 77, pastw. 2, lasu 638; posiadł. mniej.: roli ornej 359, łąk i ogr. 556, pastw. 202, lasu 11 m. Ludności gr. katol. 709, izrael. 22: razem 731. Gr. kat. parafią ma w miejscu, obejmującą filią Rypne z 583 gr. kat. wyznania i należącą do dek. perehińskiego. W tej wsi jest szkoła niezorganizowana o 1 nauczycielu. Należy do dóbr fundacyi St. hr. Skarbka. *B. R.*

Duba, osada należąca do Kosowa, pow. kartuski, par. Przodkowo, st. p. Kartuzy. *Kś. F.*

Duba 1.) rzeka, prawy dopływ Czeczwy (ob.). Nastaje w obrębie gminy Duby, w powiecie dolińskim, z połączenia dwóch potoków Dubszarki i Lecówki, koło folwarku dubskiego Słobódką zwanego. Od połączenia płynie na wschód, dość obszerną dolinką, zwartą od północy znacznem wzgórzem Ożenowatą (710 m. pom. wojsk.), a od południa Homotówką (739 m. pom. wojsk.). Przyjąwszy od prawego brzegu potok Rypne, we wsi Dubie zwraca się na północ; odtąd dolina od prawego brzegu rozszerza się znacznie, łącząc się z doliną rzeki Łomnicy; lewy brzeg Duby przypiera do podnóży wzgórz, tworzących dział wodny między Dubą a Czeczwą, na których stokach legły, wsi Kniażowskie, Janówka, Jasienowiec. Kończą się one nad Rożniatowem lesistym wzgórzem Batynem (425 m.). Oprócz tego zrasza gminę Cieniawę, gdzie z lew. brz. przyjmuje potok Cieniawkę; następnie opływa Rożniatów od wschodu, a pod Swaryczowem, gdzie dolina jego z doliną Czeczwy się łączy, wpada do Czeczwy z pr. brzegu. Długość biegu od połączenia się potoków 17 kil. Z prawego brzegu przyjmuje potoki Rypne i Radową, z lew. brzegu Cieniawkę i Smerekę z Jasienowcem. Między Dubą a Łomnicą rozpościerają się obszerne moczary, zwane błotami nadłomnickiemi, także rożniatowskiemi i kałuskiemi. 2.) **D.**, ob. *Dupa.* *Br. G.*

Dubaniowice, wieś, pow. Rudki, leży na północ od Rudek o 5.6 kil., a na zachód od Hoszan o 2 kil. Przestrzeń pos. więk.: roli ornej 347, łąk i ogr. 57, pastw. 6, lasu 258; pos. mniej.: roli ornej 1036, łąk i ogr. 181, pastw. 39, lasu 1 m.; domów 137. Ludności rz. kat. 65, gr. kat. 658, izrael. 87: razem 810. Należy do rz. kat. parafii w Milczycach, gr.

kat. w Hoszanach. Właściciel więk. posiadł. Marya hr. Fredrowa. *B. R.*

Dubanosy, wieś włośc., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 52 w. od Wilejki, przy b. drodze pocztowej januszewskiej, 5 dm., 48 mieszk. (1866).

Dubas (z Zarębkami), wieś, pow. kolbuszowski, nad Olszyną, dopływem Legowy, uchodzącej do Sanu, w odległości 4 kil. na płn. zach. od Kolbuszowy. Stacya pocztowa w Kolbuszowej, parafia rz. kat. w Cmolasie; domów w Zarębkach 91, w Dubasie 28; mk. w Zarębkach 546, w Dubasie 190. Posiadłość większa obejmuje w Dubasie roli ornej 175, łąk i ogrodów 55, pastwisk 3, lasu 3 m.; własność mniejsza roli ornej 127, łąk i ogr. 68, pastw. 28, lasu 1 m. W Zarębkach własność mniejsza roli ornej 532, łąk i ogr. 112, pastw. 41 m. Właściciel większej posiadłości Zdzisław hr. Tyszkiewicz. *Lu. Dz.*

Dubasiewszczyzna, wieś i uroczysko w powiecie sokólskim, gub. grodz., o 30 w. od Sokółki.

Dubaśna, wieś w powiecie sokólskim, gubernii grodzieńskiej, o 33 wiorst od Sokółki.

Dubasze, wieś w półn. zach. stronie powiatu mińskiego przy drodze z miasteczka Rakowa do Krzywicz, w gm. krzywickiej.

Dubaszówka, właściwie *Dubatówka* (ob.).

Dubatówka, mko w pow. święciańskim, pod 54°36′ szer. geogr. i 44°11′ dług. wschod., w 4 urzędzie polic., o 77 w. od Święcian, posiada zarząd gm. włośc., szkółkę wiejską, par. cerkiew praw. Gmina włość. D. należy do 3 s. pokoju święciańskiego okręgu, dzieli się na 4 wiejskie okręgi, posiada 52 wsie z 506 dymami i liczy 4400 mk. Parafia prawosł. posiada w swym okręgu oprócz parafialnej jeszcze 2 cerkwie i liczy parafian męż. 241 i kob. 259. D. miała 1866 r. 24 dm., 173 mk.

Dubawen (niem.), ob. *Dobowo*.

Dubbeln, osada, pow. ryski, gub. liflandzkiej, o 3 mile na północ od Rygi, leżąca na szczupłym półwyspie. Pochyłość brzegu lądu jest bardzo łagodna; dla tego woda, która tu mało soli zawiera, rychło zagrzewa się na słońcu. Chorzy kąpią się tu w wodzie morskiej, grzanej przy ognisku a więc w wannach i w morzu otwartem. Latem prawie cała zamożniejsza ludność Rygi mieszka w D. Statki parowe wtedy krążą bezustannie między temi miejscowościami. Jest też w D. stacya poczt. i st. dr. żel. rysko-tukumskiej.

Dubc, niem. *Daubitz*, wieś z kościołem par. ewang. na pruskich górnych Łużycach.

Dubczany, wieś rządowa, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 13 w. od Lidy, 18 dm., 169 mk. (1866).

Dubczyce, wieś w pow. pińskim, gm. Moroczna, 3 okr. adm., nad Prypecią, która tu dzieli się na dwa łożyska oddzielne. D. mają 76 mk. Folw. należy do Rodziewicza.

Dubek lub *Bystra*, rzeka, dopływ Niemna między Szczorsami a Lubczem.

Dubelno, ob. *Dubielno*.

Dubelone, ob. *Doblena*.

Dubenalken, wieś i dobra, pow. hazenpocki gubernii kurlandzkiej, parafia Hazenpot.

Dubeń wielki, potok górski, lewy dopływ górnego Dniestru; wypływa w obr. gminy Spasa w pow. staromiejskim, z głębokiego jaru między szczytami Duboniem (640 m.) a Hołownią (668 m.); płynie na północ i północny wschód wzdłuż drożyny poowadzącej ze Strzyłek przez Dubeń do Spasa. Przepływa wieś Spas i pod wsią przy mostku uchodzi z lew. brz. do Dniestru. Długość biegu 6 i pół kil. Ujście 373 m. npm. *Br. G.*

Dubencin, wieś, pow. pińczowski, gmina i par. Kościelec.

Dubeninki, niem. *Dubeningken*, wieś, pow. gołdapski, ze stacyą pocztową, ma 471 mk. (1865).

Dubensko (niem.), ob. *Dubieńsko*.

Dubiały, folw. i wieś, pow. trocki, dawniej Zaleskich.

Dubianka, osada, pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Rumbowicze. Liczy 12 dm., 28 mk., odl. od Maryampola 46 w.

Dubiany 1.) wś rząd., pow. wyłkowyski, gm. Karkliny, par. Bartniki. W 1827 r. było tu 9 dm., 105 mk., obecnie 10 dm., 82 mk., odl. od Wyłkowyszek 16 w. 2.) **D.**, wieś rządowa, pow. kalwaryjski, gm. nadniemeńska, par. Rumbowicze. W 1827 r. było tu 12 dm. i 107 mk., obecnie 25 dm., 166 mk., odl. od Maryampola 48 w. *Br. Ch.*

Dubiany, 1.) dobra, pow. szawelski, okr. adm. I, par. rawdziańska, gm. kurszańska, nad ruczajem Dubianką, posiadają młyn wodny, należały niegdyś do starożytnej żmudzkiej rodziny Budryków, dziś do Michała Ułasewicza. Rozl. włók 25. 2.) **D.**, dobra, powiat szawelski, okr. adm. 2, par. rawdziańska, niegdyś stanowił część majątku Deguć (Piłsudzkiej z Gołkiewiczów), dziś własność Wandy z Piłsudzkich Chlewińskiej. Rozl. 20 włók. 3.) **D.**, dobra i wieś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. wajgowska, przy trakcie z Szawkian do Kroż. Dobra rozl. 63 włók, niegdyś obszerniejsze, należą do Rybskich. Wieś w pobliżu ma 45 dusz rew. i 56 dz. ziemi uwłaszczonej. 4.) **D.**, wieś, pow. szawelski, gm. łuknicka, ma 7 dusz rew., 125 dz., ziemi uwłaszczonej. 5.) **D.**, wieś włośc. i folw. pryw. nad rz. Łomianą, pow. trocki, 2 okr. adm., o 20 w. od Żyżmor, 5 dm., 57 mk. (1866). *J. Godl.*

Dubica, *Dubice*, wieś i folw., pow. włodaw-

ski, gm. i par. Horodyszcze. W 1827 r. było tu 47 dm. i 303 mk., obecnie liczy 74 dm., 609 mk. Dobra D. składają się z folw. i wsi D.; od Siedlec w. 85, od Włodawy w. 35, od Biały w. 25, od Wisznic w. 3; podług opisu z r. 1866 rozległość dworska wynosi m. 1775 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 513, łąk m. 65, pastwisk i zarośli m. 420, lasu m. 600, nieużytki i place m. 177. Wieś D. osad 70, gruntu m. 1364. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dubica, potok, wytryska w południowej stronie gm. Solca, w pow. drohobyckim, płynie granicą Solca i Kołpca na północ wąską doliną po pod Dąbrowę kołpiecką i przerżnąwszy kolej drohobycko-stryjską wpada w obr. gm. Raniowic do Słonicy, dopływu Tyśmienicy. Długość biegu 6 i pół kil. *Br. G.*

Dubice, ob. *Dubica.*

Dubicze, wieś i folw., pow. konstantynowski, gm. Zakanale, par. r. l. Górki. Liczy 73 mk., gruntów dworskich m. 193, gruntów włościańskich 184.

Dubicze, wieś, pow. lidzki, gm. koniawskiej, nad jez. Pielasą i rz. Kotrą, śród rozległych lasów rządowych położona, o 28 w. od Ejszyszek, o 42 w. od Lidy, niedaleko jeziora Dub. Ziemia piaskowata, w części gliniasta, łąki błotne wyborne. Mieszkańcy trudnią się przeważnie rolnictwem, rybołówstwem i myśliwstwem. Przed 10 laty stał tu kościół niegdyś parafialny, potem filia kościoła w Naczy, fundowany w XV w. niewiadomo przez kogo. Po drugiej stronie jeziora na wyniosłem wzgórzu, są dotąd jeszsze ślady pałacu myśliwskiego w. ks. Witolda, w którym on często rad przebywał. R. 1866 było tu 4 dm., 62 mk. Starostwo dubickie płaciło w 18 wieku 793 zł. kwarty. Gmina D. liczy 340 dym., 4963 włościan obojga płci. Zarząd gminny w wiosce Naroszach. Gmina składa się z 2 okręgów wiejskich: Głębokie i Nowy-Dwór.

Dubidze, ob. *Dupice.*

Dubie, 1.) prawdopodobnie *Dupie*, wieś rządowa, pow. łaski, gm. Dzbanki, par. Restarzew. W 1827 r. było tu 14 dm., 117 mk. 2.) **D.**, wieś, pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, par. Rumbowicze, liczy 19 dm., 166 mk., odl. od Maryampola 44 w. 3.) **D.**, ob. *Dub.*

Dubie, 1.) wi ś, pow. rossieński, par. Niemokszty. 2.) **D.**, zaśc. pryw., pow. trocki, 4 okr. adm., o 50 w. od Merecza, 6 mieszk. (1866).

Dubie 1.) wieś, pow. chrzanowski, par. Rudawa, o 21 kil. na zach. od Chrzanowa, o 8 kil. od Krzeszowic. W ślicznej dolinie, otoczonej do koła lesistemi wzgórzami, zwanej Niekluzą. Znajduje się w D. pstrągarnia. Dominium (hr. Potocki) posiada tu 161 m. roli ornej, 875 m. lasu; włościanie 261 m. roli ornej. D. ma 25 dm., 155 mk. Por. *Żary* i *Czerna.* 2.) **D.**, wieś. pow. brodzki, leży przy gościńcu rządowym brodzko-złoczowskim, o 15 kil. na płd. od Brodów, 8 kil. na płn. od Podhorzec, 21 kil. na płn. od Złoczowa, o 11 kil. na północny-wschód od Olecka, o 3 kil. na zachód od Ponikwy; północną stroną opiera się o dział wód między morzami baltyckiem i Czarnem, południową graniczy z płaszczyzną ciągnącą się ku Brodom. Przestrzeń posiadł. większej: roli ornej 485, łąk i ogr. 154, past. 66, lasu 1010; pos. mniej.: roli ornej 1025, łąk i ogr. 348, pastw. 170, lasu 11 m. Ludności rz. kat. 108, gr. kat. 1012, izrael. 55: razem 1175. Należy do rz. kat. par. w Ponikwie, gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dek. brodzkiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. pos. Maurycy Drdacki. *B. R.*

Dubiecko (z Czerwonką), miasto, pow. przemyski, leży na lewym brzegu Sanu, pod 49°50' płn. szer., 40°4' dług. wsch, przy gościńcu rządowym idącym z Przemyśla do Dukli, o 3 i pół mili od Przemyśla, na samej granicy powiatów administracyjnych przemyskiego i brzozowskiego. Przestrzeń posiadł. więk. roli ornej 52, łąk i ogrodów 20, past. 21; posiadłości mniejszej roli ornej 237, łąk i ogrodów 24, past. 24 morg. austr. Ludność: rzym. kat. 690, gr. kat. 114, izrael. do 700, razem 1505; mieszczanie głównie bednarze i szewcy. Urząd pocztowy i obiedwie parafie ma w miejscu. Rzymsko kat. parafia należy do dekanatu dynowskiego dyecezyi przemyskiej; relacya wizytacyi tej parafii przez biskupa Sierakowskiego opisuje z rękopisu Andrzeja Boboli, niegdyś proboszcza oraz przełożonego szpitala w Dubiecku (1576), jakoby wieś Dubie ko, położoną niegdyś w bliskości rzeki Sanu, w tem miejscu gdzie teraz osada Ruskawieś istn eje, Piotr Kmita wojewoda sandomierski przeniósł na teraźniejsze miejsce, a król Władysław Jagiełło na prośbę tegoż Kmity tej wsi prawo miejskie nadał. Wedle tegoż A. Boboli miał Piotr Kmita także wystawić kościół pod wezwaniem Ś-go Mikołaja na początku XV stulecia, i dochody proboszcza zabezpieczył. Wedle miejscowych źródeł przypada ta fundacya na rok 1407, co tembardziej na wiarę zasługuje, że w dokumencie z 1408 roku (testament Jana kanonika i plebana przemysk.) między obcymi świadkami jest wymieniony także Mikołaj pleban w Dubiecku. Spadkobiercy rzeczonego Piotra Kmity powiększyli fundacyą, mianowicie Mikołaj Kmita kasztelan przemyski i dziedzic Dubiecka około 1447 roku fundował ołtarz i prebendę; tegoż syn Dobiesław woj ewoda lubelski uposażył w 1471 roku kolegium trzech mansyonarzy, od którego to czasu zaczęli tutejsi parochowie używać tytułu praepo-

sitorum. W roku 1551 Stanisław Mateusz Stadnicki, ówczesny właściciel Dubiecka, odstąpiwszy od wiary katolickiej, wysłał z majątku swego Niedźwiedź w dyecezyi krakowskiej Alberta z Iłży apostatę do Dubiecka, nakazał temuż najprzód w kościele szpitalnym a później w parafialnym odprawiać liturgią obrządku luterańskiego, wypędził parocha katolickiego i zabrał dotacyą tego beneficium. Tenże Stadnicki, zostawszy kalwinem wziął pod swoją opiekę Franciszka Stankara, któren musiał uciekać z Krakowa z powodu herezyi. Rzeczony Stankar otworzył szkoły w Dubiecku, służące do rozszerzania reformacyi, do których młodzież ze wszystkich stron się zgromadzała; z powodu rozszerzania reformacyi uchwalono na kapitule przemyskiej w 1562 roku, że szkoła w Dubiecku, jako podejrzana o herezyą przez zarząd szkoły katedralnej przemyskiej się rozwiązuje. Wychodziły około 1621 w D. i druki heretyckie, dziś bardzo rzadkie, pod Jana Szeligi firmą. W roku 1588 Andrzej Stadnicki syn rzeczonego Stanisława oczyścił Dubiecko z zamieszek heretyckich i sprawę katolicką przyprowadził do dawnego stanu. Dawny kościół parafialny pod wezwaniem Ś-tych Mikołaja, Stanisława i Marcina, stał dawniej obok zamku dubieckiego; ale Grzegórz z Siecina Krasicki, starosta doliński, rozebrał takowy w 1626 roku pod pozorem, że przeszkadzał obronie zamku przeciwko napadom nieprzyjaciół. Nabożeństwo parafialne zostało przeniesione do kościoła Podniesienia Ś-go Krzyża na przedmieściu, istniejącego na tem samem miejscu, na którem stoi teraźniejszy kościół. W XVIII wieku wystawiono nowy kościół za staraniem Michała Witosławskiego kanonika przemyskiego i proboszcza dubieckiego ze składek wiernych, który w 1755 przez Wacława Sierakowskiego biskupa przemyskiego pod wezwaniem Ś-tych Apostołów Szymona, i Judy poświęcony został. Tradycya rodzinna i archiwum dubieckie przypisują wymurowanie kościoła parafialnego Annie ze Starzechowskich Krasickiej, wdowie po Janie kasztelanie chełmskim, co potwierdza także jej portret znajdujący się w kościele, na którym przedstawioną jest trzymając w ręku plan kościoła dubieckiego. Oprócz kościoła mansyonarzy S-go Krzyża i kościoła szpitala ubogich pod wezwaniem Ś-go Ducha wspominają akta także o kaplicy Ś-tej Anny, położonej po za miastem w stronie ku Babinom, obok drogi prowadzącej z Dubiecka do osady Nienadowa. Dnia 3 lutego 1735 roku urodził się w zamku dubieckim Ignacy Krasicki biskup warmiński sławny poeta. Do parafii rzym. kat. w Dubiecku należą: Drobobyczka, Huta Drohobycka, Hucisko Nienadowskie, Nienadowa, Polechowa i Słonne, Przedmieście, Ruskawieś. Ogólna liczba katolików w całej parafii 5252, izraelitów 1696. Grec. kat. parafia dek. birczańskiego obejmuje oprócz miasta Dubiecka miejscowości: Przedmieście, Nienadowa, Hucisko, Śliwnica, Drohobyczka, Bachurzec (do 1871 roku istniała tu cerkiew S-go Jana, która w tym roku zgorzała); ogólna liczba gr. kat. parafian 636. W aktach gr. kat. parafii dubieckiej znajdują się dowody, że takowa od dawna istnieje. W 1591 roku był popem w Dubiecku Łuka Teleśnickij za dziedzictwa Stanisława Krasickiego kasztelana przemyskiego. W roku 1674 kupił popostwo dubieckie za 200 złotych polskich Wasyl Korytnickij dla siebie, swoiej żony i swoich potomków od Jerzego Krasickiego dziedzica Dubiecka. W roku 1747 kupił Grzegórz Teleśnicki pop miejscowy za 354 złotych polskich popostwo dubieckie dla siebie i potomków swoich. W 1753 roku została kosztem dworu i gromady w Dubiecku wystawioną nowa cerkiew. Są jeszcze dokumenta z lat 1774 i 1775: pierwszy na darowiznę kawałka gruntu dla cerkwi w Bachurzc uprzez Antoniego z Siecina hrabiego na Krasiczynie Krasickiego, pułkownika wojsk koronnych, kawalera orderu Ś. Stanisława, dóbr Dubieckiego i Ruskowiejskiego kluczów pana dziedzicznego; drugi prezenta postawiona przez tegoż Antoniego Krasickiego dla księdza Jerzego Teleśnickiego na parocha w Dubiecku, oraz na skutek tej prezenty dekret nominacyjny dla rzeczonego plebana w Skopowem na proboszcza w Dubiecku wystawiony po łacinie przez Atanazego na Szeptycach Szeptyckiego gr. kat. biskupa przemyskiego w rezydencyi biskupiej w Straszewicach d. 22 marca 1775 roku. Od r. 1588 gdy Stan. z Siecina Krasicki, ochmistrz Anny Jagielonki, kaszt. przemyski, nabył Dubiecko (ze Śliwnicą, Przedmieściem, Drohobyczką, Połchową, Rybnem, Podbukowiną, Słonnem Wolą Jawornicką, Ruską wsią i Przysadą) a więc od XVI w. dobra te należą do Krasickich; tylko zamek dubiecki i Śliwnica do hr. Stan. Konarskiego, z Krasickiej zrodzonego. W zamsiku dubieckim przechowują się archiwa Krasckich i domów pokrewnych tudzież listy biskupa Ignacego, jego portret przez Mierisa malowany, trzy tomy jego rękopisów. Nad brzegiem Sanu piękny park. Około r. 1608 D. spłonęło; tegoż roku Jan Żabczyc wydał w Krakowie poemat opłakujący ten pożar. *B. R.*

Dubiejki, dwa folw. w pow. słuckim, dawna własność Radziwiłłów, pierwej należały do ordyn. kleckiej a od r. 1874 do ordynacyi nieświeskiej. Jeden folw. ma obszaru przeszło 205 mor., drugi około 650 mor. *A. Jel.*

Dubiejów, ob. *Czerkasy*, str. 807 szp. II i *Dubijówka*.

Dubiel, wielki i mały, dwie wsie włośc., pow. kwidzyński, około 1 i pół mili na północ

od Kwidzyna, par. Tychnowy, poczta Kwidzyn, szkoła w miejscu. Razem obejmują 1801 morgów, budynków 77, domów mieszk. 50; katol. 353, ewang. 18. *Ks. F.*

Dubiele, os., pow. rypiński, gm. i par. Żałe; 1 dm., 4 mk.

Dubiele, wś rząd., nad rz. Chmielowszczyzną, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 49 w. od Lidy, 18 dm., 157 mk. (1866).

Dubiele, niem. *Dubiellen*, ob. *Babinica.*

Dubielewo, folw., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, parafia Wieniec. Por. *Brzezie.*

Dubielice, ob. *Anatolin.*

Dubielno, wś włośc., pow. chełmiński, par. Tor. Papowo, poczta Chełmża. Należała oddawna do dóbr stołowych biskupów chełmińskich; w inwentarzu biskupim z r. 1740 czytamy, jako bardzo przez wojny i. t. d. podupadła: „Wieś D. czynszowa ma włók 44, które są za jednym kontraktem między sąsiadów rozdzielone, tak posiadłowe jako i puste. Na posiadłowych i to nie wszystkich jeszcze się ludzie utrzymują, puste zaś (daleko większa część) ledwie nie wszystkie odłogiem leżą. Wieś ta calamitate wojny i nieurodzajów, a bardziej od zalania wody dużo podupadła—teraz nic płacić nie może“. Później r. 1759, kiedy gospodarstwo nanowo zaprowadzono, czytamy: „Sołectwo 4 włóki wynoszące, trzyma Floryan Elzanowski za przywilejem krzyżackim z r 1341 w Malborku danym, rząd sołecki prowadzić, z mulktów trzeci grosz sobie strzymywać powinien, lecz urzędu nie prowadzi, jako i przodkowie jego nie prowadzili. Płaci do zamku papowskiego 15 zł. Kontrybucye zwyczajne do wsi z tych włók składa. Kontraktowi trzymają po 2. 3, 4 włóki za jednym kontraktem Wojciecha Leskiego biskupa chełmińskiego z d. 7 lipca 1754. Każdy gospodarz z osoby swojej corocznie 1 tylko włókę posiadłową mając, a insze włóki zdawna puste zwane, czynszu na św. Marcin płacić powinien z włóki posiadłowej fl. 12, a od pustych po fl. 15, ogółem 490 fl. Od wszystkich zaś włók ile który trzyma od każdej z osobna sierpem lub grabiami tydzień, gnój wozić dzień, wywóki do Starogrodn lub do Chełmna korcy 15 i tłoki 3 dni od posiadła o pańskiej strawie odbywać; kądzieli krackowej z pańskich paciesi łokci 3 z włóki wyprząść, dzień z pola zboże od stodół z włóki wozić powinien. Karczmarz, który do tegoż kontraktu należy, piwo i gorzałkę szynkować, zamkowe do szynku półwłók trzymać, a z 3 włók równo z drugimi wystawiać obowiązany. Szlachta: połowę tej wsi trzyma szlachetna Gościcka wdowa za prawem biskupiem z r. 1708 na 40 lat, płaci czynszu 8 zł. Drugą połowę skupił ks. kustosz katedralny Szczuka od szlachcica, który miał mieć prawo wieczne, płaci rocznie 1 zł. Cała wieś Dubielno w ograniczeniu wsi Grzegorza w chrośtach zdawna ma sobie pastwiska pozwolone, których zawsze zażywa.“ Obecnie ma D. obszaru ziemi 3417 morgów, budynków 112, domów mieszk., 52, katol. 340, ewang. 85. Szkoła katol. w miejscu, należą do niej wioski: Dubielno, Firluz, Wrocławki, Młyńsk i Niemczyk; dzieci katol. 152, ewang. 21. 2.) D. niem. *Wolfsbruch* r. 1873 przezwana, osada, pow. świecki, par. Jeżewo, poczta i stacya kolei żel. Laskowice, szkoła w miejscu. Obszaru ziemi 1075 morg; katol. 44, ewang. 263. 3.) D., niem. *Jahannisberg*, osada, pow. świecki, par. Sierock, szkoła Łąkie niem., poczta Świekatowo. Obszaru ziemi 193 morg, budynków 27, domów mieszk. 17, katol. 113, ewangelików 21.

Dubielno, w starych dokumentach Dubelno, jezioro w Prusach zachodnich, pow. starogrodzki, podług akt klasztoru cysterskiego w Peplinie znajdowało się na obszarze dóbr klasztornych Królów las. Także i drugie jeszcze jezioro Sitno (Sithen) leżało w granicach tej wioski. Obecnie nazwa D. nieznana. Ob. ks. Kujot „Opactwo Peplińskie“, 411.

Dubieńce, wś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 36 w. od Lidy, 14 dm., 67 mk. kat.

Dubień, ob. *Duben.*

Dubienie lub *Mielniki*, wś włość. nad rzeką Szwintą, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. kat. 22, izr. 4 (1866).

Dubieniec, wś, pow. piński, w 3 okr. polic., na Zarzeczu, gm. Płotnica, o 9 mil od Pińska, mieszk. 83, ziemi 6568 dzies. Majątek niegdyś Szczyttów, obecnie Kieniewicza. Cerkiew. Dwór murowany. *Ks. M.*

Dubieniki, os., pow. kalwaryjski, gm. Krakopol, par. Simno, liczy 2 dm., 25 mk.

Dubieniki, wś rząd. nad Mereczanką i rz. Skroblis, pow. trocki, 4 okr. adm., o 14 w. od Merecza, 5 dm., 46 mk. (1866).

Dubieniszki, wś, pow. władysławowski, gm. Błogosławieństwo, par. Iłgowo. W 1827 r. było tu 13 dm. i 109 mk., obecnie liczy 13 dm., 134 mk., odl. od Władysławowa 35 w.

Dubienka, msto nad trzema rzek.: Bugiem, Wełnianką i Stryhanką, pow. hrubieszowski. Leży pod szer. płn. 50° 23′ i 41° 33′ 4 długości wschod. Posiada kościół par. murowany, cerkiew dla ludności rusińskiej, dom schronienia dla starców i kalek, szkołę początkową, urząd miejski, stacyą pocztową. Stanowi jeden z głównych punktów składowych dla zboża spławianego po Bugu. W 1827 r. liczono tu 444 dm. i 1808 mk., w 1860 r. było tu 3015 mk. (w tem 1427 żydów), 357 dm. (11 mur.); dochody miasta wynosiły 2741 rs. Pierwotnie nazywało się Dębno, lub po rusku Dubno, i było wsią należącą do starostwa horodelskiego, którą na przełożenie starosty Jana Sienin-

skiego, kasztelana lwowskiego, król Zygmunt III przywilejem dnia 10 lutego 1588 r. wyniósł na miasto, obdarzył prawem magdeburskiem, ustanowił jarmarki, targi i t. p. Wkrótce potem tenże sam monarcha rozszerzył nadania i swobody miasta nowemi przywilejami w latach 1593, 1596, 1598 i 1613, które przez następnych monarchów były potwierdzane. Pierwszą wzmiankę o zmianie nazwy Dębna, Dubna na Dubienkę znajdujemy w przywileju Augusta II, wydanym w pierwszych latach XVIII wieku, w którym się wyrażono, iż nadania te tyczą miasta Dębna alias Dubienka. Miasto to było niegdyś dość silnie obwarowane, prowadziło znaczny handel spławowy, miało licznych rzemieślników, dopóki pierwsza wojna szwedzka nie zniszczyła go prawie do szczętu; odtąd już podnieść się nie mogło, pomimo iż rząd wszelkich do tego dokładał starań. Stanisław August w podróżach swoich na Ruś dwukrotnie zwiedzał Dubienkę w latach 1781 i 1787. Między tem miastem a wsią Kulemczycami, stoczoną została kilkogodzinna bitwa d. 18 lipca 1792 r., w której odznaczył się Tadeusz Kościuszko a poległ generał rossyjski Palembach; nagrobek jego przez rodzinę wystawiony przetrwał był jeszcze do niedawnych czasów. Od tegoż 1792 roku odbywały się w Dubience sejmiki i wybory na wszystkie ziemskie urzędy województwa czernihowskiego, odpadłego od całości Rzpltej w r. 1686 mocą traktatu grzymułtowskiego; zanim wybory przeniesiono do D., odprawiano je pierwiastkowo we Włodzimierzu wołyńskim. Par. D. dek. hrubieszowskiego 2401 dusz liczy. Kośc. i par. rzym. katolicką erygował tu 1588 r. Jan z Sienna Sieniński, wda podolski, star. horodelski. Kościół drewniany. Jest też tu cerkiew parafialna drewniana, 1838 roku nowowzniesiona. Były dekanat dubieniecki greko-unicki b. dyec. chełmskiej w r. 1863 składał się z 12 greko-unickich parafij: Buśno z fil. Putnowice, Czerniejów, Dubienka, Kiesztów, Leszczany, Pobołowice, Rostoka, Sielce, Strzelce, Turowice, Wojsławice z fil. Przedmieście i Żmudź. Starostwo niegrodowe dubieńskie w województwie bełzkiem, pow. horodelskim, powstało przez wydzielenia niektórych dóbr z dawniejszego starostwa horodelskiego, nazwę zaś swą wzięło od m. Dubienki. Podług lustracyi z r. 1765 składało się z przytoczonego miasta i następujących włości: Uchanka, Starosiele, Berezowiec, Kładniów, Strzelce i folw. Janów-Ostrów. Posiadaczami tego starostwa byli w r. 1765 Eustachy Potocki generał artyleryi lit., w r. 1770 Adam Chołoniewski kasztelan buski, a w r. 1771 Celestyn Czaplic podkomorzy łucki, którzy opłacali z niego kwarty złp. 5802 gr. 9, a hyberny złp. 472 gr. 3 *Br. Ch.*

Dubienka, zaśc. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 31 w. od Lidy, 1 dm., 10 mieszk.

Dubienko, wieś, pow. buczacki, leży nad rzeczką Koropiec, o 4.5 kil. na południe od Manasterzysk, o 15 kil. na zachód od Buczacza, przy gościńcu prywatnym idącym z Buczacza na Barysz, Dubienko i pod wsią Krościatyn łączącym się z gościńcem rządowym manasterzysko-stanisławowskim. Przestrzeń posiadł. więk.: roli ornej 282, łąk i ogr. 41, pastw. 161, lasu 1193; pos. mniej.: roli ornej 932, łąk i ogr. 122, pastw. 59, lasu 146 m. Ludności rz. kat. 587, gr. kat. 164, izrael. 9: razem 760, Należy do rz. kat. par. w Manasterzyskach, gr. kat. par. w Weleśniowie. Właściciel więk. posiadł. Ludwik Szawłowski. *B. R.*

Dubieński potok, lewy dopływ Baru, wypływa w obr. gm. Liszni, w pow. drohobyckim na łąkach, pod lasem Dubieną (348 m.); płynie łąkami na południowy wschód; na granicy tejże gminy z gm. Starej wsi i Śniatyńki wpada do Baru. Długość biegu 4 kilom.

Dubieński powiat, ob. *Dubno*.

Dubieńsko, niem. *Dubensko*, *Wielkie* i *Stare*, wieś i dobra, pow. rybnicki, par. Wielkie Dubieńsko, o 2 mile ku płn.-wsch. od Rybnika, na granicy wód Birawki i Kłodnicy. Dobra D. Wielkie mają 4313 morgów roli, 721 m. lasu; wieś D. Wielkie 402 m. roli. Jest tu kościół z r. 1500, szkoła, kopalnia węgla Louisgrube, młyn, piękne bydło. Mieszkańców liczono 1865 r. 800, dm. 205. Wieś D. stare, o 5 kil. na zach. od Wielkiego D., ma 373 m. roli folw. i 771 m. roli włośc.; budynki bardzo szeroko porozrzucane po łące. *F. S.*

Dubijówka, *Dubiejów*, wieś, pow. czerkaski, między Irdyniem i Dnieprem, o 7 w. odległa od w. Ruskiej Polany a o 21 w. od m. Czerkas. Mieszk. 1265 prawosł., 10 kat., 74 izr. Cerkiew paraf. zbudowana w 1765 r., szkółka, Wioska położona na niskiej lesistej równinie, na ziemi dość urodzajnej, 3009 dz. Należała niegdyś do czerkaskiego starostwa, obecnie do rządu. Zarząd gminny w tejże wsi, zarząd polic. w m. Mosznach. *Kl. Przed.*

Dubikinie wielkie, ob. *Dobikinie* i *Borsuki*.

Dubin, folwark, pow. kamieniecki, parafia Tynna.

Dubin, *Dupin*, miasto, pow. krobski, nad rzeczką Orlą, uchodzącą pod Wąsoszem do Baryczy, pobocznej Odry; w okolicy grunt urodzajny, równina; na wschód i południo-wschód lasy wzdłuż granicy szląskiej. W r. 1871 miało 84 dm., 630 mk., 33 ew., 597 kat., 60 analf. W r. 1875 miało 652 mk. Należy do obwodu administracyjnego jutrosińskiego, do sądu okręgowego rawickiego; kościół kat. par. do dek. jutrosińskiego. Szkoła elementarna. Mieszkańcy przeważnie pochodzenia polskiego

trudnią się rolnictwem. Gorzelnia, agentura pocztowa, gośc., stacya kol. żel. Jutrosin o 4 kil. D. jest miejscowością starożytną, wspominaną już w XIII wieku. Katarzyna Zginalska, dziedziczka D., założyła kościół paraf. r. 1445. Gdy ten zgorzał, wystawiła Barbara Jastrzębska, herbu Zaręba, nowy ku końcowi XVI w. W wieku XVIII D. był własnością Zakrzewskich. W murze otaczającym kościół utrzymuje się nagrobek Piotra Jastrzembskiego, zmarłego r. 1613; pomnik ten dawniej był umieszczony w kościele; dotąd przechowują się w kościele 4 starożytne portrety bez napisu, jak się zdaje, rodziny także Jastrzębskich. Dobra D. były własnością księcia Adama Czartoryskiego i wraz z Rokossowem mają 13670 m. rozl. *M. St.*

Dubina 1.) mko nad rzeką Dubinką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 56 w. od Oszmiany, 59 dm., 370 mk. prawosł. (1866). Drewniana cerkiew prawosł. i karczma. 2.) **D.**, folw. szlach., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 56 w. od Oszmiany, 1 dm., 21 mk., z tego 15 prawosł.. 6 kat. (1866). 3.) **D**., por. *Dębina.*

Dubina, *Dubine*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Torysą, kościół katol. filialny, urodzajna gleba, łąki, pastwiska, lasy, 365 mieszk. *H. M.*

Dubina, ob. *Muldowa.*

Dubinino, wieś, pow. horodecki, z zarządem gminy t. n. i zarządem 2 okręgu policyjnego.

Dubinka, ob. *Dubinki.*

Dubinki, 1.) mko w pow. wileńskim, należy do 3 urzędu (stanu) polic. a 4 sądu pokoju święciańskiego (IV) okręgu, o 43 w. na płn. od Wilna, na płn. brzegu jeziora Oswje albo Dubinka, pod 54° 3′ szer. geogr. i 43° 7′ dług. wschod.; posiada nowy paraf. kośc. katol. św. Jerzego i kaplicę na cmentarzu. Paraf. katol. 4 klasy dek. giedrojckiego liczy 6989 wiernych. Miasteczko miało 1866 r. 26 dm., 363 mk., w tem 241 kat., 102 izr., 20 prawosł. Gorzelnia. Dziś D. mają 171 mk. (119 męż., 52 kob.?) i są własnością Benedykta Tyszkiewicza. D. nim przeszły w posiadanie Radziwiłłów, piszących się książętami na Birżach i Dubinkach, stanowiły własność w. ks. litewskich. Witold fundował w nich paraf. kościół katol. W 1451 Paweł Korejwa dodał do niego altaryą, odnowioną i uposażoną w 1542 przez Pawła Szymkiewicza Giedrojcia. Mikołaj Radziwił Rudy przerobił go na zbór kalwiński; a Janusz Radziwił kaszt. wileński w miejscu poprzedniego drewnianego, wzniósł murowany kościół wyznania helweckiego, który przetrwał do 1704 r. W 1642 r. duchowieństwo katolickie wytoczyło Radziwiłłom proces o kościół z jego funduszami. Na mocy wyroku trybunalskiego z r. 1672 Karolina Radziwiłłówna, księżna Nejburth, wzniosła swym kosztem w 1678 z drzewa do dziś istniejący kościół katolicki a proboszcz pobierał % od 6000 złp. opartych na D. W zamku którego dziś sterczą zwaliska (Album N. Ordy) mieszkała czas jakiś upoetyzowana Barbara z Radziwiłłów Gastoldowa, nim jej potajemny ślub z Zygmuntem Augustem nie został ogłoszony. Do par. D. należała filia Bijuciszki, przerobiona 1864 r. na cerkiew prawosławną. Okrąg wiejski D. w gm. Giedrojciach, liczy w obrębie swym: Dubinki; wsie: Raznotołka, Ciuniszki, Moraliszki, Michaliszki, Turliszki, Łobaciszki, Łownikańce, Kierule, Purwiniszki, Dejlidziszki, Pilwiszki, Saraliszki, Jurkiszki, Pilwiszki, Kieryszki. Szauksztaliszki, Kurzyszki, Orliszki; zaścianki: Gierajcie, Rurokolnia, Szlakieja, Hrynkiszki, Borkuszki, Troki, Oraliszki, Czystobora, Dzierwieniszki, Nikaje, Żerdbiele, Szarkliszki, Jankuniszki, Bolena. 2.) **D.**, wieś włośc. nad rz. Janką, pow. dziśnieński, o 78 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z m. Głębokiego do m. Dyneburga, 5 dm., 59 mieszk. (1866 r.). 3.) **D.**, folw. pryw. nad rz. Dźwiną zachodnią. pow. dziśnieński, o 28 w. od m. Dzisny, 3 okr. adm., przy byłej drodze z Dzisny do Drui, 1 dm., 17 mieszk. wyznania rz. katol. (1866). 4.) **D.**, mała wieś, pow. bracławski, par. Niemirów; należy do hr. Maryi z Potockich Strogonowej, r. 1868 miała 53 dm., ob. *Jarańsk.* 5.) **D.**, ob. *Dębinki.*

Dubinko, 1.) *Dupinko*, wieś, tuż pod Dubinem, pow. krobski, 27 dm., 186 mk., wszyscy katol., 64 analf. Poczta i gośc. na miejscu, st. kol. żel. Rawicz o 22 kil. 2.) **D.**, domin. i gm., 3 miejsc.: 1) D., 2) Szymonki i 3) Domaradzice, folwarki; 3748 m. rozl.; D. 1316 m. Szymonki 627 m., Domaradzice 1805 m.; 20 dm., 294 mk., 30 ew., 264 kat., 114 analf.

Dubinów al. *Dubinowa*, wieś nad Bohem, pow. bałcki, gm. Tryduby, par. Krzywe jezioro. R. 1868 miała 228 dm. Dziś ma 475 dusz męz., 2275 dzies. ziemi, należy do dóbr państwa Parafialna cerkiew N. Panny ma 93 dz. ziemi a należy do niej 2389 parafian.

Dubinowo, rolna osada żydowska w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., nad jez. t. n., o 84 w. od m. pow.

Dubiny, niem. *Dubinen*, wś i folw., pow. pilkaleński, st. poczt. Malwiszki.

Dubis, rz., lewy dopływ Niewiaży, uchodzi powyżej Jody

Dubiski kanał, ob. *Windawski.*

Dubissa, rz., prawy dopływ Niemna, wypływa z jez. Rajzgie w pow. szawelskim, na 285 st. nad poz. Niemna; przyjmuje: Zielupis, Skrandupis, Spalwę, Krieszynię, Szywinię, Kurtówkę, Deglę, Szawszę, Szwentupis, Krożentę,

Gryżowę, Cytówkę, Wiewirżę, Dratwinię, Łapiszę, Twarkończę, Łuknę, Kirszniawę, Połonę, Taurupis, Giniawę i Łazdonę. Ma 130 w. dług., przy ujściu do Niemna pod Średnikami 20 sążni szeroka, głęb. od 1 do 9 stóp, dno płaskie, woda czysta, spławna tylko na wiosnę od Lidowian t. j. na 50-ej wiorście od źródła. W opisach niekiedy mylnie podają, iż D. wypływa z jez. szawelskiego.

Dubiszcza, wś, dawniej dworska, dziś włościańska, pow. święciański, 4 okr. adm., mk. 11, dm. 2 (1866).

Dubisze, zagrody włościańskie, pow. wieluński, gm. Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice, leżą o 5 i pół mil od Wielunia na płn. zachód, mają 4 dm., 33 mk. *W...r.*

Dubiszki, folw., pow. wyłkowski, gm. Bartniki, parafia Kieturwłoki, ma 1 dom, 16 mieszkańców. Od Suwałk w. 59, od Wyłkowyszek w. 15, od drogi bitej w. 11, od Niemna w. 77. Rozl. wynosi m. 122 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 92, łąk m. 23, nieużytki i place m. 7, budowli mur. 1, drewnianych 4, płodozmian 5-polowy, pokłady torfu używanego na miejscowe potrzeby.

Dubiszki, zaść. dworski, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 72, dm. 4 (1866), od m. pow. 16 w.

Dubiwski, potok, lewy dopływ Czeremoszą, ob. *Rożen.*

Dubki, ob. *Dąbki.*

Dubki, wś i st. p., gub. władymirska, pow. pokrowski, o 45 w. od Pokrowa.

Dubkowce, wś, pow. skałacki, nad Gniłą (dopływem Zbrucza), o 25 kil. na płd.-wsch. od Skałatu, o 6·8 kil. na płd. od st. poczt. i parafii rzym. kat. w Toustem. Par. kat. dek. skałackiego w miejscu. Dm. 83, mk. 453 (231 m., 222 k.), we wsi kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 845 złotych; obacz *Rasztowce.* *Lu. Dz.*

Dublany, wś gminy rudomińskiej, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. kat, 226, prawosł. 25, domów 14 (1866), od Wilna 16 w.

Dublany, 1.) (z Kranzbergiem), wieś, pow. samborski, nad potokiem Warytyną dopływem pobliskiej Bystrzycy, oddalona o 15 kil. na wschód od Sambora, o 7·5 kil. na północny-zachód od Łąki. Pomiędzy Dublanami a Kranzbergiem przechodzi kolej żelazna Naddniestrzańska, która ma tu swój dworzec nazwany D.-Krancberg (między Samborem a Dobrowlanami, o 45 kil. od Chyrowa). Przestrzeń: pos. więk. roli orn. 9, łąk i ogr. 87, past. 1, lasu 529; pos. mn. roli orn. 1989, łąk i ogr. 932, past. 543, lasu 12 m. Ludność: rzym. kat. 1495, gr. kat. 356, izrael. 74, razem 1925. Obiedwie parafie są w Dublanach. Pierwotna dotacya rzym. kat. parafii zaginęła, w roku 1586 nakazał Albert Baranowski biskup przemyski spisać uposażenie kościoła na wieczną pamiątkę wedle zeznań zaprzysiężonych świadków. Na podstawie tego aktu potwierdził w w 1750 roku August III król polski prawa tego beneficyum nowym przywilejem. Kościół zniszczony w 1624 roku przez Tatarów wystawił na nowo Mikołaj z Żurowa Daniłowicz samborski i drohobycki starosta. Teraźniejszy kościół wybudował z cegły własnym kosztem miejscowy proboszcz Ambroży Gątkowski w 1737 roku, a poświęcił go Wacław Sierakowski biskup przemyski w 1743 roku pod wezwaniem Najświętszej Panny Maryi Bolesnej, Ś-go Stanisława i Ś-go Mikołaja biskupa. We wsi Winniki istniał przedtem kościół parafialny pod wezwaniem Ś-tej Trójcy, Przemienienia pańskiego i Podniesienia Ś-go Krzyża, wystawiony w 1747 roku przez Franciszka Antoniego Nahujowskiego, miecznika czernihowskiego; jednakże został skasowany pod koniec XVIII stulecia przez rząd austryacki; parafia ta, należąca do dekanatu drohobyckiego dyecezyi przemyskiej, obejmuje oprócz Dublan (1495) osady: Bilina, Bilinka, Bronica, Byków. Dorożów, Foroszcza, Hordyma, Horodyszcze, Kornalowiec, Kranzberg, Łąka, Łuzik, Nowosyce, Oleksięta Oryniec, Ozimina, Siekierczyce, Sielec, Stupnica, Tatary. W tej parafii ogólna liczba katolików 2978, akat. 8, izrael. 495. Do tej parafii należy expozytura w Podbużu. Gr. kat. parafia, należąca do dekanatu mokrzańskiego, obejmnje Dublany, Oziminę i Horyszniany, razem 1185 gr. kat. obrząd. W Dublanach jest szkoła etatowa, w Kranzbergu szkoła filialna, każda o 1 nauczycielu. Właściciel więk. posiadłości Celestyn Sozański. 2.) **D.**, wś, pow. lwowski, o 8 kil. na płd.-wsch. od Lwowa. Parafia gr. kat. w Malechowie, rzym. kat. we Lwowie; dm. 95, mieszk. 655 (341 m., 314 k.). Własność większa obejmuje roli ornej 250, łąk i ogr. 314, pastw. 30, lasu 102 mor.; własność mniejsza roli ornej 476, łąk i ogrodów 674, pastw. 26 mor. We wsi jest szkoła etat. jednoklasowa, szkoła gospodarstwa wiejskiego i krajowa praktyczna szkoła parobków i dozorców gospodarskich. Szkołę gospodarstwa założyło galicyjskie towarzystwo gospodarskie. Potwierdzona najwyższem postanowieniem z r. 1851, została otworzoną w r. 1856 i była utrzymywaną do końca grudnia 1877 r. przez towarzystwo gosp. przy pomocy zasiłków ze skarbu państwa i funduszu krajowego. Z dniem 1 stycznia 1878 r. przeszła pod zarząd wydziału krajowego. Szkołę parobków i dozorców gospodarskich założyło i utrzymywało do grudnia 1877 r. towarzystwo gospodarcze a z dniem 1 stycznia 1878 przeszła ona także pod zarząd wydziału krajowego. D. są własnością galicyj. towarzystwa gospodarczego. Szkoła

dublańska długo nie stała na wysokości, na jakiej znajdować się powinien rolniczy wyższy zakład naukowy. Skład profesorów nie pozostawiał nic do życzenia, lecz pomocy naukowych prawie znpełnie nie miano. Brak było laboratoryów, brak fermy doświadczalnej, brak stacyi mateorologicznej, brak stacyi doświadczalnej i narzędzi rolniczych i. t. p. O braki te nie można było winić dawnej dyrekcyi, gdyż nie posiadała żadnych na ten cel funduszów. Teraz nastała nowa era dla szkoły, która będąc dawniej pod zarządem towarzystwa gospodarskiego, przeszła pod zarząd wydziału krajowego. Młodzież dublańska mieści się w chatach włościańskich. Włościanie na studentach wzbogaceni budują nowe domy lecz i te nie odznaczają się wygodą. R. 1879 było 50 studentów.

Dubleńczyk, ob. *Isłocz.*

Dublin, 1.) wiejska osada w pow. rzeczyckim, poniżej Głuchowicz, w 1 okr. polic. (brahińskim); w pobliżu duże jezioro, uformowane z rozlewu rzeki Brahinki (ob.), miejscowość poleska, nizinna, obfituje w łąki. 2.) **D.**, zaśc., pow. trocki.

Dublina, ob. *Olka.*

Dubliny, niem. *Dublienen*, dobra, pow. rastemborski, st. p. Tolksdorf.

Dubna, ob. *Dubno.*

Dubna, st. poczt., gub. władymirska, pow. aleksandrowski.

Dubna, po łotewsku *Dubna-upie*, rzeka w Inflantach polskich, zrasza niemal cały powiat dyneburski i stanowi znaczny dopływ prawego brzegu Dźwiny. D. wytryska ze źródłowisk około majątku Drycmujży w powiecie dyneburskim i zaraz przepływa jednomilowe jezioro Siewierz, tudzież mniej znaczne jezioro ardowskie; po wypłynięciu z jeziora ardowskiego płynie ćwierć mili w kierunku północnym, później kilkakrotnie zmienia kierunek, przepływając przez jeziorka Lejowskie, Cermańskie, Zośnieńskie, Sakowskie i inne mniejsze, poczem, przepłynąwszy w kierunku zachodnim mil 4, przecina oba jeziora Wyszkowskie, wyższe i niższe; dalej płynie mil 13, niemal paralelnie z Dźwiną w kierunku północno-zachodnim i na tej przestrzeni przepływa śród żyżnych łąk majętności Dubna, Nidermujży i Arendola, dalej zaś śród lasów, łąk i pól ornych majętności Warkowa i Rożanowa; poczem, przyjąwszy z prawego brzegu rzekę Uszę, zwraca się nagle w kierunku zachodnim i w tymże powiecie dyneburskim wpada do Dźwiny pomiędzy Liwenhofem (wsią i mieściną barona na Kryżborku Korffa) i stacyą kolei żelaznej rysko-dyneburskiej tegoż imienia. Szerokość Dubny w górnym jej biegu wynosi zaledwie sążni 7, w średnim (po wypłynięciu z jeziora Wyszkowskiego) sążni 32, w dolnym zaś biegui oraz przy ujściu do Dźwiny dochodzi do sążn 60. Rzeka ta i jej liczne dopływy poruszają wiele młynów. Głębokości ma Dubna od 2 do 16 stóp. Pęd wody w niej jest bystry, koryto częstokroć kręte, dno kamieniste i nierówne, mające częste nagłe zagłębienia. U wypływu z jeziora Wyszkowskiego brzegi Dubny są zrazu urwiste, następnie nizkie śród żyznych łąk aż do majątku Arendola, później strome do samego Warkowa, dalej wysokie i suche aż 2 mile za Rożanowem, a nakoniec ćwierć mili przed ujściem, gdzie się rzeka na 4 rozdziela ramiona (tworzące 3 osobne wyspy) brzegi jej znowu znacznie się zniżają aż do miejsca, w którem wpada do Dźwiny. W czasie wiosennego wezbrania wód Dubna zalewa całą swoją dolinę i napełnia wodą rybne jeziora, znajdujące się na jej porzeczach. To też w miejscach gdzie jej brzegi są niższe miewa ona w tej porze 300 do 400 sążni szerokości. Na tej rzece liczą obecnie mostów 12. Przez jeden z nich przechodzi kolej żelazna petersb.-warszawska. Jeszcze w końcu wieku zeszłego Dubna była rzeką spławną, lecz odtąd jej koryto kamieniami, drzewem i mułem tak dalece zatkane zostało, że obecnie już tylko wiosną i tylko na przestrzeni mil 7 za spławną uważaną być może. Przepyszne dąbrowy, okalające przed laty brzegi Dubny, ostatniemi czasy bardzo zostały wyniszczone. Dzisiaj zrzadka już tylko pojedyńcze dęby, a jeszcze rzadziej grupy drzew dębowych dają się nad jej brzegami napotkać. Stosunkowo najwięcej ich jeszcze pozostało w okolicy pomiędzy Warkowem i Rożanowem. W wieku XVI wielka ilość bobrów miała się nad tą rzeką gnieździć około Warkowa. O tych „bobrowych gonach“ wspomina obszernie lustracya dóbr zamkowych rzeżyckich z r. 1599 (Patrz: Manteuffel „Inflanty polskie“ str. 33). Dopływy Dubny stanowią z brzegu prawego: Usza o milę, Fejmanka o mil 2, a sławna ze swych malowniczych brzegów Jasza o mil 11 od jej ujścia do Dźwiny; z lewego zaś brzegu rzeczka Kołupie, wypływająca z jeziora kołupskiego i zraszająca żyzne łany dóbr Kołup. Znany Stuckenberg w swojej hydrografii państwa ros. I, 281, twierdzi zupełnie mylnie, iż rzeka Dubna wypływa z powiatu rzeżyckiego. Myli się i Siemienow („Słown. geogr. ces. ross.“ II, 134), upatrując jej początek dopiero w jeziorze ardowskiem, przez które przebiega po przepłynięciu znaczniejszego nierównie bo jednomilowego jeziora Siewierza. Źródło obszerne do bliższego zapoznania się ze wszystkiemi właściwościami rzeki Dubny stanowi sześcioarkuszowe opisanie hydrograficzno-statystyczne tej rzeki, dokonane w r. 1825 z polecenia ówczesnego naczelnika VII okręgu ko-

munikacyi wodnej, generała inżynieryi Ryddera. Kopia tego cennego opisu dotąd starannie przechowaną została w archiwum hr. Stanisława Zyberka, posiadającego w dorzeczu Dubny majątki: Ambenmujżę, Arendol i Kołup. Winc. Pol nazywa Dubnę, Ubną i Debeną. *G. M.*

Dubnagys, ob. *Dubniagi*.

Dubne, wieś, pow. sądecki, par. gr. kat. Leluchów, u granicy węgierskiej, w Beskidach, o 4 kil. od Leluchowa, ma 1274 m. rozl. (gleba owsiana), w czem 451 m. lasu; 59 dm., 344 mk., szkoła ludowa 1-klasowa. Obszar dworski należy do dóbr Muszyna, własność niegdyś biskupstwa krakowskiego, dziś funduszu religijnego. *M. Ż. S.*

Dubnia lub *Dubno*, wieś w północno-wschodniej stronie pow. ihumeńskiego, przy drodze z Dołhich do Bruśniewicz, o 6 w. od granic gub. mohilewskiej, w gm. dołżańskiej; miejscowość poleska, głucha, glebę ma piaszczystą.

Dubniagi, *Dubnagys* po łotewsku, wś w powiecie dyneburskim, par. birżagolskiej, własność Józefa Petryżyckiego.

Dubniaki, zaśc. pryw., pow. trocki, 2 okr. adm., niedaleko Zasztowtów.

Dubniczki, folw. pryw., pow. wileński, 4 okr. adm. Była tu kaplica katol. b. parafii Ostrowiec. R. 1866 miał 1 dm., 4 mk.

Dubniki 1.) wieś, pow. zwiahelski, gmina Horodnica, należy do dóbr horodnickich. Parafia katol. w Korcu, prawosł. w Horodnicy. Domów 36, mk. 214, ziemi włośc. 1048 m. Jedyna wieś w dobrach horodnickich dotąd (1880) odseparowana, za co włościanie dostali darmo 400 m. ziemi dla zachęty innych wsi. 2.) **D.**, zaścianek prywatny, pow. dziśnieński, o 49 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z m. Dzisny do Szarkowszczyzny, 2 dm., 10 mk. katol. (1866). 3.) **D.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 60 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z m. Drui do m. Hermanowicz, 1 dm., 11 mk., starowiercy (1866). 4.) **D.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 77 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Głębokiego do Dyneburga; 2 dm., 12 mk. (1866 r.). 5.) **D.**, zaśc. dwor., pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 34, dm. 3 (1866), od Święcian 39 w. 6.) **D.**, folw. pryw., pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 4, dom 1 (1866). Dziedzictwo Abramowiczów, Kociełłów, Brzostowskich, nareszcie Minejków, 1830 r. było własnością Tomasza Minejki, marsz. szl. gub. wil., dziś syna jego Bronisława. Okrąg wiejski D. w gminie Wornianach liczy następujące wsie: Dubniki, Korwiele, Gryszkojcie, Łynkiszki, Nowosady, Zacharzyszki, Wolejkiszki, Skorbino, Kondraty, Czyżowszczyzna, Jarociszki, Zapolniki, Korwiele; zaścianki: Komarowszczyzna, Rakita, Szylbniki. 7.) **D.**, wieś rządowa, pow. wileński, 6 okr. adm., mieszk. 19, domów 2 (1866).

Dubno, miasto powiatowe gub. wołyńskiej, pod 50°25′ szer., 40°24′ dług., leży nad rzeką Ikwą, na brzegu lewym, parę sążni nad poziom jej wody wzniesionym, o trzy i pół mili powyżej jej ujścia do Styru (pod m. Targowicą); w równej prawie odległości (6—7 mil) od trzech innych znaczniejszych miast wołyńskich: Łucka, Krzemieńca, Równego. Stacya środkowa D. kol. żel. Zdołbunowo-Radziwiłłowskiej (gałąź brzesko-kijowskiej), leży właściwie o 6 w. od miasta, we wsi Straktowie, między Ozierzanami a Rudnią, o 40 w. od Zdołbunowa, o 3 w. od stacyi pocztowej Dubno, o 228 w. od Żytomierza. Samo miasto jest zbudowane na płaskowzgórzu niewielkiem, wchodzącem w zakręt Ikwy wydłużonym cyplem w kierunku wschodnim. Z trzech więc stron wody tej rzeki oblewając D. bronią przystępu do miasta. A ponieważ prawy brzeg Ikwy, będąc zupełnie płaski, jest wielce bagnisty, przeto bagna i utworzone na nich stawy, niedozwalające przystąpić nawet do koryta rzeki, jeszcze bardziej obronnem D. czynią. Na samym krańcu wschodnim płaskowzgórza, gdzie się rzeka zakręca, wznosi się zamek murowany (rysunek ob. Tyg. Ill. z r. 1876 Nr. 1.) Od strony rzeki bronią zamku mury wysokie, pionowo nad nią sterczące, i dwa piękne bastyony narożne. Od strony miasta broni go fossa głęboka, zalewana wodą, i potężna brama z wysoką wieżycą. Rzucony nad fossą most, niegdyś zwodzony, dziś już stały, ułatwia komunikacyą między zamkiem a miastem (podobno świeżo powstał projekt zamiany Dubna na fortecę). Niedaleko od zamku, na lewo, obszerny czterokątny plac stanowi główny rynek. Na rynku zabudowanym w czworobok, z dziedzińcem wewnątrz, wznosi się piętrowy ratusz murowany. Z rynku rozchodzą się na cztery strony ulice proste i szerokie, poprzecinane następnie, lecz zawsze pod kątem prostym, kilku przecznicami. Na samym środku miasta stoi kościół farny św. Jana Nepomucena, zbudowany 1830 r. przez ks. prob. Osińskiego. Parafia katol. (od 1612) dek. dubieńskiego: dusz 1910. Kaplice w Mirohoszczy, Cukowie, Dermaniu a dawniej filia w Warkowiczach. Dekanat dubieński dyecezyi łucko-żytomirskiej składa się z 7 parafij: Ołyka, Dubno, Beresteczko, Młynów, Łysin, Złoczówka i Ptycza; dawniej 9 t. j. jeszcze: Krupiec i Targowica. Wiernych liczy 8,571. Z przeciwległej strony zamku, ku zachodowi, gdzie płaskowzgórze na którem D. jest zbudowane bezpośrednio się zlewa z falistemi niwami wołyńskiemi, gdzie przeto woda ani bagna nie bronią wstępu do miasta, wał usypany

i brama wązka jednopiętrowa z kamienia ciosowego niby klauzura je zamykają. Przez bramę tę prowadzi droga do Łucka, przeto łucką jest ona nazwaną. Od bramy łuckiej na prawo wznosi się wspaniały i obszerny, przez książąt Ostrogskich w szlachetnym stylu Odrodzenia wzniesiony na początku XVII stulecia kościół i klasztor księży bernardynów. Obecnie uderza w tych gmachach nad główną nawą kościelną w dziurze wybitej w dachu umieszczona kopuła blaszana i rozdęte ostrosłupowego szczytu wieżyczki; dodatki te mają maskować pierwotny styl świątyni i nadać jej piętno architektury bizantyjskiej. Na lewo od tej bramy na kępie śród moczarów nadikwiańskich sterczą zwaliska kościoła i opactwa księży bazylianów. Z drugiego końca miasta zamyka ulicę kolumnada w stylu maurytańskim, stanowiąca fronton kościoła i klasztoru panien karmelitanek, wzniesionego w 1660 r. przez Anastazyą Czarnecką. Od strony zamku za rzeką i prowadzącą przez błota i stawy dwumostowe groblą leży przedmieście Surmicze, na końcu którego stoją dwa gmachy piętrowe z oficynami. Mieściły się w nich przed 1830 r. składy prowiantu i broni korpusu litewskiego. Następnie urządzono w nich fabrykę płócienek. Obecnie te gmachy spustoszone grożą zupełnym upadkiem. Przez Surmicze prowadzi droga do dworca kolei żelaznej, o pół mili od miasta oddalonego. Za łucką bramą leży przedmieście Zabramne. Na lewo za tem przedmieściem, na wysokim brzegu Ikwy, obszerny park angielski, nazwany Palestyna. Na prawo, wzdłuż drogi, ciągnie się cmentarz żydowski. Za nim na wzgórzu stoją obszerne dwa gmachy murowane, niegdyś do 1830 r. szkoła podchorążych korpusu litewskiego, następnie przez czas jakiś fabryka kortu i sukna. Dziś pustkowie. Nie opodal od nich na prawo cmentarze trzech wyznań chrześciańskich. Plan regularny, ślady większych gmachów, kościoły i klasztory, starsze domy murowane: domyślać się każą świetności dawniejszej i zamożności, którą po miastach wytwarza handel i przemysł. Pozycya miasta od przyrody obronna wskazuje cel, w którym założone było. Wały i zamek świadczą, że środki obrony dostarczone przez przyrodę spotęgowane jeszcze zostały pracą i przemyślnością ludzką. Nieraz przeto wydarzyć się mogła konieczność uciekania się pod mury obronne, korzystania z nieprzystępnych bagien nadikwiańskich. Musi więc i D. mieć swe dzieje. Trudno atoli odtworzyć je w całości. Miasto D., przechodząc z rąk jednej rodziny magnackiej do drugiej, zawsze było własnością prywatną. Jako prywatne nie podlegało więc lustracyom, przez rząd w pewnych odstępach czasu dokonywanym po miastach królewskich i starostwach. Sprawozdania owych lustratorów, zawierające opisy gmachów miejskich, dokładny obraz handlu i przemysłu, podające cyfry ludności, dochodu, ciężarów i t. d., stanowią obecnie, obok nadań królewskich, jedyne źródło do historyi miast starożytniejszych. Brak lustracyj rządowych jedynie tylko zastąpić mogą dla miast prywatnych archiwa dawne. Encyklopedya Orgelbranda podaje, że zamek dubieński „w murach swych mieści liczne i cekawe bardzo archiwum książąt Ostrogskich, Zbaraskich, Lubomirskich, jako też Zamojskich, Koniecpolskich i wielu okolicznej szlachty, którzy składali tu swe pargamina i skarby jako w miejscu bezpiecznem od napaści nieprzyjaciół.“ A nadto dodaje: „Wiele papierów, które powinny być zachowane w archiwum koronnem, znajduje się tutaj, i zdaje się że z pargaminami Zamojskiego wesły“. Od roku 1758 D. należało do rodziny książąt Lubomirskich. Ostatni dziedzic D. ks. Józef Lubomirski (ur. w r. 1840), w skutek wyjazdu z kraju ojca swego, Marcellego, będąc zostawiony wyłącznie na opiece matki (Jadwigi, z książąt Jabłonowskich), przez nią był trzymany w szkołach wojskowych. Wychowanie tam otrzymane, upodobania ztamtąd wyniesione mogły przyśpieszyć tylko utratę mienia rodzinnego. Jakoż w 1869 r. D. z przyległemi kilkunastu wsiami, podległszy przymusowej sprzedaży za długi, przechodzi w obce ręce. Co się stało z archiwum, które mieścił zamek dubieński, czy wraz z innemi sprzętami, obrazami i portretami, rozkupione zostało przez kramarzy miejscowych, czy też pozostało w zamku i butwieje gdzieś w kącie, niewiadomo. W taki więc sposób nic nie przybyło materyału historycznego do tego, który w kwestyi D. zebrali byli Baliński i Lipiński w dziele p. t. „Starożytna Polska“. Przeto nim jaki szczęśliwy traf wyjawi losy, które spotkały archiwum dubieńskie, nim to co było własnością narodową drogą publikacyi dostępnem się stanie dla nauki, „Starożytna Polska“ pozostanie i nadal głównem źródłem do dziejów D. Z niej więc kilka zanotujemy szczegółów historycznych. W czasie działu krajów tych między książętami ruskimi, D., jeszcze osada, dostaje się r. 1100 wraz z wielu grodami Dawidowi, synowi Igora, jako wynagrodzenie za odjęte mu księztwo włodzimirskie. Ciągłe między temi książętami niesnaski i wojny domowe zrządzały, że D., zmieniając panów, należało do różnych dzielnic; w wieku atoli XIV przechodzi w posiadanie książąt na Ostrogu i pozostaje ciągle w ich ręku aż do wygaśnięcia rodu tego (1619 r.). W r. 1498 ks. Konstanty Ostrogski uzyskał od w. ks. litewskiego Aleksandra przywilej na podniesienie D. na

stopień miasta. W 1507 r. wyjednał dla niego od króla Zygmunta I samorząd miejski, zwany prawem magdeburskiem. Zameczek dubieński, wzniesiony przez Bazylego, przezwanego pięknym, został następnie do stanu wielce obronnego, jak na owe czasy, doprowadzony. W 1577 po dwakroć napadają na D. tatarzy i po dwakroć są odparci przez Konstantego i syna jego Janusza, książąt Ostrogskich. Pierwszy z tych dwóch napadów miał mieć miejsce w czasie godów weselnych księżniczki Beaty Dolskiej, wychodzącej za księcia Sołomereckiego, obchodzonych uroczyście na zamku. Wzmiankowany ks. Janusz ustanawia za zezwoleniem sejmu 1609 r. ordynacyą ostrogską, do której wchodzi D. Ustawy tej ordynacyi zaprzysięga uroczyście w 1618 roku w trybunale lubelskim. Według tych ustaw ordynacya w razie zejścia jego bez potomstwa męzkiego spaść miała na synów ks. Zasławskiego, z córki jego zrodzonych; po wygaśnięciu Zasławskich przejść miała na Radziwiłłów, potomków siostry ordynata. W przypadku wymarcia i tej linii, wolą ordynata było, żeby dobra wszystkie, w komanderyą obrócone, objął kawaler maltański, rodem Polak, na sejmie większością głosów obrany. Na ordynatów ostrogskich były nałożone przez założyciela i obowiązki względem państwa: na każdą jego potrzebę, 300 konnych i tyluż pieszych mieli dostarczać. W 1617 r. Władysław IV, podówczas jeszcze królewicz, gości przez czas jakiś w D., dążąc na wyprawę turecką. W roku 1619 umiera pierwszy ordynat a zarazem ostatni potomek rodu książąt Ostrogskich, Janusz. D. wraz z całą ordynacyą przechodzi do książąt Zasławskich. W czasie pamiętnych zaburzeń kozackich w 1648 r. Chmielnicki oblegał zamek. Nie mogąc wszakże zdobyć go, zadowolnił się wyrznięciem żydów w mieście. Miało paść ich wówczas 1500 osób. W r. 1660 generał rosyjski Szeremetjew, posiłkujący kozakom, oblegał w D. Stanisława Potockiego, het. w. k., ale zamku nie zdobył i odstąpić był zmuszony. Pomimo czasów tak burzliwych D. podówczas słynęło handlem i zamieszkane było przez licznych kupców zagranicznych. Mając na względzie podniesienie miasta król Michał przywilejem wydanym w 1670 r. ustanawia w D. 4 jarmarki jednodniowe. W r. 1673 wygasa ze śmiercią ks. Aleksandra Zasławskiego, linia ks. Zasławskich, ordynatów Ostrogskich, właścicieli D. Następnie wraz z ordynacyą przechodzi ono po raz pierwszy do rodziny książąt Lubomirskich, a mianowicie dostaje się księciu Józefowi, mającemu za żonę Teofilę, księżniczkę Zasławską. Po śmierci bezpotomnej syna ich Aleksandra ordynacya spadła na siostrę jego, wydaną za Pawła Sanguszkę, marszałka w. k. Gdy syn ich Janusz, marszałek lit., będąc bezdzietnym rozdarowywać zaczął dobra ordynackie, D. wraz z 70 wsiami dostało się w r. 1753, na podstawie umowy zwanej tranzakcyą kolbuszowską, lecz już jako własność prywatna, Stanisławowi Lubomirskiemu, podstolemu kor., pod obowiązkiem wszelako, że klucz dubieński będzie dostarczał 270 ludzi pieszych na obronę fortecy dubieńskiej. Naruszenie praw ordynacyi, ciągnące za sobą straty publiczne, zniewoliło Augusta III do wyznaczenia w 1754 r. komisyi pod przewodnictwem J. S. Załuskiego, bis. krak., której było poleconem: zjechać najpóźniej na 1 luty 1755 r. do D., i tam jurysdykcyą swoją komisarską ufundowawszy, dobra ordynacyi zlustrować, stan dóbr opisać, inwentarze sprawdzić, a jeśliby starych nie było, nowe spisać, prawa posesorów rozeznać, wszystkie dobra i klucze ordynacyi na 5 części równych między administratorów rządowych rozdzielić i owym administratorom opisanemi inwentarzami w posesyą oddać. W czasie trwania w D. rzeczonej komisyi przejeżdżał przez to miasto poseł turecki, wyprawiony do króla i Rzplitej, i podejmowany był z wielką okazałością. Komisya według instrukcyi dobra administratorom oddała. Jednakże zaprowadzona administracya żadnej jak widać korzyści państwu nie przynosiła, skoro znosi ją król w 1758 r. Dobra wracają więc do Stan. Lubomirskiego. Sejm w 1766 r. zatwierdza zamianę 600 żołnierzy na 300,000 złp. corocznie płacić się mających, i wyznacza komisarzy, mających owe pieniądze w dwóch ratach w D. odbierać. Po pierwszym rozbiorze kraju, w skutek zagarnięcia przez Austryą Rusi Czerwonej, sławne kontrakty lwowskie przenosi rząd do D. W 1775 r. umarł w D., gdzie stale, pomimo zrzeczenia się własności, przemieszkiwał, ks. Janusz Sanguszko. W r. 1777 staraniem ówczesnego posiadacza D. księcia Michała Lubomirskiego generała majora wojsk koronnych, zaprowadzone były trzy, oprócz kontraktów, przypadających w styczniu, dwuniedzielne jarmarki (23 kwietnia, 20 lipca, 18 października). W 1781 r. podwakroć gości w D. król Stanisław August, dążąc na Podole i wracając ztamtąd. W 1789 r. król nadanym przywilejem jarmark dwuniedzielny na św. Michał przedłuża o drugie dwa tygodnie. Ostatni rozbiór kraju cios miastu zadaje; tak ważne bowiem dla miasta kontrakty rząd rossyjski do Kijowa przenosi. W czasie pamiętnej wyprawy Napoleona wielkiego do Rossyi, D., jako ważny punkt strategiczny, ciągle było celem rozmaitych operacyj wojsk sprzymierzonych z cesarzem Francyi i nieprzyjacielskich. (W 1813 r. umarł tutaj w przejeździe znakomity obywatel i statysta Tadeusz Czacki; widok domu, w którym ten patryota życie zakoń-

czył, fotografowany staraniem prof. E. Liwskiego, podał „Wieniec“ z r. 1873) W. D. również urodził się Edw. Lubomirski, założyciel instytutu oftalmicznego w Warszawie Zniesienie w owym czasie przez rząd unii religijnej z kościołem rzymskim pociągnęło za sobą upadek opactwa bazylianów. W 1857 zaś roku rząd kasuje klasztor ks. bernardynów i kościół nakazuje na cerkiew przerobić. Po 1830 roku, w skutek zniesienia obowiązującego dotychczas statutu litewskiego i wprowadzenia do kraju praw rossyjskich (swod zakonów), D. staje się centrem wszystkich władz powiatowych, przez te prawa ustanowionych. Otrzymuje więc sąd powiatowy, w skład którego wchodzący dostojnicy byli jednakże obierani przez ludność miejscową. Na czele zarządu miejscowego stał burmistrz, przezwany głową, także przez miasto obierany. W 1852 r. rząd zniósł prawo obierania urzędników sądowych, lecz zaczął mianować ich z ludności miejscowej. W 1860 wraca częściowo prawo, lecz na krótko. W parę lat zaszłe wypadki sprowadzają do D. z bardzo odległych stron znaczną ilość nowych urzędników administracyjnych i policyjnych, którzy stanowią ludność ruchomą, gdyż rzadko kiedy przy miejscu długo zatrzymać się mogą. Również w tych czasach osiedlać się w D. zaczęli i czesi, stając się dla żydów niebezpiecznymi spółzawodnikami w przemyśle drobnym. W ogóle D. ma do 12000 mk., w tem trzy ćwierci izraelitów. W 1860 r. liczyło się w Dubnie ludności 8,364 osób płci ob., w liczbie której było 6,057 mieszczan i rzemieślników, 433 szlachty, 86 duchow., 14 obywateli honor., 452 kupców, 303 włościan, 975 wojskowych, 10 cudzoziemców i 26 róż. in. Posiadaczy nieruchomości miejskich 791, kupców drugiej gildyi 2, trzeciej 48, kramów 208, rzemieślników 295. Własności gruntowej miasto nie posiada. *Powiat dubieński* leży między włodzimierskim, łuckim, równieńskim, ostrogskim i krzemienieckim, od zachodu zaś częściowo rzeka Styr i jej dopływy oddzielają go od Galicyi. Rozległości ma, według Strelbickiego, 3478 wiorst kwadr.; mieszkańców do 120 tys., w tem izraelitów 19,493. Dzieli się powiat na 4 okręgi policyjne i 25 gmin wiejskich. Główne zajęcie ludności: rolnictwo i hodowla bydła. Przemysł fabryczny bardzo mały. Ogrodnictwem, sadownictwem i pszczelnictwem zajmują się tylko dwory i niektórzy księża. Powierzchnia gruntu w powiecie dosyć wzniesiona wysoko i pagórkowata; wchodzą tu z Galicyi pewne odnogi Karpat wschodnich, które odgraniczają wodozbiory: z jednej strony Styru i Bugu, a z drugiej Ikwy i Horynia. Środkiem powiatu płynie Ikwa, część płn.-zachodnią przeżyna Styr a wschodnią Horyń. Gleba gruntu czarnoziem a na wzgórzach glina, wszędzie urodzajna, lasy liściaste. Jezior i błot niema wcale; są tylko rzeczne łachy i mokre doliny nadrzeczne. Najważniejsze miejscowości: Dubno, Beresteczko, Ołyka, Warkowicze, Kozin, Dermań. *Ignacy Radliński.*

Dubno, 1.) wś, pow. grodzieński, blisko zbiegu Rosi z Niemnem, o 18 w. od mka Skidel, przy byłym trakcie handlowym z Grodna do Słonima. 2.) **D.**, po łotew. *Dubna*, niegdyś *Newtermujża*, wś w pow. dyneburskim, parafii Nidermujża, była własnością Urbana Benisławskiego. Kościołek filialny; 1782 dzies. gruntu dworskiego. Od r. 1702—65. władali tą posiadłością jezuici dyneburscy, którzy ją wzięli w zastaw od Maryanny z Benisławskich Wołkowej. Jest tu st. dr. żel. rysko-dyneburskiej, o 24 w. od Dyneburga. Por. *Wyszki*. 3.) **D.**, ob. *Dubnia*.

Dubnowicze, wś w środku pow. pińskiego nad rz. Bobrykiem, z lewej strony, w gm. pohoskiej, w 1 okr. polic. (łohiszyńskim), w 2-im okr. wojskowym i w 1-ym sądowym (pohoskim); miejscowość błotnista, poleska. Własność ks. Lubeckiego. Cerkiew. Mk. 69. *A. Jel.*

Dubo, ob. *Dub*.

Dubo, niem. *Tauban*, wieś na pruskich górnych Łużycach, w parafii Dołha Borszcz.

Dubograd, miasteczko w gubernii połtawskiej, powiecie konstantynogrodzkim, posiada 4 źródła zimne, solne, z pomiędzy których w dwóch przemaga sól gorzka, a w dwóch innych sól glauberska. Pierwsze dwa zawierające w 16 uncyach razem 38 i 36 gran. części stałych, a pomiędzy niemi znajduje się 8 i 9 gr. siarczanu, sody, a 21 i gr. siarczanu magnezyi. Woda zaś dwóch drugich źródeł ma w 16 uncyach 30 i pół i 26 gran części stałych, a w szczególności 14 i 12 gr. siarczanu sody, a 7 i 6 gr. siarczanu magnezyi.

Duboja, *Duboj*, 1.) wś z cerkwią paraf. w pow. pińskim, w 2 okr. pol., o 3 mile od Pińska, nad rz. Piną, mieszk. 96, ziemi 6489 dz. Niegdyś należała do jezuitów pińskich, obecnie do Kurzenieckich. St. pocztowa. Tu trakt pocztowy rozdziela się na dwie gałęzie: jedna idzie na Wołyń do Równego, druga do Kobrynia. Piękny parterowy murowany dom mieszkalny, przy nim kaplica do kościoła pińs. należąca. Niedawno jeszcze był tu największy w powiecie ogród z oranżeryą i cieplarnią; obecnie zapuszczony, ledwie ślady dawnej świetności przedstawia. 2.) **D.**, wś we wschod. stronie pow. pińskiego, gm. płotnickiej, przy drodze wiodącej z Płotnicy do Dawidgródka, na zapadłem polesiu śród bagien pińskich; mieszkańców 159, ziemi 6817 dz. Dawniej starostwo, później dziedziczne Kieniewiczów, obecnie rzecz. radcy stanu Spaskiego, cegielnia i gorzelnia. Część ziemi w D. posiadają Komar i

Kochanowski, część szlachta okoliczna. *Ks. A. M.*

Dubok, 1) mały dopływ bagnisty rz. Prypeci z prawej strony, w pow. mozyrskim, płynie równolegle pomiędzy rz. Brodnicą i Borocką; kierunek ma od południa na północ; długość biegu około 2 mil w miejscowości niedostępnej. 2.) **D**., ob. *Ussa.* *A. Jel.*

Dubokłańce, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Liszkowo, liczy 22 dm., 165 mk., odl. od Sejn 53 w.

Dubokraj, wś z folw. Rudnia, pow. horodecki, własność Rokossowskich, 6928 dz. ziemi. Zarząd gminy t. n.

Dubosary, m. nadetatowe, st. poczt., gub. chersońska, pow. tyraspolski, u zbiegu Reutu z Dniestrem, o 47 mil odległe od Chersonu. Miejscowość jego jest bardzo malownicza: u podnóża spadzistej góry ciągnie się wzdłuż brzegu plac obszerny, drzewami zasadzony, pomiędzy któremi cieniste alee topolowe prowadzą do rzeki. W Dubossarach są 3 cerkwie, 700 przeszło domów (z tych 221 murowanych). Liczba mieszkańców, z Mołdawian, Greków, Bulgarów. Żydów i Rossyan składająca się, do 6500 wynosi. Największą część ludności mieszczanie stanowią. Głównem zajęciem kupców tutejszych jest handel zbożem, winem, śliwkami marynowanemi i innemi owocami ogrodowemi. Por. *Cherson*, t. 1, str. 572—573.

Dubosgiry, wś, pow. rossieński, parafia Retowo.

Dubośna, wś i dobra w pow. rohaczewskim, blisko granicy mińskiej, pow. bobrujskiego, rezydencya Bułhaków, prześlicznie zabudowana. Pałac tutejszy należy do najpiękniejszych w kraju naszym. Por. *Dobośnia.*

Dubouruczc, ob. *Dubowrucze.*

Duboutz, ob. *Dubowce.*

Dubów, 1.) folw., pow. włodawski, gm. Romanów, par. Wisznice; 4 dm., 7 mk., należy do dóbr Mutwica. 2.) **D**., wś i folw., pow. bialski, gm. Lubienka, par. Biała. W 1827 r. było tu 24 dm. i 180 mk.; obecnie liczy 48 dm., 473 mk. Od Siedlec w. 75, od Biały w. 10, droga bita w miejscu; od rzeki spławnej Buga w. 30. Rozl. folwarczna wynosi m. 1080 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 265, łąk m. 190, pastwisk m. 19, lasu m. 553, nieużytki i place m. 44; budowli drewnianych 19, browar piwny; pokłady torfu w niektórych miejscowościach. Wieś D. osad 52, gruntu m. 921. *Br. Ch.*

Dubów, ob. *Dubowa* i *Dubowo.*

Dubowa, 1.) wś w pow. sokólskim gub. grodz., o 18 w. od Sokółki, chat 140. 2.) **D**., wś, pow. dziśnieński, gm. Drygucze, o 34 w. od m. Dzisny, 3 okr. adm. przy drodze pocztowej z Dzisny do Drui, 4 dm., 37 mieszkańców prawosł. 3.) **D**., wś, pow. kowelski, gm. Dubowa, należała do starostwa kowelskiego; leży tuż pod Kowlem i przy kolei brzesko-kijowskiej. Włościanie, dusz 680, mają 86 dm., 2388 dzies. gruntu. Gleba popielatka na pokładzie iłu i marglu. Narzecze rusińskie. 4.) **D**., wś u źródeł rz. Rowca, pow. lityński, par. Meżyrów. Roku 1868 miała 157 dm. Była tu niegdyś cukrownia. Parafia prawosławna tutejsza liczy 1078 wiernych a do cerkwi parafialnej ś. Dymitra należy 40 dziesięcin ziemi. 5.) **D**., wś, pow. bałcki, gm. Harmaki, par. Rybnica, ma dusz męz. 206, ziemi włość. 1124 dz., należała do Grabowskich, Wyszomirskich; dziś Matkowa 2118 dzies. i Maryi Jurewiczowej 372 dzies. Cerkiew paraf. ś. Michała dla 788 parafian, posiada ziemi cerkiewnej 108 dzies. R. 1868 D. miała 57 dm. 6.) **D**., mko, pow. humański, par. Humań, nad rz. Jatranią, o 2 w. od wsi Korżowej, o 22 w. od Podwysokiego. Mieszk. 900 prawosł., 9 katol., 814 izrael. Cerkiew paraf., szkółka, bożnice dwie murowane, młyn duży pytlowy. Ziemi 2045 dz. pierwszorzędnego czarnoziemu. Należy w połowie do Gałeckiego i Peretiatkiewicza. Zarząd gm. i polic. w temże miasteczku. R. 1868 D. miała 186 dm.

Dubowa, tak się zwała w XVI w. Dębowa w pow. kozielskim.

Dubowa, 1.) wieś w hr. szaryskiem (Węg.), w pobliżu granicy Galicyi; lasy, jałowy grunt, zdrój szczawiowy, 522 mk. 2.) **D**. Sedlacka, łac. Dubova Colonorum, wieś w hr. orawskiem (Węg.), nad rz. Orawą, kościół rzym. katolicki parafialny, 616 mieszk. 3.) **D**. *Walaska*, **D**. *Wołoska*, łac. *Dubova-Valachorum*, niem. *Wallachisch Dubova*, wś w hr. orawskiem (Węg.), kościół rzym. katolicki parafialny, handel tytuniem sprowadzanym z południowych Węgier, zbudowana przez Wołochów, ztąd nazwa; 736 mk. *H. M.*

Dubowce, ob. *Dubowiec*, powiat bracławski.

Dubowce, 1.) wś, pow. tarnopolski, nad pot. Hnizdeczną, o 10 kil. na północ od Tarnopola, o 3 kil. na południe od Opryłowiec a o 9 kil. na zachód od Zbaraża, o 4 kil. na północ od Stechnikowiec. Przestrzeń pos. więk. roli orn. 806, łąk i ogr. 129, past. 30, lasu 391; pos. mn. roli orn. 970, łąk i ogr. 87, past. 44 mor. aust. Ludność: rzym. kat. 157, gr. kat. 592, izrael. 71: razem 820; dm. 133. Należy do rzym. kat. paraf. w Opryłowcach, gr. kat. parafii w Stechnikowcach. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu, kasa pożyczkowa gm. z kapitałem 1080 zł. r. i gorzelnia. Właściciel więk. pos. Eugeniusz ks. de Ligne 2.) **D**. (z Dechową), wieś, pow. stanisławowski, leży nad Dniestrem, który w tem miejscu tak się kręci, iż ta wioska stanowi jakby półwysep z 3 stron oblany Dniestrem; tylko północno-wschodnia strona jest otwartą; po pod

tę wieś przechodzi kolej żelazna lwowsko-czerniow., idąca z Halicza do Jezupola. Dubowce oddalone od Stanisławowa o 18 kil. na północ, od Mariampola o 5 kil. na północny zachód a od Jezupola w tymże kierunku o 5·7 kil. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 343, łąk i ogr. 70, past. 164, lasu 308; pos. mn. roli ornej 1237, łąk i ogr. 279, past. 176, lasu 22 m. austr. Ludność rzym. kat. 6, gr. kat. w Dubowcach 1245, w Dechowej 448, izraelit. 37, razem 1736; dm. 233. Należy do rzym. kat. parafii w Mariampolu. Gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu halickiego; parafia ta oprócz głównej cerkwi w Dubowcach (1245) i filialnej w Dechowej (448) ma drugą fiilialną w Wodnikach z 283 gr. kat. obrządku; cała więc parafia liczy 1976 gr. kat. obrządku. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu, i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 867 złr. W pobliżu tej wsi wznosi się wielka mogiła niezbadanego pochodzenia. Właściciel więk. pos. klasztor sióstr miłosierdzia w Maryampolu. *B. R.*

Dubowce, *Duboutz, Dubowitz*, wś nad Prutem, pow. kocmański na Bukowinie, o 4 kil. od Niepokołowiec, z parafią grecką nieunicką.

Dubowczyk, wś, pow. bracławski, par. Niemirów, 223 dusz męz., z Masłówką 518 dz. ziemi włośc. Należy do Maryi z Potockich Strogonowej; do tej wsi należy przysiołek Rossochy. D. miał 1868 r. 41 dm. *Dr. M.*

Dubowe 1.) folw. pryw. nad bezimiennym strumykiem, pow. wilejski, gm. parafianowska, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z wsi Krypul do m. Dokszyc, o 72 w. od Wilejki; 1 dm., 15 mk. (1866). 2.) **D.**, folw. prywat., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 52 w. od Wilejki 1 dm., 8 mieszkańców (1866). 3.) **D.**, wś włośc., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 56 wiosrt od Wilejki, przy drodze pocztowej z m. Ilii do m. Radoszkowicz, 8 dm., 101 mieszkańców (1866). 4.) **D.**, zaśc. prywat., pow. wilejski, gm. miadziolska na wyspie jez. Miadzioł, w 3 okr. adm., o 67 w. od Wilejki, 1 dm , 11 mk. (1866). 5.) **D.** lub Dębnik, zaśc. prywat. nad rz. Dźwiną, pow. dziśnieński, o 28 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Dzisny do Drui; 1 dm., 2 mk. prawosł. (1866). 6.) **D.** lub *Dąbie*, dwa zaśc. prywat., nad rz. Janką, pow. dziśnieński, o 66 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z Głębokiego do Dyneburga; 2 dm., 12 mk. rzym. kat. (1866).

Dubowica, wieś, pow. kałuski, leży nad potokiem, dopływem pobliskiej Siwki, o 3 kil. na północ od Wojniłowa a o 20 kil. na północ od Kałusza. Przestrzeń posiadł. więk. roli or. 274, łąk i ogr. 6, past. 52, lasu 289; posiadł. mn. roli orn. 325, łąk i ogr. 160, past. 49 mor. austr., gorzelnia. Ludność: rzym. kat. 50, gr. kat. 383, izrael. 22, razem 455; dm. 68. Należy do rzym. kat. parafii w Wojniłowie, gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu żurawieńskiego; parafia ta obejmuje oprócz Dubowicy (383) filie: Seredne z 412 i Dołżka z 217 gr. kat.; ogólna liczba gr. kat. w tej parafii 1012. Właściciele więk. pos. Klemens i Julia małż. Postruscy. *B. R.*

Dubowica, węg. *Dobo*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół rz. katol. paraf., uprawa żyta, łąki, pastwiska, młyn wodny, 600 mk.

Dubowicze, mko, pow. głuchowski gub. czernihowskiej, o 23 w. ku zach. od Głuchowa, przy rzeczułce w leśnej miejscowości, o kilka wiorst od gościńca. Większa część miasteczka ze stawem, pięknym dużym ogrodem i pałacykiem, należy do starożytnego i zasłużonego w kraju rodu Koczubejów. W m. Dubowiczach są trzy cerkwie, z których główna, parafialna, piękna i duża, murowana, otoczona murem i kramami, zupełnie wygląda jak klasztor. Owóż w tej parafialnej cerkwi, zbudowanej około stu lat temu, z lewej strony drzwi, zwanych carskiemi, jest miejsce w rodzaju naszego ołtarza, w którem się mieści obraz N. Panny, najzupełniejsza kopia obrazu częstochowskiego. Obraz ten słynie jako cudowny, i z łaski odwiedzających go podtrzymuje dobrobyt miasteczka. Uroczystość obrazu obchodzoną bywa w dziesiąty piątek po wielkiejnocy i pod nazwą dubowickiej Bogarodzicy jest świętem nie tylko dla głuchowskiego, lecz i dla kilku przyległych i dalszych powiatów, a w Dubowiczach w tym dniu bywa dosyć duży kiermasz. Kopie z rzeczonego obrazu licznie są przedawane po jarmarkach pod nazwą dubowickiej Matki Boskiej. Jedyna tradycya o powstaniu tu obrazu jest, iż go znalazł pastuch w lesie i zdumiony, czy z przestrachu, uderzył po obrazie dwa razy biczem, od czego powstały znaki na twarzy Boga Rodzicy. Starsi mieszkańcy Dubowicz powiadają, iż słyszeli od swych przodków, iż obraz ten pierwej był pomieszczony w bardzo starej drewnianej cerkwicy, obecnie nieistniejącej, z której do teraźniejszej został przeniesiony. Najprawdobniej iż obraz został tu porzucony w lesie, w roku 1664, kiedy polacy, za panowania Jana Kazimierza Głuchów oblegali, i w tej właśnie miejscowości przy miasteczku Dubowiczach obozowali. Gdy, po niefortunnem oblężeniu Głuchowa, wojsko polskie z tych miejsc wychodziło, obraz w mowie będący, może umyślnie był zostawiony, jako dosyć ciężki, lub niepostrzeżony i śniegiem zawiany w lesie pozostał; może ten co nad nim miał pieczę odumarł, a może też Opatrzność chciała, by obraz tu pozostał. Przed kilkunastu laty został wycięty kilko-włókowy las sosnowy w bliskości m. Dubowicz; i teraz Dubowicze, z dwóch stron okolone sosnowym i innym lasem, na zdrowej,

pół piaszczystej glebie, przy rzece, przynęcają na lato, do dworków po lesie rozrzuconych, mieszkańców miast przyległych Głuchowa i Królewca. *Ign. Niewodn.*

Dubowiec, *Dubowce*, wś, pow. bracławski, par. Woronowica. W 1868 r. było tu 66 mk.

Dubowiec, gub. orłowska, st. dr. żel. witebsko-orłowskiej.

Dubowiec, rzeczka, wypływa z pod Skapulenki (371 m) w lesie Bukowinie, koło leśniczówki Wołoszyniuk, w obr. gm. Dżurowa w pow. śniatyńskim; płynie na północ parowem między wzgórzami Dolnicą (315 m.) a Obyczem (301 m.); przyjmuje z lew. brz. potok Trościaniec; opływa wieś Ilińce od wschodu; wpada do Prutu naprzeciw Tułukowa. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Dubowiec, rz., dopływ rz. Wilii (ob.), wpadającej do Teterowa.

Dubowiecka *Słoboda*, przedmieście Winnicy, nad Małym Tiażyłowem, dopływem Bohu. R. 1868 miała 99 dm.

Dubowiecka *słobódka* nad rz. Jahorlikiem, pow. bałcki, gm. Harmackie, par. Rybnica. R. 1868 miała 26 dm.

Dubowik, wś, pow. radomyski, położona śród dużych lasów, o 23 w. na północ od m. Radomyśla. Mieszk. 70, szlachta wyznania katolic., trudni się leśnym prremysłem. Ziemi 687 dz., pokrytej lasem, należy do Chrząstowskich. W zeszłym wieku miejscowość ta należała do radomyskiego metropol. majątku. Zarząd gm. we wsi Pociejówce, polic. w m. Malinie *Kl. Przed.*

Dubowiki, była st. poczt. przy trakcie z Witebska do Połocka.

Dubowina, *Bystra*, ob. *Czarna.*

Dubowitz, ob. *Dubowce.*

Dubówka, 1.) zaśc., pow. lidzki, przy trakcie z Lidy do Nowogródka, miał 1866 r. 14 mk., 8 kat., 6 izrael. 2.) **D.**, wś prywatna, pow. dziśnieński, o 32 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 14 dm., 122 mk. (1866); wś ta leży przy drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny. 3.) **D.**, wś rządowa, pow. dziśnieński, o 59 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej ze Starej Szarkowszczyzny do Drui; 6, dm., 51 mieszk. (1866). 4.) **D.**, wś pryw., pow. dziśnieński, gm. drujska, o 42 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 6 dm., 41 mk. (1866). 5.) **D.**, zaśc. prywat., pow. dziśnieński, o 45 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 1 dm., 6 mk. rzym. kat. (1866). 6.) **D.**, zaśc. prywat., pow. dziśnieński, o 52 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Drui do Hermanowicz; 3 dm., 21 mieszk. (1866). 7.) **D.**, karczma prywatna, pow. dziśnieński, o 4 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Dzisny do Szarkowszczyzny, 1 dm., 7 mk. żydów (1866). 8.) **D.**, wś, pow. piński, w 1 okr. policyjnym, gm. Łunin, mieszk. 27, własność ks. Lubeckiego. 9.) **D.** wś, pow. taraszczański, na pięknej czarnoziemnej równinie, o 4 w. od wsi Staniszówki a o 10 w. od Koszowatej, z którą stanowi jeden majątek, należący do hr. Młodeckiego. Mieszk. 519 wyznania prawosł., należą do paraf. Staniszówki, ziemi 1248 dz. Zarząd gm. i policyjny w Koszowatej. 10.) **D.**, porówn. *Dębówka.*

Dubowka, mko na pr. brz. Wołgi, w gub. saratowskiej, 12982 mk., 1658 w. od Petersburga, a 318 od miasta gubernialnego odległe. Stacya pocztowa i przystań statków parowych, bank.

Dubówka, rz., lewy dopływ Sałanty.

Dubowlany, wieś, pow. miński, gm. Gródek Siemkowski, o 9 w. odległa od Mińska, przy tak zwanym wojenno-komunikacyjnym trakcie prowadzącym do Dołhinowa, mająca niegdyś blisko 2000 dzies. obszaru, przeważnie lasu sosnowego i jodłowego, obfitującego w budulec wszelkiego gatunku (wymieniony tu obszar dubowlański (oprócz ziemi włościańskiej) zaliczony do ogólnej przestrzeni gruntów siemkowskich, por. *Siemków*). Gleba urodzajna, gliniasta z warstwą czarnoziemu w niektórych miejscach. Ziemi piaszczystej stosunkowo niewiele. Grunta włościańskie we wsiach: Dubowlany, Tołubajew, Oszmiańce, Rochmanki, Nowosiołki, Kassynka, Cnianka i Czyżówka zajmują osobną przestrzeń około 600 dzies. Rzeki Wiacza i Cnianka (dopływy Świsłoczy) o parę wiorst odległości od wsi Dubowlan. Lasy tutejsze, wycinane od lat kilkudziesięciu bez przerwy, w znacznej części zamienione są na pasiekę, rozkolonizowaną t. j. wyprzedaną częściami włościanom i szlachcie okolicznej. Folwark D. z młynem i karczmą we wsi Cniance, zaścianekiem Tołubajewem (obok osady włościańskiej t. n. położonym), zawiera teraz przestrzeni 687 dz. ziemi ornej, lasu, łąk i nieużytków i zostaje we władaniu Hilarego Korziuka. W początkach 17-go wieku byli tu dziedzicami kniaziowie Kroszyńcy i Hołowczyńscy, później była to własność Hlebowiczów i Sapiehów a nareszcie Chmarów od 1757 r. Wieś Cnianka, attynencya niegdyś Białorucza (dziedzictwo Oborskich, teraz Łopuszyńskich), nabyta później przez Tarankiewiczów, przy schyłku 18 wieku kupioną została przez Adama Chmarę, wojewodę mińskiego. Zaścianek Tołubajew przed dziesięciu laty zabudowany na pasiece, zawierającej 30 m. przestrzeni, w 1817 roku dekretem sądu taksatorsko-eksdywizorskiego przysądzony na własność Hilarego Chmary marszałka mińskiego, z obrębu folwarku Osowa, dóbr Bucewicz generała Wołodkowicza. *A. Ch.*

Dubowo 1.) wieś, pow. suwalski, gmina

Kukowo, par. Suwałki, o 6 w. od Suwałk. Przestrzeni m. 1657, osad 78, grunta liche, żwirkowate, od południa dotykają do lasu iglastego rządowego, brak łąk i wody. Wieś rozkolonizowana, t. j. osady rozrzucone pojedyńczo na kilku liniach, a że nigdzie nie ma sadów ani nawet dzikich drzew, więc dla oka przyzwyczajonego do wsi litewskich, okolonych gajami, D. przedstawia smutny widok. We wsi karczma. Ludności mówiącej narzeczem mazurskiem osób 378, dm. 67. R. 1827 było 38 dm., 218 mk. 2.) **D.**, ob. *Dubów*. *R. W.*

Dubowo, wś, pow. dziśnieński, gm. Czereska, o 30 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej drujskiej, 6 dm., 81 mk. prawosławnych (1866).

Dubowo, os. należąca do Stężyc, pow. kartuski.

Dubowrócze, *Dubowrucze* albo *Dubrowrócze*, wś w płn. stronie pow. ihumeńskiego, w gm. bieliczańskiej, przy drodze wiodącej z Rawanicz do Bieliczan, w głuchej poleskiej miejscowości; dm. 37, lasu niema. Niegdyś była to włas. Massalskich i tu się urodził w niedalekim dworze E. Tomasz Massalski, znany literat, autor tendencyjnej pow. p. t. „Pan Podstolic". Zacny Massalski upamiętnił D., opisując fakt znakomity jak poczciwi włościanie, mający na czele Hryszkę Hołołuba i Jesipa Pradziadowicza w 1812 r. uzbroiwszy się bronili dworu od napadu maruderów westfalskich (ob. „Pan Podstolic" tom 1, str. 55 i 131); te nazwiska szlachet. chłopków i tu zapisujemy ku zbudowaniu możnych. *Al. Jel.*

Dubowski posad, st. poczt., gub. saratowska, pow. carycyński, ob. *Dubowo*.

Dubowszczyzna, *Dybowszczyzna*, wś pryw., pow. dziśnieński, o 43 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Łupsiek do Błotnik, 4 dm., 42mk. (1866). Była ona własnością Druckiego Podbereskiego, nabyta potem przez Mateusza Roemera. *A. R.*

Dubowy las, ob. *Czerkiski potok*.

Dubrawa, niem. *Dubrau*, wś, pow. żegański, par. Przewóz.

Dubrawa 1.) *Dubrawce*, wieś w hr. spiskiem (Węg.), kościół katol. filialny, 534 mk. 2.) **D.**, wś w hr. liptowskiem (Węgry), katol. kościół filialny, chów bydła, rozległe lasy; wzgórza tutejsze zawierają wiele antymonu; 1067 mieszk. *H. M.*

Dubrawa 1.) niem. *Grossdubrau*, wieś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, domów 33, mieszkańców 206, w tem serbów 149. 2.) **D.**, niem. *Trattendorf*, wieś na dolnych Łużycach, w pow. żarawskim (Sorau). 3.) **D.**, niem. *Dubrau*, wieś w pow. kalawskim. *A. J. P.*

Dubrawka (z Tarnawką), wieś, pow. żydaczowski, leży na prawym brzegu rzeki Świcy, od Żurawna na południe o 4 kil., a o 19 kil. na południe od Żydaczowa. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 126, łąk i ogrodów 34, pastw. 5, lasu 24; pos. mn.: roli or. 673, łąk i ogrod. 146, pastw. 26 morg. aust. Ludność: gr. kat. 552, izrael. 13, razem 565; dm 81. Gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu żurawieńskiego, mającą filią w Tarnawce. W tej wsi jest szkoła niezorganizowana o 1 nauczycielu, i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 1145 złr. Właściciel więk. pos. Ewelina Chajęcka. W D. urodził się 1820 r. znany prof. fizyki dr. Wojciech Urbański. *B. R.*

Dubrawka, węg. *Dubroka*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), kościół paraf. gr. katolicki, uprawa roli, 514 mk. *H. M.*

Dubrawka, potok, ob. *Dąbrówka*.

Dubrawka 1) niem. *Dubrauke*, wieś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, domów 47, ludności 259, w tem serbskiej 222. 2.) **D.**, niem *Dubrauke*, wieś parafialna w dolnych Łużycach, w pow. żarawskim. 3.) **D.**, niem. *Frauendorf*, wieś na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim. *A. J. P.*

Dubrawy, wieś, pow. wiłkomierski, par. wiżuńska, do dóbr wiżuńskich uprzednio należąca, obecnie kupiona przez Grodisa; gruntu włók 5.

Dubrcz, por. *Dóbrz* i *Dóbrcz*.

Dubrek. Tak się nazywa według Kętrzyńskiego *Dubrzyk*, pow. kościerski.

Dubrick (niem.), ob. *Dubrzyk*, pow. kościerski.

Dubrniów, ob. *Dubryniów*.

Dubrojsk, lub *Dubrowsk*, wś w płd. stronie pow. pińskiego, nieopodal gr. gub. wołyńskiej, w głuchym niedostępnym zakątku polesia, 3 okr. pol., gm. Raczyck, ma 152 mk. Własność niedawno jeszcze Skirmuntów, dziś barona Hartynga. *X. M.*

Dubroka, ob. *Dubrawka*.

Dubrowa, ob. *Dąbrowa*.

Dubrowa 1.) wś w płn. stronie pow. mińskiego, w gm. ostroszyckiej. 2.) **D.**, kol. rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 59 w. od Lidy, 8 dm., 63 mk. izr. (1866).

Dubrowa, rzeka, dopływ Niemna w gub. mińskiej.

Dubrowa, strumyk w obr. gm. Strutyna niżnego w pow. dolińskim; wypływa na łąkach moczarowatych „Pod borem" w zachodniej stronie Strutyna; płynie niemi na wschód między wzgórzami Werchosnykiem (449 m.) od północy, a Pod Wółczym (441) od południa. Wpada do Czeczwy z lew. brz. po 5 kil. biegu. *Br. G.*

Dubrowciszki, wś włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., od Wilna 20 w., mk. kat. 72, dm. 9 (1866).

Dubrowica, ob. *Dąbrowica*.

Dubrowica, mała rzeka w pow. ihumeńskim, płynie śród bagien od płd. ku płn., wpa-

da do jez. żarnowskiego. *Al. Jel.*

Dubrowincy, ob. *Dąbrowińce.*

Dubrówka 1.) wieś, pow. nowogradwołyński, gminy horodnickiej, włościan dusz 100, ziemi włośc. 585 dzies., leży nad rzeczką Ceremem. Pierwej własność Lubomirskich-Zwiahelskich, następnie Uwarowów, przez tych z przestrzenią ziemi obywatelskiej 1504 dzies. rozprzedana niemcom kolonistom. 2.) **D.**, wś, nad rz. Serwecz, pow. wilejski, gm. wołkołacka, 3 okr. adm., o 71 w. od Wilejki, 7 dm., 47 mk. (1866). 3.) **D.**, zaśc. pryw., nad rz. Serwecz, pow. wilejski, gm. Sitce, 3 okr. adm., o 76 w. od Wilejki, 1 dm., 4 mk. katol. (1866).

Dubrowka, gub. orłowska, st. dr. żel. witebsko-orłowskiej.

Dubrówka 1.) rz., dopływ Szczary z prawej strony, uchodzi powyżej Chworki. 2.) **D.**, rz., wpada do rz. Roski w Tetyjowie, pow. taraszczański.

Dubrowki, *Dubrowka*, dobra w pow. siebieskim, własność Kazimierza Medunieckiego.

Dubrowlany, *Dobrowlany*, *Dąbrowlany* 1.) majątek położony w pow. święciańskim, 4 okr. adm., par. Świr, 10 mk. (1866); formuje razem z majętnością Niestaniszki (nad Wilią) i folwarkami: Zabłoć, Nadbrzeż, Nowopol, Macianiszki etc., całość mającą około sześciu tysięcy mórg obszaru, w posiadaniu generał-lejtnanta Stanisława Chomińskiego. Odznacza się ogromem dom mieszkalny, trzypiętrowy, murowany, z kaplicą ozdobną we wnętrzu, przez hr. Adama Günthera fundowaną. Opodal znajduje się ładny ogród z niezwykle grubemi i staremi lipami, oranżerya etc. Pomiędzy budowlami gospodarskiemi zasługują na uwagę: browar wódczany i młyn wodny nad rzeczką wypływającą z jez. Tuszcza. W Niestaniszkach kościół parafialny murowany. Godzien uwagi obraz św. Izydora oracza, pod wezwaniem którego kościół postawiono. Przed uwłaszczeniem włościan do Dobrowlan należało 300 chat we wsiach: Zawidziniety, Zenowiszki, Łyłojcie, Krzywonosy, Supronięty, Poźborce, Chwedziewicze, Chociłowicze, Chociłki, Chojeckowszczyzna i t. d. Według notaty skopiowanej w r. 1875 r. z rękopiśmiennego inwentarza archiwum dubrowlańskiego, dobra te przechodziły z rąk do rąk w następnej kolei: „W r. 1527 Lew Iwanowicz Roski Boreysza przez przykupienie powiększył majątek Dubrowlany; w r. 1573 Stefan Lwowicz Roski; 1590 r. Adam Stefanowicz Roski; 1595 Katarzyna z Roskich Szwejkowska; 1628 r. Jan i Zofia Stabrowscy; 1647 r. Kacper Jerzy Dadzibóg Stefan, Michał Stabrowscy; 1650 r. ks. Wojciech Żabiński dziekan; 1650 r. Jan i Katarzyna Podbipiętowie, Floryan Janowicz Podbipięta; 1685 r. Bogusław i Barbara Unichowscy; r. 1719 Jakób na Skrzynnie hr. Dunin, Aleksy na Skrzynnie hr. Dunin i Barbara z Duninów ks. Sanguszkowa; r. 1774 Paweł Karol ks. Sanguszko; r. 1775 Hieronim Lubartowicz ks. Sanguszko; 1786 r. Maryanna matka, Andrzej i Joachim synowie Abramowiczowie; r. 1787 Joachim Abramowicz; r. 1811 Ignacy Joachimowicz Abramowicz; r. 1818 Adam i Aleksandra z Tyzenhauzów Guntherowie von Heidelsheim. Córką tychże Güntherów była ks. Tadeuszowa Puzynina, znana w piśmiennictwie pod nazwą: „Autorki w Imię Boże“. Okrąg wiejski D. w gm. Niestaniszkach, liczy w swym obrębie wsie: Zawidzinięty, Łyłojcie, Supronięty, Krzywonosy, Chwedkiewicze, Chociłowicze, Poźborce, Radziusze, Tuszcza, Noroty, Zaborze, Rudniki, Michnicze, Leonowicze, Siny-Ruczaj, Gołodnicze, Koczerga, Swiejsznie, Kasciuki, Dubniki, Kupszczyzna, Strzepieliszki, Maliniszki; zaśc. Suchorowszczyzna. 2.) **D.**, wś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 56 w. od Lidy, 9 dm., 84 mk. kat. (1866).

Dubrowlany, ob. *Dobrowlany.*

Dubrowna 1.) folw. rząd., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 5 w. od Lidy, 77 mk. (1866). 2.) **D.**, ob. *Dąbrówna*, wś w pow. horeckim, st. poczt. Parafia katolicka D. dekanatu orszańskiego liczy 985 dusz. 3.) **D.**, ob. *Dubrowy.*

Dubrownoje, st. poczt., pow. horodniański, gub. czernihowska.

Dubrowo 1.) futor pryw., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 10 mk. kat. (1866). 2.) **D.**, wś pryw., pow. dziśnieński, o 9 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 4 dm., 41 mk. (1866). 3.) **D.**, kolonie różnych właścicieli, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., przy drodze drujskiej, o 11 w. od Dzisny; 4 dm., 18 mk. kat. (1866). 4.) **D.**, folw. szlach., pow. dziśnieński, o 2 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Dzisny do Szarkowszczyzny, 1 dm., 2 mk. prawosł. (1866). 5.) **D.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 44 w. od Dzisny, 2 dm., 7 mk. prawosł. (1866). 6.) **D.**, futor kościelny, pow. dziśnieński, o 55 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej połockiej, 1 dm., 11 mk. (1866). 7.) **D.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, 1 okr. adm., o 57 w. od Dzisny, 2 dm., 30 mk. (1866). 8.) **D.**, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 65 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 21 mk. (1866). 9.) **D.**, wś pryw., nad rz. Tużbicą, pow. dziśnieński, o 97 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 11 dm., 63 mk. prawosł. (1866).

Dubrowrócze, ob. *Dubowrócze.*

Dubrowsk, ob. *Dubrojsk.*

Dubrowska, st. poczt., gub. pskowska, pow. porchowski.

Dubrowy, wieś, mko i dobra w zach. półn

stronie pow. mińskiego, w gm. krzywickiej, w 2 polic. okr. rakowskim, w 4 okr. wojskowym rakowskim, w 4 okr. sądowym zasławskim, w parafii katolickiej rakowskiej. Miejscowość górzysta, niewielkie strumyki, łąki w dobrym gatunku. Natura gruntu piaszczysta, w niektórych miejscach jednak gliniasta, znajduje się nawet czarnoziem. Uprawia się żyto, pszenica, jęczmień, owies, kartofle, koniczyna, groch (także konopie w znacznej ilości, mianowicie u włościan okolicznych); gorzelnia, piece do wypalania wapna, kamienie młyńskie. Ziemi należącej do właściciela 1700 dz.; lasu (głównie sosnowego i jodłowego) niewielka obfitość, ziemi włościan 3000 dzies. W okolicach znajdują się uroczyska z podaniami sięgającemi odległej przeszłości; jedno z takich pod nazwą „Dziewicz góra,“ położone w pobliżu domu właściciela. Odległość od stacyi Radoszkowicze 8 w. O „Dziewicz-górze“ legenda głosi, że niegdyś w zamierzchłej przeszłości mieszkała tu dziewica, mająca dwu wielbicieli, która nie mogąc lub też nie chcąc osobiście robić miedzy nimi wyboru, postanowiła rozstrzygnąć spór spółzawodników przez gonitwę do zakreślonej mety, przy kamieniu będącym na szczycie wspomnianej góry. Sama oczekując wyroków losu zajęła miejsce na tym kamieniu; lecz rezultat wyścigów okazał się fatalnym dla obu młodzieńców, którzy pędząc co sił starczyło nie dobiegli do mety, i zblizka owego kamienia padli na ziemię i ducha wyzionęli. Pochowano ich na temże samem miejscu, a na ich grobach dwa dęby wyrosły. Dziewica zaś srodze ukaraną została, gdyż przy tym kamieniu żywcem ją pogrzebano, a na jej grobie wyrosła brzoza. Lud miejscowy ukazuje dotąd ów legendowy kamień, brzozę i dęby. „Dziewicz-góra“ w istocie bardzo stroma, lecz z jednego boku, łącząc się z otaczającem polem, łagodną ma pochyłość; na całej zaś przestrzeni gęstemi pokryta zaroślami, wyłącznie prawie liściowemi; znajdują się tu okazy wszelkich gatunków drzew krajowych, i powierzchnia góry obfituje w próchnicę zdatną do uprawy. W sąsiedniej wsi Nowosiołkach znajduje się góra wyniosła, do której przywiązane podanie ludowe, że na jej wierzchołku istniał niegdyś kościół, który w ziemię zapadł, nie zostawiając po sobie żadnych śladów. Legenda twierdzi, że kościół we wnętrzu góry w całości się przechował, z księdzem, służbą kościelną, dzwonami i t. d. Kiedy w miejscowej świątyni parafialnej dzwony zwołują wiernych na nabożeństwo, jednocześnie, stojąc na wierzchołku owej góry, słyszeć można głos dzwonów kościoła podziemnego. Charakter całej miejscowości około Dubrow jest przeważnie górzysty; w tej stronie mieszczą się źródła kilku rzek. O parę wiorst od D. wypływa niewielki strumyk z pod krzaku brzozowego, stąd w narzeczu ludowem „Bierozą“ zwany, przerzyna Dubrowy, zasilany wodami obfitych krynic i potoków bez nazwy i zamienia się w piękną rzekę, znaną pod imieniem „Berezyny“ mniejszej czyli Niemnowej. Także o milę od Dubrów znajdują się źródła Świsłoczy (dopływ Berezyny wielkiej czyli Dnieprowej). Miejscowa nazwa tego majątku i miasteczka, stale upowszechniona i stwierdzona dokumentami, jest „Dubrowy,“ nie zaś „Dubrowa, Dąbrowa lub Dąbrowna“ jak mylnie twierdzi Encyklopedya Ogólna tom 4 str. 448. Po Sapiehach byli tu dziedzicami nie ks. Potemkin (jak chce Encyklopedya l. c.) lecz Marcinkiewiczowie. Podobny błąd powtarza się w Galeryi Nieświeskiej E. Kotłubaja, gdzie Dubrowy wspominane są raz pod nazwą „Dąbrowa“ (stron 227), powtórnie zaś „Dubrowa“ (str. 318). Dubrowszczyzna z miasteczkiem i folwarkami: Dubrowy, Gojżew, Epimachy i Adamaryn (ten ostatni założony dopiero przy końcu 18 wieku, otrzymał tę nazwę od imienia Adama i Maryanny Chmarów, województwa mińskich; tu się urodził znany naturalista Benedykt Dybowski), z siedzibami włościan we wsiach Nowosiołki, Ogrodniki, Bortniki, Usza, Sielawicze, Turkowszczyzna, Epimachy, Gojżew, Telonka, Kaycienie, Tatarska wieś, Puhacze, Stecki i z zaścianekiem Kalinówką, stanowiąc znaczną niegdyś fortunę, nie miała jednak nigdy rozmiarów obszernego klucza w znaczeniu dawniejszem, wówczas kiedy posiadłości możnowładców na tysiące włók liczono w jednym obrębie. Dziedzictwo Radziwiłłów w 16 wieku, w 17 Hlebowiczów i Sapiehów, były D. cząstką ogromnego hrabstwa, za którego stolicę uważano Zasław litewski nad Świsłoczą, gdzie była jedna z główniejszych rezydencyj Hlebowiczów aż do wygaśnienia tego rodu. Zasławszczyzna w 1678 r. przeszła w dom Sapiehów jako wiano Krystyny z Hlebowiczów Sapieżyny, wojewodziny wileńskiej, i tej kolei uległy też Dubrowy, jako część składowa pomienionego hrabstwa. Lecz tytuły dziedzictwa wielkich posiadłości ziemskich bywały częstokroć nominalne w owej epoce, gdyż nierzadko folwarki pojedyńcze a nawet i obszerne dobra oddawano prawem zastawnem szlachcie zamożnej. Tak też było i z Dubrowami jeszcze za Hlebowiczów, a następnie i za Sapiehów. Jednym z takich zastawników był Mateusz Marcinkiewicz, starosta żegaliski, który w 1726 r. po dopłaceniu 30,000 złp. do sumy zastawnej 70,000 złp. nabył D. w dziedzictwo od Jerzego Stanisława Sapiehy, stolnika litewskiego (następnie wojewody mścisławskiego) jako dziedzica Zasławszczyzny, wspólnie z bratem rodzonym Ale-

ksandrem Pawłem, marszałkiem w. litewskim. W 1755 r. hrabstwo zasławskie przeszło na własn. Antoniego Przezdzieckiego referendarza (a następnie podkomorzego litewskiego), który, nabywając pomienione dobra (znacznie zmniejszone w owym czasie), „ubezpieczającym zapisem w aktach metryki litewskiej zaznaczonym 1760 r. zrzekł się pretensyi wszelkiej do dziedzictwa Dubrów w „posesyi“ Mateusza Marcinkiewicza, naówczas już sędziego ziemskiego lidzkiego będących. Jednak spadkobiercy marszałka litew. Sapiehowie Aleksander wojew. połocki hetman polny litewski i Michał krajczy litewski w 1766 r. sprzedali Dubrowy Przeździeckiemu z warunkiem spłacenia 100000 złotych Marcinkiewiczowi, niwecząc akt sprzedaży stolnika litewskiego na tej zasadzie, że wskutek podziału dóbr rodzicielskich, Dubrowszczyzna wypadła na schedę marszałka litewskiego. Stąd wynikł długoletni proces pomiędzy Sapiehami, Przeździeckiemi i Marcinkiewiczami, ukończony ostatecznie dekretem trybunału głównego litewskiego w 1787 r. na mocy którego dziedzictwo Dubrów przyznano synowi nieżyjącego już wówczas Mateusza Marcinkiewicza, Stanisławowi, także sędziemu lidzkiemu. Ten ostatni sprzedał Dubrowszczyznę 1791 roku Adamowi Chmarze, wojewodzie mińskiemu, za 435,000 złotych i od tej pory dobra pomienione były własnością spadkobierców wojewody przez lat 84 bez przerwy; sprzedane Eustachemu Prószyńskiemu w 1875 r., po jego zgonie w 1877 r. przeszły na dziedzictwo jego siostrzana Jana Lubańskiego. Dokumenta autentyczne za niezbity służą dowód, że od dawnych czasów istniał kościół katolicki, niegdyś filialny parafii krasnosielskiej a następnie parafialny dubrowski. Była tu przytem cerkiew obrządku unickiego, dawnej również fundacyi, która z biegiem czasu uległa zniszczeniu, a wówczas parafią miejscową złączono z sąsiednią krzywicką. Wzmianka Balińskiego („Starożytna Polska“) o erekcyi murowanego kościoła „farnego“ staraniem Adama Chmary, wojewody mińskiego, pozwoliłaby przypuścić, że D. posiadały inne jeszcze świątynie katolickie, czemu jednak dokumenta wiarogodne stanowczo zaprzeczają; podania zaś ludowe, zachowane w ustach gminu bez żadnej krytyki, w treści zwykle przekształcone, pozostać muszą odgłosem zamierzchłych tylko czasów, pozbawionym wartości materyału historycznego. Przy końcu 18 wieku zamiast „drewnianego kościoła farnego“ istniała w D. uboga szopa, służąca dla nabożeństwa katolickiego. Wojewoda miński założył murowany kościół parafialny w 1799 r., który w ciągu lat kilku ukończony został; w podziemiach (tej świątyni spoczęły zwłoki jej założyciela zmarłego w 1805 r.) i wielu innych członków rodziny Chmarów herbu Krzywda. Początek miejscowej parafii katolickiej sięgał niezawodnie odległej epoki; znajdujemy ślady, że Jan Radziwiłł kasztelan trocki, marszałek litewski (zmarły 1522 r.) fundował kościół w „Dąbrowie,“ który następnie musiał uledz ruinie, gdyż Mikołaj Krzysztof Radziwiłł (Sierotka) wojewoda wileński, marszałek nadworny litewski buduje znów kościół parafialny w „Dubrowie.“ Z tego wnioskujemy, że była to świątynia od czasu pierwiastkowej fundacyi niezawodnie parafialna i stała się filialną później dopiero, prawdopodobnie za Hlebowiczów, kiedy zniszczona podczas wojen za Jana Kazimierza nie miała warunków samoistnego bytu. Niewiadomym jest fundusz pierwiastkowy kościoła dubrowskiego, lecz należała doń niewątpliwie znaczna przestrzeń ziemi, w części zapewne funduszowej, zresztą zaś nabytej (zapewne) drogą zapisów i testamentów. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł 1576 r. wysyła Hieronima Makowieckiego „namiestnika nieświeskiego, dzierżawcę dubrowskiego“ dla rewizyi i zamiany gruntów kościelnych w szachownicy będących pomiędzy ziemią dominialną. Po wymiarze okazało się 24 włóki 26 morgów ziemi kościelnej, przyłączonej do posiadłości dziedzica; kościołowi zaś oddano w zamian ziemię w jednym obrębie we wsi Gojżewie, i w osobnym blisko probostwa około „miasta“: w ogóle 28 włók 17 morgów 10 prętów. Przewyżka ziemi przy zamianie dostała się plebanowi w nagrodę za ustąpioną przestrzeń gruntów na korzyść „mieszczan“ dubrowskich. Przytem w zamian zaległej dziesięciny kościelnej, wydzielono plebanowi 3 włóki ziemi we wsi Bortnikach. Plebanem dubrowskim był wówczas ks. Michał Wesołowski, zmarły wkrótce potem, na miejsce którego ks. Stanisław Tarnowski otrzymał prezentę od Radziwiłłów. Akt zamiany gruntów z dnia 6 czerwca 1576 r., „aprobowany“ (zapewne zatwierdzony przez dziedzica) 15 maja 1577 r., z archiwum dyecezyi wileńskiej w kopii urzędowej wyjęty 24 czerwca 1722 r., aktykowany ostatecznie w ziemstwie mińskiem 4 maja 1772 r. Staranna legalizacya tego dokumentu tłumaczy się ciągłemi zatargami władzy duchownej z dziedzicami Dubrów o posiadanie rzeczonej nieruchomości kościelnej. Wynikiem tych zatargów był długoletni proces, prowadzony przez ks. Charewicza plebana krasnosielskiego (zwierzchnika filii dubrowskiej) z Marcinkiewiczami, rozstrzygnięty dekretem trybunału litewskiego w r. 1787 (Vidimus dekretu oczywistego trybunału głównego litewskiego z dnia 12 lipca tegoż roku). W czasie trwania owego procesu dowodził Marcinkiewicz, że fundusz pierwiastkowy kościoła dubrowskiego został później

przyłączony do kościoła zasławskiego w owej epoce, kiedy Zasław z Dubrowami jedno stanowiły dziedzictwo, że kościół dubrowski nigdy nie był filią parafii krasnosielskiej i t. d.; wyrok jednak sądu wypadł ostatecznie na korzyść władzy duchownej w treści głównej, co do posiadłości gruntów kościelnych, z usunięciem podrzędnych tylko pretensyj duchowieństwa do Marcinkiewicza względem rachunków pieniężnych. W skutek układu Stanisława Marcinkiewicza z ks. Grzegorzem Jodką plebanem dubrowskim w 1789 r. zawartym i następnie zatwierdzonym przez biskupa wileńskiego księcia Ignacego Massalskiego, dziedzice Dubrów obejmowali na własność ziemię kościelną w ilości 28 włók, w zamian zaś obowiązani byli płacić rocznie miejscowym plebanom pewną annuatę, i pomieniona umowa była obowiązującą aż do ostatnich czasów. Z rozporządzenia ministra Spraw Wewnętrznych w 1849 roku rzeczoną annuatę wynoszącą 210 rubli pobierało rzymsko-katolickie kollegium jako procent od sumy kapitalnej, oszacowanej na 5250 rubli. Dług ten wypłacony został duchowieństwu z sumy wykupnej po uwłaszczeniu włościan w najnowszych czasach. Notujemy kilka jeszcze faktów z kościoła dubrowskiego. W 1578 r. „dzierżawca dubrowski“ Zacharyasz Lenk sporządza inwentarz ziemi kościelnej, oddanej we władanie miejscowemu plebanowi z probostwem i innemi budynkami, których bezsporne posiadanie stwierdza się następnie wizytą Abrahama Woyny, biskupa wileńskiego w 1654 r. Zabór znacznej części gruntów kościelnych miał dopiero nastąpić w czasie wojen trapiących Polskę za Jana Kazimierza. W 1670 r. następuje restauracya kościoła staraniem Marcybelli Hlebowiczówny, od 1674 r. w zamęściu będącej za Maryanem Ogińskim. Akt z 1725 roku stwierdza ruinę kościoła; restauracya onego przez duchowieństwo znajduje opór ze strony ówczesnych dzierżawców Marcinkiewicza i Żydowicza, celem (zapewne) zagarnięcia reszty ziemi funduszowej. Biskup wileński Pancerzyński „instrumentem“ wydanym 1728 roku nakazuje ks. Wojnowskiemu odbudowanie kościoła i zwrót awulsów nieprawnie zagarniętych. Stąd proces rozpoczęty przez tegoż Wojnowskiego z Sapiehami i Marcinkiewiczem, trwający aż do 1744 r. Zatargi o ziemię nie ustają i w następnych latach. Mateusz Marcinkiewicz wznosi nowy kościół, utrzymuje księdza swoim kosztem, opłacając temuż przytem po 200 tynfów rocznie, aż do mającego się zakończyć sporu z Przezdzieckim o dziedzictwo Dubrów, o czem świadczy asekuracya Marcinkiewicza, wydana księdzu Charewiczowi 20 maja 1770 r. W tejże dacie wizyta officyała białoruskiego, biskupa sufragana Towiańskiego, stwierdza istnienie kościoła i parafii w Dubrowach od dwóch z górą wieków. W testamencie Mateusza Marcinkiewicza z r. 1772 znajdują się legata na korzyść kościoła i plebanii w Dubrowach, czemu znów zaprzecza Stanisław Marcinkiewicz; stąd wynika nowy proces z duchowieństwem w 1773 roku (Vidimus dekretu trybunału litewskiego tegoż roku). Kościoł w Dubrowach zamieniony na cerkiew prawosławną w 1868 r.; nieliczni zaś pozostali katolicy przyłączeni do sąsiedniej parafii rakowskiej. Wedle spisu z 1880 r. miasteczko Dubrowy, zasiedlone wyłącznie prawie włościanami, liczy mieszkańców obojej płci 243 dusz (prawosławnych 218, katolików 16, żydów 9). *A. Ch.*

Dubrszcz, ob. *Dóbrcz* i *Dóbrz*.

Dubrszcze, ob. *Dubszcze*.

Dubry 1.) zaśc. rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., o 21 w. od Merecza, 10 mk. (1866). 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. popielańskiej, niegdyś starościńska, obecnie uwłaszczona: 215 dzies. na 30 dusz. *J. Godl.*

Dubryniów (także *Dubrynów* albo *Dubrniów*), wieś, pow. rohatyński, nad potokiem bez nazwiska, dopływem pobliskiej Gniłej Lipy, o 7 kil. na północny wschód od Rohatyna, o 3 kil. na południe od Stratyna, w lesistej okolicy. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 177, łąk i ogr. 88, pastw. 39, lasu 2503; pos. mn.: roli or. 1580, łąk i ogr. 642, pastw. 161, lasu 8 m. austr. Ludność: rzym. kat. 9, gr. kat. 1060, izrael. 113, razem 1182; dm. 172. Należy do rzym. kat. par. w Rohatynie, gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu narajowskiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z kapitałem 607 złr. Właściciel więk. pos. Brzostowskiej hr. spadkobiercy. *B. R.*

Dubrzec, ob. *Dobrzec*. Folw. Dubrzec mały lub Dobrzec mały, podług opisu z r. 1868 rozl. wynosi m. 103. Wieś D. mały osad 7, gruntu m. 1.

Dubrzyk, niem. *Dubrik*, posiadłość z młynem, wydana przywilejem z d. 20 listop. 1769 r., pow. kościerski. Obejmuje 323 mórg, kat. 8, ew. 25, domów mieszk. 3. Par. Stara Kiszewa, szkoła Blomfeld, poczta Pogutki. Odległość od Kościerzyny $3^3/_4$ mili. Według Kętrzyńskiego: Dubrek.

Dubszara, wś, pow. doliniański, o 16 kil. na płd. wsch. od Doliny, o 15 kil. na płd. zach. od st. poczt. w Rożniatowie. Parafia gr. kat. w Dubie. Dm. 42, mk. 208. Ob *Lecówka.* *Lu. Dz.*

Dubszarka, potok w obr. gm. Dubszary, w pow. dolińskim; tworzy wraz z potokiem Lecówką rzekę Dubę (ob.). Wypływa z pod wschodniego stoku góry Czerteż (758 m.), płynie na północ, opłukując wschodnie stoki góry

Łuhy (823 m.); we wsi Dubszarze zwraca się na wschód i pod Ożenowatą (710 m.) w Słobódce, przysiołku Duby, łączy się od praw. brz. z Lecówką. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Dubszcze, *Dubrszcze*, wieś, pow. brzeżański, przy gościńcu brzeżańsko-tarnopolskim położona, 13 kil. oddalona od Brzeżan, 5 kil. od Kosowej, 942 mk., 469 męż., 473 kob.; 187 rzym. kat. należących do parafii w Brzeżanach, 747 gr. kat., 8 izrael. Dm. 187. Przestrzeni 1699 m. austr., mianowicie: 1384 roli or., 12 łąk, 136 ogr., 47 pastwisk, 63 lasu, 38 dróg i gościńców, 19 innych przestrzeni. Ma parafią gr. kat. w miejscu, do której należy sąsiednia wś Komarówka 209 dusz. W 1878 roku wystawili parafianie nową murowaną cerkiew w ładnem miejscu. Własność Stanisława hr. Potockiego. *B. R.*

Dubulis, rz., dopływ rz. Pelli z prawej strony. Ob. *Windawski Kanał.*

Dubury, folwark i wieś, pow. nowoaleksandrowski, par. antuzowska, własność Malickich, z kaplicą drewnianą na cmentarzu wiejskim. Por. *Antuzów.*

Dubury, jez. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., we wsi Piotrowszczyźnie, około 1 i pół w. dł., a 1 w. szer.

Duby, wś, pow. sejneński, gm. i par. Berżniki, liczy 39 dm., 170 mk., odl. od Sejn 9 w.

Duby 1.) folw., pow. poniewieski, należy do dóbr Kirow (ob.). 2.) **D.**, zaśc. włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., mk. 25, dm. 3.

Duby, niem. *Dauban* lub *Tauban*, wś, pow. rozbórski, par Borszcz. Inaczej *Dubo.*

Duchawe (niem.), ob. *Duchowo.*

Duchnica al. *Duchnicze*, przysiołek Brusna Nowego.

Duchnice, stare i nowe, dwie wsie i folw. pow. warszawski, gm. Ożarów, par. Żbików. Leży na prawo od linii dr. warsz.-wied., o 4 w. od Pruszkowa, D. w 1827 r. miały 13 dm. i 108 mk. Folw. D., od Warszawy w. 12, od drogi bitej wiorsta 1, od rzeki Wisły wiorst 15, miał rozległości wiorst 421 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 385, łąk m. 3, wody m. 1, nieużytki i place m. 14. Płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 11, pokłady marglu. W r. 1880 rozparcelowany. Wieś D. osad 4, gruntu m. 5.

Duchnicz, przysiołek Baszni górnej.

Duchnicze, ob. *Duchnica.*

Duchnów 1.) wś, pow. nowo-miński, gm. par. Wiązowna. W 1827 r. było tu 30 dm. i 217 mk. Dobra D. składają się z folw. D., i attynencyj: osada młynarska Golica, osada Konik i austerya Olszowa, tudzież wsi: D., Konik, Dziechciniec, Golica, Pęclin, Wielgolas, Żanecin i Malanów; od Warszawy w. 21, od Mińska w. 14, od Miłosny w. 14, droga bita przechodzi przez terrytoryum, od Dębego Wielkiego w. 3. Rozl. wynosi m. 1465 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 621, łąk m. 249, pastwisk m. 6, lasu m. 410, nieużytki i place m. 41, razem m. 1327. Płodozmian 6-polowy. Bud. mur. 5, drewn. 25, pokłady torfu. Osada młynarska Golica z gruntem m. 74, osada Konik m. 54, austerya Olszowa m. 10. Rzeka Mienia przepływa przez terrytoryum i tworzy stawy. Młyn wodny przerabia zboża rocznie około 6,000 korcy, tartak i olejarnia. Wieś D. osad 41, gruntu m. 61; wś Konik osad 6, gruntu m. 169; wś Dziechciniec osad 18, gruntu m. 112; wś Golica osad 3, gruntu m. 9; wś Pęclin osad 10, gruntu m. 239; wś Wielgolas osad 36, gruntu m. 630; wś Żanecin osad 10, gruntu m. 111; wś Malanów osad 18, gruntu m. 119. 2.) **D.**, ob. *Czarnogłów* i *Duchów.* *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Duchny, okolica szlachecka, pow. łomżyński; w obrębie jej leżą wsie: Duchny.-Wieluny, D.-stare i D.-młode. D.-Wieluny leżą w gm. Puchały, par. Rutki; w 1827 r. liczyły 10 dm., 59 mk. D. stare i młode w gm. i par. Śniadowo, liczyły w 1827 r.: stare: 31 dm., 103 mk.; młode 10 dm., 45 mk. Jestto gniazdo rodu Duchnowskich, wspominane w dokumentach pod 1441 r. (Gloger).

Duchów lub *Duchnów*, wś, pow. węgrowski, gm. Czarnogłów (ob.), par. Wiśniew; liczy 10 dm., 114 mk., 314 m. obszaru.

Duchowlany, dobra, pow. grodzieński i wołkowyski, własność Glazera. Na folw. Repli stadnina i sklep wiejski, gospod. postępowe. Niedaleko od D. leży mko Łunna.

Duchowna Górka, pow. kościański, ob. *Górka duchowna.*

Duchowo, niem. *Duchawe*, wś, pow. mielicki, par. Mielice, ze szkołą ewangelicką od roku 1746.

Duchowska, st. dr. żel. moskiewsko-brzeskiej, w gub. smoleńskiej.

Duchowszczyna, m. pow. gub. smoleńskiej, nad rzeczkami Chwostcą i Carewiczą, pod 50° 12′ szer. i 50° 4′ dług geogr., o 54 w. od Smoleńska, o 444 w. od Moskwy, o 764 w. od Petersburga. Herb miasta przedstawia w polu białem krzak różany. Znajdują się tu 2 cerkwie murowane: katedralna i parafialna; oprócz tego 2 na cmentarzu. Domy wszystkie prawie drewniane. Mieszkańców ma przeszło 4,000. Trudnią się głównie handlem zboża, pieńki i lnianego siemienia, zakupywaniem i przewozem tytuniu z Ukrainy. Biedniejsi handlują solą, dziegciem, tytuniem, piórami, szczeciną, i wynajmują się za robotnika. Odbywają się tu dwa jarmarki w roku. Towary przywozowe są: rozmaite wyroby rękodzielnicze, garbarskie, metalowe, drewniane, rozmaite naczynia, zboże, miód, wosk, ryba i t. d. Jest tu szpital miejski. W czasie wojny 1812

roku, gdy wojska rossyjskie cofały się od Smoleńska, pod Duchowszczyną stoczono kilka potyczek z przednią strażą korpusu księcia Eugeniusza. Była niegdyś o 40 w. od Smoleńska wś Kaspla, którą 1776 r. ukaz cesarzowej Katarzyny II zamienił na miasto powiatowe, a w. r. 1777 to miasto przeniesiono do wsi D., w gminie Dworzec. Tu jednakże nazwa D. się utrzymała. W następstwie miasto D. zamieniono na nadetatowe, od 1802 znowu powiatowe. R. 1863 miała D. 3656 mk., w tem 15 rz. katolików. *Powiat duchowszczyński* graniczy na płn. i płn.-wschód z bielskim, na wschód z dorohobuskim, na płd. i płd.-zachód z jelnieńskim i smoleńskim, na zachód z porzeckim. Rozl. 384,786 dzies. Największa przekątnia powiatu 108 w. na długość, 85 w. na szerokość. R. 1863 było w powiecie bez miasta 81938 mk., w tem 25 katol. Powiat dzieli się na 2 okręgi (stany) administracyjne. W powiecie D. są jeziora: Sośnińskie, Preobrażeńskie, Diwowo, Sosino, Popowo. Niedaleko wsi Zimic źródła wody siarkowo-żelazistej.

Duciszki, dwór pryw. nad rz. Bołocianką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 28 w. od Lidy, 1 dm., 18 mk.

Ducka Wola, *Dudzka Wola* 1.) wś, pow. nowo-miński, gm. i par. Glinianka. W 1827 r. było tu 12 dm. i 112 mk. 2.) **D.-Wola**, wś i folw., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Stromiec. W 1827 r. było tu 13 dm. i 116 mk., obecnie liczy 48 dm., 317 mk., 335 m. ziemi dworsk. i 630 m. włościańskiej. odl. od Kozienic 35 w. D.-wola założoną została w 1473 r. (Ks. sądowe ziemi czersk.).

Ducki,—a,—e, ob. *Duda, Dudka, Dudy*.

Duckwitz (niem.), ob. *Dobkowice*.

Duczek, os., pow. mławski, gm. i par. Unierzysz, 5 m. rozl., 6 mk.

Duczki, folw., pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Cygów. W 1827 r. było tu 11 dm., 119 mk. Folw. D., od Warszawy w. 14, od Radzymina w. 8, od rzeki Wisły w. 4. Rozl. wynosi m. 539 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 226, łąk m. 79, pastwisk m. 4, lasu m. 214, nieużytki i place m. 15. Płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 12, pokłady torfu. Folwark ten oddzielony w r. 1869 od dóbr Lipiny.

Duczów, niem. *Deutschen*, folw. w pow. olesińskim, należy do Skrąskowa.

Duczymin kościelny i D.-nowa-wieś, wś, pow. przasnyski, gm. Bugzy Płoskie, par. Krzynowłoga. Posiada kościół filialny, wystawiony przez Antoniego Zielińskiego. W 1827 roku było tu 23 domy i 141 mieszkańców. Folwark D. kościelny z wsiami D. Kościelny, Rapaty i Gajka lub Zielony Bór, od Płocka w. 112, od Przasnysza w 28, od Chorzel w. 5, od rzeki Działdówki w Strzegowie w. 49; rozl. wynosi m. 853 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 351, łąk m. 118, pastwisk m. 58, lasu m. 314, nieużytki i place m 12; bud. drewn. 13; wsie D. kościelny, Rapaty i Gajka lub Zielony Bór w ogóle osad 31, gruntu m. 348. Folw. D.-Nowawieś z wsią D. Nowa wieś i Jedlinka, od Płocka w. 119, od Przasznysza w. 31, od Chorzel w. 7, od Mławy w. 28; rozległość wynosi m. 1115 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 337, łąk m. 88, pastwisk m. 22, lasu m. 652, zarośli m. 5, nieużytki i place m. 12, budowli mur. 6, drew. 12. Kordon graniczny jest o półtory wiorsty. W niektórych miejscowościach pokłady torfu, rudy i wegla kamiennego brunatnego. Rzeka Orzyc przepływa przez terrytoryum. Wieś D. Nowa wieś osad 48, gruntu m. 272. Kolonia Jedlinka osad 18, gruntu m. 205. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Duda, 1.) nazwa wielu wsi i miejscowości na Kurpiach, w myszynieckiej, nowogródzkiej i Białej puszczach. Na Kurpiach spotykamy również rodziny noszące to nazwisko. 2.) **D.**, i Dudzka kępa, folw., pow. nowo-miński, gm. Otwock, par. Karczew. Należy do dóbr Otwock wielki. 3.) **D.**, wś, pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca.

Duda, 1.) wś włość. nad strumykiem bez nazwy, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 102, dm. 10 (1866 r.), od Święcian 33 wiorst. Przyst. dr. żel. warszawsko-petersburskiej między Ignalinem a Dukształmi, o 103 w. od Wilna. 2.) **D.** zaść. pryw., pow. wileński, 1 okr. adm., mk. kat. 8, dm. 1.

Duda, rz. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., uchodzi do jez. Dzisny, przyjmuje z prawej strony Święcicę.

Duda, os., pow. lubliniecki, należy do Babinicy.

Dudała, wś, pow. włocławski, gm. Chodecz, par. Lubień.

Dudańce, wś nad jez. t. n., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 56, dm. 5, od Wilna 49 w.

Dudanosy, wś włość. nad jez. Gołoną, pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 27, dm. 5, od Wilna 56 w.

Dudary, 1.) wś włość., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 6 dm., 53 mk. (1866) 2.) **D.**, wś, pow. sieński, gm. Lisiczyn, nad jez. łukomskiem, dziedziczna od lat kilkudziesięciu rodziny Janowskich; gleba urodzajna, piękny ogród owocowy, zawiera przestrzeni 1575 dzies., używalnej 905 dz. 5.) **D.**, wś nad Chodorówką, pow. kaniowski, od Romaszek o w. 3, od Chodorowa w. 5, od Rzyszczowa w. 13, między wsiami Romaszkami i Czerneszami, pochodzi ze stwa kaniowskiego, liczy mieszk. praw. 520 i katol. 14. Rozdziela się na dwie części: I część należy do rodziny Gablów,

posiada ziemi majątk: 514 dz., z której do 160 dz. odeszło ziemi wykupowej; II część należy do fam. Chalińskich, posiada ziemi majątk: 245 dz., z której do 60 dz. odeszło ziemi wykupowej. Zarząd gm. w Chodorowie, policyjny w Rzyszczowie.

Dudczańska, st. p., gub. i pow. chersoński.

Duden (niem.), ob. *Dudy*.

Duderhof, gub. petersburska, st. dr. żelaznej baltyckiej.

Duderlag, ob. *Doderlang*, *Dudylany*.

Dudery, wś, pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, dusz rew. 70, nadanej ziemi 200 dzies. *J. Godl.*

Dudka, wś, pow. garwoliński, gm. Górzno, par. Garwolin; 8 dm., 90 mk. i 132 morg. obszaru.

Dudka, ob. *Leweniszki*.

Dudki 1.) wieś, pow. częstochowski, gm. i par. Rędziny. 2.) **D.**, kolonia, pow. kutnowski, par. Kutno, dm. 6, mk. 48, gruntu żytniego m. 45. 3.) **D.**, wieś i folw., pow. garwoliński, gm. Trojanów, par. Korytnica, dm. 26, mk. 196, ziemi 781 m. Położenie płaskie, ziemia pszenna. Gospodarstwo płodozmienne starannie prowadzone. Folwark należy do majątku Trojanowa i jest własnością sukcesorów Alfonsa Ordęgi. Śród pola znajduje się 30 morgów starego dębowego lasu, ogrodzonego ostrokołem; w tym zwierzyńcu hodowane są: jelenie, daniele i sarny. *T. Ł.*

Dudki, 1.) wieś i folw. w południowej stronie pow. mińskiego, przy drodze wiodącej z Kojdanowa do Iwieńca, w gm. starzyńsko-iwienieckiej, w 2 okr. polic. rakowskim, w 4 okręgu sądowym zasławskim, w 4 okr. wojskowym rakowskim; folwark jest własnością Brzozowskich, należy do dominium Kul zwanego (ob.) i wraz z niem ma obszaru 5835 m.; gleba dosyć urodzajna. 2.) **D.**, mała osada w połud. stronie pow. mińskiego, przy gr. pow. oszmiańskiego, w okolicach Trylis i Tulanki (ob.), w 3 okr. polic. kojdanowskim. 3.) **D.**, wieś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 119 w. od Oszmiany, 8 dm., 112 mk. katol. (1866).

Dudki, ob. *Ekateryndar*.

Dudki 1.) niem. *Dutken*, wieś, pow. łecki, st. p. Borzymy. 2.) **D.**, niem. *Dudtken*, wieś, pow. olecki, st. p. Gąski. 3.) **D.**, niem. *Duttken* lub *Marlinowen*, wś, pow. gołdapski, st. p. Dubeninki.

Dudławki, wieś, pow. rossieński, parafia Erźwiłek.

Dudły, kol., pow. łęczycki, gm. Tkaczew, par. Leźnica mała.

Dudowe, osada pojedyńcza we wsi Kochcice, pow. lubliniecki.

Dudowizna, wś włośc., pow. ostrowski, gm. i par. Poręba, 190 m. rozl., w tem 115 m. roli ornej.

Dudtken (niem.), ob. *Dudki*.

Dududki, *Dudutki*, ob. *Dudzicze*.

Dudy 1.) Nadrzeczne, wś, powiat kolneński, gm. Czerwone, par. Kolno, na lewym brzegu rz. Pisny, w odległości 11 wiorst od Kolna, 39 od Łomży. Dudy przed uwłaszczeniem, wchodziły w skład ekonomii Mały Płock. D. leżą w najbardziej zaludnionej części puszczy nowogródzkiej; łączą się prawie z Waszkami i Cherubinami; po drugiej stronie rzeki leżą Popiołki, Podgórne i Podlas. W 1820 r. znajdowało się 6 włók 28 morg. miary magdeburskiej; koni 13, wołów 16, krów 11, świń 6 sztuk. Czynszowników było 9, chałupników 3; ogółem posiadały Dudy wtedy 60 głów (złożonych wyłącznie z rodzin noszących nazwisko Duda). Obecnie liczą ogółem 170 morg. (93 ornej). 2.) **D.** Puszczańskie, wieś kurpiowska, gm. Łyse, pow. kolneński, niedaleko rz. Skwy, przy lasach obrębu leśnego Zalas. W 1820 r. znajdowało się 14 włók 8 morg. miary magdeb.; koni 48, wołów 41, krów 53, jałowizny 26, świń 23, owiec 3 sztuki. Czynszowników było 18, chałupników 13 i karczmarz, razem 212 głów. Obecnie 1004 morgów gruntu, w tej liczbie 349 ornego; pod osadą leśną, należącą do leśnictwa nowogródzkiego, znajduje się oprócz tego 24 morgi. 3.) **D.**, wś, zamieszczona w liczbie kurpiowskich u Pola, pow. ostrowski, gm. Poręba. Włościanie posiadają 135 morg., w tej liczbie 80 morg. ornej ziemi. Obręb leśny Dudy zawiera 1896 morg. sosnowego boru.

Dudy, 1.) mko, pow. oszmiański, gm. Łogumowicze, w 3 okr. polic., o 7 w. na półn. wsch. od Iwja, o 8 od Mikołajewa, o 103 w. od Wilna, o 64 w. od Oszmiany, nad Niemnem i Dudzianką, posiada 210 mk. Kośc. kat. drewniany Narodz. N. M. P., fundowany w 1772 r. przez obyw. Zienkowicza, fil. parafii Iwje; parafia liczy 2784 wiernych. Niegrodowe starostwo dudzkie wojew. wileńskiego w pow. oszmiańskim, składało się z dóbr Dudy z przyległościami. Od r. 1766 posiadał je Zienkowicz, opłacał z niego kwarty. złp. 1434 gr. 20. R. 1712 miało 137 dymów hybernowych. R. 1866 mko miało 12 dm., 68 mk. kat., 12 izr. Dziś mko i dobra należą po części do skarbu, po części do p. Weroniki Korwin-Milewskiej. 2.) **D.**, wieś włośc., pow. oszmiański, 4 okr. adm., o 36 w. od Oszmiany, 5 dom., 46 mk., z tego 21 prawosł., 25 katol. (1866). 3.) **D.** al. *Zadeksznie*, folw. dwor. nad rzecz. Jodupis, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 20, dm. 2. (1866). Były D. własnością Radzimińskich-Frąckiewiczów, potem Koziełłów; od 1779 Dusiackich-Rudominów, od 1836 Radeckich-Mikuliczów. Mają 1600 dz. rozl. Obok dworu ołtarz pogański (wizerunek w Albumie N. Or-

dy). 4.) **D.**, folw. nad rz. t. n., pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 16, domów 2 (1866).

Dudy, 1.) niem. *Duden*, dwie wsie, pow. pilkaleński, jedna w obrębie st. poczt. Pilkalnie, druga zaś pod st. p. Szylenie. 2.) **D.**, niem. *Kadszen-Duden*, wś, pow. ragniecki. st. p. Szyle.

Dudycze, ob. *Dudzicze*.

Dudylany, niem. *Doderlage*, wś włośc., pow. wałecki, par. Sypniewo (Zipnow), poczta Czachryny; w miejscu szkoła i młyn. Obszaru ziemi 9614 mórg, budynków 108, domów mieszk. 34; katol. 50, ewang. 241; jak uczy wizyta Braneckiego z r. 1641 istniał tu kościołek drewniany o jednym ołtarzu z obrazem św. Weroniki. *Kś. F.*

Dudyń, wś, pow. brodzki, nad Ikwą, o 8 kil. na wsch. od st. poczt. w Podkamieniu. Parafia gr. kat. w Popowcach. Dm. 29, mk. 213. We wsi kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 217 zł. Obacz *Popowce*. *Lu. Dz.*

Dudyńce, wś, pow. sanocki, o 13·2 kil. na płd. zach. od st. poczt. w Sanoku. Parafia rzym. kat. w miejscu, gr. kat. w Pielni. Dm. 61, mk. 373. Własność większa obejmuje roli ornej 64, łąk i ogrodów 16, pastwisk 35, lasu 73 mr.; własność mniej, roli orn. 411, łąk i ogr. 43, pastw. 87 mr. We wsi szkoła jednoklasowa niezorganizowana. Kościół parafialny W. S-tych niegdyś był w Pobiednie; o fundacyi jego nic nie wiadomo; jednakże akta już o nim w r. 1529 wspominają; prawdopodobnie był w ręku dysydentów. W D. była niegdyś kaplica, którą w XVI w. dysydenci zniszczyli i uposażenie jej zabrali, lecz 1677 r. Tomasz i Wojciech Leszczyńscy, właściciele wsi Andruszkowice i Dodyńce, z gruzów podnieśli ją i uposażyli. Jan Krzysztof ze Słupowa Szembek bp. przemyski między latami 1721 i 1723 na kościół parafialny ją przekształcił. Kościół drewniany, wystawiony 1675, konsekrowany 1755. Do parafii należy wsi 4: Dudyńce, Markowce z Podgajem, Pisarowce, Pobiedno. Razem w paraf. katol. 1196, żyd. 28. Kościół stary zwalony; nowy murowany buduje się. Nabożeństwo odbywa się w tymczasowej kaplicy.

Dudzicze, 1.) ross. *Dudicze*, małe miasteczko, wieś i dobra w powiecie ihumeńskim, w 3 okręgu sądowym, w 3 wojskowym (szackim), w 1 okr. policyjnym (uździeńskim), w gminie dudzickiej, w parafii katolickiej annopolskiej, nad rzeką Ptyczą, o wiorst 42 od Mińska, o 56 od Ihumenia, o 12 wiorst od libawo-romeńskiej dr. żel. st. Rudzieńsk odległe. Starożytną tę osadę (D., jak słusznie sądzą Arcybyszew i Kirkor, sąto starodawne Dududki, wspominane przez kronikarzy; historyczny Wszesław z Dudutek odznaczył się w krwawej rozprawie 1067 r. nad Niemihą pod Mińskiem i jest opisany w krwawej epopei o Igorze), widzimy w wieku XVI w ręku możnej rodziny Odachowskich, zaś w 1621 r. Rafał Odachowski odprzedał Dudzicze Januszowi Bychowcowi i małżonce jego Annie z kniaziów Horskich. Pod koniec XVII w. Dudzicze zastawą trzymali Zarankowie-Horbowscy, her. Korzak, a w 1748 zostały ostatecznie nabyte przez Aleksandrę Zarankównę, córkę Kazimierza Zaranka, podczaszego powiatu wołkowyskiego. Bogata podczaszanka słynęła z rozsądku, urody, gospodarności i zacności, więc dobijano się o rękę dziedziczki znacznych dóbr. Jakoż w 1767 roku poślubił ją znany ze spartańskich obyczajów Józef Prozor, kasztelan kowieński, późniejszy wojewoda witebski. Prozor, choć sam magnackiej fortuny pan, lubił jednak Dudzicze i tu dworno często mieszkał (Por. *Chojniki*). W roku 1769 Prozor zbudował tu w prześlicznem położeniu nad wodą, śród parku, obszerny pałac z drzewa. Pamiątka ta w swej starożytnej barwie do dziś dnia zachowuje się w całości. W roku 1780 Prozor wojewoda, spełniając testamentową wolę swej żony, wzniósł, też z drzewa, świątynię unickiego obrządku, na miejscu starodawnego kościołka fundacyi Zaranków; przy świątyni jednocześnie założoną została szkółka 2-klas. dla ludu, co wszystko fundator funduszami opatrzył. Miejsce to oddawna słynęło łaskami w obrazie N. Panny i jest o nim wzmianka w starych kantyczkach, wyrażona pieśnią religijnego poety. W roku 1766 za staraniem jeszcze podczaszanki Zarankówny król Stanisław August wydał przywilej na targi w Dudziczach co poniedziałek i na trzy jarmarki do roku, mianowicie: na dzień Trzech Królów, na dzień Opieki N. M. P. i Protekcyi N. M. P. alias „Pokrowy;“ a w roku 1778 Pius VI wskutek starań wojewody nadał indulgencye kościołowi dudzickiemu raz w miesiąc. Oba te dokumenta znajdują się w zbiorku piszącego. Jakkolwiek nadanie królewskie wyraźnie określa czas targów i jarmarków, wszakże lud tradycyjnie przywiązany do miejsca słynącego łaskami, zbierał się wciąż tylko na dni odpustowe i tym sposobem jarmarki ustaliły się zwyczajem, co miesiąc w młodzikowe niedziele. Do dziś dnia lud się tu zbiera gromadnie, a targi bywają bardzo ożywione i słyną na wiele mil dokoła. Zboże się tu nie sprzedaje, bydła niewiele; ale za to drobne produkta i wyroby domowe, drewniane, tkane, tudzież przeróbki produktów znajdują znaczny odbyt; pospólstwo rolnicze w zamian dostaje od kupców: ról, żelazo, garnki, kosy, lemiesze do soch, skóry garbowane i t. p. Miejscowość ta ze względu ustalonych stosunków z okoliczną ludnością, ze względu handlu wymiennego, ma wielką przyszłość i czeka tylko umie-

jętnej ręki, którąby potrafiła zdolnie korzystać ze stanowiska. W 1785 wojewodzianka Róża Prozorówna, wychodząc zamąż za Stanisława Jelskiego, pułkownika kawaleryi narodowej, komisarza skarbu w. ks. lit., wniosła mu Dudzicze w posagu; drugą zaś córkę Barbarę, wojewoda wydając za Franciszka Bukatego, znanego posła do Anglii, wyposażył sąsiedniemi dobrami Sierhiejewicze, do schedy dudzickiej należącemi. Stanisław Jelski, idąc za ruchem na tenczas wzbudzonym przez Tyzenhauza, Chreptowicza i innych, starał się podnieść w Dudziczach rzemiosła i rolnictwo, sprowadził więc z Niemiec 20 różnych wybornych rzemieślników i w miasteczku ich osadziwszy uczył swoich i okolicznych włościan sztuki rzemieślniczej. Dudzicze wtedy zakwitły rękodziełami; wszakże nie długo trwał ten stan świetny, gdyż zaraz po ostatnim zaborze cudzoziemcy wynieśli się stąd do ojczyzny napowrót, pozostawiając jednak uczniów; to też w Dudziczach do dziś dnia przechowały się niektóre pożyteczne rzemiosła ku wygodzie okolicy. Kiedy mińskie województwo w roku 1795 zostało przyłączone do Rossyi, Stanisław Jelski jednogłośnie był obrany przez spółobywateli marszałkiem powiatu ihumeńskiego. Po kasacie unii w 1839 r. świątynia dudzicka stała się cerkwią prawosławną. Tu w sklepach spoczywają prochy Zaranków, Jelskich, Prozorów, Bukatych, Lipskich i innych rodów, spokrewnionych. Tu, również, pogrzebione są zwłoki Franciszka Bukatego, czcigodnego posła Rzp.do Anglii, o którym Bartoszewicz pisząc w IV tomie W. Encykl. Orgelbr. na str. 588 powiada, że niewiadomo co się stało z Bukatym po roku 1795. Dopełniając biografii tego szanownego polskiego dyplomaty w „Niwie“ (ob. Nr. 57 za rok 1874 str. 207) napisałem, iż Bukaty w 1795 r. w drodze, dowiedzawszy się o losie kraju, został z rozpaczy tknięty apopleksyą, poczem zwłoki jego przywieziono do Dudzicz i złożono w grobach familijnych. Wiadomość tę prostując, zaznaczam, że Bukaty żył jeszcze w r. 1797 i przez koło obywateli nowoutworzonej gub. mińskiej był wybrany, wraz z Ksawerym Chomińskim, ex-wojewodą mścisławskim, wonczas już radcą tajnym, na delegata w czasie koronacyi ces. Pawła I. Bukaty, sprawiwszy z dobrym skutkiem to poselstwo do tronu, wkrótce po niem życie zakończył. Przy świątyni dudzickiej od r. 1845—1856 był parochem i tu spoczywa ś. p. ks. Jan Ihnatowicz, magister obojga praw, zaszczytnie nawet wspominany przez bezstronnego historyka unii Moroszkina (ob. „Wiestnik Europy“ za 1872 r. księga sierpniowa). W szkółce parafialnej dudzickiej pierwsze nauki pobierał historyk Aleksander Zdanowicz, którego rodzice w bliskim zaścianku Bielkiewiczach dzierżawili grunt włóczny. W Dudziczach się urodził w roku 1830 znany skrzypek i kompozytor, Michał Jelski syn Karola chorążego powiatu ihumeńskiego, i te dobra są do dziś dnia jego własnością dziedziczną. Pałac dudzicki posiada niemało pamiątek i w starożytnym stylu komnatę, kędy w 1812 roku przechodzący ze swym korpusem ks. Józef Poniatowski miał dwudniową kwaterę. Po dokonanych podziałach familijnych i odseparowaniu włościan dobra dudzickie posiadają jeszcze przeszło 2,584 m. obszaru, w tem lasu 600 m.; są tu dwa młyny z krupierniami, pytlami, foluszem, 2 karczmy. Gospodarstwo 4-polowe, grunt bardzo dobry, łąki wyborne, wszelkie wygody życia pod ręką. Według klasyfikacyi komisyi, ziemia należy do 1 klasy w powiecie. Jest tu zarząd gminny, szkółka wiejska, do której uczęszcza około 50 dzieci, szpital na 30 łóżek; mieszka tu „uriadnik“ policyjny, przytem mieści się biuro 17 okręgu wojskowo-końskiego. Gmina dudzicka składa się z 56 wsi i ma 2,129 mk. płci męskiej. 2.) **D.**, wieś z zarządem gminnym i dobra w pow. rzeczyckim, w 4 okręgu sądowym domanowickim, w 3 okr. policyj. kalenkowskim, w 4 okręgu wojennym domanowickim, przy drodze z Domanowicz do Mozyrza wiodącej położone. Gmina składa się z 21 wiosek i liczy 1216 dusz męz. Dobra D. należą do obyw. Stanisł. Horwata, są jedne z większych w gub. i wraz z Motowczycami posiadają obszaru przeszło 67000 m. Pozycya poleska, zapadła. Jest tu st. poczt. przy b. trakcie pocztowym mińsko-wołyńskim, o 16 i pół wiorst od Mozyrza. 3.) **D.**, niewielki folwark w pow. nowogródzkim, należący do Wincentego Świętochowskiego, obszaru przeszło 100 m. *Al. Jel.*

Dudzieliszki, zaśc. dwor., nad jeziorem Rynga, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 10, dm. 1 (1866).

Dudziely, zaśc. pryw. nad rz. Świerwietą (?), pow. święciański, mieszk. 12, domów 1 (1866).

Dudzieniszki, zaśc. rządowy, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 20, dm. 3 (1866).

Dudziszki 1.) wś pryw., pow. trocki, 2 okr. adm., o 12 w. od Żyżmor, 5 dm., 50 mk. (1866). 2.) **D.**, zaśc. pryw., pow. trocki, 4 okr. adm., o 44 w. od Merecza, 4 dm., 39 mk. (1866). 3.) **D.**, zaśc. rząd., pow. wileński, 2 okr. adm., mk. 8, dm. 1.

Dudzkie starostwo, ob. *Dudy*.

Duebsow (niem.), ob. *Dobieszyn*.

Duena (niem.), ob. *Dźwina*.

Duenaburg (niem.), ob. *Dyneburg*.

Duenamünde (niem.), ob. *Dyament*.

Duenemburg (niem.), ob. *Dyneburg*.

Duenhof (niem.), wś w Kurlandyi, parafii Baldohn, nad Dźwiną, łomy gipsu.

Duerden (niem.), ob. *Dyrdy*.

Duernhund (niem.), ob. *Chudopsice*.

Duerrlettel (niem.), pow. międzyrzecki, ob. *Suchy Lutolek*.

Duerrgoy (niem.), wś pod Wrocławiem, zwała się Gaj w r. 1338.

Duerrjentsch (niem.), wś o milę od Wrocławia, zwała się w 1316 r. Ratheborowicz, 1387 Ratzeborewicz, od 1502 Dorjentsch.

Duerrmühle lub *Mariensee* (niem.), pow. chodzieski, ob. *Jachna*.

Dugino, *Duhino*, wś, pow. syczewski, gub. smoleńska, ma zdrój wody żelazistej.

Dugiszki, zaśc. szlachecki, nad jez. Merkszjany, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 20, dm. 3 (1866).

Dugna, ob. *Ajtra*.

Dugny, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki. Liczy 8 dm., 74 mk., odl. od Wyłkowyszek 13 w.

Dugny, zaśc. rząd., pow trocki, 4 okr. adm., o 18 w. od Merecza, 2 dm., 14 mk. (1866).

Dujmy, wś, pow. rossieński, par. Botoki.

Duk, starodawne nazwisko czy przezwisko, stanowi źrdsłw nazw Duki, Duczek, Ducka wola. Dotąd używamy wyrazu *dukać* na oznaczenie niewyraźnego wymawiania. *Br. Ch.*

Dukafalva (węg.). ob. *Dukowce*.

Dukalis, zaśc. pryw., pow. trocki, 2 okr. adm., o 18 w. od Żyżmor, 9 mk. (1866).

Dukat, osada na Kurpiach, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród, blisko wsi Gawrych. Znajduje tu się osada leśna; oprócz tego Jan Szczucki posiada 60 morg ziemi (30 ornych). Obręb leśny wchodzi w skład straży Gawrychy i zawiera 560 morg olszyny. Położenie nizkie, sapowate; znajdują się liczne torfowiska i ruda żelazna. Ze zwierzyny pojawiają się jarząbki i cietrzewie. Pol (w „Puszczakach Mazowsza“) wspomina o błotach Dukat; prawdopodobnie będą to bagna i torfowiska niniejszego obrębu leśnego. *Lud. Krz.*

Duki, wś, pow. grójecki, gm. Komorniki, par. Tarczyn.

Duki, wś rządowa nad jez. Zaczadź, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 70, dm. 6 (1866), od. m. pow. 41 w.

Dukiele 1.) wś, własność włościan, pow. oszmiański, po lewej str. traktu poczt. wileńskiego, od Oszmiany w. 5, domów 5, mk. 44, rzym. katolicy (1866). 2.) **D.**, wś rządowa, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. kat. 39, prawosł. 11, domów 6 (1866), od Wilna 13 w.

Dukla, miasteczko w Galicyi, położone pod 49°7′ szer. a 39°5′ długości, pow. krośnieński, 905 mr. rozległości, 265 domów, 1456 męż., 1577 kobiet, razem 3033 mieszkańców, z których 660 rz. katolików, 20 unitów a 2553 izraelitów; siedziba sądu powiatowego, notaryatu, posterunku żandarmeryi, urzędu pocztowego i telegraficznego i urzędu parafialnego, który należy do dekanatu żmigrodzkiego, a ten mieści w sobie 15 parafij i 1 filią. Kościół par. murowany zbudowany w r. 1770, poświęcony niewiadomo kiedy pod wezwaniem Maryi Magdaleny, mieści w sobie wspaniały marmurowy nagrobek Amelii z Brühlów Mniszchowej, żony Jerzego Wandalina Mniszcha, właściciela Dukli, zmarłego 1778 r. Oprócz tego znajduje się kościół i klasztor oo. bernardynów, a na cmentarzu kaplica św. Trójcy murowana, w której odprawiają się nabożeństwa. Fundusz szpitalny, założony przez Kazimierza Michałowskiego w roku niewiadomym, dopiero przed kilkoma laty wszedł w życie. Szkoła ludowa 4-klasowa z 6 nauczycielami umieszczona jest w nowo wybudowanym gmachu, który w r. 1879 oddany został do użytku publicznego; dwóch lekarzy, apteka. Gmina miejska posiada 10570 złr. majątku, a jej dochód wynosił w r. 1878, 4796 złr. D. leży przy gościńcu rządowym z Przemyśla na Węgry prowadzącym (drugi gościniec rządowy podkarpacki łączy Duklę z Żmigrodem nowym), nad Jasiołką, w wąwozie, który od miasta przyjął nazwę dukielskiego, i jest odległą od granicy węgierskiej w Barwinku o 20 kil. D. posiada następujące zakłady przemysłowe: browar, gorzelnię, fabrykę zapałek, rafineryą nafty, fabrykę stearyny i spodium i tartak parowy; 10 jarmarków i targi tygodniowe. D. jest ważnym punktem handlowym przez sąsiedztwo z Węgrami, który jednak przez otwarcie pierwszej węgiers.-galicyjskiej (łupkowskiej) kolei żelaznej dużo stracił na znaczeniu. Zawsze atoli wiele towarów przechodzi brykami przez Duklę na Węgry, a z Węgier importowane są wina, których w Dukli znaczne znajdują się składy i ożywiony prowadzi się handel. D. jest ważnym punktem strategicznym i w ostatnich czasach dostała nawet nazwę „galicyjskiej Szypki.“ Z powodu swego położenia od najdawniejszych czasów miała znaczenie historyczne. Około r. 1413 urodził się tutaj św. Jan z Dukli. Miasto zostało złupione i spalone w r. 1474 przez króla węgierskiego Macieja Korwina. Dziedzic Dukli Stanisław z Mikluszewic Szczykowski wyjednał u króla Aleksandra w roku 1504 przywilej przenoszący mieszczan na prawo niemieckie. Król Zygmunt I na prośbę dziedzica Jana z Zakliczyna Jordana ustanowił w r. 1540 jarmarki. Jan Kaźmierz, wracając z Szląska w r. 1656, bawił tutaj u dziedzica Męcińskiego. Później przeszła Dukla w ręce familii Ossolińskich i Mniszchów a po córce Jerzego Wandalina Mniszcha kasztelana krakowskiego Józefinie dostała się w posiadanie

Szczęsnego Potockiego, który jednak sprzedał D. Stadnickim, od których powróciła znowu w posiadanie familii Męcińskich. Po zaborze Galicyi była D. przez dłuższy czas miastem cyrkularnem. Przez D. przechodziła znaczna część armii rossyjskiej na Węgry w r. 1849. Cesarz Mikołaj odprawił tutaj rewią swej armii. Dzisiaj z przeszłości oprócz kilku większych napół zrujnowanych budyn. w mieście samem nic nie pozostało; natomiast dobrze się przechował pałac zbudowany w XVI wieku, a zrestaurowany w r. 1720 przez Mniszcha. Jest to budynek obszerny, z dwoma pawilonami, mieszczący w sobie arcydzieła sztuki i cenne pamiątki historyczne. Jedna z najznaczniejszych w Galicyi galeryj obrazów, w której się znajdują dzieła: Rubensa (Minerwa w kuźni Wulkana na drzewie z biurka króla Stanisława Augusta), Albano, Bambocci, Burbusa, Wouwermana, Schalken, Kaisermanna widoki Rzymu, Poussin, Michaud, Claude Lorrain, Lampiego portret Antoniego Stadnickiego starosty ostrzeszowskiego i urocze portrety Angeliki Kaufman: Heleny ze Stadnickich i Wojciecha Męcińskiego generała-kasztelana, ojca teraźniejszego właściciela D. Cezarego hr. Męcińskiego. W gabinecie starożytności spotkać można kolekcyą kielichów z czasów augustowskich, mozaiki rzymskie i rzęd turecki sadzony drogiemi kamieniami, zdobyty w r. 1683 pod Wiedniem, dawniej własność ks. Wiśniowieckich. Obok pałacu rozległy ogród i przeszło 20 morgów obszerny park ze staremi drzewami, stuletniemi aleami z lip i grabów, licznemi sadzawkami i rzeką Jasiołką, która park od miasta odgranicza, czynią Duklę jedną z najpowabniejszych i najlepiej utrzymanych rezydencyj magnackich w Galicyi. W D. 1839 r. ur. się dr. Alfred Biesiadecki. Pod samem miastem D. wznosi się góra Cergowa. Czytaj Richthofena: „Höhenmessung in der Gegend von Dukla“. Geol. Jahrbuch, 1858.

Duklany, folw., pow. opatowski, gm. Sadowie, par. Ruszków; 1 dm., 14 mk. i 125 morg. ziemi dworsk.

Dukonie, wś, pow. oszmiański, po lewej str. traktu poczt. wileńsk., własność włościan, od Oszmiany w. 6, dom. 4, mieszk. 39, katolicy (1866).

Dukora, małe miasteczko (842 mk.), wieś i piękne dobra w powiecie ihumeńskim, w gminie dukorskiej, w 2 okręgu policyjnym śmiłowieckim, w 3 okręgu sądowym, 2 okręgu wojskowym puchowieckim, nad rzeką Świsłoczą, o w. 40 od Mińska i o 35 wiorst od Ihumenia położone. Niegdyś Dukora należała do Sapiehów, następnie do Zawiszów, a później do Ogińskich i zwała się Dukary, zapewne z łacińska, od słowa „dux“ książę; było to więc miejsce do kniaziów należące. D. jeszcze na początku XVIII stulecia stanowiła część dóbr śmiłowieckich a raczej wraz ze Śmiłowiczami i Gołockiem stanowiła tak zwane hrabstwo baksztańskie (nazwa Bakszt po rozpadnięciu się tych dóbr zaginęła i przechowuje się tylko w dokumentach) i pod koniec tego wieku była administrowana przez Stanisława Moniuszkę, dziada późniejszego narodowego kompozytora. W zarządzie tym miał udział i Franciszek Osztorp, syn prostego żołnierza szwedzkiego, pozostałego w naszym kraju w czasie ostatnich wojen. Hetman Michał Ogiński, trwoniąc fortunę, potrzebował środków; więc wzmiankowani administratorowie, mając carte blanche na rządy, dostarczali mu pieniędzy i tym sposobem doszli do posiadania fortuny hetmana. W roku 1791 nastąpił podział dóbr odziedziczonych, przez wyciągnienie losów, z pomocą ks. misyonarza Sierzputowskiego. Moniuszko dostał schedę śmiłowiecką, Dukora zaś została przy Osztorpie. Ponieważ w Smiłowicach oddawna był piękny kościół, przeto Moniuszko, chcąc zrównoważyć warunki podziału, przeznaczył kilkadziesiąt tysięcy rubli na świątynię w Dukorze i wzniósł ją wspaniale. Od tego czasu ustanowiono tu osobną parafią dukorską. Jedyny syn Franciszka Osztorpa Leon, posiadając wielką fortunę, doszedł do znaczenia u szlachty i piastował urząd marszałka gubernialnego w ciągu lat 23, mianowicie: od 1823—1846 r. To co powiada Bobrowicz w Herbarzu Niesieckiego o Osztorpach (t. X str. 327—328) jest bajką; próżność nasza często fałszowała nobilitacye, a wydawnictwo Bobrowicza niejeden taki fakt podało w przypisach za prawdziwy. D. w czasie urzędowania Leona Osztorpa stała się miejscem zbiegowiska ludzi szlacheckiego typu; były to czasy okropnej reakcyi. Osztorp wiódł życie niemal królewskie; olbrzymi pałac zprzepychem zbudowany zawsze był pełen gości. Istniał tu cyrk ze skoczkami cudzoziemskiemi, była też wcale porządna orkiestra, co rozsławiło Dukorę; byłto litewski Romanów. Przepychu opisać niepodobna, lecz dola ludu wiejskiego była ciężką, a wpływ możnego dorobkowicza fatalny na spółobywateli. W dziejach Dukory wiele się znajdzie ciekawych materyałów, i piszący w innem miejscu skreślił je szerzej, tu zaś tylko w głównych zarysach rzuca wierne szkice dość tajemniczego i zdrożnego obrazu. W roku 1851 Osztorp w przejeździe z Mińska do Dukory utonął na rzece Swisłoczy, około wsi Piasków, bo lichy most runął, nie mogąc wytrzymać ciężaru wielkiej 6-konnej karety. Na nim ród wygasł całkiem, a Dukora od roku 1874 stała się własnością rodziny Hartingów. Pałac dukorski murowany, do dziś dnia jest jak był: mieści on w sobie wiele dzieł sztuki malarskiej, posiada

archiwum i bibliotekę w ilości kilku tysięcy tomów. Dużo tu jest dzieł pędzla Franciszka Smuglewicza, Jana Damela, Lampiego i innych, ale też wiele miernoty i rzeczy podrobionych. Dzisiejsze dodra dukorskie, będąc już tylko częścią pierwiastkowych, mają obszaru około 4500 morgów; ziemia dobra, łąki wyborne i obfite nad Świsłoczą. Gospodarstwo prowadzi się teraz porządne. Kościół dukorski został skasowany po roku 1864 i przerobiony na cerkiew, a parafia podzielona na trzy części i takowe dołączone do błońskiej, koroliszczewickiej i annopolskiej. W Dukorze jest zarząd gminny, szpital przy którym mieszka lekarz okręgowy, tudzież są dwie cerkwie parafialne. Gmina dukorska składa się z 16 wsi i liczy 2380 mieszk. mężczyzn. W Dukorze oddawna osiadłych kilkadziesiąt rodzin tatarskich trudni się wyrobem skór i rolnictwem; lud to wielce uczciwy, trzeźwy, pracowity i ceniący dawne przywileje. Czyt. Tyg. ill. z r. 1873 Nr. 306. *Al. Jel.*

Dukorka, wś w pow. ihumeńskim, w gm. dukorskiej, nad rz. Świsłoczą; ma glebę bardzo żyżną i łąki wyborne nadrzeczne. Niegdyś to miejsce było dziedzictwem Ogińskich, później Osztorpów, dziś należy całe do włościan, odznaczających się dobrobytem.

Dukorszczyzna, wś w pow. ihumeńskim, w gm. śmiłowieckiej, blisko Śmiłowicz, u zbiegu rz. Smouść z Wołmą, w pozycyi bezleśnej, w glebie dobrej. *Al. Jel.*

Dukowce, węg. *Dukafalva*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), żyzna ziemia, lasy, 207 mk.

Duksta, ob. *Windawski kanał.*

Duksty, wieś i folw., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 66, dm. 6, od Wilna 30 w.

Dukszcianka lub *Dukszta*, rzeczka, prawy dopływ Wilii, uchodzi na 576 wiorście biegu Wilii do tejże rzeki, oblewa mko Dukszty.

Duksztele, zaśc. pryw., nad jeziorem t. n., pow. wileński, 1 okr. adm., mk. 25, dm. 3.

Dukszty 1.) mko, pow. wileński, w 1 okr. polic., w 6 uczątsku 1 sądowego (wileńskiego) okręgu, nad rzeką tegoż nazwiska, dopływem prawego brzegu Wilii, o 25 w. na płn. zach. od Wilna; posiada paraf. mur. cerkiew prawosławną z kaplicą na cmentarzu. Paraf. prawosławna wileńskiego błahoczynja (dek.) posiada w swym obrębie, oprócz parafialnej, jeszcze dwie cerkwie i liczy parafian mężczyzn 323, kobiet 279. W 1647 r. Dorota z ks. Giedrojciów Dowborowa fundowała w D. z pruskiego muru kaplicę z altaryą, należącą do Kiernowa. Pijarowie wileńscy, których D. następnie stały się własnością, w r. 1772 wznieśli tu z takiegoż muru kościół, wyrokiem biskupa Massalskiego wkrótce zamieniony na parafialny, z dołączeniem wzmiankowanej altaryi kiernowskiej, wynoszącej 12000 złp. Rektor pijarów wil. był zwykle proboszczem D., utrzymując w nich zastępcę. Ostatnim takim zastępcą rektora był ks. Bonawentura Pietkiewicz, który po kasacie pijarów, wespół z ks. Joachimem Dębińskim, b. rektorem i prowincyałem, tłumaczem „Filozofii Życia“ Szlegla, zarządzał parafią. W r. 1850, kiedy kościół po-pijarski stał prawie w ruinie, ks. Dębiński przedsięwziął zupełną jego restauracyą podług planu architekta Szachta i Tomasza Tyszeckiego. Tylko 482 ruble mając do dyspozycyi, rozpoczął dzielny ex-prowincyał pijarski budowę świątyni. Lecz gdy kraj przyszedł z pomocą i w ciągu lat 6 zebrano ze składek przeszło 15000 rs.; gdy sąsiedni obywatele dostarczyli materyału budulcowego i żywności dla robotników; gdy wspomniany architekt, Tyszecki, przyjął bezpłatnie dyrekcyą budowy i doprowadził ją do końca, a amatorowie-artyści ofiarowali płody swojego pędzla do upiększenia świątyni; gdy bezustannie czynny ks. Dębiński nie ustawał w pracy: w lat 7 stanął piękny i bogaty kościół gotycki, ozdoba tego ustronia Litwy, a ostatnia pamiątka zasłużonego w kraju zakonu. Na cmentarzu w D. znajdują się groby kilku zasłużonych w nauce oo. pijarów: Golańskiego profes. b. uniw. wileńsk., Sieradzkiego, Daniłowicza i Głogowskiego. W r. 1865 duksztańska par. katol. była klasy 5, dek. wileńskiego i liczyła 1823 parafian, rozdzielonych w następnym roku pomiędzy parafie suderwiańską i kiernowską. (Syrokomla-Wycieczki po Litwie tom 2; str. 78—89. K. hr. Tyszkiewicz — Wilia i jej brzegi str. 213—217). Mko D. ma obecnie 78 mk., i jest własnością Jana Małygina i włościan miejscowych. R. 1866 miało 8 dm., 73 mk. 2.) **D.**, mko, pow. nowoaleksandrowski, gub. kow., o dwie wiorsty od kolei żelaznej petersb.-warszaw., stacyi nazwanej Dukszty, o 28 w. od m. pow. Majątek D. zajmował 2339 dzies. Dawne dziedzictwo ks. Giedrojciów, dalej Stabrowskich. Roku 1573, 29 października, Tomasz i Jan Maciejowiczowie Dusiaccy Rudominowie bracia rodzeni kupują je od Wojciecha i Zofii z Pokrzywnickich Stabrowskich. Kościół filialny pod tytułem Podwyższenia św. Krzyża wystawiony kosztem Jana Rudominy w r. 1601; dalej Jan i Zofia z Sulfczyńskich Rudominowie we wszelkie sprzęty kościół opatrzyli. Od Tomasza Rudominy star. daugieliskiego Dukszty przechodzą na syna jego Konstantego, dalej na Piotra podczaszego orszańskiego Rudominów. W roku 1698 następuje dział między synami Piotra, Tomaszem-Konstantym i Janem Kazimierzem. W roku 1730 Tomasz sprzedaje swą część Antoniemu synowcowi swojemu; dalej po śmierci w 1756 r. Antoniego podkom. przechodzi na syna jego Mikołaja marsz. brasławskiego; da-

lej od 1775 do 1788 pod dożywocie żony Mikołaja Rozalii z Platerów, która gdy w roku 1789 życie zakończyła, przeszło we władanie syna jej Józefa chorążego brasł. Gdy ostatni potomek tej linii Rudominów Tadeusz syn Józefa, dzieląc losy cesarza Napoleona I, w roku 1813 swój żywot chlubnie zakończył pod Lipskiem, Dukszty przeszły na 7 sióstr jego, lecz w skutek działu zostały własnością najmłodszych dwóch sióstr Jystyny Biegańskiej, podkomorzyny brasławskiej, oraz Elżbiety Pakoszowej, chorążynej lepel.; lecz Justyna Biegańska, spłaciwszy swą siostrę, została jedna przy Duksztach i przekazała je swemu synowi Wincentemu Biegańskiemu, marszałkowi szlachty pow. nowealeksandrowskiego i kamerjunkrowi JCM. W Duksztach są groby jak Rudominów tak i Biegańskich, oraz malarza Rustema. Dukszty pamiętne są że w nich przebywał jakiś czas ks. Baka Soc. Jesu. Dukszty od roku 1573 do 1813 to jest przez lat 240 było nieprzerwanie we władaniu Rudominów. Jest tu zarząd gminy liczącej dusz 1198, nad jeziorem Pereświt mający położenie. Druga część Dukszt, dawniej zwana Pereświt, była dziedzictwem domu Steckiewiczów, z których Stanisław i Maryanna z Kopciów Steckiewiczowie dają prawo zastawne na Dukszty czyli Pereświt Janowi Maciejowiczowi Rudominie. Roku 1592 wydają ciż Steckiewiczowie prawo przedażne Tomaszowi Rudominie star. daugieliskiemu za 1000 kop gr. lit. R. 1592. Anna i Katarz. Steckiewiczówny sprzedają swe części bratu swemu Stanisławowi Steckiewiczowi. Później D. przechodzą do Ciołków Komorowskich, z których Andrzej roku 1625 prawem darowizny ustępuje synowi swemu Stanisławowi pisarzowi lit. połowę majętności pereświckiej. Roku 1678 następuje dział między Samuelem, Aleksandrem i Gabryelem Komorowskiemi. Roku 1681 Gabryel Komorowski sprzedaje swą część braciom swoim Samuelowi i Aleksandrowi. Roku 1686 Aleksander Komorowski swoją połowę majętności Pereświaty-Dukszty ustępuje synowcowi swojemu Janowi Samuelowiczowi Komorowskiemu. R. 1689 Jan Komorowski czyni intromissyą do połowy majętności po zeszłym stryju swoim Aleksandrze Komorowskim. R. 1686 Samuel i żona jego z Chmielnickich sprzedają drugą połowę Janowi synowi swemu. Roku 1696 Jan Komorowski i Helena z Benisławskich sprzedają całą majętność Pereświaty Tomaszowi Rudominie stolnikowi i sędziemu brasław. Stacya D. dr. żel. petersb.-warsz. leży między Ignalinem a Nowoaleksandrowskiem, o 117 w. od Wilna. *J. W.*, *A. K. Ł.*

Dukszty albo *Pereświt*, *Pereświaty*, jezioro w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., na północ od mka t. n., na wschód od jez. Łodzie, dług. 3 i pół, szer. 2 i pół w., przyjmuje z półn.-zach. Żegarynkę a na płd.-wsch. łączy się z jez. Beržony i Ślepem.

Duksztygał stary czyli *czarny*, po łotewsku *Małnajs Duksztugols*, wieś i dobra niegdyś rozległe w Inflantach polskich, nad obszernem jeziorem Raźno, mającem dwie mile długości i milę szerokości, w powiecie rzeżyckim, o 2 mile od m. Rzeżycy położone, od czasów krzyżackich aż do końca panowania króla polskiego Augusta II wchodziły w skład dziedzicznych posiadłości polsko-inflanckiej gałęzi Manteufflów, której w r. 1546 przez mistrza krzyżackiego Hazenkampa na prawie lenno-wieczystem nadane zostały. W r. 1561 król Zygmunt August utwierdza je jako dziedziczne w domu Jana Manteuffla. W r. 1729 Anna Gertruda Manteufflówna wnosi je wraz z równie obszerną Rezenmujżą w dom Wereszczyńskich. W skład klucza duksztygalskiego, zajmującego niegdyś 8650 dzies. obszaru, wchodziły: 1) Duksztygał czarny, obecnie własność mieszczanina Rybakowa, od Czechowicza w r. 1865 nabyta, liczy zaledwie 583 dzies., z których 192 zajmuje obszar leśny; 2) Czarne, niegdyś folwark Duksztygalski, własność dziedziczna Byszewskiej po Czechowiczach; 3) Żogoty, o wiorst 16 od Rzeżycy oddalone, obecnie własność admirała Samuela Mofeta, w r. 1864 od Józefa Wereszczyńskiego nabyta i 1837 dzies. licząca, z których 813 do włośc. należy. Majętność ta ma 467 dzies. lasu, stanowi osobną gromadę Żogocką, należącą do gminy Rezenmujskiej; 4) Zosna, o wiorst 18 od Rzeżycy oddalona, obecnie własność mieszczanina Orłowa, od Czechowiczów w r. 1864 nabyta, w skład gminy Rozentowskiej wchodząca, liczy ziemi dworskiej 1914 dziesięcin a włościańskiej 1592; 5) Kornelin, o wiorst 24 od Rzeżycy oddalony, obecnie własność mieszczanina Kontowa, w r. 1865 również od Czechowicza nabyta; liczy ziemi dworskiej 393 dzies., z tego lasu 152 dz., i wchodzi w skład gminy kownackiej; nakoniec 6) Rosica, o 3 i pół mil od Rzeżycy oddalona, obecnie własność mieszczanina Chlebnikowa, w r. 1866 od sukcesorów Józefa Wyżyckiego nabyta; liczy 1720 dz. ziemi dworskiej, 600 dz. ziemi włościańskiej i ma obszar leśny wynoszący 1034 dzies.; należy do gminy kownackiej. Nie można ominąć wzmianki, że były właściciel Rosicy ś. p. Józef Gerald-Wyżycki w r. 1845 wydał cenne dzieło pod tytułem: „Zielnik ekonomiczno-techniczny“ i t. d. w którem florę Inflant polskich wyczerpująco opisał. Tenże badacz miejscowej przyrody, mąż czynny, mający niezaprzeczone zasługi w ulepszeniu gospodarstwa swojej okolicy, już w 1843 ogłosił interesującą i należycie opracowaną rozprawę „o torfie,“ w której nawet skreśla histo-

ryą kopalni torfowych w tym kraju (G. Manteuffel „Inflanty“ str. 33—35). Lud tu przeważnie łotewski rzym.-katol. wyznania. Duksztygał czarny stanowi dotąd osobną parafią rzym.-katol., należącą do dekanatu rzeżycko-raźnieńskiego. Kościół tutejszy paraf. wzniesiony pod wezwaniem Świętej Trójcy nad jeziorem Raźno, na wyniosłości „Czarną“ przez lud okoliczny zwanej, zawiera cudowny obraz Matki Boskiej, w wielkiej czci u miejscowej ludności będący. W roku 1827 odbudowano tu nanowo kościołek drewniany. Czasu pierwotnej erekcyi dojść nie można. Parafia Dukszygału czarnego nieliczna, gdyż włościanie żogoccy i zosnieńscy po większej części do parafii rezenmujskiej, a kornelińscy i rosiccy do parafii kownackiej już w wieku przeszłym zaliczeni zostali. To też parafia Dukszt. czarnego w r. 1880 liczyła wiernych tylko 1238 płci obojga. Rewizye inflanckie z lat 1583—1599 w języku łacińskim pisywane, Dukszty-gał czarny nazywają stale Duxtigal, a sąsiedni obecnie zwany Dukszygał Szadurskich nosi w nich miano Dustechal. Zarząd gminny Dukszygału czarnego w Rezenmujży, zarząd policyjny w Rzeżycy. *G. M.*

Dukszygał Szadurskich, wieś i majętność w Inflantach polskich, nad północno-zachodnim brzegiem jeziora Raźna, w powiecie rzeżyckim, o 2 i pół mili od m. Rzeżycy oddalona, stanowi obecnie własność dziedziczną Maryi z Szadurskich Pruszyńskiej. W r. 1880 liczono tu ziemi dworskiej 1796 dzies., w tej liczbie 688 dzies. lasu, tudzież ziemi włościańskiej 1300 dzies. Majętność ta, zwana niegdyś Dustechal, w latach 1598—1602 stanowiła dziedziczną posiadłość rycerskiego rodu de Tursom, a przed rokiem 1582 należała do Magdaleny de Valkershanu (czytaj Falkierzan) dziedziczki zamku Wolkimborg i dóbr Siebendorf w granicach dzisiejszego Zielonpola w tymże powiecie rzeżyckim położonych. W r. 1603 król Zygmunt III nadaje pułkownikowi Mikołajowi Szadurskiemu, dzielnie przeciw Szwedom załogą zamku rzeżyckiego dowodzącemu, za zasługi wojenne majętność Dustechal, zwaną odtąd Dukszygałem Szadurskich. Od końca zeszłego stulecia istnieje tu parafialny kościołek, wzniesiony pod wezwaniem Narodzenia N. P. Maryi, obecnie w smutnym stanie będący. Wchodzi on w skład dekanatu rzeżycko-raźnieńskiego. Parafia Dukszygału Szadurskich, niemal z samych Łotyszów złożona, w roku 1880 liczyła wiernych 1169 płci obojga. Zarząd gminny w Kownacie, zarząd policyjny w Rozentowie. *G. M.*

Dukszynie, mała osada i karczma na trakcie pod Wiłkomierzem, należy do Kontowta.

Dukszyszki, ob. *Daukszyszki.*

Dukt, wś włośc., pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Glinojeck, 262 morg. obszaru, 63 mk., 10 budynków mieszkalnych, 8 w. od zarządu gminy.

Dulabnia, rz. niewielka, bagnista, bierze początek w północ. stronie pow. bobrujskiego, w okol. Ożowa, płynie w kierunku od północy na połud. i poniżej wsi t. n., przebiegłszy około trzech mil, wpada do rz. Nesety z prawej strony. *Al. Jel.*

Dulanek, ob. *Dolanek.*

Dulbie, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska. Uwłaszczono tu 13 osób na 217 dzies. gruntu. *J. Godl.*

Dulcza, 1.) mała wś, pow. mielecki, o 18 kil. na płd. zach. od Mielca, o 7 kil. na płn.- zach. od st. poczt. i par. rzym. kat. w Radomyślu. Dm. 205, mk. 1106. Własność większa obejmuje roli ornej 416, łąk i ogrodów 52, pastw. 26, lasu 994 mor.; własn. mn. roli orn. 1563, łąk i ogr. 162, past. 327, lasu 50 mr. We wsi szkoła etat. jedno-klas. i cegielnia pospolita. Właściciel większej posiadłości hr. Bobrowski. 2.) **D.** wielka z Wolą dulecką, wś, pow. pilzeński, o 25 kil. na płn. od Pilzna, o 4·5 kil. od st. poczt. w Radomyślu. Par. rzym. kat. w Zdziarzcu. Dm. 286, mk. 1523. Własn. więk. ma roli orn. 474, łąk i ogr. 119, pastw. 64, lasu 1356 mr. Własn. mniej. roli orn. 1768, łąk i ogr. 281, pastw. 126, lasu 8 mr. We wsi szkoła etat. jednokl. Właściciele większej posiadłości hr. Raczyńscy z Dębicy. *Lu. Dz.*

Dulczówka, wś, pow. pilzeński, o 1 kil. na płd. zach. od st. poczt. i parafii rzym. kat. w Pilznie. Dm. 179, mk. 1073. Własność większa obejmuje roli ornej 335, łąk i ogrodów 15, pastwisk 39, lasu 17 mor.; własność mn. roli ornej 1034, łąk i ogrodów 66, pastwisk 116, lasu 68 mor. Właściciel większej posiadłosci Jan Kochanowski. *Lu. Dz.*

Duleba al. *Duleby*, wś, pow. ihumeński, 3 zarząd policyjny, położona śród głębokich lasów, 53°44' szerok. północ. i 46°56' dług., nad rz. Olsą, domów ma 27, należała przed reformą do dóbr berezyńskich. Wieś ta sięga najodleglejszej starożytności; mieszkańcy najprawdopodobniej są potomkami starożytnego narodu Dulebów. Według legendy, którą starzy wieśniacy tej wsi opowiadają: przodkowie ich w dawnych czasach żyli spokojnie śród swych odwiecznych lasów, nie wiedząc co się dzieje po za obrębem ich posiadłości. Pewnego dnia rozeszły się wieści o jakimś obcym narodzie, który miał się zbliżać do nich z zamiarem zaborczym. Popłoch powstał niemały, gdy pewnego poranku ujrzano na drodze tór wozu o czterech kołach, nieznany jeszcze naówczas. Po niejakim czasie nad rz. Dulębą spotkało się dwóch królów i przyszło do walki, w której jeden z nich był ścięty przez przeciwnika, a

że to zaszło w dzień świąteczny Kupały (Sobótki) bogowie zesłali karę, zamieniając obu królów w kamienie. Odtąd dla Dulebów nie było szczęścia. Chociaż w tem opowiadaniu znajdujemy tylko legendę ludową, jednak najprawdopodobniej o jakimś wypadku przedhistorycznym mówi. Prawie wszyscy wieśniacy we wsi Dulebach mają nazwisko Cedryk, gdy po innych wsiach nie napotyka się tej nazwy. Pokazywano mi w lesie kamienie, jeden większy co miał być królem, który ściął swego przeciwnika; o kilkanaście kroków leży drugi kamień mniejszy, a obok niego trzeci niewielki; według podania kamień mniejszy miał być królem ściętym, a trzeci kamień głową jego. Załączam tu podanie o wsi Dulebach i nazwisko wieśniaków, właściwe tylko tej wsi gdyż czyje może badania lingwistyczne potrafią rozświetlić przeszłość spoczywającą w pomroku. *T. S.*

Duleba, *Dulęba*, ob. *Olsa*.

Dulecka wola, ob. *Dulcza*.

Dulecka wólka, wś, pow. mielecki, o 16 kil. na płd. zach. od Mielca, pod samym Radomyślem. Paraf. rzym kat. i st. pocztowa w Radomyślu. Dm. 62, mk. 386; własność większa obejmuje roli ornej 14, łąk i ogrodów 2, pastwisk 2, lasu 65 mor.; własn. mniej. roli ornej 340, łąk i ogr. 27, pastw. 31, lasu 1 m. Właściciele większej pos. hr. Raczyńscy.

Duleńciszki, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo. Ma 3 dm., 39 mk., odl. 41 w. od Władysławowa.

Dulewo, folw. w pow. ihumeńskim, dziedz. Dulewiczów, obszaru 477 mor. *Al. Jel.*

Dulęba, ob. *Olsa*.

Dulgeniki, ob. *Dolgieniki*.

Duliby, wś, pow. ostrogski, na północo-zachód od Ostroga o 50 w. położona; przez wieś przechodzi kupiecka droga do mka. poleskiego Dąbrowicy a ztąd do Pińska. Na dwóch wzgórzach rozrzucona, ma cerkiew parafialną, z cudownym obrazem N. Maryi Panny i kaplicą katol. parafii Międzyrzec Korecki. Ta wieś od 200 lat zostaje w ręku Hulewiczów, rodziny licznie rozrodzonej na Wołyniu, szczególniej w pow. łuckim, ostrogskim, zwiahelskim, żytomierskim i owruckim. Na wyjeździe z Dulibku m. Hoszczy poza wsią przy drodze z prawej strony są wiejskie mogiłki; na tych mogiłkach stoi dotąd murowany grobowiec z daszkiem czerepicą krytym; sam grobowiec wszedł w ziemię, napisów nie widać. Naprzeciw tego grobowca stał murowany słup na 2 łokcie szeroki z piedestałem na 3 łokcie kwadr.; na słupie od południa była tablica kamienna, na której ślady liter lecz tak zatartych i popsutych, że nic nie można wyczytać. Dokumenta po przodkach teraźniejszego dziedzica Wincentego Hulewicza o znaczeniu tego pomnika nic nie wzmiankują; jest tylko tradycya, że grobowiec mieści zwłoki Hryhora i Denysa braci Hulewiczów, zwaśnionych o drobnostkę. W ustach ludu mieści się jeszcze inna tradycya że dwóch dziedziców spierało się o granicę i że w najściu jeden drugiego zabił. Samo nazwisko wsi przypomina niegdyś istniejący naród szczepu słowiańskiego Duleby, który to naród za świadectwem kroniki Nestora str. 11 przemieszkiwał nad rz. Bugiem i bardzo był prześladowany przez Obrzynów albo Awarów; w późniejszym czasie ustąpili na zachód (Lelewel w dziele o narodach sławiańskich str. 746). Wieś D. jako pamiątka po tym narodzie może pozostała, który ustąpił z ziemi przez siebie zasiedlonej; miejscowość ta była lasami pokryta, obecnie zaś od północy i zachodu niewielkie obszary lasu pozostały. Drzewa są jeszcze bardzo stare a szczególniej dęby, na niektórych liczone słoje dochodzą do 1080 i więcej. Ziemia od wschodu czarnoziem, ku południowi i zachod. koloru szarawego a na północ glinka, grunt jednakże pszenny urodzajny; od zach. są góry kamienia wapiennego, z którego wypalają wapno. *Z. Róż.*

Duliby, 1.) wieś, pow. bóbrecki, leży o 18 kil. na południe od Bóbrki, o 7 kil. na północny wschód od Chodorowa, o 8 kil. na zachód od Podkamienia, przy gościńcu prywatnym ze Strzelisk nowych do Knihynicz. Przestrzeń pos. wiek. roli orn. 466, łąk i ogr. 68, past. 6; pos. mn. 1308, łąk i ogrodów 179, past. 36 m. austr. Ludność rzym. kat. 8, gr. kat. 740, izraelitów 66; razem 814; dm. 129. Należy do rzym. kat. par. w Podkamieniu; gr. kat. parafią ma w miejscu należącą do dekanatu chodorowskiego. W tej wsi jest szkoła filialna o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 115 złr. Właściciel posiadłości wiek. Włodzimierz hr. Russocki. 2.) **D.**, wieś, pow. stryjski, leżąca nad rz. Stryj, przy gościńcu rządowym idącym ze Stryja na Skole do Węgier, o 3·8 kil. na południowy zachód oddalona od miasta Stryja. Przestrzeń pos. wiek. roli ornej 215, łąk i ogrodów 161, past. 35, lasu 52; pos. mn. roli ornej 612, łąk i ogrodów 63, past. 178, lasu 134 m. austr. Ludność gr. kat. 973, izrael. 33, razem 1006; dm. 152; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu stryjskiego, która razem z wsią Grabowiec liczy 1468 gr. kat. obrządku. W tej wsi szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel wiek. posiadłości: gmina miasta Stryja. 3.) **D.**, wieś, pow. buczacki, leży nad rz. Strypą, od której ją tylko las oddziela, oddalona od Buczacza o 14 kil. na południe, od Jazłowca o 3 kil. na półn. zach., w bogatej podolskiej okolicy, gleba dobra, klimat łagodny, lasu pod dostatkiem. Przestrzeń pos. wiek. roli or. 468, łąk i ogr. 30, past. 12, lasu. 702; pos. mn. roli

ornej 1148, łąk i ogr. 75, past. 4 mor. austr. Ludność rzym. kat. 830, gr. kat. 3, izrael. 84; razem 917; dm. 158. Należy do obudwu parafij w Jazłowcu. Właściciel więk. posiadł: Wolański Franciszek. *B. R.*

Dulickie, wś, pow. wasylkowski, nad rz. Rastawicą, wpadającą do rz. Rosi, o 6 w. odległa od wsi Szamrajówki a o 24 w. od Białocerkwi. Mieszk. 2010 z tych 453 katol. (szlachty), 10 żydów a reszta prawosł. Cerkiew paraf. zbudowana w 1790 r. Szkółka. Ziemi 2019 dz. wybornej, miejscowość równa lecz mało lasu. Należała niegdyś do białocerkiewskiego starostwa, obecnie do hr. Branickiego. Zarząd gm. we wsi Szamrajówce, polic. w m. Białocerkwi. *Kl. Przed.*

Dulicze, wś w środku pow. mińskiego, nad rz. Ptyczą, która w tych okolicach bierze swój początek, w gm. starosielskiej. *Al. Jel.*

Duliduki, zaśc. pryw. nad jez. t. n., pow. trocki, 3 okr. adm., o 33 w. od Butrymaniec, 8 mk. (1866).

Dulienewo, *Dulinewo* (niem.), ob. *Dulinowo.*

Dulin lub *Dulinowo*, folw., pow. czarnkowski, ob. *Sławno.*

Dulino, wś rządowa nad rz. Małonką, pow. dziśnieński, o 67 w. od m. pow. Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z Szarkowszczyzny do m. Postaw, 7 dm., 77 mk. prawosł. (1866). O 1 w. od wsi leży zaśc. rząd. D., który 1866 r. miał 2 dm., 17 mk. prawosł.

Dulinowo, ob. *Dulin.*

Dulinowo, niem. *Dulienewo*, wś włośc. po lewej stronie Wisły, tuż przy kolei żel. toruńsko-bydgoskiej, pół mili od dworca w Toruniu, pow. toruński, par. Podgórze, szkoła Kozibór; poczta: dworzec kolei żelaznej w Toruniu. Obszaru ziemi zajmuje 848 m., 17 budynków, domów mieszk. 17; ewang. 135.

Duliszki, mylnie, ob. *Dumiszki.*

Duliszki, niem. *Dullischken*, folw., pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Dulka, rz. niewielka, bierze początek w zachodnio-północnej stronie pow. mozyrskiego, wypływając z jeziora Wólki i przebiegłszy około 1 i pół mili w kierunku południowym, wpada do rzeki Brodnicy w pow. pińskim. *A. Jel.*

Dulkeławki, okolica szlach., pow. rossieński, par. ławkowska.

Dulkieniszki, wś, pow. szawelski, gm. łuknicka, o 1 i pół w. od Łuknik, ma dusz rew. 15, ziemi uwłaszcz. 90 dzies. *J. Godl.*

Dulkiszki, 1.) zaśc. rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., o 12 w. od Merecza, 7 mk. (1866). 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. Szawkiany, ma 35 dz. ziemi wykupionej, 12 dusz rew. ludn. 3.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Nowemiasto.

Dulkowszczyzna, wś i folw., pow. augustowski, gm. Kuryanka, par. Lipsk; liczy 15 dm., 110 mk.; od Suwałk w. 70, od Augustowa w. 42, od Lipska w. 20, od rz. Niemna w. 20. Rozl. folw. wynosi m. 175 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 161, łąk m. 10, nieużytki i place m. 4; budow. drew. 5; folw. ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Lipsk Murowany. *Br. Ch., A. Pal.*

Dullen (niem.), ob. *Duly.*

Dullischken (niem.), ob. *Duliszki.*

Dulnik 1.) wś i folw. należący do dóbr Skierbieszów Mościckiego, pow. zamojski, gm. i par. Skierbieszów, odl. od Zamościa w. 18. Ma 10 morg. obszaru posiadłości włośc., 3 dm. i 36 mk., w tej liczbie 6 prawosł. Posiada młyn wodny o 2 kamieniach. 2.) **D.** lub *Dolnik*, os., pow. lipnowski, gm. Nowogród, par. Ciechocin, nad rz. Drwęcą, o 83 w. od Płocka, o 28 od Lipna, o 3 od Ciechocina, o 7 od Dobrzynia n. D., ma 3 dm., 23 mk., 132 m. rozl., młyn wodny, stacyą straży pogranicznej.

Dulowa, wś, pow. chrzanowski, o 10 kil. na wschód od Chrzanowa, o 3·5 kil. na płd. w. od st. poczt., kolej. telegr. i parafii rzym. kat. w Trzebini. Dm. 30, mk. 205. Własność większa obejmuje roli ornej 205, łąk i ogrodów 29, pastwisk 28, lasu 822 mor.; własn. mniej. roli ornej 118, łąk i ogrodów 13, pastw. 11 mor. Właściciel większej posiadłości Julian Florkiewicz z Młoszowy. Włościanie trudnią się garncarstwem. *Lu. Dz.*

Dulowa góra, w Karpatach, ob. *Benedików.*

Dulsk, wś i rumunek, pow. rypiński, gm. Sokołowo, par. Dulsk, o 78 w. od Płocka, o 22 od Rypina, o 5 od Dabrzynia n. Drwęcą. Posiada kościół par. drewniany, erekcyi niewiadomej, 1859 r. odnowiony; szkółkę początkową, wiatrak i młyn wodny. W 1827 r. było tu 40 dm. i 325 mk.; obecnie liczy 64 dm. i 538 mk.; par. D. dek. rypińskiego liczy 2506 dusz. Dobra D. składają się z folwarku D., Wilczewko, Frankowo, Wilczewo, Kamionka, tudzież wsi tychże nazw; podług opisu z r. 1868 rozległość dworska wynosi m 4044 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 3732, łąk m. 126, zarośli m. 135, nieużytki i place m. 51; osada młynarska w Dulsku m. 36, osada czynszowa m. 30; folw. Dulsk ma rozległości m. 2370, folw. Wilczewko m. 500, folw. Frankowo m. 420, folw. Wilczewo m. 388, folw. Kamionka m. 300. Wieś D. osad 105, gruntu m. 993; wieś Wilczewo osad 11, gruntu m. 73; wś Wilczewko osad 6, gruntu m. 23; osada Frankowo m. 3; wieś Kamionka osad 10, gruntu m. 19. Wieś D. rozciąga się dwu rzędami w dolinie, środkiem której wiosną płynie potoczek. Na wschod. końcu leży dwór z pięknym niegdyś ogrodem nad stawem, a dalej ciągnie się parów aż do Ruźca, która to

rzeka rozgraniczała niegdyś dzielnice synów Konradowych. Roku 1236 książę ten Bolesławowi przyznaje Płockie z połową ziemi dobrzyń.; drugą zaś połowę z Kujawami oddaje Kazimierzowi; granicę prowadzi od Wisły rzeką Chełmicą na Ostrowite a dalej około Lipna do zam. kikolskiego; potem na Kamień do jez. Rudoskiego i wypływającej z niego rz. Ruż, która przebiegłszy 2 mile wpada do Drwęcy poniżej Golubia. W 1806 stał tu kilka dni marszałek Davoust. Około 1630 roku Jan Dulski właściciel umarł nie mając syna; mąż więc jego córki Mikołaj Działyński został właścicielem i dopiero w końcu zeszłego wieku pszeszły dobra na własność Wysockich. W 1868 kupił je Gniazdowski, a od kilku lat nabył Płoski. *F. N.*

Dulsk, domin., pow. inowrocławski, nad Gopłem, 1302 morg. rozl., 5 dm., 116 mk., wszyscy kat.; 53 analf.; st. poczt. i kol. żel. Inowrocław o 7 kil., własność Kozłowskiego. W. r. 1315 i przez kilka wieków późniejszych należało do benedyktynów ze Strzelna. *M. St.*

Dulsk, niem. *Dulzig*, 1,) dobra szlach., pow. świecki, nazywał się także górny D., ze względu na niżej przy Czarnej wodzie położony Dulsk mały czyli niższy; par. Drzycim, poczta i stacya kolei żel. Terespol. Oddawna znajdował się w ręku szlachty; za krzyżaków pełnił tutejszy właściciel służbę wojenną zbrojno z koniem. R. 1580 ma tę wś Wojanowski. D. jest prawdopodobnie gniazdem znacznej pomorskiej rodziny Dulskich. Szkoła we wsi. Obszaru ziemi ma 1715 mórg, budynków 24, domów mieszk. 10, katol. 44, ewang. 76. 2.) **D.**, wś włośc., tamże, obszaru ziemi 762 mórg, budynków 39, domów mieszk. 26, katol. 6, ewan. 166. 3.) **D.**, osada, zwana po niem. *Julienfelde*, po pol. zwykle D.-mały, dawniej za krzyżaków D.-niższy, tamże, leży na prawym brzegu rz. Czarnej wody. Pierwotnie były to dobra szlacheckie, posiadacz służył krzyżakom w wojnie z koniem zbrojno. Kiedy na wieś włośc. zostało zamienione, nie wiadomo. Obszaru ziemi zawiera 397 mórg, budynków 37, domów mieszk. 28, katol. 1, ewang. 174.

Dulskie, zaśc. pryw., pow. dziśnieński, gm. czereska, o 28 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze wojennej drujskiej, 2 dm., 17 mk. prawosł. (1866).

Dulszyniec, ob. *Douszyniec.*

Dulzig (niem.), ob. *Dulsk.*

Duląbka, wś, pow. jasielski, o 14 kil. na płd. zach. od Jasła, o 5·8 kil. na płd. zach. od st. poczt. w Dębowcu. Parafia rzym. kat. w Cieklinie; dm. 59, mk. 340. Własność większa obejmuje roli ornej 60, łąk i ogrodów 17, pastwisk 8, lasu 283 mor.; własn. mniej. roli ornej 354, łąk i ogr. 74, pastw. 77, lasu 20 mor. Właściciel większej posiadłości Emil Hofmann. *Lu. Dz.*

Duły, zapewne *Doły*, niem. *Dullen*, wś, pow. olecki, st. poczt. Margrabowa.

Dumanów, wś rządowa nad Smotryczem, pow. kamieniecki, gm. Cykowa, dobra niegdyś starościńskie, dusz męz. 542, w tej liczbie 116 jednodwor., 1662 dzies. ziemi włośc. Cerkiew N. P. Różańcowej dla 1160 parafian ma 39 dzies. ziemi cerk. Wieś tę trzymał prawem emfiteutycznem przez 50 lat marszał. kamieniecki Jan Raciborowski; obecnie 215 dz. należy do baronowej Mądel. Starostwo przynosiło kwarty 678 złp. R. 1493 D miał 17 domów. *Dr. M.*

Dumanowszczyzna, wś i folw. w północ. wsch. stronie pow. bobrujskiego, przy szosie wiodącej z Bobrujska do Mohilewa, w 1 okr. policyj., w 2 okr. sądowym bobrujskim. Folw. należy do Zakrzewskich i ma przeszło 300 m. obszaru; położenie poleskie, gleba piaszczysta.

Dumarezy, niem. *Dumrese*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Dumasy, leśniczówka, ob. *Derewenka.*

Dumaszy albo *Domasze* (ob.), wś w północ. zach. stronie pow. borysowskiego, w gm. dokszyckiej, przy drodze z Dokszyc do Tomiłowicz, osada szlachecka, czynszowa. *Al. Jel.*

Dumbel lub *Dumbeln*, folw., pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Łozdzieje. Liczy 4 dm., 41 mk. W pobliżu jezioro t. n. Dobra ziemskie D., w skład których wchodziły jeszcze folwarki Dusznica i Jenorajście, patentem donacyjnym króla pruskiego z dnia 1 marca 1802 r. darowane były generałowi hr. Karolowi Klinkowström, po którym odziedziczył je syn Henryk. Ten w dniu 17 czerwca 1817 r. sprzedał je Hektorowi Karędze. W r. 1822 nabyła te dobra Wiktorya z książąt Ogińskich hr. Zyniew, która w r. 1829 sprzedała je Józefowi Klonowskiemu. Następnie folwarki Dusznica i Jenorajscie oddzielone zostały, a same dobra Dusznica są obecnie własnością Teressy z Ronikierów hr. Wołłowiczowej. Składają się z fol. D. i Józefów, tudzież wsi Dziewiliszki, Wisztory, Auksztokalnie i Babirsze. Od Suwałk w. 45, od Sejn w. 3, od Grodna w. 75. Rozległość wynosi m. 1299 a mianowicie: fol. D. grunta orne i ogrody m. 601, łąk m. 242, pastwisk m. 11, w jeziorach m. 215, lasu m. 24, nieużytki i place m. 28; razem m. 1132; płodozmian 9-polowy, budowli mur. 9, drewn. 2. Folw. Józefów grunta orne i ogrody m. 97, łąk m. 48, zarośli m. 14, nieużytki i place m. 8; razem m. 167; budowli drewn. 2, pięć jezior, dochód z rybołóstwa i pokłady torfu. Wieś Wisztory osad 31, gruntu m. 853; wieś Dziewiliszki osad 16, gruntu m. 661; wieś Auksztopie osad 21, gruntu m. 563; wieś Babirsze osad 18, gruntu m. 569. *Br. Ch.*

Dumbel, nazwa kilku drobnych jeziór w pow. sejneńskim. Jedno o 3 w. na zachód od os. Łoździeje, w dzikiej wzgórzystej okolicy; w sąsiedztwie drugie jezioro Dumbelek, połączone z jez. Auksztokalnie; Dumbel ma 20 do 30 morg. obszaru, Dnmbelek zaś 10 morgów. Drugie jezioro t. n. przy wsi D. na połud.-zachód od osady Łozdzieje, ma 32 mor. obszaru, brzegi wzgórzyste, wypływa z niego rzeczka Połoździejka. Trzecie jez. D. lub *Dumblis*, przy wsi Podumble, na półn.-zach. od Kopciowa; wody swe odlewa do jeziora Gniade. Czwarte jez. Dumbelek, raczej dwa, zwane też Dumblalis, o 4 w. na półn. wschód od Kopciowa, przy wsi Dumblańce. Łączą się z sobą; stanowią niejako przedłużenie w połud. zach. kierunku jeziora Ilgis. Większe liczy 20, mniejsze 10 m. obszaru, brzegi wzgórzyste. *Br. Ch.*

Dumbel, niem. *Dumbeln*, 1.) wś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen. 2.) wś, pow. darkiański, st. p. Sodehnen. 3.) W. i M., dwie wsie, pow. gołdapski, st. p. Gołdapia; nad rz. Pissą.

Dumbelek, ob. *Dumbel.*

Dumbeln (niem.), ob. *Dumbel.*

Dumbla 1.) zaśc. pryw. i rząd., nad rz. Dumblanką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 32 w. od Lidy, 5 dm., 46 mk. (1866). 2.) **D.**, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., mk. 7, dm. 1 (1866).

Dumblalis, ob. *Dumbel.*

Dumblańce, wś, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo. Liczy 6 dm., 86 mk., odl. 28 w. od Sejn.

Dumblanka, rz., ob. *Dociszki* i *Dumbla.*

Dumblis, ob. *Dumbel.*

Dumcze, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów; 3 dm., 39 mk., odl. 6 w. od Władysławowa.

Dumczyno, gub. orłowska, st. dr. żel. moskiewsko-kurskiej.

Dumczyszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki, liczy 17 dm., 91 mk., odl. 11 w. od Wyłkowyszek.

Dumeńki, z Łozową, wś nad rz. Bohem, pow. lityński, par. Nowy Konstantynów. R. 1868 miała 100 dm. Jest tu cerkiew św. Antoniego i N. P. Różańcowej dla 1476 parafian, do której należy 142 dzies. ziemi cerkiewnej.

Dumianka, szczyt górski, ob. *Bystrzyca Tyśmienicka.*

Dumicze, przysiołek Magierowa.

Dumińce, wś, pow. czerkaski, nad rz. Taśminą, wpadającą do Dniepru, o 14 w. od m. Moszen. Mk. 903 prawosł., 17 żydów. Cerkiew paraf. zbudowana w 1789 r. Szkółka. Ziemi cokolwiek piaszczystej 2013 dzies. Należała niegdyś do czerkaskiego starostwa, obecnie do rządu. Zarząd gm. we wsi Czerniawce, polic. w m. Mosznach. *Kl. Przed.*

Dumiszki, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny. Leży śród lasów na drodze z Pren do Ludwinowa. W 1827 r. było tu 8 dm. i 109 mk., obecnie liczy 26 dm., 210 mieszk, odległe 36 wiorst od Maryampola. U Zinberga mylnie podana po raz drugi p. n. Duliszki.

Dumka, rz., lewy dopływ Rowu w pow. lityńskim, ma źródło około wsi Łuka, mija wś Rażepy i wpada do Rowu pod Meżyrowem.

Dumkowa, niem. *Donkawe* i *Donkowe*, wś, pow. mielicki, par. żuławska, ma szkołę ewangelicką. *F. S.*

Dumowka, ob. *Dyneburg.*

Dumresse, ob. *Dumarezy.*

Dumsia, zaśc. rząd., nad rz Dumsią, pow. trocki, 2 okr. adm., o 9 w. od Żyżmor, o pół w. od st. dr. żel. Żośle, 1 dm., 10 mk. kat. (1866).

Dumycze, przysiołek wsi Zamek.

Duna, to samo co *Dźwina.*

Dunaiken (niem.), ob. *Dunajek* i *Dunajki.*

Dunaj 1.) osada strzelecka, pow. sieradzki, gm. i par. Męka, ludności 5 dusz. 2.) **D.**, lub *Donaj-dezerta*, os., pow. łęczycki, gm. Piątek, par. Góra św. Małgorzaty. Por. *Czerników.* 3.) **D.**, wś, pow. mławski, gm. Stupsk, par. Żurominek-kapitulny. W 1827 r. było tu 19 dm., 105 mk.; obecnie liczy 21 dm., 229 mk., o 73 w. od Płocka, o 16 od Mławy, o 3 od Żurominka. Rozl. wynosi m. 1316 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 454, łąk m. 71, pastw. m. 104, lasu m. 654, nieużytki i place m. 33. Bud. mur. 1, drewn. 19, pokłady torfu, marglu i kamienia wapiennego; piec wapienny. Wieś Dunaj osad 25, gruntu m. 240. 4.) **D.**, wś, pow. ostrołęcki, gm. Wach, par. Myszyniec.

Dunaj, *Donaj* lub *Ludzianka*, ob. *Bzura.*

Dunaj, strumień, dopływ rz. Norupie, wpadającej do Muszy.

Dunaj (po niemiecku *die Donau*, po francuzku: *le Danube*) jest po Wołdze najdłuższą rzeką w Europie, bo bieg jego liczy w prostym kierunku 220 mil geograficznych, razem zaś z zakrętami mil 445. Niemcy, Węgrzy, Serbowie, Wołosi i Turcy, zowią Dunaj swoją rzeką. U Rzymian nazywał się Danubius, a dolna część jego Ister. Dunaj jest główną wodną drogą handlową, prowadzącą ze środka Europy do morza Czarnego, ale dotąd komunikacya ta nie jest wcale tak ożywioną, jakby nią być powinna, i jeszcze wiele brakuje, aby Dunaj był tak uczęszczanym i użytecznym, jak np. Ren. Dunaj nie wypływa z Alp, ale z gór daleko niższego rzędu, z Schwarzwaldu w wielkiem księztwie badeńskiem. Źródła jego są w wysokości 2,500 stóp (po nad powierzchnią morza) pomiędzy górami Rosseck i Brighain, przy kaplicy św. Marcina, 1 i pół godziny drogi na

północny zachód od Furtwangen. Aż do miasta Donaueschingen strumyk zowie się Brege. Tu wpada do niego Brigach, która o pół mili, pod Sanct Georgen, także ze Schwarzwaldu wypływa, i odtąd połączone dwie rzeczki przybierają nazwisko Dunaj. Pod Donaueschingen zwierciadło Dunaju leży jeszcze 2124 stóp po nad powierzchnią morza. Dunaj jest jedyną rzeką płynącą w Niemczech na wschód i dla tego może żadna rzeka nie ma dla Niemiec takiego znaczenia. Z początku brzegi jego są strome i skaliste, a łoże jest wązkie. Później przechodzi na niziny łąk pełne. Minąwszy góry wapienne, die Rauhe Alp, przybywa pod Sigmaringen na wyżynę górnej Szwabii i Bawaryi. Pod Ulmem staje się spławnym, ma 230 stóp szerokości a powierzchnia wody wznosi się jeszcze na 1,432 stóp nad poziom morza. Płynąc pod Donauwörth, Neuburg, Ingolstadt, Ratyzboną i Donaustauf, często ma brzegi niskie i bagniste. Spadek wody jest tu stosunkowo mały; wynosi w przecięciu 11 stóp na milę. Pod bawarską Passawą zwierciadło Dunaju wznosi się 820 stóp nad powierzchnią morza. Tu Dunaj wstępuje w granicę cesarstwa austryackiego i wpada do niego bystra rzeka alpejska Inn. Nurty Dunaju toczą się w arcyksięztwie austryackiem doliną, którą tworzą od północy góry Szumawa (Böhmerwald) i Manhartsberg, od południa Alpy Noryckie czyli Styryjskie. Z tych ostatnich wpada do Dunaju poniżej Lincu rzeczka Enns (po łacinie Anisus), która od wieków granicę pomiędzy Austryą Wyższą a Niższą stanowi (das Land ob der Enns; das Land unter der Enns). Płynąc temi dwiema Austryami, Dunaj raz się przeciska przez wąwozy skaliste, drugi raz tworzy jakby jeziora, dalej rozdziela się na kilka ramion i liczy na przemian od 400 do 2,400 stóp szerokości. Pod Grein i Krems są niebezpieczne wiry, odmęty, topiele. Mija potem Dunaj znane z bogactwa klasztory Melk i Kloster-Neuburg; mija sławne wyprawą Sobieskiego góry Kahlenberg i Leopoldsberg, i od Kahlenberger Dörfel i Nussdorf wypływa na piękną równinę Niższej Austryi. Tu naprzeciw Nussdorfu rozdziela się i tworzy większe wyspy. Sam Wiedeń z 32 przedmieściami leży przy prawym brzegu. Przedmieście zaś Leopoldstadt i Jägerzeil wraz ze sławnym laskiem Praterem leżą na wyspie, którą od właściwego Wiednia oddziela wązki Donau-Canal, a od prawego brzegu główne koryto Dunaju. Tuż poniżej tej Prater-Insel leży śród Dunaju owa wyspa Lobau, przez którą Napoleon I kazał bić mosty przed bitwą pod Aspern i Wagram. O 10 mil od Wiednia zwęża się równina niższo-austryacka, bo od południa dochodzą już do Dunaju ostatnie odnogi Alp Styryjskich, das Leitha-Gebirge (wzgórza rzeki Litawy), a od północy widać wzgórza zamku presburskiego, będące pierwszem ogniwem tak zwanych Małych Karpat. Na ziemi węgierskiej liczba wysp i wysepek jeszcze większa. Tu za Presburgiem zaczyna się mniejsza równina węgierska. Płynąc nią Dunaj, rozdziela się na 3 części. Na południe od głównego koryta ciągnie się pomiędzy Małym a Głównym (czyli Wielkim) Dunajem wyspa, die kleine Schütt-insel, przez mil 6, aż pod Rab. Na północ od głównego koryta, boczne ramię Dunaju, zwane die Neuhäusler Donau, wpływa aż do rzeki Wah (die Waag) i tworzy tym sposem die grosse Schütt-insel, liczącą 11 mil długości a 3 szerokości. Bystry i rwiący Wah, syn Tatr węgierskich, wpada pod nazwiskiem „Wah-Dunaj“ do głównego Dunaju pod Komornem (Komorn). Koło Wiszehradu zastępują Dunajowi drogę: na lewo końce Karpat nowogradzkich, a na prawo ostatnie wzgórza lasu Bakony. Rzeka skręca się tu koło Wacowa (Waitzen) pod kątem prostym ku południowi i płynie wielką równiną Dolnych Węgier, pomiędzy nagiemi jednostajnemi stepami. Bieg tu jej wężykowaty, jest powolny. Na brzegach niskich już to bezleśne piaski, już to bagna zaraźliwe, gąszcze, trzciny i lasy bagniste. Pełno odrywających się ramion rzeki tworzy mnóstwo wysp mniejszych i większych. Na wzgórzach Budy (Ofen) stoi zamek królewski, a liczne mosty łańcuchowe łączą Budę z Pesztem, na równinie rozłożonym. W bagnach pod Mohaczem utonął roku 1526 w bitwie przeciw Turkom Ludwik II, ostatni król węgierski z rodu Jagiellonów. Dopiero od ujścia Drawy, poniżej Osieka (Essek), płynie znowu Dunaj przyjemniejszemi okolicami. Skręca się ku wschodowi i mija warownię Petrowaradyn (Peterwardein). Gdzie Titel, tam wpada do niego potężna Cisa (die Theiss), z Karpat płynąca, z ryb sławna. Pomiędzy Zemlinem (Semlin) i Belgradem (Bielehradem) oddaje mu wody swoje Sawa (die Sau). Tak spotęgowana rzeka pędzi ku ostatniej skalistej swej zaporze i bramie. Tworzą ją góry granitowe Banatu na lewo, a góry wapienne Serbii na prawo. Dotąd szerokość Dunaju wynosiła 1,000—1,300 stóp. Naraz skały zwężają jego łoże do 500, 400, 350 stóp. Najwęższe i najniebezpieczniejsze miejsce jest powyżej Rszawy (Orsowa), przy tak zwanej Żelaznej bramie (das Eiserne Thor, Demirkapi). W ostatnich czasach wysadzono prochem skały najniebezpieczniejsze i już teraz nie potrzeba wyładowywać statków przed Rszawą, aby towary wieźć na kołach i poniżej znowu na statki ładować. Nareszcie Dunaj pod Klatową wypływa z tego wązkiego i krętego wąwozu i odtąd już żadne skały i góry nie tamują biegu jego.

Dunaj odtąd nazywa się Dolnym. Odtąd żegluga na nim odbywa się już nietylko wiosłami, ale płyną nim statki żaglowe, a w końcu i okręty morskie. Od Widynu do Rasowy przeżyna on równiny wołoskie w kierunku wschodnim, po większej części spokojnie. Niziny bagniste, na kilka mil szerokie, zarosłe są trzciną i przerznięte bocznemi ramionami Dunaju, wielkiemi ławicami stojącej wody i martwemi odnogami. Tak mija Dunaj Sistowę, Giurgiewo, Ruszczuk i Sylistryą. Pod Rasową już tylko o mil 10 od morza Czarnego oddalony, zmienia Dunaj nagle kierunek swój i płynie ku północy na spotkanie się z galicyjskim Seretem. Tu leżą nad nim: Brailów, Galacz i Reni. Przed Galaczem przyjmuje nurty Seretu, a za Reni Prutu. (Ponieważ te dopływy sięgają źródłami swemi Karpat galicyjskich i sprawiają, że część Galicyi t. j. Pokucie leży w dorzeczu Dunaju, przeto podajemy w naszym Słowniku opis tej rzeki). Jeszcze przed Galaczem wraca do dawnego swego kierunku, to jest skręca się ku wschodowi i łączy się z licznemi jeziorami rzecznemi, przez wody boczne utworzonemi. Między Izakczą a Tulczą, 10 mil przed ujściem swojem do morza, Dunaj rozdziela się na 3 główne ramiona: północne, średnie i południowe. Północne zowie się Kilia, środkowe Sulina, a południowe Georgewskoj (św. Jerzego, po turecku: Kedrille). Pierwsze i trzecie mają długości mil 12 do 13 i tworzą trójkąt, którego podstawą jest brzeg morza, około 10 mil długi. Ten to trójkąt zowie się „deltą Dunaju“, liczącą w ogóle 47 mil kw. Przestrzeń pomiędzy Kilią a Suliną przedzielona jest kanałem poprzecznym Szonda; tworzy więc 2 wyspy, z których zachodnia zowie się Czedal, a wschodnia Leti. Wyspa między Suliną a ramieniem św. Jerzego nazywa się Moisze. Rozdzielenie się Dunaju na 3 główne i kilka pomniejszych ramion, niskość i piaszczystość brzegów, ogromne masy mułu, piasku, kamieni i ziemi, które Dunaj od wieków ciągle nurtami swemi na brzeg morski znosi, a które tu opadając, tworzą ławice i inne przeszkody do żeglugi, sprawiają, iż rzeka w Europie w wodę najobfitsza, znacznemi rzekami Alp i Karpat zasilana, ku końcowi rozlewając się i rozdzielając po piaskach, staje się z powodu mielizny, dla statków i okrętów niebezpieczną. Ramię Kilia ma wyborne pory: Ismaił, Kilia i Wilkowo a ujść do morza 8; lecz z tych 8 tylko jedno, Oczakowskie dogodne jest dla większych okrętów morskich. Ramię Sulina ma latarnię morską i było dotąd najbardziej uczęszczanem. Ramię św. Jerzego płynie przez prawdziwą pustynię. Strategiczna ważność rzeki okazuje się z tylu fortec nad nią istniejących, z pomiędzy których wymieniamy: Ulm, Ingolstadt, Passau, Linz, Komorno, Budę, Petrowaradyn, Nową Rszowę, Widyn, Nikopolis, Ruszczuk, Sylistryą, Brailę i Izmaił. Dunaj obfituje w ryby, szczególniej w Węgrzech, mianowicie ma wyborne karpie i wyże. (Według Encykl. Orgelbranda).

Dunajczyce, dobra w pow. słuckim, w okolicach mka Klecka, niedaleko gościńca pocztowego do Pińska wiodącego, w 2 okr. polic. kleckim, w 3 okr. wojskowym nieświeskim, w 3 okr. sądowym. Dziedzictwo Jeleńskich, w wybornej glebie pszennej, obszaru 606 m. W D. jest kaplica katolicka. *Al. Jel.*

Dunajczyk, rzeka, pow. lidzki, w par. Nowy dwór płynie.

Dunaje, folw. i wś prywat., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 64 w. od Wilejki, przy drodze poczt. borysowskiej, we wsi 8 dm., 93 mk.; na folw. 1 dm., 5 mk. (1866).

Dunajec, jeden z największych prawych dopływów Wisły, powstaje po północno-wschodniej stronie Nowegotargu z połączenia Białego i Czarnego Dunajców (ob.). Od tego połączenia płynie Dunajec na wschód przez Waksmund, Ostowsko, Łopusznę, Harklowę do Dębna, po północnej stronie gościńca wiodącego z N.-targu do Czorsztyna, opłukując południowe podnóża Gorców i Lubonia. Poniżej Dębna z prawego brzegu przyjmuje Białkę i zwraca się na południowy wschód, zostawiwszy powyższą drogę na lew. brz. (płn.-wsch.), płynąc między Frydmanem a Maniowami. Od powyższego ujścia tworzy Dunajec naturalną granicę między Galicyą a Węgrami, t. j. Spiżem. Na przestrzeni od N.-targu po Czorsztyn, 23 kil. wynoszącej, dolina Dunajca jest od strony południowej szeroko rozpostartą i tu w kącie między nim a dopływem Białką legły osady Gronków i Nowa Biała, miasto spiskie. Między Nową Białą, Harklową a Dębnem rozpościera się dość znaczny bór harklowski, którego południowa część należy do Spiża, wynoszący w obwodzie 9 i pół kil. Poniżej Waksmundu Dunajec poczyna tworzyć coraz częściej mniejsze lub większe wyspy, częstokroć zabudowane, po największej części kamieniste lub skąpą trawą porosłe. Największe takie ostrowisko leży pod Maniowami, 1 i pół kil. długie, pół kil. szerokie, z kilku budynkami. Poniżej Maniów dolina Dunajca coraz bardziej się zwęża; od strony bowiem południowej przypierają doń północne odnogi Magóry spiskiej, stromo spadające ku Dunajcowi. Skały prostopadłe naprzeciwko poczty w Czorsztynie zwą się Zielone (547 m. pom. wojsk.). Od strony zaś północnej dosięgają wód D. podnóża południowych stoków Lubonia, którego południowemi odnogami jest Żar kluszkowiecki (768 m.), Snoszka (696 m.) i góra Czorsztyńska (589 m.). Między Zielonemi Skałami a górą Czorsztyńską dolina Dunajca zwęża się na

podwójną szerokość koryta jego. Tutaj między zamkiem Cz. a zamkiem dunajeckim czyli niedzickim tworzy D. pierwszy wyłom, zwracając się zarazem na południe i opływając gniazdo górskie Pienin. Pod Czorsztynem droga nowotarska rozwidla się na dwa ramiona, północne wiodące przez Krościenko do Szczawnic lub Nowego Sącza; południowe zaś pod zamkiem dunajeckim przechodzi na prawy brzeg i wiedzie na Starą Wieś. Od N.-targu z praw. brz. wpadają do D.: Leśnica, Czerwonka, Białka, Dursztyński p., Falsztyński p., Niedzica p.; z lewego brzegu Łopuszna, Piekiełko, Mizerna z Syguliną, Kluszkowianka, następnie struga z pod Snoszki i potok Głęboki. Od ujścia niedzickiego p. do D., zwraca się tenże na wschód, płynąc krętym biegiem w tymże kierunku aż po Lechnicę, popod Sromowce wyżnie i niżnie z lewego brzegu; Kalenberg, Stary Majyr (Ó.-Major) z pr. brz., i opłukując południowe stopy Pienin, spadające tutaj stromo ku wodom D. Od Sromowiec niżnich naprzeciwko Czerwonego klasztoru zwraca się ku północy, przebijając się napoprzek przez Pieniny drogą wężykowatą. Pod Czerwonym Klasztorem poczyna się drugi wyłom D. Wjazd na łodziach przez tak zwaną bramę pomiędzy Ostrą Skałką, Grabczychą a Klasztorną Górą jest wspaniały. Między prostopadłemi ścianami skał wązkim przesmykiem przedziera się Dunajec. Brzegi D., dotąd po największej części płaskie lub łagodnie stoczyste, przemieniają się w skaliste ściany prostopadłe, 100 do 150 m. wysokości. Wśród Pienin tworzy D. 10 czy 11 załomów na przestrzeni niespełna 9 kil. W miejscu tem, w którem D. opuszcza Pieniny, zwraca się granica między Galicyą a Węgrami, która od ujścia Białki aż dotąd wzdłuż D. się ciągnie, na wschód, bieżąc prawie równolegle do Ruskiej wody, i przechodzi na obszar Szczawnicy niżniej; a przyjąwszy z pr. brz. potok Ruską wodę, przybiera na małej przestrzeni kierunek wschodni, aż do mostu krościenieckiego, przed niewielu laty postawionego. Tutaj (powyżej Krościenka) zwraca się na północ, w którym to kierunku czyniąc liczne zakręty (pod Kłodnem i przy ujściu Ochotnicy) bieży aż do ujścia Kamienicy doń pod Zabrzeżem, mijając wsi Kłodne, Tylmanowę i Zabrzeż po zachodnim (lewym brzegu), a na prawym Zarzecze. Na przestrzeni od Czorsztyna aż do Krościenka, 27 kil. liczącej, przyjmuje D. z prawego brzegu potoki spiskie, spływające z północnych stoków Magury spiskiej, przedewszystkiem Zadni p., Hardyński (średni) p., Starowiejski p., Jordaniec, Hafkę, Lipnik, Leśnicki p., Ruską wodę, a z lewego brzegu Sobczański p., Pieński p. i Krośnicę. Od Krościenka gościniec nowotarsko-czorsztyński rozdwaja się; jedno ramię prowadzi do Szczawnicy a drugie towarzyszy Dunajcowi aż do Starego Sącza. Dolina Dunajca na przestrzeni Krościenko-Zabrzeże, liczącej $15^3/_4$ kil., poniżej Krościenka zwęża się i dopiero poniżej Tylmanowej cokolwiek się rozszerza. Od zachodu bowiem przypierają doń stromo spadające odnogi Lubonia, a przedewszystkiem między Krościenkiem a Kłodnem wzgórze Marsowiec (832 m. pom. wojsk.) i Paproć (608 m. pom. wojsk.) między Zabrzeżem a ujściem Ochotnicy; od wschodu zaś ciągnie się z pod Łącka z północy na południe potężny dział górski, niemniej strome stoki mający od strony Dunajca, z znaczniejszymi szczytami jak Zoble (730 m. pom. wojsk.), Cyrhla (811 m. pom. wojsk.), Suchy groń (945 m. pom. wojsk.), wreszcie Błyszcz (833 m. pom. wojsk.). Z tych stoków spływają pomniejsze strugi do Dunajca; za to z prawego brzegu silne potoki górskie zasilają go swemi wodami, przedewszystkiem Ochotnica i Kamienica. Między Zabrzeżem a Zarzeczem od ujścia Kamienicy, Dunajec czyni znaczne kolano, zwracając się na wschód, mijając Czerniec, Łącko i Maszkowice. Tutaj góry otaczające oddaliły się od koryta D., tworząc nieco szerszą dolinę, która poniżej Maszkowic, między nimi a Jazowskiem wskutek wyskoku Pańskiej góry (528 m. pom. wojsk.) ku południowi, nieco się zwęża. Minąwszy Jazowsko wstępuje Dunajec w dolinę sądecką, która od Kadczy aż po za Zabełcze w kierunku północno wschodnim się ciągnie. Droga wiodąca z Krościenka do Starego Sącza pięła się dawniej między Jazowskiem a Maszkowicami urwiskami skał lesistych, która dla swej spadzistości i licznych kamieni napawała przestrachem gości kąpielowych tędy jadących. Dziś drogę tę poprowadzono doliną Dunajca; jest ona wygodną i całkiem bezpieczną. Wszystkie te okolice od Krościenka po Jazowsko są dzikie, groźne, romantyczne. Od źródeł D. do Jazowska można je słusznie nazwać Szwajcaryą polską. Przestrzeń od Zabrzeża do Kadczy wynosi 11 i pół kil. Tutaj zasilają go od lewego (północnego) brzegu potoki Czarna woda, Biały p., a od prawego (południowego) Obidzki p. i liczne inne strugi górskie, spływające z stoków górskich Obidzkich. Od Kadczy zwraca się D. na północny wschód, wydobywszy się na obszerną równinę sądecką; a minąwszy osady Naszacowice i Podegrodzie z lew. brzegu, Gaboń zaś, Gołkowice, Mostki z praw. przepływa popod Stary Sącz, znany z klaszt. panien klarysek, w którym pochowane są zwłoki św. Kunegundy. Od Tatr aż dotąd obadwa brzegi Dunajca zamieszkałe są przez czysto polski lud góralski. Ćwierć mili za Starym Sączem wpływa na równinie Poprad do Dunajca, wzmagając jego wody. Wkrótce dostaje się D. popod Nowy Sącz, któ-

ry ma stały most na Dunajcu; gdzie też D. dzieli się na kilka bo 7 ramion i dlatego częste ma tutaj mielizny. Obadwa Sącze leżą po prawym brzegu rzeki i na równinie. Między nimi z prawego brzegu legły osady Biegonice i Dąbrówka a z lewego Stadło, Podrzecze, Świniarsko, Gaj, Mała Wieś, Strugi. Tutaj zasilają go liczne wody, spływające w kierunku południowo-wschodnim, jak Olszanka czyli Jastrzębski p., Słomka, Gajduszowiecki p., Brzeźna, Czeczewiński czyli Pruska, a z prawego brzegu Poprad, Kamienica i Łubinka. Dolina sądecka dosięga między Starym a Nowym Sączem największej szerokości. Długość jej czyni około 15 kil., a największa szerokość w miejscu połączenia się Popradu z Dunajcem 5 kil., a nad ujściem Kamienicy 6 kil. Nad tą doliną dokoła wznoszą się znaczne wzgórza. Od Nowego Sącza przybiera Dunajec przeważnie kierunek północny. Odtąd też dolina jego nagle się zwęża, a tam gdzie legły Zbyszyce, Sienna, Załęże, Rożnów, Tropie, Czetów, staje się okolica dziką i górzystą. D. płynie tutaj głębokim wyłomem, przerywając przedgórza Beskidu. Tu ciągną się po obudwu jego brzegach bystre, urwiste działy, których podnóża zalegają ogromne łomy skał. Łoże tu jego jest głębokie, pęd wody silny. Na kamieńcach i brzegowych przypadkach, które miejscami odwala, poczynają się już tutaj przerzucać kępy białodrzewu i nadwiślańskiej topoli. Na tej przestrzeni z prawego brzegu przyjmuje Jelniankę, Szczecinówkę, Bartkowę, Majdański p., Nawsie p.; z lewego zas brzegu Smolnik, Świdnik, Łososinę, Jurkowski i Zylinę. Od Orchowa przybiera D. kierunek północno-wschodni aż po Olszyny, mijając Domosławice, Zawadę lanckorońską i Rostokę z lewego brzegu, a Filipowice, Stróże, Wesołów, Zakliczyn i Lusławice z prawego brzegu. Naprzeciw Lusławic, wsi sławnej grobem Fausta Socyna, sterczą wysoko na lewym brz. D. ruiny zamku melsztyńskiego (317 m. npm.). Od Orchowa dolina D. znowu się szeroko rozkłada. Po raz ostatni około wsi Dąbrówki górami ścisnięty, opuszcza przepłynąwszy w kierunku północnym popod Wojnicz (ostatni w tej stronie targ góralski, gdzie go gościniec wiedeńsko-lwowski przecina a między Bogumiłowicami i Świrczkowem kolej Karola-Ludwika) krainę górzystą i wypływa na rozległe równiny, którémi przyjąwszy już na nich Białą dunajecką zdąża popod Jurków, Żabno, Otfinów do Wisły. Jednak i tu brzegi Dunajca miejscami dochodzą wysokości 10 m. Do Wisły wpada na południowy zachód od Uścia jezuickiego, naprzeciw miasta Opatowca w Królestwie Polskiem. W ujściu swojem odsypuje wielkie zaspy mułu i kamieńca, naniesionego z gór. Z tego powodu ujście często się zatyka. Spławnym poczyna być D. od N.-targu. Od Harklowy aż po ujście Popradu na przestrzeni 51 kil. trwa spław dla wielkich trudności i zawad 36 godzin; ztąd odbywa się do Wisły w 3 dni prawie przy pomyślnej pogodzie. Między N.-targiem a Zakliczynem mogą iść spławy tylko przy średniej wodzie $^3/_4$—1 m. głębi. Gdy spław się nie powiedzie, trwa niekiedy 2 do 3 tygodni. Od ujścia Popradu są trzy rodzaje spławów na Dunajcu: 70 desek w pomost zbitych lub 30 sztuk przyciesi tartych lub też 13 sztuk drzewa okrągłego, po 3 sążnie długości spławia się razem; na to idzie dopiero ładunek do 40 nawet cetnarów liczący. Żeglownym nieraz staje się D. dopiero od Popradu. Żegludze atoli w górnym biegu zawadzają jary rybackie i tamy, które przerwane znajdują się często w łożu rzeki. Od N.-targu aż do Krościenka utrudniają spław skały podwodne, w ogóle progi, następnie wąskość łoża, strome, skaliste brzegi, gwałtowne zakręty, mielizny około Sącza, w końcu na przestrzeni wyłomu dunajcowego i poniżej nierówny stan wody, jakiego potrzeba, ażeby spławy nie szły zbyt nagle na górnej przestrzeni, gdzie zawady omijać flis musi, i nie osiadły znowu poniżej na mieliznach. Artykułem spławu i żeglugi jest drzewo na budowę i opał, okrągłe i tarte, częścią na sprzęty przerobione, oprócz tego towary węgierskie Popradem spławiane, przedewszystkiem żelazo i wino. Dunajec wzbiera częściej i gwałtowniej niż którakolwiek z rzek galicyjskich, bo nigdzie tyle śniegów nie topnieje, nigdzie się tyle chmur nie obrywa, co w Tatrach i na Podtatrzu. Z tego też powodu Wisła jest najgroźniejszą od ujścia do niej D. pod Uściem jezuickiem. D. potrzebuje wielkiej regulacyi i dopóki ta nie nastąpi, usiłowania uregulowania biegu Wisły nie dopną celu swego. Wody gościnne bywają na Dunajcu pierwsze, gdy śniegi i lody w Tatrach tają, a więc około św. Wojciecha, drugie około św. Jana, trzecie około św. Jakóba, a są głębsze i stalsze niż w innych dopływach Wisły (Sole, Skawie i Rabie). Od Czchowa wpadają do D. z pr. brz. Paleśnica, Brzozowski p., Biała dunajecka; z lew. zaś brz. zasilają go liczne drobne strugi, z pomiędzy których najznaczniejszą jest Kisielina. Długość Dunajca od Nowego targu czyni 207 kil., a to od N.-targu po Czorsztyn 23 kil., od Czorsztyna po Krościenko 27 kil., odtąd po N.-Sacz 44, odtąd po Wojnicz 69, od Wojnicza po ujście do Wisły 44 kil. Spad wód jego przedstawiają następujące liczby: 577 m. (połączenie się obu Dunajców); 546 m. (wyspa na D. pod Harklową, pod mostem wiodącym z dworu do tracza); 533 m. (most na D. pod Dębnem); 512 m. (wyspa pod Maniowami); 483 m. (most pod zamkiem dunajeckim); 427

m. (ujście Ruskiej Wody pod Szczawnicą niżnią); 419 m. (pod Zawodziem krościenieckim); 400 m. (pod kuźnicami w Tylmanowej); 391 m. (naprzeciwko kościoła w Tylmanowej); 358 m. (przewóz pod Czerńcem); 337 m. (przewóz pod Jazowskiem przy ujściu Obidzkiego potoku); 315 m. (przewóz pod Naszacowicami); 292 m. (ujście Popradu); 275 m. (ujście Łubinki); 269 m. (przewóz pod Marcinkowicami); 252 m. (poniżej przewozu pod Znamirowicami); 248 m. (ujście Bartkowej); 230 m. (ujście Łososiny); 223 m. (przewóz pod Melsztynem); 213 m. (nieco powyżej przewozu pod Lusławicami do Olszyn); 201 m. (most pod koleją Karola Ludwika); 195 m. (ujście Białej Dunajcowej); 188 m. (przewóz pod Biskupicami); 179 m. (ujście Dunajca). Spad ogólny 398 m. na 207 kil. czyli blisko 2% średniego spadu. Ob. „Orgelbranda Enc. Powsz.“; W. Pola „Rzut oka na północne stoki Karpat“, Kraków 1881; „Brzegi Dunajca“ w Kłosach t. 19 i w Tyg. illustr. 1874 Nr 490. *Br. G.*

Dunajec *Biały*, ob. *Biały Dunajec*. Czyt. A. Uznańskiego „Dorzecze B. D. w. Tatrach“. (Sprawozd. kom. fizyogr. t. III). Wś Biały D. jest własnością Adama Uznańskiego.

Dunajec-czarny, ob. *Czarny Dunajec*.

Dunajec *Suchy*, strumień wpadający do rz. Kaniówki a z nią do Dniepru w m. Kaniowie, wypływa z gór o 4 wiorsty od tego miasta, ze źródeł, z których jedno zowie się „Królewską Krynicą“, bo z niego czerpano wodę dla dworu królewskiego, gdy w pałacu wybudowanym w lesie Stanisław August bawił tu 1787 dni 40. Bliżej miasta po obu stronach rz. D. stoją dwie góry: Bożyca i Czortyca, na których, według podania, Pan Bóg ze złym duchem walkę niegdyś stoczyli. Przepływa popod wsią Trościańcem. Nad rz. D. leży uroczysko Bołwany.

Dunajecki zamek, węg. *Nedeczvár*, ob. *Niedzica*.

Dunajek 1.) niem. *Duneyken*, *Wielki* i *Mały*, wś, pow. gołdapski, st. poczt. Grabowo. 2.) **D.**, niem. *Duneiken*, *Duneyken*, wś i dobra, pow. olecki. Jest tu stacya pocztowa. 3.) **D.**, ob. *Dunajki*. 4.) **D.**, niem. *Dunaiken*, os. należąca do Blomfeldu, pow. kościerski, par. Zblewo, dusz 30.

Dunajgród, *Dunaygród*, ob. *Dunajowce*.

Dunajki, 1.) *Dunajek*, niem. *Dunaiken*, wś włośc., na własność wydana przywilejem z Gdańska d. 18 list. 1828, pow. kościerski, z król. podleśnictwem. Obejmuje 3 posiadł. włośc. i 1 ogrodnika; obszaru 440 mórg, katol. 21, ewang. 7; domów mieszk. 3. Par. Leśno, szkoła Dziemiany, poczta Kalisz. Odległość od Kościerzyny 3 i pół mili. 2.) **D.** Według Kętrzyńskiego jest miejscowość t. n. w pow. brodnickim.

Dunajów (z Pisarówką), mko, pow. przemyślański, nad rzeczką Złotą Lipą, w lesistej okolicy, od Przemyślan o 19 kil. na wschód, przy gościńcu prywatnym, prowadzącym z Narajowa na Dunajów, Ciemierzyńce, Wiśniowczyk, Lipowce do Przemyślan. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 372, łąk i ogr. 384, past. 24, lasu 2410; pos. mniej.: roli or. 1372, łąk i ogr. 1045, past. 250, lasu 208 m. austr. Ludność: rzym kat. 757, gr. kat. 727, izrael. 182; razem 1666. Przysiołek Pisarówka przyłączony został w 1878 r. wraz ze wsiami: Rekszyn, Potoczany i Stryhańce do starostwa w Brzeżanach, z pozostawieniem tymczasowo przynależności tych gmin do rady powiat. w Przemyślanach. Urząd pocztowy i obiedwie parafie ma D. w miejscu. Rzym. kat parafia, należąca do dekanatu brzeżańskiego, fundowana w 1485 r. przez arcybiskupa lwowskiego obrz. łac. Jana Strzeleckiego (feria 2 ante festum Assumptionis B. V. M.). Kościół murowany został odrestaurowany w 1585 r. po napadzie nieprzyjaciół, poświęcony w 1766 r. pod wezwaniem św. Stanisława. Do tej parafii należą gminy: Białe, Ciemierzyńce, Kropiwna, Nowosiółka, Podusów, Poluchów, Potoczany, Rekszyn i Wicyń. W całej parafii ogólna liczba katol. 3,569, izrael. 900. W obrębie tej parafii znajduje się sześć szkół ludowych. Gr. kat. parafia należy do dekanatu narajowskiego obejmuję filią w Potoczanach z 412 gr. kat.; razem ma 1139 gr. kat. parafian. W Dunajowie jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Z zakładów fabrycznych znajduje się tutaj młyn wodny i hamernia miedzi, a w Pisarówce jest również młyn wodny i gorzelnia. Zamek dunajowski był dawniej z 3 stron oblany stawem; tylko od strony wschodniej, którą do miasteczka dotykał, był przystęp do niego; było to miejsce w dawniejszych czasach bardzo obronne; od strony wschodniej gdzie nie bronił przystępu staw szeroki i bagnisty, był opatrzony wałem i fosą, a oprócz tego dwa wały i dwie fosy broniły przystępu do miasta; ślady wałów i fos dotychczas zostały; w około opasany był murem, który dotychczas istnieje; od strony stawu chronił go tylko mur, którego cienkość każe się domyślać, że był postawiony więcej dla niedopuszczania wody na dziedziniec zamkowy w czasie wiosennych roztopów, niż dla obrony; szerokość bowiem stawu była tak znaczną, że nawet harmatnie dawniejsze pociski od brzegu stawu do muru dosięgnąć nie zdołały; cała forteca zamkowa miała formę kwadratu; sam budynek zamkowy jest dość długi lecz wąski, jednopiętrowy, z dwoma ku dziedzińcowi występującemi skrzydłami. Od kilku lat staw spuszczono i przeniesiono na bujne łąki. Dunajów zbudowany został w 1420 r. przez Rzeszowskiego, biskupa halickiego;

później należycie, jak wyżej opisano, obwarowany, wytrzymał w 1476 pamiętne oblężenie przez Turków; mężna załoga i odważni mieszkańce odparli wszystkie szturmy pohańców, którzy, nic nie zdziaławszy, odstąpili od tej fortecy. Sławny jest D. pobytem tutaj kilkoletnim Wacława Sierakowskiego, arcybiskupa lwowskiego, który z całą kapitułą lwowską był przez rząd austryacki w zamku dunajowskim internowany; liczne jeszcze z tego czasu pozostały pamiątki; arcybiskup bowiem dla pomieszczenia kanoników kazał wystawić oficynę dotychczas istniejącą, wyrestaurował wewnątrz budynek zamkowy dla uczynienia go choć trochę odpowiednim na mieszkanie księcia kościoła; malowidła al fresco na ścianach i sufitach 1-go piętra dotychczas się przechowały; również kaplica w jednem ze skrzydeł pałacowych na 1-em piętrze umieszczona, zawiera dotychczas urządzenie wówczas sprawione, pomimo, że arcybiskupi lwowscy od wieku całego tylko bardzo rzadko i to na krótką chwilę do Dunajowa zaglądają, jako do miejsca odległego od Lwowa i nieprzystępnego z powodu kilkomilowej odległości od gościńca bitego; mając zresztą w Obroszynie koło Gródka wspaniały i wygodny pałac, tam letnią porą przesiadują. Zasługę utrzymywania w dobrym stanie zamku dunajowskiego przyznać należy także rządcy tych dóbr Witalisowi Przysieckiemu, który równie jak budynek ochrania od zagłady stare dokumenta, w bibliotece zamkowej się znajdujące. Posiadłość większa należy do dóbr stołowych arcybiskupstwa lwowskiego rzymsko-katolickiego obrządku. *B. R.*

Dunajowce, mko w pow. uszyckim, o 32 w. od Kamieńca, o 35 od Jarmoliniec, o 60 od Płoskirowa, przy trakcie prowadzącym z Kamieńca do Uszycy, nad rz. Tarnawą do Dniestru płynącą. Mieszk. 10,000, w tem 975 rz. kat., poczta, st. telegraficzna, urząd policyjny, gminny, sąd mirowy, cerkiew, kościół paraf. murowany, apteka, 2 lekarzy, kościół luterski dla 986 paraf., synagoga dla 7,100. Jest to jedno z większych miasteczek przemysłowych w okolicy. Ma szkołę niemiecką ze 180 uczniami, szkołę ludową z 70 uczniami, 2 kantory transportowe. Młynów murowanych wielkich krupczaków 5, foluszów 5, browar, postrzygalni 5; gisernia murowana wyrabiająca żelaznych i miedzianych przedmiotów rocznie na sumę do 20,000 rs. Fabryka maszyn i narzędzi rolniczych wyrabia od 10,000 do 15,000 rs.; fabryka powozów z produkcyą do 5000 rs.; fabryka mydła i świec do 30,000 rs.; garbarni 3 z produkcyą do 40,000 rs.; fabryk sukiennych większych parowych 10, wyrabiających: korty, sukna, flanele w doskonałych gatunkach na sumę do 600,000 rs.; fabryki sukienne kone: sukna, kortów, flaneli, wyrabiających z górą na milion rs.; farbiarni 5. Miasto posiada kilka magazynów hurtowych bławatnych towarów, prowadzących handel z Moskwą, Charkowem, Kijowem, Warszawą, Kiszyniewem, Łodzią, z obrotem do miliona rs. Kierosinę sprowadzają tu z Astrachania w znacznej ilości. Jarmarki a raczej targi bywają tu co 2 tygodnie. Mko D. ma 3 przedmieścia: Galicya, Jurydyka i Zastawie. Do r. 1592 było wsią. R. 1493 wś D. miała 72 dm. R. 1592 na prośbę dziedziczki Elżbiety Lanckorońskiej, wdowy po kasztelanie halickim, Zygmunt III pozwolił przeistoczyć wś D. na miasto Dunajgród; następnie tenże sam król obdarzył miasto prawem magdeburskiem i ustanowił targi we czwartki i jarmarki na św. Jana Chrz. i na Wszystkich Świętych. Musiało jednak być wkrótce zburzone przez tatarów, gdyż już w roku 1605 na nowo Zygmunt obdarza je prawem niemieckiem, nadaje pieczęć magistratowi: „Żórawia trzymającego kamień w nodze“ (avem gruem, lapide in pedem tenentem) i jarmark na św. Stanisław, św. Jan, WW. Świętych i na Trzy Króle. Dziedzicem już był wtedy Michał Stanisławski, podkomorzy kamieniecki. Następnie miasto przechodziło przez różne ręce; w ostatnich czasach władał nim Krasiński, starosta opinogórski, który Niemców sprowadził, wyjednał 4-tygodniowy jarmark na św. Jan Chrz. i tygodniowe na św. Marcin i ś. Mateusz; w 1786 r. dodany został jeszcze 3-dniowy jarmark na św. Wincentego. Od Krasińskich przeszły do Skibniewskich; dziś należą do Bronisława Skibniewskiego. Kościół paraf. zbudowany przez Koniecpolskich, a przez Michała Stanisławskiego obdarzony w r. 1639 wsią Demiankowcami, poświęcony w r. 1810. Są tu groby rodziny Krasińskich i prześliczny obraz N. Panny w wielkim ołtarzu. Parafia dek. uszyckiego liczy dusz 4246 i ma kaplicę w Hołozubińcach a dawniej i w Demiankowcach; kościół kapucynów fundowany 1751 r. przez Stanisława Potockiego, wojewodę poznańskiego, r. 1833 przerobiony na cerkiew Wniebowstąpienia, która posiada ziemi cerkiewnej 44 dzies. i służy dla 1275 paraf. Do klucza dunajowieckiego zalicza się używalnej ziemi 2913 dz.; gospodarstwo rolne wzorowo prowadzone. Ziemi włośc. w Dunajowcach 321 dzies. *Dr. M.*

Dunaki, wś, pow. rossieński, par. Pojurze.

Dunale, os., pow. opatowski, gm. Ruda Kościelna, par. Bałtów. Liczy 5 dm., 45 mk., 37 mórg obszaru ziemi włośc. i 3 mórg dworsk.

Dunalis, zaśc. szl., pow. trocki, 2 okr. ad., 40 w. od Trok, 1 dom, 9 katol. (1866).

Dunaygród, ob. *Dunajgród*.

Dunciszki, zaśc. dwor., pow. święciański, 3 okr. pol., mk. kat. 28, dm. 4 (1866).

Duncy, wś w połud.-zach. stronie pow. bobrujskiego, przy granicy pow. słuckiego, w gm. zabłockiej, w 3 okr. polic. hłuskim, w 4 okr. sądowym hłuskim, miejscowość dzika, poleska, odludna. *Al. Jel.*

Duńczyca, jedna z odnóg Odry, wpadająca do jez. Damskiego.

Dundowszczyzna, zaśc. pryw. nad jeziorem Bobiń, pow. dziśnieński, o 116 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej brasławskiej, 1 dm., 11 mk. (1866).

Duneiken, *Duneyken* (niem.), ob. *Dunajek*.

Dung, niem. *Dungen*, wś, pow. ostródzki, st. p. Łukta.

Dunicz, ob. *Rów*.

Duniewice, wś, pow. błoński, gm. Młochów, par. Nadarzyn. W 1827 r. było tu 5 dm., 42 mk.

Dungiry, dwór, pow. rossieński, par. Kołtyniany.

Duniłowicze, mko w pow. wilejskim, nad jez. Świdno i strugą Przesmycz, pod 55° 5' szerok. geograf. i 45° 6' dług. wschod., o wiorstę na wschód od prawego brzegu dopływu Dzisny rz. Hołbicy, przy trakcie z Wilna do Połocka, o 84 w. na półn. wsch. od Wilejki, o 30 w. od st. pocz. Głębokie, 263 od Wilna, należy do 4-go sądu pokoju 3-go (dziśnieńskiego) okręgu, posiada st. poczt., 3 urząd policyjny, zarząd gm. włośc., szkółkę wiejską, murow. paraf. cerkiew prawosł., drew. paraf. kośc. katol. ŚŚ. Ap. Piotra i Pawła i katol. kaplicę na cmentarzu. R. 1866 miało 106 dm., 691 mk., obecnie 892 mk. Do 3 urzędu policyjnego należy 10 gmin, rozdzielonych na 5 części, z których każda ma policyjnego uriadnika: w Porpliszczach, Parafianowie, Wołkołatach, Miadziole i w D. Gmina włośc. D. dzieli się na 6 wiejskich okręgów, posiadających 25 wsi, w których 209 dymów i 2580 mieszkańców. Parafia prawosł. dek. miadziolskiego posiada filialną cerkiew i liczy parafian: mężczyzn 887, kobiet 847; paraf. katol. klasy 4 dek. nadwilejskiego, do której należy filia Dzierkowszczyzna i kaplice: w Jasieniewiczach, Krasnem i Darewie, liczy 7543 wiernych. D., będąc niegdyś dziedzictwem ks. Holszańskich, przeszły w 1551 r. na własność króla Zygmunta Augusta na mocy testamentu Pawła ks. Holszańskiego, biskupa wileńskiego. W 1624 r. Jan Dymitrowicz na Wołkołacie Dołmat Isajkowski, podkomorzy oszmiański i klucznik wileński, fundował tutejszy paraf. kośc. katol., wyrestaurowany i uposażony w 1690 r. przez Elżbietę z Isajkowskich Białozorowę, która ze swym mężem Krzysztofem, starostą upickim, w r. 1683 osadziła w D. dominikanów, fundując dla nich murowany klasztor z takimże kościołem, przerobionym po 1864 r. na paraf. cerkiew prawosławną. Od Białłozorów dobra D. przeszły do Brzostowskich, potém Janiszewskich; dziś są własnością Józefa Tyszkiewicza. *J. W.*

Dunino, ob. *Dohnau*.

Duninopol lub *Dominopol*, wś i fol., pow. sochaczewski, gm. i par. Szymanów. Dobra D. składają się z fol. D., Skrzelów i wsi Skrzelów: od Warszawy w. 45, od Sochaczewa w. 10, od Błonia w. 8, od drogi bitej w. 2, od Rudy Guzowskiej w. 10, od rzeki Wisły w. 30. Rozl. wynosi m. 1301, a mianowicie: fol. Duninopol grunta orne i ogrody m. 856, łąk m. 99, lasu m. 132, nieużytki i place m. 43 — razem m. 1130. Płodozmian 11-polowy; bud. mur. 8, drewn. 12. Folw. Skrzelów grunta orne i ogrody m. 150, łąk m. 11, nieużytki i placem. 10— razem m. 171. Płodozmian 11-polowy, bud. mur. 2, drewn. 1. Rzeka Gągolina płynie granicą południową. Wieś Skrzelów osad 35, gruntu m. 396. Dobra te, w r. 1857 oddzielone od dóbr Szymanów, stanowią własność Kronenbergów. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Duninów 1.) nowy, D. stary, wsie i D. kolonia, nad Wisłą, pow. gostyński, gm. i par. Duninów. Istnieje tu cukrownia „Leonów.“ Par. D. nowy, dek. gostyńskiego, 2,210 dusz liczy. Wieś D. należała do kapituły płockiej, podlegała więc wraz z parafią juryzdykcyi biskupa płockiego; miała kościół drewniany pod tyt. św. Trójcy, który z biegiem czasu zgniwszy, już od lat prawie 20 upadł zupełnie. Nabożeństwa odprawiają się w murowanej kaplicy p. tyt. P. Jezusa Ukzzyżowanego, która na cmentarzu wybudowaną została przez probosz. Józefa Nowackiego. Kaplica ta używa praw paraf. kościoła. Starostwo niegrodowe duninowskie w woj. brzesko-kujawskiem, pow. kowalskim, powstało z dawniejszego starostwa kowalskiego. Podług lustracyi z r. 1661 składało się z wsi Duninowa z folwarkiem, młynami i znacznemi barciami. W r. 1771 posiadał je Andrzej Gostomski, podkomorzy malborski, opłacając z niego kwarty złp. 999 gr. 11. Na sejmie warszawskim w r. 1773 stany Rzpltej nadały toż starostwo w emfiteusis Biesiekierskiemu skarbnikowi kowalskiemu, wraz ze starostwem kowalskiem. Gmina D. należy do s. gm. okr. I, w os. Gostyninie, st. poczt. w Soczewce. Ludność 7,396 dusz i 26,108 morg. obszaru. Dobra D. Stare składają się z folwarku D. Stare i Trzcianno, tudzież wsi: D. Stare, D. Nowe, Lipianki, Krzewent, Brzezinna Góra, Środoń, Jeżów, Trzcianno, Kobyle błoto, Kamion, Ładne, Mostki, Wistka Królewska, Środoń folwark, Telężno, D. Mały, Grodziska, Nowa wieś, Goreń Mały, Goreń duży, Koralewo, D. Nowy Kolonia. Od Warszawy w. 140, od Gostynina w. 13, od Soczewki w. 4, od Kowala w. 28. Rzeka Wisła stanowi granicę wschodnią. Rozl. dworska wynosi m. 1265,

a mianowicie: fol. D. Stare grunta orne i ogrody m. 384, lasu m. 127, nieużytki i place m. 169 — razem m. 680. Płodozmian 10-polowy bud. mur. 3, drewn. 8. Fol. Trzcianno, grunta orne i ogrody m. 427, łąk m. 61, lasu m. 63, nieużytki i place m. 34; razem m. 585; płodozmian 10-polowy, bud. drewn. 3, pokłady torfu. Wieś D. Stare osad 10, gruntu m. 6; wieś D. Nowe osad 21, gruntu m. 19; wś Lipianki osad 47, gruntu m. 1058, wieś Krzewent osad 19, gruntu m. 22; wś Brzezinna Góra osad 10, gruntu m. 11; wś Środoń osad 12, gruntu m. 82; wś Jeżów osad 7, gruntu m. 56; wś Trzcianno osad 19, gruntu m. 13; wś Kobyle błoto osad 4, gruntu m. 32; wś Kamion osad 26, gruntu m. 18; wś Ładne osad 11, gruntu m. 52; wś Mostki osad 10, gruntu m. 250; wś Wistka Królewska osad 23, gruntu m. 39; wś Środoń folwark osad 21, gruntu m. 14; wś Telężno osad 21, gruntu m. 22; wś D. mały osad 9, gruntu m. 73; wś Grodziska osad 11, gruntu m. 97; wś Nowawieś osad 14, gruntu m. 107; wś Goreń Mały osad 12, grnntu m. 81; wś Goreń duży osad 32, gruntu m. 411; wś Koralewo osad 35, gruntu m. 417; wś Duninów Nowy Kolonia osad 58, gruntu m. 892. Dobra D. Nowe składają się z fol. D. Nowe, attynencyj: Kobylebłoto, Czarny borek, Lipianki, Trzykopce, Winduga, smolarnia Niedźwiedź, osady leśne Grodzisk i Nowawieś. Rozl. wynosi m. 13,022 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 1124, łąk m. 67, pastwisk m. 5, wody m. 483, lasu m. 10,844, zarośli m. 372, nieużytki i place m. 127; bud. mur. 14, drewn. 47; fabryka cukru i rafinerya Leonów; dwa młyny wodne, tartak, smolarnia, cegielnia i 4 stawy zarybione, pokłady torfu i kamienia wapiennego nad Wisłą. Dobra te oddzielone od dóbr D. Stare w r. 1874. *Br. Ch.*

Duninów, także Duniów, wś, pow. zaleszczycki, o 4 kil. na północny wschód od Dniestru, o 18 kil. na wschód od Zaleszczyk, o 45 kil na połud. wschód od stacyi poczt. w Kasperowcach. Ludność gr. kat. 205 należących do parafii w Gródku, wiosce o 4 kil. na południowy zachód oddal.; rzym. kat. 24, izrael. 7— razem 236. Należy do szkoły w sąsiedniej wsi Kułakowce. Właśc. więks. pos. Borkowski hr. Zdzisław.

Duninowo, ob. *Duninów*.

Duninowo 1.) folw. w pow. bobrujskim, nabyty w 1869 r. przez kilku włościan; obszaru 1260 mor. 2.) **D.**, ob. *Czerkasy*, str. 807, t. I. *Al. Jel.*

Duninowo, kolon., pow. szubiński; 1 dm., 11 mk., wszyscy kat., 6 analf. Poczta w Kcyni (Exin). *M. St.*

Duniów 1.) przysiołek Kozłowa. 2.) **D.**, ob. *Duninów*.

Dunkowica, węg. *Nyiresfalva*, wś w hr. bereskiem (węg.). Kościół paraf. gr. katol., 398 mk. *H. M.*

Duńkowice wielkie (z Michałówką), wś, pow. jarosławski, o 18 kil. na połud. zach. od Jarosławia, a 6 kil. na półn. ws. od st. poczt. i kolej. w Radymnie. D. leżą nad Wisznią, Michałówka nad Sanem. Parafia gr. k. w Duńkowicach, rz. kat. w Michałówce. Dm. w D. 123, mk. 706, w Michałówce dm. 55, mk. 328. Własność większa obejmuje roli ornej 798, łąk i ogrodów 59, pastwisk 69, lasu 226 mr.; własn. mniej. roli orn. 960, łąk i ogr. 131, pastw. 195. We wsi szkoła etat. jednokl. i cegielnia pospolita. *Lu. Dz.*

Duńkowiczki, wś, pow. przemyski, o 9 kil. na półn. od Przemyśla, a 3.9 kil. na półn. od st. poczt. i kolej. i par. rzym. kat. w Żurawicy. Par. gr. kat. w Małkowicach. Dm. 35, mk. 181; własn. większa obejmuje roli ornej 242, łąk i ogrodów 3, pastwisk 2 mr.; własn. mniej. roli orn. 279, łąk i ogr. 13, pastw. 3 mr. Właściciel większej posiadłości dr. Antoni Haszczyc.

Dunoch, obrąb leśny w pow. ciechanowskim, gm. Regimin, par. Koziczynek i Lekowo, należący do majątków: Koziczyn, Szulmierz, Włosty i innych. Składa się przeważnie z drzew iglastych, chociaż często można spotkać całe obszary składające się z dębiny i brzeziny. Las ten dawniej łączył się z lasami należącemi do ordynacyi opinogórskiej we wsi Lekowo.

Dup, dawne imię czy też nazwisko, dało początek nazwom: Dupie, Dupice, które w ostatnich czasach pozmieniano na Dubie, Dubidze. *Br. Ch.*

Dupa 1.) rzeka, wypływa w obr. gm. Paszówki w pow. czortkowskim, we wschodniej jej stronie, koło folwarku Trawnej, na łączkach, i płynie na południowy wschód, jako mała struga, dolinką Kaplichową; wszedłszy w obr. gminy Chomiakówki, przedmieścia Jagielnicy, zwraca się na południe, płynąc po zachodniej stronie drogi, wiodącej do Zaleszczyk i mijając osady: Muchawkę, Świdową, obfitujące w stawy, które przepływa (cztery). W dalszym swym biegu przerzyna miasto Tłuste, wieś Hołowczyńce i płynie obok Karolówki; następnie przez Warwolińce, Hinkowe, Chartanowce, Uhryńkowce, Dupliska. W Bedrykowcach zwraca się na południowy wschód, płynąc równolegle do Dniestru przez Kasperowce, w których uchodzi z praw. brz. do Seretu. Z prawego brzegu przyjmuje potoki Antonówkę (ob.) i Angelówkę (ob). Oprócz tego liczne pomniejsze strugi spływają doń z sąsiednich pól i wzgórz. Długość biegu 42 kil. 2.) **D.**, ob. *Duba*. *Br. G.*

Dupe, ob. *Pasarga*.

Dupice 1.), wś, pow. olkuski, gm. Kroczyce, par. Skarzyce. W 1827 r. było tu 15 dm., 95 mk. 2.) **D.**, wś i folw., pow. nowo-radom-

ski, gm. Dworszowice, par. Brzeźnica. W 1827 r. liczono tu 56 dm. i 391 mk. Folw. D. lub Dubidze z wsią t. n., od Piotrkowa w. 49, od Radomska w. 18, od drogi bitej i Brzeźnicy w. 3, od rzeki Warty w. 14. Rozl. folw. wynosi m. 948, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 518, łąk m. 140, wody m. 3, lasu m. 270, nieużytki i place m. 17. Płodozmian 4-polowy; bud. mur. 7. drewn. 14; struga bez nazwy przepływa. Wieś D. osad 76, gruntu m. 1161.

Dupie, ob. *Dubie.*

Dupiewice i **Dupiewo**, ob. *Dopiewice* i *Dopiewo.*

Dupin, ob. *Dubin.*

Dupin 1.) (Stary i nowy), niem. *Alt-Dupine* i *Neu-Dupine*, dwie kolonie, pow. olesiński, par. Gorzów, należą do dóbr Pawłowice Paczyńskie, leżą przy trakcie z Gorzowa do Kluczborka. 2.) **D.**, *Wielki* i *Mały*, niem. *Gross* i *Klein-Duppine*, wś, pow. oławski, par. Meleszyce, z osadą leśną Ziemniak. *F. S.*

Dupki Lipowskie, niem. *Dupken*, wś, pow. jańsborski, st. poczt. Drygały.

Duplewice, os., wś i folw., pow. konstantynowski, gm. Łysów, par. Knychówek, poczta i sąd. Łosice. W r. 1827 było tu 22 dm. i 200 mk., obecnie liczy 35 dm. i 321 mk., rozległości 2041 mórg. *A. Rz.*

Duplice (duże i małe), dwie wsie sąsiednie rządowe, nad strugą Czerniewem, dopływem Przysowy, pow. łowicki, gm. Jeziorko, par. Złaków, leżą o 8 w. od Łowicza, o 3 w. od Złakowa, na lewo od drogi z Łowicza do Kiernozi. W 1827 r. D.-duże liczyły 34 dm. i 250 mk., a D.-małe 21 dm., 116 mk.; obecnie D.-duże mają 58 dm., 361 mk., 1466 m. rozl., a D.-małe mają 37 dm., 209 mk., 937 m. rozl.

Duplin, wś w hr. szaryskiem (Węg.), nad rz. Ondawą, kościół paraf. katol., żyzna ziemia, piękne łąki, lasy, 303 mk. *H. M.*

Duplinki, wś, pow. nowogradwołyński, gm. piszczowska. Przez ks. Samuela Koreckiego nadana franciszkanom koreckim, w 1826 r. zabrana przez rząd; obecnie własność rządowa.

Dupliska, wś, pow. zaleszczycki, nad rzeką Dupą, dopływem Seredu, o 10 kil. na północ od Zaleszczyk, w okolicy urodzajnej podolskiej, mającej i lasów ilość wystarczającą. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 554, łąk i ogr. 129, past. 5, lasu 731; pos. mn. roli or. 707, łąk i ogr. 80, past 62 morg. austr. Ludność: rz. kat. 66, gr. kat. 763, izrael. 28 — razem 857. Należy do rzym. kat. paraf. w Zaleszczykach, gr. kat. par. w Uhryńkowcach, urząd poczt. ma w miejscu. Właśc. więk. pos. Witold Wolański. *B. R.*

Dupołka, ob. *Oressa.*

Dupp, ob. *Czerna.*

Duppine (niem.), ob. *Dupin.*

Dura, pustkowie, pow. wieluński, obok Dubisz, 1 dm., 5 mk. *W...r.*

Duraczkowszczyzna albo *Durakowszczyzna mała*, wś we wschod. stronie pow. nowogródzkiego, w okolicach miasteczka Snowia.

Duraczów 1.), wś, pow. konecki, gm. Duraczów, par. Końskie. Jest tu tartak. W r. 1827 było 13 dm. i 100 mk., obecnie liczy 19 dm., 147 mk. i 199 mórg ziemi włośc.; odl. 10 w. od Końskich. Gmina D. z urzędem we wsi Pomyków, ludn. 6,422, rozl. 26.040 mórg, w tem ziemi dwor. 19,861; sąd gm. okr. I-go i st. poczt. m. Końskie. Zakłady przemysł.: 5 fabr. żelaznych, browar 1 i 2 tartaki. W skład gm. wchodzą: Błotnica, Czarna, Czerwonymost, Duraczów, Gozan, Grzybów, Górnymłyn, Hucisko, Izabelów, Janów, Kościeliska, Kozia-Wola, Luta, Mokra, Nieświński-młynek, Piasek, Piła, Pomyków, Rogów, Smarków, Stąporków, Stary-młyn, Szabielnia, Wąsosz i Włochów. 2.) **D.**, wś rządowa, pow. opatowski, gm. Gęsice, par. Łagów. W 1827 r. było tu 8 dm. i 86 mk.; obecnie liczy 15 dm., 142 mk. i 342 mórg ziemi włośc.; odl. 27 w. od Opatowa.

Duraj, os., pow. łęczycki, gm. Chociszew, par. Parzęczew.

Durand, ob. *Twarożna.*

Duranów 1.), wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Sochaczew. W 1827 r. było tu 17 dm. i 114 mk. Folw. D. z attynencyą Sielice i wsią D., od Warszawy w. 50, od Sochaczewa w. 4, od Rudy Guzowskiej w. 22, od rzeki Wisły w Wyszogrodzie w. 17. Rozl. folw. wynosi m. 760, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 593, łąk m. 113, pastwisk m. 8, nieużytki i place m. 46. Płodozmian 8-polowy, bud. mur. 5, drewn. 5. Rzeczka Pisia przepływa przez terytoryum, młyn wodny; w niektórych miejscowościach pokłady torfu i marglu. Wieś Duranów osad 23, gruntu m. 63. 2.) **D.**, folw., pow. opatowski, gm. Julianów, par. Gliniany. Ma 4 dm., 31 mk., 494 mórg ziemi dworsk.

Duranowizna, folw., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Sochaczew. Por. *Czerwonka.*

Durasz, ob. *Donatkowice.*

Durąg albo *Duryng*, niem. *Doehringen*, wś, pow. ostródzki, na Mazurach. Przed reformacyą istniał tu kościół katolicki, ale został wcześnie zabrany i przyłączony jako filia do Kraplewa. Obecnie ma tylko 4 katol. Należy do par. w Ostrodzie, od której jest odległa 1 i pół mili.

Durba, *Dorba*, *Durbe*, rz. w Kurlandyi, ma źródło w parafii Gramsden, przyjmuje Preknlę i Wartagę, przepływa przez jez. Durben, potem przyjąwszy Allohksne (która już pierwej Tebber i Lasche przyjęła) wpada do Bal-

tyku p. n. Szakke, w parafii Szakenhausen. Por. *Doblena*.

Durben, łotew. *Dorbe*, mko w Kurlandyi, w okr. grobińskim, 154 w. od Mitawy; zamek 1263 r. wzniesiony przez Burcharda von Hornhausen, którego tu 1264 r. na głowę Litwini pobili. Parafia D. ma ważniejsze wsie: Bunthof, Tadajki, Wartaje, Preckuln, Paplaken, Wirgen, Szusten, Kruten, Krotten, Ilsen, Paddern, Ilmajen, Drogen, Lanen, Duppeln, Aistern, Ligutten, Strokken, Wirginahl, Aprikken, Bebben i i.

Durben, jez. w pow. hazenpockim Kurlandyi, w par. Durben, 4 i pół w. dł., 2 w. sz.

Durbiany, ob. *Dorbiany*.

Durbinas, strumień wypływający z jez. Mastis pod Telszami.

Durdy (z Krasiczynem), wś, pow. mielecki, o 22 kil. na płn.-wschód od Mielca, o 8.2 kil. na płd.-zach. od st. poczt. i par. rz. kat. w Baranowie. Liczy 94 dm., 636 mk. Ob. *Knapy*.

Durlasy, wś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Ostrołęka, w odległości 8 w. od zarządu gminnego we wsi Tatarach. Przywilejem Augusta III z 1752 r. włościanie uwolnieni od pańszczyzny; wysokość czynszu oznaczono wtedy na 114 złp.; lustracya starostwa ostrołęckiego z 1765 r. zastaje tu 4 gospodarzy, płacących oprócz powyższego czynszu, po 6 złp. rocznie podatku karczemnego z osady rolnej. Do 1799 r. wś płaciła 12 złp. na utrzymanie seminaryum w Pułtusku — od tego roku podatek ten poczęła wś płacić do kasy ekonomii Ostrołęka. W 1820 r. znajdowało się w Durliasach 17 gospodarzy rolników i osada leśna. Obecnie znajduje się 22 dm., 104 męż., 107 kob. i 1038 mórg gruntu, w tej liczbie 320 mor. ornej ziemi. R. 1827 miała 16 dm., 125 mk. *L. Krz.*

Durlaty, holendry, pow. włocławski, gm. i par. Lubień. W 1827 r. 7 dm., 60 mk.

Durlsberg, szczyt w Tatrach bielskich, ob. *Twarożna*.

Durlsdorf, ob. *Twarożna*.

Durne, *Durnia*, szczyt w Karpatach lesistych, w dziale między Bystrzycą Nadworniańską a Jabłonicą, 1709 m. wys. Por. *Durniniec*.

Durniaki, wś w pow. uszyckim, gm. Olchowiec, par. Wierzbowiec, u źródeł strugi Boryczowy; wraz z Złotogórką ma 128 dusz męz., 33 jednodwor., 130 dz. ziemi włośc.; należała do Sobańskich dziś Rubczyńskich, ziemi dworskiej 755 dz. R. 1868 miały 42 dm. *Dr. M.*

Durniakowce, wś w pow. uszyckim, par. Stara Uszyca, nad rz. Dniestrem, 50 dusz męz., 121 dz. ziemi włośc., dawniej Wyleżińskich, dziś Łozińskich 111 dz., Sabatyńskiego 43 dz., Stemkowskiego 25 dz. R. 1868 miały 30 dm. *Dr. M.*

Durniewicze, wiejska osada w połud. stronie pow. nowogródzkiego, w okolicach Dorohobyla, w 3 okr. policyjnym. *Al. Jel.*

Durniniec, potok górski w Beskidzie lesistym czyli wysokim, w obr. gm. Zielonej, w pow. nadwórniańskim, wypływa z pod samego głównego grzbietu na granicy Galicyi i Węgier z głębokiego parowu na północ od szczytu Durnego (1709 m. pom. wojsk). Płynie zrazu na północ, a przyjąwszy z lew. brz. potok Panterec, wytryskający pod przełęczą Panter, zwraca się na wschód i w tym kierunku biegnie leśnemi debrami, zdążając do Bystrzycy Nadwórniańskiej. Tuż powyżej ujścia zabiera wody pot. Gropieńca z prawego brzegu. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Durniówka, *Durnówka*, rz., wpada do rz. Kozarki, a ta do rz. Irpienia z lewej strony, pow. kijowski.

Durny wierch, *Lomnitzer Nordtrabant*, węg. *Eszaki méllekcsucs*, szczyt tatrzański, w grupie szczytów Łomnicy. Dr. A. Kremer w tłumaczeniu rozprawy prof. Kolbenheyera (ob. Sprawozd. Kom. fizyograf. T. VIII, 1874 r., str. 282) nazwał go mylnie Łomnickim grzebieniem; górale spiscy zowią go Łomnicą mniejszą, wzniesienie 2613 m. (Kolbenheyer); 2615' 57 m. (Greiner). *Br. G.*

Durowicze 1.), wś włośc., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 22 w. od Wilejki, dm. 4, mk. 43 prawosł. (1866). 2.) **D.**, wś w pow. homelskim, z kaplicą katol. par. homelskiej.

Durówka, ob. *Usiaż*.

Durowo, domin. i gm., pow. wągrowiecki, 2 miejsc.: 1) D., wś szlach., 2428 mórg rozl.; 2) D. folwark, 451 morg. rozl.; 12 dm., 136 mk., 18 ew., 118 kat., 58 analf. Stac. poczt. w Wągrowcu o 4 kil., st. kol. żel. Osiek, o 29 kil. Własność Kegla. *M. St.*

Durowo, przystanek dr. żel. moskiewsko-brzeskiej w gub. smoleńskiej.

Durra (niem.), ob. *Dziura*.

Dursztyn, niem. *Durstin*, wś słowieńska, na Spiżu, w dolinie Dunajca. Graniczy od północy z Frydmanem, Krempachem, od wschodu z Falsztynem, od południa z Łapszami, od zachodu z Trypszem. Czy wś Dursztyn, wspominana w dokumentach z lat 1312 i 1317, jako osada niemiecka (Féjer. Cod. dipl. Hung. T. 8, cz. 1, str. 437), jest tem samem, co dzisiejszy Dursztyn, na pewne nie wiadomo. Liczy 315 mk. Wzniesienia: 1) dwór czy folwark na półn.-wsch. końcu wsi 734 m. (pom. wojsk.); 2) północno-zachodni róg wsi przy drodze Krempachu i Frydmanu 731 m.; 3) droga do Wyżnich Łapsz: a) pierwsze wzgórze na płd. od wsi, 400 m. od jej środka, 771 m.; 6) drugie wzgórze o 400 m. dalej ku południu 790 m.; c) trzecie wzgórze nad Łapszami 800.4 m.; 4) droga z D. do Trypsza, najwyższe wznie-

sienie tej drogi na zetknięciu się jej z drogą od Wyżnich Łapsz działem do Krempachu i Nowej Białej 782 m.; 5) na wschód zaś wznosi się obszerne wzgórze Branisko 879 m. *Br. G.*

Dury, folw. do dóbr Rembów i Zgórz należący, w gm. Barczew, pow. sieradzki.

Dury, jez. w pow. święciańskim, pod wsią Litodury, 6 w. dł., do 1 i pół w. sz.

Duryng, ob. *Durag.*

Durynicze, wś i dobra w płn. stronie pow. bobrujskiego, niedaleko traktu pocztowego wiodącego ze Świsłoczy do Bobrujska, w gm. zamoskiej, w miejscowości głuchej poleskiej. Gleba piaszczysta, łąk i lasów obfitość. Jestto starodawne dziedzictwo Zabiełłów; tu mieszkał ostatni kasztelan miński, zacny Szymon Zabiełło. Dobra D. mają obsz. około 7600 m., przeważnie w lasach, i do dziś dnia zostają w ręku wzmiankowanego rodu. *Al. Jel.*

Durzyn, ob. *Dużyn.*

Duś lub *Dusia*, jezioro, jedno z większych w pow. sejneńskim, na granicy od kalwaryjskiego, do którego należy część północnego brzegu. Największa długość w kierunku z południa ku północy 7 do 8 w., szerokość około 4 w. a głębokość od 40 do 120 stóp. Obszar ogólny wynosi 16,9 wiorst czyli 0,35 mili, około 900 m. Obfituje w sielawy i inne ryby, brzegi bezleśne, nizkie, puste, od zachodu tylko wzgórkowate i osiadłe. Tu się mieszczą wsie: Barce, Żubrzyszki, Sutra folw., Podusie i Piotrowicze. Wypływa z jez. rzeka Dawinia i wpada o 2 w. do jeziora Kaleśnickiego. *Br. Ch.*

Dusa (węg.), ob. *Duszawa.*

Dusajcis, dwa małe jeziora w pow. sejneńskim, leżą na południe od jez. Gaładuś, przy wsi Zagary. Jedno ma 8, drugie 12 morgów obszaru.

Dusanów, wieś, pow. przemyślański, leży o 15 kil. na południe od Przemyślan, o 3 kil. na płn. wschód od Firlejowa; okolica wysoka, zimna, leśna i wilgotna, 216.3° nad powierzchnią morza wzniesiona; tędy prowadzi prywatny gościniec z Janczyna do gościńca rządowego przemyślańsko-brzeżańskiego na Dusanów, Stratyn, Kurzany do Rohatyna. Przestrzeń pos. więk.: roli or. 647, łąk i ogr. 359, pastw. 358, lasu 1029; pos. mn.: roli or. 996, łąk i ogr. 575, pastw. 109, lasu 1 m. austr. Ludność rzym. kat. 103, gr. kat. 838, izrael. 13, razem 954. Należy do rzym. kat. parafii w Firlejowie, gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu narajowskiego. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel większej pos. Alfons Czajkowski. *B. R.*

Dusia, ob. *Duś.*

Dusiatka, rz., ob. *Święta* rz.

Dusiaty, mko rządowe w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., o 30 w. od miasta pow., nad rz. Świętą i jez. D. Paraf. kościół kat. św. Trójcy, 1520 wzniesiony z drzewa przez ks. Radziwiłła, a w 1774 przez hr. Platera przebudowany. Dwie kaplice: pod dzwonnicą i na cmentarzu. Ta ostatnia św. Jerzego, wzniesiona z drzewa przez ks. Hryszkiewicza. Parafia katolicka dekanatu nowoaleksandr.: dusz 11882. Filia w Dawgielach, kaplica w Antoleptach. Byłe dziedzictwo Radziwiłłów, należ. 1580 r. do Macieja Rudominy, z przyd. Dusiackiego, później do hr. Platerów, 1830 skonfiskowane. Jest w D. szp. z fund. wyznaczonym 1755 przez Jana Ludw. Platera. Włościanie bardzo zamożni. Gmina D. ma 2082 dusz.

Dusiaty, jez. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., przez które rz. Święta, biorąca początek w jez. Szwinta, przepływa. Dł. 6 w., szer. pół w.

Dusiele, wś, pow. kalwaryjski, gm. Simno. Liczy 30 dm., 152 mk., odl. 34 w. od Kalwaryi. Nie zamieszczone ani w spisie wsi z 1827 r. ani w Skorowidzu Zinberga; jedynie tylko w urzędowym spisie miejscowości suwalskiej gub. przy „Pamiatnej Kniżce“ z 1878 r.

Dusielniki, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Udrya. W 1827 r. było tu 12 dm., 97 mk., obecnie liczy 25 dm., 96 mk., odl. od Kalwaryi 51 w. *Br. Ch.*

Dusielniki, złożone z dwóch części jezioro przy wsi t. n. w pow. kalwaryjskim, długość obw. 3 w., szer. 1 w., głęb. 12 do 18 stóp, ryb niewiele. *Br. Ch.*

Dusieniaty, wś rządowa nad stawem, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. kat. 86, prawosł. 44, żydów 19, razem 149, domów 20. Tu się urodził malarz Tadeusz Górecki.

Dusina 1.) wieś, pow. śremski; 20 dm., 167 mk., 6 ew., 161 kat., 65 analf. 2.) **D.**, domin. i gm., 3404 m. rozl., 2 miejsc.: 1) D.; 2) Pożegowo folw.; 21 dm., 281 mk., 15 ew., 266 kat., 72 analf. St. poczt. w Gostyniu o 4 kil., st. kol. żel. Leszno o 35 kil. Właściciel Kurnatowski Nepomucen. *M. St.*

Dusinie, wieś uwłaszczona, pow. wiłkomierski, par. wiżuńska, do dóbr wiżuńskich należała.

Dusinie, jezioro, pow. wiłkomierski, do dóbr wiżuńskich hr. Czapskiego należące.

Duśmianki, wś rząd. nad jez. Żyżmą, pow. trocki, 4 okr. adm., o 42 w. od Merecza, 17 dm., 161 mk. (1866).

Duśmiany albo *Duszmiany*, mko w pow. trockim, na płn.-wsch. brzegu jez. Wielkiego (Duś i Pioś), pod 54° 26′ szer. i 42° 10′ dług., o 15 w. od st. dr. żel. Olkieniki a o 8 od st. poczt. Hanuszyszki, o 14 w. od Daug, w 1 urzęd. polic., w obr. hanuszyskiej gm. włośc., należy do 3 sądu pokoju w Trokach. W pierwszej ćwierci zeszłego stulecia byli tu kameduli, którzy w 1820 r. wznieśli dziś istniejący drew.

par. kość. kat. św. apos. Szymona i Judy. Parafia kat. D. klasy 5, dek. mereckiego, liczy 3116 wiernych i posiada kaplicę w Żylinach. R. 1866 mko D. miało 22 dm., 200 mk. Dobra D., rządowe, złożone w r. 1850 z 11 wsi i 2 zaśc., miały 7,287 dzies. *J. W.*

Duśnica, ob. *Dusznica.*

Dusocin, niem. *Dossoczin*, wś włośc. w pow. grudziąskim, parafii Mokre, około milę od Grudziądza, nad bitym traktem do Gardei. Zachodzi już r. 1285 w dokumencie granicznym pod nazwą Duschecin. R. 1434 założyli po za wsią krzyżacy osobny folw. z nazwą Ubitz, z czego powstało Uswitz i Auschwitz. W wojnach z krzyżakami r. 1411 do 1422 obliczono szkód poniesionych do 400 grzywien; w nagrodzie zapłacono 200 grzywien. R. 1438 wś Uswitz ma włók 63 i karczmę; 3 i pół włóki leżały pusto. R. 1511 posiada tutejsze wolne sołectwo Bartłomiej Lunawski. R. 1526 król Zygmunt I odnawia stare przywileje sołtysowi Pawłowi. Włók miał wolnych sołeckich 6, z reszty 60 włók prawem chełmińskiem osadzonych płacili poddani po 15 skotów od włóki na grudziąski zamek. Karczmarz, który piwo własne warzy i sprzedaje, płaci 5 skotów. Sołtysowi jako i jego poprzednikom przysługuje prawo czynić łowy na zające i inne podobne zwierzęta w obrębie wsi Dusocin z siećmi i psami. Także i małe jezioro leżące na włókach sołeckich stało do jego użytku. Za to ma wykonywać obowiązki dla króla, zamku grudziąskiego i ojczyzny, zupełnie jak i inni sołtysi wykonywają. R. 1611 nazywa się sołtys Tomasz Truszczyński, r. 1629 Marcin Żmijewski. R. 1623 czynszowało 8 osiadłych włościan 26 fl. 20 gr. W skutek drugiej wojny szwedzkiej D. bardzo podupadł. R. 1664 nie było we wsi ani jednego poddanego; sołectwo lemańskie leżało pusto, tylko strażnik borowy na niem mieszkał na płacy zamkowej. Karczma zaginęła. Folw. Ubice także był pusty. Następnie znowu się wieś zaludniła. Z r. 1757 pochodzi ostatni kontrakt tutejszych włościan. Mieli oni grunta w wieczystej dzierżawie na 40 lat; oprócz niewyrażonego czynszu utrzymywali jakąś drogę do Tarpna po za wsią leżącą, czyścili kanał idący z Tryuki (Trinkekanal), groble przy nim naprawiali i drzewo potrzebne do budynków przy młynie w Kłódkach dowozili. Za to mieli prawo paść konie, bydło i owce w król. dusocińskim lesie. Karczma także była wydana w dzierżawę na 40 lat. Należała do niej jedna włóka i 10 m. roli, podówczas krzewami zarosłej. Karczmarz dawał czynszu 30 zł., miał drzewo wolne na opał i do budynków z boru; gorzałkę i piwo pańskiego wywaru sprzedawał. W r. 1779 po okupacyi założono tu szkołę królewską; nauczyciel pobierał 60 tal. płacy. R. 1789 było w D. 37 domów mieszk. W r. 1832 dokończono separacyą gruntów. R. 1839 otrzymali włościanie z obszarem 2839 m. prawo własności. Dawniejsze ciężary co do drogi tarpieńskiej, kanału z Trynki i młyna w Kłódkach nadal zatrzymali. Rocznego czynszu płacili 279 tal. Obecnie liczy D. 3044 m. roli, budynków 120, domów mieszk. 120; kat. 53, ewang. 547. Szkoła w miejscu; poczta w Gardei. *Kś. F.*

Dusowce albo *Dusowice* (z Chałupkami), wieś, pow. przemyski, leży na lewym brzegu Sanu, o 10 kil. na południe od Radymna, 13 kil. na płn. od Przemyśla, o 4 kil. na płn. od Wyszatycz; przez pole tej wsi na zachód od osady przechodzi kolej żelazna Karola-Ludwika, idąca z Przemyśla do Radymna; oddaloną jest prawie jednakowo od stacyj tej kolei w Żurawicy leżącej na południe i w Radymnie leżącem na północ. Przestrzeń pos mn.: roli or. 1038, łąk i ogr. 30, pastw. 56 m. austr. Ludność: rzym. kat. 6, gr. kat. 736, izrael. 10, razem 752. Należy do rzym. kat. par. w Wyszatyczach, gr. kat. ma w miejscu, należącą do dekanatu przemyskiego. *B. R.*

Dusowieckie Chałupki, ob. *Chałupki.*

Dustechal, ob. *Duksztygał czarny.*

Dusy-Ważyszki, wś, pow. szawelski, gm. popielańska, niegdyś Ważyńskich, dziś uwłaszczona; 155 dzies. na 18 dusz. *J. Godl.*

Duszatyn, wś, pow. sanocki, nad Osławą (dopływem Sanu), o 30 kil. na płd. od Sanoka, o 5.6 kil. na płd.-wsch. od st. kol. łupkowskiej w Komańczy, st. poczt. Wola Michowa. Parafia gr. kat. w Prełukach, rzym. kat. w Bukowsku. Liczy dm. 24, mk. 170. Własność większa obejmuje roli ornej 14, łąk i ogr. 45, pastwisk 29, lasu 2231 m.; własność mn. roli orn. 210, łąk i ogr. 40, pastw. 127 m. We wsi tartak wodny. *Lu. Dz.*

Duszawa, węg. *Dusa*, wieś w hr. gömörskiem (Węg.), urodzajna gleba, lasy dębowe, 170 mk.

Duszczyce, folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 40 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 12 mk.

Dusze, ob. *Chrzanowo.*

Duszewo 1.) dwa małe folw. w płn. stronie pow. słuckiego, niedaleko drogi wiodącej z Bobowni do miasteczka Kopyla, w 3 okr. polic. kopylskim, w glebie dobrej. Jeden folw. ma obszaru przeszło 120 m. i od r. 1864 jest własnością Żuków. Drugi folw. ma obszaru 90 m. i należy do Ziemackich. 2.) **D.**, folw. w pow. słuckim, dziedzictwo Bułatów, obszaru 123 m.

Duszków, wieś i dobra w zachodniej stronie powiatu mińskiego, w par. kat. rakowskiej, w gm. rakowskiej, przy drodze z Wołmy do miasteczka Rakowa, w prześlicznem malowni-

czem położeniu. Do końca prawie XVIII stulecia miejsce to było własnością Sanguszków i należało do klucza rakowskiego, następnie przeszło do imienia Rylskich. Franciszek Rylski, nabywszy Duszków, upiększał go i zagospodarzył porządnie, tak, iż do dziś dnia ślady tej pracy istnieją. W pierwszej ćwierci tego stulecia nowym dziedzicem Duszkowa był już Karol Morawski, generał, syn generała Ignacego Morawskiego, szwagra ks. Karola Radziwiłła „Panie Kochanku“. Karol Morawski przez córkę Teofilę będąc dziadkiem smutnej doli księżniczki Stefanii Radziwiłłówny, poślubionej później ks. Wittgenstejnowi, gdy specyalna komisya lustrowała dobra księżniczki, przeniósł się z Zausza do Duszkowa i ztamtąd przeniósł tu zbiory, pamiątki i archiwa Radziwiłłowskie. Duszków tym sposobem stał się jure caduco najbogatszem muzeum w kraju mińskim. Wartość malowideł, bronzów, rzeźby, marmurów, porcelany, zabytków piśmiennych trudno było obliczyć; dość że to były skarby Radziwiłłowskiego domu. Morawski umierając przekazał całą fortunę żonie, a ta z kolei bratu swemu Rempelowi, niemającemu zgoła wykształcenia, zatem i pojęcia o tem co posiadał. Fortuna co tak łatwo przyszła zwolna się marnowała i wreszcie następcy szczęśliwego sukcesora stracili wszystko, a muzeum duszkowskie rozpłynęło się po świecie. Do dziś dnia na wiele mil dokoła w domach szlacheckich można widzieć wiele ciekawych pamiątek, ale to rzecz bolesna, iż ostatni właściciel, w chwili likwidacyi, świętokradzko ogniem zniszczył kilka kufrów papierów, kędy się znajdowały korespondencye, listy królewskie, dyplomata i pamiętniki; wandalizm ten był pieczęcią na smutnych dziejach Duszkowa. Od roku 1862 dobra duszkowskie należą do Bułhaków, posiadają obszaru około 940 m. Z pamiątek artystycznych pozostał tu tylko w pobliżu dworu grobowiec Morawskich, kędy są wewnątrz prześlicznej rzeźby urny alabastrowe i znakomitego pędzla malowidło wystawiające Wieczerzę Pańską; wartoby było ustrzedz te piękne resztki od zniszczenia. *Al. Jelski.*

Duszkowice, węg. *Diczkovicza*, wś w hr. bereskiem (Węg.), lasy, 100 mk.

Duszmiany, ob. *Duśmiany*.

Dusznica, wś i folw., pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Łoździeje. W 1827 r. było tu 26 dm., 268 mk.; odl. od Sejn 11 w. Folwark D. wchodzący poprzednio w skład dóbr Dumbeln, obecnie stanowi własność p. Felixa Gawrońskiego. Dobra D. składają się z fol. D., wsi D. i Tarnówka; podług opisu z r. 1868 rozległość dworska wynosi m. 1003, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 378, łąk m. 154, pastwisk m. 186, lasu m. 31, zarośli m. 154, nieużytki i place m. 100; wieś D. osad 31, gruntu m. 576; wś Tarnówka osad 53, gruntu m. 171. Por. *Dumbel.*

Dusznik, czeska nazwa miasta Reinerz na Szląsku pruskim.

Duszniki, wś, pow. turecki, gm. Bartochów, par. Warta. W 1827 r. było tu 25 dm., 248 mk.

Duszniki, niem. *Dusznik*, wieś i gm., pow. szamotulski; 2 miejs. 1.) D. wieś, 2.) D. (Seelhof), leśnictwo; 151 dm., 1458 mk., 243 ew., 1201 kat., 384 analf., siedziba komisarza obwodowego. Kościół kat. paraf. należy do dek. lwoweckiego. Kościół protestancki do dyecezyi szamotulskiej. Wieśniacy zajmują się rolnictwem i handlem zbożowym; w okolicy 2 gorzelnie. Agentura pocztowa. Większa stac. pocztowa w Bytyniu na trakcie z Poznania do Skwierzyny, stacya kol. żel. Buk o 8 kil. D. należały niegdyś do stołowych dóbr biskupów poznańskich. Biskupi p. też założyli kościół, o którym już w r. 1442 jest wzmianka w księgach biskupich. Na ścianie kościelnej przy ambonie zachowany jest nagrobek na cześć Jerzego Pigłowskiego, herbu Sokoła, za czasów Zygmunta III i Władysława IV, rycerza walecznego z Tatarami i autora różnych panegiryków np. na śmierć królowej Cecylii Renaty. 2.) **D.**, folw., 572 morg. rozl. 3.) **D.** niem. *Kaiserhof*, królewszczyzna; 4 miejsc: 1). D.; 2) folw. Lubieniec (*Wilhelmshof*), 3) leśnistwo Seelhorst; 4) cegielnia; 3823 morg. rozl.; 21 dm., 369 mk., 91 ew., 272 kat., 119 analf.

Duszno, 1.) wieś, pow. mogilnicki, 9 dm., 87 mk.,11 ew., 76 kat.; 29 analf. Kościół paraf. należy do dekanatu gnieźnieńskiego, stac. pocz. i kol. żel. Trzemeszno o 7 i pół kil., 2.) **D.**, folw. w obrębie wsi, właściciel Tadeusz Bronisz. 3.) **D.** olędry i gm.; 24 dm., 227 mk., 25 ew., 202 kat., 77 analf. Należy do domin. Lubinia. 4.) **D.**, niem. *Hochberg*, domin.; 2006 morg. rozl.; 2 miejsc.: 1) D. folw.; 2) D. (Rolandseck), huba; 12 dm., 198 mk; 24 ew., 174 kat., 100 analf.; st. poczt. i kol. żel. w Trzemesznie o 7 i pół kil.. *M. St.*

Duszoty, pow. rypiński, gm. i par. Żałe; 2 dm., 10 mk. Por. *Brzuze.*

Dutczyszki, wieś szlach., pow. trocki, 2 okr. adm., 40 w. od Trok., 5 dm., 50 mk. wielkoros. (1866).

Dutka, potok górski, prawy dopływ Białego Czeremoszu w obr. gm. Jabłonicy na Bukowinie. Wypływa z pod góry Maksymca (344 m. pom. wojsk.), płynie na południowy zachód. Wody leśne. Długość 3 kil. *Br. G*

Dutken (niem.), *Dutki*, ob. *Dudki.*

Dutki, ob. *Dudki.*

Dutrów, wś i folw., pow. tomaszowski, gm. Telatyn, par. Nabróż. Roku 1827 D. liczył 43 dm., 229 mk. Wieś D. leży nad odnogą rz. Huczwy, o wiorst 4 od granicy państwa au-

stryackiego. Wieś D. zajmuje posiadłości włościańskiej morgów 534; ludność wynosi 540 dusz, z których 240 prawosławnych, reszta katolików. Zajęcie ludności rolnicze, przemysłu żadnego, z wyjątkiem kontrabandy, którą po większej części się zajmują. Ziemia w D. bardzo urodzajna, łąki dobre, lasu niema; włościanie jednak z małemi wyjątkami niezamożni. Do najbliższej stacyi pocztowej Tyszowiec wiorst 8; od traktu bitego lwowsko-warszawskiego wiorst 24. Włościanie oczynszowani przed ukazem, dzisiaj od dworu w zupełności odseparowani. Była w D. grecko-unicka cerkiew filialna b. par. Telatyn, erekcyi niewiadomej, 1700 r. już istniała. Folw. D. łącznie z folwarkiem Rudny gruntów ornych morgów 600 posiadający, gospodarstwo płodozmienne, pomiędzy dwiema fabrykami cukru Mirczem i Poturzynem znajdujące się, przeważnie rzepak, pszenicę i buraki cukrowe produkujące. D. jest dziedziczną własnością Wysoczańskich od lat sześciudziesięciu. Do dóbr D. należała też wieś Kryszyn: osad 28, gruntu m. 325. *J. W.*

Duttken (niem.), ob. *Dudki.*

Duxtigal, ob. *Dukstygał czarny.*

Dużki, folw. pryw., pow. dziśnieński, o 36 w. od Dzisny; 1 okr. adm., 1 dm. 17 mk.

Duży las albo *Duży bór*, kol., pow. radomski, gm. Przytyk, par. Wrzas. Ma 10 dm., 66 mk., i 215 morg ziemi kolonistów. Por. *Domaniew.*

Dużyn, lub *Durzyn*. 1.) wieś, pow. krotoszyński; 13 dm., 97 mk., 1 ew., 95 kat., 1 żyd; 26 analf.; stac. poczt. i kolei żel. Krotoszyn o 12 kil. 2.) **D.**, folw., należy do Orpiszewa i dóbr krotoszyńskich, własność księcia Turn i Taxis. *M. St.*

Dvorecz, ob. *Dworzec.*

Dwakońce, uroczysko pryw., pow. dziśnieński, o 44 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze wojennej drujskiej, 1 dm., 7 mk. rzym. katol. (1866).

Dwa młyny, os., pow sierpecki, gm. Borkowo, par. Sierpc.

Dwarcie, folw., pow. szawelski, par. Użwenty, o 2 w. od Użwent, przy trakcie bitym do Szawkian. Rozl. włók 7. Niegdyś część dóbr Berżany Górskich, sprzedany Stan. Ejsmontowi. *J. Godl.*

Dwarcy, wś, pow. szawelski, par. Użwenty, gm. Chwałojnie; niegdyś plebańska, dziś uwłaszczona. Ma 11 dusz rew. na 80 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Dwarischken (niem.), ob. *Dwarzyszki.*

Dwarwicie, ob. *Dworwicie.*

Dwaryszki, ob. *Dworyszki.*

Dwaryszki, niem. *Dwarischken*, 1.) wś, dobra i leśnictwo, pow. wystrucki, st. poczt. Karalene. 2.) dobra, pow. pilkaleński, st. p. Szyrwinty. 3.) wś, pow. tylżycki, stacya poczt. Kalwy.

Dwarzuty, ob. *Dźwierzuty.*

Dweeta, *Dweta*, rz., dopływ Iłłukszty, w Kurlandyi, w parafii Dyneburg.

Dwernik (z *Dwerniczkiem*), wś, pow. liski, o 40 kil. na płd. wsch. od Liska, o 9·4 kil. na płd. zach. od st. poczt. w Lutowiskach. Dwernik leży nad potokiem Bereski, dopływem Sanu, Dwerniczek nad Sanem; 542 m. npm. Parafia gr. kat. w Dwerniku, rzym. kat. w Polanie. Dm. 88, mk 554 (279 m., 275 k.). Własność większa obejmuje roli ornej 382, łąk i ogrodów 77, pastwisk 171, lasu 1352 m.; własność mn. roli ornej 763, łąk i ogr. 242, pastwiska 397, lasu 49 m. Właściciel większej posiadłosci Leopold Walter. *Lu. Dz.*

Dwernik, potok górski, w Beskidzie lesistym, wytryska w obr. gm. Dwernika w pow. Lisko, z połączenia dwóch potoków, zachodniego Nasiczniańskiego i wschodniego Caryńczyka. W dolinie potoku legła wieś Dwernik i po krótkim biegu, bo 3 kil., uchodzi naprzeciwko Dwerniczka, przysiołka Dwernika, do Sanu, z prawego brzegu. Ujście 507 m. npm. *Br. G.*

Dweta, *Dweeten*, wś w okr. iłłukszteńskim, gub. kurlandzkiej, z przysiołkiem Janopol, dziedzictwo hr. Zybergów, którzy tu fundowali rezydencyą misyonarzy. Kościół katolicki ś. Stanisława, wzniesiony 1874 przez hr. Michała Plater-Zyberga. Parafia katol. dekanatu semigalskiego: dusz 3979. Filia w Podunaju.

Dweta, ob. *Dweeta.*

Dwie..., por. *Dźwie...*

Dwierajtynie, os, pow. kalwaryjski, gm. Podawinie, par. Daukszе. Ma 7 dm., 16 mk., odl. 10 w. od Kalwaryi.

Dwikozy, wś i fol. poduchowny, nad rz. Opatówką, pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Góry Wysokie: jest tu urząd gminny. W 1827 r. było tu 60 dm., 517 mk.; obecnie liczy 77 dm. i 548 mk.; 514 morg. ziemi dwors. i 481 morg. ziemi włośc., odl. od Sandomierza 7 w. W 15 wieku istniał tu kościół parafialny a dziedzicem wsi był Mikołaj Dembowiec Kornicz (Długosz I 84) Gm. D. ma ludn. 3266, rozległości 10320, w tem dwor. ziemi 7172 morg., domów 542; s. gm. okr. I i st. poczt. Sandomierz; w skład gm. wchodzą: Bożydar, Bukowiec, Buczek, Chwałowska kępa, Czermin słupecki, Doły, Doraz, Dwikozy, D. słupeckie, Garbów, Gerlachów, Golembice, Góry wysokie, Jaroszówka, Kamień-łukawski, K.-mściowski, Mokoszyn, Mściów, Rzeczyca mokra, Słupcza, Sucharzów, Szczytniki, Winiary i Winiarki.

Dwile, *Dwili*, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, par. szadowska, 14 dusz rew., 131 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dwiliki, wś, pow. maryampolski, gm. Pogiermóń, par. Pokojnie. 1827 r. było tu 19 dm., 189 mk.; obecnie liczy 22 dm., 220 mk. i 725 morg. obszaru, odl. 52 w. od Maryampola a od Pren 13 w.

Dwiliszki, 1.) wś, pow. rossieński, par. Rossieny. 2.) **D.**, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., 2 dm., 11 mk. kat. (1866).

Dwina, rossyjska nazwa Dźwiny zachodniej i północnej.

Dwini, pot., powstaje w obr. gm. Magierowa, w pow. Rawa ruska, z pod północnego stoku wzgórza Jawornika, 312 m., wznoszącego się w południowo-wschodniej stronie Magierowa (266 m. npm.). Płynie na północny wschód granicą gmin Magierowa i Horodowa a Kunina, łąkami moczarowatemi, należącemi do obszernych błót magierowskich i na granicy gmin Kunina, Horodowa i Dobrosina uchodzi z pr. brzegu do rz. Białej, dopływu Raty. Długość biegu 10 kil. *Br. G.*

Dwinosa (ross.), ob. *Dźwinosa*.

Dwiżki, wś i dobra wielkie w połud. wschod. stronie pow. mozyrskiego, w gm. mieliszkiewickiej, w głuchej poleskiej miejscowości, dawniej dziedzictwo Stockich, a od r. 1874 kupca ryskiego Szapellera; wraz z nierozłączonemi dobrami Remezy mają obszaru 23850 morgów. *A. Jel.*

Dwoisty staw, staw tatrzański, jeden ze stawów Gąsienicowych w Tatrach nowotarskich, w dolinie Suchej Wody. Legł on na wschód od stawu Litworowego, tuż pod Kościelcem, śród napiętrzonych złomów granitu, rozdzielony wąskim lecz wysokim od południa ku północy ciągnącym się wałem na dwa mniejsze stawy, wschodni większy 2 morgi 134° kw. (1.109 ha.), zachodni mniejszy 1 m. 799° kw. (0·862 ha.) obejmujący. Wzniesienie tego stawu 1665·54 m. (Janota); 1642 m. (Kolbenheyer). *Br. G.*

Dwojanów, przysiołek *Dębna*.

Dwonicha, wś w pow. bracławskim, własność Jaroszyńskich. *Dr. M.*

Dwór 1.) **murowany**, majętność ziemska w pow. borysowskim, własność Smolakowa od roku 1838, obszar 9000 mor. 2.) **D.**-nowy, ob. *Nowy dwór*. *Al. Jel.*

Dworaczki, mylnie *Dworackie*, niem. *Dworatzken*, wś, pow. olecki, st. poczt. Dunajek.

Dworakalnie, ob. *Dobrowola*.

Dworaki, *Dworki*, *Kowalewo*, niem. *Kowallewen*, *Dworcken*, wś, pow. jańsborski, st. pocztowa Biała.

Dworaki, okolica szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Sokoły. W obrębie jej leżą wsie D.-dręgi, D.-pikuty, D.-staski lub staśkowięta, D.-tkany. W 1827 r. D. pikuty liczyły 12 dm., 180 mk.; D. staski 21 dm., 126 mk. D. pikuty wspominane są w dokumentach z 1435 roku, D. staśkowięta pod 1568 r. Istniały jeszcze D. orawka (pod 1562.). Folw. Dworaki pikuty z wsią t. n. podług opisu z r. 1867 rozl. m. 362 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 325, łąk m. 5, lasu m. 16, zarośli m. 10, nieużytki i place m. 6. Wieś Dworaki pikuty osad 4, gruntu m. 41. W r. 1871 grunta folwarczne umniejszone zostały sprzedażą drobnym nabywcom.

Dworaliszki-nowe, wś i folw., i D.-stare, wś i folw., pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Poniemoń. Jest tu gorzelnia. W 1827 r. D. nowe liczyły 23 dm. i 268 mk., obecnie liczy 20 dm., 134 mk. Dobra D., dawniej część starostwa rumszyskiego, nad samym Niemnem, leżą w miejscu gdzie na tej rzece sterczy słynna rafa („dyabli most“), o której Mickiewicz w Grażynie wspomina. Na polach okopy, jedne podobno szwedzkie, inne z r. 1811. Własność p. Borysowicza. Dawniej wchodziły w skład znacznych dóbr Poniemoń Frentzela. *F. S.*

Dworaliszki, 1.) wś włośc., pow. trocki, 3 okr. adm., o 9 w. od Butrymaniec, 13 dm., 100 mk. (1866). 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Rossienie.

Dworałaukie, ob. *Dobrowola*.

Dworanicze, wś we wschod. stronie pow. bobrujskiego, nieopodal rz. Oły i szosy wiodącej z Bobrujska do Rohaczewa, z prawej strony, w gm. bortnickiej (ob Bortniki), w 1 okr. polic., w 2 okr. sądowym (bobrujskim), miejscowość poleska, gleba piaszczysta. *A. Jel.*

Dworaniewo lub *Mitrochówka*, zaśc. włośc., nad jez. bez nazwy, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 28, dm. 3 (1866).

Dworce, 1.) wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 102, domów 8, od Wilna 27 w. 2.) **D.**, folw., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. 14, dom 1 (1866).

Dworce, 1. (z Płoskiem i Marmaszem), wieś, pow. żółkiewski, oddalona o 20 kil. na północny wschód od Żółkwi, od Mostów wielkich na zachód o 3 kil., leży po obudwu stronach rzeczki Raty, w lesistej, piaszczystej i bagnistej okolicy; ogromne lasy otaczają zewsząd tę na znacznej przestrzeni rozsypaną wieś. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 143, łąk i ogr. 425, pastwisk. 68, lasu 2720; posiadłość mniejsza roli ornej 822, łąk i ogrodów 1306, pastwisk 188, lasu 14 morgów austryackich. Ludność: rzym. kat. 38, gr. kat. 1165, izrael. 9, razem 1201; dm. 181. Należy do rzym. kat. parafii w Mostach wielkich, grecko-kat. parafią ma w miejscu. Niegdyś istniał w tej parafii monaster oo. bazylianów nad rzeką Ratec, od ihumena Ś-go Piotra fundowany, z cerkwią przemienienia pańskiego; we wsi zaś istniała osobna dla parafian cerkiew Ś-go Michała Archanioła; gdy zgorzała, przyłączono

tutejszych parafian do wsi Spaski, która ze wsią „Wolica“ miała wspólnego duszpasterza. Ten ihumen rusin z Wołynia został w 1307 roku metropolitą kijowskim; w 1319 roku przeniósł swą stolicę metropolitalną do Moskwy, gdzie jako pierwszy metropolita umarł za panowania cara Iwana syna Daniła. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właścicielka większej posiadłości Amalia z Langów Puchalska. 2.) **D.**, wieś, pow. brzeżański, o ¼ mili od Buszcza oddalona, nad rzeką Złotą Lipą, prawdopodobnie za świetnych czasów Buszcza stanowiła z tymże i Pomczynem jednę gminę; mieszkańców 205: mężcz. 100; kobiet 105; rzym. kat. 53 należących do parafii w Buszczu, gr. kat. 139 należących do par. w Stryhańcach; 13 izrael.; przestrzeni 469 m., a to 239 roli or., 52 sianożęci, 12 ogrodów, 65 past., 9 dróg, 27 m. stawu, 65 placów budowlanych i nieużytków. Własność Stan. hr. Potockiego. Pocztę odbiera w Narajowie, oddalonym o 1 milę austr.; od Dunajowa oddalone o 1 milę austr.

Dworciszki, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 81, domów 6, od Święcian 14 w.

Dworcy 1.) wś, pow. piński, w 1 okr. pol., gm. Kożangródek, mieszkańców 160; własność Szczytta. Por. *Dworzec*. 2.) **D.**-wielkie, wś, pow. piński, w 3 okr. polic., gm. Chojne, miesz. 75. 3.) **D.**-małe w tymże okręgu, mieszk. 29; obie należą do Ordy. 4.) **D.**-*Pokumercy*, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, par. szadowska, 9 dusz rew., 50 dzies. ziemi rozl.

Dworczanie, wś, gub. witebska, przy drodze z Czuryłowej do Przydrujska.

Dworczany, 1.) wś rząd. nad jez. Daugi, pow. trocki, 4 okr. adm., o 28 w. od Merecza, 11 dm., 97 mk. (1866). 2.) **D.**, wś rząd. nad Niemnem, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 56 w. od Lidy, 14 dm., 113 mk. (1866). 3.) **D.**, wś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 52 w. od Lidy, 10 dm., 116 mk. kat. (1866). 4.) **D.**, wś w gm. mićkuńskiej, pow. wileński, 6 okr. adm., mk. kat. 64, domów 5, od Wilna 8 w. 5.) **D.**, wś rządowa, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 107, dm. 11 (1866), od m. pow. 43 w. 6.) **D.**, folw. pryw. nad rz. Rudnią, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. 21, 1 dom. 7.) **D.**, wś rządowa, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 40, dm. 4, od Święcian 15 w. 8.) **D.**, wś, pow. dziśnieński, gm. leonpolska, o 33 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Dzisny do Drui, 18 dm., 185 mk.

Dworcze, zaśc. rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., o 19 w. od Merecza, 3 dm., 36 mieszk. (1866).

Dworczysko, 1.) kol., pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów. 2.) **D.**, pow. sejneński, gm. i par. Berżniki, liczy 16 dm., 109 mk.; odl 5 w. od Sejn. 3.) **D.**, wś rządowa, 1841 r. założona, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Sejny, nad Czarną Hańczą, ma 5 domów, 20 mieszkańców, o 19 wiorst od Sejn. *Now.*

Dworczyszki, wś, pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Sudargi. Liczy 9 dm., 93 mk.; odl. 28 w. od Władysławowa.

Dworec, ob. *Dworzec*.

Dworek, pustkowie przy wsi Niedoń, pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, przestrzeń morg. 6.

Dworek, niem. *Höfchen*, folw., pow. sztumski, par. Krasna łąka (Schönwiese), szkoła Perkliczki, poczta Prabuty (Riesenburg). Dawniej miała różne nazwy: r. 1288 Stangenaw, 1418 Symken albo Stangenaw, też Shinken, 1518 Schinnegke i Symkow, 1742 Dworek, 1773 po niem. Höfke. Obszaru ziemi jest 2090 mórg., budynków 11, domów mieszk. 5; katol. 32, ewang. 41. R. 1772 posiadacz Schach von Wittenau. *Kś. F.*

Dworeliszki, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., od Wilna 64 w., mk. kat. 90, dm. 12.

Dworianskaja Tereszka, stacya pocztowa w pow. chwałyńskim, gub. saratowskiej, 55 wiorst od Chwałyńska.

Dworka, rz. niewielka w pow. mozyrskim, prawie równolegle płynie z rz. Niesetną i obok niej poniżej wsi Horohowiszcz wpada do Ptycza z prawej strony. Długość około 2 mil, kierunek od północnego-zach. na połud. wschód. *Al. Jel.*

Dworkiele, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki. Liczy 2 dm., 28 mk., odl. 5 w. od Wyłkowyszek.

Dworne, wś pryw., pow. dziśnieński, gm. Czereska, o 42 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 16 dm., 215 mk.

Dwornia, wś, pow. łukowski, gm. Jarczów, par. Wilczyska. Liczy 16 dm., 160 mk. i 279 morg. obszaru.

Dworniki, wś, pow. szawelski, gm. i par. szawlańska, dusz rew. 68, nadanej ziemi 138 dzies.

Dworołówka, folw. rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., o 14 w. od Merecza.

Dworszowice, 1.) kościelne, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Dworszowice, leżą na drodze z Brzeźnicy do Działoszyna. Jest tu kościół paraf. murowany i fabryka machin i narzędzi rolniczych. W 1827 r. liczono tu 53 dm. i 358 mk., obecnie zaś 88 dm. i 665 mk.; obszar ogólny wynosi 1998 morg., w tem włościan 1016 i poduchownej 101 m. Dobra D. kościelne składają się z dwóch folwarków: Dworszowice, Zimna-woda, młyna Trzebce, i wsi Dworszowice kościelne, Stoczki, Konstantynów, Płaszczyzna, Trzepca; od Piotrkowa w. 56, od Nowo-radomska w. 17, od Brzezin w. 2, droga bita przechodzi przez

terrytoryum, od rzeki Warty w. 3. Rozl. fol. wynosi m. 466 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 352, łąk m. 22, pastwisk m. 3, lasu m. 73, nieużytki i place m. 16; budow. mur. 7, drewn. 2. Nabyte w r. 1878 za rs. 26000. Pokłady marglu piaskowo-wapiennego. Wieś D.-koscielne osad 100, gruntu m. 1016; wś Stoczki osad 6, gruntu m. 157; wieś Konstantynów osad 19, gruntu m. 369; wś Płaszczyzna osad 2, gruntu m. 134; wś Trzepca osad 25, gruntu m. 326. Parafia D. liczy dusz 658. Wieś ta dawniej królewską była; później aż do 1811 była własnością oo. paulinów z Jasnej gory. Założenie kościoła niewiadome. W księdze metryk, która się rozpoczyna od r. 1740, jest wzmianka, że paraf. Dworszowice r. 1436 założoną została, która jednakże wiadomość nie ma prawie znaczenia, gdyż niema co do tego innych wiarogodnych dokumentów. Dawny kościół był modrzewiowy p. tyt. ś-go Michała Archanioła. R. 1830 w miejsce starego zrujnowanego kościoła wystawiono nowy kosztem rządu i parafian za staraniem S. Sławianowskiego dzierżawcy dóbr D. Kościół murowany, ołtarzy w kościele 3. Wieżę r. 1869 wybudowano, w tymże roku kościół i organy wyrestaurowano, cmentarz palisadami otoczono kosztem parafian. Na dzwonnicy znajdują się 3 dzwony. Cmentarz grzebalny 1855 r. ogrodzony został, OO. paulini, których własnością ta wieś była, mieli tu także kaplicę, w której odprawiano msze ś. Kaplica ta w r. 1866 przez dziedzica dóbr D. skasowaną została. 2.) **D.** Pakoszowe, wś i folw. z młynem, pow. noworadomski, gm. Zamość, par. Pajęczno. Leżą na drodze z Pajęczna do Sulmierzyc. W 1827 r. było tu 33 dm. i 229 mk.; obecnie liczą 78 dm. i 504 mk. Dobra D. Pakoszowe składają się z fol. D. i Antonina tudzież wsi D. Pakoszowe; od Piotrkowa w. 49, od Radomska w. 25, od Pajęczna w. 6, od Brzezin w. 8, od drogi bitej w. 6, od rzeki Warty w Działoszynie w. 14. Nabyte w r. 1872 za rs. 39845; rozl. dworska wynosi m. 1270 a mianowicie: folw. Dworszewice grunta orne i ogrody m. 501, łąk m. 94, pastwisk m. 24, lasu m. 442, nieużytki i place m. 34, razem m. 1095. Budow. mur. 7, drewn. 24. Płodozmian 11-polowy. Folw. Antonina grunta orne i ogrody m. 166, łąk m. 2, pastwisk m. 2, nieużytki i place m. 5; razem m. 185, płodozmian 10-polowy; budow. drew. 3, młyn wodny i stawów 3. Wieś D. Pakoszowe osad 51, gruntu m. 535. *Br. Ch.*

Dworwicie, kilka wsi, pow. rossieński, a mianowicie w par. Szwekszniе, Stulgie, Pojurze, Kroże, Kielmy, Gawrany, Girdyszki, Chwejdany, Betygoła.

Dwory (z Krukami i Lasem), wś, pow. bialski, nad Wisłą, na płn. od Biały, o 75 kil. na wsch., od st. poczt. i kolej. i paraf. rzym. kat. w Oświęcimie. Domów w Dworach z lasem 324, mk. 1652; w Krukach dm. 29. mk. 127. Własność większa obejmuje roli ornej 404, łąk i ogrodów 55, pastwisk 81, lasu 144 mr.; włas. mniej. roli orn. 627, łąk i ogr. 47, pastw. 128, lasu 23 mr. We wsi gorzelnia, przystań flisacka.

Dworyca, wś rządowa, pow. dziśnieński, o 21 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 26 mk., leży przy drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny.

Dworyce albo *Szabany*, wś prywatna, pow. dziśnieński nad rz. bezimienną, o 42 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej połockiej, 8 dm., 77 mk. (1866).

Dworyszcze 1.), wś prywat. nad rz. Jaźnicą, pow. dziśnieński, o 11 w. od Dzisny, przy drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 1 okr. adm., 5 dm., 33 mk. 2.) **D.**, wś pryw., pow. dziśnieński, o 38 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Plissy do Łupsiek, 6 dm., 68 mk. 3.) **D.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 60 w. od Dzisny, 2 okr adm., przy drodze pocztowej drujskiej, 8 dm., 129 mk. 4.) **D.**, wś pryw., nad jez. Dworyszcze, pow. dziśnieński, gm. miorska, o 33 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 6 dm., 56 mk., wyznania rzym. katol. (1866).

Dworyszki, folw., pow. szawelski, par. popielańska, powstał z eksdywizyi dóbr Egles, należy do Pikielów. Rozl. 3 włóki. *J. Godl.*

Dworzak i *Dworzysko*, ob. *Świniary*.

Dworzański lub *Dworzaniec*, folw. dóbr Wojciechów, pow. olesiński.

Dworzec, folw., pow. garwoliński, gm. Kłoczew, par. Drążgów. Dm. 12, mieszk. 90. Położenie faliste, ziemia żytnia, łąki torfiaste. Nad stawem ładny dom mieszkalny. Majątek należał do Emiliana Szydłowskiego; obecnie na części sprzedany. Dobra D. z wsią Grabów i Branki, od Siedlec w. 56, od Garwolina w. 42, od Żelechowa w. 18, od Ryk w. 12, od Rososzy w. 5, od rzeki Wieprza 12, miały rozl. m. 1308, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 421, łąk m. 68, pastwisk m. 5, lasu m. 531, zarośli m. 131, wody m. 94, nieużytki i place m. 58; bud. mur. 3, drewn. 28. Droga żelazna przechodzi przez terytoryum dóbr. Wiatrak, cegielnia, smolarnia, stawy, pokłady torfu i szlamu. Wieś Grabów osad 93, gruntu m. 806; wś Branki osad 40, gruntu m. 624. *T. Ł.*

Dworzec 1.), mko, pow. słonimski, nad rz. Mołczadką, z pięknym pałacykiem, letnią rezydencyą dziedzica. D. 1 stycz. 1878 mko liczyło 625 mk., w tem 170 izr. W okolicy powierzchnia górzysta, grunta żwirowe i kamieniste, łąk i lasów mało. Paraf. kościół katol. Bożego Ciała, z drzewa wzniesiony 1516 przez Mikołaja Kieżgajłę. Parafia katol. dekanatu słonimskiego: dusz 2365; kaplica na cmentarzu

a dawniej i w Nowojelnej. 2.) **D.**, folw. pryw. nad rz. Waką, pow. trocki, 1 okr. adm., o 25 w. od Trok, 14 mk. (1866). 3.) **D.**, wś rządowa, pow. wilejski, 1 okr. adm., 29 w. od Wilejki, 1 dm., 9 mk. 4.) **D.**, folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 41 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 12 mk. Własn. Jaźwińskiej (1866 r.). 5.) **D.**, folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 41 i pół w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 6 mk. rz. katol. Własność Kurowskiego (1866). 6.) **D.**, wś, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 50 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Ilii do Radoszkowicz, 6 dm., 66 mk. (1866). 7.) **D.**, wś rządowa, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 65 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, dm. 4, 39 mk. (1866). 8.) **D.** albo Iża, wś, pow. święciański, 4 okr. adm., mk. 55, dm. 7 (1866). 9.) **D.**, folw. w pow. borysowskim, w 1869 r. oddany jako nagroda Gagarinowi, ma obszaru 610 mor. w dzierżawie. 10.) **D.**, dobra w pow. nowogródzkim. Do połowy wieku XV należało to miejsce do zamożnej rodziny Kieżgajłłow i w tym czasie przez poślubienie ostatniej z rodu Barbary Kieżgajłłówny, wojewodzianki trockiej, Janowi Zawiszy, staroście spiskiemu, przeszło do Zawiszów; teraz stanowi własność Jana Zawiszy, znanego archeologa. 11.) **D.**, folw. w środku pow. nowogródzkiego, w okolicach Korelicz i Nowogródka, od r. 1859 własność Giwińskich, obszar około 490 m. w wybornej pszennej glebie. 12.) **D.**, folw. w pow. ihumeńskim, własność Marsantich, obszaru około 330 mor. Jest tu kaplica katol. b. parafii Śmiłowicze, dziś parafii Karoleszczewice. 13.) **D.**, dobra w zach. połud. stronie pow. bobrujskiego, w 3 okr. polic. hłuskim, dziedzictwo Bykowskich, obszaru około 1980 mor., miejscowość głucha, poleska. Była tu niegdyś kaplica katol. par. Hłusk. 14.) **D.**-nowy, dobra i wś we wschodniej stronie pow. pińskiego, nieopodal granicy pow. mozyrskiego, nad rz. Cną z lewej strony, w gm. kożangródzkiej, w 1 okr. polic. łohiszyńskim, w 1 okr. sądow. pohoskim, w 2 okr. wojskowym; dziedzictwo Szczytów, miejscowość obfitująca we wszystkie bogactwa Polesia. Rozl. dóbr wynosi około 17,200 mor. Por. *Dworcy*. 15.) **D.**, wś, pow. żytomirski, par. Trojanów, ma cerkiew drewnianą; należy do Tatarynówki, do Bielińskiej. 16.) **D.**, wś, pow. zasławski, i folw. należący do białogródeckiego klucza dóbr sławuckich. Fabr. piwa, likierów, wody kolońskiej, młyn na Horyniu. 17.) **D.**, gub. mohilewska, pow. rohaczewski, st. poczt. przy trakcie z Rohaczewa.

Dworzec, węg. *Dvorecz*, niem. *Bürgerhof*, wś w hr. spiskiem (Węg.), kościół katol. filialny, 347 mk. *H. M.*

Dworzecie 1.), wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, par. szadowska, 13 dusz rew., 103 dzies. ziemi nadanej. 2.) **D.**-Szlapuki, wieś włośc., pow. szawelski, gm. Szawkiany, 35 dusz rew., 80 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Dwórzecze, ob. *Dwurzecze.*

Dwórzno, wś, pow. błoński, gm. Skuły, par. Lutkówka. W 1827 r. liczono tu 12 dm. i 94 mk.

Dworzyska, wś, pow. krasnostawski, gm. Izbica, par. Tarnogóra. Ma 20 osad włośc. i 228 mor. ziemi.

Dworzyska, strumień, powstaje po północno-wschodniej stronie wsi Wasylkowiec (pow. husiatyński), z pod Wielkiego Lasu. Płynie łączkami międzypolnemi ku połudn. wsch. przez obr. gm. Czabarówki i samą wś Czabarówkę, gdzie przepływa znaczny staw (267 m. npm); następnie przez obr. gm. Suchodołu, gdzie zasila się z pr. brz. wodami potoku Rudką zwanego. Odtąd płynie głębszym parowem pod nazwą Suchodolskiego potoku, a przyjąwszy z pr. brz. Słobódkę, opływą od wschodu Sidorów i śród łąk uchodzi z pr. brz. do Zbrucza w obr. tejże osady. Ujście 206 m. npm. Długość biegu 17 kil. *Br. G.*

Dworzyska, wś, pow. hrubieszowski, gm. i par. Grabowiec.

Dworzyska 1.) lub *Dworzysko*, wś, pow. przemyślański, oddalona od Przemyślan o 11 kil. na płn., od Glinian na południe o 8 kil., od Podhajczyk na zachód o 1·5 kil, od Wyźnian na płd.-wsch. o 6 kil. Wieś ta leży w widłach między 2 gościńcami rządowemi; gościniec bowiem rządowy, idący ze Lwowa na Kurawice, rozdziela się o 3 kil. na zachód od Dworzysk na 2 ramiona, jedno idzie na wschód przez Złoczów do Tarnopola wzdłuż kolei żelaz. Karola Ludwika, drugie na południe przez Rohatyn, Bursztyn, Wojniłów do Kałusza. Przestrzeń: pos. mn. roli or. 299, łąk i ogr. 66, past. 102 kil. Ludność: rzym. kat. 334, gr. kat. 315, izr. 28, razem 677; dm. 64. Należy do gr. kat. parafii w Podhajczykach, rzym. kat. par. w Wyźnianach. Właśc. więk. pos. Alfred hr. Potocki. 2.) **D.**, przys. *Jeleśni.*

Dworzysko, fol., pow. śremski, należy do wsi i gm. „Konarskie", 262 mor. rozl. Stac. poczt. w Kurniku o 6 kil.; st. kol. żel. Gądki o 10 kilom.

Dworzysko 1.) po niem. *Curtshöhe* przezwane 1877 r., wś włośc., pow. chełmiński, ledwie ¼ mili od Chełmna, parafia, szkoła, poczta Chełmno. Należał przedtem do pp. benedyktynek w Chełmnie, które tu mały folwarczek urządziły. R. 1761 pan Słupecki płacił dzierżawy 200 zł. Obszaru ziemi jest obecnie 341 mórg, budynków 19, domów mieszk. 7, katol. 41, ewang. 14. 2.) **D.**, mała osada, pow. lubawski, leżała 2 mile od Nowegomiasta, istniała jeszcze

r. 1848; szematyzm dyecezyalny chełmiński z tego roku podaje dusz katol. 3; należała do par. w Nowem mieście. Statystyka z r. 1859 donosi, że ją zaniechano, rolę używał fiskus na korzyść boru. 3.) **D.**, niem. *Wilhelmsmark* od r. 1873, wś włośc., pow. świecki, par. i poczta Gruczno, szkoła we wsi. Obszaru ziemi 2137 m., budynków 111, dm. mieszk. 68, katol. 34, ewang. 472. *Kś. F.*

Dworzysko 1.), folw. dóbr Srébrnik, pow. raciborski. 2.) **D.**, folw dóbr Stoblów, pow. kozielski. 3.) **D.**, ob. *Świniary*.

Dworzyszcze 1.), dobra rządowe pojeziuickie, nad Żyżmą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 10 w. od Lidy, 127 mk. (1866); młyn wodny, browar, gorzelnia, karczma. Kościół katol. M. B., z drzewa zbudowany 1770 r. przez ks. jezuitów, filialny trokielski. Okrąg wiejski D. w gm. Żyżmorach, liczy w swym obrębie wsie: Bienejki, Kobylniki, Paszuńce, Joczewicze, Jucki, Góryny, Jurewicze, Mierginće, Ejtuny, Miguny, Grable, Wojtowicze, Sznurowicze, Papaszany, Dejnowo, Berezna. 3.) **D.**, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 39, praw. 2, dm. 5, od Wilna 17 w. 3.) **D.**, folw., pow. wileński, 6 okr. adm., mk. 16, dm. 1. 4.) **D.**, zaśc. włośc., nad jez. Sołotą, pow. wileński, 1 okr. adm., mk. 38, dm. 8. 5.) **D.**, wś rządowa, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 65, izrael. 8, dm. 3 (1866), od Święcian 30 w. 6.) **D.**, zaśc. rządowy, nad jez. Konciarzyn (?), pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 33, dm. 3. 7.) **D.**-Azarki, wś, pow. wilejski, nad. jez. Watorino, gm. miadziolska, 3 okr. adm., o 40 w. od Wilejki, 7 dm., 67 mk. 8.) **D.**, wś, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 54 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Ilii do Radoszkowicz, 8 dm., 79 mk. (1866). 9.) **D.**, os. włośc., pow. oszmiański, po praw. stron. traktu wojskowego holszańskiego, idącego od m. Oszmiany do mka Traby, dom. 8, mk. 126 rzym. katol. 10.) **D.**, folw. szlach. przy stawie, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 53 w. od Oszmiany, 1 dom, 26 mieszk., z tego 15 prawosł. (1866). 11.) **D.**, zaśc. szlach. przy rzece Osinówce, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 67 w. od Oszmiany, 2 dm., 22 mieszk., z tego 15 prawosł., 7 żydów, rządowy młyn wodny i karczma drewniana (1866). 12.) **D.**, wś, pow. dziśnieński, gm. mikołajewska, o 10 w. od Dzisny, w 3 okr. adm., przy drodze z Dzisny do granicy nowo-aleksandrowskiego pow., 3 dm., 19 mk. 13.) **D.**, wś. pryw., pow. dziśnieński, o 109 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z Kozian do Brasławia, 4 dm., 38 mk. 14.) **D.**, wś prywat., pow. dziśnieński, o 61 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej ze Staro-Szarkowszczyzny do Drui, 7 dm., 61 mk. rz. kat. 15.) **D.**-stare, zaśc. pryw. nad jez. Niszczem, pow. dziśnieński, o 111 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 11 mk. rz. katol. 16.) **D.**, wś we wsch.-połud. stronie pow. bobrujskiego, w błotnistym klinie zejścia się rzek: Oły i Berezyny, w gm. stepskiej, w 1 okr. polic., w 2 okr. sąd., w 2 okr. wojsk. bobrujskim; miejscowość odludna, poleska. 17.) **D.**, dobra ziems. w gub. mińskiej, w pow. mińskim, o 8 w. od m. gub. odległe. Dawne dziedzictwo Niemorszańskich, od r. 1871 stało się własnością urzęd. Kisielewskiego. Warunki folw. bardzo dogodne, gleba dobra, obszaru około 1800 m. 18.) **D.**, wś, pow. żytomirski, nad rz. Irszą, która tu tworzy staw, o 6 kil. od mka Horoszek odległa. Grunta składają się z czerwonego granitu i gnejsu. 19.) **D.**, ob. *Dworyszcze*.

Dwukoły, niem. *Zworaden*, dobra, pow. niborski, st. poczt. Iłowo.

Dwukozy, właściwie *Dwikozy*, ob. *Czorsztyn*, t. I. 871.

Dwurzecze, folw. w pow. ihumeńskim, w obrębie gm. citewskiej, nad rz. Ptyczą, o 5 w. od st. libawsko-romeńskiej dr. żel. Rudzieńsk, cząstka dawnego dziedzictwa zamożnej rodziny Szyszków. Ziemia i łąki są dobre. Całego obszaru posiada folw. przeszło 560 mórg.

Dy..., por. *Di...* i *Dzi...*

Dyabelski zamek, ob. *Hamrach*.

Dyabełek, młyn, pow. włocławski, gm. Smiłowice, par. Kruszyn.

Dyabla brama, ob. *Będkowice*.

Dyabłowo, wś, pow. kielecki, gm. Suchedniów, par. Wzdół.

Dyachowo, wś, pow. szczuczyński, gm. i par. Lachowo.

Dyaczów, ob. *Diaczów*.

Dyakiszki 1.), dwór i wś, pow. kowieński, par. Skorule-Janów, okrąg polic. i zarząd gm. Janów, o 5 w. od Janowa; wś ma 13 dm. Dwór jest własnością Molińskich, grunta dobre; szkółka owocowa wyprzedająca rocznie kilka tysięcy szczepów. 2.) **D.**, wś rząd. przy uroczysku Gaje, pow. trocki, 2 okr. adm., o 16 w. od Żyżmor, przy drodze dorsunisko-trockiej; 4 dm., 54 mk. (1866).

Dyakonów lub *Dziekanów*, wś, pow. hrubieszowski, gm. i par. Hrubieszów. W 1827 r. było tu 52 dm. i 397 mk. Istniała tu cerkiew paraf. unicka erekcyi niewiadomej, ostatnio 1769 r. zbudowana, drewniana, z filią Szpikołasy o 2 w. Wś D. należała do dóbr hrubieszowskich i stanowiła rezydencyą dziedzica ich Staszica. *Br. Ch.*

Dyakonowo, st. dr. żel. kursko-kijowskiej, w gub. kurskiej.

Dyaków, wś i folw., pow. zasławski, należy do klucza sławuckiego.

Dyament 1.), folw., pow. jędrzejowski, gm. Przesław, par. Jędrzejów. 2.) **D.**, folw., pow. jędrzejowski, gm. i par. Złotniki.

Dyament, *Dynamünd*, niem. *Dünamünde*, forteca o 2 mile od Rygi, niedaleko mka Bolderaa, ma st. dr. żel. rysko-bolderaaskiej, leży na wyspie utworzonej przez morze, Dźwinę i rzekę Aa, pod 57° 2' 42" szer. i 21° 42' 19" dług. Niedaleko D. stoi latarnia morska pod 57° 3' 37" szer. i 21° 41' 16" dług. W czerwcu 1625 r. wylądował tu Gustaw Adolf. R. 1700 wojsko polskie pod wodzą Fleminga odebrało tę twierdzę Szwedom. Za Piotra W. w r. 1710 i później 1812 D. dość ważną rolę odegrał.

Dyampol, folw. w pow. słuckim, należy do radziwiłłowskiej ordynacyi nieświeskiej, obszaru ma 372 m. *Al. Jel.*

Dybawka, przysiołek Tarnawiec.

Dybczyzna, wś, pow. makowski, gm. Płoniawy, par. Węgrzynów.

Dybińce, wś, pow. kaniowski, na prawym brzegu rz. Rosi, o 8 w. od m. Bohusławia. Mieszk. 1860 wyzn. prawosł., a 4 katolików. Szkółka i cerkiew paraf. zbudowana w 1782 r. Położenie wioski górzystę i lesiste. Mieszk. prócz rolnictwa trudnią się przeważnie garncarstwem i wyrobem ogniotr. cegły, zbywając swe produkta do fabryk i do gub. chersońskiej. W 1867 r. znaleziono tu dwie bryły bursztynu. Dawniej należała do hr. Branickich, obecnie kupiona na rzecz rządu. Zarząd gm. w tejże wsi, polic. w m. Bohusławiu. Ku stronie połud.-zachod. od wsi znajduje się kilkanaście wysokich mogił, z których wierzchołków widać okoliczne rozległości na 7 mil oddalone, a także widać uroczysko tak zwane *Karajmówka*, o 74 w. odległe od Dybiniec.

Dybiniki 1.), wś rządowa, pow. święciański, 4 okr. adm., mk. kat. 76, dm. 5, od m. pow. 77 w. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. girtakolska.

Dybki, wś, pow. ostrowski, gm. i par. Poręba. Por. *Budy-Dybki*.

Dybków, wś, pow. jarosławski, o 16 kil. na płn. od Jarosławia, o 1·2 kil. na płd.-wsch. od st. poczt., parafii rzym. i gr. kat. w Sieniawie. Dm. 142, mk. 807. Własność mniejsza obejmuje roli or. 489, łąk i ogrodów 105, pastwisk 164 mr. We wsi kasa pożyczkowa gminna z kapit. 775 zł.

Dybla, *Dybla*, ob. *Łyk*.

Dyblin, wś i folw. nad rz. Makowicą, pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Dobrzyń. Leży o 9 w. od zarządu gminy. W 1827 r. liczono tu 18 dm. i 159 mk.; obecnie D. wś liczy 14 dm. i 169 mk. Folw. D. z wsią D. i Stróżewo, od Płocka w. 33, od Lipna w. 20, od st. poczt. Dobrzyń nad Wisłą w. 5, od drogi bitej w. 10, od Włocławka w. 14, od rz. Wisły w. 2. Nabyte w r. 1872 za rs. 60,000. Rozl. wynosi m. 814, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 672, łąk m. 34, past. m. 71, nieużytki i place m. 37. Płodozmian 12-polowy, bud. mur. 9, drewn. 6; pokłady marglu i w niektórych miejscowościach torf. Wś D. osad 30, gruntu 29 m.; wś Stróżewo osad 9, gruntu m. 23.

Dybła lub *Dybłe*, wś i folw., pow. szczuczyński, gm. Bogusze, par. Grajewo. W 1827 r. liczono tu 9 dm., 52 mk. Folw. D. z wsią D., od Łomży w. 50, od Szczuczyna w. 9, od Grajewa w. 6, od Biebrzy w. 10. Rozl. wynosi m. 1046, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 400, łąk m. 114, pastwisk m. 32, lasu m. 471, nieużytki i place m. 28, bud. mur. 7, drewn. 20, pokłady torfu. Wś D. osad 19, gruntu m. 59. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dybła, ob. *Łyk*.

Dybnów, folw., pow. międzyrzecki, należy do wsi Szklanejhuty (Glashütte).

Dybokalnie, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol. Liczy 12 dm., 109 mk. Odl. od Maryampola 5 w.

Dybów 1.) wś, pow. kutnowski, gm. i par. Kutno. W 1827 r. liczono tu 12 dm., 97 mk. 2.) **D.**, wś, pow. radzymiński, gm. i par. Radzymin. W 1827 r. było tu 26 dm. i 261 mk. 3.) **D.**, wś, pow. sieradzki, gm. Wierzchy, par. Drużbin. W 1827 r. było tu 17 dm. i 135 mk.; obecnie 126 mk., 15 osad włośc., 176 m. roli włośc., 830 m. roli dworskiej. 4.) **D.**, wś u źródeł rzeki Buczynki, pow. sokołowski, gm. Olszew, par. Skibniew. W 1827 r. było tu 22 dm. i 116 mk.; obecnie liczy 32 dm., 217 mk. i 761 mr. obszaru. 5.) **D.**, ob. *Dybowo*.

Dybów, niem. *Diebau*, wś i dobra, pow. żegański, par. Garb Dolny, st. poczt. Naumburg nad Bobrawą.

Dybówka, wś, pow. łęczycki, gm. Leśmierz, par. Modlna. W 1827 r. liczono tu 7 dm. i 77 mk.

Dybówko, niem. *Diebowko*, os., pow. ządzborski, st. poczt. Stara Ukta.

Dybowo, 1.) niem. *Dybau* al. *Diebau*, zamek dawniejszy na lewym brzegu Wisły, w teraźniejszym pow. toruńskim. Nazywał się pierwotnie Nieszawa, zbudowany był przez księcia Konrada Mazowieckiego około r. 1229, nieco poniżej starszego zamku zwanego Vogelsang. R. 1230 tenże książę Konrad zapisał go wraz z 4 wioskami Ozchotino, Nissuc (Nissueta) i Occola krzyżakom, którzy tu pod wodzą Hermana Balka przyszli. Leżał ten zamek dość nisko, na małem wzgórzu dokoła wodą z Wisły dochodzącą oblanem, dlaczego go też Nieszawą czyli Niżawą nazywano. Później krzyżacy go wykończyli i rozprzestrzenili, tak że mury jego całe 4 morgi zajmowały; nazywano go nieinaczej tylko zamkiem cesarskim (Kaiserlich-Schloss). Od początku mieszkali na nim krzyżaccy komturowie wraz z odpowiednią liczbą braci rycerzy i duchownych. Znamy następujących komturów dybowskich, czyli jak ich wtedy zwano nieszawskich (Kom-

thure von Nessau): Henryk 1250—1257, Arnold Kropf 1292—1294, Dyteryk 1295, Henryk von Wedere 1302—1321, Henryk (Werner) Zenger 1337—1348, Jan von Lengenfeld 1357, Ulryk von Hachenberg 1360—1363, Markward von Larheim 1374—1376, Gotthold (Gotebolt) von Kurwis (Körwitz) 1376—1382, Rüdiger von Ostischau 1382 1388, hrabia Konrad von Kyburg 1388—1391, Henryk Harder 1391—1402, Henryk von Plauen 1402—1407, Gotfryd von Hatzfeld 1407—1410, Konrad von Buchsek 1410 (?) —1411, Albrecht Grosse 1411—1412, Jan von Menden 1412—1414, Jan von Posern 1414, Ludwik von Landsee 1414 —1415, Łukasz von Lichtenstein 1415—1416, Jan von Schauenburg 1416—1421, Mikołaj Schatz von Ebirsteten 1421—1431 (?), Fryderyk 1431—?, Zygmunt von Nythen ? — 1432, Tymo von Langenau 1432, Hans von Sletten 1432—1433, Hans von Dobenek 1434 —1435, Wylryk Breder 1435. Kiedy się już krzyżacy na dobre usadowili w Nieszawie, poczęli się polacy dobijać o ten zamek. W r. 1269 Wielkopolanie go zniszczyli, ale odnawiany, był zawsze silną tarczą w ręku krzyżaków. Następnie przez niejaki czas posiadali go (jak się zdaje) polacy, ale Kazimierz Wielki traktatem kaliskim r. 1343 napowrót go przyznał krzyżakom wraz z miastem Nieszawą i innemi posiadłościami na Kujawach. Około r. 1415 zniesioną komturyą bierzgłowską na przeciwnej stronie Wisły położoną przyłączono najprzód do Torunia, następnie do zamku w Nieszawie. Henneberger Preuss. Landtafel, pisze: R. 1422 na św. Jakób przyciągnął Władysław Jagiełło do ziemi pruskiej i zmusił krzyżaków do zerwania zamku w Nieszawie. Zerwanie to stało się w pierwszym roku rządów mistrza wielkiego Pawła Russdorfa przez syna Władysławowego, a następnie polacy jak się zdaje zamek naprawili. R. 1431 kiedy na nowo nieprzyjacielskie kroki z krzyżakami się rozpoczęły, trzymał zamek w Nieszawie Mikołaj Tumigrała z Siekowa pod Kościanem, który Nieszawę oddał nieprzyjacielowi. Krzyżacy też zaraz w połączeniu z zawistnymi Toruńszczany zamek i miasto zburzyli. Polacy jednak tak miasto jak i zamek na nowo wskrzesili. Odtąd dopiero pochodzi nowa nazwa Dybowo zamiast zburzonej Nieszawy. Wspomniany historyk Henneberger z kronik zakonnych pisze: R. 1432 wzniósł król Władysław przy Nieszawie zamek murowany i nazwał go Dybów. W miejsce komturów krzyżackich mieszkał teraz starosta dybowski na nowym zamku. R. 1452 zjechał do gotowej warowni Kazimierz Jagielończyk i w niej zamieszkiwał w czasie wojny z krzyżakami r. 1454 o odzyskanie ziem pruskich i Pomorza. Tegoż roku w listopadzie ułożono w Nieszawie sejm pamiętny, który uchwalił statut znany nieszawski, ścieśniający władzę króla i senatu. Na żądanie mieszczan toruńskich zniósł król Kazimierz miasto Nieszawę, pozostawiając sam tylko zamek Dybów. Nieco poprzednio r. 1452 komtur ówczesny toruński donosi mistrzowi wielkiemu: podaję do wiadomości, że pan Schirlinski cztery dni przebywał u starosty nieszawskiego obwodu na dybowskim zamku. Do niego udali się wczoraj pan Janusz von Bayssen, Janusz von Loe burmistrz i inni i w ukryciu byli tam przez kilka chwil. Pismo to jest wygotowane d. 13 listopada. R. 1462 przybyła małżonka Kazimierza na zamek dybowski i zamieszkała w nim w kilku gotowych apartamentach. Co się tycze miejsca położenia zamku starego dybowskiego, nie podlega już najmniejszej wątpliwości, że się znajdował naprzeciwko dzisiejszego miasta Torunia przy Podgórzu, a nie jak inni sądzą o pół mili poniżej przy wsi Nieszawie. R. 1408 staje ugoda między Toruniem a Nieszawą względem przewozu przez Wisłę, co tylko o położeniu Nieszawy przy dzisiejszem Podgórzu powiedzieć można, gdzie przez Wisłę się odbywał. W r. 1436 ułożono się co do dochodów z przewozu, że takowe naprzemian jeden rok z Torunia, drugi z Nieszawy miały być odbierane; co niedzielę miały być te dochody w obecności obustronnych dozorców liczone, należytość przypadająca przewoźnikom i t. d. odliczona, a pozostałość w kasie między obiedwie strony porówno rozdzielona: co wszystko także świadczy o położeniu Dybowa przy Podgórzu. Kiedy wspomnianego r. 1454 król Kazimierz przyrzekł był Toruńczanom znieść miasto Nieszawę w przeciągu najpóźniej dwu lat, dodał w odnośnym dokumencie: „Civitatem nostram Nieschoviam que prefate civitati Thorunensi sua confrontaciona et vicinio desolationem et jacturam parabat“, który to wyraz: „confrontacio et vicinium“ li tylko o najbliższem sąsiedstwie z Podgórzem świadczyć może. Potwierdza to także wyraźnemi słowy król Aleksander, który w r. 1504 pochwalając ugodę zawartą między Toruniem a Nieszawą co do wziątków z przewozu przez Wisłę, między innemi mówi: „Ratione pontis ex opposito oppidi Novae Nyeschovae“; most zaś z Torunia przez Wisłę nigdy nie był gdzieindziej zbudowany, tylko gdzie i teraz leży naprzeciwko Podgórza. R. 1512 król Zygmunt I, dając Toruńczanom w zastaw zamek i miasto Dybów, pisze w dokumencie: „Castrum Nyessowiense quod Dybow vocatur“. Niemniej jasno stwierdza nasze zdanie dokument króla Zygmunta Augusta z r. 1555, w którym przyrzeka Toruńczanom, że wszystkie śpichlerze w mię-

ście Nieszawie zerwane zostały, i że nowych śpichlerzów wznosić nie pozwoli: „Incolae antiquae Nieschoviae, seu Diboviae, quae nunc nomina Podgorze appellatur“, i na innem miejscu: „ Antiqua Nieschovia seu Dibovia, quam nunc de loco inferiori in montem translatam Podgórze appellant“. Także i Hartknoch pisze: „Si accuratius rem determinare voluerimus, dicendum est: Diboviam hodie dici Podgórze.“ Z nowszych czasów taka jeszcze wiadomość o dybowskim zamku: roku 1656 szwedzki komendant Torunia umyślił zburzyć ten zamek, użył ku temu 4 beczki prochu, skutek jednak był mały. Tak więc i nadal jeszcze trwał zamek dybowski. W przeszłym wieku coraz bardziej podupadał, mianowicie za pruskich rządów. R. 1813 podczas oblężenia przez Rossyan stała już tylko wieża czworograniasta z murem szerokim; od strony Wisły muru nie było. Francuzi usypali tam wysokie wały i tak warownię tę umocnili. Obecnie pozostały jeszcze niejakie szczątki po starym zamku, które lud pospolicie Dybowem zowie: władza fortyfikacyjna wciągnęła je w swój obwód. W pobliżu wybudowano wielkie koszary dla wojska, w których widzenia godny jest pomnik dla poległego tu pułkownika austryackiego Franciszka Brusch von Neuburg. Po jednej stronie czytamy niemiecki napis: „Franz Brusch von Neuburg Oestereichisch-Kaiserlich-Königlicher Oberster des Generalstabes Marien-Theresiens-Ordens-Ritter fiel auf dieser Stelle am 15 Mai 1809 an der Spitze der Stürmenden auf den feindlichen Brückenkopf. Ferdinand Erzherzog von Österreich Befehlshaber des Armee-Korps widmete diese Grabstätte dem tapferen Waffengefährten“. Na przeciwnej stronie: „Wandrer kommst du nach Östreich, kündige dorten, du habest mich hier liegen gesehen, wie mir die Pflicht es befahl“. Starostwo niegrodowe dybowskie w województwie i pow. inowrocławskim, podług lustracyi z r. 1661 składało się z miasta Podgórza i wsi: Nieszawka wielka i mała, Rudok, Gosorzyn, Sławek, Piaski, Kozibór i Cierpiszewo. W r. 1771 było w posiadaniu Antoniego Dąbskiego, wojewody brzesko-kujawskiego i małżonki jego z ks. Lubomierskich, którzy z niego opłacali kwarty złp. 2148 gr. 5, a hyberny złp. 2678 gr. 24. Na sejmie warszawskim z r. 1773—1775 stany Rzeczypospolitej nadały to stwo. w emfiteusis Dąbskiemu, chorążemu kujawskiemu. 2.) **D.**, niem. *Diebau*, zakład karny przy m Gniewie, do którego należy; pow. kwidzyński; na lewym brzegu Wisły; parafia, szkoła, poczta w Gniewie. Jest to właściwie stary dobrze jeszcze zachowany, okazały zamek krzyżacki, w czworobok stawiany z cegły z wieżyczkami wyniosłemi. Na nim mieszkali niegdyś komturowie z rycerstwem krzyżackiem, potem starostowie polscy, między innemi Jerzy Barzyński, Achacy Czema, Wojciech Stanisław Radziwiłł, Stanisław Leszczyński, a najwięcej starosta gniewski i król polski Jan Sobieski, który go z gruntu odnowił. Teraz jeszcze nazywają mały domek murowany przed zamkiem: domek Sobieskiego. Mówią, że od zamku wiedzie ganek pod ziemią aż do pobliskich wiosek. Za pruskich czasów został odnowiony i przekształcony na więzienie. Mieści około 640 zbrodniarzy, podług pierwotnego przeznaczenia tylko płci męzkiej, religii protestanckiej, z obwodu regencyjnego kwidzyńskiego. Jednak i kilkudziesięciu katolików zwykle się trafia. Dla nich odprawia nabożeństwo miejscowy proboszcz w dawniejszej kaplicy zamkowej pokrzyżackiej. Więźniów zatrudniają oprócz innych robót przy różnych warsztatach rzemieślniczych; mianowicie wyrabiają cygara i meble stolarskie, które ztąd do wielkich miast niemieckich wywożone bywają. Dla straży dany jest oddział piechoty z Grudziądza. 3.) **D.**, wś włośc., wydana w wieczystą dzierżawę r. 1801, pow. malborski. Obejmuje trzech posiadaczy, obszaru 14 włók, kat. 13, ewang. 1, menonitów 16, domów mieszkalnych 3. Parafia, szkoła, poczta: Nytych. Odległość od Malborga 1¼ mili. 4.) **D.**, mała osada, w pobliżu wsi Königsdorf, pow. malborski, odległość od Malborga 1 mila. Składa się z czterech chałup. 5.) **D.**, niem. *Dybowen*, wś, pow. jańsborski, st. poczt. Rożyńsk. 6.) **D.**, niem. *Schützendorf*, wś, pow. szczycieński, st. poczt. Pasym. 7.) **D.**, niem. *Diebowen*, wś, pow. olecki, st. poczt. Ciche. 8.) **D.**, niem. *Diebowen*, dobra, powiat ządzborski, stacya pocztowa Rydwągi. *Kś. F.*

Dybowski róg, niem. *Diebower Spitze* albo *Die-Spitze*, os. leśna, pow. olecki, st. p. Ciche.

Dybowszczyzna, ob. *Dubowszczyzna*.

Dybrowińce, ob. *Dąbrowińce*.

Dybrze, jez., ob. *Czarnica*.

Dybrzno albo *Debrzno*, niem. *Dobrin*, wś obszerna w pow. złotowskim, po lewej stronie rz. Dobrynki, naprzeciwko miasta Pr. Frydland, na bitym trakcie z Frydlandu do Łobżenicy. Rozdziela się obecnie na 3 części: 1) wś włośc. obejmuje 1796 mórg; 2) dobra rycerskie ze wsią tworzące jednę gminę, obszaru ziemi 4081 mr. W obudwu znajduje się budynków 130, bud. mieszk. 47, katol. 68, ewang. 494; 3) Nowe D., osada do wsi D. należąca, budynków 22, dm. mieszk. 11; ew. 69. Wszystkie powyższe części znajdują się w bliskiej odległości od siebie i wchodzą w skład obszernego klucza dybrzyńskiego, do którego jeszcze należą dobra: Bługowo, Hütten, Scholastykowo i Kapa. Dawniej były te dobra w ręku polskiem: 1783 r. posiadał je kasztelan Grabowski, obecnie

niemiec. We wsi jest oddawna kościół filialny, tytułu Niepok. Poczęcia N. M. Panny, przyłączony do Buczka, patronatu prywatnego; budowany jest 1712. Do kościoła należą wsie dominialne: Dybrzno, Hütten, Scholastykowo, Bługowo i Kapa. W czasie reformacyi zabrali go luteranie. Ale gorliwy w wierze katolickiej Jakób Wejher, wojewoda malborski, nabywszy dobra dybrzyńskie, także i kościół dla katolików uratował. R. 1650 fundował przy tym kościele osobną prebendę dla jednego z kanoników pobliskiej kolegiaty kamieńskiej, którą o ile można miał otzymywać każdoczesny proboszcz miasta Frydlandu. Szkoła teraz jest niemiecka w D. Poczta Pr. Frydland. *Ks. F.*

Dybrzyca, rz., ob. *Człuchowo*, t. I, str. 865.

Dyburyszki, okolica szlachecka, pow. szawelski, par. szawkiańska, o milę od Szawkian, ma 5 włók ziemi, należącej do Kowzanów.

Dyby-jabłonowo, wś, pow. mławski, gm. Mława, par. Wieczfnia.

Dychtarka, potok, prawy dopływ Gniłej Lipy; wypływa w obr. gm. Kimirza, w pow. przemyślańskim, ze źródeł leśnych. Płynie lasem na południowy wschód, poczem łąkami międzypolnemi, tworząc na małej przestrzeni, bo 2 kil., granicę między Kimirzem a Krościenkiem; poczem przechodzi w obręb wsi Czupernosowa, którą przepływa. Tutaj zwraca się na południe aż do Uszkowic, gdzie z pr. brz. łączy się z pot. Hutą i zwraca na wschód; zabrawszy wody potoku Zawadówki z tegoż samego brz., przerzyna gościniec przemyślańsko-rohatyński i wpada na gr. gmin Wołkowa, Meryszczowa i Uszkowic do Gniłej Lipy. Długość biegu 10 kil.; 1 i pół kil. poniżej żródłowisk wzniesienie npm. czyni 338 m.; połączenie się z pot. Hutą 284 m.; ujście 274 m. *Br. G.*

Dychtenica, *Dichtenitz*, wś, pow. wiżnicki na Bukowinie, o 5 kil. od Putilli, z parafią grecką nieunicką w miejscu.

Dychtenica, także *Dichtenitz*, potok bukowiński, wypływa w obr. gm. Koniatyna, w południowej jej stronie, na granicy z Jabłonicą, z pod działu górskiego, tworzącego dział wodny między dopływami Białego Czeremoszu a dopływami Putylli, w lesie Maksymcu, pokrywającym północno-wschodnie stoki Maksymca, szczytu tego wododziału (344 m. pom. wojsk.). Potok płynie krętem łożyskiem, jużto lasami, już też łąkami, ku północnemu wschodowi, przez obr. gmin Koniatyna, Putylli a wreszcie wsi Dychtenicy, w której uchodzi z lew. brz. do Putylli. Zabiera liczne strugi obustronnie; między nimi najznaczniejszy Manczuliwski potok. Długość biegu 12 kil. *Br. G.*

Dyck (niem.), ob. *Dykowo*.

Dyczków (z Podsmykowcami), wś, pow. tarnopolski, leży nad rzeczką Chodorówką, która tu formuje stawek; oddalona na wschód od Tarnopola o 10 kil., od Skałata na północny zachód o 19 kil, od Borek wielkich na południe o 4 kil. Po pod samą wsią przechodzi kolej żelazna Karola Ludwika, prowadząca z Tarnopola do Podwołoczysk. Wieś sama leży w głębokim i stromym parowie, którego środkiem Chodorówka przepływa; okolica czysto podolska: falowate, długie, dosyć wysokie i przykre pagórki, gleba dobra. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 576, łąk i ogr. 147, past. 43, lasu 6; pos. mniej. roli or. 634, łąk i ogr. 73, w to wliczony jest staw, past. 63 mor. austr. Ludność: rzym. kat. 124, gr. kat. 465, izrael. 30; razem 619; dm. 121 Należy do rzym. kat. parafii w Tarnopolu, a greck. kat. parafii w Borkach wielkich, gdzie się znajduje też stacya kolei żelaznej Karola Ludwika (Tarnopol-Podwołoczyska) i urząd telegraficzny. Jest tu szkoła filialna o 1 nauczycielu i kasa poż. gm. z kapitałem 546 złr. Właściciel więk. pos. Józef hr. Baworowski. *B. R.*

Dyczuny, wś i folw., pow. wiłkomierski, par. Uciany, należy do dóbr uciańskich Aleksandra Bolcewicza. Folw. od m. Uciany odległy w. 6, od szose W. P. w. 2, ma parową gorzelnię; wś składa się z 12 gospodarzy i ma w gruncie nadanym ziemi 263 dzies. *J. M.*

Dydeliszki, wś, pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, par. Abele, o 5 w. od Abel. Dobra D. są własnościa Napoleona Klimańskiego, męża ś. p. Zofii z Brzozówki, autorki „Cudownego kapelusza“. Jest tu duży ogród owocowy, umiejętnie utrzymywany. *J. G.*

Dydiatycze, wś, pow. Mościska, oddalona na południowy wschód od Mościsk o 14 kil., od Sądowej Wiszni na połud. o 7 kil., od Dmytrowic na połud. o 4 kil. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 470, łąk i ogr. 107, past. 13, lasu 525; pos. mn. roli or. 343, łąk i ogr. 112, past. 8, lasu 1 mr. austr. Ludność: rzym. kat. 16, gr. kat. 530, izrael. 26; razem 572; dm. 85. Należy do rzym. kat. par. w Sądowej Wiszni, gdzie jest stacya kolei żelaznej Karola Ludwika (Kraków — Lwów) i urząd telegraficzny na dworcu kolej.; gr. kat. par. w Dmytrowicach. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. pos. Nowaczyński Edward. *B. R.*

Dydiowa, dawniej *Didiawa* lub *Didowa*, dolna i górna wś, pow. Turka, w górach położona, oddalona od st. poczt. Lutowiska o 11.3 kil., od parafii łaciń. w Polanie o 3 mile austr.; ludności ma 742 (z tego 8 rzym. kat., 9 izrael., 725 gr. kat.). Dwór posiada roli or. 325, łąk i ogr. 135, past. 244, lasu 2326; włościanie posiad. roli or. 1084, łąk i ogr. 251, past. 342 mr. austr. Gr. kat. par. w Dydiowie dolnej, należąca do dekanatu zatwarnickiego, obejmuje także wś Łokieć, w której dawniej była siedziba proboszcza, jak to się okazuje z aktu pre-

zenty, danej 27 lipca 1751 r. przez Michała Wisłockiego, chorążego bielgowskiego, dziedzica na Malawie, Zastawiu i Łokciu, dla Bazylego Milczakowskiego, o którego nominacyą na proboszcza tenże Wisłocki w tej prezencie uprasza księdza Onufrego na Szumlanach Szumlańskiego, gr. kat. biskupa przemyskiego, sanockiego i samborskiego; dopiero 20 maja 1788 r. przyłączono Łokieć do par. w Didiowie. Na półn. stronie wsi jest las zwany „Muczne", gdzie wedle podania miała dawniej istnieć wś, którą tatarzy zniszczyli, a mieszkańców wymordowawszy wrzucili do potoku tamtędy przepływającego i również „Muczne" zwanego, od męczeństwa pomordowanych mieszkańców tej pierwotnej włości; zagony i skiby, których ślady dotychczas w tym lesie się znajdują, dowodzą, że to miejsce było dawniej uprawiane. Właściciele więk. pos. Wiktor Błażowski i Antoni Kawecki. *B. R.*

Dydkiemie, wś i dwór, pow. rossieński, par. Żwingie.

Dydkowce, wś, gub. wołyńska, pow żytomierski, nad Teterowem, Olemką i Bohinem. Mk. około 500. W okolicy znajdują się wały.

Dydławki, wś, pow. rossieński, par. Kroże.

Dydnia górna i dolna (z Wolą), niegdyś *Dednia*, wś, pow. brzozowski, o 15 kil. na zach. od Brzozowa, o 8 kil. na płd. od st. poczt. w Niewistce. Parafia rzym. kat. w miejscu. Z D. idzie gościniec na płn. do Dynowa ponad doliną Sanu, a na zach. do Brzozowa. Dm. 165, mk. 1011, z tego przypada na Wolę 17 dm. a 96 mk. Własność większa obejmuje roli or. 432, łąk i ogr. 53, past. 17, lasu 690 mr.; wł. mniej. roli or. 1048, łąk i ogr. 81, pastw. 105, lasu 37 mr. We wsi szkoła niezorganizowana i gorzelnia. Pierwsza wzmianka o par. w D. znajduje się w aktach z 1487 r. W r. 1624 miejsce to spustoszyli tatarzy i proboszcza Zająca zabili. Kościół drewniany, wybudowany 1600 r., konsekrowany 1610 r. pod wezw. św. Michała-Archanioła, w 1873 r. został zburzony i buduje się obecnie nowy kościół murowany. We wsi Jurowce był kościół filialny. Mieszk. katol. 1049. Do par. należy wsi 10: Falejówka, Jabłonka, Jabłonica, Końskie, Krzemienna, Krzywe, Raczkowa, Temeszów, Witryłów, Wydrna. Razem katol. w par. 4893, akat. 1, żyd. 84; szkół 7 w parafii. W pałacu temeszowskim jest kaplica. *B. R.*

Dydów, *Dydowo*, *Dydowszczyzna*, ob. *Didowszczyzna*.

Dydowa, ob. *Dydiowa*.

Dydwcie, dwór i wś, pow. rossieński, par. Widukle.

Dydwiskie, ob. *Didwischken*.

Dydwiże, wś i folw., pow. wyłkowyski, gm. Zielonka, par. Wyłkowyszki. Starannie prowadzone gospodarstwo folwarczne. W 1827 r. liczono tu 22 dm., 274 mk.; obecnie D. wś liczy 5 dm., 61 mk., zaś D. folw. 10 dm. i 166 mk. Odl. od Wyłkowyszek 8 w. Dobra D. składają się z folw. D. i Pracopól, tudzież wsi D., Łujsze i Pracopól. Podług opisu z r. 1868 rozległość dworska wynosi m. 1139, a mianowicie: folw. Dydwiże m. 691, folw. Pracopol m. 448. Wś Dydwiże osad 6, gruntu m. 11; wś Łujsze osad 11, gruntu m. 23; wś Pracopol osad 6, gruntu m. 5. 2.) **D.**, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda. Jest tu 5 dm., 66 mk. Odl. od Władysławowa 19 w.

Dydzule, wś, pow. rossieński, par. Ejragoła.

Dygadaj, młyn, pow. nowo-radomski, gm. i par. Sulmierzyce.

Dygry, wś, pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo. W 1827 r. liczono tu 12 dm. i 85 mk., obecnie 37 dm. i 271 mk. Odl. od Maryampola 45 w.

Dygucie, 1.) os. szlachecka, pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, rozl. 1 włókę, należy do Adolfa Bądzyńskiego. Tamże os. mająca pół włóki z okolic Lawdy, należy do Domaszewicza. 2.) **D.**, por. *Degucie*. *J. Godl.*

Dyhernfurth, *Dyhrnfurth*, mylnie *Dyhrenfurth*, małe mko szląskie, w okr. reg. wrocławskim, pow. wołowskim, nazywało się aż do XVII w. Brzeg, Brzig, 1660 od barona von Dyhern przezwane, 1663 otrzymało prawa miejskie, należało do par. katol. Wahren, ma kaplicę św. Jadwigi, bardzo piękny zameczek wiejski, park nad Odrą, zwierzyniec, synagogę i paraf. kościół ewang. od r. 1742. Rocznie 4 jarmarki. *F. S.*

Dyhrnfeld (niem.), ob. *Dyrskie Pole.*

Dyhrngrund (niem.), ob. *Marusz.*

Dykory, mała wioseczka nad rz. Kalną, w pow. bałckim, gm. Nestoida, par. Rybnica; dusz męz. 94, osiedlona przez jednodworców. R. 1868 miała 28 dm. Por. *Gawinosy.*

Dykowo, niem. *Dyck*. 1.) wś ryc., pow. wałecki, nad bitym traktem berlińsko-bydgoskim, par. Nakielno, poczta Gostomia (Arnsfelde). We wsi gorzelnia. Obszaru 9339 mórg, budynków 62, domów mieszk. 21, katol. 159, ewang. 100. R. 1807 rząd pruski szacował dobra D. na 71,000 tal. Jeszcze r. 1859 były w posiadaniu Żychlińskich. Oddawna istniał tu kościół katolicki, przyłączony jako filia do Nakielna, budowany z drzewa, o jednym ołtarzu. W r. 1641 znajdował się w dość dobrym stanie. Wizyta Kierskiego z r. 1738 tak pisze: Kaplicę we wsi Dykowie wiatr całkiem rozrzucił. Nową zamierza wystawić nakładem swoim hrabina Karolina z Małachowskich Mycielska, stolnikowa w. koronna, wdowa. Kaplica ta będzie miała taki sam kształt jak kościół w Nakielnie, z tą różnicą, że będzie cała z drzewa. O szkole pisze także wizytacya: W tej wsi Dykowie jest dom stary, dawniej

do plebanów należący; dziś w nim zamieszkuje rektor szkoły. 2.) **D.**, leśnictwo, należy do dobra szlach. Dykowa, które znaczne obszary lasów posiada. Jeden dom mieszkalny, 5 dusz. W borze urządzona jest smolarnia. 3.) **D.**, wś włośc., pow. wałecki, nad bitym traktem berlińsko-bydgoskim, par. Nakielno, poczta Gostomia, szkoła we wsi. Obszaru 2761 mórg, budynków 149, mieszk. 54, katol. 532, ewangelików 69. *Ks. F.*

Dykszle, wś, pow. rossieński, par. Kielmy.

Dykteryszki, dobra, pow. szawalski, par. szawlańska,* okr. adm. 4, były od kilku wieków aż do r. 1865 własnością Szemiottów, którzy tu wznieśli wspaniałą rezydencyą z parkiem. Dziś rozl. włók 250, własność Nejranda. *J. Godl.*

Dyktory, wś rządowa, pow. wiłkomierski, par. leluńska, do starostwa oniksztyńskiego niegdyś należąca.

Dyl, ob. *Buchtowiec.*

Dyla, niem. *Dilla*, *Dylla*, *Tyla*, os. należąca do Łagiewnik Małych, pow. lubliniecki.

Dylągowa (z Wolą), wś, pow. brzozowski, o 25 kil. na płn.-wsch. od Brzozowa, a 9 kil. na płd.-wsch. od st. poczt. w Dynowie. Parafia rzym. kat. w miejscu, gr. kat. w Pawłokowej. Dm. 148, mk. 1000; własność większa obejmuje roli or. 154, łąk i ogrodów 68, past. 257, lasu 892 mr.; własn. mniej. roli or. 192, łąk i ogr. 208, past. 437, lasu 103 mr. We wsi szkoła etat. jednoklasowa. Przywilej pierwszej fundacyi kościoła zaginął. Zdaje się, że kościół tutejszy razem z kościołem w Dubiecku na zbór heretycki przez Stanisława Stadnickiego przemieniony został. Syn tegoż, Marcin Stadnicki, kasztelan sanocki (1625), uposażenie kościoła, już katolikom przywróconego, nowym przywilejem potwierdził. Kościół drewniany, wybudowany 1706 r. pod wezw. św. Zofii, konsekrowany 1711 r. Mieszk. katol. 875. Do paraf. należy wsi 14: Borownica, Dąbrówka, Gdyczyna, Huty, Jasionów, Jawornik ruski, Pawłokowa, Poręby, Pracówka, Siedliska, Sielnica, Wola, Wołodź, Żochatyn; szkoła 1. Razem w parafii katol. 2537, żydów 113.

Dylągówka, wś, pow. rzeszowski, o 20 kil. na płd.-wsch. od Rzeszowa, o 6 kil. na płn. zach. od st. poczt. w Jaworniku. Par. rzym. kat. w Hyżnem. Dm. 146, mk. 839. Własność większa obejmuje roli ornej 411, łąk i ogrodów 20, pastwisk 29, lasu 568 mor.; własn. mniej. roli ornej 707, łąk i ogr. 76, pastw. 66, lasu 76 mr. We wsi szkoła etat. jednoklasowa i gorzelnia. Własciciel większej posiadłości Edward Jędrzejowicz. *Lu. Dz.*

Dylągowski potok, wytryska w obr. gm. Dylągowej (pow. brzozowski), w południowej jej stronie, zpod północnego stoku wzgórza „Na Kamieniu“ (504 m.); płynie na północ samym środkiem wsi Dylągowej; na małej przestrzeni popod kościół płynie na wschód, a od ujścia doń pot Roztoki na półn. wsch. przez wieś Sielnicę, i poniżej niej wpada do Sanu z pr. brz. Długość biegu 5 i pół kil. Ujście 225 m. npm. *Br. G.*

Dylbiki, wś, pow. szawelski, gm. popielańska; uwłaszczono: 185 dzies. na 14 dusz.

Dylbiny, wś nad rz. Swetą, pow. szawelski, gm. i par. żagorska, niedaleko traktu ze Żmujdzi do Rygi przez Żagory, 36 dusz rew., 357 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dyle, wś i folw., pow. biłgorajski, gm. Puszcza Solska, par. Biłgoraj. Jest tu browar wyrabiający za 4520 rs. rocznie. W 1827 r. było tu 16 dm. i 107 mk. Folw. D. z wsiami D., Kajetanówka, Cecynopol, Ignatówka i Rapy, od Lublina w. 70, od Biłgoraja w. 7, od Rejowca w. 42, od rzeki Sanu w. 35. Rozl. folw. wynosi m. 1375 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 187, łąk m. 15, pastwisk m. 17, lasu m. 1129, nieużytki i place m. 27. Budowli mur. 17, drewn. 5; gorzelnia, wiatrak, piec wapienny wypalający 250 korcy wapna tygodniowo, pokłady torfu, granitu, kamienia wapiennego i kopalnia opoki. Wieś D. osad 22, gruntu m. 232; wś Kajetanówka osad 32, gruntu m. 337; wieś Cecynopol osad 3, gruntu m. 40; wś Ignatówka osad 8, gruntu m. 99; wś Rapy osad 8, gruntu m. 91. Od dóbr powyższych w. r. 1880 oddzielono gruntu m. 400, który ma mieć nazwę folwark Zembrów.

Dylec, ob. *Chliwny.*

Dylew, 1.) *Szlachecki*, wś, pow. wieluński, gm. Siemkowice, par. Pajęczno, leży pod Pajęcznem, o 4 mile od Wielunia, ma 11 dm., 100 mk., 112 m. roli włośc. Dwór ma 24 włók gruntu (w tem 6 i pół włók żytniego I kl., 1 wł. łąk, 14 włók lasu). Młyn zwany Pilar. R. 1827 D. miał 33 dm., 198 mk. 2.) **D.** rządowy, kol. włośc., pow. noworadomski, gm. i par. Pajęczno. Liczy 57 dm., 375 mk., ziemi 795 morg., w tem ornej 777 morg. R. 1827 miała 6 dm., 53 mk. 3.) **D.**, wś, pow. grójecki, gm. Rykały, par. Goszczyn. W 1827 r. liczono tu 18 dm. i 193 mk. Dobra D. składają się z folw. D. i Wodziczno, tudzież z wsiami t. n.; od Warszawy w. 56, od Grójca w. 17, droga bita przechodzi przez terrytoryum; od Mogielnicy w. 4, od Rudy Guzowskiej w. 49, od Pilicy w. 7; rozl. wynosi m. 1897 a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 515, łąk m. 44, pastwisk m. 66, wody m. 4, lasu m. 300, nieużytki i place m. 26; razem m. 955, płodozmian 4-polowy. Budow. mur. 15. Folw: Wodziczno grunta orne i ogrody m. 521, łąk m. 35, pastwisk m. 47, wody m. 3, lasu m. 250, zarośli m. 50, nieużytki i place m. 36; razem m. 942, płodozmian 4-polowy. Budow.

mur. 18, drewn. 3, gorzelnia i browar piwny, pokłady torfu. Wieś Dylew osad 11, gruntu m. 262; wś Wodziczno osad 10, gruntu m. 256. 4.) **D.**, ob. *Dylewo* i *Dylów*. *W...r.*

Dylewicze, wś pryw., pow. dziśnieński, w. 42 od Dzisny; okr. adm. I; 3 dm., 41 mk.

Dylewo, 1.) wś, pow. rypiński, gm. Pręczki. par. Rypin. W 1827 r. liczono tu 16 dm. i 88 mk., obecnie 21 dm. i 172 mk. Folw. D. z wsią t. n. od Płocka w. 49, od Rypina w. 3, od Włocławka w. 45, od rzeki Wisły w. 45. Nabyte w r. 1873 za rs. 9860; rozl. wynosi m. 432 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 345, łąk m. 61, pastwisk m. 15, nieużytki i place m. 11; budow. mur. 3, drew. 4, pokłady torfu i marglu. Wieś D. osad 34, gruntu m. 104. 2.) **D.**, wś nad rz. Ruż, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Gąsewo. W 1827 r. było tu 16 dm. i 155 mk. 3.) **D.**-stare, wś, i *Dylewo Dwór*, folw., pow. ostrołęcki, gm. Dylewo, par. Kadzidło. Jest tu urząd gm. W 1827 r. liczono tu 54 dm., 294 mk.; obecnie liczy ziemi 1334 morg. D. gm. ludn. 5263, rozległości 18611 morg., s. gm. okr. I Kadzidło o 6 w.; st. poczt. Ostrołęka o 13 w. W skład gm. wchodzą: Chudek, Czarnotrzew, Dylewo-nowe, D. stare, Gleba, Jeglewiec, Kadzidło, Kamienowizna, Karaska, Kierzek, Kuczyńskie, Łodziska, Obierwia, Olszewka, Piasecznia, Siarki, Strzałki, Szafarnia, Szarczałąka, Szwędrowy most, wszystkie wsie włościańskie. Lud wiejski wyrabia (w Dylewie mianowicie) płótno. 4.) **D.**-nowe, wieś, powiat ostrołęcki, gm. Dylewo, par. Kadzidło. W 1827 r. było tu 35 dm. i 210 mk; obecnie liczy 1362 morg ziemi. 5.) **D.**, por. *Dylew*, *Dylów*. *Br. Ch.*

Dylewo, wś włośc., okolica szlach., futor rząd., pow. lidzki, 4 okr. adm., par. Wawiorka, o 21 w. od Lidy, 17 dm., 183 mk. (1866). Jest tu kaplica katolicka.

Dylewo, 1.) niem. *Dilewen*, folw., pow. brodnicki, należy do Piątkowa, par. i szkoła Pluskowęsy, poczta Golub. Budynków 14, domów mieszk. 6, katol. 68. 2.) **D.**, niem. *Doehlau*, wś, powiat ostródzki, ma kościół ewangelicki; w lesie, o 2 mile od Ostródy, leży najwyższa góra w Prusiech wschodnich, Kernsdorfer Hoehe, 330 m. wysokości.

Dylęgówka, ob. *Dylągówka*.

Dylgi, wś, pow. kowieński, par. Kiejdany, wś uwłaszczona z dóbr Orwistów, własności Medekszów. *J. K. G.*

Dylginie, wś, pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Ludwinów. Liczy 9 dm., 49 mk., odl. od Kalwaryi 7 w.

Dylice, wś i st. poczt. w gub. petersburskiej, pow. peterhofski, o pół wiorsty od st. Elizawetyno dr. żel. baltyckiej.

Dylloken, *Dieloken* (niem.), ob *Kadłub* i *Szczedrzyk*.

Dylów, por. *Dylew* i *Dylewo*.

Dylów, lit. *Dilu*, mko w pow. poniewieskim, nad rz. Oposzczą, o 45 w. od Poniewieża. Kościół katol. pod wezw. Serca Jezusowego, 1776 z drzewa wzniesiony przez obyw. Koplewskiego, filialny wobolnicki. Po Koplewskich przeszły dobra na Mieczysława Siesickiego i do r. 1863 należały do niego.

Dylówka, wś, pow. grójecki, gm. Rykały, par. Goszczyn.

Dymacz, 1.) młyn, pow. ostrzeszowski, ob. *Raków* domin. 2.) **D.**, osada, pow. krotoszyński, ob. *Nowa Obra* wieś (Neuobra). 3.) **D.**, folw., pow. krotoszyński, ob. *Orła* domin.

Dymajcie, wś, pow. szawelski, gm. żagorska, dusz rew. 71, ziemi 535 dzies. nadanej.

Dymałokowo, wś w gub. witebskiej, nad rz. Niszczą.

Dymańcie, wś, pow. szawelski, gm. poszwytyńska, 241 dziesięcin ziemi nadanej dla 36 mk. *J. Godl.*

Dymanowa, st. poczt. przy szosie z Witebska, pow. witebski, nad rz. Mieżą.

Dymarka, wś w pow. radomyskim, nad rz. Werezną, o 8 w. odległa od w. Kresiatycz, z którémi stanowi jednę paraf. a o 29 w. od m. Chabnego; mieszk. 112 wyznania prawosł. Ziemi nieszczególnej 686 dz., własność Kublickiego. Zarząd gm. we wsi Wołczkowie, polic. w m. Chabnem. *Kl. Przed.*

Dymarka, nad Olszyną, dopływem Legowy przysiołek, posiada tartak wodny, ob. *Poręby*.

Dymek, przysiołek dóbr Wielgie, pow. wielunski, gm. Skrzynno, par. Rudlice, o 2 i pół mil od Wielunia. Ma 17 dm., 125 mk. Roli gromadzkiej na Dymku i Borku łącznie 2 włóki 10 morg.; roli dworskiej 21 włók (w tem 13 włók lasu). Roku 1827 miał 16 domów, 127 mk. *W...r.*

Dymer, ob. *Dymir*.

Dymgajłły, wś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie. Ma 8 dusz rew. na 127 dzies. ziemi. Niegdyś własność plebańska. *J. Godl.*

Dymice, folw., pow. nieszawski, gm. Lubanie, par. Nieszawa. W 1827 r. liczono tu 10 dm., 41 mk.

Dymidów, ob. *Demidów*.

Dymidówka 1.) wś nad rz. t. n., pow. olhopolski, gm. i par. Obodówka. R. 1868 miała 100 dm. Jest tu cerkiew paraf. N. P. Różańcowej dla 1064 parafian i ma 34 dzies. ziemi cerkiewnej. 2.) **D.**, duża wś w pow. winnickim, par. Brahiłów, nad rz. Rowem, należała do Potockich, dziś Łapundina; dusz 452 męż., ziemi włośc. 1099 dzies., ziemi dwor. 1034 dzies. ziemi ornej, 951 d. lasu, 63 d. nieużytków. Ma cerkiew paraf. N. P. Różańcowej dla 1030 parafian, do której należy 45 dzies. ziemi cerk. R. 1868 D. miała 182 dm.

W tej wsi jest piękny sad owocowy, sprzedaż drzewek. 3.) **D.**, ob. *Demidówka*. *Dr. M.*

Dymidówka, rz., lewy dopływ Bernadynki w pow. olhopolskim, uchodzi pod wsią Bałanówką. *X. M. O.*

Dymin, ob. *Demmin*.

Dymińskie góry. Jestto pasmo wzgórz ciągnące się na płd. od Kielc, około wsi Dyminy, i równoległe z Łysogórami. Wierzchnie pokłady tworzy formacya sylurska. *Br. Ch.*

Dyminy, wś rząd., pow. kielecki, gm. Dyminy, par. Kielce. Posiada szkołę wiejską. W 1827 r. było tu 79 dm. i 382 mk. Znajdują się tu pokłady marmuru w pasmie pobliskich gór. Gmina D. należy do s. gm. okr. II we wsi Morawica, st. poczt. w Kielcach. Liczy 4216 mk. i 11782 m. obszaru. *Br. Ch.*

Dymir, mko, pow. kijowski, o 45 wiorst od Kijowa i Czarnobyla odległe. Oblewa je dokoła rzeczułka Pychawka, na której jest kilka stawów z młynami. Z jednej strony samotne, jednolite bory, od wsi Złodziejówki się ciągnące, rozpościerają się dokoła mczka; z drugiej wyspowato leżą tu i owdzie rozrzucone wyrobne grunta, na miejscu dawnych wyrębów leśnych powstałe, a za któremi ciągną się dalej znów lasy aż do samego Kijowa. W obszernych tych i wyniosłych lasach pełno jest dzikiego zwierza. Dawniej trzymały się tu bobry, rosomaki i niedźwiedzie. Lasy te obecnie zostają pod zarządem leśniczego skarbowego, mieszkającego we wsi Lutczu. Grunt tutejszy stanowi piasek zmięszany z gliną. Początek wszakże tego miejsca nie sięga stosunkowo zbyt odległych czasów. Ślady archiwalne przeświadczają o tem. W nich doczytać się można, iż Dymir został dopiero około 1582 r. założony. Założył go niejaki Piotr Bylczyński, dla którego ks. Konstanty Ostrogski, wda kijowski, jako dla sługi swego, wyprosił był u króla pewien obszar gruntu w szerokich pustkach „hospodarskiej włości“ demidowskiej. Osada zaś ta była założoną na miejscu zprzed wieków dwojako zwanem „Chodyczów“ lub „Dymir“, i odtąd też tak ją pospolicie nazywano w aktach t. j. Chodyczów alias Dymir. Z czasem atoli jedna z tych nazw zagłuszyła drugą. Tymczasem tenże Bylczyński już w 1603 r. przedał tę osadę temuż panu swemu, ks. Ostrogskiemu, który pomimo że D. był osadzony na gruntach Demidowa, a tem samem do dóbr królewskich powinien był należeć, nie wahał się przecież go obrócić w spadek dziedziczny swego domu, tak że już sukcesorowie jego w działach swych dobra te, jako własne dziedziczne, kładli. Jakoż w skutek działu familijnego, po śmierci ks. Aleksandra Ostrogskiego, syna ks. Konst. Bazylego, Dymir dostał się córce tegoż księżniczce Annie Aloizyi (późniejszej Karolowej Chodkiewiczowej); ta go wprzód zapisała była swej matce księżnie na Jarosławiu, ale niebawem cofnęła zapis i w 1605 r. stanąwszy przed aktami w Łucku, Dymir i Kotiużynkę sprzedała ks. Joachimowej Koreckiej (z domu Chodkiewiczówny). W 1622 r. posiadł D. syn tejże, ks. Karol Korecki, wda wołyński. Rządcą tych dóbr w te czasy z jego ręki, był Piotr Chamiec (op. akt Nr 9, księga żytom.). Atoli Samuelowa Hornostajowa, zostawszy dzierżawczynią królewszczyzny Demidowa, najenergiczniej zaprotestowała pko oderwaniu Dymiru od Demidowa; jakoż wszczął się o to proces, i dekreta asesorskie odsądziły ks. Koreckich od posiadania prawem wiecznem Dymiru, który też nareszcie do natury dóbr królewskich wrócił (Arch. hornostajpolskie). Dymir wszakże nie został wcielonym do Demidowa, ale zamienił się w odrębne starostwo. W 1631 r. już był stą D. Jerzy Lassota. Ten umarł wkrótce i po śmierci jego D. został oddany w dzierżawę w 1634 r. Janowi Lanckorońskiemu, a po śmierci tegoż w 1647 r. synowi jego Stanisławowi Lanckorońskiemu, star. skalskiemu. Tu, podczas buntu Ostranicy w r. 1638, wojska polskie złożone z pocztów kwarcianych i zaciągów Stefana Aksaka i bisk. kijow. Sokołowskiego, pod wodzą Stefana Wysockiego i Pobiatyńskiego, rozbiły na głowę wodza kozaków Pożarskiego i wzięły go do niewoli (Okolski-kontynuacya dyaryusza str. 150). Lanckorońscy atoli w D. nie mieszkali: trzymał go w dzierżawie od nich książę Fedor Czetwertyński. Tymczasem nastała t. zw. chmielnicczyzna, która zbroczyła kraj ten krwią i zasiała go tysiącem ruin. Kozacy D. zajęli. W 1649 r. według ugody zborowskiej miasteczka poleskie: Dymir, Hornostajpol, Korostyszów, były wyznaczone jako miejsca, w których kozacy mają prawo przebywać i do rejestru się wpisywać. Ale w 1651 r., gdy ks. Janusz Radziwiłł, hetm. pol. lit., szedł ku Kijowu, wysłał on naprzód Gąsiewskiego, który gdy się zbliżył do Dymiru, kozacy, przestraszeni, uciekli i aż o Kijów i Trypol się oparli (Jerlicz). Wojna ta wszakże w końcu przyniosła zupełne zniszczenie Dymirowi: ordy tu wpadły i ludzi wybrały do szczętu, tak że to miasteczko wraz ze stwem już kwarty nie było w stanie płacić (Arch. hornost.). Tak zniszczony D., będąc w dzierżawie Hieronima Lanckorońskiego, podkomorzego podolskiego, został nadany lennem prawem kozakowi wiernemu Rzplitej, Stefanowi Sulimie (Vol. leg. IV str. 303), z pieniężną atoli kompetencyą dla Lanckorońskiego, wyznaczoną na dobrach stwa skalskiego na Podolu. Tymczasem Stefan Sulima umarł wkrótce, i D. znów wrócił do szafunku królewskiego. Jakoż Jan Kazimierz nadał D. Władysławowi Wilczkowskiemu, scie

owruckiemu z zostawieniem dożywotniego prawa wdowom Sulimenkom (arch. hornost.). Ale zaledwie D. zaczął przychodzić do siebie, aż w 1665 r. sługa Wilczkowskiego, mszcząc się na swoim panu, sprowadził na to miasteczko „dejneków“ (Arch. J. Z. R. część 6, t. 1, str. 84). Przez zbieg atoli nieprzewidzianych okoliczności miejsce to, ustronne i nieznane dotąd, wysunęło się nagle na pierwszy plan i nabrało historycznej ważności. Wiadomo że po wojnach B. Chmielnickiego, w Ukrainie, tak jeszcze słabo spojonej z Rzplitą, stanęły w pewnych umocnionych punktach załogi polskie, jako to: w Białej cerkwi, Powołoczy, Czarnohorodce, Korsuniu i Czehrynie. Załogi te, reprezentując jedyną władzę i siłę Rzplitej w tych stronach, przez wiele lat na ramieniu kraj cały ten trzymały. Ale kiedy w skutek natrętnych nalegań hetm. Doroszenka, który jeszcze świecił baki Rzplitej i niby to nie zdradzał, Korsuń i Czehryn, jako najbardziej wysunięte i zapuszczone w kraj posterunki, odstąpione mu zostały; dla podtrzymania wtedy Białej cerkwi musiano więc wybrać jeszcze nowe zbrojne miejsce, któreby z fortecą tą w ciągłym mogło zostawać związku, i jako poza plecami jej umieszczone, wspierać ją i posiłkować skutecznie. Czarnohorodka, z powodu okolicy spustoszałej świeżo, otwartej i łatwo dostępnej, nie mogła być tem miejscem, i tylko Dymir nastręczał wszystkie ku temu potrzebne warunki. Położony za ścianą borów, w okolicy wsuniętej głębokim klinem pomiędzy rzeki: Dniepr, Zdwiż i Teterów, a więc prawie niedostępnej, był już on z natury miejsca stanowiskiem ubezpieczonem i ochronnem. Przytem ta jego okolica stanowiła stosunkowo punkt ludny, z którego łatwo można było wszelką potrzebną żywność zasięgnąć i Białą cerkiew, z niej częstokroć ogołoconą, zaopatrywać obficie. Jakoż jeszcze w 1668 r. po ugodzie podhajeckiej, gdy Doroszenko wycofał był swoich kozaków z Polesia kijowskiego, naprzód Jan Wasilkowski, następnie Jan z Opolska Piwo zostali zesłani od Sobieskiego w te strony, już dla poskramiania orężem band kozackich, od czasu do czasu przedzierających się w ten kraj, już nareszcie dla przysposobienia obrony i założenia w tym też celu forteczki w Dymirze. To też pułkownik Piwo w krótkim czasie z zamku starościńskiego, jaki został, naprędce małą forteczkę urządził, umocniwszy stosownie do potrzeby i osadziwszy załogę. Komendantem nad załogą został Eliasz Nowicki. Rzadko się zeszli dwaj ludzie odmienniejszego charakteru jak Piwo i Nowicki, ale oraz rzadko się znaleźli ludzie, którzyby nawzajem więcej się potrzebowali. Oba byli walecznego ducha i wielce uzdolnieni do poruczonego sobie zadania, ale podczas gdy pierwszy był to zawzięty mazur, paliwoda i nieszczególny skrupulat, drugi zato, pełen umiarkowania, kunktatorem był raczej i rokownikiem. I gdy pierwszy zapalał się zawsze, drugi brał rzeczy zimniej i ostrożniej; rozognione też stosunki przez tamtego, ten naprawiał i łagodził. Widać to z listów tegoż Nowickiego, pisanych do wojewody kijow. Kozłowskiego, z którym Piwo ciągle miewał przykre zajścia i przeto co chwila narażał na szwank przyjaźń i zgodę sąsiedzką. Jednakże oba ci ludzie, pojmując swoje zadanie, główniedwie tylko znali troski: utrzymać się na powierzonem sobie stanowisku i bądź co bądź Doroszenka do Białejcerkwi nie dopuścić. Wszakże Rossya temuż Piwie nie wydała była Kijowa, luboć termin oddania tego miasta Rzplitej był upłynął, jedynie dla tego, że jakoby Doroszenko, korzystając z tego że Piwo słabe tylko mógł stawić siły, niezawodnie ubiegłby Kijów i oddałby go sułtanowi, co było wprost upozorowaną li zręcznie odmową, bo jakże Doroszenko mógł się targnąć na Kijów, gdy nie mógł dotąd Białejcerkwi nawet dostać, dzięki energicznej naprzód Stachórskiego, potem Piwa i Lebla obronie, a na którą czynił daremne przecież od tak dawna zamachy. To też Piwo, pełniąc rolę strażnika i występując to odpornie, to zaczepnie, tak przeciwko kozakom Doroszenka, jak i Tatarom, którzy „gęsto w niewolę zaczęli wodzić szlachtę i w upominkach posłom tureckim dawać“ był jakby biczem na tych napastników. Zbił też kozaków pod Chwastowem i Korystyszowem, zajął Czarnobyl, Makarów zniósł, przeciwko tatarom w Ostrze Szeremeta posiłkował, w monasterze meżyhorskim działa pozabierał i niemi wały forteczne w Dymirze uzbroił; urządzał też służbę wywiadowa i był czujny na wsze strony. Bywały wszakże chwile, że Piwo, powoływany nad Wisłę, opuszczał na jakiś czas stanowisko swoje, mogące być w każdej chwili zagrożone. Tak się zdarzyło w r. 1671. Więc Doroszenko, korzystając wnet z jego nieobecności, obległ Białącerkiew i Dymirowi też zagroził. Nowicki, lękając się zdrady śród Dymirców, kazał im się „rozejść“; i tak jedni z nich udali się „ku Meżyhorom, inni ku Nowosiołkom, a niektórzy „hde w łuha“ (gdzieś w ługi) (z listu pułkownika kijow. Sołoniny 1671 r. 10 augusta). Nowicki wszakże naprózno trzymał się w pogotowiu, bo Doroszenko ani wziął Białejcerkwi, ani tembardziej ku Dymirowi się posunął. Piwo w mies. wrześniu powrócił do Dymiru, ale w 1672 znów został powołany za Bug. Tymczasem w tymże roku Mahomet wziął Kamieniec, i nastąpił haniebny traktat buczacki, którym Ukrainę oddano Turcyi, i Tatarzy zagonem wgłąb Polesia wpadli. Nowicki tą razą sam się z nimi jakoś uporał, chociaż z tytułu przy-

mierza prosił o posiłki wojew. kijow. Kozłowskiego, ale ten mu ich odmówił. Tymczasem Piwo, już teraz regimentarz, w tymże roku już znowu stał na swoim posterunku, ale tu go w Dymirze miała spotkać niespodzianie śmierć. Gdy Doroszenko z ordami ponownie był obległ Białącerkiew, hetman Sobieski wysłał Hanenkę, hetmana ukr. z ramienia Rzplitej, do posiłkowania tej fortecy, jak i dla straży Polesia. Hanenko wszakże, czy za sprawą zranionej dumy, że musiał zostawać pod rozkazami nienawistnego sobie Piwa, czy też dla tego, że w Warszawie będąc od posłanników moskiewskich przekupiony, miał carowi miejsca obronne, od siebie trzymane, wraz z wojskiem swem poddać, według rozkazu hetmańskiego się nie sprawił, ale podszedłszy pod Dymir, polską załogą ostrażony, regimentarza Piwa pod pozorem przyjaźni i w sprawach wojennych naradzania się, z miasta do namiotu swego na „poczestnę“ wywabiwszy, zdradziecko zamordował. O pobudkach do zabójstwa tego różnie różni mówili. Najpowszechniej atoli utrzymywano, że powodem do takowego miała być jakoby zemsta miłosna. Hanenko na Wołyniu odgromiwszy jassyr, znalazł w nim śliczną czerkieskę i tę wziął za kochankę. Tymczasem Piwo mu ją wykradł, „swoim kształtem“ ożenił się z nią i mieszkał już półćwierć roku (Spom. ojczyste, II, str. 263), Zemsta przeto za wykradzenie posiadanej kobiety, byłaby tego zabójstwa Piwa przez Hanenkę powodem. Zdaje się jednak, że ani miłość, ani zemsta z miłosnych pobudek jakoś nie może licować z Hanenkiem, starcem już wtedy, i w lata dobrze, jak wiadomo, podeszłym; chybaby przypuścić należało, że niedarmo go Doroszenko, nie w innym tylko w tym sensie, „łysym niestatkiem“ nazywał. Następnie Hanenko Dymir, a potem Czarnobyl ubiegłszy i puściwszy pogłoskę, iż na Cara moskiewskiego te miejsca pobrał, strażą swych ludzi obwarował. Wszelako chciał jeszcze swoje zdrady pokrywać pozorem wierności. Wysłał do Warszawy pisarza swego, oczyszczając się z zabójstwa Piwa, a składając je na jakiegoś Pawłowskiego; zabranie zaś Dymiru i Czarnobyla wymawiał potrzebą schronienia się dla ludzi swych i carskich, którzy zza Dniepru mieli pośpieszyć. Tymczasem pułkownicy zaporoscy postrzegłszy że Hanenko zdradza, wszyscy bez mała odbiegli go i poddali się Sirkowi. Hanenko od swoich opuszczony, tułając się, w końcu się udał do Kijowa, gdzie na pokucie w klasztorze pieczarskim przebywał (Salvandy str. 51). Kiedy w 1675 r. Jan Sobieski orężem odzyskiwał Bracławszczyznę, wtedy Eustachy Hohol, pułkownik podolski, poddał się z miasteczkami podolskiemi, wrócił pod zwierzchność Polski, i, pomimo że był to dawny Chmielniczanin, stale jednak przylgnął do niej. Król Sobieski dał mu tytuł hetmański, ale gdy w 1676 r., w skutek nowej tatarów wyprawy, wojska polskie musiały ustąpić z Bracławszczyzny, to wtedy i Hohol z garstką swoich kozaków usunąć się też musiał z tego kraju. Król przeto dał Polesie kijowskie na pobyt tymże kozakom, a Hoholowi, jako hetmanowi, na rezydencyą wyznaczył Dymir, do którego przyłączono kilka włości, a kozakom też jego ze skarbu Rzplitej żołd i sukna wyznaczono i polecono strzedz Polisia. Ale gdy po śmierci Hohola, w r. 1679, część jego kozaków przeszła za Dniepr do Samujłowicza, a część tylko pozostała na Polisiu, to z tej garstki utworzono znów następnie t. zw. milicyą, nad którą zarząd był zrazu oddany Mironowi i Urbanowiczowi. W ten też sposób chciano utworzyć siłę zbrojną podoręcziową, która byłaby na każde zawołanie, i strzegła tej części kraju od turków usadowionych już wtedy na całem Podolu i głębszej Ukrainie, od Kamieńca do Czehryna. Składała się ona z kilkunastu pułków i zostawała pod rozkazami hetmanów kor. komisarzy od Rzplitej i regimentarzów. Komisarzem przez lat kilkanaście był Stan. Druszkiewicz, potem Balcer Wilga. Pułkownikami i atamanami z ludu byli: Miron, Maksym Bułyha, Mohyła, Hryszko, Makucha, Barabasz, Semen Palij; ze szlachty: Kotarski, Urbanowicz, Karol Tyszkiewicz, Daniel Fedorowicz, Krzysztof Łączyński i Bazyli Iskrzycki (siostrzeniec hetm. Tetery). Niektórzy z nich rezydowali w Dymirze, większa część po pobliższych miasteczkach poleskich. Tymczasem milicya ta, złożona z dzikiej, hulaszczej i bezdomnej rzeszy, wkrótce i z łupieztwa i wszelkiego bezprawia stała się głośną. Zaczęła się też po całym kraju epopea grabieży, zabojów krwawych i najazdów zbrojnych. Niektórzy z dowódzców tej milicyi dobrze się zasługiwali krajowi: jednym z takich był Maksym Bułyha, za którym szlachta kijowska w 1687 r. zanosiła instancyą do króla i Rzplitej i dopominała się o nagrodę dla niego (Laudum wdztwa kijow. z t. r.); ale taki Miron, taki Makucha lub Barabasz, wszędzie się dopuszczali czynów gwałtownych, tak że obecność ich była klęską dla każdej okolicy, gdzie się obrócili. Jeden z nich Barabasz np. tak się też dawał we znaki, iż przeszedł aż w przysłowie: „De Barabasz, tam niczoho nemasz“. Miron zaś lud buntował. W 1685 r., w skutek poduszczeń właśnie tegoż Mirona, włościanie w stwie dymirskiem pobili i przepędzili rządcę, który tu zjechał z uniwersałem królewskim, w celu domagania się od nich powinności (Arch. J. Z. R. część III t. 2 w przedm. Antonowicza). Jakoż szlachta przez posłów swych na sejmie przekładała swoje uciążenia od tej milicyi koza-

ckiej i dopominała się, aby dowództwo nad nią powierzono raczej: „jakiemuś bratu nobis genere simili“. Ale i na tej niewiele zyskała ona przemianie; pułkownicy z braci szlachty, nie więcej od owych Mironów, Makuchów, osławionych z drapieztwa, byli skrupulatni; doznawała ona i od nich srogiej grabieży i wojskowej przemocy. Z między nich Łączyński, Jan Kotarski, Karol Tyszkiewicz, Daniel Fedorowicz, Bazyli Iskrzycki nader smutną pozyskali sławę. W 1691 r. stał w Dymirze pułkownik Bazyli Iskrzycki i przybierając szumny tytuł „strażnika Polesia“, wchodził wciąż w zatargi ze szlachtą i „agrawował ją furażami“. (Op. akt Nr 5 str. 26). Trwał taki stan rzeczy przez całe panowanie Jana III, i przez kilka lat rządów Fryderyka Augusta II; ale gdy stanął pokój karłowicki między Portą Ottomańską i Rzplitą polską, przez który to traktat turcy Polsce przywrócili Kamieniec i to wszystko co na Podolu i Ukrainie posiadali, tegoż jeszcze roku na sejmie Pacificationis postanowiono konstytucyą, aby po wojnie tureckiej wszystkie pozwijano milicye, a więc w ich liczbie i poleska do zwinięcia zaliczoną została. Ale nie tak łatwo można się było jej pozbyć. Pułkownik Semen Palej, skupiwszy dokoła siebie hulaszczą bezdomną tłuszczę, która się „wolnicą“ przezywała, wypowiedziawszy posłuszeństwo, podniósł bunt otwarty, i poczynał też sobie przez niejaki czas jako władzca samodzielny i nikomu niepodległy. Bunt ten, jak wiadomo, trwał do 1704 r. Nareszcie odbyła swój czas ta efemeryczna, ta tak naprędce zaimprowizowana próbka dawnej przeżyłej kozaczyzny. Usadowienie się jej atoli tu na Polesiu, a nie gdzieindziej, było niczem innem jak prostą koniecznością. Ukraina głębsza podówczas była jakby utracona, bo w ręku turków zostawała, a więc nieprzejednani wynieśli się byli za Dniepr; ci zaś z kozaków, co reprezentowali żywioł pojednawczy, co zostali wiernymi Rzplitej, gdzież się mieli podzieć? Toć z nadgranicza, gdzie dotąd przebywali, zgarnęli się oni wszyscy w głębię borów poleskich, w stronę północną wdztwa kijowskiego, która im wtedy jedyny bliższy nastręczała przytułek. Szczęściem jednak dla tych stron, że ten stek, jak widzieliśmy, najwyuzdańszych ludzi nie ciężył im zbyt długo; że pobyt ich tu był tylko przemijającem zjawiskiem czasu. Po wieloletnim odmęcie, po ugaszonych w końcu zamieszkach, w 1693 r. znów szereg starostów dymirskich rozpoczyna Krzysztof Łasko. W 1701 r. siedział już na tem stwie Piotr Łasko. Ten ostatni utrzymywał na swym żołdzie chorągiew pancerną, i ta stała załogą w dymirskiej fortecy. Porucznikiem w tej chorągwi był Zbigniew Aleks. Jakubowski, dzielny człowiek który płoszył tatarów plądrujących tu, i „wolnicę“ też Palejową niemniej na wodzy trzymał. W czasie jednego wszakże z tatarskich napadów padł on we własnym domu ofiarą jassyru, z żoną i trojgiem dzieci drobnych; sam z żoną się wykupił, ale troje dziatek pozostało w więzach; całe więc wdztwo kijowskie, „z chrześciańskiej komasyi“ na wykup tych trojga dziatek 2000 złp. assygnowało (Laudum wdztwa kijow.). Około tego czasu D. wpadł był w moc Paleja, ale na krótko. Następnie w 1710 r. od króla Augusta jus communicativum na stwo było dane Teresie Łaskowej (archiw. hornost.). Roku 1714 Kajetan Iliński sta niżyński miał sobie dany rozkaz od Adama Mik. Sieniawskiego, hetm. W K., aby furwachtami i wartami zabezpieczył cały pas graniczny od Kijowa, i tę straż aby utrzymywał w stwach dymirskiem i demidowskiem (Arch. J. Z. R. część III t. II str. 662). W 1717 r., w skutek lokacyi wojska Rzplitej przez wdztwa ustanowionej, chorągiew pancerna Olizara sty romanowskiego miała stać w Dymirze i Romanówce (Vol. leg. IV str. 173). Roku zaś 1720 d. 1 marca Łaskowa stścina dymirska uczyniła cesyą stwa D. na rzecz Kazim. Steckiego, chorąż. kijow. (Arch. w Romanowie). Czynna ręka troskliwego gospodarza dała się też Dymirowi uczuć wkrótce. Stecki podniósł to miasteczko, wyrobił dlań prawo miejskie i przywilej na jarmarki dla Dymiru, Demidowa i Łubianki (tamże). Nadto, chcąc przysporzyć mieszkańców Dymirowi, przymusił żydów hornostajpolskich, aby się doń przenieśli (zbiory Konst. Świdzińskiego w Paszkówce). Ale jednocześnie, kiedy Łaskowa cedowała Dymir Steckiemu, Rupniewski w 1720 r. a nieco później Dunin, uformowawszy sobie ad male narrata przywilej na stwo dymirskie, proces o to założyli pko Steckiemu. Król jednak w 1740 d. 24 paźdz. zatrzymał to stwo przy Steckim. Dalszy szereg starostów D. jest następny. W 1762 r. po Steckim, D. został nadany Augustowi Moszyńskiemu; ten odstąpił swoje prawa Eustachemu Pilawicie Potockiemu, generałowi artyl. lit. Po śmierci zaś tego ostatniego objął to stwo w 1768 r. syn tegoż Kajetan Potocki, rotmistrz panc. chor. W 1800 r. starostą D. był pułkownik Golejowski. Lustracya z 1765 r. za dzierżawy Eust. Potockiego wyraża: „Zamek ua równem miejscu, stoi nad Rudą, w koło fossą opalisadowany, na bramie izdebek dwie, w środku zamku budynek stary, lamus i t. d. Wedle którego zamku, przed bramą, dworek nowy dwiema izbami i dwoma gankami, palami ostawiony, dla rezydencyi Imci p. gubernatorowi pobudowany. Mko Dymir ma chałup 121; żydów osiadłych 10. Intrata stwa złp. 8496 gr. 12, z tej salarium gubernatorowi złp. 510 gr. 12. Kozaków jest 21; są

postanowieni dla obrony gruntów, które w kłótni cum collateralibus zostają. Poddani płacą tu czynsz i pańszczyzny robią, na tydzień w zimie po dniu jednym, a latem po dwa dni, które to dni letniej pańszczyzny na reparacyą przez połowę są detrunkowane, i do intraty i kwarty nielikwidowane; płacą ciż poddani podoroszczyznę, dają dań miodową, podług proporcyi mienia, i motki z dworskiego przędziwa, po jednemu na rok. Do stwa należy wieś Kotiużynka i słoboda, dana p. Zerebile od Potockiego generała art., sty dymir., w r. 1764 z wolnością na lat 10. Osiadłości jeszcze w tej słobodzie niema. Komisarz dymirski Ur. Wysocki, oświadczył, że stwo ponosi krzywdy od dóbr metropolii kijow., od klucza przyborskiego Niemiryczów i od demidowskiego Steckich." Lustracya zaś z 1789 r. powiada, że dochód stwa wynosił złp. 14,715 gr. 15. W Dymirze domów chrześciańskich 106, żydowskich 10; dwór zwany zamkiem nad rz. Pychawką, palisadą dębową opasany, cerkwie 2 unickie, karczma zajezdna, kramnic 5, bóżnica, młyn i t. d. Dziś wały napół roztrącone, lochy niegdyś służące na skład prochowy świadczą o dawniejszej tego miejsca obronie. Obecnie znajdują się tu dwie cerkwie: św. Kosmy i Damiana i Nikołajewska. Obie były dawniej unickie. Wizyta z 1783 r. tak się wyraża o cerkwi św. Mikołaja: ta, wystawiona a prima radice, w którym roku, nikt nie pamięta. Szczególnie parochianie starzy mieszkańcy powiadają, iż była ta cerkiew, jak słyszeli od swoich przodków, w ruinie dawniejszej od nieprzyjaciół tatarów, przez ogień, którego nawet znaki były, do upadku przymuszona. Była i druga, w węgły robiona, ale i tej założenia nikt nie pamięta. Teraźniejsza restaurowana w 1770 r. d. 8 maja. Parafian w tymże 1783 r. liczono płci obojej 423 ; cerkiew zaś Kosmo-Demiańska posiadała ich 674. Przy cerkwi św. Mikołaja dekanalnej w pierwszych dziesiątkach przeszłego wieku rezydował dziekan Grzegorz Kisielowski, który brał udział w synodzie zamojskim, złożonym w r. 1720 za staraniem Leona Kiszki metropolity, w celu urządzenia kościoła ruskiego (ob Synodus provinc. Ruthenor. habitu in civitate Zamosciae etc.). W 1796 r. D. był wyniesiony do rzędu miast powiatowych, ale niedługo powiat ten skasowano. W 1800 r. D. przeszedł na własność rządu. Do 1843 dobra te od rządu były puszczane w dzierżawę. D. zawiera mieszkańców obojej płci 1043, żydów 470. Jest tu szkółka parafialna. Cztery do roku odbywa się jarmarków. R. 1853 w okolicy D. założono osadę rolniczą żydowską. Z uroczysk w około D. godne uwagi: „Kotowa mogiła", przy drodze idącej do Dymirskiej Rudni, porosła lasem; „Popowa Hadyczewka", z krynicą wybornej wody i „Matwijewa Hadyczewka" z rzędem sterczących mogiłek, na których wiekowe dęby rosną. Wszystko to nieme szczątki upłynionych czasów. *Edw. Rulikowski.*

Dymirska-Rudnia, wieś w pow. kijowskim, o 5 wiorst położona od Dymiru, nad rzeką Zdwiżem, w parafii dymirskiej, mieszk. 90, osad 16. Wioska otoczona lasami. Nazwę wzięła od wydobywanej tu rudy żelaznej, Fabryka żelaza.

Dymirskie, błoto w pow. kijowskim, z uroczyskiem Kamionka, 5 w. dł., 80—250 sąż. szer. (Fund. „Gub. kij.").

Dymitr..., ob. pod *Dem...*, *Dmi.*, *Dmy...*, *Dziem....*

Dymitraszkówka, mylnie *Dymitraszówka*, wś nad rz. Kamienką, pow. olhopolski, par. Miastkówka, własność ks. Piotra Trubeckiego, ma kaplicę katolicką i cerkiew ś. Mikołaja z 65 dzies. ziemi cerkiewnej. Do cerkwi tej należy 2282 parafian. R. 1868 miała D. 336 dm. Obecnie 765 dusz męz., 1479 dzies. ziemi włośc. a 2075 dzies. ziemi dworskiej.

Dymitrów, wś, pow. turecki, gm. Wichertów, par. Psary.

Dymitrów, ob. *Demitrów.*

Dymitrów most, wś w pow. połockim, z kaplicą katolicką parafii Horbaczewo-Obytoki na cmentarzu.

Dymitrowice, ob. *Dmitrowice.*

Dymitrowicze, wś z zarządem gminnym w południowo-wschodniej stronie pow. borysowskiego, przy granicy pow. ihumeńskiego, przy drodze wiodącej z Bieławicz do Leskowicz, w pozycyi lesistej położona. Jest tu cerkiew paraf. Gmina D. składa się z 73 małych wiosek po lasach rozrzuconych; ma mieszkańców 1369 dusz męz.; leży w obrębie 1 okr polic. chołopienickiego, w 2 okr. sądowym borysowskim, w 2 okręgu wojskowym wielatyckim. D. mają szkołę wiejską. *Al. Jel.*

Dymitrówka, 1.) wś, pow. krzemieniecki, własność Edmunda Milowicza. 2.) **D.**, ob. *Dmitrówka.*

Dymitrowskie, starostwo niegrodowe w wojew. bełzkiem, pow. buski, składało się w 1770 r. ze wsi Dymitrowa z przyległościami. Trzymał je wówczas Sadowski Stanisław łowczy wolski i płacił kwarty 1599 zł. a hyberny 27 zł. Rząd austryacki sprzedał je w 1818 r. przez licytacyą za 81600 zł. reńskich Michałowi Garapich. Por. *Dmytrów.*

Dymitrowszczyzna, wś, pow. kalwaryjski, gm. Raudań, par. Kalwarya. W 1827 r. liczono tu 5 dm., 39 mk.; obecnie 19 dm., 90 mk.; odl. od Kalwaryi 8 w.

Dymitrowszczyzna, 1.) folw. prywatny nad jez. Zalesie, pow. dziśnieński, o 53 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 39 mk. Ma kaplicę katol. parafii Głębokie. 2.) **D.**,

wś rządowa, pow. dziśnieński, o 56 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 15 dm., 69 mk. 3.) **D.**, ob. *Dmitrowszczyzna.*

Dymka, ob. *Trestina.*

Dymki, 1.) wieś kurpiowska, pow. kolneński gm. Czerwone. Włościanie posiadają 136 mor. gruntu, w tej liczbie 70 orn. 2.) **D.**, przysiołek dóbr czarnożylskich, pow. wieluński, gm. i par. Lututów; o 3 mile od Wielunia, o 4 w. od Lututowa, na pograniczu pow. sieradzkiego. Ma 12 dm., 100 mk., 3 m. gruntu włośc. Obszar dworski 53 włók (w tem 20 wł. roli ornej, 6 wł. łąk, 25 wł. lasu), gorzelnia czynna z aparatem dawnej konstrukcyi; wiatrak. R. 1827 było tu 13 domów, 105 mk. *W...r.*

Dymki, niewielka wś w pow. borysowskim, naprzeciwko miasta Borysowa, z prawej strony rz. Berezyny. W 1812 roku ostatnich dni listopada miejsce to było świadkiem strasznych bitew w czasie rejterady francuzów. Było w perzynę obrócone. *Al. Jel.*

Dymkowo, ob. *Kiryłówka.*

Dymlin, ob. *Dęblin*,

Dymówka lub *Demówka*, wś nad rz. Sawranką i Brytawką, pow. olhopolski, gm. D., par. Czeczelnik, ma zarząd gminny. Należał do Lipińskich, dziś spadkobierców Sobańskich. R. 1868 miała 372 dm. Obecnie 1047 dusz męz., 2456 dzies. ziemi włośc., 2243 dzies. ziemi dworskiej. Jest tu cerkiew paraf. N. Panny dla 2615 parafian, do której należy 43 dzies. ziemi cerkiewnej. *X. M. O.*

Dymówka, rz. dopływ. Rosi niemnowej.

Dymowo 1.) wś w pow. orszańskim, z kaplicą katolicką parafii starosielskiej. 2.) **D.**, wś, pow. wieliski, należy do Orańskich, 2071 dz. ziemi.

Dymrowa wólka, niem. *Dimmern-wolka*, wś, pow. szczycieński, st. poczt. Rasząg.

Dymry, niem. *Dimmern*, wś, pow. szczycieński, st. poczt. Rasząg.

Dymsza, folw. i karczma, zwana inaczej Wygódką, nad rz. i jez. Dymszą, pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 38, dm. 2.

Dymszczyzna, była majętność ziemska, w pow. wyłkowskim położona, dawniej jednak całość stanowiąca, dziś rozdrobniona należy do kilku właścicieli pod innemi nazwami. *Br. Ch.*

Dymsze, *Dymszy*, wś, pow. szawelski, gm. i par. gruździewska, przy szosie z Grużdż do Meszkuję; 91 dusz rew., 497 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dymszewicze, okolica szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 58 w. od Trok, 8 dom., 70 miesz., z tego 1 prawosławny, 62 katol., 7 mahomet. (1866).

Dymszy, ob. *Dymsze.*

Dymszyszki, folw., pow. wiłkomierski, par. dziewałtowska, Pietraszewskiego Teodora własność, włók 3 rozl.

Dymusy, folw. i os., pow. ostrołęcki, gm. Nakły, par. Ostrołęka.

Dymydcze, ob. *Demicze.*

Dymytr..., por. *Dymitr....*

Dynaburg, *Duenaburg*, parafia ewang. w okręgu iłłukszciańskim Kurlandyi, obejmuje ważniejsze dobra: Kałkuny, Meddum, Steinensee, Swenten, Rautensee, Schlossberg, Baltensee, Rubinen, Szussei, Weissensee, Bewern, Dwecten, Kaltenbrunn, Gahrssen, Assern, Podunaj, Weessen i i. oraz mka Iłłuksztę, Alt-Subbat i Neu-Subbat. W parafii D. język ludowy litewski, po dworach wielu było Polaków. Co do samego miasta, mylnie zwanego Dynaburg, ob. *Dyneburg.*

Dynak, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Baranowo. W 1827 r. liczono tu 6 dm., 31 mk. Inna miejscowość z nazwą Dynaki znajdowała się w 1827 r. koło Krzeszowa, w pow. biłgorajskim. *Br. Ch.*

Dynamind, ob. *Bolderaa* i *Dyament.*

Dynarówka, wś w pow. borysowskim, nad Plissą.

Dynastrys, ob. *Dniestr.*

Dyndy, ob. *Garbuny.*

Dyndya, wś, pow. gostyński, gm. Skrzany, par. Sokołów. W 1827 r. liczono tu 11 dm., 62 mk. *Br. Ch.*

Dyneburg, błędnie *Dynaburg*, po łotewsku *Dyneborgs*, miasto powiatowe i twierdza gub. witebskiej, w jej części północno-zachodniej, noszącej dotąd nazwę Inflant polskich, leży pod 55° 53' szerokości i 44° 13' długości geograficznej, na prawym brzegu Dźwiny, o 549 wiorst od Warszawy, o 497 od Petersburga, o 368 od miasta portowego Libawy, o 278 w. od Ejtkun, o 244 od Witebska, o 204 od Rygi, o 161 od Wilna. Jest to miasto wielkiej wagi pod względem strategicznym i handlowym, a zarazem jedno ze starożytnych w kraju. Około roku 1277 mistrz prowincyonalny krzyżaków Ernest Rassburg, w niektórych kronikach także Ratzeburg zwany, zbudował tutaj silny zamek, z którego obecnie zaledwie ślady pozostały. Oddalony on był od dzisiejszej twierdzy około dwóch mil w górę Dźwiny, wznosił się na odosobnionej wązkiej górze, na prawym brzegu rzeki, między dwoma parowami, porosłemi krzakami, pomiędzy któremi sączyły się strumyki wpadające do dawnego Rubonu. Dziś gruzy tylko i rumowiska zalegają to miejsce, które nosi wszakże nazwę „wacoka pile“ t. j. „starszy zamek“ (Manteuffel „Inflanty“). Miejsce to, ze względu na ówczesny sposób prowadzenia wojny, szczęśliwie było wybrane; głębokie parowy okrążają znaczną wyniosłość; ta znowu, otoczona murami, łatwo odeprzeć mogła każdy gwałtowny napad nieprzyjaciela. Zamek tutaj wzniesiony panował z jednej strony nad rzeką, z drugiej zaś nad obszerną oko-

licą. Gmach sam z czerwonej cegły, w kształcie prostokąta, na 40 kroków szeroki a 120 długi, częścią wysmukłemi wieżami strzelał pod obłoki. Na pochyłości góry, od ściany zamku do rzeki, rozciągała się dolna warownia. W takim to zamku siedział komtur krzyżacki, rządząc rozległym powiatem i rozkazując niekiedy sąsiednim sobie wójtom. Posiadał on osobny herb: pole na dwie części podzielone, w wyższej Matka Boska z Dzieciątkiem Jezus między dwoma słupami, w niższej zaś umieszczona postać człowieka, który rękoma podnosi zamek do góry. Rysunek takiej pieczęci podaje książka „Inflanty polskie“, str. 22. Był to jednocześnie i herb samego zamku. Za jednym z wąwozów od zachodu leżało podzamcze czyli osada miejska, za drugiem zaś parowem od wschodu kościół i cmentarz. Zbudowawszy zamek Ernest Rassburg opatrzył go załogą, przeniósł doń z powiatu rzeżyckiego komturyą wolkimborską, a sam r. 1278 wrócił do Rygi. Tymczasem litwini pod wodzą w. ks. Trojdena przybyli pod twierdzę i pobudowawszy 4 wielkie wieże ruchome, szturm przypuścili. Po trzytygodniowem jednak bezskutecznem oblężeniu, musieli odstąpić; lecz za to r. 1315 litewski książę Witenes zdobył go i zburzył. Wkrótce jednak z gruntu został odbudowany. Kiedy w r. 1403 bracia zakonni nieszczęśliwą przedsięwzięli wyprawę na Litwę, ścigał ich waleczny w. ks. Witowd, rozproszył, a następnie spustoszył, zrabował i spalił Dyneburg i bez przeszkody powrócił z wielkim łupem i wielu tysiącami jeńców. Rycerze zaraz odemścili się straszliwym napadem na Litwę, a po szczęśliwym powrocie odbudowali gród zburzony i mocno go utwierdzili. Odtąd Dyneburg w dziejach Polski i Inflant zjawia się znowu dopiero przy zawarciu dnia 30 sierpnia r. 1559 wileńskiego traktatu, na mocy którego mistrz prowincyonalny Gotard Kettler oddał w zakład Zygmuntowi Augustowi zamek ten rycerski wraz z jego ziemiami na koszta wojenne, podczas obrony Inflant od cara Iwana Wasylewicza wypaść mogące. Pakta poddania się Inflant temuż królowi polskiemu r. 1561 i przywilej unii ich z w. księstwem litewskiem r. 1566, a nakoniec inkorporowanie ich do korony na sejmie lubelskim r. 1569, ostatecznie Dyneburg pod panowanie Polski poddały. Zdobył go car Iwan Wasylewicz 11 sierpnia r. 1577 po dwutygodniowem oblężeniu; następnie srodze spustoszywszy, pociągnął ku Krzyżborkowi. Zaledwie car opuścił Inflanty, polacy pod dowództwem dzielnego pułkownika Wilhelma Platera zaraz opanowali zamek i wymordowali zostawionych tam przez cara żołnierzy. Ponieważ wtedy stary gród z otaczającemi go domami mocno ucierpiał, w kilka lat później 1582 r. skutkiem rozkazu króla Stefana Batorego na miejsce dzisiejszej twierdzy został przeniesiony. Odtąd pozostawał D. w spokojnem Polski posiadaniu; nawet i w czasie wojny, którą Karol książe Sudermanii, późniejszy Karol IX, król szwedzki, na początku XVII stulecia w Inflantach prowadził. Dopiero nowy zdobywca Inflant, król Gustaw Adolf, gdy przeniósł wojnę aż do Litwy, zająwszy uprzednio większą część Inflant wraz z Rygą, wylądował ze świeżemi wojskami w czerwcu r. 1625 w Dyamencie (Dünamünde), pociągnął wzdłuż Dźwiny, zdobył warowne grody znajdujące się jeszcze w posiadaniu Polski, a w ich liczbie i Dyneburg. Wszakże już w r. 1626 gród ten powrócił znowu do Rplitej, kiedy wojska jej, pod dowództwem Aleksandra Gąsiewskiego, wdy smoleńskiego, wkroczyły do Inflant i bez przeszkody zajęły zamki Berzonen, Sesswegen i Krzyżborg. W ciągu następnych 30 lat gród dyneburski 2 razy przez szwedów (1635 i 1655 r.) i raz przez cara (1656 r.) szturmem był wzięty. Wtedy chciano mu narzucić nazwę „Borysoglebsk“. Do ciągłego wzrostu i podnoszenia się niszczonego tak często miasta przyczyniała się niepospolicie ustawa sejmu z r. 1647. Ustawa ta naznaczała bowiem Dyneburg za miasto składowe na zboża i różne towary, prowadzone Dźwiną do Rygi. Traktat między Polską i Szwecyą, zawarty w klasztorze oliwskim pod Gdańskiem d. 3 maja 1660 r., zapewnił Rzplitej posiadanie części Inflant, Livonia australis, odtąd zwanej Livonia polonica, z grodami i wójtostwami Duneburg, Rositen, Ludsen, tudzież zamkiem i obwodem Marienhausen; car zaś na mocy audruszowskiego pokoju w dniu 30 stycznia r. 1667 zwrócił wszystko, co z posiadłości Polski, Litwy i Inflant polskich w ręku jego się znajdowało. Stan rzeczy nie zmienił się aż do pierwszego podziału Polski w r. 1772, w którym to czasie Dyneburg został już tylko miastem powiatowem. W XVII wszakże, a szczególniej w pierwszej połowie XVIII stulecia, niemałe miał znaczenie jako rezydencya dyecezyalnych biskupów inflanckich, mających tam swoją katedrę, tudzież jako gród stołeczny najprzód województwa, a od roku 1677 księstwa inflanckiego. — Od czasu kiedy upadło arcybiskupstwo ryskie, a następnie i ustanowione później sejmem warszawskim biskupstwo wendeńskie, biskupi inflanccy in partibus, mieszkając najczęściej w prywatnych miejscach, zarządzali tą małą cząstką dyecezyi, która jeszcze przy Polsce pozostała. Ponieważ zaś wspomniani biskupi nie rezydowali w swej dyecezyi, przeto duchowne potrzeby ich owieczek opatrywali ratione vicinitatis biskupi żmudzcy. Rzeczywistym biskupem inflanckim pierwszy był Mikołaj Korwin — Popławski (1685 — 1710). Osiadł on w Dyneburgu przy katedrze, będącej razem kościołem parafialnym; wizytował dyecezyą, wznosił, odnawiał ko-

ścioły. Już w r. 1685 konsekrował nowoufundowany przez F. Bielińskiego drewniany kościół, istniejący dotąd w Rzeżycy; w 9 lat potem założył drewniany kościół i klasztor w Posiniu, w którym księża dominikanie osadzeni zostali; w r. 1698 poświęcił kościół w Indrycy. Z powodu jednak, że biskupstwo inflanckie było nędznie uposażone, a nadto sprawą o wykupno dawnego biskupstwa piltyńskiego obarczone, każdy z biskupów rezydujących w Dyneburgu starał się jak najprędzej je opuścić i otrzymać inne w Koronie lub na Litwie; zresztą katedra dyneburska wcale nie była odpowiednią i nie mieli tam biskupi nawet własnego seminaryum. Biskup inflancki Teodor Ludingshausen — Wolff (1710 — 1711) zapisał wprawdzie na seminaryum dyneburskie 4000 talarów, lecz fundacya zaraz do skutku przyjść nie mogła i dopiero w r. 1755 przy wznoszeniu w Krasławiu kościoła i rezydencyi dla sufragana inflanckiego zużytkowaną została. Dyneburg wszakże i z innego względu od r. 1677, w którym nastąpiła ordynacya księstwa inflanckiego, niemałe już miał znaczenie jako gród stołeczny tego księstwa. Ta ordynacya postanowiła bowiem na sejmie, żeby sposób sądów ziemskich i grodzkich w Inflantach polskich zachowany był takim, jakim wówczas był w innych województwach Rpltej. W tym celu naznaczono elekcyą podkomorzego, chorążego, sędziego, podsędka i pisarza ziemskich dla księstwa inflanckiego, którzy powinni byli sądzić wszystkie sprawy do ich urzędu należące, zakładając jurydykę roków ziemskich w Dyneburgu 3 razy do roku, a mianowicie na 3 króle, nazajutrz po św. Trójcy i na św. Michał; a jurydykę grodzką przy staroście dyneburskim postanowiono z trzema urzędnikami. Tymi ostatnimi byli: podstarości, sędzia i pisarz grodzki dyneburscy (Obacz Vol. leg. V, 237, wyd. Ohryzki). Taż sama ordynacya postanowiła, że starosta grodowy dyneburski jest zarazem i starostą inflanckim. W Dyneburgu więc za czasów polskich odbywały się sejmiki grodzkie jedne po drugich. Czy szło o wybranie deputatów na trybunał, czy posła na sejm walny do Warszawy, ówczesna szlachta polsko-inflancka nigdzie indziej jak do swego stołecznego grodu Dünemborka tym celem się zjeżdżała. W Dyneburgu też, zwyczajem staropolskim, odbywał się uroczysty wjazd nowego wyższego urzędnika — starosty lub wojewody inflanckiego. Opisy podobnych wjazdów wychodzący w Warszawie „Kuryer polski“ dotąd nam przechował. Znanego ogólnie kronikarza Inflant Jana Aug. Hylzena już bardzo wcześnie widzimy sejmikującym ze szlachtą w Dyneburgu. Tam, na rodzinnej ziemi — powiada o nim biograf jego J. Bartoszewicz — najprzód torował sobie drogę do zasług względem Rpltej. Późniejszy kasztelan inflancki i wojewoda miński, już jako młody człowiek był mówcą i mówcą zawołanym pomiędzy bracią szlachtą, sławnym, jak mawiali, oratorem i w powiecie i w całem swojem województwie czyli księstwie. Gdy po sejmie walnym uniwersały królewskie zbierały szlachtę na obrady w Dyneburgu, zawsze J. A. Hylzen perorował. Podawał sam głos i swoim przykładem zachęcał sejmikujących. Mamy z tego czasu kilka jego przemówień, zachowanych całkowicie w Swadzie Danejkowicza. Najsławniejszą z nich jest perora, którą miał w Dyneburgu na sejmiku wybierającym posłów na sejm 1728 r. do Warszawy. W niej skreślił charakter posła, przyrównywając go do skrzętnej pszczółki, zbierającej miód po górach i polach. A że pomimo młodości swojej wielki miał już wtenczas zasób wiadomości, że przytem był człowiekiem rozważnym, ostrożnym, zacnym i umiarkowanym, przeto powoli tak mocno wdrażał się w serce szlachty, gromadzącej się koło niego w stołecznym swym grodzie Dünemborku, że stał się z kolei „jakby urzędowym i koniecznym w Rpltej reprezentantem ziemi inflanckiej rodzin niemieckich, które los swój związały z losem Rpltej“ (Bartoszewicz). Po odpadnięciu Inflant polskich do Rossyi w r. 1772, czcze tylko tytuły księstwa i urzędów tak senatorskich jako i ziemskich przy Polsce pozostały, a szlachta już krótki tylko czas odbywała swoje sejmiki w Dyneburgu; została bowiem przyłączoną do połockiego namiestnictwa (1778), jako zamieszkująca prowincyą dźwińską; następnie do tak zwanej białoruskiej gubernii (1796), a nakoniec do gub. witebskiej (1802). Cesarzowa Katarzyna II zająwszy tę dawną siedzibę komturów zakonnych, uznała za konieczne zupełne jej przebudowanie i zaraz z gruntu odnowiony i wzmocniony został szaniec przedmostowy, długi na sto stóp, który w lipcu r. 1812 napróżno ostrzeliwał generał Oudinot i który dopiero we dwa tygodnie później Macdonaldowi czyli raczej z korpusu jego generałowi brygady księciu Michałowi Radziwiłłowi poddać się musiał. Ponieważ wspomniony szaniec już na początku bieżącego stulecia nie zdawał się dostatecznej przedstawiać obrony, przeto na rozkaz cesarza Aleksandra I w r. 1811 rozpoczęto roboty około dzisiejszej twierdzy, pod przewodnictwem generała inżeneryi Heckla; te zostały przez wojnę 1812 r. przerwane i dopiero po wiedeńskim kongresie na nowo rozpoczęte; w roku zaś 1829, jak świadczą nadpisy na bramach, zupełnie ukończone zostały. Budowle forteczne, ponieważ znajdują się po obu brzegach Dźwiny, musiały zatem być połączone z sobą długim mostem. Z Petersburga przez Dyneburg do Warszawy i Królewca idąca droga żelazna przechodzi przez inny most, pięknie

według kratowego systemu zbudowany; ten za miastem jest położony. Dyneburg w skutek swej rozległości, szerokich ulic, licznych ogrodów i sadów, tudzież ożywionego ruchu za miastem, na brzegu Dźwiny, którą pokrywa mnóstwo statków naładowanych rozmaitemi artykułami handlu, robi wrażenie większego niżeli jest miasta. Składają je: 1) twierdza, wzniesiona na niezbyt obszernej równinie w pobliżu miejsca kędy przy przeprowadzeniu kolei żelaznej petersbursko-warszawskiej rzucono ów wyżej wspomniany most żelazny przez Dźwinę; 2) właściwe miasto Dyneburg, niegdyś miano Nowego Przedmieścia noszące, o $^1/_4$ mili od twierdzy oddalone i 3) przedmieście. To ostatnie, przez Rossyan zwykle Dumowką nazywane, zarówno jak twierdza i miasto rozciąga się na prawym brzegu Dźwiny, na nizko położonej dolinie, bronionej wszelako potężnemi tamami od wylewów wiosennych strumienia. Nie istnieje już oddawna tak zwane „stare miasto“, o którem najdaremniej się rozpisuje Słownik geogr. Siemienowa. Zniesione zostało zupełnie w czasie rozszerzania esplanady fortecznej. Na lewym zaś brzegu Dźwiny rozciąga się żyzna Kurlandya z miasteczkiem prywatnem „Grzywką“, wchodzącem w skład dóbr kałkuńskich, będących obecnie własnością Oettingenów. Ludność Dyneburga w r. 1880 wynosiła 52173 mieszk. płci obojga (w tej liczbie 28965 mężczyzn): kupców 553, mieszczan 34723, wojskowych na służbie 9104, wojskowych będących na urlopach 575, żon i córek żołnierskich 1952, poddanych zagranicznych 748, mieszczan honorowych 209, włościan stale tu przebywających 323, ludzi uszlachconych tylko osobiście 856, szlachty rodowej 631, osób zaliczających się do duchowieństwa prawosławnego 19, księży rzymsko-katolickich 3, predykantów protestanckich 1, duchownych jednowierców 2, rabinów żydowskich 16 a osób nienależących do żadnej z wymienionych powyżej kategoryj 439; w tej liczbie kobiet 328. Pod względem wyznań było; prawosławnych 10799, nieprawosławnych zaś 41374 a mianowicie: katolików rzymskich 10320, protestantów 6245, jednowierców 1135, rozkołów do sekt najrozmaitszych należących 4500, izraelitów 19163, karaimów 7, mahometan 4. W tymże r. 1880 liczono tu cerkwi prawosławnych 2, jedną z nich (w samej twierdzy) zdobią 2 wysokie wieże. Był to niegdyś kościół jezuitów, fundowany w r. 1625 przez wojewodę Gąsiewskiego. Kościół rzymsko katolicki 1, w którym się zaledwie mała cząstka owych 10320 parafian pomieścić może. Wszelako bywało gorzej. Po wydaleniu O.O. jezuitów nabożeństwo katolickie w ciągu lat około 30-tu odbywało się w lichej cmentarnej kapliczce na piaskach, po za obrębem miasta. W r. 1848 poświęcono nowowymurowany kościołek parafialny pod wezwaniem św. Piotra w Okowach; położony jest w mieście w pobliżu dzisiejszego dworca kolei żelaznej rysko-dyneburskiej. Należy on do dekanatu Dyneburga wyższego a od m. listopada r. 1880 przeniesiono tu dekanią z Krasławia. Dyneburg ma także 2 zbory ewangelickie (por. *Dynaburg*)- jednę synagogę i żydowskich domów modlitwy 29. W r. 1880 domów w mieście liczono ogółem 1206 (108 murowanych), sklepów 234, teatr 1, w którym wszakże tylko zimą bywają dawane przedstawienia, bulwarów do przechadzek 2, szpital 1, więzienia najrozmaitsze w samej twierdzy, a jedno wspaniałe po za jej obrębem. W środku miasta leży bazar, budowa prostokątna, z placem obszernym wewnątrz. Ulice proste, lecz niezbyt starannie brukowane, co się szczególniej do trotoarów odnosi. Zakłady naukowe: gimnazyum realne (w r. 1879 było w nim uczniów 356, z których ukończyło nauki 23, poczem przybyło nowo-przyjętych 68), nowozałożony instytut przygotowawczy do gimnazyum (42 uczniów), progimnazyum żeńskie (uczennic 190) i szkół żydowskich 5. Instytucye kredytowe: I) filia banku handlowego ryskiego (obrót roczny w r. 1879 stanowił 50,214,783 ruble 32 kop.) 2) filia banku handlowego wileńskiego (w r. 1879 obrót roczny wynosił 21,769,254 ruble 43 kop.), 3) bank miastowy dyneburski (w r. 1879 obrót roczny 7,008,702 ruble 84 kop.) i 4) otwarty zaledwie 19 czerwca 1879 r. bank wzajemnego kredytu (obrót w ciągu 5 i pół miesięcy wynosił 2,502,312 rubli 98 kop.). W wyliczonych powyżej 4 instytucyach kredytowych w ciągu r. 1879 obróciło się ogółem 81,495,053 ruble 47 kop. W rozciągającem się zaś na przeciwległej kurlandzkiej stronie Dźwiny miasteczku Grzywce w r. bieżącym zawiązane zostało towarzystwo zelburskie wzajemnego kredytu, z którego i na Dyneburg niemałe spływają korzyści. Wedle sprawozdań najnowszych z końca r. 1880 istnieją tu obecnie następujące zakłady przemysłowe: fabryka wagonów i maszyn kolei żelaznej dynebursko-witebskiej (pracuje w niej stale około 800 robotników), fabryka tytuniu, dystylarni 7, browarów 5, fabryk cukierków 4, mydlarnia 1, fabryk zapałek 2, fabryka guzików 1, szczotkarni 5, fabryk grzebieni 2, tartaków 2, młyn parowy 1, garbarni 3, cegielni 7, wapiennic 5, fabryka kafli 1, gisernia 1, fabryka wyrobu pilśni 1. Dyneburg liczy obecnie kantorów transportowych 3, asekuracyjnych 5, domów zajezdnych i hotelów 22, łazienek 10, restauracyj większych i mniejszych 118, z których pomniejsze niczem się od zwykłych szynków nie wyróżniają. Do miasta Dyneburga należy

znaczny obszar ziemi wynoszący 4131 dzies., z których samo miasto zajmuje 820. Na tej kilkutysięcznej przestrzeni leży 11 folwarków miastowych, 4 rybne jeziora, tudzież 46 ogrodów warzywnych. Dochody miejskie w roku 1879 wynosiły 73,058 rubli 46 kop. Dyneburg jako punkt handlowy wielkie ma znaczenie. Położenie jego nad Dźwiną i w pięciu kierunkach rozchodzące się koleje żelazne, koncentrujące się na dworcach kolei żelaznych rysko-dyneburskim i petersbursko-warszawskim, sprzyjają ciągłemu rozwojowi handlu, który z Witebskiem, Połockiem i Rygą oprócz tego ustala w lecie i wodna komunikacya przez Dźwinę. Tędy bowiem z górnego biegu tej rzeki nadchodzi w znakomitych ilościach zboże, drzewo, cegły a czasem także łój, makuchy, kasza, słonina i olej. W r. 1879 wyładowano w Dyneburgu z 409 łajb (rodzaj czółna z żaglem), 550,835 pudów zboża, tudzież 664,000 cegieł, a z 608 tratew (płytów) 113,192 sąż. bież. drzewa. Naładowano zaś w tymże roku 674 łajb (w nich 547,842 pud. zboża i 1,800,000 cegieł) oraz 1931 tratew złożonych z 1,554,392 sąż. bież. drzewa. Prócz tego w tymże 1879 roku przeszło Dźwiną mimo Dyneburga do Rygi: 89 barek ze zboż. i lnem, ważącemi 981,205 pudów, 108 łajb (unoszących pudów 126,542) tudzież tratew 5,647 złożonych z 3,894,038 sąż. bież. drzewa. Tędy odbywa się cały prawie handel gub. zachodnich z prowincyami nadbaltyckiemi i zagranicą, bądź Dźwiną, bądź licznemi gałęziami sieci kolei żelaznych. Ruch wszelako handlowy, jako tranzytowy przeważnie, mało jeszcze na miasto oddziaływa, lecz powoli i ludność miejska poczyna w nim brać żywszy udział. Brak kapitałów i przewaga elementu żydowskiego, poczytującego się wszędzie za cudzoziemca, paraliżują tu częstokroć tak przemysł jako i handel miejscowy. Odkąd Dyneburg stał się środkowem ogniskiem aż 5 linij kolei żel. łączących go z Warszawą, Petersburgiem, Libawą, Witebskiem, Wilnem i Rygą, miasto wprawdzie znacznie się rozszerzać poczęło, atoli w miarę swego wzrostu nie zdaje się wzbogacać. Do przeszkód w pomyślnym rozwoju miasta i blizkość twierdzy (jedynej w tej części kraju) zaliczyć należy. Kupcy prowadzą tu przeważnie handel zbożem, drzewem, a w małej tylko części wyrobami przemysłu rękodzielniczego; targi odbywają się 2 razy w tygodniu; jarmarki miejscowe od czasu przeprowadzenia tędy kilku linij kolei żel. bardzo upadać poczęły a obecnie już wcale nie istnieją; wszelako handel powiatu (3973 w. kw. rozl.) i dotąd koncentruje się głównie w Dyneburgu, dokąd włościanie zwożą swoje ziemio-płody i wyroby. Powiat dyneburski dzieli się pod względem religijnym na 2 dekanaty archid. mohilewskiej: 1) Górno-dyneburski, parafij 10: Dyneburg, Krasław, Osuń, Indryca, Dagda, Birżagol, Wyszki, Józefów, Użwalda, Aula. 2) Dolno-dyneburski parafij 9: Liksna, Liwenmujża, Jasmujża, Nidermujża, Prele, Warków, Ruszona, Kołup, Agłona. *Gustaw Manteuffel.*

Dynebursko-witebska dr. żel. ma 244 w. dług. Główne st.: Dyneburg, Dryssa, Połock, Witebsk. Dynebursko-ryska dr. żel. ma 204 w. dług. i zowie się właściwie rysko-dyneburską. Główne jej st.: Liwenhof, Kreuzburg, Kokenhusen, Ikskul.

Dyngony, ob. *Cywiny*.

Dyniska (z Jędrzejówką i Magdalenką), wś, pow. Rawa ruska, oddalona od rzymsko kat. parafii i urzędu poczt. w Uhnowie o 8 kil. Przestrzeń pos. więk. roli or. 496, łąk i ogr. 275, past. 52, lasu 1588; pos. mniej. roli or. 596, łąk i ogr. 583, past. 60, lasu 14 mr. austr. Ludności ma 652 (między tymi 117 rzym. kat., 470 gr. kat., 65 izrael.); gr. kat. paraf. ma w miejscu, należącą do dekanatu uhnowskiego dyecezyi przemyskiej; do niej należą filie: Nowosiołki z 320 i Nowosiołki kardynalskie z 472 gr. kat. wyznania; z tych pierwsza jest o 1 milę, druga o 1 i pół mili od Dynisk oddalona. Grunta orne są ciężką borowiną, sianożęcie średniej jakości. Właściciel więk. posiadłości Julian Skolimowski. *B. R.*

Dynów, daw. *Denów*, mko, leżące w pow. brzozowskim, niedaleko Sanu, w dawnej ziemi sanockiej. Dusz 3700; unitów do 200 (należących do par. Bachorzec), izrael. 1200. Mieszczanie sadzą cebulę i inne jarzyny, które rozwożą po targach. Po większej części szewcy są i mularze. Znajduje się tu urząd poczt. i telegraf. Jan Pakosław ze Strożyszcz otrzymał od Kazimierza W. powiat rzeszowski, który aż tu dosięgał. Córkę Augustyna z Rzeszowa pojął Kmita Sobieński, po której wziął w posagu: Rzeszów, Dynów i inne dobra. Lecz około r. 1460 pojął Kmiciankę Małgorzatę (która najprzód poślubiła r. 1432 Piotra Kunatha podcz. sendomirsk., a potem 1468 r. Jana Jaksę de Zalaśna z Wielk. Moscisz. Koźmina i ze Strzałkowic hb. Ostoja, nat. syn Andrzeja kaszt. pozn.) i wziął z nią Rzeszów, Dynów itd. Taż pani czyni fundacyą kościoła łac. i tejże są fundacye kościoły r. 1462 w Błażowej, Futomie, Wczołej. W arch. leskiem czytamy: Stanisław i Anna, córka dziedzica Dynowa, wydana za Filipa, kaszt. międzyrzeckiego, dziedzice Dynowa (a dzieci tejże Małgorzaty) nadają wś kościołowi w D. Wapowscy już około 1540 r. są dziedzicami D. W r. 1540 Piotr stoln. sanocki tu dziedziczył. Synowi Piotra Stanisławowi postawiła nagrobek w kościele w D. wdowa Magdalena z Jordanów kaszt. krakowska — takiż ojcu Piotrowi, stolnikowi postawił syn Andrzej kaszt. przem. Jędrzeja zabitego r.

1574 przez Samuela Zborowskiego, na koronacyi Henryka, wdowa, Katarzyna Maciejowska dokończyła budowę kościoła w D. r. 1604. Ta pani wykupiła od schyzmatyków cerkwie w Izdebkach, w Łubnej, zakładając tamże kościoły, jako i w Hyżnem, Nozdrcu, w Bachórzcu, a w Pawłakowie unicki. W skutek działu zawartego w r. 1644 między braćmi Wapowskiemi, wnukami Andrzeja, Mikołajem i Karolem, sprzedaje Mikołaj Bachórzec Jerzemu Kazimierzowi Krasickiemu, podkom. sanoc., a Karol sprzedał Dynów Marcinowi Konstantemu Krasickiemu, tudzież Hartę, Lipnik, Wesołę, Łubnę, Kazimirówkę. Syn Marcina był Konstanty, kaszt. przem. Jerzy stol. przem., umierając bezpotomnie 1687 r., darował te dobra swej żonie Teofili z Czartoryskich, podkom. krakowskiej, a gdy ta później wyszła za Grzegorza Ogińskiego hetm. w. lit., dostał się po jej zgonie Dynów córce jej z Ogińskich Pacowej, a od tej znów jej córce z Paców Piotrowej Ożarowskiej, w których imieniu jako pełnomocnik sprzedał Adam Poniński podskar. Dynów Trzecieskiemu r. 1781. Dziś jest posiadaczem Zbigniew Strzemię Trzecieski. Kościół łac. spłonął w czasach wojen ze Szwedami i Rakoczym, lecz 1663 r. został zrestaurowany i przez Stanisława Sarnowskiego biskupa przemyskiego był poświęcony. W Dynowie był oprócz tego kościół przytułku dla biednych, pod wezw. Zwiastowania N. M. P. a także kościół św. Krzyża, obok drogi do Dubiecka. Do paraf. należy 5 wsi: Bartkówka, Igioza, Ulenica, Lipnik i Chodorówka. Razem w paraf. katol. 3933. żydów 1206. W D. jest też posterunek żandarmeryi, szkoła etat. czteroklasowa. Domów 384. Własność większa obejmuje roli or. 605, łąk i ogr. 114, past. 75, lasu 12 mr.; własn. mniej. roli orn. 1355, łąk i ogr. 112, past. 257, lasu 6 mr. Dom ubogich, założony od czasów niepamiętnych, ma 1836 zł. majątku zakładowego. Jest tu browar wielki fabryczny, rafinerya nafty i fabryka stearyny. Z D. idzie droga państwowa na płd. do Dydni, na wsch. ponad Sanem do Dubiecka i na zach. do Domaradza. Jarmarki roczne odbywają się: na towary, bydło i ziemiopłody 3 lutego, 19 marca, 2 maja, 9 września, 25 listopada i 6 grudnia, a każdego poniedziałku targi na ziemiopłody. *Hr. Kr.*

Dyonizów, wś, pow. sieradzki, gm. i par. Zduńska wola. Rozl. morg 180, w posiadaniu częściowych właścicieli, ludności katolików 51, ewang. 10. Cegielnia z produkcyą roczną do 8000 rs. Główne dobra Janiszewice, z których wieś ta powstała. *Ż.*

Dypułtycze albo *Depułtycze* (ob.) królewskie, dobra, należą do rządu. Podług opisu z r. 1838 rozl. wykazana 524 mr.

Dyrbok, potok, wypływa z kilku źródlisk leśnych z lasu Kiczery, w obr. gm. Bezmichowy górnej w pow. Lisko. Płynie zrazu na zachód przez wś Bezmichową górną i dolną, a przybrawszy na granicy tej ostatniej z gm. Liską z lew. brz. potok Glinny, zwraca się na północ Posady na łąkach zwanych „Na stawisku“ i we wsi Łukawicy uchodzi do Sanu z praw. brzegu. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Dyrdusie, niem. *Dyrdusch*, *Dirdusch*, folw. i owczarnia, pow. olesiński, należy do dóbr Łomnica. *F. S.*

Dyrdy, wś i folw., pow. warszawski, gm. Falenty, par. Nadarzyn. W 1827 r. liczono tu 5 dm. i 46 mk. Od Warszawy w. 15, od drogi bitej i Sękocina w. 2, od Pruszkowa w. 7, od rzeki Wisły w. 18. Rozl. wynosi mr. 280 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 91, łąk m. 34, pastwisk m. 9, lasu m. 139, nieużytki i place m. 6, płodozmian 9-polowy. Bud. drew. 6. Wieś D. osad 4, gruntu m. 12. *Br. Ch.*

Dyrdy, *Dyrden* (niem.), kol. pow. lubliniecki, należy do Zielonej.

Dyrdyszki 1), wś, pow. rossieński, par. gawrańska. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Szydłów.

Dyrgańce, dwór, pow. rossieński, par. Skawdwile.

Dyrgiały, wś, pow. rossieński, par. Kołtyniany.

Dyrgołany albo *Lutanie*, wś, pow. trocki, 2 okr. adm., na wzgórzu nad rz. Strawą, o 2 w. od Strawienik i 6 w. od st. dr. żel. Żośle, dawniej własnośc ks. Ogińskiego, dziś rządowa. R. 1866 miała 14 dm., 233 mk. Młyn wodny i folusz.

Dyrka, os., pow. będziński, gm. Gzichów, par. Będzin.

Dyrka, rz., ob. *Bystrzyca*.

Dyrksze, wś, pow. rossieński, par. Lale.

Dyrłów, m. w pow. sławińskim na Pomorzu.

Dyrmany, wś włośc. nad rz. Kiejmianą, pow. wileński, 2 okr. adm., mk. kat. 85, dm. 8 (1866).

Dyrmejki, dobra i wś, pow. szawelski, gm. i par. Tryszki, nad rz. Żeberą, o 57 w. od Szawel. Dobra, 26 włók ziemi, należały do Sawickich. Sobiesław Sawicki sprzedał je od lat kilku Laskowskiemu. Wś ma 200 dzies. ziemi uwłaszczonej na 15 mk. *J. Godl.*

Dyrmejty, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 46, dm. 5 (1866), od Wilna 48 wiorst.

Dyrniszki, zaśc. rządowy, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 20, dm. 3 (1866).

Dyrskie Pole albo *Zawada*, niem. *Dyhrnfeld*, wś, pow. sycowski, par. kat. Drołtowice. *F. S.*

Dyrślowice, niem. *Dirschelwitz*, r. 1321 *Dirislawicz*, 1531 *Dzierzysławice*, wś, pow. prądnicki, par. Leśnik, o pół mili na płd. zachód od

Górnej Głogowy, dzieli się na D. baronowskie (*Freiherrlich.-D.*) i hrabiowskie (*Graeflich-D.*). W każdej części jest folw. i wś. W pierwszej folw. ma 160 m. roli, wś 794 mr., 16 dm.; w drugiej folw. razem z Mochówcem 721 m. gruntu, wś 1637 mr. gruntu, 73 dm., 2 młyny, szkołę 2-klasową. Folwarki należą do majoratu Głogów górny. *F. S.*

Dyrstejka, rz., dopływ rz. Wiewirży z prawej strony.

Dyrwańce, wś włośc. nad rz. Iszczołnianką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 36 w. od Lidy, 26 dm., 237 mk. (1866).

Dyrwaniszki, wś, pow. rossieński, par. Erżwiłek.

Dyrwany, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. Balkuny, par. Mirosław. W 1827 r. liczono tu 3 dm. i 24 mk.; obecnie D. wś liczy 7 dm., 38 mk.; zaś D. folw. 7 dm., 29 mk.

Dyrwany 1.) wś, pow. rossieński, parafia Kielmy. 2.) **D**., zaścian. włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., mk. 11, dm. 2 (1866). 3.) **D**., zaśc. pryw., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. kat. 11, dom 1 (1866). 4.) **D**., ob. *Byków*.

Dyrwiany 1.), dobra w pow. szawelskim, par. rawdziańskiej, gm. kurszańskiej, 2 okr. adm., od st. poczt. w Kurszanach 10 w., od st. kolei libawskiej 2 m., przy trakcie handlowym z Telsz, Szawel i pruskiej granicy na libawską kolej w Kurszanach. Starożytna siedziba pańska, otoczona ślicznym ogrod., nad jez. Neludą. Dobra nie zmieniały często właścicieli, lecz utrzymując się przez kilka wieków w jednym rodzie Nagórskich, doszły do dzisiejszego właściciela Lucyusza Nagórskiego w ilości włók 160 z folwar. Józefowem i wsiami zasiedlonemi przez szlachtę dzierżawców: Medrogi, Rudziany, Repszy, Pojeziory, Kientrojcie, Kiemersy i t. d. Niegdyś dobra te stanowiły część magnackiej fortuny Kurtowian, od XVI w. w ręku rodziny Nagórskich. Lecz gdy Kajetan Nagórski, żonaty z włoszką de Neri, secundo voto księżną Ogińską, umarł w Wiedniu 1802 r. bezpotomny, wtedy zapisał testamentem siostrom rodzonym dobra, a część kapitału stryjecznemu bratu Dominikowi, dziedzicowi dóbr Ukropiszek i Chorążyszek w pow. oszmiańskim. Ten zrobił cesyą, przyjąwszy od rodzeństwa Dyrwiany wielkie, wówczas jeszcze z majątkiem Szylanami, Swirbuciami i t. d. włók 400. Następnie brat Dominika marszałka pow. szawelskiego, Józef fundował kościół murowany z kamienia na folw. Józefowie, który dokończony był przez syna Jana, ojca obecnego dziedzica. Wielkie Dyrwiany były miastem powiatowem w księstwie żmujdzkiem. 2.) **D**., dobra, pow. szawelski, 1 okr. adm., par. Łukniki, o 3 w. od Łuknik, przy bitej drodze handlowej z Kurszan na Telsze ku granicy pruskiej. W początkach b. wieku D. były nabyte przez wygasłą na Żmujdzi rodzinę Kownackich a po matce Kownackiej przeszły na Ludwikę Piłsudzką. Po uwłaszczeniu włościan zostało 60 włók wzorowo zagospodarowanych. Obecny właściciel Jan Hinita Piłsudzki. Do D. należą folwarki: Matajcie, Sosławki, Lesiki, Lengojle, Grytki i Poupiny. 3.) **D**.-Nowiki, dobra, pow. szawelski, 1 okr. adm., par. Łukniki, o 5 w. od Łuknik. W wieku zeszłym stanowiły one p. n. Małe Dyrwiany powiat księstwa żmujdzkiego; Nowiki zaś osobno były okolicą szlachecką, własnością Korsaków i Pietkiewiczów, zanim okolica ta przeszła w ręce Gużewskich, posiadaczy D. Małych. Obecnie dobra te zajmują włók 25 z folwarkami: Nowiki i Poterele, a należą do Zygm. Gużewskiego.

Dyrwiany albo *Neluda*, jez. w pow. szawelskim, między Upiną i Kurszanami, daje początek Okmianie, która do Żyżmy uchodzi.

Dyrwoniany 1.) wś, pow. szawelski, gm. Szawkiany, 106 dz. ziemi uwłaszczonej, 58 dusz rew. 2.) **D**., wś., pow. szawelski, gm. i par. szawlańska, dusz 36. *J. Godl.*

Dyrwoniszki 1.), okolica szlach., pow. rossieński, par. Betygoła. 2.) **D**., wś, pow. rossieński, par. Szydłów.

Dyrzkowice, mor. *Drzkowice*, niem. *Dirschkowitz*, wś, pow. głupczycki, o 24 kil. na płd. od Głupczyc, nad rz. Opą i granicą austr., w par. Pilcz, ma 698 m. rozl. i bogate kopalnie gipsu. *F. S.*

Dyrże, *Dyrży* 1.), wś, pow. szawelski, gm. i par. radziwiliska, 29 dusz rew., 344 dz. ziemi nadanej. 2.) **D**., wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, dusz rew. 52, ziemi nadanej 264 dzies. *J. Godl.*

Dyrżławice, niem. *Dirschel*, mor. *Drżlawice*, wś i dobra, pow. głupczycki, o 19 kil. od Głupczyc, o 5 kil. od Kietrza. Wś D. ma 168 dm., 1200 m. gruntu, kilka młynów wietrznych i wodnych, parowy młyn gipsu i kości, paraf. kościół katol. i 2 szkoły. R. 1641 Szwedzi spalili znaczną część miasta. Folw. ma 314 m. rozl. Dobra D. złożone z folw. D. i Halbarek należały w w. XIII — XV do klasztoru joannitów w Kremniku, potem do różnych rodzin, dziś hrabiów Larisch. Hr. Ferd. Larisch wydał 1861 r. we Wrocławiu dokładny opis tej wsi. *F. S.*

Dys, ob. *Dyss*.

Dysie, os. i folw., powstała z osad uwłaszczonych, położone w gm. Niemce, par. Dyss, od Lublina w. 6, od Lubartowa w. 20, od rzeki Wieprza w. 14. Rozl. wynosi m. 256, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 216, łąk m. 23, past. m. 2, wody m. 1; nieużytki i place m. 14, budowli drewn. 11. *A. Pal.*

Dysiek, wś, pow. mogilnicki; 9 dm., 102 mk., wszyscy kat., 24 analf. St. poczt. i kolei żel. Trzemeszno o 11 kil.

Dyska lub *Ciemięga*, rz., bierze początek na płn.-zach. od Miłocina w pow. lubelskim, gm. Wojciechów, w pobliżu linii drogi żel. nadwiślańskiej, płynie w kierunku wschodnim, szeroką błotnistą doliną koło Ożarowa, Sługocina, Jastkowa. Odtąd dolina zwęża się i stanowi niemal parów o wyniosłych brzegach, którym D. płynie na Snopków, Dys (od którego nazwa), Ciecierzyn, Pliszczyn, Łysaków i pod wsią Sobjanowice w gm. Wólka wpada do Bystrzycy z lewego brzegu, ubiegłszy około 30 w. (Karta Woj. Top. XX ar.) *Br. Ch.*

Dyskajmie, wś, pow. rossieński, par. Betygoła.

Dysławice, ob. *Dziesławice.*

Dysławki, wś, pow. rossieński, par. Tenenie.

Dysna, ob. *Dzisna.*

Dyss, wś, pow. lubartowski, gm. Niemce, par. Dyss. Leży na wyżynie, na 687 stóp nad poziom morza. Jest tu kościół paraf. murowany. Kościół i parafią erygował tu r. 1382 Gabryel hr. z Górki, dziedzic tej wsi. W 1827 r. D. miał 51 dm. i 440 mk. Par. D. dek. lubartowskiego 3094 dusz liczy. *B. Ch.*

Dyszle 1.) folw., pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, 15 włók rozl., należy do Kwintów. 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, 39 dusz rew., 89 dzies. ziemi nadanej. *J. Godl.*

Dyszlewszczyzna, folw. należący 1866 r. do Biernackiego, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 57, od Wasiliszek w. 22, mk. praw. 2, katol. 8, staroz. 7 (1866).

Dyszobaba, wś poduchowna nad rz. Narwią, pow. makowski, gm. i par. Sieluń. W 1827 r. liczono tu 7 dm. i 41 mk.

Dyszów, wś, pow. konecki, gm. i par. Końskie. W 1827 r. liczono tu 9 dm., 51 mk.; obecnie zaś ma 15 dm., 101 mk., 303 morg. ziemi dworsk. i 36 morg. ziemi włośc. Posiada młyn wodny.

Dytiatyn, wieś, pow. rohatyński, oddalona od stacyi pocztowej w Bołszowcu o 13'6 kil., od rzym. kat. parafii w Kąkolnikach o 11 kil. Przestrzeń posiadł. więk. roli ornej 205, łąk i ogr. 88, past. 15, lasu 188; posiadł. mniej. roli ornej 1016, łąk i ogr. 378, past. 152, lasu 1 morg. austr. Ludności 673 (między tymi 105 rzym. kat., 475 gr. kat., 98 izrael.). Gr. kat. paraf. w Dytiatynie obejmuje filie: Chochoniów z 580 i Bybło z 210 gr. kat. obrządku. W tej wsi jest kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym w kwocie 196 złr. Należy do dóbr stołowych rzym. kat. arcybiskupstwa lwowskiego. *B. R.*

Dytiatyński potok, w obr. gm. Dytiatyna, w pow. rohatyńskim, wytryska w południowo wschodniej jej części z pod lasu Dębina zwanego; płynie łąkami po północno-wschodniej stronie wsi i w obr. gm. Bybła wpada z lew. brzegu do Bybełki po 3 kil. biegu. *Br. G.*

Dytkimie, wś pryw. w pow. rossieńskim, nad Jurą, o 69 w. od Rossien, w parafii Żwingie. Filialny kościół katol. ś. Anioła stróża, wzniesiony z drzewa przez Ignacego Dowiata 1796.

Dytkowce 1.) wieś, pow. tarnopolski, oddalona od rzym. kat. parafii i urzędu poczt. w Załościach o 1 i pół mili, należy do sądu pow. w Tarnopolu, przestrzeń pos. więk. roli ornej 350, łąk i ogr. 131, past. 126, lasu 450; pos. mniej. roli ornej 556, łąk i ogr. 71, past. 38 morg. austr. Ludność 671 (w tem 154 rzymkat., 438 gr. kat., 79 izrael.); do gr. kat, parafii należy do pobliskiej wsi Mszaniec. Właściciel więk. pos. Jakób Sternschuss. 2.) **D.** (i Gaje dytkowieckie), wieś, pow. brodzki, oddalona od starost., sądu pow., notar., urzędu poczt., urzędu telegraf., stacyi kolei żelaznej i rzym. kat. parafii w Brodach o pół mili aust.; przestrzeń pos. więk. roli ornej 1010, łąk i og. 33, past. 122, lasu 1033; pos. mn. roli ornej 1426, łąk i ogr. 93, past. 86, lasu 49 morg. austr. Ludności 1308 (w tem rzym. kat. 75, grec. kat. 1090, izrael. 143). Do greckiej parafii w Dytkowcach należą oprócz Gajów dytkowieckich filie: Stare Brody z 501 i Nowiczyzna z 71 gr. kat. obrządku. W tej wsi jest kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 217 zł. aus. *B. R.*

Dytmarów, 1.) niem. *Dittersdorf*, w r. 1534 *Dietmersdorf*, w 1337 *Dytmari-Villa*, wś, pow. prądnicki, o 1 milę na wschód od Prądnika, przy drodze do Osobłogi, nad granicą austr., nabyta 1597 r. przez miasto Prądnik od ces. Rudolfa. Było tu 1865 r. 85 dm., 3267 m. rozl., młyn wodny, kościół paraf. katol. z r. 1859. Parafia ma 1816 dusz. 2.) **D.**, *Dziećmorów*, niem. *Dittmerau*, w r. 1532 *Dietmarow*, wś, pow. głupczycki, o 9 kil. od Głupczyc, miała 1866 r. 119 dm., 3290 m. gruntu. Kościół parafialny dek. kościęcińskiego liczy 830 parafian. Szkoła o 2 nauczycielach. 3.) **D.**, ob. *Dziećmorów.* *F. S.*

Dywan, wś włośc., pow. kościerski, nadana przywilejem z Grodna d. 24 lutego 1679. Tutejszy młyn wodny i tartak ma przywilej dany w Kwidzynie d. 5 marca 1778. Obejmuje dwie posiadłości włościańskie; obszaru ziemi 2032 morg., katol. 39, ewang. 12; domów mieszk. 5. Par. Lipusz, szkoła Tuszkowy, poczta Kalisz. Odległość od Kościerzyny 3 i pół mili. *Ks. F.*

Dywilino, ob. *Deulino.*

Dywin, *Dziwin*, 1.) mko pow. kobryńskiego, przy trakcie Kobryń-Kowel, o 30 w. od Kobrynia, o 245 od Grodna, ma zarząd polic. sześciu gmin powiatu i zarząd gminy D. W r. 1878 d. 1 stycznia miało 2490 mk. t. j. 1201 męż.,

1289 kob., w tem 998 izraelitów. Dwie cerkwie, bożnica, 2 jarmarki do roku. Była tu parafia katol. dekanatu kobryńskiego. Grunta okoliczne bagniste, płaskie, lekkie, dość żyzne, lasów sporo. 2.) **D.**, ob. *Diwin.*

Dywińskie, *Dziwińskie*, albo *Lubańskie* jez. w pow. kobryńskim, na półn.-wschod. od mka Dywina, łączące się przez kanał kozacki z Muchawcem, do 9 w. obwodu mające.

Dywity, niem. *Diwitten*, wś włośc., pow. olsztyński, leży na bitym trakcie z Olsztyna do Dobrego miasta (Gutstadt) przy niewielkiem jeziorze w tak zwanej polskiej Warmii. W miejscu jest kościół parafialny tytułu św. Szymona i Judy apostołów. Ludność na okół całkiem polska. Dekanat olsztyński. St. p. Spręcowo. Do parafii D., liczącej 1149 dusz, należą wsie D., Myki, Sztolpy, Zalbki.

Dżankoj, gub. taurydzka., st. dr. żel. łozowsko-sewastopolskiej.

Dzar, ob. *Żar.*

Dzban (budy), wś, pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo.

Dzbanice, wś i fol. nad rz. Narwią, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Dzierzenin. W 1827 r. liczono tu 8 dm., 74 mk. Rozl. folw. wynosi 525 morg., mianowicie: grunta orne i ogrody m. 308, łąk m. 24, pastwisk m. 15, lasu m. 232, nieużytki i place m. 16, budowli mur. 3, drew. 7; pokłady marglu. Wieś D. osad 24, gruntu m. 130; wieś Klaski osad 7, gruntu m. 112. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Dzbaniszki, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 22, dm. 3 (1866).

Dzbanki, wś nad rz. Widawką, pow. łaski, gm. Dzbanki, par. Restarzew, leży przy szosie od Szczercowa do Widawy; na terytoryum tejże wsi jest fryszerka Dzbanki, przerabiająca rudę i stare żelaza; w 1875 r. wyrabiano żelaza kutego 5000 pudów. Gospodarstwo staranne na gruntach dworskich. W 1866 rozległość folw. wynosiła 515 morg. Kolonia żydowska D. osad 33, gruntu m. 308; kol. polowa Dz. osad 38, gruntu m. 327; kol. Zagrodniki Dz. osad 10 z obszarem gruntu m. 164; kol. Borowa Dz. osad 26, z obszarem gruntu m. 352. Gmina D. należy do sądu gm. okr. V w kol. Restarzów, st. poczt. w Szczercowie; liczy 6490 mk. i 14095 morg. obszaru.

Dzbądz, wś nad rz. Narwią, pow. makowski, gm. Sielc, par. Rożan. W 1827 r. było tu 20 dm. i 106 mk., obecnie jest ziemi 1624 morg. Prawdopodobnie gniazdo Zbąskich.

Dzbądzek, wś nad rz. Narwią, pow. ostrołęcki, gm. Goworowo, par. Rożan.

Dzbenin 1.) wś. i folw., nad rz. Narwią, pow. ostrołęcki, gm. i par. Rzekuń. W 1827 r. było tu 9 dm. i 86 mk.; podług opisu z r. 1841 rozległość fol. wynosiła około m. 690. Wieś D. osad 13, roli m. 14. 2.) **D.**-pacha lub *Dzbęcin*, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. Troszyn, par. Kleczków. W 1827 r. było tu 21 dm, i 102 mk.

Dzbęcin, ob. *Dzbenin,*

Dzbonie, wś, pow. ciechanowski, gm. i par. Opinogóra. W 1827 r. było tu 20 dm. i 147 mieszk.

Dźbów, starościński i wójtowski, wieś i folw., pow. częstochowski, gm. Dźbów, par. Częstochowa, o 8 w. na płd. od Częstochowy. Dz. należał do starostwa olsztyńskiego; w XVI w. istniała tu kuźnica. W 1827 r. liczył Dz. 63 dm. i 440 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. V w Kamienicy polskiej, st. poczt. w Częstochowie. W gminie istnieją: fabryka odlewów żelaznych, dwa tartaki (parowy i wodny), jedna szkoła. Liczy 13623 morg. obszaru i 3363 mk.; w tej liczbie 1627 męż., 1736 kob. a co do wyznań 3112 kat., 43 ew., 42 izrael. *Br. Ch.*

Dzechlin, *Dziechlino*, wś, pow. lęborski na Pomorzu.

Dzeks (niem.), ob. *Dzięgć.*

Dzembronia, potok górski w Beskidzie lesistym czyli wysokim, na terytoryum Czarnej hory, w obr. gm. Żabiego w pow. kossowskim. Wypływa z pod głównego grzbietu w pobliżu Muńczela, szczytu w tem paśmie (2002 m.). Płynie głęboką górską kotliną lesistą na wschód, kamienistem łożyskiem, zabierając liczne wody: od lew. brzegu Deretyniczuk (ob.), od prawego zaś Munczel, Skoruszny p., Drestunkę małą i wielką, i po 9 i pół kil. biegu wpada do Czeremoszu Czarnego z lew. brzegu. Źródła leżą około 1700 m. wysoko; połączenie Deretyniczuka z Dzembronią 804 m.; ujście do Cz. 730 m. *Br. G.*

Dzemesze, wieś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., o 62 w. od Oszmiany, 8 domów, 73 mk., z tego 72 prawosł., 1 katolik (1877).

Dzemine (z Ostrą i Slatoryą), wś, pow. kimpoluński na Bukowinie, o 9 kil. od Bukszoi, ma kościół paraf. grecki nieunicki.

Dżemurlejewska al. *Czemerlejewska* st. p., gub. chersońska, pow. odeski.

Dzendzelówka, wś, pow. humański, nad rz. Mańkówką, wpadającą do rz. Tykicza, o 6 w. od wsi Mańkówki a 34 w. od Humania. Mieszk. 1301 wyznania prawosł.; cerkiew paraf. zbudowana w 1764 r. Szkółka. Ziemi 2017 dz. drugorzędnego czarnoziemu. Należała niegdyś do humańskiego mająt. hr. Aleks. Potockiego, skonfiskowana r. 1834 wraz z całym majątkiem na rzecz rządu. Zarząd gm. we wsi Mańkówce, polic. w Talnem. *Kl. Przed.*

Dzi..., por. *Di..., Dy...*

Dziabki, wś. pow. żytomierski, par. Cudnów, przy dr. żel. kijowsko-brzeskiej, należy do kilku właścicieli. R. 1867 miała 30 dm.

Dziadak, młyn przy trakcie z Sompolna do Ruszkowa.

Dziadaki, zagrody włościańskie, pow. wieluński, gm. i par. Mierzyce, leżą na śródwarckiem pogórzu kamienisto-piaszczystem, o 2 i pół mil od Wielunia, mają 31 dm., 175 mk., 35 włók 10 mórg gruntu włośc. R. 1827 było tu 11 dm., 43 mk. *W...r.*

Dziadek, karczma pryw. nad jez. Czeres, pow. dziśnieński, o 33 w. od Dzisny, przy drodze wojennej drujskiej; 3 okr. adm., 2 dm., 12 mk. żydów (1866).

Dziadek, *Dziadyk*, niem. *Greisenau*, wś, pow. ostródzki, st. poczt. Brzydowo.

Dziadek, niem. *Altvater*, góra w paśmie Sudetów, w Szlązku austryackim, 4600 st. wysoka. Z pod niej wypływu rz. Opa. U podnóża, niedaleko Bruntalu i Melcza, kilka zdrojowisk. Góra Dziadek składa się właściwie z trzech kopulastych szczytów, tworzących między sobą trójkąt rozwarty, t. j. Altvater 1490 m. wys., Leiterberg 1367 m. wys. i Grossvater 1381 m. npm. wys. Jestto najwyższy szczyt w Sudetach Szląska austryackiego.

Dziadki, wś pryw., pow. wilejski, gm. Sitce, 3 okr. adm., o 76 w. od Wilejki, 36 dm., 241 mk. (1866).

Dziadki, niem. *Dziadken*, wś i leśniczówka, pow. jańsborski, st. poczt. Turośl.

Dziadki, ob. *Dziatki.*

Dziadkiewicze, ob. *Diadkiewicze.*

Dziadkowa, ob. *Dziatkowa.*

Dziadkowce, ob. *Diatkowce.*

Dziadkowice, ob. *Dziatkowice* i *Diedkowice.*

Dziadkówka, ob. *Bukowina.*

Dziadkówko, wś nad jeziorem, pow. gnieźnieński; 7 dm., 60 mk., 31 ew., 29 kat., 29 analf. St. poczt. Rogowo o 5 kil., st. kolei żel. Gniezno o 18 kil.

Dziadkowo 1.) wś nad jez., pow. gnieźnieński; 7 dm., 57 mk., wszyscy kat., 41 analf. St. poczt. Rogowo o 6 kil., st. kolei żel. Gniezno o 17 kil. 2.) **D.**, domin., pow. gnieźnieński, 2639 mórg rozl., 8 dm., 83 mk., 6 ew., 77 kat., 52 analf. Dawniej było własnością Koszuckich. *M. St.*

Dziadkowskie, wś i folw., pow. konstantynowski, gm., par. i okr. sąd. Huszlew, poczta Międzyrzec; rozl. gruntów włościańskich m. 523, dm. 27, ludn. 303; rozl. gruntów folwarcznych 687. Dobra Dziadkowskie składają się z fol. Dziadkowskie i Siliwonki, tudzież wsi: Dziadkowskie, Siliwonki, Wygoda i Krynica. Podług opisu z r. 1868 i 1870 rozl. dworska wynosi m. 1278; wś Siliwonki osad 8, gruntu m. 251; wś Wygoda osad 5, gruntu m. 173; wś Krynica osad 2, gruntu m. 70. *Rz.*

Dziadkowszczyzna, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Krakopol. Liczy 11 dm., 66 mk., a odl. 37 w. od Kalwaryi.

Dziadno, wś, pow. bobrujski, w gm. horbacewickiej, w stronie zachod. od Bobrujska.

Dziadoch, młyn, pow. nieszawski, gm. Boguszyce, par. Sadlno.

Dziadolina, os., pow. słupecki, gm. Trąbczyn, par. Zagórów.

Dziadołojcie, wś do włościan należąca, nad strugą bez nazwiska, pow. oszmiański, dom. 5, mk. 52, rzym. katolicy. (1866)

Dziadoniszki, wś rządowa, pow. wileński, 4 okr. adm.; mieszk. 38, domów 4 (1866), od Wilna 19 w.

Dziadosz, os., pow. nowomiński, gm. Dembe Wielkie, par. Pustelnik.

Dziadowa kłoda, niem. *Kunzendorf*, wieś, pow. sycowski, par. kat. Slizów, z pięknie zagospodarowanym folwarkiem i młynem Cholewa zwanym.

Dziadówek, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny. Liczy 12 dm., 88 mk., oddalona od Suwałk 15 w.

Dziadówek, jezioro przy wsi t. n. w pow. suwalskim, leży na północ od jez. Hańcza; ma głębokości do 70 stóp. Z niego bierze początek rzeka Czarna Hańcza.

Dziadowice, 1.) wś, pow. turecki, gm. Piętno, par. Malanów. W 1827 r. było tu 21 dm., 191 mk. 2.) **D.**, ob. *Domaradzyn.*

Dziadowiec, os. leśna w dobrach Borówno, pow. noworadomski.

Dziadowizna, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka ruda. Liczy 9 dm., 40 mk., odl. 39 w. od Władysławowa.

Dziadówka, wś w pow. mińskim, w gm. samochwałowickiej, przy drodze wiodącej z Annopola do Mińska, niedaleko rz. Ptycza, z lewej strony, w glebie dobrej. Dawniej była dziedzictwem Radziwiłłów, następnie Kałęczyńskich a dziś odseparowana od dominium Ignatycze, stanowi własność włościańską; mieszkańców ma przeszło 50. *Al. Jel.*

Dziadówka, ob. *Diedowka* i *Łochozwa.*

Dziadówki, folw., pow. częstochowski, gm. i par. Potok złoty.

Dziadownia, por. *Żochowo*

Dziadowo, wś, pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec.

Dziadowo, niem. *Dziadowen*, wś, pow. jańsborski, st. poczt. Dłotowo,

Dziadowszczyzna, ob. *Didowszczyzna.*

Dziaduchy, os., pow. radzyński, gm. Szóstka, par. Międzyrzec. Liczy 6 dm., 36 mk. i 80 morg. obszaru.

Dziaduki, wś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 33 w. od Lidy, 9 dm., 118 mieszk. (1886).

Dziaduszyce, wieś i folw., pow. miechowski, gm. Nieszków, par. Słaboszów, nad rz. Nidzicą, w stronie zachodniej od m. Miechowa, przy drodze bitej miechowsko-działoszyckiej, w r.

1827 było tu domów 30, mieszkańców 259; dziś liczy 19 dm., 180 mk.; osad włościańskich 12, z przestrzenią gruntów morg. 69 pr. 75; grunta dworskie w całych dobrach, to jest z folwarkiem Gluzy zajmują morg. 1092. W XV wieku dziedzicami tej majętności byli Piotr i Jakób Pietuchowie h. Jelita. Było tu 16 łanów kmiecych, 4 zagrodników, karczma i dwa folwarki (Długosz, I 131 II 74). Dziś dobra D. są własn. Adama Byszewskiego i mają rozl.: mianowicie: folw. Dz. grunta orne i ogrody m. 532, łąk m. 49, pastwisk m. 22, nieużytki i place m. 24, razem m. 627; płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 2; drew. 16. Fol. Gluzy grunta orne i ogrody m. 128, pastwisk m. 3, lasu m. 316, nieużytki i place m. 11, razem m. 458; płodozmian zaprowadzony 4-polowy, są pokłady marglu. *Br. Ch., A. Pal.*

Dziadycz, potok górski w obr. gm. Nowoszyna, w pow. dolińskim; wypływa z pod Łysej (1160 m.), znacznego wzgórza, wznoszącego się w południowej stronie gminy, na granicy z gminą Wełdzirza; płynie łączkami nowoszyńskiemi, a w obr. gm. Mizunia, opłynąwszy od zach. górę Kiczerkę (576 m.), wpada z pr. brz. do Mizuńki. Długość biegu 8 kil.

Dziadyk, ob. *Dziadek*.

Dziadzicze, wś i folw. prywat., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 12 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej świrskiej, 10 dm., 79 mk. (1866).

Dziadzino, inaczej *Dziadziuszki*, os. szlachty czynszowej w półn. stronie pow. borysowskiego, przy drodze z Dokszyc do Dzwonia wiodącej, w gm. tumiłowickiej, w 3 okr. polic., w 4 okr. sądowym, w 4 okr. wojskowym dokszyckim, w paraf. kat. dokszyckiej.

Dziadzionki, 1.) górne, wś, pow. wilejski, gm. Norzyca, 3 okr. adm., o 80 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej idącej od granicy pow. dziśnieńskiego, do granicy powiatu święciańskiego; 6 dm., 63 mieszkańców. 2.) **D.**-dolne, wś nad rz. Norzycą, pow. wilejski, gm. norzycka, w 3 okr. adm., o 82 w. od Wilejki, 4 dm., 41 mk. (1866).

Dziagile, wś i folw., pow. wilejski, nad jez. t. n., w gm. gabskiej, w 3 okr. adm., o 65 w. od Wilejki. Wieś ma 16 dm., 147 mk. Folw. 1 dm., 22 mk. (1866).

Dziagowce, 1.) folw., pow. oszmiański, po lewej stronie traktu poczt. wileńskiego, mk. 17. 2.) **D.**, wś, tamże, własność włościan, dm. 4, mk. 43, rzym. katolicy (1866).

Dziaguszki, zaśc., pow. wileński, gm. Solecznik.

Dziahilna, dobra ziemskie w pow. mińskim, w par. katolickiej kajdanowskiej, w gm. kajdanowskiej, w 3 okr. polic. kajdanowskim, w 1 okr. sądowym mińskim, odległe o wiorst 40 od Mińska, o kilka wiorst od miasteczka Kajdanowa i tyleż od stacyi kolei żel. moskiewsko-brzeskiej Niehoreła. Dobra te posiadają obszaru 1116 morg, w glebie niezłej, łąki mają obfite, Do 1879 r. Dz. była własnością rodziny Januszkiewiczów. Dz. jest pamiętną tem, że tu czas jakiś mieszkał i umarł w 1857 r. dnia 18 czerwca czcigodny Adolf Januszkiewicz, znany autor ciekawych podróży po stepach kirgizkich, człowiek nieposzlakowanej prawości. Z Dz. łączą sią równie wspomnienia i o bracie Adolfa, ś. p. uczonym Eustachym Januszkiewiczu, tym który wspólnie z Gałęzowskim osładzał ostatnie chwile Lelewelowi. *Al. Jel.*

Dziakiszki, *Diakiszki*, dwór szlach., dek. święciański, par. Komaje.

Dziakowce, 1.) folw. pryw. nad Dzitwą, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 16 w. od Lidy, 1 dm., 11 mk. (1866) 2.) **D.**, wś rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 59 w. od Lidy, 13 dm., 162 mk. (1866.)

Dziakowicze, wś z zarządem gminnym i dobra w północ. stronie pow. mozyrskiego, niedaleko sławnego jez. Kniaź, w 2 okr. sądowym petrykowskim, w 2 okr. polic. petrykowskim, w 2 okr. wojsk. Gmina składa się z 14 wsi i liczy 1421 dusz męz.; jest tu cerkiew paraf. i szkółka wiejska. Niegdyś była i kaplica katol. parafii Petryków. D. niegdyś należały do ks. słuckiego i były dziedzictwem prawdziwych książąt Olelkowiczów. Na początku zaś w. XVII przez małżeństwo księżniczki Zofii Olelkowiczówny z Januszem Radziwiłłem, weszły w dom Radziwiłłów Następnie przez małżeństwo ks. Stefanii Radziwiłłówny, stały się własnością ks. Wittgensteinów i do dziś są w tem imieniu. Zapadła to poleska i głucha miejscowość, ale obfitująca we wszystko. Obszaru mają dobra około 82,000 mr., łąki niezmierne, pełno zwierzyny, rybołówstwo przynosi około 3000 rs. Obręb gm. D. jest prawdziwem królestwem wjunów, drobnej ryby; ważny produkt dla mieszkańców i przedmiot handlu wywozowego. *A. Jel.*

Dziakowszczyzna 1.) folw. w pow. mińskim, w 2 okr. polic. rakowskim, w paraf. katol. rakowskiej, dziedzictwo Plewaków; obsz. 652 mr. 2.) **D.**, folw. pryw., nad rz. Penią, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 8 i pół w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Dołhinowa do Wilejki; 2 dm., 15 mk. (1866).

Dzialowo (niem.), ob. *Działowo*.

Dział, wś na Podhalu nowotarskiem (pow. nowotarski), parafia w Odrowążu, niedaleko od potoku Piekielnika, bo 500 m. na północ, od Nowegotargu 9 kil. (w prostym kierunku) na zachód, od parafii w Odrowążu 4 kil. na wsch.; graniczy od wschodu z Morawczyną, od południa z Długopolem, od zachodu z Czarnym Dunajcem, a od północnego zachodu z Pieniążko-

wicami. Południową część obszaru gminnego przerzyna potok Piekielnik, wraz z dopływem z pod wzgórza Żadkówkami (658 m.) zwanego. Większej posiadłości nie ma; mniejsza zaś obejmuje roli 540, łąk i ogr. 146, past. 156, a lasów 11 mr. austr.; dm. 97, mk. 432. Według szemat. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rzym. kat. 620. W r. 1777 było domów 53, mk. 259; w r. 1797 dm. 71, mk. 381; w r. 1824 dm. 76, mk. 368. Według lustracyi z r. 1636 było zarębników 8, chałupników 1, komorników 8. Było tu również sołtystwo. W r. 1628 był sołtysem Krzysztof Dzielski. Według lustracyi z r. 1765 było ról 8; opłacano rozmaitego podatku złp. 781 gr. 21; sołtystwo było w posiadaniu Macieja i Andrzeja Dzielskich za przywilejem Augusta III z 3 lutego 1749 r.

Dział, potok, nastaje w obr. gm. Poraża, w pow. Lisko, z kilku strug, w zachodniej jej stronie, w lesie Górnym; przepływa wś Poraż samym środkiem, a następnie łąki międzyleśne w obrębie gm. Zagórza i wpada tamże naprzeciwko klasztoru karmelickiego z lew. brz. do Osławy, dopływu Sanu. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Działdów, ob. *Działdowo.*

Działdówka, niem. *Soldaufluss, Soldowken*, rz., bierze początek w Prusach wschodnich, pow. niborski, na luterskich Mazurach, z 2-ch głównych źródeł: 1) Szkotowska struga, wychodzi z pod wsi Szkotowo, z jeziora kownackiego, płynie ku południowi, po za Szkotowem pędzi młyn Satora, mija Lipowo, Rogóż (Roggenhausen), pędzi młyn Ptak, przyjmuje Sławską strugę (Schläffkauerflies), obraca mł. miłkowski, młyn borowicki, młyn Opacznik, młyn sarnowski; mija Koszelewki, Sarnowo, Borowe i krótko przed m. Działdowem, na obszernem błocie, zlewa się z rz. Nidą; 2) Nida rz. powstaje także niedaleko jez. kownackiego, z przeciwnej strony, z pod wsi Michałki (Michelsdorf) i Januszkowo, brzegi ma błotniste albo łąkami zarosłe, płynie początkowo w kierunku wschodnio-połud., po za wsią Rączki (Rontzken) przerzyna żwirówkę z Olsztynka do Nidborka, którą po prawej stronie zatrzymuje, mija wś Załuski (Salusken), Litwinki; przy Nidborku zwraca się na południo-zachód, mija wś Piątki, Olszewo i Olszewko, pędzi młyn Borowy (Heidemühl), mija Pielgrzymowo (Pilgramsdorf), Szymany, Zaworowo (Saverau?), Bartki, Zalesie, Niedamowo, Zakrzewko (Kl. Sakrau), Wolę, Purgalki, Korab. Na łąkach przed Działdowem schodzi się ze strugą Szkotowską, odkąd przyjmują nazwę Działdówki. Dz. płynie koło Działdowa (Soldau), zwraca się ku południowi, mija po obszernych łąkach i błotach Księży dwór (Niederhof), Kurkowo, Pol. Zakrzewo (Pol. Sakrau). Poczem na zachód stanowi granicę przeszło 2 mile pomiędzy Prusami a Kongresówką, mija po polskiej stronie: Gnojno, Gnojenko, Gruszkę, Dłutowo, Zdrójek, Biernaty, Wylazłowo; po pruskiej: Prusinowo, Wysokę (Hohendorf), Gródki, Przełęk, Lenek. Przy wsi Rogala w lidzbarskim borze zwraca się ku wschodowi, przechodzi do Polski, pod imieniem Działdówka mija jeszcze Zieleń, pędzi młyn w Radzie, oblewa Gołonin, Stok, Rudawę. Później przyjmuje nazwę Wkra (ob.). *Ks. F.*

Działdowo, niem. *Soldau*, miasto w powiecie niborskim, Prusy wschodnie, w błotnistej okolicy, która ztąd imię swoje wzięła, na bitym trakcie do Lidzbarka, Niborka i Dąbrowna. Przeszło pół mili od Kongresówki, 2 mile od Niborka. Miało zamek warowny, założony r. 1306 za Krzyżaków. Miasto zostało zbudowane r. 1349, posiadało obszaru przy fundacyi 30 włók, oprócz innych pomniejszych gruntów. Dz. wraz z całą okolicą zamieszkane było od niepamiętnych czasów. Teraz jeszcze natrafiają tu liczne grobowiska pogańskie. Prawie w każdej wiosce do niedawnego czasu można było widzieć nasypy grobowe, z niemiecka zwane Capornen (?), które do wysokości dwóch sążni dochodziły. W pobliskiej wiosce Koszelewki (Kl. Koschlau) znaleziono aż 15 kręgów kamiennych poustawianych (Steinrundberge), w których znajdowały się liczne grobowe urny. Na zamku Dz. zasiadali wójtowie (Vögte) krzyżaccy, którzy pobliższym obwodem zarządzali. Wójtostwo to obejmowało oprócz m. Dz. i zamku z folwarkiem lennych dóbr 111 i to 66 na chełmińskiem prawie urządzonych (Kölmische Dienste) i 45 staro-pruskich; niemieckich wsi 11 o 690 włókach czynszowych; pruskiej wsi żadnej nie było; młyny 2 czynszowały 210 korcy żyta; probostw wiejskich 11. Działdowo wiele ucierpiało w czasie wojen, najprzód krzyżaków z litwinami r. 1377. R. 1409 przez litwinów spalone. Rok później po zwycięstwie pod Grünwaldem przez Władysława Jagiełłę oddane Ziemowitowi księciu mazowieckiemu; wkrótce przez krzyżaków napowrót zdobyte. R. 1454 kiedy całe Prusy połączyły się z Polską jako ojczyzną swoją, mieszkańcy tutejsi wypędzili krzyżacką załogę i koronie się oddali. W r. 1455 zamek znowu opanowali krzyżacy. Wtedy Jan Kołdaczek z wojska Jagiełły, zmyśliwszy nazwisko komtura elbląskiego, wszedł do Działdowa, zamek odebrał, miasto spalił. Król szwedzki Karol Gustaw miał w Dz. główną swoją kwaterę r. 1656. W r. 1737 i 1748 Dz. wiele od pożarów ucierpiało. Obecnie Dz. liczy około 3000 dusz, ma kościół luterski zabrany katolikom w czasie reformacyi, pocztę, stacyą telegr. Zamek krzyżacki dość dobrze jeszcze zachowany. R. 1701 król Fryderyk oddał kaplicę zamkową na użytek

tutejszej gminie reformowanej. Katolicy od samych początków luterskiej reformacyi pozbawieni byli nabożeństwa. Dopiero w r. 1858 założono tu stacyą misyjną, którą już w r. 1860 d. 20 stycznia na osobną parafią zamieniono. Kościół teraz nowo budowany poświęcił biskup obecny chełmiński, Jan Nepomucen Marwicz, d. 17 sierpnia 1862; tytuł mu nadał św. Wojciecha. Dusz zawiera parafia działdowska 1730, w mieście 450; wiosek należy do niej 40, dekanatu jest nowo utworzonego pomezańskiego (w dawniejszej Pomezanii), dyecezyi chełmińskiej, patronatu biskupiego. W miejscu znajduje się oprócz szkół luterskich także prywatna katolicka szkoła, którą utrzymuje ze składek towarz. dyecezyalne św. Wojciecha i św. Bonifacego, które także i proboszcza utrzymuje. Przemysł i rękodzielnictwo są tu dosyć ożywione: jest fabryka sukna, warsztaty płótna, skór i t. d. W pobliżu miasta znajdują się źródła wody mineralnej żelaznej i kopalnie rudy żelaznej. Jarmarki odbywają się: 4 razy na bydło, 2 razy na owce, 2 razy na płótno, 4 razy kramne. *Kś. F.*

Działek górny, przysiołek Wojakowy.

Działosz, dawne imię, stanowi źródłosłów nazwisk: Działoszyn, Działoszyce, Działyń, tudzież herbu Działosza. *Br. Ch.*

Działoszyce, miasto przy ujściu rz. Dzierążni lub Jakubówki do Nidzicy lub Sancygniówki, pow. pińczowski, leży w dolinie otoczonej wzgórzami, przy trakcie bitym z Miechowa do Skalbmierza. Posiada kościół paraf. murowany, szkołę początkową miejską, sąd pokoju okr. V, magistrat, stacyą pocztową. Z zakładów fabrycznych istnieje tu 6 garbarni z produkcyą na 8409 rs. (1876 r.), 3 cegielnie wyrabiające za 5200 rs. (w 1878 r. jedna z produkcyą na 4000 rs.), 2 olejarnie z produkcyą na 5000 rs., 2 fabryki świec za 1300 rs., 1 fabr. kafli za 2000 rs.; kopalnia gipsu za 400 rs. i fabr. kozików wyrabiająca za 6500 rs. (otwarta w 1878 r.). Ludność Dz. wynosiła w 1827 r. 118 dm. i 1749 mk., w 1861 r. 130 dm. (14 murow.) i 3606 mk. (3047 żydów); w 1878 r. liczono 264 dm. (50 murow.) i 5170 mk. W tej liczbie 2519 męż. i 2651 kob.; podług wyznań zaś 654 chrześcian i 4516 żydów. Dnia 1 stycz. 1880 r. Dz. liczyły 5291 ludn. stałej t. j. 2544 męż., 2747 kob. Dochód kasy miejskiej w 1876 r. wynosił 1686 rs., rozchody zaś 1497 rs. W mieście D. podług urzędowego sprawozdania za rok 1878 znajdowało się ogółem: bednarzy 16, kołodziei 9, szewców 51, kowali 4, ślusarzy 3, rzeźników 8, krawców 49, stolarzy 7, kominiarz 1, czapników 6, piekarzy 12, kotlarzy 2, blacharzy 3, introligatorów 3, kuśnierzy 4, malarzy 2, muzykantów 5, mularzy 6, waciarzy 3, zegarmistrzów 2, rymarzy 2, cieśli 5, brukarzy 3, szklarzy 6, ceglarz 1. Co się tyczy handlu, znajdowało się w Dz. 1878 r. handlarzy zboża 38, sklepów z towarami norymberskimi 15, sklepów z łokciowymi towarami 21, sklepików z wiktuałami i innymi drobnymi przedmiotami 43, handlarzy bydła 5, handlarzy skór 6, handlarzy żelaza 3, handlarzy szkła 3, handlarzy materyałów budowlanych 2, handlarzy pierza i puchu 6, handlów z kolonialnymi towarami 3, szynkarzy 6, cukiernie 2, handlarz futrami 1, handlarzy gotowych ubiorów 5, drobnych handlarzy 50. Powyżsi handlarze i przemysłowcy wyłącznie są żydzi. Wystawienie kościoła w D. pospolicie przypisują Iwonowi biskupowi (Encykl. Orgelbranda większa). Być może, że parafią erygował Iwon, kościół zapewnie właściciel stawiał. W 1325 r. Działoszyce wymienione są w rejestrach poborowych, w Theinera Vet. Mon. w tomie I zamieszczonych, a Długosz Działoszyc między fundacyami Iwona nie kładzie. Za jego czasów w Działoszycach stał kościół murowany z kamienia białego ciosowego (Lib. benef., tom II), którego tytułu nie podaje. Ponieważ zaś dzisiejszy noszący tytuł św. Trójcy według zdania autora artykułu w Encyklop., aczkolwiek także z ciosu, „należy do najpiękniejszych pomników budownictwa gotyckiego w Polsce“ — przeto do Iwona czasów trudno go odnieść, a raczej to przypuszczenie za prawdę przyjąć trzeba, że rozebrany kościół św. Leonarda był tu owym pierwszym z początku XIII wieku kościołem parafialnym. *Br. Ch.*

Działoszyn, miasteczko na prawie włościańskiem, pow. wieluński, opodal rzeki Warty, po prawym jej brzegu, na szerokim piaszczystym rozłogu, 3 i pół mil od Wielunia. Odbudowane po ostaniej pogorzeli z przeważnie murowanemi domkami, w proste, rozszerzone uliczki, ale nie brukowane, po piasku się ciągnie. Dymów łącznie z dworskimi jest 386. Obszaru miejskiego, razem z poduchowną rolą 72 i pół włók. Ludność 4500 gł., w tej liczbie przeszło 3000 żydów; w połowie zeszłego stulecia lustracye podawały 30 pogłowia żydowskiego, posiadającego swoją bożnicę; zatemby w przeciągu stu lat ludność ich w stokroć się pomnożyła; obecnie są pomiędzy nimi bogacze milionowi; ogół ich handlem się trudni; przemysłu w Działoszynie żadnego, krom rzemieślnictwa na niezbędne miejscowe potrzeby. Skarb państwa w r. 1880 zniewolony był umorzyć miastu 12000 rubli zaległych podatków. Niegdy szło stąd corocznie dużo wełny na Szląsk; za czasów monopolu tabacznego była też znakomita fabryka tytuniu i cygar. Teraz jest tu stacya pocztowa piotrkowskiej dyrekcyi pocztowej, szkółka elementarna kaliskiej dyrekcyi naukowej, apteka, lekarz. Urząd wójta gminy Działoszyn, liczącej 7250 gł. w 36

miejscowościach, o 810 dymach na przestrzeni 490 kilku włók. Jest tu IV-ty okrąg sądu gminnego pow. wieluńskiego, obejmujący 4 gminy: Działoszyn, Kiełczygłów, Siemkowice i Mierzyce. Kościół murowany z parafią 4400 dusz; kiedy wzniesiony niewiadomo, gdyż bezustannym ulegając wraz z miastem pogorzelom, dokumenta wszelkie utracił; pierwsza wzmianka o nim przychodzi pod 1683 r. po zgorzeniu jego; znowu zgorzał w końcu tegoż stulecia; a w ciągu następnego stulecia kilkakrotnie; 2 pazdziernika 1803 r. wraz z miastem obrócił się w zgliszcza i potem jeszcze dwukrotnie ucierpiał od pożaru miasta. Do parafii należą, prócz miasta, wsie filialne Szczyty i Trębaczów, tudzież Niwiska, Bobrowniki, Lisowice, Raciszyn i pomniejsze. W pobliżu dworu jest kapliczka murowana, całkiem zniszczona i już do nabożeństwa nie służąca. Istniejąca tu bożnica, jedna z najdawniejszych w kraju, odznacza się osobliwszym wewnątrz ustrojem. W XVI stuleciu był też kościół wyz. reformowanego. Włość dworską, dziś w posiadaniu żydów działoszyńskich będącą (po odłączeniu na rzecz mieszczan 18 wł. zarośli i pastwisk, jako wynagrodzenia za służebności) stanowi już tylko 39 włók 10 m. (a i wtem 30 wł. 26 m. zarośli pozostałych po wyciętym lesie). Do dworu należy cegielnia i młyn. Budynki pałacowe, tuż przy miasteczku na szczątkach dawnego zamku znajdujące się, w których nizińcu rozmieścili się obecnie izraelscy dziedzice z rodzinami swemi, przedstawiają się w prawdziwie wstrętnej poniewierce; pominąwszy stan opustoszały, zwieszające się w szmatach obicia zeszłowieczne, całe piętro pustkami stoi, zaplugawione, pełne odrażającej woni; gdzie była kaplica zamkowa i teatr, gdzieniegdzie zachowały się niezupełnie jeszcze oddrapane freski. Park zadziczał; dawnej okazałości swojej tylko domyślać się każe. Dziedzicami dóbr działoszyńskich z okolicznemi siołami i wsiami byli Męcińscy przynajmniej od końca XVII stulecia, i tak był nim w owym czasie Męciński, podstoli wieluński; w II połowie z. st. Wojciech z Kurozwęk Męciński, kasztelan sądecki; po nim owdowiała jego żona Anna z Głogowskich; przedewszystkiem zaś na przełomie zeszł. i bież. st. starosta wieluński Stanisław z Kurozwęk Męciński, z małżonką swą Rozalią z Kurdwanowskich; starosta ten, wychowaniec Leszczyńskiego króla lotar., znacznie pałac przebudował i ozdobił; odznaczały się szczególnie pokoje, od pobytu Stanisława Augusta królewskiemi zwane; na ogród też znaczne sumy wyłożył; według panującego wonczas stylu francuskiego opatrzył go w groty muszlowe; pełen był szpalerów i roślin zagranicznych; przekopem wodnym, którego ślady znać jeszcze, można było po parku w okrąg przepłynąć; przytykała doń winnica, na przyległych wzgórzach piaszczystych urządzona; piaski bezrodne, ciągnące się na 2 staje polskie od pałacu do rzeki, zamieniono na łąkę, na którą darń zwożono o milę i więcej. Po Męcińskich dobra te przeszły w posiadanie marg. Myszkowskich, herbu Jastrzębiec. Ostatni dziedzic, starzec samotny, wielce do dóbr swoich przywiązany, który ogromnego, na milion przeszło rubli ocenianego lasu, tknąć nie pozwalał, i tylko pragnął, aby dobra nie dostały się w ręce spekulanta, sprzedał je przed śmiercią Wzdulskiemu. Za Myszkowskiego były jeszcze w pałacu portrety królewskiej rodziny Poniatowskich i pokrewnych z nią Czartoryskich, Tyszkiewiczów, przez Bacciarellego malowane, oraz gipsowe popiersia monarchów ościennych. Nowonabywca, przed 18-tu laty, dokupywał zrazu okoliczne włości Krzeczów, Ożegów i inne, ale wkrótce siekiera leśnych kupców poczęła trzebić lasy i same dobra w prędkiej zmianie właścicieli z rąk do rąk przechodząc, zostały rozszarpane; oddzielne przysiołki mają teraz każdy osobnego właściciela, z lasów pozostały pieńki i zarośla, do spławu nieprzydatne. Dobra więc działoszyńskie stały się właśnie ofiarą spekulacyi. W „Starożytnej Polsce“ powiedziano, że pałac jest tej samej budowy co w Potoku i innych krakowskiego województwa miejscach; i że nad głównemi drzwiami miał wyryty na kamieniu piaskowym rok 1536, może więc założony za Zygmunta I; tudzież że wieść chodziła, jakoby zbudowanym był na zwaliskach pogańskiej świątyni czy budowli; że pod posadzką głównej komnaty korpusu odkryto pewnego razu piwniczkę sklepioną, a w niej kilkanaście urn słowiańskich, które w całości pozostawiono; że na bramie wjezdnej do pałacu miał się do niedawna, zatem w pierwszych dziesiątkach tego stulecia, znajdować napis „Ktoś tam sobie dumny z Puław i Tulczyna, a ja jestem kontent z mego Działoszyna.“ Dopiero z półtory mili na południowy wschód Działoszyna kończy się gomołe pogórze kamieniste, z wydmami piaszczystemi, od 1 do 3 mil i więcej miejscami szerokie, poczynające się z zachodu za Dzietrznikami od Buczyn i Cielęcia, gdzie nad spływającemi zrzadka strugami do Warty rozsiadły się nędzne zagrody chłopskie i pustkowia do trzech gmin należące, na które nawet podatku ku utrzymaniu urzędów gminnych i sądowych nie rozpisują; lichego plonu zasiewów tamecznych nie sprzątają zwykłym sposobem, lecz garściami wyrywają. Istna pustynia, przez którą Warta, odwrócona w swoim biegu, przedziera się kilka mil ku zachod. południowemu, aż znów, zmuszona zawrócić, nagłym skrętem bieży na wschód, i na Kamion

i Krzeczów wyrzyna się ku północy; gdzieniegdzie tylko wzdłuż rzeki zdarzają się smugi łąk. Nad Załęczem jest najwyższy grzbiet tego pogórza, które tu i owdzie zowią „Góry Działoskie"; duże głazy, rozmiecone w stronę Drabów, ludek okoliczny zwie diabelskimi; i bywało dawniej gwarzy, że z pod Krakowa są tu przeniesione na rozkaz Twardowskiego; po swojemu widać rozumiał i pojął, że to rozbryzgi z Karpat. Zdawałoby się wszakże, że rzekome Góry Działoskie musiały być przed kilku jeszcze wiekami zalesione, i dopiero ogołocone z drzew, więcej już roślinności zapuścić nie mogły, gdy deszcze i roztopy śniegowe cienką z nich warstwę rodzajną spłukały. Jakżeby inaczej stany Rzeczypospolitej mogły królowej Bonie przeznaczyć te okolice, a mianowicie Kamion z przyległościami, na dobra stołowe, gdyby wonczas już taką były pustynią! Kamion był nawet miastem podówczas, a obok w Bieńcu, lichej dziś wioszczynie, tażkrólowa miała pyszny ogród i dworzec swój. Słowem, pogórze to, z braku zaradliwości u nas i niedbania o przyszłość, widocznie z rokiem każdym pustoszeje bardziej i wyjaławia się. Według „Staroż. Polski" znajdują się w okolicach Dz. okopy i wały, które lud ma nazywać szwedzkiemi; popielnice zaś i dzbany różnego kształtu nietylko dawniej tu wyorywano, lecz i obecnie jeszcze się je napotyka, ale za nieostrożnem dotknięciem rozpadają się w skorupy z przyczyny długowiecznego pozostawania w ziemi. *W...r.*

Działów, dawniej *Żałów*, wś, pow. winnicki, par. Mołczany, połowa większa należała do jener. Bachmetiewa, dziś do Emilii Hanickiej, która ma 557 dz. roli, lasu 335 dz., nieużytków 64; ziemi włośc. 306 dz. Druga połowa należała do Dziekońskich, dziś Siemaszków i Aleksandrowa: 336 dz. ziemi ornej, lasu 66 dz., nieużytków 21 dz.; włościan 140 dzies. Dusz męz. 460. R. 1868 Dz. miał 170 dm. Jest tu cerkiew ś. Michała dla 1938 parafian z 74 dziesięcinami ziemi plebańskiej.

Działowo, wś ryc., pow. chełmiński, par. i szkoła Sarnowo, poczta Trzebieluch. Obszaru ziemi 1459 mórg, budynków 14, mieszk. domów 10, katol. 155, ewang, 2; czystego dochodu urzędowo liczonego 2004 tal. Do dziś znajduje się w ręku Działowskich.

Działuny, wś rządowa i folw., pow. wileński, 5 okr. adm., mk. kat. 32, prawosł. 17, domów 7 (1866), od Wilna 24 w.

Działy, wś włoś., pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Czarnożyły, niedaleko Czarnożył, ma 7 dm., 40 mk., 53 mórg roli gromadzkiej. 2.) **D.**, wś, pow. ciechanowski, gm. Młock, par Sulerzysz. 3.) **D.**, wś, pow. lipnowski, gm. i par. Spethal, liczy 22 dm., 60 mk., 340 morg., w tem 337 ornych. 4.) **D.**, wś, pow. mławski, gm. Dębsk, par. Szydłowo. 5.) **D.**, zagrodnicze, wś, pow. biłgorajski, gm. i par. Krzeszów,

Działy, 1.) wieś, pow. bydgoski; 34 dm.; 221 mk., 190 ew., 31 kat., 33 analf. Najbliższa stacya pocztowa i kol. żel. w Bydgoszczy. 2.) **D.**, leśnictwo, pow. poznański, należy do domin. Więckowic. *M. St.*

Działyń, 1.) wś nad jeziorami Działyń i Czajnik, pow. lipnowski, gm. Mazowsze, par. Działyń; odl. od Lipna o 16 w. Posiada kościół par. murowany, szkołę gminną. Liczy obecnie 62 dm.,672 mk.; jest tu wiatrak i cegielnia. Gniazdo wygasłej w 1880 r. rodziny Działyńskich, ostatnio w wielkiem księztwie poznańskiem mieszkającej. Tutejszy kościół murowany z dwiema wieżami na czele miał być założony w r. 1540 przez Kacpra Działyńskiego, biskupa chełmińskiego i pomorskiego; kaplicę zaś do niego niejaki Janowski w niedawnych czasach przystawił. Budowla ta w stylu nowszym, z zaokrąglonem prezbiteryum, na zewnątrz niczem się nie odznacza. Wewnątrz atoli ma piękne ołtarze a zwłaszcza wielki, ławki rzeźbione oraz osobliwszego kształtu drewnianą chrzcielnicę, raczej do ambony niżeli chrzcielnic zwyczajnych podobną, dłutowanemi figurami świętych, oraz obrazami z Pisma Ś-go, w płaskorzeźbie wyrabianemi, przyozdobioną. Prócz tego znajduje się tu niewielki obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, w pięknych ramach w stylu odrodzenia, na blasze srebrnej płaskorzeźbą wybijanych, a u dołu herbami Ogończyk i Godziemba naznaczonych. Kościół działyński pierwotnie nie był tynkowany; sklepień nie ma. Umieszczony na jego czele herb Ogończyk, lubo należy do rodziny fundatorów, przecież później w to miejsce wstawiony został i pochodzi z nieistniejącego już oddawna pałacu Działyńskich. Na dzwonnicy znajdował się dzwon starożytny z herbami ks. mazowieckich. Parafia Dz. dekan. lipnowskiego liczy 2320 dusz. Dobra Dz., dziś własność Ciechomskiego, składają się z folw. Dz., Rembiocha i wsi: Dz. z koloniami Ciechanówek i Przystań, wsiami Rembiochy, Rembiosznica dawniej Czesnowek i wsią Łyczyszewy; rozl. wynosi m. 2503 a mianowicie: folw. Dz. grunta orne i ogrody m. 1140, łąk m. 69, pastwisk m. 155, wody m. 86, lasu m. 566, nieużytki i place m. 99; razem m. 2115, budow. mur. 18, drew. 8, płodozmian 14 i 4 polowy; fol. Rembiocha grunta orne i ogrody m. 203, łąk m. 41, pastwisk m. 75, lasu m. 53, nieużytki i place m. 15; razem m. 387. Bud. mur. 1, drewn. 4, płodozmian 8 i 5-polowy; pokłady marglu, torfu, w niektórych miejscowościach; wś Dz. z koloniami Ciechanówek i Przystań osad 90, z obszarem gruntu m. 562; wś Rembiochy osad 10, gruntu m.

31; wś Rembiosznica a dawniej Czesnówek osad 3, gruntu m. 206; wś Łyczyszewy osad 22, gruntu m. 922. 2.) **D.**, wś, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa wieś. 3.) **D.**, kol., pow. radzyński, gm. Siemień, par. Czemierniki. Posiada szkołę elementarną, liczy 37 dm., 280 mk. i 600 morg. obszaru.

Działyń, domin. nad jeziorem, z pałacem i parkiem, pow. gnieźnieński, 3 miejsc. 1) Dz.: 2) Kopydłowo folw.; 3) Opieczki młyn; 4227 morg. rozl., 12 dm., 206 mk., 61 ew., 145 kat., 97 analf. Stac. poczt. w Kłecku o 7 kil.; st. kol. żel. Gniezno o 7 kil. Dawniej własność hr. Wołłowicza (wraz z Mielnem). *M. St.*

Dzianisz, wieś na Podhalu nowotarskiem, pow. nowotarski, par. chochołowska; rozłożona nad potokiem Dzianiszem od południowego wschodu ku północnemu zachodowi, 5¼ kil. długa, od Nowegotargu w prostym kierunku 21 i pół kil., drogą zaś na Czarny Dunajec 26¼ kil. odległa. Od zachodu graniczy z Witowem, od północy z Chochołowem, od półn. wsch. z Cichem, od wsch. z Zubsuchem, a od południa z lasami witowskimi. Granicę zachodnią tworzy Czarny Dunajec (ob.) na przestrzeni 3375 m.; od północo-wschodu wzgórze Ostrzysz, od południa pasmo wzgórzyste ciągnące się od polany Buturowa przez Płazówkę ku Dunajcowi. Przestrzeń większej posiadłości obejmuje roli 229, łąk i ogrodów 38, pastwisk 149, lasów 110; mniejsza zaś posiadłość roli 1685, łąk i ogrodów 260, pastwisk 238 a lasów 269 morgów austr. Właściciel jest Karol Hauer. Weoług obliczeń z r. 1869 domów liczy 202, a mieszkańców 1019; między nimi 515 mężczyzn i 504 kobiet. W roku 1777 było domów 125 a 668 mieszk.; w r. 1799 dm. 158, mk. 879; w r. 1824 dm. 162, mk. 878. Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rzymsko kat. 1060. Posiada jeden młyn we wsi (847 m. npm. pom. wojskowy) i jeden tracz przy ujściu potoka Dzianisza do Cz. Dunajca. Wieś ta powstała dopiero na początku 17 wieku. W r. 1619 Stanisław z Popowa Witowski, chorąży łęczycki, wielkorządca krakowski, starosta nowotarski, zezwala przywilejem z 17 lipca niejakiemu Walentemu Pietrzykowskiemu założyć Dzianisz, co zatwierdził Zygmunt III przywilejem wydanym 30 stycznia 1630 r. w Warszawie. Tenże Pietrzykowski otrzymał sołtystwo dzianiskie, miał piąty łan frankoński, młyn, folusz i karczmę. Do r. 1636 zasiadało we wsi zarębników 16. Było tu także wójtostwo. Według lustracyi z r. 1765 wójtostwo to było w posiadaniu Józefa i Barbary Wojnarowskich za przywilejem Augusta III z 10 grudnia 1746 po ustąpieniu Teresy Wojnarowskiej. Poddanych 20, młyn 1. Dochód prócz robocizny złp. 1227 gr. 12; wydatki złp. 200; zatem roczny dochód do kwarty złp. 1027 gr. 12 czyli kwarty złp. 256 gr. 26 den. 9. W r. 1812 (27 maja) sprzedano Dz. Aleksandrowi Zakrzewskiemu za 26820 złr., a w r. 1852 kupił tę majętność Karol Hauer za 12,000 złr. mk. *Br. G.*

Dzianisz, potok podtatrzański, na Podhalu nowotarskiem, w obrębie gminy t. n. Wytryska w południowo-wschodnim narożniku tejże wsi z pod polany Buturowa (1113 m.). Płynie on zrazu ku północy, a potem ku północnemu zachodowi, między domostwami Dzianisza, uchodząc na granicy tegoż z Witowem do Dunajca. Długość biegu 6 i pół kil. Dolina tego potoku zwartą jest od północnego wschodu pasmem wzgórzystem „Ostryszem“, obniżającem się zwolna ku północy aż do Zaborskiego p.; najwyższy szczycik jego wynosi 1025 m., a płn. czubałek nad p. Zaborskim 861 m. Wzgórze to na granicy gmin Dzianisza, Cichego i Zubsuchego łączy się z drugiem pasmem wzgórzystem „Nadgórkami“ (844 m.), ciągnącem się na wschodniej granicy gm. Cichego i Ratułowa; wzgórze to łączące te dwa pasma wznosi się 1025 m. npm. Od niego ku południowi do pol. Buturowa opadające wzgórze 2250 m. długie, zamyka dolinę górną tego potoku od wschodu. Od Buturowa ku zachodowi odnoga wzgórzysta ciągnąca się ku Dunajcowi na południowej granicy wsi Dz. z Kościeliskami i Witowem, które w odległości 1650 m. na zachód od Buturowa dochodzi wysokości 1165 m. Od niego na południe 750 m. wznosi się wierch Palenica 1198 m. W tej tak zwartej dolinie ku Dunajcowi otwierającej się legła wieś Dzianisz. *Br. G.*

Dzianków, wś, pow. włocławski, gm. Lubień, par. Białotarsk. W 1827 r. było tu 16 dm. i 150 mk. W pobliżu leży Dziankowska wola. Rozległość folw. wynosi m. 465 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 369, łąk m. 31, pastwisk m. 3, lasu m. 50, zarośli m. 16, nieużytki i place m. 2, płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 5, drewn. 9, wiatrak i w niektórych miejscowościach pokłady torfu; wieś Dz. osad 10, gruntu m. 9. *A. Pal.*

Dziankówek, wś i folw., pow. włocławski, gm. Lubień, par. Białotarsk. W 1827. r. liczono tu 10 dm. i 93 mk. Rozl. folw. wynosi m. 367 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 257, łąk m. 47, lasu m. 50, nieużytki i place m. 13, płodozmian 6-polowy; budow. mur. 9, drew. 6; pokłady torfu i marglu; wieś Dz. i kolonia Borki liczą 99 morgów ziemi.

Dziardonice, folw., pow. włocławski, gm. i par. Kowal.

Dziarne, os., pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Szyszki.

Dziarnów, 1.) wś, pow. grójecki, gm. Borowe, par. Przybyszew. W 1827 r. było tu 52 dm. i 350 mk. 2.) **D.**, ob. *Dziarnowo.*

Dziarnówko lub *Dziarny*, niem. *Kl. Seehren*, wś włośc., pow. suski, parafia i pczta Iława, szkoła w miejscu. Obszaru ziemi 677 morg, budynków 20, domów mieszk. 10, kat. 17, ewang. 105. Por. *Dziarny.*

Dziarnowo 1.) wś, pow. płocki, gm. Brwilno, paraf. Biała, nad rzeczką Wierzbicą położ., 315 mk. (152 męż., 163 kob.), 33 osad włośc., 42 dm. mieszk., powierz. 1215 m., w tem 1193 mr. gruntu ornego. Przy wsi szkółka element., 2 wiatraki, olejarnia i karczma rządowa. 2.) **D.**, ob. *Dziarnów.*

Dziarnowo, folw., pow. inowrocławski, należy do domin. Kościelca; 1312 morg. rozl., 7 dm., 135 mk., wszyscy kat., 55 analf. St. poczt. i kolei żel. Inowrocław o 7 kil. Własność Łączyńskich. *M. St.*

Dziarnowo, niem. *Dziarnowen*, os., pow. łecki, st. poczt. Cymochy.

Dziarny 1.) albo *Żarnówki wielkie*, niem. *Gr. Seehren*, wś włośc., pow. suski, parafia i poczta Iława, w Pomezanii, szkoła Dziarnówki (Kl. Seehren). Obszaru ziemi 121 mórg, budynków 10, domów mieszk. 5, katol. 4, ewang. 33. Musiała ta wś być dawniej daleko większa, bo jest wiadomość, że tu kościół istniał przed reformacyą; włók do proboszcza należało podług jednych 7, a co najmniej 4, z czego możnaby wnioskować, że był parafialny. Gmina dziarnowska przyłączona została do Ławic, teraz do Iławy (gdzie nowy kościół). R. 1670 pisze wizyta biskupa Olszowskiego, że z 7 włók są jeszcze teraz 4, z których dochód pobierał nie tak dawno proboszcz w Ławicach. Kościół już wtedy nie istniał, Patronatu był zresztą prywatnego. 2.) **D.**, niem. *Gr. Seehren*, folw. należący do Rudzicza, parafia i poczta Iława, szkoła w Dziarnówku; budynków 14, domów mieszk. 7, katol. 6, ewang. 122. *Ks. F.*

Dziartniki, wś włośc. i karczma, nad rz. Holszanką, pow. oszmiański, przy trakcie wiodącym z Holszan do Wiszniewa. Dm. 10, mk. 81 katol., 16 prawosł., 15 żydów (1866).

Dziatki, *Dziadki*, młyn, pow. wieluński, gm. Konopnica, par. Rychłocice, ma 1 dm., 7 mk., należy do Rychłocic. *W...r.*

Dziatki, wś włośc., pow. wilejski, o 76 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 36 dm., 341 mk. (1866).

Dziatki, ob. *Dziadki.*

Dziatkowa, *Dziadkowa*, wś, pow. mielicki, par. katol. w Mielicach, ma od r. 1732 szkołę ewangelicką.

Dziatkowice, v. *Dziadkowice*, wś i folw., pow. łaski, gm. Bałucz, par. Szadek, liczy 11 dm., 135 mk. Rozl. folw. wynosi m. 1205, a mianowicie: folw. D. grunta orne i ogrody m. 327, łąk m. 33, past. m. 2, lasu m. 634, nieużytki i place m. 29, razem m. 1025; płodozmian 11-polowy, bud. mur. 2, drewn. 8; folw. Mostki, grunta orne i ogrody m. 153, łąk m. 20, nieużytki i place m. 7, razem m. 180, bud. mur. 2, drewn. 3, pokłady torfu. Wieś Dziadkowice i Mostki mają gruntu m. 188 i składają się z osad 36.

Dziatkowice, *Dziadkowice*, wś, pow. bielski gub. grodzieńskiej. Była tu parafia katol. dekanatu bielskiego i st. poczt. między Bielskiem a Drohiczynem, o 29 w. od Bielska.

Dziatłowicze, wś we wschod. str. pow. pińskiego, w gm. łunińskiej, nad rz. Cną z prawej strony, w 1 okr. polic. łohiszyńskim, w okr, wojskowym pohoskim, w 1 okr. sąd. pohoskim. Tu Konstanty Dołmat, dworzanin królewski, w r. 1622 założył monastyr prawosławny i nadał mu dobra Dziatłowicze oraz Łuniniec, w których po ostatniej rewizyi ludności liczono dusz 1121. Klasztor i cerkiew drewniana. Mnisi przetrwali w wyznaniu grecko-wschodniem do ostatnich czasów, a w r. 1855 klasztor zamknięty został. Dobra przeszły na rząd. Wś D. ma 320 mk. *X. A. M.*

Dziatłowszczyzna, zaśc. pryw., pow wilejski, 2 okr. adm., o 27 w. od Wilejki, 2 dm., 15 mk. (1866).

Dziawgiany 1.) dwór i okolica szlach., pow. rossieński, par. Szyłele. 2.) **D.**, wś, pow. rossieński, par. Tenenie.

Dziawguny, wś rządowa nad rz. Komajką, pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 122, starowierów 16, żydów 4, dm. 17 (1866), od m. pow. 21 w.

Dzibice, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Lelów. W 1827 r. było tu 51 dm. i 326 mk.

Dzibułki (z Brudem i Zabawką), wś, pow. żółkiewski, oddalona od rzym. kat. par. w Kulikowie o 9 kil.; przestrzeń pos. więk. roli or. 390, łąk i ogr. 323, past. 31, lasu 4402; pos. mniej. roli or. 1254, łąk i ogr. 1623, past. 55 mr. austr. Ludność 1304 (w tem rzym. kat. 92, gr. kat. 1173, izrael. 49). Gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu kulikowskiego. Początek pierwotnej fundacyi parafii nieznany, jest tylko wzmianka w aktach erekcyjnych rzym. kat. kościoła w Kulikowie, że ks. arcybiskup lwowski Jakub de Strępa r. 1398 konsekrując kościół w Kulikowie zapisał z dochodów swoich stołowych dziesięcinę z Dzibułek kościołowi kulikowskiemu. Na południe od wioski stoi na pagórku cerkiew drewniana, postawiona w r. 1796. O dawnej cerkwi jest podanie, że wś Dzibułki leżała dawniej na wschód od tego pagórka, na którym cerkiew stoi; po spaleniu tej włości wraz z cerkwią przez Tatarów, nie budowali się ludzie na dawnem otwartem miejscu, ale cofnęli się na zachód, gdzie teraz stoi wioska, a gdzie wówczas był

las równie jak i na tym pagórku. W lesie była kapliczka śś. apostołów: Piotra i Pawła, którzy mieli się w tem miejscu pokazać, i w tej kapliczce odprawiano nabożeństwo aż do czasu postawienia cerkwi, która w r. 1785 spłonęła. Dowodem prawdziwości tego podania jest okoliczność, że na praźnik w dniu śś. apostołów Piotra i Pawła ludzie z całej okolicy się schodzą, dla tego, że i dawniej się schodzili do kapliczki śś. apostołów, choć teraźniejsza cerkiew jest pod wezwaniem śś. Kosmy i Damiana. W lesie jest krzyż dębowy, stojący na miejscu, na którem w czasie strasznej morowej zarazy grasującej w Żółkwi w 1770 r., wielkie mnóstwo żołkiewskiej ludności, uciekłszy do lasu w Dzibułkach, zginęło częścią z głodu, częścią od zarazy. (Pamiątki miasta Żółkwi przez ks. Sadoka Barącza, str. 82). Mieszkańcy są gr. kat. wyznania, rodzin izraelskich jest 2. Część wioski zwana „Wołochy“ powstała z kolonistów wołoskich, zapewne jeńców wojennych, jak to z nazwisk tychże wnosić można np. Zapinka, Czywara, Kerker i t. d. Są tu i inni koloniści, objęci nazwiskiem rodzinnem „Turczyn.“ Włość ta była dawniej własnością: Żółkiewskich, Daniłowiczów, Sobieskich. Wś D. w r. 1398 była własnością Piotra Śniskiego. Władysław Jagiełło darował ją w r. 1398 jakiemuś Jarosławowi; w r. 1402 przeszła w posiadanie Mikołaja dziedzica na Kulikowie. W 1543 roku zostało przeprowadzonem rozgraniczenie tej wsi; w r. 1578 stała się ona własnością Stanisława Żurawnickiego, kasztelana bełzkiego; od tegoż przeszło 1632 do Krzysztofora Żurawnickiego, a od tego w 1634 r. kupili Stanisław Daniłowicz z żoną swoją Zofią z Żółkiewskich miasto Kulików z wsią Dzibułki za 40,000 zł. polskich. W 1639 r. była dziedziczką tej wsi Teofila z Daniłowiczów Sobieska, matka Jana III, i ta darowała wieś Dzibułki pismem z d. 28 września 1658 r. dominikanom, których do Żółkwi sprowadziła, kościół i klasztor im w Żółkwi postawiła, i poleciła modlić się za duszę jej syna, ukochanego Marka Sobieskiego, który zginął w walce z tatarami. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z kapitałem 2814 złr. Właś. więk. pos. konwent OO. dominikanów w Żółkwi.

Dzicz, folw. w pow. mińskim, dziedzictwo Jodków, ma obszaru przeszło 350 mr.

Dziczek, przysiołek *Kunaszowa*.

Dziczkańce lub *Podzitwa*, z folw. Zajkowszczyzną, pow. lidzki, par. ejszyska, dobra odległe od Wilna w. 70, od Lidy w. 28, od st. drogi żel. warsz.-petersb. Olkieniki w. 35. Obszar gruntu 400 mr., lasu m. 40 (las olszowy mieszany z brzozą), gospodarstwo trzypolowe, łąki przeważnie torfowe, nieużytków bardzo mało. Ludność w całej parafii czysto katolicka, mówi językiem białoruskim (miejscowo zwanym przez samychża mieszkańców prostym), bardziej niż gdzieindziej do polskiego zbliżonym, również ten sam lud mówi z dobrym akcentem i po polsku. Majątek D. lub Podzitwa położony jest nad rz. Dzitwą u samego jej źródła. Miejscowość jest równa, więcej nizka. Zabudowania drew. w dobrym są stanie. Majętność ta położona przy samym trakcie, niegdyś zwanym królewskim; trakt ten zowie się ejszysko-raduński; był to za dawnych czasów najlepszy gościniec z Warszawy do Wilna i po nim królowie odbywali swą podróż z jednej do drugiej stolicy. D. należą do Stanisława Nieławickiego. *H. K.*

Dziczki, wś, pow. rohatyński, oddalona o 37 kil. od urzędu poczt. i rzym. kat. parafii w Podkamieniu; przestrzeń pos. więk. roli or. 546, łąk i ogr. 73, past. 41, lasu 1919; pos. mniej. roli or. 503, łąk i ogr. 66, past. 42, lasu 19 mr. austr. Ludność 422 (z tego 7 rzym. kat., 410 gr. kat. należących do par. w Załanowie, 5 izrael.). Właśc. więk. pos. Jan Jaruntowski.

Dziczkowszczyzna, wś rządowa, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. 39, dm. 3 (1866).

Dzidno, *Dziedno* wś, pow. bydgoski, na granicy z pow. chojnickim, nad jez. D. Składa się z dwu miejsc.: 1) D. wś, 2) D. kolon.; 40 dm., 366 mk., 150 ew., 216 kat., 93 analf. St. poczt. Mąkowarsk o 6 kil., st. kolei żel. Nakło o 35 kil. *M. St.*

Dzidy, dobra, pow. szawelski, gm. podubiska, par. kurtowiańska, okr. adm. 1, należą do Ławcewiczów, mają 40 włók rozl. Wś D. w pobliżu ma 9 dusz rew., 3 dzies. nadanej ziemi.

Dzidziłówka, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 18, dm. 2 (1866).

Dziebałtów v. *Dzibałtów*, wś i folw., pow. konecki, gm. i par. Końskie. W 1827 r. liczono tu 41 dm., 320 mk.; obecnie ma 52 dm., 406 mk., 1233 mr. ziemi dworsk. i 513 morg włośc. Odl. 9 w. od Końskich.

Dziebędów lub *Dziebendów*, wś i folw., pow. turecki, gm. Bartochów, par. Tubądzin. Rozl. wynosi m. 660, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 587, łąk m. 51, nieużytki i place m. 22; płodozmian 8-polowy, bud. mur. 6, drew. 7. Wieś D. osad 15, z obszarem gruntu m. 29.

Dziebuszełka, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 13 w 3 domach (1866).

Dziechc..., ob. *Dziegc...*

Dziechciarewo, wś rząd., pow. lucyński, gm. michałowska, ma 6 dm. i 45 mk., głównie Estów.

Dziechciarka, futor, pow. lityński, par. Nowy Konstantynów, przy trakcie pocztowym prowadzącym do Chmielnika.

Dziechciarowo 1.), zaśc. pryw., pow. dziśnieński, o 35 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej połockiej, 4 dm., 25 mk. wyznania rz. kat. (1866). 2.) **D.**, wś, pow. dziś-

nieński, gm. mikołajewska, o 12 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 4 dm., 35 mk. prawosł. (1866). 3.) **D.**, wś nad rz. Dziśnienką, pow. dziśnieński, gm. mikołajewska, o 8 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Dzisny do m. Szarkowszczyzny, 2 dm. 17 mk. (1866).

Dziechciary 1.) wś włośc., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 30 w. od Lidy, 12 dm., 124 mk. (1866). 2.) **D.**, wś rządowa, pow. dziśnieński, o 67 w. od m. pow. Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Głębokie do wsi Gołubicze, 14 dm., 90 mk prawosł. (1866). 3.) **D.**, zaśc. pryw. nad jez. Orcy, pow. dziśnieński, gm. miorska, o 35 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 2 dm., 18 mk. rz. kat. wyznania (1866). 4.) **D.**, wś rząd. nad rz. Charabrową, pow. dziśnieński, gm. Przebrody, o 50 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Drui do Hermanowicz, 13 dm., 126 mk. (1866). 5.) **D.**, wś pryw. nad jez. Mercybietinem, pow. dziśnieński, o 58 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 6 dm., 45 mk. (1866). 6.) **D.**, wś, pow. wilejski, gm. parafianowska, 3 okr. adm., o 64 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Krypul do Dokszyc, 10 dm., 84 mk., własność kilku właścicieli (1866).

Dziechciarze, wś i folw., pow. będziński, gm. Poręba mrzygłodzka, par. Ciągowice. W 1827 r. liczono tu 14 dm. i 104 mk.

Dziechciarzewo, ob. *Dziechciarowo.*

Dziechciewczyki, zaśc. rząd. nad jez. Ostrowiem, pow. dziśnieński, o 37 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z mka Szarkowszczyzny do miasta Łużek, 2 dm., 24 mk. (1866).

Dziechciniec, pow. nowo-miński, gm. i par. Wiązowna. Por. *Duchnów.*

Dziechlino, ob. *Dzechlin.*

Dziechowo, niem. *Sechau*, u Kętrz. *Zdziechowo*, wś, pow. złotowski, obszaru 1900 mr., budynków 66, domów mieszk. 27, katol. 104, ewang. 76. Parafia i poczta Sępolno (Zempelburg), szkoła katol. Piaseczno. D. stanowi osobne dominium, do którego należy pobliskie Piaseczno (Petztnick); oddawna zapisane było miechowitom św. Grobu w Gnieźnie; jako uposażenie kościoła w Sępolnie zachodzi r. 1259. Dziś jeszcze jest własnością kościoła.

Dziechtarzew v. *Dziektarzew*, wś i folw., do dóbr Wrząca należący, pow. łaski, gm. i par. Lutomirsk. Liczy 16 dm., 175 mk. i 187 mr. ziemi włośc.

Dziecimorowice, *Dzietmarowice*, *Dittmannsdorf*, wś powiatu bogumińskiego na Szląsku austr., rozl. mr. 2130, ludn. 1208. Par. kat. D. liczy 1656 kat., 16 izr. Szkoła ludowa.

Dziecimorowice, *Dzietmarowice*, ob. *Ditmansdorf.*

Dziecin, niem. *Kleinitz*, kol. i wś nad Odrą, przy promie, pow. zielonogórski, ma paraf. kościół katolicki. Zowią też samą kolonią *Sedczyn* lub *Sedecin.* *F. S.*

Dziecińce, wś pryw., pow. dziśnieński, o 22 w. od Dzisny, przy drodze pocztowej z m. Łupsiek do Błotnik, 1 okr. adm., 1 dm., 10 mk. (1866).

Dziecinów 1.), wś i folw., pow. garwoliński, gm. i par. Warszawice. W 1827 r. było tu 36 dm. i 307 mk., obecnie liczy 80 dm. i 540 mk. Rozl. wynosi m. 491, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 307, łąk m. 131, past. m. 29, wody m. 5, nieużytki i place m. 21; bud. mur. 4, drewn. 9, płodozmian 7-polowy, jeziora dające dochód z rybołówstwa. Wś D. osad 64, z obszarem gruntu m. 903; wś Wysoczyn osad 45, z obszarem gruntu m. 386; wś Kosumce osad 33, z obszarem gruntu m. 599; od dóbr tych w r. 1878 oddzielono attynencyą Wycinki m. 40 i Daszew częściowym nabywcom m. 175. 2.) **D.**, folw. dóbr Prażmów, pow. grójecki, gm. Wągrodno, par. Prażmów. 3.) **D.**, wś, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par, Magnuszew. Liczy 8 dm., 52 mk. i 121 mr. ziemi włośc.

Dzieckowice, niem. *Dziedzkowitz*, wś i dobra nad Przemszą, pow. pszczyński, o 9 kil. od Mysłowic, o 14 od N. Bierunia, o 28 od Pszczyny. Dobra D. graniczą z państwem pszczyńskiem, imielińskiem, z okr. krakowskim i pow. bytomskim; składają się z folw. D., Jast, Kosytów, Brusowa, z wsi D. i kolonii Jast II. Razem 4861 m. rozl. Młyn wodny, piec wapienny, huta żelazna „Louisenhütte,“ piękny ogród i sad, kopalnie węgla, pokłady torfu, kamienia litograficznego. Wś D. ma 1257 m. gruntu, 94 osad, kośc. paraf. katolicki dek. bytomskiego i szkołę. Kościół wzniesiony 1673 r., parafian 894. *F. S.*

Dziećmiarki, domin. i gm., pow. gnieźnieński; 2 miejsc.: 1) D.; 2) folw. Słępowo; 2080 m. rozl., 14 dm., 175 mk., 2 ewang., 173 kat., 96 analf. St. poczt. Kłecko o 6 kil., st. kolei żel. Gniezno o 13 kil. Dawniej włas. Krzyżanowskich, następnie hr. Albina Węsierskiego, obecnie przeszły w ręce niemieckie. *M. St.*

Dziećmierowo, wś i folw., pow. śremski; folw. 1112 mr. rozl., 24 dm., 302 mk., wszyscy kat., 122 analf. Folw. należy do dóbr kurnickich hr. Działyńskich. St. poczt. w Kurniku o 2 kil., st. kolei żel. Gądki o 6 kil.

Dziećmorów, niem. *Dittmerau*, ob. *Dytmarów.*

Dziećmorowice, ob. *Dziecimorowice.*

Dzieczewo, wś, pow. sierpecki, gm. Gradzanowo, par. Radzanowo, zajmuje gruntów 219 mr. włośc.; folw. należy do wsi Smulnia; liczy 72 mk., 20 bud. mieszk.

Dzieditz, niem., ob. *Dziedzice.*

Dziedno, ob. *Dzidno.*

Dziednowicze, wś, pow. drysieński, własność K. Feszego, 3365 dz. ziemi.

Dziedok, zaśc. nad jez. Orcy, należy do czereskiej cerkwi, pow. dziśnieński, o 35 w. od m. Dzisny, 3 okr. adm., 2 dm., 9 mk. żydów (1866).

Dziedoszanie, plemię słowiańsko-polskie (Szafarzyk), niegdyś nad dolną Bobrawą, na Szląsku osiadłe.

Dzieduszyce 1.) małe, wś, pow. żydaczowski nad potokiem Hluszewa i między tym potokiem a rz. Świcą, oddalona o 3.8 kil. od st. poczt. i rzym. kat. par. w miasteczku Sokołowie. Przestrzeń: pos. więk. roli or. 209, łąk i ogr. 330, past. 262, lasu 369; pos. mniej. roli or. 606, łąk i ogr. 472, past. 295 mr. austr., grunt wilgotny sprzyjający porostowi drzew i traw pastewnych. Ludność 780 (w tem rzym. kat. 7, gr. kat. 720, izrael. 53). Gr. kat. parafia jest w miejscu, należąca do dekanatu bolechowskiego, archidyecezyi lwowskiej. Właściciele więk. pos. Piotr Gołaszewski i Klementyna Broniewska. 2.) **D.**-wielkie, wś, pow. stryjski nad rz. Świcą, która dzieli ją od Dzieduszyc małych, leży przy gościńcu prywatnym łączącym Żurawno z Bolechowem. Przestrzeń pos. więk. roli or. 226, łąk i ogr. 121, past. 137, lasu 49; pos. mniej. roli or. 1112, łąk i ogr. 451, past. 141 mr. austr. Ludność 1277 (w tem rzym. kat. 15, należących do oddalonego o pół mili Sokołowa, gr. kat. 1020, izrael. 242). Gr. kat. par. jest w miejscu, należąca do dekanatu bolechowskiego archidecyzyi lwowskiej; obejmuje filią Uhelna z 353 gr. kat. Właś. więk. pos. Aleksandra hr. Dzieduszyckiego spadkobiercy. Obiedwie te włości (Dzieduszyce wielkie i małe) są gniazdem rodziny Dzieduszyckich, teraz nadzwyczajnie rozrodzonej, liczy bowiem samych głów męzkich kilkadziesiąt, zasłużonej od dawna dobrze krajowi; członkowie jej, trzymając się zasady noblesse oblige, dodają do zasług swych przodków swoje osobiste zasługi, pełnią gorliwie obowiązki obywatelskie, i służą krajowi mieniem i pracą.

Dziedzibar, dział Beskidu lesistego, 1075 mtr., ob. *Czarna-roztoka* pot., i tom II, str. 99.

Dziedzice 1.) i **Krajkowo**, dwie wsie włoś. w pow. płockim, gm. Kleniewo, par. Zagroba, 183 mk., 33 osad włośc., 22 dm. mieszk., rozl. 127 mr. (120 mr. gruntu or.). Folwark Dziedzice należy do dóbr Kleniewo; folw. Krajkowo zajmuje powierzchni 427 mr., w tej liczbie 355 mr. gruntu ornego. 2.) **D.**, wś i folw., pow. słupecki, gm. i par. Ciążeń (ob.). W r. 1827 liczono tu 19 dm. i 166 mk.

Dziedzice, niem. *Dzieditz*, *Dziedzitz*, wś pow. bielskiego na Szlązku austr., nad Białą, przez którą tu przechodzi most drogi żel., st. dr. żel. Wiedeń-Kraków, D.-Wrocław i D.-Bielsko, o 8 kil. od Pszczyny, o 49 kil. od Szopienic, o 65 kil. od Bytomia, o 162 kil. od Kluczborka, o 252 kil. od Wrocławia, o 327 kil. od Wiednia, o 85 kil. od Krakowa, o 11 kil. od Bielska. Należy do par. katol. Czeckowice a częścią Zabrzeg, ma szkołę ludową, austryacką komorę celną i pruski przykomórek celny klasy I-ej.

Dziedzice 1.), niem. *Dziedzütz*, wś, pow. prądnicki, par. Rasławice, o 24 kil. od Prądnika, ma 78 osad, 1534 m. roli or., 92 m. łąk, 74 m. ogrodów. Ma szkołę katolicką. W pobliżu leży wś Smolarnia, niem. *Dziedzützer Pechhütte*, 25 osad, 115 m. rozl. 2.) **D.**, niem. *Dziedzitz*, wś, pow. namysłowski, par. Włochy.

Dziedzieliszki, wś rząd. nad jez. Graużys, pow. trocki, 1 okr. adm., o 13 w. od Trok, 9 dm., 95 mk. (1866).

Dziedzierewliszki, folw. pryw. nad jez. t. n., pow. trocki, 2 okr. adm., o 21 w. od Żyżmor, 25 mk. (1866).

Dziedziłów (z Felicą), wś, pow. Kamionka strumiłowa, nad potokiem rzecz. Pełtwi, oddalona od urzędu poczt. i rzym. kat. par. w Jaryczowie o 8.5 kil. Przestrzeń pos. więk. roli or. 803, łąk i ogr. 169, past. 235, lasu 116; pos. mniej. roli or. 1586, łąk i ogr. 248, past. 22, lasu 78 mr. austr.; ziemia tu nadzwyczajnie urodzajna; do niedawna istniał staw, przemieniony w ostatnich latach na doskonałe sianożęcia; na środku tego stawu stał niegdyś zamek na kępie, należący do Stanisława Stadnickiego „dyabłem“ zwanego; po spuszczeniu stawu stały się szczątki tego zamku widocznemi; ludność 1124 (w tem rzym. kat. 159, gr. kat. 889, izrael. 76). Grecko-kat. parafia jest w miejscu, należąca do dekanatu buskiego archidyecezyi lwowskiej. Jest tu także szkoła etatowa o 1 nauczycielu, należąca do rady szkol. okręg w Sokalu. Posiadłość większa była do niedawna własnością rodziny Białobrzeskich; przez ożenienie posiadł ją Aleksander Szeliski, któren po paru latach sprzedał tę włość Bojomirowi Starzeńskiemu; teraz jest własnością tegoż spadkobierców. *B. R.*

Dziedziłowicze, ross. *Diediłowiczi*, wś i dobra w pow. borysowskim, gm. mściskiej, nad rz. Mraj, dopływem Berezyny, o 50 w. odległe od m. Borysowa, obszaru liczy morgów 10414. Miejscowość w połud. stronie dóbr równa, gdzie niegdzie nieco falista, porośnięta lasami sosnowemi i jodłowemi; od północy zaś więcej górzysta, a w niektórych miejscowościach, mianowicie około jeziora domaszkiewickiego i nad brzegami rz. Mraj, malownicza. Dziedziłowicze zabudowania mają piękne; o 1 w. od dworca leży kościół katol. z drzewa wybudowany przez Rafała Slizienia r. 1798, który oprócz ziemi zasiewnej przeznaczył nań rocznie 210 rs. Zapis ten po r. 1843 przeszedł do skarbu. Paraf. dziedziłowicka liczy obecnie 2000 dusz płci obojej i należy do de-

kanatu borysowskiego. Na cmentarzu dziedziłowickim w prawej stronie od kościoła leżącym, dużo jest pięknych pomników. W m. Mściżu jest kaplica parafii Dz., dawniej filia. Dz. należą do hr. Alfr. Slizienia, składają się z 5 folw., 19 wsi, 779 dusz męz Do r. 1709 były własnością Podbereskich. *T. S.*

Dziedziłówka, zaśc. pryw., nad rz. Żejmianką, pow. święciański, 1 okr. adm., mk. 6, dom 1.

Dziedzin, wieś i folw. w północno-zachodniej stronie powiatu borysowskiego, w gm i parafii katolickiej dokszyckiej, przy drodze z Dokszyc do Czernicy, niegdy własność Hrebnickich, dziś Słatwińskiego. Folwark ma obszaru przeszło 2960 morgów w glebie dość urodzajnej, lasu dość; w dzierżawie. *Al. Jel.*

Dziedzin, wś, pow. dryssieński, attynecya hr. oświejskiego, dziedzictwo kolejno Kiszków, Sapiehów, Hylzena. dziś Szadurskich.

Dziedzina, 1.) folw. prywat. nad jeziorem Dziedziną, pow. dziśnieński, o 50 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Drui do Hermanowicz, 1 dm., 26 mk. (1866). 2.) **D.**, wś nad jez. Dziedzina, pow. dziśnieński, gm. drujska, o 50 w. od Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Drui do Hermanowicz, 13 dm., 120 mk. (1866).

Dziedzinek, ob. *Dziedzinki.*

Dziedzinka, 1.) folw. prywat., pow. dziśnieński, o 50 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., 1 dm., 7 mk. wyznania rzym. katolic. (1866). Majątek Dz. ma 806 dz. rozl. i był własnością Rudominów. R. 1780 Józef Rudomina stolnik brasławski sprzedał D. Janowi Rudnickiemu staroście sugijskiemu; syn Jana Aleksander wzniósł tu piękny dwór murowany i przekazał D. synowi, także Aleksandrowi. W kapliczce jest tu obraz ś. Rocha, czczony przez lud jako cudowny. 2.) **D.**, wś, pow dziśnieński, gm. drujska, o 49 w. od Dzisny, 3 okr. adm., 17 domów, 192 mk. wyznania rz. kat. (1866).

Dziedzinka, 1.) folw., pow. wielkostrzelecki, par. Jaryszów, należy do dóbr Jaryszów, ma 900 m. roli ornej, 70 m. łąk. 2.) **D.** al. *Dziedzinków*, fol., pow. toszecko-gliwicki, należy do dóbr Chechło. *F. S.*

Dziedzinki, os., pow. mławski, gm. Kosiny, par. Bogurzyn.

Dziedzinki, *Dziedzinek*, wieś, pow. bydgoski, o 5 kil. na południe od Dzidna, przedzielone jeziorem; 22 dm., 234 mk.; 6 ew., 228 kat., 10 analf.; st. poczt. Mąkowarsk o 6 kil., stacya kolei żelaznej Nakło o 30 kil. *M. St.*

Dziedzino lub *Dziedzina* (ob.), w powiecie dziśnieńskim.

Dziedziszki, wś włośc. nad jez. Wygorka, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. 213, dm. 5, od Święcian 35 w.

Dziedziule, wś, pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Puńsk; liczy 8 dm., 107 mk.; odl. od Sejn 12 w.

Dziedziulewszczyzna, zaścianek szlachecki, pow. oszmiański, po lewej stronie traktu poczt. wileńskiego, od m. Oszmiany w. 10, dom. 4, mk. 41, rzym. katolicy (1866).

Dziedzkowitz (niem.), ob. *Dzieckowice.*

Dziedzütz, *Dziedzytz* (niem.), ob. *Dziedzice.*

Dziegc..., ob. *Dziechc...* i *Dziekt...*

Dziegć, niem. *Dzeks*, mała osada śród boru, pow. chojnicki, zawdzięcza swą nazwę dziegciowi, który borowiacy tutejsi niegdyś wyrabiali. Parafia Wielkie Śliwice, szkoła Lutomski most (Luttomerbrück), poczta Retel. Dz. zalicza się do gminy w Zapędowie. Budynków ma 21, dowów mieszk. 6, katol. 11, ewang. 40. *Kś. F.*

Dziegciany, osada wiejska w pow. słuckim, w zachod. okolicy miasteczka Cimkowicz, w gm. cimkowickiej. *A. Jel.*

Dziegciarka, mała wioseczka w pow. mohylowskim, gub. podol., par. Śnitków, gm. Kotiużany, 342 dz. ziemi dworskiej, własność Cichaczewa. R. 1868 Dz. miała 6 dm. *Dr. M.*

Dziegciarnia, wś, pow. władysławowski, gm. Tomaszbuda, par. Wysoka ruda. Liczy 5 dm., 38 mk.

Dziegciarnia, niem. *Sachsaren*, wieś, pow. wyrzyski, 26 dm.; 290 mk., 276 ew., 14 kat., 52 analf. Stac. poczt. Łobżenica (Lobsens) o 9 kil., st. kol. żel. Osiek o 20 kil. *M. St.*

Dziegciarówka, 1.) wieś w powiecie rzeżyckim, w dobrach Warklany, zaludniona wyłącznie przez włościan pochodzenia polskiego, w liczbie 50 osób płci obojej. 2.) **D.**, ob. *Diehtiarowka.*

Dziegciary lub *Dziechciary*, os., pow. rypiński, gm. i par. Rogowo; liczy 4 dm., 47 mieszk.

Dziegciary, wś rząd. nad Mereczanką, pow. trocki, 4 okr. adm., o 56 w. od Merecza, 4 dm., 109 mk. (1866).

Dziegciaryszki, zaśc. pryw. nad strugą Głębocką, pow. trocki, 2 okr. adm., o 8 w. od Żyżmor, 2 mk. (1866).

Dziegcierewo, wś i mały folw. w okolicach Mińska litewskiego, w stronie połud., własność Hajdukiewiczów. *Al. Jel.*

Dziegciaryszki, wś pryw., pow. trocki, 1 okr. adm., o 30 w. od Trok, 2 dm., 12 mieszk. (1866).

Dziegieć, ob. *Dziegć.*

Dziegieniewo, folw., pow. oszmiański, mk. 29, rzym. katolicy. Okrąg wiejski D. w gm. Polanach, liczy w swym obrębie wsie: Dziegieniewo, Paszkany, Mikszany, Tołociszki,

Skirścinie, Posady, Miszkinie, Kule; zaśc.: Janowo, Józefowo, Proniuny, *T. O.*

Dziegietnia lub *Dziegietnica*, wś i folw., pow. sokołowski, gm. Kudelczyn, par. Sokołów. W 1827 r. liczyła 10 dm., 91 mk.; obecnie liczy 10 dm., 126 mk. i 521 morg. obszaru. Należała dawniej do dóbr funduszu edukacyjnego.

Dziejaki, folw., pow. wileński, 5 okr. pol., mk. 7, dm. 1. (1866).

Dziekaniszki, folw. rządowy, pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 19, 1 dom (1866).

Dziekanka, folw., pow. gnieznieński, 91 m. rozl., 2 dm., 56 mk., 7 ew., 49 kat., 30 analf.; stac. poczt. i kol. żel. w Gnieźnie o 4 kil.

Dziekanów, 1.) wś, folw. i kol. nad Wisłą z lewego brzegu, pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Łomna. Leży w pobliżu drogi bitej z Warszawy do Modlina, nad jeziorem mającem odpływ do Wisły. W 1827 r. było tu 47 dm. i 268 mk. Dz. kol. liczył 13 dm., 96 mk. Dz. od połowy zeszłego wieku zostaje w posiadaniu rodziny Trębickich i był jednym z najpierwszych majątków, w których zaprowadzono płodozmienne gospodarstwo. Dobra Dz. składają się z fol. Dz. z wsią Dz. Polski, Niemiecki i Sadowa, mają rozl. m. 1580 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 710, łąk m. 100, pastwisk m. 140, wody m. 70, lasu m. 470, nieużytki i place m. 90; płodozmian 4-polowy, bud. drew. 20, w niektórych miejscowościach są pokłady torfu. Wieś Dz.-polski osad 37, gruntu morgów 546; wś D. niemiecki osad 17, z obszarem gruntu m. 247; Sadowa osad 15, z obszarem gruntu m. 104. 2.) **Dz.**, ob. *Dyakonów.*

Dziekanów, ob. *Dębno* (t. II, str. 22) i *Styrkowiec.*

Dziekanowice, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Drożejowice, par. Działoszyce. Leży przy ujściu Sancygniowki do Nidzicy w pobliżu Działoszyc; posiada browar piwny. W 1827 r. było tu 25 dm. i 214 mk. Fol. Dz. należy do dóbr Działoszyce; folw: Dz. obejmuje rozległości m. 440 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 376, łąk m. 42, nieużytki i place m. 22. Wieś Dz. osad 29, gruntu m. 63. Na gruntach wsi Dz. są podobno źródła wody siarczanej.

Dziekanowice, 1.) wś, pow. krakowski, na prawym brzegu Dłubni, o 9·1 kil. na płn. wschód od Krakowa. Par. rzym. kat. w Raciborowicach; dm. 22, mk. 203. Własność większa obejmuje roli ornej 265, łąk i ogrodów 31, pastwisk 10 mr.; własn. mniejsza roli orn. 112, łąk i ogr. 19, pastwisk 8 mor. Właściciel większej posiadłości Bolesław Sawiczewski. 2.) **D.**, wś, pow. wielicki, na lew. brzegu Raby, przy gościńcu z Gdowa do Myślenic, o 12 kil. na płd. od Wieliczki, o 2 kil. na płn. od st. poczt. w Dobczycach. Parafia rzym. kat. w miejscu; dm. 55, mk. 293. Własność więk. obejmuje roli ornej 44, łąk i ogr. 6, pastwisk 2, lasu 112 mr.; własn. mniej. roli orn. 165, łąk i ogr. 32, pastw. 20, lasu 23 mor. We wsi szkoła etatowa jednoklasowa i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 731 złr.

Dziekanowice, niem. *Schönfelde*, wieś i gm., pow. gnieźnieński, 3 miejsc.: 1) Dz. wieś, 2) Dz. probostwo, 406 morg. rozl. 3) Żydówko (Juditten), folw., królewszczyzna, 948 morg. rozl.; 43 dm., 460 mk., 21 ew.. 439 kat., 156 analf. Kościół par. należy do dekanatu gnieźnieńskiego Sanictae Trinitatis. Stac. pocztowa i kol. żel. Chwałkowo (Weissenburg) o 7 kil. Wś Dz. leży nad jez. Lednicą i ma wzgórza ciekawe pod względem archeologicznym.

Dziekaństwo, niem. *Diekanowitz* lub *Dechantsdorjorf*, wś, pow. opolski, par. Opole, na lew. brz. Odry, o 5 kil. od Opola, dawniej własność dekanatu opolskiego, ma 19 osad, 500 m. gruntu, pokłady węgla brunatnego, młyn na strudze Prószce, szkoła w Chmielowicach. *F. S.*

Dziekciarnia, ob. *Dziegciarnia.*

Dziekczyn, folw., pow. węgrowiecki, ob. Brudzyn.

Dziekonie, wś gub. grodz. w b. ziemi bielskiej.

Dziekowina-hoduciska, wś żydow. rządowa, mk. samych izrael. 18; domów 3 (1866); pow. święciański, 3 okr. adm.

Dziekowiszki, wś, dawniej dworska, dziś włościańska, pow. święciański, 4 okr. adm. mk. kat. 268, żydów 4, domów 32 (1866 r.) od Święcian 52 w.

Dziektarzewo, 1.) wś, pow. płoński. gm. i par. Dziektarzewo. Posiada kościół par. murowany, erekcyi niewiadowej i kasę zaliczkowo-wkładową gminną z funduszów rządowych. W 1827 r. liczono tu 10 dm. i 70 mk.; dziś osad 13 i 13 m. gruntu włośc. Dobra Dz. i Rybitny Zamoście: podług opisu z r. 1842 miała rozległość dworska wynosić około m. 1600. Dz. par. dek. płońskiego 1240 dusz liczy. Gmina D. należy do sądu gm. okr. I w Baboszewie, st, poczt. w Płońsku; w gminie istnieją: fabryka terpentyny, krochmalu i dwie cegielnie; ludn. 2835 dusz i 14824 morg. obszaru. 2.) **D.**, ob. *Dziechtarzewo.*

Dziekunka, osada, pow. nowogradwołyński, gm. chulskiej; włościan dusz 27, ziemi włośc. 34 dzies., należy do dóbr chulskich, własność hr. Tyszkiewiczów. Jest tam odlewnia żelaza (wielki piec), huta szklana i smolarnia.

Dzielau, *Dziellau* (niem.), ob. *Dziełów.*

Dzielce, wś włośc., pow. zamojski, gm. Rodecznica, par. Mokrelipie, położona na zachód o 33 w. od Zamościa; posiada 235 morg. ziemi ornej, urodzajnej, w jednolitej równinie; liczy obecnie 8 dm. i 63 mk. kat. *T. Żuk.*

Dzielec, wś, pow. jasielski, o 14 kil. na południowy-zachód od Jasła, o 7.3 na płd. zach. od st. poczt. w Dębowcu. Parafia rzym. kat. w Cieklinie; dm. 31, mk. 212. Własność większa obejmuje roli orn. 1, łąk i ogrodów 6, pastwisk 1 m.; własn. mniej. roli ornej 150, łąk i ogr. 38, pastw. 18 mr. *Lu. Dz.*

Dzielice, niem. *Dzielitz*, wieś i gm., pow. krotoszyński; 39 dom., 320 mk.; 14 ew., 306 kat., 58 analf.; st. poczt. i kol. żel. Krotoszyn o 7 kil. 2.) **Dz.**, folw., należy do księstwa krotoszyńskiego, 1207 morg. rozl., 5 dm., 122 mieszk. *M. St.*

Dzielin, *Dzielino*, wieś drobno-szlachecka, powiat przasnyski, gm. Chojnowo, par. Czernice-borowe, o 10 wiorst od Przasnysza odległa, a o 14 od Ciechanowa. Przestrzeni zajmuje 551 morgów; z tego 36 morgów łąk i paśników, resztę zajmują orne grunta. Lasu wcale niema. Wieś należy do 20 drobnych właścicieli. Domów 20; ludności 207 dusz, 100 płci męzkiej, 107 żeńskiej; co do wyznań 197 katolików, 10 wyznania mojżeszowego. Z liczby mieszkańców 18 jest czytających i piszących, 43 tylko czytających. We wsi jest: wiatrak, karczma i żydowski dom modlitwy, ziemia niezła. R. 1827 D. miał 18 dm., 111 mk. *S. Ch.*

Dzielińcze, Zielińce, wś, pow. płoskirowski, gm. Tretelniki, 336 dusz męz., 1043 dz. ziemi włośc.; do Bilińskich 884 dz., do Krzyżanowskich 150 dz., do Załuski 103 dz. należy; lasu prawie niema. Dawniej należała do Romanowskich.

Dzieliniec, zwany też *Zieliniec*, kolonia, pow. oleśnicki, należy do Poniatowic. *F. S.*

Dzielino, ob. *Dzielin.*

Dzielna, wś rząd., poduchowna, pow. opoczyński, gm. Koczanów, par. Opoczno. W 1827 r. było tu 17 dm. i 134 mk.; obecnie liczy 27 dm., 175 mk. i 438 morg. ziemi włośc.; odl. od Opoczna 4 w.

Dzielna, ob. *Hrezla.*

Dzielna, wś, pow. lubliniecki, par. Dobrydzień, o 9 kil. od Lublińca, ma 16 osad, 327 m. rozl. Szkoła w Gwoździanie. *F. S.*

Dzielnica 1.) kol., pow. rawski, gm. i par. Czerniewice. W 1827 r. liczono tu 10 dm., 58 mk. 2.) **D.**-pruska, kol., pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Białynin.

Dzielnica, struga, dopływ Odry w pow. kozielskim, z lewej strony.

Dzielnica, niem. *Dzielnitz*, wś, pow. kozielski, par. Łanów, o 17 kil. na płd. od Koźla, o 2 mile na płn. od Raciborza, ma 61 osad, 713 m. gruntu żyznego. Szkoła w Łanowie.

Dzielnik, os., pow. nowomiński, gm. Mienia, par. Kiczki.

Dzielów, niem. *Eiglau*, wś, pow. głupczycki, par. Baborów, ma kaplicę katolicką na polu, przy drodze z Głupczyc do Raciborza i młyn wodny na rz. Cynnie. D. do r. 1810 należał do klasztoru żeńskiego w Raciborzu. D. jest zaludniony przez polaków, którzy jednak uczą się w szkole i modlą się po morawsku. Podobnież w dwu innych wsiach tej parafii: Raków i Sulków. *F. S.*

Dzielówka, rz., dopływ Mołczadzi, przyjmuje rzekę Zdzięcioł.

Dzielunke (niem.), kol. i folw. dóbr Poniatowice w pow. oleśnickim. *F. S.*

Dziełosza, niem. *Ottendorf*, wś, pow. sycowski, par. Syców; ma browar, młyn wodny zwany Widawki; folwark z owczarnią. *F. S.*

Dziełów, niem. *Dziellau*, w r. 1531 *Dielaw*, wś, pow. kozielski, par. Grzędzin, o 17 kil. na płd. od Koźla, tuż koło Witosławic, ma 40 osad, 1029 m. rozl.; młyn zowie się Polniak. *F. S.*

Dziembakowo, wś nad rzeczką Strugą, pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Goleszyn, liczy gruntów 31 mr. włośc. i 751 mr. folw.; 138 mk. i 8 dm. mieszk.; hodowla owiec na folw.

Dziembowo 1.), wś, pow. chodzieski, o 2 kil. od Noteci; 39 dm., 533 mk., 25 ew., 505 kat., 3 żydów; 70 analf. 2.) **D.**, domin., 7007 mr. rozl., 4 miejsc: 1) D. folw., 2) Gertranden-hütte, huta szklana, 3) Byszki (Bischke), 4) D.-most (Dziembowo-Brücke); 23 dm., 531 mk., 285 ew., 245 kat.; 130 analf. St. poczt. i kolei żel. Piła (Schneidemühl) o 11 kil.

Dziembrów, *Dziembrowo*, ross. *Diembrow*, mko w zach. części pow. lidzkiego, nad rzeką Spuszą, przy gran. gub. grodzieńskiej, w 3 urzędzie polic., w obr. gm. ostryńskiej, o 66 w. od Lidy, o 18 od Szczuczyna, posiada paraf. cerkiew prawosł. Parafia D. prawosł. dek. szczuczyńskiego liczy paraf. męż. 1556, kob. 1797. Do r. 1864 była tu par. katol. kl. 5 dek. lidzkiego. Folw. D. miał 1866 r. 1 dm., 62 mk., a mko miało 19 dm., 151 mk.

Dziembrowo, os., pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin. Ma 2 dm., 15 mk., odl. 25 w. od Kalwaryi.

Dziemesze, wś włośc., pow. oszmiański, po lewej stronie traktu wiodącego od Smorgoń do Gruzdowa, dm. 8, mk. 72 prawosł., 1 katolik (1866).

Dziemianka lub *Jama*, niewielka ale głęboka i rybna rzeka w pow. mozyrskim, bierze początek w okolicach wsi Witczyn a upłynąwszy mil parę głuchemi lasami i błotami w kierunku od wsch. ku zach., wpada do jez. Żyd. W porze zimowej, gdy lód gruby na jeziorze, zbiera się przy ujściu massa ryb na tak zwaną „przyduchę". *Al. Jel.*

Dziemianowce, wś włośc. nad jez. Dziemianowo, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 54 w. od Lidy, 23 dm., 180 mk. (1866).

Dziemiany 1.), niem. *Dreilinden* od r. 1870, dobra, pow. toruński, par. i poczta Chełmża,

szkoła Lisnowo (Elizenau). D. zdawna należały dc dóbr stołowych biskupów chełmińskich. R. 1657 biskup Leszczyński zapisał je nowozałożonemu duchownemu seminaryum kleryków w Chełmnie. W r. 1676 biskup Małachowski oddał je w zarząd oo. misyonarzom, których do Chełmna sprowadził i seminaryum duchowne im powierzył. Odtąd jeden z pomiędzy tych ojców stale przemieszkiwał w D., żeby prowadzić gospodarstwo. Także i nauki religii udzielał dzieciom i dorosłym na t. z. misyach, które stosownie do reguły zakonnej wedle potrzeby i życzenia odprawiał. Dla lepszej tak swojej jako i wiernych wygody duchownej urządził sobie we wsi kaplicę osobną, i to najprzód ze starego jakiegoś domu. Później oo. misyonarze nawet dość okazałą kaplicę nową wystawili w pobliżu gospodarskich zabudowań. R. 1695 biskup-sufragan chełmiński Skotnicki uroczyście ją poświęcił i dał zarazem indult odprawiania w niej mszy św. na zawsze. R. 1741 spaliła się ta kaplica wraz z pobliskiemi zabudowaniami. Oo. misyonarze jednak na nowo ją wznieśli i używali aż do końca prawie przeszłego wieku, kiedy ta wś została przez rząd pruski zabrana. Obszaru ziemi zajmują D. 1908 mr., bud. 24, dm. mieszk. 12, katol. 124, ewang. 40. 2.) **D.**, niem. *Dzimianen*, *Dziemioni*, folw. i wś wydana w wieczystą dzierżawę przywilejem z Kwidzyna d. 3 maja 1774 r., pow. kościerski. Obejmuje 8 pos. włośc. i 9 ogrodników, obszaru 2168 mr. Ma szkołę katol. w miejscu, hutę szkła i karczmę. Katol. 210, ewang. 61, par. Lipusz, poczta Kalisz. Odl. od Kościerzyny 3 mile. Domów mieszk. jest we wsi 25. *Kś. F.*

Dziemidki, wś pryw., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 47 w. od m. Wilejki, przy drodze pocztowej budsławskiej, 25 dm., 416 mk., właś. włościan (1866).

Dziemidowo 1.), zaśc. pryw., pow. dziśnieński o 88 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 14 mk. rz. kat. (1866). 2.) **D.**, ob. *Dziemieszki.*

Dziemidzienki 1.), wś pryw., pow. dziśnieński, o 27 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 6 dm., 37 mk. 2.) **D.**, zaśc. pryw., pow. wilejski, gm. Porpliszcze, 3 okr. adm., o 78 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Dokszyc do Dzisny, 2 dm., 13 mk. (1866).

Dziemielewo 1.), zaśc., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 23 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 7 mk. prawosł., własność Chądzyńskiego (1866). 2.) **D.**, zaśc., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 24 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, dm. 1, mieszk. 6 katol., własność Krupskiego (1866).

Dziemiesze, wś, pow. wilejski, gm. łuczajska, 3 okr. adm., o 81 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej idącej od granicy pow. dziśnieńskiego do gran. pow. święciańskiego, 18 dm., 263 mk. (1866).

Dziemieszki lub *Dziemidowo*, wś prywat., pow. dziśnieński, gm. mikołajewska, 3 okr. adm., o 9 w. od Dzisny, przy drodze wojennej drujskiej, 6 dm., 34 mk. (1866).

Dziemięrzyce, wś i folw. nad rz. Gcieklec, pow. miechowski, gm. i par. Racławice. Leży o 20 w. na płd.-zach. od Miechowa. W 1827 r. było tu 19 dm., 125 mk., obecnie liczy 23 osad, 26 dm. i 213 mk. Długosz zwie ją „Zdzimierzyce“ (II, 79). D. należały w ostatnich czasach do dóbr Racławice. Rozl. folw. wynosi m. 415, a mianowicie: grunta orne i ogr. m. 285, łąk m. 19, past. m. 3, lasu m. 95, nieużytki i place m. 13; bud. mur. 3, drew. 13, pokłady gipsu. Wś D. osad 25, gruntu m. 102.

Dziemioni (niem.), ob. *Dziemiany.*

Dziemiszki, ob. *Dziemieszki.*

Dziemitrowo lub *Dmitrowo*, jez. w pow. sejneńskim, na lewo od drogi bitej z Sejn do Krasnopola. Brzegi ma wysokie, niedostępne; wznoszą się one od wschodu na 113 sążni nad poziom morza. Obszar jeziora wynosi 90 mr., głębokość dochodzi do 68 stóp. Łączy się z jeziorem Sumowo. Na brzegach jeziora D. leżą wsie: Żłobin, Łopuchowo i Orzechowo.

Dzienc..., ob. *Dzięc...*

Dziengel (niem.), ob. *Dzięgiel.*

Dziengellen (niem.), ob. *Dzięgiele.*

Dzienigal, po łotew. *Dzienigoly*, wś w pow. lucyńskim, par. rundańskiej, włas. Waldenów, niegdyś Finkenaugenów.

Dzienikecy, *Dženikecy*, niem. *Denkwitz*, wś na saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim.

Dzienisowo, folw. pryw., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 49 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej januszewskiej, 1 dm., 8 mk. (1866).

Dzienisowszczyzna, folw. należący do rz. katol. kościoła, pow. dziśnieński, nad rzeczką Miadziołką, 2 okr. adm., o 104 w. od Dzisny, przy drodze pocztowej z Nowej-Szarkowszczyzny do Postaw; 1 dm., 4 mk. rz. katol. (1866).

Dziennice, niem. *Dziennitz*, domin., pow. inowrocławski, 1200 mr. rozl., 4 dm., 79 mk., 13 ew., 66 kat., 36 analf. St. poczt. i kolei żel. Inowrocław o 7 kil. Niegdyś włas. gen. Kołaczkowskiego. *M. St.*

Dzientłowo, folw. pryw., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 53 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej januszewskiej, dm. 1, mk. 8 (1866).

Dziepiski, wś, pow. wilejski, 1 okr adm., o 50 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Ilii do Radoszkowicz, 15 dm., 95 mk., włas. włośc. (1866).

Dziepułć, wś, pow. noworadomski, gm. i par. Dmenin. Jest tu fabryka stolarska z maszyną parową o sile 16 koni; własn. spółki obywatelskiej (1867 r. założona). W 1827 r. było tu 27 dm. i 148 mk. Dobra D. składają

się z folw. D., z wsiami D., Dmenin, Władysławów, Józefka, Bugaj, Orzechówek i Amelin. Rozl. wynosi m. 104, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 78, łąk m. 4, past. m. 6, wody m. 1, lasu m. 1, nieużytki i place m. 2; płodozmian 10-polowy, bud. mur. 5, drew. 13, staw i dwie sadzawki zasilane wodą strugi przepływającej bez nazwy. Wś D. osad 66, gruntu m. 815; wś Dmenin osad 104, gruntu m. 1596; wś Władysławów osad 10, gruntu m. 138; wś Józefka osad 11, gruntu m. 103; wś Bugaj osad 5, gruntu m. 18; wś Orzechówka osad 25, gruntu m. 390; wś Amelin osad 37, gruntu m. 365. *A. Pal.*

Dziepułtycze, *Depułtycze* (ob).

Dzieraki 1.), wś rządowa, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 17 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Dołhinowa do Wilejki, 5 dm., 61 mk. (1866). 2.) **D.**, folw. szlach., pow oszmiański, 2 okr. adm., o 42 w. od Oszmiany, 4 dm., 13 mk., z tego 4 prawosł., 9 mahometan (1866).

Dzieraski 1.), folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., o 42 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej z Mołodeczna do granicy pow. mińskiego, 1 dm., 7 mk. 2.) **D.**, wś, pow. wilejski, 1 okr. adm., tamże, 3 dm., 35 mk.; w posiadaniu włościan (1866).

Dzierawy, wś, pow. kolski, gm. Czołowo, par. Koło.

Dzierażna, wś włośc., pow. oszmiański, 4 okr. adm., o 107 w. od Oszmiany, 16 dm., 169 mieszk., z tego 2 prawosł., 167 katol. Drewniany młyn wodny (1866).

Dzierążnia 1.) lub *Dzierząsna*, wś włośc., pow. opatowski, gm. Opatów, par. Malice. W 1827 r. liczono tu 8 dm., 49 mk., obecnie 9 os., 63 mk. i 122 mr. ziemi włośc. 2.) **D.**, wś, pow. jędrzejowski, gm. i par. Węgleszyn. 3.) **D.**, wś poduchowna, pow. pińczowski, gm. Drożejowice, par. Dzierążnia. Leży na prawo od drogi bitej z Pińczowa do Skalbmierza, o 7 w. od ostatniego. Posiada szkołę gminną i dom schronienia dla starców i kalek. W 1827 r. liczono tu 64 dm. i 352 mk. D. jest osadą bardzo dawną. Wspomina ją Długosz, mówiąc, iż czytał erekcyą kościoła i parafii w Kazimierzy małej, przez Lamberta biskupa krakowskiego wydaną, na której św. Stanisław kanonik krakowski między pierwszymi jako świadek podpisany, spisaną w Dzierążni, a miało to być w 1063 r. Była już wtedy przynajmniej w części własnością biskupa i tutaj w 1195 r. biskup Falko oczekiwał rezultatu krwawej bitwy nad Mozgawą między krakowianami i sandomierzanami z jednej a Mieczysławem Starym z drugiej strony stoczonej. Część książęcą tej osady, mianowicie osadzoną przez koniarzy (chonarii) Leszek Czarny jako wynagrodzenie za szkody zrządzone biskupowi Pawłowi w 1286 r. oddał. Odtąd cała była własnością stołu biskupiego, następnie na uposażenie kapituły katedralnej krakowskiej przeznaczona, do 1865 r. w jej była posiadaniu. Obecnie przeszła na własność skarbu. W wieku XV posiadała 21 łanów kmiecych, dwie taberny, trzy zagrody uposażone rolą i folwark biskupi siedm łanów zawierający. Dzisiaj w Dzierążni jest domów 59, ludności 615. Kościół parafialny według Długosza wybudował, a prawdopodobnie i parafią erygował, biskup Iwon w drugim dziesiątku lat XIII w. Ten jednak kościół po latach dwustu kilkudziesięciu rozebrany został, a na jego miejsce Paweł z Zatora (zmarły w 1463 r.) kanonik krakowski nowy murowany postawił i ten do dzisiaj stoi. Parafią D. składają wsie: Dzierążnia, Gradzanowice, Kujawki, Kwaszyn, Parszywka, Sudoł, Szyrzczyce; wiernych 1698 osób. 4.) **D.**, wś, pow. tomaszowski, gm. Krynice, par. D., na wschód od Zamościa i na zachód od Tomaszowa o 3 mile, o pół mili od szosy, własność niegdyś Węglińskich, potem Debolich, obecnie Jana Rudnickiego; w pięknem położeniu górzystem, obejmuje przestrzeni włościańskiej mr. 641, dm. 48; ludności obrz. łac. 413, grec. 40; w tej wsi jest dwór na wzgórzu wyniosłem z ogrodem owocowym, aleami lipowemi; pozycya południowa posłużyła na założenie obszernych inspektów, winnicy, oranżeryi, tudzież szkółki drzew owocowych; poniżej tego ogrodu jest staw, młyn i gorzelnia, rozrzucone po wzgórzach domy i lasy, tudzież między tymi ciągnące się długiem pasmem łąki z rzeczką. Dworskiej ziemi jest 700 mr.; 450 mr. lasów dobrze utrzymanych. We wsi D. jest kościół katolicki parafialny; pierwiastkowy był z drzewa, w 1537 r. przez Stanisława, Tyburcego i Macieja Dzierążeńskich wystawiony; następnie w 1763 r. przez Antoniego Węglińskiego dziedzica z cegły wymurowany, sklepiony; w 1817 r. pogorzał; po wyrestaurowaniu a właściwie wybudowaniu nowego dachu i dzwonnicy, pokonsekrowany w 1858 r. przez biskupa Baranowskiego. Odwieczne lipy i świerki otaczają ten kościół. Ludność parafii (dawniej dek. tyszowiecki) jest 1668 dusz; w pobliżu kościoła szkółka; na cmentarzu grzebalnym jest kościołek filialny, dawny unicki, przez Makomaską, dziedziczkę Sielca wystawiony, niegdyś filialny komarowski, przez dziedzica Debolego odnowiony. Ludność tej wsi rolnicza z wyjątkiem 3 tkaczy. Grunt popielatka. Dzierążeńska Huta (od huty szklanej tu niegdyś istniejącej zwana) leży w pobliżu trak. bitego: wś ta na pochyłości górzystej położona obejmuje 51 dymów, ziemi 489 mr. i 62 lasu; łączy się z wsią Budy Dzierążeńskie w takiejże pozycyi, a noszącą tę nazwę od bud stawianych przed 80 laty przez belczarzy spuszczających sosny; dziś wś ta ma 29 dm., gruntu 208 mr. i 42 m. lasu; ludności obrz. łac. w tych

dwu wsiach 470; oprócz kilku tkaczy i pasieczników ludność rolnicza. *B., Ks. Sk.*

Dzierążnia, por. *Dzierząznа, Dzierząznо.*

Dzierbałowo, wś nad rz. Jelnianką, pow. dziśnieński, gm. mikołajewska, o 17 w. od Dzisny, przy drodze pocztowej z Dzisny do Szarkowszczyzny, 3 okr. adm., 1 dm., 4 mk. rz. kat. (1866).

Dzierdzieniec, prawy dopływ Bystrzycy, t. I, 513.

Dzierdziówka, przysiołek Zbydniowa.

Dzierewianka, wś, pow. wilejski, gm. Gruzdowo, nad jez. Dołżą, 3 okr. adm., o 65 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej połockiej, 5 dm., 38 mk. (1866).

Dzierewnia, wś rządowa, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 64 w. od Wilejki, przy drodze pocztowej borysowskiej, 25 dm., 219 mk. (1866); kaplica prawosł. drewniana.

Dziergowitz (niem.), ob. *Dzierzgowice.*

Dzierguuken (niem.), ob. *Dzierzgunka.*

Dzierkalna, góra najwyższa w pow. rzeżyckim, gub. wit., niedaleko wsi Dzierkale.

Dzierki, wś, pow. płocki, gm. Starożreby, par. Daniszewo.

Dzierkowszczyzna, ross. *Dierkowszczyzna*, mko, pow. wilejski, gm. Sitce, we wschod. części pasma wzgórz przerzynających powiat w półn. stronie i dochodzących w tej okolicy do 771.5 st. n. p. m., pod 55° 4′ szer. geogr. i 45° 14′ dług. Posiada murowany kościół kat. p. w. Wnieb. Pańs.,filialny duniłowicki, fundowany w 1817 r. przez Leona Domejkę. Filia ta liczy 1387 dusz. D. leży w 3 okr. adm., o 100 w. od Wilejki. Folw. miał 56 mk. rz. kat. w r. 1866; była tu gorzelnia. R. 1806 należał do Buchowieckiego, podwojewodziego wileńskiego, dziś Domejków. Wś D. miała r. 1866 dm. 26, mk. 196 katol. *J. W.*

Dzierlin, wś, pow. sieradzki, gm. Charłupia, par. Charłupia mała, odległa od Sieradza w. 4 i pół, od st. kolei żel. w Łodzi w. 63 i pół; rozl. mr. 684, w tem gruntów dworskich 281 mr., włośc. 102 mr. Częściowo rozprzedano 317 m. w latach 1869 i 1873. Ziemia pszenna urodzajna; ludność: katol. 274, staroz. 21 — razem 295; młyn wodny z produkcyą 150 korcy. Jest tu urząd wójta gm. Charłupia mała i sądu gminnego małozapustowskiego na 4 gminy: Charłupia mała, Wróblew, Męka i Bogumiłów. Świeżo znalezione na gruntach tej wsi kawałki urn domyślać się każą cmentarzyska przedhistorycznego, dotąd nie badane.

Dziermieniszki, folw., pow. sejneński, gm. i par. Mirosław; liczy 2 dm., 56 mk., o 44 w. od Sejn.

Dziermuny, wś i folw., pow. wileński, 4 okr. adm., mk. 40, dm. 4 (1866), od Wilna 54 w.

Dzierondzno (niem.), ob. *Dzierzążno.*

Dziersken (niem.), ob. *Dzierzki.*

Dziersno (niem.), ob. *Dzierzno.*

Dzierszno, ob. *Dzierzno*

Dzierszyn, wś, pow. jędrzejowski, gm. Mierzwin, par. Imielno.

Dzierumicze, dobra, pow. drysieński, o 33 w. od Dryssy; przed Unią nadane Korsakom; około 1722 własność Aleksandra i Krystyny z Paklewskich Koziełłów, podstolich połockich. Michał Koziełło marsz. drys. fundował kościół. Antoni Koziełło syn jego sprzedał D. niedawno. Dobra D. mają 3363 dz. gruntu. Gm. D. ma 1057 mk.

Dzieruszki, folw. w pow. borysowskim nad Wilią, od r. 1867 włas. Kamińskiego urzędnika; obszar 360 mr. *Al. Jel.*

Dzierużyna, rz., dopływ Berezyny z prawej strony, wypływa z lesistych wzgórz w pow. borysowskim, niedaleko wsi Zamojsk, o 4 w. od źródła rz. Wilii, płynie w kierunku wschodnim i przebiegłszy wiorst około 23, uchodzi do rz. Berezyny o 5 w. powyżej kanału serhuczewskiego. Dzierużyna na 12 wiorście od źródła swego przerzyna drogę wiodącą ze wsi Mściża do Bohomla. Z prawej str. przyjmuje rzeki: Dziechciarkę, Brożankę i Lipkę.

Dzierwany, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny. W 1827 r. było tu 12 dm., 112 mk., obecnie liczy 13 dm., 136 mk. Odl. 24 w. od Suwałk.

Dzierwiele, wś rządowa, pow. święciański, 4 okr. adm., mk. katol. 56, dm. 8 (1866).

Dzierwiniszki, zaśc. rządowy, pow. święciański, 2 okr. adm., mk. katol. 21, dm. 3 (1866), od m. pow. 31 w.

Dzierza, ob. *Dzieża.*

Dzierzaniny, wś, pow. brzeski, o 26 kil. na płd. od Brzeska, o 10 kil. na płd. od st. poczt. w Zakliczynie. Par. rzym. kat. w Paleśnicy. Dm. 37, mk. 226; własność większa obejmuje roli or. 132, łąk i ogr. 9, past. 8, lasu 144 mr.; własn. mniej. roli or. 193, łąk i ogr. 33, past. 19, lasu 98 mr. We wsi kasa pożyczk. gminna z kapit. 289 zł. *Lu. Dz.*

Dzierżanów 1.) kol., pow. łódzki, gm. i par. Bełdów, posiada urząd gm.; leży od Łodzi o 24 w. W 1827 r. było tu 13 dm. i 154 mk., obecnie liczy 20 dm., 230 mk.; ziemi 448 mr. 2.) **D.**, wś, pow. radzymiński, gm. i par. Jadów. 3.) **D.**, ob. *Dzierżanowo.*

Dzierżanów 1.), wś i gm., pow. krotoszyński; 2 miejsc.: 1) Dz.; 2) kolon. Kamionka; 22 dm., 165 mk.; 13 ew., 152 kat., 63 analf. 2.) **D.**, domin. i gm.; 2 miejsc.: 1) Dz. folw.; 2) Baran pustkowie; 1892 mr. rozl., 5 dm., 159 mk., 20 ew., 139 kat., 56 analf. Poczta w Kuklinowie o 3 kil., st. kolei żel. w Krotoszynie o 7 kil. Własność Franciszka Chełkowskiego. Por. *Czarnysad.* *M. St.*

Dzierżanówka, ob. *Derżanówka.*

Dzierżanowo 1.) wś i folw., pow. płocki, gm. Żągoty, par. Proboszczowice, od Płocka w. 10, od drogi bitej w. 1, od rz. Wisły w. 10. Rozl. wynosi m. 124, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 114, łąk m. 3, past. m. 3, nieużytki i place m. 4; bud. mur. 1, drew. 7; płodozmian 8-polowy. Wieś D. osad 2, gruntu m. 3. 2.) **D.**, wś i folw., pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Orszymowo, od Wyszogrodu w. 10, od rz. Wisły w. 10. Rozl. wynosi m. 631, a mianowicie. grunta orne i ogrody m. 483, łąk m. 43, past. m. 10, lasu m. 51, nieużytki i place m. 44; płodozmian 8 i 11-polowy, bud. mur. 33, drew. 5. Wieś D. osad 31, dm. 25, gruntu m. 117. W 1827 r. liczono tu 13 dm. i 103 mk. Do dóbr D. należy folw. Rąkcice. Dobra te stanowią własność Konstantego Małowiejskiego, wnuka po kądzieli byłego ministra skarbu król. pols. Morawskiego; mają obszerny pałac, otoczony parkiem i ogrodem owocowym. W pałacu mieści się znaczna ilość okazów sztuk pięknych i bogata biblioteka. 3.) **D.**, wś i folw., nad rz. Pełtą, pow. makowski, gm. Karniewo, par. Szwelice. W 1827 r. było tu 24 dm. i 224 mk. Por. *Czarnostowo*. 4.) **D.**, ob. *Dzierżanów*. *Br. Ch.*

Dzierżany, wś i dwór, pow. rossieński, par. Betygoła.

Dzierżawa, wś, pow. będziński, gm. Pińczyce, par. Siewierz.

Dzierżawka, folw., pow. krasnostawski, gm. Czajki, par. Surchów.

Dzierżawy Małe Lelcki i Dz. Wielkie, wś i folw., pow. turecki, gm. Wola Świniecka, par. Świnice. W 1827 r. było tu 13 dm. i 134 mk.

Dzierzączka, folw., pow. lipnowski, gm. Ossówka, par. Czernikowo.

Dzierzążna 1.) rządowa, wieś, pow. sieradzki, gm. t. n., par. Glinna; rozległości morg 1277, w tem gruntów dworskich (majorat.) m. 446, włościańskich 831: ludności katolickiej 447, staroz. 5, razem 452. Wiatrak z produkcyą 150 korcy. R. 1827 było tu 25 dm., 201 mk. Gmina Dz. należy do sądu gminnego w Zadzimiu, do 3-ch parafij: Glinno, stanowiącej filią kościoła w Brodni, Kamionacz i Rososzyca. Zajmuje północno-zachodnią część powiatu, graniczy od północo-zachodu z powiatem kaliskim, od południa z gminą Męka, do wschodu z gminą Szadek i Wojsławice. Składa się z następujących nomenklatur: kol. Borek Lipiński, fol. Chorążka, wsi: DzierząZna rządowa, Glinno, Kamionacz, kol: Lasek, Lipiny, wsi: Miedze, fol: Miłobądz, kol: Mogilno, Pieprzna góra, wsi: Rososzyca, osady Ulesie, wsi: Włyń, Wojciechów, kol. Wrzosy. Zarząd wójta gminy znajduje się we wsi Rososzyca, odległej od m. powiatowego wiorst 14, od st. kol. żel. w Łodzi wiorst 54. Rozległość ogólna gminy wynosi morgów 9703, z której to przestrzeni znajduje się: gruntów ornych w posiadaniu dworów: m. 200, włościan 2572; ogrodów m. 40, włośc. 29; łąk i pastwisk 990, włośc. 450; lasów 2952, zarośli 100; pod zabudowaniami 50, włośc. 230; wody i błota 55, drogi 25, włośc. 50; nieużytki włośc. 110; razem m. 6262 w pos. dwor., m. 3441 w pos. włośc.; czyli 9703. Gospodarstwa dominialne w stanie średnim, grunta przeważnie żytnie, hodowla inwentarza zwyczajna, lasów urządzonych morg 1350. Gospodarstwa włościańskie ubogie, z wyjątkiem kilku wsi jak Lasek i Miedze, w których ludność odznacza się pracowitością a ztąd i względną zamożnością; w innych zaś z powodu małych działów i braku zarobku, a głównie zamiłowania pracy, ludność w ogóle uboga; hodowla inwentarza nędzna. Ludności ogółem dusz 3319 a mianowicie: Rzymsko katolików mężczyzn 1565, kob. 1663; ewangelików męż. 39, kob. 31; starozakonnych męż. 9, kob. 12. Kościołów parafialnych dwa we wsi Kamionaczu i Rososzycy i jeden filialny we wsi Glinno, stanowiący filią kościoła w Brodni. Szkoły elementarne dwie: we wsi Glinno 73 uczniów, i we wsi Rososzyca 115 uczniów. Zakładów fabrycznych i przemysłowych żadnych niema, prócz 6 wiatraków, produkujących rocznie do 900 korcy zboża. Opłaty gminne oprócz podatków skarbowych wynoszą: na zarząd gminy rs. 687 rocznie, sąd gminny 308 rs. 2.) **D.** szlachecka, wieś, pow. sieradzki, gm. Krokocice, par. Małyń, przestrzeni morg. 631, w tem gruntów dworskich m. 595, włościańskich 36; osad 21; ludności katolickiej 104. R. 1827 było tu 12 dm., 103 mk. 3.) **D.**, wś, pow. kolski, gm. i par. Brudzew. 4.) **D.**, kol., pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Niemysłów. Por. *Borzewisko*. 5.) **D.**, wś, pow. gostyński, gm. Łąck, par. Radziwie. 6.) **D.**, wś i folw., nad rz. Swinną, pow. łódzki, gm. Dzierzążna, par. Modlna. Leży na lewo od drogi ze Zgierza do Piątku, o 7 w. od Zgierza, 17 w. od Łodzi. W 1827 r. liczono tu 19 dm. i 145 mk. Obecnie jest tu stary obszerny dwór modrzewiowy, zbudowany za Augusta III i starannie przez właścicieli podtrzymywany; dwa obszerne ogrody: fruktowy i spacerowy, częścią w guście staro-francuzkim, częścią w angielskim z cienistemi szpalerami, sadzawkami, strumykiem, laskiem, kapliczką, mostkami etc. Dawniej Dz. stanowiła główną rezydencyą obszernego klucza, z czasem znacznie uszczuplonego. W skład dóbr Dz. wchodzi folw. D. z wsiami D., Swoboda, Dobra, Ostrów i osadą wieczysto czynszową Folusz. Rozl. wynosi m. 343 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 273, łąk m. 41, wody m. 4, nieużytki i place m. 11; oraz osada Folusz wieczysto czynszowa m. 13;

płodozmian 9-polowy; budow. mur. 1, drew. 17; młyn wodny, folusz, staw; w niektórych miejscowościach pokłady torfu. Wieś Dz. osad 19, gruntu m. 154; wś Swoboda osad 15, gruntu m. 233; wś Dobra osad 3, gruntu 34; wieś Ostrów osad 6, gruntu m. 56. Gmina D. należy do sądu gminnego okr. V w Proboszczowicach, st. poczt. w Zgierzu; posiada szkołę początkową, 1689 mk., 3957 morg. obszaru. 7.) **D.**, wś, pow. płoński, gm. Sarnowo, par. Skołatowo. W 1827 r. było tu 32 dm. i 334 mieszk. 8.) **D.**, por. *Dzierążnia*. *Ż.*, *Br. Ch.*

Dzierzążnik, domin., pow. ostrzeszowski, 1694 morg. rozl., należy do gminy Teklinów; 3 dm., 26 mk.; stac. poczt. Trzcinia o 3 kil., stacya kolei żelaznej Opatów o 9 kil. *M. St.*

Dzierzążno, 1.) wieś i gm., pow. mogilnicki, 2 miejscowości: 1) Dz., 2) osada Dębina; 5 dm., 71 mk., wszyscy kat.; 37 analf. 2) **D.**, domin., 2476 morg. rozl.; 2 miejsc.: 1) D.; 2) Dorobek folw.; 10 dm., 165 mk., wszyscy kat., 76 analf.; stac. poczt. w Gębicach o 3 kil., st. kol. żel. Mogilno o 10 kil. Własność Józefa Skrzydlewskiego. *M. St.*

Dzierzążno, 1.) niem. *Gresonse*, dobra, pow. złotowski, należą do nader obszernego klucza złotowskiego, obecnie w posiadaniu księcia pruskiego Karola. Rozróżniają się następujące części: 1.) wś, obszaru ziemi 1648 morg. 2.) folw., przyłączony jako gmina do wsi, obszaru 3098 morg. Razem wś i folw. mają budynków 71, domów mieszk. 25, katol. 67, ewang. 199. 3.) leśnictwo, należy do folwarku; budynki 4, dom 1, katol. 4, ewang. 12. 4.) Nowe Dz., osada przyłączona jako gmina do wsi; budynków 15, domów mieszkaln. 6, katol. 12, ewang. 44. Parafia i poczta dla wszystkich części: Złotowo; szkoła ewang. we wsi. R. 1783 posiadał Dz. v. Fahrenheid Angerapp. Tu mieszkał przez niejaki czas znany wódz pruski Blücher. 2.) **D.**, niem. *Dzierondzno*, wś włośc. kościelna nad rz. Jonką położona, pow. kwidzyński, milę od Gniewu. Kościół par. i szkoła w miejscu, poczta Gniew. Obszaru ziemi 3077 morg., budynków 89, domów mieszk. 52, katol. 477, ewan. 42. Kościół tutejszy tytułu św. Jakóba apostoła, patronatu rządowego, przedtem biskupa kujawskiego, należy do dekanatu gniewskiego; w parafii znajdują się 2 szkoły katolickie w Dzierzążnie i w Gogolewie. Wsie parafialne Dzierzążno, Gogolewo, Młyny i Pol. Brody. Dusz w par. 1156. Od najdawniejszych czasów Dz. należało do biskupów kujawsko-pomorskich, którzy je potem ustąpili swojej kapitule kujawskiej. W dokumentach z XIII wieku wieś ta nie zachodzi; pomimo to zdaje się być bardzo stara. O kościele tutejszym powiadają ludzie, że zapadł w ziemię (stoi na wyniosłem miejscu), ale go wół pasący się tu na polu z bydłem nogami natrafił. Jako jest dzierząski kościół bardzo wysokiego wieku, wspominają kościelne akta. Wizyta Klińskiego z r. 1746 zowie go monumentum antiquitatis; Trochowski r. 1766 pisze, że jest budowany r. 1096. Jeszcze wyżej posuwa wiek tego kościoła wizytacya Rybińskiego: „Ex traditione accepimus“, a na innem zaraz miejscu mówi: „ex adinventis litteris patet, haec ecclesia aedificatam esse ex solido muro anno 1001“. R. 1768 kosztem kapituły wzniesiono nowe presbyteryum i wierzchnią część wieży, tak że dolna część wieży i główna nawa miałaby pochodzić z owych czasów odległych. Podczas reformacyi nawet w tej duchownej wiosce kościół bardzo podupadł. Zdaje się, że był temu przyczyną jakiś Żaliński tenuta kapitulny, który tu predykanta luterskiego utrzymywał. R. 1580 w kościele ołtarze nagie, bez ozdób, żadnego okrycia obrazu i cymboryum nic było. Od zmiany, którą tu zaprowadził biskup Rozrażewski około r. 1590, trwa kościół w dobrym stanie aż dotąd. 3.) **D.**, niem. *Seeresen*, wś włośc., pow. kartuski, leży 564 st. nad powierzchnią morza przy bitym trakcie gdańsko-kartuskim, nad jeziorem dzierząskiem. Za starych pomorskich czasów pisano Derisno. Zdawna, podobno już po księciu Subisławie, należała do klasztoru cysterskiego w Oliwie. R. 1316 przy zmianie różnych dóbr dostała się w posiadanie pp. norbertanek w Żukowie. W XVI wieku leżała przez długi czas w gruzach, zburzona jak się zdaje równocześnie z pobliską wsią Wadzino w wojnach ostatnich krzyżackich około r. 1454. W r. 1557 wziął tę wieś pustą w wieczystą dzierżawę Konstanty Ferber radny miejski gdański i dopiero około r. 1600, jak piszą akta żukowskie, na nowo z gruzów odbudował. Razem z pobliskiem Mezowem i Wadzinem płacił rocznej dzierżawy tylko 100 grzywien, każdą po 20 groszy licząc. Później zostało Dz. odjęte familii zlutrzałych Ferberów i napowrót oddane klasztorowi. Około połowy zeszłego wieku mieszkało we wsi 11 włościan, którzy prócz danin pańszczyznę klaszt. odrabiali. Przywilej na wolne sołectwo wystawiły zakonnice r. 1754. Karczma uprzywilejowana została po sekularyzacyi, w wieczystą dzierżawę oddana r. 1779. Włościanie nabyli prawa własności r. 1826. Pomimo to nie spłaciwszy jeszcze starych szarwarków, w r. 1834 pięć gospodarzów odrabia pańszczyzny po 34 dni i 11 dni z uprzężą. Dwaj zaś chałupnicy przynosili do klasztoru po pół gęsi rocznie. Obszaru ma teraz Dz. 1026 morg., licząc w to 104 morgi jeziora. Gleba dosyć zimna, piaszczysta. Oprócz wolnego sołectwa i karczmy uprzywilejowanej znajduje się 11 włościan i 4 chałupnicy. Szkoła katolicka

w miejscu. Domów mieszk. 23, kat. 213, ewang. 13, par. Żukowo, poczta w Kartuzach. Odległość od Kartuz 3/4 mili. 4.) **D.**, leśn. przy wsi Dzierzążnie w pow. kartuskim, założone za pruskich czasów w obszernych borach pp. norbertanek w Żukowie. Należy do nadleśnictwa w Kartuzach. Jeden dom mieszk., katol. 3, ewang. 5. *Kś. F.*

Dzierzążno, jezioro w pobliżu wioski tejże nazwy, położone w pow. kartuskim, po prawej stronie bitego traktu gdańsko-kartuskiego; 104 morgi rozl. Należało do norbertanek w Żukowie. Obfitowało w różne gatunki ryb. Brzegi jeziora są niskie, poniekąd lasem porosłe. *Kś. F.*

Dzierzbia, okolica szlach., nad rz. Dzierzbią, pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Poryte. Na tem terytoryum powstało kilka wsi, które jednak utraciły już pierwotne wspólne nazwisko jak Dzierzbia-Rogale, dziś znane tylko pod nazwą Rogale. Jestto gniazdo rodu Dzierzbickich, wspomniane w aktach z 1416 r. Obecnie istnieje wieś i folw. t. n. W 1827 r. liczono tu 24 dm. i 198 mk.; obecny obszar wynosi 4834 morg., przeważnie folwarcznych.

Dzierzbia, rzeczka, bierze początek i nazwisko (prawdopodobnie) od wsi Dzierzbia w pow. kolneńskim, gm. Stawiski, i zabrawszy po drodze wody rz. Mogilny, wpada do Narwi z prawego brzegu. *Br. Ch.*

Dzierzbice, wś, pow. kutnowski, gm. Rdutowo, par. Dzierzbice, przy trakcie z Kłodawy do Dąbrowic, posiada kościół par. murowany erekcyi niewiadomej, 1789 r. wystawiony, 1845 odnowiony, i szkołę elementarną. W 1827 r. było tu 27 dm. i 400 mk.; obecnie liczy 32 dm., 478 mk., 167 m. gruntu włośc., 1875 m. gruntu dworskiego; w tem 669 m. lasu. Do dóbr Dz. należą folwarki: Korczyn, 4 dm., 53 mk.; 120 m. ziemi; Wiewierz, 3 dm., 64 mk., 250 m. ziemi, 50 m. lasu. Gospodarstwo zamożne i starannie prowadzone. Par. D. dek. kutnowskiego 1819 dusz liczy. *W. W.*

Dzierzbiętów, folw. i kolonia, pow. łęczycki, gm. Leśmierz, par. Łęczyca. W 1827 r. było tu 17 dm. i 194 mk.; obecnie liczy fol. morgów 406; kolonia 497 m.

Dzierzbin, wś i kol., pow. kaliski, gm. Zbiersk, par. Dzierzbin, o 28 w. od Kalisza, o 14 od Stawiszyna, o 6 od Rychwała. Posiada kościół par., szkołę początkową i cukrownię pod nazwą Olimpia. Cukrownia wyrabia samą mąkę i produkcya jej szybko wzrastająca podniosła się od 78000 rs. w 1874 r. do 245000 rs. w 1878; przyczem liczba robotników zwiększyła się ze 108 na 119. W 1877 r. liczono tu 20 dm. i 137 mk. Dobra Dz. składają się z folw. Dz., wsi Dz., Danowice lub Zdanowice i Zamęty. Nabyte w r. 1872 za rs. 70000. Rozl. wynosi m. 2298 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 579, łąk m. 122, pastwisk m. 94, lasu m. 1469, nieużytki i place m. 125, płodozmian 9-polowy, Bud. mur. 13, drewn. 10; w niektórych miejscowościach są pokłady torfu. Wieś Dz. osad 49, gruntu m. 102. Wieś Danowice lub Zdanowice osad 37, gruntu m. 595; wś Zamęty osad 63, gruntu m. 1022. Parafia kat. D. dek. kaliskiego liczy dusz 2700. Kościół paraf. murowany pod tytułem Wszystkich ŚŚ., w którym roku i przez kogo wybudowany niewiadomo. R. 1729 z powodu niestaranności proboszcza bardzo się zrujnował. Wizyta z r 1783 mówi, że kościół był zbudowany z nędznego i walącego się muru. Ołtarzy dawniej było 3, lecz jeden z nich zupełnie zniszczony został. Potem kościół odnowiony został i dotychczas istnieje. Parafia w końcu XVIII w. zaledwie 1000 dusz liczyła. Roku 1783 do parafii tej należały wsie: Dzierzbin, Smaszów, Gadów, Bogusławice i wieś Biała, kiedyś własność zakonnic bernardynek kaliskich, która to wieś dla tego nazywa się Białą-panieńską. *Br. Ch., St. Ch.*

Dzierzbocka cegielnia, w pow. tureckim, gm. Kowale Pańskie, paraf. Dobra, niegdyś własność Kożuchowskich, dziś kolonia z ludnością 70 dusz. *M. Tr.*

Dzierzbotki, kolonia, w pow. tureckim, gm. Kowale Pańskie, par. Dobra. Niegdyś wieś ta należała do Kożuchowskich; dziś rozprzedana na części; przestrzeń ogólna 510 morg. n. p., ludność 371 dusz. R. 1827 liczono tu 16 dm., 86 mk. *M. Tr.*

Dzierzby, wś i folw. nad rz. Bugiem, pow. sokołowski, gm. i par. Jabłonna. Posiada szkołę początkową. W 1827 r. liczono tu 46 dm. i 370 mk.; obecnie ma 72 dm., 814 mk. i 3207 m. obszaru. Dobra Dz. składają się z folw. Dz. i Wioska, tudzież wsi: Dz., Krzemień, Kamieńczyk i Wioska; podług opisu z r. 1868 i 1870 rozl. dworska wynosi m. 4740, w tem lasu około m. 900. Wieś Dz. osad 57, m. 1388; wś Krzemień osad 34, gruntu m. 987; wś Kamieńczyk osad 39, gruntu m. 639; wś Wioska osad 29, gruntu m. 538. *A. Pal.*

Dzierzchnica, 1.) wieś, pow. średzki, 8 dm. 75 mk., 1 ew., 74 kat., 17 analf. 2.) **D.**, domin., 1463 morg. rozl., 11 dm., 126 mieszk., wszyscy kat., 58 analf., st. poczt. Nekla o 4 kil., st. kol. żel. Środa o 13 kil. Własność Niemojewskiego. *M. St.*

Dzierzenin, wś nad Narwią, pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Dzierzenin. Posiada kościół par. drewniany z r. 1715, fundacyi Ludwika Załuskiego biskupa płockiego, erekcyi niewiadomej, 1389 r. odnowionej. W 1827 r. było tu 19 dm., 182 mk. Parafia D. dek. pułtuskiego 2622 dusz liczy. *Br. Ch.*

Dzierzęga-Nadbory, wś, pow. przasnyski,

gm. Bugzy Płoskie, par. Krzynowłoga wielka. W 1827 r. było tu 15 dm., 106 mk.

Dzierzgi (Zycharzewo), wś, pow. łomżyński, gm. Miastkowo, par. Nowogród. W 1827 r. liczono tu 12 dm. i 65 mk.; jestto gniazdo rodu Dzierzgowskich, wspominane w dokumentach z 1465 roku (Gloger). Por. *Chmielewo*. *Br. Ch.*

Dzierzgoń al. *Kiszpork*, w starych dokumentach *Sirgune*, niem. *Christburg*, miasto w Prusach zachodnich, tuż przy granicy Prus wschodnich, pow. sztumski, około 2 mile od Malborga, przy bitym trakcie susko-malborskim. Leży na wzgórzu wyniosłem z południowej i wschodniej strony dość spadzistem, które rz. Dzierzgoń, wijąc się doliną, z trzech stron otacza. Pierwotna nazwa pochodzi od tej właśnie rz. Sirgune tj. Dzierzgoń (Dorge); tak u Długosza i w pokoju toruńskim czytamy. Niemiecka nazwa Christburg, którąśmy potem spolszczyli i wymawiamy Kiszpork, pochodzi od krzyżaków. Kiedy bowiem r. 1247 książe pomorski Świętopełk, połączywszy się z Pomezanami, zabrał krzyżakom gród ich warowny zwany Stary Kiszpork (właściwie od góry Świętej Grewose, przy której leżał Girsberg al. Kirsperk, potem Christburg), landmistrz Henryk von Wida, nie mogąc go zdobyć, założył zaraz opodal na owem wzgórzu nad rz. Dzierzgonią inny zamek, który nazwał Nowy Kiszpork (Neu Christburg, później tylko Christburg). Miasto Dz. napewno istniało przed r. 1265. Najstarszy jednak przywilej znany jest dopiero z r. 1288. Podług niego miało miasto włók 51, z których dawało czynszu 37 grzywien. Sołtys ówczesny Bernard trzymał 4 włóki wolne, później miał 9, ale 6 spłacił po 4 i pół skotów. Od sądów, które wykonywał, brał trzeci grosz; oprócz tego trzecią część czynszów i 6 fenigów od każdego ogrodu. Za to służył w wojnie z dwoma końmi w pancerzu. Dochodów drugie dwie trzecie pochodzące z sądów brali krzyżacy, którzy zatrzymali sobie także sądownictwo nad osiadłymi tutaj Prusakami. R. 1290 landmistrz Meinhard von Querfurt nadał miastu prawo magdeburskie. R. 1298 tenże mistrz Meinhard pozwala: dom kupiecki (Kaufhaus) trzymać, roboty krawieckie wykonywać albo gotowe już sprzedawać; niemniej i jatki szewckie założyć. Od domu kupieckiego płacić rocznie 12 grzywien, z których połowa miastu przypadnie, drugą połowę weźmie zakon. Od szewckich jatek będą czynszowali rocznie 6 grzywien, w które się podobnie zakon i miasto podzielą. R. 1316 Luther z Brunświku pozwolił miastu nowe jatki dla rzeźników i piekarzy założyć, jako i słodownie i golarnię (Malzhäuser und Baderstube) utrzymywać. Jeżeli by te zakłady i budynki spalić się miały albo zarwać bez widocznej winy miasta, zobowiązuje się zakon do nowej budowy połowę kosztów dołożyć. Jeszcze r. 1451 mistrz wielki Ludwik von Ehrlichshausen zamienia dotychczasowe magdeburskie prawo na chełmińskie i dodaje miastu przywileje: paść trzody w borze po nad Dzierzgonią, drzewo rąbać ku potrzebie w tymże lesie, ryby łowić w Dzierzgoni od śluzy aż do jeziora Druzna. Dlatego zabrania się rzekę płotami, śluzami lub innemi zaporami zastawiać. Każdy mieszczanin ma prawo zboże swoje (nie cudze i nie za pieniądze) bez cła przewieść przez rz. Dzierzgoń czółnem czy okrętem. Celem podniesienia handlu miejskiego zabrania się pięć ćwierci drogi (Weges) naokoło miasta w żadnej wiosce szaty jakiejbądź ani ubioru żadnego nie przykrawać (keinerlei Gewand zu schneiden) tak na kupno jako i na sprzedaż. Od każdych jatek szewckich, rzeźnickich, piekarskich, od golarni, słodowni, od domów gdzie szaty przykrawają i sprzedają (Scheergaden u. Gewandbuden), tudzież od każdego gruntu i ogrodu ma mieć miasto samo dla siebie 6 fenigów. Balwierz miejski (der Bader von Christburg) ma być na usługę naszych braci w ich golarni raz w tydzień; za co dostanie od nas wolny stół i napój i co kwartał 1 wiardunek fenigów. Czynsz co miasto płaci, wynosi 37 grzywien 22 fen. Nadto 2 funty wosku, 3 wiardunki na sąd (uffm Richthoff), 9 k. pszenicy i 9 żyta za owe 9 pługów jakie przy mieście mają. Za polskich czasów rozwijają się różne cechy w mieście. R. 1482 cech szewcki ma przywilej od starosty Mikołaja Baysen, według którego płaci do grodu 6 flor.; r. 1567 cech piekarski od Krzysztofa Czemy i r. 1583 od Zofii Czemowej, który wolny był od danin. Także i cech krawców od r. 1583 nic nie płacił; za to rzeźnicy dawali mięsa itd. za 16 flor. Kołodzieje i stelmachy (Stellmacher u. Wagnerzunft) nic nie płacili. Dzięki tym przywilejom rozwinął się dość znaczny handel w Dz. Statki miejskie chodziły rzeką Dzierzgonią, przez jezioro Druzno do Elbląga, nawet do Swieżej zatoki; dokąd zboże swoje wozili, z powrotem zabierali towary do miasta. Także do Prus i do Polski szedł z Dz. handel; mianowicie też z Bydgoszczą utrzymywali stosunki handlowe. Handel lnem był tu naokoło znaczny. R. 1647 mieszczanie uzyskali przywilej na handel wina, według którego dowóz wina mieli wolny i tylko oni sami wino sprzedawać mogli w swoim sklepie. Różne przędzalnie, wyroby sukna, garbarnie oddawna tu istniały. W r. 1804 13 sukienników przy 8 warsztatach wyrobiło sukna na 2376 tal.; 6 tkaczów robiło białe płótno przy 4 warsztatach; 6 czerwonoskorników (Lohgares-Leder, Lohgerber) wygarbowało skóry za 1080 tal.,

1 białoskórnik za 200 tal. Rozwój i dobrobyt miasta byłby daleko większy, gdyby nie pożary częste. R. 1638 zgorzało prawie całe miasto; nawet kościoła paraf. i ratusza nie uratowano; w r. 1647 spaliło się 78 domów, 4 stodoły, 2 browary i 2 śpichlerze. R. 1730 znowu zgorzało prawie całe miasto z ratuszem i paraf. kościołem. Pomimo to liczono w r. 1804: domów mieszkalnych 233, chrześcian 2104, czeladników 54, sług 31, uczniów po różnych rzemiosłach 62, służebnic 149. Obecnie m. D. ma budynków 488, domów mieszk. 269; katol. 977, ewang. 1974; obszaru 4276 mr.; gruntowego podatku płaci 578 tal., budyn. 530 tal. Jarmarki odbywają się teraz: kramne na bydło i na konie 4 razy do roku, raz na płótno, dwa dni na len, jeden na źrebce. Zamek dzierzgoński, założony na obronnem wzgórzu po nad rz. Dzierzgonią r. 1248 przez landmistrza krzyżackiego, Henryka von Wida, podejmował już w rok potem rzadkich gości. R. 1249 byli tu między innymi: legat papieski Jakób biskup leodyjski, biskup chełmiński Heidenryk, mistrz krzyżacki Henryk von Wida, którzy pokój t. zw. dzierzgoński pomiędzy krzyżakami a Świętopełkiem i Pomezańczykami do skutku przywiedli. Świętopełk pogodził się z krzyżakami, a Pomezańczycy zobowiązali się zapomnieć swoich bogów i kościoły katolickie w siedmiu miejscach, także i w Dzierzgoniu, pobudować. Tak umocnieni krzyżacy czynili teraz zbrojne napady na pobliskich Pogezańczyków i Sudawczyków, od których też nie mało sami wycierpieli. R. 1267 w bitwie przy pobliskiej wiosce Poganste (teraz Minięta, niem. Menthen) poległo krzyżaków 10, innych żołnierzy 500. Potem Prusacy pod wodzą Dywana oblegli zamek D., wziąć go jednak nie mogli, tylko głodem bardzo dokuczali oblężonym, bo im żywność wszystką zabierali, którą statkami rzeką Dzierzgonią dowożono. Dopiero gdy z Elbląga świeże posiłki krzyżackie nadeszły, zamek D. został oswobodzony. W 1277 r. waleczny wódz Skomand, Sudawczyk, wiele dokuczał zamkowi, ale przemocy i on uległ. W końcu po ujarzmieniu Prusaków był spokój aż do Władysława Jagiełły. R. 1410 król Władysław po zwycięzkiej bitwie pod Tannenbergiem stał obozem nad jeziorem Czołpie przy Przesmarku (Preus. Mark); d. 21 lipca przeniósł obóz nad jezioro Druzno (Drausen-See). Ale już d. 22 lipca wkroczył do Dzierzgonia, najmniejszego nie znalazłszy oporu; krzyżacy z zamku cotylko byli uszli. Król wysłuchał jeszcze tego dnia mszy św. w kaplicy zamkowej. Znalazł tam bogate szaty, któremi wojsko swoje i innemi łupami poobdarzał. Przepyszne figury świętych z tej kaplicy jako też drogi krucyfiks wzięty z Brodnicy, przesłał podobno do Sandomierza i kościołowi tamtejszemu N. M. Panny podarował. Za czasów Długosza znajdowały się te dary w Sandomierzu. Dnia 24 lipca oddał król zamek Zbigniewowi z Brześcia i sam dalej pociągnął. Następnego r. 1411 przybyli znowu krzyżacy na zamek, ale już spokoju żadnego nie mieli. Bo powiadają, że tu teraz strachy niesłychane i dziwne zjawiska panowały. Przyczyna tego miała być taka. Komtur dzierzgoński Albrecht von Schwarzburg usilnie odradzał od wojny z królem Władysławem. A kiedy r. 1410 posłuszny rozkazowi pod Tannenberg wychodził, z wielką niechęcią to czynił, z nikim się nie pożegnał, nawet nikomu zamku pod opiekę nie oddał. Wybiegł wtedy za odciągającym jakiś duchowny krzyżacki na podwórzec i spytał: komuby teraz zamek powierzył. A ów komtur odpowiedział z gniewem: Choćby i złym duchom! I tak odjechał. Pod Tannenbergiem poległ Albreht v. Schwarzburg, a na zamku w D. takie strachy były, że nikt i wytrzymać nie mógł. Kiedy knechty poszli do stajen doglądać koni, znaleźli tam piwnicę, upoili się winem i wyjść z niej nie mogli. Przeciwnie, gdy kuchmistrz poszedł do kuchni, natrafił stajnię z końmi i nie miał co począć. Także i piwniczy jak zaszedł do sklepu, znalazł tam w dzbanach tylko wodę. A do stołu gdy bracia zasiedli, samą krew mieli na talerzach miasto potraw. Zawołali wtedy na pomoc komtura z Fromborka. Ale temu najgorzej poszło. Razu pewnego zastali go wiszącego u zamkowej studni za brodę, tak że mu zaledwie życie uratowali. Inną razą znieśli go z górnego dachu z zamku, a nikt nie wiedział, którędy się tam dostał. Wiele innych jeszcze rzeczy opowiadano o tym jakby zaklętym zamku. R. 1414 król Władysław po raz drugi idąc z pod Pruskiego Holądu i Elbląga naszedł D., a znalazłszy go słabo obsadzonym, zabrał d. 9 września. Później w czasie 12-letniej wojny z krzyżakami m. D. wraz z całą okolicą wielce sprzyjało Polakom; wtedy do związku tzw. jaszczurczego (Eidechsengenossenschaft) zapisali się tu między innymi: Mikołaj i Michał z Buchwałdu, Budzisz z Grünfelde, Mikołaj z Trankwit, Segenand z Waplewa, Benedyk z Krasnej łąki (von der Schönwiese) i Paweł z Nowej wsi (Tessendorf). Najbardziej jednak odznaczał się Gabryel von Baysen na Sztembarku, brat owego Hanusza von Baysen, który potem stanął na czele tego związku. Tak więc r. 1454 zamek dzierzgoński został oddany Polakom, ale już bardzo zniszczony. Co się tycze obwodu i granic zamku tenże był dawniej bardzo obszerny. Rozciągał się bowiem pierwotnie aż po za granice późniejszej komturyi ostródzkiej i po za miasto Dąbrówno (Gilgenburg). Krzyżacy zamyślali tu podobno ufundować drugą t. zw. komturyą

ziemską (Landkompturei), jaką już byli poprzednio w Chełmnie założyli. Póżniej jednak kiedy się na dobre w Prusach i na Pomorzu osadzili, zamiaru tego zaniechali. Pomimo to obwód komturyi dzierzgońskiej był bardzo obszerny; obejmował bowiem 3 miasta: Dzierzgoń, Miłomłyn (Liebemühl) i Zalewo (Saalfeld), 47 wiosek niemieckich, 45 pruskich i przeszło 80 innych osad, najwięcej gburskich, ogółem przeszło 172 wiosek, karczem 66, młynów 11, probostw 25. Włók wszystkich zajmowała ta komturya co najmniej 5500. Z tych było t. zw. niemieckich włók 1761. pruskich 1224 (większe pruskie posiadłości liczyły najwyżej 3 pługi, małe tylko po 1 pługu), proboszczowskich włók było 100, sołtyskich 182, folwarków krzyżackich 250, reszta lasów, wody i miejsc pustych. Dochodów miał zamek dzierzgoński: 1980 grzywien, kur 2100, zboża korcy żyta 5524, pszenicy k. 2996, jęczmienia i słodu 2020, owsa 4096 korcy. Komturzy mieszkali początkowo na zamku. Póżniej zaś kiedy zamek podupadł około r. 1429 przenieśli się do Przesmarku (Preuss. Mark). Wszystkich komturów dzierzgońskich wyliczają 42; jako to: Henryk Stange 125? — 1252, Hartmuth von Grumbach 1257 — 1259, Dytryk von Rhode 1262 — 1265, Konrad von Thierberg około 1266 — 1270, Herman von Schönenberg 1271 — 1272, Hartung 1273 — 1274, Herman von Schönenberg (2 raz) 1275 — 1276, Helwik v. Goldbach 1277, Meinhard von Querfurt 1280, Dytryk von Gisposleben 1283 — 1286, Konrad Sack 1289, Zygfryd von Rechberg 1290—1291, Herman von Schenkenberg 1294, Konrad Sack (2 raz) 1296, Henryk von Waternrode 1296 — 1298, Henryk von Zuckschwert 1299, Zyghart von Schwarzburg 1301, Henryk von Wedere 1306, Zyghard von Schwarzburg (2 raz) 1307 — 1311, Günther von Arnstein 1311 — 1312, Zyghard von Schwarzburg (3 raz) 1315, Luther von Braunschweig 1320 — 1326, Konrad von Bruningsheim 1347 — 1354, Werner von Runddorf 1356, Konrad Zöllner von Rothenstein 1374, Henryk Gans von Weberstädt, Jan Marschalk von Frohburg 1385 — 1387, Werner von Tettingen 1390, Jan von Beffart 1392 — 1393, Jan von Runpenheim 1349, Burghard von Wobcke 1404, Albert Graf von Schwarzburg 1410, Fryderyk von Welde 1412 — 1415, Jost von Strupperg 1415 — 1418, Paweł von Russdorf 1418, Mikołaj von Jorlitz 1422 — 1425, Marcin Kempnather 1432, Konrad von Baldersheim, Ludwig von Lanzee 1434, Eberhard von Wesentan, Wilhelm von Helpenstein 1441, Henryk Sörler von Richtenberg 1451. Za polskich czasów zamek dzierzgoński był stolicą starostów, należących do wojewody malborskiego. Od r. 1611 odbywały się tu t. zw. sądy grodzkie dla całego województwa. Obwód jednak tego starostwa był teraz daleko mniejszy aniżeli dawniejszej komturyi krzyżackiej. Roku bowiem 1466 pokojem toruńskim największą część wschodnią komturyi dzierzgońskiej krzyżakom ustąpiono, tak że granice starostwa były: na północ 54 równoleżnik, ze wschodu rz. Dzierzgoń, na południe linia prosta z Miniąt (Menthen) do Miętów (Mienten?), a stąd zaś z zachodu prosta linia ku północy. Zamek przez długi czas pozostawał w zaniedbaniu; podług pokoju w Toruniu miał być nawet zupełnie zniesiony, ale Polacy tego zaniechali. Póżniej został nawet odnowiony, jak się zdaje, bo w r. 1689 przeznaczyła rzeczpospolita na ten cel 10,000 zł. Starosta dzierzgoński mieszkał zwykle na folw. swoim pobliskim w Nowej wsi (Neuhof). Znani są następujący starostowie: R. 1482—1493 Mikołaj Baysen. R. 1513 Janusz Rabe. Od r. 1526 do r. 1607 posiadała familia Czemów starostwo dzierzgońskie prawem własności. Znani są z tej familii następujący starostowie: Krysztof Czema 1567, Fabian Czema 1572, Zofia Czemowa, z domu Radziwiłłówna r. 1583, Achacy Czema 1600, Zofia Czemowa z domu Radziwiłłówna 1607. Począwszy od r. 1611 jest każdoczesny wojewoda malborski zarazem dzierzgońskim starostą, a takimi byli: Stanisław Działyński 1611, Jan Wejher 1615, Stanisław Kostka 1617, Samuel Żaliński 1625, Samuel Konarski 1630, Mikołaj Wejher 1641, Jakób Wejher 1643, Stanisław Działyński 1672, Jan Ignacy Bąkowski 1677, Jan Gniński 1681, Jan Franciszek Bieliński 1681 — 1685, Ernst Dönhof 1685 — 1693, Władysław Łoś 1694, Jan Jerzy Przebendowski 1698, Piotr Kczewski 1703, Piotr Przebendowski 1722, Michał Augustyn Czapski 1760. R. 1626 około 20 lipca Gustaw Adolf zajął miasto i zamek D. R. 1629 Szwedzi wychodząc miasto w jak najgorszy sposób zrabowali. R. 1772 kiedy pruską chorągiew zawieszono na wieży podupadłego zamku, natrafiono tylko jednę używalną izbę. Akta grodzkie leżały w kaplicy, zkąd je zabrano do Kwidzyna. R. 1807 d. 20 stycznia francuzi pod wodzą majora Rouquette zajęli miasto D. Za pruskich rządów początkowo D. nieco w znaczeniu podniesiono. Od r. 1772 do 1815 stanowił D. wielki powiat dzierzgoński, zwany ziemiański (Christburger Landkreis), do którego należały 4 dawniejsze polskie powiaty: malborski, tolkmicki, dzierzgoński i sztumski. R. 1815 po nowej reorganizacyi powiatów zatrzymał jeszcze tę nazwę pow. sztumski i zwał się po prostu pow. dzierzgoński. Dopiero w r. 1818 dano przewagę Sztumowi; odtąd nazywa się ten obwód: sztumski powiat. Obecnie po starym zamku Dz. ledwie szczątki pozostały. Kościoły dzierzgońskie: 1) parafialny,

fundowany zapewne równocześnie z miastem. R. 1249 w pokoju dzierzgońskim zobowiązali się Pomezanowie kościół w D. swoim kosztem wystawić. Tytuł nosił pierwotnie św. Katarzyny. Miał bogate niegdyś nadanie. R. 1524 zeznawali świadkowie, jako do tego kościoła należały po dwie włóki w każdem polu, i że oprócz tego był folwark kościelny z rolą i budynkami po lewej ręce na Przesmarskiem przedmieściu (Preuss. Mark). To wszystko pozabierał Krysztof Czema, który tu był starostą około r. 1567. Za niego także i kościół zabrali luteranie. Pierwszy ich pastor nazywał się Tetzman, przysłany był już za starosty Achacego Czemy, † 1546, ale za niego chodzili jeszcze tutejsi luteranie do swego kościoła w Starym Kiszporku. Tenże pastor pozwolił ołtarz wielki w farze katolikom rozebrać i sam odprawiał nabożeństwo. Dopiero za Zygmunta III proboszcz ówczesny Tomasz Lange wytoczył proces, za którym kościół zwrócony został katolikom d. 27 lipca 1598 r. Cały jednak inwentarz, aparaty, naczynia, srebra kościelne zaginęły; także i folwarku nie oddano. Za to osądzono luteranów na 25,000 zł. kary; nie wiadomo atoli czy je zapłacili. Innowiercy odprawiali teraz swoje nabożeństwa na ratuszu. R. 1638 spłonął kościół wraz z całem miastem. Nowy zaczęto budować za proboszcza Makowskiego. Mieszczanie (wtedy prawie bez wyjątku jeszcze luterscy) płacili rocznie na budowę 400 zł., za co wolność prawną swojego wyznania otrzymali. Nowy ten kościół konsekrował biskup chełmiński Opaliński d. 25 października 1682 r.; tytuł teraz odmienny nadał św. Trójcy. W r. 1730 po raz drugi zgorzał w wielkim pożarze. Na nową budowę płacili i luterscy mieszczanie rocznie ogółem 50 zł. Za to mogli wiarę swoję wyznawać i nabożeństwa odprawiać, byle tylko bez organu, wieży i dzwonów. 2) Kaplica polska znajdowała się oddawna pod powyższym kościołem św. Katarzyny na dole jakby w podziemnej krypcie. Tytuł miała św. Maryi Magdaleny albo św. Anny. W niej to za krzyżaków polacy tutejsi odprawiali swoje nabożeństwo i kazań słuchali polskich, gdyż w głównym kościele u góry tylko niemcy się znajdowali. R. 1607 przed spaleniem w dobrym jeszcze była stanie, ale już kazań więcej nie prawiono za polskich rządów. 3) Prepozytura św. Jerzego leżała po za miastem przy t. zw. miejskim ogrodzie blisko rz. Dzierzgoni; wspominana bywa r. 1451; połączona jak zwykle u krzyżaków po miastach z miejskim szpitalem i cmentarzem. Kościół z dochodami zaginął w czasie reformacyi. 4) Prepozytura św. Ducha, także z cmentarzem i szpitalem. Roku 1607 istniał już tylko szpital św. Ducha na tem miejscu. 5) Kaplica na zamku, w której krzyżacy odprawiali swoje nabożeństwo. R. 1410 d. 23 lipca król Władysław Jagiełło wysłuchał tu mszy św. W czasie okupacyi istniała jeszcze; Prusacy zabrali z niej akta grodzkie i oddali do Kwidzyna. 6) Kościół św. Anny, r. 1737 odnowiony kosztem ówczesnego proboszcza. W r. 1807 stały jeszcze po nim mury. 7) Kaplica po za miastem, gdzie się jedzie do wsi Pacholin (nunc Rosgart); w r. 1607 widać było po niej szczątki. 8) Kościół N. M. Panny stał na otwartem polu poza miastem przy drodze do Malborka. W dzień Nawiedzenia Matki B. sławne tu bywały odpusty, na które lud z całej okolicy pielgrzymował. Jeden z Czemów starostów zakazał tego odpustu, z tego powodu że tam dwóch ze szlachty w czasie odpustu się zabiło. W ogóle Czemowie wszystkie te kościoły i dochody katolikom pozabierali, jakto z akt kościelnych wynika. 9) Klasztor oo. reformatów fundował r. 1678 Jan Ignacy Bąkowski wojewoda malborski, starosta dzierzgoński. Sejm polski potwierdził tę fundacyą r. 1679. Głównem zadaniem tych zakonników było nieść pomoc duchowną katolikom rozproszonym w sąsiedzkiem księstwie pruskiem, którzy tam pozostawali bez szkoły i nabożeństwa, i dlatego bardzo licznie przychodzili do kościoła w D. Ojcowie prawili dla nich nauki po polsku i po niemiecku. Oprócz kilku ogrodów przy mieście żadnej posiadłości nie mieli; żyli wedle reguły z jałmużny. Z folwarku starościńskiego Nowa wieś (Neuhof) pobierali rocznie jałmużny 12 korcy żyta, 6 k. pszenicy, 10 beczek piwa i 12 tal. w gotówce. Legat ten uczynił fundator klasztoru Ignacy Bąkowski, a następnie król polski go potwierdził. R. 1716 zapisała Eleonora Warzycka urodzona Łosiówna jakiś legat klasztorowi. R. 1717 Słup Wałdowski nabywszy wieś Jordanki, w której istniał zbór luterski po dawniejszych dziedzicach, zniósł go i darował klasztorowi. R. 1726 Teresa Kruszyńska, z domu Konopacka, zapisała ojcom ogród warzywny i nieco roli nad rzeką Dzierzgoń. R. 1765 Magdalena ze Słupów Wałdowska, z domu Kruszyńska, uczyniła legat zapisany na wsi Grünfelde, według którego oo. dostawali rocznie z tych dóbr 8 k. żyta, 4 k. pszenicy, 2 k. grochu, 2 achtele masła i świnię tuczną. Także i wojewoda Przebendowski, Kczewski, Kretkowski byli dobrodziejami klasztoru. Od tutejszych mieszczan luterskich ponosili oo. niemało zniewagi. Tak np. r. 1709 gdy kuźnię stawiali na swoim gruncie, do czego im starosta użyczył cegły z jakiejś kaplicy zamkowego kościoła, nietylko słowy bardzo zelżywemi ale nawet kijmi byli znieważeni. W r. 1807 kiedy francuzi weszli do miasta, zamienili klasztor na szpital. Rząd pruski zaraz po okupacyi zniósł klasztory za-

konne. R. 1828 umarli dwaj przedostatni zakonnicy, tylko staruszek gwardyan pozostał. R. 1832 klasztor skasowano i oddano miastu, które w nim umieściło szkołę katolicką i luterską i dwóch nauczycieli. Także kapitał pozostały 1130 tal. obrócono na cele szkolne. Poprzednio ubiegali się o ten klasztor i kościół katolicy, którzy w nim chcieli odprawiać nabożeństwo dla katolików-niemców, ale nie zostali uwzględnieni. Oddawna połączona była z kościołem paraf. w D. godność dziekana czyli po staremu archipresbytera dzierzgońskiego. Dekanat ten obejmował następujące kościoły: Dzierzgoń z filią Bągart, Styrgart, Rozengart, Fiszewo, Notzendorf, Pozylia albo Żuławka, Stary targ z filią Nowy targ, Krasna łąka (Schönwiese) i Lichtfelde. Od samego początku należały te kościoły do dyecezyi starej pomezańskiej. Po jej zlutrzeniu w skutek reformacyi zarządzali nimi biskupi chełmińscy. W nowszym czasie zniesiono dekanat dzierzgoński i przyłączono do sztumskiego, który znowu oddany został w zarząd biskupowi warmińskiemu mocą bulli papieskiej de salute animarum z r. 1826. Warto wspomnieć, że w mieście Dzierzgoniu urodził się Kacper Linke, który był biskupem pomezańskim. W końcu doda się tu jeszcze o luteranach, że wydaleni z fary odprawiali nabożeństwo w ratuszu. Po zgorzeniu r. 1730 pozwolono im postawić sobie zbór przy miejskim murze. Był to budynek dwupiętrowy. U góry znajdowała się sala do modlitwy; organu, wieży i dzwonów nie wolno im było przy nabożeństwie używać (przy pogrzebach itd. używali za opłatą dzwonów farskich). Na dole w zborze mieszkał pastor, obok którego była szkoła. Predykant każdoczesny był zarazem rektorem tej szkoły. R. 1789 stary ten zbór się zarwał, a nowy dzisiejszy postawiono głównie ze składek. O szkole katolickiej wiadomo, że istniała tu od najdawniejszych czasów. R. 1399 piszą o niej po niemiecku: „Den Schülern czu Christpurg, als der Meist von Hollandken Christpurg czoch, wurde ½ Vierdung (17 sgr. 2 fen.) gegeben.“ Po reformacyi także istniała szkółka parafialna w mieście. Porównaj Dr. Schmitt „Geschichte des Stuhmer Kreises“.

Dzierzgoń, niem. *Sorge*, w starych dokumentach po słowiańsku Sirgune, niewielka rz., ma swój początek w Prusach wschodnich, w powiecie morąskim (Mohrungen), przy wsi Kadzie, w pobliżu wiosek Bauditen, Arnsdorf i Polwiten. Płynie początkowo w kierunku przeważnie zachodnim koło wsi Ankern, Lothen (okolica po starych Prusach zniemczona); przy Miswalde obraca młyn, następnie przerzyna żwirówkę wiodącą z Zalewa (Saalfeld) do Elbląga. Przy Lodeynen spuszcza się ku południowi w okolicy lesistej, zkąd liczne dopływy bierze. Po za wsią Altstadt przechodzi do powiatu sztumskiego, gdzie z południa łączy się z głównym dopływem, zwanym także Dzierzgoń, pochodzącym z jeziora Dzierzgoń (ob.) przy wsi Minięta (Menthen). Odtąd zwraca się wprost ku północy, pędzi młyn stanowski (Stanauer Mühle), okrąża w wielkim zakręcie doliną między górami z trzech stron miasto i dawniejszy zamek Dzierzgoń, po za którym stanowi kilkomilową granicę Prus wschodnich i zachodnich (przedtem Polski i księstwa Pruskiego); mija wś Namirowo (Kl. Baumgarth). Począwszy od wsi Brudzendy (Brodsende) wlecze się wolno przez niskie Żuławy i wpada po za wsią Stobbendorf do jeziora Druzno (Drausensee, ob.), a ztąd jako nowa rz. Elbląg do zatoki Świeżej (Frischeshaff). Była ta rz. dawniej głębsza i większa. Stare dokumenta piszą, jako po niej chodziły statki, a nawet okręta zbożem i towarami ładowne, tak z wodą jak i pod wodę. Wioski nad nią położone odbywały po niej główny swój handel. I tak w r. 1265 kiedy m. Dzierzgoń było oblężone, przywoziły mu statki żywność z pod Elbląga. R. 1354 Namirowo (Kl. Baumgarth) ma prawo spławiać zboże swoje bez cła. Także i m. Dzierzgoń r. 1451 ma przywilej, podług którego każdy mieszczanin-obywatel bądź czółnem albo też okrętem (mit Kahn oder Schiff) przewoził zboże swoje na sprzedaż do Elbląga i do Świeżej zatoki. Kto zaś cudze zboże woził za zarobkiem, płacił cło krzyżakom. Obecnie takie duże statki nie chodzą po Dz. W 1451 mieszczanie z Dzierzgonia mają prawo łowić ryby od śluzy aż do jeziora Druzna. R. 1737 przejęli to prawo rybacy osiedli w Kühlhorn blisko ujścia rz. Dz. do Druzna. Długość biegu rz. wynosi około 7 mil. *Ks. F.*

Dzierzgoń, niem. *Sorgen-See*, w starych dokumentach po słowiańsku *Sirgune*, jezioro, pow. suski, Prusy zachodnie. Leży tuż przy Prabutach (Riesenburg) na północ. Jest wąskie, z północy na południe ciągnie się, blisko milę długie. Otoczone dość lesistą okolicą, przybiera liczne potoki. Odpływ ma tak na południe przez rz. Liwnę jako i na północ przez rzeczkę, także zwaną Dzierzgoń, idącą przez jez. Balewskie (Baalauer See), która się potem łączy przy wsi Minięta (Menthen) z główną rz. Dzierzgonią. Naokoło jeziora leżą osady wiejskie: Popówko, Gorowychy (Gr. Sonnenberg), Spikora (Kl. Sonnenberg), Rodówko (Kl. Rohdau) i Jakubowo. Obfituje w ryby. Z wyjątkiem północnych kończyn należało dawniej do posiadłości biskupów pomezańskich, którzy tu część swoję trzecią mieli przy podziale za krzyżaków. Obecnie jest własnością poblizkich wiosek. *Ks. F.*

Dzierzgonka, os., pow. jędrzejowski, gm. i par. Wodzisław.

Dzierzgów, 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. Kozłów-biskupi, par. Mikołajów. 2.) **D.**, wś nad Skierniewką, pow. łowicki, gm. Łyszkowice, par. Bełchów. R. 1827 było 30 dm., 1211 mk.; w 1864 r. przestrzeń m. 1305 ziemi urodz., nieurodz. zaś m. 256, osad 45; ludn 316; w 1879 domów włośc. 48 a 2 dworskie. Mieszk. katolików 340, od Łowicza 9 wiorst a od Bełchowa 2. Była tu kaplica od 1826—1832, w której odprawiano nabożeństwo parafialne, albowiem w Bełchowie kościół uległ zniszczeniu. 3.) **D.**, wś nad rz. Nidą, pow. włoszczowski, gm. Radków., par. D., posiada kościół paraf. drewniany, erekcyi niewiadomej, 1752 r. wzniesiony przez ks. Antoniego Wesołowskiego. Jest siedliskiem sądu gminnego (III okręgu), oraz szkółki gminnej elementarnej. W 1827 r. było tu 47 dm. i 303 mieszk.; obecnie liczy 51 dm., 436 mk. Ogólna rozległość morgów 1204, z czego na grunta dworskie przypada: a) ziemi ornej mor. 386, b) nieużytków mor. 78, c) łąk mor. 20, d) lasów mor. 200, e) pastwisk mor. 112; na grunta włościańskie: a) ziemi ornej mor. 343 (w tem mieści się mor. 73 gruntów „poduchownych“, a obecnie będących w posiadaniu włościan), b) nieużytków mor. 39, c) łąk 26 mor. W Dz. zasługuje na uwagę piękny pałac drewniany, przed kilku laty zbudowany; znajduje się on w ogrodzie, bardzo gustownie urządzonym i starannie utrzymywanym. W ogóle wszystkie zabudowania dworskie, jako też i folwarczne, tak pod względem arhitektury, jako i położenia, odznaczają się nietylko porządną budową, ale smakiem. Wieś cała wysadzana topolami wysmukłemi, które formują piękną i dobrze utrzymaną aleę. Ziemia gliniasta w wapno obfita. Łąki nad nią dobre. Las sosnowy młody. Opis Dz. wraz z widokiem podał Tyg. Illustr. T. VII z 1879 r. str. 295. 4.) **D.**, ob. *Dzierzgowo* i *Dzierzków*.

Dzierzgowice, niem. *Dziergowitz*, r. 1380 *Dzirgowicz*, wś i folw., pow. kozielski, o 10 kil. na płd.-wsch. od Koźla, na praw. brz. Odry, w par. Łanów, przy drodze żel. Folw. ma 3192 m. rozl., w tem 3126 m. lasu ciągnącego się między lasami rudzkiemi i sławęcickiemi. Wś D., pół mili długa, bardzo uboga, ma 2411 m. rozl, kościół filialny z r. 1610 i 2-klasową szkołę dla wsi D. i Solarni. We wsi D. zachodzą nomenklatury częściowe: młyn Jaskuła, osady Przykościele, Zawsią, Podświęcie, Księżałąka, Ruda, Lasoki, Nabrzegu. We wsi Dz. istnieje „kółko włościańskie“ polskie. *F. S.*

Dzierzgowo, wś, pow. przasnyski, gm. i par. t. n., leży na wschód od Gruduska, ma piękny i starożytny kościół murowany, wzniesiony w pierwszych latach XVI wieku, 1851 r. odnowiony a 1388 przez Pawła Dzierzgowskiego erygowany. Szczyt jego przyozdobiony jest wnękami, które krawędzią wystające i po za niego występujace płaskosłupy rozdzielają od siebie. Mury nawy z cegły czerwonej stawiane i czarnemi skośnie w rzędy układanemi cegiełkami przeszachowane, po rogach dwustopniowemi szkarpami są podparte. Wewnątrz ubogi i niczem się nie odznacza; z pomników zachowuje się tu jedna tablica nagrobkowa z herbami Nałęcz i Kościesza, poświęcona pamiątce Jakóba Tańskiego, dziedzica z Łęgu, w r. 1640 zmarłego, i żony jego Anny z Łączyńskich, która męża swego trzema laty wyprzedziła do grobu. W 1827 r. Dz. liczyło 37 dm. i 337 mk. Par. D. dek. przasnyskiego 4290 dusz liczy. Dobra Dz. składają się z folw. Dz., Jałowce, attynencyi leśnej Grabowie, wsi Dz. i Stęga. Rozległość dworska wynosi m. 769 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 361, łąk m. 36, pastwisk m. 109, lasu m. 180, nieużytki i place m. 82; budow. mur. 2, drew. 13, wiatrak. Wieś D. osad 28, gruntu m. 55; wś Stęga osad 14, gruntu m. 289. Gmina Dz. należy do sądu gminnego okr. III w Dzierzgowie, st. poczt. w Przasnyszu. Ludności 5894 dusz i 24796 morgów obszaru. *Br. Ch.*

Dzierzgowo p. Włoszczowski

Dzierzgunka, niem. *Dziergunken*, leśnictwo i młyn, pow. olsztyński, stac. poczt. Kurki.

Dzierzki, okolica szlachecka, w obrębie której leżą wsie: Dz.-gołębie, Dz.-wojciechowięta, Dz. janowięta, wsie szlacheckie, pow. mazowiecki, gm. Brzozowo, par. Poświętne. Akt z r. 1545 wymienia jeszcze Dz. maćkowięta. W 1827 r. Dz janowięta liczyły 18 dm., 93 mk., Dz. wojciechowięta 6 dm., 33 mk.; Dz. ząbki 4 dm., 42 mk.; Dz. gołębie 11 dm., 68 mieszkańców. *Br. Ch.*

Dzierzki, niem. *Dziersken*, wś, pow. niborski, stac. poczt. Jedwabno.

Dzierzków, wś rząd., pow. radomski, gm, i par. Radom. Leży tuż pod Radomiem (o 2 w.) przy drodze bitej. Posiada mydlarnię. W 1827 r. liczono tu 28 dm. i 300 mk.; obecnie ma 69 dm., 626 mk. i 695 morg. ziemi włośc. Istnieje tu cegielnia i cztery wiatraki.

Dzierzkówek, Dz.-poduchowny, dwie wsie i folw., pow. radomski, gm. i par. Skaryszew; odl. od Radomia 18 w. W 1827 r. było tu 16 dm. i 128 mk., obecnie liczy 15 dm., 136 mk.; 911 mor. ziemi dworsk. i 321 mor. ziemi włośc. Dz. poduchowny ma 15 dm., 167 mk. i 321 mor. ziemi włośc. W skład dóbr Dz. wchodzi folw. Dzierzkówek, dawniej Skaryszew, z wsiami Huta Skaryszewska, Wólka Tworogowa, Zalesie i Dzierzkówek. Rozleg. wynosi m. 705 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 386, łąk m. 119, pastwisk m. 10, lasu m. 161, nieużytki i place m. 29; płodozmian 13-polowy. Bud. mur. 1, drew. 17; dwa młyny wodne i folusz; w niektórych miej-

scowościach pokłady torfu. Wieś Huta Skaryszewska osad 33, gruntu m. 433; wś Wólka Tworogowa osad 30, gruntu m. 570; wś Zalesie osad 40, gruntu m. 452; wś Dz. osad 11, gruntu m. 278; od dóbr tych w. r. 1873 oddzielony został folw. Skaryszew rozległ. m. 160. *Br. Ch.*, *A. Pal*,

Dzierzkowice, wś i folw., pow. janowski, gm. i par. D., wieś z 3 nomenklaturami: Dzierzkowice majorackie, Dz. poduchowne i Dzierzkowice Łanowi-Sołtysi. Wieś położona nad rzeką Strużą i Urzędówką, przy trakcie pocztowym urzędowsko-rachowskim i przy trakcie 3 rzędu z Kraśnika do Józefowa prowadzącym, odległa od Kraśnika wiorst 10, od Urzędowa w. 5, od Józefowa i Wisły w. 15. Dzierzkowice niegdyś należały do rodziny Dzierzków, następnie niewiadomo kiedy wcielone do starostwa urzędowskiego; zaś w 1835 r. nadane generałowi Geismarowi. Kościół parafialny drewniany pod wezwaniem św. Stanisława, wzniesiony na początku XVIII wieku, poświęcony przez Kajetana Sołtyka, biskupa kijowskiego w 1751 r. Erygował parafią któryś z królów polskich. W r. 1405 Wład. Jagiełło nadał kościołowi przywilej. Do parafii należą: Dzierzkowice, kol. Ludmiłówka, Olbiencin i Dembowiec, wiernych 3650 dusz. Parafia ma filią w Księżomieszy, kaplicę w Olbięcinie. W Dzierz. majorackich do większej własności należą 2 młyny, tartak, terpentyniarnia, staw 16-morgowy, łąk 250 mr., lasu 3692 mr. i gr. ornych 1300 mr. z 4 folwarkami: Dzierzkowice, Krzywie, Wójtostwo (Dębina) i Zalesie. Gospodarstwo w stanie średnim, gleba przeważnie margle, w mniejszości glinki i piaski średnio urodzajne. Lasy, przeważnie liściaste, przed kilku laty wycięto, pozostawiono li tylko młodzież i drzewo opałowe. W lesie pomiędzy Moniakami a Dzierzkowicami zwanym Wałki znajdują się szańce ręką ludzką sypane; według miejscowej tradycyi sypali je jeńcy tureccy. Las pomiędzy Urzędowem a Dzierzkowic., zwany Zwierzyniec, był niegdyś dobrze ogrodzony i różnym zwierzem napełniony (Baliński St. Polska, T. II, str. 1137), dziś utrzymała się li tylko nazwa śladów; zaś z ogrodzeń nic niepozostało. Do włośc. należy ziemi ornej 4623 mr., łąk 80 mr.; w Dzierzkowicach poduchownych folw. 240 mr. nabył donataryusz — do włościan należy 60 mr. Dzierzkowice Łanowi sołtysi albo wybrańcy osad 29, ziemi or. 468 mr., łąk 39 mr. Wybrańcy ci mieli obowiązek doglądania stawów królewskich, do starostwa należących oraz w razie wojny wysyłania z każdej osady zbrojnego (tak zwanego czeladnika); podatków nie płacili żadnych jak również nie odrabiali pańszczyzny, korzystali z folwarku i wolnego wrębu w lasach. Przywileje wybrańców poraz ostatni potwierdzone były przez Stanisława Augusta w dniu 11 stycznia 1767 r. Przy urządzeniu kolonialnem w 1845 r. wybrańcy, zrównani w prawach z włościanami, służebności leśnych i pastwiskowych tak samo jak i włościanie nie mają przyznanych. W ogóle w Dzierzkowicach osad 302, ludności mężczyzn 950, kobiet 1100. W tej liczbie 14 gospodarzy żydów, małozajętych rolą, więcej drobnym handlem i lichwą. Jest w D. kancelarya gminna i szkółka elementarna. Naprzeciw dzisiejszego dworu wzgórze porosłe lipami nazywa się Zamczyskiem, jakkolwiek niema śladów zamku. Nazwa to uzasadniona, w dawnych bowiem aktach miasta Urzędowa znajdują się wzmianki, jako wyroki wójta i radców urzędowskich w ważniejszych sprawach karnych zatwierdzane bywały przez starostę na zamku w Dzierzkowicach. Wś w malowniczem położeniu ciągnie się blisko 7 w. Domki okolone sadami, częścią w nizinie, częścią na wzgórzach porozmieszczane; środkiem wsi przepływa rzeka Struża na wiosnę i po zlewach znacznie powiększająca wody, zalewa ogrody i drogę publiczną; kościół i plebania podlegały również zalewom; staraniem i kosztem miejscowego proboszcza przed 3 laty zabezpieczone wałem 2 łokcie wysokim. Zamożność włościan zaledwie średnia, przyczynia się do tego brak pastwisk i lasów. Obecny proboszcz, znając wybornie pszczelnictwo, rozbudził we włościanach zamiłowanie w tym kierunku; we wsi znajduje się około 400 pni pszczół. Gmina D. graniczy: od północy z gm. urzędowską, od wschodu z gruntami do miasta Kraśnika należącemi i z gm. trzydnicką, od południa z gm. trzydnicką i gościeradowską, od zachodu z gm. annopolską i pow. nowoaleksandryjskim. Należy do II okręgu sądowego w Popkowicach i do 3 parafij Dzierzkowice, Boiska i Kraśnik. W skład tej gminy wchodzą: Boiska, Budzyń, Dzierzkowice, kol. Ludmiłówka, Sosnowa Wola, Suchynia, Wyżnica, Wyżnianka i kol. Zaborcze. Gleba w $1/3$ bogate margle, nadające się wybornie pod uprawę roślin strączkowych i jęczmienia, w $1/3$ glinka lubelską zwana (z wyglądu podobna do gliny popielatki uboższa jednakże w części organiczne) i w $1/3$ piaski średnio urodzajne. Rozl. gm. wynosi 19,600 mr., w tem 6,970 m. lasu. Lasy w części zniszczone, w połowie wysokopienne, iglaste; w połowie, niskopienne liściaste. Gruntów ornych 11,460 m., wód około 170, łąk 940 m. Jedyna gmina w powiecie janowskim, posiadająca stosunkowo tak znaczną przestrzeń łąk. Łąki te w części zaniedbane, położone nad rzeczką Strużą i strumykiem Wyżnicą, przez zaprowadzenie irygacyi i odpowiednie osuszenie można niewielkim kosztem znakomicie ulepszyć. Do większej posiadłości należy 12,230 mr., w tem 6970 m. lasu, 4620

ziemi ornej i 640 mr. łąk. Do mniejszej 6970 m. ziemi ornej i 300 łąk; lasu włościanie nie mają, serwituty bowiem nigdzie dotychczas nieukończone. Gospodarstwa dworskie prowadzą się prawie wszędzie bez systemów płodozmiennych, dowolnie; stan gospodarstw włościańskich zaczyna się powolnie podnosić z wiekowego uśpienia; zamożność włościan przeciętnie biorąc średnia, obok zajęć rolnych trudnią się belczarstwem i furmaństwem. Rzemiosła jako to: bednarstwo, kowalstwo, stelmachostwo, ciesielstwo, szewctwo i tkactwo, mają swoich przedstawicieli; służą jednakże wyłącznie na zaspokojenie potrzeb miejscowych i nie wykraczają po za granicę powszedniości. Zakładów przemysłowo-fabrycznych 13, jako to: młynów wodnych 7, terpentyniarnia, garncarnia, cegielnia i 3 tartaki; dochód roczny netto 31,000 rs. W gminie znajduje się kasa pożyczkowa dla włościan z kapitałem obrotowym 1200 rs., kościołów parafialnych dwa, szkółka elementarna jedna; liczba uczących się w 1879 r. 91, czyli wypada na ogólną ludność 1 uczący się na 43 mieszk. Niezależnie od szkółki włościanie w paru miejscowościach w porze zimowej sami zajmują się w miarę możności nauką dzieci. Administracyą gminy składają wójt, kand. na wójta, pisarz gminy, 12 sołtysów i tyluż pomocników. Domów mieszkalnych 534, ludności niestałej 119, stałej katolików mężczyzn 1773, kobiet 1900, żydów 66 męż., 51 kobiet. W 1879 r. zawarto związków małżeńskich 83, urodziło się chłopców 82, dziewcząt 149; zmarło 56 męż., 49 kob. Gmina bogato uposażona w wody; rzeka Strużа mająca tu dwa dopływy (Urzędówkę i Wyżnicę) i zasilana źródłami przerzyna wzdłuż całą gminę. *A. M.*

Dzierzno, 1.) wś, pow. kolski, gm. Budzisław Kolski, par. Osiek wielki. 2.) **D.**, wś, pow. będziński, gm. i par. Żarki, przy drodze z Żarek do Koziegłów, gleba piaski i piaskowce żelaziste (jura brunatna). 3.) **D.**, gmina, pow. rypiński, należy do II okręgu sądowego (Strzygi), od stacyi poczt. Rypin odległa 9 wiorst, ludność 3563 mieszk., powierz. 14227 morgów (9456 gruntu ornego). W gminie znajdują się 3 kościoły katol., 3 szkółki, z tych jedna ewang., 5 karczem i szynków, 2 wiatraki, 2 młyny wodne, 2 kuźnie i cegielnia. Do gminy należą następujące wsie włośc.: Brodniczka, Ciechorz, Cienkusz, Dzieżno, Dzierzno-Kożuchowe, Dzieżenko, Firany, Gałkowo, Gałkówko, Glinki, Goca, Granaty, Grzemby, Janowo, Jawornica, Karf, Księte, Mantyki, Mielno, Nicponia, Niemojewo, Oborczyska, Ostrów, Rokitnica, Rogal, Rumunki Księte, Swiedziebnia, Szczutowo, Szenwald, Szynkowizna, Szynkówko, Taraszewko, Tomaszcwko, Wierzchownia, Zduny; dobra pryw. Besznica, Dzieżno, księtźe, Mantyki, Ostrów, Rokitnica, Swiedziebnia, Zduny. Wyżej wymienione dobra należą do paraf. Lubowidz, Michałki i Swiedzebnia. Wsie włośc: Dzieżno, Dzieżno-kożuchowe, Dzieżenko, Mantyki, Szymkowizna i Cichorz liczą 203 mieszk., 38 domów mieszk., 46 osad włośc., powierzchni 356 morg.; folw. pryw. liczy 25 mk., 3 budynki mieszk., powierzchni 434 mor., w tem gruntu ornego 320 morg. 4.) **D.** kożuchowe, wś i folw., pow. rypiński, gm. Dzierzno, par. Swiedziebnia. W skład dóbr tych wchodzi folw. Dz. Kożuchowe i Mantyki, tudzież wsie: Dz. Kożuchowe, Mantyki i Szymkowizna; podług opisu z roku 1866 miały ziemi dworskiej m. 307 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 214, łąk m. 38, lasu m. 36, nieużytki i place m. 19; wieś Dz. Kożuchowe osad 10, gruntu m. 88; osada Mantyki gruntu m. 18; wś Szymkowizna osad 3, gruntu m. 130. Około 1838 r. nabył dobra Dz. Alfons Czapski b. oficer b. wojsk polskich a po śmierci jego w 1878 r. przeszło na własność jedynej córki Stefanii, żony dra Kryszki prof. uniwer. warsz. W lesie należącym do tych dóbr a dotykającym granicy król. prus. jest osobliwość, bo z dwóch sosen grubych zrośniętych w pniu a dopiero rozchodzących się na 3 łok. od ziemi, z tego miejsca wyrosło drzewo jarzębowe, co rok okrywające się pięknym liściem. 5.) **D.**-ziemiańskie, wś i folw., pow. rypiński, gm. Dzierzno, par. Swiedziebnia, leży na samej granicy od Prus. W 1827 r. liczyło 13 dm. i 100 mk., obecnie wś ma 18 dm. i 150 mk.: folw. Dz. Ziemiańskie z wsią tejże nazwy rozległość wynosi m. 525 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 377, łąk m. 68, lasu m. 58, nieużytki i place m. 22; płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 6, drew. 1, pokłady torfu i marglu; wieś Dz. Ziemiańskie osad 32, gruntu m. 111. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dzierzno, 1.) wielkie, niem. *Gross Drensen*, wieś i gm., pow. czarnkowski, nad jeziorem; 4 miejsc.: Dz. i 3 osady bez oddzielnych nazwisk; 106 dm., 965 mk., 940 ew., 19 kat.; 6 żydów, 41 analf. Kościół protest. należy do dyecezyi wieleńskiej (Filehne). Agentura poczt. na miejscu; stac. kol. żel. Wieleń o 10 kil. 2.) **D.** małe, niem. *Klein Drensen*, wieś i gm., o 7 kil. na północ od poprzedniego, 3, miejsc.: 1) Dz. M. wieś, 1) Dz. M. kolon. 3) Im Busch kolon.; 87 dm.; 724 mk., 723 ew., 1 żyd, 142 analf. Poczta w Dzierznie wielkiem o 7 kil., stacya kol. żel. Wieleń o 17 kil. *M. St.*

Dzierzno, niem. *Dziesno*, wś ryc., pow. brodnicki, na prawym brzegu Drwęcy, około milę od Górzna, par. Szczuka, szkoła Gotardowo, poczta Brodnica. Obszaru ziemi obejmuje 1550 mórg, budynków 27, domów mieszk. 11, katol. 121. D. Budy wieś włośc., tamże, na-

leży do wsi ryc. D., budynków 6, domy mieszkalne 3, katol. 20, ewan. 3. Dobra Dz. leżą przy samej granicy król. pols. i granicą z wsią Rokitnica, pow. rypiński. Ziemia dobra, pięknie zagospodarowana. Zabudowania dworskie piękne, nowe, smołowcem kryte. Gumna wraz z ogrodem owocowym dotykają samej linii granicznej królestwa, którą stanowi strumień maleńki zwany Pissa, mający tę rzadką osobliwość, że ze źródeł swych właśnie w tym ogrodzie znajdujących się płynie w dwóch przeciwnych kierunkach: 1.) jednem małem korytkiem wijąc się ustawicznie na północo-wsch. ku Rokitnicy, dalej do Ostrowia gdzie wpada do innego strumienia i 2) w kierunku zachodnio-północ. około Kretek dużych, Osieka i pod Łapinożem wpada do Rypienicy, stanowiąc ciągle granicę państw oraz prywatnych własności kongresem wiedeńskim oznaczonych. We dworze, jak niesie podanie, popełnioną była zbrodnia a w następstwie takowej nastąpiło krzywoprzysięztwo, w czasie którego krew popłynęła z krzyża stojącego na stole w czasie tego aktu; stół ten ze znakami krwi umieszczony był dotąd w kościele w Świedziebni, a krzyż umieszczony w w. ołtarzu, zaopatrzony zasłoną odkrywaną tylko w czasie nabożeństwa. Akta kościelne mówią o cudach jakie się tu stały a liczne vota przytwierdzone dokoła krzyża miały świadczyć o ich prawdzie. W 1875 roku wszystko wraz z całym kościołem spłonęło. Dz. było długo w posiadaniu Mateusza Wybickiego, którego stryj był wojewodą i znany z czasów legionów jako i z czasów ks. warszawskiego. Następny właściciel syn Ignacy sprzedał ją przed kilku laty teraźniejszemu właścicielowi Karwatowi. Lud tej wsi i jej właściciel są czysto polskiego pochodzenia. *F. N.* i *Ks. F.*

Dzierżno, niem. *Dziersno*, górne i dolne, dwie wsie i dwa folw., pow. toszecko-gliwicki, o 10 kil. od Gliwic, o 3 kil. od Pyskowic, między rzekami Dramą a Kłodnicą, w par. Laband. Fol. D.-górne, do 1822 z fol. D.-dolne złączony, ma 1000 m. rozl., a wś D.-górne z kol. Czerwonka 27 osad, 400 m. rozl., szkołę katol. Folw. D.-dolne ma 1155 m. gruntu i gorzelnię a wś t. n. 29 osad, 400 m. rozl. i fryszerkę Amandshütte. *F. S.*

Dzierżykraj, ob. *Słup*.

Dzierzysław, wś, pow. słupecki, gm. Skulska wieś, par. Skulsk. W 1827 r. liczono tu 8 dm. i 70 mk.

Dzierżysław, *Dzierżysławice*, ob. *Dyrsłowice*.

Dzieschowitz (niem.), ob. *Dzieszowice*.

Dziesiąte, wś nad rz. Jabłonną (Czerniejówką), pow. lubelski, gm. Zemborzyce, par. Abramowice. Leży o pół mili od Lublina. Mieszkali tu niegdyś królewscy sokolnicy. Król Kazimierz II nadał tę wieś na uposażenie archidyakonatu lubelskiego. W 15 wieku siedziało tu dwunastu kmieci. (Lib. Ben. I 198). W 1827 r. Dz. liczyło 20 dm. i 145 mk.

Dziesiętnica, wś, pow. płoński, gm. Kuchary, par. Królewo.

Dziesiętniki, wś włość. i karczma, nad rz. Holszanką, pow. oszmiański, przy trakcie z Holszan do Wiszniewa idącym. Domów 16, mk. 125 katol. i 7 żydów (1866).

Dziesiukiszki, pow. wiłkomierski, paraf. kurklewska, dobra Tadeusza Butlera, przy szossе petersb.-warszaw. położone, z pałacykiem i pięknym ogrodem.

Dziesławice, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Stopnica. W 1827 r. było tu 18 dm. i 158 mk. Por. *Czyżów*.

Dziesławice, *Dysławice*, niem. *Distelwitz*, wś, pow. sycowski, par. Drołtowice, ma kościół filialny, parę młynów i szkołę. Ludność przeważnie niemiecka i ewangelicka.

Dziesna, ob. *Dzisna*.

Dziesno (niem.), ob. *Dzierzno*.

Dziesz.., ob. *Dzierz...*, *Dzież...*

Dzieszkowice, właściwie *Dzietrzkowice* (ob.),

Dzieszkowszczyzna, wś rządowa, nad jez. t. n., pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 75, żydów 7, dm. 7 (1866 r.); w pobliżu fol. Dzieszkowszczyzna Andrzejewska, nad rzecz. Dzisną, posiada mk. starowierców 27, kat. 1, domów 4 (1866 r.); od Święcian w. 33.

Dzieszowice, niem. *Dzieschowitz*, wś i folw., pow. wielkostrzelecki, par. Leśnica, o 17 kil. od W. Strzelc. Folw. ma 2115 m. gruntu, bliżej Odry żyznego, gorzelnię, piec wapienny. Wś z kol. Solownią ma 72 osad, 1100 m. gruntu podlegającego zalewom Odry, szkołę kat. i przyst. dr. żel. górnoszląskiej. *F. S.*

Dzietczerewniszki, folw. szlach., nad jez. Dzietczerewiszki, pow. trocki, 2 okr. adm., 35 w. od Trok, 1 dom, 25 kat. (1866).

Dzietki, wś w gm. włośc. Zabłoć, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 49, od Wasiliszek w. 14, dom. 11, mieszk. 80, katolicy (1866).

Dzietkowo, wś pryw., pow. dziśnieński, o 94 w. od Dzisny, nad rz. Łuczajką, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Nowej-Szarkowszczyzny do Postaw, 10 dm., 104 mk. prawosławnych, grunta w posiadaniu włościan.

Dzietmarowice, ob. *Dziecimorowice* na Szląsku austr.

Dzietomla, wś w połud.-zach. stronie pow. nowogródzkiego, niedaleko granicy gub. grodzieńskiej, w 1 okr. polic. niechniewickim, w 1 okr. sądowym nowogródzkim. *Al. Jel.*

Dzietrzkowice, wś, pow. wieluński, gm. i par. Dz., 3 mil niespełna od Wielunia, nad gościńcem do Bolesławca, blisko granicy szląskiej, dym. 204, ludn. 1280 gł., roli włośc. 74,

włók. We wsi urząd wójta gminy Dzietrzkowic, liczącej 4100 gł. w 29 miejscowościach, o 563 dymach na przestrzeni 360 włók. Jest tu szkoła; a z miejscowych sił utworzona kapela służy nietylko do potrzeb nabożeństwa kościelnego, lecz się i w okolicę na uroczystości weselne wynajmuje. Sioło to należało ongi do panien cystersek w Ołoboku; za pruskich rządów przeszło w posiadanie Mielęckich, którzy tutejszy pałac wystawili, a od nich w spadku dostało się przed 20 kilku laty de Rappardom. Obszar włości pańskiej wraz z przysiołkami Łubnice, Jeziorko, Ludwina, wynosi 108 wł. (w tem 56 wł. roli pszennej i żytniej I kl., 14 wł. łąk i pastwisk i 35 wł. lasu nietkniętego). Gospodarstwo tu najbardziej w powiecie postępowe. Zamierzono zdrenować do 50 wł. roli; dotychczas na 20 włókach założono ssąki. Dobytek hodują poprawny; konie w znacznej części rasy angielskiej i hanowerskiej; rogacizna rasy holenderskiej i wildermasch; owce rambouillet; trzoda chlewna angielska. Na Jeziorku mełnia kości wyrabia corocznie przeszło tysiąc cetnarów mączki kościanej na miejscowy użytek. Tamże i tartak czynny. Przychód doroczny, po odtrąceniu wkładów gospodarskich, obliczają na 14000 rubli. Budowli gospodarskich tak okazałych niema w powiecie nigdzie więcej: wszystkie murowane; obory, stajnie wozownia sklepione, wyasfaltowane, pod blachą lub tekturą smołowcową; budynki czeladzi i służebników dworskich, pralnia, cieplarnie, chlewy, karczma nader pokaźne, wszystko murowane, ubezpieczone na 40000 rubli sr. W Łubnicach postawiono nową gorzelnię, nakładem blisko 40000 rs., systemu Neumanna, z zaciernią nowej konstrukcyi, przy której otrzymuje się wyżej 90 stopni bezwodnego spirytusu; peryodowy wypęd bywa do 21000 wiader okowity (licząc 80°|₀); za granicę idzie jej tranzytem do 17000 wiader rocznie; pędzenie gorzelni uskutecznia się węglem kamiennym i torfem, którego zużywa się do 7000 cetnarów corocznie. Folwarków pięć: Dz., Łubnice, Skopyła, Ludwinów, Bezula. Las starannie hodowany i oszczędzany; na miejscową nawet potrzebę kupowano doniedawna opał; i bywało, celem odprzedania do Prus, zakupywano sągi z sąsiedzkich dalszych borów i zwożono w nieroboczy czas tutaj do własnego boru, skąd woźnice zagraniczni mogli snadnie obrócić przed zamknięciem komory celnej w krótkie dnie zimowe. Zwierzyna też troskliwie ochraniana; w pewnej od dworu odległości strzelać jej nie wolno, aby przytułek spokojny miała; to też z jednego polowania zimy 1879-80 kilkaset samych zajęcy do Prus na sprzedaż odstawiono, po rublu za każdego. Właściciel dzisiejszy wyrobił dla siebie przejazd opołem swojem za granicę, z pominięciem komory celnej, przez własną rogatkę, od której klucz posiada. Zresztą zarząd majątku prawie całkiem cudzoziemski. Do włości należy młyn Krupka na rz. Prośnie z rolą 1 i pół wł. obejmującą. Parafia Dz. dek. wieluńskiego dusz 3140 liczy. Kościół, w presbyteryum murowany, dawniej wystawiony, w nawie zaś drewniany, r. 1753 przez Ludwikę w Wybranowa Koźmińską, zakonu cystersek z Ołoboku przełożonę, dobudowany. Kościół ozdobny i dobrze zbudowany pod tyt. S. Jakuba większego ap. Ołtarzy w kościele 6. Za staraniem i kosztem przeważnie Józefa Psarskiego kustosza koleg. chockiej, który tu był proboszczem od r. 1759, wybudowano plebanią i wystawiono ołtarz S-go Jakóba. Wsie należące do parafii, Łubnice i Radostów, także należały do klasztoru ołobockiego. Jakkolwiek kościół obecny jest w dobrym stanie, jednakże parafianie, chcąc mieć ozdobniejszy, zbierają potrzebne materyały do budowli nowego; sami cegłę wypalają. Nowy kościół ma być wzniesiony na wzór kościoła w Krzepicach. *W...r.*

Dzietrzniki, wś włośc., pow. wieluński, gm. Kamionka, par. Pątnów; leży o półtorej mili od Wielunia, w poprzecz szosy do Częstochowy wiodącej, nad strugą Grębą, ma 142 dm., 1200 mk., 104 włók roli gromadzkiej. Jest tu szkółka i kościołek drewniany, pochodzący pono z początków XV wieku. Władysław Jagiełło 1393 r. nadał D. paulinom wieluńskim, których przeor bywał zwykle tutejszym proboszczem. R. 1850 parafia D. przyłączoną została jako filia do sąsiedniej Pątnów, ale już od r. 1843 proboszcz pątnowski tu rezyduje a w Pątnowie ma tylko wikarego. Księgi metryczne urodzin i zaślubin zachowały się w D. od r. 1666. R. 1827 było w D. 75 dm., 502 mk. *W...r.*

Dziewa, wś i gm., pow. inowrocławski; 3 miejsc.: 1) D. wieś; 2) D. domin., 1143 mr. rozl.; 3) Czajka karczma; 8 dm., 115 mk., 11 ew., 104 kat., 55 analf. St. poczt. Papros na granicy król. polskiego o 5 kil., st. kolei żel. Inowrocław o 14 kil. Niegdyś własność J. Sobeskiego. *M. St.*

Dziewagoła, wś, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo. W 1827 r. było tu 21 dm. i 170 mk., obecnie liczy 43 dm. i 311 mieszk.

Dziewałtów, mko pow. wiłkomierskiego, nad rz. Armoną, o 5 w. od Wiłkomierza. Par. kościół katolicki św. Trójcy, drewniany, zbudowany 1476 kosztem Kieżgajłów, odnowiony 1752 przez ks. Kłonickiego i biskupa Zienkowicza. Na cmentarzu od wieków kaplica drewniana pod wezw. Zbawiciela. Parafia katolicka dekanatu wiłkomierskiego: dusz 4041. Dobra D. należą do hr. Benedykta Tyszkiewicza. Jest tu zbór kalwiński murowany; stoi zamknięty i

raz do roku przyjeżdża pastor na nabożeństwo. Familia Gintowtów ma przydomek Dziewałtowskich.

Dziewałtówek, folw. dóbr Wojtkuszki w pow. wiłkomierskim, 7 i pół w. od Wiłkomierza, 2 i pół od Pobojska. Majętność niegdyś rodziny Okuszków, nabył w 1760 Michał Kossakowski wojewoda witebski; obecnie własność Stanisława hr. Kossakowskiego, włók 31. Nazwy Dziewałtówek, Dziewałtów, pochodzą z litewskiego: *Dieltuwas*, Boży przybytek, zwane od tego, że w pobliżu znajdowało się święte miejsce za czasów bałwochwalstwa. Starożytne to grody, których początek Maciej Stryjkowski do odległych wieków i pierwszych śladów Litwy odnosi. O pół mili od Dziewałtówka przy ujściu rzeczki, zwanej po litewsku *Siania* (Stara), do Świętej-rzeki, wznosił się za pogańskich czasów gaj dębowy na uroczem wzgórzu. Stryjkowski pisze, że tu pogrzebanym został książę litewski Kernus przez zięcia swego Żywibunda i córkę Pojatę, którzy na jego pamiątkę posąg wznieśli. Następnie na pomienionem wzgórzu Utenes, książę litewski, pogrzebłszy ojca swego Kukowojtisa, książęcia żmudzkiego około r. 1212, wystawił posąg, wyobrażający go w całej postawie. Lud litewski do czasów Jagiełły składał w tym gaju ofiary swym bogom i ogień święty palił. Zgasiło go chrześciaństwo, nazwisko tylko Kukowojtis dotychczas pozostało, jak równie z tą nazwą kamień po drugiej stronie Świętej-rzeki, cztery stopy wysoki, do 20 stóp obwodu mający, podług podania ludu ołtarz ofiarny, zwany dotychczas Mak. W rozkopanym kurhanie w pobliżu Kukowojtisa znaleziono trupie czaszki, przepasane bronzowemi obrączkami.

Dziewanowo 1.), wś i folw., pow. płocki, gm. Majki, par. Drobin. W 1827 r. było tu 5 dm., 36 mk., obecnie z Kowalewem 175 mk., 20 osad, 27 m. gruntów włośc. Rozl. folw. wynosi m. 414, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 244, łąk m. 34, past. m. 6, wody m. 2, lasu m. 123, nieużytki i place m. 6; bud. murow. 1, drew. 3. Folw. ten w r. 1869 oddzielony został od dóbr Kowalewo. 2.) **D.**, folw., pow. rypiński, gm. Pręczki, par. Rypin. Ma 3 dm., 12 mk. Rozl. wynosi m. 150, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 121, łąk m. 25, nieużyt. i place m. 4, bud. mur. 1, drew. 5, płodozmian 6-polowy; pokłady torfu, marglu i szlamu. *Br. Ch.*

Dziewczagóra, kol., należy do wsi Solarnia w pow. lublinieckim.

Dziewczagóra, ob. *Dziewicz-góra.*

Dziewczopole lub *Dziewczepole*, wś, pow. kolski, gm. Izbica, par. Błenna, ma 9 dm., 65 mk., 540 mr. gruntu; z folw. Gąsiorów (221 m. rozl.), własność Gąsiorowskiego. Wieś ma 19 osad, gruntu m. 26. R. 1827 D. miało 11 dm., 94 mk. *X. A. M.*

Dziewczopólko, wś, pow. włocławski, gm. Przedecz, par. Błenna, własność Wacława Świerczyńskiego, gruntu 190 mr.; włościańskich osad 10, gruntu 30 m. 135 pręt. Roku 1827 D. miało 8 dm., 113 mk. *X. A. M.*

Dziewczoraj, os., pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Boniewo.

Dziewczy potok, przysiołek Komarnik.

Dziewętlin, niem. *Dziewentline*, w r. 1442 Szewantlyn, wś i dobra, pow. mielicki na Szląsku, par. Mielice, ze szkołą ewangielicką.

Dziewiałtów (mylnie), ob. *Dziewałtów.*

Dziewiatkowicze, ob. *Dziewiątkowicze.*

Dziewiatyszki, zaśc. włośc. nad jez. Gołoną, pow. wileński, 3 okr. adm., mk. 15, dm. 2 (1866).

Dziewiąte 1.), wś, pow. krotoszyński, należy do gm. Baszków; 7 dm., 64 mk. St. poczt. i kolei żel. Zduny o 6 kil. 2.) **D.**, folw. w Baszkowie, 404 mr. rozl.

Dziewiątka, wś i folw., należące do dóbr Kowale Pańskie w pow. tureckim, gm. Kowale Pańskie, okr. sąd. gm. Tokary, par. Dobra; ludności 116 dusz. R. 1827 było tu 12 dm., 90 mk. *M. Tr.*

Dziewiątkowicze, mko, pow. słonimski, przy trakcie ze Słonima do Kartuzkiej Berezy, nad rz. Hrywdą i Ruchówką. Była tu parafia katol. dekanatu słonimskiego z filią w Rudni a kaplicami w Hrudopolu, Reginowie i na cmentarzu w D. Dobra D. były własnością Mieleszków. R. 1677 Aleksander Kaz. Ślizień strukczaszy oszm. nabył D. w posagu po żonie swej Teodorze Mieleszkównie; część drugą D. od podstolego Giedroycia nabył Michał Ślizień podkoniuszy lit. 1752. Ciągle w ręku Ślizieniów odtąd. Okolica górzysta, grunta piaszczyste i żwirowate, łąk dużo.

Dziewiątle, wś i folw., pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Iwaniska. W 1827 r. było tu 16 dm. i 123 mk., obecnie liczy 26 dm., 185 mk., 249 mr. ziemi dworsk. i 360 mr. włośc. Folw. D. oddzielony został w r. 1871 od dóbr Łopacionek.

Dziewicz-góra, ob. *Dubrowy.*

Dziewicza góra, pod Chełmem, gub. lubelska.

Dziewiele, zaśc. nad rz. Płodą, pow. dziśnieński, gm. drujska, o 59 w. od m. Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z Drui do Hermanowicz; 2 dm, 14 mk. rz. katol. (1866).

Dziewieniszki, ross. *Dewieniszki*, mko rządowe w pow. oszmiańskim, nad rz. Gawją (od D. spławną), o 30 w. na płd. zach. od Oszmiany, o 63 w. od Wilna a o 12 od st. poczt. Subotniki, pod 54° 12' szer. geogr. i 43° 17' dł. wsch.; należy do 4 sądu pokoju (w Lipniszkach) 2 lidzkiego okręgu i posiada zarząd poli-

cyjny, zarz. gm. włośc., szkółkę wiejską, drew. kość. kat., filialny gieranoński. Filia liczy 4023 wiernych. D. były własnością głośnej rodziny Gastoldów na mocy przywileju w. ks. lit. Zygmunta Kiejstutowicza z r. 1433, nadającego jej oprócz tych jeszcze inne liczne dobra na Litwie. W 1500 r. jeden z tej rodziny wojew. wileński fundował tu kościół katol. Po śmierci ostatniego z Gastoldów Stanisława, D. przeszły na króla Zygmunta w 1542 r. i stały się starostwem, które 1712 r. liczyło 49 dm. hybernowych a 1782 r., będąc w posesyi Jodki, marsz. lidzkiego, opłacało 1184 zł. kwarty. Większość gruntów tego starostwa w ostatnich czasach została wydzieloną włościanom, zwanym tu pospolicie mieszczanami, a reszta, około 100 dz. ziemi uprawnej, urzędnikowi Nazaretskiemu. Włościanie tutejsi (843 mk.) mówią po litewsku i trudnią się oprócz rolnictwa ciesiołką; w ręku zaś żydów, dominującej ludności mka, propinacya i handel przynoszący im niezłe zyski w czasie zwykłych niedzielnych jarmarków i 2 do roku większych: w d. św. Jerzego i św. Michała. D. gm. włościańska dzieli się na 9 wiejskich okręgów, liczy w swym obrębie 90 wsi z 602 dymami i 5,796 mieszk. *J. W.*

Dziewierzewo, 1.) wś, pow. wągrowiecki; 11 dm.,115 mk.,105 kat., 10 ew.,49 analf. Kościół paraf. kat. należy do dekan. łekińskiego. 2.) **D.**, domin., 5669 morg. rozl., 10 dm., 338 mk., 20 ew., 318 kat., 157 analf. Stac. pocz. Kcyń (Exin) o 5 kil.; stac. kol. żel. Osiek o 25 kil. Wraz z Graboszewem własność Fr. Moszczeńskiego. *M. St.*

Dziewięcierz (z Einsingen i Soroczą Łozą), wieś, pow. Rawa Ruska. o 13 kil. od stac. pocztowej w Rawie a o 4 kil. od rzym. kat. parafii w Potyliczu. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 295, łąk i ogr. 14, past. 21, lasu 136; pos. mniej. roli or. 3003, łąk i ogr. 129, past. 622, lasu 43 morg. austr. Ludność 1822 (w tem rzym. kat, 106, gr. kat. 1497). Gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dek. potylickiego dyecezyi przemyskiej. Jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu. W Potyliczu znajduje się kopalnia wyborowej gliny tyglowej, którą rozwożą w dalekie strony do hut szklanych. *B. R.*

Dziewięcierz, potok, powstaje w obr. gm. Dziewięcierza w pow. Rawa ruska z kilku strug, z południowo-wschodniej strony tej gminy napływających. Potok płynie na północ, łukiem wygiętym na zachód, przez Dziewięcierz, Dolinę, a w obrębie Werchraty uchodzi z pr. brz. do Raty. Długość biegu 7 i pół kil. *Br. G.*

Dziewięcin, wś, pow. szczuczyński, gm. Radziłów, par. Słucz.

Dziewięcioły, wś i folw., pow. miechowski, gm. Kacice, par. Nasiechowice. Leży o 14 w. na połd. zach. od Miechowa. W 1827 r. było tu 29 dm., 187 mk.; dziś ma 35 osad, 42 dm., 286 mk., 296 morg. ziemi dworskiej i 403 włośc. W 15 w. Dz. należały do Pawła ze Sprowy h. Odrowąż kasztel. lwowskiego; miały 13 łanów kmiecych, karczmę i folwark (Długosz I 62 i II 81).

Dziewięć ostrowów, rapa na Niemnie pod Pożajściem.

Dziewięć włók, niem. *Neunhuben* 1.) dobra ryc. i wś włośc., pow. sztumski, par. i szkoła Kalwa, poczta Stary targ. Obszaru ziemi 535 mórg, budynków 47, domów mieszk. 20; kat. 107, ewang. 20. R. 1772 posiadacz Kangowski; r. 1804 niemiec. 2.) **D.**, wś włośc., pow. świecki, par. Świecie, szkoła Pol. Stwolno, poczta Grupa. Obszaru ziemi 743 mórg, budynków 31, domów mieszk. 14; kat. 12, ewang. 80. 3.) **D.**, wś szlachecka w żyznej Żuławie, pow. gdański, par. Łęgnowy. Obszaru ziemi 669 morg., kat. 8, ewang. 43, menonitów 21; domów mieszk. 8. Szkoła w Mokrym dworze (Nassenhuben), poczta w Gdańsku. Odległość od Gdańska 1 i pół mili.

Dziewięczyce, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Sancygniów, par. Wolica. Leży o 10 w. od Działoszyc. W pięknem położeniu śród lesistych wzgórzy. W 1827 r. było tu 24 dm. i 165 mk. Dobra Dz. składają się z fol. Dziewięczyce i Zagórze, tudzież wsi tychże nazw. Rozl. wynosi m. 839, a mianowicie: folw. Dz. grunta orne i ogrody m. 371, lasu m. 270, nieużytki i place m. 78; razem m. 719; budow. drew. 11. Folw. Zagórze grunta orne i ogrody m. 47, lasu m. 72, nieużytki i place m. 1; razem m. 120; łomy kamienia budowlanego. Wieś Dz. osad 13, gruntu m. 152; wś Zagórze osad 5, gruntu m. 26. *Br. Ch., A. Pal.*

Dziewięczyce, przysiołek Popowic, ma gorzelnię.

Dziewiętnia, wś i folw., pow. święciański, 4 okr. adm., nad rz. Wilią, o 79 w. od Święcian. Dawna własność zasłużonej w literaturze rodziny Chodźków, z której ostatnim był Ignacy, znakomity powieściopisarz, podkomorzy święciański. Dziś należy Dz. do jego wnuków Swiąteckich, synów Henryka marsz. święc. i Stanisławy Chodźkównej. Ignacy Chodźko tu się urodził. Widok Dz. zamieścił N. Orda w Albumie swoim. R. 1866 było w Dz. 20 dm., 153 mk. kat., 26 prawosł.

Dziewiętniki, wś rząd., pow. iłżecki, gm. i par. Mirzec. Złączona z przyległą wsią Ostrożenki, liczy 22 dm., 109 mk. i 165 morg. ziemi włośc.

Dziewiętniki, wś, pow. Bóbrka, nad rzeczką Ług, przy gościńcu prowadzącym z Bóbrki do Brzozdowiec, oddalona od parafii rzym. kat. w Sokołówce o 4 kil., od stacyi pocztowej, kolejowej i telegraficznej w Wybranówce (sta-

cya kolei lwowsko-czerniow.) o 5. kil.; o 13 kil. na płd. od Bóbrki. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 476, łąk i ogr. 139, past. 159, lasu 1167; pos. mniej. roli ornej 831, łąk i ogr. 128, past. 53 morg. austr. Ludność 733 (w tem rzym. kat. 53, gr. kat. 696; reszta izrael.). Gr. kat. par. jest w miejscu, należąca do dekanatu bobreckiego archidyecezyi lwow.; obejmuje filie: Jatwięgi z 494 i Berteszów z 505 gr. kat. Jest tu szkoła filialna o 1 nauczycielu. Właściciel większej posiadł. Jan Szeptycki. *B. R.*

Dziewiliszki, wś, pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Łozdzieje. Liczy 16 dm., 184 mk., odl. od Sejn 15 w. Por. *Dumbel.*

Dziewin, wś, pow. słupecki, gm. Grodziec, par. Królików.

Dziewin, wś, pow. bocheński, na północno wschod. krańcu niepołomickiej puszczy, w dolinie między Rabą a jej dopływem Drwinką, przy gościńcu wiodącym z Bochni na płn., krawędzią puszczy niepołomickiej ku Wiśie i granicy król. polskiego, o 13 kil. na płn. od Bochni. Stac. poczt. w miejscu, par. rzym. kat. w Mikłuszowicach. Dm. 167, mk. 1085. Własność większa obejmuje roli ornej 42, łąk i ogrodów 463, pastwisk 12, lasu 2593 morgów; własność mniej. roli ornej 756, łąk i ogr. 243, pastw. 255 m. Własność rządowa. *Lu. Dz.*

Dziewin, *Dźewin*, niem. *Gross Döben*, wieś na prus. Łużycach w parafii Slepo.

Dziewink, niem. *Klein Doeben*, tamże, w parafii Jabłońc. *A. J. P.*

Dziewinów, por. *Czersk.*

Dziewka, góra nad Sołą, niedaleko Babiej (Długosz.)

Dziewki, wś i folw., pow. będziński, gm. Pińczyce, par. Siewierz, o $^3/_4$ mili od Siewierza. W 1827 r. było tu 35 dm., 285 mieszk.; obecnie liczy 66 dm., 416 mk.; ziemi włośc. 436 m., dworskiej 820 m. Rozl. folw. wynosi m. 728 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 220, łąk m. 26, pastwisk m. 93, lasu m. 300, zarośli m. 64, nieużytki i place m. 5, wieczyste dzierżawy m. 20. Bud. mur. 6, drew. 5. Obecnie z gruntów folwarcznych m. 66 oddano częściowym posiadaczom w wieczystą dzierżawę. Pokłady kamienia wapiennego, węgla kamiennego, rudy ołowianej, rudy żelaznej i torfu (występuje tu formacya dewońska). Wieś Dz. ma gruntu m. 346; wś Nowawieś gruntu m. 121. *Br. Ch.*

Dziewków, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Klimontów, par. Goźlice. Liczy 10 dm., 60 mk., 1327 m. ziemi włośc. i 87 m. dworsk. Odl. 20 w. od Sandomierza.

Dziewkowice, niem. *Dziewkowitz*, wś i fol., pow. wielkostrzelecki, par. Jemielnica, o pół mili od W. Strzelc. Folw. należy do dóbr W. Strzelce wraz z attyn. Golaszyce. Folw. D. ma 552 m. gruntu niezbyt żyznego ale wybornie uprawionego. Wś D. ma 115 osad, 820 m. gruntu i młyn zwany Gajda. *F. S.*

Dziewoszyce, wś i folw. na wschod. połud. krańcu pow. borysowskiego, w gm. ejsmonckiej (ob. *Ejsmony* czyli *Jeśmany*), w 1 okr. polic. chołopienickim, w 2 okręgu wojskowym wielatyckim, w 2 okręgu sądowym borysowskim; od roku 1869 jest własnością urzędnika Ławrowa; ma obszaru przeszło 154 m.; miejscowość niska, poleska, gleba lekka, łąk obfitość. *Al. Jel.*

Dziewule, wś i folw., pow. siedlecki, gm. i par. Zbuczyn. W 1827 r. było tu 48 dm. i 260 mk.; obecnie liczy 43 dm., 298 mk. i 1384 m. obszaru. Od r. 1880 jest tu przystanek dr. żel. warsz.-terespolskiej. Rozl. folw. wynosi m. 607 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 385, łąk m. 80, pastwisk m. 11, lasu m. 66, nieużytki i place m. 65; bud. drewn. 10, pokłady torfu. Wieś Dz. osad 12, gruntu mor. 300. *A. Pal., Br. Ch.*

Dziewulino, ob. *Deulino.*

Dziewuliny, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Woźniki, par. Krzepczów. W 1827 r. było tu 17 dm., 161 mk. Rozl. folw. wynosi m. 533 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 263, łąk m. 76, pastwisk m. 93, lasu m. 87, nieużytki i place m. 15; bud. drew. 18. Wieś Dziewuliny osad 31, gruntu m. 433. *A. Pal.*

Dziezno, niem. *Dziesno*, dobra i wś, pow. brodnicki, ob. *Dzierzno.*

Dzieża, rzeczka, wypływa ze źródeł we wsi Piekuty, pow. mazowiecki, płynie ku południowi przez grunta wsi Krasowo Wielkie, Krasowo Częstki, Skłody Borowe, Żochy Stare i Nowe, Rzepki S. i N., Wyliny, Wyliński Bór, wpada zaś do Nurca. Na gruntach Skłodów Borowych łączy się ze strumieniem Tłoczewką, płynącym od płn.-zachodu; na wylińskich gruntach ze strumieniem od zachodu płynącym a pod Staremi Rzepkami ze strumykiem płynącym od wschodu i stanowiącym granicę między Cesarstwem a Królestwem. Dalej przez Bór aż do Nurca rzeka Dz. stanowi granicę. *P. Ł.*

Dzieża, niem. *Diehsa*, mko, pow. rozbórski w okr. reg. lignickim, o 14 mil od Lignicy, w długiej a wąskiej dolince, blisko milę długie, ma do 1000 mk., piękny zamek dziedzica, par. kościół ewang., szkółka, młyny, gospodarstwo rolne przemysłowe, kopalnie torfu, piec wapienny, kamieniołomy, 4 jarmarki rocznie.

Dzieżnikecy, niem. *Sinkwitz*, wś na Saskich Łużycach, w pow. budyszyńskim. Ludność serbska 167. *A. J. P.*

Dzieżyszki, okolica szlach., nad rz. Wiersoką, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 50 w. od Lidy, 6 dm., 68 mk. (1866).

Dzięb..., ob. *Dziemb...*

Dzięba, osada należąca do wsi Bujakowa, pow. bytomski.

Dziębrów, ob. *Dziembrów*.

Dzięciel, wś, pow. mazowiecki, gm. Dzięciel, par. Dąbrowa Wielka. W 1827 r. było tu 26 dm., 159 mk. Gmina D. należy do s. gm. okr. III w Dąbrówce, st. poczt. w Wysokiem Mazowieckiem. Ma obszaru 10,487 mr. i 4511 mk. *Br. Ch.*

Dzięcielec, niem. *Dzinzelitz*, wś, pow. lęborski, prow. pomorska, 1 milę od Lęborga, tuż przy granicy Prus zachodnich. Ma pcztę i szkołę ewang. Przed reformacyą istniał tu kościół katolicki; Damalewicz (Vitae praesulum) umieszcza go w swoim spisie pomiędzy parafialnymi. Ponieważ był prywatnego patronatu, nie można go było wyratować. Wizytacya biskupa Szembeka donosi, że prob. z Rozłazina wytoczył proces luteranom, iż zbór swój trzymali w D. Obecnie należy ta wś do parafii w Rozłazinie. Katol. tylko 18; wszystkich mk. 268. *Kś. F.*

Dzięcielin, niem. *Steinshof*, folw., pow. międzychodzki, należy do Wielowsi, niem. *Grossdorf*.

Dzięciół, wś, pow. kaliski, gm. Kamień, par. Dębe.

Dzięciół, pow. słonimski, ob. *Zdzięciół*.

Dzięciół, młyn, pow. ostrzeszowski, ob. *Świba*.

Dzięciołów, kol., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Kłodawa. W 1827 r. było tu 4 dm., 26 mk.

Dzięciołowicze, inaczej *Dziatłowicze* (ob).

Dzięciołówka, wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol. W 1827 r. było tu 29 dm. i 259 mk., obecnie liczy 13 dm., 123 mk.; odl. od Maryampola 7 w.

Dzięciołówka, wś w pow. sókólskim gub. grodz., o 28 w. od Sokółki.

Dzięcioły 1.), wś, pow. radzymiński, gm. Międzyleś, par. Postoliska. W 1827 r. było tu 5 dm., 39 mk. Por. *Chrzęsne*. 2.) **D.**, os., pow. turecki, gm. Grzybki, par. Warta. 3.) **D.**, wś, pow. kaliski, gm. Ostrów kaliski, parafia Wojków. W 1827 r. było tu 13 dm. i 123 mk. 4.) **D.**-bliższe i *D.*-dalsze, wsie, pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń. W 1827 r. D. bliższe liczyły 15 dm., 143 mk., a D. dalsze 24 dm. i 218 mk. Obecnie D. bliższe liczą 26 dm., 194 mk. i 368 mr. obszaru, zaś D. dalsze 31 dm., 338 mk. i 542 mr. obszaru. 5.) **D.**, wś szlachecka, pow. konstantynowski, gmina Czuchleby, par. Niemojki, okr. sąd. Łosice, rozległość 293 mr., 12 dm., 119 mk. *Br. Ch.*

Dzięczyn 1.), wieś, pow. krobski; 43 dm., 259 mk., 241 ew., 17 kat., 32 analf. Były tu niegdyś zwiedzane źródła mineralne. St. pocz. Poniec (Punitz) o 4 kil., st. kolei żel. Bojanowo o 7 kil. 2.) **D.**, domin., pow. krobski, 2523 mr. rozl., 13 dm., 170 mk., 100 ew., 70 kat., 43 analf. 3.) **D.**-Nowy, kolonia, pow. krobski, 7 dm., 31 mk., wszyscy ew., 7 analf. St. poczt. Poniec o 5 kil., st. kolei żel. Bojanowo o 8 kil. *M. St.*

Dzięgiel 1.) niem. *Dziengel*, wś włośc., w lesistej okolicy, pow. człuchowski, par. i poczta W. Konarzyny, szkoła Zielona (Grünchotzen). Obszaru ziemi ma 1756 mr., budynków 20, domów mieszk. 10; katol. 93, ewang. 8. 2.) **D.**, niem. *Dzingellen*, wś, pow. gołdapski, st. poczt. Regellen. 3.) **D.**, niem. *Dziengellen*, wś, pow. olecki, st. poczt. Gąski. *Kś. F.*

Dzięgiele, wś szlach., pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Romany. W 1827 r. było tu 27 dm. i 164 mk. Jestto gniazdo rodowe Dzięgielewskich.

Dzięgielewo, wś, pow. sierpecki, gm. Lisiewo, par. Gozdowo, liczy 105 mieszk., 8 dm. W pobliżu leży Dzięgielewko, folw., który liczy 31 mk., 2 dm. Rozl. folw. wynosi m. 525, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 422, łąk m. 32, past. 58, nieużytki i place m. 17; płodozmian 13-polowy, bud. mur. 3, drewn. 8. Wieś D. osad 18, gruntu m. 26.

Dzięgielów, niem. *Dzinglau*, wś, pow. cieszyński na Szlązku austr., rozl. mr. 1482, lud. 457. W pobliżu wznosi się Owczagóra, niem. *Schafberg*, ze śladami bazaltu. *F. S.*

Dziękczyn, ob. *Brudzyń*.

Dzięki, os. fabr., majorat, pow. sandomierski, gm. Osiek, par. Wiązownica. Posiada sąd gminny okr. III i piec wapienny. Liczy 7 dm., 25 mk. i 15 mr. ziemi dworskiej. Na gruncie byłych dóbr D. stoi kościół parafialny parafii Wiązownica. *Br. Ch.*

Dziękliszki, zaśc., pow. trocki.

Dzigorzew, wś, pow. sieradzki, gm. i par. Charłupia mała. Wieś odległa od Sieradza w. 3; rozl. mórg 1416, w tem gruntów dworskich mr. 833, obecnie rozkolonizowanych i nabytych przez włościan; osada młynarska mr. 8; ludn. katolickiej męż. 308, kob. 327, starozakonnych męż. 5, kob. 2; razem 642. Posiada młyn wodny na rzece Warcie o 4 gankach. *Ż.*

Dzigorzówka, mylnie *Dźwigorzówka*, rz., dopływ Warty pod Dzigorzewem.

Dzika Wola, wś, pow. błoński, gm Pass, par. Izdebno. W 1827 r. liczono tu 8 dm., 66 mk.

Dzika Wólka, ob. *Wólka pod Kobultami*.

Dziki, u Kętrzyńskiego *Zdziki*, dobra szlach. i wś włośc., pow. świecki, par. i poczta Świecie, szkoła W. Czaple. Obszaru ziemi 1673 mr., budynków 16, domów mieszk. 7; katol. 19, ewang 84. Wieś D. istnieje od najdawniejszych czasów. R. 1303 naznaczają się granice między Skarszewem i Sicowe (Dzikowo, Dziki). Znajdowała się w ręku szlachty. R.

1362 znany Jan von Zykow (Dzikowo) jako dziedzic tej wioski *Kś. F.*

Dziki bór, rumunek, pow. rypiński, gmina Szczutowo, par. Gujsk. Ma 9 dm., 63 mk.

Dzikie 1.) os., pow. kaliski, gm. Ostrów kaliski, par. Wojków. 2) **D.**, os., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wojków.

Dzikie, wś, pow. białostocki, par. Choroszcza.

Dzikie 1.) jez. w połud. zach. stronie pow. borysowskiego, blisko wsi Sieliszcza, ma obszaru około 100 mr., w niskiej miejscowości, dosyć rybne. 2.) **D.**, jez. w pow. ihumeńskim, w okolicy zaścianka Wiszeńka, śród błot i lasów, ma do 30 mr. obszaru. 3.) **D.**, niewielkie błotniste jez. w pow. ihumeńskim, na wsch. od Ihumenia, w okolicy wsi Płotowiszcze. 4.) **D.**, jez. w pow. bobrujskim, w okolicy Starych Kozłowicz, w miejscowości błotnistej i dzikiej. 5.) **D.**, jez. w zach.-półn. stronie pow. rzeczyckiego, uformowane z rozlewu bagnistej rzeki Tremli, między wsiami Kołki i Terebówka, położone w okolicy bardzo błotnistej, dzikiej, i dość rybne. *Al. Jel.*

Dzikiewo, wś i zaśc. nad rz. Bereżem, pow. dziśnieński, gm. hermanowicka, o 41 w. od m. pow. Dzisny, 3 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Dzisny do Szarkowszczyzny, 5 dm., 47 mk., 43 rz. katol., 4 izrael. (1866).

Dzików 1.) (z Borowem, Wymysłowem, Zwierzyńcem, Podłężem i Wniosłówką), wieś, pow. tarnobrzeski, położona pod 50° 7' szer. północnej, a 39° 5' długości wsch. Ma 1860 m. rozległości, 101 dm., 701 mk.; parafia łac. w Miechocinie; w miejscu urząd pocztowy, gorzelnia i cegielnia pospolita. D. stanowi przedmieście miasteczka powiatowego Tarnobrzega, z którem się styka (powiat tarnobrzeski zowią też niekiedy dzikowskim); położenie równe, gleba żytnia; leży nad Wisłą, przy drodze krajowej prowadzącej z Dębicy do Nadbrzezia, punktu nadgranicznego położonego w bliskości Sandomierza, o 73 kil. od Dębicy. Gdy Stanisław Leszczyński, ustąpiwszy z Polski, przebywał w Królewcu, gorliwi stronnicy jego, nie zważając, że cały prawie naród uznał za króla Augusta III i że po kraju snuły się wojska saskie i cesarzowy Anny, zawiązali w Dzikowie w listopadzie 1734 r. w zamiarze utrzymania Stanisława przy tronie konfederacyą stanów korony i w. ks. litewskiego. Podpisali ją marszałkowie: Adam Tarło starosta jasielski, Maryan Ogiński wda witebski, Jan Wojakowski sekretarz związku, kilkunastu senatorów, dygnitarzy, znaczna ilość posłów i urzędników ziemskich. Nazwę wsi Dzików spotyka się w dokumentach dopiero w samym początku XVI wieku; wieś ta albo wówczas od niedawna była osadzoną, albo może rodzina Tarnowskich obrała tam sobie dopiero wtedy mieszkanie: cała okolica bowiem już przeszło od dwóch wieków do tej familii należała. (Dobra Dz. miał sprzedać hr. Tarnowskiemu, najpierw zastawem, poprzedni ich dziedzic Mikołaj Niemirowicz Szczytt). To pewna, że dopiero Spytek Tarnowski pisze się między innemi dziedzicem Dzikowa. Tenże Spytek był prawdopodobnie założycielem zamku dzikowskiego, którego pierwsze wspomnienie spotyka się dopiero w r. 1619 w działach familijnych prawnuków Spytka. Kościół dominikanów 1676 r. fundowali Jan Stanisław Tarnowski z małżonką swoją Firlejówną i przenieśli do niego 20 maja 1678 r. cudowny obraz Matki Zbawiciela, który poprzednio znajdował się w kaplicy zamkowej, gdzie się obraz w r. 1675 cudownie objawił. W tym kościele odbywają się kilka razy do roku odpusty; szczególniej płynący ze statkami flisy i sternicy błagają Matkę Boską jako swą opiekunkę o szczęśliwą podróż. Zamek w D. stoi na wzgórzu, u stóp którego rozciąga się wspaniały stary ogród. W koło wzgórza znać jeszcze bardzo wyraźnie fosy i okopy, które świadczą, że w dawnych wiekach zamek był obronnym. Środkowa część zamku i lewe skrzydło są najdawniejsze; skrzydło prawe, zapewne w połowie XVIII wieku wybudowane, mieści w sobie obszerną kaplicę zamkową. Z okien tak zwanej wielkiej sejmowej sali, tworzącej środek budynku, w której obecnie mieści się galerya obrazów, rozciąga się wspaniały widok na Wisłę o pół mili odległą i na miasto Sandomierz. Ponad środkową częścią zamku wznosi się niezbyt wysoka wieża z starym zegarem. W zamku mieści się bardzo cenna biblioteka i galerya obrazów. Jan Feliks hr. Tarnowski, syn Jana Jacka starosty bychowskiego i Rozalii Czackiej, odziedziczył znaczną ilość dzieł polskich, lecz dopiero on z wujem swym Tadeuszem Czackim stał się twórcą dzisiejszej biblioteki. On to nabył całą bibliotekę klasztoru cystersów w Oliwie, a w r. 1822 zakupił bibliotekę ks. Hieronima Juszyńskiego oficyała kieleckiego. Dzisiaj księgozbiór D. dochodzi do 700 dzieł polskich lub Polski dotyczących. Najcenniejsze książki są: komplet dzieł astronoma Heveliusa z artystycznie wykonanemi rycinami, najrzadsze wydania Reja, Paprockiego, Orzechowskiego, herbarz Jana Gorczyna in 16-o (unikat), rzadkie druki Garwolczyka, poezye łacińskie Joachima Bielskiego w rzadkiem wydaniu Łazarza. Nie można też pominąć rękopisów: Statut Łaskiego na pergaminie, kronika Kadłubka, statut wiślicki rękopisu Stanisława Łubieńskiego biskupa płockiego. Ogółem sto kilkadziesiąt woluminów różnych rękopisów; pomiędzy nimi wiele dotyczących dziejów XVI wieku. Pomiędzy pamiątkami historycznemi przedewszystkiem wspomnieć należy o hetmańskiej buławie

Jana Tarnowskiego, pięknej artystycznej roboty, i o własnoręcznym liście tegoż hetmana do Jana Dantyszka biskupa warmińskiego. Galerya obrazów założoną została przez twórcę biblioteki Jana Feliksa hr. Tarnowskiego w początku bieżącego stulecia. Najcenniejsze obrazy są: ś. Familia Paulina Vecchio, Matka Boska Bolesna Tycyana, Madonna Gwido Reniego, Galileusz Salwatora Rozy, 5 obrazków Albana, portret Anny Boleyn królowej angielskiej przez Luca Dolanda, Chrystus po Zmartwychwstaniu Rubensa (na blasze), Lisowczyk Rembrandta, portret Henrietty Maryi królowej angielskiej żony Karola I przez Van-Dycka, wieśniak niderlandzki Teniersa,pejzaż Claude Lorraina etc. Wielki zbiór oryginalnych rysunków i szkiców różnych mistrzów, rysunki Orłowskiego. Przepyszny zbiór miniatur przeważnie polskich z końca wieku XVIII. W D. urodził się znany bajkopis i pedagog Stanisław Jachowicz oraz znany prof. uniw. jagiellońskiego Stanisław hr. Tarnowski. 2.) **D.**-nowy i stary (z Grządką i Łabędziem), wś, pow. cieszanowski leżąca nad potoczkiem, dopływem potoku „Netecza,“ oddalona o 9 kil. na północ od urzędu poczt. w Oleszycach, a o 14 kil. na zachód od starostwa pow. w Cieszanowie. Przestrzeń pos. więk. roli or. 978, łąk i ogr. 263, past. 16, lasu 2072; pos. mniej. roli or. 2813, łąk i ogr. 1134, past. 52, lasu 97 mr. austr. Ludności 2555.. Parafie obudwu obrządków są w miejscu. Rzym. kat. parafia była pierwotną filią probostwa łac. w Oleszycach; proboszcz oleszycki obowiązany był na mocy fundacyi Mikołaja z Granowa Sieniawskiego wojew. bełzkiego z 1701 r. utrzymywać w Dzikowie wikarego; od 1744 r. została niezawisłą parafią. Kościół murowany wystawiony w 1781 roku przez Adama ks. Czartoryskiego, poświęcony w 1858 roku pod wezw. św. Trójcy. Rzym. kat. parafian liczy: w Dz. starym 300, Cewkowie 1130, Dzikowie nowym o 5 kil. 200, Moszczanicy z Wiłkami 260, Ułazowie z Koziówką 260. Ogólna ilość katolików w tej parafii 2,150, akat. 32, izrael. 330. W obrębie tej parafii znajduje się 5 szkół trywialnych. W Hucie miłkowskiej przy fabryce szkła jest kaplica drewniana, w której czasami odprawianą bywa msza św. Początek tej włości sięga bardzo odległych czasów. Nazwa Dzików pochodzi, wedle miejscowego podania, od dzikiej lesistej okolicy zamieszkałej przez dzikie zwierzęta rozmaitego gatunku. Pierwotnie osiadłą była przez rusinów, później osiedliła się tu także kolonia mazurska. Mowa ruska, miękka, w formach pełnych i długich. Nad wchodowymi drzwiami drewnianej cerkwi jest napis w drzewie wyryty: „Ta cerkiew zbudowana za króla Augusta II 1724, miesiąca junia 12 dnia, za pozwoleniem jaśnie oświeconego jegomości P. Adama Sieniawskiego, hetmana wielkiego koronnego.“ Cerkiew ta została odnowioną w 1873 roku; posiada ładny bogato złocony ikonostas. W tej wsi jest szk. o 1 nauczycielu i 1 nauczycielce. Właściciel więk. pos. Jan i Zofia hr. Tarnowscy. *B. R.* i *M.*

Dzikowicze, wś, pow. lidzki, st. pocztowa, połączona traktem z Lidy (16 w.) na Iwije (29 i pół w.), od Wilna 105 w. *J. W.*

Dzikowicze, 1.) wś, pow. piński, 3 okr. pol., nad odnogą Styru zwaną Prostyrem, o 2 mile od Pińska na Zarzeczu; mieszk. 23, własność hr. Krasickiego. 2.) **D.**-wielkie, wś, pow. piński, w gm. choińskiej, w 2 okr. policyjnym lubieszowskim, niedaleko rzeki Prypeci, w miejscowości nizinnej, obfitującej w łąki. 3.) **D.**-małe, wś niedaleko Wielkich Dzikowicz.

Dzikowiec (z Wildenthalem), wś, pow. kolbuszowski, o 8 kil. na płn. wsch od st. pocztowej w Kolbuszowej. Dm. w Dzikowcu 250, mk. 1319; w Wildenthalu dm. 53, mk. 357. Własność większa obejmuje roli ornej 65, łąk i ogrodów 28, pastwisk 19, lasu 173 mr.; własn. mniej. roli orn. 1984, łąk i ogr. 588, pastw. 292, lasu 16 mor. W Dz. jest szkoła etat. jednoklasowa. Paraf. łac. w miejscu (4099 wiernych) należy do dek. głogowskiego, który obejmuje 9 parafij i jednę filią. Paraf. w D. erygowaną została przez Jędrzeja Kunaszewskiego dziedzica a erekcya zatwierdzona przez królów Zygmunta Augusta i Stefana, później osobnym przywilejem przez Jana Kazimierza w r. 1659. Kościół murow., zbudowany w r. 1814, poświęcony w r. 1859 pod wezwaniem ś. Mikołaja; położenie pagórkowate i lesiste, w oddaleniu od dróg bitych, gleba żytnia.

Dzikowina, os., pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Kuczyn.

Dzikowina Stojatyńska, zaśc. rządowy, powiat święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 202, domów 23 (1866), od Święcian 20 w.

Dzikowizna, os., pow. sejneński, gm. Święto-Jeziory, par. Łozdzieje.

Dzikowo, wś, pow. lipnowski, gm. Obrowo, paraf. Osiek; domów 6, mieszk. 65. Folwark bez służebności, odseparowany od włościan, w lekkiej piaszczystej glebie. Jest tu młyn wodny i karczma. Do Dz. należą kolon.: Antoniewo, Smogorzewice, osady: Grabiny, Chrapy i Kępa dzikowska. Rozl. folw. wynosi m. 510 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 238, łąk m. 42, pastwisk m. 39, wody m. 3, zarośli m. 154, nieużytki i place m. 34; nadto rzeka Wisła zajmuje m. 218. Bud. mur. 1, dr. 7, jezioro. Wieś Dz. osad 8, gruntu m. 198; wś Antoniewo osad 12, gruntu m. 325; wś Chrapy lit. B. osad 2, gruntu m. 143; wś Smogorzewice osad 4, gruntu m. 193; osada Grabiny 1, gruntu m. 49; osada Kępa Dzikowska z obszarem gruntu m. 14. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Dzikowo, u Kętrzyńskiego *Zdzikowo*, wś ryc., pow. świecki, tuż nad brzegiem Wisły po lewej stronie położone, prawie naprzeciwko m. Chełmna, par. i poczta Świecie, szkoła Kosowo. Początkowo była na prawie polskiem urządzona. R. 1345 wymienony Jan von Szykow (Dzikowo). R. 1419 otrzymał tę wś od krzyżaków na prawie chelmińskiem Botho von Eulenburg, który miał wielkie znaczenie u całej okolicznej szlachty, zastępując ją na różnych sejmach i zjazdach. Nad swoimi poddanymi wykonywał mniejsze i większe sądy. Na wojnę stawał jako lekko uzbrojony do piechoty. Z r. 1445 jest wiadomość, że „Eilburgis" wielką szkodę poniósł od Wisły, która groblę przerwała, śpichlerz mu i inne budynki poobalała. Komtur świecki pisze do mistrza wielkiego z prośbą, aby przyszedł mu w pomoc naprawić groblę, gdyż ludzie z okolicy jego świeckiej nie byli ku temu sposobni. Prawdopodobnie przez te wylewy Wisły Dz. wiele ucierpiało; obecnie jest tylko osadą nieznaczną. Obszaru ziemi ma 107 mórg, budynki 3, dom mieszk. 1, ewang. 7. Por. *Dziki. Kś. F.*

Dzikowska kępa, ob. *Dzikowo.*

Dzikowski powiat, ob. *Dzików.*

Dzikuszki, 1.) folw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 32 w. od Lidy, 1 dm., 26 mieszkańców (1866). 2.) **D.**, cerkiew prawosł. i probostwo, pow. lidzki, 2 ok. adm., przy drodze do Grodna, o 37 w. od Lidy, 1 dm., 8 mk. (1866). Okrąg wiejski D. w gm. Wielkich Możejkach, liczy w obrębie swym wsie: Dyrwańce, Burcice, Kozińce, Nowosady, Bojarzy Dzikuscy, Chłusy, Dziaduki, Ogrodniki Dzikuskie, Makary, Nowosady.

Dzilginie, zaśc. pryw., pow. trocki, 4 okr. adm., o 14 w. od Merecza, 7 mk. (1866).

Dzimianen (niem.), ob. *Dziemiany.*

Dzimidowicze, wieś włośc. nad rz. Bondarówką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 49 w. od Oszmiany, 7 dom., 57 mieszk. prawosławnych. (1866).

Dzimierz, *Dzimirz*, wś i folw., pow. rybnicki, par. Pstrążna, na lewym brzegu rz. Suminy, o 13 kil. od Rybnika, na płd. od starego traktu raciborskiego. Folw. ma 1460 m. roli or., wś 228 m. roli or., 82 osad. *F. S.*

Dziminików, folw. pryw. nad Niemnem, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 29 w. od Lidy, 1 dm., 3 mk. (1866).

Dzimitry, dwór pryw. i wś włośc. przy uroczysku Bordybieciszki, pow. lidzki, 5 okr. adm., o 44 w. od Lidy, 5 domów, 41 mieszk. (1866).

Dzimowizna, ob. *Dowspuda.*

Dzincelitz (niem.), ob. *Dzięcielec.*

Dzingelau (niem.), ob. *Dzięgielów.*

Dzingellen (niem.), ob. *Dzięgiele.*

Dzingiszki, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. Krakopol, par. Daukszc. Wieś Dz. liczy 7 dm., 21 mk., folw. 26 dm. i 163 mk.; odl. od Kalwaryi 37 w.

Dzinzelitz (niem.), ob. *Dzięcielec.*

Dziób, os., pow. łaski, gm. i par. Wygiełzów.

Dzióbek, os. i folw., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Kaszewice.

Dzióbielewszczyzna lub *Dziembielewszczyzna*, wś, pow. wilejski, 1 okr. adm., o 42 i pół w. od m. Wilejki, przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 10 dm., 105 mk., prawosł. 85, rz. kat. 20. Własność wieśniaków (1866).

Dzioł, przysiołek Korczyny.

Dzionkow (ross.), ob. *Dziunków.*

Dzipiszki, futor. szlach., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 53 w. od Lidy, 1 dm., 18 mieszkańców (1866).

Dzirnicze, wś pryw., pow. dziśnieński, nad jez. Rafałowem, o 73 w. od m. Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z Głębokiego do Dyneburga; 11 dm., 100 mk. (1866).

Dzirzyn, ob. *Burakowka.*

Dzisiąte, ob. *Dziesiąte*, pow. lubelski.

Dzisienka, rz., ob. *Dzisna.*

Dzisna, 1.) ross. *Disna*, m. pow. gub. wileńskiej, na lewym brzegu zachodniej Dźwiny, przy ujściu do niej Dzisny; leży pod 55°34' szerok. geogr. i 45°53' dług. wsch., o 300 w. na płn.-wsch. od Wilna, z którem się komunikuje przez st. kol. żel. lipaw.-romeńskiej-Mołodeczno, odległą o 187 $^1/_2$ w.; o 10 w. na płd. od Borkowicz, st. kol. żel. dynebursko-witebskiej, dokąd z D. kolej budują. D. posiada zarząd miasta z sądem sierot, powiatowy zarząd policyjny i kassowy, zarząd akcyzy 7 okręgu, kantor pocztowy, zjazd pojednawczych pośredników, zjazd sędziów pokoju 3 (dziśnieńskiego) okręgu, 1-y sąd pokoju dla D. i 4 przyległych gmin powiatu, rezydencyą powiatowego marszałka szlachty i 1-go sędziego śledczego, powiatową 2-klasową szkółkę. Cerkwi prawosł. w D. sześć, z tych 2 parafialne; kość. katol. jeden. Ludność D. wynosi 6646, z liczby tej prawosławnych 883, wyznawców starego obrządku 6, katolików 2773, luteran. 16, izrael. 2962 i mahometan 6. Domów 500, z tych 8 murow. Ziemi miejskiej jest 599 dz., oprócz 40 pod zabudowaniami w obrębie miasta. Obie parafie prawosł. liczą razem 2928 parafian; katolicka 4736 i posiada 6 kaplic: Prosiłkowicze, Czerepy, Zaucie, Kotowicze, Użmiony i Rużmonty. Dawniej były jeszcze filie w Ponizowie, Peresławiu tudzież kapl. w Dorożkowicach i Jaznie. Dziśnieński dek. praw. liczy 11 parafij: dwie w D., Jazno, Łużki, Staro-Szarkowszczyzna, Nowo-Szarkowszczyzna, Cwietyńki, Błaszniki, Czerniewice, Ihumeń i Porzecze (66 cerkwi); katolicki 12: D., Głębokie, Ikaźń, Zadoroże, Mossarz, Pohost, Miory,

Prozoroki, Łużki, Hermanowicze, Druja i Udział. Wiernych liczy 53313. Z przystani w D. wychodzi corok towarów (głównie zboże i konopie) na przeszło 70000 rs. Przed miastem ciągną się na 2½ w. rafy Dźwiny. D. została wyniesiona do rzędu miast przez Zygmunta Augusta po utracie Połocka w 1563 r., zostawszy w parę lat później ufortyfikowaną. W czasie wyprawy Batorego na Moskwę, D. była ważnem stanowiskiem wojennem. Odwiedzał ją kilka razy król Stefan, czyniąc przegląd skoncentrowanego tu wojska koronnego, urządzając zakład artyleryi do przyszłej wyprawy, wreszcie (4 sierpnia 1579) nadając potwierdzenie lenności (inwestyturę) na Kurlandyą ks. Gotardowi Kettlerowi, który tu wykonał uroczystą przysięgę w obec króla, senatorów i całego wojska. Parafią katol. fundował w D. tenże król Stefan w r. 1583, powierzając ją jezuitom połockim, którzy w 1605 otrzymali od Zygmunta III przywilej na pomnożenie funduszów. W 1630 ziemianin wojew. połockiego Krzysztof Malchiewicz-Chełchowski osadził tu franciszkanów; oni to w 1773 w miejsce poprzedniego drewnianego, wznieśli istniejący do dzisiejszego dnia murowany kościół, pod tytułem Niepokalanego Poczęcia M. P. Powiat dziśnieński obejmuje północno-wschodnią część gubernii i granicy: na półn. i wsch. z gub. witebską, od zach. z Kurlandyą, gub kowieńską i pow. swięciańskim, od połud. z pow. wilejskim i gub. mińską. Rozległość ogólna wynosi 5353 i pół w. kw. (wedł. Strielbickiego 5184 w. kw.), czyli 531718 dz., których 16206 zajmują siedziby, 138205 ziemia uprawna, 58852 łąki, 30738 pastwiska, 30219 drogi i nieużytki i 257496 lasy. Powierzchnia ziemi przedstawia wyniosłą równinę, dochodzącą przy wsi Kowale niedaleko folwarku Ambroszkiewicze do 753,3 stóp n. p. m. Z rzek najważniejsze są: zachodnia Dźwina, opływająca na przestrzeni 70 w. północno-wsch. granicę i dopływ jej Dzisna, zabierająca wszystkie prawie rzeki powiatu, z których główniejsze dopływy prawego brzegu: Miadziołka z Rżawką, Tużbinka, Hołbica z Łosicą, Bereżbica, Piszkunka, Mniuta. Błotniste miejscowości grupują się przeważnie w południowo-zachodniej części powiatu, pomiędzy dopływami Dzisny. Jeziora rozsypane są po całej powierzchni: jest ich 27; znaczniejsze: Akla i Perebrodzie w północnej części, Plisa i Siso w południowo-wschodniej i Bohińskie w zachodniej. Grunta w ogóle urodzajne, łąki wyborne; pomimo to hodowla bydła i koni nie przedstawia nic godniejszego uwagi. Zboża jest pod dostatkiem, uprawa lnu znaczna. Przemysł fabryczny ogranicza się na gorzelniach, rękodzielnictwo na zaspakajaniu miejscowych potrzeb. Komunikacyjne środki stanowi przedewszystkiem zachodnia Dźwina, na której koncentruje się handel, i poczt. gościniec, przerzynający wschodnią część powiatu od st. Soroki do D. na 71 wiorst. Powiat dzieli się na 4 zarządy policyjne (stany), 22 gm. włośc., rozdzielone pomiędzy 3 sądy pokoju 3 dziśnieńskiego okręgu. Stacyj drogi żel. powiat nie ma wcale; ma tylko 4 stacye pocztowe D., Głębokie, Zaborze, Łużki. Cerkwi i kaplic prawosł. w powiecie 57, z tych 36 paraf., rozdzielonych na 3 dekanaty (błahoczynija): dziśnieński, głębocki i drujski; i katolicki dek. dyecezyi wileńsk. jeden, posiada, oprócz powyżej wymienionych kośc. parafialnych, 2 filie: Boryskowicze i Konstantynowo i 26 kaplic. Ogólna ludność w pow. wynosi 133489, w liczbie tej: szlachty 3220, duchowieństwa wszystkich wyznań 324, mieszczan 11427, włościan 114193, wojskowych 3523, cudzoziemców 281, ludzi wolnych 521, a co do wyznań: prawosławnych 69944, wyznawców starego obrządku 4408, katolików 52227, luteran 126, izraelitów 6658 i mahometan 126. Powiat D. został utworzony w 1795 z wsch. części powiatu brasławskiego wojew. wileńskiego i z południowo-zachodniej części wojew. połockiego, które, jak wiadomo, nie było podzielone na powiaty. 2.) **D.**, dobra, pow. nowoaleksandrowski, własność niegdyś Paców. Feliks Pac podkom. lit. zapisał dobra D. benedyktynkom wileńskim. Konstytucya 1775 zapis zatwierdziła. Dziś własność rządu. 3.) **D.**, fol. rządowy nad rzecz. t. n., pow. święciański, 3 okr. adm., mk. starowierców 47, dm. 8 (1866), od Święcian 48 i pół w. Okrąg wiejski D. w gm. Tweranach liczy w swym obrębie wsie: Wilaki, Smilginiszki, Kopcypol. Saple, Siekany, Kuksy, Wielkie-Kukucie, Nowiki, Piwowary, Rudziszki, Łozynki, Pastuszki, Wasiewice, Korolica, Lachowszczyzna, Dzisna; zaśc.: Kurtyszki, Kaubryszki, Kaukiszki, Pojedupie, Czarny-ruczaj, Pupienia, Morgi. *J. W.*

Dzisna, rz., *Disna*, *Desna*, *Dziesna*, *Dzisienka*, lewy dopływ Dźwiny. Wypływa (pisze Pol) z jeziora Dzisno w byłem województwie wileńskiem, płynie mil 21, szerokość 7 do 70 sążni, brzegi pokryte lasami, miejscami zamieszkałe, gdzie niegdzie bagniste. Głębokości ma 8—12 stóp a nawet do 15; do żeglugi stoją na przeszkodzie mielizny, kamienie i zawały; spadek Dzisny ma trzy mosty, które w czasie wezbrania zastępują promami. Przed 70 laty znaczną ilość drzewa masztowego spławiano do Dźwiny; teraz gdy najlepsze lasy wyrąbano, spław stał się mało znacznym; poczyna się zwykle przy ujściu do Dźwiny rz. Kozyjanki, spławnej na przestrzeni 3 i pół mili; łodzie z ładunkiem albo statki rzeczne pojawiają się na Dziśnie nadzwyczaj rzadko. Po krótkim bie-

gu w kierunku połud. przepływa przez jezioro Dziśniszcze, ztąd zmienia kierunek na połud. wsch., obok mka Koczergiszki skręca się ku małemu wschodowi, w tym kierunku pozostaje aż do wsi Werwica; ztąd zwraca się ku wscho.-półn. nagłem kolanem aż do wsi Krymki, zkąd płynie ku wielkiemu wschodowi, a przy wsi Wielkie-Sioło zmienia kierunek i płynie ku półn.-wsch.; ujście ma powyżej mka Dzisny. Z prawego brzegu przy mku Koczergiszki przyjmuje strugę Miadziołka, która wypływa z jez., przy którem osady Borowa, Wołońce, Derewiatki, Lipniki i Szabanowo, płynie w kierunku wschod.: powyżej mka: Maczkowice skręca się ku zach. półn., płynie obok mka Postawy, zwraca się przy wsi Kurty na półn. i wpada do Dzisny przy wsi Werwica, powyżej mka Koziany. Z prawego brzegu wpada do niej Łuczajka, wypływająca z jeziora Łuczaj; płynie na wielki zach. przy wsi Dubniki, odtąd płynie równo z Miadziołką, od wsi Borówki skręca się ku zach. a we wsi Dewotnie wpada do Miadziołki. Z lewego brzegu Miadziołka przyjmuje strugę przepływającą jezioro, mające ujście przy wsi Kurty. Dalej wpadają 3 rzeki w połączeniu, które płyną prawie równolegle obok siebie: jedna ma źródło przy wsi Jaczyny i Kuryszki, przepływa kilka jezior i łączy się przy wsi Piczurgi z drugą, która ma swe źródło powyżej wsi Daukszyszki i płynie przez wieś Giełuty. Obie w krótkim połączonym biegu łączą się przy wsi Kiaszty z trzecią, która wypływa przy wsi Polesie, przepływa dwa jeziorka, płynie przez mko: Hoduciszki, odlewa przed połączeniem się jeszcze jedno jezioro. W takiem połączeniu mają kierunek wschod., płyną przez Rymadziszki i niedaleko ujścia Miadziołki wpadają do niej. Z prawego brzegu jeszcze wpada do Dzisny Łuczajka albo Tużbina; źródło ma niedaleko wsi Greblewy, płynie na zachód a przy Nowosiołkach zwraca się na północ; przepływa dalej jeziora, obok wsi Czarty zmienia kierunek na półn.-wsch., ma ujście we wsi Rymki. Z obu stron przybiera po jednej strudze z jeziorek wypływających. Dalej przyjmuje Dzisna rzekę, mającą swe źródła przy wsi Majkowo: płynie na półn., w pobliżu mka Dniłowicze zmienia kierunek na północny-zachód, którym płynie aż do wsi Zamosze, gdzie się zwraca na półn.-wschód wydanym łukiem ku zachodowi. Od wsi Bernatowszczyzna płynie na północ, gdzie też przyjmuje rzekę z dwóch stróg powstającą. których źródła, jednej przy wsi Gigały, a drugiej przy wsi Lachowszczyzna. Obie płyną równolegle na półn. i łączą się poniżej wsi Górne-Dziadyki. Odlewają dwa jeziora w okolicy wsi Łaszuki, płynąc w kierunku półn.-zachod. Dalej z prawego brzegu wpada do Dzisny rzeka, źródła ma przy wsi Maczysy i Kowale, płynie przez mko Głębokie w kierunku zachod. półn., we wsi Byczkowo skręca się ku półn. a przy wsi Małanki zwraca się w kierunku półn. wschod. Na górnym biegu odlewa kilka jezior. Taż rzeka przyjmuje z prawego brzegu rzeczkę z jeziorka przy osadzie Górowicze w kierunku półn.-zachod.; stanowiąc kilka zakrętów, odlewa jezioro i ma ujście przy wsi Byczkowo. Z lewego brzegu wpada do niej rzeka z jeziorka w okolicy wsi Kuchtyńskie, płynie przez jezioro, dalej płynie równo z główną rzeką i ma ujście przy wsi Udział. Następnie z lewego brzegu przyjmuje rzeczkę, mającą źródła przy wsi Gołubów; płynie równolegle do głównej a obok wsi Byczkowo ma ujście. W końcu przyjmuje z lewej strony strugę. Dzisna przyjmuje jeszcze z prawego brzegu rzekę: Połowicę, wypływającą z jeziorka przy osadzie Buszaki, płynie w kierunku półn. przez Karpiki, Połowiec i ma ujście przy wsi Ihumeń. Z boków przybiera 3 strugi. Następnie wpada rzeka, wypływająca z bagien niedaleko wsi Oponosinka; kierunek jej biegu jest północny; przy osadzie Ruszanowa odlewa jezioro, przepływa jezioro Plisa, później płynie przez mko: Plisa, odlewa 2 jeziorka przy wsi Walec, a poniżej wsi Rudaki dzieli się na dwa ramiona: lewe ramię płynie w kierunku półn. aż do mka Łużki, ztąd zwraca się na półn.-zach.; przy wsi Bolbeczyno przyjmuje z lewego brzegu rzeczkę płynącą w kierunku półn., mającą źródła przy wsi Kopaczewo i przy mstku Giermanowicze wpada do Dzisny; drugie ramię płynie w kierunku wsch. półn., a od wsi Ułan płynie równolegle z pierwszem i uchodzi niedaleko wsi Halice do Dzisny. Ramię to przyjmuje z prawego brzegu dwie strugi. Następnie wpada rz. wypływająca z jeziora Iłowo, mająca ujście niedaleko wsi Iłówka. Nakoniec wpada do Dzisny z prawego brzegu rz. wypływająca z jeziorka przy wsi Oodanta; płynie w kierunku północ., zabierając strugę z jeziorka niedaleko wsi Szelkuny. Przy wsi Soiczyno wlewa się do niej jezioro Kuryłowicze z prawego brzegu. Przy wsi Kuchtyce zmienia się jej kierunek na wschod.-północ., skręca się przy wsi Słuchajna ku półn. zachod. i wpada do Dzisny poniżej wsi Gołomyśl. Niedaleko swego ujścia Dzisna przyjmuje z lewego brzegu trzy strugi płynące z okolicy mka: Wiszo, dalej rzekę wypływającą z jeziora, na którem leży osada Anagimowicze, niedaleko mka Jakubowo; dalej przepływa jezioro, nad którem leży osada Mińkiewicze, następnie duże jezioro nad którem leży mko Dryświaty; przy wsi Stianiance przyjmuje z prawego brzegu wody jeziora Opiwardy i zmienia kierunek na połud.-wschód; płynąc w wielkich zakrętach, przyjmuje z lewego

brzegu w okolicy wsi Komarowszczyzna wody jeziora Obole; w okolicy wsi Kupiszki przyjmuje ujście jeziora, przy którem leży osada Chosta. Płynąc w tym kierunku wpada poniżej wsi Lachowszczyzna do Dzisny. Następnie przyjmuje Dzisna rz. Jankę, mającą źródła przy wsi Albinówka. Kierunek jej biegu jest z początku połud.-wschod, aż do wsi Michaliszcze. Przy wsi Bogdanów odlewa jezioro jedno a przy Kużardyszki drugie. W okolicy Michaliszcz odlewa trzy jeziorka, poniżej których przyjmuje strugę płynącą z bagnisk. Ztąd zwraca się na wschód i płynie równolegle przez wsie: Śliwy, Łojsk, Ziablińce, Maski, Nieprenniki a w pobliżu wsi Bogi wpada do Dzisny. Prócz wymienionych jeziór przyjmuje Janka jeszcze z brzegu lewego rzekę, która wypływa z jeziorka przy osadzie Ustat. Z początku płynie w kierunku połud.-zachod.; zaś od wsi Jody płynie równolegle z Janką, przyjmuje z prawego brzegu poniżej wsi Wytryska strugę płynącą równolegle do Janki, mającą źródło przy wsi Gorele. Poniżej wsi Wołożanki przyjmuje z lewego brzegu rzeczkę mającą źródła w okolicy Teżbitka. Zrazu płynie ta ostatnia ku zachod., w okolicy wsi Paulinowa zwraca się na wschód. Do rzeki mającej źródło w jeziorze przy Ustacie, wpada jeszcze z lewego brzegu przy wsi Bójki struga płynąca z jeziorka w okolicy mka: Pohost. Dzisna przyjmuje dalej z lewego brzegu wody jeziora Matyszcze. Nakoniec powyżej mka: Germanowicze wody jeziora Bereza. Następnie wody dwóch jeziorek, potem przy wsi Elnie wody jeziorka tegoż nazwiska. *W. Pol.*

Dzisna, *Dzisno*, jez. w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., na półn.-zachód od Rymszan, dł. 9 w., szer. do 1 i pół w. Z południowo-wschodniego cypla D. wypływa rzeka D., która łączy jez. D. z jez. Dziśniszczem. Przyjmuje jez. D. rzekę Dudę z dopływem Święcicą. Według Strielbickiego ma 20 w. kw. rozl. *F. S.*

Dziśnawa, ob. *Choryńskowice.*

Dziśniszcze, jez. w pow. nowoaleksandrowskim gub. kow., na południe od jez. Dzisny, dł. około 4 i pół w., szer. około 3. Przez D. przepływa rz. Dzisna. Na jez. D. wyspa Lipówka. *F. S.*

Dzitrowszczyzna, os. szlachecka, pow. wileński, 5 okr. adm., mk. 13, dm. 2 (1866).

Dzitryki 1.), wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 23 w. od Lidy, 15 dm., 133 mk. (1866). 2.) **D.**, folw. pryw. i wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 28 — 29 w. od Lidy, 11 dm., 171 mk. (1866).

Dzitwa 1.), folw. pryw. nad rz. t. n., pow. lidzki, 4 okr. adm., o 20 wiorst od Lidy, r. 1866 miał 1 dm., 52 mk., był własnością Rossudowskiego. 2.) **D.**-szemiatowska, folw. pryw. nad Dzitwą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 15 w. od Lidy, 20 mk. (1866).

Dzitwa, rz., dopływ Niemna z prawej strony; płynie od wsi Lewkiszki, z błot koło Ejszyszek powstaje, pomija Raduń, od wsi Myto staje się spławną i przy Zamościu między Dokudowem a Bielicą uchodzi do Niemna, po 55 wior. biegu. Do Dzitwy od lewego brz. wpada rzeczka Lidzieja (Lidoja), płynąca od wsi Plasowicze na miasto Lidę. Według Narbutta rzeczka D. oddziela ludność litewską od słowiańskiej.

Dziuba, młyn wodny należący do zamku lublinieckiego, pow. lubliniecki.

Dziubiele, niem. *Dziubiellen*, wś, pow. jańsborski, st. poczt. Szymonki.

Dziuchy, niem. *Dzuchen*, folw. w pow. olsztyńskim na Warmii.

Dziudzie, ob. *Godlewo.*

Dziuki 1.) **Stare**, niem. *Alt-Dzuki*, osada należąca do Plasowa, pow. tucholski. Parafia i poczta Bysław; budynków 7, domów mieszk. 3, katol. 13, ewang. 19. 2.) **D.**-nowe, niem. *Neu-Dzuki*, osada należąca do Plasowa, pow. tucholski, par. i poczta Bysław; budynków 5, domów mieszk. 2; katol. 9. *Kś. F.*

Dziuńków, *Dżuńków*, mko, pow. berdyczowski, przy zlewie rzeczki Kojanki z rz. Rosią, o 180 w. od Kijowa, o 60 w. od Berdyczowa, o 12 w. od Pohrebyszcz, o 10 w. od Bosego Brodu, o 50 od Radziwiłłówki, w przyjemnej okolicy ukraińskiej i w wybornych gruntach położone. Kraj fałowato-równy, stepowy, z tu i owdzie rozrzuconemi kępami lasków polnych. Roś śród kołowań i zakrętów płynie, przystrojona w dekoracyą skał nadbrzeżnych, w wielu miejscach ostro z ziemi wybiegłych lub prostopadle uciętych, jak np. we wsi Junaszkach. O początkach tego miejsca nic pewnego nie da się powiedzieć; jednakże jest ślad w dokumentach prawnych, że około 1570 r. D. był już od wielu lat pustującem siedliskiem; stąd też wnosićby można, że istniał jeszcze przedtem, ale snadź był zniszczony. Przeto już pierwotne założenie jego, jeżeli się wolno domyślać, odnieśćby należało do tego organicznego peryodu życia w Bracławszczyźnie, w którym ta ziemia zaroiła się była ogromną liczbą wsi i osad, ile że ją jeszcze w tej dobie blizkie z tatarami nie gniotło sąsiedztwo. Było to za czasów Witolda i Świdrygiełły, którzy z innych prowincyj ziemianom, w skutek pracy, krwi i zasług ich rycerskich, darowiznę ziemską w tych stronach wydzielali, a ci znów nadane sobie obszary puste w niedługim czasie zasiedlali byli. Późniejsi już potomkowie ziemian onych, po doznaniu też straszliwych spustoszeń tatarskich, z żalem niejako wspominali te dawne, za ich ojców „szczęśliwe czasy, w których włości były jeszcze jak należy“ (Akty

Zach. R. II, str. 28). Odkąd w 1476 roku turcy zajęli Kaffę, a tatarzy utwierdzili się na półwyspie tauryckim, strony te bracławskie, jako nadbrzeżne, przez długą następną lat kolej, będąc straszliwie od tatarów mieczem i ogniem niszczone, jasyrami przetrząsane, w końcu w doszczętne zamieniły się pustkowie. Pozostały tylko nomenklatury wiosek, ale wiosek już nie było. I D. tejże był uległ kolei. W drugiej połowie XVI wieku, a może i wcześniej, dziedzicami tej zniszczonej posiadłości byli Syropiatowicze (jeden to szczep z Lachami-Szyrmami), ale już w r. 1570 Pelagia z Syropiatowiczów Romanowa Hulewiczowa zrobiła zamianę dóbr Dziuńkowa i innych w Wdztwie Bracł. z Wasylem Hulewiczem wojskim włodzimirskim, na wieś Hruszownę (Summ. akt łuckich w zb. p. Z. Radzimińskiego i dawna kwerenda akt w arch. Rościszewskich w Lipówce). D. był już wtedy, od wielu lat, pustem siedliskiem; zamieniła więc Hulewiczowa pustkę ukraińską na wieś wołyńską osiadłą. Wynosiła się też ona na Wołyń, jako w stronę spokojniejszym i pomyślniejszym, niż Bracławszczyzna, cieszącą się bytem. Hulewicze pochodzili ze starego pnia szlachty łuckiej; teraz jeden z nich na zagrożone udawał się pogranicze; może się tam chciał fortuny dorobić, bo obszary były żyzne i ogromne, tylko zaludnić je trzeba było; alež czy śród plagi ustawicznych najazdów tatarskich, można tak łatwo było temu podołać zadaniu? Oto przeciwnie, zamiast zwiększenia substancyi, głowę swą on, być może, na szabli tatarskiej złożył, lub bez wieści gdzieś przepadł w jasyrze, ile, że jak to widać z dokumentów, już w 1786 r. posiadł był D. spadkowo Denys Komar. Od Komarów, których pieśni ludu ukraińskiego dotąd wspominają, Dziuńków przeszedł „prawem przyrodzonem“ na Koszków i Żytyńskich. Pierwsza z tych rodzin posiadała szeroką, odwieczną ojcowiznę: Szpików i Krasne, zanim je ks. Ostrogskim zbyła. Ale i ci dziedzice D., w swoich męzkich rychło wygasają potomkach, i D. znów przechodzi po kądzieli do innych domów, jako to: Stradomskich, Wolskich, Kucharskich i Kozłowskich (kwerenda akt dawn. w arch. Rościszewskich w Lipówce). Bo też rycerskie rody tutejsze, wiodąc na tem pograniczu życie tragicznym wciąż nacechowane heroizmem, ginąc w bojach lub jasyrach, co chwila zagładzają się w swych męzkich potomkach a dziedziczne ich pustki co chwila też przechodzą spadkowo przez kobiety do innych znowu domów. Dzieje to tych rodzin zwyczajne prawie, codzienne. Jednakże D. za tych nowych swych dziedziców, nie był już jak się zdaje pustką; musiał się zasiedlić, bo jest ślad w aktach, że około 1627 r. Kozłowski (to jest jeden z tychże dziedziców) słobodę obok Dziuńkowa, tak zwaną Kozłowską, założył. Ale było to właśnie w czasach, kiedy przerwa w najazdach tatarskich nastąpiła była, a to dzięki Stefanowi Chmieleckiemu, sławnemu wojownikowi, który kraj ten mieczem swym od nich osłaniał, tak że się w nim odtąd tatarzy pokazać nie śmieli, i przez co też jak mówi Jerlicz „na szlakach pogańskich tatarskich niemal wszystka Ukraina dalsza miasteczkami i wsiami pozasiadywała“ (t. I, str. 37). Czasy więc były lepsze, ale znowu ciż dziedzice D. już teraz w kilka familij i w nieskończoną liczbę osób rozrodzeni, podzieliwszy pomiędzy siebie dobra te na tak zwane sortes, zaledwie się też mogli na tych już swoich drobnych utrzymać posiadłostkach. Przytem i to dodać należy, że owe sortes, niedobrze określone, w niepewnych zostające obrębach, z czasem stały się jabłkiem niezgody pomiędzy nimi; stąd też krzywdzeni jedni przez drugich, lub rugowani przemocą, w ciągłych z sobą zatargach i wojnie sąsiedzkiej przebywali. Jakoż było to prawdopodobnie powodem, że zaczęli się z tych swoich cząstek wyprzedawać, z kolei, jedni po drugich. A więc głównym nabywcą całej Dziuńkowszczyzny zostaje odtąd książę Jerzy Zbarazki kasztel. krakowski. Książę Jerzy Zbarazki umarł w 1631 r. ostatni z rodu, i ogromna fortuna Zbarazkich prawem naturalnem zlała się w dom ks. Wiszniowieckich. Odtąd też Wiszniowieccy, Dziuńków jako dziedzictwo swoje stale już w swoich familijnych zamieszczają tranzakcyach. Książę Janusz Wiszniowiecki, przez nadawanie nowych osiedlisk i woli, znacznie zaludnił te dobra. Bo też „złoty pokój za Władysława IV“ z głębi kraju na te wyludnione ziemie ogromny napływ osadników rolniczych sprowadził. Właściciele więksi, przeważnie kniaziowie z Wołynia, postawiwszy stopę na tej ziemi, odtąd stróże jej i osadnicy, ważąc koszta znakomite, podnieśli ją rychło i urządzili. Było to istotną zasługą tych panów. Ks. Janusz Wiszniowiecki umierając, zostawił dwóch małoletnich synów: Dymitra Jerzego i Konstantego Krzysztofa, pod opieką ks. Jeremiasza Wiszniowieckiego, znanego bohatera wojen kozackich. W 1650 r. atoli już młodzi książęta przyszli byli do lat, bo tegoż jeszcze roku d. 10 grudnia w Niemirowie, pomimo rozpoczętej już wojny z kozakami, nastąpił był dział dóbr ukraińskich pomiędzy nimi. Dziuńkow przypadł na schedę ks. Konstantego Krzysztofa Wiszniowieckiego. Książęta widać, chcąc dział ten uskutecznić, skorzystali byli z pierwszej chwili wytchnienia, jaka nastąpiła była po rozejmie zborowskim. Ale rozejm pod Zborowem zawarty, krótkotrwałą tylko zakreślił ciszę. Znowu wkrótce z obu stron pochwycono za oręż. Jednakże wojny te kozackie, mające przedewszy-

stkiem charakter porachunku z wszystkimi kniaziami w ogóle, zanim się przeniosły na Wołyń, to jest w sam środek systematu kniaziostw, już od samego swojego początku dały się wprzód straszliwie we znaki dobrom ks. Wiszniowieckich i Rużyńskich, jako na pierwszy cel wystawionym. Te same wojny nietylko na początku, ale i w dalszym ciągu całej tej doby klęsk, trwającej z górą przez lat czterdzieści z kilku nawrotami, tak zniszczyły, tak zniweczyły w końcu dobra pawołockie, rużyńskie, pohrebyskie, dziuńkowskie i niemirowskie, że się też one w jeden dziki step — w jednę głuchą tylko zamieniły pustynię. Na całej tej przestrzeni nie stało ani siół ani ludzi. Zwierz chyba po ludziach objął był puściznę. Iwan Łukianow, podróżnik rossyjski do Ziemi Świętej pod koniec XVII wieku taki nam opis tej części Ukrainy zostawił: „I poszliśmy (od Pawołocza do Niemirowa) głuchym stepem, i droga ta wydała nam się smutną i nudną, bośmy nie widzieli ani miasta, ani sioła żadnego. Przedtem były tu piękne ogrody i liczne osady wiejskie. Dzisiaj pustynia bezludna, żywego człowieka nie spotkasz. Dzikiego jeno zwierza pełno, kozy i wilki, łosie i niedźwiedzie etc. I szliśmy przez pustynię rzeczoną dni pięć — i nie spotkaliśmy na niej żywego człowieka". (Arch. JZR., cz. III, t. 2, wstęp Antonowicza, str. 19). Dopiero po ugaszonych zupełnie kozackich zamieszkach, kraj ten powoli zaczął się dźwigać i urządzać. Jednakże zasiedlanie tych stron zrazu było dość powolne; albowiem jeszcze w 1717 r., jak to widzimy z taryfy podymnego, ks. Konstanty Wiszniowiecki płacił z Dziuńkowa tylko za dymów 15. Nie było więc zbytku ludności. Ale w tych czasach sukcesorowie dawnych właścicieli D., którzy jak widzieliśmy części swoje pozbywali byli dawniej Jerzemu Zbarazkiemu, teraz, jakby korzystając z tego, że dawne majątkowe tranzakcye i prawne dowody w ciężkich kraju przygodach stały się pastwą niszczącej ręki kozaków, zaczęli też dochodzić prawdziwych, czy uroszczonych praw swoich. Widzimy więc, że niejaki Kozłowski w 1718 r. wziął był nawet intromisyą do Dziuńkowa; inny znów niejaki Martyn Grabski w tymże roku posiadał w D. 7 dymów, za które podymnego płacił do skarbu Rzplitej 3 złotych i groszy 15; inny jeszcze z odzywających się z prawami swemi do tychże dóbr, niejaki Kaletyński, osadził był w 1722 r. futor Nakaźny na gruntach D.; ale rządzca ks. Wiszniowieckiego „posłał swoich ludzi, porozrzucał chałupy i poddanych porozganiał." Bo też Wiszniowieccy tych wszystkich, co się z prawami swojemi słusznemi czy niesłusznemi do D. odzywali, nieinaczej jak za prostych wdzierców i uzurpatorów uważali. Po księciu Konstantym Wiszniowieckim dziedzicem D. został jego syn, ks. Michał Serw. Wiszniowiecki wojewoda wileń., hetm. w. ks. lit., ostatni z domu. Umarł on w r. 1744. Po śmierci jego w 1750 r. d. 26 marca w Wiszniowcu nastąpił dział dóbr pomiędzy spadkobiercami już dwóch córek jego, to jest: Anny za ks. Józefem Ogińskim wdą trockim i Elżbiety za Michałem Zdzisławem Zamoyskim wdą smoleńskim, będących. Ale zanim przystąpiono do działu tegoż, wprzódy sukcesorowie obu stron wysłali byli od siebie pp. komisarzy „do lustracyi i inwentowania dóbr koronnych i litewskich i opisania status qualitatum onych". Gdy ci zlustrowali dobra i ułożyli ich wartość, wtedy dopiero przystąpiono do działu. Owóż na schedę Katarzyny Mniszchowej córki Michałowej Zdzis. Zamojskiej, dostały się hrabstwa: brahińskie i lubieszowskie, i klucze: wiszniowiecki, czajczyniecki, wierzbowiecki, kupielski, międzyrzecki, telechański, wołodarski, antonowski, worobijowski i tahanicki; na schedę zaś sukcesorów ks. Ogińskich t. j. Elżbiety panny, Augustyny Konstantowej hr. Platerowej, Katarzyny Antoniowej hr. Przeździeckiej, Genowefy Adamowej Brzostowskiej i Kazimiry Michałowej Brzostowskiej następne przypadły dobra: hrabstwa komarzeńskie i dąbrowickie, klucze: czarnoostrowski, ożuchowiecki, karoliński, opolski, borszczajowiecki, torczycki, daszowski i dziuńkowski „in parte w wdztwie kijow. leżący, z miasteczkami Dziuńkowem, i ze wsiami Junaszkami i Nakaźnym, z folwarkami dwoma, także uroczyskami Szarajówką przezwaną Zbarażówką, Rozkopaną Groblą, in parte wolnemi, in parte zabranemi, które ad haereditatem et vindicationem do dziedzica tego klucza mają należeć." W ten też dział weszły na dwie rozdzielone głowy wszelkie ruchomości jak biblioteka, armaty po różnych zamkach zostające etc. „Archiwum książęce znajdujące się w Wiszniowcu, przez wszystkich konsukcesorów w ciągu pierwszego półrocza rozebrane ma być. Papiery zaś prawne odnoszące się do dóbr odpadłych zadnieprskich mają pozostać na zawsze przy sukcesorach ks. Ogińskich, jako starszą głowę reprezentujących. Odzyskanie awulsów i osiedlenie onych do każdego z dziedziców zosobna, z prawa należeć ma." Następują podpisy stron. Oprócz tego, na dziele tem podpisani jako proszeni przyjaciele: Wacław Rzewuski wda podolski, Karol z Wielopolskich Myszkowski, Roch Michał Jabłonowski, P. A. Drzewiecki, podczasy wołyński, podstarosta gr. krzem. Na mocy też tego działu, D. przypadł na schedę Katarzyny z ks. Ogińskich Antoniowej Przeździeckiej, pisarzowej w. ks. lit. Około 1763 r. D. zaczął urastać w coraz ludniejsze miasteczko; w tymże roku żydzi tutejsi płacili pogłównego zł. 320. W 1772 r. objął D. po ojcu swym Antoni Dominik hr.

Przeździecki. Klucz dziuńkowski składał się wtedy ze wsi Nakaźnej, Dołoteckiego, Obozówki i Junaszek. Przeździeccy przedali D. około 1800 r. prezesowi Morzkowskiemu, od którego następnie kupił te dobra Adam hr. Rzewuski, kaszt. witebs. i senator cesarstwa rossyjskiego. Po śmierci tegoż, w 1829 roku w skutek działu familijnego D. został dziedzictwem Ernesta hr. Rzewuskiego. W 1859 r. nabył te dobra od brata Ernesta, hr. Adam Rzewuski, generał-lejtnant wojsk cesarsko-rossyjskich. W D. istnieją dwie cerkwie: Błahowieszczeńska i Michajłowska. Pierwsza z nich była uniacką i jak to widać z wizyty, była postawiona w 1726 r. „przez gromadę“. Michajłowska zbudowana w 1796 r., na miejscu uniackiej dawnej cerkwi. Jest w niej obraz cudowny Matki Boskiej, który w dnie odpustów ściąga lud pobożny z wszystkich pobliższych wiosek. Pomiędzy ludem krąży żart „o solonych żukach“, które miały się ongi jakoby na jarmarkach w D. sprzedawać. Obecnie D. dzieli się na 6 części czyli t. zw. kątów: Rohatynkę, Słobódkę, Maniły, Krasiłówkę, Ossolinkę i Obozówkę. Jest tu fabryka cukru założona 1847 r. Mieszkańców chrześcian obojej płci 2184, izrael. 1714, synagoga, szkółka, ziemi 4814 dziesięcin. Zarząd gminny w D., policyjny w Pohrebyszczach. (*Edward Rulikowski*).

Dziura, niem. *Durra*, osada przy wsi Wonno, pow. lubawski, par. Szwarcynowo, szkoła Wonno, poczta Biskupiec; obszaru 199 mr.; budynków 9, domów mieszk. 5, katol. 13, ew. 18. *Kś. F.*

Dziurany, wś rząd. nad rz. Klewą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 29, od Dziewieniszek 13; dm. 4, mk. prawosł. 7, katol. 11 (1866).

Dziurawa, potok, powstaje w obr. gminy Romanowego Sioła w pow. tarnopolskim, w północno-wschodniej jej stronie, na łączkach; okrążywszy wieś od wschodu i południa, płynie na zachód; przepływa stawek na granicy Romanowego Sioła i Kujdańców, a wszedłszy w obręb wsi Stupków, zwraca się na południe; we wsi Romanówce, zasiliwszy się od lew. brz. wodami potoku Kłopotówki, powstającego w Haluszczyńcach, wpada do Romanowskiego stawu. Dolina tego potoku od Romanowieckiego stawu począwszy aż do ujścia jego do stawu Romanowskiego zowie się Dębowicami. Długość biegu 11 kil. Źródliska 337 m. npm.; poniżej stawu romanowskiego 318 m. *Br. G.*

Dziurdziewo, niem. *Dzurdziau*, wś, pow. nidborski, na Mazurach, 1 i pół mili od Nidborka, Działdowa i Dąbrówna, par. Turowo, st. poczt. Kozłówko. Przed reformacyą istniał u kościół katolicki, wcześnie zabrany przez innowierców. Obecnie jest jeszcze katol. 26. Kościół ewangelicki.

Dziurdzioły, wś i karczma do dóbr Byliny należąca, nad rz. Rawką, pow. rawski, gm. i par. Boguszyce. W 1827 r. było tu 15 dm. i 118 mk., obecnie liczy 14 dm., 130 mk.; ziemi włośc. 345 mr.

Dziurdziów, wś, pow. liski, o 7.5 kil. na płd. zach. od st. poczt. w Lisku. Parafia rz. i gr. kat. w Hoczewiu. Dm. 37, mk. 301. Własność większa obejmuje roli ornej 187, łąk i ogrodów 26, past. 32, lasu 433; własn. mniej. roli orn. 459, łąk i ogr. 55, past. 43, lasu 18 mr. *Lu. Dz.*

Dziurkiszki, dobra ziemskie w pow. maryampolskim położone, w zeszłym wieku stanowiły własność konwentu księży franciszkanów kowieńskich; od których za kontraktem z dnia 26 stycznia 1796 r. nabyli je Andrzej Belgard radca miejski kowieński i zona jego Józefata z Boguszów. Po rozdziale tych dóbr między sukcesorami, jedna połowa takowych zostaje dotąd w rodzinie Belgardów, druga koleją sprzedaży przeszła na własność Karola Lork.

Dziurków, wś i fol., majorat, pow. iłżecki, gm. Dziurków, par. Solec, odległa od Iłży 35 w. W 1827 r. liczono tu 53 dm., 313 mk., obecnie ma 54 dm., 420 mk., 477 mr. ziemi dworskiej i 745 mr. włościań. Posiada młyn wodny. Majorat należy do senatora Markusa. Gmina D. z urzędem w os. Solec liczy 2673 mk., rozległości 7824 morgów, w tem ziemi dwor. 2657 mr., sąd gm. okr. IV w os. Solcu, st. pocz. Solec. W gminie znajdują się 2 gorzelnie, młyn wodny. W skład gminy wchodzą: Boiska Dziurków, Kępa gościecka, Nadwiślańska osada, Raj, Solecka-wola, Słuszczyn i Struga.

Dziurów 1.) wś nad rz. Kamienną, pow. iłżecki, gm. Wierzbnik, par. Pawłów. W r. 1827 było tu 19 dm. i 159 mk., obecnie 26 dm. i 220 mk., tudzież 106 mr. ziemi dworsk. i 283 włośc. Odl. 22 w. od Iłży. 2.) **D.**, wś rząd., pow. opatowski, gm. Czyżów szlachecki, par. Trójca. W 1827 r. było tu 27 dm. i 122 mk., obecnie 29 dm., 164 mk., 291 mr. ziemi dworskiej i 206 mr. włośc. *Br. Ch.*

Dziurówka, przysiołek Błażowa.

Dziurydów, ob. *Dżuryn.*

Dziuryńce, ob. *Dżuryńce* i *Daszów.*

Dziuszki, wś pryw., pow. wilejski, gmina Gruzdowo, w 3 okr. adm., o 70 w. od m. Wilejki, przy drodze pocztowej połockiej; 5 dm., 75 mk. (1866).

Dziwak, szlach. leśnictwo należące do Nowej Grabi, znajduje się w lesie po lewej stronie Wisły, pow. toruński, par. Podgórz, szkoła Grabia, poczta: dworzec kolei żel. w Toruniu. Ma 2 budynki, 1 dom mieszk., 9 ewang., kat. 1. Z akt miejskich toruńskich jest pewna wia-

domość, że r. 1646 magistrat toruński na prośbę całego miasta nabył jakiś folwark zwany Dziwak po za miastem i na nim gorzelnię (Brandhaus?) założył. Obecnie o tym D. nic niewiadomo. Czyby się znajdował po drugiej stronie Wisły, gdzie teraz w lesie leśniczy mieszka, wątpić należy. *Ks. F.*

Dziwczy potok. Tak zowie się w dolnym swym biegu *Butelski potok* (ob.).

Dziwie, wś, pow. włocławski, gm. i par. Przedecz. Jest tu szkoła początkowa w tak zwanych Dziwieckich Chałupkach, do donacyi Katarzyna należących, a łączących się z Dziwiem. W 1827 r. było tu 26 dm. i 260 mk., obecnie liczy 29 dm., 345 mk., 600 m. gruntu.

Dziwieckie Chałupki, ob. *Chałupki.*

Dziwin, ob. *Dywin.*

Dziwińskie, wś włośc. i kordon pograniczny, pow. wieluński, gm. Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice, ma 7 dm., 55 mk. *W...r.*

Dziwle, wś, pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Srocko. W 1827 r. było tu 18 dm., 177 mk. Dobra D., lit. ABCD, składają się z folw. D. i Majdany, z wsiami tychże nazw i nomenklaturą Kożuchy. Rozl. wynosi m. 811, a mianowicie: folw. D., grunta orne i ogrody m. 356, łąk m. 25, past. m. 1, nieużytki i place m. 15, razem m. 397; płodozmian 7 i 6-polowy, bud. mur. 6, drewn. 6; folw. Majdany, grunta orne i ogrody m. 189, nieużytki i place m. 226, razem m. 415; płodozmian 7-polowy, bud. mur. 1, drewn. 3, gorzelnia. Wieś D. osad 11; wś Majdany osad 15; włośc. gruntu m. 214.

Dziwniki 1.) folw. pryw., pow. dziśnieński, o 43 i pół wiorst od m. Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze handlowej kublickiej, 1 dm., 17 mk. 2.) **D.**, zaśc. prywat., pow. dziśnieński, o 42 w. od m. Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 4 mk. 3.) **D.**, osada, pow. dziśnieński, o 43 w. od m. Dzisny, 1 okr. adm., 16 dm., 133 mk. Okrąg D. w gm. Prozoroki liczy w swym obrębie wsie: Ostrów, Batki, Łotysze; zaśc. Rudniki

Dziwno, nazwa jednego z trzech ujść Odry.

Dziwnów, niem. *Dievenau*, m. przy ujściu odnogi Odry „Dziwno“ zwanej do Bałtyku.

Dziwocicy, niem. *Siebitz*, wś na Serbskich Łużycach, w pow. budyszyńskim, w par. ew. Hodzij; szkoła elementarna. Ludności serbskiej 93. *A. J. P.*

Dziwoczki, wś, pow. żytomierski, ma kaplicę katol. parafii Żytomierz.

Dziwy, wś nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Rozwozin, par. Lubowidz. Liczy 10 dm., 95 mk., gruntu włośc. 27 mr. Folw. należy do dóbr Rozwozin. *F. O.*

Dźmisiewicze, wś, pow. augustowski, ob. *Dmisiewicze.*

Dżołtaj, wś bułgarska, gub. bessarabskiej, pow. benderskiego; mk. 530. Posiada gruntu 3,600 dzies.

Dzuchen, ob. *Dziuchy.*

Dżuga, nasypowa góra w pow. telszewskim, między Telszami a Olsiadami, znana z podań mitologicznych. Ob. Jucewicza *Wspomnienia Żmudzi*, str. 84 — 90.

Dżugastra, wś nad rz. Szumiłówką, dawniej wojew. bracławskie, pow. olhopolski (ziemi ogółem około 8000 mr., ludności około 1200 dusz), par. Miastkówka, o 2 m. od stacyi odeskiej kolei żel. Krzyżopol. Pałac, młyny, gorzelnia, ziemia dobra, kamień i wapno. Sprzedana Podoskiemu przez Matkowskich; dana w posagu przez Podoskiego córce jego Kalmowej; przez jej syna sprzedana Mańkowskiemu. R. 1868 miała 240 dm. Jest tu cerkiew św. Bazylego dla 2440 parafian, do której należy 49 dzies. ziemi.

Dżugastrzańska słobódka, ob. *Leonówka.*

Dżugi, 1.) wś, pow. rossieński, par. Erźwiłek. 2.) **D.**, wś, pow. szawelski, gm. gruździewska, 65 dusz rew., 347 dzies. ziemi nadanej.

Dżuginiany, wś, pow. telszewski, w pobliżu góry Dżuga.

Dzuki (niem.), ob. *Dziuki.*

Dzuki tak nazywają mieszkańców powiatu kalwaryjskiego, gub. suwalskiej, pochodzenia litewskiego, z powodu wymawianych miękko przez nich spółgłosek dz i c zamiast d, t.

Dzulinki, wielka wś nad Bohem, w pow. hajsyńskim, par. Ternówka; dusz męz. 928, ziemi włośc. 2590 dz. Ziemi dwor. używalnej 2300 dzies., nieużytków 250 dz. Należała do Szembeka, dziś ks. Woroncowa. R. 1868 miała 376 dm. Jest tu cerkiew N. P. Różańcowej dla 2798 parafian, do której należy 160 dzies. ziemi. *Dr. M.*

Dżulińska słobódka, ob. *Teofilówka.*

Dżumalau, *Dżumaleu*, góra w Karpatach wsch., 1853 m. wys., najwyższa góra na Bukowinie, na rozgraniczu wód Bystrzycy i Mołdawy. Są w niej kopalnie miedzi.

Dżumbir, dział górski w niźnich Tatrach, w zachodniej ich połaci, rozciągający się w głównym ich grzbiecie, w kierunku od zachodu ku wschodowi, pod 48°57' płn. szer. geogr., a między 37°9' a 37°21' wsch. dł.geogr. (Ferro), na południowej granicy hr. liptowskiego z hr. zwoleńskiem. Jestto skalista, dzika grupa gór, od strony północnej prawie prostopadle spadających, a wznoszących się ponad górną granicę kosodrzewiny (1923 m. Fuchs). Pasmo to górskie poczyna się szczytem Chabieńcem (Chabenec, Chebenec); od niego ciągnie się linia grzbietna na wschód aż do szczytu Kotliczką zwanego, o 2395 m. odległego od Ch. Od Kotliczki zwraca się ku północnemu wschodowi na przestrzeni 1896 m. aż do szczytu Palana (Palona?). Odtąd bieży grzbiet na

przestrzeni 12·873 kil. ku wschodowi. W tym dziele, 1884 m. od Palany na wschód, wznosi się szczyt Chopek, punkt triangulacyjny, a od niego 6234 m. dalej na wschód szczyt Dżumbir, punkt triangulacyjny, 2048 m. (pom. szt. gen.). Zbocze południowe między tymi dwoma szczytami zowie się Krupową Halą. Od Dżumbiru na wschód 1890 m. rozlega się szczyt i hala Szczawnica (Stjavnica); 1865 m. dalej od tejże na wschód kończy się to pasmo nagle nad doliną p. Szczawnickiego, wytryskającego po południowo wschodniej stronie szczytu Dżumbira. a wpadającego do Wagu z lewego brzegu. Długość całego grzbietu Dżumbirskiego czyni zatem 17.164 kil. Od szczytu Chabieńca odrywa się ku północy ramię górskie, tworzące dział wodny między dolinami potoków Klaczanki od zachodu a Dubrawy od wschodu. W niem szczyty: Siedlisko Wierch, Dechtarska Hora, wreszcie Hlacowy wierch (1319 m. pom. szt. gen.). Również od Palany wybiega ku północy pasmo ze szczytem Bór Kalmi (?), gdzie się ono rozdwaja na ramiona wschodnie i zachodnie, obejmujące górną dolinę potoku Mośnicy, wpadającego do Paludżanki, dopływu Wagu. We wschodniem ramieniu szczyt Uhliszcze (1563 m.), od którego wychodzą ku północy dalsze dwie odnogi wschodnia, kończąca się Kamienicą lechocką (1174 m.) a zachodnia Upłazami (1030 m.), Od szczytu nad Krupową Halą wybiega trzecie ramię poprzeczne górskie, szerokie skaliste z szczytami Kwaśniczykiem i Ostredokiem; ramię to leży między dolinkami potoków Demanówki od wschodu, a Repiski, dopływu Demanówki, od zachodu. Czwarta poprzeczna gałąź górska wybiega od szczytu Dżumbira ku północy, która od Demanowskiej Hali dzieli się na ramię zachodnie, tworzące dział wodny między potokami Demanówką i Hanówką, z szczytami Komorską horą (1402 m.), Magórą (1379 m.), Demanowską horą (1301 m), z wielkiemi i godnemi widzenia jaskiniami skalistemi (ob. Henryka Müldnera Szkice z podróży po Słowacyi, Kraków 1877), wschodnie żaś biegnące również ku północy między potokami Hanówką a Białą (Belą), dopływem Szczawnickiego p., z szczytami Kuplem (Kupel. 1268 m.) i Południcą (1550 m.). Na północ od Szczawnicy Hali rozpościera się Hala Ludarowa. Od strony południowej pasmo Dżumbirskie nie rozwinęło się tak potężnie, jak od strony północnej; stok południowy łagodny. Tylko od szczytu Kotliczki, więc w zachodniej połaci tego pasma, odrywa się ku południu ramię górskie z szczytem Skałką (1978 m. pom. szt. gen.), stromo spadające ku zachodowi, tj. ku dolinie p. Łomnicy, a ku wschodowi wysyłające trzy małe odnogi ku górnemu końcowi doliny p. Wajskowy. Od Skałki szczytu odrywają się ku południu dwie odnogi: zachodnie z szczytami Kotliczką i Borową. a wschodnie ze Smreczynami i Snoszką. Z pod Krupowej Hali wypływa p. Bystra, prawy dopływ Hronu, a z pod Dżumbiru potok Młynna, dopływ Jarahy, wpadającej do pomienionej Bystrej. W zachodniej połaci tego pasma, zwłaszcza między Chabieńcem a Kotliczką, jest przełęcz, przez którą wiedzie ścieżka górska z doliny p. Dubrawy do doliny pot. Łomnicy, a więc tworzy jedyne przejście w tem paśmie z hr. liptowskiego do hr. zwoleńskiego. Główny grzbiet tego pasma aż po szczyt Dżumbir tworzy granit, ciągnący się od Praszywy ponad Korytnicą; od Dż. na wschód występuje w nim gnejs. Od Magórki, na górnym końcu doliny p. Łupcianki na wschód aż w dolinę p. Mośnicy legł na granicie czerwony piaskowiec, łączący się w nadmienionej dolinie z innym szerokim pasem takiegoż piaskowca, ciągnącego się od Czerwonej Magóry południowo-wschodnim stokiem Makowicy do doliny p. Mośnicy (Łazistie), a ztąd aż do doliny Demanowskiej. Między dolinami Demanowską a Iwanowską czyli p. Szczawnickiego aż po wierch Ognisty (Ohniste) nie ma tego piaskowca; odtąd wszakże rozwija się znakomicie we wschodniej połaci Niźnich Tatr (ob.). Schodząc ze szczytu Dż. grzbietem w kierunku południowym do siodła, napotyka się po stronie Dż. pod usypiskiem czerwony piaskowiec; na przeciwnej stronie siodła zaś w cienkich warstwach wapienie marglowe, należące do pasu ciągnącego się na wschód po Wielki Róg (Roh). *Br. G.*

Dżuńków, ob. *Dziuńków.*

Dżurdżówka, 1.) wś nad rz. Uszycą w pow. uszyckim, par. Wońkowce, należy do Sobańskich, ziemi dworskiej 583 dz. R. 1868 miała 63 domów. 2.) **D.**, ob. *Surżówka.*

Dżurków, wieś, pow. kołomyjski, leży nad potokiem Gruszka, dopływem potoku Czerniawa, o 2 mile austr. na północny-wsch. od Kołomyi a o 1 austr. milę na północny-zachód od miasteczka Gwoździec, dokąd należy do rzym. kat. parafii; od urzędu poczt. w Obertynie oddalona o $1^1/_4$ mili. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 1449, łąk i ogr. 210, past. 17, lasu 5; posiadł. mniej. roli ornej 1820, łąk i ogr. 198, past. 10, lasu 7 morg. austr. Ludność 1964 (w tem rzym. kat. 654, gr. kat. 1234, izrael. 77). Gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu żukowskiego archidyecezyi lwowskiej. Wieś ta leży w nadzwyczaj urodzajnej okolicy w środku Pokucia; tytuń i kukurydza rodzą się tutaj w polu jak inne zboża i doskonale udają. Jest tu kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 1000 złr. Właściciel więk. posiadł. Krzysztof de Roszko Bogdanowicz. *B. R.*

Dżurów, wieś, pow. śniatyński, oddalona od stacyi pocztowej w Popielnikach o 3'7, zaś od rzym. kat. parafii, stacyi kolei żelaznej i telegraficznej w Zabłotowie o 7 kil. Przestrzeń pos. dwor. roli ornej 299, łąk i ogrodów 203, past. 79, lasu 1120; pos. mniej. roli or. 1299, łąk i ogr. 482, past. 326, lasu 83 morg austr. Ludność 2151 (w tem rzym. kat. 70, izrael. 58, resztę gr. kat. obrz.); gr. kat. paraf. ma w miejscu, należącą do dekanatu śniatyńskiego archidyecezyi lwowskiej; jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu należąca do rady szkolne okręg. w Śniatynie. Właściciel większej posiadłości Włodzimierz Zagórski.

Dżuryn, mko, pow. jampolski, przy ujściu rz. Derebczynki i Wołczyny (Wilczycy Suchej) do Murachwy, par. Murachwa, mieszk. 1625. Ziemi włośc. 1754, dworskiej 2519 dzies., cerkiewnej 96 dz. R. 1868 miał 262 dm. Ma cerkiew N. P. Różańcowej dla 2084 parafian; młynów 4, sklepów 15, rzemieślników 10; kantor pocztowy klasy 4-ej. Zwało się dawniej Czuryłów, założony i nazwany od nazwiska możnej w XV w. a w tych stronach zamieszkałej rodziny. Następnie przeszedł do Potockich, z których Teodor P. otrzymał przywilej na 12 jarmarków. Był tu także obronny zameczek. Dziś Dżuryn należy do hr. Czosnowskiego. Pałac w prześlicznem położeniu nad wodą, otoczony pięknym ogrodem, duża fabryka cukru, cztery lata temu założona przez towarzystwo akcyjne; sędzia pokoju, zarząd policyjny (stanowy prystaw), zarząd włościański. *Dr. M.*

Dżuryń, wś, pow. czortkowski, oddalona od rzym. kat. paraf. w Buczaczu od 14 kilomet. Przestrzeń pos. więk. roli ornej 799, łąk i og. 128, past. 28; posiadł. mniej. roli ornej 1811, łąk i ogr. 88, past. 117 morg. austr. Ludności 1101 (rzym. kat. 46, gr. kat. 973, reszta izrael.); gr. kat. paraf. jest w miejscu, należąca de dek. czortkowskiego, archidiecezyi lwowskiej, i obejmująca także filią „Słobódka" ze 169 gr. kat. obrząd. Urząd pocztowy w miejscu, st. pocztowa na trakcie między Buczaczem a Czortkowem o 18 kil. od Czortkowa. Szkoła etat. jednoklasowa; kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 867 złr. Właściciel więk. pos. Mikołaj Wolański.

Dżuryń, rzeka, powstaje poniżej wsi Słobódki, w pow. czortkowskim, z połączenia kilku strug, jednej napływającej od wschodu z pod folwarku „Na Kącie", należącego do wsi Rydoduby, drugiej zaś napływającej od północy moczarowatemi łączkami. Tak powstały potok przechodzi zaraz w obręb wsi Dżurynia, od której miano swe otrzymał. Płynie w całym swym biegu na południe, korytem krętem, śród wąskich, paśnistych łąk, przez obrąb gmin Połowiec, Pauszówki, Bazaru; w powiecie zaś zaleszczyckim przez gminy Borakówki, Słobódki, Popowiec, Koszyłowiec, Sadków, Nyrkowa, Czerwonogrodu, a w Uścieczku uchodzi do Dniestru z lew. brz. Od Koszyłowiec począwszy aż do Uścieczka płynie lasem. W Połowcach i Pauszówce odlewa dwa znaczniejsze stawy. Źródła 437 m. npm.; ujście 149 m. npm. Długość biegu 47 kil. *Br. G.*

Dżuryńce, wś, pow. lipowiecki, nad rzeką Powstanką, wpadającą do rz. Bohu, o 4 w. od Sitkowiec a o 14 w. od m. Hajsyna. Mieszk. 623, z tych 62 kat. Cerkiew paraf. zbudowana w 1779 r., szkółka. Ziemi 2411 dz., wybornego czarnoziemu, lecz znacznie wyniszczonej plantacyą buraków. Wioska otoczona lasem. Należy do Sitkowieckiego majątku hr. Potockich. Zarząd gm. we wsi Sitkowcach, polic. w m. Lińcach. Niedaleko za wsią znajdują się mineralne źródła, znane i z korzyścią używane przez tutejszą ludność; chemicy jednakże dotychczas nie zwrócili na nie uwagi.

Dzwan, ob. *Żwan* i *Dźwinogród.*

Dzwąki, błota, ob. *Cupel.*

Dźwieniacza, ob. *Zwieniacza.*

Dźwierznia (niem), ob. *Dzwierznia.*

Dźwiersztyny, niem. *Schwirgstein*, 1.) wś, pow. ostródzki, st. poczt. Olsztynek. 2.) **D.**, wś, pow. szczycieński, st. poczt. Pasynki.

Dźwierzchno, 1.) wieś, pow. inowrocławski, ponad Notecią, do której tu wpływa strumień bezimienny, i kilku jeziorami; 8 dm., 80 mk., 60 ew., 20 kat., 22 analf. Kościół par. należy do dekanatu inowrocławskiego, administrowany wspólnie z kościołem w Tucznie; stac. poczt. i kol. żel. w Złotnikach (Güldenhof) o 7 kil. Pod wsią odkopano grób kamienny, urnę czarną na roli gospodarza Michalskiego. 2.) **D.**-wielkie (Zwierzchno wielkie, Dreidorf-Gross), wieś, pow. wyrzyski, nad jeziorem; 29 dm., 267 mk., 134 ew., 133 kat., 36 analf. Kościół paraf. należy de dekanatu bydgoskiego. Agentura pocztowa na miejscu; st. kol. żel. Nakło o 25 kil., od miasta Łobżenicy o 10 kil. na wschód. 2.) **D.**-małe (Zwierzchno-małe, Dreidorf-klein), wieś, pow. wyrzyski; 60 dm., 447 mk., 389 ew., 58 kat., 52 analf.; obydwie wsie łączą się z sobą. W okolicy prawie dokoła znajdują się szańce szwedzkie z czasów Jana Kazimierza. Wykopano w okolicy różne ozdoby żelazne i srebrne. 4.) **D.**, domin., należy do dóbr „Runowo", 2050 morgów rozległości. *M. St.*

Dźwierzna, wś, pow. niborski, st. poczt. Iłowo.

Dźwierzno 1.) wieś i folw., major., pow. płocki, gm. Rogozino, paraf. Ciachcin, 148 mk., 20 osad włość., 12 domów, powierzchni m. 608 (528 m. gruntu ornego), 326 m. gruntu włośc., przy wsi wiatrak. R. 1827 było tu 13 dm., 112 mk. Z pośród błot bierze począ-

tek Brzeźnica. 2.) **D.**, wś, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Chomsk.

Dźwierzno, niem. od r. 1874 *Schwirsen*, wś ryc. fol. proboszczowski, pow. toruńs.; leży przy małem jeziorze po nad strugą Bielicą, uchodzącą po za Kowalewem do rz. Drwęcy, poczta w Chełmży o 1 milę, dworzec kolei żel. w Kowalewie także około 1 milę odległy, do Wąbrzeźna 1 i pół mili. We wsi jest szkoła katol. i kościół paraf., obecnie patronatu rządowego, tytułu Zwiastowania N. M. Panny. Budowany jest z cegły od niepamiętnych czasów. Według biskupiej wizyty z r. 1874 obraz Przemienienia Zbawiciela uchodził tu jako cudowny. W presbyteryum przed wielkim ołtarzem jest pomnik grobowy kamienny, na którym czytano w. r. 1670 napis: Generoso Raphaeli a Conopat Magnifici Georgii a Conopat castellani Culmensis et capitanei Suecensis, filio Moesti fratres posuerunt. A. D. 1589. Należy kościół dźwierznieński do dekanatu chełmżyńskiego: dawniej posiadał filią w pobliskiem Zajączkowie, ale ta w najnowszym czasie z winy luterskiego dziedzica zaginęła. Dusz liczy 1070; wsie paraf. są: Bocień, Dźwierzno, Lisnowo, Janusz, Świętosław, Szerokopas, Zajączkowo i Żeglno. Szkoła tutejsza liczy 130 przeszło dzieci kat., które także ze wsi Żeglna, Świętosławia, Zajączkowa i Janusza dochodzą. Panny benedyktynki z Torunia, do których wieś ta przed sekularyzacyą pruską należała, podają nam następujące nieznane szczegóły o tej posiadłości w kronice swojej klasztornej. Dźwierzno było pierwotnie królewszczyzną. Od początku XVI wieku a zapewne i dawniej mieli je w dzierżawie Rokusowie. Jakób Rokus, ostatni tenuta, r. 1526 otrzymał Dź. jako i poblizkie Zajączkowo, Ostrów, Ocień i połowę Żeglna od króla Zygmunta na własność dziedziczną i to dla wielkich zasług, jakie on i jego brat Jan położył około ojczyzny (brat jego w wojnie przeciwko Albertowi margrabiemu brandeburskiemu poległ mężnie walcząc). Po Jakubie Rokusie przejął te dobra Jerzy R., który miał za żonę Aleksę z Bazina: w r. 1580 oboje nie żyli, a pozostałe dzieci dzielą się majątkiem. Dźwierzno przypadało po połowie dwom siostrom Barbarze i Esterze Rokusównom. R. 1590 Barbara Rokusówna ma za męża Rafała Konopackiego, który owę drugą połowę od Estery wtedy Plemięckiej nabył za 4500 zł. Po śmierci pierwszego męża Barbara Rokusówna wzięła po drugi raz Wilkosławskiego, zostawując połowę Dź. synowi swojemu Jerzemu Konopackiemu. Niebawem także i drugą połowę skupił od niej za 10000 zł. Jan Konopacki kanonik chełmiński r. 1593, którą zapisał do pierwszej połowy onemuż Jerzemu, bratankowi swojemu, w. r. 1596. Tenże Jerzy potem ustąpił znowu całe Dż. wujowi swojemu Maciejowi Konopackiemu wojewodzie i późniejszemu biskupowi chełmińskiemu r. 1612 za 25000 zł. Po śmierci biskupa Konopackiego, r. 1613 odziedziczył Dź. jako i Gziki syn jego Gabryel, wtedy jeszcze niepełnoletni, którego opiekunem był brat starszy Jan. Tenże nowy dziedzic Gabryel Konopacki w r.1617, doszedłszy lat pełnoletnich, życzył sobie podjąć daleką podróż ku ukończeniu studyów. Nie mając zaś dostatecznych pieniędzy, pożyczył 12000 zł. na wyderkaf od ksieni Dulskiej z Torunia, ciotki swojej rodzonej (siostra ksieni Zofii Elżbieta Dulska była za Maciejem Konopackim, wojewodą i późniejszym biskupem chełmińskim). Ale wtem też zaraz umarł jeszcze tego roku 1617 d. 19 maja. Pozostali jego bracia spadkobiercy, najstarszy Jan dworzanin królewski, Władysław i Jakób (Andrzej, który obrał stan duchowny, był wtedy na nauce w obcych krajach) odprzedali teraz te dobra na własność pannie ksieni toruńskiej za 28000 zł. tegoż r. 1617; przez co przeszły w posiadanie pp. benedyktynek w Toruniu. Nieco później kiedy już bracia byli ustąpili swojej części klasztorowi, wrócił z cudzych krajów ks. Andrzej Konopacki, późniejszy kanonik chełmiński, i koniecznie braci podburzał, ażeby Dź. napowrót wykupić, części swojej nie chcąc ustąpić. Brak pieniędzy jednak zmusił i jego do zgody i tak nowe zapisy uczynili wszyscy bracia r. 1621. Panny zakonnice toruńskie wydawały Dź. na czynsz w dzierżawę; szkoda tylko, że nam kontraktu żadnego i tej dzierżawy,jak u innych wiosek, nie zostawiły. W roku 1652 w dzień św. Placyda wybuchło morowe powietrze w Toruniu. Panny benedyktanki opuściły wtedy klasztor i przeniosły się na mieszkanie do Dź. Gdy powietrze ustąpiło, wróciły do Torunia śród zimy. Około roku 1720 panowie Tomiccy zaczęli proces o Dź. i Gziki z klasztorem toruńskim; nie mając atoli za sobą prawa ani widoków wygranej, wkrótce go zaprzestali. Także i Mikołaj Czapski kasztelan gdański proces rozpoczął o te dobra w r. 1753; ustąpił atoli, nie mając prawa. Po okupacyi rząd pruski wydał Dź. na własność prywatną; obecnie posiada je niemiec. Obszaru ziemi liczy ta wieś 4204 mórg, budynków 35, domów mieszkalnych 18, kat. 227, ewang. 34. *Ks. F.*

Dźwierzuty, *Dwarzuty*, niem. *Mensguth*, wś i folw., pow. szczycieński, ma stacyą pocztową i 2 jarmarki na rok.

Dźwiłany, wś włośc. nad jez. t. n., pow. święciański, 1 okr. pol., mk. kat. 109, 11 dm. (1866), od Święcian 12 w.

Dźwina, właściwie *Dźwina Zachodnia* (dla odróżnienia od Północnej, którą jednak, jako rzekę wyłącznie rossyjską, możnaby nazywać

rossyjskiem mianem *Dwiny*), rzeka, zowie się po niemiecku *Düna*, *Düne*, *Duna*, po ross. *Zapadnaja Dwina*, po łotewsku *Daugawa*, u starożytnych *Rubon*, *Rudon* (u Marcyana z Heraklei), *Erydan*, *Turunt* (Białorusini dotąd Połotę zowią Turuntus), *Korax* (część Dź. w Kurlandyi). Bierze początek na południowo-zachodniej pochyłości wyżyny wałdajskiej (lasu wołkońskiego), o 2 niespełna mile od źródeł Wołgi, z jez. Dźwińca w gub. twerskiej, niedaleko wsi Korakino. Nieznaczne tylko wyniosłości oddzielają źródła Dźwiny od systematów Wołgi, Dniepru i Newy (Łowat'). Z początku rzeka, przepłynąwszy długie jezioro Ochwat-Zadeńskie, kieruje się na południe, spływając z wyżyny wałdajskiej między wysokiemi porosłemi lasem brzegami i tworząc pierwsze porogi. W tym biegu poniżej porogów wereżuńskich Dźwina przyjmuje z prawej Toropę i od jej ujścia staje się żeglowną. Przy końcu południowego biegu wpada doń z lewej Mieża (z Obszą), z której na wiosnę idzie wiele ładownych statków (strugów) do rzeki głównej. W czasie zbyt nizkiego stanu wody wiosennej strugi nie mogą czasami dostać się z Mieży na Dźwinę; wtedy flisacy usypują tamę by podnieść poziom wody w rzece i tym sposobem spuścić z niej statki, rozkopując raptownie tamę. Podobnego sposobu podnoszenia poziomu wód używają na wielu rzekach niziny sarmackiej. Od ujścia Mieży Dźwina zwraca się na południo-zachód, obmywając południową pochyłość północnego pasma i przyjmując w połowie tego biegu dopływ Kasplę (z lewej). Poniżej Witebska a powyżej ujścia Ułły (z lewej) Dźwina ostrym klinem dosięga najbardziej południowego punktu (Bieszenkowicze), poczem zwraca się na północo-zachód i kierunek ten utrzymuje aż do ujścia; jednakże w skutek nieznacznych zboczeń, kierunek ten przedstawia linią łamaną, złożoną z czterech części: pierwsza i trzecia posiadają właściwy północno-zachodni kierunek, a druga i czwarta zachodnio-północno-zachodni. Punkta załamania leżą: pierwszy nieco poniżej ujścia Dryssy (z prawej), drugi nieco powyżej Dyneburga, trzeci poniżej Jakobstadtu (ujście Ewikszty z prawej). W pierwszych 2 częściach (do Dyneburga) rzeka przerzyna północne pasmo między wysokiemi nieraz do 40' gliniasto-piaszczystemi brzegami, dno jej zawalone wapiennemi i granitowemi skałami tworzy drugą niebezpieczniejszą grupę porogów (od ujścia Dzisny do Dyneburga). Na wiosnę w czasie wysokiego stanu wody porogi te można przebywać w dół i w górę; latem zaś żegluga kończy się u Dyneburga (małe łodzie zachodzą jednak czasem aż do Wieliża), gdzie towary trzeba wyładowywać. Tej okoliczności zawdzięcza Dyneburg podobnie jak Kowno swe handlowe znaczenie jako przystań; prócz tego posiada on jeszcze ważne strategiczne znaczenie (forteca), leży bowiem w tym punkcie rzeki, gdzie przez nią przechodzi trakt i kolej żelazna do Petersburga. Na początku swego północno-zachodniego biegu Dźwina przyjmuje z lewej strony najważniejszy swój dopływ Ułłę, która za pomocą berezyńskiego kanału łączy się z systematem Dniepru. Kanał ten, składający się z mnóstwa drobnych rzeczek i jeziór, służy tylko dla spławu tratew; jednakże ma ważne handlowe znaczenie, gdyż za jego pośrednictwem produkta lasowe z północnej części dnieprowego dorzecza dostają się na Dźwinę i spławione do Rygi znajdują odbyt zagranicą. Poniżej Dyneburga, t. j. w 3 części północno-zachodniego biegu po prawym brzegu Dźwiny wciąż jeszcze ciągną się wyniosłości aż do Ewikszty (Pebalgskie wzgórza); po lewej zaś stronie wyniosłości oddalają się, pozostawiając obszerne iłłuksztyńskie niziny, porosłe lasami i podległe zalewom rzeki. Dopiero u Jakobstadtu wyniosłości lewego brzegu znów przypierają do rzeki, ciągnąc się i dalej wzdłuż czwartej części jej północno-zachodniego biegu aż do wyspy Dalen (2 i pół wiorsty powyżej Rygi) z przerwą około Frydrychstadtu (klęski od wylewów). Wyniosłości te tworzą strome, nieraz na 50' — 100' wysokie wybrzeża (szczególniej między Stabliten i Kokenhausen), które wraz z również stromemi i pełnemi wąwozów wyniosłościami prawego brzegu, upiększonemi przez zwaliska Kokenhausenu, tworzą ową słynną z piękności dolinę Dźwiny, zasługującą podobnie jak dolina liwońskiej Aa (między Wenden i Kronenburg) na nazwę „Liwońskiej Szwajcaryi“. Tutaj niedaleko Kokenhausenu (pod Stabben) nad samą rzeką sterczy skała 100' wysoka a 200' długa, z wązką podstawą a szerokim wierzchem; ze skały tej wytryska mnóstwo źródeł, które częścią strumieniami, częścią kroplami nakształt deszczu spadają do rzeki z daleko rozlegającym się szumem. W tym biegu (od Jakobstadtu do wyspy Dalen) leży trzecia, najniebezpieczniejsza grupa porogów; z tego powodu statki płynące w dół rzeki zatrzymują się powyżej Jakobstadtu dla złożenia części ciężaru (podobnie jak w Kamionce nad Dnieprem i Rumszyszkach nad Niemnem), aby bezpieczniej przebyć porogi; łodzie zaś przychodzące tu z dołu przeładowują swój towar na statki większe (trubowiki), mogące iść dalej w górę do Dyneburga. Strugi nie idą w górę porogów lecz sprzedają się na drzewo w Rydze podobnie jak dnieprzańskie statki w Chersonie, co wywołuje zniszczenie lasów. Dla przeprowadzenia statków przez porogi istnieje w Jakobstadzie osobne stowarzyszenie sterników, podobnie jak w Kamionce i Rumszyszkach; przy groźniejszych porogach odbywają się, jak to zwykle w ta-

kich niebezpiecznych punktach żeglugi bywa, modły, rzucanie święconych jaj, chleba i soli falom na ofiarę (podobnie na Wilii, Mście itd.) Od wyspy Dalen (8 wiorst długa, 2 i pół szeroka) Dźwina płynie przez nadbaltycką nizinę w płaskich, piaszczystych i błotnistych brzegach, które często zalewa; ztąd zapewne pochodzi jej łotyska nazwa Daugawa (Daaug=wezbranie). Poniżej Rygi, szerokiem ujściem obejmującem wyspę Magnus-Holm i łączącem się po lewej stronie z ujściem Bolder-Aa a po prawej z Mühlgrabenem, Dźwina wpada pod Dünamünd do zatoki ryskiej. Ujście Dźwiny ma tem większe znaczenie handlowe, że przerzyna płaskie, jednostajne i otoczone wydmami wybrzeża Inflant, Kurlandyi, gdzie, jak mówi poeta „fale konają na piasków łonie,“ gdzie mało dogodnych przystani. Na takich wybrzeżach ujścia rzek koncentrują w sobie zwykle całą żeglugę, cały ruch handlowy wybrzeża; przedstawiają bowiem jedyne dogodne miejsca do zakładania portów; przykładem ujścia: Adouru (Bajonna), Girondy (Bordeaux), Loary (Nantes), Sekwany (Hâvre), wybrzeża morza Północnego itd. Na wybrzeżach Inflant i Kurlandyi taką rolę gra ujście Dźwiny; dla tego powstał nad niem oddawna jeden z najhandlowniejszych portów Baltyku a zarazem i klucz do całego kraju od strony morza — Ryga. Z tego powodu Ryga jest silnie ufortyfikowana, równie jak i poniżej przy spływie Dźwiny z Bolder-Aa leżący port Dyament. W porcie tym zatrzymują się większe okręty i wyładowywują towary, gdyż dalej z przyczyny płytkości dźwinowego ujścia płynąć nie mogą. Ujściowe dopływy Dźwiny są bardzo ważne dla handlu ryskiego, szczególniej Bolderaa, która jest ujściem kurlandzkiej czyli semigalskiej Aa. Prawy dopływ Mühlgraben jest odpływem jeziora Sztinta i Egela i stanowi ważną arteryą komunikacyjną między fabryczną okolicą tych jezior i Rygą. Dopływy prawe: Łużeńka lub Toropa (żegl.), Uświata (żegl.), Obol (spł.), Sośnica, Połota, Dryssa (spł.), Saryanka, Indra, Liksnienka, Dubno, Nereta, Ewst albo Ewikszta (spł.), Oger (spł.), Mühlgraben (żegl.). Dopływy lewe: Mieża z Obszą (żegl.), Kaspla (spł.), Łuczesa (spł.), Nacza, Ułła (żegl.), Purowla, Uszacz, Dzisna, Drujka, Grzywka, Iłłuksztanka, Podunaj, Sussej, Bolder-Aa (żegl.). Przystanie: Biełoj (nad Mieżą), Porzecze (nad Kasplą), Toropiec (nad Toropą), Wieliż, Suraż, Witebsk, Bieszenkowicze, Ułła, Lepel (nad kanałem berezyńskim), Połock, Dzisna, Dryssa, Druja, Krasław, Dyneburg, Jakobstadt, Frydrychstadt, Rommel, Ryga, Dünamünd. W dół rzeki spławiają drzewo, zboże, przędzę i siemię lniane i konopne. W górę: sól, śledzie, tytuń, towary kolonialne, wyroby fabryczne. Długość Dźwiny zachodniej od źródeł do ujścia = 140 mil, żeglowność = $^4/_5$, długość w linii prostej = 70 mil, rozwój więc (= 2) dość znaczny; rzeczywiście bowiem chociaż Dźwina przedstawia linią tylko lekko załamującą się, ale za to załamuje się aż 5 razy, jak to z powyższego opisu widać. Szerokość w lecie niewielka (rzadko przechodzi 300') i tylko podczas wysokiego wiosennego lub jesiennego stanu wód dosięga 1000'. Dopiero poniżej Kirchholmu, gdzie rzeka dzieli się na ramiona, szerokość dochodzi 3000' a nawet w jednem miejscu 5,400' (rachując wszystkie wyspy). Głębokość największa 30', najmniejsza na porogach $1\frac{1}{2}$'. Obszar dorzecza 2000 — 3000 mil kwadr. Dźwina więc pod względem długości i rozwoju równa się Wiśle, ale ustępuje jej pod względem obszaru dorzecza, które, ścieśnione z prawej strony przez obszary Łowati i Wielikiej, z lewej przez dorzecza Dniepru i Niemna, nie mogło uzyskać wielkiego rozwoju i tylko wązkim pasem ciągnie się wzdłuż rzeki, podobnie jak dorzecze Dniestru. Dopływy też Dźwiny są to tylko krótkie odpływy jezior północnego pasma, które dwoma równoległemi łańcuchami ciągną się wzdłuż rzeki w niewielkiem od niej oddaleniu. Dźwina zachodnia już w odległej starożytności pod nazwą Eridanu pośredniczyła w handlu bursztynem przez zbliżenie swe w okolicach Witebska do Dniepru (w okolicach Orszy; Sarum u Ptolemeusza). Przemawiają za tem: starożytne pieniądze znalezione w okolicach Witebska, a więc właśnie w miejscu owego zbliżenia dwóch wielkich rzek, a także około Rygi i na wyspie Ezel; późniejsza nazwa Dźwiny, Rudon, mająca podobieństwo z Eridanem i wreszcie wzmianka Herodota o Eridanie, jako o rzece wpadającej do północnego morza. Odległość Dźwiny od Sambii, tego bursztynowego Eldorado, nie przeczy powyższemu przypuszczeniu, gdyż handlarze mogli z Sambii przynosić bursztyn do ujścia Dźwiny morzem lub lądem (Szafarzyk), a zresztą znaczna dodziśdnia obfitość bursztynu około Połągi i jeziora Angern naprowadza na myśl, że starożytni mogli otrzymywać ten produkt nie tylko z Sambii lecz i z miejsc bliżej ujścia Dźwiny leżących. Później Dźwina pośredniczyła w stosunkach handlowych między Rusią i światem skandynawskim (Nestor: „iz Rusi możet iti po Dwinie w Wariagi“); zdaje się także, iż Normanowie w swych wyprawach w górę wielu rzek europejskich nie pominęli i Dźwiny; znajdujemy bowiem pewną o tem wzmiankę w sagach skandynawskich. Rognar Lodbrok, wiking normański, ów sławny „król morza,“ śpiewa:

Uderzyliśmy w miecze! Pomnę ów dzień sławy,
(Lat mogłem mieć dwadzieścia), gdy stal mej drużyny

Lśniąc wzroki, przodem biegła do bojowej sprawy,
I ośmiu Jarlów padło tam przy ujściu *Diny*.

Dalej śpiewa, że płynął w górę Diny aż do ujścia Ify (może Ewst czyli Ifst). Ale nierównie większego znaczenia nabrała Dźwina później jako pośredniczka w rozszerzeniu niemieckiej kolonizacyi w Inflantach i Kurlandyi, co miało stanowczy wpływ na historyą, cywilizacyą i etnograficzne stosunki tych krain. Najprzód kupcy z Bremy, prowadzący na Bałtyku handel z Gotlandem, zagnani burzą do ujścia Dźwiny, pomknęli się w górę rzeki i za jej pośrednictwem zawiązali na początku XII wieku stosunki handlowe z tutejszymi autochtonami, a zaraz potem niemieccy krzyżowcy, wylądowawszy tu i założywszy nad Dźwiną Rygę i wiele warownych zamków, rozszerzali w górę rzeki ogniem i mieczem religijny, społeczny i państwowy despotyzm; a chociaż obecnie państwo ich już nie istnieje, puścili oni jednak w tym kraju tak głębokie korzenie, iż żywioł niemiecki jest tu panujący. Następnie Dźwina nabrała znaczenia jako rzeka graniczna między Polską z jednej a Rossyą i Szwecyą z drugiej strony; to też wiele miast i miejscowości wzdłuż niej leżących było przedmiotem sporów lub polem bitew dla tych narodów (Wieliż, Witebsk, Ułła, Połock, Dyneburg, Liksna, Kreuzburg, Kokenhausen, Uexküll, Kirchholm, Ryga). Dodziśdnia Dźwina wraz z Dnieprem stanowi drugą linią obronną Rossyi od zachodu (Dyneburg, Bobrujsk, Kijów), jak niegdyś stanowiła pierwszą linią obronną Polski od wschodu. Ta ogromna wodna linia, ciągnąca się od zatoki ryskiej do odeskiej, tylko w jednem miejscu doznaje przerwy, a mianowicie tam gdzie górne części Dźwiny i Dniepru, przed przyjęciem głównych kierunków, płyną w kierunku południowo-zachodnim równolegle do siebie. Przerwa ta jednak, zamknięta zreszta poczęści Berezyną (stąd strategiczne znaczenie tej rzeki — klęska Napoleona) nie jest zbyt wielka (między Witebskiem i Orszą 11 mil), tak iż oddawna przewożono towary z Dniepru na Dźwinę i odwrotnie. W tej przerwie, jak mówilismy, leżało miasto Sarum grające ważną rolę w handlu bursztynem. Później Smoleńsk już na poczatku XIII wieku prowadził za pośrednictwem Dźwiny handel z Rygą i Gotlandem. Ta przerwa w wodnej granicy między krajami dawnej Polski i Rossyi miała ważne znaczenie wojenne jako „brama Rossyi,“ wiodąca do samego jej serca — Moskwy. Przez tę bramę wdzierali się do Rossyi litwini i polacy, a później Napoleon I; tędy rossyanie nachodzili Litwę. Dla tego Witebsk, Orsza, Wieliż, Smoleńsk, Biełoj, Duchowszczyna, Dorohobuż i t. d., miasta leżące w tej bramie, pamiętne są w historyi wojen. Podobne bramy między rzekami zbliżonemi w swych górnych częściach, a rozchodzącemi się później w przeciwne strony, spotykamy także między trzema rzekami Europy zachodniej, które przerzynają cały niemal jej pień lądowy; a mianowicie: brama reńsko-dunajska i reńsko-rodańska. Obie miały lub jeszcze mają również ważne strategiczne znaczenie (Vallum Hadriani, Belfort). (O Dźwinie pisali u nas: Adam hr. Plater „Opisanie hydrograficzno-statystyczne Dź. Z.“ Wilno, 1861. Michał Borch „Dwa słowa o Dź.” Wilno 1843 i w Tyg. Pet. 1844. Sonntag w dorpackim tygodniku *Inland* z r. 1836, nr. 47 o zamarzaniu i topnieniu lodów tej rzeki. Naszej redakcyi nadesłali opisy Dźwiny pp. Fr. Gliński, Józef Bliziński i M. Kuściński, z których korzystaliśmy). *Wacław Nałkowski.*

Dźwina, folw., pow. babimoski, należy do Wielkiejwsi (Grossdorf); 2 dm., 32 mk.

Dźwiniacki potok, ob. *Dźwiniaczka*.

Dźwiniacz 1.) górny, wieś, pow. Turka, nad Sanem, o 7. 5 kil. oddalona od stacyi poczt. w Ustrzykach, o 15 kil. od Lutowisk, zaś od rzym. kat. parafii w Turce o 20 kil.; przestrzeni pos. dwor. roli or. 407, łąk i ogr. 245, pastwisk 525, lasu 2821; pos. mniej. roli ornej 1093, łąk i ogr. 134, past. 633, lasu 7 morg. austr.; ludność 855 (w tem rzym. kat. 7, gr. kat. 775, reszta izrael.), dm. 136; należy do gr. kat. parafii w Serednicy. Właściciel większ. posiadł. Marcin hr. Sołtyk. 2.) **D.**, wś, pow. bohorodczański, oddalona o 10 kil. na płd. zachód od Bohorodczan, od urzędu poczt. i rzym. kat. parafii w Sołotwinie o 4 kil., niedaleko rz. Bystrzycy. Przestrzeń posiadł. większ. łąk i ogr. 4, lasu 146; pos. mniej. roli ornej 657, łąk i ogr. 836, past. 27 morg. austr. Ludność 533 (w tem rzym. kat. 18, gr. kat. 509, reszta izrael.), dm. 89; należy do gr. kat. parafii w Kosmaczu. Tu znajduje się dystylarnia nafty, kopalnia wosku ziemnego i siarki. Czyt. rozprawę Z. Suszyckiego p. t. Pokłady siarki, oleju i wosku ziemnego w Dźwiniaczu (Sprawozdania kom. fizyogr., t. X). 3.) **D.**, wieś, pow. zaleszczycki, oddalona na płn. od rzym. kat. parafii i urzędu poczt. w Zaleszczykach o 8 kil., przy gościńcu z Zaleszczyk do Tłustego. Ma 243 dm.; przestrzeń pos. większ. roli ornej 841, łąk i ogr. 6, past. 4, lasu 78; pos. mn. roli ornej 1347, łąk i ogr. 127, past. 63 morg. austr. Ludność 1347 (w tem rzym. kat. 189, gr. kat. 1108, reszta izrael.). Gr. kat. paraf. jest w miejscu,należąca do dekanatu zaleszczyckiego archidyecezyi lwowskiej. Jest tu szkoła o 1 nauczycielu i gorzelnia. Właściciel większej posiadłości Józef i Marcelina Pieńczykowscy. 5.) **D.**-dolny, wś, pow. liski, o 18 kil. na wschód od Liska, o 7.5 kil. na płn.-zachód od st. poczt. i kolej. (węgier.-galicyjsk.) w Ustrzykach dolnych. Parafia gr. kat. w miej-

scu, rzym. kat. w Jasieniu; dm. 77, mk. 515. Własn. więk. obejmuje roli ornej 264, łąk i ogr. 44, pastw. 11, lasu 340 mor.; własność mniej. roli orn. 745, łąk i ogr. 65, pastw. 77, lasu 71 mor. *B. R.*

Dźwiniacz, potok podgórski, wypływa w południowo-zachodniej stronie gminy Dźwiniacza, w pow. bohorodczańskim, na granicy tejże z gm. Kosmacza, w lesie Matyjowcu (466 m.); płynie przez wieś Dźwiniacz na północny-wschód, następnie przez obręb gmin Żurak i Lachowiec, przyjmuje z lew. brzegu potoki Seredny, Huben i Korczowy, i we wsi Lachowcach wpada z lew. brz. do Czarnej Bystrzycy (t. I, str. 512). Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Dźwiniaczka, daw. *Zwiniaczka*, wieś, pow. borszczowski, oddalona od stacyi poczt. w Mielnicy o 7 kil. na płd.-wschód, leży nad potokiem, dopływem pobliskiego Dniestru, o 1 milę na wschód od Zbrucza, tworzącego granicę między Galicyą a Podolem, o 30 kil. na płd. wschód od Borszczowa. Przestrzeń pos więk. roli ornej 941, łąk i ogr. 48, past. 50, lasu 177; pos. mniej. roli ornej 971, łąk i ogr. 98 past. 6 morg. austr. Ludność 1037 (w tem rzym. kat. 210, gr. kat. 687, resztę izrael.), dm. 181; gr. kat. paraf. jest w miejscu, należąca do dekanatu kudrynieckiego, arcybiskupstwa lwowskiego, i obejmuje filią w Michałówce z 395 gr. kat. obrząd. Gleba nadaje się do uprawy tytuniu, gorzelnia. Właśc. więk. pos. Marcin Kęszycki. *B. R.*

Dźwiniaczka albo *Dźwiniacki* potok, wytryska w obr. gminy Dźwiniaczki, w północnej jej stronie na granicy z gm. Michałówką, w pow. borszczowskim, z pod wzgórza Mogiłkami zwanego (303 m.). Płynie na południowy wschód u zachodnich stóp Michałowieckiej góry (243 m.), po wschodniej stronie wsi Dźwiniaczki, gdzie przepływa trzy stawy; następnie mija Babińce, Łatkowce a w Dźwinogrodzie uchodzi do Dniestru z lew. brzegu. Dź. płynie głębokim jarem, korytem błotnistem, którego brzegi miejscami olszyna porasta. We wsi Babińcach tworzy dwa stawki, nieco zarybione, zabiera z praw. brzegu potoczek Sawicz, a z lewego Michałowiecki pot. i Zielony czyli Jeziorki pot. Po obu brzegach Dź. rozpościera się wierzchowina podolska. Mała odnoga tej wierzchowiny, zwana Kryniczkami, z powodu iż dawniej mnóstwo w tem miejscu znachodziło się źródełek, wchodzi w obręb gminy Babiniec. Wnętrze tej wierzchowiny zajmują głównie pokłady marglu kredowego. Powierzchnię tworzy tłusta ziemia glinkowata, nader urodzajna, która miejscami w czarnoziem przechodzi. Po stronie wschodniej, w niwie nazwanej Jeziorkami, bliżej granicy wsi Paniowiec, znajdowały się w obfitości małe jeziorka, które zasilały przez tę niwę płynący strumień, również Jeziorkiem, dawniej Zielonym potokiem zwany. Również znachodzą się tu skaliste pokłady piaskowca formacyi Jura. Długość potoku 10 kil. *Br. G.*

Dźwiniszki, wś włośc., pow. lidzki, 5 okr. adm., o 52 w. od Lidy, 5 dm., 32 mieszkańców (1866).

Dźwinka 1.) prawy dopływ Dźwiny; według W. Pola jest to mała rzeczka a raczej tylko spust, którym jezioro Dźwinie (Dźwińsko) odlewa swe wody do Dźwiny. Jestto samo jezioro, z którego dawniej błędnie wywodzono Dźwinę. 2.) **D.**, rz., według Korewy dopływ Wilii, który ma źródła w gub. mińskiej i na pewnej przestrzeni odgranicza tę gubernią od wileńskiej; por. *Dźwinosa.*

Dźwinogród, ob. *Zwinogródka.*

Dźwinogród, rus. *Zwinihorod*, 1.) miasteczko, pow. borszczowski, pod 48°32'40" półn. szer. a 43°57' wsch. dług. F., nad Dniestrem, przy ujściu Dźwiniaczki, o 35 kil. na płd.-wsch. od Borszczowa, o 12 kil. na płn.-wsch. od stacyi poczt. i par. w Mielnicy. Parafia gr. kat. w Wołkowcach. Dm. 76, mk. 437 (114 rzym. kat., 266 gr. kat., 57 izrael.). Włas. więk. obejmuje roli ornej 418, łąk i ogrodów 27, pastwisk 63, lasu 115 mor.; własn. mniej. roli ornej 294, łąk i ogr. 27, pastw. 11, lasu 2 mr. Gleba nadaje się do uprawy tytuniu. We wsi jest gorzelnia. „Znamienity niegdyś gród ten, Zwenihorod u Nestora, u innych latopisców ruskich Swinihorod, u naszych Swinigród, Swinogród zwany, już w XI w. wzajemnie sobie przez rozplemionych książąt ruskich wydzierany bywał. Wołodar, ks. przemyski 1126 r. zmarły, dzieląc swe państwo między dwóch synów, przeznaczył Włodzimierzowi ziemię świnigródzką, gdzie tenże udzielnie panować zaczął; lecz wnet od brata Roscisława, ks. przemyskiego, został, na zamku tutejszym opasanym ale się obronił. Zdaje się, iż ostatnim panującym był Michał Wsiewołodowicz, którego kronikarze nasi na Zwinogrodzie zowią. Za jego czasów napadli Podole Tatarzy 1240 r. a zamek uległ zniszczeniu. O dalszych losach tutejszej posady milczą dzieje. Ks. Koryatowicze czyli też królowie polscy wznieśli na nowo zamek, który przetrwał do połowy XVI w. Sarnicki około r. 1570 piszący oznacza położenie miejsca tego nad rzeczką Dzwan, uchodzącą do Dniestru, poczem mówi: „Stoi nad nią spustoszony zamek Dzwan, mieszkanie niegdyś książąt Ostrogskich". „Gdy zamek dźwinogrodzki 1716 r. Adam Sieniawski, kasztelan krakowski, hetman wielki koronny podźwignąć postanowił, zlecił to Janowi Campenhausen, pułkownikowi wojsk koronnych przywieść do skutku. Gdy tym końcem równano dawne zwaliska, znaleziono

w nich wielką moc ludzkich kości, tak dalece, iż ledwie na tysiąc wozów zebrane być mogły. Między temi w pośrodku stała trumna marmurowa, długa łokci 8 i pół, w niej kości spruchniałe, oprócz wierzchu głowy tak szerokiego, jak być może okrągłość rozpuszczonego kapelusza. "(Dunczewski „Kalendarz na rok 1749“). Lustratorowie 1765 r., zowiąc miejsce to Zwinogród, najmniejszej o zamku nie czynią wzmianki; podają tylko: miasteczko nad Dniestrem, bardzo w osadzie ludzi i budowli mizerne. Wsie Wołkowce i Trubczyn nad Dniestrem, w osiadłości daleko znaczniejsze: zaś dalej: Zwiniaczki, Babińce i Lutkowce. Tenutaryuszem ststwa: Adam Pisarzewski; prowent czyni zł. 13732 gr. 14.“ Ostatnim ststą, tj. w r. 1772, był Kazimierz Cieński.“ (Baliński „Star. Pol.“). 2.) **D.**, z Żukowem, wieś, pow. Bóbrka, oddalona od starostwa o 15.2 kil., leży nad potokiem Horożanką, w bagnistej okolicy; przestrzeń pos. więk. roli or. 724, łąk i ogr. 171, past. 201; pos. mniej. roli or. 1603, łąk i ogr. 594, past. 416 morg. austr. Ludność 1557 (w tem rzym. kat. 68, należących do parafii w Staremsiole, oddalonem o 7 kil., gdzie jest także stacya kolei żelaz. lwowsko-czernio. i stacya telegraficzna; gr. kat. 1178), dm. 248. Gr. kat. paraf. w miejscu, należy do dekanatu bobreckiego arcybiskupstwa lwowsk. Jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem 1159 złr. Właśc. więk. pos. Alfred hr. Potocki. 3.) **D.**, wieś, pow. buszacki, oddalona od star. powiat i rzym. kat. parafii w Buczaczu o 4.5 kil., leży nad rzeką Strypą, dopływem Dniestru; przestrzeń pos. więk. roli ornej 151, łąk i ogr. 2, past. 8, lasu 167; pos. mn. roli ornej 383, łąk i ogr. 19, past. 139 mor. austr. Ludność 771 (w tem rzym. kat. 462, gr. 297 należących do parafii w Zielonej; reszta izrael.), dm. 134; jest tu kasa pożyczkowa z funduszem 470 złr. Właśc. wiek. pos. konwent OO. bazylianów w Buczaczu. *B. R.*

Dźwinosa, 1.) folw. prywat. nad rz. Dźwinosą, pow. wilejski, 2 okr. adm., o 70 w. od m. Wilejki, przy drodze pocztowej dźwinoskiej, 1 dm., 5 mk. 2.) **D.**, wś. pryw. włośc., pow. wilejski, 2 okr. adm., o 57 w. od m. Wilejki, także przy drodze pocztowej dźwinoskiej, 13 dm., 119 mk. (1866). Okrąg wiejski D. w gm. Krajsk obejmuje w swym obrębie wsie Dźwinosa, Krasne, Leśniki i zaśc. Leśniki.

Dźwinosa, ross. *Dwinosa*, rz., dopływ Wilii z lewej strony, powstaje z kilku małych strumieni, z których znaczniejsze Derażka, Stabnica, Borowlanka i Gromnica z Małką; wszystkie one wypływają z lesistych wzgórz, stanowiących rozdział wód morza baltyckiego od Czarnego, leżących na południ.-wsch. od mk. Pleszczenicy w pow. borysowskim, w lasach klińskich. Od wsi Rudni już płynie Dz. w kierunku półn.-zachod., najprzód w pow. borysowskim na przestrzeni od wsi Rudni wiorst 15, a potem po granicy pow. borysowskiego i wilejskiego; nareszcie wchodzi w pow. wilejski i wpada do rzeki Wilii z lewej strony, o parę wiorst poniżej mostu w Pohoście, naprzeciw wsi Stachy. Długość Dź. od wsi Rudni do Wilii 35 wiorst, z których 15 w pow. borysowskim, 19 na granicy borysowskiego i wilejskiego pow. a reszta w wilejskim. Spławna tylko na wiosnę, ale w skutek wyniszczenia lasów, drzewa mało się spławia. Dź. przecina drogi idące ze wsi Rudni do m. Pleszczenicy i z m. Chotajewicz do Okołowa i przyjmuje dopływy z prawej strony: Rudziankę, Kargowicę i Wejnę a z lewej Drylkę, Puszczankę i Dzwon. *T. S.*

Dźwińskie jez., ob. *Dźwinka*.

Dźwirzuty, ob. *Dźwierzuty*.

Dzwola, wś, ordynacya, pow. biłgorajski, gm. Kocudza, par. Biała. W 1827 r. było tu 18 dm., 700 mk.

Dzwon, rz., dopływ Dźwiny, wypływa między wsiami Łady i Kociele w pow. borysowskim, płynie w kierunku półn.-wsch. i o półtory wiorsty poza wsią Liwodaniszczyzną uchodzi do Dźwinosy, dopływu Wilii. Długość Dz. przeszło 12 w.; na 5-ej wiorście wchodzi na granicę pow. borysowskiego i wilejskiego a przebiegłszy po granicy około wiorsty powraca znowu do pow. borysowskiego. *T. S.*

Dzwonek, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. i par. Czerwin. W 1827 r. było tu 18 dm., 95 mk.; obszar obecny wynosi 770 mr.

Dzwonicha, *Dzwonisze*, wś, pow. bracławski, gm. Łuka, par. Tywrów. W 1868 r. było tu 97 dm. Należy do Jaroszyńskiego. Por. *Zwonicha*. *X. M. O.*

Dzwoniec, *Zwoniec*, *Gelandri*, ob. *Dniepr*.

Dzwonki, *Dzwąki*, ob. *Cupel*.

Dzwonki 1.), wś, pow. ostrogski, na południe Ostroga o 45 w. położona. Ma cerkiew parafialną; okolona górami, ziemię ma pierwszorzędną, czarną. Niegdyś należała do dóbr ks. Ostrogskich, później Jabłonowskich, a w ostatku Sapiehów. W 1825 r. kupiona przez obywatela Zagórskiego; obecnie należy do rządu. 2.) **D.**, zaśc. pryw. nad rz. Wołtą, pow. dziśnieński, gm. czereska, o 31 w. od Dzisny, 3 okr. adm.; 1 dm., 10 mk. prawosł. (1866).

Dzwonkowo, wś w gub. witebskiej, niegdyś własność arcybiskupów połockich.

Dzwonowa, wś, pow. pilzneński, o 7.5 kil. od st. poczt. i parafii rzym. kat. w Pilznie. Dm. 59, mk. 358. Własność większa obejmuje roli ornej 165, łąk i ogrodów 7, pastwisk 30, lasu 2 mr.; własn. mniej. roli orn. 329, łąk i

ogr. 38, past. 54, lasu 5 mr. We wsi kasa pożyczk. gm. z kapitałem 170 zł. *Lu. Dz.*

Dzwonowa góra, wyniosłość między wsią Szumowem a Wyszomierzem w pow. łomżyńskim, gm. Szumowo. *Br. Ch.*

Dzwonowice, wś, pow. olkuski, gm. Kidów, par. Pilica. W 1827 r. było tu 41 dm. i 248 mieszk.

Dzwonowice, niem. *Zwonowitz*, wś, pow. rybnicki, par. Łyski, o pół mili na zachód od Stodół, na szczycie wzgórz rozgraniczających wodozlewy Suminy i Rudy. Ma 683 m. rozl., szkołę, dom myśliwski i leśniczówkę dworską, 113 osad, 560 mk. *F. S.*

Dzwonowo 1.), wś, pow. wągrowiecki; 7 dm., 97 mk., 49 ew., 48 kat., 36 analf. 2.) **D.**, domin., 1782 mr. rozl., należy do dóbr Pawłowo hr. Miączyńskich; 3 dm. 46 mk. St. poczt. w Murowanej Goślinie o 9 kil., st. kolei żel. Pobiedziska (Pudewitz) o 16 kil. *M. St.*

Dzybole, wś włośc., gm. Wawerka, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 33, od Wasiliszek w. 2; dm. 8, mk. 72 wyzn. rzym. katol. (1866).

Dzygów-bród, mała wioska nad Rusawą, w pow. jampolskim, par. Jampol; wraz z Sewerynówką i Dobranką ma 255 dusz męz.; ziemi włośc. 416 $^1/_2$ dzies., ziemi dwor. 334 dzies. Należy do Maryana Sulatyckiego i Dobrogórskiego. R. 1868 miała 68 dm. *Dr. M.*

Dzygowiecka słobódka, ob. *Replaszyńce.*

Dzygówka, mko, pow. jampolski, nad rzeką Szumiłówką (Korytną), mieszk. 3956 (przeważnie żydów); ziemi włośc. 3121 dz., dworskiej 4760 dz. Cerkiew, kościół parafialny, synagoga, szkoła ludowa, gorzelnia, browar, gmina, jarmarków 26, młyn wodny, sklepów 20, rzemieślników 125. Zabudowania porządne, handel stosunkowo znaczny. R. 1787 Stanisław August nadał miastu przywileje. Roku 1868 Dz. miała 680 dm. Kościół paraf. 4 kl. pod wezwaniem Zesłania św. Ducha, zbudowany z muru przez Wincentego Jaroszyńskiego 1805 r., konsekrowany w 1841 r. przez biskupa Mackiewicza. Parafia ma 2350 dusz. Przed kościołem piękna statua Matki Boskiej na bardzo wysokiej kolumnie z kamienia ciosowego. Cerkiew prawosławna św. Michała dla 4637 parafian ma 102 dzies. ziemi. Obecnie dobra Dz. należą do Ludwika Jaroszyńskiego. *Dr. M.*

Dzymbronia, ob. *Dzembronia.*

E.

(Niektórych wyrazów niezamieszczonych pod *E.* szukać trzeba pod *Je* lub *He*).

Ebenau (niem.), kolonia niemiecka na gruntach gminy Stodółki w powiecie grodeckim, wzniesiona 300 metr. npm., oddalona od Gródka o 4.7 kil. na południe. Ludność 345, sami ewang., dm. 23, Jest tu szkoła niezorganizowana i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 328 zł. Właściciel więk. pos. Zygmunt Kutkowski. *B. R.*

Ebendoerfel (niem.), ob. *Bielczecy*, *Bielczyce*.

Ebensee (niem.), ob. *Ostrowite*, pow. świecki, tak przezwane r. 1872.

Ebersbach (niem.), ob. *Habracicy*.

Ebersdorf (niem), wś, pow. bystrzycki na Szląsku, ma paraf. kośc. katolicki, i st. drogi żel. z Kamenz do Mittelwalde, o 8 kil. od Mittelwalde. *F. S.*

Eberspark (niem.), domin. i gm., powiat wyrzyski, nad rzeczką Łobżonką, należy do dóbr Łobżenica (Lobsenz); 6 miejsc.: 1) E., folw.; 2) Rataje; 3) Niederkrug; 4) dom szosowy; 5) młyn; 6) Klosterbuden kolon.; 32 dm., 450 mk., 208 ew., 242 kat., 163 analf. Poczta w Łobżenicy; st. kol. żel. Osiek o 18 kilom. *M. St.*

Eckartsberg (niem.), ob. *Ekartowo*.

Eckartsdorf (niem.), lub. *Erhardisdorf* dawniej, ob. *Lekarty*.

Eckau (niem.), ob. *Ekau*.

Eckersdorf (niem.) 1.) wś i dobra, pow. kładzki, par. E. Dobra słyną z pięknych owczarni. Kopalnia węgla; 1190 stóp n. p. m. 2.) E., ob. *Biestrzykowice*. 3.) E., ob. *Jakartowice*.

Eckertsberg (niem.), wś, pow. gołdapski, ma stacyą pocztową, 158 mk.

Eckertsdorf (niem.), ob. *Wojnowo*.

Eckstelle (niem.)1.) fol., pow. obornicki, należy do wsi Długiej Gośliny; 280 m. roz., 3 dm., 50 mk., stac. poczt. w Murowanej Goślinie o 5 kil., stac. kol. żel. Rogoźno o 20 kil., własność Napoleona Tafelskiego. 2.) E., nadleśnictwo królewskie, pow. obornicki, o kilka kil. na północny-wschód od Warty, 15572 morg. rozl., 8 miejsc. 1) Eckst. nadleśn.; leśnictwa: 2) Starczanowo (Waldkranz); 3) Długa Goślina (Neukrug); 4) Brzeźno (Briesen); 5) Łoskuń (Reiherlug); 6) Boguniewo; 7) Radzim (Wartewald); 8) Olszyna (Erlenhain); 79 mk., 58 ew.; 21 kat., 16 analf. Poczta w Długiej Goślinie o 2 kil., st. kol. żel. Rogoźno o 16 kil.; odkopano cmentarzysko z licznemi urnami.

Eckwertsheide (niem.), wś i folw., pow. grotkowski na Szląsku pruskim, par. Reinschdorf, o 2 mile na płd. od Grotkowa. Folw. kupił 1862 r. p. Larisch za 35 tys. tal. Wieś ma 32 osad, 460 m. rozl., wraz z folw. 1174 m.

Edem albo *Sieliszcze*, wś pow. kaniowskiego, położona w niskiej miejscowości nad brzegiem rz. Dniepru, o 1 milę powyżej Kaniowa, pochodzi ze stwa kaniowskiego i było własnością Dorożyńskich a dziś należy do Pawłowskich; posiada ziemi majątkowej 687 dz., z której do 240 dz. odeszło ziemi wykupowej. Ma cerkiew prawosł. z r. 1782 i liczy 580 mk. prawosł., 4 katol. We wsi tej są uroczyska tak zwana Babina góra, Dziadów-szpil, Monastyryszcze i Pilipicha. Zarząd gminny i policyjny w Kaniowie.

Edeńcy, ob. *Jedeńcy*.

Edmundów, dawniej *Niwy*, folw., pow. piotrkowski, gm. Gorzkowice, par. Mierzyn, od Piotrkowa w. 21, od Gorzkowic w. 5, od rzeki spławnej w. 16. Rozl. wynosi m. 239 a mianowicie grunta orne i ogrody m. 151, łąk m. 11, lasu m. 72, nieużytki i place m. 5; bud. drew. 7. W niektórych miejscowościach pokłady torfu. *Br. Ch.*

Edmundowo, niem. *Edmundsau*, kolon., pow. poznański, blisko Jankowic i Ceradza kościel-

nego; 7 dm., 85 mk.; 17 ew., 68 kat., 28 analf. Stacya pocztowa w Tarnowie o 4 kil., st. kol. żel. w Poznaniu o 16 kil., w Buku o 9 kil. 2.) E., niem. *Edmundshof*, folw., pow. międzyrzecki, należy do dóbr „Zbąszyń“ (Bentschen), i do domin. „Pierzyn“ 1 dm., 18 mk. Stac. pocztowa i kol. żel. w Zbąszyniu. *M. St.*

Edorajście, *Jedorajście* 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny. Odl. od Maryampola 32 w., liczy 35 dm., 274 mk. 2.) E., os., pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki, 1 dm., 4 mk.

Edrisa, ob. *Dniepr.*

Edsen lub *Iwanden* (niem.), wś, pow. goldyngeński w Kurlandyi, par. Goldynga.

Eduardsfelde (niem.), ob. *Edwardowo.*

Eduardshof (niem.), ob. *Suśnia*, pow. ostrzeszowski, i *Edwardowo*, pow. chodzieski.

Eduardsinsel (niem.), ob *Zaniemyska wyspa.*

Edwalen (niem.), dobra, pow. goldyngeński w Kurlandyi, okr. windawski, par. piltyńska. Do E. należą folwarki: Matern, Terwenden, Lehgen i Charlottenhof. We wsi E. starożytny zamek z r. 1275. *F. S.*

Edward, kopalnia, ob. *Chechłówka.*

Edwarda huta, niem. *Eduardhütte*, huta cynkowa we wsi Kosztów, pow. pszczyński.

Edwardosław, folwark w Inflantach polskich, powiecie lucyńskim, w r. 1832 na ziemi od Sokołowskich nabytej przez Edwarda Rodziewicza założony i zaledwie 440 dzies. obszaru mający. W r. 1868 nabył ten folwark od Rodziewiczów obecny jego właściciel Starykow, starowierca. *G. M.*

Edwardów 1.), wś, pow. garwoliński, gm. i par. Ryki. Liczy 6 dm., 49 mk. i 132 mr. obszaru. Por. *Dąbia.* 2.) E., folw. rząd., pow. biłgorajski, gm. Puszcza solska, par. Biłgoraj. 3.) E., wś włośc., pow. kozienicki, gm. Trzebuń, par. Magnuszew, odl. od Kozienic 38 w., liczy 12 dm., 88 mk. i 209 mr. ziemi włośc. 4.) E., ob. *Czerwona.* *Br. Ch.*

Edwardowo, folw. w pow. borysowskim, od r. 1857 własność Mezina, obszaru 100 dzies. z okładem. *Al. Jel.*

Edwardowo, niem. *Eduardsfelde*, folwark, pow. poznański, należy do gm. Ławica; 982 m. rozl., 3 dm., 51 mk. St. poczt. i kolei żelaznej w Poznaniu o 7 kil. 2.) E., niem. *Eduardshof*, osada, pow. chodzieski, należy do gm. Atanazyn (Athanasienhof); 2 dm., 12 mk. Poczta najbliższa w Szamocinie, st. kolei żel. w Chodzieżu. *M. St.*

Edwardowo, por. *Kapuśniki.*

Edwinshof (niem.), domin., pow. inowrocławski, 508 mr. rozl., 4 dm., 71 mk., 8 ew., 63 kat., 40 analf. St. poczt. i kolei żel. w Inowrocławiu o 7 kil. *M. St.*

Edzin, folw. w pow. zamojskim, należący do dóbr Ruskie-Piaski (ob.), gm. Nelisz, leży w północno-zachod. kierunku, pomiędzy rzeką Wieprzem a traktem 1 rzędu lwowsko-lubelskim. *T. Żuk.*

Eecawa (niem.), ob. *Ekau.*

Eere (niem.), struga w Kurlandyi, dopływ Wielkiej Irby.

Efimówka lub *Joachimówka* (Marczyński), wś, pow. jampolski, gm. Pieńkówka, par. Morachwa. Od Jampola odległa wiorst 60, od kolei odesko-kijowskiej 10 w.; mieszk. 703, ziemi włośc. 1195 dz., dworskiej używalnej 627 dz., oprócz części rządowej, skonfiskowanej Dobkowi, w której liczy 950 dz. i 132 dusz męz. Wieś ta należała do klucza morafskiego Dziekońskich, następnie do Zaboklickich, Hulanickich, obecnie nabyta przez Knotta. Jest tu cerkiew pod wezw. N. P. Maryi, do której należy ziemi 52 dz. Domów jest 170, młyn i staw. *Dr. M.*

Efremow, *Jefremow*, m. pow. gub. tulskiej, st. poczt. i st. dr. żel. chruszczewsko-jeleckiej.

Eftodya lub *Joftodya* (Marczyński), *Jewtodya*, wś, pow. bałcki, gm. Moszniagi, par. Bałta, nad rz. Kodymą; mieszk. 499 i 1294 dzies. ziemi, należy do rządu. Jakiś czas wraz z wsią Obżyłą trzymał ją admirał Grejg, płacił kwarty 800 rs., następnie nadana Hlebowi 410 dz. Jest tu cerkiew pod wezw. św. Michała, posiadająca do 700 parafian i 55 dz. ziemi. W liczbie mieszkańców liczy do 40 jednodworców, dawnej szlachty polskiej. R. 1868 miała 98 domów.

Egel, *Egiel*, niem. *Jaegel*, łot. *Jugla*, rzeka, prawy dopływ Dźwiny w Liflandyi. Dwie rz. są tego nazwiska: Mały i Duży Egiel, które odlewają jezioro Egiel. W dalszym biegu w połączeniu przyjmują z prawego brzegu jeziora: Małe Weise i Wielkie Weise, dalej gubią się w jeziorze Stint, które przy osadzie Mühlgraben wlewa się do Dźwiny. Jezioro Stint przyjmuje na południowych wybrzeżach strugę, płynącą od mka Bikern, a na północnych wybrzeżach rz. Langerbach, płynącą wzdłuż przystani ryskiej i mającej ujście do jeziora przy osadzie Magnushof; zaś jezioro Egiel przyjmuje na południowych wybrzeżach strugę, płynącą z okolic osady Desse. Źródła Wielkiego E. leżą w okolicy wsi Pikkigen w par. Sunzel; płynie on zrazu na połud.-zach. przez mko Nitawę, poniżej wsi Kujlan zwraca się na małe południe, przy wsi Junkie zwraca się na zach., obok mka Lemburg zwraca się na wielkie połud. a poniżej wsi Auring zwraca się na zach. i płynie w silnych zakrętach to ku półn., to ku południu, przez wś Kirke, mko Rodencojs, wpadając do przymorskiego jeziora Egiel dwoma ramionami. Z prawego brzegu przyjmuje powyżej Nitau jednę strużkę, w okolicy Krewink drugą, a przy wsi Swekke trzecią; dalej przyjmuje rz. Sudde, wypływającą z bagnisk i jeziorka w o-

kolicy osady Punlen; zrazu płynie na wielkie połud., przy wsi Kligenberg zwraca się na zach., a od wsi Kalnewen zwraca się na połud. płynąc dosyć kręto; ujście ma powyżej wsi Sigund. Wielki E. przyjmuje dalej 5 pomniejszych strug i rzekę Tumsie-uppe, która ma źródło niedaleko mka Allasz; płynie zrazu na połud., przy wsi Rusze zwraca się na zach. i po kilkumilowym równoległym biegu z Egiel wpada do niej poniżej wsi Nagelshof. Dalej przyjmuje Egiel rz. Krew-uppe; źródło jej w okolicy wsi Celme, zrazu płynie na zach., poniżej wsi Daniel zwraca się na połud. a przed samem ujściem zwraca się na połud.-zachód i ma ujście przy Bergshof. Z lewego brzegu przyjmuje Egiel poniżej wsi Tunke rz. Marienbach, mającą źródło przy wsi Roże. Dalej przyjmuje trzy nieznaczne strużki, z których jedna przy wsi Wittenhof. Następnie 3 strugi, z tych jednę przy wsi Bojer. Mały Egiel ma źródło w okolicy wsi Sede, w par. Sunzel, złożone z kilku strużek. Cały bieg jego jest kręty, kieruje się to ku południowi, to ku północy ale w ogóle płynie mniej więcej ku zachodowi, łukiem wydanym na połud. Oprócz mniej znacznych strug i potoków przyjmuje Egiel niedaleko ujścia swego z prawego brzegu, przy wsi Rüssel, ujście dosyć znacznego jeziora, z lewego zaś brzegu przyjmuje rz. Abse, mającą źródło niedaleko wsi Taurup; zrazu płynie na połud.-zach, poniżej wsi Abse zwraca się na półn.-zach. płynąc obok mka Süssegel, ujście przy mku Suncel. *W. Pol.*

Egel, jez. w Liflandyi, na granicy obwodu miasta Rygi i parafii Neuermühlen, do 3 w. długie, 1 w. szerokie. Por. *Egel*, rzeka.

Eger, *Egerfluss* (niem.), ob. *Oherka*, *Oharka*, *Ohrza*.

Egersdorf (niem.), kol., pow. lubelski, gm. i par. Bełżyce.

Egersfeld (niem.), kol., pow. rybnicki, par. Bełk, na wschód od wsi Leszczyn, 187 m. rozl. ma przystanek drogi żel. bocznej Wilhelmowskiej. *F. S.*

Eggelauken (niem.), ob. *Szyrwele*.

Eggertshütte (niem.), ob. *Egiertowo*.

Egiel, zapewne *Jegiel*, kol., pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło.

Egiel, niem. *Jaegel*, łotew. *Jugla*, ob. *Egel*, rz. i jez.

Egiertowo, niem. *Eggertshütte*, wś włośc., 770' nad morzem, pow. kartuski, obejmuje włościan 14, ogrodników 6, obszaru ziemi mr. 1740, katol. 16, ewang. 168, domów mieszk. 25. Parafia Goręczyn, szkoła Kamela, poczta Szenbark. Odległość od Kartuz 1.75 mili.

Egla, ob. *Degla*.

Eglegiry, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska; uwłaszczono tu 2 osadników na 43 dz.

Egleninki, niem. *Egleningken*, i *Egleniszki*, niem. *Eglenischken*, kilka wsi w Prusach Wsch. w pow. ragneckim, gołdapskim, pilkaleńskim, stołupiańskim. Z tych wś *Neu-Eggleningken* lub *Schunken* w pow. ragnieckim ma stacyą pocztową. *F. S.*

Eglesy, dobra w pow. szawelskim, par. popielańskiej, o 4 w. od Popielan st. dr. żel. libawskiej. W początkach wieku bieżącego E. miały 80 włók ziemi lecz poszły pod exdywizyą i rozpadły się na części: jednę taką cząstkę posiada Zwinglewicz, inną Wojszwiłło, inną Pikiel i i. Samo fundum o wygodnym domu z cegły murowanym, o nowozniesionych przez Leona Godlewskiego obszernych budowlach gospodarczych, z pięknym sadem owocowym, przy drodze zwirowej z Żagór do Popielan, mające 28 włók ziemi, należy do spadkobierców Leona Godlewskich, jego synów. *J. Godl.*

Eglien-Görge (niem.), ob. *Szydele*.

Eglien-Niklau (niem.), ob. *Egliszka*.

Eglinciszki, wś, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. Odl. od Maryampola 22 w., liczy 10 dm., 20 mk. *Br. Ch.*

Egliniszki, wś, pow. wyłkowyski, gmina Wisztyniec, par. Grażyszki. Odl. od Wyłkowyszek 28 w., liczy 23 dm., 89 mk. *Br. Ch.*

Egliny, niem. *Eglinen*, wś, pow. kłajpedzki, st. poczt. Plicken.

Egliszka, *Egliszki*, niem. *Eglischken* lub *Eglien-Nicklau*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Niemiecka Krotynga.

Egliszki, wś, pow. kalwaryjski, gm. Kalwarya, par. Bartniki; 2 dm., 16 mk.

Eglon (niem.), rzeczka w Kurlandyi w par. Dyneburg, dopływ Iłłukszty i Dźwiny.

Egłobole, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya. W 1827 r. było tu 22 dm., 169 mk., obecnie liczy 30 dm. i 265 mk.

Egłupie 1.), wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń. W 1827 r. było tu 15 dm. i 156 mk., obecnie liczy 32 dm., 266 mk. Odl. od Wyłkowyszek 19 w. 2.) **E.**, wś, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. Liczy 3 dm., 21 mk. *Br. Ch.*

Egołdajewo, st. poczt. i stacya drogi żelaznej riażsko-morszańskiej w gubernii riazańskiej.

Egoryewsk, ob. *Jegoryewsk*.

Egorłykskaja stanica, w ziemi wojska dońskiego, 2773 mk., 1863 wiorst od Petersburga odległa, stacya pocztowa.

Ehnau (niem.), dobra i hwś, pow. hazenpocki w Kurlandyi, par. Neubausen.

Ehrbardorf (niem.), oo. *Erberni a*.

Ehrenberg, (niem.), pkw. głupczycki, ob. *Halbark*.

Ehrenfeld (niem.), nol., pow. kozielski par. Grzędzin, o 24 kil. a płd. od Koźla, założona 1778 roku, ma 9 osad, 84 morgów rozległości. *F. S.*

Ehrenthal (niem.), ob. *Świecki Ostrów* al. Ostrowska kępa, czyli królewski przewóz pod Chełmnem, tak przezwany r. 1873. *Kś. F.*

Ehrestie, przysiołek Selletyna na Bukowinie.

Eibenhorst (niem.), ob. *Cisiny.*

Eichberg (niem.), ob. *Dębowa góra* lub *Dębowiec* lub *Dębogóra.*

Eichberg (niem.), folw., pow. człuchowski, należy do dóbr szlacheckich w Łąkach (Lonken). R. 1868 posiadał budynków 5, domów mieszk. 2, mk. 36. Parafia Borzyszkowy, szkoła dla katol. w Łąkach, dla ewang. w Brzeźnie, pocz. Kremerbruch. *Kś. F.*

Eichberg (niem.), wś nad Bobrawą, pow. szonowski na Śląsku. Wielka fabryka papieru maszynowego.

Eichborn (niem.), lub *Chudoba,* folw. dóbr *Dobiercice.*

Eichbrot (niem.), ob. *Dębice,* pow. średzki.

Eichbusch (niem.), ob. *Dębowa kępa.*

Eichdorf (niem.), ob. *Dębowo.*

Eichelswalde (niem.), ob. *Świnie oko.*

Eichenau (niem.), ob. *Dębionka* lub *Dąbrówka,* pow. bydgoski. 2) E., folw., pow. chodzieski, 488 morg. rozl., należy do dóbr Margonińskiej wsi (Margoninsdorf); 3 dm., 43 mk. Stac. poczt. w Margoninie-miasteczku o 6 kil., st. kol. żel. Białośliwie (Weissenhöhe) o 20 kilom. *M. St.*

Eichenau (niem.), ob. *Dębiny,* pow. toruński, tak przezwane r. 1865. *Kś. F.*

Eichenberg (niem.), ob. *Dębowa góra, Dębogóry.*

Eichenhagen (niem.), ob. *Dębówka,* pow. wyrzyski.

Eichenheim (niem.), ob. *Gniewkowo,* pow. gnieźnieński, i *Dąbrówka pod Szubinem.*

Eichenhof (niem.), folw. dóbr Tworków, pow. raciborski.

Eichenhorst (niem.), ob. *Bukowiec,* pow. bukowski, st. dr. żel. z Poznania do Zbąszynia, o 46 kil. od Poznania.

Eichenkrug (niem.), ob. *Dębowa, Dębowa karczma.*

Eichenrode (niem.), ob. *Izdebki,* powiat wyrzyski.

Eichenthal (niem.), ob. *Kawałek.*

Eichfeld (niem.), ob. *Złotowski* folwark, lub *Złotowo,* pow. szubiński,

Eichfelde (niem.), ob. *Nowa wieś,* powiat wyrzyski.

Eichfelde (niem.), 1.) folw. na gruncie domeny królewskiej Ostrowite, r. 1870 nowo założony i tak po niemiecku nazwany, powiat kwidzyński, parafia Pieniążkowo, poczta Czerwińsk. 2.) E., ob. *Kaluda.* 3.) E., ob. *Obodowo.* *Kś. F.*

Eichfier (niem.), ob. *Wołowe lasy.*

Eichgrund (niem.), 1.) folw. dóbr Dąbrowa, pow. niemodliński. 2.) E., pow. oleśiński, ob. *Wygoda.* 3.) E., ob. *Długomost.* *F. S.*

Eichhaeusel (niem.), wś, pow. prądnicki, ob. *Wilschgrund.*

Eichhausen (niem.), wieś, pow. wągrowiecki; 7 dm., 50 mk., 47 ew., 3 kat., 12 analf. Stac. pocztowa najbliższa Budzyń, st. kol. żel. Rogoźno. *M. St.*

Eichhof (niem.), folw. dóbr Rosowice, pow. kozielski.

Eichholz (niem.), ob. *Dębowiec.*

Eichholz (niem.), wś, pow. lignicki. Pomnik na pamiątkę bitwy nad Kacbachą d. 26 sierpnia 1813 roku.

Eichhorst (niem.), ob. *Dębionek,* powiat kościański.

Eichhorst (niem.), 1.) ob. *Traczysk,* tak przezwany r. 1857. 2.) E., ob. *Kadzie.* *Kś. F.*

Eichkamp (niem.), ob. *Dębniak,* pow. obornicki.

Eichkrug (niem.), ob. *Dębowa karczma,* powiat poznański.

Eichmedien (niem.), ob. *Nakomady.*

Eichquast (niem.), ob. *Lipa,* pow. obornicki, i *Boruszynko.*

Eichrode (niem.), ob. *Dębniak,* powiat śremski.

Eichstadt (niem.), wś albo osada (Colonie), pow. kwidzyński, pięknie położona w żyznej okolicy nad bitym traktem bydgosko-gdańskim, na wzgórzu, blisko jeziora, małą milę odległa od m. Nowego. Parafia i szkoła Pieniążkowo, poczta Nowe. Obszaru ziemi zajmuje morgów 460, budynk. 52, dom. mieszk. 33, katol. 117, ew. 136. *Kś. F.*

Eichthal (niem.), ob. *Chrząstowo,* pow. inowrocławski.

Eichthal (niem.), ob. *Dębówko.*

Eichvorwerk (niem.), ob. *Dębowiec,* 1) powiat międzychodzki; 2) pow. międzyrzecki; 3) pow. babimoski.

Eichwalde (niem.), ob. *Dębin, Dębina, Dębiec, Dębień, Dębowy las.*

Eickfier (niem.), ob. *Ekfir.*

Eierberg (niem.), *Munamegi* (łot.), niedaleko Werro, gub. inflancka, najwyższa góra w gubernii, we wsi Hanhof.

Eiglau (niem.), ob. *Dzielów.*

Eilang (niem.), str. jeziorna, wpada do Odry z prawej strony, znacznie powyżej Frankfurtu, płynie ze wschodu na zachód, kręto, obok Pliszki.

Eilau, *Eulau* (niem.), pow. nissański, ob. *Iłwa, Iława.*

Eilau (niem.), ob. *Eylau.*

Eilbach, *Eilenbach* (niem.), węg. *Velbach,* ob. *Welbach (Spiż).*

Eilenberg, *Eilendorf,* inaczej *Eulenberg, Eulendorf* (ob.).

Einhof (niem.), dawniej *Wachów*, folw. dóbr Świętoszowice, pow. toszecko-gliwicki.

Einoede (niem.), ob. *Pustki*.

Einsiedel (niem.), kol., pow. lwowski, 23 kil. na płd. zach. ode Lwowa, 324 m. npm. Dm. 27, mk. 242 (126 m., 116 k.). Szkoła ewangelicka. Kasa pożyczkowa gm. z kapitałem 100 zł. Osiedli tu z czasów Józefa II menonici należą do filii ewang. Falkenstein. Por. *Serdyca*.

Einsiedel (niem.), wś i paraf. kat. na Szląsku Austr., dekanat cukmantelski. W parafii ludność katol. 3080, ewang. 42, żydów 12. We wsi szkoła ludowa i szpital sióstr miłosierdzia ś. Wincentego a Paulo.

Einsiedel (niem.), ob. *Vrbno*.

Einsiedel (niem.), węg. *Remete*, ob. *Miszek* (*Śpiż*).

Einsingen (niem.), ob. *Ainsingen*. Jest tu filiał parafii ewang. Reichau. Por. *Dziewięcierz*.

Eintrachtgrube i *Eintrachthütte* (niem.), kopal. węgla i huta żel. w pow. bytomskim, par. Bytom.

Eisbakowa, ob. *Althof* i *Ejsbakowa*.

Eisdorf (niem.), węg. *Zsàkocz*, ob. *Żakowce* (*Spiż*).

Eisdorf (niem.), pow. namysłowski, ob. *Kędzierzyn*.

Eisenau (niem.), inaczej *Prisaca*, przysiołek Wamy, pow. Kimpolung, przy drodze z Humory do Kimpolungu. Ma pomnik wznies. 1716 przez ks. Mołd. Michała Rakowicę na pamiątkę zwycięstwa nad Węgrami; 10 pieców fryszerskich Jest tu filiał parafii ewang. Jakobeny. *F. S.*

Eisenbach (niem.), rzeczka na Śpiżu, powyżej Wondrysla, wpada do Hnilca.

Eisenberg (niem.), wś i młyn, pow. swiętosiekierski, ze stacyą pocztową, 1026 mk.

Eisengiesserei (niem.), ob. *Gliwicka huta*.

Eisenhammer (niem.), folw. dóbr Gross Buschhof, pow. zelburski w Kurlandyi, par. Zelburg.

Eisenhammer (niem.), ob. *Zielony most*.

Eisenhammer (niem.), 1.) wś, pow. olesiński, par. Olesno, o 10 kil. od Olesna, obejmuje z przysiołkami Kostorz, Bór i Neuhaeuser 241 m. rozl., 14 osad. 2.) **E.**, ob. *Kuźnica borecka*. *F. S.*

Eisernes Tor (niem.), ob. *Żelazne wrota* (*Tatry*).

Eiserode (niem.), ob. *Nienarowy*.

Eisersdorf (niem.), wś, nad Białą landecką, pow. kładzki na Szląsku, przędzalnie bawełny.

Eisseln (niem.), kilka wsi i tejże nazwy wzgórze nad Memlem w pow. kłajpedzkim.

Eista, rzeka w pow. wyłkowyskim, bierze początek pod wsią Ejściszki w gm. Wojtkobole, o 7 w. na wschód od Wiżajn, śród błót i lasów. Płynie ku północy równolegle z rzeką Rawsią. Poza Bartnikami przybiera kierunek zachodni i po za Pogiernówkiem wpada do Szyrwinty z prawego brzegu, ubiegłszy około 8 wiorst. Przyjmuje dwa strumienie z pod Wart i Oszkoból. Na mapie woj. topogr. (XIV, 2) nazwana mylnie Detomiszki od wsi t. n.

Eisthaler Spitze (niem.), ob. *Lodowy* (*Tatry*).

Eitrich (niem.), ob. *Jitk* (łuż.).

Ejbucie, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska; uwłaszczono tu 4 osadników na 222 dz. ziemi 3-go gat. Niegdyś własność starościńska. *J. Godl.*

Ejciańcy, wś gminy butrymańskiej, pow. trocki, 4 okr. adm., 53 w. od Trok, 16 dom., 209 mk., z tego 210 katol., 9 żydów. (1866).

Ejciuny, wś, pow. władysławowski, gm. Światoszyn, par. Poniemoń. W 1827 r. było tu 11 dm., 68 mk.; obecnie liczy 6 dm., 68 mk., odl. od Maryampola 41 w. *Br. Ch.*

Ejciuny, wś rządowa, pow. wileński, 2 okr. polic., mk. kat. 50, dm. 5 (1866), od Wilna 36 w.

Ejcze, wś, pow. rossieński, par. Taurogi; st. poczt. na trakcie z Rossien do Taurog, między Jurborgiem a Taurogami, o 19 i pół w. od tych ostatnich. *F. S.*

Ejdecie, zaśc. włośc. nad jez. Growżys, powiat wileński, 3 okr. polic., mk. kat. 108, dm. 10 (1866), od Wilna 82 w.

Ejdkuny, ob. *Ejtkuny*.

Ejdukiszki, wś, pow. rossieński, par. erżwiłecka.

Ejdymty, wś, pow. rossieński, par. Botoki.

Ejdziaty, wś i dwór, pow. rossieński, par. Kołtyniany. Dwór należał 1862 r. do Bitowta.

Ejdziuliszki lub *Endziuliszki* wś pow. władysławowski, gm. Tomasz-buda. par. Wysoka ruda. W 1827 r. było tu 4 dm., 54 mk.; obecnie liczy 6 dm., 49 mk.

Ejgieniszki, wieś włośc., pow. trocki, 2 okr. adm., 47 w. od Trok, 7 dm., 88 mk., z tego 14 prawosł., 67 kat., 7 żydów (1866.).

Ejgergoła, *Ergiergoła*, wś szlach., pow. kowieński, okr. adm. janowski, par. kormiałowska, o 12 w. od Kowna, ma 10 dm. Na gruntach tej wsi źródła rzeczki Gini. *J. D.*

Ejginy lub *Ejgiszki*, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo. W 1827 r. było tu 3 dm. i 34 mk.; obecnie liczy 4 dm., 31 mk.

Ejgirdy wielkie i E.-małe, dwie okolice szlacheckie, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 45, od Dziewieniszek 28, w każdej po 4 dm. i po 22 mieszk wyzn. katol. (1866).

Ejgirdzie, wś w pow. telszewskim, nad rz.

Tawsołą, o 8 w. od Telsz. Kościół katol. Opatrzności Boskiej z r. 1795, filialny telszewski.

Ejgiszki, ob. *Ejginy*.

Ejgule 1.) wś i folw. rządowy, pow. kowieński, par. kormiałowska, o 4 w. od Kowna, o 1 w. od Wilii. Wś ma 10 dm. 2.) E., folw., pow. kowieński, par. opitołocka, okr. polic. i st. dr. żel. lipawskiej Kiejdany o 10 wiorst, na lewym brzegu Niewiaży, 10 włók rozl. Do r. 1863 własność Gieysztora. 3.) E., wieś, niegdyś kościelna, pow. kowieński, par. kiejdańska. *J. D.*

Ejkszta (*Ewiksztа?*), jez. skarbowe, pow. dyneburski, w gm. jasmujskiej, w dobrach nidermujskich, zajmuje 52 dzies. rozl.

Ejłakiszki, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. polic., mk. kat. 45, dm. 5 (1866), od Wilna 33 w.

Ejmiłańcy, wieś rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 50 w. od Trok, 11 dm., 165 mk., z tego 158 katol., 7 żydów (1866).

Ejmoncie, wś, pow. rossieński, parafia Kielmy.

Ejmonciszki, dobra, pow. wiłkomierski. R. 1788 własność Sangowiczowej.

Ejmonty, wś, pow. rossieński, par. gawrańskiej.

Ejmunie, zaśc. rządowy, pow. święciański, 3 okr. polic., mk. kat. 25, dm. 3 (1866).

Ejnarowicze 1.) wieś, gm. oławs. pow. trocki, 4 okr. adm., 70 w. od Trok, 10 domów, 101 mk., z tego 89 katol., 12 żydów. 2.) E., fol. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 70 w. od Trok, 1 dm., 10 katol. 3.) E., folw. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 78 w. od Trok, 1 dom, 28 katol. 4.) E., folw. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 70 w. od Trok, 1 dom, 34 mk., z tego 24 katol., 6 żydów, 4 prawosł. (1866). R. 1850 właścicielem E. w par. niemonajckiej był Łyko.

Ejniki, wś i okolica szlach., pow. rossieński, par. Lale.

Ejnowta, rz., prawy dopływ rzeki Muszy.

Ejny, wś włośc. nad jez. Szwakszty, pow. święciański, 3 okr. polic., mk. kat. 84, żydów 9, dm. 10 (66 r.), od Święcian 35 w.

Ejperańcy, okol. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 37 w. od Trok, 13 domów, 231 mk., z tego 217 katolików, 14 żydów (1866).

Ejragoła, mko pow. kowieńskiego, na lewym brzegu Dubissy, o 53 w. od Rossien, o 60 w. od Kowna, przy trakcie pocztowym kowieńsko-rossieńskim, st. poczt. (od r. 1880), rezydencya stanu, szkoły początkowe, 3 jarm., targi czwartkowe. Kościół katolicki św. Michała Arch., parafialny, wzniesiony 1416 z drzewa przez w. ks. lit. Witolda. Parafia katolicka dekanatu wielońskiego, dusz 7895. Filia w Jodzach i Leszczach. W E. kaplica śś. Szymona i Tadeusza, wzniesiona 1750 przez Dowgirda. Mko E., niegdyś powiatowe czyli ciwuństwo, jest zabudowane porządniej niż inne miasteczka żmudzkie. Rynek i główna ulica mają bruk kamienny a domy (około stu) niektóre są murowane, i chociaż kościół drewniany kryje się w ustroniu, jednak porządnie opatrzony wygląda nieźle. Na mogiłach przed miasteczkiem stoi murowana w stylu gotyckim kaplica, w której mieszczą się zwłoki rodziny Dowgirdów. E. jest osadą równie dawną jak Betygoła lub jak następujące tuż po niej mieściny naddubiskie jako to: Czekiszki i Srednik. Krzyżacy w pismach swoich zwali ją Ergale lub Eroglen i Egolen a w krajowym języku zowie się Ejragałа, co oznacza okolicę Ejra. Już pod r. 1253 wspominają dzieje krajowe o ziemi ejragolskiej jako darze uczynionym przez Mendoga rycerzom inflanckim. W 1262 r. mieszkał w Ejragole Lutaworas król Litwy i tu się urodził syn jego Witenes; po którym tu przebywał Gedymin nim wstąpił na tron wielko-książęcy. Krzyżacy zwiedzili tę mieścinę raz pierwszy 1322 roku. Drugi raz ukazali się, wracając z pod Pernarowa, odległego ztąd na milę, lecz ani w pierwszym ani w drugim razie nie szturmowali zamku. Musiał on być mocno obwarowany, gdy go krzyżacy ciągle napastując zaledwo 1382 r. zdobyli pod dowództwem marszałka zakonu Kuno v. Hatensztejn i zapewne do szczętu zniszczyli, bo już więcej nic o nim nie wspominają dzieje. Po zaprowadzeniu chrześciaństwa, Witold i Jagiełło fundowali tu kościół a plebania ejragolska do r. 1832 miała funduszu ziemnego 29 włók i 27 morgów, oraz kapitału 1200 r. sr. Jak wiadomo z ustawy Zygmunta I, nadanej dla Żmudzi 1529 r. E. należała do dóbr stołowych w. książąt lit. Władysław IV przywilejem 1640 r. nadał jej targi oraz jarmarki, a Stanisław-August 1792 r. obdarzył prawem miejskiem i herbem wyobrażającym dwa miecze na krzyż złożone w polu czerwonem. Starostwo ejragolskie za rządu polskiego płaciło kwarty 765 zł. i w ostatnich czasach zostawało we władaniu Białłozorów. 1732 r. liczyło 91 dymów hybernowych. Na dawnej posadzie zamkowej stoi dwór, koło którego są jeszcze znaczne fosy. Gmina E. liczy dusz 2262. Na zachód od E. są źródła rz. Imstry. *F. S.*

Ejragołka, wieś rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 35 w. od Trok, 10 dom., 124 mk., z tego 123 katol., 1 żyd (1866).

Ejropa, ob. *Europa*.

Ejrymajcie, wś, pow. szawelski, gm. radziwiliska, przed uwłaszczeniem należała do Jagminów. Osadnikow 66 uwłaszczono na 443 dzies. ziemi 2-go gat. *J. Godl.*

Ejrymajcie albo *Ryle*, jez. w pow. poniewieskim, między Radziwiliszkami a Szado-

wem; przez nie przepływa rz. Jeziorka, do Muszy wpadająca.

Ejsaki, folw. w Inflantach polskich, pow. rzeżycki, par. bukmujska, 164 dzies. obszaru mający, własność Ejsaka.

Ejsbachowa, *Ejsbachowo*, nazywane też *Starym dworem*, po łotewsku *Ajzbakowa*, po niemiecku *Althof*, majątek, niegdyś bardziej znaczący, położony w powiecie dyneburskim, należy do parafii birżagolskiej i od półtora wieku stanowi wieczyste dziedzictwo Oskierków. W pierwszej połowie bieżącego stulecia oddzielono od niego część większą i utworzono z niej osobną piękną majętność Hieronimowo, z okazałą rezydencyą, w położeniu nader malowniczem. Samo zaś Ejsbachowo (1352 dzies. rozl.) odtąd „Starym dworem" przezwano. Stanowi ono obecnie dziedziczną posiadłość Anieli z Oskierków Platerowej. Grunta piaszczyste nie odznaczają się wcale urodzajnością. Natomiast majątek ten obfituje w piękne sosnowe lasy i dostatek ma rybnych jezior, z których najznaczniejszem jest jezioro Ejsbachowskie, sławne na całą okolicę z powodu poławiającej się w niem nader smakowitego gatunku sielawy.

Ejściszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki. W 1827 r. było tu 13 dm., 121 mk.; obecnie liczy 28 dm., 229 mieszkańców, odległe od Władysławowa 24 wiorst.

Ejsiata, jezioro, pow. święciański, par. kukuciska, na dwie mile długie, w puszczy łabonarskiej położone; w wązkiem miejscu jest przewóz na trakcie z Kukuciszek do Łabonar i Święcian.

Ejskaja, ob. *Jejskaja*.

Ejsmany, ob. *Jesmany*.

Ejsymonty (Wielkie), wś, pow. grodzieński. Paraf. kościół katol. M. B. i ś. Jana Nepomucena, z muru 1849 wzniesiony. Parafia katol. dekanatu grodzieńskiego, dusz 2293. Filia w Kraśniku; dawniej i kaplica w Masalanach.

Ejszeryszek, jezioro przy wsi t. n. w pow. suwalskim, ma 10 morg. obszaru.

Ejszeryszki, wś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Lubowo. W 1827 r. było tu 20 dm., 109 mk.; obecnie liczy 7 dm., 83 mk.

Ejszyszki, mko rządowe w pow. lidzkim, o wiorstę na połud. od rz. Wersoki, dopływu Mereczanki, pod 54°11' szerok. geograf. i 42°39' dług. wsch., o 35 w. na półn.-wsch. od Lidy, a 80 od Wilna, liczy 2616 mieszkańców, przeważnie izraelitów, i trzysta domów. Mieści się w niem 2-gi urząd (stan) policyjny z 1 uczastkiem takowego, 3 sąd pokoju 2-go (lidzkiego) okręgu, zarząd gm. włośc., szkółka wiejska, st. poczt., załatwiająca wszelkie korespondencye, i mur. paraf. kośc. katol., odległy od mka o pół w. R. 1866 mko miało 135 dm., 715 mk., w tem 610 izr., 89 kat., 16 prawosł., 4 browary, 2 garbarnie, młyn wodny. E. słynne są ze swych czwartkowych targów i z dwóch do roku czterodniowych jarmarków: na Wniebowstąpienie pańskie, zwany przez lud „szosniakiem", z powodu, iż jest w 6-ym tygodniu po Wielkanocy, i na Boże Ciało „dziewiętnikiem" że przypada w dziewiątym. Główny przedmiot handlu na targach i jarmarkach: świnie i konie. Jeżeli wierzyć urzędowemu sprawozdaniu, to w r. 1877 sprzedano w ogóle towarów na obudwu jarmarkach za 13947 rubli, a przywiezione było na summę 22395 rub. Oprócz żydów, w ręku których zostaje handel miasteczka i propinacya, liczna szlachta, zamieszkująca poblizkie okolice i zaścianki, cieszy się dobrobytem dzięki powyżej wspomnianemu handlowi nierogacizną, a w części i końmi. Włośc. gm. E. dzieli się na 6 wiejskich okręgów, składających się z 87 wsi, liczących 453 dymów i 5533 włościan. Katol. parafia klasy 2, dek. raduńskiego, posiada kaplicę w Podzitwie (dawniej i w Koleśnikach) i 10460 wiernych. O założeniu E. takie mamy podanie w kronikach litewskich. Erdziwił, kunigas litewski, z trzema mniejszymi wodzami wpadł w r. 1065 na podbite przez Ruś ziemie litewskie i uwolniwszy je z pod zawisłości sąsiada i dani, opłacanej Jarosławowi, rozdzielił pomiędzy towarzyszami wyprawy, z których Ejsa, albo Eiksis, czy też Ejszius, rodem Żmudzin, był założycielem gródka E. na gruncie otrzymanym. Miejscem pobytu pierwszych izraelitów (karaimów), przybyłych z Rusi do Litwy w. r. 1171, były E. Świadczył o tem kamień grobowy, widziany w tem miasteczku jeszcze w r. 1798. W drugiej połowie XIV w. posiadał E. bojar Sudymund; potwierdził on w Królewcu, razem z innymi panami litewskimi, zapis w. ks. Witolda z d. 30 stycznia 1384 r., ustępującego krzyżakom całe swoje dziedzictwo za posiłki w ludziach i broni przeciw Jagielle, co było przyczyną że ten ostatni pozbawił Sudymunta Ejszyszek, które nim się stały starostwem po utworzeniu w. r. 1413 województwa wileńskiego, były głównym grodem powiatu czyli ciwuństwa tegoż nazwiska. E. leżą na najbardziej uczęszczanym dawniej trakcie z Wilna do Krakowa, który dziś nosi nazwę „raduńskiego gościńca". O pół w. od miasteczka, na gruncie folwarku Hornostaiszek, jest przestrzeń ziemi, około 2 dz. zawierająca, otoczona wielkim wałem i rowem, w dawnych miejscowych dokumentach nazwana Horodyszczem. Mieściła się w tych okopach przed dwudziestu kilku laty stacya optycznego telegrafu; dziś jest tu kancelarya sędziego pokoju. Paraf. kośc. kat. w E. fundowany był przez w.

ks. Witolda pod tytułem Bożego Ciała. Uposażył go w r. 1506 król Aleksander, a w 1522 Zygmunt I powiększył jego fundusze. Ostatecznie wymurowany z tytułem Wniebowstąpienia Pańskiego w r. 1852 staraniem ks. Kalinowskiego. R. 1781 stwo ejszyskie było w posiadaniu Sołłohubów; r. 1738 liczyło dymów hybernowych 56, opłacało kwarty 2470 złp.; r. 1797 płaciło 2008 zł. kwarty. *J. W.*

Ejtekany, wś włośc., pow. trocki, 2 okr. adm., 56 w. od Trok, 18 dm., 191 mieszk. katolików, (1866).

Ejtentajcie, wś, pow. telszewski, o 10 w. na półn. od Telsz. Tutaj po 1823 było obserwatoryum astronomiczne czasowe, w którem Sławiński z Wilna oznaczał szer. geogr. Wzniesienie 647 st. ang. n. p. m.

Ejtkuny, niem. *Eydtkuhnen*, mko, pow. stołupiański Prus wschodnich, nad rz. Liponą, wprost Wierzbołowa, o 2.4 wiorst od Wierzbołowa, na granicy Cesarstwa Rossyjskiego, ma komorę celną pruską, stacyą drogi żel. z Wierzbołowa do Wystrucia, 3300 mk.; łączy się szosą ze Stołupianami, Gąbinem, Maryampolem. *F. S.*

Ejtulany, okol. różn. właśc., przy jeziorze Żydziszki, pow. trocki, par. użugoska, 2 okr, adm., 35 w. od Trok, 6 dom., 87 mk., z tego 2 prawosł., 85 katol. (1866). R. 1850 Pliskowski miał tu 185 dzies. gruntu.

Ejtuny, wś włośc. nad Żyżmą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 13 w. od Lidy ku Dziewieniszkom, 20 dm., 225 mk. (1866).

Ejudosze, ws i folw., pow, święciański, 1 okr. polic., mk.starowierców 128, dm. 7 (1866); cerkiew drew. roskolników.

Ejwenie, wieś rządowa, pow. nowoaleksandrowski, par. Dusiaty, do dóbr Dusiaty należąca.

Ejwuńce, folw. należący do Kuleszów, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy o w. 33 i pół, od Wasiliszek w. 37, domów. 1, mk. 29 wyzn. rz. katol. (1866).

Ejżerupis, rz., lewy dopływ Jury.

Eka, rz., ob. *Domacha*.

Ekartowo, 1.) niem. *Eckartsberg*, dobra, pow. wałecki, st. poczt. Jabłonowo. 2.) E., niem. *Eckersberg*, wś, pow. jańsborski, st. pocz. Orzesze, ma kośc. ewangelicki.

Ekaterynburg, miasto w gub. permskiej, 30274 mk., 2237 wiorst od Petersburga a 468 od miasta gubernialnego odległe. Bank, stacya pocztowa i stacya kolei żelaznej uralskiej.

Ekateryndar, folw. w płd. stronie pow. mińskiego gub. mińskiej, własność Brzozowskich; wraz z folw. Dudki i Kul ma 5835 m. obszaru, *Al. Jel.*

Ekateryneńska prowincya, ob. t. I, stronica 573.

Ekaterynino, st. poczt. i st. dr. żel. charkowsko-azowskiej w gub. ekaterynosławskiej.

Ekaterynopol, mko, dawniej *Kalnibłoty*, *Kaniblato*, w pow. zwinogródzkim, o 15 w. od m. Zwinogródki niżej nad rz. Tykiczem położone, o 15 w. od Zwinogródki, o 204 w. od Kijowa. Mieszkańców 2888 prawosł., 19 katol. (należą do parafii zwinogródzkiej) i 2016 żydów, razem 4923, z tych do 300 osiadłych cyganów, trudniących się głównie handlem. Ziemi w części piaszczystej a w części czarnoziemu z gliną 3850 dzies. W końcu zeszłego wieku liczyło miasteczko „poddanych — chrześcian 198; żydzi płacili starostom 450 złotych, prócz tego inne dochody: czynszy kosowe, stawowe, warsztatowe przynosiły do 21,270 złot.“ (Baliński, „Starożytna Polska“ t. II, str. 1387) Kalniblоty, przechrzcone w Ekaterynopol były czas jakiś (1797 — 98) powiatowem miastem (czyt. Pierwsze zupełne zebranie praw rossyjskiego Państwa NN. 17,300 i 18,117); później aż do uwłaszczenia włościan był tu główny punkt zarządu kaziennych (rządowych) majątków. O 4 do 5 wiorst od miasteczka odkryto w 1860 r. pokłady brunatnego węgla (lignitu), lecz do 1875 r. zapotrzebowanie tego surrogatu opałowego było tak nic nieznaczące, że i roboty, do tego czasu, prowadzono tylko przygotowawcze. Po wyczerpaniu się lasów w okolicy, poczęto robić próby celem zastosowania lignitu na opał w pobliskich fabrykach cukru. Głównych szybów do tego czasu otwarto 3: petro-pawłowski, dmitryewski i sofijewski; pierwszy najdalszy w stronę m. Zwinogródki, dwa inne o 1 i pół wiorsty bliższe miasteczka. Kopalnia trzyma od rządu na 99 lat w posesyi 237,350 sążeni kw., na przestrzeni których wszędzie się znajduje lignit w 3 pokładach idących jeden nad drugim w kierunku południowo-zachodnim; pierwszy pokład gruby od 1 do 4 arszyn.; dwa inne podzielone między sobą przestrzenią do 2 sążni piasku i gliny, mają grubość takąż samą; stąd i ogólna grubość pokładów wynosi od 7 do 9 arsz. Petro-pawłoski szyb leży w poziomie niższym; od niego przeprowadzono sztolnię do spuszczania wody do rz. Szpółki, wpadającej do Tykiczu. Główna też eksploatacya obecnie w stronie tegoż szybu; roboty zaś na dwóch innych czasowo zaniechano z powodu silnego napływu wód, i w przyszłości dopiero, przez doprowadzenie sztolni, jest zamiar osuszenia i eksploatacyi onych. Wszystkie roboty w kopalni dokonywają się przez ludność okoliczną, rolniczą, a zatem i eksploatacya nie może być regularną; podlega przerwom, szczególnie w czasie roboty koło roli. Lignit tutejszy jest sproszkowany lub w drobnych kawałeczkach, bo jeżeli nawet z kopalni dobędą go w większych kawałkach, to na otwartem powietrzu prędko w proszek

się rozsypuje. Pomiędzy lignitem częstokroć znajdują się dość znaczne kawałki drzewa; jeden z takowych długości blisko 20 arsz. zaliczono do gatunku sosny bursztynowej. Prócz drzewa znajdują się niewielkie kawałeczki bursztynu. Ogólną ilość dobywanego lignitu trudno obecnie oznaczyć, ponieważ zamierzają dobywać go od 1,000,000 do 1,200,000 pudów rocznie, czyli od 2078 do 2471 sażeni kubicznych (3-arszynowych), gdy tymczasem wydobyto w 1878 r. około 300,000 pud. a w roku 1879 około 600,000 pudów. Gatunek tutejszego lignitu drugorzędny, pokłady nieregularne i często przerywane, w wielu miejscach ze znaczną przymieszką gliny i piasku. Waga 1 sążnia kubicznego przyjęta przycięciowo 486 pudów; koszta wydobycia każdego puda pierwotnie wynosiły 6 kop.; koszta ostatniemi czasy zaś, przy więcej rozwiniętej eksploatacyi, zniżyły się do 3 i pół kop. Głównymi promotorami otwarcia tej kopalni byli: hrabia Szuwałow właściciel Talnego i pan Bernadaki właściciel Kalihorki; koszta poszukiwań i urządzenia wyniosły około 300,000 rubli sreb., z których zaledwie $^1/_3$ jest w maszynach, przyrządach i budowlach, $^2/_3$ zaś pochłonęły roboty. Według prób odbytych ostatniemi czasy w cukrowni olchowieckiej przez p. Czapoczyńskiego, tamtejszego chemika, wypadło, że jeden funt lignitu odparowywa wody 2,1, gdy tymczasem 1 funt drzewa suchego odparowywa 4,5; a zatem 1 sążeń kubiczny drzewa odparowywa taką ilość wody, jak 1,29 sążni kubicznych lignitu, uwzględniając wzajemną gatunkową ciężkość, ponieważ 1 sążeń 3-arszynowy drzewa (objętości 345 stóp angielskich kubicznych czyli 220 stóp kubicznych masy) w przecięciu ważył 280 pudów, a takiż sążeń lignitu 486 pud. *Kl. Przed.*

Ekaterynosław, miasto gubernialne, na prawym brzegu Dniepru, przez księcia Potemkina roku 1786, na miejscu gdzie była wieś Połowica założone, o 44 i pół mil od Chersonu, o 1497 w. od Petersburga odległe. Miasto obszerne, na dwóch wzgórzach zbudowane, przecięte szerokiemi, prostemi ulicami i wielkiemi placami. Dzieli się na 2 części: dolną (podole, padół) i górną. W pierwszej na wzmiankę zasługuje główna ulica ekaterynosławską albo wielką zwana, drzewami zasadzona, stanowiąca bulwar blisko pół mili długi, który jednym końcem dotyka ogrodu miejskiego, gdzie się szkoła ogrodnictwa znajduje, a drugim górnej miasta części, gdzie wystawiono roku 1846 pomnik dla Katarzyny II. Tu się znajduje także katedra grecka, po za którą pałac księcia Potemkina z obszernym ogrodem, dziś na resursę zamieniony. Ogród ciągnie się po nad brzegami Dniepru, zkąd malownicze otwierają się widoki. Naprzeciwko ogrodu wystaje z wód Dniepru wyspa, na której, podług projektu księcia Potemkina, miał być uniwersytet założony. Etat rubli srebrem 313340 kopiejek 30 wynoszący, przez rząd roku 1784 zatwierdzony został; prócz tego na utrzymanie uniwersytetu przeznaczone zostały dochody z jezior solnych na wybrzeżu kinburskiem leżących. Oprócz nauk, wykładać miano sztuki piękne; mianowani nawet byli profesorowie, a na dyrektora akademii muzyki i sztuk pięknych przeznaczony Sarti. Jednakże zamiar ten do skutku nie przyszedł, z tego głównie powodu, że miasto gubernialne wybudowanem jeszcze nie było. Dziś Ekaterynosław mieszkańców ma 25462 płci obojej i przystań statków parowych. Kościół katolicki ś. Józefa zbudowany ze składek r. 1877. Cerkwi oprócz katedry 9, dom modlitwy i synagoga żydowska; gimnazyum gubernialne z pensyą i biblioteką, szkoła powiatowa i parafialna, seminaryum ze szkołą powiatową duchowną i parafialną, szkoła żydowska rządowa, pensyj żeńskich 3, szkoła żeńska dla przychodzących, szkoła ogrodnicza, ochrona dla dzieci, szpital wojskowy i cywilny, dom obłąkanych, biblioteka publiczna, muzeum, 2 ogrody publiczne, bulwar, fabryka sukienna, odlewów żelaznych, browar, 2 mydlarnie, fabryk do topienia łoju 7, świec 5, cegielni 4, do przemywania wełny 3, drukarnia 1, litografia 1, aptek 2, sklepów 220, zajazdów 16, młynów deptaków 14, magazynów mebli i narzędzi rozmaitych 2. Jarmarków dorocznych 3. Towarów na te jarmarki w r. 1860 przywieziono za rub. sr. 2292834, sprzedano za rub. sr. 1308435. Dochód miejski 1876 roku wyniósł rub. sr. 151005, rozchód 150795. Gubernia ekaterynosławska stanowi część kraju Noworossyjskiego (ob.). W r. 1783 z polecenia rządu utworzono z ówczesnych gubernij noworossyjskiej i azowskiej namiestnictwo ekaterynosławskie, nazwane od miasta Ekaterynosławia, niedawno przedtem przez ks. Potemkina założonego. Na miasto gubernialne przeznaczony był tymczasowo Kremieńczuk. Namiestnictwo na 15 powiatów podzielono, których miastami powiatowemi były: Ekaterynosław, Gradyżsk, Połtawa, Sławiańsk, Maryupol, Cherson, Bachmut, Pawłogród, Nowomirgród, Elizabetgród, Nowomoskowsk, Konstantynogród, Aleksopol, Donieck i Aleksandrya. Prócz tego do namiestnictwa należały miasta bez powiatów: Azów, Taganrog, fortece ś. Dymitra, Pierewołoczna, Nikopol, Olwiopol, Berysław, Nahiczewań, Kremieńczug i Witowka. Mieszkańców miało 774550. W r. 1792 cała prowincya oczakowska, t. j. kraj pomiędzy rzekami Bohem, Dniestrem, Kodymą, Jahorlikiem i morzem Czarnem, przyłączona do Rossyi i do namiestnictwa ekate-

rynosławskiego wcielona. Paweł I zwinął to namiestnictwo wkrótce po wstąpieniu na tron, rozkazawszy przyłączyć północne jego części do Małej Rusi, a resztę wcielić do składu nowo utworzonej gubernii noworossyjskiej. Aleksander I wznowił gubernią ekaterynosławską, chociaż w mniejszej niż przedtem objętości. W czasie późniejszym przyłączono do niej m. Rostów nad Donem, z powiatem, który przed r. 1834 do obrębu taganrogskiego należał. Obecnie gubernia ekaterynosławska graniczy na północ z gubernią charkowską (rzeką Dońcem północnym i po części lądem) i półtawską (rzeką Dnieprem i Orelą); na wschód z ziemią wojska dońskiego (rzeką Kalmiusem); na południe z Czarnomoryą, morzem azowskiem i gubernią taurycką; na zachód z gubernią chersońską. Powiat rostowski, odrębną część gubernii ekaterynosławskiej stanowiący, opasany jest ziemią wojska dońskiego i morzem azowskiem. Największa długość gubernii od wschodu ku zachodowi 61 mil wynosi, a szerokość od północy ku południowi 39 i pół mil. Powierzchnia (podług Struvego) 1206 mil kw. czyli 6078240 dziesięcin stanowi. Podług Strielbickiego 59507 w. kwad. Gubernia dzieli się na 8 powiatów: ekaterynosławski, wierchnie- dnieprowski, nowo-moskiewski, pawłogrodzki, aleksandrowski, bachmucki, sławiano-serbski i rostowski. Do gubernii należy także miasto Taganrog z okręgiem, osobny zarząd stanowiącym. Gubernia ekaterynosławska należy pod względem własności fizycznych do stepowej przestrzeni Rossyi. Powierzchnia jej, z wyjątkiem nieznacznych wyniosłości granitowych, od brzegów Bohu przez Inguł i Ingulec idących ku progom dnieprowskim, jest w ogólności równą i składa się po większej części z pochyłości stepowych, znaczną przestrzeń zajmujących. Wzgórza znajdują się w stronie wschodniej i południowej nad rzekami Dońcem północnym i Końską. Najwynioślejsze miejsce zajmuje powiat wierchnie-dnieprowski, na prawym brzegu Dniepru leżący i z trzech prawie stron tą rzeką otoczony. Rzeki, północną część gubernii skrapiające, należą do basenów mórz Czarnego i Azowskiego. Dniepr oblewa północną część gubernii i przyjmuje do siebie Samarę: nad granicą północno-wschodnią płynie Doniec, a nad południowo-wschodnią Kalmius. Na wzmiankę zasługują też rzeki Orel, Ingulec, Buzuwłuk, Końska i niektóre inne. Jezior znaczniejszych nie ma. Bagna zajmują $1/_{60}$ część prawie całej przestrzeni gubernii; najznaczniejsze co do obszerności znajdują się w pobliżu morza Azowskiego i w powiecie rostowskim, gdzie stanowią $1/_{11}$ powierzchni powiatu. Położenie otwarte gubernii sprawia, że tu bardziej niż w innych miejscach czuć się daje gorąco i zimno. Niekiedy w połowie listopada po wielkich śniegach mrozy się zaczynają, a potem nastaje ciepło, śnieg znika, pojawia się mgła i deszcze padają ciągle. Wiosna zaczyna się zwykle w końcu marca; największe upały trwają od maja do sierpnia włącznie i do 30° R. dochodzą; wrzesień i październik najpiękniejszą stanowią porę roku. Grunt w części północnej gubernii składa się z soczystej ziemi czarnej, zdatnej do rolnictwa; przeciwnie zaś część południowa jest piaszczystą i kamienistą. Najbardziej piaszczysty, suchy i nieurodzajny pas ziemi stanowi przestrzeń pomiędzy Berdą a Kalmiusem, gdzie leży piaszczysta ława (kosa) białosarajska, nazwana tak od rzeki Białosarajki, do morza wpadającej. Lasów w gubernii jest bardzo mało, tylko około 101000 dziesięcin. Roślinność tutejsza składa się głównie z dębów. Niedostatek drzewa budowlanego zastępuje się kamieniem płytowym, na opał zaś sitowia i trzciny używają. W powiecie pawłogrodzkim odkryto alabaster i kamień młyński; w powiecie wierchnie-dnieprowskim i aleksandrowskim znajduje się w dobrym gatunku glina; w okręgu maryupolskim, i w powiatach bachmuckim i sławiano-serbskim bogate pokłady węgla kamiennego, na przestrzeni 43 mil; prócz tego znajduje się tamże ruda żelazna i jeziorka słone. Ogólna ludność 1000000 przeszło płci obojej wynosi. Większość stanowią Małorusini, głównie kozacy; z innych narodowości: Wołochów albo mołdawian 9858, serbów 858, polaków 8000 przeszło; greków 32633; ormian 14931, niemców 13232, żydów 36331 i cyganów 425. Ogólna przestrzeń gubernii 6078240 dziesięcin wynosi, z tych (podług Tęgoborskiego) ziemi uprawnej 1200000 dziesięcin, łąk i lasów 102000, ziemi nie uprawnej, wygonów, bagnisk, wrzosu, dróg i t. p. 3376200 dziesięcin. Większa część ziemi uprawnej składa się z tłustej ziemi czarnej, nie wymagającej użyznienia. Na ziemiach nieuprawnych osiadają, z rozporządzenia rządowego, przybylcy z innych gubernij, każdy z nich otrzymuje po 8 dziesięcin; orzą zwykłym pługiem ukraińskim o 6 albo 8 wołach; w pierwszym roku grunt na bachczę się używa, w drugim i trzecim sieją pszenicę albo inne ziarno, następnie przez 2 albo 3 lata leży odłogiem. Rolnictwo wynagradza szczodrze pracę, dostarczając poddostatkiem zboża nietylko na użytek wewnętrzny, lecz pozostawiając znaczne zapasy dla gorzelni i wysyłki, przez porty azowskie, za granicę. Od r. 1846 istnieje tu folwark rządowy gospodarstwa wzorowego. Ogrodnictwo warzywne małe czyni postępy już to dla braku zdolnych ogrodnikow, już też dla małoznaczącego produktów odbytu. Ogrodnictwo

owocowe z zamiłowaniem nietylko przez obywateli ziemskich, ale przez włościan nawet uprawiane; pełno jest obszernych i wzorowo utrzymywanych ogrodów owocowych. Szkoły rządowe ogrodnictwa istnieją w Ekaterynosławiu i Taganrogu. W ostatnim czasie ogrody owocowe zajmowały przestrzeni 33000 dziesięcin. Częste susze zgubny wpływ na pomyślność ogrodnictwa wywierają. Owoce najwięcej upowszechnione są: jabłka, gruszki, wiśnie, śliwki, morele i brzoskwinie (rzadko.) Robiono próby uprawiania winogron w powiecie rostowskim i okręgu maryupolskim; ale wina rosną z wielką trudnością, w miejscach od północy zasłonionych i wystawionych na działanie słońca. Jedwabnictwem trudnią się głównie koloniści; w osadach włościan rządowych znajdowało się 42 plantacyj morwowych, w tych drzew było 23311. Po rolnictwie, hodowanie bydła zajmuje pierwsze miejsce. Bydło rogate, oprócz konsumcyi miejscowej, idzie ztąd do gubernij środkowych i obu stolic, a wełna sprzedaje się na głównych jarmarkach wełnianych w guberniach mało-ruskich. Podług wiadomości 1860 r., liczba bydła wynosiła; koni 103590, bydła rogatego 595690, owiec 2250900 (w tej liczbie cienko-wełnistych 1450300), trzody chlewnej 255730 i wielbłądów 5. Najlepsze stadniny znajdują się w dobrach obywateli Miklaszewskiego, Bohdanowicza, Kapnista i księcia Worońcowa. Najlepsze rasy tureckiego bydła rogatego są: samarska (szara) i kałmycka (pstra); owczarnie rasy hiszpańskiej czyli cienkowełnistej bar. Stieglitz'a (w pow. ekaterynosławskim), księżny Koczubej (w pow. wierchnie-dnieprowskim), ks. Worońcowa i baronowej Frank (w pow. nowo-moskiewskim). Pszczelnictwo stanowiło powszechne i bardzo ulubione mieszkańców gubernii ekaterynosławskiej zatrudnienie aż do r. 1848, ale w latach następnych upadło znacznie. Rybołówstwo na brzegach morza Azowskiego, na przestrzeni 29 mil, w obszernych dokonywane rozmiarach, przynosi wielkie korzyści mieszkańcom nadbrzeżnym, szczególnie m. Rostowa, osady Azowa i fortecyJ ejskiej, tudzież rządowym włościanom wsi większych. W jednem z lat ostatnich, złowiono: jesiotrów pudów 25000, siewrugi i sterletów pud. 10000, białugi pud. 5000, sułu i czebaków około 950000 pudów, śledzi 7000000 sztuk i czeloni sztuk 5000000; bałyku pud. 5000; wyrobiono kawioru pud. 10000. Przewóz z Rostowa i Taganrogu, a także soli z Krymu stworzył osobną gałąź przemysłu furmańskiego, którym się trudni, oprócz czumaków ukraińskich, kilka tysięcy mieszkańców gubernii ekaterynosławskiej, otrzymując znaczne korzyści. Rzeki żeglowne: Dniepr, Don i Doniec płyną po krańcach gubernii. Dniepr zajmuje tu prawym brzegiem 43 mile, a lewym 28 i pół, jednakże z żeglugi na tej rzece korzystają głównie miejsca powyżej i poniżej progów leżące, gdyż te ostatnie, ciągnąc się od wsi Staro-Kojdak w dół rzeki na przestrzeni mil 10, bieg statków i tratew utrudzają. W czasie wezbrania tylko, progi wodą się pokrywają, a wtedy żegluga mniej niebezpieczną się staje. Gdy zaś Dniepr od progów oczyszczonym zostanie, żegluga się rozwinie i większe przyniesie korzyści. W r. 1860 przewieziono w granicach gubernii ekaterynosławskiej, pomimo przeszkód, towarów różnych za rubli sr. 1129710. Don w biegu swym przez gubernią ekaterynosławską, pod Nahiczewanem, Rostowem i Azowem, małą zajmuje przestrzeń; korzyści z żeglugi na tej rzece otrzymuje głównie Rostów, gdzie się wyładowują wszystkie towary z odległej Syberyi i bassenu wołskiego płynące Donem aż do jego ujścia, i gdzie równie ładują statki płodami natury południowej, dla wysyłki do Rossyi środkowej. Doniec północny płynie u granic gubernii ekaterynosławskiej, charkowskiej i ziemi wojska dońskiego na przestrzeni 28 i pół mil. W obecnym stanie rzeki przewieziono nią rozmaitego ładunku za rs. 54684, właściwie płodów gub. ekaterynosławskiej. Tym sposobem, wartość towarów trzema rzekami gub. ekaterynosławskiej w roku 1860 przewiezionych rs. 7450269 wyniosła; statków było 2798, tratew 973. W ostatnich latach powstała w powiatach bachmuckim i sławiano-serbskim eksploatacya węgla kamiennego i antracytu, rozwijająca się coraz bardziej, a która dla braku lasów i rozpowszechnienia żeglugi na morzu Azowskiem. stanie się z czasem jedną z najważniejszych przemysłu krajowego gałęzi. R. 1860 wydobyło się węgla kamiennego w zarządzie górniczym pudów 350000, antracytu pud. 30000; w powiecie bachmuckim węgla kamiennego pudów 275000; w powiecie sławiano-serbskim węgla kamiennego pudów 175000 i antracytu pud. 10000. Wszystkich fabryk i zakładów w gubernii 280 (największą liczbę stanowią fabryki do topienia łoju i wyrobu skór). Najznaczniejszym jest zakład Ługański odlewów żelaznych. Jarmarków w całej gubernii 311; towarów na nie przywieziono za 7843379 rs., sprzedano za rs. 3319229. Z tych znaczniejsze są: w Rostowie nad Donem, w Ekaterynosławiu, Taganrogu, Bachmucie i t. d. Z zakładów naukowych: gimnazyum 1, szkół powiatowych 6, parafialnych 5, szkoła żydowska rządowa 1, prywatnych zakładów chrześciańskich 7, żydowskich 47. Prócz tego istnieją: szkoła rolnicza jedna, w rządowych włościach szkół elementarnych czterdzieści trzy, i kilka w okręgach osad wojskowych. Szpitali dwadzieścia pięć, domów przytułku cztery, dom

dla obłąkanych jeden, dom wyrobny jeden. Dochód roczny gubernii wynosi rs. 2383734 kop. 90. Herb gubernii wystawia w polu niebieskiem krzyż srebrny z promieniami na końcach. Miasto gubernialne Ekaterynosław; miasta powiatowe: Wierchnie-Dnieprowsk, Nowo-Moskowsk, Pawłogród, Aleksandrowsk, Bachmut, Sławiano-Serbsk i Rostow. Prócz tych na wzmiankę zasługują miasta: Nahiczewan nad Donem, Maryupol, Azow, Taganrog. Pod względem historycznym godną uwagi jest Linia ukraińska, mająca od Dońca aż do Dniepru 57 i pół mil rozległości. Prócz tego płynie tu rzeka Kalczyk albo Kalec, starożytna Kałka, nad której brzegami stoczoną była niepomyślna dla Rusi bitwa z Mongołami r. 1224. Tu wreszcie, w powiecie ekaterynosławskim istniała słynna niegdyś Sicz zaporozka. (Cyfry tu podane czerpane są głównie z opisu Stuckenberga, na którym się opiera ten artykuł, przeważnie wypisany z Encyklopenyi powszechnej większej S. Orgelbranda).

Ekaterynowka, st. poczt. i st. dr. żel. tambowsko-saratowskiej w gub. saratowskiej.

Ekawa, niem. *Eckau*, wś i dobra w Kurlandyi w okr. bauskim. Parafia t. n. obejmuje ważniejsze wsie: Gross-Ekau, Lambertshof, Gruenwald, Neu-Sorgen i w. i. Wś Gross-Eckau, łotew. Ozola-Mujża, ma słynne piece wapienne i cegielnie. R. 1812 zaszła tu potyczka Rossyan z Prusakami. *F. S.*

Ekawa, niem. *Eckau*, rz., prawy dopływ rzeki Aa, ma źródła w Semigalii koło wsi Ducewicze. Rzeka ta i jej dopływy Ixtrum, Misse, Talke, Swirgsde i Zenne bądź wprost, bądź pośrednio wpadają do Aa w parafii mitawskiej. *F. S.*

Ekendorf (niem.), 1.) wś i dobra w Kurlandyi, pow. tukumski, par. Tukum, 1600 mk. 2.) **E.**, folw. tamże, w dobrach Stuhrhof, par. Neuenburg. *F. S.*

Ekerholc, ob. *Ankerholz*.

Ekfir, niem. *Eickfier*, wś włośc., pow. człuchowski, na bitym trakcie człuchowsko-białoborskim (Baldenburg) położona, około 3 i pół mili od Człuchowa, 1 milę od Białoboru. Obszaru ziemi obejmuje mórg 10832, budynk. 307, dom. mieszk. 132, katol. 942, ewang. 219. Szkoła dwuklasowa katol. w miejscu; poczta Białobór. Oddawna istniał tu kościół katol. parafialny tytułu św. Wawrzyńca, około r. 1590 nowo w pruski mur budowany. W skutek reformacyi bardzo ucierpiał przez zlutrzałych tutejszych mieszkańców. Jedynie prawo patronatu rządowe, które królowie polscy wykonywali, od ostatecznej ruiny go uratowało. R. 1617 arcybiskup gnieźnieński Gębicki (do którego dyecezyi E. należał wtedy) przyłączył kościół do nowoutworzonego dekanatu czarnieńskiego (Hamersztyn). W XVII i w XVIII w. dla braku duchowieństwa niemieckim językiem władającego nabożeństwo bardzo rzadko się odprawiało; zwykle ludowi zgromadzonemu czytał nauczyciel ustęp z poleconej jakiej postyli. W nowszym czasie kościół w E. bliski był upadku. Dopiero za staraniem teraźniejszego biskupa chełmińskiego, (do którego dyecezyi po okupacyi pruskiej go przyłączono) Jana Nep. Marwicza został przez rząd pruski r. 1863 na nowo udotowany i do godności kościoła osobnego parafialnego wyniesiony. R. 1867 dusz było 1530 w parafii, do której należą 2 filie: Białobór i Pieniężnica al. Pękuła (Pennkuhl). Oprócz 2-klasowej szkoły w E. istniała jeszcze szkółka parafialna katolicka w Pieniężnicy. Inne dzieci uczęszczały do szkół luterskich, jako to 3 do Grabowa, 4 do Wittfelde, 4 do Stremlewa, 11 do Białoboru. Dawniej istniały jeszcze w parafii ekfirskiej 3 kościoły, które zaginęły, jako w Grabowie kościół katolicki podupadły został obalony r. 1827, we Wittfelde r. 1844, w Szonowie zaś wcześnie zabrali kościół luteranie. *Ks. F.*

Ekimań 1.), *Ekimania*, mko w pow. połockim, tuż pod Połockiem, nad samą Dźwiną leżące, zaludnione przeważnie przez żydów. Cerkiew prawosł.; kaplica kat. pod wezw. św. Jana Chrzciciela, drewniana, w r. 1819 zbudowana, w r. 1851 zapieczętowana została. Było niegdyś dziedzictwo Marcina Kublickiego, sędziego inflanckiego. Gdy córka jego Franciszka wyszła za radcę stanu Bielikowicza, w posagu wniosła E. w dom swego męża. Po niej odziedziczył syn Jan Bielikowicz, podkomorzy połocki, żonaty z Osztorpówną; później syn tegoż Ludwik, marszałek szlachty pow. połockiego. Dziś dobra E. należą do L. Malczewskiego. 2.) **E.**, wś w pow. połockim, własność izraelity Mejera Frydlandzkiego; rozl. 3000 dz. ziemi. *F. G.*

Ekitta, ob. *Danga*.

Ekitten (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. poczt. Kłajpeda.

Ekonomie, były to w dawnej Polsce dobra i dochody przeznaczone na stół i na inne potrzeby dworu królewskiego. W początkach panowania Zygmunta III ustanowiono prawem zkąd król dochody ma pobierać. Najpierw Litwa na ten cel w 1589 r. dobra grodzieńskie, szawelskie, brzeskie, kobryńskie, mohilewskie, olickie z dawnemi cłami przeznaczyła. Dobrami temi zarządzał podskarbi nadworny litewski (w Koronie koronny). Największą była ekonomia szawelska, której dokładną lustracyą z r. 1619 znajdujemy w księgach metryki litewskiej w archiwum głównem w Warszawie. Następnego roku oddała Korona żupy solne krakowskie i ruskie, miny olkuskie, cła ruskie i płockie, ekonomią sando-

mierską, samborską, ekonomią malborską, wielkorządy krakowskie, ekonomią rogozińską i czczewską; cła gdańskie, elbląskie, ryskie; dochody z mennicy i z opłat podwodnych. Miano do tego w Inflantach przydać derpskie starostwo i niektóre inne włości, zaraz po śmierci ówczesnych dzierżawców, lecz dla wojen inflanckich i później dla odpadnięcia tej prowincyi, nigdy do tego nie przyszło. Z ekonomij litewskich, szawelska na rzecz Rzeczypospolitej za Jana Kazimierza zastawioną była, i od dawna też królowie nie pobierali z niej dochodów. Między polskiemi ekonomiami, zaliczają się najpierw żupy solne krakowskie, kopalnie olkuskie, chociaż w konstytucyi sejmowej z r. 1590 p. 18, tyt. „Rationes stołu,“ żupami również są nazwane; innej przecież były natury od tamtych, gdyż zamiast soli, ołów i srebro wydawały. Co do ceł, które były częścią królewskich dochodów, te z dawna już wybierane były, tak iż o ciągnionych z nich użytkach w roku 1237 jeszcze znajdujemy wzmianki. Wszakże zaprowadzone w czasach późniejszych do skarbu Rzeczypospolitej wpływały. Starostwo samborskie było na Rusi Czerwonej, sandomierskie zaś w województwie tegoż imienia i od miasta Sandomierza wzięło swoją nazwę. Ekonomia malborska w Prusach, pod miastem Malborgiem położona, żyznością gruntu i mnogością wsi odznaczała się tak, iż żadne inne dobra stołowe królewskie w dochodach jej nie wyrównywały. Zachował sobie ziemię tę Kazimierz Jagiellończyk, zaraz jak się tylko po wojnie krzyżackiej w jego moc dostała. Ekonomie Czczew i Rogoźno w konstytucyi z r. 1590 wspomniane, były także w Prusach, a mianowicie, tamta w pomorskiem, ta zaś w chełmińskiem województwie. Czczewska często do malborskiej przyłączaną bywała, tak że obiedwie czasem jednego rządcę miały, a niekiedy z osobna bywały puszczane. Wielkorządy krakowskie stanowiły część dochodów królewskich, które też w całości zachować Władysław Warneńczyk w r. 1440 przyrzekł. Była to zapewne wielka ekonomia, kiedy Władysław Jagiellończyk w niej dobra, dzierżawy, miasta, zamki, miasteczka, wsie, młyny, stawy i jeziora wylicza, tak iż słusznie na nazwę wielkorządów zasługiwała. Lengnich (Prawo posp. król. pols., Kraków 1836, str. 124) nadmienia, że za jego czasów dochody już tylko z kramów, młynów, akcyz w bramach miasta pobieranych i z dziesięciny drzewa Wisłą spławianego, składane bywały i corocznie w ilości około 20,000 złotych tak zwanej dobrej monety, przez dzierżawcę opłacane bywały do skarbu królewskiego. Należało też jeszcze do tych wielkorządów i starostwo niepołomskie, z którego równa niemal suma wpływała. Wspomnionych dóbr i dochodów w żaden sposób umniejszać, albo taniej jak ich wartość wydzierżawiać nie pozwalały prawa. Król Michał przez pacta conventa, za nieważne ogłosił przywileje Jana Kazimierza, ze szkodą dobr stołu królewskiego, a bez zezwolenia Rzeczypospolitej udzielone, i przyrzekł, że takich przywilejów sam dawać nie będzie, i takiego infamią i więzieniem półrocznem w wieży ukarze, któryby śmiał o taki przywilej prosić. Toż samo i następcy jego paktami zawarowali; przyrzekł też i August III, iż nie ścierpi, aby ekonomie przez nieprawne oderwania uszczuplane były. W takowym celu August II jeszcze w r. 1717 komisarzy wyznaczył, którzy wszystko to co od dóbr stołu królewskiego wbrew prawu i paktom elekcyjnym odjęto, nie naruszając przywilejów prawnie danych, do ekonomii przywrócili. Za zezwoleniem stanów tylko, dobra stołowe królewskie mogły być prywatnym dane i wtedy przywileje na to za prawne były uważane, jak to jeszcze w Statucie Aleksandra jest zawarowane. Tym to sposobem saliny wielickie cesarzowi, a berwaldzka i nowodworska ekonomie, dawne malborskiej ekonomii części i cała ekonomia szawelska w Litwie, prywatnym w zastaw oddane były. Niektóre włości z ekonomii brzeskiej, hetmanowi kozackiemu Pawłowi Teterze, inne zaś z mohilewskiej innym kozakom w dożywocie dano. Jan III z ekonomii brzeskiej wioski Krynki i Nowosiołki, dwóm z Podola z dóbr swych przez nieprzyjaciela wypędzonym szlachcicom udzielił, których w spokojnem posiadaniu przez pacta conventa August III zapewnił, dopókąd im się dobra na Podolu nie wrócą. Ażeby zaś zezwolenie stanów żadnej nie ulegało wątpliwości, przeto wszystko co się z dóbr ekonomicznych ujęło, w konstytucyach miało być wyrażone; królowi zaś poniesiony przez to uszczerbek ze skarbu Rzeczypospolitej zwracany bywał. Kiedy ekonomią nowodworską zastawiono, polecono podskarbiemu koronnemu, aby corocznie królowi 20,000 złotych wypłacał; za szawelską zaś z dochodów Litwy 14000 złotych przeznaczono. Pozwolono też królowi, najpierwszą jakaby zawakowała krolewszczyznę, wyrównywającą w dochodach nowodworskiej, byleby nie była starostwem grodowem, do dóbr stołowych przyłączyć, dopóki rzeczona ekonomia ze skarbu Rzeczypospolitej wykupioną nie będzie. Wtedy też i płaca od podskarbiego wyliczana ustać już miała. Na mocy prawa tego August II starostwo kozienickie do ekonomii przyłączył, a skarb oznaczoną sumę płacić też przestał. Ci więc, którzy za zezwoleniem stanów dobra stołowe królewskie posiadali, wyzutymi z nich być nie mogli, lecz za prawych posiadaczy byli uznani. Jak w umniejszaniu, tak też i powiększaniu dóbr stołowych, prawa władzę królewską określały. Zy-

gmunt III przyrzekł z liczby ekonomij oddzielić te posiadłości, które własną swą powagą przyłączył. Po nim począwszy od Władysława IV, przez pacta conventa zobowiązywali się królowie, że dóbr stołowych swych bez zezwolenia stanów nie powiększą. Dobra i przychody do stołu królewskiego należące, prywatnym wydzierżawiane bywały, lecz szlachcie tylko, i szlachcie posesyonatom; ustawa z roku 1638 do szlachty polskiej w ogólności się stosuje. Czynsz dzierżawny miał być jak najwyższy, a o ugody na lat kilka układała się magistratura nad dochodami królewskiemi przełożona, która się Kamerą nazywała. Są też przykłady dawniejsze, iż ugody te prawem zatwierdzane były. Magistratura ta od Augusta II zaprowadzoną i urządzoną była w Warszawie na zamku królewskim, której prezesem był senator, wice-prezesem podskarbi nadworny, a reszta asesorowie, którzy wszyscy od króla z dochodów jego byli płatni. Kamera ta czuwała nad dobrami i dochodami stołu królewskiego i ustanawiała to wszystko, co do zarządu tych dóbr należało. Władza jednak kamery wraz z życiem króla ustawała, gdyż wtedy ekonomie pod zarząd koronnego i litewskiego podskarbich przechodziły, którzy się z dochodów, każdy w swej części, stanom rachowali; wyjąwszy tylko cła gdańskie i elbląskie, które to miasta same dla przyszłego króla je zachowywały. Bywali też w czasach bezkrólewia wybierani komisarze, którzy nad stanem ekonomij dozór mieli i o tem stanom sprawę zdawali; lecz i w tem wyjęte są Gdańsk i Elbląg, z których cła po śmierci króla nie pod opieką stanów, lecz miast tychże samych zostawały. Ten wreszcie miały przywilej dobra ekonomiczne, iż były wolne od wszelkich podatków, leżów i innych ciężarów, jako też od opłat, które pojedyńcze województwa i ziemie na siebie, na potrzeby własne nakładały, tak, iż tylko uchwałom sejmowym podlegały. Z tego powodu wiele było ustaw wydanych, czego dowodzą konstytucye z roku 1673, 1703 i 1717. Po upadku Rzeczypospolitej dobra rządowe w królestwie polskiem dzieliły się na ekonomie, takowe zaś na klucze ekonomiczne; klucz obejmował w sobie jeden i więcej folwarków, tudzież wsie zarobne lub czynszowe i różne inne pomniejsze realności. Według rachunku kasy głównej r. 1818, z dóbr Korony utworzone, istniały ekonomie następujące: w wojewodztwie mazowieckiem, 1) ekonomia Brwilno, 2) Brzysk, 3) Chełmno, 4) Gostynin, 5) Kampinos, 6) Kłodawa, 7) Łomna, 8) Lubochnia, 9) Mazew, 10) Potycz, 11) Sanniki, 12) Tkaczew, 13) Warszawa. W województwie płockiem, 1) ekonomia Boryszewo, 2) Ciechocin, 3) Gumino, 4) Jasienica, 5) Mąkolin, 6) Ostrołęka, 7) Sielce, 8) Zakroczym. W województwie kaliskiem, 1) ekonomia Bolesławiec, 2) Ciążeń, 3) Częstochowa, 4) Koło, 5) Krzepice, 6) Piotrków, 7) Sokolniki, 8) Wieluń, 9) Wolbórz. W wojewódz. augustowskiem, 1) ekonomia Królowe Krzesło, 2) Oniszki, 3) Wiłkowyszki, 4) Wisztyniec, 5) Wizna. Ekonomie z dóbr skarbowi powróconych powstałe, były: w wojew. mazowieckiem, 1) Bońków, 2) Głuchów, 3) Goszczyn, 4) Jeziorko, 5) Kompin, 6) Korabiewice, 7) Lubotyń, 8) Łowicz, 9) Łyszkowice, 10) Przedecz, 11) Raciążek, 12) Skierniewice. W wojew. płockiem, 1) Lenie wielkie, 2) Mława, 3) Rożan, 4) Sieluń, 5) Trombin. W województwie kaliskiem, 1) Iwanowice, 2) Klonowa, 3) Łęczno. W wojewódz. krakowskiem, 1) Bendzin, 2) Koziegłowy, 3) Lelów, 4) Olsztyn, 5) Rokitno, 6) Szyce, 7) Wola Libertowska, 8) Wojkowice Kościelne, 9) Żarnowiec. Późniejsze ekonomie rządowe utworzone zostały z dawnych dóbr narodowych, suprymowanych poduchownych, zasekwestrowanych i skonfiskowanych, oraz w emfiteutycznem posiadaniu zostających, lub wyszłych z pod tego prawa.

Ekritten (niem.), dobra, pow. fiszhuski, st. poczt. Laptau; 118 mk.

Ekselmanowszczyzna, okolica szlachecka, pow. lidzki, 4 okr. adm., o 29 w. od Lidy, o 11 w. od Wasiliszek, 3 dm., 22 mk. wyzn. rzym. katol. (1866).

Eladowicze, ob. *Ewładowicze*.

Elba, ob. *Łaba*.

Elba, ob. *Omowża*.

Elbing. Tak się zwała niegdyś część nadodrzańskiego przedmieścia (Odervorstadt) we Wrocławiu.

Elbląg albo *Olbiąg* (Kętrzyński), niem. *Elbing*, w starych dokumentach częściej *Melbing*, miasto powiatowe w Prusach zachodnich, na prawym brzegu rz. Elbląg, od której imię wzięło, między jez. Druznem (ob.) i zatoką Świeżą (Frisches Haff), od której $^3/_4$ mili odległe, pod 37° 3' wschodniej długości, 54° 8' półn. szerokości. R. 1870 liczyło ludności około 28000 i to katol. 5000, luter. 21570, reform. 438, menon. 411, bapt. 138, żydów 490; żołnierzy (ułanów) 382; domów mieszk. 2110, cmentarzów 10; obszaru ziemi mórg 4027, do tego borów mórg 5138 (excl. 560 mórg należących do szpitala św. Ducha i św. Elżbiety); dochodu z borów, nie licząc około 4200 tal. drzewa dostawionego w deputatach duchownym, nauczycielom itd., miało miasto tal. 7388, wydatku tal. 4365. W mieście były: 4 parafie protestanckie, 1 katol. parafia, 1 synagoga (od roku 1824), sąd powiatowy z 1 dyrektorem, 8 sędziami, 1 prokuratorem, 5 rzecznikami itd.; lekarzów 17, dentystów 2, weterynarzy 2, 1 klinika dra Jacobiego na oczy, aptek 6, drukarni (pierwsza Wolfganga Dietmara r. 1558) 5, li-

togr. zakładów 4, księgarni 4; gazety wychodziły: Ebinger Anzeiger od r. 1825, razem z Elb. Zeitung (tendencya konserw.) 2 razy, Elb. Kreisblatt od r. 1849, N. Elb. Anzeiger (demokr.) od r. 1849 3 razy, Elb. Volksblatt 2 razy w tygodniu; „Israelit. Gemeindeblatt“ raz na tydzień; stacya kolei żelaznej (z Tczewa do Królewca, o 46 kil. od Tczewa), stacya telegraficzna, poczta 1-klasy, teatr miejski z 1 dyrektorem i 27 aktorami, król. gimnazyum z 12 nauczycielami, uczniów 296; szkoła miejska realna wyższa, nauczycieli 15, uczniów 398; wyższa szkoła żeńska, nauczycieli 8, nauczycielek 2, uczennic 378; średnia szkoła chłopców na nowem mieście, nauczycieli 6, uczniów 349; średnia szkoła żeńska staromiejska, nauczycieli 6, uczennic 339; szkoła przemysłowa, naucz. 2, uczn. 104; szkoła przygotowawcza, naucz. 2, uczn. 255; szkoła elem. u św. Trzech króli, naucz. 8, uczn. 520; szkoła sierot (Waisenstift), uczennic 182; szkoła u św. Anny, naucz. 7, nauczycielka 1, uczn. 553; u Bożego Ciała, naucz. 9, uczn. 695; Angerschule, naucz. 1, uczn. 110; powyższe szkoły są luterskie; katol. istnieją 2 elementarne u św. Mikołaja, nauczycieli 4, uczn. 403; druga szkoła katol., nauczyc. 4, uczn. 268; nadto kilka pomniejszych zakładów prywatnych. Statystyka przemysłu i rzemiosł podaje: giserni wielkich i fabryk żelaznych machin 4: Steckel'a od r. 1855, robotników 72, parowa machina 1, siła koni 10; Schichau'a od r. 1837 robotn. 600, parowe machiny 2, siła koni 18, dozorców 16; Hombrock'a od r. 1855, robotn. 120, parowe machiny 2, siła koni 18; Hotop'a od r. 1859; fabryka szpilek Rübego, robotn. męzkich 39, żeń. 22, parowa machina 1; fabryk tabaki, cygar 5, między niemi Alsena robotn. 50, Madsaka robotn. 60; fabryka wyrobów forniturowych (Fournitur-Dampfschneiderei), robotn. 30; fabryka wyrobów miedzianych, mosiężnych, bronzowych, robotników 15; fabryka okrętów, majstrów 4, pomocników 117; fabryki powozów 2, mydła 2, waty i knotów 2, parasoli 2, grzebieni 4, szczotek 10, szkarpet. 3, wapna wypalania 3, gazu 1, mebli 1, świec 3, krochmalu 2, czekolady 2, octu 1, wód mineralnych 1, robotn. 11; browarów 6, gorzelni i destylarni 16, młynów wodnych o 13 gankach 4, holenderskich młynów 2, siłą zwierzęcą pędzonych 7, parowych o 13 gankach 3, młynów do wyrabiania gipsu, cementu i asfaltu 4, młynów olejowych 6 (Öhlmühle), młynów garbarskich (Lohmühle) 3, farbiarni 9, folusz 1, zakładów do bielenia nici, płótna itd. 4, przędzalni wełny 2, warsztatów tkackich na bawełniane wyroby 65, na wyroby płótna 92, wełny 4, fabryka wyrobów kamieniarskich 1, ogrodów do sprzedawania i hodowania kwiatów itd. 12, fabryk różnych wyrobów drewnianych, łyżek itd. 9, fabryk instrumentów muzycznych 3, narzędzi chirurgicznych 1, sprzętów matematycznych 2, modniarek 12, haftarni złotem, srebrem na jedwab itd. trudniących się 4, cukierników, kawiarni 10, fryzyerów 4, balwierzów 17, piekarzów 32, rzeźników 26, rybaków 32, garbarzów 8, zdunów 13, szklarzów 15, mularskich majstrów 5, czeladników 80, uczniów 36; ciesielskich majstrów 7, pomocników 171, uczniów 29; dekarz 1, pompiarz 1, kominiarzow 3, kołodziejów 17, ślósarzów 29, innych podobnych majstrów i zakładów 10, kotlarzów 2, lejarnia dzwonów 1, blacharzy 15, konwisarzy 3, złotników 6, zegarmistrzów 8, powroźników 12, szewców 164, rękawiczników 4, kuśnierzów 16, siodlarzy 19, krawców męzkich 87, żeńskich 20, pasamoników (Posamentier) 4, stolarzów 74, bednarzów 25, koszykarzów 2, tapicer 1, tokarzów 18, introligatorów 16, fotografów 4, muzykantów 25. Targi tygodniowe odbywają się co środę i sobotę; przekupnie płacą od towarów t. zw. targowe (Marktstandgeld), którego wpłynęło r. 1869 do kasy miejskiej tal. 1900. Jarmarki roczne bywają 2 razy w maju i w listopadzie, każdy raz trwają po 8 dni; we czwartek jeżeli nie przypada święto, jest targ na bydło i konie. Dawniej przybywało wielu kupców obcych na elbląskie targi; jeszcze w r. 1822 liczono ich 115, obecnie mało który się zjawi. Od r. 1848 są także targi na wełnę, przypadają d. 22 i 23 czerwca; r. 1867 utargowano wełny centnarów 4195. Bite trakty są tu oddawna: z Elbląga do Królewca, w przeciwną stronę do Malborka od r. około 1810 i do Pr. Holądu (Pr. Holland) od r. 1830. R. 1864 postanowiono budować trakty nowe z Elbląga do Nowodworu (Tiegenhof), do Młynarów (Mühlhausen), do wsi Rückfort i na Szynwald do Tolkmicka (Tolkemit). Dorożki istnieją od r. 1852; kiedy kolej żel. tu założono r. 1870 było ich 45. Zakładów kąpielowych 6. *Historya miasta.* R. 900 zwiedzał okolicę Elbląga awanturniczy podróżnik angielski Wulfstan; z morza płynął dotąd rzeką, którą zwie Ilfing (Elbing). Mówi, jak jest rzeczywiście, że wypływa z jeziora Druzo (Druzno), nad którego brzegiem istniała najważniejsza wtedy osada Truso. Przypuszczają niejedni, że ta Truso to samo znaczy co późniejsze miasto Elbląg. Jest jednak E. początku krzyżackiego. Zdobywszy bowiem r. 1233 zamek Kwidzyn i pokonawszy pomezańczyków nad Dzierzgonią (Sorgenfl.), posunęli się krzyżacy aż do jeziora Druzno. Roku 1236 margrabia Henryk z Miśni (Meissen) zbudował tu 2 statki wojenne: Pilgrim i Friedland, a mistrz krzyżacki Herman Balk uczynił z niemi pierwszą wycieczkę. Popłynął z Druzna rzeką Elbląg i tam gdzie było podówczas ujście rzeki do zatoki Swieżej (Frisches Haff),

która tak daleko wtedy sięgała, wśród rzeki na małej wyspie (Bürgerpfiel?) zamek założył. Około niego osiedlili się niebawem osadnicy niemieccy, głównie z miasta Lubeki. Stało się to założenie m. E. zapewne w r. 1237, gdyż z następnego r. 1238 jest dokument autentyczny w którym Herman Balk, fundując tu klasztor dominikanów, nazywa Elbląg: „novella plantacio". Zamek, jak piszą kroniki, podobno zaraz po założeniu napadli i zburzyli pogezańczycy, poczem go r. 1239 na inne miejsce dogodniejsze (gdzie teraz gimnazyum) przeniesiono. Zbudowany był zamek w nader obszernych rozmiarach, i jak tylko było można mocno obwarowany. R. 1251 Eberard von Seyn, zastępca mistrza wielkiego w Prusiech, postanowił, żeby był głównym domem pruskim i żeby tu roczne kapituły wszystkich komturów się odprawiały: „Mandamus eciam, quolibet anno in exaltacione sanctae crucis celebretis generale capitulum in Elbingo ibidem diffinientes; eandem eciam domum vim conventus volumus obtinere et esse principalem ceteris domibus in Prussia" (Statuten des Deutschen Ordens von Hennig 222). Był też w rzeczy samej Elbląg rezydencyą krzyżacką aż do r. 1309, kiedy ją przeniesiono do Malborka. Opisują, że zamek był bardzo okazały; kaplica czyli kościół zamkowy, jak ją nazywają, był osobno zbudowany, sklepienie spoczywało na wysokich filarach z kamienia ciosanego postawionych. Herman Salza mistrz krzyżacki darował do tej kaplicy pewną znakomitą relikwią drzewa krzyża św., którą dla dziwnych skutków jako cudowną powszechnie czczono. Z zamku elbląskiego zdobyli potem krzyżacy pobliższą Pogezanią, Warmią itd., do czego się też głównie tutejsi mieszczanie przyczynili. O wojnach i potyczkach z owego czasu wspominają kroniki, że raz w szczupłej liczbie uczynili wycieczkę mieszczanie, a wojsko pogezanów było bardzo liczne; jednak nieprzyjaciele przed nimi uciekali i wielu potracili. Długo nie wiedzieli, dla czego to czynili. Aż dopiero jeńcy im zeznali, że to ze strachu było, bo wyraźnie widzieli, że chrześcian nadciągała niezmierna liczba. Inną razą — roku to było 1245 — walka toczyła się i z księciem pomorskim walecznym Świętopełkiem, który pogezanom dopomagał. Zdarzyło się, że mieszczanie pewnego dnia wyszli byli z miasta bić nieprzyjaciela w głębi kraju. O czem musiał Świętopełk posłyszeć, bo znienacka napadł miasto i byłby je niechybnie dostał. Ale niewiasty i panny, co tylko były w mieście, postroiły się w zbroję żołnierską i na murach ustawiły. Co widząc Świętopełk od miasta odszedł. R. 1246 mistrz w. krzyżacki Henryk von Hohenlohe nadał pierwszy przywilej miastu. Z wdzięczności za usługi, jakie położyli około nawrócenia czyli inaczej podbicia prusaków, obdarzył ich licznemi przywilejami. W szczególności darował miastu nadzwyczaj obszerne grunta, jakich żadne inne nie odebrało. Granice tego obszaru tak wyraża dokument: „A vallo civitatis usque ad patibulum warmitarum (gdzie teraz cmentarz św. Anny, zwali go przedtem: „der ermyn (t. j. warmijski) Galgen," dlatego że tu zapewne biednych prusaków wieszali i chowali). Ab eo ulterius ad longitudinem milliaris (t. j. mila wielka chełmińska) versus villam que Zerewet (teraz Sierpień) nuncupatur, ita ut ipsa villa exclusa sit. Inde ad mare recens versus Lanzaniam (t. j. ziemia między Elblągiem a Fromborkiem nad Świeżą zatoką; główna miejscowość była tu Lencze, teraz istnieje pod nazwą Łęcze). Deinde secus litus ejusdem maris versus flumen Elbinc dictum et per ascensum eius a loco quo intrat mare longitudinem et lattudinem ad 2 milliaria versus pautam (t. j. rz. Pauta wpadająca do Nogaty)." Prawo łowienia ryb nadał miastu w jeziorze Druznie i w Świeżej zatoce mniejszemi narzędziami. Młyny zaś przy rzekach i zastawy na węgorze (Wehr) zastrzegł jak zawsze mistrz krzyżacki zamkowi. Sądownictwo jak widać wykonywał początkowo t. zw. judex hereditarius civitatis, od większych sądów pobierał dochodów $^1/_3$, z mniejszych kar (quae cottidiane dicuntus scilicet 4 solidos) miał połowę; drugą połowę brał zamek, który z niej jeszcze połowę ustępował mieszcz., żeby straż lepszą około mias. mieli. „Nikomu nie będzie wolno sprzedać albo darować domu swego, ogrodu lub jakiejbądź posiadłości klasztorowi (alicui religioni), sed neque alicui laico quamdiu cum eis facere residentiam non disponit.)" Mury i baszty były własnością miasta (propugnacula civitatis), wyjąwszy zamek krzyżacki. Dokoła muru i baszt zostawiona była szeroka droga wolna: „Via larga ut in circuitu maneat civitatis, ne accessus ad defendicula praecludatur." Prawo otrzymali, jakiem się dotąd i z domu rządzili, lubeckie. Żeby jednak przy apelacyach zbytnią odległość od macierzyńskiego miasta ukrócić, postanowił mistrz krzyżacki: „ut ipsa correctio fiat infra 4 scampna judicalia secundum consilium domus nostrae." Do służby wojennej zobowiązani byli: „ad defensionem civitatis et patriae sint parati." O biciu monety stanowi: „Denarii in singulis tantum decenniis sicut in Culmine (Chełmno) renoventur et eiusdem cum illa moneta puritatis sint ponderis et valoris." Od czynszu wolni będą po tej fundacyi 10 lat, następnie dawać będą rocznie 1 denar koloński i wosku za grzywny 2, od każdej zaś posiadłości (area) denarów 6 monety własnej. — Od tego czasu miasto E. bardzo się podniosło nietylko co do liczby mieszkańców ale i co do znaczenia i bogactwa. Osobliwie słynął jego

handel: szeroko i daleko rozwoziły wtedy towary po morzach okręty elbląskie. Cieszyło się też miasto protekcyą królów i książąt. R. 1255 książę pomorski Sambor II pozwala kupcom elbląskim sprzedawać wszelkie towary w swojem państwie, przyczem ich od opłaty cła jakiegobądź zwolnił. Podobny zupełnie przywilej wydał tegoż r. 1255 książę rugijski Jaromar II. R. 1278 Magnus król Norwegii nadaje obszerne przywileje kupcom z Elbląga; r. 1284 Eryk także król norweski pomoc i opiekę przyrzeka. R. 1293 książę pomorski Mestwin II daje przywilej: żeby okręty elbląskie żadnej straty nie ponosiły, jeżeliby się nad brzegami jego państwa rozbić miały. Przemysław, Władysław Łokietek i inni królowie polscy potwierdzili przywileje powyższe księcia Sambora i Mestwina. Nawet potężny król Filip Piękny francuski uczynił ugodę bardzo korzystną dla tutejszych kupców r. 1294: jadąc do Flandryi mogli we wszystkich portach państwa jego towary sprzedawać; tylko towarów z Anglii do Francyi i z Francyi do Anglii nie mieli zabierać. W razie jeżeliby wojna powstała, zobowiązał ich sobie Filip, żeby mu z okrętami swojemi w wojnie służyli za słuszną zapłatą. Do związku t. zw. hanzeatyckiego miasto Elbląg wcześnie się zapisało. R. 1295 razem z innemi miastami handlowemi postanowiło w sprawach sądowych, że od tego co sąd w Nowogródku rozstrzygnie, tylko do Lubeki apelować będą. — Z pomyślnością jednak łączyły się i cierpienia wojen od pogańskich prusaków. R. 1261 wszyscy prawie mieszkańcy i załoga miasta Licbarka (Heilsberg) dotąd się przenieśli, gdyż miasta i zamki nie mogły były dłużej się utrzymać przed oblegającymi prusakami: spalili więc miasto, wzięli manatki z sobą i wyszli nocą. Także i biskup warmijski Anzelm z nimi tu przybył, bo to była jego stolica, na której mieszkał; odtąd w Elblągu przebywał i umarł r. 1274. Dodać tu należy, że owi licbarczanie przywiedli z sobą 12 pruskich jeńców ze znakomitych familij: tym nie wiedzieć jaką powodowani wściekłością oczy wyłupili i puścili do swoich. Można zrozumieć, że prusacy tej krzywdy pomścili się. Raz napadli Elbląg i byliby miasto i zamek wzięli, bo już bramą dla pewnej nieostrożności jaka zaszła cisnęli się. Ale na szczęście burgrabia elbląski Wirtil dowódcę nieprzyjaciela tak dobrze ugodził, że tenże padł zaraz nieżywy; poczem się wszyscy cofnęli. R. 1273 znowu napadli tutejsze miasto pod dowództwem mężnego Autumo. Teraz Prusacy chytrze sobie postąpili. Pod miasto wysłali małą tylko garstkę żołnierzy, a sami z resztą skryli się w lesie przy młynie, zwanym Liefart nad rzeką Humula (Hommel). Kiedy elblążanie widząc małe wojsko bójkę podjęli, dopiero na nich wypadli, na młyn Liefart napędzili i co do jednego wysiekli. Powiadają kroniki, że rz. Humula krwią pomordowanych elblążan całkiem się wtedy zafarbowała. Miasta jednak nie podobna im było zdobyć. Dokoła szły mury około r. 1300 nowo wzniesione, wysokie do stóp 30; 9 bram wiodło do miasta, ale wszystkie były mocno obronne. Nadto strzegło miasta baszt i wież warownych 14. Sami mieszczanie, jak się rzekło, obowiązani byli o te mury się starać. Także i na wojnę z obowiazku wychodzili podług przytoczonego przywileju. Wyjmują się tu niektóre niemieckie zapiski, jako mieszczanie służyli w wojnie. „Berthram Betcke zog ins Feld mit her Hartwich wepener 1384; Berthram Betheke mit 2 wepenern 1385; Berthram Betheke silbdritte gewapnet mit 3 perden in demselben Jahre; 1388 per se 1 hengest von 15 marken, 1 wepener u. 2 perde; 1390 ein wepener, 1391 ein perd und 1 wepener, 1393 hat ganz seynen taxum getan alze zilbander gewapnet und 1 hengest itd.“ O „Her Johan von Hervorden“ stoi: 1383 1 man, 1384 2 man gewapent, 1385 1 perd, 1368 1 man und sin hengest itd.“ Takich familij patrycyuszowskich ciągnących na wojnę podają księgi elbląskie bardzo wiele (ob. Dr. Töppen, Elbinger Antiquitäten 75). Zkądinąd wiemy, że m. Elbląg dostawiało na wojnę w XIV i XV wieku co najmniej 24 chłopa, zwykle 40 do 50, najwięcej 216, co zachodzi r. 1409. W tym roku czytamy: „Reyse anno domini MCCCCIX dy ging obir dy gantze stat, angehoben an her Tideman Werkmeister und Karthe widder an her Tideman Werkmeister (Lotar Weber, Preussen vor 500 Jahren, 456)“. Dodać tu jeszcze trzeba o założeniu drugiego t. zw. Nowego miasta (Neustadt) obok Starego (Alte Stadt). Stare miasto albowiem, murami otoczone, nie było zbyt obszerne; a że liczba mieszkańców coraz bardziej się mnożyła, nie mogli się w niem zmieścić. Dlatego pozwolił r. 1326 mistrz wielki krzyżacki Werner von Orsela, ażeby się ochotnicy osiedlali na wolnem miejscu, zostawionem z zachodu między rzeką a miastem. Kiedy i to nie starczyło, zaczęli się osiedlać w południowo-wschodniej stronie, gdzie niebawem powstało t. zw. Nowe miasto (Neue Stadt). R. 1347 mistrz w. krzyżacki Dusmer von Arnsberg nadał im pierwszy przywilej. Miała ta osada stanowić osobne drugie miasto, ku czemu wszystkie potrzebne prawa i przywileje otrzymała. Gruntu ziemskiego na użytek posiadało Nowe miasto 30 włók boru we wsi Jungfer (Panna); przyczem zastrzegł sobie mistrz krzyżacki, że jeżeliby mieszczanie woleli las wytrzebić i ziemię osadzić, mieli to czynić na prawie magdeburskiem. Radę swoją własną, magistrat, ratusz osobny, sądownictwo mieli. Prawo otrzymali to samo co i w

Starem mieście, lubeckie. Mury także miało Nowe miasto, tylko mniej obronne niż przy starem. Odtąd pomyślność i znaczenie Elbląga było coraz większe; handel w najlepsze się rozwijał. R. 1358 dwaj zastępcy kupców elbląskich Jan z Torunia i Jan Wolmerstein zasiadają na naradzie z innemi miastami Hanzy w Lubece, gdzie postanowiono z Flandryą, Brabantem i Mechlinią handlu zaprzestać, dopóki szkoda wyrządzona nie będzie wynagrodzoną. R. 1367 elbląskie okręta biorą udział w wojnie Hanzy przeciwko królowi duńskiemu Waldemarowi III i Hakonowi królowi Norwegii. R. 1370 posyłają elblążanie okręta na pomoc w wojnie przeciwko rozbójnikom morskim (Vitalienbrüder). Z Anglią znaczny utrzymywali handel. R. 1385 obliczają sobie szkodę poniesioną na towarach angielskich do 3581 grzywien. R. 1405 Stare miasto liczyło między innemi: jatek rzeźnickich 34, krawców 16, cechów rzemieślniczych 17, bractw różnych 34; na Nowem mieście r. 1443 było: domów zajezdnych (Gasthäuser) 17, piekarzów 10, piwowarów 15, wywarów gorzałki (Branntweinbrenner) 6, farbiarzów 2, warsztatów sukienniczych 20, garbarni 16, apteka 1, składów korzennych 2 itd. Także i na zamku było gwarno: rycerzy zbrojnych liczono podówczas do 40, 6 braci w infirmeryi, kilku duchownych, urzędników itd. Od r. 1312 komtur elbląski bywał zarazem najwyższym szpitalnikiem (Oberster Spithler) u krzyżaków. Znani są następujący komturowie: Aleksander 1246, Hartmud 1251, Walter 1258, Bertold 1262, Walter 1268, Helbold 1271, Albrecht 1277, Fryderyk von Holdenstein 1280, Ulryk 1283, Kuno 1284, Dytryk von Spira 1286, Zygfryd von Rechberg 1288, Albrecht von Mipilsdorf 1289, Ludwik von Schippen 1296, Konrad von Lichtenhayn 1300, Henryk von Gera 1305, Fryderyk von Wildenberg 1314, Henryk von Isenberg 1320, Herman von Oettingen 1320—1331, Zygfryd von Sitten 1332 — 1342, Aleksander von Kornre 1342 — 1348, Ornulf z Trewiru 1349—1372, Ulryk von Fricke 1372 — 1384, Zygfryd Waldbott von Bassenheim 1384 — 1396, Konrad hr. von Kyburg 1396 — 1402, Konrad von Lichtenstein 1402—1404, Jan von Rumpenheim † 1404, Werner von Tettingen 1404 — 1412, Herman Gans 1412 — 1416, Henryk Hold 1416 — 1428, Walrabe von Hunsbach 1428 — 1429, Konrad von Baldersheim 1429 — 1432, Henryk Reuss von Plauen 1432 — 1440, Henryk von Rabenstein 1440—1441, Henryk Reuss von Plauen 1441 — 1467. R. 1410 po szczęśliwej bitwie pod Tanenbergiem król Władysław, ciągnąc pod Malbork zawezwał pismem m. Elbląg, żeby się poddało, co też niebawem uczyniło, zważając na zniszczone mury swoje i niemożebność obrony. Poczem załoga polska zajęła miasto i zamek. Ale tylko na 8 tygodni, kiedy liczne posiłki krzyżackie zmusiły ją do odejścia. R. 1414 król polski znowu był z wojskiem blizko Elbląga; miasta jednak nie zdobył. Teraz po wojnach panowała wielka nędza w mieście, domy pusto stały, niektóre w gruzy się waliły. R. 1422 rozporządził magistrat, aby nikt domu swego nie obalał, jeżeliby nowego nie zbudował; inaczej zabierze to miejsce magistrat. R. 1440 szlachta pruska i zastępcy miast zgromadzili się w Elblągu i uczynili związek antikrzyżacki zwany pruski, który następnie poprowadził Prusy do związku z Polską. R. 1454 zaczęła się wojna z krzyżakami. Elblążanie należeli do pierwszych, którzy się oddali Polsce. Mieszczanie sami znosili naboje i z murów swoich zamek nienawistny ostrzeliwali, który też niebawem poddał się polakom na łaskę lub niełaskę: krzyżakom pozwolono odciągnąć, ale na ich zamek znienawidzony lud cały rzucił się z wściekłości i do szczętu piękne te gmachy poburzył i spalił; dnia to było 12 lutego tegoż r. 1454. Zaraz potem dnia 8 czerwca król Kazimierz jako wybawca od tyrańskiego jarzma wspaniale był tu witany; d. 10 czerwca składało miasto przysięgę wierności królowi. R. 1457 nadał król nowy przywilej miastu, który zowią głównym (Hauptprivilegium). W nim nietylko stare prawa, przywileje pokrzyżackie przyjął i potwierdził, ale nadto pozwolił ogłaszać i cofać po swoich wioskach wilkierze, dał prawo patronatu nad kościołami (co krzyżacy wykonywali), wyjąwszy jedyny kościół paraf. św. Mikołaja; na burgrabię (Hauptmann) wybierać będzie król z 4 osób przedstawionych od miasta; w obrębie 5 mil żaden zamek ani miasto nie wzniesie się. Z wdzięczności za okazaną dotąd wierność dodał jeszcze król Kazimierz obszerne dobra dawniej krzyżackie, przeszło włók chełmińskich 1670 czyli mil 5 kwadr. wynoszące, tak że teraz posiadłości elbląskie przechodziły mil kwadr. 8 i pół. Elblążanie i nadal zachowali wierność ku Polsce. R. 1521 kiedy jeszcze trwała wojna Alberta brandeburskiego, obrist Moritz Knebel i Kaspar von Schwalbach, posłyszawszy o nader słabych murach Elbląga, nadciągnęli niespodzianie z Królewca z oddziałem krzyżaków. Stanęli tu w piątek 8 marca w nocy, że ich nikt nie spostrzegł, i zajęli cichaczem przedmieście zwane wtedy „Ziegelscheune.“ Rano nie dozwolili nikomu wyjść z domu, żeby się wieść nie rozniosła. A gdy o godzinie 7 wóz z sianem jechał do miasta, skryło się na nim kilkunastu chłopów, żeby się przedostać. W rzeczy samej pierwsze 2 bramy szczęśliwie przejechali, ale przy głównej dostrzegł ich odwach i chciał most spuścić. Ale niestety w zaniedbaniu linami był jakoś przywiązany, i byliby do mia-

sta weszli. Aż dopiero piekarczyk nadbiegł z rydlem i liny poprzecinał. Kaspar von Schwalbach, który stał na moście, wpadł w fosę, ale go swoi potem wyciągnęli. Moritz Knebel został mocno raniony. Bo mieszczanie, widząc co się działo, już stali na murach i strzelali; inni mierzwą i czem mogli dziury naprawiali, bramy zawalali, czem kto mógł rzucał na nieprzyjaciela, cegłą, kamieniem, a kobiety na prędce nawet waru przyniosły, przez co się wielu poparzyło. Tak tedy musieli odejść krzyżacy, a raniony dowódca Knebel wkrótce potem w Królewcu umarł. Uradowani zaś mieszkańcy co rok ten piątek po niedzieli Laetare obchodzili uroczyście w kościele, a przy owej bramie wmurowali dobroczynny rydel na pamiątkę. Król Zygmunt osobnem pismem z d. 25 kwietnia bardzo ich pochwalił dla waleczności i nowe łaski im wyświadczył. Z wojny jaką mieli polacy z Albertem brandeburskim, elblążanie i w ten jeszcze sposób skorzystali, że prosili króla Zygmunta, aby im pozwolił zerwać zbyt bliski zamek Pr. Holąd (Pr. Holland), który wtedy polacy trzymali, a miasto E. niejednę szkodę z niego miało. Król odpisał 19 stycznia 1521 r., że mogą sami przyjść i zamek zerwać, tylko jak najrychlej, bo się obawiał, żeby tymczasem oczekiwany pokój nie stanął. Poszli tedy zaraz elblążanie i zamek zburzyli; armaty zabrali z sobą do miasta; ale po zawartym pokoju r. 1525 znowu je oddali. O krzyżakach i to warto dodać, że dawniej r. 1468 Kazimierz król był rozporządził, aby się w E. corok zjazd odbywał, składający się z 12 osób od Korony i z tyluż od krzyżaków; mieli oni wszelkie spory i skargi zachodzące między poddanymi króla a zakonu rozstrzygać. R. 1542 w miejsce zabranego klasztoru założono w E. akademią, ale ta potem podupadła, aż ją senat elbląski r. 1592 nanowo dźwignął, pomnożywszy szkoły i ufundowawszy znakomitą bibliotekę. Następnie zamieniła się ta wyższa szkoła na gimnazyum, które teraz jeszcze istnieje. R. 1558 otrzymali liczni tutejsi luteranie wolność swojego wyznania nowego augsburskiego od króla Zygmunta Augusta. Przywłaszczyli sobie wtedy wszystkie kościoły, jakie tylko były w mieście, aż dopiero w r. 1618 z woli i rozkazania króla Zygmunta III oddali katolikom kościół paraf. św. Mikołaja, którego był król patronem. Z czasów Batorego kiedy się toczyła wojna z gdańszczanami, donoszą pisma: Roku 1577 odjął król gdańszczanom prawo t. zw. składowe na towary (Stapelrecht), i przeniósł je do Elbląga, przez co miasto tutejsze niezmiernie wiele zyskało, bo wszyscy niemal zagraniczni kupcy, osobliwie anglicy, zaraz się dotąd z Gdańska przesiedlili dla handlu. Gdańszczanie chcieli się za to zemścić na elblążanach, którzy wiernie stali przy królu. Zebrali wtedy wszystkie swoje i cudze, osobliwie duńskie okręty, a było ich coś 60, i z wojskiem wysłali na Elbląg. Dowódzcą był wtedy bawiący u nich duński admirał Eryk Munk. Po drodze popłynęli najprzód rz. Pasaryą (Passarge) do Braniewa (Braunsberg), od którego 5000 tal. wymusili. Z Tolkmicka wielką moc żywności zabrali. Potem stanęli w elbląskim porcie przy ujściu rz. Elbląg do zatoki, ale nie mogli dalej pod miasto płynąć, ponieważ wiatr był przeciwny. W samą niedzielę 15 września 1577 r. rozeszła się wiadomość po mieście o nieprzyjacielu. Trwoga wielka zapanowała, ale mieszkańcy zgromadzili się do kościoła św. Mikołaja i uroczyście ślubowali, że wiernie wytrwają aż do ostatka przy królu. Bramy zaniedbane, słabe, gnojem i kamieniem zawalili, mury czem prędzej połatali. W rzece Elbląg 2 berlinki zatopili, tak że okręty nie przeszły. Nareszcie dnia 17 września nadeszły oczekiwane polskie posiłki: 200 węgierskiej piechoty i 100 jazdy pod wodzą Bekiesza. Bekiesz nie czekał, tylko zaraz dalej wyruszył z miasta, bo nieprzyjaciel wszędzie po wsiach plądrował. Odpędził go Bekiesz pod górę aż do wsi Łęcze (Lenzen), odebrał całą zdobycz i do ucieczki na okręta pod wsią Succase zmusił. Późno wieczorem wrócił, mając z sobą 30 jeńców. Widząc to gdańszczanie ofiarowali ugodę, ale elblążanie jej nie przyjęli. Tak tedy przyszło do ostateczności. Nazajutrz w środę suchych dni przypłynęła rzeką cała moc gdańszczan okrętami blisko pod miasto i wylądowali na oba brzegi. Część wojska po prawej stronie pobił na głowę Bekiesz. Ale po lewej dotarł nieprzyjaciel pod same mury i zapalił 24 spichlerzów; od nich pobliskie domy się zajęły. Trwoga opanowała wszystkich, gdy się miasto paliło, a nieprzyjaciel stał przy murach. Ale ogień kul i armat, którym elblążanie z wałów i murów ustawicznie częstowali, daleko gorzej parzył: zbyt bliscy gdańszczanie padali pod murami niby muchy. W końcu kiedy kula trafiła w admiralski okręt i ster z całą tylną częścią mu odjęła, nie było dłużej rady. Rozgniewany Eryk Munk (bo mu gdańszczanie byli powiedzieli, że w Elblągu nie ma obrony) dał rozkaz do odwrotu; kto mógł odpłynął na okrętach. Niektóre oddziały jednak pozostały jeszcze w nizinach i pustoszyły elbląskie wioski. Ze wsi Jungfer zabrali dzwony z kościoła, ba nawet grób świeży odkopali, spodziewając się skarbów. Także na górach spalili Łęcze i inne wioski. W rzece zatopili 2 okręta kamieniami naładowane, żeby im szkodzić. Za taką wygranę obchodzili elblążanie odtąd każdą środę jesiennych suchych dni uroczystem świętem. Także król Stefan bardzo ich chwalił i opuścił im z wdzięczności pewną część portoryów. Teraz poczyna się najświetniejsza

epoka historyi Elbląga. Podówczas cały handel z Polską szedł tędy. Berlinki ze zbożem, tratwy zbożowe zamiast do Gdańska pod Elbląg skręcały, bo Nogata była wtedy głębsza i dogodniejsza aniżeli Wisła przy Gdańsku. Osobliwie słynął handel i warsztaty sukna. Kupcy z zagranicy, mianowicie angielscy, licznie się tu osiedlali. Znane są familie angielskie bogate, które tu przyszły, między innemi: Lambert, Ramsay, Payne, Larding, Wilmson, Achenwall, Slocombe itd. Anglicy ci zawiązali nawet osobne towarzystwo kupieckie p. t. „Fellowship of eastland merchants.“ Najpiękniejsze domy pochodzą z owych czasów. R. 1600 liczył Elbląg ludności 30,000, ile nigdy przedtem ani potem nie osiągnął. Od 1 kwietnia do 1 grudnia 1594 sprzedano tu towarów ogółem za tal. 1,247,850. Owóż anglicy używali w mieście przeróżnych swobód, jako np. sądy swoje własne mieli, szkoły, wolność wyznania, handel na własną rękę prowadzili, bez zezwolenia kraju, domy, posiadłości nabywali itd. Największą część tych przywilejów utracili dopiero w r. 1628 podczas okupacyi szwedzkiej, w skutek czego też prawie wszyscy się wynieśli. A teraz nieco i o nieszczęściach Elbląga. Najprzód o morowem powietrzu, owej pladze dawniej tak częstej i powszechnej. Kroniki elbląskie podają: R. 1313 i 1315 wymarła $^1/_3$ ludności na powietrze; r. 1349 czytamy zapisek po łacinie: „A festo Pasche usque ad festum Galli fuit in terra Prussiae Rumboldus Judaeus qui dixit se esse baptisatum. Qui per intoxicationes veneni et per incantationes diversas multus interfecit et praecipue in Elbingo, ubi a festo Bartholomaei usque ad nativitatem Christi plus quam novem millia hominum veneno quasi morte subitanea interierunt.“ R. 1351 i 1352 umarło na powietrze 7092, roku 1360 osób 13,000, r. 1549 osób 4000. R. 1564 prawie ustawicznie powietrze srożyło się i jeszcze następnego roku do marca tak wielu umierało, że nie można było grobów nakopać, tylko piaskiem ich w zimie zasypywali. R. 1602 d. 1 sierpnia umarło 60, następnie chowano w tygodniu 40 do 50; ciała wynosili na 5 marach od 7 godz. zrana a o 3 ledwie pogrzeby skończyli. R. 1620 umarło 1336. R. 1624 pobudowano budy z desek przed miastem dla zapowietrzonych, ponieważ w szpitalach nie chciano ich przyjmować. R. 1625 poczęło się powietrze w sierpniu, umarło w tym miesiącu 215, potem aż do grudnia padło osób 3608. I w wojnach E. wiele wycierpiał. R. 1626 kiedy jeszcze było powietrze, przyciągnęli swedzi pod wodzą samego króla Gustawa Adolfa, pod wsią Emaus rozbili obozy d. 13 lipca. Następnego dnia posłał do miasta swego marszałka Dytryka von Falkenberg i obrista Patryka Redwan, żeby się poddali; co też zaraz uczynili, mówiąc, że nie ma obrony. Król wjechał do miasta dnia 15 o 10 godz. przed południem. Pierwsze jego przywitanie było: Ile beczek złota żądać mogę kontrybucyi? Ale mu się wymówili, że złota nie mają. Drugiego dnia przy uczcie mówił: Jeżeli Elbląg mój będzie, to wam tu dokoła takiego kota postawię, że każdego podrapie; nikt go bez rękawiczek nie zaczepi. Dnia 17 opuścił E., zostawiwszy załogę. D. 26 zabrali szwedzi jedyny kościół św. Mikołaja katolikom i nabożeństwo swoje w nim odprawiali. Tegoż dnia czyniono przysięgę wierności królowi szwedzkiemu przed kanclerzem Axel Oxenstjerna. W tym czasie elblążanie wiele ponieśli straty, bo niedość że kontrybucyi wielką moc płacili; nadto im to szwedzkie to polskie wojsko szkodę robiło po wioskach; dnia prawie nie było, żeby tej lub owej wsi, posiadłości nie splądrowano lub nie spalono. W Pomorskiej wsi (Pomehrendorf?) dzwony z kościoła wzięli i zakopali, żeby je sprzedać; lecz je zawczasu odkryto. Na dobitkę i mór żądał ofiary: r. 1629 umarło osób 3911. Szwedzi zostali w E. także po zawartym pokoju we wsi Starym targu (1629). Dopiero kiedy nastąpiło potwierdzenie tegoż pokoju r. 1635 w Sztumskiej wsi, wymaszerowali w samym początku r. 1636. Polacy zajęli miasto dnia 15 stycznia. Tegoż dnia oddany został kościół św. Mikołaja katolikom i składano przysięgę królowi. R. 1655 d. 19 grudnia swedzi po drugi raz stanęli pod miastem pod wodzą generała von Stenbock; 200 wojska elbląskiego, które wyszło naprzeciw, pobili, 50 wzięli do niewoli, Ogółem było wtedy w E. 300 milicyi miejskiej i 200 chłopa przysłanego od wojewody. Dnia 22 grudnia miasto poddało się, uznając królem szweda. R. 1656 panowało powietrze w mieście, na które umarło ludzi 3138. R. 1657 kiedy jeszcze trwała wojna a morze zamarzło, zabrali gdańszczanie 18 sani, które po Świeżej zatoce z towarami jechały do Elbląga. Tegoż r. 1657 nastąpił pokój w Welawie; miasto E. wraz z całą okolicą zastawione wtedy za 400,000 tal. kurfirsztowi brandeburskiemu, z czego wiele potem było zatargów i niepokojów. Szwedzi pozostali w mieście i po pokoju. Wyszli dopiero d. 24 sierpnia 1660 r., po których zaraz weszli polacy; dnia 27 odbierał Władysław Rey przysięgę od mieszczan. R. 1698 przybył tu pruski generał-lejtnant von Brandt z Pr. Holądu; miał on miasto zająć dla kurfirszta, że mu pieniędzy nie wypłacono; wiódł z sobą 800 piechoty i 300 dragonów. Dnia 13 października podsunął się raniutko pod bramę i myślał cichaczem się przedostać, ale go zawczasu spostrzegli, i musiał z niczem odejść napowrót do Holądu. Dnia 24 paźdz. tegoż roku powtórnie przybył, ale miał teraz żołnierza 4000. Ob-

stawił nim dokoła miasto i oblegał; 48 armat nadeszło mu z różnych stron na pomoc. Narady i obleganie przewlokło się aż do miesiąca listopada, kiedy fosy zamarzły. Wtenczas miasto, nie będąc dostatecznie bronione, poddało się d. 12 listopada. R. 1699 stanęła nowa ugoda z kurfirsztem w Warszawie: rzeczpospolita zobowiązała się mu wypłacić najpóźniej w 3 miesiące po najpierwszym sejmie 360,000 tal. (na które tymczasowo dano drogie klejnoty w zastaw), a kurfirszt przyobiecał dobrowolnie ustąpić z miasta z końcem miesiąca stycznia. Wolno mu jednak było bez wszystkiego zająć napowrót E. wraz z okolicą, jeżeliby po pierwszym sejmie pieniędzy nie spłacono. Tak tedy d. 31 stycznia r. 1700 wojsko pruskie opuściło miasto, które zajęło wojsko polskie. Tymczasem powstała wojna t. zw. północna czyli trzecia ze szwedem, a pieniędzy nie spłacono. R. 1703 d. 12 października kiedy szwedzi się zbliżali, król już teraz pruski Fryderyk obsadził posiadłości elbląskie i wszelkie dochody dla siebie ściągnął. R. 1703 d. 11 grudnia Karol XII stanął pod miastem z znacznym oddziałem jazdy i piechoty. Mieszczanie, jak sami piszą (nie wiadomo jednak, czy szczerze) z ciężkiem sercem i kłopotem poddali się szwedom. Król zabawił tu przez 5 dni, poczem wyjechał do Licbarku (Heilsberg). Kontrybucyi gotówką musiało miasto w krótkim czasie zapłacić tal. 312,000. Nadto trzymali u siebie szwedów przez 6 lat miesięcy 2. R. 1710 przybyli Rossyanie pod generałem Nosticem; z czterech stron miasto szturmowali, które się niebawem poddało; 800 szwedów dostało się do niewoli. R. 1712 ustąpiła z miasta załoga rosyjska z 1700 ludzi dnia 25 paźdz. pod wodzą Balka; po nich przybyli sasi 1712, potem 1715 regiment królowej. R. 1734 obrist rossyjski Boy z Gdańska podciągnął pod miasto, które zajął d. 30 marca. Tegoż r. 1734 d. 19 sierpnia wojewoda chełmiński Czapski odbierał przysięgę wierności dla Augusta III; rossyjska załoga odciągnęła d. 28 sierpnia. R. 1758 znowu przybyli Rossyanie; dnia 3 marca poddało się miasto hrabiemu Fermor, który je oblegał. Pozostali tu 4 i pół roku. Dnia 19 wrz. 1762 r. opuścili Elbląg, poczem zaraz polacy weszli. R. 1771 dnia 13 lutego przejeżdżał tędy z Petersburga książę Henryk brat Fryderyka W. i przyjął nocleg w pruskiej intendenturze. Elblążanie tyle zaraz dosłyszeli, że panowaniu polskiemu już koniec, i że wnet prusaki tu będą. Co się też stało. R. 1772 d. 10 czerwca przybliżył się pod Elbląg obrist pruski von Drouart, ale jeszcze miasta nie zajął, tylko swoje wojsko w jednej części rozkwaterował. Okupacya nastąpiła dopiero d. 13 września, którego to dnia polski komendant obrist von Gramlich z wojskiem wyszedł. Na pozór żeby uratować żołnierski honor parę razy wystrzelili — w powietrze. Mury i baszty miasta prusacy jeszcze tego roku znieśli jako teraz nieużyteczne. R. 1773 d. 6 czerwca przybył tu król pruski Fryderyk W., który elblążanom bardzo sprzyjał, naprzeciwko gdańszczan, którzy byli przy Polsce. Wszystek handel, jak było za Batorego, przeniósł dotąd. Wróciły szczęśliwe czasy, nowe zakłady rękodzielnicze, fabryki powstawały, rz. Elbląg dla większych statków z niemałym nakładem została wtedy uregulowana. Tymczasem wnieśli nieszczęście francuzi. R. 1807 d. 21 stycznia przybył tu z oddziałem wojska książę Pontecorvo Bernadotte; bez oporu miasto zajął. Zabawił tylko 4 i pół dnia, a wybrał kontrybucyi tal. 200,000. Potem wyszedł z wojskiem dalej pod Morąg, gdzie się toczyła bitwa d. 25 stycznia, stąd pod Iławę pociągnął, gdzie także była bitwa 7 i 8 lutego. Ponieważ zimowe leże postanowił Napoleon odbyć w okolicach rz. Pasaryi i Łyny, Elbląg z początku mało miał nieprzyjaciela, tylko od czasu do czasu przybywali ściągać kontrybucye. Aż dopiero d. 22 lutego nadszedł większy oddział francuzów z generałem Durosnel, d. 23 generał Klein ze swojem wojskiem i generałowie Amey i Mathieu Faviers: teraz pełno było żołnierstwa w mieście. W szpitalu św. Ducha urządzono piekarnię wojskową, w kościele był magazyn chleba, gimnazyum zamieniono na szpital wojenny itd. W ogóle Elbląg, niby mamka (według wyrażenia Napoleona), żywił tej zimy francuskie wojsko. Dnia 8 maja był Napoleon w Elblągu, żeby odprawić rewią. Przewodniczył książę Murat. Wieczorem urządzono świetny bal, ale Napoleon nie przybył, tylko nazajutrz dalej odjechał do głównego obozu (w Ostrodzie). Wojska jednak i chorych wciąż wiele pozostawało. D. 14 lipca po zawarciu pokoju w Tylży wracał tędy Napoleon. Dnia 13 grudnia opuścili ostatni francuzi miasto. R. 1812 d. 26 marca poczęły po drugi raz przechodzić francuskie wojska ku Rossyi. Dnia 9 maja urządzono tu główny obóz Davoust'a z 11 generałami. Dopiero po 4 tygodniach ruszyli dalej do Królewca, ale ciągle i potem wojsko przechodziło. Od 10 kwietnia do 18 grud. podejmowano oficerów 8820, żołnierzy było 198,649, koni 25,731. D. 12 czerwca przejeżdżał Napoleon. Począwszy od 19 grudnia wracały resztki pobitego i zmrożonego wojska. R. 1813 d. 2 stycznia głównie dowodzący Murat miał tu swój obóz na kilka dni. Dnia 12 stycznia wyszli stąd ostatni francuzi. Od 19 grudnia 1812 do 11 stycznia 1813 podejmowało miasto oficerów 7717, żołnierzy miało kwaterę 60,187, koni 21,938. — Ostatnie czasy były w ogóle spokojne dla miasta. To też podniósł się znacznie przemysł

handel. O pierwszym nadmieniło się zaraz na początku, teraz jeszcze niektóre szczegóły o handlu się doda, jak dziś stoi. Główny handel przechodzi wodą. R. 1867 liczono w mieście kupców różnych o własnych sklepach itd. 430, pomocników w ich służbie 391, firm handlowych 366, t. zw. prokur 23, stowarzyszeń kupieckich 35. Morzem przywieziono tegoż r. 1867 centnarów popiołu 394, ołowiu 127, wyrobów ołowianych 8, piwa z W. Brytanii 252, spirytualiów 3244, cementu 380, cykoryi 12536, drogeryi 3193, żelaza surowego 5245, żelaza w sztabach 3583, żelaza w blatach (Eisenplatten und faconirtes Eisen) 3820, łańcuchów, kotwic z Brytanii 899, wyrobów żel. i stalowych 2553, korzeni kuchennych 319, gipsu 3451, śledzi beczek 3311, kawy cent. 2911, kamieni wapiennych 61,571, miedzi i mosiądzu 144, oleju, oliwy 396, petroleum 307, ryżu 5939, kamiennych węgli z Brytanii 2767, fruktów południowych suszonych 655, syropu 1702, tabaki 2692, herbaty 6, tranu 302, wina 2130, pszenicy z Rossyi 48, cynku 356, cyny 15, cukru 5869, różności 7274; podług państw wynosił dowóz cent. z Danii 397, Francyi 851, Brytanii 11253, Hamburga, Bremy i Lubeki 6946, z Holandyi 5491, z Rossyi 103, Szwecyi i Norwegii 5121, Hiszpanii 277, z prow. zachodnich pruskich 116,614. Wywóz morski r. 1867 wynosił cent. różnych odpadów, kości 11377, drzewa 1835, szmat (Lumpen) 6706, machin (r. 1866) 1326, mąki (1862 r.) 6293, oleju (r. 1861) 2350, kuchów rzepiowych 5510, rzepiku 688, różności 5840, żyta łaszt. 2424, pszenicy 630, jęczm. 8, wyki 7, drzewa 1835, lnianego siemienia 634, masła cent. 1370. Podług państw rozchodzi się wywóz: do Belgii cent. 4845, Danii 51,232, Francyi 10,713, Brytanii 53,439, Holandyi 10,602, Lubeki, Bremy i Hamburga (r. 1865) 37,720, do Meklemburgii 12,912, Pomeranii 131,285, Rossyi 870, Szwecyi i Norwegii 10800. Rzekami albo zatoką idzie handel: jeden głównie do Gdańska, Braniewa, Królewca, drugi Nogatem i Wisłą do Tczewa, Gniewa, Grudziądza, Torunia, Berlina. Rzeczną tą drogą wysłano ztąd r. 1867 łasztów: pszenicy 567, żyta 198, jęczm. 190, owsa 125, grochu 74, mąki 61, nasion olejowych 164, lnu 2, oleju cent. 1341, kuchów rzepiowych 1813, spirytusu 7718 Handel kanałem nowym mazurskim (Elbing—Oberländischer Kanal) tak się przedstawia: R. 1867 spuszczono do Elbląga łaszt. pszenicy 1884, żyta 4960, jęczm. 20, owsa 14, grochu 84, nasion olejowych 574, kartofli szefl. 5918, wełny cent. 130, kości 633, szmat 1702, różnych odpadków 8348, smoły i paku beczek 722, sztuk drzewa 7694, dużo różnego drzewa na opał i tarcic, spirytusu beczek 2624. Z Elbląga tymże kanałem w górę wysłano: węgli kamiennych szefli 24668, różnych nasion korcy 6000, cent. gipsu 13087, żelaza 342, siana 772, kuchów rzepiowych 8537, soli beczek 11370, śledzi 1662, paku itd. 345, wapna, cementu 3736, trzciny, słomy kóp 1168, cegły i dachówki 114000. Co się tyczy żeglugi samej, Elbląg jak mógł starał się skorzystać z swojego położenia. R. 1840 dwa statki parowe 3 razy w tygodniu woziły do i z Królewca towary; od r. 1841 chodziły codzień (obecnie daleko rzadziej z powodu żel. kolei). R. 1856 kursowały 2 parowce „Elbing“ i „Kowno“ do Tczewa, r. 1861 parowiec jeździł raz w tyg. do Gdańska, r. 1865 także do Szczecina. R. 1856 nowo zbudowany lekki drewniany parowiec „Kuryer“ miał kursować Wisłą, Notecią itd. między Elblągiem a Berlinem, ale jazda okazała się niekorzystną. R. 1867 posiadał Elbląg okrętów własnych żaglowych 9, parowych 18; od r. 1859—1867 zbudowano tu nowych okrętów żaglowych 27, parowych 25. *Ruch statków wodnych.* R. 1867 wpłynęło do E. okrętów morskich 113, odpłynęło 325. Kanałem krafulskim (Kraffohl-Kanal) przechodziło r. 1867 pod wodę: statków większych rzecznych (Flussschiffe) 454 ładowanych, 259 próżno, berlinek (Handkähne) z ład. 495, próżno 1742; drzewa tratw 14, pojed. sztuk drzewa 3611. Z wodą większych statków z ład. 426, próżno 186; berlinek z ład. 1327, próżno 910; drzewa tratew 106, pojed. sztuk 35466. Banki pieniężne istniały 4 r. 1870: a. bank król. r. 1687 obrotu tal. 19,279,300, b. bank elbl. kredytowy obrotu 6,363,814 tal., c. bank rzemieślniczy obrotu 360344, d. bank bracki rzemieślniczy z obrotem 60314 tal. Stan kasy miejskiej r. 1867 tak się przedstawił: Dochodu wpłynęło z borów tal. 7388, z dóbr miejskich 16751 tal., z dzierżaw 3053 tal. Wydatki na utrzymanie i zarząd lasów tal. 4365, na budynki tal. 469, na dobra miejskie tal. 5195, budynki tal. 335, na dzierżawy 370; gotowych kapitałów tal. 79961, w rezerwie tal. 16565; długu wojennego z czasów francuzkich 460413 tal., pożyczka na gazownię tal. 62055, podatek komunalny przynosił tal. 34341, podatek od młynów, mąki i mięsa tal. 29600. — *Kościoły, klasztory i kaplice*: 1) Kościół paraf. św. Mikołaja na starem mieście, najpiękniejszy i może najstarszy w mieście, o 3 nawach w stylu gotyckim budowany; r. 1256 oddany mu był kościół św. Jakóba jako filia. R. 1284 Jan Rothe czynił legat pobożny za 120 grzywien, aby codzień rano msza św. przy ołtarzu św. Piotra się odprawiała. Roku 1364 lany jest dzwon tutejszy większy (2 największe są późniejsze). R. 1387 majster Bernhusser lał dzw. niewielki mosiężny. R. 1398 piszą, że były budowane organy. R. 1403 biblioteka nowo przebudowana. Proboszczami byli tu znako-

mici duchowni, zwykle kanonicy warmijscy. Znani są: r. 1246 prob. Godfryd, 1251 Teodoryk, 1258 Hartwycus, między r. 1276 a 1289 Gotfridus, canonicus warm. 1280, r. 1293 Henryk zastępca biskupa warmijskiego, Henryk 1298 i 1303, kanonik warm. 1298, Jan 1314 i 1320, kanonik 1314 i 1322, Garlibus 1322, Ticzko 1330, 1334 i 1350 magister Martinus de Szindal canon. warm., wiele podróżował; 1364 frater Petrus ord. dom. Theuton. (Krzyżak), 1372 Maciej, 1387 Jan Dumlineburg, 1411, 1414 Nicolaus Wulzac, 1425 Michał Lange, 1445 Jan Krewl, bisk. dyecezyi „Oesel“, commendatarius, 1450 Joannes de Best, 1463 Jan dawniej prob. w Rastemburku, przez króla Kazimierza tu mianowany, 1479 Stephau Mathie de Neidenburg kan warm., 1479—1484 Gabriel de Beyersze, 1487—1502 Martin Perlenbergh, 1502—1508 Jacobus Lemborgk, Paweł Dewsterwald kanclerz biskupa Łukasza, 1522 — 1530 Jan Ferber, najstarszy syn Eberarda Ferbera burmistrza gdańskiego, kanon. warm, 1531 — 1533 Achatius Freint kanon. warm. Wikarych bywało co najmniej 27 przed reformacyą. Do kaznodziei należało 10 włók w Fiszewie. Kurs do M. Boskiej śpiewali codzień księża mansyonarze, którym na utrzymanie podarował król Zygmunt wieś Hansdorf. Ołtarzów i kaplic przeszło 20. R. 1586 liczono bractw różnych 22, najwięcej rzemieślniczych; prócz tego było bractwo strzeleckie, ubogich, radne, księży (więcej bractw), Bożego Ciała. Szkoła paraf. od początku prawie istniała. R. 1381 dotyla się odznaczała, że ją innym za wzór stawiano; uczono oprócz elementaryów „allerlei freie Künste“. Uczniowie osobliwie ubożsi darmo chowani wychodzili za N. Sakramentem ze świecami do chorego. R. 1562 jest prob. Mikołaj Koss, ale pracował w król. kancelaryi w Krakowie, trzymał w swoje miejsce wikarego Jana Sarceriusza, ożenionego luteranina. Wtedy już całe miasto skłaniało się do reformacyi. Kardynał Hozyusz przebywał tu często, żeby wiarę przywrócić. R. 1568 przysłał 2 jezuitów Piotra Phäe i Achermana; prawili i odprawiali naboż. na Starem i Nowem mieście, ale tylko szyderstwa od niemiecko-luterskiej ludności odbierali. R. 1573 w czasie bezkrólewia magistrat bezprawnie wydalił ich z miasta, a kościół oddał lutrom. Za Zygmunta III rozpoczął się proces o ten kościół, mianowano nowych proboszczów: r. 1592 Stanisława Makowieckiego, który potem został opatem cystersów w Koronowie, r. 1602 Michała Duncyusza, 1604 Zygmunta Steinsona, ale ich magistrat nie dopuścił. Aż dopiero gdy banicyą rzucono na miasto, oddali kościół d. 31 grudnia 1617, lutrzy odprawili ostatnie naboż. 19 listopada. Za szwedów po dwakroć go jeszcze zabrali katolikom i to pierwszy raz od 26 lipca 1626 do 15 stycznia 1636 i drugi raz od roku 1655 do 31 sierpnia 1660. Odtąd pozostaje w ręku katolików, patronatu jest rządowego. 2) Kościół św. Jakóba, stał także na Starem mieście pod kowalską bramą, r. 1256 oddany był jako filia do św. Mikołaja, R. 1601 z powodu powiększenia fortów zniesiony. Obecnie przypomina go ulica św. Jakóba (Jacobskirchhofsstrasse). 3) Kościół św. Anny był początkowo małą kaplicą, którą na t. zw. pruskim cmentarzu (gdzie wielu prusaków powiesili krzyżacy i pochowali) zbudowano. Później miało tę kaplicę bractwo ubogich, którzy się tu chowali. R. 1505 Piotr Kromer mieszczanin i wielu innych czynili legaty, żeby na pruskim cmentarzu kościół został pobudowany. Wtedy była ta kaplica filią do św. Mikołaja. Dopiero po reformacyi zbudowali sobie protestanci nowy kościół, nieco wyżej na wzgórzu około r. 1619 i ustanowili przy nim swoich proboszczów. Kościół ten luterski paraf. istnieje dotąd, a gdzie była pierwotna kaplica katolicka na pruskim cmentarzu, znajduje się podobno szkoła prof. miejska św. Anny. 4) Kościół N. M. Panny i klasztor oo. dominikanów fundowany jest r. 1238, równocześnie z miastem, za mistrza krzyż. Hermana Balka. R. 1242 legat papieski Wilhelm tę fundacyą potwierdził. Zakonnicy pierwotni wiele się przyczynili do nawrócenia prusaków; byli oni za krzyżaków głównymi ich misyonarzami. Kościół budowany jest w XIII albo najpóźniej w XIV wieku. Na ołtarzu piwowarów odczytano niedawno temu liczbę: 1300. Najstarsze nagrobki są: Wesselinga księdza † 1395 i brata jego tutejszego burmistrza † 1405. Za polskich czasów należeli elbląscy dominikanie do prowincyi polskiej. Szkółkę zapewne utrzymywali, tylko że nie ma o niej dość pewnych danych. R. 1504 zgorzał kościół wraz z biblioteką klasztorną i paramentami. Zakonnicy byli wedle reguły ubodzy i żyli z jałmużny. W czasie reformacyi powymierali zwolna, ostatni na duchu podupadli oddali kościół i klasztor r. 1542 miastu, żeby tylko mieć zato wolne aż do śmierci utrzymanie. Ostatni ci nieszczęśliwi byli Bartłomiej Heidenreich przeor i braciszek Walenty. Obecnie jest kościół podominikański N. M. Panny głównym kościołem paraf. luterskim. Znani są przeorowie: Petrus 1251, Winandus 1282, Wyllehelmus 1335, zowie się „inquisitor heretice pravitatis“ Nicolaus Goldener 1409, Christoforus Hofemann 1499, Melchior Clementis s. theol. doctor 1513. Tegoż roku podpisują się w dokumencie obok przeora 20 ojców; z czego wynika, że klasztor był liczny. Ostatni przeor Bartłomiej Heidenreich oddał kościół i klasztor lutrom r. 1542. 5) Zakłady t. zw. beguinek także istniały w E. przed reformacyą najmniej 3 do 4,

Były to niewiasty, zwykle panny pobożniejsze które wspólne życie na wzór klasztorów sobie obrały, ślubów jednak żadnych nie składały. Przyjmowały zazwyczaj 3-ią regułę jakiego uznanego zakonu. 6) Klasztor brygitek został tu założony, jak podają akta elbląskie, na cześć ś. Brygidy szwedzkiej, pochowanej w Wadstena, i to z następującej przyczyny. Wiadomo, że ta święta w objawieniach swoich spisanych, długo naprzód przepowiedziała była upadek krzyżaków. Dlatego bardzo tu była w Prusiech czczona i wzywana, mianowicie kiedy srogie krzyżackie jarzmo coraz dotkliwiej ciężyło. Podejmowano stąd i z E. pobożne pielgrzymki do jej grobu. A kiedy wojna 13-letnia z krzyżakami nieco się chwiała (nie wiadomo dokładnie którego roku), szlachta i całe mieszczaństwo pruskie zebrane w Elblągu ślubowało publicznie założyć w mieście nowy klasztor ku czci tej świętej, ażeby tylko wojna szczęśliwie się dokonała przeciw krzyżakom. Panien miało być jak chce i reguła 60, duchownych braci 25. Uczynili sobie zaraz z wosku klasztor i po ulicach, kościołach w uroczystych processyach obnosili. Papież Kalikst III potwierdził tę fundacyą r. 1458. Kto mógł przyczyniał się do uposażenia panien. Najwięcej dał sam król Kazimierz. Najprzód na mieszkanie część zamku krzyżackiego zwaną Vorburg (locum in suburbio quondam castri elbingensis, prope ecclesiam s. Spiritus situatum), folwark „Dolstedt" z młynem, wsie „Meysewalde (Miswalde) i Blumenau" w dzierzgońskim powiecie; później jeszcze dodał wioski: „Krebisdorf (Kreuzdorf), Karschau i Neukirch." Miasto darowało wsie: W. i M. „Stabayn" na górach i folwark „Wickerau" w nizinach. Rodzina Strube zapisała pół wsi „Serpien," radny miasta Henryk Bieland folw. „Bielandshof", inny radny folw. „Sweykengarten (Blusmanshof)," wojewoda pomorski Otto von Machwitz, folw „Crossen" w pow. holądzkim. Przy klasztorze miały zakonnice owczarnię. Zapewne krótko po r. 1458 panny tu przyszły, najwięcej z pobliskiego Gdańska, gdzie klasztor taki istniał. W owym czasie jednak moralnego upadku i rozprzężenia nie mogły się tu należycie rozwinąć. R. 1466 wioski Miswalde, Dolstedt i Blumenau jako położone w granicach państwa krzyżackiego, utraciły (krzyżacy nie chcieli ich wydać). Po kilka kroć szkodził im ogień. Najwięcej rada miejska przyczyniła się do upadku, bo zarząd całego ich majątku i wiosek sobie przywłaszczyła i bardzo po macoszemu obchodziła się, dochodów itd. nie wypłacała. Około roku 1500 musiały przenieść się do Gdańska, aż dopiero 1512 r. wróciły, kiedy im za staraniem biskupów dobra oddane zostały. Ale i tak nie było już w owych czasach powodzenia. R. 1521 w lipcu wiarogodny tu Szymon Grunau pisze: „Das Brigittenklöster in Elbing nahm ab und ist heute wüste." Wyszły stąd znowu do Gdańska wraz z duchownymi, których tu miały. Pozostał tylko polski zakonnik Hieronim ksiądz i laik pewien braciszek. Po nich zabrało klasztor lutrzejące miasto i zamieniło go na gimnazyum r. 1535, które dotąd w tem samem miejscu istnieje. 7) Kościół i szpital św. Ducha założony został r. 1242 za współdziałaniem legata papieskiego Wilhelma dla chorych, ubogich i podróżnych „ultra aquam et adverso civitatis" nad brzegiem rzeki; prawa patronatu zrzekli się mieszczanie na korzyść krzyżaków; szpitalowi wolno będzie stawy rybne zakładać, wodę dla domowego użytku z rz. „Pauta" (wpływała wtedy do Nogatu) osobnym kanałem sprowadzać, także młyny nad tąż rz. Pautą stawiać Szpital posiadał następnie obszerne dobra i przywileje jako to: młyn w mieście wodny, folusz w mieście (Walkmühle), folw. pod miastem „Surweyte" teraz Spittelhof, 40 włók we wsi Kadynach, 48 włók w Kusfeld, 115 wł. w Reichenbach, 48 w Buchwałdzie, 2 włóki łąk przy folw. Spittelhof, 5 wł. w Grunowie, patronat nad kościołami w Tolkmicku i Reichenbach, rybołóstwo w zatoce małemi sieciami itd. R. 1457 król Kazimierz oddał prawo patronatu i cały zarząd miasta, przez co potem zabrali ten kościół i szpital luteranie. Po reformacyi urządzono tu nową parafią św. Ducha, głównie dla polaków, którym luterscy pastorowie co święto i niedzielę kazania swoje po polsku prawili (katolicy nie mieli wtedy w mieście żadnego kościoła). Nie musiały jednak zdobycze być wielkie, gdyż potem te naboż. polskie coraz bardziej ustawały. Kościół teraźniejszy nowo jest zbudowany około r. 1620. Szpital przy nim także istnieje. 8) Kościół i szpital św. Elżbiety, opodal kościoła dawniejszego św. Jakóba, nie tak bogato uposażony, od początku fundacyi i patronatu miejskiego; wspominany bywa pierwszy raz 1319, istnieje dotąd w ręku innowierców. 9) Kościół parafialny św. Trzech Króli, został założony dla Nowego miasta, rozpoczęty na szerokie rozmiary i w pięknym guście, tylko potem niedokończony; pierwszy raz wspomniany r. 1341; za katol. czasów miał bractwa N. Maryi Panny, św. Doroty, 5 Ran, św. Katarzyny, piwowarów, strzelców i różnych rzemieślników. Wcześnie przeszedł w ręce luteranów, którzy go aż dotąd używają. 10) Kościół i szpital św. Jerzego, także na Nowem mieście, założony już około r. 1326; 1365 wspom. proboszcz od św. Jerzego; patronatu zdawna miejskiego, przeszedł w ręce innowierców i dziś istnieje. 11) Kaplica św. Jana zbudowana została na cmentarzu św. Jana r. 1325; używana była przy pogrzebach i naboż. żałobnych; po reformacyi zaginęła. 12) Kaplica św.

Erazma istniała zdawna na Nowem mieście, zaginęła nie wiedzieć którego czasu; potem postawili na jej miejscu strzelnicę nowomiejską. 13) Kaplica N. Maryi Panny zbudowana była tuż przy kościele św. Ducha; r. 1501 bisk. sufragan warmijski Jan święcił ją (zapewne była wtedy nowo budowana) i nadał znaczne odpusty. 14) Kościół i szpital Bożego Ciała (dawniej św. Jerzego), na Starem mieście, patronatu i fundacyi miejskiej, założony dla trędowatych (leprosi), dla których wszystkie prawie miasta wtedy osobne szpitale zakładały; pierwszy raz wspom. 1292; utrzymywał się od początku prawie tylko z jałmużny i z opłaty od chorych. R. 1334 płacił tu pewien chory wstępnego grzyw. 10 i potem corok grzyw. 1 i pół. Inny r. 1337 dawał grzyw. 40. Wielkiej sławy nabrała tutejsza kaplica, która przy szpitalu istniała; poświęcona była początkowo św. Jerzemu, r. 1339 miała własnego kapelana. R. 1400 niespodzianie powstał ogień i cała do szczętu zgorzała. Nawet Najśw. Sakramentu nie można było ratować. Aż tu gdy gruzy i popioły rozwalają, znaleźli puszkę srebrną zagrzebaną: cała w ogniu się stopiła, a Najśw. Hostya pozostała nietknięta. Wyraźnie tak pisze wiarogodny kronikarz Jan z Pozylii: „und darnach als man räumte den Brand, ward gefunden der hl. Leichnam unversehrt; das Säckchen darin er gelegen hatte war allein versenkt.” Odtąd słynęło to miejsce; zewsząd przychodzili wierni oglądać i czcić N. Sakrament. A co ważniejsza P. Bóg łaski tu świadczył, chorzy zdrowie otrzymywali itd. „Und von den Gnaden unseres Herrn so geschehen gar grosse Zeichen an viel gebrechlichen Leuten itd.“ Pobudowali zaraz większy i okazały kościół na tem miejscu, ale już teraz nie nazywali go św. Jerzy, tylko Ciała Bożego. Roku 1042 konsekrował go bisk. warm. Henryk IV. Także osobne probostwo przy nim ustanowiono. W skutek miejskiego patronatu i ta świętość dostała się wcześnie luteranom, którzy cześć taką żywą przytłumili. Dodziś szpital i parafia luterska Bożego Ciała istnieje. 15) Kaplica zwana Jeruzalem znajdowała się po za miastem nad traktem wiodącym do Królewca. O początku nie wiadomo. Zwykle przy zamkach krzyżackich istniały kaplice z taką nazwą; były w postaci forteczki budowane, którą krzyżacy na pozór zdobywali. Wspominają akta, że była filią do Bożego Ciała, później zaginęła.—*Mennica elbląska.* Jakeśmy wspomnieli powyżej, mistrz w. krzyżacki Henryk v. Hohenlohe r. 1246 nadał elblążanom pewne prawo bicia własnej monety, mianowicie szelągów, które co 10 lat odnawiane być miały, a waga i dobroć w nich srebra równać się powinna była szelągom chełmińskim. Zdaje się jednak, że te szelągi cech odrębnych nie miały, dziś bowiem od innych krzyżackich pieniędzy odróżnić ich nie podobna. Twierdzą nawet niektórzy (Rhode, der Elbinger Kreis, 29), jako Henryk Hohenlohe Elblągowi podobnego prawa tym przywilejem wcale nie nadał. Bądź co bądź, roku 1455 król Kazimierz Jagielończyk, przyjmując Prusy pod swoje panowanie, nadał Elblągowi prawo bicia szelągów i denarów, ale tylko na czas wojny. Mennica też w r. 1466 zamkniętą została. Na tych monetach widać herb Elbląga, jaki dodziś dnia się dochował: na tarczy dwa krzyże, z których górny wypukły, na gładkiem polu, dolny wklęsły na sieci umieszczony. Dopiero w r. 1530 za pozwoleniem królewskiem otwarto znowu mennicę elbląską, która aż do roku 1540 z małemi przerwami czynną była i wybijała szóstaki, trojaki, grosze, szelągi i denary. R. 1545 otrzymało miasto pozwolenie wybicia denarów za 10,000 czerw. złotych. Zajmował się tą pracą pod dozorem magistratu myncarz Michał Fischer. Tenże myncarz wybił za nowem pozwoleniem królewskiem od r. 1554 do 1557 za 6900 czerw. złotych znowu samych denarów; innych monet z czasów Zygmunta Augusta nie było. Również królowie Henryk Walezy, Stefan Batory, Zygmunt III nie udzielali miastu pozwolenia na wybijanie monety, głównie z powodu zazdrosnych zabiegów sąsiedniego Gdańska, który wielkie zyski z bicia monety ciągnął. Dopiero kiedy r. 1626 Gustaw Adolf miasto Elbląg opanował, zaraz mu udzielił przywilej bicia monety tak złotej jak i srebrnej. Miasto przyjęło dzierżawcę królewskiej mennicy Marka Philipson, którego niektórzy Marcelim Philips mianują, a którego znakiem menniczym było serce przeszyte hakiem górniczym. Tenże wybijał w Elblągu bardzo liczne rodzaje pieniędzy, jako to: dukaty potrójne, pojedyńcze, półtalary, orty, trzygroszówki, półtoraki, grosze i szelągi. Drobniejsze począwszy od trojaka, są pospolite; większe, dziś nadzwyczaj rzadkie. R. 1631 zaczęli szwedzi na własny rachunek pod elbląskim a czasem i szwedzkim stęplem pieniądze drobne wybijać. Te zalały kraj cały i zepsuły kredyt elbląskim monetom na długi czas. Szelągi mianowicie, bite później pod stęplem krolowej Krystyny do r. 1635, dziś jeszcze kwartami się wykopują. Za Władysława IV wybijano talary r. 1636, zaraz po pokoju w Sztumskiej wsi, z napisem: Elbinga inter arma servata; lecz w następnym roku król pozwolenia odmówił. Za Jana Kazimierza okazał się wielki brak mianowicie drobnej monety, gdyż jej przez 16 lat nie wybijano. Po ordynacyi menniczej z r. 1650 objawił się wielki ruch we wszystkich mennicach. I Elbląg wtedy za pozwoleniem królewskiem przyjął myncarza Wilhelma Eck'a, który bardziej dla utrzymania

prawa bicia monety, aniżeli dla zysku wybił małą liczbę talarów podwójnych, półtoracznych, w kształcie czworograniastym, w rodzaju szwedzkich klippingów, a niemniej cokolwiek talarów, półtalarów i ortów. Z monety zdawkowej wybijano tylko 2-groszówki w dość znacznej ilości. Wszystkie powyższe monety są z r. 1651 i mają znak myncarza W. v. E. Z lat następnych znany jest tylko dukat elbląski z r. 1653 z literą N. H., Mikołaja Henninga, który też za nowej wojny szwedzkiej myncarzem pozostał. Wówczas tak miasto jak i szwedzi wybijali różne rodzaje monet, jako to: portugały 10-dukatowe, dukaty podwójne i pojedyńcze, talary, orty, szóstaki i szelągi, wszystko pod stęplem Karola Gustawa z lat od 1656 do 1659. Po zajęciu Elbląga przez wojska polskie mennica tutejsza ciągle była czynna aż do abdykacyi Jana Kazimierza; wybijano dukaty, orty i szelągi. R. 1665 przyjęto nowego myncarza, który kładł cyfrę J. P.; nazwiska jego atoli dotąd nie odkryto. Za panowania Michała Korybuta przyjęto za myncarza Krysztofa Szulca, który na monetach kładł cyfrę swoją: C. S.; wybijano sztuki dwudukatowe, dukaty pojedyńcze, talary i półtalary; wszystkie bardzo rzadkie, dziś się po bajecznie wysokich płacą cenach. Oprócz tego wybijano w ciągu lat 1671, 1672 i 1673 szelągi. Za Jana III, Augusta II mennica zupełnie była bezczynną. Za Augusta III w roku 1760 znowu w ruch wprowadzona była, gdy brak drobnej monety dotkliwie dawał się we znaki. Przyjęto wtedy Karola Henr. Schwerdnera, który kładł swoje głoski C. H. S.; roku 1761 Henryka Siliusza, którego głoski są H. W. S.; r. 1762 Justusa Karola Schrödera, który się oznaczał literami J. C. S.; r. 1763 był myncarzem Fryderyk Ludwik Stieber, głoski jego na monetach F. L. S. W ciągu tych ostatnich lat istnienia mennica elbląska była bardzo prześladowaną. Gdańsk mianowicie wszelkiemi sposobami starał się ją zdyskredytować. Rzeczywiście zaś była ona równie dobrą jeżeli nie lepszą od gdańskiej. Mimo to ciągle w Prusach i Gdańsku była wywoływaną, tak że nawet niektóre orty musiano przebijać, na których potem dodawano dla nadania im kursu: secunda reductio. Na dokuczanie gdańszczan została wreszcie mennica elbląska zamkniętą r. 1763. (Podług Encyk. Orgelbr.; pruscy historycy Elbląga nie wspominają zgoła o tej mennicy). *Elbląski powiat* nowo utworzony został r. 1818 z 5 osobnych części, do których należą: terytoryum m. Elbląga, dawniejszy pow. tolkmicki (Domänenamt), miasto Elbląg i 2 klucze rycerskich dóbr: Kadyny z wsią Rehberg i Hansdorf; leży między 36° 47' i 37° 19' wsch. długości a 54° 5' i 54° 21' północnej szerokości; styka się na wschód z pow. braniewskim i holądzkim, na południe z holądzkim i malborskim, z zachodu z malborskim i gdańskim, z północy jest granicą zatoka Świeża (Frisches Haff) i część pow. braniewskiego. Postać ma nieregularnego czworoboku. Rozciągłość z północy na południe wynosi mil 3 i pół, ze wsch. na zachód mil 4 i pół. Obszaru jest mil kwadr. 13.96, z których odpada na zatokę Świeżą mil kwadr. 2.71; ludności 65.115. Ze względu na powierzchnię ziemi rozpada się na t. zw. góry (Höhe) i na niziny (Niederung). Górzysta okolica, ciągnąca się na wschód do braniewskiego i holądzkiego powiatu, zajmuje mil kw. 5.98, ma znaczne bory, pięknie położone, romantyczne okolice, grunta miernego urodzaju, spada zwolna na zachód do jeziora Druzna i rz. Elbląg, na północ jest bardzo spadzista ku zatoce; największa wysokość wynosi tu na górze t. zw. Maślanej (Butterberg) pod wsią Trunz 632'. Zasiewy i żniwa są nieco późniejsze niż na nizinach, gospodarstwo po większej części 4-polowe; hodują pszenicę, żyto (proboszczowskie, hiszpańskie, kampińskie), jęczmień, owies, groch, wykę, bob', wilczyn (lupinę), koniczynę, lucernę, rzepik, len, kartofle. Niziny zajmują mil kw. 5,27, stanowią część żyznych żuław nadwiślańskich (Weichseldelta); z wyjątkiem małego podniesienia o jakie 10' do 20' od Nowego dworu (Neuhof) do wsi Wickerau są w zupełności równiną, nieco ku Świeżej zatoce pochyloną, rozciągają się po obu stronach rz. Nogaty. Gleba tu nader żyzna, przynosi w obfitości wszelki rodzaj zboża; mianowicie pszenica, jęczmień, bób się udają. Koniczyny prawie wcale nie sieją, gdyż pastwisk łącznych jest podostatkiem. Także i rolę kilkoletnie obsiewaną zamieniają potem na łąkę. Gospodarstwo w wysokiej mierze ulepszone, najczęściej 5 albo 7-polowe. Tak do zasiewu jak i wymłocki używają machin różnych rolniczych, często parą pędzonych. Zasiew jarzyny rozpoczyna się w połowie kwietnia, trwa 2 do 3 tygodni, oziminy około połowy września, trwa także do 3 tygodni. Przed przybyciem krzyżaków leżała ta część ziemi dziko, często powodzią rzek zalewana, krzewami zarosła; chyba kilka rybackich osad istniało w dogodniejszych miejscach, jak np. Stuba, Zeyer, Panna (Jungfrau). Na górach w zwanej wtedy Pogezanii były osady liczniejsze, jako to: Passiauxty (teraz Kämersdorf), Pilon (Plohnen), Muslatyn (Meislatein), Weklice (Wecklitz), Przezmark (Preuss. Mark), Lęcza główna siedziba pogezanów, teraz Lenzen, Tolkmicko (Tolkemit), Pogardisze (Neukirch), Stobajny (Stoboi), Bierkowe (Birkau), Hazelewo (Haselau), Kadyny al. Kudyn itd. Było też wiele lasów podówczas, nietylko na wzgórzach ale i w nizinach, jak świadczą nazwy założonych tu wielu osad np. Ellerwald (Erle, olsza),

Aschbuden (gdzie popiół palono), Kerbswalde. Jeszcze w późne czasy rosły bory, gdzie teraz Nowy dwór przy Świeżej zatoce, pod wsią Meskenberg. R. 1722 wspomina Hartwich, że wtedy lasy rozciągały się w nizinach aż po samo miasto Elbląg, ale je mocno trzebiono i był wielki handel drzewem. Obecnie od długich czasów nie masz zgoła lasów na nizinach. Tylko wicie tu hodują w szerokich rozmiarach, osobliwie na wielkich nieużytecznych kępach przy ujściu rz. Nogaty; zwykle te wicie wycinają co 4 do 6 lat, ażeby świeże porosły. Dopiero od r. 1288 za mistrza krzyż. Meinarda z Kwerfurtu rozpoczęto ziemię tę gwałtem zdobywać. Najprzód groblami zabezpieczono ją przed zalewami Wisły i Nogaty. Następnie kopano rowy, kanały, sypano groble przy łachach i strugach. Teraz cała ta część jest sztucznie niby siecią poprzerzynana rowami, kanałami, któremi woda odpływa, i groblami, żeby się nie wylała. Bieg i odpływ wody unormowany jest licznemi śluzy. Pojedyńcze gminy starają się z jak największą gotowością i kosztem groble te, kanały, rowy utrzymać. Celem bezpieczniejszego utrzymania grobli połączyły się gminy pobliższe i potworzyły osobne stowarzyszenia, zwane po niem. „Deichgenossenschaften“. Ważniejsze są po lewej stronie Nogaty: t. zw. Landrichteramt, do którego należą gminy: Kerbswalde, Schwarzdamm, Hoppenau i Fischerkampe. Po lewej stronie: Einlage, Zeyer, Jungfersche Winkel mają swoje związki. Często muszą też wodę gdzie nie odbiega sztucznie wylewać. Ku temu używają najwięcej młynów, tak wiatrem jak wodą i zwierzęcą siłą pędzonych. W ostatnim czasie używają nadto wielkich machin parowych. R. 1867 było tych machin parowych (Dampfschöpfmühle) po prawej stronie Nogaty 10 z siłą koni 223, po lewej 5 z siłą koni 110. Także kładą w ziemię dreny, żeby rolę osuszyć. Przy takich pracach i nakładach wydaje mórg roli na nizinach przecięciowo sgr. 98 (tal. 3 sgr. 8), na górach tylko sgr. 35. Około r. 1867 płacono przecięciowo za 1 włókę chełmińską na górze tal. 3339, na nizinach 5488 tal. Korzec pszenicy kosztował przecięciowo r. 1867 sgr. 103, żyta 70, jęczm. 53, owsa 36, grochu 74, kartofli 29, cent. siana 24, kopa słomy 174. Lasy dość obszerne znachodzą się tylko na górach jak się rzekło; obejmują mórg 37897, z których państwowe mają mórg 4008, bory miasta Elbląga 5680, różnych zakładów publicznych 3830, prywatne 24379. Z pomiędzy drzew odznacza się i najczęściej znachodzi buk (Rothbuche); bardzo wysoko i bujnie wyrasta; mimo niezbyt wielkiej ochrony i starannej hodowli dawniejszych czasów, napotkać go można tak osobno rosnącego w znacznych obszarach, jako i pomięszanego z grabem (Hainbuche), dębem itd., pomiędzy któremi zwykle przeważa. Po buku idzie sosna; udaje się tak na piaszczystym jak na gliniastym gruncie. W końcu dąb, brzoza i inne, ale tylko z innemi drzewami pomięszane. Handel drzewem bardzo ułatwiony, ponieważ spławna rz. Elbląg i Świeża zatoka nader są bliskie. Podług sprawozdania nadleśnictwa królew. w Stalinach z r. 1860 ustanowiona była taksa na sążeń (Klafter) drzewa dębowego do użytku (Nutzholz) tąl. 6 sgr. 26, szczepanego tal 3 sgr. 25, drobnego tal. 2; buki sprzedawano 1 sążeń do potrzeby po tal. 8 sgr. 6, szczepów tal. 8 sgr. 5, drobnego tal. 2 i pół; sosny sążeń tal. 4 sgr. 26, szczepów tal. 4 itd. Torfu pokłady znachodzą się w niezbyt wielkiej ilości na wzgórzu; także na nizinach przy wsi Moosbruch mórg 1134 i przy wsi Aschbuden i Wickerau. Większej zwierzyny prawie wcale się nie natrafia w lasach. Najwięcej polują na dzikie kaczki w zatoce i w jeziorze Druznie. R. 1867 dzierżawa tych łowów z jez. Druzna przynosiła tal. 316, z zatoki tal. 209. Ryb wszelkiego rodzaju bywa podostatkiem tak z zatoki, jeziora Druzna jak i ze strug różnych i rzek: r. 1867 sprzedawano beczkę szczupaków po tal. 18 do 20, sędaczów beczkę tal. 15 do 18, leszczy tal. 7 do 13, okuniów tal. 4 do 6 itd. Powiat elbląski ma liczne strugi i rzeki. Na wzgórzu płyną (po niem. zwykle zwane Bäck, tyle co Bach, struga) do rzeki Bauda (Baude): struga z pod wsi Trunz (Trunzer Bäck) i struga z pod Bągartu (Baumgartner Bäck); do zatoki Świeżej: tolkmicka struga, struga z pod wsi Sztynort (Steinorter Bäck), z pod wsi Dörbeck i struga Hahnenspring. Do rz. Elbląg wpada Homula (Hommel Fl.), największa ze strumyków górskich, pędzi w swoim biegu 10 młynów, hamernię, miasto Elbląg w wodę zaopatruje. Do jeziora Druzna płyną: gronowska struga, Elsza (Else), Rogowa (Rogau-Fl.), pędzi młyn hansdorfski, i Elszka (Elske Fl.). Na nizinach są ważniejsze strugi i rzeki: Elbląg rzeka wypływa z jeziora Druzna, przybiera łachę malborską, Tynę (Thiene), Fiszewę (Fischau Fl.) i inne, płynie przez m. Elbląg, łączy się za pomocą kanału Kraful z Nogatą i uchodzi do zatoki Świeżej; rz. Tyna (Thiene) do jez. Druzna i do rz. Elbląg; t. zw. Nowy rów (Neue Graben) łączy Tynę z Fiszewą. Fiszewa stara płynie do Nowego rowu. Fiszewa (tędy prawdopodobnie pierwotnie płynęła stara Nogat), Nogat stara (Alte Nogat) stanowiła główny odpływ Nogaty za dawnych czasów; r. 1483 została ta odnoga od rz. Nogaty za pomocą grobli usypanych odłączona; kanał krafulski długi 1560° łączy Nogatę z rz. Elbląg, zbudowany kosztem m. Elbląga r. 1495; rz. Nogat (właściwa) odłącza się od Wisły przy Mątwach (Montauer Spitze), do pow. elbląskiego prze-

chodzi przez wś Clementsfähre, licznemi odnogami uchodzi do zatoki Świeżej; r. 1853 przy Mątwach groblami w znacznej części zatamowana, jest miałka, miejscami mało co nad 4' głęboka, dla zwyczajnych berlinek od tego czasu niespławna, po obu stronach groblami zabezpieczona; łacha sztubska (Stubasche Lache), dawniej odnoga przy ujściu Nogaty, od niejakiego czasu zatamowana; panieńska łacha (Jungfersche Lache); fersztnowska łacha; Wisła elbląska (Elbinger Weichsel), odnoga Wisły, która się odłącza przed Gdańskiem do Świeżej zatoki; nad samem jej ujściem pas przywąski na Kępach należy do elb. powiatu, na którym są 2 wioski nieco odosobnione od reszty powiatu, zwane po niem. Grenzdorf A. i B. Jeziora znajdują się 2 w powiecie: 1) Druzno (Drausensee) na południe od m. Elbląga, tylko w północno-wschodniej części należy do powiatu, z której coraz bardziej zarasta. Sławne jest z wielkiego połowu ryb i różnego ptastwa, osobliwie dzikich kaczek. Nowy kanał elbląsko-mazurski (Elbing-oberländischer Kanal) wpływa do Druzna, tak że wszystek handel wodny z Mazurami itd. przechodzi przez to jezioro. 2) Świeża zatoka (Frisches Haff) zajmuje ogółem mil kwadr. 15,62, należy w $^1/_6$ części do powiatu, którego północną granicę na długości mil 4 i pół stanowi; szlamem pochodzącym z rz. Nogaty, Elblągu i Wisły coraz bardziej się zamula; przed 1500 laty sięgała aż po miasto Elbląg, od którego obecnie $^3/_4$ mili odległa. Na wschód pod miastem Tolkmickiem, gdzie góry stromo spadają, jest znacznie głębsza; pod tem miastem zbudowano od r. 1862 do 1864 mały port dla morskich statków, długi 60°, szeroki 18°, głęboki 6'. Inny port znajduje się przy ujściu rz. Elbląg (Elbinger Fahrwasser). Klimat tutejszych stron musiał być niegdyś daleko łagodniejszy; jeszcze z r. 1546 jest pewna wiadomość, że około Elbląga wino na dobre hodowano. Teraz tylko nazwa gór winnych (Weinberg) się zachowała. — Ludność powiatu rozpada się, najprzód co do wyznania: r. 1867 liczono katol. 11820, luter. 50,000, reform. 452, menonitów 1967, baptystów 318, żydów 505 (w samych miastach 500). Narodowości prawie bez wyjątku są niemieckiej. Miasta znajdują się 2 w pow., Elbląg i Tolkmicko (Tolkemit), wiosek 94, dóbr i folwarków 85. R. 1861 liczono w pow. domów mieszk. 5842 (na 1 milę kwadr. domów 452, na 1 dom mieszk. mieszkańców 10), innych budynków (stajen, gumien itd.) 2220. Publiczne gmachy: kościołów i kaplic do nabożeństwa 28, szkół 82, szpitali dla chorych i ubogich 33, dla administracyi 50, dla miejscowych zarządów i dla policyi 112, dla wojska 6, ogółem publ. gmachów 311. Pojedyńczych posiadłości 3674, obszaru ziemi do nich należącej mórg 208,524 (na 1 posiadłość przypadało mr. 57); ogrody zajmowały mr. 4278, role orne 83001, łąki 64,613, pastwiska 25,669, bory 37,897. Około $^2/_3$ wszystkich posiadłości znajdowało się w ręku włościan, reszta mniej więcej dobra szlacheckie; dóbr rycerskich 20 z obszarem mr. 220,230; posiadłości gburskich z własną uprzężą 1126, mórg miały 120,669; posiadłości gdzie nie można utrzymać uprzęży 1733, z obszarem mr. 12733. Bydła rogatego było sztuk 14490 (na 1 milę kw. sztuk 1114) i to wołów 1166, buhajów 387, krów 9089 (na 1 milę kw. sztuk 738, 1 sztuka na 6 i pół osoby), cieląt 3415, świń 6604 (na 1 milę kw. 511, 1 sztuka na osób 9), owiec 8367 (na 1 m. kwadr. 648) i to merynosów 5460, na pół uszlachetnionych 607, owiec zwyczajnych (Landschafe) 2300, kóz 808. Pod względem przemysłu, rzemiosł i zatrudnień w r. 1867 liczono: piekarzów 53, cukierników 10, rzeźników 40, rybaków 32, ogrodników 13, balbierzy 18, fryzyerów 4, garbarzów 8, fabrykantów mydła 2, zdunów 57, szklarzów 17; mularzy: majstrów 8, czeladników 100, uczniów 37; cieśli: majstrów 10, pomocników 232, uczniów 29, dekarz 1, studniarz 1, kominiarzów 3, kołodziejów 51, fabryki wozów 2, cieśli okrętowych 7, pomocników okrętowych 120, ślusarzy 31, podobnych wyrobników 10, kotlarzy 2, lejarnia dzwonów 1, blacharzy 15, złotników 6, fabryk instrumentów muzycznych 3, chirurgicznych 1, matematycznych 2, zegarmistrzów 8, fabryki knotów 2, powroźników 12, farbierzów 8, szewców 237, rękawiczników 4, kuśnierzów 20, siodlarzów 22, krawców męzkich 171, żeńskich 28, pasamoników 4, modniarek 17, złotem itd. haftujących 4, stolarzy 124, bednarzów 66, fabryk sprzętów różnych drewnianych, łyżek itd. 10, koszykarzów 8, tapicer 1, fabrykantów parasoli 2, tokarzów 19, grzebieniarzy 4, szczotkarzy 10, introligatorów 16, przędzalnie wełny 2, tkackich warsztatów na bawełnę 84, na płótno 92, na wełnę 4, warsztatów, którėmi się dodatkowo zajmują po wsiach nie z rzemiosła 2000, fabryk szkarpet 3, folusz 1, zakładów do bielenia nici, płótna 4, farbiarni 9, giserni, fabryk żelaznych machin 4, hamerni 11, fabryka szpilek 1, wyroby sprzętów bronzowych, miedzianych 1, wyrobu wapna 5, cegielni 20, młynów do wyrabiania gipsu, cementu, asfaltu 4, młynów olejowych 4, fabryka zapałek 1, młynów garbarskich 3, fabryka wyrobów forniturowych 1, fabryki świec 3, fabryka mebli 1, papiernia 1, młynów wodnych 14 o gankach 38, wiatraków 20, holenderskich młynów 22, młynów siłą zwierzęcą pędzonych 24, parowych 3, fabryki krochmalu 2, tabaki 5, browarów 9, gorzelni 17, fabryka wód mineralnych 1, lekarzów 18, dentystów 2, aptek 8, weterynarzów 4. — Dróg

komunikacyjnych posiada pow. elbląski podostatkiem. 1) Wodne drogi są liczne: z pomiędzy rzek wiele jest spławnych, niektóre nawet dla większych statków, jako rz. Elbląg i Nogat, inne przyjmują pomniejsze łodzie i tratwy, np. łacha panieńska (Jungfersche Lache), Tyna aż do wsi Dreispring i Fiszewa. Długość tych wodnych dróg wynosi około 8 mil. Nadto są 2 kanały: Krafulski kanał kosztem m. Elbląga zbudowany 1495 r., łączy Nogat z rz. Elbląg; drugi kanał elblągsko-mazurski (Elbingoberländischer Kanal) nowo teraz otworzony, choć nie dochodzi powiatu, jednak ułatwia komunikacyą, ponieważ się styka z elbląskiem jeziorem Druznem (o ruchu handlowym po tych drogach wodnych ob. powyżej przy m. Elbląg). 2) Bite trakty jedne są stare, jako z Elbląga do Królewca i z przeciwnej strony do Malborka z roku około 1810, z Elbląga do Pr. Holądu od r. 1830. Długość tych dróg wynosi przeszło 7 mil. Nadto postanowiono r. 1862 nowe drogi sypać: z Elbląga do Nowodworu (Tiegenhof), do Młynarów (Mühlhausen), do wsi Rückfort i na Szynwałd do Tolkmicka (Tolkemit). Długość tych ostatnich traktów miała wynosić przeszło mil 9. 3) Kolej żelazna zwana wschodnia (Königl. Ostbahn) z Berlina do Królewca ukończona została w elbląskim powiecie roku 1852. Przechodzi przez powiat w długości więcej nieco niż 3 mile; utrzymuje tu 2 stacye: Elbląg i Güldenboden. Na stacyi Elbląg z r. 1861 taki jest obrachunek: osób przybyło 67220 (dziennie przecięciowo 184), odjechało 65024 (dziennie 178), towarów różnych przywieziono cent. 316,692, odesłano 215,777; dochodu od osób tal. 51666, od towarów 82026, nadzwyczajny wziątek talar. 1549, ogółem dochodu tal. 135,241, wydatku na urzędników itd. tal 6879. Później ruch się powiększył, np. roku 1867 przybyło osób 79667 (dziennie 218), ogólnego dochodu było tal. 174,971. W Güldenboden przybyło r. 1867 osób 25955 (dziennie 71), ogólnego dochodu tal. 44698. 4) Poczty istnieją w liczbie 5: w Elblągu I klasy, wyższych urzędników 11, niższych 12, służby (listonoszów itd.) 14, w Tolkmicku, we wsi W. Mausdorf, we wsi Trunz i Güldenboden. — Szkoły stosunkowo są liczne w powiecie; wyższe, gimnazyum, szkoły realne, rzemieślnicze, pensyonaty znajdują się w dostatecznej ilości w mieście Elblągu; po wsiach są zwykłe szkoły elementarne. Statystyka z r. 1863 podaje w Elblągu ogółem szkół 10, nauczycieli 31, nauczycielek 11, uczniów 1434, uczennic 1421; prywatne 3 szkoły: nauczycieli 2, nauczycielek 5, uczni 69, uczennic 89. W Tolkmicku 2 szkoły, nauczycieli 5, uczniów 209, uczennic 207; po wsiach szkół 66, nauczycieli 69, uczniów 2839, uczennic 2795. Co do wyznań było szkół katol. 8, ewang. 75. — Wyznania i kościoły: 1) Katolicy posiadają 3 kościoły parafialne: w Elblągu św. Mikołaja, w Tolkmicku i Nowejcerkwl (Neukirch). Dawniej za polskich czasów istniał jeszcze klasztor we wsi Kadynach (Cadinen), kaplica cmentarna św. Antoniego Padewskiego w Tolkmicku (teraz Najśw. Serca Jezusowego, zbudowana r. 1738 przez prob. tolkmickiego Jana Szwana) i kaplica św. Jakóba w Kickelhof przy Kadynach. Klasztor w Kadynach fundował Teodor von Schliewen, ówczesny właściciel tych dóbr r. 1683 i oddał go oo. bernardynom z Warszawy. Istnieli tu ci ojcowie aż do r. 1826, kiedy przez rząd pruski zniesieni zostali. Teraźniejsze nazwane powyżej 3 kościoły parafialne stanowią dekanat elbląski, nowo utworzony r. 1841; należy do niego jeszcze po za powiatem elbląskim będący kościół paraf. w Pr. Holądzie. R. 1873 służbę Bożą pełniło w tym dekanacie 4 proboszczów (1 dziekan), kapelanów i innych duchownych 6; komunikujących było w Elblągu 3654, w Holądzie 206, w Tolkmicku 2030, w Nowej cerkwi 1055. 2) Także i dla protestantów urządzona jest t. zw. superintendentura elbląska; obejmuje ona li tylko gminy w powiecie tutejszym położone. R. 1870 było parafij 12, filia 1 i to w Elblągu parafia św. Trzech Króli, św. Anny i Bożego Ciała, po wsiach reszta: w Przezmarku, w Pomorskiej wsi (Pomehrendorf), w Łęczach (Lenzen) z filią Dörbeck, we wsi Trunz, Zeyer, Panna (Jungfer), Fersztnowo, W. Mausdorf i Neuheide. Pastorów pracowało przy tych kościołach 17. 3) Menonici wydaleni z Holandyi tu się osiedlili. Początkowo zamyślali osiedlić się w mieście Elblągu, ale r. 1550 rada protestowała, zaczem król Zygmunt August im zabronił. Tem liczniej zamieszkali teraz po wsiach na nizinach. R. 1772 liczono ich przeszło 13000, obszaru żyznej ziemi w nizinach posiadali mórg 2177. Jak od początku uczyli, tak i teraz tu uczą, że nie wolno jest chrzcić małych dzieci, służbę wojskową pełnić i przysięgę składać. Urzędy zresztą uznawają, czego pierwotnie nie czynili. Po okupacyi król Fryderyk W. r. 1780 zwolnił ich od służby wojennej (za polskich czasów zawsze wolnymi byli), ale corok musieli płacić na zakład kadetów w Chełmnie tal. 5000. W nowszych czasach różnemi ustawami starano się pociągnąć menonitów do tej służby, ale oni zawsze się wytrwale opierali; statecznie idą teraz w sołdaty, ale pełnią tylko podrzędne, pomocnicze stanowiska pisarzów itd.; broni nigdy do rąk nie wezmą. Posiadają w powiecie 3 zbory czyli gminy: w mieście Elblągu od roku 1852 i zdawna we wsi Ellerwald i Rosenort. 4) Baptyści w tem są pokrewni menonitom, że także chrzcą tylko dorosłych; natomiast pełnią służbę wojenną i składają przysięgę. Zdawna tu już osiedleni, nie potrafili się jednak rozsze-

rzyć. Główną swoję działalność misyjną zasadzają na szerzeniu biblii i różnych religijnych rozprawek. R. 1867 rozdali biblij 50, traktatów 8000. Liczba ich nie dochodzi 100; w mieście Elblągu mają swoją kaplicę, w której nabożeństwo odprawiają. 5) Żydów aż do okupacyi wcale żadnych nie było w elbl. powiecie. Dopiero za przywilejem z r. 1812 zaczęli się powoli osiedlać, głównie w Elblągu dla zyskownego handlu. R. 1824 postawili sobie synagogę, którą rabin z Królewca poświęcił. Po wsiach mało się trzymają; r. 1870 oprócz Elbląga byli tylko żydzi (22) we wsi Łęcze. Ob. C. Rhode, der Elbinger Kreis; Dr. Toeppen, Elbinger Antiquitäten; Fuchs, Beschreibung der Stadt Elbing. *Kś. F.*

Elbląg, niem. *Elbing*, rzeka w Prusach zachodnich, pow. elbląski, ma główne źródło w jeziorze Druznie (Drausensee), z którego płynąc na północ zowie się wprzód łachą elbląską (Elbinger Lache), przyjmuje po lewej stronie łachę malborską. Dopiero połączywszy się z nizin przychodzącą rz. Tyną (Thiene) nazywa się Elbląg. R. około 900 angielski podróżnik Wulfstan nadał jej imię Ilfing. Krótko przed miastem Elblągiem przyjmuje z lewej strony starą Nogat, po prawej z góry idącą Homulę (Hommel), płynie środkiem m. Elbląga. Blisko potem przyjmuje Krafulski kanał, który ją łączy z Nogatą. Uchodzi do zatoki Świeżej (Frisches Haff). Bieg ma przeważnie północny, długość od Druzna niespełna 2 mile (dokładnie liczą prętów 3000). Szeroka jest przy mieście 240', przy pile 200', w sztucznie zbudowanem ujściu (Elbinger Fahrwasser) 142'. Głębokość najmniejsza wynosi 6' do 10'. Spadku właściwie jakby nie miała; tylko na wiosnę gdy wiele wody przychodzi z góry, widać jak płynie. Latem gdy sucho woda raczej stoi aniżeli płynie. Przy trwałych wichrach z południa przez odpływ do zatoki znacznie się umniejsza na chwilę. Przeciwnie gdy wiatr gwałtowny z północy, nieraz wodą z zatoki do tyla się napełnia, że się przelewa, jak np. r. 1855 d. 31 marca kiedy przy Mątwach Wisła się przerwała i wiele wody i lodu naprowadziła do zatoki; wtenczas rz. Elbląg zamiast na północ płynęła na południe i zalała całe niziny elbląskie. Ujście rz. E. wiele cierpi przez Nogatę, która szlamem i piaskiem oddawna coraz bardziej je zamula. Tylko wielkiemi zachodami i niezmiernym kosztem bywa to ujście utrzymywane w porządku. Już r. 1348 zaczęto je przed zamuleniem zabezpieczać w ten sposób, że z obu stron wielkie głazy w zatokę i kamienie niby mury poustawiano. Następnie im więcej zatoka się zaszlamywała i od lądu odstępowała, tem dalej nowe kamienie i głazy (Molen) stawiano. Po okupacyi pruskiej łożono nadzwyczaj wielkie nakłady na te roboty. Od r. 1775 do 1777 poprowadzono zachodnią ścianę czyli zaporę (Mole) do odległości 200 prętów w zatokę, wschodnia ściana jako mniej potrzebna otrzymała długość prętów 150. Od r. 1787 do 1792 przedłużono to nowe sztuczne ujście aż do 625, resp. 594 prętów, na co państwo ze swojej strony ofiarowało tal. 40,000. R. 1822 burza znaczną część zapór zerwała. Naprawa, trwająca od r. 1825 do 1829, kosztowało samo państwo 20,000 tal. R. 1859 przedłużono jeszcze te zapory o 514°, tak że obecnie zachodnia strona wynosi 1339°, wschodnia 763° (od portu licząc). Państwo dało znowu tal. 27,750, miasto 8000. Tak sztucznie i kosztownie utrzymywane ujście rz. E. zowie się urzędowo po niem. „Elbinger Fahrwasser.“ Ponieważ i tak jeszcze wciąż się zamula i zarasta, potrzeba je od czasu do czasu oczyszczać (baggern). R. 1863 powiększono głębokość ujścia do 10'. Koszta były i tą razą ogromne: państwo wyłożyło tal. 40,000, miasto 22,000. Rzeką E. odbywa się znaczny ruch handlowy (zob. przy m. Elbląg o handlu). R. 1867 przypłynęło okrętów morskich 114, odpłynęło 118, statków mniejszych rzecznych (Stromschiffe) płynęło do zatoki 107, na południe 603. Przyczem nie podane są wszelkie statki ładowane drzewem, trzciną, kartoflami, kamieniami itd., które opłaty żadnej w porcie nie dawają, a które były zapewne jeszcze liczniejsze. *Kś. F.*

Elbląsko-mazurski kanał, ob. *Druzno* jezioro i *Elbląg*.

Elec, ob. *Jelec*.

Elej, niem. *Ellei*, wś i st. poczt., pow. dobleński, gub. kurlandzkiej, par. Sessau; blisko stacyj Mitawa i Szawle.

Elemski potok, potok górski, lewy dopływ *Babina* (ob.), w obrębie gminy Babina w powiecie kossowskim. *Br. G.*

Elencin, *Elęcin*, wś, pow. krobski, 12 dm., 88 mk., wszyscy kat.; 20 analf. Stac. poczt. najbliższa Pempowo; o kilka kil. od miasta Kobylina i Krobi. Najbliższa stac. kol. żel. w Koźminie i w Krotoszynie o 20 kil., w Bojanowie o 25 kil., 2.) E., leśnictwo, należy do Chociszewa. *M. St.*

Elenowskie sioło (ross.), ob. *Helenowskie*.

Eleonka, urzęd. *Eliońskie*, os., pow. starodubski, gub. czernihowskiej, st. poczt.

Eleonora, mała wś, pow. ihumeński, w okolicy mka Bożyna. *Al. Jel.*

Eleonora, kopalnia galmanu pod Radzionkowem; pow. bytomski.

Eleonorenhof (niem.), ob. *Czajcze*.

Eleonorhof, po łotewsku *Lonormujża*, wś, w Inflantach polskich, w pow. rzeżyckim, do r. 1869 wchodziła w skład klucza warklańskiego (por. *Warklany*), stanowiącego sta-

rodawne dziedzictwo starszej linii polsko-inflanckiej gałęzi Borchów a które w spadku po ojcu otrzymały Marya z Borchów księżna Sanguszkowa i Izabella z Borchów Potocka, 2-do voto Orłowska. Do téj ostatniéj należy obecnie między innemi i wieś Eleonorhof, przypadła na nią z podziału dóbr rodzicielskich, dokonanego w r. 1869. Attynencye E. stanowią: folw. Lubaszczyce, 110 dzies. ziemi dworskiej mający, tudzież kilka mniejszych osad, zajmujących 261 dzies. ziemi uprawnej. Wszystko razem wraz z Eleonorhofem zajmuje 4283 dzies. obszaru ziemi dworskiej. E. leży o 5 i ćwierć mil od m. pow. Rzeżycy i należy do parafii rz. kat. warklańskiej, dek. rzeżycko - nadłubańskiego. Okolica równa i płaska, wody i łąk dostatek, ziemia na ogół urodzajna, grunta szare, z gliny i nieco piasku złożone. Lasy tego majątku, przeważnie na gruncie piaszczystym rosnące, obfitują w drzewa sosnowe i świerki. Zarząd gminny w Warklanach. *G. M.*

Eleonorów, zaśc. pryw., nad rz. Spuszą, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 11 w. od Szczuczyna, 5 mk. (1866).

Eleonorów, niem. *Eleonorenhof*, folw., pow. wyrzyski, należy do domin. Czajcze.

Eleonorówka, także Łysą Górą zwana, przysiołek Mazarówki lub Grzymałowa.

Eleonorowo, ob. *Czajcze.*

Eleonorwil, łot. *Lonorwils*, wieś w Inflantach polskich w powiecie dyneburskim, niegdyś folwark dóbr prelskich (stanowiących od 1563—1866 r. dziedziczną posiadłość Borchów); już w pierwszej połowie bieżącego stulecia została własnością dzisiejszych dziedziców Karwowskich; wchodzi dotąd w skład parafii prelskiéj i posiada osobną filialną kaplicę rzymsko-katolicką, 1701 r. zbudowaną. Rozl. folw. 349 dzies. *G. M.*

Elerna, *Ellern*, *Elksznumujża*, wś. w okr. iłukszteńskim, pow. zelburskim, gub. kurlandzkiej, par. ewang. Ueberlauz. Ma paraf. kościół katol. Wniebowst. Pańskiego, 1650 założony przez Henryka Tynena. Parafia katol. dekanatu semigalskiego: dusz 8331. Filia w Warnowicach, Nejbornie; kaplice w Ilinie i Miażuliszkach, Jest też druga wś tego nazw. tamże, w par. ewang. Zelburg.

Elęcin, ob. *Elencin.*

Elfriedenhof (niem.), ob. *Ciężkowice.*

Elfryda, niegdyś kopalnia węgla kamiennego pod Rozdzieniem, pow. bytomski.

Elfrydów, folw. należący do hr. Zamoyskiej, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 49, od Dziewieniszek 18, mk. kat. 9 (1866).

Elganowo, 1.) niem. *Lahmenstein*, dobra szlacheckie, pow. gdański, obejmują obszaru ziemi mórg 1578; katol. 670, ewang. 190, żydów 3, domów mieszk. 83, parafia i poczta Wielkie Trąbki, szkoła w miejscu. Odległość od Gdańska 3 i pół mili. 2.) E., niem. *Gilgenau*, wś, pow. szczycieński, niedaleko traktu bitego z Niborga do Pasymia. Wspominana pierwszy raz w dokumentach r. 1412. Zdawna była wsią rządową. R. 1472 mistrz w. krzyżacki Henryk von Richtenberg wydał ją prawem chełmińskiem na dziedziczną własność jakiemuś Brossien, który za to miał służyć w wojnie ze zbroją i z koniem. Odległość od Szczytna około 3 mile, do Pasyma pół mili.

Elgenau (niem.), ob. *Elgnowo.*

Elgienie, wś, pow. rossieński, par. Stulgie.

Elgiszewo, włośc. wś, pow. toruński, blisko powiatu brodnickiego, na prawym brzegu Drwęcy, naprzeciw Ciechocina. Obszaru ziemi obejmuje mórg 1735, budynk. 73, dm. mk. 36, katol. 269, ewang. 26. Parafia Chełmonie, szkoła w miejscu, poczta Kowalewo. *Kś. F.*

Elgnowo, niem. *Elgenau*, wś, pow. ostródzki, przy samej granicy Prus zachodnich, posiadała zdawna kościół katolicki jak się zdaje parafialny. W czasie reformacyi zabrali go protestanci. Przyłączyli najprzód jako filią do Dąbrówna (Gilgenburg), następnie do Marwałdu (Marienwalde), a wreszcie r. 1767 zupełnie zaniechali. Tutejsi katolicy nieliczni przyłączeni są obecnie do nowej parafii w Dąbrównie. Odległość do Ostrody około 5 mil, do Dąbrówna przeszło milę. Mk. 324.

Elgot, *Ellgoth*, *Ellguth* (niem.), ob. *Ligota* i *Ligotka.*

Eliaszowce, ob. *Iliaszowce.*

Eliaszówka lub *Iliaszówka*, 1.) duża wieś, pow. jampolski, nad rz. Trościańcem, parafia Tomaszpol, gmina Tymanówka, od stacyi kolei żelaznej odeskiej Wapniarki wiorst 8, od Jampola i Dniestru w. 50; ma 1037 mk.; ziemi włościań. 771 dzies., dworskiej około 700 dzies. Należała do Czetwertyńskich, dziś Jaroszyńskiego. R. 1868 miała 147 dm. 2.) E., wś, pow. starokonstantynowski, ma kaplicę katol. parafii Starokonstantynów. 3.) E., dobra, pow. lepelski, własność rządowa. 4.) E., por *Iliaszówka.*

Eliaszówka, potok, także *Czernką* zwany, wypływa ze skał wapiennych w Gorenicach w Królestwie Polskiem. Płynąc ku południowi pomiędzy skałami zabiera w obrębie Paczołtowic (pow. chrzanowski) trzy pomniejsze strugi, gdzie koryto dochodzi przeszło 1 m. szerokości. Dno kamieniste. Ponad łęgami wznosi się wąski pas łąk, a z obu stron tychże wysokie i skaliste wzgórza, pokryte grabiną. Pod klasztorem Czerny Eliaszówka zabiera z pr. brz. strugę ze źródła św. Eliasza. Poniżej mostu łączącego dwa wzgórza, tj. pustelnię św. Eliasza z lasem paczołtowickim, dziś już w ruinie będącego (ob. art. *Czerna*), dolina się rozszerza, a strumień dochodzi 2 m. szeroko-

ści. Spadając po kamieniach, hukiem i szumem swym przyczynia się do powiększenia uroku już z siebie czarującéj doliny. Nieco niżej niknie dolina i śród skał lesistych, dosięgnąwszy ostatnich chat wsi Czerny, zabiera z pr. brz. potok *Czernkę* (ob.). Opływając lesiste wzgórza (423 m. szt. gen.) z wschodniego (lewego), a lekko wznoszące się pola orne z zachodniego (prawego) brzegu zabiera Miękinkę. Odtąd Eliaszówka płynie ku południowi, a pod Ponetlicą wzmacnia się kilkunastu obfitemi źródłami. Poniżej przepływa dolinę otoczoną łąkami; niżej płynie śród obszernych łęgów. Koryto 4 m. szerokie, brzegi 2 i pół m. wysokie. Takiem korytem dosięga Krzeszowic. Eliaszówka przepływa je korytem obmurowanem, od północy ku południowi, a na południe Krzeszowic, przerżnąwszy kolej Ferdynanda, śród łąk wpada do *Filipówki* (ob.). Długość biegu 9 kil. (Ob. Fr. Marczykiewicz, Hidrografia m. Krakowa i jego okręgu, Kraków 1847 r.). *Br. G.*

Eliaszyszki, wś, pow. rossieński, par. Pogromoncie.

Eligiów, kol. włośc., pow. noworadomski, gm. i par. Sulmierzyce. Liczy 25 dm., 230 mk., ziemi włosc. 425 morg.

Eliońskie, ob. *Eleonka*.

Elisabetgrad, ob. *Elizabetgród*.

Elisabethgrube (niem.), ob. *Elżbieta*, kopalnia.

Elisabethhof (niem.), kolon., pow. babimoski; 23 dm., 154 mk., 102 ew., 52 kat., 45 analf. Najbliższa poczta w Rakoniewicach (Rackwitz); kol. żel. w Zbąszyniu (Bentschen). *M. St.*

Elisabeththal (niem.), folw. dóbr Moszczanica, pow. rybnicki.

Elisanke (niem.), ob. *Elizanki*.

Elisawet, wieś, pow. nowogradwołyński, gm. romanowiecka, włośc. dusz 57, ziemi włośc. 152 dzies., niegdyś należała do dóbr zwiahelskich — Lubomirskich, obecnie własność Uwarowa, a duże przestrzenie ziemi rozkolonizowane. *L. R.*

Elisawetka, ob. *Elizawetka*.

Elisenau (niem.), ob. *Lisnowo*, pow. toruński.

Elisenbruch (niem.), ob. *Okrąglik*.

Elisenfelde (niem.), ob. *Elizanki*.

Elisenhof (niem.), folw. dóbr Nennenburg w pow. tukumskim Kurlandyi.

Elisenhof (niem.), 1.) ob. *Włodzimierzowo*, pow. szubiński, 2) *Ramutki*, pow. średzki, 3) *Pogorzela*, pow. krotoszyński. *M. St.*

Elisenhof (niem.), ob. *Lisnówko*.

Elisenhuette (niem.), huta szklana w Paruszowicach, pow. rybnicki.

Elisenruh (niem.), cegielnia, pow. wschowski, ob. *Kursdorf*; 1 dm., 4 mk.

Elisenthal (niem.), *Elżyn*, domin., pow. babimoski; odłączone od wsi Wąchabna; 546 mr. rozl.; 3 dm., 34 mk. Poczta i gośc. w Kargowie (Unruhstadt), st. kol. żel. w Babimoście (Bomst) o 7 kil. *M. St.*

Elisenthal (niem.), ob. *Świni las;* u Zarańskiego mylnie Świniałaźnia.

Elisenwalde, folw., pow. pleszewski, należy do dóbr: „Klenka"; 1 dm.; 31 mk.

Eliza, os., pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny. Ma 2 dm., 22 mk.

Elizabetgród, *Elizawetgrad*, *Jelisawetgrad*, miasto powiatowe gubernii chersońskiej, nad rzeką Ingułem, o 32 mile od Chersonu, o 208 mil od Petersburga, o 63 od Odessy; założone r. 1752, razem z warownią św. Elżbiety (dziś zniesioną), która na wzgórzach prawego brzegu Ingułu wybudowaną została. Pierwszemi mieszkańcami Elizabetgrodu byli starowiercy rossyjscy, którzy w różnych czasach do Polski się wynieśli; wezwani będąc ztamtąd, podzieleni na pułki zostali, otrzymawszy przywilej handlu. W r. 1754 zaprowadzono w mieście jarmark piotro-pawłowski (d. 29 czerwca), na który Tatarzy krymscy, Turcy i Zaporozcy zjeżdżać się poczęli. Po otworzeniu r. 1764 prowincyi nowo-rossyjskiej, urządzono w fortecy św. Elżbiety zarząd prowincyonalny; zaprowadzono komorę celną i dozwolono kupcom i mieszczanom z innych miast przenosić się do Elizabetgrodu. W czasie pierwszej wojny z Turcyą za Katarzyny II, Tatarzy i Spahowie, pod dowództwem chana krymskiego, oblegli r. 1769 fortecę św. Elżbiety, ale powziąwszy wiadomość o zbliżaniu się drugiej armii rossyjskiej pod wodzą hr. Rumiańcowa, spustoszyli wsie okoliczne i ustąpili śpiesznie do Oczakowa. W r. 1784 forteca ś. Elżbiety rozbrojoną została; działa jej przewiezione do Chersonu i na granicę krymską; w r. 1785 forteca zniesiona, załoga jej przeniesiona do Fanagoryi, a m. Elizabetgród na powiatowe zamieniono. W roku 1794 władze sądowe i powiatowe przeniesiono do miasta Bobryńca. Miasto ma ziemi 7,879 dziesięcin; z tych budowle zajmują 1,029 dziesięcin, reszta ziemię uprawną stanowi. Grunt tłusty czarnoziemny. Mieszkańców 36,000 przeszło; składają się z Żydów i przesiedleńców rossyjskich. Miasto zbudowane foremnie; ulice jednakże są wązkie i domy ściśnione, ztąd wielkim nieraz ulegało pożarom. Cerkwi grecko-rossyjskich 6, starowierców zjednoczonych 2, synagog żydowskich 3, domów 3,000. Szkoły: powiatowa, parafialna, podobnież szkoły duchowne, szkoła żeńska rządowa, kilka prywatnych, żydowska, 2 szpitale i dom przytułku, sklepów 716, zajazdów i hoteli 11, fabryk (łoju, świec, mydła. skór) 41, browar i cegielnia. Kupcy prowadzą handel bydłem, które do Petersburga i Kró-

lestwa polskiego odstawiają, także łojem (który do Odessy wyprawiają), zbożem i siemieniem lnianem. Jarmarków dorocznych 4, z tych najgłówniejszy święto-jurski (d. 23 kwietnia), na który zjeżdżają się w znacznej liczbie kupcy z Moskwy, Chersonu, Ekaterynosławia, z gubernij taurykciej i kijowskiej. Czynność rzemieślnicza rozwiniętą jest znacznie w Elizabetgrodzie: tu znaleźć można dobrych majstrów powozów i mebli, ślusarzy, kowali, krawców i szewców. W pobliżu miasta znajduje się piękny ogród publiczny, przez ks. Potemkina założony; zajmuje 23 przeszło dziesięcin. E. jest stacyą dr. żel. odeskiej i charkowsko-nikołajewskiej, a dworzec leży o 4 w. od st. poczt.

Elizabetyńska prowincya i gubernia, ob. t. I, str. 573, oraz art. *Elizabetgród.*

Elizanki (niem.), *Elisanke,* folw., pow. pleszewski, należy do domin. Droszewa, 4 dm., 68 mk. 2.) E., niem. *Elisenfelde* lub *Judenlüge,* folw., pow. międzyrzecki; należy do domin. Siercza (Schierzig); 5 dm., 31 mk. *M. St.*

Elizanów, *Elżanów,* wś kolon., pow. kutnowski, gm. i par. Rdutów, założona na gruntach folw. Domanikowa, ziemi ornej żytniej m. 265, dm. 18, mieszk. 145. Wiatrak. *W. W.*

Elizarowicze albo *Clizarówka,* mała wś poleska w płn. stronie pow. rzeczyckiego, przy drodze wiodącej do Kokajewicz. *Al. Jel.*

Elizawetgrad, ob. *Elizabetgród.*

Elizawetka, wioska w pow. zwinogródzkim, nad rz. Kalihorką, wpadającą dalej o 2 w. do rz. Wysi. Odległa o 2 w. od Suchej-Kalihorki a o 20 w. od m. Szpoły. Mieszk. 618, wyznania prawosł., a oprócz tego w poblizkich futorach, należących do tejże parafii, mianowicie w Stolnikowem 89 dusz i w Krasnym Brodzie 54. Ziemi 2916 dz. gliniastej, po większej części równej, lasu bardzo mało. Należała dawniej do Bernadakiego, obecnie do ks. Worońcowa. Zarząd gm. w m. Suchej Kalihorce, zarząd polic. w m. Szpole; tamże stacya chwastow. dr. żel. *Kl. Przed.*

Elizawetówka, ob. *Klukowszczyzna.*

Elizawetyno, st. dr. żel. baltyckiej w gub. petersburskiej. O 1 w. od tej stacyi leży wś Dylice ze stacyą pocztową.

Elizental, folw., pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Pokojnie. Ma 2 dm., 103 mieszk.

Elizenthal, ob. *Domaszkiewicze.*

Elizewo, wś, pow. szubiński, 22 dm., 157 mk.; 15 ew., 142 kat.; 49 analf. Najbliższa poczta i gośc. w Kcyni, st. kol. żel w Nakle.

Elizin, folw., pow. radzyński, gm. Brzozowy kąt, par. Komarówka. Ma 1 dm., 13 mk., 605 morg. obszaru.

Elizopole, folw. pryw., pow. dziśnieński, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Błotnik do Dzisny; 1 dm., 4 mk. kat. (1866).

Elizówka, os., pow. lubartowski, gm. Niemce, par. Dyss.

Elizowo, wś., pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki, odl. od Władysławowa 32 w., liczy 2 dm., 14 mk.

Elkeseen (niem.), dobra i folw., pow hazenpocki, par. Amboten, w Kurlandyi.

Elkienokiemie lub *Elkskienokiemie,* wś, pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Preny. W 1827 r. było tu 12 dm., 108 mk., obecnie liczy 28 dm., 251 mk., odl. od Maryampola 51 w.

Elkinele, niem. *Elkinehlen,* wś i dobra, pow. darkiański, 168 mk.

Ellei (niem.), ob. *Wircawa, Wirczówka* i *Elej.*

Ellerbruch (niem.), ob. *Olszówka* i *Olszanka;* u Zarańskiego mylnie *Olszak.*

Ellerfeld (niem.), ob. *Lniskie pole.*

Ellergrund (niem.), ob. *Dębowo,* pow. świecki, tak przezwane r. 1872.

Ellern (niem.), ob. *Elerna.*

Ellern (niem.), jez. w pow. zelburskim w Kurlandyi, pod Elerną.

Ellernbruch, ob. *Agonki,*

Ellernitz (niem.), *Elnis,* pow. gdański i grudziąski, ob. *Lniska* i *Strzelno.*

Ellerthal (niem.), ob. *Olszewice.*

Ellgoth (niem.), ob. *Ellgut, Ligota* i *Ligotka.*

Ellgut, ob. 1) *Ligotta,* pow. ostrzeszowski; 2) *Lgowo* lub *Lgów,* pow. wrzesiński.

Ellschnig, *Ellsnig* (niem.), ob. *Olszynka.*

Elmeniki, dobra, pow. wiłkomirski, par. oniksztyńska, własność Anny z Pietkiewiczów Narbuttowej, włók 22 i pół.

Elmowa, góra w pow. turczańskim, na zachód od Husnego niżnego. Na płn. jej stoku ma swoje źródło Zwir, dopływ Libuchowy.

Elnia, ob. *Jelnia.*

Elnis, zaśc. rządowy, nad jez. t. n., pow. święciański, 2 okr. adm., mk. kat. 9, dm. 1 (1866).

Elnis (niem.), ob. *Ellernitz.*

Elnokumpie, wś na prawym brzegu Wilii, poniżej Wilna, znana ze swoich blicharni płótna. Po lit. E. lub *Welnui-kąpas* znaczy Dyabli kąt. W pobliżu góra Peklina, Piekielna. Własność Ogińskiego, niegdyś biskupów wileńskich.

Elodya, folw., pow. łaski, gm. Wodzierady, par. Mikołajewice. Por. *Chorzeszów.*

Eloysenhof (niem.), ob. *Prężynka.*

Else (niem.), rz., ob. *Elsza* i *Olsza.*

Elsenau (niem.), ob. 1) *Damasławek,* pow. wągrowiecki. 2) *Konarskie-Dworzysko,* pow śremski.

Elsenau (niem.), ob. *Elzanowo.*

Elsenauer Mühle (niem.), ob. *Elzanowski młyn.*

Elsendorf (niem.), ob. *Dąbrowa wielka*, pow. bydgoski.

Elsenfliess (niem.), ob. *Olszanka*, rz.

Elsenhof (niem.), folw., pow. człuchowski, należy do dóbr rycerskich w Kiełpinie (Woltersdorf); nowo jest założony w r. 1866 i tak nazwany przez niemieckich teraźniejszych właścicieli. R. 1868 było budynk. 11, dom. mk. 11, katol. 1, ewang. 49. Parafia Przechlewo, szkoła Kiełpin, poczta Człuchowo.

Elsenthal (niem.), ob. *Chwarzenko* albo *Chwarszczenko.*

Elsingen (Gross i Klein), ob. *Tłukom* wielki i *Tłukom* mały, pow. wyrzyski.

Elske (niem.), rzeczka, ob. *Elszka* i *Libawka.*

Elsnerów, kol., pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga. Kolonia ta było własnością zasłużonego kompozytora i dyrektora opery polskiej Józefa Elsnera, który tu spędził ostatnie lata swego życia i tu zmarł 18 kwietnia 1854 r. *Br. Ch.*

Elsnitzbach (niem.), rzeczka na Szląsku austr., dopływ Białej, źródła na Hakelsbergu, ujście poniżej Niklasdorf.

Elster (niem.), ob. *Halsztrów.*

Elsterberg (niem.), ob. *Sroczagóra.*

Elsterwerda (niem.), ob. *Wików.*

Elstra, ob. *Halsztrów.*

Elsza, zapewne pierwotnie *Olsza*, niem. *Else*, strumyk w Prusach zachodnich, pow. elbląski, początek ma przy Przezmarku (Preuss. Mark), płynie w kierunku południowym, pędzi młyn wioski Hansdorf i uchodzi do jeziora Druzna. Długość zaledwie 1 milę. *Kś. F.*

Elszka, pierwotnie zapewne *Olszka*, niem. *Elske*, potok w Prusach zachodnich, bierze początek w pow. holądzkim w 2 odnogach wychodzących z pod wsi Schönmoor i Briensdorf, płynie koło wsi Harselbusch i Marienfelde w kierunku południowym, który nagle zamienia na zachodni, odkąd zaczyna stanowić granicę pow. holądzkiego i elbląskiego. Płynie tą granicą do jez. Druzna. Długość biegu około 2 mile. Por. tom II, str. 168. *Kś. F.*

Eltsch (niem.), ob. *Jelszawa.*

Elwirów, dwór, pow. rossieński, par. Kielmy; w r. 1862 własność Przeciszewskich.

Elxnopoehnen (niem.), ob. *Iworucze.*

Elżanowo 1.), wś, pow. lipnowski, gmina Kłokock, par. Lipno. W 1827 r. było tu 13 dm. i 83 mk. 2.) **E.**, ob. *Elizanów* i *Domaników.*

Elzanowo 1.), niem. *Elsenau*, dobra ryc. i wś, pow. człuchowski, leży nad małą strugą, płynącą ztąd do jeziora Krępskiego i Szczytnieńskiego. Obszaru ziemi zajmuje mr. 4417, budyn. 37, dm. mieszk. 24; katol. 9, ew. 189. W miejscu szkoła i kościół luterski parafialny. Dla katolików parafia Fersztnowo. Poczta Rzeczęca (Stegers) al. Sztegrowy. Oddawna istniał tu kościół katolicki, nie mógł się jednak długo utrzymać pomiędzy mieszkańcami tutejszymi niemieckimi, którzy wcześnie przeszli na reformacyą Lutra. R. 1617 arcybiskup Gębicki umieszcza go w spisie kościołów należących do dekanatu czarnieńskiego (al. hamersztyńskiego). Prawdopodobnie znajdował się już wtenczas w ręku innowierców, ponieważ nie został przyłączony, jak inne opuszczone kościoły, do żadnej sąsiedniej parafii. R. 1653 donosi wizytacya Trebnica, że w E. posiadali bezprawnie zbór swój luteranie. Z innego źródła dowiadujemy się, że w E. pierwszy luterski predykant został ustanowiony r. 1691. Później należą do E. luterskie zbory we wsi Pakotolsk (Pogdanzig), Gockowach, Rutemberku i Ritterberku, z których 3 ostatnie są zabrane katolikom. Odległość E. od miasta Człuchowa wynosi około 2 mile. R. 1859 był tu posiadaczem jakiś v. Manteuffel. 2.) **E.**, rycer. wś, pow. toruński, na bitym trakcie brodnicko-toruńskim, małe pół mili od m. Kowalewa, gdzie jest stacya kolei żel. toruńsko-wystruckiej. Obszaru ziemi obejmuje mórg 2221, bud. 20, dm. mieszk. 14; katol. 181, ewang. 2. Parafia i szkoła w Wielkiej łące, poczta Kowalewo (Schönsee). R. 1859 w posiadaniu Działowskich. *Kś. F.*

Elzanowski młyn, niem. *Elsenauer Mühle*, młyn wodny nad małą strugą przychodzącą z pod wsi Elzanowa blisko jeziora Krępskiego, do którego wpada; należy do dóbr rycerskich elzanowskich, pow. człuchowski. R. 1868 było budyn. 7, dm. mieszk. 2; mk. 14. Parafia Fersztnowo, szkoła Elzanowo, poczta Rzeczęca (Stegers). *Kś. F.*

Elżbiecin 1.), folw. z wsią Zwierzyniec, pow. stopnicki, gm. i par. Szaniec, od Kielc w. 42, od Stopnicy w. 14, od Chmielnika w. 12, od Buska w. 5; droga bita przechodzi przez terytoryum. Rozl. wynosi m. 630, grunta orne i ogrody m. 374; pokłady torfu, kamienia wapiennego i ślady glinki fajansowej; wieś Zwierzyniec osad 16, gruntu m. 165. Na folw. E. są olbrzymie groble dawnych stawów margrabstwa. 2.) **E.** lub *Zielonka Dolna*, folw., pow. janowski, gm. Trzydnik, par. Rzeczyca, od Lublina w. 49, od Janowa w. 21, od Kraśnika w. 7. Rozl. wynosi m. 145, grunta orne i ogrody m. 123. Rzeczka bez nazwy przepływa. Folwark ten w r. 1878 od dóbr Zielonka Górna oddzielony. 3.) **E.**, folw., pow. hrubieszowski, gm. i par. Werbkowice. 4.) **E.**, wś włośc., pow. ciechanowski, gm. i par. Opinogóra, liczy 116 mk., 18 osadników i 7 chałup.; powierz. 499 mr., w tem 430 m. gruntu ornego. 5.) **E.**, wś włośc., pow. sierpecki,

gm. i par. Bieżuń, zajmuje obszaru 374 mórg. W 1827 r. było tu 9 dm., 63 mk.; obecnie liczy 11 dm., 80 mk. 6.) E., folw., pow. bialski, gm. Kostomłoty, par. Kodeń. Dobra E. i Kodeń składają się z folw. Elźbiecin, Kopytów, awulsu Babcze i Kazanówka, tudzież osady Kodeń, wsi Kazanówka, Kopytów; od Siedlec w. 91, od Biały w. 28, od Chotyłowa w. 10. Rzeka Bug płynie przez terytoryum. Podług opisu z r. 1867 i 1870, rozl. wynosi mórg 3689, a mianowicie: grunta orne i ogrody mr. 1272, łąk m. 338, lasu m. 1031, pastwisk m. 385, nieużytki i place m. 647. Obecnie stan dóbr uległ zmianie, gdyż prawie całe dobra rozparcelowane zostały na drobne części, w których potworzyło się wiele folwar. i kolonij. Wieś Kazanówka osad 19, gruntu m. 547; wś Kopytów osad 54, gruntu m. 1666; osada Kodeń (ob.) z kościołem parafialnym, dawniej grecko-unickim, a obecnie prawosławnym, osad 75, gruntu m. 599. 7.) E., wś i folw., pow. sejneński, gm. Hołny Wolmera, par. Łoździeje, Ma 1 dm., 13 mk. 8.) E. i *Elżbiecinek*, wś i folw., pow. sejneński, gm. Kwieciszki, par. Maryampol. Elżbiecin liczy 18 dm., 85 mk. Elżbiecinek zaś 6 dm., 88 mk. Odl. od Maryampola 8 w., od Suwałk w. 63, od Kozłowej Rudy w. 14. Rozl. folw. wynosi m. 794, płod. 9-polowy; gorzelnia, dystylarnia, browar piwny i młyn; przepływają rzeczki: Rajszubka i Walczewa. 9.) E., por. *Elżbietów*. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Elżbienów, wś, pow. piotrkowski, gm. i par. Ręczno. W 1827 r. było tu 6 dm., 34 mieszk.

Elżbieta, kopalnia galmanu pod Bóbrkiem, pow. bytomski.

Elżbietka, folw., pow. piotrkowski, gmina Krzyżanów, par. Milejów.

Elżbietów 1.), folw., pow. sochaczewski, gm. i par. Szymanów. 2) E., wś, pow. noworadomski, gm. Dmenin, par. Nowo-Radomsk. W 1827 r. było tu 6 dm., 32 mk. 3.) E., wś pow. nowo-aleksandryjski gub. lubelskiej, gm. i par. Opole. 4.) E., osada fabryczna pod Sokołowem, pow. sokołowski, gm. Kudelczyn, par. Sokołów. Fabryka i rafinerya cukru, założona przez Ludwika Hirszmana w r. 1848 na gruntach majątku Przeździatka. Leży o 1 i pół wiorsty od m. Sokołowa, przy drodze bitej węgrowskiej. Przerabia 300 tysięcy centnarów buraków. Obecnie jest własnością barona Stanisława Lessera; system fabrykacyi dyfuzyjny. Domów 30, mieszk. 430; ziemi mr. 150. Szkoła elementarna, cmentarz ewangielicki. 5.) E., ob. *Kodeń* i *Elżbiecin*.

Elżbietówka, wś, pow. jampolski, gm. Różniatówka, par. Tomaszpol, ludności 292; ziemi włośc. 462 dzies., dworskiej używalnej 280 dz.; grunt płaski, gleba miejscami piaszczysta. E. należała do Giżyckich, następnie do Lipińskiego, dziś Grodzkiego. R. 1820 miała 63 dusz męz., r. 1868 dm. 60. *Dr. M.*

Elżbiety prowincya, *Elizabetyńska*, z miastem św. Elżbiety i fortecą św. Elżbiety, ob. *Elizabetgród*.

Elżbietyn, przysiołek Ułaszkowiec.

Elżutki, zaśc. pryw., pow. wilejski, nad rz. Serwecz, o 46 w. od Wilejki, 2 okr. adm., 8 dm., 56 mk. katol. (1866).

Elżyn, ob. *Elisenthal*; u Zarańskiego mylnie *Eisenthal*.

Elań-Zagacz, *Eniz-Agacz*, st. poczt., pow. melitopolski gub. taurydzkiej, o 10 w. od nowogrigorjewskiej stacyi drogi żel. łozowsko-sewastopolskiej.

Elatma, ob. *Jełatma*.

Ełcki powiat, *Ełecki* lub *Łecki*, ob. *Ełk*.

Ełk al. *Łek*, niem. *Lyck*, miasto powiatowe w Prusach Wschodnich, pow. łecki, stolica pruskich Mazurów, pięknie po ostatnich pożarach nowo wybudowane, w uroczem położeniu ponad wysokim brzegiem jeziora łeckiego (Lyck-See), o 13 mil od Gąbina, o 22 mile od Królewca, o 3 mile od Grajewa, przy drodze żel. wschodniej grajewsko-królewieckiej, wystrucko-ełckiej (od lipca 1879), przy drodze bitej do Lecu i Margrabowy. Naprzeciw w jeziorze jest wyspa niewielka z piękną królewską domeną i sądem powiatowym, przez dwa długie mosty połączona z lądem. Pobliższa okolica nader urodzajna. W mieście są zwykłe władze powiatowe, wyższe gimnazyum rządowe (dawniejsza szkoła prowincyonalna), 2 nowe kościoły, synagoga nowa, pięknie wybudowany rynek z pomnikiem generała Günthera, stacya nowej kolei żelaznej, poczta, stacya telegraficzna, domy li tylko w cegłę murowane, po większej części dwupiętrowe, ludności około 6000. Komunikacya na różne strony żwirówkami ułatwiona. Nie podlega wątpliwości, że w miejscu gdzie teraz jest miasto, istniała od wieków osada rybacka albo wioska. Przed niedawnym czasem rektor tutejszej wyższej szkoły prowincyonalnej Joachim Columbus odkrył tu w ziemi zakopaną monetę rzymską miedzianą, niezwykłej wielkości; nie jest okrągła, ale kańciasta, na której stał napis: Aurelius Caes. Aug. Pii F. Zdaje się, że tędy szła kiedyś droga handlowa dalej ku morzu, gdzie był bursztyn. Najstarsze pewne wiadomości mamy o tutejszym zamku, który krzyżacy założyli na onej wysepce w jeziorze, gdzie teraz domena i sąd powiatowy. Niektórzy historycy jak Grunau przypuszczali, że E. już w r. 1273 istniał, czego jednak dowodami nie można stwierdzić. Dopiero z r. 1398 i 1408 jest pewna wiadomość, że został wzniesiony przez ówczesnego komtura krzyżackiego z Balgi. Na zamku utrzymywali krzyżacy swojego

wójta (Pfleger). Znani są wójtowie w Ełku następujący: Krysztof von Czewitz 1415, Helfryk von Selbolt 1429, Oswald von Holzapfel 1431, Ulryk von Ottenberg 1465, Walter von Köckeritz 1468, Krysztof Lehnrew 1478, Walter von Köckeritz 1485, Zygmunt von Lieben 1491, Werner von Harren 1494, Melchior von Peschen 1503, Dyteryk von Babenhausen 1515, Werner von Harren 1518, Otto Hain von Amsteroth 1519, Baltazar von Blumenau 1523. Wiejska osada istniejąca obok zamku otrzymała pierwszy swój znany przywilej lokacyjny od mistrza w. krzyżackiego Pawła von Russdorf r. 1425. Włók do wsi należących było wtedy 48, z tych sołtys Bartosz Brantomi miał wolne 4 włóki i łąkę. „A kiedyby było potrzebno kościół tu założyć, weźmie proboszcz także 4 włóki. Z innych włók po 12 wolnych latach dawać będą po pół grzywny i po dwie kury. Do sołtysa należą mniejsze sądy, od których bierze trzeci grosz, a co się stanie od prusaków we wsi mieszkających, z tego sołtys ani jego potomkowie nic nie wezmą od sądów, tylko od innych prusaków cudzych, którzy w obwodzie rastemborskim przemieszkują; od nich ma mieć także trzeci fenig.“ O szarwarkach i różnych ciężarach pisze przywilej: „Szarwarku do zamku odrobi każdy 14 dni; most długi przy jeziorze Niewocin utrzymywać będą, od 2 włók do zamku po 1 morgu siana skoszą i zwiozą, most także który prowadzi na wyspę (gdzie stał zamek) będą pomagali naprawiać, groblę przy młynie utrzymywali. Gdyby wójt tutejszy folwark założył, dopomogą mu skosić zboża za dziesięcinę, a kiedyby ich zażądał na polowanie, pójdą czy na wodzie czy lądem, a za to da im tygodniowo po 2 skoty i 3 chleby codzień; a kto dzika ubije (im Garne oder im Fliess, dodaje przywilej niemiecki), dadzą mu głowę. Listy i rozkazy roznosić będą za dnia i w nocy ile będzie potrzeba do Rymu (Rhein), Leca (Lötzen) i do Mazowii (Mazowsze). Ryb wolne mają łowienie małemi narzędziami w jeziorze Sumowo, ale za to nosić będą stąd ryby wójtowi do Barcian (Barten), ile się im rozkaże. Za beczkę szczupaków co ułowią i swoją solą zasolą dostaną 3 wiardunki. Wszelkie towary i potrzeby do żywności kupować będą na zamku u wójta i płacić będą: za 1 korzec mąki pół wiardunku, za 1 suknię szarą (Klein grau Gewand) 2 skoty, za 1 miarę soli (Ranzken = rączka?) 2 skoty, 1 miarę piwa (Ranzken Bier) 1 łót, 1 miarę miodu (Meth) 6 szelągów, 1 Ranzken Convent (?) 1 skot.” O łowach ciekawy jest dodatek, z którego wynika, jakie dzikie zwierzęta utrzymywały się wtedy w tamecznych lasach: łowy w borach mają wolne z wyjątkiem niedźwiedzi i dzików; od innych zwierząt oddadzą czwartą część co ubiją. Skóry od ubitego zwierza do zamku przystawią i jeżeli przyniosą skórę od żubra (Hauptauer), dostaną za to po 3 wiardunki (tyle co skotów 18), od żubrzycy (Auerkuh) pół grzywny (12 skotów), od dzikiego konia (Rosshaut) 1 wiardunek (6 skotów), od dzikiej kobyły 5 skotów, od jelenia 3 i pół skotów, od bobra 4 i pół skotów, od kuny 2 i pół skotów, od żmii (Otternbalg) 2 skoty. Konie trzymały się jeszcze dziko w tutejszych borach w XVI wieku; r. 1543 książę pruski Albrecht rozkazuje staroście łeckiemu, ażeby dzikie konie (wilde Pferde) w puszczach jeszcze będące na łowach oszczędzano. R. 1445 został Ełk wyniesiony do rzędu miasta. Przywilej na to wygotował już był dawniej tenże sam mistrz w. Paweł von Russdorf, który i wiosce przywilej nadał; nie wiedzieć jednak, dla czego w tym roku dopiero po jego śmierci go wykonano. Włók miało teraz miasto 102 między jeziorami Ełk i Sumowo, które prawem chełmińskiem były trzymane. Z tych wolnych włók posiadał sołtys Michał Unorf 8, proboszcz jak dawniej 4, od czynszu wolnych było włók 40; od reszty zaś 50 dawać będą po pół grzywny i kur 11. Zresztą zdaje się, że E. mimo tego przywileju w liczbę mieszkańców nie wiele wzrastał, gdyż długo jeszcze potem w r. 1483 i w r. 1516 lichą tylko wioszczyną się zowie. Przyczyną były zapewne i wojny, jakoż zaraz w r. 1455 czytamy, że oddział wojska z Mazowsza naszedł zamek tutejszy w lasach położony (in der Wildniss gelegen), zdobył go i spalił wraz z całą okolicą. W r. 1519 kiedy Albrecht brandeburski mistrz ostatni krzyżacki pokusił się napowrót zdobyć Prusy i polskie Pomorze, oddział wojska polskiego krążył około Ełka i po całych Mazurach, gdzie wiele spustoszenia uczynił. Szlachta mazurska jak i wszyscy mieszkańcy wolni chętnie się wtedy łączyli z polakami, jak niemieckie źródła piszą, i łatwoby było ten polsko-mazurski kraik zatrzymać przy Polsce. W ogóle cała ta okolica nie była jeszcze wtedy gęsto zaludniona jak się zdaje. Z r. 1472 jest wiadomość, że w całym łeckim obwodzie znajdowały się tylko 2 kościoły w Ełku i w Lisewie, podczas gdy niedługo potem daleko ich jest więcej. Co się tyczy narodowości, nie podlega wątpieniu, że Ełk wraz z całą tą mazurską okolicą od dawien dawna za krzyżaków był polski. W r. 1507 sami krzyżacy urzędowo to zeznają jakby się skarżąc, że we wschodniej części (dzisiejsze polskie Mazury) położone zamki i obwody prawie sami tylko przemieszkują polacy (fast eitel Polen zu Unterthanen haben). Kazania odbywały się w Ełku długo jeszcze po reformacyi li tylko polskie. Reformacyą luterską zaprowadził gwałtem do Ełka jak i całej okolicy odstępczy mistrz krzyżacki Albrecht a to w taki sposób, że tę część samo-

władnie oderwał od dyecezyi warmijskiej. Bo podówczas biskupi warmijscy mieli pod sobą polskie Mazury, a biskup Maurycy Ferber żadną miarą luterskiej reformacyi nie chciał dopuścić. Wtedy to r. 1528 ów książę Albrecht oddał Mazury zlutrzałemu jak i on biskupowi pomezańskiemu Pawłowi Speratus, który jak u siebie w Pomezanii tak i tu po kościołach reformacyą zaprowadził. R. 1557 biskup ten ustanowił w Ełku osobny dekanat, którego zarząd oddał Janowi Maletiuszowi, wielce gorliwemu zwolennikowi Lutra, który był drukarzem księcia Albrechta, rodem z Krakowa. Po nim nastąpił Hieronim Maletius, którego biskup Wigand dekretem danym w Miłomłynie (Liebemühl) w urząd wprowadza i tak mówi: „Recto igitur institutum est, ut in hoc episcopatu sint quidam archipresbyteri vicinorum quorundam pastorum curam agentes... Cum ergo Hieronymum Maletium pastorem Lycensem nostri antecessores ordinarint archipresbyterum, ego in hac dignitate et functione confirmo.” Później dekanat łecki został zniesiony i oddany w zarząd dziekanom w Rastemborku. Roku 1541 książę pruski Albrecht bawił w Ełku przez niejaki czas celem załatwienia sporów granicznych z Polską. Odwdzięczając się za gościnne przyjęcie, dał przywilej, że mogli teraz odbywać targi co poniedziałek w mieście. W r. 1578 tenże książę szkołę tutejszą polską zamienił na partykularną, która odtąd przygotowywała uczniów do uniwersytetu. R. 1584 odbyło się pierwsze niemieckie kazanie w Ełku. R. 1595 uczony geograf i historyk pruski Henneberger opisując Ełk zowie go pierwszy raz miastem. R. 1648 kiedy hordy tatarów i kozaków wtargnęły do Litwy, starosta wileński Jan Kossakowski prosił pismem starosty tutejszego w Ełku, ażeby jego wraz z żoną, dziećmi i krewnymi przyjął na zamku tamtejszym, który jak słyszał miał być przed nieprzyjacielem bezpieczny. Także prosił o jakie miejsce, żeby mógł złożyć zboże i żywność potrzebną. O skutku tej prośby nie wiemy. R. 1655 zajęli miasto szwedzi, grozili spaleniem, ale mieszkańcy opłacili się wysoką sumą; proboszcz zapłacił wtedy kontrybucyi zł. 300. R. 1656 w jesieni Wincenty Korwin Gąsiewski, dowódca litewski z wojskiem około 20,000 liczącem, w którem znajdowało się wielu tatarów i kozaków, napadł polskie Mazury. Dnia 8 października pobili na głowę przeciwników nad rzeką Ełk pod wsią Prostkami niedaleko miasta Ełku. Więcej niż 7000 żołnierza częścią trupem położono, częścią zabrano w niewolę. Sam książę Bogusław Radziwiłł dowodzący oddziałem szwedów dostał się w ich ręce. Potem zaraz dzikie hordy tatarów i kozaków rozlały się po całej tutejszej okolicy, strasznie wszystko niszcząc i plądrując. Miasto E. następnego dnia 9 października zdobyli, splądrowali i całe wraz z kościołem i szkołą prowincyonalną spalili. Tylko zamek leżący na wyspie, w którym wielu mieszkańców się schroniło, szczęśliwie ocalał. Także wioski okoliczne wszystkie bez wyjątku popalili; bydło, ba nawet ludzi do niewoli uprowadzili. W parafii łeckiej zabito osób po wsiach 30, powiesili 1, utopili 1, zabrali w jasyr 448. Pewnego razu, gdy zgraja tatarów zdobyczą objuczona wracała do miasta, nocowali na poblizkiem wzgórzu śród lasu. Powiadają, że gdy w nocy straż upojona spała, przyszły kobiety owych nieszczęśliwych jeńców, powrozy małżonkom rozwiązały, i tak się ten oddział uratował. Teraz jeszcze zowią górę przy m. Ełku: góra tatarska (Tartarenberg). Jakie było wtedy zniszczenie w całej okolicy, stąd poznać, że w r. 1657 rola całego prawie łeckiego powiatu leżała odłogiem, a od włók 1570 ani najmniejszego nie można było ściągnąć podatku. R. 1669 otrzymało miasto nowy przywilej. Sądy mniejsze i większe odbywały się teraz przed osobną ku temu zaprowadzoną radą i sędziami. Dochody z tego co rada miejska i burmistrz osądzi, miasto bierze; z wyjątkiem co przekażą do zamku. Do trzech dawnych jarmarków dodany został czwarty. Targowego brało połowę miasto, połowę zamek. Podatek wieżowy szedł jak dotąd na utrzymanie długiego mostu. Sumę dochodów jakie wpływały miastu z rzeźnickich, rybackich, piekarskich, szewckich jatek, z balbierni, kafhuzu itd. obliczano w roku do grzywien 1432. R. 1710 panowało straszne morowe powietrze w całej okolizy; w samym Ełku umarło 1300 osób; wprowadzona była ta zaraza przez jakiegoś kupca z Gdańska. R. 1756 urodził się w E. znany historyk pruski Ludwik von Baczko, † w Królewcu 1823; dzieło jego najważniejsze Geschichte von Preussen w VI tomach. R. 1807 po bitwie pod Iławką (Pr. Eylau) zajęli miasto Rossyanie, po których odejściu przyszli francuzi pod marszałkiem Ney. Kontrybucyi samej pieniężnej wycisnęli od mieszczan więcej niż 7000 talarów, nie licząc kwaterunku i liwerunków różnych. Po wojnie francuzkiej zapanowała na biednych Mazurach ogólna nędza tak dalece, że ludność żywiła się zbożem zepsutem, korzonkami, gałązkami itd. Bez wielu chorób nawet zaraźliwych, oczywista, że się potem nie obyło. R. 1813 dnia 19 stycznia przybył tu na czele z wojskiem cesarz rossyjski Aleksander, którego powitał na moście wiodącym przez rzekę Ełk ówczesny pastor tutejszy Gizewiusz. W otoczeniu cesarza znajdowali się generał pruski von Arndt i minister Stein, którzy niebawem odjechali stąd sankami po zamarzłych jeziorach przez bory litewskie do Głąbina i Królewca. Cesarz zaś po krótkim pobycie w zamku łeckim wymaszero-

wał z wojskiem przez Jańsbork i Wielbark do Płocka. R. 1819, 1821 i 1822 miasto do szczętu zgorzało; poczem daleko piękniejsze z popiołów powstało. I inne jeszcze klęski dokuczyły miastu w nowszych czasach. Cholera srożyła się tu r. 1831; wtedy z 3000 mieszkańców umarło 300. R. 1837 w przeciągu 3 tygodni umarło na cholerę osób 80, r. 1853 przez 5 tygodni osób 333. W r. 1844 panował straszny głód w mieście i całej okolicy; przez cały lipiec, sierpień ustawiczne ulewy i deszcze były; rzeka Ełk wylała naokół i wielkie spustoszenie sprawiła, tak że żniw nic prawie tego roku nie zebrano na Mazurach. Zewsząd przybywało wielu zgłodniałych po posiłek do miasta; daremnie, bo i tu nędza panowała. Jednego razu gdy szli do miasta, 21 padło z głodu po drodze, a w mieście jeszcze z nich umarło znędzniałych 340. R. 1845 król Fryderyk Wilhelm IV przybył do Ełku, żeby się naocznie przekonać i dopomódz w biedzie. Dobrobyt miasta znacznie się podniósł w ostatnim czasie; osobliwie przez nowo tu otworzone drogi komunikacyjne. Najprzód zbudowano drogę bitą do Królewca. R. 1856 stanęła druga żwirówka na Margrabowę, Gołdap do Wystruci. Na południe idzie szosa ku polskiej granicy w stronę ku Grajewu. Od r. 1868 przechodzi kolej żelazna z Królewca na Bartoszyce (Bartenstein) i Rastembork; ku Polsce jest dalsze połączenie tej drogi także na Grajewo. Także i o kanale w najnowszym czasie przemyśliwano, którymby m. Ełk połączyć można z miastem Orzyszem (Arys) i Jańsborkiem. Zamiar ten jednak nie doszedł jeszcze do skutku. Jak donosi Encykl. Orgelbranda, istnieją w E. fabryki płótna, sukna, papieru, przędzalnie wełny i garbarnie. Jarmarki odbywają się w roku na bydło i na konie 4 razy, kramne 4 razy, na płótno 2 razy po 8 dni trwające w miesiącu maju i sierpniu. Ten jednakże handel płótnem znacznie ostatniemi czasy podupadł; zbożowy natomiast kwitnie. Katolicy nie mieli tu od czasów reformacyi nabożeństwa. W nowszym czasie liczba ich do tyla wzrosła, że utworzono w E. osobne probostwo misyjne. Nowy kościół pod tytułem św. Wojciecha zbudowano r. 1853; konsekrował go tegoż roku biskup-sufr. warmijski Fränzel. Protestanci są po największej części wyznania luterskiego. Dla niewielu t. zw. reformowanych (kalwinistów) odprawiało się nabożeństwo 2 razy w roku na obszernej sali tutejszego zamku na wyspie; zwykle dojeżdżał z tem nabożeństwem pastor z Wystruci. Żydzi dopiero w ostatnim czasie znacznie się pomnożyli; mają nową okazałą synagogę; r. 1870 rabin tutejszy Silbermann wydawał od dłuższego czasu pismo żydowskie centralne pod tyt. „Hamagid”, które w dalekie strony się rozchodzi. W latach 1842 — 44 i 1849 — 50 wychodził tu polski miesięcznik p. t. „Przyjaciel ludu łecki” a głównymi jego spółpracownikami byli Gizewiusz, Kraska, Marczówka, Olech. Wyższa szkoła miejska w Ełku zdawna się przed innemi odznaczała. Polscy Mazurzy chętnie oddawali do niej swoje dzieci. Wykładano nauki po polsku. R. 1578 zamieniono ją na t. zw. szkołę prowincyonalną czyli partykularną, która przygotowywała uczniów do słuchania nauk uniwersyteckich. Początkowo działało przy niej 3 profesorów. R. 1635 Baltazar Fuchs, dawniejszy uczeń szkoły, potem starosta margrabowski, ufundował czwarte miejsce dla t. zw. prorektora, który następował po rektorze. Głównem jego zadaniem było uczyć pilnie polskiej mowy uczniów. Tenże Fuchs założył nadto alumnat przy szkole, w którym 9 ubogich polskich mazurskich chłopców wolne miało utrzymanie; dla każdego chłopca przeznaczył rocznie grzywien 50; kiedy już słuchali nauk na uniwersytecie, dostawali po 60 grzywien. Polskiego języka uczono początkowo w zepsutem narzeczu mazurskiem. R. 1638 Celestyn Myślęta i Michał Eiffer wizytowali szkołę; zważając na to zepsute mazurskie narzecze, radzili zaprowadzić wykład czystej mowy polskiej (die verderbte mazurische Sprache abzustellen und dafür die reine polnische zu introduciren). R. 1656 zabudowania szkolne wraz z całem miastem zgorzały; także fundusze i legaty zaginęły. Dopiero po 18 latach zbudowano nowy gmach i szkołę otworzono. R. 1688 ponownie szkoła spłonęła. Wtedy radziły stany pruskie, żeby szkołę przenieść do Rastemborku; czego jednak zaniechano, najwięcej z tej przyczyny, że w Rastemborku język polski nie był tak rozpowszechniony, a szkoła łecka głównie i jedynie służyć miała polskim Mazurom. Nowy murowany gmach szkolny stanął gotowy dopiero w r. 1707. Przedmiotem nauk był język polski, teologia i wiadomości klasyczne. Rektorowie zwykle odchodzili stąd na dziekaństwo łeckie, jak np. Krysztof Chiöretius 1607, Jerzy Carvenicke 1657, Jan Wiktoryn Gregorovius 1716, Jakób Cibulcovius 1733. Szczególnie poważany był od wszystkich rektor Hieronim Kozik 1717 — 1731, Boretius 1733 — 1759, J. F. Wollner 1795 — 1823. Za niego uczęszczali jeszcze uczniowie do kościoła na pogrzeby miejskie. Dopiero w r. 1801 zostali z tego starego zwyczaju zwolnieni. R. 1812 wyniesiono szkołę dotychczasową partykularną do rzędu pruskich gimnazyów. Od r. 1856 — 1859 wzniesiony został nowy okazały gmach gimnazyalny, na który wydano talarów 35,000. Uczniów było w r. 1863 348. Język polski dawniej główny przedmiot uczenia, od r. 1810 nie bywa wcale wykładany; przeciwnie zadaniem teraźniejszego gimnazyum jest zniem-

czyć jak najbardziej polskich chłopców mazurskich. Mniej więcej ten sam obwód, który podziśdzień należy do powiatu łeckiego, a nad którym za krzyżaków postawieni byli wójtowie (Pfleger), nazywał się za książąt pruskich łeckiem starostwem (Hauptamt- Lyck). Zarządzali nim starostowie, po niem. Amtshauptleute. Znani są następujący starostowie łeccy: Krysztof von Zedwiz 1530 — 1548, Antoni von Lehwald 1548 — 1555 zarazem był starostą straduńskim (Stradaunen), Jerzy von Krösten 1555, 1562, 1573, Wawrzyniec von Halle 1566, Wilhelm von der Mülbe 1573 † 1580, Baltazar von Zenger 1580 † 1582, Jan von Königsegg 1583 — 1585, Daniel von Tettau 1600 — 1615 (al. 1621), Hans von Birckhahn 1615 — 1638, Michał von Königsegg 1638 — 1650, Hans Jerzy von Auer 1655—1658, Melchior von Rippen 1658 — 1687, Dyteryk von Tettau 1687, Andrzej von Troschke 1688 — 1700, Melchior von Tettau 1700—1708, Karol Ludwik hr. Waldburg 1700—1712, Bogusław Fryderyk hr. Denhoff 1712 — 1715, Henryk Karol von der Marwitz 1715 † 1744, Fryderyk Rudolf hr. von Rothenburg 1744 † 1751, Jan Jerzy von Lestwitz 1752—1767, zarazem starosta jańsborski i Ernest Henryk von Czetteritz 1768 — 1772 († 1782). Teraźniejszy powiat łecki graniczy na północ z pow. margrabowskim (Oletzko), na wschód z Kongresówką, na południe z pow. jańsborskim, z zachodu z pow. jańsborskim i leckim. Ludność ma t. zw. mazurską, co do wyznania luterską, co do mowy polską. Obszaru ziemi obejmuje mil kw. 19,85. R. 1864 było ludności ogółem 43525 i to według statystyki z r. 1837 po polsku mówiących czyli czystych mazurów 27718, niemców 13635, litwinów 6; co do wyznania: katolików 1365, ewang. 29896, żydów 79, greków 19. Dziś liczą przeszło 50,000 ludności, w tem 79 proc. polskiej. Ważniejsze miejscowości w powiecie: Neu-Jucha i Prostki. Powiat łecki obfituje w znaczne obszary lasów i wiele jezior. Jeziora ważniejsze są: Leśmiady (Laschmiaden See), odkąd rz. Ełk przyjmuje swoją nazwę; jez. Gablik, Szóstak, jez. łeckie, Zawinda (Savinda-See), jezioro Małkin (Malkiehnen), jez. Sumowo, kilka jezior przy Margrabowie (Oleczko), jez. Selment, jez. Skomętno, Stace itd. Najważniejsza rzeka jest Ełk (Lyck Fl.).

Ełk, niem. *Lyck Fort*, dość znaczna forteca kiedyś i magazyn wojskowy, pow. jańsborski, zbudowany przez króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I około r. 1784 z niemałym kosztem. Leżał na małej wyspie zwanej Czarci ostrów (Teufelsinsel) w południowej części wielkiego jeziora Śniardowego (Spirdingsee) na pruskich Mazurach około 1 milę od m. Jańsborka (Johannisburg) na północ, a na południe od m. Ełka. Następny król pruski Fryderyk Wilhelm II fort ten z tak wielkim nakładem dźwignięty uważając za bezużyteczny, kazał rozwalić i sprzedał materyały budowlane prawie za bezcen jakiemuś pobliskiemu obywatelowi wraz z całą wyspą i zbożowemi magazynami przed r. 1796. R. 1831 stały jeszcze niektóre zabudowania tego fortu nieużywane; stzegli je wtedy 1 podoficer i 3 starych inwalidów. R. 1854 na podróży swojej przez polskie Mazury zwiedził ten fort albo raczej jego ruiny król Fryderyk Wilhelm IV; przybył tu wraz z świetnem swojem otoczeniem dnia 19 czerwca statkiem parowym „Mazovia“ z miasta Ryn (Rhein). Krótko pobawiwszy, popłynął ztąd dalej do Jańsborka. Patrz Dr. Töppen: Geschichte Masurens.

Ełk, niem. *Lyck Fluss*, dość znaczna rzeka poboczna na polskich Mazurach w Prusach Wschodnich. Nazwę wzięła od miasta i jeziora Ełk, przez które przechodzi. Początek bierze w licznych strumieniach, wychodzących z pod Szeskich gór (Seesker Berge) i Czerwonodworskiego boru (Rothebuder Forst), w powiecie gołdapskim. Przechodzi najprzód przez urocze jezioro Hasny (Hassnen-See) w powiecie margrabowskim, którego imię nosi (Hassnenfluss), dalej płynąc w kierunku południowym do jeziora Leśmiady (Laschmiaden See) w pow. łeckim. Tu wzmocniwszy się dopływami z północno-zachodnich jezior mazurskich Gablik, Szóstak i Wydminy zowie się już rzeką Ełk. Koło miasta Ełk wpływa do jeziora łeckiego (Lyck See), gdzie się znowu zasila dopływami z jezior Zawinda (Sawinda), Małkin (Malkiehnen) i Sumowo. Po za jeziorem łeckiem przyjmuje kierunek południowo-wsch. ku Polsce, gdzie, połączywszy się z lewej strony z rz. Legą, z prawej z Dyblą, wpływa do Biebrzy. Rzeka Lega, która z przeciwnej strony także wypływa aż z pod gór Szeskich, przywodzi jej wody z kilku jezior margrabowskich (Oletzko-Seen), następnie z jeziora Selment, Skomętno, Stace i Rajgród. Przy mieście Ełku i po za wsią Miechowem przerzyna rz. E. po dwakroć tak nową kolej żelazną jak i trakt bity, wiodący z pruskich Mazur do Polski. E. nie jest spławna, główny kierunek ma południowy, długość od źródeł począwszy wynosi około mil 15. Ob. Dr. Töppen: Geschichte Masurens XIV. O bitwie zaszłej w r. 1656 ponad rz. E. ob. Ełk, miasto. *Kś. F.*

Emanuelin, wś, pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Czarnożyły (ob.). W 1827 r. było tu 8 dm., 37 mk.

Emanuelssegen (niem.), kol., pow. pszczyński, par. Tychów, leży śród lasu, o 24 kil. od Pszczyny, o 9 kil. od Mikułowa, na najwyższej wyniosłości w powiecie, 1004 st. par. npm. E. jest dziś stacyą drogi żel. z Dziedzic do Szo-

pienic, o 12 kil. od Szopienic. R. 1768 założono tu kopalnię węgla, dotąd czynną; kol. powstała wiele później. Dominium ma także tartak parowy, kopalnię węgla, łomy piaskowca i nadleśniczy zarząd leśnictwa Friedrich-Erdmannshoehe. Koloniści mieli 1865 r. 130 m. gruntu. *F. S.*

Emanuelswunsch (niem.), folw. dóbr Lubie Dolne w pow. toszecko-gliwickim.

Emasłów, folw., pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki. Ma 1 dm., 48 mk.

Emaus Stary i Nowy, wś, wieczysta dzierżawa, pow. gdański, zawiera 2 dobra folwarkowe i ogrodników 38, obszaru ziemi mórg 711, katol. 757, ewang. 296, dysydentów 6, domów mieszk. 50, parafia św. Mikołaja w Gdańsku, st. p. i szkoła Sidlice (Schidlitz); odległość od Gdańska 3 kil. *Kś. F.*

Emaus i Jerozolima, mała posiadłość, pow. elbląski, przedtem zwana Sandkrug i Zeiskenberg, wydana na czynsz przez m. Elbląg r. 1566, zajmuje obszaru mórg 41, katol. 6, dom. mieszk. 1. Parafia i poczta Elbląg, dokąd odległość 3 kil. *Kś. F.*

Emaus-Hoefchen (niem.), ob. *Hernutowce.*

Embach (niem.), ob. *Omowża.*

Embote, ob. *Amboten.*

Emchen (niem.), ob. *Mchy*, pow. śremski.

Emczycha, duża wieś w pow. kaniowskim, na prawym brzegu rz. Rosawy, o 2 wiorsty od m. Kozina a tylko rzeczką przedzielona od wsi Masłówki. Mieszk. 1397, wyznania prawosł. Cerkiew paraf. zbudowana w 1785 r. a w 1850 odnowiona. Ziemi wybornego czarnoziemu 2901 dz., z których 1059 dz. wykupili włościanie za rs. 47,705. Wioska ta należała niegdyś do korsuńskiego starostwa, później do hr. Olizara, od którego dostała się Przeździeckim; w 1854 r. zaś została sprzedaną Mieczysławowi Prozorowi. Zarząd gm. w Kozinie, zarząd polic. w Korsuniu. *Kl. Przed.*

Emelianowo, st. p., pow. starycki, gub. twerskiej, przy trakcie bocznym z Tweru, o 18 w. od st. poczt. Boryskowo.

Emerytka, oś., pow. koniński, gm. Władysławów, par. Rusocice.

Emilcin, wś, pow. nowo-aleksandryjski gub. lubelskiej, gm. Godów, par. Opole.

Emilczyn, dawniej *Międzyrzec*, nad rz. Uborciem, miasteczko najbardziej na północ powiatu nowograd-wołyńskiego posunięte, koncentruje w sobie wszelkie produkta Polesia: smołę, łyko, grzyby i t. p., które na emilczyńskich jarmarkach zamieniają się na zboże i produkta okolic rolnych. Ztąd handel w Emilczynie jest znaczny, zamożność mieszkańców nadaje miasteczku bardzo porządną postać, a trakt emilczyńsko-zwiahelski zawsze jest ożywiony. Upiększa też Emilczyn ładny, choć drewniany pałacyk dziedziców, a tem osobliwszy że nowy, przed paru laty skończony, gdy na Wołyniu w bogatych i żyznych jego okolicach dawne pałace nie są się w stanie utrzymać. Miasteczko Emilczyn i wioski: Horbów, Seredy, Podłuby, Podłubska osada, Moklaki, Moklakowska osada, Narajówka, Stepanówka, Janczarudnia, Hłumcza, Hłumczańska osada, Kaczaczyn, Miakołowicze, Miakołowicka rudnia; osady: Karolówka, Dawidówka, Siomaki, Medwedówka, Czmiel i wiele innych, z przestrzenią ziemi 68,283 dzies., stanowią własność Uwarowów, Dawniej dobra te z wielu innemi należały do ks. Lubomirskich-Zwiahelskich z których Marya Józefa, córka jenerała wojsk rossyjskich ks. Kaspra Lubomirskiego—rozwiedziona z hr. Piotrem Potockim — wyszła powtórnie zamąż za jenerała Uwarowa, a będąc bezdzietną, kolosalne swe dobra za wpływem i rozkazem Cesarza Aleksandra I-go przekazała synowcom swego męża Uwarowom, w których władaniu i dziś się znajdują. Znakomite, olbrzymie lasy, w których łosie, dziki i rysie się gnieżdżą, a często i niedźwiedzia spotkać można, cechują ten majątek. Dużo jest tam smolarni, a główniejsze: w Podłubach o 6 kotłach, w Siomakach o 4 kotłach, w Hłumczy o 6 i w Miakołowiczach o 4 kotłach; huta szklana, dwa tartaki, kilka młynów w dobrach, gorzelnia w Emilczynie; tamże zarząd gminny i stanowa kwatera (urząd policyjny). Emilczyn ma dusz włość. 361, ziemi włośc. 1868 dzies. *L. R.*

Emilewo, kol., pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Mąkoszyn.

Emilia, kol., pow. łódzki, gm. Lućmierz, par. Ozorków.

Emilianów, 1.) wś i os., pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów. 2.) E., kol., pow. sochaczewski, gm. i par. Rybno. 3.) E., kol. i folw., pow. łowicki, gm. i par. Stare Bielawy, o 4 w. od Bielaw, o 24 od Łowicza. W 1864 r. przestrzeń mórg 302 ziemi urodzaj. a nieurodz. m. 22; 33 osady, ludność 216. W 1879 r. domów dworskich 1, włościań. 25. Kolonia ma 194 mk., powstała z części Borowa starego, ma mk. 34, należących do par. Bielawy. 4.) E., wś kolonialna, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Posiada szkołę elementarną. Liczy dm. 26, mk. 360; ziemi ornej żytniej m. 492, łąk m. 170. 5.) E., ob. *Emiliów.* 6.) E., folw., pow. kutnowski, gm. Plecka-Dąbrowa, par. Sobota, o 6 w. od Pniewa i Kutna, dm. 4, mk. 22, ogólnej przestrzeni m. 150. 7.) E., folw. z przyległością Potoki, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal, od Warszawy w. 56, od Skierniewic w. 10, od Radziwiłłowa w. 8. Rozl. wynosi m. 146, pokłady torfu; folwark ten w r. 1874 oddzielony został od dóbr Lisowola. 8.) E., ob. *Dębsko.* 9.) E., lub *Emiliów* i *Emilówka*, folw., pow. rawski, gm. Maryanów, par. Biała, od Piotrkowa w.

70, od Rawy w. 14. Rozl. wynosi m. 180, pokłady torfu; folwark ten w r. 1876 oddzielony od dóbr Żurawka. 10.) E., folw., pow. sokołowski, gm. Kudelczyn, par. Sokołów. Ma 5 dm., 90 mk., 351 m. rozl., gleba pszenna, położenie płaskie, okolica lesista. Na gruntach E. p. Stan. Hirszman, właściciel dóbr Przeździatka, odkrył rzadki w tych stronach pokład kamienia wapiennego. 11.) E., wś, pow. lubelski, gm. Piaski, par. Piaski Wielkie. *Br. Ch.*

Emilianów, dobra, pow. suraski, dziedzictwo Bohdanowiczów.

Emilianów, folw., pow. ostrzeszowski, ob. *Doruchów.*

Emilianowo, 1.) wś, pow. rossieński, par. Lidowiany. 2.) E., wś, w pow. witebskim, własność E. Bohdanowiczowej, rozległ. 1701 dz. 3.) E., folw. w Inflantach polskich, pow. lucyński, par. Brodajż, 36 dzies. obszaru mający, własność Derengowskiej.

Emilianowo, folw., pow. szamotulski, ob. *Myszkowo.*

Emilien (niem.), folw., pow. międzychodzki, ob. *Lubikowo* (Liebuch).

Emilienau (niem.), wieś (nowa osada), pow. bydgoski, 41 dm.; 261 mk., 231 ew., 26 kat., 4 żydów; 146 analf. Najbliższa poczta i st. kol. żel w Chmielnikach (Hopfengarten).

Emilienfreude (niem.), kopalnia galmanu na gruntach wsi Miechowice, pow. bytomski, od 1846 czynna. *F. S.*

Emilienheim (niem.), 1.) kol., pow. słupecki, gm. Emilienheim, par. Zagórów. W 1827 r. było tu 31 dm., 206 mk. Gmina E. należy do sądu gm. okr. IV w Zagórowie, st. poczt. w Trąbczynie, liczy 10,640 morg. obszaru i 5670 mk. *Br. Ch.*

Emilienhof (niem.), osada, pow. chodzieski; ob. *Smiłowo* (Schmilau).

Emilienhof (niem.), folw. 1.) pow. fiszhuski, st. p. Metgethen. 2.) E., pow. wałecki, st. p. Ruszona. 3.) E., pow. kartuski, st. p. Stężyca.

Emilienhof (niem.), folw., pow. wielkostrzelecki, należy do dóbr Odmęt.

Emilienhorst (niem.), folw., pow. holądzki, st. p. Pruski Holąd.

Emilienhütte (niem.), pow. opolski, ob. *Kopiec.*

Emilienpol (niem.), folw., pow. ostrzeszowski, ob. *Mielęcin.*

Emilienruh (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Regiel.

Emilienthal (niem.), folw., pow. wałecki, st. p. Marzdorf.

Emilienwalde (niem.), os., pow. welawski, st. p. Goldbach.

Emilie-Paulinenhütte (niem.), ob. *Neudorf*, pow. toszecko-gliwicki.

Emilin, 1.) os., pow. grójecki, gm. Rykały, par. Przybyszew. 2.) E., ob. *Czarnów.* 2.) E., folw., pow. rawski, gm. i par. Lubania, od Piotrkowa w. 63, od Rawy w. 21, od Mogielnicy w. 6. Rozl. wynosi m. 574; grunta orne i ogrody m. 495, lasu m. 50, płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 7. Wiatrak. Folwark ten powstał w r. 1880 z rozdziału dóbr Jajkowice. 4.) E., folw., pow. piotrkowski, gm. Bełchatówek, par. Parzno.

Emiliów, 1., lub *Emilianów*, kol., pow. gostyński, gm. i par. Dobrzyków. Liczy 6 dm., 117 mk. (114 katolików) i 86 morg. ziemi żytniej. 2.) E., ob. *Emilianów.*

Emilków, ob. *Majdan Emilków.*

Emilówka, ob. *Emilianów.*

Emilówka lub *Jemiłówka*, wś, pow. bałcki, gm. Trojany, par. Hołowaniewskie, ma 761 mk., w tej liczbie jedno-dworców do 30 dusz męz.; ziemi włośc. 1173 dzies., dworskiej używalnej 1982 dzies. Należy do ks. Urusowej. Jest tu cerkiew p. w. N. P. M., licząca 1055 parafian i 55 dzies. gruntu. R. 1868 miała 99 dm. *Dr. M.*

Emilowo, wś, pow. władysławowski, gm. Giełgudyszki, par. Szaki; liczy 8 dm., 48 mk.

Emilshof (niem.), folw., pow. wejherowski, st. p. Reda.

Emin, wś, pow. węgrowski, gm. Osówno, par. Wierzbno. Ma 5 dm., 53 mk. i 101 morg. obszaru.

Eminów, kol., pow. brzeziński, gm. Ciosny, par. Budziszewice. Liczy 22 dm., 200 mk., ziemi włośc. 309 morg.

Emma lub *Niebyła*, kol. do wsi Żytna, pow. noworadomski, należąca.

Emmahütte (niem.), ob. *Katowice.*

Emma-Joggi, *Emma-Joki*, ob. *Omowża.*

Emmanuelsegen (*Hucki*), ob. *Emanuelssegen.*

Emmingen (niem.), folw., pow. inowrocławski, ob. *Markowo.*

Emmo-Mäggi, „góra Matka,“ góra w Estonii (Wirlandya), 154 m. wys.

Emów, kol., pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna.

Emowo, folw., pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Bogate, od Płocka w. 100, od Przasnysza w. 6. Rozl. wynosi m. 355, grunta orne i ogrody m. 281. Bud. drewn. 6. Folwark ten w r. 1877 oddzielony został od dóbr Dobrzanków lit. A.

Enau (niem.), *Enawa*, ob. *Wenta.*

Endenhof (niem.), dobra, pow. dobleński, par. Sessau.

Endersdorf (niem.) 1.) w XIV w. *Andrea villa*, wś i dobra, pow. grotkowski, par. Grotków, o 7 kil. na płd.-zachód od Grotkowa; Dobra z zamkiem i parkiem mają 1784 m. rozl.; były tu ruiny starożytnego zamczyska, po 1830 r. rozebrane na materyał. Wś była podobno mkiem, w wojnie 30-letniej podupad-

łem. Ma 56 osad, 3306 m. rozl., kościół filialny dla 650 dusz murowany i szkołę. Oddawna do dóbr E. należą też dobra Voigtsdorf. 2.) E., pow. nissański, ob. *Schoenwalde*. 3.) E., ob. *Ondrzejowice* i *Cukmantl*. *F. S.*

Endreischken lub *Anderskehmen* (niem.), 1.) wś, pow. stołupiański, st. p. Trakiejmy. 2.) E., wś, pow. żuławski, st. p. Lappienen.

Endrejen (niem.), inaczej *Andreiszki*, wś, pow. żuławski, st. p. Skajzgiry.

Endrienen (niem.), inaczej *Szalupchen*, os., pow. wystrucki, st. p. Norkitten.

Endrigkehmen (niem.), lub *Heinrichsdorf*, dobra, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Endrikaiten lub *Endrikaten* (niem.), wieś, pow. tylżycki, st. p. Koadjuty.

Endruhnen (niem.) 1.) dobra, pow. ragnecki, st. p. Ragneta. 2.) E., *Endrunen*, *Szwirblienen*, *Zwirblienen* (niem.), wś, pow. pilkaleński, st. p. Willuhnen.

Endruscheiten, *Lindicken* (niem.), wś, pow. pilkaleński, st. p. Lasdehnen.

Endruschen (niem.) 1.) lub *Paragawischken*, wś, pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy. 2.) E., inaczej *Schmaleningken* (ob.)

Endryki, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki. W 1827 r. było tu 10 dm., 101 mk; obecnie 12 dm., 115 mk., odl. od Władysławowa 21 w. *Br. Ch.*

Endziuliszki, ob. *Ejdziuliszki*.

Engelau (*Gr.* i *Kl.*, niem.), wś, pow. welawski, st. p. Alberga.

Engelsberg (niem.), inaczej *Angelówka*, kol. niem., pow. doliński, o 14 kil. na płd.-zach. od Doliny. Ma 26 dm., 213 mk., szkołę jednoklasową ewangelicką. Por. *Wełdzirz*. *Lu. Dz.*

Engelsberg (niem.) albo *Anielska góra*, wś, pow. bruntalski na Szlasku austryackim, ma posterunek żandarmeryi, parafią katolicką, szkołę chłopców i dziewcząt, stacyą poczt. i kasę oszędności. *F. S.*

Engelsbrunn (niem.), dolny i górny, przedmieścia Dobromila, pierwsze na wschód, drugie na zachód od tego miasta. *Lu. Dz.*

Engelsburg (niem.), słoboda, pow. iłłukszteński Kurlandyi, par. Ueberlauz.

Engelsburg (niem.), ob. *Pokrzywno*.

Engelsfelde (niem.), nowa osada, pow. grudziąski, powstała na pustych włókach dawniejszego folwarku starościńskiego w Pokrzywnie (Engelsburg) między Węgrowem a Niewałdem r. 1820. Obszaru w wieczystą dzierżawę wydanego było wtedy przeszło włók 17; pieniędzy zapłacono za dzierżawę wieczystą (Erbstandsgeld) tal. 645. Nadto 5 włók przyłączono do Pol. Węgrowa, 2 włóki do wsi Pustki (Einöde). R. 1868 liczono w E. obszaru ziemi mórg 302, zabud. 9, dom. mieszk. 5; katol. 2, ewang. 24. Parafia Okonin, poczta Grudziądz, szkoła Pokrzywno. Odległość od Grudziądza około 1 i pół mili. *Kś. F.*

Engelshoehe (niem,), dobra, pow. welawski, st. p. Alberga.

Engelsmühle (niem.) ob. *Ratay*, papiernia, pow. ostrzeszowski.

Engelsmühle (niem.), folw., pow. starogrodzki, st. p. Starygród.

Engelstein (niem.), ob. *Węgielsztyn*.

Engelswalde (niem.), wś i dobra, pow. braniewski, st. p. Mehlsack.

Englershütte (niem.), ob. *Przerębska huta*.

Engsterbęgski młyn, niem. *Angst und Bange*, posiadłość z młynem nad małą strugą wpływającą do Reknicy, pow. kościerski, obszaru ziemi ma 205 mórg. Należała dawniej do klasztoru OO. kartuzyan w Kartuzach; zakonnicy nabyli tę posiadłość razem z dobrami w Grabowie. Przywileje klasztorne, dane tutejszemu młynarzowi, pochodzą z r. 1738 i 1763. Domy mieszk. 2; katol. 11, ewang. 10: parafia Stare Grabowo, poczta Nowa karczma, szkoła Szumlis (Schönfliess). Odległość od Kościerzyny 2 i pół mili. *Kś. F.*

Eniz-Agacz, ob. *Elań-Zagacz*.

Enns (niem.), ob. *Aniz*.

Enskehmen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Entenbruch (niem.), ob. *Kacze błoto*, pow. czarnkowski.

Entenbruch (niem.), pow. lubawski, ob. *Kacze Bagno*.

Entzow (niem.), ob. *Jencewo*.

Enyiczke (węg.), ob. *Haniszka*.

Enzuhnen (niem.), wś i dobra, pow. stołupiański, st. p. Trakiejmy.

Eperies (węg.), ob. *Preszów*.

Epidemia, os., pow. sejneński, gm. i par. Krasnopol. W 1827 r. było tu 1 dm., 19 mk.; obecnie 1 dm., 10 mk. *Br. Ch.*

Epidemia, zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 40 w. od Trok, 2 dom., 39 mk. katol. (1866).

Epifań, miasto powiatowe gubernii tulskiej, na lewym brzegu rzeki Donu, leży w stronie południowo-wschodniej o 13 mil od miasta Tuły, o 63 od Petersburga. Założone za Iwana IV roku 1579, opasane było fosą i parkanem drewnianym z 9 wieżami. W roku 1706 miastem powiatowem gubernii moskiewskiej mianowane, następnie roku 1749 do prowincyi tulskiej zaliczone; w roku 1777 do namiestnictwa tulskiego należało, od roku 1802 stanowi powiat gubernii tulskiej. Mieszkańców ma 2800. Cerkwi (murowanych) 5; dom dobroczynny 1, domów 339, z tych 27 murowanych; szkoła powiatowa (o 3 klasach) 1, fabryk i zakładów 7, sklepów 49. Bank, st. pocztowa, st. dr. żel. riażsko-wiaziemskiej. Epifański powiat odznacza się cukrownictwem

z buraków i chowem bydła. W powiecie tym, nad brzegami rzeki Nieprawdy, do Donu wpadającej, ściele się obszerna dolina, znana pod nazwą Pola Kulikowego, na którem Dymitr Doński odniósł nad Mamajem zwycięztwo r. 1380.

Epimachy, ob. *Dubrowy*.

Erachturska st. poczt., pow. kasimowski, gub. riazańska.

Erazmów, wś, pow. brzeziński, gm. Gałkówek, par. Brzeziny. W 1827 r. było tu 10 dm., 47 mk.

Erazmówka 1.) wś, pow. czehryński, nad rz. Bołtyszką, wpadającą do rz. Taśmina, o 21 w. odległa od m. Aleksandrówki a o 10 w. od Funduklejówki st. chwastowskiej drogi żel. Mieszk. 1096 wyznania prawosł.; w 1808 r. było tu 495 mk. i 52 zagrody. Cerkiew paraf. murowana zbudowana w 1855 r. Ziemi 2894 dz. drugorzędnego czarnoziemu. Nazwę swą teraźniejszą wioska otrzymała w 1767 r. od pełnomocnika ks. Lubomirskiego Dębowskiego, syn którego miał na imię Erazm; dawniejsza zaś nazwa była Razumówka. Należy obecnie do Rojewskich, którym dostała się drogą spadku po ks. Potemkinie. Zarząd gm. we wsi Bołtyszce, zarząd polic. w m. Aleksandrówce. 2.) E., wś, pow. berdyczowski, par. Samhorodek. R. 1868 miała 26 dm. *Kl. Przed.*

Erazmowo, folw. w środku pow. borysowskiego, własność dziedziczna Felkerzambów, wraz z folw. Czupry ma około 2300 m. rozl.; miejscowość górzysta, gleba niezbyt urodzajna, sieją tylko z pożytkiem dużo lnu.

Erben (niem.), ob. *Orzyny*. (Zarański ma Arbiny?).

Erbensche Buden (niem.), ob. *Orzyńskie Budy*.

Erbernia, niem. *Ehrbardorf*, wieś i gm., pow. czarnkowski; nad rzeczką Bukno poboczną Noteci; 2 miejsc: 1) E. 2) kolon.; 47 dm., 418 mk., 394 ew., 17 kat., 7 żydów, 70 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Wieleniu (Filehne) o 4 kil. *M. St.*

Erbersdorf (niem.), ob. *Herwinowa*.

Erbfrei (niem.), ob. *Stoniszki*.

Erbprinzenhof (niem.) lub *Prinzenhof*, dobra w Kurlandyi, pow. i par. Goldynga.

Erczyki, *Jerczyki* 1.) wielkie, wioska, pow. skwyrski, nad małą rzeczką wpadającą o 2 wiorsty dalej do rz. Rastawicy, o 15 w. odległa od m. Skwiry. Mieszk. 704 prawosł., 50 katol. i 6 żydów. Cerkiew murowana zbudowana w 1812 r., szkółka; ziemi 2153 dz. wybornego czarnoziemu, lasu dosyć. Należała do Bydłowskich, obecnie kupiona przez Tyńcowa. Zarząd gm. w Strokowie, polic. w Skwirze. Najbliższa stacya kol. kijows.-brzeskiej Browki, odległa o 34 wiorsty. 2.) E.-małe, wieś, pow. skwirski, nad małą rzeczką wpadającą do Rastawicy, o 2 w. odległa od Wielkich E. i w tej samej odległości od Strokowa. Mieszk. 700 prawosł., 27 katol. i 15 żydów. Cerkiew paraf. zbudowana w 1854 r., szkółka. Ziemi wybornego czarnoziemu 2074 dz., z których 822 dz. należy do Jasińskich, reszta zaś (oprócz włościańskiej) do rządu (skonfiskowana w 1832 r.). Zarząd gm. w Strokowie, polic. w m. Skwirze. *Kl. Przed.*

Erdedka, *Erdödka*, wś w hr. orawskiem (Węg.), niedaleko źródła rz. Orawy, na granicy Galicyi i hr. trenczyńskiego; kościół katolicki parafialny, chów bydła, uprawa lasu, 1313 mieszk., w tej liczbie 1270 Polaków. Parafia rozciąga się na trzy mile kw. *H. M.*

Erdmanns (niem.), folw., pow. frylądzki, st. p. Bartoszyce.

Erdmannsberg (niem.) *Erdmansdorf*, *Erdmanów*, ob. *Laski*.

Erdmannsbruch (niem.), kolonia, powiat pszczyński, par. Miedzna, o 9 kil. na wschód od Pszczyny, ma 160 m. rozl. *F. S.*

Erdmannsdorf (niem.), mko nad Łomnicą, pow. jeleniogórski na Szląsku. Jest tu zamek i rezydencya letnia króla pruskiego. Park, kolonia tyrolska Zillerthal. Wielka mechaniczna przędzalnia lnu i fabr. tkacka. *F. S.*

Erdmannshain (niem.) 1.) kol., pow. lubliniecki, par. Lubszów, o 16 kil. od Lublińca, założona 1779 r. przez hr. Pücklera; 16 osad, 200 m. rozl. 2.) E., kol., pow. kluczborski, par. Roszkowice, o 15 kil. od Kluczborka, o 9 kil. od Byczyny, założona około r. 1775 przez p. Wojskiego, dziedzica Nosal; 10 osad, 80 mor. rozl. *F. S.*

Erdmannshoehe (niem.), ob. *Tychów*.

Erdmannshof (niem.), dobra, pow. szczycieński, st. p. Biskupiec. *F. S.*

Erdmannsruh (niem.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Wystruć. *F. S.*

Erdmannswille (niem.), kol., pow. bytomski, par. Królewska huta, 26 osad, 90 m. rozl., przy szosie z Huty Królewskiej do dworca kolei w Świętochlowicach, ma izr. dom. modlitwy. *F. S.*

Erdmanów, ob. *Laski*.

Erdmany, niem. *Erdmannen*, wś, pow. jańsborski, st. p. Turośl.

Erdeczka lub *Lesznik*, *Leśnik*, węg. *Erdöcske*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. ewang., lasy, 251 mk *H. M.*

Erem, os., pow. stopnicki, gm. i par. Szaniec.

Eremicze, ob. *Jeremicze*.

Ergiergoła, ob. *Ejgiergoła*.

Ergłajcie, wś, pow. rossieński, par. Niemokszty.

Ericfelde (niem.), ob. *Massowo*, folw., pow. wyrzyski.

Erichsberg (niem.), os. pod Człuchowem, pow. człuchowski.

Erichswalde (niem.), leśna osada, pow. świętosiekierski, st. p. Hermsdorf.

Erimeiten (niem.), wś i dobra, pow. tylżycki, st. p. Tylża.

Erisfelde (niem.), ob. *Masowo.*

Erki, *Jerki,* wś, pow. zwinogródzki, przy ujściu rz. Szpołki do rz. Zgniłego Tykicza, o 10 w. od m. Zwinogródki, o 5 w. od m. Ekaterynopola (Kalnibłot). Mieszk. 1447 a razem ze Skalowatą (północno-wschod. część wioski) 2101 wyznania prawosł. Cerkiew paraf. i szkółka. Ziemi 2697 dz., gleba piaszczysta. Wioska leży na pocztowej drodze ze Zwinogródki do Ekaterynopola. Za wsią niedaleko tejże drogi zasługuje na uwagę wielkie źródło świeżej wody, wydobywające się z szumem i klekotem z piaszczystej góry; wody smak siarczany. Wioska należała dawniej do zwinogródzkiego stwa., obecnie do Rządu. Zarząd gminny i policyjny w m. Ekaterynopolu. *Kl. Przed.*

Erlau (niem.), ob. *Olszewko,* wieś i domin., pow. wyrzyski.

Erlau (niem.), os., pow. węgoborski, st. p. Węgobork.

Erlenbruch (niem.), ob. *Olszowe błota.*

Erlenhain (niem.), leśnictwo, ob. *Olszyna,* pow. obornicki, i *Eckstelle.*

Erlenhof (niem.), ob. *Mroczek* i *Huśpina,* posiadłość młynarska, pow. ostrzeszowski.

Erlenhof lub *Ellernhof* (niem.), dobra, pow. rastemborski, st. p. Rastembork.

Erlenmühle (niem.), ob. *Olszan.*

Erła, rz., lewy dopływ Bartawy, ma źródło przy m. Sałanty, gdzie się łączy kanałem z Orlanką, uchodzi o 4 w. na płd. od Szkud.

Ermannsthal (niem.), ob. *Hermancice.*

Ermeland, *Ermland* (niem.), ob. *Warmia.*

Erminów, wś, pow. sochaczewski, gm. Rybno, par. Kozłów biskupi.

Ermoliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 60 w. od Wilna, 1 dm., 10 mk. katol., gorzelnia (1866.)

Ernestinenberg (niem.), pow. prądnicki, ob. *Górka.*

Ernestowo al. *Nowy folwark,* niem. *Ernsthof,* folw. należący do dóbr rycerskich w Sartawicach, pow. świecki, około pół mili od stacyi kolei żel. bydgosko-tczewskiej w Laskowicach. R. 1868 liczył budynk. 25, dom. mieszk. 9, katol. 38, ewang. 133. Parafia i poczta Świecie, szkoła Czaple. R. 1859 posiadacz von Schwanenfeldt. *Kś, F.*

Ernestowszczyzna albo *Narejki,* niewielki folwark u środku pow. mińskiego gub. mińskiej, w pięknem położeniu górzystem, własność Kelnera, ma 120 m. obszaru. Tu bierze początek rz. Ptycz, dopływ Prypeci. Z powodu wyjątkowo wyniosłego położenia E. bywa wystawiona zimą na silne zawieje a wiosną roślinność opóźnia się tu nieco. Gleba dobra i urodzajna.

Ernestynów, kol., pow. łukowski, gm. Serokomla, par. Gułowska wola. Liczy 19 dm., 174 mk. i 384 morg. obszaru. Por. *Charlejów.*

Ernestynówka, kol., pow. kutnoski, gm. i par. Plecka Dąbrowa, dm. 22, mk. 180; posiadają gruntu m. 290. *W. W.*

Ernestynowo, niem. *Ernstinowo,* folw., powiat międzyrzecki, należy do Nowego dworu (Weidenvorwerk). *M. St.*

Ernsdorf (niem.), 1.) kolonia niemiecka na gruntach gminy Łany w powiecie Bóbrka, przy gościńcu rządowym idącym z Bóbrki do Rohatyna, oddalona o 1·9 kil. od Bóbrki, o 1 kil. na wsch. od dwor. kol. lwow.-czerniow. w Chlebowicach wielkich. Ludn. rzym. kat. 100, należących do parafii w Bóbrce; ewang. 94. Właściciel więk. pos. Hipolit Czajkowski. 2.) E., przys. *Maszkowic.*

Ernsdorf (niem.), ob. *Jankowice.*

Ernsdorf (niem.), ob. *Jaworze* na Szlązku austr.

Ernsdorf (niem.), wś, pow. rychbachowski na Szląsku, w pobliżu Rychbachu, ma fabryki maszyn i dworzec dr. żel.

Ernstberg (niem.) 1.) folw., pow. gołdapski, st. p. Gołdap. 2.) E., os., pow. gąbiński, st. p. Walterkehmen.

Ernstburg (niem.) 1.) dobra, pow. darkiański, st. p. Trempen 2.) E., folw., pow. labiewski, st. p. Goldbach.

Ernstdorf (niem.), por. *Ernsdorf.*

Ernstfelde (niem.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Zinten.

Ernsthoefchen (niem.), dobra, pow. węgoborski, st. p. Węgielsztyn.

Ernsthof (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Goldynga.

Ernsthof (niem.), 1.) folw., pow. fryłądzki, st. p. Bartoszyce. 2.) E., folw., pow. rastemborski, st. p. Dryfort. 3.) E., folw., pow. gierdawski, st. p. Gierdawa. 4.) E., fol., powiat darkiański, st. p. Trempen. 5.) E., dobra, pow. królewiecki, st. p. Quednau. 6.) E., dobra, powiat iławski, st. p. Tharau. 7.) E., ob. *Ernestowo.*

Ernsthof (niem.), folw. dóbr Oderzów, pow. raciborski.

Ernstinowo (niem.), ob. *Ernestynowo.*

Ernstrode (niem.), ob. *Pigża,* przezwane r. 1878.

Ernstthal (niem.) 1.) os. pod Maczkowem, pow, gdański, st. p. Gdańsk. 2.) E., os., pow. gdański, st. p. Oliwa. 3.) E., dobra, pow. tylżycki, st p. Picktupoehnen. 4.) E., folw., pow. darkiański, st. p. Trempen. 5.) E., ob. *Piszczek.*

Ernstwalde (niem.), 1.) dobra ryc., pow. welawski, st. p. Alberga. 2.) E., wś i folw.

pow. gierdawski, st. p. Gross-Karpowen. 3.) E., folw., pow. iławski, st. p. Pruska Iława. 4) E., inaczej *Karnetzen*, wś, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen.

Erpel (niem.), ob. *Kaczory*, wieś, pow. chodzieski.

Eromeiten (niem.), leśnictwo, pow. tylżycki, st. poczt. Neu- Argeningken.

Errehlen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Kraupiszki.

Erubiszki, niem *Erubischken*, wś, pow. pilkaleński, st. p. Willuhnen.

Erwalen, łotew. Arlawa, wś i dobra w Kurlandyi, w okr. talseńskim. Parafia E. obejmuje ważniejsze wsie: Lubben, Oschen, Sassmaken, Nogallen, Lubb-Essern i i.

Erwalen, jez. w okr. tukkumskim Kurlandyi, 5 w. dł., pół w. szer., w parafii Erwalen.

Erywangród, wś, pow. łaski, gm. i par. Dłutów (ob.).

Erżewa lub *Erżew*, wś, pow. bałcki, nad Dniestrem, gm. Mołokisz, par. Rybnica, 684 mk., w tej liczbie 206 jednodworców; ziemi włośc. 1740 dzies. Należy do dóbr Państwa. Admirał Istomin ma tu nadane 1032 dzies. Jest w E. cerkiew p. w. ś. Mikołaja, do której należy 933 parafian i 104 dzies. ziemi cerkiewnej. R. 1868 E. miała 152 dm. *Dr. M.*

Erżwiłk, *Erżwiłki*, mko rząd. w pow. rosieńskim, nad rz. Szałtoną, o 30 w. od Rosien. Paraf. kościół katol. ś. Jerzego drewn. z r. 1706, fundacyi biskupa żmudzkiego Krysztofa Kirchensteina. Kaplica na cmentarzu. Parafia katolicka dekanatu szydłowskiego: dusz 6219. Filia w Wodżgirach. Kaplica w Plekach. W mku E., które należało do biskupów żmudzkich, jest zarząd gminy E., liczącej dusz. 2706.

Eschenau (niem.), 1.) wś, pow. braniewski, st. p. Lichtenau. 2.) E., wś, pow. licbarski, st. p. Dobremiasto.

Eschenberg (niem.), wś, pow. żuławski, st. p. Joneiten.

Eschenbruch (niem.), 1.) *Gross-*, wś, pow. wystrucki, st. poczt. Puschdorf. 2.) *Klein-* E., dobra, pow. wystrucki, st. p. Norkitten. 3.) E., os. leśna, pow. rastemborski, st. p. Sępopel.

Eschendorf (niem.), ob. *Jarzębieniec*, pow. świecki; tak przezwany r. 1872. *Kś. F.*

Eschenhorst (niem.), wś, pow. malborski, st. p. Gronowo.

Eschenkrug (niem.), karczma, pow. gdański, st. p. Gross-Plehnendorf.

Eschenort (niem.), wś, pow. węgoborski, st. p. Kruklanki.

Eschenriege (niem.), albo *Semnitz* (ob.), pow. człuchowski.

Eschenrode, przyst. dr. żel. baltyckiej w gub. estlandzkiej.

Eschenwalde (niem.), ob. *Jasieniec*, olędry, pow. międzyrzecki.

Eschenwalde (niem.), wś i leśnictwo, pow. gierdawski, st. p. Muldssen.

Escherwalde (niem.), leśnictwo, pow. labiewski, st. p. Mehlauken.

Eschfeld (niem.), os., pow. wejherowski, st. p. Chojnice.

Eselsberg (niem.), ob. *Wóslića Hora* (łuż.)

Eskińska, st. poczt., pow. wyszniewołocki, gub. twerskiej, w pobliżu stacyj Wyszni Wołoczek i Ostaszków.

Eśmanie, wś włośc., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 63 w. od Oszmiany, 10 dm., 76 mk., z tego 70 prawosł., 6 katol. (1866).

Esmańska, st. poczt., pow. głuchowski, gub. czernichowskiej, w pobliżu stacyj Głuchow i Siewsk.

Espenhoehe (niem.), ob. *Osiny*, pow. świecki; tak przezwane r. 1876.

Espenkrug (niem.), ob. *Osowa góra.*

Essa, Jessa (albo *Jassa*, ob. Vol. Leg. t. VIII str. 695), niekiedy *Ulianka*, rzeka spławna, bierze początek w gub. mohilewskiej, w powiecie sieńskim, między wsiami Uznacz i Przesieki, płynie zrazu w kierunku północnym granicą pomiędzy powiatami: borysowskim gub. mińskiej, tudzież orszańskim i sienneńskim gub. mohilewskiej; od wsi Rudniki, przy granicy, zwraca się na zachód w powiat borysowski, ku Krasnołukom, a od tego miasteczka płynie znowu bardziej na północ ku granicy powiatu lepelskiego gub. witebskiej; tu niedaleko od granicy przyjmuje w siebie rzekę Bereszte (ob.), wchodzącą w system kanału berezyńskiego, i sama stanowi łącznik onego, tocząc swe wody do jeziora Lepelskiego. Essa dziś jest spławną na przestrzeni 9 wiorst i 450 sąż. (ob. *Berezyna*). Oddawna Essą w porze wiosennej spławiano massy drzewa do Rygi za pośrednictwem rzek i jeziór, które póżniej weszły w system wodny dźwiński; atoli zawady w korycie Essy przeszkadzały swobodnej żegludze; jakoż w 3-ej ćwierci wieku XVIII dziedzic dóbr Świady, podkomorzy wileński Tadeusz Żaba oczyścił jej koryto i tem żeglugę dla okolicznych mieszkańców ułatwił; lecz jednocześnie na haniebnym zkądinąd sejmie roku 1775 wyjednał sobie prawo poboru na spustach świadzkich, o czem czytać w przytoczonym wyżej tomie Vol. Leg.; ze zmianą jednak okoliczności siła prawa upadla, szczególnie po roku 1815, gdy kanał berezyński odkrył swobodniejszą drogę handlowi. *Al. Jel.* i *T. S.*

Essa, strumień wpadający do Niemna z lewej strony, niedaleko Kowna.

Essen (niem.), ob. *Esza.*

Essenmujża, folwark w Inflantach polskich powiecie rzeżyckim, par. bukmujskiej, obecnie

tylko 314 dzies. obszaru liczący, własność Bejnarowicza i Łapińskiego, na wschodnim brzegu jeziora Eszy (niegdyś *Essen* zwanego) położony. Wchodził on przed laty w skład obszernych dóbr Hylzenowskich, dopiero na początku bieżącego stulecia przez Nabela został nabytym, od którego przechodzi do Małachowskich, a od tych, przez ożenienie, do Paraków. Ci ostatni sprzedają ten folwark dzisiejszym jego właścicielom. Ob. *Esza*. *G. M.*

Esser, rz., dopływ Wenty w kurlandzkiej parafii Frauenburg.

Essupe, ob. *Dniepr*.

Est, ob. *Litwa*.

Esterberg (niem.), folw., pow. człuchowski, st. p. Białobór.

Esterka, wś, pow. skierniewicki, gm. Doleck (ob.), par. Jeruzal.

Esterpole, wś, pow. śremski, blisko rz. Warty; 10 dm., 110 mk., 12 ew., 98 kat., 44 analf. Stac. poczt. w Śremie o 7 kil., stac. kol. żel. Czempin o 15 kil. *M. St.*

Estonia, *Estlandya*, niem. *Oestland*, *Estland*, łac. *Estia*, *Aestonia*, po estońsku *Eesti-Ma*, po łot. *Iggaunuzemme*, nadbaltycka kraina, stanowiąca dziś gub. estońską (ob.), r. 1080 zawojowaną została przez Kanuta IV duńskiego, który ziemię pogan zwolna przekształcał w chrześciańską swego państwa dzielnicę. Potem cesarze niemieccy zaczęli ją uważać za swoją własność i nawet r. 1228 Henryk VII darował ją liwońskim kawalerom mieczowym. Ci jednak 1237 r., na rozkaz papieża, dar ten zwrócić musieli; tylko przez układ z Duńczykami zatrzymali sobie okrąg estoński, zwany Jerwią. W r. 1321 król duński Krzysztof II nadał E. jako księstwo Knutowi Porse, ówczesnemu księciu Hallandyi i Samsoe. Ten jednak nie umiał sobie radzić z tym krajem wobec napaści i pretensyj zarówno niemieckich jak nowogródzkich i pskowskich, E. więc wróciła do Danii, ale już nie na długo, bo potrzebujący pieniędzy król Waldemar III, i tak już niepewny posiadania téj prowincyi, w r. 1347 sprzedał ją mistrzowi krzyżackiemu Henrykowi von Dusemer za 19,000 marek czystego srebra. Zakon niemiecki rządził Estonią przeszło dwa wieki, gdy atoli i on zwolna się osłabiał i nie miał już siły do zabezpieczenia jej od wojowniczych najazdów i spustoszeń ze Wschodu, wtedy 1561 r. szlachta estońska i miasto Rewel, za niemi zaś cały kraj odérwali się od krzyżaków i uciekli się pod panowanie Szwecyi. Pod tam panowaniem zostawała E. aż do wielkiej wojny północnej w 18-ym wieku, w czasie której Piotr W. zajął ten kraj i zdobywszy 1710 r. Rewel, wcielił do Rossyi. E. leży wraz z wyspami między 58° 18' i 59° 38' szer. płn. a 39° 48 i 45° 56 dług. wsch. F. Dzieli się historycznie na 4 okręgi: Harria, Wirlandya, Jerwia i Wik. Czyt. H. von Bienenstamm „Geogr. Abriss der drei deutschen Ostsee-Provinzen", Ryga. 1826; Friebe „Bemerkungen über Liv- und Esthland", Ryga. 1794; Richter „Geschichte Liv-, Esth-, und Kurlands", Ryga. 1857; Petri „Esthland und die Esten", 1802; Kola „Die deutsch-russischen Ostsee-Provinzen", 1845; atlas hr. Mellin'a. *F. S.*

Estońska gubernia, inaczej zwana *Estlandzką* lub *Rewelską*, obejmuje dawną Estonią, z której utworzoną została 1725 r.; 1782 r. złączono ją z Liwonią, ale już 1783 znowu osobną postanowiono. Gubernia ta graniczy na wschód z petersburską, na płd. z jez. czudzkiem i gub. liwońską, na zachód z Baltykiem, na płn. z odnogą fińską. Rozl. jej według Strielbickiego wynosi 17,792 w. kw.; jestto najmniejsza z trzech nadbaltyckich gubernij. Gubernia estońska czyli estlandzka składa się z lądu i wysp, z których znaczniejsze są: Dago, Worms, Wielka i Mała Rogie, Nargen, Wielki i Mały Wrangelsholm, Wulf, Ralijo, Eksholm, Odisholm i t. d. Pod względem administracyjnym na 4 dzieli się powiaty (Kreise); harryeński albo rewelski (dzieli się na 3 dystrykty; ost-harryeński, west-harryeński i sud-harryeński), wirlandzki albo wezenbergski (dzieli się na 3 dystrykty; strandwirlandzki, allentakeński i landwirlandzki), jerweński albo weissenstejński (dzieli się na 2 dystrykty: ost-jerweński i sud-jerweński), wicki albo hapsalski (dzieli się na 3 dystrykty: landwicki, strandwicki i insularwicki). Kraj z wyjątkiem niektórych wyniosłości jest urodzajny; brzeg tylko od Rewlu do Narwy jest dość wysoki i stromy. Rzęd skał po nim idących nazywa się Klindą. Zniżający się stale poziom wody w morzu baltyckiem utworzył w miejscach niektórych pomiędzy Klindą a morzem obszerne pastwiska. Połowa gubernii pokrytą jest wielkiemi lasami, bagniskami, trzęsawiskami i jeziorami. Bryły erratyczne granitu rozsiane są w wielkiej ilości na całej powierzchni. Z wód gubernii znaczniejsze: morze baltyckie oblewa ją z dwóch stron. Na rozciągłości brzegów morskich wiele się znajduje zatok i przystań, z których główniejsze są: przy ujściu rzeki Narowy, gdzie się zatrzymują statki przeznaczone do miasta Narwy, nie mogące wejść do ujścia rzeki Narowy; Maholmska w dobrach Peddes; w dobrach Kunda (przy niej urządzoną jest komora); Tolsburg (w dobrach Zels); Weske (w dobrach Fiol); Kasperwik (w dobrach Katenbach); Minkewik. W powiecie rewelskim: przystań Pappenwik (w dobrach Kolk); przystań i port wojenny, jeden z najlepszych na morzu baltyckiem, w Rewlu; Lageppa; niegdyś Roggewick, dziś Port Baltycki (przeznaczony dawniej na pomieszczenie flo-

ty wojennej rossyjskiej). W powiecie hapsalskim: Spitthammer (w dobrach Rikholtz); Hapsalska; zatoka Einwick; przystań Werderska; (w dobrach Werder). Z niej przeprawiają się zwykle na wyspy Oesel i Moon do Kurlandyi. Na wyspach gubernii est-landzkiej na wzmiankę zasługują, przystanie: na wyspie Worms (w dobrach Magnushof); na wyspie Dago (w dobrach Grossenhof); Tewenhafen naprzeciw wyspy Worms; na wyspie Dago (w dobrach Hohenholm). Z kanałów w gubernii znaczniejsze: Wielki-Zund i Sele-Zund; pierwszy między lądem i wyspą Moon, drugi pomiędzy wyspami Dago i Oesel. Znaczniejszych rzek, oprócz rzeki Narowy, w gubernii nie ma, i żegluga się odbywa na tej ostatniej. Jezíór Estonia posiada 288. Czudzkie jezioro północnym tylko swym brzegiem dotyka południowych granic gubernii; wszystkie pozostałe dla swej szczupłej rozległości są mało znaczące; ważniejsze z nich: Erkel, Hark i Loden. Jezioro Erkelskie na szczycie góry piaskowej, o pół mili od Rewla, ma dno wyższe od ulic rewelskich. Ztąd Rewel zopatruje się, za pomocą wodociągów, w wodę słodką. Prócz tego, w niektórych miejscach Estonii znajdują się wody mineralne (żelazne Carls Brunnen, w bliskości Rewla, w dobrach Wims, siarczane w dobrach Kunda) i dwa źródła słone (na wyspie Dago). Lasy zajmują w Estonii około $^1|_6$ całej powierzchni; zdatne są tak do użytku domowego, jakoteż do wszelkich budowli; dla braku rzek, tylko w bliskości morza mieszkający spławiają corocznie niewielką ilość drzewa opałowego do miasta Rewla, a z okolic jeziora Czudzkiego i rzeki Narowy wyprawiają deski do miasta Narwy. Główniejsze komunikacye w gubernii są: droga żel. baltycka z Petersburga do Baltyckiego Portu z odnogą Taps-Dorpat i trakty pocztowe Rewel-Hapsal, Rewel-Parnawa, Rewel-Weissenstein. Ludności miała ta gubernia 99,053 w r. 1772. W r. 1838 liczono 135,279 męż., 146,953 kob. Według Koeppena w r. 1851 było ogółem 289,800 mk., w tej liczbie 252,608 Estów, 10,000 Niemców, 4,714 Szwedów, 13 Polaków, 12 Tatarów. W braku dokładnej statystyki przytaczamy jeszcze, że w r. 1879 było w gubernii 601 izrael. W całej gub. jest tylko jedna parafia katol. w Rewlu. Główny przemysł mieszkańców stanowi rolnictwo: grunt w pobliżu morza szczególnie głęboko piaszczysty i do uprawy całkiem niezdatny; w zachodniej części powiatu rewelskiego pokryty mnóstwem wielkich i małych kamieni; w innych częściach gliniasty albo czarnoziem. W ogóle wschodnia część Estonii uważaną jest za najurodzajniejszą. Oprócz rozmaitego gatunku zboża, mieszkańcy trudnią się uprawą pieńki, lnu, chmielu i tytuniu. Chów bydła, szczególniej owiec, stanowi dość ważną gałąź przemysłu. Liczba merynosów w jednym z ostatnich lat przeszło 70,500 sztuk wynosiła. Konie w ogóle są małego wzrostu. W bliskości Rewla i portu Baltyckiego pojawia się znaczna ilość (kilek) sardeli szwedzkich (gatunek drobnej ryby, w Baltyckiem tylko morzu znajdującej się, które się pakują do małych baryłek albo słojów szklanych.) Z minerałów w Estonii główniejsze są: piryt siarkowy (w pobliżu dóbr Leets); kamień ciosowy, którego jest pełno, w znacznej ilości wywozi się do Petersburga: wapno, torf; w jeziorku Kolkiskiem pojawiają się perły. Na wyspie Dago budują się statki. Pod względem historycznym, oprócz gmachów starożytnych i zwalisk w Rewlu, Weissensteinie, Hapsalu, na wzmiankę zasługują: miasteczko Leal, zamek Lode, zwaliska zamków Felks i Werder (w powiecie wickim), przez von Schauenburga 1284 r. zbudowanych; ztąd urządzoną jest przeprawa na wyspy Moon i Oesel; zwaliska zamków Ass, Toleburga, Berkholm, Fegfejer i innych. Herb gubernii estlandzkiej: w polu złotem trzy lwy leżące z koronami. Czyt. „Statisticzeskije Trudy" Stuckenberga, Petersburg 1859; Possart: „Statistik und Geographie des Gouv. Esthland," Stuttgart, 1846. Por. *Estonia.*

Esty, inaczej *Suomi*, *Estowie*, *Estońcy*, u historyków: Ostiones, Aesthieri, Istes, Aistones. Letowie zowią E. Igaunas „wypędzeni"; E. zowią się sami Tallopoëg „synowie ziemi" lub Marawa „krajowcy". Rossyanie zowią ich Czudami, Czuchnami (ob.). Jestto plemię fińskie: główną jego siedzibą gub. estońska, północna połowa inflanckiej, tudzież mniejsze i większe wyspy między zat. ryską a wybrzeżem estońskiem. W Inflantach polskich liczą E. 3000; żyją oni głównie w Michałowie, Janopolu i Pyłdzie, t. j. w lucyńskiem. Mylnie acz dość powszechnie za jedno brani z łotyszami. Przez ciągłe stosunki z łotyszami, estowie ci od czasu przesiedlenia się swego z inflanckiej gubernii stracili wiele charakterystycznych cech, które są narodowi ich właściwe. Dziś już tylko bardzo niewielu z nich mówi swym rodzinnym językiem, bogatym, jak wiadomo, w epiczne pieśni ludowe i posiadającym gramatykę w opracowaniu Ahrensa; co zaś do sposobu życia, to w niczem się prawie nie różnią od łotyszów. Odznaczają się zaś od tych ostatnich budową czaszki, zbliżonej nieco do rasy mongolskiej, mniej świeżą, żółtawą barwą skóry na twarzy i rękach, niskim rostem i długiemi, białości lnu włosami. Są oni przytem mniejszych niż łotysze zdolności umysłowych; lecz samodzielnością i wytrwałością charakteru swego o wiele przewyższają takowych. Obok zaś tego są mściwi, surowi w obejściu się, skłonni do swarów i bitew, a w pożyciu domo-

wem nieporządni i niemoralui. Kobiety ich odznaczają się brakiem tak właściwej płci żeńskiej skromności. Dwuznacznością, cynizmem i brakiem etycznych i estetycznych pierwiastków nacechowane są też zwykle u estów ich przysłowia i pieśni ludowe. Por. *Czuchny.*

Esz..., ob. *Esch...*

Esza (mylnie *Eszo*, *Jeszo*), w dawnych dokumentach *Essen*, jezioro w Inflantach polskich, w południowo-wschodniej części powiatu rzeżyckiego, przy trakcie handlowym z Oświeja do Rzeżycy, rozciąga się na przeszło milę długości pomiędzy malowniczo położonemi wsiami Bukmujżą, Andzelmujżą i Krzewinem, dotyka gruntów Essenmujży i Nowej myśli, ma 865 dziesięcin obszaru i brzegi przeważnie wzgórowate. Niektóre z okalających je wyniosłości pięknemi są porosłe gajami. Jezioro to zdobią liczne rozsiane po niem wysepki i wyspy, ocienione wcale pokaźnemi dąbrowami. Jedna z nich, największa, położona w zachodniej części jeziora, a mająca przeszło milę obwodu, zarosła jest cała lasem wysokopiennym. Na wschodnim brzegu tego jeziora rozlegała się niegdyś bogata królewszczyzna Essen, w wieku XVI do zamku rzeżyckiego należąca, później Essenmujżą zwana, a od końca XVII wieku będąca w stałem posiadaniu możnowładczego rodu polsko-inflanckich Hylzenów. Rewizya dóbr zamku rzeżyckiego z r. 1599 mówi „iż tu w okolicy jeziora Essen bywało dużo dzików.“ Wyginęły one wszakże najzupełniej w wieku XVIII. W tejże rewizyi jest także mowa o starym folwarku Essen „nad jeziorem tegoż nazwiska położonym, który to folwark w czasie wojny moskiewskiej zupełnie zniszczonym został.“ Wszelako już w pierwszej połowie XVII stulecia widzimy go odbudowanym, w którym to czasie Jan Franciszek Huelsen ab Eckeln, kanclerz księstwa kurlandzkiego, otrzymuje od króla polskiego przywileje na królewszczyzny Bukhoff i Essen nad temże jeziorem położone, a które od r. 1748 zostają dziedziczną posiadłością rodu Hylzenów, wygasłego dopiero na początku bieżącego wieku. W wyżej przytoczonej lustracyi z r. 1599 wspomina się również o nieznanej obecnie rzece Essen, z tegoż znacznego jeziora wychodzącej i mającej niegdyś komunikacyą z Dźwiną przez rzeki Szarę i Assunicę (dzisiejsze Saryankę i Osunicę). „Teraz“, powiada lustracya „wszystko się tam pozawalało.“ (Manteuffel „Inflanty polskie“, str. 125). *G. M.*

Eszakimellekcsucs (węg.), ob. *Durnywiérch.*

Eszem, rz., z dopływem *Tawe*, uchodzi do Kuryszhafu pomiędzy Wisłą a Niemnem, blizko Niemna. *W. Pol.*

Eszeraszen, Klein-E. lub *Eszeratschen*, wś, pow. wystrucki, st. p. W. Bubajny.

Eszergallen (niem.), 1.) wś, pow. darkiański, st. p. Darkiany. 2.) E., dobra, tamże, st. poczt. Launingken. 3.) E., dobra, pow. wystrucki, st. p. Neunischken. 4.) E., wś, pow. gołdapski, st. p. Kiauten. 5.) E., inaczej *Kepeitschen*, wś, tamże, st. p. Dubeningken.

Eszerkiejmy, niem. *Eszerkehmen*, wś, pow. stołupiański, st. p. Ejtkuny.

Eszerninki, niem. *Eszerningken*, 1.) dobra, pow. darkiański, st. p. Wilhelsmberg. 2.) E., inaczej *Oszeningken*, wś, tamże, st. p. Darkiejmy. 3.) E., inaczej *Nickelischken* lub *Nickelningken*, wś, pow. stołupiański, st. p. Ejtkuny. 4.) E., wś, pow. gąbiński, st. p. Gerwischkehmen. 5.) E., wś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg. 6.) E., wś, pow. labiewski, st. p. Mehlawischken.

Eszerupchen (niem.) lub *Schleuwen* (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Eszeruppen (niem.), wś, pow. pilkaleński, st. p. Willuhnen.

Eszerwalde (niem.), leśnictwo, pow. labiewski, st. p. Mehlawischken.

Eszeryna, ob. *Windawski Kanał.*

Eszeryny, niem. *Eszerienen*, wś, pow. darkiański, st. p. Szabiny.

Eszeryszki, niem. *Eszerischken*, 1.) dobra, pow. darkiański, st. p. Trempen. 2.) E., wś i dobra, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Esztancs (węg.), ob. *Stanca.*

Esztreny (węg.), ob. *Ostrani.*

Etkany, dawna litewska nazwa Koszedar.

Etryna, góra, 930 m. npm. wysoka, w pow. turczańskim; na zachód od Husnego wyżnego. *Lu. Dz.*

Eufeminów, wś i karczma do dóbr Bedoń należąca, pow. brzeziński, gm. Gałkówek, par. Mileszki. Liczy 32 dm., 320 mk., ziemi włośc. 500 morg.

Eugenieuglücksgrube (niem.), ob. *Siemianowice.*

Eugenienhof (niem.), folw., pow. śremski, należy do Żłówca (Nitsche).

Eugieniów, 1.) wś, pow. opoczyński, gm. Stużno, par. Gowarczów. Liczy 37 dm., 252 mk., 695 morg. ziemi włośc. i 11 morg. dworsk. 2.) E., wś włośc. i kol., pow. iłżecki, gm. i par. Sienno. Liczy 51 dm., 267 mk., 963 morg. ziemi włośc. i 78 morg. dworsk. *Br. Ch.*

Eulalin, folw. należący do dóbr rycerskich w Krajenkach (Krajenken), pow. chojnicki. R. 1868 miał 3 bud., dm. mieszk. 1, mieszk. 2.

Eulau (niem.), pow. szprotowski na Szląsku. Huty żelazne i glazurownie, zwane Wilhelmshütte, fabryka maszyn parowych i papieru. Por. *Eylau.*

Eulenberg (niem.), ob. *Sowia góra*, pow. międzychodzki.

Eulendorf (niem.) ob. *Sowina*, wieś kolon., pow. pleszewski.

Eulendorf (niem.), ob. *Faltynek.*

Eulenhaus (niem.), os. leśna, pow. labiewski, st. p. Wulfshoefen.

Eulenhof (niem.), folw. i karczma, pow. frylądzki, st. p. Alberga.

Eulenholtz (niem.), leśnictwo, pow. chojnicki, st. p. Louisenthal.

Eulenkrug (niem.), 1.) karczma, pow. gdański, st. p. Tczew. 2.) E., os., tamże, st. p. Hohenstein. 3.) E., ob. *Nicponie* i *Sowiak*. 4.) E., karczma, pow. frylądzki, st. p. Fryląd. 5.) E., karczma, pow. fiszhuski, st. p. Drugehnen. 6.) E., os., pow. królewiecki, st. p. Królewiec. 7.) E., karczma, pow. świecki, st. p. Laskowice. 8.) E., karczma, pow. brodnicki, stac. poczt. Wrock.

Eulowitz (niem.), ob. *Iłowice*.

Eupatorya, dawny *Kozłów* (po tatarsku: *Gezlew* albo *Kezlew*), miasto nadmorskie gubernii taurycikiej, leży na zachodnim brzegu półwyspu krymskiego, o 9 mil od miasta gubernialnego Symferopola. Założył Eupatoryą, podług Strabona, Diofant, dowódzca wojsk Mitrydata-Eupatora, w ostatnim wieku przed narodz. Chr. W czasie panowania tatarskiego Gezlew należał, podobnież jak Kafa, od r. 1478 do sułtana tureckiego, który pozostawił chanom, w pewnych tylko razach, prawo pobierania dochodów. Handel tego miasta przed r. 1779 daleko był rozleglejszym, aniżeli obecnie. Chanowie ciągnęli znaczne dochody z komory gezlewskiej, ale Kercz, a szczególnie Berdiańsk, z wybornym portem, spółzawodnicząc z Eupatoryą w zawodzie handlowym, zadały jej cios ostatni. Przystań tutejsza w r. 1829 zbudowana, ma 7 stóp głębokości, ale nie jest zasłonięta od burz, które w pewnej roku porze są dosyć częste; największa jej głębokość przy kwarantannie nie przechodzi stóp 10. Statki zbliżać się do niej nie mogą, ale zarzucają kotwicę w dość znacznej odległości; ładunek zaś przewożą do statków na małych łodziach. Obecnie Eupatorya stanowi główne siedlisko Karaitów. Tu mieszka hacham, głowa ich duchowieństwa, i znajdują się najokazalsze synagogi karaickie. Główny przemysł mieszkańców rybołóstwo stanowi. Prowadzą oni handel z Turcyą, głównie zbożem, po części ma słem, wełną, skórami i wojłokami. Obroty handlu zagranicznego wynosiły w jednem z lat ostatnich rub. rs. 282,433 kop. 57. Na placu znajduje się studnia artezyjska, zaopatrująca miasto w wodę i wytryskująca na 3 stopy od ziemi. Mieszkańców ma 8,300 przeszło. Cerkiew grecka 1, kościół katolicki 1, synagóg karaickich 2, meczetów 18. Z tych na szczególną wzmiankę zasługuje obszerny meczet, z kopułą miedzianą, na wzór konstantynopolskiego (ś. Zofii) wystawiony, z licznemi wewnątrz ozdobami. Prócz tego szkoła powiatowa 1, szkoła elementarna ormiańska 1, szkół karaickich 3, tatarskich 9, drukarnia hebrajska 1, magazynów 150, młynów 240, fabryk i zakładów 30, sklepów 337, kwarantanna i komora.

Europa, *Ejropa*, folw., pow. wileński, 2 okr. adm., o 34 w. od Wilna, między Duksztami a Kiernowem na prawo od Wilii, miał 1866 r. 45 mk. kat., dm. 1. Były to niegdyś wraz z Giejszyszkami dobra jezuickie. E. w r. 1781 przynosiła intr. 1060 zł. Kom. Eduk. oddała je sukcesorom Józefa Białłozora, skbnika upickiego, za ewikcyą na poblizkich Białłozoryszkach. R. 1794 E. jest dziedzictwem Romanowiczów. *F. S.*

Eustachów, 1.) wś, pow. kielecki, gm. i par. Łopuszno. Połączona drogą bitą z drogą idącą z Włoszczowy do Kielc. 2.) E., folw., pow. augustowski, gm. Balla Wielka. Należy do dóbr Balla Wielka Dziekońskiego. *Now.*

Eutuszkiewicze, *Ewtuszkiewicze*, wś i dobra w płn. stronie pow. rzeczyckiego, przy drodze pocztowej z Jakimowskiej Słobody do Domanowicz. Dziedziców jest trzech: Horwat, którego część wraz z majętnością Lipów wynosi przeszło 23,700 morgów (sukcesyjne); Teodor Balicki, posiadający od r. 1868 schedę 2,240 m. i Polański 420 m. od r. 1859. Miejscowość lesista, dzika, mało ludna. W części Horwata są młyny wodne i gorzelnia. *Al. Jel.*

Evenbusch (niem.), leśnictwo, pow. czarnkowski, należy do Wielenia (Filehne).

Evenmühl (niem.), os., pow. wałecki, st. p. Wielboki Polskie.

Ewaden (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Hazenpot.

Ewadów, folw., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno.

Ewaldshütte (niem.), ob. *Wojciechów*.

Ewandorf albo *Berezowska Słobódka*, niewielka wioska w pow. radomyskim, nad rz. Myką, wpadającą do Teterowa, o 2 w. niżej wsi Berezówki, a o 23 w. od m. Radomyśla. Mk. 219 wyznania prawosł., należą do par. berezowieckiej. Ziemi 715 dz. piaszczystej a miejscami błotnistej, po większej części pokrytej lasem. Wioska otrzymała nazwę od imienia żony — Krzysztofa Czajkowskiego—Ewy około r. 1794. W r. 1816 należała do Józefa Żukowskiego. Między mieszkańcami jest kilka familij mazurów, przesiedlonych z augustow. gub. Zarząd gm. we wsi *Starosielcy*, polic. (stan) w m. *Korostyszowie*. *Kl. Przed.*

Ewaniszki, folw., pow. wiłkomierski, par. szacka, własność Leona Szylinga, włók 5 i pół.

Ewanowo, st. poczt. i st. dr. żel. rybińsko-bołogojskiej w gub. twerskiej.

Ewansówka, dawniej *Węglarnia*, kol., pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew, na piątej wiorście przy szosie do Bielan, przy

samym lasku bielańskim. Było tu letnie mieszkanie i wspaniały ogród angielski Ewansów. *Now.*

Ewcin, *Ewczyn*, 1.) folw., pow. jędrzejowski, gm. i par. Nawarzyce. 2.) E., kol., pow. brzeziński, gm. i par. Będków. Liczy 20 dm., 145 mk., ziemi włośc. 322 morg. Por. *Drzazgowa Wola*.

Ewdokowo, st. poczt. i st. dr. żel. woronesko-rostowskiej w gub. woroneskiej.

Ewelinów, folw., pow. miechowski, gm. Rzerzuśnia, par. Czaple Wielkie (ob.).

Ewelinów, folw. i wś, pow. kowieński, par. datnowska, stanowią część dóbr datnowskich, które Chrapowiccy sprzedali ostatniemi laty z wolnej ręki. *F. S.*

Eweniki, wieś rząd. nad jeziorem, pow. trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 26 dm., 204 mk. katol. (1866).

Ewersmujża, wieś i dobra nad rzeką Iłżą na Łotwie katolickiej, w Inflantach polskich, powiecie lucyńskim, o wiorst 12 w kierunku zachodnim od powiatowego miasta Lucyna (przy trakcie handlowym wiodącym z Lucyna do Opoczki) położona, obecnie własność rodziny Paulinów. Stanowiły one przez przeszło dwa stulecia główną dziedziczną posiadłość polsko-inflanckiej gałęzi Karnickich, których przodkowi Kasprowi Karnickiemu za zasługi wojenne znaczne dobra w tej okolicy kresowej przez Zygmunta III nadane zostały. (Patrz G. Manteuffel „Inflanty polskie" str. 97) W skład tych dóbr, pierwotnie *Bryckowszczyzną* zwanych, wchodziły: 1-mo dzisiejsza Lucmujża, po łotewsku *Ludzmujża*, niegdyś główne fundum Bryckowszczyzny stanowiąca i wyłącznie jej nazwę nosząca, w par. lucyńskiej, zaledwie pół mili od miasta Lucyna i ruin krzyżackiego zamku Ludsen oddalona, obecnie własność Maryi Karnickiej (Patrz niżej art. *Lucmujża*), 2-do dzisiejszy Różanów (ob.) w tejże parafii lucyńskiej, o 1 i pół mili od Lucyna oddalony, własność młodszej linii Karnickich; 3-tio dzisiejszy Franopol (ob.), nad jeziorem tejże nazwy, również w parafii lucyńskiej, położony przy trakcie handlowym wiodącym z Lucyna do Opoczki, stanowił do roku 1873 dziedziczną posiadłość młodszej linii Karnickich, obecnie zaś jest własnością Grothusa; i nakoniec 4-to dzisiejsza Ewersmujża z folwarkami znacznemi Zabłociem i Linieją, których obszar ogólny wraz z ziemią włościańską wynosił niegdyś około 7,000 dziesięcin. Ewersmujża do r. 1828 była główną siedzibą starszej linii inflanckich Karnickich, w którym to czasie trzej synowie Mikołaja i Doroty ze Szczyttów Karnickich: Justynian, wieloletni dyrektor warszawskiego Towarzystwa zachęty sztuk pięknych (umarł w Warszawie w styczniu 1876, w 73-cim roku życia), Józef (zakończył swój niedługi żywot w Krasławiu roku 1835) i Jan, późniejszy dziedzic Landskorony w Inflantach polskich, tajny radzca, sekretarz stanu i senator ces. rossyjsk. (urodzony w Ewersmujży r. 1813 a umarł w Warszawie 22 lutego r. 1879) sprzedali tę swoją odwieczną dziedziczną majętność wraz z jej znacznemi attynencyami: Zabłociem i Linieją p. Mikołajowi Paulinowi, w którego rodzie te dobra dotąd pozostają. W spisie posiadaczy dóbr dziedzicznych ewersmujskich znajdujemy pomiędzy innymi: 1-mo dobrze zasłużonego Inflantom Andrzeja Dyonizego Karnickiego, wojskiego inflanckiego (umarł w r. 1733), dziedzica nietylko Ewersmujży, ale i nadanej przez Zygmunta III przodkowi jego Kasprowi Karnickiemu, wraz z opisaną powyżej Bryckowszczyzną, majętności Runtort (po łotewsku Runtołds) w tymże powiecie położonej a stanowiącej obecnie własność senatora Arcimowicza (ob. *Runtort*); 2-do, Ignacego Karnickiego, cześnika inflanckiego, i wdowę po nim Rozalią z Mohlów podstolankę czernihowską Karnicką, niegdyś dożywotniczkę Ewersmujży i Zabłocia; 3-tio, Jana Karnickiego, uwiecznionego na wszystkich dyplomach królewskich, wydawanych do dawnego księstwa inflanckiego w latach 1760—1770, gdzie podpisowi króla zawsze towarzyszy podpis: „Joannes Karnicki, Praefectus arcium Livoniae S. R. M. et Minoris Sigilli Regni Secretarius," i nakoniec 4-to marszałka lucyńskiego szambelana Mikołaja Karnickiego, ojca wymienionych wyżej braci Justyniana, Józefa i Jana Karnickich tudzież trojga sióstr: Anieli z Karnickich hr. Wielhorskiej, Adeli z Karn. księżnej Radziwiłłowej i Antonii z Karn. Sulistrowskiej. Ewersmujża wraz z Zabłociem i Linieją stanowią osobną parafią rzymsko-katolicką 5,102 wiernych liczącą a wchodzącą w skład dekanatu przed-lucyńskiego. Od r. 1698 istniała tu już kapliczka filialna czyli tak zwana *stacya* O. O. dominikanów posińskich. O zbawiennym wpływie, jaki niegdyś pod względem rozkrzewienia chwały Bożej na samym krańcu Inflant wywierali dominikanie posińscy na przyległe a nawet i dalsze okolice porównaj niżej artykuł *Posiń*. O działalności misyonarskiej pierwszych założycieli domu Bożego w Ewersmujży patrz G. Manteuffel „Inflanty polskie," Poznań 1879, str. 130 i inne. W roku 1771 wspomniany wyżej Mikołaj Karnicki erygował tu pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła osobny kościół parafialny drewniany, dotąd istniejący i w r. 1876 kosztem parafin powiększony. Charakterystycznym w parafii ewersmujskiej jest stosunek liczby płci męzkiej do żeńskiej. Kiedy bowiem w innych parafiach płeć żeńska pod względem liczebnym ma przewagę nad męzką, w parafii ewersmujskiej w r. 1881 ilość mężczyzn wynosiła 2,604, kobiet zaś

w tymże czasie liczono tu tylko 2,498. O wiorstę odległości od dworu, pod lasem, istnieje od r. 1820 kaplica z cmentarzem i grobem Mikołaja Karnickiego, fundatora tak kaplicy cmentarnej jako i opisanego powyżej kościoła parafialnego, długoletniego dziedzica dóbr ewersmujskich, zmarłego tamże w r. 1826. Dzisiejszy obszar dworski Ewersmujży, będącej własnością sukcesorów Eugeniusza Paulina, wynosi 1,740 dziesięcin ziemi; obszar zaś folwarków Zabłocia i Liniei, stanowiących schedę przypadłą na Konstantego Paulina, obejmuje 1867 dziesięcin. Charakter całej miejscowości około Ewersmujży jest przeważnie falisty. Strumyki tę stronę zraszające zasilają swemi wodami rzekę Iłżę i jak ona należą już do dorzecza rzeki Wielkiej, wpadającej do jeziora Czudzkiego czyli Pejpusu. Gleba w tej okolicy dobra, dostatek lasu, łąki obfite lecz w części błotniste, szczególniej ku stronie Zabłocia, gospodarstwo od lat kilkunastu niedbałe. Uprawia się tu żyto, pszenica, jęczmień, owies, kartofle, koniczyna, groch (także konopie, mianowicie u włościan okolicznych). Ewersmujżę zdobi dom mieszkalny piętrowy, z muru jeszcze przez Karnickich z wielkiem staraniem wzniesiony, wszelako obecnie równie zaniedbany jak i przyległy doń ogród z parkiem, który zrasza bystra Iłża. Na niej widnieje młyn wodny. Tak Ewersmujża jako i Zabłocie mają znaczne gorzelnie. Zarząd gminny w miejscu. Gmina tutejsza w cyfrze ogólnej liczy 359 dm., 5,285 mieszkańców płci obojga. W tej liczbie akatolików 183, inni zaś rzymsko-katolickiego wyznania. Przy zarządzie gminnym w Ewersmujży szkoła ludowa, w niej język rossyjski obowiązujący; to też bardzo mało uczęszczaną bywa przez lud miejscowy, wyłącznie z Łotyszów-katolików złożony. W obrębie gminy tak zwanych *zapaśnych* magazynów zbożowych 7, młynów wodnych 3, gorzelni 3, cegielnia 1, wapielnia 1, karczem 3. Zarząd policyjny w miejscu. Tamże mieszkanie komisarza policyjnego 1-go okręgu. *G. M.*

Ewest (niem.), ob. *Ewikszta*.

Ewia, Ewie, ob. *Jewia*, *Jewie*.

Ewikszta, po łotewsku *Ajwikste*, po niem. *Ewst-fluss*, ross. *Jewst*, rzeka, północny dopływ Dźwiny tworząca, ma szczególne znaczenie dla Inflant polskich, chociaż właściwie początek tylko i ujście tej rzeki do nich należą, cała zaś przebiega gubernią inflancką (ryską) czyli tak zwane Inflanty szwedzkie, które polsko-inflanccy włościanie dotad nazywają „Szwecyą.“ Ważna ta, ale częściowo bardzo skalista rzeka wypływa okazałym strumieniem w powiecie rzeżyckim z jeziora łubańskiego (porównaj art. *Łuban*), mającego powierzchni dwie mile kwadratowe, i po 15-tu milowym przebiegu ujście ma do Dźwiny, w pow. dyneburskim, przy starym szwedzkim szańcu, który przed laty usypanym został na granicy Polski i Szwecyi, obecnie zaś oddziela Inflanty polskie od szwedzkich; znaczenie więc jego spadło do prostego granicznego słupa między witebską i inflancką gubernią (Manteuffel „Inflanty“). Przy wypływie swoim z północnej części jeziora łubańskiego Ewikszta tworzy łuk wielki, nachylając się ku południowi, poczem zwraca się na południo-zachód i dalej już niemal w prostym kierunku zdąża ku Dźwinie. Przepłynąwszy mil dwie od miejsca, w którem wypływa z jeziora, przyjmuje z prawej strony rz. Pedeść, która na wiosnę do ośmiu mil w górę jest spławną. Ewikszta, jako strumień szeroki i głęboki, od najdawniejszych czasów służyła do żeglugi; wszelako zawsze nie bez przeszkód i po większej części tylko w porze wiosennej była żeglowną. Lustracya dóbr do zamku rzeżyckiego należących, a odbywana w końcu XVI stulecia (w r. 1599) opisuje Ewikszte jako „rzekę bezimienną, z jeziora Łubanu wychodzącą, którą potrzeby wszelakie czółnami i płotami do Dźwiny spuszczano, póki zawaloną nie była“. Obecnie corocznie wiosną i w pierwszych letnich miesiącach, a w latach dżdżystych od wiosny aż do późnej nawet jesieni, czółna i tratwy bezustannie chodzą po Ewikszcie, a z nich pierwsze dosyć dużych bywają rozmiarów, gdyż do 700 pudów towaru dźwigają. Okolice przez które przepływa Ewikszta nader są żyzne i dostarczają mnóstwa produktów spławnych. To też nawet przy dzisiejszym tak niepewnym i kosztownym transporcie za pomocą zwykłych czółen, w ciągu miesięcy kwietnia i maja w pobliżu samego już dworu łubańskiego (własność Wolffów) naładowywane bywają do Rygi produkta miejscowe (zboże, len, drzewo), których wartość dochodzi corocznie do 300,000 rubli. Koszta przewozu są znaczne; wynoszą one od każdego centnaru i wiorsty około $1\frac{2}{10}$ kop. Przy pewniejszej i regularniejszej komunikacyi wodnej parafie: kryżborska w pow. dyneburskim, laudońska, łubańska, szwaneburska i inne w pow. wendeńskim, birżańska w lucyńskim, warklańska, bykowska itd. w rzeżyckim, z pewnością-by przekładały transport wodny produktów po Ewikszcie nad uciążliwy i kosztowniejszy ich przewóz na osi do najmniej oddalonych stacyj miejscowych kolei żelaznych, tak petersbursko warszawskiej jako i rysko-dyneburskiej. Znaczny dzisiaj ruch handlowy w Stockmanshofie (stacya kolei żel. rysko-dyneb.) byłby wkrótce najzupełniej przeszedł na rzekę Ewikszte, skoroby się tylko na dobre zajęto oczyszczeniem jej koryta, głównie na 2-ch milach przestrzeni przed ujściem do Dźwiny. Mimo to spław drzewa po Ewikszcie i wpadającej do niej rzece Pedeść i tak bardzo jest znaczącym,

z powodu iż okolice, przez które one przepływają, obfitują w lasy. Spław ten atoli, z powodu wyżej wspomnianych przeszkód, wielkie częstokroć napotyka trudności zbliżając się ku Dźwinie. Ze znaczniejszych dopływów Ewikszty, oprócz wzmiankowanej już rzeki Pedeść, tworzącej naturalną granicę pomiędzy pow. lucyńskim gub. witebskiéj i powiatem wendeńskim gub. ryskiej, wymienić tu jeszcze musimy błotnistą Bołt—upie czyli rzekę Białą i Ikę albo Wiskułę, jak ją po polsku ogólnie nazywają. Ta ostatnia także błotnista, ale szeroka i spławna. Most na niej w r. 1878 został zbudowanym; dotąd posługiwano się jedynie promami. Jak Bołt—upie tak Wiskuła zraszają tylko powiat lucyński i w tymże powiecie uchodzą do Ewikszty. Pierwsza z nich przed ujściem rozdziela się na dwa ramiona, z których prawe zasila rzekę Pedeść. Powiat zaś wendeński dostarcza Ewikszcie dwa znaczne dopływy w potokach Kui (Kuje-fluss), mającym swe źródła na wyżynach Grothuzenhofu, 800' nad zwierciadłem morskiem, i Wesseci (Wessat-Fluss), z ktorych ostatni wytryska w pobliżu znacznego wzgórza Gajsing-Kalns i wpada z łoskotem do Ewikszty wkrótce przed jej ujściem do głównej arteryi kraju — Dźwiny, a tem się głównie odznacza, że na nim od czasu do czasu poławiane bywają perły. (Źródła: Manteuffel „Inflanty", gdzie podaną jest czytelnikowi osobna mapa przebiegu Ewikszty i całego jej dorzecza; dalej „Rigaer Handels-Archiv, Jahrgang 1876 Heft III, die Düna-Congresse im November 1875 und Mai 1876" a mianowicie „Journal der 1-ten Sitzung des Rigaschen Congresses der Repraesentanten der Dampfschiffsunternehmungen und des Schiffsgewerbes auf der Düna und dem Beresina — System, Beilage I, pag. 209 et sequ." tudzież broszura pułkownika inżenieryi Stuckenberga „Die Nothwendigkeit der Ewst—Regulirung"). *Gustaw Manteuffel.*

Ewimpol, wś w gub. grodzieńskiej u źródeł rz. Zelwianki.

Ewina 1.), wś, pow. nowo-radomski, gm. i par. Żytno. W 1827 r. było tu 9 dm. i 57 mieszk. 2.) **E.**, wś, pow. włoszczowski, gm. i par Włoszczowa. W 1827 r. było tu 4 dm. i 29 mk. *Br. Ch.*

Ewingthal (niem.), os., pow. morąski, st. p. Saalfeld.

Ewinów, wś, pow. kozienicki, gmina Maryampol, par. Głowaczów. Liczy 6 dm., 43 mk. i 102 mr. ziemi włośc.

Ewładowicze albo *Eladowicze*, wś i folw., w płn. stronie pow. słuckiego, w gminie hreskiej, od r. 1874 należą do ordynacyi nieświeskiej, poprzednio do kleckiej. Folw. ma 430 m. rozl. Miejscowość poleska. *Al. Jel.*

Ewłasze, wś włośc. przy rzece Wołożynce, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 57 w. od Oszmiany, 6 dom., 79 mieszk., z tego 60 prawosł., 19 katol. (1866).

Ewnesta, tak Winc. Pol mylnie nazywa Ewiksztę.

Ewopol, wś, pow. chełmski, gm. i par. Pawłów. W 1827 r. było tu 16 dm., 127 mk.

Ewst, niem. nazwa *Ewikszty*.

Ewtuszkiewicze, ob. *Eutuszkiewicze*.

Ewulin, wś kol., pow. radomski, gm. Wolanów, par. Cerekiew. Liczy 8 dm., 71 mk., 50 mr. ziemi. *Br. Ch.*

Ewy, wś, pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnybór. W 1827 r. liczono tu 8 dm., 45 mk.; obecnie 7 dm., 73 mk. *Br. Ch.*

Exau (niem.), ob. *Kczewo*.

Exin (niem.), ob. *Kcynia*, miasto, pow. szubiński.

Exnershain (niem.), os. leśna w dobrach Służowice, pow. raciborski.

Exnershof (niem.), osada, pow. mogilnicki, należy do gm. i miasta Trzemeszna.

Eydaten (niem.), albo *Jon-Meuszen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten.

Eydtkuhnen (niem.), ob. *Ejdkuny*.

Eygarren (niem.), wś, pow. pilkaleński, st. p. Lasdehnen.

Eylau (*Deutsch* i *Preussisch*), ob. *Iława* i *Jeława*.

Eylau (niem.), folw. dóbr Grebin, pow. niemodliński. R. 1372 zwany Iławia.

Eylenkathe (niem.), os., pow. gdański, st. p. Gdańsk.

Eymenischken (niem.) 1.) albo *Baltadonen* (niem.), wś, pow. pilkaleński, st. p. Kranpiszki. 2.) **E.**, albo *Wassaken*, wś, pow. pilkaleński, st. p. Pilkalnie.

Eyssehnen (niem.), folw. i dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Proekuls.

Eysseln (niem.), kol., pow. gąbiński, st. p. Trakiejmy. Por. *Eisseln*.

Eysule, ob. *Drycany*.

Eyszyszki, ob. *Ejszyszki*.

Eythienen (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Liska-Schaaken.

Ezar, ob. *Wenta*.

Ezechielowo, wś, pow. rossieński, par. Lidowiany.

Ezel, wyspa, ob. *Oesel* (niem.).

Eżer..., ob. *Eszer...*

Ezierna, *Jeziorna*, duża wieś w pow. wasylkowskim, położona na wyniosłej nadzwyczaj urodzajnej równinie, oblana z 3 stron bezimienną rzeczką, wpadającą do rz. Rosi; rzeczka ta płynie w głębokich jarach i formuje 4 stawy czyli jeziora; zkąd i sama nazwa wioski. Odległa o 18 w. od m. Białocerkwi, gdzie i stacya chwastowskiej żel. drogi, a o 29 w. od m. Stawiszcz; położona na wielkiej transportowej drodze, idącej od Białocerkwi ku Humaniowi.

Mieszk. 2018 prawosł., 161 katol. i 9 żydów, razem 2188. Ziemi pierwszorzędnego czarnoz. 3017 dz. Cerkiew paraf. zbudowana na miejsce starej w 1780 r. jako unicka, w 1795 r. została prawosł. W tymsamym roku mieszkający tu rotmistrz Burkat przybudował przy tej cerkwi odrębną kaplicę, w której aż do r. 1830 odbywali nabożeństwo uniccy księża; obecnie po zniesieniu unitów kaplica ta przyłączona do cerkwi. Prócz tego znajdują się tu 2 młyny, szkółka, duża gorzelnia, cegielnia i cukrownia (zbudowana w 1847 r.), wyrabiająca rocznie 53,800 pudów cukrowej mączki. Ezierna pamiętna tem, że tu w listopadzie 1656 r. zjechali się Bohdan Chmielnicki z hanem krymskim Machmud Girejem. Z mieszk. tutejszych 1009 dusz pochodzi ze szlachty pols. Wioska należała niegdyś do starostwa białocerkiewskiego, obecnie do hr. Branickich. Zarząd gminny w tejże wsi, policyjny w Białejcerkwi. *Kl. Przed.*

F.

(Niektóre miejscowości niezamieszczone pod tą literą znajdują się pod *Ch.*, np. Fastów—Chwastów).

Fabian, folw. należący do dóbr rycerskich Brausen, pow. suski, o 1 milę od m. Susza, budynków 6, dom. mieszk. 3; ewang. 35; parafia Iława, szkoła Brausen, poczta Susz.

Fabianice, ob. *Pabianice*.

Fabianiszki, 1.) okol. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 2 dm., 7 mk. katol. (1866). 2.) **F.**, wś włośc., pow. wileński, 1 okr. polic., mk. kat. 34, dm. 8, od Wilna 7 w. (1866). 3.) **F.**, wś włośc., pow. wileński, 1 okr. polic., mk. kat. 111, dm. 15 (1866), od Wilna w. 5. 4.) **F.**, dobra w Kurlandyi, pow. iłłukszteński, par. Ueberlauz.

Fabianki, folw., pow. lipnowski, gm. i par. Spethal, z wsią Fabianki i Wilczenica, od Płocka w. 42, od Lipna w. 14, od Włocławka w. 6, droga bita przechodzi przez terrytoryum. Rozl. wynosi m. 982: grunta orne i ogrody m. 435, bagna m. 69. Płodozmian zaprowadzony 11-polowy. Wieś Fabianki osad 26, gruntu m. 37; wś Wilczenica osad 33, gruntu m. 447; nadto osada młynarska zwana Płaczek w r. 1877 odłączoną została. R. 1827 F. miały 16 dm., 140 mk. Dziś mają zarząd gminy Spethal.

Fabianów, 1.) wś, pow. pleszewski, 23 dm., 182 mk., 16 ew., 166 kat., 3 analf., 112 wątpliwych co do nauki. 2.) **F.**, domin., tamże, 1436 morg. rozl., 7 dm., 118 mk.; 17 ew. 101 kat., 8 analf., 59 wątpliwych. Stac. poczt. w Dobrzycy o 4 kil., gośc. na miejscu; st. kol. żel. w Pleszewie o 5 kil. Należało do Bendy. 3.) **F.**, wieś, pow. odolanowski, 36 dm., 276 mk., 9 ew., 267 kat., 67 analf. Najbliższa poczta w Skalmierzycach, stac. kol. żel. w Ostrowie. *M. St.*

Fabianowa i *Brüggen*, dobra w Kurlandyi, pow. iłłuksztenski, par. Ueberlauz, nad jez. F.

Fabianowo, futor. pryw., nad rz. Migotycą, pow. dziśnieński, o 36 w. od m. Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 1 dom, 12 mk. katolików (1866).

Fabianowo, wieś, pow. poznański, na południo-zachód od Poznania; 35 dm., 271 mk., 38 ew., 233 kat., 46 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Poznaniu o 7 kil., gośc. o 1 kil. Na łące blisko cegielni wykopano 4 dzbany; jeden zachowany w kształcie amfory o dwoch uchach, 23 cm. wysoki. R. 1879 zawiązało się tu stowarzyszenie strzelnicze. *M. St.*

Fabianswalde (niem.), ob. *Żabieniec*, pow. olesiński.

Fabowa hola, ob. *Ostrowski*.

Fabryczno-łódzka droga żelazna, łączy stacyą drogi żelaznej warszawsko-wiedeńskiej Koluszki z miastem powiatowem Łodzią. Długość drogi wynosi wiorst 26. Na przestrzeni między Koluszkami i Łodzią znajduje się przystanek Andrzejów. W roku 1878 przewieziono po tej drodze pasażerów (łącznie z wojskiem) 237614, którzy przejechali wiorst 6177964; towarów pudów 15575625, które zrobiły w. 404966250. W tymże roku rozchód ogólny wynosił 252765 rs. 7 i pół kop., dochód zaś 300469 rs. 39 i pół kop. Z towarów w kierunku do Łodzi najwięcej przewieziono węgla kamiennego (8716650 pud.), drzewa (765387 pud.), wapna (539303 pud.) i bawełny surowej (482953 pudy); w kierunku zaś ku Koluszkom: wyrobów bawełnianych i jedwabnych (589 554 pudy). Skład taboru drogi żelaznej Fabryczno-Łódzkiej w roku 1878 był następujący: parochodów osobowo-towarowych i towarowych 5, powozów osobowych 21, brankardów 2, wagonów towarowych krytych 19, odkrytych 36. *J. W. R.*

Fabryka, wś, pow. białostocki, par. Choroszcza.

Fabryka, karczma, pow. odolanowski, ob. *Łąkocin*.

Fabryki, wś w gub. witebskiej, u zbiegu rz. Uspol z Uświatą.

Facimiech, wieś, pow wadowicki, na prawym (południowym) brzegu Wisły, na zachód od potoku, zowiącego się w górnym biegu Sosnowickim p., a uchodzącego do Wisły w obr. tej gminy. Gmina ta graniczy z wsiami Pozowicami, Wielkiemi Drogami i Trzebolem od zachodu, z Krzęcinem od południa, a z Zelczyną i Ochodzą od wschodu. Wieś rozległa się na równinie nadwiślańskiej, wznoszącej się tutaj do 217 m. npm. (szt. gen.). Według obliczenia z r. 1870 ludności ma 285, z czego mężczyzn 140, kobiet 145. Według sematyzmu dyec. tarnowskiej z r. 1880 zawiera dusz rz. kat. 355, chat jest 43, zabudowań dworskich 3. Obszar większej posiadłości roli ornej 204, łąk i ogr. 17, pastwisk 47, lasów 2 morgi austr.; mniejszej zaś własności roli ornej 153, łąk i ogr. 25, pastwisk 4, lasów 24 morgów austryackich. Szkoły niema. Należy do parafii łac. w Krzęcinie (3 kil.). Poczta w Skawinie. Wieś ta istniała w 13 wieku. W r. 1254 wspominana jest cum silva jako własność premonstratensek zwierzynieckich pod Krakowem. (Dr. Fr. Piekosiński, „Kod. dyplom. katedry krak.“ I, 53). *Br. G.*

Fadiejewka wielka, wś, i F. mała, os., powiat. konecki, gm. i par. Borkowice. Powstały po 1864 r. na gruntach rządowych rozdanych włościanom. Liczą 18 dm., 92 mk. i 127 morg. obszaru. *Br. Ch.*

Faehrkrug (niem.), 1.) lub *Eulenkrug* (ob.), pow. gdański. 2.) **F.**, karczma w pow. malborskim. 3.) **F.**, os. w pow. welawskim, st. p. Tapiawa. 4.) **F.**, ob. *Ostromięcki przewóz* przez Wisłę.

Faestnitz, ob. *Wieszczyc*.

Fafałdy, niem. *Falkenwalde*, wieś, pow. międzychodzki, 39 dm., 386 mk., 25 ew., 361 kat. 26 analf. Kościół paraf. kat. należy do dekan. zbąszyńskiego z kośc. filialnemi w Nowej wsi (Neudorf) i w Osieku (Oscht); stac. poczt. w Bledzewie (Blesen) o 6 kil.; stac. kol. żel. w Landsbergu o 30 kil. *M. St.*

Faix-Blösse (niem.), także *Poremba Faix* (Feix), szczycik w ramieniu północno-wschodniem w Tatrach bielskich, nad Białą, po stronie północnej jaru Drabiny (987 m.). Wzniesienie 1489·7 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Fajetowo, pow. odolanowski, ob. *Drogoszewo-Zalesie*.

Fajka, os., pow. skierniewicki, gm. i par. Skierniewice.

Fajsławice (zapewne pierwotnie Wojsławice), wś i folw., pow krasnostawski, gm. i par. Fajsławice. Leży przy drodze bitej z Lublina do Zamościa, na płd. zach. od Krasnegostawu. Posiada kościół par. murowany, który tu wraz z parafią erygowali 1754 r. Konstanty i Anna Ołtarzewscy; po r. 1788 wzniesiony nowy murowany; urząd gminny, gorzelnię produkującą za 8000 rs. rocznie. W 1827 r. liczono tu 47 dm. i 275 mk. W polu przy wsi na niewielkim kopcu stoi słup murowany, na dwa sążnie wysoki, nieznanego przeznaczenia, uważany jako zabytek po Jadźwingach albo też pamiątka po Aryanach. Par. F. dek. krasnostawski 4122 dusz liczy. Dobra F. składają się z folw. F., Ignasin, Zosin i wsi F. i Wola Idzikowska, od Lublina w. 31, od Krasnegostawu w. 18, od Biskupic w. 6, od st. p. Piaski w. 9; droga bita i rzeka Wieprz przechodzi terrytoryum. Rozl. wynosi m. 2470 a mianowicie: folw. Fajsławice m. 1462, fol. Ignasin m. 532 a folw. Zosin m. 476. Bud. w ogóle na wszystkich folwarkach mur. 12, drewn. 27; dwa młyny wodne, most na rzece Wieprz, stawy i strugi bez nazwy, pokłady kamienia wapiennego zwanego opoką, używanego na szosę. Wieś F. osad 62, gruntu m. 867; wś Wola Idźkowska osad 54, gruntu m. 1032. Gmina F. należy do sądu gm. okr. III w Fajsławicach, st. poczt. Piaski. Liczy 3433 mk. i 16286 morg. obszaru. Wskład gminy wchodzą: Boniewo, Gęsia karczma, Dziecinin, Fajsławice, Ignasin, Ksawerynówka, Idzikowska wola. Marysin, Oleśniki, Siedliska, Suchodoły, Zosin. *Br. Ch.*

Fajstówka albo *Faliszówka*, wś, pow. krośnieński, par. Nienaszów, o 9·5 kil. od Żmigroda.

Fajum, wś, pow. kaliski, gm. Ostrów Kaliski, par. Wojków. W 1827 r. liczono tu 19 dm. i 137 mk.

Falaczerski potok, potok górski w obr. gm. Mizunia, pow. doliński, w Beskidzie wysokim (lesistym), wypływa w lesie między Przysłopem (1012 m.) a Lutą (1093 m.); płynie na południe lasem; zabiera wody ze stoków lesistych Luty, głównie Roztokę; wpada z lew. br. do Mizuńki, dopływu Świcy. Długość biegu 3 kil. *Br. G.*

Falatycze, wś i fol., pow. konstantynowski, gm. Kornica, poczta Łosice, par. Górki, okrąg sądowy Huszlew. W 1827 r. było tu 38 dm., 207 mk., obecnie liczy 34 dm., 393 mk., 43 osad; rozległość gruntów włościańskich 582 mor., gruntów folwarcznych m. 858. Dawniej składały się z dwóch części F. lackie i F. ruskie. Do F. należy folw. Frankopol.

Falbóg, właściwie *Chwalbóg*, *Chwalibóg*, dawne imię i nazwisko rodowe, dało początek nazwie Falbogi. *Br. Ch.*

Falbogi 1.) wś, pow. nowomiński, gm. Chruścice, par. Kałuszyn. W 1827 r. było tu 15 dm. i 154 mk. 2.) **F.**-borowe i **F.**-wielkie, wsie, pow. płoński, gm. Błędówko, par. Cieksyn; zaś F. wielkie w par. Kroczewo. W 1827 r. F. borowe liczyły 8 dm., 32 mk.; F. wiel-

kie 8 dm., 77 mk. 3.) **F.** borowe, wś, pow. płoński, gm. i par. Pomiechowo. *Br. Ch.*

Falborek, wś i fol., pow. włocławski, gm. Falbórz, par. Brześć, od Włocławka w. 14, od Brześcia w. 1. Rozl. folw. wynosi m. 520, grunta orne i ogrody m. 422. Bud. mur. 9, drewn. 6, płodozmian 12-polowy. Rzeka Zgłowiączka stanowi granicę wschodnią. Wieś ma osad 5, gruntu m. 4. *A. Pal.*

Falborskie budy, wś, pow. włocławski, gm. Falbórz, par. Brześć.

Falbórz, wś i folw., pow. włocławski, gm. Falbórz, par. Brześć. W 1827 r. było tu 7 dm., 161 mk. Dobra Falbórz składają się z fol. Falbórz i Wymysłów, tudzież wsi tychże nazw; od Włocławka w. 12, od Brześcia w. 2. Rozl. wynosi m. 1166 a mianowicie: folw. Falbórz m. 901. Budow. mur. 12, drewn. 12. Folw. Wymysłów m. 265. Bud. mur. 4, drewn. 3; płodozmian na folwarkach 11 i 8-polowy, pokłady marglu. Wieś F. osad 35, gruntu m. 61; wś Wymysłów osad 4, gruntu m. 4. W r. 1878 oddzieloną została od dóbr F. osada młynarska wieczysto czynszowa, przestrzeni morgów 19. Gmina F. należy do okręgu sądowego I w Brześciu Kujawskim, gdzie też i st. p. W gminie znajduje się jedna szkoła, 3 olejarnie, 5 młynów i 4 wiatraki. Obszar wynosi 12404 morg., w tem 7263 mor. dworskich. Ludność 3134 głów. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Falejówka, wś, pow. sanocki, par. Grabownica, o 4 kil. od st. p. Mrzygłód. Ma szkołę filialną. *F. S.*

Falejówka, potok podgórski, wypływa w obr. gm. Raczkowej, w pow. sanockim, ze źródeł leśnych w północnej stronie tejże gminy, na granicy z gm. Krzywe (pow. brzozowski), na południowo-zachodnim stoku górskiego działu lesistego, ciągnącego się od gościńca we wsi Jabłonki na południowy wschód, a stromo spadającego między Dębnem a Mrzygłodem do Sanu. Tutaj też w Turzym potoku dochodzi 530 m. wysok. npm. Potok Falejówka zasilony w Raczkowej licznemi strugami przepływa tę wieś, następnie przez sam środek wsi Falejówki, zwężoną doliną zamkniętą od wschodu lesistem wzgórzem Baną górą zwanem (536 m.), a od zachodu takiemże wzgórzem Wrócieniem (501 m.). W końcu przeszedłszy w obr. wsi Srogowa górnego opływa tę wieś od wschodu, a na granicy tejże gminy ze Srogowem dolnym łączy się z pr. brz. z potokiem płynącym od Jurowiec i tworzy potok Różowym zwany. Od źródeł aż do tego połączenia się płynie Falejówka w kierunku przeważnie południowym, a odtąd zwraca się na południowy wschód. Uchodzi do Sanoczka, na granicy gmin Trepczy, Srogowa dolnego i Zabłotca. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Falencice, *Falencin*, ob. *Falęcice*, *Falęcin*.

Falenica (zapewne Palenica, Opalenica), wś, pow. warszawski, gm. Zagóźdź, par. Zerzeń.

Falenty (małe i duże), dwie wsie i kol. nad jeziorem, w mokrej nizinie, pow. warszawski, gm. Falenty, par. Raszyn. Leży na lewo od drogi bitej warsz.-radomskiej, o 13 w. od Warszawy, w sąsiedztwie Raszyna. W czasie bitwy pod Raszynem kilkakrotnie były zdobywane i oddawane napowrót austryakom. Jest to gniazdo Falęckich. W 1827 r. liczyły F. duże 18 dm., 107 mk., a F. małe 17 dm., 195 mk. Jedna z najdawniejszych osad w okolicach Warszawy. Pierwszą wzmiankę o niej znajdujemy w Metrykach koronnych, kiedy w roku 1434 Boruta, chorąży ziemi mazowieckiej, spłacał prawa i pretensye do Falent niejakiemu Puchale z Raszyńca, Janowi z Runowa i Adamowi z Czeczotek. Na początku atoli XVI w. już był właścicielem tej włości Ratold Wiśniewski, i odtąd przechodziła ona koleją czasu coraz w inne ręce, już to skutkiem powinowactwa, już innych stosunków, jak nabycia, ustąpienia. Posiadał ją bowiem po Wiśniewskich od r. 1533 Mikołaj Wolski. Od tych nabyli Opaccy, znakomita rodzina na Mazowszu, którzy wystawili w końcu tegoż stulecia pałac murowany, dotąd istniejący. Majętność Falenty z przyległościami, do liczby których należała wieś Opacz, istotne gniazdo familii Opackich, uważała się niegdyś łącznie z miastem Raszynem i zostawała w ich ręku do 1698 r. Po nich odziedziczył Falenty w roku 1700 Andrzej Chryzostom Załuski, podówczas biskup warmijski. Od Załuskich nabył Felicyan Szaniawski, nominat biskup krakowski; poczem w r. 1750 znowu wróciły do Załuskich. Dalej w r. 1759 posiadał Ignacy Przebendowski, wojewoda pomorski, następnie w r. 1778 Franciszek Rzewuski, marszałek nadworny, od którego kupił w r. 1782 Piotr Tepper, sławny bankier warszawski. Po upadku jego fortuny dostały się w roku 1800 Dangłom, wreszcie Ostrowskim; od tych nabył w naszych czasach znany kupiec warszwski Augustyn Spiski, a po jego śmierci Aleksander Przeździecki. Ten ostatni, rzeczony pałac już ręką czasu dotknięty, według planu budowniczego Lanci, w ścisłem zastosowaniu się do poprzedniego kształtu, ślicznie odnowił, powiększył i okazale ozdobił. Wieś Falenty słynna jest z częstych odwiedzin najznakomitszych w kraju rodzin. Tu bowiem jeszcze książę Bolesław mazowiecki, a potem Konrad zjeżdżali na łowy; tu często przesiadywał król Zygmunt III z całą swoją rodziną i dworem. Tu w r. 1646 dnia 4 marca królowa Marya Ludwika zatrzymała się w przejeździe do Polski i przyjmowała w pałacu młodego królewicza Zygmunta Władysława, syna Wła-

dysława IV, tudzież Jerzego Ossolińskiego i ztąd rozpoczęła wjazd tryumfalny do Warszawy. Podobnież w r. 1670 królowa Eleonora przybyła z Częstochowy do Falent i nazajutrz przyjęła odwiedziny małżonka swego Michała Korybuta, który ją ztąd do stolicy wprowadził. Król Jan III Sobieski, jadąc na wyprawę wiedeńską, bawił cały dzień w Falentach; chętnie tu przebywał Jakób Sobieski, syn jego; nakoniec i Stanisław August nieraz gościnnie przez Teppera był w Falentach przyjmowany. Oprócz wielu innych wspomnień i przyjemności, jakie dotąd zdobią tę piękną posiadłość, słynęła ona także z nader pięknego zbioru zagranicznych kwiatów, które przedostatni właściciel Spiski z wielką skrzętnością i kosztem zgromadził. Dobra F. wielkie składają się z folw. F., Puchały, Janki, osady Raszyn i las Gołkowski. Rozl. dworska wynosi m. 1981, a mianowicie: folw. Falenty grunta orne i ogrody m. 666, łąk m. 88, pastwisk m. 58, wody m. 168, lasu m. 382, nieużytki i place m. 57, razem m. 1419. Bud. mur. 23, drewn. 18. Fol. Puchały grunta orne i ogrody m. 176, łąk m. 57, pastwisk m. 3, nieużytki i place m. 16, razem m. 252. Bud. mur. 4, drewn. 7. Fol. Janki grunta orne i ogrody m. 303, pastwisk m. 2, nieużytki i place m. 4, razem m. 309. Bud. mur. 2, drew. 13. Dystylarnia i stawy z zaprowadzonem gospodarstwem rybnem, które przynosi dochodu rocznie rs. 3000. Wieś Falenty Wielkie osad 25, gruntu m. 109; wś Falenty Małe osad 14, gruntu m. 402; kolonia Falenty osad 13, gruntu m. 192; osada Raszyn osad 8, gruntu m. 130; wś Janki osad 3, gruntu m. 7; wś Wypędy os. 10, gruntu m. 286; wś Puchały osad 7, gruntu m. 202; wś Jaworowo os. 13, gruntu m. 359. Kolonia wieczysto czynszowa Turzyńskie osad 7, gruntu m. 164. Gmina F. należy do sądu gm. okr. II w Raszynie, st. p. w Sękocinie. Ma obszaru 11,127 mórg i 3600 mk. *Br. Ch.*

Falentyn, folw. i huta, pow. garwoliński, gm. i par. Ryki. Jest tu huta szklana. Ma 6 dm., 65 mk. Folw. F. od Siedlec w. 63, od Garwolina w. 34, od Moszczanki w. 10, od Żelechowa w. 17. Rozl. wynosi m. 359, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 89, łąk m. 30, pastwisk m. 23, lasu m. 184, zarośli m. 3, nieużytki i place m. 30. Bud. drewn. 17. Folw, ten oddzielony w r. 1876 od dóbr Rososz.

Faleszty, mko, pow. jasski gub. bessarabskiej, st. p., przy trakcie z Bielców do stacyi Cyrlicy drogi żel. kiszyniewsko-jasskiej; 4500 mieszk.

Falewicze 1.), wś włośc. i fol., pow. święciański, 3 okr. adm., mk. kat. 90, dm. 8 (1866) od Święcian 49 w. 2.) **F.**, zaśc. pryw., pow. święciański, 1 okr. adm., mk. kat. 29, dm. 3 (1866).

Falewo, niem. *Faulen*, ob. *Ulnowo.*

Falęcice, wś, pow. grójecki, gm. i par. Promna. Jest tu piękna owczarnia. W 1827 r. F. liczyły 21 dm., 224 mk. Folw. F. z wsią t. n. od Warszawy w. 63, od Grójca w. 21, od Białobrzeg w. 2, od Rudy Gazowskiej w. 49. Rz. Pilica stanowi granicę południową. Rozl. wynosi m. 1059, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 491, łąk m. 180, pastwisk m. 50, wody m. 20, lasu m. 229, zarośli m. 9, nieużytki i place m. 85; płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 8, drewn. 16; gorzelnia, młyn parowy i cegielnia. Wieś Falęcice osad 32, gruntu m. 440.

Falęcin 1.), wś, pow. błoński, gm. Helenów, par. Żuków. W 1827 r. było tu 8 dm., 58 mk. Por. *Czubin.* 2.) **F.**, wś, pow. grójecki, gmina Nowa wieś, par. Jasieniec. W 1827 r. było tu 17 dm., 140 mk. Dobra F. składają się z fol. F. i Przyłom, tudzież wsi F., Sikuty, Olszany; od Warszawy w. 42, od Góry Kalwaryi w. 20, od Grójca w. 5, od Jasieńca w. 3. Rozl. wynosi m. 1182, a mianowicie: fol. Falęcin grunta orne i ogrody m. 558, łąk m. 137, nieużytki i place m. 23, razem m. 719. Bud. mur. 13, drewn. 17. Folw. Przyłom grunta orne i ogrody m. 255, łąk m. 47, lasu m. 145, nieużytki i place m. 14, razem m. 463. Bud. mur. 2, drewn. 6; płodozmian na obydwóch folwarkach 11-polowy, stawów 12 zarybionych, rzeczka Bełk przepływa między łąkami; w niektórych miejscowościach jest torf nawozowy i margiel. Wieś Falęcin osad 31, gruntu m. 201; wś Sikuty osad 11, gruntu m. 150; wś Olszany osad 15, gruntu m. 188. 3.) **F.**, wś, pow. płocki, gm. Starożeby, par. Daniszewo. W 1827 r. było tu 7 dm., 72 mk. Dobra F. składają się z folw. F., Rogowa, osady młynarskiej Krzywie i wsi F. i Rogowo. Podług opisu z roku 1867 rozl. dworska wynosi m. 913, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 578, łąk m. 79, lasu m. 189, pastwisk i zarośli m. 50, nieużytki i place m. 17; wieś F. osad 17, gruntu m. 150; wś Rogowo osad 16, gruntu m. 19. 4.) **F.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Stopnica. Posiada młyn. W 1827 r. było tu 16 dm., 83 mk. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Falęcin 1.), niem. *Fallenczin* i *Dietrichsdorff* przezwana r. 1866, wś rycer., pow. chełmiński na bitym trakcie chełmińsko-toruńskim, 2 i pół mili od Chełmna. Obejmuje obszaru ziemi mr. 2297, budynk. 29, dom. mieszk. 13; kat. 131, ewang. 73. Parafia Toruńskie Papowo, szkoła Windak, poczta Zygląd. R. 1865 szacowano urzędowo czystego dochodu 3958 tal. 2.) **F.**, niem. *Gross-Wallenczinnen*, wś, pow. jańsborski, st. p. Drygały. *Ks. F.*

Falęcinek, niem. *Klein-Wallenczinnen*, wś i folw., pow. jańsborski, st. p. Drygały.

Falęcka parowa, al. *Parowa*, folw. należący do Falęcina, pow. chełmiński. Obszaru ziemi zajmuje mr. 1103, budynk. 11, dom.

mieszk. 6; katol. 53, ewang. 25. Parafia Toruńskie Papowo, szkoła Windak, poczta Zygląd. Czystego dochodu liczono urzędowo roku 1865 tal. 1137. *Kś. F.*

Falęty, *Falętyn*, ob. *Falenty*, *Falentyn*.

Falicze, zaśc. poleski w płn.-zach. stronie pow. bobrujskiego, przy drodze z Pastowicz do Życina. *Al. Jel.*

Falisław, właściwie *Chwalisław*, w skróconej formie *Chwal*, *Chwalisz*, *Chwałek* lub *Fal*, *Falisz*, *Fałek*, dawne imię, stanowi źródłosłów nazw *Falencin* (*Falęta* — potomkowie Fała), *Faliszew*, *Faliszowice*, *Fałków*, *Falki*. Nazwa *Falenty* jest zapewne przekręceniem pierwotnej nazwy: *Falęta*. *Br. Ch.*

Falisławice, ob. *Fanisławice*.

Falisz, wś, pow. stryjski, leży przy gościńcu rządowym idącym ze Stryja do Bolechowa nad potokiem Żyżawa, dopływem pobliskiego Stryja, oddalona od Stryja o 6.8 kil. na południe. Ludność 348, w tem rzym. kat. 19 należ. do rzym. kat. parafii w Żulinie, włości oddalonej od Falisza o 7 kil. na południowy zachód. Gr. kat. parafią w miejscu, w dekanacie stryjskim, obejmująca wraz z filią w Stańkowie 728 gr. kat. obrząd. Kasa pożyczkowa z kapitałem 2000 zł. r. Właściciel większej posiadł. Konstanty Pietruski. Por. *Stańków*. *B. R.*

Faliszewo, folw., pow. nieszawski, gm. Bytoń, par. Witowo. Własność Wiktora Donimirskiego. Położony przy trakcie od osady Piotrkowa Żydowskiego do osady (miasteczka) Osięcin. Dymów 7, ludn. męz. 57, kob. 64, osad 18, gruntów włośc. 17 mr. Rozl. folw. 20 wł., z których około 5 wł. bezużytecznych gór wysokich piaszczystych po dawniej wyciętym lesie; reszta grunt przeważnie pszenny; posiada obfitość łąk i znaczne pokłady torfu. Attynencye F. są Górki al. Rzepki i Spoczynek.

Faliszów, wś nad rzeką Pilicą z prawego brzegu, pow. konecki, gm. i par. Skotniki. Istnieje tu tartak i młyn wodny tudzież staw. Liczy 21 dm., 161 mk., 134 mr. włośc. Lasów dworskich należących do dóbr Bąkowa Góra 577 mr. Ziemi dworskiej i łąk należących do folwarków, na lewym brzegu Pilicy położonych, 148 mr. Grunta piaszczyste i podmokłe; wieś cała w nizkiem wilgotnem położeniu, ludność chorowita, nędzna. *Au. Ostr.*

Faliszowice, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Klimontów, par. Chobrzany, o 98 w. od Radomia, o 14 od Sandomierza, o 7 od Klimontowa, o 10 od Wisły. W 1827 r. było tu 18 dm., 107 mk.; obecnie zaś 19 dm., 167 mk.; 270 mr. ziemi dworsk. i 175 mr. włośc.

Faliszowice, wś, pow. brzeski w Galicyi, par. Domosławice, o 7.5 kil. od st. poczt. Zakluczyn.

Faliszówka, ob. *Fajstówka*.

Falkenau, *Gross-* i *Klein* (niem.), ob. *Falknowo* i *Falknówko*, *Walichnowy* i *Walichnówki*.

Falkenau (niem.), ob. *Falknów*, pow. grotkowski, st. drogi żel. z Brzegu do Nissy, o 30 kil. od Brzegu. *F. S.*

Falkenberg (niem.), przys. Hujska w pow. dobromilskim, o 9 kil. na płn. od Dobromila, nad Wiarem, na samej granicy pow. dobromilskiego i przemyskiego. Jest tu szkoła filialna. Resztę szczegółów ob. *Hujsko*. *Lu. Dz.*

Falkenberg (niem.), ob. *Niemodlin*.

Falkenberg (niem.), ob. *Sokolca* na Łużycach.

Falkenburg (niem.), wieś i domin., pow. bydgoski, ob. *Jastrzębie*.

Falkenburg (niem.), mko w pow. drahimskim na Pomorzu, nad Drawą, 3603 mk., st. poczt., fabryki tkackie.

Falkenhain (niem.), folw., pow. wałecki, st. p. Wałcz.

Falkenhain (niem.), wś, pow. mogilnicki, ob. *Jastrzębowo*.

Falkenhein (niem.), folw., pow. ostrzeszowski, ob. *Kuźniki*.

Falkenhof (niem.), folw., pow. krotoszyński; 2 dm., 24 mk.; należy do miasta Krotoszyna.

Falkenhorst (niem.), ob. *Jastrzębie*, pow. świecki, tak przezwane r. 1874.

Falkenhorstermühle (niem.), ob. *Brzęczek*, tak przezwany r. 1874.

Falkenstein (niem.), wś, niem. (menonicka) kolonia w pow. lwowskim, 28 kil. na płd.-zachód od Lwowa a 5 kil. na zachód od st. pocztowej i kolejowej w Szczercu. Dm. 53, mk. 396 (205 m., 191 k.). Roli ornej posiada większa własność 9 mr.; własność mniejsza roli ornej 429, łąk i ogr. 33, pastw. 240 mr. Urząd parafialny ewangelicki w Dornfeldzie. We wsi szkoła ewangelicka, dom modlitwy z r. 1842, filiał, cmentarz. *Lu. Dz.*

Falkenstein (niem.), folw., pow. wyrzyski, ob. *Polichno* (Kirchberg).

Falkenstein (niem.) 1.), dobra, pow. ostrodzki, st. p. Łukta. 2.) F., ob. *Grzegórz*.

Falkenthal (niem.), wś i domin., pow. wyrzyski, ob. *Mierucin*.

Falkenwalde (niem.), ob. *Fafałdy*.

Falkenwalde (niem.), wś włośc., pow. człuchowski, niedaleko pomorskiej granicy, pół mili odległa od miasta Czarnego (Hammerstein), w stronach oddawna zniemczonych, ponad małem jeziorem. Obszaru ziemi zawiera mórg 5651, budynk. 78, dom. mieszk. 32; katol. 14, ewang. 257. F. jest osadą starą, starszą przynajmniej niż pobliskie miasto Czarne, które do parafii falkenwaldzkiej oddawna należało. Nawet kiedy w r. 1345 miasto zostało ufundowane w Czarnem, kościół tutejszy pozostał jak przedtem parafialnym. W przywileju wspomnianego miasta Czarnego, danego przez mistrza w. krzyżackiego, Konrada von Jungingen, tegoż r. 1345, czytamy: Wir wollen das der Pfar-

her daselbst (w Czarnem) sal behalden nu und ewiclichen die Pfarr Kirche in dem Dorfe Valkenwalde genannt mit Acker, Tetzem und mit allen genisen, also als von aldir zcu derselben Kirchen gehoret und dieselbe Kirche zu Valkenwalde sal sin die rechte Kirch Pfarre; die Kirche in der Stat sal sin als eine filia und die sal der Pfarrer beyde besorgen und verwisen als sichs gebort. Pierwszy znany w streszczeniu przywilej dla wsi F., pochodzący z r. 1363, wydał Hennik von Thaba komtur człochowski, jak się zdaje na prawie chełmińskiem. Kościół w F. był patronatu królewskiego (który go przez całe polskie rządy dla katolików utrzymał); tytuł nosił św. Mikołaja. W XVII w. budowany z drzewa, w głównym ołtarzu umieszczony był obraz P. Jezusa na krzyżu, po bokach Matka B. Bolesna i św. Jan. Proboszcz posiadał 4 włóki roli; dziesięcin pobierał po 2 korce żyta od włóki. Na potrzeby kościoła płaciło zdawna miasto Czarne jako do swojej parafii 3 zł. i 4 funty wosku. Oprócz tego przeznaczone były 2 morgi roli i 2 łąki (patrz wizytacyą Trebnica). R. 1617 arcybiskup Gębicki przyłączył kościół tutejszy jako filialny do Czarnego (największa część niemieckich mieszkańców przeszła była bowiem na luterską reformacyą). W XVII i XVIII w. przyjeżdżał zwykle dziekan czarnieński z nabożeństwem co drugą niedzielę. Za czasów pruskich mniej było starania o ten kościół. R. 1824 zgorzał drewniany kościołek, poczem go więcej nie odbudowano. Władza biskupia z konieczności rozwiązała w r. 1836 dotychczasową gminę kościelną w F. i przyłączyła ją do parafii w Czarnem. W miejscu znajduje się szkoła luterska: poczta Czarne. *Ks. F.*

Falkeu, wś na Bukowinie, od Józefa II gm. madjarska, nad rzeczką t. n., dopływem Suczawy.

Falkhorst (niem.), dobra, pow. holądzki, st. p. Młynary.

Falki 1.), wś, pow. stopnicki, gm. i parafia Gnojno. 2.) Por. *Brzozki*, *Chełchy*.

Falki 1.), ok. szlach. w pow. bielskim, gub. grodz., przy drodze z Brańska do Białegostoku. W dokumentach wspominane F.-Godziemby (1424), F.-Filipy (1569), F.-Kowale i F.-Starawieś. 2.) **F.**, wś włośc., pow. wilejski, o 19 w. od Wilejki, 1 okr. adm., 10 dm., 107 mk. (1866).

Falknów. niem. *Falkenau*, wś i dobra, pow. grotkowski, o 9 kil. na płd. od Grotkowa, przy drodze żel. brzesko-niskiej; dobra z folw. Neuhammer mają 2674 m. rozl. i gorzelnię. Wś ma 84 osad, 4427 m. rozl., 3 młyny wodne, kościół katol. paraf. b. starożytny i szkołę trzyklasową. *F. S.*

Falknówko, niem. *Kl. Falkenau*, folw. należący do dóbr rycerskich w Falknowie, blisko traktu bitego kwidzyńsko-iławskiego, pow. suski. R. 1868 liczył budynk. 7, dm. mieszk. 2; katol. 1, ewang. 30. Parafia Iława, szkoła Falknowo, poczta Ząbrowo (Sommerau).

Falknowo, niem. *Gr. Falkenau*, rycer. wieś, pow. suski, na bitym trakcie kwidzyńsko-iławskim położona, 1 milę odległa od m. Susza. Obszaru ziemi obejmuje mr. 3212, budynk. 30, dom. mieszk. 11, katol. 3, ewang. 189. Parafia Iława, szkoła w miejscu, poczta Ząbrowo (Sommerau). W okolicy F. bierze swój początek rzeczka Gardęga (ob.). *Ks. F.*

Falkowa 1.), wś, pow. grybowski, par. Brušnik, w położeniu górzystem, przy drodze gminnej, o 9 kil. od Bobowy, ma 799 m. rozl., w glebie glinkowatej pszenicznej, 55 dm., 344 mk. rz. kat. 2.) **F.**, wś, pow. sądecki, par. Nowy Sącz, o 4.5 kil. od N. Sącza, w położeniu pagórkowatem, gleba glinkowata. Ma 534 m. rozl., 40 dm., 248 mk. rz. kat. Obszar dworski jest własnością gminy N. Sącza. *M. Ż. S.*

Falkowice, wś, pow. wielicki, par. i st. p. Gdów, o 3 kil. od Gdowa.

Falkowitz (niem.), ob. *Falkowice.*

Falkowo, niem. dawniej *Falkowen*, teraz *Auerswald*, folw., należący do dóbr rycerskich w Ulnowie (Faulen), pow. suski, blisko traktu bitego kwidzyńsko-iławskiego, około 1 milę od m. Susza. Budynki były roku 1868 3, dom. mieszk. 1, katol. 1, ewang. 7; parafia Iława, szkoła Ulnowo, poczta Kisielec (Freistadt). W okolicy F. bierze rzeczka Gardęga swój początek. *Ks. F.*

Falkowszczyzna 1.), zaśc. prywatny, pow. dziśnieński, o 41 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dm., 13 mk. katolików (1866). 2.) **F.**, wś rząd., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 24 w. od Lidy, 14 dm., 148 mk. (1866). Topograficznie oznaczona.

Falkstaedt (niem.), wś, pow. pleszewski, ob. *Chocicza*; st. dr. żel. z Poznania do Jarocina, o 51 kil. od Poznania.

Falkuszowce, węg. *Falkus*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin, Węg). Kościół parafialny gr. kat., uprawa roli, 543 mk. *H. M.*

Fallenszin (niem.), ob. *Falęcin*, pow. chełmiński.

Fallmirowitz (niem.), ob. *Falmirowice.*

Falmierowo, niem. *Charlottenburg*, wieś i domin., pow. wyrzyski; 3 miejsc.: 1) F. wieś; 2) F. domin.; 3) Paulinowo (Paulinenhof) fol.; 2 i 3 = 3509 mr. rozl., 23 dm., 358 mk., 156 ew., 202 kat., 166 analf. St. poczt. w Łobżenicy (Lobsens), o 7 kil.; gośc. i st. kolei żelaznej w Osieku o 10 kil. Jestto stare gniazdo Grudzińskich. Podług dokumentu krzyżackiego z r. 1413 (w którym nazwiska polskie prawie do niepoznania poprzekręcane) mieszkali tu Krusche von Qualmerow, ma znaczyć: Grudzińscy z Falmierowa (patrz archiwum w Królewcu

Schiebl. XXI N. 54). Ztąd nabyli później Złotowo w Prusiech albo raczej na Krajnie, Łobżenicę i Radownicę, jak o sobie pisze w starych księgach rachunkowych falmierowskich r. 1650 właściciel Andrzej Karol Grudziński w wierszach: Kochane Falmierowo, Kupiło mi Złotowo, A Złotowo Łobżenicę, A za Łobżenicę, Kupiłem Radownicę. Patrz Schmitt „Kreis Flatow" 246, Raczyński „Wspomnienia Wielkopolski" II 402. 3, 6. *M. St.* i *Kś. F.*

Falmirowice, *Chwalmirowice*, niem. *Fallmirowitz*, wś, pow. opolski, par. Dębie; zwana też przez lud Majerowice i Chmajerowice, ma 23 osad, grunta piaszczyste i suche.

Falniów, wś i folw. nad rz. Szreniawą, pow. miechowski, gm. i par. Miechów. Leży przy drodze bitej z Miechowa do Olkusza prowadzacej, o 4 w. na zachód od Miechowa. Posiada F. szkołę początkową. W r. 1827 liczono tu 23 dm. i 148 mk., dziś liczy 42 dm., 396 mk.; os. włościańskich 42, z przestrzenią gruntów 799 mr.; gruntów dwors. mr. 341. F., zwany także *Chwalniów*, już w r. 1354 należał do klasztoru miechowskiego; lecz kiedy i przez kogo wieś ta była mu nadaną, nie jest nam wiadomo. W r. 1440 było tu 16 łanów kmiecych, z których opłacali czynszu po 14 skojców, dawali daniny i osep na równo z innemi wsiami klasztornemi, odrabiali po dwa dni na tydzień latem i zimą własnym sprzężajem, jako też powaby. Karczma z należącym do niej gruntem czyniła dochodu jednę kopę; był tu także młyn i folwark klasztorny. Zagrodników było 3, płacili po wiardunku i odrabiali jeden dzień w tygodniu (Liber benefic. t. I, 23). Po kasacyi zgromadzenia Miechowitów, majętność ta stała się w r. 1818 własnością skarbu; od roku zaś 1868 należy do dóbr donacyjuych Miechów. Z gruntów dworskich po uwłaszczeniu włościan w r. 1864, część pól wydzieloną została na uposażenie bezrolnej ludności, i ztąd utworzyła się nowa wieś Wysiołek Falniowski nazwana; ma dm. 21, osad włośc. 31, z przestrzenią gruntów mr. 86, pr. 44; ludność podana wyżej razem ze wsią wynosi 125 głów. *Mar.*

Falowa góra (958 m.) w Beskidzie lesistym; tu bierze początek Bowański potok (ob.).

Falsztyn, wioska na Podhalu spiskiem (węg.) w dystrykcie niedzickim, w dorzeczu Dunajca, między Frydmanem od zachodu, a Niedzicą od wschodu; parafia łac. w Frydmanie. Wś liczy 129 dusz rz. kat., 29 gr. kat., 10 izr. St. poczt. w Starejwsi. Prawdopodobnie pochodzenia niemieckiego. Rozlega się na znaczniejszej wysoczyźnie, będącej dalszym ciągiem pasma wzgórz, ciągnących się od Braniska (879 m.), między Dunajcem a Łapszanką na wschód t. j. ku Dunajcowi. Część tych wzgórz na północ od Falsztyna, między Dunajcem a Falsztyńskim potokiem, od strony Dunajca, zowie się Zielonemi Skałami. Według podania ludowego w tych skałach znajduje się bezdenne jeziorko, zwane *żyłą od Morskiego Oka*. Ponieważ w niem często się bydło topiło, zawalono je drzewem. Jestto niewielkich rozmiarów zapadlina czyli rozpadlina, pod prostopadłą ścianą, wznoszącą się od południa; równolegle do niej wznosi się inna ściana jakby odszczepana lub zkądś z wierzchu spadła i prostopadle ustawiona. W skałach Zielonych od strony Dunajca według podania ludowego ukryte są skarby. Pleban z Niedzicy, a według innych z Maniów chodził po nie i na ozdobienie kościoła ich używał. O podaniu tyczącem się równi Falsztyńskiej, ob. *Br. Gustawicza* Wycieczka w Czorsztyńskie. (Warsz. 1881). Najwyższa skała Zielonego czyni 547 m., i wznosi się ponad Dunajec do 55 m. Kilka chat na północ od Falsztyna zowie się *Blahuty*. Wzniesienie Falsztyna: 1) przecięcie się drogi z Falsztyna z granicą falsztyńską, na zachód wsi 681 m.; 2) północno-wschodni róg wsi, 670 m. *Br. G.*

Falsztyński potok, prawy dopływ Dunajca, potok spiski, wypływa na południe wsi Falsztyna, z jaru między Hombargiem (808 m.) a Złatnem (738 m.), wzgórzami należącemi do pasma Braniska. Potok ten płynie w kierunku północno-wschodnim popod wieś Falsztyn i uchodzi naprzeciwko Czorsztyna do Dunajca. Długość biegu 3 i pół kil. *Br. G.*

Faltynek, niem. *Eulendorf*, wś, pow. oławski, nad rz. Sorówką, par. katol. Domajowice.

Falu albo *Falva*, wyraz madjarski, wchodzący w skład wielu nazw miejscowości na Węgrzech, znaczy: „*wieś*". *F. S.*

Falucska (węg.), ob. *Bogarowica.*

Falvahuette, huta żelazna w pobliżu Świętochlowic, pow. bytomski.

Fałdrychowski Smarchów, ob. *Smarchów*, pow. namysłowski.

Fałek, młyn, pow. piotrkowski, gm. Łęczno, par. Milejów.

Fałków, wś i folw., pow. konecki, gm. Ruda Maleniecka, par. Fałków, od Rudy w. 9, od Końskich w. 21. Leży przy szosie piotrkowsko-kieleckiej; posiada kościół par. murowany z XV w. (erygowali go razem z parafią 1420 r. Piotr i Jan Giżyccy dziedzice F.), szkołę początkową, sąd gminny okr. V i inne znaczne zakłady fabryczne, a mianowicie wielki piec, fryszerki w których w 1875 r. wyrobiono żelaza surowcu 34,329 pudów i kutego 34,035 pudów. W 1827 r. liczono tu 58 dm. i 430 mk.; obecnie 88 dm., 709 mk., 475 mr. ziemi dworsk. i 703 mr. włośc. Dobra F i zakłady żelazne należą do braci Jakubowskich, a składają się z folw. Fałków, Wyszyna Fałkowska, Starzechowice, osada Kołoniec i wsi: Fałków osad 96, gruntu mr. 213; Wyszyna os. 14, gruntu mr. 194; Kołoniec os. 26, gruntu

mr. 213; Kołoniec Zawada os. 21, gruntu mr. 86; Sęp os. 6, gruntu mr. 27; Franciszków os. 8, gruntu mr. 7; Zbojno os. 17, gruntu mr. 128; Starzechowice os. 40, gruntu mr. 583; Julianów os. 9, gruntu mr. 14. Parafia F. ma 3340 dusz. *Br. Ch.*

Fałkowice, *Chwałkowice*, niem. *Falkowitz*, wś, pow. opolski, o 5 mil od Opola, o 9 kil. od Pokoju, ma kościół katol. zbudowany po pożarze 1727 r., 76 osad. Wieś założona 1309 r.

Famułki 1.) brochowskie, wś, pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Brochów. W 1827 r. było tu 18 dm., 137 mk. 2.) F.-królewskie albo *kampinoskie*, pow. sochaczewski, gm. Tułowice, par. Brochów. W 1827 r. było tu 19 dm. i 197 mk. 3.) F.-łazowskie, wś, pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Zawady. W 1827 r. było tu 11 dm., 80 mk. *Br. Ch.*

Fanianowo, wś, pow. wyrzyski; 25 dm., 196 mk., 23 ew., 173 kat., 126 analf. Poczta najbliższa w Łobżenicy (Lobsens); st. kolei żel. w Osieku (Netzthal). *M. St.*

Fanin, wś, pow. łaski, gm. Dąbrowa Rusiecka, par. Rusiec.

Fanipol albo *Czeczyn*, folw., pow. miński, gub. t. n., o 22 w. na płd. od Mińska, dziedzictwo Bohdaszewskich; wraz z folwarkami i zaściankami Podosień, Chołma, Siedliszcze i Gruda ma 1240 m. przeszło obszaru; gleba dobra. St. dr. żel. brzesko-moskiewskiej, zwana przed kilku laty Tokarówką (Tokarewska stacya pocztowa). *Al. Jel.*

Fanisławice i *Fanisławiczki*, właściwie *Falisławice* i *Falisławiczki*, wsie, pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Łopuszno. W 1827 r. Fanisławice liczyły 24 dm. i 159 mk.; Fanisławiczki zaś 11 dm., 52 mk. We wsi Falisławice (tak zowie ją Długosz, I, 595) było wójtostwo, należące do starostwa chęcińskiego; w XVI w. istniała tu kuźnia żelaza. (Por. Płata wojska i chleb zasłużonych, 1771 r., str. 13). *Br. Ch.*

Fankowo, os., pow. wągrowiecki, 2 dom., 15 mk., należy do gm. i wsi *Przysieka*.

Fanny, w pow. bytomskim: 1.) kopalnia węgla kamiennego w Michałkowicach; 2.) huta cynku tamże i 3.) huta cynku w Katowicach.

Fantazya, przys. Zalesia.

Faranówka, ob. *Rosochowata*.

Farienen (niem.), ob. *Faryny*.

Farkasfalva (węg.), ob. *Farkaszowce*.

Farkaszowce, niem. *Farksdorf*, węg. *Farkasfalva*, łac. *villa Farcas*, wś w hr. spiskiem (Węg.), w dystrykcie lewockim, w dorzeczu Popradu, w części podtatrzańskiej, nad Wierzbowskim potokiem, od Kezmarku 9 kil. na południe, przy gościńcu, wiodącym z Kezmarku do Czwartku; st. dr. żel. ze Zwolenia do Bańskiej Bystrzycy; graniczy od północy z Wierzbowem, od południa z Abrahamowcami; ludność przeważnie katolicka, bo 250 dusz rz.-kat.; protestantów 14, żydów 10 (Dr. E. Janota, Zapiski o zaludn. dolin Dunajca i Popradu na Spiżu. Kraków 1864). Według szemat. dyec. spiskiej z r. 1878 dusz rz. kat. 223, prot. 12, szyzm. 23, żydów 14. Razem 272 mk. Znajduje się kościół filialny p. w. Zwiastowania Najśw. Panny Maryi, należący do paraf. łac. w Abrahamowcach. Poczta w Wierzbowie. Wieś ta wspominana już w roku 1278 (Fejer, Cod. dyplom. Hung V[2], 468; V[3] 303; 331; VIII[3], 191), gdyż w tym roku Władysław, król węgierski, darował braciom Polanowi i Kykolfowi, którzy w wojnie przeciw Ottokarowi odnieśli ciężkie rany i wypędzili z spiskiego zamku buntownika Loranda, wsi Farkaszowce i Pokój (teraz Pikowce, Pikócz). Wzniesienie wsi 679 m. (pom. szt. gen.). Na zachód wsi między potokami Wierzbowskim i Kahlenseifen jest wzgórze Kojnik (734 m.), na północ od niego Łysa Góra (Kahler Br. 725 m.), a na południe Orłów Wierch (794 m.). *Br. G.*

Farksdorf (niem.), ob. *Farkaszowce*.

Farmberg (niem.), os., pow. niborski, st. p. Jedwabno.

Farny koniec, wś włośc. nad rz. Tryciankę, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 42 w. od Lidy, 32 dm., 247 mk. (1866).

Faryny, niem. *Farienen*, wś, pow. szczycieński, st. p. Rozogi.

Fasanerie (niem.), osady, pow. wschowski i pow. odolanowski, ob. *Bażantarnia*.

Faściszowa, wś, pow. brzeski w Galicyi, par. i st. p. Zakluczyn, o 3.7 kil. od Zakluczyna. Długosz wspomina (I, 177), że F. należała do parafii Opatkowice,

Fasowa, *Chwasowa*, 1.) wioska w pow. kijowskim, o 53 w. od Kijowa, nad rz. Fasową, Chwasową, wpadającą do Zdwiża. Mieszk. prawosł. 1205, katolików 20. Ziemi 4753 dz. piaszczysto gliniastej. Cerkiew paraf., zbudowana w r. 1746. Należy do wielu właścicieli. St. poczt. 2.) F. lub. *Fasówka*, wś, pow. żytomierski, przy trakcie z Czerniachowa do Iskorości, na zachód od rz. Trościanicy, nad którą leży wś Rudnia Fasowska. St. poczt. Gleba gnejs i granit czerwony.

Fasówka, ob. *Fasowa*.

Fast i *Faścisz*, prawdopodobnie skrócone formy imienia Faustyn, stanowią źródłosłów nazw Faszcze i Faszczyce (potomkowie Fasta). *Br. Ch.*

Fastów 1.) ob. *Chwastów*. 2.) F. (nowy), ob. *Nowe Chwastowo*. 3.) F., wś, pow. klimowicki, dawne dziedzictwo Żukowskich.

Fastowce, ob. *Chwastowce*.

Fastowicze lub *Chwostowicze*, wś i folw., pow. bobrujski, na zachód od Hłuska; folw., dziedzictwo Brzozowskich, ma 2246 m. obszaru, gleba lekka, miejscowość poleska.

Fastowiec lub *Chwastowiec*, wś, pow. wa-

sylkowski, o 4 w. od wsi Snietynki, o 10 w. od Chwastowa, o 48 od Białej Cerkwi, nad niewielką rzeczką bezimienną, lewym dopływem Rosi. Mieszkańców, po większej części szlachty, 674 prawosł., 138 katol. Ziemi wybornego czarnoziemu 2471 dzies. F. wraz ze Snietynką należał do możnej rodziny Aksaków, którzy w czasie wojen kozackich wynieśli się do Polski a majątkiem ich zawładnął Semen Palij. Potem dobra biskupie, od 1843 rządowe. Zarząd gminny w Śnietynce, policyjny w Chwastowie. *Kl. Przed.*

Fasty, ob. *Chwasty*.

Fastzen (niem.), ob. *Faszcze*.

Fasynki, wś, pow. piński, gm. Uhrynicze, w 2 okr. pol., mieszk. 134, majątek niegdyś ks. Wiszniowieckich, nadany pijarom lubieszowskim, dziś rządowa. *X. M.*

Faszcze 1.) wś szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Sokoły. W 1827 r. było tu 33 dm., 166 mieszk. 2.) F.-Jabłoń, wś szlach., pow. łomżyński, gm. Zambrowo, par. Kołaki. W 1827 r. było tu 22 dm., 155 mk. Jestto gniazdo rodowe Faszczów i Faszczyckich.

Faszcze, niem. *Fastzen*, *Faszen*, wś, pow. ządzborski, st. p. Baranowo.

Faszczówka 1.) albo *Chwoszczówka*, dobra, pow. bobrujski, dziedziczne rodziny Łappów, mają 2170 m. rozl., gleba lekka, miejscowość poleska. 2.) **F.**, wś w pow. horeckim, obszerna majętność jezuitów orszańskich, dawniej należała do ekonomii mohilewskiej dóbr stołowych. Dobrami faszczowskiemi uposażył jezuitów orszańskich Zygmunt III. Jezuici wznieśli tu 1637 r. ogromny kościół murowany w stylu romańskim, jednę z największych świątyń na Białej-Rusi. Dziś kościół paraf. N. M. P. Parafią tę (2222 dusz) składają sami włościanie z wsi okolicznych, dawniej jezuickich. Do parafii należą kaplice w Uhłach i Kurdziejowie. *Fel. S.*

Faszczówka, wieś, pow. skałacki, leży nad Zbruczem, przy samej granicy Galicyi i rossyjskiego Podola, na północ od wzgórz Miodobory, dzielących Podole galicyjskie na dwie części, północną zimniejszą i mniej urodzajną i południową urodzajniejszą i cieplejszą; oddalona od starostwa powiatowego w Skałacie o 20 kil. na wschód, od rzym. kat parafii i urzędu pocztowego w Tarnorudzie o 3·1 kil. na południe, i tyleż na północ od gr. kat. parafii w Łuce małej. Obszar dworski pos. 440, włościanie 975 morg. austr. przestrzeni. Ludność 689; w tem rzym. kat. 171, gr. kat. 490, reszta izrael. Szkoła filialna o 1 nauczycielu, należąca do rady szkolnej okręg. w Tarnopolu. Kassa pożyczkowa z funduszem zakładowym 1231 zł. au. Dawniej należała ta wioska do ogromnego klucza grzymałowskiego, obejmującego 30 wsi podolskich i 3 miasteczek, i wraz z tym kluczem całym była własnością Sieniawskich; prawem spadku i posagu przeszła była do rąk pani Rzewuskiej matki Wacława (emira), która, straciwszy cały ten majątek, ogłosiła likwidacyą; na licytacyi kupił ją wraz z miasteczkiem Tarnorudą ówczesny komornik graniczny Erazm Bromirski; pozostawił on znaczną i wartościową bibliotekę; między książkami jest znaczna ilość tak w staro jak w nowogreckim języku. Właściciel teraźniejszy Leon Bromirski, synowiec Erazma. *B. R.*

Faszczowo, ob. *Chwastów*.

Faszczyce stare i **F.** kol. lub *Faszyce*, wś, pow. błoński, gm. Pass, par. Błonie. W 1827 r. F. kol. liczyły 27 dm., 201 mk.; obecnie mają 333 mk. Leżą o 28 w. od Warszawy, o 7 w. od Grodziska, o 2 w. od Błonia. Rozl. folw. wynosi m. 758 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 702, łąk m. 35, nieużytki i place m. 21, płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 12, pokłady marglu. Wś F. osad 35, gruntu m. 306. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Faszczyjówka, wś, pow. latyczowski, gm. i par. Michałpol, ma 458 mk., 576 dzies. ziemi dworskiej, 533 włościańskiej i cerkiew ś. Michała, do której należy 43 dzies. ziemi. F. należała do klucza zieńkowskiego Czartoryskich, potem do Maryi z Czartoryskich ks. Wirtemberskiej, dzisiaj do Bolesł. Starzyńskiego. Gleba urodzajna: czarnoziem z glinką.

Faszyce ob. *Faszczyce*.

Fatałowski potok, potok górski, wypływa w obr. gm. Mochnaczki wyżniej w pow. grybowskim, w północno-wschodniej stronie, z Rozdziału beskidowego, z pod Karniakowego wierchu (727 m.), na gr. tej gminy z gm. Piorunką; płynie na południe przez obr. gm. Mochnaczki wyżniej i niżniej, gdzie uchodzi z pr. brz. do Piorunki, także Mochnaczką zwanej, dopływu Muszynki. Długość biegu 4 kil.

Fateż, miasto pow. w gub. kurskiej, 5092 mieszkańców, 1150 wiorst od Petersburga a 44 od Kurska odległe. Stacya pocztowa.

Fatowce, przys. wsi Turka w pow. kołomyjskim.

Fatra. W obszerniejszem znaczeniu nowsi geografowie nazywają *Fatra* wszystkie łańcuchy gór między górami Nitrzańskiemi a Tatrami, ciągnące się od ujścia Orawy do Wagu w kierunku południowym aż po rzekę Hron (Gran-fluss), wciągając w ten dział górski tak zwane *Rudawy węgierskie* (Ungarisches Erzgebirge). W ściślejszem znaczeniu góry Fatra legły między górami Nitrzańskiemi (od zachodu) i Niżniemi Tatrami (od wschodu), na południowy zachód od Tatr, od których je oddziela dolina rzeki Wagu. Północno-wschodnią granicę pasma Fatra tworzy dolina rzeki Wagu, począwszy od ujścia doń Rewucy pod Rozem-

bergiem aż po ujście Orawy do Wagu powyżej Kralowanu. Na tej przestrzeni, wynoszącej 17 kil., przypiera do Fatry zachodni stok Tatr. Północno-zachodnią ścianę tworzy dalszy ciąg doliny Wagu od Kralowanu aż po ujście Turczanki do Wagu pod Rutką; dolina ta turańska nadważska, wynosząca 22 kil. wzdłuż Wagu, oddziela pasmo Fatra od Magóry orawsko-turczańskiej. Między tąż Magurą a Fatrą Wag przedziera się między Stankowianami i Ratkowem dzikim wązkim wyłomem z doliny liptowskiej do kotliny turczańskiej. Nie podlega najnajmniejszej wątpliwości, że nim sobie wody przez ten węzeł górski przedarły wpływ ku kotlinie turczańskiej, tak Orawa, jak i Liptów wielkiemi były jeziorami międzygórskiemi. Wzniesienie doliny Wagu od ujścia Rewucy aż po ujście Turczanki: Rozemberg, karczma przy drodze, dom narożny, 428.5 m. (Stur.). Rozemberg, karczma przy moście nad Wagiem, 481 m. (Senoner); Lubochna, powierzchnia Wagu, 418 m. (Sen.); Kralowan, nad Wagiem, karczma, 405 m. (Sen.); Turań, gościniec przed pocztą, 354 m. (Kornhuber); Suczany, karczma, 345 m. (Stur.); Rutka, nad Wagiem, słup z napisem wsi, 335 m. Wschodnią granicę pasma Fatra tworzy dolina p. Rewucy, od Rozembergu w górę po Niźnią Rewucę, dalej przecznica Sturecka wiodąca z doliny Rewucy do doliny Bystrzycy aż po ujście p. Hermańca pod Ulmanką. Ściana ta graniczna wynosi 40.5 kil. Oddziela ona Fatrę od Niźnich Tatr. Od zachodu przypiera Fatra do kotliny p. Turczanki. Od południa przypiera Fatra do Rudaw Węgierskich; przecznica Hermaniecka, łącząca dolinę p. Hermańca z dolinką p. Wielkiej Wody wpadającej do Cieplicy-Wody, dopływu Turczanki, w kotlinie turczańskiej, tworzy między nimi granicę. Pasmo to legło na granicy hrabstw turczańskiego i liptowskiego. Południowa mała część, między Hermaniecką i Sturecką przecznicą, legła w hr. zwoleńskiem. Główny węzeł tego pasma górskiego tworzy szczyt Wielka Krzyżna (1577.5 m. pom. wojsk.), wznoszący się na granicy trzech hrabstw: turczańskiego, liptowskiego i zwoleńskiego. Od Krzyżnej na zachód wybiega wzdłuż granicy turczańsko-zwoleńskiej ramię boczne z szczytem Smrekowicą (1528 m. pom. wojsk.). Od niej ku południowemu wschodowi bieży ramię górskie między dol. Hermańca i Bystrzycy z szczytami: Krasny Kopiec i Goły Kopiec. Ku północnemu zaś zachodowi od Smrekowca mamy dwa grzbiety górskie, prawie równolegle do siebie bieżące. Zachodnie ramię legło między dolinkami potoków Błatnicy (od zachodu) i Gadjarskiego (od wschodu). Tu mamy szczyty: Ostry wierch, Hubnię i Ilstę (1373 m. pom. wojsk.). Wschodnie zasię ramię ze szczytami: Na-Skalne i Przysłop rozpościera się między dol. Gadjarską (od zachodu) a dol. Dedoszową (od wschodu). Główny grzbiet fatrzański od W. Krzyżnej bieży ku północy przez hale Ostredok i Pustą-łąkę, następnie Suchy Wierch na Płaską Halę (1530 m.). Tutaj rozdwaja się na dwa ramiona, zachodnie i wschodnie, bieżące do siebie niemal równolegle. Wschodnie legło między dol. potoku Lubochnej (od zachodu) i pot. Rewucy (od wschodu); zachodnie zaś rozpostarło się między dol. pot. Lubochnej i Turczanki. We wschodniem ramieniu wznoszą się szczyty Czarny Kamień, Wielki Rakitów (1566 m.), Skalna Hala, Smrekowica, Dworzysko czyli Sypruń (1462 m.), Magórki (1208 m.), Niemiecki Kopiec i Suchy Wierch (1064 m.). W ramieniu zaś zachodniem znaczniejsze szczyty są: Jaworzyna, Stefanowa, Mały Łysiec, Łysiec Wierch, Polana, Borysów, Kłak (1394 m.), Patrowa, Magóra, wreszcie nad samym Wagiem Fatra (1136 m. Wahlenberg, 1257, 31 m. Schedius et Blaschnek). W dolinie Lubochny występuje granit. Od Lubochny w kierunku południowo-zachodnim pojawia się dolomit neokomski aż poza skręt dawnej drogi przez grzbiet Fatry do Krpelanu; koło tego skrętu zaś występują margle plamiste z amonitem (prawdopodobnie Ammonites Nodotianus d'Orb.). Na zachód od Kutnikowego Kopca w dolinie margle dolomitowe, pod niemi wapienie z rogowcami, a jeszcze głębiej szare ciemno prążkowane łupki marglowe i szare wapienie krynoidowe, zawierające nietylko ziarnka kwarcowe, lecz całe warstwy odtoku kwarcowego grubości 3 cm. i więcej. W Fatrze znachodzą się: granit; kwarcyt i czerwony piaskowiec; warstwy Kösseńskie; warstwy Gresteńskie; margle plamiste; jurasowe wapienie aptychowe; margle neokomskie i dolomit neokomski. Przy ujściu doliny Bystrej nad Wagiem, nad drogą, liczne znajdują się skamieliny, mianowicie Chemnitzia sp., Lima gigantea Desh., Pecten Valoniensis Defr., Blicatula intustriata Emmr., Ostrea Haidingeriana Emmr., Waldheimia norica Suess, Terebratula gregaria Suess, Spiriferina Münsteri Dav., Rhynchonella cornigera Schafh. Te skamieliny warstwom kösseńskim właściwe zawarte są w szarych marglach, rozmakających łatwo na deszczu, a idących na przemiany z warstwami wapienia grubemi na metr, barwy ciemno-szarej aż w czarne. Po warstwach kösseńskich idą mało rozwinięte margle plamiste, przy skręcie Wagu na zachód na przemianę z łupkami piaszczystemi, a następnie tak przy ujściu pomienionej dolinki, jako też dalej u dołu ku Lubochni po obu brzegach Wagu i w górę nad Wagiem na brzegu północnym czerwone i zielonawe margle wapniowe, zawierające rogowce i aptychy. Na tych wapieniach jurasowych leżą margle neokomskie, mianowicie koło Czerwonej silnie rozwinięte.

Tutaj znaleziono w najspodniejszych warstwach Aptychus angulocostatus Peters, w wierzchnich Ammonites Juilleti d'Orb., A. Nisus d'Orb., A. Neocomiensis d'Orb. Na tych marglach wznosi się dolomitowy szczyt Sidor. Schodząc z tego wierchu przez Wilkoliniec do Białego Potoku w dolinie Rewucy napotykamy margle neokomskie, jurasowe, wapienie aptychowe, margle plamiste, warstwy kösseńskie i czerwony piaskowiec. Te same skały widać także po wschodniej stronie doliny Rewucy, naprzeciw karczmy Zabawy. Dalej w górę styka się z czerwonym piaskowcem wierzchni dolomit neokomski, który od Osady ciągnie się na wierch Wielki Rakitów i ku Rewucy średniej. Tutaj i około Rewucy górnej pojawiają się znowu margle neokomskie, jako calec dolomitu neokomskiego, występującego w kilku miejscach, mianowicie koło Rewucy górnej i poniżej przełęczy stureckiej z czarnemi łupkami proseckiemi. W czerwonych wapieniach adneckich w Suchej dolinie powyżej Rewucy górnej-znaleziono Ammonites difformis Emmr. Ob. Dionys Stur: „Geologische Uebersichts-Aufnahme des Wassergebietes der Waag und Neutra.“ Wien. 1860. Bela Majlath: „Die geologischen Verhaeltnisse des Liptauer Comitates,“ w „Jahrb. des ung. Karpathen Vereins,“ Kesmark, 1879. *Br. G.*

Fatyanki, niem. *Fattianken*, wś, pow. ostródzki, nad jez. drwęckiem, st. p. Miłomłyn.

Fatyn, wś rządowa, pow. lepelski, dawne dziedzictwo Pakoszów, które w r. 1716 Jan i Johanna z Przysieckich Pakoszowie, stolnikostwo połoccy, zapisali franciszkanom hubińskim. *A. K. Ł.*

Faulbruch (niem.), ob. *Imionek*.

Faulbrueck (niem.), st. dr. żel. między Jacobsdorf a Reichenbach, o 29 kil. od Frankensteinu na Szlązku pruskim.

Faulen (niem.), ob. *Ulnowo* albo *Falewo*.

Faulheden, Faullehden (niem.), ob. *Fuledy*.

Faulwiese (niem.), wś, pow. człuchowski, st. p. Czarne.

Fausta, kopalnia węgla kamiennego w pow. bytomskim pod Świętochlowicami.

Faustinberg (niem.), ob. *Faustynowo*.

Faustów, dawna nazwa *Chwastowa*, według łacińskich dokumentów kościelnych.

Faustowo, st. dr. żel. moskiewsko-riazańskiej w gub. moskiewskiej.

Faustyanka, kol., pow. wieluński, gm. i par. Rudniki.

Faustyanka, folw., pow. ostrzeszowski, 1 dm., 16 mk., należy do gm. i wsi: Szklarka mielęcka.

Faustynów, 1.) wś, pow. kolski, gm. Krzykosy, par. Grzegorzew. 2.) F., kol., pow. nowo-radomski, gm. Brudzice, par. Sulmierzyce. Ob. *Chorzenice*. 3.) F., kol., pow. łaski, gm. i par. Wygiełzów. Liczy 36 dm., 242 mk., ziemi 461 morg. Wchodziła w skład dóbr Woli Pszczółeckiej. 4.) F., por. *Faustynowo*.

Faustynówka, 1.) kol., pow. żytomierski, par. Cudnów. R. 1867 miała 35 dm. 2.) F., futor, pow. lityński, gm. Biczowa, par. Kumanowce, 400 m. ziemi, gospodarstwo płodozmienne. Grunta te należały do Rohożny do Izbickiego; kupił je i założył na nich futor Karol Gardliński, marsz. żytomierski; dziś własność jego córki Faustyny. *X. M. O.*

Faustynowo, 1.) kol., pow. płocki. gm. Boryszewo, par. Ciachcin. 2.) F. i **Luszewo,** wsie włośc., pow. ciechanowski, gm. Młock, paraf. Dziechtarzewo, liczą 230 mk. (119 męż., 111 kob.), 45 osad włośc., 47 budyn. mieszk., powierzchni 336 morg. (242 morg. gruntu ornego). Dobra prywatne Luszewo zajmują powierz. 1,395 morg., w tej liczbie 800 morg. lasu, liczą 68 mk. (26 męż., 42 kob.), dm. mieszk. 6. Do dóbr należy cegielnia i kuźnia. Dobra leżą nad rzeką Wkrą. *Br. Ch.*

Faustynowo, niem. *Faustinberg*, wieś nad błotami oberskiemi, pow. babimoski, 24 dm., 160 mk., 148 ew., 12 kat.; 43 analf. Stac. poczt. w Rakoniewicach (Rackwitz) o 7 kil., st. kol. żel. Stare Bojanowo o 30 kil. *M. St.*

Fawarnica, dopływ Czeremoszu (ob.)

Fawory 1.) i *Fawórki*, 2 folw., pow. wileński, 3 okr. polic., razem mk. kat. 35, dm. 5, (1866 r.), od Wilna 38 w. 2.) F., wś włośc. i folw., pow. święciański, 3 okr. polic., par. Komaje, mk. kat. 57, dm. 7 (1866), od Święcian 24 w.

Fazekas-Zaluzsany, ob. *Zaluzani*.

Feckowy wierch, góra 974 m. wys. w pow. turczańskim, w pobliżu granicy węgierskiej, w obrębie gminy Hnyła, na płn. od niej, a na lewym brzegu pot. Hnyła. *Lu. Dz.*

Feczik, ob *Chełmy*.

Fedderau (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Wolitnik.

Fedelczówce, węg. *Fedelesfalva*, *Földesfalva*, wś w hr. bereskiem (węg.), nad rz. Laborczą, kościół filial. gr. katol., 129 mk. *H. M.*

Federowce, ob. *Fedorki*.

Federówka 1.), dobra, pow. horodecki, własność barona Rosena. 3.) F., wś nad rzeką Bilką, pow. bracławski, gm. Łuka, par. Woroszyłówka, ma 347 dzies. ziemi włościan i 197 dzies. ziemi dworskiej, która do p. Durzyckiej należy. 3.) F., ob. *Fedorówka*. *Dr. M.*

Fediokówka, duża wieś, pow. taraszczański, o 5 w. odległa od wsi Tenówki, a o 19 od m. Taraszczy, położona nad niewielką bezimienną rzeczką (Fediuką), wpadającą z prawej strony do Zgniłego Tykiczu; mieszkań. 1472 wyzn. prawosł. i 20 katol. Cerkiew parafialna zbudowana w 1768 r. i szkółka. W 1878 r. założona tu przedzalnia, do której maszyny

sprowadzono z Belgii. Fabryka parowa, kotły opalane pozostałą z konopii kostrzycą; włókno wielkiemi partyami wysyła się prawie wszystko do Prus. Ziemi 3289 dzies., czarnoziem pomieszany z szarą glinką, lasu dosyć; w zeszłym jeszcze wieku cała ta miejscowość była pokryta dębowym lasem, a na miejscu teraźniejszej wioski znajdował się futor „Fedora Moroza" (Fedor po ukraińsku Fedko, ztąd i nazwa wioski). Niedaleko za wsią znajduje się i obecnie futor nazwany Sawranem, gdzie dawniej gnieździli się hajdamacy, robiąc ztąd wycieczki na duży szlak antonowiecki; 12 z nich zostało tam powieszonych. Fediokówka należała dawniej do stawiskiego starostwa, póżniej do obszernych dóbr Branickich; darowana w końcu zeszłego wieku Jerliczowi, należała później do Złotnickiej, która sprzedała ją w 1840 r. Wincentemu Szczuce; po śmierci Szczuki w 1848 r. Fediokówkę kupił Waleŕy Oziębło; w 1857 r. sprzedana została Jerliczowej; obecnie należy do Miliniewskiego. *Kl. Przed.*

Fediuka, ob. *Tykicz Zgniły.*

Fedorki 1.), wś nad rz. Medwiedówką, pow. starokonstantynowski, par. Wołoczyska; roku 1867 miała 75 dm. 2.) F. lub *Federowce*, wś, pow. jampolski, gm. Tymanówka, 229 dusz męz., 235 dzies. ziemi włośc. a 325 dzies. dworskiej, która należy do hr. Protasowa-Bachmetjewa. 3.) F., ob. *Fiodorki. Dr. M.*

Fedorowizna, wś, pow. augustowski, gm. Sztabin, par. Krasnybór. Liczy 17 dm., 96 mk., odl. 18 w. od Augustowa.

Fedorówka, *Teodorówka* 1.) zaśc. rządowy nad rz. Smolanką, pow. wileński, 5 okr. polic., mk. kat. 6, prawosł. 14, dm. 6 (1866), od Wilna 18 w. 2.) F., folw. szlach., przy jeziorze Krusy, pow. trocki, 1 okr. adm., 6 w. od Trok, 1 dom, 4 mieszk. katol. (1866). 3.) F., wś, pow. żytomirski, od mka Czerniachowa o 13 kll. odległa. Wieś leży między granicą pow. radomskiego a rz. Bodiaczkiem. Na gruntach przeważa gnejs. 4.) F., wś, pow. żytomierski, o 6 kil. od mka Horoszek odległa, nad ruczajem, wpadającym do rzeki Irszy z prawego brzegu. Grunta też wyłącznie składa gnejs. 5.) F., wś, pow. horodecki, własność Teodora von Dannensterna, 538 dzies. rozl. 6.) F. lub *Fedorowce*, wś nad Morachwą, pow. jampolski, gm. Pieńkówka; odległa od Jampola i od Dniestru w. 60, od st. dr. żel. Jaroszynki w. 10. Ma 228 mk. męż., w tej liczbie 38 jednodworców; ziemi włośc. 442 dzies., dworskiej używalnej 500 dzies., które należały do Mostowskich, Kundlejów, dziś Orlikowskich. Jest tu cerkiew pod wezw. N. P. M., do której należy 35 dzies. ziemi. Rzeka Morachwa tworzy w F. staw, na którym jest duży młyn. R. 1868 F. miała 111 dm. 7.) F. lub *Teodorówka*, wś nad rz. Studenicą, pow. kamieniecki, gm. Kujawy, par. Sołobkowce, ma 20 domów, z tych 12 należy do jednodworców a 8 do włościan. Ziemi dworskiej 300 mr., gospodarstwo płodozmienne 8-polowe. Młyn. Własność dawniej Potockich, dziś Zygm. Modzelewskiego (Łoszkowce). 8.) F., wś, pow. radomyski, gmina Worsówka, okr. pol. maliński, o 6 w. od Worsówki, o 13 od Malina, par. prawosł. worsowiecka, nad rzeczką Wyrwą. Ma 302 mk. prawosł. Ziemi 1141 dzies., przeważnie lasu, należy do Beliny. 9.) F., wś, pow. skwyrski, na lewym brzegu Irpeni, par. prawosł. Łuczyn, o 4 w. od Łuczyna, o 26 w. od Skwyry. Ma 227 mk. prawosł. Ziemi 1117 dzies. wybornego czarnoziemu. F. była niegdyś własnością Aleksandra Jelca, oficyała kijowskiego, który darował ją wraz z Łuczynem jezuitom. Później August II nadał te dobra Wołynickiemu. R. 1779 F. należała do Ferdynanda Wołynickiego, starosty stepankowieckiego, córka którego wniosła ją posagiem w dom Pruszyńskich i do tychże dobra F. ciągle należą. *Dr. M.* i *Kl. Przed.*

Fedorówka 1.), st. dr. żel. łozowsko-sewastopolskiej w gub. taurydzkiej. 2.) F., st. dr. żel. sumskiej w gub. charkowskiej.

Fedorówka, potok górski, w obr. gm. Ochotnicy, w pow. nowotarskim, także *Ustrzykiem* zwany, tworzy wraz z potokiem Furzówką potężną górską rzekę Ochotnicę Tak Fedorówka jak Furzówka, wypływają ze źródeł leśnych w lesie ustrzyckim, pierwszy z pod Jaworzyny (1288 m.), drugi z pod Kiczory (1289 m.), szczytów działu górskiego, zwanego Gorcami. Oba płyną w kierunku południowo-wschodnim. Dział wodny między nimi tworzy grzbiet górski, odrywający się od Kiczory, na którym rozsiały się pojedyncze chaty ochotnickie. Po zachodniej stronie Furzówki wznosi się wzgórze Czaszki (1088 m.), które wraz z Małą górą (919 m.), tworzą dział wodny między Furzówką a Łopuszną, dopływem Dunajca. Wzdłuż obu tych potoków wiodą ścieżyny na polany śródleśne. Potok Furzówka na mapie Galicyi Kummersberga, zowie się *Foruwka.* Oba potoki po 5 kil. biegu łączą się u północnych stóp Bukowinki (934 m.), a południowych stóp Magórki (913 m.). Połączenie 715 m. npm. *Br. G.*

Fedorowodworska st. poczt., ob. *Teodorów dwór.*

Fedorwalde (niem.), ob. *Osiniak*, pow. zńdzborski.

Fedory, ob. *Chwedory.*

Fedoryszki, *Teodoryszki* 1.), zaśc. prywatny nad rz. Łokoje, pow. wileński, 3 okr. polic., mk. kat. 37, dm. 2 (1866), od Wilna 64 w. 2.) F., wś rząd., pow. trocki, 3 okr. adm.; 42 w. od Trok, 8 dm., 69 katol. (1866).

Fedosiński przystanek dr. żel. warsz.-petersburskiej w gub. pskowskiej.

Feegen (niem.), dobra, pow. goldyngeński w Kurlandyi, par. Goldynga.

Feher, *Fejer*, znaczy po madjarsku: „Biały".

Feher-Patak, ob. *Bieli Potok.*

Fehlau (niem.) 1.), wś, pow. braniewski, st. poczt. Braniewo. 2.) **F.**, dobra, pow. reszelski, st. p. Siegfridswalde.

Fehlen, wś i domin., pow. babimoski, ob. *Wieleń.*

Fehmen (niem.), ob. *Fejmany.*

Fehrow (niem.), ob. *Prjawoz* (łuż.).

Feilenhof (niem.), folw., pow. szyłokarczemski, st. p. Kinten.

Feilschmidt lub *Klein-Prohnen*, dobra, pow. morąski, st. p. Myswałd.

Fejer (węg.), ob. *Feher.*

Fejmanka, rzeka w Inflantach polskich, południowo-zachodnią stronę powiatu rzeżyckiego i wschodnio-północną część powiatu dyneburskiego zraszająca, tworzy prawy dopływ szczegółowo opisanej rzeki Dubny (ob. *Dubna*). F. wypływa z jeziora fejmańskiego w pow. rzeżyckim i po kilkumilowym (54 w.) przebiegu wpada do Dubny w pow. dyneburskim, o 2 mile od ujścia tej ostatniej do Dźwiny, pod fol. Różanów. *G. M.*

Fejmańskie jezioro, po łotewsku *Piejmanu-azars*, w Inflantach polskich, w południowej części powiatu rzeżyckiego, niemal dotyka kolei żelaznej petersbursko-warszawskiej, pomiędzy stacyami Rzeżycą i Antonopolem. Jezioro to, bardzo wysoko położone, żadnego niema dopływu; odpływ zaś jego do Dźwiny stanowi wychodząca zeń rzeka Fejmanka, która wpada do Dubny. Fejmańskie jezioro obfituje w ryby, liczy $5^3/_4$ wiorst długości a powierzchnią swoją zajmuje około 500 dzies., z których wszelako do dworu fejmańskiego obecnie tylko 180 dzies. należy. Na płd.-wschodnim brzegu jeziora wznosi się obszerny i znaczący niegdyś dwór Fejmany wraz z starodawnym drewnianym kościołem o dwóch niskich wieżach, obfitującym w bogate staroświeckie aparata kościelne i mieszczącym w jednym z pobocznych ołtarzy udatną kopią Madonny Sykstyńskiej z wielkim talentem wykonaną. *G. M.*

Fejmany, po łotewsku *Piejmani*, w dawnych dokumentach tak niemieckich jak i łacińskich Fehmen, wś i dobra niegdyś rozległe w Inflantach polskich na Łotwie katolickiej, w powiecie rzeżyckim, w pobliżu samego dworu przez kolej żelazną petersbursko-warszawską przecięte, własność Józefa Szadurskiego. Obszar dworski wynosi obecnie tylko 2310 dziesięcin. Położenie wyniosłe i wzgórkowate. Przy przeprowadzaniu kolei żel. petersbursko-warszawskiej zamierzano tu utworzyć tunel przez wzgórze, po łotewsku zwane *Akmieniszki* (od słowa akmieńś, oznaczającego kamień w języku łotewskim), co jednak z powodu licznie tam napotykanych źródłowisk zaniechanem zostało. To też ograniczono się na wytworzeniu znacznego przekopu, zaopatrzonego w drenaże, odciągające źródła, które mimo tej ostrożności, przy wezbraniu się wód wiosennych, wielką szkodę kolei żelaznej przynoszą. Inne wzgórza w pobliżu dworu położone odznaczają się tem mianowicie, że w nich niejednokrotnie odkopywano rzadkie i cenione przez archeologów zagranicznych sprzęty bronzowe i kamienne. Grunta tu przeważnie gliniasto-piaszczyste. Na nich uprawia się żyto, jęczmień, owies, groch i koniczyna. Lasy obecnie bardzo wyniszczone. Obfitość jezior rybnych. Zajmują one 480 dzies., z których tylko 180 dzies. stanowi część jeziora fejmańskiego, obecnie do Fejman należąca. Najdawniejsze wiadomości o Fejmanach sięgają roku 1558. Wedle licznych lustracyj dóbr inflanckich za Stefana Batorego i Zygmunta III w latach 1582 — 1599 dokonanych oraz wedle późniejszych dokumentów autentycznych, przechowywanych dotąd w archiwum polsko-inflanckiej gałęzi Manteufflów, dobra te starodawne od r. 1558 do 1715 stanowiły dziedziczną posiadłość Korffów fejmańsko-puszańskich. Później przez lat kilka były one w posiadaniu Offenbergów, następnie w ciągu lat kilkudziesięciu należały do wygasłego w wieku zeszłym rodu Bergów inflanckich i przez tyleż lat do Ryków drycańskich (patrz art. *Drycany*), do których przeszły przez ożenienie się szambelana Felicyana Ryka, marszałka konfederacyi księstwa inflanckiego (z r. 1767) z ostatnią dziedziczką Bergów fejmańskich, która pozostawiła także jednę tylko córkę Konstancyą Rykównę za Józefem Szadurskim, dziedzicem Puszy, Hofcumbergu (dzisiejszy Józefów), Dukszstygału Szadurskich itd.; ten, zostawszy ostatecznie wykonawcą tak zwanego „testamentum occlusum" wojewody Józefa Hylzena, objął wiele z dóbr po-Hylzenowskich na początku niniejszego stulecia. Po śmierci długoletniej dziedziczki Fejman, Konstancyi z Ryków Szadurskiej, która dopiero w piątym dziesiątku bieżącego wieku zeszła do grobu, dobra te spadły na żyjącego jeszcze w owym czasie jej syna Ignacego Szadurskiego, marszałka gubernii witebskiej, posiadacza obszernych dóbr tak własnych, jak i do zapisu hylzenowskiego należących, a w r. 1853, po śmierci tego ostatniego, Fejmany wraz z innemi dobrami przeszły na jego siostrę, pannę Kazimirę Szadurską, osobę niemłodą i żywot pobożny w klasztorze wizytek w Kamieńcu Podolskim od lat wielu prowadzącą, która w roku 1856 tę majętność wraz z Puszą oddaje stryjecznym synowcom swoim (synom swego krewnego Wiktora Szadurskiego) Leonowi, Aleksandrowi i Józefowi Szadurskim. Pusza dostała się Leonowi, połowa Fejman (zwana Kazimie-

rzowo) Aleksandrowi a drugą połowę starodawnych Fejman wraz z samem fundum objął Józef S. Aleksander Szadurski już w r. 1867 sprzedał swój piękny folwark Kazimierzowo starowiercowi Sieńkowowi, Józef zaś dotąd pozostaje dziedzicem bardzo już uszczuplonych Fejman. W Fejmanach za czasów Korffów, a mianowicie do roku 1715, istniał tylko kościół protestancki, który później, za dziedzictwa Bergów, przy erygowaniu tu osobnej parafii na rzymsko-katolicki przerobiono. W r. 1751 ówcześni dziedzice Fejman—Bergowie—wraz z miejscowym proboszczem ks. Kazimierzem Koźmińskim, wspólnem staraniem wznoszą na innem już miejscu teraźniejszy kościół parafialny drewniany o dwóch wieżach, pod wezw. św. Jana Chrzciciela, następnie w roku 1760 przez sufragana inflanckiego Kazimierza Dowgiałłę uroczyście konsekrowany. Odtąd Fejmany stają się głównem ogniskiem oświaty w tej części katolickiej Łotwy. Szambelan Felicyan Ryk nadaje parafialnemu kościołowi nowo-założony znaczny folwark Szambelaniszki (250 dusz mezkich liczący) wraz z obowiązkiem utrzymywania przy kościele aż sześciu księży, którzyby bezustannie lud miejscowy w łotewskiem narzeczu oświecali. Folwark ten wszelako w kilkadziesiąt lat później do skarbu zabrano i odtąd zaledwie dwóch księży w Fejmanach utrzymywano. Obecnie zaś, od lat przeszło 20, jeden już tylko kapłan tę obszerną obsługiwać musi parafią, a szkoła ludowa łotewska przy probostwie niegdyś istniejąca od tyluż lat zniesiona i pamięć gorliwego krzewiciela oświaty pomiędzy Łotyszami, księdza Kirkiłły, niemal zatarta. Do probostwa fejmańskiego, po zabraniu do skarbu Szambelaniszek, należy już tylko obszar ziemny 100 dz. ziemi uprawnej zajmujący. Tamże istnieje dotąd pamiątka prac misyjnych gorliwego niegdyś duchowieństwa, słup z muru wzniesiony z krzyżem żelaznym, przypominającym jubileusz w r. 1825 uroczyście obchodzony, w czasie którego tysiące wiernych pod gołem niebem kazań jubileuszowych słuchało. Parafia fejmańska w r. 1881 liczyła 3014 parafian. Zarząd gminy w Sułojonach, zarząd policyjny w Rozentowie. *G. M.*

Fekeszowce, węg. *Fakezhaza*, wś w hr. użhorodzkiem (Węg.), gleba urodzajna, 267 mieszk.

Fekete, wyraz madjarski, znaczy „czarny".

Feketehegy (węg.), ob. *Schwarzenberg*, *Czarna góra*, *Berzowica*.

Fekete-Kut (węg.), ob. *Szambron*.

Fekete-Lehota (węg.), ob. *Czarna Lehota*.

Fekete-Mezö (węg.), ob. *Czernopolje*.

Fekete-Patak (węg.), ob. *Czarne* i *Kobearów*.

Fekete-tó (węg.), ob. *Czarny* staw.

Fekete-Vag (węg.), ob. *Czarny Wag*.

Felcin, 1.) wś włośc., pow. sierpecki, gm. i par. Bieżuń, zajmuje grun. 668 morg., liczy 160 mk., 27 dm., we wsi wiatrak. 2.) **F.**, kol., pow. chełmski, gm. Rejowiec. Posiada gruntów 193 morg. Ludność niemiecka, wyznania ewangelickiego, należy do par. w Lublinie.

Felcyn, os., pow. łomżyński, gm. i par. Piątnica, w odległości 2 i pół w. od Łomży. Jest to osada straży celnej, leżąca przy wsi Piątnicy i wystawiona na miejscu dawnej karczmy rządowej. Znajduje się tu kordon i szkoła zarządu celnego; 5 dm., 4 morgi. *Lud. Krz.*

Feldchen (niem.), *Alt-Mühlbach*, os., pow. kwidzyński, st. p. Gardeja,

Feldhof, folw. w Inflantach polskich, pow. dyneburskim, par. nidermujskiej. Stanowił niegdyś attynencyą sąsiedniego majątku Pelecza; w pierwszej połowie bież. stulecia sprzedany przez Szadurskich niejakiemu Gajewskiemu; następnie został własnością Kowalewskich, od których przez ożenienie przeszedł do teraźniejszych właścicieli Osendowskich. Obszar ziemny F. wynosi dziś 620 dzies. *G. M.*

Feldhof (niem.), po łot. *Laukumujża*, dobra w Kurlandyi: 1) pow. i par. Goldynga; 2) pow. tukumski, par. Neuenburg; 3) pow. zelburski, par. Ueberlauz.

Feldmühle (niem.), ob. *Jastrzęb górny*, pow. rybnicki.

Feldmühle (niem.), lub *Wilhelmsmühle*, os. pow. wałecki, st. p. Frydląd March.

Feldschaeferei (niem.), ob. *Góra*, pow. pszczyński.

Feldscherowe (niem.), ob. *Kwast* lub *Kwastowskie*, pow. lubliniecki.

Feldvorwerk (niem.), folw., pow. kościański, 1 dm., 22 mk., należy do gm. Starebojanowo (Altboyen).

Feleczyn, potok górski, wypływa ze źródeł leśnych między Halą (1061 m.) a górą Nadkamieniem (1083 m.), w obr. gm. Roztoki małej w pow. sądeckim. Płynie w kierunku północno-wschodnim leśnemi parowami, tworząc wzdłuż całej swej rozciągłości granicę gmin Roztoki małej, Składzistego i Maciejowej od zachodu a Łabowca i Łabowa od wschodu. Uchodzi z lew. brz. do Kamienicy. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Feled, ob. *Feledyńce*.

Feledyńce, węg. *Feled*, wieś w hr. gömörskiem (Węg.), kościół paraf. katol., żyzna gleba, chów bydła, stacya węg. kol. północnej (z Fülek do Miszkowca), telegraf. i poczt., 814 mk. *H. M.*

Felgelow (niem.), ob. *Wielgłowo*.

Felgenau (niem.), ob. *Wielgłowy* albo *Wilgnowy*.

Feliciénthal (niem.), ob. *Felizienthal*.

Felicya, os., pow. piotrkowski, gm. i par. Ręczno.

Felicyanów, 1.) kol., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Borysławice. 2.) F., kol., pow. brzeziński, gm. Długie, par. Jeżów. W 1827 r. było tu 19 dm., 125 mk. Liczy 24 dm., 255 mk., ziemi włośc. morg. 532. Por. *Długie*, t. II, str. 36. 3.) F., kol., pow. stopnicki, gm. Chmielnik, par. Kije. 4.) F., ob *Felicyanowo*.

Felicyanówka, wś, pow. jampolski, gm. i par. Dzygówka, ma 566 mk., w tej liczbie jednodworców 207. Ziemi włościańskiej 472 dzies., dworskiej 1424 dzies., która należała do Jaroszyńskich, dziś do Wacława Mańkowskiego. R. 1868 liczyła 158 dm. 2.) F., ob. *Hołyń*. *Dr. M.*

Felicyanowo, 1.) kol., pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin. Liczy 16 dm., 68 mk. 2.) F., por. *Felicyanów*.

Felicyanowo 1.) albo *Sławianiszki*, fol. szl. przy jez. Niewejgła, pow. trocki, 4 okr. adm., 76 w. od Trok, 1 dom, 11 mk. katol. (1866). 2.) F., folw., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 16, żydów 2, dm. 1 (1866). 3.) F., folw., pow. miński, gub. t. n., dziedzictwo Swidów, ma 966 m. obszaru. Szlachta czynszowa wnosi arendy około 400 rs. 4.) F., folw. w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, par. ewersmujskiej. Należał niedawno jeszcze do dóbr Ożupin Zarembów i zaledwie po 1863 r. został sprzedany Niemcowi Plenowi. Obszar dworski wynosi 1131 dzies. Lud tu czysto łotewski, rzym.-katol. wyznania.

Felicyanowo, folw., pow. krotoszyński; 1 dm.; 20 mk.; należy do domin. Głuchów.

Felicyanpol, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm,, o 4 w. od Oszmiany, 1 dm., 8 mk. kat. (1866).

Feliks, wieś i kopal. węgla, pow. będziński, gm. Olkusko-Siewierska, par. Gołonóg, 37 dm., 230 mk., ziemi włośc. 33, rządowej wraz z szychtem Gustaw 30 morgów. Por. *Niemce*.

Feliks, niem., *Felix*, karczma, pow. brodnicki, przyłączona do dóbr rycerskich w Pląchotach (Friedeck), na bitym trakcie toruńsko-brodnickim, tuż przy wsi Wrock, budynki 2, dom mieszk. 1; parafia, szkoła, poczta Wrock.

Feliksów, 1.) folw., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Trojanów, od Warszawy w. 48, od Sochaczewa w. 4, od Rudy Guzowskiej w. 18. Rozl. wynosi m. 454 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 384, łąk m. 1, past. m. 2, lasu m. 58, nieużytki i place m. 9; płodozmian 10-polowy. Bud. drew. 16. Folw. ten oddzielony w r. 1878 od dóbr Orły lit. AB. 2.) F., wś, pow. błoński, gm. Żyrardów, par. Wiskitki. W 1827 r. było tu 34 dm., 234 mk., obecnie liczy 452 mk. 3.) F., kol., pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Mąkolice, 29 mk. 4.) F., folw., pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Poświętne, od Warszawy w. 30, od Radzymina w. 16, od Stanisławowa w. 7, od Tłuszcza w. 9. Rozl. wynosi m. 262 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 114, łąk m. 35, past. m. 28, lasu m. 35, zarośli m. 46, nieużytki i place m. 4. Bud. drewn. 8. Folwark ten oddzielony w r. 1871 od dóbr Cygów. 5.) F., Dobrowski, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Żychlin. Liczy dm. 8, mk. 42, ziemi ornej m. 28. 6.) F.-Trębski, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin Kościelny, par. Trębki. Liczy dm. 5, mk. 35, ziemi żytniej morg. 88. 6.) F., wś, pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Żelechlinek. W 1826 r. było tu 19 dm., 125 mk. 8.) F., wś, pow. nowo-radomski, gm. Dmenin, par. Kodrąb. W 1827 r. było tu 23 dm., 136 mk. 9.) F., por. *Feliksowo*. *Br. Ch.*

Feliksów, kol., pow. sieradzki, gm. Krokocice, par. Małyń, nad rzeką Ner, na gruntach dóbr Jeżów, odległa od m. powiatowego w. 33, od stacyi kol. żelaznej w Łodzi w. 39; rozległości ogólnej morg. 390 w posiadaniu włościan; ludności dusz 155, w tej liczbie katolików m. 24, k. 26; ewangelików m. 53, k. 52. Dom modlitwy dla ewangelików. *Ż.*

Feliksów, 1.) folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm. o 18 w. od Oszmiany, 1 dm., 11 mk. katol. (1866). 2.) F., *Feliksowo*, folw., pow. nowogródzki, własność dziedziczna Magnuszewskich, ma około 290 m. rozl., gleba dobra. *Al. Jel.*

Feliksów, niem. *Felixhof*, folw., pow. ostrzeszowski, 1 dm., 18 mk., należy do domin. Mroczeń.

Feliksówka, wś i folw., należący do dóbr Rahodoszcze (ob.), pow. zamojski, gm. Suchowola, par. Krasnobród. Odl. od Zamościa o 14 w. w kierunku połud., zajmują przestrzeń włośc. 358 morg., liczą 25 dm. i 214 mk., w tej liczbie 7 Rusinów. F., leżąc na wzgórzu okolonem lasami, zajmuje urocze położenie, lecz brak studni i zdrojowiska w blizkości, (najbliższe bowiem źródło zwane „Zjawienie", zaspakajające jedynie potrzebę wody do życia, oddalone o 3 i pół w., znajduje się pod wsią Lipskiem), pomimo stosownego pastwiska, uniemożebnia chów inwentarza, przeto gleba ziemi płonna, płodna tylko kostrzewą, nie zaspakaja nawet skromnych potrzeb, przez co stan włościan nędzny, bo i uprawiane tu sadownictwo w celu zapełnienia braków rolnictwa, polega głównie na prostem i nieumiejętnem jeszcze pielęgnowaniu, ograniczającem się przesadzaniem z lasu do ogrodów zwyczajnych gatunków dziczek, trześni i śliwek. R. 1827 było tu 21 dm., 138 mk. *T. Żuk.*

Feliksówka, wś, pow. lipowiecki, par., gm. i okr. pol. Lipowiec, o 6 w. od Lipowca położona śród bezleśnej i bardzo urodzajnej równiny, przy drodze pocztowej do Skwyry; ma

511 mk. prawosławnych, ziemi 1277 dziesięcin, własność Uderskich. *Kl. Przed.*

Feliksowo, folw., pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, obszaru 498 morg., milę od zarządu gmin. Do gruntów tych należy i wś Kalenczyn.

Feliksowo, folw., pow. śremski, 1 dm., 25 mk., należy do domin. Russocin.

Feliksowo, niem. *Felixin*, folw. do wsi Łobdowa, pow. brodnicki, należał; budynk. 7, dm. mk. 4, katol. 69, ewang. 3, parafia i szkoła Łobdowo, poczta Wrock. *Kś. F.*

Felin, folw., pow. konstantynowski, gm. i par. Huszlew, poczta Międzyrzec, rozległ. m. 653.

Felin, folw., pow. miński, niedaleko na zachód od Mińska gub., własność dziedziczna Bujwidów, ma około 630 m. rozl. i młyn wodny. Gleba dość urodzajna, łaki dobre, zabudowania porządne. *Al. Jel.*

Felin, miasto, inaczej *Fellin* (ob.).

Felinów, 1.) pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Ossyaków. 2.) **F.**, folw., pow. sandomierski, gm. Wilczyce, par. Jankowice; 311 morg. obszaru. Por. *Dacharzów*. 3.) **F.**, folw., pow. janowski, gm. Modliborzyce; należy do dóbr Stojerzyn, ma 3 dm., 41 mk., 470 m. rozl. *Br. Ch.*

Felix (niem.), ob. *Feliks*.

Felixberg (niem.), po łot. *Lejesmujża*, dobra, pow. hazenpocki, par. Alszwang.

Felixhoehe (niem.), leśniczówka w dobrach Grabówka, pow. raciborski.

Felixhof (niem.), ob. *Feliksów*.

Felixin (niem.), ob. *Feliksowo*.

Felizienthal (niem.). przys. Smorza, niem. kol. w pow. stryjskim, 60 kil. na Pd. Z. od Stryja, nad Smorzanką, 738 m. npm. Dm. 38, mk. 245. Jest tu szkoła etat. jednokl. i fabryka zapałek. Ob. *Smorze*. *Lu. Dz.*

Felka (węg.), słow. *Velka*, ob. *Wielka* (Spiż).

Felkersee (niem.), węg. *Felkai-to*, ob. *Wielicki Staw* (Tatry).

Felkertal (niem.), węg. *Felkai-völgy*, ob. *Wielicka dolina* (Tatry).

Fellhammer (niem.), wś, pow. walbrzyski na Szląsku, par. Gottesberg, ma st. dr. żel. z Wrocławia do Halbstadt, o 84 kil. od Wrocławia. *F. S.*

Fellin, *Felin*, m., ob. na końcu głoski F.

Felsendorf (niem.), kol. niem., pow. cieszanowski, filiał par. ewang. Reichau. Por. *Opaka*.

Felsenhof (niem.), os. pow. łecki. st. poczt. Ełk.

Felskie, jezioro, bagniste i rybne, w pow. mozyrskim, w okolicach mka Turowa i wsi Zajatel. *Al. Jel.*

Felsö, po węg. „wyższy"; ztąd w wielu nazwiskach. Por. *Alsö*.

Felsö-Ruzsbach (węg.), ob. *Drużbaki*.

Felstow (niem.), ob. *Wielestowo*, pow. lęborski.

Felsztyn albo *Fulsztyn*, miasteczko w pow. proskurowskim u źródeł Smotrycza, o wiorst 25 odległe od miasta powiatowego i stacyi kolei żelaznej odesko-wołoczyskiej Proskurów, o wiorst 15 od stacyi tejże drogi Czarnyostrów, 18 od Jarmoliniec. Mieszkańców 2994, w tej liczbie żydów 2220, szlachty 16, reszta włościan przeważnie katolików. Domów mieszkalnych 310, z nich włościańskich 125, żydowskich 185, po większej części drewnianych; po środku murowany piętrowy ratusz. Kościół murowany parafialny, pięknej arhitektury. Par. liczy 6240 wiernych. Cerkiew pod wezwaniem N. P. Maryi z 946 parafianami, posiada 53 dz. ziemi. Jest tu zarząd gminny i policyjny (stan); poczta i sąd pokoju w Jarmolińcach. Felsztyn posiada ziemi w ogóle 1663 dz., z tego: do włościan należy 680 dz., obywatelskiej 973 dz.; ziemia urodzajna, czarnoziem, miejscami są pokłady torfu, lecz lasu i kamienia niema zupełnie. Na Smotryczy są tu dwa małe młyny. Oprócz niedzielnych targów co 2 tygodnie, są 3 doroczne jarmarki: 21 stycznia (starego stylu) na Ś-tą Agnieszkę, na Rachmana we 3 tygodnie po Wielkiej-nocy, i na Zielone święta; jarmarki te bywają bardzo ożywione; blizkość granicy ściąga kupców z Galicyi i z sąsiednich okolic, dla zakupienia zboża, koni, które tu sprowadzają nawet z odległych gubernij rossyjskich, wołów z Bessarabii i Ukrainy. Według wykazów rządowych, ogólny obrót na tych jarmarkach jest z górą 100000 rs. Felsztyn ma aptekę, doktora, do 40 sklepów, 175 różnych rzemieślników i cegelnię. Felsztyn założył Mikołaj Herburt, podkomorzy halickl, jak to świadczy przywilej Stefana Batorego, dany w Lublinie 23 sierpnia 1584 r., pozwalający temuż Mikołajowi Herburtowi, w dziedzicznej wsi swej Dobroszczanach (bezwątpienia dzisiejsza Dobrogoszcz, o wiorst 3 odległa), nad błotami z których się sądzy Smotrycz, wystawić zamek drewniany, zbudować miasto, nazwać je od roddzinnej swej majętności Fulsztynem. (Baliński Staroż. Polska). Tenże sam król obdarzył mieszkańców prawem magdeburskiem, jarmarkami: na 3 króle, na S-tą Trójcę, targami co poniedziałki, i uwolnił ich od podatków i ciężarów. Około 1594 r. pobudowany został kościół drewniany pod wezwaniem ś. Wojciecha i uposażony odpowiednim funduszem. Felsztyn kilkakrotnie był przez Tatarów niszczony a w 1615 roku chan rozłożył się tu taborem, i stąd niszczył kraj w różnych kierunkach. Po Herburtach część ich fortuny (Kupin, Krzemienna, Łysowody) z Zuzanną z Fulsztyna przeszła do Sta-

dnickich, Felsztyn zaś z okolicznemi wsiami dostał się żonie Jana Herburta, urodzonej Kalinowskiej, i odtąd jakiś czas w ich rodzie pozostawał. Z mocy traktatu żurawińskiego (Mater. do dziejów Polski 1847 str. 163) w 1680 r. Felsztyn dostał się Turcyi; granica przechodziła polami jego a kopce graniczne dotąd się zachowały, według wskazań Lelewela. W tym jednak czasie uległ takiemu zniszczeniu, że kiedy Jan Strzemęski h. Lubicz, rotmistrz chorągwi pancernej, natenczas dziedzic Fulsztyna, odbudowawszy kościół, jak się wyraża w swej erekcyi, niemogąc odszukać pierwotnej Herburtowskiej fundacyi, obdarza kościół i proboszcza gruntem w miasteczku i naznacza dziesięcinę z sąsiedniej wioski Moskalówki. W 1729 r. Fulsztyn wraz z 12 okolicznemi wsiami, 17 lutego, w grodzie trębowelskim, tenże Strzemęski odprzedał Berhardowi Leszczyc Grabiance. Rodzina Grabianków szczególnie opiekowała się Fulsztynem; buduje zamek obronny w sąsiedniej wsi Rajkowcach, w którym, według miejscowej tradycyj, miała się zwycięzko bronić Maryanna z Kalinowskich Grabianczyna (żona Józefa Grabianki) od napadów hajdamaków. Taż Grabianczyna w 1753 r. w obrębie zamczyska felsztyńskiego wzniosła budowle z kamienia i ciosu dzisiejszego kościoła i wzbogaciła go rozmaitymi fundnszami, założyła szpital na 12 łóżek, parafialną szkołę i t. p. Mąż jej Józef Grabianka, podczaszy latyczowski, nadał różne przywileje mieszkańcom Fulsztyna; jeden z nich na pergaminie z pieczęcią zachował cech szewcki i po tylu latach i zmianach pobiera dotąd po 3 grosze od przybyszów za każdą parę butów, sprzedanych podczas targów i jarmarków. Syn ich Tadeusz Grabianka, starosta liwski, twórca sekty awiniońskiej, głośny w swym czasie mistyk, zrujnowawszy swą fortunę, sprzedał połowę Felsztyna z Rajkowcami Onufremu Morskiemu, kasztelanowi kamienieckiemu w 1781 r., w krótce jednak po rozbiorze krajn, ten odprzedał go nazad Teresie ze Stadnickich Grabianczynie, starościnie liwskiej. Morski i starościna Liwska ostatecznie kościół wykończyli i upiększyli a w 1791 r. 26 lipca pod wezwaniem Boskiej Opatrzności poświęcił go biskup kamieniecki Krasiński. Odtąd Felsztyn zostaje ciągle w rodzinie Grabianków. Martyna Grabianczanka wniosła go w dom Czarneckich; obecnie należy do Martyny z Mysłowskich Zieleniewskiej. Z zamku dawnego Herburtów pozostały do dziś wały ziemne obok kościoła. *M. Z.*

Felsztyn al. *Fulsztyn* (w dawnych dokumentach brzmi ta nazwa rozmaicie: *Folsteyn*, *Felstin*, *Fullensteyn*, *Phulstyn*, *Fulsthin*) i *Posada felsztyńska*, mko., pow. staromiejski, 12 kil. na półn. od Starego miasta, pod 49°32' płn. szer. a 40°38' wsch. dłu. od Fer., w dolinie Strwiąża, 321 m. npm., przy drodze żel. naddniestrzańskiej. Połud. część obszaru spada ku dolinie Strwiąża, północna wznosi się cokolwiek, a najwyższy jej punkt, wzgórze Węgrzeliska, o 2 kil. na półn. od F., dochodzi 375 m. F. leży na samej granicy pow. staromiejskiego i samborskiego, a na zach. odeń rozłożyła się wzdłuż drogi kolejowej Posada felsztyńska. Dm. w F. 184, mk. 1103 (559 m. 544 k.), w Pos. fel. dm. 161, mk. 810 (399 m. 411 k.). Własność więk. obejmuje roli ornej 26; włas. mniejsza roli or. 158, łąk i ogr. 19, past. 14 mor. Kolej naddniestrzanska ma tutaj stacyą Felsztyn-Głęboka (ob.). Parafie gr. i rzym. katol. w miejscu. Jest tu szkoła etat. jednokl., założona w. r. 1818. Herburtowie, przybywszy z Moraw do Polski około r. 1380 (?), usadowili się w dolinie Strwiąża, osuszali bagna i założyli wieś, którą, pamiętni rodzinnego swego gniazda Felstein na Szląsku, nazwali Felsztynem. Później wieś została miastem i otrzymała od króla Kazimierza Jagielończyka w. r. 1488 przywilej na jarmark w Zielone Świątki i targ we wtorki. Przywilej z r. 1507, na jarmark w dzień św. Łucyi, zowie miejsce to Felschtyn, własność Jana Herborda, a Zygmunt August wymienia 1551 r. miasto Felsthin (inną razą Folsthin), należące do braci Stanisława, Walentego, Mikołaja i Jana Herburtów: „uwalniamy na zawsze od ceł, grobelnego, mostowego i targowego w całem państwie naszem na skarb królewski opłacanych.“ W r. 1553 wydał Zygmunt August rozporządzenie objaśniające, iż wolność od ceł nadana poprzednimi listami odnosi się także do wołów, krów i jałownika. (Ob. „Dodatek tygod. Gaz. lwow.“ 1854 Nr. 45 i 46). Następnie przeszedł F. do Daniłłowiczów, z których Mikołaj otrzymał 1641 r. przywilej na skład win węgierskich. W F. urodził się na początku w. 16 Jan Herburt z Felsztyna, kasztelan sanocki a oraz starosta przemyski, mościcki i medynicki, autor dzieł: „Statuta regni Poloniae in ordinem alphabeti digesta" i „Cronica sive historiae polonicae descriptio", używany do licznych poselstw. Tutaj urodził się ku końcowi w. 15 Sobestyan Felsztyński. czyli Seb. z Fel., teoretyk i erudyt muzyczny z w. 16. W kościele parafialnym spoczywają zwłoki Walentego Herburta, biskupa przemyskiego, posła Zyg. Aug. na sobór trydencki, zmarłego 1572 r., i zwłoki brata jego, wspomnianego Jana Herburta. Pod wizerunkiem Jana, przedstawiającym go w czarnym birecie i czarnym akademickim płaszczu z wyłożonym białym kołnierzem umieszczone są polskie wiersze z w. 16 (podał je „Przyjaciel ludu“ roku 1841 Nr. 32. a także częściowo Baliński w Star. Pol. t. II. str. 643). *Lu. Dz.*

Felsztyn-Głęboka, ob. *Felsztyn*, st. dr. żel. naddniestrzańskiej, między Chyrowem a stacyą Nadyby-Wojutycze, o 10 kilom. od Chyrowa.

Felsztyńska jurydyka albo *Księdzówka*, w pow. proskurowskim; należało do niej 111 dusz męz., 326 dz. ziemi; dziś rządowa.

Fenewicze, wś w pow. kijowskim, nad rz. Zdwiżem, o 5 w. od Abramówki, własność ks. Lubomirskiego. Mieszk. 751: trudnią się głównie pędzeniem dziegciu i smoły.

Feodorki, ob. *Fedorki* i *Fiodorki*.

Feodozya, ob. *Teodozya*.

Ferberków, folwark w powiecie słuckim, należy do ordynacyi nieświeskiej, ma obszaru w glebie dobrej około 390 morg.; w wieku XVI był własnością Falbergów i ztąd wziął nazwę; w roku 1675 nabył tą osadę Michał Kazimierz Radziwiłł, zwany „Rybeńko", ojciec księcia „Panie kochanku" i wcielił do ordynacyi. *Al. Je.*

Ferbina, wś włośc., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 115 w. od Oszmiany, 4 domy, 29 mieszk. katol. (1866). 2.) **F.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 112 w. od Oszmiany, 2 domy, 29 mieszkańców katolików (1866).

Ferczat, potok górski, prawy dopływ Bystrego (ob.), w obr. gm. Strubowisk, powiat Lisko. *Br. G.*

Ferdinandsfelde (niem.), folw., pow. frylądzki, st. p. Schoenbruch.

Ferdinandsgrube (niem.), kopalnia węgla kamiennego w gm. Boguczyce, pow. bytomski.

Ferdinandshoeh (niem.), r. 1875 tak została przezwana wś Bukowiny, pow. kwidzyński.

Ferdinandshof (niem.), folw., pow. ostrzeszowski; 1015 morg. rozl., 3 dm., 32 mk., należy do gm. Myślniew; stac. poczt. Kobyla góra o 2 kil., od st. kol. żel. Ostrzeszów (Schildberg) o 9 kil. 2.) **F.**, folw., pow. wyrzyski; 4 dm., 81 mk., 23 ew., 58 kat., 13 analf. Stac. poczt. w Łobżenicy (Lobsens) o 7 kil., st. kol. żel. w Osieku (Netzthal) o 21 kil. *M. St.*

Ferdinandshof (niem.), 1.) folw., pow. frylądzki, st. p. Fryląd. 2.) **F.**, leśnictwo król., pow. człuchowski, st. poczt. Zielona. 3.) **F.**, os., pow. wejherowski, st. p. Sierakowice.

Ferdinandshof (niem.), 1.) wś, pow. niemodliński, o 3 mile na płd. od Niemodlina, w gm. Schloss-Friedland, w r. 1800 założona, 83 m. rozl., 9 osad. 2.) **F.**, folw., pow. niemodliński, należy do dóbr Szonowice. *F. S.*

Ferdinandshütte (niem.), folw., powiat kluczborski, należy do dóbr Szymonków. Inaczej zwany Szklarnią Szymonowską albo Szymonkowską.

Ferdynandów 1.) wś, pow. łukowski, gm. i par. Łysobyki. W 1827 r. było tu 3 dm. i 11 mk.; obecnie liczy 22 dm., 168 mk. i 327 m. obszaru. 2.) **F.**, folw., pow. turecki, gm. Lubola, par. Brodnia. 3) **F.**, folw., pow. piotrkowski, gm. i par. Maluszyn, od Piotrkowa w. 48, od Radomska w. 27, od Koniecpola w. 10, od Rzejowic w. 12, od rz. Pilicy w. 5. Rozl. wynosi m. 321, bud. drewn. 4; folwark ten oddzielony w r. 1878 od dóbr Łazów. *Br. Ch.*

Ferdynandów 1.) dwór, pow. wiłkomierski, par. Kowarsk, okr. adm. widziski, o 16 w. od Wiłkomierza, o 1 w. od rz. Świętej, miejscowość górzysta, grunta urodzajne, własność Piotrowskich wraz z folw. Rychliki. Jest w F. drewniana kaplica katolicka. R. 1788 własność Dominika Kołyszki. 2.) **F.**, folwark, pow. wiłkomierski, par. dobejska, do dóbr Surwiliszki Grotkowskich należący. 3.) **F.**, folwark, pow. wiłkomierski, par. kurklewska, własność Chlewińskich. 4.) **F.**, ob. *Ferdynandówka.*

Ferdynandów potok, prawy dopływ Bartatówki (ob.) w obr. gm. Stawczan, w pow. grodeckim. Wypływa na południowo-wschodnim stoku wzgórza Stawczanami zwanego (320 m.), na połud.-zach. od Ferdynandówki, przysiołka wsi Stawczan. Przerzyna ten przysiołek, płynąc łąkami w kierunku południowo-wschodnim i śród błotnisk wpada na płd. Stawczan do Bartatówki. Długość biegu 3 kil., ujście 286 m. *Br. G.*

Ferdynandówka 1.) albo *Ferdynandów*, wś, pow. nowogradwołyński, gminy mszanieckiej, par. Ostropol; liczy dusz włośc. 184, ziemi włośc. 351 dzies.; pierwej Bilińskich, obecnie Żurakowskich własność. R. 1867 miała 59 dm. 2.) **F.**, wioska w pow. bracławskim, par. Niemirów; 77 dusz męz., 152 dz. ziemi włośc., ziemi dworskiej 211 dzies. uzywalnej i 45 nieużyt. Należy do Podgórskich. R. 1868 miała 23 dm. *X. M. O.*

Ferdynandówka, przysiołek Stawczan, powiat gródecki, o 12 kil. na wsch. od Gródka, o 3 kil. na zachód od Stawczan. (ob.)

Ferdynandowo, dobra szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 20 w. od Oszmiany, 1 dm., 14 mk. katol. (1866).

Feredeu, góra na Bukowinie, na rozgraniczu wód Mołdawy i Suczawy; 4655 st. wys.

Fereskul, wieś pow. kossowski, leży w głębokich górach karpackich nad Białym Czeremoszem, o 35 kil. na południe od Kossowa, o 30 kil. na południowy-zachód od sądu powiatow. i rzymsko katolickiéj parafii w Kuttach, o 13'2 kil. na południe od stacyi pocztowej w Uścierykach. Ludność 439 w tem rzymsko katolików 5, gr. kat. 403, reszta izrael. Gr. kat. parafią ma w miescu, należącą do dekan. kossowskiego arcybiskupstwa lwowskiego; do tej parafii należą filie: Jabłonica 486, Hryniawa 822 i przysiołki Hołowy i Po-

łanki 523 gr. kat. obrz.: razem 2234 gr. kat. obrząd. Obszar dworski nie posiada tu żadnej przestrzeni, włościanie posiadają roli or. 142, łąk i ogr. 712, pastw. 327, lasu 193 morg. Należy do dóbr kameralnych. *B. R.*

Ferguson, domin., pow. wyrzyski, ob. *Trzeboń*.

Ferki, wś włośc., nad strumykiem bezimiennym, pow. wilejski, o 79 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 6 dm., 81 mieszk. (1866 r.)

Fernatya, wś, pow. bałcki, nad rz. Kodymą, par. Bałta, gm. Moszniagi, 700 mk., ziemi włościań. 1018 dzies. Dominium należało do Jełowickich, dziś Hudym-Lewkowicz ma tu 1658 dzies. ziemi używalnej i 68 nieużytków a spadkobiercy Kozłowskich 134 dzies. Cerkiew pod wezwaniem N. P. Maryi posiada 935 parafian i 59 dzies. ziemi. R. 1868 było tu 148 dm. *Dr. M.*

Fernheide (niem.), wś, pow. człuchowski, st. p. Czarne.

Ferse, *Fersefluss* (niem.), ob. *Wierzyca* rz.

Fersenau (niem.), ob. *Bartoszów las*.

Fersenthal (niem.), folw. założony w nowszym czasie na nieco odległym gruncie dóbr rycerskich janiszewskich za teraźniejszych niemieckich posiadaczy; przyłączony jest do Janiszewa (Alt-Janischau), pow. kwidzyński. Imię swoje wziął od rzeki Wierzycy, po niem. Ferse, nad którą się znajduje. Parafia Lignowy, szkoła Kulice z drugiej strony Wierzycy, poczta Peplin; budynk. 6, dom. mieszk. 1, katolików 4. *Ks. F.*

Fersztnowo 1.) niem. *Fürstenau*, wś włośc., pow. elbląski, w żyznych nizinach na bitym trakcie z Elbląga do Nowodworu (Tiegenhof), 2 i pół mili od Elbląga, pół mili od Nowodworu; przez wieś płynie mała Fersztnowska łacha, która następnie znacznie się przez dopływy powiększa i uchodzi do zatoki Swieżej; obejmuje posiadłości gburskich 50, chałupników 17, obszaru ziemi morg. 4567, katol. 39, ewang. 553, menonitów 55, dm. mk. 61. Par. katol. Elbląg, protest. kościół i szkoła w miejscu, poczta Nowodwór. Wieś ta została założona na obszernem terytoryum miasta Elbląga przez toż miasto. Pierwszy raz wspominana bywa r. 1322, jak się zdaje nosiła pierwotnie nazwę Fürstenwerder, bo r. 1344 zachodzi spór między proboszczem tutejszym Janem de Imden a miastem Elblągiem. Spór rozstrzyga bisk. pomezański Bertold: jako do szarwarków zwyczajnych innym poddanym nie ma być proboszcz pociąganym; za to rowy kopać, groble sypać powinien dopomódz. Na uposażenie otrzymał prob. już dawniej 4 włóki, 2 od miasta i 2 ze wsi; prawo patronatu ma miasto. Nadto mesznego pobiera z włóki po korcu grochu i tyleż owsa (ponieważ takie zboże, mówi dokument, najczęściej się tam udaje). Ofiary składane codzień, w niedzielę i święto przez wiernych na ołtarzu, także należeć będą do proboszcza. Tylko w dzień św. Krzyża połowę dostanie; druga oddana zostanie do kasy kościelnej. Co wszystko jedynie do naszego Fersztnowa stosować się może. Jest prawda Fürstenwerder nad Wisłą, ale ta leży w pow. malborskim, m. Elbląg jej nie fundowało, ani do niego nigdy nie należała. Także kościół jest tam patronatu królewskiego. Zapewne ze względu na to dość bliskie Fürstenwerder, przyjęła potem nasza wieś teraźniejszą nazwę Fersztnowo. R. 1378 toż miasto Elbląg dodaje wsi swojej Fersztnowo do starych włók nowych 7 włók morg. $9\frac{1}{6}$, które od swego miejskiego lasu odłączyło. Od włóki płacić będą czynszu grzyw. 5 na Boże Narodzenie. I nie będzie im wolno odprzedać drożej komu innemu tego czynszu, gdyż należy do miasta. Szarwark i wszelkie ciężary pełnić będą jako i inni. Także i sołtys Ammechte do swoich 3 wolnych włók dostał lasu mórg 15 z tym samym czynszem, szarwararkami i ciężarami. Kościół tutejszy w czasie reformacyi dostał się innowiercom. Ponieważ był patronatu miejskiego, nie można go było odzyskać. 2.) F., niem. *Förstenau*, wś włośc., pow. człuchowski, ponad traktem bitym człuchowsko-białoborskim, 1 i pół mili odległa od Człuchowa, w pobliżu jeziora szczytnieńskiego. Obszaru ziemi zajmuje mórg 6444, budynk. 210, dm. mk. 88, katol. 580, ewang. 200. Pierwszy znany przywilej pochodzi z r. 1376; wydaje go komtur człuchowski Henryk von Grobitz, który wieś całą i sołtystwo na prawie chełmińskiem nowo urządza. Podówczas należał jakiś młyn do wsi F.: w r. 1379 komtur człuchowski Konrad von Walrode wydaje nowy przywilej Januszowi młynarzowi fersztnowskiemn. Prawdopodobnie jestto młyn teraźniejszy wodny, który się zalicza do wsi Rzeczęca (Stegersmühle), około $1/8$ mili od F. odległy. Kościół tutejszy katolicki parafialny tytułu św. Joachima oddawna istnieje, prawo patronatu jest królewskie. Pierwsza jego fundacya niewiadoma. Teraźniejszy kościół r. 1754 został nowozbudowany i poświęcony d. 2 września. Filie ma jeszcze dwie, w Rzeczęcy do św. Mikołaja i w Krępsku św. Jakóba. Dawniej istniały oprócz tego w parafii tutejszej kościoły katolickie 3 i to w Rychwałdzie zgorzał około r. 1695, w Riterberku zabrany wcześnie przez luteranów, i w Elzanowie podobnież wcześnie zabrany. R. 1867 parafia fersztnowska liczyła dusz katolickich 2113; szkoły katolickie oprócz Fersztnowa istniały w Rzeczęcy 2-klasowa i w Krępsku 2-klasowa. Poczta znajduje się w Rzeczęcy (Stegers). *Ks. F.*

Fersztnowska pastwa, niem. *Fürstenauerweide*, wś włośc., pow. elbląski, na północ od Fersztnowa, r. 1715 przez m. Elbląg na prawie wieczystem nowo założona; zajmuje włośc. posiadłości 11, obszaru ziemi mórg 322, katol. 40, ewang. 16, dm. mk. 11, odległość od Elbląga 3 i pół mili, parafia Elbląg, poczta Nowodwór (Tiegenhof), szkoła Rosenort.

Ferz, *Ferza*, z niem. *Ferse*, ob. *Wierzyca*.

Ferzikowo, st. poczt., pow. kałuski, gub. kałuskiej, niedaleko tegoż nazwiska st. dr. żel. riażsko-wiaziemskiej.

Feste-Boyen (niem.), ob. *Boyen* i *Lec*.

Festenberg (niem), ob. *Twardagóra*.

Festnitz (niem.), ob. *Wieszczyc*.

Feszar, węg. *Füzesser*, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), siedziba starodawnej szlacheckiej rodziny Füzesserych; uprawa roli, kościół katol. filial., 325 mk. *H. M.*

Feuerstein (niem.), wieś, pow. wschowski, ob. *Krzemień*.

Feuerstein (niem.), węg. *Füzkö*, stanowisko w dolinie Zimnej-Wody, pod Łomnicą w Tatrach spiskich. Jestto granitowa skała, po wschodniej stronie potoku zimnowódzkiego, mylnie zwana po polsku *Krzemień*. Wiadomo bowiem, że w tej stronie Tatr są tylko granity. a skała ta służyła dawniej za miejsce noclegu, gdy na wyjście na Łomnicę potrzebowano dwóch dni. Dziś zaś służy ona tak dla zwiedzających pięć stawów zimnowódzkich, jak dla wychodzących na Łomnicę, za dogodne miejsce odpoczynku. Wzniesienie 1582 m. (Kolbenheyer); 1563'97 m. (C. Rothe). *Br. G.*

Feyerland (niem.), wś, pow. bydgoski; 32 dm.; 257 mk.; 255 ew., 2 kat.; 99 analf. Najbliższa poczta Szulec (Schulitz) nad Wisłą, st. kol, żel. Bydgoszcz (Bromberg). *M. St.*

Fiaczycz, po węg. *Fiacsics*, wś w hrabstwie liptowskiem (węg.), duże lasy, z liczną zwierzyną, 345 mk. *H. M.*

Fiałki, ob. *Fijałki*.

Fiałów, wś, pow. krotoszyński, należy do gm. Willanów; 15 dm., 93 mk. Najbliższa poczta w Kobylinie; st. kolei żel. w Krotoszynie.

Fiasz, wś w hr. szaryskiem (węg.), kościół filialny gr. katol., lasy, 127 mk. *H. M.*

Fichse (niem.), ob. *Wysokowo*.

Fichtenau (niem.), wś, pow. bydgoski, ob. *Marcelewo*.

Fichtenhof (niem.), os., pow. welawski, st. poczt. Goldadler.

Fichtenkrug (niem.) 1.), ob. *Sosnowa karczma*. 2.) F., folw., pow. fiszhuski, st. pocztowa Fiszhuzy.

Fichthof (niem.), os., pow. wejherowski, st. poczt. Bożepole.

Fichthorst (niem.), wś, pow. elbląski, st. p. Grunowo.

Fichtlich (niem.), góra w Sudetach austryacko-szląskich, 1109 m. npm. wys.

Fiddichow (niem.), ob. *Widuchowo*.

Fidel, *Widel*, jez. w okr. goldyngeńskim Kurlandyi, w par. Dondangen, 5 — 6 w. dł., 2 w. sz. Por. *Roja*.

Firkshof (niem.), łot. *Wirkumujża*, dobra w Kurlandyi, pow. i par. Goldynga.

Fidela, pustkowie, pow. ostrzeszowski, należy do gm. i wsi Strzyżew; 2 dm., 15 mk.

Fidest, wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Kamieńczyk. Istnieje tu fabryka terpentyny i smoły z produkcyą roczną na 3400 rs. W 1827 r. było 15 dm. i 159 mk.

Fidlice, niem. *Fidlitz*, wś włośc., pow. kwidzyński, u podnóża wyżyn nadwiślańskich, na lewym brzegu Wisły położona; mieszkańcy trudnią się głównie rybołóstwem. Obszaru ziemi obejmuje mr. 206, budynk. 74, dm. mieszk. 32; katol. 71, ewang. 175. Parafia Piaseczno, szkoła Opalenie (Münsterwalde), poczta Mała Karczma (Klein Krug). F. mają piękne bardzo położenie, licznie dlatego bywają zwiedzane osobliwie przez mieszkańców m. Kwidzyna; wioska bujnemi ogrodami otoczona, jest jakby przykuta do spadzistego wysokiego brzegu. Z góry obszerny widok na Wisłę, niziny żyzne nadwiślańskie aż do miasta Nowego i Grudziądza. *Kś. F.*

Fidlin, *Widlin*, rycerska wś, pow. kartuski, blisko rz. Raduni i granicy pow. gdańskiego, położona 466[1] nad poziom morza. Pierwszy znany przywilej pochodzi z r. 1311, którym Karol z Trewiru mistrz w. krzyżacki nadał tej wiosce prawa rycerskie. R. 1441 została zapisana, nie tracąc praw szlacheckich, szpitalowi św. Elżbiety w Gdańsku. Obecnie (nie wiadomo od kiedy) znajduje się w ręku prywatnem. R. 1859 był posiadaczem Aleksander Wolski. Obszaru ziemi ma F. mr. 1192; katol. 63, ewang. 38, dm. mieszk. 9. Parafia Pręgowo (Prangenau), szkoła Przyjaźń (Rheinfeld), poczta Lubielowo. Odległość od Kartuz $2^3/_4$ mili. *Kś. F.*

Fidlitz (niem.), ob. *Fidlice*.

Fidor, folw., pow. konecki, gm. Gowarczów, par. Końskie. Istnieje tu wielki piec i fryszerka. W 1875 r. wyrobiono żelaza surowcu pud. 22500, kutego 6700 pud. Jestto posiadłość hr. Wielhorskiego i liczy 5 dm., 11 mk. i 4026 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Fidury, wś, pow. ostrowski, gm. Poręba, par. Brok.

Fiedlitz, *Fidlitz* (niem.), ob. *Fidlice*.

Fiediukowka, ob. *Fediokówka*.

Fier albo *Kronerfier* (niem.), leśnictwo królewskie, pow. wałecki, st. p. Wałcz.

Fierberg (niem.), leśnictwo królewskie, pow. wałecki, st. p. Krępa.

Fierki, wś włośc. nad potokiem, pow. wilej-

ski, 3 okr. adm., o 79 w. od Wilejki, 6 dm., 81 mk., z tego 4 prawosł., 77 katol. (1866).

Fiermuehl (niem.), folw., pow. wałecki, st. poczt. Wałcz.

Fietz (*Alt-* i *Neu-*), ob. *Wietc* (*Stary* i *Nowy*).

Fiewo (niem.), ob. *Fijewo*.

Fifiłówka lub *Poraj*, folw., pow. hrubieszowski, gmina i parafia Horodło, od Lublina w. 98, od Hrubieszowa w. 12, od Dubienki w. 12, od Stepankowic wiorst 10, od Raciborowic w. 13, od Dorohuska w. 29, Chełma w. 48, od Buga w. 2. Rozl. wynosi m. 746, grunta orne i ogrody m. 395; płodozmian 10 i 12-polowy, bud. drewn. 11. Folw. ten w r. 1874 oddzielony został od dóbr Bereznica.

Figajki 1.), niem. *Figaiken*, folw., pow. morąski, st. p. Maldeuten. 2.) F., niem. *Fingaiken* lub *Fiugaiken*, folw., pow. ostródzki, st. p. Dąbrówno.

Figaty, niem. *Fingatten*, wś i folw., pow. szczycieński, st. p. Szczytno.

Figehnen (niem.), ob. *Fiugajny*.

Figietów, wś, pow. radomski, gm. Kuczki, par. Radom. Liczy 9 dm., 38 mk. i 196 mr. ziemi włośc.

Figirowy potok, lewy dopływ potoku *Bechy* (ob.), w obr. gm. Miłkowa, w pow. cieszanowskim. *Br. G.*

Figlarnia, ob. *Kucza*, pow. lubliniecki.

Fijałki, wś, pow. radzyński, gm. Lisia wólka, par. Radzyń.

Fijałki, właściwie *Bryńsk-Fiałki*, wś włośc., pow. brodnicki, gm. i urz. st. cyw. Ruda, par. i st. p. Górzno; 691 m. rozl.; 36 dm., 295 mk., 280 kat.

Fijałkowo 1.), wś, pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Bogate. Ob. *Dobrzankowo*. 2.) F., wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka; liczy 3 dm., 20 mk. *Br. Ch.*

Fijewo, niem. *Fiewo* 1.) szlach. posiadłość mała z szkołą (adl. Schul-Etablissement), pow. lubawski, należy do dóbr rycerskich w Straszewie; parafia Mroczno, poczta Lidzbark, bud. 2, dom mieszk. 1, mieszk. katol. 18. 2.) F., król. domena, pow. lubawski, leży zaraz przy mieście Lubawie w stronę ku Prątnicy i Lidzbarkowi. Parafia, szkoła, poczta Lubawa. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1201, budynk. 13, dom. mieszk. 6, katol. 53, ewang. 75. Za polskich czasów było F. wraz z całą Lubawą i okolicą własnością biskupów chełmińskich. Z starych ksiąg inwentarskich powziąć możemy dość dokładny obraz urządzenia tej wioski: „F. było wtedy bez porównania daleko ludniejsze i obszerniejsze. Obejmowało bowiem oprócz folwarku wś osobną, dalej t. zw. Podzamcze i młyny fijewskie. Folwark stał tam gdzie i teraz obok drogi prątnickiej. R. 1759 były tu budynki: dworek w szachulec stawiany z dwiema wystawkami, 2 stododoły, wolarnia, krownia, owczarnia, świni chlew, stajnia dla koni fornalskich, stajnia dla bydła jałowego itd. Wysiewu było: żyta kor. 157, jęczmienia w jarzynę i oziminę k. 95, owsa k. 159, grochu k. 14, lnu k. 1 wiertle 2. Do folwarku należały ogrody: jeden za stodołami wielki, drugi w podwórzu nad stawem, trzeci na Lichotowiźnie kapuśniak na stawach zerwanych, w polu za młynem stępskim. Łąka na Rasztubę idąca i bagienka; łąka Elszka i Lichotowizna i na Lasach ku Grabowu; Łąka ku Prątnicy Czerwona zwana, która teraz gdy woły robocze na Fijewie ulokowane, w górze bywa gajona, tak aby woły do roboty mogły mieć swoje wyżywienie. Inne zaś łąki w górach zagajone być nie mają. Rozgart za stodołami naprzeciwko murów bernardyńskich dla koni fornalskich, na którym i oo. bernardyni dla swoich koni klasztornych wolne mają pastwisko. Jest rowami opatrzony. Oprócz pastwiska może być siana fur parokonnych 30. Łąka nad Drwęcą za łąką byszwałdzką wydaje siana gdy powódź nie zabierze fur czterokonnych 70. Łąka druga przy Raczku także nad Drwęcą siana fur 3. — *Wieś Fijewo przy mieście Lubawie.* Najprzód sad zamkowy za klasztorem oo. bernardynów długości kroków 100, szerokości około 80. W nim dom dla ogrodnika, przy sadzie 2 chałupy danników. Karczma na Fijewie pod miastem z gościńcem. Karczmarz ma ogród 1 przy karczmie, drugi przy folwarku; kawały roli do tejże karczmy naznaczone i łąkę do dwu fur. Ogrodnicy mają 3 chałupy podwójne. — *Podzamcze przy Fijewie*: zdawna osiadają tu zaprawni obywatele, mają swoje budynki i ogródki, jedni za wiecznem prawem, drudzy do pewnych lat naznaczonych. I tak wiecznem prawem siedzą: Maryanna Wilichowa nad stawem za Polską bramą, daje fl. 1, Świętkowski na stawisku fl. 2, Andrzej Kijera kowal nad stawem za Polską bramą fl. 1, successores Pokiwalscy tamże fl. 1, Bachertowa za bramą Niemiecką nad stawem fl. 1, Langwiczowa tamże fl. 1, Kazimierz Roszkowski za Polską bramą fl. 1, Jakób Michałowicz tamże fl. 1, Płośnicki tamże fl. 1, Szymon Kamiński fl. 1, Jan Hoffman za klasztorem oo. bernardynów gr. 20, Bartłomiej Wieczorkowski gr. 8. Prawem do 30 lat danem siedzą: Kalinowski fl. 2, Jan Strępski dragan zamkowy lubawski fl. 5, Anna Mateuszka fl. 3, Marcin Karczewski fl. 1 gr. 15, Jakób Rumieński fl. 3, Paweł Borkowski gr. 18, Jan Karczewski fl. 1, Ewa Sobolewska fl. 2, Antoni Stasiński fl. 3, Lamparski fl. 40, Walenty Mielcarz fl. 9. Rak rybak kontraktowy trzyma łąki nad Drwęcą za Byszwałdem między łąkami folwarcznemi tynwałdzkiemi i byszwałdzkiemi; ma wolność na Drwęcy polskiej ryby łowić, łąkę, rolki, ogrody i budynki trzyma fl. 30; dannik przy

Raku Raczku ma swoje budynki, ogród, łąkę, płaci według kontraktu fl. 5, Antoni Żurawicz na Raczku ma według kontraktu ogród, kawał roli i łąkę morgów 3 fl. 11; Oczkowski z Omula trzyma łąkę nad Drwęcą między Byszwałdzkiemi i Tynwałdzkiemi, daje fl. 1 gr. 10. *Młyny fijewskie* przy mieście Lubawie trzy były biskupie: Foluszek zwany dolny, młyn Pałka średni i Kaszuba górny.“ Szpital i kaplica św. Walentego w F. istniała zdawna dla wygody duchownej licznych mieszkańców. Ufundował ten dobroczynny zakład biskup chełmiński Kuczborski r. 1616. Szpital nosił nazwę: Dom ubogich. Na jego utrzymanie zapisał 13 kor. żyta prócz innej ordynaryi, które młynarz z Zielkowa co kwartał przywoził. Za szwedzkich wojen tak szpital jak i kaplica podupadły. Następnie usiłowano go napowrót wskrzesić. R. 1673 Paweł Horna prob. z Kazanic ofiarował między innemi 200 zł. w tym celu, zamiar jednak nie mógł przyjść do skutku. Obecnie do F. należy tylko sam król. folwark, który połączony jest z pobliskim Tynwałdem, także przedtem dobrami biskupiemi a teraz domeną; obadwa folw. razem obejmują obszaru mr. 4641; w roku 1868 płacono z nich dzierżawy 3826 tal. 3.) **F.**, folw., pow. grudziąski, znajdował się zaraz za miastem Grudziądzem, na bitym trakcie łasińskim w stronę do zamku, graniczył także z wsią Kantersztyn i Tuszewo. Krzyżacy mieli tu swój folwark, którym zarządzali sami z zamku. Za polskich czasów były to dobra królewskie. Podług lustracyi z r. 1664 znajdował się we wsi F. dom mieszkalny cegłą pokryty o 3 pokojach, stodoła o 2 klepiskach i stajnia dla bydła i owiec. Urodzaj wynosił żyta k. 200 (trzecie ziarno), jęczmienia k. 84 (trzecie ziarno) i owsa k. 107 (czwarte ziarno). Po okupacyi, począwszy od r. 1782, niektóre części tego folwarku odstąpiono do pobliskiego Tuszewa i Kuntersztyna, inne odprzedano mieszczanom. R. 1868 było tylko obszaru ziemi mr. 192, zabud. 13, dom. mieszk. 7, katol. 7, ewang. 39. . Następnie i te resztki sprzedano, tak że dawniejszy folw. F. w regestrach wcale już nie zachodzi. 4.) **F.**, osada albo raczej przedmieście Grudziądza, powstałe w skutek rozprzedaży dawniejszego folw. królewskiego tutejszym mieszczanom. R. 1868 liczyło obszaru ziemi mr. 107, zabudow. 71, dm. mieszk. 30, katol. 40, ewang. 328. Parafia, szkoła, poczta w Grudziądzu. *Kś. F.*

Fila, ob. *Zborowski*, pow. lubliniecki.

Filanówka, wś, pow. uszycki, przy trakcie pocztowym, pod samą Nową Uszycą; należała dawniej do starostwa letniowieckiego. Roku 1868 było tu 55 dm. i 95 dusz męz. Por. *Daszkowce.* *Dr. M.*

Filatowa, st. dr. żel. riazańsko-kozłowskiej w gub. riazańskiej.

Filehne, miasto i st. kol. żel. z Piły do Krzyża, o 199 kil. od Berlina, pow. czarnkowski, ob. *Wieleń.*

Filewicze, wś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 28 w. od Szczuczyna, 17 dm., 182 mk. (1866) praw.

Filice, *Chwilce*, *Chylice*, niem. *Filitz*, wś, pow. niborski, st. p. *Działdowo.*

Filice, węg. *Filicz*, niem. *Filsdorf*, *Füllendorf*, wioska w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie wielickim, w dorzeczu Hornadu, nad potokiem ganowskim, także filickim lub Kożuchową zwanym, przy kolei bogumińsko-koszyckiej, po jej półn.-wsch. stronie, od miasta Popradu 3 kil. na południowy wschód, od Czwartku 9 kil. na zachód, na głównym europejskim dziale wód, przechodzącym tutaj w kierunku wschodnim. Wzniesienie tego działu nad Filicami i Ganowcami według Fuchsa czyni 683·37 m. Wioska ta rozlega się u północnych stóp wschodniej części Niźnich Tatr, zowiącej się tutaj *Schlösschen.* Część tę lesistą i górzystą od zachodu zamyka przecznica górska Poprad-Hranownica; od południa rzeka Hornad, od północy i wschodu Ganowski potok. Najwyższe wzniesienie, czyniące 922 m. (szt. gen.), nad przecznicą Poprad-Hranownica, zowie się Filicką górą. Północny stok lesisty zowie się „Studny las“, a południowe zbocze Ugowskiem. Na gruncie tej wioski znajduje się źródło szczawiowej wody, którą piją mieszkańcy i goście kąpielowi bawiący w Ganowcach. Woda przy źródle ma smak przyjemny, kwaskowaty; przeniesiona atoli na inne miejsce lub zawarta w naczyniu traci na swej dobroci i przybiera zapach siarki. Liczba mieszkańców czyni 195, z tych 103 dusz rz.-kat., 80 prot., 8 gr. kat., 4 żydów (szem. dyec. spiskiej z r. 1878). W r. 1878 przy pomocy stowarzyszenia „Gustaw-Adolf“ (Gustav-Adolph-Verein), protestanckie gminy w Filicach i Ganowcach, w miejsce starej świątyni drewnianej, postawiły tutaj kościołek murowany. Poświęceniu kościołka, które odbyło się 29 września 1878, był obecnym Dr. Criegern, reprezentant powyższego stowarzyszenia. Ofiarował on gminie filickiej 137 marek na utrzymanie kościołka. Mieszkańcy wyznania rzymsko-kat. w Filicach należą do par łac. w Ganowcach. Ostatnia poczta Poprad. *Br. G.*

Filicki potok, ob. *Ganowski potok.*

Filicz (węg.), ob. *Filice.*

Filinówka, ob. *Filanówka* i *Daszkowce.*

Filiopol, wś, pow. lityński, par. Chmielnik, 104 dusz męz., 314 dzies. ziemi włościańskiej. F. należał do staros. chmielnickiego, darowanego ks. Bezborodce, następnie do Iwanowskich, dziś Adama Orłowskiego. R. 1868 miał 44 dm. Do klucza tego należy do 3000 dzies. ziemi ży-

znej, czarnoziemu. Ma też tu być margiel (Marczyński). *Dr. M.*

Filipany, zaśc. szl., pow. wileński, 4 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 1 dm., 13 kat. (1866).

Filipczański potok, także *Filipką* zwany, potok podtatrzański, na Podhalu nowotarskiem, powstaje u stóp wyniosłości Wolarczyskami zwanej, a łączącej Zadnią Kopę z Przysłopkami waksmundzkiemi, w pobliżu polany Rusinowej. Od Zadniej Kopy Sołtysiej oddziela się pasmo ku północnemu wschodowi przez tak zwane Skałki filipczańskie ku Łężnemu Wierchowi. Potok ten płynie na północ i północny zachód w głębokim jarze, między stokami Skałek filipczańskich (od zachodu), a lasem Brzanówką (od wsch.), tworząc wzdłuż całego swego biegu granicę gmin Muru-Zasichłego i Bukowiny, a opływając południowo-zachodnie stoki Zgorzelisk (Pogorzelisko, 1105 m. szt. gen.), i zabierając od lew. brz. strugi Łężny potok, Przyporniak i wody z moczarów leśnych, rozszerza swą dolinkę przy polanie Cichem i wkrótce poniżej łączy się z Suchą-Wodą, tworząc potok Cichą-Wodę (ob.). Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Filipcze, przysiołek do wsi Zaleszczyki stare w pow. Zaleszczyki, oddalony o 4 kil. od tego miasta i wraz z temże własność Seweryna hr. Brunickiego.

Filipin, folw. dóbr Skomorochy, pow. hrubieszowski, gm. i par. Grabowiec, o 4 mile od st. dr. żel. Rozl. ok. 100 m., w tem łąk 16, reszta grunta orne.

Filipinów, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Policzna, par. Zwoleń. Liczy 18 dm., 110 mk., 344 mr. włośc.

Filipiszki 1.) wś, pow. szawelski, gm. szawelska, ma 8 osadników nieobdarowanych ziemią. 2.) **F.**, wś rząd. nad potokiem Szałtupką, pow. trocki, 1 okr. adm., 17 w. od Trok, 14 dm., 106 mk. katol. (1866). 3.) **F.**, zaśc. prywat., pow. wileński, 1 okr. polic., mk. kat. 13, dm. 4 (1866), od Wilna 15 w. 4.) **F.**, ob. *Jankowszczyzna.*

Filipka, ob. *Cichawoda* i *Filipczański potok.*

Filipki małe i **F. wielkie**, wś szlach., pow, szczuczyński, gm. i par. Lachowo. W 1827 r. F.-wielkie liczyły 20 dm., 119 mk.; F.-małe 7 dm., 44 mk., 6 mr. gruntu. W 17 w. dołączano do tej nazwy drugą, zapewne ogólną całej okolicy: Łowczewo, która obecnie zatarła się i wyszła z użycia. F. są gniazdem rodowem Filipkowskich. Folw. Filipki Małe podług opisu z r. 1866 rozl. wynosi mr. 139. Wś Filipki Małe osad. 5, gruntu m. 6.

Filipki, wś włośc., pow. wilejski, o 39 w. od Wilejki, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej kniahinińskiej, 19 dm., 182 mk. (1866).

Filipkowce, wś, pow. borszczowski, leży nad Dniestrem, o 15 kil. na południe od Borszczowa, o 6 kil. na północo-zachód od Mielnicy, o 7 kil. na południe od rzym. kat. parafii w Krzywczu, o 5.5 kil. na północ od st. poczt. w Uściu biskupiem. Gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu kudrynieckiego z filią Michałków 404 dusz gr. kat. wyz. Ludności 1766, w tem rzym. kat. 150, gr. kat. 1602, reszta izrael. Obszar dwor. posiada roli or. 553, łąk i ogr. 190, past. 38, lasu 152; włościanie roli or. 1648, łąk i ogr. 265, past. 224, lasu 16 mr. austr. Gleba urodzajna, kukurydza, tytuń, kawony na polu dojrzewają w zacisznych miejscach, nawet winna macica doskonale dojrzewa. Szkoła etatowa o 1 nauczycielu, należąca do rady szkol. okręg. w Zaleszczykach. Właśc. więk. posiadł.: Poradowski i spółwłaściciele.

Filipol, niem. *Philippolis*, kol., pow. wielkostrzelecki, o pół mili ku płn. od Ządowic.

Filiponie, sąto wychodźcy z Rossyi, w ciągu XVIII w. osiedleni głównie w sejneńskiem i na Mazurach pruskich. Nazwę zaś *Jedynowierców* noszą ci, co dopiero od 1830 w Król. Pol. osiedli. *F. S.*

Filiponie, niem. *Philipponerhuben*, osobna posiadłość przyłączona do wsi Hejbudy (Heubuden) w żyznej Żuławie malborskiej, pow. malborski; zaraz za wsią płynie rz. Święta; parafia, poczta Malbork, dokąd odległość wynosi jednę milę.

Filipony, folw., pow. mozyrski, gm. leskowicka, przy drodze z Leskowicz do Broniewa; miejscowość głucha, poleska. *Al. Jel.*

Filipów, *Filipowo*, os., przedtem mko, pow. suwalski, gm. i par. Filipów. Odl. od Suwałk 23 w., leży na samej granicy od Prus o 2 mile na płn.-wsch. od Margrabowy. Posiada kościół par. murowany z 1838 r. sąd gm. okr. II, komorę celną, st. pocztową. Kościół i par. erygował 1571 r. Zygmunt August. W 1827 r. liczono tu 323 dm. i 2326 mk.; w r. 1861 było 291 dm. i 2551 mk., w tej liczbie 812 żydów; obecnie liczy 186 dm., 2247 mk. Przez tutejszą komorę wywiez. w 1876 r. za 213,435 rs. a przywieziono za 34,848 rs. W 1878 r. pobrano cła 6,500 rs. F. został miastem na prawie magdeburskiem, na mocy przywileju Zygmunta Augusta z 1570 r. Król ten w następnym roku uposażył ziemią tutejszy kościół parafialny, który w obecnej postaci wzniesiony został w 1742 r., odnowiony 1838. Tu urodził się znany teolog aryański Andrzej Wiszowaty w 1608 r. Nad jeziorem pod samem miastem wojsko polskie pod wodzą hetmana Gosiewskiego stoczyło niepomyślną walkę ze szwedami i niemcami w dniu 12 października 1656 r. Par. F. dek. suwalskiego 3898 dusz liczy. Starostwo filipowskie w woj. grodzieńskiem przy końcu XVIII w. płaciło kwarty 1178 zł. W czasie sejmu 1775 prawem emfiteutycznem nadane zostało Puzynie. Gmina F.

należy do sądu gm. okr. II; liczy lud. 3063, rozl. 5209 mr. W skład gm. wchodzą: Filipowo, Jemieliste, Olszanka, Szafranka, Wiszniewsk i Wólka. *Br. Ch.*

Filipowce, 1.) wś rząd., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 28 w. od Szczuczyna, 17 dm., 145 mk. (1866) praw. 2.) **F.**, wś włośc. pow. święciański, 3 okr. adm., par. Komaje, mk. kat. 100, dm. 10 (1866), od Święcian 39 w.

Filipowice, wś poduchowna, pow. pińczowski, gm. Filipowice, par. Rachwałowice. Leży na lewo od traktu z Koszyc do Korczyna. W 1827 r. było tu 23 dm., 135 mk. Gmina F. należy do sądu gm. okr. V w Koszycach, gdzie też st. p.; liczy 6087 morg. obszaru i 3310 mk. Składka roczna na gminę (1880) po 32 kop. z morgi. *Br. Ch.*

Filipowice, 1.) wś, pow. chrzanowski, nad rz. Filipówką, o 6. 8 kil. od Krzeszowic, 1640 m. ogólnej rozległości; 185 dm., 1225 mk: parafia w Nowej górze. Szkoła ludowa jednoklasowa, położenie pagórkowate, gleba żytnia; obszar dworski (72 m. rozl.) należy do majoratu krzeszowickiego Artura hr. Potockiego. Są tu kopalnie węgla kamiennego. W w. XV za Długosza F. należały do Andrzeja Topór Tęczyńskiego. 2.) **F.**, wś, pow. brzeski w Galicyi, 1184 m. ogólnej rozl., 93 domów, 626 mieszk.; paraf. łac. w. Czchowie; szkoła ludowa jednokl.. kasa pożyczkowa gminna, położenie po części równe a po części górzyste, gleba pszenna; lezy nad rz. Dunajcem. *M.*

Filipowice, niem. *Philippsdorf.* (ob.)

Filipowicze, wś, pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Wyszonki. *Br. Ch.*

Filipowicze 1.) wś włośc., nad rz. Rudziszczą, pow. lidzki, 2 okr. adm., o 55 w. od Lidy, 5 dm., 46 mk. (1866). 2.) **F.**, folw., pow. miński, gub. t. n., własność dziedziczna Grimbergów, ma 300 m. rozl. 3.) **F.**, dobra w środku pow. słuckiego, na zachód od Słucka, przy szosie brzesko-moskiewskiej, od roku 1868 własność urzędnika Klimowa. Wraz z folwarkami Kijewicze, N. Dwór i Olchówka mają około 2160 m. obszaru w glebie wybornej. St. pocztowa. 4.) **F.**, wś i folw. we wsch. stronie pow, bobrujskiego, przy rzecze Dobośni, niedaleko granicy gub. mohilewskiej, w gm. bortniańskiej; folw. jest własnością Hoturowiczów i ma około 230 m. gruntu w glebie lekkiej; miejscowość poleska. 5.) **F.**, wś w południowo-wschodniej stronie pow. mozyrskiego, w gm. łuczyckiej, przy drodze wiodącej z Guryny do Jewsiejewicz. 6.) **F.**, wioska w pow. kijowskim, o 38 wiorst od Kijowa, nad rz. Zdwiżem. Mieszk. 623 prawosł., 19 katolików, 20 żydów. Ziemi 2347 dzies., nadzwyczaj piaszczystej, zupełnie nieużytecznej. Mieszkańcy trudnią się przemysłem leśnym. Cerkiew paraf. założona w 1779 r. (Wizyty Chwastowskiego Dekanatu), ślady rudy żelaznej. *Al. Jel.* i *Kl. Przed.*

Filipówka, wś i folw., pow. łukowski, gm. Miastków, par. Borowie. W 1827 r. liczono tu 11 dm. i 62 mk.; obecnie 16 dm., 143 mk. i 234 morg. obszaru.

Filipówka, rzeczka, ob. *Rospuda.*

Filipówka, potok, także *Cudową* zwany, powstaje z dwóch ramion, zachodniego wytryskującego na granicy gmin Psar i Nowej góry (pow. chrzanowski), na południowo-wschodniem zboczy Ostrońskiej góry (481 m., kopalnie galmanu), wschodniego zaś mającego źródła nieco na wschód, już w obr. gminy Nowej góry. Źródła pierwszego ramienia tworzą wodospady tryskające z wapieni. Bieżąc ku południu nieopodal granicy Psar, Nowej góry i Filipowic łączą się i tworzą silny potok, płynący w kierunku południowym, między domostwami wsi Filipowic dość zwartą doliną, ponad którą od wschodu wznosi się Kowalska góra (443 m.); tutaj tworzy dość wysokie łęgi. W stronie południowej wsi dwoi się, tworzy wyspę i zmienia kierunek na wschodni. Zabiera tutaj z lew brz. strumyk płynący ku południowi z rozpadliny wzgórza Miękińskiego (446.). W tymże biegu wschodnim płynie niemal równolegle do rzeki Psarki czyli Pazdewnika, oddzielona od niej wzgórzami, zrazu przez obr. Woli filipowskiej, następnie granicą tejże a Krzeszowic, opływając południowe stoki wzgórza Studzianek. Koryto dochodzi 2 m. szerokości, brzegi 2 m. wysokie, nurt 30—40 cm. Brzegi otaczają pastwiska. Pod szpitalem krzeszowickim zabiera z lew. brz. odpływ siarczanej wody z pod szpitala. Odtąd zwraca się ku południowi; ma brzegi 3 m. wysokie, osypiste; szer. 4 m., nurt do 40 cm., dno z namulisk. W łąkach na południe Kreszowic, zwracając się ku wschodowi, zabiera z lew. brz. Eliaszówkę (ob.). Nieco poniżej łączy się z pr. brz. z pot. Psarką i przybiera nazwę Krzeszówki, będącej głównem ramieniem Rudawy. Długość biegu Filipówki 11 kil. *Br. G.*

Filipowo, ob. *Filipów.*

Filipowo, wś i dobra, pow. drysieński, przy trakcie dynebursko-połockim. R. 1764 własność Przysieckich, dziś Joanny Szantyrowej; 186 dusz, 186 dzies. rozl. Zarząd gminy włośc. filipowskiej mieści się w Prudzinkach, liczy 1510 dusz, 488 dm. *A. K. Ł.*

Filipowszczyzna, wś pryw. i dobra, pow. dziśnieński, o 63 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 5 dm., 57 mk. prawosł. (1866). Okrąg wiejski F. w gm. Plissa liczy w swym obrębie wsie: Dawydki, Szabany, Samujły, Lubowo. Folw. pryw. F. o 64 w. od Dzisny. Miał 1 dm., 19 mk. w r. 1866. Dziś własność Rudominów, ma 78 mk., 618 dzies. rozl.

Filipp... (niem.), ob. *Philipp*...

Filipski młyn, niem. *Philippsmühle*, posiadłość z młynem, pow. toruński, po lewej stronie Wisły, nad małą strugą wychodzącą z gniewkowickich bagien, na bitym trakcie toruńsko-bydgoskim, pół mili od st. kol. żel. toruńsko-bydgoskiej w Cierpicach, ma obszaru ziemi mórg 283, budynk. 10, dom. mieszkal. 5, katol. 2, ewang. 48. Parafia Podgórze, szkoła Nieszawa, poczta Cierpice. *Kś. F.*

Filipy 1.) wś włośc., pow. ciechanowski, gm. Zalesie, par. Krasne, o 6 w. od urzędu gm., ma 3 osady, 3 dm., 31 mk., 209 m. rozl., 128 m. roli ornej. 2.) **F.**, wś, pow. kielecki, gm. Snochowice, par. Grzymałków. W 1827 r. było tu 15 dm., 125 mk.

Filipy, okolica w pow. bielskim gub. grodz., przy drodze z Brańska do Białegostoku.

Filipy, niem. *Philippi* albo też *Buchberg*, król. nadleśnictwo, pow. kościerski, blisko jeziora Wierzysko, $^3/_8$ mili od Kościerzyny, z podleśnictwami: Debrino, Sommerberg, Tuszkowska huta (Grünthal), Borschthal i Dunajki; ewang. 3, dom mieszk. 1; parafia, szkoła, poczta w Kościerzynie. Obszaru lasu użytecznego zawiera mórg 22344; bez użytku leży mórg 1104. R. 1867 wycięto lasu na sprzedaż mórg 484, dochodu było tal. 14075 i tyleż wydatku. Wyciętego drzewa było stóp kubicznych 323454, w deputatach (An Deputaten und Servitute) wydanego 31070, do sprzedaży 292384. *Kś. F.*

Filitz (niem.), ob. *Filice*.

Filka, inaczej *Felka*, ob. *Wielka*.

Fillar, węg. *Filler*, wieś w hr. gömörskiem (Węg.), w kamienistej okolicy górskiej, kuźnice żelaza, lasy, 481 mk.

Fillsdorf (niem.), ob. *Filice*.

Filmaszka, rzeczka uchodzącą do Buga pod Kodniem.

Filochy-Milen, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski.

Filona, niem. *Willuhnen*, wś, pow. niborski, st. p. Nibork.

Filonowce, wś włośc. nad rz. Narwą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 30 w. od Lidy, 10 dm., 79 mk. (1866).

Filowa, potok górski w Beskidzie wysokim (lesistym), w obr. gm. Jaworowa, pow. Turka, źródła ma po wschodniej stronie gościńca węgiersko-galicyjskiego (Uzok-Turka); płynie w kierunku wschodnim, opłukując południowe stoki Szczawinki (953 m.); we wsi Jaworowie, poniżej kościoła, po krótkim biegu, wpada do Jaworówki, dopływu Hnyły, wpadającej do Sanu. Por. *Butelka*. *Br. G.*

Filsdorf (niem.), ob. *Filice*.

Filstów, *Velstow* (niem.), ob. *Wielestowo*.

Filutów, wś, pow. kaliski, gm. Brudzew kaliski, par. Blizanów. W 1827 r. liczono tu 7 dm., 43 mk.

Fincice, *Finczyce*, węg. *Finta*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny katol., wiele budynków gospodarczych. Fabryka dobrych trwałych skór, folwark, obszerne lasy, uprawa roli, 652 mk. *H. M.*

Finfa, zaśc. i karczma, pow. wilejski, o 80 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Gruzdowo, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Fingaiken (niem.), ob. *Figajki*.

Fingerhuta, niem. *Fingershütte*, włośc. wś, pow. kościerski, wydana przywilejem z Warszawy 22 września 1752, obejmuje jednę posiadłość, obszaru ziemi mórg 490, kat. 8, ewan. 4, dom. mieszkal. 3; parafia, poczta i szkoła w Kościerzynie, dokąd odległość wynosi 1 milę. R. 1859 jest tu posiadaczem Finger.

Finiera, zaśc. i kar. szl., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 80 w. od Wilejki, 1 dm., 8 mk. kat (1866).

Fink, ob. *Fink*.

Finke (niem.) lub *Finkenkretscham* (niem), os., pow. nissański, pod Gryzowem.

Finken (niem.), 1.) folw., pow. fiszhuski, st. p. Heiligen-Creutz. 2.) **F.**, wś i papiernia, pow. iławski, st. p. Landsberg.

Finkenhof (niem.), folw., pow. żuławski. st. p. Skajzgiry.

Finkenhuben (niem.), os., pow. malborski, st. p. Szymon.

Finkenhuebel (niem.), kol., pow. kładzki, w pobliżu huty Rückers. Kopalnie agatów i karniolów.

Finkenkretscham (niem.), ob. *Finke*.

Finkenstein (niem.), ob. *Kamieniec*.

Finkenstein, pow. opolski, ob. *Brzezie*.

Finlandmujża, folw. w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, par. brodajskiej, własność Rodziewiczów. Obszar dworski wynosi 730 dzies. Por. *Brodajż*. *G. M.*

Finowski kanał, łączy Łabę z Odrą pod koniec średniego biegu ostatniej za pośrednictwem z jednej strony rzeki Finów wpadającej do Odry z lewego brzegu (na kolanie, które prostuje Nowy kanał odrzański), a z drugiej strony za pośrednictwem Hawoli, wpadającej do Łaby. Kanał ten ciągnie się od zach. ku wsch. na przestrzeni przeszło 15 mil. i ma na 138 stopach spadku szluz 15. Poczyna się od Liebenwaldu nad Hawolą, a kończy się Lipiem jeziorem powyżej Oderberga na kolanie Odry, przypadającej po tej już stronie na łoże rz. Finów. Za pośrednictwem Hawli idzie z tego kanału żegluga do Rupińskiego kanału, dalej także do Wielkiego głównego pruskiego kanału a niemi do Łaby i Baltyku. Od północy zaś przypiera do samego finowskiego kanału kanał werbeliński, który się poczyna od jez. Werbelin, przechodzi jezioro Grabów i łączy w koń-

cu przyległą sobie okolicę z kanałem finowskim. Roboty około finowskiego kanału rozpoczęto 1609 roku. W czasie trzydziestoletwojny został zniszczonym a w latach 1743—1749 na nowo odbudowanym. *W. Pol.*

Finster-Damerau (niem), ob. *Ciemna Dąbrowa.*

Finstergasse (niem.), przedmieście Nissy.

Finsterwalde (niem.), ob. *Grabin.*

Finta, ob. *Fincice.*

Fiodorki, inaczej *Feodorki*, folw., pow. borysowski, dziedziczna własność Matkiewiczów, i wieś t. n. Folw. ma 600 m. gruntu.

Fiodorowsk, ob. *Czerwony dwór.*

Fiołki, ob. *Dębowa Kłoda.*

Fionowo, zaśc. prywat., pow. wilejski, o 38 w. od Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Ilii do Radoszkowicz, 1 dm., 15 mk. prawosł. (1866).

Fiorka, mała rzeczka w płn.-zach. stronie pow. bobrujskiego, ma zrazu kierunek prawie ku północy, później ku zachodowi, płynie przez błota, lasy i wpada do Wiazówki czyli Wiazki, przebiegłszy około dwu mil. *Al. Jel.*

Firany, os., pow. rypiński, gm. Dzierżno, par. Świedziebna; 1 dom., 4 mk. Por. *Dzierzno* i *Zduny.*

Firchau (niem.), ob. *Wierzchowo.*

Firlej, 1.) dawne miasteczko, dziś os. w powiecie lubartowskim, leży na trakcie pocztowym, prowadzącym z Lublina do Kocka, w odległości od Lubartowa wiorst 12 a od Lublina wiorst 34, założoną została przez wojewodę Mikołaja Firleja w r. 1557. Do osady tej przylega duże jezioro firlejowskiem zwane, w pobliżu zaś znajduje się drugie, noszące nazwę: jezioro Kunowskie. Obecnie oba te jeziora należą w części do mieszkańców Firleja i wsi Kunowa, w części zaś do Banku Polskiego, będącego właścicielem dóbr lubartowskich. Firlej nie posiada żadnego murowanego domu, zaś domów drewnianych liczy 105, ulic 4; rynek, przy którym 3 sklepiki. Kościołek drewniany był filią kościoła parafialnego w Lubartowie. Ludność osady stanowi obecnie 1092 mieszkańców; oprócz rolnictwu, oddających się także garncarstwu. Znajduje się tu 1-o klasowa szkoła elementarna i urząd gminny. Około 1780 należało biedne miasteczko do ks. Sanguszki marszał. W. Ks. Lit. Bank Polski miał tu czasowo fabrykę kos i sierpów. W 1827 r. F. miał 120 dm. i 630 mk., w 1861 r. było 876 mk., w tej liczbie 101 żydów. Kościół został zupełnie odnowiony staraniem ks. Krześniaka w r. 1880; erygował go 1683 r. ks. Graniewski, proboszcz lubartowski. Par. F. dek. lubartowskiego liczy 2476 dusz. Gm. F., należy do sądu gm. okr. 1 w os. Michów, st. poczt. w Kocku; liczy 13,506 morg. obszaru i 5834 mk. W skład gminy wchodzi os. Firlej i wsie Antonów, Baran, Czerwonka, Karolina, Kunów, Łukowiec, Majdan, Olesin, Pipisówka, Pożarów, Rozwadówka, Sobolew, Sułoszyn, Skromowska wola, Serock, Zagrody łukowskie, Wólka mieczysławowska. 2.) **F.**, wś nad rz. Mleczną, pow. radomski. gm. Wielogóra, par. Radom. Liczy 5 dm., 48 mk. i 68 morg. Młyn parowy. 3.) **F.**, pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno. *Br. Ch.*

Firlej, jez., ob. *Firlejowskie.*

Firlejów, folw., pow. miechowski, gm. Michałowice, par. Więcławice; z gruntów dworskich wsi Woli więcławskiej utworzony.

Firlejów z Józefowem, wś, pow. przemyślański, nad Gniłą Lipą, przy gościńcu rządowym przemyślańsko - rohatyńskim, oddalona o 17 kil. od Przemyślan, o 11 kil. na północ od Rohatyna. Przestrzeń pos. dw. 1175, w tem 850 lasu; włośc. 1696, w tem 331 morg. austr. lasu. Ludność 1001, w tym rzym. kat. 245, reszta gr. kat. i izr. Obudwu obrządków parafie ma w miejscu. Rzym. kat. fundowana w roku 1573 przez Mikołaja Narajowskiego sędziego ziemi lwowskiej; kościół mur. pośw. w 1774 r. pod wezw. św. Stanisława B. M.; do tej par. leżącej w dekanacie brzeżańskim należy 13 miejscowości: Baczów, Błotnia, Dobrzanica, Dusanów, Hulków, Janczyn, Kleszczówna, Korzelica, Prybyń, Podusilna, Wojciechowice, Horoniów, Żędowice. W całej par. jest 741 rzym. kat. obrząd., 124 izrael., szkółek ludowych 5. Gr. kat. parafia należąca do dek. narajowskiego liczy razem z przysiołkami Wójtowstwo i Józefów 857 gr. kat. obrząd. Jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. posiadł. Józef Wereszczyński, poseł na sejm krajowy z kuryi większych posiadłości obwodu brzeżańskiego i członek wydziału krajowego. W F. urodził się znany historyk naszej litetury Michał Wiszniewski.

Firlejówka z *Marmuszowicami* albo *Marmozówką*, wieś, pow. złoczowski, oddalona o 23 kil. na zachód od Złoczowa, o 12 kil. na północny wschód od Glinian, o 3 kil. na południe od stacyi kol. żel. Karola Ludwika w Krasnej. Przestrzeń obszaru dwor. 995, w tem 702 ornego głębokiego, ciężkiego i nadzwyczaj tłustego czarnoziemu; włośc. 1346 morg. austr., w tem 40 morg. lasu. Ludność 913, w tem rz. kat. 180 należy do par. w Kutkorzu, oddalonej 7 kil. na północny zachód; gr. kat. 691, mających par. w miejscu, należącą do dekanatu uniowskiego. Szkoła etatowa o 1 naucz. Kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 1055 złr. Na obszarze dworskim gospodarstwo wzorowo i praktycznie prowadzone; chów bydła i innego inwentarza poprawny. Właściciel więk. posiadł. Artur Schnell. *B. R.*

Firlejowskie jezioro czyli *Firlej*, na płd.

wschód od osady Firlej, jedno z jezior lubartowskich, utworzone przez wody spływające z obszernych lasów, otaczających os. Firlej od zachodu. Prawie kołowego kształtu, rozległe 163 morgów 32 pręty; największa głębokość ku środkowi 7,5 metrów; najmniejsza po brzegach. Brzegi piaszczyste, dość twarde, z jednej strony zarośnięte trzciną i sitowiem, z innych stron trawą i nielicznemi wodorostami. Zwierząt mało; opócz gąsienic owadów: *Chironomus Notonecta* znajdują się ryby: karpie, okunie, leszcze, płocie, uklejki i cierniki. Woda czysta. Jezioro F. łączy się z jez. kunowskiem. Niektórzy hydrografowie uważają te jeziora lubartowskie za początek błót pińskich.

Firlejowszczyzna, folw. pod Lublinem, pow. lubelski, gm. Wólka, par. Kalinowszczyzna. F. była własnością ojca Winc. Pola i Eleonory z de Longchamps Polowej. Winc. Pol jednak nie tu się urodził tylko w Lublinie. Rozl. wynosi m. 82, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 75, łąk m. 5, nieużytki i place m. 2. Bud. mur. 1, drewn. 5; pokłady łupku wapiennego i marglowego. *A. Pal.*

Firluz, niem. *Firlus*, wś włośc., pow. chełmiński, blizko wsi Lipinki. Krzyżacy utrzymywali tu swój folwark, przyłączony do zamku w Lipówkach (Leipe). Podówczas nazywała się ta wieś po niem. Fedelhausen. Michał Küchmeister mistrz w. krzyżacki zapisał tę wieś Hermanowi Hogser z tym warunkiem, żeby ją ustąpił napowrót krzyżakom, skoro mu inną posiadłość 10 do 12-włókową wyszukają. R. 1868 zajmowała obszaru ziemi morg. 1033, budynk. było 33, dm. mieszk. 15, katol. 87, ew. 50. Czystego dochodu liczono urzędowo tal. 1418. Parafia i poczta Lisewo, szkoła Dubielno. *Ks. F.*

Firsztenów, niem. *Fürstenau*, wś, pow. mielicki, par. Powicko, st. p. Strabórek.

Firsztenwald, os. leśna, pow. władysławowski, gm. Giełgudyszki, par. Szaki. Ma 1 dm., 7 mk.

Fischau (niem.), ob. *Fiszewo.*

Fischauerfelde (niem.), ob. *Fiszewskie pole.*

Fischaufluss (niem.), ob. *Fiszówka.*

Fischbach (niem.) 1.) folw. i młyn, pow. rastemborski, st. p. Reszel. 2.) F., wś, pow. jeleniogórski na Szląsku. Zamek ks. pruskiego Adalberta.

Fischbude (niem.), os., ob. *Rybaki.*

Fischerbabke (niem.), wś, pow. gdański, st. p. Steegen.

Fischerbude (niem.), 1.) ob. *Zastruga* i *Buda.* 2.) F., wś, pow. królewiecki, stac. poczt. Kranz.

Fischerbuden (niem.), nadleśnictwo, pow. bydgoski, ob. *Rybackie budy.*

Fischerbuden (niem.), karczma, pow. morąski, st. p. Maldeuten.

Fischerei (niem.), wś, ob. *Rybaki.*

Fischerei (niem.), pow. kozielski, ob. *Rybarze.*

Fischerhütte, *Fischershütte* (niem.), ob. *Fiszerowo.*

Fischerkathe (niem.), 1.) os., pow. wejherowski, st. p. Krokowo, należy do Świecina. 2.) F., os., pow. kartuski, st. p. Loeblau, należy do Łapina.

Fischerkrug (niem.), os. leśna, pow. wałecki, st p. Marzdorf.

Fischershütte (niem.), ob. *Fischerhütte.*

Fischerskampe (niem.), wś, pow. elbląski, st. p. Elbląg.

Fischer-Tactau (niem.), folw., pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Fischhausen, *Fiszhuzy*, *Rybaki*, ob. *Fyszhuzy.*

Fischhof (niem.), folw., pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Fischholm (niem.), ob. *Usmaiten.*

Fischreden (niem.), dobra, pow. grobiński w Kurlandyi, par. Durben.

Fischsee, ob. *Rybie jezioro* (Tatry).

Fisior, ob. *Fiszor.*

Fissahn (niem.), wieś, pow. czarnkowski, ob. *Wizany.*

Fiszerowo al. *Fiszerowa huta*, niem. *Fischershütte*, włośc. wś, pow. kartuski, leży u stóp gór Szenbarskich, 784' nad poziom morza. Obejmuje włościan 13, ogrodn. 2, obszaru ziemi mórg 1584, katol. 16, ewang. 131, parafia Goręczyn, szkoła i poczta Szenbark. Odległość od Kartuz 2 1/4 mili.

Fiszewo, niem. *Fischau*, włośc. wś na Żuławach malborskich, pow. malborski, nad strugą Fiszówką, blisko traktu bitego elblągsko-malborskiego, około 2 mile odległa tak od m. Elbląga jako i Malborka. Kolej żelazna berlińsko-królewiecka przechodzi przez wieś; dworce kolei Grunowo i Stare pole leżą po obu stronach około pół mili od wioski. F. obejmuje ziemi żyznej włók wielkich chełmińskich 79, kat. liczy 189, ewang. 278, menonitów 8, domów mieszk. 34. We wsi są dwa kościoły parafialne: katolicki i protestancki, także i 2 szkoły, poczta Stare pole (Altfelde). F. jest osadą prastarą; krzyżacy zastali tu przy swojem przybyciu gród obronny pogańskich Pomezańczyków, który zdobyli. Później wójtów swoich (Vögte) tu utrzymywali, z pomiędzy których znani są: Henryk von Kittlitz 1329, Konrad 1321, Jan von Masemonster 1379. W XVI wieku niemieccy tutejsi mieszkańcy łatwo przystali do luterskiej wiary. Kościół stary parafialny uratowali katolikom królowie polscy jako jego patroni, szczególnie Zygmunt III. R. 1606 wzbronione było protestantom śpiewać publicznie przy swoich pogrzebach. Długo nie dopuszczano luterskie-

go predykanta: pierwszy ich pastor jest niejaki Künelt † 1657. Donośne katolickie probostwo dane było nieco potem OO. misyonarzom w Chełmnie, którzy tu lokalnego wikarego utrzymywali. *Ks. F.*

Fiszowskie pole, niem. *Fischauerfelde*, wś duchowna w pobliżu Fiszewa, pow. malborski, należy do kościoła św. Mikołaja w Elblągu, obejmuje 3 posiadł. gburskie, włók chełmińskich 21; katol. 22, ewang. 6, dom. mieszk. 5; parafia Fiszewo; szkoła i poczta Stare pole (Altfelde). Odległość od Malborka 2 i pół mili. *Ks. F.*

Fiszhuza, ob. *Fyszhuza.*

Fiszor, os., pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów.

Fiszor, *Fisior*, ob. *Bug.*

Fiszówka, niem. *Fischaufluss*, mała struga w malborskich nizinach, wypływa w dwóch miejscach niedaleko Fiszewa; za pomocą rowów starannie utrzymywanych rozchodzi się na różne strony; wodę z Żuław sprowadza do rz. Tyny (Thienefluss) i do Starej Nogaty nieco powyżej Elbląga. Długa niewiele nad 1 milę. *Ks. F.*

Fitinghof, st. dr. żel. morszańsko-syzrańskiej w gub. tambowskiej.

Fitingiszki, wś, pow. rossieński, par. betygolska.

Fitków, także *Bitków*, wś, pow. Nadwórna, leży nad potokiem Bitkowczyk, dopływem pobliskiej Bystrzycy, oddalona o 9.5 kil. na południowy-zachód od Nadwórny. Przestrzeń pos. dwor. roli or. 154, łąk i ogr. 223, past. 575, lasu 7; pos. mniej. roli or. 383, łąk i ogr. 694, past. 133 morg. austr. Ludność 717, z tego rz. kat. 44, reszta gr. kat. i izr. Gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekan. nadworniańskiego. Szkoła filialna o 1 nauczycielu.

Fitowo, niem. *Fittowo*, wś, pow. lubawski, leży tuż przy mieście Biskupicach (Bischofswerder) na drodze ku Krotyszynie nad rz. Ossą. Obszaru ziemi obejmuje mórg 496, budynk. 87, dom. mieszk. 19, katol. 124, ewang. 187. Parafia Lipinki; szkoła, poczta, stacya kolei żelaznej Biskupice. *Ks. F.*

Fitory, przysiołek Woszczańca, powiat rudecki.

Fitschkau (niem.), ob. *Wyciechowo, Wyczechowo.*

Fittigsdorf (niem.), ob. *Wójtowo.*

Fittowo (niem.), ob. *Fitowo.*

Fituch, pow. sieradzki, gm i par. Wróblew. Por. *Charłupia.*

Fitzerie (niem.), ob. *Maranowo*, pow. czarnkowski.

Fiugaiken (niem.), ob. *Figajki.*

Fiugajny, niem. *Figehnen*, leśnictwo, pow ostródzki, st. p. Ostroda.

Fiugatten (niem.), ob. *Figaty.*

Fiuk, *Fink*, wś, pow. dąbrowski, par. rz. kat. Oporyszów, o 0.5 kil. od Żabna.

Fiukały, fol., pow. radzymiński, gm. Międzyleś, par. Postuliska; z wsią Kurówka i Postuliska, od Warszawy w. 38, od Radzymina w. 17, od Jadowa w. 10, od Tłuszcza w. 3. Rozległość wynosi m. 472 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 281, łąk m. 35, pastwisk m. 12, lasu m. 110, zarośli m. 16, nieużytki i place m. 18, płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 10. Wieś Kurówka osad 4, gruntu m. 48; wś Postuliska osad 11, gruntu m. 178.

Fiukówka, wś i folw., pow. łukowski, gm. i par. Radoryż; 1827 r. było tu 18 dm. i 137 mk.; obecnie liczy 26 dm., 231 mk. U Zinberga mylnie nazwana Finkówka. Folw. ten leży od Siedlec w 42, od Łukowa w. 21, od Żelechowa w. 14, od rzeki Wieprza w. 28. Rozl. wynosi m. 1314 a mianowicie. grunta orne i ogrody m. 348, łąk m. 55, past. m. 137, lasu m. 498, zarośli m. 111, nieużytki i place m. 165. Bud. drew. 10; bogate pokłady torfu; folwark ten w r. 1873 oddzielony został od dóbr Krzywda. *A. Pal. i Br. Ch.*

Flabowen (niem.), wś, pow. lecki, st. p. Zalec.

Flackensee (niem.), ob. *Flokiesia.*

Fladendorf (niem.), także *Flansdorf*, *Ladendorf*, ob. *Lewkowce* (Spiż).

Flak, os., pow. będziński, gm. Koziegłowy, par. Koziegłówki.

Flaki, os., pow. olesiński, należy do wsi Radłów.

Flaki, szczyt we właściwych Pieninach, między Hałuszową i Sromowcami, 801 metr. wysoki.

Flakowen (niem.), wś, pow. margrabowski, st. p. Mieruniszki.

Flakowizna, ob. *Czernik.*

Flancowa struga, ob. *Chełmy.*

Flansdorf (niem.), ob. *Lewkowce.*

Flaszczyńska lub *Flaszczyna wola*, wś, powiat sieradzki, gm Wierzchy, par. Zadzim, ob. *Wola Flaszczyna.*

Flasze, ob. *Batogowo.*

Flatau (niem.), ob. *Złotowo.*

Flathe (niem.), ob. *Złotowo.*

Flatow (niem.), ob. *Złotowo.*

Fleischbank (niem.), ob. *Jatki* (Tatry).

Fleminda lub *Fleminga*, wś nad Dniestrem, pow. jampolski, par. Jampol, ma 195 dusz męz., 295 dzies. ziemi. Należała do starostwa jaruskiego (ob. *Jaruga*), dziś do rządu. Roku 1868 było tu 60 dm. Wieś bezleśna, ma różnych barw kamień płytowy. *Dr. M.*

Fleming, wś, pow. reszelski, st. p. Jeziorany.

Fleminga, ob. *Fleminda.*

Flesze Rożyńskie, wś szlach., pow. szczu-

czyński, gm. Bogusze, par. Grajewo. W 1827 r. było tu 15 dm., 96 mk.

Fletensztyn, ob. *Koczała*.

Fletnowo 1.) **stare**, niem. *Floetenau-Alt*, wś, blisko Brdy i Wisły, pow. bydgoski, 7 dm., 48 mieszkańców, 47 ewangelików, 1 kat., 14 analf. 2.) **F.**-nowe, niem. *Flötenau-Neu*, wieś, powiat bydgoski, 41 dm., 286 mk., 268 ew., 2 kat., 16 chrześcian innego wyznania, 67 analf. Poczta w Szulcu (Schulitz) o 8 kil., st. kol. żel. w Bydgoszczy o 10 kil.

Fletnowo, niem. *Flötenau*, wś włośc., pow. świecki, na bitym trakcie bydgosko-gdańskim, ztąd mała struga bezimienna wpływa do Mątawy (Montau); około 1 milę odległa od m. Grudziądza jako i od stacyi kol. żel. bydgosko tczewskiej w Warlubiu, na brzegu nadwiślańskich nizin. Obszaru ziemi obejmuje mórg 1507, budyn. 61, dom. mieszk. 52, katol. 11, ewang. 357. Parafia i poczta Grupa, szkoła w miejscu. Dawniej jako posiadacze wymieniani tu bywają z r. 1702 Stanisław Konarski kasztelan kowalewski, r. 1789 Wincenty Bystram. *Kś. F.*

Fliederhof (niem.), ob. *Kosowo*, powiat świecki, tak przezwane r. 1878.

Fliedermühle (niem.), os. i młyn, pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Fliess (niem.), ob. *Rzeczka*, pow. kartuski.

Fliess, *Klein* (niem.), leśnictwo i szkoła, pow. labiewski, st. p. Laukischken.

Fliessenkrug (niem.), ob. *Trąbkowice*.

Fliesshain (niem.), wieś, pow. szubiński, ob. *Zazdrość*.

Fliesshof (niem.), ob. *Rzeka*.

Flinkowo, wś w pow. słupskim, na Pomorzu.

Flinsberg (niem.), mko, pow. lwowski na Szląsku, u stóp gór izerskich, zakład kąpielowy, szczawa zelazista; ludność trudni się tokarstwem z drzewa. *F. S.*

Flissenkrug (niem.), ob. *Trąbkowice*.

Flisy, wś włośc., pow. janowski, gm. Kawęczyn, par. Janów, o 7 w. od Janowa, przy trakcie biłgorajskim, śród lasów, na gruntach lekkich piaszczysto-sapowatych. R. 1880 miała 22 dm., 214 mk.; r. 1827 dm. 13, mk. 74. Należała niegdyś do ordynacyi hr. Zamojskich. *T. Żuk.*

Floesten (niem.) ob. *Włosty* (*Wolsztyn* ?)

Floetenau (niem.), ob. *Fletnowo*.

Floetenstein (niem.), ob. *Koczała*.

Flohrkehmen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Judtschen.

Flokiesia, niem. *Flackensee*, według Kętrzyńskiego nomenklatura w dawniejszem starostwie drahimskiem. *Kś. F.*

Flora, wś nad rz. Jahorłykiem, pow. bałcki, gm. Czarna, par. kat. Rybnica, ma 213 dusz męz., 1140 dzies. ziemi włośc.; r. 1868 miała 57 dm. Należy do dóbr państwa.

Florcizna, os., pow. olesiński, należy do Bodzanowic.

Florek, wś i kol., pow. kutnoski, gm. i par. Kutno, dm. 14, mk. 167; posiadają ziemi piaszczystej m. 221; odległe od m. Kutna w. 3.

Floren, potok podtatrzański, lewy dopływ Białego Dunajca; źródła ma na gruncie gm. Zubsuchego, na północno-wschodnim stoku Rolowego wierchu (1013 m.), płynie na wsch. zrazu granicą gmin Bańska i Białego Dunajca, następnie przez gm. Białego Dunajca, gdzie też ma swe ujście. Długość biegu 4 kil.

Florencya 1.) os., pow. iłżecki, gm. i par. Krzyżanowice. Ma 4 dm., 20 mk., 75 morg. rozległ. 2.) **F.**, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, o 17 w. od Lipna, o 10 od Sierpca; liczy 36 dm., 158 mk., gruntów włośc. 201 mor., w tem 176 m. ornych. Gruntów dworskich 227 mor., w tem 191 m. ornych. *Br. Ch.*

Florencya, niem. *Folrentia*, folw. do dóbr szlach. w Słuszewie należący, pow. brodnicki, blisko traktu bitego toruńsko-brodnickiego, budynk. 11, dom. mieszk. 4, katol. 81, ewang. 14, parafia Mszano, szkoła Małki, poczta Wrock. *Kś. F.*

Florenhof (niem.), folw., pow. kościerski, st. p. Kościerzyna.

Florentia (niem.), ob. *Florencya*.

Florentinenhof (niem.), folw., pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Florentynów 1.) folw., pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Dmosin, o 22 w. od Łowicza, ma 5 dm. 2.) **F.**, kol., pow. łaski, gm. i par. Lutomiersk. Liczy 22 dm., 260 mk., ziemi włośc. 570 morg. 3.) **F.**, folw., pow. miechowski, gm. Tczyca, par. Uniejów; należy do dóbr Kępie. *Ocz.* i *Mar.*

Florentynowo, wieś, pow. gnieźnieński, 9 dm., 93 mk.; 10 ew., 83 kat.; 32 analf. Poczta najbliższa w Kłecku; st. kol. żel. w Gnieźnie. *M. St.*

Florianshof (niem.), ob. *Floryan*,

Florków, folw., pow. częstochowski, gm. i par. Rędziny.

Florkowizna, wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz (ob.), 6 dm., 74 mk. katolików, 53 m. gruntu. *X. M.*

Florlauken (niem.), *Wartucze*? wś, pow. labiewski, st. p. Mehlawischken.

Florowo, folw., pow. wyrzyski, 3 dm.; 33 mk., 19 ew., 14 kat., 15 analf. Najbliższa poczta w Łobżenicy (Lobsens); st. kol. żel. w Osieku (Netzthal). *M. St.*

Florowszczyzna, wś rządowa, pow. dziśnieński, o 57 w. od Dzisny, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej drujskiej, 3 dm., 29 mk. katol. (1866.)

Florweg (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Gross-Baum.

Floryampol, dwór, pow. nowoaleksandrowski gub. kowieńskiej. Własność Floryana Kwiaty, razem ze Staczynami zawiera 565 dz. obszaru ziemi. *A. K. Ł.*

Floryan, niem. *Florianshof*, folw. dóbr Zamysłów, pow. rybnicki, 5 dm., 32 mk.

Floryaniszki 1.) folw. nad Dubissą, pow. rossieński, okr. adm. i par. Szydłów, o 10 w. od Rossień, o 11 w. od Szydłowa. Rozl. włók. 18, gleba żytnia, łąki obfite. Należał do Korewów; r. 1878 kupili go włościanie. 2.) F., dwór, pow. rossieński, par. lidowiańska, własność Staniewiczów. *J. D.*

Floryanki, kol., pow. łęczycki, gm. Piaskowice, par. Parzęczew.

Floryanów, folw., pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Danków.

Floryanów, folw. pryw., pow. wilejski, o 64 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 1 dm., 12 mk. kat. (1866). Por. *Narol.*

Floryanówka 1.) mała wioseczka w pow. kamienieckim, należy do Kulczyckich, por. Helenówka. 2.) F., wś, pow. berdyczowski, par. Samhorodek. R. 1867 miała 35 dm.

Floryanowo, folw., pow. nowogródzki, w okolicach stacyi dr. żel. moskiewsko-brzeskiej Pohorelce, w glebie żyznej, własność dziedziczna Bochwiców, ma około 260 m. obszaru, gospodarstwo porządne. *Al. Jel.*

Floryna, wś, pow. olhopolski, gm. Berszada, par. Czeczelnik, u zbiegu Dochny z Bereżanką. Ma 1824 mk. Należy do klucza berszadzkiego, dawniej Moszyńskich, dziś Juryewiczów. Jest tu cerkiew Wniebowzięcia N. M. P. z 42 dzies. gruntu. *Dr. M.*

Florynka, wś, pow. grybowski, o 9 kil. od Grybowa, nad rz. Piorunką, ma kościół paraf. gr. kat. i szkołę fil. 1-klasową; 3025 m. rozl. w glebie chudej, owsianej, 155 dm., 935 mk. gr. kat. Należy do dóbr Muszyna, własność dawniej biskupstwa krak., obecnie funduszu religijnego. Tu się urodził znany chemik Emil Czyrniański. *M. Ż. S.*

Florynka, rz., ob. *Piorunka.*

Florynki, folw., pow. krobski, 4 dm., 48 mk., należy do domin. Niepart.

Flostowa, niem. *Floste*, wś i folw., pow. niemodliński, par. Fyrląd, o 17 kil. na płd. od Niemodlina, przy drodze z Fyrlądu do Proszkowa; folw. ma 2059 m. rozl. a wś 36 osad, 2748 m. rozl. Szkoła 1-klasowa katolicka.

Flot, niem. *Floth*, kolonia i gm. blisko Noteci, pow. czarnkowski, 3 miejsc.: 1) Fl. królewski; 2) Fl. szlachecki; 3) Radolińska kolon. (Radeliner Colonie) nad rz. Trzcianką; 45 dm., 387 mk., 359 ew., 29 kat., 47 analf. Stac. p. w Czarnkowie o 7 kil., st. kol. żel. w Trzciance o 10 kil. W okolicy wykopano znaczną ilość przedmiotów bronzowych, które się znajdują obecnie w muzeum królewskiem w Berlinie. *M. St.*

Flottwel, folw. i leśnictwo, pow. wyrzyski, ob. *Białośliwie.*

Fluegelsholm (niem.), ob. *Herrmeisterholm.*

Flussberg (niem.), kol. wsi Grabowa, pow. człuchowski, st. p. Białobór.

Flusskrug (niem.), karczma, pow. międzychodzki, 1 dm., 11 mk., należą do wsi i gm. Radgoszcz.

Flussvorwerk (niem.), folw., pow. międzyrzecki, ob. *Strużny folwark.*

Fluszczynek, *Fluszczyńskie*, ob. *Kukizów.*

Foedersdorf (niem.), leśnictwo i nadleśnictwo, pow. braniewski, st. p. Młynary.

Földesfalva (węg.), ob. *Fedelczówce.*

Foelka, ob. *Wielka.*

Foerstchen, *Foerstgen* (niem.), ob. *Borszć.*

Foerstenau (niem.), ob. *Fersztnowo* i *Bursztynowo.*

Fogieliszki, dwór, pow. wiłkomierski. Roku 1788 własność ks. Radziwiłłów.

Fogodestie z Jakobestiem, Gurą Solcze i Słobodzią, wś, pow. suczawski na Bukowinie, o 11 kil. od st. p. Graniczestie, ma cerkiew parafialną grecką nieunicką. Od czasów Józefa II gmina madjarska. *F. S.*

Fohlung (niem.), folw. dóbr Gierałtowice, pow. toszecko-gliwicki.

Foki, ob. *Czarnia.*

Fokkenhof (niem.), łot. *Bukajszamujża*, dobra w Kurlandyi, pow. mitawski, par. Graenzhof.

Foksol, niem. *Fuchszahl*, os., pow. sycowski, należy do huty szklanej Czeszno. *F. S.*

Foldząg, niem. *Folsong*, wś rycerska, pow. toruński, nad rz. Bachą, $^1/_4$ mili od stacyi kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Turznie (Tauer), 2 mile od Torunia. Obszaru ziemi zawiera mr. 801, budynk. 8, dm. mieszk. 3; katol. 74, ew. 9. Parafia Toruńskie Papowo, szkoła Turzno, poczta Toruń w roku 1868, obecnie Turzno.

Folęgi, niem. *Folengi*, osada pod wsią Niedźwiedź (Bahrendorf), pow. chełmiński, ma dm. mieszk. 7, katol. 15; parafia i szkoła w Niedźwiedziu, poczta Wąbrzeźno (Briesen). *Ks. F.*

Folga, os., pow. jędrzejowski, gm. Przesław, par. Krzcięcice.

Folgowo, włośc. wś, pow. toruński, obszaru ziemi obejmowała r. 1740 włók 18; r. 1868 mr. 1657, budynk. 47, dm. mieszk. 22, katol. 210, ewang. 26. Parafia Papowo, szkoła Staw, poczta Zygląd. Przed okupacyą należała do dóbr stołowych chełmińskich biskupów, którzy ją zwykle włośc za czynszem i szarwarkiem wydawali. W inwentarzu dóbr biskupich z r. 1759 czytamy między innemi: Folgowo wś w której są gburzy kontraktowi: Stanisław Milencz za kontraktem z r. 1732 do lat 30 nada-

nym trzyma włóki 3; Jakub Zacharek sołtys, stodoła, chałupa i inne budynki własne, tylko stodółka o 1 sąsieku pańska, włók 3. Tenże z Milenczem trzyma włókę pustą we 2 tylko polach będącą, od której płacą fl. 10. Jan Gmeński trzyma włók 3, Franciszek Dubiela włók 3, Jakub Kowalski 3 włók, Antoni Rejenkowicz ma włók 3. *Kś. F.*

Follendorf (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Balga.

Follstein (niem.), wś, pow. czarnkowski, ob. *Wolsztyn.*

Folongen (niem.), kol., pow. ostródzki, st. p. Marwałd.

Folsąg, niem. *Vogelsang*, miejscowość położona podług Kętrzyńskiego w pow. chełmińskim, nigdzie w urzędowych spisach i stastykach nie zapisana.

Folsong (niem.), ob. *Foldząg.*

Foltyny 1.) młyn, pow. włoszczowski, gm. Secemin, par. Przyłęk. 2) **F.**-siedliskie, młyn na lewym brzegu rz. Pilicy, pow. włoszczowski, gm. Irządze, par. Nakło, śród lasów. Ludność 5 głów, dom jeden drewniany, gruntu ornego 15 mr., gleba piaszczysta. Roczna produkcya od 600 do 1000 rs. *Dr. E. B.*

Folusz 1.), os., pow. koniński, gm. Piorunów, par. Wyszyna. 2.) **F.**, os. młyn., pow. miechowski, gm. Wielko-Zagórze, par. Miechów, nad rzeczką Miechówką, pod samem m. Miechów położona; należała dawniej do dóbr klasztoru miechowskiego; od r. 1818 jest własnością skarbu. 3.) **F.**, wś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Lubowo. W 1827 r. było tu 11 dm. i 118 mk.; obecnie liczy 14 dm., 186 mk.; odl. 28 w. od Suwałk.

Folusz, wś, pow. jasielski, 1989 mr. rozl., 94 dm., 571 mieszk., narodowości poczęści polskiej a poczęści ruskiej; parafia łac. w Cieklinie, grecka w Woli cieklińskiej; kasa pożyczkowa gminna, położenie górskie, gleba owsiana; leży o kilka kilometrów od gościńca podkarpackiego, łączącego Żmigród-Nowy z Gorlicami. *M.*

Folusz 1.) młyn, pow. szubiński; 2 dm., 16 mk., należy do gm. i wsi Pniewy. 2.) **F.**, młyn, pow. mogilnicki, 2 dm., 27 mk., należy do gm. i wsi Niewolno. 3.) **F.**, młyn i osada, pow. pleszewski, 3 dm., 28 mk., należy do gm. i miasta Pleszewa. 4.) **F.**, folw., pow. krobski, 1 dm., 16 mk., należy do domin. Sarnówko.

Folusz, młyn pod Sycowem, pow. sycowski.

Foluszczyk, os., pow. wieluński, gm. Skrzynki, par. Cieszęcin.

Foluszek 1.), wś do dóbr rycerskich w Kruszynach należąca, pow. brodnicki, nad wąskiem a długiem jeziorem, z którego struga uchodzi do Drwęcy przy m. Brodnicy, budynk. 10, dm. mieszk. 4, katol. 28, parafia Bobowo, szkoła Zblewo, poczta Brodnica, dokąd odległość wynosi przeszło 1 milę. 2.) **F.**, nazywał się dawniej młyn biskupi przy m. Lubawie z pomiędzy trzech co do położenia dolny, pow. lubawski. Najstarszy przywilej biskupa Kretkowskiego pochodzi z d. 1 sierpnia 1726, dany był Michałowi Rypińskiemu na 40 lat. R. 1737 trzyma go Józef Stępowski, po nim r. 1759 Walenty Stępski. Do młyna należała 1 włóka roli na Złotowie, ogród i rozgart przy domu. Powinności młynarza były: żyta k. 40 corocznie dawać, wieprzów 2 karmić, młyn swoim kosztem reperować i co należy do niego starczyć; do zamku bez miary mleć i wypłacić in recognitionem dominii gr. 20. Pro casu przez powódź rozerwania śluzy lub inne nieszczęście, tedy zamek szarwarku i drzewa dodaje, toż drzewo sprowadza i wszelką pomoc z robocizną subministruje. Kontrybucyi żołnierskiej na rok płaci fl. 12 gr. 12. Dziś jeszcze młyn ten istnieje jako własność prywatna; nazwy jednak starej nie nosi. Porównaj młyny pod Fijewem (ob.). *Kś. F.*

Foluszki, przysiołek należący do Balina w pow. kamienieckim, własność Ludwika Sadowskiego.

Foluszówka, przysiołek, pow. jampolski, nad rz. Hołoworusawą, par. Tomaszpol, o 12 w. od Jurkówki, stacyi dr. żel. odesko-kijowskiej. Ma 122 mk., 116 dzies. ziemi włościan, 131 dzies. ziemi dworskiej, która do Młockiego należy. R. 1868 miał 59 dm. *Dr. M.*

Folwarek, folw. kościelny, pow. trocki, 3 okr. adm., 50 w. od Trok, 1 dom, 7 kat. (1866).

Folwark (z niem. *Vorwerk*) oznacza obecnie ogół zabudowań gospodarskich, w których mieści się zarówno żywy jak i martwy inwentarz, potrzebny do uprawy pewnego znaczniejszego obszaru roli, tudzież zwykle siedziba bądź samego właściciela, bądź zarządzającego gospodarstwem i służby potrzebnej do prowadzenia robót, dozoru bydła itp. Oprócz tego w obszerniejszem znaczeniu obejmuje ta nazwa i cały obszar gruntów, których uprawa i zbiory koncentrują się w folwarku. Sama nazwa już świadczy, że zakładanie folwarków rozpoczęło się w czasach historycznych razem z organizowaniem gmin wiejskich na sposób niemiecki i tworzeniem się nowej hierarchii społecznej przez wydzielanie się stopniowe klasy dziedzicznych właścicieli ziemi, stanowiącej pierwotnie wspólną własność całego opola czy też wsi. Folwarki powstawały na ziemiach nadawanych przez książąt duchowieństwu, klasztorom i świeckim osobom. Uprawiała je w części ludność wsi, na której terytoryum wyznaczono nadanie, w części zaś umyślnie osadzani koloniści. Brak rąk do pracy i kapitałów potrzebnych na urządzenie większego gospodarstwa był powodem, iż w XV wieku F. zwykle miewał niewielki obszar, tak, iż w jednej wsi spotykamy po kilka folwarków, a Długosz uważa zbiór 116 kop pszenicy (w 1456 r.) za coś niesłychanego, nieprawdopodobnego. Za wzrostem znaczenia szlachty i przewagi jej nad ludem F. zwiększał znacznie swój obszar przez zakupywanie sołtystw, rugowanie kmieci z łanów, karczowanie lasów itp. Tam gdzie miejscowe warunki temu sprzyjały, jak na Ukrainie, powstawały i dotąd istnieją folwarki olbrzymich prawdziwie rozmiarów. *Br. Ch.*

Folwark, przys., ob. *Szczutek.*

Folwark, wś i domin., pow. gnieźnieński; domin. 334 mr. rozl.; 26 dm., 248 mk.; ewang. 10, kat. 238, analf. 97. St. poczt. w Witkowie o 3 kil.; st. kolei żel. w Gnieźnie o 12 kilom.

Folwark, niem. *Follwark*, wś na lew. brzegu Odry, pow. opolski, par. Chrząszczyce, przy trakcie opolsko-krapkowickim, o 0.9 mil od Opola, ma 590 m. rozl., 14 osad. *F. S.*

Folwark, węg *Folyvark*, wioska na Spiżu (Węgr.), od północy przytyka do granicy galicyjskiej; od zachodu graniczy z Lipnikiem, od południa z Drużbakami, a od wschodu z Kamionką. Leży przy drodze wiodącej z Czerwonego Klasztoru przez Kamionkę do Gniazd (Kniesen). Od Czerwonego Klasztoru 10 kil. na wschód, a od Gniazd również 10 kil. na płn. zach. W północnej stronie wsi na granicy Galicyi wznoszą się Wysokie Skałki (1052 m.), wschodnie i najwysze kończyny pasma Pienin. Wieś wznosi się 648 m. (cerkiew). Droga z Folwarku wiodąca do Kamionki wznosi się znacznie i dochodzi na samej granicy obszaru Folwarku z Kamionką najwyższego wzniesienia 731 m. Genersich w Bredetzky's Neue Beiträge (str. 329) podaje, iż na gruncie tej wsi znajduje się łupek węglowy, a na wzgórzach między Lipnikiem a Folwarkiem piryt czyli iskrzyk żelazny. W obrębie tej wsi wytryska silny Lipnicki potok, uchodzący pod Czerwonym Klasztorem do Dunajca. W południowej stronie tej wsi wznoszą się na granicy z Kamionką szczyty Horbalowa (828 m.) i Łysina (1010 m.); na zachód od tego Ubocz (957 m.); na południowej granicy wierch „Na Łazach" (1086 m.) w paśmie Widernego wierchu, należącego do Magóry spiskiej. Ludność ruska liczy 602 dusz obrz. greckiego; oprócz tego 5 wyzn. rz. kat., należących do par. łac. w Haligowcach. Parafia ruska w miejscu; cerkiew murowana w r. 1857 postawiona. Ostatnia poczta Stara Wieś. *Br. G.*

Folwarki 1.), wś, pow. wileński, 2 okr. polic., mk kat. 70, dm. 6 (1866). 2.) **F.** (Wielkie), wś w pow. bielskim, gub. grodzieńskiej, u źródeł Supraśli 3.) **F.** polskie i ruskie, ob. *Kamieniec.*

Folwarki 1.) przysiołek Bolechowa, pow. doliński. 2.) **F.**-wielkie i małe, wś, pow. brodzki, oddalona o 2 kil. na północ od stac. w Brodach; przestrzeń pos. więk. 2977 mr. austr., w tem lasu 2501 a ornej ziemi 147 mr. austr.; posiadł. mniej. 1672 m. a. Ludność 1458, z tego gr. kat. 753, reszta rzym. kat. i izrael. W Folwarkach małych jest kasa pożyczkowa gm. z kap. 100 zł. aw., w Folwarkach wielkich z kapit. 600 zł. aw.; jest tu piec dworski do wypalania wapna, jeden handlarz mąką i jeden przedsiębierca transportów. Wioska ta jest właściwie przedmieściem brodzkiem i należy do klucza brodzkiego, którego właścicielem był Kazimierz Stefan Mołodecki; drogą kupna i sprzedaży na publicznej przymusowej licytacyi przeszła wraz z całą Brodczyzną na własność Banku hypotecznego galicyjskiego we Lwowie. 3.) **F.**, wś, pow. buczacki, leży wzdłuż zachodniego brzegu stawu manasterzyskiego i jest właściwie przedmieściem miasteczka Manasterzysk, od którego ją tylko grobla dzieli; oddaloną jest od Manasterzysk o 1 kil. na zachód, od starost. powiat w Buczaczu o 18 kil. na zachód. Przestrzeń pos. więk. 693 mr. austr., w tem 512 mr. austr. lasu; posiad. mniej. 1310 mr. austr. Ludność 887, w tem 603 gr. katol. obrządku. 4.) **F.**, wś, pow. złoczowski, położona o 2 kil. na płd. wschód od tego miasta. Ludność rzym. kat. 273, gr. kat. wliczona do ludności Złoczowa, którego ta włość jest przedmieściem. Mieszkańcy tutejsi trudnią się sadownictwem, ogrodnictwem i gospodarstwem nabiałowem, które to przedmioty mają znaczny odbyt w Złoczowie, jako mieście będącem siedzibą rozmaitych władz rządowych, tak administracyjnych jako też sądowych i autonomicznych; szczególniej gimnazyum i sąd kolegialny, w którym kilka razy do roku odbywają się sądy przysięgłych, trwające po kilka tygodni każdą razą, przyczyniają się do zwiększenia ludności i konsumcyi. Sławne są w Folwarkach wiśnie duże łutowe, zwane tu morelami. Właściciel więk. posiadł. Frankowski Stanisław. 5.) **F.**, przys., ob. *Żydaczów.* *B. R.*

Folwarki, niem. *Vorbriegen*, wś i folw., pow. rybnicki, par. Boguszowice, o 1.30 mil na płn. wschód od Rybnika, w poprzecznej dolince doliny rzeki Rudy. Folw. F. z attynencyą Wygoda ma 1159 m. rozl. a wś 29 osad, 147 mk Młyn. *F. S.*

Folyvark (węg.), ob. *Folwark.*

Fominkowska st. poczt., ob. *Tominki.*

Fontenica albo *Słobodzie* i *Komarestie*, wieś, pow. radowiecki na Bukowinie, o 11 kil. od Solki, ma cerkiew paraf. gr. nieunicką. *F. S.*

Fontina, ob. *Białokiernica.*

Fontówka, ob. *Lubiczówka.*

Forbach 1) wś, pow. inowrocławski, ob. *Zagajewiczki*; 2) wś, pow. średzki, ob. *Polska wieś.*

Forbasyn, węg. *Forbasz*, wś w hr. spiskiem (Węg.), nad rz. Popradem, kościół kat. filialny, 488 mk. *H. M.*

Forberg, osada niemiecka w hr. spiskiem (Węgr.), w dystrykcie kiezmarskim, nad potokiem Landseifen, także forberskim zwanym, u stóp Tatr bielskich; południowo-wschod. ścianą przytyka do obszarów m. Kezmarku, od płn. wsch. do gm. Rokus, a od płd. zach. graniczy z Małym Sławkowem. Mieszkańców 310; co do religii jest 53 dusz rzym. kat., 44 prot., 8 gr. kat., 5 żydów (Szem. dyec. spiskiej 1878).

Protestancki kościół w miejscu. Powstał w r. 1802. Dnia 8 czerwca 1802 założono kamień węgielny, a 26 grudnia kiezmarski proboszcz Krystyan Genersich odbył akt poświęcenia. W r. 1873 gminę tutejszą prot. odłączono od gm. kiezmarskiej i przyłączono jako samoistną gminę do podkarpackiego senioratu. Parafia łac. i poczta w Kiezmarku. Wzniesienie wsi: 654·8 m. (Wahlenberg); 675·8 m. (Ösfeld), 694·8 m. (Steczkowski); 705·5 m. (Fuchs). 656·2 m. (Pauliny); 657·5 (Korzistka); 700 m; (szt. gen.). Wzgórze „Lehmgrub", między Forbergiem a doliną Białej-Wody, na północ od wsi, po drodze do Rokus, 754.17 m. (Korzistka, Kolbenheyer); 761 m. (szt. gen.). Na zachód od Forbergu, w oddaleniu 2845 m. między północnym potokiem Kond, a południowym Kamieniowodzkim (Steinbach) wznosi się wzgórze Kromrein (829 m. szt. gen.); u północnych stóp jego nad potokiem Kond rozpościerają się moczary; na północ od nich rozlega się Gojny las; jedna część należy do obsz. gm. Forberg. Nazwa jego zdaje się oznaczać „gajny las". Wzniesienie jego 821 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Forbuschhof (niem.), folw., pow. pasłęcki, st. p. Alt-Dollstaedt.

Fordon 1.) także *Wordon*, miasto, pow. bydgoski, na lewym brzegu Wisły, o kilka kil. na północ od ujścia Brdy, w okolicy piaszczystej, ma klimat zdrowy, ale cokolwiek ostry. Trzy miejscowości należą do gminy: 1) F., miasto, 2) Fordonek, przedmieście; 3) osada; w r. 1875 było 2046 mk., w r. zaś 1871 1940 mk., 851 ew., 498 kat., 23 chrześcian niezdeklarowanych; 468 żydów, 514 analf. Należy do komisaryatu bydgoskiego, sądu okręgowego bydgoskiego. Ma kościół ewangelicki, katolicki i synagogę, 2 szkoły elementarne kilkoklasowe. Pod miastem jest przystań dla statków wiślanych; pomiędzy F. a Ostromeckiem, wsią na prawym brzegu Wisły położoną, regularna komunikacya promem. W mieście jest rządowy dom poprawy dla kobiet; około 360 kobiet zakład ten zatrudnia wyrabianiem cygar lub haftem. Urząd pocztowy trzeciej klasy, poczta osobowa do Bydgoszczy, poczta listowa do Ostromecka i do Czerska (Brahnau). Ludność w ciągu wieku bieżącego znacznie się zmieniała co do liczby i wyznania. W roku 1811 było 190 dm., 1757 mk.; w r. 1831: 195 dm., 2005 mk.; 270 ew., 262 kat. i 1473 żydów; w r. 1837 200 dm., 2409 mk.; 956 chrześcian, 1453 żydów; w r. 1843 liczono już 2890 mk. W ostatnich latach kilkunastu ludność się zmniejszyła, a szczególniej żydowska, gdyż wielu mieszkańców się przeniosło do szybko wzrastającej Bydgoszczy. Położenie miasta u podnóża lekko pochyłego wzgórza nadwiślańskiego jest dosyć niskie, osobliwie ku Wiśle wysunięte Rybaki stoją zazwyczaj pod wodą przy znaczniejszych wylewach. Najbliższa okolica przeważnie piaszczysta, za to na nizinach gleba urodzajna. Mieszkańcy trudnią się prócz zwyczajnego miejskiego handlu i rzemiosł głównie rolnictwem; także jest handel ekspedycyjny dosyć ożywiony. Wielu mieszkańców zajmuje się sternictwem po Wiśle i rybołóstwem, pod miastem jest obszerna przystań dla statków. Jarmarki odbywają się 4 razy w roku: kramne i na bydło. Domy są prawie bez wyjątku murowane, osobliwie po ostatnim pożarze z r. około 1840. Jako od najdawniejszych czasów była ta okolica zaludniona, wynika z starych pogańskich grobowisk, które przy mieście kilka lat temu dość głęboko w ziemi pod pokładami węgla brunatnego i gliny znaleziono. Jak utrzymuje p. Uhlenhuth (Der Netzdistrikt in seinen geographischen und geognostischen Beziehungen str. 4), są to pokłady usypane prawdopodobnie przez naszą Wisłę, która gwałtem tędy nowy bieg sobie ku morzu utworzyła. Za książąt pomorskich stał na wzgórzu także przy Wiśle w stronie ku rzece Brdzie zamek zwany Wyszogród. Zasiadał na nim wyszogrodzki kasztelan; osada położona przy zamku zwała się niekiedy miastem. Czytamy w wizycie kościelnej biskupa Rozrażewskiego, że św. Wojciech, płynąc wodą ku pogańskim Prusom, wstąpił na ten zamek, i kościół, który tu już istniał (zapewne św. Magdaleny), własnoręcznie poświęcił. Pod owe czasy był Wyszogród (ob.) zamkiem bardzo warownym, uważano go powszechnie jako klucz wiodący do Pomorza, o którego posiadanie krwawe tu bitwy staczano. Dlatego był on solą w oku krzyżakom. Postanowili go więc zburzyć. R. 1329 komtur chełmiński Otto von Luterberg napadł znienacka Wyszogród, wyciął w pień załogę z 200 ludzi się składającą, a twierdzę spalił i zburzył. Biednym zaś mieszkańcom rozkazał przenieść się na inne miejsce, nieco na północ, gdzie teraz Fordon leży. Taki jest początek teraźniejszego miasta F. R. 1349 Kazimierz książę szczeciński, bawiąc w Koronowie, potwierdził proboszczowi wyszogrodzkiemu (fordońskiemu) stary przywilej kościelny erekcyjny, nadany zdawna przez pomorskich książąt. Do kościoła należała wtedy villa Jezurzino (Jarużyn) cum omni jure, potestate et dominio absque omni datione et labore ducali ut a poradlnye libera. Item Lacha dicta antiqua Dobrzyca sub prefata ecclesia incipiendo a fluvio Vyssla sursum usque ad lacum dictum Lyestnicza. Item prefato Lyestnicza. Item pratum dictum Rokiczye incipiendo a loco dicto Dobrobanss circa primum fossatum, quod subit ad latitudinem ad Vysłam et ad longitudinem incipiendo ab eodem fossato inter fluvium Dbra et inter montes usque

ad granities heriditatis Syersko. Item ortus sub monte Vyssegradiensi. Item potesthabere unum piscatorium vel alteri convenire super fluvio Vyssla super parva rhetia et circa ripam super vatam. Item in omnibus borrhis, sylvis et insulis ducalibus habet libere excidere omnia robora super suam necessitatem sine quovis impedimento. Zresztą nie mamy o F. historycznych widomości. Tylko r. 1655 nadesłała pod F. szlachta chełmińska swoje wojsko, żeby Szwedów przez Wisłę nie wpuścić. Kiedy jednak generał Horn ze Szwedami swoimi się ukazał, cofnęła się, nie stawiając oporu. Prusom przypadło to miasto jako położone w Wielkopolsce po prawej stronie rz. Noteci r. 1772 pierwszym podziałem. Od niepamiętnych czasów F. był siedzibą dziekana fordońskiego, należał za polskich rządów do dyecezyi kujawskiej, archidyakonatu kruszwickiego. Duchowną władzę wykonywał konsystorz biskupi w Bydgoszczy, dlatego też nazywał się dekanatem bydgoskim. Obejmował przedtem 12 parafij oprócz licznych kościołów w Bydgoszczy. Mocą bulli papieskiej de salute animarum z r. 1822 odłączono od fordońskiego dekanatu kościoły w Bydgoszczy, kośc. par. w Dąbrówce, w Solcu i Strzelewie, które oddane zostały do dyecezyi gnieźnieńskiej. Resztę zaś kościołów, jako to: w Fordonie, w Byszewie, Koronowie, Dóbrczu, Włókach, Osielsku, Wtelnie, Wadzynie i Żołędowie wcielono do powiększonej dyecezyi chełmińskiej, w której i dziś jeszcze stanowią dekanat fordoński. Parafia fordońska liczyła w r. 1880 dusz katol. 1580, nie licząc więzienia, gdzie bywa około 240 dusz. Kościół ma tytuł św. Mikołaja bisk., patronatu jest królewskiego; szematyzm dyecezyi chełmińskiej fałszywie podaje, jakoby był budowany przez Kazimierza księcia szczecińskiego r. 1394 (?); jest tylko wiadomość że tenże książe szczeciński, r. 1349 (nie 1394) potwierdził stary przywilej kościołowi, jakto się wyżej mówiło; w r. 1583 był jeszcze budowy drewnianej, dość już zaniedbanej, zkąd wynika, że teraźniejszy, w cegłę murowany kościół mógł być dopiero po tym r. 1583 stawiany. Przy kościele jest szpital dla 4 ubogich i 3 bractwa: św. Anny od r. 1581, św. Barbary i bractwo trzeźwości. Do parafii należą oprócz miasta następujące wioski: Aleksandrowo, Niem. Fordon, Jarużyn górny, dolny i osada, Jasieniec, Łoskoń, Marienfeld, Miedzin, Miedzinek, Nicponie, Palsz, Sierneczek, Sophienthal, Strzelce górne i dolne, Suczyn i Bergmühle. R. 1867 istniały 2 szkółki katol. parafialne: 1 w Fordonie, do której należał Fordonek, Palsz i Suczyn z 59 dziećmi, nauczyciel był zarazem organistą (obecnie jest ta szkoła zamieniona na symultanną i połączona z miejską szkołą protestancką); 2. w Górnym Jarużynie, do której należało Aleksandrowo, Górne Strzelce, Jarużyn-osada, Dolny Jarużyn i Marienfelde z 83 dziećmi. 2.) F. (Fordon-Deutsch), wieś i gm; 4 miejsc. 1) Frd. wieś; osady: 2) Wójtostwo F.; 3) Kępa zamkowa (Schlosskampe;) 4) Karczma ujska (Uszkenkrug), 21 dm., 237 mk., 216 ew., 21 kat., 28 analf. *M. St.* i *Kś. F.*

Forcstowo, leśnictwo, pow. szamotulski, 1 dm., 6 mk., ob. *Dobrojewo.*

Foreszczynka, strumień górski w obr. Mikuliczyna, w pow. nadworniańskim, w Beskidzie szerokim. Wytryska w północno-wschodniej stronie gm. Mikuliczyna, z źródeł leśnych, z pod zachodniego stoku Rokiety Wielkiej (1114 m.). Płynie w kierunku południowo-zachodnim jużto popod połoniny, jak Foreszczyk, Podplejem, jużteż lasami, jak Foreszczynka, wreszcie wydostaje się na obszerną dolinę Mikuliczyna i w południowej jego stronie uchodzi z pr. brz. do Prutca. Wzdłuż potoku wiedzie dróżyna górska na powyższe połoniny, a z nich na szczyt Rokiety Wielkiej. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Forgacsfalva (węg.), ob. *Lom.*

Forken (niem.), folw., pow. fyszhuski, st. p. Powayen.

Forken (niem.), rz. uchodzi wprost do Fryszhafu na wsch. od Pregli, przy mieście Fyszhuzie. *W. Pol.*

Formoza, ob. *Frumoza.*

Fornelów potok, ob. *Frunilów potok.*

Fornetka, wś, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Puńsk. W 1827 r. było tu 18 dm., 170 mk.; obecnie liczy 32 dm., 260 mk.

Fornhejtyszki, wś, pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Godlewo, 1 dm., 38 mk.

Forościec, *Foroszczyce*, ob. *Chorościec.*

Forosna, ob. *Chorosna.*

Foroszcza, przys. Łąki (ob.), pow. samborski, prawie 3 kil. na płn. od Łąki, 270 m. npm., wraz z Bilinką wielką, Majniczem i Wołoszczą jedna z ostatnich osad w tej stronie, gdyż dalej na płn. ściele się rozległa nizina moczarzysta, narażana na częste wylewy Dniestru.

Foroszczyce, ob. *Forościec.*

Forpost albo *Reksino*, wś rządowa, pow. czehryński, nad rz. Suchą Taśminą, o 6 w. od wsi Cwietnej, rzeką tylko oddzielona od znacznego miasta Kniażej, gub. chersońskiej. Ma 469 mk. prawosł., należących do parafii Cwietna, i 1808 dzies. ziemi. Niegdyś należała do starostwa czyhryńskiego. *Kl. Przed.*

Forst, *Barszć*, mko na dolnych Łużycach, w żarowskiem, już zniemczone. W okolicy w kilku wioskach mówią jeszcze po serbsku, przynajmniej starzy ludzie. St. dr. żel. chociebusko-żarowskiej (Cottbus-Sorau).

Forstbrueck (niem.), król. leśnictwo, pow. człuchowski, st. p. Przechylewo.

Forszterówka, przedm. Przemyśla.

Fortuna, dobra, pow. dryssieński. R. 1811 własność Fortunata Chełchowskiego, dziś syna jego Kazimierza; miały 92 dusz męz., 499 dz. rozl. *A. K. Ł.*

Fortuna lub *Grabowice*, folw. dóbr Niepasice, pow. toszecko-gliwicki.

Fortunatówka albo *Janowiecka Buda*, wś, pow. radomyski, gm. michałowska w Janówce, par. janowiecka, okr. policyjny maliński, o 4 w. od Janówki, o 14 w. od Malina, nad niewielką rzeczką bezimienną, dopływem Irszy. Ma 180 mk. prawosł., przeważnie zajętych przemysł. leśnym i pszczelnictwem; ziemi 1019 dzies., głównie błota i lasy. *Kl. Przed.*

Foruwka, ob *Fedorówka* i *Furzówka*.

Forró-Encs (węg.), st. dr. żel. ciskiej, o 48 kil. od Koszyc.

Fortunopol, folw. w Inflantach polskich, pow. lucyński, par. lucyńska, ma zaledwie 148 dzies. obszaru i należy do Krejca. Przed laty wchodził w skład dawnej Bryckowszczyzny. Por. *Ewersmujża*. *G. M.*

Foshuta, niem. *Fosshütte*, szlach. wś włościańska, pow. kościerski, zawiera 8 posiadłości gburskich, ogrodn. 2, obszaru ziemi 555 mórg, dom. mieszk. 16, kat. 98, ewang. 79, par. Stara Kiszewa, szkoła Chwarzenko, poczta Nowe Polaszki, odległość od Kościerzyny 2 i pół mili.

Fossa, ob. *Zwonicha*.

Fosshuette (niem.), ob. *Foshuta*.

Foszczyce, przysiołek, ob. *Błaszkowa*.

Foszetówka, mały folwarczek rządowy, pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew. Piaszczyste grunta dzierżawią chłopi. Jest też kopalnia glinki, podobno ogniotrwałej. F. leży między Bielanami a Wawrzyszewem.

Fotyń, ob. *Chotyń*.

Fradautz, *Fradowce*, ob. *Fratauz*, *Fratowce*.

Fraeuleinhof (niem.), dobra, pow. królewiecki, st. p. Quednau.

Fraga, wś, pow. rohatyński, nad rzeczką Swirz, oddalona o 15 kil. na północny zachód od staros. w Rohatynie, o 6 kil. w tym samym kierunku od rzym. kat. parafii i urzędu poczt. w Podkamieniu. Przestrzeń posiadłości więk. roli or. 409, łąk i ogr. 143, past. 67; posiadłości mniejszej roli or. 636, łąk i ogr. 108, past. 142 mr. austr. Ludność 546, w tem rzym. kat. 85. Gr. kat. parafia w miejscu z filią Podbórze o 1 kil. na płn. oddaloną, razem 660 dusz gr. kat. obrządku. Szkoła etatowa o 1 nauczycielu, kasa pożyczkowa gminna z funduszem zakładowym 408 zł. aw. Właściciel więk. posiadłości Leontyna z hr. Baworowskich hrab. Starzeńska. *B. R.*

Frain, ob. *Wranów*.

Fraksztyn, *Franksztyn*, niem. *Frankenstein*, pow. brodnicki, 1.) młyn do wsi Skępska należący, nad małą strugą zwaną Bielica, która przy karczmie Łęga wpada do Drwęcy; przy granicy pow. toruńskiego, bud. 9, dm. mieszk. 2, ewang. 20, par. Chełmonie, szkoła Skępsk, poczta Kowalewo, dokąd odległość przeszło 1 mila. 2.) F., osada, niem. *Reis-Frankenstein*, budynek i dom mieszk. 1, ewang. 20; parafia, szkoła, poczta jak wyżej. *Kś. F.*

Frampol, os., przedtem mko, pow. zamojski, gm. i par. Frampol, 4 okr. sądu gmin. w Gorajcu (ob.), leży w zachod. str. pow., nad rzeką Ładą, przy trakcie poczt. z Biłgoraja do Janowa ordynackiego, i graniczy z pow. janowskim. Odl. od Zamościa w. 46, Szczebrzeszyna w. 24. Janowa ord. w 17 i pół i Lublina oraz st. dr. żel. Nadwiśl. Rejowiec w. 70. F. założonym został w Małej Polsce, byłem wdztwie lubelskiem, pow. urzędowskim, przez ówczesnego właściciela Franciszka Butlera w r. 1705, z nadaniem obecnego nazwiska od swego imienia, i pozostawał pierwotnie pod zarządem wójta; dopiero w r. 1773 następny właściciel Jan Wisłocki sukces. Butlera, wyniósł go do godności mta, z ustanowieniem tegoczesnej władzy municypalnej i cechów: tkackiego, szewckiego i garncarskiego, co potwierdzając, Stanisław August przez przywilej z d. 1 grudnia 1789 r., nadał mtu 7 jarmar., lecz mto to zwolna się rozwijając, prawdopodobnie przez utrudnione komunikacye niedoszło do posiadania kompletnego charakteru mta, skutkiem czego w r. 1870 zamienione zostało na osadę. Przy pierwszym podziale w r. 1772, F. stanowił punkt linii granicznej Galicyi, prowadzącej od Szląska Wisłą po ujście Sanu, potem na F., Zamość, Hrubieszów, do Buga po Zbaraż, Podhorce i Dniestr. Do zabytków z epoki założenia F., należał egzystujący tu do r. 1873 kościół drewn. parafialny a w późniejszych czasach filialny, t. j. zależący z księgami metr. do par. Radzięcin (ob.) pod wezw. ś. Jana Nepom., gdyż świątynia ta zbudowaną była w r. 1740 przez Józefa hr. Butlera; lecz uległszy czasowemu zniszczeniu, musiała być usuniętą z swego miejsca, na którem stanął nowy przybytek Panu, murowany, wzniesiony w 1873 do 1878 r. kosztem parafii, który również jak i poprzedni benedykowany został na cześć św. Jana Nepom. na d. 11 listopada 1878 r. przez prałata i dziekana zamojskiego ks. Karnickiego dla 2618 parafian. W okresie budowy kościoła wymurowano tu synagogę żyd. dla 1189 wyz., a więc prócz rzeczonych kościołów i synag. F., obecnie posiada: zarząd gm. z kasą pożyczkowo-wkładową, stacyą pocztową, szkółkę początkową, drobnych sklepów i kramików 11, wokoło niezwykle obszernego, odznaczającego się regularną równiną placu targowego „rynku“, ulic 12 (niebrukowane) i 227 dm., z których 2 mur., a w r. 1780 było tu 130 dm. drewn. Os. ta, zajmując ogól. prze-

strzeni 423 mr., 278 pr., w tej liczbie ziemi or. i pod ogr. 393 m. 276 pr., stałej ludności liczy 2154 mk., t. j. 958 kat., 7 prawosł. i 1189 żydów. Głównie lud. chrześc. zawiera 245 gospodarzy rol. i ich familie, reszta zaś takowej trudni się tkactwem, garncarstwem i szewctwem, a żydzi przeważnie oddani są handlowi na małą skalę i spekulacyi; lecz cała ta działalność zastosowaną jest li tylko do miejscowych potrzeb. R. 1827 było tu 114 dm., 654 mk. Gleba ziemi tutejszej składa się z glinki, miejscami popielatki, pomięszanej z piaskiem lub też z samego piasku, a w nim napotykane z rzadka, większych i mniejszych rozmiarów, głazy i krzemyki. Położenie powierzchni więcej równe, uprawa roli zwyczajna, zaniedbana; objawia się chęć zaprowadzenia sadów choć na małą skalę. W skład gm. F. wchodzą następujące wsie: Aleksandrówka 9 os., rozl. 53 mr., folw. Buczyn, włas. Ad. Kamińskiego rozl. ziemi 138 mr. i lasu 150 mr., oraz Karolówka, Komodzianka, Kąty, Niemirów, Rzeczyca, Starawieś, Sokołówka, Teodorówka, Wola-Radzięcińska i Wola-Kątecka. *Tit. Tiro.*

Frampol, ob. *Franpol* i *Franopol.*

Franapol, zaśc. szlach., pow. trocki, 2 okr. adm., 48 w. od Trok, 1 dom, 14 mk. katolików (1866).

Francik, os., pow. radzymiński, gm. i par. Radzymin.

Franciszka, huta cynkowa w Nowejwsi, pow. bytomski.

Franciszkańce, folw., pow. wileński, 1 okr. polic., nad jez. Żałoś, mk. kat. 9, dom 1 (1866), od Wilna 22 w.

Franciszkański folwark, niem. *Franziskaner Vorwerk*, folw., pow. gnieźnieński; 6 dm., 48 mk. Ob. *Piaski.*

Franciszkany, kol., pow. skierniewicki, gm. Doleck, par. Rawa stara. Ma szkołę.

Franciszkopol, majętność w Inflantach polskich, powiecie lucyńskim, parafii maryenhauskiej, dekanacie za-lucyńskim, stanowiła niegdyś cząstkę dawnego starostwa maryenhauskiego, które w ciągu lat stu było prawie dziedziczną posiadłością w domu Hylzenów, przechodząc stale z ojca na syna przez tak zwane jus communicativum. Po śmierci Justyniana Hylzena, ostatniego starosty maryenhauskiego, który z powodu zaboru tej części Rzeczypospolitej do Rossyi praw swoich na to starostwo synowi swemu Idziemu przekazać nie zdołał, Maryenhaus z całym swoim obrębem, jako dawna królewszczyzna, przeszedł do panującej wówczas już nad krajem Katarzyny II, a cesarzowa rozległy okrąg maryenhauski swemu dygnitarzowi Jełaginowi na prawie wieczystem oddała. Sukcesorowie Jełagina jeszcze przed rokiem 1820 sprzedają rozległy okrąg maryenhauski swemu plenipotentowi, niejakiemu Szymonowi Horożańskiemu; ten zaś, nie mogąc się utrzymać przy tak rozległych dobrach, sprzedaje one częściowo. Tym sposobem część onych, zwana Franciszkopolem, jeszcze w pierwszej połowie bieżącego stulecia prawem kupna przechodzi do Ulanowskich, od których w roku 1866 majętność ta drogą sprzedaży przymusowej nabytą zostaje przez rossyanina Kirejewa, po bankructwie którego Franciszkopol obejmuje mieszczanin niemiecki, obecnie swe prawa do tego majątku wywodzący. Obszar dworski zajmuje tu 3023 dzies., obfitość lasu, wody i łąk. Co do fizyografii kraju porównaj artykuł: Maryenhaus *G. M.*

Franciszków 1.), wś i folw., pow. błoński, gm. Guzów, par. Wiskitki. W 1827 r. było tu 42 dm., 294 mk.; obecnie liczy 487 mk. 2.) **F.**, kol., pow. grójecki, gm. Nowa wieś, par. Jasieniec. 3.) **F.**, kol., pow. sochaczewski, gm. Rybno, par. Kozłów szlachecki. 4.) **F.**, folw. i kol., pow. kutnowski, gm. i par. Plecka Dąbrowa. Kol. ma dm. 8, mk. 88, gruntu mr. 72. Folw. 1 dom, 22 mk., 300 m. rozl. 5.) **F.**, fabryka żelaza nad rz. Czarną, pow. konecki, gm. Ruda-Maleniecka, par. Fałków. Ma 11 dm., 77 mk., 15 mr. dwors. i 7 włośc. Fabryka należy do braci Jakubowskich. 6.) **F.**, folw., pow. lubelski, gm. Piotrowice, par. Kiełczewice, od Lublina w. 23, od Bychawy w. 6, od rz. Wieprza w. 28. Rozl. wynosi m. 656, grunta orne i ogrody m. 369, lasu m. 257; płodozmian 4 i 10-polowy, bud. mur. 1, drew. 4. Folw. ten w r. 1875 oddzielony został od dóbr Strzyżowice. 7.) **F.**, wś, pow. krasnostawski, gm. Czajki, par. Surchów. W 1827 r. było tu 16 dm. i 84 mk. *Br. Ch.*

Franciszkowo 1.), wś, pow. sierpecki, gm. Żuromin, par. Chamsk, zajmuje obszaru grun. włośc. 45 mr. Folw. należał do wsi Poniatowo, liczy 134 mk., 11 bud. mieszk., 667 m. gruntu, płodozmian 10-polowy. 2.) **F.**, wś, pow. lipnowski, gm. Skępe, par. Karnkowo. Leży nad jez. Radziochy. 3.) **F.**, folw. poproboszczowski, pow. rypiński, gm. Płonne, par. Radomin, 1 dom, 2 mk., 125 m. gruntu (89 m. ornego). 4.) **F.**, folw., pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Kalwarya. Ma 3 dm., 13 mk.

Franciszkowo, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 46 w. od Wilejki, 2 okr. adm., 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Franciszkowo 1.), niem. *Franzenhof*, folw., pow. bydgoski; 1 dom, 17 mk., ob. *Sienno.* 2.) **F.**, folw., pow. pleszewski; 1 dom, 38 mk, ob. *Dębno.* 3.) **F.**, kolonia, pow. krobski, 6 dm., 39 mk., ob. *Czarkowo.*

Franciszkowo 1.), folwark dóbr rycer. w Warszewicach, pow. toruński, budynki 2, dom mieszk. 1, kat. 8, parafia i poczta Chełmża, szkoła Kończewice. 2.) **F.**, niem. *Franzdorf*, pow. świecki, folw. należący do dóbr rycersk.

w Bukówcu, obszaru ziemi obejmuje mr. 1457, budynk. 18, dm. mieszk. 8, kat. 82, ewang. 33. Parafia Świekatowo, szkoła Krupocin, poczta Szwarckop (Brunstplatz). R. 1859 posiadacz hr. Czapski w Bukówcu, obecnie Arciński. Cegielnia F., należąca do folwarku Franciszkowo, r. 1868 miała budyn. 3, dom mieszkalny 1, ewang. 11. 3.) F., folw. należący do dóbr w Radawnicy, pow. złotowski, nowo założony po r. 1766, w okolicy nieco odległej, lesistej, przeszło 1 milę od Złotowa, aż do roku 1866 znajdował się w posiadaniu Grabowskich, następnie nabyty przez znanego przedsiębiercę Strousberga. Parafia i szkoła w Radawnicy, poczta w Jastrowie. Obszaru ziemi zajmuje mr. 1597, zabudow. 12, dom. mieszk. 4, kat. 34, ewang. 69. 4.) F., niem. *Franziskowen*, folw., pow. lecki, st. p. Zelki. *Ks. F.*

Franckabuda, *Frąckabuda*, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów. Liczy 13 dm., 114 mk.; odl. 13 w. od Władysławowa.

Franclin, folw. w środku pow. ihumeńskiego, własność dziedziczna Kotowiczów, ma około 360 m. obszaru. *Al. Jel.*

Francuzka, wś, pow. bałcki, gm. Pisarzówka, par. Kodyma, nad rz. t. n., przy dr. żel. odesko-kijowskiej, 712 mk., 801 dzies. ziemi włościań., 550 dzies. dworskiej. Należała do Chomentowskich, dziś spadkobierców Kicza. Oprócz tego jest tu część rządowa 541 dzies. i 298 mk. Cerkiew ś. Mikołaja dla 1105 parafian ma 42 dzies. ziemi. R. 1868 miała 181 domów. *Dr. M.*

Francuzka, *Okny*, rz., ob. *Mołokisz.*

Francuzy, wś, pow. siedlecki, gm. i par. Żeliszew.

Francyanowo 1.) folw., pow. dziśnieński, własność Żołnierowicza. 2.) F., pow. dziśnieński, własność Parfianowicza. *A. K. Ł.*

Franin, kol., pow. łódzki, gm. Brużyca wielka, par. Aleksandrów.

Frankamionka, folw., pow. hrubieszowski, gm. Miączyn, par. Grabowiec. W 1827 roku liczono tu 10 dm., 53 mk.

Frankanów, folwark, własność Ejdziatowicza, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 45, od Dziewieniszek 26, mk. kat. 4. (1866).

Franken, folw. pow. frydlądzki, st. poczt. Korsze.

Frankenau (niem.), 1.) wś, pow. niborski, st. p. Nibork. 2.) F., wś, pow. roszelski, ob. *Franknowo.*

Frankenau (niem.), ob. *Frankowa.*

Frankenberg (niem.), ob. *Przyłęk.*

Frankenfelde (niem.), ob. *Frankifeld.*

Frankenhagen (niem.), ob. *Silno.*

Frankenhain (niem.) albo *Grutta-Vorwerk*, ob. *Gruta.*

Frankenorth (niem.), folw., pow. węgoborski, st. p. Kruklanki.

Frankenstein (niem.), ob. *Frakształ.*

Frankenstein (niem.), *Frankształ*, ob. *Ząbkowice.*

Frankfurt nad Odrą, miasto główne pruskiego okręgu regencyjnego i powiatu lubuszowskiego w Brandenburgii, na lewym brzegu Odry, o 173 kil. od Poznania, w okolicy dobrze uprawnej, płaskiej, z pięknemi nowoczesnemi przedmieściami, ma około 50 tys. mk., 5 kościołów ewangelickich, z tych jeden Marienkirche z w. XVI gotycki; kościół katolicki, synagogę, prowincyonalną szkołę rzemieślniczą, gimnazyum, szkołę realną w murach byłego uniwersytetu z r. 1506, przeniesionego w r. 1811 do Wrocławia. Miasto wzbogacone przez handel towarami spławianemi po Odrze, który wzrósł znacznie po założeniu 1688 r. kanału Fryd. Wilhelma, łączącego Odrę z Elbą. Rocznie około 2000 statków przepływa F. Trzy walne jarmarki (18 marca 20-dniowy). Główne wytwory miejscowego przemysłu: porcelana, garncarskie produkta, musztarda, tytuń, cukier i t. p. W pobliżu miasta kopalnie węgla brunatnego. F. został miastem w r. 1253. Należał do hanzy. R. 1348 bezowocnie oblegał go Karol IV. R. 1432 husyci zajęli F., r. 1631 Szwedzi a r. 1759 Rossyanie. Regencya frankfurcka obejmuje wschodnią połowę Brandenburgii, ma 348.5 mil kw. rozl. i 1034914 mieszk., w tej liczbie około 60000 słowian. Dzieli się na 17 powiatów: Frankfurt, kralowiecki, soldyński, landsberski, friedeberski, arnswaldzki, lubuski, sternberski, cylichowski, krośnieński, chociebuski, lubiński, luckauski, kalawski, grodecki, żarowski i gubiński.

Franki 1.) fol., pow. kutnowski, gm. i par. Krośniewice, liczy 4 dm., 48 mk., ziemi ornej 230 mórg, lasu 40 m., łąk 20 m. Własność A. Sawickiego. 2.) F.-dąbrowa i piaski, wsie szlach., pow. mazowiecki, gm. Piszczaty, par. Kobylin. Fr. Dąbrowa liczyły w 1827 r. 18 dm. i 108 mk.; Fr. Piaski 10 dm., 48 mk. 3.) F., folw., pow. łęczycki, gm. Poddębice, par. Kałów, od Kalisza w. 70, od Łęczycy w. 21, od Poddębic w. 3, od Gostkowa w. 10, od rz. Warty w. 15. Rozl. wynosi m. 120, grunta orne i ogrody m. 93, łąk m. 14, pastwisk m. 11; bud. drewn. 4; folwark ten oddzielony w r. 1876 od dóbr Tumusin. *Br. Ch.*

Frankifeld, niem. *Frankenfelde*, król. dobra, pow. starogrodzki, na bitym trakcie berlińsko-królewieckim, 1 milę odległe od stacyi kolei żelaznej chojnicko-tczewskiej, obejmuje obszaru ziemi mórg 548, katol. 55, ewang. 52, dom. mieszk. 8. W miejscu znajduje się poczta, szkoła i browar dość intratny. Parafia Zblewo. Odległość od Starogrodu 3 mile.

Franklin, wś, powiat skierniewicki, gm. Grzymkowice, par. Biała.

Franklinów, wś, blisko rz. Ołoboku, pow. odolanowski, 26 dm., 223 mk., 20 ew., 203 kat., 64 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Ostrowie o 5 kil. *M. St.*

Franknowo, niem. *Frankenau*, wś włośc., pow. reszelski, przeszło 1 milę od Jezioran (Zybork). Ma szkołę elementarną, kościół kat. parafialny tytułu św. Stanisława Męcz., patronatu biskupiego. Poczta Siegfriedswalde. Od początku była własnością biskupów warmijskich. Pierwszy przywilej fundacyjny pochodzi z r. 1346: biskup warmijski Jan wydaje wtedy tę wś prawem chelmińskiem na lokacyą sołtysowi Heinco Wendelpaffe. Włók zdawna wymierzonych i obsiewanych było 80, do których dodał 11 włók lasu i pustej roli w „Vamlauken". Wolnych włók otrzymali proboszcz na fundacyą kościoła 6, sołtys 10; od innych dawać mieli po pół grzywny. Z owych 11 włók dodanych z „Vamlauken" jedna jest wolna, żeby wieś na niej założyć, od reszty 10 dopiero po 17 latach płacić mieli jako i od wszystkich innych: Proboszczowi dadzą od włóki (także i sołtys) 1 korzec żyta i tyleż owsa. W jeziorach tej wsi wolno im łowić ryby na własny stół mniejszemi narzędziami. Sołtys zaś tylko ma prawo czynić łowy na zające i sarny w granicach wsi. Także sołtys pobierać będzie połowę dochodów z karczmy. Sądownictwo mniej ważnych spraw ma sołtys, większe wykonywać będzie biskupi adwokat. R. 1566 była ta wieś oddawna pusta, zapewne w wojnach zrujnowana, mieszkańcy ją opuścili, rola porosła dość wysokim lasem, za ludzkiej pamięci nieorana. Wtedy biskup warmijski Stanisław Hozyusz nanowo ją założył. Sołtystwo oddał Maciejowi Caplar. R. 1565 kiedy jeszcze wolne lata nie były się ukończyły, odprawiła się tu wizyta kościelna za biskupa Hozyusza, nowy kościół właśnie co budowano, proboszcz nie był jeszcze ustanowiony. R. 1581 d. 27 września konsekrował ten kościół biskup warmijski Kromer ku czci Boga Wszechmogącego i pamiątce przeniesienia św. Stanisława Męcz. i św. Katarzyny. Teraźniejszy kościół zbudowano tu za bisknpa Grabowskiego, który go konsekrował r. 1751. Karczma powstała tu nowo dopiero w r. 1585. Ob. *Monumenta Varmiae* pod r. 1346. *Ks. F.*

Frankopol, folw., pow. opatowski, gm. Ćmielów, par. Ptkanów. Ma 1 dm., 10 mk., 138 morg. dworsk.

Frankopol, ob. *Falatycze.*

Frankopol, dwór, pow. rossieński, par. stulgiewska, w r. 1862 własność Kasperowiczów.

Franków, folw., pow. odolanowski, 3 dm., 38 mk., ob. *Kuklinów.*

Frankowa mała i wielka, węg. *Kis-Frankova* i *Nagy-Frankova*, dwie wsie słowackie w hr. spiskiem (węg.), w dystrykcie niedzickim, w dorzeczu Dunajca, nad pot. Frankowską wodą. Frankowa wielka leży na północ od Fr. małej. O Frankowej to wiemy, że mistrz Kokosz, który nietylko na południowej stronie Magóry spiskiej znaczne miał posiadłości, ale niemal cały obszar od Magóry spiskiej, po Dunajec dzierżył, r. 1320 bratankowi swemu Michałowi zwanemu Frank darował las w pobliżu Dunajca, w którym tenże założył wieś Frankenau zwaną. Wieś ta dostała się później klasztorowi kartuzów w Lechnicy (Féjer, Cod. dipl. Hung. eccles. et civ. VIII, 256). Miejscowość tę zowie Féjer Frankvagasa, tj. wyrębisko Frankowe (VIII, 289). Frankowa wielka liczy 615 mk., między nimi 535 dusz rz. kat., 2 gr. kat.. 65 nieun., 13 żydów. Frankowa zaś mała 408 mk., między nimi 347 dusz rz. kat., 1 gr. kat., 60 nieun. Parafia łac. w Frankowej wielkiej. Rok założenia kościoła niewiadomy; metryki pochodzą z r. 1750. Kościół p. w. św. Mikołaja biskupa; patronem jest biskup preszowski z kapitułą. Do par. frankowskiej należy także wieś Osturnia z 152 wyzn. rzym. kat., 3 gr. kat., 125 szyzm., 13 żydów (Szem. dyec. spiskiej z r. 1878). We Frankowej W. jest oprócz tego kaplica św. Krzyża i św. Jana Niepomucena. Wzniesienie Fr. W.: 1) w połowie wsi potok Frankowska woda, 666 m.; 2) kapliczka po drodze do Kacwina, 500 m. na płn.-zach. od wsi, 644 m.; 3) mostek na Kacwińskiej wodzie i tracz, nieopodal połączenia się Frankowskiej wody z Kacw. wodą, 622 m.; 4) kapliczka 300 m. od granicy kacwińskiej 616 m. Wzniesienie Fr. Małej: 1) Krzyż na brzeżku, na południowy wschód od wsi Fr. W., nieopodal drogi do Małej Fr., 200 m. nad Fr. W., 671 m. 2) przejście przez potok Mostkowy, tuż pod Fr. M., 720 m. Wschodnia granica Frankowej wielkiej i małej od strony Hanuszowiec i Jezierska poczyna się szczytem Frankowej hory (873 m.) i ciagnie się na południe aż po Harb (1157 m.), szczyt w głównym grzbiecie Magóry spiskiej. Wzniesienia na tej granicy: 1) Wierch 900 m. na zachód od Frankowej Hory 863 m.; 2) ramię południowo-wschodnie 500 m. od Fr. Hory, 837 m.; 3) Wierch na południe 500 m., przy drodze idącej działem ze Starejwsi, 865 m.; 4) wzgórze 1100 m. dalej na południe po tejże drodze, nad młynem frankowskim, 838 m.; 5) wzgórze 500 m. dalej na płd., przy tejże drodze, 854 m.; 6) wzgórze stąd na północny wschód ku Hanuszowcom, 853 m.; 7) Płaśny wierch, granica Frankowej, Jezierska i Hanuszowiec 1043 m.; 8) Furmaniec

wierch, 1075 m. na północ, między Frankową małą a Mostkowym potokiem, 910 m.; 9) wzgórze od Płaśnego wierchu na południe, granica Frankowej mł. i Jezierska, 1046 m.; 10) na północ od niego w odległości 800 m. wierch Mościska, 1008 m., należący do Frankowej mł.; 11) wreszcie 2025 m. na południe od Płaśnego wierchu, wznosi się wzgórze Harb, granica Frankowej, Jezierska i Żdżaru, 1157 m. Tutaj zwraca się granica na zachód, bieżąc grzbietem Magóry spiskiej przez szczyty Stredny (1161 m.) i Żdżarski wierch (1178) aż po wierch Prechreszcze (1199 m.), gdzie schodzą się granice Frankowej mł., Żdżaru i Osturni. Tędy wiedzie także droga na zachód, a wzdłuż niej południowa granica Frankowej mł., odgraniczająca ją od Zdżaru. Od Stredniego wierchu idzie droga działem wprost na północ do Frankowej. Wierch po tej drodze, 500 m. od Stredniego, 1134 m. Stąd drugi 1200 m. na północ, między Koszarskim potokiem (od zachodu) a Długiemi Worami (od wschodu), 963 m. Trzeci 700 m. dalej na pół., nad wsią: 879 m. Od wierchu Prechreszcze ciągnie się ku północy po wierch Solisko (1122 m.) granica zachodnia między Fr. a Osturnią. Od Soliska spuszcza się granica ta ku źródłowiskowi Głębokiego potoku i ciągnie się doliną jego aż po ujście tegoż do Kacwińskiej wody. Stąd zwraca się na północny zachód na Zubrowków wierch (836 m.); tutaj schodzi do potoku Za-upłaz. Między Głębokim pot. a Frankowską wodą Polanka wierch, 975 m. Północny stok tego wierchu zwie się Sihłem. Północna wreszcie granica ciągnie doliną Zaupłaskiego potoku na wschód, aż po jego ujście do Kacwińskiej wody, 607 m.; stąd ciągnie się dalej na wschód, poczem na płd.-wsch. jarem „Zarendowę smreki“ zwanym aż po Frankową Horę. W obrębie tej wsi wypływają cztery silne potoki Gajnik, Koszarski potok i Długie wody z pod Magóry spiskiej, a Mostkowy pot. z pod Płaśnego wierchu.

Frankówka, futor, pow. jampolski, 28 dz. ziemi. R. 1820 było tu 13 dusz męz. Należał do Gołka. *Dr. M.*

Frankowo zbójnowskie i *Zbojenek*, dwie wsie włośc. wraz z kolonią Laskowiec, pow. rypiński, gm. Sokołowo, par. Ruże i Michałki, liczą 98 mieszk., 13 osad włośc., 16 dom. mieszkalnych, powierzchni 472 mor., w tem 383 mor. gruntu ornego; w kolonii Laskowiec znajduje się szkółka element. ewangelicka. Por. *Dulsk.*

Frankowo, wieś, pow. wschowski, 15 dm., 105 mk., 76 ew., 29 kat., 23 analf. Poczta w Lesznie o 4 kil., st. kol. żel. Leszno o 15 kil.

Frankowska woda, potok górski na Podhalu spiskiem. Powstaje z dwóch strumieni zachodniego Gajnika i wschodniego Koszarskiego potoku. Oba wypływają z pod Żdżarskiego wierchu (1178 m.), szczytu w głównym grzbiecie Magury spiskiej; dział tych potoków tworzy ramię górskie, odrywające się od Zdżarskiego wierchu ku północy; na nim polana 982 m. npm. Łączą się na południowym krańcu wsi Frankowej małej i tworzą Frankowską wodę. W tejże wsi przybiera z pr. brz. potok Długie wody, płynący z pod Harbu (1157 m.), a na północnym krańcu wsi Mostkowy potok. Płynie on wąską dolinką, nad którą po wschodniej stronie wznoszą się Furmaniec (910 m.), a po zach. stronie Solisko (1122 m.) i Polanka (975 m.). Wchodząc między domostwa Frankowej wielkiej zwraca się na północny-zachód i poniżej wsi pod traczem uchodzi do Kacwińskiej rzeki. Ujście 644 m., połączenie obu potoków 800 m. Długość biegu 7 kil.

Frankpole, niem. *Freigut*, folw., pow. ostrzeszowski, 1 dom, 15 mk., ob. *Opatów.*

Franksztyn, ob. *Ząbkowice* i *Frakszłyn.*

Franopol 1.), wś, pow. rawski, gm. Maryanów, par. Babsk. W 1827 r. liczono tu 21 dm., 238 mk. 2.) **F.**, folw., pow. konstantynowski, gm. Swory, par. Huszlew, poczta Międzyrzec, sąd Huszlew, rozl. mr. 180 3.) **F.**, folw., pow. konstantynowski, gm. Kornica, par. Górki, poczta Łosice, okr. sądowy Huszlew, rozl. 447 mr. *Rz.*

Franopol 1.) folw. pryw., pow. wilejski, o 28 w. od Wilejki, 2 okr. adm., 1 dm., 13 mk. (1866). 2.) **F.**, folw. należący do Rewkowskich, nad stawem, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 50, od Dziewieniszek 14, mk. katol. 12, staroz. 3 (1866). 3.) **F.**, wś, pow. nowoaleksandrowski gub. kow., własność Franciszka Chludzińskiego, 399 dzies. rozl. Była tu filia parafii katolickiej Druja. 4.) **F.**, wś i dobra w Inflantach polskich, pow. lucyński, par. lucyńska, nad jez. franopolskiem, przy trakcie handlowym z Lucyna do Opoczki. Obszar dworski wynosi tu 874 dzies. ziemi uprawnej, tudzież 171 dzies. nieużytków. Jest tu dom mieszkalny murowany, piętrowy, z ogrodem obszernym, w którym najbardziej się wyszczególniają strzyżone alee lipowe. Na wzmiankę też zasługują: młyn wodny, browar z cegły wzniesiony, obszerna austerya, cegielnia i wapielnia. W pobliżu dworu, przy trakcie wiodącym do Ewersmujży, cmentarz mieszczący w sobie groby familijne młodszej linii polsko-inflanckiej gałęzi Karnickich. W zeszłym wieku F. stanowił tylko attynencyą sąsiedniej Ewersmujży (ob.), po podziale której przeszedł w ręce młodszej linii Karnickich. Ostatni dziedzic tego imienia Franciszek Karnicki, b. prezydent sądu powiatowego lucyńskiego, został r. 1863 przeniesiony w głąb Rosyi, gdzie też umarł 1876 r. a jego majętność F. już parę lat przedtem (r. 1873) z rozkazu

rządu sprzedaną została. Nabył ją najprzód mieszczanin ryski Kade, a następnie 1875 r. teraźniejszy właściciel szlachcic kurlandzki baron Karol Grotthuss. 5.) **F.**, wś, pow. lepelski, własność rządowa, o 7 w. od Lepla, zarząd gminy liczącej dusz 994.

Franopol, folw., pow. piński, na najgłuchszem Polesiu, należy do dóbr Juniszcze, 2 okr. polic., gm. Mokrze, 50 mk., Pusłowskiego własność; ma około 260 m. obszaru. *X. M.*

Franówka, mała wioska, pow. kamieniecki, pod Franpolem, gm. Kujawy, par. kat. Skazińce, 25 dm. Por. *Franpol*. *Dr. M.*

Franowo 1.) wś, pow. pleszewski; 3 dm., 17 mk., należy do gm. Prusy. 2.) **F.**, folw., pow. poznański; 2 dm., 39 mk.; ob. *Kobylepole*.

Franpol 1.) mylnie *Frampol*, małe mko, pow. kamieniecki, przy trakcie pocztowym, par. kat. Skazińce, par. prawosł. Sawińce, gm. Kujawy, okr. adm. kupiński, ma do 600 dusz męz., ziemi włościańskiej z Franówką 329 dzies., dworskiej używalnej 400 dzies., dm. 106, sklepów 14, targi. Należało do Potockich, dziś razem z Franówką własność Dmochowskich. 2.) **F.**, wś w pow. słonimskim, u zbiegu Łochozwy ze Szczarą. *Dr. M.*

Fransdorf 1 i 2, wś i folw., pow. garwoliński, gm. i par. Żelechów. F. 1 liczy 64 dm., 569 mk. i 1462 mr. F. 2 liczy 58 dm., 578 mk. i 1311 mr. obszaru. Istnieje tu szkoła początkowa. W spisie wsi z 1827 r. zwie się Fransdorf lub Wysogoda (?) i liczył 80 dm. i 638 mk.

Frantówka, niewielka wioska, pow. lipowiecki, przy źródłach rzeki Horskiego Tykicza, o 3 w. odległa od m. Bałabanówki, mieszkańców 409 wyz. prawosł., cerkiew parafialna zbud. w 1754 r., dawniej unicka. Ziemi wybornego czarnoziemu 1838 dzies., należy do wielu właścicieli. Zarząd gminny w m. Bałabanówce, policyjny w Lińcach. Por. *Kamienny Bród*. *Kl. Prz.*

Franula, folw., pow. toruński, obszaru ziemi mr. 1091, budyn. 4, dom mieszk. 1, kat. 11. Parafia i szkoła Ryńsk, poczta Wąbrzeźno.

Franulin, folw., pow. grójecki, gm. Nowa wieś, par. Boglewice.

Franulin, folw. pryw., pow. wilejski, o 65 w. od Wilejki, 2 okr. adm., 1 dom, 7 mk. wyznania rz. kat. (1866).

Franulka, folw., pow. wrzesiński, 2 dm., 51 mk., ob. *Bugaj*.

Franusin 1.) folw., pow. hrubieszowski, gm. i par. Horodło. 2.) **F.**, folw., pow. krasnostawski, gm. i par. Gorzków. 3.) **F.**, folw., pow. tomaszowski, gm. Telatyn, par. Rzeplin, od Lublina w. 126, od Tomaszowa w. 26, od Łaszczowa w. 7, od st. poczt. Tyszowce w. 14. Rozl. wynosi m. 181, grunta orne i ogrody m. 170. Folw. ten oddzielony w r. 1874 od dóbr Telatyn.

Franusin, folw. we wsch. stronie pow. mińskiego gub. t. n., w okolicach Samochwałowicz, należy do dóbr Rusinowicze, własność Uniechowskich. *Al. Jel.*

Franuszyn, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 37 w. od Oszmiany, 1 dom, 7 mieszk., z tego 2 prawosł., 5 kat. (1866).

Franzdorf (niem.), ob. *Franciszkowo*.

Franzdorf (niem.) 1), folw. i cegielnia, pow. świecki, st. p. Szwarckop. 2.) wś i kol., pow. wystrucki, st. p. Grünheide.

Franzdorf (niem.), wś i folw., pow. nissański, par. Ryńska Wieś, o milę od Nissy. Wś ma 21 osad, 216 m. rozl. a folw. 828 m. rozl. Wyborowa owczarnia. *F. S.*

Franzdorf (niem.), ob. *Bierawa* i *Głogowice*.

Franzenshof (niem.), 1.) folw., pow. gierdawski, st. p. Klein-Gnie. 2.) **F.**, folw., pow. człuchowski, st. p. Czarne.

Franzenthal (niem.), ob. *Mołodia*.

Franzfeld (niem.), ob. *Międzyrzecze*.

Franzhuette (niem.), huta cynkowa w Boguczycach, pow. katowicki, 1818 r. założona.

Franziskahof (niem.), folw. dóbr Lubie, pow. toszecko-gliwicki.

Franziskowo (niem.), ob. *Franciszkowo*.

Franzkehmen (niem.), inaczej *Franzdorf* (ob.), pow. wystrucki.

Franzrode (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Nemonien.

Frasin, ob. *Strascha* i *Stulpikany*.

Fraskowo, niem. *Fratzig*, wś i folw., pow. czarnkowski, folw. 1406 mr. rozl., 9 dm., 112 mk., 66 ew., 49 kat., 31 analf. Poczta i st. kolei żel. w Trzciance (Schönlanke) o 10 kil.

Frasunek, folw., pow. śremski, 2 dm., 34 mk., ob. *Jeżewo*.

Fraszka, folw., pow. łaski, gm. i par. Wygiełzów. Istnieje tu papiernia, wyrabiająca gorsze gatunki papieru, z produkcyą na 900 rs. rocznie. *Br. Ch.*

Fraszki, folw. w Inflantach polskich, pow. lucyński, par. posińska, ma zaledwie 137 dzies. obszaru, wchodzi w skład majętności Annopol (ob. t. I, str. 40) Bolesława Benisławskiego.

Fraszkowo, inaczej *Fraskowo* (ob.).

Fratautz, *Fradauz*, *Fratowce*, wś, pow. radowiecki na Bukowinie, osada niemiecka nad rz. Suczawą, w par. ewang. radowieckiej, ma 3756 mk., kościół ewang. z r. 1826, szkołę parafialną. Słynie z hodowli koni huculskich.

Frauenburg, po łotew. *Szaldu-Pils*, wś w Kurlandyi, w pow. goldyngeńskim, o 82 w. od Mitawy, o 697 od Petersburga, ma 261 mk., st. poczt. Parafia F. obejmuje ważniejsze wsie: Kurssitten, Schwarden, Luttringen, Schrunden, Essern, Strikken, Sessilen, Brozen, Gaiken i i.

Frauenburg, *Frauenbork* (niem.), ob. *Frombork* i *Warmia*.

Frauendorf (niem.), wś ze st. poczt., pow. licbarski, 407 mk.

Frauendorf (niem.), ob. *Wróblino*.

Frauendorf (niem.), ob. *Dubrawka*.

Frauengarten (niem.), ob. *Panigrodz nowy*, pow. wągrowiecki.

Frauenhain (niem.), ob. *Frowuń*.

Frauenwaldau (niem.), *Frauwaldau* (ob.).

Frauenwalde (niem.), folw., pow. licbarski, st. p. Siegfridswalde.

Fraustadt (niem.), ob. *Wschowa*, miasto powiatowe.

Frauwaldau, *Frauenwaldau* (niem.), ob. *Bukowicze*. Jest tu par. dek. katol. mielickiego i st. dr. żel. z Jarocina do Oleśnicy, o 25 kil. od Oleśnicy.

Frąca, niem. *Fronza* 1.), wś rycerska, pow. kwidzyński, blisko szosy wiodącej z Czerwińska do Skurcza, zaledwie 1 milę od st. kolei żel. w Czerwińsku. Obszaru ziemi zajmuje mr. 5497, budynk. 34, dm. mieszk. 16, katol. 242, ew. 43. F. wspominana w dokumentach na początku XIV w.: 1307 Piotr Święca kasztelan nowski wydaje tę wś w lenno Henrykowi von Lomnitz. R. 1580 mieszka tu właściciel zwany Frącki; r. 1682 umarł we Fr. właściciel dotychczasowy Maciej Kos, pochowany w pobliskiem mieście Nowem u oo. bernardynów. Tegoż r. 1682 Maryanna Kosówna nie wiadomo jakim nieszczęśliwym przypadkiem spaliła się w F., także w Nowem pochowana. Roku 1700 jest właścicielem F. Aleksander Czapski, podkomorzy malborski; r. 1711 zapewne syn jego Adam Czapski, który po ukończonych naukach zwiedziwszy wiele krajów cudzych osiadł tu; posiadał zarazem Bąkowo pod Warlubiem. R. 1789 Maksymilian Skórzewski posiadacz. F. należy do parafii w Lalkowach, szkołę ma własną, poczta Czerwińsk. Teraźniejszy posiadacz niemiec. 2.) F., wś należąca do dóbr rycerskich w Frący, pow. kwidzyński, r. 1868 budynków liczyła 16, dm. mieszk. 8, katol. 71, parafia Lalkowy, szkoła w miejscu, poczta Czerwińsk. *Kś. F.*

Frączka, ob. *Fronzke*.

Frąckabuda, ob. *Franckabuda*.

Frącki, wś rządowa, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Krasnopol, przy ujściu Wiersznianki do Czarnej Hańczy i przy trakcie z Augustowa do Sejn, ma 20 dm., 130 mk. *Now.*

Frączek, ob. *Pawonków*.

Frąsin, folw., pow. kolski, gm. Piotrkowice, par. Wąsosze.

Frebel (niem.), ob. *Froebel* (niem.).

Fred..., por. *Fried...*

Freda dolna, wś i folw., i F. górna, wieś, pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo. F. dolna, wś liczy 2 dm., 64 mk., folw. 3 dm., 31 mk.; F. górna 9 dm. i 180 mk. Dobra Freda składają się z folw. F. Górna, F. Dolna, Sieniawa i młynu Jesia tudzież wsi poniżej wyszczególnionych; od Suwałk w. 105, od Maryampola w. 49, od Kowna w. 3. Rzeka Niemen stanowi granicę północną. Rozl. dworska wynosi m. 4048, a mianowicie: folw. Freda Górna grunta orne i ogrody m. 760, łąk m. 86, pastwisk m. 20, wody m. 9, zarośli m. 114, nieużytki i place m. 50, razem m. 1039; płodozmian 9-polowy, bud. murow. 16, drew. 7; folw. Freda dolna grunta orne i ogrody m. 76, łąk m. 6, pastwisk m. 34, wody m. 84, zarośli m. 6, nieużytki i place m. 53, razem m. 260, bud. mur. 2, drew. 3; folw. Sieniawa grunta orne i ogrody m. 189, łąk m. 21, wody m. 1, zarośli m. 13, nieużytki i place m. 11, razem m. 235; płodozmian 5-polowy, bud. mur. 4, drew. 1; młyn Jesia grunta orne i ogrody m. 52, łąk m. 17, wody m. 6, zarośli m. 28, nieużytki i place m. 20, razem m. 124, bud. mur. 2, drew. 5; lasu w ogóle jest m. 2390; oprócz powyższych wyszczególnień: gorzelnia, młyn parowy, młyn wodny, folusz. Droga żelazna przechodzi przez terytoryum dóbr. Wś Freda dolna osad 3, gruntu m. 2; wś Janucie os. 40, gruntu m. 749; wś Budry os. 9, gruntu m. 150; wś Wejwery os. 55, gruntu m. 1319; wś Grabowo os. 24, gruntu m. 531; wś Garonczyszki os. 5, gruntu m. 34; wś Giera os. 15, gruntu m. 383; wś Gorzyce os. 17, gruntu m. 441; wś Dygra os. 30, gruntu m. 732; wś Długa os. 39, gruntu m. 1003; wś Dziewogoła os. 45, gruntu m. 936; wś Dębowo os. 1, gruntu m. 49; wś Jeście os. 14, gruntu m. 10; wś Żukle v. Pilwa os. 11, gruntu m. 26; wś Żegaryszki os. 13, gruntu m. 30; wś Karkasy os. 17, gruntu m. 37; wś Kępiszki os. 47, gruntu m. 914; wś Mitkuny os. 19, gruntu m. 508; wś Mazuryszki os. 22, gruntu m. 572; wś Mostajce os. 19, gruntu m. 305; wś Mauryce os. 29, gruntu m. 670; wś Marywil os. 3, gruntu m. 2; wś Polesie os. 44, gruntu m. 1296; wś Poderyszki os. 47, gruntu m. 1145; wś Pożery os. 33, gruntu m. 753; wś Porzecze os. 32, gruntu m. 548; wś Pobsztunie os. 26, gruntu m. 469; wś Podyczupie os. 38, gruntu m. 855; wś Pietkieliszki os. 20, gruntu m. 497; wś Powice os. 11, gruntu m. 228; wś Pomejszupie os. 6, gruntu m. 63; wś Pobaliszki os. 10, gruntu m. 221; wś Polesie os. 19, gruntu m. 523; wś Nowotwór os. 9, gruntu m. 46; wś Rożyszki os. 16, gruntu m. 324; wś Poniemoń os. 22, gruntu m. 482; wś Pokichle os. 26, gruntu m. 476; wś Rynkupy os. 21, gruntu m. 585; wś Rasznowo os. 16, gruntu m. 319; wś Stanajce os. 37, gruntu m. 658; wś Skierdupie os. 9, gruntu m. 103; wś Twarkiszki os. 57, gruntu m. 1185; wś Tełajcie os. 15, gruntu m. 187; wś Tarputyszki os. 12, gruntu m. 258; wś Czarna

Buda os. 31, gruntu m. 668; wś Taboryszki v. Bojary os. 3, gruntu m. 18; wś Sznury os. 15, gruntu m. 101; wś Szyłele os. 16, gruntu m. 374; wś Jurgieniszki os. 61, gruntu m. 1064; wś Bielewicze os. 18, gruntu m. 430; wś Borowszczyzna os. 21, gruntu m. 136; osada miejska Godlewo os. 88, gruntu m. 90; wś Giwa os. 37, gruntu m. 57; osada miejska Aleksota os. 137, gruntu m. 62; osada miejska Maryanka os. 64, gruntu m. 50. (Nadmienia się, iż do roku 1872 dobra Freda były większych obszarów, gdyż rozdzielone zostały na trzy części). Gmina F. liczy lud. 6426, rozległości 18290 mr.,. sąd gm. okr. III w Godlewie, st. p. Wejwery. W skład gm. wchodzą: Budry, Cegielnia, Długa, Dygry, Freda dolna, F.-górna, Godlewo, Godlewo poparafialne, Grabowo, Janucie, Jessia wś i młyn, Jodżemie, Jurajtyszki, Jurgieniszki, Józefowo, Kalinowo, Karkazy, Kaźmierzowo, Kępiszki, Marwil wś i folw., Michałowo, Mostajcie, Naugardyszki, Olszany, Piwicie, Pojenie, Polesie, Pomejszupie, Poniemoń dolny, Powicie, Powicie-Rynkuńskie, Rasznowo, Rożyszki, Rynkuny, Sieniawa, Spryndyszki, Stanajcie, Sznury, Tabun-cegielnia, Tełajcie, Twarkiszki, Wójtopól, Wiciuny prywatne, W.-rządowe, Zagroda i Zaścianki. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Frednowy, niem. *Frödnau* 1.), wś rycerska, pow. suski, $^3/_4$ mili odległa od stacyi kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Rudziczu (Raudnitz). Obszaru ziemi obejmuje mr. 4533, budynk. 28, dm. mieszk. 12, katol. 2, ewang. 168. Parafia Iława, szkoła i kościół parafialny luterski w miejscu, poczta Rudzicz. 2.) **F.**, wś, pow. suski. R. 1868 liczyła obszaru ziemi mr. 530, budynk. 53, dm. mieszk. 29, ewang. 250. Parafia Iława, szkoła i kościół luterski w miejscu, poczta Rudzicz (Raudnitz). *Kś. F.*

Fredrichsrode (niem.), ob. *Strzebielinek.*

Fredropol, mko powiatu przemyskiego, oddalone od Przemyśla o 18 kil. na płd., od Niżankowic o 6 kil. na płn. zach. Przestrzeń posiadł. mniej. 166 mr. austr. Ludność: 292, z tego 37 rzym. kat., 237 gr. kat. należących do parafii w Kormanicach. Jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. posiadłości Bolesława hr. Borkowskiego spadkob.

Fredrowce, inaczej *Frydrowce* (ob.).

Fregata, os. rybacka, pow. garwoliński, gm. i par. Ryki.

Frehoń, niem. *Freihan*, wś pod miastem Frejno, pow. mielicki na Szląsku, ma parafialny kościół katolicki i kościół ewangielicki, wzniesione w latach 1748 — 53 przez ks. Sapiehę. Zamek istniał już w r. 1280. Do F. należą: os. Galgas, folw. Strachnowe i Zwierzyniec. *F. S.*

Frei..., por. *Frey...*

Freiberg (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Kiauten.

Freiburg, m. nad rz. Polsnicą, pow. kładzki, 6792 mk., w tem 600 załogi wojskowej, st. dr. żel. z Wrocławia do Halbstadt, o 57 kil. od Wrocławia. Fabryki tkanin lnianych i handel płótnem w ręku szląskiego towarzystwa przemysłu lnianego. Wielka fabryka pojazdów, krochmalu, zegarów. Wrocławsko-freiburska kolej żelazna podnosi się o 500 stóp na przestrzeni Freiburg-Waldenburg. Dwa jarmarki. *F. S.*

Freideck (niem.), ob. *Frejdyki.*

Freidorf, ob. *Wierzchucin* szlachecki, wieś, pow. bydgoski.

Freidorf (niem.), kol., pow. kluczborski, par. Komorzno, 60 osad, 1748 m. rozl.

Freienhuben (niem.), wś, pow. gdański, st. p. Schoenbaum.

Freienwalde (niem.), os., pow. gdański, st. p. Pszczołki.

Freifeld (niem.), kol. niem., przysiołek Żukowa.

Freifelde (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Bisztynek.

Freigut (niem), folwark, pow. ostrzeszowski, ob. *Frankpole.*

Freihagen (niem.), wś i os., pow. braniewski, st. p. Packhausen.

Freihan (niem.), ob. *Frehoń* i *Frejno.*

Freiheit (niem.) 1.), os., pow. gdański, st. p. Schiewenhorst. 2.) **F.**, os., pow. malborski, st. p. Nowydwór.

Freihermersdorf (niem.), ob. *Hermancice.*

Freihof (niem.) 1.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Hermsdorf. 2.) **F.**, os., pow. ragnecki, st. p. Szyle.

Freihuben (niem.), folw. dóbr Oderzów, pow. raciborski.

Freihufen (niem.), wś, pow. świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka.

Freiland, ob. *Frydląd*, nad Łyną.

Freimark (niem.), ob. *Krostkowo*, pow. wyrzyski.

Freimarkt (niem.), wś, pow. licbarski, st. p. Arnsdorf.

Freimuehle (niem), młyn, pow. olsztyński, st. p. Dorotowo.

Freinowen (niem.), ob. *Frejnowo.*

Freirode (niem.), ob. *Jaktorowskie huby*, huby, pow. chodzieski.

Freischützenkrug (niem.), karczma, pow. chodzieski, 1 dm., 4 mk., ob. *Stróżewo.*

Freist (niem.), ob. *Wreszcz*, *Wrzeszcz.*

Freistadt (niem.), ob. *Kożuchów*, *Frysztat*, *Frysztak*, *Kisielec* i *Galgowce.*

Freistadzkie góry, ob. *Galgowskie.*

Freitagsheim (niem.), ob. *Pieranie*, pow. inowrocławski.

Freitags-Vorwerk (niem.), os., pow. frydlądzki, st. p. Bartoszyce.

Frei-Tschapel (niem.), ob. *Czaple wolne*.

Freiwaldau, albo *Freiwaldow*, *Frywałdów*, m. powiatowe na Szląsku austr., ludn. wraz z przedmieściami 5242, domów 447. Miasto przemysłowe, znaczny wyrób płótna, drelichu i ćwilichu. W Bernie, Wiedniu, Peszcie i in. miastach prowadzi się znaczny handel temi wyrobami tutejszemi. Niedaleko ztąd wieś Gräfenberg. Parafia katolicka F. dekanatu F. liczy ludności kat. 9500, ewang. 70, żydów 80. Dekanat F. dyec. wrocławskiej ma 20000 kat., 100 ew., 100 izr.; parafij 5. Karol Ferdynand Waza, syn Zygmunta III, 1637-40 biskup wrocławski, odnowił tu zamek i wmurował weń pamiątkową tablicę, dotąd widoczną. Ob. Tyg. ill. 1880 z 26 czerwca, gdzie pomieszczono widok tego zamku piastowskiego jeszcze. Powiat F. w księstwie opawskiem ma 25463 mk. *F. S.*

Freiwaldau (niem.), mko, pow. żegański, par. katol. Nieder- Hartmannsdorf, nad rzeką Satzwasser, ma fabrykę fajansu i porcelany, 2 kościoły ewang., dawniej katolickie, 1068 mk., 2 jarmarki. *F. S.*

Freiwaldauer Biela (niem.), ob. *Biała*.

Freiwalde (niem.), 1.) os., pow. elbląski, st. p. Elbląg. 2.) **F.**, wś, pow. morąski, st. p. Maldeuten. 3.) **F.**, pow. ostródzki, st. p. Ostroda. 4.) **F.**, wś, pow. suski, st. p. Susz. 5.) F., folw. i dobra, pow. welawski, st. p. Tapiawa. *F. S.*

Frejdyki, niem. *Freideck*, folw. należący do dóbr rycerskich Montyki (Montig), pow. suski, ponad drogą żel. toruńsko-wystrucką, pół mili od stacyi tejże kolei Rudzicz (Raudnitz). R. 1868 liczył budynk. 6, dom. mieszk. 3, ewang. 32. Parafia Iława, szkoła Montyki, poczta Rudzicz (Raudnitz). *Kś. F.*

Frejno, niem. *Freihan*, m. w reg. wrocławskiej, pow. mielicki, leży o 10 mil od Wrocławia, łączy się z wsią Frehoń, ma kościół katol. ś. Maurycego z r. 1828, ewangelicki z r. 1749 (fundacyi księcia Sapiehy) i szkołę z r. 1555. Jarmarków 4 na rok; do 1000 mk.

Frejnowo, niem. *Ober-Grabowen* lub *Freinowen*, wś, pow. ządzborski, st. p. Ządzbork.

Frejus, młyn, pow. wieluński, gm. i par. Praszka.

Frejżyszki, folw., pow. nowoaleksandrowski gub. kow., własność Zygmunta Surwiłły.

Frelichów, niem. *Frohnhof*, *Fröhlichhof*, wś, pow. strumieński, na Szlązku austr.; rozl. mor. 515, ludn. 257, w par. katol. Strumień.

Frelichy, niem. *Froehlichen*, wś, pow. jańsborski, st. p. Biała.

Frentzken (niem.), ob. *Fręcki*.

Frenzelhof (niem.), folw., pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Poniemoń. Ma 4 dm., 75 mk.

Frenzelswalde (niem.), os., pow. święto-siekierski, st. p. Hermsdorf.

Freude (niem.), inaczej *Pechlüge* (niem.), pow. międzychodzki, ob. *Ociesze*, kol.

Freudenberg (niem.), 1.) folw., pow. wystrucki, st. p. Dydławki. 2.) **F.**, folw., pow. welawski, st. p. Grünhayn. 3.) **F.**, Radosna-góra? wś, pow. szczycieński, st. p. Szczytno. 4.) **F.**, wś, pow. reszelski, st. p. Jeziorany.

Freudenburg (niem.), inaczej *Freudenberg*, pod Jezioranami.

Freudenfeld (niem.), folw., pow. welawski, st. p. Alberga.

Freudenfier (niem.), ob. *Święcin* albo *Szwecya*, *Wesoła*.

Freudenhoeh (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin.

Freudenthal (niem.), ob. *Bruntal*.

Freudenthal (niem.) 1.) ob. *Nowe wybudowanie*, pow. suski, 2.) **F.**, ob. *Boćwinka*, pow. węgoborski. 3.) **F.**, os., pow. gdański, st. p. Oliwa. 4) **F.**, dobra ryc. i wś, pow. świętosiekierski, st. p. Hermsdorf. 5.) **F.**, dobra ryc., pow. iławski, st. p. Uderwangen. 6.) **F.**, młyn i kuźnia, pow. ostródzki, st. p. Witramowo.

Freudenthal, niem. kolonia, pow. kimpoluński na Bukowinie, o 7 kil. od st. p. Wama, ma 6 pieców fryszerskich i filiał parafii ewan. Jakobeny.

Freudsthal (niem.), ob. *Szamocińskie olędry*, pow. chodzieski.

Freundshoefchen (niem.), folw., pow. suski, st. p. Iławka.

Frey... ob. *Frei*...

Freythen (niem.), kol., pow. szczycieński, st. p. Pasym.

Freywalde (niem.), folw., pow. wystrucki, st. p. Georgenburg.

Freyno, ob. *Frejno*.

Fręcki, niem. *Frentzken*, folw., pow. szczycieński, st. p. Szczytno.

Fribbe (niem.), ob. *Fryba*.

Fribesowo, *Frybesowo*, folw., pow. ihumeński, par. błońska, w okolicach mka Puchowicz, niegdyś własność Fribesów, dziś Jacewiczów, ma około 440 m. obszaru. *Al. Jel.*

Frics (węg.), ob. *Fryczowce*.

Fridrowce, ob. *Frydrowce*.

Friedau, *Friedenau* (niem.), ob. *Sławkowo*.

Friedberg (niem.), ob. *Samoklęski małe*, olędry, pow. szubiński.

Frieddorf (niem.), ob. *Ugoda*, wieś, pow. bydgoski.

Friedeberg (niem.). Tak Henryk Bawarski nazwał zamek przez siebie na gruzach Wielony w połowie XIV w. wzniesiony.

Friedeberg (niem.) 1.) ob. *Hohenfriedeberg*, albo *Friedeberg am Ziel*. 2.) **F.**, am Queis, mko

nad Kwejsą, pow. lwowski na Szląsku, 2496 mk. Tkalnie adamaszku, tartaki, malarstwo na porcelanie, słynne pieczywo i tokarnie rogowe. Cztery jarmarki. *F. S.*

Friedeberg (niem.), mko, pow. Freiwaldau na Szląsku austr., około 1000 mk., dawny zamek, hodowla lnu, przędzalnia, gorzelnia; par. kat. w dekanacie Johannensberg, ludność kat. 1133, ewang. 2, żydów 17.

Friedeberg (niem.), m. pow. w reg. frankfurckiej, między jeziorami, 6000 mk., st. dr. żel. z Krzyża do Berlina, o 157 kil. od Berlina.

Friedeck (niem.), ob. *Frydek* na Szląsku austr.

Friedeck (niem.), 1.) ob. *Płąchoty*, tak przezwane r. 1865. 2.) **F.**, ob. *Wąbrzeźno*. *Kś. F.*

Friedenau (niem.), ob. *Jastrzębskie nowe* olędry, pow. międzyrzecki, mylnie *Jastrzemki nowe*.

Friedenau (niem.) 1.) ob. *Sławkowo*, pow. toruński, przezwane tak r. 1866. 2.) **F.**, ob. *Karczemki*. 3.) **F.**, os., pow. rastemborski, st. p. Barciany.

Friedenberg (niem.), wś ze st. poczt., pow. gierdawski, 323 mk.

Friedendorf (niem.), ob. *Spokojna*, wieś, pow. babimoski.

Friedenfeld (niem.), ob. *Mielęcinek*, folw., pow. babimoski.

Friedenhorst (niem.), ob. *Jastrzębskie stare*, olędry i wieś, pow. międzyrzecki, st. dr. żel. z Poznania do Zbąszynia, o 8 kil. od Zbąszynia. *M. St.*

Friedensdorf (niem.), wś, pow. olecki, st. p. Kowale.

Friedenshain (niem.), król. leśnictwo, pow. wałecki, st. p. Schoenthal.

Friedenshof (niem.), dobra, pow. gierdawski, st. p. Nordenburg.

Friedenshütte (niem.) 1.), huta żelazna, pow. bytomski, w leśnictwie Schwarzamt, założona w r. 1840, po 1851 i 1856 znacznie powiększona, miała r. 1865 wysokich pieców 6, maszyn 4 o sile 400 koni, wzorowo urządzona, 8 dm., więzienie, piec wapienny. 2.) **F.**, huta cynkowa, pow. bytomski, pod Chorzowem, zajmowała 1865 r. 56 robotników i produkowała rocznie do 10 tys. cntr. cynku. *F. S.*

Friedenslust (niem.), kol., gm. Lucień, pow. gostyński, par. Gostynin. Liczy 10 dm., 130 mk., rozl. 210 mr. *W. W.*

Friedensschluss (niem.), os., pow. gdański, st. p. Langfuhr.

Friedensthal (niem.), os., pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Friedenthal (niem.), ob. *Spokojnik*, kolonia, pow. szubiński.

Friedenthal (niem.) 1.) nowa osada, pow. grudziąski, powstała na dawniejszym królewskim folwarku w Rogoźnie (Roggenhausen), którego ostatnie tyły stanowiła. Podówczas nie bywała ta rola obsiewana, tylko lasem i chróstami zarosła. Dopiero około r. 1822 wydana została ta część na uprawę różnym osadnikom. Niektóre parcele przyłączono do wsi Nowe mosty (Neubrück), inne do Soboty. Reszta nowej osady miała początkowo otrzymać 3 odrębne nazwy: Friedrichshof, Adamshof i Petershof; w końcu nazwano ją Friedenthal. Dwie parcele po 46 mr. sprzedano za 44 tal. i za rocznym kanonem tal. 7 i pół; resztę zaś mr. 353 w 4 częściach położoną za 269 tal. i rocznym kanonem tal. 132. Kanon ten stał na 5/$^0_0$ i powinien był zostać spłaconym w przeciągu 10 lat. R. 1868 liczono budynk. 10, dm. mieszkal. 3, katol. 10, ewang. 24. Parafia Szczepanki, szkoła Nowe mosty, poczta Łasin. Obecnie blisko nowej tej osady F. przechodzi trakt bity z Łasina do Grudziądza. Odległ. od Grudziądza o 2 i pół mili, od Łasina przeszło 1 m. 2.) **F.**, ob. *Suszek* i *Kaczeniec*. *Kś. F.*

Friederike (niem.), ob. *Fryderyka*.

Friederikenau (niem.), ob. *Słowików*, folw., pow. pleszewski.

Friederikenau (niem.), pow. sycowski, ob. *Frydrychowa*.

Friederikenberg (niem.) 1.), folw., pow. szczycieński, st. p. Dźwierzuty. 2.) **F.**, folw., pow. człuchowski, st. p. Człuchowo.

Friederikenhain (niem.), folw., pow. szczycieński, st. p. Pasym.

Friederikenhof (niem.), ob. *Łódź*, folw., pow. krobski, i *Bodzewo*.

Friederikenhof (niem.), dobra, pow. brodnicki, nowo założone r. 1822, na bitym trakcie toruńsko-brodnickim, zkąd drugi trakt bity wiedzie do Golubia, w bliskości m. Kowalewa przy granicy pow. toruńskiego. Zajmują obszaru ziemi mr. 678, budynk. 9, dm. mieszk. 4, katol. 64, ewang. 22. Parafia, szkoła, poczta i stacya kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Kowalewie.

Friederikenhof (niem.), folw., pow. namysłowski, należy do dóbr Drożki.

Friederikenruh (niem.), folw. i młyn, pow. welawski, st. p. Alberga.

Friederikenthal (niem.), dobra, pow. iławski, st. p. Tharau.

Friedersdorf (niem.), ob. *Biedrzychowice*. Jest tu kościół paraf. dla 2134 dusz. Wieś ta leży o 26 kil. od Prądnika, o 7 kil. od Górnej Głogowy. Dobra F., niegdyś własność klasztoru czarnowąskiego, wraz z folw. Kapelka, Neu-Vorwerk, Neu-F. mają 2056 m. roli or., 201 m. łąk a wś F. ma 108 osad, 2300 m. gruntu.

Friedenwalde (niem.), wś i dobra, pow. grotkowski, o 10 kil. na płd. od Grotkowa, po obu stronach kolei żel. i szosy z Prądnika do Oławy. Wś ma 115 osad, a razem z dobrami

5079 m. rozl., szkołę katolicką i kościół paraf., prawdopodobnie w XVII w. zbudowany. *F. S.*

Friedheim (niem.), ob. *Miasteczko.*

Friedheim (niem.), os., pow. pasłęcki, st. p. Pasłęk.

Friedhoefchen (niem.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Lindenau pod Braniewem.

Friedingen (niem.), ob. *Mruczyn*, pow. bydgoski.

Friedlacken (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Friedlaendermühl (niem.), ob. *Frydlandzki młyn.*

Friedland (niem.), ob. *Frydląd, Fyrląd.*

Friedlauken (niem.), wś, pow. żuławski, st. p. Kellminen.

Friedmann (niem.), ob. *Frydman.*

Friedrich (niem.), *Fryderyk, Biedrzych*, ob. *Biedr.*

Friedrich..., ob. *Frydrych...*

Friedrichowen (niem.), 1.) os. leśna, pow. oecki, st. p. Ostrykół. 2.) **F.**, lub *Friedrichshof*, b. *Frydrychowo.*

Friedrichsau (niem.), ob. 1) *Frydrychowo*, pow. inowrocławski; 2) *Grzępy*, pow. czarnkowski.

Friedrichsau (niem.) 1.) folw., należący do dóbr w Sypniewie, pow. złotowski, założony za pruskich czasów, przedtem własność możnej familii Grabowskich, obecnie w ręku niemieckiem. Obszaru ziemi mórg 700, budynk. 5, domów mieszk. 2, katol. 20, ewang. 37. Parafia, szkoła Sypniewo; poczta Więcbork. 2.) **F.**, ob. *Ciechocin.*

Friedrichsbad (niem.), os. i zakład kąpielowy, pow. kwidzyński, we wsi Bątkach.

Friedrichsberg (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. tukumski, par. Tukum.

Friedrichsberg (niem.), ob. *Wyrza*, pow. wyrzyski.

Friedrichsberg wielki, średni i mały (niem.), wsie nowo założone za pruskich czasów w pobliżu Złotowa, pow. złotowski, dawniej ziemia polska panów Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich, obecnie przeważnie w ręku niemieckim. Okolica jest zresztą bagnista, lesista; odległość od Złotowa przeszło 1 mila; st. p. Kujan.

Friedrichsberg (niem.), 1.) dobra, pow. rastemborski, st. p. Dryfort. 2.) **F.**, wś, pow. elbląski, st. p. Grunowo. 3.) **F.**, wś, pow. olecki, st. p. Gąski. 4.) **F.**, domena, pow. darkiemski, st. p. Kleszczewo. 5.) **F.**, pow. ządzborski, ob. *Frydrychowo.* 6). **F.**, dobra, pow. labiewski, st. p. Laukischken. 7.) **F.**, os., pow. królewiecki, st. p. Lindenau. 8.) **F.**, os., pow. ostródzki, st. p. Łukta. 9.) **F.**, dobra, pow. królewiecki, st. p. Metgethen. 10.) **F.**, dobra, pow. szczycieński, st. p. Pasym. 11.) **F.**, wś, pow. olecki, st. p. Wieliczki.

Friedrichsberg (niem.), pow. namysłowski, ob. *Mała kolonia.*

Friedrichsbruch (niem.) 1.) wś, pow. chojnicki, nazywała się dawniej Kosobudy i stanowiła tamże folw. starościński. Po okupacyi, kiedy grunta separowano, odłączony ten folwark został przezwany Fr. Co się jednak dotycze zarządu gminnego, zawsze jeszcze należy do starej wsi Kosobudy. R. 1868 liczono bud. 83, dom. mieszk. 36, katol. 286, ewang. 25. Parafia, poczta Brusy, szkoła Kosobudy. Przy tej wsi rozpoczynają się wielkie sztuczne oblewy wykonane nad rz. Niechwarczą (ob.) Odległość od Chojnic 3 i pół mili. 2.) **F.**, wś nowo założona za pruskich czasów, pow. złotowski, dawniej wraz z dobrami złotowskiemi własność Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich, teraz osiedli po większej części niemcy. Obszaru ziemi mórg 393, katol. 12, ewang. 83, budynk. 38, dom. mieszk. 14. Parafia, poczta Złotowo, szkoła Średnie Friedsichsberg; odległość od Złotowa ledwie pół mili. 3.) **F.**, ob. *Frydrychowo* albo *Bruki.* 4.) **F.**, folw., pow. labiewski, st. p. Laukischken.

Friedrichsburg (niem.), 1.) folw., pow. suski, st. p. Kisielec. 2.) **F.**, folw., pow. labiewski, st. p. Goldbach.

Friedrichsdorf (niem.), wś, pow. pleszewski, 17 dm., 125 mk., 121 ew. i niemców, 4 kat., 24 analf. 2.) **F.**, ob. *Frydrychowo*, pow. szubiński.

Friedrichsdorf (niem.) 1.) ob. *Sitno*, część. 2.) **F.**, wś, pow. welawski, st. p. Fryląd. 3.) **F.**, wś, pow. gierdawski, ob. *Baragin.* 4.) **F.**, wś, pow. labiewski, st. p. Mehlauken. 5.) **F.**, wś, pow. labiewski, st. p. Nemonien. 6.) **F.**, wś, pow. darkiemski, st. p. Trempen. 7.) **F.** (Gross i Klein), wś, pow. żuławski, st. p. w miejscu. Jestto wś kościelna, w równinie piaszczystej, którą jednak wiosną i jesienią użyźniają wylewy zat. kurońskiej. Ma 431 mk. ewang., mówiących po litewsku. *J. B.*

Friedrichseck (niem.), ob. *Świączyn*, pow. śremski.

Friedrichseck (niem.), wś i dobra, pow. nissański, przy drodze bitej z Patschkau do Nissy; dobra stanowią całość z dobrami Odmachów i mają 1160 m. rozl. Niegdyś poduchowne Fryderyk III darował Wilhelmowi Humboldtowi. Wś ma 11 osad i 102 morgów rozległości. *F. S.*

Friedrichsfeld (niem.), wś, pow. niemodliński, par. Fyrląd, ma 19 osad, 169 m. rozl.

Friedrichsfelde (niem.), ob. 1) *Marulewy*, pow. inowrocławski; 2) *Kurzegrzędy*, pow. mogilnicki; 2.) *Fryderyków*, pow. krotoszyński.

Friedrichsfelde (niem.), 1.) folw., pow. darkiemski, st. p. Abeliszki. 2.) **F.**, os., pow. węgoborski, st. p. Budry. 3.) **F.**, folw., pow.

darkiemski, st. p. Darkiejmy. 4.) **F.**, albo *Gnuetteln*, folw., pow. darkiemski, st. p. Launingken. 5.) **F.**, leśnictwo, i **F.** albo *Chochół* (ob.), wś, pow. szczycieński, 142 mk., st. p. 6.) **F.**, wś, pow. labiewski, st. p. Gross-Baum. 7.) **F.**, wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin. 8.) **F.**, wś, pow. gierdawski, st. p. Gierdawy. 9.) **F.**, os., pow. morąski, st. p. Quittainen. 10.) **F.**, os., pow. kościerski, st. p. Skarszewy.

Friedrichsfelde (niem.), pow. opolski, ob. *Rzędzów*.

Friedrichsflur (niem.), os., pow. gierdawski, st. p. Nordenburg.

Friedrichsgabe (niem.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Jodlauken.

Friedrichsglück (niem.), pow. niemodliński, ob. *Tyłowice*.

Friedrichsgnade (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Friedrichsgraben (niem.) 1.) Gross, I, wś, pow. labiewski, st. p. Labiewo. 2.) **F.**, Gross, II, wś, pow. labiewski, st. p. Nemonien. 2.) **F.**, Alt i Klein, wś, pow. żuławski, st. p. Seckenburg.

Friedrichsgraetz (niem.), *Frydrychowy Hradec* (czes.), pow. opolski, ob. *Grec*.

Friedrichsgrube (niem.) 1.) pow. bytomski, ob. *Kunszt*. 2.) pow. pszczyński, ob. *Zawada*.

Friedrichsgrün (niem.), ob. *Godzimierz*, pow. szubiński.

Frihdrichsgrund (niem.), kol. pod Kładzkiem na Szląsku, ma fabrykę papieru.

Friedrichshain (niem.), ob. *Obórka*, pow. gnieźnieński.

Friedrichshain (niem.), folw., pow. kwidzyński, st. p. Nowa wioska.

Friedrichshammer (niem.), ob. *Kluczborska huta*.

Friedrichsheide (niem.), 1.) wś, pow. licbarski, st. p. Arnsdorf. 2.) **F.**, pow. olecki, ob. *Gajrówka* lub *Gerejówki*.

Friedrichsheyde (niem.), kolonia, pow. ostrzeszowski, ob. *Garbacz*.

Friedrichshoch (niem.), os., pow. chojnicki, st. p. Szwarckop.

Friedrichshoehe (niem.), ob. *Kosztowo*, pow. wyrzyski.

Friedrichshof (niem.), *Frydrychshof* 1.) dobra w Kurlandyi, pow. mitawski, par. Sessau. 2.) **F.**, Klein i Neu, dobra tamże, par. Doblena, st. dr. żel. mitawskiej. 3.) **F.**, st. p. gub. estlandzkiej, przy trakcie z Rewla do Hapsalu i Parnawy, oraz stacya dr. żel. baltyckiej.

Friedrichshof (niem.) 1.) ob. *Fryderykowo*, pow. babimoski. 2.) **F.**, domin., pow. wągrowiecki, dm., 85 mk., należy do wsi i gm. Łopienna. Poczta w Łopiennie o 2 kil.; st. kol. żel. w Gnieźnie o 19 kil. *M. St.*

Friedrichshof (niem.) 1.) nowa osada (Neusasserei), pow. kartuski, blisko żwirówki gdańsko-kościerskiej, założona na wyciętym lesie stęgwałdzkim r. 1801, należy jako wybudowanie do wsi zwanej Weismist. Przed kasatą klasztorów należała do OO. jezuitów w Szotlandzie przy Gdańsku, którzy obszerne te dobra i bory stęgwałdzkie nabyli r. 1617 od Krysztofa Borzewicza za zł. 31000. Osada Fr. obejmowała r. 1869 obszaru ziemi mórg 215, włościan 5, ogrodn. 4; katol. 12, ewang. 64, domów mieszk. 11. Parafia Pręgowo, szkoła Marszewska góra (Marschauerberg), poczta Przywidz (Mariensee). Odległość od Kartuz $2^3|_4$ mili. 2.) **F.**, dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Lichtenfeld. 3.) **F.**, folw., pow. świętosiekierski, st. p. Brandenburg. 4.) **F.**, os., pow. kartuski, st. p. Kartuzy, należy do Szarłat. 5.) **F.**, folw., pow. iławski, st. p. Kryżbork. 6.) **F.**, folw., pow. suski, st. p. Iława niemiecka. 7.) **F.**, os., pow. pasłęcki, st. p. Güldenboden. 8.) **F.**, folw., pow. żuławski, st. p. Koschlau. 9.) **F.**, folw., pow. wystrucki, st. p. Wystruć. 10.) **F.**, dobra i os., pow. królewiecki, st. p. Królewiec. 11.) **F.**, folw., pow. chojnicki, st. p. Chojnice. 12.) **F.**, os., pow. wejherowski, st. p. Krokowo. 13.) **F.**, os., pow. fyszhuski, st. p. Laptau. 14.) **F.**, folw., pow. pasłęcki, st. p. Lauck. 15.) **F.**, os., pow. pasłęcki, st. p. Młynary. 16.) **F.**, folw., pow. człuchowski, st. p. Człuchowo. 17.) **F.**, dobra, pow. darkiejmski, st. p. Trempen. 18.) **F.**, os., pow. kartuski, st. p. Wygoda. 19.) **F.**, folw., pow. iławski, st. p. Wildenhoff. *Kś. F.* i *F. S.*

Friedrichshof (niem.), 1.) folw. dóbr Wielkie Wilkowice, pow. bytomski. 2.) **F.**, folw. dóbr Srebnik, pow. raciborski.

Friedrichshoff (niem.) 1.) wś, pow. kościerski, st. p. Sulęcin. 2.) **F.**, pow. gołdapski, ob. *Frydrychowo*. 3.) **F.**, pow. szczycieński, ob. *Rozogi*. 4.) **F.**, dobra, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten. 5.) **F.**, folw., pow. gierdawski, st. p. Skandau. 6.) **F.**, pow. niborski, ob. *Smolniki*.

Friedrichshorst (niem.), 1.) ob. *Frydrykowo*, pow. wyrzyski. 2.) *F.*, folw., pow. babimoski, 1 dm., 10 mk., należy do domin. Tuchorza.

Friedrichshorst (niem.), folw., pow. pasłęcki, st. p. Hirschfeld.

Friedrichshütte (niem.), pow. bytomski, ob. *Strzybnica*.

Friedrichshuld (niem.) 1.), wś, pow. brodnicki, st. p. Jabłonowo. 2.) **F.**, dobra, pow. wystrucki, st. p. Jodlauken.

Friedrichshuld lub *Koenigshuld* (niem.), powiat opolski, ob. *Losowiec*.

Friedrichslust (niem.) albo *Klein-Poenau*, dobra, pow. mitawski w Kurlandyi, par. Doblena.

Friedrichslust (niem.), folw., pow. ostródzki, st. p. Turznica.

Friedrichsmuehl (niem.), os., pow. wałecki, st. p. Słopanowo.

Friedrichsrode (niem.), folw., pow. szubiński, 1 dom. 20 mk., należy do domin. Wolice.

Friedrichsrode (niem.), ob. *Strzebielinko.*

Friedrichsruh (niem.), folw., pow. gnieźnieński, ob. *Rybno.*

Friedrichsruh (niem.) 1.), folw., pow. darkiemski, st. p. Launingken. 2.) **F.**, os., pow. żuławski, st. p. Heinrichswalde. 3.) **F.**, folw., pow. świętosiekierski, st. p. Eisenberg. 4.) **F.**, folw., pow. welawski, st. p. Tapiawa. 5.) **F.**, inaczej *An-Baubeln*, karczma pod Tylżą.

Friedrichsstadt (niem.), ob. *Frydrychsztat, Bedrzychów* i *Jaśmiewo.*

Friedrichsstaedt (niem.) 1.), król. podleśnictwo, pow. świecki, należy do nadleśnictwa Wierzchlas (niem. Lindenbusch), nowozałożone r. 1866. Parafia Bysław, poczta Szwarckop (Brunstplatz). 2.) **F.**, wś, pow. olsztyński, st. p. Wutryny.

Friedrichstabor (niem.), kol. husycka, pow. sycowski, por. *Tabor.*

Friedrichstein (niem.), wś, dobra i zamek nad Pregłą przy dr. żel. królewiecko-gąbińskiej, pow. królewiecki, st. p. Loewenhagen.

Friedrichsthal (niem.), ob. 1) *Frydrykowo*, pow. szubiński; 2) *Frydrykowo*, pow. wschowski; 3) *Friedrichsthal-Neu*, fabryka szkła, pow. chodzieski, 16 dm., 160 mk., należy do miasta Uścia.

Friedrichsthal (niem.) 1.), wś włośc., pow. toruński, nowo założona r. 1815, między folw. Żyda (Seyde) i Grębocinem, blisko dzisiejszej granicy u Drwęcy i bitego traktu toruńsko-brodnickiego, około 1 i pół mili od Torunia, ma obszaru mr. 79, budynk. 9, dm. mieszk. 8, katol. 8, ewang. 46, parafia Papowo, szkoła Rogówko, poczta Lubicz (Leibitsch). 2.) **F.**, pow. kartuski, ob. *Suchy.* 3.) **F.**, pow. szczycieński, ob. *Cis*, st. p. Chochół. 4.) **F.**, dobra, pow. welawski, st. p. Tapiawa. 5.) **F.**, dobra, pow. ządzborski, st. p. Ządzbork. 6.) **F.**, os., pow. rastemborski, st. p. Tolksdorf. 7.) **F.**, ob. *Kosowa Niwa.*

Friedrichsthal (niem.) 1.), pow. opolski, ob. *Zagwiździe.* 2.) **F.**, pow. rybnicki, ob. *Podbucze.*

Friedrichs-Verdruss (niem.), dobra, pow. ządzborski, st. p. Ządzbork.

Friedrichswalde (niem.), wś, pow. mogilnicki, ob. *Laski Wielkie.*

Friedrichswalde (niem.) 1.), wś, pow. gołdapski, st. p. Grabowo. 2.) **F.**, inaczej *Tingen*, dobra, pow. fyszhuski, st. p. Kranz. 3.) **F.**, dobra, pow. wystrucki, st. p. W. Bubajny. 4.) **F.**, folw., pow. ragnecki, st. p. Krupiszki. 5.) **F.**, wś, pow. labiewski, st. p. Mehlawischken. 6.) **F.**, folw., pow. rastemborski, st. p. Rastembork. 7.) **F.**, wś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg. 8.) **F.**, wś, folw. i dobra, pow. królewiecki, st. p. Waldau. 9.) **F.**, dobra, pow. królewiecki, st. p. Królewiec. 10.) **F.**, pow. olsztyński, u Kętrz. *Pokrzywy.*

Friedrichswerder (niem.) 1.), pow. łecki, ob. *Ostrów.* 2.) **F.** lub *Spirdingswerder*, ob. *Czarcia góra.*

Friedrichswerder (niem.), ob. *Bedrzychów.*

Friedrichswiese (niem.), dobra, pow. rastemborski, st. p. Barciany.

Friedrichswille (niem.), 1.) pow. olesiński, ob. *Kolonia Biskupska.* 2.) pow. bytomski, ob. *Górniki.*

Friedrich-Wilhelm-grube (niem.), kopalnia węgla pod Bytomiem, od r. 1841 czynna.

Friedrich-Wilhelms-Hain (niem.), nadleśnictwo, pow. krotoszyński, 2 dm., 24 mk., należy do księstwa krotoszyńskiego.

Friedrich-Wilhelmsmühle (niem.), młyn, pow. bydgoski, ob. *Otorowski* młyn.

Friedrikenau (niem.), ob. *Frydrychowa.*

Friesenhof (niem.), pow. brodnicki, ob. *Iwanki*, tak przezwane r. 1863.

Frietz..., ob. *Fritz...*

Frischenau (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Tapiawa.

Frischhaf (niem.), *Frischer Haff* (niem.) i *Frische Nehrung* (niem.), ob. pod art. *Świeża zatoka.*

Frisching (niem.) 1.), wś, pow. iławski, st. p. Uderwangen. 2.) **F.**, os. leśna, pow. frydlądzki, st. p. Frydląd.

Frisching, rz. w Prusiech Wschodnich, 7 mil długa, wypływa z bagna Zehlauer Bruch, rozciągającego się na płd. od Pregoli pod Tapiawą i Welawą a mającego na wsch. znaczną puszczę, także F. zwaną. Nad rz. F. leży wś kościelna Tharau. F. uchodzi pod Brandenburgiem do Fryszhafu, przyjmuje dopływ Rasmar z pod Kreutzburga.

Frischwasser (niem.), pow. gdański, ob. *Czystawoda.* *Kś. F.*

Fritske (węg.), ob. *Fryczkowce.*

Fritzen (niem.), nadleśnictwo, pow. fyszhuski, st. p. Schugsten.

Fritzendorf (niem.) 1.), wś, pow. olecki, st. p. Ciche. 2.) **F.**, folw., pow. darkiemski, st. p. Launingken. 3.) **F.**, folw., pow. gierdawski, st. p. Skandau.

Fritzensruch (niem.), folw., pow. szamotulski, 2 dm., 17 mk., należy do gm. Kępa.

Fritzowisna (niem.), ob. *Frycowizna.*

Fritzschienen (niem.), *Gross* i *Klein*, wieś i folw., pow. welawski, st. p. Goldbach.

Frobelwitz (niem.), w r. 1361 *Stobeschitz*, wś, pow. nowotarski na Szląsku.

Froczki zakrzewo (zapewne *Frączki*), wś, pow. mławski, gm. Mława, par. Wieczfnia.

Froebel (niem.), pow. prądnicki, ob. *Wróblina.*

Froebeln (niem.), w r. 1532 *Wróblin*, wś, pow. brzeski na Szląsku, par kat. Schurgast.

Froedau (niem.), pow. ostródzki, ob *Sławkowo.*

Froede (niem.), ob. *Fryda.*

Froedenau (niem.), ob. *Frednowy*

Froegenau (niem.), ob. *Frygnowo.*

Froehlichen (niem.), ob. *Frelichy.*

Froehlichhof (niem.), ob. *Frelichów.*

Froehlichswalde (niem.), pow. szczycieński, ob. *Wesołówko.*

Froemsdorf (niem.), w r. 1306 *Cirnoycz* lub *Wrowina villa*, wś, pow. ziębicki na Szląsku. ma parafią katol.

Froete (niem.), folw. miejski do Iławy niemieckiej, pow. suski, należący.

Frohnau (niem.), wś, pow. brzeski na Szląsku, par. Schurgast.

Frohnertswalde (niem.), wś, pow. wystruckí, st. p. Puschdorf.

Frohnhof (niem.), ob. *Frelichów.*

Frołkowicze, wś, pow. lepelski, nad rzeką Ulanką, par. Uła; ziemi dworskiej 920 dzies., własność Sipajłłów; niegdyś była tu kaplica katolicka. *M. K.*

Frombork, niem. *Frauenburg*, miasto w Prusach Wschodnich, pow. braniewski czyli brunsberski, pięknie położone ponad zatoką Świeżą (Frisches Haff), mieszkańców narodowości niemieckiej prawie samych katolików niespełna 3000, domy wszystkie murowane. W pobliżu uchodzi do zatoki rz. (Baude?), zwana w dokumentach Narussa (u niem. pisarzów zowie się Schon). Odległość od Braniewa 1 i pół mili. F. jest stolicą biskupów warmijskich. Pałac biskupi leży w bardzo starannie utrzymywanym ogrodzie na wzgórzu ku tumowi, zkąd piękny widok na morze. Miasto w dolinie. Katedra na samym szczycie dość wyniosłej góry zbudowana, teraz jeszcze wyraźną okazuje postać fortecy. Plac katedralny na podobieństwo krakowskiego zamku jest murem prastarym otoczony. Wjeżdża się na plac przez obronną bramę niby do fortu. Na placu przybudowane są do muru mieszkania 4 kanoników i 7 wikarych tumskich. W jednej z tych kanonij mieszkał wiekopomny nasz astronom Mikołaj Kopernik, tu najdłużej przebywał, tu dzieło sławne pisał, tu życia dokonał r. 1543. Wodociągi tutejsze niesłusznie przypisują się Kopernikowi. Wspaniała katedra budowy gotyckiej świeżo za teraźniejszego biskupa i umiejętnie odnowiona, ma oprócz głównej wieży 4 pomniejsze wieżyczki gankami obronnemi (Wehrgang) przedtem połączone, jak u krzyżackiego zamku w Malborku. W jednej z tych wież pobocznych utrzymywał Kopernik swoje obserwatoryum astronomiczne. Wnętrze katedry zdawna bogate i odpowiednio po biskupiemu urządzone. Tytuł nosi katedra N. M. P. Wniebowzięcia i św. Andrzeja apostoła. Początkowo była szczupła z drzewa stawiana około r. 1278. Przed wielkim ołtarzem w chórze ówczesnym był pochowany bisk. Henryk I, który tę katedrę z Braniewa tu przeniósł i zbudował. Teraźniejszą okazałą świątynię zaczęto naokoło drewnianego kościoła budować prawdopodobnie w r. 1329 za bisk. Henryka Wugenap. Chór czyli presbyteryum został ukończony r. 1342, jak świadczy zachowany stary napis na ścianie: A. D. MCCCXLII dedicatus est chorus. Reszta budowy stanęła gotową r. 1388 podług napisu w części zachodniej kościoła: A. D. MCCCLXXXVIII completa est cum portieu ecclesia warmiensis Amen. W ołtarzach mieszczą się piękne obrazy włoskich malarzy, widzenia godne pomniki wielu biskupów i prałatów. Także Kopernik jest tu pochowany po prawej stronie wielkiego ołtarza; grób pokryty płaskim tylko kamieniem, który nadto gankiem marmurowym w części zajęty. Napis na nim jest zatarty i nieczytelny. Miał być w ścianie drugi napis przez Kromera biskupa w języku łacińskim ułożony i wyryty r. 1581, ale niewiadomo co się z nim stało. Dziś wizerunek wielkiego astronoma na blasze malowany wskazuje miejsce wiecznego spoczynku. Katedra fromborska miała niegdyś biskupów, którzy są zaszczytem i sławą po całej Polsce, jak: Kromerów, Hozyuszów, Załuskich, Krasickich i innych. Oprócz niej istnieje jeszcze w mieście kościół parafialny św. Mikołaja, krótko po założeniu miasta ufundowany. Prawie od początku połączona z nim była godność dziekaństwa (archipresbyteratus); r. 1461 zgorzał kościół. Nowo wzniesioną świątynię konsekrował biskup Kromer d. 9 sierpnia 1582 r.; sklepienie zostało odnowione r. 1691. Kiedy w r. 1696 rozebrali stary ołtarz wielki, dostrzegli napis, że był konsekrowany przez Jana Simbaliensis sufragana d. 22 czerwca 1507. Nowy w jego miejsce zrobiony ołtarz konsekrował sufragan Kurdwanowski d. 19 sierpnia 1714 r. na cześć św. Mikołaja. R. 1703 d. 11 paźdz. zgorzała dzwonnica, nowej potem nie postawiono. Do tego kościoła należała zdawna filia w pobliskiej wsi Betkendorf, o której donosi wizytacya z r. 1565, że została zniesiona, kościół przed kilku laty rozebrany i materyał do Fromborka przewieziony, którego użyto do nowej budowy tutejszego kościoła parafialnego. O dotacyi pisze wizyta kościelna z końca XV wieku: Archipresbyter mans. 4 et totidem in Betkendorf last 4. Duo vicarii ibidem. Z pomiędzy proboszczów znani są: Piotr 1304, 1314, Bertold 1345, Piotr vice-plebanus 1453, Paweł Mollner 1456 — 1459, Mikołaj Rothichen 1513—1515, Kaspar Hoxe zarazem tumski wikary 1543.

Jest jeszcze kaplica św. Anny przy szpitalu św. Ducha, który ufundował proboszcz kapituły tutejszej Arnold von Datteln. R. 1873 usługiwały tu na stałe chorym siostry N. M. Panny, przez biskupa Kromera w r. 1583 założone: Dawniej istniały jeszcze kaplica i szpital św. Jerzego, ale w przeciągu niekorzystnych czasów zaginęły. Nowy protestancki kościół został poświęcony r. 1862, pastorowie czynni od r. 1834. Do tutejszej kapituły należy 2 prałatów, proboszcz kapitulny, dziekan i 8 kanoników. Seminaryum kleryków znajduje się w pobliskiem Braniewie, pierwotnej stolicy biskupiej. Klerycy przybywają tu do usług duchownych na większe uroczystości. W mieście jest lekarz, apteka, szkoły miejskie, wyższy zakład naukowy dla dziewcząt, w którym także siostry N. M. Panny fundacyi Kromerowej naukę udzielały. Najbliższa stacya kolei żel. znajduje się w Braniewie o 1 1/4 mili odległem, dokąd wiedzie trakt bity; inny trakt bity prowadzi na południe w stronę do wsi Rautenberg. Jarmarków bywa 8 w roku, 4 na bydło i konie i 4 kramne. Port mały założony w r. 1675. W pobliżu młyn, tartak, przędzalnia lnu, kilka pieców wapiennych i browarów. Rybołóstwo na zatoce w ostatnich czasach podupadło. Drzewo wywożą morzem do Hamburga i Bremy. Mąka i piwo rozchodzą się szeroko po okolicy. — Z historyi miasta znane są niektóre ważniejsze szczegóły. Najprzód co do początku i założenia powiadają, że tam gdzie teraz na górze jest katedra, znajdował się od najdawniejszych czasów zamek obronny zamożnej pruskiej rodziny. Także 4 w pobliżu leżące zamki: Tolkmicko, Johannishof, Schafsberg i Sonnenberg były jej własnością. Zamek we Fromborku nosił nazwę Pasloci. W chwili gdy krzyżacy poczęli tu rozszerzać swoje panowanie, mieszkał tu Henryk de Castro alias Pasloci z żoną swoją Gertrudą, jak ich nazywają najstarsze dokumenta. Ale zapewne są to nazwy późniejsze, przybrane przy chrzcie, bo kroniki jeszcze podają, że mieli nosić nazwę Supana, t. j. po prusku rodzina znakomita, szlachetna. Są dość pewne wskazówki, że pierwszy biskup warmijski Anzelm pozyskał tę rodzinę dla wiary chrześciańskiej. Za co wdzięczna podarowała wszystkie te posiadłości biskupom warmijskim albo raczej kapitule, która rzeczywiście przez wszystkie czasy aż do pruskiej okupacyi Frombork wraz z okolicą posiadała. Z powodu że mniej obronne Braniewo kilkakrotnie zburzone zostało przez prusaków, przeniesiono tu na ten zamek stolicę biskupią i katedrę około r. 1278 za drugiego biskupa warmijskiego Henryka I. Niebawem zaczęli się osiedlać różni rzemieślnicy i kupcy około zamku biskupiego. Byli to głównie osadnicy z Lubeki, którzy takim sposobem początek dali tutejszemu miastu. W rzeczy samej założył miasto F. wspomniony bisk. Henryk I, przywilej zaś nadał dopiero jego następca Eberhard r. 1310. Urządzone było miasto na lubeckiem prawie. Na całym obszarze ziemi, który dotąd trzymali, mieli wolny użytek, tylko łowienie bobrów, kopanie złota, srebra, soli i innego kruszca wyjąwszy. Od sądów dawali biskupowi 1/3 dochodów, a od włóki po 1 wiardunku (unum fortonem denariorum). Wolne otrzymali 4 włóki. Także wolne było od czynszu błoto obszerne ciągnące się nad zatoką Świeżą (stagnum recens) powyżej rzeki Bawa. Imię tego nowego miasta Frombork, po niem. Frauenburg, wywodzą niektórzy osobliwie dawniejsi pisarze od owej pani (Frau) Gertrudy i jej zamku (Burg), który to była podarowała kapitule, także Frombork znaczyłby po naszemu: Kobiecy gród. Nie zgadza się to jednak z prawdą. Przeciwnie niemieckie imię: Frauenburg wywodzić należy od głównej patronki N. M. Panny, na której cześć, jak widzieliśmy, katedra tutejsza ufundowana została. Nazwy podobne wzięte od N. M. Panny bardzo są zwyczajne za krzyżaków, jak np. Marienburg (Malbork), Marienwerder (Kwidzyn), Marienau, Marienfelde, Mariensee itd. Oznacza tedy Frombork tyle co Gród Maryi. Jako miasto F. wraz z okolicą należało od najdawniejszych czasów do warmijskiej kapituły, ztąd także wynika, że kapituła utrzymywała dla zarządu dóbr swoich w F. osobnych wójtów, po niem. Vögte. Najstarsi kapitulni wójtowie fromborscy znani są przed rokiem 1442: Piotr Heyne i Henryk Faber.— W wojnie 15-letniej miasto F. wiele ucierpiało i od swoich i od obcych. Najprzód wiele szkody zadali mu krzyżacy. R. 1454 komtur elbląski Henryk Reuss von Plauen (nie wiadomo z jakiej przyczyny, gdyż kapituła tutejsza bardzo sprzyjała krzyżakom) dnia 11 grudnia z wojskiem naszedł F., miasto zajął, domy popalił, splądrował, mieszkańców kilku zamordował, kanonikom co mieli zabrał. Następnie sama kapituła wiele nieszczęść i spustoszenia na miasto sprowadziła. A to takim sposobem, że choć cała okolica z Braniewem i innemi miastami poddała się Polsce, ona jedyna obstawała za krzyżakami. Wtedy namiestnik pruski Janusz von Baysen pismem danem w Elblągu d. 27 lipca 1455 r. pozwolił Janowi Szalskiemu, dowodcy czechów, żeby to miasto zajął i ukarał. Co też Jan Szalski zaraz wykonał, połączył się z oddziałem wojska gdańskiego pod burmistrzem gdańskim Marcinem Candeler, miasto napadli, zabrali, splądrowali, kanoników bez wyjątku uwięzili, kurye spalili, wieże i baszty z których się bronili, poburzyli. A i kościół katedralny do szczętu sponiewierali. W skardze swojej, którą później księża kanonicy wy-

gotowali, piszą o tem: że ich katedra stała się: lupanar publicum, equorum stabulum, diversorii locus. Dopiero w r. 1466 po zawartym pokoju toruńskim wydali czesi ten kościół katolikom. R. 1461 mieszczanie z Braniewa, którzy poprzednio czechów i Szalskiego z murów swoich byli wyparli, połączyli się z licznymi zastępami krzyżaków, żeby im i F. odebrać, miasto napadli i oblegali; tymczasem oddział wojska polskiego przez Holąd i Ornetę (Wormditt) nadciągnął d. 5 października i ich zamiar udaremnił. R. 1462 w miesiącu lipcu sam mistrz krzyżacki z trzechtysiącznem wojskiem, do którego 300 uzbrojonych mieszczan braniewskich się przyłączyło, ponownie zaczął F. oblegać, w zamiarze, jak udawał, żeby kościół katedralny czechom odebrać. Cichaczem jednak zamyślał i on zamienić go na fortecę, i tylko się spierali ze sobą w obozie, ktoby w tej nowej fortecy dowodził. Wtem na rozkaz króla Kazimierza przybył na pomoc Piotr Dunin z wojskiem i F. dla polaków zachował. Krzyżacy, pierzchając, utracili 300 ludzi. R. 1626 Gustaw Adolf opanował F. i trzymał w swojej mocy aż do r. 1629, kiedy go napowrót oddać musiał polakom; tylko port morski i cały brzeg zatoki Świeżej trzymał jeszcze do r. 1635. W czasie drugiej wojny miasto znowu było zajęte przez szwedów. R. 1656 gdy w Malborku, Elblągu i Toruniu powietrze panowało, Karol Gustaw schronił się tu i przemieszkał z małżonką. Istniała przy katedrze szkoła utrzymywana przez kapitułę od samego początku. Podług dokumentu elekcyjnego tutejszej kapituły z r. 1260 jeden z kanoników jest przełożonym tej szkoły. R. 1297 znany jest scholasticus Volquinus, r. 1308 — 1317 Bertold von Schönenfeld. Później przewodniczą rektorowie szkoły: r. 1426 jest rektorem Maciej v. Reddin, r. 1448 Henryk Sander z Fromborka. Pobożne legaty na rzecz szkoły czynili: Henryk von Sonnenberg 1393, Arnold von Ergesten 1407, Hermannus de Mundo 1422. Od pierwszych zaraz czasów także niektórzy chłopcy mowy pruskiej uczęszczali do tej szkoły, jak czytamy w aktach warmijskich z XV wieku: De Pruthenis. „Noverint universi, quod ecclesia Wormiensis ab antiquo habuit mandatum et statutum apostolicum, quod dominus ordinarius debet conservare duodecim pueros pruthenicales et educere eos in litteris sive scripturis in castro Heilszpergk pro populo sue ecclesie, pro prothenis, perpetuis temporibus. Similiter et canonici ejusdem ecclesie, existentes in sua residencia (sc. Frombork), unusquisque habet educere puerum in curia sua lingua prothenicali, ut populum sibi subditum, de quo vivunt, habeant eos docere et educere katholica fide et ne pereant in animabus eorum.“ Więcej szczegółów o szkole patrz Beckmann: De rei scholasticae ac litterarum in Warmia origine ac progressu commentatio“ w „Indices Lycei Hosiani“ w Braniewie 1857 i 1861. Porównaj Monumenta hist. warm. Zarański zowie Frombork: „Narzyce“ (?). *Ks. F.*

Fronau, *Fronov* (niem.), ob. *Wronie*, pow. chełmiński.

Fronopol 1.) lub. *Kirywiczki*, folw. nad strumykiem, pow. wilejski, o 77 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Gruzdowo; 1 dm., 10 mk. kat. (1866). 2.) **F.**, folw. pryw., pow. wilejski, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 20 mk. (1866).

Fronza (niem.), ob. *Frąca.*

Fronzke (niem.), wś, pow. prądnicki, par. Łącznik, 17 osad, 377 m. rozl.

Frowuń, niem. *Frauenhain*, wś, pow. oławski, przy drodze z Oławy do Grotkowa, par. kat. Osiek, ma kościół paraf. ewang., słynie z uprawy lnu. *F. S.*

Frumosa, wś, pow. kimpoluński, o 7 kil. od st. p. Wama, z cerkwią parafialną grecką nieunicką.

Frumosa, inaczej Kaguł (ob.).

Frumosul, rz. na Bukowinie, lewy dopływ Mołdawicy.

Frunilów potok, na mapie Galicyi Kummersberga (karta 39) Fornelowem zwany. Wytryska w obr. gm. Kadobny w pow. kałuskim, w północnej jej stronie, w lesie Walepczyźnie. Płynie na wschód; opływa południowe stoki wzgórza Szynkarską zwanego (368 m.); przechodzi w obręb gm. Kropiwnika, płynie parowem popod wzgórze Kropiwnik (336 m.); poczem zrasza łąki Mościsk i w tej wsi, po 11 kil. biegu, wpada z lew. brz. do Kropiwnika. *Br. G.*

Fruszów, kol. i folw. dóbr Rypin, pow. sycowski.

Fryba, niem. *Fribbe*, mała rzeczka w Prusach zachodnich, latem zwykle wysycha, ale po ulewach, mianowicie na wiosnę, wiele ma wody i bardzo bystro pędzi. Początek bierze w powiecie toruńskim z wielkich jeziór chełmżyńskich, ściąga ku sobie po obu stronach wodę z okolicznych gruntów w odległości nieraz dalej niż milę, płynie w kierunku północno-zachodnim przez uprawne pola, przechodzi do powiatu chełmińskiego i wpływa nieco powyżej Chełmna przez t. z. Trynkę do Wisły. Długość jej biegu wynosi około 3 mile. Do zakładania młynów i t. p. nie jest odpowiednia z powodu swego wyschnięcia. Pół mili przed ujściem wpływa do Fr. koło wsi Grubna druga podobna rzeczka albo raczej kanał przekopywany i po różnych jeziorach i strugach prowadzony; także latem wysycha. Początkowo miał on służyć do osuszenia błota t. z. Kabilanka i Fulza, które leży na południe papowskiego folwarku w pow. toruńskim. Kierunek jego

również północno-zachodni. Na kilkumilowej przestrzeni osusza role i pola wielu wiosek jako to: Zygląd, Storlus, Jeleniec, Falęcin, Małe Czyste, Wielkie Czyste, Zakrzewo, Grubno. R. 1853 utworzyło się osobne towarzystwo z tych wiosek celem utrzymania kanału. Porównaj: *Schrötter* „Kreis Culm". *Kś. F.*

Frybcsowo, ob. *Fribesowo.*

Fryce, wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Kamieńczyk.

Frycowa, wś, pow. sądecki, par. rz. kat. Nawojowa, o 13. 6 kil. od N. Sącza, przy trakcie do Krynicy, ma 827 m. rozl., w położeniu pagórkowatem, 52 dm., 360 mk. rz. kat. Należy jako folwark do Nawojowy, własność hr. Stadnickich. *M. Ż. S.*

Frycowizna, niem. *Fritzowisna*, dobra, pow. lubawski, obok drogi kolei żel. toruńsko-wystruckiej, obejmuje obszaru mórg 265, budynk. 4, domy mieszk. 2, katol. 17. Parafia, szkoła Lipinki, poczta Biskupice, dokąd odległość około 1 mili. *Kś. F.*

Fryczkowce, węg. *Fritske*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół katol. filial., dobra gleba, lasy, zdrój szczawiowy, 417 mk.

Fryczowce, węg. *Frics*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. katol., urodzajna gleba, lasy, 493 mk. *H. M.*

Fryda, niem. *Fröde*, folw. należący do miasta Starogród (Kämmereigut der Stadt Pr. Stargardt), pow. starogrodzki, ćwierć mili od miasta, jako przyległość przyłączony do miasta. Przywileju na tenże folwark nigdzie niemasz, ale zdaje się być prawdopodobnem, że podarowany został miastu przez króla polskiego Kazimierza, który w przywileiu z roku 1458 wyraźnie pisze, ża daje i daruje miastu „ein Vorwerk derselbigen Stadt, das da etwan hat den Creutziger zugehöret mit samt dem dorffe Lange dorff (?) genant, daselbst haete an der Stadt gelegen". Oprócz Kotyża danego już przez krzyżaków, posiada obecnie Starogród folw. zwany Herrmanshof. O wsi zaś Langedorf nic teraz nie wiadomo. *Kś. F.*

Frydek, m. pow. na Szląsku austr., położone nad Ostrawicą na wzgórzu, wprost morawskiego miasta Mistek, domów 520, mk. 5170, gruntu 1778 m. Leży o 25 kil. od Cieszyna i ma st. dr. żel. z Ostrawy morawskiej do Fyrlądu zw. „Friedeck-Mistek". Staroż. kościół parafialny, na wzgórzu pątniczy kościół P. Maryi. Obszerny zamek arcyksiążęcy, z parkiem. Przemysł bawełniany (muśliny). Wyniesienie n. p. m. 1040 stóp. W pobliżu F. arcyksiążęce huty żelazne: Baszka na południe a Karlshütte na północ. Powiat frydecki 7 i pół mil kw. rozl. (32% pól uprawnych, 20% łąk i pastwisk, 42% lasu po większej części wysokopiennego). Grunt na płn. nizki i równy, na pd. górzysty (do 4000 stóp). Ludności 39620 (w tej liczbie 1500 ewang., 150 żydów), zajętej rolnictwem, hodowlą bydła, przemysłem lnianym, bawełnianym, żelaznym. Miasto 1, wsi 37, dm. 5233. Dekanat katol. F. dyecezyi wrocławskiej ma 10 parafij: Stare hamry, Borowa, Bruzowice, Dobra, Dobracice, Domasławice, F., Gnojnik, Morawka, Skalica. Par. kat. F. dek. t. n. ma 7293 kat., 100 ew., 230 izrael.; filia w Liskowcu. *F. S.*

Frydek, niem. *Siegfriedsdorf*, wś, pow. pszczyński, o 1 milę na wschód od Pszczyny, par. kat. i szkoła Miedzna; ma z osadą Brzozów 980 m. rozl. *F. S.*

Fryderyk, ob. *Friedrich* (niem.)

Fryderyk, kopalnia węgla, ob. *Dębowa góra.*

Fryderyka, niem. *Friederike*, kol., pow. bytomski, należy do gminy Wolnowiec, parafia Michałkowice.

Fryderyka Wilhelma kanał, łączy średnią Odrę ze średnią Łabą za pośrednictwem Sprewii, wpadającej do Hawli. Poczyna się nad Sprewią poniżej m. Beeskow i przypiera do Odry znacznie powyżej Frankfurtu. Długość jego 3 mile. Ma 10 śluz na 63 stopach spadku, służy do spławu ładownych berlinek. Budowę jego rozpoczęto jeszcze 1662 r. a ukończono 1668 r. *W. Pol.*

Fryderyków 1.) niem. *Friedrichsfeld*, kolon., pow. krotoszyński, 6 dm., 37 mk., należy do wsi i gm. Orpiszewa. Stac. poczt. w Raszkowie o 8 kil.; st. kol. żel. w Krotoszynie o 12 kil. 2.) **F.**, niem. *Friedrischof*, folw., pow. babimoski, 1 dm., 11 mk.; należy do wsi i gm. Małej wsi (Kleindorf). *M. St.*

Frydland, ob. *Frydląd* i *Fyrląd.*

Frydlandzki młyn, niem. *Friedlaendermühl*, posiadłość z młynem, pow. człuchowski, leży tuż przy mieście Frydlądzie nad rz. Dobrzynką. R. 1868 liczył budynk. 4, dom. mieszk. 1, katol. 2, ewang. 11. Parafia, poczta, szkoła Frydląd. Młyn ten istnieje od najdawniejszych czasów. R. 1361 Hennik von Thaba komtur człuchowski ustąpił pół młyna we Frylądzie Konradowi Ludokonis na własność.

Frydląd Pruski, niem. *Preuss. Friedland*, miasto, pow. człuchowski, w żyznej okolicy, położone przy jeziorze, na małem wzgórzu, tuż przy granicy powiatu złotowskiego, nad rz. Dobrzynką; na przeciwnej lewej stronie tejże rzeczki położona wieś Debrzno mogłaby być uważana za przedmieście (znajduje się już w powiecie złotowskim); na bitym trakcie białoborsko-łobżenickim, przeszło 2 mile od Człuchowa, 3 mile od Chojnic, 4 mile od Jastrowia, 9 mil od Bydgoszczy, małe pół mili od Lipki (Linde), stacyi nowej kolei żel. pilsko-tczewskiej. Obszaru ziemi obejmuje mórg 14209, budynk. 767, dom. mieszkal. 304 (między któremi 19 wybudowań z 32 domami mieszkalnemi), katol. 565, ewang. 2040, żydów 232,

bab. 26. Mieszkańcy trudnią się po największej części rolnictwem i mniejszem rzemiosłem. Podług statystyki z r. 1859 była tu powiatowa komisya sądownicza, magistrat miejski, urząd celny, lekarz, apteka, poczta, 1 browar, młyn wodny w pobliżu, wiatrak, oprócz zwykłych kramów i domów zajezdnych. W pobliskiej okolicy znajdnją się bory, w buki i dęby obfite. Także i kopalnie torfu się znajdują. Jarmarki odbywają się 4 razy w roku, kramne, na konie i na bydło. Pierwszy raz wspomniany Fr. w dokumentach r. 1346, kiedy jeszcze nie był miastem. Jan von Barkenfelde komtur człuchowski nadaje 4 włóki w polu Fredeland położone na dziedziczną własność prawem magdeburskiem za wierne usługi, jakie już czynił i dalej czynić będzie, jakiemuś nazwanemu Tylo i jego dzieciom. Między świadkami podpisany jest także: frater (krzyżak) Leykot procurator in Fredelande. Przywilej na fundacyą miasta wydany został przez mistrza w. krzyżackiego Winryka von Kniprode r. 1354. Obszaru ziemi miał wtedy Fr. włók chełmińskich 150 z jeziorem i łąkami. Z tych były wolne od czynszu: 6 włók proboszczowskich, 8 włók sołtysich i wyżej wspomniane 4 włóki lemańskie, które teraz miał na własność Ludwik von Anclym. R. 1376 Henryk von Grobitz, komtur człuchowski, potwierdza ranną mszę św., którą mieszczanie frydlądzcy byli ufundowali. Po bitwie grunwaldzkiej, gdy wiele miast pruskich Polsce się poddało, Władysław Jagiełło oddał Frydląd wraz z wielu innemi miastami księciu słupskiemu Bogusławowi (patrz Starożytności polskie I 297). R. 1454 miasto Frydląd razem z pobliskiem Czarnem (Hammerstein), miastem i ziemią bytowską, sępelborską, białoborską poddało się królowi polskiemu, oblegającemu zamek malborski, i król Kazimierz powierzył wtedy te zamki i ziemie księciu pomorsko-słupskiemu Bogusławowi (Leo Hist. Pruss. 201). Następnego r. 1455 krzyżacy pod tem miastem znaczną ponieśli klęskę. Później znów im się dostało w posiadanie. Dopiero w r. 1461 Kazimierz Jagielończyk zdobył je po ośmiodniowem oblężeniu. Tegoż samego roku jednak mieszkańcy, posłyszawszy o zbliżaniu się nieprzyjaciół, załogę polską wysiekli i krzyżaków wpuścili. R. 1464 załoga krzyżacka, dla niewypłaconego żołdu do ostatniej nędzy przyprowadzona, porzuciła miasto, zrabowawszy je wprzódy i spaliwszy. R. 1466 kiedy król Kazimierz zdobył Człuchów, i inne miasta pruskie poddały się, mieszkańcy tutejsi wraz z pobliskiem miastem Czarnem, słysząc o tem i sprzykrzywszy sobie zbyt okrutne rządy Władysława Dąbrowskiego kasztelana nakielskiego, oddali się także królowi polskiemu pod opiekę (Leo Hist. Pruss. 310, Starożytności polskie I 297). Z r. 1550 w lustracyi starostwa człuchowskiego czytamy, że w mieście Fr. istniał tylko jeden kościół i że proboszczowi płacili wszyscy mieszczanie t. z. grosz paschalny: wynika ztąd, że podówczas panowała tu jeszcze religia katolicka. R. 1587 d. 10 lipca podpalił Hans Wagner stodoły, przez co pożar powstał. W r. 1599 d. 2 września był srogi pożar, całe miasto spłonęło i 60 stodół. Tegoż roku tryumfowali katolicy tutejsi, bo król Zygmunt ujął się za nimi i oddał im napowrót parafialny kościół; ewangelicy musieli się wynieść z nabożeństwem na ratusz. R. 1620 w czwartek po wielkanocy $1/4$ część miasta zgorzała. R. 1627 Szwedzi (Jeufel i Streif) szturmem zająwszy miasto okropnie splądrowali. Ztąd poszli także do Czarnego, ale tamże zostali schwytani (gefangen genommen). R. 1648 d. 8 marca ogień powstał, wielka część miasta się spaliła. R. 1656 d. 15 września znowu był znaczny pożar. R. 1659 panowała zaraza. R. 1697 (na innem miejscu stoi 1699) dnia 11 września, około południa, wszczął się ogień w mieście: całe miasto obrócone było w perzynę, zgorzały obie szkoły, oba kościoły, ratusz. R. 1723 król August pozwala protestantom w nowowybudodowanym podstępnie kościele swoim odprawiać nabożeństwo, broniąc ich przeciwko prawu, jakie na nich miała biskupia władza. R. 1750 d. 26 lipca spaliła się cała zachodnia część rynku wraz z 2 przyległemi ulicami; ogółem domów mieszkalnych 27 i kilka stajen. Kościoły istnieją obecnie w mieście dwa. 1.) kościół parafialny katolicki N. M. Panny Wniebowzięcia, król. patronatu, cały murowany, r. 1354 przez krzyżaków uposażony, ale zapewne długo już przedtem istniejący. R. 1550 był jeszcze w ręku katolików. Niezadługo potem przez człuchowskiego starostę Stanisława Latalskiego lutrom oddany, którzy go używali aż do r. 1599. R. 1697 d. 11 września zgorzał wraz z całem miastem, a dzisiejszy został zapewne zbudowany na starych murach. Proboszczów tutejszych (zwykle kanoników kolegiaty w Kamieniu, których r. 1650 Jakób Wejher wojewoda malborski i starosta człuchowski na poblizkiej kaplicy w Dybrznie ufundował) wylicza X. Bork: Jan Klein pierwszy kanonik kamieński od r. 1638, Szymon Meklenburger od r. 1659—1669, Michał Józef Goczalski z dyecezyi poznańskiej od roku 1671, Marcin Józef Germanowicz komendarz frydlandzki 1702, Andrzej Jan Zawadzki kan. kamieński od r. 1719—1723. Konstanty Łukiński kanonik in Summo (?) B. M. V. Posnaniensis, prob. frydlandzki od r. 1723, um. 1735, Wojciech Sadowicz kan. kamieński dor. 1738, Jan Jerzy Kostka Węsierski kan. poznański prob. frydlandzki od r. 1738. Oprócz fary i-

stniał we Fr. oddawna mały kościołek szpitalny rządowego patronatu, stał zaraz za miastem przed złotowską bramą, tytułu św. Ducha, używany głównie przez ubogich i chorych w szpitalu. Jak się domyślają źródła protestanckie kościołek św. Ducha zgorzał wraz z miastem r. 1599. Nasze zaś akta kościelne powiadają, że został obalony, zapewne w czasie panowania reformacyi, gdyż wizytacya Trebnica z r. 1653 nic o nim nie pisze. Tutejsi innowiercy, którzy od króla Zygmunta Augusta otrzymali wolność wyznania, używali najprzód kościoła katolickiego do swego nabożeństwa (oddał im ten kościół starosta człuchowski Stanistaw Latalski po r. 1550). R. 1599 na rozkaz króla Zygmunta wynieśli się na ratusz, gdzie w górnej części nabożeństwo odprawiali. Kiedy w r. 1697 spalił się ratusz, pozostawali dłuższy czas bez odpowiedniego domu modlitwy, gdyż władza budowy nowego kościoła nie dozwalała. Dopiero w roku 1706 stanęła ugoda czyli raczej zezwolenie ze strony władzy biskupiej, że mogli sobie na ratuszu tak jak przedtem miejsce urządzić. Tymczasem oni z ratusza uczynili całkowity nowy kościół, wieżę zbudowali i dzwony wstawili. Na potrzeby ratusza zaś przeznaczyli małe miejsce pod wieżą, a władza biskupia wytoczyła proces. Pokilkakroć też wydawano dekret, żeby obalić kośc. jako nieprawny; nawet komisye z kilku szlachty i duchowieństwa zjeżdżały r. 1722 i 1723, żadnego gwałtu jednak nie uczynili, aż dopiero w tymże roku 1723 uproszony król August ujął się za protestantami i pozwolił używać podstępnie wybudowanego kościoła. Z luterskich pastorów znani są: Ambroży Rosenow roku 1557, Jan Lassenius, właściwie Łasiński, polak, z szlacheckiej rodziny pochodzący, uczył się w Witenberdze, był tu około r. 1600; syn jego także Jan Lassenius pełnił urząd pastora luterskiego u św. Łazarza w Gdańsku; tego zaś syn Jan Lassenius bardzo się odznaczył i wiedzą niemałą (był doktorem teol., profesorem w Magdeburgu, w końcu nadwornym proboszczem w Kopenhadze, pism wydał różnych drukiem 36) i podróżami, poselstwami po całej niemal Europie (bywał w Paryżu, Wiedniu, Berlinie, w Holandyi, Anglii, Hiszpanii, Portugalii, Włoszech, Danii), um. 1692; Henryk Biesenthal około r. 1610, Jerzy Alberti, Jerzy Heyseus 1630, Jan Reuter 1640, Walenty Krysztof Listius 1650, Joachim Willich 1654, Marcin Vanselow 1658, Dawid Schramm 1661, Mikołaj Froböse 1667, Krzysztof Vogt 1706, Andrzej Lobitz 1707, Maciej Wend 1717, Andrzej Hanisch 1735, Krystyan Fryderyk Schultz 1749, Jan Brintemeyer 1765 (Gödtke, Kirchengeschichte der Stadt Friedland w Archiv für Vaterländ. Interessen VII 855). W szkoły jest m. Fr. należycie zaopatrzone. Istnieją tu kilkoklasowa szkoła element. katol., druga element. daleko liczniejsza protestancka, wyższa szkoła dla dziewcząt, seminaryum nauczycielskie protestanckie, w nowszym czasie założone, r. 1868 liczyło 1 dyrektora, 4 nauczycieli, 75 uczniów. Wreszcie temi dniami na dobre zakładają progimnazyum, które licznych już ma uczniów, bo powstało z wyższej dawniejszej szkoły miejskiej realnej. Parafia frydlandzka liczyła r. 1867 dusz katol. 1736, posiadała 5 filij: w Buchholcu, w Strzeczonie (Stretzin), Wierzchowie (Firchau), Sztymbornie (Steinborn) i w Jęczonkach (Jensnick). Dawniej istniały jeszcze kościoły we wsi Brzeźnie (Briesen), rozebrany r. 1818, i w Marienfelde, wcześnie zabrany pzzez innowierców. Szkółki parafialne katolickie były tu r 1868 oprócz Frydlądu 3: w Sztymbornie 38 dzieci, w Jęczonkach 35, w Wierzchowie 37. Do protest. szkół chodziło dzieci katolickich: 17 w Strzeczonie, 24 w Buchholcu, 8 w Brzeźnie, 18 w Nowem Gronowie. *Ks. F.*

Frydląd Marchijski, niem. *Märk. Friedland*, 1.) miasto w Prusach zachodnich, pow. wałecki, leży na niskim gruncie torfiastym i bagnistym; powiadają, że to miejsce niegdyś było jeziorem. Dokoła rozciągają się prawie tylko lekkie i piaszczyste wyżyny, które przezorni mieszkańcy z wielką mozolnością uprawiają. Z północy, zachodu i południa ciągnie się granica prowincyi pomorskiej i brandeburskiej w odległości zaledwie półmilowej. O założeniu miasta jako i w ogóle o dawniejszych jego czasach niewiele wiemy. Tyle tylko pewna, że leżało w dawniejszem starostwie drahimskiem i że było za polskich czasów własnością prywatną tutejszych obszernych dóbr frydlądzkich. Pobliższe majątki ziemskie należały do tych dóbr. Odznaczało się też m. Fr. bardzo obszernym handlem, którym jak zwykle żydzi się zajmowali. Główny trakt handlowy z Berlina do Królewca przechodził wtedy przez Fr. Zewsząd znoszono tu i przywożono w ogromnej ilości skóry, pióra, mianowicie do pisania (lotki, tam zowią skrzydlaki), miód i wełnę. Skrzydlaków czyli piór do pisania skupywano tu z Pomeranii, z prowincyj nadbaltyckich pruskich, rosyjskich, aż z pod Rygi i Petersburga w roku co najmniej za 100,000 talarów, które potem starannie sortowano i z niemałym zarobkiem dalej na zachód odstawiano. Miodu skupywano przez rok około 12000 centnarów (centnar wtedy po 8 tal.), najwięcej z Pomeranii. Daleko wyższe sumy osięgał handel wełną. Daleko i szeroko znani byli podówczas żydowscy kupcy z Fr. Wtedy miasto Fr. liczyło żydów 1500. W nowszych czasch, kiedy stosunki handlowe bardzo się zmieniły, największa część bogatych kup-

ców frydlądzkich przeniosła się do Berlina. R. 1859 liczono żydów w Fr. 468. Z pomiędzy rzemiosł najbardziej kwitło tu niegdyś bednarstwo. Dęby z pobliskich borów królewskich przerabiano na wielkie beczki do okowity i wina, które najwięcej wysyłano do Szczecina, Berlina i Magdeburga. Co się tycze wiary katolickiej, niemieccy tutejsi mieszkańcy rychło przeszli na reformacyą Lutra. Piękny kościół par. zabrali. Biskupi poznańscy jednak (do których dyecezyi Fr. należał) nie zrzekli się praw swoich i długo się o niego dopominali, bez skutku. R. 1641 pisze wizytacya Braneckiego: W mieście Fr. znajduje się kościół murowany, od heretyków sprofanowany i dotychczas przez nich posiadany. Jest tu także dom szkolny murowany i takiż plebański, w którym luterski minister mieszka. Do kościoła w Fr. należały kościoły filialne we wsiach Landske (? zapewne Latzig, Łączyk) i Hanfeldt (? pewnie Hansfelde, po polsku Stary dwór czyli Janpole), które także od środka XVI wieku ewangelicy zajęli i dotąd trzymają. Teraźniejszy stan miasta podług statystyki z r. 1868 przedstawia się jak następuje. Obszaru ziemi było mórg 10125, budynk. 536, domów mieszk. 227, mieszkańców 3100 i to katol. 10, prot. 2620, żydów 470. W mieście znajdowała się komisya sądowa, magistrat, urząd celny, poczta, parafia luterska, synagoga żydowska, szkoła miejska protestancka, szkoła żydowska, prywatna szkoła wyższa dla dziewcząt, apteka, 3 lekarzów, 1 browar. Z kupców oprócz jednego wszyscy żydzi. Jarmarki odbywają się 7 razy w roku, 4 kramne i 3 na bydło i konie. Szosy wychodzą 2 z Fr., jedna do Wałcza, druga do Wielenia (Filehne), gdzie jest stacya kolei żelaznej. 2.) F., dobra szlach. z zamkiem, niem. *Märk. Fr.-Schloss*, dokąd i miasto przedtem należało, znajduje się zaraz przy mieście. Obszaru ziemi zajmuje morgów 6786, budynk. 22, dom. mieszk. 7, mieszk. ewang. 43. Parafia, poczta, szkoła w mieście. Katolicy przyłączeni są do parafii w Tucznie (Tütz). Do dóbr frydlandzkich należą dość obszerne bory, nad któremi osobne nadleśnictwo jest urządzone. *Kś. F.*

Frydląd nad Łyną, niem. *Friedland im O.* albo *Fr. an der Alle*, miasto pow. pod 54°27' płn. szer. i 38°42' wsch. dług., na wyżynie nad lewym brzegiem Łyny, o 23 kil. od stacyi kolejowej Topiały; 3307 mk. ewang. Olejarnia, browar, cegielnia, handel zbożem, miasto założone 1312; d. 14 czerwca 1807 zaszła tu bitwa między wojskami rosyjskiemi i francuskiemi. Jest tu główny urząd celny, skład towarów banku państwowego, sztab, 3 szwadrony litewskiego pułku ułanów Nr. 12, sąd okręgowy i stacya pocztowa. Poczta osobowa do Topiał i Pruskiej Iławy. Cztery jarmarki kramne dwudniowe na rok; jednodniowe są na bydło i konie, targ co sobota. Powiat frydlandzki w okr. reg. królewieckim ma 16 mil kw. (87,993 ha.) i 45000 mieszk.; władze powiatowe w Domnowie; ważniejsze miejscowości Bartoszyce, Sępopol, Glommen, Woeterkeim. *J. B.*

Frydląd, ob. *Fyrląd*.

Frydman, niem. *Friedmann*, wś na Podhalu spiskiem (Węgry), na pograniczu Galicyi z Węgrami, w dystrykcie niedzickim, w dorzeczu Dunajca, naprzeciwko Dębna (ob.) i Maniów (ob.), nieopodal ujścia rzeki Krzęcina do Dunajca. Obszar frydmański od płn. wsch. przytyka do Dunajca, od płn. zach. do rzeki Białki, od płd. zach. do obszaru wsi Krempachu; od płd. graniczy z górami Branisko (879 m.), z Dursztynem i Łapszami Niżniemi, od wschodu z Falsztynem. Wzniesienie wsi: 1) krzyż na płn. zach., na brzeżku, nieopodal ujścia Białki do Dunajca, 531 m.; 2) miejsce 300 m. od wsi na zachód, na brzegu zachodnim potoku Krzęcina, płynącego od Krempachu, 539 m.; 3) kapliczka po południowej stronie pomienionego potoku, przy drodze do Krempachu, 549 m.; 4) droga ku Branisku, stopy pierwszego brzeżka, 400 m. na południe od wsi, 540 m. Pierwotnie może osada niemiecka. Posiada piękny kościół murowany. Według podania ma być bardzo stary, bo z r. 1073. Pierwsza atoli pewna wiadomość o istnieniu tej osady napotyka się na początku wieku czternastego, r. 1320. Należała ona do dóbr mistrza Kokosza (ob. *Frankowa Mała* i *Wielka*). Mała nawa czyli prezbiteryum ma sklepienie ostrołukowe, a zatem ze znacznie późniejszego czasu. Okna i kamienne ich ozdoby odpowiadają wtóremu okresowi (1300 — 1420) budownictwa ostrołukowego. W r. 1587 objęli go protestanci ewangieliccy, 1640 r. odebrali go napowrót katolicy za staraniem proboszcza spiskiego Władysława Hoszutotego. W r. 1683 Jan III, wracając tędy z wyprawy wiedeńskiej, miał się przyczynić do jego ozdobienia, odprawiwszy w nim nabożeństwo dziękczynne (ob. Br. Gustawicz. „Wycieczka w Czorsztyńskie“. Warsz. 1881.) W r. 1708 zgorzał kościół frydmański; odbudował go pleban miejscowy Michał Lorenz (1751 — 1769), tamże w kaplicy swej pochowany. Od r. 1742 poczynają się metryki. R. 1781 spłonęłą wieża kościelna. Była ona wyższą od dzisiejszej i miała u góry naokoło ganek, z którego pozostały kamienne krokszt yny. Dzwony wszystkie są z XVIII wieku (1732, 1735, 1762, 1764 i 1786). Monstrancya gocka z r. 1643 jest darem Andrzeja Paloczaja. Do łac. parafii frydmańskiej wchodzą Frydman, Falsztyn i Równa, ogółem 1228 dusz rz. kat., 4 prot., 160 szyzm., 39 żydów, z czego na Frydman przypada 1086 dusz rz. kat., 4

prot., 131 szyzm., 29 żydów. Na obszarze tej wsi znajdują się dwie kaplice Matki Boskiej i jedna św. Floryana; niekiedy odprawia się w nich msza św. — We wsi znajduje się zamek Paloczajów, wprawdzie jeszcze pod dachem, ale już opuszczony i na piętrze spustoszony. Jest on smutnym pomnikiem niedbalstwa panów węgierskich. Ogromne piwnice, które w pobliżu folwarku założył poprzednik dzisiejszego dziedzica, nie odpowiadały celowi; złożona w nich wielka ilość wina zepsuła się; piwnice te bowiem są bardzo mokre. Poczta w Starejwsi. *Br. G.*

Frydrów, duża wś, pow. berdyczowski, par. Berdyczów, o 2 wiorsty od wsi Klitenek a o 14 w. od m. Berdyczowa, nad rzeczką Klitenką wpadającą do Hnyłopiaty; mieszkańców 720 prawosławnych, 317 rz. katolików i 9 żydów. Cerkiew parafialna zbudowana w 1842 roku, szkółka, ziemi 2151 dzies. pierwszorzędnego czarnoziemu, własn. Pafnutiejewa. Podług legendy miejscowej, potwierdzającej się licznemi rumowiskami i gruzami, miało tu być niegdyś duże miasto, zburzone przez Tatarów; historya jednak nic o tem nie wzmiankuje. *Kl. Przed.*

Frydrowce, wś rządowa, pow. kamieniecki, gm. Orynin; 514 dusz męz., w tej liczbie 94 jednodworców; 1849 dzies. ziemi włościan. R. 1440 F. były nadane przez Władysława Jagiełłę Fredrowi z Pleszowic a to przywilejem datowanym nad rz. Ossą za męztwo w bitwie pod Grunwaldem. W ostatnich czasach należała do Wacława Rzewuskiego, syna hetmana. Jest tu cerkiew pod wezw. św. Michała dla 1053 parafian, do której należy 39 dzies. ziemi. R. 1493 F. miały 25 dm., r. 1868 dm. 162.

Frydrychowa, niem. *Friederikenau*, wś, pow. sycowski, niedaleko Twardejgóry, ma szkołę początkową ewangielicką.

Frydrychowice, wś, pow. wadowicki, od Wadowic 6 kil. na płn. zach., od Andrychowa 8 kil. w kierunku prostym na płn. odległa. Wieś ta legła nad potokiem Frydrychówką (ob.), w dorzeczu Wieprzówki, dopływu Skawy, na płn. od głównego traktu wiedeńskiego, w kierunku z południa ku północy. Obszar tej wsi przytyka od północy do Przybradzia i Gierałtowic, od zachodu graniczy z obszarem Wieprza, od południa z Inwałdem, od zachodu z Chocznią, Fomicami i Radoczą. Według obliczenia z r. 1870 było 1385 dusz, z czego 642 mężczyzn, 743 kobiet. Według szem. dyec. tarnowskiej z r. 1880 dusz rz. kat. 1460. Chat 181, zabudowań dworskich 20. Większa posiadłość roli ornej 1136, łąk i ogr. 67, past. 94, lasów 312 mr. austr.; mniejsza posiadłość roli ornej 1020, łąk i ogr. 58, past. 94, lasów 145 mr. austr. Parafia łac. w miejscu. Kościół drewniany, pod wezw. św. Michała Archanioła, istniał już przed r. 1440. Istnieje tu fundusz ubogich pozostający pod zarządem gminy. Fundusz ten założył Jan Hebda z kilku dobroczyńcami. Celem jego jest utrzymanie ubogich miejscowych. Majątek zakładowy czyni 386 złr. 33 ct. Dochód w r. 1879 czynił 17 złr. 60 ct. Do tej parafii należy wieś Przybradz, licząca 449 dusz rz. kat. Cała parafia liczy 1909 dusz rz. kat., 2 ewang., 44 żydów. W obrębie wsi 3 folwarki: Michałowszczyzna, Wolszczyzna i Szwarcowizna. Stąd pochodzili Michał i Jan Rutenus, podpisani na dokumencie z roku 1406 między świadkami, rozstrzygającymi spór między Janem, opatem mogilskim i Paskiem, dziedzicem Radoczy, o wodę na młyny nad Skawą we wsi Woźnik (Dr. E. Janota. „Zbiór dyplom. klasztoru Mog.“ str. 95). Szkoła jednoklasowa. Poczta Wadowice. Gleba żytnia.

Frydrychówka, wś, pow. starokonstantynowski, par. Wołoczyska. Miała niegdyś kaplicę katol. parafii Wołoczyska. R. 1867 miała 65 dom.

Frydrychówka, potok, wytryska w obr. gm. Inwałdu w pow. wadowickim, na północnym stoku wzgórza Wapiennicy (531 m.). Płynie w kier. półn. wschodnim przez Inwałd, po południowej stronie traktu andrychowskiego a opłukawszy północne stoki Tobcowej góry (377 m.) przerzyna go; tutaj zwraca się na płn. aż po połączenie się z potokiem Stawkami od praw. brz. (295 m. npm.). Odtąd płynie doliną na półn. zachód. Wchodząc w obr. gminy Frydrychowic, od których ma swe miano, przybiera kilka silnych potoków z lew. brz. i krętem łożyskiem zmierza w kierunku północnym przez Frydrychowice, a w Przybradziu uchodzi z pr. brz. do Wieprzówki. Dolinę potoku, w której legła wś Frydrychowice, otaczają od zachodu wzgórza Studlików (369 m.), Mały dział (369 m.) i Kuckoń (328 m.), tworzące dział wodny między Frydr. a Wieprzówką. Od wschodu zaś, na granicy z Chocznią, wznosi się Choczeński dział (322 m.), a w półn. wsch. narożniku, na granicy z Radoczą, wznosi się wzgórze bezimienne do wys. 362 m. Długość biegu 13 kil. *Br. G.*

Frydrychowo, niem. *Friedrichsau*, wś, pow. inowrocławski; 2 miejsc.: 1) F., wś; 2) Szwianowice (Schwanowitz) osada; 20 dm., 181 mk., 177 kat., 4 żydów, 70 analf. Najbliższa poczta w Kruszwicy, st. kolei żel. w Mogilnie. 2.) F., *Friedrichsdorf*, wś i gm., pow. szubiński; 2 miejsc.: 1) F., wś, 2) Rzywno, kolon.; 38 dm., 287 mk., 180 ew., 107 kat., 47 analf. Najbliższa poczta w Łabiszynie, stacya kolei żel. w Chmielnikach (Hopfengarten). *M. St.*

Frydrychowo 1.) al. *Bruki*, niem. *Friedrichsbruch*, wś, pow. chełmiński, w nizinach po prawej stronie Wisły położona, opodal traktu bitego chełmińsko-ostromięckiego, 2 mile od Chełmna. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2957,

budynk. 171, dom. mieszk. 136, kat. 62, ew. 761. Parafia i poczta Unisław, szkoła w miejscu. Rocznego czystego dochodu liczono r. 1865 na 1130 tal. 2.) **F.**, niem. *Friedrichowen* lub *Friedrichshof*, wś, pow. gołdapski, st. p. Regiel. 3.) **F.**, niem. *Friedrichsberg*, wś, pow. ządzborski, st. poczt. Rydwągi. 4.) **F.**, niem. *Friedrichsdorf*, ob. *Rozogi*.

Frydrychowy Hradec (czes.), ob. *Grec*.

Frydrychshof, ob. *Friedrichshof* (niem.).

Frydrychsztat, niem. *Friedrichsstadt*, łotew. *Jauna-Jełgawa* lub *Jauna-Rige* (co znaczy Nowa Mitawa lub N. Ryga), miasto w Kurlandyi, w okr. selburskim, nad Dźwiną, o 96 w. na wsch. od Mitawy, o 5 w. od stacyi Roemershof drogi żel. rysko-dyneburskiej, między górami, obfitującemi w malownicze widoki, na niskiej dolinie zalewanej w porze wiosennej wodami strugi Preis, które to wylewy w latach 1740 i 1773 ogromne szkody miastu sprawiły. Miasto F. założył 1630 r. ks. Fryderyk i od niego nazwę mu nadano w r. 1646: założyciel nazwał je Neustaedtchen. R. 1823 miało 653 mk., przeważnie izraelitów; dziś około 4200 mk. Jest tu kościół ewangelicki, kaplica katolicka św. Ignacego (należąca do parafii Zelburg) i synagoga. Okrąg frydrychsztacki pow. zelburskiego zajmuje 3079 w. kw. rozl. *F. S.*

Frydryków, *Frydrykowo*, por. *Frydrychów*, *Frydrychowo*.

Frydrykowo 1.), niem. *Friedrichshorst*, kolonia, pow. wyrzyski, 91 dm., 662 mk., 620 ew., 29 kat., 13 żydów, 84 analf. St. poczt. i kolei żel. w Osieku (Netzthal) o kilka kil. 2.) **F.**, niem. *Friedrichsthal*, wieś, pow. szubiński, 12 dm., 127 mk., 86 ew., 41 kat., 45 analf. Najbliższa poczta w Barcinie, st. kolei żelaznej w Złotnikach (Güldenhof). 3.) **F.**, niem. *Friedrichsthal*, leśnictwo, pow. wschowski, 1 dom, 7 mk.; należy do domin. Włoszakowic (Luschwitz). *M. St.*

Frygnowo, niem. *Frögenau*, wś w Prusach wschodnich, pow. ostrodzki, na bitym trakcie z Dąbrówna (Gilgenburg) do Ostródy, graniczy ze sławnym Tannenbergiem. Odległość od Dąbrówna 1 i pół mili, od Ostrody około 3 i pół mili. Zdawna istniał tu kościół katolicki przyłączony jako filia do Mielna (Mühlen). W czasie reformacyi zabrali go luteranie. W XVIII wieku zaginął. Nieliczni tutejsi katolicy przyłączeni są obecnie do nowozałożonej parafii w Dąbrównie (Gilgenburg). *Ks. F.*

Fryjska zatoka albo *Fryska*, ob. *Świeża zatoka*.

Fryląd, ob. *Frydląd* i *Fyrląd*.

Frymark, leśnictwo królewskie, pow. wągrowiecki, 6360 mr. rozl., należy do nadleśnictwa: Podanin; 2 miejsc.: 1) F.; 2) Bobrówka; 2 dm., 17 mk., 9 ew., 8 kat., 3 analf. Poczta w Wągrówcu o 4 kil., najbliższa st. kolei żel. Budzyń. *M. St.*

Frystat, ob. *Frysztat*.

Fryszhaf, ob. *Świeża zatoka*.

Frysztacki powiat, ob. *Frysztat*.

Frysztak, z *Glinikiem* dolnym, *Pułankami* i *Twierdzą*, mko, pow. jasielski, położone pod 49° 10' szer. północnej a 39° 4' dług. wschod. od Ferro, o 19 kil. od Krosna, 1558 m. rozległ., 134 dm., 590 męż. a 607 kobiet, razem 1197 mieszk., z których 416 rz. kat. a 779 izrael. Siedziba sądu powiat., notaryatu, posterunku żandarmeryi, urzędu pocztowego, urzędu dekanalnego, obejmującego 6 paraf. i urzędu paraf. Parafii tej najdawniejszy ślad znajduje się w dziele „Liber retaxationis dioec. Cracoviensis de anno 1527”. Kościół drewniany, niewiadomo kiedy zbudowany i poświęcony pod wezw. Narodzenia N. M. Panny, szkoła ludowa dwuklasowa z 3 nauczycielami, fabryka zapałek, wyrób mazi, terpentyny, jarmarki co drugi czwartek, szczególniej ożywione na wiosnę, gdyż się na nich sprzedaje wiele koni roboczych i bydła. F. leży na pagórku, u stóp którego płynie Wisłok, przy drodze powiatowej z Rzeszowa do Krosna. Drugi gościniec bity wychodzi z F. i prowadzi przez Lublę i Sieklówkę do Warzyc, gdzie się łączy z gościń. rządowym idącym do Jasła. Według tradycyi założony został F. jako kolonia niemiecka przez Kazimierza W. i nazywał się początkowo Frysztat (Freistadt). *M.*

Frysztat, niem. *Freistadt*, mko pow. w b. księstwie cieszyńskiem, leży w płn.-zach. części tego księstwa, na prawym brzegu Olzy, na wzgórzu łagodnem i nieznacznem (740 st. n. p. m.), o trzy kwadranse drogi od granicy pruskiej, o pół godziny od linii dr. żel. Ces. Ferdynanda i koszycko-bogumińskiej. F. ma z przedmieściami 250 dm., 2670 mk. t. j. 2452 kat., 134 ew. (którzy należą do parafii w Orłowie), 79 izr., 5 gr. kat., gruntu 1348 m., piękny ratusz, kościół katol. parafialny, piękny zamek z parkiem. Według statystyki kościelnej par. kat. F. liczy 4820 dusz kat., 50 ewang., 140 izr. Dekanat katol. F. dyec. wrocławskiej, w którym językiem urzędowym jest polski, obejmuje w pow. frysztackim i bogumińskim 7 parafij: Lutynia Niemiecka, Dziećmorowice, F., Bogumin, Piotrowice, Reichswaldau, Zebrzydowice. Powiat frysztacki zajmuje 3,5 mil kw. Z tego 70% roli ornej, 9% łąk i pastwisk, 18% lasu. Ogólna długość dróg wynosi mil 12,5. Powiat graniczy na płn. z Prusami i pow. strumieńskim, na wschód ze skoczowskim i cieszyńskim, na południe z frydeckim i ostrawsko-morawskim, na zachód z bogumińskim i Prusami. Wzgórza są tu płaskie, ale góry i doliny gęsto się krzyżują. Najwyższe punkta są: wzgórze Roj (878 st.) i góra Węglowa (912 st.). Są

one, jak i inne wzgórza, pokryte lasem częściowo. Grunta w pow. niezbyt urodzajne; przytem Olza i jej dopływy: Piotrówka, Stonawka rozlewają dość często na wiosnę. Zato węgiel kamienny stanowi cenne i obfite bogactwo okolicy. W pow. frysztackim jest 1 miasto, 23 gminy miejscowe, 13 konskrypcyjnych, 3653 dymów, 1 parafia ewang., 5 parafij katolickich, 8 filij, 20 szkół ludowych katolickich, 3 ewangelickie, 25 folwarków, 20 kopalń węgla, 50 pieców koksowych, 1 cukrownia, 1 fabryka sody, 1 warzelnia potażu, 2 browary, 18 gorzelń, 22 młyny, 5 dworców drogi żelaznej itp. Liczba mieszkańców polaków wynosi 27,729 t. j. 13,512 męż., 14,217 kob. Co do wyznań 23763 kat., 3626 ewang., 335 izr., 5 gr. kat. Liczba dzieci żywo urodzonych 1054 na 1000 wypadków śmierci. Na 1000 dziewcząt rodzi się 1015 chłopców. Co do gęstości zaludnienia (7922 na 1 milę kw.) pow. frysztacki zajmuje w księstwie cieszyńskiem 4-te miejsce między powiatami. Większość mieszkańców mówi po polsku. Większych posiadłości jest w pow. 9 i zajmują 15,956 morg. rozległości, mniejszych 2466 (20545 morg.). Włościanie, po większej części biedni, żyją głównie z rolnictwa i hodowli bydła. Starostwo frysztackie obejmuje dwa powiaty: frysztacki i bogumiński. Por. artykuły: *Olbrachcice*, *Karwina*, *Dąbrowa*, *Sucha*, *Roj*, *Orłowa* i i. Czyt. Dr. Oppolsky „Geschichte der Freistadter Pfarrkirche“ i Dr. Julius Bayer „Denkwürdigkeiten der Stadt F.“ (Wiedeń 1879). *F. S.*

Frywałd, wś nad Zalaską, poboczną Wisły, z lewego brzegu, w pow. chrzanowskim, par. w Sance (Sanka), od sądu pow. i urzędu pocztowego w Krzeszowicach o 9 kil. odległa; liczy 44 dm., 250 mieszkańców zajętych garncarstwem. Większa posiadłość (Artur hr. Potocki) wynosi 660 m. szpilkowego lasu, mniejsza 234 mr. roli, 93 mr. pastwisk i 7 mr. lasu. Położenie pagórkowate, gleba żytnia.

Frywałdów, ob. *Freiwaldau* (niem.).

Fuchsberg (niem.) 1.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Bladiau. 2.) **F.**, os., pow. fyszhuski, st. p. German. 3.) **F.**, os., pow. braniewski, st. p. Gr. Rautenberg. 4.) **F.**, dobra, pow. fyszhuski, st. p. Królewiec. 5.) **F.**, wś, pow. królewiecki, st. p. Loewenhagen. 6.) **F.**, wś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen.

Fuchsbruch (niem.), leśnictwo królewskie, pow. człuchowski, st. p. Rzeczęca.

Fuchshoefen (niem.) 1.) dobra, pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn. 2.) **F.**, dobra rycerskie, pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Fuchshof (niem.), os. leśna, pow. świecki, st. p. W. Sliwice.

Fuchskaule (niem.) lub *Hussfuhr* (niem.), os., pow. wejherowski, st. p. Rübenkrug.

Fuchsschwanz (niem.), wś, pow. bydgoski, ob. *Lisiogon.*

Fuchswinkel (niem.), wś i dobra, pow. nissański, par. Gościce; dobra mają 400 m. a wieś 522 m. rozl. i 29 osad.

Fuchswinkel (niem.) 1.), leśnictwo królewskie, pow. chojnicki, st. p. W. Bysław. 2.) **F.**, wś, pow. kwidzyński, st. p. Kurzebrack. 3.) **F.**, os. we wsi Tryl, pow. świecki, st. p. Nowe.

Fuchszahl (niem.) 1.), część wsi Grabownica, pow. mielicki. 2.) **F.**, część kol. Czeszno, pow. sycowski.

Fülek (węg.), *Filkowo*, wś w hr. nowogrodzkiem na Węgrzech, st. drogi żel. między Budapesztem a Miszkowcem.

Fuellendorf (niem.), ob. *Filice.*

Fuenfeichen (niem.), domin., pow. bydgoski, ob. *Popielewo.*

Fuenfeichen (niem.) na Łużycach dolnych, ob. *Pięć Dębów.*

Fuenfgrenzen (niem.), ob. *Cząstkowo.*

Fuenfhuben (niem.) 1.) dobra, pow. rastemborski, st. p. Barciany. 2.) **F.**, os., pow. malborski, st. p. Neu-Münsterberg.

Fuenflinden (niem.), os., pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Fuenfmorgen (niem.), ob. *Pięćmórg.*

Füresz, ob. *Piła.*

Fuerst-Blücher (niem.), os., pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn.

Fuerstenau (niem.), ob. *Bursztynowo* i *Fersztnowo.*

Fuerstenau (niem.) 1.), wś, pow. reszelski, st. p. Biskupiec. 2.) **F.**, wś, pow. rastemborski, st. p. Dryfort. 3.) **F.**, wś i folw., pow. pasłęcki, st. p. Lauck.

Fuerstenberg (niem.), leśnictwo, powiat wschowski, ob. *Książęcagóra.*

Fuerstenberg (niem.), na Dolnych Łużycach, ob. *Przybrzeg.*

Fuerstenhof (niem.), dobra, pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Fuerstenstein (niem.), wś, pow. walbrzyski, na Szląsku pruskim. Piękne zameczki w okolicy uroczej. Dobra hrabiego von Hochberg i księcia Pszczyny. Najdawniejszy zamek F. założył 1148 r. Bolesław IV.

Fuerstenthal (niem.), wś, pow. radowiecki na Bukowinie, ma st. poczt., kościół paraf. rz. katolicki i hutę szklaną.

Fuerstenvorwerk (niem.), ob. *Swemilwicze.*

Fuerstenwalde (niem.), leśnictwo, powiat wschowski, ob. *Książęcylas.*

Fuerstenwalde (niem.) 1.), os., pow. rastemborski, st. p. Dryfort. 2.) **F.**, wś, powiat szczycieński, ob. *Nowawieś.* 3.) **F.**, dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Neuhausen. 4.) **F.**, os., pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Fuerstenwerder (niem.), włośc. wś, pow. malborski, na Żuławach malborskich, nad pra-

wym brzegiem Wisły, która się tu dzieli na 2 części przed ujściem; zachodnia odnoga płynie w stronę do Gdańska, wschodnia do zatoki Świeżej (Frisches Haff); z przyległościami: a) Pietzkendorf (2 posiadł. gburskie i 7 chat); b) Schottenkrug (1 posiadłość włościańska); c) Wachtbude; obejmuje 19 posiadaczy, ogrodników 47, włók 126, katol. 303, ewang. 428, menonitów 62, żyd 1, dm. mieszk. 76. Szkoła katol. i prot. w miejscu, poczta Schönbaum, odległość od Malborka 4 mile. Oprócz starego kościoła katolickiego N. M. Panny, do którego należy zdawna filia w Bärwalde, istnieje tu kościół filialny protestancki. Proboszcz tutejszy katolicki z przyzwoleniem biskupa chełmińskiego wykonywa pieczę duchowną około katolików, rozproszonych na pobliskiej Nerei (Nehring), dyecezyi chełmińskiej. Protestanci miewali także początkowo swoich proboszczów w F., pierwszy po reformacyi Schönfeld około r. 1570. Po okupacyi pruskiej nie chciano uznać przywilejów kościelnych katolickich. R. 1777 proboszcz ówczesny w F. wnosi skargę do rządu, jako na jego karczmy we wsi F. i Bärwalde najniesprawiedliwiej nałożono zupełnie jak na inne karczmy po 52 fl. czopowego. O skutku procesu nie wiemy. Za polskich czasów F. były to dobra królewskie, należące do ekonomii malborskiej. W sumaryuszu prowentów królewskich z r. 1565 czytamy: Roku 1564 Jan Kostka kasztelan gdański puścił Fürstenwerder razem z wsią Neumünsterberg i Bärwałd Reinholdowi Krokow mieszczaninowi gdańskiemu za fl. 242 gr. 16. Nadto były tu 2 włóki pastwisk, które gdańszczanie sobie przywłaszczyli i wydali je na użytek rzeźnikom za tal. 30 grzyw. 15. *Kś. F.*

Fuerstenwille (niem.), folw., pow. pasłęcki, st. p. Lauck.

Fuetterei (niem.), na Śląsku, ob. *Wikarya.*

Füzesser (węg.), ob. *Feszar.*

Fuhlbeck (niem.), ob. *Wielboki.*

Fujna, ob. *Fuma.*

Fulanka, węg. *Fulyan*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr. katol., żyzna gleba, łąki, lasy, 313 mk. *H. M.*

Fuledy, Kętrz. *Fuleda*, niem. *Faulheden*, *Fadlehden*, dobra w pow. leckim, st. p. Lec.

Fullenstein (niem.), ob. *Fulsztyn.*

Fulsztyn, ob. *Felsztyn.*

Fulyan (węg.). ob. *Fulanka.*

Fulza, ob. *Fryba.*

Fułki, folw., pow. łęczycki, par. Kałów, z attynencyą Świercz i wsiami: Fułki, Wilczyce i Wilków, od Kalisza w. 70, od Łęczycy w. 28, od Poddębic w. 6, od Gostkowa w. 10, od Łodzi w. 28, od rz. Warty w. 21. Rozl. wynosi m. 225, grunta orne i ogrody m. 154, pastwisk m. 56. Bud. mur. 1, drewn. 12; olejarnia i młyn wodny. Wieś F. osad 15, gruntu m. 20; wś Wilczyce osad 36, gruntu m. 543; wieś Wilków osad 24, gruntu morg. 524. *A. Pal.*

Fuma czyli *Fuina*, albo *Fujna*, także *Fuyna*, wieś, pow. żółkiewski, oddalona o 14.5 kil. na południowy zachód od Żółkwi, o 2 kil. na południe od gr. kat. parafii w Krechowie, leży w lasach i piaskach. Przestrzeń posiadł więk. 1595 m. aus.; z tego 1574 morg. lasu; posiadł. mniej. 370, w tem roli or. 176, lasu 24 morg. austr., reszta łąk i pastw. Ludność 354, w tem rzym. kat. 52. Właściciel więk. posiadłości Edward Micewski. *B. R.*

Funduklejówka, st. dr. żel. chwastowskiej, między Michałówką a Kamionką, o 239 w. od Chwastowa, w pow. czehryńskim.

Fundul Moldawii (z Louisenthalem), wś, pow. kimpoluński na Bukowinie, o 3 kil. od st. p. Pożoryta, nad Mołdawą, z cerkwią par. grecką nieunicką w miejscu. Kopalnie żelaza i walcownie miedzi.

Funkelkau (niem.), ob. *Węglikowice.*

Funkenhof (niem.) lub *Ilsen*, łot. *Bunkemujża*, dobra w Kurlandyi, pow. grobiński, par. Durben.

Funkermuehle (niem.), os. młynarska, pow. chojnicki, st. p. Chojnice.

Furkaska, wierch w zachodniej granicznej ścianie doliny chochołowskiej, naprzeciwko polany Huty, w Tatrach nowotarskich, także Juranową zwany. Wzniesienie jego 1490 m. (szt. gen.); 1333.23 m. (Loschan). Furkaski nazwę nosi także grzbiet graniczny w zachodniej ścianie tejże doliny, ciągnący się od powyższego szczytu ku północnemu-wschodowi ku polanie Molkówce, tworzący dział wodny między doliną Cichą orowską a dol. chochołowską. Wzniesienie tego grzbietu 1103 m. (szt. gen.). Na Spezial.-Karte der ung.-österr. Mon. (1:75.000), Zone 8, Col. XXI czytamy Farkaszka. Ob. *Wołowiec.* *Br. G.*

Furkocka dolina, *Furkoter Thal*, dolina tatrzańska na Podhalu liptowskiem, należąca do dorzecza Białego Wagu. Od Mnicha (Kolbenheyera mapa Tatr), narożnika Tatr nowotarskich, spiskich i liptowskich, zwanego na Spezial-Karte der oesterr.- ung. Mon. (9, XXII.) Czubryna, odrywa się ku południu potężna odnoga górska, tworząca zachodnią ścianę Wielkiej doliny mięguszowieckiej, a wschodnią ścianę dolin Ciemnych Smreczyn czyli Piarżystej i Hlińskiej, której to odnogi południowa część zowie się Basztą (2335 m. szt. gen.; 2433.7 m. Fuchs; 2395.26 Kolbenheyer; 2341.7 m. Korzistka). Od Baszty ku wschodowi wybiega dalszy ciąg tejże odnogi przez Szczerbską turnię (Csorbaer Spitze, 2386 m. szt. gen.) aż po turnię Furkotą zwaną (2437 m. szt. gen.). Odnoga ta od Baszty po Furkotę, 1500 m. długa, tworzy północną

ścianę doliny Młynicy. Od Furkoty wychodzą trzy grzbiety górskie, jeden ku północnemu zachodowi, Hrubym zwany, tworzący dział między dolinami Hlińską a Teryańską; drugi ku południowemu wschodowi po szczyt Ostrą zwany (2318 m. szt. gen.; 2274 m. Kolbenheyer), a odtąd równolegle do Soliska, więc ku południowemu wschodowi. Między temi dwoma grzbietami Soliskiem (od wschodu) a Ostrą (od zachodu) legła dzika wązka dolina Furkocka. Szczyt Furkota tworzy północny jej narożnik. Grzbiet Solisko oddziela ją od doliny Młynicy, grzbiet zaś Ostra od doliny Suchej, także dol. Złomiska zwanej. Środkiem tej doliny bieży od turni Furkockiej, z biegiem potoku Furkotu, granica gmin Szczerby i Ważca. W północnym narożniku tej doliny, tuż u stóp turni Furkoty i Ostrej, rozlewają się dwa znaczniejsze stawy, zwane Wahlenberga stawami. Górny staw wynosi 5·06 ha., dolny staw 2·34 ha. Oba te stawy są własnością rodziny Szent-Ivanyi. Na Kolbenheyera mapie Tatr, jakoteż na węg. mapie Tatr (A Tatra hegysig térképe, 1: 57, 600) jest tylko jeden staw; wysokość jego npm. według mapy węg. 1921 m. Z tych stawów wypływa potok Furkot. Południowa część grzbietu Ostrej od szczytu 2078 m. (szt. gen.) rozszczepia się na odnogę zachodnią, spadającą ku Przedniemu Handlowi, i na wschodnią, ciągnącą się ponad Furkot potok. Ta odnoga zwie się Złomiskiem. W tej odnodze wierchy 1827 m., 1638 m., 1451 m. na zachód od Furkotu. Między nim a Szczerbskiem plesem, więc u wejścia do doliny Furkockiej, rozlega się Smrekowica 1375 m. Pod Złomiskiem po wschodniej jego stronie dwie małe młaki. Według węg. mapy Tatr ich wzniesienie czyni 1753 m. Potok Furkot, połączywszy się z potokiem Złomiskiem, tworzy rzekę Młynicę, dopływ Białego Wagu. Długość doliny od turni Furkoty po Smrekowicę 4 kil. *Br. G.*

Furman, zaścianek poleski w zachodniej stronie pow. pińskiego, między Porzeczem a Korotowem. *Al. Jel.*

Furmaniec Wierch, ob. *Frankowa.*

Furmaniszki, folw. szlach. nad rz. Dryndochą, pow. trocki, b. par. Niemaniuny, 3 okr. adm., 60 w. od Trok, 9 dom., 57 mk., z tego 52 katol., 5 żydów (1866). Miał r. 1850 dzies. 575, należał do Wojciewicza. W F. urodziła się znana autorka Zofia Klimańska.

Furmanka, duża wieś humańskiego powiatu, o 2 w. od wsi Ropołuchy, a o 19 od Humania, nad niewielką rzeczką Ropołuchą, wpadającą do Jatrani, mieszkańców 816 wyznania prawosławnego. Cerkiew parafialna zbudowana w 1854 r. Szkółka. Ziemi pierwszorzędnego czarnoziemu 1731 dzies., należała niegdyś do Potockich, później do Szołajskich i Moszczeńskich; w 1842 r. Michał Moszczeński ustąpił ją zięciowi swemu Feliksowi Opoczyńskiemu, do synów którego i obecnie należy.

Furmanów, wieś, pow. konecki, gm. i par. Niekłań. Posiada fabryki żelaza, należące do hr. Ludwika Platera i produkujące średnio za 30000 rs. rocznie. Liczy 29 dm., 218 mk., 75 morg. ziemi dworsk. i 95 morg. włośc.

Furmanówka, wś, pow. kamieniecki, par. Kitajgród, 269 dusz męz., w tej liczbie 47 jednodworców; 485 dzies. ziemi włościan. Należała do dóbr starościńskich, dziś rządowa. Jest tu cerkiew śś. Koźmy i Damiana, posiadająca 36 dzies. ziemi. R. 1868 było tu 89 dm. R. 1809 wś ta była oddana na 12 lat urzędnikowi Hołochwastowi a r. 1819 także na 12 lat pułkownikowi Dejunkrowi. *Dr. M.*

Furmany, ob. *Żupawa* i *Czaplice.*

Furmoza, ob. *Frumoza.*

Fursbery, wś pryw. nad rz. Berezwicą, pow. dzisieński, o 50 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dm., 17 mk. (1866). Rozl. 370 dzies., własność Piotrowskiej.

Fursy, duża wieś wasylkowskiego powiatu, położona o 10 w. od m. Białej Cerkwi, nad rz. Kamionką, przy ujściu jej do Rosi; mieszkańców 1607 wyzn. prawosławnego, cerkiew parafialna pounicka, zbudowana 1765 r. Szkółka. Część wioski leżąca na prawej stronie rz. Kamionki nazw. Czmirówką; ziemi 2017 dz., należała niegdyś do biało-cerkiewskiego starostwa, darowana przez Stanisława Augusta Het. W. K. Branickiemu, do potomków którego i obecnie należy. Jest tu wzorowa pasieka. Zarząd gminny w tejże wsi, policyjny w B. Cerkwi. *Kl. Przed.*

Fursy, wś rządowa nad rz. Żadycą, pow. dziśnieński, o 17 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 16 mk. (1866).

Furzówka, ob. *Fedorówka.*

Fuspeterowo, niem. *Fusspeterhütte*, wieś włośc., pow. kartuski, przy samej granicy powiatu kościerskiego, obejmuje właścicieli 9, ogrodn. 2, obszaru ziemi mórg 1171, kat. 1, ewang. 94, dom. mieszk. 13, par. Stare Grabowo, szkoła Kłobucin, poczta Szenbark. Odległość od Kartuz 2 i pół mili.

Fusspeterhütte (niem.), ob. *Fuspeterowo.*

Futoma, wś, pow. rzeszowski, o 3 kil. od Błażowej, 2423 m. rozl., 248 domów, 1289 mieszk. narodowości mięszanej polskiej i ruskiej. Paraf. łac. w miejscu, należy do dek. strzyżowskiego. Parafią fundowała Małgorzata de Mościsz z Wielkiego Koźmina w r. 1451. Kościół paraf. przez Piotra Biejkowskiego miecznika czerskiego w 1576 r. zbudowany, przez Jana Dymitra Solikowskiego arcyb. lwowskiego w r. 1595 poświęcony został pod wezwaniem ś. Krzyża, Wniebowzięcia N. M. Panny i ŚS. apostołów Piotra, Pawła i Jana;

par. grec. w Łubnie; kasa pożyczkowa gminna, położenie pagórkowate, gleba żytnia. Obszar dworski należy do Błażowy, własność Wandy ze Skarzyńskich hr. Ostrowskiej. *M.*

Futor v. chutor, jest to na Ukrainie i Podolu nazwa małego folwarku, zakładanego zwykle w ustronnem miejscu, zdala od wsi. Założycielami futorów bywali zwykle w poprzednich wiekach wysłużeni wojacy, zarówno ze szlacheckich chorągwi jak i z piechoty wybranieckiej lub cudzoziemskiej, którym hetmani w nagrodę zasług wydzielali kawałek ziemi stepowej. Osiadając tu nie porzucali oni swych żołnierskich obowiązków i przy sposobności stawali zwykle pod chorągwiami. W. Pol w Mohorcie przedstawił typ takiego rycerza-rolnika.

Futory, wś, pow. starokonstantynowski, na płn. od Starokonstantynowa ku Hrycowu, blisko gran. pow. zasławskiego, ma cerkiew parafialną.

Futory, ob. *Dachnów*, *Oleszyce* i *Oszczańce*.

Futory Jaśkowieckie, wś, pow. latyczowski, gm. Michałpol, par. Nowosiołka; o 10 w. od Deražni, stacyi dr. żel. odesko-wołoczyskiej. Ma 454 dusz męz., 635 dzies. ziemi włośc. R. 1820 było tu 99 dusz męz. Grunta górzyste, glinkowate. Wieś ta po r. 1831 była skonfiskowana Aleksandrowi Bernatowiczowi. *Dr. M.*

Fyrczów, potok górski, wypływa w obr. gm. Cisowa w pow. dolińskim, z pod wzgórza lesistego Jawornikami zwanego (585 m.); płynie leśnym jarem na południowy wschód, poczem zrosiwszy łąki cisowskie wpada we wsch. części wsi do Sukiela. Długość biegu 4 kil.

Fyrląd 1.), *Fryląd*, *Frydląd*, niem. *Friedland*, mko, pow. niemodliński, nad rz. Sztejną, ma 1959 mk., kościół katol. i ewang., szkoły dwie obu wyznań, dom poprawy dla chłopców, liczne targi, zwłaszcza na trzodę, 4 jarmarki, 600 m. gruntu. Par. kat. ma przeszło 7000 dusz, kazanie na przemian polskie i niemieckie. Kościół ewang. jest filią niemodlińskiego, podobnież synagoga filią niemodlińskiej. Obok miasta leży zamek hrabiów von Burghauss, zwany *Schloss-Friedland*, który w XV w. należał do hr. Beroschinskych (?), potem do Nowaków, jest dziś rezydencyą zarządu dóbr, obejmujących razem do 8000 m. Folw. F. ma 1675 m. rozl., piękne stawy rybne, wspaniały park. Wieś F. pod mkiem ma 1200 m. rozl., 57 osad, browar, gorzelnię, młyn wodny. 2.) **F.**, niem. *Friedland bei Waldenburg*, mko, pow. walbrzyski w reg. wrocławskiej, ma 1000 mk, handel płótnem, fabr. papieru, 5 jarm. rocznie. 3.) **F.**, wś, nad Ostrawicą, pow. frydecki na Szląsku austr., łączy się koleją żel. z Ostrawą Morawską, 33 kil. długą. *F. S.*

Fyszhuza, *Fiszhuza*, niem. *Fischhausen*, przez niektórych naszych pisarzy mko zwane *Rybaki*, niegdyś zwało się *Bischofshausen*, *Bischhausen*, *Vischhusen*, jestto m. pow. reg. królewieckiej, nad częścią zatoki Świeżej, zwaną „Schoenes Wigt," pod 54° 45' sz. płn. i 37° 40' dł. wsch. Jest tu st. drogi żel. z Królewca do Piławy, o 33 kil. od Królewca. Grunta, ku zatoce spadziste, zawierają piasek, margiel, glinę i węgiel brunatny. Mieszkańcy w liczbie 2500 trudnią się głównie rybołówstwem. Jest też tu browar i cegielnia z wyrobem sączków, które do Królewca wywożą. F. posiada landraturę, sąd okręgowy, skład towarów banku państwowego, st. pocztową, pocztę osobową do Gierman, 3 jarmarki rocznie: dwudniowe, kramne. W r. 1264 krzyżacy zbudowali tu przy wsi zamek, do którego pierwszy biskup samlandzki Henryk von Strittberg przeniósł swą rezydencyą. R. 1305 trzeci biskup samlandzki Zygfryd von Reinstein nadał osadzie prawa miejskie. Kapituła, urządzona przez pierwszego biskupa, przeniesioną została do Królewca, biskup rezydował w F. aż do reformacyi Lutra. Ówczesny właśnie biskup Georg von Polenz przyjął reformę w r. 1523. Pałac owych biskupów, uległy zniszczeniu, znajduje się dziś częściowo pod wodami Fryszhafu, kaplica na śpichlerz zamieniona a w grobach biskupich mleko przechowują. O 5 kil. od F. nad morzem stoi zamek Lochstaedt, zbudowany 1264, największy krzyżacki po malborskim. W nim 1429 r. życia dokonał w. mistrz krzyż. obrońca Malborka Henryk Reuss von Plauen, wtrącony tu do więzienia 1413 r. Na wybrzeżu morskiem o 3 kil. od F. widać resztki kaplicy św. Wojciecha pod wsią Tenkity. Przed kilku laty kaplica ta jeszcze stała (Czyt. Józefa Bruzdowicza: „Niektóre wiadomości o Prusach"). *Powiat fyszhuski* ma 32 mile kw. rozl., 50,000 mieszk., przedstawia bardzo piękne krajobrazy wzgórzyste i wiele wspomnień historycznych. Jestto dawna Samlandya (ob.). W pow. fyszhuskim leżą: Piława, Rudau, Kranz, Medenau, Brüsterort i i. *J. B.*

Felin (po niem. *Fellin*, po estońsku *Willandi*, w dawnych niemieckich kronikach *Velin*, w łacińskich *Viliende*), miasto powiatowe okręgu parnawsko-felińskiego w gubernii inflanckiej czyli ryskiej, w jej części przez Estów zamieszkałej, nad jeziorem tejże nazwy, w okolicy żyznej ale bezleśnej, leży pod 58° 40' północnej szerokości i 43° 20' wschodniej długości w oddaleniu wiorst 213 ¼ od Rygi, 98 od Dorpatu a 102 ½ od Parnawy, w położeniu wzgór-

kowatem i nader malowniczem, w dawnej prowincyi Sakkala, w której za czasów pogańskich najpotężniejsze plemiona Estów miały swe główne siedliska. Zamieszkiwały tu one liczne wsie i osady, żyjąc przeważnie z myśliwstwa i rolnictwa tudzież z grabieży dokonywanych w okolicach graniczących od południa i wschodu z dzisiejszym obrębem felińskim. Mszcząc się za takie najazdy, które się powtarzały ilekroć urodzaje nie dopisały, już w roku następnym wpadały tu zbrojne tłuszcze Łotyszów, niosące śród sakkalanów mordy i pożogi prawem odwetu. Taki stan trwał przez lat wiele, zanim jeszcze kawalerowie mieczowi tym krajem owładnęli. Sakkalanie nie jeden gród drewniany tu sobie wznieśli, opatrując go zwyczajem ówczesnym wałami i fossami; lecz po nad wszystkiemi temi grodami panowała groźna Vilienda (Felin), rzucająca postrach w okolice nieprzyjacielskie, szczególniej od strony południa sakkalanów napastujące. W najżyźniejszej części dzisiejszego obrębu felińskiego, na wyżynach, które odgraniczają kraje nadbaltyckie od kotliny jeziora Pejpusu czyli czuchońskiego, na temże miejscu, w którem jezioro felińskie przecina znany ogólnie dział wodny, co jego wypływy w przeciwnym zupełnie kierunku rozdziela, wznosiła się jeszcze za czasów przedchrześciańskich dumna Viliende, na stromych zachodnich brzegach tego uroczo położonego jeziora. Miejsce to, ze względu na ówczesny sposób prowadzenia wojny, nader szczęśliwie było wybrane; panuje bowiem nad obszerną wyżyną (Höhenplateau), która, ciągnąc się od północy ku południu, rozdziela wodozbiór Baltyku od kotliny jeziora Pejpusu; to też to miejsce już dla tego najbardziej było stosownem do wzniesienia grodu mającego rozciągnąć swe panowanie nad tą stroną kraju. Ważność punktu dostrzegli oczywiście natychmiast i przybysze niemieccy, tu się w w. XII osiedlający, gdyż od razu widzimy ich walczących o tę strategiczną pozycyą, do której i wszyscy później tu wkraczający nieprzyjaciele niemałą przywiązywali wagę. Dla tego też Felin bardziej krwawą ma przeszłość niż inne grody tego kraju. Posiadanie Felina było istotnie nieodzownym warunkiem dla każdego zdobywcy, zamierzającego zaprowadzić stałe rządy w Inflantach. Gdy po długich walkach z autochtonami gród ten już stale zostaje wydarty pogańskim sakkalanom, mistrz kawalerów mieczowych Volquin w r. 1224 zakłada tu jednę z najpotężniejszych warowni zakonu (Patrz „Origines Livoniae“ ed. Hansen w „Scriptores rerum livonicarum“, tom I, stron. 291, punkt 9), i jak niebezpodstawnie przypuszcza Holst w cennej swojej pracy: „Die Entwickelung der Stadt Fellin”, Dorpat 1864, na stron. 10-tej, do tego czasu mianowicie należy także odnieść pierwszy początek osady miejskiej w Fellinie. Pod opieką potężnego w owym czasie zakonu, który tu osobną zakłada komturyą, rozwijać się mogło swobodnie miasto w samem sercu żyznej prowincyi Sakkala, pomimo iż autochtoni niecałkowicie jeszcze byli ujarzmieni. „Ukrócona chłopska do buntów skwapliwość“ — powiada jedyny polski kronikarz Inflant, idąc dosłownie za Arndtem — „narabiać więcej nie śmiała otwartą siłą; tajemnemi jednak ponukami, różnie tentowała szczęścia. Między innemi fortelami ten był niepospolity, że gdy podług dawnego zwyczaju roczną daninę do fortecy Felin sprowadzić mieli, zamiast zboża uzbrojonych swoich współbraci do wozów wsadzili, żeby wpuszczeni, tem łatwiej garnizon wycięli i fortecę opanowali. Nie udała się sztuka nieborakom, bo ostrzeżeni krzyżacy, wpuściwszy ich na zamek, gdy nieznacznie z wozami przychodzących, po niewielu zwoływając, do inwentarzowych regestrów pobrali, utajonych w worach jak wieprzów wykłuli. Nakoniec uprzejmie się upamiętało poddaństwo y głowy już więcej podnieść nie śmiało.” Działo się to już za czasów krzyżackiego zakonu w r. 1345, a więc nie więcej jak lat 121 po założeniu warowni Felina przez kawalerów mieczowych. Odtąd w Felinie, otoczonym urodzajną okolicą, rozkwita nowe zupełnie życie; handel i przemysł podnoszą się, mieszczaństwo wzrasta w siłę, wytwarza się tu miejsce składowe wielkiego znaczenia na drodze handlowej, prowadzącej tędy z Parnawy do Dorpatu i dalej de Pskowa, w którym, jak wiadomo, związek hanzeatycki posiadał jeden ze swych głównych kantorów. I Felin wkrótce do tegoż związku wstępuje korzystając ze wszystkich jego przywilejów, a wodna komunikacya, łącząca starożytną Viliendę z Dorpatem i Parnawą (przez rzeki Felińską i Tennazilmską, wypływające z dwóch przeciwnych krańców jeziora Felińskiego), ustalała jeszcze bardziej te ciągłe stosunki handlowe. Wszelako zwierciadło wód jeziora w ostatnich wiekach tak znacznie się zniżyło, a rzeki wypływające z niego do Parnawy i do jeziora Würzjew tak dalece zmalały, iż obecnie żadna z nich nie jest już spławną. Niegdyś jednak stanowiły one ważną komunikacyą wodną. Oprócz tego przechodziła przez Felin droga militarna prowadząca z Rygi do potężnego w owym czasie Dorpatu. Dla tego też w wiekach średnich wyprawy wojenne inflanckie wychodziły przeważnie z Felina. To właśnie tłumaczy koszta nadzwyczajne jakich nie wahano się łożyć na wzniesienie i podtrzymywanie potrójnego felińskiego zamczyska. Zamek ten wspaniały wznosił się na trzech wzgórzach o 289 stóp nad powierzchnią morza a o 149 stóp nad powierzchnią jeziora wyniesionych, na prawym jego brzegu, równolegle od siebie po-

łożonych i z miastem Felinem olbrzymim murem połączonych. Pomiędzy miastem i owem na trzech wzgórzach rozłożonem zamczyskiem, a także pomiędzy temi trzema zamkowemi wzgórzami istniały głębokie fosy, których brzegi w kamienne tamy starannie były ujęte i przez trzy olbrzymie bramy bronione. Z każdej z tych bram prowadziły mosty zwodzone, śmiało na sąsiednie zamkowe wzgórze rzucone i tym sposobem owe trzy wzgórza w jednę warownię łączące. Główna warownia leżała na ostatniem wzgórzu ku stronie południa zwrócona, i tę oczywiście najważniejszą część dawnego zamczyska obecnie starannie z rumowisk oczyszcza i odkopuje nowo wytworzone w Felinie towarzystwo starożytności, któremu piszący zawdzięcza niejeden szczegół w niniejszym artykule podany. Za potężnym murem, którym nietylko warownię ale i miasto Felin opasano, rozkwitał handel i przemysł, skutkiem czego coraz więcej mieszczan niemieckich tu się z zagranicy przesiedlało (Patrz Kelch, „Chronik“, pag. 115). Ale z końcem XV stulecia mijają czasy błogosławione pokoju. Iwan III Wasylewicz, skruszywszy jarzmo mongolskie i złamawszy na zawsze potęgę rzeczypospolitej nowgorodzkiej, wtargnął z wojskiem do Inflant, pustosząc kraj cały. Dymiące gruzy krwawą jego oznaczały drogę. Krwi popłynęły strumienie, mordy i pożogi zamieniły bogaty kraj w obszerną pustynię. W r. 1481 i miasto Felin staje się pastwą płomienia, w którem ginie starodawne archiwum miejskie, liczne przywileje mieszczan starannie przechowujące. Wszelako jeszcze przed końcem tegoż roku mieszkańcy Felina dają dowód prawdziwy swojej żywotności, dźwigając nanowo swe domy z gruzów i popiołów i opatrując się w nowe przywileje, o które natychmiast się postarano u ówczesnego mistrza inflanckich krzyżaków, znanego z swej surowości Bernda de Borch. Pod łagodnem panowaniem jego dzielnych następców, Fritaga de Loringhove tudzież znanego ogólnie z cnót swoich Woltera Plettenberga, mógł Felin zapomnieć o bolesnych skutkach inwazyi. Widzimy bowiem z licznych rozporządzeń i reskryptów, przez Plettenberga dla mieszczan felińskich wydawanych, jak bardzo i ich dobrobyt leżał na sercu temu zacnemu mężowi. Mimo to miasto dojść już nie mogło do dawnego rozkwitu; tem bardziej że do wewnętrznych niepokojów, trapiących bezustannie ówczesne Inflanty, przyłączył się wkrótce i ruch reformacyi religijnej, w której Bóg był pozorem a interesa ziemskie przyczyną. Traktat poswolski jest najlepszem świadectwem ówczesnego stanu Inflant. Pokazuje on z jednej strony zuchwałą i samolubną dumę dawnych rycerzy, z drugiej niedołęztwo i uznanie własnej słabości. Zakon podtrzymywała niegdyś ostra reguła z ducha katolicyzmu wypływająca. Skoro zaś rozszerzyła się nowa wiara, na pozór sprzyjająca jedności państwowej, nastąpiło straszliwe rozprzężenie obyczajów. Wśród takiego stanu rzeczy, niepodobna było aby sąsiedzi nie zwrócili na Inflanty uwagi. Z jednej strony Rossya, z drugiej Szwecya pragnęły chętnie zagarnąć kraj, zwany powszechnie rajem ziemskim. Polska, najsilniejsza wówczas, przeczuwała tylko, że wkrótce nadejść może potrzeba wmięszania się w sprawy Inflant i zapobieżenia, aby kosztem ich nie wzbogaciły się nieprzyjazne jej narody. Ugoda poswolska przekonała zakon inflancki, że z jednej strony Rzeczpospolita ubliżać sobie nie pozwoli, ale z drugiej znowu strony stanowiła dla Inflant potężnego sprzymierzeńca, który dał rzadkie dowody bezinteresowności i siły: tam więc umysły zwracać się poczęły. Tymczasem liczne wojska Iwana IV wtargnęły do Inflant w r. 1589, krew płynęła strugami i Dorpat, po kilkutygodniowem obleżeniu wpada w ręce zwycięzcy. Teraz silna warownia felińska zostaje jedyną ucieczką, jedyną nadzieją kraju. Marienburg na początku r. 1560 poddał Kasper de Syberg, który nawet tyle nie miał odwagi, by choć słaby dać odpór. Został za to wtrącony przez mistrza do więzienia, gdzie życia dokonał (Kelch, 24). Bitwa pod Ermes zadała cios stanowczy zakonowi inflanckiemu. Uradowany zwycięztwem wódz Kurbski ściągnął ze wszech stron siły zbrojne po kraju rozrzucone pod obronny Felin, który wpadł w ręce nieprzyjaciela dnia 22 sierpnia po czterotygodniowem obleżeniu. Komendantem załogi był stary Wilhelm Fürstenberg, który dokładał wszelkich starań, by uratować Felin. Pojmanego odprowadzono w tryumfie do Moskwy, gdzie zakończył niespokojne i nieszczęśliwe życie. Chciał go pono Iwan IV zrobić księciem Inflant, gdyby uznał jego zwierzchnictwo, ale Fürstenberg nie chciał na to przystać. W czasie tego obleżenia Felina zniszczono wszystkie domy miasta z wyjątkiem zaledwie pięciu, a w ich liczbie był dotąd tam istniejący starożytny kościół św. Jana. Rossyanie rządzili w F. aż do r. 1582, pomimo iż Estonia w dniu 4 czerwca r. 1561 poddała się Szwecyi a Inflanty w dniu 8 września tegoż roku przeszły pod panowanie Polski. Wojna bowiem trwała jeszcze całkowitych lat dwadzieścia po poddaniu się Inflant Rzplitej, aż nakoniec, już za króla Batorego, stanęło przymierze w Kiwerowej-horce, na mocy którego całe Inflanty wraz z Felinem przy Polsce pozostały. Zaledwie przez lat 18 cieszył się Felin pokojem za panowania Polski. Zygmunt III, król polski, po śmierci swego ojca Jana III króla szwedzkiego odziedziczył i tron jego jako prawy następca; jednakże przejście jego na

łono kościoła katolickiego oddaliło od niego protestancko usposobionych Szwedów, co dało obszerne pole do działania chciwemu władzy Karolowi ks. sudermańskiemu. Najprzód wystąpił jako namiestnik, później wziął tytuł królewski pod imieniem Karola IX, zapewnił sobie partyą protestancką i bez wydania wojny 9 sierpnia r. 1600 pod Rewlem wylądował, zdobył wkrótce Parnawę i stanął znienacka pod Felinem, mającym w owym czasie zupełnie niedostateczną załogę. Ta, widząc zbliżającego się nieprzyjaciela, rozkazała spalić miasto, tylokrotnie niszczone i ograniczyła się na bronieniu twierdzy. Musiała atoli się poddać po niejakimś czasie, ulegając przemocy. (Hiärn, Kronika lib. VII. Mon. Liv. ant. tom I, str. 383). Nieprzygotowany zgoła na to Zygmunt III mógł tylko generała Farensbacha z małą liczbą ludzi przeciwko nieprzyjacielowi wystawić, ponieważ stany Rzplitej nie troszczyły się zgoła o to, do kogo Inflanty należeć będą i dla tego chciały wojny uniknąć. Za nim król polski zdołał usunąć przeszkody i wojna uchwaloną została, wojska nieprzyjacielskie w ciągu sześciu miesięcy opanowały niemal całe Inflanty aż pod Rygę i Kokenhuzę; kraj zajęty został bardziej przez zdradę niż przez czyny wojenne. Szwedzi, pobici pod Wendą przez Radziwiłła a pod Kokenhuzą przez Chodkiewicza, który im zabrał 33 działa i 12 sztandarów, rozbite oddziały połączyli znowu pod Rygą 30 sierpnia 1601 r., gdzie wszakże Chodkiewicz i dzielny Jerzy Farensbach zdołali wszystkie usiłowania nieprzyjacielskie w niwecz obrócić. Nowina o przybyciu Zygmunta III i hetmana Jana Zamojskiego z dawno oczekiwanem wojskiem skłoniła Karola do cofnięcia się wgłąb Estonii, zkąd dopiero na Boże Narodzenie do Abo się udał. Król Zygmunt przybył w połowie września tegoż 1601 r. Zamojski i Żołkiewski dowodzili polskimi, Jan Karol Chodkiewicz litewskimi hufcami, bo Radziwiłł, nie mogąc się zgodzić z Chodkiewiczem, na Litwę odjechał. Nadeszły słoty jesienne, pora niesposobna do boju. Zygmunt III, nic nie zdziaławszy, do domu powrócił. Zamojski, skoro pomarzły rzeki i bagna, wziął się do oblegania twierdz. W grudniu 1601 r. zdobył obronny Wolmar, gdzie wziął w niewolę Karlosona i Jakóba de la Gardie; zamki Antzen, Kirempä, Adsel, Semgalen, Ermes i Helmet poddały się w tymże miesiącu, a z początkiem roku 1602 przystąpili Polacy do oblężenia tak ważnego pod względem strategicznym Felina. Sędziwy hetman Zamojski, świecąc dobrym przykładem, sam z konia zsiadłszy drapał się na mury. Po kilku zapamiętałych szturmach, w ciągu trzech miesięcy przedsiębranych, poddała się twierdza. Jerzy Farensbach, waleczny wendeński wojewoda a przyjaciel od serca Zamojskiego, życie przy niej postradał dnia 17 maja 1602 r. a i Zamojski był rannym. Karol sudermański zmartwiony utratą Felina zgłaszał się o rozejm do Zamojskiego. Byłby nań przystał hetman, ale Zygmunt III żadnego przyjąć nie chciał, chyba pod warunkiem oddania Szwecyi. Cztery lata później dowódzca szwedzki Lasse Andersson, widząc że nie zdoła wziąć twierdzy felińskiej, przed odstąpieniem od niej ze swemi hufcami zapala miasto Felin i oddala się. Działo się to w r. 1606. Lecz w r. 1608 tenże Andersson ze znaczną siłą zbrojną do Felina posłany, staje się panem i miasta i twierdzy 20 sierpnia (Hiärn l. c. strona 402). Głód i zarazy we wszystkich tych latach niszczyły zarówno mieszkańców kraju jak Polaków i Szwedów. Dla tego częstokroć ustępowano tem łatwiej z warowni lub miejsc obronnych, jeśli inne okolice kraju mniej się wydawały zniszczone i mniej na niebezpieczeństwo zarazy narażające. Szwedzi wkrótce ustąpili z Felina i wciągnięta doń znowu załoga polska; ta aż do roku 1625 twierdzy felińskiej nie opuszczała. Lecz dopiero w r. 1629 całą tę okolicę wraz z Felinem do Szwecyi zagarnięto. Teraz wszakże upadły najzupełniej siły żywotne mieszkańców Felina i tylko bardzo zwolna zdołała się podnosić ze swoich rumowisk ta za czasów szwedzkich nędzna już zupełnie mieścina. Zamek feliński został dziedziczną własnością hr. Jakóba de la Gardie i jego spadkobierców. Mieścina zaś nowa, wylęgająca się z popiołów dawnego Felina, wzrastała w zupełnej zależności od prywatnych dziedziców miejscowego zamku. W r. 1682 liczył Felin zaledwie 55 mieszczan, a domów 43! Większą część miasta od lat 80 zalegały same rumowiska. Wszelako czara goryczy jeszcze i teraz nie była do dna wyczerpaną. Odtąd bowiem dwa straszliwe pożary nawiedziły tę tylokrotnie z gruzów powstającą mieścinę. W roku 1703 był w niej pożar okropny a w r. 1770 pożar przypadkiem wzniecony pochłonął największą część licznych ówczesnych zabudowań. Morowe powietrze, które w początkach XVIII stulecia tu silnie grasowało, niemal wszystkich wyniszczyło mieszkańców. To też nic dziwnego, iż dopiero pod panowaniem rossyjskiem lepsze dla Felina nastały czasy. Katarzyna II podniosła położenie materyalne tego miasta, wyznaczając dlań dotacye ziemne i uwalniając mieszkańców od obowiązków, niegdyś stale wypełnianych względem dziedziców zamku felińskiego. Nowem życiem odtąd odżyła ta uroczo położona mieścina. Handel w niej się począł rozwijać, zamożność ogólna wzrasta, oświecenie coraz bardziej się rozkrzewia. Obrót coroczny handlowy, który w r. 1854 wynosił tu zaledwie 250,000 rubli, dochodzi obecnie do dwóch milionów rocznie. Liczba przeważnie z niemców

złożonej ludności wynosiła w r. 1881 przeszło 3500 dusz płci obojga. W tymże roku liczono w Felinie 40 kupców i 85 rzemieślników, domów w mieście ogółem 552 (w tej liczbie 342 atynencyj, a 210 domów właściwych), wspaniały kościół protestancki św. Jana z czasów katolickich datujący, obecnie zwany kościołem niemieckim, zbór protestancki estoński i cerkiew rossyjską. Jest też tu czasopismo: *Der Felliner Anzeiger* i są 3 księgarnie. Obrót coroczny kapitałów w miejskiej kasie oszczędności przechodzi milion rub. sr. Główny przedmiot miejscowego handlu stanowi len i siemię lniane. Z notat profesora J. Siversa widzimy, iż już w r. 1866 eksportowano ztąd 70,000 pudów lnu i 12,000 pudów siemienia lnianego zagranicę przez port parnawski. Budżet dochodów i rozchodów miejskich na rok 1881 obrachowanym jest na 23,999 rubli 85 kop. Felin wszakże zawdzięcza przeważnie swoje dzisiejsze znaczenie ludności urzędniczej i szkolnej Istnieją tu bowiem: sąd ziemski parnawsko-feliński (das Pernau-Fellinsche Landgericht), sąd policyjny feliński (das Fellinsche Ordnungsgericht), sąd powiatowy parnawsko-feliński (das Pernau-Fellinsche Kreisgericht), rada miejska, zarząd policyjny miejski i urzędnik od zarządu akcyzy. Zakłady naukowe: gimnazyum klasyczne niemieckie (zwane „das livlaendische Landesgymnasium)" kosztem prowincyi utrzymywane, szkoła powiatowa, szkoła miejska elementarna dla chłopców, szkoła prywatna elementarna dla biednych chłopców, kosztem obywatela A. von Stryk stale utrzymywana, szkoła wyższa żeńska prywatna połączona z pensyą i szkoła żeńska miejska. Od r. 1877 istnieje tu towarzystwo przyjaciół starożytności miejscowych, które się następującym sposobem utworzyło. Generał Ditmar, dziedzic sąsiedniej wsi Alt-Tennern, zaelektryzowany porywającym publicznym odczytem znanego inflanckiego historyka doktora Teodora Schiemana „o przeszłości Felina," ofiarował kilka tysięcy rubli celem systematycznego oczyszczania ruin felińskiego zamku z rumowisk i gruzów. To dało pohop do założenia towarzystwa. Oprócz powyżej cytowanych źródeł czytaj: „Einige Blicke in die Geschichte der Vorzeit Fellins" von Kriese, wyszło w Parnawie w 5 zeszytach drukowanych w latach 1837—1843. Besbardis „Materialien zur Geschichte der Stadt Fellin" w „Bunges", Archiv z roku 1842. Artykuł „Fellin" J. Siversa ogłoszony w „Album baltischer Ansichten" w r. 1860. Broszura Holsta „Die Entwickelung der Stadt Fellin und ihrer Verfassung" Dorpat 1864. — Rada miejska felińska przechowuje dotąd jako corpus privilegiorum: 1) przywilej w r. 1481 we środę po św. Bartłomiejn przez mistrza krzyżackiego Bernda Borcha wydany; 2) Trzy rozmaite przywileje z lat 1510—1533 przez Woltera Plettenberga temuż miastu nadane; 3) Potwierdzenie tych wszystkich przywilejów i praw przez króla polskiego Zygmunta III, datowane z Warszawy dnia 17 kwietnia r. 1590; 4) Zbiór najrozmaitszych dokumentów z końca XVI tudzież z połowy XVII w. Właściwej zaś historyi tak twierdzy jak i miasta Felina dotąd nikt jeszcze nie ogłosił. *Gustaw Manteuffel.*

Felińskie jezioro, po estońsku *Mäddajaerw*, leży pod Felinem, ma 2 i pół w. dł., ćwierć w. szer., poziom jego wód wznosi się 140 st. npm. Wzgórza nad jeziorem sięgają 289 stóp. Por. art. *Felin.* *G M.*

G.

(Nazwiska, których pod lit. *G.* niema, znajdować się mogą niektóre pod *H.*).

Gaarz (niem.), *Garz*, ob. *Gardisztje*, *Gardie* i *Korzenica*.

Gaaszen-Paul (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Niem. Krotynga.

Gabaczewo, os. w lasach marienhauskich, w Inflantach polskich.

Gabanie, ob. *Gaboń*.

Gabarty, wś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Syntowty. Liczy 5 dm., 71 mk., odl. 21 w. od Władysławowa.

Gabditten (niem.), dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka.

Gabel (niem.), wś, pow. górski w reg. wrocławskiej, zwała się 1310 r. *Jablona*.

Gabergischken (niem.), wś, folw. i dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Gabińce, wś, pow. sejneński, gm. Lejpuny, par. Liszkowo. W 1827 r. było tu 6 dm. i 44 mk., obecnie 28 dm., 203 mk.; odl. 15 w. od Sejn.

Gabinety, przysiołek wsi Sutkowiec, nad rz. Uszycą, pow. latyczowski, par. Jarmolińce, należał do Grabianków, dziś Zaleskich.

Gabitz (niem.), wś, pow. wrocławski, zwała się w r. 1193 Gaj a 1209—1360 Gajowice.

Gablaucken (niem.), dobra ryc., pow. morąski, st. p. Saalfeld.

Gablenz (niem.), ob. *Jabłoniec* i *Jabłońc*.

Gablik, jezioro na Mazurach Pruskich, por. *Ełk*, rzeka.

Gabliki, u Kętrz. *Gawlik*, niem. *Gablick* (*Gross* i *Klein*), *Wielkie* i *Małe*, dwie wsie w pow. leckim, st. p. Wydminy, nad jez. Gablik. Według Kętrzyńskiego są wsie t. n. (Gawlik) w dwu powiatach: leckim i łeckim.

Gablin, wieś, pow. średzki, 9 dm., 81 mk., wszyscy kat., 8 analf. Poczta najbliższa w Węgierskiem o 6 kil., st. kol. żel. w Środzie o 9 kil.

Gabolto, miasteczko w hr. szaryskiem (Węg.), niedaleko granicy Galicyi, kościół katolicki parafialny, piękne łąki, pastwiska, lasy, 3 zdroje szczawiowe, 710 mk. *H. M.*

Gaboń (dawniej *Gabanie*), wś w pow. sądeckim, par. Podegrodzie, dek. Łącko, o 9 kil. na zach. od m. Starego Sącza, nieopodal od gościńca pow. niedzicko-sądeckiego, położona na północ. pochyłości pasma lesistych gór, sięgając swemi granicami od południa szczytu góry „Skałki“, gdzie się styka z lasami Jazoska, Szczawnicy i Szlachtowy, a od północnej strony spuszczając się po Dunajec; ma dm. 87, mk. 714, z których 660 wyznania rz. kat. a 54 ewang.; rozl. 2608 m. austr., w czem 1586 m. lasu; gleba w równi nad Dunajcem urodzajny przyrędek, w pagórkach żytnia, wyżej chudsza owsiana glinka. Pod koniec XIII wieku był dziedzicem Gabonia grabia Miśny (comes Myschny:); ten na spłacenie swej siestrze małżonce grabi Chadrona (Cedrona?) jej części ojcowizny z dziedzictwa Dębicy, sprzedał Gaboń z wszem prawem wojskowem za 40 grzywien srebra grabiemu Mikołajowi Pączkowi, w obec Gryfiny wdowy po Leszku Czarnym, która przywilejem wydanym w Sączu (starym, bo nowego nie było jeszcze podówczas) r. 1293 w przeddzień lutowego nowiu, zatwierdzając tę sprzedaż, w nagrodę zasług gr. Pączka nadała Gaboniowi prawo teutońskie. Wdowa po tymże Pączku Małgorzata z synami Przybysławem, Mirosławem, Bernardem i Piotrem osadzali r. 1325 i 1333 w G. sołtysów na prawie teut. — w pieczęci ich 3 miecze. (Arch. klaszt. St. Sądeck., Sądecczyzna Morawskiego tom I). W końcu XIV w. i przez cały XV był G. dziedzictwem Wiernków herbu Janina, wywodzących się od Wierzynka a piszących się ztąd: de Gabanie, lub od nabytej pobliskiej wsi de Stronie. (Arch. kośc. w Przyszowy, Monu-

menta Z. A. Helcla t. II; Lib. Benef. Długosza t. II), następnie przeszedł na własność założonego roku 1280 przez świętą Kingę konwentu pp. klarysek w Starym Sączu i należał do niego aż do roku 1782, w którym rząd austryacki, wszystkie dobra tegoż zakonu, zatem i G., na t. z. fundusz religijny zajął: poczem rozdano najlepsze w całej wsi dworskie grunta, pod bardzo korzystnemi warunkami, kolonistom niemieckim; kolonia ta, składająca się obecnie z 13 domów, należy już w większej części do krajowców. W południowej stronie wsi, na granicy Gabonia, Szlachtowej, Jaworek i Roztoki Małej, wznosi się szczyt Przechyba (Prehiba), 1195 m. (szt. gen.). Od Przehyby ku północy bieży granica wschodnia obsz. Gabonia. Na tejże granicy, 1125 m. na płn. od Przechyby, wzgórze Mierków Groń (1120 m. szt. gen.). Od Przehyby na zachód, na granicy G. z Szlachtową, wzgórze Mała Przechyba (1175 m. szt. gen), dalej na płn.-zach. wzgórze Skałki (1168 szt. gen.), narożnik graniczny między G., Szczawnicami i Obidzą. Las Jaworzyna po lew. brz. potoku, 3000 m. na płnc. od Mł. Przehyby, 735 m. (szt. gen.). We wsi chaty Góral zwane 491 m. (szt. gen.). *M. Ż. S.* i *Br. G.*

Gabor, młyn wodny pod Lublińcem na Szląsku górnym.

Gabor, wzgórze, ob. *Choceńka.*

Gaborów potok, potok tatrzański na Podhalu liptowskiem, wytryska z pod głównego grzbietu Tatr po południowej jego stronie, na przestrzeni między Wysokim Wierchem (2170 m. szt. gen.) a Gaborowym zadkiem (1946 m.); płynie ku połud. łukiem wygiętym na wsch., opływając od wsch. i południowego wschodu odnogę górską, odrywającą się od Starej Roboty, zwaną Wysokim Wierchem (Klin starorobociański), której południowy koniec zwie się Klinem (1569 m. szt. gen.). U stóp Klinu wpada Gab. p. z lew. brz. do. p. Raczkowej. Połączenie obu potoków wznosi się 1425 m. (szt. gen.). Doliną tego potoku wiedzie z doliny Raczkowej przez Gaborowy Zadek (1946 m.) ścieżka na Ornak (Podhale nowotarskie), gdzie rozdwaja się na zach. do dol. Starorobociańskiej, na wschód do doliny Kościeliskiej. Od połączenia się obu potoków aż po Gab. Zadek oddalenie czyni 2625 m. *Br. G.*

Gaborów Zadek, także *Gaberów Z.*, nazwa przełęczy między Błyszczem (ob.) a Klinem starorobociańskim, w głównym grzbiecie Tatr, na granicy Nowotarżczyzny i Liptowszczyzny. Wznosi się ona na 1946 m. (pom. wojsk.). Tędy wiedzie perć (ścieżka) z hali Pysznej do doliny Raczkowej. Bok Błyszczu ku G. Z. spada nadzwyczaj stromo. Pod samą przełęczą rozpościera się wielka płaśń trawiasta, w której wschodniej części częstokroć w lipcu i sierpniu rozlegają się płaty śniegu. Od Klinu starorob., zwanego także Wysokim Wierchem (2170 m. pom. wojsk.), wysuwa się na połud. ramię, rozwidlające górną część doliny Raczkowej na dwa ramiona, wschodnie zwane Gaborową doliną, i zach., tj. właściwą Raczkowę. Obiema dolinkami płyną potoczki, wschodni Gaborowym potokiem (ob.), zachodni Raczkową zwany. Powyżej połączenia się obu potoków (1425 m. pom. wojsk.) znajduje się szałas i kilka szop. *Br. G.*

Gaboryańska Hega, ob. *Hega gaboryańska.*

Gabowo lub *Gabowszczyzna*, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Igłówka. W 1827 r. było tu 3 dm., 49 mk.; obecnie liczy 14 dm., 143 mk., odl. od Maryampola 22 w.

Gabriel..., ob. *Gabryel...*, *Hawryl...*

Gabryaliszki, folw., pow. kowieński, par. Żejmy, okr. adm. i st. dr. żel. lipawskiej Janów, o 8 w. od Janowa. Rozl. 15 włók, gleba pszenna, własność Józefa Nieławickiego.

Gabryałowo al. *Milewce*, wś rząd., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 85 w. od Dzisny, 1 dom, 7 mk. staroobr. (1866).

Gabryałowszczyzna, dobra w pow. oszmiańskim, par. graużyskiej, nad rz. Olszanką, o 14 w. od Oszmiany, 1 okr. adm., 2 sąd pokoju 5-go okr. smorgońskiego, mają 117 dzies. ziemi uprawnej i należą do Paszkiewicza. R. 1866 miały wraz z wsią 16 dm., 131 mieszk. katol. *J. W.*

Gabryały albo *Gilwicie*, 1.) okol. szlach., pow. szawelski, par. kurtowiańska, okr. polic. 4-ty. Ignacy i Bonawentura Gabryałowicze, Paulina Gabryałowiczowa tudzież Antoni Minmont mają tu po 25 dzies. gruntu. Według taryfy ks. żmujdzkiego z r. 1717 mieszkali w tej okolicy Jan i Krzysztof Gabryałowicze. 2.) **G.**, folw., pow. szawelski, par. szawkiańska, rozl. włók 2 i pół, własność Józefa Tałucia.

Gabryela, dobra, pow. złotowski, st. poczt. Lipka.

Gabryelin, folw., pow. grójecki, gm. i par. Wągrodno.

Gabryelin, przysiołek Rozalina w powiecie tarnobrzeskim.

Gabryelin, niem. *Gabrielen*, folw., pow. bydgoski, 415 morg. rozl., 2 dm., 37 mk., 17 ew., 20 kat., 6 analf. Poczta w Ślesinie o 2 kil., st. kol. żel. Nakło o 7 kil. Należy do dóbr Potulice. *M. St.*

Gabryeliszki 1.) wś i dwór, pow. rossieński, par. girtakolska. R. 1862 dwór należał do Wojtkiewiczów. 2.) **G.**, folw., pow. wiłkomierski, własność Michała i Andrzeja Sobkiewiczów. 3.) **G.**, zaśc. szlach., nad jez. Dudałce, pow. wileński, 3 okr. adm., o 47 w. od Wilna, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Gabryel-Ostrów, folw., pow. brodnicki, st. p. Brodnica (ob.).

Gabryelów 1.) wś, pow. wieluński, gm. Radoszewice, par. Ossyaków. W 1827 r. było tu 9 dm., 45 mk. 2.) **G.**, wś, pow. radomski, gm. Stromiec, par. Błotnica, 4 dm., 23 mk., 60 morg ziemi włośc. 3.) **G.**, wś, pow. konecki, gm. Pijanów, par. Pilczyca. Ma 6 dm., 48 morg. włośc. i 39 dworsk. 4.) **G.**, folw., pow. włoszczowski, gm. i par. Secemin. Porównaj także *Przytockie Budy.*

Gabryelów, folw., pow. szawelski, par. Bejsagoła, o 3 w. od stacyi Michelmont dr. żel. lipawskiej. Wchodzi w skład dóbr Terespol Chrapowickiego. *J. D.*

Gabryelowicze, ob. *Tołoczkowszczyzna.*

Gabryelówka, wś, powiat krzemieniecki. Ma ziemi dworskiej odseperowanej od włośc., 487 dzies. ornej, 97 sianożętnej, 13 pod stawem, 29 pod sadybami, ogrodami, 7 pod drogami, rowami etc., t. j. 633 dzies. razem dworskiej, a 700 przeszło włościańskiej. Ziemia czarnoziem z warstwą gliny zaliczona do II klassy. Wieś G. odległą jest od Teofilpola (stacya pocztowa) o 8 wiorst, od Bazalii o 8 wiorst, od Wołoczysk o 30 wiorst. Chat zawiera 97, a dusz męzkich ludności prawosławnej 330. Majętność ta należy do rodziny Prawdzic Grujów od 1755 roku, w którym to roku Samuel z Kossowa na Sarnach Gruja stolnik bracławski nabywa majętność tę od Jana Wandalina Mniszka podkomorzego W. X. Litewskiego (z dóbr do księztwa wiśniowieckiego należących). Tenże Samuel jest założycielem kaplicy i domu mieszkalnego do dziś istniejącego. Niedaleko od wsi Szczasnówki o 15 w. od Gabryelówki jest grobla, którą zowią i teraz Grujowską groblą. Podanie mówi, że Samuel Gruja (dziad fundatora kaplicy i domu, żyjący za czasów Władysława IV i wojujący przez lat 20 przy boku ks. Jeremiasza Wiśniowieckiego między 1630 a 1650 rokiem) chcąc raz obejść tatarów wysypać ową groblę rozkazał. Jedną z oryginalności cechujących ten majątek jest, że chociaż ziemie są zupełnie w powiecie starokonstantynowskim położone i pola sąsiednich wiosek otaczających Gabryelówkę należą wszystkie do starokonstantynowskiego powiatu, to sama Gabryelówka zalicza się do krzemienieckiego powiatu. Józef z Kossowa na Sarnach Gruja, starosta kotelnicki, szambelan i kawaler orderu św. Stanisława, a syn Samuela, po podziale kraju, gdy powiat starokonstantynowski został zakordonowany, nie mogąc się pogodzić z nowym stanem rzeczy, wolał zostać przy dawnej formie i z tej przyczyny majątek ten wpisano do krzemienieckiego powiatu. Tenże Józef starosta kotelnicki, sprzedał dawno w ręku Grujów będące dobra Sarny (w królestwie) Jakóbowi Idzińskiemu w 1789 roku. W majątku G. od r. 1782 na 180 morgach zaprowadzony płodozmian 6-polowy, inne zaś pola podzielone na dwie fermy i w tych 3-polowe gospodarstwo prowadzi się: fermy te są „Gabryelowiecka, Rydkoduby Grujowska".

Gabryelówka, 1.) przys. Dąbrowki, kolonia czeska. 2.) **G.**, przys. Sędziszowa, ma gorzelnię, leży nad pot. Budzin.

Gabryelowo, zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., par. Kietowiszki, 40 w. od Trok, 1 dom, 26 mk., z tego 14 katol., 3 żydów, 4 mahom., 5 wielkorossyan. Młyn i garbarnia (1866). W r. 1850 G. obejmowało 1612 dz. rozl. (1 folw., 6 wsi, 1 zaśc.) i należało do Matusewicza.

Gabryłowszczyzna, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya, ma 8 dm., 31 mk.

Gabryłowszczyzna, zaśc. rządowy, pow. wilejski, o 68 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 6 mk. prawosł. (1866).

Gabryszki, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Pilwiszki, 3 dm., 31 mk.

Gabryszowo, folw. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 25 w. od Trok, 1 dom, 29 mk. katol. (1866),

Gabsze, wś, pow. rossienski, par. rossieńska.

Gabryszki, dwór, pow. rossieński, parafia erżwiłecka, r. 1862 własność Dokalskiego.

Gabułtów, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Kazimierza wielka, par. Kazimierza mała, o 70 w. od Kielc, o 28 od Pińczowa, o 7 od Szkalbmierza. W 1827 r. było tu 36 dm., 252 mk. Wspomina o G. Długosz. (II, 145). Rozl. wynosi m. 586, grunta orne i ogrody m. 444; płodozmian 5-polowy. Bud. drewn. 14; trzy stawy. Wś G. osad 47, gruntu mor. 227.

Gaby Nowe, 1.) ws włośc., nad błotami, pow. wilejski, o 50 w. od Wilejki, 2 okr. adm., 27 dm., 385 mk. (1866). 2.) **G.**-stare, wieś włośc., nad błotami, pow. wilejski, o 51 w. od Wilejki, 2 okr. adm., 44 dm., 381 mk. różnych wyznań (1866).

Gac, ob. *Gać.*

Gać, oznaczała zapewne pierwotnie rodzaj szałasu z gałęzi skleconego, dotąd bowiem osłanianie ścian chaty na zimę gałęziami nazywa lud gaceniem. Ztąd te liczne nazwy jak: Gać, Gatka, Gatno.

Gać 1.) lub *Gacie,* wś rząd., folw., powiat warszawski, par. Babice, gm. Młociny, o 10 w. od rog. powązkowskiej; dm. 21. R. 1827 miały 3 dm., 40 mk. Folw. G. lub Floryanowo z wsiami: Opalin, Gać i Mościska ma rozl. m. 856, grunta orne i ogrody m. 354, lasu m. 235, zarośli m. 98; płodozmian 5 i 9-polowy, budyn. mur. 1, drewn. 8, staw zarybiony. Wieś Opalin osad 33, gruntu m. 136; wś Gać os. 12,

gruntu m. 101; wś Mościska os. 33, gruntu m. 256. W r. 1873 od dóbr tych oddzielony został folw. Opalin m. 502, który zajęty został na rozszerzenie pola obozowego. 2.) **G.**, os., pow. warszawski, gm. Zaborów, par. Borzęcin. 3.) **G.**, wś, pow. sochaczewski, gm. i parafia Głusk. W 1827 r. było tu 6 dm. i 41 mk. 4.) **G.**, wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Kamieńczyk. 5.) **G.**-kaliska lub *Pawęzowa*, wś, pow. kaliski, gm. Koźminek, par. Chlewo. Posiada kościół murowany (z 1760 r.) filialny, należy do par. w Chlewie. W 1827 r. liczono tu 22 dm., 180 mk. Kościół tutejszy był poprzednio parafialnym, lecz z powodu zamordowania proboszcza Maciej Łubieński arcybiskup gnieźnieński zniósł w r. 1642 parafią i przyłączył do parafii w Chlewie. Folw. G. Pawęzowa z wsią G. Kaliska i kol. Karolew stary i nowy, od Kalisza w. 21, od st. poczt. Błaszki w. 14, rozl. wynosi m. 633, grunta orne i ogrody m. 577, bud. mur. 11, drew. 8; gorzelnia, olejarnia i młyn wodny na prawach wieczysto czynszowych. Wieś Gać Kaliska osad 43, gruntu m. 126; kolonia Karolew Stary i Nowy osad 53, gruntu m. 889. Folw. G. Moskarnia z wsią Moskarnia, rozl. m. 518, grunta orne i ogrody m. 419. Szacunek z kupna z r. 1873 rs. 37,250; płodozmian 12-polowy, bud. mur. 4, drew. 12; pokłady marglu w spodnich warstwach; wś Moskarnia osad 25, gruntu m. 59. 6.) **G.**-warcka albo *Ziemiańska*, wś i folw, pow. kaliski, gm. Staw, par. Kalinowa. W 1827 r. było tu 1[illegible] dm. i 92 mk. Folw. G. od Kalisza w. 24, od st. poczt. Błaszki w. 6, od drogi bitej w. 3, od rzeki Warty w. 6. Rozl. wynosi m. 494, grunta orne i ogrody m. 451; płodozmian 4, 5 i 12-polowy, bud. mur. 1, drew. 15. Wieś Gać ziemiańska osad 14, gruntu m. 15 Wieś ta była 1734 r. przez stronników Augusta III zniszczona. 7.) **G.**, os., pow. koniński, gm. Gosławice, par. Licheń. Odl. 18 w. od Konina, przy trakcie do Sompolna. Liczy 29 mk. i 8 mr. ziemi. 8.) **G.**, wś, pow. łęczycki, gm. i par. Grabów. W 1827 r. było tu 7 dm., 94 mk. 9.) **G.**, wś, pow. łęczycki, gm. Rogózno, par. Gieczno. 10.) **G.**, kol., pow. rawski, gm. Góra, par. Łęgonice. 11.) **G.**, kol., pow. częstochowski, gm. Dźbów, par. Konopiska. 12.) **G.**, wś, pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Stromiec. Liczy 9 dm., 75 mk. i 186 mr. ziemi włośc. 13.) **G.**, folw., pow. rypiński, gm. Wąpielsk, par. Radziki. Ma 1 dom, 13 mk., 15 mr. ziemi. 14.) **G.**, wś, pow. przasnyski, gm. Krzynowłoga Wielka, par. Chorzele. 15.) **G.**, wś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Myszyniec. 16.) **G.** *Sokola łąka*, wś szlach. i włośc., nad rz. Gać, pow. łomżyński, gm. i par. Puchały. Posiada urząd gm., szkółkę, synagogę i młyn wodny. W 1827 r. było tu 21 dm., 145 mk. Jestto gniazdo rodowe Gackich, wspominane w dokumentach z r. 1438. Była tu st. poczt. między Łomżą a Mężeninem. *Br. Ch.*

Gać, ob. *Hać*.

Gać 1.), wś, dawniej *Gacz* niemiecki, prawdopodobnie *Gatsch* a w spisie dziesięcin biskupich z r. 1424 *Gabrielowa Gacz*, leży na zachód od Przeworska, w okolicy zaledwie 224 metr. nad poziom morza wzniesionej, w pow. łańcuckim. Mieszkańców 859. Gać ma szkołę ludową i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 500 zł. w. a. Większa posiadłość (ks. Lubomirski) wynosi 425 m. n. a roli i 41 morg łąk; mniejsza posiadł. 1384 mr. roli, 147 m. łąk i ogrodów i 61 m. pastwisk. Podczas napadu w r. 1624 zniszczyli tatarzy Gać i spalili dawny kościół. 2.) **G.**, przys. Kamionki w pow. ropczyckim, parafii rzym. kat. w Czarny.

Gać 1.), niem. *Gatsche*, folw., pow. krobski, 2 dm., 2856 mr. rozl., 41 mk., należy do dóbr Pakosławia. Poczta i st. kolei żel. w Rawiczu o 13 kil. 2.) **G.**, folw., pow. obornicki, 3 dm., 34 mk., należy do domin. Łopuchowa. Poczta w Długiej Goślinie, st. kolei żel. w Rogoźnie o 18 kil. 3.) **G.**, młyn, pow. mogilnicki, 1 dom, 7 mk., należy do domin. Procynia. Poczta w Kwieciszewie, st. kolei żel. w Mogilnie. *M. St.*

Gać 1.), *Gac*, niem. *Gacz*, młyn, pow. toszecko-gliwicki, nal. do wsi Chechło. 2.) **G.** (Stara), niem. *Alt-Gacz*, z kolonią *N. Gać*, *Neu-Gatsch*, wś, pow. pszczyński, parafia Wielki Chełm, o 1 milę od N. Bierunia, o 1 kil. na zachód od Imielina, ludność głównie ewangelicka, należy do par. Anhalt; rozl. 720 m. ziemi mało urodzajnej. Starą G. założyli 1780 roku wychodźcy z Austryi a nową 1819 r. koloniści anhalccy. *F. S.*

Gać 1.) lub *Jabłoń*, rzeka, w pow. łomżyńskim. Początek bierze na wschód Zambrowa, na granicy pow. mazowieckiego pod wsią Sanie-Dąb, płynie ku zachodowi przez Ciosaki, Łętowo, Ćwikły, Wiśniewo, Cieciorki. Od wsi Poryte przybiera kierunek północny, płynie pod wsiami Milewo, Łady, Gać i wpada z lewego brzegu do Narwi. Długa 21 w., przyjmuje z prawego brzegu pod Ładami strumień bez nazwy, z lewego pod Porytem Jabłonkę, powyżej Milewa strumień, powyżej Gaci strumień od Starej Wsi. Od źródła do ujścia Jabłonki nosi nazwę Dąb, ztąd do ujścia Struga Pujowoska. 2.) **G.**, ob. *Czernica*. *Br. Ch.*

Gace, wś, pow. stopnicki, gm. Pacanów, par. Zborówek. W 1827 r. było tu 30 dm., 187 mk.

Gace, *Gac*, niem. *Speck*, wś w pow. lęborskim, ziemi pomorskiej, niedaleko rz. Łeby i jeziora łebskiego, w części jeszcze kaszubska.

Gacia al. *Gacz*, niem. *Gatsch* al. *Gatz*, włośc. wś, pow. grudziąski, na bitym trakcie radzyń-

sko-grudziąskim, w niskiem położeniu nad strugą, także Gacią oddawna zwaną. Obejmuje obszaru ziemi mr. 892, budynk. 32, dom. mieszk. 21, katol. 5, ewang. 186. Par. Okonin, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Grudziądz, dokąd odległość $^1|_3$ mili. G. należała dawniej do starostwa pokrzywińskiego (Engelsburg). Początek tej osady nie przechodzi XVII wieku. Tam gdzie teraz wś stoi, zaraz opodal na nizinie ciągnie się struga albo raczej rów utrzymywany (Grenzgraben), oddawna nazywany Gacia, który stanowił granicę pomiędzy pokrzywińskiem a grudziąskiem starostwem. Znaczny obszar tej ziemi zbytecznie wodą przesiąkłej leżał zazwyczaj odłogiem. Dopiero w r. 1614 wojew. chełmiński i starosta pokrzywiński Ludwik Mortęski wydał tę ziemię mieszczaninowi grudziąskiemu Chrystyaninowi Lindenauer w dzierżawę. Włók było wtedy rozmierzonych 2 i mr. 21. Dzierżawca miał tę ziemię trzymać przez 40 lat, użyć lub obsadzić jak chciał, piwo i gorzałkę albo sam warzył, albo zkąd chciał sprowadzał, mleć także mógł w młynie, w którym chciał, czynszu dawał od morgi gr. 30. Od innych ciężarów i podatków do zamku był wolnym. Taki jest początek osady G. Niebawem i karczmę założono nad traktem, z kawałem roli. Wieś potem zwykle puszczano w dzierżawę. R. 1705 dzierżawca G. ma rozkaz most wiodący przez Gacię strugę utrzymywać i kiedy potrzeba naprawiać. Karczmę osobno wydawano. R. 1820 po zaborze nowy rząd pruski oddał tę wieś na własność Karolowi Hinz i towarzyszom, włók było podówczas 9 mr. 28; od dotychczasowych podatków i ciężarów zamkowych zwolnieni zostali za rocznym czynszem tal. 196 $^1/_2$. Osobny przywilej na karczmę wygotowano r. 1822. *Kś. F.*

Gacie, ob. *Gać*.

Gaciek, os., pow. błoński, gm. Kaski, par. Grodzisk.

Gacisko, wś, pow. suwalski, gm. Czostków, par. Bakałarzew. Liczy 4 dm., 31 mk.

Gacki, wś i folw., pow. stopnicki, gm. i par. Szydłów. Posiada szkołę początkową. W r. 1827 było tu 41 dm. i 286 mk. Folw. należy do Borkowskiego.

Gacki, niem. *Gatzki*, osada, pow. świecki, na prawym brzegu Czarnej wody, przeszło 1 milę od stacyi kolei żel. w Terespolu. Obszaru ziemi zajmuje mórg 2316, budynk. 90, domów mieszk. 41, katol. 178, ewang. 134. Parafia Drzycim, szkoła w miejscu, poczta Terespol. Wieś G. istnieje od najdawniejszych czasów. R. 1266 książę pomorski Mestwin II wydał ją na dziedziczną własność rycerzowi Ściborowi ze wszystkiemi użytkami, jakie się w ograniczeniu znajdować mogły. „Poddanych tej wsi wyjmujemy nadto od zwykłych szarwarków i ciężarów, jak to: „a naraz, a poradlne, a podworne, a stationario, a tentorio, a falcone, a vacca, a porco, a bove, a frumento, a conductu farinae et farina, a canibus et ab equis, ab expeditione, a pontium et castri edificatione et ab ejus custodia, ab omnibus angariis quibuscunque nominibus censeantur.“ Dajemy też wszelkie sądy nad mieszkańcami tej wsi wielkie i małe ze wszystkiemi winami, które dla siebie może zatrzymać. Mieszkańcy jej przed nikim na sąd nie staną tylko przed nami, jeżeli pod pieczęcią naszą zawezwani będą. Pozwalamy także sprzedać lub zamienić wieś tę, wyjąwszy kościołowi lub klasztorowi (praeter claustro et ecclesiae).“ R. 1415 księgi czynszowe krzyżackie podają: Wieś Gacki ma włók 40, z których sołtys wolnych $3^1/_2$, od innych dają od każdej po 3 wiardunki, 1 gęś i $^1/_2$ korca owsa; obsadzonych włók 10. R. 1420 było obsadzonych 24 włók. Widać ztąd, że wieś G., za książąt szlachecka, stała się za krzyżaków i jest dotąd włościańską. *Kś. F.*

Gacki, kol., pow. raciborski, należy do wsi Ganiowice.

Gackie, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. i par. Białaszewo. W 1827 r. było tu 7 dm., 40 mk.

Gackowo, wś kurpiowska, ob. *Gaczkowo*.

Gacna lub *Gaczna*, młyn. pow. skierniewicki, gm. Doleck (ob.), par. Jeruzal.

Gacno 1.) al. *Gaczna*, niem. *Gatzno*, 2 posiadłości, pow. tucholski, w okolicy lesistej i bagnistej, przy granicy pow. świeckiego, około 1 i pół mili od Tucholi. 1) *G.-wielkie*, niem. *Gr. Gatzno*, włośc. wś, obszaru ziemi mórg 383, budynk. 17, dm. mieszk. 7, katol. 51. Parafia Śliwice, szkoła Budziska, poczta Louisenthal. 2) *G.-małe*, niem. *Kl. Gatzno*, wś z osadą Małe Budziska, należy do Budzisk wielkich, budyn. 32, dm. mieszk. 21, katol. 82, ewang. 32. Parafia Pol. Cekcyn, szkoła i poczta jak wyżej. 2.) G. al. *Gaczno*, niem. *Gatzen*, osada do Jarcew, pow. chojnicki, w lesistej okolicy między dwoma jeziorami, na wschód wielkiego jeziora charzykowskiego (Müskendorfer See), przeszło milę od Chojnic. R. 1653 nie istniało. G. liczy budyn. 2, dm. mieszk. 1, katol. 10, ewang. 1. Parafia i poczta Chojnice, szkoła Jarcewy (Zandersdorf). *Kś. F.*

Gacoń, pow. warszawski, gm. Ożarów, par. Borzęcin.

Gacs (węg.), *Galicz*, *Halicz*, miasto węgierskie z zamkiem w hr. nowogrodzkiem. Zdaniem Bielowskiego dawne królestwo Galicyi (węgierskiej) w Słowaczyźnie wzięło nazwę od tegoż Galicza. *Zarański.*

Gacsalk, ob. *Gaczalto*.

Gacz (niem.), ob. *Gać*.

Gacz, niem. *Gatsch*, ob. *Gacia*.

Gaczalto, *Goczałtów*, węg. *Gacsalk*, wś w

hr. gömörskiem (Węg.), kośc. fil. ewang., furmaństwo, węglarnie, 278 mk. *H. M.*

Gaczany, wś i folw., pow. nowoaleksandrowski, par. Jużynty, rozl. 522 dzies. ziemi folw., własność Justyna syna Stanisława Rozena. *A. K. Ł.*

Gaczkowice, wś włośc., pow. radomski, gm. Wolanów, par. Jarosławice. W 1827 r. było tu 15 dm. i 99 mk.; obecnie liczy 12 dm. i 101 mk. W 15 w. były własnością Stanisława Sochy h. Bończa (Dług. I 445). Dobra G. składają się z folwarku Gaczkowice i Oblas, tudzież wsi Oblas; od st. poczt. Przytyk w. 2. Podług opisu z r. 1868 i 1871 rozl. dworska wynosi m. 1617. Wieś Oblasy osad 17, gruntu m. 313.

Gaczkowo, *Gackowo*, wś nad rz. Brokiem, pow. ostrowski, gm. Orło, par. Jasiennica. W 1827 r. było tu 9 dm., 51 mk.

Gaczna, ob. *Gacna* i *Doleck*.

Gaczna, wś, pow. tucholski, ob. *Gacno*.

Gaczno, niem. *Gatzen*, ob. *Gacno*.

Gaczyska, wś, pow. przasnyski, gm. i par. Baranowo.

Gad, jezioro, obszaru 2 przeszło włók, na granicy pow. słuckiego i mozyrskiego, śród niedostępnych moczarów i błót poleskich; z tego jeziora wypływa błotnista rzeczka Gad, i ubiegłszy w kierunku południowem wiorst kilkanaście, wpada do rzeki Łani z prawej strony. *Al. Jel.*

Gadajówka, przysiołek Połomyi w pow. rzeszowskim.

Gadawa, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Olganów, par. Dobrowoda. W 1827 r. było tu 23 dm., 99 mk. W XV w. należała do Jana Feliksa z Tarnowa kasztelana wiślickiego, h. Leliwa. (Dług. 418 I). Fol. G. z wsią t. n. położony od Kielc w. 57, od Stopnicy w. 11, od Pińczowa w. 22, od Buska w. 10. Rozl. wynosi m. 437, płodozmian 6 i 7-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 8, dwa stawy, źródło solne ujęte w studnię na 100 stóp głęboką, wykopaną w r. 1825 przy poszukiwaniu soli. Wieś Gadawa osad 19, gruntu m. 114.

Gadiacz, ob. *Hadziacz*.

Gadka, os., pow. łęczycki, gm. Piątek, par. Oszkowice. Por. też *Gatka*.

Gadka, wieś, pow. szubiński, 10 dm., 70 mk., 10 ew., 60 kat., 3 analf. St. poczt. w Szubinie, st. kol. zel. w Chmielnikach (Hopfengarten). *M. St.*

Gadniczy poroh, ob. *Dniepr*.

Gadomce (wymawia się Hadomce), wś, pow. berdyczowski, o 8 w. od Biełopola, o 2 w. od Puzyrek; nad bezimienną rzeczką wpadającą do Zakijanki, dopływu rz. Hnyłopiaty. Ma 397 mk. prawosł. i 9 katolików, cerkiew parafialną i szkółkę. Ziemi 921 dzies. wybornego czarnoziemu, należy do wielu właścicieli, głównie Tereszenki. Zarząd gminny i policyjny w m. Biełopolu. *Kl. Przed.*

Gadomczyki, wś, pow. berdyczowski, o 1 w. od Zakutyniec, o 7 w. od Biełopola, nad rz. Synhajówką, dopływem Zakijanki, ma 251 mk. prawosł., należących do parafii Zakutyńce; ziemi 610 dzies., własność Wilczyńskiego. Zarząd gminny i policyjny w Biełopolu.

Gadomiec, okolica szlachecka, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Wielka; w obrębie jej leżą: G.-barany, G.-jebienki, G.-chrzczony, w 1827 r. liczył 6 dm., 50 mk., G. jędrzejki liczył 8 dm., 47 mk., G.-łazy, G.-miłocięta liczył 10 dm., 54 mk., G.-peronie, G.-trojany, G.-wyraki, G.-zawisze, G.-zdrojki. W ogóle te wioski liczyły w 1827 r. 44 dm., 270 mk. Folw. G.-chrzczony podług opisu z roku 1867 rozl. wynosi morgów 210 grunta orne i ogrody morg. 129. Wieś Gadomiec-Chrzczony ma osad 5, gruntu morgów 12. *Br. Ch.*

Gadomka, wś, pow. kaniowski, w pozycyi stepowej, o 4 w. od wsi W. Prucki. Posiada ziemi majątkowej 1106 dz., z której to ziemi odeszło do 400 dz. ziemi wykupowej. Obejmuje przynależny sobie przysiołek Zabary, o pół w. od niej położony i liczy razem z tymże przysiołkiem 780 mieszk. praw. i 12 katol. Należy do Hipolita Podhorskiego.

Gadomska wola, przysiołek w pozycyi stepowej, o w. 3 od przysiołka Krasnopółki i o 4 w. od wsi W. Prucki. Należy do Proskory Suszczońskiego do Hruszowa (ob.)

Gadomskie, wieś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Wach, par. Myszyniec nad Skwą, w odległości 8 wiorst od zarządu gminnego Wach. Szymon Gadomski, na mocy zapisu star. ostrołęckiego Jana Małachowskiego, otrzymuje w miejscu zwanem Borki kawał gruntu; ztąd ma płacić 36 złp. czynszu rocznego i 6 podatku propinacyjnego. Lustracya starostwa z 1765 nazywa osadę Gadomskiego „Borkowe Nowosiedliska". Gadomscy karczują wciąż grunta— osada ich powiększa się— ztąd zatargi z rządem starościńskim o wysokość czynszu, któren w 1777 podwyższono na 80 zł., w 1799 na 120 złp. Do 1799 wieś płaciła dziesięciny do seminaryum pułtuskiego 2 zł. 20 gr.; od tego czasu poczęła ją uiszczać do kassy ekonomii ostrołęckiej. W 1799 były tu 4 osady rolne; w 1820 midzimy ich 8, płacących oprócz dziesięciny 80 zł. czynszu i 64 propinacyjnego. Było tu wtedy 12 zagon., na których wysiewano rocznie po 12 korcy. jarzyny i oziminy. Obecnie 13 dm., 66 męż., 69 kob., 457 morg. (112 morg. ornego). R. 1827 było 8 dm., 44 mk. *Lud. Krz.*

Gadonów, wś, pow. telszewski, gm. i par. G., o 10 w. od Telsz, nad rz. Subedyrem. Dawne dziedzictwo Gadonów, którzy tu r. 1783

wznieśli kościół pod wezw. Serca Jezusowego parafialny drewn. Parafia klasy 5-ej dek. olsiadzkiego liczy 2496 dusz. Gmina G. liczy dusz 3489. *A. K. Ł.*

Gadów i *Gadówek*, wsie i folw., pow. koniński, gm. Tuliszków, par. Dzierzbin. Leży przy trakcie z Konina do Kalisza, o 18 w. od Konina, o 6 od Rychwała. W 1827 r. Gadów liczył 21 dm. i 234 mk. a Gadówek 4 dm. i 100 mk.; obecnie Gadów liczy 212 mk., 931 morg. obszaru, grunt pszenny. Gadówek zaś 56 mk., 24 morg. ziemi; folw. należy do Gadowa. Według danych w Tow. Kred. Ziemskiem dobra Gadów składają się z folw.: Gadów i Gadówek, tudzież wsi Gadów, Gadówek, Paluszek i kolonii Gadów v. Holendry, Gadowskie. Nabyte w r. 1873 za rs. 61200. Rozl. m. 1010 a mianowicie fol. Gadów grunta orne i ogrody m. 553, łąk m. 141, nieużytki i place m. 37; razem m. 730; płodozmian 15-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 13; folw. Gadówek grunta orne i ogrody m. 175, łąk m 56, pastwisk m. 35, nieużytki i place m. 14; razem m. 280; płodozmian 9-polowy; bud. mur. 1, drew. 3. Sruga swana Czarna stanowi w części granicę wschodnią; pokłady torfu, marglu i gliny garncarskiej. Wieś Gadów osad 25, gruntu m. 35; wś Gadówek osad 8, gruntu m. 22; wś Paluszek osad 6, gruntu m. 231; kolonia Gadów lub Holendry Gadowskie osad 39, gruntu m. 624. *J. Ch., A. Pal.*

Gadów, folwark mały w pow. rzeczyckim, nieopodal drogi prowadzącej z wsi Wielkiego Boru do wsi Małejduszy. *Al. Jel.*

Gadów, folw., pow. mogilnicki, 2 dm., 33 mk., należy do królewszczyzny Strzelce (Jaegerndorf). Poczta i kol. żel. w Mogilnie o 11 kil. *M. St.*

Gadowo 1.) folw., pow. płoński, gm. Błędówko, par. Cieksyn. Posiada gorzelnię i młyn wodny. W 1827 r. było tu 8 dm., 132 mk. Por. *Cieksyn.* 2.) **G.**, ob. *Czarnowo.*

Gadowskie holendry, nowe i stare, pow. koniński, gm. Tuliszków, par. Dzierzbin. W 1827 r. G. holendry nowe liczyły 26 dm., 266 mk.; obecnie H. stare liczą 497 morg. obszaru i 241 mk., ludność mięszana polsko-niemiecka. gleba pszenna. Dom modlitwy ewangelicki i kantorat. H. nowe, obok starych położone, liczą 127 morg. obszaru i 50 mk., grunt pszenny i żytni w części. Por. *Gadów.* *J. Ch.*

Gadragiszki, ob. *Girtakol.*

Gady, niem. *Jadden*, wś, pow. olsztyński, około 1 i pół mili na północ od Olsztyna, w t. z. polskiej i katolickiej Warmii, parafia Stary Wartembork. Wieś ta nazywa się w dokumentach „Hönvelcz, Hohenfeld, Gedden", oddawna należała do dóbr stołowych warmińskich biskupów. R. 1369 Jan biskup warmiński wystawił pierwszy znany przywilej dla tej wsi: sołtys Gedethen pruthenus otrzymał na własność prawem chełmińskiem wolne włóki 4; nadto miał małe sądy; od wielkich sądów pobierał $1/3$ dochodów; miał także pół dochodu z karczmy i wolną rybitwę w jeziorze Wadang dla własnego użytku małemi potrzebami. Lustracya z r. 1656 donosi: „We wsi G. do Wartemborka należącej jest włók ogółem 44, gburów 6, sołtysów 2, wolnych 2, karczmy 2; dwaj wolni czynią 2 służby w wojnie (2 Dienste); zresztą dochodzi ze wsi: płużnego pszenicy łaszt 1, żyta łaszt 1, kur 30, funt wosku 1, czynszu zł. 146 gr. 15." Dodaje się tu, że już r. 1249 zachodzi w dokumencie wieś do naszej barozo podobnie brzmiąca „villa in qua Jedun sedet," nie jest atoli zupełnie pewnem, że nasze Gady oznacza, ponieważ o bliższem położeniu owej wioski dokument nic nie wspomina. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał tę wieś dawniejszym osadnikom na własność. *Ks. F.*

Gadziewicze, wś włośc. nad rz. Serwecz, pow. wilejski, o 39 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Dołhinowa do m. Wilejki, 18 dm., 171 mk. (1866).

Gadziewo, folw. pryw., pow. wilejski, o 66 w. od m. Wilejki, 2 okr. ad., przy b. drodze pocztowej mińskiej, 1 dom, 11 mk. wyznania rz. kat. (1866).

Gadziłuny, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 192, izr. 6, dm. 13 (1866), od Święcian 30 w.

Gadziszki, zaśc. szl., pow. święciański, 2 okr. adm., o 31 w. od Święcian, 2 dm., 9 mk. staroobrad. (1866).

Gadzunowa góra, krótkie pasmo górskie w pow. dolińskim. Rozpoczyna się na płn. od osady Bubniszcze, idzie w kierunku płn. zach., wzbija się w połowie swej drogi do 634 m. a na granicy pow. stryjskiego kończy się szczytem Popcowe (746 m.). Na zach. od niej płynie Młynówka, na wsch. Beniów, dopływy Sukiela. Płn. wsch. jej stoki pokrywa las Karbolowa. *Lu. Dz.*

Gaehren, *Gehren* (niem.), ob. *Jarina.*

Gaense-See (niem.), ob. *Gęsie jezioro.*

Gaffelsturm (niem.), szczyt w Tatrach bielskich, ob. *Baranie Rogi.*

Gaffken (niem.), dobra ryc., pow. fyszhuski, st. p. Fyszhuzy.

Gaffron (niem.), ob. *Gawrony.*

Gagel (niem.), ob. *Gaglow.*

Gagenburg, *Gilgenburg* (niem.), ob. *Dąbrówno.*

Gagino, stacya pocztowa w powiecie sergackim, gubernii niżegrodzkiej, 43 i pół wiorst od miasta powiatowego.

Gaglow (niem.), ob. *Gogolów.*

Gagowce, osada pod wsią Żakowo (Schakau), pow. kartuski, ponad jeziorem węgorzyń-

skiem, z którego wypływa rz. Słupa (Stolpe); parafia, szkoła, poczta Sulęcin; odległość od Kartuz 4$^{3}/_{4}$ mili, od Kościerzyny 3 mile. *Kś. F.*

Gagowy, fol., pow. włocławski, gm. i par. Lubień, z wsią Bagno, Brzeziny, Durłaty i kolonią Żurawieniec; od Włocławka w. 25, od os. Lubień w. 3, od st. poczt. Chodecz w. 6. Rozl. wynosi m. 890, grunta orne i ogrody m. 681, lasu m. 126, bud. mur. 9, drew. 7, pokłady torfu i marglu. Wieś Bagno, Brzeziny, Durłaty i kolonia Żurawieniec uposażone w ogóle gruntem m. 801. *A. Pal.*

Gagryńsk, wś w pow. newelskim, z kaplicą katolicką.

Gahle lub *Gohle* (niem.), ob. *Gola.*

Gahlen (niem.), ob. *Golin.*

Gahlkeim (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Schoenbruch.

Gahrsden (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. goldyngeński, par. Windawa.

Gahrssen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. zelburski, par. Dyneburg.

Gahry (niem.), ob. *Gari.*

Gai (niem.), ob. *Gaj.*

Gaidehlen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Berschkallen.

Gaidellen (niem.), trzy wsie, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma. Jedna z tych wsi zowie się inaczej Kunz-Rupciken, druga Peter-Latzen.

Gaiden (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen.

Gaidi (niem.), ob. *Gajdy.*

Gaidowko (niem.), ob. *Gajdówka.*

Gaidszen (niem.) 1.), wś, pow. wystrucki, st. p. Grünheide. 2.) **G.**, wś, pow. ragnecki, st. p. Szyle. 3.) **G.**, wś, pow. stołupiański, st. p. Trakiejmy. 4.) **G.** lub *Ballupoehnen*, wś, pow. darkiemski, st. p. Szabienen.

Gaidwethen (niem.), wś, pow. żuławski, st. p. Kellminen.

Gaigrementz (niem.), ob. *Gaj-Grzmięca.*

Gaik, przysiołek Kornatki, pow. wielicki, par., sąd powiat. i poczta w Dobczycach.

Gaiken (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. goldyngeński, par. Frauenburg.

Gailboden (niem.), dobra, pow. darkiemski, st. p. Darkiejmy.

Gailischken (niem.), folw. dóbr Pleppen w Kurlandyi, pow. hazenpocki, par. Amboten.

Gailiten (niem.), ob. *Gajlity.*

Gail-Stenzel (niem.), inaczej *Spengen*, wieś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Gailupoenen lub *Budweitschen* (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Gaiowken (niem.), ob. *Gajówki.*

Gaising-Kalnis, góra w Liwonii, 302 m. wys., por. *Ewikszta.*

Gaiska, wś, pow. włoszczowski, gm i par. Lelów.

Gaistauden (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Budwethen.

Gaiszcze, niewielka wieś w środku pow. mińskiego, gub. mińskiej, blisko drogi wiodącej z Mińska do miasteczka Rakowa i rzeki Ptycza, w gminie starosielskiej. *Al. Jel.*

Gaitzen (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Lankuppen.

Gaitzuhnen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Wystruć.

Gaj, nazwa wielu miejscowości, przeważnie drobniejszych osad, zakładanych śród gajów tj. miejsc przeważnie wzgórkowatych, suchych, porosłych liściastemi drzewami i ztąd chętnie wybierany·h na siedziby ludzkie a także i na miejsca odbywania obrzędów religijnych w epoce pogańskiej. Gdzie niema lasów liściastych tam niema też Gajów, i ztąd ta nazwa rzadko się pojawia na prawym brzegu Wisły.

Gaj 1.) wś, pow. sochaczewski, gm. Seroki, par. Szymanów. Posiada staranne gospodarstwo na gruntach dworskich. W 1827 r. było tu 9 dm., 119 mk. Dobra Gaj i Paprotnia składają się z folwarków Gaj, Paprotnia, Wólka Kawecka, Teresin, Leonów dawniej Rogów, attynencyj Brzeziny i Zielonka tudzież wsi: Gaj, Paprotnia i Topolowa; od Warszawy w. 40, od Sochaczewa w. 15. Rozl. ogolna dworska wynosi m. 2884 a mianowicie: fol. Gaj m. 763, płodozmian 8-polowy; folw. Paprotnia m. 686, płodozmian 5 i 8-polowy; fol. Wólka m. 377, płodozmian 8-polowy; folw. Teresin m. 825, płodozmian 9-polowy; folw. Leonów m. 232, płodozmian 6-polowy. Bud. w ogóle na wszystkich folwarkach mur. 45, drew. 31. Gorzelnia, wiatrak, pokłady torfu i marglu. Wieś Gaj osad 11, gruntu m. 21; wś Topolowa osad 26, gruntu m. 224; wś Paprotnia osad 11, gruntu m. 19. 2.) **G.**, wś i folw., pow. łowicki, gm. Bielawy, par. Chruślin. Od Łowicza 26 wiorst, od Chruślina 5 wiorst. Wieś po lewej stronie drogi prowadzącej z Łowicza do Łęczycy, za Chruślinem. W 1881 r. ziemi włościańskiej było m. 377, osad 23, mk. 224. W 1864 r. mórg 404 ziemi urodzajnej a nieurodzajnej m. 37; osad 23, ludność 218. W 1879 r. domów dworskich 3 i 22 włościańskie. Ma szkołę elementarną. R. 1827 było 25 dm., 101 mk. 3.) **G.**, wś, pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Śleszyn. 4.) **G.**, wś, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów. 3.) **G.**, inaczej *Gaj stolarski*, os. leśna, pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Brdów, w pobliżu jez. Długiego. 6.) **G.**, wś, pow. kolski, gm. Koźmin, par. Janiszew. 7.) **G.**, wś, pow. turecki, gm. Zelgoszcz, par. Grodzisko. 8.) **G.**, os. nad jez. Pątnowskiem, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Morzysław. Obecnie jest tu 1 dom, należy do dóbr Gosławice. 9.) **G.**, folw., pow. sieradzki, gm. Wróblew, par. Wągłczew. 10.) **G.**, os., pow. sieradzki, gm. i par. Gruszczyce. 11.) **G.**, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Bolków,

par. Góra św. Małgorzaty. W 1827 r. było tu 23 dm., 165 mk. Folw. G. z przyległością Janów i Wymysłow i z wsią Gaj, od Kalisza w. 103, od Łęczycy w. 12, od Piątku w. 6, od Kutna w. 18. Rozl. wynosi m. 1180, grunta orne i ogrody m. 980, w r. 1878 z rozległości powyższej odprzedana m. 295, prawdopodobnie przyległości Janów i Wymysłów; płodozmian 14-polowy. Bud. mur. 7, drew. 8; wiatrak i pokłady marglu. Wieś Gaj osad 48, gruntu m. 241. 12.) **G.**, wś, pow. brzeziński, gm. Gałkówek, par. Brzeziny. 13.) **G.**, wś, pow. rawski, gm. i par. Czerniewice. 14.) **G.** Policzkowski lub *Zuzowski*, wś, pow. konecki, gm. i par. Przedbórz; liczy 20 dm., 163 mk. i 402 morg. ziemi włośc. 15.) **G.**, folw., powiat sandomierski, gm. Lipnik, par. Włostów; młyn wodny, 1 dm., 10 mk., 100 morg. 16.) **G.** lub *Osiek*, osada, pow. sandomierski, gm. i parafia Osiek, liczy 280 mórg obszaru. 17.) **G.**, osada młynarska, pow. kozienicki, gm. Sarnów, par. Oleksów; 1 dom, 5 mk., 16 morg. rozl. 18.) **G.**, folw. dóbr Chocimów (ob.), pow. opatowski, gm. i par. Waśniów. Wspomina go Długosz (III-775). Jestto miejsce urodzenia znanego poety i historyka Wespazyana Kochowskiego, który tu przyszedł na świat około 1630 roku. W 1827 r. już G. posiadał tylko 1 dom, 4 mk.; obecnie najnowszy spis wsi i osad gub. radomskiej (z 1878 r.) nie wymienia go wcale. 19.) **G.**, wś, pow. opoczyński, gm. Goździków, par. Smogorzew. W 1827 r. było tu 5 dm., 48 mk., obecnie liczy 11 dm., 88 mk., 116 m. ziemi włośc., 9 morg. dworsk. 20.) **G.** koniemłocki i G. święcicki, wś, pow. stopnicki, gm. Oględów, par. Koniemłoty. 21.) **G.**-stary i G.-nowy, wś, pow. lubelski, gm. i par. Wojciechów. W 1827 roku było tu 13 dm., 105 mk. 22.) **G.** gruszczański, wś i folw. nad rz. Por, pow. zamojski, gm. Surów, filia Czernięcin par. Turobin. Leży w zachodniej stronie powiatu, o 28 w. od Zamościa, ma 11 dm., 80 mk. kat. i 349 morg. rozl. włośc. Folw. należy do dóbr ordynacyi Zamojskiej Bodaczew, zajmujących wraz z folw. Deszkowice (ob.), Gruszka zaporska, Żrebce, Zakłodzie, Kitów, Klemensów, Michałów, Mokrelipie, Rozłopy, Sąsiadzka i Tworyczów 4665 morg. obszaru. Gleba ziemi żyzna. 23.) **G.**-czernięciński, wś, pow. krasnostawski, gm. Turobin, par. Czernięcin. W r. 1827 było tu 7 dm., 56 mk. Jestto wś włośc., należąca poprzednio do dóbr ordynacyi Zamojskiej; liczy 9 osad i 202 morg. ziemi włośc. 24.) **G.**, wś, pow. chełmski, gm. Brzeziny, par. Puchaczów. 25.) **G.**, folw., pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowe miasto, o 20 w. od Płońska, o 10 od Nasielska, ma 2 dm., 21 mk., 199 m. rozl. 26.) **G.**, rumunek, pow. rypiński, gm. Płonne, par. Radomin, ewang. par. Michałki, o 13 w. od Rypina, o 9 od Dobrzynia. W 1827 r. było tu 19 dm., 144 mk.; obecnie liczy 122 mk., 7 dm. mieszkalnych, 5 osad, powierzchni 340 morgów, w tem 300 gruntu ornego; we wsi znajduje się ewangelicka szkoła elementarna. 27.) **G.**, wś i folw., pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Klukowo. W 1827 r. było tu 8 domów, 48 mk. Podług opisu z r. 1868 rozległość folwarczna wynosi m. 423, grunta orne i ogrody m. 271. Wieś Gaj osad 16, gruntu m. 31. *Br. Ch.*

Gaj 1.), wś szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 10 dm., 185 mk., z tego 8 katol., 177 staroobradzców (1866); dom modlitwy staroobradzców. 2.) **G.**, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 32 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z m. Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 1 dm., 11 mk. wyznania rz. kat. Własność Nargilewicza (1866). 3.) **G.**, zaśc. pryw. nad rz. Cwiechlą, pow. wilejski, o 32 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 1 dm., 6 mk. wyznania rz. katol. (1866). 4.) **G.**, zaśc. pryw., pow. trocki, 2 okr. adm., 53 w. od Trok, 2 domy, 16 mk. katol. (1866) 5.) **G.**, wś szlach., nad potokiem Parkusem, pow. trocki, 26 w. od Trok, 3 domy, 49 mk. katol. (1866). 6.) **G.**, zaśc. rząd., powiat trocki, 3 okr. adm., 64 w. od Trok, 3 domy, 31 katol. (1866) 7.) **G.**, folw. nad rz. Raduńką, w pow. lidzkim, 5 okr. adm., od Lidy odl. w. 38, od Eiszyszek w. 12, mk. 12, wyznania rz. katol. (1866). 8.) **G.**, dwór w 2 okr. pol., pow. piński, o 2 wiorsty od Pińska; z należącemi do niego wioskami: Honczary i Krajnowicze liczy mieszk. 97; ziemi 455 dz. Własność Bylewskiego. Krajnowicze należały dawniej do biskupa unickiego pińskiego. W Gaju była niedawno kaplica katol., do kościoła pińskiego należąca.

Gaj 1.), wś, pow. wielicki, po obu stronach gościńca łączącego trakt wiedeński z Krakowem, o 9 kil. na południe od Krakowa, 11 kil. na zachód od Wieliczki. St. p. w Mogilanach. Parafia rzym. kat. w miejscu. Kościół murowany pod wezw. Narodzenia N. P. Maryi istniał już r. 1440; rok atoli erekcyi i konsekracyi niewiadomy. Metryki sięgają r. 1660. Obszar większej posiadłości ma roli ornej 280, łąk i ogr. 67, pastw. 36, lasu 20; mniejszej posiadłości roli orn. 339, łąk i ogr. 58, pastw. 46 mr. austr. Dm. 103, mk. 611 (298 mężcz., 313 kob. z r. 1869). Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rz. kat. 634. Do par. w G. dekanatu skawińskiego należą wsie: Libierdów, Łusina, Opatkowice, Borek fałęcki, Jugowice, Bryczyna dolna. Cała par. liczy ogółem 2660 dusz rz. kat., 83 żydów (r. 1880). Wzniesienie wsi 303 m. npm. Szkoła jednoklasowa. Właścicielka Chwalibogowska. 2.) **G.**, przysiołek Myślachowic w pow. chrzanowskim, należy do par. rzym. kat. i stacyi poczt. w Trzebini. 3.)

G., wś, także *Hutweide*, kolonia niem. w pow. sądeckim należy do parafii rzym. kat. i ewang. w Nowym Sączu. Gaj położony na wschód od Nowego Sącza, przy gościńcu sądecko-limanowskim, liczy 80 mieszk. 4.) **G.**, przys. Hruszowic, pow. jarosławski.

Gaj lub *Gay* 1.), wś i gm. pomiędzy jeziorami, pow. inowrocławski, 2 miejsc.: 1) G.; 2) osada Bartodziejewice; 29 dm., 253 mk., 61 ew., 192 kat., 52 analf. Poczta w Wojcinie, st. kolei żel. w Trzemesznie o 22 kil. 2.) **G.**, niem. *Busch*, pod Strzelnem, folw., pow. inowrocławski, 767 mr. rozl., 3 dm., 43 mk., należy do królewszczyzny, Strzelna (Waldau). Poczta w Strzelnie o 2 kil., gośc. o 2 kil., stacya kolei żel. w Mogilnie lub Inowrocławiu o 17 kil. 3.) **G.**, niem. *Möllendorf*, pod Markowicami, folw., pow. inowrocławski, 1419 mr. rozl., 6 dm., 106 mk., należy do domin. Markowic. Poczta w Markowicach o 4 kil., stacya kolei żel. w Inowrocławiu o 15 kil. 4.) **G.**, folw., pow. śremski, 1 dom, 22 mk., należy do domin. Małachowa. Poczta w Dolsku o 4 kil., st. kolei żel. w Kościanie o 23 kil. 5.) **G**, wś, pow. śremski, 16 dm., 147 mk., wszyscy kat., 42 analf. 6.) **G.**, domin., pow. śremski, 1850 mr. rozl., 6 dm., 84 mk., wszyscy katol., 22 analf. Poczta w Śremie o 7 kil., st. kolei żel. Czempin o 15 kil. Własność Kęszyckich. Por. *Błociszewo*. 7.) **G.**, karczma, pow. średzki, 1 dm., 9 mk., należy do domin. Chudzic. 8.) **G.**, wś i gm., pow. gnieźnieński; 8 miejsc.: 1) G; 2) Makówki; osady: 3) Birkenfeld; 4) Miatki; 5) Zalesie; 6) Zazdrość; 7) Kordos młyn; 8) Rudki, folw.; 18 dm., 224 mk., 20 ew., 199 kat., 5 katol., 92 analf. Poczta w Witkowie, st. kolei żel. w Trzemesznie. 9.) **G.**-wielki, wś, pow. szamotulski, 2 miejsc.: 1) G.; 2) osada Sierpówko; 21 dm., 180 mk., 20 ew., 160 kat, 41 analf. 10.) **G.**-wielki, domin., pow. szamotulski, 5906 mr. rozl.; miejsc: 1) G; 2) folwark Sierpówko; 3) folw. Stramnica; 26 dm., 403 mk., 39 ew., 364 kat., 145 analf. Poczta w Bytyniu o 6 kil., st. kolei żel. w Buku o 10 kil. Własność hr. Arsena Kwileckiego. 11.) **G.**-mały, wś, pow. szamotulski, 23 dm., 337 mk., 133 ew., 189 kat., 15 żydów, 94 analf. 12.) **G.**-mały, domin., pow. szamotulski, 2221 mr. rozl., 10 dm., 231 mk., 72 ew., 155 kat., 76 analf. Poczta i kolej żel. w Szamotułach (Samter) o 4 kil. Własność hr. Karola Raczyńskiego, należy do ordynacyi Obrzyska. 13.) **G.**-szarlej, folw., pow. inowrocławski, 5 dm., 47 mk., należy do domin. Szarleja. 14.) **G.**, u Zarańskiego mylnie, niem. *Gatsche*, ob. *Gać*. *M. St.*

Gaj 1.), niem. *Charlottenhof*, folw., pow. toszecko-gliwicki, należy do dóbr Wyźnice. 2.) **G.**, ob. *Duerrgoy*.

Gaj 1.), niem. *Gay* al. *Gai*, wś włośc., pow. lubawski, na płd. od jeziora bielickiego, w okolicy lesistej, 5 kil. od st. kolei żel. w Biskupcu. Zajmuje 433 m. obszaru, ma 22 bud., 12 domów mieszk., 98 kat., 15 ewang. Parafia, szkoła, poczta Łąkorz. 2.) **G.**, niem. *Gai*, cegielnia, pow. złotowski, należy do wsi Buntowa. Parafia Sławianowo, szkoła Buntowo, poczta Krajenka. Liczy bud. 5, dom. mieszk. 2, katol. 11, ewang. 13. 3.) **G.**, miejscowość położona według Kętrzyńskiego w pow. brodnickim, nie znajduje się w skorowidzach urzędowych. 4.) **G.**, niem. *Gey*, os., pow. ostrodzki, w okolicy lesistej, niedaleko wsi Rygwałt (Wittichswalde). 5.) **G.**, niem. *Gey*, wś, pow. szczycieński. 6.) **G.**, ob. *Gaj-Grzmięca*. 7.) **G.**, niem. *Stadtwald*, leśnictwo, pow. niborski, st. p. Nibork. *Kś. F.*

Gaj, potoczek, wypływa w obr. gm. Kościelnik, w pow. Rudki, na płd. zachód wsi, przerzyna ją przez sam środek, przepływa staw i poniżej wsi śród moczarowatych łąk uchodzi z pr. brz. do Wiszenki. Ujście 288 m. npm. (pom. wojsk.). Długość biegu 1.5 kil. *Br. G.*

Gaja, ob. *Gaje*.

Gajany, wś i dobra na północnym cyplu pow. mińskiego, niedaleko granicy pow. borysowskiego, przy drodze wiodącej z Mińska do Hajny, w gminie białoruskiej, w 3 okr. polic., miejscowość dość górzysta. Dobra są własnością Klimowiczów i mają obszaru około 700 mr., w glebie dość urodzajnej. *Al. Jel.*

Gajbok, wś i folw., pow. sieradzki, gmina Wróblew, par. Wągłczew, od Kalisza w. 35, od Sieradza w. 14, od st. poczt. Błaszki w. 7. Rozl. folw. wynosi m. 158; płodozmian 5-polowy, bud. mur. 1, drewn. 5; wś G. osad 2, gruntu m. 2. Folw. ten dawniej oddzielony od dóbr Łubna.

Gajda, młyn, ob. *Dziewkowice*.

Gajdamańce, okolica szlach., pow. wiłkomierski, par. owancka. Ma kilka folwarków. R. 1788 jeden był własnością Franciszka, Wawrzyńca i Mateusza Krzywców, drugi Macieja Kontowta, trzeci Józefa Koziełły, czwarty Ignacego, Franciszka i Jana Gajdamanowiczów.

Gajdele, *Gajdziele* 1.), folw., pow. wiłkomierski, par. uszpolska, rozl. włók 12, własność Justyny Medyńskiej. 2.) **G.**, wś włośc. nad potokiem Urliki, pow. wileński, 2 okr. ad., o 56 w. od Wilna, 5 dm., 44 mk. kat. (1866). 3.) **G.**, dobra, pow. dzisieński, w XVII wieku attynencya klucza ikazieńskiego, własność ks. Sapiehów, z których Aleksander i Katarzyna de Béthune Sapiehowie, marszałkowstwo litewscy, 1694 r. zamieniają G. wespół z Kiapsniami i Korzennikami na część Drui z Krystyną z Galimskich Krzysztofową Stabrowską, starościną suraską, matką, i jej synem Janem Czerwieńskim, starościcem maryenhauskim, którzy G. przyłączają do swej majętności Drujki.

R. 1700 G. razem z Drujką przechodzą na własność Jana i Zofii z Suffczyńskich Rudominów. W rodzie tym zostają do roku 1815 gdy Kazimiera Józefówna Rudominówna wniosła je w dom Łopacińskich, wyszedłszy zamąż za Tomasza Łopacińskiego, który w r. 1830 G. przezwał *Kazimierzówką*. Od 1835 r. po 1847 były te dobra w zastawie Franciszka i Kassyldy z Niewęgłowskich Zawadzkich, od r. 1847 po 1858 trzymali je w zastawie Stefan i Henryeta z Weydlichów Świętopełk-Mirscy. R. 1858 przeszły na własność Adama Krescentego Łopacińskiego, jako jedynego spadkobiercy po matce Kazimierze, zmarłej w 1841 roku.

Gajdele (?), niem. *Gaidehlen* i *Gaidellen* (ob.).

Gajdelowszczyzna, zaśc. włośc. nad jez. Grajże, pow. święciański, 2 okr. polic., mk. kat. 34, dm. 3 (1866), od Święcian 56 w.

Gajdemańce, os. szlach., ob. *Gajdamańce*.

Gajdowe, ob. *Ciasna*.

Gajdówka al. *Gajdowskie*, niem. *Gaidowko*, osada, pow. świecki, w okolicy lesistej i piaszczystej, blisko granicy pow. tucholskiego, zajmuje obszaru ziemi mr. 226, budynk. 7, dom. mieszk. 2, katol. 15. Parafia Śliwice, szkoła Zdroje, poczta Szklana huta (Louisenthal).

Gajdowszczyzna lub *Siwce*, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 21 1/2 w. od Święcian, 13 dm., 84 mk., z tego 79 katol., 5 żydów (1866).

Gajduny, wś rząd. nad potokiem, pow. wileński, 6 okr. adm., o 14 w. od Wilna, 15 dm., 258 mk. katol. (1866).

Gajduszowiec, pot. podgórski, powstaje w obr. gm. Wysokiego w pow. limanowskim, nieopodal gościńca karpackiego, wiodącego z Limanowy do Nowego Sącza, po południowo-zachodniej jego stronie, a na zachód od folwarków w Wysokiem; płynie na połud. północno-zachodnią granicą wsi Świrkli od Przyszowej, poczem wszedłszy w pow. nowosądecki, w kierunku południowo-wschodnim przez obręb gm. Świrkli wraz z przysiołkiem Długołęką, mija gm. Gostwicę, gdzie zwraca się na wschód, a w obr. gm. Wygłanowic uchodzi do Dunajca z lew. brz. Gajduszowiec przyjmuje liczne strugi, między któremi najwalniejszą jest Suchy potok, wpadający doń z lew. brz. Między G. a Suchym pot. ciągnie się od folwarków w Wysokiem znaczne wzgórze w kierunku południowo-wschodnim, którego najwyższy punkt, Piekło zwany, wznosi się na gr. Świrkli i Wysokiego, zarazem powiatów limanowskiego i nowosądeckiego, do wysokości 660 m. npm. (pom. wojsk.). Wzgórze to połogie, którego południową część pokrywa las, opada ku południu, tak iż wzniesienie jego nad Świrklą czyni 479 m. Długość biegu potoku 11 kil. Zwierciadło wody na przecięciu się potoku z linią pomyślaną od szczytu Piekła do kościoła w Przyszowej czyni 475 m., w przysiołku Długołęce pod figurką 422 m., przy ujściu 302 m. Porusza młyny w Gostwicy i Wygłanowicach.

Gajdy, *Gaydy*, przysiołek Sieniawy, powiat łańcucki.

Gajdy, mko rząd. w pow. nowoaleksandrowskim, gub. kow., o 29 w. od m. pow. Kościół katol. Ukrzyż. Jez. Chryst., drewniany, liczący 150 lat z górą, filialny dryświacki, r. 1812 odnowiony kosztem ks. Grużewskiego. R. 1514 Zygmunt I nadał był dobra G. na własność kościołowi dryświackiemu.

Gajdy, niem. *Gaidi*, folw. i osada do Karbowa, pow. brodnicki, tuż przy Brodnicy położony, budynk. 6, dom. mieszk. 2, katol. 10, ewang. 16. Parafia, szkoła, poczta: Brodnica.

Gajdy (?), niem. *Gaiden* (ob.).

Gajdyliszki, *Gajdyszki*, folw., pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, par. nowoaleksandrowska, własność Józefa Kiełpsza, rozl. 257 dzies.

Gajdyszki, zaśc. szl., pow. święciański, 2 okr. adm., o 50 w. od Święcian, 1 dm., 7 mk. katol. (1866).

Gajdzie 1.), wś i folw., pow. telszewski, par. Tyrkszle, dawne dziedzictwo Skarbków-Ważyńskich. Jest tu kaplica katolicka, którą 1802 r. wystawił Skarbek-Ważyński. 2.) **G.**, wś pryw., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 16 w. od Oszmiany, 11 dm., 126 mk. katol. (1866).

Gajdziele, ob. *Gajdele*.

Gajdzieławki, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Gaje, 1.) folw., pow. gostyński, gm. Szczawin kościelny, par. Żychlin. Ma dm. 1, mk. 22, ogólna przestrzeń mor. 360, w tem m. 270 ziemi ornej, w połowie żytniej, w połowie pszennej, lasu m. 30, łąk m. 60; własność Karola Grzybowskiego. 2.) **G.**, kol. (rumunki), pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, położona o 7 w. od zarządu gmin., o 14 w. od Lipna, o 4 w. od Ligowa, nad rz. Skrwą, liczy 100 m. ziemi, w tem 91 ornej, dm. 3, mk. 22. 3.) **G.**, żmijewo, ob. *Żmijewo Gaje*. 4.) **G.**, lub *Gaj*, folw., pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowe miasto, od Płocka w. 74, od Płońska w. 20, od Nasielska w. 10. Rozl. wynosi m. 218, grunta orne i ogrody m. 200; płodozmian 4-polowy. Budowli mur. 2, drewn. 1, pokłady marglu.

Gaje 1.) inaczej *Nowosady* i *Nowosiołki*, zaśc, szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 64 w. od Trok, 3 dm., 33 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 67 w. od Wilna, 3 dm., 23 mk. kat. (1366). 3.) **G.**, fol. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 26 w. od Oszmiany, 2 domy, 16 mk., z tego 13 katol., 3 mahom. (1866). 4.) **G.**, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 54 w. od Oszmiany, 1 dom, 16 mieszk., z tego 13 katolików, 3 ma-

hometan (1866). 5.) G., zaśc. rząd., powiat oszmiański, 1 okr. adm., 14 w. od Oszmiany, 1 dom, 12 katol. (1866).

Gaje 1.) lub *Gaja*, z Łyszą i Podgajem, wś, pow. lwowski, 20 kil. na płd.-wsch. od Lwowa, nad pot. Kabanówka. Najwyższe wzniesienie 272 m. npm. Dm. 156, mk. 1064 (522 m., 542 k.). Własn. większa obejmuje roli or. 986, łąk i ogr. 120, pastw. 46, lasu 69; włas. mn. roli ornej 1013, łąk i ogr. 193, pastw. 76 mor. Parafia gr. kat. w miejscu, rzym. katol. w Czyszkach. We wsi szkoła etat. jednokl.. st. poczt. (przy trakcie Lwów-Monasterzyska) i kasa pożyczk. gminna z kapitałem 281 zł. W r. 1469 odsądzono Klemensa Strumiłę od prawa pobierania cła we wsi Gaje (ob. Akta gro. i ziem. t. VI. str. 118). 2.) G.-niżne i wyżne z Bujniczem, Grzechami, Norą i Zariczem, wś, pow. drohobycki. Gaje niżne leżą 13 kil. na wsch. od Drohobycza, nad pot. Lutyczyną. Najwyższe wzniesienie nad p. m. 316 m. Dm. 305, mk. 1893 (937 m., 956 k.). We wsi szkoła etat. jednokl. i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 527 zł. G wyżne leżą 12 kil. na połud.-wsch. od Drohobycza a 4 kil. na płd. od G. niżnych, nad pot. Woroną, 326 m. npm. Liczą domów 151, mk. 929 (449 m., 480 k.). Jest tu st. tel. i kol. (k. naddniestrzańskiej) między Drohobyczem a Stryjem, o 5 kil. od Stryja. Kasa pożyczkowa gminna ma kapitału 687 zł. Własność większa w Gajach niżnych i wyżnych etc. obejmuje roli or. 694, łąk i ogr. 251, pastw. 207, lasu 2184; własn. mn. roli ornej 2842, łąk i ogr. 2696, pastw. 742, lasu 1 mor. Par. gr. kat. w Gajach, rzym. kat. w Rychcicach. W r. 1409 darowywa Władysław Jagiełło wsie Poczajowice i G. niżne i wyżne na własność z prawem dziedzicznem Stanisławowi Korytce (ob. Akta gro. i ziem. t. IV. str. 73). Darowiznę tę potwierdza na prośbę Jana Korytki z Rychcic Kazimierz Jagiellończyk na sejmie w Piotrkowie 1462 r. (ob. tamże str. 180) a wraz z tem potwierdzeniem znów Zygmunt III w roku 1605 (tamże). 3.) G.-smoleńskie, przysiołek Smolnego, leżą przy gościńcu rządowym brodzko-podhorzeckim, o pół mili austr. na połud. od miasta Brodów, a o $^1/_4$ mili austr. na połud.-wschód od wsi Smólno. 4.) G., starobrodzkie, pow. brodzki, nad potokiem Suchowolką, dopływem Styru, oddalone o 1 milę na południowy-wschód od miasta Brody; ludności miały w 1870 roku 792, z tego gr. kat. 630, reszta izraelitów; mają gr. kat. parafią w miejscu, do której należy wieś Buszyna o $^3/_4$ mili na wschód oddalona z 304 paraf.; należą do sądu powiat., urzędu pocztowego i teleg. w Brodach; z zakładów przemysłowych jest tu gorzelnia. Mają Gaje szkołę filial. o 1 nauczycielu. 5.) G. suchodolskie, przysiołek wsi Suchodoły, gminy pow. brodzkiego, 612 mieszk. 6.) G.-ditkowieckie, przysiołek wsi Ditkowce, powiat brodzki. 7.) G.-hołoskowieckie, przysiołek wsi Hołoskowce, powiat brodzki.

Gaje, węg. *Hagy*, *Haghi*, wioska w hr. spiskiem (Węgry), w dystryckie starowiejskim, w dorzeczu Dunajca, nad potkiem Kowniną, na północ od Relowa, przy gościńcu wiodącym od Starej wsi, po północnej stronie Magóry spiskiej; liczą 342 mk., między nimi 297 dusz rzym. kat., 40 gr. kat., 5 izr. Należy do parafii łac. w Relowie. Ostatnia poczta Starawieś. Wzniesienie wsi 698 m. (szt. gen.).

Gajew 1.) wś, pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Sleszyn, o 5 w. od Pniewa, o 6 od Żychlina. Liczy dm. 7, mk. 58, ziemi ornej m. 300, łąk 30, uwłaszczonych 6 mor. Własność Klemensa Suchorskiego. 2.) G, kol., pow. kutnowski, gm. Wojszyce, par. Kaszewy kościelne. Liczy dm., 5, mk. 50, ziemi do włościan należącej mor. 59. *W. W.*

Gajew, ob. *Gajewo*.

Gajew, *Gajewo*, por. *Gajów*, *Gajowo*.

Gajewce, wieś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 59 w. od Oszmiany, 5 dm., 62 mieszk. prawosław. (1866).

Gajewiecie, zaśc. szlach., nad jez. Niedzingi, pow. trocki, 4 okr. adm., 66 w. od Trok, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Gajewniki, wś i folw., pow. sieradzki, gm. Zduńska Wola, par. Borszewice. W 1827 r. było tu 21 dm. i 176 mk. Folw. G. z wsią G., Kraszęcin i Kęszyce, podług opisu z roku 1876 rozl. dworska wynosi m. 740, grunta orne i ogrody m. 426, lasu m. 128. Wieś G. osad 17, gruntu m. 167; wś Kraszęcin osad 6, gruntu m. 80; wś Kęszyce osad 19, gruntu m. 245. *A. Pal.*

Gajewo, wś, pow. łęczycki, gm. i par. Witonia. W 1827 r. było tu 3 dm., 64 mk., obecnie liczy dm. 7, mk. 82, roli ornej żytniej m. 450, łąk i pastwisk m. 30, uwłaszczonych m. 6. Własność Kołuckiej. *W. W.*

Gajewo, wś, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 46 w. od Dzisny, 1 dm., mk. 4 katolików (1866).

Gajewo, 1.) wś, pow. śremski, 7 dm., 55 mk., 6 ew., 49 kat., 15 analf. 2.) G, folw., pow. śremski, 3 dm., 69 mk.; należy do domin. Mszczyczyna. Poczta w Dolsku o 5 kil., st. kol. żel. w Czempinie o 25 kil. *M. St.*

Gajewo, rycer. dobra, pow. brodnicki, $^1/_4$ mili od bitego traktu golubsko-kowalewskiego, $^3/_4$ mili od Golubia i Kowalewa. Obszaru ziemi obejmuje mórg 4666, budynk. 18, dm. mieszkalnych 7, katol. 172, ewang. 1. Parafia i poczta Golub, szkoła Skępsk. Przy G. znajdują się stare okopy i t. z. szańce pierwotne. R. 1670 należało do parafii w Ostrowitem, posiadacz był szlach. Małanowski, przy wsi

były znaki cmentarza „vestigia septorum cemeterii obruta herbis agrestibus“. Od lat przeszło 50 własność Kossowskich. *Ks. F.*

Gajewszczyzna 1.) zaśc. szl., pow. trocki, 4 okr. adm., 84 w. od Trok, 1 dom, 8 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 48 w. od Trok, 2 domy, 26 mk. katol. (1866) 3.) **G.**, mały folwark w pow. mińskim, od roku 1836 własność Nowodworskich, ma obszaru 90 mórg.

Gajęcice kol. włośc. i folw., wieczysta dzierżawa z osadą karczmarską we wsi Patrzyków, pow. noworadomski, gm. Pajęczno, par. Makowiska. Wspomina ją Długosz (503, I). Dm. 105, mk. 655, ziemi włośc. 1703 mor., dworskiej 768 morg., w tem 300 ornej. W 1827 r. było tu 55 dm., 446 mk.

Gajgale, wieś uwłaszczona, pow. wiłkomierski, par. wiżuńska, do dóbr wiżuńskich wprzódy należąca.

Gajgałowo, po łotewsku *Gajgałowa*, folw. znaczny, niegdyś polską nazwę Potrzeby noszący, w Inflantach polskich, w zachodnio-północnej części powiatu rzeżyckiego, pomiędzy ujściem rzek Rzeżycy i Małty do jeziora Łubanu, w okolicy nizkiej i płaskiej położony, stanowi obecnie własność licznych sukcesorów Teodora Nabela, do którego przeszedł prawem kupna w r. 1817, a który go w r. 1830 znacznie większył przez nabycie uroczyska Czymszany od braci Aleksandra i Antoniego Ryków, już od roku 1805 w tymże powiecie osiadłych. Obszerne jezioro Łuban zaledwie o $^{1}|_{4}$ mili od Gajgałowa jest oddalone. Przez grunta gajgałowskie przepływają uchodzące do Łubanu dwie wyżej wspomniane rzeki Małta i Rzeżyca (ta ostatnia po łotewsku nazywa się Rejzeknie) i ułatwiają spławianie lasu przez Łuban, Ewiksztę (patrz wyżej art. Ewikszta) i Dźwinę do Rygi. Gajgałowo, wraz z uroczyskiem Czymszany, posiada obecnie ziemi uprawnej dziesięcin 395, lasu dz. 773, nieużytków przeważnie błotnistych dzies. 966 i cząstkę jeziora Łubanu, obejmującą 765 dziesięcin; ogółem przeto zajmuje przestrzeń znaczną 2899 dzies. O przeszłości Gajgałowa liczne zawiera dokumenta archiwum familijne polsko-inflanckiej gałęzi Manteufflów, gdyż zaledwie w wieku bieżącym folwark ten został sprzedanym Antoniemu Rykowi przez ojca i stryja Maryi z Ryków Manteufflowej, Jana i Felicyana Ryków drycańskich, dziedziców dóbr Drycany, Pilcyny, Strużany, Rykowo, Wielony z attynencyami Radopolem, Gajgałowem i t. d. Jednym z ciekawszych dokumentów jest mapa szczegółowa i cały obszar gajgałowski dokładnie określająca a nosząca starannie wykonany napis: „Polna karta, wyrażająca dukty graniczne, okazane w czasie kommissyi króla jmci między starostwem rzeżyckiem z jednej, a między dobrami Wieloną J. W. Ryka z drugiej strony, tudzież między Ciskadem królewskim Rzeżyckim y Ciskadem Szlacheckim Sokoło wskiego, tak jako obwodnica pp. kommisarzów królewskich anno D-ni 1753-tio opisuje, z pilnością narysowana“ (Vide: Archiwum Manteufflów Lit. M. M. dział V, N. 6-ty). W roku 1805 dnia 9 czerwca, dziedzic Wielon Jan Ryk sprzedaje imiennikowi swemu podkomorzemu Antoniemu Rykowi folwark Potrzeby alias Gajgałowo, którą to majętność ten znowu prawem przedażnem z dnia 20 kwietnia roku 1817 ustępuje Teodorowi Nabelowi. Gajgałowo należy do parfii wielońskiej dekanatu rzeżycko-nadłubańskiego i posiada osobny kościół filial. Ludność tu czysto łotewska rzymsko-katolickiego wyznania. Doroczne uroczystości kościoła gajgałowskiego przypadają w dzień św. Jerzego 23 kwietnia i w dzień św. Jana Chrzciciela 24 czerwca. Zarząd gm. w Bykowie, policyjny w Wielonach. *G M.*

Gajgole, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 17 dm., 109 mk. kat. (1866).

Gajgołka, zaśc. włośc, pow. wileński, 1 okr. adm., o 16 w. od Wilna, 2 dm., 9 mk. katol. (1866).

Gaj-Grzmięca al. *Gaj-Grzmiętów*, niem. *Gai-Grementz*, w r. 1738 Gaj Grzmięcki, włośc. wś, pow. brodnicki, nad małą strugą, która tuż z 2 jezior płynie i pędzi potem zaraz młyn Grzmięca; w okolicy lesistej, przeszło 1 milę od Brodnicy. R. 1670 w wizytacyi kanonika Strzesza nie zachodzi. Obszaru ziemi zajmuje mórg 422, budynk. 24, dom. mieszkal. 15, katol. 114, ewang. 21. Parafia Pokrzydowo, szkoła Szafarnia, poczta Brodnica.

Gajka al. *Zielonybór* (ob.).

Gajkowice, pow. piotrkowski, gm. Podolin, par. Srocko. W 1827 r. było tu 16 dm. i 119 mieszk.

Gajlańce, folw., pow. wiłkomierski, parafia Siesiki, okr. adm. i st. poczt. Pogiełoże, o 3 w. od Pogiełoż. Rozl. włók 10, gleba żytnia, własność Czarnockich. *J. D.*

Gajle, wś, pow. rossieński, par. lalska.

Gajlesze 1.), wś rządowa, pow. dzisieński, o 87 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 11 dm., 110 mk. (1866). 2.) **G.** inaczej *Kisły*, zaśc. drujskiego zarządu, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 44 w. od Dzisny, 1 dom, 12 mk., z tego 4 prawosł., 8 katol. (1866).

Gajleszenie, wś rząd., pow. wiłkomierski, par. Uszpole, do starostwa uszpolskiego należąca.

Gajleszys, ob. *Wejszatys.*

Gajlik, jezioro w pow. sejneńskim, gm. Berzniki. Leży o 1 w. na zachód od wsi Berzniki i należy do łańcucha jezior, stanowiących niejako południowe przedłużenie jez. Gaładuś.

Od płn. łączy się z jez. Ryngis a od płd. z jez. Kelig. Brzeg zachodni wzgórzysty, wschodni płaski, obszar jego wynosi około 90 morg.

Gajliny, wś, pow. władysławowski, gmina Tomaszbuda, par. Gryszkabuda, liczy 5 dm., 36 mk.

Gajlity, niem. *Gailiten*, wś, pow. licbarski, przy granicy reszelskiego powiatu, w okolicy lesistej, należała oddawna do dóbr stołowych warmińskich biskupów. R. 1356 biskup warmijski czyni następujący zapis i zamianę we wsi Gayliten: trzymał tu od kościoła pewną posiadłość Bartłomiej z pod Ornety (Wormdit) i prosił, aby mu ją na inną zamienić. Co też biskup uczynił i inną mu dał „in campo Toppis;" zaś jego posiadłość darował na własność prawem chełmińskiem zasłużonemu Janowi Chrystyanowi z Ornety. Włók było tej posiadłości 7 i pół rozmierzonych z łąką „Klockis." Nadto na paśnik dodał włók 6 „de merica" także rozmierzonych i oznaczonych; sądy ma większe i mniejsze „ad collum et ad manum se extendentibus," wolność strzelać lisy i zające, większej zaś zwierzyny polować zabronił. Od szarwarku był wolny. Zato od każdego pługa dawał „de quolibet aratro mensuram siliginis et aliam tritici et de quolibet unco mensuram tritici." A za szarwark zniesiony corok pół kamienia wosku. Młyna nie wolno mu stawiać żadnego na strugach w granicach wsi płynących ani zastawu żadnego na ryby czynić. R. 1376 biskup warmiński Henryk daje przywilej: jako we wsi „Galyten Clauco dictus von dem Felde" i krewny jego Tilko prusacy kupili za swoje pieniądze włók 12, które im niniejszem są oddane. Zato pełnić mają służbę w wojnie na koniu ze zbroją, także zamki budować, stare naprawiać albo obalać, jak się rozkaże. Nawiązkę za jego życie (Wehrgeld) postanowił biskup na marek 30. Po sekularyzacyi dóbr duchownych znajdują się G. w ręku prywatnem. *Ks. F.*

Gajlówka, niem. *Gaylowken*, wś, pow. łecki, st. p. Orłowo.

Gajluny, wś, pow. sejneński, gm. Lejpuny, par. Liszkowo. Odl. 46 w. od Sejn. W 1827 r. było tu 23 dm. i 249 mk., obecnie liczy 42 dm., 328 mk.

Gajluny, wś rządowa nad rz. Pikielą, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 86, żydów 5, dm. 8 (1866), od Święcian 12 w.

Gajluny 1.), wś gminy mickuńskiej, powiat wileński, 6 okr. adm., o 11 w. od Wilna, 5 dm., 49 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś i dwór, pow. rossieński, par. girtakolska. Dwór należał roku 1862 do Gotowta.

Gajlusze, zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 19 w. od Święcian, 14 dm., 115 mk. katol. (1866).

Gajłajcie 1.), wś, pow. rossieński, parafia szwekszniańska. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska, 285 dzies. ziemi nadanej na 121 dusz. *J. Godl.*

Gajłały, jez., pow. rzeżycki, w gminie makoszańskiej, 23,25 dzies. rozl. *Fr. Gl.*

Gajłatyszki, wś, pow. rossieński, parafia lalska.

Gajne, niem. *Gaynen*, wś, pow. ządzborski, nad jeziorem, st. p. Rybno.

Gajnik, potok, wypływa z pod Żdżarskiego wierchu w Magórze spiskiej, na północnym jej stoku, w obrębie gm. Frankowej Małej, na Spiżu; po 2·5 kil. biegu łączy się z pr. strony z Koszarskim potokiem, tworząc potok zwany *Frankowską wodą* (ob.). *Br. G.*

Gajów albo *Gajowo*, folw. w Inflantach polskich, w płd.-zach. stronie pow. lucyńskiego, stanowił część majętności Sprykutowa i wraz z nią niegdyś do Sołtanów należał. W pierwszej połowie bież. stul. zostaje własnością Deręgowskich, którzy go r. 1858 sprzedają Gajewskim; obecnie podzielony na dwie części, należy do Kowalewskich i Malkiewicza. Obie schedy razem mają 151 dzies. obszarn. G. wchodzi w skład parafii brodajskiej; por. *Brodajż.* *G. M.*

Gajowa, rzeka, poczyna się w pow. tureckim w niskiem położeniu, przy zbiegu trzech wsi: Strzałkowa, Gozdowa i Lipicz, płynie ku płd. pod Wroniawy i Goszczanów, później skręca ku zach., uchodzi w pow. kaliski i przybrawszy kierunek płn.-zach. płynie pod os. Koźminek a za Osuchowem i młynem zwanym Murowaniec wpada z lewego brzegu do Swędrni. Długa 22 w. (ob. *Kaliszanin* N. 57 z dnia 19 lipca 1872 r.). *J. Bl.*

Gajowa, ob. *Gajowo*.

Gajowce 1.), wś włośc., pow. wilejski, o 30 w. od m. pow. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 4 dm., 40 mk. (1866). 2.) **G.**, wś rządowa, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 25, od Dziewieniszek w. 23, dm. 7, mk. prawosł. 13, katol. 5 (1866).

Gajowice, ob. *Gabitz* (niem.).

Gajowizna, os., pow. włoszczowski, gmina Radków, par. Dzierzgów.

Gajówka 1.), pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga Mała. 2.) **G.**, wś, pow. łęczycki, gm. i par. Dalików. W 1827 r. było tu 8 dm. i 78 mk. 3.) **G.**, pow. miechowski, gmina Michałowice, par. Więcławice. 4.) **G.**, os. leśna, pow. miechowski, gm. i par. Tczyca. Należy do dóbr Swojczany. 5.) **G.**, pow. lubartowski, gm. Samoklęski, par. Bochotnica.

Gajówki, *Gajówko*, niem. *Gajowken*, wś, pow. ostrodzki (niborski?), st. p. Działdowo.

Gajowniki, pow. zamojski, gm. i par. Skierbieszów. Por. *Gajewniki*.

Gajowo 1.) lub *Gajowa*, wś, pow. siebieski,

2 okr. pol., o 61 w. od Siebieża. Do r. 1864 własność Korsaków, obecnie radcy kol. Bobrowskiego. Kaplica katol. parafii Siebież, wzniesiona przez Korsaków; ziemi dworskiej 545 dzies. 2.) **G.**, ob. *Gajów*. *M. K.*

Gajrówka albo *Gerejówki*, niem. *Friedrichsheide*, wś, pow. olecki, st. p. Orłowo.

Gajsing-Kalns, ob. *Gaising-Kalnis*.

Gajstry, wś nad Szeszupą, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. Liczą 21 dm., 177 mk. Odl. 18 w. od Maryampola, przy trakcie z tego miasta do Pilwiszek.

Gajtowo, ob. *Margareth* (niem.), pow. wrocławski.

Gaju-Aa, ob. *Aa*.

Gajwa, jez obszerne, istniało w końcu XVI wieku w ziemi wizkiej, według Święcickiego (str. 109 „Kwartalnik Kłosów" II). *Br Ch.*

Gajwenie, wś rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 39 w. od Święcian, 6 dm., 62 mk. kat. (1866).

Gajwie, wś, pow. władysławowski, gmina Zyple, par. Syntowty. Liczy 6 dm., 76 mk., odl. od Władysławowa 16 w.

Gajżajcie, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska; 115 dzies. ziemi z dóbr Girkonć Umiastowskich nadano dla 55 dusz. *J. Godl.*

Gajżunowo, okolica szlach., pow. dryssieński, 84 dzies. rozl., 3 dm., zamieszkała przez Szpakowskich. *Fr. Gl.*

Gajżuny 1.), folw., pow. wiłkomierski, par. Uciany, w zapadłym kącie pow. wiłkomierskiego, grunta górzyste i masa ogromnych kamieni, co utrudza wyrobek gruntu, a przytem i ziemia nieurodzajna; u okolicznych mieszkańców nosi nazwę „Kaukaz wiłkomierski," w r. 1866 nabyty przez kapitana Czyżykowa. 2.) **G.**, wś, pow. wiłkomierski, par. Uciany, dusz rew. 33, ziemi uwłaszczonej dzies. 96. 3.) **G.**, wś, pow. wiłkomierski, par. Wiżuny, należała do dóbr wiżunskich hr. Edwarda Czapskiego. 4.) **G.**, st. dr. żel. Koszedary-Libawa na przestrzeni Koszedary-Radziwiliszki, między Koszedarami a Janowem, o 22 w. od Koszedar.

Galani, ob. *Galany*.

Galanowo, folw. pryw., pow. wilejski, o 9 w. od Wilejki, 2 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej miadziolskiej, 1 dm., 18 mk. (1866).

Galany, po łotewsku *Galâni*, wś i dobra znaczne w Inflantach polskich, w zachodniej części powiatu rzeżyckiego, położone o 27 w. od Rzeżycy, stanowią obecnie własność Karola Jozefiego. Dobra te przed nadziałem włościańskim liczyły obszaru ziemnego ogółem do 15,000 dzies. Grunta uprawne składają się tu przeważnie z żyznej glinki, rodzącej obficie pszenicę, len i koniczynę. Uprawiają także w Galanach znaczną ilość żyta i roślin pastewnych. Poprawne gospodarstwo żyzność gleby podnosi. Łąk i sianokosów, drzewa i wody obfitość. Ogrody i sady z wielką troskliwością utrzymywane przyczyniają się do podniesienia dochodów rocznych. Najdawniejsza o Galanach wzmianka sięga roku 1540, w którym to czasie te dobra lenne tyzenhauzowskie do dóbr zamkowych rzeżyckich przyłączone zostały. (Czytaj „Praesidatus Venden Districtus Rositensis Revisio in qua specificantur productorum anno 1583 privilegiorum et jurium puncta distinctim exarata".) W r. 1561 dobra te, już jako rzeżyckie, zostały nadane Fabianowi Borchowi, w którego rodzie aż do połowy bieżącego stulecia przetrwały. W r. 1852 hr. Aleksander Borch, wojewodzic bełski, następnie wielki mistrz ceremonii dworu rossyjskiego, posiadający oprócz Galan uroczo położoną rezydencyą „Schloss Segewold" w okolicach Rygi (Porównaj artykuł *Segewold*), sprzedaje Galany ich teraźniejszemu właścicielowi Jozefiemu, który przez lat wiele dóbr tych był dzierżawcą. Lud tu czysto łotewski, rzymsko-katolickiego wyznania. Galany stanowią osobną parafią rzym.-katol. (3856 dusz), wchodzącą w skład dekanatu rzeżycko-nadłubańskiego. Kościół parafialny-galański pod wezw. św. Ducha erygowany w r. 1759 kosztem Jana Borcha, późniejszego kanclerza Rzeczypospolitej polskiej. Doroczne w nim uroczystości obchodzą: w dzień Niepokal. Poczęcia N. P. M. tudzież 40-godzinne nabożeństwo w czasie Zielonych świątek. Obie uroczystości połączone z miejscowym jarmarkiem. Zarząd policyjny w Rzeżycy, gminny w miejscu. *G. Manteuffel.*

Galczewko i *Galczewo* (niem.), ob. *Gałczewko* i *Gałczewo*.

Galczuny, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 41 dm., 270 mk. z tego 264 katol., 6 żydów (1866).

Galczyce i *Galczyczki*, folw. i wś, pow. nieszawski, gm. Piotrków, par. Orle. W 1827 r. Galczyce liczyły 9 dm., 104 mk. a Galczyczki 8 dm., 70 mk. Folw. G. lub Gałczyce z wsiami: Gałczyczki, Karsk i Jozefów, od Nieszawy w. 28, od Sompolna w. 7, od Włocławka w. 28, rozl. wynosi m. 464, bud. mur. 6. Wieś Galczyce osad 8, gruntu m. 7; wś Galczyczki osad 10, gruntu m. 253; kol. Karsk osad 11, gruntu m. 105; kol. Józefów osad 16, gruntu m. 180.

Gale, zaśc. włośc., przy jeziorze Urkis, pow. wileński, 3 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. katol. (1866).

Galenhof (niem.), folw. dóbr Nowy Auc w Kurlandyi, pow. tukumski, par. Auc.

Galeppole, wś szl., pow. trocki, 1 okr. ad., 29 w. od Trok, 6 dm., 40 mk. kat. (1866).

Galeryszki, wś, pow. wyłkowyski, gmina Bartniki, par. Łankieliszki. Liczy 13 dm., 100 mk., odl. 11 w. od Wyłkowyszek.

Galeszczyna w gub. połtawskiej, st. dr. żel. charkowsko-mikołajowskiej.

Galew, kol., pow. kolski, gm. i par. Brudzew.

Galewice *A* i *B*, wś, pow. wieluński, gm. Galewice, par. Cieszęcin; na gruntach tej wsi jest wielka papiernia Mirków. W 1827 r. było tu 49 dm., 431 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Węglewicach, st. poczt. w Wieruszowie, liczy 21,175 mr. obszaru i 4729 mk. W gminie znajdują się cztery szkoły początkowe, papiernia (Mirków), gorzelnia, browar, 3 cegielnie, 6 młynów wodnych. Dobra Galewice lit. A składają się z folw. Galewice, Stefanówek, attynencyi Kaski (dawniej posterunek straży granicznej) i wsi Galewice; od Wielunia w. 20, od Wieruszewa w. 8. Rozl. wynosi m. 662, a mianowicie: folw. Galewice lit. A, grunta orne i ogrody m. 266, łąk m. 33, pastwisk m. 21, lasu m. 167, nieużytki i place m. 24, razem m. 511, bud. mur. 8, drew. 13. Folw. Stefanówek grunta orne i ogrody m. 92, łak m. 34, past. m. 20, nieużytki i place m. 6, razem m. 151, bud. mur. 3; na obudwu folwarkach płodozmian zaprowadzony 12-polowy. Wieś Galewice lit. A osad 30, gruntu m. 273. Dobra Galewice lit. B z wsią Galewice i Niwiska, podług opisu z r. 1868 rozl. dworska wynosi m. 1760. Wś Galewice osad 30, gruntu m. 233; wś Niwiska osad 20, gruntu m. 209.

Galewicze, folw. szl., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 102 w. od Oszmiany, 1 dom, 23 mieszk. katol. (1866).

Galewo, domin., pow. krotoszyński, mor. 1669, własność Jordana. *F. S.*

Galewska Huta, ob. *Huta*.

Galfalva (węg.), ob. *Galowani*, *Gołowany*, *Gobołowica*.

Galgieniszki, wś rząd., pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie. W 1827 r. było tu 4 dm., 44 mk., obecnie liczy 6 dm., 66 mk.; odl. od Maryampola 23 w.

Galgockie góry (od miasta węg. Galgocz w hr. nitrańskiem), zwane też *Nitrańskiemi*, a po niem. *Freistadtler-Gebirge* (Galgocz = Freistadtl), ciągną się na zachód od Tatr między Wagiem, Orawą, Turoczem i Nitrą, na długość 19 mil, nigdzie nie szersze nad 1 milę. Ważniejsze szczyty: Innovecz (1051 m. wys.), Klak (1333 m.), Krywań-Fatra (1667 m.). Krajobrazy w tych górach są bardzo piękne, doliny Nitry, Wagu i Turoczy żyzne a na południowych stokach gór wyborna rośnie winorośl.

Galgócz (węg.), *Galgowce*, niem. *Freistadtl*, mko w hr. nitrańskiem na Węgrzech, nad Wagiem, 6346 mk., z wspaniałym zamkiem hrabiów Erdödych.

Galica, os. należąca do Świecina, pow. wejherowski, w okolicy lesistej i piaszczystej, nad jez. Dobrem, przy drodze z Żarnówca do Wejherowa, o 2 mile od Wejherowa. Par. Żarnowiec, szkoła Świecin, st. p. Kroków. *Kś. F.*

Galicya. I. *Położenie, rozległość, granice*. Galicya, od r. 1772, jako kraj koronny z monarchią austr.-węg., połączone a dawniej część rzeczypospolitej polskiej tworząca, leży między 36°36'50" a 44°6'40" wschodniej dłg. geogr. (podług południka Forro), i między 47° 45'30" a 50°48'20" płn. szer. geogr. Kończyną najdalej na zachód wysunięty są źródliska górskiego potoku Czernej (ob.), u południowo-wschodnich stóp Solowego wierchu (848 m.), u zejścia się granic Galicyi, Szląska austryackiego i Węgier (hr. trenczyńskiego); na wschodzie zaś ujście Zbrucza do Dniestru pod Kozaczówką, przysiołkiem Okopów; najdalej na północ legły Popowice, przysiołek Chwałowic, na północ od ujścia Sanu do Wisły; południową wreszcie kończynę G. oznaczają źródłowiska Białego Czeremoszu (ob.). Długość kraju z zachodu na wschód pod 49° 40' płn. szer. geogr. czyni 70 mil (531 kil.); szerokość jego na zachodniej granicy ma 12 mil (91·03 kil.), na wschodniej około 20 mil (151.72 kil.), w środku kraju dochodzi do 30 mil (227.58 kil.). Największa szerokość przypada na południk 42°35' wsch. dł. geogr.; czyni bowiem 45 mil (341·37 kil.). Na zach. graniczy G. ze Szląskiem austryackim i pruskim; na półn. i północnym-wschodzie z Rossyą, a głównie z królestwem polskiem, Wołyniem i Podolem; na południowym-wschodzie z Bukowiną, na południu z Węgrami. Przyrodzoną jej granicę na zach. tworzy rzeka Biała (ob.) wzdłuż całego swego biegu na przestrzeni 4 mil (30·34 kil.), i Przemsza na przestrzeni przeszło 3 mil (23·25 kil.); od północnego-zachodu Wisła, nasamprzód od ujścia Białej po ujście Przemszy na przestrz. 6 mil (45·5 kil.); następnie od ujścia p. Kościelnickiego, 825 m. poniżej przewozu pod Niepołomicami aż do Popowic, poniżej ujścia Sanu na przestrzeni 24 mil (182 kil.); oprócz tego od północy na małych przestrzeniach Przemsza Biała (2 mile czyli 15·2 kil.), San (2 i pół mili czyli 19 kil.), i Bug (2 i pół mili czyli 19 kil.). Od wschodu odgranicza Galicyą Zbrucz wzdłuż swego biegu na przestrzeni 26 mil (197 kil.). Następnie Biały Czeremosz od źródeł aż do połączenia się z Czarnym Czeremoszem na przestrzeni przeszło 8 mil (61 kil.), połączony Czeremosz od Uścieryk po ujście do Prutu (38 i pół mil, 293 kil.); Prut na małej przestrzeni poniżej Śniatyna i Dniestr tworzą granicę od południowego wschodu. Wreszcie od południa dzielą G. od Węgier Karpaty (Tatry i Beskid). Najotwartszym jest ten kraj ku płn. od królestwa polskiego, gdyż w długości 70 mil (531 kil.) od ujścia Sanu aż do źródeł Zbrucza nie zasłania w tej stronie żadna rzeka, ani też żadną

większa wyniosłość. W tych to granicach zajmuje G. 1425·58 mil kw. geogr. (1364·06 mil kw. austr., 78496·77 kil. kw.). Jest ona największym krajem ze wszystkich krajów koronnych monarchii w radzie państwie reprezentowanych. II. *Kształt powierzchni*. G. tworzy południowo-zachodni brzeg największej z europejskich równin, nazwanej sarmacką, a leżąc na północno-wschodnich stokach Karpat, należy geograficznie do krainy ciągnącej się między Baltykiem a Czarnem morzem, w dorzeczu Wisly i Dniestru. Opierając się południową granicą o środkową część Karpat, jest ona w części południowej górzystą, w stronie północnej niziną, w północno-zachodniej i południowo-wschodniej wyżyną. Południową krainę górzystą tworzą północne stoki długiego pasma gór falistych, znanych pod nazwiskiem Karpat, które, wielkim łukiem ku południowi rozwartym, oddzieliły północne części krain węgierskich od południowych części sarmackich. Wstępują one do Galicyi na granicy szląsko-węgierskiej u źródeł Wisły. W G. ciągną się kilku pasmami, naprzód od granicy szląsko-węgierskiej aż ku źródłom Wisłoki od zachodu na wschód, stąd zaś do granicy Bukowiny czyli do źródeł Białego Czeremoszu w kierunku południowo-wschodnim, wysyłając odnogi i stoki swe w głąb kraju. Pasmo to nie jest bynajmniej jednostajnem w całym swoim obszarze. Podzielić je można na zachodnią i wschodnią część. Zachodnia bowiem część tychże gór pod względem ich budowy zewnętrznej, ich kierunku i wzajemnych stosunków szczytów i grzbietów bardzo się różni od części wschodniej. Obie te części schodzą się w okolicy Dukli, gdzie między wsią Konieczną a Duklą rozpostarła się znaczna zaklęsłość, przez którą wiodą gościńce na Konieczną, Grab i Barwinek do Węgier. Tu dział przy gościńcu wiodącym z Dukli na Barwinek do Węgier dochodzi zaledwie do 502 m. nad poziom morza. Żaden szczyt, wyjąwszy tylko krótki i daleko na północ, w okolicy Samoklęsk, położony grzbiet górski Magórą zwany, który w szczytach Wątkowej 847 m., a w Swierzowej 803 m. dochodzi, nie sięga tu nawet do wysokości 750 m. npm. Stąd ku zachodowi leżący wał górski tworzy jednę wielką wypukłość, mającą do 30 mil w średnicy, której środek zajmują równiny górnych części Dunajca i Popradu, znane pod nazwą nowotarskiej i spiskiej doliny, a do 550 m. npm. wzniesione. Z tej to wierchowiny wystrzeliły owe ostre szczyty i urwiste turnie Tatr, w samym środku tej obszernej wyniosłości, ze wszech stron otoczone licznymi krótkimi pasmami gór, krzyżującymi się w rozmaitych kierunkach. Pasmo to zachodnie, ciągnące się na granicy węgierskiej od gór szląskich aż do okolic Dukli, a zwane Beskidem wschodnim, tworzą dość liczne grup gór w najrozmaitszych kierunkach wzniesione. Wysokość jego n. p. m. od zaklęsłości dukielskiej na zachód stopniowo wzrasta i dochodzi w Babiej górze na zachodzie największego wzniesienia, bo 1725 m. Pasmo zaś wschodnie od dukielskiej zaklęsłości ciągnie się na przestrzeni 40 mil geogr. (303·44 kil.) w kierunku południowo-wschod., składając się z samych długich, równoległych grzbietów, wąskiemi dolinami poprzecznemi poprzerzynanych, które w okolicy źródeł Świcy zwą się Czarnym lasem. Grzbiety te, im dalej na wschód się posuwają, wznoszą się coraz wyżej npm., i dosięgają w Czarnej Górze, u źródeł Prutu i Cisy, wysokości 2051 m. nad poziom morza. Ta Czarna Góra odpowiada Babiej Górze na zachodzie, w równej prawie odległości 18-20 mil od wklęsłości dukielskiej położonej. Południowo-wschodnią granicę tych wschodnich równoległych pasm karpackich tworzy tak zwany Rozróg, gdzie góry rozchodzą się w rozmaitych kształtach w różne strony, krzyżując się z innymi łańcuchami do innego systematu wzniesień należącymi. O ile środkowa część Karpat straciła co do wysokości, o tyle zyskała co do rozmiarów poziomych. Wzniosła się bowiem ona na bardzo szerokim i obszernym trzonie, co wynika z połączenia się obu systematów wzniesień. Linia wskazująca podnóża pasm zachodnich ciągnie się w kierunku zachodnio-wschodnim wzdłuż kolei żelaznej aż do Przeworska; w tym też kierunku wznosi się z doliny Wisły podgórze zachodniego pasma, aż po owę linią graniczną; stopy zaś podgórza Karpat wschodnich zachowują kierunek południowo-wschodni. Obie te linie spotykają się między Preszowem a Przeworskiem; w tej też to okolicy podgórze karpackie jest najszerszem. Nie wdając się tutaj w szczegółowy opis tak pasma Karpat iak ich podgórzy, odsyłamy czytelnika do art. Karpaty, Beskid, Gorce, Pieniny, Tatry. Druga część kraju jest wyżynowatą; rozdzielamy ją na 1) wzgórzystą krainę krakowską, 2) falisty płaskowyż uralsko-karpacki, 3) Roztocze i 4) pagórkowatą krainę sańsko-dniestrzańską. Pierwotna dzielnica wzgórzysta przypada po północnej stronie Wisły w zachodniej części Galicyi, tworzy tak pod względem kształtu powierz., jak budowy swej geologicznej, odrębną całość od Karpat odciętą. Uważać ją należy za odnóża wyżyny tarnowickiej (na Szląsku pruskim) i olkuskiej (w król. polskiem), które rozgałęziając się ku płd. spiętrzają miejscami sam brzeg Wisły, jak Bielany 326 m., Sowiniec 358 m., Pustelnik 362 m., Sikornik 310 m., góra św. Bronisławy z kopcem Kościuszki 333 m., Wawel 230 m. Najwynioślejsze miejsca tej krainy wzgórzystej nie wznoszą się

wprawdzie nigdzie wyżej nad 490 m. (Chełm. 374 m. nad Nielepicami, Lipowiec 362 m., Podzamcze tenczyńskie 403 m., Czyżowa mała 472 m. nad Żarami, Boża Męka 457 m. nad Czerną, Ostrońska Góra 481 m. nad Psarami, 364 m. nad dol. unikowską) ale strome, często skaliste boki jej wzgórzy, głębokie a wąskie dolinki (dolina szczyglicka, unikowska, czerneńska i t. d.), mnóstwo rzeczek i potoków o zboczach urwistych, które prują jej spłaszczone grzbiety, składają się w krajobrazy bardzo malownicze i urocze. Tę wyżynę krakowską tworzą pokłady od formacyi dewońskiej okresu pierwszorzędnego (paleozoicznego) aż do formacyi kredowej okresu drugorzędnego (mezozoicznego). Spodnią ich warstwę tworzą czarne wapienie dewońskie, występujące na jaw w łomach marmuru dębnickiego. Warstwę tę pokrywają wapienie węglowe i pokłady węgla, dalej pstry piaskowiec, wapień muszlowy i dolomitowy, obfitujący w rudy galmanu i żelaza, wreszcie utwory formacyi jurajskiej i kredowej. Przez te pokłady przebijają się w kilku miejscach plutoniczne skały porfirowe. 2) Falisty płaskowyż uralsko-karpacki rozpostarł się w południowo-wschodniej części Galicyi, tworząc zachodnie kończyny długiego pasma wyżyn, łączących podnóże Karpat z południowymi stokami Uralu; ztąd też jego nazwa. Część tego płaskowyżu, przypadającą na Galicyą, głęboki jar średniego Dniestru przeciął na dwie bardzo nierówne połaci, mniejszą pokucką wyżynę i większą podolską. Wyżyna pokucka leży na prawym brzegu Dniestru; poczyna się stromym brzegiem zwanym Wołczyniecką górą (232 m.) nad Bystrzycą i łęgiem Jezupolskim, styka się z podgórzem karpackiem w linii działu dorzecza Bystrzycy a górnego Prutu i ciągnie się ku południowemu-wschodowi, przechodząc dalej w Bukowinę i rossyjską Besarabią. Pochyla się ona łagodnie z płn. na płd. do doliny Prutu. A że rozciąga się przez powiaty tłumacki i horodeniecki, przeto nazwaćby ją można wyżyną tłumacko-horodeniecką. Znacznie większa wyżyna podolska leży na lewem brzegowisku Dniestru, do którego spływają w kierunku południomym zagłębiającymi się stopniowo jarami wszystkie te rzeki, których źródła leżą u jej północnej krawędzi. Do Galicyi należy tylko jej szersza część zachodnia po rzekę Zbrucz. Od zachodu odgranicza ją linia bieżąca od Lwowa wprost na płd. do Dniestru, a od północy linia ode Lwowa na wsch. do Brodów. W części północnej pagórkowate, a im dalej na wschód, tém równiejsze grzbiety wyżyny podolskiej się rozpościerają i wszędzie przekraczają 320 m. nad poziom morza. I tak wyżyna zborowska 390 m., zbaraska 350, tarnopolska 370 m., buczacka i czortkowska także 370 m. Rzadko gdzie wznoszą się one ponad 400 m. W ściślejszem znaczeniu Podolem określamy tylko wschodnią część tej wyżyny, bo południowo-zachodnią, więcej pagórkowatą, a rozlegającą się między Wereszycą a Złotą Lipą wyżynę, zowiemy Opolem, jakkolwiek nazwę tę nadaje lud także bezleśnej okolicy w tarnopolskiem, a pas kraju po obu brzegach Dniestru nazywa Pobereżem albo Nistrowiem. Podole cechują rozległe, suche obszary wyniosłych równin, mniej lub więcej falistych a poprutych jarami rzek i strumyków. Jary podolskie poczynają się w górnej części tej krainy, skąd wypływają wszystkie jej rzeki. Zrazu płytkie a szerokie, o łagodnie wznoszących się stokach, jary te wrzynają się coraz głębiej w poziom wyżyn, zwężają za biegiem rzeki, a zbocza ich, pożłobione wypłuczyskami, stają się bardzo strome i wznoszą się gdzieniegdzie jakoby góry zjeżone skałami np. koło Trębowli, Buczacza, Czerwonogrodu nad Dżurynem. Po grzbietach wyżyn znajdują się lejkowate kotliny, mające 40—100 m. średnicy, w których dnach otwierają się niekiedy czeluście, prowadzące do pieczar podziemnych rozmaitych rozmiarów, jak np. pieczary w Bilczu (ob.); niekiedy zaś sterczą na nich skały gipsowe. Na wschodnim atoli krańcu tej wyżyny, blisko wschodniej granicy Galicyi, wystąpiły nieznacznem, ale dość wybitnem pasmem góry Miodoborskie (ob.), u ludu tamtejszego Tautrami zwane. Poczynają się one na wyżynie zbaraskiej i ciągną się przez okolice Skałatu, i Toustego, ponad jarem rzeczki Gniłej ku Zbruczowi. Długość tego pasma czyni 10 mil (75·86 kil.). Okolice miodoborskie są najpiękniejszemi na całem Podolu, a przedewszystkiem na uwagę zasługuje okolica między Krasnem a Kręciłowem; stąd też słusznie nazwać ją można Szwajcaryą podolską. Od Lwowa (425 m., pomiar Gustawicza) bieżą dwa pasma wzgórz, między którymi w ciasnej kotlinie legło samo miasto, we wręcz przeciwnych kierunkach. Jedno pasmo, Roztoczem zwane, poczyna się na stronie północno-zachodniej miasta Kortunową górą (Kordonem, 379 m. pom. szt. gen.), a okoliwszy wieś Kleparów i Zamarstynów, zwraca się przez Hołosko, gdzie w górze Zawaczowej dosięga według mego pomiaru wysokości 391·45 m., na północny-zachód ku Magierowu, a stąd w równej prawie odległości od Bugu i Sanu, tworząc dział wodny między ich dorzeczami, na Potylicze, Werchratę i Bełzec. Główny grzbiet Roztocza ma postać wydłużonej a wąskiej wyżyny, nad którą wznoszą się odosobnione garby. Od niego odrywają się ku wschodowi dwie gałęzie niskie wzdłuż Pełtwi i Jaryczówki aż po Zadwórze i Milatyn. Od góry Haraj (351 m. pom. szt. gen.) nad Żółkwią da-

lej ku północy odrzyna się już wschodni stok Roztocza stromiej, a poprzedzierany jest w wielu miejscach głębokiemi dolinami i parowami o bokach skalistych i o dnie zasypanem wielkiemi złomami piaskowca. Stok zachodni jest o wiele łagodniejszy, rozgałęzia się szeroko piaszczystymi i lesistymi pagórkami, sięgającymi tu i owdzie aż po San. Całe to Roztocze obfituje w skamieniałości formacyi trzeciorzędnej, które w najokazalszych i najbogatszych okazach występują w okolicach Potylicza. Drugie pasmo wzgórz poczyna się po wschodniej stronie Lwowa znacznem wzgórzem, zwanem Wysokim Zamkiem (398 m. pom. szt. gen.). Odtąd bieży ono lesistymi działami winnickimi (380 m.) ku południowemu wschodowi, często z głębokimi wąwozami i parowami, odgraniczając stromymi stokami bardzo wybitnie nizinę nadbużańską od wyżyny podolskiej. W Czartowskiej Skale (354·21 m. G.), stromo i dumnie wznoszącej się nad Lesienicami i Winnikami, dochodzi ono znacznej wysokości. Od Łahodowa przybiera kierunek północno-wschodni aż po Lackie, gdzie nazwę Gołogór przemienia na nazwę Woroniaków. Woroniaki zdążają w prostym kierunku naprzód na wschód ku Złoczowowi, stąd na północ po Podhorce i wreszcie zwracają się na wschód przez okolice Jasionowa pomiędzy Seretem a Ikwą do Podkamienia i granicy Galicyi, poza którą łączą się na Wołyniu z górami awratyńskiemi (ob.) i krzemienieckiemi. Oba te pasma, tak Gołogóry, jak Woroniaki, spadają ku północy nieraz bardzo stromymi stokami, jak np. w Chomie nad Hryniowem (444 m. pom. szt. gen., 451·67 m. G.), w Łysej czyli Romanowskiej górze (438·05 m. G.). Ku południowi zaś spływają one nieznacznie z wzgórzami wyżyny podolskiej i gubią się powoli w wyniosłych, nieprzejrzanych równinach. Dodać jeszcze należy, że od północy dwie znaczniejsze doliny przerywają te pasma i zachodzą w głąb wyżyny podolskiej; a przedewszystkiem dolina złoczowska sięgająca aż pod Płutów i dolina górno-nadbużańska aż pod Kołtów i Werhobuż. Wzdłuż tych dolin wysuwają się odnogi Woroniaków aż po Białykamień, Podlesie i Olesko, gdzie kończą się nagle wzgórzami około 380 m. wysokiemi (Olesko 415 m., Podlesie 377 m., Menicz 384 m., Żulica 369 m. itd.). Z powyżej wymienionem Roztoczem, u źródłowiska Lubaczówki, dopływu Sanu i Wereszycy, dopływu Dniestru, w okolicy Wiszenki, łączy się pagórkowata kraina, przerznięta dolinami licznych rzek i potoków. Główny grzbiet tej krainy ciągnie się na południe wzdłuż Wereszycy, potem na południowy zachód na Hoszany, Mokrzany, Czyszki ku Chyrowowi i Dobromilowi, gdzie spływa z podgórzem Beskidu niskiego pomiędzy Wiarem a Strwiążem. W stronie zachodniej gubią się pagórki tej krainy nieznacznie w równinach Sanu w okolicach Medyki i Krakowca; na południe odgraniczają się wyraźnie od doliny Strwiąża i Dniestru, a na wschodzie przechodzą poza Wereszycę i podnoszą się zwolna falistymi grzbietami Opola ku wyżynie podolskiej. Jestto kraina pagórkowata sańsko-dniestrzańska. W budowie geologicznej wszystkich tych wyżyn, należących do płaskowyżu uralsko-karpackiego spodnią warstwę tworzą wapienie sylurskiej i czerwone piaskowce dewońskiej formacyi okresu pierwszorzędnego. Na nich leżą utwory formacyi kredowej okresu drugorzędnego i młodszych formacyj okresu trzeciorzędnego, obfitujących w pokłady węgla brunatnego. Formacya sylurska i dewońska występują na jaw w wyłomach Dniestru i uchodzących do niego rzek i na stromych stokach Gołogór i Woroniaków. W parowach Roztocza występują na jaw wapienie, piaskowce i piaski okresu trzeciorzędnego ogniwa mioceniczznego. W równinach pokrywają wszystkie te warstwy diluwia i aluwia najnowszego okresu. — Trzecią część kraju zajmują niziny. Obszar nizin galicyjskich rozdzielić można na 1) nizinę Wisły i Sanu; 2) nizinę Bugu i Styru; 3) dolinę niżawą górnego Dniestru. Pierwsza nizina legła od zach. granicy G., między wzgórzystą krainą krakowską a podgórzem Beskidu zachodniego. Jestto dolina Wisły, 48 mil (364·12 kil.) długa. W miarę oddalania się Wisły od gór ku północy, rozszerza się ona w szeroką nizinę. Nizina ta, w którą spływają od południa wszystkie podgórskie doliny dopływów wiślanych, dochodzi poniżej Tarnowa do 14 mil (106·2 kil.) szerokości. Łączy się ona na wsch. z niziną dolnego Sanu i sięga aż po Roztocze i po pagórkowatą krainę sańsko-dniestrzańską. Na tym obszarze nizin wznoszą się miejscami łagodne pagórki; pochyla się ona od południa od stóp przedgórzy ku północy i dochodzi na północy do 142 m. jak np. w puszczy niepołomickiej 190 m., w okolicy Tarnowa 232 m., koło Kolbuszowej 252 m., koło Majdanu 255 m., przy ujściu Sanu 142 m. Druga nizina rozpostarła się pomiędzy wschodnimi stokami Roztocza a północnymi Gołogór i Woroniaków w kształcie trójkąta, którego boki rozchodzą się ku północnemu wschodowi; jednę część stanowi nizina Bugu, drugą zaś nizina Styru. Jestto jednostajna płaszczyzna, pochylająca się nieznacznie ku północy. Na pograniczu Galicyi od Bełza, Sokala i Łupatyna wzniosły się małe pagórki od 260—280 m. wysokie, podczas gdy nizina koło Lwowa na północny wschód 240 m., nad Styrem 200 m. Tę pagórkowatą część niziny Bugu i Styru, przypierającą o wzgórza wołyńskie, Wołyniem galicyjskim nazywają. Wre-

szcie dolina niżowa górnego Dniestru rozciągająca się od Koniuszek aż pod Niżniów, jest 30 mil (227·58 kil.) długą, a w najszerszem miejscu 9 mil (68·27 kil.) szeroką. Od południa zamyka ją podgórze Beskidu wysokiego, od zachodu przytyka do pagórkowatej krainy sańsko-dniestrzańskiej, od północy zaś graniczy z stokami wyżyny opolskiej. Średnie wzniesienie jej czyni 260 m. Poniżej Żórawna zwęża się coraz bardziej a pod Niżniowem tworzy wąski i głęboki wyłom, który rozdziela wyżynę podolską od pokuckiej. Niziny galicyjskie pokrywają osady diluwialne, złożone z gliny, piasków lotnych i głazów eratycznych. Pod temi warstwami znajdują się utwory trzeciorzędnego okresu formacyi miocenicznej, w której spoczywają pokłady gipsu, siarki i soli. — III. *Hydrografia.* Na tej tak ukształtowanej powierzchni rozlewają się wody Galicyi w podwójnym głównym kierunku. Jedne płyną do Baltyku z Wisłą, drugie do Czarnego morza z Dniestrem, Dnieprem i Dunajem, do którego wpada Prut. Dział wodny między tymi dwoma zlewiskami morskimi, który tworzy część głównego działu wodnego europejskiego, ciągnie się nasamprzód granicznym grzbietem Beskidu zachodniego aż do szczytu Żeleźnicy (913 m. pom. szt. gen.), wznoszącego się na granicy Orawy i Nowotarżczyzny; stąd zwraca się wprost na południe, rozdzielając dolinę Orawy od doliny Dunajców, przechodzi na główny grzbiet Tatr i od Wołowca, narożnika Nowotarżczyzny, Orawy i Liptowa, bieży na wschód aż po Mięguszowiecką turnię nad Rybiem czyli Morskiem okiem. Tu schodzi na południe na Podhale spiskie, rozdzielając dopływy Wagu od dopływów Popradu, zwraca się na Niźnie Tatry, okrąża górną dolinę Popradu i dopiero u wyłomu tej rzeki przechodzi znowu na graniczne grzbiety Beskidu Niskiego, którymi bieży aż do źródeł Sanu. Od przełęczy jaworzyńskiej w tymże Beskidzie zwraca się dział główny w kierunku północnym aż pod Turkę, skąd idzie ku północnemu zachodowi i bieży równolegle do górnego biegu Sanu, a okrążywszy wielkiem półkolem Ustrzyki dolne, przybiera kierunek północno-wschodni aż po Gródek; stąd zwraca się ku północy aż po Magierów, a okrążywszy Janów i Żorniska, bieży od Lwowa łamaną linią od Czartowskiej Skały w kierunku południowo-wschodnim ponad Siechów, Dawidów, Monasterz, Wodniki, Chom na północ od Bóbrki. Następnie przeciąwszy drogę między Wołowcem a Mostyszczem i przybrawszy kierunek przeważnie wschodni, ciągnie się grzbietem Gołogór przez Kamulę (477 m. szt. gen.), Łysą romanowską, na Łahodów, stąd ponad gościńcem lwowsko-złoczowskim aż po Lackie. Tutaj przybiera kierunek południowo-wschodni i bieży przez Woroniaki i Ryków na Kaniawę pod Płuhowem. Stąd okrążając od wschodu dolinę źródlisk Bugu zwraca się na północ przez las Osowicę i trościański na Kruchów; poczem na północny zachód przez Werhobuż na Podhorce. Podhorce tworzą bardzo ważny punkt europejskiego działu wodnego. Tu bowiem schodzą się trzy dorzecza: Wisły, Dniepru i Dniestru. Odtąd począwszy dział nasz wodny spuszcza się w niziny, a wijąc się ku półn. na Nieznanów, pomiędzy najrozmaiciej poplątanymi przytokami Bugu i Styru, opuszcza granice Galicyi. Linia ta działu wodnego dzieli zatem G. na stok północny czyli baltycki i południowy czyli czarnomorski. Stok baltycki jest rozleglejszy i obficiej nawodniony, ma większe i więcej rzek, niż stok czarnomorski. Wszystkie jego wody uprowadza jedna główna rzeka, Wisła, do Baltyku. Z tego też powodu cały ten stok galicyjski należy do jednego tylko dorzecza, t. j. do dorzecza Wisły. Opis Wisły ob. art Wisła. Wisła w Galicyi przybiera z lewego czyli północnego brz. następujące rzeki: Czarną Przemszę, Chechło, Płaskę, Rutkę czyli Włosienkę, Kwaczałkę, Regulkę czyli Siemiotkę, Rudno, Lachę czyli Zalaskę, Rudawę, Prądnik, Dłubnię i Wolicę czyli Kościelnicki potok. Z prawego brzegu zasilają Wisłę następujące dopływy: Biała, Soła, Włosienica, Stronik, Skawa, Brodawka, Sosnowicki potok, Skawinka, Wilga, Drwina, Srawa, Podłęski potok, Drwinka, Raba, Gróbka, Uszwica, Błonica, Dunajec, Breń, Wisłoka, Babułówka, Dąbrowa z Łęgiem, San, wreszcie Bug, który w górnym swym biegu do Galicyi należy. Dopływy Wisły ze względu na rodzaj wód dzielą się na górskie, podgórskie i polne. Do górskich należą dopływy z prawej strony, głównie Biała, Soła, Skawa, Raba, Dunajec z Popradem i Białą, Wisłoka z Ropą i Jasiołką, San z Wisłokiem i Wiarem. Rzeki te górskie, wytryskując w górach, płyną w górnym swym biegu dolinami poprzecznemi z nadzwyczaj nagłym spadem; łożyska ich są kamieniste, z licznymi progami skalnymi; niżej koryta rozszerzają się, są niestałe, płytkie, kręte, a dno ich zasute grubym kamieńcem; brzegi urwiste, stan wód bardzo niestały. Gdy wpłyną w równiny podgórskie, doliny ich stają się szerokiemi, które po brzegach na znacznych przestrzeniach grubym zwirem są zasypane; łoża głębsze, czasem namuliste; stan wód równiejszy, spadek łagodniejszy. Znoszą one z gór odtok skalny i zwir, który składają na ujściach. Podczas roztai wiosennych i ulew letnich sprowadzają do Wisły wielką ilość wód i powodują jej wylewy. Do rzek podgórskich z prawej strony należą Skawinka i Wilga, z lewej zaś rzeki wytryskujące zagranicą kraju w wzgórzystym trzonie wyżyny krakowskiej. Ich bieg jest w ogóle krót-

szy, niźli wód górskich. Stan wód wszakże nierówny a spadek znaczny. Dno po największej części jest pokładem miękkim, często gliniastym; w czasie wezbrania rwą brzegi i składają przy ujściu do Wisły roztworzone gliny i namuły. Wreszcie wody polne z pr. brz. są Uszwica, Breń, Dąbrowa, Bug z wszystkimi dopływami, a z dopływów Sanu Wisznia, Lubaczówka, Tanew; oprócz tego z lewego brzegu Chechło, Rudawa. One poczynają się w kraju równym, najczęściej z wód miękkich, zaskórnych, z brodów leśnych, puszcz, bagnisk; mają pokład piaszczysty, spadek mały, bieg powolny; podczas wezbrania sprowadzają one piasek ku Wiśle. Pozostawiają po wezbraniu żyzny namuł. Najważniejszymi dopływami Wisły są rzeki górskie. One tworzą potęgę jej wód. Północno-wschodni kierunek Wisły zawisł właśnie od tych dopływów. San, ostatni górski dopływ, uderza tak silnie na jej koryto, że odtąd kierunek północny stanowczo przyjmuje. Nadmienić jeszcze wypada, że Dunajec i Poprad są jedynymi tatrzańskimi rzekami w Galicyi; Poprad zaś z tego powodu zasługuje na szczególniejszą uwagę, iż jest jedyną rzeką stoku baltyckiego, wytryskującą po południowej stronie Tatr i jedyną rzeką węgierską nie uchodzącą do Dunaju. Obie te rzeki sprowadzają do Wisły wszystkie wody, nietylko z Tatr polskich i z Podhala, lecz w ogóle z całej ich wschodniej połowy, ze stoków północnych i południowych. Co się tyczy Bugu, to ten nie uchodzi w Galicyi do Wisły i to ma w sobie szczególniejszego, że nie poczynając się w tej samej stronie co inne dopływy Wisły, jest od nich ściśle odgraniczony pasmem Roztocza. Ma też odrębny charakter i tworzy jakby samoistną rzekę. Daleko mniejsza część G. należy do stoku czarnomorskiego. Główną jego rzeką jest Dniestr (ob.), który uprowadza większą część wód jego do Czarnego morza. Oprócz Dniestru ma ten stok jeszcze dwie inne rzeki: Prut i Styr, z których pierwsza uchodzi do Dunaju, druga do Dniepru. Tak więc stok czarnomorski wypada rozdzielić na trzy dorzecza: 1) dorzecze Dniestru; 2) dorzecze Dunaju; 3) dorzecze Dniepru. Dopływy Dniestru z lewego (północnego) brzegu są: Terniwski potok, Kulowy potok, Dniestrzyk dubowy, Lechniówka, Grąziowski potok, Mszaniec, Zołotnowiec, Tysowiczka, Olenka, Hołownia, Wielki Dubeń, Lenina, Jabłonka, Dąbrówka, Strwiąż, Wisznia, Wereszyca, Kożuszny potok, Szczerek. Kłodnica, Brzozdowiecki potok, Boberka czyli Ług, Swierz, Gniła Lipa, Zgniły potok, Złota Lipa, Netecza, Koropiec, Baryszka, Złoty potok, Namierów, Strypa, Kyrnica, Dzuryń, Ług, Seret, Rudka, Niczława, Wiktorówka, Rudy, Dźwiniacki potok i Zbrucz. Z prawego zaś brzegu zasilają go potoki i rzeki: Żukotyniec, Rypianka, Gwoździanka, Jasienica, Topolnica, Kilczyn, Podbuż, Krzemianka, Oreb, Bystrzyca tyśmienicka, Kłodnica, Czernica, Wownia, Stryj, Bereźnica, Lubeszka, Krechówka, Świca, Lytynka, Olszynka, Siwka, Rakowiec, Łomnica, Łukiew, Kamienny potok, Jezupolski potok, Bystrzyca, Tłumacz, Suchodół, Derenek, Chocimirka, Semenówka, Olchowiecki potok, Lęg czernelicki. Te dopływy Dniestru rozdzielić można na wody górskie i polne. Do wód górskich należą wszystkie jego dopływy i ich przytoki z prawego brzegu, wyjąwszy Woronę i Tłumacz, a z lewej strony Strwiąż. Do wód polnych zaś należą wszystkie dopływy z lewego brzegu, wyjąwszy Strwiąż, a z prawego Worona i Tłumacz. Jak Wisłę tak i Dniestr zasilają rzeki górskie najobficiej i tworzą potęgę jego wód. Te dopływy górskie sprowadzają do Dniestru gruz i zwir, a w czasie wezbrania straszne wody powodują często wylewy, które są gwałtowniejsze niż Wisły. Nadto wszystkie górskie dopływy Dn. uchodzą doń na górnym jego biegu; poniżej Bystrzyc nie przyjmuje już Dn. żadnej górskiej wody. Rzeki zaś polne z lew. brzegu wytryskują z pod wodnego działu, z lesistych okolic północnej krawędzi Podola, albo poniżej tego na wyżynie podolskiej. Płyną one wszystkie z płn. na płd., miejscami zaledwie na milę szerokimi grzbietami od siebie oddzielone. Na górnym biegu płyną jużto łąkami, już też przez rudawiny, w gruncie tęgim, miejscami gliniastym, miejscami czarnoziemnym. Rozlewają się po stawach, a na dolnym biegu tworzą głębokie jary. Dna ich są namuliste. Bieg powolny; zapas wód w stanie zwyczajnym ubogi; cechuje je zaś wielka ilość stawów, tak iż niektóre rzeki uważać należy za łańcuch stawów, połączonych błotnemi strugami (Wereszyca). Dorzecze Prutu zajmuje południową, podgórską kończynę G. około 86 mil kw. Od strony północnej przyjmuje on same krótkie potoki z grzbietów wyżyny pokuckiej; z gór zaś zasilają go rwące strumienie, z których największym jest Czeremosz. Daleko mniejszy obszar od Prutu przedstawia dorzecze Styru w północno-wsch. zakątku Galicyi. Największym z dopływów Styru jest Ikwa, uchodząca doń za granicą G. Ze stojących wód G. ma tylko jeziora górskie, rozlewające się w najwyższych częściach Karpat galicyjskich w Tatrach i na Czarnej górze. Szczególnie w Tatrach jest ich bardzo wiele; lud tamtejszy zowie je stawami. Opis stawów tatrzańskich w ogólności ob. art. Tatry a w szczególności ob. każdy staw pod jego nazwą. Żywych jezićr również nie posiada Galicya. Za to atoli obfituje w stawy, przedewszystkiem naddniestrzańska równina, po lewym brzegu Dniestru. Tu też są największe w całym kraju stawy. Dawniej było ich daleko więcej, jak

świadczą liczne stawiska i groble, gdzie dziś wody wcale nie ma. Stawy te poprzerzynane rzekami są po największej części w związku z sobą od północy na południe, tak iż tworzą łańcuchy stawów. Są to jakby resztki wielkiej wody. Tak na Wereszycy mamy stawy: janowski, małczycki, dobrostański, gródecki, czerlański, lubieniecki i komarniański; na Boberce staw otyniowicki, na Świerzu staw knihynicki, na Złotej Lipie staw brzeżański, na Strypie staw budyłowski, na Serecie staw tarnopolski i wiele innych. Ogółem rzeczki i potoki uchodzące do Dniestru od lewego brzegu, począwszy od Strwiąża po Zbrucz, odlewają do niego wody z przeszło 550 stawów większych i mniejszych. Stok baltycki ma daleko mniej stawów, które są błotne i zarośnięte; legły one w dorzeczu Bugu i Styru, jak staw przegnojowski koło Glinian i staw toporowski; oprócz tego w dorzeczu Sanu, jak jaworowski i krakowiecki na Szkle. W końcu mieszczą się stawy w zachodniej kończynie kraju między Białą wiślaną, Sołą i Skawą w okolicy Oświęcimia i Zatora. Ogółem stawy zajmują 94000 morgów (54093 ha.) obszaru. Bardzo znaczne przestrzenie kraju pokrywają trzęsawiska, bagna i moczary. Osuszenie tychże przysporzyłoby G. wiele tysięcy morgów roli lub dobrych łąk. Do pierwszorzędnych należą błota nadbrniańskie czyli słupeckie w pow. dąbrowskim; błota gołoborskie nad pot. Dębą, Smarkatą i Mokrzyszowem w pow. mieleckim; błota nadwiszniańskie w pow. mościskim; bagna i moczary sołokijskie w pow. rawskim i sokalskim; błota nadbużańskie w pow. kamioneckim, żołkiewskim i sokalskim; błota nad Jaryczówką i Strypą w pow. żółkiewskim i lwowskim; nadpełtwiańskie (gliniańskie) w pow. lwowskim i przemyślańskim; nadlipiańskie wzdłuż obu Lip w pow. bobreckim, rohatyńskim i brzeżańskim; błota Czonowiny nad Dniestrem w pow. samborskim i rudeńskim; oleskie błota nad Styrem. Do drugorzędnych błót zaliczamy: Bory naddunajeckie w pow. nowotarskim, błota lubaczowskie i oleszyckie nad Lubaczówką w pow. cieszanowskim; błota chliwczańskie nad Ratą w pow. rawskim; błota bobrzańskie w pow. jaworowskim i jarosławskim; błota magierowskie nad Białą w pow. rawskim; błota turynieckie czyli nadświńskie w pow. żółkiewskim; połonieckie, sokolskie i grabowskie w pow. kamioneckim; moczary czyli tak zwane Bołozy turzańskie w pow. brodzkim; brody suchowolskie w pow. brodzkim; błota błozowskie nad pot. Błozewką, Strwiążem i Wiarem w pow. staromiejskim i przemyskim; Szalone bory nad Dniestrem w pow. staromiejskim i samborskim; błota nadwereszyckie w pow. gródeckim i rudeńskim; błota nadłomnickie (rożniatowskie i kałuskie) w pow. kałuskim i dolińskim; błota sołotwińskie nad Bystrzycą w pow. nadworniańskim; błota nadworniańskie i tyśmienickie, tak zwane Cucyły w pow. nadworniańskim, i tyśmienickim; dolina kołomyjska nad Prutem w pow. kołomyjskim; dol. białobereźnicka nad Białym Czeremoszem czyli tak zwane Płaruzawy. W końcu mamy bagna dulowskie nad Przemszą i Lachą; moczary nadwieprzańskie w pow. wadowickim; błota w puszczy niepołomickiej nad Wisłą; błota radymińskie w pow. jarosławskim i przemyskim; błonia zuberskie i janowskie pod Lwowem; rudawiny żydaczowskie; mokrzawy po jarach i równinach stepowych podolskich wzdłuż Strypy, Gniezny, Niczławy, Zbrucza. W ogóle podzielić je można na trzęsawiska i bagna w nizinie 1) Bugu i Styru; 2) w lesistej bezdrożnej okolicy nad dolnym Sanem; 3) nad górnym Dniestrem. Galicya obfituje bardzo w wody mineralne, które pod względem lekarskim wyrównują pierwszorzędnym europejskim. Najwięcej jest zdrojów siarczanych; znajdują się w 36 miejscach, przedewszystkiem w Krzeszowicach, Swoszowicach, Szkle, Niemirowie, Lubieniu, Konopkówce, Truskawcu, Żabokrukach. Zdrojowiska solne, solno-siarczane i solno-jodowe w 12 miejscach; przedewszystkiem solne w Bolechowie, Delatynie i Kosowie; solno siarczane w Latoszynie; solno-jodowe w Rabce i Iwoniczu. Zdrojowiska szczawne w 14 miejscach jak w Krościenku, Szczawnicach i Wysowej; zdrojowiska żeleziste w 12, jak w Korsowie; szczawno-żeleziste w 3, jak w Krynicy, Żegiestowie i w Burkucie. Najgłośniejsze i najliczniej odwiedzane są zdrojowiska w Żegiestowie, Szczawnicach, Krynicy, Iwoniczu, Lubieniu i Truskawcu. W końcu posiada G. jednę cieplicę w Jaszczurówce u stóp Tatr w Nowotarżczyźnie.—IV. *Klimat.* G. leży w samym środku strefy umiarkowanej północnej w pasie deszczów letnich. Najbardziej na północ wysunięty punkt G. leży w samym środku Wisły między wsią Chwałowicami w pow. tarnobrzeskim a Zawichostem w Król. Pol. pod 50° 48' 20" płn. szer. a 39° 32" wsch. dłg. geogr. (od wyspy Ferro), prawie na równi z Opatowem, Chęcinami, Łuckiem, Żytomierzem, Kijowem, Bruksellą, Calais itd. Najbardziej południowy punkt G. leży u źródeł B. Czeremoszu pod 47° 45' 30" płn. szer. geogr. prawie na równi z węgierskiem Komornem i Ostrzyhomem, z Hallein w Solnogrodzkiem, Zürichem w Szwajcaryi, Besançon we Francyi, Jassami w Multanach. Pomimo tego położenia powietrze jest nierównie ostrzejsze niż w innych okolicach, nietylko na równej szerokości z G. położonych, ale daleko północniejszych, zwłaszcza w krajach zachodnich. Karpaty bowiem odwracają od G. wpływy powietrza południowego, na północ zaś i wschód jest ona odsłoniona i wystawiona nietylko na wpływy

ostrych północnych wiatrów, ale na odbijanie się tychże o Karpaty; z tego też powodu ma G. klimat ostrzejszy niż Królestwo Polskie. Zima poczyna się tu jak w całej Polsce zwyczajnie w połowie listopada i trwa do końca marca. Wiosna jest krótka i zimna; rozwój roślinności spóźnia się dla przymrozków, które często w maju, zwyczajnie w kwietniu panują. Lato, którego różnicę od wiosny trudno oznaczyć, wyjąwszy że przymrozków niema, jest w drugiej połowie lipca i pierwszej połowie sierpnia nadzwyczaj gorące; bywa atoli przeważnie dżdżyste. Ztąd też całą Polskę umieszczono w pasie deszczów letnich. Deszcze te poczynają się około 8 — 15 czerwca i trwają do końca miesiąca albo do połowy lipca. W ogóle dni dżdżystych do 90 rocznie; upały dochodzą zwykle do + 24°C, letnie ciepło od + 15° do + 20°C. Jesień najczęściej pogodna, ale chłodna. W październiku opada ciepłota do + 4°C. Mrozy najsilniejsze zwykły trwać od 15 grudnia do 15 stycznia, potem się zmniejszają; lecz wracają znowu w skutek północnych wiatrów w pierwszej połowie lutego i pojawiają się po raz trzeci często w pierwszej połowie marca na kilka dni. Dni zimnych można liczyć w przecięciu 65, mniej zimnych 25, całkiem bez mrozu 15; w ciągu zimy od 1 grudnia do 15 marca śnieg leży 100 do 120 dni. Całkiem pogodnych dni można liczyć do 75 rocznie. Wschodnia południowa część G. ma powietrze łagodniejsze. W północno-zach. części kraju przeważają na wiosnę i w lecie wilgotne wiatry północno-zachodnie, północne i północno-wschodnie; w południowej suche wiatry wschodnie i południowe. Stosownie do rozmaitego wzniesienia kraju npm. i rozmaitych stosunków klimatycznych, a ztąd wynikającego rozmaitego ustroju przyrody, dzielimy G. na trzy krainy klimatyczne, t. j. krainę gór, krainę chłodnych i podmokłych nizin baltyckich i krainę suchych stepowych wyżyn czarnomorskich. Pierwsza kraina obejmuje góry i podgórza z dolinami je przerzynającymi. Cechują ją niższa średnia ciepłota roczna niż w nizinach; wiosny późne, chłodne, dżdżyste; lata krótkie; dni letnie gorące, noce zimne; jesienie pogodne z rankami mglistymi; zimy wczesne, długie i mroźne; więcej dni pochmurnych i dżdżystych niż pogodnych w lecie, a śnieżnych w zimie. Jestto kraina paszy leśnej. Stosownie do wyniosłości dzielimy ją na trzy dzielnice: 1) dzielnicę alpejską czyli wysokich gór i łąk górskich (bory jodłowe i świerkowe; uprawa owsa i ziemniaków); 2) dzielnicę gór średnich (lasy z pasznistymi polanami; uprawa żyta jarego i lnu); 3) dzielnicę międzygórskich okolic, dolin, większych rzek i podgórskich działów (lasy mięszane i buczyny; uprawa ozimego żyta, pszenicy, jęczmienia; jarzyny i drzewa owocowe). Druga kraina obejmuje cały stok baltycki kraju i ze stoku czarnomorskiego dorzecze Styru. Charakteryzują ją panujące wiatry zachodnio-północne, północne i wschodnio-północne, wilgotne i chłodne; lata dżdżyste i chłodniejsze niż w trzeciej krainie. Jestto kraina łąk i lasów, Przeważa tutaj gleba piaszczysta i sapowata, poprzegradzana urodzajnymi glinkami i rędzinami. Pod wierzchnią warstwą ziemi rozpościerają się w rozmaitej głębokości pokłady iłów i opoki, nieprzepuszczające wody; stąd pochodzą moczary, torfiska i rudawiny. Rzeki w skutek wylewów na zwirach lub piaskach zostawiają żyzne namuły i żuł leśny i tworzą urodzajne przyrędki. Na gruntach piaszczystych osadzają się bory sosnowe; na gliniastych grabowe i bukowe zmięszane z dębinami. Wielka ilość wilgoci sprzyja roślinom pastewnym; uprawa żyta i ziemniaków przeważa; pszenica udaje się w rędzinach i na glebie glinkowatej. Krainę tę rozdzielamy stosownie do różnych gleb na 1) dzielnicę lekkich, chudych gruntów i borów sosnowych i jodłowych, 2) dzielnicę piasków, moczarów, puszcz podmokłych, rędzin nadrzecznych, sap i rumoszów, 3) dzielnicę urodzajnych glin. — Trzecią wreszcie krainę tworzy stok czarnomorski z dorzeczem Dniestru i Dunaju. Cechują ją panujące wiatry suche, przynoszące mało wilgoci, mgieł i chmur, i mało deszczu. Stąd lata suche i gorące, zimy ostre i pogodne. Krainę tę znamionują: niedostatek lasów, składających się wyłącznie z drzew liściastyah (dęby), niedostatek źródeł i mniej obfite nawodnienie niż krainy nizin zachodnich i północnych. Natomiast występuje tu bujna roślinność trawna i zielna o liściu szerokim. Jestto kraina roli, zasiewów ozimych, uprawy pszenicy, kukurydzy, hreczki, buraków cukrowych, konopi, tytuniu, anyżu i szerokolistnych roślin tykwowych. — V. *Płody kopalne.* Między płodami górniczymi, w które G. obfituje, występuje przedewszystkiem sól, olej skalny i wosk ziemny, węgle kamienne i brunatne, żelazo i galman, siarka, glinka ogniotrwała, gips, wapno, marmur, porfir i torf. — Najważniejszym płodem górniczym G. jest bezwątpienia sól. Pokłady soli kamiennej, iłów solonośnych lub innych skał zawierających w sobie pewną ilość chlorku sodu, rozpościerają się w utworze mioceniczným, który ciągnie się wzdłuż stóp formacyi karpackiej czyli piaskowca karpackiego, zajmuje na zach. między Wieliczką a Krakowem bardzo małą przestrzeń, rozszerza się ku wsch. i zwęża znowu ku płd. W niektórych miejscach osadziły się te pokłady solonośne w zatokach, wchodzących dość głęboko w przestrzeń przez karpacki utwór zajętą, gdzie je zdradzają źródła słone, wydobywające się już śród gór, daleko od podnóża Karpat. Czysta

sól kamienną wydobywają w zachodniej części kraju w Wieliczce i Bochni. Pokłady soli w Wieliczce ciągną się w kierunku zachodnio-wschodnim w długości 2850 m., w szerokości 950 m., a w głębokości 224 m. Pokład zaś bocheński jest 4 kil. dług., 96 m. szer., 452 m. gruby. W wschodniej połaci kraju czysta sól kamienna znachodzi się w Stebniku i Kossowie. Pokład soli stebnickiej dorównywa rozległością wielickiemu. Niemniej w Kałuszu odkryto w warstwach glin solonośnych chlorek potasu czyli sylwinu; obok niego chlorek sodu. Pokład kałuski sylwinu wynosi do 190 m. dług., 47 m. szer. Wyzyskiwaniem jego zajmuje się spółka nosząca nazwę: „Towarzystwo do wyrabiania soli potasowych w Kałuszu.'' Oprócz pokładów twardej soli posiada G. w przeszło 150 miejscowościach 540 szybów i źródeł solnych. Najwięcej ich znajduje się we wschodniej części kraju, od doliny Sanu poczynając. W zachodniej części kraju nawet w pobliżu ogromnych pokładów soli kamiennej w Wieliczce i Bochni pojawiają się one w nieznacznej ilości, bo zaledwie w 20 miejscowościach. Ze wszystkich tych źródeł i szybów tylko 384 użytych jest w warzelniach, których obecnie jest 9, wszystkie w wschodniej G. a zwłaszcza: w Lacku, Drohobyczy, Stebniku, Bolechowie, Dolinie, Kałuszu, Delatynie, Łanczynie i w Kosowie. Najważniejszą co do ilości produkcyi jest warzelnia w Stebniku, po której następuje warzelnia w Bolechowie. Dawniej było ich w G. około 70, które jednak po połączeniu jej z Austryą w większej części zamknięto, tak iż na początku bieżącego wieku było ich tylko 18. Po soli następuje w G. olej skalny i wosk ziemny, w który G. z wszystkich krajów monarchii austryacko-węgierskiej jest najbogatszą. Wzdłuż podgórza karpackiego liczą obecnie przeszło 200 miejscowości, w których istnieją źródła oleju skalnego lub znajdują się wyraźne ślady onegoż. Na ten ważny produkt górniczy zwrócono u nas pierwszy raz uwagę roku 1810, a od r. 1850 zaczęto go na szersze rozmiary wyzyskiwać. W r. 1875 było kopalń 63, a mianowicie w Librantowej, Starejwsi, Strzyławce, Siarze, Męcinie wielkiej, Sękowej, Ropicy ruskiej, Wojtowej, Podgórzynie, Lipnikach, Libuszy, Ropicy polskiej, Krygu, Ropie, Polnej, Kobylance, Dominikowcach, Szymbarku, Łosiach, Harklowej, Pielgrzymce, Mrukowej, Łężynach, Bóbrce, Ropiance, Krasnem, Iwoniczu, Suchodole, Krościenku, Targowiskach, Żmigrodzie, Nadole, Wasze, Malinówce, Zmiennicy, Witryłowie, Końskiem, Płowcach, Głębokiem, Nowosielicy, Zagórzu, Uhercach, Wankowej, Ropiance, Rosochach, Woli Błażowskiej, Zworze, Borysławiu, Wolance, Mraźnicy, Schodnicy, Tustanowicach, Orowie, Nahujowicach, Łomnej, Lisowicach, Rypnej, Dźwiniaczu, Staruni, Majdanie, Słobodzie rungurskiej i Łuczy. Wosk ziemny znajduje się w Borysławiu, Wolance, Tustanowicach i Dźwiniaczu. — Nie mniej bogate kopalnie węgla kamiennego i brunatnego. Węgiel kamienny znajduje się tylko w zachodnio-północnej kończynie kraju; pokłady jego przechodzą z Szląska pruskiego przez Brzęczkowice i Mysłowice do Galicyi i zajmują pow. chrzanowski aż po Krzeszowice i Tęczynek na wsch., po Żarki i Grójec na płd. W pow. chrzanowskim mamy kopalnie w 11 miejscach: w Jaworznie, Tęczynku, Sierszy, Dąbrowej, Libiążu, Szczakowej, Czarnem bagnie, Jeleniu, Rudnie, Luszowicach i Luszowskich górach. Węgiel zaś brunatny odkryto w pow. pilźnieńskim, rzeszowskim, żółkiewskim, brodzkim, żydaczowskim, kołomyjskim i śniatyńskim. Jest dotąd 11 kopalni: w Bączałce, Grudnie, Białej, Kielnarowej, Polanie, Glińsku, Skwarzawie, Jasionowie, Trościańcu małym, Muszynie (Kołom.) i Nowosielicy. — Rudy żelazne iłowe, brunatne, czerwone i spatowe trzymają się formacyi karpackiej, podgórza i gór wysokich; także w wapieniach i łupkach kwarcowych w Tatrach, wreszcie w utworze triasowym wyżyny krakowskiej. Rudy żelazne łąkowe i bagniste jawią się w dolinie Dniestru, w równinach między Wisłą a Sanem i indziej. Rudy tatrzańskie dają 40 proc., krakowskie 25 proc. czystego żelaza; inne rudy galicyjskie, bardzo mało wydatne, zaledwie 13 — 15 proc. Produkcya atoli żelaza w G. nie może wytrzymać konkurencyi z innymi krajami mon. austr. węgierskiej; nie wzrasta, lecz coraz bardziej upada. Kopalnie żelaza istnieją dziś w Babinie, Chrzanowie, Płokach, Czyżówce, Olszynach, Węgierskiej Górce, Suchej, Inwałdzie, Makowie, Zakopanem, Biskowicach, Majdanie, Żydaczowie, Sopocie, Korostowie, Rypnem i Mizuniu. — W formacyi triasowej wyżyny krakowskiej, w której leżą pokłady brunatnej rudy żelaznej, znachodzi się galman czerwony i biały. Galmany te wydają 45 — 60 proc. czystego cynku. Kopalnie galmanu znachodzą się w pow. chrzanowskim, zwłaszcza w Długoszynie, Byrzyni, Babinie, Lgocie, Chrzanowie, Roździnie, Kościelcu, Trzebince, Górce, Płokach i Trzebini. W pokładach galmanu czerwonego w tymże powiecie znajduje się często węglan ołowiany. Na te rudy ołowiu, bardzo wydatne i zawierające pewien procent srebra, zwrócono uwagę dopiero przed niewielu laty. Obecnie kopią je w Roździnie. U nas nie wytapiają, lecz sprzedają do hut szląskich. Siarki kopalnia jedyna znajduje się w Swoszowicach. Glinki ogniotrwałe kopią w Mirowie, Porębie, Grojcu i Rudnie w pow. chrzanowskim. — Galicya posiada wielką ilość kamieniołomów dostarczajacych kamieni ciosowych do budowli,

kamieni młyńskich, szlifierskich, wapna, gipsu, łupku, alabastru i marmuru. Łomy marmuru czarnego i czerwonego są w pow. chrzanowskim w Rudawie, Czernej, Miękini, Dębniku; niemniej są łomy tegoż marmuru w Mielnicy i Sapohowie w pow. borszczowskim. Łomy porfiru w Dębniku, Chełmku i Pagórzycach w powiecie chrzanowskim. Łomów kamieni młyńskich i zdatnych do robót kamieniarskich jest 29 w G., przedewszystkiem w pow. chrzanowskim, myślenickim, brzeskim, krośnieńskim, cieszanowskim, rawskim, brodzkim, bobreckim, przemyślańskim, rohatyńskim, żydaczowskim, trębowelskim i czortkowskim. Na szczególniejszą uwagę zasługują kamieniołomy trębowelskie, dostarczające płyt na trotoary i posadzki i kamieni szlifierskich. Najlepsze kamienie młyńskie wyrabiają w Czarnorzekach, Brześciu starym, Werchracie i Kamionce wołoskiej. W Grochowcach znajdują się łomy płyt litograficznych. Łomów kamienia budulcowego i do szutrowania jest w kraju ogółem 96. Łomy wapna znajdują się w 113, gipsu w 32 miejscach. Najlepszy gips łamią w Krzemionkach na Podgórzu pod Krakowem, w Łuczycach, we Lwowie, Szczercu, Chodorowie, Strzeliskach, Seredniu i Wołczyńcu. Alabaster znajduje się w Brzozdowcach, Mielnicy, Skałacie i Horodence. W końcu do płodów kopalnych zaliczyć należy torf, który w G. znajduje się w wielkiej obfitości. Znaczniejsze pokłady leżą w północnej części doliny Wisły, w okolicy Lwowa, nad Bugiem, i nad Dniestrem w okolicy Stanisławowa, Tłumacza, i na Podtatrzu. Torfowisko na Podtatrzu największe w mon. austr. węg. zowie lud tamtejszy borami (ob.). W państwie mokrzeszowskiem (pow. tarnobrzeski) torfowisko do 3 m. grube rozpościera się na przestrzeni kilkudziesięciu morgów. Torfowisko na Podtatrzu leży u nas bez użytku. W okolicy Tłumacza wielka cukrownia wycina około 10 milionów cegieł torfowych rocznie; z torfowiska podtatrzańskiego korzysta tylko lud okoliczny do palenia i robienia nawozu.—VI. *Płody roślinne.* Cała G. ma 13,640,000 morgów austr. Z tej liczby odpada na rzeki, stawy, bagna, inne nieużytki i na place zabudowane 527,435 morgów; pozostaje więc ziemi urodzajnej 13,113,165 morg. Według wykazów rządowych pomiarów katastralnych rozdziela się ta ziemia urodzajna na cztery kategorye: 1) role 6,300,516 mr., czyli 48 proc. całej urodzajnej ziemi; 2) łąki i ogrody 1,793,375 mr., czyli 13·7 proc.; 3) pastwiska 1,358,317 mórg, czyli 10·3 proc.; 4) lasy 3,660,957 mórg czyli 28 proc. całej urodzajnej ziemi. Najwięcej i najlepszych ról posiada wyżynowa część wschodniej G., Opole, Podole, Pokucie. Podole jest śpichlerzem Galicyi; łany bowiem zajmują $^4/_5$ obrazu całej tej krainy. Role galicyjskie rozdzielają się na 801,405 własności ziemskich. W przecięciu wypada na każdego właściciela ziemskiego w G. przeszło 19 mr. użytecznej ziemi. Własności ziemskie dzielą się na większe, których jest 7435, i mniejsze w liczbie 793,970, należące jużto do kmieci, jużteż do drobnej zagonowej szlachty. Posiadłości większe zawierają okrągło 5 milionów mr., z czego większa część przypada na lasy; role zaś, ogrody i łąki nieco więcej niż 2 miliony morgów obejmują. Posiadłości mniejsze mają 7 milionów mr. ornej ziemi a więc przeszło trzy razy tyle, co własności większe. Wszystkie własności ziemskie, tak większe jak mniejsze, bywają tem rozleglejsze, im w gorszej legły glebie i w okolicy uboższej w rolę, a więc najrozleglejsze w okolicach górskich i piaszczystych; najmniejsze przeciwnie w najżyźniejszych glebach. Na Podolu wszakże znajdują się własności większe po 20,000—30,000 mr., nawet do 50,000 mr. ornej ziemi. Gospodarstwa najzamożniejszych kmieci i drobnej szlachty nie miewają prawie nigdy więcej nad 100—200 mr. roli, a uboższych liczą najwięcej 20—24 mr. Liczba mających mniej niż 5 mr. jest dosyć wielką, bo dochodzi do 350,000. Wolność dzielenia gruntów kmiecych sprowadza coraz większe rozdrabnianie mniejszych posiadłości często na tak małe parcele, że nie wystarczają na wyżywienie swoich właścicieli. Drobni ci posiadacze, nie mogąc się utrzymać ze swoich gruntów, sprzedawają je albo żydom, albo zamożniejszym sąsiadom. Pomiędzy własnością większą a mniejszą nie ma w G. łącznika własności średniej; własność średnia bowiem jako osobny stan nie istnieje; przedstawioną jest tylko przez zbyt rozdrobnione posiadłości cząstkowe tabularne i przez większe gospodarstwa włościańskie, z których tak jedne, jak drugie zachowały w sposobie gospodarowania swój dawniejszy charakter. Od czasu jak skutkiem zniesienia pańszczyzny większi właściciele zmuszeni zostali do gorliwego zajmowania się swojemi majątkami i do dobierania na rządców fachowo wykształconych ludzi, podniosło się znacznie gospodarstwo w posiadłościach większych. Atoli nie przeprowadzono jeszcze wszędzie jednolitej i systematycznej organizacyi wszystkich stosunków agronomicznych, jak np. w Czechach, czego główną przyczyną jest brak należycie uzdolnionych agronomów i brak rąk do pracy. W mniejszych własnościach gospodarstwo rolne stoi na nierównie niższym stopniu. Przyczyną tego jest lenistwo kmieci, którzy w pierwszych latach wyswobodzenia z obowiązków pańszczyźnianych równie niedbale jak dawnych panów swoich, tak i swoje własne uprawiali grunta. Czas dopiero pouczył ich, że takie zaniedbanie prowadzi nieuchronnie do wywłaszczenia; skut-

kiem tego poczęli i kmiecie dbać o staranniejszą uprawę i zaprowadzenie jakiegotakiego ładu w swoich gospodarstwach rolnych. Ponieważ każda mniejsza własność posiada w pewnej części albo bardzo liche role, albo nawet zupełne nieużytki, przeto niemniej trudno jest należycie uregulować i ulepszyć gospodarstwa mniejsze. A najwalniejszą przyczyną tego jest rozkawałkowanie gruntów. Ogółem jest w kraju 15,021,012 parceli gruntowych; w przecięciu na jednę parcelę nie wypada nawet po jednym morgu. Pod względem rolniczym G. dzieli się na 22 strefy: Chrzanowskie, Krakowskie, Powiśle, Glinki pagórkowate, Góry zachodnie, Rędziny w Bełskiem i Sokalskiem, Rumosze na granicy Wołynia, Piaski nad Styrem i Bugiem, Gliny w Żółkiewskiem, Lwowskiem i Złoczowskiem, Wyżyny na północ od działu wód, Sapy Cieszanowskie i Jaworowskie, Żyzne ziemie w Przemyskiem, Samborskiem i Lwowskiem, Nadsanie, Podgórze Sanockie i Samborskie, Doły Sanockie, Góry Sanockie i Samborskie, Góry dzikie na południowschodzie, Pasze i porzecze naddniestrzańskie, Opole czyli żyzne ziemie w Brzeżańskiem, Pokucie, Podole południowe, Podole północne. Pięć pierwszych stanowi G. zachodnią. Co do produkcyi rolniczej, wydaje G. z roślin zbożowych pszenicę, orkisz, żyto (jare i ozime), jęczmień, owies, hreczkę, proso, kukurydzę; z roślin strączkowych groch, fasolę, soczewicę i bób; z okopowych: ziemniaki, buraki, rzepę, kapustę; z roślin olejnych i handlowych: len, konopie, rzepak, chmiel, tytuń, anyż, czarną malwę; z roślin pastewnych: koniczynę, esparsetę, tymotkę, wykę, sporek pastewny, łubin i bobik. Według statyst. obliczeń na grunta uprawne w całym kraju wypada: na pszenicę 8,73 proc., żyto 16,39 proc., jęczmień 11,91 proc., owies 18,82 proc., kukurydzę 1,51 proc., proso 0,63 proc., hreczkę 3,55 proc., rośl. strączk. 2,30 proc., kartofle 8,93 proc., rzepak 0,77 proc., len 0,98 proc., konopie 0,76 proc., buraki 0,50 proc., kapustę 0,90 proc., konicz. 2,99 proc., inne pastewne 1,25 proc., ugór 19,58 proc. Produkcyą obliczają: pszenicy 3,682 milionów hektolitrów, żyta 5,978 mil. hekt., jęczmienia 5,300 mil. hekt., owsa 8,713 mil. hekt., kartofli 26,274 mil. hekt., buraków 0,582 mil. centn. Ogrody warzywne i sady zajmują obszar około 670,041 mr. i znachodzą się, wyjąwszy wysokie góry, we wszystkich wsiach i miasteczkach galicyjskich, przy każdej niemal zagrodzie kmiecej i przy każdym dworze. Uprawa atoli ich stoi na niskim stopniu. Warzywa z wyjątkiem ogrodników po przedmieściach większych miast, uprawiają w G. powszechnie na potrzebę domową. Za dawnych czasów były winnice w G. dosyć liczne, jak o tem przekonywają nazwy miejscowości od nich pochodzące i wzmianki w kronikach o winobraniach w Polsce. Dzisiaj posiada G. jednę winnicę w Bilczu. — Pod względem bogactwa lasów i borów zajmuje G. piąte miejsce pomiędzy krajami mon. austr. węg. Nie wszystkie okolice G. są równie obficie zalesione. W jednych lasy zajmują przeważne przestrzenie, w drugich nikną w obec rozległych obszarów odkrytych. Stąd jedne okolice obfitują do zbytku w drzewo, inne zaś nie posiadają go tyle, by opędzić niem potrzeby domowe. Bory świerkowe i jodłowe wraz z kosodrzewiną i z drzewostanami sosnowymi, bukowymi i grabowymi okrywają w północno-zachodniej części połowę całego obszaru, a w południowo-wschodniej nawet 70 proc. W pierwszej przypada na każdego mieszkańca po 1·5 mr., w drugiej po 3 mr. lasu. W południowej połaci Beskidu wysokiego znajdują się jeszcze pierwolesia po kilka tysięcy morgów rozległe. W okolicach podgórskich występują lasy mięszane, przedewszystkiem bukowe, szczególniej na wschodzie. Krainę podmokłych nizin w czwartej części pokrywają puszcze sosnowe, zmięszane miejscami z dębami i brzeziną. Tu na każdego mieszkańca wypada po 1 mr. lasu. Na suchych stepowych wyżynach zajmują czyste lub podszyte z bukami i brzozami zmięszane dębiny zaledwie jednę dziesiątą część obszaru; stok południowo-zachodni porastają lasy bukowe. W produkcyi naszych lasów zajmują główne miejsce sosna równin, buk podgórski, świerk i jodła górska. Z innych drzew dąb ma większe znaczenie handlowe. Jednorodne lasy oprócz tych drzew, tworzą jeszcze grab, brzoza i olsza czarna. Nadmienić wypada, że niegdyś tworzyły w naszych górach znaczne drzewostany limby, dzisiaj nader rzadkie. Również wyniszczały u nas i lasy modrzewiowe, a cis, którego oszczędzanie już za czasów Jagiellonów nakazywano, wyginął prawie całkiem i pojawia się jeszcze w Pieninach i Tatrach tylko jako krzew. Pastwiska są podobnie jak lasy bardzo niejednostajnie na różne okolice kraju rozdzielone. Najwięcej pastwisk jest w górach. Są to hale, polany i połoniny. Pasze te górskie są po największej częsci bardzo bujne i pożywne; odznaczają się one bogactwem ziół balsamicznych. W tych halach i połoninach pasą się przez lato stada bydła i owiec i rozwija się, podobnie jak w Alpach, ale nierównie słabiej, gospodarstwo mleczarskie czyli halskie. Pastwiska równin zachodnich są chude i okrywają się bujniejszą roślinnością tylko na wiosnę. W zachodniej G. za pastwiska służą leżące na uboczu, mniej urodzajne kawałki gruntów, które w inny sposób nie dałyby się zużytkować. W nizinie Bugu obracają na pastwiska mokre obszary w pobliżu rzek i stawów. Do najlepszych pastwisk należą błonia naddnie-

strzańskie czyli tłuste pasze między Żydaczowem a Żórawnem. Łąki zaś czyli sianożęcie zajmują obszar prawie o 200,000 m. mniejszy niż pastwiska. Gleba łąk w zachodniej G. jest powszechnie licha i nawodnienie ich jest najczęściej niekorzystne. W wschodniej zaś G. nietylko gleba łąk jest urodzajniejszą, lecz i położenie korzystniejsze. Wyjąwszy łąki podolskie, cierpiące na brak wilgoci, są wszystkie łąki tej części kraju bujne i wydajne. W zachodniej G. łąki należące do większych posiadłości są dwukośne i dosyć starannie uprawiane, we wschodniej zaś po największej części jednokośne i pozostawione same sobie, a rolnik nietylko nie dokłada pracy, aby podnieść ich naturalną wydajność, lecz nawet nie stara się zużytkować tej wydajności, jaką je natura obdarzyła. —VII. *Chów zwierząt.* Galicya wydaje ze wszystkich krajów koronnych najwięcej koni i liczy 103 stadnin. Stadniny te zaopatrują prawie połowę kawaleryi austryackiej w konie; znajdują się one po największej części we wschodniej połaci kraju i są wszystkie prywatną własnością większych i średnich właścicieli ziemskich. G. posiada własną, oryginalną rasę koni, znaną pod nazwą rasy polskiej, odznaczającą się dość wielką głową, krótką i szeroką szyją, zwięzłą i silną budową, ogniem i wytrwałością. Czysta rasa zachowała się koło Skałatu, Husiatyna, Borszczowa i Nowego Sącza. W Huculszczyźnie utrzymuje się właściwy zawód górskich koni, hucułkami zwanych. W celu ulepszenia rasy koni i podniesienia ich chowu, szczególnie u mniejszych właścicieli, utrzymuje rząd dwie stajnie stadników w Drohowyżu i Olchowcu. Co się tyczy bydła rogatego, to G. ma go dostatek. Chowają je dla mleka i do pociągu przy gospodarstwie rolnem, w części zaś wykarmiają na mięso. Chów bydła tylko na większych posiadłościach jest staranniejszy; tutaj widać wielkie i dobrze utrzymane obory, a w nich poprawne rasy zagraniczne obok krajowych. Owiec najwięcej trzymają w górach, gdzie z ich wydojów wyrabiają bryndzę i serwatkę. Chów owiec jest jednakże i w okolicach równin, tak po większych, jak po mniejszych posiadłościach, dość rozpowszechniony. Produkcya atoli wełny nie jest znaczną i nie wzrasta, bo głównie hodują rasę opasową na mięso i kożuchy. Chów kóz nie tworzy odrębnej gałęzi gospodarstwa i łączy się z chowem owiec, szczególnie we wschodniej połaci kraju. Natomiast bardzo rozpowszechniony jest chów świń w całym kraju i wystarcza nietylko na potrzebę miejscową, lecz i na wywóz za granicę. Hodują pospolicie tylko rasę krajową, okrytą gęstą szczeciną, która jest ważnym artykułem handlu. Na niektórych większych gospodarstwach chowają zagraniczne rasy, głównie Yorkshire. — Drób znajduje się przy każdem gospodarstwie. Kur domowych i kochinchińskich hodują najwięcej w okolicach obfitujących w zboże; najmniej w ziarno ubogich w górach. Gdzie stawy i rzeki, trzymają kaczki i gęsi. Indyki, pantarki i gołębie na większych gospodarstwach. — Pszczelnictwo nie kwitnie wprawdzie we wszystkich okolicach kraju, ale we wschodniej części jest bardzo wiele wielkich pasiek. W ogóle G. liczy do 24,525 pszczolarzy i do 218,492 pni pszczół. Pszczelnictwo podniosło się u nas od czasu założenia szkoły pszczelniczej w Przemyślanach r. 1857 przez J. Lubienieckiego. Hodowlą jedwabników zajmuje się bardzo mała liczba lubowników. Brak morwowych drzew jest główną przeszkodą w rozwinięciu tej gałęzi gospodarstwa. Również gospodarstwo rybne stoi na bardzo niskim stopniu; obecnie dopiero krajowe towarzystwo rybackie dąży: 1) do zarybiania rzek; 2) do podniesienia tej gałęzi gospodarstwa, która niegdyś na wysokim stopniu rozwoju w Polsce stała. Również myśliwstwo nie jest w ten sposób uregulowane jak za granicą, gdzie ono tworzy znaczną rubrykę dochodów w majątkach, posiadających rewiry łowieckie. Więksi właściciele galicyjscy poczytują je raczej za rozrywkę, niż za gałąź gospodarstwa, i bardzo mało stosunkowo robią dla rozmnożenia zwierzyny. — VIII. *Przemysł* stoi w G. jeszcze na niskim stopniu. W r. 1857 liczyła G. przemysłowców, t. j. fabrykantów wraz z czeladzią rzemieślniczą, wszystkiego 102,169, więc ledwo 2·2 proc. ludności zajmowało się przemysłem. Do r. 1870 liczba przemysłowców wzrosła do 179,626 czyli 3·3 proc. ludności. Przemysł fabryczny w najnowszych czasach zaczął się podnosić. Dzisiaj posiada G. kilkadziesiąt różnych znaczniejszych zakładów fabrycznych, nie licząc gorzelń i browarów, ale stosunkowo do produkcyi płodów surowych ma ich jeszcze za mało. Fabryki gal. nie są w stanie spożytkować całego zapasu materyału surowego, jakiego produkcya krajowa dostarcza, ani zaspokoić potrzeb rękodzielników i mieszkańców w ogóle. Materyał ten wychodzi więc w znacznej części do fabryk zagranicznych i wraca następnie do nas jako wyrób obcy, na czem oczywiście kraj traci, gdyż zbywa produkt surowy taniej, a nabywa przerobiony drożej. Z ważniejszych gałęzi przemysłu fabrycznego najlepiej w G. jest zastąpione gorzelnictwo, browarnictwo, cukrownictwo, młynarstwo, fabrykacya zapałek i różnych wyrobów z oleju skalnego i wosku ziemnego. Niedostatecznie są reprezentowane fabryki machin, papieru, garbarstwo, a szczególnie sukiennictwo i płóciennictwo, chociaż dla tych dwóch ostatnich gałęzi przemysłu ma lud galicyjski najwięcej zmysłu a kraj dostar-

cza obfitego materyału. Fabryki gal. są albo przetwarzające minerały górnicze i nieorganiczne ziemne materyały, albo przetwarzające płody leśne, albo też przetwarzające płody gospodarstwa rolnego. Do pierwszej kategoryi zaliczamy huty żelazne, walcownie i gisernie żelaza. Dziś znajdują się huty żelazne w Górce węgierskiej, Suchej, Makowie, Zakopanem, Kątach, Majdanie (sambor. i kałuskim), Sopocie, Demni wyżniej i niżniej, Jamielnicy, Mizuniu, Wełdzirzu i Pasiecznej. Ogółem jest ich w kraju 14. Do niedawna były huty w Duszatynie, Ciśnie, Smolnej i Orowie, które z powodu nieopłacania się kosztów produkcyi całkiem zwinięto. Z tymi hutami połączone są ognie fryszerskie, walcownie i gisernie, które znajdują się jeszcze w Obszarze, Rajczy, Zawoi, Poroninie, Szczawie, Szczawnicach niźnich, Ujściu ruskiem itd. Najlepiej urządzonymi są fabryki w Węgierskiej Górce i Suchej, gdzie też znajdują się jedyne w całym kraju fabryki polewanych naczyń żelaznych. Następnie należą tu huty cynkowe (Siersza i Niedzieliska); kuźnice i walcownie miedzi (Wełdzirz, Zagwoździe); gisernie mosiądzu (Lwów); zakłady wyrobu siarki (Swoszowice) i chlorku potasu (Kałusz); destylarnie nafty (Polanka, Wańkowa, Sanok, Jarosław, Przemyśl, Lwów, Brody, Drohobycz); fabryki parafiny i świec parafinowych (Jarosław, Przemyśl, Nisko, Lwów, Brody, Drohobycz); fabryki gazu i koksu (Kraków i Lwów); cegielnie (około 200); fabryki fajansu i steingutu (Mrzygłód, Glińsko, Potylicze, Siedliska, Lubycza); garncarnie (Dębniki); fabryki wyrobów kaflowych (Łagiewniki, Przegorzały, Bielany, Jarosław, Lwów); huty szklane (Miłków, Pieniaki, Majdan średni, Mikuliczyn; jest ich 24); fabryka cementu tylko w Wełdzirzu; fabryki nawozów mineralnych (Wieliczka, Lwów, Kałusz). Do drugiej kategoryi fabryk należą tartaki wodne (około 300, parowych 8 w Tarnowie, Podburzu, Wełdzirzu, Ludwikówce, Demni wyżniej, Smorzu, Rosulnie i Porohach); stolarnie z machinami parowymi we Lwowie i Wełdzirzu; fabryka parkietów (Biała, Krukienice); fabryka kołeczków drewnianych (Dobromil); węglarki (okolice lesiste); fabryki smoły, kalafonii, terpentyny, maziarnie (około 50); potażarnie (Horodenko, Lisko, Polanica, Dolina, Budzanów). Do trzeciej kategoryi fabryk zaliczamy: młyny parowe (22), młyny wodne i wietrzne (jest około 2000); piekarnie parowe (5); gorzelnie (691); fabryki likierów, rosolisów i rumu (24; najgłośniejsze w Lipniku, Tęczynku, Krakowie, Łańcucie, Lwowie i Tłumaczu; w fabr. łańcuckiej wyrabiają wodę kolońską); fabryki octu (Lipnik, Lwów, Kulparków, Nowyświat); browary (262, najcelniejsze w Żywcu, Tęczynku, Krakowie, Okocimie, Wojniczu, Krasiczynie, Baczynie, Lwowie); fabryki suchych drożdży (5); fabryki cukru burakowego (Pisarzowice, Sędziszów, Łańcut, Tłumacz, Ujście biskupie); olejarnie (7, Kraków, Milczyce, Niwra itd.); fabryki tytuniu (Winniki, Monasterzyska, Kraków); przędzalnia parowa (Brody). Oprócz tego mamy fabryki, którym chów zwierząt dostarcza materyału, jak garbarnie, fabryki świec woskowych (Kraków, Lwów), stearynowych (Lwów), fabryki kości mielonych, spodyum i kleju (8, Lwów, Jarosław, Kraków, Podgórze, Klimkówka), warzelnie miodu (21, Lwów, Kulików, Sambor), fabryki sukna (10, z których 7 najlepszych w Białej; 40 foluszów); fabryki talesów (Jarosław). W końcu ma G. jeszcze fabryki papieru (Wadowice, Czerlany, Sasów); fabryki zapałek (Kraków, Tarnów, Lwów); fabryki machin i narzędzi przeważnie rolniczych (19, Kraków, Lwów, Sucha, Mogilany, Tarnów i Ujkowice); fabryki prochu strzelniczego w Soli, Milówce i Wiszence; fabryki różnych wytworów chemicznych (Żywiec, Kraków, Komarowice, Lwów). — Przemysł rękodzielniczy jest w G. bardziej rozwinięty niż fabryczny. Wyroby lepszych rękodzielników nie ustępują w niczem zagranicznym, i tylko z powodu niedostatecznej produkcyi fabrycznej, która zmusza do sprowadzania materyału z zagranicy, nie mogą z nimi wytrzymać konkurencyi. Najlepiej reprezentowanymi są: piekarstwo, rzeźnictwo, krupiarstwo, cukiernictwo, płóciennictwo, tkactwo, powroźnictwo, krawiectwo, szewctwo, rękawicznictwo, garbarstwo, kuśnierstwo, rymarstwo, siodlarstwo, szczotkarstwo, grzebieniarstwo, mydlarstwo, farbiarstwo, lakiernictwo, bednarstwo, stolarstwo, tokarstwo, ciesielstwo, mularstwo, garncarstwo, kowalstwo, ślusarstwo, nożownictwo, blacharstwo, kotlarstwo, jubilerstwo i drukarstwo. Zegarmistrzowstwo ogranicza się wyłącznie do sprzedawania i naprawy z zagranicy sprowadzanych wyrobów. Najmniej ma G. rytowników, snycerzy, rzeźbiarzy, mechaników i optyków. — IX. *Ludność.* G. według spisu ludności z r. 1869 liczy 5,418,016 mieszkańców; na 1 milę kw. przypada zatem 3972 dusz, czyli 69 na 1 kil. kw. Zachodnia atoli część G. jest gęściej zaludnioną niż wschodnia; tam bowiem na 1 milę kw. wypada 4904 dusz, tu zaś 3596 dusz. Równiny są gęściej zaludnione niż góry, a w górach część należąca do stoku baltyckiego jest ludniejszą, niż część należąca do stoku czarnomorskiego; wreszcie kończyny kraju, zachodnia i wschodnia, są ludniejsze niż środek kraju. Rozpatrując stopień zaludnienia w poszczególnych powiatach, otrzymujemy następujące liczby: w pow. wielickim przypada na 1 milę kw. 7444, w bialskim 7144, w tarnowskim 6542 dusz w zachodniej połaci; w śniatyńskim 6079, w czortkowskim 5714 dusz na 1

milę kw. w wschodniej połaci kraju. Najrzadziej zaludnione są w zach. G. powiaty: nowotarski (2934 dusz) i niski (3303 dusz na milę kw.); w wschodniej G. powiaty nadworniański (1618 dusz), kosowski (1811), liski (2122), turczański (2154 dusz na milę kw.). Ludność G. rozsiedloną jest w 11,373 osadach, w których jest 6135 wsi i przysiołków, 4925 obszarów dworskich, 230 miasteczek, 90 miast. Uwzględniając roczny przyrost ludności w G. 1·49% czyli 15 dusz na 1000, w takim razie z końcem grudnia 1880 r. otrzymamy liczbę 6,311,986 dusz. Zatem od ostatniego obliczenia ludności, t. j. od r. 1869, w przeciągu 11 lat wzrosła ludność o 893,970 dusz. Obliczenie ludności dokonane z końcem grudnia roku 1880 okaże wkrótce rzeczywiste zaludnienie kraju. Podług pochodzenia plemiennego ludność G. rozdziela się na rodzimą i napływową ludność. Rodzimą czyli pierwotną ludność tworzą Polacy i Rusini. Polaków jest 45·9%, Rusinów 42·6% całej ludności kraju. Polacy zamieszkują przeważnie zachodnią mniejwięcej po San, Rusini wschodnią część kraju, jakkolwiek w zachodniej G. znajdują się osady ruskie które posuwają się górami aż w Sądeckie nad Poprad, a we wschodniej znowu osady polskie. Ludność napływowa wynosi około 12%. Tu należą Niemcy, osiedleni jako rolnicy w koloniach rozrzuconych w różnych okolicach kraju. (Czyt. w czasopiśmie Im neuen Reich, 1876, t. I, artykuł Zehlicke „Die deutschen Kolonieen in Galizien“) lub też zamieszkujący miasta jako urzędnicy, przemysłowcy, rzemieślnicy i fabrykanci. Wynoszą oni niespełna 1 proc. całej ludności. Następnie Ormianie, spółplemieńcy Słowian, oprócz Lwowa, osiedleni głównie na Pokuciu, których jest 2400. Menonici, którzy przybyli w dawnych czasach z Fryzyi i osiedlili się w pow. lwowskim (Einsiedel, Falkenstein, Mostki) i grodeckim (Neuhof i Kiernica); żydzi, którzy tworzą 10 proc. ludności i przebywają po miastach i miasteczkach jakoteż po wsiach; karaici, żydowska sekta rolnicza w Haliczu, i Cyganie, którzy włócząc się bandami w pogranicznych od Bukowiny i Węgier okolicach, tworzą ludność napływową. Podług wyznania jest cała ludność, wyjąwszy żydów, karaitów i cyganów, chrześciańską. Polacy są obrz. rzym.-kat., Rusini gr. katol., Ormianie mają własny obrządek ormiańsko-katolicki. Niemcy są przeważnie wyznania ewangelickiego. Menonici są sektą protestancką, która wyszła z Fryzyi z anabaptystów XVI w. Karaici tworzą odrębną sektę wyzn. mojżeszowego, odrzucającą talmud i jego tradycye. Wyznawców rzym.-katol. jest 46 proc., gr.-kat. 42 proc., mojż. 10 proc., ewang. 0·73 proc., innych wyznań około 1 proc. Podług zajęcia jest ludność gal. rolniczą. Zajmujący się rolnictwem i utrzymujący się z dochodów rolnictwa wynoszą 83·5 proc., zatrudnieni zaś w sferze przemysłu i handlu 9 proc.; utrzymujący się z usług osobistych 4·8 proc., właściciele domów i posiadacze rent 1 proc., utrzymujący się z nabytych nauk i poświęcający się naukom tylko 1·5 proc. (!) Lud galicyjski, polski i ruski, jest w ogóle dobrze zbudowany, czerstwy, po największej części dorodny i ujmujących rysów twarzy, a niespożytej siły i wytrzymałości. Odznacza się jasnym, zdrowym, samorodnym rozumem i roztropną odwagą. Z natury więcej dobrych niż złych posiadający skłonności; gdzie nie uległ demoralizującemu wpływowi, jest religijnym, wiernym, usłużnym, gościnnym. Przywiązuje się do tych, którzy mu dobrze czynią; umie być wdzięcznym, a rzadko przeciwnie bywa mściwym. Przymioty te dobre przyćmiewa gnuśność, opieszałość, brak zamiłowania i wytrwania w pracy, brak oświaty, a często brzydki nałóg pijaństwa. Pracuje on tylko tyle, ile musi, by zaspokoić najkonieczniejsze a bardzo nieliczne potrzeby; mało dba o podniesienie i ulepszenie gospodarstwa, o porządniejsze, wygodniejsze i zdrowsze mieszkanie, o zaoszczędzenie sobie grosza lub o zabezpieczenie się w zapasy w ziarnie. Dlatego też gdy spodziewany zbiór go zawiedzie, lub klęska natury nawiedzi okolicę, wtedy pada pastwą nędzy, głodu i chorób, popada w długi lichwiarskie i często dochodzi do ostateczności, że wywłaszczony z chaty i gruntu staje się proletaryuszem. Zachowuje stare obyczaje i zwyczaje, nie lubi wszelkich zmian; czy w trybie życia, czy też w prowadzeniu gospodarstwa, i najczęściej z podejrzliwem niedowierzaniem odrzuca najzbawienniejsze rady, dając się z dziecinną łatwowiernością wyzyskiwać arendarzom i lichwiarzom. Pod wpływem odmiennych warunków bytu, przez samę przyrodę podanych, odmiennego sposobu życia i zarobkowania, jak również skutkiem oddziaływania innoszczepowych sąsiadów i zmięszania się z rozmaitymi obcymi napływami, rozdzielił się lud polski i ruski G. na wiele rodów, odróżniających się pomiędzy sobą strojem, zwyczajami a nawet odmienną gwarą, i noszących różne nazwy, przyjęte już od natury lub nazwisk swych sadyb, już od pewnych charakterystycznych cech stroju lub gwary, jużteż od innych okoliczności, trudnych czasem dziś już do odgadnienia. Rozróżniamy przedewszystkiem dwie wielkie grupy etnograficzne, górali, t. j. mieszkańców gór, i podolaków czyli równiaków, mieszkańców równin. Rody góralskie są: Żywczaki, Babiogórcy, Rabczanie czyli Zagórzanie, Kliszczaki, Podhalanie, Nowotarżanie, Górale pienińscy i sądeccy, Śpiżaki czyli Gardłaki, Kurtacy czyli Czuchońcy

(Łemki, Rusnaki), Bojkowie (Werchowyńci), Tucholcy, Huculi (Czarnogórcy). Wybitniejsze rody równiaków gal. są: Krakowiacy, Mazury, między nimi Grębowiacy (Lisowiacy czyli Borowcy), Głuchoniemcy, Bełżanie, Bużanie (Łapotniki, Poleszuki), Opolanie, Wołyniacy, Pobereżcy czyli Nistrowianie. Opisy szczegółowe wymienionych rodów znajdzie czytelnik pod odpowiednimi literami.—X. *Podział kraju.* Galicya jest podzieloną na 74 powiatów, noszących nazwy od miast powiatowych. Miasta te są następujące: Biała, Bóbrka, Bochnia, Bohorodczany, Borszczów, Brody, Brzesko, Brzeżany, Brzozów, Buczacz, Chrzanów, Cieszanów, Czortków, Dąbrowa, Dobromil, Dolina, Drohobycz, Gorlice, Gródek, Grybów, Horodenka, Husiatyn, Jarosław, Jasło, Jaworów, Kałusz, Kamionka strumiłowa, Kolbuszowa, Kołomyja, Kosów, Kraków, Krosno, Limanowa, Lisko, Lwów, Łańcut, Mielec, Mościska, Myślenice, Nadworna, Nisko, Nowy Sącz, Nowytarg, Pilzno, Podhajce, Przemyśl, Przemyślany, Rawa ruska, Rohatyn, Ropczyce, Rudki, Rzeszów, Sambor, Sanok, Skałat, Śniatyń, Sokal, Stanisławów, Staremiasto, Stryj, Tarnobrzeg, Tarnopol, Tarnów, Tłumacz, Trembowla, Turka, Wadowice, Wieliczka, Zaleszczyki, Zbaraż, Złoczów, Żółkiew, Żydaczów, Żywiec.—XI. *Kommunikacye.* Główną komunik. tworzą gościńce i koleje żelazne. Gościńce gal. są rządowe, krajowe i powiatowe, stosownie do funduszów, z jakich są zbudowane i utrzymywane i pod czyją zostają administracyą: rządu, wydziału krajowego czy rad powiatowych. Gościńce tych trzech kategoryj są bite i w dobrym utrzymywane stanie. Wszystkie te gościńce wiążą się w dwa główne szlaki, przerzynające G. od zach. na wsch., od których rozchodzą się na płn., płd. i wsch. poprzeczne gałęzie, łączące je i prowadzące do granic kraju. Szlak północny zwie się gościńcem wiedeńskim; ciągnie się od Białej na Kęty, Andrychów, Wadowice, Izdebnik, Myślenice, Dobczyce, Gdów, Rochnię, Wojnicz, Tarnów, Pilzno, Ropczyce, Rzeszów, Łańcut, Jarosław, Radymno, Przemysl, Mościska, Sądową Wisznię i Gródek do Lwowa. Ze Lwowa krańcem Gołogór i Woroniaków przez Winniki i Podhajczyki do Złoczowa. Tutaj się rozdwaja: ramię północno-wschodnie wiedzie przez Podhorce na Brody do granicy; ramię zaś południowo-wschodnie, zwane traktem podolskim, przez Zborów, Tarnopól, Mikulińce, Trębowlę, Kopyczyńce, Czortków, Tłuste do Zaleszczyk. Szlak południowy, karpackim zwany, poczyna się na zachodzie również od granicznego miasta Białej i ciągnie się na Żywiec, Suchą, Jordanów, Tymbark, Limanową, Nowysącz, Grybów, Gorlice, Biecz, Jasło, Krosno, Rymanów, Sanok, Lisko,Ustrzyki, Chyrów, Starąsól, Sambor, Drohobycz, Stryj, Bolechów, Dolinę, Rożniatów, Nadwórnę, Delatyn i Kołomyję do Śniatyna. Oba te szlaki wiążą się zapomocą poprzecznego szlaku, zwanego gościńcem wojskowym lub zakrytym. Przytyka on do gośc. wied. w Przemyślu i ciągnie się stąd na Dubiecko, Barycz, Jasienicę, Duklę, Barwinek, na Węgry do Komarnik. Od gośc. wiedeńskiego prowadzą na płn. i wschód następujące drogi: 1) z Kęt do Oświęcimia, 2) z Wadowic do Zatora, 3) z Izdebnika przez Mogilany i Podgórze do Krakowa, 4) z Krakowa do Michałowic, 5) z Krakowa na Liszki, Alwernią i Lipowiec do Chełmka na gr. Szląska pruskiego (trakt krakowski), 6) z Krakowa na Krzeszowice, Trzebinię, Chrzanów do Jelenia na gr. prusko-szląskiej z odnogą z Chrzanowa na Byczynę, Jaworzno do Dąbrowy, 7) z Krakowa na Czyżyny,Mogiłę do Cła, z gałęzią od Czyżyn na Prusy do granicy; 8) z Krakowa przez Wieliczkę do Gdowa, 9) z Wieiczki na Niepołomice do Wisły (trakt solny), 10) z Bochni do Ujścia solnego (także trakt solny), 11) z Dębicy na Mielec, Baranów, Tarnobrzeg do Nabrzezia, 12) z Jarosławia na Sieniawę do granicy do Tarnogrodu; 13) z Jarosławia na Oleszyce, Cieszanów i Narol do Bełzca; 14) ze Lwowa na Kulików, Żółkiew i Rawę do Bełzca, z gałęzią od Żółkwi do Sokala i Bełza; 15) z Złoczowa na Sasów do Brodów; 16) z Tarnopola do Podwołoczysk; 17) z Kopyczyniec do Husiatyna; 18) z Czortkowa i Zaleszczyk na Borszczów do Skały; 19) z Borszczowa na Mielnice do Okopów; 20) z traktem krakowsko-gdowskim na Podgórzu łączy się droga poprowadzona od granicy austr.-szląskiej praw. brzegiem Wisły na Komarowice, Jawiszowice, Oświęcim, Zator, Spytkowice, Brzeźnicę i Skawinę. Do połączenia traktu wiedeńskiego i podolskiego z karpackim służą główniejsze drogi: 1 z Andrychowa do Żywca; (2) z Białej do Żywca; 3) z Bochni na Wiśnicz do Limanowej; 4) z Tarnowa na Zakliczyn i Zbyszyce do Nowego Sącza; 5) z Pilzna na Brzostek do Jasła; 6) z Rzeszowa do Krosna; 7) z Przemyśla na Birczę do Sanoka; 8) z Przemyśla na Dobromil do Chyrowa; 9) z Gródka na Rudki do Sambora; 10) ze Lwowa na Mikołajów do Stryja; 11) ze Lwowa do Bóbrki, 12) z Kurowic na Przemyślany do Rohatyna i Bursztyna; 13) stąd zaś albo na Wojniłów i Kałusz, skąd traktem solnym do Doliny, albo na Halicz, Stanisławów i Bohorodczany do Nadwórny: 14) z tym gościńcem między Przemyślanami a Firlejowem łączy się gościniec wiodący na Brzeżany, Podhajce, Monasterzyska, Niźniów, Tyśmienicę do Stanisławowa lub dalej przez Otynię do Kołomyi; 15) z Brzeżan na Kozową do Tarnopola; 16) z Monasterzysk na Buczacz do Czortkowa; 17) z Mikuliniec na Strusów do

Buczacza; 18) stąd na Obertyn do Kołomyi, albo na Jazłowiec i Tłuste do Zaleszczyk; 19) z Kołomyi na Gwoździec, Horodenkę i Uścieczko do Tłustego. Z gościńca karpackiego prowadzą przez Karpaty do Węg. następujące drogi: 1) z Żywca przez Kamesznicę do Czaczy; 2) z Jordanowa doliną Skawy do Jabłonki w dol. Czarnej Orawy; 3) z Myślenic albo Jordanowa do Nowegotargu, skąd jedna droga idzie na zachód na Ludżmirz, Rogoźnik, Czarny Dunajec do Jabłonki, druga na wschód na Ostrowsko, Harklowę, Czorsztyn do Starej wsi na Spiżu; 4) z Nowego Sącza trzy drogi: jedna na Łącko, Tylmanową do Krościenka i Czorsztyna, druga doliną Popradu na Piwniczną do Mniszka, trzecia przez Nawojowę i Krynicę albo Tylicz do Węgier; 5) z Gorlic do Koniecznej; 6) z Jasła i Żmigrodu na Kąty, Krępną, Żydowskie do granicznej wsi Grab; 7) z Jasła albo Krosna przez Duklę do Barwinka; 8) z Liska na Tarnowę i Szczawnę do granicy; 9) z Sambora na Staremiasto, Turkę, Borynię do Użoka; 10) ze Stryja na Skole, Koziową i Klimiec; 11) z Doliny przez Wełdzirz do Wyszlewa; 12) z Delatyna przez Mikuliczyn i Jabłonicę do granicy; 13) z Kołomyi do Kosowa i Kut na granicy Bukowiny. Ogółem posiada G. gościńców rządowych i krajowych 716 mil (5431·5 kil.), z czego na rządowe przypada 380 mil (2882·7 kil.), a na krajowe powiatowe 336 mil (2548·9 kil.). Zatem na 1 milę kw. przypada 380 mil (2882·7 kil.), a na krajowe powiatowe 337 mil 2548·9 kil.). Zatem na 1 milę kw. przypada 1 i pół mili bitych dróg. Prócz tych ma G. jeszcze drogi gminne kopane, których utrzymanie należy do poszczególnych gmin. Co do kolei żelaznych, to ogółem posiada 203 mil (1540 kil.). Jest ich siedm, tj. 1) kolej północna cesarza Ferdynanda, 2) kolej gal. Karola Ludwika, 3) kolej lwowsko-czerniowiecko-jaska, 4) pierwsza kolej węgiersko-galicyjska (łupkowska), 5) kolej dniestrzańska, 6) kolej Albrechta i 7) kolej leluchowska. Z tych siedmiu linij gal. kolei żelaznych jedynie mała część kolei północnej, znajdująca się w granicach G., i kolej Karola Ludwika cieszą się dostatecznemi dochodami. Dochody innych kolei albo zaledwie wystarczają na pokrycie kosztów albo nie pokrywają tychże, czego przyczyną jest niedostateczna sieć dróg. Ważnym czynnikiem wspierającym kommunikacyą a przedewszystkiem ruch kolejowy są linie telegraficzne. Są one w G rządowe i kolejowe. Długość ich wynosi 632 mil (4794·3 killometrów). Urzędów telegraficznych głównych i pobocznych, nie licząc stacyj kolejowych, jest 114. Dyrekcya telegrafów we Lwowie. Urzędy pocztowe są albo eraryalne, albo nieeraryalne. Tamtych jest 23, tych 488. Naczelna dyrekcya poczt we Lwowie (okręgów pocztowych 17). Wodne komunikacye w G. są Wisła i Dniestr. Żegluga atoli na nich samych i na ich dopływach jest z powodu nieuregulowania łożysk utrudnioną albo nawet często przerywaną. Ob. art. Dniestr i Wisła.—XII. *Handel.* Ruch handlowy podniósł się w Galicyi od tego czasu, jak koleje żelazne połączyły ją z zagranicznymi krajami i ułatwiły wywóz, przewóz i dowóz. Rozwój jego atoli napotyka liczne przeszkody, jakiemi są brak słowności, niechęć zastosowania się do zwyczajów przyjętych w handlu zagranicznym, a wreszcie brak przedsiębierczości u producentów, nie mniej niedostateczne jeszcze środki komunikacyjne i niski stopień przemysłu krajowego. Przedmiotem handlu wywozowego są płody gospodarstwa rolnego, jak zboże, rośliny strączkowe, nasienie roślin pastewnych, rośliny olejne i przemysłowe, których wywóz odbywa się wyłącznie na zachód. Według wykazów komór celnych najwięcej wywożą z Galicyi pszenicy, mniej żyta a najmniej jęczmienia. Drugim artykułem wywozu jest drzewo, przedewszystkiem drzewo masztowe i budulcowe, a miejscami zbytu są Gdańsk, Berlin i Hamburg. Najwięcej spławia drzewa Wisla, bo rocznie w przecięciu za 2 miliony talarów. Prócz tego wywożą drzewo dębowe na progi kolejowe do Prus, Czech i Austryi. Po płodach gospodarskich rolnych najważniejszym artykułem wywozu jest bydło i produkta z chowu zwierząt otrzymywane. Wywożą więc za granice konie (1000 sztuk rocznie), woły wypasione (100000 sztuk), trzodę chlewną, wełnę, skórki cielęce, skóry z wołów i krów, sierść i szczeć, masło, ser, łój, pierze, jaja i wosk. Oprócz tego flora i fauna G. dostarcza niektórych artykułów do wywozu jak rumianku, kwiatu lipowego, szałwii, kantaryd, i t. d. Płody górnicze i hutnicze nie zajmują w handlu wywozowym tak ważnego stanowiska jak płody gospodarstwa. Wywożą niewielką ilość nafty i wosku ziemnego, rudy cynkowej i ołowianej, siarki, glinki ogniotrwałej i porfiru. Sól tylko w znaczniejszych ilościach wychodzi za granicę. Przemysł fabryczny i rękodzielniczy w handlu wywozowym stoi najniżej. Oprócz fabrykatów z płodów rolnictwa otrzymywanych i niektórych wyrobów przemysłu górniczego i hutniczego, tworzą jedyny fabrykat który Galicya wywozi: potaż i spodyum. Galicya, leżąc w pośrodku między przemysłowym zachodem a mniej pod tym względem rozwiniętym wschodem, przewozi kolejami swemi wiele wyrobów przemysłu fabrycznego i rękodzielniczego, oraz towarów kolonialnych do Rossyi i Rumunii, i nawzajem wysyłają tamte kraje płody do Niemiec przez Galicyą i dalej na zachód. Korzystne to stanowisko kraju nie

jest jeszcze należycie wyzyskane, ale od czasu jak gałęzie środkowej linii kolejowej dosięgły wschodnich granic G., handel jej przewozowej wzmaga się coraz bardziej. Co się tyczy dowozu artykułów z zagranicy, co ten jest daleko większym aniżeli wywóz. Przedmiotami dowozu są przedewszystkiem takie, których G. nie wydaje, jak kawa, herbata, kakao, korzenie, owoce południowwe, ryż, śledzie, wina, korale, jedwab i t. d.; następnie takie artykuły, których w Galicyi nie wyrabiają, lub które nie są w najlepszej jakości, jak soda, kwas solny, siarkowy, porcelana, lustra i t. d., w ogóle prawie wszystko, co tylko zagraniczny przemysł wydaje. W ogóle dowóz dostarcza G. tego, czego z natury mieć nie może, lecz nadto uzupełnia niedostatecznie rozwinięty przemysł i produkcyą krajową. Najhandlowniejszymi miastami galicyjskiemi są Lwów, Kraków, Brody i Tarnopol. Wielkie jarmarki na konie odbywają się w Ułaszkowcach, Mościskach, Rzeszowie i Tarnowie. Podgórskie miasteczka w zachodniej części kraju handlują płótnami, a nadgraniczne od Węgier, np. Dukla, winem węgierskiem. W końcu miasta i miasteczka galicyjskie mają tygodniowe targi a następnie po jednym lub kilka jarmarków rocznie, na których głównie sprzedają bydło i płody rolne przyległej okolicy.—XII. *Urządzenie kraju.* Galicya, jako jeden z krajów koronnych konstytucyjnej monarchii austryacko-węgierskiej, ma takie same urządzenia państwowe jak wszystkie kraje koronne austryackiej połowy tejże monarchii. Jak konstytucya całej monarchii, tak i konstytucya Galicyi, opiera się na dyplomie z dnia 21 paźdz. 1860, na patencie z d. 26 lutego 1861 i na ustawach z d. 21 grud. 1867 i z d. 2 kwietnia 1873. Do reprezentancyj i władz autonomicznych należą 1) sejm i wydział krajowy, 2) rada państwa i delegacye, 3) rady i wydziały powiatowe, 4) rady i zwierzchności gminne, i 5) izby handlowo-przemysłowe. Sejm zwołuje cesarz coroku. Do zakresu działania sejmu, które w części jest ustawodawcze, w części administracyjne, w części zaś nadzorcze, należą wszystkie sprawy krajowe, to jest: 1) kultura krajowa, 2) budowle publiczne, które z funduszów krajowych są utrzymywane, 3) instytucye dobroczynne z funduszów krajowych dotowane, 4) administrowanie majątku krajowego, 5) sprawy gminne, kościelne, szkolne i w ogóle wszystkie inne, dobro i potrzeby kraju mające na celu, o ile nie wchodzą w zakres działania rady państwa. Sejm galicyjski składa się z 8 dygnitarzy duchownych (3 arcybiskupów lwowskich, 2 biskupów przemyskich, biskupa krakowskiego, tarnowskiego i stanisławowskiego, które to ostatnie biskupstwo ma być dopiero utworzone), z 2 rektorów uniwersytetów, krakowskiego i lwowskiego, i z 141 posłów, obieranych podług ustawy wyborczej przez wyborców kuryami, a mianowicie: z kuryi posiadłości wielkich 44, z kuryi miast 20, z kuryi izb handlowo-przemysłowych 3, z kuryi gmin miejskich 74; a więc razem z 141 członków. Posłów wybierają na lat 6, a marszałka krajowego mianuje z ich grona sam cesarz na takiż przeciąg czasu. Wydział krajowy jest organem wykonawczym i administracyjnym sejmu. Składa się z 6 członków i tyluż zastępców, wybranych przez sejm z grona posłów, którzy pod przewodnictwem marszałka krajowego lub tegoż zastępcy przez marszałka z grona członków wydziału wybranego, urzędują bez przerwy i zdają sejmowi corocznie sprawę ze swoich czynności. Do załatwienia czynności utworzono na mocy uchwały sejmowej z 21 marca 1866 kancelaryą wydziału krajowego, składającą się z oddziałów konceptowego, technicznego, rachunkowego, kasowego i manipulacyjnego.— Rada państwa i delegacye. W sprawach państwa całego reprezentuje Galicyą 78 członków galicyjskich obu izb rady państ. W izbie panów zasiadają z Galicyi 3 arcybiskupi lwowscy na mocy ustawy zasadniczej, 3 członkowie dziedziczni i 9 członków dożywotnich, mianowanych przez cesarza. Do izby poselskiej wybierają wyborcy kuryami, taksamo jak do sejmu, 63 deputowanych na lat 6, a mianowicie: z kuryi posiadłości większych 20, z kuryi miast 13, izb handlowo-przemysłowych 3, gmin wiejskich 27. Do delegacyi wybiera izba poselska rady państwa większością głosów z deputowanych galicyjskich 7 delegatów na rok jeden. Izba panów wybiera ogółem 20 członków. — Ustawą z d. 12 sierpnia 1866 ustanowione zostały w Galicyi reprezentacye powiathwe, które składają się z rad i wydziałów powiatowych. Do zakresu ich działania należą wszystkie sprawy wewnętrzne, odnoszące się do wspólnych interesów powiatu i jego przynależnych, tudzież prawo nadzoru nad gminami i obszarami dworskimi. Rady powiatowe składają się z 26 członków, wybieranych na lat 3 z większych posiadłości ziemskich, z najwyżej opodatkowanych z kategoryi przemysłu i handlu, z gmin miejskich i wiejskich. Wydziały zaś powiatowe składają się z prezesa, 6 członków i ich zastępców, wybranych przez radę powiatową z jej grona. Wybór prezesa i zastępcy tegoż, którym jest jeden z członków wydziału, potrzebuje potwierdzenia cesarskiego. — Reprezentacya gminy. Gminy reprezentuje w ich sprawach rada i zwierzchność gminna. Zakres działania reprezentacyi gminnej obejmuje wszystko, co bezpośrednio dotyczy gminy i w jej granicach własnemi jej siłami załatwionem być może, a więc:

zarząd majątkiem gminy, czuwanie nad bezpieczeństwem osób i ich mienia, starania o zakładanie i utrzymanie gminnych dróg, policya polowa, ogniowa, budownicza i zdrowia, dozór nad targami, miarą i wagą, nad zakładami dobroczynnymi gminy, nad moralnością publiczną, nakoniec starania o zakładanie, wyposażanie i utrzymywanie szkół ludowych. Rada gminna, organ obradujący i uchwalający, składa się z członków wybranych z gminy na lat 3, których liczba stosuje się do liczby ludności gminy, i z członków bez wyboru do niej należących. W miastach jednak wchodzą do rady gminnej tylko członkowie wybrani. Zwierzchność gminna, organ zarządzający i wykonawczy, składa się z naczelnika (burmistrza lub wójta) i przynajmniej dwóch radnych (przysiężnych), których wybiera rada ze swego grona. Miasta Kraków i Lwów mają osobne statuty miejskie, na mocy których reprezentuje gminę krakowską rada złożona z 60 członków, a gminę lwowską ze 100 członków, na trzy lata obieranych. Na czele rady, magistratu i wszystkich urzędów miejskich obu tych miast stoi prezydent, również na trzy lata z grona rady wybrany i przez cesarza potwierdzony. — Izby handlowo-przemysłowe. Do reprezentowania interesów handlu i przemysłu z górnictwem istnieją w Galicyi od r. 1850 trzy izby handlowo-przemysłowe: w Krakowie, we Lwowie i w Brodach, które zostały zreorganizowane ustawą z d. 29 czerwca 1868 r. Do okręgu pierwszej należy 25 powiatów, do drugiej 33, do okręgu trzeciej 16. Obradują one nad sprawawi handlowemi i przemysłowemi, przekładają swoje spostrzeżenia i propozycye władzom, wydają opinią o wnioskach do ustaw komercyalnych, prowadzą spisy wszystkich firm i przedsiębierstw i przedkładają ministrowi handlu sprawozdania o stosunkach handlowych, przemysłowych i ekonomicznych swoich okręgów. Każda izba handlowo-przemysłowa składa się najmniej z 16, a najwięcej z 48 rzeczywistych członków, wybieranych na lat 6 przez członków stanu handlowego i przemysłowego w okręgu izby zamieszkałych. Na pierwszem posiedzeniu każdego roku wybierają izby z grona swego prezesa i wiceprezesa na rok jeden; do czynności konceptowych, kancelaryjnych i kasowych mianują urzędników pomocniczych.— Na czele rządu krajów austryackich monarchii stoi rada korony w Wiedniu, z 7 ministrów złożona, tj. z ministra spraw wewnętrznych, wyznań i oświaty, handlu, rolnictwa, obrony krajowej, sprawiedliwości i finansów. Prócz tych zasiada jeszcze w radzie ministrów osobny minister bez teki dla Galicyi, który ma wyłącznie sprawy kraju tego na pieczy. Na czele administracyi stoi ministerstwo spraw wewnętrznych w Wiedniu, któremu podlega bezpośrednio namiestnictwo we Lwowie, którego działanie urzędowe rozciąga się na cały kraj, a kierownikiem jest namiestnik, będący reprezentantem monarchy i zastępcą rządu, prezydentem krajowej dyrekcyi skarbu i krajowej rady szkolnej. Składa się namiestnictwo z biura prezydyalnego i z departamentów ekonomiczn., spraw kościelnych, kultury krajowej, spraw gminnych i wojskowych, szkolnych, sanitarnych; budowniczego, rachunkowego, serwitutowego. Części namiestnictwa tworzą: komisya krajowa dla spraw odkupu i uporządkowania ciężarów gruntowych z 5 komisyami miejscowemi, dyrekcya funduszów indemnizacyjnych, krajowa rada szkolna i krajowa rada zdrowia. Oprócz tego podlegają namiestnictwu starostwa, których jest 74 (w każdym powiecie jedno) wraz ze swymi przynależnymi urzędami miejskimi i gminnymi. Każde starostwo składa się z oddziału administracyjnego i podatkowego, które zostają pod kierownictwem starosty. Przy 31 starostwach są także oddziały budownicze, na których czele stoją fachowi inżynierowie. Następnie magistraty miasta Krakowa i Lwowa. W końcu organami namiestnictwa są: dyrekcye policyi w Krakowie i we Lwowie z 5 ekspozyturami i komisaryatami, którym służą do utrzymania porządku i bezpieczeństwa komenda żandarmeryi i straże wojskowo i cywilno-policyjne. — Sądownictwo. Zwierzchnikiem administracyjnym wszystkich władz sądowych krajów austryackich monarchii jest ministerstwo sprawiedliwości w Wiedniu. Sprawiedliwość wymierza się w imieniu samego cesarza. Najwyższą w sprawach sądowych instancyą jest najwyższy trybunał sądowy w Wiedniu. W Galicyi są tylko sądy drugiej i pierwszej instancyi, nadprokuratorye i prokuratorye państwa. I tak sądy wyższe krajowe w Krakowie i we Lwowie, jako druga instancya; sądy krajowe w Krakowie i we Lwowie, obwodowe w Tarnowie, w Nowym Sączu, w Rzeszowie, w Przemyślu, Samborze, Stanisławowie, Kołomyi, Tarnopolu i Złoczowie (sądy kolegialne), i 161 sądów powiatowych jako pierwsza instancya. Nadprokuratorye państwa są w Krakowie i we Lwowie, prokuratorye w siedzibach wszystkich sądów kolegialnych. Następnie sąd wyższy w sprawach dochodów skarbowych we Lwowie z sądami powiatowymi: we Lwowie, w Krakowie, Tarnowie, Nowym Sączu, Rzeszowie, Sanoku, Przemyślu, Samborze, Stanisławowie, Kołomyi, Tarnopolu i w Brodach. Do składu sądownictwa należą także tabule krajowe i miejskie, lekarze sądowi, nadzory więzień, nakoniec izby notaryalne i adwokackie. — Skarbowość. Krajowa dyrekcya skarbu we Lwowie kieruje pod prezydencyą na-

miestnika, jako władza podległa bezpośrednio ministerstwu skarbu, zarządem i zachowaniem majątku rządowego i wszelkich tegoż dochodów. Do zakresu jej działania należy zarząd podatków stałych i niestałych, tudzież dóbr i budynków skarbowych, żup i kopalń i wszelkiej innéj własności rządu. Podatki stałe są podatek gruntowy, domowy, zarobkowy, dochodowy; podatki niestałe: podatek konsumcyjny (akcyza) od piwa, wódki, bydła rzeźnego, cukru i t. p., cła, podatek od soli i od tytuniu, należytości stemplowe i prawne, loterya, kopytkowe, urzędy cementnicze. Źródłem dochodów są dalej: domeny rządowe (dobra kameralne), kopalnie, poczta, telegraf. Rozdzielając cały dochód, wpływający do skarbu państwa z podatków stałych i niestałych na kraje koronne, stosownie do liczby ich ludności i do ich rozwoju ekonomicznego i przemysłowego, wypada w Galicyi w przecięciu na każdą głowę pod. stał. 1·52, niestał. 4·48, a więc razem 6·10 fl. w. a. Do zastępowania w sprawach prawnych dodana jest krajowej dyrekcyi skarbu: prokuratorya skarbu we Lwowie z ekspozyturą w Krakowie. Pod zwierzchnictwem krajowej dyrekcyi skarbu zostają urzędy dla podatków stałych, jak administracya podatkowa we Lwowie, miejscowa komisya podatkowa w Krakowie i wszystkie urzędy podatkowe przy starostwach. Główna kasa krajowa znajduje się we Lwowie. Urzędy dla podatków niestałych i wszelkich innych dochodów rządowych, są: powiatowe dyrekcye skarbu: we Lwowie, w Krakowie, Tarnowie, Rzeszowie, Nowym Sączu, Przemyślu, Sanoku, Samborze, Stanisławowie, Kołomyi, Tarnopolu i Brodach, z przynależymi urzędami straży skarbowej, celnymi, rogatkowymi i akcyzowymi i z magazynami sprzedaży tytuniu i stempli. Następnie zarządy salinarne i sprzedaży soli w Wieliczce i Bochni, w Lacku, Kałuszu, Dolinie, Stebniku, Drohobyczu, Bolechowie, Łanczynie, Delatynie i w Kosowie; zarządy fabryk i zakupna tytuniu w Krakowie, Winnikach, Monasterzyskach, Jagielnicy i Zabłotowie; dyrekcya lasów i domen państwowych w Bolechowie; urząd loteryjny we Lwowie, urząd cechowań, tudzież wymiany złota i srebra we Lwowie, urząd próbierczy w Krakowie; starostwo górnicze w Krakowie z podrzędnymi urzędami górniczymi okręgowymi w Krakowie i we Lwowie. Najwyższą władzę górniczą stanowi ministerstwo rolnictwa. W celu wykonania czynności szacunkowych i uregulowania podatku gruntowego ustanowił minister skarbu, w porozumieniu z wydziałem krajowym, komisyą krajową podatku gruntowego we Lwowie z podkomisyami w Krakowie i w Tarnopolu i 75 powiatowemi komisyami szacunkowemi. — Wojskowość. Najwyższą władzą wojskową w kraju są komendy terytoryalne. W G. jest ich dwie: Jeneralna komenda we Lwowie i Wojskowa komenda w Krakowie. Każda z nich dzieli się na dwa działy: a) czysto wojskowy i techniczno-administracyjny. b) ekonomiczno-administracyjny i rewizyjny. Pierwszym kieruje oddział wojskowy o dwóch biurach: biurze prezydyalnem i biurze sztabu jeneralnego; drugim — intendentura wojskowa. Prócz tego jest jeszcze biuro manipulacyjne, służące obudwu działom. Obu komendom dodane są organa, które przy jeneralnej komendzie nazywają się organami pomocniczemi, przy wojskowej zaś komendzie radami przybocznemi, tj. 1) dyrektor artyleryi, szef artyleryi lub najwyższy w miejscu sztabowy oficer artyleryi; 2) szef inżynieryi, dyrektor inżynieryi lub wojskowego budownictwa; 3) kapelan wojskowy; 4) audytor; 5) szef sanitarny, lekarz sztabowy. Prócz tego jest we Lwowie komenda obrony krajowej, któréj sprawami kieruje każdoczesny jenerał komenderujący z oficerem sztabowym jako adjutantem, kilku oficerami konceptowymi, kilku urzędnikami intendentury i audytorami. Komendant obrony krajowej podlega w sprawach czysto wojskowych wyższej komendzie obrony krajowej (w Wiedniu), w innych zaś sprawach ministerstwu obrony krajowej.—XIV. *Władze i urządzenia duchowne.* W Galicyi, podobnie jak w całej monarchii austryacko-węgierskiej, istnieje zupełna wolność sumienia i wyznania. Każdemu pełnoletniemu obywatelowi państwa wolno przechodzić z jednego wyznania na inne. Każde prawnie uznane wyznanie może wykonywać publicznie swoje obrzędy religijne i samoistnie zawiadywać swojemi sprawami wyznaniowemi. Do prawnie uznanych wyznań należą: katolickie wszystkich trzech obrządków, grecko-nieunickie, ewangelickie, unitaryańskie i izraelickie. Wyznawcy każdego prawnie uznanego wyznania mają jednakowe prawa obywatelskie i polityczne.—Wyznania chrześciańskie. Kościół rzym. kat. zostaje pod zwierzchniczą władzą arcybiskupa we Lwowie i trzech biskupów w Krakowie, Tarnowie i Przemyślu. Cerkiew grec. kat. zostaje pod zwierzchniczą władzą jednego metropolity we Lwowie i jednego biskupa w Przemyślu. Kościół ormiańsko kat. zaś pod zwierzchnictwem arcybiskupa ormiańskiego. Wyznanie augsburskie i helweckie zostaje pod zwierzchnictwem superintendentury galicyjskiej we Lwowie, której okrąg obejmuje także Bukowinę. Superintendentura ew. augsb. lwowska, dzieli się na 3 senioraty: zachodni (7 parafij), środkowy (10 par.) i wschodni (5 par.), obejmujący głównie Bukowinę. Superintendentura ew. ref. ma 4 par.: Andrasfalva, Koenigsberg, Josefsberg,

Kołomyja. Grecko-oryentalna kapelania we Lwowie.—Wyznanie starozakonne ma rabinat krajowy we Lwowie i 26 rabinatów powiatowych. Prócz tego ma każda żydowska gmina swojego szkolnika Inne wyznania nie mają żadnej wyższej zwierzchności religijnej, lecz tylko przełożonych w nielicznych, rozproszonych gminach swoich.—XV. *Oświata.* Szkoły i władze szkolne. Najwyższe kierownictwo i nadzór nad całem nauczaniem i wychowaniem przysługa państwu, które je wykonywa przez ministerstwo wyznań i oświaty. Szkoły ludowe i średnie. — 1. Rada szkolna krajowa jest najwyższą władzą nadzorczą i wykonawczą w kraju w sprawach szkół ludowych i średnich. Do zakresu jej działania należy: zarząd administracyjny i umiejętny tychże szkół: przedstawianie do nominacyi przez cesarza inspektorów szkolnych; mianowania i wszelkie stosunki służbowe dyrektorów i nauczycieli szkół średnich i ludowych (tylko na nominacyą nauczycieli religii mają wpływ biskupi); wygotowywanie ogólnych projektów naukowych, tudzież częściowych projektów we względzie szkół ludowych i średnich, drogą uchwały sejmowej w wykonanie wejść mających; wskazywanie wzorowych tekstów naukowych dla szkół ludowych i zatwierdzanie dla szkół średnich książek wykładowych (w zatwierdzaniu książek do nauki religii mają udział biskupi): układanie rocznego budżetu na rzecz szkół ludowych i średnich, ze skarbu publicznego zasilanych lub utrzymywanych; ogłaszanie corocznego sprawozdania w przedmiocie publicznego wychowania w kraju. Szkolna rada krajowa składa się: 1) z namiestnika lub zastępcy, z jego ramienia wyznaczonego, 2) z referenta namiestnictwa do spraw szkolnych, 3) z dwóch inspektorów, do posiedzeń rady wezwanych przez namiestnika, 4) z dwóch duchownych przez cesarza powołanych, 5) z członka wydziału krajowego, przez wydział wydelegowanego, z 2 delegowanych przez rady miejskie głównych miast, Lwowa i Krakowa, z dwóch osób zaszczytnie znanych w zawodzie naukowym, przez wydział krajowy przedstawionych, a przez cesarza mianowanych. Członkowie wyd. krajow. urzędują przez czas trwania mandatu od wydziału otrzymanego; delegaci miejscy i dwaj członkowie z zawodu nauczycielskiego urzędują przez trzy lata, po których upływie mogą znowu być powołani. Pod zwierzchnictwem rady szkolnej krajowej zostają: rady szkolne okręgowe i miejscowe, z których pierwsze mają bezpośredni zarząd administracyjny i dydaktyczny szkół ludowych swego okręgu, drugie załatwiają tylko sprawy administracyjne swoich szkół miejscowych. Okręgów szkol. jest 37, z których 2 stanowią miasta Kraków i Lwów. Siedziby rad szkol. okręg. są: Kraków, Wadowice, Myślenice, Bochnia, Mielec, Tarnów, Nowy Sącz, Gorlice, Pilzno, Ropczyce, Rzeszów, Jasło, Sanok, Jarosław, Przemyśl, Mościska, Gródek, Lwów, Sambor, Drohobycz, Stryj, Kałusz, Stanisławów, Nadwórna, Kołomyja, Śniatyn, Zaleszczyki, Czortków, Husiatyn, Tarnopol, Brzeżany, Rohatyn, Złoczów, Żółkiew i Sokal. Każda rada okręg. składa się: z przewodniczącego, którym jest starosta funkcyonujący w w siedzibie rady; z duchownego każdego wyznania, liczącego w okręgu szkoln. więcej niż 2000 dusz; z dwóch reprezentantów zawodu nauczyciel.; z tylu delegatów rad powiat., ile rad w okręgu się znajduje; z inspektora okręg. Przewodniczącym rady okręg. miej. Krakowa i Lwowa jest każdorazowy prezydent miasta, a członkami są duchowni wszystkich wyznań, liczących nad 500 dusz w mieście, dwaj członkowie rady miejs., dwaj reprezentanci zawodu nauczyciel. i inspektor. Rada krajowa i okręgowe wykonywają nadzór nad szkołami ludowemi i średniemi za pośrednictwem inspektorów (4 krajowych i 37 okręgowych), którzy mają obowiązek lustracyi szkół i zdawania sprawy z czynności swoich radzie szkolnej krajowej lub okregowej. Seminarya nauczycielskie ustanowione zostały rozporządzeniem ministerstwa oświaty z dnia 22 paźdz. 1870 r. w celu kształcenia nauczycieli i nauczycielek dla szkół ludowych i wydziałowych. Seminaryów nauczycielskich jest 9, mianowicie 6 męskich: w Krakowie, Tarnowie, Rzeszowie, we Lwowie, w Stanisławowie i Tarnopolu, i 3 żeńskich: w Krakowie, Przemyślu i we Lwowie. Szkół ludowych liczyła Galicya w r. 1875—2803, z których były 2 ośmioklasowe, 4 siedmioklasowe, 12 sześcioklasowych, 6 pięcioklasowych, 135 czteroklasowych, 31 trzyklasowych, 146 dwuklasowych, reszta jednoklasowych; 80 wyłącznie męskich, 75 wyłącznie żeńskich, 2648 mieszanych; 1093 z wykładowym językiem polskim, 1340 z wykładowym językiem ruskim, 101 z wykładowym językiem niemieckim, 260 z wykładowym językiem polskim i ruskim, 6 z wykładowym językiem polskim i niemieckim, a 3 z wykładowym językiem ruskim i niemieckim. W 1422 szkołach odbywała się także nauka niedzielna. W stosunku do liczby ludności wypada więc 1 szkoła ludowa na 2049 mieszkańców, a w stosunku do liczby gmin jest jeszcze około 2000 gmin, które nie mają szkół u siebie ani należą do związku szkolnego z innemi. Gimnazyów liczy Galicya 22, tj. 14 wyższych: w Krakowie przy kościele akadem. św. Anny, założone w r. 1643 z funduszu przeznaczonego na ten cel przez Bart. Nowodworskiego i stąd także gimnazyum Nowodworskiego zwane, i przy kościele dominikańskim św. Jacka; w

Tarnowie, Rzeszowie, Nowym Sączu, Jaśle, Przemyślu, we Lwowie akademickie, teraz ruskie, gimn. drugie niemieckie, trzecie Franciszka Józefa i czwarte gimnazyum, oba polskie; w Samborze, Stanisławowie, Tarnopolu, w Brzeżanach i Sanoku (nowe gimnazyum); 3 realne wyższe: w Wadowicach, Drohobyczu i Kołomyi; 3 niższe: w Bochni, Złoczowie i bazylianów w Buczaczu i 1 niższe realne w Brodach. Szkół realnych jest 6, t. j. 5 wyższych: w Krakowie, Jarosławiu, we Lwowie, w Stryju i w Stanisławowie, i 1 niższe w Tarnopolu. — Wyższe zakłady naukowe. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, jeden z najstarszych w środkowej Europie (uniwersytet praski założony 1348, wiedeński 1365), założony został przez Kazimierza W. i potwierdzony przez pap. Urbana V. w r. 1364. Teraźniejsza organizacya uniwersytetu krak., złożonego z czterech wydziałów: teologicznego, prawniczego, filozoficznego i lekarskiego, opiera się, równie jak wszystkich uniwersytetów austryackich, na rozporządzeniach minist. z lat 1849, 50 i 55. Z uniwersytetem Jagiellońskim połączone są następujące zakłady i zbiory naukowe: a) biblioteka, bogata w kosztowne rękopisy i w najdawniejsze zabytki sztuki drukarskiej. Pierwszy jej zawiązek powstał już XV w. z darów profesorów i dobroczyńców, którzy przekazywali jej swoje zbiory, przeznaczając zarazem fundusze na jej uposażenie. Do r. 1777 podzielona ona była na kilka osobnych zbiorów, gdyż każde kolegium akademickie miało swoją własną bibliotekę. Teraz umieszczona jest w kolegium Jagiellońskiem, które w ostatnich latach w stylu ostrołukowym wspaniale zostało odnowione i przebudowane. Z biblioteką połączony jest gabinet numizmatyczny i archeologiczny. b) Gabinety: anatomiczny, zootomiczny, weterynarski, farmakognostyczny, mineralogiczny, zoologiczny, fizykalny i laboratoryum chemiczne. c) Kliniki lekarskie. d) Ogród botaniczny na przedmieściu Wesoła, założony w roku 1774. e) Obserwatoryum astronomiczne u wnijścia do ogrodu botanicznego, wybudowane w r. 1787. Drugi uniwersytet cesarza Franciszka jest we Lwowie, założony został przez cesarza Józefa II w r. 1784 ze wszystkimi czterema oddziałami i zupełnem gimnazyum. Uniw. lwow. obejmuje tylko trzy wydziały: teologiczny, prawniczy i filozoficzny. Z uniw. lwowskim połączone są następujące zbiory naukowe: a) Biblioteka, której zawiązkiem były dublety księgozbioru Garellego, darowane przez Józefa II. Skutkiem bombardowania w r. 1848 w większej części zniszczona, potem z dotacyi rządowej i darów prywatnych pomnożona. Z biblioteką połączony jest gabinet numizmatyczny. b) Gabinety: mineralogiczny, botaniczny, zoologiczny, fizykalny ze stacyą spostrzeżeń meteorologicznych i magnetycznych i laboratoryum chemiczne; c) ogród botaniczny przy zabudowaniu uniwersyteckiem. Politechniczna szkoła, początkowo akademia techniczna we Lwowie, utworzona w roku 1844 z dawniejszej akad. handlowej przez dodanie oddziału technicznego; w r. 1872 została zreorganizowaną tymczasowo i podzieloną na trzy, obecnie cztery szkoły fachowe, tj. inżenieryi, budownictwa, mechaniki i chemii technicznej. Oddział handlowy zniesiony został w r. 1875. Instytut techniczny w Krakowie założony został w r. 1833 przez komisyą reorganizacyjną dla zakładów naukowych, wysłaną przez trzy dwory, pod których opieką podówczas rzeczpospolita krakowska zostawała, który obejmował tylko trzy kursa, zniesiony został w roku 1876; natomiast otworzono instytut techniczno-przemysłowy. Komisye egzaminacyjne: 1) dla nauczycieli i nauczycielek szkół ludowych pospolitych i wydziałowych we Lwowie i w Krakowie; 2) dla kandydatów na nauczycieli gimnazyalnych we Lwowie i w Krakowie; 3) dla kandyd. na nauczycieli szkół realnych we Lwowie; 4) dla teoretycznych egzaminów rządowych we Lwowie i w Krakowie; 5) dla rachunkowości państwowej we Lwowie; 6) dla lekarzy w Krakowie; 7) dla weterynarzy w Krakowie i we Lwowie. Szkoły fachowe. 1) szkoła sztuk pięknych w Krakowie, założona w r. 1873. 2) Szkoła gospodarstwa wiejskiego w Dublanach pode Lwowem, założona przez gal. towarz. gosp. w r. 1851 wraz z szkołą parobków, i w Czernichowie nad Wisłą, założona przez krak. towarzystwo gospodarskie w. r. 1860. 3) Szkoła uprawy lnu, założona przez gal. towarz. gosp. w Grzędzie koło Lwowa w r. 1870, a obecnie do Gródka przeniesiona. 4) Szkoła średnia gospodarstwa lasowego we Lwowie, założona w r. 1874. 5) Szkoły przemysłowe miejskie w Krakowie i we Lwowie. 6) Szkoła koszykarstwa w Ściejowicach (pow. krakowski), założona w r. 1874. 7) Szkoła snycerstwa w Rymanowie i Zakopanem. Zakłady i towarzystwa ku wspieraniu nauk i sztuki. 1) Akademia umiejętności w Krakowie, przeistoczona w r. 1872 z towarz. nauk. krak., niegdyś z uniwersytetem krak. połączonego. Składa się z trzech wydziałów: filologii i historyi sztuki, historyczno-filozoficznego i matematyczno-przyrodniczego. Akademia wydaje własne roczniki, odbywa posiedzenia publiczne trzy razy do roku, a prywatne w dniu 15 każdego miesiąca w własnym gmachu (przy ul. Sławkowskiej), w którym mieści się biblioteka akademii i muzeum archeologiczne. Akademia jako instytucya publiczna zostaje pod najwyższą opieką cesarza, który mianuje protektora i jego

zastępcę, tudzież prezesa i jeneralnego sekretarza, potwierdza zaś wszystkich członków. 2) Zakład narodowy im. Ossolińskich we Lwowie, założony przez Józefa Max. hr. na Tęczynie Ossolińskiego w r. 1817; posiada własny gmach, w którym mieści się biblioteka i muzeum Lubomirskich, obejmujące galeryą obrazów, zbiór rycin i numizmatyczny, zbrojownię, a prócz tego jeszcze i zbiory przyrodnicze, nabyte w większej części od przyrodnika krajowego Konst. Pietruskiego. Zadaniem zakładu jest nietylko gromadzenie zbiorów naukowych lecz zarazem wydawnictwo i wpływ na szerzenie oświaty za pomocą publicznej czytelni, jak również wspieranie stypendyami ubogiej, kształcącej się młodzieży. Zakład ten zostaje również pod najwyższą protekcyą cesarza i pod bezpośrednią kontrolą gal. wydziału krajowego, a połączony jest w ten sposób z ordynacyą przeworską ks. Lubomirskich, że każdorazowy ordynat jest kuratorem zakładu; po wygaśnieniu zaś ordynackiej linii ks. Lubomirskich przechodzi ordynacya przeworska na własność zakładu. 3) Towarzystwo pedagogiczne we Lwowie z wielu filiami w całym kraju. 4) Literackie stowarzyszenia: Hałycko ruska Matycia, Proświta i Towarzystwo imeny Szewczenka we Lwowie, mające na celu szerzenie oświaty pomiędzy ludem ruskim przez wydawanie książek w języku ruskim. 5) Towarz. polskie przyrodników imienia Kopernika we Lwowie; 6) lekarskie we Lwowie i Krakowie; 7) techników we Lwowie; 8) przyjaciół sztuk pięknych we Lwowie i w Krakowie; 9) muzyczne we Lwowie i w Krakowie.—Księgozbiory, muzea i galerye. Oprócz wymienionych powyżej bibliotek i muzeów i znajdujących się przy każdej szkole średniej pomniejszych księgozbiorów i gabinetów, zastosowanych do potrzeb szkoły, znajdują się w kraju jeszcze następujące znaczniejsze: 1) Biblioteki prywatne: a) hr. Branickich w Suchej, b) Potockich, wzbogacona nabyciem bibl. ś. p. Z. Helcla i c) hr. Moszyńskich w Krakowie d) ks. Czartoryskich (Puławska) w Sieniawie, zawierająca wiele rzadkich druków i rękopisów, obecnie przeniesiona do Krakowa, e) hr. Tarnowskich w Dzikowie, f) Pawlikowskich (medycka), posiadająca kosztowny zbiór rycin i wiele cennych rękopisów, g) hr. W. Dzieduszyckiego (poturzycka) i h) hr. W. Baworowskiego, wzbogacona nabyciem bibl. udnowskiej ś. p. A. Batowskiego we Lwowie, i) ks. Sanguszków w Podhorcach. 2) Archiwa: a) miejskie w magistracie krak. i b) grodzkie przy sądzie krajowym w Krakowie, c) miejskie i d) dawne grodzkie i ziemskie pod zarządem sądu krajowego, w klasztorze bernardynów umieszczone i stąd zwyczajnie bernardyńskiem zwane, we Lwowie, e) kapituł: krakowskiej, obu lwowskich i przemyskiej obrz. grec., f) klasztorne u św. Jędrzeja w Krakowie, w Mogile, w Staniątkach i w Szczyrzycach. Przyszedłszy w posiadanie Galicyi, przyszedł rząd austryacki w posiadanie tej części aktów ziemskich i grodzkich, które się znajdowały w ziemiach i grodach wcielonych do cesarstwa województw polskich. Gdy w r. 1783 w miejsce sądów ziemskich i grodzkich sądy szlacheckie zaprowadzono, rozporządzono, aby akta zniesionych sądów przywieść do Lwowa, gdzie złożone w zabudowaniu klasztoru bernardynów za staraniem stanów galic. zostały uporządkowane i indeksami opatrzone. 3) Muzea: a) muzeum przyrodnicze krajowe hr. Włodz. Dzieduszyckiego we Lwowie, b) zbrojownia hr. Moszyńskich w Krakowie; c) muzeum archeologiczne i galerya obrazów w Podhorcach; d) galerye obrazów hr. Miączyńskiego i Dąbskich w Krakowie; e) muzea miejskie techniczno-przemysłowe w Krakowie i we Lwowie.—D. Księgarnie, drukarnie, i ruch wydawniczy. Księgarń liczy Galicya 48, z których 10 jest w Krakowie, a 14 we Lwowie. Z 20 księgarniami połączone są czytelnie, których Kraków i Lwów mają po 3. Drukarń jest 36, z tych 8 w Krakowie, a 16 (włącznie z 4 żydowskiemi) we Lwowie. Pism politycznych, literackich tygodniowych i miesięcznych, fachowych, ludowych i humorystycznych, polskich i ruskich, wychodzi w Galicyi 54, z których większa część wydawaną jest w Krakowie i we Lwowie. Książek i broszur drukują rocznie około 2000.— XVI *Urządzenia społeczeńskie*. Do ułatwienia kredytu dla rolnictwa, przemysłu i handlu służą liczne dosyć w kraju banki, zakłady kredytowe, kasy oszczędności, towarzystwa zaliczkowe, zakłady ubezpieczeń i towarzystwa gospodarskie. a) Banki i zakłady kredytowe: 1) Filie uprzyw. austr. banku narodowego w Krakowie i we Lwowie, 2) filia uprzyw. austr. zakładu kredytowego dla handlu i przemysłu tamże, 3) galic. towarz. kred. ziemskie we Lwowie, 4) galic. akcyjny bank hipoteczny tamże z filiami w Krakowie, Tarnopolu i Czerniowcach, 5) galic. zakł. kred. włościański we Lwowie, 6) galic. bank dla handlu i przemysłu w Krakowie, 7) gal. zakł. kred. ziemski tamże z filią w Tarnowie, 8) gal. bank kred. we Lwowie, 9) ogólny rolniczo kredytowy zakł. tamże. b) Galic. towarz. wyrobu cegieł maszynowych i przedsiębiorstwa budowli we Lwowie. c) Kasy oszczędności: w Bochni, Krakowie, Jaśle, we Lwowie, w Nowym Sączu, Przemyślu, Rzeszowie, Samborze, Stanisławowie, Stryju, Tarnopolu, Tarnowie i Wadowicach. d) Pierwsze powszechne stowarzyszenie urzędników mon. aust. węg. we Lwowie. e) Banki zastawnicze: Zakł. zastawniczy

Pius-mons przy kościele archikat. orm. we Lwowie; banki zastawnicze w Tarnowie i w Jaśliskach. f) Towarzystwa i kasy zaliczkowe i pożyczkowe: 1) we Lwowie, w Drohobyczu, w Rzeszowie, Samborze i Sanoku; 2) powiatowych kas pożyczkowych 17 i kilkaset gminnych; 3) kasa pożyczkowa św. Grzegorza przy gr. kat. cerkwi w Samborze; 4) bank pożycz. im. Niezabitowskich w Żółkwi; 5) funduszów dla przemysłowców i rękodzielników 38, dla rzemieślników izraelitów 2. g) Zakłady ubezpieczeń od ognia i wody tudzież na życie: 1) kraj. towarz. ubezpieczeń w Krakowie: 2) galic. ogól. towarz. ubezp. we Lwowie; 3) reprezentacye towarz. ubezpieczeń niekrajowych: Azienda assicuratrice, Donau, Riunione Adriatica di sicurta, Anker, Haza, Janus, Europa, Bund, Minerva i kilka innych. h) Towarz. gospodarskie: 1) gal. towarz. gosp. we Lwowie, 2) towarz. gospodarczo-rolnicze w Krakowie, 3) towarz. pszczelno-jedwabnicze dla Galicyi zachodniej tamże, 4) towarz. ogrodniczo-sadownicze we Lwowie. 5) towarz. pszczelno-jedwabnicze i sadownicze w Kołomyi. Ogółem G. posiadała w połowie 1877 r. 99 stowarzyszeń a w tej liczbie 89 kredytowych i zaliczkowych, 3 spożywcze, 7 produkcyjnych; można je też podzielić na zarejestrowane (89) i niezarejestrowane (10). Między zarejestrowanemi 63 z poręką nieograniczoną, 26 z ograniczoną. Są one połączone i wydają tygodnik „Związek“ we Lwowie. —Opieka zdrowia, zakłady lecznicze i dobroczynności. a) Opieką zdrowia kieruje rada zdrowia we Lwowie, pod której zwierzchnictwem zostaje 74 lekarzy powiatowych. Do pielęgnowania i leczenia chorych służy 51 szpitalów publicznych, powszechnych i miejscowych; dla utrzymywania kalek niezdolnych do zarobku istnieje w kraju 17 domów kalek. Szpitale powszechne są: we Lwowie, w Krakowie, Białej, Bochni, Brodach, Drohobyczu, Jaśle, Kołomyi, Nowym Sączu, Przemyślu, Rzeszowie, Samborze, Sanoku, Śniatynie, Stanisławowie, Stryju, Tarnopolu, Tarnowie, Wadowicach, Zaleszczykach, Zebrzydowicach, Złoczowie i Żółkwi. Z domów kalek zasługuje na uwagę zakład św. Łazarza we Lwowie dla zaopatrywania zubożałych, do zarobku niezdolnych mieszczan lwowskich lub ich żon, których ilość obecnie doszła do stu. b) Zdrojowiska lekarskie i zakłady kąpielowe (ob. powyżej). c) Rozmaitych towarzystw, fundacyj i zakładów dobroczynnych dla ubogich, dla zaopatrywania, wspierania i wychowywania sierót, głuchoniemych, ciemnych i innych osób szczególnej pomocy potrzebujących, jest w kraju około 450. Z zakładów dobroczynnych zasługują na wymienienie: zakłady głuchoniemych i ślepych we Lwowie i instytut dla ubogich i sierot w Drohowyżu, założony w r. 1844 przez St. hr. Skarbka, w celu umieszczenia 400 ubogich obojej płci, tudzież wychowywania i wyuczania różnych rzemiosł 600 sierot obojej płci. Instytut ten dopiero w r. 1875 wszedł w życie, a postanowienie fundatora uległo pewnej zmianie, zastosowanej do zmienionych od r. 1848 stosunków kraju. d) Fundacyj szkolnych jest 19, pomiędzy któremi 3 izraelickie; fundacyj stypendyjnych 135, z których 57 zostaje pod zarządem namiestnictwa, a 78 pod zarządem wydziału krajowego. Z liczby tych fundacyj 16 nie weszło jednak jeszcze w życie. — Zakładów karnych i domów poprawy jest 3, dwa we Lwowie a jeden w Wiśniczu.—XVII. *Przegląd dziejów Galicyi.* Początek dziejów Galicyi, równie jak innych ziem słowiańskich, gubi się w pomroce przeddziejowej w roisku różnych ludów, które różnymi czasy na tychże ziemiach siedziały. Dopiero w X. w. poczynają się rozjaśniać dzieje tej podkarpackiej krainy. „W r. 981 — pisze Nestor, praojciec latopiśców ruskich — wyprawił się Włodzimierz na Lachów i zabrał im Przemyśl, Czerwień i inne grody.“ Galicya zachodnia z miastem Krakowem, wówczas Chrobacyą zwana, była w tym czasie w posiadaniu Czechów. Ale już w r. 999 odebrał król polski. Bolesław Chrobry, Czechom Chrobacyą, a w r. 1018 zajął ziemię Czerwieńską. Tym razem jednak nie utrzymała się Polska jeszcze stale w posiadaniu ziemi Czerwieńskiej. Już bowiem w r. 1030, kiedy Mieczysław II z cesarzem niemieckim Konradem II wojował, odebrał ją znowu ks. kijowski, Jarosław Mądry. Bolesław Śmiały odzyskał wprawdzie grody czerwieńskie w r. 1070, ale po jego upadku w r. 1079 opanowali je poraz trzeci Rusini, w których posiadaniu pozostawały one odtąd przez półtrzecia wieku. Wisłok i Poprad stanowiły od tego czasu granicę Polski od Rusi na obszarze dzisiejszej Galicyi. Część Galicyi na zach. od tych rzek położona, należała do księstw, a następnie województw krakowskiego i sandomierskiego. Oświęcim i Zator stanowiły jednak od XII w. udzielne księstwa szląskie, które w r. 1494 przez króla Olbrachta nabyte, w r. 1564 urzędownie do korony, a w szczególności do wojew. krakowskiego wcielone zostały. Część wschodnia, którą dopiero od ostatniego zajęcia przez Rusinów Rusią Czerwoną nazywać zaczęto, składała się początkowo z trzech księstw, przemyskiego, świnogrodzkiego (Świnogród, dzisiaj wieś w pow. bóbreckim) i trębowelskiego. Północną jej krawędź z miastem Bełzem stanowił jednak osobny dział ks. wołyńsko-włodzimierskiego. Po śmierci ostatniego ks. przemyskiego, Wołodara Rościsławicza, którego Bolesław Krzywousty, pojmawszy go podstę-

pnym sposobem i za drogim okupem uwolniwszy, do zawarcia przymierza z Polską zniewolił, zespolił syn jego Władymirko w roku 1141 (po śmierci ks. trębowelskiego, Jana Wasilkowicza) wszystkie trzy księstwa czerwonoruskie w jedno ks. halickie i przeniósł stolicę z Przemyśla do Halicza. W r. 1188, wyparłszy osadzonego przez Kazimierza Sprawiedliwego na Haliczu Romana Mścisławicza, ks. włodzimierskiego, zajęli Węgrzy ks. halickie, ale już w r. 1190 odebrał je z pomocą tegoż Kazimierza Sprawiedliwego Włodzimierz Rościsławicz, wnuk Władymirka, po którego śmierci zajął je powtórnie z pomocą Polski Roman Mścisławicz i połączył tak w r. 1199 Halicz, Bełz i Włodzimierz pod jednem panowaniem. Po śmierci Romana w r. 1205 rozrywały Ruś Czerwoną długoletnie zawichrzenia. W r. 1214 zawarł Leszek Biały z królem węgierskim Andrzejem umowę spiską, poczem wyprawili się obaj na Halicz, zdobyli go i osadzili na tronie królewicza węgierskiego Kolomana, zaręczonego z księżniczką polską Salomeą. Wkrótce jednak wyparł Węgrów Mścisław Mścisławicz, i przewaga, jaką wywalczył był Polsce na Rusi Czerwonej Kazimierz Sprawiedliwy, została straconą. W r. 1236 powrócił do panowania w Haliczu Daniel, syn Romana, i po usunięciu się pierwszej nawały tatarskiej ustalił się w posiadaniu tego księstwa, z którem też Bełz, Chełm i Włodzimierz połączył. Halicko-włodzimierskie państwo Daniela obejmowało całą ziemię wołyńską, sięgającą od Bugu po Prypeć i Dniepr, część litewskiego Polesia, tak zwaną Górną stronę, ziemię przemyską nad Sanem i część halickiego podgórza, całe Pokucie, całe Podole, tj. obszar od rzeki Strypy aż poza Dniepr do Czarnego morza, i tak zwane Ponyzie, tj. pobrzeże dolnego Dniestru aż do ujścia tegoż. Daniel władał temi rozległemi ziemiami, które dzieliły się na księstwa halickie, przemyskie, bełskie (z ziemią bełską i chełmską) i włodzimierskie (z ziemią łucką i brzeską) jako zwierzchniczy książę, a brat jego Wasilko i synowie, Lew i Swarno, podlegali mu, każdy osobną zarządzając dzielnicą. Wasilko zarządzał z Włodzimierza księstwem włodzimierskiem, Lew rządził ze świeżo założonego Lwowa księstwem przemyskiem, Swarno zaś prawdopodobnie z Halicza sprawował rządy w księstwie halickiem. Daniel obrał sobie na stolicę niedawno także założony Chełm, zatrzymał dla siebie wprawdzie tylko bezpośredni zarząd księstwa bełskiego, ale w ważnych sprawach powoływał jako zwierzchniczy książę brata i synów na radę. Zagrożony od południa przez Węgrów, od północy przez Litwinów, a od wschodu przez Tatarów, widział się Daniel zniewolonym udać się osobiście do ordy nadwołżańskiej i złożyć hołd chanowi, jak inni książęta ruscy. Ale powróciwszy od ordy zawiązał stosunki z Rzymem, ażeby przez połączenie się z kościołem rzymskim pozyskać pomoc katolickich sąsiadów przeciw Tatarom. Za staraniem króla węgierskiego Beli, którego córkę (siostrę św. Kingi) pojął był Lew w małżeństwo, przyszła unia do skutku i w roku 1253 otrzymał Daniel w Drohiczynie z rąk legata papieskiego koronę królewską. Gdy się jednak oczekiwana krucyata nie zebrała, pomimo usiłowań papieża Innocentego IV, zerwał związki z Rzymem, i utrzymując stosunki przyjazne z Węgrami, uderzył na Polskę i zabrał w r. 1255 Lublin z okręgiem. W cztery lata później zmuszony został przez chana Burondaja do płacenia Tatarom haraczu, zburzył na rozkaz jego zamki Daniłów, Kamieniec, Łuck, Lwów i Włodzimierz i słał brata i syna Lwa z Tatarami na łupież na Litwę i za Wisłę do Polski. Po śmierci Daniela w r. 1264 objął syn jego Swarno jeszcze i ziemię chełmską i bełską, a kierownictwo naczelne wspólnemi sprawami przeszło na księcia Wasilka, który był teraz głową księstw, zostających w posiadaniu potomków Romana, i utrzymywał je w jedności i zgodzie. Umierając w roku 1270, przekazał Wasilko starszemu synowi Włodzimierzowi księstwo włodzimierskie, młodszemu Mścisławowi ziemię łucką. W r. 1271 zeszedł Swarno bezpotomnie ze świata, a dzierżawy jego objął po nim w spadku Lew I, który ziemię chełmską i bełską oddał synowi swojemu Jerzemu I. Od tego czasu system rodzinny, utworzony przez Daniela, a przypominający dawniejszy stosunek wielkich książąt kijowskich do udzielnych książąt ruskich, począł słabnąć, i węzły łączące pokrewnych książąt poczęły się rozrywać. Lew I. utracił już Podole, które ku końcowi XIII w. przeszło pod panowanie Tatarów, i pozostawił Kijów jego własnemu losowi, usuwając się w zachodnie części swoich dzierżaw, niejako pod skrzydła chrześciańskiej Europy. Po śmierci Lwa I w pierwszych latach XIV w. powiększył wprawdzie Jerzy I ojcowskie państwo nabyciem księstwa włodzimierskiego i przybrał dziadowski tytuł „króla Rusi", ale tytułu tego nie uświetnił żadnym głośniejszym czynem, którego pamięć przechowałaby się w historyi. Około r. 1315, gdy wielkiem księstwem litewskiem zawładnął potężny Gedymin, panowali już na Rusi Czerwonej i na Wołyniu synowie Jerzego I, Lew II w Haliczu, a Andrzej w Włodzimierzu. Obaj ci książęta odpierali dzielnie najazdy tatarskie, utrzymywali przyjazne stosunki z królem Łokietkiem i z zakonem krzyżackim i odnowili nawiązane i zerwane przez Daniela związki z Rzymem. Aby się zasłonić od żądnej zaborów Litwy, której

wielki książę Gedymin, posuwając się zwycięskim orężem na południe, opuszczony przez Lwa Kijów Tatarom odebrał, nadał jeden z tych książąt synowi Gedymina, Lubartowi, z ręką córki, część Wołynia w lenne posiadanie. Po śmierci Andrzeja i Lwa nastały smutne czasy dla Rusi halickiej i wołyńskiej pod panowaniem Jerzego II, syna Andrzeja. Opiekujący się małoletnim księciem bojarzy nie byli w stanie stawić skutecznego oporu ani Litwie, ani Tatarstwu. Lubart zagarnął Bełz i Chełm, a Łokietek, zaniepokojony grasowaniem Tatarów po ziemi czerwonoruskiej, pisał w roku 1324 do papieża, że teraz po śmierci książąt, którzy byli „nieprzezwyciężoną tarczą przeciwko dziczy tatarskiej, zagarnie pewnie Orda sąsiednią Polsce Ruś, przez co królestwo jego w największe popadnie niebezpieczeństwo.“ Już w roku 1327 opanował prawdopodobnie z pomocą Litwy księstwo halickie zięć Gedymina Bolesław, syn Trojdena, księcia mazowieckiego, i Maryi, córki czy wnuki Lwa I, a Jerzemu II pozostała tylko część Wołynia i ziemia lwowska. Po śmierci Jerzego, ostatniego męskiego potomka domu Romana, zajął Lwów Lubart, ale Bolesław Trojdenowicz wyparł go zbrojną siłą i zawładnął tak całą Rusią Czerwoną. Ale już we dwa lata potem, w r. 1339, zginął Bolesław z trucizny, znienawidzony przez Rusinów z powodu zbyt gorliwego szerzenia wyznania rzym. kat., i Ruś stanęła otworem wyciągającym po nią rękę sąsiadom. Jakoż zaraz w lutym r. 1340 zapędził się zagon tatarski przez Ruś Czerwoną aż w granice Polski i spowodował króla Kazimierza W. do wyprawy na Ruś, dokąd, oprócz potrzeby ubezpieczenia granic swojego królestwa od napadów dziczy pogańskiej, wiódł go jeszcze zamiar wprowadzenia wzrastającego w siły narodu polskiego na tę drogę na wschód, na którą go już prowadzili przodkowie jego, Bolesławowie, Chrobry i Śmiały, i Kazimierz Sprawiedliwy. Wszelako nieprędko i niełatwo zawładnął Kazimierz W. Rusią Czerwoną. Dopiero wyparłszy Tatarów, których niechętni nowym rządom bojarzy wzywali na pomoc, zaspokoiwszy pretensye Węgrów zapłatą 100000 florenów i zawarłszy po kilkudziesięcioletnich krwawych sporach w r. 1366 pokój z Litwą, która pod wielkim księciem Olgierdem do wielkiej na wschodzie wzbiła się potęgi, utwierdził się Kazimierz W. w posiadaniu księstwa halickiego, części Wołynia, przylegającej bezpośrednio do granic sandomierskich, po obu stronach górnego Bugu położonej, z miastami Włodzimierz, Horodło, Lubomla, Ratno, Krzemieniec, Boreml, Olesko, Bełz, Grabowiec, Chełm, Szczebrzeszyn i Łopatyn, i części Podola; Łuck zaś z przynależnym doń obszarem pozostawił Lubartowi. Następnie dla uniknienia sporów granicznych nadał z przyłączonych do Polski ziem Bełz i Chełm, jako lenno korony polskiej, w zarząd Jerzemu Narymuntowiczowi, a część Wołynia Koryatowiczom, Aleksandrowi i Jerzemu, którzy wszyscy trzej byli bratankami wielkiego księcia Olgierda. Ludwik Węgierski oddał Ruś Czerwoną w zarząd i posiadanie Władysławowi, księciu opolskiemu, któremu w roku 1377 dał w zamian inne ziemie (dobrzyńską, bydgoską i gniewkowską z wyjątkiem Wałcza i Złotoryi); Ruś zaś, objętą napowrót w bezpośrednie posiadanie, przyłączył do korony węgierskiej. W dziesięć lat potem, w roku 1387, odebrała królowa polska Jadwiga Węgrom Ruś Czerwoną, która w skutek postanowień sejmu jedlnieńskiego w roku 1432 otrzymała te same prawa i urzędy co Polska i została jej prowincyą. Księstwo bełskie jednakże zachowało jeszcze czas dłuższy udzielność. Jagiełło bowiem dał je jako posag z ręką siostry swojej Aleksandry Ziemowitowi, ks. mazowieckiemu. Podole, oddane przez Jagiełłę naprzód prawem feudalnem Spytkowi z Melsztyna, przeszło następnie w posiadanie Swidrygiełły, a Wołyń, dawniejsze księstwo włodzimierskie i łuckie, jako ziemia sporna pomiędzy Litwą i Koroną, zostawał pod zarządem osobnych rządców. Konstytucyą sejmu jedlnieńskiego utworzono z byłego księstwa halickiego województwo ruskie, a z Podola, odebrawszy je Świdrygielle, podolskie. Ziemia bełska dopiero po wygaśnieniu potomków Ziemowita w r. 1462 jako osobne województwo do prowincyi małopolskiej wcielona została. Wszystkie te trzy województwa razem z ziemią chełmską stanowiły ziemie ruskie. Wołyń dopiero na mocy unii lubelskiej r. 1569 zamieniono na województwo i do Korony przyłączono.— Do r. 1772 pozostawała dzisiejsza G. nieprzerwanie w jedności z Koroną i ma wspólną z nią historyą, do której czytelnika odsyłamy. Na mocy układów zawartych z dworem pruskim i rosyjskim d. 5. sierpnia 1772 przeszły w posiadanie domu austryackiego przy pierwszym rozbiorze Polski: 1) Część woj. krakowskiego po prawej stronie Wisły, tj. pow. sandecki, biecki, szczyrzycki, czchowski, razem z księstwami oświęcimskiem i zatorskiem i starostwem spiskiem, które już w r. 1770 wojska cesarskie były zajęły. 2) Część woj. sandomierskiego po prawej stronie Wisły, tj. pow. pilźnieński i części powiatów sandomierskiego i wiślickiego. 3) Całe woj. ruskie z częścią ziemi chełmskiej, z miastami Tarnogród, Tomaszów, Zamość, Janów i Hrubieszów. 4) Prawie całe woj. bełskie, wyjąwszy miasteczka Korytnicę i Dubienkę z 28 wsiami, które przy rzeczypospolitej polskiej pozostały. 5) Część woj. podolskiego po

Zbrucz, tj. pow. czerwonogrodzki. 6) Cząstkę pow. krzemienieckiego z woj. wołyńskiego, z miasteczkami Podkamień, Załośce i Zbaraż. Z ziem tych utworzyła cesarzowa Marya Teresa osobny kraj koronny, który, jako złożony w większej połowie z dawnego ks. halickiego i z części dawnego ks. włodzimierskiego, nazwano królestwem Galicyi (co do nazwy ob. *Gacs* i *Halicz*) i Lodomeryi, i nadano mu za herb tarczę z koroną przedzieloną na dwie części: po prawej stronie w błękitnem polu kawka nad poprzeczną strefą czerwoną, pod spodem trzy korony złote; po lewej dwie strefy poprzeczne w szachownicę, białe i czerwone, także w błękitnem polu. Starostwo spiskie, w roku 1412 przez króla Władysława Jagiełłę od cesarza Zygmunta Luksemburskiego zastawem nabyte, jako należące niegdyś do korony sw. Szczepana, przyłaczone zostało do Węgier. Nowonabyty kraj podzielony został na 18 obwodów: myślenicki, bocheński, sądecki, tarnowski, dukielski, przemyski, rzeszowski, zamojski, żółkiewski, liski, samborski, stryjski, lwowski, brodz., tarnopol., brzeżański, stanisław., i zaleszczycki. Trzeci rozbiór Polski rozszerzył znacznie gran. Gal. Austrya otrzymała bowiem cały obszar kraju od Wisły aż po prawy brzeg Pilicy i lewy brzeg Bugu, po Kamieńczyk przy ujściu Liwca, a więc reszty woj. krakowskiego i sandomierskiego, całe woj. lubelskie z częściami ziemi chełmskiej i woj. bełskiego, podlaskiego i brzeskiego litew., który to obszar przyłączono do utworzonego przy pierwszym rozbiorze królestwa pod nazwą Galicyi nowej. Granice te Galicyi nie utrzymały się jednak stale, lecz w ciągu lat następnych znacznym uległy zmianom. W r. 1809 pokojem zawartym z Napoleonem I w Schönbrunnie odstąpił cesarz Franciszek I nową Galicyą i cyrkuł zamojski ze starej Galicyi na rzecz świeżo przez Napoleona utworzonego księstwa warszawskiego, a cyrkuły tarnopolski i zaleszczycki na rzecz Rosyi. Na kongresie wiedeńskim w r. 1815 zwróciła Rosya Austryi cyrkuły tarnopolski i i zaleszczycki, ale zamojski wcielony został do królestwa polskiego kongresowego i nie powrócił już do Galicyi. Z Krakowa z okręgiem po lewym brzegu Wisły utworzono rzeczpospolitą Prus i Rosyi, która miała własną konustryi, wolną, ściśle neutralną, pod opieką Astytucyą, senat jako władzę wykonawczą i sejm, i dzieliła się na 17 małych okręgów czyli gmin, tj. Kościelniki, Mogiła, Modlnica, Balice, Rybna, Czernichów, Liszki, Zwierzyniec, Bobrek, Jaworzno, Kościelec, Młoszowa, Poręba, Lipowiec, Krzeszowice, Pisary i Chrzanów. Traktatem zawartym pomiędzy mocarstwami opiekuńczemi d. 6 listopada 1846 zniesiona została rzeczpospolita krakowska i przyłączona z tytułem w. księstwa do Galicyi, która tak otrzymała dzisiejsze swoje granice. — XVIII *Literatura.* Po szczegóły obszerniejsze o G. odsyłamy czytelnika przedewszystkiem do dzieła: L. Tatomir, Geografia Galicyi, Lwów 1876, według którego obrobiono niniejszy artykuł. Inne źródła są następujące: General-Karte des Kngr. Galizien und des Hrzgtm. Bukowina, herausgegeben vom k. k. militär-geografischen Institute im J. 1868 (11 arkuszy).— C. Kummerer von Kummersberg, Administrativ-Karte von den Kngr. Galizien, Lodomerien, Herz. Bukow. etc. Wiedeń (60 ark.). Spezial-Karte der österreichisch-ungarischen Monarchie. Wien. — A. Doleżal, Galicya i Lodomerya z w. ks. krakowskiem i Bukowiną. Wiedeń 1874. (mapa ścienna). — R. A. Schulz, General Post- und Strassenkarte des Kngr. Galizien etc. Wiedeń, 1875.— V. Streffleur und A. Steinhauser, Hypsometrische Uebersichtskarte des Kngr. Galizien mit dem Hrzgtm. Bukowina nebst Theilen der angränzenden Länder und Staaten. Wiedeń 1868 (2 mapy kolorowane). — Fr. Ritt. v. Hauer, Geologische Uebersichtskarte der Oesterreichisch-ungarischen Monarchie nach den Aufnahmen der k. k. geolog. Reichsanstalt (z tekstem objaśniającym. Wiedeń 1872) (ark. III i IV), — L. Zeuszner, Carte geologique de la chaine de Tatra, Berlin 1843. — Mapa stref rolniczych w okręgu c. k. towarzyst. gospod. gal. — Dr. A. Alth, Mapa źródeł solnych i naftowych w Galicyi i na Bukowinie 1871 (dołączona do V t. Sprawozd. kom. fizyogr.). — T. Żebrawski, Mapa zdrojowisk lekarskich Galicyi i Bukowiny z wykazem. Kraków 1862. — C. Fr. v. Czörnig, Ethnografische Karte der oesterreich. ungar. Monarchie. Wiedeń 1868. — A. Steinhauser, Geographie von Oesterreich-Ungarn. Praga 1872. — F. Grassauer, Landeskunde von Oesterreich-Ungarn. Wiedeń 1875. — Dr. J. Szaraniewicz, Krótki opis geograficzny i topograficzny austryacko-węgierskiej monarchii. Lwów 1878. — Dr. Fr. Umlauft, Die oesterreichisch-ungarische Monarchie. Geografisch-statistisches Handbuch mit besonderer Rücksicht auf politische und Culturgeschichte für Leser aller Stände. Wiedeń i Peszt 1876. — Dr. V. F. Klun, Statistik von Oesterreich-Ungarn. Wiedeń 1876. — Statistisches Jahrbuch za r. 1874. — H. Stupnicki, Geograficzno-statystyczny opis król. Galicyi i Lodomeryi. Lwów 1864. — L. i B. Galicya pod względem geogr., statyst., hist., polit. i topogr. Kraków 1861. — Glatz, Galizien. Wiedeń 1864. — C. Ritt. v. Schmedes, Geographisch statistische Uebersicht Galiziens und der Bukowina nach amtlichen Quellen bearbeitet. Lwów 1869. — J. Słowaczyński, Polska w kształcie dykcyonarza. Paryż 1838. — M. B. Stęczyński, Oko-

lice Galicyi. Lwów 1847. Z licznemi litografowanemi widokami. — A. Schneider, Encyklopedya do krajoznawstwa Galicyi. Lwów 1868 — 1874 (tom I i II, doprowadzony do słowa Balin). — K. Orzechowski, Przewodnik statyst. topograf. i skorowidz, obejmujący wszystkie miejscowości w kr. Galicyi, w. ks. krakowskiem i ks. Bukowiny. Kraków 1872. — Badania w przedmiocie rzeczy przyrodzonych w Galicyi, w król. polskiem, na Wołyniu i na Podolu. Lwów 1845. — W. Pol, Północny wschód Europy pod względem natury. Kraków 1851. — Tenże, Północne stoki Karpat, Kraków. 1851. — Dr. A. Alth, Rzut oka na kształt powierzchni Galicyi i Bukowiny. Rocz. Tow. nauk krak. 1861. — St. Staszic, O ziemiorodztwie Karpat i innych gór i równin Polski. Warszawa 1815. — Pusch, Geognostische Beschreibung von Polen, so wie der übrigen Nordkarpaten-Länder, Stutgardt i Gota 1831 — 36, 2 tomy z geognost. atlasem w 10 mapach. — Hauer, tekst objaśniający do mapy geolog. — W. Pol, Hydrografia Polski (wydana razem z 2-giem wyd., Pół.-wschodu Europy) Lwów 1876. — F. Marczykiewicz, Hydrografia m. Krakowa i jego okręgu. Kraków 1847. — W. Kolberg, Wisła, 2 tomy z atlasem. Warszawa 1861. — Dr. L. Zejszner, Podróż do źródeł Wisły (Bibl. Warsz. 1850). W. Pol, Opis Dniestru (Rocz. Tow. nauk. krak. 1852). Pamiętnik o Dniestrze (Obrazy z życia i natury. Serya II. Kraków 1871). — C. v. Kwiatkowski, Der Pruth. Eine hydrographische Studie (Mittheil. der k. k. geograph. Gesellschaft in Wien 1874). — Dr. J. Lorenz und Dr. C. Rothe, Lehrbuch der Klimatologie mit besonderer Rücksicht auf Land und Forstwirthschaft. Wiedeń 1874. — Dr. L. Zejszner, Podróże po Beskidach. (Bibl. Warszaw. z r. 1848 T. III). — S. Goszczyński, Dziennik podróży do Tatrów, Petersburg. 1853. — Steczkowska, Obrazki z podróży do Tatrów i Pienin. Kraków 1858. — Dr. E. Janota, Przewodnik w wycieczkach na Babią górę, do Tatr i Pienin. Z mapą i widokiem 1860. — M. B. Stęczyński, Album Tatr i Pienin. Kraków 1860. — F. Fuchs, Die Central-Karpaten mit den nächsten Voralpen. Z mapą. Peszt 1863. — C. Koristka, Die Hohe Tatra in den Central-Karpaten. Z mapą kolorow. Gota 1864. — W. Eliasz, Ilustrowany przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnic. Z mapą, widokiem i wielu drzeworytami. Kraków 1870. — Tenże, Szkice z podróży w Tatry. Z ilustracyami. Poznań i Kraków 1874. — R. Temple, Der Gebirgsstock „Babia Góra“ in den gal. Beskiden (Mittheil. der k. k. geograph. Gesellschaft in Wien 1876). — Dr. Max. Nowicki, O świstaku (osobne odbicie z 33 tomu Roczn. Tow. nauk. krak.) z tablicą litogr. Kraków 1865. — Tenże, Kozica. We wstępie ogólny pogląd na budowę i przyrodę Tatr (osobne odbicie z Przegl. polskiego). Kraków 1868. — Br. Gustawicz, Wycieczka w Czorsztyńskie. Warszawa 1881. — Sprawozdanie Wydz. krajowego o nagłej potrzebie uregulowania przemysłu naftowego (L. W. 6466|1875). — Sprawozdanie Wydz. krajowego w przedmiocie wniosku posła Skrzyńskiego o utworzenie biura górniczego przy Wydziale kraj. (L. 8332|1875). — Dr. L. Zejszner, Krótki opis hist., geolog. i górniczy Wieliczki. Z mapką. Berlin 1843. — Dr. F. Boczkowski, O Wieliczce pod względem historyi naturalnej, dziejów i kąpieli. Bochnia 1843. — E. Windakiewicz, Olej i wosk ziemny w Galicyi. Lwów 1875. — A. Lipp, Der Kohlen-Export nach dem Osten (rozdział II). Cieszyn 1875.— Dr. E. J. Lorenz u. J. Wessely, Die Bodencultur Oesterreichs. Wiedeń 1873. — Collectiv-Ausstellung der k. k. gal. Landwirthschafts-Gesellschaft. Lwów 1873 — M. Marassé, Gospodarcze stosunki Galicyi. Warszawa 1874.— W. Górecki, Niszczenie lasów i grożący nam coraz bardziej niedostatek drzewa. 1874. — Dr. Breitenlohner, Moor-und Torf-Verhältnisse in Galizien und der Bukowina (Centralblatt für Forstwesen 1875). — A. Lipp, Verkehrs-und Handels-Verhältnisse Galiziens. Praga 1870.— Dr. Banzemer, Obraz produkcyi Galicyi w zarysie podług dzieła A. Lippa (Ekonomista R. VI 1871). — Memoryał izby handlowej krakowskiej (Czas z r. 1873). — Dr. H. E. Gintl, Wykaz udziału Gal. na powszechnej wystawie w Wiedniu. Wiedeń 1873. — Sprawozdania izb handlowych: krakowskiej z r. 1861, brodzkiej z r. 1872, lwowskiej z r. 1876. — Szematyzm król. Galicyi i Lodomeryi z w. ks. krakowskiem 1881. — Sprawozdania c. k. Rady szkolnej krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1874|5 i o stanie szkół średnich w r. szkol. 1872—74. — Ustawy krajowe d. Kr. Galicyi i L. z W. Ks. Krak., tomików 4. Lwów 1867—71.—A. Dr. Ficker, Die Volksstämme der oesterreichisch-ungar. Monarchie, ihre Gebiete, Gränzen und Inseln (Mittheil. aus dem Gebiete der Statis.) Wiedeń 1869. — Ł. Gołębiowski, Lud polski, jego zwyczaje i zabobony. Warszawa 1830. — W. Pol, Historyczny obszar Polski. Kraków 1869. — W. Rapacki, Ludność Galicyi. Z mapkami. Lwów 1874. — Dr. L. Zejszner, Rzut oka na Podhalan (Bibl. Warszawska 1844, t. III). — K. Łapczyński, Obrazy tatrzańskie (Tygodnik ilustrowany 1862). — L. D., Górale Beskidowi zachod. pasma Karpat. Kraków 1851. — A. Bielowski, Pokucie (Dod. do Czasu r. 1857 t. VI). — Ks. S. Witwicki, Rys historyczny o Hucułach. Lwów 1863. — O. Kolberg, Lud, jego zwyczaje, sposób życia etc. Serya V, Krakowskie. Kraków 1871. — W. Zawadzki,

Obrazy Rusi Czerwonej. Poznań 1869. — M. Baliński i T. Lipiński, Starożytna Polska. Warszawa 1843, 4 tomy. — (A. hr. Kuropatnicki), Geogr. Galicyi i Lodomeryi w r. 1786. Lwów 1858. — Dr. J. Łepkowski, Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa. Warszawa 1863. — A. Grabowski, Kraków i jego okolice. Wyd. 5-e z 57 drzeworytami, widokiem i planem miasta. Kraków 1866. — Ks. W. Balicki, Miasto Tarnów pod względem hist., statyst., topogr. i naukowym. Tarnów 1831. — Ks. J. Chodyniecki, Historya miasta Lwowa. Lwów 1820. — D. Zubrzycki, Kronika miasta Lwowa. Lwów 1844. — Ks. S. Barącz, Wolne miasto handlowe Brody. Lwów 1865. — Tenże, Pamiątka miasta Żółkwi. Lwów 1852. — Tenże, Pamiątka miasta Stanisławowa. Lwów 1858. — Tenże, Pamiątki Jazłowieckie. Lwów 1862. — Galicya, jej ziemia, płody i ludy, z pism pośmiertnych Siarczyńskiego. Dod. Gaz. lwow. 1857, str. 1, 2, 11, 12, 14, 24, 25, 35 do 41, 44, 48 do 51. — T. D. „O krajopisie czyli geografii Galicyi". Czasop. nauk. Ossolińskich 1831, zesz. I, str. 88 do 103.—Knehr „Bericht über eine geogr. Reise in Ost-Galizien" w Haidingera Naturwissensch. Abhandl. 1847, I. — Sprawozdanie z nauk. wycieczki na płn. cypel Galicyi p. Jachnę, Sprawoz. kom. fizyogr. krak. 1868. — Wycieczki do Galicyi, Bukowiny, Mołdawii i Wołoszczyzny, Tygodnik ilustr., II, 1860. — Bredetzky „Rzut oka na strukturę ziemi galicyjskiej". Gaz. lwow. 1812, str. 134. — Dubois de Montpereux „Geognosie in Ost-Galizien und der Ukraine." Leonharda Jahrb. f. Mineralo. u. Geogno. 1833, str. 353. — Lill von Lillenbach „Beschreibung des Beckens von Galizien", tamże, 1833, str. 679. — Tenże „Beschreib. d. Beckens v. Galizien u. Podolien," tamże 1836, str. 233. — Stur „Geolog. Uebersicht Nord-Ost-Galiziens (z mapą) Jahrb. der geolo. Reichsanst." 1860, str. 26. — Wzniesienia nad powierzchnią morza niektórych miejsc w Galicyi zach. p. Kuczyńskiego, Spraw. kom. fizyo. krak. z r. 1868, 1869 i 1871. — Spis pomiarów barometrycznych p. Altha, tamże, 1869. — Pomiary wysokości dokonane przy budowie kolei galicyjskich i ich znaczenie dla fizyografii kraju p. Altha, tamże, 1873. — Rys geologiczny płn. wsch. części Podola austryackiego p. Olszewskiego, tamże 1876. — Rzut oka na stosunki geologiczne Galicyi wschodniej, skreślił Dunikowski. Lwów, 1880, str. 96 i mapka.— Górnictwo i hutnictwo w Galicyi. Dodatek Gaz. lwow. 1868, Nr. 12 — 15. — Pogląd na źródła solne i naftowe, tudzież na warzelnie soli kuchennej w Galicyi i Bukowinie p. Altha, Spraw. kom. fizyog. krak. 1871 (z mapą). — Fosforyty galicyjskie p. Bieniasza, tamże, 1879. — O kopalniach nafty i wosku ziemnego w Galicyi p. Debbelta, Rolnik. Lwów, 1876. — O ważności torfowisk dla wsch. Galicyi p. Windakiewicza, Spraw. komis. fizyog. krak. 1873. — O średniem ogniwie warstw cenomańskich w Galicyi wsch. p. Zaręcznego, tamże, 1874.— Rzecz o ropie i wosku ziemnym w Galicyi p. Altha, Roczniki Tow. nauk. krak. 1870, stron. 284 do 322. — Rzut oka na rudy żelazne w Galicyi, Pam. lwow., t. V, 1817, str. 128. — Nafciarze, Dod. do Gaz. lwow. 1872, str. 71.— Górnictwo naftowe w Galicyi wobec ustawodawstwa górniczego p. D-ra Szajnochę, Muzeum, Kraków 1881. — Stöger „Die Flüsse Galiziens" Oesterr. Archiv 1831, Nr. 55 do 60.— O żegludze na rzekach galicyjskich, Dod. Gaz. lwow. 1851, str. 17. — Sprawa owładnięcia i użycia wód lądowych, jej wpływ na przemysł rolniczy p. d-ra Orleckiego. Lwów, 1881. — Własności klimatu Galicyi, zestawione z 10-letnich dostrzeżeń meteorologicznych. Dod. Gaz. lwow. 1858, Nr. 15. — Beitrag zur Meteorologie u. Klimatologie Galiziens v. Dr. Moritz Romer. Wien, 1866. — Gradobicia we wschodnich obwodach Galicyi od r. 1821 do 1859, Dod. Gaz. lwow. 1860, Nr. 32 do 37 i 1861, Nr. 9 do 14 i 44 do 48. — Koristka Resultate aus Kreil's Bereisungen d. oester. Kaiserstaates, Jahrb. der geolog. Reichsanstalt, 1850 (do Galicyi na str. 433). — Temple „Ueber Biber in Galizien" Verhandl. der zoolo.-botani. Gesell. Wien, 1861, XI, 16. — Hölzl „Das Vorkommen der Biber in Galiz." tamże, 1861, XI, 96.— Brehm „Etwas über Galizien und eine Naturgeschichte der Vögel dieser Länder". Isis von Oken, 1840, str. 272. — „Przegląd prac dotychczasowych o kręgowcach galicyj." i „O świstaku" p. Nowickiego, Roczn. Tow. nauk. krak., t. X. — Przyczynek do fauny chrząszczów galicyjs. p. Łomnickiego. Kraków, 1866. — Przyczynek do fauny chrząszczów krajowych p. Jabłońskiego, Spraw. kom. fizyogr. krak. 1869. — Zapiski fauniczne p. Nowickiego, tamże, 1870.—Przyczynek do fauny chrząszczów galicyjs., podał Kotula, tamże, 1873.— Dodatek do fauny pajęczaków Galicyi p. Nowickiego, tamże, 1874. — Wykaz dodatkowy chrząszczów galicyjs. p. Łomnickiego, tamże, 1874. — Przyczynek do fauny chrząszczów galicyjs. p. Kotulę, tamże, 1874. — Materyały do fauny szarańczaków galicyjs. p. Łomnickiego, tamże 1875 i 1876. — Wykaz chrząszczów nowych dla fauny galicyjs. p. Łomnickiego, tamże, 1875. — Motyle Galicyi p. Nowickiego. Lwów, 1865. — Coleopterologisches über Ost-Galizien v. Nowicki; Gymn. Program Sambor 1858. — Wiadomości entomologiczne z Galicyi zach. p. Wachtla, Spraw. kom. fizyogr. krak. 1876. — Dodatki do fauny pajęczej w Galicyi p. Kocha, Roczn. Tow. nauk. krak. 1871. — Historya naturalna zwierząt ssących dzikich

galicyjskich p. Pietruskiego. Lwów, 1853. — O uprawie tytuniu w Galicyi, Dod. Gaz. lwow. 1851, str. 49, 109 i 129. — Rzepień kolczysty pod względem geograficznym, a w szczególności pod względem rozszerzenia się tej rośliny w Galicyi p. Herbicha, Rocz. Tow. nauk. krak. 1864. — O mchach i wątrobowcach Galicyi zach. p. Rehmana, tamże, 1864. — Przyczynek do geografii roślin w Galicyi p. Herbicha, tamże, 1864. — Tabelaryczny przegląd nadzwyczaj starych oraz rzadkich drzew w lasach Galicyi zach. p. Böhma, krakowski Tygodnik rolniczy. — Sprawozdanie z wycieczki botan w zach. Galicyi p. Rehmana, Spraw. kom. fizyogr. Tow. nauk. krak. 1868. — Zapiski botaniczne ze wsch. Galicyi i Bukowiny p. Turczyńskiego, tamże, 1878. — Systematyczny przegląd porostów znalezionych dotąd w Galicyi zach. p. Rehmana, tamże, 1879. — Przyczynek do bryologii Galicyi, p. Rehmana, tamże, 1879. — Die bisher bekannten Pflanzen Galiziens und der Bukowina v. Knapp, Wien, 1872 (Krytyka w Bibl. Warsz. 1872, II, 343). — O naroślach na dębach przez owady sprawionych w zach. Galicyi p. Wachtla, Spraw. kom. fizyogr. 1876. — Flora leśna w Galicyi p. Hołowkiewicza, Przewodnik nauk. i liter. Lwów, 1877, str. 638. — Przyczynek do geografii roślin w Galicyi p. Herbicha, Roczn. Tow. nauk. krak. t. X, 1866, str. 70. — Turek „De aquis muriaticis regni Galiciae" Vindobona, 1836 — Torosiewicz „Źródła mineralne w Galicyi i na Bukowinie". Lwów 1849.—Bredetzky, Wody galicyjskie, Dod. Gaz. lwow. 1811, Nr. 26 do 29. — Zdrojowiska lecznicze w Galicyi, Kłosy, t. XII, str. 326. — Ludność Austryi i Galicyi, Dod. Gaz. lwow. 1853, str. 229 i 233. — Majer i Kopernicki „Charakterystyka fizyczna ludności galicyjskiej". Zbiór wiadom. do antropol. krajow. t. I, 1877, str. 3 do 179. — Narodnyja pisny hałyckoj i uhorskoj Rusy, sobrannyja Hołowackim, Moskwa, 1878, 4 tomy (na wstępie zawarte są wiadomości geograficzne, statystyczne i historyczno-etnograficzne o Galicyi, płn. ws. Węgrzech i Bukowinie tudzież wiadomości o osadach, a podane także ryciny, przedstawiające typy ludu wiejskiego). — Galicyanie, obraz etnograficzny z rycinami, Przyj. ludu, 1846, str. 118 i 123. — Gorzelnictwo w Galicyi i na Bukowinie, Dod. Gaz. lwow. 1851. — Statystyka przedsiębierstw fabrycz., rękodzieln., handl. i przemysłow. w Galicyi opodatkowanych, r. 1853, Dod. Gaz. lwow. 1855. — Przedniejsze zakłady przemysłowe w Galicyi, tamże, 1869. — O wyrobach glinianych w Galicyi p. Schnejdera, Dziennik literacki, 1867, Nr. 4 i 6. — O cechach w Galicyi, Dod. Gaz. lwow. 1852.—Komunikacye i gościńce w Galicyi, tamże, 1851. — Gościńce bite i spławne w Galicyi i na Bukowinie, tamże, 1855. — Drogi handlowe Galicyi dawniej a teraz, tamże, 1869. — Pogląd na ruch handlowy w Galicyi w r. 1871, tamże 1872. — Galicyjskie jarmarki, tamże, 1872.— Materyały do statystyki Galicyi, Dod. Gaz. lwow. 1872 i 1873. — Skorowidz Orzechowskiego, 1872. — Orts-Repertorium Galiziens, Wien, 1874. —Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych, wydane przez krajowe biuro statystyczne, pod redakcyą Pilata. — Sprawozdania c. k. krajowej Rady zdrowia.—Ekonomiczny stan Galicyi w r. 1880 p. Merunowicza, Muzeum, Kraków, 1881. — Pietruski „Opis gospodarstw galicyjskich w zastosowaniu do pasma gór karpackich". Rozprawy gal. Tow. gospodar. 1847, II, str. 128 — 162. — Produkcya rolnicza w Galicyi wsch. Dod. miesięczny Gaz. lwow. 1872. — Galicyjskie Towarzystwo ziemskie, Dod. Gaz. lwow. 1872.— Urządzenie miast prowizoryczne w Galicyi wsch. tamże, 1856. — Główniejsze miasta w Galicyi, tamże, 1868. — O wsiach t. zw. wołoskich p. Stadnickiego. — Poczet klasztorów zniesionych 1782 i 84, 1792 i 93, tamże 1857. — Pamiętnik zakonu bernardynów w Polsce p. Barącza. Lwów, 1874. — Klasztory i zakony w Polsce w obrębie wieków średnich p. Małeckiego, Przewod. nauk. i liter. 1875. — Zabytki starożytne w Galicyi p. Potockiego, Przew. nauk. i liter. 1874. — Starożytności galicyjskie p. Paulego. Lwów 1838—40, Poszyt I. — Zabytki bałwochwalcze w Galicyi p. Kirkora, Kłosy, 1879. — Liesgang „Mapa geograficzna Galicyi 1790 r." (Pierwsza w swoim rodzaju zasadnicza praca). — Ryby i wody Galicyi pod względem rybactwa krajowego p. Nowickiego. Kraków, 1880, str. 96.— „Fosforyty galicyjskie" p. Bieniasza, Spraw. kom. fizyogr. 1879, str. 235. — „Systematyczny przegląd porostów znalezionych dotąd w Galicyi zach." p. Rehmana tamże str. 3. — „Nagrody za rozmnażanie drzew i polepszenie ich gatunków w Galicyi" Rozmait. 1833 Nr. 25. — „Wiadomości o dochodach z tytuniu tudzież o uprawie tego ziemiopłodu w Galicyi", tamże, 1848 Nr. 28. — „Dodatoczok do hałycko-ruskoj nomenklatury botanicznoj" Lwowianyn, 1861, str. 94. — „O chowie owiec i handlu wełną w Galicyi" Rozmait. 1833, str. 232. — „O rogaciźnie w Galicyi", tamże Nr. 26 do 30. — „Wykaz chrząszczów nowych dla fauny galicyjskiej" p. Łomnickiego, Sprawoz. kom. fizyogr. 1879, str. 221. — „Zdanie Hacqueta o osadach niemieckich w Galicyi roku 1790" Rkp. w Bibl. Ossol. Nr. 495, str. 310. —„Ludność Galicyi" Rozmait. 1827 Nr. 28.— „Stosunki ludności w Galicyi", tamże, 1833, Nr. 45 do 47. — „O zabobonach ludu galicyjskiego", tamże 1835 Nr. 42 i 1836, str. 217.— „Grenzen zwischen der ruthenischen u. polni-

schen Nation in Galizien v. Zubrzycki" Lemberg 1879. — „O gościńcach publicznych w Galicyi" Rozmait. 1832 Nr. 23 do 26. — „Wiadomości statystyczne o Galicyi", tamże Nr. 25 i 27. — „Sumaryczny rzut oka na zakłady dla chorych w Galicyi", tamże, 1833 Nr. 37. — „Rys statystyczny Galicyi", tamże 1848, Nr. 47. — „Rzut oka na Galicyą we względzie administr-gospod.", tamże 1833 Nr. 34. — „Opis niektórych miejsc w Galicyi w r. 1685 przez francuza zostającego w służbie Jana III", tamże 1857, str. 62 i dalsze. — „O czyśli monasteriw w Hałyczyni" Lwowianyn, 1862, str. 87. — „Zakłady naukowe w Galicyi w roku 1835" Rozmait. 1835, str. 167. — „Zamki starożytne w Galicyi", tamże 1832 Nr. 39. — „Historyczne badanie o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi" p. Zubrzyckiego. Lwów, 1836. str. 90.— „Rys wewnętrzny stosunków w Galicyi wschodniej w 2 połowie w. XV" p. Szaraniewicza, Lwów, 1869. — Czemeryńskiego „O dobrach koronnych byłej Rzeczypospolitej polskiej". Lwów, 1870. — Szaraniewicza „Zaczątki słowiańskie stoków Karpat"; „Kritische Blicke in die Gesch. der Karpatenvölker"; „Istorya hałycko-wołodymirskoj Rusy do roku 1453"; „Kościelne sprawy na Rusi za rządów Kazimierza W"; „Rzut oka na beneficya kościoła ruskiego"; „Geograficzesko-istoriczeskije statie" i t. d. — *Źródła rękopiśmienne znajdujące się w Bibliotece Ossolińskich* (podług prof. L. Dziedzickiego) Siarczyńskiego „Materyały do geografii Polski i Galicyi" (liczba 497 do 502).— Alphabetisches Verzeichn. aller Ortschaften Galiziens im J. 1818, egzemplarz drukowany z licznymi dopiskami Siarczyńskiego (l. 503). — Mieszaniny zawierające materyały do geografii i historyi Rusi Czerwonej (l. 507). — Rys historyczny klasztorów bazyliańskich w Galicyi p. Siarczyńskiego (l. 1087). — Consignation der galizischen Ortschaften (l. 1197). — Darstellung der Galizischen Zustände im J. 1846 v. Hosch (l. 1483). — Siarczyńskiego Galicya czyli słownik histor.-statyst.-geograficzny Galicyi (l. 1824 do 1829). — Bielowski O rękopismach w bibliotekach galicyjskich (l. 2392).

Bronisław Gustawicz.

Galicya 1.), folw., pow. oszmiański, od Sulistrowskich nabyty, obecnie własność Karola Jankowskiego. 2.) **G.**, zaśc. rząd., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 16 w. od Oszmiany, 1 dom, 17 mk. katol. (1866).

Galicya 1.), przysiołek wsi Raczyniec, nad rz. Studenicą, pow. uszycki, gm. Rachnówka, par. rzym. kat. Żwańczyk, gr. kat. Hołozubińce. Własność Wiktora Skibniewskiego. Jest tu młyn wodny i 15 dm. 2.) **G.**, przedmieście Dunajowiec. *X. M. O.*

Galicya, niem. *Galitz*, wś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Galicyjska kolej *Karola Ludwika* idzie z Krakowa, gdzie się łączy z koleją północną, na Bochnię, Tarnów, Dębicę, Sędziszów, Rzeszów, Łańcut, Przeworsk, Jarosław, Radymno, Przemyśl, Mościska, Sądową Wisznię i Gródek do Lwowa; ze Lwowa na Krasne do Brodów, a z Krasnego na Złoczów, Zborów i Tarnopol do Podwołoczysk. Kolej ta ma w pobliżu Krakowa dwie krótkie boczne gałęzie: z Bierzanowa do Wieliczki i z Podłęża do Niepołomic. Kolej ta ciągnie się od Krakowa aż do Przemyśla wzdłuż północnego podnóża Karpat, po największej części w poziomie nadwiślańskiej równiny, tylko w dwóch miejscach, przechodząc działy wodne pomiędzy dunajcową Białą a Wisłoką i pomiędzy Wisłoką a Wisłokiem, wznosi się wyżej nad 220 metrów n. p. m. Pomiędzy Sądową Wisznią a Gródkiem wstępuje na wyżynę głównego działu wodnego i coraz się podnosi. Dworzec w Sądowej Wiszni leży 216 m., w Gródku 268 m., w Mszanie 285 m., we Lwowie 303 m. n. p. m. Z dworca lwowskiego spuszcza się nagle w nizinę Pełtwi i Bugu (Podzamcze 165 m.), różniącą się mało co do wysokości położenia od niziny nadwiślańskiej, i idzie jej poziomem aż do Brodów i Złoczowa. Stąd wstępuje na wyżynę podolską i znowu się podnosząc, przechodzi w Maksymówce (pomiędzy Tarnopolem a Podwołoczyskami) najwyższy na całej linii swojej punkt, 360 m. n. p. m.

Galicz, miasto pow. gub. kostromskiej, 5645 mk., 872 wiorst od Petersburga a 120 od Kostromy odległe. Stacya poczt.

Galicz, ob. *Gacs* (węg.).

Galimszczyzna 1.) nad rz. Gawiją, wieś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 49, od Dziewieniszek 25; dm. 21., mk. katol. 184 (1866). 2.) **G.**, folw. hr. Zamoyskiej, tamże, nad rz. Gawiją, od Oszmiany w. 42, od Dziewieniszek 18, mk. starozak. 49 (1866).

Galina, zaśc. szl., pow. święciański, 2 okr. adm., o 73 w. od Święcian, 1 dom, 5 mk. kat. (1866).

Galińce, wś, pow. sejneński, gm. Krasnowo, par. Łoździeje. Odl. od Sejn 14 w., liczy 17 dm. i 165 mk.

Galinchen (niem.), ob. *Golink.*

Galinden, *Galingen* (niem.), ob. *Gallinden, Gallingen.*

Galindya, niem. *Galindien*, obszerna niegdyś prowincya pogańskich prusaków. w dzisiejszych Prusach wschodnich, rozciągała się prawie w zupełności tam, gdzie teraz jeszcze mieszkają polscy Mazurzy i Warmiacy. Obejmowała mniej więcej dzisiejsze powiaty: olsztyński, węgoborski, gołdapski (w części), margrabowski, łecki, lecki, jańsborski, szczycieński i ządzborski. Granice ze wszech miar ciekawej

tej ziemi, przez krzyżaków pilnie badane i zapisane, teraz jeszcze dość dokładnie są znane. Przytoczymy tu ważniejsze ustępy z owych starych zapisów, o ile że wiele nazw geograf. na polskiej ziemi podają, a w szerszych kołach osobliwie też w Polsce nie dość są znane. Na południe ku Polsce ciągnęła się granica: „Prima ubi Lika (rz. Ełk) influit in Bebram (rzeka Biebrza), ab inde directe trans fluvium Gumore (pewnie struga przy wsi Kubra i mieście Radziłowie) ad eum locum, ubi fluvius Scarde (rz. Skroda) habet ortum; eundem fluvium Scarde ad eum locum descendendo, ubi influit Pissam; deinde Pissam descendendo ad eum locum, ubi fluvius Lubano dictus influit Pissam (? Turol), a hubano usque ad vadum antiquam trans fluvium dictum Ditwo (rz. Skwa), a vado dicti fluvii Ditwo usque ad alium antiquam vadum trans fluvium dictum Rusow (rz. Rozoga), deinde ad fluvium dictum Malien (rz. Omulew), ubi fluvius Luco (struga z pod wsi Luka?) influit; deinde directe ad paludem Ligopanie ad aliam paludem Russe et hanc paludem Russe ad fluvium Nartze (rz. Orzyc), ubi propinquius attingit, inde Nartzin ascendendo ad paludem Nannye, ubi idem fluvius habet ortum; deinde directe procedendo per paludem usque ad forsata et ab his ad aquam Nidam (rz. Nida), ubi ex alia parte influit fluvius Wisseko (rz. Wysoka); deinde aquam Nide descendendo ad eum locum, ubi eadem Nide influit aquam Wikere et ulterius eandem Wikeram descendendo ad fluvium Otatz, ubi influit in Wakaram et inde usque ad lacum Brentzk dictum procedendo." Warto przytoczyć ku uzupełnieniu nieco odmienny niemiecki dokument o tej samej granicy: „Do die Biber entspringet, die Bieber (Biebrza) nidene unz ein flis, dass do ynfleuszt das heisset Mete, dann das Wasser nider, do das Wasser Lycke ynfellt, und nider das Wasser, do ynfellt das Wasser Wayse, die Wayse ufwartz, bis dasz ein Wasser gefellt, das heisset Comeron (rz. przy Kubra?), das wasser ufwartz, bis da es entspringt, dann bis do der Chando (czyt. Scarde) fallet in die Pisse, die Lubenno ufwartz, unz do sie entspringt uf dem hollen wege, den man pflegt czu fahren aus Galinden hin Kegen Rusen; dann uf den waldt Ynacus, dann oben die Demerownitte, die do heisset Malsauranges, zu dem waldt huke, uf das flis Malie ufwartz bis zu der heiden, die do heiset Lamasela zu den Pribroden kegen der Naritzen ufwartz bis das wasser Raducken darinne felt." Wspomniane jeszcze rzeczka Senena, bór i rzeka Grobisken, pole Kwkulen, rz. Nidda, Wiseka i Wikker. Na zachód sięgała Galindia aż poza rz. Łynę (Alle Fluss), gdzie się stykała z Pogezanią. Na północy wyrażają się granice najprzód ku ziemi Bartyi: „Anzuheben von dem Walt kume bei dem See Resow durch den walt Kirne bis czu wopelauken bis auf den walt bosin also das velt monelaukin gar bynnen bliben bis in den walt tauro bis in den see kirsno." W dalszym ciągu ze strony Nadrawii stanowiła granicę rzeka Gołdapska. Na wschód Galindyą od Sudawii dzieliła rz. Ełk, jak się zdaje, gdyż nieco dalej wysunięte jeziora skomęckie należały już do Sudawii i imię swoje zawdzięczają sławnemu wodzowi sudawskiemu Skomentowi, który tu posiadał zamek obronny. Jeszcze za czasów księcia Albrechta w XVI wieku znajdował się opodal rzeki Ełk kamień wielki graniczny przy wsi Prostki, o którym mówiono, że dzielił ziemię Prusów czyli Galindów od Jadźwingów (t. j. Sudawii) i od Mazowsza. Z historyi niewiele wiemy o starej Galindyi. Imię jej jednak znane jest od wieków. Już sławny geograf Ptolemeusz (około r. 180 po Chr.) do sarmacko-europejskich krajów zalicza także Galindyą. Około r. 253 cesarz Woluzyan kazał bić monetę z napisem: zwycięzca Finów, Wandalów, Galindów i Wenedów. Rusini znają tu Goljadów, z którymi ich książę Iziasław r. 1057 wiódł wojnę. Podówczas i później galindzka ziemia zbyt była przepełniona ludnością, jak opisują. Wtedy osobliwie kobiety wiele cierpiały od mężczyzn; spory i kłótnie z nimi toczyły. A żyła właśnie tego czasu najwyższa kapłanka w tym kraju, od wszystkich dla niesłychanej swojej świętości i dziwnych proroctw czczona i słuchana. Tę ujęły sobie kobiety, żeby zbyt licznym i nieprzebłaganym mężczyznom szkodzić. I tak się stało, że owa kapłanka, proroczym niby duchem wiedziona, nakazała mężczyznom kraju całego bez broni wyjść i rozpocząć walkę z chrześcianami. Na co oni poszli nierozważni, bo, jak powiadają, wszyscy wtedy poginęli. Od tego czasu, pisze kronikarz Dusburg, ziemia owa galindzka aż do przybycia krzyżaków bardzo była opustoszała. Pomimo to mieszkańcy tego kraju długo jeszcze po zdobyciu przez krzyżaków opowiadali swoim ciemiężcom o dawnych swych dziejach. Mianowicie dobrze sobie przypominali ostatniego zapewne swojego wodza imieniem Yzegups, który był najpierwszym ze wszystkich książąt i miał swój zamek blisko Lecu w jeziorze na wyspie: „se audivisse a progenitoribus suis et etiam ab illis, quorum progenitores habitaverunt in terra Galindiae, quod major rex Galindiae habitaverit circa magnum lacum nomine Nabentine, qui est ad medium miliare ab illa parte heiczen versus Litwanos vocabatur rex illa Ysegups." Także i o sudawskim wodzu sławnym Skomancie wiedzieli, że zaraz opodal przy skomęckich jeziorach mieszkał. Teraz jeszcze nadzwyczaj liczne w ziemi tej jak może nigdzie indziej wydobywane stare cmentarzyska pogańskie świadczą o galindzkim ludzie. Cmen-

tarzyska takie zawierają między innemi następujące wioski (tylko na Mazurach): Węgobork, Węgielsztyn, Przerwanki, Sorkwity, Głodowo, Miłuki, Kamionki, Gieląd, Warpun, Sterławki, Lec, Bystry, Wilkasy, Rozogi, Czarci ostrów w Śniardowem jeziorze (Spirding See), Tuchliny, Guty itd. Także obronne zamki i grody nader liczne były u Galindów, i następujące miejscowości okazują po nich niejakie ślady, jak to: Grodzisko, Gołdapska góra, Pietrasze, Węgielsztyn, Gilm wyspa przy Lecu, na której prawdopodobnie ów wódz pierwszy Yzegups mieszkał, Janowo, Jedwabno, Straduny, Wierzbowo i wiele innych. Przy mieście Nidborku wspominają górę, która się zwała: góra galindzka, o której pisze Grunau, że na niej jakiś Galindus, syn króla Widewuta mieszkał. Monety stare, osobliwie rzymskich cesarzów pogańskich bardzo często się natrafiają na tej ziemi, niemniej różne zbroje starożytne, narzędzia kamienne itd. Co się wreszcie dotyczy narodowości i pochodzenia starych Galindów, rzecz jeszcze niezupełnie rozstrzygnięta. Ogólne zdanie przemawia za tem, że byli litewskiego czy pruskiego pochodzenia. Ale i przeciwne mniemanie, że byli szczepu słowiańskiego, osobliwie sąsiednim mazowieckim ludom w mowie i pochodzeniu bliscy, ma za sobą niejakie powody. I tak widać, że właśnie Galindya przez cały ciąg czasów, o ile zapamiętać z historyi, aż dotąd jest polska. Potem w połowie XIII wieku krzyżacy, gdy przybyli zająć ten kraik, Polacy jakoby o swoję własność także się mocno o niego upominali. Porównaj Dr. Toeppen Geschichte Masurens, 1—50. *Ks. F.*

Galinie, wś rząd., pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda. W 1827 r. było tu 10 dm. i 85 mk., obecnie liczy 10 dm., 111 mk.; odl. od Władysławowa 18 w.

Galinie, wś rząd. nad rz. Porudominą, pow. wileński, 6 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 4 dm., 57 mk., z tego 25 prawosł., 32 kat. (1866).

Galiniszki, dwór, pow. święciański, par. Kukuciszki, nad rz. Tołłą o 51 w. od Święcian, 2 okr. adm., miał w r. 1666 dm. 3, mk. katol. 31; od lat kilkudziesięciu własność Mikoszów.

Galinki, wś i folw., pow. skierniewicki, gm. Grzymkowice, par. Wilków, o 7 w. od Biały. W 1827 r. było tu 18 dm. i 100 mk., obecnie folw. ma 300 m. rozl., płodozmian 4-polowy, wś zaś 3 osady i 3 morgi gruntu.

Galino, folw. szl., pow. wileński, 1 okr. adm., o 16 w. od Wilna, 1 dom, 59 mk., z tego 57 kat., 2 żydów (1866).

Galinowo, niem. *Gallnau*, rycers. dobra, pow. kwidzyński, w części południowo-wschodniej, przy granicy pow. suskiego, nad jeziorem zwanem po niem. Krobenest, przez które rzeczka Gardęga przechodzi, $1/2$ m. od Kisielca. Obszaru ziemi zawiera mórg 1438, budynk. 12, dm. mieszk. 5, kat. 3, ewang. 105. Parafia Szynwałd, szkoła Trąbki (Gr. Tromnau), poczta Kisielec. *Ks. F.*

Galińskie, pustkowie, pow. częstochowski, gm. i par. Przystajnie, blisko kol. Górki.

Galintany, zaśc. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 80 w. od Trok, 2 domy, 30 mk., z tego 25 kat., 5 żydów (1866).

Galiny, wś, pow. skierniewicki, gm. Grzymkowice, par. Biała.

Galipy, zaśc. szl., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmiany, 1 dom, 10 mk. katol. (1866).

Galiszewo, kol., pow. słupecki, gm. Skulska wieś, par. Skulsk.

Galitten (niem.), dobra, pow. licbarski, st. p. Siegfriedswalde.

Gality, ob. *Gajlity*.

Galitz (niem.), ob. *Galicya*.

Galitza (niem.) al. *Rakarnia*, ob. *Galica*.

Galkiemie, ws, pow. wyłkowyski, gmina Kopsodzie, par. Wisztyniec; liczy 7 dm., 78 mk., odl. 28 w. od Wyłkowyszek.

Galkowen (niem.), ob. *Gałkowo*.

Gallehnen (niem.), dobra, pow. iławski, st. p. Iława Pruska.

Gallen-See (niem.), jez. w Kurlandyi, w par. dyneburskiej, pół wiorsty długie, pół wiorsty szerokie, łączy się z jeziorami Steinsee i Luxtasee.

Gallenau (niem.), w r. 1323 *Gallenow*, wś, pow. ząbkowicki na Szląsku, par. Alt-Altmannsdorf.

Gallensow, ob. *Gałązka*.

Gallgarben (niem.), wś, dobra ryc., powiat królewiecki, st. p. Liska-Schaaken.

Gallhoefen (niem.), dobra, pow. fyszhuski, st. p. Królewiec.

Gallinden (niem.) 1.), wś, pow. ostródzki, st. p. Reichau. 2.) **G.**, folw., pow. morąski, st. p. Maldeuten. Zarański zowie jednę z tych wsi Ględy.

Gallingen (niem.) 1.), wś, dobra i folw., pow. frydlądzki, ma stacyą pocztową, 521 mk., kościół ewang., starożytny pałac z r. 1589 z parkiem; leży w okolicy żyznej i lesistej nad Pisią, o 12 kil. od Bartoszyc. Cegielnia. 2.) **G.**, wś, pow. świętosiekierski, st. p. Eisenberg. 3.) **G.**, folw., pow. iławski, st. p. Rositten. *J. B.*

Gallitten (niem.), wś i folw., pow. frydlądzki, st. p. Domnau.

Gallkehmen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Pillupoenen. Może *Galkiemie*.

Gallkitten (niem.), dobra, pow. hazenpocki w Kurlandyi, par. Amboten.

Gallnau (niem.), pow. kwidzyński, ob. *Galinowo*.

Gallonek, *Lelonek* (niem.), zapewne *Jelonek*.

Gallów, ob. *Galów*.

Gallowitz (niem.), w r. 1307 *Galowicz*, wś i dobra, pow. wrocławski, par. Rothsyrben.

Galluswilpien (niem.) lub *Minjothen*, wieś, pow. tylżycki, st. p. Koadjuthen.

Galman, przys. Ostrężnicy w pow. chrzanowskim, należy do sądu pow. w Krzeszowicach a parafii rzym. kat. w Płokach i Nowej górze. Kopalnie galmanu tak w samej osadzie jak i na południe położonej 421 metr. wysokiej Ostrońskiej górze należą do Artura hr. Potockiego.

Galminajcie, wś, pow. szawelski, gm. podubiska, 138 dzies. ziemi nadanej na 49 dusz.

Galminy, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Galmujża, folw. w Inflantach polskich na Łotwie katolickiej, w pow. dyneburskim, par. jasmujskiej, o 42 w. od Dyneburga, o 12 od Ruszony, o 8 od Prel; niegdyś jedna z liczn. attynencyj Prel, w pierwszej ćwierci tego wieku nabyta od Borchów przez architekta włoskiego Varettego; przeszła potem przez małżeństwo do Młodzianowskich i dotąd do nich należy. Rozl. morgów 2027, włościanie od r. 1863 mają mr. 1288. Łąk obfitość, gleba dobra, miejscami pagórki, na granicach 3 jeziora zarybione, lasy niezniszczone, kilka gajów modrzewiowych, położenie piękne. Budyn. dworskie i dwór murowane, dwa sady owocowe. Między ludnością przeważnie łotewską pewna liczba starowierców. *G. M.*, *J. K.*

Galnow (mylnie), ob. *Golejów.*

Galomin 1.), wś włośc. nad rzeką Raciążnicą, pow. płoński, gm. i par. Sarbiewo, odl. o 11 w. od Płońska, liczy 26 dm., 42 os., 236 mk., 186 mr. gruntu włośc. R. 1827 G. liczył 14 dm., 81 mk. Rozl. folw. wynosi m. 1048, grunta orne i ogrody m. 563, lasu m. 288, budynk. mur. 7, drewn. 9, pokłady marglu. 2.) **G.**, wś nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Rozwozin, par. Lubowidz, odl. o 30 w. od Mławy, ma cegielnię, 8 dm., 53 mk., 6 osad, 12 m. gruntu. R. 1827 miała 9 dm., 51 mk. Folw. G. Górny z wsią G. i osadą Kozilas, podług opisu z r. 1868 ma rozl. m. 294; Kozilas osada 1, gruntu m. 19.

Galominek, wś nad rz. Raciążnicą, pow. płoński, gm. i par. Sarbiewo, odl. o 10 w. od Płońska, liczy 13 dm., 180 mk., 591 m. gruntu, 7 m. nieuż. R. 1827 miał 11 dm., 94 mk.

Galone, las, w pow. drohobyckim, na płn. od Monasteru letniańskiego, na lew brz. Letnianki. *Lu. Dz.*

Galonki 1.), wś i folw., pow. noworadomski, gm. Radziechowice, par. Radomsk. Leży na prawo od linii kolei warsz.-wied. między Gorzkowicami a Radomskiem. Ma rozległości ziemi dworskiej 344 mr. a włośc. 155 mr. i 159 mk. 2.) **G.**, wś, pow. nieszawski, gmina Czamanin, par. Świerczyn. W 1827 r. było tu 7 dm., 90 mk. *Br. Ch.*

Galonsken (niem.), ob. *Gałązki.*

Galów, *Gallów*, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Szaniec. W XV w. była własnością Kruszyny herbu Mądrostka (Dług. II, 378). Wchodziła wś ta w skład margrabstwa pińczowskiego i w 1827 r. liczyła 31 dm. i 244 mk. Dziś folw. G. z wsią t. n. od Kielc w. 42, od Stopnicy w. 28, od Pińczowa w. 7, od Buska w. 5, ma rozl. folw. m. 1074, grunta orne i ogrody m. 353, lasu m. 542, płodozmian 10-polowy, bud. mur. 3, drewn. 8. Wieś G. liczy os. 56, gruntu m. 384. *Br. Ch.*

Galow, ob. *Gohlau* (niem.).

Galowany, *Gołowany*, węg. *Galfalva*, niem. *Galovan*, słow. *Galoveni*, wioska w hr. liptowskiem (Węgry), nad rzeczką Pałudzanką, lewym dopływem Wagu. Osada protestancka; należy do senioratu w Wielkiej Pałudzy. Liczy 123 dusz prot. (według szemat. gmin prot. z r. 1880), a 3 kat. (szem. dyec. spiskiej z r. 1878), którzy należą do parafii św.-krzyskiej w Motkowisku. *Br. G.*

Galowec, lesista góra w pow. stryjskim, przy granicy węgierskiej, na płd. Wyżłowa, na lew. brzegu górnego Stryja. Średnia wysokość czyni 900 m. npm. *Lu. Dz.*

Galowice lub *Galowicze*, wś, pow. augustowski, gm. Łabno, par. Adamowicze, liczy 10 dm., 55 mk. *Br. Ch.*

Galowicz, ob. *Gallowitz.*

Galówka, ob. *Gałówka.*

Galsdon-Jonaten (niem.) lub *Jonaten*, wieś, pow. tylżycki, st. p. Plaschken.

Galskuna, jez. w pow. rzeżyckim.

Galszecs (węg.), ob. *Seczowce.*

Galten (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. tukumski, par. kandawska.

Galten (niem.) lub *Matzpesten*, wś, powiat kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Galtgarben (niem.), góra 100 metrów nad poziomem baltyckiego morza, z której rozlega się widok w dalekie okolice, na północ od wsi Drugehnen w pow. fyszhuskim, 21 kil. od Królewca, we właściwej ojczyźnie (Samlandya) starych pogańskich prusaków. Przed kilku laty palono na górze tej w wilią św. Jana całe stosy drzewa; dziś jeszcze dzieci noszą i zapalają w ten dzień gałązki. Obchód ten jest to starosłowiańska sobótka, choć okolica cała w kilkunastumilowym okręgu jest zniemczona, a niegdyś przez starych prusaków osiadła była, po których w tych okolicach pozostały jeszcze wyraźne ślady w nazwach miejscowości, obyczajach, mowie i nazwiskach ludu wiejskiego. Zwyczaj palenia ogni w wilią św. Jana jest wskazówką, że starzy prusacy byli szczepem, jeżeli nie zupełnie słowiańskim, to przynajmniej żywiołami słowiańskiemi przesiąknię-

tym, a nie czystymi litwinami, jak dotychczas powszechnie sądzono (czytaj o tem: Józefa Bruzdowicza w „Niektórych wiadomościach o Prusach", rozdział o nazwie Prus i starych prusakach i D-ra Sieniawskiego „Biskupstwo Warmińskie", str. 112—115). Na wierzchołku jest krzyż żelazny na pamiątkę poległych w 1813 — 15 r. poświęcony. W XIII w. miał stać na szczycie G. burg; górę tę zwano wtedy Rinauer Berg. *J. B.*

Galwe, ob. *Brażoła*.

Galwicie, wś, pow. rossieński, parafia girdyska.

Galwidzie, wś uwłaszczona, pow. wiłkomierski, par. świadoska, do dóbr świadoskich wprzódy należąca.

Galwie, ob. *Brażoła*.

Galwiniszki, wś, pow. szawelski, gm. żagorska, 50 dzies. ziemi nadanej na 11 dusz. Niegdyś własność Umiastowskich. *J. Godl.*

Galwiszki, ob. *Dajnowo*.

Galwoczen (niem.) lub *Galwoschen*, wś, pow. pilkalski, st. p. Lasdehnen.

Gałachy, wś nad rz. Wisłą, pow. płoński, gm. Pomiechowo, par. Zakroczym, odl o 27 w. od Płońska, posiada sąd gminny, fabrykę zapałek i karczmę, liczy 30 dm., 334 mk., 539 mórg gruntu, 40 m. nieuż. R. 1827 miała 9 dm., 57 mk. *Br. Ch.*

Gaładuś lub *Felicyanowo* (ob.), folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin, od Suwałk w. 42, od Kalwaryi w. 21, od Łoździej w. 8, od Oran w. 28, od rzeki Niemna w. 21; rozl. wynosi m. 199; bud. drewn. 6; pokłady torfu i kamienia wapiennego. Jezioro Gaładuś stanowi w części granicę południową. Folwark ten dawniej należał do dóbr Bułhakowsk (ob.).

Gaładuś, jedno z największych jezior gub. suwalskiej, w pow. sejneńskim, gm. Berźniki i Krasnowo. Leży między Sejnami i Łoździejami i ciągnie się wązkim a długim pasem z południa ku północy na długość 9 i pół w. przy średniej szerokości 1 i pół. Powierzchnia jego zajmuje 6,7 wiorst. (Według L. Wolskiego jez. G. leży w dobrach Bułhakowsk, niedaleko rz. Kirsny a ma 5 m. rozl., 42 stóp głęb.) Brzegi ma wyniosłe, wzgórkowate, tylko od południa płaskie. Po nad wschodnim brzegiem jeziora mieszczą się wsie: Galińce, Użdzienniki, Bawirsze i folw. Krasnogruda, na zachodnim zaś Radzimice i Burbiszki. Z ryb poławiają się tu: szczupaki, liny, okonie, karasie. Od południowego krańca jej zaczyna się szereg jezior, stanowiących niejako przedłużenie dalsze: są to jez. Dafrajcis, Sztabinki, Pyre, Samanis, Berzniak, Ryngis, Gajlik, Kelig, Iłgiel, Lempie, Stulpy, Zelwa, Wilkobuk. Tworzą one wielki łuk wygięty ku wschodowi i łączą się ze sobą strumieniami. Długość tego łańcucha wynosi 21 w. *Br. Ch.*

Gałaiłga, karczma rząd. przy jez. Iłgi, powiat trocki, 4 okr. adm., 85 w. od Trok. 1 dom, 8 mk. żydów (1866).

Gałas, os., pow. łódzki, gm. Gospodarz, par. Rzgów.

Gałakusze, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki. Liczy 8 dm., 80 mk., odl. 8 w. od Wyłkowyszek.

Gałąza, niem. *Gollin*, ob. *Gałęzowo*.

Gałązka, niem. *Gallensow*, wś w pow. słupskim na pomorzu.

Gałązki, 1.) wś nad rz. Bździążek, pow. szczuczyński, gm. i par. Szczepankowo. 2.) G. Milewo, wś szlach., pow. szczuczyński, gm. Grabowo, par. Niedźwiadna. *Br. Ch.*

Gałązki, 1.) folw., pow. krotoszyński, 1538 morg. rozl, 6 dm., 142 mk.; należy do dóbr Borzęciczek. Poczta w Borzęciczkach (Radenz) o 2 kil., st. kol. żel. w Koźminie o 4 kil. 2.) G., wieś, pow. krotoszyński, 18 dm., 134 mk., 8 ew., 126 kat., 36 analf. 3.) G. małe, domin., pow. pleszewski, 886 morg. rozl., 8 dm., 81 mk., 9 ew., 72 kat., 41 analf. Poczta w Sobótce o 5 kil., st. kol. żel. Biniew o 8 kil. Niegdyś własność Rymarkiewicza. 4.) G. wielkie, wś, pow. pleszewski, 2 dm., 33 mk., wszyscy katol., 12 analf. 5.) G. wielkie, domin., pow. pleszewski, 1286 morg. rozl., 5 dm., 97 mk., wszyscy kat., 53 analf. Poczta w Sobótce o 5 kil., st. kol. żel. w Biniewie o 9 kil. Własność Skarzyńskiego Henryka. *M. St.*

Gałązki, niem. *Galonsken*, wieś, pow. szczycieński, na pruskich Mazurach.

Gałąźnia, niem. *Ganz*, *Gansen*, wś, pow. lęborski, na bitym trakcie łebsko-lęborskim, blisko Białogrodu (Belgart). R. 1347 Henryk Dusemer mistrz w. krzyżacki daje na własność wieś Gans Mikołajowi von der Gans prawem magdeburskiem. Włók było 22. R. 1514 Bogusław X książę pomorsko-szczeciński wydaje wś G. i inne dobra w lenno Januszowi Weyger i Clawess Weyger z Łeby ze wszystkiemi przynależnościami, prawami i sądami „mit Acker, Wese, Weyde, Seho, Jacgt, Vischerey, Holten, Stubeeten, Denuste, dem högesten und sidasten Gerichte an Handt und Halss."

Gałczewko, niem. *Galczewko*, rycer. dobra, pow. brodnicki, $^1/_4$ mili od bitego traktu kowalewsko-brodnickiego, $1^1/_4$ mili od Kowalewa, w okolicy dosyć lesistej. Obszaru ziemi obejmuje mórg 1748, budynk. 17, dom. mieszk. 11, katol. 35, ewang. 129. Parafia i poczta Golub, szkoła Gałczewo. *Ks. F.*

Gałczewo, niem. *Galczewo*, włośc. wś, pow. brodnicki, $^1/_4$ mili od bitego traktu brodnicko-kowalewskiego, $1^1/_4$ mili od Kowalewa, w okolicy lesistej. Obszaru ziemi mórg 695, budynk. 35, dom. mieszk. 21, katol. 32, ewang. 114. Parafia i poczta Golub, szkoła w miejscu. *Ks. F.*

Gałczyce, ob. *Galczyce.*

Gałdowo, niem. *Goldau*, wś kościelna, pow. suski, pół mili od traktu bitego iławsko-suskiego, nad rz. Ossą, która ztąd źródła swe bierze, 1 1/4 mili od Susza, 1 milę od m. Kisielca. Obejmuje dobra szlach. i wś włościańską. 1) wś liczy obszaru mórg 1795, budynk. 104, dom. mieszk. 52, ewang. 351. 2) rycer. dobra, obszaru ziemi mórg 3530, budynk. 28, dom. mieszk. 17, katol. 7, ewang. 243. W miejscu jest kościół luter. parafialny i szkoła; dla katolików parafia Radomno; poczta Ząbrowo. Przed reformacyą kościół tutejszy należał do katolików, ale niemieccy mieszkańcy wcześnie go zabrali. *Kś. F.*

Gałdynia, os., pow. ostrowski, gm. Dmochy-Glinki, par. Rossochate.

Gałdziewicze, okol. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 18 w. od Oszmiany, 3 dm., 57 mk. katol. (1866).

Gałe, wś w pow. sokólskim gub. grodz., o 7 w. od Sokółki.

Gałecka wola, wś, pow. opoczyński, gm. Rusinów, par. Nieznamirowice. Liczy 30 dm., 227 mk., 611 morg. ziemi włość. i 1 morg. dworsk. Por. *Gałki.*

Gałeckie, os., pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Mąkolna.

Gałęzice, wś rząd., pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Piekoszów. Są tu kopalnie marmuru. W 1827 r. było tu 33 dm., 223 mk.

Gałęzów, wś nad rz. Gałęzówką, powiat lubelski, gm. i par. Bychawa. W 1827 roku było tu 43 dm., 257 mk. W tej wsi urodził się Koźmian Kajetan, autor Ziemiaństwa i Stefana Czarnieckiego. Wspomina ją Długosz (II 544). Dobra G. składają się z folwarków Gałęzów, Zaraszów, Marysin, attynencyi Niwa gałęzowska i wsi Gałęzów, Zaraszew; od Lublina w. 27, od Kraśnika w. 17, od rz. Wisły w. 38. Nabyte w r. 1866 przez Maryą Koźmian za rs. 82500. Rozl. dworska wynosi m. 3261 a mianowicie: folw. Gałęzów morg. 2088, płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 8, drewnianych 17; folw. Zaraszów m. 723, płodozmian 4-polowy. Bud. drewn. 16; folw. Marysiu m. 326. Bud. mur. 1, drew. 2. Młyn wodny, piec do wypalania wapna, pokłady kamienia wapiennego i marglu. Wieś Gałęzów osad 48, gruntu m. 877; wś Zaraszów osad 22, gruntu m. 317. W r. 1875 był projekt do podziału dóbr na 3 części lecz do tej pory doprowadzony nie został. *Br. Ch., A. Pal.*

Gałęzówka, wś, pow. biłgorajski, gm. Aleksandrów, par. Górecko.

Gałęzówka, rzeka, ob. *Bychawka.*

Gałęzowo, al. *Galąza*, *Golin*, niem. *Gollin*, wś i folw., pow. wałecki, w okolicy piaszczystej i lesistej, 1/4 mili od bitego traktu ze Słopanowa do March. Frydlądu, pół mili od Słopanowa, 1 milę od Tuczna (Tütz). Obejmuje obszaru ziemi mórg 4346, budynk. 102, dom. mieszk. 35, katol. 6, ewang. 322. Parafia i poczta Słopanowo, szkoła w miejscu. Przedtem istniał kościół katol. w tej wsi. R. 1641 pisze wizyta Braneckiego „Kościół w G. jest drewniany, całkiem zrujnowany“. R. 1728 pisze wizyta Kierskiego „Kaplica we wsi Gałąza (Gałęzowo) jest cała drewniana i potrzebuje naprawy“. Także i szkoła katolicka istniała tu za polskich czasów jako czytamy r. 1728 w. Kierskiego wizycie: „Jest dom szkolny, nowo wystawiony, blisko cmentarza. W nim mieszka rektor szkoły katolik Krzysztof Kulzdorf, uczy dzieci, a w niedzielę i dni uroczyste, gdy ksiądz do G. zjechać nie może, czyta ludowi postylę niemiecką, podobnie jak i we wsiach Zalom i Barcholz.” Ob. Józefa Łukaszewicza Opis historyczny kościołów parafialnych w dawnej dyecezyi poznańskiej I 227 i 228. *Kś. F.*

Gałęzowo (Stare), dominium, pow. wrzesieński, 404 m. rozl., o 3 kil. od Strzałkowa. Tu się urodził znany lingwista spółczesny Józef Przyborowski.

Gałęzowska wola, wś, pow. lubelski, gm. Bychawa, par. Targowisko. W 1827 r. liczono tu 38 dm. i 239 mk.

Gałka, dawne nazwisko, stanowi źródłosłów wielu nazw: Gałki, Gałków, Gałkowice i t. p.

Gałki 1.) pustkowie, pow. sieradzki, gm. Godynice, par. Wojków. 2.) **G.**, wś włośc., pow. opoczyński, gm. Kszczonów, par. Gielniów. Liczy 11 dm., 92 mk., 159 morg. ziemi włośc. 3.) **G.** szlacheckie i G. poduchowne, dwie wsie, pow. opoczyński, gm. Rusinów, par. Nieznamierowice. G.-szlacheckie liczą 15 dm., 107 mk., 410 m. obszaru, wś G.-poduchowne 13 dm., 99 mk. i 183 m. ziemi włośc. Tuż przy nich leży Gałecka wola (ob.). We wsi Gałki lub Andrzejów był pierwotny kościół parafii Nieznamierowice. 4.) **G.**, wieś i folwark (w Zinberga zwane ruskie, omyłka), pow. sokołowski, gm. Repki, par. Skrzeszew, domów 15, mk. 230, ziemi 286. Pozycya falista, grunt pszenny. R. 1827 było tu 16 dm., 119 mk. 5.) **G.**, wieś i folw., pow. węgrowski, gm. Grębków, par. Kopcie. Domów 30, mk. 231, ziemi m. 1130; r. 1827 było 25 dm., 183 mk. Pozycya stoczysta, grunt żytni, gospodarstwo płodozmienne, łąki w części irrygowane, nad rz. Kostrzyniem położone, las dobrze prowadzony, 60 morgów zasadzone brzeziną. Budynki murowane, dom mieszkalny nowo wzniesiony według planu budowniczego Podczaszyńskiego. Do Gałek należą folwarki Kwaśnianka i Kopcie. Dobra przez długie lata były w rękach rodziny Popielów; w. r. 1876 Ignacy Popiel sprzedał obecnemu właścicielowi Krzywinskiemu. 6.) **G.**, wś i fol., pow.

płocki, gm. Święcice, par. Bodzanowo; odl. od Płocka w. 26, od Wyszogrodu w. 11, od st. p. Bodzanowo w. 3 i pół. Obszar gruntów folwarcznych 1044 mor., w tem. ziemi or. 586 m., lasów. 357 mo.r, wód mor. 6. Reszta łąki i pastwiska. Gruntów włościańskich morg. 341. Gleba przeważnie pszenna. W 1827 r. było tu 28 dm., 216 mk.; obecnie jest 32 dm., 314 mk., folw. G. należy do dóbr Mała wieś, własność Białosukni. *Br. Ch.* i *T. Ł.*

Gałki, wś, pow. wileński, 6 okr. adm., gm. mickuńskiej, nad rz. Karaczunką, o 10 w. od Wilna, 5 dm., 58 mk. katol. (1866).

Gałków 1.), wś donacyjna, pow. brzeziński, gm. Gałkówek, par. Gałków. Leży przy drodze bitej z Brzezin do Ujazdu. Posiada kościół par. drewniany, podobno 1633 r. erygowany przez Łukasza Kidalę. W 1827 r. G. liczył 40 dm., 267 mk., obecnie zaś liczy 86 dm., 785 mk., 51 osad, ziemi włościańskiej 1296 m., kościelnej 8 m. Par. G. dek. brzezińskiego 815 dusz liczy. Dobra majorat (od r. 1845) G. z wsiami G., Borowo i kolonią Gałkowek podług opisu z r. 1856 mają rozl. około m. 1640, w tem lasu m. 1003; wś Borowo ma osad 56, gruntu m. 2031; kolonia Gałkówek osad 36, gruntu m. 766. Por. *Chorzęcin.* 2.) **G.**, ob. *Galkowo.* *Br. Ch.*

Gałkówek, kol. i folw., pow. brzeziński, gm. Gałkówek, par. Gałków. W 1827 r. było tu 65 dm., 409 mk., obecnie jest 49 dm., 500 mk., ziemi włośc. 757 m., osad 36, ziemi dworskiej, ob. *Gałków.* Gm. Gałkówek należy do sądu gm. okr. III w Gałkówku, stacyi poczt. w Brzezinach. Liczy 10767 mr. obszaru, z czego na lasy rządowe przypada 2265 mr., i ma 5952 mk. *Br. Ch.*

Gałkowice 1.) **Nowe** i **G. stare**, dwie wsie, pow. piotrkowski, gm. Parzniewice, par. Kamieńsk. W 1827 r. było tu 36 dm. i 249 mk. Dobra G. z wsią G. Stare, Nowe, Włodzimierz, Siódemka i Podjezioro podług opisu z r. 1868 rozległość dworska wynosi m. 945, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 20, łąk m. 2, lasu m. 901, zarośli m. 22. Wieś Gałkowice Stare osad 78, gruntu m. 886; wś Gałkowice Nowe osad 23, gruntu m. 337; wś Włodzimierz osad 33, gruntu m. 383; wś Siódemka osad 14, gruntu m. 212; wś Podjezioro osad 31, gruntu m. 379. 2.) **G.**, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Wilczyce, par. Góry-wysokie. Liczy 23 dm., 218 mk., 630 mr. ziemi dworsk. i 546 mr. włośc. Podług opisu z r. 1838 dobra rządowe G. (dziś donacya generała Hurki) składały się z folw. G., Krakówka, tudzież wsi G., Ocin i Krakówka. G. należały niegdyś do franciszkanek krakowskich. *Br. Ch.*

Gałkówka, os., pow. łomżyński, gm. i par. Miastkowo.

Gałkówka, rz., ob. *Mroga.*

Gałkowo, pow. rypiński, ob. *Gołkowo.*

Gałkowo, niem. *Galkowen*, wś, pow. ządzborski, na pruskich Mazurach. Jestto osada nowozałożona około r. 1832 w dawniejszych borach jańsborskich, po lewej stronie strugi krutyńskiej przy wsi Ukta. Pierwszymi osadnikami byli t. zw. filiponie, wychodźcy z Rossyi. *Ks. F.*

Gałkowszczyzna, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 2 dm., 16 mk., z tego 1 prawos., 15 katol. (1866).

Gałowany, węg. *Galfalva*, ob. *Galowany.*

Gałowicze, ob. *Galowice.*

Gałowiszki 1,), zaśc. szlach., nad rz. Żyżmorką, pow. trocki, 2 okr. adm., 27 wiorst od Trok, 1 dom, 10 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szlach., pow. trocki, 2 okr. adm., 28 w. od Trok, 3 dm., 8 mk. kat. (1866).

Gałówka, wś, pow. staromiejski, 18 kil. na płd. zach. od Starego Miasta, u płd. zachod. stoczystości pasma górskiego Orowy, którego szczyt najwyższy dochodzi 766 m. Najwyższy punkt we wsi (575 m.) zajmuje cerkiew. Dm. 99, mk. 546, roli orn. posiada własn. większa 88, łąk i ogr. 16, pastw. 47, lasu 23; własn. mniej. roli orn. 939, łąk i ogr. 109, past. 306, l. 237 mr. St. poczt. w Starem Mieście; par. gr. kat. w miejscu, rzym. kat. w Turce. Właścicielem większej posiadłości Tow. dla prod. leśn. w Wiedniu. *Lu. Dz.*

Gałowo, zaśc pryw. nad rz. Dzisienką, powiat dzisieński, o 68 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Gałuszowice, także *Gawłuszowice*, wraz z *Wolą*, wś, pow. mielecki; rozlega się po obu stronach Wisłoki, sama wś na prawym, przysiołek Wola na lewym jej brzegu. Wzniesienie wsi 164 m. npm. Od Mielca na płn. 13 kil. w linii powietrznej. St. poczt. w Mielcu; parafia rzym.-kat. w miejscu. Kościół pod wezw. św. Wojciecha, drewniany, erygowany r. 1215; poświęcał go r. 1674 Mikołaj Oborski, krakowski administrator biskupi, założył Jan Rytwiański, kanonik krakowski (Długosz, II, 402) Księgi metrykalne sięgają r. 1720. Do parafii tej należą: Kliszów, Brzyście i Babicha, Borki, Młodochów, Krzemienica i Górki, Rożniaty, Zaduszniki i Majdanek, Wola Żdakowska, Ostrówek i Kąty. W całej par. jest 4072 dusz rzym. kat., 231 żydów (1880). Według obl. z r. 1869 dm. 65, mk. 355 (178 mężcz., 177 kob.). Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rz.-kat. 421. Obszar większej posiadł. ma roli orn. 140, łąk i ogr. 9, past. 132, lasu 62; mniej. posiadł. roli orn. 248, łąk i ogr. 15, pastw. 10, lasu 2 mr. austr. Szkoła jednoklasowa. Istnieje tutaj instytut ubogich; majątek zakładowy 910 złr. w obligacyach i dom drewn. Właściciel Mieczysław Artwiński. *Br. G.*

Gambice, niem. *Gambitz*, wś nad rz. Olą,

pow. strzeliński na Szląsku, w par. kat. Damkowice (Danchwitz). *F. S.*

Gambin, ob. *Głąbiny*.

Gambitz (niem.), ob. *Gambice*.

Gamerki 1.) **małe**, niem. *Kl. Gemmern*, dobra szlach. w pow. olsztyńskim na Warmii, st p. Łukta. 2.) **G.**-wielkie, niem. *Gr. Gemmern*, wś w pow. olsztyńskim, st. p. Łukta.

Gammau (niem.), ob. *Gamów*.

Gammelberg (niem.), folw. dóbr Załom, pow. wałecki.

Gamołówka, słoboda nad rz. Buszą, pow. jampolski, gm. Babczyńce, par. Jampol. Roku 1868 miała 13 dm.

Gamonda, rz., lewy dopływ Wilii, uchodzi między Żyżmorką a Giżanką.

Gamów, niem. *Gammau*, wś kościelna, pow. raciborski, o 9 kil. na płn.-zach. od Raciborza, o 3 kil. na płn. od Pawłowa, wspominana już w XIII w., ma 68 osad, 1962 m. rozl., wiatrak i browar. Kaplica w zeszłem stuleciu (1727) zbudowana, została 1855 r. podniesioną do stopnia filii parafii grzędzińskiej. Szkoła w r. 1770 wzniesiona. *F. S.*

Gamratka, os., pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk.

Gamroth (niem.), os. i łąki pod Małym Chełmem, nad Przemszą, pow. pszczyński.

Gamsau (niem.), dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Gana, wś, pow. wieluński, gm. i par. Praszka. W 1827 r. było tu 28 dm. i 202 mk.

Ganczarówka, właściwie *Baronia*, przysiołek do *Jackówki*, pow. tłumacki. Około r. 1831 baronowa Czechowiczowa założyła tu osadę i nazwała Baronią. Lecz że pierwsi osadnicy byli przeważnie garncarze, przeto lud nazwał ją Gańczarówką, która to nazwa pozostała: domów 11. Mieszk. trudnią się rolnictwem, więcej zarobkowaniem w miejscu przy cegielni i przy folw. w Jackówce. Cegielnia na większy rozmiar wyrabia cegły i dachówki, maszyną poruszaną koniem. Tuż pod samą Gańczarówką jest kosztowny i sztuczny wodociąg do nawodniania łąk nad rz. Tłumacz; par. rz. kat. i gr. kat. w Tłumaczu, oddalona od Tłumacza 12 kilom. *R. T.*

Ganczary 1.), wś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 54 w. od Oszmiany, 9 domów, 120 mk., z tego 110 prawosł., 10 katol. (1866). 2.) **G.**, wś nad rz. Wiszniówką, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 41 w. od Oszmiany, 6 dm., 62 mk., z tego 32 prawosł., 30 kat. (1866). 3.) **G.**, wś, pow. dzisieński, o 28 w. od Dzisny, nad rz. Autą, 1 okr. adm., 5 dm., 60 mk. (1866).

Ganczary, wś, pow. lwowski, 14 kil. na płd.-zach. od Lwowa, 3 kil. na płn.-wsch. od st. poczt. i par. rzym. kat. w Dawidowie. W płd. części osady wznosi się lesiste wzgórze Grabina ze szczytem 347 m. wys. Dm. 43, mk. 237. Własn. więk. posiada roli orn. 72, łąk i ogr. 61, pastw. 34, lasu 190; własn. mn. roli orn. 177, łąk i ogr. 76, past. 58 mr.

Ganczke, ob. *Ganscherau*.

Ganczkin, ob. *Gąski*.

Gandau (niem.), *Klein* i *Polnisch*, dwie wsie w pow. wrocławskim. Polnisch G. należy do par. Jaeschgüttel i zwała się 1293 r. Jeschkittel. Klein G. należy do par. kat. św. Mikołaja we Wrocławiu i obejmuje karczmę: Letzter Heller (Ostatni grosz?).

Ganderkehmen (niem.), inaczej *Sultecken* (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Gandkowo, pow. lignicki, ob. *Jenkau*.

Gandrasz (niem.), os., pow. labiewski, st. p. Meblawischken.

Gandrinnen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Jodlauken.

Ganek, ob. *Czeski Staw*.

Ganglau (niem.), ob. *Gągławki*.

Ganiańce, folw., pow. wiłkomierski. Roku 1788 własność Kuncewicza, w zastawie Antoniego Męczyńskiego. *A. K. Ł.*

Ganina lub *Galaszy*, kolon., pow. mogilnicki, 14 dm., 115 mk., należy do gm. Klewitzdorf. Najbliższa poczta i kolej żelazna w Gnieźnie. *M. St.*

Ganiowice, niem. *Ganiowitz*, w r. 1364 *Ganowicz*, wś i folw., pow. raciborski, par. Lubowice. Wś ta od wieków należała do kolegiaty raciborskiej. Ks. Mikołaj I uwolnił tutejszych kmieci 1264 r. od wszelkich na dwór książęcy danin. Folw. G. należy do dóbr Lubowice; wś G. ma 18 osad, 382 m. rozl. Wiatrak. W pobliżu leży kol. Gacki. Szkoła w Lubowicach.

Ganocz (węg.), ob. *Ganowce*.

Ganowce, *Janowce*, węg. *Ganocz*, niem. *Gansdorf*, *Johannsdorf*, wś w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie wielickim, w dorzeczu Hornadu, nad potokiem ganowskim, na wschód wsi Filic, między koleją bogumińsko-koszycką a gościńcem wiodącym z Popradu do Czwartku, na głównym europejskim dziale wód (ob. *Filice*). Wzniesienia: wzgórze na północ od wsi, nad gościńcem, 716 m.; mostek na Ganowskim potoku, przy drożynie wiodącej ze wsi do drogi kolei żel., 618 m. (szt. gen.); zakład kąpielowy 649.54 m. (Fuchs); dział wodny między G. a Popradem 587·91 m. (Fuchs); dział wodny między Popradem a Hornadem 678·27 m. (Fuchs). We wsi znajduje się kościół łac., który istniał już około r. 1303, p. w. św. Michała Archanioła; metryki pochodzą z r. 1686. Wieś liczy 242 mk., między nimi 160 dusz rz. kat., 60 prot., 12 gr. unitów, 10 żydów. Do par. łacińskiej ganowieckiej należą sąsiednie wsie: Filice i Hożelec; liczy zatem ogółem cała parafia 323 dusz rz. kat., 242 prot., 27 dyzunitów, 24 żydów. Protestanci mają kościół

swój w Filicach. Ostatnia poczta w Popradzie. W Ganowcach znajdują się kąpiele wapienne, o których wspomina już Jerzy Wernher w XVI wieku w dziele swojem: „De admirandis Hungariae aquis dissertatio," i wielu innych dziejopisarzy Śpiża. Za staraniem dzisiejszego właściciela wsi Augusta von Korponay'a powstał tutaj piękny park; również zbudowano kilka mieszkań dla gości kąpielowych i restauracyą. Pod kierownictwem zaś p. Zsigmondy'ego odbyto w najnowszych czasach wiercenia; tenże doszedł do głębokości 33 m. i w przeciągu godziny otrzymywał 679·068 hektol. wody, mającej 21·52°C. ciepłoty. Późniejsze wiercenia doprowadziły do głębokości 177 $1/2$ m. Według ilościowego rozbioru dokonanego przez p. Aurela Scherfela, woda ta zawiera następujące składniki: potas, sodę, wapno, magnezyą, glinkę, tlenek żelaza; kwasy: siarkowy, węglowy, fosforowy, krzemowy, następnie chlor i siarkowodór. Kąpieli tych używają w porażeniach, bólach stawów, wyrzutach skórnych i innych chorobach. Jest tu także parowa łaźnia i prysznic. Ob. *H. Müldner* „Szkice z podróży po Słowacyi", Kraków, 1877. — S. Weber „Zipser Geschichts- und Zeitbilder", Leutschau, 1880. *Br. G.*

Ganowicz, ob. *Ganiowice*.

Ganowski potok, także *Filickim* lub *Kożuchową* zwany, wytryska z pod głównego europejskiego działu w południowej stronie miasteczka Popradu na Spiżu (Węgry), ze źródeł łącznych; płynie na wschód, przerzyna gościniec Poprad-Hranownica, następnie kolej bogumińsko-koszycką, wieś Filice, płynie popod Ganowce, Mikluszowce, Prymowiec, gdzie powtórnie przecina powyższą kolej żelazną zwracając się na południe, i pod Betlanowcami uchodzi do Hornadu z lew. brzegu. Długość biegu 12 kil. Wzdłuż swego biegu opływa tenże potok wschodnią część Niźnich Tatr, zwaną tutaj Schlösschen, tak od północy, jak od wschodu.

Gans (niem.), ob. *Gałążnia*.

Gans (niem.), rz., ob. *Gęś*.

Gansaar lub *Gansahr* (niem.), ob. *Polnischdorf* (niem.) na Szląsku.

Ganscherau (niem.), zapewne *Gąsiorów*, w r. 1350 *Ganserow*, 1354 *Ganzerow*, 1452 *Ganczke*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. kat. Gloschkau. *F. S.*

Gansdorf (niem.), ob. *Ganowce*.

Gansen (niem.), ob. *Gałążnia*.

Gansenstein, niem. nazwa wsi i folw. Brzozówko (ob.).

Ganserow, ob. *Ganscherau*.

Ganshorn (niem.), ob. *Gąsiorowo*.

Gansnicz, ob. *Gąsięcice*.

Gansorowicz, ob. *Gąsiorowice*.

Gant, niem. *Ganthen*, wś, pow. ządzborski, blisko pow. szczycieńskiego, na Mazurach pruskich.

Gantkow, ob. *Moenchhof* (niem.), powiat lignicki.

Gantzke, *Gantzko*, ob. *Gąski*.

Gany, wś, pow. krasnostawski, gm. i par. Żółkiewka. W 1827 r. było tu 10 dm., 60 mk.; obecnie liczy 10 osad włośc. i 148 mor. gruntu włośc. Folw. G. od Lublina w. 42, od Krasnegostawu w. 26, od Szczebrzeszyna w. 21, od Żółkiewki w. 5. Rozl. wynosi m. 568, w tem lasu m. 411; bud. drewn. 5, pokłady kamienia wapiennego i w niektórych miejscowościach marglu. *Br. Ch.*

Ganysańcze, okol. różn. właścicieli, pow. trocki, 2 okr. adm., 35 w. od Trok, 4 domy, 69 mk., z tego 52 katol., 17 żydów (1866).

Ganz (niem.), pow. lęborski, ob. *Gałążnia*.

Ganzerow, ob. *Ganscherau*.

Gapa, os. młynarska, pow. lipnowski, gm. Nowogród, par. Ciechocin, nad strumieniem bez nazwy, należy do skarbu, liczy 101 morg. ziemi, w tej liczbie 63 mor. ornej ziemi, 2 dm., 23 mk., młyn wodny.

Gapa 1.) niem. *Gappa*, pow. chełmiński, oznacza dwie miejscowości: G. stara, niem. *Altgappa*, osada we wsi Stanisławki, przy granicy pow. grudziąskiego, blisko traktu bitego wąbrzesko-radzyńskiego, około pół mili od Wąbrzeźna, liczy budynk. 5, domy mieszk. 3, ewang. 18. Parafia, poczta Wąbrzeźno, szkoła Stanisławki. G. nowa, niem. *Neu Gappa*, osada do wsi Wronie, pół mili od Wąbrzeźna, przy wąbrzesko-radzyńskim bitym trakcie, obszaru mórg 49, budynki 2, dom mieszk. 1, ewang. 15. Parafia, poczta Wąbrzeźno, szkoła Wronie. 2.) **G.**, niem. *Gappa*, pow. toruński, obejmuje dwie posiadłości: szlach. folw., okolica równa, żyzna, $1/3$ mili stacya kolei zel. toruńsko-wystruckiej w Turznie (Thauer), obszaru ziemi mórg 350, budynk. 6, dom mieszk. 1, katol. 27, R. 1860 własność Działowskich. Parafia Tor-Papowo, szkoła Turzno, st. p. Lubicz. Druga G., folwark proboszczowski, należący do parafii w Kowalewie, tuż przy mieście Kowalewie, obszaru ziemi m. 631, budynki 2, katolików 22, ewangel 3. Parafia, szkoła, poczta: Kowalewo. 3.) **G.**, ob. *Gapiarnia*. *Kś. F.*

Gapiarnia albo *Gapa*, według Zarańskiego po niem. *Kraehenkrug*, karczma do wsi Budy należąca, pow. grudziąski, blisko granicy pow. kwidzyńskiego, nad jeziorem, parafia Szembruk, szkoła Ślemno, st. p. Gardeja; ma 3 budynki, 2 dm., 4 katol., 7 ewang. *Kś. F.*

Gapidupa, inaczej też *Gapowo*, niem. *Kraehwinkel*, mała os. należąca do wsi Stężycy, pow. kartuski, o 3 mile od Kartuz, o 1 i pół od Kościerzyny, par. i szkoła Stężyca.

Gapieniec, karczma, pow. odolanowski, ob. *Strzegowo.*

Gapinin, wś. i folw. nad rz. Pilicą, pow. opoczyński, gm. Ossa, par. Studzianna. W r. 1827 było tu 11 dm., 76 mk.; obecnie liczy 32 dm., 27 osad, 163 mk., 247 m. roli włość. Leży od Radomia w. 50, od Opoczna w. 20, od Drzewicy w. 14, od Odrzywołu w. 11. Rzeka Pilica stanowi granicę północną; rozl. folw. wynosi m. 1016 gruntu orn. i ogrodów m. 309, lasu m. 395; bud. mur. 6, drew. 4. *Br. Ch.*

Gapony, wś. pryw., pow. dziśnieński, o 29 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 7 dm., 44 mk. (1866).

Gapowo, osada pod Stężycą, pow. kartuski, parafia, szkoła Stężyca, poczta Kościerzyna, odległość od Kartuz 3 mile, od Kościerzyny 1 i pół mili.

Gappa (niem.), ob. *Gapa.*

Garaczewo lub *Garaszewo*, wieś, pow. poznański, na południe od Poznania; 26 dm., 182 mk.; 38 ew., 133 kat., 11 żydów. St. poczt. i kol. żel. w Poznaniu o 7 kil.; blisko rz. Warty.

Garadna, st. dr. żel. ciskiej, o 38 kilom. od Koszyc.

Garajsze lub *Garajksze*, wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Wysoka Ruda; liczy 12 dm., 98 mk., odl. 32 w. od Maryampola.

Garanczyszki, wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Wejwery; liczy 5 dm., 33 mk., odl. 40 w. od Maryampola.

Garaszewo, ob. *Garaczewo.*

Garbacz, folw., Garbacz-Skała, wś i G.-Jeziorko, wś, pow. opatowski, gm. Boksice, par. Mamina. Są tu pokłady piaskowca czerwonego. Dobra te były własnością i siedzibą znakomitego myśliciela Józefa Gołuchowskiego. W 1827 r. liczono tu 34 dm. i 220 mk. Obecnie G. folw. liczy 7 dm., 114 mk., 984 mor. ziemi i młyn wodny; G.-Skała i G.-jeziorko wsie włośc. liczą 40 dm., 314 mk., 347 morg. ziemi. Wspomina o G. już Długosz jako o posiadłości biskupów lubelskich, łącznie z przyległą wsią Grębocice (I 646, II 470). *Br. Ch.*

Garbacz, niem. *Friedrichsheide*, kolon., pow. ostrzeszowski, należy do gm. i wsi Marydołu (Marienthal); 3 dm., 41 mk., stac. poczt. i kol. żel. Ostrzeszów (Schildberg) o 6 kil. *M. St.*

Garbacz, niem. *Grammattenbrück*, ob. *Zabrodzie*, pow. wałecki.

Garbacza linia, lesiste wzgórze ze szczytem 322 m. wys., w pow. lwowskim, na zachód od Zimnej wody, na granicy pow. gródeckiego. *Lu. Dz.*

Garbacze, wieś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 53 w. od Oszmiany, 5 dm., 34 mieszk. prawosł. (1866).

Garbalin, wś, pow. łęczycki, gm. Topola, par. Siedlec. W 1827 r. było tu 16 dm. i 113 mieszk.

Garbarnia, wś, pow. łódzki, gm. Brużyca wielka, par. Aleksandrów.

Garbarze, 1.) przedm. Jarosławia po prawym brzegu Sanu. 2.) **G.**, przedm. Przemyśla.

Garbas, niem. *Garbassen*, *Niski*, *Nieder-G.*, i *Wysoki*, *Ober-G.*, dwie wsie, pow. olecki, nad jeziorem, w płn. części powiatu, blisko granicy Król. Pol. i pow. gołdapskiego, ludność polska ewangelicka.

Garbaś, wś i folw., pow. suwalski, gm. Czostków, par. Bakałarzew. W 1827 r. było tu 20 dm., 179 mk.; obecnie G. wś liczy 15 dm., 99 mk., zaś. G. folw. 10 dm., 74 mk., odl. od Suwałk 26 w., od Filipowa w. 3, od Grodna w. 105. Rozl. folw. wynosi m. 1663, grunta orne i ogrody m. 855, łąk m. 150, lasu m. 510; gorzelnia, cegielnia i wapielnia; pokłady torfu, kamienia wapiennego i marglu. Dobra te w r. 1871 oddzielone zostały od dóbr Bakałarzewo.

Garbaś, jezioro w dobrach t. n. w pow. suwalskim. Posiada 45 morg. obszaru, 90 stóp głębokości i około 3 wiorst długości. Należy ono do łańcucha jezior, ciągnących się na przestrzeni 30 wiorst w dolinie rz. Rospudy. Por. Długie jez. *Br. Ch.*

Garbassen (niem.), ob. *Garbas.*

Garbatka, wś i folw., majorat, pow. kozienicki, gm. Policzna, par. Gródek. Posiada tartak. W 1827 r. było tu 61 dm. i 461 mk., obecnie liczy 101 dm., 715 mk., 2105 morg. włośc i 495 ziemi dworsk. Posiadał ją Dobiesław Kochanowski i zamienił z klasztorem sieciechowskim na Ciszycę. *Br. Ch.*

Garbatka, 1.) wieś, pow. obornicki, 13 dm., 118 mk., 62 ew., 56 kat., 30 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Rogoźnie o 4 kil. 2.) **G.**, domin., 613 morg. rozl., 3 dm., 40 mk., 12 ew., 28 kat., 17 analf. *M. St.*

Garbatówka, folw., pow. chełmski, gm. Cyców, par. Wereszczyn. Od Lublina w. 38, od Łęczny w. 17, od Urszulina w. 7. Rozl. wynosi m. 4369 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 464, łąk m. 250, pastwisk m. 1293, wody m. 330, lasu m. 1547, zarośli m. 18, nieużytki i place m. 467. Bud. mur. 2, drew. 15; jeziora Somin, Rudcze i część Uściwierza, pokłady torfu. Dobra te w r. 1873 oddzielone od dóbr Swierszczów.

Garbeck (niem.), oberża i fabryka sera, powiat królewiecki, st. p. Kranz.

Garbek, wś nad Białą Dunajcową przy kolei tarnowsko-leluchowskiej w pow. tarnowskim, należy do parafii rzym. katol. i urzędu pocztowego w Tuchowie, liczy 318 mieszk. i ma kasę pożyczkową gminną z kapit. 160 zł. Większa posiadłość (probostwo w Tuchowie) wynosi 126 m. roli i ogrodów, 16 m. pastwisk

i 70 m. lasu; mniejsza pos. 232 m. roli i łąk, 33 morg pastwisk i 19 morg. lasu.

Garbek (Ostry), góra, t. II str. 74.

Garben (niem.), folw., pow. iławski, st. p. Landsberg.

Garben (niem.), w r. 1301 *Garwol*, wś, powiat wołowski na Śląsku, par. Wołów, z młynem wodnym.

Garbendorf (niem.), wś, pow. brzeski na Szląsku, par. Brzeg.

Garbeningken (niem.), folw. i cegielnia, pow. welawski, st. p. Goldbach.

Garbiliszki, folw., pow. szawelski, gm. gruździewska, par. szakinowska, 15 dzies. ziemi, własność Dokniewicza. *J. Godl.*

Garbin, wś, pow. słupecki, gm. i par. Trąbczyn.

Garbnick (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Doenhofstaedt.

Garbnicken (niem.). folw., pow. fryląndzki, st. p. Domnau. 2.) **G.**, folw., pow. iławski, st. p. Wildenhoff.

Garbów, 1.) wś i folw., pow. kutnowski, gm. Plecka Dąbrowa, par. Bedlno, o 17 w. od Kutna, o 6 w. od Pniewa. W 1827 r. było tu 6 dm., 72 mk. Rozl. folw. wynosi m. 329, grunta orne i ogrody m. 216. Bud. drewn. 12, staw zarybiony. Wieś G. lit. AB. osad 4, gruntu m. 3. 2.) **G.**, folw., pow. kaliski, gm. Staw, par. Kalinowa, należy do dóbr Kalinowej. 3.) **G.** i Garbówek, wsie, pow. łódzki, gm. Żeromin, par. Tuszyn. 4.) **G.**, wś i folw., i G.-probostwo, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Garbów. Jest tu staranne i na wielką skalę urządzone rybne gospodarstwo, zarodowa trzoda chlewna i produkcya traw pastewnych. Posiada kościół par. drewniany erekcyi niewiadomej, który przed r. 1440 już istniał. Obecny z 1731 r. wystawił dziedzic Ługowa Daniel Kowalewski. Urząd gminny. W 15 w. G. był własnością Dobiesława Szczekockiego (Dług. III, 250). Par. G. dek. nowo-aleksandryjskiego 7678 dusz. Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w Kurowie, st. poczt. Nałęczów. Liczy 15389 morg. obszaru i 3443 ludności, zarząd gminny we wsi Garbów. W skład gminy wchodzą: Bogucice, Borków, Garbów, Góry, Gutanów, Jałowice, Karolin wś i folw., Liśce z folw., Lisiecka Wólka, Morniki folw., Miłońce z folw. Piotrowice z fol., Przybysławice z folw. Dobra G. składają się z folw. G., Bogucice, Przybysławice, Marynki, Orlicz i 3-ch osad młynarskich; podług opisu z r. 1871 posiadłość dworska wynosi w ogóle m. 7026. Wieś G. osad 39, gruntu m. 962; wś Miesiące osad 15, gruntu m. 225; wś Przybysławice osad 74, gruntu m. 1234; wś Bogucice osad 37, gruntu m. 756; wś Wola Przybysławska osad 94, gruntu m. 2135; wś Orlicz osad 5, gruntu m. 148; wś Karolin osad 51, gruntu m. 505. Wieś Amelin osad 30, gruntu m. 206; wś Borków osad 70, grnntu m. 509; wś Wólka Kątna osad 21, gruntu m. 638; wś Janów osad 48, gruntu m. 350. 5.) **G.**, wś i folw. poduch., pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Góry wysokie. W 1827 r. było tu 15 dm., 97 mk. W 15 w. wś ta należałą do Piotra Zawiszy i Stefana Farureya Sulimy (Dług. I 194). Dobra G. składają się z folw. G., Romanówka, Jaroszówka i wsi G., od Sandomierza w. 10, od Zawichosta w. 5. Rozl. dworska wynosi m. 157 a mianowicie: folw. Garbów m. 816, płodozmian 13-polowy, bud. drewn. 18; folw. Jaroszówka m. 412, płodozmian 13-polowy, bud. drewn. 5; folw. Romanówka m. 288, płodozmian 13-polowy, budowli drew. 3, wiatrak. Wieś G. osad 53, gruntu m. 404. *Br. Ch., A. Pal.*

Garbowice, wś włośc., pow. opatowski, gm. Iwaniska, par. Mydłów. Liczy 21 dm., 147 mk., 223 mr. ziemi włośc.

Garbowo-Nowe i **G.-Stare**, wsie szlach., pow. mazowiecki, gm. Piszczaty, par. Kobylin. W 1827 r. G.-Nowe liczyło 19 dm., 111 mk., a G.-Stare 28 dm., 157 mk. G.-Nowe wspominane już w dokumentach z 1440 r.

Garbseiden (niem.), wś i os., pow. fyszhuski, st. p. Grünhoff.

Garbuneliszki, folw., pow. nowoaleksandrowski, par. aleksandrowska, dziedzictwo v. Duntena.

Garbuny 1.) albo *Piryszki*, wś i zaśc. rządowy, nad jez. Łankois, Prowałas i Majtys, pow. święciański, 2 okr. polic., mk. kat. 73, żydów 8, dm. 5 (1866), od Święcian 20 w. 2.) **G.** lub *Dyndy*, wś rządowa, nad jez. Prowałas i Majtys położona, pow. święciański, 2 okr. polic., mk. kat. 62, żydów 8, dm. 4 (1866), od Święcian 20 w. 3.) **G.**, wś włośc. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 64 i pół w. od Dzisny, 2 okr. adm., 7 dm., 137 mk. (1866).

Garby 1.), wś różnych właśc., pow. wilejski, o 71 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. gabska, 9 dm., 72 mk. (1866). 2.) **G.**, folw., pow. wiłkomierski, par. szacka, Mackiewiczów własność, włók 6 rozl.

Garby 1.) wś, nad Szywrą, pow. średzki, 15 dm., 161 mk., wszyscy kat., 54 analf. St. poczt. w Zaniemyślu (Santomischel) o 9 kil., st. kolei żel. w Sulęcinie o 2 kil. 2.) **G.**, domin., pow. średzki, 1977 mr. rozl., 10 dm., 140 mk., 25 ew., 115 kat., 47 analf. 3.) **G.**, wś i 2 domin., pow. poznański; jeden folw., resp. domin., 550 mr. rozl.; drugi folw. 528 mr. rozl., 24 dm., 263 mk., 16 ew., 247 kat., 40 analf. St. poczt. w Swarzędzu o 4 kil., st. kolei żel. Poznań o 9 kil. Drugi folw. własność p. Bojanowskiej, poprzednio dra Tomaszkiewicza.

Garc Mały, niem. *Kl. Gartz*, włośc. wieś, pow. starogrodzki, na wzgórzystym lewym

brzegu Wisły, blisko traktu bydgosko-gdańskiego, pół mili od nowej stacyi kolei żel. bydgosko-tczewskiej w Subkowach, ma glebę urodzajną, pszenną. Na północ z pól tutejszych wytryskująca struga Bystrzyca (w odpisie pewnego dokumentu Pakowenica ?) wartko płynie ku Wiśle. Ze strony Wisły zaś ciągnie się w południowym zakręcie znaczne jezioro albo raczej odnoga czyli łacha Wisły, dawniej Słońce, Slancza zwana. Z małem wybudowaniem (przedtem karczmą) Łowigus obejmuje obszaru ziemi mr. 2299, posiadł. gbur. 4, katol. 179, ewang. 70, dm. mieszk. 16. Parafia i poczta z stacyą kolei żel. Subkowy, szkoła w miejscu. Odległość od Starogrodu $2^3/_4$ mili. G. jest osadą prastarą: z nazwy tyle oznacza co garzec czyli gród. I w rzeczy samej dokumenta wspominają gród stary jeden na wzgórzu położony, a drugi na łęgach przy Wiśle. Najstarszy dokument pochodzi z r. 1282: podówczas istniały w najbliższem sąsiedztwie wioski „Sakrowe i Warzowe", których obecnie od niepamiętnych czasów nie ma. Dobra te posiadał wtedy szlachcic Jan Przyprok, który je zapisał oo. cystersom w Peplinie. Dokument zaś donacyjny prawomocny wygotował ówczesny książę pomorski Mestwin II tegoż r. 1282. Wreszcie granice wsi G. wymienia dokument: „Od upływu Bystrzycy (Pakowenicy ?) do Słońcy aż do końca tejże. Dalej do okopu na górce „Garc". Od okopu do „Grabenina" (teraz Gręblin), stąd do lasu między „Warzowem" a Garcem, gdzie wypływa Bystrzyca (Pakowenica ?). Ztąd do upływu rzeczki". R. 1368 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode dodał mr. 12 na łęgach przy W. Garcu stykającym się z rolą cystersów. Była to zamiana za 10 mr., które się pod Słońcem zniszczyły przez nową groblę nad Wisłą, przerzynającą łachę Słońce. R. 1386 wykopały sobie nad Wisłą położone wsie: Sprudowo, Rudno, Lignowy, W. Garc i Walichnowy głęboki rów na sprowadzanie wody wiosennej i jesiennej z roli do Wisły. Rów ten kończył się przy Garcu klasztornym i sporo ziemi zalewał. Dlatego mistrz w. krzyżacki Konrad von Jungingen r. 1396 darował konwentowi kawał ziemi nad Wisłą po za groblą od końca gór nadwiślańskich aż do Słońca, zastrzegając sobie jednak 10 prętów ziemi wzdłuż grobli na reparacyą. R. 1564 opat pepliński Rembowski I zastawił Garc i Słońce Franciszkowi Żelisławskiemu podkomorzemu malborskiemu z Międzyłęża tuż przy Garcu na 33 lata za tal. 3000. Konwent wymówił sobie jedynie rybołówstwo w jeziorze Słońcu do spółki z podkomorzym. Rocznie miało się zł. 100 umarzać. R. 1604 opat pepliński Mikołaj Kostka puścił Garc i Słońce razem w dzierżawę Beierlingowi z Gdańska na lat 30. Przez 15 lat powinien był płacić zł. 1000, a następnie zł. 1100. Już po roku Beierling zdał swą dzierżawę Hermanowi Beckendorf z Malborka, a ten, będąc już wiekiem podeszły i niezdolny do gospodarstwa, ustąpił r. 1609 dzierżawę zięciowi swemu szlachetnemu Henrykowi Strobant, patrycyuszowi gdańskiemu. Przed połową XVII wieku konwent pepliński zwykle sam prowadził gospodarstwo w Garcu przez o. prokuratora czyli ekonoma, który tu zamieszkał. Dla większej wygody duchownej (bo był zawsze księdzem) wystawili mu osobną kaplicę prywatną przy dworze, w której codzień mszę św. odprawiał. R. 1650 ówczesny legat papieski w Polsce kaplicę tę potwierdził. R. 1670 opat ciecholewski wydał w dzierżawę Garc i Słońce Jakubowi Ziegenhagen na 3 lata za zł. 2200, które ratami miał spłacić. Dla klasztoru wymówiono tylko lasek położony na polu wsi Słońca, zwany Piekiełko, i zwierzchność nad włościanami. *Ks. F.*

Garc Wielki, niem. *Gr. Gartz*, wś włośc. kościelna, pow. kwidzyński, na wyżynach lewego brzegu Wisły, przy bitym trakcie bydgosko-gdańsk., w t. zw. Fetrach, ma glebę żyzną, pszenną, przeszło milę od Gniewu, pół mili od Peplina. Obszaru ziemi obejmuje mórg 3388, budynk. 78, dm. mieszk. 31, kat. 307, ewang. 97. Parafia i szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Peplin. G. jest osadą prastarą; imię Garc czyli Garzec znaczy tyle co gród. Gród też oddawna istniał w G.; dziś jeszcze pokazują t. zw. okopy czyli szańce pierwotne. Za pomorskich książąt należał do ziemi gniewskiej, zwanej wtedy wanzeke, wanzka, tyle co wąska. R. 1229 książę pomorski Wracisław zapisał G. wraz z całą ziemią gniewską oo. cystersom w Oliwie. R. 1276 Sambor II cofnął tę darowiznę i oddał ten obszar krzyżakom, co i książę Mestwin po długim oporze r. 1282 potwierdził. Tegoż samego roku znajdował się książę osobiście „in castro Garzeke". Podług ówczesnych dokumentów istniały jeszcze znaczne lasy w granicach wsi; także i jezioro do wsi należało. Za krzyżaków G. przyłączony był do komturyi w Gniewie; za polskich czasów zarządzał nim starosta międzyłęski. Kościół istniał tu od niepamiętnych czasów. R. 1326 proboszcz garcki i zarazem dziekan tczewski Tizko zbiera świętopietrze (Theiner I 272). R. 1336 Henryk Witte von Plauen Reuss wielki komtur krzyżacki i zarazem komtur gniewski potwierdza dokumentem: jako zmarły w Bogu brat Meinecke von Quenmunde (?), późniejszy pruski landmistrz, wystawił przywilej na wś G. sołtysowi Herderowi prawem chełmińskiem. Włók uprawnych było wtedy na wzgórzu 34. Z tych sołtys otrzymał wolnych włók 2 i $^1/_3$ feniga od sądów tak małych jak wielkich. Nadto posiadał prawem dziedzicznem drugie 2 włóki, ale od tych płacił czynsz

jak i inni, tylko że szarwarku czynić nie potrzebował. Dla proboszcza były wolne 4 włóki. Granice stykały się z wsią Rudnem i Gręblinem, stąd do folwarku który ma „Hans Porprag und sein Bruder Gottschalk von der Gerichte durch das Burg-Wall intzwann des Hauses Gartz bis an das Fliess das da fliesst in den See, das Fliess auf bis in das Ellerbruch". Potem my (tj. Henryk von Plauen Reuss) gdy zostaliśmy komturem wielkim i landmistrzem, powiększyliśmy im dobro Garc o 14 i pół włók, które na łęgach (in der Aue) dodaliśmy. Z tych sołtys jeszcze bierze wolnych 1 i pół włóki, inne czynszować będą jak i te co w górze leżą. Pomiędzy świadkami znajduje się, nie wiadomo czy dobrze w kopii wypisany, Albrecht książę brunświcki, „Landkonptur zu Posen." W czasie luterskiej reformacyi prawie wszyscy tutejsi mieszkańcy przeszli na nową wiarę. Najbardziej przyczynili się do tego międzyłęscy starości, jak np. Franciszek Żelisławski, zagorzały zwolennik Lutra, który w G. predykantów luterskich utrzymywał. Ztąd nawet do sąsiednich parafij np. Rajków, Walichnowa herezya wcisnęła się i w ogóle Garc nazywali wtedy gniazdem luteranizmu. Franciszek Żelisławski jednak zdaje się że umarł jako prawowierny katolik, bo poczynił fundacye pobożne w niektórych kościołach, pochowany został w kaplicy bocznej w Garcu. R. 1596 biskup Rozrażewski odebrał kościół luteranom; oporu ani najmniejszego nie było, ludek polski chętnie się znowu nawracał. Ostatni luterski predykant nazywał się Chrystyan Martin, nauki miewał po polsku i po niemiecku, nabożeństwo odprawiał podług wyznania augsburskiego. Biskup teraz innego katolickiego proboszcza ustanowił, kościół poświęcił i oddał katolikom. We wsi znajdowało się wtedy 11 gburów. Szkoła w dobrym porządku istniała. R. 1659 szwedzki królewicz Adolf brat Karola X w miesiącu marcu wracając z pod Chojnic rozłożył się obozem pod wsią Garcem, Rudnem i Lignowami, gdzie wielkie wtedy spustoszenia naokoło poczynił. Parafia garcka należy do dekanatu gniewskiego; dusz liczy 1243, kościół pod wezw. Niepokalanego Poczęcia P. M., patronatu królewskiego, cały murowany, budowy prastarej. Wsie parafialne: Garc wielki, Gręblin, Rudno, folw. Międzyłęż, Nowy i Stary Międzyłęż i Garcka Pastwa. Szkoła jedna istnieje w Garcu, dzieci katol. 77; 39 dzieci odwiedza luterską szkołę w Międzyłężu-folwarku. *Ks. F.*

Garchów, *Harhow*, węg. *Görgö*, niem. *Gorg*, wś w hr. spiskiem (Węgry), w pobliżu Lewoczy, kościół katol. paraf., 801 mk. *H. M.*

Garcigórz, podług Cejnowy *Garczigórz*, u Hilferdynga *Garczegorz*, po niem. *Garzigar*; Parczewski słyszał także w bliskiej wsi Sarbsku formę *Garczagóra*; wś na Pomorzu, w pow. lęborskim, ponad traktem bitym lęborsko-łebskim, około 1 milę od Łeby i Lęborka, parafia Lębork, katol. 5. R. 1348 Henryk von Rechter komtur gdański wydał nowy przywilej na tę wieś prawem chełmińskiem; włók miało być 60; z tych sołtys Arnold von Vicken otrzymał wolnych włók 6 i 3 fenig od sądów małych jak wielkich; tylko przewinienia na drogach publicznych (auf den Landstrassen) wymówił komtur dla siebie; „kretzeme, ertz und zo tanis (?) Nutzes (użytek) dla siebie wyjmujemy." Podług opisu ziemi lęborskiej z r. 1437 włók było tu 50, od każdej dawali skotów 14, denarów 5, włók 6 wolnych, 3 zaczną czynszować r. 1439, 1440 i 1442. Suma dochodu z obsadzonych włók marek 26, skot. 11, denarów 10. W opisie ziemi lęborskiej z r. 1658 czytamy między innemi. Gburzy zowią się: Piotr Katcken, Andrzej Gravetzki, Janusz Schmidt, Maciej Borin, Michał Bette, Paweł Borin, Piotr Krus, Jakób Katke, Maciej Kenses; ogrodnik Paweł Vick. Włók jest 60, z tego proboszcz ma 4 włóki, kościelny (Küster) 1 włókę, luterski predykant także teraz dostał 4 włóki wraz z pustem gburstwem. Opustoszały już przed 9 laty 4 włóki, a teraz jeszcze za tej wojny szwedzkiej 4 włóki. Sołtys ma 6 włók wolnych. Resztę trzymają 9 gburów i 1 ogrodnik. Do wsi należy też trochę lasu, ale bardzo zniszczony, mało co zostało. Porównaj Reinhold Cramer „Geschichte der Lande Lauenburg und Bütcow." W G. był kościół zdawna parafialny, patronatu rządowego; tytuł miał św. Maryi Magdaleny. Do parafii należały wioski: Garcigórz, Wilkowo, Oblewice i w części Rekowo. Proboszcz posiadał 4 włóki, piąta zapisana była dla tutejszego katolickiego nauczyciela (wizytacya Szaniawskiego). Po reformacyi, ponieważ prawie wszyscy niemieccy mieszkańcy przeszli byli na protestantyzm, przyłączono kościół garcigórski jako filialny do Lęborka. Około r. 1770 długo nienaprawiany podupadł: wtedy luteranie myśleli zająć jego miejsce i nowy zbór sobie wystawić; wystosowali nawet prośbę w tym względzie do króla pruskiego. Tymczasem jednak gorliwy Ignacy Luiski, kanonik włocławski i prob. lęborski, sam własnym nakładem szybko pobudował nowy kościół r. 1777 i udaremnił przez to ich zamiary. Budowany był kościół po prusku, dach kryty kleńcem; w wieży dzwony 3; wewnątrz posadzka ceglana, ławek 30, okna 4; w ołtarzu obraz patronki św. Maryi Magdaleny. Proboszcz z Lęborku przybywał tu niekiedy z nabożeństwem; luteranie dosyć chętnie na nie uczęszczali; r. 1802 oświadczyli biskupiemu wizytatorowi, że jak najczęściej słuchaliby kazań, byleby tylko proboszcz do nich przybywał. W nowszych czasach kościołek garci-

górski jeszcze bywał odwiedzanym, a nie mając należytej opieki, chylił się powoli do upadku. Wreszcie r. 1840 silny wicher położył mu koniec. Od tego czasu nie został już więcej odbudowanym, gminę garcigórską rozwiązano i dołączono do kościoła w Lęborku. Ob. ks. Fankidejski „Utracone kościoły i kaplice" 225. Według Parczewskiego w r. 1856 byli tu jeszcze starcy mówiący po kaszubsku; dziś wieś zniemczona. *Kś. F.*

Garcz, niem. *Garz*, włośc. wś, pow. kartuski, na bitym trakcie gdańsko-słupskim, nad jez. Garcze i małą strugą zwaną w dokum. Warznica, 558' nad poziomem morza, obejmuje folw. sołecki (Freischulzengut) 1, wolne sołectwa (Freischulzereiantheile) 2, posiadł. gbur. 7, ogrodn. 6, obszaru ziemi mórg 1488 katol. 177, ewang. 14, żydów 4, dm. mieszk. 16. Parafia Chmielno, poczta Kartuzy; o założenie własnej szkoły czyniono zabiegi r. 1867; odległość od Kartuz 1 mila. Nazwa pochodzi od wyrazu garc, garzec, tyle co gród, zkąd wynika, że to osada prastara i że tu gród niegdyś za pogańskich czasów istniał. Zresztą dotąd jeszcze położony jest G. w lesistej okolicy, której jeziora i strumyki obfitowały niegdyś w mnogie ryby i sobole. Chociaż jezioro Garcze zapisane było klasztorowi w Kartuzach, wieś była ststwa mirachowskiego; najstarszy znany przywilej pochodzi z r. 1582. Ostatnim przywilejem z r. 1774 została wydana w wieczystą dzierżawę. *Kś. F.*

Garczagóra, ob. *Garcigórz.*

Garcze, jezioro, zwane także garczyńskie, od wsi Garcz, przy której jest położone, pow. kartuski, po prawej stronie traktu bitego gdańsko-słupskiego. Powierzchnia wynosi mórg 687. Oprocz Garcza leży w pobliżu wś Lapalice i Mokrałąka; brzegi są górzyste, spadziste, tylko ku Mokrejłące są niskie, z północy i południa lasem otoczone. Przez jezioro płynie mała rzeczka, w starych dokumentach Warznica zwana, sławna w XIII i XIV wieku z sobolów i ryb obfitości. R. 1210 książę pomorski Mestwin I podarował jezioro i rzekę nowo ufundowanym w Żukowie pp. norbertankom. Następnie bardzo się o Garcze i Warznicę ubiegali krzyżacy, którym je też zapisał Sambor II r. 1281. Następnie w r. 1436 kiedy już sobole ustąpiły, mistrz w. krzyżacki Paweł von Russdorf zapisał jez. Garcze oo. kartuzyanom w Kartuzach. W odnośnym dokumencie jednak wymówił sobie, że sądy tak jak przedtem będzie wykonywał sołtys; także sołtys i inni mieszkańcy na własną potrzebę łowić będą w jeziorze „mit Waten, Hamen und kleinen Handworfangeln". *Kś. F.*

Garczegórz, *Garczigórz*, ob. *Garcigórz.*

Garczonki, ob. *Garczynek.*

Garczyn, wś, pow. węgrowski, gm. Czarnogłów, par. Wiśniew. Posiada 17 dm., 124 mk. i 287 mr. obszaru.

Garczyn, niem. *Gartschin*, wś kościelna parafialna, pow. kościerski, w pobliżu 3 jezior, $^1/_8$ mili od bitego traktu łubieszyńsko-kiszewskiego, który ją łączy z traktem kościersko-gdańskim, skarszewskim na Łubieszyn i ze starogardzkim na Kiszewę. Obejmuje dobra rycerskie i wś włościańską, razem z poblizkim folw. Garczynkiem zawiera obszaru ziemi mr. 4394; katol. 263, ewang. 155, żydów 3, dm. mieszk. 38. W miejscu jest kościół katol. parafialny, szkoła katol., karczma i wiatrak. Poczta Nowe Polaszki (Neu Paleschken). Odległość od Kościerzyny 3 mile. Trzy wspomniane jeziora zowią się: przy drodze pod Orle Szklonko (zapewne od szklanki, że jest okrągłe tak nazwane), pod Garczynek Skorzewo i zaraz przy wsi jezioro Wielkie, lepiej Zamkowe, Schlosssee, bo leżało przy zamku, $^1/_4$ mili długie, prawie dokoła krzewami i pięknym bukowym, dębowym lasem otoczone. Niedawno temu istniało zaraz za wsią czwarte jeszcze jezioro, dość obszerne, na łąkach po prawej ręce gdy się jedzie do Orla, ale teraz jest spuszczone za pomocą kanału do zamkowego jeziora i już całe prawie zarosło: nazywało się zapewne Siedlinko, jak teraz jeszcze odpływ z niego czyli kanał się zowie. Tuż za kościołem we wsi ponad wspomnionem wielkiem czyli zamkowem jeziorem znajduje się dość wysoka góra, przyokrągła, bardzo spadzista, na dole tu i owdzie krzewami porosła; u góry jest miejsce równe, obszerne, na którem orzą. U ludu jest gadka, że tu pierwotnie stał kościół, ale zapadł i utonął w jeziorze. Podobno rybacy nieraz zahaczają siecią o jego wieżę. O górze zaś powiadają, że ją szwedzi usypali, bo każdy żołnierz przyniósł ziemi w hełmie, i tak powstała. Za tą gadką poszli i niejedni niemieccy uczeni, którzy także sądzą, że górę szwedzi usypali i zowią ją po swojemu „Schwedenschanze". Co jest jednak z prawdą zupełnie sprzeczne. Istniała bowiem ta góra dawno przed szwedami, jeszcze w XVI wieku wszyscy nazywali ją: zamkowa góra (Schlossberg), i dobrze wiedzieli, że tu kiedyś stał zamek. R. 1529 świadkowie przed sadem w Starogrodzie zeznają po niemiecku: „Im Dorffe Garczyn do de Kirche gelegen und gebawit ist do bey isth eyn etzlicher Bergk uf welchen gewesen isth eyn Schloss. Disser Bergk mit dem Acker der Kirchen und der Pfarr mith eynem Sehe (owo zamkowe jezioro) von anbegynen gehort hot." W ogóle jest G. jedną z najstarszych pomorskich osad. Imię teraźniejsze „Garczyn" jest wzięte od owego zamku obronnego i oznacza zupełnie tosamo co „garc, garzec, gród itd." W XIII wieku za pomorskich książąt stanowił Garczyn ze swoim zamkiem główne siedlisko

całej okolicznej „garczyńskiej ziemi". W skład tej najstarszej prowincyi czyli ziemi wchodziły mniej więcej parafie dzisiejsze: Garczyn, Pogutki, Kiszewa i Niedamowo (Baltische Studien XVI, 153). Jako książęcych urzędników na zamku wymieniają: kasztelana i chorążego. Książęta posiadali naokół wszystkie te dobra. Oni też i kościoły tutejsze ufundowali. I tak jest rzeczą prawie pewną, że kościół w G. był pierwotnie rządowego patronatu. Jeszcze w r. 1529 zeznawają świadkowie, jak pamiętają, że tu od początku proboszcza obsadzali kiszewscy starości: „Und von anbegynen hat gehort und gehort dy belehnunge eynes itzlichen Pfarrer czu Garczyn zcum Hauptmann uf Keyschow". Ale wtedy już istniał folwark szlachecki we wsi, a ówczesna wdowa po Garczyńskim Cecylia widać że już sobie to prawo patronatu przywłaszczała. Także ową górę zamkową i jezioro wielkie dla folwarku zabrała, choć ono od początku należało kościołowi. W następnych czasach góra prócz jeziora pozostała przy proboszczu, ale patronat uzyskali tutejsi panowie. Najprzód byli tu Garczyńscy przez cały XVI wiek aż do r. 1686. Po nich przyszli Tucholkowie, z pomiędzy których znani są: Michał Tucholka, sędzia ziemski w XVIII wieku, po nim syn jego Jan Tucholka, asesor tczewski jest tu r. 1766. Ostatni za polskich czasów byli Trembeccy; r. 1789 zachodzi Ignacy Trembecki, chorążyc chełmiński; obecnie jest niemiec. W czasie reformacyi wiara katolicka bliska tu była upadku. Proboszcza po większej części nie ustanawiano, a państwo trzymali innowiercę. Ludzie do kościoła mało chodzili. Kiedy nastąpiły lepsze czasy, przyłączono kościół do Wysina. R. 1642 wspominany Wojciech Zychecki komendarz wysiński i garczyński, po nim także Wojciech Złotowicz r. 1645, Bartłomiej Górka r. 1707. Dopiero r. 1729 ma Garczyn własnego proboszcza Wendę. Po nim od r. 1729 do 1749 Józef Słomiński prob. garczyński. Teraźniejszy stan parafii garczyńskiej opisuje dyecezalny szematyzm z r. 1867: Dusz w parafii 1350, tytuł kościoła: św. Andrzej apostoł, prawo patronatu prywatne; kiedy kościół stawiany i konsekrowany, nie wiadomo. Wsie parafialne: Garczyn, Płachty, Łubieszyn, Liniewko, Liniewo, Sobącz, Orle, Równe. Katolickie szkółki: w Garczynie dzieci 37, w Liniewie 57, Sobączu 45, Łubieszynie 49; 17 dzieci katol. odwiedza ewang. szkołę w Kartowie, gdzie nauki religii żadnej nie mają.

Garczynek, niem. *Gartschonken*, podług którego lud teraz mówi: Garczonki, folw. należący do Garczyna, pow. kościerski; przy wsi znajdują się 3 małe jeziora, większe nazwane Skórzewno leży w stronie ku Garczynowi. Parafia, szkoła Garczyn, poczta Nowe Polaszki, odległość od Koscierzyny 3 mile. *Ks. F.*

Garczyno, jezioro, pow. kościerski, pół mili na zachód od Kościerzyny, wąskie i kręte, ciągnie się z północy na południe; okolica piaszczysta lasem porosła; w południowym końcu jeziora przechodzi bity trakt kościersko-bytowski, ztąd struga wychodzi do większego jeziora Sudomia, przywodzi pierwsze dopływy i źródła rzece Gwdzie albo Czarnej wodzie. Brzegi dosyć strome, górzyste, przy których leżą wsie Lubjan i Ciche. *Ks. F.*

Garczynowo, jez. w pow. złotowskiem; bliższych szczegółów o położeniu brak. *Ks. F.*

Garczyńska ziemia, ob. *Garczyn.*

Garczyńskie jezioro, ob. *Garcze.*

Gard bohowy. Jeszcze przy końcu zeszłego wieku, nazwą „Gard bohowy" czyli „Zaporozki" obejmowano całą przestrzeń ziemi, położonej w dzisiejszej gub. chersońskiej, na lewym brzegu Bohu, pomiędzy dzisiejszą wioską Konstantynówką i m. Wozneseńskiem, i pomiędzy rzeczkami Suchym Taszłykiem, Harbużną i Martwą wodą, wpadającemi do rz. Bohu (ob. mapę Rizzi-Zanoniego). Miano to było zarazem potoczne i urzędowe. Uroczysko to dziś opuszczone, z nazwą zatartą, dawniej dlatego „Gardem" się nazywało, że tu było główne stanowisko kozaków zaporoskich dla łowienia ryby w rzece Bohu, którą w miejscach dogodnych do połowu ryb, jak się mówi po ukraińsku, „zagardywano" to jest przegradzano płotami czyli grobelkami z faszyn i chrustu. Kozacy do Gardu Bohowego wyprawiani byli z Siczy i zimowników, gdzie też całe lato, nawet do późnej jesieni, w jednem jak mrowisko natłoczeni miejscu, przebywali. Dla utrzymania porządku między tymi rybołówcami od kosza posyłano pułkownika z oddzielną komendą. Na zimę zaś w bliższe miejsca Siczy a mianowicie w wielki i mały Inguł ciż kozacy wracali. Owoż Gard ten, jako miejsce do łowienia ryb przeznaczone, zdawna istniał, ale dopiero od końca XVII wieku nabrał on znaczenia i historycznego rozgłosu, a to gdy w dodatku jeszcze i posterunkiem strażniczym został, i wysuniętą naprzód placówką Zaporoża ku nowym granicom, które się świeżo poformowały, w skutek traktatu grzymułtowskiego, pomiędzy Rossyą i rzecząpospolitą Polską, a nieco później i z państwem tureckiem. Ale ów dozór nad granicą sprawowany niby przez Siczowników w Gardzie, byłto pozór tylko. Węgieł graniczny, na którym odtąd Gard był położony, ułatwiał też im niemniej możność czynienia wycieczek w kraj sąsiedni polski, dla rozboju i grabieży. A właśnie o to, a nie o co innego, im tu głównie chodziło. I jakkolwiek wojska rzeczypospolitej strzegły granicy od ich napadów, ale granica ta była przez długi czas tylko domysłową, imaginacyjną linią, na mapie przeciągnię-

tą, ile że traktatu grzymułtowskiego stany rzeczypospolitej nie chciały ratyfikować; i choć nareszcie w 1704 roku został tenże traktat w Narwi przez Augusta II potwierdzony i do księgi praw wciągnięty, ale jeszcze przez spory przeciąg czasu nie przystępowano do określenia granic w tej stronie pomiędzy dwoma państwami a więc granicy stałej określonej, ściśle wiadomej, nie było, a stąd łatwość przekraczania jej dla pogranicznych rabusiów i trudność dla strzegących jej wojsk polskich wynikała. Rabusie zaś ci, na dość długiej linii w Gardzie sąsiedztwo swoje z krajem polskim ustaliwszy, posługując się już granicą nieokreśloną i zawikłaną, już lesistemi obszarami, nad tąż imaginacyjną, jak mówiliśmy, graniczną linią się ciągnącemi, w których bez przeszkody zbierać się i ukrywać mogli, napastowali też nietylko, jak nazywano wtedy, „samą ostatnią Ukrainę“ w każdej chwili, ale i jej środkowe części, gdzie podmawiając poddanych polskich i wiążąc się z nimi, do swojej spółki rozbójniczej wciągali. Plaga tych też najazdów hajdamackich przeciągała się przez kilkadziesiąt lat prawie i zawadzała niemało owej znanej polityce kolonizacyjnej polskiej w tych stronach, która chciała kraj ów pusty i odłogujący co najprędziej zasiedlić, ożywić stosunkami ludzkiemi, jednem słowem przez podniesioną pracę gospodarczą pozyskać go kulturze i cywilizacyi. Tymczasem zamiast pocieszającego widoku błogosławieństwa kołyszących się śród pola zbóż, piki i ratyszcza zdawały się wyłazić wciąż z tej ziemi, szczęk oręża i głos marszowy się rozlegał, i krwawe co chwila wybuchały sceny i wrzały też dorywcze a zacięte walki pomiędzy grasującem hultajstwem a komendami polskiemi. Hajdamacy, przekradłszy się przez granicę wiadomemi sobie manowcami i lasami, w głębszym już kraju rzucali się na nocny rabunek dworów i wiosek. Patrolujące komendy polskie ścigały ich wpawdzie i gromiły dość często, ale też nierzadko się zdarzało, że ci rabusie, przed ścigającą ich pogonią, ukradkowemi drogami, umknąć potrafili do gęstych puszcz, setnych jarów nad granicą położonych, a w których ginęli już oni, jakby ich ziemia pochłonęła. Ale jak ci zbóje wpadali wciąż do kraju polskiego dla mordów lub grabieży, tak znów ze swojej strony komendy polskie oddawać im to wet za wet nieomieszkiwały. A częstemi dość musiały być te odwety. Oto właśnie są niektóre szczegóły jednej takiej ze strony komendy polskiej przedsięwziętej odwetowej wyprawy. Komenda polska w 1719 r. strzegąca granicy stała w Jahorliku. Kozacy z Gardu, podkradłszy się, zabrali konie jej z pastwiska. Regimentarz polski odniósł się z tem do baszy tureckiego, rezydującego w Benderze, i pospołu z nim od koszowego zwrotu skradzionych koni zażądał. Ale koszowy zbył ich wykrętną odpowiedzią. A więc rejmentarz wraz z baszą wysłali oddział wojska ku Gardowi, i ten gdy wkroczył w ziemię Zaporozców, zaraz u uroczyska „Wstępy“ miał rozprawę z kozakami gardowymi, którzy już gotowali się byli znów wpaść po świeży plon w pogranicze polskie. Kozacy ci też, zaskoczeni znienacka, zostali wybici do nogi. Następnie tenże sam oddział polski, udawszy się w dalszą drogę, znowu napotkał inną jeszcze watahę kozacką, ale ta obronną ręką umknąć zdołała, zostawiwszy jednego więźnia, który wyznał, że istotnie skradzione konie znajdują się w Gardzie; oddział więc polski, wzmocniony drugim nadesłanym przez regimentarza, złączony z tatarskim, poszedł już wprost do Gardu. Źródło jednakże, skąd czerpiemy tę wiadomość, niepodaje nam jak się ta wyprawa skończyła (ob. Teka Podoskiego t. II str. 12). Ale najwięcej krajem zagrażanym od tych hajdamaków były okolice ciągnące się ponad Siniuchą, Wisią i Taśminą, gdzie lasy Łebedyńskie, Nerubaj i tak zwany Czarny służyły im za przytulisko i punkt zbierania się. Nikodem Woronicz, chorąży owrucki, około 1736, wystawiwszy „własnym sumptem“ stukonną chorągiew pancerną, w tej też właśnie stronie „pilnie i czule strzegł granicy“ (ob. Zebranie różnych mów, listów Krzyszt. Zawiszy, rękopis w bibl. zakł. im. Ossolin.). Jednakże ówczesny regimentarz Stefan Jełło Maliński wyznawał przed hetmanem „że od lasów Łebedyna i Nierubaja niepodobna prawie zasłonić granicy“ (Arch. JZR. część III t. III str. 244). Tu też z grasującem hultajstwem najczęściej staczano bójki. Sawa Czały, pułkownik nadwornych kozaków w Niemirowie, urządziwszy służbę wywiadową, był jednym z czynniejszych i szczęśliwszych pogromców tychże pogranicznych rabusiów. Raz napadłszy na ich ślad, szedł w trop za nimi, niepokojąc ich wciąż podjazdami, albo staczając utarczki krwawe i zacięte. jakoż razu jednego rozbił on ze szczętem całą ich watahę pod Czarnym lasem, toż drugą razą, z nagłą ludzi garścią wpadł do samego Gardu i splądrował go. Ale rachunek z nim za to ze strony Gardu nie pozostał długo niezałatwiony. Ihnatko, zuchwały watażka, w 1741 zebrawszy bandę hultajów, wpadł do Stepaszek koło Niemirowa, gdzie mieszkał Sawa i tam go we własnym domu okrutnie zamordował (Kurier polski). Pieśń ludu, opiewająca krwawy zgon Sawy, powiada wyraźnie, że hajdamacy zabili go jedynie przez zemstę za splądrowanie Gardu (buło tobi Gardonu nerozbiwaty). Kiedy ci zbójcy wpadli byli do domu Sawy, w celu zamordowania go, pieśń taż mówi, że żona Sawy wtedy małą dziecinę

kołysała. Tą małą dziecina, tym synkiem w kołysce był podobno późniejszy, wiadomy z historyi, waleczny rycerz barski, marszałek konfederacyi zakroczymskiej, Sawa Czaliński. Jednakże te i tym podobne zajścia plątały Rzeczpospolitę Polską w nieporozumienia z władzami miejscowemi rossyjskiemi. I tak gdy ze strony Polski komendy wojskowe i obywatele wdztw. granicznych zanosili mocne skargi do władz rossyjskich na wielokrotne rozboje przez hultajow z Siczy wymierzane na nich, tak znów ze strony przeciwnej gubernator kijowski Leontiew domagał się ostro o oddanie pod sąd tych wszystkich, co na Gard napadali i plądrowali go. W końcu zgodzono się przecież na utworzenie na tem pograniczu pewnego z obu stron modus vivendi. Oto ustanowiono pomiędzy dwoma państwami „sądy pograniczne“, które miały rezydować czasowo w m. Targowicy i rozsądzać wszelkie sprawy i zajścia pomiędzy mieszkańcami rossyjskimi i polskimi. Ale w zakącie tym zwłaszcza, w którym leżała Targowica, u tych ostatnich miedz ukraińskich, mocno usuniętych od Polski, dzikich i wciąż narażanych na nabiegi drapieżnych i krwi chciwych hajdamaków, tam gdzie z powodu niepewnej granicy niebyło i niemogło być uregulowanych stosunków i gdzie gwałt tylko i wzgarda praw panowała, tam gdzie nie było bezpieczeństwa życiu i gdzie życie, jak ktoś powiedział, ze śmiercią graniczyło, czyż więc mogła w tak nienormalnych warunkach jakakolwiek jurysdykcya bądź rezydować, bądź mieć jakiekolwiek znaczenie. To też przez długi czas były to tylko pia disideria. Jeden z sędziów obranych z województwa bracławskiego, (Piotr Sudymontowicz Czeczel) pisał też w 1732 r. do Kalinowskiego starosty winnickiego i dyrektora województwa bracławskiego, że tak on, jak i inni koledzy jego sędziowie nie zjadą na sądy do Targowicy „bo kozacy zapewne zechcą im caput saevire, i gdziebykolwiek w krzakach udusili“. Radził więc, aby sądy z Targowicy w bezpieczniejsze przeniesiono miejsce (Listy osób prywat. w zbiorach niegdyś Konst. Świdzińskiego). Tymczasem hajdamacy z roku na rok coraz stawali się zuchwalszymi. Jakoż, nie poprzestając już na rabunku bliższych okolic Gardu, zbyt skąpo lub nic prawie niezaludnionych, zapuszczali się oni nietylko w sam środek Ukrainy kijowskiej i bracławskiej, ale aż na Polesie i Wołyń docierali. Rabowali dwory i wioski; szły w niwecz znakomite zasoby szlacheckie. Ziemianie też na sejmach rozwodzili się z żalami nad nieszczęśliwym stanem na pograniczu, gdzie wielu z nich mienie a niekiedy życie traciło z ręki zbójeckiej: wzywało więc wielkim głosem ratunku. Jakoż postanowiono nareszcie zaopatrzyć się w zbrojną podorędziową siłę, przeciwko tym nadto zagęszczonym rozbojom z Siczy i Gardu. Ową siłę zbrojną mającą poskramiać hajdamaków nazwano landmilicyą. Książę Michał Czetwertyński, podkomorzy bracławski, zajął się uformowaniem landmilicyi bracławskiej. Oprócz tego panowie większych posiadłości ziemskich w tych stronach ofiarowali na usługi pp. regimentarzy swoje nadworne pułki. Przytem, iść na wojnę z hajdamakami, czyli ówczesnym wyrazem mówiąc „na imprezę ukraińską“, poszło poniekąd w zwyczaj, stało się modą. Młódź szlachecka ze wszystkich stron kraju, sprzykrzywszy sobie ziemiańskie domatorstwo, a szukając rycerskiego znoju, biegła też ochoczo na ten wyłom, gdzie w walkach, nieraz tragicznym heroizmem nacechowanych, odnosiła blizny krwawe albo kładła głowy swoje. Otwierał się tam dla niej prawdziwy nowicyat żołnierski. Przycichły tedy nieco rozboje hajdamackie, ale nie na długo. Przewlekanie i odkładanie uregulowania granicy pomiędzy Rossyą i Polską ułatwiło też niepomału hajdamakom tak z Siczy jak z Gardu wkraczanie bezkarne w kraj polski, i co też w końcu wywołało nawet znajomą dziś z krwawej pamięci katastrofę humańską. Ale przyszedł nareszcie 1775 rok, i Sicz Zaporozka z rozkazu cesarzowej Katarzyny II została zniesioną. Ma się rozumieć, że podzielił jej losy i Gard Bohowy, który to, jak widzieliśmy wyżej, przez tyle lat zakrwawiał pola Ukrainy i wichrzył w niej siedziby spokojnego rolnika. Po zniesieniu dopiero Siczy stanęło nareszcie w 1781 r. tak długo zwlekane i odkładane rozgraniczenie pomiędzy Ukrainą, Polską a Noworossyą (ob. Fr. Siarczyńskiego, Traktaty T. V str. 87). Odtąd cały ten pas pograniczny, ta „sama ostatnia Ukraina“, jak mawiano wtenczas, przestawszy już być napastowaną od hajdamaków, zaczęła też szerokie pustki swoje zasiedlać i zagartywać na dziedzictwo pługa. Szczęsny Potocki, dziedzic humańszczyzny, wziął też z tego pohop do wyrzeczenia tych słów na sejmie w 1786 r. „Już rozległe stepy, mówił on, które przed kilku laty ostami tylko zarosłe były, nową z ręki rolnika biorą postać, a bujność ziemi w tamtych stronach, co dawniej tylko zwierzętom była użyteczną, przyciąga do siebie pracowitych ludzi i bogactwo kraju rodzić poczyna „‚(Zb. mów sejmow. t. I str. 466). Dziś jedyną pamiątką Gardu, tego miejsca słynącego rozbojem, jest szlak tak zwany „Gardowy“, który przebiega przez grunta wsi Rosochowatca, majętności pp. Wasiutyńskich. Jak zaś dalece, w zeszłym wieku jeszcze, puste dziczyzny otaczały go dokoła, dowodem są słowa znanego naturalisty Gabr. Rzączyńskiego, spółcześnie żyjącego, który mówi, że za jego czasów wzdłuż te-

go szlaku, nad Taszlikiem, Siniuchą, Martwą wodą i Ingulcami suhaki (antilope saiga) całemi stadami chodziły (Auctuar. hist. natur. 1742). Był to rodzaj kóz dzikich, dziś zupełnie wygubionych, a które dawniej w tych stronach się trzymały. *Edward Rulikowski.*

Garda, ob. *Garna.*

Gardawice, niem. *Gardawitz*, wś i folw., pow. pszczyński, par. woszczycka, o 3 mile od Pszczyny, o 5 kil. od Orzesza. Dobra G., od r. 1858 własność ks. Dołgorukich, mają 4248 mr. rozl., grunt częścią żytni, częścią piaszczysty i torfowy (łąki). Mają zamek, park, cieplarnie; była też gorzelnia, fabryka krochmalu, kopalnia węgla Josephinengrube, wysoki piec Juttahütte. Wś z pobliską osadą Mościska ma 74 osad, 1590 m. roli, szkołę. W Mościskach szklana huta. *F. S.*

Gardawin, ob. *Gierdawy.*

Gardawitz (niem.), ob. *Gardawice.*

Garde (niem.), ob. *Garna.*

Gardeiken (niem.), ob. *Gardejki.*

Gardeja, niem. *Garnsee*, w dokumentach starych *Garzanum*, skąd pierwotnie nazywało się zapewne *Garzno*, także *Ślemno* lub *Szlemno*, mko, pow. kwidzyński, na wąskim ostrowie między jeziorami, położone na bitym trakcie grudziąsko-kwidzyńskim, obok którego obecnie nową nadwiślańską kolej żel. budują, blisko granicy pow. grudziąskiego, ku Wiśle ma obszerne bory, około $1\frac{1}{4}$ mili tak od Kwidzyna jak i od Grudziądza odległe. R. 1867 liczyło kat. 35, ewang. 1027, obszaru ziemi mr. 4016, budynk. 260, dm. mieszk. 115. W miejscu jest kościół paraf. ewangielicki, w czasie reformacyi katolikom wzięty (miał filią w Cyganach), r. 1735 z gruntu prawie nowo budowany, z wieżą kilkaset lat starszą, szkoła miejska realna, poczta, obecnie także stacya kolei żel., apteka, doktór itd. Mieszkańcy trudnią się głównie rybołówstwem i hodowlą ogrodowizn, mianowicie sprzedawają dużo ogrodowych owoców. Jarmarki 8 razy odbywają się naprzemian, raz kramne, potem na bydło i konie. G. jest osadą prastarą; w obronnem tem z natury miejscu gród prastary się znajdował. Dr. Bender (Zeitschrift für die Gesch. Ermlands II 214) przypuszcza, że tu już sławny biskup pruski Chrystyan osiadł i stąd pogańskich prusaków do wiary nawracał; miał obok siebie mały konwent cystersów, którzy mu jakby kapitułę tworzyli; nawet powiada tenże Dr. Bender, że Chrystyan po śmierci tu pochowany. Twierdzenia tego jednak nie poparł dostatecznemi dowodami, choć prawdą jest, że tu cystersi rzeczywiście klasztor swój mieli w XIII wieku. R. 1285 zacny i bogaty rycerz pomezański Dytryk Stanko, właściciel całej tej okolicy, zapisał oo. cystersom posiadłość Garzanum z jeziorami i 200 włók roli naokoło. W odnośnym dokumencie czytamy: „Contulimus et dedimus ducentos mansos domino abbati et monachis domus in Garzano in veram et perpetuam eleemosynam jure culmensi. Quorum mansorum mensura incipit a granicia villae Otle extendens se in latitudinem versus Duschezin et in longitudinem versus Scherne, quousque dictorum mansorum numerus compleatus hoc proviso, quod claustrum Garzanum et lacus praedictorum mansorum terminis includatur". Pierwsi zakonnicy przybyli tu z Peplina, jak z powyżej przytoczonego dokumentu wnioskować można, gdyż opat pepliński był obecny przy tej darowiźnie. Klasztor w G. niedługo jednak istniał. Główną przeszkodą byli sami krzyżacy, którzy, jak wiemy w ogóle rozwojowi klasztorów nie sprzyjali. Także i dla ubóstwa klasztor musiał upaść, gdyż dane owe 200 wł. nie starczyły na utrzymanie, a później nowej darowizny nie przybyło. Tak tedy oo. cystersi musieli opuścić to miejsce R. 1334 konwent pepliński sprzedał G. wraz z przynależną okolicą biskupowi pomezańskiemu Bartoldowi; G. było już wtedy miastem; pierwszy przywilej nadany został właśnie tego r. 1334. W czasie reformacyi niemieccy mieszkańcy wraz z całą Pomezanią zlutrzeli. *Ks. F.*

Gardejki, niem. *Gardeiken*, wś, pow. ostródzki, w okolicy lesistej; mieszkańcy trudnią się wypalaniem smoły.

Gardel (niem.), ob. *Gardłów.*

Garden (niem.), pow. suski, ob. *Gardzień.*

Gardenga-Fluss (niem.), ob. *Gardęga.*

Gardensee albo *Garnsee* (niem.), ob. *Gardeja.*

Gardęga al. *Gardenga*, mała rzeczka w Prusach zachodnich. Początek ma w okolicy Hermanowa i Falknowa w pow. suskim, płynie w kierunku południowo-zachodnim między Łęgnowem (Langenau) i Pławtami (Gr. Plauth), wstępuje w małe jeziorko przy Starym młynie (Altmühle) i zaraz potem w większe przy Galinowie w pow. kwidzyńskim; wychodzi z niego przy Wracławku (Warceln), łączy się ze strugą przychodzącą z pod Styrgartu (Thiergart) i M. Trąbek (Kl. Tromnau), mija wieś Trąbki (Gr. Tromnau), Wilkowo, Pręsławki, a wzmocniwszy się dwu jeszcze strugami z północy i południa wpada do jeziora Nogat Długość biegu strugi G. wynosi około 1 i pół mili.

Gardic, niem. *Garz*, wś na wyspie Uznojm (Usedom), pod Świnioujściem.

Gardienen (niem.) 1.), os. leśna, pow. pasłęcki, st. p. Młynary. 2.) **G.** (niem.), ob. *Gardyny.*

Gardisztje, niem. *Gaarz*, *Garz*, wsie na Pomorzu pruskiem w reg. szczecińskiej, powiat Pyritz, i w reg. stralzundzkiej, na wyspie Rugii.

Gardki, os. należąca do Zapędowa, pow. tu-

cholski, nad bezimienną strugą, która z pod Czerska płynie do rz. Brdy, w okolicy lesistej, około 1 milę od stacyi kolei żel. w Retlu; ma budynk. 6, dm. mieszk. 2, katol. 18. Parafia Czersk, szkoła Lutomski most, poczta Retel.

Gardlica, *Gardliczka*, ob. *Garlica*.

Gardlino, wieś dawniejsza w pobliżu Żarnówca, pow. wejherowski, często wspominana w przywilejach pomorskich książąt. R. 1276 Mestwin II potwierdza, że ją ojciec jego Świętopełk II darował pp. cysterskom w Żarnówcu zapewne w zamian za inną wieś Gowino. W XVI wieku nie istniała, tylko bywa wspominana w opisach granicznych, w których między innemi czytamy: „Ściana sobienczycka i jeldzińska aż do narożnika gdzie był kamień Sapała, gdzie się kończy ściana jeldzińska, a przy ścianie sobienczyckiej poczyna się żarnowiecka i starodawna gardlińska. Od Sapały-kamienia tymże trybem idąc do drogi gdańskiej z Żarnowca jest prętów 30. Tymże trybem prosto przez drogę gdańską i ścianę sobienczycką przez Gardline role do kamienia Ciętego, który jest narożnikiem sobienczyckim i narożnikiem kartoszyńskim przy drodze starodawnej z Kartoszyna do Jeldzina w żłobie między dwiema górami a ścianą zdawna gardlińską, prętów 173. Od Ciętego tymże żłobem prosto do jeziora Piaśnicy tąż drogą starą, którą z Kartoszyna do Jeldzina jeździli a teraz do Sobienczyc i ścianą kartoszyńską i gardlińską zdawna aż do Glinnej góry, która jest zdawna narożnikiem obudwu między Kartoszynem a Gardlinem prętów 333. Jak świadczy dokument Mestwina II z r. 1276 stykała się granica gardlińska także u morza z odargowską: „ubi termini Udargow et Gardlino conveniunt in littore maris.“ Jeżeli podług wymienionych granic domysły nie mylą, wieś dawniejsza Gardlino znajdowała się w tej okolicy, gdzie teraz leży król. leśnictwo przy drodze między Żarnowcem a Sobienczycami, na gruncie poklasztornym urządzone. *Ks. F.*

Gardlino-Dąb, wś i folw., pow. łomżyński, gm. i par. Zambrowo. W 1827 r. było tu 13 dm. i 161 mk. Folw. miał 188 m. w r. 1867. Wieś ma 3 osady, 1 m. gruntu. *Br. Ch.*

Gardłaki, ob. *Górale*.

Gardłów, niem. *Gardel*, folw. należący do m. pow. Gliwice.

Gardoty, wś szlach., pow. kolneński, gmina Kubra, par. Romany. W 1827 r. było tu 16 dm. i 86 mk.

Gardowa, *Garda*, ob. *Garna*.

Gardschau (niem.), ob. *Godziszewo*.

Gardwingen (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Pobethen.

Gardy, niem. *Garden*, ob. *Gardzień*.

Gardyny, niem. *Gardienen*, wś, pow. niborski, ponad jeziorem i lasem, u podnóża dosyć wysokiego wzgórza, przy granicy pow. ostrodzkiego, około 1 milę od m. Dąbrówna. Opodal wsi, także nad jeziorem, jest inna góra, zwana zamkową, Schlossberg (mapa wojskowa), dlatego niezawodnie, iż tu gród warowny kiedyś się znajdował. Oddawna istniał tu kościół katolicki. R. 1670 wizytator biskupa Olszowskiego donosi, że wcześnie przeszedł w ręce luterskie; prawo patronatu miał dziedzic miejscowy. Od starych ludzi tyle tylko się jeszcze dowiedział, że za czasów katolickich należał jako filia do Turowa; był podówczas w dobrym stanie, murowany. *Ks. F.*

Gardyszówka al. *Garniszówka*, wś, pow. żytomierski, gm. Ozadówka, par. Berdyczów. Ma cerkiew drewnianą. Należała do Kamińskich, dziś Różniatowskich. *X. M. O.*

Gardzień al. *Gardy*, *Gardzin*, niem. *Garden*, *Schoenberg*, dobra rycer., pow. suski, $^1/_3$ mili od traktu bitego iławsko-suskiego, nad małą strugą, która tu młyn pędzi, pół mili od miasta Iławy. Obszaru ziemi obejmuje mórg 6710, budynk. 24, dm. mieszk. 11, katol. 1, ewang. 213. Parafia Iława, szkoła w miejscu, poczta Ząbrowo.

Gardzienice 1.), wś i folw., nad rz. Iłżanką, pow. iłżecki, gm. i par. Ciepielów. W 1827 r, było tu 17 dm. i 112 mk., obecnie liczy 19 dm., 198 mk. Dobra G. według danych Tow. kred. ziem. składają się z folw. G., Gardziowa miedza i wsi G. i Kiłków; od Radomia w. 35, od Iłży w. 14, od Ciepielowa w. 1. Rozl. dwor. wynosi m. 1403, grunta orne i ogrody m. 377, lasu m. 774; płodozmian 10-polowy, bud. mur. 10, drew. 11, gorzelnia. Rzeka Chotecka przepływa przez terytoryum dóbr. Wieś G. os. 17, gruntu m. 320; wś Kiłków os. 27, gruntu m. 571. 2.) **G.**, wś nad rz. Giełczew, pow. krasnostawski, gm. Rybczewice, par. Częstoborowice. Leży w pobliżu szosy z Lublina do Zamościa pod os. Piaski Luterskie. W 1827 r. liczono tu 100 dm. i 465 mk., obecnie istnieje tu 73 osad włośc., do których należy 3378 mr. ziemi. Do dworu należy 936 mr. Istnieje tu gorzelnia produkująca za 19,000 rs. rocznie i browar z produkcyą na 5000 rs. G. były własnością Stefana Czarnieckiego, woj. ruskiego, słynnego wojownika. Wystawił on tu zamek, który, zamieniony w końcu na śpichlerz, poszedł w ruinę. Opis i rysunek podał Tyg. Illustrow. z 1865 r. N. 308. Dobra G. składają się z folwarków: G., Żegatów, Podgranicznik, Borek; wsi: G. i Wola Gardzienicka. Nabyte w r. 1865 za rs. 97,500; rozl. dworska wtedy wynosiła m. 3474, a mianowicie: folw. Gardzienice m. 1689, bud. mur. 22, drewn. 14; folw. Żegatów m. 598, bud. mur. 2, drewn. 2; folw. Podgranicznik m. 785, bud. mur. 2, drew. 2; folw. Borek m. 401, bud. mur. 2, drewn. 2; płodozmian na wszystkich folwarkach 4-polo-

wy, młyn wodny, obfite pokłady kamienia wapiennego i budowlanego; wś Gardzienice liczyła osad 73, gruntu m. 977; wś Wola Gardzienicka osad 22, gruntu m. 427.

Gardzienicka Wola, wś. pow. krasnostawski, gm. Rybczewice, par. Piaski Luterskie. Por. *Gardzienice*.

Gardzin, ob. *Gardzień*.

Gardziołek, os., pow. kolski, gm. Krzykosy, par. Borysławice.

Gare, ob. *Gari*.

Gareckowszczyzna, folw. i zaśc. oraz wś włośc., nad potok., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 26 w. od Oszmiany, 12 domów, 151 mk., z tego 133 kat., 18 prawosł. (1866).

Garganowo, folw., pow. obornicki, 1 dm., 18 mk., ob. *Przebendowo*.

Gargasy, dwór, pow. rossieński, par. gawrańska, własność w r. 1862 Lewoniewskich.

Gargeln, dobra w Kurlandyi, pow. tukumski, par. Talsen.

Gari, u Smolera *Gare*, po niem. *Gahry*, wieś na dolnych Łużycach, w par. gorjonowskiej, na karcie Smolera mylnie zaznaczona jako niemiecka, bo dziś jeszcze w znacznej części jest serbską. *A. J. P.*

Garka, rzeczka, pow. chełmski, bierze początek pod Majdanem Krzywowolskim, pomiędzy Pawłowem i Chełmem, płynie w kierunku wschodnio-północnym przez Stołpie, Nowosiołki, Ochożę; od Stawu skręca ku wschodowi i za Horodyszczem wpada z lewego brzegu do Uherki. Długa 13 w. (Nazwę jej podaje Enc. większa Orgel. XXIV str. 188).

Garki, wieś, pow. odolanowski, śród błót nad Baryczą położonych, 90 dm., 772 mieszk., 174 ew., 583 kat., 15 żydów, 412 analf. Stac. poczt. w Odolanowie (Adelnau) o 7 kil., stac. kol. żel. w Ostrowie o 21 kil. Ewangelicy w Garkach są po większej części polakami, osiedlonymi tam w XVII wieku; szląski hrabia Dohna wypędził ich w tym czasie według podania ze Szląska. Pod wsią odsłonięto w bagnisku, staraniem dyrektora gimnazyum poznańskiego Schwartza, kilka szeregów pali wbitych głęboko w grunt pod bagnem się znajdujący, połączonych kilkakrotnie belkami, przypominających mieszkania nawodne. Ponieważ zaś nie znaleziono nasion służących do pożywienia ludzi, powstała wątpliwość czy pale były podstawą osad ludzkich czy też budowli innego rodzaju. Ponad jednym szeregiem pali natrafiono na korzenie dość wielkiego dębu. Dyr. Schwartz do rozprawy umieszczonej w programie swego gimn. (z r. 1880) dołączył rycinę przedstawiającą wiernie zachowane jeszcze rzędy pali i belek poprzecznych. Osada G. położona jest blisko drogi handlowej, ważnej w starożytności, prowadzącej z Odolanowa przez Swiecę, Granowiec do Międzyboru (Mittenwalde) na Szląsku. *M. St.*

Garkowo 1.) osada, pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo, odl. o 24 w. od Sierpca, ma 1 dm., 5 mk., 20 mor. gruntu dobr., 176 nieużytków. 2.) **G.**-nowe, wś włośc., pow. mławski, gm. Mostowo, par. Szreńsk, odl. o 27 w. od Mławy, liczy 12 dm., 89 mk., 16 osad, 347 mor. rozl. 3.) **G.**-stare, fol. nad rzeczką Miłotką, powiat mławski, gmina Mostowo, parafia Szreńsk, o 28 wiorst od Mławy. W roku 1827 było tu 12 dm., 87 mk.; obecnie zaś jest 15 dm., 153 mk., gruntu 780 mor., w tem 321 ornego.

Garkusze, wś rządowa, pow. dzisieński, o 56 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 23 mk. prawosł. (1866).

Garle, os., pow. warszawski, gm. i par. Nieporęt.

Garlica, rzeczka w pow. radomskim. Poczyna się pod Młodocinem na południe Wolanowa, płynie ku zachodowi przez Chronówek i pod Mniszkiem wpada z prawego brzegu do Korzeniówki. Długa 8 wiorst.

Garlica duchowna, pow. miechowski, gm. Michałowice, par. Korzkiew. Leży nad samą granicą austryacką, jako też na granicy powiatu olkuskiego, nad strumieniem Garliczka lub Gardliczka zwanym, o wiorst 9 od Michałowic. W r. 1827 było tu domów 9, ludności 87 głów; obecnie ma mieszkańców 94, domów drewnianych 12, osad włościańskich 9, z przestrzenią gruntów mor. 67 pr. 211; grunta dworskie zajmują mor. 103 pr. 173. Wieś ta zwana dawniej Gardlica, Gardlycza, w roku 1263 kupioną była przez kapitułę krakowską od klasztoru pp. norbertanek w Krakowie na Zwierzyńcu, i za pozwoleniem Prandoty, biskupa krakowskiego, za 33 grzywien srebra; dochodu wtedy czyniła 4 grzywny. (Ob. Dr. Piekosiński, kodeks dypl. kat. krak. 1, 88—90). W dokumencie tej sprzedaży dotyczącym wieś ta zowie się Gardlicia, Gardlicha i Gardlichia. W r. 1440 należała do parafii Zielonki; był tu folwark kapitulny mający dobre budynki i pola, 4 łany kmiece, z których płacili rocznie po 3 wiardunki, dawali jaj 30, kapłonów 2, i odrabiali jeden dzień w tygodniu własnym sprzężajem; z karczmy z polem czynsz wynosił pół grzywny, młyn na rzece Gardliczka czynił dochodu 2 grzywny. Niecała jednak ta wieś musiała być w tym czasie własnością kapituły, Długosz bowiem powiada, że w niej są dwaj dziedzice, Jan Zagórski, posiadający jeden łan kmiecy, karczmę i 3 zagrodników, i Jan Grzegorzowski, mający jeden łan, młyn i zagrodnika (Liber benefic. t. III, 71). Garlica do ostatnich czasów była w posiadaniu kapituły katedralnej krakowskiej, dopiero w r. 1874 przeszła na rzecz rządu a w 1877 r. została sprzedana przez publiczną licytacyą.

Garlica murowana, wś, pow. krakowski, o 9 kil. na północ od Krakowa w linii powietrznej, leży na granicy Galicyi i królestwa polskiego, nad potoczkiem Naranką, między granicą a parowem tego potoku, tuż koło G. duchownej. St. poczt. w Krakowie, parafia rzym. kat. w Zielonkach. Dm. 18, mk. 130 (64 mężcz., 66 kob.); obszar większej posiadłości ma roli ornej 205, łąk i ogr. 11, pastw. 46, lasu 2; mniejszej posiadł. roli orn. 52, łąk i ogr. 1, pastw. 5 morgów, gleba glinkowata. Wzniesienie wsi 303 m. W obr. gminy na południe wsi wznosi się wzgórze Jeziorki zwane, 304 m. npm. Właściciel Maksymilian Bader.

Garliczka lub *Górecka*, rzeczka w pow. miechowskim. Początek bierze pod wsią Górna wieś, płynie ku południowi przez Chechło, Garlicę, i pod Garlicą Murowaną wchodzi do Galicyi, gdzie poniżej wsi Zielonki wpada z lewego brzegu do Prądnika. Długa w królestwie parę wiorst. Por. *Naranka*.

Garlinka, wś, pow. bałcki, 486 mk.; cerkiew; 57 dzies. ziemi cerkiewnej. G. należała do Potockich. *Dr. M.*

Garlino, okolica w pow. ciechanowskim, gm. Grudusk i par. Grudusk, składa się z wsi: Garlino-Dębiny, Garlino-Komonino, Garlino-Racibory i Garlino-Zalesie. Grunta we wszystkich tych wsiach pszenne II klasy, przeważnie zaś żytnie I i II. Łąk bardzo dużo; lasu też więcej niż w innych wsiach tej gminy; dużo też lasu zostało wycięte, szczególniej dębowego, na miejscu którego stanął folwark Garlino-Dębiny i wioska włościańska Budy-garlińskie. G.-Dębiny, o 25 wiorst od Ciechanowa, 4 od Gruduska, od szosy między Mławą i Przasnyszem wiorst 3 i pół. G.-D. stanowią folwark należący do wsi Garlino-komonino. Domów 3. Przestrzeni zajmuje 360 morgów, wyłącznie dworskiej. Dusz 54. G.-komonino, o 24 wiorst od Ciechanowa, 3 od Gruduska, 2 i pół od szosy między Mławą i Przasnyszem, nad rz. Łydynią. Domów 20. Przestrzeni zajmuje 2145 morgów, z tego ziemi dworskiej 1948 morgów, włościańskiej 197. Mieszkańców 203, r. 1827 było 12 dm., 78 mk. Budowle dworskie przeważnie drewniane. Właściciel Tomasz Grabowski, przed tem Białowiejski. Do dóbr należy folwark Garlino-Dębiny. G.-Racibory, o 24 wiorsty od Ciechanowa, 3 od Gruduska, 2 i pół od szosy. Domów 13, przestrzeni zajmuje 399 morgów, wyłącznie włościańskich. Mieszkańców 133, r. 1827 było 9 dm., 51 mk. Włościanie otrzymali tę wś po 1863 r. G.-Zalesie, o 26 wiorst od Ciechanowa, 5 od Gruduska, 4 i pół od szosy. Przestrzeni zajmuje 693 morgów, w tem 382 mor. należy do drobnej szlachty, reszta t. j. 311 do włościan. Domów 23, mieszkańców 192; roku 1827 było 15 dm., 105 mk. Posiada kuźnię. Należała dawniej do Rościszewskich. Stacya pocztowa Mława o 14—16 wiorst odległa. We wsi Garlino-Komunino istnieje wiatrak i kuźnia. Wszystkie te wsi składały dawniej dobra Garlino, które miały obszaru 3784 mor. i należały do Białowiejskich. We wszystkich tych wsiach mieszkańcy katolicy. *St. Ch.*

Garlińskie budy, ob. *Budy*.

Garlińszczyzna, wś, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 17 w. od Oszmiany, 3 dm., 20 mk. katol. (1866).

Garłówka, folw. w pow. rzeczyckim, wraz z folw. Miłograda ma obszaru przeszło 1900 morg., własność kupca Tiłonczyka. *Al. Jel.*

Garłuchów, *Garłuchowski szczyt*, ob. *Gierlachowce*, *Gierlach*.

Garmiszki, wś, pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Pokojnie.

Garmudziszki, wś, pow. wyłkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki; liczy 3 dm., 34 mk., odl. 28 w. od Wyłkowyszek.

Garna, niem. *Garde*, złożona z dwóch części, Wielkiej i Małej Garnej (Gross i Klein Garde), wieś kościelna ewangelicka, nad jeziorem tegoż nazwiska, na Pomorzu, w pow. słupskim. Starzy ludzie mówią tu po kaszubsku.

Garna buda, lub *Garnabudzie*, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Lubów. W 1827 roku było tu 6 dm. i 45 mk., obecnie liczy 7 dm., 63 mk., odl. 15 w. od Kalwaryi.

Garnek 1.) wś i folw. nad rz. Wartą i Wiercicą, pow. noworadomski, gm. Garnek, par. Kłomnice, odl. od Radomska 21 w., od Kłomnic 7 w. Posiada kościołek murowany filialny, urząd gminny, szkołę początkową. Kościołek tutejszy, będący właściwie kaplicą dworską, wzniósł w 1750 r. dziedzic tutejszy Bystrzanowski a w 1850 r. przebudował i ozdobił wieżą Ksawery Grodzicki. Obecnie znajduje się tu stały wikaryusz, utrzymywany kosztem mieszkańców wsi. Wieś G. w 1827 r. liczyła 38 dm. i 300 mk., obecnie ma 127 dm., 765 mk. i 879 mor. ziemi włośc. Dobra G. składają wsie: G., Karczewice z folw., Kuźnica, Piaski, Kajetanowice, Milanów, Dąbek, Raków, Chmielarze, Kąt i fol. Antoniów. Mają one 151 włók ziemi dworskiej, w tem 39 włók roli ornej żytniej, 12 włók nadrzecznych łąk i 100 włók lasu. Do włościan należy 149 włok roli, łąk i pastw. W dobrach tych istnieje 399 dm., 2781 mk., w tej liczbie 1354 męż. Znajdują tu się cztery młyny, z których dwa na Warcie, dwa na Wiercicy. Na łąkach pod wsią Kuźnicą, nad rzeką Wiercicą, jest kopiec mający w podstawie 120 łokci długości, tyleż szerokości i około 30 łokci wysokości. Były tu dawniej kuźnice żelaza, czego dowodem znaczna ilość zuzli we wsiach Dąbku i Kuźnicy. Właściciel dóbr jest Julian Koryat Moraczewski. Gmina G. należy do sądu gm. okr.

III w Nowo-Radomsku, ma obszaru 9187 m. W skład gminy wchodzą spisane powyżej dobra Garnek i wieś Borowa, należąca do dóbr Maluszyn. Wieś Piaski ma osad 71, gruntu m. 775: wś Chmielarze lub Rakowo osad 33, gruntu m. 393; wś Karczewice osad 69, gruntu m. 466; wś Kuźnica osad 25, gruntu morgów 233; wś Milanów osad 9, gruntu m. 83; wś Kajetanowice osad 20, gruntu m. 386; wś Dąbek osad 39, gruntu m. 466. Osada młynarska wieczysto czynszowa Dąbek z gruntem m. 48 w r. 1879 odłączoną została od dóbr i oddzielnie ma gruntu m. 37. 2.) **G.**, wieś, pow. sokołowski, gm. Sterdyń, par. Ceranów; liczy 6 dm., 53 mk., 91 mor. obszaru. Porów. *Ceranów*. *Br. Ch.*

Garnele, folw. i wieś, pow. wiłkomierski, par. ucianska, uwłaszczona od dóbr Syrutany Łappów.

Garniszki 1.) zaśc. rząd. nad rzeką Niemnem, pow. trocki, 2 okr. adm., 56 w. od Trok, 2 domy, 30 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, wś, powiat wiłkomierski, par. Pogiry, gm. Szaty, o 30 w. od Wiłkomierza, grunta średnie, dm. 9, narzecze litewskie. *J. D.*

Garniszówka 1.) wś nad rz. Grabarką, dopływem Zbrucza, pow. starokonstantynowski, par. Wołoczyska, 81 dm. (1867). 2.) **G.**, ob. *Gardyszówka*. *X. M. O.*

Garno, wś i folw., majorat, pow. radomski, gm. i par. Wolanów. W 1827 r. było tu 20 dm. i 164 mk.; obecnie liczy 35 dm., 335 mk., 323 morg. ziemi dworsk. i 491 morg. włośc.; odl. 12 w. od Radomia. Wspomina G. Długosz, jako własność klasztoru sieciechowskiego (III—264). *Br. Ch.*

Garno, inaczej *Garna* (ob.) na Pomorzu.

Garnopoliszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 24 w. od Wilna, 3 dm., 18 mk. katol. (1866).

Garnowo 1.) G.-starawieś, wś i folw., powiat ciechanowski, gm. i par. Gołymin, odl. o 21 w. od Ciechanowa, liczy 17 dm., 199 mk., 661 m. gruntu dworskiego a 19 mor. włośc. (osad 10). R. 1827 było tu 8 dm., 57 mk. 2.) **G.**, lub *Wieś kowalewska*, wś i folw., powiat pułtuski, gm. Kozłowo par. Gołymin. W r. 1827 było tu 20 dm., 202 mk.; folw. G. z attynencyą Anielin i wsią G., od Łomży w. 112, od Pułtuska w. 14. Rozl. wynosi m. 1208 a mianowicie: fol. Garnowo m. 1050, płodozmian 6 i 10 polowy. Bud. mur. 8, drewn. 23. Attynencya czyli folwark niezabudowany Anielin m. 158. Gorzelnia, browar, wiatrak; wieś G. osad 25, gruntu m. 167. *Br. Ch., A. Pal.*

Garnsee, ob. *Gardeja*.

Garnseedorf (niem.), wś pod Gardeją, ob. *Ślemno*.

Garnupis, zaśc. szlach. nad jeziorem Rometsza, pow. święciański, 2 okr. adm., o 72 w. od Święcian, 1 dm., mk. 7 katol. (1866).

Garonczyszki, ob. *Freda*. z *Geranczyszki*.

Garosiły albo *Garosiła*, folw. na Łotwie katolickiej w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, 198 dzies. obszaru, własność włościanina Łusia. *G. M.*

Garpaliszki, zaśc. włośc., nad jeziorem Ilszedas, pow. wileński, 3 okr. adm., o 77 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. kat. (1866).

Garpis, zaśc. szl. nad rzeką Żejmianą, powiat wileński, 3 okr. adm., o 80 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. katol. (1866).

Garrosa, rz., dopływ rz. Aa z prawej strony w Kurlandyi, powyżej Ekawy uchodząca.

Garrosen (niem.), dobra w Kurlandyi. 1.) pow. dobleński, par. Mitawa; 2.) pow. dobleński, par. Bowsk; 3.) folw. dóbr Warriben, pow. tukumski, par. Zabeln; 4.) folw. dóbr Essern, pow. goldyngeński, par. Frauenburg.

Garsau (niem.), ob. *Garzewo* i *Garzewko*.

Garschen (niem.), ob. *Garzewo* i *Garzewko*.

Garschen (niem.), pow. licbarski 1.) *Alt-G*, st. p. Heiligenthal; 2.) *Neu G.*, st. p. Jonkendorf.

Garsden (niem.), ob. *Gorżdy* na Żmujdzi.

Garskania al. *Karskania*, *Gorskowo*, os. pod Chmielnem, pow. kartuski. Imię wzięła od północno-zachodniej części Raduni, zwanej w dokumentach Garsno, Karsno, nad którą była położona. Aż do zaboru pruskiego posiadały tę osadę jak i pobliską odnogę raduńską Garsno pp. norbertanki w Żukowie. Z r. 1347 jest pewna wiadomość, jak Pantzlaw z synami Jakóbem i Walburgiem zrzekają się praw swoich do tej wioski na korzyść żukowskiego klasztoru. Była to wś niegdyś obszerna, r. 1391 graniczyła z Borzestowem, z czego wynika, że obejmowała dzisiejszą wioskę Lipowice. Parafia i szkoła Chmielno, poczta Kartuzy, dokąd odległość wynosi 1 milę. *Ks. F.*

Garsno al. *Karsno*, jezioro, pow. kartuski, według starych dokumentów; ztąd wieś pobliska dziś jeszcze nazywa się Gorskowo al. Garskania, Karskania. Jest to północno-zachodnia odnoga wielkiego jeziora Radunia. Na brzegach znajdują się osady Lipowice i Garskania na południe od Chmielna. Jezioro to aż do sekularyzacyi dóbr duchownych należało od r. 1316 do pp. norbertanek w Żukowie; przedtem wraz z młynem pobliskim Chmielonkiem do oo. cystersów w Oliwie. *Ks. F.*

Garstedt, *Garstaedt* (niem.), folw., dawniej wieś Jaroszewo, należy do królewszczyzny: „Grobia“ (Grabitz); 8 mk., 127 analf.

Garsuche (niem.), ob. *Gorsucha*.

Garszpiawnie, wś, pow. rossieński, parafia stulgiewska.

Garszwiłły, wś, pow. rossieński, par. erżwilecka.

Garszwinie 1.), wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny; liczy 4 dm., 39 mk., odl. 40 w. od Maryampola. 2.) **G.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Wyłkowyszki. W 1827 r. było tu 11 dm. i 101 mk. Obecnie liczy 9 dm., 94 mk.

Garszwis, ruczaj, pow. kowieński, dopływ Szeszuwy.

Gart, porównaj *Garczyn*, *Garc* itp.

Gartatowice, wś i folw., pow. pińczowski, gm. Kliszów, par. Kije. Leży na lewo od traktu z Pińczowa do Chmielnika, o 8 w. od Pińczowa, o 30 w. od Kielc. Należała dawniej do klasztoru miechowskiego (Dług. III 17). Obfite kopalnie gipsu, do mielenia którego są tu dwa młyny wodne, nad stawami zbudowane. Grunt rędzinny, miejscami sapowaty. Na polu wysoka mogiła, zawierająca w sobie kości ludzkie, z czasów bitwy pod Kliszowem. Do folw. G. należą wsie G., Stawiany i Chomętówek. Rozl. folw. wynosi m. 461, bud. mur. 9, drew. 4. Wieś G. osad 67, gruntu m. 317; wś Stawiany osad 75, gruntu m. 884; wś Chomętówek osad 4, gruntu m. 79. Co do znaczenia nazwy G. porównaj *Gortatowice*. *Br. Ch.*

Garte (niem), ob. *Garthe*.

Garten (niem.), ob. *Kadłub*, pow. nowotarski na Śląsku.

Gartena. Mniemany gród Sudawów, założony w VII w. tam gdzie dziś miasto Grodno, w IX w. przez Dregowiczan zajęty i przez nich „grodem nowym,“ Grodnem przezwany.

Gartendorf (niem.), wś, pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Gartenpungel (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Libsztat.

Gartensee (niem.), dobra w Kurlandyi, powiat iłłuksztеński, par. Ueberlauz.

Garten-See (niem.), jez. w Kurlandyi, w pow. zelburskim, około półtorej wiorsty długie a pół wiorsty szerokie.

Garthe, *Garte* (niem.), wieś, ob. *Ogrody*, pow. wschowski.

Gartkowice, niem. *Gartkowitz*, wś, powiat lęborski; na bitym trakcie wejherowsko-słupskim, w okolicy lesistej i piaszczystej. R. 1437 podług opisu ziemi lęborskiej miała ta wieś jeszcze prastare polsko-pomorskie urządzenie. R. 1544 książę szczecińsko-pomorski Barnim wydaje w lenno wieś G. Jerzemu Krackow, we wsi Rościec osiadłemu, synowi Wawrzyńca Krackow, przyłączając „etliche Wiesen in den Grentzen Mirsinken (Mierzynko) und Gartkowiz.“ Sądy wielkie i małe wykonywał lennik, tylko „die Strassengerichte ausgenommen,“ które dla siebie książę zatrzymał. *Kś. F.*

Gartschin (niem.), pow. kościerski, ob. *Garczyn*.

Gartschonken (niem.), ob. *Garczynek*.

Gartz (niem.), ob. *Garc* i *Garcz*.

Garuschke (niem.), ob. *Kasowa*.

Garwal, wś, pow. łódzki, gm. i par. Bełdów. Jest tu młyn wodny.

Garwarz, wś, nad rz. Wkrą, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Glinojeck, odl. o 19 w. od Ciechanowa, liczy 17 dm., 167 mk. R. 1827 miała 13 dm., 112 mk. Dobra G. składają się z folw. G., Wkra, Wólka Garwarska i osady leśnej Huta, tudzież wsi poniżej wyszczególnionych. Nabyte w 1872 za rs. 90,000. Rozl. wynosi m. 1473, a mianowicie: folw. Garwarz m. 384, bud. drew. 12; folw. Wkra m. 653, bud. drewn. 11; folw. Wólka Garwarska m. 291, bud. mur. 1, drewn. 6; osada leśna Huta m. 145; płodozmian po folwarkach 6-, 10- i 11-polowy, cegielnia, pokłady torfu i marglu. Wieś Garwarz osad 20, gruntu m. 45; wś Wólka osad 18, gruntu m. 71; wś Wkra osad 76, gruntu m. 466; wś Zalesie osad 19, gruntu m. 351; wś Śródborze osad 28, gruntu m. 468; wś Zaróśle osad 6, gruntu m. 91. W r. 1873 oddzielono od dóbr tych m. 176; nazwa nieujawniona.

Garwol, ob. *Garben* (niem.).

Garwolewo, wś i folw. różn. właśc., pow. płoński, gm. Sielec, par. Czerwińsk (ob.), odl. o 24 w. od Płońska, posiada szkołę, wiatrak i karczmę, liczy 36 dm., 300 mk., 1151 mórg gruntu. R. 1827 miała 32 dm., 220 mk.

Garwolin, miasto powiatowe nad rz. Wilgą, w gub. siedleckiej, odl. od Warszawy 58 w., od Lublina 93 w., od Łukowa 56 w., od Żelechowa 21. Leży przy szosie z Warszawy do Lublina, o kilka wiorst na lewo od przystanku Wilga na drodze żel. nadwiśl. między st. Pilawą a Sobolewem. Posiada kościół par. z 1466 r. (drewniany 1825 r. spłonął, a 1839 zmurowany nowy), dom schronienia dla starców i kalek, szkołę początkową od 1820 r., zarząd powiatu, sąd pokoju okr. V, należący do zjazdu sędziów w Siedlcach, urząd miejski, st. poczt. W 1827 r. było tu 152 dm. i 912 mk.; w 1861 r. liczył G. 160 dm. (3 murow.) i 1950 mk., w tej liczbie 656 żydów. Po utworzeniu powiatu garwolińskiego i umieszczeniu tu władz powiatowych w 1866 r. G. zaczął się podnosić, zwłaszcza gdy pobliska droga żelazna połączyła go z Warszawą i Lublinem. Obecnie liczą, że G. ma 2350 mk. G. leżał w dawnej ziemi czerskiej, otrzymał przywilej lokacyjny od Janusza ks. warszawskiego w 1423 r. W archiwum miejskiem przechowano 26 potwierdzeń i nowych nadań królów polskich. Wyrób piwa był główną podstawą pomyślnego stanu G. w XVI wieku jak i prawie wszystkich miast mazowieckich. Według lustracyi z roku 1564 było na samej stronie królewskiej 260 domów, 63 piwowarów, 38 piekarzy, 28 prasołów, 24 szewców, 12 krawców, 22 kowali i ślusarzów, 9 kuśmierzów, 7 czapników, 1 złotnik.

Zubożenie okolicznej drobnej szlachty i włościan, pożary i wojny szwedzkie tak zrujnowały G., że w 1660 r. znajdują lustratorowie 250 placów ale tylko 50 domów i zaledwie 7 piwowarów. G. stanowił starostwo niegrodowe, które podług lustracyi r. 1664 składało się z miasta G. i wsi Wola Rębkowska, Miętne, Poznów, Jagodne, Leszczyny i Niecieplin. Roku 1771 posiadał je Stan. Bieliński i opłacał kwarty złp. 1707 gr. 29 a hyberny zł. 1687 gr. 21. Par. G. liczy dusz 8729. Dobra rządowe G. składają się: z miasta z przestrzenią m. 24. Wś Huta Garwolińska m. 26; wś Goździk m. 974; wś Damirów m. 51; wś Wólka Rębkowska m. 400; wś Stoczek m. 265; wś Uśniaki m. 222; wś Uśniackie Budy m. 159; wś Wilkowyja m. 449; sołtystwo w Rębkowskiej woli m. 72; sołtystwo w Stoczku m. 51; sołtystwo w Wyłkowyi m. 38; wś Wróble m. 515; wś Wargocin m. 6; probostwo Wargocin m. 103; folwark Goździk w gruntach ornych łąkach, pastwiskach itp. m. 370; folw. Wola Rębkowska m. 258; folw. Wargocin m. 419; lasu wogóle przy dobrach Garwolin m. 5679 (według opisu z r. 1854). W okolicy pokłady alluwialne rud błotnych. *Powiat garwoliński* gub. siedleckiej utworzony został w 1866 r. z części dawnego powiatu łukowskiego. Graniczy on od północy z pow. nowomińskim, od wschodu z pow. łukowskim, od płd. z pow. nowoaleksandryjskim; zachodnią i płd. zach. granicę stanowi rz. Wisła, oddzielająca pow. G. od pow. kozienickiego. Ogólna powierzchnia wynosi 33,07 mil kw. i przedstawia nizinę w niezbyt dawnych czasach pokrytą obszernymi lasami i puszczami, których wody prowadzą do Wisły rzeczki: Wilga, Przemyk lub Promnik i Okrzejka. Niskość brzegów Wisły ułatwia tu tworzenie się licznych łach i kęp, zwłaszcza na przestrzeni między Damirowem a Stężycą, gdzie kępy te, oderwane od lądu przez łachy wiślane, przybierają znaczne rozmiary. Przeprowadzenie drogi żel. nadwiśl., która przerzyna powiat na całej długości, zmieni w krótkim czasie wygląd fizyczny całego terytoryum przez śpieszne wyniszczenie lasów. Gleba ziemi przeważnie żytnia, lekka, piaszczysta. Rolnictwo na dość niskim stoi tu stopniu z powodu biednej gleby; żyto, owies i kartofle stanowią główne produkta rolne. W 1878 r. wysiano 9,944 czetw. pszenicy, 19,624 czetw. żyta, 19,389 czetw. owsa, 7880 czetw. jęczmienia, 4604 czetw. gryki i 4080 cztw. innych ziarn; kartofli wysadzono 55,700 czetw. Zbiór siana wynosił około 800,000 pudów. Przemysł fabryczny, mało rozwinięty, dopiero z otworzeniem drogi żel. nadwiśl. otrzymał podstawę pomyślniejszego rozwoju. Najznakomitszym zakładem fabrycznym jest wielka huta szklana braci Hordliczków we wsi Trąbki z rocznym obrotem dochodzącym do 290,000 rs. W ogólnej liczbie 60 fabryk z produkcyą według urzędowych wykazów podaną na 220,730 rs. było: 5 gorzelni z produkcyą na 58,000 rs., 8 browarów wyrabiających za 16,720 rs., 1 fabr. miodu za 150 rs., 6 octu za 10,550 rs., 3 gazowych napojów za 820 rs., 2 huty szklanę za 53,260 rs., 20 garbarni za 36,840 rs., 3 mydlarnie za 7860 rs., 4 tartaki za 4620 rs., 9 cegielni za 31,000 rs., 2 farbiarnie za 300 rs., 2 fabr. świec za 200 rs., 4 smolarnie za 410 rs. Ludność powiatu dochodziła w 1878 r do 93,000, w tem 45,170 mężczyzn i 47,365 kobiet a więc przeszło 2800 głów na jednę milę kw. Podług wyznań było 78,725 (85 proc.) katolików, 11,838 (12 proc.) żydów, 1815 (2 proc.) ewangielików, 80 prawosławnych i 77 raskolników. Oświata na niskim stoi stopniu tak po wsiach jak i miastach oraz większych osadach. Szkół średnich niema w pow. wcale, początkowych zaś jest 39 i 4 kantoraty ewangielickie. Powiat garwoliński posiada 2 miasta: Garwolin i Żelechów, 17 gmin: Warszowice, Wilga, Wola Rębkowska, Górzno, Żelechów, Kłoczew, Łaskarzew, Maciejowice, Osieck, Pawłowice, Podłęż, Pszonka, Ryki, Sobienie-Jeziory, Sobolew, Trojanów, Ułęż. Szkółek ludowych 38: w Łaskarzowie uczy się dzieci obojga płci (89), Dąbrowie (55), Maciejowicach (28), Wargocinie (41), Osiecku (71), Natolinie (51), Parysowie (100), Niesadnowie (37), Stężycy (100), Rokitni (73), Żelechowie (113), Francdorfie (19). Poznowie (47), Michałowie (45), Woli Rębkowskiej (52), Woli Władysławowskiej (36), Rębkowie (38), Ułężu-Górznie (57), Korzeniowie (—), Drążgowie (64), Sobieszynie (89), Woli Zadybskiej (60), Zadybiu (70), Kłoczewie (81), Goźlinie (47), Sobieniach-Jeziory (23), Wólce Ostrożeńskiej (30), Górznie (51), Ulanie (37), Ostrówku (36) Wildze (49), Owni (36), Kozicach (—), Sobolewie (30), Korytnicy (40), Gończycach (41), Woli Koryckiej (107), Warszowicach (68). — W pow. jest jedna stacya poczt. Garwolin, z trzema filiami: w Żelechowie, Sobolewie i Rososzy. G. pow. dzieli się na 1 okręg pokoju Garwolin z Żelechowem i 5 okręgów sądu gm. I okr. Aleksandrówek z gminami: Wola Rębkowska, Pszonka i Górzno, II Sobienie Jeziory, z gm. Osieck, Warszowice, Sobienie Jeziory i Wilga, III okr. Maciejowice z gm. Łaskarzew, Podłęż, Maciejowice i Pawłowice, IV okr. Ryki z gm. Ryki, Ułęż i Kłoczew, V okr. Gończyce z gm. Trojanów, Sobolew i Żelechów. Dekanat garwoliński dyec. lubelskiej składa się z 23 parafij: Brzeziny, Drążgów, Garwolin, Gończyce, Górzno, Goźlin, Jeziory-Sobienie, Kłoczów, Korytnica, Łaskarzew, Maciejowice, Osieck, Ostrówek, Parysów, Pawłowice, Ryki, Samogoszcz, Stężyca, Wargocin, Warszewice, Wilga, Żabianka i Żelechów. By-

ły dek. garw. dyec. podlaskiej miał 9 parafij: Borowe, G., Goźlin, Jeziory, Osieck, Ostrówek, Parysów, Warszewice, Wilga i klasztor maryanów w Goźlinie. *Br. Ch.*

Garwolińska Huta, ob. *Garwolin.*

Garwólka, rzeka, ob. *Wilga* i *Celejów.*

Garykołna, wś i dobra w Inflantach polskich, pow. rzeżyckim, par. rezentowskiej, w pobliżu Antonopola, stacyi dr. żel. petersb.-warszawskiej, w okolicy falistej i wzgórkowatej, od której nazwę swą bierze; słowa bowiem łotewskie „gary kołni" oznaczają wydłużone wzgórza. G. stanowi obecnie własność Adeli Bohomolcowej, dziedziczki czyli raczej dożywotniczki sąsiedniego Rezentowa (ob.), własność nabytą zaledwie w roku 1880. Dobra te, niegdyś dziedzictwo Oskierków, w roku 1865 kupione zostały przez aferzystę ryskiego Konopkę (niemiecko-protestanckiego Łotysza, jakich wielu dla wyzyskiwania okolicy ostatniemi czasy tu się osiedla), po ostatecznem zbankrutowaniu którego nabyła je pani Bohomolcowa, pomimo przedstawiających się trudności, piękny dając przykład sąsiadom jak wcale nie należy ustępować przed naciskiem cudzoziemczyzny, z każdym niemal rokiem groźniej się przedstawiającym. Ferma dworska G. zajmuje obecnie obszar 668 dziesięcin. Zarząd policyjny w pobliskim Rezentowie. *G. M.*

Garz (niem.), ob. *Garc*, *Garcz*, *Gardic*, *Gardisztje*, *Korzenica.*

Garzanum, ob. *Gardeja.*

Garzec, ob. *Garc.*

Garzew, ob. *Gorzew.*

Garzewko, niem. *Kl. Garschen*, przedtem *Kl. Garsau*, wś, pow. licbarski, w południowej części, przy granicy pow. olsztyńskiego, należała oddawna do dóbr stołowych warmińskiej kapituły. R. 1656 donosi o niej lustracya: „We wsi G. pustych włók 2, wespół wł. 18." Zapewne osadnicy pobliskiego Garzewa trzymali wtedy zarazem i Garzewko i czynsz razem płacili, bo o dochodach z tej wsi wspomniona lustracya nic nie donosi. Porównaj *Garzewo.*

Garzewo, niem. *Gr. Garschen*, przedtem *Garsau*, wś, pow. licbarski, w południowej części, przy granicy olsztyńskiego powiatu, oddawna należała do dóbr stołowych kapituły warmińskiej. R. 1656 donosi lustracya: „We wsi G. jest włók 30, prawo magdeburskie, wolni 2, czynią służbę w wojnie 1 (1 Dienst), płużnego dają pszenicy łasztów 6 i żyta łasztów 6, wosku funt 1 i 1 fenig chełmiński." Po sekularyzacyi dóbr duchownych w ręku prywatnem. *Ks. F.*

Garzigar (niem.), ob. *Garcigórz.*

Garzno, niem. *Garnsee*, mko, pow. kwidzyński, ob. *Gardeja.*

Garzyn 1.), wś, pow. wschowski, 2 miejsc.: 1) G., wś; 2) pustkowie G.; 19 dm., 150 mk., 26 ew., 119 kat., 5 żydów, 66 analf. Poczta na miejscu, st. kolei żel. w Lesznie o 15 kil. 2.) G., domin., 2338 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G., 2) Węgorzewo, folw.; 9 dm., 166 mk., 12 ew., 154 kat., 72 analf. Własność Szołdrskiego.

Gaściewicze, dobra w pow. wileńskim, gm. i par. solecznickiej, nad rz. Wisińczą, 5 okr. adm., 33 w. od Wilna, 22 mk. katol. (1866), mają 215 dzies. ziemi uprawnej piaszczysto-gliniastej i 404 dz. lasu, przeważnie sosnowego. Gospodarstwo trójpolowe. Łąki stosunkowo dość rozległe, podlegają zalewom rzeki. G. należą do Mierzejewskich. *J. W.*

Gaschowitz (niem.), ob. *Gaszowice.*

Gasenstein (niem.), ob. *Brożówka.*

Gasewo, niem. *Gassewen*, wś, pow. węgoborski, na pruskich Mazurach, st. p. Banie.

Gasfortowo, zapewne *Hasfortowo*, wś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń; liczy 20 dm., 114 mk., odl. 22 w. od Wyłkowyszek.

Gaski, dobra rycer., pow. złotowski, przy samej granicy W. Księstwa Pozn., nad wąskiem przydługiem jeziorem, w lesistej okolicy. Par. i szkoła Głubczyn, poczta Krajenka, bud. 23, dm. mieszk. 6. Ani Kętrzyński, ani urzędowe nowsze statystyki nazwy takiej nie podają. Nie podlega jednak wątpliwości, że to jest pierwotna nazwa teraźniejszego Augustowa w powiecie złotowskim. R. 1766 czytamy w wizytacyi kościelnej Mathego, że nowy folwark zwany Gaski (Schmitt „Gesch. des Flatauer Kreises" fałszywie czytał „Guski") założony został co tylko na gruncie wyciętego lasu dębowego. Należał wtedy do Głubczyna, mieszkańców luterskich miał 15. Teraz jeszcze w oznaczonem położeniu czytać można na sztabowych pruskich mapach nazwę „Gatzke", co nasze zdanie w wysokiej mierze potwierdza. R. 1867 jest posiadaczem tej wioski Józef hr. Grabowski. (Porównaj: *Augustowo*).

Gaśno, wś i os., pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. Liczy 20 dm., 198 mk., ziemi lekkiej żytniej m. 248, łąk m. 50; młyn wodny. *W. W.*

Gaspary, kol., pow. rawski, gm. Lubania, par. Biała. W 1827 r. było tu 10 dm., 104 mk., obecnie liczy 11 dm., 130 mk., ziemi włośc. 334 mr.

Gasperoliny, folw. szlach., nad stawem pow. wileński, 4 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. kat., gorzelnia (1866).

Gasperowo, folw. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 2 dm., 7 mk. katol. (1866).

Gasperowszczyzna 1.), zaśc. szl., pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 1 dm., 47 mk., z tego 44 katol., 3 żydów. (1866). 2.) G., wś rząd., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o

56 w. od Dzisny, 3 dm., 22 mk. prawosław. (1866).

Gasperyszki 1.), zaśc. szl., nad stawem, powiat wileński, 3 okr. adm., o 33 w. od Wilna, 1 dm., 14 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szl., nad jeziorem i rzeką Lebiodą, pow. wileński, 3 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 1 dm., 7 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 82, starowierców 26, dm. 5 (1866).

Gassen (niem.), wś, pow. żuławski, par. Heinrichswalde.

Gassendorf, przys. Uliczna, pow. drohobycki, 17 kil. na płd. wsch. od Drohobycza, na płn. od Uliczna, między Kłodnicą a Uliczanką. Najwyższe wzniesienie 376 m. Dm. 40, mk. 259. Par. rzym. kat. i urząd poczt. w Drohobyczu, par. gr. kat. w Ulicznie. Jest tu szkoła ewang. i od r. 1786 filiał parafii ewang. Brigidau. Dom modlitwy drewniany z roku 1812 i cmentarz. Ob. *Uliczno.*

Gassendorf (niem.), w r. 1417 *Gosslindorf*, może *Goślina*, wś, pow. lignicki, w par. ewang. Rothkirch.

Gassewen, *Gassoewen* (niem.), ob. *Gasewo.*

Gassowicz, ob. *Gaszowice.*

Gassy, wś nad Wisłą, prawie wprost Otwocka, pow. warszawski, gm. Jeziorna, par. Słomczyn.

Gastkrug (niem.), folw., pow. międzyrzecki, 1 dm., 11 mk., należy do domin. Kurska (Kurzig).

Gaszcz, płd. część lasu kameralnego w powiecie dolińskim.

Gaszczuny, ob. *Janiszki.*

Gaszek, os. młynarska, pow. opoczyński, gm. Studzianna, par. Brudzewice.

Gaszowice, niem. *Gaschowitz*, w r. 1317 *Gassowicz*, wś i dobra, pow. rybnicki, par. Liski, o 9 kil. na płn. zach. od Rybnika, na prawym brzegu Suminy. Mają 58 osad, 2 młyny, 2111 m. rozl., szkołę. Do G. przylega wś Pogwizdów. W obrębie G. leżą osady Gajdowa i Jerozolima. *F. S.*

Gasztwinis, jez. należące do dworu cytowiańskiego, daje początek rzeczce Gryżowa.

Gaszyn (A i B), wsie i folw., pow. wieluński, gm. Kurów, par. Wieluń. Posiada kościół filialny drewniany. W 1827 r. było tu 33 dm., 344 mk. Folw. Gaszyn lit. A. podług opisu z r. 1867 rozl. wynosi m. 386. Wieś lit A z kościołem filialnym osad 30, gruntu m. 195. Folw. Gaszyn lit. B rozl. wynosi m. 542, bud. mur. 3, drewn. 9; są pokłady kamienia wapiennego i budowlanego, rudy żelaznej i marglu; wś Gaszyn lit. B osad 58, gruntu m. 360. W r. 1876 od dóbr tych oddzielono gruntu m. 81 pod nazwą Odpadki. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Gaszyniak, pow. kozielski, ob. *Lenschütz* (niem.).

Gaszynka, ob. *Glinica.*

Gatakiemie, ob. *Gatokiemie.*

Gataly, ob. *Hatalow.*

Gatczyna, *Gatczyno*, b. m. pow., dziś mko pow. carskosielskiego gub. petersburskiej, o 42 w. od Petersburga, o 303 od Rewla. St. poczt. o półtorej wiorsty od dworów dr. żel. petersb.-warszawskiej i baltyckiej. Pałac i park cesarski.

Gatka 1.), wś i folw., pow. nowo-miński, gm. Rudno, par. Kołbiel. W 1827 r. było tu 23 dm. i 141 mk. Folw. Gatka z wsią t. n., od Warszawy w. 40, od Nowo-Mińska w 12. Nabyty w r. 1877 za rubli 20765. Rozl. folwarku wynosi m. 879, bud. mur. 1, drewn. 20, młyn wodny i w niektórych miejscowościach pokłady torfu używanego do nawozu. Wieś Gatka osad 32, gruntu m. 272. 2.) **G.** lub *Gadka*, wś, pow. łódzki, gm. Bruss, par. Pabianice. Wspomina ją Długosz (I 286). 3.) **G.**, wś, pow. piotrkowski, gm. Kleszczow, parafia Sulmierzyce. 4.) **G.**, wś, majorat, pow. iłżecki, gm. i par. Mirzec. W 1827 r. było tu 44 dm., 325 mk., obecnie liczy 88 dm., 486 mk., 310 mr. ziemi dworsk. i 1262 mr. włośc. W XV w. należała G. do klasztoru wąchockiego (Długosz, III 413). 5.) **G.**, wś, pow. pułtuski, gm. Nasielsk, par. Smogorzew. 6.) **G.**, ob. *Gadka.* *Br. Ch.*

Gatki 1.), wś, pow. piotrkowski, gm. Woźniki, par. Krzepczów. 2.) **G.**-nowe i stare, wsie nad rz. Nerem, pow. łódzki, gm. Bruss, par. Pabianice. W 1827 r. liczono tu 20 dm., 179 mk., obecnie 62 dm., 406 mk. i 793 mórg ziemi włośc.

Gatne, ob. *Hatne.*

Gatno, wś rząd., pow. augustowski, gmina Szczebro-Olszanka, par. Szczebra. W 1827 r było tu 26 dm. i 163 mk., obecnie liczy 32 dm. 232 mk., odl. 13 w. od Augustowa.

Gatokiemie, folw. i wś włośc., nad rzeką Ejsiatą, pow. święciański, 2 okr. adm., o 35 w. od Święcian, par. łabonarska, 7 dm., 49 mk. katol. (1866). Folw. należy do Chryścinicza.

Gatsch (niem.), ob. *Gać, Gacia, Gacz.*

Gatsche (niem.), ob. *Gać.*

Gatsche (niem.), fol. dóbr Zucklau (niem.), pow. oleśnicki.

Gattawitzken, inaczej *Stirnlauken* (niem.), wś, pow. piłkalski, st. p. Malwiszki.

Gatz (niem.), ob. *Gacia.*

Gatzen (niem.), ob. *Gacno.*

Gatzki (niem.), ob. *Gacki.*

Gatzno (niem.), wieś, pow. tucholski, ob. *Gacno.*

Gau..., por. *Gaw...*

Gaudajcie 1.), wś, pow. rossieński, parafia taurogowska. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. żwingowska. 3.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm.

okmiańska; dla 34 dusz nadano 98 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Gauden (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Mehlsack.

Gaudischkehmen (niem.), Wielkie i Małe, wś, pow. gąbiński, st. p. Judtschen. Wieś Małe G. zowie się też Geischkehmen.

Gaudyna, wś, pow. ostrowski, gm. Dmochy Glinki, par. Rosochate.

Gaudziany, wś, pow. szawelski, par. niemoksztyńska.

Gaudziszki, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 25 w. od Szczuczyna, 9 mk. (1866).

Gauers (niem.), ob. *Goworrnice*.

Gauja, rz., po łotewsku *Gauj-Aa* (*Govia* po łacinie, po niem. *Aa*), rz. przymorska Baltyku, ma źródła w okolicach Serben z kilku jezior, płynie kręto od wschodu głównie ku połud. zachod., pomijając Adził-Adzet (po łotewsku Gaujas-Pillis), następnie Włodzimierzec (Wolmar), Kiesię (Wenden), Sigguldę (Segewold), Turajdę (Treidonn) naprzeciw leżącą. — Niedaleko ujścia swego wykręca się ku północy i wpada pod Czarnikowem do zatoki ryskiej. Długość jej biegu zajmuje z zakrętami około 76 mil w prostym kierunku. Zbiegłszy z wierzchowisk wysoczyzny liwońskiej, pogłębia się jej koryto znacznie i odmełło górską dolinę, która miejscami przestronne czyni zakolenia, odsłaniając szczególniej na średnim biegu tej rzeki, mianowicie około Kiesi, Sigguldy, Turajdy i Kremonu, górskie widoki i malownicze zabrzeża wyższego poziomu. Brzegi jej są tu skaliste, zjeżone pokładami wapieni. Poniżej Kremonu wstępuje w kraj piaszczysty, równy i podmokły; w pobliżu jej ujścia znajdują się przymorskie jeziora; jest spławną. Wody, które uprowadza, są donośne, jeziorne; krótsze jej przytoki mają charakter strug górskich, lubo po największej części z jezior biorą początek. Dorzecze jej rozłożyło się bardzo wąskim pasem na zachod. stokach wysoczyzny liwońskiej. Od prawego brzegu wpada do niej potok Brese, płynący z jeziora od Pebalgi; następnie Tyrsa, która także ma swe źródła w pobliżu Pebalgi a ujście naprzeciw Aahof, dalej Pilaup, Wajdawa (Waidau) z osobna zaś Baltingen i Blingsna, w połączeniu z Czarnym Potokiem (Schwarzbach), Sienna z Dunno i Poch z Pekin, które poniżej Nowego Adziła (Gaulas-Pillis) do niej uchodzą. — Wajdawa jest najznaczniejszą rzeczką wpadającą do Gaui a wraz z swymi dopływami bierze ona początek na wierzchowiskach wysoczyzny Hunhofskiej, która jest jedną częścią wysoczyzny liwońskiej. Do Gaui wpada Bresel powstająca ze strug Stansk-Uppe i Pipper-Uppe, do Bressel uchodzi Nabba, która ma źródło w okolicy Hochrozen a ujście pod Turajdą. Z lewego brz. naprzód uchodzą do Gaui Ila z Irsiną, poniżej Wodoga, następnie Wisle, a następnie zaś Palia w połączeniu z Rousą i Warenn od Rutenberga i Ramikieńskich bagien płynące, ujście ich nawprost Rudinga; dalej Wige z Kannultem a następnie Abel. Źródło tej rzeczki w pobliżu poprzedzających, ujście powyżej Włodzimierca. Dalej Ranna (Rawna, Rauna) ma źródła w pobliżu poprzedzających, płynie po pod Ronnenburg (Romberg, Raunas-Pillis) wpada powyżej Kiesi; następnie wpada Ligat a w końcu Ammat, która nastaje powyżej Szujen (Skujena) a uchodzi poniżej Kiesi. Od ujścia Wajdawy połączonej z Czarnym Potokiem, jest Gauja żeglowna. *W. Pol.*

Gaujacowce, węg. *Solimos*, wś w hr. użhorodzkiem (Węg). Kościół paraf. gr. katol., żyzna gleba, 928 mk.

Gaukale, wś, pow. rossieński, par. niemoksztyńska.

Gaulau (niem.), ob. *Gulów*.

Gauleden (niem.), wś, folw. i przewóz, powiat welawski, st. p. Lindenau pod Królewcem.

Gaumitz (niem.), wś, pow. niemczyński na Śląsku, zwała się w r. 1338 Gonicz.

Gaura, ob. *Gawry*.

Gaurajcie, wś, pow. rossieński, par. gawrańska.

Gaurat (niem.), rzeczka w Kurlandyi, dopływ rz. Behrse; tworzy jezioro, Gaurat-See, w parafii dobleńskiej, malowniczo położone.

Gaureny, wś, pow. suczawski na Bukowinie, o 4 kil. od st. p. Graniczestie, ma w miejscu cerkiew parafialną grecką nieunicką. *F. S.*

Gausante, rz., lewy dopływ Mitwy.

Gausenty, wś, pow. rossieński, par. betygolska.

Gaussig (niem.), ob. *Huska* (łuż.)

Gausty, folw. dóbr Łosewicze, pow. sejneński, gm. i par. Wiejsieje, 1 dm., 24 mk.

Gausty, jezioro w pow. sejneńskim, gm. Wiejsieje, długie od południa ku półn. 6 w., szerokie od 200 do 500 sążni, głębokie około 20 stóp. Łączy się z jez. Zopse; brzegi bezleśne, wzgórkowate; nad brzegami wsie: Jurczuny, Lejbogele, Kajmele, Pieniacze. *Br. Ch.*

Gauszen (niem.), pow. kłajpedzki, st. p. Krotynga Niemiecka.

Gauten (niem.), dobra ryc., pow. fyszhuski, st. p. Germau.

Gauza lub *Gaza*, pow. koniński, gm. Golina, par. Myślibórz.

Gavers (niem.), ob. *Goworrnice*.

Gaw..., por. *Gau...*

Gawaiten (niem.), wś kościelna, pow. gołdapski, o 13 kil. od Gołdapi, 395 mk., st. p. i kościół ewang. z r. 1589. *J. B.*

Gawajciszki, zaśc. szlach., pow. trocki, 2 okr. adm., 34 w. od Trok, 1 dom, 7 mk. kat. (1866).

Gawarek, potok, ob. *Gawarzec.*

Gawartowa wola, wś, pow. błoński, gm. Pass, par. Pawłowice. Liczy 273 mk. Staranne gospodarstwo, inwentarz wzorowy i fabryka serów. Zarodowa owczarnia, założona jeszcze w r. 1828 r. przez Mikietę i premiowana medalami złotemi na wystawach w Warszawie. Posiada owce elektoralne negretti. Było dziedzictwo postępowych rolników Franciszka i syna jego Stanisława Skrutkowskich.

Gawarzec 1.) dolny, wś i folw. różn. wł., nad potokiem Gawarek, pow. płoński, gm. Sielec, par. Czerwińsk, odl. o 25 w. od Płońska, liczy 9 dm., 105 mk., 511 m. gruntu. R. 1827 miał 9 dm., 63 mk. 2.) **G.** górny, wś i fol. różn. wł., nad pot. Gawarek, pow. płoński, gm. Sielec, par. Czerwińsk, odl. o 24 w. od Płońska, ma wiatrak, liczy 8 dm., 112 mk., 503 mor. gruntu. R. 1827 miał 11 dm., 72 mieszk. Folw. G. górny i dolny lit. A. mają rozl. m. 564. Bud. mur. 8, drewn. 6. Wieś G. górny osad 11, gruntu m. 10.; folw. G. dolny i górny lit. B. mają rozległości m. 556. Bud. drewn. 9. Wieś G.-dolny osad 14, gruntu m. 17. 3.) **G.**, os. leśna, pow. suwalski, gm. Hutta, par. Suwałki. *Br. Ch.*

Gawciszki, wś, pow. rossieński, parafia lalska.

Gawcze, dwór, pow. rossieński, par. kołtyniańska, własność Wirszyłły.

Gawczyce, wieś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., o 21 wiorst od Oszmiany, gm. Soły, 29 dm., mieszk. 202, z tego 28 prawosł., 174 katol. (1866).

Gaweesen (niem.), dobra w Kurlandyi, powiat grobiński, par. Grobin.

Gawehnen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Gawejki, 1.) folw. szlach. nad jez. Gawejki, pow. wileński, 3 okr. adm., o 44 w. od Wilna, 1 dm., 16 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś włośc. nad jez. Gawejki, pow. wileński, 3 okr. adm., o 44 w. od Wilna, 6 dm., 49 mk. katol. (1866).

Gawejkiany, mko, pow. święciański, w 2 okr. polic., o 94 w. od Wilna, o 30 w. od Święcian, nad rz. Ilczis, 161 mk., własność po części Ignacego Kamieńskiego, po części miejscowych włościan. Młyn wodny i folusz. R. 1866 było 14 dm., 135 mk. kat.

Gawejkiszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 31 w. od Święcian, 2 dm., 17 mk. katol. (1866).

Gaweln (niem.), wś i os., pow. kłajpedzki, st. p. Prekulsk.

Gawenajcie, folw. dóbr Hruždzie, powiat szawelski. *F. S.*

Gaweniany, okol. różn. właśc., przy jez. Iłgalis i Niedzingi, pow. trocki, 4 okr. adm., 72 w. od Trok, 3 domy, 51 mk. katol. (1866).

Gawenie, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 15 dm., 179 mk., katol. (1866)

Gaweniszki, wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska, należała niegdyś do ekonomii szawelskiej. Na 122 dzies. ziemi 1-go gatunku uwłaszczono dusz 23. *J. Godl.*

Gawenowicze, wieś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 30 w. od Oszmiany, 4 domy, mieszk. 34, z tego 32 prawosław., 2 katolików (1866).

Gawęda, os. młyn. nad rz. Kamienną, pow. opoczyński, gm. Goździków, par. Smogorzew.; 2 dm., 9 mk., 90 morg. rozl.

Gawgory, dobra, pow. szawelski, parafia szawkiańska, niedaleko szosy z Szawel do Prus, włók 35, własność Leopolda Janowicza. Roku 1717 należały do Aleksandra Dowiatta.

Gawia, folw., pow. oszmiański, nad rz. t. n. G. należała do Iwija i była własnością Kiszków, później Hlebowiczów, Sapiehów, aż przeszła do Michała Kopcia, pisarza W. X. Lit. i starosty oszmiańskiego. Po jego śmierci 1729 roku przeszła na jego córkę Annę Hilarową Chomińską, chorążynę oszmiańską. Dziś jest własnością Brochockich. Roku 1866 miała 30 mk. kat., 10 praw. *A. K. Ł.*

Gawia, *Gawija*, rz., dopływ prawego brzegu Niemna, ma źródła koło folw. Dowbuciszek w pow. oszmiańskim, płynie z początku w kierunku płd.-wsch., potem ku płd. Obraca młyny w Doubuciszkach, Dziewieniszkach, Żemosławiu, Subotnikach. Spław drzewa w pojedyńczych klocach na wiosnę, przy wysokim stanie wód, rozpoczyna się od Dziewieniszek. G. przyjmuje z pr. strony rz. Żyżmę a z lewej Klewę i wpada do Niemna między Moryniem a Dokudowem. Długa 70 w. *J. W.*

Gawieniańce, wś, pow. sejneński, gmina Krasnowo, par. Sejny. Liczy 2 dm., 32 mk., odl. 2 w. od Sejn.

Gawin, wś, pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Chodecz. W 1827 r. było tu 9 dm., 76 mk.

Gawinosy, wieś, pow. bałcki, gm. Nestoida, 1153 mk., ziemi włościan. 1853 dzies., dworskiej wraz z wsią Dykory 4847 dz. Należała do Lubomirskich, Czechowskich, Zagórskich, dziś Nowosielskiego. Jest tu cerkiew pod wezwaniem ś. Mikołaja, posiadająca 68 dz. ziemi. Powierzchnia wyniosła, ziemia miejscami piaszczysta. *Dr. M.*

Gawki, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Lubotyń. W 1827 r. było tu 15 dm., 99 mk. G. były gniazdem rodów: Gawkowskich i Gaweckich, wspominane są w dokumentach z 1563 roku.

Gawlik, ob. *Gabliki.*

Gawlowitz (niem.), dobra, pow. grudziąski, ob. *Gawłowice.*

Gawłów 1.) wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Chodaków, par. Sochaczew. W 1827 roku liczono tu 16 dm. i 177 mk.; folw. G. z wsią t. n. od Warszawy w. 50, od Sochaczewa w. 1, od Rudy guzowskiej w. 25; rozl. wynosi m. 1151, płodozmian 4, 5 i 7-polowy. Bud. mur. 7, drewn. 14. Rzeka Bzura, na której jest most, stanowi w części granicę wschodnią. Wieś G. osad 9, gruntu m. 14. 2.) **G.**, wś i folw., pow. noworadomski, gm. i par. Rząśnia. W 1827 r. było tu 28 dm. i 157 mk. Dobra G. i Biała składają się z folw. G., Biała, Siomkówka, osad młynarskich: Boroniewizna, Mitek, Borek i z pustkowia Pęciak, tudzież wsi Biała szlachecka i G.; od Piotrkowa w. 54, od Noworadomska w. 24, od Działoszyna w. 10, od Brzeźnicy w. 14. Rozl. dworska wynosi mor. 2252, a mianowicie folw. Gawłów m. 677; płodozmian 9 i 11 polowy. Bud. mur. 2, drew. 6. Folw. Biała m. 1096; płodozmian 7 i 12-polowy. Bud. mur. 13, drewn. 15. Folw. Siomkówka m. 479, płodozmian 9-polowy. Budow. mur. 1, drewn. 1, młyn wodny w Boroniewiznie, cegielnia, trzy stawy i pokłady kamienia wapiennego. Wieś Biała szlachecka osad 68, gruntu m. 424; wś Gawłów osad 38, gruntu m. 313. Właścicielem dóbr G. jest Bolesław Gołembowski. 3.) **G.**, ob. *Gawłowo*. *Br. Ch.*

Gawłów 1.) stary, wś w pow. bocheńskim, po prawym brzegu Raby, przy gościńcu z Bochni do Ujścia solnego, liczy 315 mk. rzym. katol. i należy do parafii w Krzyżanowicach. Na północ leży 2.) **G.**-nowy, kolon. niem., licząca 216 mieszk., między którymi jest 170 wyzn. ewangelickiego. Stacya pocztowa. Obadwa Gawłowy mają 667 m. roli, 91 m. łąk, 120 mor. pastwisk i 7 mor. lasu. Par. ewang. augsb. G. liczy dusz 766, istnieje od r. 1809, ma kościołek drewniany z r. 1816—18 i nowy z r. 1870.

Gawłówek, *Gawłówko,* wś, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowe miasto, odl. 20 w. od Płońska, ma 9 dm., 68 mk., 100 mor. roli. Por. *Gawłowo.*

Gawłówek, wś, pow. bocheński, par. Mikłuszowice, o 3 kil. od st. p. Dziewin; dominium należy do rządu.

Gawłowice, wś, pow. turecki, gm. i par. Goszczanów, od Turku w. 21, od m. Warty w. 8; ogólnej rozległości ma mor. 520, w tem włośc. 90 morgów, gleba w większej połowie pszenna, reszta żytnia II klasy, płodozmian 8-polowy, położenie ładne, lud. 156 dusz, 26 osad; własność Dłużniakiewiczów. Roku 1827 było tu 19 dm., 133 mk. *Gor.*

Gawłowice al. *Gabłowiec,* niem. *Gawlowitz,* rycer. dobra, pow. grudziąski, pół mili od m. Radzyna. Obejmuje obszaru ziemi mor. 1615, budynk. 31, dom. mieszk. 14; katol. 137, ew. 25. Parafia, szkoła i poczta Radzyn. Pode wsią znajduje się 12 okopów starych tz. pierwotnych. Za krzyżackich czasów należała tu wieś do komtura w Radzynie i nazywała się po niem.: „Gobelindorf, Gebelindorf, Gabelndorf“, jak przypuszczają od sołtysa jakiegoś Gobelin, który w owych czasach zachodzi. R. 1414 straty, jakie ponieśli mieszkańcy w wojnie krzyżaków z polakami, podają na 2100 dusz. R. 1415 G. mają włók obsadzonych 23, czynszu dają m. 10 skot. 5. R. 1437 wszystkie włóki obsadzone, czynsz pieniężny jest stary jak dawniej m. 10 skot. 5. Nadto dają włościanie od włóki zboża korcy 3. Za polskich czasów G. były królewszczyzną, którą król zwykle wydawał osobom zasłużonym w dożywociu za tanią dzierżawą. R 1603 Daniel Plemięcki, sędzia ziemski chełmiński ma G. w dożywociu, płaci zł. 200 do zamku w Radzynie. R. 1636 Jakób Han odprzedał swoje prawo dożywocia Janowi i Annie Blumom; król Władysław przyzwolił na taką zamianę także na czas życia nowych nabywców. W dokumencie wspominają się hortulani, inquilini, którzy szarwark pełnili. Dzierżawca miał wolne drzewo z lasów królewskich rogozińskich. R. 1667 szlachetny Wysocki trzyma G. w dożywociu. R. 1682 wynosiło ztąd „die Einheit der Steuerpoborre“ gr. 20. R. 1766 za zezwoleniem króla Stanisława Augusta szlachetny Zagórski odprzedał swoje dożywocie Ignacemu Żółkiewskiemu za tal. 5000. R. 1790 liczono w G. włók nierozmierzonych 22, karczmę; dzierżawca miał jurisdykcyą nad poddanymi, prawo wywaru piwa dla własnego użytku i dla tutejszej karczmy gorzałkę mógł sprowadzać do woli; także mógł odbywać tz. mniejsze łowy (kleine Jagd). R. 1790 król pruski Fryderyk Wilhelm II nadał G. na własność dziedziczną Żółkiewskiemu, osiadłych tu włościan wyjął z pod jego sądownictwa, ogrodników tujejszych powinien był zatrzymać we wsi. Podatki i ciężary przyjął teraz właściciel następujące: kwarty tal. 30, kontrybucyi tal. 113 „Beitrag zum Remissionsfonds, das Schutz und Nahrungsgeld der kleinen Leute und die Tranksteuer für daselbst debitirtes Bier und Branntwein ans Amt, einen jährlichen Jagdzins von 1 Thlr. an die Forstbehörde zu zahlen und die üblichen Leistungen bei Fouragelieferung, Festungsbauten und Wolfsjagden zu übernehmen.“ Osobnych ognisk (Feuerstellen) liczono wtedy we wsi 14. Dziś G. należą do Sampławskiego. *Ks. F.*

Gawłowizna, os., pow. wieluński, gm. i par. Siemkowice.

Gawłówka, wś, pow. lubartowski, gmina i par. Rudno. Stanowi posiadłość Banku Polskiego. W 1827 r. liczono tu 20 domów i 104 mieszk.

Gawłówko, ob. *Gawłówek.*

Gawłowo 1.) wś nad potokiem Turka, pow. płoński, gm. Modzele, par. Cieksyn, odl. o 21 w. od Płońska, liczy 33 dm., 304 mk., 694 m. gruntu dobrego, 234 nieużytków. R. 1827 było tu 15 dm., 63 mk. Dobra G. składają się z folwarku G., Gawłówko i osady Roszkówek, tudzież wsi G., Gawłówek, Winniki i Ruszkowo; podług opisu z r. 1867 rozl. dworska wynosi m. 1388. Wieś G. osad 40, gruntu m. 174; wś Gawłówko osad 13, gruntu m. 105; wś Winniki osad 5, gruntu m. 151; wś Ruszkowo osad 4, gruntu m. 33. 2.) **G.**, ob. *Gawłów*.

Gawłowski potok, ob. *Bystry potok.*

Gawłuszowice, ob. *Gałuszowice.*

Gawor, w Beskidzie lesistym, szczyt i grzb. górski w górach sołotwińskich, na granicy gm. Porohów i Zielonej, pow. bohorodczańskiego i nadworniańskiego, nad źródłowiskami potoku Doszczyny (ob.). Od przełęczy Bystrej nad połoniną Bystrą (1426 m.), gdzie znachodzą się źródła Bystrzycy sołotwińskiej (ob.), granicą tychże powiatów odrywa się na wschód dział górski, ponad doliną bystrzycką łagodnie się wznoszący z szczytami Negrową i Bojarynem (1679 m.). Odtąd dział ten zwraca się ku południowemu wschodowi i opada do 1371 m., poczem nagle się wznosi w Gaworze do 1563 m. npm. Gawor łączy ten dział górski z rozległym lesistym grzbietem Maksymca (1490 m.), wznoszącym się nad doliną Bystrzycy Nadworniańskiej. Grzbiet G. ciągnie się na południe, opadając do 1293 m. i tworząc dział wodny między dopływami Maksymca i Salatruka.

Gaworek 1.), karczma, pow. pleszewski, 1 dom, 23 mk., należy do domin. Macewa. 2.) **G.**, folw. i karczma, nad rz. Obrą, pow. śremski, należy do domin. Mszczyczyna; z Mszczyczynem 10 dm., 154 mk. *M. St.*

Gaworek, *Goworek*, ob. *Goworków* i *Chlewiska.*

Gaworowo, mylnie *Goworowo*, wieś, pow. płoński, gm. Wychódc, par. Chociszewo. Od miasta Płońska w. 22, Zakroczymia w. 12. — Folwark do dóbr Smoszewo należący, w skutek Ukazu z 1864 r. stał się niezdatnym do większej uprawy, więc odprzedany; następnie przeniesienie nań włościan z folwarków sąsiednich, zamieniło go w wieś, rozległą mórg 424, składającą się z osad 24, w czem: gospodarzy włókowych 9, grunt żytni kl. 1 i 2. Ludności 213 głów. Zarząd gminny, szkoła początkowa. Podanie miejscowe opowiada, że sól tu znajdowano w dawnych wiekach, a przed niewielu laty zmarł stary człowiek, utrzymujący, że ojciec jego posiadał studzienkę, z której czerpano wodę słoną. Poszukiwań, mogących sprawdzić te wieści, nie przedsiębrano. R. 1827 było tu 11 dm., 84 mk. *J. Z.*

Gaworskie, nad rz. Rawdanką, okolica szl. w pow. lidzkim, 5 okr. adm., od Lidy odl. w. 39, od Ejszyszek w. 18, dm. 5, mk. 24 wyzn. rzym. kat. (1866).

Gawory, wś, pow. łaski, gm. Zapolice, par. Strońsko.

Gawory, wś, pow. sieński, gm. Wysoki Horodek, włość dziedziczna spadkobierców zmarłego 1880 r. Józefa Staniszewskiego, z pięknym domem mieszkalnym murowanym; ziemi używalnej 833 dzies., nieużytków 294 dzies.

Gaworzyna, *Gaworzyny*, wieś i folw., pow. iłżecki, gm. i par. Krzyżanowice, o 5 w. od Iłży, o 20 od Radomia; liczy 23 dm., 185 mk., 900 mr. ziemi dworsk. i 268 mr. włośc. Według danych Tow. Kred. Ziems. folw. G. z osadą młynarską Trupienia, wsiami Gaworzyny i Płudnica, rozległy m. 1168, grunta orne i ogrody m. 576, łąk 300, pastwisk m. 100, nieużytki m. 192; bud. mur. 2, drew. 14; młyn wodny, gorzelnia, pokłady torfu i kamienia wapiennego. Wieś G. osad 21, gruntu m. 329; wś Płudnica osad 40, gruntu m. 698. Od dóbr tych w r. 1876 odłączono nabywcom przestrzeń leśną m. 156, lecz nazwa niewiadoma.

Gawra, ob. *Gawry.*

Gawraniec, wioska w hr. szaryskiem (Węgry), w pobliżu granicy Galicyi, grunt średni, 56 mk. *H. M.*

Gawrele, wś rząd. nad jeziorem Wagenis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 16 wiorst od Swięcian, 6 dm., 68 mk. kat. (1866).

Gawron, folw., pow. jędrzejowski, gm. Nawarzyce, par. Wrocieryż.

Gawroniec 1.), os. leśna, włas. rząd., pow. miechowski, gm. Miechów, par. Sławice. W obrębie dóbr Sławice duchowne, położona o 2 w. od miasta Miechowa. Ma przestrzeni lasów 79 mr., do leśnictwa Słomniki należących, i 5 mr. gruntu uposażenia dla służby leśnej. Liczy 1 dm., 5 mk. 2.) **G.**, os., pow. miechowski, gm. i par. Koniusza. Należy do dóbr Gnatowice. 3.) **G.**, os., pow. skierniewicki, gm. i par. Słupia.

Gawroniec, niem. *Gawronietz*, rycer. dobra, pow. świecki, pół mili od bitego traktu terespolsko-tucholskiego, około $^3/_4$ mili od stacyi kolei żel. w Terespolu. Obszaru ziemi zajmuje mr. 2136, bud. 17, dm. mieszk. 6, katol. 90, ewang. 26. Parafia Pol. Łąkie, szkoła Poledno, poczta i stacya kolei żel. Terespol. *Ks. F.*

Gawronki 1.), wś, pow. nieszawski, gm i par. Lubonie. 2.) **G.**, wś, pow. łęczycki, gm. i par. Topola. W 1827 r. było tu 9 dm., 105 mk. Por. *Gawrony.* 3.) **G.**, wś, pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Waliszew, stacya poczt. Głowno. Od Łowicza 24 w., od Waliszewa w. 3. W 1879 było dm. włośc. 6, mk. katol. 35. W 1881 r. ziemi włośc. było m. 142, osad 6 klasy 2-ej. W 1864 ziemi włośc. m. 143, nieurodzajnej ziemi m. 6, osad 7, ludności 60. *Ocz.*

Gawrony 1.), wś, pow. łęczycki, gm. i par.

Topola. W 1827 r. było tu 11 dm., 104 mk. Folw. G. lub Gawronki z wsią t. n., od Łęczycy w. 8, droga bita w miejscu, od Kutna w. 16; nabyte w r. 1876 za rs. 54,650 w drodze działów. Rozl. wynosi m. 825, grunta orne i ogrody m. 760, bud. mur. 9, drew. 15; wiatrak i w niektórych miejscowościach pokłady marglu. Wieś G. luh Gawronki powstała w r. 1866 z uwłaszczenia osad 39, gruntu m. 123. 2.) **G.**, os., pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Witowo. 3.) **G.**, os., pow. nieszawski, gm. i par. Bądkowo. 4.) **G.**, kol., pow. słupecki, gmina Skulska wś, par. Skulsk. 5.) **G.**, wś, pow. płocki, gm. Majki, par. Łęg, odl. o 32 w. od Płocka, liczy 2 dm., mk. 24; 180 mr. gruntu dobrego, 20 nieużytku. 6.) **G.**, wś i folw., pow. opoczyński, gm. i par. Opoczno, o 6 w. od Opoczna, o 14 od rz. Pilicy. W 1827 r. było tu 17 dm. i 175 mk., obecnie liczą 24 dm., 255 mk. Folw. G. z attynencyą wieczysto-czynszową Benignów i wsią G. ma rozległości m. 475, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 363, łąk m. 51, pastwisk m. 43, nieużytki i place m. 18, płodozmian 7- i 14-polowy, bud. mur. 1, drew. 15. Wieś G. osad 39, gruntu m. 400. 7.) **G.**, ob. *Brzozki*. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gawrony 1.), wś, pow. śremski, nad jeziorem, 9 dm., 66 mk., wszyscy kat., 12 analf. 2.) **G.**, folw., pow. śremski, 4 dm., 67 mk., 3 ew., 64 kat., 22 analf., należy do domin. Międzychodu. Poczta w Dolsku o 6 kil., st. kolei żel. Czempin o 22 kil., od Śremu 6 kil. *M. St.*

Gawrony, niem. *Gaffron*, wś, pow. sycowski, par. Syców, z przysiołkiem Dąbrową i młynem wodnym Hummel zwanym. *F. S.*

Gawroszczyzna, kol., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Mąkolno.

Gawrowszczyzna, pow. złoczowski, przysiołek Białegokamienia.

Gawry, *Gawra*, *Gaura*, mko pow. rossieńskiego, nad rz. Szeszuwą, o 48 w. od Rossien, przy drodze z Jurborka do Taurog, 281 mk.; z kościołem katolickim św. Michała Arch., parafialnym, wzniesionym z drzewa 1773 przez kanonika Budryka (jednak już 1570 r. kościół tu istniał). Parafia katolicka kl. 5-ej dekanatu botockiego: dusz 4138. Filia w Poszałtunie, z kościołem 1756 wybudowanym przez obyw. Janowicza. Przez G. szedł główny gościniec tylżański, była tu komora celna od strony Prus i stąd wś do G. przytykająca zwała się Mytniki, od pobieranego na komorze myta. Roku 1522 Stanisław Skop sekretarz królewski nabył G. łącznie z Drotowiszkami od Andrzeja i Anny ze Skopów Dzierzgowiczów za 75,000 kóp groszy lit. Od Skopów przeszły G. z Drotowiszkami do Jerzego Kamieńskiego, który powiększył tę majętność włościami nabytemi od starostwa jurborskiego a nadanemi przywilejem Zygm. Augusta z 27 kwiet. 1561 r. w zamian za włości tegoż Kamieńskiego, dołączone do ststwa olkienickiego. R. 1564 Jerzy Kamieński, ststa kroski, dziedzic G., otrzymał król. pozwolenie na zbudowanie mostu w G. na rzece Szeszuwie. R. 1674 G. przeszły od Kamieńskich do Billewiczów po kądzieli. R. 1742 nabyli je Mirscy, r. 1796 Gasztowtowie, od których 1813 kupili Szemiottowie. W XVI w. był tu zbór kalwiński, fundowany zapewne przez Kamieńskich. Łukaszewicz w swych Dziejach wyzn. helweckiego pisze, że 1661 r. przeniesiony został do G. z Węgrowca minister Krzysztof Szyszkowski a w 1671 był w G. ministrem zboru Paweł z Żarnowca, który wiele się nacierpiał, albowiem Gabryel Kamieński z Bonifacym Pacem ststą botockim zbili go, dobytek mu zabrali i książki duchowne popalili. Ten Gabryel Kamieński budował tutejszy kościół katolicki, porzuciwszy wiarę helwecką, a kanonik Budryk właściwie odnowił go 1773 r. Plebania tutejsza miała dawniej 6 włók ziemi, 26 dusz rewizyjnych i 150 rs. kapitału.

Gawrychruda, wś rząd., pow. suwalski, gm. Hutta, par. Suwałki. W 1827 r. było tu 22 dm., 135 mk., obecnie liczy 34 dm., 206 mk.; odl. 8 w. od Suwałk.

Gawrychy, wś rząd., pow. kolneński, gm. G., par. Nowogród. Zwała się dawniej Choja; w odległości $31\frac{1}{2}$ w. od Kolna, $24\frac{1}{2}$ od Łomży, leży pośród obrębów leśnych Łokieć i Gawrychy. W 1800 r. znajdowało tu się 7 bartników (sami Gawrychowie), posiadających 5 włók 7 mórg miary chełm. gruntu; 4 czynszownik., 3 chałupnik., szynkarz. Oprócz tego 26 koni, 18 krów, 19 wołów, 7 jałowizny, 33 owiec i 27 sztuk świni. Grunta G. liczyły wtedy 14 włók, 28 mr. magd. G. za czasów pruskich stanowiły oberwójtostwo t. n. Oberwójtostwo G. do seminaryum pułtuskiego płaciło dziesięciny 10 tal. 24 gr. (w tej liczbie wieś G. 1 tal. 39 gr. 9 szeląg.; Kuzie, Saski, Popiołki, Wyk). Obecnie w G. znajduje się zarząd gminny i opodal od wsi mieszka nadleśny leśnictwa nowogródzkiego. Gruntu liczy 969 mr., ztąd 334 mr. orn. (w tej liczbie 177 odpadłych przy uwłaszczeniu od dóbr kupiskich). R. 1827 wś G. miała 22 dm., 126 mk. Straż leśna G. wchodzi w skład leśnictwa G., rozpościera się po nad brzegami Narwi i Pisny i zawiera ogółem 10748 mórg, podzielonych na 9 obrębów leśnych: G., Łokieć, Dukat, Gąski, Dobrylas, Dębinki, Czarnia, Morgowniki, Żelazna. Lasy to sosnowe; znajduje się tylko 400 mr. brzeziny (w obrębie Łokieć), 560 mr. olszyny (obręb Dukat). Ze zwierzyny trafiają się jarząbki, cietrzewie i zające. Obręb leśny G. zajmuje 839 m. sosniny. W skład gm. G. wchodzi 27 wsi włośc.: Bienduszka, Czarnia, Dawia, Dębniki, Dobrylas, Gawrychy, Gąski, Gontarze, Jurki, Korwki, Krasnyborek, Kuzie-puszczań-

skie, Laski, Morgowniki, Osowile, Parzychy, Pianki, Popiołki, Poręby, Przecznia, Ruda Osowiecka, Siwki, Stanisławowo, Tabory-Rzym, Wyk, Zbojno, Zdrębisko i Złotagóra oraz 1 fol. Dłużniewo. Gmina G. ma 37742 m. rozl., w tej liczbie 8481 m. roli ornej; sąd gm. okr. III Łyse, mk. 7000. *Lud. Krz.*

Gawryle, wś rząd. w pow. rossieńskim, o 23 w. od Rossien, par. lalska.

Gawrylenki, wś pryw., pow. dzisieński, o 40 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 24 mk. (1866).

Gawrył..., *Gabryel... Hawryl...* (porównać),

Gawryłańce, wś rząd., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 4 domy, 56 mk. katol. (1866).

Gawryłowicze, wś włośc. nad jez. Łuczaj, pow. wilejski, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 9 dm., 177 mk. (1866).

Gawryłówka, ob. *Gabryelówka.*

Gawryłowska 1.) osada w gub. włodzimierskiej, 1957 mieszkańców, 831 wiorst od Petersburga a 58 od miasta gubernialnego odległa. Stacya pocztowa. 2.) **G.**, stacya pocztowa w powiecie i gubernii chersońskiej, w roku 1880 zniesioną została.

Gawryłowskie, jez. w. pow. syczewskim, gub. smoleńskiej.

Gawryszki, zaśc. szlach. nad rzeką Wilią, pow. trocki, 2 okr. adm., 34 w. od Trok, 1 dom, 12 mk. katol. (1866).

Gawrzyałki, niem. *Gawrzyalken*, wś, pow. szczycieński, w położeniu bagnistem, o 10 kil. od Szczytna, na Mazurach pruskich.

Gawrzyłowa, dolna i górna, wś w powiecie ropczyckim, o 0·5 kil. na południe od Dębicy oddalona, należy do sądu pow., parafii rzym. kat. i urzędu pocztowego w Dębicy. Mieszk. 674. Większa posiadłość wynosi 428 m. roli, 102 m. ogrodów, łąk i pastwisk i 644 m. lasu; mniejsza pos. 389 m. roli, 121 m. łąk ogrodów i pastwisk i 90 morg. lasu. Za Długosza (III, 261) własność Jana Gryffa.

Gawsie, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska, 103 dzies. ziemi nadanej na 4 dusze.

Gawsztwinia, jez. w pow. rosieńskim, na północ od Cytowian, przeszło 3 w. dł., pół w. szer., przyjmuje rz. Szymszę, daje początek rz. Gryżowie. Por. *Gasztwinis.*

Gawszuny, wś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. Użwenty. Na 47 dz. ziemi 4-go gatunku uwłaszczono dusz 15. *J. Godl.*

Gay..., ob. *Gaj...*

Gay al. *Gai* (niem.), ob. *Gaj.*

Gaydowke (niem.), ob. *Gajdówka.*

Gaydy, ob. *Gajdy.*

Gaygrementz (niem.), ob. *Gaj-Grzmięca.*

Gayl (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Lindenau pod Braniewem.

Gayliten (niem.), ob. *Gajlity.*

Gaylowken (niem.). ob. *Gajlówka.*

Gaynen (niem.), ob. *Gajne.*

Gaywald (niem.), os., pow. olsztyński, st. p. Wartembork.

Gaza, wś nad Wartą, pow. koniński, gm. Golina, par. Myśliborz; odl. 18 w. od Konina, liczy 26 mk., złączona ze wsią Sługocinek (ob.).

Gazumia lub *Gazomia*, kol., pow. piotrkowski, gm. Bogusławice, par. Wolbórz. W r. 1827 liczono tu 32 dm., 218 mk.

Gażyłów, ob. *Gieżgajłów.*

Gą..., por. *Gom...* i *Gon...*

Gąba, wś i folw., pow. błoński, gm. Piekary, par. Mszczonów. W 1827 r. było tu 16 dm., 187 mk., obecnie liczy 251 mk.; folw. Gąba lit. BFGH i Wierzbica z wsiami t. n., od Warszawy w. 42, od Grodziska w. 14. Rozl. folwarczna wynosi m. 472, w tem grunta orne i ogrody m. 427, płodozmian 5 i 9-polowy. Bud. mur. 5, drewn. 13. Wieś Gąba i Wierzbica osad 21, gruntu m. 44. *A. Pal.*

Gąbin, ob. *Gombin.*

Gąbin, wś pryw. nad rz. Gulidówką, pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 4 dm., 29 mk. katol. (1866).

Gąbin al. *Głąbin*, niem. *Gumbinnen*, miasto naczelne powiatu i regencyi gąbińskiej w Prusach, nad rz. Pisą, stanowiącą południowo-wschodnią odnogę późniejszej rz. Pregla, nieco poniżej ujścia do niej rz. Rominty, pięknie i regularnie zabudowane, przeszło 10000 miesz., leży w tej części, która się zowie pruską Litwą, około 4 mile od granicy polskiej, ze stacyą kol. żel. królewiecko-ejtkuńskiej, o 39 kil. od Wierzbołowa. W G. schodzą się trakty bite z Wystrucia, Darkiejmów, Gołdapi, Tylży i z Stołupian. Jarmarki liczne się tu odbywają, mianowicie na źrebce (30 sierpnia 2 dni), na bydło, konie 4 razy, na wełnę 2 razy (od 31 maja 6 dni i od 18 października 6 dni), nadto kramne. Ludność niemiecka i protestancka. Grunta w okolicy bardzo żyzne, tylko miejscami bagniskami torfowemi i lasami przerywane; 7 kil. na zachód od miaata wzgórze lesiste, 118 metrów nad poziomem Baltyku z dalekimi widokami. Miasto ma szerokie prostokątnie przerzynające się ulice, gęstemi lipami osadzone. Nad rzekami groble, na których urządzone są piękne promenady. Czasami jednak rzeki zalewają niższe części miasta. Mieszkańcy, przeważnie ewangelicy, trudnią się obok rolnictwa oddawna piwowarstwem, tkactwem, przędzeniem i farbowaniem materyj, szczególniej płóciennych. Drożdże ztąd rozchodzą się po Litwie i Mazurach. Jest tu gisernia i fabryka maszyn rolniczych, parowa przędzalnia i farbiarnia, 2 browary, 2 cegielnie, 4 gorzelnie, 2 mydlarnie, młyn i drukarnia. Na głównym jarmarku zakupują handlarze z Alzacyi i Lotaryngii wiele koni litewskich.— G. powstał z

wsi zwanej Pisserheim; nazwę miasta wywodzą od starego dębu, Gumbas zwanego, pod którym Litwini bogom swoim ofiary składali: W roku 1709 i 1710 wyludniła miasto dżuma, grasująca wówczas po całej Litwie. Król pruski Fryderyk Wilhelm I nadał miastu 1722 sądownictwo, budował tu domy i osiedlił 1732 r. wypędzonych z biskupstwa salzburskiego protestantów. W r. 1724 przeniesiono dotąd oddzielone od regencyi w Królewcu kolegium deputacyjne dla Litwy, które uczyniono 22 sierpnia 1736 niezależnem od głównego rządu w Królewcu, a 20 grudnia 1808 nadano mu nazwę regencyi. W 1835 r. wystawiono przed gmachem regencyjnym na rynku pomnik z bronzu Fryderykowi Wilh. I; w nowszych czasach obelisk na pamiątkę poległych w wojnie francusko-niemieckiej 1870/71 roku. Jest tu gimnazyum, wyższa szkoła dla dziewcząt, szkoła rolnicza; r. 1810 kosztem rządu założona biblioteka publiczna; 18 stycznia r. 1815 powstało stowarzyszenie dla kształcenia utalentowanych ubogich młodzieńców, zwane „Friedensgesellschaft" t. j. towarzystwo pokoju; jest także szkoła dla akuszerek; filia banku państwowego, niem. spółka pożyczkowa i gazownia. Garnizon 2-go batalionu 2-go wsch. prusk. pułku grenadyerów N. 2 i 2-go batalionu 2-go wschodnio-pruskiego pułku landwery N. 3.; prowincyonalna komisya do stęplowania miar i wag, sąd admininistracyjny obwodowy, regencya obwodu gąbińskiego, główny urząd celny, landratura, powiatowa kasa podatkowa, kasa leśna, sąd ziemiański i okręgowy, prokuratorya. Stacya pocztowa I klasy, poczta osobowa do Ragnety, Gołdapy, Ełku i Węgoborka. Powiat gąbiński zajmuje obszaru mil kw. 13,09, kształt ma niemal okrągły, styka się z powiatami: pilkalskim, stołupiańskim, gołdapskim, darkiejmskim i wystruckim. Miasto powiatowe w samym środku położone, do którego ze wszystkich stron powiatu łatwe dojście; 5 bitych traktów równemi prawie odstępami ciągnie się do niego. Nadto ułatwia komunikacyą żel. kolej wystrucko-ejtkuńska. Rzeki w części przynajniej spławne płyną 3 ważniejsze w powiecie: 1) rz. Pisa z pow. stołupiańskiego przychodząca; 2) Rominta z gołdapskiego powiatu i 3) rz. Węgorap (Angerapp Fl.) z darkiejmskiego. Ludność przeważnie niemiecka i protest., pomięszana z litewską (48000). Obwód regencyjny gąbiński stanowi ostatnie wschodnie kończyny królestwa pruskiego ku dzisiejszemu cesarstwu Rossyi, i razem z obwodem regencyjnym królewieckim składa prowincyą wschodnio-pruską (dawniejsze księstwo Prusy). Kształt ma przywąskiego pasa podłużnego, ciągnącego się z północy na południe. Na północ styka się z powiatem do reg. królewieckiej przyłączonym kłajpedzkim, na wschód ze starą Żmudzią i Litwą, na południe Polską, z zachodu z obwodem reg. królewieckim czyli powiatami: szczycieńskim, reszelskim, rastemborskim, gierdawskim, welawskim (Wehlau) i labiewskim. W skład obwodu reg. gąbińskiego wchodzi powiatów 16, jako to: szyłokarczemski (Heydekrug), nizinny (Kreis Niederung), tylżycki, ragnecki, pilkalski, stołupiański, gąbiński, wystrucki, darkiejmski, węgoborski, gołdapski, margrabowski, łecki (Lyck), lecki (Lötzen), ządzborski i jańsborski. Obszaru ziemi obejmują wszystkie te powiaty kw. mil 298,21; 750000 mk. Co się tyczy powierzchni ziemi, $^1/_3$ jest borami i wodami pokryta, $^2/_3$ uprawnej. Najwydajniejsza gleba znajduje się w nizinach tylżyckich i przy obszernem ujściu rzeki Niemna: ostatnia przed niedawnemi czasy dopiero użyzniona, aż do końca prawie zeszłego stulecia stanowiła mało użyteczne bagniska i torfowiska. Pod względem wyznania największa część ludności jest protestancka, pomiędzy którą tu i owdzie rzadko zamieszkają katolicy. Była tu kiedyś osobna dyecezya sambijska. Obecnie przyłączeni są tutejsi katolicy do dyecezyi warmińskiej. Nowszymi czasy założono i dla tych rozproszonych wiernych niektóre kościoły misyjne, przez towarz. św. Wojciecha i Bonifacego utrzymywane: 3 znajdują się w południowej części na polskich Mazurach, i to 1) w Jańsborku, gdzie r. 1873 było komunikujących 141, 2) w Ełku kom. 518 i 3) w Margrabowy kom. 500. W północnej części, głównie dla katolickich Litwinów, jest 7 kościołów: 1) w Tylży kom. 690, 2) w Robkojach kom. 400, 3) w Schillgallen kom. 652, 4) w Bilderweitschen kom. 568, 5) w Riedelsberg kom. 383, 6) w Schibben kom. 538, 7) Wystruci kom. 208; kościoły te (z wyjątkiem wystruckiego) stanowią osobny dekanat litewski w dyecezyi warmińskiej. Pod względem języka i narodowości ludność ma obwód gąbiński bardzo mięszaną. W południowej części na pruskich Mazurach mówią przeważnie jeszcze po polsku, choć są religii luterskiej; należą tu powiaty: węgoborski, jańsborski, ządzborski, lecki, łecki, margrabowski i w części gołdapski. W północnej zaś części pomiędzy niemcami licznie natrafiają się Litwini. Znaczniejsze miasta są następujące: Gąbin, Tylża (Tilsit), Ragneta (Ragnit), Wystruć (Insterburg), Pilkały (Pilkallen), Stołupiany (Stallupöhnen), Darkiejmy (Darkehmen), Gołdap (Goldapp), Węgobork (Angerburg), Margrabowa (Oletzko), Ełk (Lyck), Lec (Lötzen), Biała, Jańsbork, Ządzbork, Mikołajki, Orzysz (Arys), Ryn (Rhein), Wydminy itd. Rzeki wpływają po największej części do zatoki Świeżej i kurońskiej; ważniejsze są: 1) Minga przychodzi z pow. kłajpedzkiego, wpływa do zatoki kurońskiej blis-

ko ujścia rz. Rusy, prawej odnogi Niemna, 2) Niemen, największa rzeka, płynie tu począwszy od wsi Smolniki (Schmoleniken), przyjmuje po lewej stronie Rzeżupę, po prawej Wirzwil, Jurę, Wilkę i Kamień, mija 2 miasta Ragnetę i Tylżę; przy wsi Jurgiszkach dzieli się na 2 odnogi: większą Rusą płynie ku północy, Gilią na południe. 3) Pregel, znaczna rzeka, nazywa się tak począwszy od m. Wystruci, tworzy się z Wystruci, która przychodzi z północy, z Pisy ze wschodu i z Wągorapi z południa, płynie koło Iławy i Królewca do zatoki Świeżej; 4) Rominta płynie do Pisy, 5) Gołdap do Węgorapi. 6) Pisek z pod Jańsborka i 7) Ełk z pod m. Ełka płyną na południe do Polski. Jeziora znajdują się prawie tylko w południowej części na Mazurach, ważniejsze są: Mamry (Mauersee), Niewocin (Löwentin See), Śniardowe (Spirding See), Selment, Gołdap, Laśmiady, Szóstak, Skoment, Kruklanki, Gołdopiwa, Hasny, Gawlik, jeziora ryńskie, ządzborskie, jańsborskie, darkiejmskie itd. Bite trakty dosyć gęsto się natrafiają, osobliwie w północnej części obwodu, nieco rzadziej na polskich Mazurach. Koleje żelazne przerzynają obwód w 5 kierunkach: 1) królewiecko-ejtkuńska, najstarsza i najgłówniejsza, wiedzie na Petersburg i Berlin; przechodzi przez m. Wystruć, Gąbin i Stołupiany; 2) toruńsko-wystrucka kolej, przechodzi tylko przez pow. wystrucki do Wystruci; 3) kolej mazurska na Rastembork, Lec, Ełk do Polski, odnoga kolei wystruckiej; 4) łecko-wystrucka, najnowsza (od r. 1879), łączy Mazury z Ełka przez Gołdapię z Wystrucią; 5) wystrucko-tylżycka kolej. *Kś. F.* i *J. B.*

Gąbin, ob. *Gubin*.

Gąbża, ob. *Kaspla*.

Gącerzewo, domin., pow. bydgoski; 2 miejscowości: 1) **G.** 1946 mr. rozl.; 2) Kasprowo, folw., 850 mr. rozl.; 12 dm., 179 mk., 69 ew., 110 kat., 78 analf. Poczta w Sitnie Małem (Wilhelmsort) o 3 kil.; st. kolei żel. w Nakle o 12 kil. *M. St.*

Gącewicze, wś włośc., pow. lidzki, 2 okr. adm., o 25 w. od Lidy, 15 dm., 144 mk. (1866).

Gącz 1.), wś, pow. wągrowiecki, 6 dm., 59 mk., wszyscy kat., 21 analf. 2.) **G.**, domin., pow. wągrowiecki, 1808 mr. rozl., 12 dm., 170 mk., 13 ew., 145 kat., 12 żydów, 76 analf. Poczta w Łopiennie o 2 kil., st. kolei żel. w Gnieźnie o 21 kil. Własność Chłapowskiego.

Gądecz 1.) *Dolny*, niem. *Nieder-Gondetsch*, wś, blisko Wisły, pow. bydgoski, 15 dm., 129 mk., 110 ew., 19 kat., 41 analf. 2.) **G.** *Górny*, niem. *Ober Gondetsch*, domin., 1743 mr. rozl., 9 dm., 153 mk., 41 ew., 112 kat., 30 analf. Poczta w Fordonie o 7 kil., st. kolei żel. w Kotomierzu (Klarheim) o 8 kil. *M. St.*

Gądka, potok leśny, bierze początek w lesie Gądce, na granicy gm. Zielonki i Huciska, na zachodnim stoku Jeleniej góry (261 m.); płynie na zachód zrazu przez tenże las, potem południowym jego brzegiem, zraszając łąki wsi Huciska i na granicy gmin Zielonki, Huciska i Przewrótnego wpada do Młynówki z lew. brz. Wzdłuż całego swego biegu, wynoszącego 3·3 kil., tworzy granicę powiatów kolbuszowskiego i Nisko. Ujście 213 m. npm. (pom. wojsk.)*Br. G.*

Gądki, ob. *Gątki*.

Gądki, niem. *Gondek*, wś, pow. śremski, 2 dm., 33 mk., 7 ew., 26 kat., 14 analf. 2.) **G.**, domin., 1902 mr. rozl., 8 dm., 133 mk., 3 ew., 130 kat., 13 analf. Poczta, st. kolei żel. na miejscu. Od Poznania 14 kil. Własność Czochrona Kazimierza. Pod wsią wykopano bronzową gwiazdę. *M. St.*

Gągławki, niem. *Ganglau*, wieś, pow. olsztyński, nad jeziorem, z którego mały strumyk płynie do Łyni (Alle-Fluss), 1/2 mili od bitego traktu olsztyńsko-niborskiego, na polskiej Warmii. Wieś ta oddawna należała do warmińskiej kapituły, która ją prawem magdeburskiem wydała na dziedziczną wolną własność (Freigut). Podług lustracyi z r. 1656 było tu włók 10, posiadacz gągławski obowiązany był w wojnie dostarczyć 2 zbrojnych (2 Dienste), czynsz opłacał zbożem, dawał pszenicy rocznie łaszty 2 i tyleż żyta, nadto 1 funt kramny wosku i 1 fenig chełmiński. *Kś. F.*

Gągolin 1.) północny (wschodni) i południowy, wś, pow. łowicki, gm. i par. Kompina; odl. od Łowicza **G.** północnego wiorst 11, a od Kompiny w. 5; **G.** południowego w. 10 a od Kompiny w. 5. Znany już jest przy erekcyi parafii Kompiny w 1445 roku i do niej zaliczony. W 1879 r. liczyły domów: północny 26, południowy 47. Mieszk. katol. 590. W 1881 r. rozl. razem m. 1424, osad 64, grunt klasy I-ej. W 1864 rozl. m. 1425, osad 64, ludności 479. 2.) **G.**-niemiecki, kol., pow. łowicki, gm. Kompina, par. Łowicz. Odległość od Łowicza 11 w. W 1879 r. domów w tej kolonii było 21. Ma staw rybny. Mieszk. ewangelicy. W 1881 r. rozl. m. 470, osad 20. W 1864 r. rozl. m. 470, osad 19. Ludności 158. Karczma gągolińska murowana, stojąca przy trakcie sannickim, po lewej stronie jadąc z Łowicza, nosi nazwę Biała. Wszystkie te wsie leżą po lewej stronie traktu z Łowicza ku Warszawie; 3 różne miejscowości utworzyły się ztąd, że ze wsi rozkolonizowanej zrobiono G.północny i południowy. Dobra G. niegdyś należały do dóbr stołowych arcybiskupów gniezn. i w 1445 r. Winc. Kot arcybiskup przeznaczył tę wieś na uposażenie parafialnego kościoła w Bednarach. 3.) **G.**, wś nad Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Łoniów. W 1827 r. liczono tu 21 dm., 92 mk., obecnie 13 dm., 60 mk. Dobra G. składają się z folw. Otoka, nomenklatury Kąty i wsi G.; od

Radomia w. 112, od Sandomierza w. 24, od Staszowa w. 23, nabyte w r. 1878 za rs. 5000. Rozl. wynosi m. 172, grunta orne i ogrody m. 136, bud. drew. 11; granicę wschodnią, zachodnią i północną stanowi jezioro należące do wspólności z wsią Długołęka. Wieś G. osad 13, gruntu m. 76. *Br. Ch.*

Gągolina 1.), wś, pow. błoński, gm. i par. Kaski. W 1827 r. liczono tu 13 dm. i 93 mk. 2.) **G.**, os., pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Śleszyn. 3.) **G.**, wś, pow. rawski, gm. Lubania, par. Sadkowice. 4.) **G.**, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Siennica. W 1827 r. liczono tu 9 dm. i 60 mk.

Gągolina, *Piża*, *Radziejówka*, ob. *Pisia* i *Bzura*.

Gąsawa, miasto (w dawnych dokumentach *Gonzawa*), pow. szubiński nad jeziorem i rzeczką Gąsawką, w r. 1871 miała 91 dm., 854 mk., 102 ew., 620 kat., 132 żydów, 310 analf.; w r. 1875 było tylko 827 mk. Kośc. paraf. katol. należy do dekan. żnińskiego. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem i chowem bydła. Urząd pocztowy i telegraficzny 3 klasy; poczta osobowa chodzi z Gniezna przez Gąsawę do Nakła. Szk. kilkoklasowa elementarna. St. kolei żel. w Mogilnie o 22 kil. W r. 1831 G. miała mieszk. 423. Miejscowość ta jako wieś już w XII w. jest wspominaną, należała do opactwa trzemeszeńskiego, r. 1388 otrzymała prawo magdeburskie. Książę Świętopełk najechał r. 1227 Gąsawę w czasie, gdy Leszek Biały zwołał tamże na niego sąd z powodu zaburzeń wywołanych przez niego w Wielkopolsce, a mianowicie z powodu najazdu na Nakło. Słudzy jego pokaleczyli Henryka Brodatego w łaźni, a nago uciekającego Leszka Białego zabili pod wsią Marcinkowem. Poznańskie Tow. przyj. nauk. zajęło się oznaczeniem dokładnem miejsca, gdzie mordu dokonano, i miało zamiar wystawić tam krzyż pamiątkowy; napotkało jednakże w tej mierze przeszkody ze strony władzy. *M. St.*

Gąsawka 1.), szlachecka, niem. *Adlig-Gonsawka*, folw., pow. szubiński, należy do domin. Chomiąży, 2 dm., 20 mk. 2.) **G.**, młyn, pow. szubiński, należy do wsi Osinina, 3 dm., 20 mieszk.

Gąsawka, rzeka, wypływa z jeziora gąsawskiego, płynie przez miasto Gąsawę, przez jezioro biskupińskie, przez wieś Wenecyą, jezioro skarbienickie, oblewa miasto Żnin, dąży przez jeziora pod Żninem, Dobrylewem, Sobiejuchami, Słupami do miasta Szubina; do Słupów ma kierunek północny, od tej wsi zwraca się ku wschodowi i północy aż do osady Zazdrości, skąd przybiera znowu kierunek północny i po za Rynarzewem wpływa do Noteci.

Gąsawy-Rządowe, wś, i *G. plebańskie*, wś rządowa, pow. radomski, gm. Rogów, par. Jastrząb. Jest tu kościół filialny, do r. 1435 parafialny, 1841 odnowiony, drewniany. W r. 1827 było w G. rządowych 13 dm. i 111 mk.; obecnie liczą G. rządowe 42 dm., 288 mk. i 1678 mr. ziemi włośc., a G. plebańskie 34 dm., 175 mk., 537 mr. włośc. i 253 dworsk. Należały do bisk. krakowskiego (Dług. II 487).

Gąsawy 1.), kolon., pow. szamotulski, 3 dm., 28 mk., wszyscy kat., 12 analf. 2.) **G.**, domin., 1076 mr. rozl., 7 dm., 91 mk., 3 ew., 87 kat., 1 żyd, 39 analf. Poczta i st. kolei żel. w Szamotułach o 3 kil., gośc. o 3 kil. Własn. dawniej Kierskiego, następnie Szołdrskiego, teraz Gromadzińskiego (Niemca). *M. St.*

Gąsecin, *Gąseczyn*, *Gąsieczyn*, ob. *Gąsocin*.

Gasewo 1.), wś nad rz. Multawą, pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Bodzanów. W 1827 r. było tu 10 dm., 73 mk., obecnie liczy 15 dm., 153 mk., 556 mr. obszaru (417 ornej ziemi). Przy wsi młyn wodny rządowy. 2.) **G.**, wś, folw. i kol., pow. makowski, gm. i par. Sypniewo. Posiada kościół par. drewn. z 1792 r., fundacyi Gutowskiego sufragana pułtuskiego, i szkółkę. W 1827 r. było tu 23 dm., 153 mk. Par. G. dek. makowskiego 4364 dusz liczy. O pierwotnym kościele tej parafii starzy ludzie powiadają, iż stał on o pięć wiorst od obecnego kościoła i miał się podobno zapaść w ziemię. Miejscowość ta nazywała się Grodzisk; dowodem tego jest, że pole na tem miejscu położone, i obecnie nazywa się Grodzisk. Miejsce gdzie stała dzwonnica, teraz nazywa się Porytka. Oprócz tego twierdzą, że pierwej niż ten zapadnięty kościół był wybudowany, znajdował się inny we wsi zwanej Jarzyły. Śladów żadnych tego kościoła nie ma, oprócz, że bardzo często, kopiąc doły do chowania na zimę kartofli, znajdują czaszki, kości z nóg i rąk, co jest dowodem, że tam był niegdyś cmentarz. Co do końca tego kościoła utrzymują, że miał być zupełnie zniszczony w czasie napadu jakiegoś bardzo licznego wojska, które, rozłożywszy się tu obozem, otoczyło się ogromnym wałem, na który każdy z żołnierzy przyniósł jednę tylko czapkę piasku. Wał ten, czyli jak go nazywają okop, do dziśdnia się tam znajduje porośnięty murawą. Miejsce to nosi nazwę „Rogal" od słowa róg. To nazwisko wywodzą od żołnierzy, którzy mieli mieć na głowie „po dwa rogi wole".

Gąsewo, *Gąsiewo*, *Wilany*, folw., pow. trocki, 2 okr. adm., par. Żyżmory. R. 1850 był Piłsudzki dziedzicem i miał 202 dz. gruntu. R. 1866 był 1 dom, 14 mk. kat.

Gąsienicowe Stawy, stawy tatrzańskie w Tatrach nowotarskich, w dolinie Suchej Wody, zwanej także doliną Stawów Gąsienicowych. Nazwę swą wywodzą od rodziny górali zakopiańskich Gąsieniców. Od szczytu Świnnicy, wznoszącej się w głównym grzbiecie Tatr, bie-

ży tenże grzbiet w kierunku północno-zachodnim przez Pośrednią i Skrajną Turnię, przełęcz Lilijowe do szczytu Beskidu. Grzbiet ten, 2400 m. długi, tworzy południowo-zachodnią ścianę pomienionej doliny, oddzielając ją od dol. Cichej Liptowskiej (Wierch-Cichej). Od Świnnicy w kierunku wschodnim odrywa się ramię przez Zawrat ku Koziemu Wierchowi. Ściana ta odgranicza od południa dol. stawów G. od doliny Pięciu Stawów Polskich. Do Koziego wierchu ramię to zwraca się zrazu ku półn. wsch., a potem ku północy po Granaty, gdzie się ono rozdwaja na ramię północno-wschodnie i półn.-zachodnie, w którem leży Żółta Turnia. Ramię od Koziego Wierchu po Granaty oddziela dolinę pomienioną od doliny Roztoki, a ramię od Granatów ku Żółtej Turni od doliny Pańszczycy. Od Beskidu zasię, narożnika między dolinami Kasprową od zach. a Stawów Gąsienicowych od wschodu, ciągnie się ku płn. półn. wschodowi grzbiet 6069 m. długi aż do Nosal, tworząc ścianę zachodnią dol. stawów G., oddzielającą ją od dol. Kasprowej i Jaworzynki. Dolina ta dzieli się na dwie nierówne połaci, wschodnią i zachodnią. Od Zawratu bowiem ku płn.-płn. zach. wybiega odnoga, w której wznoszą się turnie Kościelca. Otóż turnie Kościelca dzielą ją na powyższe dwie części. Połać wschodnia, daleko piękniejsza od zachodniej, zawiera dwa stawy, jeden większy zwany Czarnym, drugi mniejszy na południe od niego, ponad nim, Zamarzłym zwany (1792 m. Kolbenheyer). Opis stawu Czarnego, ob. artykuł „Czarny staw” (t. I, 768). W połaci zachodniej, u stóp Skrajnej, Pośredniej Turni, Świnnicy i Kościelca rozlały się stawy w liczbie 9. Stawy te nie leżą na jednej płaszczyźnie i nie są jednakowej wielkości. Idąc od szałasów i szop znajdujących się na wstępie do doliny Suchej Wody (1526 m. szt. gen.) ścieżką (percią), dochodzimy nasamprzód do najniżej położonego stawku (1), zwanego stawem Litworowym, może dlatego, że tutaj niegdyś rósł obficie litwor (Archangelica officinalis Hoffm.). Zwie się także Sobkowym. Na mapie katastralnej nazwano go stawkiem Gąsienicowym. Wzniesienie jego npm. czyni 1626·47 m. (Janota); 1619 m. (Kolbenheyer), a powierzchnia 1320 sążni kw. (0·474 ha.). Tworzy on małe lejkowate zagłębienie, jest płytkim i błotnistym. Woda na nim sięga ledwo kolan. Nad nim na połndnie, w odległości 560 m., rozlewa się między Pośrednią a Skrajną Turnią drugi staw, największy i najgłębszy z pomiędzy Gąsienicowych, zwany Zielonym, od jasno-zielonej barwy wód swoich. Mapa katastralna ma tutaj Gąsieniców staw. Obejmuje on 5 mr. 1597 sążni kw. (3·45 ha.) i leży na wysokości 1684·77 m. (Janota); 1675 m. (Kolbenheyer); 1632·38 m. (Zejszner); 1683 m. (szt. gen.). Zowią go także Suczym, a to z tego powodu, iż juhasi (pasterze owiec) kiedyś utopili w nim złą sukę, co nie chodziła za owcami ale je kaleczyła. Na św. Jan jeszcze do dwóch trzecich części zamarznięty bywa. Dno z brzega błotniste, dalej skaliste. Postać prawie trapezowa a nie owalna, jak pokaje Fuchs. W rogu zachodnim odpływa z niego woda do stawu Litworowego. Następujących sześć stawów leży od dwu poprzednich na wschód na wyższym progu, ciągnącym się od południa ku północy i tworzącym ścianę wschodnią doliny, w której znajdują się stawy poprzedzające. Na wschód od stawu Litworowego tuż pod Kościelcem leży staw Dwoisty śród napiętrzonych złomów granitu, rozdzielony wąskim lecz wysokim od południa ku północy ciągnącym się wałem na dwa mniejsze stawy, wschodni (3) większy, 2 morgi 134 sążni kw. (1·199 ha.), zachodni (4) mniejszy, 1 mórg 799 sążni kw. (0·862 ha.) obejmujący. Wzniesienie ich nad powierz. morza czyni 1665·54 m. (Janota); 1645 m. (Kolbenheyer); 1648 m. (szt. gen.). Woda tego stawu odpływa do potoku zwanego Roztoką. Wyżej od tego stawu ku południowi a na wschód od Zielonego rozlewa się staw (5) Kurtkowiec w Roztoce, na katastralnej mapie Kurtkowcem zwany, z dwiema wysepkami na wysokości 1707·37 m. (Janota), 1693 m. (Kolbenheyer) pod Pośrednią Turnią. Małą wyspą i płatem lądu na dwie części przedzielony. Powierzchnia jego czyni 3 morgi 36 sążni kw. (1·739 ha.). Zowią go także Stawem w Roztoce. Woda jego, która 15 lipca r. 1867 o godz. 3 i pół po połud. miała tylko 5·7° R., odpływa do Zielonego Stawu. Nad nim, nieco wyżej na południe od niego, są dwie małe młaki bez miana, jedna (6) więcej na wschód, obejmuje 509 sążni kw. (0 1834 ha.), a druga (7) na zachód 751 sążni kw. (0·27 ha.). Obie te młaki tworzyć musiały niegdyś większy staw. Na najwyższym stopniu, tuż między Kościelcem a Świnnicą, leży staw (8), zwany Długim, niekiedy dla swojej ciemno-zielonej barwy także Zielonym. Powierzchnia jego czyni 2 morgi 1021 sążni kw. (1·518 ha.). Wzniesienie 1796·6 m. (Kolbenheyer). Z niego ścieka po ścianie progu strumień do Kurtkowca, stąd przez staw Zielony do Litworowego, a przyjąwszy wody pot. Roztoki, tworzy potok zwany Suchą Wodą. Wreszcie nad Długim Stawem na południowy wschód, leży średniej wielkości staw (9) Zadnim zwany, tuż w samem rozdrożu dwóch grzbietów górskich. Zadnim stawem mylnie zowią staw Długi. Tenże bywa prawie zawsze zamarznięty. Z doliny tej stawiańskiej udać się można na 1) Świnnicę, 2) Granat, 3) przez Zawrat do doliny Pięciu Stawów Polskich i Rybiego, 4) na Krzyżne, 5) Koszystą. Z tego też powodu jakoteż i

z tego, że pełno tutaj szałasów, krów, owiec, a więc i mleka słodkiego, kwaśnego, żętycy, sera nie brak, tworzy ta dolina punkt zborny dla zwiedzających nasze Tatry. Ob. Dr. E. Janota. Przewodnik w wycieczkach na Babią Górę, do Tatr i Pienin. Kraków, 1860. W. Eljasz. Illustr. Przewodnik do Tatr, Pienin i Szczawnic. Poznań, 1870. Kolbenheyer. Die Hohe Tatra. Teschen. 1880. Br. Gustawicz. Kilka wspomnień z Tatr. W Wędrowcu, 1879. *Br. G.*

Gąsienicowy potok, także *Małołąckim* albo *Małołączniakiem* zwany, potok tatrzański, na Podhalu nowotarskiem. Wytryska w lesie poniżej perci wiodącej przez Przysłop do Miętusiej doliny pod Miętusią Turnią, tworząc kilka wywierzysk. Wzniesienie tych wywierzysk czyni 1053·63 m. (Janota). Ciepłota wody w wywierzyskach dnia 2 sierp. 1869 r. o godz. 9¼ rano czyniła 5·5°C. przy ciepł. powietrza 19.39°C. (Janota). Potok ten płynie po złomach granitowych na północ, tworząc granicę Zakopanego od Kościelisk, aż po drogę wiodącą do Kościelisk, a przerznąwszy ją wpada po 6 i pół kil. biegu do Cichej-Wody. Wnijście tuż powyżej tej drogi do dolinki tego potoku jest nader wąskie; z obu stron skałki, z których wschodnie wiele zawierają skamielin. Przed wnijściem do tej doliny nad potokiem, nieco na zachód od niego i tuż nad drogą do Kościelisk, znajduje się płasienka, dawniej zalesiona, dziś wyręb zowiąca się „na Kierpcowie", tak nazwana od zbójnika Kierpca, który tutaj miał zimować. Nieco dalej wnijścia przechodzi się w las. Wschodni stok tej dolinki tworzy grupa Łysanek (1457 m. szt. gen.), oddzielających dolinę Strążysk czyli potoku Młynicznego od pot. Gąsienicowego. W zachodnim zaś jej boku nad wywierzyskami wody małołąckiej wznoszą się piękne turnie Miętusiańskie, a od nich na północ Hruby Regiel (1339 m. szt. gen.), na który niemi wyjdzie. Idąc potokiem (na prawo) pod turnie Miętusiańskie wychodzi się ku Czerwonym Skałkom nad Przysłopem, a potokiem na lewo na Przysłop, jeszcze zaś dalej na lewo (południowo-wschód) skalnistym żlebem na Małą Łąkę. *Br. G.*

Gąsieniec, folw., pow. nieszawski, gm. Lubonie, par. Nieszawa.

Gąsiewo, ob. *Gąsewo.*

Gąsięcice, *Gąszęcice*, niem. *Gunschwitz*, w r. 1360 *Gansnicz*, wś i dobra, pow. olawski, nad rz. Sorofką, par. Wierzbno.

Gąsin 1.), wś, pow. błoński, gm. Helenów, par. Żbików. W 1827 r. było tu 14 dm. i 116 mk. 2.) **G.**, wś i folw., pow. turecki, gm. Wichertów, par. Turek. W 1827 r. było tu 10 dm., 98 mk. Folw. G. z wsią t. n., od Kalisza w. 42, od Turka w. 7, od rz. Warty w. 8. Rozl. folwarczna wynosi m. 414, grunta orne i ogrody m. 278, łąk m. 30, pastw. m. 37, zarośli m. 60, nieużytki i place m. 9; płodozmian 6-polowy, bud. mur. 1, drewn. 11. Wieś G. os. 16, gruntu m. 82. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Gąsiny, os., pow. kolski, gm. Budzisław, par. Kościelec.

Gąsior, niem. *Gonschior*, wś, pow. ządzborski, na pruskich Mazurach.

Gąsiorki, niem. *Gonsiorken*, włośc. wś, pow. starogrodzki, po prawym brzegu rz. Jonki, do której naprzeciwko wpada struga zwana Liszki (Liske Fl.), ma glebę w części gliniastą pszenną, w części piaszczystą. Obejmuje posiadł. gbur. 10, między któremi najwięcej donośna wolne sołectwo, ogrodn. 7, obszaru ziemi mr. 2153, katol. 306, ewang. 15, dm. mieszk. 28. Parafia Barłożno, szkoła Królów-las, poczta Skurcz, stacya kolei żel. Czerwińsk. Odległość od Starogrodu 3 mile. G. graniczyły z dawniejszą posiadłością klasztoru pelplińskiego Królówlasem: ztąd zachowały się niektóre wiadomości w sporach granicznych. R. 1605 toczył się proces o granicę między temi dwiema wsiami. Występują w nim: opat pepliński Mikołaj Kostka, Zofia Radziwiłłówna wdowa po Achacym Czemie wojewodzie malborskim, staroście gniewskim, Baltazar Stanisławski podkomorzy sanocki, starosta ociecki i starogrodzki (do którego G. należały), Michał Konarski kasztelan gdański, Jan Schorcz kasztelan malborski, Michał Borowski wice-starosta gniewski, Jan Oleski podkomorzy pomorski, Stanisław Koss „succam. vendensis," Seweryan Zaleski miecznik pruski, Andrzej Białobłocki, Piotr Wojanowski jako komisarze królewscy. *Kś F.*

Gąsiorów 1.), wś i folw., pow. łęczycki, gm. i par. Mazew, o 14 w. od Łęczycy, o 10 od Krośniewic. Liczy 11 dm., 122 mk. Nabyte w r. 1874 za rs. 21,416. Rozl. wynosi m. 323, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 300, pastw. m. 1, nieużytki i place m. 22; bud. mur. 2, drew. 7. Wieś G. osad 15, gruntu m. 17. Od dóbr tych w r. 1874 oddzielono przestrzeń m. 90, lecz nazwa niewiadoma. 2.) **G.**, wś i folw. rząd., pow. kolski, gm. i par. Kościelec. W 1827 r. było tu 32 dm., 290 mk. Por. *Dziewczopole.* 3.) **G.**, wś włośc., pow. konecki, gm i par. Gowarczów, liczy 22 dm., 140 mk., 232 mr. obszaru.

Gąsiorów, ob. *Ganscherau* (niem.).

Gąsiorowice, niem. *Gonschiorowitz*, r. 1361 *Gansorowicz*, wś, pow. wielkostrzelecki, parafia Jemielnica, o 1 milę od W. Strzelc, nad Wodą Jemielnicką. Wś ma 111 osad, 1270 m. rozl., 2 młyny; folw. zaś ma 711 m. rozl., gleba mało urodzajna. Do G. należy karczma po drodze ku Łaziskom i folw. Wernerów; dawniej folw. Lissek. *F. S.*

Gąsiorowizna 1.), wś włośc., pow. mławski, gmina Słupsk, par. Żurominek, odl. o 16

w. od Mławy, liczy 2 dm., 28 mk., 24 mr. gruntu. Por. *Dąbek.* 2.) **G.**, os. włośc., pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wojków; 21 m. rozl. 3.) **G.**, os., pow. włocławski, gm. i par. Lubień.

Gąsiorówko, ob. *Gąsiorowo.*

Gąsiorówko, niem. *Klein-Gonschorowen*, wś, pow. olecki, blisko traktu bitego z Ełku do Margrabowy, ludność polska ewangelicka.

Gąsiorowo 1.) i *Gąsiorówko*, wsie, powiat pułtuski, gm. i par. Winnica. Jest tu kościół filialny, który do r. 1847 był parafialnym. Obecny kościół drew. wystawił 1792 r. biskup płocki Hilary Szembek. Przy G. leżą Gąsiorowskie budy. 2.) **G.**, wieś, pow. pułtuski, gmina Zegrze, parafia Popowo. W 1827 roku było tu 22 domów, 205 mieszkańców. 3.) **G.**, dobra, pow. ostrowski, gm. Zaręby kościelne, par. Zuzel, własnosć Konstantego i Anieli Apoznańskich. Wieś G. leży na prawym brzegu rz. Bug, w miejscowości dość znacznie wzniesionej nad jego poziomem, w pięknem położeniu. Od Małkini, stacyi drogi żelaznej petersbursko-warszawskiej, przecinającej w części terrytoryum, odległa wiorst 6, od os. Czyżewo wiorst 12, od os. Zaręby kościelne wiorst 4, od Zuzla w. 5. Majątek G. składa się: z folw. G. 740 m. i Obiecana 321 m. z prawej strony Buga położonych, oraz z lewej 120 m., wyłącznie samych łąk dwukośnych. W 1858 r. folw. G. łącznie z wsią t. n. należały do Karola Ołdakowskiego, lecz w moc ukazu z d. 2 marca 1864 r. ta ostatnia, której przestrzeń jest niżej podaną, przeszła w posiadanie włościan. Gospodarstwo, ze względu serwitutu dla włościan, trzypolowe. Propinacya i wiatrak. Obecnie G. zawiera przestrzeni wszystkiego razem 1181 m. miary nowopolskiej, mianowicie: pola ornego 376 m., łąk 132 m., pastwisk 31 m., lasów 568 m.. wód 41 m., granice i drogi 22 m., ogrod fruktowy i warzywny 10 m., pod zabudowaniami 2 m.; największa przestrzeń ziemi znajduje się pod lasami, w których prowadzi się gospodarstwo wysokopienne w kolei 90-letniej z podziałem na 30-letnie okresy. W tym celu lasy podzielone są na 3 okręgi nierównej wielkości, stosownie do położenia, wieku drzewostanów i urodzajności gruntu, mającego wpływ na wydajność masy drzewnej. Wcelu dochowania się w przyszłych cięciach prędzej starodrzewu sosnowego, pozostawia się przy wycięciu poręby około 10 sztuk na morgu drzewa sosnowego, średniego wieku, o prostych strzałach, zdatnego na przyszły grubszy budulec; drzewa te rozmieszczają się w równych odległościach i służą jeszcze jako nasienniki do zadrzewienia wyciętej poręby. Spuszczanie drzewa odbywa się za pomocą karczowania czyli rudowania. Ziemia pod lasem jest przeważnie zadarnioną, obsiew naturalnym sposobem z trudnością mógłby nastąpić; cała przeto przestrzeń po wyciętej porębie idzie pod rolny użytek na 2 lata, po upływie zaś tego czasu na wiosnę zaraz się zagaja, przeważnie sosną zwyczajną, w zmięszaniu w odpowiednich miejscowościach z brzozą i modrzewiem, w wilgotnych miejscach jesionem i olszą. Zagajenia robią się przeważnie sztucznie t. j. sadzeniem młodych roślinek, otrzymanych z urządzonej w tym celu szkółki. Po zaspokojeniu domowych potrzeb folw. Gąsiorowo, jak również drugiego folw. tegoż właściciela Czyżewo-Ruś, o 12 wiorst odległego, lasy te przeważnie zasilają cegielnię w tym ostatnim znajdującą się; pozostała ilość cenniejszego drzewa, w rocznem cięciu przypadająca, sprzedaje się jako budulec okolicznym mieszkańcom. G. osad 17, gruntu mor. 202. Roku 1827 było tu 12 dm., 98 mk. *Br. Ch* i *A. W.*

Gąsiorowo, 1.) wieś, pow. średzki, 13 dm., 106 mk., wszyscy katol., 29 analf. Poczta w Nekli o 5 kil., stac. kol. żel. we Wrześni o 10 kil. 2.) **G.**, folw., i kolon., pow. wrzesiński, należy do domin. Śmiełowa, blisko Warty, 5 dm., 111 mk. Poczta w Pogorzelicach o 3 kil., st. kol. żel. w Żerkowie o 9 kil. *M. St.*

Gąsiorowo 1.) niem. *Ganshorn*, dwie wsie, pow. ostródzki: 1) w płd. części, przy granicy pow. niborskiego, o pół mili od bitego traktu do Dąbrówna; 2) nad jeziorem przy trakcie bitym olsztyńsko-niborskim. 2.) **G.**, niem. *Gonschorowen*, wś, pow. szczycieński, na pruskich Mazurach. 3.) **G.**, niem. *Gross-Gonschorowen*, wś, pow. olecki, niedaleko pow. łeckiego i traktu bitego z Ełku do Margrabowy.

Gąsiorowy mostek, wś włośc., pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Gujsk, odl. o 21 w. od Rypina, liczy 3 dm., 22 mk., 59 m. gruntu urodzajnego.

Gąsiory 1.) folw., inaczej zwany G.-Domaników, pow. kutnowski, gm. i par. Rdutów, o 21 w. od Kutna, o 7 od Krośniewic, o 12 od Ostrów. Ma 3 dm., 43 mk. i 197 mor. ziemi ornej. 2.) **G.**, wś i folw., pow. turecki, gmina Zelgoszcz, par. Wielenin, o 28 w. od Turku, o 10 od Dąbia, o 8 od Uniejowa. Rozl. folw. wynosi mor. 244, grunta orne i ogrody mor. 174, łąk m. 39, pastwisk m. 22, nieużytki i place m. 9. Bud. mur. 2, drew. 3, pokłady torfu, żyły rudy żelaznej. Wieś G. osad 8, gruntu m. 5. 3.) **G.**, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Żelechów. Liczą 9 dm., 82 mk. i 354 mor. obszaru. 4.) **G.**, wś, pow. łukowski, gm. Skrzyszew, par. Ulan. Liczy 36 dm., 272 mk. i 848 morg. obszaru. 5.) **G.**, pow. mławski, ob. *Żabino-Gąsiory.* *Br. Ch.*

Gąska, wś i folw. pow. łukowski, gm i par. Stanin, liczy 16 dm., 118 mk.; folw. G. z wsią G., Jonnik i Wróblina, od Siedlec w. 35,

od Łukowa w. 15. Rozl. folw. wynosi morg. 1079, grunta orne i ogrody m. 358, łąk mor. 223, pastwisk m. 56, lasu m. 401, nieużytki i place m. 41, płodozmian 6 i 10-polowy. Budow. mur. 1, drew. 17, pokłady torfu. Wieś G. osad 12, gruntu m. 25; wś Jonniki osad 7, gruntu m. 395; wś Wróblina osad 9, gruntu m. 278; w r. 1874 oddzieloną została nomenklatura Jonnik z rozl. m. 145 i w r. 1880 nomenk. Wróblina z rozl. m. 226. *A. Pal.*

Gąska 1.) *Gonszka*, osada, według Kętrzyńskiego położona w pow. kartuskim, w statystykach najdokładniejszych urzędowych nie znajduje się. 2.) **G.**, niem. *Gonsken*, dwie osady w pow. ostródzkim: 1.) przy granicy pow. lubawskiego, naprzeciw wsi Rumiana, o pół mili od Dąbrówna; 2.) w lesistej okolicy nad jeziorem, blisko o 1 milę od Ostrody. *Kś. F.*

Gąski 1.) wś rząd., pow. grójecki, gm. Nowa wieś, par. Warka. W 1827 r. było tu 31 dm., 241 mk. Podług opisu z r. 1833 folwark t. n. oddzielony został od dóbr rządowych Potycz. 2.) **G.**, wś i folw., pow. grójecki, gmina Komorniki, par. Tarczyn, o 30 w. od Warszawy, o 14 od Grójca, o 1 od Tarczyna. W r. 1827 było tu 10 dm., 52 mk. Rozleg. folw. wynosi m. 338, grunta orne i ogrody m. 293, łąk m. 31, nieużytki i place m. 14. Bud. mur. 6, drewn. 2. Wieś G. osad 8, gruntu m. 58. 3.) **G.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gmina Krzyżanów, par. Milejów. Leży o 6 w. na południowy-zachód od Piotrkowa, o 14 w. od rz. Pilicy. W 1827 r. liczono tu 12 dm., 92 mk., obecnie ma 16 dm., 199 mk. Rozl. folw. wynosi m. 481, grunta orne i ogrody m. 329, łąk m. 18, pastwisk m. 33, lasu m. 88, zarośli m. 13, nieużytki i place m. 17. Bud. drewn. 13. Wieś G. osad 21, gruntu m. 63. 4.) **G.**, wś włośc. i szlac., pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Ciechanów, o 4 w. od Ciechanowa. W 1827 r. było tu 24 dm., 125 mk.; obecnie 19 dm., 203 mk., 837 m. rozl. 5.) **G.**, wś kurpiowska, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród, na lewym brzegu Szkwy, w odległości 34 wiorst od Kolna, 27 i pół od Łomży. W 1800 r. znajdowało tu się 8 bartników, posiadających 3 włóki 29 mor. miary magdebur.; oprócz tego 11 czynszownik., 4 chałupnik., szynkarz. Gruntu wieś liczyła wtedy 15 wł. 29 morg. magdeb.; do seminaryum w Pułtusku płaciła rocznie dziesięciny 1 tal. 83 gr. Przy uwłaszczeniu do Gąsek odpadło od dóbr donajcyjnych hr. Szachowskiego 87 morg. Obecnie G. liczą 581 mor. 74 pręt. (ztąd 203 m. 278 pręt. ornego). Powyżej Gąsek leżą Gąski-Przeczniak. Obręb leśny Gąski wchodzi w skład straży Gawrychy i liczy 1362 mor. lasu sosnowego. *Br. Ch.*, *Lud. Krz.*

Gąski 1.) niem. *Gonski*, folw. do wsi Rahnenberg, pow. suski, liczy budynk. 3, domy mieszk. 2, ewang. 34; parafia, poczta i stacya żel. kolei malborsko-mławskiej Prabuty, szkoła Rahnenberg. G. leżą na bitym trakcie kwidzyńsko-prabuckim, nad rz. Liwną (Liebe Fl.), która tu młyn pędzi, $1/6$ mili od Prabut. 2.) **G.**, niem. *Gonsken*, wś, pow. olecki, przy trakcie bitym z Ełku do Margrabowy, o 1 i pół mili od Margrabowy, o 2 i pół od Ełku, nad jeziorem, w uroczem położeniu. Wysokie nieraz strome wzgórza dokoła, porosłe drzewami, przypominają widoki alpejskie. W miejscu jest poczta i kościół luterski, fundowany w r. 1741. Ludność polska, 753 ewang. Stacya pocztowa. *Kś. F.*

Gąski. Tak się zapewne nazywał folwark dóbr Wojtkiewice (dziś Woigwitz, niem.) w pow. wrocławskim, który w dokumentach z r. 1361 zowie się Ganczkin a z r. 1465 Gantzke.

Gąsocin, os., pow. ciechanowski, gm. i par. Sońsk. Stacya dr. żel. nadwiślańskiej, o 17 w. od Ciechanowa, o 64 i pół od Warszawy, o 48 od Mławy. Ma 2 dm., 42 mk., leży na terytoryum wsi, którą wykazy urzędowe zowią Gąsecin lub Gąseczyn, Gąsieczyn. Ta ostatnia leży także w pow. ciechanowskiem, gm. i par. Sońsk. W 1827 r. miała 13 dm., 92 mk.; obecnie liczy 11 domów, 101 mk. i 292 morgów ziemi. *Br. Ch.*

Gąsów, folw., pow. łukowski, gmina i par. Miastków, st. p. Garwolin.

Gąsówka 1.) folw., pow. sieradzki, gmina Wróblew, należy do dóbr Charłupia wielka, liczy 46 mk. 2.) **G.**, okolica szlachecka w obrębie której leżą wsie: G.-Moczydołki, G.-Osse, G.-Samochy, G.-Bagno, G.-Skwarki, wsie szlach i włośc., pow. mazowiecki, gm. Sokoły, par. Płonka. W 1827 r. G. Osse liczyły 22 dm., 142 mk., G. samochy 7 dm., 47 mk., G.-skwarki 24 dm., 149 mk. Wsie te wspominane w dokumentach z XVI w. 3.) G.-oleksin i G.-stara, pow mazowiecki, gm Brzozowo, par. Poświętne. W 1827 r. G.-oleksin liczyła 28 dm., 173 mk., a G.-stara 15 dm., 97 mk. Wsie te zapewne wchodziły w skład okolicy szlacheckiej, objętej ogólną pierwotną nazwą: Gąsówka. Istniały już w XVI w,

Gąsówka, także *Gosówka* lub *Gonsówka*, wś w pow. jasielskim, należy do paraf. rzym. kat. w Tarnowcu i leży w okolicy górzystej, pokrytej lasami, 6·5 kil. od Jasła odległa. Mieszkańców 130. Większa posiadłość (Kaźm. Gorayski) ma 144 m. roli i 90 m. lasu; mniejsza pos. 180 m. roli w ogóle.

Gąszcz inaczej **Gądecz** (ob.), niem. *Gondecz*.

Gąszcze, os., pow. wieluński, gm. Lututów, par. Cieszęcin.

Gąszęcice, ob. *Gąsięcice*.

Gątarze, ob. *Gontarze*.

Gątki, przysiołek Trzcinicy w powiecie jasielskim. Por. *Gądki*.

Gątkowice, niem. *Gontkowitz*, wś, powiat mielicki na Szląsku, niegdyś część dóbr Mielice, ma kościół ewangelicki; ludność ewang., w części polska.

Gątkowizna, osada, pow. rypiński, gmina i par. Chrostkowo, odl. o 19 w. od Rypina, 1 dm., 5 mk., 61 mor. rozl.

Gątowa, *Gontowa*, wś, pow. brodzki, par. Milno, st. p. Załośce, o 14 kil. od Załoziec.

Gąty, pow. suski, ob. *Gonty*.

Gątynir, niem. *Gommern*, mko w Saksonii pruskiej, regencyi dziewińskiej, pow. jerychowski, nad rz. Ehle, 2000 mk. przemysłem się trudniących.

Gązwa, niem. *Gonswen*, wś, pow. ządzborski, nad jeziorem, około 1 milę od Ządzborka, na Mazurach pruskich. *Kś. F.*

Gbiska 1.), wś w pow. rzeszowskim, należy bo parafii rzym. kat., sądu pow. i urzędu pocztowego w Strzyżowie, skąd jest o 2.9 kil. oddalona, 236 mieszk. Za czasów Długosza (Lib. ben. III, 258) należały G. do Mikołaja Strzyżowskiego. Większa posiadł. wynosi 163 m. roli, 58 mr. łąk, ogrodów i pastwisk i 36 mr. lasu; mniejsza posiadł. 129 roli, 17 m. łąk i pastwisk i 14 m. lasu. Gbiska mają kasę pożyczkową gminną z kapitałem 154 zł. w. a. 2.) Por. *Brzeżanka*.

Gburów (Pojezierze-). Tak Wincenty Pol Mazury pruskie nazywa.

Gburska Wieś, *Gbury*, ob. *Prusy* i *Wieś*.

Gburstwo lub *Kotfiny*, folw. z wsią Kotfiny, pow. nowo-radomski, gm. i par. Gidle. W r. 1845 folwark ten oddzielony został od dóbr Pławno. Wieś K. osad 9, gruntu m. 150.

Gdakowo, niem. *Daakau*, w dokumentach z XIII wieku *Dachowe*, *Dakow*, wś włośc., pow. suski, w północno-zachodniej jego części, przy granicy pow. sztumskiego, na trakcie sztumsko-prabuckim, ponad strugą bezimienną wpadającą do Starej Nogaty, 1 milę od Prabut. Obszaru ziemi obejmuje mr. 3011, budyn. 101, dm. mieszk. 48; katol. 138, ewang. 235. Parafia, poczta i stacya kolei żel. malborsko-mławskiej Prabuty, szkoła i kościół parafialny luterski w miejscu. R. 1285 posiada G. rycerz pomezański Dyteryk Stanko.

Gdańsk, młyn i kuźnia wodna, pow. kowieński, przy szosie petersburskiej, o 28 w. od Kowna, o 3 w. od mka Janowa. Kuźnia poruszana wodą rzeczki Worpi, dopływu Wilii, przerabia stare żelastwo na żelazo szynowe.

Gdańsk, niem. *Danzig*, w dokumentach *Gdancech*, *Gdancek*, *Gdansk*, *Gydanyzc*, albo z niem. *Danzk*, *Dancek*, *Danzik*, łac. *Gedanum*, *Dantiscum*, miasto główne prowincyi Prus zachodnich czyli królewskich, obecnie od Prus wschodnich czyli książęcych odłączonej, z portem handlowym i twierdzą pierwszego rzędu, dokoła murami, wałami i fosami otoczone, na równinach lewego brzegu Wisły zabudowane, u podnóża 3 gór spadzistych: biskupiej (Bischofsberg), cygańskiej (Zigankenberg) i gradowej albo raczej jagiełłowej (Hagelsberg; od Jagal al. Jagel, który tu kiedyś miał zamek), 1000 kroków od Wisły, 1 milę od jej ujścia do Baltyku, pod 54°21' szerok., 16°18' dług. geogr. Przez miasto przechodzą 2 poboczne rzeki: 1) Motława (Motlau) wstępuje do m. opodal bramy „Legethor“ przez śluzę tak zwaną kamienną (Steinschleuse), bardzo ważna w czasie oblężeń, gdyż wodę można nią zatamować i tak z 3 stron po nizinach miasto zalać; w mieście rozchodzi się na kilka ramion, tworząc 4 wyspy, między niemi także śpichrzową (Speicherinsel); przy dawniejszym zamku pokrzyżackim i poksiążęcym przyjmuje Radunię i uchodzi 1/4 mili za miastem do Wisły; jest tak głęboka jak Wisła, dlatego statki przypływają tu aż do miasta. 2) Radunia (Radaune) nowa, płynie jako odnoga od starej Raduni kanałem za krzyżaków zbudowanym; w mieście dzieli się na kilka części, obraca miejskie młyny między któremi wielki młyn o 18 kołach najznaczniejszy (już za krzyżaków liczono mu dochodów na każdą godzinę 1 dukat noc i dzień), wpada do Motławy. Dawniej napełniała wszystkie studnie w mieście potrzebną wodą za pomocą osobliwszego jakiegoś przyrządu, do którego miał dać podobno Kopernik pierwszy pomysł. Wały naokoło m. mają baszt 20, fosy szerokie są 10 do 15 stóp, głębokie 13 stóp. Z pomiędzy bram fortecznych są znaczniejsze: brama wysoka (Hohe-Thor), zielona, Jakubowa, żuławska, oliwska, Petershagen itd. Najważniejsze forty daleko wysunięte znajdują się na wysokich wzgórzach. Rozróżniają się jako części miasta: prawe miasto (Rechtstadt), przedmieście (Vorstadt), dolne miasto (Niederstadt), śpichlerze (Speicherinsel), długa wieś (Langgarten), stare miasto (Altstadt), zewnętrzne miasto (äussere Stadt). Domy są przywąskie, wysokie, po staroświecku w stylu gotyckim budowane, ulice (po niem. Gasse) kręte i ciasne, w głównych częściach jednak bardzo ożywione; ważniejsze są: Langgasse, Jopengasse, Brodbankengasse, Breitegasse itd. Place i rynki znaczniejsze: Langemarkt, Kohlenmarkt, Holzmarkt, Fischmarkt, Buttermarkt itd. Podług statystyki z r. 1869 było tu w mieście i przedmieściach mk. 89,300 (obecnie około 100,000,) i to cywilnych 81,759, wojska 7552; ewang. 64,376, katol. 22,147, menon. 305, żydów 2350; dom. mieszkalnych 5253. Obszaru ziemi posiada miasto: na żyznych żuławach 1285 włók, na wzgórzu także urodzajnej gleby 531 włók, boru na Mierzei (Nehrung) mórg 13658 (włók jest tu 561), na półwyspie Helu miasteczko Helę i boru 6120 mórg, wreszcie nader uroczo położony

borek w Jäschkenthal 174 mórg. Dochód ogólny, z którym rozchód bez mała się równał, wynosił około 670000 tal. Do miasta przyłączone są następujące przedmieścia i pobliższe wioski: św. Wojciech, Mały Hamer, Nowyport, Molde, Schladahl, Schlapke, Szydlica, Stary Szotland, Nowy Szotland, przedmieście (Stadtgebiet), Stolzenberg i Stara winnica (Alt Weinberg). W Gd. znajdują się liczne władze i urzędy królewskie, jako to: prezydentura zachodnio-pruska od r. 1878, komendantura, władza fortyfikacyjna, marynarki, garnizonu, kolegium prowin. szkólne, regencya, urząd celny prowincyonalny, urząd wyższy pocztowy (Ober-Post-Direction), urząd zwyczajny pocztowy (Post-Amt), wyższy sąd ziemski, sąd powiatowy, sąd miejski, landratura, kolegium handlu i admiralicyi, dyrekcya policyi, kasa powiatowa, główny urząd celny (Haupt-Zoll-Amt), zarząd stacyi kol. żel., telegrafu i banku. Zarząd komunalny miasta wykonywa magistrat, który się składa z 1 nadburmistrza, 1 burmistrza, radzców płatnych 5, niepłatnych 12; do reprezentacyi miejskiej należy członków 60; w różnorodnych sprawach ma do pomocy magistrat około 20 specyalnych deputacyj czyli komisyj. Zarząd kościelny: katol. parafij 4: św. Mikołaja, św. Brygidy, św. Józefa i król. kaplica N. M. Panny; jest także 1 klasztor z szpitalem i kościołem sióstr miłosierdzia św. Boromeusza al. boromeuszek; protestanci mają 14 kościołów: N. M. Panny, św. Jana, św. Katarzyny, św. Trójcy, św. Anny (dla polskiej gminy przeznaczony), św. Piotra i Pawła, św. Barbary, św. Salwatora, św, Bartłomieja, św. Elżbiety, Bożego Ciała, św. Ducha, kaplica anglikańska i dom modlitwy menonitów; synagogi 4. Szkoły: gimnazya 2, nowo urządzone królewskie i stare miejskie, które stanowiło dawniej za polskich czasów rodzaj akademii (gymnasium academicum) i założone było w klasztorze pofranciszkańskim; wyższe szkoły realne pierwszego rzędu 2, św. Jana i św. Piotra, przysposabiają uczniów do różnych zawodów praktycznych, jako do budownictwa, poczty itd.; ostatni zakład ma u góry osobno urządzone obserwatoryum astronomiczne; wyższa szkoła dla dziewcząt; 3 szkoły średnie (Mittelschulen), elementarnych szkół kat. 9, ewang. 18, niektóre z nich liczą 7 do 8 klas; oprócz tego liczne szkoły i pensyonaty prywatne, osobliwie dla dziewcząt; dalej tz. akademia handlowa (Handels-Akademie) przysposabia młodzież do wyższego kupiectwa, założona r. 1814, czynna od r. 1832, mieści cenne zbiory obrazów itd.; szkoła marynarska (Navigations-schule), szkoła sztuk pięknych (Kunstschule), 3 szkoły rzemieślnicze (Gewerbeschulen), szkoła przemysłowa, 4 ochrony. Różne zakłady dobroczynne: lazaret miejski, dom chorych u pp. boromeuszek (katol.), szpital u dyakonisek luterskich, słynna klinika Dr. Schellera dla chorych na oczy, 2 inne kliniki (orthopädische Anstalten), instytut położniczy, szpital dla ubogich (Arbeits-u. Siechenhaus), 2 domy sierót (Kinder- u. Waisenhaus, Spend- u. Waisenhaus), szpitale św. Elżbiety, św. Salwatora, św. Barbary, Bożego Ciała, św. Michała al. św. Aniołów (Aller-Engel) i św. Jakóba. Inne pożyteczne zakłady i stowarzyszenia: straż ogniowa, gazownia, dyrekcya ziemstwa, lombard, muzeum, biblioteki, archiwa, zbiory monet, kasa oszczędności, 2 teatry, gdańskie tow. akcyjne prywatne, 2 loże masońskie, stowarzyszenia przemysłowców, rzemieślników, czeladników (jedno znaczne katol. czeladzi), 2 bractwa strzeleckie, różnych cechów (Innungen) rzemieślniczych 22, tow. sztuk pięknych (Kunstverein), osobliwie malarstwa od r. 1836, przyrodników (Naturforscher-Gesellschaft) założone r. 1670 przez Dr. Conradi, ma znakomite zbiory, aparata astronomiczne i fizykalne, bibliotekę, wydało wiele ciekawych rozpraw; śpiewu (Liedertafel) od r. 1822; muzyki kościelnej (Kirchenmusik) od r. 1811; nowsze katol. towarz. św. Cecylii dla pielęgnowania kościelnego śpiewu; tow. literackie (Liter. Verein), tow. pomocy naukowej pod nazwą Friedensgesellschaft udziela stypendya zdolnym ubogim uczniom; zupełnie nowe towarz. histor. zachodnio-pruskie (Westpreuss. Geschichtsverein), polskie stowarz. Ogniwo dla zabawy i pouczania, ma bibliotekę, urządza odczyty, przedstawienia amatorskie, w ogóle skupia i ożywia życie polskie w niem. Gdańsku; katol. stowarz. św. Boromeusza celem taniego nabywania dobrych katol. książek, misyjne (prot.), Piusowe i św. Wincentego (katol.), Gustawa Adolfa także misyjne (prot.), rozpowszechniania luter. biblii, i inne. Gazety znaczniejsze 3 wychodzą: Danziger Zeitung, liberalna, wydaje się rano i wieczór, Westpreuss. Volksblatt, katol., i Danziger Dampfboot demokr. tendencyi. Drukarnie 4 istnieją, 1 katol.; księgarni około 5, polska Michałowskiego 1. R. 1869 wymieniają się konsulaty: belgijski, brazylijski, bremeński, duński, francuski, angielski, hanowerski (obecnie po aneksyi zniesiony), meklembursko-skwierzyński, neapolitański, holenderski, północno ameryk. stanów, austryacki, portugalski, rossyjski, sardyński, szwedzko-norweski, hiszpański, turecki. Statystyka przemysłu i rzemiosł podaje: gisernia i fabryka machin Karola Steimmig, machina parowa o sile koni 20, robotn. 117; fabryka machin R. Steimmiga, robotn. 52; gisernia naczyń kuchennych, robotn. 76; król. fabryka wyrobów wojskowych dla artyleryi (Artillerie-Werkstatt); król. fabryka broni (Gewehr-fabrik); król. warsztaty czyli fabry-

ki okrętów (Königl. Schiffswerft); akcyjne towarz. budowy okrętów (Schiffswerff-u. Kettenschmiede-Actiengesellschaft Devrient etc.), fabryka chemikaliów i laku (Pfannenschmiedt u. Krüger), wielka olejarnia parowa (Petschow), druga olejarnia, chemiczne laboratoryum Dr. M. Siewerta, chem. fabryka (Petschow i Davidsohn), fabryka zapałek w Schellmühle pod Gd. (Binkowski), wyrobów bursztynowych i laku (Stackel i Wagenknecht), zasalanego mięsa (Fleisch-Pökelungsanstalt), machina parowa o sile koni 10, robotn. 92; wypalania wapna 2; chemikaliów 4, parfumów 1, wyrobów kamieniar. 7, świec i mydła 3, papieru 1, krochmalu 2, czekolady 3, cygar 3, octu 2, sikawek 1, wozów 2, narzędzi matemat. i optycznych 2, parasoli 4, browarów 17, gorzelni 9, destylarni 59, warsztatów tkackich na bawełnę 2, płótno 17, szkarpetek 3, farbierni 5, młynów garbarskich (Lohmühle) 1, pił (Schneidemühle) 5, młynów wodnych 8, ganków 38, 1 młyn wietrzny holenderski; siłą zwierzęcą pędzonych młynów 8, parowych 4; kupców wyliczają: najwyższy podatek płacących 36, do drugiej klasy należących 434, pomniejszych 1750; rzemiosłem własnem trudniących się około 6378 (selbststaendige Gewerbetreibende), bankierów 7, kupców „en gros" handlujących 110; piekarzów 99, cukierników 20, rzeźników 115, rybaków 3, balbierzów 56, pomocników 35, fryzyerów 8, kąpiele posiadających 2, garbarzów 22, fabrykantów mydła 6, wyrobów kamieniarskich (Steinmetze) 3, żagli 15, pomocników 34, broni (Waffenschmiede) 5, pomocników 5, innych podobnych 16, chirurg. instrumentów 4, muzycznych instrumentów 17, waty i knotu 6, fotografów 9, architektów 4, muzykantów 30, podróżnych muzykantów 8, introligatorów 39, zdunów 28, szklarzów 36, majstrów mularskich 21, pomoc. 208; malarzów pokojowych itd. 97, majstrów ciesielskich 28, pomocn. 289; pompiarzów 6, dekarzów (Schieferdecker) 2, bruk kładących 2, kominiarzów 10, pomocn. 16; młyny budujących 5, pomocn. 10, stelmachów 28, majstrów przy budowaniu okrętów 10, pomocn. 235, kotlarzów 50, pomocn. 141, ślósarzów 76, pomocn. 170, blacharzy 65, złotników 25, zegarm. 27, powroźników 21, szewców 496, pomocn. 560, rękawiczników 9, kuśmierzy 46, rymarzów 37, krawców 248, pomocn. 242, pasamoników 7, modniarek 24, kapeluszników 10, stolarzy 181, pomocn. 347, bednarzów 89, koszykarzów 18, tapicerów 23, tokarzów 80, grzebieniarzy 5, szczotkarzy 9, aktorów 42. Od r. 1869 posiada Gd. nowe bardzo kosztowne ale i pożyteczne sztuczne wodociągi. Aż dotąd brano wszelkie zapasy potrzebnej wody z rz. Raduni, którą podziemnemi kanałami do licznych studzien sprowadzano. Skutki używania zanieczyszczonej tej wody okazywały się jak najgorsze: ciągłe choroby, cholera itd. Obecnie czysta źródlana woda urządzonemi ku temu rurami z góry z pod wsi Prągowa około 3 mile od Gd. przychodzi. We wsi Oruni zbudowano główny rezerwoar, który w oka mgnieniu wody na pół dnia zużywanej dostarcza. Roboty przy tych wodociągach wykonała ku ogólnemu zadowoleniu angielska firma J. i A. Aird; koszta wynosiły 1,620000 m. Ta sama firma z podobnem zadowoleniem przeprowadziła zupełnie nową sztuczną kanalizacyą pod całem wewn. i zewn. miastem, za pomocą której wszelkie odchody z domów i ulic spływają aż na wybrzeże morskie poza Wisłoujście, Roboty rozpoczęto r. 1869, dokończono 1871; koszta wynosiły 2,100000 m. O kościołach ob. poniżej. Inne znaczniejsze gmachy są: ratusz na Langgasse, budowany krótko po założeniu miasta roku 1311 w pięknym stylu gotyckim; wieża pochodzi z r. 1560; zegar tu co godzinę wygrywa dźwięczne melodye; między innemi mieści się tu starannie urządzone archiwum miejskie, obrazy, starożytności itd. Artushof czyli giełda, tamże, niedaleko ratusza, po r. 1500 budowana, z posągiem Augusta III, ma piękne obrazy, wielką salę do koncertów itd.; arsenał stary na prawem m., posiadał kiedyś znakomite zabytki przeszłości, usunięte czasu panowania francuzów; statuę Zygm. III dano roku 1782 do Szwecyi; inną statuę św. Wojciecha kościołowi w pobliskim św. Wojciechu (St. Albrecht); pałac gubernatorski na Langgarten, zbudowany dla jakiegoś magnata polskiego, który zaledwie jednę noc w nim przespał; Stanisław Leszczyński mieszkał w nim przy końcu oblężenia; także Napoleon ciągnąc pod Moskwę kilka dni bawił; nazwę ma od gubernatora francuskiego hr. Rapp, który go przez cały czas francuskich w Gd. rządów zajmował. Potem przyjęła ten pałac korona pruska, której członkowie zwykle tu stawają. Pałac rossyjski na Langgarten dla konsula rossyjskiego; teatr budow. 1800; gimnazyum miejskie budow. r. 1834 do 1837 w pięknym stylu gotyckim na przedmieściu, ma 2 okazałe sale większą i mniejszą, ma znakomice zbiory monet, różnych starożytności i zabytków złotych i srebr., wartujących co najmniej 20000 tal.; nowy lazaret wojskowy nader okazały budow. r. 1850, gdzie przedtem stał zamek krzyżacki i książęcy; nowy arsenał na przedmieściu itd. Śpichlerze (Speicherinsel) widzi się wyjeżdżając z dworca; stoją przy sobie w wielkiej ilości, nader wielkie, niektóre stare, inne nowo pobudowane, nad Motławą, którą statki dochodzą, obecnie jest wszystkich 175, ale przedtem nim się spaliły, około 100 było więcej. Wartość nagromadzonego zboża i ró-

żnych materyałów przechodzi zwykle wiele milionów talarów. Aż do r. 1806 używano srogich psów ku straży, obecnie pełni tę służbę 60 stróżów. Komunikacyą ma Gdańsk ze wszystkich stron bardzo ułatwioną. Bite trakty wiodą ztąd na Tczew do Bydgoszczy, do Szczecina na Wejherowo, do Sierakowic i dalej na Pomorze przez Kartuzy, do Brzeźna (Brösen), do wsi Bohnsack na Mierzei itd. Koleje żel. dochodzą: z Tczewa jako odnoga berlińsko-królewieckiej kolei od r. 1852; ze Szczecina przez Wejherowo, Copoty, Oliwę i krótka odnoga do Nowegoportu. Ważniejsza jest komunikacya wodna: Wisła pod. Gd. prawie ustawicznie zapełniona statkami, berlinkami, tratwami; do Nowego portu co godzinę i częściej odchodzą i przychodzą parowce; roku 1859 kursowały 4 parowce aż za Warszawę do galicyjskiej granicy; między Gd. a Elblągiem, odkąd r. 1845 zbudowany został nowy kanał do Swieżej zatoki, kursują 4 parowce. Morzem przybyło tu 1859 r. okrętów 1710 i to: z Anglii 806, z Prus 387, z Danii 125, z Szwecyi i Norwegii 87, z Belgii 30, z Holandyi 33, z Francyi 15, z Rossyi 8, z Hiszpanii 6, Opuściło port tegoż roku okrętów: do Anglii 569, do Prus 352, do Francyi 143, Danii 117, Belgii 98, Rossyi 89, Holandyi 71, do Hiszpanii 1. Najważniejszy jest handel zbożem i drzewem, które po największej części z Gd. dalej odchodzi. R. 1875 wynosił dowóz zboża różnego ton 222000, spirytusu hektol. 33000; wywieziono morzem r. 1877 ton 222982. Roku 1875 wywieziono pszenicy ton do Anglii 124000, Belgii 10500, Holandyi 4200, Danii 2400; żyta ton: do Norwegii 2300; grochu prawie tylko do Brytanii 1400, nasiona olejowe jako i olej rzepiowy wywożono przez Holandyą głównie do prowincyi nadreńskiej i Westfalii. Handel drzewem r. 1875 dla różnych niekorzystnych okoliczności mało co więcej wynosił nad pół roku zeszłego. Wisłą dowieziono 945 tratwami drzewa różnego wartości marek 8400000, koleją żel. cent. 127600 war. marek 255000; wywieziono zaś z Gd. drzewa w wartości m. 13468000. Dowieziono jeszcze tegoż roku do Gd. morzem: kawy cent. 39000, ryżu 35000, korzenia 11000, syropu 12500, bawełny 27300, petroleum 97700, żywicy (Harz) 26000, połudn. owoców 9400, łoju i szmalcu 47800. Marynarka gdańska wynosiła r. 1876 okrętów żaglowych i parowych 103. Z gdańskiego przemysłu i wyrobu wywozi się mianowicie piwo tz. Jopenbier (gęste i tęgie) do Anglii (r. 1852 wysłano beczek 35000); także słyną szeroko gdańskie wódki i likwory, których niemało się pozbywają; owocu głównie do Rossyi wywożą około 5000 szefli, owocowych drzewek 3200. Handel prastary bursztynem także jeszcze popłaca; wywożą tutejsze wyroby mianowicie do Lipska i Frankfurtu. Począwszy od XIII niemal stulecia głośne były w Gd. targi przydłuższe przypadające na św. Dominik (kiedy przedtem odbywały się odpusty u oo. dominikanów); obecnie dla zmienionych handlowych stosunków bardzo podupadły. Ogólny handel Gdańska przedstawia się jak następuje w ostatnich latach: w 1871 roku przywóz 42.2 wywóz 38.4 milionów rs.; w 1872 r. prz. 45.0 wyw. 35.7 m. rs.; w 1873 r. prz. 44.9, wyw. 37.0 m. rs.; w roku 1874 prz. 42.4 wyw. 34.6 m. rs.; w r. 1875 prz. 40.9 wyw. 35.7 m. rs.; w r. 1876 prz. 38.6 wyw. 33.2 m. rs. Cyfry te pokazują, że handel Gdańska w ogóle rok rocznie się zmniejsza, a w ostatnich 3 latach t. j. od 1874—1876 r. w porównaniu z poprzednim okresem od 1871—1873 r. przywóz zmniejszył się o 10.5%, a wywóz o 7%. Wszystkie towary dowożą się tu morzem, rzeką lub koleją; wartość zaś przywozu każdą z tych dróg pokazują następujące cyfry: w 1871 r. morzem 32.10% rzeką 40.70% koleją 27.20%; w roku 1872 morz. 34. 60, rz. 35.40, kol. 30.00; w r. 1873 morz. 39.28, rz. 28.86, kol. 31.86; w r. 1874 morz. 33.57, rz. 30.68, kol. 35.75; w r. 1775 morz. 34.00, rz. 27.60, kol. 38.40; w r. 1876 morz. 38.60, rz. 26.40, kol. 35.00. Z tego się okazuje, że wartość towarów przywożonych do Gdańska prawie w jednakowym stosunku rozdziela się pomiędzy trzy drogi, któremi dowóz ma miejsce. Zauważyć przytem należy, że przewóz morzem prawie się nie zmienił, bo z 32.10% w 1871 r. powiększył się tylko do 38.6% w 1876 r.; przywóz koleją ciągle się powiększa, a spław rzeką zmniejsza się; tak że w 1871 r. stanowił 40.70% ogólnej wartości przywozu towarów, a w 1876 zaledwie 26.4%. Wywóz towarów z Gdańska, odbywa się temi samemi drogami. Wynosił on jak następuje: w 1871 r. morzem 59.5%, rzeką 16.4%, koleją 24.1%; w r. 1872 morz. 45.1, rz. 19.9, kol. 35.0; w r. 1873 morz. 39.7, rzeką 19.2, kol. 41.1; w r. 1874 morz. 45.1, rz 12.6, kol. 42.3; w r. 1875 morz. 43.6, rz. 12.7, kol. 43.7; w r. 1876 morz. 41.3, rz. 13.4, kol. 45.3. Wywóz więc towarów, względnie do wartości przedmiotów wywożonych, największy jest morzem i koleją, a najmniejszy Wisłą. — *Historya.* Początki m. Gd. giną w pomroce dziejów. Nie podlega jednak wątpieniu, że w tak dogodnem miejscu oddawna gród istniał. R. 997 św. Wojciech był pod Gd., gdzie wielu się nawróciło; niektórzy, jak piszą kroniki, pozostali w pogaństwie. Od czasów Bolesława Chrobrego Gd. ściśle połączony był z Polską: gdańscy wojewodowie zarządzali pomorskim krajem. Kiedy jednak w Polsce po śmierci Bolesława Krzywoustego nastały drobne podziały, wojewodowie gdańscy odłączyli się od Polski i

zostali książętami gdańskimi i pomorskimi. Jako pierwszy książę niezależny w Gd. wspominany bywa Subisław, który miał ufundować r. 1170 klasztor oo. cystersów w Oliwie, ale na to niema dostatecznych dokumentów. Napewno był książę Sambor I w Gd. r. 1178, który wspomina w dokumencie, że okolicę tutejszą otrzymał w spadku dziedzicznym po ojcu „in mea propria possessione que mihi evenit de paterna hereditate" um. 1207. Ponim przejęli rządy: Subisław, syn Sambora, um.1216 (?), Mestwin I, z żoną Świnisławą, brat Sambora, um. 1220; Świętopełk II, syn najstar. poprzedniego, um. 1266. Mestwin II, syn najstar. Świętopełka, jest ostatnim księciem gdańsko-pomorskim, umarł bezpotomnie r. 1294. Przed śmiercią r. 1284 oddał rządy Pomorza gdańskiego krewnemu swojemu Przemysławowi wielkopolskiemu, który bywał w Gd. i murem drewnianym niektóre części miasta otoczył. Potem Leszek książę na Inowrocławiu, syn Ziemomysła, jako krewny z ojca z Świętopełkiem, zajął Gd. i Pomorze. Kiedy jednak wystąpił jako sprawiedliwszy pretendent Łokietek, otworzył mu miasto. Łokietek, nie mogąc sam sprawować rządów, powierzył Gd. Wojsławowi, wielko-rządcy pomorskiemu r. 1296. Potem jednak wydarli mu to miasto Wacławowie czescy, którzy oddali rządy możnym Święcom. R. 1306 Łokietek po wyparciu czechów znowu był w Gd., odebrał przysięgę wierności od Święców, zarząd zaś miasta i całego Pomorza powierzył pieczy sędziego pomorskiego Boguszy. Obrażeni Święcowie nawołali jako zdrajcy brandeburskich margrafów do Gd. R. 1307 był znowu Łokietek w Gd., Święcę uwięził, który jednak potrafił się uwolnić, i na dobre teraz z brandeburczykami oblegali miasto. Bogusza nie mógł się długo w Gd. utrzymać. Dlatego zawezwano ku pomocy krzyżaków, jako dobrych przyjaciół, żeby tych najeźdźców odeprzeć. Mistrz ówczesny prowincyonalny Henryk von Plock wysłał niebawem pod Gd. Guntera von Schoneburg z oddziałem wojska. Brandeburczycy ustąpili wprawdzie z pod Gd., ale zato sami krzyżacy jako własność swoją po zdradziecku je zajęli. Kiedy bowiem r. 1308 d. 4 sierpnia na św. Dominik były targi i odpust w mieście, i ludu tysiącami jak zawsze zgromadziło się, napadli zamek, Boguszę uwięzili i wojskiem swojem zamek osadzili, wymordowawszy poprzednio 10000 polskiej załogi. Odtąd krzyżacy byli panami Gd. aż do r. 1454. Polska ludność musiała się usunąć z miasta i zajęła błotniste miejsce poza zamkiem, jak kronikarz Grunau pisze „in dem Gesümpfe ein Pfluggewand vom Schlosse anzubauen," gdzie potem powstała najbardziej upośledzona szarwarkowa i rybacka osada polska tz. Hakelwerk. Niemcy zato otrzymują przywileje w mieście. R. 1311, gdzie było dotąd polskie miasto zwane Nygart czyli Wyke, założono nową część miasta po niem. Recht-Stadt; część miasta, dotąd niemiecka, otrzymała nazwę Alt-Stadt. R. 1312 i dwóch następnych panował straszny głód w Gd. i w całej okolicy; jak obliczył Baczko, płacono wtedy za 1 korzec zboża nieledwie 84 tal. R. 1332 starosta brandeburski z Słupska, przybywszy znienacka, napadł Gd. ale został niebawem z kraju wyparty. R. 1351 srożyła się wielka burza ponad Gd.; w porcie tutejszym więcej niż 50 okrętów zgruchotała; tegoż roku 1351 mistrz w. krzyżacki Winryk v. Kniprode wydał nowy statut dla stowarzyszenia strzeleckiego (Schützengilde), według którego każdy mieszczanin zdatny zobowiązany był do broni. R. 1352 panowało powietrze w samem mieście; umarło ludzi 13000. R. 1354 rozporządził Winryk v. Kniprode, aby wywieszali odtąd w domu, gdzie umarły leży, chustkę żałobną (Leichentuch). R. 1361 książę litewski Kiejstut, głośny z nieustannej i zawziętej walki z zakonem, wyratowawszy się z niewoli krzyżackiej, chciał się srodze pomścić i Gd. im zająć. Zmówił się ku temu z księciem mazowieckim, wysłał cichaczem na targi dominikowe do miasta za kupców przebranych licznych zbrojnych (głównie ze Żmudzi); sam zaś z drugimi czekał na statkach zbożem obładowanych na Wiśle. Tymczasem zdradę przedwcześnie wykryto i wszystkich co byli w mieście w pień wycięto. Kiejstut ze swoimi zaledwie uratował się ucieczką. R. 1380 Winryk von Kniprode założył drugie miasto obok dotychczasowego, które nazwał nowem, Neuestadt, nadał mu rozliczne przywileje, przez co ono do wielkiego wzrostu doszło. R. 1393 założono nową część miasta starego, zwaną przedmieście (Vorstadt). Tenże rok 1393, straszny dla powszechnego prawie nieurodzaju zboża w zachodniej Europie, stał się źródłem największych zysków dla gdańszczan: 300 okrętów pod sterem głodem zagrożonych anglików, francuzów, holendrów wpłynęło wówczas do portu, żądając polskiego zboża, które też gdańscy kupcy drogo sprzedawali. Sam nawet mistrz w. krzyżacki wzbił się w bogactwo przy tej sposobności. Gd. był wtedy jednem z 4 głównych miast sławnego związku hanzeatyckiego i niepoślednie zajmuje stanowisko w ówczesnej polityce północnej Europy. Jeszcze tegoż r. 1393 wystawił 2 okręty z 1200 zbrojnych na powściągnienie rozbojów morskich. R. 1395 był on jednym z pośredników pomiędzy Albertem a Małgorzatą, o tron szwedzki spierającemi się. Nawet miasto główne Sztokholm jemu i Lubece w zakład oddano. R. 1410 wysłał Gd. pod Grunwald 1200 żołnierza, z których powróciło 300. R. 1411

nienawistny gdańszczanom komtur tutejszy Henryk von Plauen w nader okrutny i zdradziecki sposób zamordował pierwszego burmistrza Konrada Reczkow i dwóch radnych Arnolda Haecket i Grossa, których niby na naradę na zamek zawezwał: ciała tych nieszczęśliwych przez 6 dni w gnoju trzymali krzyżacy. R. 1423 panowała sroga zima na całej północy: gdańszczanie jeździli wtedy sankami po morzu aż do Lubeki a r. 1426 nawet aż do Danii. R. 1425 nastąpiły po sobie 3 pożary w mieście: jeden zniszczył prawie wszystkie śpichlerze, drugi całe przedmieście z kośc. św. Piotra i Pawła, trzeci część wewnętrznego miasta. R. 1427 i 1428 okropne były powodzie i zalewy Wisły pod Gd.; woda zajęła wszystko aż po mury miasta. Latem zaś ciągła posucha zboża zniweczyła. Zimą znowu były ulewy, poczem nastąpiło powietrze morowe: w mieście wymarło wtedy ludności 40000, głód także srogi panował w końcu. R. 1433 liczne wojsko składające się z 15000 polaków i 5000 husytów oblegało miasto, ale nie zdobyło; tylko przedmieścia popalili. Przy schyłku panowania krzyżaków przytoczymy tu gdańskich komturów krzyżackich, którzy rej w mieście przez cały ten czas wodzili. Dawid von Cammerstein 1311 — 1321, Jan 1322 — 1328, Albrecht von Ore 1329 — 1331, Jordan 1333 — 1334, Ruthenus 1336, Winryk von Kniprode 1338 — 1341, Dytryk von Gebse 1343, Gerard von Steegen 1348, Henryk von Rechter 1348 — 1351, Kirsilie von Kindwusilie 1352 — 1354, Sweder von Pelland 1356, Wilhelm von Baldersheim 1357, Wolfram von Baldersheim 1358—1360, Giesebrecht von Dudelsheim 1360 — 1363, Ludeke von Essen 1363 — 1367, Konrad Zöllner von Rotenstein 1368 — 1370, Zygfryd Walpod von Bassanheim 1373 — 1384, Ludwik Wafeler 1384 — 1385, Wolf von Zolnhart 1385 — 1389, Walrabe von Scharfenberg 1389 — 1391, Jan von Beffort 1391 — 1392, Jan von Rumpenheim 1392 — 1396, hr. Albrecht von Schwarzburg 1396 — 1407, Jan von Schönfeld 1407—1410, Henryk von Plauen 1410 — 1413, Henryk Holf 1413 — 1416, Helfryk von Drahe 1416 — 1418, Herman von Gans 1418 — 1420, Walter von Merheim 1420 — 1421, Jan von Bichau 1421 — 1422, Michał Küchmeister von Sternberg 1422 — 1424, Konrad von Baldersheim 1423 — 1428, Walter von Kirschkorb 1428 — 1434, Tammo Wolf von Sponheim 1434 — 1436, Mikołaj Postar 1436(?)— 1454. Gdańszczanie do wojny 13-letniej z krzyżakami najbardziej nakłaniali i najwięcej też do zwycięstw przyczynili się. R. 1454 wyparli krzyżaków z zamku swojego, który do szczętu zburzyli, jak im miał nawet sam tutejszy komtur doradzić: „Jeżeli gbur bociana niechce mieć na dachu, to mu tylko gniazdo zerwie"; Tegoż roku wyłożyli 32000 marek na potrzeby wojenne, stawili do boju 15000 żołnierza, 5 tygodni oblegali Malbork. Zburzyli potem za przyzwoleniem królewskiem niebezpieczne i krzyżakom sprzyjające nowe miasto w Gd. i pobili krzyżaków na ruinach. Aż do Królewca, gdy tam mieszczanie od związku odpadli, słali żywność, żołnierza itd., żeby zamek Kneiphof obronić. Wiele i potem jeszcze przeszkadzali królewszczanom: pokilkakroć stanęli z okrętami swemi w Preglu, pobili wojsko, wrócili ze zdobyczą. R. 1456 Marcin Kogge, bogaty gdańszczanin, podmówiony przez krzyżaków, wszczynał bunty w mieście przeciwko Polsce, które się jednak nie udały. Roku 1457 król Kazimierz był w Gd., bardzo wspaniale przez mieszczan przyjmowany; miano wtedy jeszcze ostatnie zamki pruskie za żołdy zaległe wykupić, co trudnem się wydawało naonczas, ponieważ kasy były puste. Co kto miał, złoto, srebro, znosił królowi na ten cel; panie nawet kosztowności swoje i ozdoby składały. Co widząc król odpowiedział: „otrzymacie nagrodę królewską". Najprzód tedy potwierdził przywileje dawniej im dane, jako to: całą żuławę gdańską im darowaną, nadto półwysep mierzejski (Nehrung) i znaczne obszary ziemi na wzgórzu pod Gd. Potem oddał im plac obszerny, teraz królewski, gdzie stał dotąd zamek krzyżacki; zmniejszył opłatę podatków 60000 zł., którą corok krzyżakom byli dawali, na 20000; ustąpił nadto cały dochód z młynów, czynsze z miasta 700 grzywien wynoszące, rząd nad portem powierzył, wymówiwszy sobie jedynie prawo panowania na morzu, zamykania i otwierania portu dla handlu. Co jeszcze ważniejsza, wyniósł Gd. do rzędu wolnego miasta: całe prawie sądownictwo, wybór dowolny burmistrza z radnych im zostawił; jedynie tylko burgrabię wyłączył (który miał króla w mieście zastępować, a którego król wybierał z 8 podanych sobie kandyd.). Także i prawo patronatu nad wszystkiemi kościołami i na żuławach i na wzgórzu, półwyspie, ba nawet w mieście ustąpił gdańszczanom (ku wielkiemu później praw kościoła katolickiego pognębieniu), sam jeden tylko kościół N. M. Panny sobie zostawiwszy, który pomimo to gdańszczanie przemożni także zabrali. Miasto żadne, zakazał król, żeby nie było budowane w obwodzie 5 mil naokoło Gd. Nareszcie, co tylko królom przystoi, pozwolił używać do pieczęci czerwonego wosku, herb miejski koroną otoczyć, burmistrzom, burgrabiom złote ozdoby i hafty nadawać itd. (Cf. privilegium 1 i II Casimirianum). Gdańszczanie zobowiązali się tymże aktem, w miejsce zburzonego zamku krzyżackiego inny przyzwoity pałac królewski wystawić ze śpichlerzem i stajnią, oraz po-

dejmować króla i dworzan przez 4 dni swoim kosztem. Tegoż r. 1457 duńczycy na 16 okrętach wieźli żywność krzyżakom; o czem dosłyszawszy gdańszczanie napadli ich na wodzie i dotkliwie pobili. Miasta i zamki Lębork i Puck także wtedy obronili przeciwko krzyżakom. R. 1463 krzyżacy usiłowali wywołać spisek w Gd., który jednak zawczasu wykryto i przytłumiono. R. 1465 panowało srogie powietrze w Gd., które zabrało ludności osób 20000; także i pożar po trzykroć, jak wszyscy mówili, przez zdradę krzyżacką wszczęty, niszczył miasto. Pomimo to przez 5 miesięcy Puck, który potem odpadł do krzyżaków, oblegali i zdobyli. Wogóle liczyli sobie gdańszczanie straty na krzyżackiej wojnie: swoich obywateli utracili bez mała 2000, zaciężnych żołnierzy 14800, gotówką, wydali marek 700000, w kruszcu 323000 marek. Warto jeszcze wspomnieć niektóre szczegóły z wewnętrznej historyi m. Gd. R. 1455 i 1457 nadany został nowy wilkierz miastu, z którego ważniejsze są rozporządzenia: żeby nikt noża nie nosił dłuższego niż łokieć, albo z twarzą zasłoniętą latem po 2-ej godzinie, zimą po 1-ej żeby nie wychodził. Kto drugiego zabije, na rok z miasta będzie wydalony; jeżeliby zaś wrócił w tym roku, zostanie zabity. Kto krzywo przysięże, utraci cześć publiczną i palec, którym przysięgał; w ważnych sprawach ma być śmiercią karany. „Wer mit Lotterie und mit Riemenziehen“ innych ich mienia pozbawi, pierwszy raz hańbą zostanie napiętnowany (gebrandmarkt), za powtórzeniem w miech go zawiążą i utopią (gesäcket und ersäuft). Każdy powinien przytrzymać swoich poddanych, żeby się spowiadali i co do Boga należy. czynili. Czary ogniem karane będą. Na obrońców (Sachwalter) przed sędziami nikt nie zawezwie osoby duchownej. Kto przy piwie (beim Biertrinken) drugiego zelży (Scheltworte sagen), zapłaci 3 marki. Kto chce być obywatelem miasta, powinien posiadać „1 Lothbüchse oder Armbrust oder Hellebarde“; także uczyni przyrzeczenie, że w przeciągu roku się ożeni; czego jeżeliby nie spełnił, utraci obywatelstwo. Szewcy nie mają więcej skóry garbować, niż sami potrzebują. Aż do roku 1455 istniały tylko (oprócz nowego miasta) w całym Gd. dwie parafie: N. M. Panny i św. Katarzyny, którym za staraniem króla Kazimierza 4 nowe dodano, to jest: św. Jana, św. Bartłomieja, św. Piotra i św. Barbary. R. 1506 w Gd. i w okolicy zimy nie było; grusze wtedy po drugi raz rodziły; r. 1507 lodu nie było przez całą zimę. R. 1518 Jakób Knade u św. Piotra prawie porówno z Lutrem zaczął tu szerzyć reformacyą. R. 1519 kiedy była wojna przeciwko Albrechtowi, niechcącemu hołdu składać polakom, gdańszczanie pomagali oblegać miasta krzyżackie Pr. Holąd, Kwidzyn, aż odległą Kłajpedę (Memel) napadli i spalili, królewieckie okręty na zatoce kurońskiej zwyciężyli. R. 1520 przybliżyło się wojsko krzyżackie pod Gd.; mieszczanie spalili wtedy ku niemałej szkodzie Petershagen, Szotland, Hoppenbruch, Orunię, Szydlice, itd.; R. 1520 doktór Aleksander franciszkanin wystąpił jako drugi głośny reformator. R. 1524 biskup kujaw. Maciej Drzewicki przybył tu poskromić luterstwo, ale wzburzony motłoch nawet na mieszkanie swojego pasterza napad czyni. Tegoż roku także i król Zygmuut przez 3 miesiące bawił w Gd.; na długim rynku był tron urządzony, na którym hołd wierności odbierał od gdańszczan; w kościele został na niejaki czas spokój przywrócony, wszystko pozostać miało i trwać w starym katolickim porządku; tych co zaburzenia sprawiali w mieście i w kościele srodze ukarał; 13-stu najwinniejszych na śmierć skazał. R. 1536 Pankracy Klein dominikanin znowu począł głosić luterstwo. R. 1546 skasowano surowem prawem tz. jus stapulae (prawo składowe), które sobie gdańszczanie nawet od polskiego zboża przywłaszczali. R. 1549 grasowała w mieście zaraźliwa choroba: „angielski pot“ nazwana, która wielu ludzi uśmierciła. R. 1553 król Zygmunt August przez 8 tygodni bawił w Gd., przeciwko reformatorom jednak niczego stanowczego nie postanowił, chociaż jawnie już prawie we wszystkich kościołach występowali. R. 1563 nadciągnął z 12000 wojska awanturniczy książę brunszwicki Eryk pod Gd., wymagając 30000 tal. od miasta; ale musiał ztąd czemprędzej uchodzić, pobliższą okolicę spustoszywszy. R. 1564 zostało tu z Anglii morowe powietrze wniesione, na które umarło 24000 ludzi. R. 1568 namówieni przez szwedów i duńczyków gdańszczanie nowopowstającą flotę polską przed Gdańskiem na morzu krążącą rozbili, 11-stu korsarzy królewskich schwytali i pościnali. R. 1570 wysłani komisarze królewscy nakazali gdańszczanom, ażeby pewną część cła, pfalgeld zwanego, do skarbu państwowego oddawali, czemu się oni jednak wciąż opierali. R. 1577 kiedy mieli wojnę z królem Stefanem, mścili się na katolikach, dominikanom i karmelitanom kościoły i klasztory złupili, zakonników wydalili; nawet do pobliskiej Oliwy udało się pospólstwo, gdzie do szczętu prawie bogaty klasztor zrabowali, spalili, spustoszyli, kilku zakonników zamordowali; w lasach cysterskich każdy mógł brać drzewa ile chciał, byle tylko $\frac{1}{5}$ część miastu odstawił. Do Lubiszewa, gdzie stał król z wojskiem, wysłali 2 statki Wisłą i 4200 żołnierza lądem, ale na głowę zostali pobici; 2900 gdańszczan poległo, 900 i całą konnicę wzięto do niewoli. Dopiero po dwukrotnem na miasto przypu-

szczonym szturmie poddali się krnąbrni gdańszczanie: królowi zapłacili kary złp. 200000, na odbudowanie Oliwy 20000 zł., za co im zwykłe ich przywileje, także i wolność religijną potwierdzono, R. 1586 był Zygmunt III w Gd., ponieważ luteranie kościoła N. M. Panny nie chcieli wydać; kazał sobie hołd złożyć w Oliwie, potem jeszcze mieszkał w mieście przez 12 dni. R. 1593 przejeżdżając do Szwecyi po drugi raz tu bawił: z obawy, żeby nie utracił Gd. łatwo nabytych swobód religijn., wywołano zaburzenie zbrojne przez pospólstwo, które jednak uspokojono. R. 1602 panowało morowe powietrze w Gd., na które osób 18700 umarło; r. 1620 także srożyło się powietrze, umarło osób 11200. R. 1623 był tu po trzeci raz król Zygmunt. R. 1624 zabrało morowe powietrze 10500 ludzi. R. 1626 Gustaw Adolf z 9 wojennemi okrętami zajął port gdański i wszelkie dochody z niego pobierał. Roku 1632 otrzymało miasto przywilej wysyłania posłów na sejm polski. R. 1643 bawił tu król Władysław; koniecznie żądał, aby pewną część dochodów z portu do skarbu koronnego odstąpiono, czego się miasto wzbraniało; jakoż wkrótce przysłał kilka okrętów do portu, które cło odbierały. Gdańszczanie jednak, nie mogąc sobie inaczej pomódz, zawezwali duńczyków na poratunek, a ci okręty królewskie z portu wydalili. Miasto opłaciło potem wolność portu 600000 zł. rocznie. R. 1653 był mór w Gd., umarło 11600. R. 1655 posłali gdańszczanie 2000 wojska na obronę Malborka, ale już zamek szwedzi zajęli. Zato Puck zdołali utrzymać, i potem dochody z tego starostwa na niejaki czas otrzymali. R. 1656 kiedy Karol Gustaw zbliżał się pod miasto, gdańszczanie nową przysięgę wierności królowi polskiemu składali; zburzono potem przedmieścia; w tej wojnie liczył Gd. kosztów 5 milionów zł. R. 1660 w czasie układów oliwskich król Kazimierz przemieszkiwał częścią w mieście, częścią w Karlikowie. R. 1676 królowa przybyła tu dla wzmocnienia zdrowia; cechy rzemieślnicze ofiarowały jej w darze na dominiku kupiony za 500 zł. piękny zegar w formie krzyża. R. 1677 król Sobieski razem z małżonką byli w Gdańsku. Naoczny świadek cysters z Peplina tak opisuje wjazd świetny: „W sobotę 31 lipca ruszył dwór rano z Malborka i dojechał do małej osady Lipicz (Guteherberge), o ćwierć mili od Gd. Tam przenocował król w pewnym domku; królowa pani zaś, jako słaba, udała się łódką aż do Gd. z małym orszakiem. W niedzielę już o świcie ozwał się w mieście zgiełk kotłów i trąb po wszystkich ulicach. Zaraz zebrali się wszyscy mieszczanie zbrojno, jeden na koniu, drugi pieszo, jak każdego godność wymagała. Piechota wysunęła się dla większego uczczenia aż do pomieszkania króla. Król, wyprawiwszy kuchnię 2 godziny prędzej, sam ruszył o godzinie 12-stej w tym porządku. Najprzód prowadził jakiś afrykańczyk 2 wielbłądy, na jednym siedział arab z młodym kozakiem, na drugim młody turek. Po tych szła kompania mołdawian w czerwonych sukniach i białych kapeluszach; dowódca jechał konno, a przy nim czerwona chorągiew. Za nimi postępowała kompania dragonów w niebieskim ubiorze z chorągwią żółtoczarną. Tedy jechało kilka kolas z różnemi osobami. Za temi szli gdańscy rzeźnicy w białych fartuchach, na ich czele 2 graczy i bębnista. Następnie w podobnym porządku młodzież kupiecka w przepysznych strojach; za nią kupcy sami, wszyscy ubrani w czarny jedwab na koniach. Za konnicą szły kolasy opata oliwskiego i peplińskiego z resztą osób duchownych, między którymi 1-sze miał miejsce biskup warmijski Radziejowski. Tu wyprzedzało 8 trębaczów królewskich w dwu rzędach, mając między sobą 2 kotły: rycerstwo polskie w polskich i francuskich strojach. Po nich jechał już król w kolasie, otoczonej mołdawianami, hajdukami i paziami. Kolasa królewska lśniła się od złota i kosztowności. Konie były dereszowatej maści, a uprząż miały z czerwonego jedwabiu, przystrojoną złotem i srebrem. Za kolasą szło kilka tureckich koni czyli bachmatów, okrytych kosztownemi sukniami. Dalej posuwała się kolasa królowej, próżna, za nią szła trzecia. Tu dopiero niósł drugi oddział rzeźników w czerwony jedwab przybrany swą chorągiew. Cały ten pochód zamykała kompania kozaków. Gdy król zajechał do 1-szej bramy Petershagenthor zwanej odezwały się ze wszystkich stron armaty po wałach ustawione na znak radości z przybycia pana. Przed mostem wysokiej bramy (Hohes Thor) czekał magistrat miejski, który zbliżającemu się królowi z uczczeniem wręczył klucze miasta po witającej mowie syndyka. Król oddał je wojewodzie malborskiemu do trzymania, aż po odpowiedzi podkanclerza i biskupa warmińskiego Radziejowskiego wrócił je burmistrzowi. Ztąd jechał król wolnym krokiem długą ulicą (Langgasse) aż do przysposobionego mieszkania (u Ferbera). Po obu stronach ulicy stali mieszczanie w zbroi, a koło nich tyle ludzi, że ledwie przejść było można. Rajcy wprowadzili króla do komnat, mieszczanie zaś porządkiem przeszli koło domu, oddając honory, i wrócili do siebie. Na wysokiej bramie i na ratuszu nie szczędzili trębacze instrumentów, a towarzyszył im zegar miejski i armaty, które nieustannie biły aż do północy. W czasie pobytu w Gd. urodził się królowi drugi syn Aleksander. Umarł zaś arcybiskup Olszowski, któremu uroczysty pogrzeb ztąd wyprawiono. Wszystkie 3 stany czyli porząd-

ki (Ordnungen) postępowały za trumną i wszystkie cechy; przed mieszkaniem królewskiem jezuita Piekarski miał mowę. R. 1678 motłoch gdański napadł na oo. karmelitów, w procesyi z katolickim ludem (w dzień Znalezienia św. Krzyża 3 maja) z Oliwy wracających, którą w niegodny sposób zbezcześciwszy, splądrował potem i zrujnował do szczętu ich kościół i klasztor. R. 1697 książę francuski Conti, jako kandydat do polskiego tronu, wylądował w Gd. Gdańszczanie jednak za Augustem głosowali, za co musieli aż do Paryża posłać i obrażonego Ludwika XIV przeprosić. R. 1698 król August II był w Gd. i hołd odbierał. R. 1701 nowy król pruski Fryderyk I, jadąc tędy na koronacyą do Królewca, świetnie przez gdańszczan był podejmowany. R. 1703 generał szwedzki hr. Stenbock przybył pod miasto, któremu tymczasowo opłacili się gdańszczanie sumą 100000 tal. R. 1704 tenże hr. Stenbock zażądał, ażeby niezwłocznie króla Augusta odstąpili, „inaczej miasto wasze na sowie gniazdo zamienię“. Zostawił 3 dni do namysłu, a „za każdą godzinę zapłacicie, nim się zdecydujecie do poddania, 1000 tal.“ Narada trwała 67 godzin, za którą zapłacili szwedom tal. 67000. Poczem podpisali warunki, króla Augusta odstąpili, a przyjęli Leszczyńskiego. R. 1707 nowy król Stanisław Leszczyński przybył do Gd., gdzie niejaki czas pobawił i wszystkich sobie miłem swojem obejściem ujął. R. 1709 panowała sroga zima w Gd. i okolicy, drzewa wymarzły, ptastwo w powietrzu zamierało, młyny stanęły, ryb niezmierna moc poginęła, Bałtyk na 9 mil daleko lodem się pokrył, 24 tygodni trwała sanna. Latem znowu wybuchła zaraza, umarło tu 24500 osób, na przedmieściach 8000, trumien nie można było podołać robić. Nawet zwykłego ptastwa nie było tu latem, jako to jaskółek, wron, bocianów; poczta znikąd przez cały ten czas nie dochodziła aż do następnego roku do marca. R. 1710 był król August w Gd., hołd odbierał i niewierność przebaczył. R. 1712 oddział wojska pols. pod wodzą Rybińskiego zbliżył się ku miastu; żądali podatku 700000 zł., którego gdy nie dostali, splądrowali gdańską okolicę, osobliwie Żuławy. R. 1713 wracającemu z Pomeranii rossyjskiemu wojsku dano tal. 100000, żeby okolicy nie pustoszyło; po nich przybyło wojsko saskie, potem znów polskie i w końcu rossyjskie r. 1716. R. 1717 był tu Piotr W. z małżonką i August II dla narady w styczniu. Piotr naprzód mieszkał w hotelu Ganskrug, potem przeszedł do „Nadziei“, w końcu zajął mieszkanie u jakiegoś menonity Eicken; oglądał wszystkie kościoły, zakłady, bywał na pogrzebach, miejskich weselach itd. Niedługo potem po drugi raz odwiedził Piotr króla Augusta w Gd. Zresztą wiele wymagał od gdańszczan: żeby okręty do portu gdańskiego przychodzące przez rosyan wizytowane były, 4 okręty żeby użyczyli na usługi cesarza, na którychby miał wolny transport do Kopenhagi itd. Wkrótce potem nadciągnął książę Dołhoruki z nowem wojskiem z pod Meklemburga: ponieważ bardzo stanowczo za wymaganiami Piotra obstawał, gdańszczanie w końcu poddali się. We wrześniu był tu Piotr W. po trzeci raz; kontrybucyi dano mu tal. 150000. Jeszcze po śmierci Karola XII (†1718) rossyjskie wojsko pozostało tu aż do lutego r. 1719. R. 1733 d. 2 października przybył Stanisław Leszczyński z licznem otoczeniem, mile przyjęty. Zaczęto forty wzmacniać, Ludwik XV nadesłał ku pomocy 30000 dukatów i 1500 broni. R. 1734 d. 20 lutego zbliżył się pod miasto generał rossyjski Lascy; d. 17 przyjął komendę feldmarszałek hr. Münnich: tylko 24 godzin zostawił miastu do namysłu, żeby uznało Augusta. Poczem nastąpiło szturmowanie i obstrzeliwanie miasta. Gdańszczanie trzymali się do upadłego. Kiedy jednak nie było ratunku, dnia 28 czerwca król Stanisław w towarzystwie wiernego generała Steinpflicht, przebrani za wieśniaków, uszli przez mury i baszty, łódką szczęśliwie wydostali się kanałem z miasta. Zaraz następnego dnia nastąpiła kapitulacya: gdańszczanie uznali królem Augusta III, kontrybucyi zapłacili wojsku rossyjskiemu 1000000 tal., generałom dukatów 30000. Obrażony król August nie przybył do Gdańska, tylko w Oliwie tron mu wystawiono, gdzie gdańszczanie hołd składali. R. 1758 Rossyanie stojący obozem pod Tczewem zażądali, aby Gd. przyjął milicyą rossyjską, ponieważ bezpieczeństwo cesarzowej tego wymaga, wielkie przytem czynili obietnice; gdańszczanie jednak na to nie przystali. R. 1767 król Fryderyk pruski stanął z wojskiem w pobliżu miasta i bardzo całą tę okolicę spustoszył. Począwszy od r. 1772 tenże Fryderyk pruski, nienawistny gdańszczanom, wielce dokuczał miastu, które jeszcze pozostało przy Polsce; handel wtedy gdański i dobrobyt bardzo podupadł. R. 1786 gdańszczanie z niemałą wystawnością podejmowali Fryderyka Wilhelma króla pruskiego, kiedy tędy przejeżdżał do Królewca. R. 1793 w marcu pruski generał von Raumer z wojskiem stanąwszy pod miastem, zażądał poddania się. Rada, parta koniecznością, była ku temu skłonna. Ale pospólstwo gdy się dowiedziało, bezmała szalało z przerażenia; gromady ludu przedzierały się przez mury i wały, żeby oddalić prusaków. Dnia 28 marca cichaczem oddano zewnętrzne forty; do miasta jeszcze z obawy nikt nie wszedł. Nie do opisania był żal ludu gdańskiego na widok cudzego wojska. Żołnierstwo klęło, z rozpaczy broń łamało, głośno

wyzywało oficerów jako zdrajców, strzelało na prusaków wbrew zakazowi; nawet arsenał odbito, żeby mieć broń. Dopiero 4 kwietnia zdołano dotyla lud uśmierzyć, że prusacy miasto zajęli. Dnia 7 maja składali gdańszczanie wierność nowemu władcy. Gd. spadł teraz do rzędu zwyczajnego pruskiego miasta. Roku 1797 uczniowie gimnazyum połączeni z mieszczaństwem knowali spisek przeciwko prusakom, ale go zawcześnie odkryto. R. 1798 Fryderyk Wilhelm III z małżonką, jadąc na koronacyą do Królewca świetnie podejmowany od 30 maja do 2 czerwca. Na zimę r. 1806 stanęli Francuzi z marszałkiem Lefebvre pod Gd.; wszystkie przedmieścia z niepowetowaną szkodą sami gdańszczanie spalili. Oblężenie rozpoczęło się r. 1807 d. 12 marca. Począwszy od 23 kwietnia z 30 armat rzucano bomby na miasto, więcej ogółem niż 20000, przeszło 600 domów itd. zburzono. Dnia 24 maja miasto się poddało, francuzi weszli dnia 27. Gd. znowu został wolnem miastem pod opieką francuską. Dnia 1 czerwca stanął tu Napoleon; zamieszkał w domu kupca Almonde na Langgarten; zwiedziwszy Nowyport, Wisłoujście i rewią wojska odbywszy, odjechał dalej do armii 2 czerwca; gubernatorem miasta mianował hr. Rapp. R. 1812 w maju i czerwcu przechodziło tu około 80000 różnego wojska do Rossyi, francuzów, hiszpanów, polaków, neapolitańczyków, szwajcarów, holendrów, niemców itd. Dnia 7 czerwca przybył sam cesarz Napoleon; odjechał do armii d. 11. Począwszy od stycznia 1813 przechodziły tu niedobitki francuskiego wojska w liczbie około 36000, ale ich wielu w mieście chorowało i umarło. Począwszy od marca tegoż r. 1813 Prusacy Gd. oblegali, najprzód pod wodzą gen. Löwis, następnie księcia wyrtemberskiego Aleksandra. W mieście przepełnionem francuzami zapanował niebawem głód straszny: już w maju płacono za korzec zboża 15 do 20 tal., za funt mięsa 1 i pół tal. itd. W końcu i za 30 tal. zboża nie dostał; ludzie jedli wtedy trawę, sieczkę itd.; po ulicach wielu z głodu padało. W paźdz. zaczęli miasto bombardować; spaliło się między innemi 173 śpichlerzów z zapasami. Wreszcie dnia 29 listopada zawarto kapitulacyą; francuzi pozostali tu jeszcze aż do 2 stycznia r. 1814; poczem dnia następnego prusacy znowu zajęli spustoszone miasto. R. 1815 d. 6 grudnia straszna eksplozya prochowni zniszczyła między innemi 550 domów. R. 1829 miasto wiele ucierpiało przez niesłychany wylew Wisły. R. 1831 panowała tu najzjadliwsza cholera azyatycka. R. 1840 Fryd. Wilhelm IV wracając z Królewca po koronacyi świetnie podejmowany. R. 1842 zgorzał stary gmach regencyjny, przyczem wiele akt ważnych zaginęło. Roku 1852 ponownie cholera mocno się srożyła. Tegoż roku zbudowano kolej żel. z Tczewa do G. R. 1863 król Wilhelm I z małżonką podejmowany. R. 1878 G. mianowany stolicą nowoutworzonej czyli odłączonej prowincyi Prus zachodnich (Westpreussen). R. 1879 cesarz Wilhelm poraz drugi wspaniale przez całe miasto przyjmowany.—*Kościoły, klasztory i kaplice.* Gdańsk należy do tych miast w Europie, które najliczniej zaopatrzone były w kościoły. 1) Kościół św. Katarzyny na starem mieście, podobno najstarszy w G., około r. 1184 przez księcia Subisława wzniesiony, okazuje dodziśdnia niskie starożytne sklepienie, później za krzyżaków powiększony; wieża pochodzi z r. 1329, na niej 4 wieżyczki dorobione r. 1634; od r. 1738 odzywa się ztąd dźwięczna muzyka za pomocą 35 dzwonów wielkim kosztem urządzona Przed reformacyą proboszcz tutejszy był zazwyczaj dziekanem i oficyałem gdańskim; służbę pełniło przy nim 14 kanoników i 80 duchownych (rodzaj kolegiaty?). Tu głośna błog. Dorota z Mątew miewała częste zachwyty w czasie nabożeństwa. W czasie reformacyi przeszedł w ręce innowierców. Prawo patronatu ma magistrat. 2) Kaplica na zamku istniała od nawrócenia się pomorskich książąt, którzy tu mieszkali; akta najdawniejsze z XIII w. wspominają przy niej zwykle jednego kanonika i kilku duchownych. Także i krzyżacy odprawiali tu swoje nabож. Zburzona wraz z zamkiem r. 1454. 3) Kościół św. Mikołaja i klasztor oo. dominikanów. Mały kościołek św. Mikołaja, osobliwie chętnie przez rybaków i morskich żeglarzy odwiedzany, istnieje od zaprowadzenia wiary św.; był z początku parafialnym. R. 1227 Świętopełk oddał go za zezwoleniem biskupiej władzy oo. dominikanom, których tu sam św. Jacek tegoż roku z Krakowa sprowadził. Pierwszy przeor nazywa się błog. Benedykt, którego ciało w murze przy w. ołtarzu za szkłem chowane lutrzy w Mołtawę wyrzucili. Był to kiedyś jeden z największych i najbogatszych klasztorów dominikańskich w Polsce, żywił do 200 braci. Zakonnicy, zwykle polacy, rozbudzali polskiego ducha w G., za co też wiele wycierpieli tak od krzyżaków jak i od luterstwa. W XVI wieku żył tu znany kronikarz Szymon Grunau, dominikanin. Za rządów pruskich klasztor zniesiony, kościół zaś oddany nowo tu utworzonej parafii r. 1840. Budowy jest starożytej z pięknemi wewnątrz ołtarzami. 4) Kaplica św. Urszuli, w kurytarzu wielkiego dominikańskiego klasztoru urządzona, istniała oddawna, nosiła także nazwę kaplicy niemieckiej; długa 90 stóp, mieściła 7 ołtarzów. Od r. 1587 oo. jezuici przez dłuższy czas odprawiali w niej nabożeństwo. Po nich sami dominikanie miewali tu kazania dla niemców. R. 1813 przez bombę rzuconą w czasie oblężenia razem z klaszto-

rem spalona; także i kościół św. Mikołaja wiele wtedy od ognia ucierpiał. 5) Kościół św. Jana na prawem mieście, także bardzo stary. O. Schwengel z Kartuz wyczytał o nim w żukowskiem archiwum, że jest budowany r. 1214 i że kiedyś należał do pp. norbertanek w Żukowie: „ecclesiam hanc a. 1214 erectam esse, docent litterae erectionis in archivo zukoviensi asservatae.” Pierwotnie był filią do M. Boskiej; 1456 biskup Gruszczyński ustanowił przy nim parafią. Służbę bożą pełniło przed reformacyą 22 duchownych; ołtarzów było 14. Oprócz kościelnych bractw istniało tu cechów rzemieślniczych 8, żeglarze posiadali własną kaplicę św. Jakóba. Luterską wiarę począł tu szerzyć Paweł Kerl r. 1525 w tak zaciekły sposób, że nawet do bójki i krwi rozlewu słuchaczów wzburzył. R. 1526 bisk. Drzewicki poświęcił kościół i oddał katolikom, ale potem znowu go zabrali innowiercy. R. 1643 ogień zniszczył całą prawie wieżę. Na początku naszego wieku francuzi mieli tu swoje warsztaty. Z dawniejszych zabytków pozostały tylko pięknie rzeźbione stalle starożytne. Sklepienie dorobione jest r. 1460; wieża jest wysoka 210', kościół także długi 210'. 6) Kaplica św. Maryi Magdaleny znajdowała się obok dawniejszego klasztoru pp. brygitek przy głębokiej studni. Stare podania, nawet przez protestantów przytaczane, opiewają, że tu kiedyś M. Boska objawiła się dziewczętom przychodzącym czerpać wodę. Potem założono przy tej kaplicy i studni zakład dla pokutniczek. R. 1374 złożono tu ciało św. Brygity, z Rzymu do Szwecyi wiezione, dopóki okręt przeznaczony nie nadpłynął. Kiedy wkrótce po tem wzniesiono na tem miejscu wielki klasztor pp. brygitek, kaplicę starą nietkniętą zachowano. W XVI wieku oo. jezuici odprawiali w niej przez kilka lat nabożeństwo. Nie wiadomo kiedy ostatecznie podupadła, ale w przeszłem stuleciu nie istniała. Teraz jeszcze studzienka o dobrej i obfitej wodzie znajduje się śród koszar, które na miejscu klasztoru pobudowano. 7) Kościół N. M. Panny, najpiękniejszy w mieście, liczy się do największych w Europie, w stylu gotyckim, w formie krzyża budowany, o 3 równych nawach na 26 wysmukłych filarach spoczywających, długi 358', szeroki 218', wieża ponad dach 245', nawy 75' wysokie, okien malowanych ogromnej wielkości 36. Budowa rozpoczęta naokoło starego kościołka r. 1343, dokończona 1503. Wielki ołtarz przepysznej snycerskiej roboty Schwarza pochodzi z r. 1515, niestety obecnie już tylko w średniej części uratowany; jeszcze ozdobniejszy jest domek boży (tabernaculum) struktury gotyckiej; widzenia godne rzeźby na starych stalach, zegar astronomiczny budowany r. 1470 przez Hansa Düringera w Norymberdze. W skarbcu między innemi stare katol. paramenta, nader rzadkiej i kosztownej roboty. Największy dzwon w wieży waży cent. 130. Naokoło niby wiankiem otaczają kościół 46 kaplic (przedtem było ich jeszcze więcej). Ważniejsze są: Wszystkich ŚŚ. Nad tą kaplicą biblioteka r. 1460 założona mieści niejedną rzadkość. Przed kaplicą grób burmistrza Reczkowa, r. 1411 przez krzyżaków zdradziecko zamordowanego. Niedaleko inny nagróbek gdańskiego poety sławnego Marcina Opitz † 1639. Kaplica św. Doroty mieści najdroższy skarb gdański, sławny obraz Sądu ostatecznego, znakomitego ale nieznajomego pędzla. Tyle wiadomo, że był z Holandyi dla papieża przeznaczony, po drodze przez korsarzy zabrany, ale napowrót przez gdański jakiś okręt wydobyty. Piotr W. i inni władcy bardzo się o ten obraz ubiegali; cesarz Rudolf dawał za niego 40,000 zł., Ludwik XIV nawet beczkę złota ofiarował. R. 1807 zabrali go francuzi potajemnie do Paryża, skąd napowrót oddany r. 1815. Kaplica św. Teodory, w której obraz tejże świętej czczony był kiedyś jak cudowny „Altare hic est an der Seiten der beichtstüle, ubi s. Theodorae sacellum in mari inventum miraculosum.” (Curicke). Kaplica św. Jakóba, gdzie ma być grób dziecka, co zabiło matkę, i ręka potem z grobu wyrosła. Teraz jeszcze mały tu otwór w posadzce pokazują. Na drzwiach wymalowany chłopczyk, z nożem w ręku, podobno to zdarzenie przedstawia. Kaplica św. Barbary; tu złożona była sławna i tyle na Pomorzu czczona głowa św. Barbary, którą król Kazimierz w Malborku po krzyżakach zdobywszy (krzyżacy zabrali ją Świętopełkowi), r. 1459 dał w darze Gdańskowi; z ozdobami i kosztownościami ważyła ta relikwia blisko 1 centnar. Kaplica N. M. Panny, gdzie figura dotąd zachowana M. Boskiej czczona była jako cudowna.— Uposażenie miał ten wspaniały kościół więcej niż bogate. R. 1526 król Zygmunt dekretuje gdańszczanom, aby wydali następujące dobra na żuławach położone kościołowi: Italanią, Steblowo, Krzywekoło, Suchydąb, Ostrowite, Osice, Grabiny, Trutnowo, Herzberg, W. i M. Cędry, Langenfelde, Leszkowy, Kiezmark, Migdal, Roszkowo. Duchownych do odprawiania służby Bożej było przy tym kościele 128, ołtarzów 48. R. 1524 luteranie odprawili tu pierwsze swoje naboż. Dwa lata potem bisk. Drzewicki poświęcił co prawda kościół, ale go potem luteranie znowu zabrali r. 1572. Patronat nad tym kościołem jedynym w G. mieli królowie polscy, starali się też, ile tylko było można, żeby go uratować katolikom, dekretowali wysokie grzywny, srogie banicye, ale to wszystko potężnych gdańszczan nie zastraszyło. 8) Kościół św. Bartłomieja, na starem mieście, budowany około roku 1370, początkowo filialny, parafialny od roku

1456; zgorzał 1499, na nowo budowany 1599; w skutek eksplozyi pobliskiej prochowni roku 1815 wiele ucierpiał; naprawa ze składek kosztowała przeszło 17,000 tal., znajduje się w ręku luterskiem. 9) Kościół św. Barbary, 1-szy raz wspominany r. 1385, początkowo filia do M. Boskiej, parafialny od r. 1456; w ręku luterskiem. 10) Kościół św. Brygity i klasztor pp. brygitek, wzniesiony przy kaplicy św. Maryi Magdaleny, gdzie były owe pokutnice M. Najśw. i gdzie r. 1374 ciało św. Brygity na niejaki czas złożone zostało. Kościół nowy zbudowano r. 1394, klasztor 1396; panny sprowadzono tu ze Szwecyi z klasztoru w Wadstena. Wsie klasztorne były: Szydlice, Karczewo, Kreuzdorf, Krępsk, Nonnenhof, Ostróżki, Wytomin. R. 1587 zgorzał kościół stary; nowy teraźn. zbudowano r. 1602; ma niepoślednie obrazy tutejszych mistrzów. Kasata nastąpiła r. 1835; kościół oddany parafii r. 1840; klasztor zabrany na cele wojskowe. 11) Kościół św. Piotra i Pawła, na przedmieściu, budowany około r. 1393; początkowo był filią do N. M. Panny, parafialny od r. 1456; znajduje się w ręku luterskiem. 12) Kościół N. M. Panny na nowem mieście, był parafialny, fundowany za mistrza w. krzyżackiego Winryka von Kniprode r. 1378. R. 1422 oo. karmelici zajęli tę świątynię i trzymali kilka lat jeszcze po zburzeniu nowego miasta. R. 1464 wynieśli się ztąd na stare miasto, poczem ich kościół został rozebrany. 13) Kościół św. Bartłomieja, na nowem mieście fundowany za mistrza w. Winryka von Kniprode r. 1380, był parafialnym; zniesiony został i obalony wraz z całem nowem miastem r. 1455. 14) Kościół św Elżbiety, na starem mieście, r. 1394 za mistrza w. Konrada von Jungingen w miejsce małej kaplicy wzniesiony, ma wieżę cienką, wysoką, jakby przylepioną, jest w posiadaniu innowierców. 15) Kościół św. Józefa i klasztor oo. karmelitów nie jest fundowany, jak niektórzy uporczywie sądzą, za księcia Subisława r. 1186, ale najprędzej za mistrza krzyżackiego Winryka von Kniprode (1351 — 1382), który nowe miasto założył, w którem ci ojcowie z początku zamieszkali. Kościół mieli tu M. B. Śnieżnej. R. 1464 przenieśli się na stare miasto, gdzie kościół sobie nowy i klasztor zbudowali. R. 1523 i 1576 przez luterskich gdańszczan wydaleni. R. 1678 d. 3 maja idąc jak zwykle procesyą przez miasto z Oliwy, poturbowani, znieważeni, poczem kościół ich i klasztor do szczętu prawie zburzony. Odnowiony kościół poświęcił roku 1681 opat pepliński Ludwik Łoś. Przeorowie z polskich czasów znani są: Jan Ocieski 1563, Stan. Biegański 1583, Dionizy Niwiński 1647, Andrzej Hansius † 1670, Jan Klemens Kunigk 1738, Cypryan od św. Gerarda 1740; Jan Stawisz Wolski herbu Półkozic z ojca Adama w Bojanach † 1732, matki Magdaleny † 1728, brat jego Jakób podkom. liwoński, Kazimierz dziedzic w Bojanach, Aleksander dziedzic w Niestępowie, siostra Konstancya przeorzysza w klasztorze pp. norbertanek w Żukowie † 1755; teologii i filozofii uczył się w Warszawie, wydał w Gdańsku r. 1754 Trifolium canonico-juridicum in IV, r. 1758 Isagoge hagiographica seu introductio in notitiam s. scripturae in IV, bezimiennie r. 1759 w VIII po polsku Minutiae astrologico-politicae, Epheremides astrologico-politicae, umarł jako kustosz prowincyi polskiej 1759; Cherubin Nakielski 1748, Szymon Rutendorf Przewoski, brat Jana Kazimierza prob. w Stężycy, wydał w G. r. 1751 Diarium festivalis anni concionatorii; Leonard Węgierski 1751, Alanus Pobłocki 1756. Szlachta chętnie się u nich chowała jak świadczą nagrobki: „Illustris. Joannes Jacobus de Potulice Potulicki palatinus Bresten., Cujav., Borzechov. Capit, Comes in Wiendzborg, post Wejher successor sepulchri hujus, aetatis suae annorum 70 d. 7 Julii a. D. 1726.” „Ill. et Magn. Dom. Demetrius Weiher Castellanus Gedan. Capit. Bernen. ob. 25. Augusti.“ Na chorągwi (labarum) w tutejszym kościele stał dokładniejszy napis: „Demetrio etc. res pactas unicae filiolae suae Annae reliquit. Catharina de Bnin Opalińska conjunx maestissima poni curavit 1628.“ „Ludovicus Wejher Palatinus Pomeraniensis, Skarszew. Nowodworen Capit., sub hoc saxo quiescit externis domesticisque armis illustris honoribus illustrissimus cum ex hostibus Poloniae obtulisset et trophea in patriis uncis appendisset simul rosis fidem in serenissimum Regem inscripsisset, ob. 14 martii 1656 aetatis 43 mens. 6.” „D. O. M. Viscera terrae visceribus terrae demandata este praeclarae Viduae, Magnificae ac Gener. Dom. Eleonora Eulalia de Radziejowice Nisczycka Castellana Sierpcensis Obiit 2. Sept. sepulta A. D. 1633.„ "D. O. M. Fraternae memoriae Alberti Wessel Incisoris Poloniae Regni, Rozanensis Makowiensis Tykocinensis Capitanei, trium Regum Aulici, dignissimi juxtaque Civis Patriae amantissimi ac Propugnatoris strenui Gedani quo ob saevitiam Arctoi (?) belli procellarum aeger secesserat 26 Augusti A. D. 1656 aetatis 57, pie inter suorum lachrymas defuncti inter consanguinei arctissimique amoris signum Gasparus Wessel Rozanensis Capitaneus ipse idem post fata occupaturus Conditorium posuit. Adamus Franciscus Wolff a Ludinghaus Pocillator Mielnicensis in ipso vitae flore postquam exaruit spem et expectationem opimam de se omnium huic secum intulit sepulchro.” „A. D. 1683 die 24 Aprilis. Illustrissimus et Excellentissimus Vladislaus S. R. J. a Denhoff Palatinus Pomeraniae, Thesaurarius Terrarum Prussiae, Skarszewiensis Koscierzynensis pp. Capitaneus, Specialis hujus

loci benefactor. Haec inscriptio habetur in quadam imagine. Occubuit vero Denhoff in proelio. A. D. 1683." „Nathanael Creutz vor sich und seinen Erben A. D. 1706. Maria Elisabeth Verwidwe Bötchern vor sich und ihren Erben A. 1736. Christus ist mein Leben, dem habe ich mich ergeben. Der edle veste wol gebohrnen Johan Friderich von Lerchenfeld, Ihr Königliche Majesten von Pohlen gewesener Secretarii in den Herren selig endschlafen die 14 Decembris 1701." Za rządu pruskiego klasztor skasowany, kosciół oddany na użytek parafii. 16) Prepozytura św. Ducha z kościołem i szpitalem dla chorych krzyżackich, potem miasta, stała tuż przy dawniejszym zamku, budow. 1386; przeszła w ręce luterskie, kościół r. 1840 zniesiony. 17) Kościół Bożego Ciała ze szpitalem na przedmieściu, w ręku luterskiém. 18) Kościół św. Ducha fundował Winryk von Kniprode na nowem mieście r. 1378, zniesiony wraz z miastem 1455. 19) Kościół św. Trójcy i klasztor franciszkanów fundowany r. 1431; piękny kościół zbudowali ojcowie za grosz uproszony, cieśle i mularze przychodzili robić chwilami darmo w wolnym czasie; żyli z jałmużny, podczas reformacyi wymarli; r. 1555 kościoł i klasztor zabrali lutrzy; kościoła dodziśdnia używają, klasztor zaś okazały obrócili na gimnazyum akademiczne, obecnie muzeum. 20) Kościół biczowników, flagellantes, istniał początkowo na nowem mieście; r. 1455 po zburzeniu do starego miasta przeniesiony poza Żytni most (Roggenbrücke); później i biczownicy i kościół (zapewne nieznaczny) zaginął. 21) Kościół św. Jakóba, na starem mieście, budowany r. 1432 przez żeglarzy, z szpitalem i wielkim ulubionym cmentarzem; od r. 1556 w ręku luterskiem; w skutek wojen ostatnich wiele ucierpiał, dlaczego zupełnie go zaniechano i pomieszczono w nim bibliotekę miejską. 22) Prepozytura św. Jerzego z wielkim szpitalem znajdowała się naprzeciwko św. Elżbiety; r. 1455 zamierzano tu sprowadzić kartuzyan z Schievelbein; od r. 1464 używali go oo. karmelici, nim sobie nowy kościół pobudowali, później zaniechany; r. 1810 można było widzieć po nim szczątki. 23) Kościoł św. Gertrudy wraz z szpitalem, niedaleko wysokiej bramy, był filią do N. M. Panny. Na tutejszym cmentarzu najwięcej gdańszczan się chowało. R. 1380, gdy panowała morowa zaraza, był tu na cmentarzu Najśw. Sakrament dzień i noc wystawiony; r. 1563 został ten kościół obalony, szpital zaś dotąd istnieje. 24) Kościół św. Łazarza miał szpital dla chorych na ospę „Pockenhaus"; r. 1808 zniesiony i oddany na użytek chorym. 25) Kościół św. Aniołów, na nowem mieście, z szpitalem miejskim i cmentarzem; po zburzeniu tej dzielnicy r. 1455 sam jeden się nadal utrzymał; r. 1520 z obawy przed nieprzyjacielem obalony, potem jednak na nowo wzniesiony; r. 1807 przez bomby wojska oblegającego zburzony i zaniechany. 26) Kościół św. Anny, na przedmieściu, tuż obok kościoła św. Trójcy, tak że drzwiami z jednego do drugiego można przechodzić; r. 1480 za szczególnem życzeniem i rozkazem króla Kazimierza przez miasto pobudowany, ażeby się w nim odprawiało nabożeństwo dla polaków; z zewnątrz mało widzialny, bez znaczniejszych ozdób, od r. 1552 w ręku luterskiem; charakter jednak polskiego kościoła dotad zachował, i podziśdzień jeszcze są tu nauki polskie, choć słuchaczów nader mało. Z tutejszych pastorów niektórzy odznaczali się dobrą znajomością języka polskiego, jako pastor Volkmar r. 1599 wydał słownik polsko-łac.-niem., r. 1605 drugie jego wydanie przygotował Andreae; Gotfryd Guzovius z Iławy, † 1785, pisał wiersze polskie, zbierał kościelne pieśni, założył nawet towarz. polskie w celu pielęgnowania polskiego języka; pastor Mrongovius r. 1803 wydał między innemi szerzej znaną gramatykę języka polskiego. W ogóle znajomość pol. języka była dosyć rozpowszechniona w G.; bogatsze mieszczaństwo, nawet luterskie, dawało swe córki na rok lub 2 lata do pobliskiego klasztoru w Żukowie, ażeby się języka pol. nauczyły, jak są wyraźne na to dowody (ob. o Żukowie); r. 1693 nauczyciel przy gimnazyum tutejszem Wełna i r. 1699 Michaelis, piszą polskie podręczniki, podług których w szkołach gdańskich uczono po polsku; z r. 1656 jest wiadomość, że nawet gazeta polska tu wychodziła. R. 1629 ur. się w G. pierwszy sztycharz polski Jeremiasz Falk a r. 1689 znany historyk Bogumił Gotfryd Lengnich. R. 1805 wychodziło w G. pismo „Magazyn literatury polskiej". Z G. też pochodził astronom Heweliusz i poeta Dantyszek. Z niemców znakomitszych tu przyszli na świat: Fahrenheit, Jan Falk (1770), Schoppenhauer (1788), Edward Hildebrandt (1817). 27) Kaplica Jeruzalem stała niedaleko oliwskiej bramy, za miastem, mocno z muru budowana w czworobok, niby forteca mała. Niekiedy wychodzili do niej krzyżacy z zastępami zbrojnemi, żeby ją zdobyć śród szturmu; chcieli przez to choćby tylko przypomnieć ślub swój, jaki złożyli ku obronie miasta św. Zachowała się ta kaplica aż do nowszych czasów; koło niej wzniesiono niestosownie szubienicę. Dopiero w r. 1840 obalono tak kaplicę jak i szubienicę. 28) Kaplica na ratuszu była dla możnej rady ufundowana: wysoka, sklepiona, obszerna, z tytułem św. Marcina. R. 1427 papież Marcin V dał przywilej trzem jej kapelanom, że mogli słuchać członków prześwietnej rady spowiedzi, od wszystkich grzechów rozgrzeszać, chyba które papieżowi były zatrzymane; komunikować i inne sakramenta sprawować. R

1456 biskup kujawski Jan Gruszczyński nowe dał przywileje: każdy członek rady mógł sobie dowoli wybrać spowiednika, który miał samo przez się moc rozgrzeszania od wszystkich grzechów biskupich, z wyjątkiem zabójstwa, lichwy i świętokradztwa. Oprócz tego mógł każdy członek posiadać ołtarz przenośny, na którym kapłan w razie choroby itd. mógł mu odprawić mszę św. w domu prywatnym. Po reformacyi zamieniono tę kaplicę na obszerną salę. 29) Kaplica pp. dominikanek znajdowała się niedaleko klasztoru oo. dominikanów, zakonnice te były bardzo liczne w G. przed reformacyą i należały do t. zw. 3-ej reguły św. Dominika; zwano je też tercyarkami, po niem. Betschwester al. Kleppelnonnen; mieszkały w pobliżu klasztoru dominikańskiego na t. zw. Kopelcypel, skąd ich urzędowa nazwa „Conventus Koppelcypel apud fratres praedicatores.” Posiadały 2 domy, jeden dla panien, drugi dla wdów; utrzymywały szkołę dla dziewcząt. Upadły razem z luterską reformacyą. 30) Kaplica karmelitanek. poza Radunią, naprzeciwko klasztoru oo. karmelitów; zakonnice podobne do poprzednich przyjęły 3-cią regułę oo. karmelitów. 31) Kaplica beguinek, także tercyarek, tylko nie wiadomo jakiej reguły; mieszkały na ulicy Księżej (Pfaffengasse), wyrabiały świece dla kościołów, sporządzały, szyły bieliznę i o inne aparata kościelne się starały. 32) Kościół Salwatora na przedmieściu Petershagen, dawniej znajdował się przed bramą zewnętrzną, zkąd przebudowany na to miejsce r. 1697; w ręku luterskiem. 33) Kaplica oo. jezuitów na probostwie przy kościele Panny Maryi al. królewskiej kaplicy; aż do ich kasaty była to filia czyli t. zw. misya należąca do Szotlandu (ob.); zwykle mieszkało tu 3 zakonników i 1 albo 2 laików; jezuitów do G. sami luteranie zawezwali r. 1585, ale potem na założenie klasztoru żadnem prawem nie dopuścili. 34) Kaplica królewska na prawem mieście tuż obok wielkiego kościoła P. Maryi. zbudowana r. 1683 w pięknym stylu włoskim o kształtnej kopule. Imię wzięła od króla Sobieskiego, który ją dla opuszczonych katolików ufundował w miejsce zabranego kościoła P. Maryi; najpierwszy i największy legat na tę kaplicę uczynił zmarły w G. arcyb. gniezn. Andrzej Olszowski; kamień węgielny położył r. 1677 oficyał i prob. gdański Joachim Pastoriusz; konsekracyą odbył biskup Madaliński w 17-stą niedzielę po Świątkach r. 1685. 35) Kaplica i klasztor pp. boromeuszek fundowany r. 1852 przez kilku wybitniejszych gdańszczan, do których należy kupiec Kuhn, radca regencyjny v. Osterrath, dr. Hildebrandt i inni; sprowadzone zostały zakonnice z Trewiru; trudnią się głównie pielęgnowaniem chorych bez różnicy wyznania, u siebie i po domach; r. 1867 miały chorych 1321, pomiędzy któremi niemal połowę protestantów i żydów; sióstr liczy ten zakład 10 z przełożoną, ma własnego kapelana do odprawiania nabożeństwa; dość kształtny i obszerny kościół zbudowany r. 1860 w pobliżu dworca. Jestto obecnie jedyny klasztor w G., który się utrzymuje mimo kulturkampfu. *Mennica gdańska.* Gdańsk miał nadane sobie od Kazimierza Jagiellończyka prawo bicia monety, zachowane i utrzymywane aż do ostatnich czasów polskich. Nawet kiedy w koronie nie bito żadnej monety, gdańska mennica zawsze była czynną i odbijała pieniądze, mające po jednej stronie herb miasta, dwa krzyże jeden pod drugim na tarczy, a na prawej stronie wizerunek panującego króla polskiego. Wszystkie pod względem myncarskim najdoskonalszego stępla. Szczególnie od panowania Zygmunta I monety gdańskie są coraz piękniejsze, począwszy od dukatów, jak talary, półtalary, grosze, szóstaki, trojaki itd. Śliczne także były monety, mianowicie talary, za Zygmunta Augusta, dziś nader rzadkie z r. 1567, czerwone złote z lat od r. 1550 do 1557. Za Stefana Batorego wprowadzono do odbijania pieniędzy nowo wynalezioną w Gdańsku przez Jana i Kaspra Gobeliuszów prasę, za pomocą której wyciskano w miejsce używanego przedtem młota. Wtenczas to szczególnie odznaczały się sztuką wyrobienia i stęplem pieniądze gdańskie, jakiemi były dukaty wielkości talarów z r. 1580, rzadkie dzisiaj talary i półtalary i inne srebrne pieniądze, bite w czasie oblężenia r. 1577 z wizerunkiem Zbawiciela, trzymającego świat w ręku, i złote tegoż roku pieniądze roboty Gracyana Gonzala, obywatela gdańskiego, bite na wzór węgierskich dukatów z wizerunkiem Zbawiciela, dziś bardzo rzadkie. W ogólności monety Gobeliuszów od większych do najdrobniejszych odznaczają się starannem wykończeniem i ostrością stępla. Jednocześnie z Goblami robił monety gdańskie Woller Tallemann, rodem z Lubeki, i bił półtalary, talary, grosze i szelągi; znakiem jego był mały ptaszek (gołębica), u góry monet umieszczany. Za panowania Wazów aż do Sobieskiego pierwsze miejsce trzymała mennica gdańska, mianowicie pod myncmistrzami: Jakóbem, Jacobsonem, Stenzlem, Bermanem, Gerardem Roge i Danielem Less. Jacobson wyrzynał stęple do dukatów od roku 1634 do 1639, do talarów od r. 1633 do 1639. Pomiędzy jego talarami odznaczają się szczególnie bite w latach 1636 do 1638 z twarzą królewską wprost, bardzo ładne, według portretu Rubensa wykonane. Za Sobieskiego dostarczał Less stępli do pięknych talarów z rokiem 1685, do czerwonych złotych pojedynczych z latami 1676, 1677, 1682, 1683, 1688 1692, do podwójnych z r. 1692 i bez lat. Monarchowie z domu saskiego August II i III,

nie mogąc żadną miarą otworzenia mennicy w koronie przyprowadzić do skutku, wybijali pieniądze w Gdańsku. Ostatnie zaś monety bito za Stanisława Augusta, na których król wyobrażony jest w koronie, gdy na wybijanych we właściwej Polsce jest bez niej. W tym kształcie znane są za tego monarchy szelągi, trojaki, szóstaki i próba dukata gdańskiego, do rzadkiej osobliwości należąca. Niemniej ozdobne bito w G. medale i donatywy z powodu różnych okoliczności, które tem się od innych w Koronie odznaczyły, iż gdy tam sztuka medalierska zupełnie była flamandzką, w G. obficie odbijane medale trzymały się stale szkoły niemieckiej, idąc za wzorami Alberta Dürera, Holbeina i innych mistrzów malarzy. Pomiędzy wszystkiemi atoli medalierami gdańskimi najwydatniej odznacza się nazwisko rodziny Höhn, ojca i syna, którzy najlepsze pod względem sztuki wyrabiali medale od czasu panowania Jana Kazimierza aż do końca r. 1693 (ob. Encykl. Orgelbranda). *Gdański powiat* dzieli się na dwie części 1) miejski (Danziger Stadtkreis), obejmuje m. Gdańsk z przytoczonemi powyżej wioskami i przedmieściami, obszaru ziemi ma nieco nad 1 milę kw., ornej ziemi 28 włók; r. 1875 liczył kat. 22,000, ewan. 64,000, menon. 300, żydów 2300; na północ ujściem Wisły i portem swoim dosięga morza, z innych stron otoczony wiejskim pow. gdańskim. W przedmieściach tych istnieją kościoły paraf. 3: w św. Wojciechu z osobną starożytną kaplicą, w Starym Szotlandzie i w Nowym porcie. Przedtem istniała na biskupiej górce (Bischofsberg) kaplica; w św. Wojciechu byli benedyktyni przed reformacyą, po reformacyi oo. misyonarze z konwentem; w Starym Szotlandzie jezuici mieli gimnazyum, liceum czyli seminaryum duchowne, nadto byli tu bracia miłosierni chorymi się opiekujący; u góry na Stolcenberku istniał klasztor reformatów. Stacye kolei żel. z pocztą i stacyą telegr. znajdują się w Nowym porcie i w Langfurze, poczta w Szydlicach; w św. Wojciechu browar i gorzelnia; port gdański i kąpiele morskie w Nowym porcie; 2) wiejski powiat (Danziger Landkreis) utworzony r. 1818 z obszernego terytoryum gdańskiego (102 wiosek), z części starostwa niegrodowego sobowidzkiego, z dóbr poklasztornych cysterskich, jezuickich, kartuskich i około 50 dóbr rycerskich, leży między 54°8' a 54°25' półn. szerokości i 36°4' a 37°20' wsch. długości. Kształt ma nieregularnego czworoboku, styka się na północ z morzem baltyckiem, na wschód z pow. malborskim, na południe ze starogrodzkim, na zachód z kościerskim, kartuskim i wejherowskim. Największa rozległość ze wschodu na zachód wynosi 13 mil, z północy na południe przeszło 4 i pół mili. Obszaru ziemi hektar. 105,892 czyli mil kw. 23 okrągło, z czego przypada na lasy 1 i pół kw. mili, na Świeżą zatokę 2 i pół kw. mili, na drogi, rowy, groble 2 kw. mile, ornej roli 16 kw. mil. Ze względu na powierzchnią rozpada się na wzgórza i niziny. Niziny zajmują większą wschodnią część powiatu, około 10 kw. mil, na lewym brzegu Wisły i nad Baltykiem; żyzna część zowie się gdańską żuławą (Danziger Werder); Mierzeja zaś (Frische Nehrung), ciągnąca się wąskim a długim pasem nad morzem, jest piaszczysta. Na nizinach gleba ciepła i nader urodzajna, mórg przynosi tu pszenicy, żyta korcy 30, jęczmienia nawet korcy 60; nie jest rzadkością, że krowa żuławska na dzień daje 15 kwart mleka. Hodują mianowicie pszenicę, żyto (proboszczowskie, kampińskie, kicyńskie), jęczmień, groch, kartofle, brukiew, buraki, koniczynę, lucernę, tymotkę, wilczyn al. łubin, rzepik, len, tytuń osobliwie w Ostrowitem i Suchym dębie (r. 1877 było tu zasianych hekt. 11, ar. 58). Uprawa pod jarzynę rozpoczyna się w połowie kwietnia, trwa 2 do 3 tygodni; żyto koszą 1 lipca, kończą całe żniwa w połowie września, na górach z końcem września. Gospodarstwa mają tu wzorowe, ulepszone, racyonalnie prowadzone, najczęściej w 5 albo 7 polach. Pola rozkładają: 1) ugór mierzwiony; 2) rzepiku jedna trzecia, jęczmienia dwie trzecie; 3) ozimina, zwykle pszenica; 4) koniczyna; 5) oziminy dwie trzecie, owsa jedna trzecia. Mleka do miast stąd wiele wysyłają. Także chowają owce, mianowicie wielkie starodawne o długiej wełnie, ale i zagraniczne. Mają też dbałe staranie o drogą ziemię. Od strony Wisły i innych rzek aby nie zalały, groblami mocnemi są zabezpieczeni. Mnóstwo kanałów, rzeczek i rowów niby siecią przerzyna całe niziny; odpływ ich wszędzie śluzami unormowany, któremi, gdy suche lato, wody dopuszczają, na wiosnę zaś, kiedy przepełnione rowy i ziemia mokra, wodę wylewają. Używają ku temu licznych młynów, wietrznych jak i zwierzęcą siłą albo parą pędzonych. Roku 1875 wietrznych młynów było 51, parą wielkiemi machinami pędzonych 9. Na wzgórzu choć gleba lżejsza, zawsze jednak prawie bez wyjątku urodzajna. Gospodarstwa oddawna wzorowe. Owoce hodują się mniej więcej te same co na nizinach. Większe dobra utrzymują donośne melkarnie, jak np. Wołkowo, Gołębiewo, Świńcz, Kaczki itd. Gorzelnie mają dobra: Goszyn, Żuława, Będzieszyn, Wołkowo, Sobowidz, św. Wojciech; r. 1877 cła od nich dawano: z Żuławy marek 16,000, z Goszyna 15,400, z Będzieszyna 15,000 itd. Przeróżne machiny używają się w gospodarstwie; mianowicie też kosztowne parowe lokomobile do młócenia zboża itd. nie są już rzadkie. Lasów na nizinach oddawna niema; za to tem staranniej hodują się na piaszczystej Mierzei i na

wzgórzu; rozróżniają się co do właściciela: 1) rządowe lasy, obejmują mórg 14290 czyli pojedyncze leśnictwa: Matęblewo mr. 4228, Owczarnia 3100, Malęcin 1393, Bechsteinwalde 2125, Trąbki 1272, Pruszcz-karczma (Prausterkrug) 2172; król. nadleśnictwa znajdują się w Sobowidzu i w Oliwie (dawniej klasztorne bory); 2) przedtem gdańskie bory, mianowicie na Mierzei, obecnie także rządowi odprzedane, mórg liczą 13093; leśnictwa są tu: Przebrno 2551 mórg, Bodenwinkel 3573, Sztutowo 2841, Pasewark 2408, Wisłoujście 1714; nadleśnictwo w Sztutowie; 3) prywatne bory obejmują około włók chełmińskich 120. Wszystkie te lasy są przeważnie sosnowe, w mniejszej ilości zachodzą dęby, buki, brzozy, graby i inne. R. 1875 płacili za sążeń (Klafter) sosnowego drzewa tal. 5, bukowego 8, brzozowego 6, dębowego 7. Odstawianie drzewa z powodu bliskości wód i dróg różnych komunikacyjnych w ogóle ułatwione. Torfu dobrego znachodzą się znaczne zapasy po różnych miejscach, tak na nizinach jak i na wzgórzu. Ryb wszelkiego rodzaju wielka tu bywa obfitość z morza i rzek; naliczono różnych gatunków około 60; ważniejsze są: węgórz pospol. i morski, miętus (Quappe), płastuga pospol. (Schoke), skarb największy (Steinbutte), płastuga flądra (Flunder), okuń rzeczny i morski, jazgarz rzeczny (Kaulbarsch), okuń sędacz (Sander), łosoś (Lachs), łosoś pstrąg (Forelle), sztynka mała (Stint), sielawa (Maräne), szczupak, śledź, śledź bydlinek (Breitling), karp', lin, karaś, leszcz, płoć, jesiotr, minóg rzeczny i morski, dorsz (tu zwany pomuchlą, niem. także Pomuchel) i w. i. Pow. gdański ma liczne rzeki i strugi. Główną rzeką jest Wisła, która do powiatu wstępuje $1/4$ mili poniżej Tczewa, tworzy granicę z pow. malborskim, poza Czerwoną budą (Rothebude) i Kiezmarkiem dzieli się na elbląską i gdańską odnogę. Z tych pierwsza wielu ramionami wpływa do zatoki Świeżej, jest bardzo miałka, tak że statki nawet pomniejsze nie mogą płynąć; tylko jest począwszy od Czerwonej budy kanał nowo przekopany do tejże zatoki. Druga odnoga ma teraz nowe swoje ujście kawał drogi przed Gdańskiem, gdzie sobie sama przerwała drogę pod wsią Górki (Neufähr); resztę wody stara Wisła pod Gdańskiem toczy do morza. Do Wisły uchodzą z nizin: pomniejsze strugi Rozwójka, Łacha, Wiślinka, potem znaczniejsza Motława. Z Motławą łączą się: Kłodowa, Radunia, Gęś i Biała (Belau). Do Raduni płynie Strzelnica przy Żukowie. Wprost do morza szybko się toczą strumyki: Strzysza i Jelitkowska struga. Oprócz Baltyku przytykającego do tak zw. gdańskiej zatoki (Danziger Bucht) i części Świeżej zatoki (Frisches Haff) nie ma w pow. wód znaczniejszych, chyba jedyne wieksze jezioro Zaspa blisko morza przy Nowym porcie poniżej Gdańska. Napoleon czasu swego i nawet pruski rząd, nim stosowniejsze miejsce zakupił (zatoka Jahde, Jahdebusen), zamyślał tu urządzić stacyą dla wojennych okrętów; teraz jednak coraz bardziej wysycha i zarasta. Ludność powiatu rozpada się, najprzód co do wyznania: r. 1875 liczono kat. 30,000, ew. 47,283, menon. 400, żydów 170; na 1 kw. milę przypada osób 3302. Co do narodowości podaje urzędowa statystyka, że po polsku mówiło osób 7300 w 1455 rodzinach, w rzeczywistości jednak jest ich daleko więcej. Z liczby właścicieli dóbr rycerskich tylko właściciel Materni p. Drygalski nosi nazwisko polskie. Domów mieszk. 7005, miast nie ma żadnych, wiosek 191, folwarków 7, osady 2. Bydła rogatego 19,528, koni 14147, buhajów 646, wołów 2017, krów 12464 (na 11 osób 1 krowa), cieląt 4465, świń 12962, owiec 46721 i to merynosów 32,228, zwyczajnych 4923, kóz 1806. Pod względem przemysłu, rzemiosł i zatrudnień liczono w r. 1875: kupców 85, pomocn. 32, kramarzy wędrownych 201, farbierni 4, hamerni 27, gisernia i fabryka machin 1 (w Günthershof pod Oliwą) fabryki cukru 3, 1 budują, fabryka zapałek 1 (w Schellmühl przy Gdańsku), krochmalu 1, papieru 1, octu 1, gipsu, cementu 4, olejarnia 1, cegielni 12, pieców do wypalania wapna 6, gorzelni i destylarni 8, młynów wodnych 36, młynów do rznięcia i tarcia drzewa (2 parowe, Fournier- und Schneidemühlen) 5, wiatraków 32, młynów siłą zwierzęcą pędzonych 30. Lekarze znajdują się w Oliwie, Pruszczu (2), Sobowidzu, w W. Cędrach, w Schönbaum (2); oprócz tego jest fizyk powiatowy i weterynarz. Piekarzów 47, rzeźników 25, balwierzów 4, garbarzów 3, zdunów 5, szklarzy 12, mularzów 3, pomocn. 47, cieśli 7, pomocn. 87, budujących młyny 3; fabrykant broni 1, organów 1; kołodziejów 73, kowalów 134, ślusarzów 7, gwoździarzy 5, kotlarz 1, powroźników 10, zegarmistrzów 2, farbiarzy 3, fabr. wyrobów kamiennych 1, malarzy 5, szewców 189, rymarzów 36, krawców 138, modniarek 4, stolarzów 65, bednarzów 18, koszykarzów 11, szczotkarz 1, rybaków 346, ogrodowych 13, tkaczów 103, muzykantów stałych 2, wędrujących 2.—Drogi komunikacyjne posiada powiat rozmaite: 1) wodne, do których można zaliczyć Baltyk i Wisłę; inne rzeki i strugi nie są spławne. 2) bitych traktów jest 9: 1) gdańsko-bydgoski, 2) gdańsko-szczeciński, 3) gdańsko-sierakowski, 4) gdańsko-bytowski, 5) z Gdańska do Bąsaka, 6) z Gdańska do Brzeźna (Brösen), 7) z Maćków do Starogrodu, 8) z Pruszcza do Sosnowej karczmy (Fichtenkrug) i 9) z Pruszcza do Wisły; rozciągłość wszystkich tych dróg w powiecie wynosi długości mil 29. 3) Koleje żel. przerzynają powiat w 2 kierunkach: 1) gdań-

sko tczewska kolej z północy na południe, ma stacye: w Lipiczu (Gute Herberge), Pruszczu, Rozemberku (nowa) i w Pszczółkach (Hohenstein); 2) gdańsko-szczecińska przechodzi skrawek północny powiatu ze wschodu na zachód, stacye ma 2, w Langfurze i Oliwie; 3) odnoga ostatniej kolei prowadzi z Gdańska do Nowego portu. Obecnie czynią zabiegi o 2 nowe podrzędne koleje dla Kartuz i Kościerzyny, któreby powiatu naszego nie ominęły. Poczty istnieją: w Pszczółkach, w Lubielewie, Oruni, Oliwie, Schiewenhorst, Schönbaum, Sobowidzu, Sztutowie i w Wiślince; stacye kolei żel. posiadają zarazem urząd telegraficzny. Kościołów mają luteranie parafialnych 26, kaplic 4, pastorów 25 (1 kościół na 1429 osób); katolicy posiadają parafij 7, filij 2, kaplicę 1, prob. 7, wikarych 2 (1 kościół na 2844 dusz); w nowszym czasie powstała stacya misyjna w Wocławiu. Luterskie kościoły należą do superintendentur, których jest 4 w tutejszym powiecie: gdańska superintendentura, żuławska, mierzejska i na górach. Katolickie kościoły stoją pod dziekanami tczewskim i gdańskim; do gdańskiego dekanatu należą parafie: Łęgowo, Oliwa, Wocław, Maternia, Rozemberk i Mierzyszyn; do tczewskiego: Giemlice, Kłodawa, Miłobądz, Trąbki. Szkoły: wyższa szkoła jest 1 w Janichowie, rodzaj progimnazyum luterskiego, fundacyi Conradego; element. szkół ewang. liczy się 93, klas przy nich 111, nauczycieli 106, uczniów 9000; katol. szkół 21, klas 35, nauczycieli 24, uczniów 1650; szkół symultannych 6, klas 14; uczniów menonickich w powiecie 47, żydowskich 46. Stare zabytki przeszłości: w św. Wojciechu znaleziono różne monety z czasów Aleksandra W.; pod Leznem zaś ciekawy dość wielki kamień z napisem runicznym, na którym także i figura jakiegóś jeźdźca niewyraźnie jest wyciosana. Cmentarzyska pogańskie znachodzą się na wielu miejscach; wydobyto z nich wiele urn, nieraz rzadkich, t. zw. twarzowych, ozdoby różne, nawet złote, narzędzia itd.; cmentarzyska takie zawierają między innemi wsie: Strzysza, Emaus, Trzy lipy (Dreilinde), Jasień, Karczemki, Lezno, Zakoniczyn, Bąkowo, Lubielewo, Bielkowo, św. Wojciech, Osiek (Kemnade), Jaśki, Będzieszyn, Łęgowo, Cieplewo, Prędzieszyn, Rekcin, Domachowo, Oliwa, Góra świętojańska, Zaskoczyn, Polanka, Mierzyszyn itd. Tyle sławny tu kiedyś bursztyn wyrzuca jeszcze morze na brzeg, choć nie w wielkiej ilości; z ziemi prawie wcale go obecnie nie wydobywają. *Gdański dekanat* tak co do liczby dusz jak i objętości miejsca, jest największy w dyecezyi chełmińskiej. R. 1867 obejmował: parafij 19, filij 5, kaplice 2, klasztor żeński 1, dusz przeszło 51,000. Parafie są: św. Wojciech pod Gdańskiem, w Gdańsku parafie 4: św. Brygity, św. Józefa, św. Mikołaja, król. kaplica; Kielno, Łęgowo, Przywidz, Maternia, Mierzyszyn, Nowyport, Oliwa, Prągowo, Wocław, Chwaszczyno, Stary Szotland, Przodkowo, Żukowo; filie są: Kack, Kolebka, Czapielsk, Rozemberk, Szynfeld; kaplice w Żuławce i w Żukowie; klasztor pp. boromeuszek w Gdańsku. Duchownych obsługujących przy tych kościołach było 30 i to: proboszczów 19, wikarych 10, kapelan 1; szkółek elementarnych (niektóre kilkokl.) 41. Kościół katolicki poniósł wiele strat w tym dekanacie, najbardziej w skutek reformacyi, ale i przez okupacyą. Oprócz Gdańska, którego bardzo liczne, z małym wyjątkiem teraz w ręku luterskiem będące, świątynie powyżej opisano, istniały jeszcze kościoły: we wsi Jaśki, w Pruszczu, Müggenthal, Lubielewie, Oruni, Bązaku, Rychemberku, Koszwałach, Schönbaum, Kolbelgrube, Przebrnie, Nowej karczmie, Oliwie, św. Jakóba, w Wisłoujściu, Przyjaźni (Rheinfeld): te obecnie prawie wszystkie jeszcze mają luteranie od reformacyi począwszy; kościół w Oliwie zabrany jest po okupacyi. Zaginęły zaś kościoły: w Wojanowie, Sperlingsdorf, Gręzlewie, Kosowie, Baninie i za nowszych czasów w Przywidzu (Mariensee). Klasztory istniały w dekanacie: dominikanów, franciszkanów, karmelitów, pp. brygitek, dominikanek i karmelitanek 3-ej reguły, wszystkie te w Gdańsku; potem oo. reformatów na Stolcenberku, braci miłosierdzia w Starym Szotlandzie, jezuitów tamże, benedyktynów, a po nich misyonarzów w św. Wojciechu, sławne i bogate opactwo cystersów w Oliwie, także i bogato uposażony klasztor pp. norbertanek w Żukowie. Z wyjątkiem tercyarek, benedyktynów i franciszkanów, którzy w skutek reformacyi podupadli, inne klasztory utrzymały się aż do okupacyi: dopiero przez rząd pruski zostały zniesione około r. 1820 do 1830. Wreszcie i kaplic sporo istniało tak w dobrach szlacheckich jak i duchownych: na Górce pod Gdańskiem biskupia kaplica, w Straszynie Skorzewskich, Rekcinie Piwnickich, Czapielsku oo. jezuitów, w Żuławce Trembeckich, Lisewie Lindów, w Ostrożkach pp brygitek, Bielkówku dominikanów, Domachowie Prądzyńskich, w Grabinach-zameczku krzyżacka kaplica, w Skowarczu i Grabinach oo. cystersów, w Sobowidzu starościńska kaplica, w Niestępowie Wolskich, w Tokarach Kczewskich, w Załężu Łebińskich, wreszcie kilka kaplic w Oliwie i Szotlandzie. Powyższe te kaplice (z wyjątkiem tylko Górki biskupiej i Grabin-zameczka) istniały jeszcze przy końcu przeszłego wieku; ponieważ w skutek okupacyi dobra te przeszły w ręce innowierców, wszystkie zaginęły. *Gdański obwód regencyjny* (Danziger Regierungsbezirk) stanowi mniejszą, ale ważniejszą część prowincyi za-

chodnio-pruskiej czyli dawniejszego wojew. pomorskiego, utworzony r. 1816, leży od 35° 14' do 37° 19' geogr. długosci i od 53° 42' do 54° 50' szerokości; okazuje postać nieregularnego czworoboku, graniczy na północ z Baltykiem, na wschód z obwodem regenc. królewieckim, na południe z obwodem kwidzyńskim, na zachód z koszalińskim. Wliczając zatokę pucką i Świeżą, wynosi mil kwadr. 152 czyli 3,272,500 mórg, i to ornej roli mr. 1,232,637, lasów 563,790, łąk 284,840, ogrodów 32,620, pastwisk 320,651, nieużytecz. ziemi 1,152,371 mórg. Powiatów mieści w sobie 8: gdański miejski, gdański wiejski, elbląski, malborski, starogrodzki, kościerski, kartuski, wejherowski. Miast znajduje się 11 w obwodzie: Gdańsk, Elbląg, Malbork, Starogród, Tczew, Kościerzyna, Skarszewy, Puck, Wejherowo, Nytych i Tolkmicko. Władze naczelne obwodu znajdują się w Gdańsku; stolica biskupia jest w Peplinie. Przez obwód tutejszy ciągną się t. zw. uralsko-baltyckie wzgórza (Ural-baltischer Landrücken), które tu największej wysokości dochodzą w górach szembarskich na Kaszubach: między Łabą i Uralem z jednej, a Baltykiem i morzem Czarnem z drugiej strony nie masz większej wyżyny; góry szembarskie leżą nad poziom morza 1022'. Znaczniejsze rzeki: 1) Wisła wstępuje do obwodu, rozstając się zarazem z Nogatą, przy Mątowskim cyplu (Montauer Spitze) poniżej Gniewu; 2) Nogata płynie do zatoki Świeżej; 3) Wisła elbląska, wsch. odnoga właściwej (odtąd gdańskiej) Wisły, uchodzi do zatoki Świeżej; 4) rzeka Elbląg płynie z jeziora Druzna do zatoki Świeżej; 5) Tyna górna z pod Sztumu i Tyna żuławska z nizin łączą się na żuławie i znowu potem rozstają: jedna odnoga wpływa do jez. Druzna, druga do rz. Elbląga; 6) Łacha sztubska i Łacha panieńska do zatoki Świeżej; 7) Fiszawa, dopływ Nogaty; 8) Homula, dopływ Elbląga; 9) Święta płynie przez niziny do zatoki Świeżej, spławna dla mniejszych statków; 10) Motława, z pod Lubiszewa i Tczewa płynie przez gdańskie żuławy do Wisły; 11) Radunia ze wzgórza z kartuskiego powiatu, uchodzi do Motławy; 12) Czarna woda bierze początek w pow. kościerskim; 13) Wierzyca z pod Kościerzyny, wpływa do Wisły przy Gniewie; 14) Kłodawa, dopływ Motławy; 15) Chylońska zagórska struga, Strzysza i Jelitkowska struga uchodzą do zatoki gdańskiej; 16) Reda i Plutnica do zatoki puckiej; 17) Czarna i Piaśnica do Baltyku; 18) Słupa i Łaba (Leba Fl.) mają swój początek w tutejszym obwodzie. Sztuczne przekopy i kanały są: 1) gdańsko-elbląski kanał (Weichsel-Haff-Canal), łączy Wisłę z zatoką Świeżą w miejsce zbyt miałkiej już teraz elbląskiej Wisły; 2) krafulski kanał łączy Nogatę z rz. Elblągiem; 3) kanał raduński sprowadza wodę z Raduni wprost do miasta Gdańska; 4) kanał malborski sprowadza wodę z pod Prabut z dzierzgońskiego jeziora (właściwie kopany dopiero od Starego targu) do Malborka; roboty ma być krzyżackiej; 5) kanał tczewski (Dirschauer Mühlenkanal), także przez krzyżaków zbudowany, sprowadza wodę z lubieszewskiego jeziora na młyny tczewskie, wpada do Wisły. Jeziora znajdują się dosyć znaczne i liczne w obwodzie: Piaśnica przy Żarnowcu, Gowidlino, Raduńskie jeziora, Kłodno, Rekowo, Biała, Brodno, Ostrzyce, Grzybno przy Kartuzach, Wdzidze, Sudomia w pow. kościerskim, borzechowskie jezioro w pow. starogrodzkim, jezioro Zaspa w gdańskim, Druzno w elbląskim powiecie itd. Baltyk z północy wrzynając się w ziemię, tworzy 2 półwyspy i 2 zatoki przy naszym obwodzie. Półwyspy: 1) Hel (niem. Halbinsel Hela) około 5 mil długi, $1/3$ do $1/24$ mili wąski, ciągnie się w morze między Baltykiem a zatoką pucką, od strony morza usypami piaszczystemi (Dünen) zasłoniony; sam półwysep prawie tylko piaszczysty, w części lasem porosły, ma 1 miasteczko luterskie Hela i katol. parafią w Jastarni; mieszkańcy rybacy, w części polskiej, w części niemieckiej narodowości. 2) Mierzeja z przydomkiem Świeża, po niem. Frische Nehrung, dla odróżnienia od podobnego półwyspu w Prusach wschodnich, który zowią kurońską Mierzeją, niem. Kurische Nehrung, ciągnie się między Baltykiem a zatoką Świeżą, początek ma niedaleko Gdańska od Wisłoujścia, około 13 mil długa, $1/8$ do $1\,1/4$ mili szeroka, pod wsią Górki (Neufähr) r. 1840 Wisłą przerwana, zresztą ze strony morza wzgorzami piaszczystemi także zasłoniona; rzadko zamieszkała, lasami w części porosła, z ludnością niemiecką. Zatoki: 1) Pucka zatoka, po niem. Putziger Wick, od miasta Pucka, przy którem leży, tak nazywana, utworzona półwyspem Helem i stałym lądem, od strony morza rafami oddzielona, ciągnącemi się niby prostą granicą od wsi Rewa aż do półwyspu, tylko dwiema nieco głębszemi przerwami mogą do niej pomniejsze statki przepłynąć; wielka około 5 mil kw.; wpływają tu pomniejsze rzeczki Reda al. Rada i Plutnica; 2) Świeża zatoka, po niem. Frisches Haff, leży pomiędzy lądem a półwyspem Mierzeją, do 15 stóp głęboka, 15 kw. mil wielka, z morzem połączona wąską cieśniną piławską (Pillauer Tief): do obwodu gdańskiego część tylko należy 35620 kw. mórg; do zatoki uchodzą znaczne rzeki: Wisła elbląska, Nogata, Święta, rzeka Elbląg i inne; także dochodzi kanał nowy od Wisły (nim się do zatoki odłącza) dotąd pociągniony; używają go parowce gdańskie i elbląskie. Przedtem Baltyk i na innych miejscach tutejszego obwodu w ląd się wrzynał, jak są znaki, ale teraz pozostaje w swojem ło-

żysku. Brzegi ma po największej części niskie, tylko przy wsi Rozyft jest brzeg spadzisty, wysoki 109 stóp, podobnież i przy Oksywiu i Kolebce. Niskie brzegi morze samo ubezpieczyło przed wylewem, tworząc wzgórza dosyć wysokie piaszczyste (Dünen), które teraz niełatwo przerwać. Usypy te po wielu miejscach lasem porastają, przez co bywają tem trwalsze. Okrętom wskazują drogę wielkie latarnie morskie, wzniesione przy brzegach, jest ich tu w obwodzie 4: jedna przy Rozyfcie, jedna na samym końcu półwyspu Helu i 2 przy Gdańsku. Co do powierzchni ziemi, różnią się niziny czyli żuławy (Werder) od części górzystej obwodu (die Höhe). Niziny ciągną się w wschodniej części z południa na północ przez cały obwód ponad Wisłą i Nogatą aż po morze. Rozróżniają się 4 części: 1) wielka malborska żuława na samej delcie między Nogatą i Wisłą, obejmuje 200,900 mórg czyli bezmała 10 kw. mil; 2) mała malborska żuława, po prawej stronie Nogaty, 4 i pół kw. mil; 3) gdańska żuława, po lewej stronie Wisły, 5 i pół kw. mil; 4) Mierzeja świeża, powyżej wspomniana. Ze wszystkich stron są te żuławy żyzne (z wyjątkiem Mierzei piaszczystej) groblami mocnemi zabezpieczone; niektóre części leżą tak nisko, aż do 8 stóp pod poziom morza, że wodę zbyteczną jedynie tylko zapomocą wielkich młynów i machin parowych wyczerpywać mogą. Wzgórza ciągną się po obu stronach obwodu: ze wschodu część tylko pow. elbląskiego jest wzgórzysta, na zachód zaś całe powiaty: kartuski, kościerski, wejherowski, starogrodzki i część gdańskiego. Co do urodzajności gleba tu nierówna, często piaszczysta, osobliwie w kartuskim i kościerskim powiecie. Po wzgórzach natrafiają się dość gęsto porozrzucane głazy erratyczne, głównie w dwóch kierunkach idące: 1) przez wzgórza otomińskie na południo-zachód od Gdańska koło wsi Lubielewa, Warcza, Zaskoczyna, Mierzyszyna, Godziszewa, przy Starogrodzie na Wysoką i Grabowo aż po tucholską puszczę; 2) począwszy od wzgórza koło Oliwy wzdłuż brzegu morskiego przez W. Kaczki i Redę, skąd wykręca się do Sławutowa i tak dalej się ciągną aż do Pomorza. Lasy także tylko na wzgórzu znajdują się; co do właściciela jest mórg 339,571 rządowych, 27760 miejskich, 7154 wiejskich, 4000 do różnych instytutów należących, reszta około mórg 169436 prywatnej własności. Co się tyczy dróg komunikacyjnych, bite trakty przerzynają obwód w różnych kierunkach. R. 1863 było traktów przez rząd budowanych 7, długości mil 55; powiatowych 5, długości mil 14; nadto 3 nowe miano rozpocząć: 1) z Oruni przez Maćkowy, Straszyn, Kleszczewo, Gołębiewo do Godziszewa; 2) z Pruszczu na Wojanowo i Świńcz do Sosnowej karczmy (Fichtenkrug) i 3) z Pruszcza na Grabiny-zameczek do leszkowskiego przewozu nad Wisłę; później więcej jeszcze dróg pobudowano. Warto dodać, kiedy tu bite trakty budowano: 1) od r. 1820 do 1830: berlińsko-krolewiecki trakt, bydgosko-gdański, szczecińsko-gdański i elblągsko-ostródzki; 2) od r. 1840 do 1845: gdańsko-brzeziński (Brösen), gdańsko-bąsacki i redzkopucki; 3) od r. 1845 począwszy: gdańsko-bytowski, gdańsko-kartuski i grudziąsko-staropolski (Altfelde); 4) od r. 1856: chojnicko-kościerski, rudnieńsko-starogrodzki, tczewsko-kościerski i jabłowsko-mirotkowski. Także podaje statystyka, ile mila kosztowała u niektórych traktów. I tak np. traktu z Redy do Pucka kosztowała mila tal. 30,000, z Gdańska do Kartuz 36,000, z Gdańska do Kościerzyny niemal 41,000. Koleje żelazne przechodzą następujące przez obwód: 1) gdańsko-szczecińska z odnogą do Nowego portu; 2) gdańsko-tczewska; 3) tczewsko-bydgoska; 4) tczewsko-pilska; 5) tczewsko-królewiecka; 6) malborsko-mławska i 7) malborsko-toruńska (nadwiślańska); ostatnie dwie na niewielkiej tylko długości należą do obwodu. Nowe koleje zamyślają budować przez Kartuzy i Kościerzynę. Ludności roku 1861 liczył obwód gdański ogółem 475,570, i to ewang. 241.975, katol. 217,178, menou. 8485, żydów 6789. Co się tyczy narodowości, urzędowa pruska statystyka podaje jednę trzecią ludności jako polską, w rzeczywistości jednak jest tu polaków daleko więcej; w powiatach: wejherowskim, kartuskim, kościerskim, starogrodzkim ludność polska o wiele przeważa; malborski i elbląski są bez mała całkiem, gdański w większej części niemiecki. Ogniskiem polskości na tę okolicę jest bez zaprzeczenia Peplin, stolica biskupstwa chełmińskiego, gdzie od kilkunastu lat założona jest drukarnia i księgarnia polska; wychodzą tu obecnie 2 gazety: Pielgrzym 3 razy i Krzyż 1 raz w tygodniu. R. 1862 przez poczty obwodu gdańskiego dochodziły następująze gazety polskie: Czas egz. 3, Dziennik poznański 16, Gazeta polska 5, Gazeta warszawska 1, Gazeta w. księstwa poznańskiego 1, Kuryer warszawski 2, Nadwiślanin 57, Przyjaciel ludu 258. O kościołach i duchownych: r. 1863 katolicy mieli po miastach parafij 17, kaplic 32, prob. 32, wik. 17 (na jednego duchownego osób 1061); po wsiach parafij 69, filij 32, kaplic 6, prob. 69, wik. 22 (na 1 duchownego 1947 osób). Luteranie liczyli po miastach parafij 25, filią 1, kaplic 7, pastorów 38 (na 1 pastora osób 2271); po wsiach parafij 68, filij 6, kaplic 11, pastorów 67 (1 pastor na 1730 osób). Menonici mają swoich zborów w obwodzie 14, żydzi 16. Szkół element. liczono r. 1863 po miastach: publicznych 66, prywatnych 32; po wsiach: publicz-

nych 580, prywatnych 13; średnich szkół było 7, wyższych szkół realnych 3, gimnazyów 5, progimnazyów 5, wyższych zakładów żeńskich 13. Dzieciom wzbyt odległych stronach mieszkającym udzielało naukę 19 t. zw. nauczycieli wędrownych (Wanderlehrer). Drukarni było w obwodzie 15, litograf. zakładów 9, księgarni 20. Lekarzów po miastach 123, po wsiach 20, chirurgów 18, weterynarzy 20, dentystów 5, pomocników lekarskich 22. Aptek znajdowało się w miastach 30, po wsiach 9; szpitali ogółem 14. R. 1867 liczono w obwodzie: koni 79,000, najwięcej w malborskiem, na 1 kw. milę przypadało 547; bydła 13800, na 1 kw. milę 955; owiec 397,300 (merynosów 286,200), na milę kw. 2750; świń 88335, na 1 kw. milę 611, kóz 14500, osłów 21, ulów pszczół 19700. Wywozu główniejszego podaje się: zboża różnego r. 1867 wywieziono z Gdańska (głównie morzem) łasztów 71500, z Elbląga 3060; drzewa z Gdańska w wartości 3,632,000 tal., z Elbląga stóp kub. 98300; mięsa z Gdańska za tal. 170000, kości cent. 20000, piwa (Jopenbier) 26000 beczek. Znaczniejszy przywóz wynosił: kawy cent. 33300, ryżu 52200, tytuniu 3050, wina 25400, cukru 1300, sody 60100, żelaza 79100, śledzi beczek 74900, węgli kam. łaszt. 54800. Marynarkę obliczano tegoż roku: gdańskich okrętów żagl. 129, parowych 14, elbląskich żagl. 12, parow. 14. Przybyło morzem okrętów do Gdańska 1700, wypłynęło 1767; do Elbląga przypłynęło 124, odpłynęło 106. Rzekami przybyło statków do Gdańska 6039, do Elbląga 2912; kanałami z Gdańska, do Elbląga i Mazur 1400 statków; z Mazur, Elbląga do Gdańska 2152. O przemyśle główniejsze są dane: giserni, fabryk żelaznych okrętów 15, fabryk cukru 8 (niektóre dopiero budują), wyrobów metalowych 2, wełnianych 3, baweln. 6, płóciennych 4, warsztatów tkackich bawełny 128, płótna 197, wełny 8, pończoch 3, wstążek 2; warsztatów tkackich dodatkowo przy gospodarstwie utrzymywanych płótna 1913, wełny 80; foluszów (Walkmühle) 5, farbierni (Färbereien, Druckaereien, Bleichereien, Appretier-Anstalten) 24; fabryk żelaza (hamerni) 45, stali 1, miedzi 2; pieców do wypalania wapna 28, cegielni 113, fabryk gipsu, cementu 6, gazu 4, chemikaliów 5, zapałek 2, parfumeryi 1, huta szklana 1; młynów wodnych 197, olejowych 10, garbarskich (Lohmühle) 11, tartaków 50, wiatraków 122, siłą zwierzęcą pędzonych młynów 136, parą obracanych 9; fabryk paku, smoły 8, stearynu, świec 8, papieru, papy 7, krochmalu 4, czekolady 5, tytuniu 11, octu 7, browarów 44, gorzelni 85. Źródła, z których czerpano: Lösching Geschichte Danzigs 2 tomy; Dr. Brandstätter Land und Leute des Landkreises Danzig 1872; tegoż autora „Die Weichsel;" Dr. Hirsch Die Marienkirche in Danzig; Curicke Gedanographia. — Zernecke, Wegweiser durch Danzig.—Oelrichs, Statist. Mittheilungen über den Reg. Bzrk Danzig 1863; Statistik des Reg. Bzrks Danzig, 1869. — P. Geisler „Danzigs Umgegend".— Hirsch „Handelsgeschichte Danzigs". — Gratath „Geschichte Danzigs". Czytaj też w Bibl. Warsz. 1850 t. II „Handel G." — Ekonomista z r. 1879 „Dawne nasze porty na Baltyku" przez Jana Blocha. Liczne widoki w Kłosach i Tyg. illustr. Interesujace też dzieło Stefan Batory pod G. (Pawińskiego „Źródła Dziejowe"). W tomie V Kłosów jest obszerny opis Gdańska pióra J. I. Kraszewskiego. *Kś. F.*

Gdańska Jastarnia, niem. *Danziger Heisternest*, ob. *Jastarnia*.

Gdaszów, ob. *Daszów*.

Gdecz, ob. *Giecz*.

Gdeszyce, wieś, pow. przemyski, nad potokiem Buchtą, w bagnistej i leśnej okolicy, oddalona od Nowegomiasta o 8 kil. na północny wschód a od Przemyśla o 10 kil. na południowy-wschód. Posiadłość więk. ma 995 morg. przestrzeni, w tem 635 mor. lasu, włościanie mają 876 morg. przestrzeni, 91 dm., ludności 585, w tem 63 rzym. kat. należących do par. w Miżyńcu, wsi oddalonej o 1/4 mili od Gdeszyc. Gr. kat. 434, należ. do par. gr. kat. w Miżyńcu, reszta izrael. Stac. poczt. Nowemiasto. W płn. wsch. stronie wsi G. wznosi się wzgórze Gliniska, 323 m. wys. Właśc. więk. posiadł. Felicya ks. Lubomirska. *B. R.*

Gdeszyn, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Mięczyn, par. Grabowiec. W 1827 r. było tu 67 dm. i 421 mk. Leży na znacznej wyniosłości, na 820 stóp nad poziom morza. Była też cerkiew fil. gr. un. parafii Peresołowice, r. 1671 wzniesiona przez Zofią z Napiórkowa Sarbiewską. Dobra G. składają się z folw., G. Karolin i wsi G.; od Hrubieszowa w. 20, od Grabowca w. 7. Nabyte w roku 1870 za rs. 48000. Rozl. wynosi m. 1829; folw. Gdeszyn grunta orne i ogrody m. 802; razem m. 1012; Bud. mur. 4, drew. 16; folw. Karolin grunta orne i ogrody m. 208, lasu m. 566; razem m. 817. Bud. drew. 7, płodozmian 4-polowy, cegielnia. Wieś G. osad 67, gruntu m. 813.

Gdingen (niem.), ob. *Gdynia*.

Gdola, wś, pow. chełmski, gm. i paraf. Świerze.

Gdola, rzeczka, w pow. chełmskim. Początek ma z błot pod wsią Brzeźno, na wschód m. Chełma, płynie ku północy pod wsią Gdolą i poniżej wsi Budy wpada z prawego brzegu do Uherki. Długa 8 w. *J. Bl.*

Gdów (z *Cieniawą*, *Grzybową* i *Zagajem*), miasteczko w powiecie wielickim, ma urząd pocztowy, parafią rzym. kat., szkołę ludową dwuklasową i dom ubogich fundacyi Lubomir-

skich. Ludność przeważnie rolnicza liczy 1511 osób, między tymi 376 żydów. Najschludniejsze domki ciągną się długą ulicą wzdłuż gościńca z Myślenic do Bochni, gdzie się także znajduje zasłonięty rozłożystemi lipami stary drewniany kościół. Mniej czysto przedstawia się targowica i część miasteczka nad gościńcem prowadzącym do Wieliczki. W kierunku południowym ku Rabie ciągną się urodzajne pola i ogrody. Kościół w G. należy do najdawniejszych w Polsce, istniał już bowiem przed r. 1075 i przechowuje metryki urodzin od r. 1598. Obraz Matki Boskiej w kościele gdowskim, uważany od dawnych czasów za cudowny, gromadzi wielu okolicznych pątników w czasie odpustów a na podstawie dyplomu Władysława III warneńczyka wydanego w Budzie 1 czerwca 1444 pobierał kościół dochody z puszczy niepołomskiej w naturze, które później rząd austryacki na dochód 84 zł. rocznie zindemnizował. Dar królewski pochodził z wdzięczności za podwójne ocalenie życia, które cudowności obrazu M. Boskiej przypisywał. Za Długosza należał G. do Stanisława hr. Starykoń Wielopolskiego (Lib. benef. II t., 118). Parafia G. dek. wielickiego liczy 4603 kat., 330 izr. Mko wsławione w smutnych wypadkach 1846 r. Większa posiadłość wynosi 519 m. roli, 37 m. ogrodów i łąk, 65 m. pastwisk i 102 m. lasu; mniejsza 577 m. roli, 99 mor. ogrodów i 150 m. pastwisk.

Gdów, miasto pow. w gub. petersburskiej, 2413 mieszkańców, 217 wiorst od Petersburga odległe. Stacya pocztowa.

Gdyczyna (z Hutą), wś, pow. brzozowski, par. rzym. kat. w Dylągowy a gr. kat. w Siedziskach, należy do sądu pow. w Dubiecku a stacyi pocztowej w Dynowie; liczy 325 mk. Większa pos. wynosi 507 m. roli, 48 m. ogrodów i łąk, 68 m. pastwisk i 969 morg. lasu; mniejsza pos. 608 m. roli, 70 m. ogrodów i łąk, 126 m. pastwisk i 21 m. lasu.

Gdynia, niem. *Gdingen*, mylnie *Jedyna*, wś włośc., pow. wejherowski, tuż nad pucką zatoką, przy trakcie bitym gdańsko-wejherowskim, na schyłku wyżyn ku błotnistym nizinom, któremi rz. Reda upływa do morza. Zaraz za wsią przechodzi nowa kolej żel. gdańsko-szczecińska, której stacya najbliższa znajduje się o pół mili w Chyloni. Razem z przyległościami Nowa Gdynia i Johannisberg obejmuje G. gburskich posiadł. 24, ogrodn. 25, włók 60; katol. 586, ewang. 161, dom. mieszk. 61. Parafia Oksywie, najbliższy kościół filialny w Chyloni, szkoła w miejscu, poczta Małe Kaczki. Odległość od Wejherowa $3\frac{1}{4}$ mili. Oprócz rolnictwa wielu z mieszkańców trudni się rybołówstwem. Z ubiegłych czasów dosyć obfite są wiadomości. R. 1210 księżniczka pomorska Świnisława żona Mestwina I zapisała G. na fundacyą nowego klasztoru pp. norbertanek w Żukowie, które ją też spokojnie przez niejaki czas posiadały. R. 1224 Świętopełk II, sprzyjając cystersom, przekazał ją do Oliwy. Potem niebezpiecznie zachorowawszy, za radą oo. dominikanów w Gdańsku cofnął zapis, ale cystersi nie ustąpili. I tak ciągnął się spór o te i o inne w tych okolicach położone dobra przez wiele lat. Aż dopiero roku 1281 i później stanowczo r. 1316 za krzyżaków stanęła ugoda, według której norbertanki zrzekły się tej wsi na korzyść cystersów. Później znowu, niewiadomo na pewno kiedy i jak, G. przeszła w ręce prywatne. W pierwszej połowie XIV wieku są jej właścicielami szlachetni panowie z Rusocina pod Gdańskiem, którzy następnie klasztor w Kartuzach ufundowali. Roku 1365 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode wystawia przywilej Piotrowi z Rusocina w obwodzie gdańskim, na połowę Gołębiewa (halb Golmkau), połowę jeziora Sambritze w ziemi puckiej, wieś Gdynię (Gdynino), Gowino w ziemi chmielińskiej, wieś Buleszyn i łąki nad Kłodawą, jako oddawna do Rusocina należały. Z tego już wynika, że przywilej ten był tylko potwierdzeniem starszych zapisów. I w rzeczy samej wieś G. dawniej też należała do familii Rusocińskich. R. 1362 wspomniony Piotr z Rusocina, za wiedzą i pozwoleniem żony nieboszczyka brata Bartłomieja Dompne jako i jej dzieci, nadaje wieś G. Maciejowi i Piotrowi sołtysom prawem chełmińskiem. Włók ornych znajdowało się wtedy we wsi 34, z tych sołtys miał wolne 4. R. 1382 Jan z Rusocina syn Piotra z wiedzą i pozwoleniem krewnych swoich zapisał wieś swoję G. na fundacyą nowego klasztoru kartuzyan w Kartuzach. R. 1414 stanęła ugoda co do granic między wioską Oksywiem pp. norbertanek w Żukowie i Gdynią oo. kartuzyan. Nad morzem poczynały się granice gdzie karczma stała. Pastwiska między Oksywiem a granicami wsi G. wspólne będą obudwu wioskom jak przedtem. Także i przy łowieniu ryb w morzu po przyjacielsku obchodzić się będą. Roku 1562 czynszu św.-marcińskiego oddano do klasztoru marek 15. R. 1563 na św. Jan dali czynszu ogółem m. 32 gr. $19\frac{1}{2}$. Po sekularyzacyi dóbr klasztornych rząd pruski wydał około r. 1820 grunta w G. dawniejszym osadnikom na własność. *Ks. F.*

Gdzick albo *Rabenhorst* (niem.), ob. *Gziki.*

Ge..., ob. *Gie...*

Gebelfalva (węg.), ob. *Buglowce.*

Gebelzig (niem.), ob. *Belsk*, *Bielsk*, *Hbjelsk* (łuż.)

Gebhardsdorf (niem.), mko w reg. lignickiej, pow. lubański, przemysłowe, główny punkt rozległych dóbr t. n., ma kościół paraf.

ewang., dawniej podobno kaplicę przez Tetzela zbudowaną. Rocznie 4 jarmarki. *F. S.*

Gecelfalva (węg.), ob. *Gecelowce.*

Geceli, węg. *Geczeli,* wś kościelna w hr. orawskiem; uprawa lnu i pszenicy; 85 mieszkańców. *H. M.*

Gecelowce, węg. *Gecelfalva,* wieś w hr. gömörskiem (węg.), kościół paraf. ewang., furmaństwo, handel owocami; 319 mieszk.

Ged..., ob. *Gied...*

Gedaithen (niem.), ob. *Giedajty.*

Gedanum, ob. *Gdańsk.*

Gedauten (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. *Packhausen.*

Gedden, ob. *Gady.*

Gederyma, mylnie *Gedyrym, Gudyrym,* wś w pow. bałckim, gmina Woronków, par. Rybnica, mk. 561, ziemi włościań. 901 dz. Ziemi dworskiej należącej do Maryi Benesz 148 dz., do Józefa Bilińskiego 200 dz., do Seweryna Bilińskiege 522 dz., do Sztejnholda 425 dz., do Franciszka i Karola Jaroszewskich 301 dz. używalnej ziemi. Dawniej była własnością Lubomirskich i Grabowskich. Jest tu cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja z 677 parafianami i 80 dzies. ziemi. Roku 1868 G. miała 121 domów. *Dr. M.*

Gedetsch (niem.), ob. *Giecz.*

Gedilgen (niem.), 1.) wś, pow. świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka. 2.) **G.**, wś, pow. braniewski, st. p. Packhausen.

Gedmin-Budeningken (niem.), inaczej *Schmilgienen,* wś, pow. kłajpedzki, st. p. Plicken.

Gedmin-Girngallen (niem.), wś i folw., pow. kłajpedzki, st. p. Plicken

Gedmin-Klujohnen (niem.) lub. *Klujohnen,* wś, pow. szyłokarczemski, stacya pocztowa Wieszen.

Gedminnen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Gedrojcie, ob. *Giedrojcie.*

Geduhnlauken (niem.), wś i folw., pow. labiewski, st. p. Mehlauken.

Gedwillen-Sacken (niem.), lub *G.-Schacken,* inaczej też *Sacken i Schacken,* wś, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Gedwill-Paul (niem.), inaczej *Labrenzischken,* osada, powiat kłajpedzki, stacya poczt. Kłajpeda.

Gedyminowa góra pod Wieloną, o 7 mil niżej Kowna, o 5 wyżej Jurborga nad Niemnem, zwana tak ztąd, że tu miał być spalony i pogrzebiony ks. Litwy Gedymin, zabity r. 1338 czy 1339 pod Bayernburgiem. Podobneż podanie przywiązane jest do wzgórza zwanego Gedyminową mogiłą pod Wilnem.

Gedyminy, ob. *Giedminy.*

Gedzyłów, ob. *Czybanówka.*

Geglenfelde (niem.), wś i dobra ryc., pow. człuchowski, st. p. Czarne.

Gegothen albo *Jegothen* (niem.), wś, pow. licbarski, st. p. Licbark.

Gegowica, węg. *Gegenfalva,* wioska w hr. bereskiem (Węg.), nad rz. Latorczą, obszerne lasy, 67 mk. *H. M.*

Gehdau (niem.), dwie wsie w pow. świętosiekierskim, jedna w pobliżu stacyi pocz. Lichtenfelde, druga blisko st. p. Zinten.

Gehege (niem.). Kilka wsi i folw. t. n. znajduje się w pow. rozbórskim i jaworskim na Śląsku.

Gehlblum (niem.), dobra, pow. królewiecki, st. p. Waldau.

Gehlbude, *Gellebude* (niem.), *Koenigl.* i *Staedt.*, ob. *Jałowa buda.*

Gehlfeld (niem.). 1.) pow. morąski, st. p. Locken. 2.) **G.**, (niem.), ob. *Gil.*

Gehlsee (niem.), ob. *Gil.*

Gehlweiden (niem.), inaczej *Poggenkrug,* albo *Warlin,* karczma, pow. gołdapski, st. pocz. Dubeningken.

Gehlweiden (niem.), dobra, pow. gołdapski, st. p. Gołdap.

Gehren (niem.), ob. *Jarino* (łuż., brndb.).

Gehsen (niem.), powiat jańsborski, ob. *Jeże.*

Geib (niem.), wieś w hr. liptowskiem, ob. *Hibie.*

Geidau (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Fyszhuza.

Geidin-Martin (niem.), inaczej *Klauberten* lub *Uszlocknen,* wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Wieszen.

Geidlaucken (niem.), wś i osada, pow. labiewski, st. p. Grossbaum.

Geiersdorf (niem.), ob. *Dębowa Łęka.*

Geierswalde (niem.), ob. *Gierzwałd.*

Geierswalde, *Geyerswalde* (niem.), ob. *Lejno,* łuż.

Geischkehmen (niem.) lub *Klein-Gandischkehmen,* wś, pow. gąbiński, st. p. Judtschen.

Geisendorf (niem.), ob. *Giszkojce.*

Geislingen (niem.), ob. *Gisiel.*

Geissberg (niem.), folw., pow. międzychodzki, ob. *Sprzeczno.*

Geisseln (niem.), dobra ryc., pow. pasłęcki, st. p. Miswalde.

Geisslitz (niem.), łuż. *Kiślica* (ob.).

Geistlich-Kruschin (niem.), ob. *Kruszyny.*

Geisuken (niem.), wś, pow. jańsborski, ob. *Babrosty.*

Gej..., ob. *Giej...*

Gejdele 1.) wś, pow. wiłkomierski, gm. Towiany, okr. adm. i par. Widziszki, o 11 w. od Wiłkomierza, o 2 w. od Widziszek. Ma 3 dm., grunta urodzajne, narzecze litewskie. 2.) **G.**, folw., pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, par. Dusiaty, gm. Antolepty, od m.

pow. odl. 30 w., należy do Szejkowej. 3.) Por. *Gajdele.* *J. D., J. M.*

Gejowice, ob. *Giegowice.*

Gelandri, ob. *Dzwoniec* i *Dniepr.*

Geląd, ob. *Gieląd.*

Gelbsch (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Korsze.

Gelens (niem.), pow. chełmiński, ob. *Jeleniec.*

Geletyńce, ob. *Gielotyńce.*

Gelguhn (niem.), ob. *Jełgun.*

Gelino, półn. część jez. Wdzidzkiego (ob.), pow. kościerski. Por. *Czarlina.*

Gelland (niem.), ob. *Gieląd.*

Gellebude (niem.), ob. *Jałowa Buda.*

Gellen (niem.), pow. świecki, ob. *Biała.*

Gellenau (niem.), pow. kładzki, ob. *Kielnów.*

Gellenblott (niem.), powiat świecki, ob. *Białebłoto.*

Gellendorf (niem.), ob. *Goellendorf.*

Gelleszeningken lub *Kallnen* (niem.), *Gross* i *Klein, Wielkie i Małe*, wś, pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy.

Gelleszuhnen (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Kiauten.

Gelnica, ob. *Gielnica.*

Gelsendorf, z Nowemi Oleksicami, wś, powiat stryjski, 10 kil. na płn. wsch. od Stryja, na prawym brzegu Żyżawy; Oleksice 3 kil. na połud. od Gelsendorfu, na lew. brz. Bereźnicy. Dm. w Gelsendorfie 44, mk. 379; w Oleksicach dm. 9, mk. 68. Własn. mniejsza posiada roli ornej 525, łąk i ogr. 265, pastw. 60 mor., st. p. w Stryju. Parafia ewang. augsb. G. istnieje od r. 1815, ma 2218 dusz i 2 filie: Stryj i Bolechów. W G. jest 310 ewangelików, szkoła ewang. parafialna, cmentarz; od r. 1869 budują nowy kościół. Własność rządowa. *Lu. Dz.*

Gelsin (niem.), ob. *Jeldzin.*

Gelsinerhütte (niem.), ob. *Jeldzińskahuta.*

Gelszawa, ob. *Murań.*

Gelszinnen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen

Geltendorf (niem.), wieś nad strugą Tellmitz, pow. grotkowski, par. Hennersdorf, ma 1351 m. rozl., 41 osad.

Geltsch (niem.), były folw. dóbr Althammer, pow. toszecko-gliwicki; 1853 r. skasowany.

Gem..., ob. *Gę...*

Gemauerte Mühle (niem.), ob. *Murowany Młyn.*

Gemauerter Krug (niem.), ob. *Murowana Karczma.*

Gemauerthof (niem.), po łot. *Murumujża*, dobra w Kurlandyi, pow. mitawski, parafia Graenzhof.

Gemb..., ob. *Gęb...*

Gembalken (niem.), ob. *Gębalka.*

Gembie (niem.), ob. *Gęby.*

Gembitz (niem.), ob. *Gębice.*

Gemel (niem.), ob. *Giemły.*

Geminnen (niem.), os., pow. kościerski, st. p. Wygoda.

Gemirren (niem.), folw., pow. reszelski, st. p. Bergenthal.

Gemlitz (niem.), ob. *Giemlice* lub *Gięblice.*

Gemmern (niem.), ob. *Gamerki.*

Gen..., ob. *Gę...*

Genditten (niem.), wś, pow. fryląndzki, st. p. Domnowo.

Gendrinn (niem.), dobra, pow. gierdawski, st. p. Abeliszki.

Geniczesk, kol., pow. melitopolski gubernii taurydzkiej, st. poczt. przy drodze żel., niedaleko dworca stacyi Nowo-Aleksiejewskiej łozowsko-sewastopolskiej linii.

Genowefa 1.), wś, pow. koniński, gm. Piorunów, par. Russocice. Odl. 13 w. od Konina, leży przy szosie poznańskiej. Posiada kantorat ewangielicki. W 1827 r. liczono tu 22 dm., 180 mk., obecnie 277 mk. (poczęści niemieckiego pochodzenia) i 455 mr. obszaru. 2.) **G.**, wś, pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Kleczew. Odl. od Konina 18 w. Posiada szkołę ewangielicką, liczy 93 mk. (w części niemców) i 221 mr. obszaru. 3.) **G.**-wyszyńska, kol., pow. koniński, gm. Piorunów, par. Russocice. Odl. od Konina 14 w., liczy 43 mk. i 147 mr. obszaru. *J. Ch.*

Genowefin al. *Wrociszcze*, folw. pryw., powiat lidzki, 2 okr. adm., o 50 w. od Lidy, 1 dm., 6 mk. (1866).

Genserich (niem.), ob. *Grań pośrednia.*

Gensken (niem.), *Alt-* i *Neu-*, leśnictwo i smolarnia, pow. ostródzki, st. p. Ostroda.

Genslack (niem.), dobra ryc., pow. welawski, st. p. Tapiawa.

Genszna al. *Gnosna*, w krzyżackich dokumentach *Jungwrowe* al. *Jungfirowe*, prastary gród słowiański na Pomorzu, jak się zdaje nad rz. Wietczyszą (Fietzefl.) położony, gdzie potem wieś powstała, z niem. przezwana za krzyżaków Junkrowy, w pow. kościerskim, około pół mili od Skarszew. Istniał aż do roku 1258. Wtedy bowiem pogańscy prusacy z poza prawego brzegu Wisły uczynili napad w te strony i ów zamek zburzyli. Należał pierwotnie do pomorskich książąt. R. 1269 książę Sambor II podarował tę okolicę oo. cystersom w Peplinie; w odnośnym dokumencie mówi: „...ztąd (od Rutkownicy) dajemy połowę rzeki Wierzycy (Ferseſl.) i z jednym brzegiem aż do miejsca zamku, który zwyczajnie „Genszna" się nazywa." Spokojni zakonnicy zamku tu już więcej nie odbudowali, tylko wieś w pobliżu założyli, którą z niemiecka od tej zamkowej góry Jungwrowe, Jungferberg przezwali. Kiedy niedługo potem sąsiednie okolice otrzymali

od książąt ku obronie rycerze zakonni joanici, wznieśli nowy zamek niedaleko ztąd, gdzie teraz leżą Skarszewy (Schöneck). Po zamku Genszna obronne wały długo jeszcze utrzymały się na górze, którą zazwyczaj: góra panieńska al. okopy panieńskie nazywano. Około r. 1360 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode o ograniczeniu Pogutek pisze: „von dannen gerychte czu gehen czu eyme huwffen von holcze unde von erde das ey Bolwerg heyst.“ Mniej więcej tego samego czasu o granicach skarszewskich piszą: „Dukt ściany skarszewskiej z przywileju przepisany: od narożnika przeciwko Czarnocina przez rzekę Wetyssę do pala przy rzece, ztąd na obsypaną granicę przy drodze, która idzie do Więcków; od tego kopca do obsypanej granicy, gdzie się dobra Barki obracają, ztąd dalej na obsypany pal przy Panieńskiej górze.“ Jeszcze r. 1601 w ugodzie granicznej pomiędzy klasztorem a Skarszewami wspominają górę: „Jungfrawberg i locum castri.“ *Kś. F.*

Gentkien (niem.), ob. *Giętkie*.

Gentlens, niem. *Gintlau* (ob.).

Gentomie (niem.), ob. *Gętomie*.

Gentschellen-Martin lub *Gentschellischken*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Plicken.

Genzewo, wś, pow. inowrocławski, 3 dm., 73 mk., 10 ew., 63 kat., 23 analf. Najbliższa poczta i st. kolei żel. w Gniewkowie (Argenau).

Georg, kol., pow. olkuski, gm. i par. Bolesław.

St. Georg (niem.), ob. *Swati Jur*.

George-Kischken (niem.), albo *Kischken*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Laukuppen.

George-Miszten (niem.) albo *Szaggattpurwen*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kukoreiten.

Georgenau (Gross-), wś i dobra, pow. frylądzki, st. p. Domnowo. W pobliżu leży fol. Klein- G.

Georgenberg (niem.), folw., pow. kwidzyński, st. p. Nowa wioska.

Georgenberg (niem.), ob. *Miasteczko*, na górnym Śląsku.

Georgenberg (niem.) 1.), dobra, pow. rastemborski, st. p. Rastembork. 2.) **G.**, folw., pow. welawski, st. p. Welawa.

Georgenberg, mons S. Georgii, ob. *Sobota Spiska*.

Georgenburg, *Jurburg* (niem.), ob. *Jurbork*.

Georgenburg (niem.), wś i domin., powiat mogilnicki, ob. *Rybitwy*.

Georgenburg (niem.), wś szlachecka i kościelna, pow. wystrucki, o 3 kil. od miasta powiatowego Wystruci, nad rzeką Wystruć. Krzyżują się tu drogi bite z Wystruci do Ragnety i z Tyłży do Labiawy. Uprawa roli bardzo staranna, na południe od żyznych pól i ogrodów rozpościerają się szeroko obszary łąk, użyznianych wylewami Wystruci w jesieni i na wiosnę. Słynne są konie z stadniny tutejszej, na wystawach i wyścigach często pierwszeństwo zyskiwały; znaczniejszą część wychowanych tu koni zakupują dla wojska. Mieszk. 446, wszyscy ewang. Fabryka mebli ma szeroko znany odbyt. Zamek krzyżacki, zbudowany 1264 r. przez Hartmanna von Grumbach, dodziś dobrze się zachował. Agentura pocztowa i stacya telegraficzna. *J. B.*

Georgenburgkehlen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Georgenburg.

Georgendamm (Sanct-), wś, pow. elbląski, st. p. Elbląg.

Georgendorf, *Georgsdorf* (niem.), ob. *Wojciechowo*.

Georgendorf, *Georgenhof* (niem.), ob. *Jurkowice*.

Georgendorf (niem.), kol., pow. bytomski, niedaleko Tarnowic i Pyskowic, par. Brosławice, leży tuż pod lasem kępczowickim, 13 os., 91 m. rozl. *F. S.*

Georgenfelde (niem.) 1.), wś szlachecka, przystanek kolei toruńsko-wystruckiej i agentura pocztowa, o 9 kil. od m. powiat. Gierdawy, 130 mk. ewang. 2.) **G.**, os., pow. wystrucki, st. p. Wystruć. *J. B.*

Georgenflur (niem.), folw. pod m. Mikołowem, pow. pszczyński.

Georgengut (niem.), ob. *Jurgi*.

Georgenhoehe (niem.), dobra, pow. szyłokarczemski, st. p. Saugen.

Georgenhof (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. grobiński, par. Durben.

Georgenhof (niem.) 1.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Didlacken. 2.) **G.**, os., pow. ragnecki, st. p. Ragneta. 3.) **G.**, folw., pow. ragnecki, st. p. Szillen. 4.) **G.**, *Georgensdorf*, ob. *Jurkowice*. 5.) **G.**, ob. *Georgenshof*.

Georgenhuette (niem.), szklana huta, pow. człuchowski, st. p. Czarne.

Georgensdorf (niem.), ob. *Jurkowice*.

Georgensguth (niem.), wś, pow. szczycieński, ob. *Jurgi*.

Georgenshof (niem.), folw. dóbr Czernin (Hohendorf), pow. sztumski, pół mili od Sztumu, budynk. 3, dm. mk. 1, kat. 6, ew. 1, par. Kalwa, szkoła Czernin, poczta i stacya nowej kolei żel. nadwiślańskiej Sztum.

Georgenstein (niem.), leśnictwo, pow. krotoszyński, 1 dm., 11 mk.; należy do księstwa krotoszyńskiego.

Georgenswalde (niem.), dobra, pow. fyszhuski, st. p. Sanct-Lorenz.

Georgenthal (niem.), wś, pow. gostyński, gm. Lucień, par. Gostynin. W 1827 r. było tu 17 dm., 162 mk., obecnie liczy 22 dm., 173 mk.; ziemi lekkiej żytniej m. 124, łąk m. 30. Szkoła elementarna murowana. *W. W.*

Georgenthal (niem.) 1.), wś, pow. starogrodzki, st. p. Tczew. 2.) **G.**, wś, pow. morąski, st. p. Morąg. 3.) **G.**, dobra, pow. ządzborski, ob. *Urwitalt*. 4.) **G.**, wś, pow. ostródzki, st. p. Marwałd.

Georgenwalde (niem.) 1.), inaczej *Schillut*, dobra, pow. ragnecki, st. p. Ragneta. 2.) **G.**, dobra, pow. gierdawski, st. p. Klein- Gnie. 3.) **G.**, wś, pow. żuławski, st. p. Skajzgiry.

Georgenwerk (niem.), pow. opolski, ob. *Bukowo*.

Georgewitz (niem.), pol. *Chorowice*, łuż. *Khorecy* (ob).

Georgiewo, *Georgiewsk*, przystanek drogi żel. dynebursko-witebskiej, o 77 w. od Dyneburga, o 13 w. od Dryssy, o 167 od Witebska, między Dryssą a Balbinowem. Dobra i wś G., inaczej Georginowo, w pow. drysieńskim, były r. 1811 własnością Jerzego Enkenfelda von Malchau, liczyły 103 dusz rewizyjnych i 1100 dzies. rozl.

Georgiewsk (Nowy), ob. *Kryłów* (Nowy).

Georginengrube (niem.), kopalnia węgla w pow. bytomskim, w okręgu policyjnym Schwarzwald.

Georginowo, ob. *Georgiewo*.

Georgsdorf (niem.), ob. *Wojciechowo*, pow. szubiński i pow. międzyrzecki.

Georgshuette (niem.), Huta „Jerzy,“ cynkowa, pow. bytomski, założona 1842 w lesie siemianowickim na płd. od Laurahuty.

Georgslack (niem.), folw., pow. iławski, st. p. Kreuzburg (Ostpr.).

Georgsthal (niem.), folw. dóbr Wysoki Kamień, pow. wałecki, st. p. Jabłonowo.

Geppersdorf (niem.) 1.), wś i dobra, pow. głupczycki, o 18 kil. od Głupczyc, na samej granicy austr. nad Opą. Dobra, które dawno stanowią dziedzictwo hr. Siedlnickich, leżą częścią w Austryi, mają 1536 m. rozl. Wś ma na Szląsku pruskim 34 osad, 1142 m. rozl. Por. *Linhartowy*. 2.) **G.**, po polsku *Horzędowice*, wś, pow. niemodliński, par. Niemodlin. Ma paraf. kościół ewangelicki, 50 osad, 4603 m. rozl. *F. S.*

Geppersdorf (niem.), ob. *Albrechtice* i *Linhartowy*.

Ger...., ob. *Gier....*

Gerald, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół paraf. gr. kat., lasy, piękne łąki, pastwiska, 209 mk. *H. M.*

Gerale. Tak zowią kaszubi ludność mieszkającą w pow. sztumskim i suskim.

Gerberberge (niem.), ob. *Niwka*, pow. sycowski.

Gerbin, ob. *Gierbin*.

Gerboutz, wś, pow. serecki na Bukowinie, z cerkwią grecką nieunicką w miejscu, o 3 kil. od st. p. Sinoutz.

Gercike (niem.), ob. *Carogród*.

Gercwałd, ob. *Gietrzwałd*.

Gerdauen (niem.), ob. *Gierdawy*.

Gerdauenbruch i *Gerdauenhoefchen* (niem.), dobra pod Gierdawami, pow. gierdawski.

Gerdawy, ob. *Gierdawy*.

Gerdien, *Gerdin* (niem.), ob. *Gorzędziej*.

Gerehlischken (niem.), *Gross-* i *Klein-*, wś i dobra, pow. gołdapski, st. p. Boćwinka. Dobra Klein- G., inaczej zwane Herzogsthal lub Jeralischken.

Gerejówki, niem. *Friedrichsheide*, *Gajrówka* (ob.), pow. olecki.

Gerenda, ob. *Hrjatki*.

Geretowo (niem.), pow. toruński, ob. *Gieretowo*.

Gergehnen (niem.), dobra ryc., pow. morąski, st. p. Zalewo.

Gergeliako, wś w hr. szaryskiem (Węg.), u podnóża góry Straszy, kościół katol. filial., gleba urodzajna, lasy, 528 mk. *H. M.*

Gerhardswalde (niem.), *Gross-* i *Klein-*, dobra i wś, pow. żuławski, st. p. Skajzgiry.

Gerin (niem.), ob. *Jaryn*.

Gerkiehnen (niem.), wś, pow. gierdawski, st. p. Dietrichsdorf.

Gerkowo (niem.), pow. toruński, ob. *Gierkowo*.

Gerlach, *Gerlachowce*, *Gerlachowski potok*, ob. *Gierlach*, *Gierlachowce*, *Gierlachowski potok*.

Gerlachfalva (węg.), ob. *Gierlachowce*.

Gerlacho, niem. *Gerlsdorf*, wś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filial. gr. katol., zdrój szczawiowy, łąki, lasy, 405 mk. *H. M.*

Gerlachsdorf (niem.), dobra ryc., pow. świętosiekierski, st. p. Braniewo.

Gerlachsheim (niem.), wś, pow. lubański, na Szląsku pruskim, ma fabrykę przędzy lnianej. *F. S.*

Gerlaucken 1.) inaczej *Grieblaucken* (niem.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Szillen. 2.) **G.**, wś, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen. 3.) **G.**, *Gross-* i *Klein-*, wś, pow. wystrucki, st. p. Neunischken.

Gerlsdorf (niem.), ob. *Gierlachowce*, *Garluchowce*, *Gerlacho*.

Germakówka lub *Giermakówka*, wś, pow. borszczowski, leży w okręgu celno-granicznym, o 16 kil. na południowy-wschód oddalona od Borszczowa, a o 4 kil. na zachód od rz. Zbrucz, stanowiącej granicę między Galicyą a rossyj. Podolem; dwór posiada 1374 morgów gruntu a to 784 najprzedniejszych podolskich pól, 114 łąk, 47 pastwisk, 429 lasu. Sławnem jest w całej wschodniej Galicyi gospodarstwo w Germakówce, prowadzone z wielkim nakładem przez teoretycznie i praktycznie wykształconych oficyalistów; wzorową uprawę roli, łąk i lasów wspiera racyonalny chów wszelkich gatunków inwentarza poprawnej rasy, a że do tego majątku, będącego wła-

snością Gustawa hr. Blücher de Wahlstadt, należy oprócz samej G. kilka rozległych folwarków, więc fachowo wykształceni gospodarze mają szerokie pole tak do okazania swych zdolności, jako też do robienia prób gospodarskich; to też właściciele większych posiadłości dawnego obwodu zaleszczyckiego przed zaprowadzeniem nowatorstwa u siebie dowiadują się z jakim skutkiem było takowe próbowanem Germakówce. Włościanie posiadają 2619 m. a. gruntu a w tem 2278 roli ornej. Ludność 2247, w tem 340 rzym. kat. należących do parafii w Krzywczu, miasteczku o 5 kil. oddalonem; gr. kat. 1760, reszta ewangelików i izraelitów; gr. kat. parafia jest w miejscu, należąca do dekanatu kudrynieckiego dyecezyi lwowskiej. W tej wsi jest szkoła etatowa o 1 nauczycielu, należąca do rady szkolnego okręgu w Zaleszczykach i kasa zaliczkowa z funduszem zakład. 1688 zł. au. *B. R.*

German (mylnie), właściwie *Germau*, *Girmo* (ob.)

Germania, fabryka bieli cynkowej, pow. katowicki, gm. Mała Dąbrówka. Istnieje od r. 1854.

Germanowka, ob. *Hermanówka.*

Germany, wś, pow. rossieński, par. betygolska.

Germau (niem.), ob. *Girmo.*

Germehnen (niem.), wś i folw., pow. królewiecki, st. p. Liska-Schaaken.

Germen (niem.), powiat kwidzyński, ob. *Jaromierz.*

Germin, folwark dóbr Turków, powiat sycowski.

Germingkehmen lub *Germiniszken* (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen.

Gernau, *Jernau* (niem.), ob. *Jarowniów* i *Tarniów.*

Gernheim (niem.), wś, pow. wyrzyski, ob. *Chrząstowo.*

Geronimowa, ob. *Hieronimowo.*

Geroschen (niem.), wś, pow. jańsborski, ob. *Jarosze.*

Gerowa lub *Gierowa* 1.) wś nad Dunajcem, pow. sądecki, należąca do sądu pow. w Ciężkowicach i par. rzym. katol. w Tropiach, 81 mieszk. 2.) G., przysiołek Janowic, pow. brzeski w Galicyi, par. rz. kat. Olszyny, 137 mk.

Gerrin, *Gerryn* (niem.), folw., pow. czarnkowski, ob. *Jaryn.*

Gerschwilauken (niem.), ob. *Szyrwalki.*

Gersdorf (niem.), pow. bytowski, ob. *Ząbinowice.*

Gerskullen lub *Gerzkullen* (niem.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Langwethen.

Gerswald, *Geierswalde* (niem.), ob. *Jerzwałd.*

Gerszczyzna lub *Gorszczyzna*, wś kurpiowska, pow. kolneński, gm. Czerwone, par. Kolno, w odległości 10 i pół wiorst od Kolna, 38 i pół od Łomży, na lewym brzegu Pisny. Pierwotnie osada młynarska; młyn skasowano w początkach niniejszego stulecia przy uspławnieniu Pisny. W 1819 r. było tu 3 czynszowników i 4 posiadaczy wieczystej dzierżawy gruntów po młynie (Piwowarski i Górscy). Ludność wynosiła wtedy 46 głów; gruntu było 3 wł. 17 mor. miary magd., 13 koni, 11 wołów, 10 krów, 8 jałowizny, 11 świń, 18 owiec. W 1827 r. 7 dm., 47 mk. Obecnie 406 mor. 134 pręt. (w tej liczbie 95 morg. 123 pręt. ornego); grunta piaszczyste. *Lud. Krz.*

Gerszwillaucken (niem.), inaczej *Schleszehlen*, ob. *Szyrwalki.*

Gerta-See (niem.), jezioro w Kurlandyi, zlewa swoje wody do większego jeziora Lauzen. *F. S.*

Gerthen (niem.), wś, pow. reszelski, st. p. Bisztynek.

Gertlack (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Domnowo.

Gertlauken (niem.), wś, leśnictwo, młyn, pow. labiewski, st. p. Laukischken.

Gertrandenhütte (niem.), huta szklana, pow. chodzieski, należy do domin. Dziembowa (ob.). Obok stacya dr. żel. z Poznania do Piły, ostatnia przed Piłą. *M. St.*

Gertrudshof (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Glommen.

Gertschen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Gąbin.

Gertzberg (niem.), kol., pow. człuchowski, st. p. Sztegry.

Gerusy 1.) lub *Kniazie*, przysiołek Wyszenki. 2.) G., przysiołek Magierowa.

Gerwin, niem. *Klein-Budweitschen*, wś, pow. stołupiański, st. p. Pillupoenen.

Gerwinsthal (niem.), os., pow. gołdapski, st. p. Gawajty.

Gerwischkehmen (niem.), wś i dobra, powiat gąbiński, mają agenturę pocztową, 635 mieszk.

Gerwischken (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p. Nemmersdorf.

Gerwischlauken (niem.), inaczej *Demildszen* (niem.), wś, pow. darkiemski, st. poczt. Darkiejmy.

Gerynia (z Trojadynem), wieś, pow. Dolina, właściwie przysiołek do Hoszowa, leży w górach karpackich, przy gościńcu rządowym prowadzącym ze Stryja na Bolechów do Doliny; liczy 27 rzym. kat. i 450 gr. kat., z tych łacinnicy należą do parafii w Bolechowie, oddalonym o 3 kil. na północ, a gr. kat. do Hoszowa, oddalonego o 2 kil. na południe. Właściciele większej posiadłości: Starke Ludwik i Radochowscy spadkobiercy. *B. R.*

Gerynia, prawy dopływ Sukiela. Powstaje z dwóch strug wypływających w południowo

zachodniej stronie Geryni, przysiołka Hoszowa, w pow. dolińskim, z pod Poharów (609 m., 628 m.) i Hoszowa (594 m.), wierchów leżących na dziale wodnym między Sukielem a Łużanką. Obie strugi, opłynąwszy od płn.-zach. i połudn.-wschodu wzgórze Geryńskie (445 m.), łączą się po półn.-wsch. brzegu wsi. Tak powstały potok przecina gościniec karpacki (Bolechów-Dolina), następnie drożynę wiodącą z Hoszowa do Huziejowa, w końcu kolej stryjską i płynie na północno-północny wsch. łąkami Hoszowa, Huziejowa i Bolechowa, tworząc granicę tych dwóch gmin; następnie moczarowatemi łąkami Czołhanów i Zaderewacza, i poniżej Woli Zaderewackiej pod Wiszeńskim młynem uchodzi do Sukiela z pr. brzegu. Długość biegu 20 kil. Przestrzeń, którą przerzyna G., tworzy dział wodny między Sukielem a Świcą, który w obr. gm. Czołhanów dochodzi w „Skałce“ do 352 m. npm. Spad wód G. 354 m. (na moczarze, 2 kil. na połudn.-zach. od Skałki); 346 m. (pod Polanką); 320 mor. nieco poniżej ujścia. Bieg nadzwyczaj kręty. Wody G. poruszają 7 młynów, dwa w Czołhanach, dwa w Zaderewaczu a 3 w Woli zaderewackiej. *Br. G.*

Gerzkullen (niem.), ob. *Gerskullen.*

Gesaess (niem.), w r. 1291 *Geseze*, wś i dobra, pow. nissański, par. Paczków Dominium ma 1300 m. gruntu a wś 64 osad, 3131 mor. rozl. i kościół filialny, do 1596 r. parafialny.

Gesau, *Jesau* (niem.), ob. *Jeżów.*

Gesenke (niem.), ob. *Jesioniki.*

Geserich (niem.), folw. i jezioro, ob. *Jezierzyce.*

Gesorke (niem.), na Pomorzu, ob. *Jeziorko.*

Gessowska ziemia. Tak krzyżacy zwali okolicę Jaswojń.

Gestica, węg. *Geszteto*, wś w hr. gömörskiem (Węg.), kośc. par. katol., piękny pałac właściciela, piękna gleba urodzajna, lasy; 746 mieszk. *H. M.*

Gestüt-Vorwerk (niem.), ob. *Wisła Polska.*

Geswethen (niem.), 1.) wś, pow. wystrucki, st. p. Georgenburg. 2.) **G.**, lub *Jestwethen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Budwethen.

Gesziorken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Boćwinka.

Gesztes (węg.), ob. *Hostiszowce.*

Geszteto, ob. *Gestica.*

Getau (niem.), wieś, pow. inowrocławski, ob. *Jajtawy.*

Getrzwałd, ob. *Gietrzwałd.*

Gettienen (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Morąg.

Gettkandten (niem.), 1.) wś, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki. 2.) **G.**, lub *Kischehlen*, wś, pow. piłkalski, st. p. Szyrwinty.

Gettschen (niem.), 1.) wś, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki. 2.) **G.** lub *Jettschen*, wś, pow. tylżycki, st. p. Wilkiszki.

Gewierck (niem.), pow. grudziąski, ob. *Wiewiórki.*

Gey..., ob. *Gei...*

Gey (niem.), ob. *Gaj.*

Geyersdorf (Ober- Nieder- Mittel), domin., pow. wschowski, ob. *Dębowa Łęka.*

Geyerswalde (niem.), ob. *Jerzwałd.*

Gezlew, ob. *Eupatorya.*

Gę..., por. *Gą...*, *Gam...*, *Gem...*

Gębalka, niem. *Gembalken* 1.) wś, powiat węgoborski, na pruskich Mazurach, o 1 i pół mili od Węgoborku. 2.) **G.**, folw., pow. lecki, par. Wydminy.

Gębałówka, wś i fol., pow. suwalski, gm. Wólka, par. Bakałarzew. W 1827 r. było tu 11 dm., 44 mk.; obecnie G. wś liczy 6 dm., 72 mk.; zaś G. folw. 1 dom, 10 mk.; odl. od Suwałk 22 w.

Gębarzew, wś, pow. radomski, gm. Gębarzew, par. Skaryszew. W 1827 r. było tu 32 dm., 214 mk.; obecnie 30 dm., 332 mk.; odl. od Radomia 9 w., od rz. Pilicy w. 42. Gębarzewskie budy, os., liczą 1 dm., 12 mk. W XV wieku G. stanowił własność braci: Jakóba i Mikołaja herbu Powała (Ogończyk). (Dł. 446 I). Gmina G. z urzędem we wsi Bardzice liczy lud. 3108, przestrzeni 11329 mor., w tem ziemi dwor. 6791 mor., włośc. 4538; sąd gm. okr. VI os. Wierzbica o 10 w., st. poczt. Radom. Następujące miejscowości wchodzą w skład gminy: Chomentów Puszcz, Ch. Socha i Ch. Szczygieł, Gębarzów, Magierów, Malczów, Janiszpol, Józefów, Bukowiec, Grabina, Bardzice, Trablice, Sołtyków, Zenonów, Pelagijów, Osiek A i B, Mazowszany, Chuta-Mazowszańska, Parznice-Radzimińskich, P. Supińskich, P. Szaniawskich i P. Szemrawskich, Maliszów, Romanów, Majewo i Podgórze. Fol. G. z wsiami G., Magierów i Budy Gębarzewskie, został nabyty w r. 1875 za rs. 54742. Rozl. wynosi m. 1347, grunta orne i ogrody m. 461, łąk m. 154, pastwisk m. 13, lasu m. 692, nieużytki i place m. 27; bud. mur. 11, drew. 22, wiatrak. Wieś G. osad 26, gruntu m. 442; wś Magierów osad 5, gruntu m. 34; wś Budy Gębarzewskie osad 2, gruntu m. 12. W r. 1877 oddzielono attynencyą Magierów, gruntu m. 425.

Gębarzewko, wieś, pow. gnieźnieński, 9 dm., 78 mk., 72 ew., 6 kat., 19 analf. Poczta w Gnieźnie i st. kol. żel. o 9 kil.

Gębarzewo, wieś i folw., pow. gnieźnieński, nad strugą wpadającą do Wrześni; folw. 506 m. rozl., 17 dm., 152 mk., 135 ew., 17 kat., 41 analf. Poczta w Żydowie o 6 kil., st. kol. żel. w Gnieźnie o 12 kil. *M. St.*

Gębarzewo, w dokumentach *Gambarzow*, niem. *Bischofswalde*, wś kościelna włośc., pow.

człuchowski, przy kolei żel. chojnicko-pomorskiej, około 1 milę od Człuchowa. Obszaru ziemi zawiera mórg. 10586, budynk. 212, dm. mieszk. 95, katol. 166, ewang. 583. Kościół filialny do Człuchowa, tytułu św. Krzyża, patronatu rządowego, także i szkoła w miejscu, poczta Barkenfelde. Pierwotnie była to wieś rządowa. R. 1344 krzyżacy ustąpili ją arcyb. gnieźnieńskiemu Jarosławowi, który się z nimi ugodził o dziesięciny i nadto im wieś swoją Chojniczki oddał. Osadników musiało G. mieć niemieckich, bo zaraz potem, zapewne podług nowego właściciela biskupa, po niemiec. „Bischofswalde“ przezwaną została, podczas gdy przedtem w dokumencie zowie się „Gambarzow“. R. 1349 arcybiskup Jarosław nadał tej wsi nowy przywilej na prawie chełmińskiem, choć, jak mówi, sam tego prawa jeszcze nie zna; korzyści jednak i prawa właścicieli nie mają być przeto w niczem ukrócone; w odnośnym dokumencie zachodzi pierwszy raz nazwa niemiecka „Bissoffalth“. Ale niedługo pozostała przy biskupach. R. 1356 tenże jeszcze arcybiskup Jarosław oddał napowrót G. razem z Bruzdowem krzyżakom, od których w zamian otrzymał wieś zwaną Dąbrówka pod Cerkwicą. Zaraz następnego roku 1357 komtur człuchowski Henryk von Thaba nadał nowy przywilej wiosce: prawo i nadal pozostało chełmińskie; włók wszystkich ornych liczono już wtedy 100, we wsi był kościół i dwaj sołtysi. Wolnych włók posiadał proboszcz 4, sołtys każdy po 5. Od innych włók dawali włościanie pewien czynsz pieniężny i odrabiali niektóre szarwarki. (Ks. Gapiński opisał G. p. n. Biskupnica). *Kś. F.*

Gębarzów, ob. *Gębarzew*.

Gębaszyn, folw., pow. sejneński, gm. Ś. Jeziory, par. Urdomin, od Suwałk w. 56, od Sejn w. 28, od st. poczt. Łozdzieje w. 5. Rozl. wynosi m. 94; bud. drewn. 3. Jezioro Rymiec. Rzeka Kirśnianka stanowi granicę zachodnią. Folwark ten oddzielony od dóbr Kurdymokszty.

Gębice, wś i os., pow. łęczycki, gm. Leśmierz, par. Solca Wielka. W 1827 r. było tu 21 dm., 161 mk.

Gębice 1.) wieś, pow. krobski, 26 dm., 189 mk., wszyscy kat., 38 analf. Poczta w Pempowie o 3 kil., st. kol. żel. w Bojanowie o 28 kil. 2.) **G.**, domin., pow. krobski, 840 mor. rozl., 10 dm., 190 mk., 11 ew., 179 kat., 48 analf. Własność Żółtowskiego. 3.) **G.**, niem. *Gembitz*, wieś, pow. czarnkowski, 2 miejsc.: 1) G., wś; 2) G., pustkowie; 74 dm., 722 mk., 436 ew., 223 kat., 63 żydów, 123 analf. Kościół protest. należy do dyecezyi Trzcianki (Schönlanke). Poczta na miejscu, st. kol. żel. Budzyń o 22 kil., Trzcianka o 28 kil. 4.) **G.**, domin., pow. czarnkowski, 9312 morg. rozl.; 3 miejsc.: 1) G., folwarki; 2) Hutka, 3) Maryanówko; 23 dm., 293 mk., 117 ew., 168 kat., 106 analf. Własność Paliszewskiego. Pod wsią odkryto r. 1835 znaczną ilość bursztynu. Również odkopano mnóstwo urn. 5.) **G.** (*Gembitz*), olędry, pow. czarnkowski, 60 dm., 567 mk., 558 ew., 9 kat., 131 analf. Poczta w Ryczywole o 9 kil., st. kol. żel. Budzyń o 19 kil. 6.) **G.**, niem. *Gembitz*, miasto, pow. mogilnicki, nad Małą Notecią, uchodzącą pod wsią Kołudą do Noteci; w r. 1871 miało 83 dm., 928 mk., 172 ew., 681 kat., 75 izr., 252 analf. W r. 1875 było 1009 mk. Mieszkańcy zajmują się rolnictwem, handlem zbożowym, handlem bydła. Na rok 4 jarmarki. W okolicy łąki bogate w pokłady torfu. Kościół par. kat. należy do dek. żnińskiego. Kościół filialny protest., synagoga. Szkoła elementarna kilkoklasowa. Siedziba komisarza obwodowego, agentura pocztowa; listowi roznoszą listy do Kwiciszewa i Mogilna; st. kol. żel. Mogilno o 8 kil. W r. 1811 ludności było 438; w roku 1837 697 mk. *M. St.*

Gębiczyna, także *Gembiczyna*, wś nad Wisłoką w pow. pilzneńskim, należy do sądu pow. i urzędu pocztowego w Pilznie, zkąd jest o 1 kil. oddalona, a do parafii rzym. kat. w Dobrkowie; liczy 420 mk. Większa pos. wynosi 207 m. n. a. roli, 43 m. ogrodów, łąk i past. i 369 m. lasu; mniejsza pos. 346 m. roli, 83 m. ogrodów, łąk i pastwisk i 31 m. lasu.

Gębiny, niem. *Heinrichsdorf*, wś, pow. ostródzki, przy granicy pow. olsztyńskiego.

Gębory, jez. w Warmii, w Raszęgu.

Gębos, os., pow. sokołowski, gm. Sobnie, par. Zembrów.

Gęby, niem. *Gembie*, włośc. wś, pow. starogrodzki, w piaszczystej ubogiej okol., śród borów ciągnących się poza Skurczem aż do Tucholi, nad małą strugą z jeziór płynącą do Czarnej wody. Obejmuje włośc. posiadł 3, obszaru ziemi mórg. 141; katol. 29, dom. mieszkalnych 5. Parafia Czarny las, szkoła Kasparus, poczta Lubiechowo. Odległość od Starogrodu 4 mile. *Kś. F.*

Gęczewo, wieś, pow. wrzesiński, 11 dm., 135 mk., wszyscy kat., 49 analf. Poczta i kol. żel. w Żerkowie o 5 kil. *M. St.*

Gędory, wś, pow. ostrołęcki, gm. i parafia Troszyn.

Gęś, wś i folw., pow. radzyński, gm. Jabłoń, par. Gęś. Jest tu cerkiew par. dla ludności rusińskiej (1665 już istniała) i szkoła początkowa. W 1827 r. liczono tu 113 dm., 918 mk.; obecnie jest 137 dm., 865 mk., 2816 m. gruntu. R. 1861 folw. G. miał 450 mor. ziemi.

Gęś, niem. *Gans*, r. 1200 w dokumencie *Ganska*, mały strumyk w Prusach zachodnich, pow. gdański, bierze początek w dwóch głów-

nie źródłach, pod Żuławą (Gr. Saalau) i Wymysłowem; mija Jegatowo, Bartlin, Swińcz, poza Wojanowem przechodzi przez drogę bitą skarszewsko-gdańską, następnie zaraz tczewsko-gdańską i kolej żel. tczewsko-gdańską. Odtąd przez niziny (żuławy) przekopanym kanałem poza wsią Łędowem uchodzi do Krępieckiej łachy a z nią do Motławy niedaleko przed Gdańskiem. Długość biegu wynosi 2 mile, kierunek jest przeważnie wschodni. Na nizinach trzeba tę rzeczkę czyścić i przekopywać, bo łatwo zarasta i szlamem się napełnia. Od r. 1594 do 1637 kiedy jej nie czyszczono, wielkie wciąż szkody czyniła przez wylewy. Dopiero w r. 1634 burmistrz ówczesny gdański Konstanty Ferber bieg jej podszukał i sprostowanym nowowykopanym kanałem kazał poprowadzić do krępieckiej łachy, gdzie i teraz jeszcze płynie. Przedtem bieg jej zapewne był odmienny. *Kś. F.*

Gęsia, przysiołek Cholewianej góry, pow. Nisko.

Gęsia karczma, os., pow. krasnostawski, gm. i par. Fajsławice.

Gęsianka, 1.) nazwa wsi dziś nieistniejącej w dobrach Łaziska, pow. nowomiński, na której gruntach utworzona w części wś Ludwinów. R. 1827 miała 8 dm., 76 mk. 2.) **G.**, mała opustoszała karczemka, pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew, między Rudą a laskiem bielańskim, na 5-ej wiorście od Warszawy. *Św. i Now.*

Gęsia-wólka, wś, pow. garwoliński, gm. Kłoczew, par. Żelechów. W 1827 r. było tu 7 dm., 61 mk., obecnie liczy 50 dm., 360 mk. i 884 morg. obszaru.

Gęsice, wś rząd., pow. opatowski, gm. Gęsice, par. Zbielutka, posiada urząd gminny. W 1827 r. było 24 dm., 192 mk.; obecnie liczy 49 dm., 269 mk., 618 mor. ziemi włośc. i 3 m. dwor. należała do dóbr biskupttwa krak. (Długosz I 625), G. gm. lud. 1740; rozległości 4930 mor., w tem ziemi włośc. 4391 m. Sąd gm. okr. II os. Iwaniska o 15 w., st. p. Łagów. W skład gm. wchodzą: Duraczów, Gęsice, Kozłów, Łagowica, Mielonek, Ruda, Sadków i Zbielutka.

Gęsie, wś nad Niemnem, pow. trocki, niedaleko Merecza; od G. zaczynają się na Niemnie rapy.

Gęsie, jezioro we wschodniej stronie pow. mozyrskiego, blisko granicy pow. rzeczyckiego (za Prypecią), i drogi pocztowej, wiodącej z Mozyrza do Kolankowicz z prawej strony; w miejscowości bagnistej, niedostępnej, długie na wiorst 4, szerokie prawie na wiorstę, dość rybne. *Al. Jel.*

Gęsin, wś i kol., pow. nieszawski, gm. Sędzin, par. Koneck. W 1827 r. było tu 11 dm. i 103 mk.

Gęsina, wś i folw., pow. sieradzki, gmina Brzeźno, par. Kliczków, o 10 w. od Sieradza, o 7 od Złoczewa, 318 m. rozl., 107 mk. Fol. ma 123 m. gruntu, r. 1873 nabyty za 3750 rs. R. 1827 G. miała 10 dm., 89 mk. *Ż.*

Gęsiny, wś, pow. kolski, gm. Budzisław.

Gęsionka, *Gęsiówka* lub *Grzęsionka*, przysiołek Jasionki w pow. rzeszowskim, należy do rz. kat. parafii w Stobierny, w dyec. przemyskiej.

Gęsiorowizna, pow. mławski, ob. *Gąsiorowizna.*

Gęsiorowszczyzna, przysiołek Obertyna.

Gęsiówka, wś, pow. sieradzki, gm. Wróblew, par. Charłupia Wielka (ob).

Gęsiówka, ob. *Gęsionka.*

Gęstowarka, os., pow. lipnowski, gmina Skępe, par. Skępe, odl. o 14 w. od Lipna, ma 2 dm., 16 mk., 238 mor. gr. użyt., 35 nieuż.

Gęstwa,, pustkowie, pow. ostrzeszowski, należy do wsi i gm. „Rojów.“

Gętomie, niem. *Gentomie*, włośc. wś, pow. starogrodzki, na lewym brzegu rz. Wierzycy, przy znacznem jeziorze; koło wsi przechodzi kolej żel. bydg.-tczewska. Glebę ma wś żyzną, gliniastą, nieco górzystą. Obejmuje włościańskich posiadł. 12, ogrodn. 4, obszaru ziemi mr. 2540, katol. 324, ewang. 10, dm. mieszk. 28. Parafia Nowacerkiew, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Peplin. Odległość od Starogrodu 2 i pół mili. G. jest osadą prastarą. Na pewno istniała za pomorskich książąt, choć w dokumentach nie bywa wspominana; w przeciwnym razie byłaby otrzymała nazwę niemiecką. Objęta była granicami obszernego klucza peplińskiego, który książę pomorski Mestwin II r. 1274 podarował oo. cystersom, kiedy się dotąd z Pogutek przenosili. Początkowo rządzili się osadnicy w G. starodawnem prawem pomorsko-polskiem. Około r. 1316 opat pepliński Gotfryd nadał im odmienne prawo chełmińskie. R. 1399 opat Jan nabył za 120 grzywien część dobra Martensdorf, zwykle „Oberschaar” zwaną, od komtura gniewskiego Konrada v. Elsen, którą tenże niedawno przedtem był kupił od jakiegoś Piotra i jego spadkobierców. Nie wiadomo, jak to się stało, bo owa nabyta część „Oberschaar“ objęta była granicami klasztoru i klasztor powinien był mieć do niej prawo podług pierwotnych przywilejów; włók było tu około 7. Dla tegoż opata Jana wś G. zamieniona została na folwark, jak donosi klasztorna kronika. Ale już r. 1405 opat Piotr Honigfeld wystawia nowy przywilej, według którego przywrócił stary porządek. Włók było wtedy uprawnych w pierwotnej wsi 27. R. 1649 opat Czarliński wystawił szlachetnemu Jerzemu Sielskiemu przywilej na włóki sołeckie, do których dodał jeszcze ze względu na jego zasługi 3 włóki czynszowe

po zł. 3. R. 1663 major Jerzy Cieślicki wziął 10 włók w 6-letnią dzierżawę. Za pierwszy rok opuścił klasztor wszystką zapłatę, bo majątek w wojnie szwedzkiej wiele ucierpiał. Za drugi rok miał dać od włóki zł. pruskich 10 i potem coroko 1 złoty postępować. R. 1675 Eleonora królowa wdowa z Torunia dnia 7 marca zwiedziła Peplin, żeby uszanować ówczesnego opata Aleksandra Wolfa z Lüdingshausen. D. 9 marca przybyła królowa z całem otoczeniem do Gętomia, gdzie właśnie łowili ryby niewodem. Królowa bardzo była ciekawa przyjrzeć się temu. R. 1696 Barbara Kuleszowa córka po Sielskich razem z siostrą i bratem sprzedała sołtystwo składające się z 3 włók sołeckich, 1 własnej prawem chełmińskiem i 1 czynszowej, Janowi Cichowieckiemu pisarzowi starostwa gniewskiego za zł. pruskich 3400. Klasztor potwierdził przedaż i dawniejsze prawa, zastrzegając sobie od czwartej włóki 1 markę pruską, a od piątej 10 zł. pruskich. Tegoż roku 1696 sprzedali spadkobiercy po Madalińskim karczmę, 1 włókę czynszową, ogród i łąkę Marcinowi Grzegorkowiczowi za zł. 320. R. 1743 opat pepliński Wojciech Stanisław Leski wystawił przywilej Wojciechowi Nelce na lemaństwo. Włók otrzymał kontraktem 4 na lat 20, czynszu miał płacić od włóki po zł. 20. R. 1753 Kazimierz Długoński sprzedał sołtystwo Stanisławowi Nagórskiemu; budynki dla niedbałości były zrujnowane; dziesiąty grosz z kupna wziął klasztor. Opat pepliński Hieronim Turno potwierdził prawa Nagórskim aż do trzeciego pokolenia. Po sekularyzacyi dóbr duchownych zabrał rząd pruski G. i wydał później na własność włościanom. Tylko w jeziorze tutejszem pozwolił r. 1792, tak jak dawniej, klasztorowi peplińskiemu ryby łowić.

Gężyn, wś, pow. będziński, gm. Chorów, par. Koziegłowy. W 1827 r. było tu 8 dm., 76 mk. W XV w. należał do Jana Koziegłowskiego h. Lis (Dług. III 193).

Giałów, wś, nad Dubissą, pow. kowieński, między Ejragołą a Butkiszkami, niegdyś Kęstortow, potem Chlewińskich i Burby. Był tu w XVI w. zbór kalwiński fundowany przez Kęstortów, który około 1715 upadł. Dziś kaplica drewn. fundacyi Chlewińskich. *F. S.*

Giarkiszki, wś i folw., pow. trocki, parafia Butrymańce. W 1850 r. 32 dz. rozl. Chalecki był dziedzicem.

Gibała, niem. *Giballen*, posiadłość z młynem, pow. ostródzki, w lesistej okolicy nad rz. Drwęcą, która niedaleko ztąd początek swój bierze; przy trakcie bitym z Ostródy do Olsztynka, o 1 milę od Olsztynka. *Ks. F.*

Gibałka (u Pola Cibałka), wś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Kadzidło, nad Piasecznicą, w odległości 4 wiorst od zarządu gminnego w Tatarach. Jan Małachowski zapisem szczegółowym z 15 listopada 1752 r. zwalnia włościan od prestacyj w naturze i zamienia takowe na czynsz pieniężny; zapis ten potwierdza August III przywilejem z 25 listopada t. r., ogólnym dla wszystkich wsi puszczy myszynieckiej, i oznacza wysokość czynszu rocznego na 253 złp. 10 gr. W 1765 r. znajduje tu się 8 gospodarzy, płacących oprócz powyższego czynszu, po 6 złp. podatku propinacyjnego — przywileju jednak na prawo propinacyjne wieś nie posiada. W 1799 r. czynsz roczny podwyższono na 274 złp. 4 gr., podatek propinacyjny na 8 złp. z osady rolnej. W 1820 r. jest tu 16 gospodarzy roln. i 3 chałupników. Włościanie płacili do kasy ekonomicznej 423 złp. 22 gr., ztąd 274 złp. 4 gr. czynszu, 128 złp. propinacyjnego i 9 zł. 18 gr. dziesięciny, którą do 1799 uiszczali do seminaryum w Pułtusku. Prestacye chałupników, zamienione na pieniądze, wynosiły 12 złp. Gruntu było 32 zagon., na których wysiewano po 48 kor. jarzyny i oziminy. W 1827 r. 20 dm., 100 mk., obecnie (1878 według wykazów rządu gubernialnego) 22 dm., 193 mk., 722 mr. gruntu (86 mr. orn.). Obręb leśny Gibałka zawiera 1169 mr. lasu sosnowego. Pośród lasu znajdują się wydmy. *Lud. Krz.*

Gibbe, ob. *Hibie.*

Gibbischen-Martin (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Gibbischen-Peter (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt.

Gibel, niem. *Giebel*, węg. *Gibely*, wieś słowacka w hr. spiskiem, w dystrykcie starowiejskim, w dorzeczu Dunajca, nad Gibelskim potokiem, 8 kil. na płd. od Starejwsi, 4 kil. na zachód od Rychwałdu. Wieś ta legła w wąskiej dolinie, zwartej od zachodu i wschodu wzgórzami Magóry spiskiej. Wzniesienie wsi 692 m. (szt. gen.). W północno-wschodniej jej stronie wzgórze Wyżnie Kąty (812 m. szt. gen.), na granicy z wsią Hajką. Na płd. 1500 m., na tejże granicy wzgórze 915 m., dalej m. 975; na płd. trzecie wzgórze wznoszące się do 901 m. npm. Na płd. granicy G. z obszarem Relowa wzgórze Holak (1005 m. szt. gen.), a od niego 1275 m. na płn. zachód na zachodniej granicy G. z Hanuszowcami i Relowem, wzgórze Polana 989 m. (pom. wojsk.). W środku wsi kaplica na cześć N. P. Maryi i św. Józefa. Wieś liczy 229 mieszk., między nimi dusz rz.-kat. 200, szyzm. 25, żydów 4. Parafia łac. we wsi Matyaszowcach, $1^1/_4$ godz. odległej. (Szem. dyec. spiskiej z r. 1878). *Br. G.*

Gibelski potok, w obr. gm. Gibla, na Spiżu (Węgry). Powstaje z dwóch strug, zachodniej wypływającej z pod Polany (989 m.), wschodniej z pod Holaka (1005 m.), wzgórz należących do pasma Magóry spiskiej. Obie te strugi łączą się na górnym końcu Gibla i two-

rzą potok, który środkiem przerzyna tę wieś w kierunku północno-zachodnim, i pod młynem „Do Łopaty" uchodzi do potoku Starowiejskiego, prawego dopływu Dunajca. Długość biegu 6 kil. *Br. G.*

Giby, wś rządowa, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Sejny, dokoła jez. Herod zwanego, ma 99 dm., 698 mk. i urząd gminny. R. 1827 miała 41 dm., 353 mk. *Now.*

Gice, ob. *Hucin.*

Gidajcie, zaśc. szl., pow. wileński, 3 okr. adm., o 51 w. od Wilna, 1 dm., 19 mk. katol. (1866).

Gidlarowa, ob. *Gilarowa.*

Gidle, wś i folw. rząd., wieczysta dzierżawa, nad rz. Wiercicą i Wierciczką, pow. noworadomski, gm. i par. Gidle. Leży przy trakcie z Pławna do Żytnego, odl. od Radomska 10 w. W 1827 r. było tu 113 dm. i 513 mk.; obecnie G. liczą 123 dm., 1132 mk., 201 mórg ziemi dworsk., 1262 włośc. G. przedstawiają się dziś jako ludna, porządnie zbudowana osada, posiadająca dwie długie krzyżujące się ulice. Opis i widoki G. ob. Kłosy t. II, 412, i Tyg. Illustr. z r. 1871, t. VIII, str. 13. Por. też Niemcewicza Podróże po ziem. Polsk. Dobra rządowe podług opisu z r. 1857 składają się z folwarku i wsi Strzałków, Szczepocice, Stęszów, Górka, Wojnowice, Wywiorów, Młodzowy, Zakrzówek, osady leśnej Niedułów, wsi Grzebień, Wygoda, Cudków, Grodzisko, Ruda, Skrzypice, Łuszczanowice, z attynencyi Rozrażów, Ławki, Suchawieś, Papiernik; z osad młynarskich Secówka, Kamionka, Wrony, Brylisko, Koziołek i Żmudź, lecz w następnych latach różnemi czasy odłączone zostały następująoe nomenklatury od dóbr G.: folw. Wojnowice, Zakrzówek Narodowy, Młodzowy, Strzałków i osada młynarska Zmudź, które przeszły na własność prywatną tytułem spłaty czynszu; nadto przy dobrach rządowych G. istnieją obszerne lasy, które tworzą leśnictwo rządowe G. Parafia gidelska (dusz 3716) zapewne od pierwszych chwil zaprowadzenia religii chrześciańskiej w Polsce datuje swój początek. Kościół z drzewa modrzewiowego zbudowany, ma napis roku 1059, który to napis, nie ustanowienienie parafii lecz raczej rok konsekracyi wskazuje, co również ciągła tradycya ustna potwierdza. Wart szczegółowego opisu ten prześliczny starożytności zabytek. Kościół mały i szczupły zaledwie szóstą część dzisiejszej parafii gidelskiej pomieścić może. Prezbyteryum ma długości łokci 10 i pół szerokości 10 łok.; nawa długa 15 i pół, szeroka 15. Dach szczytowy, pochyły, z deszczułek drewnianych, ściany wzmocnione podporami z drzewa modrzewiowego. Kruchta i dach późniejszego pochodzenia. Do roku 1770 był tu także stary dom plebański, na którym był wypisany rok 1145, co drugim, nie mniej ważnym starożytności tej parafii jest dowodem. Kościół pod tytułem św. Maryi Magdaleny ołtarzy ma 3: św. Maryi Magdaleny, ś. Trójcy i N. M. P. Szkapl., które są bliższego pochodzenia. Piotr Józef Przedborski doktór filozofii i o. prawa, kanonik liwoński i kurzelowski, proboszcz gidelski, od r. 1765 postarał się o piękne odnowienie kościoła, ołtarze ozdobił, podłogę z cegieł położył, dach odnowił, skarbiec nowy wybudował i czwarty ołtarz N. M. P. Gidelskiej wystawił. Chrzcielnica kamienna r. 1678 przez plebana Goczyńskiego sprawiona, jak o temświadczy wizyta z r. 1683, ma na chrzcielnicy rok 1625 i inne jeszcze słowa, które trudno odczytać. W r. 1613 d. 26 czerwca dekretem arcyb. Wojciecha Baranowskiego w Łowiczu wydanym, wsie Pławno i Gowarzów od kościoła gidelskiego oderwane, utworzyły nową parafią. Roku 1683 obowiązanych do komunii wielkanocnej liczono 500. r. 1779 922 a 1712 r. 2,040, w 1818 3,290. Księgi metryczne posiada kościół od r. 1712. Uposażenie kościoła opisuje księga beneficyów (Liber beneficiorum) z r. 1521. Pleban miał roli morgów 29, prętów 24, łąk morgów 12, prętów 210, czyli razem z polami nieobsiewanemi i placami mr. 43, prętów 74. Wiele na pomyślność gidelskiego kościoła wpłynęła harmonijna zgoda plebana ks. Przedborskiego z kolatorami i oo. kartuzami a szczególniej z ich przełożonym o. Dominikiem Budlewskim, przy pomocy którego kościół wyrestaurował i upiększył, plebanią wystawił, ogród założył. Przytułek dla biednych znajdował się w G. od najdawniejszych czasów, do którego przyjmowali oo. kartuzi same tylko panny lub wdowy szlacheckich rodzin, ktore się poświęcały pobożnemu życiu. Jest jeszcze w G. drugi kościół, dawniej klasztor oo. kartuzów, którego opis znajduje się w Encykl. kościel. w tom. X str. 131. Mała figura N. M. P. kamienna, przez włościanina Jana Czeczek, w pierwszych dniach maja 1516 r. przy oraniu z ziemi wydobyta, dała początek fundacyi klasztoru oo. dominikanów we wsi G. dawniej Gidzle zwanej. Wypadek ten opisuje obszerniej Ambroży Zagajewski w książce p t. „Skarb wielki województwa sieradzkiego na roli gidelskiej znaleziony" itd. (Kraków 1724 in 4-o). Jest jeszcze o tem książeczka p. t. „Wiadomość historyczna o obrazie N. M. P. w kościele oo. dominikanów w Gidlach," której drugie wydanie wyszło w Warsz. w 1841 r. Na miejscu znalezionej figury najpierw krzyż drewniany wystawiony został przez Adama Gidzielskiego v. Gidelskiego, dziedzica wioski. a na nim umieszczono statuę N. M. P., już wielu cudami słynną. Syn Adama Marcin Gidelski (v. Gidzielski) wybudował tamże kaplicę drewnianą, a niedługo po-

tem, w temże samem miejscu, Anna z Rusocic, wdowa po Janie Wojciechu Dąbrowskim, kasztelanie wieluńskim, wystawiła murowany kościołek i oddała go opiece oo. dominikanów, którym również wieś Wojnowice podarowała i zapisała w aktach miasta Piotrkowa, w środę przed świętem Narodzenia N. M. P. 1615 r. Fundacyą potwierdził biskup Wojciech Gembicki d. 29 stycznia 1621 r. Przed ostatecznem urządzeniem wszystkiego co się do nowej fundacyi odnosiło, mianowicie w r. 1623, fundatorka przeniosła się do wieczności a dobra jej jako bezdzietnej, przeszły do rąk jej siostry Doroty Przerębskiej, a wkrótce do córki tejże Zuzanny, żony Jana z Oleśnicy Oleskiego podkomorzego pomorskiego. Ten, r. 1636 zgromadzeniu oo. dominikanów we wsi Gidle zapisał 20,000 złp. pod tym warunkiem, ażeby wybudowano 15 kapliczek na cześć tajemnic Różańca św. N. M. P., który to warunek jednakże dopełnionym nie został, z powodu sporów i ustawicznych nieporozumień, istniejących między zgromadzeniem a panią Oleską aż do roku 1644. Przyrzekła również pani Oleska, że w testamencie oo. dominikanom zapisze wieś Gidle z przyległościami. Z tego jednakże powodu nieporozumienia wyrodziły się między obydwiema stronami, gdyż p. Oleska z biegiem czasu zaczęła zaprzeczać swej obietnicy, mówiąc że tylko dla pewnych powodów sprzyjającą okazywała się oo. dominikanom. I rzeczywiście, dobra swe G., Babie, Niesiołów, Górkę, Skrzypiec i Rudę r. 1641 oo. kartuzom w Paradyżu zapisała, z tym warunkiem, ażeby w G. fundowali klasztor. Po śmierci p. Oleskiej, która nastąpiła d. 8 marca 1662 r. dominikanie, pozbawieni wszelkiej nadziei powiększenia dóbr swoich, jako też pomocy ze strony dziedziczki wioski, całą ufność pokładając w Bogu, zbierali jałmużnę, z której w r. 1649 śliczny kościół z kaplicą św. Joachima wystawili, a który w r. 1656 konsekrowany został przez Adryana Grodeckiego, sufragana gnieznieńskiego. W późniejszych latach wiele jeszcze do upiększenia swiątyni dodano, jako to dwie wieże na froncie i inne ozdoby. Figura N. M. P., której cudowność już r. 1616 przez wyższą zwierzchność duchowną uznaną była, r. 1651 kosztem bisk. kijowskiego w ołtarzu stosownie przystrojoną została. Wielki ołtarz kosztem D. Trykszyńskiego dziekana szadkowskiego, plebana kobielskiego, wystawiony został; Anna zaś Siemianowska żona chorążego sandomierskiego r. 1718 postarała się o jego wyzłocenie. Cuda na tem miejscu doznawane, ponownie przez arcybisk. Macieja Łubieńskiego rozpatrzone i dekretem z dnia 30 listopada 1651 r. zatwierdzone zostały jako prawdziwe. Odwiedził to miejsce król polski Władysław IV i bracia jego: Karol biskup wrocławski, król Jan Kazimierz, król Michał Wiszniowiecki, który tu w darze zostawił złoty relikwiarz; również wiele innych, pod względem pobożności i stanowiska znakomitych osób. Miejsce to dodziśdnia sprowadza tu wielu pobożnych pielgrzymów, szczególniej na święta odpustowe. Do klasztoru oo. dominikanów przytyka pole dworskie, zwane Złota-góra, z glebą nadzwyczaj bogatą, produkującą celne ziarno pszenicy. Gmina G. 72 w kw. rozl. i 5617 mk. *Br. Ch.* i *S. Ch.*

Gie..., ob. *Ge...*

Giebel (niem.), ob. *Gibel.*

Giebitten (niem.), wś, pow. pasłęcki, st. p. Schlobitten.

Giebło, wś, pow. olkuski, gm. Pilica, par. Giebło. Leży przy trakcie z Kromołowa do Pilicy. Posiada kościół paraf. murowany z r. 1314, który 1611—1819 zależał od kolegiaty pilickiej; od 1819 parafialny. G. stanowił uposażenie domu schronienia dla starców i kalek w Pilicy. W 1827 r. było tu 35 dm., 267 mk. Par. G. do dek. olkuskiego należy, dawniej do pilickiego.

Giebnia, r. 1878 przezwana *Wiesenfelde*, domin., pow. inowrocławski, 1082 mr. rozl., 7 dm., 65 mk., należy do domin. Ostrowa pod Pakością. Poczta w Pakości o 6 kil.; st. kolei żel. w Inowrocławiu o 9 kil.

Giebryszewo, pow. lipnowski, według Zinberga; zdaje się, że nazwa mylna, bo w Spisie urzędowym gub. płockiej z 1881 r. zwana Cybryszewo (gm. Jastrzębie, par. Karnkowo).

Giebułtów, wś i folw., nad rz. Nidzicą, powiat miechowski, gm. i par. Książ Wielki, o 10 w. od Miechowa, o 9 od Działoszyc. W r. 1827 było tu 28 dm., 202 mk., obecnie 10 dm., 413 mk., osad włościańskich 35, grun. dworskich 956 mr., włośc. 359 mr. Jest tu szkółka elem. i młyn wodny. G. wspominany już u Długosza (Liber benefic. T. II, 86) jako własność Jana Koziegłowskiego herbu Lis. Gniazdo rodziny Giebułtowskich herbu Lis, którzy od Koziegłów przybrali także nazwisko Koziegłowskich, jak czytamy w Niesieckim. W r. 1816 G. należał do sukcesorów Jana Weryhy Darowskiego, szacowany wówczas był na 173,088 złp. R. 1873 nabyty za rs. 30,000. Do folw. G. należały wsie: Tuchołów osad 22, gruntu m. 158; Adama osad 4, gruntu m. 38; Maciejów osad 8, gr. m. 72. Na folw. bud. mur. 6, drew. 6, płodozmian 10-polowy, pokład kamienia wapiennego i żarnowego.

Giebułtów, z przys. *Trojadynem*, wś w pow. krakowskim, na granicy Królestwa Polskiego, 10 kil. na płn. zach. od Krakowa; graniczy od zach., płd. i wsch. z Modlnicą, Pękowicami i Trojanowicami, nieopodal drugorzędnej komory celnej rossyjskiej w Szycach. Wieś legła na wysoczyźnie (333 m. pom. wojsk.), na za-

chód od doliny Prądnika, który tu na małej przestrzeni tworzy granicę od Królestwa Polskiego. Ostatnia poczta w Krakowie. Na płd. od wsi rozlega się przysiołek Trojadyn (285 m.). Obszar większej posiadłości liczy roli ornej 188, łąk i ogr. 27, past. 6, lasu 65; mniejszej posiadłości roli ornej 362, łąk i ogr. 26, past. 82 mr. austr. Ludności według obl. z r. 1869 jest 508 dusz, z czego na G. przypada 373 (189 mężcz., 184 kob.), na Trojadyn 135 (76 męż., 59 kob.). Domów w G. 49, w Troj. 21, razem 70. Parafia łac. w miejscu. Kościół pod wezw. św. Idziego Opata, murowany, według zdania J. Łepkowskiego (Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa. 1863) ma być starożytnym. Pierwotny kościołek drewniany, fundowany przez Władysława Hermana, stał dawniej w miejscu krzyża ku wsi Pękowicom; belka z tego kościołka wmurowana jest przez środek obecnego kościoła, i nosi datę 1082 (?). Obecny kościół czy budował, czy też restaurował Sebastyan z Nagrodzieńca, doktor filozofii, proboszcz kościoła św. Anny w Krakowie i Zielonek, a Kucharski z Modlnicy dostarczał ludzi i materyału. Poświęcał go r. 1604 Bernard Maciejowski, biskup krakowski. W kościele jest kilka napisów na kamieniach murowanych w ścianach i podłodze, poświęconych pamięci rodziny Giebułtowskich, dziedziców tej wsi w XVI i XVII wieku. Napisy te pochodzą z lat: 1477, 1557, 1565, 1610 i 1625. W sklepach pod kościołem są szczątki trumien i kości tej rodziny. Do parafii należą wsie: Trojadyn, Trojanowice i część Pękowic. Według szemat. dyec. krak. z r. 1880 liczba kat. 783, żydów 16 w całej parafii. Jest tu szkoła ludowa jednoklasowa o jednym nauczycielu. Najdawniejsza wzmianka o tej wsi sięga r. 1337. Na dokumencie wydanym 17 maja tegoż roku w Sławkowie, mocą którego Jan Grot, biskup krakowski, zatwierdza sprzedaż sołtystwa we wsi Winiarach przez sołtysa Marcina Janowi, synowi L. Sygfryda z Radzowic, między świadkami wymieniony jest Piotr z Giebułtowa (ob. Kod. dypl. kat. krak., I, 206). W r. 1353 wieś tę kupił klasztor mogilski (ob. Dr. Janota, Diplom. Mon. Clarae Tumbae. 1865, 56). W r. 1474 aktem z dnia 10 października w Krakowie nadanym Jan Rzeszowski, biskup krakowski, należną mu z Gieb. dziesięcinę darował kapitule krakowskiej, co papież Sykstus IV w r. 1483 zatwierdził. Dziś własność zakonu pp. wizytek w Krakowie. *Br. G.*

Giecenszyki, leśnictwo rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 23 w. od Trok, 1 dom, 13 mk. prawosł. (1866).

Giecz, niem. *Gedetsch*, w dawnych dokumentach *Gdecz*, wś i domin., pow. średzki, 19 dm., 201 mk., wszyscy kat., 64 analf. Domin. 588 mr. rozl. Kościół paraf. kat. należy do dekan. kostrzyńskiego. Agentura pocztowa. St. kolei żel. w Środzie o 11 kil. Folw. jest własnością Masłowskiej. G. należy do najstarożytniejszych grodów lechickich; zamek tamże istniał już w pierwszej połowie XI w. Tuż pod wsią wznosił się na usypanym między błotami kopcu, mającym około 120 metrów średnicy; r. 1039 Brzetysław, książę czeski, go zdobył i zburzył; mieszkańców zabrał do niewoli, do Czech. Miejsce to w okolicy dotad nazywają Grodziskiem. Bolesław, książę wielkopolski, dzieląc się z bratem Przemysławem ojcowizną (byli synami Władysława Odonicza) w połowie XIII wieku otrzymał Gdecz. Po jego bezdzietnej śmierci odziedziczył zamek odbudowany Przemysław II, który go przekazał r. 1286 w darze swemu kapelanowi i protonotaryuszowi Filonowi w nagrodę za trudy poniesione w podróży do Szwecyi po żonę książęcą Ryksę, i nadał zarazem Gdeczowi prawa miejskie. R. 1331 krzyżacy w czasie najazdu na Wielkopolskę zamek gdecki spalili. W XV wieku nie było już śladu tego zamku; góra i szańce pozostały tylko. O 3 kil. od G. niedawno jeszcze były szczątki innego zamku, teraz rozebrane, na wzgórzu położonem w lesie, należącym do wsi Dzierzchnicy. Na miejscu, gdzie dawniej zamek gdecki się wznosił, powstał kościół paraf. z kamieni granitowych, założony podług Długosza przez Piotra Dunina ze Skrzynna, a podług Łukaszewicza przez jednego z Przemysławów, książąt wielkopolskich. Wieś G. w XV wieku już była własnością archidyakonów pszczewskich, którzy mieli prawo kolacyi. Mimo starożytności kościół nie zawiera żadnego pomnika ciekawego z przeszłości. W bliskości dawniejszego zamku wykopano: 1) mały obrazek na tabliczce rogowej, przedstawiający klęczącego rycerza z puklerzem i mieczem, zamierzającego się do cięcia; (tabliczka zapewne mieściła się w sprzączce); 2) miedziany, pozłacany hełm z pięknemi ozdobami. Przedmioty te cenne własnością są muzeum Tow. przyj. nauk. poznańskiego. *M. St.*

Gieczańce, niewielki folwark w pow borysowskim, należał do rodziny Czugalińskich, a od r. 1841 z tytułu sukcesyi jest wspólną własnością Rowińskich i de Obern; ma obsz. 240 mórg. *Al. Jel.*

Gieczany 1.) Wielkie i Małe, dwór, powiat wiłkomierski, par. Leluny, o 6 w. od szosy warsz.-petersb., własność Gieczewiczów, włók 34. 2.) **G.**, os. szlachecka, pow. wiłkomierski, par. Leluny, złożona z kilku odrębnych włości ziemskich, na przestrzeni blisko 3 wiorst rozrzuconych. R. 1788 jedna z włości należała do Józefa Szadejki, inna do Augustyna Gieczewskiego, jeszcze inna do Marcina Gieczew-

skiego. 3.) **G.**, wś, folw. i zaśc., własność szlach., nad rz. Golanką, pow. trocki, par. Poporcie, 2 okr. adm., 43 w. od Trok, 1 dom, 20 mk. katol. (1866). R. 1850 Pomarnacki miał tu 360 dzies. gruntu. 4.) **G.**, zaśc. włośc. nad jeziorem Jawry, pow. święciański, 2 okr. adm., o 49 w. od Święcian, 4 dm., 25 mk. katol. (1866).

Giecze, wś rząd., pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Sudargi. W 1827 r. było tu 14 dm., 106 mk.; obecnie liczy 12 dm., 119 mk. Odl. od Maryampola 30 w.

Giecze 1.), folw., pow. kowieński, par. Żejmy, okr. adm. Janów, o 10 w. od Janowa, rozl. 8 włók, grunta średnie, własność Józefa Bolcewicza. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, parafia kielmeńska. 3.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. nowomiejska. *J. D.*

Gieczełówka, wś rząd., pow. trocki, gm. Aleksandrowo, 4 okr. adm., 80 w. od Trok, 34 dm., 245 mk., z tego 238 kat., 7 żydów (1866).

Gieczno, wś, folw. i os., pow. łęczycki, gm. Rogoźno, par. Gieczno. Posiada kościół paraf. murowany erekcyi niewiadomej; 1442 r. już istniała parafia. Par. G. dek. łęczyckiego, dawniej zgierskiego, 3090 dusz liczy. Dobra G. składają się z folw. G., osad młynarskich Borowiec i Sypin, tudzież wsi G. i Sypin; od Kalisza w. 98, od Łęczycy w. 21, od Ozorkowa w. 7, od st. poczt. Piątek w. 7. Rozl. dworska wynosi m. 1221, grunta orne i ogrody m. 661, płodozmian 8-polowy, bud. mur. 8, drew. 15. Gorzelnia, dwa młyny wodne. Rzeka Moszczanka przepływa przez terytoryum i tworzy stawy, które są zarybione. Wieś G. osad 23, gruntu m. 81 (r. 1827 było 12 dm., 155 mk.); wś Sypin osad 8, gruntu m. 214. Dobra G., Rogoźno, Sarnia i Lorenki, razem 2530 m. rozl., należą do H. Gomolińskiego.

Giedajcie, wieś, pow. szawelski, gm. krupiewska, 67 dzies. ziemi nadanej na 11 dusz.

Giedajty, niem. *Gedaithen*, wś, pow. olsztyński, przeszło 1 milę od Olsztyna, na polskiej Warmii, st. p. Jonkowo. Od początku należała do warmińskiej kapituły, która ją zazwyczaj włościanom na czynsz wydawała. R. 1462 czasu wojen skarży się kapituła, że około 3 Króli krzyżacki komtur elbląski, Henryk von Plauen napadł G. wraz z całą olsztyńską okolicą i do szczętu spustoszył: „villas omnino fecit desertas." W lipcu tego samego roku zabrał nadto włościanom ostatnie resztki zboża, koni, bydła itd. W lustracyi z r. 1656 czytamy: „Wieś G. ma włók 21, z których puste 2, gburów jest tu 3 i sołtysów 3, dają społem kur 26, gęsi 13, czynszu zł. 66". Rząd pruski po zaborze wydał tę wieś na prywatną własność dotychczasowym czynszownikom.

Giedauten (niem.), dobra, pow. fyszhuski, st. p. Laptau.

Giedejki, dobra w pow. oszmiańskim, gm. par. graużyska, 1 okr. adm., o 15 w. od Oszmiany, w głuchym zakącie leśnym, mają 236 dzies. ziemi uprawnej i przeszło 100 dz. lasu mieszanego. W skutek exdywizyi r. 1830 od Ważyńskich, posiadających w Oszmiańskiem przed tym rokiem obszerne dobra, G. przeszły na własność Czernickich. *J. W.*

Giedejnie, wś, pow. rossieński, parafia girdyska.

Giederyma, ob. *Gederyma.*

Giedewardzie, jezioro w pow. sejneńskim, gm. Sereje, leży o 5 w. na płd. wschód od jez. Pasernik, śród lasów, między jeziorami Kroszta i Szawle, obszar ma niewielki. *Br. Ch.*

Giedgowdy 1.), wieś szlachecka, pow. kowieński, par. Żejmy, okr. adm. i st. dr. żel lipawskiej Janów, o 15 w. od Janowa, 3 dm., 5 włók rozl., grunta lekkie, żyzne. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. Betygoła, 5 dm. *J. D.*

Giedkońcie, wś, pow. rossieński, par. pogromoncka.

Giedlarowa, ob. *Gilarowa.*

Giedminajcie, dwór, pow. rossieński, par. Szwekksznie, o 3 w. od Szwekszń, o 28 od rz. Minii, własność hr. Teod. Platera (1862 r.). Chociaż dwór G. leży na lewym brzegu Minii, jednakże nie wznosi się bynajmniej (jak niektórzy mniemają) na miejscu gdzie była warownia Giedymina. Otaczają go wprawdzie błota, przez które płynie struga Graumena (Jura), były tu wielkie lasy, o czem dziś świadczą torfowiska, żadnych wszelako i nigdzie nie widać śladów fortyfikacyj. *A. K. Ł.*

Giedminiszki, dwór, pow. rossieński, par. kołtyniańska, własność Skindera.

Giedminy 1.), wś, pow. szawelski, gm. poszwytyńska; dla 21 dusz nadano 261 dzies. ziemi 1-ej klasy. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. kroska.

Giednia, wś i folw., nad rz. Giedniówką, pow. mławski, gm. Dębsk, par. Szydłowo, odl. o 8 w. od Mławy, liczy 26 dm., 189 mk., 957 mr. gr. użyt., 6 nieuż. (razem z folw.). Dobra G. do roku 1875 miały powierzchni m. 1450, lecz rozdzielone zostały na kilka części i obecnie folw. ma powierzchni tylko m. 139; młyn wodny. Wieś G. osad 20, gruntu m. 271; wś Nieradowo osad 9, gruntu m. 18. (Według danych Tow. kred. ziem.).

Giedrojcie 1.), mko w pow. wileńskim, nad jeziorem zwanem Kement, Kiement, Kiemejtis albo Giedrojcie, pod 55° 2' szerok. geograf. i 42° 56' dług. wschod., w 3 stanie policyjnym, o 44 w. na płn. od Wilna, liczy 297 mieszk., z których 148 mężczyzn a 149 kobiet, i posiada: zarząd gm. włośc., szkółkę wiejską, mur. paraf. kościół kat., fundowany jeszcze w roku 1445 przez Józefa ks. Giedrojcia, katol. kaplicę na cmentarzu i izr. dom modlitwy. Gm. wło-

ściańska G. dzieli się na 9 wiejskich okręgów, posiadających 199 wsi, w których 556 dymów i 6641 mieszk., mówiących po litewsku i po polsku; parafia katol. klasy 3 jest stolicą IV dekanatu wileńskiej dyecezyi, posiada kaplicę w Wielkim-Dworze (dawniej i w Pacunach) i 7548 wiernych. Dekanat G. liczy 11 następujących katol. parafij: G., Szyrwinty, Dubinki, Widzieniszki, Szeszole, Giełwany, Malaty, Inturki, Janiszki, Korwie i Bogusławiszki (dawniej 12-ta: Podbrzeź), wszystkie w pow. wileńskim. Rz. katolików w dekanacie 51,299. Ks. Giedrojciowie, niegdyś właściciele okolicy i tej miejscowości (mniemany książę Giedrus), mieli tu swój zamek, który, podług Stryjkowskiego, miał być wystawiony na sztucznie sypanej górze współcześnie z miastem przez Gedrusa, wnuka Giligina, książęcia litewskiego. Że góra ta, wznosząca się na przeciwległym brzegu jeziora, istotnie była sypaną i przez to musiała być miejscem warownem pogańskiej Litwy, potwierdza nazwa obok leżącej wsi Pilkańce, pochodząca od dwóch słów litewskich: pilt—sypać; kałnas—góra. Dziś G. są własnością obyw. Ant. Kiersnowskiego, miejscowych włościan i kościoła. 2.) **G.** czyli *Okmiana*, fol. szl., przy 2 stawach, pow. wileński, 3 okr. adm., o 38 w. od Wilna, 1 dom, 42 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, ob. *Wielki dwór*. W gub. i pow. wileńskim, zapewne na obszarze ziemi, która niegdyś do książąt Giedrojciów należała, istnieje kilka pojedyńczych majętności t. n., z których jedna w r. 1682 była własnością Jana Władysława Odlanickiego Poczobuta. Roku 1725 Mateusz Poczobut sprzedał ją Mikołajowi Ruszczycowi. Część G. sprzedał 1733 r. Kazimierz Poczobut łowczemu oszmiańskiemu Sorocc. 4.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska, par. Poszuszwie, nad strugą Żodyką, 60 osad, 313 dzies. ziemi.

Giedrojtele, zaśc. szl., pow. wileński, 1 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 2 dm., 38 mk. katol. (1866).

Giedrojtyszki, wś, pow. rossieński, paraf. rossieńska.

Giedrupie, wś, powiat rossieński, parafia kroska.

Gieduny, folw., należy do Umiastowskich, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 43, od Dziewieniszek 7, mk. kat. 11 (1866).

Gieduże, wś, pow. szawelski, gm. chwałojńska, par. wajgowska. Na 117 dzies. ziemi 4-go gatunku uwłaszczono dusz 10. *J. Godl.*

Giedwidy 1.) dwór, pow. rossieński, par. betygolska; r. 1862 własność Wróblewskiego. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. wewirżańska.

Giedwidzie, 1.) zaśc. szl., pow. wileński, 1 okr. adm, o 10 w. od Wilna, 1 dm., 21 mk., z tego 16 katol., 5 żydów (1866). 2.) **G.** I, karczma, pow. wileński, 1 okr. adm., o 9 w. od Wilna, 2 dm., 21 mk., z tego 9 katol., 12 żydów. (1866). 3.) **G.** II, karczma, pow. wileński, 1 okr. adm., o 10 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. żydów (1866).

Giedwiłajcie 1.) folw., pow. szawelski, par. pokopska, rozl. włók 2, należy do Walentego Butkiewicza. 2.) **G.**, folw., pow. szawelski, par. pokopska, rozl. włók 8, należy do Maurycego Kozakiewicza. *J. Godl.*

Giedwojnie 1.) wś, pow. rossieński, par. kielmeńska. 2.) **G.**, ob. *Giendwiły*.

Giedyki, wś, pow. rossieński, par. szwekszniańska.

Giedyminy, ob. *Giedminy*.

Giedyminowa góra, ob. *Gedyminowa*.

Giedzie, wś, pow. rossieński, parafia jurborska.

Giedziuny, zaśc. i wś rząd., nad stawem i rzeką Dzisną, pow. święciański, 2 okr. adm., o 34 w. od Święcian, 13 dm., 87 mk., z tego 71 katol., 9 ewang., 7 żydów. Młyn i folusz (1866).

Giedzyłowa, ob. *Gedzyłów*.

Giegel (niem.), folw. należący do Chojnic, pow. chojnicki, ob. *Igły*.

Giegielka, ob. *Jagielek*.

Giegiżyszki, ob. *Giejszyszki*.

Giegobrosty, dzierżawa w upickiem, roku 1738 liczyła 4 dm. hybernowe, opłacała 210 zł. kwarty, była w posesyi hr. Platerów.

Giegowice, niem. *Giegowitz*, 1534 r. *Giejowice*, wś, pow. toszecko-gliwicki, o 5 kil. od Toszka, par. Wiśnice; 20 osad, około 1000 m. gruntu. *F. S.*

Giegrany, wś i dobra, pow. telszewski, odległe od Telsz w. 28, od parafii Kalwaryi w. 6, od stacyi lipawskiej kolei żelaznej 40 wiorst. We wsi kościół filialny p. w. Zbawiciela, drewniany, wzniesiony przez Węsławskiego. Za króla Zygmunta Augusta ante unionem wójtowstwo G. i wieś Skrodle alias Giegrany otrzymała rodzina Rennów. Dokumentem 3 października 1692 r. za panowania Jana III, Gerhard Renno ustąpił te dobra Jerzemu Swiechowskiemu, od którego przeszły do rodziny Horajnów. Jan Horajn, podczaszy wileński, na mocy konsensu Augusta III 1740 r. 12 listopada w Warszawie danego, ustąpił G. na rzecz Michała Węsławskiego, podstolego trockiego. W rodzinie Węsławskich majątek się znajdował do 1863 r., posiadając (z folwarkiem Gierkontyszki) 2000 dziesięcin ziemi ornej, 153 dusz męzkiej płci; po podziale zostało 800 dziesięcin; 1863 r. majątek sekwestrowany, w 1867 uległ przymusowej przedaży i dzisiaj się znajduje w ręku Edwarda von Forkampf.

Gieguże, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo. W 1827 r. było tu 6 dm., 55 mk.; obecnie liczy 6 dm., 57 mk.

Giegużyn 1.) fol. szlach. nad Wilią, pow. wileński, 2 okr. adm., o 74 w. od Wilna, 1 dm., 11 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, folw. na prawym brz. Wilii, pow. wiłkomierski, par. Skorule, okr. adm. Pogiełoże, grunta lekkie. 3.) **G.**, dobra, pow. wiłkomierski, par. upnicka, leżą nad rz. Świętą, włók 27, własność barona Korffa. 4.) **G.**, *Jegużyn*, mko. pow. trocki, na lewym brzegu Wilii, o 67 w. od Wilna a 39 od Trok, 2 okr. adm. żyżmorski, posiada drewniany kościół paraf. katolicki i liczy 80 mk., z których 38 męż., 42 kob. Parafia katol. G. dek. trockiego, klasy 3-ej, posiada 2 kaplice: w Rukli i Połomieniu, dawniej i w Zubiszkach, a wiernych liczy 3245. Kościół tutejszy fundowany był r. 1520 przez Benignę z Radziwiłłów Ościkową, wojewodzinę połocką; w r. 1587 Jan Hlebowicz wda trocki powiększył jego fundusze; wreszcie w r. 1852 obywatelka Zaleska przy pomocy parafian wzniosła w miejsce poprzedniej dzisiejszą świątynię p. w. N. M. P. Należy G. do kilku prywatnych właścicieli. R. 1850 baron Korff miał tu 1210 dz. gruntu. 5.) **G.**, zaśc. szlach., nad rzeką Łomianą, pow. trocki, 2 okr. adm., 44 w. od Trok, 1 dom, 25 mk. katol. (1866). 6.) **G.**, zaśc., rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 51 w. od Trok, 2 domy, 30 mk. kat. (1866). 7.) **G.**, folwark szlach., nad Wilią, pow. trocki, 2 okr. adm., 49 w. od Trok, 3 domy, 10 mk. katol. (1866). 8.) **G.**, wieś roż. właśc., nad Wilią, pow. trocki, 2 okr. adm., 49 w. od Trok, 3 domy, 27 mk. katol. (1866). *J. W.*

Giegużyszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 1 dom, 19 mk., z tego 7 prawosł., 12 katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 1 dom, 11 mk. kat. (1866).

Giehrau (niem.), ob. *Gierowo*.

Giejany, folw. rząd., dawne ciwuństwo, pow. wileński, 1 okr. adm., o 35 w. od Wilna; 2 domy, 47 mk. katol. (1866).

Giejbule, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 26 w. od Wilna, 9 dm., 80 mk., z tego 13 prawosł., 67 katol. (1866).

Giejdukany, wieś rząd. nad potokiem Obszcią, pow. trocki, 1 okr. adm., 46 wiorst od Trok, 15 dm., 124 mk. kat. (1866).

Giejduszki, folw. szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 17 w. od Trok, 1 dom, 27 mieszk. kat. (1866).

Giejdziszki, zaśc. szlach. nad jeziorem Styrnie, pow. wileński, 3 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 1 dm., 6 mk. katol. (1866).

Giejdziuny, ob. *Birże*.

Giejewa, wś włośc., pow. wileński, 2 okr., o 25 w. od Wilna, 7 dm., 83 mk. kat. (1866).

Giejlakiemia, wieś rząd., pow. trocki, 3 okr. adm., 50 w. od Trok, 16 dm., 176 mk., z tego 172 kat., 4 żydów (1866).

Giejlasze 1.) wieś rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 35 w. od Oszmiany, 4 domy, 26 mieszk., z tego 14 prawosł., 12 katol. (1866). 2.) **G.**, folwark. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 18 w. od Wilna, 1 dom, 29 mk. kat. (1866). 3.) **G.**, wieś włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 18 i pół w. od Wilna, 4 dm., 30 mk. kat. (1866).

Giejliszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 43 w. od Wilna, 1 dom., 8 mk. kat. (1866).

Giejłazy, zaśc. włośc., pow. wileński, 4 okr. adm., o 7 i pół w. od Wilna, 3 dm., 11 mk. kat. (1866).

Giejłuny 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 60 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 60 w. od Wilna, 5 dm., 31 mk. katol. (1866).

Giejminie, wieś uwłaszczona od dóbr Janów (Żurawskich), pow. wiłkomierski, par. świadoska.

Giejmosze, wś włośc., nad jeziorem Polniary, pow. wileński, 3 okr. adm., o 72 w. od Wilna, 4 dm., 59 mk. kat. (1866).

Giejnie, dwa folw., pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, byłe dziedzictwo Andrzeja i Józefa Ordów. *A. K. Ł.*

Giejowice, ob. *Giegowice*.

Giejściuny 1.) folw. rząd., nadany niemonajckiemu kościołowi, pow. trocki, 4 okr. adm., 79 w. od Trok, 1 dom, 1 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, ob. *Giejstuny*.

Giejsmonty, okolica szlachecka nad rzeką Wersoką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy odl. w. 38, od Ejszyszek w. 2; dm. 4, mk 35 wyzn. rz. katol. (1866).

Giejstuny, *Giejsztuny*, *Giejściuny*, wieś, powiat oszmiański, o 4 w. od Borun, nad rzeczką Słobódką (Kantusią), 1 okr. adm., gmina Holszany, o 28 w. od Oszmiany, 47 dm., 154 mk. Obok wsi folwark. Ziemia urodzajna, gospodarstwo dobre, włościanie mają po włóce gruntu. Własność niegdyś Tadeusza a dziś Antoniego Edwarda Odyńca, który tu się urodził i spędził lata dziecinne. Środkiem G. przechodzi trakt z Krewa do Holszan.

Giejsze, wieś, pow. rossieński, parafia rossieńska.

Giejsztory wielkie, folw., G.-małe, folw. i os., i Giejsztoryszki, folw., pow. sejneński, gm. i par. Mirosław. Wszystkie trzy liczą 6 dm., 95 mk.; odl. 49 w. od Sejn, 14 w. od Serej. Folw. G.-wielkie z wsią Masłowszczyzna i Rowy, ma rozległości m. 599 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 402, łąk m. 97, pastwisk m. 70, nieużytki i place m. 30, płodozmian 4-polowy. Bud. mur. 1, drewn. 15, Wieś Masłowszczyzna osad 10, gruntu morg. 197; wś Rowy osad 11, gruntu m. 66.

Giejsztoryszki, 1.) wś i os., pow. wyłkowyski, gm. Bartniki, par. Łankieliszki. W r. 1827 było tu 24 dm., 170 mk.; obecnie liczy 22 dm., 233 mk., odl. 12 w. od Wyłkowyszek. 2.) **G.**, wś rząd., pow. wyłkowyski, gm. Karkliny, par. Kieturwłoki. W 1827 r. było tu 32 dm., 246 mk.; obecnie liczy 35 dm., 394 mk. Odl. 12 w. od Wyłkowyszek.

Giejsztuny, ob. *Giejstuny*.

Giejszyszki, *Giegiżyszki*, folw. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 33 w. od Wilna, 1 dom, 69 mk., z tego 1 prawosł., 64 katol., 4 karaimów (1866). R. 1794 własność Białłozorów, później Giedrojciów. Prawosł. cerkiew murowana. Por. *Europa*.

Giejżuny 1.) wś, pow. kowieński, parafia Skorule, okr. adm. i gm. Janów, dm. 9, grunta piaszczyste, narzecze litewskie. Stacya drogi żelaznej lipawskiej G. leży o 21 w. od Koszedar, o 7 w. od Janowa. 2.) **G.**, wś, pow. wiłkomierski, par. Bukańce, gm, Szaty, o 30 w. od Wiłkomierza, 12 dm., gleba średnia, narzecze litewskie. 3.) **G.**, dwór pryw. w pow. poniewieskim, o 13 w. od Poniewieża. *J. D.*

Giel (niem.), ob. *Gil*.

Giel..., ob. *Giel...*, *Gil...*

Gielany, zaśc. szlach., nad jez. Wersoką, pow. trocki, 3 okr. adm., 43 w. od Trok, 1 dm., 14 mk. katol. (1866).

Gieląd, niem. *Gelland*, stary, nowy i wielki, trzy wsie, pow.ządzborski, nad długiem jeziorem, około półtorej mili od Biskupca i Ządzborka, st. p. Sorkwity. Pod G. znajduje się stare cmentarzysko pogańskie, z którego teraz jeszcze popielnice wydobywają. *Ks. F.*

Gielądzkie jez. w pow.ządzborskim, niedaleko Sorkwit i Gielądu.

Gielbinów, ob. *Helbinów*.

Gielce, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Balwierzyszki, w dobrach Iwaniszki. W 1827 r. było tu 25 dm., 224 mk., obecnie liczy 35 dm. i 328 mk., odl. od Maryampola 30 w.

Gielczudy, zaśc. rząd., pow. trocki, 3 okr. adm., 60 w. od Trok, 1 dom, 6 mk. kat. (1866).

Gieletyńce 1.), słobódka nad rz. Tarnawą, pow. uszycki, gm. i par. Kitajgród. Jest tu 15 dm. Należy do dóbr Kniaźpol (ob.), do Butiahina. 2.) **G.**, ob. *Gielotyńce*. *X. M. O.*

Gielianowo, folw. pryw., pow. wilejski, o 63 wiorst od Wilejki, 3 okr. adm., gmina Żosna, 1 dom, 19 mk. (1866).

Gielmy, wś, pow. kowieński, par. Wędziagoła, gm. Bobty, nad rzeczką Mekłą, o 2 w. od Wędziagoły, o 12 w. od Bobt, o 24 od Kowna; 10 dm., grunta piaszczyste, narzecze litewskie.

Gielnia, wś, pow. janowski, gm. i par. Zaklików.

Gielnica, węg. *Gölniczbanya*, niem. *Gölnitz*, według Zarańskiego „Gnilec" lub „Hnilec", miasteczko w hr. spiskiem (Węgry), w dorzeczu Hornadu, po lewym t. j. półn. zachodnim brzegu rzeki Gielnicy, przy trakcie wiodącym do Preszowa, legło wśród uroczych Rudaw spiskich. obfitujących tutaj w złoto, srebro i miedź. Jestto miasto górnicze, uważane za kolebkę górnictwa na całym wschodnim Spiżu, w ogóle zachodnich górnych Węgrzech. W królewskim przywileju określającym darowizny dla klasztoru w Jasowie (Jaszó) z r. 1255 jest wzmianka o rzekach Gylnich (Gielnica) i Zumcolncok (Zumulnuk, Smolnik); o miejscowości atoli G. nie ma jeszcze mowy. Dopiero r. 1264 Bela IV, król węgierski (1235—1270), nadał górnikom nad rzeką G. zamieszkałym wszelkie przywileje założenia wolnego miasta górniczego. W krótkim też czasie stała się G. wzorem sąsiednich nowych osad niemieckich. W r. 1272 król Stefan IV (1270 — 1272) nadał miastu wolny wybór sędziego i proboszcza, prawo polowania, rybołówstwa, a przedewszystkiem prawo karczowania, wydobywania rudy itd. Wszelkie przywileje nadane miastu przez Stefana IV, zatwierdził r. 1276 król Władysław III. Kuman (1272—1290), za którego G. jest miastem posiadającem liczne terytorya. Królewski list z r. 1287 określa w sposób następujący jej granice: „meta prima incipit a via Durin et tendit usque ad domum Heremite; deinde vadit usque ad montem Boum, qui ukurhich (ökörhegy, ochsenberg) vulgariter nuncupatur, et ibi flectitur et tendit ad caput eiusdem fluvii Smolnik nominati, et ex inde protenditur ad domos seu aedificia, in quibus ferrum flori et purgari consuevit et postmodum directe praecedendo vadit ad caput eiusdem fluvii Wolkenseifen (Falkenseifen) nominati et exinde protenditur usque ad illum locum, ibi tributum exigi consuevit et ibi terminatur". Około tego czasu wiodła G. spór z sąsiednim klasztorem w Jasowie o używanie lasów. Dobywano wtedy koło G. tylko srebro i miedź. W r. 1280 Władysław III. Kuman, bawiąc w G., przeznaczył z bogatych kopalni srebra po 100 grzywien srebra rocznie na wyposażenie i utrzymanie szpitala dla biednych. Ponieważ G. wiele ucierpiała w czasie buntów Rolanda, przeto tenże Władysław w r. 1290 zatwierdził wszystkie jej przywileje na nowo. T. r. Andrzej III (1290—1301) załatwił spór Gielniczan z klasztorem jasowskim w ten sposób, iż zezwolił klasztorowi dobywać rudę, zwłaszcza ołów, żelazo i cynę na własnych gruntach, wyjąwszy złota i srebra, których wydobywanie należało do korony. Wydobywanie rudy musiało się odbywać w ówczesnych czasach na wielką skalę, skoro król Andrzej III tym samym przywilejem ustanowił dla tej okolicy królewskiego żupana kameralnego (może dla odbierania dziesięciny górniczej, urbura zwanej?). W r. 1317 Karol I Robert (1308—1342)

podniósł G. do rzędu królewskiego miasta górniczego, a w r. 1338 tak Gielnicy jak nowo-powstałemu miastu górniczemu Smolnikowi nadał jako spólną własność włości Szwedler (Górny, Średni i Dolny) i Mniszek (Einsiedel, Remete) wraz z prawem wolnego wyboru co rok sędziego, „ut montana nostra Szomolnokbanya et Gylnichbanya non destruantur, sed recuperentur." Niemniej następca jego Ludwik I (1342—1382) dbał o miasto górnicze. I tak r. 1344 zatwierdził on miastu G. pleno jure posiadanie wszystkich na mocy dawnych przywilejów uzyskanych miejscowości, terrae, praedia, loca sessionalia, i odwołał wszelkie darowizny, które tacita veritate w okręgu gielnickim dostały się w ręce sąsiednich posiadaczy gruntów. Według przywileju tegoż króla z r. 1375 miasto G. posiadało siedm wsi, a zwłaszcza Zachar (dziś Żakarowiec), Wolkonor (dziś Folkmar), Prakow (dziś Prakendorf), Henehman (dziś Helcmanowce), Heremit (dziś Mniszek), Zuadlery (dziś Szwedler) i Abakuk (może dziś Opaka?). Mieszkańcom tych wsi nie wolno było szynkować winem, tylko piwem; następnie nie wolno było sprzedawać mięsa, chleba i sukna, gdyż według królewskich przywilejów przysługiwało to wszystko m. Gielnicy. Późniejsze przywileje oprócz powyższych włości podają jeszcze wsi: St. Margareth (dziś Margoczany), Korumpach (dziś Krompach), Jeklsdorf (dziś Jaklowce) i Frakalou (dziś Kojszów?) w zależności od G. Podatek urbura, który jako census regius od szlachetnych kruszców pobierano, stał się zwolna przy takiej opiece królów obfitem źródłem dochodów korony; również handel miedzią i ołowiem z polakami stawał się coraz żywszym; a kopalnie tutejsze utrzymywały żywe stosunki nietylko z Wrocławiem ale także z Krakowem. Nagłego wzrostu doznało górnictwo i miejskie życie w górniczych miastach okręgu gielnickiego głównie za panowania Zygmunta (1387 — 1437), który wydaniem sławnego „decretum secundum minus" r. 1405 okazał się żarliwym przyjacielem górniczyh miast. W r. 1435 podniósł on G. do godności królewskiego wolnego miasta, zatwierdził jej granice z r. 1368, posiadanie 11 włości, wreszcie wszelkie od Ludwika r. 1374 nadane przywileje i prawo wolnego wyboru sędziego i proboszcza. Z tem wszystkiem wkrótce wzrosła ludność G. i dobrobyt miasta; korona bowiem chroniła i miasto i podległe mu miejscowości w jego prawach i swobodach. Atoli nietylko Gielniczan wspierał i zachęcał król do górnictwa, lecz także przybyszów z sąsiednich miast wolnych (np. z Koszyc); później ściągnął kapitalistów i przedsiębierców z zagranicy, mianowicie z Wrocławia i Krakowa, w ten okrąg górniczy przez nadanie im osobnych przywilejów; tak że ci się tutaj częścią osiedlali, częścią faktorye zakładali. W r. 1424 bowiem król Zygmunt obdarzył wszystkich obcych przybyłych a zajmujących się w G. kopalnictwem, wszelkimi przywilejami, prawami i swobodami, jakich używali Gielniczanie. Wkrótce atoli tenże sam król był zmuszony przeciwko tym zagranicznym kapitalistom prawnie wystąpić z powodu ich lichwiarstwa. O postaci i sposobie życia miejskiego górniczego tego okresu poucza nas między innemi najdawniejsza w odpisie zachowana księga miejska miasta Smolnika. Różnorodność zaś stanów posiadających i nieposiadających w Gielnicy i Smolniku okazuje nam przywilej Zygmunta z r. 1424, który w Smolniku oprócz sędziego i przysiężnych wylicza „cives et hospites, populosque et jobaggones et incolas." Rozumie się, że górników i służby było najwięcej; w niniejszych zaś osadach górniczych nie o wiele później liczono tylko cives, populos et incolas. Za Zygmunta, który Gielniczan uwolnił od wszelkich ceł, opłat i podatków, i upoważnił ich do budowy kuźnicy (huty żelaznej), chęć dobywania rudy wysoko wzrosła. Tak np. w r. 1410 Smolnik wydał 1231 centnarów miedzi, a w r. 1439 już wydobył 4623 cetn. miedzi; inne miejscowości, jak Mniszek (Einsiedel) i Stillbach w r. 1432 mają własnych przełożonych górniczych. Rozwój kopalnictwa doszedł do tego stopnia, że podczas gdy Zygmunt zabronił wywozu ołowiu dla całego kraju, gdyż obawiał się przypadkowego braku tego kruszcu do przetapiania szlachetnych kruszców, natomiast wkrótce Władysław wydał zakaz dla wszystkich osad górniczych wydobywania i przetapiania żelaza, by przypadkiem nie zabrakło drzewa do przetapiania szlachetnych kruszców. Nadmienić w ogóle należy, że handel z Małą Polską był w całem znaczeniu tego słowa ożywiony; czasami tylko z powodu dyplomatycznych zawikłań z tym krajem doznawał niejakich przerw. Co się tyczy wewnętrznych stosunków górniczych miejscowości w okręgu gieln., to G. wykonywała juryzdykcyą nad sąsiedniemi wsiami; tylko osady Mniszek i Stillbach miały do górniczych spraw swoich przełożonych. Od czasu podniesienia G. do godności wolnego miasta górniczego (1435) sprawy sądowe podległych miejscowości rozstrzygali: a) sędziowie, przełożeni górniczy i zaprzysiężni gmin; b) magistrat w G.; c) król lub królewski podskarbi (magister tavernicorum regalium), któremu początkowo królewskie wolne miasta podlegały pod względem politycznym, ekonomicznym, a przedewszystkiem sądowym. Procesy w sprawach górniczych wnoszono najprawdopodobniej do królewskiego najwyższego „szteigera" (przełożonego górniczego), w późniejszych czasach do „7 dolno-węgierskich miast górniczych"

których ogniskiem były Szczawnice bańskie (Schemnitz). Ale już za czasów Zygmunta doznawały górnicze osady dotkliwych strat tak w swoich prawach jak w posiadłościach. Już bowiem od r. 1424 zanosiły one skargi i zażalenia do króla na księży klasztoru jasowskiego, następnie na panów torontalskich (w Tornie), przedewszystkiem zaś na gwałtowną rodzinę Bebeków, panów na Krasnohorce i Pleszewcu (Pleisnitz) w hr. giemerskiém, którzy od czasu utraty obszaru w Stillbach (1344) usiłowali szkodzić na wszelki możliwy przypadek osadom górniczym. Zatrudniony i daleko bawiący król Zygmunt, ile tylko mógł, czynił w interesie korony; wydawał kilkakrotnie mandaty na złoczyńców, surowo nakazał wielmożnym panom szanować przywileje górników i wzywał nietylko wyższych urzędników koronnych do ochraniania uciskanych, lecz także r. 1437 wysłał osobną z znamienitszych osób złożoną komisyą. W tym samym duchu, lecz z daleko słabszym skutkiem, działał Albert I (1437—1439). Ale smutne walki o tron węgierski po śmierci tegoż oddały te osady górnicze zupełnie na pastwę wielkomożnych panów. Od r. 1439 do 1459, zatem przez lat 20, ponawiają się liczne skargi mieszkańców górn. miast na okrucieństwa i barbarzyństwa tych panów i kasztelanów. Gdy Maciej I Korwin (1458—1490) wstąpił na tron, znalazł on między innymi znanymi uciemiężycielami osad górniczych także wójtów z Zawadki (Zadva) jako głównych nieprzyjaciół osad Wagendrüssel i Stillbach. W skutek tego wydał on surowe edykta przeciwko nim w latach: 1458, 1459 i 1475. Za niego górnictwo znowu podniosło się i zyskało na znaczeniu i wziętości. Krajowe rodziny jak hrabiowie Zapolscy (Zapolya) i Turzowie zawdzięczają swe bogactwa tylko górnictwu w tych osadach kwitnącemu, a bracia Schillingerowie z Krakowa utrzymywali w G. znaczny dom handlowy. W następnym okresie czasu (1490 — 1526), w czasie zaburzeń rozlicznych i walk między stronnictwami, nietylko między sobą ale i z rządem, utraciły Gielnica i Smolnik swoje wszelkie przywileje i swobody z r. 1435. Wkrótce nad niedołężnymi królami Władysławem II (1490—1516) i Ludwikiem II (1516 — 1526) zuchwałe stronnictwo Zapolyi wzięło przewagę. Korona, która za słabą była, by chronić najlepszą swą podporę, t. j. szlachtę od oligarchów, musiała miasta na sztych wydawać. Jak źle obchodzono się z górniczemi osadami, dowodzi tego najlepiej ta okoliczność, że sejm w r. 1523 widział się zmuszonym prosić króla o udzielenie pomocy i ochrony górnikom przed udręczeniem i uciskaniem przez wielkomożnych panów. Do końca XV wieku wydobywano tutaj złoto (Stillbach, Goldseifen, Schnellenseifen, potok Orys pod Wagendrüssel), srebro (Stillbach, nad Starą Wodą, Schnellenseifen itd.), miedź, rtęć i ołów tak obficie, iż zaniedbywano prawie zupełnie wydobywania bogatej rudy żelaznej i tylko jednę kuźnicę żelaza w G. miano. Kopalnie te były tak bogate, iż w niektórych pracowało po 300 do 400 górników. W tym to okresie czasu sąd górniczy w G. był zarazem apelacyjnym sądem dla sądów górniczych w hrabstwach: spiskiem, gemerskiem, torontalskiem, abaujskiem, borszodzkiem i zemplińskiem. W jaki sposób Zapolyowie weszli w posiadanie osad górniczych, trudno to dziś dla braku źródeł wyjaśnić. Również jakoby miasta, zewsząd uciskane, dobrowolnie oddały się w opiekę możnego Emeryka Zapolyi, na pewne niewiadomo. Niemniej nie mamy należytego dowodu, jakoby te miasta Maciej podarował Imerykowi Zap. To tylko pewna, że znajdowały się one w mocy Emeryka Z., gdyż później r. 1527 król Ferdynand (1527 — 1564) przeniósł je na Alexiusa Turzo, „prout Johannes Zapolya et antecessores ejus (a więc Emeryk i Stefan) tenebant et possidebant.” A że król nie odwołuje się na żaden akt darowizny poprzedników swoich, przeto wnosić należy o bezprawnem przywłaszczeniu tych obszarów ze strony Zapolyów. Czasy Ferdynanda nie przyniosły błogiego spokoju dla osad górniczych w okręgu gielnickim; gdyż utrata zupełnej wolności, przez to, iż przeszły na własność hr. Turzo, była sygnałem do dalszych ograniczeń własności i wyrządzań krzywd tymże osadom. Na tem polu celują przedewszystkiem biskup klasztoru w Jasowie, panowie na Ryhnawie (Richnó), a głównie Bebekowie z Torny i Krasnohorki. Za tymi panami poszli pomniejsi panowie, jak Horvathowie i Magoczy'owie. W ogóle osady górnicze miały tylu nieprzyjaciół, ilu było sąsiadów. Wszyscy poczęli naruszać granice na większe i mniejsze rozmiary, niszczyć i psuć obszary leśne, łąki i kopalnie wbrew wszelkim ustawom i prawom; do tej żądzy posiadania nie rzadko przyłączały się złośliwość i zuchwałość. Król wprawdzie wyrażał słowa najżarliwszego pożałowania (1551), wydawał nawet listy bezpieczeństwa, ale niewiele złemu zaradzić potrafił. Napróżno też sejm rzucił banicyą na rodzinę Bebeków. Gdy bowiem Jerzy Bebek 1556 r. króla odstąpił, i przeszedł do stronnictwa Zapolyi młodszego, i gdy tę okolicę sobie chciał hołdować, G. odrzuciła go i dzielnie i zwycięsko opierała mu się przez dłuższy czas, aż wreszcie podstępem Bebek ją zajął, wielu uczciwych ludzi ujął i uprowadził, miasto zrabował, tak iż wiele nędzy, sierót i wdów pozostało. Oprócz tego tenże Bebek zajął Wagendrüssel, Stillbach i Smolnik. Skutki tego strasznego r. 1556 były okropne i praw-

dziwie fatalne. G. była w nieludzki sposób spustoszona, tak iż wiele znamienitszych rodzin wyniosło się do sąsiednich miast. Skutkiem tego upadło kopalnictwo. Smutne te stosunki zmusiły wreszcie króla r. 1556 wysłać komisyą górniczą do tychże osad. Komisya ta zastała w istocie górnictwo w Einsiedel i Schwedler całkiem zaniechane, w innych miejscowościach dogorywające, tylko w G. i Smolniku przy życiu, ale w rękach bogatych właścicieli ziemskich, którzy tylko srebro dobywali. Co król ustanowił w celu podniesienia górnictwa, to nowe gwałty i niesprawiedliwości panów w niwecz obracały. Upadające miasta G. i Smolnik zwróciły się r. 1574 bezpośrednio do króla Maksymiliana I (1564—1576) z obszerną skargą, dającą okropny obraz ówczesnych stosunków osad górniczych. Wyliczają w niej wszelkie doznane krzywdy i szkody i usilnie proszą, aby miasta w dawnych przywilejach, swobodach i granicach utrzymywać i bronić, gdyż bez używania dawnych swobód górnictwo rozwijać się w żaden sposób nie może, a mieszkańcy, nie mogąc opłacić czynszu i podatków, będą zmuszeni opuszczać kraj. Maksymilian wydał r. 1576 bardzo ważne rozporządzenie górnicze, którém usiłował podnieść na nowo życie górnicze. Równocześnie prawie Stanisław Thurzo wydał r. 1580 list, którym porządkuje gminy i określa stosunek poddańczy miast do właściciela. Stosunek ten atoli pozostał prostą formą, bo w rzeczywistości dziedzice zmieniali go ustawicznie na szkodę gminy; i tylko w Gielnicy utrzymał się w pierwotnej postaci. Kilka lat spokoju i w ogóle ludzkie obejście się Thurzonów przyprowadziły osady górnicze do lepszego bytu. Atoli nie uniknęły one tych klęsk, jakich doznały wsch. górne Węgry w latach 1576—1618. W ogóle smutne pozostawił po sobie wspomnienia nietylko w tych okolicach, bo także w całych Węgrzech 17 wiek. Zaraza zdziesiątkowała ludność; głód dokonał reszty. Górnictwo upadło całkiem. Po wymarciu rodziny Thurzonów G. uzyskała od Ferdynanda III (1637—1657) r. 1637 odnowienie i potwierdzenie dawnych swobód i praw własności; ale do samodzielności nie powróciła, gdyż wszystkie osady górnicze król Ferdynand r. 1638 oddał w zastaw hr. Stefanowi Csàkyemu z Keresztszeg. Panowanie rodziny Csàkych dało się im dobrze we znaki, gdyż Csakowie wydzierżawiali górnicze osady obcym i byli nieprzyjaciołmi peotestantyzmu. Jeden z takich dzierżawców Sylwester Joanell starał się górnictwo podnieść, atoli oddalał on wszystkich protestanckich robotników i na ich miejsce sprowadzał katolickich polskich górników z Wieliczki. Do tego przyłączyły się od roku 1670 klęski wojenne wszelkiego rodzaju, jak rozboje, gwałtowne wybieranie pieniędzy, przechody i kwaterunki wojsk, pożary, pustoszenia itp., jużto z powodu powstańczych i buntowniczych Tökölych, Kuruzzów, Talpatów, Labanczów i ich sprzymierzeńców, jużteż z powodu Turków i Tatarów; już nareszcie z powodu wojsk cesarskich; nastąpiła nędza, G. dawniej bogata, musiała w tym to okresie czasu zastawić grunt za 9 złr. a r. 1685 zastawiła browar, szynki i młyny swe, by wypłacić kontrybucyą cesarskim wojskom w kwocie 1324 złr. Niemniej początek wieku 18, czasy panowania Rakoczego, przypomniał upłyniony 17 wiek. W tymże wieku po r. 1720 poczęło górnictwo się znowu podnosić i dopiero za Maryi Teresy doczekało się rozkwitu. Kwitnęły przedewszystkiem stolnie Trzech króli, Teresy i Józefa; a na początku 19 wieku kwitnęły głównie Kahlehöhe, szyby Katarzyny, Wniebowstąpienia P. Maryi, Klemensa, Józefa, Roberta, a nieco później Hilfgott, Sturz i Stoszleid. W r. 1811 szyb Ferdynanda był obfitym, dostarczał bowiem rocznie 1000 cetn. miedzi. W r. 1844 miasto Gielnica zostało znowu podniesione do godności uprzyw. wolnego miasta górniczego. Dziś istnieje w G. komisaryat górniczy; jest 106 kopalń. W r. 1876 G. dostarczyła rudy miedzianej z 25 gór 329948 klg., miedzi i srebra z 16 gór 224894 klg., rtęci i cynobru z dwóch gór 2603 klg. Według zarządzonego w grudniu r. 1880 obliczenia ludności stan ludności przedstawia się w sposób następujący: liczba mieszkańców wynosi 4359, więc o 846 dusz mniej niż w roku 1870, w którym liczba mieszkańców czyniła 5205. W liczbie 4359 jest 2121 mężcz., 2238 kob. Co do religii: dusz rzym.-kat. 2164, ew. 2066, grecko-kat. 85, żydów 44. Pod względem języka: 364 węgrów, 2948 niemców, 835 słowaków. (Ob. Zipser Bote. 1881 Nr. 4). Czyt. Dr. E. Schwab. Historische Skizze der Gründner Städte Brünn 1864. S. Weber Zipser Geschichts und Zeitbilder: Leutschau. 1880. A. Stark. Beiträge zur Geschichte von Gölnitz. Kachelmann. Das Alter und die Schicksale des ungarischen, zunächst Schemnitzer Bergbaues 1870. *Br. G.*

Gielniów, os., przedtem mko, nad rz. Brzuśnią i Gielniówką, pow. opoczyński, gm. Goździków, par. Gielniów. Posiada kościół paraf. murowany, wzniesiony około 1861 r. na miejscu dawnego spalonego, dom schronienia dla starców i kalek. (?) Ludność trudni się wyrabianiem osełek (do 1500 kóp rocznie) i brusów. Targ co poniedziałek. W roku 1827 liczono tu 72 dm., 491 mk.; w 1861 r. było 79 dm., 685 mk. (121 żydów); obecnie jest 76 dm., 697 mk. Do osady należy 1041 morgów ziemi. G. stanowił odwieczne dziedzictwo rodziny Brzezińskich, z których jednemu, Toma-

szowi Mszczuj z Brzezinek, przywilejem danym w Opocznie 1455 r. Kazimierz Jagiellończyk pozwolił tu zaprowadzić targi i jarmark, a ztąd domysł, iż wtedy miasto to założone zostało. W r. 1545 Stanisław syn Mikołaja Brzeziński, dziedzic, przywilejem swoim zastrzegł, aby mieszkańcy tego miasta za opłatą czynszu dziedzicowi grunta posiadali, temi podług upodobania rządzili; nadając im oraz wolne propinowanie piwa, łowienia ryb w rzekach, wolny wrąb do lasu i paszenie bydła; pod warunkami, aby w czasie wojny dostarczali dwóch ludzi z końmi i pewną ilość żywności, aby do żniwa pewne dni odrabiali lub płacili i t. d. W roku 1620 król Zygmunt III jarmarki dla G. ponowił, a król August III w r. 1760 nowe sześć nadał. Miejsce to słynące niegdyś dobremi piwami, przeszło następnie do Załuskich i Szaniawskich. G. pamiętny jest urodzeniem w roku 1440 Władysława raczej Ładysława, zwanego Gielniowczykiem lub z Gielniowa, który, zostawszy w roku 1468 zakonnikiem reguły świętego Franciszka, słynął ze świętobliwego żywota, prac apostolskich i wielkiego rozumu, zmarł zaś 4 marca 1505 roku w klasztorze oo. bernardynów w Warszawie i tamże jest pochowany. Uznany za błogosławionego w roku 1750, ogłoszony był nowym patronem królestwa, a w szczególności Warszawy i Gielniowa. Parafia G. dekan. opoczyńskiego 1925 dusz liczy. Por. *Drzewica*. *Br. Ch.*

Gielniówka, rzeczka w pow. opoczyńskim. Poczyna się pod Wygodą na południowy-zachód od Przysuchy, płynie pod Gutkami i Wywozem, a przyjąwszy z lewego brzegu pod Gielniowem strugę płynącą od Mechlina, za Gielniowem wpada z prawego brzegu do Brzuszni. Długa 9 wiorst. *J. Bl.*

Gielotyńce 1.) mylnie *Geletyńce*, wieś, pow. proskurowski, gmina, stan i parafia felsztyńska, w części nad błotami i moczarami położona, o wiorst 7 od m. Felsztyna. Mieszkańców 952, w tej liczbie jednodworców 30, ziemi włościan 1172 dz. G. należały do klucza felsztyńskiego Herburtów, później Grabianków, od których w końcu zeszłego stulecia dostały się w połowie do Kaczkowskich i dotąd noszą miano Kaczkówki a następnie przeszły do Jackowskich i do dzisiejszych właścicieli Żurakowskich. W części tej liczy się 562 dz. ziemi dworskiej używalnej. Drugą połowę Gielotyniec nabył od Grabianków Dr. Chądzyński a jego sukcesorowie sprzedali Nowackim, do których i dziś należy. Ziemi dworskiej 824 dz. Jest tu cerkiew pod wezwaniem św. Anny; parafian wraz z wsią Żuczkowcami 1678, ziemi cerkiewnej w Gielotyńcach 40 a w Żuczkowcach 42 dz. 2.) **G.**, ob. *Gieletyńce*. *Dr. M.*

Gielucie, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okrąg adm., od Oszmiany o w. 45, od Dziewieniszek 27, dm. 9, mieszk. prawosł. 28, katol. 32. (1866).

Gieluny, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 23 dm., 188 mk., z tego 183 katol., 5 żydów (1866).

Gieluszniki, wś, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Jeleniowo, liczy 2 dm., 12 mk.

Gielwany, *Gielwiany*, ob. *Giełwany*.

Gielwidy, wś i folw., pow. kowieński, par. Betygoła, nad ruczajem Muką. Wieś ma 10 domów. *J. D.*

Gielże 1.) bagna w pow. szawelskim, par. rawdziańskiej, 27 włók rozl. z dóbr poduchownych, obecnie dane na wykup. Latem koszą się łąki a zimą nędzne siano się wywozi. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. kroska.

Giełaże 1.) wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 26 w. od Wilna, 4 dm., 48 mk. katol. (1866). 2.) **G.** lub *Giełażewo*, ob. *Nowydwór* i *Poławeń*.

Giełażniki, folw., pow. wiłkomierski. Roku 1788 własność Baura. *A. K. Ł.*

Giełażuny, wieś rząd., pow. trocki, 3 okr. adm., 62 w. od Trok, 20 dm., 133 mk., 127 katol., 6 żydów (1866).

Giełażynie 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol. Liczy 7 dm., 63 mk.; odl. 7 w. od Maryampola. 2.) **G.**, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka. Liczy 3 dm., 58 mk.

Giełcza, fol., pow. garwoliński, gm. i par. Wilga, 3 dm., 15 mk. i 190 mor. obszaru. Por. *Cyganówka*.

Giełczanka, struga, ob. *Giełczyn*.

Giełcze, dobra, pow. oszmiański. Było to dziedzictwo ks. Andrzeja Rudominy Soc. Jesu, misyonarza w Chinach, który około r. 1618 jezuitom je zapisał. *A. K. Ł.*

Giełczew 1.) wś, folw. i wójtostwo, pow. lubelski, gm. Piaski, par. Mełgiew. W 1827 r. było tu 9 dm., 72 mk. Folw. miał 1840 r. 343 m. rozl. i należał do ekonomii lubelskiej. 2.) **G.**, wś nad rz. t. n., pow. krasnostawski, gm. Wysokie, par. Targowisko. W 1827 roku było tu 106 dm., 812 mk. Wspomina ją Długosz (II 503).

Giełczew, *Radomirka* (dawniej Bełza i Kiełczewka), rzeka. Poczyna się w pow. krasnostawskim pod wsią Giełczew, płynie w stronę północno-wschodnią pod wsie Radomirkę, Sobieskę, Wolę Sobieską, Dąbie; od Pilaszkowic przybiera kierunek północny, płynie pod Częstoborowicami, Rybczowicami, Stryjną, pod Gardzienicami wchodzi w pow. lubelski, a od osady Piaski znowu powraca do kierunku północno-wschodniego. Za os. Biskupicami pod Pełczynem wpada z lewego brzegu do Wieprza. Długa w. 38. Przyjmuje z lewego brzegu: pod Stryjną i Wygnanowicami strumień

płynący z zachodo-południa od Krzczonowa i Olszanki, pod Piaskami Kozicę. Na całej jej długości oba brzegi tak są gęsto zaludnione (22 wsi i dwie osady miejskie), że przedstawiają jeden ciągły szereg siedzib ludzkich. Są to wszystko wsie bardzo obszerne, ludne i bogate we wspomnienia historyczne jak: Pilaszkowice i Sobieska wola własność Sobieskich. Gardzienice siedziba Czarnieckiego Stefana.

Giełczyn 1.) wś nad rz. Działdówką, pow mławski, gm. Ratowo, par. Unieck. W 1827 r. było tu 7 dm., 90 mk.; obecnie jest 26 dm., 257 mk. Obszaru gruntu 294 morg., w tem 215 orn., á 293 włośc. Do wsi tej należą wsie Staroguby i Maryśka, z których pierwsze liczą gruntów folw. 365 morg., w tem 150 orn., i 12 mk., a Maryśka tychże gruntów 426 mor., w tem 263 ornej i 12 mk. 2.) **G.**, wś, pow. łomżyński, gm. Kupiski, par. Łomża, w odległości 6 wiorst od Łomży, nad strugą Giełczanką. O wsi Giełczynie wspominają akta kościelne z 1710 — 11 r.; w tych latach panowała w pararafii łomżyńskiej ogromna śmiertelność; zmarło wtedy do 1000 osób; jeden tylko G. pozostał wolnym od zarazy. W początkach niniejszego stulecia G. wchodził w skład ekonomii Łomża; w 1808 za 50000 złp. wzięła Giełczyn w zastaw Teresa Skarzyńska. W 1841 roku dobra Giełczyńskie dostał w donacyą Mikołaj Łochtyn. Dobra Giełczyńskie składały się z folwarków G. i Konarzyce, sołectwa i wsi G., wsi czynszowych Podgórze, Siemień, Konarzyce i wójtostwa Łomża z częścią Czerwonego boru, razem 9389 morg. Obecnie dobra Giełczyńskie zawierają 6312 morg., w tej liczbie 3800 morg. wycinków po lesie. Na samym G. znajduje się 1009 morg., rozmieszczonych na folwarku G. i Łochtynowie, erygowanym przez Łochtyna. W G. w 1876 roku było 213 męż., 246 kob., w tej liczbie 20 żydów. Włościanie posiadali 690 mor. Na Łochtynowie 6 dm., 21 mk.; włościanie posiadają 142 mor. W 1827 roku w G. było 24 domów, 192 mk. *F. O.* i *Lud. Krz.*

Giełczyn, wś, pow. białostocki, ma paraf. kościół Nawiedz. N. M. P., z drzewa wzniesiony 1777 przez kasztelana Chryzantego Opackiego. Parafia katol. dekanatu białostockiego, dusz 1124.

Giełczynek, wś włośc. nad rzeką Działdówką, pow. mławski, gm. Ratowo, par. Strzegowo, odl. o 29 w. od Mławy, liczy 9 dm., 76 mk., 46 mor. gruntu. R. 1827 było tu 10 dm., 64 mk.

Giełczyńska kępa, wieś w pow. białostockim, przy ujściu Biebrzy do Narwi, bardzo obfite zabytki krzemienne.

Giełczyńska puszcza, ob. *Giełczyn* i *Czerwony bór*.

Giełdon albo *Giełdan*, niem. *Gildon*, wieś włośc., pow. chojnicki, w lesistej i piaszczystej okolicy nad jeziorem, pół mil od bitego traktu chojnicko-kościerskiego, $^3/_4$ mili od stacyi kolei żel. pilsko-tczewskiej w Retlu. Roku 1653 w aktach kościelnych nie zachodzi. Obszaru ziemi obejmuje mórg 5210, budynk. 29. dom. mieszk. 12, katol. 121. Parafia i poczta Brusy; szkoła w miejscu.

Giełgudyszki górne, folw., i G. dolne, fol., nad Niemnem, pow. władysławowski. G. górne leżą w gm. Błogosławieństwo, a G. dolne w gm. Giełgudyszki. Oba fol. należą do paraf. t. n. Oddzielone od Niemna szeroką niziną nadbrzeżną, odległe są od siebie o 4 w. G. górne liczą 101 mk., G. dolne 303 mk. Odl od Maryampola 38 w. Znajduje się tu kościół par. murowany. Kościół i par. erygowała 1585 r. ks. Czartoryska. Fabryka serów na sposób szwajcarski, znanych pod nazwą kajdlowskich od nazwiska jej założyciela bar. Gustawa Keudella. Dobra G. górne składają się z folw. G. górne, Boskawola i Dowgierdyszki, tudzież wsi Pakalniszki górne, Pakalniszki dolne, Dowgierdyszki i osady Łankieliszki. Rzeka Niemen stanowi granicę północną. Rozl. wynosi m. 1409; folw. G. górne grunta orne i ogrody m. 352, łąk m. 117, pastwisk m. 132, wody m. 108, lasu m. 220, zarośli m. 69, nieużytki i place m. 37; razem m. 1085, płodozmian 4 i 5-polowy. Bud. mur. 12, drewn. 19. Folw. Boskawola grunta orne i ogrody m. 41, pastwisk m. 17, zarośli m. 103, wody m. 2, nieużytki i place m. 3, razem m. 166. Budowli drew. 3. Folw. Dowgierdyszki grunta orne i ogrody m. 101, łąk m. 41, wody m. 4, zarośli m. 7, nieużytki i place m. 6, razem m. 158, płodozmian 10-polowy. Bud. drewn. 3. Gorzelnia, młyn parowy, pokłady torfu i kamienia wapiennego; rzeka Weranga przepływa terrytorium. Wieś Pakalniszki górne osad 4, gruntu m. 244; wś Pakalniszki dolne osad 22, gruntu m. 533; wś Dowgierdyszki osad 2, gruntu m. 96; osada Łankieliszki gruntu m. 35. Dobra G. niższe podług opisu z r. 1866 składają się z folwarków: G., Bartupie, Dąbrowo, Dopkuniszki, Gudławki, Annopol, Klisze, Narkuny, Pajotje, Papiszki, Traki, Augustowo, Szyronki, Klaropol, Emmasłów, Urniszki, Masztajcie, Franciszkowo, Walule; osad karczemnych: Joltyszki, Nawiuny, Papiszki, Bredzie; osad leśnych: Fürstenwald, Pankliszki, Papiszki, Bałyszki, Mencyszki, Wojwodyszki, Jakubowo, Gniwy, Walentynowo, Sznipowo, Romanowo, oraz lasów. Rozległość dworska wynosi w ogóle m. 19267, grunta orne i ogrody m. 8358; łąk m. 879, pastwisk m. 435, lasu m. 9015, zarośli m. 104, nieużytki i place m. 476. Właścicielami dóbr są sukcesorowie baronowie de Keudell. Trzy gorzelnie, dwa browary, dwie

olejarnie, folusz, pięć młynów i tartaków. Rz. Niemen przepływa przez territorium. Granicą z Prusami. Wieś Albrechtyszki osad 8, gruntu m. 118; wś Bagdzie osad 7, gruntu m. 335; wś Bałtkie osad 7, gruntu m. 289; wś Baście osad 8, gruntu m. 1; wś Bedele osad 10, gruntu m. 550; wś Sankuny osad 12, gruntu morgów 507; wś Jotyszki osad 21, gruntu m. 599; wś Katynele osad 5, gruntu m. 286; wś Kurtynie osad 8, gruntu m. 443; wś Kiersze osad 3, gruntu m. 151; wś Kiermuszyny osad 5, gruntu m. 201; wś Kumpupie osad 12, gruntu m. 328; wś Pilukiszki osad 4, gruntu m. 186; wś Matule osad 4, gruntu m. 228; wieś Masztajce osad 16, gruntu morg. 259; wś Szyłgale osad 7, gruntu m. 183; wś Tamuliszki osad 2, gruntu m. 85; wś Emiliowo osad 8, gruntu m. 34; wś Aszmucie osad 7, gruntu m. 382; wś Bredzie osad 22, gruntu m. 243; wś Dacznajena osad 3, gruntu m. 92; wś Gniewy osad 2, gruntu m. 84; wś Szwarple osad 10, gruntu m. 338; wś Walenczuny osad 11, gruntu m. 485; wś Puskapele osad 6, gruntu m. 296; wś Łembudzie osad 7, gruntu m, 353; wś Pruszele osad 10, gruntu m. 425; wś Rekiele osad 2, gruntu m. 93; wś Żyrne osad 8, gruntu m. 181; wś Warksze osad 8, gruntu m. 373; wś Pieście osad 12, gruntu m. 408; wś Perkuniszki osad 7, gruntu m. 167; wś Krutule osad 5, gruntu m. 193; wś Papiszki osad 21, gruntu m. 355; wś Mielniki osad 6, gruntu m. 327; wś Narkuny osad 35, gruntu m. 488; wś Warczule osad 4, gruntu m. 205; wś Zujkinie osad 13, gruntu m. 1; wś Mazuryszki osad 27, gruntu m. 740; wieś Walule osad 8, gruntu m. 1; osada 1 Gustawowo, gruntu m. 38; wś Elizowo osad 8, gruntu m. 26; wś Kregżdańce osad 6, gruntu m. 276; wś Dawiecie osad 6, gruntu m. $^1/_3$; wś Walle osad 13, gruntu m. 318; wś Piragie osad 5, gruntu m. 139; wś Dobiszki osad 6, gruntu m. 156; wś Degucie osad 3, gruntu m. 142; wieś Pleniszki osad 4, gruntu m. $^1/_3$. Par. G. dek. władysławowski, liczy dusz 3437. Gmina G. ma ludn. 5527, rozległości 30238 morg., s. gm. okr. I Słowiki, st. p. Szaki. W skład gm. wchodzą: Albrechtyszki, Annopol, Augustowo, Bagdzie, Bałtkie, Baśce, Bedele, Dacznawina, Dawiecie, Dąbrowo, Degucie, Dobiszki, Dopkuniszki, Elizewo, Emasłów, Emilewo, Firsztenwaldzie, Franciszkowo, Giełgudyszki, Gudławki, Jakubowo, Jankuny, Kiersze, Kiersznewie, Klaropol, Klisze, Kranczuniszki, Kregżdańce, Krygerowo, Kumpupie, Kurtynie, Masztajcie wś i folw., Matule, Mazuryszki, Mielniki, Narkuny wś i folw., Pajotyje, Papiszki, Piesce, Piraga, Pleniszki, Prusiele, Repnowo, Romanowo, Szaki, Szyłgale, Sznipowo, Szwarple, Traki, Urniszki, Wale, Walenczuny, Walentynowo, Walterowo, Warczule, Warksze, Zujkinie i Żyrnie. W gminie jest kasa pożyczkowa. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Giełgudyszki, wś, pow. rossieński, parafia niemoksztyńska.

Giełmie al. *Maryniszki*, folw., pow. wiłkomierski. R. 1788 własność Kazimierza Mączyńskiego. *A. K. Ł.*

Giełguń, ob. *Jełguń.*

Giełowicze, folw. niewielki w pow. nowogródzkim, w gub. mińskiej, dziedzictwo Dzierdziejewskich, ma obszaru 156 morgów.

Giełowinie, zaśc. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 72 w. od Trok, 2 domy, 12 mieszk. kat. (1866).

Giełoża, folw. Umiastowskich, nad stawem, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 23, od Dziewieniszek w. 7, mieszk. katol. 5 (1866).

Giełucie, folw., pow. szawelski, par. szawkiańska, 7 włók ziemi, własność Jana Butkiewicza. *J. Godl.*

Giełucie, wś, pow. wiłkomierski, okr. adm. i par. Widziszki, gm. Towiany, o 7 w. od Widziszek, o 10 w. od Towian. Grunta górzyste, urodzajne. *J. D.*

Giełusze, wś rząd. nad jeziorem Giełusza, pow. trocki, 1 okr. adm., 25 w. od Trok, 4 domy, 58 mieszk. katol. (1866).

Giełuże, zaśc. rząd., nad jeziorem Giejciszki, pow. wileński, 1 okr. adm., o 13 w. od Wilna; 2 dm., 10 mk. katol. (1866).

Giełwa, folw. szl. nad jez. Giełwa, powiat wileński, 2 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. żydów. (1866).

Giełwanki 1.), folw. szlach. nad jez. Szejeronką, pow. wileński, 2 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dom, 25 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, folw. rząd., pow. wileński, 2 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dom, 6 mk. kat. (1866).

Giełwany, mko i dobra w pow. wileńskim, w 2 okr. policyjnym, o 70 w. na płn. zach. od Wilna, przy granicy pow. wiłkomierskiego, o 2 w. na płn. od Szyrwinty, lewego dopływu rz. Świętej, posiada zarząd gm. włośc., szkółkę wiejską, drewnianą cerkiew prawosławną, filialną do Dukszt, i drewniany paraf. kościół katol. Wniebowzięcia N. M. P., fundacyi 1722 r. Jana Chryzostoma Dowmonta Siesickiego. Liczy 390 mk. t. j. 191 męż., 199 kob. Roku 1866 było tu 30 dm., 286 mk., z tego 140 kat., 141 izr., 5 prawosł. (Na folwarku 46 katol. i gorzelnia). Gmina włośc. G. dzieli się na 7 okręgów wiejskich, zawierających 103 wsie, 454 dm. i 5640 mk. mówiących po litewsku. Parafia katol. G. dek. giedrojckiego posiada 3 kaplice: przy kościele z cudowną „stopką M. B.", na cmentarzu i w domu mieszkalnym giełwańskiego dworu. Wiernych liczy 4357. Dobra G. z należącym do nich folwarkiem Tundziszki mają 1206 dzies ziemi up awnej, zali-

czonej do 1-ej klasy i 1152 dz. lasu. W XVII wieku był w G. zbór kalwiński, przerobiony następnie na kościół katolicki, przy którym zostali osadzeni franciszkanie w klasztorze murowanym. R. 1700 kosztem parafian wzniesiono w miejsce dawniejszego kościół dziś istniejący. Po kasacie franciszkanów klasztor ich obrócono na koszary wojskowe a r. 1872 wybudowano w G. wzmiankowaną powyżej cerkiew dla wojska i służby zarządu gminnego. G. należą do hr. Platerów, którzy drogą spadku otrzymali je po Żabach; pierwotnie Siesickich. R. 1794 mieli tu swoje części: Kossakowski, Horodeński i Górski. *J. W.*

Giełżew, wś rząd., pow. błoński, gm. Radzików, par. Rokitno. W 1827 r. było tu 7 dm., 51 mk.

Giełzów 1.), wś i folw., pow. konecki, gm. i par. Gowarczów. W 1827 r. było tu 20 dm. i 144 mk.; obecnie liczy 31 dm., 195 mk., 714 mr. ziemi dworsk. i 579 włośc. 2.) **G.**, wś rząd., pow. opoczyński, gm. Studzianna, par. Kraśnica. W 1827 r. było tu 7 dm., 51 mk., obecnie liczy 12 dm., 57 mk., 391 mr. ziemi włośc. i 2 mr. rząd. O tym prawdopodobnie G. wspomina Długosz (Lib. benef. I, 335).

Giembry, wś, pow. rossieński, par. Botoki.

Giemianowo, folw. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 45 w. od Święcian, 1 dom, 11 mk. katol. (1866).

Giemlice al. *Gięblice*, niem. *Gemlitz*, wś parafialna, pow. gdański, na żuławach gdańskich, po lewym brzegu Wisły, od której groblą mocną zabezpieczona, pół mili od traktu bitego do Gdańska. Obejmuje wś włośc. i folwark, posiadł. włośc. 12, ogrodn. 4, obszaru ziemi mr. 3503, katol. 480, ewang. 46, dm. mieszk. 32. Parafia i szkoła katol. w miejscu, poczta W. Cędry (Gr. Zünder). Odległość od Gdańska 3 mile. Z dawniejszych czasów są wiadomości. R. 1292 książę pomorski Mestwin II podarował wieś G. oo. cystersom w Peplinie; w pobliżu znajdował się osobny folwark Skowo, który także darował; obecnie ten folw. nie istnieje. R. 1301 ustąpił ją konwent wraz z 3 innemi posiadłościami biskupowi kujawskiemu Gerardowi w zamian za dziesięciny, których biskupi się zrzekli w obszernym kluczu peplińskim (zawierał mil kw. przeszło 2 i pół). R. 1358 biskup Maciej odnawia stare przywileje Giemliczanom. Sołtys Heincze de Gnoisis otrzymał 2 włóki wolne, połowę dochodów z karczmy i $^1/_3$ grzywien z sądów. Sądzić miał wszelkie przestępstwa (über alle Fälle) w obecności biskupiego zastępcy (Nuntius). Dla swojego folwarku zatrzymał biskup 3 włóki wraz z dworem (curia) i rybołówstwo w Wiśle. Na utrzymanie grobli dał biskup raz na zawsze grzyw. 360. Za to był sołtys zobowiązany zboże biskupowi zwozić ztąd do Subków, gdzie był główny folwark. R. 1552 biskup Jan wszystkie te przywileje i ciężary potwierdził. R. 1592 gorliwy biskup Rozrażewski darował tę wieś donośną oo. jezuitom na nową fundacyą klasztoru w Szotlandzie pod Gdańskiem. Odtąd mieli jezuici Giemlice aż do zaboru. W jaki sposób prowadzili ciż ojcowio gospodarstwo, sami piszą pod r. 1771 w księgach rachunkowych. „Wieś Giemlice, jedyna całkiem katolicka na gdańskich żuławach; mieszka w niej 15 gburów, którzy mają własne swoje budynki. Są jeszcze inne zabudowania robotników itd.; te częścią do włościan, częścią do nas należą. Dwie karczmy we wsi mają prawo szynkować. Trzecia karczma zwana Losbuda stoi osobno nad Wisłą; przy niej jest jezioro, karczmarz płaci za prawo łowienia w niem ryb fl. 35. Nasz folwark zawiera 3 wł. i jest od wszelkich ciężarów wolny. Sołtys przysięgły Józef Wodzak, radni (scabini) trzej także przysiężni: Jerzy Schulz, Michał May i Paweł Link sądzą mniejsze przewinienia włościan podług prawa, jakie im przepisuje prastary wilkierz. Także i sprawy kryminalne kiedy się zdarzą sądzą, bo ta wieś ma prawo miecza (jus gladii). Większe zajścia cywilne i apelacye rozstrzyga o. rektor w asystencyi jeszcze drugiego ojca, którzy tu dlatego zjeżdżają 2 razy w roku na św. Marcin i na św. Jan. Żywić tych dwóch ojców, ich sługi, woźnice i 4 konie wieś powinna, wyjąwszy wino, które sami przywożą. Przedtem sołtys bywał zarazem notaryuszem, ale teraz, jak być powinno, ustanowiony został osobny notaryusz Andrzej Trepnauer. Jego obowiązkiem będzie pilnie doglądać archiwum wiejskiego, akta prowadzić i utrzymywać. Gburów 15 trzymają włók 30. Szematyzm dyecezyalny z r. 1867 podaje o parafii giemlickiej i o kościele. „Tytuł ma kościół św. Jana Chrzciciela, patronatu przedtem biskupów kujawskich, resp. oo. jezuitów w Szotlandzie; o pierwszej fundacyi nie wiadomo; teraźniejszy kościół budowany roku 1840 — 1841, konsekrowany d. 24 kwietnia 1842 r. Wsie parafialne: Giemlice, Steblewo, Krzywe koło (Kriefkol), Ostrowite (Osterwick), Suchy dąb (Zugdam), Osice (Wossitz), Trutnowy, Szonowo (Schönau), Ocesławy (Woltzlaff), Herzberg, W. Cędry (Gr. Zünder), M. Cędry, Leszkowy (Letzkau) i Langfelde. Jak widać są te wsie pochodzenia i założenia polskiego, jeszcze przed przybyciem krzyżaków. Z wyjątkiem 3 t. j. Langfelde, Szonowa i M. Cędrów posiadały wszystkie inne kościoły katolickie parafialne i stanowiły osobny dekanat t. zw. steblowski na tych nizinach. Ponieważ były prócz Giemlic patronatu gdańskiego, wraz z miastem dostały się luteranom. Wszystkie te kościoły dotąd istnieją w ręku innowierców, z wyjątkiem Suchego dębu, gdzie zaginął. R.

1870 ufundowano nowe probostwo katolickie misyjne i kościół we wsi Ocesławy. Szkółki katolickie istnieją: w Giemlicach dzieci 77, w Suchym dębie dzieci 48. W innych wsiach odwiedzają dzieci katol. szkoły ewang., którym nauczyciele tak zwani podróżni (Wanderlehrer), opłacani przez chełmińskie towarz. św. Bonifacego i św. Wojciecha, nauki religii udzielają. *Ks. F.*

Giemły, niem. *Gemel*, dobra rycer. i młyn, pow. chojnicki, nad rz. Brdą; młyn pędzi mała struga, wypływająca opodal z jez. i uchodząca do Brdy, około 1 $^1/_4$ mili od Człuchowa. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2941, budynk. 23, dm. mieszk. 3, katol. 76, ewang. 77. Parafia Konarzyny, szkółka Sępolna, poczta Pzechylewo. Z Giemeł al. z Giemłów pisze się Justyna Knutówna 2-o voto Działyńska, starościna pokrzywińska, która klasztor pp. benedyktynkom w Grudziądzu r. 1631 ufundowała. Od XVI wieku istniała w G. kaplica prywatna, niedaleko dworu zbudowana. R. 1744 kiedy Piotr Tuchołka podkomorzy pomorski podejmował wielkie zmiany przy tutejszym swoim dworze, została zniesioną i na innem dogodniejszem miejscu nowoodbudowaną. *Ks. F.*

Giemzów, wś i folw., pow. łódzki, gm. Wiskitno, par. Rzgów. Leży na prawo od drogi z Rokicin do Pabianic, o 6 w. od Andrzejowa, st. poczt. w Pabianicach. W 1827 r. było tu 16 dm. i 130 mk. Folw. G. nabyty w r. 1870 za rs. 31138. Rozl. wynosi m. 595, grunta orne i ogrody m. 522; bud. mur. 6, drewn. 8. Rzeka Ner w części stanowi granicę północną. Folw. G. w r. 1872 oddzielony od dóbr Wiskitno. *Br. Ch.*

Giemzy 1.), wś włośc. nad rzeką Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 2 dm., 19 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Gienajciszki, wś rząd. nad jeziorem Gienajciszki, pow. wileński, 1 okr. adm., o 12 i pół w. od Wilna, 6 dm., 51 mk. katol. (1866).

Gienakiemie, wś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 36 w. od Trok, 11 dm., 86 mk. katol. (1866).

Giendwiliszki 1.), wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska; należała do ekonomii szawelskiej. Na 327 dzies. ziemi 1-go gatunku uwłaszczono dusz 38. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. popielańska; dla 7 dusz nadano 110 dzies. ziemi.

Giendwiły albo *Giedwojnie*, wieś, pow. szawelski, gm. ligumska. Na 390 dzies. ziemi uwłaszczono dusz 70. *J. Godl.*

Gienekalnis, zaśc. rząd., nad jez. Łomiesta, pow. święciański, 2 okr. adm., o 35 wiorst od Święcian, 2 dm., 13 mk. katol. (1866).

Gieniany, wieś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 49 w. od Trok, 10 dm., 80 mk., z tego 72 katol., 8 żydów (1866).

Gienie, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Liszkowo. Liczy 8 dm., 75 mk., odl. 48 w. od Sejn.

Gienie 1.), wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 13 dm., 134 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Gieniejciszki, folw. szlach. nad rz. Odyniec, pow. trocki, 3 okr. adm., 38 w. od Trok, 3 dm., 39 mk. katol. (1866).

Gieniota, mko rządowe, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Gienitowo, wś rząd. nad jeziorem, powiat dzisieński, 3 okr. adm., o 48 w. od Dzisny, 4 dm., 41 mk., z tego 37 prawosł., 4 kat. (1866).

Gieniuńce, wś rząd. nad rz. Wersoką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 52, od Ejszyszek w. 16, dm. 6, mk. 33 wyzn. kat. (1866).

Gieniusze, wieś w pow. sokólskim, gub. grodzieńskiej, o 5 w. od Sokółki.

Gieniuszki 1.), okolica szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 62 w. od Trok, 3 dm., 22 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wieś niedzingowskiej wołości, pow. trocki, 4 okr. adm., 62 w. od Trok, 2 dm., 12 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, zaśc. szl., pow. trocki, 4 okr. adm., 63 w. od Trok, 2 dm., 19 mk. kat. (1866).

Geniuszyszki, zaśc. święciański, par. Komaje.

Gieniuta, ob. *Gieniota*.

Giennie, zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 21 w. od Trok, 1 dom, 26 mk., z tego 20 katol., 6 żydów (1866).

Gienowicze, wś, pow. augustowski, gmina Hołynka, 80 dm., okolica górzysta, grunt gliniasty i kamienisty z piaskiem. *Now.*

Gientuciszki, wś, pow. wiłkomierski, niegdyś mko ks. Radziwiłłów, r. 1788 w zastawie trzymał je Łappa. *A. K. Ł.*

Gientupis-Zacisze, folw., pow. szawelski, par. wieksznianska, własność Gierdwoyniowej.

Gierajcie, ob. *Girajcie*.

Gieraliszki, zaśc. szlach. nad. rz. Wilią, powiat wileński, 2 okr. adm., o 65 w. od Wilna, 1 dom., 5 mk. katol. (1866).

Gierałtowce, inaczej *Girałtowce* (ob.).

Gierałtowice, wś, pow. wadowicki, od Zatora na płd. zach. 7, od Andrychowa na płn. 10, od Wadowic na płn. zach. 10 kil. w linii powietrznej. G. legły nad rzeką Wieprzówką. Jest tu kilka stawów. Obszar większej posiadłości liczy roli ornej 423, łąk i ogr. 29, past. 24, lasu 139; mniejszej zaś posiadłości roli ornej 798, łąk i ogr. 17, past. 49, lasu 64 mr. austr. Domów 112. Mieszkańców 626 (280 męż., 346 kob.) w r. 1869. Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz katol. 686. Parafia łac. w miejscu. Kościół mały drewniany, pod wezw.

św. Marcina, postawiony w r. 1629, poświęcony 1630, restaurowany i murem obwiedziony 1672. Co do powyższej daty 1629, jako roku założenia kościoła, podanej w szem. dyec. tarn. (1880 r.), jest ona mylną, gdyż kościół tutejszy istniał już r. 1378; w zatwierdzeniu bowiem bractw kapłanów księstwa oświęcimskiego przez Floryana Mokrskiego, biskupa krakowskiego, z r. 1378, między innymi wymieniony jest także pleban gierałtowickiego kościoła. W r. 1392 plebanem tutejszym był X. Stanisław. Za Długosza (Lib. ben. II, 230) G. należały do Mikołaja Szaszowskiego h. Kopacz. Metryki kościelne pochodzą z roku 1718. Dzwonów trzy, średni z roku 1631, najmniejszy z roku 1844. Do parafii należy wieś Gierałtowiczki. Cała parafia liczy 1015 kat., 1 żyda. W tej wsi był w XVI w. zbór kalwiński, o czem przekonywa synod pińczowski w sierpniu 1562 r. złożony, który między innymi podpisał Adam, minister Dei in Gierałtowice. Kto zbór ten założył, kiedy upadł, nie wiadomo. (Łukaszewicz, Dzieje wyzn. helw. w Małej Polsce. Poznań, 1853). W przywileju z roku 1503, nadanym dnia 27 czerwca w Zatorze, a ustanawiającym rozgraniczenie posiadłości klasztorów mogilskiego i tynieckiego z powodu sporu o staw, między świadkami wymieniony jest Piotr Szaszkowski, dziedzic z Gierałtowic (Janota, Dipl. Mon. Clarae Tumbae. 1865). — Uwagi godnym jest dworek jodłowy, zabytek budownictwa z XVII wieku. Było to dawniej mieszkanie księżnej Lubomirskiej. Własność sukcesorów Mauryce-go hr. Potockiego. Poczta w Zatorze. *Br. G.*

Gierałtowice, niem. *Gieraltowitz* 1.), wieś i dobra, pow. toszecko-gliwicki, w kącie między bytomskim, rybnickim i pszczyńskim. Folw. od r. 1853 własność Karola Raczek, ma 1575 m. rozl. z folwarkami Fohlung i Langwasser. Wieś ma 105 dm., 1229 m. rozl., szkołę 1-klasową i kościół paraf., do którego się zalicza 2334 wiernych. 2.) **G.**, wś i dobra, pow. kozielski, o 10 kil. na płd. od Koźla. Dobra G. z folw. Kopanina mają 2487 m. rozl., w tem 854 m. lasu. Wś ma 41 osad, młyn, karczmę, 361 m. rozl., szkołę i kościół paraf. z r. 1556. Parafia liczy dusz 1078. *F. S.*

Gierałtowiczki, wś, pow. wadowicki, par. Gierałtowice; legły na północ od Gierałtowic. Własność Stanisława Kostki ze Skrzynny Dunina. Kilka wielkich stawów. Obszar większej posiadłości liczy roli ornej m. 302, łąk i ogr. 39, pastw. 13, lasu 109; mniejszej posiadłości roli ornej 277, łąk i ogr. 9, pastw. 32, lasu 37. Domów 55. Mieszkańców 270 w roku 1869. Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 liczy 329 dusz rz. kat. Wspominane r. 1664.

Gierałty nowe i **G. stare**, wsie, pow. mazowiecki, gm. Szepietowo, par. Dąbrówka. W 1827 r. było w G. nowych 7 dm., 38 mk. Folw. G.-nowe v. Szepietowskie podług opisu z r. 1867 rozl. wynosi m. 114, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 51, łąk m. 9, lasu m. 49, nieużytki i place m. 5; wś G.-nowe v. Szepietowskie osad 7, gruntu m. 142.

Gieranony, mko i dobra w pow. oszmiańskim, leżą pod 54°7' szerok. geograf. i 43°15 dług. wschod., o 70 w. od Wilna, o 42 w. w kierunku południowo-zachodnim od Oszmiany, w 3 urzędzie (stanie) policyjnym, w gm. Siedliszcze. Mko posiada mur. paraf. kośc. katol. ś. Mikołaja i liczy 242 mk., z których 112 mężczyzn i 130 kobiet. R. 1866 było 35 dm., 195 mk. katol., 12 izr. G. parafia kat. klasy 3 dek. wiszniewskiego posiada filią w Dziewieniszkach (porów.), kaplicę w Berdowszczyźnie i 4023 wiernych. W r. 1433 W. Ks. Lit. Zygmunt Kiejstutowicz za zasługi, okazane bratu jego Witoldowi, nadał obok innych dóbr i G. Janowi Gasztoldowi. Nadanie to potwierdził w r. 1493 król Aleksander wojewoda wileński i razem kanclerz W. Ks. Lit. Olbrycht czyli Wojciech Gasztold, syn Marcina wojewody trockiego, piszący się „grabią na Murowanych Gieranonach,“ wzniósł tu zamek i fundował tutejszy kościół w r. 1529, ustanawiając przy nim altaryą, na którą przeznaczył z dóbr swoich każdoroczną dziesięcinę w snopach i po 77 kóp groszy litewsk. (192 i pół złp.) czynszu. Inny znów z Gasztoldów, także wojewoda wileński, z żoną swą księżniczką Drucką, fundowali tu bogate probostwo z tytułem infułacyi. W czasie bezkrólewia r. 1575 odbyło się w G. kilka zjazdów szlachty litewskiej w celu naradzenia się kogo mają obrać na króla i w. ks. litewskiego, a także nad sposobami wyrobienia u przyszłego monarchy gwarancyj swych praw i swobód. Na pierwszym z nich znajdował się Stanisław Karśnicki, sędzia sieradzki, przybyły tu w poselstwie od zjazdu jędrzejows., i skutecznie popierał kandydaturę Stefana Batorego. Po śmierci Stanisława Gasztolda, ostatniego z tej rodziny, G. zgodnie z prawami krajowemi przeszły w r. 1542 na króla Zygmunta I, który je oddał Zygmuntowi Augustowi. W XVII w. dobra te, jako królewszczyzna, były w ręku Paców, z których Michał, wojewoda wileński i hetman litewski, zapisał je w r. 1670 razem z Lipniszkami, Nostwiczami, Remirowem i Antokolem cum attinentiis na dochód artyleryi, czyli właściwej pod zarząd jenerała artyleryi, i ten, po odtrąceniu swojej pensyi (40000 złp.), obowiązany był używać reszty (80000 złp.) na zaopatrzenie artyleryi. Przy powszechnym niedozorze weszło z czasem w zwyczaj, że cały dochód z tych dóbr, wynoszący, jak wspomnieliśmy, 120000 złp., zostawał przy jenerale; artylerya nie otrzymywała nic. To nadużycie

sejm z r. 1775 potwierdził, przyznając ówczesnemu jenerałowi ks. Sapieże używanie tych dóbr, sine calculo! R. 1708 bawił tu dni parę Stanisław Leszczyński. Pierwsi pijarzy wileńscy mieli w G. swą rezydencyą, a przy niej w r. 1730 otworzyli szkoły, które przetrwały tylko do r. 1738. W tym bowiem roku wyrokiem sądowym zmuszeni byli zamknąć je na zawsze. Wyrok ten pozyskali jezuici na podstawie konstytucyi i przywilejów akademii wileńskiej, mającej wyłączne prawa i swobody zakładania szkół na Litwie. Ruiny zamku Gasztoldów, które na początku bieżącego stulecia dochodziły do wysokości 1-go piętra, rozebrane zostały w 1-ej ćwierci tego wieku na materyał do różnych budowli gospodarskich w sąsiednich dobrach Lipniszki; resztki zaś tych zwalisk upamiętnił N. Orda w swoim Albumie. Dziś G. należą do Korwin-Milewskich („Staroż. Polska" t. 3; Kalinka „Sejm 4-letni" I, 143; J. Łukaszewicz „ Historya szkół" t. IV). Piszą też niekiedy, acz mylnie, Gieraniuny i Gieranojnie. *J. W.*

Gieraszowice i **Gieraszowska-wola**, dwie wsie i folw,, pow. sandomierski, gm. Łoniów, par. Sulisławice, o 5 w. od Klimontowa. W 1827 r. było w Gieraszowicach 24 dm. i 160 mk., obecnie liczą 21 dm., 349 mk., 404 mórg ziemi dworsk., 27 osad, 164 m. włośc. gauntu. Gieraszowska wólka zaś 13 dm., 162 mk., 354 mr. dworsk. i 61 włośc. W XV w. należały do Dersława Zborzeńskiego (Dług. I 395). Dobra G. nabyte 1876 r. za 15600 rs.

Gieraty, wś rząd., pow. dzisieński, 3 okr. adm., gm. miorska, o 36 w. od Dzisny, 12 dm., 130 mk., z tego 126 kat., 4 żydów (1866).

Gierbieniszki, wś, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Krasnopol. W wykazie urzędowym miejscowości gub. suwalskiej (z 1878 r.) nie ma tego nazwiska a za to spotykamy Gierwiszki w gm. Kopciowo, których znowu nie podaje Zinberg, ani wykaz urzędowy podający skład gmin z 1866 r. *Br. Ch.*

Gierbin, wś rządowa, pow. olhopolski, gm. i par. Czeczelnik; wraz z wsią Białykamień tworzyła oddzielne ststwo. R. 1812 nadane było na lat 12 bez opłaty kwarty gen. Lewickiemu a przez tegoż odstąpione Fabianowi Lipińskiemu. *Dr. M.*

Gierbin, *Gierbino*, wś, pow. bałcki, gm. Piszczana, par. Krzywejezioro. R. 1868 miała 106 dm. *X. M. O.*

Gierbinięta, wieś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 31 w. od Oszmiany, 8 dm., 83 mk., z tego 43 prawosł., 40 katol. (1866).

Giercza, góra w pow. dolińskim, na płn. od osady Sukiel, na lew. brz. Sukiela, z najwyższym szczytem Iwanoczkowe (825 m.). Z płd. stoczystości Gierczy płynie potok Ozera, dopływ Sukiela. *Lu. Dz.*

Giercze, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Gierczuki, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 i pół w. od Wilna, 2 dm., 35 mk., z tego 21 prawosł., 14 katol. (1866).

Gierczyce, wś, pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Gierczyce. Posiada kościół paraf. murowany erekcyi niewiadomej; obecny wystawił 1708 r. prob. Maciej Kurnicki. W 1827 r. było tu 36 dm. i 48 mk., obecnie liczy 31 dm., 286 mk., mr. ziemi włośc. 355. Wspomina o tej wsi Długosz (III, 498). Folw. G. Kościelne, od Opatowa w. 6, od rz. Wisły w. 14. Rozl. wynosi m. 663, grunta orne i ogrody m. 622, bud. drew. 34, wiatrak i staw; wś G. osad 21, gruntu m. 308.

Gierczyce (z Rubinkami i Dąbiem), wś nad Rabą i gościńcem wiodącym z Bochni do Myślenic, leży w pow. bocheńskim. Oddalenie od Bochni wynosi 6·8 kil. Gierczyce należą do parafii rzym. kat. w Chełmie i liczą 542 mk. Większa posiadłość wynosi 277 m. roli i 27 m. ogrodów i łąk; mniejsza pos. 297 m. roli, 44 m. łąk, 115 m. past. i 21 m. lasu. Gleba rędzinowata, urodzajna, przeważnie równa.

Gierdasze, wś, pow. sejneński, gm. Kopciowo, par. Lejpuny. W 1827 r. było tu 10 dm., 76 mk., obecnie liczy 19 dm. i 190 mk. Odl. 43 w. od Sejn.

Gierdawy niem. *Gerdauen*, dawniej *Girdow* al. *Girdauberg* i *Gardawin*, małe m. powiatowe w Prusach wsshodnich, nad strugą Czarną, albo, jak inni chcą, Omet, ma około 3000 ludności, prawie tylko luterskiej i niemieckiej; dworzec kolei żel. toruńsko-wystruckiej, o 44 kil. od Wystrucia, pod 54°22 szer. i 38°58 dł., ma znaczne garbarnie, farbiarnie, browary piwa bawarskiego, landraturę, sąd okręgowy i kościół paraf. ewang. Bite trakty schodzą się tu od Węgoborka z Mazur, z Iławy nad Preglem (Wehlau), z Bartoszyc i Rastemborka. Targi przypadają 8 razy w roku: 4 na bydło i konie, 4 kramne. Utrzymują niemieccy pisarze, że G. wzięły swoją nazwę i początek od prusaka jakiegoś bogatego zwanego Gerdaw, który się do wiary chrześciańskiej nawrócił, kapłanem został i około r. 1303 to miejsce założył. Za zezwoleniem papieża Inocentego VI (? niem. źródła piszą IV, oczywiście fałszywie) także kościół i klasztor oo. dominikanów ufundował. Dodają miejscowe źródła, że był to kapłan świętobliwy czy nawet święty, gdyż w dokumentach zawsze się zowie sanctus Gerdaw. Na herbie miejskim umieszczony jest św. Piotr i Paweł. Klasztor znajdował się nad jeziorem Banctin, gdzie teraz magazyn. Roku 1398 mistrz w. krzyżacki Konrad von Jungingen wyniósł G. do rzędu miasta, i nowy przywilej nadał. Włók było wtedy 120, z których 60 należało do wsi miejskiej, zwanej Sta-

ra wieś (Attendorf): czynszowała krzyżakom rocznie 36 marek. Oprócz tego 60 włościan, którzy mieli małe posiadłości (Höfe), płaciło 15 marek. Młyn gierdawski czynszował 600 korcy żyta, 300 k. słodu i 90 k. pszenicy. Zamek (Burg) gierdawski liczył 4 pługi roli, należał wprost do krzyżaków, którzy tu swoich wójtów (Pfleger), stojących pod komturem w Królewcu, utrzymywali. Wprost do krzyżaków należał drugi zamek zwany Nordenburg. Zresztą podzielony był krzyżacki obwód gierdawski: 1) na dobra szlacheckie (Kölmische Lehngüter), których liczono 30 w wioskach, o ile wiedzieć; 25 pełniło 32 służb w wojnie (Dienste); 2) wsie czynszowe, początkowo było ich 12 o 680 włókach, dawały czynszu 79, później 186 marek; od r. 1437 zachodzi jeszcze 5 wiosek, czynszujących 167 m., 5 korcy żyta i tyleż pszenicy; 3) pruskie wsie i tz. wolni (Freie), wiosek było 12, w nich prusaków wolnych 52, każdy miał 3 do 5 włók (Hake); wespół odprawiali 56 służb (Dienste); oprócz tego było włók włościańskich 133. Młyn jeden jeszcze istniał oprócz gierdawskiego w Nordenburgu, czynszował 120 skotów. Wójtowie gierdawscy za krzyżaków są znani: Jan von Winnungen 1315, Konrad von Kuhla 1339, Teant von Brandenburg 1343, Henryk von Riche 1360, Ulryk von Wertheim 1370 Arnold 1378, Wilhelm von Rosenberg 1397, ...von Heideck 1402, Wilhelm von Eppingen 1408, Alf von Suren 1412, Hans von Schauenburg 1415, Kunz von Bukym 1416, Ulryk Guwch 1423, Henryk von Ochse 1424, książę Konrad ze Szlązka, pan Oleśnicy i Koźla 1427, Henryk von Mossbach 1431, Rudolf von Vestenberg 1433, Fryderyk von Mossbach 1434, Leonard von Parsberg 1436, Jost von Stupperg, 1439, Bernard von Schönberg 1441, Ludolf von Vestenberg 1443, Jerzy Roeder 1451. Zresztą niewiele wiemy o tej małej mieścinie. Podobno około r. 1314 miała własnego komtura. R. 1400 komtur w. krzyżacki Wilhelm Helfenstein urządził miasto według danego poprzednio przywileju; na lepsze zagospodarzenie darował przytem włók 20. R. 1406 budowano mury naokoło miasta. Roku 1454 otrzymał od krzyżaków na własność obwód gierdawski z zamkiem Nordenburg, Jerzy Schlieben, jako wynagrodzenie że im z 557 dobrze uzbrojonych rycerzy i knechtów aż z Saksonii przyszedł na pomoc. Dokument na tę darowiznę wygotowany jest r. 1469, następnie r. 1701 przez Fryderyka I, króla pruskiego pierwszego, potwierdzony. Powiadają, że rodzina von Schlieben długo jeszcze potem posiadała rewers na 100000 flor. złotych (Goldgulden), które im zobowiązali się zapłacić krzyżacy. Podobno zgłosili się z tym rewersem do króla Fryderyka II, żeby im dług wypłacił. Ale król miał mówić: nie jestem zakonnikiem, niech się trzymają papieża. Roku 1485 wojsko polskie zburzyło miasto, poczem w gruzach leżało, aż dopiero w r. 1493 na nowo odbudowane zostało. Roku 1679 oddział szwedzkiego wojska przybył tu, któremu zapłaciło miasto kontrybucyi tal. 1353. R. 1802 zgorzała większa część miasta; na odbudowanie udzielił król Fryd. Wilhelm III tal. 20490. Roku 1807 cała armia rossyjska po bitwie pod Iławką (Pr. Eylau) stała naokoło Gierdaw. Tegoż roku 1807 po bitwie pod Pr. Frydlądem nadciągnął korpus francuzów, którym zapłacili kontrybucyi 11000 tal. Powiat gierdawski obejmuje obszaru ziemi 1545 kw. mil, ludności ma 38000, graniczy z powiatem wystruckim, darkiejmskim, węgoborskim, rastemborskim, frydlądzkim i iławskim (Wehlau). Oprócz nazwanych już traktów istnieje trakt węgoborski, iławski i nordenbursko-wystrucki; kolej toruńsko-wystrucka cały pow. przerzyna; miasto 1 Nordenbork. Liczne strumyki skrapiające tę okolicę, łączą się z rz. Łyną (Alle fl.). W północnej mianowicie części znajduje się wiele lasów. Ludność z małemi wyjątkami luterska i niemiecka. Wiele wiosek ma nazwy czysto polskie, jak np. Błędowo, Dąbrowa, Doje, Baragin (Friedrichsdorf), Karpówko, Gniadkowo, Kurkowo, Łączki, Miczuły, Muldzie, Polesie, Popówko, Różanna, Zawady, Kozłówko, Sokoły, Suczki, Trocin, Wesołówko, Klonówka, Wola itd. *Kś. F.*

Gierdówka, może *Kierdejówka*, dobra w stronie zachodnio-północnej pow. nowogródzkiego, gub. mińskiej, w okolicach Wsielubia, dożywotnia własność Strokowskich; mają obszaru 3230 morg., w glebie dobrej. *Al. Jel.*

Gierducie, dwór, pow. rossieński, par. kołtyniańska, r. 1862 należał do Połubińskich.

Gierduciszki, wś włośc., pow. wilejski, o 42 w. od Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z m. Mołodeczna do granicy powiatu mińskiego, 9 dm., 71 mk.

Gierduszki, nad rzeką Czernicą, folw. i wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 49, od Dziewieniszek 31; w fol. G. mk. katol. 28; we wsi G. mieszk. katol. 60, prawosł. 34. (1866).

Gierdwojnie, ob. *Girdwojnie*.

Gierdziagoła, ob. *Wajgów*.

Gierdziały, *Skulbiszki* albo *Warmie*, folw., pow. szawelski, par. wajgowska, rozl. włók 8, należy do Syrewiczowej. *J. Godl.*

Gierdzie, wś i os., pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Łuksze. W 1827 r. było tu 5 dm. i 64 mk.; obecnie liczy wraz z osadą 7 dm., 54 mk.

Gierdziejowce, folw. nad rzeką Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., o 32 wiorst od Wilna, 1 dom, 11 mk. prawosł. (1866).

Gierdziejówka, okolica salachecka, powiat lidzki, 2 okr. adm., nad rz. Turejką, o 52 w. od Lidy, 5 dm., 38 mk. (1866).

Gierdziowce, wś włośc., w gm. Wawerka, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy w. 24, od Wasiliszek w. 8, dm. 5, mk. wyzn. rz. katol. 56, prawosł. 13 (r. 1866).

Gierdziuny, wś, pow. władysławowski, gm. Swiatoszyn, par. Iłgowo. W 1827 r. było tu 5 dm. i 52 mk., obecnie liczy 6 dm., 52 mk.; odl. 16 w. od Maryampola.

Gierejne, folw., pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, należał niegdyś do Hrynkowszczyzny i zwał się Siesikowszczyzną. Była to własność Krzysztofa Dusiackiego Rudominy, który r. 1627 darował G. słudze swemu Stanisławowi Wolmanowi. Dziś G. należą do Julii Tromszczyńskiej. *A. K. Ł.*

Gieret, jezioro w pow. sejneńskim, gminie Pokrowsk, o 8 w. na południe od Sejn. Długie do 900, szerokie do 200 sążni, głębokie do 90 stóp, brzegi wyniosłe i wzgórzyste, obszaru liczy do 120 morgów. O wiorstę ku wschodowi leży jezioro Pomorze. Nad brzegami jeziora leży wieś Giby. L. Wolski w spisie jeziór (Kalend. Obserw, Warsz. 1861 r,) mylnie nazywa je Herod (str. 119). *Br. Ch.*

Gieretowo, niem. *Geretowo*, mała posiadłość, pow. toruński, $^1/_4$ mili od Torunia, za wsią Mokre, blisko traktu toruńsko-kowalewskiego, podana jest na mapach wojskowych, także i u Kętrzyńskiego umieszczona; natomiast w statystykach urzędowych nie można tej posiadłości odszukać.

Giergiewskoje, os. włośc., pow. konecki, gm. Ruda Maleniecka, par. Fałków. Jestto osada włościańska na gruntach rządowych utworzona po 1864 r.; liczy 3 domy, 9 mk. i 130 mor. obszaru.

Giergżda, ruczaj, dopływ Ryngowy w Giergżdelach,

Giergżdele 1.) dobra, pow. szawelski, par. kurszańska, 2 okr. adm., o 3 w. od Kurszan, o 21 w. od Szawel. R. 1717 należały te dobra do Stefana Rybskiego. Obecnie po rozprzedaży na części samo fundum z 26 włókami ziemi należy prawem spadku po ojcu do Michała Hurczyna. Są tu dwa folwarki: Michałówka nad rz. Ryngową i Anulin włók 4, własność Anny z Godlewskich Hurczynowej. 2.) **G.**, dobra, pow. szawelski, par. kurszańska, rozl. włók 20, należy do Leonarda Tałucia; budynki dobre, gontami kryte, wiatrak. 3.) **G.**, dobra, pow. szawelski, par. kurszańska, rozleg. włók 18, należy do Władysławy z Tymińskich Ejmontowej. *J. Godl.*

Gierkańce, wieś uwłaszczona od dóbr Sterkańce Łappy, pow. wiłkomierski, parafia dobejska.

Gierkany, folw., pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, par. Dukszty; dawne dziedzictwo Biegańskich, z których obecny dziedzic Wincenty. *A. K. Ł.*

Gierki, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 25 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 5 dm., 38 mieszk. wyznania rzym. kat. (1866).

Gierkiszki 1.) wieś mahomet. Rejżewskiego meczetu, pow. trocki, par. Punie, 3 okrąg adm., 59 w. od Trok, 3 domy, 35 mk. katol. (1866). R. 1850 Jabłoński miał tu folw. 676 dzies. 2.) **G.** (z Mażenajciami), folw., powiat szawelski, par. krupiewska, okr. adm. 3-ci. Należy do Konst. Giedmina. Rozl. włók 23.

Gierkontyszki, ob. *Giegrany* i *Girkontyszki.*

Gierkowo, niem *Gerkowo*, rycer. dobra, pow. toruński, na wyżynach prawego brzegu Wisły, blisko granicy pow. chełmińskiego. Obszaru ziemi obejmują mórg 2374, budynk. 14, dom. mieszk. 6; katol. 145, ewang. 70. Parafia Bolimin, szkoła Boliminek, poczta Ostromecko. *Ks. F.*

Gierlach, najwyższy szczyt w paśmie Tatr, *Gierlachowskim* lub *Gierlachowieckim*, także *Garłuchem* lub *Garłuchowskim* zwany, niem. *Gerlsdorfer Spitze*, węg. *Gerlachfalvicsúcs*, legł w Tatrach spiskich, po południowej stronie głównego grzbietu Tatr, na granicy gmin Batyżowiec i Gierlachowiec (Garłuchu). Od szcz. Wysokiej (2555 m. szt. gen.) główny grzbiet zwraca się na przestrzeni 550 m. na wschód, na szczyt, tworzący południowo-wschodni narożnik (2508 m. szt. gen.) nad Zamarzłym stawem. Od tego szczytu grzbiet główny ciągnie się 1800 m. na południowy-wsbhód ponad doliną Batyżowiecką przez Batyżowiecki szczyt (2436 m.) do szczytu 2464 (szt. gen.). Odtąd zwraca się tenże ku północnemu-wschodowi, na przestrzeni 550 m. do narożnika między dolinami Batyżowiecką (od południowego-zachodu), Wielicką (od wschodu,) a ramieniem południowo-wschodniem nad Zielonym stawem. Narożnik ten wynosi 2484 m. (szt. gen.). Od tego narożnika gł. grzbietu odrywa się na południowy-wschód ściana graniczna między dolinami Batyżowiecką a Wielicką. W tejże ścianie od narożnika w odległości 425 m. na południe wznosi się szczyt Gierlach czyli Garłuch. Wzniesienie tego szczytu: 2662·6 m. (szt. gen.); 2659·7 (Fuchs); 2659 m. (Kolbenheyer); 2640·8 m. (Greiner); 2647 (Korzistka); 2649 (n. 6 Fabriczy). Od G. grzbiet bieży ku południu, obniżając się zwolna, aż ku Małemu Gierlachowi (2568 m. szt. gen.), szczytowi odległemu od Gierlachu 450 m. Tutaj grzbiet rozdwaja się na ramię zachodnie i wschodnie. Ramię zachodnie ciągnie się dalej na południe ponad stawem Batyzowieckim, po wschodniej jego stronie, kończąc się szczytem „Na Reglu„ (1795 m. szt. gen.). Wschodnie ramię załama-

ne bieży na południowy-wsch. W tym grzbiecie szczyt 2358 m. (szt. gen.). W stoku południowo-wschodnim tego szczytu jest wierch 1586.6 m. (szt. gen.). Wierch o 750 m. dalej na płd.-wsch. w tym samym stoku, wznosi się do 1451 m. wys. (szt. gen.). Od ramienia zachodniego, 450 m. na połd. od Małego Gierlachu, podobnież wybiega ku południ.-wsch., równolegle do poprzedniego ramienia wschodniego, odnoga górska, kończąca się szczytem 2132 m. (szt. gen.); 2130 m. (Kolbenheyer); 2027 m. (Dezsö). Między tymi trzema grzbietami znajduje się głębokie, dzikie, puste zagłębienie bezwodne, olbrzymimi złomami granitu (piargami) zasute, z trzech stron prostopadłemi turnicami otoczone. Zwie się ono Kotłem Gierlachowskim (Gerlsdorfer Kepel). Na fotodr. mapie Tatr (1:25000) obok tej nazwy niem. wpisano mylnie nazwę Botzdorfer Loch. Od południa, z czwartej strony, wyłom na Spiż i zdala siniejące pasmo Niżnich Tatr. Dolna krawędź, południowa tego Kotła wznosi się 2007 m. (Kolbenheyer); 2049·7 m. (szt. gen); 1930 m. (Dezsö); górny zaś jego brzeg 2568 m. (szt. gen.). Nadmienić tu wypada, że dr. A. Kremer w tłum. niemieckiego art. prof. Kolbenheyera: „Wycieczka w Tatry w sierpniu roku 1872“. (Spraw kom. fiz. t. VIII. 274 — 290) mylnie przetłumaczył niem. Kessel przez Kotlina; Słowacy mówią „Kocieł“. Szczyt G., jak przeważnie większa część szczytów tatrzańskich, jest podłużny, wązki, utworzony przez grzbiet z samych łomów granitowych składający się i nadzwyczaj dziko poszarpany; tak iż żaden szczyt tatrzański nie może z nim się równać pod tym względem. Najwyższy czubek jego tworzy granitowa skała 1 m. szeroka i długa. Na niej postawił w r. 1874 Dr. Maurycy Dechy kamienną figurę. Wschodni jego stok spada ku Długiemu stawowi Wielickiemu pod 50—60° do 732 m. wysokości. Tworzy on z Łomnicą i Lodowym trójcę najwyższą w Tatrach. Widok z niego cudownie malowniczy. Sam wierzchołek G. tworzy jakby trójzębną koronę; środek jej zapełniają głazy, na których zmieścić się może do ośmiu ludzi. Zęby owe rozszerzają powierzchnię szczytu w trzech kierunkach. Północny ząb jest najwyższym punktem G. Ząb zachodni sterczy na prost kotliny batyżowieckiej i jest szczeliną szeroką na metr, długą na 2 metry, oddzielony od środka, tak że w niej jakby w łożysku pochyłem ku północy, może się kilka osób ukryć przed wichrem, lub skwarem słonecznym. Ząb trzeci sterczy od południa, poza którym ku dol. Wielkiej, przepaść na 1000 m. głęboka, ze ścianą prawie prostopadłą. Grzbiet G. najeżony przeróżnych kształtów iglicami na podobieństwo powyszczerbywanego grzebienia. Poniżej szczytu kilka metrów rośnie Gentiana frigida i Gnaphalium carpaticum. Granit G. odróżnia się od granitu półn. gór tatrz.; w tych bowiem feldspat jest albo białym, albo szarawo-białym lub wreszcie czerwonym; w G. granit zaś jest koloru żółtawego lub pomarańczowego i drobnoziarnisty. Do najnowszych czasów uważano wyjście na ten szczyt za niemożliwe. W ostatniem dopiero dziesięcioleciu została droga nań odkrytą przez śmiałych turystów tatrzańskich. Kronika szczytu tego pod tym względem jest następująca: W r. 1860 zwiedził go podróżny niewiadomego nazwiska, przewodniczył mu Marcin Urban (już zmarły), młynarz z Nowej Leśnej. W r. 1871 był tu podróżny, również niewiadomego nazwiska; przewodniczył mu Jan Still, nauczyciel z Nowej Leśnej. W r. 1872, w sierpniu Franciszek Holst z wschodnich Prus, student z Berlina, wyszedł nań pod przewodnictwem J. Stilla. W r. 1874 (7 sierpnia) byli Teodor Steinberg i Hugo Elsner z Gnadenfeld w Prusiech; przewodniczyli im J. Still i pomocnik Samuel Horway. Tegoż samego roku (31 sierpnia) z przewodnikami Stillem i Horrayem zwiedził go Dr. Maurycy Dechy z Pesztu wraz z majorem Antonim Döllerem, sekr. węg. tow. karp., Pawłem Schwarzem, zarządcą kąpielowym w Szczawach Sławkowskich, Józefem Schäforling gospodarzem ze Szczaw Sławkowskich. We wrześniu (22) tegoż roku wyszedł nań X. Józef Stolarczyk, proboscz z Zakopanego; przewodniczyli mu Wojciech Roj, Szymon Tatar, Wojciech Giewont, górale z Zakopanego. W r. 1875 w maju był na nim Dr. Oskar Simony, prof. z Wiednia z przewodnikiem Horwayem. Tegoż samego roku (31 lipca) byli na nim prof. Dr. Dyonizy Dezsö i Karol Holzinger prof. z Terezyanum, z Wiednia; przewodniczył im Jan Still, Marcin Spitzkopf i Erwin Gelhof. W sierpniu (12) t. r. wyszedł nań sam, Ludwik Golsz, nauczyciel z Nowej-Leśnej. Następnie 14 sierpnia (1875) pięciu mężczyzn z Popradu, z których jeden Larniczky Józef; przewodniczyli im S. Horvay i Marcin Spitzkopf. Dnia 18 sierpnia (1875) X. A. Krechowiecki ze Lwowa z przew. Wojciechem Giewontem, Jędrzejem Walą (syn). Dnia następującego (19 sierpnia 1875 r.) zwiedzili go Dr. Tytus Chałubiński z Warszawy, Walery Eliasz z Krakowa, Stanisław Kraszyński, słuchacz wydz. filoz. z Krakowa, Ludwik Chałubiński (syn) i Tadeusz Dembowski, studenci z Warszawy. Przewodniczyli im Wojciech Roj, Szymon Tatar, Maciej Sieczka, Wojciech Ślimak, Szczepan Roj, Wojciech Marduła, Szymek Tatar (młodszy), Jan Stopka, górale z Zakopanego. W r. 1876 (1 sierpnia) zwiedził go Zygmunt Pokrzywnicki, student z Rygi z przew. Jędrzejem Walą (syn). Tegoż roku (17 sierpnia) Jan i Aleksander Majewscy, studen-

ci gimn. z Krakowa; przewodniczył im J. Wala (syn) i Wojciech Roj. Dnia 22 sierpnia (1876) Bronisław Dembowski i Ludwik Chałubiński, stud. z Warszawy. Przewodniczyli im Wojciech Roj i Szymon Tatar. W r. 1877 (2 lipca) Stefan Dąbrowski z Warszawy z przewodnikiem Wojciechem Rojem; 7 sierrnia Albert Ambrozy, naucz. z Wielkiego Sławkowa, z naucz. Ludwikiem Golszem z Nowej Leśnej i Kolomanem Schönwiesnerem; 27 sierpnia Dr. Eugeniusz Janota, prof. uniw. lwowskiego, i student Wawrzyniec Teisseiry ze Lwowa z przewodnikami Jędrzejem Walą (syn) i pomocnikiem. W r. 1878 (8 sierpnia) Ludomir Szpadkowski, uczeń szkoły sztuk pięknych w Krakowie, Józef i Antoni Deskurowie, studenci gimn. św. Anny w Krakowie z przew. Jędrzejem Walą (synem) i Jędrzejem Gładczanem. Tegoż roku we wrześniu byli tu po raz drugi dr. T. Chałubiński i Stanisław Kruszyński z całą swoich górali świtą. W latach 1879 i 1880 z polskiej strony Tatr nikt nie był na Garłuchu. Wycieczkę na G. najdogodniej odbywać ze strony Śpiża; albo ze Szczaw Sławkowskich, albo z Sztwoły (Stola). Na szczyt prowadzą dwie drogi albo z doliny Wielickiej od schroniska Hunfalvy do Kotła Gierlachowskiego, stąd przez Mały Gierlach na W. Gierlach, albo z doliny Batyzowieckiej od stawu Batyzowieckiego ku lodowcowi poniżej Gierlachowskiej Próby, a stąd na sam szczyt. Wycieczka z Szczaw Sławkowskich do schroniska Hunfalvy 2 godź.; na Mały Gierlach 4 godź.; na W. Gierlach 2 godź., razem 8; tyleż z powrotem; doliczywszy 4 godź. odpoczynku wycieczka 20 godź.; z Sztwoły do Batyz. stawu 3 godź., do lodowca pod Próbą G. pół godziny, na szczyt 2 godz.; razem 5 i pół godź.; tyleż z powrotem; 3 godź. odpoczynku, wynosi cała wycieczka 14 godzin. Tę ostatnią drogę odkrył Wiktor Lorenz, inżynier z Krompachu. Droga ta z Szczaw Sławkowskich odbyta wymaga do 16 godzin wraz z odpoczynkami. Na mapie Schediusa i Blasiusa nazwę Kesselberg w właściwem miejscu wpisano; lecz nazwę Gerlachfalva-Csucs t. j. Gierlach, położono mylnie po wschodniej stronie doliny wielickiej. Wysokość podano tylko ogółowo 8000 st. w. = 2528·65 m. Literatura: X. J. Stolarczyk. Wycieczka na szczyt Gerlachu. W Pam. towarz. tatrz. T. I. Kraków. 1876 str. 56—67. Dr. Dionis Dezsö. Die sechste Besteigung der Gerlsdorfer Spitze. W Jahrb. d. Ung. Karp. Vereins. T. III. 1876. 3 — 21. Wal. Eljasz. Wycieczka na Gierlach. w Kłosach. R. 1876 T. 23, N-ra 575, 576, 581, 582. Kolbenheyer. Die Hohe Tatra. Teschen. 1880. Th. Steinberg. Die erstmalige Besteigung der Gerlsdorfer Spitze den 7. Aug. 1874 „w Czasop. Allgemeine Nachrichten der Brüdergemeinde.“ Jahrg. 1874 (Nr. 39 i 40). Neusatz a. d. Oder. *Br. G.*

Gierlachów 1.), folw., pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Sandomierz. Liczy 2 dm., 6 mk. Dobra G. składają się z folw. G., Rzeczyca Sucha; attynencyi Czwartek i Chwałki, tudzież wsi G.; od Sandomierza w. 3, od rzeki Wisły w. 2. Rozl. wynosi m. 221. Folw. G., grunta orne i ogrody m. 129, łąk m. 24, nieużytki i place m. 6, razem m. 159; bud. mur. 5, drew. 6; folw. Rzeczyca Sucha m. 62, bud. drew. 3. Cegielnia. Wś G. osad 2, gruntu m. 7. Od dóbr tych odłączono attynencyą Cypryanów Gierlachowski m. 20, oraz Dygalszczyzna i Lebiedówka m. 5. 2.) **G.**-poduchowny, folw., G. bliższy i G. dalszy, wsie rząd., pow. sandomierski, gm. i par. Sandomierz. Są to niejako przedmieścia Sandomierza. W 1827 r. G. bliższy liczył 15 dm., 94 mk., obecnie 16 dm., 130 mk., 75 mr. ziemi włośc. G. dalszy liczył w 1827 r. 17 dm., 89 mk., obecnie ma 19 dm., 138 mk. i 126 mr. ziemi włośc. G. poduchowny folw. ma 1 dm., 9 mk. i 121 mr. ziemi rządowej. *Br. Ch.*

Gierlachowce, węg. *Gerlachfalva*, niem. *Gerlsdorf*, dawniej *Gegersdorf*, wś słowiańska, w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie wielickim, w dorzeczu Popradu, w części podtatrzańskiej, nad potokiem Nową Wodą, także Gierlachowskim zwanym; graniczy od zach. i płd. z obszarem Batyzowieo, a od wschodu z obszarem Wielką i Wielkiego Sławkowa. Północna granica bieży głównym grzbietem Tatr, od szczytu na mapie Tatr (Spezialkarte d. öst.-ung. Mon. Zone 9, Col. XXII) zwanego „Warre“ (2490 m.) przez Polską Przełęcz (2196 m.) i Wielicki szczyt (2218 m. szt. gen.) aż po narożnik, gdzie od gł. grzb. ku południu odrywa się ramię z turniami Gierlachowieckiemi. W obręb tej wsi wchodzi urocza dolina tatrzańska Wielicka (Felkethal) i grupa najwyższych szczytów Tatr, Gierlachem zwanych (2663 m. szt. gen.). Wzniesienie wsi: 791 m. (szt. gen.); 777·87 m. (Fuchs); 782·61 m. (C. Rothe). Na wschód wsi wznosi się wzgórze Warta (miejsce znaku triang., 804 m. szt. gen.); 750 m. na północ od niego, nad Czerwonym pot. (Rotbach), bezimienne wzgórze 833 m.; od niego 1125 m. na zachód, nad Nową-Wodą, wzgórze Brumstock (850 m. szt. gen.). Wieś liczy 493 mk., między nimi dusz rz.-kat. 18, protestantów 472, żydów 3 (Szem. dyec. spiskiej 1878). Według szem. gmin ewangelickich z r. 1880 prot. jest 493. W r. 1832 było we wsi katolików 55, protestantów 525; w r. 1875 katol. 31, prot. 487, żydów 3. Posiada kościół łac. i prot. Kościół łac. filialny pod wezw. Podwyższenia św. Krzyża, należący do parafii w Batyzowcach, posiada dzwon około 6 cetnarów ważący. Na nim napis: „Iesus. homo. salva-

tor. Maria. Anna. Joannes. Judas. Matthaeus 1251". (?) Na sygnaturce nie ma roku. W 1832 użytek dzwonu służył tylko katolikom. (Wypis z ksiąg paraf. w Batyzowcach). Kościołek zaś protestancki wystawiła Anna Marya Mariossy, z domu Horvath Stansith de Gradecz, w r. 1800. Jest on atoli filią plebanii batyzowieckiej. Jest tu także szkółka kat., którą wystawił pleban batyzowiecki Jan Udrzycki, poprzednik dzisiejszego plebana katol. Ludwika Urbana. Do szkołki prot. uczęszcza 47 uczniów z Gierlachowiec. Stacya pocztowa Łuczywna. W artykule „Sześć dni w Tatrach", umieszczonym w IV. T. Pamiętn. Tatrz. 1879, na str. 55 napotykamy na tę wś nazwę Garłuchów, której podług zdania W. Eljasza tameczny lud słowacki pewnie używa. Nazwa więc Gierlachowce ma być przekręconą z nazwy Gerlsdorf i Gerlachfalva. Od wsi, w obrębie której wznosi się Gierlach, ma się nazywać tenże *Garłuchem*. Lud tameczny zowie go także *Garłuchowskim szczytem* lub *Garłuchowską Szpicą*. *Br. G.*

Gierlachowo 1.), wś, pow. wschowski, 14 dm., 72 mk.; 71 ew., 1 kat., 53 analf. 2.) **G.**, domin., pow. wschowski; 1106 mórg rozl., 5 dm., 76 mk., 21 ew., 55 kat., 14 analf. Stacya poczt. i kolei żel. w Bojanowie o 6 kil. Własność Stanisława Modlibowskiego. 3.) **G.** lub *Gerlachowo*, wś, pow. kościański, 31 dm., 265 mk., 1 ew., 264 kat., 48 analf. Stacya poczt. w Krzywiniu (Kriewen) o 6 kil.; st. kolei żel. w Kościanie o 18 kil. *M. St.*

Gierlachowski potok, ob. *Nowa Woda.*

Gierłatowo, olędry, pow. średzki, 20 dm., 98 mk., należy do domin. Chłapowa.

Gierłatyszki, wś, pow. rossieński, parafia kroska.

Gierłoż al. *Gierłoża*, z przydomkiem *Polska G.*, dla odróżnienia od innej wsi Pruska Gierłoż, położonej zaraz obok w Prusach wschodnich, obejmuje 2 miejscowości; pow. lubawski, w północnym kącie, który się styka z pow. suskim i ostródzkim, nad strugą Gryźlą, wpływającą zaraz opodal do rz. Drwęcy, okolica lesista. 1) G., dobra, niem. *Görlitz*, liczą mórg 1279, budyn. 19, dom. mieszk. 9, katol. 22, ewang. 102. Parafia Kazanice, szkoła Zielkowo, poczta Lubawa. 2) G., król. leśnictwo, niem. od r. 1875 *Schneiderswalde*, między Pol. Gierłożą a Zielkowem, należy do nadleśn. w Miłomłynie w Prusach wschodnich, ma obszaru mr. 1955, budynki 3, dom mieszk. 1, kat. 3, ewang. 9. Parafia, szkoła, poczta jak pod 1.— G. od samego początku założenia biskupstwa chełmińskiego należała do dóbr stołowych biskupich. Zazwyczaj mieli tu biskupi swój folwark i wieś osobną, która szarwark czyli pańszczyznę odrabiała. Biskupi wydawali zazwyczaj G. razem z pobliską wsią gburską Zielkowem w dzierżawę na kilka lat. R. 1762 trzyma tę wieś w dalszej dzierżawie na 3 lata Antoni i Maryanna Smoszewscy, cześnikowstwo sanoccy. *Kś. F.*

Gierłoża pruska, niem. *Preussisch-Goerlitz*, wś, pow. ostródzki, nad strugą wpływającą stąd niedaleko do rz. Drwęcy, przy granicy pow. lubawskiego, naprzeciwko położonej tamże Polskiej Gierłoży. *Kś. F.*

Giermakowicze, okol. róż. właśc., powiat trocki, 2 okr. adm., 41 w. od Trok, 8 dm., 99 mk. kat. (1866).

Giermakówka, ob. *Germakówka.*

Giermanicha i **Lis**, wieś, pow. łukowski, gm. Jarczew, par. Wilczyska; ob. *Lis.*

Gierniki, ob. *Girniki.*

Gierniki, wś włośc. i folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 6 — 7 w. od Szczuczyna. R. 1866 wś miała 16 dm., 142 mk.; folw. 11 mieszk.

Giernoszyce, niem. *Goernsdorf*, wieś, pow. sycowski, filia par. drołtowickiej z kazaniami niemieckiemi.

Giernupie lub *Girnupie*, wś rząd., pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. W 1827 r. było tu 4 dm. i 73 mk., obecnie liczy 6 dm., 83 mk., odl. 27 w. od Maryampola.

Gierodwicie, wś, pow. sejneński, gm. Kudrany. Odl. 42 w. od Sejn, liczy 33 dm., 211 mk. Opuszczona zarówno w spisie z 1827 r. jak w wykazie urzędowym z 1866 i u Zinberga. Niema jej także na mapach a podaje ją jedynie wykaz miejscowości suwalskiej gubernii z 1878 r. *Br. Ch.*

Gierołcice, niem. *Jeroltschütz*, wś i dobra, pow. kluczborski, o pół mili od Wołczyna. Dobra G. z folw. Zabagnie i Nowy Folwark mają 2670 m. rozl. a wś ma 77 osad, 1325 m. rozl., glebę średnią, kościół ewang., filią wołczyńskiego i szkołę ewangelicką. *F. S.*

Gierosze, ob. *Jarosze.*

Gierowa, ob. *Gerowa.*

Gierowo, niem. *Giehrau* lub *Gühran*, w r. 1321 *Antiqua Gora*, wś i dobra, pow. grotkowski, par. Hohen-Giersdorf, o 10 kil. od Grotkowa ku Ziębicom. Dobra mają 1228 m. rozl., gorzelnię; wś 36 osad, 225 m. rozl., parę młynów. *F. S.*

Giersdorf, *Gierschdorf* 1.), w r. 1361 *Gerhardisdorf*, wś, pow. nissański, o 2 mile od Nissy, ma 424-morgowe sołectwo ryc., 149 osad, 4374 m. rozl., gleba żyzna, kościół paraf. był do r. 1842 filią Bischofswalde. Do G. należą kolonie: Wilhelmsthal 15 osad, 39 m. rozl., i Domsdorf 12 os., 46 m. 2.) *Hohen*-**G.**, wieś i dobra, pow. grotkowski, o milę na zachód od Grotkowa. Folw. ma 450 m. rozl., wś 63 os., 2540 m. rozl., gleba średnia, kościół parafialny (przed reformacyą filia Olbendorfu w powiecie strzelińskim), na cmentarzu ciekawe nagrobki

rodziny Seidlitzów od r. 1530, i szkołę 2-klasową. Dobra Hohen-G. przed sekularyzacyą 1810 r. należały do biskupa wrocławskiego. 3.) *Nieder*-**G.**, wś i dobra, pow. grotkowski, par. Hohen-G., o milę od Grotkowa. Folw. ma 782 m. rozl. a wś 11 osad, 1141 m. rozl. 4.) **G.** Tegoż nazwiska jest dużo wsi na Szląsku dolnym i średnim, np. w pow. brzeskim wś kościelna ewang.; w pow. ząbkowickim parafia Wartha; w pow. złotogórskim par. Rothbrünnig; w pow. jeleniogórskim z kościołem paraf. ewangielickim i filialnym katol. (papiernia, wyrób papieru z drzewa, blicharnie, wodospad); podobnaż wś w pow. lwowskim; w pow. swidnickim i walbrzyskim (ta zowie się według Zarańskiego Gierszcze), obie kościelne katolickie. Także i Giesmansdorf w pow. bolesławskim zowią pospolicie G. *F. Ś.*

Giersdorf (Wüste-), ob. *Wuestegiersdorf.*

Gierstuciszki, dobra, pow. wiłkomierski, par. Owanta, własność Rajnolda Pomarnackiego, włók 40, nad jeziorem.

Giersz, wś, pow. łódzki, gm. Czarnocin, par. Kurowice.

Gierszcze, ob. *Giersdorf* (niem.).

Gierszczyzna, ob. *Gerszczyzna.*

Giertany, folw. w Inflantach polskich, pow. lucyńskim, własność Cwiklidzkich, zaledwie 34 dzies. obszaru mająca. *G. M.*

Giertrudów, wś, pow. nowo-radomski, gm. Gosławice, par. Dmenin.

Gieruliszki 1.), wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda. W 1827 r. było tu 5 dm., 52 mk.; obecnie liczą 6 dm., 52 mk.; odl. 21 w. od Maryampola. 2.) **G.**, kol. i wś, pow. maryampolski, gm. i par. Pilwiszki. Liczą 9 dm., 75 mk.; odl. 24 w. od Maryampola, 6 w. od Pilwiszek, nad Jurą. Kol. ma 116 m. rozl.

Gierusy, ob. *Gerusy.*

Gierwarojcze, zaśc. szlach. nad potokiem Żyżmorą, pow. trocki, 1 okr. adm., 24 w. od Trok, 1 dom, 9 mk. katol. (1866).

Gierwaty 1.), okolica szlach., w obrębie której leżą wsie: G.-stare, G. Śledzie i G. Szeligi, pow. makowski, gm. i par. Sieluń. Ztąd pochodzi Jastrzębowski Wojciech, zasłużony profesor i leśnik. 2.) **G.**, wś, pow. ostrołęcki, gm. Czerwin, par. Goworowo. W 1827 r. było tu 15 dm., 93 mk. *Br. Ch.*

Gierweliszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 29 w. od Święcian, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Gierwiany, wś, pow. sejneński, gm. i par. Sereje. Liczy 35 dm., 380 mk.

Gierwiaty 1.), małe mko w pow. wileńskim, na lewym brzegu rz. Łoszy, rozgraniczającej powiaty wileński i oszmiański i będącej dopływem lewego brzegu Oszmianki, o 61 w. na wschód od Wilna, w 4 okr. adm.; posiada drewniany paraf. kościół katol. św. Trójcy i liczy 131 mk. Parafia katol. G. klasy 4-ej dek. wileńskiego powiatowego, ma kaplice w Sokołojciach i Girach a liczy 7400 wiernych. Kościół tutejszy fundowany był w r. 1526 przez Jana z ks. litewskich biskupa wileńskiego; we 200 lat później przebudował go Michał Jan Zienkowicz, także biskup wileński. Dziś G. z dobrami należą do Domejki; część mka do miejscowych włościan i do kościoła. 2.) **G.**, folw. szl. nad rzeką Mussą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 1 dom, 11 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, wś włośc. nad rzeką Mussą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 8 dm., 114 mk. katol. (1866).

Gierwicie, wś, pow. rossieński, par. Botoki.

Gierwidzie, zaśc. szl., pow. wileński, 4 okr. adm., o 57 w. od Wilna, 2 dm., 10 mk. katol. (1866).

Gierwiele, wś, pow. sejneński, gm. Wiejsieje, par. Berżniki. Liczy 4 dm., 30 mk.; odl. 18 w. od Sejn.

Gierwieliszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. polic., mk. kat. 19, dm. 2 (1866), od Święcian 29 w.

Gierwieniki, wś, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 15 w. od Lidy, 4 dm., 38 mk. (1866).

Gierwina, leśniczy dwór rząd. nad rzeką Wierchnią, pow. trocki, 1 okr. adm., 20 w. od Trok, 1 dom, 17 mk. kat. (1866).

Gierwinie 1.), zaśc. szl., pow. trocki, 1 okr. adm., 18 w. od Trok, 1 dom, 13 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Gierwinis, wś, pow. sejneński, gm. i par. Lejpuny, 2 dm., 7 mk., odl. 35 w. od Sejn.

Gierwinis lub *Gierwinas*, jezioro w powiecie sejneńskim, przy wsi t. n., ma 10 mr. obszaru.

Gierwiszki, ob. *Gierbieniszki.*

Gierwiszki, wś włośc. nad rz. Solczą, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy odl. w. 54, od Ejszyszek w. 18, dm. 5, mk. 50 rz. kat. wyzn. (1866).

Gierwiszki, niem. *Gierwischekk*, dobra, pow. iłłuksztеński w Kurlandyi, par. Ueberlauz.

Gierylany, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 10 w. od Oszmiany, 10 dm., 84 mk. katol. (1866).

Gierynia, ob. *Gerynia.*

Gierżody, wś i folw. rządowy, pow. rossieński, par. odachowska.

Gierzwałd 1.), niem. *Geierswalde*, dobra i wś kośc., pow. ostródzki, przy trakcie bitym ostródzko-dąbrowieńskim, około 2 mil od Ostrody, st. p. Rychnowy. 2.) **G.**, ob. *Gietrzwałd.*

Giesdorf (niem.) na Śląsku, ob. *Giesmannsdorf, Kamienna* i *Gocinowice.*

Giesebitz, ob. *Izbica.*

Giesen (niem.), ob. *Gize, Gizno.*

Gieshuebel (niem.), dwie wsie na Szląsku pruskim: 1) w pow. lwowskim; 2) w pow. lubańskim, r. 1389 zwana *Gisobil.*

Gieski, wś, pow. piotrkowski, gm. i parafia Rosprza. W 1827 r. było tu 24 dm. i 165 mieszk.

Giesmannsdorf (niem.) 1.), w r. 1370 *Goswinsdorf*, wś i dobra, pow. nissański na Śląsku, par. Nissa, o 8 kil. na zachód od Nissy, blisko granicy pow. grotkowskiego, ma stacyą drogi żel. Dobra G. mają 1700 m. rozl., cegielnię, fabrykę drożdży prasowanych, młyn parowy amerykański, fabrykę serów, cukru mlécznego, wyrobów z gliny i browar parowy. Jedno z najciekawszych gospodarstw przemysłowych na Śląsku górnym, od r. 1837 własność Friedenthalów; 300 mk. Wś ma 27 osad, 175 m. gruntu. Należały do G. folw. i kol. Jentsch (w r. 1415 Jenschowicz) i młyn Zaupitzmühle. 2.) G. w r. 1399 *Gosweynsdorf*, 1495 r. *Goszmandorf*, wś, pow. bolkowicki, ma 2 kościoły: paraf. kat. z XIII w. i ewang. od r. 1742. 3.) G., r. 1233 *Gosbinsdorf*, wieś, pow. bolesławski, zwana też *Giersdorf* i *Giesdorf*, ma kościół paraf. ewang. i ewang. kaplicę, która do r. 1804 była katolicką. 4.) G., r. 1305 *Gozwinisdorf*, wś, pow. szprotowski, ma 2 kościoły: katol. i ewang. *F. S.*

Giesoewen (niem.) lub *Gisewen*, ob. *Gizewo.*

Giesztowty, okolica szlach. nad rz. Dzitwą, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy odl. w 41, od Wasiliszek w. 36, dm. 4, mk. wyzn. rzym. katol. 38 (1866).

Gietki 1.), wś kurpiowska, pow. kolneński, gm. Czerwone. par. Mały Płock, w odległości 13 i pół w. od Kolna, 28 i pół od Łomży, na lewym brzegu Pisny, przy obrębie leśnym Żelazna. Gietki leżą w jednej z najwięcej zaludnionych miejscowości w puszczy. Powyżej nad Pisną leżą Ludwy, poniżej Haberki. Obiedwie wsie łączą się prawie z Gietkami. Naprzeciw Gietek, przez rzekę, znajdują się Siwiki i Korwki. Podług wykazów 1800 znajdowało tu się wtedy 7 bartników, 3 czynszowników i jeden chałupnik, posiadających ogółem 9 włók 14 mr. magd.; w tej liczbie bartnicy (Cześlak i Gietkowie) posiadali 3 włók, 10 mr. miary chełm. Było tu wtedy 18 sztuk koni, 18 wołów, 19 krów, 24 świń, 33 owiec i sztuka połowizny. Włościanie do seminaryum w Pułtusku płacili 86 gr. W 1827 r. było tu 11 dm., 55 mk.; obecnie 340 mr. 97 pręt. (w tej liczbie 188 mr. 205 pr. orn.). 2.) G., wś, powiat kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród. *Lud. Krz.*

Gietkowo, niem. *Göttkendorf*, wieś w pow. olsztyńskim, st. p. Olsztynek.

Gietrzwałd, *Dzietrzwałd*, *Jetrzwałd*, niem. *Dittrichswalde*, wś włośc. parafialna, pow. olsztyński, w zachodniej części, przy granicy powiatu ostrodzkiego, nad małą strugą, zwaną Gilbing, uchodzącą do Pasaryi, w okolicy górzystej, urodzajnej, czysto polskiej, na t. zw. polskiej i katolickiej Warmii. Zaledwie o $^1/_4$ mili jest granica, po za którą mieszkają w pow. ostródzkim po polsku mówiący prusacy lutrzy (odrębni od polsko-pruskich Mazurów); pół mili od stacyi kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Biesalu (Biesellen). Od r. 1876 odbywają się targi we wsi G. (Marktflecken). Mieszk. liczą blisko 1000; z wyjątkiem jednej familii są wszyscy polacy i katolicy; trudnią się prócz kilku kupców i rzemieślników uprawą roli i hodowlą bydła. W miejscu jest szkoła katolicka. Kościół paraf. w cegłę murowany w stylu gotyckim, nie wielki ale piękny i gustowny, stoi na wyniosłem wzgórzu, zkąd uroczy widok na całą wieś i okolicę. Budowany jest z końcem XV wieku; wieżę ma dość wysoką drewnianą, tytuł Narodzenia M. B.; wewnątrz bardzo starannie utrzymywany, na wszystkich miłe czyni wrażenie, r. 1500 d. 31 marca konsekrowany. Sklepienie i ściany malowidłami dosyć pięknie wykonanemi przyozdobione, posadzka flizowa; główny ołtarz przez biskupa warmińskiego Marcina Kromera r. 1580 d. 20 września konsekrowany, zawiera starożytny obraz M. B. Częstochowskiej, przez lud okoliczny oddawna jako cudowny czczony i uznawany, licznemi wotami przyozdobiony. Po bokach ołtarze św. Joachima i św. Józefa także w sobie mieszczą obrazy i statuy M. Boskiej. Nawet na ścianach są obrazy i figury zawieszone M. Najśw. dla większej czci i nabożeństwa. W ogóle lud tutejszy jak i w całej okolicy wielce jest pobożny. Obecnie kościół gietrzwałdzki jako zbyt szczupły jest powiększany. Cmentarz naokoło kościoła nader jest obszerny, drzewami licznemi ocieniony. Mianowicie odznacza się blisko plebanii stojący klon stary, gałęzisty, co najmniej lat 200 liczący, nad którym, jak utrzymują, objawiła się Matka N. Zaraz przy klonie, zawsze jeszcze na cmentarzu, jest nowopobudowana mała kapliczka z cudowną figurą. Do parafii należą wioski czysto polskie i katolickie: Woryty, Rentyny, Nowy młyn, Naglady, Pęglity, Hermsdorf i Leyssen; jedynie posiadacz tych ostatnich dóbr nie jest katolik. Dusz katol. w parafii liczą przeszło 2000. Prawo patronatu ma kapituła warmińska oddawna. Z dawnych lat ubiegłych tyle wiadomo o tej ciekawej wiosce: Starożytna prusko-litewska prowincya, gdzie teraz G. leży, nazywała się Galindya, obwód zaś czyli ziemia Gudikus. Od założenia dyecezyi należała ta wieś wraz z całą olsztyńską okolicą do dóbr stołowych warmińskiej kapituły. R. 1352 wystawiła kapituła pierwszy znany przywilej; wieś znajdowała się wtedy „in territorio Gudikus;“ włók

uprawnych było 70, prawo chełmińskie; sołtys Andrzej miał wolnych włók na własność 8 (7 ratione locationis, unum speciali gratia). Kościół dopiero ma być fundowany „ecclesiam quam in ibi fundandam et dotandam decrevimus.” Dla proboszcza przeznaczają 5 włók. R. 1405—1409 był tu proboszczem Jan Sternchen. Lustracya z r. 1656 donosi: „We wsi G. znajduje się włók 70, z tych są puste 8; gburów we wsi 17, sołtysów 3, młyn 1, karczmy 2.” Z książeczki potwierdzonej przez duchowną władzę wyjmujemy krótko niektóre szczegóły z czasów najnowszych o G. R. 1877 d. 27 czerwca 13-letnia Augusta Szafryńska, wracając pod wieczór z matką swoją do domu (Nowego młyna) koło kościoła gdy dzwonili na Anioł pański miała mieć pierwsze widzenie M. Najśw., zjawionej ponad klonem. Co się potem często powtarzało i u niej i u trzech innych wizyonerek, jak je nazywają: Barbary Samulowskiej (12 lat z Woryt), Elżbiety Bylitowskiej wdowy z Woryt i Katarzyny Wieczorkównej (23 lat z Gietrzwałdu). Tegoż roku niedługo potem, kiedy rozgłos stawał się coraz większy, bawili tu zesłani przez biskupią władzę Dr. Hippler regens duchownego seminaryum z Braniewa (Braunsberg) i Dr. Kolberg subregens, którzy o ile było można zajścia tutejsze badali. We wrześniu tegoż roku trzech lekarzy (1 protest.): Dr. Aug. Dittrich z Dobrego miasta (Gutstadt), Dr. Poschmann z Ornety i Dr. Sonntag z Olsztyna badali stan wszystkich 4 wizyonerek podczas zachwytu. Dnia 2 i 3 września był tu obecnym biskup warmiński (w którego dyecezyi G. się znajduje) Dr. Krementz; dzieci i zajścia tutejsze po krótce badał. Dnia 8 września było co najmniej 50,000 pobożnych wiernych w G. ze wszystkich stron. Aż dotąd pielgrzymki do G. wciąż trwają i ani duchowna, ani świecka władza, mimo śledzenia przyczyny, nie dostrzegła nic, żeby je zakazać. R. 1878 p. Samulowski założył w G. księgarnię polsko-katolicką, jedyną dotąd na polskiej Warmii. *Ks. F.*

Giewartów, ob. *Giwartów*.

Giewarty szczepkowo, wś, pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Janowiec; ob. *Szczepkowo*.

Giewerlauken (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Trapoehnen.

Giewile 1.), wś, pow. rossieński, par. odachowska. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, parafia kroska.

Giewont, turnia i szczyt w Tatrach nowotarskich, w obr. wsi Zakopanego, imponująco wznoszący się ponad Reglami zakopiańskimi, 948 m. na wschód od narożnika między polaną Kondratową, Małą Łąką i doliną Strążysk, łączy się zapomocą przełęczy (1732 m. Janota, Kolbenheyer) z Kopą Kondracką (ob. Czerwone Wierchy), tworzącej przejście z Małej Łąki do dol. Kondratowej. Skały skrajne G. od M. Łąki nazywają się Małym Giewontem czyli Giewoncikiem. Skałki ciągnące się od Giewontu ponad Małą Łąką zowią się Zdziarami, a lesisty grzbiet poniżej nich Grzybowcem, przez który przejście do doliny Strążysk. Południowy grzbiet G. jest połogi i porosły cały bujną kosodrzewiną, ponad którą sterczy dopiero grań jego skalista, goła, poszczerbiona a dla człowieka niedostępna. Ku północy zaś przedstawia G. ścianę prostopadle spadającą. W szczycie ma znaczny wyłom, szczerbę olbrzymią, która go dzieli na dwa niedostępne wierzchołki. Dawniej wychodzono na zachodni szczyt G.; dziś atoli, gdy wpływ czasu wygładził turnie, stał się całkiem niedostępnym. Wyjście na G. nie opłaca trudów, gdyż sąsiednie Czerwone Wierchy (ob.) przewyższają go, a droga na nie nie jest utrudzającą. Sławę swą zawdzięcza G. swemu kształtowi i szczęśliwemu położeniu. Dla Zakopanego tworzy on tło majestatyczne, a w owej szczerbie dzielącej jego wierzchołki mają górale zegar, bo skoro słońce przez nią zaświeci w dolinę Strążysk, wtedy południe. W nazwie tej turni upatrzyli niemcy niemieckie jej pochodzenie, wywodząc ją od Gehe Wand, stąd piszą Gehwan, Gähwand (Fuchs), t. j. Stroma skała. Ponieważ w Zakopanem jest rodzina góralska Giewontów, przeto prawdopodobniej nazwa turni pochodzić musi od tej rodziny, zapewne niegdyś jej właścicieli. Według d-ra Jana Radwańskiego znachodzić się ma w uściech ludu góralskiego wyraz giew, gwy, giewy, giewa na oznaczenie prostopadłości. Wzniesienie szczytu 1900 m. (szt. gen.); 1897 m. (Kolbenheyer); 1883 m. (Zejszner); 1877·5 m. (Korzistka); 1822 m. (Blasius); pomiar ten czyniony około 64 m. niżej szczytu, nie objętych powyższą cyfrą; 1866·6 m. (Kreil); 1901 m. (Fuchs). Przełęcz między Małym G. a Grzybowcem 1487·68 m. (Janota); przełęcz między Grzyb. a Łysankami 1332·45 m. (Janota). Mały Giewont 1658·2 m. (Janota). Według podania ludowego pod G. ma znachodzić się jaskinia z zaklętymi skarbami. Na jej środku stoi słup dyamentowy, pod którym siedzi mnich obsypany bogactwami wszelkiego rodzaju. Mnich ten daje je bez trudności każdemu, kto do niego dojdzie. Dojście to atoli jest bardzo trudne, bo przejście jest nadzwyczaj ciasne i wszelkie światło w niem gaśnie. Ob. Goszczyńskiego Dziennik podróży do Tatrów (str. 87). *Br. G.*

Gieżajcie, wieś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Gieżgajłowo, pow. ihumeński, ob. *Kieżgajłowo*.

Gieżgołdy, wś włośc. nad Mołczadką, pow.

lidzki, 2 okr. adm., o 36 w. od Lidy, 41 dm., 341 mk. (1866).

Giętkie, niem. *Gentken*, wś, pow. jańsborski, ludność mazursko-polska. Pierwszy znany przywilej lokacyjny ma z r. 1445 od komtura krzyżackiego z Balgi Eberarda von Wesentau.

Giętkowizna, kol., pow. częstochowski, gm. Lipie, par. Parzymiechy.

Gigały, wś rząd., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 67 w. od Wilejki, 3 dm., 25 mk. katol. Wiatrak (1866).

Gigarren lub *Gygarren* (niem.), wieś, pow. ragnecki, st. p. Kellminen.

Gigarren-Skerswethen (niem.) lub *Kerschen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Gigula, ob. *Łysahora*.

Gikany, dobra, pow. nowoaleksandrowski gub. kowieńskiej, 874 dzies. rozl., były własnością Jana Komorowskiego. Por. *Wobolniki*.

Gil lub *Giel*, dawne imię czy przezwisko, stanowi źródłosłów nazw: Gilów, Gilowice, Gielnia, Gielniów a zapewne i takich jak: Glina, Glinno, Gilino. *Br. Ch.*

Gil, niem. *Gehlfeld*, wś, pow. ostródzki, nad jez. Gil (Gehlsee).

Gila i **Opusza**, dwa jeziorka między jeziorem Gawstwiną a Cytowianami.

Gilarowa, *Gidlarowa*, *Giedlarowa*, wieś nad Błotną, poboczną Sanu, w pow. łańcuckim, należąca do sądu powiat. i urzędu pocztowego w Leżajsku, liczy 2177 mieszk., między którymi jest 38 żydów. Większa pos. wynosi 97 m. lasu, mniejsza pos. 550 m. roli; w ogóle 1627 m. lasu. Giedlarową założył z rozkazu Władysława Jagiełły mieszczanin z Leżajska Mikołaj Giedlar, który był pierwszym sołtysem tej wsi i w r. 1439 zbudował drewniany kościół a za pozwoleniem króla Władysława Warneńczyka go uposażył. Obecnie stojący murowany kościół zbudował proboszcz w Giedlarowy Mateusz Pietruszowski w r. 1667.

Gilawa al. też *Rgilewo*; podług akt starych klasztoru pp. benedyktynek w Toruniu była kiedyś wieś obszerna w lesistej okolicy położona w pow. toruńskim, ciągnąca się od granic wsi Młyńca do Elgiszewa. Przez G. wiódł stary trakt do Golubia. Około połowy XV w. rz. Drwęca oderwała tu znaczną łąkę, zwaną Przerytka, którą dlatego pp. benedyktynki podarowały kościołowi w Ciechocinie r. 1480. Wieś G. oddawna należała do klasztoru pp. benedyktynek. Dokument z r. 1415 wyliczający klasztorne wioski nie wspomina jej. Zato księga klasztorna czynszowa z XVI wieku pisze: „Przy wsi Młyńcu jest majętność Gilawa, pustkami leży, która przyłączona do Młyńca mogłaby być pożyteczną. W czasie upadku toruńskiego klasztoru pp. benedyktynek przywłaszczyli sobie tę wieś starostowie kowalewski i golubski. Ksieni Zofia Dulska jednak wytoczyła im proces, którego pomyślne skutki zapisuje kronika. Zdaje się, że mimo wygranej panny toruńskie starej wsi Rgilewa czyli Gilawy na nowo nie wskrzesiły, ponieważ akta późniejsze nic o niej nie piszą. Największa część tego obszaru pozostała lasem porosła aż do dziś dnia. Ob. ks. Fankidejski „Klasztory żeńskie w dyecezyi chełmińskiej”, rękopis do druku przysposobiony. *Ks. F.*

Gilbde, jezioro, zachodzi w dokumencie z r. 1352, pow. olsztyński, w pobliżu wsi Gietrzwałdu położone; sołtys gietrzwałdzki miał prawo łowić w niem ryby; zapewne struga Gilbing przechodziła przez to jezioro. Podług tego samego dokumentu znajdowało się przy Gietrzwałdzie drugie jeszcze jezioro zwane „tirbelaws”.

Gilbiec, jez. w dobrach Bułhakowsk, pow. kalwaryjski, gm. Urdomin. Liczy 12 m. obszaru; odl. 12 w. od Kalwaryi.

Gilbing, mały strumień w pow. olsztyńskim, wpada do Pasaryi pod Isągiem.

Gildon (niem.), pow. chojnicki, ob. *Giełdon*.

Gile 1.), folw., pow. rossieński, par. widuklewska. R. 1862 był własnością Giedgowda. 2.) **G.**, *Gili*, wś, pow. szawelski, gm. podubiska; na 72 dzies. ziemi 2-go gatunku uwłaszczono dusz 19. 3.) **G.**, wś, pow. sieński, gm. Łukoml. Dobra G. z folwarkami Słobódką, Kisielami i Szczaplewszczyzną, dawne dziedzictwo Zdrojewskich, zalecają się żyznością ziemi (używalnej 619 dzies., nieużytków 63 dz.).

Gilershof (niem.), kolon. niem. nad Błotną, dopływem Sanu, w pow. łańcuckim, w okolicy lesistej na płn. od Gilarowy. Mieszkańcy wyzn. ewangelickiego w liczbie 345 posiadają roli w ogóle 318 mr. i szkołę ludową niezorganizowaną. Jest tu od r. 1783 filiał parafii ewang.-reformowanej Koenigsberg, o 2 mile odległej, i kościół kalwiński drewniany z r. 1838.

Gilga, niem. *Gilge*, ob. *Gilia*.

Gilgehnen (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Libsztat.

Gilgenau (niem.), ob. *Elganowo* i *Elgnówko*.

Gilgenau (niem.) 1.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Schoenbruch. 2.) **G.**, os., pow. frydlądzki, st. p. Sępopol.

Gilgenauer Mühle (niem.), ob. *Elganowski Młyn*.

Gilgenauer Mühle (niem.), ob. *Landau*, na Śląsku.

Gilgenburg (niem.), ob. *Dąbrówno*.

Gilgi, przysiołek, pow. wieluński, gm. Mierzyce.

Gilginie, zaśc. rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 100 wiorst od Trok, 1 dom, 7 mk. katol. (1866).

Gili, ob. *Gile*.

Gilia, niem. *Gilge*, wieś kościelna, o 26 kil. od miasta pow. Labiawy, przy ujściu rzeki Gilii do zatoki kurońskiej, w głębokiej bagnistej

okolicy, zwykle na jesień i wiosnę tak zalanej, że cała osada przez kilka dni otoczona ze wszech stron wodą, a komunikacya na dobre przerwana. Mieszk. 1673 ewang. po litewsku mówiących; uprawiają włoszczyznę, sprzedają dużo siana i trudnią się rybołówstwem na zatoce, na której mają 110 mniejszych i większych łodzi. Ryby rozchodzą się w Prusach i zagranicę. Agentura pocztowa, z której listy odwożą i przywożą łódkami na zatoce kurońskiej i rzece Nemonien. W pobliżu leży leśnictwo Nowa Gilia, Neu-Gilge. *J. B.*

Gilia al. *Gilga*, niem. *Gilge*, rzeka w Prusach wschodnich, pow. nizinny, stanowi główną południową odnogę Niemna, uchodzi do zatoki kurońskiej. Odłącza się od Niemna poniżej m. Tylży przy wsi Jurgiszkach. Zrazu jest dość wąska i cicha, ubiegłszy jednak pewną przestrzeń, znacznie się rozszerza, rozdziela na kilka koryt, odsypuje mielizny i staje się prawie tak wielką, jak sam Niemen. Przez Niemenicę i 2 kanały (Timmer Kanal i Friedrichsgraben) jest połączona z rz. Dejmą (Deime) i Preglem od r. 1688, a temsamem z Królewcem i z zatoką Świeżą; dlatego bardziej bywa używana, aniżeli przeciwna północna odnoga Rusa. Mnóstwo tu statków różnego rodzaju i tratew snuje się po tej odnodze; jedne zdążają do najbliższej kurońskiej zatoki, inne Niemenicą i kanałami do Królewca i do zatoki Świeżej. Długość Gilii w kierunku do zatoki kurońskiej wynosi około 5 mil. Brzegi są tu niskie, po obu stronach groblami otoczone. Poczciwi litewscy flisacy nie uważają Gilii za swoję rodzinną tak jak Niemen. Dlatego każdy się z nim żegna przed rozstaniem w Jurgiszkach; z ciężkiem sercem zdejmują czapkę, odkrawają kawał chleba, posypują solą i wrzucają do wody. Porówn. Łucyan Tatomir „Geografia fizyczna Polski", 204. Winc. Pol nazywa też G. Lilią i pisze, że do niej uchodzi rz. Szabbel z rz. Szalteik. *Ks. F.*

Gilina, zaśc. szl., pow. święciański, 2 okr. adm., o 12 w. od Święcian, 1 dom, 11 mk. kat. (1866).

Gilino, wś i folw., pow. płocki, gm. Kleniewo, par. Bielsk, odl. o 15 w. od Płocka, o 2 w. od Bielska, posiadają cegielnię, liczą 5 dm., mk. 204; 432 mr. gruntu dobrego, 11 nieużyt. W 1827 r. było tu 12 dm. i 96 mk. Dobra prywatne G. składają się z folw. G. i Pęczyno wraz z os. karcz. Koziołki, liczą 120 mieszk., 6 dm. mieszk., z tych 1 mur., powierz. 1055 mr., w tem 592 m. gruntu ornego. Wsie włośc. G. i Pęczyno, 143 mk., 6 dm. mieszk., z tych 1 mur., 29 osad włośc., powierz. zajmują 45 mr. Według danych Tow. kred. ziem. folw. G. ma 700 m. rozl.

Giliszki, wś rząd., pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki. W 1827 r. było tu 7 dm. i 59 mk.; obecnie liczy 9 dm., 79 mk., odl. 17 w. od Maryampola.

Giliszki, wś rządowa nad jez. Konciarzyn, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 17, dm. 2 (1866).

Gilkendorf (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Neukirch. Tuż obok leżą dobra zwane Gilkendorfsche Wiese.

Gillanden (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Laugszargen.

Gillandwirgszen (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Wilkiszki.

Gillau (niem.), ob. *Giławy*.

Gillershof (niem.), ob. *Gilershof*.

Gillet (niem.), folw., pow. fyszhuski, st. p. Fyszhuzy.

Gilling (niem.), ob. *Ilonka*, rzeczka w pow. złotowskim, i *Ilonko*, jezioro tamże.

Gillischken (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Georgenburg.

Gillmannsruh (niem.), os., pow. frydlądzki, st. p. Frydląd.

Gillnitz (niem.) lub *Illownitza*, ob. *Jalownica*.

Gillowitz (niem.), ob. *Gilowice*.

Gillwalde (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Libsztat.

Gilm, nazywa się mała wysepka w jeziorze dobskiem (Dobensee), stanowiącem część zachodnią wielkiego jeziora Śniardowego (Spirdingsee), niedaleko od wsi Doba, pow. węgoborski, w Prusach wschodnich, na t. zw. pruskich Mazurach. Pamięci godna jest góra na tej wysepce, niezbyt wysoka, dość stroma, zaokrąglona, na której inny jeszcze znajduje się odrębny pagórek, jak wszyscy sądzą, widocznie sztucznie ręką ludzką usypany. Ze strony jeziora jest on około 6 prętów wysoki, zasypanym już rowem czyli fosą na dwie części podzielony; większa połowa zawiera około 300 kroków obwodu, mniejsza 120 kroków. Obie połowy, jak teraz jeszcze widać, były z sobą za pomocą napoprzek usypanej grobli połączone. Na szczycie góry znajdował się niegdyś zamek obronny; znaczne ruiny zachowały się po nim aż do połowy niemal XVII wieku. R. 1634 freiher Wolf von Schenk, posiadacz tych dóbr i wyspy, rozebrał owe stare szczątki i powywoził ztąd wiele tysięcy użytecznej cegły, z której dwór sobie we wsi Dobie pobudował. Także natrafiano na górze w wielkiej ilości stare narzędzia wojenne z kamienia robione (Streithämmer von Stein), resztki strzałów (Pfeilbolzen), zamki, lance, żelazne gwoździe itd. Teraz jeszcze niejakie resztki w fundamentach i murach można oglądać. Lud mazurski także sobie opowiada, że tu za dawnych czasów gród istniał na tej górze. Wiedzą i o różnych widzeniach, o pannie zaklętej, skarbach ukrytych itd. Mówią, że niedawno przejeżdżali tu ludzie drogą z Węgoborka i wi-

dzieli, jak panna ta zaklęta o nocnej porze siedziała przy świetle, zapewne skarbów strzegąc Porównaj: Dr. Töppen „Mazurische Sagen und Mährchen", 129. *Ks. F.*

Gilogiry, folw., pow. rossieński, par. retowska. R. 1862 należał do Strawińskich.

Gilów, wś, pow. krasnostawski, gm. Turobin, par. Goraj. W 1827 r. było tu 22 dm., 118 mk. Obecnie liczy 21 osad i 177 mórg ziemi włośc.

Gilowa, przys. Kowalówki w pow. tarnowskim.

Gilowe, ob. *Jałowa.*

Gilowice, wś, pow. lubartowski, gm. i par. Syrniki.

Gilowice, wś, pow. żywiecki, w dolinie rz. Łękawki, dopływu Soły, 8 kil. na płn. wsch. od Żywca, a 20 kil. na zachód od Suchej. Jest tu kościołek drewniany, pochodzący z pierwszej połowy XVI w., należący jako exkurenda do parafii rychwałdzkiej. Dzwon większy nosi napis: „Christus rex fortis veniet in pace et Deus homo factus est. 1536." Dzwon mniejszy nosi rok 1584. Katarzyna z Komorowskich, 1° voto Grudzińska, 2° voto Lacka, córka Aleksandra Komorowskiego, pana na Ślemieniu, odstąpiła r. 1640 Gilowice proboszczowi żywieckiemu zamiast 700 zł. prowizyi rocznej z kapitału 10,000 zł. przez jej dziada Krzysztofa Komorowskiego na czterech misyonarzy przy kościele żywieckim na Ślemieniu zapisanych r. 1608. Odtąd aż do r. 1675 należały G. wraz z Rychwałdem jako filie do parafii żywieckiej. R. 1675 utworzono parafią rychwałdzką. Obecnie zaś mają G. odłączyć się od parafii w Rychwałdzie i tworzyć nową parafią. Według chronografii Andrzeja Komonieckiego nazwa wsi pochodzić ma od wielkiej ilości ptaków gilów, które gnieździły się na tem polu koło rzeki, gdzie dziś wieś osadzona (ob. Radwański, Dziejopis żywiecki, 36). St. p. w Ślemieniu. Obszar większej posiadłości liczy roli orn. 390, łąk i ogr. 17, pastw. 108, lasu 166; mniej. posiadłości roli orn. 1226, łąk i ogr. 67, pastw. 578, lasu 471. Według obliczenia z r. 1869 chat 221, budynków dworskich 2, mk. 1756. W r. 1880 według szem. dyec. tarn. dusz rz. kat. w G. było 1901. Właściciel Aleksander hr. Branicki. *Br. G.*

Gilowice, niem. *Gillowitz*, wś, pow. pszczyński, par. Miedzna, o 10 kil. na wsch. od Pszczyny, ma 19 osad, 466 m. rozl. *F. S.*

Gilówka 1.) górna i G.-dolna, wsie, pow. sochaczewski, gm. i par. Iłów. 2.) **G.** suchodolska, wś, pow. sochaczewski, gm. Iłów, par. Zyck.

Gilówka, wś, gub. witebska, przy trakcie z Oświei do Rzeżycy.

Gilówka, *Palczawka*, ob. *Bukowa.*

Gilowo, ob. *Giławy.*

Gilschwitz, *Gilschowitz* (niem.), ob. *Kileszowice.*

Gil-See (niem.), ob. tom II, str. 177. i *Gil.*

Giluszník, os., pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. Jeleniewo; liczy 2 dm., 12 mk.

Gilwa, niem. *Gilwe*, pow. kwidzyński, obejmuje 3 miejscowości obok siebie położone, przy granicy pow. suskiego, $1/3$ mili od bitego traktu kwidzyńsko-suskiego, $3/4$ mili od Prabut, 1 i pół mili od Kwidzyna 1) G., włośc. wś, ma obszaru morg 547, budynk. 43, dom. miesz. 27, katol. 5, ewang. 164; parafia Szynwald, szkoła w miejscu, poczta Nowa wioska (Neudörfchen). 2) G. wielka, niem. *Gr. Gilwe*, wś włośc., obszaru ziemi mórg 1216, budynk. 57, dom. mieszk. 40, katol. 4, ewang. 301, parafia Kwidzyn, szkoła w Gilwie, poczta Nowa wioska. 3) G.-mała, niem. *Kl. Gilwe*, włośc. wś do Gilwy wielkiej, budynk. 31, dom. mieszk. 25, katol. 9, ewang. 251; parafia, szkoła, poczta jak G. wielka. Jezioro Gilwa zapewne przy tych osadach położone zachodzi w dokumencie r. 1294. *Ks. F.*

Gilwicie 1.) wś, pow. szawelski, gm. szawkiańska, należała dawniej do Rymgajłłów. Na 93 dzies. ziemi 4-go gatunku uwłaszczono 38 dusz. 2.) **G.**, ob. *Gabryały.* *J. Godl.*

Gilwicze 1.) folw., pow. szawelski, paraf. szawkiańska, 16 włók ziemi, należy do Eustachego Kiełpsza. 2.) **G.**, dobra, pow. szawelski, par. szawkiańska, rozl. włók 40, należą do Tadeusza, Feliksa, Antoniego i Oswalda Rymgajłłów. Niegdyś G. należały do Kęstortów-Olędzkich, Szuksztów, potem do jezuitów, od których je nabył Józef Rymgajłło. Piotr Szukszta ciwun ejragolski 1635 r. zapisał był G. na biednych uczniów akademickiej szkoły jezuickiej w Krożach. 3.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. odachowska. *J. Godl.*

Gilwidzie, dobra, pow. szawelski, par. szawelska, 100 włók ziemi, własność spadkobierców Felicyana Karpia. *J. Godl.*

Gilwińce, wieś włościańska, nad rz. Żyżmą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., gm. Siedliszcze, od Oszmiany o w. 62, od Dziewieniszek w. 23, dm. 9, mk. katol. 66 (1866).

Gilwiniszki, wś rządowa, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy odl. o w. 50, od Ejszyszek w. 14, dm. 6, mk. 68, wyznania rzym. katol. (r. 1866).

Giławy al. *Gilowo*, niem. *Gillau*, wś, pow. olsztyński, przy granicy szczecińskiego powiatu, na polskiej Warmii, st. p. Wielka Purda. Oddawna należała do kapituły warmińskiej, która ją włościanom na czynsz wydawała. Podług lustracyi z r. 1656 było tu włók uprawnych 30, gburów 8, sołtys 1, karczma 1. Rząd pruski po zaborze dóbr duchownych wydał G. na prywatną własność dawniejszym o-

sadnikom. W pobliżu wsi G. leżą dobra Giławki, Klein-Gillau. *Ks. F.*

Giłucie, wś, pow. trocki, przy drodze z Żosiel do Kietowiszek.

Giłujcie, wś nad jeziorem t. n., pow. kalwaryjski, gm. i par. Simno. W 1827 r. było tu 16 dm. i 144 mk.; obecnie liczy 21 dm., 220 mk., odl. 27 w. od Kalwaryi.

Giłujcie, jezioro w pow. kalwaryjskim, o 1 i pół w, na zachód od Simna. Ma 2 i pół w. długości, 1 i pół szerokości, do 60 stóp głęb., brzegi bezleśne, przeważnie wyniosłe. Obfituje w sielawy i inne ryby; w pobliżu wsie: Giłujcie i Kowalczuki. *Br. Ch.*

Giłujcie, rzeczka w pow. kalwaryjskim. Bierze początek pod wsią Grabówką, płynie ku północy i północo-wschodowi, potem skręca ku południo-wschodowi i wpada do jeziora pod wsią Giłujcie; wypływa zeń od wschodniego brzegu i płynąc ku północy wpada do jez. Simno, czyli jest przytokiem z lewego brz. przepływającej przez toż jezioro Dawiny. Długa w rozwinięciu, nie licząc jeziora, przeszło 5 wiorst. *J. Bl.*

Giłujsze, wś, pow. suwalski, gm. Andrzejewo, par. Puńsk; liczy 22 dm., 160 mk., odl. 29 w. od Suwałk.

Giłuty, wś włośc., nad rz. Swiłką, powiat święciański, 3 okr. adm., o 29 w. od Swięcian, 23 dm., 306 mk. katol. (1866).

Giłutys 1.) zaśc. rząd., nad jez. t. n., pow. święciański, 2 okr. adm., o 21 w. od Swięcian, 1 dom, 10 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. włośc., pow. święciański, 2 okr. adm., o 13 i pół w. od Swięcian, 1 dom, 7 mieszk. katol. (1866).

Gim, jez. w Warmii, pod Wutrynami.

Gimbagoły, wś, pow. szawelski, gm. radźwiliska; na 431 dzies. ziemi 2-go gatunku uwłaszczono dusz 85. *J. Godl.*

Gimbeciszki, wś, pow. szawelski, gmina tryska, przy trakcie pocztowym z Tryszek do Wiekszń. Dawna własność ks. Lubeckich, dziś ma 5 dm., 180 dzies. *J. Godl.*

Gimbucie, wś, pow. szawelski, gm. krupiewska. Na 324 dzies. ziemi 4-go gatunku uwłaszczono dusz 24. *J. Godl.*

Gimbuty 1.) wś rząd. nad Żyżmą, powiat lidzki, 1 okr. adm., o 14 w. od Lidy, 3 dm., 27 mk. 2.) **G.**, wś włośc. nad Płoszczówką, tamże, o 12 w. od Lidy, 6 dm., 70 mk. 3.) **G.**, folw.. pryw. nad Żyżmą, tamże, o 12 w. od Lidy, 29 mk. (1866). Była tu kaplica katol. parafii Trokiele. 4.) **G.**, wś i dwór, pow. rosieński, par. kołtyniańska. R. 1862 dwór należał do Stankiewicza.

Gimeliszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 2 okr, adm., o 64 w. od Wilna, 2 dm., 18 mk. katol. (1866).

Giminiany, wś, pow. szawelski, gm. poszwytyńska; dla 43 dusz nadano 296 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Gimmel (niem.) 1.) wś, pow. oleśnicki, par. Szczodrów, ma kościół paraf. ewangelicki z r. 1651, był też i katolicki, którego dochody 1706 r. zabrano. Na jednym dzwonie z roku 1617 wypisane nazwisko: „Urszula Magdalena Freiin von Dyhrn u. Schoenau, geb. Posadowski von Postelwitz.“ Do wsi G. należą 2 kol.: Gutkawe i Obrath. Jest też tu st. dr. żel. z Oleśnicy do Kępna, o 15 kil. od Oleśnicy. 2.) **G.**, w r. 1218 *Gemelno* (może Jemielno), w 1377 *Magna Gemilna*, wś, pow. wołowski na Śląsku, par. Winzig, ma kościół paraf. ewang., źródła mineralne. R. 1804 nauczyciel Boy w Nissy wydał Historyą tej wsi. Pod wsią góra Weinberg. *F. S.*

Gimmendorf (niem.), wś, pow. niborski, st. p. Wutryny. Według Zarańskiego G. zowie się Zgniłocha.

Gimry, niem. *Gimmern*, wś, pow. olsztyński, nad jeziorem Gimry, z którego struga uchodzi do pobliskiej rz. Pasaryi (Passarge Fluss), niedaleko pow. ostrodzkiego; różnią się teraz 2 posiadłości: Gimry wielkie i Gimry małe. Oddawna należały te dobra do kapituły warmińskiej. R. 1355 wydała kapituła na własność 8 włók „juxta lacum Gymmer extendentes se ad metas nodatyn jure hereditario et pruthenico“ Ludwikowi i bratu Piotrowi, „ita quod nullus eos de eisdem bonis depellere debet“. Dają korzec 1 pszenicy i tyleż żyta, 1 funt wosku i 1 fenig chełmiński; na wojnę dostarczają 2 zbrojnych z koniem; zamki nowe jako był zwyczaj pomagają stawiać, stare naprawiać lub obalać, kiedy i jak nakażą, wedle możności; „ab expedicione lituanorum“ mają lat wolnych 8; w jeziorze mogą łowić dla własnej potrzeby małemi narzędziami, także i łowy czynić na zwierza „in extrema solitudine more aliorum prutenorum.“ Jeżeliby ich albo następców poważył się kto zabić, karany będzie nawiązką marek 30. Lustracya z roku 1656 donosi na jednem miejscu: „We wsi G. jest 9 włók, 1 wolny (1 Freyer), czynszu daje zł. 2;“ na drugiem miejscu pisze: „W G. prawem magdeburskiem osadzonych włók 4, trzyma Szadamehl, wolny, czyni 1 służbę wojenną (1 Dienst), płużnego dają pszenicy łaszty 2 i żyta łaszty 2, funt wosku 1 i 1 fenig chełmiński“. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał te posiadłości na własność prywatną. *Ks. F.*

Gimuryszki, wś rząd. nad jez. Wiżynta, pow. święciański, 2 okr. adm., o 56 w. od Swięcian, 13 dm., 91 mk., katol. (1866).

Gincewicze, inaczej *Hincewicze*, folw. w powiecie nowogródzkim, w gub. mińskiej, ma obszaru około 1790 mor. Dziedzictwo Pietraszewskich. *Al. Jel.*

Ginciszki, mylnie, ob. *Glinciszki.*

Ginczajcie, wś, pow. rossieński, par. i gm. Rossienie, przy gościńcu z Bejsagoły do Rossień, o 6 w. od Rossień, o 2 w. od Dubissy, 5 dm., gleba pszenna. *J. D.*

Ginczany, wś i folw., i G.-ogrodniki, wieś, pow. sejneński, gm. i par. Sereje. Leżą na wyniosłości, stanowiącej dział wodny, z której na północ ku Perczajce a na południe ku Serejce wody się rozchodzą. W 1827 r. było tu 18 dm., 177 mk.; obecnie 19 dm., 230 mk., odl. 40 w. od Sejn, 3 od Serej. Dobra G. składają się z folw.: G., Pełudzie i wsi G. lub Pełudzie. Rozl. wynosi m. 603 a mianowicie: fol. G. m. 446. Bud. mur. 1, drewn. 9. Fol. P. m. 157; bud. drewn. 4. Wieś G. lub Pełudzie osad 24, gruntu mor. 311. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Gincze 1.) folw., pow. szawelski, par. poszuszwiańska, 7 włók rozl., należy do Jana Cherubowicza. 2.) **G.**, okol. szlach., pow. szawelski, par. pokopska. Wacław Rubożewicz ma tu 5 włók a Józef Rubożewicz 3 włók gruntu. *J. Godl.*

Gindeln-Bachmann (niem.) lub *Krucken-Goerge*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Gindszen (niem.), pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten.

Gindwillen (niem.), wś, pow. ragnecki, st, p. Budwethen.

Ginejcie 1.) wś i folw., pow. rossieński, par. lalska. R. 1862 folw. należał do Kaszewskich. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. ejragolska.

Ginejciszki 1.) dobra, pow. wileński, niegdyś dziedzictwo Laskich, uległy exdywizyi, później były własnością Wład. Czerniewskiego, r. 1700 należały do jego syna Jana, który 1714 r. sprzedał je Mikołajowi Ruszczycowi. 2.) **G.**, folw. tamże, z karczmą Bieganką. G. z Dukszatami należały do pijarów wileńskich z zapisu Doroty Dowborowej.

Ginejki, wś szlach., pow. kowieński, okr. adm. Janów, par. Skorule, o 10 w. od Janowa, 16 dm., grunta średnie. *J. D.*

Ginejty, wieś, pow. kowieński, par. opitołocka; uwłaszczczona z dóbr Syrutyszki Syruciów. *J. K. G.*

Ginejtyszki, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 35 w. od Święcian, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Ginele nad rz. Naczką, zaścianek i folw. w pow. lidzkim, 5 okr. adm., od Lidy odl. w. 39, od Ejszyszek w. 21, mk. 8 wyzn. rzym. katol. Młyn wodny (r. 1866).

Ginetówka, wś, pow. grójecki, gm. i par. Lipie.

Ginetynie, wieś uwłaszczona do dóbr Towiany, pow. wiłkomierski, par. towiańska.

Gingen (niem.) lub *Gingi*, ob. *Ginie.*

Ginia, karczma w pow. nowogródzkim, przy trakcie pocztowym, na pół drogi z Mira do Turca. *Al. Jel.*

Ginia, rzeczka, pow. kowieński, bierze początek na gruntach wsi szlacheckiej Ergiergoła, uchodzi niedaleko Bobt do Niewiaży. Brzegi wysokie, łąki dobre, młyn jeden, długość 30 wiorst. *J. D.*

Giniawa, rzeczka w pow. kowieńskim, bierze początek na gruntach folw. Ilgiże, uchodzi do Dubissy poniżej Ejragoły, niedaleko Butkiszek. Od połowy biegu brzegi ma wysokie; długa wiorst 30. *J. D.*

Ginie, niem. *Gingen*, wś, pow. łecki, przy granicy król. Polskiego. Ludność polska ewangelicka.

Giniewce, wś rząd., pow. oszmiański, 1 okr. adm., gm. Kuciewicze, o 14 w. od Oszmiany, 21 dm., 208 mk. kat. (1866).

Giniewicze, osada wiejska i folwark w zachodniej stronie pow. mińskiego, gub. mińskiej, ku granicy gub. wileńskiej, o parę mil na południe od miast. Radoszkowicz, w gminie krzywickiej; folwark, od roku 1869 za nagrodę oddany urzędnikowi Muratowowi, ma obszaru 156 mórg, w glebie dość dobrej, w miejscowości dość wyniosłej; gospodarstwo puszczone w dzierżawę. *Al. Jel.*

Giniewka, zaśc. pryw. w leśnem uroczysku, pow. wilejski, o 58 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. gabska, 2 dm., 10 mk. (1866).

Giniewo 1.) małe, wś pryw., pow. wilejski, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 2 dm., 31 mk. katol. (1866). 2.) **G.**-większe, wś pryw., pow. wilejski, o 78 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 3 dm., 27 mk. kat. (1876).

Ginionki, wś włośc., pow. wilejski, 3 okr. adm., gm. norzycka, 2 dm., 33 mk. (1866).

Giniuny, wś, pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny. W 1827 r. było tu 18 dm., 75 mk.; obecnie liczą 24 dm., 187 mk., odl. 42 w. od Maryampola.

Ginkelsmittel (niem.), wś, pow. nizinny, st. p. Seckenburg.

Ginki 1.) wś włośc. nad jez. Sydlarowo, pow. wilejski, o 71 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 7 dm., 73 mk. prawosław. (1866). 2.) **G.** zaśc, rządowy, pow. wilejski, o 74 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. norzycka, 4 dm., 58 mk. (1866). 3.) **G.**, wś pryw., pow. dziśnieński, o 57 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z m. Głębokiego do w. Zalesie, 15 dm., 137 mk. (1866). 4.) **G.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 39 w. od Dzisny, 1 okrąg adm., 1 dom, 8 mieszk. (1866).

Ginkiszki, zaśc. rządowy nad jez. Soroczanką, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 35, dm. 4 (1866), od Święcian 31 w.

Ginnischken (niem.), *Alt-* i *Neu-*, wś, pow. nizinny, st. p. Skoepen.

Ginnuth-Matz (niem.) albo *Woitkaten*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten.

Ginowicze, *Gienowicze* (ob.), wś, pow. augustowski, gm. Hołynka, par. Teolin. W roku 1827 r. było tu 33 dm. i 187 mk.; obecnie jest 55 dm. i 407 mk. Odl. 49 w. od Augustowa.

Gintańce, wś, pow. wiłkomierski, okrąg adm. i par. Widziszki, gm. Towiany, blisko rz. Świętej i petersburskiej szosy, o 12 w. od Wiłkomierza, 5 dm., grunta lekkie, miejscowość górzysta. *J. D.*

Gintara, rz., dopływ Szałtony z prawej strony.

Gintejkiszki, wieś rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 48 w. od Trok, 9 dm., 113 mk., z tego 109 katol., 4 żydów (1866).

Gintersdorf (niem.), ob. *Guenthersdorf* (niem.).

Ginthieden (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Liska-Schaaken.

Gintlewo, niem. *Gintlau*, wś, pow. ostródzki, w lesistej okolicy, nad strugą wpadającą do jez. dąbrowieńskiego.

Gintowszczyzna, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 27 w. od Wilna, 2 dm., 13 mk. katol. (1866).

Gintro, w dokumentach *Gunter*, *Guntir*, *Guntere*, folw., pow. sztumski, przy bitym trakcie starotarsko-malborskim, pół mili od Starego targu, 1 i pół mili od Malborka, nad strugą młyńską (Mühlengraben), ma łąki obszerne, melkarnię. Obszaru ziemi obejmuje mor. 950, budynk. 5, dm. mk. 1, katol. 3, ew. 10, paraf. Kalwa, szkoła Grünfelde, poczta Starytarg. R. 1859 G. przyłączone było jako melkarnia do Czernina i znajdowało się w posiadaniu spadkobierców po Franciszku Donimirskim. Roku 1404 zachodzi Guntur von Gunter jako posiadacz; później zowią się Gintryńscy; r. 1538 nabyte razem z Grunfeldem. R. 1773 donoszą, jakoby folwark tutejszy nowo został założonym; musiał więc w wojnach spustoszeć.

Gintschaiten (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Wilkiszki.

Gintucie, wś, pow. rossieński, paraf. szydłowska.

Gintyliszki, mko, pow. telszewski, o 40 w. od Telsz. nad rzeką Sałantą, 137 mk., ma zarząd gminy liczącej dusz 1751 i kościół paraf. założony r. 1786 przez Michała Pocieja. Parafia klasy 5-ej dek. olsiadzkiego liczy dusz 1857, filia w Nacianach Dobra G. należą do Józefa Górskiego. *A. K. Ł.*

Gintyłły, ob. *Telsze.*

Ginutany, wś rządowa, pow. święciański, 2 okr. polic., mk. katol. 150, żydów. 10, dm. 23 (1866), od Święcian 36 w.

Gipsowo, niem. *Wieps*, wś, pow. olsztyński w północnej części, blisko powiatu reszelskiego, nad jeziorem, przeszło 1 milę od m. Wartemborka oddalona, na t. zw. polskiej i katolickiej Warmii; przez wś przechodzi kolej toruńsko-wystrucka; parafia Ramsy. W dokumentach nazywa się ta wieś i jezioro z niemiecka „Wypsowen". G. należało oddawna do dóbr stołowych warmińskich biskupów. R. 1373 Dyterich Czecher wydał przywilej na 24 włók „bei dem Wypsowen". R. 1529 biskup Maurycyusz wydał wieś opuszczoną zupełnie proboszczowi i dziedzicowi (Erbher) Mikołajowi z Kornyewa na Mazowszu w lenno prawem chełmińskiem. R. 1585 biskup Marcin Kromer odnowił ten lenny przywilej staroście swojemu licbarskiemu (Heilsberg) Jakóbowi von Worein. *Ks. F.*

Gir..., ob. *Gier...*

Girajcie 1.), wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Krasna; liczy 18 dm., 142 mk., odl. 26 w. od Kalwaryi. 2.) **G.**, wś i folw., pow. sejneński, gm. i par. Święto-jeziory, liczą obecnie 29 dm., 271 mk., odl. 28 w. od Sejn.

Girajcie, *Gierajcie* 1.), wś rząd., gm. Orany, pow. trocki, 4 okr. adm., 56 w. od Trok, 17 dm., 232 mk., z tego 228 kat., 4 żydów (1866). 2.) **G.**, wś gm. niedzingowskiej, pow. trocki, 4 okr. adm., 62 w. od Trok, 4 dm., 105 mk. kat. (1866). 3.) **G.**, zaśc. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 46 w. od Trok, 1 dom, 7 mk. katol. (1866). R. 1850 folw. G. w par. Wysokidwór należał do Zenowicza.

Girajciszki lub *Girajtyszki*, os., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny; 1 dm., 8 mk.

Girajtele, wś, pow. sejneński, gm. Święto-jeziory, par. Łozdzieje; liczy 15 dm., 90 mk., odl. 29 w. od Sejn.

Giraltowce, węg. *Giralth*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.) nad rz. Toplą, kościół paraf. ewang., dobry grunt, łąki, 788 mk. *H. M.*

Girany, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Girażery, wś rząd. nad jez. Zeżulis i rzeką Dereźnicą, pow. trocki, 4 okr. adm., 60 w. od Trok, 7 dm., 71 mk. kat. (1866). Koło tej wsi przechodzi droga żelazna.

Girdajcie, wś, pow. rossieński, parafia rossieńska.

Girdany, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 18 w. od Święcian, 12 dm., 94 mk. kat., 4 izr. (1866).

Girdwojniele, wś, pow. rossieński, par. retowska.

Girdwojnie 1.), folw., pow. rossieński, par. Rossienie; rozl. 20 włók, gleba żyzna, własność Witkowskiego. R. 1862 należał do Dowgiałłowiczów. 2.) **G.**, wieś, pow. rossieński, par. retowska.

Girdyszki, mko pow. rossieńskiego, nad rz. Czoką, o 42 w. od Rossien, 108 mk., kościół katolicki drewn. św. Jana Chrzciciela, wzniesiony 1782 r. kosztem Adamowicza. Parafia

katol. dekanatu botockiego, dusz 4830. Filia w Upinie. G. są oddawna dziedzictwem Słowaczyńskich.

Girdziany, wś, pow. szawelski, gm. podubiska; dla 3 dusz nadano 22 dzies. ziemi.

Girdzie, dwór rządowy i wś, pow. rossieński, par. jurborska; por. *Jurbork*.

Girdziszki, ob. *Dowgierdziszki*.

Girdziuny, wś włośc., nad rz. Gawiją, pow. oszmiański, gm. Dziewieniszki, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 36, od Dziewieniszek w. 9, dm. 11, mk. kat. 104, staroz. 5 (1866).

Girdziusze, wieś włośc. nad jez. Dłużnem, pow. dzisieński, 2 okr. adm., o 86 w. od Dzisny, 4 dm., 72 mk. (1866).

Girejkańce 1.), wś rząd. nad jez. Wierszys, pow. trocki, 3 okr. adm., 49 w. od Trok, 7 dm., 51 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., 53 w. od Trok, 16 dm., 162 mieszk., z tego 157 kat. i 5 żydów (1866).

Girejki, zaśc. nad strumieniem Jedubką, powiat lidzki, od Lidy odl. w. 50, od Ejszyszek w. 14, dom 1, mk. 9, wyzn. rz. kat. (1866).

Girela, wieś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 4 dm., 35 mk. katol. (1866).

Girełka 1.), zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 36 w. od Święcian, 1 dom, 9 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. kat. (1866).

Girge-Kikill (niem.) lub *Palleiten*, wś, pow. szyłokarczemski; jest tu st. poczt.

Girgen (St.), ob. *Jurskie*.

Girgenberg, *Georgenberg* (niem.), ob. *Sobota*.

Girgiszki, folwark, pow. wiłkomierski, par. traszkuńska, Sarcewicza własność, gruntu $5\frac{1}{2}$ włók.

Girgsden (niem.), inaczej *Budubirszden*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kallningken.

Girgżduta, ob. *Girżduta*.

Giria, os. szlach. nad jeziorem Giria, pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 1 dom, 29 mk. kat. (1866).

Girkallen-Matz (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt.

Girkalnis, ob. *Girtakol*.

Girkonci, dobra, pow. szawelski, par. krupiewska, należały do obszernych majętności rodziny Umiastowskich. R. 1717 miał je w zastawie od tej rodziny Hieronim Dowojna. Obecnie należą do hr. Pahlena. Po uwłaszczeniu włościan pozostało około stu włók, z ktorych połowa lasu, zasilającego drzewem kurlandzkie włości hrabiego. *J. Godl.*

Girkonty, folw., pow. szawelski, par. rawdziańska, rozl. wł. 4, własność Józefa Kiborta.

Girkontyszki, wś pryw. w pow. telszewskim, o 25 w. od Telsz.

Girkowty, wś, pow. szawelski, gm. tryska, par. rawdziańska, o 5 w. od Rawdzian, przy trakcie bitym. Należały do Kownackich, potem Jana Staniewicza. Mają 24 dm., 335 dz. rozl. *J. Godl.*

Girławki 1.), folw., pow. szawelski, parafia łuknicka, rozl. włók 4, własność Dobrowolskiej. 2.) **G.**, folw., pow. szawelski, par. łuknicka, rozl. włók 2, własność Nejranda. 3.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. Łukniki. Ma 3 dm., 60 dzies. gruntu. *J. Godl.*

Girminie, wieś rząd. nad jez. Greżulinis, pow. święciański, 2 okr. polic., mk. katol. 45, dm. 6 (1866), od Święcian 22 w.

Girminy, dobra, pow. szawelski, par. janiska, 38 włók rozl., własność barona Karola Medema. *J. Godl.*

Girmo, niem. *German*, *Germau*, wś w pow. fyszhuskim, niedaleko wybrzeża bursztynowego i góry Hausenberg, 625 mk., st. poczt.

Girnehlen (niem.), wś, pow. gąbiński, st. p Nemmersdorf.

Girneliszki, zaśc. rządowy, nad jez. bez nazwy, pow. święciański, 2 okr. polic, mk. kat. 16, dm. 2 (1866), od Swięcian 18 w.

Girnen (niem.), wieś, pow. gąbiński, st. p Walterkehmen.

Girngallen (niem.), ob. *Gedmin*.

Girniki lub *Gierniki* 1.), zwane też G. jakimiskie, wś nad rz. Jesią, pow. maryampolski, gm. Pogiermoń, par. Pokojnie. W 1827 r. było tu 34 dm. i 380 mk., obecnie liczą 27 dm., 325 mk. i 1213 mr. obszaru, odległ. 47 w. od Maryampola. Należy tu osada młynarska G., mająca 1 dom, 11 mk. 2.) **G.**, wś, pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Godlewo. W 1827 r. było tu 3 dm., 43 mk.; obecnie 4 dm., 57 mk., odl. 49 w. od Maryampola. 3.) **G.**-marwińskie, wieś, pow. maryampolski, gm. Wejwery, par. Godlewo. W 1827 r. było tu 31 dm. i 182 mk.; obecnie liczą 107 dm., 947 mk., odl. 41 w. od Maryampola.

Girniki 1.), wś, pow. szawelski, gm. szawkiańska; na 112 dzies. ziemi 4-go gatunku uwłaszczono dusz 38. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, par. Użwenty. Na 9 dz. ziemi uwłaszczono dusz trzy. 3.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. taurogowska. *J. Godl.*

Girniki, wzgórze między Szawlami a Kurtowianami, 85 saż. n. p. m. wzniesione. Lud zowie je *Mylżyniu-Kapaj*, „grobem olbrzymów".

Girnischken lub *Girniszken* (niem.), wieś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen; leży między Mahlkehmen i Wisztyńcem, nad rzeką Pissą.

Girnkallen (niem.), ob. *Gedmin*.

Girnuhnen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen.

Girnupie, ob. *Giernupie*.

Girowa lub *Gerowa* (ob.).

Girowa, góra w pasmie jabłonieckiem, z pod której Olsza wypływa.

Girowicze, wś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 30, od Dziewieniszek 15, dm. 13, mk. katol. 116 (1866).

Girratischken (niem.), *Gross*- i *Klein*-, wś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry.

Girrehlischken (niem.), domena i dwie wsie A. i B., pow. piłkalski, w obrębie stacyj poczt. Willuhnen, Rautenberg i Krupiszki.

Girrehnen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki.

Girreningken (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Palleiten.

Girschuhnen (niem.), wieś, pow. ragnecki, st. p. Ragneta.

Girsdorf (niem.), ob. *Giersdorf* (niem.).

Girsteinen (niem.), folw., pow. fyszhuski, st. p. Grünhof.

Girstenie, wś, pow. szawelski, gm. Łukniki, niedgyś starościńska, o 2 w. od drogi pocztowej z Kurszan do Łuknik. Chat 28; z tych 18 dużych, zabudowanych jak folwarki. Gruntu nadanego 500 dzies.

Girstuciszki, dwór pryw. w pow. wiłkomierskim, o 30 w. od Wiłkomierza, z jeziorem.

Girstuny, zaśc. rząd., pow. dzisieński, o 58 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 11 mk. starowierców (1866).

Girstupis, dopływ Niemna, strumień pod Kownem, w głębokiej dolinie, między Birsztanami a Kownem. Por. *Karczupa*.

Girtakol, po żm. *Girkałnas*, mko rząd. pow. rossieńskiego, o 8 w. od Rossien, 60 mk. Z parafialnym kościołem katolickim św. Jerzego, drewnianym, odnowionym 1844 r. przez ks. Tarwida. Na cmentarzu b. starożytna kaplica. Par. katol. dekanatu wielońskiego dusz 6500. Kaplice w Szymkajcach (św. Marcina, b. starożytna), Gadragiszkach i Rupienach. Do roku 1835 G. należał do biskupów żmudzkich.

Giruci, wieś, pow. kowieński, par. i gmina Hrynkiszki, nad rz. Szuszwą, 13 dm., narzecze żmujdzkie. *J. D.*

Girucie, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 94, dm. 8 (1866).

Girwiszki, wś, pow. rossieński, par. żwingowska.

Giry 1.), wieś szl., pow. wileński, 4 okr. adm., o 69 w. od Wilna, 29 dm., 258 mk., z tego 243 katol., 15 żydów (1866). Ma kaplicę katol. parafii gierwiackiej. 2.) **G.**, zaśc. szl., pow. wileński, 3 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 1 dom., 12 mk. kat. (1866). 3.) **G.**, zaśc. szl., pow. trocki, 4 okr. adm., 67 w. od Trok, 3 domy, 14 mk. kat. (1866). 4.) **G.**, os. leśnicza rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 30 w. od Trok, 1 dom, 8 mk. prawosł. (1866). 5.) **G.**, okolica szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 79 w. od Święcian, 17 dm., 97 mk., z tego 94 katol., 3 żydów (1866).

Girybiszki, folw., pow. szawelski, par. tryska. Powstał z eksdywizyi obszernych dóbr Szawdyń po Ludwiku Godlewskim i dostał się Narbuttowej z Godlewskich i Styrpejków. R. 1876 nabył G. cudzoziemiec. Folw. ma 5 i pół włók rozl. *J. Godl.*

Girynajcie, wś, pow. rossieński, par. szydłowska.

Giryńce, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 69 w. od Wilna, 2 dm., 11 mk. katol. (1866).

Giryniki 1.), wieś, pow. rossieński, parafia chwejdańska. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. gorżdowska. 3.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. wojnucka.

Giryno, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Giryny, folw. różnych właścicieli, nad jez. Miastro, pow. wilejski, o 52 w. od Wilejki, 3 okr. adm., 1 dom, 25 mk. (1866).

Giryszki i *Pożewgirnie*, wś, pow. szawelski, gm. tryska, par. rawdziańska, niegdyś własność Staniewicza. Ma 13 domów, 100 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Girżduta albo *Girgżduta*, góra dośc znaczna na Żmujdzi, około mka Worń, o 7 w. od Poszyl i tyleż od jez. Łuksta, ma okopy szwedzkie i kurhany. Spływają z niej dwa strumyki: Skwerblie, dopływ Krożenty, i Traszkupis.

Gischainen (niem.), folw., pow. morąski, st. p. Maldeuten.

Gischkau (niem.), ob. *Jaśki*, a według ks. Gapińskiego *Juszkowo.*

Gischkowicz, ob. *Jaśkowice.*

Gisewen (niem.), ob. *Gizewo.*

Gisiel, niem. *Geislingen*, wś, pow. szczycieński, na bitym trakcie szczycieńsko-biskupieckim, st. p. Dźwierzuty, w granicach pruskich Mazur. R. 1389 mistrz w. krzyżacki Konrad Zolner von Rothenstein zapisał tu 10 włók na własność wolną (Freigut) niejakiemu Henrykowi.

Gisobil, ob. *Gieshuebel.*

Giszkojce, po niem. *Geisendorf*, wieś na dolnych Łużycach, w powiecie kalawskim, napół zgermanizowana. *A. J. P.*

Giszowa, przysiołek Borowy, pow. mielecki; 105 mk.

Giszyki, wś, powiat rossieński, par. kielmeńska.

Giwałtowo, wś, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. W 1827 r. było tu 22 dm., 234 mk.; obecnie liczy 45 dm., 261 mk., odl. 14 w. od Maryampola. U Zinberga mylnie podana jako *Giewartowo.*

Giwartów, *Giewartów*, wś, kol., folw., os i przysiołek, pow. słupecki, gm. Ostrowite Ka-

pitulne, par. Giwartów. W 1827 r. było tu 27 dm. i 186 mk. We wsi tej oddawna był kościół paraf., który już w XIII w. prawdopodobnie proboszczów własnych posiadał. Dowodów jednakże historycznych na to niema; zapewne zaginęły w pożarze dwukrotnym domu plebańskiego, w 1783 i 1839. Kościół pod wezwaniem W. W. Świętych drewniany, w r. 1827 staraniem Józefa Magowskiego pana G. wyrestaurowany a r. 1873 starannie upiększony przez proboszcza Konstantego Rumińskiego. Kościół obdarowany był ogrodem, polem, którego obszar 50 m. wynosił. Dawniej do kościoła tego należał i las „Popowisko"; w roku 1809 dziedzic wioski Tadeusz Radoński oderwał go od posiadłości kościelnych, przyrzekając proboszczowi dawać co rok 24 sąż drzewa. W tej parafii (1564 dusz) jest także kaplica św. Rocha, w 1811 kosztem parafian wystawiona. Folw. G. z wsią G. i Holendry Giwartowskie, od Słupcy w. 10. Rozl. wyuosi m. 978, grunta orne i ogrody m. 575, wody m. 216, lasu m. 134, płodozmian 12-polowy. Budowli mur. 7, drew. 8. Jest olejarnia, cegielnia, wiatrak, jezioro zwane Powidzkie obszaru m. 216, posterunek graniczny; strona zachodnia graniczy z Wielkiem ks. Poznańskiem. Wieś G. osad 8, gruntu m. 22; wś Holendry Giwartówek osad 15, gruntu m. 168.

Giwatynia, karczma szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 22 w. od Wilna, 3 dm., 15 mk., z tego 10 prawosł., 5 żydów (1866).

Giwie, wś złożona z dwóch części: G.-kolonie i G.-ogrodniki, pow. maryampolski, gm. i par. Wejwery, przy trakcie z Kowna do Maryampola, o 2 w. od Wejwer. W 1827 r. było tu 11 dm. i 100 mk.; obecnie liczy 63 dm., 778 mk., odl. 30 w. od Maryampola.

Giwiszki 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie. W 1827 r. było tu 4 dm., 81 mk.; obecnie liczy 16 dm., 218 mk., odl. 20 w. od Maryampola. 2.) **G.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. Podawinie, par. Dauksze. W 1827 r. było tu 11 dm. i 122 mk.; obecnie liczy 31 dm., 173 mieszk., odl. 18 w. od Kalwaryi,

Giwkucie, węg. *Ilkocz*, wioska w hr. bereskiem (Węg.), nad rz. Latorczą, 54 mk.

Giwole, *Giwoli* 1.) folw., pow. szawelski, par. wieksznianska, 15 włók rozl., młyn wodny na rz. Wirwicie. Należy do Grzybowskiego. 2.) **G.**, folw., pow. szawelski, parafia wieksznianska, 7 i pół włók rozl., własność Jana Bogdziewicza. 3.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. wieksznianska; na 25 dzies. ziemi uwłaszczono dusz 11. *J. Godl.*

Giza, *Gizo*, dawne imię i nazwisko, widocznie niemieckiego pochodzenia, dało początek nazwom: Giżyce (potomkowie Gizy), Giże, Giżyn. *Br. Ch.*

Giżałki, wś, folw. i os., pow. słupecki, gm. i par. Szymanowice. W 1827 r. było tu 25 dm., 184 mk.

Giżanka, rz., lewy dopływ Wilii, uchodzi między Gamondą a Szeszupą.

Gizbowisko, folw. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 7 w. od Oszmiany, 1 dom, 12 mk. katol. (1866).

Gize, niem. *Giesen* 1.) wś, pow. łecki, st. p. Ełk. Ludność polska ewangelicka. 2.) **G.**, wś, pow. olecki, st. p. Dunajki. Według innych źródeł G. zowią się właściwie Gizy.

Giże, wś i folw., pow. wyłkowyski, gm. i par. Giże, przy drodze z Wyłkowyszek do Maryampola. Posiada kościół par. murowany, który erygował z parafią r. 1774 Adam Chmara, starosta giżewski; wystawiony po r. 1834. G. leży od Suwałk o 63 w. W 1827 r. było tu 31 dm. i 268 mk.; obecnie liczy 63 dm. i 581 mk. Par. G. dek. wyłkowyskiego, dawniej olwickiego, 2660 dusz liczy. Gm. G. lud. 3491, rozległości 13262 morg.; s. gm. okr. I i st. p. w Wyłkowyszkach o 12 w. W skład gm. wchodzą: Adamarzyn, Antupie-nowe, A.-stare, Angliszki, Augiszki, Baczkiszki, Bałtraki, Bardowskie, Budawiecie, Chmaryszki, Dekieniszki, Dobkiszki, Draubolinie, Giże, Gobiszki, Kirsze, Łukszyszki, Maryanów, Mierkiszki, Morgi, Nowawola, Orany, Oszkobole, Pajki, Pieczuliszki, Pilotyszki, Podlasie, Pogrądy, Powiłkowie, Przeszkoda, Ruda, Rymowicze, Strazdy, Skrandupie, Wembiskie, Wiktorzyn, Wizajdy i Żwirgżdajcie. Dobra G. składają się z fol. G. i Maryanów, attynencyj: Trakiele, Nowina, Kurpiszki, Pakuszyn, Zwidajcie, Ponczaka, Pograużdy i Zaspoczdajcie. Podług opisu z r. 1866 i 1870 rozl. dworska wynosi morgów 2123; grunta orne i ogrody mor. 1190, lasu morg. 570; gorzelnia, browar piwny, cegielnia i wiatrak. Wieś G. osad 56, gruntu m. 335; wś Ruda osad 54, gruntu m. 1608; wś Stradzy osad 3, grunta m. 151; wieś Chmaryszki osad 16, gruntu m. 637; wś Adamaryn osad 20, gruntu m. 406; wś Orany osad 6, gruntu m. 369; wś Dobkiszki osad 4, gruntu m. 285; wś Pajki osad 2, gruntu m. 106; wś Łapanka v. Przeszkoda osad 10, gruntu m. 10; osada Augliczki os. 1, grun. m. 4. W r. 1873 oddzielono od dóbr tych odpadek leśny zwany Pączaki z rozległ. m. 97. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Giże, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okrąg adm., o 40 w. od Wilna, 3 dm., 7 mk. katol. (1866).

Giżemy, wś i folw. pow. kowienski, parafia Pernarów, nad rzeczką Giniawą, przy drodze z Kiejdan do Ejragoły, o 6 wiorst od Ejragoły. *J. D.*

Gizewo, *Giżewo*, domin., pow. inowrocławski, 1075 m. rozl., 7 dm., 109 mk., 8 ew., 101 kat., 62 analf. Poczta w Kruszwicy o 4 kil., st. kol.

żel. w Inowrocławiu o 18 kil. Własność Przybyszewskiego. *M. St.*

Gizewo, niem. *Giesoewen*, 1.) wś, pow. ządzborski, niedaleko pow. reszelskiego, o 1 i pół mili od Żądzborka, ludność poska ewangelicka. 2.) **G.**, niem. *Gisewen*, wś, pow. szczycieński, na Mazurach pruskich. *Kś. G.*

Gizin, ob. *Gizino* i *Giżyn*.

Gizinek, *Gizinko*, ob. *Giżynek*, *Gizino*, pow. rypiński i mławski.

Gizino, wś, pow. mławski, gm. i par. Unierzyż. Za czasów pruskich nazwane Giżyno i dziś tak pewszechnie zwane, leży nad strugą od Sulerzyża biegącą, ma dymów 21 i wiatrak, ludność 227; obszar razem z Budami poniżej wyszczególnionemi około 62 włók; graniozy na wschód z Wolą kanigowską i Ościsłowem, tym ostatnim powiatu ciechanowskiego; na południe z Glinojeckiem powiatu ciechanowskiego, na zachód z rzeką Wkrą v. Działdówką, za którą od zachodu wieś Szyjki powiatu ciechanowskiego, na północ z Gizinkiem i Koskowem Kmiecem, w dawnych czasach tylko z Gizinkiem. Własność na teraz cząstkowa. G. Baranek, w powyż. oznaczonem ograniczeniu od zachodu Gizina nad rzeką Wkrą. Dom 1, młyn i wiatrak, ludność pod Gizinem objęta, jest to nomenklatura od Gizina wydzielona, teraz oddzielną własność cząstkową stanowiąca. Gizińskie Budy: Polskie, Topolewszczyzna, Czerwonka, Nowiny; razem dymów 23, ludności 271; to wszystko w ograniczeniu Gizina od strony północnej. Gizinko w dawnych czasach Gizino mniejsze (Gizino minor), przezwane Giżynek, dymów 17, ludność 162; obszar razem z przyległością poniżej wyszczególnioną Gizinkiem-Zabiele około włók 24, położone nad rzeką Wkrą na lewej stronie; graniczy z Koskowem kmiecem, z Gizinem, z rzeką Wkrą i Unierzyżem. Własność cząstkowa; część znaczniejsza nateraz tylko Gizińskiego. Gizinko-Zabiele w ograniczeniu Gizinka jako przyległość od strony północno-wschodniej Gizinka położona, dymów 6, ludność 84. Te wioski w dawnych czasach położone były w ziemi zawkrzeńskiej, grunta żytnie piaszczyste i sapowate w małej ilości; na Gizinku mocniejsze i w mniejszej jeszcze na Gizinie; łąk rozmaitej dobroci wogóle ilość dostateczna, bory w części z dawnych obszernych pozostały ale i te niszczą do reszty, prócz kilku włók na Gizinku, zagajnikiem nazwanych. W łąkach lądowych na Gizinku ruda żelazna.

Gizizna, młyn na rz. Widawce, pow. noworadomski, gm. i par. Dobryszyce, ziemi 30 morg.

Gizno, niem. *Giesen*, os., położona według Kętrzyńskiego w pow. wałeckim lub starostwie drahimskiem, nie zamieszczona w spisach urzędowych. *Kś. F.*

Gizowszczyzna 1.) wś nad rz. Osirą, dopływem Słucza, pow. zwiahelski, gm. derewicka, par. Lubar, ma cerkiew murowaną, zarząd gminny; należy do Konopackich. Roku 1867 miała 70 dm.; obecnie 196 mk. włościan, 625 dzies. ziemi włośc., 338 dworskiej. 2.) **G.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 75 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 9 dm., 117 mk. (1866).

Gizuny, zaśc. rząd., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., gm. miorska, o 45 w. od Dzisny, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Gizwoda. Tak spis urzędowy gub. kaliskiej zowie Checwodę (ob.)

Gizy, ob. *Gize*.

Giżyce 1.) wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Rybno, par. Giżyce. Posiada kościół par. drewn., starożytny, niewiadomo kiedy założony, istniejący już jednak od 5 wieków; obecny wystawił 1439 r. biskup płocki Paweł Giżycki. W r. 1827 r. było tu 31 dm. i 268 mk. Par. G. dek. sochaczewskiego, dawniej gąbińskiego, 1510 dusz liczy. Dobra G. składają się z folw.: G., Ruszki, Kujawy, Nastole, osady Zacisze i wsi: G., Ruszki, Giżyczki, Wężyki Stare, Wężyki Nowe, Pietrów, Janów i Antosin. Nabyte w r. 1872 za rs. 367,400. Rozl. dworska wynosi m. 4659 a mianowicie: folw. Giżyce grunta orne i ogrody m. 1220, lasu m. 1703, razem m. 3144; płodozmian 6-9 i 12-polowy. Bud. mur. 22, drew. 26. Folw. Ruszki m. 959, płodozmian 8 i 10-polowy. Bud. mur. 4, drewn. 28. Folw. Kujawy m. 392, płodozmian 12-polowy. Bud. drewn. 12. Fol. Nastole m. 123. Osada Zacisze m. 41. Bud. drewn. 5. Gorzelnia, dwa wiatraki, cegielnia, cztery stawy i w niektórych miejscowościach pokłady marglu. Wieś G. osad 13, gruntu m. 19; wś Ruszki osad 15, gruntu m. 21; wś Giżyczki osad 14, gruntu m. 64; wś Wężyki stare osad 12, gruntu m. 251; wś Wężyki nowe osad 6, gruntu m. 119; wś Pietrów osad 14, gruntu m. 287; wś Janów osad 3, gruntu m. 60; wś Antosin osad 20, gruntu m. 307. W r. 1880 oddzielono od dóbr tych przestrzeń m. 25; nazwa niewiadoma. 2.) **G.**, wś, folw. i os. nad rz. Prosną, pow. kaliski, gm. Ostrów Kaliski, o 31 w. od Kalisza, par. Giżyce; st. p. przy drodze bocznej z Błaszek, o 21 w. od Błaszek. W 1827 r. było tu 31 dm. i 230 mk.; obecnie folw. i osada mają 16 dm., 29 mk. Do 1877 r. był tu kościół drewniany p. t. W. W. Świętych, którego rok założenia niewiadomy. Wszystkie wizyty zgadzają się na to, że tak był opuszczonym, że nawet niemożebną prawie była reperacya. Kościół ten prawdopodobnie r. 1762 albo zupełnie został wyrestaurowanym, albo też na nowo odbudowanym, gdyż do 1877 roku był zupełnie dobrym

do odprawiania nabożeństwa. Roku 1877 spalił się. W r. 1879 stanął nowy kościół murowany z wieżą w stylu renessans. Do kościoła giżyckiego należał także filialny Kraszewice, który w r. 1654 d. 4 grudnia przez Andrzeja de Leszno arcybiskupa jako na zawsze do Giżyc należący ustanowiony został. Ze śmiercią ks. Wawrzyńca Malinowskiego († 1872), który przy kościele kraszewickim rezydował, a w Giżycach utrzymywał wikaryusza, ustanowione zostały dwie parafie oddzielne. Dobra G., własność E. Sadowskiej, składają się z fol. G., Mączniki stare i Racławice, tudziez wsi G., Renta, Mączniki i Nieszkodna. Rozl. wynosi m. 2339 a mianowicie: folw. Giżyce m. 2008; płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 16, drew. 19. Folw. Mączniki stare m. 235, płodozmian 8-polowy. Bud. drew. 1. Folw. Racławice m. 95. Bud. drew. 1. Gorzelnia, browar, młyn wodny, tartak, cegielnia, posterunek graniczny. Rzeka Prosna przepływa granicą północną i stanowi graniec dóbr i W. Ks. Poznańskiego. Wieś Giżyce osad 17, gruntu m. 70; Renta osad 15, gruntu m. 173; wś Mączniki, osad 8, gruntu m. 17; wś Nieszkodna osad 8, gruntu m. 25. 3.) **G.**, wś, pow. lubartowski, gm. i par. Rudno. Posiada kantorat ewangielicki, stanowi posiadłość Banku Polskiego jako część dóbr lubartowskich. *Br. Ch.*

Giżyczki, kol., pow. sochaczewski, gm. Rybno, par. Giżyce (ob.)

Giżyn, ob. *Gizino.*

Giżyn 1.) wś i folw., pow. płocki, gm. Zągoty, par. Bielsk, odl. o 19 w. od Płocka, o 2 od Bielska, liczy 4 dm., 95 mk. Folw. G. nabyty w r. 1879 za rs. 43200. Rozl. wynosi m. 460. Bud. mur. 6, drewn. 5. Wieś G. osad 13, gruntu mor. 15. 2.) **G.**, ob. *Gizino.*

Giżynek 1.) wieś włosc., pow. rypiński, gm. Żałe, paraf. Ruże; 250 mk., 34 osad wł., 8 dm., szkółka elementarna we wsi, powierzchnia 78 mor., w tem 33 mor. gruntu ornego. Dobra G. składają się z fol.: G. i Ruda Żelska, tudzież wsi G. i Ruda; od Płocka w. 63, od Rypina w. 14, od st. p. Zbójno w. 4. Nabyte w. r. 1872 za rs. 50000. Rozl. wynosi m. 1257 a mianowicie: folw. Giżynek grunta orne i ogrody m. 717, razem m. 839; płodozmian 11-polowy. Bud. mur. 8, drewn. 7. Fol. Ruda grunta orne i ogrody m. 178, wody m. 108, razem m. 418. Bud. mur. 4, drewn. 17. Młyn wodny, cegielnia i piec do wypalania wapna; pokłady torfu i kamienia wapiennego. Wieś G. osad 35, gruntu m. 78; wś Ruda osad 17, gruntu m. 168. Wieś G. leży przy trakcie poczt. z Rypina do Zbójna, w pięknem położeniu wyniosłem, ma dobre grunta i wybornie uprawne, przez wiele lat należała do sędziego Dębskiego, obecnie do jego siostrzeńca Kułaka. 2.) **G.**, ob. *Gizino. Br. Ch., F. N.*

Giżyszki, wś, powiat rossieński, par. gorżdowska.

Glabus, mała osada blisko Chojnic, należy do Powałek, pow. chojnicki, ma budynków 7, dm. mieszk. 2; ewang. 16. Par. i poczta Chojnice, szkoła Chojniczki.

Glac, ob. *Glatz* (niem.).

Gladau (niem.), ob. *Głodowo* (niem.).

Gladowen, mylnie, ob. *Glodowen.*

Gladowicze, niewielka wś poleska w pow. bobrujskim, na zachód od Hłuska, pomiędzy wsiami Ruchowo i Krzywonosy; miejscowość głucha, zapadła; w okolicy bierze początek rz. Dokołka, prawy dopływ Ptyczy; 16 osad.

Glaesen, *Glesen* (niem.), w r. 1145 *Clyzyno*, wś i folw., pow. głupczycki, o półtorej mili na płn. od Głupczyc, o milę na płd. od Głogowy górnej. Folw. ma 1144 m. rozl., starożytny zamek, park, browar, piękną owczarnię; wieś 107 osad, 2314 m. rozl., młyn na rzece Osobłodze, katolicki kościół paraf. (1467 parafian), 1592 r. nowowzniesiony, i szkołę. *F. S.*

Glaesendorf (niem.) 1.), wś, pow. grotkowski, o 17 kil. od Grotkowa, ma 2 dominia, wś włościańską i leśnictwo rządowe. Jedno dom. ma 782 m., drugie 200 m. rozl. Wś składa się ze 135 osad, ma 3 młyny wodne, 2 karczmy, browar. Paraf. kościół katol. z r. 1752—86, parafian 2805 i szkoła. Leśnictwo tutejsze, część odmachowskiego, obejmuje 1689 m. rozl.; w tem słynną górę bazaltową, z której okolica w szerokim promieniu czerpie materyał na drogi bite. Cały obszar G. wynosi 6740 m., a w tem tylko 913 m. lasu (1865). 2.) **G.**, wieś, pow. ząbkowicki na Szląsku. Znajdują się tu chryzoprazy w górach. Wieś ta należała do Szymońskich. *F. S.*

Glambach (niem.), w r. 1296 *Glambonich*, w 1304 *Glamboka*, wś, pow. ziębicki na Szląsku, par. katol. Liebenau, ma szkołę i kaplicę katolicką. Tegoż nazwiska jest wieś w pow. strzelińskim, nad potokiem Kryhn (niem.), w par. katol. Brość. *F. S.*

Glamboki (niem.), ob. *Głęboczek* pod Górznem.

Glamslack (niem.), folw., pow. iławski, st. p. Glommen.

Glandau (niem.), wś, pow. iławski, st. p. Landsberg.

Glanden (niem.) 1.), ob. *Glądy.* 2.) **G.**, wś, pow. braniewski, st. p. Lichtenau.

Glanów, wieś, pow. olkuski, gm. Jangrot, par. Imbramowice. W 1827 r. było tu 41 dm., 271 mk. W XV wieku należała do Mikołaja Chrząstowskiego h. Strzegonia (Długosz, III).

Glanówka, rz., ob. *Dłubnia.*

Glapieniec, *Glapiniec* 1.), wś, pow. turecki, gm. Strzałków, par. Lisków. 2.) **G.**, wś, pow. sieradzki, gm. Brzeźno.

Glasau (niem.), dobra ryc., tak roku 1866 przezwane, pow. chełmiński, ob. *Glażejewo*.

Glasberg (niem.), królewszczyzna, powiat międzyrzecki; ob. *Główewo*.

Glasberg (niem.), os., pow. kartuski, st. p. *Przywidz*.

Glashuette (niem.) 1.), kolon., pow. bukowski; ob. *Huta*. 2.) **G.**, olędry, pow. międzyrzecki; ob. *Szklanahuta*. 3.) **G.**, wieś, pow. czarnkowski; ob. *Szklanahuta*. 4.) **G.**, wś, powiat chodzieski; ob. *Szklanahuta*.

Glashuette (niem.) 1.), ob. *Głużyca*. 2.) **G.**; ob. *Szklana Huta*. 3.) **G.**, dobra, pow. welawski, st. p. Alberga.

Glashuette (niem.) na Szląsku 1.), ob. *Szklana Huta*. 2.) **G.**-Medzibor, ob. *Szklarka Międzyborska*. 3.) **G.**-Tscheschen, ob. *Szklarka Czeszeńska*. *F. S.*

Glasow (niem.), ob. *Glażejewo*

Glasowka (niem.), ob. *Łony*, pow. lubliniecki.

Glatz (niem.), ob. *Kładzko*.

Glatzergebirge, *Adlergebirge* (niem.), ob. *Adler*, *Orlickie góry*.

Glaubensfeld (niem.), folw., pow. licbarski, st. p. Dobremiasto.

Glaubenshuette (niem.), huta cynkowa w Michałkowicach, pow. bytomski, ma 20 pieców podwójnych, 150 robotników, produkuje rocznie 16 tys. ctr. cynku (1861). *F. S.*

Glaubitten (niem.), dobra, pow. rastemborski, st. p. Korsze.

Glaubnitz (niem.), łuż. *Hłupońca* (ob.).

Glauch (niem.), ob. *Głuch*.

Glauch (niem.), ob. *Głuchów*.

Glauchau, *Glauchen* (niem.); tak przezwano od r. 1866 dobra ryc. w pow. chełmińskim *Głuchowo* (ob.).

Glauche (niem.), r. 1283 *Gluchow*, wś, pow. trzebnicki, w górach trzebnickich, par. Lossen i Zirkwitz; ma kościół paraf. ewang., 1569 r. założony.

Glaudienen (niem.), wieś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Glausche (niem.), ob. *Głuszyna*.

Glausnitz (niem.), w r. 1388 *Gloubiczk*, wś, pow. jeleniogórski na Śląsku, par. Jeleniogóra i Seydorf.

Glautienen (niem.), wś, dobra i karczma, pow. iławski, st. p. Creuzburg.

Glaz, *Glatz* (niem.), ob. *Kładzko*.

Glazmanka, ob. *Głazmanka*, *Trentelberg*.

Glądy, niem. *Glanden* 1.), wś, pow. ostródzki, w lesistej okolicy, o 1 i pół mili od Ostrody, st. p. Rychnowy. 2.) **G.**, wś, pow. morąski, okolica oddawna zniemczona, st. p Alt-Christburg.

Gleba, wieś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Dylewo, par. Kadzidło, w odległości 5 w. od zarządu gminnego w Starem Dylewie. Przywilejów z r. 1752, które posiadają wszystkie wsie puszczy myszynieckiej, G. nie posiada; jednakże już w lustracyi 1765 r. G. znajduje się pomiędzy wsiami czynszowemi. Gospodarzy było wtedy 17, płacących oprócz 487 złp. 15 gr. czynszu rocznego, po 8 złp. z osady podatku propinacyjnego. Na gościńcu, idącym od G. do Charciej bałdy leżała karczma, z której obie wsie płaciły czynszu staroście 80 złp. W 1799 r. wieś płaci 507 zł. 2 gr. czynszu, 16 zł. 3 gr. dziesięciny do seminaryum w Pułtusku; propinacyjnego nie płaci W 1820 r. znajdujemy w G. 27 gospodarzy rolnych, kowala i 9 chałupników, płacących 563 zł. 25 gr. czynszu do kasy ekonomicznej (w tej liczbie i dziesięciny 16 zł. 3 gr., płaconej do 1799 do seminaryum pułtuskiego). Karczma przynosiła wtedy czynszu 348 złp.; włościanie posiadali 34 zagonów, na których wysiewano po 51 kor. jarzyny i oziminy; mieli się oni dobrze, trzymali nawet na swój koszt nauczyciela. W 1827 r. 37 dm., 211 mk. Obecnie (1878 podług wykazów rządu gubernial.) 42 dm., 150 męż., 192 kob., 1672 mórg (w tej liczbie 868 mr. orn.). Obręb leśny G. zawiera 341 mr. lasu sosnowego; sosna rośnie tu na lotnych piaskach, ustalonych w 1848 r. kosztem rządu dla dania zarobku włościanom, zubożałym z powodu nieurodzaju. Opodal od wsi G. znajdują się tak zwane wydmy Piaseczna około 205 mórg.

Gleb..., por. *Hleb...*

Glebowa-Rudnia, *Hlebowa-Rudnia*, mała wś poleska w pow. bobrujskim, na południe od Bobrujska, w niedostępnej i bagnistej miejscowości, w kotlinie przy zlewie kilku rzek do rz. Broży, zapadła i głucha miejscowość, osad 5.

Glebowska-Nacz, *Hlebowska-Nacz*, folw. w pow. słuckim, własność Święcickich, obszaru przeszło 600 mórg, dochód z młyna wodnego 100 rubli. *Al. Jel.*

Glechstrowszczyzna, ob. *Glichstrowszczyzna*.

Gledzianów, mylnie *Gledziałów*, wieś, pow. łęczycki, gm. Witonia, par. Strzegocin; położona przy szosie z Kutna do Łęczycy, w odległości w. 10 od stacyi drogi żel. Kutno. W 1827 r. było tu 14 dm., 173 mk., obecnie liczy dm. 16, mk. 224; ogólnej przestrzeni z folw. Józinki m. 964, ziemi ornej półżytniej, półpszennej m. 837; zagajnik m. 4, łąk i pastwisk m. 84, uwłaszczonych m. 39. Według Tow. kred. ziem. osad 33, gruntu m. 188. Do dóbr G. należący folw. Józinki ma 351 m. rozl. Dobra G. są własnością Bagniewskiego. *W. W.*

Gledzianówek, wś, pow. łęczycki, gmina i par. Witonia, o 12 w. od Kutna. W 1827 r. było tu 11 dm., 110 mk., obecnie liczy dm. 17, mk. 184. Ogólnej przestrzeni z folw. Krokorczyce m. 649, w tem ziemi ornej dworskiej m. 389, lasu m. 65, łąk i pastwisk m. 90; do wło-

ścian (8 os.) należy m. 205. Dobra G. są własnością Bagniewskiej. *W. W.*

Gleina (niem.), ob. *Hlina* (łuż.).

Gleinau, *Kleinau* (niem.), r. 1251 *Glinay*, wś, pow. wołowski na Śląsku, par. Libiąż.

Gleinig (niem.) 1.), r. 1310 *Glynko*, wieś, pow. górski na Śląsku, par. Kraschen, ma kościół filialny. 2.) **G.**, wś, pow. głogowski na Szląsku, słynna owczarnia. *F. S.*

Gleinitz (niem.), ob. *Glińsko.*

Gleisgarben (niem.), dobra, pow. darkiemski, st. p. Kleszczewo.

Gleiwitz (niem.), ob. *Gliwice.*

Glejczarów, ob. *Gliczarów.*

Gleje, wś pryw., pow. dzisieński, o 32 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 15 mk. (1866).

Glembitz (niem.), leśnictwo, pow. mogilnicki, ob. *Głęboczek.*

Glemboczek (niem.), pow. brodnicki, ob. *Głęboczek.*

Glembowitz (niem.), ob. *Głębowice.*

Glembuch (niem.), folw., pow. międzyrzecki, ob. *Głębuch.*

Glemieniec, przys. Biernej, pow. bialski w Galicyi, par. Łodygowice, 89 mk.

Glendy, ob. *Ględy.*

Glenica, ob. *Glinica.*

Glesen (niem.), ob. *Glaesen* (niem.).

Glesno, domin. i wieś, pow. wyrzyski, pomiędzy rzekami Łobżonką i Rudną, 2 miejsc.: 1) domin.; 2) wś; 22 dm., 317 mk., 9 ew., 308 kat., 72 analf. Kościół kat. paraf. należy do dekan. nakielskiego. G. z folwarkami: Gleszczonkiem, Bagdadem i Bielawami, własność hr. Konstantego Bnińskiego, ma 6071 mr. rozl. St. poczt. i gośc. w Wyrzyskach (Wirsitz); st. kolei żel. Osiek o 7 kil. *M. St.*

Gleszczonek, folw., pow. wyrzyski, 2 dm., 59 mk., 9 ew., 50 kat., 21 analf.; należy do domin. Glesna.

Glettkau (niem.), *Gletkowo*, ob. *Jelitkowo.*

Glettkauer Fliess (niem.), ob. *Jelitkowska struga.*

Glew i **Glewiec**, dwie wsie i folw., powiat miechowski, gm. Wierzbno, par. Igołomia. Odl. 8 w. na południe od Proszowic. W 1827 r. Glew liczył 30 dm., 167 mk.; dziś ma 32 dm., 28 osad włośc., 253 mk. i 185 m. ziemi włośc. Glewiec zaś w 1827 r. liczył 14 dm., 97 mk., obecnie ma 22 dm., 19 osad i 148 mk., gruntu 120 mr. włośc. a 279 mr. dworskich. W początku XIII w. G. był własnością niejakiego Mikołaja, który, założywszy klasztor cystersów w Henrykowie na Szląsku, nadał mu G. w 1222 r. na własność. Klasztor na gruntach G. założył nową osadę, zwaną Glewiec (Parva Glew) i uzyskał od Wacława Czeskiego przywilej na prawo niemieckie dla obu wsi, co zatwierdził Łokietek w 1319 r. Zdaje się, że w XIV czy XV w. Glew przeszedł w ręce prywatne, a Glewiec został nabyty przez klasztor w Mogile. Ponieważ mieszano obie nazwy, ztąd choć Długosz wyraźnie wymienia z nazwiska świeckich dziedziców Glewa (I, 57 i II, 159), to przecie akt 1620 r. przyznaje Glew klasztorowi. Wistocie zaś Glew, jako własność prywatna, należał do dóbr Igołomia, Glewiec zaś stanowił własność klasztoru w Mogile, a następnie oddany był na uposażenie kapituły katedralnej krakowskiej. Dopiero w 1874 r. razem z innemi dobrami duchowieństwa krakowskiego przeszedł na rzecz skarbu i sprzedany został przez licytacyą 1878 r. za 15,000 rs. W XVII w. Glewiec posiadał folwark, karczmę, trzy stawy. Zbiór roczny średnio wynosił: żyta kóp 100 ćwiertni 124, pszenicy kóp 80 ćwiertni 80, jęczmienia kóp 44 ćwiertni 49, owsa kóp 36 ćwiertni 38; grochu kóp 14 ćwiertni 5; prosa kóp 7 ćwiertni 9, konopi kóp 16, siana 1 bróg. Poddanych było: kmieci 4, zagrodników 3, chałupnik 1; robocizna ich roczna wynosiła: dni ciągłych 624, pieszych 320, powabów dni 7, jutrzyn dni 4, czynszu opłacali zł. 10, nadto dawali: kapłonów 8, jaj 120, przędzy 25 sztuk. Gdy zaś wieś była w dzierżawie, czyniła rocznego czynszu złp. 2212. (Por. Monografia Opactwa Cystersów w Mogile. Kraków 1867, str. 82 i 83).

Glewa, wś, pow. brzeziński, gm. Biała, par. Gieczno.

Glewicz, wieś niegdyś w ziemi białogrodzkiej (Belgart) położona, w teraźniejszym pow. lęborskim, obecnie od niepamiętnych czasów nie istnieje. Jak wynika z zachowanego dotąd przywileju, znajdowała się ponad morzem baltyckiem. R. 1376 Zygfryd Walpod von Bassenheim, komtur gdański, wydaje przywilej na wieś swoją Glewicz. Otrzymali ją na własność dziedziczną do obsadzenia prawem chełmińskiem Dominik i Szymon z Mieruszyna. Włók było wtedy w obszarze 18, ale 9 tylko mieli obsadzić. Porównaj Reinhold Cramer Gesch. der Lande Lauenburg und Bütow, II, 217.

Glewiec, ob. *Glew.*

Glewija, ob. *Grawmiena.*

Glewo, wś i folw. nad rz. Wisłą, pow. lipnowski, gm. Oleszno, par. Dobrzyń. W 1827 r. było tu 16 dm., 133 mk., obecnie liczy 24 dm., 223 mk. Gruntów włośc. 124 mórg, w tej liczbie 119 mr. ziemi ornej i 40 osad. Folw. G., lit. AB, od Płocka w. 21, od Lipna w. 14, od st. poczt. Dobrzyń w. 1. Rz. Wisła stanowi granicę południową. Rozl. wynosi m. 585, grunta orne i ogrody m. 471, past. m. 84, bud. drewn. 10.

Glezna, wieś, pow. nowogradwołyński, gm. derewicka, włośc. dusz 163, ziemi włośc. 266 dzies., ziemi dworskiej 775 dzies.; własność dawniej Miłoszyńskich, obecnie Jagiełowiczów.

Ględy, ob. *Gallinden* i *Glądy*.

Glice, ob. *Głodowo*.

Glichów (z Czerminem), wś nad Lipnikiem, dopływem Krzyworzeki, wpadającej do Raby z prawego brzegu, w okolicy górzystej pow. wielickiego, należy do sądu powiat. i urzędu pocztowego w Dobczycach, a parafii rz. katol. w Raciechowicach. Grunta G. rozciągają się aż do góry Grodzisko, 624 m. npm. wysokiej. Mieszk. 248. Większa posiadłość (Floryan Górczyński) zajmuje 143 m. roli or., 29 m. łąk i ogr., 16 m. pastw. i 142 m. lasu; mniejsza 144 m. roli, 63 m. łąk, 43 m. pastw. i 13 m. lasu.

Glichstrowszczyzna v. *Glechstrowszczyzna*, folw., pow. wyłkowyski, gm. Kibarty, parafia Wierzbołów, 2 dm., 17 mk.

Gliczarów, wś na Podhalu nowotarskiem, pow. nowotarski, nad pot. Gliczarowskim, który w południowo-wschodniej stronie wsi, Knapami zwanej, wytryska, płynie na północny wschód i po 4 kil. biegu uchodzi do Dunajca Białego w obrębie wsi tejże nazwy. Od Nowegotargu 13 kil. na południe, graniczy od zachodu z Białym Dunajcem, a od wschodu z Leśnicą i Bukowiną. W r. 1777 liczył G. dm. 76, mk. 393; w r. 1799 dm. 104, mk. 495; w r. 1822 dm. 108, mk. 516; w r. 1869 dm. 89, mk. 505, między nimi 252 męż., 253 kobiet. Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rzym. kat. jest 480. Posiadłości większej nie ma Posiadłość zaś mniejsza zawiera roli orn. 1094, łąk i ogr. 63, pastw. 84, lasu 79 mr. austr. Właściciel Adam Uznański. Należy do parafii łac. w Szaflarach. Ost. poczta w Nowym targu. Szkoły nie ma. Kiedy wieś na pewne powstała, niewiadomo. Istniała już na początku XVII w., gdyż z odpisu lustracyi starostwa nowotarskiego z r. 1636 dowiadujemy się, że „w Gleyczarowie kilku zagrodników nie płaci czynszu, bo im jeszcze wolność nie wyszła“. Według lustracyi tegoż starostwa z r. 1765, gdzie czytamy Gleycarów, było w G. zagród 12; podatku rozmaitego płacono złp. 781 gr. 2. Również było tu sołtystwo, które posiadali Bafiowie za prywilejami dawnymi i Augusta III. Nazwa Gleyczarów jeszcze w r. 1824 przychodzi. Z opisu znajdującego się w aktach parafialnych nowotarskich lustracyjnego, nie posiadającego atoli roku, w którym został sporządzony, (prawdopodobnie w drugiej połowie XVII w.) czytamy, że wieś Glescarow zasiadła na 6 zagrodach bez ról. Czynsz roczny od 12 chałupników czynił złp. 64 gr. 6; kwartalne od nich czyniło złp. 8; owsa dają korcy 5 w kwocie złp. 2, oprawy łokci 4 w kwocie gr. 10; wreszcie dają po kopie gontów na potrzebę dworską i kury podstarościemu i robią po 12 dni do roku pieszo. Całkowity dochód roczny z tej wsi czynił złp. 74 gr. 16. — Wzniesienie: Południowa część wsi Knapy zwana, na granicy między G. a Leśnicą, rozdział dróg do Białego Dunajca przez G. do Muru, Bukowiny i Leśnicy, 965·4 m. (Loschan); wzgórze 1745 m. na północ od powyższego miejsca, na granicy między G. a Leśnicą, droga z Bukowiny do Szaflar, 931·3 m. (Loschan); wzgórze w południowo-wschodnim rogu na granicy bukowińskiej, ponad źródłowiskami pot. Leśnickiego, 769·5 m. (Loschan); wzgórze na granicy białodunajeckiej po drodze z Białego Dunajca przez Knapy do Muru i Bukowiny, 2086 m. na południowy wschód od ujścia pot. Gliczarowskiego do B. Dun., 859 m. (Loschan). *Br. G.*

Gliematzen (niem.), inaczej *Matzblieden*, wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kinten.

Glienecke, *Glienicke*, *Glienigk* (niem.), ob. *Gliniki*.

Glienicke-Klein, cegielnia, pow. wyrzyski, 1 dom, 7 mk., należy do domin. Liszkowa (Witzleben).

Glieschwitz (niem.), ob. *Klejsiowice* lub *Klejświce*.

Gligi mylnie, właściwie *Gilgi*, wieś, pow. wieluński; w r. 1827 było tu 7 dm. i 33 mk.

Glika, zaśc. szlach., nad rzeką Łowkistą, pow. trocki, 2 okr. adm., 38 w. od Trok, 1 dom, 13 mk. katol. (1866).

Glin..., por. *Hlin...*

Glina, *Glinno* itp. nazwy nie zawsze pochodzą od gliniastego gruntu lub pokładów gliny w spodnich warstwach; są to raczej formy przymiotnikowe od dawnego imienia Giel (por. Gielnia, Gielniów), lub Gil, zkąd Glina właściwie Gilina, Glinno właściwie Gilino; ztąd też może pochodzi i Glew (Gilew).

Glina 1.) wś i folw., pow. nowomiński, gm. Otwock, par. Ostrówek. Leży przy drodze żel. Nadwiślańskiej między Otwockiem a Celestynowem, o 6 i poł w. od st. Otwock, o 6 w. od Karczewia, o 4 od Starej Wsi. Rozleg. folw. wynosi m. 615. Bud. drew. 4; staw i struga bez nazwy przepływa territorium. Wś G. osad 9, gruntu m. 49. 2.) **G.**, wś, powiat rawski, gm, i par. Rzeczyca. W 1827 r. było tu 9 dm., 71 mk.; obecnie liczy 12 dm., 155 mk., ziemi włośc. 395 morg. Należy do dóbr Rzeczyca, ma gorzlenię. 3.) **G.**, kol., pow. wieluński, gm. Kiełczygłów, par. Rząśnia. W r. 1827 było tu 41 dm. i 295 mk. 4.) **G.**, wś i folw., pow. iłżecki, gm. i par. Pawłowice. W 1827 r. było tu 7 dm. i 68 mk.; obecnie liczy 17 dm., 85 mk., 327 morg. ziemi dworsk. i 115 włośc. 5.) **G.**, osada leśna, pow. iłżecki, gm. Pętkowice, par. Bałtów. Jest tu smolarnia i cegielnia, 2 dm., 27 mk. i 7 mor. dwor. ziemi. 6.) **G.**, osada leśna, pow. opoczyński, gm. Ruda Maleniecka, par. Fałków. Ma 2 domy, 22 mk. i 20 mor. ziemi dworsk. 7.) **G.**, wś kurpirwska nad rz. Bugiem, pow. ostrowski, gm. Poręby, par. Brok. W 1827 r. było tu 17 dm. i 107 mk. Składa się obecnie z

dwóch odrębnych części; ma smolarnię rządową. *Br. Ch.*

Glinau (niem.), olędry, pow. bukowski, ob. *Glinno.*

Glinay, ob. *Gleinau.*

Glinciszki, dobra, pow. wileński, o 35 w. od Wilna, nad jeziorem (Musą?), do którego wpada rzeczka Rynja, na płn. od Wilna, w 3 okr. adm., należą do Jeleńskich. Był tu niegdyś murowaay parafialny kościół katolicki, przy którym w r. 1810 Ludwik Jeleński podkom. wiłkomierski, starosta suchowiecki, osadził ks. misyonarzy, nadając im półtrzeciej włóki gruntu i 7500 rs. gotówką (E. Tyszkiewicz: „Wiadomość historyczna o klasztorach w dyecezyi wileńskiej.") Potem była tu kaplica byłej parafii Podbrzeź. Po Ludwiku Jeleńskim dobra G. oddziedziczył brat jego Józef, generał; potem syn Józefa Kazimierz, marszałek mozyrski. Dziś dziedzic Mieczysław Jeleński. R. 1866 miały folw. i wś G. 233 mk., z tego 26 prawosł., 207 katol., gorzelnię. Wś G. należy do gm. Podbrzeź. *J. W.*

Glińcz 1.) niem. *Glintsch*, pow. kartuski; pod tem imieniem zachodzą 3 osobne osady: 1) G.-stary, niem. *Alt Glintsch*, folwark, na bitym trakcie kościersko-gdańskim, który przez Żukowo ostatniemi czasy zbudowano, 518' nad poziom morza. Obejmuje obszaru ziemi m. 833, katol. 69, ewang. 21, dom. mieszk. 4. Parafia, szkoła, poczta Żukowo. Odległość od Kartuz 1 i pół mili. Oddawna była to własność rządowa. Za mistrza w. krzyżackiego Karola z Trewiru (1311 — 1324) nabyły ją norbertanki w Żukowie takim sposocem, że ustąpiły krzyżakom dobra swoje daleko nad Wisłą po za Świeciem leżące, jak np. Grabowo, Grabówko, a zato otrzymały w zamian bliższe dobra przy klasztorze tu istniejące i nadto w dodatku grzywien 57, za które jeszcze jednę wioskę miały dokupić: wybrały sobie Glińcz, im bardzo bliski. R. 1360 Winryk von Kniprode mistrz w. krzyżacki potwierdza to kupno. Od tego czasu utrzymywał tu klasztor folwark i sam nim zarządzał. R. 1745 oprócz nowo wzniesionego dworu znajdowały się 4 domy mieszkalne. Po sekularyzacyi dóbr zakonnych rząd pruski wydał tę wieś w wieczystą dzierżawę r. 1792. Teraźniejszy właściciel niemiec. 2) G-nowy, *Neu Glintsch*, także na bitym trakcie żukowsko-kościerskim, dobra szlacheckie, wraz z pobliską hamernią Rudki obszaru ziemi zajmują mórg 1541, w czem jeziora mórg 65; katol. 150, ewang. 10, żyd. 4, dom. mieszk. 13, nad poziom morza 518' Parafia, szkoła i poczta Żukowo. Odległość od Kartuz $1\frac{3}{4}$ mili. Oddawna posiadłość ta należała do obszernych dóbr rycerskich w Sulminie (das Sulminsche Gebiet). Pewną część nabyły i tu norbertanki z Żukowa i to takim spesobem, jak same piszą: Około połowy XVI wieku był dziedzicem w Glińczu szlacheckim (tj. Nowym) między innemi także Wojciech Gliński. Ten niewiedzieć czém pobudzony, zabił rodzonego brata swego i z kraju uszedł. Wskutek tego część jego w Glińczu przypadła jako własność rzeczypospolitej. Ale król ówczesny Zygmunt August podarował ją pp. norbertankom w Żukowie r. 1570. Wieś ta jest zaledwie pół mili od klasztoru odległa. Później czytamy w zapiskach sądowych żukowskich, że r. 1647 w zamian zą Borkowo ustąpiły tę część Michałowi Borkowskiemu. Musiały jednak wkrótce napowrót ją odzyskać, gdyż w wizytacyi kościelnej z r. 1748 wyraźnie stoi: Glińcz szlachecki, tamże są 4 części. Jedna klasztoru żukowskiego, która po Wojciechu Glińskim bratobójcy na rzecz państwa przypadła, a którą król Zygmunt August klasztorowi podarował. Druga szlachetnego pana Geschau. Trzecia pana Glińskiego i czwarta Stanisława Lipińskiego, po Tuchlińskim nabyta r. 1748. Mieszkań we wsi 10. Obecnie dobra te znajdują się w jednem ręku Jana Gruchały, z kaszubskiej szlachty. 3) G.-mały, niem. *Klein Glintsch*, młyn, piła i hamernia, ponad rz. Radunią, zowie się teraz zazwyczaj Rudki (ob.). 2.) **G.**, niem. *Glinitsch*, osada do Głodowa, pow. wejherowski, w okolicy piaszczysto-lesistej. Parafia Kielno, szkoła Łężyce, poczta Zagórze. Odległość od Wejherowa $2\frac{3}{4}$ mili. *Ks. F.*

Glińcza, ob. *Hlińcza.*

Glinek, ob. *Glinnik.*

Glinhof (niem.), ob. *Jelenowo.*

Gliniak, os., pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk.

Gliniana, st. dr. żel. odeskiej w gub. chersońskiej.

Gliniana góra, wś, pow. będziński, gm. i par. Koziegłowy.

Gliniana góra, niem. *Lehmberg*, powiat kartuski, 2 osady: 1) folw. należący do wsi rycer. Przyjaźni (Rheinfeld); parafia, szkoła i poczta Żukowo; odległość od Kartuz 2 mile; 2) folw. i leśnictwo do dóbr szlach. Szarłaty (Charlotten), parafia Przodkowo (Seefeld), szkoła Zalesie, poczta Kartuzy; odległość od Kartuz 1 mila.

Glinianiec 1.) *Kordyszowski*, wś, pow. bracławski, wraz z wsią Czaulskiem ma 128 dusz męz., 273 dzies. ziemi włościan. Należała do Gnatowskich; dziś Rożańska ma tu 206 dzies., Dowbnij 165 dzies. Gleba glinkowata. 2.) **G.**, *Niemirowski*, wś, pow. bracławski, gm. Woronowica, 114 dusz mę., 237 dzies. ziemi włościan, 370 dzies. ziemi dworskiej. Należała do Potockich, dziś Zapolskich. *Dr. M.*

Glinianka, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Glinianka. Wieś leży przy dr. żel. Nad-

wiślańskiej, między Otwockiem a Celestynowem, o 2 w. od st. Otwock. Posiada kościół par drewniany, który wraz z parafią erygował 1564 r. Wawrzyniec Dobrzyniecki; została ona wydzielona z parafii kołbielskiej, należała niedawno jeszcze do dek. siennickiego, ma dziś 2405 dusz. Wś G. zwała się niegdyś Wawrzyńców. Ma dziś sąd gminny okr. III. W 1827 r. było tu 42 dm. i 303 mk. Gmina G. należy do sądu gminnego okr. III w miejscu, posiada 21616 morg. obszaru i 9143 mk. *Br. Ch.*

Glinianka 1.) karcz. szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., 2½ w. od Wilna, 1 dm., 8 mk. żydów (1866). 2.) **G.**, karczma szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., o 3 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, karczma szlach., pow. wileński, 6 okr. adm., o 3 i pół w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. żydów (1866). 4.) **G.**, karczma rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 27 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. żydów. (1866). 5.) **G.**, ob. *Glinianki.*

Glinianka, wś nad Sanem, w pow. niseckim, należy do sądu pow. i stacyi poczt. w Ułanowie, a parafii rzym. kat. w Bielinach i liczy 528 mieszk. Większa posiadłość (Jad. hr. Mniszkowa), wynosi 13 m. roli i 1215 m. lasu; mniejsza 488 m. roli, 107 m. ogrodów i łąk i 113 m. pastwisk.

Glinianka, góra 510 m. wys., w pow. dobromilskim, na lewym brzegu potoku Kim (dopływu Wyrwy),na wschód od gminy Paportna. Por. t. II, str. 74.

Glinianki 1.) wś, pow. olkuski, gm. Ogrodzieniec, par. Chechło. 2) **G.**, wś, pow. będziński, gm. Wojkowice kościelne, par. Wojkowice.

Glinianki, *Glinianka*, wś rządowa, pow. lityński, gm. Meżyrów, par. Mańkowce, nad rz. Rowkiem, który tworzy tu duży staw; ma 142 dusz męz., 411 dzies. ziemi włościan. R. 1868 było tu 23 dm. Wieś ta należała do klasztoru dominikanów w Barze, nadana mu wraz z futorem Kołową przez księdza Mateusza z Lipnicy w r. 1607, co Zygmunt III potwierdził.

Gliniańskie leśnictwo, os. leśna, powiat iłżecki, gm. i par. Pawłowice. Ma 2 dm., 3 mk., 540 mor. obszaru ziemi dworskiej.

Gliniany, os. włośc., pow. opatowski, gm. Julianów, par. Gliniany. Posiada kościół par. drewniany z XVII w. W 1827 r. było tu 48 dm., 270 mk.; obecnie liczy 47 dm., 379 mk. i 1838 mor. ziemi włośc., tudzież 93 mor. po probostwie; par. G. dek. opatowskiego 1034 dusz liczy. Dobra G. składają się z folwarku Stróże, attynencyi G. i osady G.; podług opisu z r. 1869 rozległość dworska wynosi mor. 939, grunta orne i ogrody m. 359, nieużytki i place mor 376; osada miejska G. osad 87.

Gliniany, mko., powiat przemyślański, oddalone o 19 kil. na północ od Przemyślan, leży o 8 kil. na północ od gościńca rządowego lwowsko-złoczowskiego i o 8 kil. na południe od stacyi kolei żelaznej Karola Ludwika w Zadwórzu, nad potoczkiem „Rogowiecki“, któren tu formuje stawek i wpada pod samem miasteczkiem do potoku „Przegnojówka“, stanowiącym od północno-wschodniej strony Glinian granicę między tém miasteczkiem a osadą Zamoście. Miasteczko to leży w niskiej, płaskiej i bagn'stej okolicy; nie mniej przeto grunt tu bardzo urodzajny a klimat łagodny, ponieważ G. leżą na tak zwanych dołach złoczowskich, stanowiących jednę z najniżej nad powierzchnią morza leżących okolic Galicyi. Obszar dwor. posiada 425 m. gruntu, mieszczanie 4120 m. na to 1919 m. roli a 380 m. lasu. Ludność 3965, rz. kat. 463; 1794 gr. kat., 3 ewangielików, reszta izrael. Jest tu sąd pow. należący do sądu obwodowego w Złoczowie a sądu wyższego sądu krajowego we Lwowie, notaryat, urząd pocztowy. Rzym. i greck. kat. parafie. Rzym. kat. parafia fundowana w roku 1397 przez króla Władysława Jagiełłę; kościół murowany poświęcony w 1840 roku. Do tej parafii należą: Bałuszyn z Podborem, Bohdanówka,Bortków, Jaktorów, Krzywice,Pełtew, Przegnojów, Skwiłów, Słowita. Zadwórze, Zamoście (tu jest filia), Żeniów. W całej par. jest katolików 2353, akatol. 15, izraelitów 2435; w obrębie parafii jest szkoła 3-klasowa, 6 szkół trywialnych i 4 parafialne. Parafia ta należąca do dekanatu gliniańskiego dyec. lwowskiej. Grecko-katolicka parafia należąca do dekanatu uniowskiego ddecezyi lwowskiej obejmuje także filią w Zamościu z 582 parafian; razem liczy 1337 gr. katol. G. mają swój własny urząd gminny. Z zakładów przemysłowych jest tu tylko młyn wodny. Czynny stan majątku wynosi 32398, bierny zaś 7122 zr., dochód w 1879 był 6264 zr. 85 cent. G. są miejscem wsławionem zgromadzeniami szlachty w ważnych kraju sprawach; pierwsze takowe zebranie, w rokosz przeciw król. Ludwikowi przeistoczone, przypaść miało w 1381 roku lecz Naruszewicz zbija podanie o tem zdarzeniu, dowodząc, że to jest baśń utworzona wc 220 lat po śmierci Ludwika; pismo o tym rokoszu zjawiło się dopiero za Zygmunta III na postranh królowi oraz dla podniety rokoszu Zebrzydowskiego. Piasecki wspomina, że tak mówiono; dopiero Kołudzki w 1704 roku zupełną prawdę tej baśni przyznał. Jan Tarnowski wojewoda sandomierski, starosta ziem ruskich, zamienia wieś G. na miasto, nadaje mu 100 łanów trankońskich, z których 6 przeznacza dla wójta, 2 dla plebana i tyleż na wygon; obdarza prawem niem. i t. d. Władysław Jagieło potwierdził te nadania w. 1397 i uwolnił mieszczan na lat 16 od wszelkich danin

i poborów. Tenże król zjechał się tu 1411 r. z Witoldem W. Ks. L. dla złożenia sądu na Mikołaja Kurowskiego arcyb. gniez., oskarżającego królowę Annę o przeniewierzanie się w małżeństwie, lecz po kilkudniowym pobycie doszła ich wiadomość o śmierci arcybiskupa. Zygmunt I, idąc na poskromienie hospodara wołoskiego, 1537 stanął w 150000 posp. rusz. obozem między G. a Lwowem. Szlachta pod pretekstem jakoby ta wojna była tylko na uciemiężenie praw i wolności podnosi rokosz, a zacząwszy obradować pod gołem niebem, żąda aby się król z czynności swych sprawił, cofnął nadanie Mazowsza w dożywocie Bonie i t. p. Obiecywał król wszystko uczynić, ale aż na przyszłym sejmie; z trudnością przytłumiony rokosz, trwający od 22 sierpnia do 10 września, zwany jest także sejmem konnym; gdy nie stało już żywności, rozeszła się szlachta do domów a wyprawa spełzła na niczem, którą przez pośmiewisko „wojną kokoszą" nazwano, wszystkie bowiem w okolicy wyjedzono kokosze. Wyprawiony w 1538 roku królewicz Zygmunt August na wyprawę wołoską, zapadłszy na zdrowiu w G., wrócił do stolicy. Przywilejem 1543 roku przeznaczył Zygmunt dochód od gorzałki magistratowi, pod warunkiem obracania takowego na potrzeby miasta, a mianowicie: na obronę, utrzymywanie wałów i parkanów w należytym stanie. Po zgonie Zygmunta Augusta 1572 licznie zebrana tu szlachta wojew. ruskiego i podolskiego naradzała się względem wyboru nowego monarchy. Mając wzgląd Batory na świeżo przez tatarów spalone miasto, pozwala 1578 r. obywatelom stawiać browary i zyski z nich bez najmniejszej przeszkody ciągnąć; dodaje jarmark na święty Michał i targ we czwartek, uwalniając mieszczan, jakoteż i przybywających na lat 12 od opłaty targowego. R. 1603 dozwolony został wrąb w lasach na budowę baszt i parkanu; nakazano oraz poddanym wsi do dzierżawy tutejszej należącym, aby drzewo zwozili, parkany stawiać pomagali. Że te środki obrony były nic nie znaczącemi, okazuje się z lustracyi 1621 roku: „miasto jest funditus zniesione i popalone przez Tatary, zatem prowent żaden nie idzie. Stawki: jeden pod zamkiem, a drugi Krutniów na rzece Połtwi nowo zrobione". Tegoż roku pragnąc Zygmunt III nieść pomoc Chodkiewiczowi pod Chocimem stojącemu, nakazał posp. rusz. stawić się w Glinianach; tak opieszale zbierało się rycerstwo, że na początku października zaledwie z 6 województw szlachta przybyła. Podług lustracyi 1627 roku znajdowało się 113 domów, zamkowych zaś 35. Po skończonej wojnie w Prusiech ze Szwedami ściągnęło się 1630 roku niepłatne wojsko do G., oświadczając, iż samo sobie sprawiedliwość wymierzać będzie, póki zaległy żołd i nagroda za potracone konie wypłacona nie zostanie. Wyprawieni od króla posłowie burzę tę zażegnali. W celu położenia tamy krwawym Chmielnickiego zagonom, zgromadziły się tu 1648 roku hufce polskie pod naczelnem dowództwem Dominika ks. Zasławskiego wojew. sandomierskiego, a w 1649 stanęły obozem wojska, mające udział w bitwie pod Zborowem. Dnia 25 sierpnia przybywszy Jan Kazimierz zwiedzał szyki i przez 3 dni sporządzał pułki kwarciane; nadciągnęli także oswobodzeni z oblężenia zbaraskiego. Zbierające się wojsko przeciw kozakom i wołochom leżało obozem 4 sierpnia 1653 roku; zjechawszy król, wydał wici na posp. rusz., poczem wyruszył do Halicza. Po wojnie szwedzkiej przybyli lustr. 1662 r. zapisali w protokóle „aby przechodzący żołnierz, posłowie cudzoziemscy i polscy na ubóstwo mieszczan mieli wzgląd i respekt osobliwy, prosimy i napominamy". Dnia 5 października 1673 r. odbył się popis wojska zgromadzonego przeciw Turkom; z płaczem żegnając król Michał rycerstwo, powierzył dowództwo Janowi Sobieskiemu het. W. K., sam zaś do Lwowa wrócił i umarł. R. 1676 czyni Jan III przegląd 38000 wojska; garstką tą mierzyć się mającą z siłą ottomańską, dowodzili: Dymitr ks. Wiśniowiecki het. W. K., Stanisław Jabłonowski het. P. K. i Michał Pac het. W. L. Jak dalece w owej epoce zniszczone były G., dowodzi uchwała sejmu 1677 r.: ciężkie spustoszenie miasta mając w należytym respekcie, które przez nieprzyjaciela krzyża św. nie tylko w ludzie i obywatelów wybrane, ale i wszystkie budynki z gruntu zniesione, i z ziemią porównane. Tedy obywatelów tamecznych, którzyby się jeszcze kędy znajdowali, albo do miejsca tego się na osadę brali, od wszelkich podatków, aggrawacyj żołnierskich, chlebów zimowych i innych exakcyj do lat 15 uwalniamy, z tą osobliwie kondycyą, aby się w mieście budowali i krzewili". W latach 1691, 2 i 3 zbierały się tu wojska i posp. rusz. na odzyskanie Kamieńca i wyprawę multańską; również i August II, popierając zamysł poprzednika swego co do Kamieńca, przybył do G. 11 września 1698 r. a obejrzawszy obozujące 20000 wojska saskiego i artyleryą polską, posunął się do Brzeżan. W czasie powtórnej wojny szwedzkiej, posiłkujący Polsce Piotr Aleksiewicz nadesłał 1705 r. Mazepę hetm. kozaków, który miał tu swe legowisko. Niegrodowe starostwo tutejsze opłacało 1772 r. przeszło 8940 zł. kwarty. Podług geografii 1786 r.: „miasto dziedziczne J. W. Potockiego Cześnikowicza K.; tu niezmierną moc konopi sieją, i żydzi kupcy tutejsi wielki handel do Gdańska płótnami wałowemi prowadzą". Zabytkami obozowisk ileż żołnierskich są liczne

w okolicy mogiły, kopce i wały; wykopują w nich liczne oręża ułamki. (Patrz Balińskiego „Starożytna Polska“). Teraz jest własnością Franciszka hr. Badeniego. *B. R.*

Gliniany Las, wś, pow. konecki, gm. Miedzierza, par. Grzymałków. Są tu kopalnie rudy żelaznej. Liczy obecnie 7 dm., 80 mk., 30 mr. ziemi dworskiej i 66 włośc. Por. *Juchór*.

Gliniany potok, ob. *Glinny* i *Dyrbok*.

Glinica, *Glenica*, folw. i osada leśna, pow. miechowski, gm. Mierków, par. Sławice. Należy do dóbr Sławice duchowne. Liczy 2 dm., 9 mk. Folw. poduchowny ma 336 m. rozl., w tem osada leśna ma przestrzeni 96 mr. lasów, gruntu ornego 5 m., i jest własnością rządową w leśnictwie Słomniki położoną.

Glinica, os. według Kętrzyńskiego w pow. wejherowskim, nie znajduje się w spisach urzędowych. *Kś. F.*

Glinica, niem. *Glinitz*, wś, pow. lubliniecki, par. Lubecko, o 5 kil. od Lublińca, przy drodze do Olesna, ma z kolonią Dąbrowa 48 osad, 1290 m. rozl., fabrykę fajansu i szkołę.

Glinice 1.), wś, pow. radomski, gm. Przytyk, par. Wrzeszczów, o 3 w. od Przytyka, o 15 od rz. Pilicy. W 1827 r. było tu 18 dm. i 122 mk.; obecnie liczą 30 dm., 204 mk. Rozl. folw. wynosi m. 467, bud. drew. 12; płodozm. 8-polowy. Wieś G. osad 41, gruntu m. 295. W r. 1861 odłączono od dóbr m. 81 gruntu częściowym nabywcom pod nazwą nomenklatury Maksymilianów i w r. 1873 ciż osadnicy nabyli gruntu m. 159; tym sposobem wieś lub kol. Maksymilianów posiada gruntu m. 240. 2.) **G.**, folw., pow. radomski, gm. i par. Radom. Jest tu cegielnia, 3 dm., 21 mk. i 209 mr. obszaru. 3.) **G.**, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Winnica, o 17 w. od Pułtuska, o 8 od Nasielska. W 1827 r. było tu 9 dm. i 88 mk., obecnie 18 osad, 32 m. gruntu. Folw. G.-Misięta ma 616 m. rozl., nabyty 1873 r. za 21000 rs. 4.) **G.**, wieś, pow. płocki, gm. Święcice, par. Kobylniki, odl. o 40 w. od Płocka, posiada cegielnię, liczy 3 dm., 36 mk., 277 mr. gruntu dobrego, 16 nieużytku. 5.) **G.**, ob. *Gliniec*.

Glinice, niem. *Glinitz*, wieś, pow. bytomski, o 12 kil. od Bytomia, ma 12 osad, 95 m. rozl., należy do parafii Wieszowa. *F. S.*

Glinicze, wieś włośc. w gm. Możejki małe, pow. lidzkim, 4 okr. adm., od Lidy odl. w. 37, od Wasiliszek w. 3; dm. 14, mk. 133 rz. katol. (1866).

Gliniczek, przys. Roztok, po lewym brzegu Jasiołki w pow. jasielskim a parafii rzym. kat. w Tarnowcu, ma 187 mieszk. i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 106 zł. wa.

Gliniec lub *Glinice*, wieś, pow. opoczyński, gm. i par. Skrzyńsko. W 1827 r. było tu 25 dm. i 184 mk., obecnie liczy 30 dm., 339 mk. i 571 mr. ziemi włośc.

Gliniec 1.), potok, prawy dopływ Wiszni. Wypływa w obr. gm. Tuczapów w pow. jaworowskim; płynie południowém zboczem tejże wsi moczarowatymi łąkami (254 m. npm.) na zachód, następnie zachodnio-północny zachód granicą Czarnokońców a Zbadynia i Laszek. Opuszczając gm. Czarnokońce zwraca się na południowy zachód, płynie przez gm. Nowosiołki pod nazwą Struha (Struga), następnie lasem w obrębie gminy Ożomli na południe pod nazwiskiem „Orysko“ i w końcu przerznąwszy wieś Bortiatyn i kolej Karola Ludwika jako Struha łączy się na granicy Bortiatyna i Sądowej Wiszni z pot. Rakowem i wkrótce pod Sądową Wisznią wpada do Wiszni. Długość biegu 18 kil. 2.) **G.**, potok górski, w obr. gminy Dołhego, w pow. drohobyckim, powstaje w lesie w południowo-wschodniej stronie tejże gminy, pod Szerokim Wierchem (1181 m. pom. wojsk.), płynie lasem na płn. zach. głębokim wądołem, zwartym od północy grzbietem ciągnącym się od Szerokiego Wierchu równolegle do strumienia, i kończącym się szczytem Kruhlą (1029 m.), a od płd. podobnymże grzbietem Szczawiną (1020 m.). Uchodzi do Rybnika majdańskiego. Długość 5 kil. Zabiera liczne strugi tak zpod Kruhlej, jak zpod Szczawiny. *Br. G.*

Glinienko, wś, pow. poznański, nad jeziorem, niedaleko Warty; 16 dm., 182 mk., 8 ew., 174 kat., 69 analf. Poczta w Chludowie o 7 kil., st. kolei żel. w Poznaniu o 10 kil.

Glinik 1.) **Charzewski**, przys. Zaborowa w pow. rzeszowskim, o 7 kil. od st. p. Czudec, należy do parafii rzym. kat. w Połomyi, sądu pow. i urzędu poczt. w Strzyżowie, i liczy 413 mieszk. 2.) **G.**-dolny, przys. Frysztaka, w pow. jasielskim, nad Starą rzeką, wpadającą do Wisłoka z lewego brzegu, o 2.9 kil. od Frysztaka, ma 596 mieszk. i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 117 zł. w. a. G. był nadany przez królową Jadwigę klasztorowi koprzywnickiemu. 3.) **G.**-maryampolski, wś nad Ropą i gościńcem z Gorlic do Biecza, o 4.3 kil. od Gorlic, w okolicy górzystej pow. gorlickiego, należy do parafii łac. w Gorlicach i liczy 565 mieszk. Większa pos. ma 326 m. roli, 64 m. ogrodów i łąk, 103 m. pastwisk i 152 m. lasu, mniejsza pos. 276 m. roli, 24 m. ogrodów i łąk i 55 m. pastwisk. 4.) **G.**-niemiecki, wieś w międzyrzeczu Wisłoki i Jasiołki w pow. jasielskim, o 7 kil. od Jasła, należąca do parafii rz. kat. i urzędu poczt. w Dębowcu, liczy 466 mk. i ma kasę pożyczkową gminną z kapitałem 250 zł. w. a. Większa pos. ma 167 m. roli, 15 m. ogrodów i łąk, 11 m. pastwisk i 293 m. lasu; mniejsza 334 m. roli, 35 m. ogrodów i łąk, 25 m. pastwisk i 9 m. lasu. 5.) **G.**-polski, wieś położona na wschód od Glinika niem., między lasami Cechówką a Baranicą w pow. jasielskim

o 10 kil od Dębowca, należy do parafii rzym. kat. w Łężynach a sądu pow. i urzędu poczt. w Jaśle i liczy 731 mk.; ma kasę pożyczkową gminną z kapitałem 360 zł. w. a. Większa pos. wynosi 262 m. roli, 51 m. ogrodów i łąk, 20 m. pastwisk i 169 m. lasu; mniejsza 431 m. roli, 61 m. ogrodów i łąk i 57 m. pastwisk. 6.) **G.**-średni, wś w pow. jasielskim na zachód od Frysztaka, należy do sądu pow., urzędu poczt. i parafii rzym. kat. we Frysztaku i liczy 657 mieszk. Większa pos. ma 188 m. roli, 34 m. ogrodów i łąk, 15 mr. past. i 214 m. lasu; mniejsza pos. 400 m. roli, 63 m. ogrodów i łąk, 39 m. past. i 87 m. lasu. 7.) **G.**-górny, wś w pow. jasielskim, należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Frysztaku a parafii rzym. kat. w Gogołowie i liczy 777 mieszk. Większa posiadłość wynosi 386 m. roli, 26 m. ogrodów i łąk, 90 m. pastw. i 242 m. lasu; mniejsza 790 m. m. roli, 62 m. ogrodów i łąk, 101 m. pastwisk i 182 lasu. 8.) **G.**, także *Glinniki*, przysiołek Trzciany, leży w okolicy lesistej i pagórkowatej nad Stradomką pob. Raby, w pow. bocheńskim, parafii rzym. kat w Trzcianie i należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Wiśniczu. W XV w. własność monasteru trzciańskiego (Długosz, I, 125). 9.) **G.**, wś, pow. tarnobrzeski, par. rz. kat. Wrzawy, 87 mk. 10.) **G.**, ob. *Glinnik*. *Mac.*

Glinik 1.), potok, ma źródła we wsi Gliniku górnym w pow. jasielskim, nieopodal granicy tejże wsi z wsią Gogołowem; przerzyna wieś Glinik górny w kierunku wschodnim, następnie przepływa staw w Gliniku średnim i poniżej Frysztaku, na granicy jego z wsią Kobylem, uchodzi do Wisłoku z lew. brz. Płynie on równolegle po południowej stronie gościńca wiodącego z Brzostku do Frysztaku. Długość biegu 6 kil. Porusza trzy młyny. Zabiera wody z pr. brz. spływające z Bukowego lasu (353 m., 262 m.), pokrywającego wschodnie zbocze wzgórza Gogołowa (459 m.). 2.) **G.**, rzeczka, wypływa w obr. gminy Husowa w pow. łańcuckim, zpod północnego stoku wzgórza „Glinkami“ zwanego (393 m.); płynie na północny wschód przez obręb gm. Husowa a potem łączkami gm. Markowej i w tej wsi między domostwami uchodzi z pr. brz. do rzeki Markowej. Długość biegu 4·8 kil. *Br. G.*

Gliniki, niem. *Gliensecke*, *Glienicke*, *Glienigk*, kilka wsi czysto niemieckich w Brandenburgii, w okr. reg podstąpińskim.

Gliniska 1.), wś, pow. hrubieszowski, gm. Jarosławiec, par. Uchanie. W 1827 r. było tu 22 dm., 124 mk. Należy do dóbr Drohiczany (ob.). 2.) **G.**-orchowskie, wś i folw., pow. krasnostawski, gm. i par. Gorzków, liczą 21 osad włośc. i 154 m. ziemi. Folw. G. należy do dóbr Orchowiec (ob.). *Br. Ch.*

Gliniska, góra w pow. przemyskim, ob *Gdeszyce*.

Gliniszcza 1.), wś włośc. w leśnem uroczysku, pow. wilejski, o 71 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Parafianowo, 9 dm., 68 mk. (1866). 2.) **G.**, zaśc. rząd. nad rz. Straczą, pow. święciański, 4 okr. adm., o 40 wiorst od Święcian, 2 dm., 13 mk. kat. (1866).

Gliniszcze 1.), wś w pow. sokólskim gub. grodz., o 7 w. od Sokółki. 2.) **G.**, wś poleska w pow. rzeczyckim, o 3 mile na wschód od m. Jurewicz; miejscowość nieco podniesiona śród okolicznych błót i moczarów. Od północy są błota i rozlewy nieprzebyte, kędy rzekę Turyą za pośrednictwem kanału tegoż nazwiska i rz. Unieję połączono z Prypecią. Osad wiejskich 20. Była tu kapl. katol. b. parafii Jurewicze. 3.) **G.**, folw. dóbr ludwipolskich, pow. równieński, gorzelnia. 4.) **G.**, słobódka, nad rz. Bohem, pow. bracławski, par. Bracław; 1868 r. miała 11 dm.

Gliniszki, wś, pow. augustowski, gm. Kolnica, par. Augustów. W 1827 r. było tu 21 dm. i 127 mk.; obecnie liczy 27 dm. i 255 mk.

Glinitsch (niem.), ob. *Glińcz*.

Glinitz (niem.), ob. *Glinica*, pow. lubliniecki i *Glinice*, pow. bytomski.

Glinka 1.), folw. nad rz. Wartą, pow. koniński, gm. Gosławice, par. Morzysław. W r. 1827 było tu 8 dm., 40 mk., obecnie liczy 8 mk., 153 mr. obszaru. Dawniej należał do ekonomii rządowej Stare Miasto, dziś stanowi oddzielną posiadłość, nabytą 1879 r. za rub. sr. 15820. 2.) **G.**, wś, pow. opatowski, gm. i par. Ćmielów (ob.). W 1827 r. było tu 9 dm. i 67 mk., obecnie liczy 13 dm., 80 mk., 193 mr. ziemi włośc. 3.) **G.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Gnojno, leży przy drodze bitej z Chmielnika do Kurozwęk. W XV w. należała do Przesława Wojszyka (Dług. II, 444). W 1827 r. było tu 16 dm. i 168 mk. Dobra Glinka podług opisu z r. 1868 składają się z folw. G., Wymysłów, attynencyi Wygoda, tudzież wsi G. i Gorzaków. Rozl. dworska wynosi mórg 1090, grunta orne i ogrody m. 702, lasu m. 254, trzy młyny. Wieś G. osad 23, gruntu m. 207; wś Gorzaków osad 37, gruntu m. 532.

Glinka, *Hlinka*, wieś poleska w pow. pińskim, gm. Terebeżów; tędy przechodzi nędzna drożyna, błotami od wsi Rzeczycy do wsi Ćmienia; jest to odludna osada śród bagien i lasów, na kilka mil wokoło niemająca sąsiednich wiosek; ma osad do 30, mieszkańcy trudnią się rolnictwem i polowaniem; w ogóle ubogi zakątek Pińszczyzny, należy do Sołtana. *Al. Jel.*

Glinka, przys. Głuchowca, w pow. lwowskim, 30 kil. na płd. od Lwowa, 2 kil. na wsch. od Głuchowca.

Glinka 1.) Duchowna lub *Kościelna* (Glinka-Geistlich), wieś i gm., pow. średzki; 2 miej-

scowości: 1) G.; 2) młyn Buszkowiec; 11 dm., 114 mk., 83 ew., 31 kat., 26 analf. St. poczt. w Kostrzynie o 2 kil., st. kolei żel. w Pobiedziskach (Pudewitz) o 8 kil. 2.) **G.**-Szlachecka (Glinka-Adlig), wieś, pow. średzki, 9 dm., 81 mk., 30 ew., 51 kat., 16 analf. St. poczt. w Kostrzynie o 4 kil., st. kolei żel. w Pobiedziskach o 6 kil. *M. St.*

Glinka 1.), os., pow. pszczyński, ob. *Tychów, Tychy.* 2.) **G.**, młyn pod wsią Grodzisko, pow. wielkostrzelecki.

Glinka, *Hlinka*, rz., lewy dopływ Irszy.

Glinka, potok górski, powstaje w Beskidzie zachodnim, w obr. gm. Ujsół, w powiecie żywieckim, zpod Smrekowego Wierchu, na granicy wschodniej Żywieczczyzny z Orawą, nieopodal drożyny wiodącej z Ujsół do Kruszcczenicy, wsi orawskiej. Płynie on zrazu lasami na północny zachód, potem łączkami na zachód; zabierając liczne potoki górskie po obu brzegach. We wsi Ujsołach wpada do p. Cichej. Długość biegu 6·5 kil. *Br. G.*

Glinka, struga, ob. *Czarna*, rz., t. I, str. 738.

Glinke (niem), ob. *Glinki.*

Glinken (niem.), ob. *Glinki.*

Glinki 1.), wś, pow. warszawski, gm. Wawer, par. Żerzeń. Jest tu fabryka wyrobów kamienno-glinianych z produkcyą na 750 rs. rocznie. 2.) **G.**, wś, pow. sochaczewski, gm. Kozłów Biskupi, par. Kurdwanów. 3.) **G.**, wś, pow. nowo-miński, gm. Otwock, par. Ostrówek, o 28 w. od Mińska, o 4 od Kalwaryi. W 1827 r. było tu 13 dm. i 138 mk. Folw. G. z wsią G., Kępa Pijarska i Kępa Gliniecka. Rz. Wisła stanowi granicę zachodnią. Rozl. wynosi m. 727, grunta orne i ogrody m. 188, łąki m. 222, past. m. 5, nieużytki i place m. 313; bud. mur. 4, drew. 13, 2 jeziora. Wieś G. osad 24, gruntu m. 223; wś Kępa Pijarska osad 4, gruntu m. 55; wś Kępa Gliniecka osad 13, gruntu m. 220. W r. 1870 od dóbr tych oddzielone zostały nomenklatury Julianów m. 235 i Władysławów m. 45, które to nomenklatury mają oddzielne hypoteki. 4.) **G.**, wś, pow. nowo-miński, gm. i par. Glinianka. 5.) **G.**, os., pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Dęby szlacheckie. 6.) **G.**, wś, pow. łukowski, gm. i par. Miastków. W 1827 r. było tu 7 dm. i 50 mk., obecnie liczy 22 dm., 186 mk. i 118 mr. ziemi. 7.) **G.**-zgliczyn, folw., pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Radzanów. Folw. G., lit. AB, w którego skład wchodzą attynencye Zgliczyn glinki, Zgliczyn kościelny i Drzazga, tudzież wsi Zgliczyn glinki, Zgliczyn kościelny i Drzazga, położony od Płocka w. 49, od Sierpca w. 28, od os. Radzanów w. 3, od Szreńska w. 5. Nabyte w r. 1876 za rub. sr. 24,420. Rozl. wynosi m. 927, grunta orne i ogrody m. 556, łąk m. 158, past. m. 74, lasu m. 97, nieużytki i place m. 30; płodozmian 6- i 7-polowy, bud. mur. 1, drew. 12. Wś Zgliczyn Glinki os. 39, gruntu m. 121; wieś Zgliczyn Kościelny os. 2, gruntu m. 1; wś Drzazga os. 10, grun. m. 10. 8.) **G.**, wś włośc., pow. przasnyski, gm. Baranowo, par. Baranowo, odl. o 33 w. od Przasnysza, liczy 7 dm., 48 mk., 82 mr. gruntu. 9.) **G.**, osada włośc., pow. rypiński, gm. Dzierżno, par. Świedziebno, odl. o 16 w. od Rypina, liczy 1 dom, 5 mk., 13 m. gruntu. 10.) **G.**. wś, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Sieluń, posiada kościół filialny drew. z r. 1792. W 1827 r. było tu 17 dm., 108 mk. 11.) **G.**-Rafały, wś szlach., i G.-Stare, wś, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Gąsewo. W 1827 r. miały G.-Rafały 8 dm. i 40 mk. Dobra G.-stare, własność księcia Woronieckiego, podług opisu z r. 1866 składają się z folw. G.-stare z attynencyami Gołębie Ruś, Żebry, Sławki i Anielin, tudzież wsi: G.-stare, Płąck, Ziemaki, Głęcko i kolonii Ziemaki. Rozl. wynosi m. 1745, grunta orne i ogrody m. 389, łąk m. 190, zarośli i pastw. m. 260, lasu m. 853, nieużytki i place m. 53, młyn wodny i cegielnia, bud. dworskie ubezpieczone na rs. 18,000. Wieś G.-stare osad 17, gruntu m. 16; wś Płąck osad 4, gruntu m. 16; wieś Ziemaki osad 11, gruntu m. 52; kolonia Ziemaki os. 6, gruntu m. 141; wś Głęcko os. 2, gruntu m. 7. 12.) **G.**, wieś i folw., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Słucz. Folw. G. z wsią t. n., rozl. wynosi m. 1501, grunta orne i ogrody m. 824, łąk m. 297, lasu m. 337, płodozmian 9-polowy, bud. mur. 16, drew. 18, gorzelnia, browar piwny, młyn wodny, pokłady kamienia wapiennego i torfu; przepływa struga bez nazwy. Wś Glinki os. 56, gruntu m. 608. 13.) **G.**, wś i folw., pow. szczuczyński, gm. i par. Lachowo. W 1827 r. było tu 16 dm., 112 mk. Folw. G.-Duninowo z wsią G. i osadami Milewo i Truszki Patory, od Łomży w. 105, od Szczuczyna w. 14, od rzeki Pisny w. 14; strona zachodnia graniczy z Prusami. Rozl. wynosi m. 300, grunta orne i ogrody m. 175, łąk m. 30, past. m. 35, wody m. 3, lasu m. 50, nieużytki i place m. 5, w osadach karczemnych m. 2, bud. mur. 6, drew. 4, pokłady torfu i kamienia wapiennego; wody stanowią staw zarybiony. Wieś G. osad 25, gruntu m. 150; osada 1 Milewo gruntu m. 23, osada 1 Truszki Patory gruntu m. 3. 14.) **G.**, wieś, pow. szczuczyński, gm. Radziłów, par. Słucz. W r. 1827 było tu 27 dm., 115 mk. 15.) **G.**, por. *Kóskowo* i *Szynkówko.* *Br. Ch.*

Glinki 1.) folw. w pow. ihumeńskim, dziedzictwo Kowalewskich od r. 1819; ma obszaru około 850 mr. 2.) **G.**, wś w pow. siebieskim, z kaplicą katolicką par. Siebież.

Glinki 1.), wieś, pow. nadworniański, nad potokiem Łopuszanką, o 14 kil. na wschód od

Nadwórny, w lasach położona, obszar dworski posiada 412 m. a. gruntu, w tem 278 lasu; włośc. posiadają 986 m. a. Ludności 494, z tych 31 rzym. kat., należących do parafii w Ottynii, miasteczku o $1^3/_4$ mili oddalonem; gr. kat. parafią ma w miejscu, należącą do dekanatu nadworniańskiego dyecezyi lwowskiej i liczącą wraz ze wsią Majdan średni 1190 paraf. Właściciel więk. pos. Lazara Dubsa spadkobiercy. 2.) **G.**, ob. *Gliny małe*. *B. R.*

Glinki, niem. *Glinke* 1.), nadleśnictwo królewskie, pow. bydgoski, 46,286 mr. rozl., 3 dm., 30 mk., 29 ew., 1 kat., 5 analf. St. poczt. i kolei żel. w Bydgoszczy o 4 kil. 2.) **G.**, wś, pow. bydgoski, niedaleko Brdy, 51 dm., 477 mk., 336 ew., 141 kat., 188 analf. St. poczt. w Koronowie (Polnisch Crone) o 9 kil., st. kolei żel. w Kotomierzu (Klarheim) o 15 kil. 3.) **G.**-Nowe (Glinke-Neu), wieś, pow. bydgoski, 34 dm., 270 mk., 74 ew., 196 kat., 60 analf. 4.) **G.**, folw., pow. poznański, 2 dm, 11 mk., należy do domin. Konarzewa. 5.) **G.**-Małe (Glinken-Klein), wieś, pow. inowrocławski, 2 dm., 17 mk., wszyscy ew., 5 analf. Najbliższa poczta w Wodzku (Wodek); st. kolei żel. w Gniewkowie (Argenau). *M. St.*

Glinki 1.), niem. *Glinken*, osada do dóbr Bryńsk należąca, pow. brodnicki, blisko granicy Król. Polskiego, w okolicy lesistej. Zajmuje obszaru mr. 255, budynk. 45, dm. mieszk. 22; katol. 89, ewang. 58. Parafia Górzno, szkoła Bryńsk. 2.) **G**., niem. *Glinke*, posiadłość z karczmą i cegielnia, pow. toruński, po lewej stronie Wisły, blisko Podgórza, obszaru mr. 27, budynk. 8, dm. mieszk. 3, kat. 5, ew. 14; parafia i szkoła Podgórze, poczta: dworzec kolei żel. w Toruniu. 3.) **G.**, niem. *Glinke*, os. należąca do Krokowa, pow. wejherowski, w piaszczysto-lesistej okolicy, blisko bitego traktu z Gdańska przez Kroków do Żarnówca. Obejmuje włók 31; katol. 24, ewang. 52, dm. mieszk. 5. Parafia Żarnówiec, szkoła i poczta Krokowo. Odległość od Wejherowa $2^3/_4$ mili. G. są prastarą osadą: oddawna należały do zamożnej pomorskiej rodziny Krokowskich (po niem. Graf von Krokow) z pobliskiego Krokowa. R. 1292 posiada je wraz z Krokowem i Minkowicami Gniewomir Krokowski spadkiem po swoich przodkach, jak dodaje dokument. Około r. 1400 tutejsi mieszkańcy rządzili się starodawnem prawem pomorsko-polskiem. Krzyżakom na wojenne wyprawy stawiała wieś cała jednego żołnierza (ein Dienst). R. 1453 posiada G. Jerzy von Wickerode, któremu komtur gdański Mikołaj Poster łaskawie czynsz cały krzyżacki opuszcza, zapewne aby go pozyskać na wojnę z Polską. Dodziśdnia prastara familia Krokowskich utrzymała się w posiadaniu swojej wsi Glinki. 4.) **G.**, niem. *Glinken*, wś włośc., pow. kartuski, przy granicy pow. kościerskiego, o $4^3/_4$ mili od Kartuz, o 1 i pół od Kościerzyny. Ma 176 mr. ziemi, 12 mk., w tem 8 kat., 2 dm.; par. i st. p. Kościerzyna, szkoła Korme. 5.) **G.**, niem. *Glinken*, leśnictwo, pow. niborski, st. p. Nibork. 6.) **G.**, niem. *Glinken*, wś, pow. łecki, ludność polska ewangelicka. 7.) **G.**, inaczej *Skapenwald*, leśnictwo, pow. ostródzki, st. p. Miłomłyn.

Glinkowszczyzna 1.) folw. pryw. nad rz. Niewiszką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 21 w. od Szczuczyna, 10 mk. (1866). 2.) **G.**, okolica szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 13 w. od Oszmiany, 7 dm., 73 mk. katol. (1866).

Glinna 1.) wieś nad rz. Oksną, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 24 w. od Oszmiany, 14 dm., 123 mieszk., z tego 62 prawosł., 61 kat. (1866). 2.) **G.** słoboda, wieś poleska w środku pow. rzeczyckiego, przy drodze z Wasilkowicz do Chabna i Antucewicz wiodącej, w odludnej i zapadłej miejscowości, ma cerkiew; gleba piaszczysta, około 30 osad. 3.) **G.**, ob. *Hlinna*.

Glinna, st. poczt., pow. chocimski, gub. bessarabskiej, w punkcie rozdwojenia traktów z Chocima do Bielców i do Ataków.

Glinna 1.) wś w pow. lwowskim, 15 kil. na południowy-zachód ode Lwowa, 4 kil. na południowy-zachód od par. rzym. katol. i gr. kat. tudzież stac. poczt. w Nawaryi. Stacya kolei żelaznej Albrechta (GlinnaNawarya), między Lwowem a Szczercem, o 15 kil. ode Lwowa. Tuż przy stacyi zakład leczniczy Pustomyty (ob.). Dworzec kolejowy wzniesiony 306 m. nad poz. morza. Liczy dm. 90, mieszk. 597. Własność większa posiada roli orn. 268, łąk i ogr. 123, pastw. 12, lasu 236; własność mniej. roli ornej 528, łąk i ogr. 87, past. 85, lasu 8 mor. We wsi szkoła etat. jednokl. 2.) **G.** z Torowem (także Torzowem) i Wyhadą, wieś, pow. samborski, leży śród błót i lasów, nad potokiem Trudnią, dopływem potoku Tyśmieniczki, dopływu Dniestru, oddalona o 9 kil. na południowy-wschód od stacyi kolei dniestrzańskiej Dublany-Kranzberg a 36 kil. na zachód od stacyi tejże kolei Dobrowlany; o 5 kil. na wschód od stacyi poczt. w Bronicy. Obszar dwor. ma 137 m. gruntu, w tem 135 lasu; włościanie posiadają 170 m., ludności 180, z tego 125 gr. kat. należących do parafii w Bykowie (ob.); nieliczni łacinnicy tutejsi należą do par. w Drohobyczu. Właśc. więk. pos. Leonard Rychlicki. 3.) **G.**, wieś, powiat brzeżański, mieszk. 750; rzym. kat. 39 należących do parafii w Budyłowie; 685 gr. kat. należących do parafii w Płauczy wielkiej; 26 izrael. Obejmuje roli or. 1982 m. austr., 393 sianożęci, 60 m. ogrodów, 36 pastwisk, 29 m. dróg, 300 m. stawu. Leży nad Strypą i dużym stawem na tej rzece; dwór, pięknie położony na pagórku nad stawem, niegdyś obronny zameczek, jak świadczą pozostałe części

wałów i co potwierdzają starzy ludzie miejscowi. Własność Zofii z hr. Komorowskich baronowej Czechowiczowej. *B. R.*

Glinna, rycer. dobra, pow. wejherowski, należy do Kielna, wraz z osadą Bożanka składa Kielińską hutę i obejmuje pospołu gbur. posiadł. 24, włók 44, katol. 212, dom. mieszk. 24. Parafia, szkoła i poczta Kielno. Odległość od Wejherowa 3 mile. *Ks. F.*

Glinne, wś w pow. lisieckim, przy drodze żel. przemysko-łupkowskiej, między Olszanicą a Łukawicą; należy do parafii rzym. kat. i gr. kat. w Lisku, zkąd jest o 3·5 kil. oddalona; liczy 168 mieszk. Większa pos. wynosi 103 m. roli, 18 m. ogrodów i łąk, 29 m. pastwisk i 263 m. lasu; mniejsza pos. 158 m. roli, 22 m. ogrod. i łąk, 67 m. past.

Glinne, dwa folwar. tego nazwiska w pow. pińskim, jeden należy do Kraszkowskich i ma obszaru 1080 mor., drugi do Siennińskich ma obszaru 1314 mor. *Al. Jel.*

Glinnik 1.) wś i folw., pow. brzeziński, gm. Dobra, par. Szczawin. Leży na lewo od drogi bitej z Zgierza do Strykowa. W 1827 r. było tu 20 dm., 126 mk.; obecnie liczy 15 dm., 130 mk.; ziemi włośc. 106 mor., folwarcznej 173 mor. Dobra G. lit. ABC składają się z fol.: G. i Smoleńsk, tudzież wsi niżej wymienionych; od Brzezin w. 20, od Zgierza w. 6. Rozleg. obudwu folw. wynosi m. 207. Bud. mur. 5, drewn. 14, młyn wodny. Rzeczka Czarnówka przepływa i formuje staw i sadzawki; pokłady marglu. Wieś G. osad 10; wś Marcyanów osad 9, gruntu m. 82; wś Palestyna osad 3, gruntu m. 74; wś Wołyń osad 5, gruntu mor. 141; wś Podole osad 12, gruntu m. 172; wś Ukraina osad 6, gruntu m. 45; wś Samotnik osad 2, gruntu m. 64; wś Józefów osad 14, gruntu m. 180; wś Siedliska osad 15, gruntu m. 188; wś Czaplinek osad 14, gruntu m. 208; wś Janów osad 9, gruntu m. 123. 2.) **G.**, lub *Glinek*, wś, pow. łowicki, gm. Lubianków, par. Waliszew, od Łowicza 26 w. a od Waliszewa 4 wiorsty. W 1879 r. dom. włośc. 3, dwor. 4. Mieszk. katol. 118. W 1867 własność prywatna Nakwaskiego Anatolego, folw. mor. 672. W 1881 r. ziemi włościańskiej m. 7, osad 6. W 1468 roku przy dziale dóbr Bielawskich wspomniany jest Jan z Glinnik. Do dóbr G. należały wsie: Dąbrowa osad 6, gruntu m. 98 i Antoniów 4 osady, gruntu m. 66. 3.) **G.**, wś rządowa i folw., pow. rawski, gm. i par. Lubochnia, o 7 w. od Tomaszowa, o 23 od Rawy, nad Pilicą. Folw. G. oddzielony 1873 od dóbr Luboszew. Leży na prawo od drogi bitej z Tomaszowa do Rawy. W 1827 r. było tu 51 dm., 353 mk.; obecnie liczy 72 dm., 560 mk., ziemi włośc. 854 mor., folw. 392 mor. 4.) **G.**, wś i folw., pow. lubartowski, gm. Wielkie, par. Kurów.

Glinnik 1.) wś, pow. sądecki, par. Podole, o 4·5 kil. od st. p. Gródek n. D., leży na szczycie góry, ma 533 m. rozl. w glebie zimnej, glinkowatej, 29 dom., 210 mk. W XVI w. G. był dziedzictwem panów na Słupsku i Gródku. Długosz (II, 142) pisze, że G. należy do Stanisława Tenczyńskiego. 2.) **G.**, wś nad Wielopolką, poboczną Niedźwiadki wpadającej do Wisłoka, w pow. ropczyckim, należy do sądu pow. w Ropczycach, parafii rzym kat. w Łączkach i urzędu poczt. w Wielopolu, ma 1083 mieszk. i szkołę ludową. Większa pos. wynosi 330 m. roli, 78 m. łąk i ogr., 26 m. pastw. i 168 m. lasu; mniejsza 1100 m. roli, 78 mor. ogrodów i łąk, 84 m. pastwisk i 107 m. lasu. 3.) **G.**, ob. *Glinik.*

Glinniki, ob. *Annopol* i *Glinik.*

Glinno 1.) wś, folw. i os., pow. sieradzki, gm. Dzierząznа, par. Brodnia, nad rzecz. Wartą, porządowa, od 1856 majorat gen. Pleszczejewa, odległa od m. powiatowego wiorst 12, ogólnej rozległości morg. 1974, z tego w posiadaniu dworu morg. 798, w posiadaniu włościan morg. 1142; gruntów poduchownych mor. 34; kościołek filialny parafii Brodnia, ludności katolików 554, ewang. 7, razem 561. W roku 1827 było dm. 54, mk. 401. Szkoła elementarna ma 73 uczniów. Wiatrak z produkcyą 120 korcy. *Ż.*

Glinno, folw., pow. płocki, gm. Rogozino, par. Woźniki, o 8 w. od Płocka, o 6 od Wisły, 2 dm., 4 osady, 21 mk., 177 m. gruntu (146 m. ornego).

Glinno 1.) niem. *Glinau*, olędry, pow. bukowski, 173 dm., 1417 mk., 1316 ew., 95 katol., 6 żydów, 147 analf. Stac. poczt. w Nowym Tomyślu o 3 kil., st. kol. żel. w Zbąszyniu o 18 kil. 2.) **G.**, domin., pow. poznański, 2471 morg. rozl., 2 miejsc: 1) Gl., 2) folw. Okolewo; 10 dm., 113 mk., 2 ew., 110 kat.; 40 analf. Poczta w Owińskach o 6 kil., st. kol. żel. w Poznaniu o 9 kil. Tu urodził się Wojciech Bogusławski. 3.) **G.**, domin., pow. wągrowiecki, blisko rzeki Małej Wełny, 3673 morg. rozl.; 3 miejsc.: 1) Gl.; 2) folw. Antoniewo; 3) dom leśny Kasztelany; 11 dm., 206 mk., 15 ew., 191 kat., 117 analf. Stac. poczt. w Skokach (Schocken) o 7 kil., st. kol. żel. w Pobiedziskach o 18 kil. Własność Kazimierza Drwęskiego. 4.) **G.** wielkie, wieś, pow. inowrocławski, 51 dm., 389 mk., 388 ew., 1 kat., 97 analf. Stac. poczt. Wodzek (Wodek) o 3 kil., st. kol. żel. w Gniewkowie (Argenau) o 8 kil. 5.) **G.** małe, wieś, pow. inowrocławski, 28 dm., 188 mk., wszyscy ew., 44 analf.; graniczy z poprzedniem. *M. St.*

Glinno, wierzchołek lesisty beskidzki ob. *Bystry potok.*

Glinny 1.) potok górski, także *Glinną* zwany, wytryska w Beskidzie zachodnim, z pod

północnego stoku góry Pilsko (1577 metr.), wznoszącej się ną granicy Galicyi i Orawy (Węgier), w obr. gm. Korbielowa w pow. żywieckim. Płynie lasem zrazu na wschód, równolegle do granicy, potem na północny-wsch., aż po drogę wiodącą z Żywca przez Jeleśną do Półhory na Orawie; tutaj tworzy jaz i zwraca się na północ; płynąc wzdłuż tej drogi, zrazu po zachodniej jej stronie, potem po wschodniej przez Korbielów, uchodzi w Krzyżowej do Krzyżówki, dopływu Koszarawy. Długość biegu 8·7 kil. Przyjmuje liczne strugi górskie, przedewszystkiem z lewego brzegu, między niemi Kamienny i Uszczawny potoki, spływające z lasów Buczynki i Uszczawnego, na północ od Pilska się rozlegających. Porusza kilka młynów. 2.) G., potok, powstaje w obr. gm. Dołhołuki, pow. stryjski, z pod działu wodnego Kłodnicy i Stynawki, ciągnącego się od północnego zachodu ku południowemu wschodowi, w lesie z kilku strug; płynie na północny wschód głębokim wądołem, zwartym od północy lesistem wzgórzem Łukaczowem, a od południa wzgórzem Horodwym (436 m. pom. wojsk.), a w końcu zwróciwszy się na północ w stawku Szypilskim łączy się z potokiem Szypilskim, wpadającym w Manastercu do Selanki. Ujście 350 m. npm. Długość biegu 4·8 kil. 3.) G. potok, powstaje w obr. gm. Glinnego w pow. Lisko, płynie zrazu na północ, potem na północny-zachód przez Glinne i Jankowce i na łąkach moczarowatych „Młaki" zwanych, uchodzi z lew. brz. do Dyrboka (ob.) Długość biegu 5 kil. Ujście 325 metr. npm. 4.) G., także *Hłynny*, potok leśny, w obr. gm. Bołochowa w pow. dolińskim, wypływa ze źródeł leśnych, w północno-zachodniej stronie tejże gminy, nieopodal granicy tegoż pow. z pow. żydaczowskim. Płynie na południowy-wschód, zabierając z pr. brzegu krótkie potoki leśne i po dwóch kil. biegu uchodzi z prawego brzegu do Zbory, dopływu Bołochówki. *Br. G.*

Glinny stok, wś i folw., pow. radzyński, gm. Suchowola, par. Parczew. Wieś liczy 36 dm., 42 osad, 300 mk., 805 morg. ziemi. Fol. według opisu z 1868 roku ma 1536 morgów rozległ.

Glino, jezioro, pow. kartuski, na zachód wielkiego jez. raduńskiego, między wioską Kamienicą, Przerowiem, Borucinem i Łączynem; przez nie przechodzi struga do jeziora raduńskiego. Rozmiaru niewielkiego, postaci okrągłej. *Kś. F.*

Glinojeck, wś i folw. nad rz. Wkrą, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Glinojeck. Leży o 3 mile od Ciechanowa, posiada kościół par. drewniany, cegielnię, młyn wodny z tartakiem i cukrownię „Izabelin", założoną w r. 1858 r. przez spółkę obywatelską. Zatrudnia ona około 150 ludzi i przerabia średnio 40000 korcy buraków. Szkółka początkowa. W 1827 r. było tu 22 dm. i 192 mk.; obecnie 8 dm., 84 mk., 879 m. gruntu. Par. G. dek. ciechanowskiego 2340 dusz liczy. Dobra Glinowieck lub Glinojeck składają się z folw.: G., osady fabrycznej Izabelin, wsi: G., Żelazna, Krusz, Dukt i Juliszewo. Nabyte w r. 1874 za rs. 63052. Rozl. dworska wynosi m. 1187 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 906, łąk m. 70, patwisk m. 14, lasu m. 149, nieużytki i place m. 48, płodozmian 4 i 10-polowy. Bud. mur. 4, drew. 10. Izabelin cukrownia i rafinerya z gruntem m. 19, która to osada w roku 1877 oddzieloną została, jak również i młyn wodny z tartakiem i gruntem m. 30. Wieś G. osad 45, gruntu m. 265; wś Żelazna osad 22, gruntu m. 335; wś Krusz osad 10, gruntu m· 104; wś Dukt osad 11, gruntu m. 151; wieś Juliszewo osad 14, gruntu m. 85.

Glinow, ob. *Jelenowo.*

Glinowa góra, niem. *Lehmberg*, osada pod wsią Szarłaty, pow. kartuski, stacya poczt. Przyjaźń.

Glinowe rowy, niem. *Glinowerow*, wybud. do Zalesia, pow. kartuski, nowo założone wraz z 8 pobliskiemi wioskami około r. 1639. Osady te nosiły wtedy nazwę: Nowe Kosowo. R. 1654 król Jan Kazimierz nadał je Janowi von Werda w dożywociu. Parafia Przodkowo, poczta Kartuzy, dokąd odległość wynosi $1^2/_3$ m. Posiadłość ta umieszczona jest na najnowszych mapach pruskiego generalnego sztabu; za to statystyki urzędowe jej nie podają. Prawdopodobnie nadano jej nową niemiecką przezwę.

Glinowieck, ob. *Glinojeck.*

Glinówka 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. katol. (1866). 2.) G., wś czereskiej wołosti, nad jeziorem Synowskiem, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 29 w. od Dzisny, 4 dm., 20 mk. prawosł. (1866).

Glińsk 1.) wś, pow. winnicki, par. Pików, nad rz. Hnyłopiatą, wraz z 10 wsiami składała klucz gliński, należący do hetmana Rzewuskiego. Po rozpadnięciu się majątku, G. nabył Seweryn Orłowski. Dziś do Sobieszczańskich należy 1470 dzies. ziemi używalnej, w tem 80 dzies. lasu; i do Miłoradowicza 1063 dzies., w tej liczbie 75 dzies. lasu. Ludności męz. jest 600 dusz, jednodworców 100. Ziemi włościan 1046 dzies. Cerkiew pod wezw. Wniebowzięcia N. M. P., ziemi cerkiewnej 72 dzies. Roku 1868 G. miał 211 dm. 2.) G., wś, pow. łucki, o 60 w. od Łucka; wychodźcy czescy.

Glińsk, ob. *Hlińsk* i *Glińsko.*

Glińsk, niem. *Glinzig*, wieś na dolnych Łużycach w pow. chociebuskim; w r. 1880 ludności 388. *A. J. P.*

Glińska wola, wś, pow. mielecki, par. Borowa, o 16.5 kil. od Mielca.

Glińskie 1.) albo *Chwiedosowo*, wś rząd., nad potokiem, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 18 w. od Dzisny, 4 dm., 30 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 2 dm., 23 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, wś, rząd., pow. wilejski, o 67 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. wołkołacka, 3 dm., 30 mk. kat. (1866).

Glińsko, os., powiat wieluński, gmina Sokolniki.

Glińsko z *Czeremożnią*, *Berdygami*, *Zawadą*, *Zaryskami* i *Szarpanką*, wieś, pow. żółkiewski, o 5·5 kil. na zachód od Żółkwi oddalona, nad Derewenką i Bzynką. Posiadł. dwor. obejmuje 380 roli ornej, 143 łąk i ogr., 300 past. 1023 m. a. lasu; włościanie mają 1093 roli ornej, 713 łąk i ogr., 407 past., 44 mor. lasu; ludność 1322 w tem rzym kat. 263 należących do par. w Żółkwi, gr. kat. 1043, reszta izrael. Parafią gr. kat. ma w miejscu, należącą do dek. żółkiewskiego dyecezyi przemyskiej. Wieś ta posiada kopalnię brunatnego węgla kamiennego. Również znajduje się tutaj fabryka naczyń fajansowych; fabryka ta produkuje także fajki stambułkami zwane i inne gliniane naczynia; wszystkie te produkta wywożą i sprzedają we Lwowie, na całem galicyj. Podolu, w Bukowinie i Mołdo-Wołoszczyźnie. Jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu i bracka skarbona robotników w kopalni brunatnego węgla kamiennego Feliksa Langa. Naczynia fajansowe z fabryki w Glińsku zostały podczas wystawy publicznej w Wiedniu 1835 roku zakupione do użytku dworu cesarskiego. Posiadłość większa była własnością Juliana i Zofii z Jędrzejowiczów małżonków Czerwińskich; drogą kupna przeszła była na własność Władysława i Honoraty z Kulczyckich małżonków Głowackich; obecnie podzielona na kilka części; z tych jedna jest własnością Grodzickich.

Glińsko, niem. *Gleinitz*, wieś, pow. kościański, 27 dm., 217 mk., wszyscy kat., 64 analf. Stac. poczt. w Szmiglu o 3 kil., st. kol. żelaz. Stare Bojanowo o 6 kil. *M. St.*

Glińszczyzna, os., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Preny; 1 dom., 6 mk.

Glińszczyzna, wś włośc., pow. wilejski, o 82 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 13 dm., 103 mk. (1866).

Glintsch (niem.), ob. *Glińcz*.

Gliny 1.) kolon., pow. koniński, gm. Dąbroszyn, par. Dzierzbin, na południowy-zachód od Konina, odl. od tegoż miasta 25 w., leży przy szosie z Konina do Kalisza, powierzchni 332 m., grunt żytni klasy II, ludności mięszanej polsko-niemieckiej 350. Ma cegielnię należącą do dóbr Zbiersk, w której oprócz cegły rozmaitych gatunków wyrabiają się sączki czyli dreny różnej wielkości. 2.) **G.**, kopalnia, pow. będziński, gm. Gzichów, par. Czeladź. 3.) **G.**, folw., pow. chełmski, gm. Cyców, par. Świerszczów. 4.) **G.**, wś, pow. biłgorajski, gmina Księżpól, par. Puszcza Solska.

Gliny 1.) małe lub *Glinki* (z Myszkową), wś u zlewu Brnika z Breniem, dopływem Wisły, a Wisłą, w pow. mieleckim, należy do sądu pow. w Mielcu, par. rzym. kat. w Borowy a urzędu poczt. w Czerminie; liczy 553 mk. i ma szkołę ludową. Większa pos. (księżna de Ligne) wynosi 508 m. roli, 51 ogrodów i łąk, 93 pastwisk i 281 m. lasu; mniejsza 235 mor. roli, 35 ogrodów i łąk i 11 m. pastwisk. Za Długosza (II, 449) wś ta leżała w par. Polaniec i była własnością Piotra Sroczkowskiego h. Kopacze. 2.) **G.** wielkie lub *Gliny*, wś nad Brnikiem, dopływem Brenia, uchodzącego do Wisły, w powiecie mieleckim, należy do par. rzym. kat. w Borowy i liczy 357 mk. Więk. pos (Jadw. ks. de Ligne) wynosi 403 m. roli, 46 m. ogrodów i łąk, 49 m. pastwisk i 54 m. lasu; mniejsza 189 m. roli, 38 m. ogrodów i łąk i 43 m. pastwisk. Za Długosza i ta wieś należała do par. Polaniec a dziedzicem jej był Jan Borowski.

Glinzig (niem), ob. *Glińsk*.

Glipna, zaśc. rządowy, pow. wilejski, o 8 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Mołodeczna do Wilejki, 1 dom, 6 mieszk.

Gliścionki, wś pryw., pow. dzisieński, o 69 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 10 dm., 62 mieszk. prawosł. (1866).

Glisne, ob. *Glizne*.

Gliśnica 1.) wieś i gm., pow. odolanowski, 4 miejsc.: 1) Gl.; 2) kolon. Kaczory (Katschuren); 3) pustkowie Biadaszki; 4) dom szosowy; 53 dm., 421 mk., 209 ew., 212 kat., 92 analf. Stac. poczt. w Odolanowie (Adelnau) o 6 kil.; st. kol. żel. w Ostrowie o 12 kil. 2.) **G.**, folw., pow. odolanowski, 2 dm., 28 mk., należy do księstwa krotoszyńskiego. *M. Sl.*

Glisno, niem. *Glisnow*, wś szlach., powiat człuchowski, w północnej części przy granicy Pomeranii, nad jeziorem (por. t. I, str. 865—66) około 1 milę długiem, przywąskiem, z którego znaczna struga płynie do rz. Słupy (Stolpe Fl.). Obszaru ziemi zajmuje morgów 4811, budynk. 94, dom. mieszk. 36; kat. 235, ewang. 66. Parafia Borzyszkowy, szkoła w miejscu, poczta Kremerbruch. *Ks. F.*

Glisno małe, niem. *Kl. Glisnow*, rycer. dobra w drobnych udziałach, pow. chojnicki, nad bagniskami położone, z których struga Zastawa płynie do Niekwarczu, ćwierć mili od bitego traktu chojnicko-kościerskiego. Obszaru ziemi obejmuje mórg 2249, budynk. 51, dom. mieszk. 26, katol. 163, ewang. 19. Par. i poczta Brusy, szkoła Kosobudy. Roku 1374 Winryk von Kniprode mistrz w. krzyżacki wydał na własność prawem chełmińskiem 14

włók w Glisnie Mikołajowi z Glisna i wszystkim potomkom. *Ks. F.*

Glisnow (niem), ob. *Glisno.*

Gliszcz, niem. *Grenzdorf,* wieś i gm., pow. wyrzyski, 3 miejsc.: 1) wieś, 2) kolon.; 3) pustkowie; 28 dm., 309 mk., 269 ew., 45 katol., 42 analf. Stac. poczt. w Mroczy o 8 kil., stac. kol. żel. w Nakle o 13 kil. *M. St.*

Glit, wś, pow. radowiecki na Bukowinie, o 4 kil. od st. p. Solka, ma cerkiew grecko-nieunicką.

Glittehnen (niem.) 1.), wieś i dobra, pow. frydlądzki, st. p. Bartoszyce. 2.) **G.**, wś i dobra, pow. rastemborski, st. p. Korschen.

Glity, wś szlach., pow. trocki, 1 okr. adm., 6 w. od Trok, 6 dm., 54 mk. kat. (1866).

Gliwice, niem. *Gleiwitz,* miasto pow. na Śląsku górnym w pow. toszecko-gliwickim, leży o 676 stóp par. n. p. m., w znacznej dolinie, u zbiegu strumienia Roztrópki z Kłodnicą, nad kanałem Kłodnickim, przy drodze żel. górnoszląskiej (jest tu jej stacya, o 27 kil. od Katowic, o 160 kil. od Wrocławia) i przy drogach bitych do Pyskowic, Tarnowskich Gór, Bytomia, Mikołowa i Rybnika, o 10 mil od Opola. Niedaleko G., o pół mili, leży wieś G. Stare (ob.), przez którą niegdyś szedł trakt z Opola do dawnego zamku myśliwskiego Staniec pod Rudą. Mko G., z początku osada i wieś, powstała niebawem po założeniu Starych G. Dawniej zwało się w dokumentach rozmaicie: Gleibitz, Gleywicz, Hliwicz, Gleiwitium i 1204 r. musiało już być kwitnącą osadą, bo w tym czasie przypada fundacya wielkiego kościoła katolickiego parafialnego. W XIII w. należały G. do księstwa cieszyńskiego. Kiedy roku 1312 umarł ks. cieszyński Kazimierz II, drugi jego syn Ziemowit objął wtedy G. i okolicę tę podniósł do godności księstwa. Po wygaśnięciu książąt gliwickich dostało się miasto książętom oświęcimskim. Jeszcze 1460 r. ks. gliwicki Jan prowadził wojnę z ks. opolskim Mikołajem. R. 1475 Henryk książę na Ziębicach i Koźlu nadał Gliwicom prawo magdeburskie i osobny przywilej prowadzenia handlu chmielem, potwierdzony 1476 r. przez króla Macieja. R. 1499 okolica G. jest już pod władzą książąt opolskich. R. 1511 miasto G. kupiło Petersdorf, Zernik i Ellgoth od Mikołaja Mokrskiego z Mokrego i Wacława Neposkiego, a kupno to zatwierdził tegoż roku książę opolski Jan. R. 1531 Jan ks. na Opolu, Głogowie, Raciborzu i pan na Gliwicach, mieszczanom gliwickim skarżącym się na brak wody do warzenia piwa i gaszenia pożarów pozwolił sprowadzić do Gliwic rurami wodę z włości swojej Wójtowej Wsi. Wkrótce po śmierci ks. Jana opolskiego ces. Ferdynand zastawił klucz gliwicki u Fryderyka Zellrissena za 14000 tal. Zellrissen nadzwyczajnie uciskał mieszczan podatkami i posługami. Dlatego też gmina miejska podała prośbę do cesarza o wydzierżawienie jej zastawionych dóbr. R. 1561 Ferdynand zgodził się na to i podpisał umowę dzierżawną na lat 18; r. 1580 cesarz Rudolf przedłużył kontrakt na 10 lat a 1589 r. jeszcze na lat 15. R. 1596 jednak za 27000 tal. sprzedał miastu G. na własność wszystkie włości dziedziczne a mianowicie zamek i miasto G., wsie Trynek, Wójtową Wieś, Ostropę, Schoenwald, Zernice, Knurowę, Krywałd. R. 1568 ces. Maksymilian udzielił miastu G. prawo pobierania myta a r. 1569 prawo wyszynku wina. R. 1587 biskup Andrzej pozwolił założyć szkołę ewangelicką. Aż do początku XVII-go wieku miasto było w stanie kwitnącym; husyci zniszczyli je wprawdzie 1427 r., ale niebawem tę klęskę powetowało. Głównem źródłem utrzymania mieszkańców był handel chmielem i piwowarstwo. Od początku wieku XVII G ponosiły ciężkie ciosy. R. 1601 całe spłonęły. Kiedy już mieszczanie naprawili złe pożarem sprawione, kościelne mury podźwignęli i 1612 r. klasztor polskich franciszkanów stanął gotowy, nagle wojna wybuchła. Król szwedzki ciągnął z wojskiem przez Szląsk. R. 1626 podciągnęły pod miasto zastępy Mansfelda. Obywatele postanowili się bronić do upadłego; spalili przedmieście raciborskie i zatarasowali bramy miasta Wzięli nawet pod klucz dowódzcę nielicznej straży cesarskiej w G., który chciał miasto wrogom wydać. Jakoż odparli kilkakrotnie Szwedów napady. Mieszczanie bronili się nietylko orężem ale także widłami, kamieniami; kobiety wylewały wrzący olej, smołę i gorący groch gotowany na wdzierających się napastników, którzy po kilku dniach, nic nie wskórawszy, odstąpili od murów miejskich. Za to w r. 1629 ces. Ferdynand II nadał miastu nowy herb upiększony. Wracając z Węgier Szwedzi napadali na G. 4 lipca, 6 sierpnia i 17 września 1643 r., za każdą razą bezskutecznie. Jan Sobieski, ciągnąc 1683 r. pod Wiedeń, bawił dzień jeden w tutejszym klasztorze franciszkanów. R. 1711 znowu spłonęło w G. 150 dm. Mianowana przez cesarza komisya oszacowała straty na 64,778 tal. R. 1730 spłonęło 68 dm., straty wynosiły 40,351 tal. Zadłużone skutkiem tych pożarów miasto musiało sprzedać wsie Knurowę i Krywałd, ale mimo to długu dotąd w całości nie spłaciło: r. 1865 wynosił 11,292 tal. Za Fryderyka W. poczęły się rozwijać w G. przędzalnie jedwabiu i tkactwo, tak iż stało się to głównym przemysłem miasta a uprawa i handel chmielu upadły. R. 1765—85 G. sprzedały resztę folwarków. R. 1792—1806 miasto założyło gisernię żelaza i zbudowało kanał do Koźla. R. 1805 ciągnęły tędy wojska rosyjskie pod Sławków. D. 8 stycznia 1807 r.

Prusacy pod dowództwem Witowskiego odparli między G. a Tarnowicami oddział polski księcia Sułkowskiego. W latach 1807—1809 kwaterowało w G. wojsko francuzkie. R. 1813, 1818 i 1820 były w mieście znaczne pożary. Dziś G. są jednem z najznakomitszych miast górnego Szląska i ogniskiem handlowem okręgu górniczo-hutniczego. Okrążające to miasto wały i fosy wkrótce po r. 1773 zniesiono i na ogrody zamieniono. G. mają 4 publiczne targowiska (8 jarmarków rocznie), 23 ulice i rynek z wieżowym ratuszem na środku. Przy bramie raciborskiej starożytny kościół paraf. katolicki Wszystkich ŚŚ. Na końcu przedmieścia raciborskiego czyli czarnego kościół klasztorny, dziś gimnazyalny. Na przedm. bytomskiem czyli białem kościół katol. św. Trójcy i w miejscu zrujnowanego kościoła św. Barbary nowozbudowany kościół ewangielicki paraf. Dawniej były w G. dwa zamki, tam gdzie dziś więzienie i gdzie szkoła żydowska. W obrębie dawnych murów zajmowały G. 39 m. rozl. a z przedmieściami i ogrodami 200 m. R. 1750 miały 268, r. 1830: 509 a 1865 r. 660 dm. Co do ludności 1750 r. 1159; 1810: 2990; 1838: 6415; 1861: 10923 bez wojska (371). W tej ostatniej cyfrze 7476 katol., 1555 ewang., 1892 izr. Na 10638 mk. w r. 1858 statystyka niemiecka podaje 7060 Niemców, 3566 Polaków, 11 Morawian, 1 Czech. R. 1870 liczono w G. 12939 mk. Do miasta G. należy w okolicy 413 kawałków ziemi, razem 4212 mórg gruntu, w tem 1608 m. miejskiego lasu. Są w mieście 2 fabryki waty, 2 młyny parowe, 1 cegielnia, 3 fabr. maszyn, 1 garbarnia parowa, 2 drukarnie, 2 litografie, 3 fabr. octu, 8 browarów, 8 dystylarni, 2 apteki, bank komandytowy, izbę handlową dla powiatów gliwickiego, bytomskiego, lublinieckiego, pszczyńskiego, szkołę bezwyznaniową (która 1879—80 miała 1532 uczniów, t. j. 795 chłopców, 737 dziewcząt; 1161 kat., 197 ew., 146 izr., 25 altkatolików), synagogę najpiękniejszą w górnym Szląsku z r. 1861, kościół ewang. z r. 1859; trzy wymienione powyżej kościoły katolickie. Parafia katolicka G. obejmuje G., Wójtową Wieś, Trynek i Ligotę-Zabrze z 12,000 wiernych. Dekanat katolicki gliwicki dyec. wrocławskiej obejmuje 11 parafij: Brzezinka, G., Zernice, Ruda, Sośniczowice, Laband, Ostropa, Sobiszowice, Rachowice, Schoenwald, Zabrze. Urzędowy język w tym dekanacie mieszany, polski i niemiecki. *Powiat toszecko-gliwicki* leży między 36°1' a 36°30' dł. wsch. i 50°12' a 50°35' szer. płn., powierzchnię ma wzgórzystą, falistą, ku płn. płaską. Najwyższe wzniesienie: wyżyna kociszowicka 984 st. npm., najniższe 710 stóp (niemieckich) w dolinie Kłodnicy pod Wydzierowem. Grunt przeważnie dyluwialny, aluwium stanowi dolinę Kłodnicy i jej dopływów. Liczne są też pokłady trzeciorzędowe szarej glinki żelaźniakowej, marglowej, gipsowej, dolomitowej, formacya wapienia muszlowego. Alluwium ma mało piasku, którego zato są duże obszary w dyluwialnych gruntach na północy powiatu. Główne rzeki w powiecie: Kłodnica, Drama, Małopana, Birawa. Rozl. powiatu 16.59 mil kw. Ludność 84318, w tem 94 proc. katol., 3 proc. ewang., 3 proc. izr.; 23 proc. mieszczan, 77 proc. wieśniaków. Adamy liczy 25 proc. Niemców, 75 proc. Polaków. Powiat ma dużo lasów i gruntu nieurodzajnego ale liczne kopalnie żelaza, gisernie, wysokie piece, fryszerki, huty szklane, smolarnie, fabryki wyrobów cynkowych, mosiężnych i miedzianych. Główne miasta: G., Toszek, Pyskowice, Sośniczowice; 3 osady hutnicze, 89 dominiów, 113 gm. wiejskich. Powiat gliwicki do r. 1817 obejmował 36 mil kw. t. j. jeszcze części powiatów bytomskiego, wielkostrzeleckiego, rybnickiego i kozielskiego. *F. S.*

Gliwice stare, niem. *Alt-Gleiwitz*, wś i fol., pow. gliwicki, par. Laband, miała 1861 roku 465 mk. kat., 51 dm., 25 budynków gospod., 35 osad, 476 m. rozl. Leży przy drodze z Gliwic do Ujazdu. Miała kopalnię gipsu. Jest tu kółko włościańskie polskie. *F. S.*

Gliwicka huta, niem *Eisengiesserei-Gleiwitz*, założona 1794 r. o ćwierć mili na wschód od Gliwic, jest dzięki kanałowi kłodnickiemu jednym z największych zakładów hutniczych na Szląsku. R. 1862 miała 2 wielkie piece i kilkadziesiąt warsztatów przerabiających żelazo, którego wyprodukowała tegoż roku 42583 ctr. Szkółka i zarząd kanału. *F. S.*

Glizne, *Glisne*, *Ilisne*, wś, pow. limanowski, par. rzym. kat. Mszana dolna, o 3·7 kil. od st. p. w Mszanie, w okolicy górzystej i lesistej, u stóp Wielkiego Lubonia; ma 1007 m. rozl. (w tem 603 m. lasu), 59 dm., 572 mk., i kasę pożyczkową gminną z kapit. 150 złr.; attynencya Mszany dólnej. *M. Ż. S.*

Gliznowo, wś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz, 9 dm., 111 mk. katolików, 279 mor. gruntu. *X. M.*

Globuhnen (niem.), wś, pow. iławski, st. p. Kreuzburg.

Glocken (niem.), dobra, pow. morąski, st. p. Zalewo.

Glockersdorf (niem.), ob. *Witków* i *Kłokoczów*.

Glockstein (niem.), wś, pow. reszelski, st. p. Biskupiczki.

Glodau, *Gloddau*, *Gloddow* (niem.), ob. *Głodowo*.

Gloden (niem.), ob. *Głodno*.

Glodowen (niem.), ob. *Głodowo*.

Glodowken (niem.), ob. *Głodówko*.

Glodowo (niem.), ob. *Głodowo*.

Gloeglichen (niem.), ob. *Głogowiec.*

Glogau (niem.), ob. *Głogów*, *Głogówek.*

Glognau (niem.), ob. *Głogno.*

Glojsce, ob. *Głojsce.*

Glombowen (niem.), ob. *Głąbowo.*

Glomen (niem.), ob. *Głąbsk.*

Glommen, wieś szlach. w pow. frydlądzkim, stacya kol. zachodnio-pruskiej, 9 kil. od Bartoszyc, 195 mk. ewang. Istniała już za czasów przybycia krzyżaków, nazywała się wówczas Glumen i mieszkańcy jej często brali udział w powstaniach przeciw krzyżakom. Liczne mogiły pogańskie z urnami najrozmaitszych form naprowadzają na wniosek, że tu stary obyczaj i stara wiara dawnych mieszkańców długie przetrwały wieki i dłużej się utrzymały, niż gdzieindziej. *J. B.*

Glomnitz (niem.), ob. *Głownica.*

Glomsienen (niem.), dobra ryc., pow. iławski, st. p. Landsberg.

Glomsk (niem.), ob. *Głąbsk.*

Glop, jez., ob. *Mereczanka.*

Gloschkau (niem.), r. 1360 *Gloska*, wś, powiat prądnicki nad Odrą.

Gloszinehlen (niem.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Ragneta.

Glottau (niem.), ob. *Głotowo.*

Gloubiczk, ob. *Glausnitz.*

Glowczewitz (niem.), ob. *Główczewice*, powiat chojnicki.

Glowczütz (niem.), ob. *Główczyce.*

Glowin (niem.), os., pow. lubawski, ob. *Głowin.*

Glowitz (niem.), ob. *Główczyce.*

Glowka (niem.), ob. *Główka.*

Glowken (niem.), ob. *Główka.*

Glowszewitz (niem.), ob. *Główczewice.*

Glubczyn (niem.), wś, pow. złotowski, ob. *Głubczyn.*

Glubsztyn, niem. *Glubenstein*, wś, pow. rastemborski, st. p. Rastembork, ludność już niemiecka.

Glucha (niem.), ob. *Głuche.*

Gluchow, ob. *Glauche.*

Gluckau (niem.), ob. *Klukowo.*

Glueckauf (niem.), 1.) kol., pow. wałecki, st. p. Róża. 2.) **G.**, folw., pow. świętosiekierski, st. p. Lichtenfeld.

Gluecklacken (niem.), os., pow. welawski, st. p. Tapiawa.

Glueckshoefen (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Glugowko, *Glugowo* (niem.), pow. świecki, ob. *Głogówko*, *Głogowo.*

Glumbowitz (niem.), wś, pow. wołowski na Szląsku, par. Strenz, o milę od st. p. Winzig.

Glumen (niem.), *Głąbia*, *Głomsk*, ob. *Głumia*, *Głąbsk.*

Glumin lub. *Pilow*, strumyk, płynie do Głdy, przepływa przez część pow. złotowskiego i chodzierskiego, ob. *Głumia.*

Gluschau (niem.), ob. *Głuszewo.*

Gluschen (niem.), ob. *Głuszyno*, *Głuszynko.*

Glusino (niem.), ob. *Głuszyn.*

Gluzy, wś i folw., pow. miechowski, gm. Nieszkow, par. Słaboszów. Należy do dóbr Dziaduszyce (ob.). Ma 12 dm, 108 mk., osad włościańskich 12, przestrzeni gruntów 60 mor.

Glinko, ob. *Gleinig* (niem.).

Glyschow (niem.), ob. *Głuszyn.*

Gł..., ob *Hł....*

Gładczyn, *Gładczyno* 1.) *szlacheckie*, wieś i folw., pow. pułtuski, gm. Zatory, par. Pniewo. W 1827 r. było tu 16 dm., 124 mk. Folw. G. z attynencyą Malwinów i Wiktorowo, tudzież wsi G., Budy Topolnice i Malwinowo, od Łomży w. 84, od Pułtuska w. 7, od rzeki Narwi w. 4. Rozl. folw. wynosi m. 1345, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 512, łąk m. 53, lasu m. 638, zarośli m. 110, w osadzie karczemnej i smolarni m. 15, nieużytki i place m. 17; płodozmian 11-polowy, bud. mur. 4, drew. 23. Wieś G. osad 38, gruntu m. 160; wś Budy Topolnice osad 22, gruntu m. 330; wś Malwinowo osad 9, gruntu m. 74. 2.) **G.**-rządowy, wś i folw., pow. pułtuski, gm. Obrytte, par. Pniewo. W 1827 r. było tu 19 dm., 133 mk. Folw. G. oddzielony 1835 r. od dóbr rządowych Obrytte. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gładki, także *Hładki* lub *Hładkie*, na mapach mylnie *Mładki*, szczyt w Tatrach liptowskich, na południowy wschód od Barańca (ob.), na południe od Wołowca, w grzbiecie poprzecznym tworzącym zachodnią ścianę doliny Jamnickiej. Wzniesienie 1949 m. (szt. gen.); 1947 m. (Kolbenheyer); 2036·82 (Loschan). Potok płynący zpod tego szczytu zwie się Klinówka. Na Spezialkarte der österr.-ung. Mon. (9, XXI) nosi on także nazwę Barańca.

Gładkie jaworzyńskie, Tatry nowotarskie, w obr. Zakopanego; tak się zwie południowo-zachodni bok doliny Jaworzynki nad Zakopanem ponad Magórą. W północnym jej boku na wysokości 1457 m. npm. znajduje się jaskinia, do 12 m. wysoka, 16 m. szeroka, 30 m. długa. W jaskini tej znaleziono dawniej kości niedźwiedzi, sarny i jeleni, co dowodzi, że ongi niedźwiedzie tu przebywały i łup swój doń ściągały. W głąb góry prowadzą z niej szczeliny wąskie. Stalaktyty wyniszczone. Ciepłota powietrza w jaskini 7°C. *Br. G.*

Gładkie upłaziańskie, Tatry nowotatarskie, w obr. wsi Kościelisk. Tak się zwie zachodni bok doliny Miętusiej (ob.). Wzniesienie 1811·4 m. (Zejszner). Wapień liasowy.

Gładkiszki 1.), folw. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 20 w. od Wilna, 5 dm., 40 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szlach., pow.

wileński, 2 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 7 dm., 68 mk. katol. (1866).

Gładyszów, wś w pow. gorlickim, należąca do parafii łac. w Sękowy a mająca parafią gr.-katol. w miejscu, jest położoną nad gościńcem wiodącym do Gorlic i wijącym się tutaj kilkoma skrętami przez górę Magórę 604 m. wysoką, liczy 706 mieszk. Zalicza się do urzędu poczt. w Konieczny. Większa pos. wynosi 204 m. lasu; mniejsza pos. 1116 m. roli, 399 m. łąk i ogrodów, 201 m. pastwisk i 159 m. lasu. *Mac.*

Głaniszew, wieś i folw., pow. turecki, gm. Grzybki, par. Góra, przy trakcie z Warty do Kalisza, o 31 w. od Kalisza. o 15 od Sieradza, o 5 od m. i rz. Warty. R. 1734 przez Sasów zniszczony. W 1827 roku było tu 16 dm., 118 mk. Fol. nabyty w r. 1876 za rs. 56050. Rozl. wynosi m. 559; grunta orne i ogrody m. 477, łąk m. 48, past. m. 9, nieużytki i place m. 25, bud. mur. 6, drew. 18, płodozmian 13-polowy. Wieś G. osad 37, gruntu m. 109.

Głapiniec 1.), młyn, pow. pleszewski, nad Lutynią, 1 dm., 6 mk., należy do wsi Czarnuszki. 2.) **G.**, folw., pow. odolanowski, 1 dom, 6 mk., należy do domin. Strzegowa. Por. *Glapiniec.* *M. St.*

Głaska, jezioro we wsi Swiężyce, w pow. sandomierskim, gm. Koprzywnica. Ma 8 mr. obszaru; przechodzi przez nie rz. Koprzywnica.

Gławińsk, mały zaśc. poleski w płd.-zach. stronie pow. bobrujskiego, w niedostępnej i błotnistej miejscowości, na uboczu lichej drożyny, wiodącej z Bojanicz do Zahali, z lewej strony; osada 1. *Al. Jel.*

Gławsze, wieś nad rz. Abelą, pow. wiłkomierski, gm. i par. Szaty, 8 dm., grunta dobre, narzecze litewskie. *J. D.*

Głaz, folw., pow. wieluński, gm. Galewice, par. Cieszęcin. W 1827 r. było tu 5 dm., 40 mieszk.

Głaza, potok górski, powstaje z połączenia Małej i Wielkiej G., potoków wytryskujących w obr. gm. Sidziny, w pow. myślenickim. Wielka Głaza wytryskuje po płd. stronie wzgórza Wostojowy (741 m. pom. wojsk.), Mała zaś G. po północnej stronie tegoż. Oba potoki płyną na wschód i północny wschód. Wzdłuż Wk. Gł. i połączonego potoku Głazy bieży granica gmin Sidziny i Toporzyska. Potok Gł. płynie na północ i północny zachód. Długość biegu od źródeł Wk. Gł. do ujścia 6 kil. Uchodzi do Sidzinki. Ob. *Ciśniawa* i *Bystrzanka.*

Głażejewo, po niem. od r. 1866 *Glasau*, rycer. dobra, pow. chełmiński, przy bitym trakcie chełmińsko-toruńskim i fordońskim, blisko granicy pow. toruńskiego, odległość od Chełmna 1 i pół mili. Obejmuje obszaru ziemi mr. 1098, budynk. 16, dm. mieszk. 9, katol. 85, ew. 15. Parafia, poczta Unisław, szkoła Raciniewo. *Ks. F.*

Głażewo, szlachecka okolica, w obr. której leżą G.-cholewy, G.-kołaki, G.-rawki, G.-rembiele, G.-święcki, G.-wity, pow. makowski, gm. i par. Sieluń. W 1827 r. istniały jeszcze G.-bobiny. G.-cholewy liczyło 10 dm. i 42 mk. G.-święcki 12 dm., 58 mk. W ogóle powyższe wioski liczyły 35 dm., 174 mk. *Br. Ch.*

Głazmanka, *Trentelberg*, zaludniona przez żydów licha mieścina w pow. dyneburskim nad Dźwiną, przy ujściu Ewikszty, blisko Kryżborka.

Głaznów, wś i folw., pow. kutnowski, gm. i par. Krośniewice. R. 1827 było tu 25 dm., 176 mk., obecnie 21 dm., 220 mk. Rozl. folw. 741 m., w tem 500 m. roli ornej, 160 m. lasu, 60 m. łąk. Wieś ma 22 m. gruntu. Folw. G., dawna posiadłość Bardzińskich, należy dziś do starozakonnego Jakóba Engelmanna. Dobra G. składały się dawniej z folw. G. i Bardzinin oraz wsi G., Pniewek i Teresin. Nabyte w r. 1870 za rs. 75,356. Wś Pniewek ma 6 osad, 8 m. gruntu a wś Teresin 12 osad, 255 mr. gruntu. *W. W.*

Głazów, wś i folw., pow. sandomierski, gm. i par. Obrazów. W 1827 r. było tu 35 dm., 157 mk., obecnie liczy 50 dm., 199 mk., 325 mr. ziemi folw. i 481 m. włośc. Jestto posiadłość szpitala św. Ducha w Sandomierzu. Wspomina o G. Długosz (III, 53).

Głazow, miasto pow. gub. wiackiej, 1970 mk., 1599 wiorst od Petersburga, a 210 od Wiatki odległe. Stacya pocztowa.

Głazówka, wś, pow. będziński, gm. Rokitno szlacheckie, par. Chruszczobród.

Głazowski Osiek, przysiołek, pow. wieluński, gm. Galewice. Por. *Osiek.*

Głazunowo, wś w pow. wieliskim gubernii witebskiej, należy do spadkobierców barona Mellera-Zakomelskiego, 5732 dzies. *Fr. Gl.*

Głąbia, niem. *Glumen-Fluss*, ob. *Glumia.*

Głąbie, wś, pow. brzeziński, gm. Niesułków, par. Skoszewy. W 1827 r. było tu 11 dm., 84 mk.

Głąbin, ob. *Gąbin.*

Głąbinów, ob. *Głębinów.*

Głąbiny, ob. *Głębiny.*

Głąbowo. niem. *Glombowen* 1.), wieś, pow. ządzborski, na Mazurach pruskich. R. 1416 mistrz w. krzyżacki Michał Kuchmeister, wydał 8 włók gruntu położonego między jeziorami Orle i Guber na dziedziczną własność prawem chełmińskiem. Z osady tej powstały zwolna dobra i wieś G. 2.) **G.**, wś, pow. lecki, z ludnością polską ewang. *Ks. F.*

Głąbowski, wieś, powiat jańsborski, ob. *Osranki.*

Głąbsk al. *Głomsk*, niem. *Glumen*, powiat złotowski, imię ma od rz. Głębi (Glumen Fl.),

która z tych niskich, przedtem mokrych okolic wypływa; przy wsi jest małe jezioro; nieco dalej ku Potulicom ciągną się znaczne bagna Ługi zwane (Lugi Bruch), zaraz za wsią przechodzi nowa kolej żel. pilsko-tczewska, której stacya najbliższa znajduje się w Zakrzewie. Pod nazwą G. zachodzą tu 2 osady: 1) G.-stary, niem. *Alt-Glumen*, wś włośc. Parafia Zakrzewo, szkoła w miejscu, poczta przedtem Osowo, obecnie Zakrzewo. Wraz z Nowym G. obejmują obszaru ziemi mr. 4803, bud. 209, dom. mieszk. 68, katol. 374, ewang. 158. 2) G.-nowy, niem. *Neu-Glumen*, osada przyłączona do Starego G., założona po r. 1766, liczy bud. 30, dm. mieszk. 12, kat. 16, ewang. 84. G. należał oddawna do obszernych dobr złotowskich (Flatow). R. 1619 posiadał je Jan Potulicki, 1642 Zygmunt Grudziński, 1650 Andrzej Karol Grudziński, 1688 Maciej Działyński, 1695 aż do czasu śmierci Ludwika Łosiówna z kolei wdowa 1° po Janie Działyńskim, 2° po księciu Czartoryskim, 3° po jakimś księciu olsztyńskim; r. 1714 Józef Działyński, 1790 księżna Sułkowska, 1805 Komierowski, po nim izraelita Meyer Wulff Lieppmannssohn, od którego r. 1820 nabyła te dobra królewska familia pruska. Odtąd byli z kolei ich posiadaczami: król Fryderyk Wilhelm, teraźniejszy Wilhelm I (dopóki był księciem), obecnie książę Karol.

Głda, rzeka w Prusach zachodnich, Pomeranii i W. Ks. P., ob. *Gwda*. *Kś. F.*

Głemb..., ob. *Głęb*... i *Hłub*...

Głębicha, rum., pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Bobrowniki, odl. o 12 w. od Lipna, liczy 2 domy, 14 mk., 19 mr. gruntu.

Głębiczek, przysiołek, pow. jampolski, par. Jampol. R. 1868 miał 10 dm. *X. M. O.*

Głębieniec, potok górski, wytryska zpod góry tejże nazwy (965 m.) w Gorcach, w obr. gm. Zasadnego w pow. limanowskim; płynie zrazu lasem, potem łąkami, popod Magórzycę (881 m.) i w obr. gm. Szczawy, opłynąwszy od północy wzgórze Skrzyńczyska (754 m.), uchodzi z pr. brzegu do Kamienicy. Zabiera kilka pomniejszych strug obustronnie. Długość biegu 7·5 kil. *Br. G.*

Głębin al. *Tywęzy*, niem. *Tiefensee*, włośc. wś, pow. sztumski, nad jeziorem, z którego struga płynie do rz. Dzierzgoni (Sorgenfl.), przy pow. suskim, około ¾ mili od m. Dzierzgonia. Obszaru ziemi obejmuje m. 2279, bud. 91, dm. mk. 48., kat. 218, ew. 235. Parafia i poczta Dzierzgoń (Christburg), szkoła w miejscu. Pierwszy znany przywilej krzyżacki pochodzi z r. 1354; wtedy już przezwana była ta wieś po niem. Tiefensee; prawo miała chełmińskie, założona była „in campo Globin (tyle co Głębin)”. R. 1437 liczono włók 38, z tych posiadał Mikołaj von Cryten włók 7, sołtysów 3. R. 1643 znajduje się we wsi włościan 13, leman 1, ogrodników przed wojną 3. Włościanie tutejsi skarżyli się, jako im chorąży malborski Jan von Felden Zakrzewski ze wsi Linki zabrał kawał gruntu od wsi Głębin, tudzież 2 włóki boru, co się nazywało „Cozinca”, i do wsi swojéj przyłączył. R. 1725 tutejsze lemaństwo posiadają Wybiccy. Ob. Dr. Schmitt, Geschichte des Kreises Stuhm, 229.

Głębinów 1.), dawniej *Głąbinów*, przysiołek wsi Beszcza, w pow. krakowskim, nad Wisłą. W samym przysiołku chat 3, mk. 17; wraz z wsią Beszczem (ob.) chat 13, mk. 85. Własność kapituły katedry krakowskiej. Parafia św. Mikołaja w Krakowie. Wspominany r. 1567 w przywileju, mocą którego Marcin Białobrzeski, opat mogilski, sprzedał kilka łąk klasztornych niejakiemu Maciejowi za 50 złr., również w przywileju z 8 czerwca 1660 r., mocą którego Jan Tarnowski, arcybiskup opat mogilski, nadał Janowi Frelichowi i żonie jego przysiołek Ogłeczyznę w Łęgu i Głębinów prawem dożywocia (ob. Janota, Diplom. Mon. Clarae Tumbae, Kraków, 1865. Str. 158, 174). 2.) **G.**, przys. Bestwiny w pow. bialskim w Galicyi. *Br. G.*

Głębiny, *Głąbiny*, niem. *Gambin*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Głęboć, *Głębock*, ob. *Głębocz*.

Głębocka 1.), wieś szlach. nad potok. Prakusem, pow. trocki, 1 okr. adm., 28 w. od Trok, 4 domy, 34 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, karczma szlach., nad potokiem Prakusem, pow. trocki, 1 okr. adm., 28 w. od Trok, 1 dom, 6 mk. żydów (1866).

Głębocka struga, ob. *Dziegciaryszki*.

Głębocko, *Głębockie*, kol. i folw., pow. kolski, gm. Piotrkowice, par. Wąsosze. Folw. należy do Wł. Mierzyńskiego, którego dobra G., Krzyszka, Piotrkowice, Wąsosze mają 2477 m. rozl.

Głębocz-Wielki (Głęboć, Głębock) i G.-Mały, wsie szlach., pow. łomżyński, gm. i parafia Szumowo. W 1827 r. było tu 27 dm. i 163 mk.; obecnie jest ziemi 632 mr.

Głęboczek, wieś różn. włośc. i folw., pow. rypiński, gm. Sokołowo, par. Chrostkowo, nad rz. Różec, odl. o 20 w. od Rypina, liczy 12 dm., 106 mk., 406 mr. gruntu. Według danych Tow. kred. ziems. folw. G., od Płocka w. 62, od Zbójna w. 3, nabyty w r. 1876 za rs. 25,146. Rozl. folw. wynosi m. 511, grunta orne i ogrody m. 347, wody m. 91, bud. mur. 4, drew. 5, płodozmian 10-polowy, pokłady torfu i marglu. Do folw. należy os. karczemna Makowiska. Wś G. osad 15, gruntu m. 29.

Głęboczek, wieś, pow. uszycki, o kilka wiorst od m. Mińkowiec, gm. Kapuściany, par. Mińkowce. Mieszk.: 185 dusz męz. włościan i 184 jednodworców; ziemi włościan 396 dzies., ziemi dworskiej wraz z Kapuścianą i Janówką

ma 2374 dzies. używalnej. Należała do Mniszchów, Stadnickich a od kilku lat do Burdyka. Cerkiew św. Dymitra mająca 897 wiernych i 36 dz. ziemi. R. 1868 było tu 65 dm.

Głęboczek, wś, pow. borszczowski, nad potoczkiem dopływem Nieczławy, o 7 kil. na zachód od Borszczowa a o 7·5 kil. na południe od urzędu poczt. w Jezierzanach, w przedniej podolskiej ziemi; obszar dwor. ma 1605 kw. m., w tem 1123 roli or. a 393 kw. m. lasu; włościanie mają 3515 kw. m. gruntu; ludności 2057, z tego 1170 rzym. kat. mających parafią w miejscu, liczącą z wsiami Bilcze i Monasterek, razem 1272 rzym. kat.; reszta izrael. i gr. kat. którzy mają tu także parafią. Gorzelnia i młyn wodny, szkoła etatowa o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 389 zł. Właściciel więk. posiadłości Adam ks. Sapieha. *B. R.*

Głęboczek, *Glemboczek* 1.), wś, pow. szubiński, 17 dm., 126 mk., 55 ew., 71 kat., 46 analf. 2.) **G.**, wś, pow. obornicki, 13 dm., 161 mk., 117 ew., 44 kat., 69 analf. Poczta w Murowanej Goślinie o 8 kil., st. kolei żel. Pobiedziska (Pudewitz) o 18 kil. 3.) **G.**, niem. *Theerbuden*, olędry, pow. obornicki, 10 dm., 98 mk., 74 ew., 24 kat., 31 analf. 4.) **G.**, niem. *Glembitz*, wś i gm., pow. mogilnicki; 4 miejsc. resp. wsie: 1) Głęboczek Mały; 2) G.-Wielki; 3) Bielawki; 4) Ulrichsthal; 16 dm., 165 mk., 42 ew., 123 kat., 76 analf. Poczta w Gościeszynie o 6 kil., kolej żel. w Mogilnie o 10 kil.

Głęboczek, niem. *Glemboczek*, 2 posiadłości obok siebie położone, pow. brodnicki, nad jez. Głęboczek, zkąd struga płynie do Drwęcy, przy granicy pow. lubawskiego, przeszło 1 milę od Kurzętnika. 1) G.-Wielki, niem. Gr. Glemboczek, włośc. wś, obszaru ziemi mr. 3361, bud. 74, dom. mieszk. 39, kat. 241, ewang. 19. 2) G.-mały, niem. Kl. Glemboczek, włośc. wieś, obszaru mr. 3306, bud. 75, dom. mieszk. 36, kat. 239. Parafia dla obudwu posiadłości Pol. Brzozie, szkoła Mały Głęboczek, poczta Kurzętnik.

Głęboczek, rzeka w pow. mozyrskim i rzeczyckim, dopływ Niewiaczy, wpadającej do Prypeci. *Al. Jel.*

Głęboczek, znaczny strumień, powstaje w obr. gm. Jezierzan, w pow. borszczowskim, w zachodniej jej stronie, ze źródeł łącznych. Płynie na południe pasem łąk wąskich przez obr. Jezierzan i Głęboczka, od którego nosi miano swe. Przerzyna wieś Głęboczek, połączywszy się w środku wsi z pr. brz. z potokiem płynącym od zachodu znad zach. granicy pow. borszczowskiego z zaleszczyckim, odtąd zwraca się na płd. zach., a minąwszy obręb tejże wsi, tworzy granicę gm. Wysuczki i Piszczatyniec. W Piszczatyńcu tuż przy granicy tychże uchodzi z pr. brz. do Nieczławy. Długość biegu 17 kil. W Głęboczku porusza 3, w Piszczatyńcach 4 młyny. *Br. G.*

Głęboczek lub *Chojeńskie jezioro* w pow. rypińskim, przy wsi Głęboczek, o 4 w. na wsch. płd. od Zbójna a o 2 w. na zachód od wsi Chojno, brzegi bezleśne, wyniosłe, ma 18 mr. obszaru (według innych źródeł 91 mr.) i do 28 stóp głębokości.

Głęboczek, jezioro, pow. toruński, zachodzi w starych dokumentach pod nazwą Gecze. W pobliżu znajdują się wioski: Nowy dwór, Rychnowo, Kamionka. Kształt ma podłużny, na południe-wschód zwrócony; brzegi po większej części lasem zarosłe; wielkie około 50 mr. W pobliżu na północ leży jezioro mlewskie, na zachód wielkie chełmżyńskie jeziora. Na północ przez Rychnowo i Nowydwór wiedzie trakt bity chełmżyńsko-kowalewski; wschodniego końca jeziora dosięga nowa kolej żel. toruńsko-wystrucka. G. należał oddawna wraz z pobliższemi wioskami do benedyktynek w Toruniu. R. 1513 ustąpiły one to jezioro Toruńczanom za rocznym czynszem 50 grzywien. Później chciały je napowrót odzyskać, ale bezskutecznie. R. 1599 ostatecznie zrzekły się go na korzyść Toruńczan, którzy je dodziśdnia posiadają. *Kś. F.*

Głęboczno, jez. w Prusach zachodnich, ob. *Głębokie.*

Głęboczyca, *Głęboczyce*, wś i folw., pow. radzymiński, gm. Rudzienko, par. Dobre. W 1827 r. było tu 15 dm., 135 mk. Folw. G. z attynencyą Pełka, od Warszawy w. 40, od Radzymina w. 24, od Łochowa w. 15, od Tłuszcza w. 10. Rozl. wynosi m. 1115, grunta orne i ogrody m. 481, łąk m. 92, pastwisk m. 175, lasu m. 271, nieużytki i place m. 97, bud. drew. 10. Młyn wodny Pełka na prawach wieczysto-czynszowych i staw. Folw. ten oddzielony w r. 1877 od dóbr Czernik.

Głęboczyca, *Głęboczyce*, wś w pow. siebieskim, o 10 w. od Siebieża, ma zarząd gminy włośc., liczącej dusz 714; 1327 dzies. rozl., własność A. Walbena. *Fr. Gl.*

Głęboczyca, mała rzeczka w pow. uszyckim, lewy dopływ Uszycy. *X. M. O.*

Głęboczyno, wś, pow. siebieski. Część jej zasekwestrowana przez rząd, część zaś należy do E. Kukowicza; razem 1007 dzies. Niedaleko na cmentarzu drewniany kościół katol. filialny Podniesienia św. Krzyża, zbudowany między r. 1850 a 1860. *Fr. Gl.*

Głęboka 1.), wś włośc., pow. mławski, gm. Rozwozin, par. Lutocin, odl. o 42 w. od Mławy, liczy 3 dm., 14 mk., 72 mr. gruntu. 2.) **G.**, ob. *Białebłoty.*

Głęboka 1.), wś w pow. krakowskim, o 7 kil. od Sulechowa, na wschód od komory w Baranie, należy do parafii rzym. kat. w Czulicach, ma 136 mieszk. Większa pos. wynosi

261 m. roli, 25 m. łąk i ogrodów i 27 m. past.; mniejsza 63 m. roli i 8 mr. ogrodów. 2.) **G.**, wś w pow. jasielskim po lewym brzegu Popradu, o 6.9 kil. od Biecza, należy do sądu powiatowego w Gorlicach a parafii rzym. kat. w Harklowy, ma 272 mieszk. Urząd pocztowy w Bieczu. Większa pos. wynosi 130 m. roli, 25 m. łąk, ogrodów i pastwisk i 16 m. lasu; mniejsza 259 m. roli, 16 m. ogrodów i łąk, 32 m. pastwisk i 15 m. lasu 3.) **G.** z Siennicą, wś, pow. samborski, 15 kil. na zach. od Sambora, 2 kil. na płn. wsch. od st. poczt. i kolej, parafii rzym. i gr. kat. w Felsztynie, nad małym potokiem uchodzącym do Strwiąża od lew. brz., u płd. podnóża Płaskiej góry 351 m. wys. Siennica leży o 7 kil. na płd. wsch. od Głęboki nad tymże samym potokiem co G., w pobliżu jego ujścia. Liczy dm. 85, mk. 429. Włas. więk. posiada roli orn. 413, łąk i ogr. 115, past. 7, lasu 73; własn. mniej. roli orn. 300, łąk i ogr. 46, past. 32 mr. We wsi gorzelnia, browar pospolity i cegielnia. 4.) **G.**, przysiołek Beremian. 5.) **G.**, przys. Muniny.

Głęboka, mylnie *Czarna*, struga w pow. kamienieckim, zaczyna się o 1 wiorstę od Słobódki Smotryczowieckiej, mija wsie Czarną, Białą i poniżej wsi Stefanówki uchodzi do rz. Smotrycza od prawego brzegu. *X. M. O.*

Głęboka 1.), potok, wytryska z lasu Łukwy, w obr. wsi Głębokiej, w pow. bohorodczańskim; płynie przez wieś w kierunku wsch., przyjmując tutaj z lew. brz. potoki. Poczem przechodzi w obr. gminy Sadzawy, w której uchodzi z lew. brz. do Sadzawki, dopływu Bystrzycy sołotwińskiej. Długość biegu niespełna 6 kil. 2.) **G.**, potok leśny, także *Hluboki* zwany, wytryska w lesie krechowickim, w obr. gm. Krechowic, w pow. dolińskim, zpod Wierchu Kruchego (454 m.); płynie na północ, tworząc granicę między pow. dolińskim a kałuskim. Przyjąwszy z lew. brz. Kamienny potok, przerzyna obręb gm. Zawadki (pow. kałuski), i płynąc między lasami Czarnym (372 m.) i Zawadzkim (370 m.), po 6 kil. biegu uchodzi z pr. brz. do Bołochówki. *Br. G.*

Głęboka droga, wieś, pow. konecki, gm. i par. Gowarczów, 12 dm., 84 mk., 113 mr. ziemi włośc.

Głęboka struga, rzeka w pow. błońskim. Początek bierze pod Staremi Budami na północ Mszczonowa, płynie ku północy przez Baranów i za Drybusem wpada z prawego brzegu do Pisi. Długa 10 wiorst. *J. Bl.*

Głęboki 1.), potok podtatrzański, wytryska w obr. gminy Kościelisk w pow. nowotarskim, w północnej jej stronie, zpod północno-zachodniego stoku góry Palenicy (1198 m. pom. szt. gen.); opływa północno-zachodni i zachodni stok Palenicy, a w dolnym biegu swoim płynie na zachód, tworząc granicę między gminami Witowem i Kościeliskami. Wpada pod młynem Myszkówką do Czarnego Dunajca z praw. brz. Długość biegu 3200 m. 2.) **G.**, potok, także *Hlyboki* (Hliboki) zwany, tryszczący zpod płn. wsch. stoku Magóry spiskiej, w obr. gm. Relowa, w hr. spiskiem, płynie na płn.-wschód głębokim parowem, a przyjąwszy od pr. brz. potok zpod Szwabowy, szczytu w Magórze spiskiej (1063 m.), zwraca się na płn. i po 3 kil. i pół biegu łączy się z lew. brz. ze Ścirbowym potokiem, tworząc potok Kowniną zwany. 3.) **G**, potok górski w hr. spiskiem, wytryska zpod Soliska (1122 m), szczytu położonego na północ od grzbietu Magóry spiskiej, na granicy gm. Frankowej Małej (ob.) i Osturni. Potok ten płynie na północ, tworząc granicę tych dwóch gmin, głębokim jarem, i po 2 kil. i pół wpada do Kacwińskiej rzeki. Po zachodniej stronie potoku wznosi się Głęboki Wierch (1023 m.), a od wschodu Polanka Wierch (975 m.). 4.) **G.**, potok górski, także *Hlyboki* zwany, w obr. gm. Kalnej, w pow. dolińskim, nastaje z kilku strug górskich i leśnych zpod Gorgana (1133 m.) w Beskidzie lesistym wytryskujących. Płynie na południowy wschód głęboką debrą i pod Pprzysłopem (1022 m.) wpada z lew. brzegu do Mizuńki. Długość biegu 5 kil. Z pr. brz. przyjmuje Ardziałuszę (ob.). 5.) **G.**, znaczny strumień łączny, także *Łowczą* zwany, od wsi Łówczy w pow. cieszanowskim, w obr. której potok ten wytryska. Płynie przez wieś Łówczą; następnie przechodzi w obr. gm Gorajca; tutaj na zach. granicy gminy przyjmuje z pr. brz. potok leśny Piszczak, a w obr. gm. Żukowa, poniżej wsi przy młynie (217 m. pom. wojsk.) łączy się z pot. Gnojnikiem (ob.), dopływem Wyrowy. Długość biegu 8 kil. Bieg zachodni. 6.) **G**., potok górski, powstaje z kilku strużek łącznych, nadpływających z łąk gm. Rzepedzia; w pow. sanockim, zpod wzgórza Rzepedzia (706 m.), a łączących się już w obr. gm. Szczawnego. Płynie zrazu na wschód granicą gm. Szczawnego i Płonnej, popod wzgórze Kiczerę; poczem zwraca się na południowy wschód łąkami Szczawnego, a w końcu płn.-wschód; przerznąwszy kolej łupkowską, uchodzi po 4400 m. biegu z lew. brz. do Osławy. 7.) **G.**, potok górski, w obr. gm. Duszatyna, w pow. sanockim, wytryska z źródeł leśnych, w południowej stronie tej gm., na granicy tejże z gm. Mikowem, zpod północnego stoku Wierchu Głębokiego (Wyrch hłuboki, 824 m.). Płynie zrazu głębokim jarem leśnym, potem łączkami na zachód i po 3 kil. uchodzi z pr. brz. do Osławy. 8.) **G.**, rzeczka, także *Cisową* od wsi Cisowej, w której wytryska, nazwana, w pow. przemyskim. Nastaje w tejże wsi z kilku strug wytryskujących w połud.-zach. stronie wsi zpod Grunowej góry (509 m.), łączących

się we wsi. Potok płynie na wschód przez wieś Cisową, wąską dolinką zwartą od południa i półn. lesistymi wzgórzami, poczem mija obręb gminy Brylińce, gdzie zwraca się na północ. Od wsi Rokszyc zwraca się na północny zachód i w obr. Olszan naprzeciwko wsi Krasic, uchodzi z pr. brz. do Sanu. Długość biegu 14 kil. Wzniesienia wód jego: Źródła około 450 m.; 342 m. (pod kościołem w Cisowej); 293 m. (powyżej wsi Brydiniec); 258 m. (pod kościołem w Rokszycach); 230 m. (górny koniec wsi Olszan): 212 m. (ujście). Najważniejszy dopływ z lew. brz. jest Krzeczkówka. 9.) **G.**, potok w obr. gm. Synowódzka wyżniego, w pow. stryjskim; wytryska ze źródeł łącznych na północno-wschodniej granicy tejże gminy ze Synowódzkiem niżniem, pod Komarnickim Wierchem (685 m.); płynie na południe i po krótkim, bo 2 i pół kil. wynoszącym biegu uchodzi z lew. brz. do Stryja. 10.) **G.**, także *Hłyboki* zwany, tworzy południowo-zachodnią granicę gm. Rozhurcza od Synowódzka niżniego w pow. stryjskim. Źródła i wody leśne. Płynie na północny wschód wądołem, nad którym od zachodu Hrabnik (662 m.), a od wschodu Hraniczne wzgórza się wznoszą. wpada do Stryja z pr. brz. Długość biegu 3 kil. 11.) **G.**, potoczek górski, tworzący wsch. granicę gm. Dobrohostowa od gm. Wiczna, w pow. drohobyckim, wypływający zpod wzgórza „Na Pole” (393 m. pom. wojsk.); płynie łączkami na południowo-południowy zachód. Wpada do Kłodnicy po 1 kil. biegu z lew. brz. 12.) **G.**, także *Hłyboki*, potok w obr. gm. Kropiwnika nowego w pow. drohobyckim. Wypływa zpod Kiczery (802 m.), płynie parowem popod Hutę i Pohary, na płd. wschód i wpada do Schodnicy, prawego dopływu Stryja. Długość biegu 4 kil. Ujście 512 m. (pom. wojsk.). *Br. G.*

Głęboki, potok górski, także *Hlubokno* zwany, w hr. liptowskiem, w obr. gm. Ważca, w Halach liptowskich czyli Tatrach Niżnich. Źródła ma na wysokości 865 m. npm. (pom. wojsk.) przy drożynie wiodącej do doliny Czarnego Wagu, u południowo-zachodnich stoków góry Budczarki (1022 m.). Płynie głęboką doliną wprost na południe, zrazu dość szeroką, a w dolnym biegu nadzwyczaj zwężoną. Od zachodu wznoszą się Brezów Wierch (1067 m.) i zachodni Kinberg (1047 m.), od wschodu zaś Budczarka, Rysulowa (1032 m.) i wschodni Kinberg (1114 m.). Długość biegu 2 kil. Wpada do Czarnego Wagu (ob.) z pr. brz. *Br. G.*

Głęboki Bród, wś rządowa, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Krasnopol, po prawej stronie Czarnej Hańczy, przy trakcie z Sejn do Augustowa, ma 6 dm. i osadę leśną a o 1 w. w lesie smolarnię Chylinki. R. 1827 miała 6 dm., 68 mk. *Now.*

Głęboki Potok, zaśc. szl., nad potokiem Głębokim, pow. święciański, 3 okr. adm., o 37 w. od Święcian, 3 dm., 24 mk., z tego 15 kat., 9 żydów. (1866).

Głęboki Rów, wś, pow. suwalski, gm. Jeleniewo, par. Kaletnik. W 1827 r. było tu 41 dm. i 247 mk., obecnie liczy 26 dm., 175 mk.; odl. 13 w. od Suwałk. Jestto jedna z pięciu osad zamieszkiwanych przez filiponów w gub. suwalskiej, założona na danej im przez rząd ziemi w 1864 r. a jedyna w pow. suwalskim. Mają tu oni dom modlitwy i szkołę a raczej nauczyciela. *Br. Ch.*

Głęboki Wir, zaśc., pow. wilejski, o 77 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. duniłowicka, 2 dm., 11 mk. katolików. (1866).

Głębokie 1.) kol., wś i folw., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Umień. W 1827 r. było tu 21 dm, 218 mk. Dobra G. składają się z folw. G. i Dębowice, tudzież wsi G., Grabina, Budy, Dębowiczki i osady Dębowice, od Koła w. 15, od Dąbia w. 6, od Kłodawy w. 10. Razem z Drzewcami i Łubianką, 2926 m. rozl., należą do J. Byszewskiego. Rozl. dóbr G. wynosi m. 1886 a mianowicie: folw. G. grunta orne i ogrody m. 861, łąk m. 24, wody m. 1, lasu m. 231, karczunku m. 214, nieużytki i place m. 50, razem m. 1381, płodozmian 16-polowy. Bud. mur. 15, drew. 12. Folw. Dębowice grunta orne i ogrody m. 434, łąk m. 2, wody m. 4, karczunku m. 39, nieużytki i place m. 27, razem m. 505, płodozmian 11-polowy. Bud. mur. 5, drewn. 8. Gorzelnia, wiatrak, i stawy. Wieś G. osad 27, gruntu m. 97; wś Grabina Budy osad 18, gruntu m. 50; wś Dębowiczki osad 6, gruntu m. 39; osada Dębowice gruntu m. 16. 2.) **G.**, wś i folw. nad jeziorem t. n., pow. włodawski, gm. Uścimów, par. Ostrów. W 1827 r. było tu 20 dm., 103 mk. Folw. G. lit. AB, od Włodawy w. 42, od Parczewa w. 14, od rzeki Wieprza i Tyśmienicy wiorst 14. Rozl. wynosi m. 867, grunta orne i ogrody m. 429, łąk m. 63, pastwisk m. 43, wody m. 34, lasu m. 159, zarośli m 131, nieużytki i place m. 9. Bud. drewn. 16; cegielnia i jezioro przynoszące dochód z rybołówstwa; wieś G. osad 18, gruntu m. 863. 3.) **G.**, kol. włośc., pow. chełmski, gm. i par. Cyców; 311 m. rozl. Jest tu duże jez. zwane G. *N. K.*

Głębokie, ross. *Głubokoje* 1.) mko w pow. dziśnieńskim, nad brzegiem jeziora tegoż nazwiska, przy pocztowym trakcie, łączącym Wilejkę z Dzisną, leży pod 55°8' szerok. geogr. i 45°22' dług. wschod., o 233 w. od Wilna, o 63 w. w kierunku południ.-zachod. od Dzisny i składa się jakby z dwóch nierównej wielkości miasteczek, przedzielonych rzeczką, wpadającą do jeziora. G. posiada: st. poczt. załatwiającą wszelkie korespondencye, kancelaryą urzędu (stanu) policyjnego, zarząd gm. włośc.,

szkółkę wiejską, kilka młynów, gorzelnię, parę browarów i fabryk miodu, kilka izr. domów modlitwy, 2 cerkwie prawosł., z tych: murowana parafialna, a drewniana filialna; mur. paraf. kośc. katol. św. Trójcy i 4084 mieszkańców, z których 1942 mężczyzn i 2142 kobiety (1879). Włośc. gm. G. dzieli się na 13 wiejskich okręgów, zawierających 95 wsi z 881 dm. i 8920 mieszkańców. Paraf. prawosł., razem błahoczynje (dek.), posiada 3 filie, 2 kaplice na cmentarzach i 4348 parafian. G. błahoczynje (dek. prawosł.) jest 10-te w wileńskiej gubernii i ma wogóle 13 paraf., 6 filij i tyleż kaplic na cmentarzach. G. paraf. katol. klassy 3, dek. dziśnieńskiego, liczy w swym obrębie 2 kat. kaplice: w Wincentowie i Dmitrowszczyznie (dawniej prócz tego filia w Oziercach i kaplica w Kopciówce) i 4316 wiernych. Józef Korsak: wojewoda mścisławski fundował tu w roku 1628 kościół katol., na którego miejscu w późniejszym czasie staraniem miejscowych proboszczów została wymurowana dziś istniejąca fara. Ten sam Korsak fundował także w roku 1639 drugi mur. kośc. katol. z obszernym klasztorem, w którym osadził karmelitów bosych, nadając im swoją połowę mka G. i inne obszerne dobra (Łastowica), mające 800 dymów i przynoszące 100 tyś. zł. rocznego dochodu, wkładając na zakonników obowiązek utrzywania szkoły i bursy dla biednych uczniów. Karmelici wywiązali się ze swego obowiązku, utrzymując w klasztorze: elementarną szkółkę, konwikt szlachecki na 12 ubogich uczniów, bibliotekę z 3 tysięcy dzieł złożoną, zbiór rycin, kart geograficznych, gabinet fizyczny, aptekę, szpital i kilka gościnnych komnat dla zwiedzających to miejsce. Po kassacie zakonu w b. stuleciu kośc. przerobiono na paraf. cerkiew wschodniego obrządku, mury klasztorne oddano prawosławnemu duchowieństwu, resztki — większość bowiem została rozkradziona— biblioteki i zbiorów naukowych odesłano do wileńskiego muzeum; dobra zaś przeszły do skarbu. Karmelitańska połowa G., w ostatnich czasach oddana włościanom do wykupu, liczy obecnie 841 mieszkańców, t. j. 399 mężczyzn i 442 kobiety. R. 1866 miała 130 dm., 573 mk. Druga połowa G. przeszła do Radziwiłłów w r. 1668 po Annie z Zenowiczów, żonie ks. Albrychta, kasztelana wileńskiego, ordynata nieświeskiego, a po wygaśnięciu tej linii do ks. Witgenstejna, i liczy dziś 3243 mk. t. j. 1543 męż. i 1700 kobiet. R. 1866 miała 403 dm., 2074 mk. 6 listopada 1661 roku wojska rzeczypospolitej pod dowództwdm Czarneckiego i Pawła Sapiehy odniosły walne zwycięztwo nad Chowańskim, cofającym się ztąd do Połocka ze znacznemi stratami. W okolicach G. dotąd pozostały ślady tej bitwy w okopach, z których wydobywano kościotrupy i halabardy. W 1812 r. główne siły armii francuzkiej przeciągały tędy, dążąc do Rossyi; sam Napoleon I mieszkał dni kilka w karmelitańskim klasztorze. (M. Baliński — Starożytna Polska t. III). 2.) **G.**, folw. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 19 w. od Szczuczyna, 23 mk. O 1 wiorstę leżą G.-małe nad rz. Niewiszką, fol. pryw., 6 mk. (1866). 3.) **G.** (wielkie), folw. pryw. pow. lidzki, 3 okr. adm., gm. Dubicze, o 28 w. od Szczuczyna, 68 mk. (1866).

Głębokie 1.) wś w pow. sanockim, należy do sądu pow. urzędu pocztowego i parafii łac. w Rymanowie a parafii grecko-kat. w Sieniawie i ma 548 mieszk. Ta wieś leży w okolicy górzystej, 407 metr. wzniesionej i ma w stronie południowej kilka źródeł naftowych. Większa pos. wynosi 252 m. roli, 11 m. łąk i ogrodów, 68 m. pastwisk i 356 m. lasu; mniejsza 512 m. roli, 48 m. łąk i ogrod. i 111 m. past. W kościele, w XVI w. parafialnym, odprawia się teraz msza św. przy sposobności. Jest tu źródło wody leczniczej, o której już pisał dr. Onufry Trembecki a którą niedawno chemicznie rozebrał dr. Olszewski. 2.) **G.**, przedmieście Jarosławia nad Sanem. 3.) **G.**, wieś, pow. bohorodczański, leży nad jednym z licznych potoków wpływających do potoku „Sadczawka“, dopływu pobliskiej „Bystrzycy“, o 11 kil. na zachód od Bohorodczan, w urodzajnej dolinie Bystrzycy; oparta na zachód o góry i lasy ciągnące się wzdłuż potoku Łukwa. Obszar dwor. pos. 2567 m. w tem 2499 lasu; włościanie posiadają 2710 m. Ludność 1012 samych gr. kat. i izrael. Gr. kat. parafią ma w miejscu, która wraz z filią Chmielówka liczy 1667 dusz a należy do dekanatu bohorodczańskiego; szkoła etatowa o 1 nauczycielu. Właściciel więk. poś.: Towarzystwo dla produktkw leśnych w Wiedniu.

Głębokie 1.) domin., pow. inowrocławski, 2 miejsc.: 1) Gł.; 2) folw. Maszenice, 3745 m. rozl., 18 dm., 346 mk., 9 ew., 337 kat., 135 analf. Stac. poczt. w Chełmcach o 3 kil., st. kol. żel. w Inowrocławiu o 17 kil. Własność Jeżewskiego. 2.) **G.**, kolon., pow. średzki, 4 dm., 25 mk., 10 ew., 25 kat., 9 analf. 3.) **G.**, olędry, pow. średzki, 3 dm., 19 mk., wszyscy ew., 5 analf. 4.) **G.**, domin., powiat średzki, 2593 morg. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gł.; 2) folw. Berkowo; 15 dm.; 252 mk., wszyscy kat., 70 analf. Stac. poczt. w Kiszkowie (Welnau) o 6 kil; st. kol. żel. w Pobiedziskach o 10 kil. Było własnością Piotra Radońskiego.

Głębokie, niem. *Tiefensee* (u Kętrzyńskiego zapewne mylnie *Tieffenau*), folw. należący do wsi szlach. Borgfeld, pow. gdański, o milę od Gdańska, na bitym trakcie gdańsko-skarszewskim. Parafia św. Wojciech, szkoła Borgfeld, st. p. Gdańsk. *Ks. F.*

Głębokie, wzgórze 301 m. wysokie, pow.

lwowski, o 3 kil. na płd. do Szczerca, na prawym brz. potoku Szczerek, dopływu Dniestru.

Głębokie 1.) jezioro w pow. augustowskim, brzegi lesiste, wyniosłe; stanowi część systematu wodnego kanału augustowskiego. 2.) **G.**, jezioro w dobrach Garbaś, pow. suwalski, gm. Czostków. Ma 10 morg. obszaru, 16 stóp głębokości. Przepływa przez nie rzeka Rospuda. 3.) **G.**, jezioro we wsi Tajenek, powiat szczuczyński, gm. Pruska w pobliżu Rajgrodu. Ma 12 morg. obszaru i do 72 stóp głębokości. 4.) **G.**, jezioro w pow. lipnowskim, ciągnie się wąskim a długim pasem (do 5 w.) między Steklinem, Niedźwiedziem, Steklinkiem i Hornówkiem. Ma brzegi wyniosłe, przeważnie bezleśne. Strumień z poza Witowąża prowadzi doń wody pobliskich lasów. 5.) **G.**, jezioro w dobrach Lejno, pow. włodawski. Leży śród bagien i tręsawisk, o 3 w. na połud. zach. od Lejna, ma 97 morg. rozległości, głębokość rozmaitą dochodzącą kilkunastu sążni. Łączy się z jeziorami Wielkie, Chumeńko, Blizno. 6.) **G.**, jezioro przy wsi Krasne, w powiecie włodawskim. Leży o 3 w. na zachód od jeziora t. n. w dobrach Lejno, ma 136 morg. rozległości i 20 sążni głębokości. Brzegi przeważnie wzgórzyste i bezleśne. 7.) **G.**, jezioro w pow. włodawskim, przy wsi t. n. Leży o 1 w. na północ od Uścimowa i jeziora uścimowskiego; brzegi bezleśne, przeważnie wzgórzyste; obszar wód wynosi około 34 morgów; głębokości do 12 sążni. Leży w zlewie Wieprza. 8.) **G.**, jezioro przy kolonii t. n. w pow. chełmskim. Leży o 3 w. na zachód od Cycowa, śród lasów i błot, których wody odprowadza rzeka Świńka. Obszar niewielki, około 30 morgów, brzegi nizkie, bagniste. *Br. Ch.*

Głębokie 1.) jez., pow. horodecki w gminie boleckiej, we wsi Boleck, 10.12 dzies. rozl. 2.) **G.**, jez., pow. lepelski, na terrytoryum gminy Zabłocie, w dobrach Zabłocie, 16.20 dz. rozl. 3.) **G.**, jez., pow. lepelski, w gminie Gutowo, we wsi Zamoszja, 37.74 dsies. rozl. 4.) **G.**, jez., pow. dzisieński, pod mkiem t. n.

Głębokie al. *Głęboczno*, jezioro, pow. kartuski, zaraz po prawej stronie traktu bitego gdańsko-kartuskiego poza Żukowem w okolicy teraz jeszcze przeważnie lesistej, brzegi mianowicie z południa od szosy i ze wschodu ma spadziste i wysokie, na północ wąskim przesmykiem połączone z jeziorem Sitnem. Obecnie nie ma tu osady w pobliżu, tylko tz Borowa karcmza w lesie na trakcie. Dawniej w tem miejscu znajdowała się obszerna wieś Karlikowo. Od dawna należała okolica jeziora Sitna do klasztoru oo. kartuzyan w Kartuzach, okolica zaś Głęboczna do norbertanek w Żukowie. Ponieważ jednak obadwa te jeziera były ze sobą połączone, a najbardziej że dokumenta z jednej strony oo. kartuzyan przypisywały je do Kartuz, dokumenta norbertanek zaś do Żykowa, panowała ciągła niepowność co do właściciela togoż jeziora. R. 1599 Dawid Konarski opat oliwski, Mikołaj Kostka opat pepliński, Lambert przeor kartuski, Hieronim ekonom roztrzygają w procesie przeciwko pp. norbertankom. „Lacus Sithno inter parietes bonorum żukoviensium, sylvae Sithno et Karlikowo: Sithno et antiquo pertinebat ad Carthusiam, Żukow concessit ontiquam concessionem Carthusianis pascuorum, Zukoviensibus Carthusiani concesserunt piscaturam parvis retibus non sagena; aestate et hicma primus tractus sagenae pertinabit ad Carthusianos, parva retia ad Zucoviam.“ R. 1601 ciż sami opaci dwaj, potem Reinhold Heidenstein i Mikołaj Niewieściński sekretarze królewscy zjechali na rozkaz króla nad jezioro Głębokie, przy Kiełpinie (?) kazali usypać resp. odnowić stare kopce, także „inter Zarezen (Dzierzążno) et Smoldzino“. Spór stanowiła granica „a fine lacus Sitno usqe ad scopulum acialem inter villam Borkowo nobilium et Sitno“. R. 1652 ponowna komisya roztrzygnęła, że granicę między Smołdzinem i Sitnem oo. kartuzyan, a Borkowem panów Macieja Borkowskiego, Wojciecha Bronka, Dawida Radło, Leonarda Borkowskiego i innych, i pp. norbertanek w Żukowie ma stanowić jezioro Głębokie, nie dodali jednak, do kogo to jezioro należy.

Głębowice, dawniej *Gląbowice*, wś, pow. wadowicki, 10 kil. na północ od Andrychowa; północna i zachodnia granica obszaru wsi przypada na granicę pow. wadowickiego z pow. bialskim; od płd. graniczy z gm. Nidkiem, od wsch. z Gierałtowicami i Gierałtowiczkami. Wieś legła w miłem otoczeniu, w dolinie nad potokiem Stronikiem, dopływem Wisły mającym w tej wsi źródła swe. We wsi kilka stawów; jeden młyn. Grupa chat w południowo-wschodniej stronie wsi zowie się Łazami; w połndniowo-zachodniej zaś stronie rozlega się las zwany „Czarny las“; u północnych stop jego wznosi Dwór Rysa. Wzniesienie wsi 290 m. (kościół); 278 m. (staw na północnym brzegu Czarnego lasu, na granicy z gm. Osiekiem); 326 m. (połudn. wsch. brzeg Czarnego lasu na granicy z gm. Nidkiem). Obszar większej posiadłości zawiera roli ornej 442, łąk i ogr. 42, pastw. 29, lasu 172; mniejsza posiad. roli ornej 1109, łąk i ogr. 36, pastw. 106, lasu 78 mor. austr., mk. 976 (r. 1869), między nimi 456 mężcz., 520 kob. Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rz. kat. 1127, żydów 29. Chat włościańskich 156, zabudowań dworskich 6, razem 162 (r. 1869). Stacya pocztowa w Andrychowie. Parafia łac. w miejscu, obejmuje samą wieś. Kościół pod wezwaniem N. P. Maryi z góry Karmel, wielki drewniany; tylko część churu murowana. Szem. dyec. tarn.

z r. 1880 podaje rok założenia jego 1518. Jest to data mylna; kościół bowiem istniał r. 1378, a w r. 1392 plebanem głębowickim był ks. Jan. (Ob. zatwierdzenie bractwa kapłanów księstwa oświęcimskiego przez Floryana Mokrskiego, biskupa krak., z r. 1378). Metryki urodzenia sięgają r. 1730, metryki chrztu roku 1679. W archiwum atoli plebańskiem znajdują się także metryki od r. 1676 — 1718, pochodzące z dawnej parafii „Grabyszyce", dziś Graboszycami zwanej. We wsi znajduje się na piętro murow. zamek, otoczony obmurowanym rowem, niegdyś wodą oblany, z dwiema czworobocznemi basztami od strony stawu. Roku 1646 odnowił go Jan Pisarzowski, a r. 1773 Adam Pisarzowski. (J. Łepkowski, Przegląd zabytków przeszłości z okolic Krakowa. Warszawa. 1863). We wsi tej znajdował się zbór kalwiński w wieku 17. R. 1612 był przy nim ministrem Bartłomiej Bitner, jak tego dowodzi dzieło „Respons na list do P. Piotra Wacheniusza pisany do księdza Bartłomieja Bitnera, ministra głąbowskiego zboru ewanielickiego. Uczyniony przez Tomasza Piseckiego z Martowic". Kto i kiedy założył ten zbor, oraz kiedy upadł, niewiadomo. (Łukaszewicz, Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Małej Polsce. Poznań, 1853). Kaplica p. w. św. Tytusa murowana przy kościele powstała roku 1862 staraniem i kosztem Albiny z Bobrowskich z Skrzymy Dunin, właścicielki G.

Głębowice, młyn wodny w Gołkowicach, pow. rybnicki.

Głębówka, wieś, pow. uszycki, gmina Olchowiec, par. Wierzbowiec, nad rz. Kalusem; 231 dusz męz., 284 dz., ziemi włościan; należała do starostwa olchowieckiego wraz z M. Olchowcem (ob.) Hutą nową, Hutą starą, Maciurską i Stawczanami. Starostwo to w 1775 r. przywilejem królewskim nadane było Stanisławowi Feliksowi Potockiemu a przez niego odstąpione Generałowi Dzierzkowi i to prawo służyło do 1837 roku. Kwarta wynosiła 2037 rnb. Dziś rządowa. *Dr. M.*

Głębówka, potok górski, w obr. Kamesznicy, w pow. żywieckim, lewy dopływ Jaruszówki, wpadającej do Bystrej (ob.) pod Kamesznicą. Gł. wypływa ze źródeł leśnych, nieopodal granicy galicyjsko-szląskiej, w Beskidzie zachodnim, na południowym stoku góry Baraniej (1214 m.); płynie na płd. popod Jaworzynę (1020 m.), między polanami Bobkówką i Rakowianką, w końcu przez polanę Wojtasówkę. Wpośród łąk uchodzi do Jaruszówki. Długość biegu 4 kil. i pół. *Br. G.*

Głębowszczyznc, wś w pow. sokólskim gub. grodz., o 37 w. od Sokółki.

Głębuch, niem. *Glanbusch*, folw., pow. międzyrzecki, 1 dm., 22 mk.; należy do domin. Górzycy wielkiej (Obergörzig). *M. St.*

Głobele, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów. W 1827 roku było tu 7 dm., 68 mk.; obecnie liczy 7 dm., 54 mk., odl. 8 w. od Władysławowa.

Głobie, wś, pow. rossieński, parafia gawrańska.

Głobikowa, dolna i górna wś. w pow. ropczyckim w okolicy górzystej po prawym brzegu Wisłoki między Brzostkiem a Pilznem i Dębicą. Góra Kamieniec na północ od Głobikowy leżąca ma 460 metr. wysokości. W Głobikowy górnej oznaczonej także jako Głobikowka znajdują się kopalnie węgla kamiennego. Głobikowa należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Pilznie, a parafii rzym. kat. w Gumniskach, ma kasę pożyczkową gminną z kapitałem 119 zł. i liczy 410 mieszk. Większa pos. wynosi 417 m. roli, 30 mr. ogrodów i łąk, 53 m. pastwisk i 329 m. lasu, mniejsza pos. 347 m. roli, 37 m. ogrodów i łąk 52 m. pastwisk i 25 m. lasu. Za Długosza (II, 265) należała do Jana Podgrodzkiego h. Gryf.

Głobikówka, wś, pow. pilzeński, par. Gumniska, o 1.3 kil. od Pilzna.

Głobino, niem. *Gumbin*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Głoble, rz., dopływ Mitwy z prawej strony.

Głodki, wś szlach., pow. makowski, gmina Smrock, par. Szwelice. W 1827 r. było tu 20 dm. i 129 mk.

Głodna, ob. *Kludno*.

Głodno, *Głodne*, 1.) wś, pow. koniński, gm. Brzeźno, par. Konin. W 1827 r. było tu 12 dm., 103 mk.; obecnie ma 161 mk. i 222 mor. obszaru, odl. 7 w. od Konina, przy szosie poznańskiej. 2.) G., wś i folw. nad Wisłą, pow. nowoaleksandryjski, gub. lubelska, gm. Kamień, par. Piotrowin. Liczy 303 mk. Została nadaną benedyktynom na Łysej górze w roku 1270.

Głodno, niem. *Gloden*, wieś, pow. babimoski, 74 dm., 454 mk., 449 ew., 5 kat., 69 analf. St. poczt. w Rossarzewie o 4 kil., st. kol. żel. w Zbąszyniu o 24 kil.

Głodomank, dawna nazwa Braciejowy w pow. ropczyckim.

Głodów, os., pow. słupecki, gm. i par. Kazimierz.

Głodów, ob. *Głodowo*.

Głodówko 1.) *Głodówki*, niem. *Glodowken*, włośc. wś, pow. wejherowski, w okolicy piaszczysto-lesistej, obejmuje posiadł. gbur. 3, ogrodu 1, włóki 4, katol. 68, dom. mieszk. 8. Parafia Kielno, szkoła Łężyce, poczta i stacya kolei żelaznej Reda. Odległość od Wejherowa $2\frac{1}{2}$ mili. 2.) G., niem. *Klein-Glodowen*, wś, pow. zządzborski, na Mazurach pruskich.

Głodowo 1.) wś, pow. lipnowski, gm. Czarne, par. Lipno, o 5 wiorst na połd.-wschód od Lipna nad rz. Mień. Wieś G. liczy 53 m.

(39 ornych), 15 dm. mieszkal., 210 mk. Fol. G. do którego należą i romunki G., własność Pląskowskiego, liczy 1113 mrg., w tem 725 orn., nad rz. Mień, 5 dm., 25 mk. Browar wyrabiający do 68000 wiadar piwa, zużywa do 3000 korcy słodu i 7000 funt. chmielu, cegielnia, karczma, młyn wodny. G. rumunki, tamże położone nad rz. Mień, liczą 366 mrg., w tem 339 orn., 31 dwor., 27 bud. mieszk., 156 mk. Głodowo-Huta, wś i folw. w par. Czarne, liczy 40 morg. (30 m. orn.), 11 dwor., 6 bud., 121 mk. 2.) **G**., wś włośc., pow. płoński, gm. Załuski, par. Wrona, odl. o 14 w. od Płońska liczy 2 dm., 12 mk., 14 mrg. gruntu. 3.) **G**. glice, G.-wielkie i G.-małe, wsie pow. pułtuski, gm. i par. Nasielsk. W 1827 r. Gł.-glice liczyły 4 dm. i 43 mk., a Gł.-wielkie 17 dm. i 124 mk. Folw. G.-małe miał 1854 r. 180 m. rozl. 4.) **G**., wś, pow. pułtuski, gm. Kleszewo, par. Szwelice. W 1827 roku było tu 23 dm., 167 mk. 5.) **G**.-dąb, wś szlach., pow. łomżyński, gm. Zambrowo, par. Kołaki. Jestto stare gniazdo rodu Głodowskich, wspominane w dokumentach z 1467 r. Folw. Głodowo, Czarnowo, Dąb lit. G., od Zambrówa w. 6, ma rozl. m. 152. Bud. drew. 8; wieś Głodowo, Czarnowo, Dąb osad 14, gruntu morg. 54. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Głodowo 1.) wś włośc. nad jez. Dołża, powiat wilejski, o 66 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm, Gruzdowo, przy b. drodze pocztowej połockiej, 2 dm., 30 mk. (1866). 2.) **G**., os. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm.. 26 w. od Oszmiany, 2 domy, 18 mk. kat. (1866).

Głodowo, niem. *Gladau*, pierwotnie zwana *Iław*, *Iłowo*, potem *Kłodowa*, teraźniejszą nazwę napotykamy dopiero od XVIII wieku, wś włośc, powiat kościerski, na bitym trakcie skarszewsko-kościerskim przy 3 jeziorach niedaleko rz. Wietcisy (Fietze Fl.), około 1 milę od Skarszew, 3 i pół mili od Kościerzyny. Błoto przy wsi położone zowie się roku 1375 Iłowiec. Owe 3 jeziora noszą nazwę podług akt klasztornych peplińskich Przedwiesne, Łąkie i Strzyżewko. Obszaru ziemi zajmuje mr. 2494, dom. mieszk. 34, katol. 37, ewang. 278, żyd. 8; w miejscu szkoła ewang. i karczma. Parafia Pogutki, poczta Skarszewy. G. jest osadą prastarą. Zdawna należało do pomorskich książąt przyłączona do obszernego klucza w Pogutkach. R. 1258 książę Sambor II podarował ją wraz z całym tym kluczem cystersom na nową fundacyą klasztoru w Pogutkach, który następnie do Peplina przeniesiony został. R. 1354 opat Eberard z Elbląga wydał tę wś na czynsz włościanom. Ostatni przywilej klasztorny pochodzi z r. 1771. Następnie po zaborze dóbr duchownych wydał tę wieś rząd pruski na własność dotychczasowym włościanom d. 29 czerwca 1819. Ob. Opactwo Peplinski ks. Kujota 404. 2.) **G**., niem. *Glodowo*, posiadł. z młynem, pow. chełmiński, na wyżynach prawego brzegu Wisły, na bitym trakcie chełmińsko-fordońskim i toruńskim, około 1 milę od Chełmna. Gmina Gołoty, parafia, poczta i szkoła Unisław, budynk. liczy 4, dom. mieszk. 1, katol. 12, ewang. 1.

Gogolin, 2 posiadłości, pow. chełmiński, po prawym brzegu Wisły $^1/_4$ mili od bitego traktu grudziąsko-chełmińskiego, około $1\,^1/_4$ mili od Chełmna, Oddawna G. był własnością m. Chełmna. R. 1473 podarował tę wieś magistrat chełmiński nowo utworzonej w Chełmnie akademii. Obecnie rozróżnia się: 1) wś włośc., obszaru ziemi mórg 1026, budynk. 23, dom. mieszk. 15, katol. 21, ewang. 71; 2) wś rycer., obszaru ziemi mórg 469, budynk. 10, dom. mieszk. 6, katol. 4, ewang. 46. Dla obudwóch posiadłości szkoła w miejscu, par. Sarnowo, poczta Trzebieluch (Radmannsdorf). Z wyżyn gogolińskich nadzwyczaj piękny roztacza się widok na obszerne niziny nadwiślańskie między Chełmnem a Grudziądzem. Począwszy od Fryderyka II, królowie pruscy zwykle to miejsce zwiedzali. Ztąd dąb tu stojący zowie się „królewskim“ (Königseiche), także też jest wzniesiony skromny monument, na ktkrym nazwiska królów tu przybyłych wypisane. Po zniesieniu akademii znowu m. Chełmno posiada wieś G. 3.) **G**., niem. *Glodau*, włośc. wś z leśnictwem. pow. wejherowski, w okolicy piaszczysto-lesistej. Z wybudowoniami Borowa gora, Glińcz, Wielka rolu obejmuje posiadł. gbur. 19, włók 26, katol. 194, ew. 15, dom. mieszk. 16. Parafia Kielno, szkoła Łężyce, poczta i stacya kolei żelaznej Reda. Odległość od Wejherowa $2\,^3/_4$ mili. 4.) **G**., niem. *Glodowo*, osada do Osin, pow. świecki, w północno-wschodniej części, przy granicy pow. kwidzyńskiego. nad jeziorem Radzi (mapa wojsk.), w okolicy lesistej i piaszczystej; liczy budynk. 11, dom. mieszk. 3, katol. 2, ewang. 26. Parafia Nowe, szkoła Zabudownia, poczta i stacya kolei żel. Warlubie. 5.) **G**.; niem. *Glodowen*, albo *Willamowen*, wś, powiat ządzborski, na Mazurach pruskich; w pobliżu wsi stare cmentarzysko pogańskie. 6.) **G**., niem. *Glodowen*, wś, pow. jańsborski, ludność mazursko-polska. 7.) **G**., niem. *Gloddow*, wś, pow. bytowski, przy trakcie bitym bytowsko-lęborskim. *Kś. F.*

Głodowska Huta, *Głodowo Huta*, pow. lipnowski, ob. *Głodowo.*

Głody, wieś niewielka w pow. borysowskim w okolicach miasta Kamienia, w stronie północnej. *Al. Jel.*

Głoginiec, folw., pow. krotoszyński, 2 dm., 60 mk., należy do domin. Zimnejwody.

Głogno, niem. *Glognau*, wś, pow. ządzbors-

ki na pruskich Mazurach, między dwoma jeziorami.

Głogoczów, wieś, w dawnych przywilejach *Gołoczów* (Goloczow) zwana, w pow. myślenickim, nad Głogoczówką, przy trakcie Kraków-Izdebnik, a bocznej drodze Głogoczów-Jawornik. Od Mogilan na płd. 6 kil., od Myślenic na płn. 7 kil. Poczta w Mogilanach. Obszar większej posiadłości roli ornej 196, łąk i ogr. 24, pastw. 16, lasu 455; mniejszej posiadłości roli ornej 1220, łąk i ogr. 212, pastw. 148, lasu 421, mk. 1226, między nimi 1210 dusz rzym. kat., 1 ewang., 15 żydów (Szem. dyec. tarn. 1880). Domów 217. Par. łac. w miejscu. Pierwotny kościół drewniany pod wezwaniem św. Mikołaja istniał już w r. 1333, jak tego dowodzi przywilej z dnia 17 stycznia 1333 r. nadany w Krakowie przez Jana Grota, biskupa krakowskiego, mocą którego tenże darował dziesięciny z wsi Wierzbia i Jeleczy (pow. miechowski) zgromadzeniu pp. premonstratenek w Imbramowicach. Między świadkami na tym przywileju podpisanymi znajduje się Petrus, plebanus ecclesiae in Goloczów. Kościołek ten atoli zburzono w r. 1812, na miejsce którego postawiono murowany pod wezw. św. Maryi Magdaleny. Poświęcił go Grzegorz Thomas, biskup tyniecki, dnia 3 maja 1823. Dzwony pochodzą z r. 1583. Wieś istniała już w wieku 13, bo pod r. 1254 jeszcze należała do dóbr klasztoru cystersów w Szczyrzycu, jak tego dowodzi przywilej z dnia 10 maja 1254, mocą którego Klemens i Marek, synowie Marka, wojewody krakowskiego, odnawiają wszelkie darowizny uczynione przez ich wuja Teodora pomienionemu klasztorowi, w obecności Bolesława Wstydliwego. W archiwum parafii tutejszej najstarszą datę przedstawia wypis z księgi beneficyów z r. 1440; następnie dokumenta sporne z lat 1498 (o dziesięciny), 1529 (wypisy z ksiąg retaxacyj); od r. 1498 poczyna się poczet proboszczów, a metryki sięgają 17 wieku. W końcu znajduje się akt zamiany niektórych dóbr Cystersów sczyrzyckich za wsie Jordanowe. Zamianę tę zawarto w Krakowie 1560 r. Akt zamiany dóbr między Spytkiem Jordanem z Zakliczyna i Melsztyna, wojewodą sandomierskim, starostą przemyskim i kamienieckim, dziedzicem wsi w wojew. krak. Wilkowisk większych i mniejszych. Raciborzan i w części Markuszowic i Porembic, a opatem szczyrzyckim Janem Janowskim, dziedzicem Głogoczowa, Włosania i Mogilan w dystrykcie krak. położonych. Wymienione dobra oddaje Jordan opactwu cystersów, a za nie bierze wskazane wsi opackie; dziesięciny atoli w Głogoczowie, Włosaniu i Mogilanach zatrzymują sobie cystersi. Jest tu inwentarz dochodów probostwa spisany r. 1688 za dziedzica Głogoczowa Jana z Zakliczyna Jordana, podkomorzego krakowskiego. Dziś G. należy do klucza mogilańskiego będącego własnością spadkobierców Józefa Konopki z Mogilan. W Głogoczowie istniało wójtowstwo i sołtystwo. W latach 1358 i 1365 sołtysem Gł. był niejaki Mikołaj, a w latach 1375, 1377, 1382 niejaki Stanisław. Jest tu szkoła ludowa jednoklasowa o jednym nauczycielu. Istnieje zarazem fundusz dla ubogich, którego majątek zakładowy wynosi 113 złr. *Br. G.*

Głogoczówka, znaczny strumień, nastaje na granicy gmin Głogoczowo i Krzyszkowic w pow. myślenickim, z połączenia się dwóch potoków, południowego Krzyszkowianki i północnego Sieprawki. Gł. płynie na zachód krętem łożyskiem granicą tychże gmin po północnym brzegu lasu krzyszkowickiego; poczem w obr. gm. Gł. przerznąwszy drogę boczną głogoczowsko-jawornicką, zwraca się na północny-zachód. Przyjąwszy zaś od pr. brz. potok od Włosania płynący, myl. Głogoczówką mianowany, przyjmuje kierunek połud.-zach., równoległy do gościńca Kraków-Izdebnik, a wzmocniwszy się wodami potoku płynącego od południa granicą gm. Głogoczowa i Krzywaczki zwraca się znowu na północny-zachód. W tym biegu swym przerzyna pomieniony gośc i po 8 kil. krętego biegu wpada do Skawinki. z praw. brz. na granicy gmin Krzywaczki, Głogoczowa i Radziszowa. *Br. G.*

Głogonin, wieś i gm., pow. krotoszyński, 2 miejsc.: 1) Gł.; 2) wś, Waleryanowo; 35 dm., 336 mk., 20 ew.: 316 kat., 78 analf. Poczt, w Borzęciczkach (Radenz) o 4 kil., st. kolei żel. w Koźminie o 12 kil.

Głogów, wś włośc., pow. radomski, gmina Wieniawa, par. Mniszek. W 1827 r. było tu 9 dm., 65 mk.; obecnie liczy 11 dm., 107 mk., 43 mr. ziemi włośc. W 15 w. G. był własnością ustachego i Dersława Zakrzewskich herbu Lewart (Dług. I 310). Część G. w XVI w. posiadał Piotr Kochanowski a ponim objął ją syn Piotr brat poety.

Głogów, dawniej *Głowów*, z Borsukiem, Lesznią, Wolą, Wólką i Wygodą, miasteczko w pow. rzeszowskim, liczy 3440 mieszk., między nimi 860 żydów. Głogów jest siedzibą sądu powiatowego, notaryusza, ma urząd pocztowy, szkołę ludową trzechklasową i parafialny kościół rzym. kat. Większa pos. wynosi 213 m. roli, 40 m. ogrodów i łąk, 18 m. past. i 1136 m. lasu; mniejsza poś. 779 m. roli, 66 m. ogrodów, 88 m. pastwisk i 11 morg. lasu. Znaczny handel bydłem i trzodą, wielu szklarzy.

Głogów, *Głogówek* na Szląsku, niem. *Glogau*, inaczej *Głogowa* (ob.) *Górna* i *Dolna*.

Głogowa 1.) lub *Głogowo*, wś, pow. kutnowski, gm. i par. Krośniewice. W 1827 r. by-

ło tu 17 dm., 109 mk.; obecnie liczy 33 osady, dm. 27, mieszk. 313, ogólna przestrzeń m. 1067 z folw. Mindalów (236 m.), gruntu ornego 777, lasu 90, past. 75, włośc. m. 125. Ziemia dobra, gospodarstwo zaniedbane, własność Jakóba Engielmana. Do dóbr G. należała wś Jankowice os. 14, gruntu m. 14. 2.) **G.**, wś, pow. koniński, gm. Piorunow. Leży na południo-wschód Konina, odległa od tegoż m. 17 w., od osady Władysławów 3 w. Liczy powierzchni 100 mr., grunt żytni klasy II i III leży w okolicy lesistej, ludności mięszanej polsko-niemieckiej 131 dusz, przy tem folwark tegoż nazwiska, do dóbr Chylin należący. 3.) **G.**, wś, pow. kolski, gm i par. Kłodawa. W 1827 r. było tu 14 dm. i 97 mk. *W. W.*

Głogowa Dolna lub *Wielka*, inaczej *Głogów Dolny* lub *Wielki*, niem. *Gross-Glogau*, miasto pow. i twierdza na Szląsku, w okręgu regencyjnym lignickim, nad Odrą (głównie na lewym brzegu), poniżej ujścia Baryczy, o 53 kil. od Lignicy, o 110 od Wrocławia, o 44 od Leszna, o 61 od Żegania, z kościołem na wyspie Odry, pod 30°46'30" dł. wsch. i 51°38' szer. płn., 278 stóp par. npm. G. ma 18,265 mk., w tej liczbie 4000 wojska. Starożytny zamek jest siedzibą władz sądowych. Dwa gimnazya. Głośny zakład kartograficzny i litograficzny. Szkoła rzemiosł. Wielki handel zbożowy, 4 jarmarki, 28 maja na wełnę. Cztery linie kolei żelaznych. Fabryki fraucuskich kamieni młyńskich, krochmalu, zégarów ściennych, maszyn, gazu. Twierdza z bastyonami werki zewnętrzne mało wysunięte. W G. urodził się słynny matematyk i kraniolog Jan z Głogowy oraz (1610 r.) historyk Joachim Pastoryusz ab Hirtenberg. Tu również żył najlepszy poeta niemiecki XVII w. Andrzej Gryphius. Historyą G. pisał po niem. Minsberg. Byłato niegdyś stolica udzielnego księstwa głogowskiego, które około 1242 r. powstało, ale umniejszane coraz bardziej dochowało swoich książąt do r. 1488 w osobie Jana II ks. na Żeganiu. Księstwo to obejmowało mniej więcej tę przestrzeń, którą dziś zajmują powiaty: głogowski, zielonogórski, kożuchowski, szprotowski i górski. G. wsławiła się 1008 i 1109 r. mężną obroną w wojnach Bolesławów polskich przeciw Niemcom. Wtedy leżała na praw. brz. Odry. R. 1120 Bolesław założył miasto na lewym brzegu a gdy 1147 wybuchł pożar na brzegu prawym, całe na brzeg lewy przeniesiono. R. 1260 ks. Konrad II zbudował zamek, 1270 kościół na wyspie, 1271 oddał dominikanom dawniejszy na lewym brzegu wzniesiony kościół a małżonka jego zbudowała im kościół śś. Piotra i Pawła. R. 1300 ks. Henryk III funduje klasztor klarysek. R. 1331 król czeski Jan oblega G. i zdobywa. R. 1462 zjazd króla polskiego Kazimierza z królem czeskim Jerzym. W wojuie 30-letniej częste utarczki i przechody wojsk. R. 1741 w marcu Prusacy zdobywają G. szturmem. W ciagu 7-letniej wojny miasto nie było oblężone. R. 1806 w grudniu G. kapitulowała zajął ją gen. Vandamme. Od 1742 do 1809 w G. była regencya Dolnego Śląska. R. 1814 w kwietniu sprzymierzeni odebrali to miasto francuzom. *Powiat głogowski* ma 16.5 mil kw. rozl. i 74264 mk. przeważnie ewangielików (27 % katol., 1 % izrael.). Gleba po większej części żyzna, zwłaszcza po lewej stronie Odry, po prawej piaszczysta. Dostarcza wybornego żyta, lecz i innych zbóż dosyć a owoców bardzo wiele. Hodowla bydła i owiec kwitnie. Trzody chlewnej ma więcej niż którykolwiek inny powiat szląski. Fabryk kilka, olejarni sześć. Są też usiłowania hodowli jedwabników: Główne miasta: Polkwitz, Quaritz, Dalkau, Rietschütz, Rauschwitz, Priedemost, Suckau. *F. S.*

Głogowa Górna lub *Mała*, inaczej *Głogów G.* lub *M.*, także *Głogówek*, po niem. *Ober-Glogau* albo *Klein-Glogau*, miasto, pow. prądnicki na Śląsku górnym, leży pod 35°48'30" dł. wsch. i 50°21'18" szer. półn., na wzgórzu podnoszącem się łągodnie z doliny rzeki Osobłogi' 647 stóp npm., na prawym brzegu Osobłogi, w okolicy falistej, wzgórzystej, bardzo żyznej, w powabnem otoczeniu ze stacyą drogi żelaznej nissańsko-kozielskiej, o 51 kil. od Nissy. Na zachód podnoszą się Jesioniki morawskie aż do Dziadka, na wschód widać górę św. Anny prawie zewsząd. Krzyżują się w G. drogi do Głupczyc, Prądnika, Koźla i Krapkowic. Miasto jest dotąd otoczone murem nieźle zachowanem, wały zaś i fosy przeważnie zrównane zamienione zostały na ogrody owocowe. Trzy przedmieścia i główne ulice miasta zowią się: Kozielska, Zamkowa i Wodna. Wszystkie uliczki pod kątami prostemi się schodzą, rynek ma kształt długiego prostokąta. Jest tu 9 kościołów, 5 szkół, szpital, ratusz, 307 dm. prywatnych, 15 fabrycznych, 148 gospodarskich. R. 1781 G. miała 1511 mk.; r. 1794: 2142, r. 1806: 2230, r. 1834: 2611, w tem 2421 kat., 78 ew., 112 izr. R. 1861: 4188 mk. Bywa tu 5 jarmarków rocznie. Katolicy mają tu kościół już 1379 roku podniesiony do stopnia kolegiaty, z 6826 parafianami, mający piękne malowania ścienne; drugi kościół kuracyalny, niegdyś klasztorny, z kaplicą loretańską i wieżą wspaniałą; trzeci t. zw. Gliniany Lehmkirche, z roku 1790, leży o 1/4 mili od G. na gruntach wsi Dyrślowice. Jest też w G. seminaryum nauczycielskie katolickie. Dekanat katolicki głogowski dyecezyi wrocławskiej obejmuje 9 parafij: Kazimierz, Deutsch-Probnitz, Deutsch-Rasselwitz, Glaesen, Kerpen, Głogówek, Schoenau o. S., Schreibersdorf i Wiese-

Pauliner. Urzędowy język w dekanacie mieszany ale głównie polski. Kościół ewangielicki mały 1856 r. wzniesiony, liczy 500 paraf. Synagoga żydowska r. 1864 zbudowana dla 174 dusz. Obszerny klucz G., jest dziś majoratem rodziny hrabiowskiej Oppersdorf, która je od połowy XVI w. posiada. Klucz ten obejmuje dobra: Głogowa Górna, Głogowiec Neu-Kuttendorf, Neuhof, Rzepc, Wiese-Pauliner, Dyrślowice, Schreibersdorf, Lobkowitz, Jarczowitz, Broschütz, Grocholub, Alt-Kuttendorf, Froebel, Probstberg i Deutsch-Probnitz. Dobra Głogowa Górna czyli *Schloss-Oberglogau* obejmują z folw. Wójtowice 727 mr. rozl. Wś zaś przyległa do zamku, zwana też *Pasternik*, ma 34 osad i 2 młyny wodne.— Historya mka G. datuje się od Władysława ks. opols. (1246 —1283), który tu klasztor minorytów założył. W tymże czasie założoną być musiała wioska Wójtowice. Później powstał zamek, ale zapewne też w XIII w., bo już ks. opolski Bolesław II (1283 — 1313) obrał sobie tu drugą rezydencyą. Do rzędu miast G. był podniesiony jeszcze za Władysława. W XV w. rej wodzili w mieście hussyci, którymi opiekował się ks. gliwicki Bolesław. Po zgonie ostatniego z książąt opolskich Głogowa Górna dostała się Jerzemu margrafowi brandenburskiemu. Ten, jak i później 1555 r. Izabela węgierska, usiłował krzewić tu protestantyzm, ale się to niezbyt powodziło. Podczas 30-letniej wojny miasto wiele ucierpiało. R. 1633—36 wielkie pożary je nawiedziły i 1633 morowe powietrze. R. 1643 Szwedzi splądrowali miasto. D. 5 paźdz. 1655 przybył tu Jan Kazimierz i bawił do grudnia t. r. Jego żona pozostała dłużej a on sam jeszcze raz był w G. 1669 r. Po wojnie 7-letniej 1765 straszny pożar zniszczył miasto, 1800 r. grad wybił do szczętu wszystko bydło mieszkańców, 1818 r. przeniesiono stąd władze powiatowe do Prądnika. Historyą G. wydał 1860 w mieście G. Niemiec Schnurpfeil *F. S.*

Głogówek, ob. *Głogowa Górna.*

Głogowiany, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Książ wielki, na północo-zachód od Książa w odległości wiorst 4 położona; należy do ordynacyi Myszkowskich Książ wielki, własność Zygmunta hr. Wielopolskiego. W r. 1827 miała domów 17, mieszk. 123, obecnie liczy ludności 292 głów, domów drewn. 32; os. włośc. 24, z których jedna stanowi oddzielną realność włościańską, i zowie się Głogowianka; obejmuje przestrzeni gruntów: dwors. mr. 75 pr. 227, i włośc. mr. 513 pr. 239. Oprócz tego jest tu oddzielny folwark, zwany G.-kustodya, w wieczystej dzierżawie zostający, zawierający gruntów mr. 71, liczy mieszkańców 10 (m. b. k. 4), dom mur. 1. Wieś ta należała do probostwa i kustodyi w Książu wielkim, na mocy erekcyi z r. 1579. W r. 1805 po śmierci ks. Tymoteusza Kośmińskiego, kustosza, rząd austryacki posiadłość tę zabrał na skarb, a na utrzymanie jednego księdza płacił zł. reńskich 180 rocznie, do r. 1808, następnie część ta zwana kustodyą była wydzierżawiana czasowo, nareszcie przeszła w dzierżawę wieczystą.

Głogowice, wś, pow. brzeziński, gm. Lipiny, par. Skoszewy. W 1827 r. było tu 19 dm. i 124 mk.

Głogowice, ob. *Bierawa.*

Głogowiec 1.), wś, pow. kutnowski, gm. Sójki, par. Głogowiec. Leży przy trakcie z Kutna do Łaniąt, o 6 w. od Kutna, o 3 od Łaniąt. Posiada kościół paraf. murowany, starożytny z r. 1560, erygowany wraz z parafią 1433 r. przez Jana Głogowskiego dziedzica; szkołę początkową w os. Klanowiec należącej do G. W 1827 r. było tu 18 dm., 220 mk.; obecnie liczy 19 dm., 22 osad, 216 mk., obszaru 985 mr., w tem 750 ornej ziemi, 100 lasu i 60 łąk, do włościan należy 75 m. Par. G. dek. kutnowskiego 1427 dusz liczy. 2.) **G.**, kol. i folw., gm. Zelgoszcz, par. Świnice. W 1827 r. było tu 8 dm. 69 mk. 3) **G.**, wś, pow. kaliski, gm. i par. Iwanowice. *W. W.*

Głogowiec, wś u ujścia Wisłoka do Sanu w pow. łańcuckim, należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Przeworsku a parafii rzym. kat. w Gniewczynie, liczy 380 mieszk. Większa pos. wynosi 193 m. roli, 17 m. ogrodów, łąk i past. i 38 m. lasu, mniejsza 291 m. roli, 19 m. ogrodów i łąk, 105 m. pastwisk i 19 m. lasu.

Głogowiec, domin., blisko jeziora Trlągu i Noteci, pow. mogilnicki, 2742 mr. rozl. i 3 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Amalienhof; 3) folw. Ratowo. St. poczt. w Mogilnie o 10 kil., st. kolei żel. w Broniewicach (Amsec) o 6 kil.

Głogowiec, niem. *Gloeglichen*, wieś i dobra, pow. prądnicki, par. Głogowa Górna, o 3 mile od Prądnika o 3 kil. od Głogowy Górnej. Dobra G. z folw. Zwierzyniec mają 1174 m. rozl., wś zaś 23 osad, 691 m. rozl. *F. S.*

Głogowiniec, domin., pow. wągrowiecki, 739 mr. rozl.; 3 dm., 65 mk., 24 ew., 41 kat., 38 analf. St. poczt. w Kogni o 4 kil., st. kolei żel. w Nakle o 18 kil.

Głogówka, znaczny strumień, wypływa w obr. gm. Głogowa, w pow. rzeszowskim, z dwóch strug, łączących się poniżej stawu, koło zabudowań folwarcznych, w zachodniej stronie mieściny; płynie na południe krętem łożyskiem, między gminami Głogowem a Zabajką, następnie przechodzi na łąki Rogoźnicy; przyjąwszy od pr. brz. strugę, napływającą od Zabajki, płynie dalej łąkami i tworzy granicę gmin Lipia i Rogoźnicy; w końcu przechodzi w obr. gm. Mrówli, i tutaj połączywszy się z pr. brz. z potokami Osiną i Mrówlą, tworzy

potok, Czarną zwany, dopływ Wisłoku. Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Głogówko, folw., pow. krobski, 5 dm., 112 mk., należy do Drzęczewa, własność klasztoru Filipinów w Gostyniu i rodziny Mycielskich.

Głogówko, niem. *Glugowko*, 3 przy sobie położone osady, pow. świecki, po lewym brzegu Wisły, w nizinach, naprzeciwko Chełmna, przy bitym trakcie chełmińsko-terespolskim, 1/3 mili od Świecia, 1/2 mili od Chełmna, 1 milę od stacyi kolei żel. w Terespolu; ze strony Wisły mocną groblą obwarowana. Pomimo to wiele cierpi przez wylewy z powodu bliskiego ujścia Czarnej wody do Wisły, które nie może być zabezpieczone. 1) G., wieś król., niem. *Königl.-Glugowko*, obszaru ziemi mr. 464, bud. 22, dm. mieszk. 17, katol. 14, ewang. 165. Parafia i poczta Świecie, szkoła Kosowo. 2) G. mlekarnia, niem. *Glugowko-Milcherei*, należy do wsi G., budynki 2, dom mieszk. 1, ewang. 3. 3) G. miejskie, niem. *Städtisch-Glugowko*, osada do Świecia należąca, budyn. 10, dm. mieszk. 6, kat. 4, ewang. 42. Parafia, szkoła i poczta Świecie. *Kś. F.*

Głogowo 1.), os., pow. koniński gm. Władysławów, par. Russocice, odl. 21 w. od Konina, liczy 21 mk., 38 mr. ziemi, należy do dóbr Russonie. 2.) **G.**, ob. *Głogowa*. 3.) **G.**, os., pow. słupecki, gm. Zagórów.

Głogowo 1.), wieś, pow. krotoszyński, 32 dm., 246 mk., 22 ew., 224 kat., 112 analf. Poczta w Raszkowie o 3 kil., st. kolei żel. w Ostrowie o 12 kil. 2.) **G.**, domin., pow. krotoszyński, 3309 mr. rozl., 6 dm., 125 mk., należy do księstwa krotoszyńskiego. *M. St.*

Głojkowo, domin., pow. inowrocławski, 965 mr. rozl., 3 dm., 74 mk., wszyscy katol., 36 analf. Poczta w Dąbrowie (Louisenfelde) o 4 kil., st. kolei żel. w Inowrocławiu o 16 kil. Niegdyś własność Hip. Duszyńskiego. *M. St.*

Głojsce, wś w pow. krośnieńskim przy gościńcu z Dukli do Jasła nad potokiem Styrową wpadającym do Iwli pobocznej z prawego brz. Wisłoki w okolicy górzystej i leśnej, obfitującej w źródła naftowe. G. liczą 689 mieszk. i należą do parafii gr. kat. w Żmigrodzie starym a sądu pow. i urzędu poczt. w Dukli, zkąd są o 6·6 kil. oddalone. Większa pos. wynosi 17 m. roli, łąk i ogrodów i 326 m. lasu, mniejszą pos. 737 m. roli, 66 m. ogrodów i łąk, 70 m. pastw. i 5 m. lasu. Za Długosza (I, 484), własność Jana Kobylańskiego h. Grzymała.

Głojsce, potok, mylnie *Głojsze* zwany na Spezial-Karte der österr, ungar. Monarchie (1: 75·000), Zone 7, Col. XXV. Wytryska w obr. gm. Łysej góry w pow. krośnieńskim zpod półn. wsch. stoku wzgórza „Łazy“ zwanego (640 m. pom. wojsk.), ze źródeł leśnych. Płynie na północ przez Łysą górę i przez obręb gm. Żmigroda starego. Na chwilę dostaje się w obr. gm. Siedlisk, gdzie pod folwarkami zwraca się na zachód; poczem przechodzi znowu w obręb Żmigrodu starego. Na chwilę dostaje się w obr. gm. Siedlisk, gdzie pod folwarkami zwraca się na zachód; poczem przechodzi znowu w obręb Żmigrodu starego. W dolnym swym biegu przerzyna obręb miasta Żmigrodu, powyżej którego zwraca się na północ i który opływa od wschodu. Pod Żmigrodem wpada z pr. brz. do Wisłoki, naprzeciwko wsi Mytarki. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Głomacz, niem. Lommatsch, ob. *Łomacz*, *Łamacz*.

Głomczyn, ob. *Czerwińsk*.

Głomsk, niem. *Glumen*, ob. *Głąbsk*.

Głosków 1.) i *Głoskowa wola*, wieś i folw., pow. grojecki, gm. i par. Jazgarzew. W 1827 r. G. liczył 19 dm., 241 mk. Istnieje tu na gruntach dworskich wzorowe gospodarstwo i słynna owczarnia. G. wola założoną została w 1468 r. Dobra G. składają się z folw. G., Pracka Wólka, nomenklatur Zielone, Karolin i Kossut, tudzież wsi G. i Wólka Pracka, od Warszawy w. 20, od Piaseczna w. 6. Rozl. wynosi m. 1877, folw. Głosków grunta orne i ogrody m. 657, lasu m. 812, razem m. 1633, bud. mur. 14, drewn. 23, płodozmian 9-polowy; folw. Pracka Wólka m. 244, bud. mur. 2, drewn. 7, płodozmian 9-polowy. Gorzelnia, browar piwny, cegielnia, dwa młyny wodne. Rzeka bez nazwy przepływa terytoryum; pokłady torfu i ślady rudy żelaznej. Wś G. os. 25, gruntu m. 391; wś Wólka Pracka osad 9, gruntu m. 25. 2.) **G.**, wieś i folw., pow. garwoliński, gm. Górzno, par. Garwolin. Liczy 26 dm., 192 mk. Dobra G. składają się z fol. G., Wrzosów, awulusu Słup, tudzież wsi G., Dudka, Wilkta, od Garwolina w. 6, rozl. wynosi mr. 2665, a mianowicie: folw. Głosków grunta orne i ogrody m. 380, lasu m. 1661, razem m. 2187, płodozmian 12-polowy, bud. mur. 5, drewn. 21; folw. Wrzosów z Awulusem Słup m. 478, płodozmian 9- i 4-polowy, bud. drewn. 12. Młyn wodny, wiatrak, smolarnia, staw i rzeka Wilga v. Garwolka przepływa, pokłady marglu. Wieś G. osad 19, gruntu m. 344; wś Dudka osad 7, gruntu m. 133; wś Wilkta osad 16, gruntu m. 237.

Głoskowska, rzeka w pow. grójeckim, bierze początek pod Grzędami na północ Tarczyna; płynie ku wschodowi, od Szczuk skręca w stronę wschodnio-północną, i przybrawszy kierunek południowo-wschodni, za Głoskowem i młynem Zieloną, wpada z lewego brzegu do Jeziorny pod młynem Białą. Długa w rozwinięciu około 10 w. *J. Bl.*

Głośniki, wś, pow. kalwaryjski, gm. Krakopol, par. Simno. W 1827 r. było tu 21 dm., 179 mk., obecnie liczy 38 dm. i 264 mk., odl. od Kalwaryi 35 w.

Głoszyn, olędry, pow. gnieźnieński, 9 dm., 78 mk., 72 ew., 6 kat., 19 analf. Najbliższa poczta w Witkowie, st. kolei żel. w Trzemesznie. *M. St.*

Głotowo, niem. *Glottau*, wś kościelna parafialna, pow. licbarski, nad małą strugą wpływającą do rz. Łyny (Alle), 1/2 mili od Dobrego miasta (Guttstadt), niedaleko bitego traktu. Należała do dóbr stołowych warmińskich biskupów. Od najdawniejszych czasów osiadł tu ród możny zwany „Glotinorum vel Gobatinorum,“ istniało także „castrum glotoviense et districtus (powiat, ziemia) Glotoviae.“ Roku 1313 biskup warmiński Eberard wystawia pierwszy znany dokument lokacyjny dla tej wsi; dla zbytniej odległości, mówi, że dotąd żaden jeszcze niemiecki lokator czyli sołtys o to miejsce się nie zgłosił. Teraz dopiero Jan zwany Doberin przyjął lokacyą. Włók uprawnych „in campo Wene“ po prusku zwanem przed grodem glotowskim było wtedy 90. R. 1347 biskup warmiński Herman w dokumencie swoim erekcyjnym wystawionym dla kolegiaty w Dobrem mieście (Guttstadt) wspomina o nadzwyczajnych zajściach, cudach, łaskach i pielgrzymkach, jakie się tu działy z przyczyny Najśw. Sakramentu. Nawet kolegiata była tu pierwotnie z owego powodu ufundowana; a kiedy około tegoż r. 1347 przeniesioną została do Dobrego miasta, ponieważ miejsce nie było tu dosyć bezpieczne z powodu napadów litewskich, biskup ustanawia, ażeby tytuł kolegiaty wzięty był z Glotowa, i proboszcz glotowski żeby był zarazem przełożonym kolegiaty „imo debet omnino persistere in Glottow titulus et originalis honor ac principalis matercitas velut prius, propter venerationem benedicti Sacramenti sanctissimi Corporis domini salvatoris, per quod ibi fiunt miracula et devotus ibi recursus geritur populorum.“ R. 1313 jest tu proboszczem Konrad, a potem byli tutejsi proboszczowie zarazem przełożonymi (praepositi) kolegiaty. R. 1491 biskup Łukasz ustanowił tu osobnego proboszcza, który nie był przełożonym, tylko płacił do kolegiaty rocznie grzywien lekkich 7. Pierwszym takim niekolegiackim proboszczem jest Jan Pinnaw. R. 1533 jest proboszczem Mateusz Sinreich. Potem znowu każdoczesny proboszcz kolegiaty był zarazem proboszczem w Glotowie; ostatni taki proboszcz Roch Krämer umarł już po zniesieniu kolegiaty za pruskich rządów r. 1826. Pierwotnie nosił kościół glotowski tytuł św. Andrzeja. R. 1722 kiedy był nowy kościół w Glotowie zbudowany, biskup Szembek konsekrował go i nadał mu tytuł św. Floryana. Obecnie nosi tytuł ss. Salvatoris. Do parafii glotowskiej należy jeszcze kościół filialny św. Katarzyny Panny i Męczenniczki we wsi Münsterberg. R. 1873 liczono dusz katol. komunikujących 1336. Na pięknem wzgórzu przy Glotowie znajdują się t. zw. stacye Męki Pańskiej czyli Droga krzyżowa albo Kalwarya glotowska; figury Męki Pańskiej do licznych kaplic i stacyj nowo teraz właśnie zostały sprowadzone. Dodaje się w końcu, że za rządów pruskich po sekularyzacyi dóbr duchownych, Glotowo przeszło na własność dawniejszych biskupich czynszowników. *Ks. F.*

Głowo, kol. nad rz. Swonką, pow. brzeziński, gm. Biała, pąr. Gieczno, liczy 20 dm., 180 mk., ziemi włośc. 326 mr. Młyn woduy.

Głowa, niem. *Haupt*, os. w pow. gdańskim według Kętrzyńskiego. W spisach urzędowych obecnie jej niema.

Głowacz, niem. *Klawittersdorf*, wś w pow. wałeckim, ob. *Głowaczewo.*

Głowacze 1.), wś włośc., pow. wilejski, o 53 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., gm. Radoszkowicze przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 14 dm., 80 mk. prawosł. (1866). 2.) **G.**, futor nad rz. Mukszą, pow. kamieniecki, par. Kamieniec.

Głowaczewo al. *Głowacz*, *Kłowice*, niem. *Klawittersdorf*, włośc. wś, pow. wałecki, nad strugą Piłą do rz. Gwdy wpadającą, która tu młyn obraca (Klawittermühle), na bitym trakcie z Jastrowia do Wałcza, dokąd odległość 1 mila. Obszaru ziemi obejmuje mr. 6798, bud. 67, dm. mieszk. 23, kat. 82, ewang. 108. R. 1875 założono tu nowe wybudowanie, które nazwano po niem. Hochberg. Jak czytamy w wizytach kościelnych Braneckiego z r. 1641 i Kierskiego z r. 1738 istniała tu mała kaplica drewniana.

Głowaczów, os., przedtem mko, nad rzeką Radomką, pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów. Leży śród lasów rządowych o 33 w. od Radomia a 80 w. od Warszawy. Posiada kościół paraf. murowany (wystawiony 1662 r. przez ks. Tomasza Leżańskiego, bisk. łuckiego, opata wąchockiego, dziedzica G.), szkołę elementarną od 1827 r. Założony został jako miasto w 1445 r. przez Sędziwoja Głowacza z Leżenic, dzielnego rycerza, towarzysza wypraw wojennych Witolda W. ks. lit. W następnych wiekach należał do Wieszczyckich, w końcu do Boskich. Kościół tutejszy miał być założony w 1390 r. przez Jana Głowacza z Leżenic (wioski przyległej z Głowaczowem, który prawdopodobnie założony był na jej gruntach). W 1827 r. było tu 64 dm. i 490 mk.; w 1861 r. liczono 98 dm., 3934 mk, w tej liczbie 396 żydów, obecnie ma 121 dm., 1424 mk., 736 mr. ziemi miejskiej i 7 m. dworskiej. Targi w niedzielę. St. poczt. w Magnuszewie.

Głowaczowa (z Gołemkami i Przyborowiem), wś w pow. pilznieńskim, należy do parafii rzym. kat. w Strasięcinie, sądu pow. w Pilznie a urzędu poczt. w Czarny. Okolica

Głowaczowa jest pokryta lasami szpilkowemi, przez które przechodzi kolej arcyks. Karola Ludwika. Mieszk. ma 770 i kasę pożyczkową z kopitałem 162 zł. w. a. Większa pos. wynosi 689 m. roli, 63 m. ogr. i łąk, 103 m. past. i 1175 m. lasu, pos. mniejsza 675 m. roli, 120 m. ogrodów i łąk, 258 m. pastw. i 25 mr. lasu.

Głowaczówka, przys. Sachówki w pow. wadowickim.

Głowaczówka, wś nad stawem, przez który przepływa rz. Fosa, pow. latyczowski, par. Międzybóż. Ob. *Hołowaczówka.*

Głowaczyzna, wieś włośc., pow. płoński, gm. Pomiechowo, par. Zakroczym, o 23 w. od Płońska. Liczy 2 dm., 11 mk., 64 m. obszaru.

Głowanowszczyzna, kol., pow. suwalski, gm. Sejwy, par. Puńsk. Ma 3 dm., 10 mk., 184 m. rozl., o 7 w. od Szypliszek.

Główczewice, niem. *Glowszewitz*, rycerskie dobra w drobnych udziałach, pow. chojnicki, północnej części przy granicy pow. kościerskiego, w lesistej i piaszczystej okolicy, $^1/_6$ mili od bitego traktu chojnicko-kościerskiego. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2825, budynk. 52, dm. mieszk. 23, katol. 205, ewang. 18. Parafia Leśno, szkoła Raduń w pow. kościerskim, poczta Brusy. R. 1370 Zygfryd von Gerlachsheim komtur tucholski nadał uczciwemu „Glopze“ włók 20 w tych opisanych granicach: „Anzuheben an des Woythis (Wojciech) von Dirsow (Tczew) Grentzen bis an dy Strebon, von du bis an dy Studenitz mit der Wetzen (łąka), dann bis an dy Czemnegrabb (Ciemne grabie), dann bis by den Wek, von dem Wege bis an des Arnsnestes Grentzen (do Orlikowskiej granicy)“. R. 1570 posiadał tu Andrzej Korda Główczewski włók 10, Jan Główczewski włók 2, Jerzy Kłopat włók $3^3/_4$, Krzysztof Kozak $3^1/_3$, Bartłomiej Najeż 1 włókę. *Ks. F.*

Główczyce, niem. *Glowitz*, wieś parafialna na Pomorzu w pow. słupskim. Miejscowy kościół ewang. jest jedynym w tamtych stronach w którym odbywają się jeszcze polskie kazania. W r. 1879 było przystępujących do komunii w języku niemieckim 5256, w języku polskim 125. Wieś sama przeważnie zniemczona, starzy tylko mówią po kaszubsku.

Główczyce, ob. *Dobrydzień.*

Główczyn 1.) i **Główczynek**, dwie wsie, pow. grójecki, gm. Błędów, par. Mogielnica. W 1827 r. G. liczył 10 dm. i 43 mk. zaś Główczynek 5 dm., 46 mk. Folw. G. z wsią G., Główczynek, kolonią G. i przyległościami na Główczynku zwanemi Krogulec i Węwozami, od Mogielnicy w. 7, podług opisu z r. 1877 rozl. wynosi m. 577, płodozmian 9-polowy, bud. mur. 4, drewn. 12. Młyn wodny stanowiący oddzielną własność, w niektórych miejscowościach pokłady torfu i gliny. Rzeczka Mogielnica przepływa, zasilając dwa stawy. Kol. G. powstała w r. 1877 z nabycia gruntów przez 8 nabywców na prawach dziedzicznych z urządzeniem oddzielnych hypotek, każdy z nich jest właścicielem od 26 mr. do 52; folw. G. do r. 1877 miał obszaru mr. 902 zaś obecnie mr. 577. Wieś G. osad 17, gruntu mr. 40; wś G. osad 9, gruntu mr. 147. 2.) **G.**, wieś i folw., pow. kaliski, gm. Błaszki, par. Iwanowice, o 25 w. od Kalisza, 12 dm., 120 mk. Eolw. G. ma 3 dm., 74 mk. R. 1827 miały 17 dm.. 166 mk. Folw. G. z wsią G. i Romanów, od st. poczt. Błaszki w. 4. Nabyty w r. 1873 za rs. 26,400. Rozl. wynosi mr. 467, płodozmian 12-polowy, bud. mur. 4, drew. 3. Wieś G. osad 16, gruntu mr. 49; wś Romanów osad 5, gruntu mr. 13, w r. 1869 od dóbr tych oddzielony został folwark Paniątków, rozl. mr. 273. 3.) **G.** lub *Główczyno*, wieś i folw., pow. płocki, gm. Święcice, par. Kobylniki. W 1827 r. było tu 6 dm. i 64 mk.; obecnie liczy 21 dm., 163 mk. i 610 mr. ziemi a 20 nieużytków, cegielnia. R. 1867 folw. oddzielony od dóbr Nakwasin. 4.) **G.**, wś włośc. nad Wisłą, pow. lipnowski, gm. Czarne, par. Dobrzyń. Odl. 20 w. od Lipna, liczy 10 dm., 87 mk., 97 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Główienica, os. u zbiegu Czernicy ze Skrwą, pow. rypiński, gm. Gujsk, par. Ligowo, liczy 2 dm., 14 mk.

Główienka, wś w pow. krośnieńskim nad Lubatówką wpadającą z lewego brzegu do Wisłoka w okolicy górzystej (Winna gora 343 metr.) należy do sądu pow. parafii rzym. kat. i urzędu poczt. w Krosnie zkąd jest 4 kil. odległa, liczy 1382 mk., ma szkołę ludową i kasę pożyczk. gminną z kapitałem 450 zł. w. a. Mniejsza pos. wynosi 961 m. roli, 175 m. łąk i ogrodów i 99 m. past. Większa pos. należy do gminy m. Krosna. *Mac.*

Główienka, młyn, nad Główną, pow. średzki, 2 dm., 25 mk., należy do miasta Pobiedzisk (Pudewitz); st. poczt. i kolej żel. w Pobiedziskach o 2 kil. *M. St.*

Głowienkowskie, folw. rząd., pow. wieluński, gm. Galewice, par. Cieszęcin. W 1827 r. było tu 12 dm., 67 mk.

Główienna, góra pod os. Włodowice, pow będziński. Łomy kamienia ciosowego, ze szczytu piękny i rozległy widok.

Główiennica, ob. *Główienica.*

Główiew, wś i folw., pow. koniński, gm. Stare Miasto, par. Kuchary. Leży przy szosie Kalisko-Konińskiej, o 9 w. na płd.-wschód od Konina. W 1827 r. było tu 25 dm. i 290 mk.; obecnie liczy 234 mk. i 1597 mr. obszaru, grunt żytni. Dawniej należała do ekonomii Stare Miasto. *J. Chor.*

Głowięckowskie, folw., pow. wieluński, ob. *Głowienkowskie.*

Głowin, niem. *Glowin*, os. przy wsi Koń,

pow. lubawski, nad znacznem jeziorem, w okolicy lesistej, ma 4 bud., 5 dm., 11 kat., 7 ew. Par. Lipinki, szkoła Ciche, poczta Łąkorz.

Głowina, wś, rum. i folw. nad Wisłą, pow. lipnowski, gm. Chalin, par. Sobowo, o 4 w. od Dobrzynia. Gruntów włośc. 324 mr., w tem 291 m. ornych, 34 dwor., 271 mk. Folwark nad Wisłą liczy 665 mr., w tem 530 m. ornych, 7 bud. mieszk., 26 mk. Karczma Głowina inaczej Parowa, tamże położona nad Wisłą. Do niej należy Głowińska kępa i Krucice. Gruntów włośc. 126 mr., w tem 116 ornych, 12 dworów, 12 budyn. mieszk., 81 mk., ewang. szkoła i dom modlitwy.

Główińsk, kolonia, pow. rypiński, gm. Pręczki, par. Michałki, o 2 w. od Rypina. R. 1827 miała 25 dm., 196 mk.; obecnie ma 38 dm., 245 mk. ewang., 925 m. rozl., kościół ewang. i szkółka czyli kantorat.

Główka, zaścianek mały poleski w pow. pińskim, o 4 mile od Pińska w stronie zachod. na pół drogi wiodącej z Boguszewa do Obrowa z lewej strony. *Al. Jel.*

Główka 1.), niem. *Glowka*, wybud. do Lińska, pow. świecki, w okolicy lesistej, przy powiecie tucholskim, nad jeziorem, ma budyn. 10, dom. mieszk. 5, katol. 31. Parafia Świecie, szkoła Lińsk, poczta Bysław. 2.) **G.**, niem. *Glowka*, wś do Rosochatki przyłączona, pow. tucholski, w okolicy lesistej nad długiem jeziorem, blisko granicy pow. świeckiego; ma bud. 25, dm. mieszk. 16, kat. 90, ewang. 13. Parafia i poczta Sliwice, szkoła Rosochatka. 3.) **G.**, niem. *Glowken*, wś, pow. gołdapski, nad małą strugą do rz. Gołdapki wpadającą, między wzgórzami, niedaleko traktu bitego gąbińsko-łeckiego, ludność polska, ewangelicka.

Główki rogale, wś, pow. siedlecki, gm. Królowa Niwa, par. Zbuczyn. W spisie urzędowym z 1878 r. nie zamieszczona.

Główna, rzeka, poboczna Warty po prawej; ma źródło blisko wsi Imielna, w pow. gnieźnieńskim, płynie przez kilka kil. na granicy pow. gnieźnieńskiego i średzkiego; w pow. średzkim przybiera naprzód kierunek północnozachodni, następnie zachodni, przepływa przez cztery z kolei jeziora, pod wsią Głównem, blisko Pobiedzisk, na południe od wsi Jerzyna, pod Jerykowem i Kowalskiem, dochodzi do pow. poznańskiego; od wsi Wierzonki zmienia kierunek ku południowi i zachodowi, płynie przez Wierzenicę, ponad lasem wierzenickim, przez Janikowo, olędry główieńskie, wś Główno, poza ostatnią blisko Zawad, przedmieścia Poznania, dopływa do Warty. Długość wynosi około 30 kil. *M. St.*

Główna Lada, wieś poleska w pow. ihumeńskim, osad 40, na rzeką Usą, przy ujściu do niej rzeczki Hanaty, niegdyś włas. Swiętorzeckich, należała do dóbr Bohuszewickich, miejscowość głucha, dość żyzna, obfituję w zwierza grubego i lasy dębowe. *Al. Jel.*

Główne, wś i folw., pow. radzyński, gm. Biała, par. Radzyń. W 1827 r. było tu 12 dm., 112 mk.

Głownica, niem. *Glomnitz*, wś na Szląsku Austr., w obw. opawskim, z parafią katol. i szkołą ludową.

Główno, os., przedtem mko, przy zbiegu rzeczek: Brzusnia i Mroga, pow. brzeziński, gm. Bratoszewice, par. Główno, o 15 w. od Brzezin. Leży przy drodze bitęj z Łowicza do Zgierza, odl. od Rawy 42 w., od Warszawy 105 w. Założone zostało tu miasto w 1427 r. przez ks. Ziemowita Mazowieckiego. Potwierdził przywileje w 1522 r. Zygmunt I. W XVII wieku należało do Czarneckich w 1609 r. do Bryckich, dawniej Głowińskich. Kościół i parafią erygował 1427 Jakób de Główno dziedzic. R. 1609 była to filia Domaniewickiego kościoła. Był też w G. dom dla ubogich i oratoryum św. Krzyża. Dziś par. G. dek. brzezińskiego, (dawniej strykowskiego) liczy dusz 1379. Obecnie G. posiada kościół par. murowany, synagogę, szkołę początkową od 1821 r. i stacyę pocztową. W 1827 r. liczono tu 76 dm. i 972 mk.; w 1861 r. było 91 dm. i 1670 mk.; obecnie jest 131 dm. i 2045 mk., 65 osad, 20 m. gruntu. G. dobra należą do Matuszewskich, prócz głównego folw. Zabrzuśnia pod samem G. położonego, składają się jeszcze z folw. Borówka, Kamień mniszewski, Palenice, Ruchna, Warchałów, Ziewanice i karczmy w Toporowie ogólnej przestrzeni liczą 2641 mr., w tem ziemi ornej 1246 mr., a mianowicie: folw. Zabrzuśnia v. Zabrzeźnia grunta orne i ogrody m. 409, łąk m. 68, pastw. m. 54, wody m. 18; lasu m. 102, zarośli m. 9, nieużytki i place m. 28, razem m. 688, bud. mur. 6, drew. 10, płodozmian 14-polowy; folw. Warchałów grunta orne i ogrody m. 97, łąk m. 16, wody m. 2, lasu m. 118, zarośli m. 289, nieużytki i place m. 15, razem 537, bud. drew. 7, płodozmian 6-polowy; folw. Palenice grunta orne i ogrody m. 57, łąk m. 7, past. m. 11, zarośli m. 3, nieużytki i place m. 4, razem m. 82, płodozmian 6-polowy; folw. Borówka grunta orne i ogrody m. 84, łąk m. 24, wody m. 1, lasu m. 170, zarośli m. 5, nieużytki i place m. 2, razem m. 286, bnd. drew. 5, płodozmian 6-polowy; folw. Ruchno A. grunta orne i ogrody m. 211, łąk m. 62, pastw. m. 40, nieużytki i place m. 16, razem m. 329, bud. drew. 1, płodozmian 7-polowy; folw. Ziewanice grunta orne i ogrody m. 125, łąk m. 16, pastw. m. 30, wody m. 5, zarośli m. 13, nieużytki i place m. 17, razem m. 206, bud. mur. 1, drew. 9; folw. Kamień grunta orne i ogrody m. 238, łąk m. 20, pastw, m. 35, wody m. 1, lasu m. 85, zarośli m. 95, nieużytki i place m. 23, razem m. 497,

bud. mur. 1, drew. 8, płodozmian 7- i 8-polowy. W os. G. bud. dworskich drew. 6, gorzelnia, browar, cegielnia, młyn wodny, stawy; wś Palenice osad 16, gruntu m. 385; wieś Ziewanice osad 11, gruntu m. 213; wś Toporów osad 21, gruntu m. 52. *A. Pal.*

Główno 1.) wś i gm., pow. poznański, nad rz. Główną, 3 miejsc.: 1) G. wś; 2) młyn Nadolnik; 3) młyn Karlsbruun, we wsi Głównie oddzielny folw. 231 m. rozl., do młyna Nadolnika należy roli 700 m., 54 dm., 618 mk., 86 ew., 516 kat., 16 żydów, st. poczt. i kolej żel. w Poznaniu o 4 kil. 2.) **G.**, kolon., pow. poznański, 8 dm., 58 mk., 39 ew., 19 kat., 19 analf. Folwark oddzielny 211 mr. rozl. Stacya poczt. i kolej żel. w Poznaniu o 7 kil. 3.) **G.**, olędry, pow. poznański, 3 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Hamer z młynem; 3) osada Darmosz, 7 dm., 101 mk., 21 ew., 80 kat., 13 analf. W olędrach folw. oddzielny ma 337 mr. rozl.; do Hamru i Darmosza należy 397 m. roli. Stacya pocztowa i kolej żel. w Poznaniu o 6 kil, 4.) **G.**, wś, pow. średzki, blisko źródła rz. Główny, 12 dm., 143 mk., 114 ew., 29 kat., 32 analf. St. poczt., kolej żel. i gośc. w Pobiedziskach (Pudewitz) o 2 kil. *M. St.*

Głowów, ob. *Głogów.*

Głowy, wś i kol., pow. kolski, gm. Brudzew, par. Dobrów. W 1827 r. było tu 8 dm., 130 mk.

Głowy, wś, pow. mogilnicki, 6 dm., 45 mk., 1 ew., 44 kat., 17 analf. St. poczt. w Gąsawie o 5 kil., st. kolei żel. w Mogilnie o 18 kil.

Głóżewo, niem. *Glassberg*, królewszczyzna, pow. międzyrzecki, 1556 mr. rozl., 4 dm., 79 mk., 36 ew., 43 kat., 6 analf. Poczta w Górzyniu o 4 kil., st. kolei żel. Zbąszyń (Bentschen) o 33 kil. *M. St.*

Głubczyn al. *Głupczyn* (osobliwie dawniej zwykle tak pisali), niem. *Glubczin*, wś kościelna parafialna, pow. złotowski, tuż ponad granicą W. Ks. Poznań., w położeniu dość niskiem, przedtem mokrem, nad małą strugą do rz. Głumi al. Głąbi uchodzącą, z której mianem, nazwa Głubczyn, Głąbsk, Glumia, (czeskie hlubne tyle co głębia) może być pokrewną; w pobliżu znajduje się kilka jezior; grunt w ogóle gliniasty, urodzajny. G. obejmuje: 1) wieś włośc. z obszarem ziemi mr. 3098, razem z folw. jest budynk. 152, dom. mieszk. 54, katol. 336, ew. 159; 2) rycer. dobra, mają obszaru ziemi mr. 3170. Parafia i szkoła w miejscu, poczta przedtem Krajenka, obecnie Szenfeld, gdzie stacya kolei żel. tczewsko-pilskiej. G. jest prastarą posiadłością szlachecką. W XV wieku mieli ją możni Danaborscy, później Kościeleccy i Grudzińscy, w czasie zaboru pruskiego Gorzeńscy. R. 1785 Augustyn Gorzeński odprzedał dobra swoje Głubczyn, Paruszkę, Dolnik i Rogownicę Andrzejowi Grabowskiemu za talarów 53,333. R. 1875 folw. Dolnik z przyległościami odłączono od dóbr głubczyńskich. Obecny posiadacz Bojanowski. R. 1468 mieszkańcy G. wytoczyli proces przed sądem grodzkim poznań. przeciw panom Wedelom z March. Frydlądu, którzy ich z ludźmi swymi napadli, do szczętu zrabowali, nawet ostatnie obuwie z nóg im ściągnęli; wymienieni są między innymi: Tlusto, Mikołaj, Smigay, Wojciech Grochay, Jakób Raczki, sołtys Brzeczka. Kościoła przez długie czasy nie było w G., dopiero w r. 1588 ówczesny właściciel tej wioski Andrzej Kościelecki opat bledzewski nowo go fundował. W erekcyi zastrzegł wyraźnie, że prawo patronatu w razie przypadku, gdyby dobra głubczyńskie przejść miały w ręce innowierców, wykonywać miał każdoczesny arcyb. gnieznieński, do którego dyecezyi G. wtedy należał. Początkowo był ten nowy kościół filią par. Krajenki, chociaż już r. 1588 nazywany jest parafialnym; r. 1653 miał osobnego proboszcza; konsekrowany r. 1671 przez arcyb. gniezn. Prażmowskiego. Wyjmujemy co pisze wizyta kościelna Mathego z r. 1766. Właściciel teraźniejszy Michał Bleszyński kasztelan bydgoski kościół z gruntu odnowił, dodając pierwotnie drewnianej budowli t. zw. pruskie mury. Przy opisie roli plebańskiej nazywa wizyta: lacus Rogowe versus villam Skórka, jez. Białe, lasek i Księże błoto pod Humrem, łąkę Księże okółko. Wsie paraf. były: Głubczyn, Sokólna ewang. 172, Paraszka ewang. 147, Gaski nowo założ. ewang. 15, Dolnik z młynem ewang. 27, Rogownica ewang. 9, Stare gdzie jest kaplica prywatna właścicieli Andrzeja i Julianny z Komierowskich Gostomskich, katol. 128, ewang. 129. W G. istniała szkoła i szpital, kościoły filialne były 2, w Sokolnie i Paruszce pierwotnie katolickie, potem przez innowierców zabrane, następnie tymże wzięte r. 1643, znacznie podupadło. O teraźniejszym stanie kościoła i parafii głubczyńskiej pisze dyecezyalny, szematyzm z r. 1867: Parafia G. ma dusz 905, kościół tytułu św. Trójcy, bractwo wstrzemięźliwości od r. 1859, prob. Jan Polachowski przybył 1862, wsie parafialne te same co wyżej r. 1766, tylko jeszcze dodane nowo potem założone osady niemieckie: Marienwalde i Orlandshoff. W G. jest szkoła, dzieci katol. 110; 5 katol. dzieci odwiedza szkołę ewang. w Paruszce, 31 w Starem, gdzie nauki religii nie pobierają. Luteranie utrzymują także w G. dom swój modlitwy (Bethaus), w którym pastor z Krajenki 2 razy w roku odprawia nabożeństwo. *Ks. F.*

Głubo, jez. w płn.-wschodniej części pow. połockiego leżące. Ob. *Dryssa.*

Głubokaja, stacya dr. żel. woronesko-rostowskiej w Ziemi Wojska Dońskiego.

Głubokoje, ob. *Głębokie.*

Głuch, niem. *Glauch*, wś, pow. szczycieński, nad strugą Omulew, o 1 milę od Wielbarka, na Mazurach pruskich.

Głuch, jez., ob. *Mereczanka.*

Głucha Łań, rzeka w pow. mozyrskim, nie ma właściwego początku lecz jest prawem przedłużeniem rzeki Wołchy, która, mając źródła w sławnych bagnach Hreczyńskich i w zlewie rzeczki Babki, pod wsią Hreczenowiczami, rozdziela się na 2 ramiona; odtąd prawe zwie się Głuchą Łanią, przepływa najdziksze błotniste miejscowości, wcale niezasiedlone; w kierunku południowym tworzy wyspy i moczary i obiegłszy tak około 2 mil wpada do Prypeci z lewej strony. *Al. Jel.*

Głuche, niem. *Glucha*, włośc. wś, pow. starogrodzki, na gruncie piaszczystym ponad małem jeziorem, $^1/_2$ mili od Skurcza w borach ciągnących się ztąd aż po za Tucholę. Obejmuje posiadł. gbur. 6, ogrodn. 9, obszaru ziemi mr. 450, katol. 139, ewang. 9, dom. mieszk. 18. Parafia, szkoła, poczta Skurcz. Odległość od Starogrodu $3^3/_4$ mili.

Głuche, jez. w pow. sejneńskim, liczy 31 mr. obszaru, 48 stóp głęb. otoczone trzęsawiskami. Strumień wypływający z niego wpada do jez. Turkowo w dobr. Klejwy. Tak podaje L. Wolski (Jeziora w kalend. astron. z 1861 r.) ale na mapie woj. topogr. (XIV, 2) niema wcale tego jeziora. *Br. Ch.*

Głuche 1.), jezioro niewielkie w północnej stronie pow. ihumeńskiego wśród błot i bagien; tu bierze początek rzeczka Worok wpadająca do Uszy. 2.) **G.**, jez. we wsi Malinówka, pow. dyneburski, 18.86 dzies. rozl. *Al. J., Fr. Gl.*

Głuchoniemcy. Cały obszar podgórza od dołów sanockich po Gorlice, Szymbark i Pilzno, skolonizowany był przez Sasów, i dodziś jeszcze lud nazywa tę okolicę: „na Głuchoniemcach."

Głuchów 1.) wś i folw. nad rz. Jeziorną, pow. grójecki, gm. Kobylin, par. Worów. Posiada browar, z produkcyą roczną na 31850 rs. i młyn parowy z produkcyą na 46800 rs. W 1827 r. było tu 17 dm. i 108 mk. Folw. G. z wsią G. i Wysokin, tudzież osadą fabryczną G., od Warszawy w. 38, od Grójca w. 4, od Tarczyna w. 8. Nabyto w r. 1874 za rs. 33000. Rozl. wynosi m. 1087 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 751, łąk m. 118, lasu m. 166, nieużytki i place m. 52. Bud. mur. 5, drewn. 12, płodozmian 11-polowy. Wieś G. osad 29, gruntu m. 207; wś Wysokin osad 7, gruntu m. 52. W roku 1873 od dóbr tych odłączoną została osada Karolków z gruntem m. 30. Osada młynarska G. oddzielona w roku 1877 od dóbr G., ma rozl. m. 49, budow. drewnianych 5. 2.) **G.**, lub *Głuchówek*, folw., powiat kutnoski, gm. i par. Plecka Dąbrowa o 4 w. od Soboty, o 6 od Pniewa, dm. 3, mk. 24, ogólnej przestrzeni m. 180. 3.) **G.**, wieś rząd., w XVII w. arcybiskupia, pow. skierniewicki, gm. i par. Głuchów. Należy od 1829 r. do dóbr rządowych, stanowiących tak zwane księstwo Łowickie. Grunta folwarczne są wieczystą dzierżawą, lasy zaś stanowią osobną straż leśną i mają 3589 morg. Jest tu kościół par. mur. z r. 1786, erygowany 1499 r. przez prob. Trojana, zarząd gminny, szkoła początkowa. Ludność zamożna trudni się płóciennictwem. W 1827 r. liczono tu 47 dm., 353 mk. Parafia G. dek. skierniewickiego 1125 dusz liczy. R. 1789 przyłączono do niej par. Wysokienice jako filią. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Dębowej górze, st. poczt. w Rogo 12 w. Liczy 21063 morg. obszaru i 5659 mk. podług opisu z r. 1853. Dobra G., własność osobista Najjaśniejszego Pana, składały się z folw. i wsi G, kolonii Kochanów, wsi Miłachowice, folw. i wsi Wysokienice, folw. i wsi Skorydoły, fol. i wsi Złota, folw. i wsi Jasień pod Wysokienicami, folw. i wsi Białymin, folw. i wsi Miechowice, wsi Borysław, folw. i wsi Janisławice, wsi Gzów, folw. i wsi Lnisno, wsi Byczki, wsi Modła, fol. i wsi Przybyszyce, folw. i wsi Słupia, wsi: Lipce, Mszadłów, Drzewce, Zasywilki, folw. i wsi Jasień pod Kołacinem, Młyna Reczul, Wójtostwa Reczul, Młyna Gzów, Młyna Przybyszyce, Młyna Grochal, Młyna Reczul, podług wiadomości z r. 1842 Ekonomja Głuchów ma mieć w ogóle rozległości m. 29911. 4.) **G.**, wieś, pow. łódzki, gm. Żeromin, par. Tuszyn. Leży przy drodze bitej ze Rzgowa do Piotrkowa. 5.) **G.**, wieś i folw., pow. łaski, gm. Dąbrowa Rusiecka, par. Brzyków. Leży o 10 wiorst od Widawy. 1827 r. było tu 12 dm., 112 mk. Fol. G. z attynencją Zawistna i wsiami: G., Sabinów, Franin, od Piotrkowa w. 56, od Łasku w. 34, od rzeki Warty w. 1. Nabyte w r. 1862 za rs. 49875. Rozl. wynosi m. 1019 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 535, łąk m. 18, pastwisk m. 2, lasu m. 430, nieużytki i place m. 34, płodozmian 7 i 9-polowy. Bud. mur. 10, drew. 3. Wieś G. osad 39, gruntu m. 199, wś Sabinów osad 12, gruntu m. 87; wś Franin osad 9, gruntu m. 85. 6.) **G.**, folw. i wś, pow. turecki, gm. Tokary, paraf. Głuchów, leży nad rzeczką Teleszyną o 4 w. od Dobry. W połowie XVI w. własność Zarembów następnie Ostrowskich, Wężyków, Pstrokońskich, Cieleckich, Borzęckich, obecnie Zaborowskich. Przestrzeni 1650 mor. z czego włościanie posiadają mor. 390, dwór zaś ma gruntów ornych 660 mor. n. p., łąk 300 m., lasu olszowskiego 240 m. pastwisk i ogrodów 60 m. Łąki irrygowane, stawów 6, z gospodarstwem rybnem. Wieś ta jest wzorowo zabudowana, r. 1827 miała 25 dm., 182 mk., dziś 43 osad. Kościół pod tytułem św. Mateu-

sza Ap. w. 1753 kosztem dziedzica Tomasza Gałczyńskiego wybudowany został. O roku ustanowienia paraf. niewiadomo. Księgi metryczne, związków małżeńskich znajdują się od r. 1570, akta zejścia od 1734 lecz nie prowadzone w porządku lat 2 powodu małego i niewystarczającego proboszczowi utrzymania. Parafia ta często bez pasterza dusz zostawała i dla tego kościół i zabudowania plebańskie chyliły się ku upadkowi. Teraz dopiero od lat 30 kilku własnych posiada pasterzy, dla tego też kościół i inne zabudowania w lepszym są stanie. Ks. Bonifacy Baryłkiewicz r. 1875 cmentarz ogrodził. Do parafii Głuchowskiej należą wsie: Głuchów, Wilczków i Borek Głuchowski. Na cmentarzu grzebalnym znajduje się kaplica św. Salomei. Parafia liczy dusz 722. 7.) **G.**, wś, pow. stopnicki, gm. Potok, par. Drugnia. Leży na lewo od drogi z Chmielnika do Rakowa. Wspomina Długosz (II 389). W 1827 r. było tu 31 dm., 191 mk. 8.) **G.**, wś, pow. pińczowski, gm. Boszczynek, par. Skalbmierz. W 1827 r. było tu 12 dm., 67 mk. W 15 w. należał do Mikołaja Piwko hr. Habdank (Dług. I 528, II 324). 9.) **G.**, wś, pow. siedlecki, gm. i par. Mordy. W 1827 r. było tu 27 dm., 156 mk.; obecnie liczy 28 dm., 341 mk. i 615 morg. obszaru. 10.) **G.**, ob. *Głuchowo.*

Głuchów, miato powiatowe gub. czernihowskiej, nad rzeczką Jeśmanią położone, pod 51° i 43' szerok. półn. i 51°,16' dług. zach., przy gościńcu, łączącym połd. Rossyi z jej środkiem i północą (kijowsko-moskiewski gościniec), nazwę ma zapewne od tego iż jest to najodleglejszy głuchy kąt Małorosyi, klinem wchodzący między orłowską i kurską gubernie. Historya G. w krótkości jest taką: w latopisach imię Gł. jako miasta spotykamy po raz pierwszy w roku 1152, w którym to czasie było zrabowane przez Połowców, przybyłych na pomoc księciu swemu Dołhorukiemu. W r. 1168 jest już miastem księs. Siewierskiego, (odległe o 60 w. od teraźniejszego m. Nowogrdu-Siewierskiego). W r. 1239 G. wzięty przez tatarów, należał potem do księstwa czernihowskiego, następnie przeszedł w posiadanie Polski i Litwy. W roku 1352 mieszkańcy Gł. wymarli od dżumy, jak wieść niesie, pozostał jeden tylko człowiek; lecz miasto prędko na nowo się zaludniło, osobliwie gdy przybył doń z Litwy, ze Słucka, szlachcic Marek Gimber, czy Kimber, herbu Topór, który tu przemysł znaczny rozwinął, za co otrzymał w nadanie wieś Berezę, o 5 wiorst od Gł. Głównem zajęciem jego było wyrabianie potażu. Po śmierci Marka Gimbera handel prowadziła żona jego. Osada, będąca owego czasu w jej posiadaniu, obecnie jest miasteczkiem, noszącem, od imienia pierwotnej właścicielki, nazwę swą: Marczychina Buda. Gł. był twierdzą dosyć silną, w r. 1664 oblegali go Polacy, lecz niezdobywszy odstąpili. Miejscowi rządcy G. nazywali się pułkownikami. W roku 1708, po wyklęciu Mazepy w Gł. został obrany hetmanem, Jan Skoropadski, później Paweł Połubotek, ostatnim był Rozumowski. W roku 1722 w Głuchowie urządzono collegium małorossyjskie, rodzaj senatu. Pierwszym prezesem kollegium z ramienia rządu wielkorossyjskiego był Stefan Weljaminów, który rządził despotycznie i surowo, mając pod swą władzą i duchowieństwo na mocy ukazu Cesarza Piotra I. W r. 1764, gdy się Rozumowski zrzekł hetmaństwa, głównym rządcą Małorossyi i prezesem kollegium naznaczony, przez Cesarzową Katarzynę, II, hr. Piotr Rumiancow, który mieszkał w Głuchowie, w powiecie zaś miał dobra. Odtąd członkowie kollegium byli na wpół Wielkorossyanie i sekretarz również Wielkorossyanin. Po skasowaniu kollegium w roku 1782 G. stał się powiatowem miastem księstwa (gubernii) Nowogrodsiewierskiego, w końcu gubernii Czernihowskiej. Obecnie G. liczy mieszkańców przeszło 15000, z których znaczna część żydów, 9 cerkwi, 2 synagogi. Zakłady naukowe: progimnazium męzkie o 6 i żeńskie o 4 klasach, instytut dla nauczycieli, przy nim szkoła wzorowa, ochrona dla dzieci, urządzona i utrzymywana przez bogatego miejscowego obywatela Tereszczenkę, szpital na 20 łóżek również jego kosztem utrzymywany, bank, st. telegraf., dwa publiczne ogrody, publiczna biblioteka i klub; fabryka parowa maszyn z lanego żelaza, gorzelnia, browar i 2 młyny wodne. Główny przemysłem G. jest tarcie desek, które idą do Wielkorossyi, oraz rolnictwo. W powiecie G. i w Putyrolsku blizkim Gł. jest 5 fabryk cukru z nich jedna rafinerya, 4 prowadzone przez Tereszczenkę. *N.*

Głuchów 1.) wieś, pow. sokalski, o 10.5 kil. na wschód od Bełza, o 6 kil. na zachod od Krystynopola a o 15 kil. na północ od Mostów wielkich. Obszar dwor. poś. 593 m. włoś., 616 m. ludność 310, w tem 35 rzym. kat., należących do parafii w oddalonym o 4 kil. Ostrowie, gr. kat. 221, należących do parafii w pobliskim Waniowie reszta izrael. W tej wsi jest szkoła niezreorganizowana o 1 nauczycielu. Właściciel więk. posiadłości. Michał Falkowski. 2.) **G.**, wś w pow. łańcuckim, przy kolei arcyk. Karola Lidwika o 3 kil. od Łańcuta odległa, liczy 880 mieszk. i należy do parafii rzym. kat. w Łańcucie. Ma kasą pożyczkową gminną z kapitałem 1157 zł. Większa pos. (Alf. hr. Potocki) wynosi 496 m. roli, 86 m. ogrodów i łąk i 20 m. pastw,, mniejsza pos. 464 m. roli, 68 m. łąk i 75 m. pastw.

Głuchów 1.) wieś, pow. krotoszyński, 37

dm., 297 mk., 17 ew., 79 analf. Stac. poczt. i gośc. w Pogorzeli o 2 kil., stac. kol. żel. w Koźminie o 14 kil. 2.) **G.**, domin., pow. krotoszyński, 2324 morg. rozl.; 3 miejsc.: 1) Gł.; 2) folw. Felicyanowo; 3) folw. Łukaszew; ostatni folw. obecnie oddzielną ma hipotekę, 9 dm., 198 mk., 6 ew., 192 kat., 53 analf. Własność braci Chosłowskich.

Głuchowa, rzeka, powstaje w obr. gminy Nidka (Niedek) w pow. jabłonowskim z dwóch strug, tryszczących z pod północno-zachodnich stoków góry Wielkiego Stożka (975 m.), wznoszącego się na granicy pow. jabłonkowskiego i skoczowskiego w Beskidzie jabłonkowskim. Płynie na północny-zachód, zabierając liczne, małe potoki górskie, lasem Głuchową, doliną wąską, rozszerzającą się nieco pod Nidkiem. Tu przybiera z pr. brz. potok Strzelmę z pot. Górskim, i popod kościołem nideckim zwraca się zrazu na zachód, potem na południowy-zachód, przechodząc w obr. gm. Bystrzycy, którą przerzyna. Minąwszy gościniec jabłonkowsko-cieszyński i kolej bogumińsko-preszowską, wpada do Olzy z pr. brz. Długość biegu 11 kil. Z licznych dopływów ważniejszymi są Strzelma z Górskim p., i Suchy potok. Wzdłuż całego biegu opływa ona dział górski, odrywający się od Wielkiego Stożka ku półn.-zach. Dział ten górski stromo spada ku półn.-wsch , a więc ku rzece Gł. Stok zaś połud.-zach. jest nader łagodnym. Znaczniejsze jego wzniesienia: Łączka (835 m.), Dział (644 m.), Jaworowy (623 m.) i Połedna Góra (657 m.). Na pr. brz. od wschodu mamy Wielki i Mały Saszów (882 m., 763 m.), a od północy Praszywą Górę (569 m.). *Br. G.*

Głuchowa, (*Głuhowe*), zneme położie pasmo wzgórzyste, w hr. orawskiem, na południe od Babiej Góry (1725 m.), na granicy gmin Rabczy, Rabczycy i Żubrohławy. Ciągnie się od zachodu kn wschodowi, między rzekami Półhoranką i Krywaniem. Od północy i półn.-zach. oblewa je potok Wszanka, dopływ Półhoranki. Wzdłuż Wszanki wiedzie drożyna z Rabczy przez Rabczycę do Lipnicy Dolnej, oddzielając ten dział wzgórzysty od podnóż połudoiowych stoków Babiej Góry. Z południowego zaś stokn tego pasma tryszczą liczne potoki, zwłaszcza Polanowy-Krywań, Żdżarowy-Krywań, Graniczny-Krywań i Krywań, dopływy Czarnej Orawy. Najwyższe wzniesienie dochodzi do 882 m. npm. (pom. wojsk.). W południowych stokach są szczyty Krywań (809 m.) i Kiczera (783 m.). *Br. G.*

Głuchowa, ob. *Nydek.*

Głuchowce, wś, pow. berdyczowski, par. Machnówka, nad rz. Hnyłopiatą, posiadłość p. Teofili Mazaraki, niedaleko przystanku drogi żelaznej brzesko-kijowskiej, tegoż imienia położona. R. 1868 miała 153 dm.

Głuchówek 1.) wś i folw., pow. rawski, gm. Regnów, par. Rawa. W 1827 r. było tu 12 dm., 68 mk. Folw. G., od Rawy w. 2, od Skierniewic w. 26, od rz. Pilicy w. 28. Rozl. wynosi m. 326, grunta orne i ogrody m. 262, łąk m. 37, pastwisk 4, lasu m. 8, nieużytki i place m. 15. Bud. mur. 5, drew. 4. Wieś G. osad 10, gruntu m. 152. 2.) **G.**) wś, pow. siedlecki, gm. Tarków wielki, par. Mordy. W r. 1827 było tu 38 dm. i 211 mk., obecnie liczy 57 dm., 257 mk. i 841 morg. obszaru. 3.) **G.**, ob. *Głóchów. W. W.*

Głuchowice z Kaczanami, wś, pow. lwowski, 18 kil. na płd.-wsch. od Lwowa, 2 kil. na półn.-zach. od st. poczt. w Gajach. Najwyższe wzniesienie 272 m. npm. Liczy dm. 70, mk. 454, (221 m., 233 k.). Włas. więk. posiada roli ornej 165, łąk i ogr. 30, pastw. 9; własn. mniej. roli ornej 428, łąk i ogr. 55, pastw. 38 mrg. Paraf. gr. kat. w Dmytrowicach, rzym. kat. w Czyszkach. *Lu. Dz.*

Głuchowicze, dobra i wieś w pow. rzeczyckim w gminie Brahin (ob.) osad 70, dawne dziedzictwo zamożnej rodziny Rokickich, do klucza brahińskiego należące (ob. Brahin). Od roku 1873 dobra te stały się własnością kupca Konopkina, który tu w 10 folwarkach nabył przeszło 30000 mórg gruntu i lasu i dziś jest znacznym właścicielem w Mińszczyźnie. Tu rz. Hujwa bierze początek. *Al. Jel.*

Głuchowieca (z Glinką, Hutą Krulikową, Przełamańcem i Suchą doliną), wś, powiat lwowski, 30 kil. na płd. od Lwowa, na lewym brzegu pot. Żubrze, na samej granicy powiatu. Część zach. tego obszaru zniża się ku pot. Zubrze i jest moczarzysta, część wsch. pagórkowata, a najwyższe jej wzniesienie wynosi 328 m. Przez obszar ten płynie kilka strug nieznacznych do potoku Zubrze. Liczy domów 65, mk. 443 (218 m., 225 k.). Własn. więk. posiada roli ornej 5, pastw. 8; własn. mniej. roli ornej 682, łąk i ogr. 132, pastw. 324, lasu 52 mor. Par. gr. kat. w Brodkach, rzym. kat. w Mikołajowie, urząd pocztowy w Derewaczu, odl. o 12 kil. na półn. *Lu. Dz.*

Głuchówka, rz. lewy dopływ Teterowa.

Głuchowo-Biernaty, folw. pow. sierpecki, gm. Liszewo, par. Gozdowo, o 13 w. od Sierpca. W 1827 r. było tu 8 dm., 42 mk.; obecnie liczy 5 dm., 50 mk., ziemi 135 mor.

Głuchowo-grady, wś, pow. sierpecki, gm. Liszewo, par. Gozdowo, o 13 w. od Sierpca, o 10 od Lelic, o 18 od rz. Wisły. Liczy 6 dm., 71 mk., ziemi 284 morg. i 11 morg. włośc.

Głuchowo 1.) wieś, nad Kopanicą, pow. kościański, 17 dm., 155 mk., 12 ew., 143 kat., 64 analf. Stac. poczt. i kol. żel. w Czempinie, o 5 kil. 2.) **G.**, domin., pow. kościański, 3140 morg. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gł.; 2) folw. Sierniki, 14 dm., 269 mk., 9 ew., 260 kat., 88 analf.

Własność hr. Żółtowskiego. 3.) **G.**, wieś i domin., pow. poznański, 31 dm., 276 mk., 13 ew., 263 kat., 53 analf. Domin. 786 mor. roz., stac. poczt. i kol. żel. w Dąbrówce o 4 kil., w Poznaniu o 10 kil. Własność Jaraczewskiego. Pod wsią znajduje się szaniec szwedzki. 4.) **G.**, wieś, pow. szamotulski, 13 dm., 104 mk., 42 ew., 104 kat., 69 analf. Stac. poczt. i kol. żel. we Wronkach o 8 kil. 5.) **G.**, leśnictwo, pow. szamotulski, 2 dm., 35 mk., należy do ordynacyi wróblewskiej hr. Węsierski-Kwileckiego. *M. St.*

Głuchowo po niem. przezwane od r. 1866 *Glauchau*, rycer. dobra, pow. chełmiński, przy granicy pow. toruńskiego, na bitym trakcie chełmińsko-toruńskim, który wiedzie na Chełmżę, ponad jeziorem bielczyńskiem, $^1/_8$ mili od Chełmży. Obejmuje obszaru ziemi mórg 2492, budynk. 23, dom. mieszk. 10, katol. 54, ewan. 40. Parafia, poczta i stacya nowobudującej się kolei nadwiślańskiej Chełmża, szkoła Windak.

Głuchowo, wś, pow. cieszyński, na Szląs. Austr. mk. 684.

Głuchwiowo, ob. *Głuszczowo*.

Głuchy, dziś Nowo-Malin (ob.), parafia *Dołocze*.

Głuchy, potok, ob. *Czarna*, rz.

Głuchy tok, wieś niewielka w powiecie ihumeńskim nad rzeczką Połozą w miejscowości zapadłej poleskiej, przy drodze wiodącej z Michnicz do Bożyny, w 3 okr. policyjnem Berezyńskim. *Al. Jel.*

Głudna, lub *Kłodna*, folw., pow. grójecki, gm. i par. Lipie o 7 w od Grójca. W 1827 r. było tu 15 dm. i 104 mk. Folw. G. attynencją Cesinów. Nabyte w r. 1878 za rs. 22500. Rozl. wynosi m. 443, grunta orne i ogrody m. 399, łąk m. 24, pastwisk m. 1, lasu m. 10, nieużytki i place m. 10; płodozmian 6-polowy. Bud. mur. 1, drew. 14. W r. 1868 oddzielony od dóbr Załuski.

Głuj, ob. *Hłuj*.

Głumia al. *Głąbia*, niem. *Glumen Flus*, mała struga w Prusach zachodnich, pow. złotowski, początek bierze z dwóch głównych źródeł, z pod wsi Wiśniewko i z pod Głąbska. Zaraz w tych zaczątkach pędzi młyny: zakrzewski, wiśniewski i stawnicki. Pod wsią Stawnicą łączą się obadwa źródła. Odtąd płynie Gł. czyniąc liczne zakręty w kierunku przeważnie południowym, przechodzi przez m. Złotowo i jego jeziora, pędzi młyn blękwicki, zwraca się na połud.-wschód, przechodzi przez jezioro przy wsi Wąsosz, gdzie młyn obraca, czyni znów zakręt na południo-zachód, pędzi młyn Leśniak, mija m. Krajenkę, obraca młyny Hamer, Dolnik, przechodzi wkrótce do pow. chodzieskiego w W. Księstwie pozn., obraca młyn i piłę w Szenfeldzie, przy którym kolej żel. pilsko-tczewską mija i po znacznym zakręcie ku północy uchodzi do rz. Gwdy pod wsią Dobrzycą (Borkendorf), przed którą jeszcze pędzi młyn i piłę. Długość biegu rz. Gł. wynosi około 6 mil, głębokość przy Wiśniewce (gdzie jest początek) 3 st., szerokość 6 do 7 st., przy Złotowie w środku drogi szeroka jest st. 12, głęboka 6 st.

Głupczów, wś i folw., pow. miechowski, gm. Pałecznica, par. Racławice. Leży na zachód od Skalbmierza w odległości 12 w. od zarządu gm. w. Racławicach 4 w., od Miechowa 22 w. W 1827 r. było tu 23 dm., 144 mk., obecnie liczy 27 dm., 209 mk., osad włościańskich 24, przestrzeni gruntu 95 morg. gruntów dworskich 439 morg, Młyn gipsowy. Wś ta wspominana już w Długoszu (Liber benefic t. I, 100) jako własność Jana Potockiego z rodu Szreniawitów, miała wówczas 8 łanów kmiecych, 2 zagrodników i karczmę.

Głupczyce, *Hłupczyce, Łubczyce*, niem. *Leobschuetz*, m. powiatowe na Górnym Szląsku, pod 50°11'45" szer. płn. i 35°30' dł. wsch., 857 st. par. npm., nad Cynną, o 18 mil od Wrocławia; st. dr. żel., skąd się rozchodzą drogi do Nissy, Bogumina, Karniowa, o 18 kil. od Karniowa, 57 od Nissy, ma 560 dm., mury miejskie i kilka bram jeszcze zachowane, fosy zasypane. R. 1781 miało 2637 mk., 1803: 3391; 1817: 3287; 1825: 4565; 1834: 5491; 1861: 8598; 1870: 9549 bez wojska. Posiadłości rolnych 63 od 30 do 300 m., 93 od 5 do 30, zaś 28 niżej 5 morgów. Fabryka wód mineralnych, huta szklanna, młyn parowy, fabryki tkanin wełnianych, znaczny handel zbożem, lnem, tkaninami. Do miasta należą wsie: Blümsdorf Schlegenberg, Kaltenhausen. Gotycki ratusz z r. 1863 najpiękniejszy w Górnym Szląsku. Szpital ś. Jana z r. 1278, ś. Józefa z 1809. Kościół paraf. katolicki z XIII w., założony przez Kunegundę mazowiecką, drugą żonę Ottokara II. Drugi kośsiół katol. ś. Trójcy, podczas wojny 30-letniej zniszczony, 1778 wznowiony. Trzeci kościół gimnazyalny albo klasztorny ś. Idziego, zbudowany 1453 przez mieszczan za zachętą ś. Jana Kapistrana, 1454 oddany franciszkanom, których 1810 zniesiono. Odtąd kościół jest miejski, gimnazyalny. Kościół ewang. istnieje od roku 1792, synagoga świeżo wzniesiona. Gimnazyum 1753 r. założone, dwie szkoły elementarne, bogate archiwum miejskie. G. miały już przed r. 1000 prawa miejskie. R. 1241 zniszczyli je mongołowie, słowian wytępili i w XIII w. miasto już było prawie zupełnie niemieckie. Spierali się o nie książęta piastowscy i królowie czescy. Na mocy traktatu 1270 w Opawie dostało się Czechom z Opawą i Karniowem. Król Ottokar wiele się przyczynił do podniesienia miasta G. R. 1426 odparło ono husytów, r. 1433 oparło się napadowi ks. opolskiego Bolesława.

Około 1541 zlutrzone mieszczaństwo wypędziło franciszkanów. R. 1603 pożar zniszczył miasto. W wojnie 30-letniej dużo ucierpiało. R. 1741 przeszło pod panowanie pruskie. R. 1807 i 1808 stały tn wojska francuskie. Powiat głupczycki w swym obecnym rozmiarze istnieje od r. 1817 i obejmuje części dawnych księstw karniowskiego, opawskiego, opolskiego i obwodu kietrskiego, Ma 12.91 mil kw. czyli 286886 morg. rozl., 82473 mk., 90% katol., 10% ewang. (według Adamyego 90% Niemców, 7% Morawian; wiadomo jednak, że we wschodniej stronie pow. żyją Polacy, w liczbie do 2000; w Baborowie, Jarowniowie, Tłustych Mostach, Morawianie). W zachodniej części są podgórza morawskie, lesiste, do 1200 stóp wysokie, we wschodniej, grunt falisto-wzgórzysty, najniższy punkt Kietrz 700 st. npm. Główne rzeki: Oppa, Troja, Cynna, Straduna, Osobłoga. Parafii katol. 30, ewang. 4. Z parafij katol. należy 26 do dyec. ołomunieckiej, i do wrocławskiej. Gleba bardzo żyzna, wydaje zboże, doskonały jęczmień, owoce, chmiel, len; pokłady gipsu, gliny; staranna hodowla owiec, koni obfita ilość. Główne miasta: Głupczyce, Baborów Kietrz i wś Dirschel. W Nissy 1828 r. wyszła „Geschichte der Stadt Leobschütz“ Minsberga. *F. S.*

Głupczyn, powiat złotowski, ob. *Głubczyn.*

Głupi Wierch, *Törichter Gern*, szczyt w Tatrach bielskich, ob. *Szalony Wierch.*

Głupianka, wś, pow. nowomiński, gmiua Rudno, par. Kołbiel. W 1827 r. było tu 31 dm., 206 mk.

Głupice, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Wodlew, par. Drużbice. W 1827 r. było tu 12 dm., 133 mk. Dobra G., z wsiami G., Marki, Wola Rożniatowska, Teresin i Łęczyca, podług opisu z r. 1868 rozl. mają m. 1442. Wieś G. osad 31, gruntu m. 133; wś Marki osad 7, gruntu m. 122; wś Wola Rożniatowska osad 19, gruntu m. 210; wś Teresin osad 18, gruntu m. 326; wś Łęczyca osad 19, gruntu m. 245. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Głupicka wola, wieś, pow. piotrkowski, gm. Wodlew, par. Drożbice. W 1827 r. było tu 10 dm., 66 mk.

Głupiejew, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Balków, par. Góra św. Małgorzaty. W 1827 r. było tu 11 dm., 131 mk. Folw. G. z wsia t. n., od Łęczycy w. 14, od Piątku w. 6. Rozl. wyuosi m. 516; grunta orne i ogrody m. 298, łąk m. 101, pastwisk m. 90, wody m. 2, lasu m. 16, nieużytki i place m. 9. Bud. drewn. 11; wś Głupiejewo osad 16; gruntu m. 37.

Głupiów, os. włośc., pow. opoczyński, gm. Sworzyce, par. Bedlno. Liczy 5 dm., 59 mk. i 46 morg. rozl.

Głupoń, *Głuponie* 1.) wieś, pow. bukowski, 46 dm., 379 mk., 113 ew., 263 kat., 3 żydów., 104 analf. Poczta w Kuślinie o 2 kil., st. kol. żel. w Opalenicy o 10 kil. 2.) **G.**, domin., powiat bukowski, 2401 mor. rozl., 2 miejsc.: 1) Gł.; 2) folw. Tomaszewo, 11 dm., 187 mk., 54 ew., 130 kat., 3 żydów, 66 analf. Niegdyś własność Kamińskiego.

Głusiec, wś nad rz. Wisłą, pow. kozienicki, gm. i par. Sieciechów. W 1827 r. było tu 19 dm. i 37 mk.; obecnie liczy 27 dm., 282 mk., 390 morg. ziemi pod koloniami, a 138 morg. włośc. Podług opisu z r. 1868 rozl. dworska wynosiła m. 234. Do folw. należała, wś Piwonia osad 13, gruntu m. 20.

Głusk 1.) albo *Głusko*, os., przedtem mko nad rz. Czerniejowką, pow. lubelski, gm. Zemborzyce, par. Abramowice. Odl. 6 w. od Lublina. Założone w 1688 r. przez przez Tomasza z Drzewisk Głuskiego, podstolego lubelskiego, zawsze pozostawało w stanie nędznej osady. W 1827 r. było tu 95 dm. i 520 mk,, w 1861 r. liczono tu 63 dm. i 659 mk. w tej liczbie 369 żydów. 2.) **G**., wś, pow. sochaczewskij gm. i par. Głusk. Posiada kościół par. drewniany i kaplicę ś. Trójcy, kościół 1540 r. uposażony przez królów. Urząd gminy. W 1827 r. było tu 25 dm. i 210 mk. Par. G. dek. sochaczewskiego ma 3642 dusz. Gmina G. należy do s. gm. okr. II w Kampinosie, st. poczt. w Zakroczymiu. Posiada 5907 morg. obszaru i 3004 mk. Dobra G. składały się z fol. Mała wieś i wsi niżej wymienionych, podług opisu z r. 1867. Rozl. dworsk wynosiła m. 616, grunts orne i ogrody m. 205, łąk m. 13, lasu m. 120, zarośli m. 161, nieużytki i place m. 117. Wieś G. osad 16, gruntu m. 160; wieś Kępa Głuska osad 3, gruntu m. 39; wś Mała-wieś za drogą osad 6, gruntu m. 91; wś Mała wieś folwarczna osad 33, gruntu m. 399; wś Mała wieś przy drodze osad 8, gruntu m. 243; wś Grochale nowe osad 23, gruntu m. 413; wś Grochale stare osad 15, gruntu m. 204. Wieś Stanisławów osad 42, gruntu m. 457; wś Gać osad 10, gruntu m. 183; wś Kępa Grochalska osad 5, gruntu morgów 93. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Głusk, ob. *Hłusk.*

Głuski, wieś, pow. pleszewski, 8 dm., 134 mk , 15 ew., 119 kat., 50 analf. Poczta w Sobótce o 9 kil., stac. kol. żel. Biniew o 12 kil.

Głusko 1.) duże. wś i folw. pow. Nowoaleksandryjski, gm. Kowala, par. Opole. W roku 1827 było tu 12 dm. i 100 mk. W 15 w. należała do Jana Drzewieckiego h. Ciołek (Dług. II, 545). Folw. G. duże z wsią G. duże, Bielek i Górki, od Lublina w. 42, od Puław w. 26, od Opola w. 6. Rozl. wynosi m. 936, grunta orne i ogrody m. 503, łąk m. 126, pastwisk m. 17, lasu m. 321, nieużytki i place m. 19. Bud. mur. 2, drew. 18. Młyn wodny w niektórych miejscowościach pokłady mar-

glu. Przepływa rzeczka bez nazwy, która tworzy staw. Wieś G. duże osad 27, gruntu mr. 230; wś Bielek osad 17, gruntu mr. 307; wś Górki osad 8, gruntu mr. 123. 2.) **G.**-małe, wś, pow. Nowoaleksandryjski, gm. Kowala, par. Opole. Folw. G. małe oddzielony w r. 1872 od dóbr G. duże, obecnie nie istnieje jako folwark, lecz jako osada rozdzielona pomiędzy 18 kolonistów. Rozl. ogólna wynosi mr. 413, grunta orne i ogrody mr. 323, łąk mr. 22, pastwisk mr. 4, lasu mr. 60, nieużytki i place mr. 4. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Głusza 1.) wś poleska i dobra w środku pow. bobrujskiego, przy szosie bobrujskiej, dobra wraz z folwarkiem Boguszówka, mają obszaru około 9150 mórg, w glebie piaszczystej, od roku 1868 należy do urzędnika Hrycenko, wieś ma osad 20. 2.) **G.**, mały folwark w pow. pińskim, nad rzeką Stochodem, na zachód od jeziora Świetlickiego i wsi Zadołoża, w miejscowości bagnistej i prawie niedostępnej.

Głuszany, fol. pryw., pow. wilejski, o 54 w. od m. pow. Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dom, 5 mk., własność Snitki (1866).

Głuszcowo, *Głuchwiowo*, wś, pow. siebieski, 703 dzies. rozl., należy do A. Minickiej.

Głuszcze, inaczej *Jurkiewicze*, osada wiejska i folwark w zachod.-północ. stronie pow. mozyrskiego, w gminie Lenińskiej, przy drodze wiodącej od folw. Biała, do Lenina, w najzapadlejszym kątku polesia mozyrskiego. Własność dawniej Radziwiłowska, teraz księcia Witgensztejn; należy do klucza dóbr Lenin w 4 okr. polic. lenińskiem. *Al. Jel.*

Głuszczyńskie, jez., pow. nieszawski, część jego należy do Czarnocic. Por. *Głuszyn.*

Głuszczyzna, wś i folw. pow. lubelski, gm. Zemborzyce, par. Czerniejew. W 1827 roku było tu 13 dm. 71 mk.

Głusze, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 42 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 15 mk. prawosł. (1866).

Głuszec, ob. *Hłuszec.*

Głuszewo, niem, *Gluschau*, os, pod Starzynem, pow. wejherowski, $^1/_4$ mili od traktu z Gdańska do Żarnowca, powstało w nowszym czasie na gruncie wykarczowanych lasów. Parafia i szkoła Starzyn, poczta Kroków. Odległość od Wejherowa $2^3/_4$ mili.

Głuszkobuda, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol. Liczy 8 dm., 97 mk., odl. 16 w. od Maryampola.

Głuszków, wieś pow. horodeński, leży o 4 kil. na połud.-zach. od Horodenki na Pokuciu w przedniej glebie. Obszar dwor. poś. 1000 włościanie 1292 kw. mr. gruntu, okolica zupełnie bezleśna, ludności 994 w tem 78 rzym. kat. należących do par. w Horodence, gr. kat. parafia jest w miejscu należąca do dek. horodeńskiego dyecezyi lwowskiej liczy 875 gr. kat. parafian. Szkoła filialna należąca do rady szkol. okręg. w Sniatynie. Kasa zaliczkowa z funduszem zakładowym 140 złr. Właśc. więk. posiadł. Zofia Krzysztofowicz. *B. R.*

Gułszków, stacya pocztowa w powiecie rylskim, gubernii kurskiej, 8 wiorst od stacyi kolei żelaznej kijowsko-kurskiej tegoż nazwiska.

Głuszkowa słoboda, w gub. kurskiej, 5073 mk., 1271 wiorst od Petersburga odległa. Stacya pocztowa.

Głuszkowce, duża wieś, pow. proskurowski, gmina i stan Jarmolińce, parafia katolicka Sołobkowce, o 12 wiorst od Jarmoliniec, 1704 mieszkańców, 30 jednodworców. Ziemi dwor. używalnej w 2 folwarkach gospodarczych 2092 dz., ziemi włościań. 1986 dz. Wieś ta posiada dużo pięknych fruktowych sadów, należy do Aleksandra Orłowskiego. Cerkiew pod wezwaniem św. Paraski ma 59 dz. ziemi.

Głuszkowiecka słobódka, wieś, powiat proskurowski, gmina Jarmolińce, par. Sołobkowce, 161 dusz męz. i 30 jednodworców, 358 dz. ziemi włościan., 700 dz. ziemi dworskiej. Należy do Aleksandra Orłowskiego. Por. *Malinówka.*

Głuszyca 1.) zaśc. rząd., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 68, dm. 4 (1866), do Święcian 31 w. 2.) **G.**, wś w pow. horodeckim, rozl. 535 dzies., własność Sznitkowa. 3.) **G.**, ob. *Hłuszyca.*

Głuszyca, błotnista rzeka w połud.-zach. stronie pow. rzeczyckiego; właściwie jest to rękaw rzeki Iny, inaczej Ippy, z lewej jej strony, na półtory mili długi, tworzy on wyspę na pół bagnistą i lesistą. *Al. Jel.*

Głuszyce, lub *Głuszyńce*, wieś niewielka w środku pow. mińskiego, w miejscowości najwyższej powiatu, tam kędy rzeka Ptycz bierze początek. Folwark jest własnością Pacewiczów, ma obszaru przeszło 250 mórg, w glebie dość dobrej. *Al. Jel.*

Głuszyn 1.) wś, pow. nieszawski, gm. i par. Bytoń. Jest tu browar z produkcyą na 5000 rs. W skład dóbr G. wchodzi: Dąbrówka, Stróżewo folw. Wandzin, Stefanowo, Sadziska, Dąbrowa. Obszar ogólny wynosi 1264 mr. W 1827 r. G. liczył 15 dm., 166 mk. Dobra G. leżą od Nieszawy w. 35, od Osięcin w. 10, od Brześcia w. 14. Rozległość wynosi m. 1089; a mianowicie: folw. Głuszyn grunta orne i ogrody m. 363, łąk m. 53, pastwisk m. 46, wody m. 265, nieużytki i place m. 20, razem m. 747. Bud. mur. 19, drew. 3, płodozmian 8 i 10-polowy; folw. Wandzin grunta orne i ogrody m. 283, pastwisk m. 55, nieużytki i place m. 4, razem m. 342. Bud. mur. 4, Jezioro Głuszyńskie mające obszaru m. 265, pokłady torfu i murglu. Wieś G. osad 10, gruntu m.

6; wś Dąbrówka osad 25, gruntu m. 226; wś Posotowo osad 8, gruntu m. 40; wś Stefauowo osad 15, gruntu m. 112; wś Osipowo osad 19, gruntu m. 204. 2.) **G**, lub *Gremzdy-Ruskie*, nad jeziorem Gremzdy, pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Krasnopol. W 1827 r. było tu 10 dm., 199 mk.; obecnie liczy 27 dm., 197 mk., odl. 10 w. od Sejn. Osada G. v. Gremzdy Ruskie powstała z osad uwłaszczonych; ma rozl. m. 102, grunta orne i ogrody m. 68, łąk m. 20, pastwisk m. 10, nieużytki i place m. 4, budowli drew. 4; jezioro Ślepe i rzeka Rudawka. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Głuszyn, niem. *Glusino*, folw., pow. kartuski, nad rz. Łabą (Leba Fl.), która tu bierze swój początek, przedtem folw. do starostwa mirachowskiego należący, r. 1794 d. 24 maja wydany w wieczystą dzierżawę, obejmuje obecnie 3 części dawniejszego folwarku (Vorwerksantheile) i 4 posiadłości gbur. od folwarku oddzielonych, obszrau ziemi mórg 1135, katol. 139, ewang. 7, dom. mieszk. 15. Paraf. Sianowo, szkoła Kolonia (Wilhelmshuld), poczta Mirachowo. Odległość od Kartuz $1^3/_4$ mili.

Głuszyn, niem. *Glyschow*, wś. w pow. słupskim na Pomorzu.

Głuszyna 1.) kol., pow. wieluński, gmina Kuźnica Grabowska, par. Kraszewice. W r. 1827 było tu 22 dm. i 164 mk. 2.) **G.**, wieś włośc., pow. opoczyński, gm. i par. Klwów. W 1827 r. było tu 18 dm. i 131 mk.; obecnie liczy 21 domów, 237 mk. i 484 morgów ziemi włośc.

Głuszyna 1.) wieś, pow. poznański, 21 dm., 233 mk., wszyscy kat.; 69 analf. Kościół fiilialny należy do kościoła paraf. św. Maryi Magdaleny czyli fary w Poznaniu. Stac. poczt. i kol. żel. w Gądkach o 5 kil., st. kol. żel. w Poznaniu o 10 kil. Kościół w Gł. tworzył w XV wieku oddzielną parafią. Łukasz Kościerski biskup poznański, wcielił go do kościoła Wszystkich Swiętych w Poznaniu roku 1582. Krzysztof Szembek zaś biskup poznański, przyłączył r. 1720 kościół W. S. i filią w G. do kolegiaty św. Maryi Magdaleny w Poznaniu. Kościół murowany pochodzi zapewne z XV wieku i jest prawdopodobnie dziełem Piotra Dunina, który w tym czasie wielu murowanemi świątyniami kraj przyozdobił. W XVIII w. sołoctwo G. należało do kolegium jezuickiego w Poznaniu. 2.) **G.**, domin., pow. poznański, 5095 mr. rozl., z tych 2480 mr. lasu, 6 dm., 83 mk., 1 ew., 82 kat., 40 analf. Własność hr. Dzieduszyckiego.

Głuszyna, inaczej *Gaśniany*, niem. *Glausche*, wś, pow. namysłowski, ma kościół katol., filią parafii Rychtal, 2 szkoły, podleśnictwo rządowe.

Głuszyńce, ob. *Głuszyce*.

Głuszynek 1.) zgniły, wś. pow. nieszawski, gm. Czamanin, par. Świerczyn. 2.) **G.**, wś i kol., pow. nieszawski, gm. Czamanin, parafia Świerczyn. Folw. G. z wsią G. i kolonią Miałkie, od Nieszawy w. 36, od Osięcin w. 10. Rozl. wynosi mr. 292, grunta orne i ogrody mr. 157, łąk mr. 15, wody mr. 112, nieużytki i place mr. 8. Bud. mur. 7, pokłady marglu. Wieś G. osad 19, gruntu m. 232; kol. Miałkie osad 16, gruntu m. 172. *A. Pal.* i *Br. Ch.*

Głuszyńskie, jez., ob. *Chalno*, *Czarnocice*, *Głuszczyńskie*, *Głuszyn*, i t. I, str. 933.

Głużek, wś nad rz. Mławką, pow. mławski, gm. Turza, par. Bogurzyn. Liczy 69 dm., 538 mk., obszaru gruntu 1611 mr. rozl. Tu należy Michałowo i Amelnik. Folw. G. od Płocka w. 84, od Mławy w. 8. Nabyty w r. 1873 za rs. 55000. Rozl. wynosi mr. 1014 a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 469, łąk m. 415, lasu m. 97, nieużytki i place m. 33, płodozmian 10-polowy. Bud. drewn. 25, wiatrak, są pokłady torfu. Rzeka bez nazwy, płynie granicą zachodnią. Wieś Głużek osad 99 z nadziałem gruntu m. 681. W rkuo 1875 sprzedano częściowym nabywcom m. 150 oprócz przestrzeni wyż wykazanej.

Głuzy, wś, pow. stopnicki, gm. Olganów, par. Chotel czerwony. W 1827 r. było tu 21 dm. i 118 mk. W 15 w. stanowiła własność Janusza Tarapnego i Jana Mikulego h. Krzystek (Dług. II 372).

Głużyca, niem. *Glashütte*, wś i folwark, powiat wejherowski, przy nowym trakcie bitym gdańsko-wejherowskim, ztąd struga bolszewska bierze swój początek. Razem z wybudow. Kąty, Olszewiec i Lelek obejmuje folwark gbur. posiadł. 9, włók 40, katol. 119, ewang. 18, dom. mieszk. 15. Parafia i szkoła Szynwałd, poczta Smarzyn. Odległość od Wejherowa 2 mile.

Głyb, jez. we wsi Szostowo-Zabory, pow. połocki, gm. włodzimierskiej, zajmuje 152.80 dzies. przestrzeni, *Fr. Gl.*

Głybka, zaśc. rząd. gm. przegrodzkiej, nad jez. Waże, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 56 w. od Dzisny, 1 dm., 14 mk. izr. (1866).

Głyboczka, wś cerkiewna, pow. lepelski, ma cerkiew nadgrobną pod wezw. ś. Michała, którą 1832 roku fundował Piotr Sielawa.

Głyboczyce, dobra, pow. siebieski, własność Wolbeków.

Gmina, w dzielnicach w Słowniku opisywanych, stanowi najniższą jednostkę administracyjną, organizacya jej wszakże nie wszędzie jest jednakowę. W Królestwie Polskiem gminy wiejskie, ukazem z dnia 2 marca 1864 r., formalnie uzyskały zupełny samorząd w sprawach lokalnych. Ogólne zebrania gminne, do udziału w których to zebraniach, upoważnieni są wszyscy męzcy, sądowo niepokalani, posiadacze co najmniej 3 morgów ziemi w obrębie gminy (z równym głosem bez względu na obszar posiadanej ziemi) wydają uchwały dla zarządu obowią-

zujące, one też wybierają prostą większością głosów: wójta i jeżeli tego sobie życzą (post. rząd. z r. 1880) pełnomocników zebrań gminnych, którzy prowadzą administracyę gminy, w czasie niefunkcyonowania ogólnego zebrania, zbierającego się w zasadzie raz na kwartał tylko. Wedle ukazu z r. 1864, zachowany czasowo został dawny podział Królestwa na gminy, do których należało po kilka lub kilkanaście wsi i folwarków okolicznych, po większej części osobne dominija stanowięcych, a w roku 1866, do administracyi sąsiednich gmin wiejskich, przyłączone zostały wszystkie, na osady zamienione, miasteczka. Od tego czasu liczba gmin, z każdym rokiem niemal się obniża, a gminy coraz szersze przybierają rozmiary; liczba ich ogólna w roku 1864 wynosiła 3083, w roku 1880 już tylko 1278. Wedle ukazu z r. 1864, sądownictwo gminne stanowiło integralną część administracyi gminnej, a sąd gminy składał: wójt i wybierani w tym celu umyślnie przez ogólne zebrania ławnicy i ich zastępcy. Przy wprowadzeniu ogólnej reformy sądowej do Królestwa w roku 1876, sądownictwo gminne także zostało zreformowane i odtąd wsie podzielone zostały na specyalne okręgi sądowe, po kilka sąsiednich gmin obejmujące. Zebrania ogólne wszystkich takich gmin, co trzy lata, razem wybierają: niezależnego w niczem od wójtów sędziego gminnego, ławników i ich zastępców. Gminy miejskie w Królestwie, w większych miastach przynajmniej, spodziewają się wkrótce zastosowania ustawy miejskiej o samorządzie, od roku 1870, obowiązującej dla miast w Cesar., mocą której, uchwały w sprawach lokalnych wydaje rada miejska, wybierana przez obywateli, a władzę wykonawczą sprawuje Zarząd miejski przez te rady wyznaczany, w sprawach dotąd wszakże gminy miejskie zarządzane są samowładnie przez Magistraty, mianowane z urzędu. W Galicyi, każde osobne miasto, miasteczko lub wieś, stanowią osobnę gminę. Co do organizacyi jej samorządu zob. art. Galicya. Dodać tylko wypada, że folwarki czyli tak zwane obszary dworskie, nienależą tu do gmin wiejskich, lecz stanowią osobne jednostki administracyjne, zarządzane przez tak zwanych przełożonych obszarów dworskich, któremi są albo właściciele tychże obszarów albo wyznaczone przez nich osoby. W dzielnicy Pruskiej również każde miasto lub większa wieś stanowi osobną gminę. Gminy miast większych, podlegające tak zwanej ordynacyi miejskiej (Städte-ordnung) w sprawach lokalnych zarządzane są przez reprezentacyje miejskie, wybierane przez wszystkich kontrybuentów podatkowych. Władzę wykonawczą zaś sprawuje Magistrat z burmistrzem na czele przez te reprezentacye wyznaczony. W gminach wiejskich i osadach miejskich, niepodlegających ordynacyi miejskiej, władzę wykonawczą sprawuje przez kontrybuentów wybierany sołtys i ławnicy jako rada. Tak magistraty jak zarządy gminne muszą być przez władze administracyjne państwowe zatwierdzonemi. Obszary dworskie, pod względem administracyjnym, albo, jeżeli posiadają dawne prawa dominialne, stanowią oddzielne, gminom wiejskim odpowiednie jednostki administracyjne, których przełożonym jest sam właściciel, skoro go w tej funkcyi władze administracyjne państwowe zatwierdzą, albo należą do sąsiednich gmin wiejskich. Tak wsie zaś jak obszary dworskie, pod względem policyjnym, podlegają tak zwanym komisarzom dystryktowym. W Cesarstwie rossyjskim znaczna część miast większych, na zasadzie Ustawy z r. 1870, otrzymała już samorząd w sprawach lokalnych, w postaci rad miejskich (dum) wybieranych przez właścicieli nieruchomości miejskich i procederzystów, płacących wyższe podatki miejskie oraz w postaci zarządu miejskiego (uprawy) przez te rady, z ich grona, obieranego a przez władze państwowe zatwierdzonego, na czele którego stoi tak zwany: gorodskoj gołowa (prezydent r. burmistrz). Co do organizacyi gmin wiejskich zob. Wołost. Obszary dworskie, tu także do wołosti nie należą. Źródła: Dziennik praw Królestwa Polskiego, Maur. Bloch-Les communes et le liberté Paris 1876. Skórzewski hr. Stan. Najważniejsze prawa tyczące się W. Ks. Poznańskiego Poznań 1861. Gorodowoje położenie z r. 1870.

Gnadenberg (niem.), os. leśna, pow. ragnecki, st. p. Wilkiszki.

Gnadenberg (niem.), kol. hernhucka, pow. bolesławski na Szląsku, ma różne zakłady naukowe, fabryki tkackie i przędzalnie. *F. S.*

Gnadenfeld (niem.), gmina ewangelicka, pow. kozielski, przy szosie z Koźla do Głupczyc, ma dom modlitwy, dom braci, dom sióstr, i 28 dm. mieszk., seminaryum teologiczne, 2 szkoły, st. p., 356 mk., z tego 36 katol. należących do par. Rzetzitz. Gmina 1766 r. założona. Por. *Pawłowizna.* *F. S.*

Gnadenfeld (niem.), dobra, powiat jańsborski.

Gnadenfrei (niem.), kol. hernhucka, pow. rychbachski na Szląsku, ma zakład wychowawczy żeński, fabrykę narzędzi ogniowych, przędzy i w. i. oraz słynne piekarnie. St. dr. żel. między Rychbachem a Ząbkowicami, o 10 kil. od Ząbkowic. *F. S.*

Gnadenthal (niem.), folw., pow. świętosiekierski, st. p. Św. Siekierka.

Gnaedtken (niem.), ob. *Gniadkowo.*

Gnallen (niem.), leśnictwo, pow. frydlądzki, st. p. Frydląd.

Gnaschwitz (niem.), łuż. *Hnaszecy* (ob.), pol. *Gnaszowice.*

Gnaszyn kol. nad rz. Żarnow (Strudomką), pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Częstochowa o 6 w. na zachód od Częstochowy, Są tu kopalnie rudy żelaznej i młyn wodny. W 1827 r. było tu 41 dm. i 320 mk. W 15 w. istniała już fabryka żelaza. G. nadany został przez Władysława Jagiełłę klasztorowi częstochowskiemu (Dług. III, 129). *Br. Ch.*

Gnatowice 1.), wś i folw., pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Zawady. W 1827 r. było tu 18 dm. i 163 mk. 2.) **G.**, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Koniusza. Leży na zachód Proszowic w odległości 6 w. W r. 1827 było tu 17 dm., 123 mk., obecnie liczy 19 dm., 168 mk., osad włośc. 19, gruntu dwor. 409 mr., włośc. 90 mr. Część tej wsi należała niegdyś do Staniętkowskiego klasztoru, a z mocy umowy zawartej między opatem Dersławem i Świętochną przełożoną tegoż klasztoru, odstąpioną została w XV w. Janowi z Tęczyna kasztelanowi krakowskiemu, w zamian za wś Katowice, a akt zamiany potwierdził Piotr, protonotaryusz apostolski biskup krakowski i Mścisław, opat klasztoru tynieckiego, przywilejem danym w Krakowie 10 listop. 1400 r. (oryginał w zbiorach ks. Czartoryskich w Krakowie). W XV w. G. miały 5 łanów kmie-

cych i folw. dworski. (Liber benefic. Długosza T. I, 63). *W. M.*

Gnatowo, wś szlach., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Romany. W 1827 r. liczono tu 5 dm., 31 mk.

Gnaty 1.), okolica szlach., w obrębie której znajdują się wsie: G.-gromadze, G.-lewiszki, G.-szczerboki, G.-waszki, G.-wieśniany, G.-zarazy, pow. pułtuski, gm. i par. Winnica. W 1827 r. miały G.-lewiszki 7 dm., 51 mk.; G.-szczerboki 12 dm., 73 mk.; G.-wieśniany 10 dm., 122 mk.; G.-zarazy 10 dm. i 57 mk. Fol. G.-Lewiszki podług opisu z r. 1841. Rozl. miał wynosić mr. 530. 2.) G.-soczewka, wś szlach., pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Kuczyn. W 1827 r. było tu 6 dm., 44 mk. 3.) G., wś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Ostrołęka. W 1827 r. było tu 22 dm. i 161 mk.

Gneginici, ob. *Kniegnitz.*

Gneisenau (niem.), folw., pow. gierdawski, st. p. Gierdawy.

Gneist (niem.), pow. lecki, ob. Knis.

Gnesdau (niem.), ob. *Gnieżdżewo.*

Gnesen (niem.), miasto, ob. *Gniezno.*

Gnevomir, ob. *Ojas.*

Gnewau (niem.), ob. *Gniewowo.*

Gnewen, wś, ob. *Gniewowo.*

Gnewin (niem.), pow. lęborski, ob. *Gniewino.*

Gnewinke (niem.), pow. lęborski, ob. *Gniewinko.*

Gnezda, ob. *Gniazda.*

Gniada, rzeka, ob. *Zapsia.*

Gniade, jezioro, pow. sejneński, gm. Kopciowo koło wsi Justyanów, o 2 w. na płn.-zachód od Kopciowa. Długie do 3 w. w kierunku od zach. ku wschodowi, brzegi ma bezleśne, wzgórzyste łączy się z jez. Powieśniki i ma do 60 mr. obszaru. Wody jego odprowadza mała rzeczka do Hańczy Białej. Por. *Dumbel.*

Gniadki, niem. *Gniadtken*, wś, pow. niborski, przy granicy Król. Polskiego, i bitym trakcie mławsko-niborskim, st. p. Nibork.

Gniadkowo, niem. *Gnaedtken*, *Knaedtken*, wieś, pow. gierdawski, okolica zdawna już zniemczona, st. p. Nordenburg.

Gniadtken (niem.), ob. *Gniadki.*

Gniasdowo (niem.), pow. toruński, ob. *Gniazdowo.*

Gniazda, weg. *Gnézda*, niem. *Kniesen*, w dokumentach *Knysen* i *Knesen*, miasto, w hr. spiskiem, w dystrykcie lubowelskim, przy głównym gościńcu, wiodącym z Podolińca do Lubowli; od Starej Lubowli 4 kil. na zachód, od Podolińca 12 kil. na wschód; nad Popradem, po północnej jego stronie, przy ujściu doń potoku Kamionki. Od zachodu graniczy z wsią Lackową, od półn. zapomocą pot. Czernego z wsią Kamionką, od połd. z Forbasem (Forbasynem), a wschodnią granicę od St. Lubowli tworzy potok Mały Lipnik. Wzniesienie miasta 539 m. W półn. wsch. stronie miasta, między pot. Kamionką a Mł. Lipnikiem, wznosi się nad samą drogą wzgórze Wenigen (595 m. szt. gen.); od niego na płn., kapliczka, po drodze do Kamionki, 574 m. Nad samem miastem od północy wzgórze Groszberg 688 m. (szt. gen.), a na zachód od niego wzgórze Leger (683 m. szt. gen.). Miasto liczy 1480 mk., między nimi 1224 rz.-kat., 30 gr.-kat, 2 prot., 194 szyzm., 30 żydów. Parafia łac. w miejscu. Kościół pod wezw. św. Bartłomieja apostoła istniał już r. 1212. Posiada metryki chrztu od r. 1724. Do parafii tej należą jeszcze włości Forbasyn i Kamionka. Ludność całej parafii wynosi 1745 dusz rz.-kat., 3808 gr. kat., 262 szyzm., 2 prot., 36 żydów (szem. dyec. spiskiej z r. 1878). Poczta w miejscu. Miasteczko to, w dokumentach dotąd drukiem ogłoszonych, pierwszy raz napotykamy w r. 1286. Mianowicie Mikołaj, sołtys tej włości, sprzedaje sołtystwo Janowi, synowi Roxera z Kieżmarku. Tenże otrzymuje ku temu od Piotra i Mizuma, braci i dziedziców Gniazd, prawo karczowania lasu położonego poza granicami Gniazd i założenia w nim osady (Fejer, Cod. dipl. Hung. V^3, 334). *Br. G.*

Gniazdek, rządowa os. młynarska nad rz. Rypienicą, pow. rypiński, gm. Pręczki, par. ew. Michałki, 1 dom, 13 mk., 16 mr. gruntu.

Gniazdków, wś i folw., nad rz. Wisłą, pow. iłżecki, gm. i par. Chotcza (ob.) Są tu oddawna dwie wsie tak naz. a właściwie dwie oddzielne połowy jednej, z tych pierwsza liszyła w 1827 r. 18 dm. i 119 mk.; obecnie zaś ma 13 dm., 81 mk., 160 mr. ziemi włośc., 2 dwor.; druga w 1827 r. liczyła 38 dm. i 245 mk., obecnie ma 17 dm., 112 mk., 240 mr. ziemi dworsk. i 185 mr. włośc.

Gniazdów, wś, pow. będziński, gm. Rudnik Wielki, par. Koziegłowy. Leży na samej granicy od Szląska, łączy się drogą bitą z pobliskimi Koziegłowami. Wspomina tę wieś Długosz (II, 192). W 1827 r. było tu 41 dm., 833 mk. Tu się urodził ks. Michał Juszyński znany bibliograf i historyk literatury. *Br. Ch.*

Gniazdów 1.), wś, pow. odalanowski, 11 dm., 79 mk., 5 ew. 74 kat., 33 analf. 2.) G., folw. należy do domin. Kurowa, 7 dm., 104 mk. Poczta w Skalmierzycach o 4 kil. st. kolei żel. w Ostrowie o 17 kil. *M. St.*

Gniazdowice, wś i folw. nad rz. Scieklec, pow. miechowski, gm. Klimontów, par. Proszowice. Leży o 3 w. od Proszowic na półn.-zachód. W 1827 r. miała 22 dm., 162 mk.; obecnie liczy 28 dm., 257 mk., osad włośc. 22, gruntu dworsk. 381 mr., włośc. 106 mr. Posiada młyn. Za czasów Długosza (Liber benef. T. II, 155). G. należały do Jana Skawińskie-

go herbu Doliwa, były wtedy 2 pola łanowe, 5 łanów kmiecych i folw. *W. M.*

Gniazdowo, wś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Lubotyń. W 1827 r. było tu 34 dm. i 222 mk. Por. *Budziszki.*

Gniazdowo, niem. *Gniasdowo*, fol. do Skłodzewa, budynk. 2, dom mieszk. 1, katol. 12. Parafia Łążyn, szkoła Rzęczkowo, poczta Ostromecko. G. leży na wyniosłych wyżynach prawego brzegu Wisły blisko granicy powiatu chełmińskiego. *Kś. F.*

Gniazdy, niem. *Kniesen*, ob. *Gniazda.*

Gniazdzin, wś, pow. będziński, gm. i par. Koziegłowy. Jest tu młyn pół-amerykański z produkcyą za 8,280 rs. rocznie.

Gniażdziszcze, zaśc., pow. wilejski, 47 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. miadzielska, 1 dom, 12 mk. prawosł. (1866).

Gnichwitz (niem.), w r. 1288 *Gnekowicz*, 1311 *Gnechewitz*, wś, pow. wrocławski, z kościołem katol. filialnym.

Gnida, rzeka w pow. łęczyckim. Ma początek pod wsią Wytrzyszczki na południe Parzęczewa, płynie w kierunku zachodnio-północnym pod Parzęczewem, Mrozowicami, Leśnicą Wielką, Mniszkami, Zdunami, Leśnicą Małą; pod Bronnem skręca na zachód i pod Lisicami wpada z prawego brzegu do Neru, tworząc kawałkiem do ujścia granicę z pow. tureckim. Długa 17 w. Surowiecki zwie ją (str. 39) Paskrza. Naprzeciw Bronnego ma z prawego brzegu komunikacyę z Bzurą przez kanał kopany od Łęczycy; poniżej zaś z tegoż brzegu przyjmuje strumień Cholbicę. *J. Bl.*

Gnie (Klein-), folw. i stacya kolei toruńsko-wystruckiej, 14 kil. od Gierdaw, 30 kil. od Wystrucia, nad rz. Świnią, 1322 mk. ewang.; gorzelnia parowa, browar, fabryka sera; raz na rok jarmark na konie, drzewo z obszernych lasów i wyroby z niego, jak: łyżki drewniane, kopańki itp. wywożą ztąd do Wystrucia; stacya pocztowa i telegraficzna, omnibus do wsi Muldzie i poczta osobowa do Nordenborka.

Gnieballen (niem.), wieś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma.

Gniefgau (niem.), niegdyś *Koselwitz*, w r. 1371 *Kuslowicz*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, nad Odrą, w par. Gross-Bresa. *F. S.*

Gniejewice, wieś, pow. grójecki, gm. i par. Jasieniec. W 1827 r. było tu 20 dm. i 172 mieszk.

Gnieschau (niem.), ob. *Gniszewo.*

Gniesen (niem.), ob. *Gniazda.*

Gnieszowice, wś poduchowna nad rz. Koprzywianką, pow. sandomierski, gm. i par. Koprzywnica. W 1827 r. było tu 41 dm., 252 mk.; obecnie liczy 56 dm., 336 mk. i 624 mr. ziemi włośc. W XV w. były własnością Pawła Skotnickiego h. Bagonga (Dług. I, 396).

Gniew, *Gniewko*, *Gniewo*, *Gniewosz*, skrócone formy imienia Gniewomir, stanowią źródłosłów nazw: Giewo, Gniewków, Gniewoszów, Gniewięcin. *Br. Ch.*

Gniew, niem. *Mewe*, dawniej w dokumentach Giniew, Gymew, Gmewa, z czego utworzone niem. *Mewa*, *Mewe*, miasto w pow. kwidzyńskim, na wyniosłym lewym brzegu Wisły, przy ujściu do niej rz. Wierzycy (Ferse fl.), na bitym trakcie bydgosko-gdańskim, 2 mile od stacyi kolei żel. w Czerwińsku i Peplinie. Obecnie starają się o nowy trakt przez Morzeszczyn, gdzieby był bliższy dworzec tylko, o 1 milę odległy. Do Kwidzyna są 2 mile, do Gdańska 6 mil przeszło. Przez Wisłę urządzony szybki przewóz (Fliegende Fähre). G. jest w ogóle starannie i dość pięknie zabudowany, budynki li tylko w cegłę stawiane. Naokoło, choć już poprzerywane, ciągną się mury prastare; dawniej i fosy głębokie wodą zapełniane broniły miasta. Ludności r. 1868 liczono 3443 (obecnie około 5000), katol. 1724, ew. 2204; budynk. 555, dm. mieszk. 235; obszaru mr. 3714. G. ma 2 kościoły parafialne: katolicki i protestancki, synagogę, wielki zakład karny (Zuchthaus), nieco poza miastem nad samym brzegiem Wisły stojący, urządzony z dawniejszego zamku krzyżackiego i starościńskiego; był ten znakomity zamek używany aż do okupacyi, następnie zaniedbany i dopiero za Fryderyka Wilhelma IV odrestaurowany kosztem przeszło 140,000 tal. Obok niego stoi pomniejszy zamek albo raczej dom 3-piętrowy, zbudowany przez Jana Sobieskiego, który w nim często przemieszkiwał, i dotąd zowie się u ludu „dom Sobieskiego." Do zakładu tego utrzymywanego kosztem prowincyi pruskiej biorą przeważnie tylko zbrodniarzy męskich luterskiego wyznania z obwodu sądowego apelacyjnego kwidzyńskiego, bywa ich zwykle 650. Ztąd wiedzie, jak na pewno nawet uczeni utrzymują, dobrze sklepiony wymurowany ganek podziemny pod całem miastem aż na gdańskie przedmieście, gdzie stał przedtem kościół św. Jerzego i mówią, że tędy krzyżacy odprawiali niekiedy swoje procesye a i w czasie wojen go używali. Lud jeszcze dodaje, że aż do pobliskiej Tymawy i Gogolewa ciągnie się ów ganek. Jest tu szkoła miejską mięszana 6-klas., zakład pryw. dla preparandów, przyspasabiający uczniów do seminaryum nauczycielskiego; bank polski pożyczkowy, poczta, urząd telegraf., sąd ziemiański okręgowy, urząd celny, apteki 2, lekarzy 2, drukarnia, wydawn. gazety niem. gniewskiej; oddział wojska składający się z 1 oficera i 60 piechoty, stoi na straży więźniów, żandarmów 2. Mieszkańcy prócz rolnictwa i zwyczajnych rzemiosł trudnią się handlem, który był przedtem znaczniejszy, osobliwie zboża naokół wiele przywożono z żyznej okolicy, które ztąd Wisłą odstawiano. Także handel drzewem, które z

borów tucholskich i Wisłą z Polski dochodziło, był niemały. Obecnie znacznie się umniejszył: najprzód w skutek kolei żelaznych, któremi wprost do Gdańska zboże odwożą, a potem też dla zmienionego biegu Wisły przy Gniewie, który ku przeciwnej stronie odwrócono, ażeby woda brzegu pod zamkiem nie zarywała. Przez to statkom trudno dopływać pod brzeg gniewski. Pomimo to 2 parowce stawają tu regularnie 2 razy w tydzień. Starają się także o urządzenie portu rzecznego dla miasta. Jarmarki odbywają 8 razy w roku, 4 na bydło i konie a 4 kramne. Pod względem przemysłu G. się nieco podniósł. Istnieje tu obszerna gisernia z fabryką machin żelaznych, pomniejsza fabryka powozów, octu, farbiernia, młyn i tartak parowy, wielki młyn wodny nad Wierzycą w sposób amerykański urządzony o 5 gankach, w dodatku ma piłę i piekarnię o 4 piecach, mąka i chleb daleko się ztąd rozchodzi, niekiedy wypiekają tu 16 czeladników 120 szefli mąki codzień. Browary w mieście 2, kilka śpichlerzy, 5 do 6 hoteli. Obecnie zakładają na wielkie rozmiary cukrownię. Kupców większych i mniejszych o prawach kupieckich około 40, piekarzów 11, rzeźn. 4, szewców 51, rękawicznik 1, czapników 6, siodlarzy i rymarzy 5, powroźników 4, tkaczów 2, krawców 19, stolarzów 5, kołodz. 3, bednarzów 3, zdunów 3, szkl. 3, kowalów 3, gwoździarzów 3, ślósarzów 5, blachmierzów 5, mularzów 5, cieśli 3, malarzów 2, balwierzy 3, zegarmistrz 1, introligatornie 2, księgarnia 1. *Gniewskie kościoły i kaplice*: 1) św. Mikołaja, parafialny, budowy prastarej w cegłę murowany, o potężnej gotyckiej wieży, przez księcia pomor. Sambora I r. 1204 fundowany jak powszechnie sądzą, z wielkim kosztem obecnie odnowiony i sklepiony, ma pomnik jakiegoś rycerza z podpisem niemieckim. Jeżeli dokument erekcyjny z r. 1204 prawdziwy (czemu najnowsi pisarze luterscy zaprzeczają), był ten kościół kiedyś bogato uposażony (co zresztą książęta pomorscy zazwyczaj czynili) posiadał między innemi całą wieś Gronowo i całą Kuchnię nad Wisłą, przy mieście włók roli 9; gniewskie młyny miały dostarczać co miesiąc do pieczenia hostyi po korcu najprzedniejszej pszenicy, na utrzymanie sług kościelnych rocznie korcy żyta 20, słodu k. 26. Wikaryusze posiadali wieś swoję Kesselhof na nizinach; nad Wierzycą było łąk kościelnych 3 włóki, zwane Karweza. Podczas reformacyi znajdował się ten kościół dłużej niż 40 lat w ręku inowierców, przez co największą część dochodów utracił; napowrót odebrany r. 1596 d. 1 lipca przez bisk. Rozrażewskiego. R. 1648 książę Wojciech Radziwiłł, star. gniewski, zapisał na bractwo różańcowe 2 posiadłości: Borek i Piaski. R. 1668 Jan Sobieski, star. gniewski, nadał przywilej kapeli farskiej, podług którego ona sama grywała po jarmarkach, wesołych chrzcinach, zaręczynach w całem starostwie. Proboszczowie byli tu za polskich czasów, o ile dotąd wiedzieć: Jan Radźmiński r. 1590, Hega 1596, Hromadzik 1654, Jan Martini 1684, Jan Kaź. Jugowski 1698, Karol Janowski 1720, Michał Dąbrowski, kan. pozn. 1736, Stanisław Ćwikliński 1747, Adam Niesiołowski 1763. 2) Prepozytura św. Jerzego stała za bramą gdańską, połączona z szpitalem i cmentarzem miejskim, miała własnego proboszcza (praepositus, zkąd nazwa praepositura); stąd szedł i idzie podobno ów ganek podziemny pod całem miastem do zamku. W czasie reformacyi podupadł kościół, dochody zaginęły; r. 1596 stał jeszcze ale już niezdolen reperacyi. Zapewne starą prepozyturę przypomina mała kapliczka, którą niedawno na cmentarzu wystawiono. 3) Kaplica na zamku urządzona była od samego początku; krzyżacy codzień w niej odprawiali nabożeństwo; w przezłem stuleciu była jeszcze używana dla starostów; potem na koszary i magazyn wraz z całym zamkiem zamieniona. Teraz znowu na nabożeństwo dla więźniów przywrócona: jest wysoka, sklepiona i dosyć obszerna. 4) Kaplica na wodnej bramie także zerwana przez reformatorów. 5) Kaplica na cmentarzu przy farze w schodnim rogu istniała jeszcze r. 1686, o niej powiadano, że była wcześniej stawiana, niżeli fara, i że nabożeństwo w niej początkowo odprawiano. 6) Kościół poza miastem, ku młynom gniewskim, nad Wierzycą, istniał przed reformacyą. Proboszcz posiadał tu znaczny kawał roli i swoje budynki. Podczas reformacyi, kościół obalono, a rolę wydał magistrat kilku mieszczanom, którzy tu budynki i stodoły sobie wystawili. Pomimo to r. 1596 widać jeszcze było ślady po kościele. Luteranie mają swój kościół na rynku przy ratuszu nowo w r. 1823 zbudowany, przedtem odprawiali nabożeństwo na ratuszu. Synagoga pochodzi z r. 1821. *Historya miasta.* W dokumentach spotykamy G., dopiero z początkiem XIII w. Nie podlega jednak wątpliwości, że w dogodnem tem miejscu oddawna istniał, potwierdzają to stare zabytki niepamiętnych czasów. I tak cmentarzyska pogańskie, z wielu nieraz urnami, na kilku miejscach odkrywano przy Gn. W przedsionku dawniejszego podzamcza zburzonego (Vorburg), znajdowało się żebro, jakoby ludzkie, kolosalnej wielkości, było nakrzywione, bez mała do belki podobne, łańcuchem do muru umocowane: o niem powiadają, że gdy zamek stawiano, z ziemi zostało wydobyte, było tak długie jak izba (1 Stube lang), $1/_2$ stopy grube, 1 do 2 stóp szerokie. Lud tutejszy opowiada, że to są resztki niebezpiecznego olbrzyma czy też czarownika, który kiedyś te okolice niepokoił. Miał podobno swoje mieszkanie na obronnym

zamku w Ryńkówce za Czerwińskiem. Uczeni zaś zeznali, że mogło to żebro czy też kość jakaś należeć do zwierzęcia olbrzymiego przedpotopowego, które zogólna „Megatherion" zowią. Jeszcze i innych nieznanych tu oddawna, zwierząt, szczątki znaleziono przy Gniewie. R. 1756 wydobyto w górze nad Wisłą opodal miasta kości jakiegoś zwierzęcia bardzo wielkiego, o których znawcy podali, że należały do grzbietu oddawna niegoszczącego u nas nosorożca (Rhinoceros). Niedługo potem r. 1760 kopiąc fundamenta pod tartak wodny przy Wierzycy i młynach, natrafiono w ziemi szczęki ogromne bez zębów wraz z górną częścią głowy, długość wynosiła 1 ½ łokcia, a wszystko ważyło 38 ½ funtów: uczeni zeznali, że to był łeb ogromnego konia rzecznego (Nilpferd, hippopotamos). Pierwsze pewne wiadomości, podają nam Gniew jako naczelne miejsce całej pobliskiej okolicy, Wąską zwanej, w dokumentach: terra Wanzeke. Miast jeszcze stare te czasy nie znały. Zamek jednak, zdaje się, że tu bywał, choćby tylko dla urzędników. R. 1204 książę Sambor I miał w G. kościół ufundować, co jednak nie jest zupełnie pewnem; zamek książęcy wyraźnie wtedy dokument wspomina. Po Samborze i Mestwinie posiadał G. książę Wracisław, który tu zwykle przemieszkiwał, † 1229. Testamentem zapisał G. wraz z całą „ziemią wąską" oo. cystersom w Oliwie, którzy tę żyzną okolicę zajęli r. 1233 i niejaki czas rzeczywiście posiadali. Potem brat Wracisława, Sambor II uwikłany w przyjaźń i sieci krzyżackie, cofnął tę donacyą i naprzekór skargom i klątwom papieskim nie zwrócił cystersom, tylko zapisał raczej krzyżakom r. 1276, którzy też niebawem Gniew i całą okolicę zajęli. Były jeszcze skargi i procesy, nawet krwawe boje toczyły się o tę ziemię, aż nareszcie r. 1282 za pośrednictwem legata papieskiego ugodą zawartą w Miliczu na Śląsku okolicę tę ważną krzyżakom rzeczywiście ustąpiono. Tak tedy Gniew stał się pierwszą posiadłością krzyżacką po lewej stronie Wisły. R. 1282 budowali tu krzyżacy gród warowny, do którego materyał przewieźli Wisłą ze zburzonego zamku Poterberg zwanego, między Starogrodem a Chełmnem kiedyś leżącego. Na nowym zamku osadzili komtura ze zbrojnym konwentem. Komturya gniewska obejmowała miasta i zamki 2, Gniew i Starogród, folwarki: w Gniewie przy zamku, w Karwinie (?) 5 pługów, w Starogrodzie pł. 2, w Zielonej górze 2, w Brodach 2, w Kalthof, w Szadenwinkel na drugiej stronie Wisły 2 pługi. Dóbr biskupich i cysterskich było 5; szlacheckich dóbr (Lehngüter) 21; z tych na prawie pruskiem obsadzonych 16, pełniły 31 służb (preuss. Dienste) w wojnie z koniem, 4 dobra miały prawo chełmińskie, 1 polskie. Włościańskich czyli czynszowych wiosek (Zinsdörfo) 25; młyny w Brodach dawały skot. 240, w Falkenberg (Walichnowy?) 288, w Lignowach 108, w Mühlwald 144, w Gniewie korcy słodu 900, żyta 420, w Starogrodzie słodu k. 1000, żyta 960. Ogółem dochodu miał zakon r. 1404 w zbożu pszenicy korcy 1296, tyleż żyta, jęczmienia i owsa; w gotówce marek 1236 (w czem policzony przewóz gniewski z 40 markami, walichnowski z 12 m.); włók obsadzonych r. 1415 było 1234. Gniewscy komturowie znani są: Dytryk von Spira 1283, Fryderyk von Esbeck 1297, Henryk v. Isenberg 1302, Zygfryd 1309, Henryk v. Buchholz 1313, Günther v. Schwarzburg 1325, Albrecht książę brunszwicki 1332, Rutherus v. Mewa 1335, Henryk v. Plauen 1336, Henryk v. Kudorf 1338, Jan v. Falkenstein 1347, Gotfryd v. Hoslitz 1352, Jan v. Falkenstein 1355, Kirsten v. Bernsvelde 1363, Ludwik v. Benfeld 1375, Konrad v. Eltz 1386, Konrad v. Lichtenstein 1396, Arnold v. Burgeln 1399, Henryk v. Schwelborn 1402, Jan hr. v. Sayn 1404, Fryderyk v. Wallenrod 1404, Zygmunt v. Ramungen 1407, Piotr v. Lorch 1411, Paweł v. Russdorf 1416, Jan v. Seelbach 1416, Michał Küchmeister v. Sternberg 1422, Jan v. Seelbach 1422, Ludwik v. Landsee 1431, Michał v. Nesse 1434, Jan v. Pommersheim 1434, Gerlach Mertz 1438, Bruno v. Hirzberg 1440, Gerlach Mertz 1441, Mikołaj v. Gylisdorf 1444, Ludwik v. Erlichshausen 1447, Jan v. Remchingen 1450. R. 1297 pruski landmistrz krzyż. Meinhard von Querfurt nadał pierwszy przywilej miastu: prawo było chełmińskie. Sołectwo objął prawem dziedzicznem Konrad z Radzyna, krzyżak, wykonywał sądy za ⅓ dochodów; sądy nad prusakami i tymi, co językiem słowiańskim mówią, zatrzymał sobie zakon. Dla kościoła przeznacza 4 włóki, sołtys miał 10 włók. Z rzeźnickich i sukienniczych (Tuelmacher) jatek brał sołtys ⅓ dochodu, ⅔ dostawało miasto; łazienki czyli t. zw. Badstube odkupił zakon od sołtysa. „Po 3 latach wolnych dawać mi będą od włóki po 4 korce żyta, pszenicy, jęczmienia i owsa, pieniędzy zaś po 1 fl. denarów. Z Dąbrowy (aus der Damerau), gdzie jest las i ziemia pusto leży, dajemy im użytek na 12 lat, poczem płacić nam będą, jak i od innych włók. W Wiśle mogą łowić małemi narzędziami w swoich granicach. Jeżeli się okaże potrzeba, miasto murem opaszemy". R. 1334 znajduje się w Gniewie w miesiącu styczniu mistrz w. krzyżacki Luther von Braunschweig, bisk. pomazański Berthold i opaci pelpliński i oliwski. R. 1410 poległ pod Tanenbergiem komtur tutejszy Zygmunt von Ramungen, a król Władysław miasto i zamek zajął. R. 1414 Gn. napowrót wzięty przez krzyżaków. R. 1454 przyłączył się do związku przeciwko krzyżakom i oddał

Polsce. Pan Jan z Joni, nowy starosta gniewski, przybył z swoją załogą na odsiecz Kazimierzowi pod Chojnice, ale dostał się tam w niewolę. Potem Gn. znowu odbili krzyżacy. R. 1456 polacy bez skutku zdobywali Gn. ze strony winnicy. R. 1457 od 28 lipca do 20 września polskie i gdańskie wojsko Gn. oblegało, ale nie zdobyło. R. 1463 znowu było oblężenie przez te same wojska ze wszystkich stron, mianowicie też od Wisły, tak że dowóz żaden do miasta nie dochodził; wtedy dopiero mieszkańcy głodem wycieńczeni poddali się Polsce. Mistrz w. krzyżacki Konrad von Erlichshausen, który tu ostatniego szukał ratunku, zaledwie schronił się ucieczką. R. 1465 król Kazimierz potwierdził stare przywileje miejskie, odjął jednak znaczne posiadłości, np. Cierpice, rozgart między zamkiem a miastem, łąki nad Wierzycą, rybołowstwo w Wiśle, za to, że gniewianie zbytnie trzymali z zakonem. R. 1506 proboszcz Piotr Willmann od św. Jana i św. Jerzego w Toruniu zbierał tu pieniądze dla biednych braci waldensów, z czego wynika, że i tu sprzyjano wtedy owej sekcie. R. 1570 król Zygmunt August nadał wolność augsburskiego wyznania tutejszym luteranom, którzy kośc. farnego od dłuższego już czasu używali. R. 1589 król Zygmunt potwierdził starodawny wilkierz gniewski, zmieniony teraz nieco i poprawiony: wyjmują się z niego niektóre ważniejsze postanowienia. Obcy, któryby się chciał osiedlić w mieście, powinien dostawić świadectwo od swojego miasta, gdzie bywał, pod przysięgą zezna, ile ma majątku i od każdej marki da nam 4 fenigi. A jeżeliby majątku zgoła nie miał, zapłaci co najmniej 50 marek i 3 nadto marki za prawo żywienia „zur Gewinnung der Bürger Nahrung.“ Któryby się obcy z mieszczanką naszą ożenił, zapłaci 1 zł. pol. i z całego majątku podatek nam odda (verschossen). Nikt nie weźmie do siebie mieszkańca na dzierżawę, chyba z wiedzą naszej rady. Nikomu obcemu nie wolno u nas kupiectwa prowadzić, a jeżeliby kto takiego u siebie chował, zapłaci kary 10 m. Kto zbożem handluje, powinien każdego czasu jakiemubądź mieszczaninowi, kiedyby chciał, zboża ustąpić po cenie, jak kupił. Skupować zboże poza miasto nikt nie wyjdzie pod karą zł. 20. Odrzynać łokciem sukno i sprzedawać, nikomu nie wolno, tylko pod jarmark, chyba że ma kto w mieście posiadłość, żeby nie szkodził tutejszym sukiennikom. Osobne zaś nieszyte chusty (ganze Tücher) może każdy, kiedy chce sprzedawać. Obcych wyrobów sukiennych (Fremd Gewand) nikomu nie wolno wnosić do miasta i łokciem sprzedawać, chybaby lepsze były, aniżeli nasze, co zresztą przysiężni sukiennicy (Wollweber) osądzą. Piwo warzyć wolno jedynie temu, kto ma prawo, i to co 3 tygodnie kto ma całą posiadłość (ganzer Hof), kto ma połowę co 6 tygodni może warzyć. Natomiast stare piwo (alt Bier) może każdy kto chce warzyć. A gdyby piwa nie zachował na skwaszenie (lägert es nicht), tylkoby zaraz wylewał (spündet es stracks aus), zapłaci kary zł. 10. Każdy powinien sprzedawać piwo po cenie, jak rada naznaczy, pod karą. Po 10-ej godzinie wieczorem nikt nie wyda piwa gościom pod karą 3 marek. Każdy pan domu powinien mieć pancerz (Harnisch) i broń ręczną (Handwehs). Latem przed każdym domem stać będzie beczka pełna wody, a gdzieby nie było pełno, zapłaci gr. 1. Siana tylko 1 furę mieć wolno w mieście, słomy na 2 dni. Kiedy gmina ma się zebrać na ratusz, kto w domu, a nie przyjdzie, zapłaci 5 gr. Koni i bydła swojego nie wolno paść osobno, tylko pod wspólnym pasterzem. Kóz żeby nikt nie uwięzywał przy mieście, nikomu nie wolno przy sobie nosić broni (Dolche und mörderische Wehren) pod karą więzienia. Ktoby grał w karty we dnie czy w nocy wyżej nad 1 grosz (da sie über 1 groschen auf die Schanze setzen), zapłaci 10 m. Aby powyższe rozporządzenie wiernie były wykonane, postanawiamy trzech dozorców: 1-go z rady, 2-go z ławników, 3-go z gminy, którzy co tydzień będą się schodzić i czuwać, czy wszystko należycie spełniane. Z kar, jakieby wydobyli od przestępców, $^1/_3$ dla siebie zatrzymają, $^2/_3$ oddadzą do rady. Roku 1590 przysłany tu był od władzy 1-szy prob. katolicki Jan Radźmiński, który miał kościół farny odebrać po 40 przeszło latach, ale się sprawa jeszcze przewlekała, aż dopiero r. 1596 d. 1 lipca został oddany katolikom. R. 1593 Gn. otrzymał od króla t. zw. małomiejski przywilej, podług którego starosta ani bogatsi mieszczanie nie mogli wzbronić uboższym warzenia piwa. R. 1629 w miesiącu lipcu król Gustaw Adolf zajął miasto. Polacy starali się szkodę powetować, oblegając miasto przez 14 dni, ale pobici pod Walichnowami i Grunowem musieli się cofnąć. Dopiero z końcem roku 1627 albo z początkiem 1628 odbili je polacy. Podczas 2-ej wojny szwedzi także tylko na krótki czas zajęli miasto od r. 1655 do 1656. Rok przedtem (1654) proboszcz tutejszy Hromadzik przyjął do kościoła katolickiego na łożu śmiertelnem jakiegoś Jana Tiedemana, w czem mu potem luteranie przeszkodzili i urząd kapłański znieważyli: za to został pastor luterski urzędu swego pozbawiony, a dwaj naczelnicy z miasta na zawsze wydaleni. R. 1657 hetman koronny Lubomierski trzymał Gn. w swej mocy. Na zamku znajdowało się kilkaset jeńców szwedzkich. Więzieni w lochach zamkowych pozwolili sobie oni szwedzi dość zuchwałej sprawki: przebili 2 ściany podziemne, dostali się do piwnicy hetmańskiej i dobrali

się tak zręcznie do jej zapasów, że w przeciągu kilku dni wypróżnili mu 3 wielkie beczki najwyborniejszego wina. O czem dowiedziawszy się hetman, początkowo się gorszył i chciał karać zuchwalców. Ale że był wielce szlachetny i wspaniałomyślny, kazał się Paprockiemu, wielkorządcy swojemu, zapytać ich, czemby tak haniebny postępek swój uniewinili. Którému odpowiedzieli: „Piliśmy zawsze na zdrowie J. W Hetmana!” Lubomirski parsknął śmiechem i rzekł udobruchany: „Podziękujże im Waszmość, ale zarazem powiedz, żeby na przyszłość pohamowali zapał, bo łatwo mogłoby być, żebym nie miał czasu spełnić zdrowia ich monarchy, gdy mu się spodoba zawrzeć pokój z nami.“ Takiem postępowaniem serca ich bardzo ku sobie ujął. To też kiedy w kilka dni potem przybył tu znany szwedzki przedtem a teraz w polskiej służbie stojący generał Gordon, zaraz wszyscy do niego przystali i przyłączyli się do armii polskiej. Roku 1676 przez dłuższy czas bawiła tu królowa Marya Kazimira, w której otoczeniu znajdował się sławny francuski dyplomata bisk. Marsylii de Forbin Janson. Dnia 15 sierpnia uczyniła pielgrzymkę do cudownego obrazu M. Boskiej w Piasecznie, aby uprosić łaski nieba dla małżonka swego, który właśnie miał wyruszać z Warszawy do obozu pod Żurawnem. Uczestniczyła w procesyi razem z ludem i posiliwszy się z biskupem w plebanii, wróciła do Gn. Niedługo potem wodą udała się do Gdańska, gdzie świetnie była podejmowana. R. 1677 około początku miesiąca czerwca przybył tu król Sobieski z małżonką swoją i posłem francuskim biskupem de Forbin Janson Wisłą. D. 16 czerwca w wigilią Bożego Ciała popłynął król z małżonką i synem Jakóbem na czółnie Wierzycą do Peplina, gdzie zabawił aż do piątku i znowu czółnem wrócili Wierzycą do Gn. Goście udali się furgonami do miasta. D. 24 czerwca odprawiał król na zamku gniewskim swoje imieniny, poczem w miesiącu lipcu przez Malbork udał się do Gdańska. R. 1678 panowało w Gn. morowe powietrze, na które więcej niż 600 osób umarło. R. 1772 Gn. do Prus wcielony utracił znaczne dochody i przywileje, jak np. dochód od wywaru piwa, od gorzałki szynkowania, pogłówne od mieszczan, cło za przywożone i wywożone zboże itd. Za to sprowadzał tu król Fryderyk rzemieślników niemców i dawał im zapomogi do rozpoczęcia rzemiosła. Na budynki, które nowo teraz wznoszono, sam dopłacał $^2/_3$ kosztów. Od r. 1776 do 1777 zabudowano takim sposobem 3 strony rynku. R. 1806 w grudniu stały tu forpoczty pruskie, a pod Nowem wojska polskie z francuzami. Oddział prusaków pod lejtnantem Eichstädt napadł znienacka generała Komorowskiego pod wsią Pieniążkowem i poraził go. Później założono na tem miejscu nową osadę, która dodziśdnia pod nazwą Eichstädt istnieje. R. 1807 dnia 26 stycznia weszło pierwsze wojsko polskie pod porucznikiem Omnińskim do Gniewu; liczyło 4000 piechoty i 500 jazdy. Dnia 28 przybył główny dowódca generał Dąbrowski, który tu miał swój obóz aż do końca marca, poczem dalej pod Gdańsk wyruszył. Mimo zawartego r. 1807 d. 9 lipca w Tylży pokoju francuzi pozostali tu aż do wypłaty przynależnej im kontrybucyi. Na polu pod miastem obozowało przez cały prawie r. 1808 12,000 francuzów, którzy odeszli dopiero w październiku. W mieście utrzymywano podczas wojny szpital dla 600 chorych. R. 1813 odeszło ztąd ochotnikiem na wojnę 13 strzelców konnych, 2 oficerów, 13 piechoty, którzy sami się utrzymywali i uzbroili; miasto wyprawiło konnych strzelców 3, 1 pieszego, konnicy 4, piechoty 4. R. 1815 poszło znowu ochotników na wojnę 8 strzelców i 2 artylerzystów własnym kosztem; miasto wysłało 4 pieszych strzelców i 1 artylerzystę. Począwszy od r. 1822 regulowano brzeg Wisły pod Gniewem, żeby woda brzegu nie zarywała. Zwrócono wtedy wodę ku przeciwnej stronie i wiele szkody miastu zadano, gdyż teraz statki ani nie mogą przypłynąć do brzegu, ani ztąd łatwo je ładować na wodę. R. 1823 nowy kościół luterski dokończony. Od r. 1824 do 1830 budowano tu trakt bity bydgosko-gdański, który znaczne korzyści miastu przynosił, dopóki kolei żel. nie było. Teraz bardzo wiele zboża na dworce do Peplina i Czerwińska zawożą. R. 1850 kiedy wiele ludu z procesyą do Łąk przechodziło, prom na Wiśle zbytnie przepełniony zatonął, przyczem 150 pątników zaginęło. R. 1852 srożyła się cholera, na którą wielu poumierało. *Gniewskie starostwo.* Miejsce starych komturów zajęli starostowie niegrodowi. Jako 1-szy wspomniony jest powyżej r. 1454 Jan z Jani. R. 1505 Michał Żelisławski starosta gniewski. R. 1535 Jerzy Bażeński, wojew. malborski, którego rodzina 9 starostw, także i gniewskie, trzymała przez 150 lat aż do Zygmunta Augusta. R. 1559 Achacy Czema, wojew. pomorski, star. gniewski. Sumaryusz czyli lustracya z r. 1565 pisze: „Gniew, starostwo dzierżawy Achacego Czemy wojew. pomorskiego. Zamek na wysokiej górze starodawny, który acz potrzebuje wielkiej poprawy, ale go pan wojewoda już niemało kosztem swym poprawił. Należą: miasto Gniew, wsi osiadłych 14, włók 810, osiadłych 628, pustych 15, lemańskich 18, kościelnych 32, karczem 19. Ogrodniki, którzy pomoc jeno w lecie czynią, a kiedy każą, za pieniądze. Poddani w czeladzi także nie szarwarkują około roli na folwarkach, jeno pewne klocze (?) zaorywają i czasu lata sprzą-

tają. Musi tam starosta wiele chować czeladzi, koni i wołów do roboty. Folwarków na bardzo dobrym gruncie 3, młynów 3 o 6 kołach, mączny, 2-gi tarciczny, 3-ci świecki. Jezior niewiele pożytecznych 12, pastwisk nad Wisłą bardzo wiele. Suma prowentów fl. 8610 gr. 18." R. 1610 Mikołaj Kołaczkowski, kasztelan krzywiński, star. gniewski. Około r. 1618 † Michał Działyński, wojew. brzesko-kujawski, star. gniewski. R. 1656 † w Gdańsku książę Wojciech Stanisław, kanclerz litewski, star. gniewski. R. 1673 zapisały stany star. gniewskie Sobieskiemu na 4 pokolenia z wdzięczności za przysługi, jakie poniósł około ojczyzny. Zostawszy królem r. 1674 był gotów starostwo to ustąpić, ale r. 1676 napowrót je otrzymał w dożywociu. Król Jan bardzo Gniew polubił, często tu przebywał i przez dłuższe nieraz czasy z ukochaną królową przemieszkiwał; zamek z gruntu odnowił i naprawił, że co do piękności budowy zaraz po malborskim wtedy następował; obok pomniejszą rezydencyą 3-piętrową na mieszkanie sobie wystawił; ludek polski teraz jeszcze sobie opowiada, jak był ten król pobożny, że na odpusty M. Boskiej do Piaseczna uczęszczał, a gdy procesya, jak zwykle, tam się udawała, sam też pieszo za nią postępował. Od niego pochodzi wilkierz nadany starostwu gniewskiemu r. 1676, przy którym także gajenie sądu kryminalnego jest dołączone. R. 1701 Michał Zamojski star. gniewski. R. 1706 Stanisław Leszczyński, król polski, star. gniewski. R. 1731 Krysztof na Nieborowie Towiański, podkomorzy koronny, star. gniewski. *Parafia i dekanat gniewski.* W szematyzmie dyecezyalnym z r. 1867 czytamy: Parafia Gniew, dusz liczy 5978, kościół pod tyt. św. Mikołaja, patronatu rządowego, fundowany r. 1204; szpital przy nim dla 8 ubogich; bractw 5: M. B. Łąkowskiej, św. Anny, Przemienienia Pańskiego, różańcowe i wstrzemięźliwości. Filia w Tymawie; kaplica publ. św. Krzyża na cmentarzu przed gdańską bramą. Wsie paraf.: Gniew, Podzamcze, Brody Niem., Grunowo, Ciepłe, Cierzpice, Podgórze, Nicponin, Młyny Bosch, Gniewskie pole, Aussenteich, Janowo, W. Pastwa, Schulwiese, Schadewinkel, M. Pole, Nowe Lignowy, Kramershof, Gucz, Kuligany, Tymawa, Jaźwiska i Rakowiec. Szkoły parafialne: w Gniewie 4-klas., dzieci katol. 231, na Podzamczu 80, w Tymawie 64, w Jaźwiskach 61, w Rakówcu 82, w Niem. Brodach 19, w Janowie 65; szkoły luterskie odwiedza dzieci katol. w Ciepłem 27, w Grunowie 40, w Schadewinkel 45, w W. Pastwie 38, w Gniewskiem polu 15. W ostatnim czasie umniejszyła się nieco parafia przez to, że zbudowano nowy kościół w Janowie i utworzono osobną przy nim parafią, do której przyłączone są po prawej stronie Wisły leżące wioski, na nizinach. Dekanat gniewski obejmuje dusz przeszło 24,000, paraf. kościołów 12: w Gniewie, Dzierzążnie, Walichnowach, Janowie, Garcu, Lignowach, Nowej cerkwi, Piasecznie, Peplinie, Pączewie, Czarnym lesie i Rajkowach; filialne kościoły 3: w Tymawie, Opaleniu i Królowlesie; kaplice publ. 2: w Gniewie i Piasecznie. Szkółek elementarnych katol. 33, nadto luter. szkoły zwiedza jeszcze dzieci katol. 384. Dawniej istniały kościoły, które z czasem podupadły, w Gn., w Młynach, Szprudowie, Janiszewie; w Peplinie znajdował się bogaty klasztor oo. cystersów (obecnie katedra biskupstwa chełmińskiego) i na początku XIII wieku rycerski zakon Kalatrawy w Tymawie; kaplice 3 zaginęły: w Borkowie, Kursztynie i Rąbargu. *Ks. F.*

Gniewań, ob. *Hniewań*.

Gniewczyce, wś nad rz. Piną, pow. kobryński. Do 1871 dzierżawa we władaniu Bułhaków herbu Syrokomla, opłacała kwarty 1099 zł. gr., po Bułhakach nadana Wiszniewskiemu. R. 1738 miała 69 dymów hybernowych.

Gniewczyna, wś w pow. łańcuckim nad ujściem Mleczki do Wisłoka, należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Przeworsku, ma kościół parafialny rzym. kat. drewniany, zbudowany w r. 1725 w miejscu spalonego jeszcze w r. 1624 przez Tatarów, szkołę ludową, kasę pożyczkową z kapitałem 817 zł. i liczy 1700 mieszk. Większa pos. (Alf. hr. Potocki) wynosi 429 mr. roli, 22 mr. łąk i ogr., 15 mr. pastw. i 205 m. lasu; mniejsza pos. 1767 mr. roli, 247 mr. łąk i ogrodów, 311 mr. pastw. i 240 mr. lasu.

Gniewiewice, ob. *Gniewniewice*.

Gniewięcin, wś i folw., pow. jędrzejowski, gm. Sędziszów, par. Mstyczów. W 1827 roku było tu 28 dm. i 346 mk. W 15 w. był własnością Mikołaja Dębickiego h. Gryf (Dług. II 89). Folw. G. z wsią G., Piła i Lipia, od Jędrzejowa w. 21, od Wodzisławia w. 7. Rozl. wynosi mr. 1198, grunta orne i ogrody mr. 424, łąk mr. 59, pastwisk mr. 5, lasu m. 680, nieużytki i place mr. 30. Bud. mur. 6, drewn. 19, płodozmian 13-polowy, gorzelnia i pokłady torfu; folwark nabyty w r. 1872 za rs. 36342. Wieś G. osad 56, gruntu mr. 419; wś Piła osad 4, gruntu m. 32; wś Lipia osad 6, gruntu m. 85. W r. 1866 oddzielono od dóbr tych mr. 518 przestrzeni leśnej.

Gniewinko, niem. *Gnewinke*, wś, pow. lęborski, nad strugą Bychowną, blisko granicy Prus zachodnich. R. 1437 miała jeszcze urządzenie starodawne pomorsko-polskie, według którego zamiast czynszu dawała o pewnym czasie w roku świnie, krowy i prowodt (?), Wyraźnie tak czytamy w opisie ziemi lęborskiej z tegoż roku „Kleyne Gnewino gibt Swyn Nicolai, prowodt lichtmesse tzu Johannis". R.

1575 Jan Fryderyk książę szczecińsko-pomorski wydał tę wieś w lenno ze wszystkiemi prawami i przynależnościami „au mühlen, Pechten, Diensten, Jagden, Fischereien, Holzungen, Sehen, Gerichten höchsten und siedesten an Haudt und hals". Lennikami nazwani są: Ernst, Claussen, Martin, Jürgen i Deringen. Są to wszyscy zlutrzeni podówczes Weyherowie, którzy prócz wielu innych posiadłości mieil oddawna nadane sobie miasteczko Łeba nad morzem.

Gniewino, niem. *Gnewin*, wś, pow. lęborski, par. Lębork, istnieje od dawnych czasów. Pierwotnie byłyto dobra rządowe. Roku 1364 Winryk von Kniprode mistrz w. krzyżacki dał na własność Szczepanowi von Blandzekow wieś Błądzikowo w powiecie puckim, wieś Ojzech (? Wojciechowo) w powiecie chmielińskim i Gnewino w powiecie zawolińskim ze wszystkiemi prawami i przynależnościami „fry von Ku und Swynen und gebierlicher Erbeit (szarwark)"; także i sądy mu oddał wielkie i małe, co się między jego ludźmi zdarzy, dla siebie zaś wyjmuje tz. „Strassengerichte". Za to oni i ich ludzie służyć nam będą „mit Pferden und mit Wapen czu allen Herfarten czu lantweren," nadto zamki nowe stawiać, stare naprawiać, obalać, gdzie i kiedy rozkażą. R. 1476 otrzymały tę wieś pp. cysterski z pobliskiego Żarnowca od jakiegoś Marcina Roppke. R. 1528 Jerzy i Barnim książęta pomorsko-szczecińscy dają w lenno wieś „Grote Gnewin so Clagess Weiger von den Jungfrawen zu Sarnowitzen gekaufft, mit weyden, Sehen, Jacht, Vischereyen, den höchsten und siedesten Gerichten an Handt und Hals." Zapewne że w czasie reformacyi odległe te nieco dobra klasztorowi raczej zabrane zostały, gdyż później po naprawie żarnowieckiego klasztoru panny o takiej sprzedaży nic nie wiedzą. Wytoczyły też przez reformatora swojego biskupa Rozrażewskiego proces o te dobra, ale nie mogły już więcej ich odzyskać. Warte wspomnienia, że we wsi Gniewinie istniał stary po krzyżakach kościół katolicki, patronatu był prywatnego. Ponieważ w czasie reformacyi panny żarnowieckie wieś tę utraciły, luterscy patronowie oddali go wcześnie na użytek innowiercom. R. 1658 mieszkał przy nim luterski predykant; do parafii należała sama jedna tylko wieś Gniewin. *Kś. F.*

Gniewkowice, wś, pow. inowrocławski, 39 dm., 390 mk., 113 ew., 277 kat., 106 analf. Siedziba komisarza obwodowego. St. poczt., i stac. kol. żel. w Złotnikach (Güldenhof) o 4 kil., pom. Inowrocławiem a Bydgoszczą.

Gniewkowo rum., pow. lipnowski, gmina i par. Dobrzejewice. Należy do Dobrzejowic (ob.).

Gniewkowo, wieś i fol. pryw. w powiecie płockim, gm. Łubki, par. Daniszewo, o 7 w. od Bodzanowa, o 13 od Wisły, 84 mk., 8 dm., 1 murowany, 7 osad włośc., powierzchni 314 morgów (w tem 14 mor. należy do włośc), przy folwarku wiatrak. Folw. nabyty 1876 r. za 25440 rs.

Gniewkowo 1.) domin., pow. gnieźnieński, 425 mr. rozl., 32 mk., wszyscy kat., 22. analf. Własność Augusta Lubomęskiego. 2.) G., olędry, pow. gnieźnieński, 10 dm., 98 mk., 72 ew., 26 kat., 35 analf. Poczta w Kiszkowie (Welnau) o 4 kil., st. kol. żel. Chwałkowo (Weissenburg) o 7 kil. 3.) G., wś, niem. *Amtsgrunt*, pow. inowrocławski, 12 dm., 77 mk., 32 ew., 45 kat., 19 analf. 4.) G., domin., niem. *Ludwigsruhe*, pow. inowrocławski, 498 mr. rozl., stac. poczt. i kol. żel. o 1 kil. 5.) G., domin. (Amt), pow. inowrocławski, 422 mr. 3 dm., 88 mk., 10 ew., 78 kat., 54 analf. Poczta i kol. żel. na miejscu. 6.) G.-*Kempe*, domin., pow. inowrocławski, 841 mr. rozl., 2 dm., 25 mk., wszyscy ew., 6 analf. Poczta, gośc. i kol. żel. na miejscu. 7.) G., niem. *Argenau*, miasto i gm., pow. inowrocławski, w okolicy bagnistej, niezdrowej; 2 miejsc.: 1) G., 2) Michałowo; w r. 1871: 136 dm., 1783 mk., 513 ew., 1126 kat., 460 analf.; w r. 1875: 1846 mk. Mieszkańcy zajmują się głównie rolnictwem, handlem i przemysłem. Siedziba komisarza obwodowego. Kościół paraf. kat., należący do dekanatu gniewkowskiego. Szkoła elementarna kilko klasowa. Urząd poczt. trzeciej klasy, stacya telegraficzna, poczthalterya, poczta wozowa do Dąbrowy (Louisenfelde), stac. kolei żel. pomiędzy Inowrocławiem a Toruniem, o 14 kil. w kierunku północno-wschodnim od Inowrocławia. G. czyli Gniewków, w dawnych przywilejach „Gnyewcow nazwany," był stolicą linii książąt kujawskich; Kazimierz, synowiec Władysława Łokietka, pierwszym był władzcą na Gniewkowie. R. 1332 krzyżacy oblegają miasto. Kazimierz, zawarłszy ugodę, pali drewnianą twierdzę. Krzyżacy zbudowali wkrótce zamek z cegły, ale wnet tracą zdobycz. Władysław Biały, syn Kazimierza, sprzedaje księstwo w r. 1365 Kazimierzowi Wielkiemu za 1000 czerw. złotych. R. 1377 Władysław ks. opolski otrzymuje od króla Ludwika ziemię gniewkowską prawem lennem. R. 1405 Władysław Jagiełło złożył zjazd w G. z krzyżakami o wykupno ziemi dobrzyńskiej. W czasie wojny toczącej się z zakonem r. 1410 Jagiełło w mieście przebywał. Kazimierz Jagielończyk nadał r. 1450 miastu nowe przywileje, z powodu iż przez napady krzyżaków wiele ucierpiało; przeniósł mieszkańców z prawa polskiego na niemieckie. Aleksander r. 1504 zaprowadza targi i jarmarki. Zygmunt August r. 1569 pozwala pastwiska i miejsca bagniste oborywać, budować

spichrze na gruncie miejskim. August II roku 1701 nowe ustanowił termina na jarmarki i targi. Gniewków składał starostwo niegrodowe; r. 1772 przeszedł pod panowanie pruskie, wtedy dopiero żydzi poczęli się osiedlać. W r. 1811 miał 78 dm., 592 mk.; w r. 1831 94 dm., 900 mk., 420 kat., 355 ew. i 125 żydów.

Gniewkowskie województwo, ob. *Inowrocław.*

Gniewniewice nowe i G. stare, wś, pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk. W 1827 roku było tu 23 dm. i 232 mk. Dobra G. lub Gniewiewice, składają się z folw.: Leoncin, wsi G. stare, G. nowe, G. folwarczne, Michałowo i Teofilowo, od Warszawy w. 39, od Sochaczewa w. 21, od Zakroczymia w. 6. Rozl. folw. Leoncina wynosi mr. 266, grunta orne i ogrody mr. 230, łąk mr. 17, pastwisk mr. 16, wody mr. 1, nieużytki i place mr. 2. Bud. drewn. 7. Wieś G.-stare osad 8, gruntu mr. 360; wś G.-nowe osad 15, gruntu mr. 235; wś G. folwarczne osad 21, gruntu mr. 303; wś Michałowo osad 7, gruntu mr. 164; wś Teofilowo osad 26, gruntu m. 236.

Gniewosze, ob. *Bujały.*

Gniewoszów, os., przedtem mko nad Wisłą z lewego brzegu, pow. kozienicki, gm. Gniewoszów, par. Oleksów. Oddalony od Wisły o pół mili G. łączy się z przyległą osadą a dawnem miasteczkiem Granica (ob.). Posiada sąd gm. okr. II, urząd gminny, stacyą pocztową, odl. od Radomia 21 w., szkołę początkową. Kościoła niema tu wcale. W 1827 r. G. liczył 95 dm., 882 mk.; w 1861 było tu wraz z Granicą 157 dm. i 1529 mk., w tej liczbie 1083 żydów; obecnie ma 93 dm. (9 murow.), 1066 mk. (a z Granicą 2359) i 301 mr. ziemi miejskiej. G. założony został w 1693 r. na gruntach wsi Oleksów przez Jana Gniewosza. August II potwierdził to nadanie w. r. 1712 i ustanowił cztery jarmarki. Następnie G. należał do Szembeków. Gmina G. składa się z samego Gniewoszowa i os. Granica; liczy 2359 mk. i 469 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Gniewów, ob. *Miłowice.*

Gniewowo, niem. *Gnewen*, 1.) wś, pow. kościański, 8 dm., 62 mk., wszyscy kat., 19 analf. 2.) **G.**, folw., należy do Wojnieścia (Woynitz), pow. kościański, 3 dm., 17 mk. Poczta i st. kol. żel. w Starem Bojanowie (Alt-Boyen) o 7 kil.

Gniewowo, niem. *Gnewau*, włośc. wś, pow. wejherowski, w okolicy lesistej, zkąd mała struga płynie do rz. Redy, pół mili od bitego traktu gdańsko-wejherowskiego i od stacyi kolei żel. w Rumii (Rhamel). Z wybudowaniami Nowiny i Młynki obejmuje wolne sołectwo 1, leśnictwo król. 1, gbur. posiadł. 5, ogr. 10, włók 30, katol. 238, ewang. 66, dm. mieszkal, 25. Szkoła w miejscu, parafia i poczta Reda. Najstarsze wiadomości o wiosce G. sięgają roku około 1400: w dokumentach zowie się wtedy ta wieś Gnewo, Gnewow; jako rzadkie podówczas w tych stronach polskie lenu o (polnisches Lehnsgut) dawała rocznie czynsz u owsa korcy 40; na wyprawy wojenne stawiała krzyżakom 1 chłopa w zbroi (1 Wepner ?) i dwóch t. z. Soyner. R. 1470 wojewoda pomorski, starosta pruski, Otto von Machwitz wystawia nowy przywilej wiosce, która zupełnie zniszczała w czasie krzyżackich wojen; także i stary przywilej się spalił; teraz zaś jest wieś na nowo zabudowana. Wlók uprawnych znajdowało się 32; z tych sołtys Piotr Vischke otrzymał 4 wolne prawem chełmińskiem. Od reszty dawali od włóki po skot. 14 i po 2 kury; biskupowi płacili zamiast dziesięcin pół wiardunku; proboszczowi mesznego 1 korzec żyta i owsa. Młyn we wsi czynszował wiardunków 9, karczma skot. 16. Roku 1633 król Władysław IV d. 8 marca z Krakowa potwierdził stare te przywileje. Po szwedzkich wojnach r. 1658 znajdował się we wsi tylko gbur 1 i 5 pustych. R. 1660 Gdańszczanie, trzymający wtedy w zastaw całe puckie starostwo, zadzierżawili G. i pobliskie Wyspowo Piotrowi Horch na 4 lata. R. 1678 kiedy Gdańszczanie starostwo puckie oddawali rzeczypospolitej, pisze urzędowa lustracya: „Wieś Gniewowo ma włók 32.“ *Kś. F.*

Gniewskie pole, niem. *Mewischfelde*, wieś włośc., pow. kwidzyński, śród nizin, po prawym brzegu Wisły, naprzeciwko Tymawy, od zalewów Wisły mocną groblą zasłoniona, 3/4 mili od Kwidzyna. Razem z osadami Fuchswinkel (Lisi kąt?) i Katscher Kämpe (Kacza kępa ?) obejmuje obszaru ziemi mor. 2803, budynk. 62, dom. mieszk. 20, katol. 144, ew. 161. Parafia Janowo, szkoła w miejscu, poczta i stacya nowej kolei żel. nadwiślańskiej Kwidzyn.

Gniewy, wś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Szaki. Liczy 7 dm., 53 mk., odl. 27 w. od Władysławowa.

Gnieżdżewo, al. *Gnieździewo* (Kętrzyński), niem. *Gnesdau*, włośc. wś, pow. wejherowski, na tak zwanej kępie nad zatoką pucką. Obejmuje wolne sołectwo, wiatrak, posiadł. gbur. 24, ogrodn. 21, włók 93, katol. 388, ewang. 39, dom. mieszk. 52. Parafia Swarzewo, szkoła w miejscu, poczta Puck. Odległość od Wejherowa 2 3/4 mili. G. oddawna zachodzi w dokumentach: r. 1305 zowie się Gnysedow, r. 1400 Gnisdow. Najstarszy przywilej znany jest z r. 1395: komtur gdański Jan Rumpenheim wydaje wieś sołtysowi Hannes (Janus) prawem chełmińskiem; włók miało być 40, ale nie wszystkie jeszcze uprawne, bo przywilej dodaje, że każdy (osadnik) powinien będzie pół włóki uprawić sobie (hauen) na łąkach,

które są między Mieruszynem a starą strugą (dem alten Fliess). Sołtys otrzymał 4 wolne włóki, ⅓ dochodów z sądu i prawo łowienia ryb w morzu dla potrzeby. Od innych włók dawać nam będą po 3 wiardunki i po 2 kury. Swojemu biskupowi dadzą rocznie pół wiardunku zamiast dziesięcin. Na wyprawy wojenne stawi nam wieś cała 4 uzbrojonego chłopa (4 Wepner). Miasto Puck posiadało zdawna 4 włóki i 10 mórg na gnieżdżewskich błotach. R. 1544 i 1633 królowie Zygmunt August i Władysław potwierdzili stare przywileje Gnieżdżewa. R. 1658 król Jan Kazimierz darował za wierne usługi burmistrzowi puckiemu Piotrowi Ahorn 4 puste włóki w G. z 2 kmieciami; podatku kwarcianego do skarbu płacić miał rocznie od włóki 6 zł. R. 1678 czytamy w lustracyi: „Wieś Gniezdowo ma włók 40 prawem chełmińskiem. Sołtys Grzegórz Kleba ma włók 4.“

Gnieździłów, ob. *Hnieździłów.*

Gnieździłowo 1.) wś włośc., nad rz. Mraj, pow. wilejski, o 73 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. parafianowska, 22 dm., 201 mk. Była tu drewniana prawosł. cerkiew. (1866). 2.) G., folw. pryw. nad rz. Mraj, pow. wilejski, o 72 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. parafianowska, 1 dm., 15 mk. kat. Była tu kaplica kat. drewniana, młyn wodny i gorzelnia w r. 1866.

Gnieździska, wś rząd., pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Małogoszcz. Leży na trakcie łączącym Małogoszcz z drogą bitą z Włoszczowy do Kielc. W 1827 r. było tu 46 dm. i 275 mk. G. należały do starostwa chęcińskiego i posiadały w XVI w. kuźnice żelaza. *Br. Ch.*

Gnieździszcze, zaśc. rządowy, powiat wilejski, 3 okrąg adminis., o 47 w. od Wilejki, 2 dom, 12 mk. prawosł. (1866).

Gniezna, także *Hniezna*, u W. Pola *Gnizna*, przy ujściu *Hnizna*, rzeka podolska, powstaje pod Zbarażem z połączenia się dwóch strug, jednej napływającej od północy z Krasnosielec, drugiej zaś od wschodu z Łubianek, w powiecie zbaraskim. Struga płynąca od Krasnosielec jest odpływem stawów w Krasnosielcach, Hłuboczku małym i Tarasówce. Obie te strugi łączą się u południowo-zachodniego podnóża Wołoskiej góry (355 m. szt. gen.), na granicy gmin Tarasówki, Łubianek niższych, Bazarzyniec i Zbaraża, w okolicy urodzajnego czarnoziemu, sprzyjającej uprawie wszelkiego gatunku zboża. Tak powstały potok wpływa do stawu Bazarzynieckiego, nad którym od zachodu i południa rozległ się Zbaraż (317 m. szt. gen.). Wyszedłszy z stawu tego przeżyna miasto, wpada do drugiego stawku, z którego wychodzi na granicy Zbaraża z Załużem. W Załużu zwraca się na południe, dostaje się w obręb Zbaraża starego, płynąc łączkami zwartemi od zachodu Wasylińską górą (407 m. szt. gen.), od wschodu Łanem i Piaskową górą. W obrębie gm. Czernichowiec tworzy G. długi znaczny staw, którego wzniesienie przy tak zwanej Polowej Grobli czyni 299 m. (szt. gen.), w Ohrymowcach opuszcza ten staw, tworzy łączki błotne, przepływa Czerniełów mazowiecki i ruski, zasilając w pierwszym staw (295 m. szt. gen.), następnie wijąc się krętem łożyskiem wieś Stupki. Poczem przerznąwszy gościniec Tarnopol-Podwołoczyska i Tarnopol-Skałat, jako też drogę kolei żelaznej Karola Ludwika i przyjąwszy z lew. brz. Terebnę, opływa wieś Borki od zachodu; na granicy tejże gminy z Dyczkowem wpada doń z pr. brz. potok Chodorówka czyli Hnizdeczna (ob.); w obr. Dyczkowa zasila G. wodami swemi staw; mija w dalszym swym południowym biegu gminy: Krasówkę, Toustoług, Zaściankę, Białoskórkę i Grabowiec. Następnie przepływa stawiska w Baworowie, Smolance, Skomorochach; płynie granicą gminy Suszczyna; w Łoszniowie zrasza stawisko, miejsce dawnego, obszernego stawu. Minąwszy Słobódkę i Krowinkę, przepływa zachodnią część Trębowli i w obrębie wsi Podgórza uchodzi z lew. brz. do Seretu. Długość biegu rzeki czyni przeszło 64 kil. Przepływa ona powiaty: zbaraski, tarnopolski i trębowelski, w ogóle okolicę podolską i urodzajną. Opad wód jej wskazują liczby: 317 m. (Zbaraż); 299 m. (przy Polowej Grobli); 295 m. (staw w Czerniełowie mazowieckim); 283 m. (pod Borkami W.); 277 m. (Smolanka); 264 m. (Krowinka); 262 m. (pod Trębowlą); 258 m. (ujście). Przyjmuje liczne strugi małe, podolskie, które w czasie upałów wysychają; uwagi godniejsze są z lew. brz. Rudka, Terebna, Olcha, Sorocka, Boryczówka, a z pr. brz. Chodorówka czyli Hnizdeczna. Nadmienić wypada, że górnemu biegowi Gniezny aż do połączenia się jej z Hnizdeczną nadają także nazwę „Gniłej.“ *Br. G.*

Gniezna, ob. *Hniezna.*

Gniezno, *Hniezno*, miasteczko w powiecie wołkowyskim, gub. grodzieńskiej, przy drodze pocztowej z Wołkowyska do Białegostoku, o 9 i pół wiorst od pierwszego, nad rzeczką Roś. Miasteczko to wraz z majątkiem Hniezno i folwarkami: Andrzejkowicze (obecnie własność d-ra medycyny Wł. Jelca), Błękitna i Juryzdyka (obecnie ,,Zarzecze“, przedmieście Wołkowyska) należało do starosty M. Römera, następnie do syna jego Jerzego, podpisującego się Stefanem, a potem do syna tego ostatniego Franciszka, zmarłego bezpotomnie. Po śmierci Franciszka przy końcu XVIII wieku majętność ta spadła na jego krewnych po kądzieli. W roku 1812 miasteczko to uległo zniszczeniu. Francuzi je spalili. Spłonął też i dach znajdującego się tu kościoła św. Michała. O czasie

założenia tej świątyni w żadnych kronikach się nie wspomina. Styl budowy starożytny, podobny do gotyckiego, z wieżą wysmukłą. Według podania mieli ją założyć poganie na jakąś świątynię, ale to tylko podanie; wprawdzie za wielkim ołtarzem i dotychczas się znajduje kamień z wydrążeniem, używany przez pogan do palenia ofiar. Aryanie podczas swojej tu bytności bożnicę przerobili na kościół chrześciański. G. obecnie liczy przeszło 60 dm. i należy do gminy Wilczuki. Grunta dość urodzajne, mieszkańcy zamożni, prawie każdy czyta po polsku. Zabudowania drewniane; oprócz kościoła i dwóch dość obszernych jednopiętrowych domów (własność Tarasowicza), w których przed kilku laty założono koszary, a przedtem była fabryka wyrobów sukiennych pod .firmą Pines i Zabłudowski, przeniesiona do Wołkowyska. Majątek Hniezno ze znajdującą się w nim gorzelnią należy do K. Tarasowicza. *A. Kw.*

Gniezno, miasto powiatowe W. Ks. Poznańskiego, okręgu bydgoskiego, położone pod 52° 30' szer. północnej i pod 35° 15' długości wschodniej od Ferro; w nizinie wzniesionej cokolwiek wyżej pomiędzy Notecią a Wartą; z północy i zachodu dwa są jeziora: Bielidło i Jelonek, ze wschodu wznoszą się wzgórza glinkowate. W r. 1880 w grudniu miało 13,829 mk.; w r. 1876 miało 11,203 mk., w większej połowie pochodzenia polskiego; mniejsza połowa niemiecka liczy wielu żydów, przeważnie jednakże ewangielików; w r. zaś 1871 było 9,916 mk., domów 617; 2879 ew., 5,605 kat., 3 dysydentów, 1429 żydów; 2,104 analf. Siedziba landrata czyli naczelnika pow., sekretarza pow., poborcy p.; budowniczego p.; kontrolera katastru; fizyka pow.; cyrulika p.; weterynarza p.; inspektora szkólnego p.; dwóch komisarzy dystryktowych; sąd kolegialny ziemiański, do którego należą sądy okręgowe: 1) w Gnieźnie, 2) w Mogilnie; 3) w Trzemesznie, 4) w Wągrówcu i 5) we Wrześni. Jest obok Poznania rezydencyą arcybiskupa gnieźnieńsko-poznańskiego i stałą siedzibą sufragana dyecezyi gnieźnieńskiej; ma kapitułę; konsystorz (przeniesiony obecnie w czasie walki kościoła z państwem do Poznania do pałacu arcybiskupiego). Ma następujące kościoły katolickie: Katedrę poświęconą Matce Boskiej; farę św. Trójcy; św. Michała; św. Piotra i Pawła; św. Jerzego; św. Wawrzeńca; św. Jana, św. Krzyża nad jeziorem Bielidłem. Fara św. Trójcy, kościół św. Michała i k. św. Piotra i Pawła są kościoły parafialne i plebani ich są dziekanami. Do dekanatu św. Trójcy należą parafie: Czerniejewo, Dąbrówka, Dziekanowice, Grzybowo, Jarząbkowo, Imielno, Kiszkowo, Kędzierzyn, Łubowo, Marzenin, Niechanowo, Pacołowo, Pobiedziska, Sławno, Węglewo, Witkowo, Węczyn, Września, Żydowo. Do dekanatu zaś św. Piotra i Pawła: Dębnica, Janowiec, Klecko, Kamieniec, Kołdrąb, Łagiewniki, Łopienno, Mieścisko, Modliszewko, Podlesie, Pomarzany, Popowo, Raczkowo, Sokolniki. Do dekanatu nareszcie św. Michała: Duszno, Kamienicc, Kruchowo, Linowiec, Orchowo. Ostrowite, Strzyżewo, Trzemeszno. Kościół protest., którego pierwszy pastor jest superintendentem, czyli przewodniczącym dyecezyi gnieźnieńskiej. Do tej dyecez. należą parafie protestanckie: Czerniejewo (Schwarzenau); Gole (Gross Golle); Kiszkowo (Welnau); Klecko; Rojewiec (Revier;) Skoki (Schocken). Szydłowiec; Trzemeszno; Witkowo; Mięcierzyn (Mittelwalde). Ma synagogę. Gimnazyum filologiczne; szkołę elementarną kat., kilkoklasową św. Jana, należącą do najstarszych w Wielkopolsce; pensyą żeńską niemiecką; aż do rozpoczęcia walki rządu z kościołem istniała także pensya polsko-katolicka pod przewodnictwem urszulanek. Seminaryum duchowne przygotowuje kleryków, którzy odbywali poprzednio trzykrotnie kursa naukowe w seminaryum poznańskiem, do obowiązków praktycznych na parafiach; tu klerycy odbierają ostatnie święcenia. Seminaryum gnieźnieńskie również jak poznańskie, od lat kilku jest zamknięte. Głównem źródłem zarobkowania mieszkańców jest handel zbożem, mąką, okowitą, drobiazgami i t. d. Wielkie i słynne jarmarki na konie odbywają się mianowicie około św Wojciecha, zwykle przez tydzień do 1 maja trwające.. Ma 5 lekarzy, 1 weterynarza, 2 apteki; 2 księgarnie; 3 drukarnie; 1 browar, 1 cegielnię; młyn parowy; 2 farbiarnie; 1 fabrykę tabaki; fabr. gazu miejską; kilka hoteli. Stowarzyszenia rolnicze polskie i niemieckie; stow. oświaty niem.; tow. starające się o upiększenie miasta; tow. Pomocy Naukowej powiatowe; tow. pożyczkowe. Urząd pocztowy jest w mieście pierwszej klasy; stacya telegraficzna; poczthalterya; stacya kolei żelaznej poznańsko-toruńskiej i poznańsko-bydgoskiej; nadto gnieźnieńsko-oleśnickiej. Poczta osobowa chodzi do Nakła, Wągrowca, Kcyni, Słupcy; poczta listowa do Żydowa. W r. 1811 Gn. liczyło domów 598, mk. 3,114; w r. 1857 mk. 5, 770: ludności chrześciańskiej 4,191, żydowskiej 1,579. Herb miasta przedstawia w tarczy orła białego ukoronowanego, po nad tarczą głowę, także z koroną. Michał Baliński w „Starożytnej Polsce“ przytacza traktat między Mazowszem a krzyżakami z r. 1416, do którego miasta powołane jako świadkowie dołączyły swe pieczęcie; pomiędzy niemi znajduje się gnieźnieńska. Z Gnieznem wiążą się najdawniejsze wspomnienia historyi polskiej, podania sięgające nawet po za czasy historyczne. Któż nie zna tradycyi kronikarskiej, że

Lech, znalazłszy gniazdo orląt, wypowiedział do towarzyszy słowa: „Gnieździmy się tu“ i założył około r. 550 osadę, którą nazwał czy od orlęcego gniazda czy od swego wyrażenia: „Gnieznem“. Historycznym już jest faktem, że od wieku IX Gn. było stolicą Popiela, następnie Ziemowita i jego następców. Mieczysław I zaś już więcej w Poznaniu przemieszkiwał. W czasach następnych kościoły i domy stanęły na siedmiu wzgórzach; wzgórza te są: Lechowe, św. Wawrzyńca, św. Piotra, św. Michała, góra franciszkańska, krzyżacka i na północ od wzgórza lechowego góra żnińska, gdzie się miał wznosić zamek, którego szczątki istniały jeszcze na początku b. wieku. Zanim się bliżej przypatrzymy pomnikom przechowanym z zamierzchłej przeszłości przypomnijmy sobie porrądkiem chronologicznym główniejsze zdarzenia odnoszące się do grodu lechowego. Pomijając samo założenie wspomnijmy jako o pierwszym ważniejszym wypadku historycznym, że tu Mieczysław I r. 965 od kapłana czeskiego Bohowida przyjął chrzest w kościele zbudowanym na wyspie jeziora Lednicy. Na miejscu, gdzie na pagórku lechowym stała pogańska świątynia Nyż (bogini moru), którą wraz z innemi zabytkami pogaństwa zburzyć kazał, wystawił kościół katedralny pod opieką Wniebowzięcia Panny Maryi. Pierwszym jego kapłanem był Wilibald Francuz. Tu złożono zwłoki Dąbrówki, żony Mieczysława I; (w r. 1842 arcybiskup Dunin odkrył przed wielkim ołtarzem szczątki tej księżniczki, której Polska światło wiary i cywilizacyi zachodniej zawdzięcza). Tamże spoczęło ciało św. Wojciecha, męczennika na ziemi pruskiej, przewiezione przez Bolesława Chrobrego z Trzemeszna. Tam jest grób Judyty, małżonki tegoż króla. R. 1000 Bolesław przyjmuje u grobu św. Wojciecha cesarza niemieckiego Ottona III, który od Poznania odbywa pielgrzymkę do miejsca świętego pieszo na drodze suknem pokrytej. Cesarz tem olśniony wspaniałością przyjęcia, uznaje Chrobrego za równego sobie monarchę, na złotym Karola Wielkiego sadza tronie, koronę swoję na głowę mu kładzie i tworzy z katedry gnieźnieńskiej metropolią całego kraju; arcybiskupstwo gnieźnieńskie jest niezależnem od kościoła niemieckiego. Pierwszym arcybisk. mianowano brata św. Wojciecha Radzyna czyli Gaudencyusza. Koronacyą Bolesława odbytą przez Ottona potwierdza papież Sylwester II. Bolesław przenosi wprawdzie stolicę polityczną do Krakowa; Gniezno zaś pozostaje siedliskiem najwyższej zwierzchności duchownej; tam się przechowują klejnoty koronne i koronują królowie aż do panowania Władysława Łokietka. Jakkolwiek nie jest prawdopodobnem, iż Gn., jako Gallus twierdzi, stawiało samo na wojnę 6,500 zbrojnych ludzi, ale chociaż przypuścimy, że liczba ta oznacza kontyngens nie tylko miasta, lecz i okolicy, świadczy wszakże niezawodnie o wielkosci i zamożności Gn. R. 1038 książę czeski Brzetysław napada miasto i uwozi skarby nagromadzone przez Bolesława. Pomiędzy przedmiotami najcenniejszemi znajdował się krzyż złoty ważący 300 funtów, trzy tablice złote wysadzane drogiemi kamieniami i zwłoki arcybiskupa Radzyna umieszczone w srebrnej trumnie, o których sądzono, że są ciałem św. Wojciecha. R. 1092 Władysław Herman zamieszkał w Gnieźnie. Dopiero r. 1097 Marcin Zabawa, dziesiąty z kolei arcybiskup, dźwignął opustoszałą do tego czasu świątynię i poświęcił w obecności Władysława Hermana i żony jego Zofii. Jeden z następców Zdzisław Kozłoróg katedrę wspaniale przyozdobił. R. 1124 Bolesław Krzywousty przyjmuje w Gn. biskupa bamberskiego Ottona i wyprawia dla nawrócenia pogan na Pomorze. R. 1172 spalono na rynku gnieźnieńskim Bolesława kasztelana za zamordowanie biskupa płockiego Wernera. R. 1174 Mieczysław Stary pokrywa katedrę ołowiem. R. 1197 Piotr dyakon kardynał jako poseł papieski odwiedza Gniezno. Podczas rozdziału Polski pomiędzy książąt z rodu Piasta miasto przechodziło przez różne panowania i często na najazdy było wystawiane. R. 1224 Władysław Laskonogi pobity pod Ujściem zamyka się w Gnieźnie. R. 1236 Henryk Brodaty, książę wrocławski, korzystając ze słabości Bolesława Wstydliwego chciał opanować tron polski; naprzód zaś postanowił zająć posiadłości Władysława Odonicza i obległ Gniezno. Oblężenie się przeciągało, miasto się dzielnie broniło, a chociaż od machin oblężniczych i nieprzyjaciela znacznie ucierpiało, Henryk, utraciwszy wiele ludzi, odstąpił. Wzbogacało się zaś miasto fundacyami pobożnemi. I tak książęta wielkopolscy Przemysław i Bolesław wybudowali kościół św. Jana, założyli przy nim klasztór, do którego sprowadzili kanoników grobu Pańskiego z Miechowa i nałożyli na nich obowiązek utrzymywania szkoły i szpitala. R. 1259 Bolesław Pobożny, książę kaliski, syn Władysława Odonicza, fundował kościół i klasztór panieński zakonu św. Franciszka z namowy główówńie żony Jukmenty czyli Heleny czyli Jolanty, córki Beli, króla węgierskiego. W liczbie zakonnic były następnie: córka ks. Przemysława Eufemia, Helena córka ks. lignickiego, Elżbieta siostra św. Heleny, Biała córka wojewody poznańskiego Ostroroga i t. d. R. 1295 szlachta wielkopolska ogłosiła Przemysława, księcia poznańskiego, w Gnieźnie królem; arcybiskup Jakób Świnka koronował go tamże wraz z małżonką Ryksą 20 czerwca. R. 1300

odbyła się tu koronacya króla czeskiego Wacława, który Polskę zagarnął. Po wstąpieniu na tron polski Władysława Łokietka (r. 1310) z woli tegoż króla przewieziono r. 1319 koronę królewską i klejnoty koronne do Krakowa, stolicy nowo połączonych dzielnic dawnego królestwa; odtąd koronacye już się nie powtórzyły w Gnieźnie. R. 1331 wielka, stanowcza klęska dotknęła miasto, Krzyżacy zająwszy je do szczętu złupili i spalili nie przepuszczając świątyniom. Po niejakim czasie katedra powstała z gruzów, miasto samo na zawsze dawniejsze znaczenie i zamożność straciło; arcybiskupi wprawdzie domagali się, ażeby królowie znowu przybywali na obrządek koronacyjny. Arcybiskup Jarosław nie tylko katedrę, ale i zamek r. 1370 odbudował. Ludwik król węgierski, po objęciu panowania w Polsce i po odbytej koronacyi w Krakowie przyrzekł, że zjedzie do Gniezna, ukaże się ludowi na tronie w kościele katedralnym i zostawi tam, jak dawniej bywało, koronę, berło i jabłko. Stanął w istocie w mieście, na tronie zasiadł, ale z namowy obywateli krakowskich klejnotów koronnych nie zostawił. R. 1373 Władysław Biały przyjmuje gościnę w domu rajcy miejskiego Hanki, na zamku zaś odnowionym odbiera od obywateli przysięgę wierności. W czasach późniejszych już tylko grób św. Wojciecha koronowanych do G. sprowadzał. Władysław Jagiełło zwiedził katedrę r. 1410 po zwycięztwie grunwaldzkiem dla dziękczynienia za świetne powodzenie oręża. R. 1458 sejmik w Kole uchwala, iż Gniezno ma dostawić 20 zbrojnych na wyprawę przeciw krzyżakom. R. 1512 pożar nawiedza miasto. R. 1514 Zygmunt I potwierdza przywileje Gniezna. R. 1613 w kwietniu podczas jarmarku znowu się wszczyna pożar, który pochłonął całe miasto, katedrę, pałac arcybiskupi i inne kościoły. Ze skarbca katedralnego zdołano zaledwie cząstkę bogactw uratować. Zygmunt III powodowany spółczuciem uwolnił mieszkańców Gniezna na 5 lat od wszystkich podatków. Dziesięć lat później (r. 1623) odwiedził miasto wraz z królową i królewiczem Władysławem, powracając z Gdańska. Podług lustracyi z r. 1616 było w Gnieźnie domów żydowskich 15, płacących ogółem na zamek 40 złotych. Podczas wojny szwedzkiej za Karola Gustawa r. 1655 nieprzyjaciel wkroczył do miasta i do szczętu zrabował, nie wyjmując kościołów. Karol XII zdobywszy Gniezno r. 1709 sprowadził tam morową zarazę, na którą prawie cała ludność wymarła. Nowemu nieszczęściu uległo tylokrotnie nawiedzane miasto przez pożar ponowny r. 1760; wielka część domów prywatnych i znana katedra starożytna spłonęła. Staraniem arcybiskupa Władysława Łubieńskiego, który znaczną część majątku i dochodów poświęcił na odbudowanie zniszczonej świątyni, wzniosła się z gruzów i dotrwała w tej postaci do naszych czasów. Gniezno, które przez kilka wieków było miastem powiatowem, z rozporządzenia Stanisława Augusta zostało r. 1768 stolicą województwa gnieźnieńskiego, nowoutworzonego z powiatów gnieźnieńskiego, kcyńskiego i nakielskiego. R. 1793 województwo gnieźnieńskie przeszło pod panowanie pruskie, i miasto znowu zostało powiatowem. R. 1807 wcielono Gniezno z powiatem do księstwa warszawskiego, a mianowicie do departamentu bydgoskiego. R. 1815 powróciło pod panowanie pruskie. Budowle dawniejsze, kościoły, a szczególnie katedra gnieźnieńska, najbogatsza w ciekawe pomniki przeszłości, były przedmiotami badań wielu uczonych i znawców; zajmowali się niemi Raczyński we Wspomnieniach wielkopolskich, dr. Ney w Przyjacielu ludu, Sobieszczański we Wzorach sztuki średniowiecznej, Lelewel, J. Łepkowski i wielu innych Najwięcej rozpowszechniony opis katedry znajduje się w Przyjacielu ludu z r. 1834; umieścił go Baliński w dziele swem, powtórzony jest także w Encyklopedyi Orgelbranda, i my z niego czerpiemy główne szczegóły, uzupełniając je uwagami Łepkowskiego, który Gn. zwiedził r. 1866. Ney w Przyj. L. pisze: „Teraźniejszy kościół katedralny gnieź., w wielkiej części jest dziełem przeszłego wieku i mało zachował dawnych starożytności śladów. Zewnątrz uderza wspaniałość jego. Wielki spadzisty dach miedziany wznosi się na białych murach, drugi nieco wyżej, lecz zanadto spłaszczony pokrywa 14 pobocznych kaplic. Ze strony zachodniej są dwie po 145 łokci wysokie wieże, w znacznej części murowane w stylu wieku XVIII, nie odpowiadające wcale reszcie budowy. Na jednej z nich wiszą niemałej wielkości dzwony, z których najznaczniejszy waży przeszło 43 centnarów. Na samym szczycie facyaty kościoła błyszczy herb Łubieńskich, Pomian zwany, grubo złocony z literami M. Ł. D. G. G. A. (Mathias Łubieński Dei Gratia Gnesnensis Archiepiscopus) 1652; w środku dachu tenże sam herb przypominający literami V. Ł. Władysława Łubieńskiego; na wielkim zaś dachu jest herb kapituły. Wnętrze kościoła, lubo mu na ozdobach wcale nie zbywa, okazuje jednakże największą w częściach swoich architektury mięszaninę. Jako pamiątki pierwotnej budowy zostały tylko po bokach krużganki gotyckie, w kształcie gwiazd sklepione, z cienkiemi, wysmukłemi słupami; nie odpowiadają im wcale wspaniałe marmurami w włoskim największej guście przyozdobione kaplice, wzniesione ręką biskupów i innych dobrodziejów jak nazwiska ich świadczą. Znikło gotyckie sklepienie nawy, wspierające się na 14 filarach,

zamienione na okrągłe rzymskie; znikły owe wązkie w ostre kąty zakończone okna malowanem szkłem ozdobione, a miejsce ich zastąpiły okrągławe okna, niestosowne wcale do wysokiego dachu. Ołtarz wielki, do którego się po ośmiu marmurowych stopniach wstępuje, murowany, wzniesiony jest przez Władysława Łubieńskiego; zdobi go 6 filarów, pomiędzy któremi posągi świętych wyzłacane. Niemniej zajmują w chórze stale dla duchowieństwa piękną swą snycerską robotą. Wiele pomników z marmuru i kruszcu zdobi kaplice i ganki świątyni. W śródku świątyni podziwia zwiedzający katedrę gnieźnieńską grób świętego Wojciecha. Chór piękny zdobią wielkie organy, wystawione w r. 1662 przez Jerzego Gdańszczanina; pod chórem jest dawny kapitularz zawierający wizerunki Macieja Łubieńskiego, Wawrzeńca Gembickiego, i Stanisława Karnkowskiego z wielu innemi pomnikami starożytności". W katedrze złożone są zwłoki następujących arcybiskupów: Skotnickiego † 1371, Jana ze Sprowy † 1460, Jakóba ze Senna † 1480, Zbigniewa Oleśnickiego † 1493, Drzewieckiego † 1535, Krzyckiego (poety prymasa) † 1537, Karnkowskiego † 1604, Baranowskiego † 1615, Gembickiego † 1624, Łubieńskiego Macieja † 1652, Olszowskiego † 1677, Radziejowskiego † 1707, Szembeka † 1721, Potockiego Teodora † 1738, Komorowskiego † 1759, Łubieńskiego Władysława † 1767. Grobowce są powiększej części ozdobione marmurowemi pomnikami w stylu odrodzenia. Jednem z arcydzieł Wita Stwosza jest pomnik Zbigniewa Oleśnickiego, wyciosany równocześnie z sarkofagiem króla Kazimierza Jagielończyka, znajdującym się w katedrze krakowskiej. (Arcybiskupa Oleśnickiego odróżnić należy od kardynała Zbigniewa Oleśnickiego, który umarł r. 1455 w Sandomierzu). Ze świeckich są pomniki Mikołaja Dzierzgowskiego † 1559, d-ra Wojciecha Oczki † 1612. (Ostatni opisany szczegółowo w Roczniku I Tow. Przyjaciół Nauk Poznańskiego przez d-ra Gąsiorowskiego). Na cmentarzu przy kościele pochowany arcybiskup Jan Łaski r. 1535 w ziemi, którą z Jerozolimy był sprowadził. Najstarszym zabytkiem sztuki są drzwi czyli podwoje śpiżowe katedry gnieźnieńskiej. Podwoje te są teraz zawieszone w kruchcie na wejściu do katedry od strony południowej. Wysokość ich wynosi przeszło 10 stóp, szerokość każdego skrzydła $1^3/_4$ stopy, grubość odlewu z wypukłościami wynosi w przecięciu prawie cal. Głowy dwie z ogniwami, służące dawniej do zamykania, zostały dotąd wraz z śladami zawias. Obrazy wystawione na skrzydłach mają po 16 lub 17 cali szerokości, zaś po 10 wysokości. Jest ich 18, rzeźba jest odlewem wykończonym potem dłutem. Lelewel w dziełku znakomitem: „Drzwi kościelne płockie i gnieźnieńskie z lat 1135 — 1155. Poznań 1857", tak opisuje obrazy umieszczone na drzwiach. Jedna połać obejmuje szereg scen z życia św. Wojciecha w porządku z dołu do góry, wystawiając wznoszenie się bogobojnego ducha do zakonnego żywota apostolstwa, które było ostatecznym celem św. biskupa. Na drugiej połaci szykują się obrazy scen z góry na dół, jako owo apostolstwo, które go drogą męczeńską do grobu zawiodło. Rozkład obrazów w wstępie jako i zstępowaniu wykonany widocznie wedle jednego pomysłu". Lelewel ostatnią uwagą zbija zdanie pruskiego budowniczego rządowego Berndta, który z nakazu władzy drzwi badał, zdjąwszy z nich patinę czyli rdzę studyował składowe części metalu i doszedł do przekonania, że obie połowy nie są jednoczesne; twierdzi, że rzeźby w stylu bizantyńskim wykonane są przez trzech artystów, z których jeden mógł żyć w XVI wieku i być pochodzenia włoskiego; domyśla się, że cesarz Otton sprawił te drzwi, że tylko lewa połowa z tych czasów została, a prawą zabrali Czesi rabując Gniezno r. 1038, i że tę połowę dopiero kilka set lat później na wzór dawnej zrobiono. Lelewel z notatek historycznych wyszukał kilkadziesiąt drzwi w Europie z czasów od IX do XIV wieku, z których część tylko do tego czasu istnieje. Zastanawiając się nad zabytkami sztuki z epoki, jaka nastąpiła po wprowadzeniu chrześciaństwa, bierze pod szczegółowy rozbiór drzwi kościoła N. M. Panny w Płocku, wykonane nakładem biskupa Aleksandra z rodu Dołęgów w pierwszej połowie XII wieku; dowodzi, iż w wieku XIV dostały się do Nowogrodu, tam się dochowały w ramy oprawione, pomieszczone w sofijskiej cerkwi. Następnie porównywa rysunek kompozycyą obrazów drzwi gnieźnieńskich z monetami i innemi zabytkami obrazów XII wieku i wielu dowodami niewątpliwie stwierdza, że obie połowy są jednolite, wykonane w Polsce i przez Polaka za czasów Krzywoustego. Drzwi te mają bajeczną historyą swoję. Na wschodzie Europy w wiekach średnich wszystko co bogate i starożytne z Bizancyum lub Kijowa pochodzić miało; poważniejsi nawet pisarze ulegli wpływom podań tego rodzaju. Marcin Broniewski, wysłany do Tatarów roku 1578, wspomina w opisie Tataryi (Tartariae descriptio, Koloniae 1595 r.), że w kronikach ruskich wyczytał, iż Włodzimierz Wielki zabrał z jakiegoś kościoła wschodniego dwoje drzwi śpiżowych, które Grecy carskiemi wrotami nazywają, do Kijowa, a Bolesław II je stamtąd przeniósł do katedry gnieźnieńskiej. Miejscowa zaś tradycya utrzymuje, że drzwi Bolesław Chrobry sprowadził. Michajło Lit-

win w XVII wieku żyjący w historyi Tatarów (De moribus Tartarorum excerpta e Michaloni Litvani fragmentis Respublica Moscoviae) powtarza opowiadanie Broniewskiego, nowy zaś ma szczegół ten, że Rusini, spustoszywszy Chersonez, gdzie wiele było kościołów przez cesarzy wschodnich zbudowanych, zabrali z tego kraju bogactwa i ozdoby kościelne do Kijowa. Stąd wypadałoby, że drzwi gnieźnieńskie, które z Kijowa do Gniezna się dostały, pierwotnie pochodziły z Chersonezu Inny jeszcze dziejopisarz z XVII wieku, Thuanus, również podaje, że Włodzimierz Wielki zabrał drzwi r. 998 z Korsunia i do Kijowa przeniósł. Łatwo zbić fałsz tych tradycyj z przedmiotów, jakie obrazy na drzwiach przedstawiają. Sceny z życia arcybiskupa Wojciecha, świętego rzymskiego kościoła, nie mogły być cierpiane w żadnym greckim kościele, a tem mniej być wykonane dla wyznawców wschodniego obrządku. Jasnem jest także, że żywot tego świętego i śmierć męczeńska nie mogły być przedstawione przed czasem, w którym żył. Rysunek podwoi najdokładniejszy jest w wspomnianem dziełku Lelewela, prócz tego znajduje się w Raczyńskiego Wspomnieniach Wielkopolskich, w Przyjacielu ludu na r. 1843. Do niemniej ciekawych pamiątek należy grób Dąbrówki, powyżej już wspomniany, i grób św. Wojciecha. W r. 1802 usuwająca się posadzka przed wielkim ołtarzem, gdzie wedle dawnej tradycyi złożono ciało Dąbrówki, doprowadziła naprawiających ją do odkrycia podziemnego sklepu, gdzie znaleziono trumnę ze szkieletem kobiecym. Wiedziano że to zwłoki Dąbrówki, ale nie głoszono tego wówczas; po naprawieniu posadzki oznaczono tylko miejsce krzyżem na płycie wyrzniętym. W r. 1842 dnia 25 kwietnia otworzono grób ten powtórnie w obecności arcybiskupa Dunina i kapituły gnieźnieńskiej; był także przytomnym Edward hr. Raczyński. We Wspomnieniach wielkopolskich opisał tenże czynność odsłonięcia. Opis brzmi mniej więcej: „Po zdjęciu głazu posadzki zaznaczonego krzyżem okazał się gruz prawie do pół łokcia głębokości pod kamieniami nasuty. Gdy go sprzątnięto, natrafiono na zbutwiałe deski, przykrywające wejście do murowanego przechodu długiego łokci 3, szerokiego $1 \frac{1}{2}$, którym zstąpiono do grobowego sklepu. Był to grób murowany z cegły spróchniałej, obszerny 5 łokci na długość, 4 na szerokość i tyleż na wysokość, zachodzący aż pod stopnie wielkiego ołtarza. W pośrodku ujrzano trumnę drewnianą, dwa łokcie długą, na cegłach ustawioną, a tak spruchniałą, że ją na płachcie płóciennej wynieść musiano, gdyż za dotknięciem drzewo się na próchno kruszyło. Odkryciu temu obecni, ci co pamiętali otwarcie grobu w r. 1802, opowiadali: jako trumienka owa mieściła się w innej wielkiej, wspartej na szynach żelaznych, od ściany do ściany przesuniętych, a ćwierć łokcia nad poziom uniesionej. W trumnie znaleziono kości rąk, nóg, głowy i wiele innych ułamków niewieściego szkieletu. Nadto dość wielkie kawałki materyi z szat pogrzebionej. Były to dwa gatunki jedwabnych sukien, zwierzchniej i spodniej. Materye przybrały orzechowy kolor, właściwy zgniliźnie. Gdy oglądano te szmaty, można jeszcze było rozpoznać, że bławat sukni spodniej był pierwotnie barwy liliowej lub blado różowej, zaś pozostałość zwierzchniego odzienia miała jeszcze ślady wyrobień w kwiaty, a kazała się domyślać, że była koloru szkarłatnego. Szczętów koszuli nie było. Znaleziono jeszcze w owej trumnie przepaskę złotem przerabianą, która zdaniem obecnych odkryciu mogła być użytą jako rodzaj dyademu na ozdobę głowy. Dobytą trumnę złożono tymczasowo w kapitularzu katedry, a następnie zaopatrzoną na dalsze przechowanie wstawiono do grobu. Miejsce wejścia zaznaczono głazem gładkim, czworobocznym, wprawionym w posadzkę.“ Łepkowski w dziełku „O zabytkach Kruszwicy, Gniezna i t. d. Kraków 1866“ taki kreśli obraz grobu św. Wojciecha. „Grób św. Wojciecha stoi na środku nawy głównej, tam gdzie się łączy z presbiteryum, tak jak ołtarz św. Stanisława w katedrze krakowskiej. Na mensie na skrzydłach orłów unosi się srebrna trumna, na której z tegoż metalu ulana leżąca postać św. Apostoła. Św. Wojciech wyobrażony jakoby podnoszący się dla pobłogosławienia ludowi. Sarkofag ten mieszczący zwłoki św. męczennika sprawił w r. 1662 ks. Wojciech Pilchowicz, kanonik gnieźnieński, a wykonał go Piotr von der Resinen z Gdańska. Na bokach trumny wyobrażone sceny z życia Świętego i objaśniające je napisy, które przytacza ks. Siemieński. Nad ołtarzem i trumną wznosił się do r. 1840 baldachim, wsparty na czterech kręconych słupach, prawie po 40 stóp wysokich. Nakrycie to, przypominające podobne doń dobudowanie grobu św. Stanisława w Krakowie, sprawił w r. 1767 ks. Maciej Łubieński, a zburzono je z obawy, że kolumny mogłyby się zwalić kiedyś. Wyobrażenie tego jak było, pozostało we Wspomnieniach Raczyńskiego, w Przyjacielu ludu (II, 84 X, 1) i innych książkach. Jakkolwiek baldachim ów wzniesiony w stylu baroko nie zalecał się wartością ze względu na sztukę, jednak uroczyściej i poważniej wyglądała trumna nim nakryta, niż dziś, gdy ją otoczyły cztery małe żelazne figurki aniołów, wedle modelów Raucha w Berlinie odlane. Za mensą ołtarza jest płyta, zapewne z zniszczonego sarkofagu pozostała, wystawiająca

postać biskupa, wykutą w czerwonawym marmurze, u nóg herb Poraj. Piękna ta rzeźba z XV lub początku XVI w. pochodząca, miana jest za pomnik Gaudencyusza czyli Radzyna. Przed grobem zaś św. Wojciecha pochowano (wedle podania) słynnego arcybiskupa Mikołaja Trąbę, zmarłego r. 1422." Zanim wystawiono teraźniejszy grobowiec św. Wojciecha, istniały dawniejsze, które kilkakrotnie ulegały zniszczeniu. Poraz pierwszy ukryto kości Świętego po rabunku Czechów z r. 1038. Z XII wieku stał w środku kościoła sarkofag z ciosowego kamienia, w którym złożone było ciało Świętego, tak że głowa mogła być całowaną przez okienko zakratowane. Pomnik ten został zniszczony wojną lub pożarem; poczem z woli Jakóba ze Senna zbudowano nowy sarkofag r. 1486, który r. 1613 przez pożar znowu zniszczał. Pozostały z niego rzeźby i płyty z napisem. Raczyński we Wspomnieniach ogłosił i w rycinie przedstawił scenę z tego grobowca, wyobrażającą chrzest św. Szczepana. Raczyński, Sobieszczański, Łepkowski uznali rzeźby te jako niepospolite dzieła sztuki XV wieku pod względem ucharakteryzowania postaci i ugrupowania pełnego ruchu. Zygmunt III darował r. 1626 kosztowną srebrną trumnę unoszoną przez aniołów, w której ciało Świętego złożono na nowo. Szwedzi rabując Gn. r. 1656 zabrali tę trumnę, zwłoki pozostawiając. Nad grobem św. Wojciecha zawieszano zwykle chorągwie w bitwach zdobyte; wszystkie zaginęły bez śladu; nie masz także wotów bogatych, które, od Krzywoustego począwszy, w darze składano; napróżno szukałbyś korony, którą Otton włożył na głowę Chrobrego; z tych dawnych czasów pozostała tylko włócznia Piastom na berło oddana. Głowa św. Wojciecha przechowuje się w relikwiarzu; sceny z życia Świętego na nim wyobrażone są naśladowaniem obrazów na drzwiach pomieszczonych. Przed ołtarzem św. Wojciecha odprawia się kilka razy do roku msza św., a co niedziela odśpiewuje się starożytna pieśń: „Boga Rodzica dziewica.“ Skarbiec katedralny mało posiada kosztowności z dawnych czasów. Czesi, Krzyżacy i Szwedzi nagromadzone w nim przedmioty cenne zabierali; uszły grabieży dwa pacyfikały z XV w. ze szczątkami drzewa krzyża św.; pokazują jako osobliwość jeszcze kawał materyi podobno z czapraku Sobieskiego. Książki i dokumenta mniej nęciły łupieżców. Do najdawniejszych ksiąg archiwum katedralnego należy ewangeliarium św. Wojciecha zdobione malowaniami z XI wieku; Muczkowski i Przeździecki stwierdzili starożytność tego ewangeliarza. Ciekawą bardzo jest biblia Kazimierza Jagiellończyka, pisana i malowana na pergaminie r. 1414. W bibliotece umieszczonej w części północnej kościoła, bogatej dotąd w dawne dokumenta, rzadkie księgi, wielką liczbę map geograficznych i historycznych, jako najcenniejszy zabytek uważać należy: Liber beneficiorum spisany i zebrany w r. 1521 staraniem arcybiskupa Łaskiego; jestto dokładny spis probostw archidyecezyi z wymienieniem ich uposażeń. Ks. kanonik Korytkowski obecnie jeszcze fungujący z niesłychaną skrzętnością i wytrwałością pracuje od lat wielu nad opisem kościołów archidyecezyi gniezn. na podstawie tego liber beneficiorum. Monografie niektóre już ogłosił drukiem, jako też żywot arcybisk. Łaskiego. Księga przywilejów i uchwał kapituły gnieźnieńskiej zaczyna się od r. 1411 i doprowadzona jest prawie do ostatnich czasów. Z innych kościołów jeszcze istniejących fara św. Trójcy i kościół św. Michała dochowały w presbiteryum część sklepień ostrołukowych, spółczesnych z budową naw bocznych katedry. W ostatnim miało być malowanie z datą 1040, o czem pisze dr. Ney w Przyj. ludu. Po pożarze z r. 1613 odbudowano kościół; na początku wieku bież. w czasie wojny francuskiej był składem słomy. Kościół św. Piotra i Pawła i kośc. św. Wawrzeńca odznaczają się basztowemi wieżami. Kośc. św. Jerzego, którego dzisiejsza budowla pochodzi z drugiej połowy wieku XVIII, miał pierwotnie mieć fundamenta i poczęści ściany z pogańskiej jeszcze świątyni. Kościołek św. Jana na pagórku krzyżackim zachował liczne ornamenta stylu ostrołukowego z wieku XV. Kośc. św. Krzyża stoi malowniczo na wzgórzu nad jeziorem, śród mogił rozrzuconych dokoła. Prócz wymienionych Gniezno dawniej więcej miało kościołów. Z klasztoru panien franciszkanek pozostała wieża, przypominająca baszty z XV wieku. Kościół długą ma nawę jednę, z kaplicami w krzyż. Jest tu grób św. Jolanty, kanonizowanej wyrokiem Leona XII z r. 1827, i od tego czasu nad zwłokami wystawiono ołtarz. W trumience z relikwiami zachowany jest pasek; księżna umarła r. 1298; jest to zatem zabytek z XIII wieku. Do dawniejszych liczyły się jeszcze: kościół szpitalny św. Ducha, św. Mikołaja na Wójtostwie, św. Anny i misyonarzy. Z innych starszych budowli miasta wspominamy: „Wagę“, gdzie się odbywały posiedzenia magistratu; „Postrzygalnię“, mającą przywilej z r. 1464; skład sukien i innych materyj czyli tak zwany „Smatrus“, wydzierżawiany w XVII wieku kupcom wschowskim, głogowskim, żegańskim itd. Nad jeziorem Jelonek widzieć jeszcze można zwaliska pałacu arcybiskupiego. Aż do r. 1768 Gniezno miało swego kasztelana i starostę bez jurysdykcyi, oraz gród należący do generała wielkopolskiego. Pierwszym kasztel. gniezn. był Jaśko herbu Habdank, ostatnim i 46 z rzędu Miaskowski Franciszek. Po utworzeniu

województwa gnieźnieńskiego został pierwszym wojewodą książę Sułkowski (1768 — 1776), a ostatnim i piątym z kolei r. 1792 Radzimiński Józef. Blisko katedry w bagnie znaleziono łyżwę kościaną, przechowującą się teraz w muzeum Tow. Przyj. Nauk Poznańskiego; tamże złożono wykopane pod miastem srebrne kolczyki, naramiennik i monety arabskie z IX wieku. Gnieźnieński powiat graniczy na północ z pow. wągrowieckim i mogilnickim; na wschód z pow. mogilnickim i pow. konińskim; na południe z pow. wrzesińskim i średzkim; na zachód z pow. średzkim i obornickim. Rozległość wynosi 20.896 mil kwadr. czyli 116,193 hektarów. Powiat jest prawie cały równiną; mniejsze tylko wzgórza się wznoszą pod Kiszkowem, Kłeckiem, Gnieznem, Żydowem, Mielżynem, Witkowem i Powidzem. Dwie trzecie gruntu są średniourodzajne; jedna trzecia lekka. Największa rzeka powiatu Wełna wypływa z jeziora niedaleko Gniezna, płynie głównie w kierunku północnym, przepływa przez kilka jeziór, opuszcza powiat gnieźn. po za wsią Dziadkowem i wpływa do powiatu wągrowieckiego. Drugą rzeką, mniejszą, jest Września, biorąca początek na południe od Gn. i dążąca w kierunku południowym do powiatu wrzesińskiego po za wsią Noskowem, minąwszy miasteczko Czerniejewo. Trzecia nareszcie, Mała Wełna, ma źródło na południe od miasta Kiszkowa, płynie ku północy i wschodowi aż do wsi Jagniewic, skąd przepływa do pow. wągrowieckiego, w którym zwraca się ku zachodowi. W jeziora jest powiat bogaty, ma ich przeszło 70; największe są pod Dziadkowem, Kłeckiem, Lednogórą, Jankowem, Wierzbiczanami, Ostrowitem, na wschód od Skorzęcina i pod Powidzem. Ludności było w r. 1880: 65,823, w r. 1875: 60,913, w r. zaś 1871: 60,475; 29,795 męskiej, 30,500 żeńskiej; 10,955 ew., 47,018 kat. i Polaków, 31 chrześcian innych wyznań, 2,471 żydów. Na milę kwadratową przypada niespełna 3000 mk., na kilometr kwadratowy cokolwiek nad 50 mk. Powiat należy w W. Ks. Poznań. do drugiej klasy pod względem zaludnienia wraz z powiatami: poznańskim, wrzesińskim, babimoskim, kościańskim i śremskim. Gmin ma miejskich 7, wiejskich 198, dominialnych 104, ogółem 309; 406 miejscowości, 5,145 dm. mk. Ludność pod względem narodowości jest po wsiach prawie wyłącznie polska, w miastach przeważa narodowość polska co do liczby; niemiecko-żydowska pod względem zamożności. Miasta powiatu są: 1) Gniezno; 2) Czerniejewo (Schwarzenau) nad Wrześnią; 3) Witkowo na trakcie dawniejszym z Poznania do Inowrocławia; 4) Mielżyn na trakcie z Wrześni do Trzemeszna; 5) Powidz nad jeziorem t. n.; 6) Kłecko położone między jeziorami; 7) Kiszkowo nad Małą Wełną. Żydowo, które przed kilku jeszcze laty było miastem (położonem pomiędzy Gnieznem a Wrześnią) utraciło prawa miejskie i jest obecnie wsią. W r. 1875 gminy miejskie razem miały 18,640 mk.; w roku 1871: 17565 mk.; gm. wiejskie liczyły w tymże roku 27760 mk., gm. dominialne 15150 mk. Głównem zatrudnieniem mk. jest uprawa zbóż, chów bydła, handel. Powiat podzielony jest na pięć mniejszych obwodów czyli komisaryatów: 1) czerniejewski; 2) witkowski; 3) kłecki; 4) i 5) dwa gnieźnieńskie. W Gnieźnie aż do nowej organizacyi sądowej z r. 1879 był sąd powiatowy kolegialny, liczący dyrektora i 8 sędziów. Parafij katolickich jest w powiecie 28. Parafialnemi są kościoły w miastach, w Gnieźnie: 1) metropolitalny; 2) św. Michała; 3) św. Trójcy; 4) św. Wawrzyńca; 5) w Czerniejewie; 6) w Kiszkowie; 7) w Witkowie; 8) w Kłecku; 9) w Mielżynie; 10) w Powidzu; 11) w Dziekanowicach; 12) w Żydowie; 13) w Grzybowie; 14) w Jarząbkowie; 15) w Mielnie; 16) w Kędzierzynie; 17) w Łubowie; 18) w Marzeninie; 19) w Niechanowie; 20) w Pawłowie; 21) w Sławnie; 22) w Dembnicy; 23) w Łagiewnikach; 24) w Modliszewku; 25) w Sokolnikach; 26) w Ostrowitem Prymasowskiem; 27) w Brudzewie i 28) w Odrowążu. Kościoły filialne są: w Gnieźnie św. Piotra i Pawła, księży franciszkanów; we wsiach Gurowie, Kamieńcu, Jankowie i Pomarzanach. Parafie protestanckie, należące do dyecezyi gnieźnieńskiej i położone w powiecie, są: 1) w Gnieźnie; 2) w Czerniejewie; 3) w Kiszkowie; 4) w Kłecku; 5) w Szydłowcu; 6) w Witkowie. Prócz wymienionych szkół i zakładów naukowych w Gnieźnie nie masz już w powiecie wyższych szkół; po miastach są tylko kilkoklasowe szkoły elementarne, po wsiach jednoklasowe. Na 60,475 mk. i 16813 dzieci niżej 10 lat było w r. 1871: 20729 analf. Powiat ma 3 drukarnie w Gn., 1 księgarnię tamże. Powiat obejmuje 450,645 mr. magdeb.; większa własność wynosi mr. magd. 248,078, wliczając królewszczyzny mr. 34,615. Polscy właściciele posiadają obecnie jeszcze 145,446 mr. Po roku 1848 przeszło w ręce niemieckie 74,438 mr. Dobra rządowe w pow. składają urząd ekonomiczny kłecki wydzierżawiony i rendamt gnieźnieński. Znaczniejsze lasy w okolicy Czerniejewa, Kłecka i Imielna; rządowe tworzą leśnictwo skorzencińskie między Skorzencinem a Powidzem. Gorzelnie są: w Wielkiem Rybnie, w Zakrzewie, w Lednogórze, w Pakrzynie, w Kołaczkowie, w Modliszewku, w Łabiszynku, w Jankowie; browar w Gn.; cegielnie w Gn., w Jankowie; młyny parowe: w Gn., w Łabiszynku, w Zakrzewie, w Pile; farbiernie w Gn. (?), fabryki tytuniu w Gn. i w Witkowie, fabryka mączki w Czerniejewie, gazownia

w Gn. Gościńce bite są: 1) rządowy poznańsko-toruński z powiatu średzkiego przez Gn. do granicy pow. mogilnickiego, ku Trzemesznu; 2) prowincyalny przez Kłecko w stronę Łopienna do granicy pow. wągrowieckiego; 3) prowincyalny z Gn. do Witkowa; 4) powiatowy z Charbowa do Kiszkowa; 5) powiatowy z Charbowa do Kłecka; 6) z Kiszkowa do granicy pow. średzkiego ku Pobiedziskom; 7) z Gn. przez Żydowo ku Wrześni; 8) z Witkowa przez Mielżyn ku Strzałkowu; 9) z Gn. przez Łabiszynek i Modliszewo ku Rogowu; zaprojektowany jest jeszcze gośc. z Babiaku przez Czerniejewo i Wierzyce ku Pobiedziskom. Koleje żelazne przechodzą: poznańsko-toruńska ze stacyą w Gn. i oleśnicko-gnieźnieńska ze stacyami w Gn. i w Czerniejewie. Urzędy pocztowe są: I klasy w Gn., III klasy w Kłecku, w Czerniejewie (Schwarzenau), w Kiszkowie (Welnau), w Witkowie; ajentury pocztowe w Powidzu i Żydowie. Większa część dzisiejszego powiatu gnieźnieńskiego należała do dawniejszego wojew. gnieźn. t. j. 19,23 mil kwadr. z miastami Gn., Czerniejewem, Żydowem, Witkowem i Kłeckiem; mała tylko część, 2,17 mil kw., do wojew. poznań. z miastem Kiszkowem; również mała t. j. 2,06 mil kw., z miastem Mielżynem i Powidzem, do województwa kaliskiego; nareszcie pół mili mniej więcej kwadr. z wsiami Szydłowcem i Smolnikami do wojew. brzesko-kujawskiego. Ludność ogólna wynosiła w r. 1831: 41,424 mk., na milę kw. przypadało 1730 mk.; 31715 kat., 6438 ew., 3271 żydów; 11303 ludności miejskiej, 30,120 ludn. wiejskiej i dominialnej. W pow. gnieźn. badano pod względem archeologicznym miejscowości; Grzybowo, Kłecko, Lednogórę, Łubowo, Mieleszyn, Witkowo, Żydowo *M. St.*

Gnikowo, wś w pow. lęborskim ziemi pomorskiej.

Gnilaki, ogromny las, pow. uszycki, leży między Jackowcami, Szydłówką i Pohoryłą. należy do Supruńkowiec, Jackowiec i Pohoryłej. *X. M. O.*

Gnilakowo, st. dr. żel. odesko-wołoczyskiej między Odessą a Wygodą, o 591 w. od Wołoczysk.

Gnilczyk, ob. *Hnilczyk.*

Gnilec, wś w pow. zwinogródzkim, o 2 w. od wsi Moryniec, własność dawniej Konst. hr. Branickiego, obecnie dóbr Państwa. Cerkiew. Parafia kat. w m. Łysiance. Mieszk. 780.

Gnilec, niem. *Goelnitz*, ob. *Gielnica.*

Gnilica, dobra, pow. czerykowski, 3 okr. adm., niegdyś własność Stanisława Makowieckiego i żony jego Józefy z Chrapowickich; dziś Maryi Makowieckiej i jej potomków Jana, Feliksa i Maryi Leonowów, tudzież Arkadyusza i Włodzimierza synów Henryka Makowieckich. Rozl. mają 1642 dzies. *A. K. Ł.*

Gnilice, dwie bliskie wsie, małe, w pow. nowogródzkim gub. mińskiej, przy drodze z Horodyszcza do Nowogródka wiodącej.

Gnilke, ob. *Zgniełka.*

Gniła 1.), zaśc. pryw. nad rzeczką, powiat wilejski, o 57 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dom, 7 mk. katol. Własność Czechowiczowej w 1866 r. 2.) **G.**, folw., pow. olhopolski, par. Czeczelnik.

Gniła, *Hniła*, *Zgniła*, rz., dopływ Narwi z prawej strony, uchodzi poniżej Turośli. Por. *Hniła.*

Gniła 1.), także *Hnyla*, potok górski, wypływa w Beskidzie lesistym, zpod głównego grzbietu granicznego, zpod Kińczyka hnylskiego (1115 m. szt. gen.), kilku strugami łączącemi się we wsi Hnyła, w pow. Turka; płynie przezeń zrazu na południowy wschód, a zabrawszy z pr. brz. potok Roztokę zpod Drohobyckiego Kamienia (1187 m. szt. gen.) płynący, zwraca się przez wieś na wschód, poczem na północ. Przeszedłszy w obręb gm. Butli, przyjmuje kierunek północno-wschodni, zabiera z lew. brz. pot. Syhlowy i Poliński, z pr. zaś Ihnatiwski (Hnatiwski). Tutaj zwraca się na północ i podąża do wsi Butelki niżnej, gdzie od lew. brz. zabiera silny odtok górski Jaworówkę i zwraca się nieco rozszerzoną doliną na półn. wschód aż do swego ujścia w Wysocku niżnem do Stryja, z lew. jego brz. Dolinę tego potoku otaczają wysokie wzgórza, czyniące okolicę wsi Hnyłej i Butli nader przyjemną. U źródeł wznoszą się cztery znaczne szczyty, wystrzeliwające w górę z głównego grzbietu Beskidu, jak Starostyna (1229 m.), Drohobycki Kamień (1187 m.), Kińczyk hnylski (1115 m.) i Kruhła (983 m.). Od Starostyny wybiega ramię poprzeczne, tworzące dział wodny między doliną tegoż potoku a Libuchory. W nim mamy szczyty Harasymerat (900 m.); od niego na północ w bocznem jego rozgałęzieniu Kiernyczna (961 m.) między Hnyłą pot. a bezimiennym pot. Po wschodnim brzegu tegoż potoku, między nim a Ihnatiwskim, wznosi się szczyt Siczki (936 m.), a od niego na północ nad samym Gniłą pot. szczyt Buchnoje (881 m.). Po wschodniej stronie Ihnatiwskiego pot., jako dział wodny między dol. pot. Gniłej a rz. Stryja, od szczytu Perechrestie (889 m.) bieży ku północy grzbiet ze szczytami „Wierch Stupistie“ (837 m.), Krokoszą (800 m.) i kończy się w rozrogu pot. Gniłej i rz. Stryja połogiem wzgórzem „Obłaźce“ zwanem (825 m.). Nad lewym brzegiem w obr. gm. Hnyłej mamy Fećkowy wierch (974 m.) i Błyśce (Błyszcze, 1047 m.), następnie na granicy gm. Hnyłej i Butli poprzeczny grzbiet Syhła Hrebeń, odrywający się od Beskidu wielkiego (1012 m.), szczytu w głównym grzbiecie, a ciągnący się wzdłuż Syhłowego potoku aż do pot. Gniłej.

Między tym pot. a Polińskim mamy Syhłowate, a po lewej stronie Polińskiego pot. Polin (862 m.). Oba te szczyty należą do grupy górskiej zwanej Wilchowate Butelskie, w której najwyższy szczyt Katarzyna do wys. 1032 m. dochodzi. Dział ten górski rozpościera się między Jaworówką a Gniłą. W nim szczyty Wojniki (924 m.) nad Gniłą i Magóra nad Jaworówką (1013 m.). W Wysocku niżnem opłukuje południowe stoki grzbietu górskiego Jasiowcem zwanego (863 m.) Długość biegu 20 kil. Spadek wód jego podają następujące liczby: 793 m. (przy wejściu między domostwa wsi Hnyłej, na górnym jej końcu), 769 m. (ujście Roztoki). 721 m. (ujście bezimiennego potoku nieopodal granicy z gm. Butlą), 660 m. (u stóp Polina we wsi Butli), 625 m. (pod kościołem w Butelce niżnej), 614 m. (przecięcie drogi z Butelki niżnej do Wysocka niżniego), 598 m. (most powyżej ujścia do Stryja). 2.) **G.**, rzeka, powstaje z połączenia kilku potoków, wytryskujących w tak zwanych Miodoborach, nieopodal Skałatu. Najwalniejsza struga płynie z lasu Malinnika w obr. wsi Nowosiółki skałackiej; ta łączy się w tej wsi z pr. brz. z potoczkiem wypływającym we wsi Połupanówce i przerzynającym Skałat stary. Poczem powiększony potok, zasiliwszy staw nowosiołecki, tworzy granicę między Skałatem a Nowosiołką i wchodzi w obręb miasta Skałatu. Tutaj po połudn. zach. stronie na łąkach przyjmuje z pr. brz. strugę płynącą zpod folw. Staroskałackiego, zpod wzgórza Toutry (377 m.), a zanim wpadnie na wielkie stawisko, rozciągające się na granicy gmin Skałatu i Krzywego, zabiera z prawego brzegu strugę łączną zpod Popław (327 m.) i z lew. brz. potok Horodnicki (ob.). Obecne stawisko tworzyło dawniej rozległy staw, z którego dziś pozostała mała część we wsi Krzywem. Z tego stawu tak powstały strumień, a noszący odtąd nazwę Gniłej, wypływa w kierunku południowym, płynac łąkami moczarowatemi, należącemi do Krzywego i Zarubiniec. W Zarubińcach zasila staw swemi wodami, zabrawszy z lew. brz. Ostapski potok. Poczem wąskiemi łąkami zarubinieckiemi przechodzi w obręb gminy Hlibowa, który opływa i przepływa od zachodu i południa; dostaje się do Grzymałowa, tworząc tak w Hlibowie jak w Grzymałowie większe stawiska. Od Hlibowa przyjmuje G. kierunek południowo-wschodni; zrasza w dalszym swym biegu Bucyki, Leżanówkę, Biliłówkę, zabierając z pr. brz. potok Popławy, z lew. zaś potok płynący od wsi Okna i potok Przewrocie. Powyżej miasteczka Toustego tworzy staw, przepływa miasteczko, dalej zasila w Nowosiółce grzymałowskiej i Borkach znaczny staw; w Raszłowcach tworzy również staw. Poczem dostaje się w obręb powiatu husiatyńskiego. Tutaj przerzyna wsie: Postołówkę, Raków-Kąt, Horodnicę, Liczkowce i Trybuchowce, gdzie zabrawszy z pr. brz. potok Tajnę, wpada do Zbrucza z pr. brz. We wsi Raków-Kąt przyjmuje z pr. brz. pot. Czerneczę. Długość biegu 52 kil. Jestto rzeka podolska; opływa zachodnie i południowo-zachodnie stoki Miodoborskich gór. Spad wód wskazują następujące liczby: 319 m. (w Nowosiółce skałackiej), 305 m. (pod Skałatem), 292 m. (północny róg Hlibowa), 283 m. (pod Bucykami), 279 m (pod górą Przekalcem nad Toustem), 262 m. (ujście potoku Rudki), 233 m. (staw w Trybuchowcach), 228 m. (ujście do Zbrucza). 3.) **G.**, znaczny strumień, także *Hnyła*, wytryskujący we wsi Kurnikach, pow. jaworowski, porusza w tejże młyn i wydostaje się za nią na mokradła (267 m. szt. gen.), przyjmując z pr. brz. (północnego) strugę nadpływającą z lasu należącego do rewiru Jamiska, i z lew. brz. (południowego) strugę łączną, płynącą zpod folwarków „W rykach“ zwanych. Gn. płynie na zachód kurnickiemi łąkami, przepływa tutaj stawek, a przyjąwszy z lew. brz. strugę z rewiru Rudaczki, zwraca się na półn. zachód i wchodzi w obr. gm. Wierzbian. Tutaj z pr. brz. zabiera znaczniejsze strumienie jak Sokole i Wolenę. Na granicy Wierzbian z Zawadowem uchodzi do stawu zawadowskiego, do którego nieopodal od ujścia Gniłej wpada także Uniaczka. Wypływa z tego stawu jako potężny strumień pod nazwą Zawadówki (ob.), dopływu Lubaczówki. Gniła płynie śród całego biegu łąkami moczarowatemi; miejscami, jak w Kurnikach i powyżej Wierzbian, płynie korytem przekopanem dla osuszenia łąk i zapobiegania jej wylewom. Źródła leżą na wys. 267 m., ujście 243 m. (szt. gen.). Długość biegu 9 i trzy ćwierci kil. Na mapie Galicyi Kummersberga potok ten nosi w obr. gm. Kurnik nazwę „Wodwiśnia.“ 4.) **G.**, potok, wypływa w obr. gminy Petranki, w pow. kałuskim, w południowej stronie wsi, zpod północnych stoków Krasnej (586 m.); płynie na północ miedzy wzgórzami Pomiarkami (465 m.), od zachodu a Wertepami, Krąglikami i Stawkami od wschodu. We wsi Petrance wpada z pr. brz. do Bereźnicy, dopływu Łomnicy. Długość biegu 4 i pół kil. 5.) **G.**, także *Hnyła* zwany, potok górski w obr. gm. Wołosianki, w pow. stryjskim, wypływa zpod góry Pliszki (1027 m. szt. gen.); płynie łąkami na południowy zachód i w obr. tej wsi uchodzi po 2 kil. biegu do Jelenkowatego potoku. 6.) **G.**, także *Hnyła*, potok górski, wypływający kilku strugami łącznemi na granicy gmin Hnyłej, Butli i Libuchory, po południowo-wschodnim stoku góry Kiernycznej (961 m.), płynie zrazu na wschód, opływając, na granicy Butli i Libuchory, północny brzeg Okruhłego lasu (921 m.),

poczem wchodzi w obr. gm. Libuchory, a opłynąwszy wschodnie stoki Okruhłej (921 m.), wpada po 4 kil. biegu do rz. Libuchory we wsi tejże nazwy. 7.) **G.**, nazwa górnego biegu rz. Gniezny (ob.). *Br. G.*

Gniła, strumyk, poboczny Noteci po prawej, w krótkim biegu przez pow. wyrzyski, zasilona znacznie dłuższą rzeczką Rakitką, która w kierunku południowo-zachodnim tworzy cały szereg większych i mniejszych jezior, tudzież rzeczką Łobżonką. Gniła wpływa do Noteci o 10 kil. na zachód od Nakła, pod karczmą Wygodą. *M. St.*

Gniła-Bahwa, ob. *Bahwa.*

Gniła Lipa, ob. *Lipa Gniła.*

Gniła woda, niewielki folwark w powiecie ihumeńskiem; od r. 1862 nabyty przez Góreckich; ma obszaru około 120 mr. *Al. Jel.*

Gniłe, jezioro niewielkie, w północnej stronie pow. nowogródzkiego w gub. mińskiej, w okolicach wsi Wilcze błoto, na północ od miasteczka Mira. *Al. Jel.*

Gniłeńka, ob. *Hniłeńka.*

Gniłe Wody, ogólna nazwa wielu strug na Rusi, por. *Gniłowody.*

Gniłopiat, *Hniłopiat*, ob. *Hnyłopiat.*

Gniłopiata, ruczaj, dopływ rz. Postołówej z prawej strony, w pow. winnickim, mający swoje źródła powyżej wsi Lemieszówki, mija tę wieś, Lulińce, Glińsk i pod wsią Hulowcami ma ujście. *X. M. O.*

Gniłowody lub *Gniłewody*, wś, pow. kamieniecki, par. Zaleśce, przy trakcie pocztowym między Kamieńcem a Dunajowcami, nad strumykiem Gniłewody Michałowieckie. R. 1868 miała 40 dm., należy do mka Makowa.

Gniłowody, wś, pow. podhajecki, oddalona od tego miasteczka o 10·6 kil. Ludności 882, w tem 471 gr. kat., należących do parafii w Mądzelówce, rzym kat. 382 należących do parafii w Podhajcach, izrael. 29; przestrzeń pos. dwor. posiada 795, włościanie 1046 mr. austr. Właściciel więk. pos. Henryk Malczewski.

Gniłowody, rzeczka, wypływa we wsi tejże nazwy w pow. podhajeckim ze stawu. Przepływa wś tę w kierunku połud.-wsch. i wkrótce przechodzi w obr. gm. Kujdanowa w pow. buczackim. Płynie paśmistemi łączkami, ponad któremi od pół. wsch. wznosi się wzgórze Kujdanów; wpada po 9 kil. biegu z lew. brz. do Strypy. *Br. G.*

Gniłowska stanica w Ziemi Wojska Dońskiego, 4541 mieszk., 1758 wiorst od Petersburga odległa. St. pocztowa.

Gniłucha, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 34 w. od Oszmiany, 1 dom, 16 mk. kat. (1866).

Gnin 1.), wś, pow. bukowski, 25 dm., 221 mk., 11 ew., 210 kat., 20 analf. 2.) **G.**, dom., pow bukowski, 4945 mr. rozl.; 10 dm., 141 mk., 3 ew., 138 kat., 31 analf. St. poczt. w Grodzisku (Grätz) o 5 kil., st. kolei żel. Opalenica o 9 kil. Własność Emilii Chłapowskiej z Karczewa (w pow. kościańskim).

Gniszewo, niem. *Gnieschau*, ryc. dobra, powiat starogrodzki, pół mili od Tczewa, ponad małem jeziorem, w glebie urodzajnej, pszennej, przy bitym trakcie berlińsko-królewieckim, między Tczewem a Starogrodem. Obejmuje obszaru ziemi mr. 2111, między temi ornej ziemi mr. przeszło 1600, łąk około 300, wody 120; katol. 166, ewang. 54, dm. mieszk. 9. Parafia Subkowy, szkoła Czarlin, poczta i stacya kolei żel. Tczew. Odległość od Starogrodu 2¼ mili. R. 1859 chowano owiec 800. Przedtem Gn. było w ręku polskiem: r. 1570 miał je Ernest Wejher starosta pucki, r. 1789 Ignacy Przebendowski wojewoda pomorski, generał pruski. Obecnie jest posiadaczem niemiec. *Kś. F.*

Gniwań, ob. *Hniewań.*

Gniwkowo, ob. *Gniewkowo.*

Gniwów, ob. *Miłowice.*

Gnizna, rzeka, ob. *Gniezna* i *Sered.*

Gnojanki, przysiołek, pow. kaniowski, położony ku stronie południowo-wschodniej od wsi Sotników, przy bezimiennym ruczaju, wpadającym do rz. Rosi, przy wsi Harbuzynie; liczy mieszk. prawosł. 620 i katol. 2, należy do Korsunia.

Gnojau (niem.), ob. *Gnojewo.*

Gnojenek, *Gnojenko*, wś, pow. kutnowski, gm. i par. Kutno. W 1827 r. było tu 15 dm., 118 mk. Obecnie 18 dm., 180 mk., 287 m. gruntu. *W. W.*

Gnojeniec, strumień, ob. *Hnojeniec.*

Gnojenko 1.) wś i folw. nad Działdówką, pow. mławski, gm. Niechłanin, par. Sarnowo, o 26 w. od Mławy. W 1827 r. było tu 17 dm., 125 mk.; obecnie ma 5 dm., 62 mk., 344 mr. gruntu i straż pograniczną. Por. *Gnojno.* Folw. G. lit. A. położony w gm. Turza mała. Rozl. ma mr. 231. Bud. drewn. 3. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dobr Petrykozy A. 2.) **G.**, ob. *Gnojenek.*

Gnojewo, wieś w zachodniej stronie pow. rzeczyckiego nad rzeką Wicią; grunta ma podniesione nad poziom błot; osad 38. *Al. Jel.*

Gnojewo, niem. *Gnojau*, wś paraf. luterska, pow. malborski, śród żyznych żuław, na bitym trakcie tczewsko-malborskim, około 1 milę od Malborka i Tczewa. W miejscowości kościół luter. parafialny i szkoła. Dla katol. parafia Kończewice, poczta i stac. kol. Tczew. Obszaru ziemi zajmuje włók 123, katol. 320, ew. 108, menon. 10, dm. mieszk. 31, gburskich posiadł. (freiköllmische Besitzungen) 10, ogrodn. 2. Pierwszy przywilej znany nadał tej wiosce mistrz wielki krzyżacki Dytryk von Altenburg r. 1338; do kościoła przeznaczył 4 włóki, inne czynszowały po 1½ grzywny i

po 2 kury, we wsi znajdowały się później 3 karczmy. Kościół tutejszy zabrali w czasie reformacyi niemieccy mieszkańcy.

Gnojna, wś i folw., pow. błoński, gmina Radziejowice, par. Mszczonów. W 1827 roku było tu 8 dm., 75 mk. Folw. G. z wsią tejże nazwy i attynencyą Ciemne, od Warszawy w. 38, od Błonia w. 21, od Mszczonowa w. 4. Rozl. wynosi m. 513, grunta orne i ogrody m. 330, płodozmian 6-polowy. Budow mur. 3, drewn. 7; wiatrak, staw i w niektórych miejscowościach pokłady torfu; wieś G. osad 15, gruntu mr. 66. *Br. Ch.*

Gnojne, wś w pow. słonimskim. Między wsiami G. i Złotowem Hrywda uchodzi do Szczary.

Gnojnica, wś w pow. zasławskim, parafia Zasław, na połud. m. Ostroga o 40 w. położona a względem Zasławia na zachód o 8 w.; miejscowość górzysta, czarnoziem urodzajny, miejscami glinkowaty, 805 mk., 919 dzies. ziemi włośc., parafialna cerkiew i szkółka. Ta wieś pierwotnie należała do ks. Ostrogskich, później do Koniecpolskich i Jabłonowskich, którą od ks. Maksymiliana Jabłonowskiego senatora kupił 1844 r. pułkownik Witowski Achilles. Dom dziedzica zbudowany w dobrym guście, z pięknym ogrodem, staw obszerny rybny, młyn wodny, pozycya górzysta, bezleśna. *Z. Róż.*

Gnojnica, wś w pow. ropczyckim, w okolicy górzystej i leśnej, należy do sądu pow. w Sędziszowie, parafii rzym. kat. w Ropczyckiej górze i liczy 1369 mieszk. Większa pos. wynosi 295 mr. roli, 11 mr. ogrodów i łąk, 19 mr. past. i 364 m. lasu; mniejsza pos. 1907 m. roli, 110 m. ogrodów i łąk, 383 m. pastwisk i 150 m. lasu.

Gnojnice, wś w pow. jaworowskim, należy do sądu pow., urzędu poczt. i parafii rzym. kat. w Krakowcu, ma parafią grecko-kat., szkołę ludową i liczy 1322 mieszk., z których jest 343 rzym. kat. Większa pos. wynosi 601 m. roli, 212 m. ogrodów i łąk, 32 m. pastw. i 527 m. lasu; mniejsza pos. 1598 mr. roli, 228 mr. łąk i ogrodów, 250 mr. pastwisk i 17 mr. lasu. W początku XVII w. była w Gnojnicach kaplica, w której odprawiali nabożeństwo katolicy aż po r. 1604, od czasu gdy właściciel Krakowca wojski samborski Stanisław Fredro kościół krakowiecki za zbór protestancki zamienił. Gr. kat. par. ma w miejscu, należącą do dekanatu jaworowskiego dyecezyi przemyskiej i liczącą w Gnojnicach z miejscowościami Nowostawki i Damszczyńce 902, w filii Gnojnicka wola 594, razem 1496 gr. kat. parafian. Stara cerkiew postawiona w 1689 roku zgorzała; teraźniejsza cerkiew drewniana postawiona w 1821 roku. Właściciel więk posiadł. Adama księcia Lubomirskiego spadkobiercy. *B. R.*

Gnojnicka wola, wś, pow. jaworowski, tuż obok Gnojnic położona; posiadł więk. posiada: 980 mr. austr., w tem 480 mr. lasu, włościanie posiad. 1317 m. a.; ludność 1087, w tem rzym. kat. należących do par. w Krakowcu 421, gr. kat. 594, reszta izrael.

Gnojnicki potok, wypływa w obr. gminy Gnojnicy, w pow. ropczyckim, w południowej stronie wsi, koło folwarków; płynie w kierunku północno-wschodnim, między domostwami Gnojnicy; w dolnym swym biegu przerzyna wieś Górę Ropczycką, omija browar i na Gabrylówce, przedmieściu Sędziszowa, uchodzi z lew. brzegu do Budzisza (ob.). Długość biegu 8 kil. *Br. G.*

Gnojnik, wś, pow. brzeski w Galicyi, między Bochnią, Brzeskiem i Czchowem, o 11.3 kil. od Brzeska, nad dopływem Dunajca Uszwicą, w wesołej dolinie, okrążonej łagodnemi pagórkami, przeciętej krzyżującemi się drogami: krajową, słotwińsko-sądecką i komunikacyjną czchowsko-bocheńską. Parafia rz. kat. w miejscu, dek. czchowskiego (815 wiernych). Starożytny murowany kościołek, struktury poważnej prostotą i trwałością, ocieniony odwiecznemi lipami, erygowany r. 1160 pod wezwaniem św. Marcina, niespożyty podziśdzień wiekami i burzami, był od r. 1575 do 1617 w posiadaniu aryanów, wprowadzonych tu przez zwolennika tej sekty, ówczesnego dzierżawcę zastawnego Mikołaja Przytkowskiego, następnie przez dziedzica Kaspra Wielopolskiego odrestaurowany i napowrót uposażony; r. zaś 1657 podczas najazdu Rakocego przez kozaków i Węgrów z ozdób i kosztowności, nawet sprzętów, do szczętu złupiony. Metryki kościelne zachowane są w całości począwszy od r. 1657. G. ma szkołę etatową, mk. 970, dm. 143; rozległość ogólna 2018 mr. austr., w czem 1037 mr. obszaru dwors.; gleba: w nizinie tłusta rędzina. w pagórkach rodna żytna glinka. Gospodarstwo na obszarze dworskim obecnie już przez 35 lat bardzo starannie i intensywnie prowadzone przez właściciela p. Edwarda Homolacza, który kupiwszy r. 1845 tę posiadłość w zaniedbanym stanie, doprowadził ją usilną pracą i forsownym nakładem do bardzo wysokiego stopnia kultury. Mnogie budynki mieszk. i gospod. w części murowane, pod dachówką, łupkiem lub gątem. Bardzo staranna uprawa roli, łąki irygowane, machiny i narzędzia gosp. ulepszone, hodowla bydła rasy „Kuhland“ i owiec „Elekto-Negretti“, płodozmian 12-polowy z 3-ma nawozami, 2 młyny wodne, stępa do tłuczenia kości nawoz., cegielnia i gorzelnia, produkują rocznie w przecięciu: zboża tw. 3000 korcy, rzepaku 100 kor., koniczu 80 k.; na sprzedaż

bydła opas. i jał. 50 szt., owiec 100 szt., trzody chlew. 50 szt., wełny 20 centnarów, mleka 25200 garn., spirytusu 20000 garn. Nieustanny i znaczny zarobek na obszarze dworskim, a poniekąd i przykład starannej uprawy roli, oddziaływa korzystnie na dobrobyt włościan. W XVI wieku był G. dziedzictwem Gnoińskich herbu Warnia. (Zapiski kościelne w G., Lib. ben. Długosza). Por. *Brzesko*. *M. Ż. S.*

Gnojnik, mylnie *Hnojnik*, wieś, pow. cieszyński na Szlązku austr., rozl. mor. 1106, ludn. 607. Ma parafią katolicką dek. frydeckiego, która liczy 1162 kat., 2240 ewang. i 60 izr.; filia tej parafii w Trzanowicach dolnych. Ewangeliccy mieszkańcy G. należą do parafii w Ligocie.

Gnojnik, rzeczka, powstaje z źródeł leśnych, na granicy gmin Brusna nowego i starego, Huty starej i Łowczy, w powiecie cieszanowskim, koło domostw zwanych Młodowcami, w obrębie gminy Brusna nowego. Płynie zrazu w kierunku zachodnim i południowo-zachodnim, tworząc granicę między Łowczą a Brusnem nowem i Rudką; poczem w kierunku zachodnim mija Łowczę i przerzyna Gorajec. Pod Żukowem z prawego brzegu przyjmuje pot. Głęboki (ob.). Mija Kosoduby, przysiołek Żukowa, rozlewając się na błotach żukowskich. Tutaj z lew. brz. przyjmuje Brusienkę (ob.). Powyżej Lublińca nowego przepływa znaczny staw i przyjmuje kierunek północny. Opłynąwszy od zach. wieś Lublińce nowe, uchodzi w obr. Lublińca starego z praw. brzegu do Wyrowy, dopływu Tanwi. Długość biegu 21 kil. *Br. G.*

Gnojno 1.) wś i folw., pow. kutnowski, gm. i par. Kutno, przy drodze żel., dm. 21, mk. 350; zawiera ogólnej przestrzeni m. np. 1710, z czego m. 125 należy go włościan, odległy od m. Kutna w. 2, gospodarstwo zamożne i w dobrej kulturze. R. 1827 G. miało 28 dm., 124 mk. Folw. nabyty 1872 r. za 150000 rs. Do dóbr G. należały wsie Siemiennik osad 4, gruntu m. 6, i Dębina osad 5, gruntu m. 60. 2.) **G.**, wś i folw. włośc., pow. mławski, gm. Niechłanin, par. Sarnowo, odl. o 24 wiorst od Mławy, posiada szkołę i straż pograniczną, liczy 16 dm., 253 mk., 1228 mr. gruntu. Folw. G. z wsią G., Petrykozy i Gnojenko, nabyte w r. 1870 za rs. 32700. Rozl. wynosi morg. 1088, grunta orne i ogrody m. 717, łąk mor. 175, pastwisk mr. 88, lasu mr. 85, nieużytki i place mr. 23, płodozmian 11-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 20, pokłady torfu, marglu i kamienia wapiennego. Wieś G. osad 28, gruntu m. 51; wś Petrykozy osad 12, gruntu mr. 413; wś Gnojenko osad 2, gruntu mr. 58. 3.) **G.**-Grabiny, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Kłokock, par. Ostrowite. W 1827 r. było tu 14 dm. i 141 mk.; obecnie liczy 22 dm., 211 mk. i 969 morg. ziemi a 14 mr. nieużytków. 3.) **G.**, wieś, pow. lipnowski, gm. i par. Bobrowniki. G. wraz z wsiami i osadami Jonne, Zmyślin, Osiny, Wąkole, Celiny, liczy 591 mr. ziemi włośc., w tem 590 mr. orn., 26 dm., 135 mk. Ewangelicki dom modlitwy, ewang. szkoła; karczma i dom zajezdny. Folw. zamieszkały przez drobną szlachtę, należy do par. Osówka, liczy 10 dm., 70 mk., 373 mr., w tem 320 mr. ornych. 5.) **G.**, wś, pow. pułtuski, gmina Kleszewo, par. Zambsk. W 1827 r. było tu 26 dm. i 207 mk. W r. 1854 istniał też folw. G., odłączony od dóbr Górki. 6.) **G.**, wś i fol., pow. stopnicki, gm. i par. Gnojno. Leży przy drodze bitej z Chmielnika do Kurozwęk. Posiada kościół par. murowany, szkołę gminną i dom schronienia dla starców i kalek. W 15 w. istniał tu już kościół par. murowany św. Jana Chrzciciela a wieś sama miała dwa folw. i stanowiła dziedzictwo Przesława Wojszyka h. Łodzia (Dług. II 443). G., gniazdo rodzinne Gnoińskich, było 1842 własnością Łuniewskiego. Tu rosły najpierwsze w Polsce topole włoskie, które dziedzic Rupniewski, kasztelan małogoski, sprowadził z Konstantynopola. Tenże Rupniewski w pobliskich Grabkach wzniósł dom turecki (pogorzał). W 1827 r. G. miało 57 dm. i 480 mk. Par. G. dek. stopnickiego liczy 5087 dusz. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Chmielniku, gdzie też i st. poczt. Liczy 12995 mr. obszaru i 4879 mk. Dobra G. składają się z folwarków: G., Pożogi, Wiktorów, attynencyi Piła, tudzież wsi: G., Pożogi i Piasek. Nabyte w r. 1874 za rs. 65714. Rozl. dworska wynosi mr. 1393; folw. Gnojno m. 661. Bud. mur. 16, drewn. 6. Folw. Pożogi mr. 432. Bud. mur. 2, drewn. 5. Folw. Wiktorów mr. 300. Bud. mur. 2, drewn. 1. Płodozmian 6 i 8-polowy; gorzelnia, młyn amerykański, wodny i tartak, w niektórych miejscowościach pokłady torfu i marglu. Rzeka Wschodnia przepływa przez territorium. Wś G. osad 71, gruntu m. 594; wś Pożogi osad 19, gruntu m. 131; wś Piasek osad 6, gruntu m. 46. 7.) **G.**, wś i folw. nad rz. Bugiem, pow. konstantynowski, gm. Zakanale, par. Janów. Posiada cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej. Wieś G. leży nad samym Bugiem i stanowi przystań dla berlinek, prowadzących do Gdańska zboże z całej okolicy w trzechmilowem promieniu. Na piaszczystych wzgórzach znajdują się nasypy, nazywane przez lud cmentarzyskiem pogańskiem, dotąd nie badane. W r. 1827 było tu 39 dm. i 389 mk.; obecnie liczy 51 dm. i 403 mk., tudzież 1125 morgów ziemi włośc. Folwark G. należy do dóbr Konstantynów. *Br. Ch.*

Gnojno, dom., powiat inowrocławski, nad rzeczką Żabienką, 1501 morg. rozl., 8 dm., 147 mk., 6 ew., 141 kat., 78 analf. Poczta i

kol. żel. w Inowrocławiu o 4 kil. Własność Józefa Trzebińskiego. Słynna owczarnia.

Gnojno, rz., lewy dopływ rz. Hrywdy.

Gnojowiec, ob. *Hnojowiec*.

Gnojski potok, wypływa ze źródeł leśnych, na granicy gm. Krakuszowic i Zborzyc; płynie zrazu granicą tych dwóch gmin na wschód, poczem przechodzi w obręb gm. Cichawej w kierunku południowo-wschodnim, przerzynając łąki cichawskie; w końcu zwraca się na wsch. i w Książnicach wielkich uchodzi z lew. brz. do Raby. Długość biegu 7 kil. *Br. G.*

Gnosna (niem.), ob. *Genszna*.

Gnotowani, także *Gontova*, po węg. *Gnothfalva*, wś w hr. liptowskiem (Węgry), 122 mk.

Gnottau (niem.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Norkitten.

Gnuetteln (niem.), ob. *Friedrichsfelde*.

Gnuschkenhof (niem.), os., pow. morąski, st. p. Libsztat.

Gnuszyn 1.), wś, pow. szamotulski, 13 dm., 146 mk., 42 ew., 104 kat., 69 analf. 2.) **G.**, dom., pow. szamotulski, 2071 mr. rozl., 8 dm., 114 mk., 30 ew., 84 kat., 55 analf. Poczta w Kikowie o 2 kil., stac. kolei żel. Szamotuły (Samter) o 22 kil. Własność Ludwika Wilczyńskiego. *M. St.*

Go..., por. *Ho...*

Gó..., por. *Gu...*

Gobelina, niem. *Koebeln*, ob. *Kobielin*, *Kobjelń*.

Gobelindorf (niem.), ob. *Gawłowice*.

Goberischken (niem.) lub *Paszalxnen*, wś, pow. pilkalski, st. p. Szyrwinty.

Gobiatyszki, wś, pow. szawelski, par. lidowiańska.

Gobiniszki, wś i kol., pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. Liczy 14 dm., 41 mk., odl. 26 w. od Maryampola, od Kozłowej Rudy w. 7, od rzeki Niemna w. 35. Rozl. kol. wynosi mr. 97.

Gobiny 1.), niem. *Gobienen*, wś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry. 2.) **G.**, niem. *Gubin*, wś, pow. grudziąski, st. p. Gardeja.

Gobiszki, os., pow. wyłkowyski, gm. Giże, par. Wyłkowyszki, 1 dom, 10 mk.

Gobołowica, węg. *Galfalva*, wioska w hr. bereskiem (Węgry), 44 mk.

Gobry, folw., pow. lidzki, własność Bolesława i Karoliny Skarbek-Ważyńskich.

Gobza, ob. *Hobza*.

Goca v. **Gaca**, os., pow. rypiński, gmina Dzierżno, par. Świedziebno, o 12 w. od Rypina, 1 dom, 5 mk., 4 mr. gruntu. Por. *Granaty*.

Gocanówko, folw., pow. inowrocławski, 915 mr. rozl., 3 dm., 65 mk., 8 ew., 57 kat., 30 analf. Poczta w Chełmcach o 5 kil., st. kolei żel. w Inowrocławiu o 21 kil. Własność Teofila Kozłowskiego wraz z Tarnówkiem i Kickiem.

Gocanowo 1.), wś, pow. inowrocławski, blisko jeziora Gopła, 14 dm., 184 mk., 9 ew., 175 kat., 82 analf. 2.) **G.**, dom., pow. inowrocławski, 4395 mr. rozl., 12 dm., 204 mk., 19 ew., 185 kat., 117 analf. Poczta w Chełmcach o 4 kil., st. kolei żel. w Inowrocławiu o 18 kil.

Gocinowice, niem. *Giesdorf*, w r. 1358 *Goswinsdorf*, wś, pow. oławski na Śląsku, par. Oława, uprawa tytuniu. *F. S.*

Gocizna lub *Poczekałówka*, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 22 w. od Wilna, 1 dom, 8 mk. izr. (1866).

Gocka, wieś poleska, osad 36, na zachodnio-północnym cyplu pow. mozyrskiego, w pobliżu granic pow. słuckiego i pińskiego. Położenie tej osady najdziksze i najodludniejsze. Lasy ją otaczają od północy, wschodu i w części od południa, na zachód zaś rozciąga się nieprzebyte sławne błoto Hryczyńskie, mające obszaru przeszło 500 w. kwadr.; do Gockiej niema prawie drogi, jedzie się czółnami i wbród wodą; we wsi jest cerkiew, lud miejscowy w pierwobytnej kulturze umysłowej; dziś się ta miejscowość osusza z urzędu przez znanego inżéniera Żylińskiego. *Al. Jel.*

Goćkiszki, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 52 w. od Wilna, 7 dm., 80 mk. katol. (1866).

Gockowo, niem. *Wutzkow*, wś, pow. słupski na Pomorzu.

Gockowy, niem. *Gotzkau*, rycer. dobra, powiat człuchowski, opodal traktu bitego człuchowsko-pomorskiego, 3/4 mili od st. kolei żel. chojnicko-pomorskiej w Czarnem (Hammerstein). Obszaru ziemi obejmuje mr. 3140, bud. 28, dm. mieszk. 11, katol. 2, ewang. 120. Parafia Fersztnowo, szkoła Łoża, poczta Rzeczęca. Przed reformacyą istniał kościół w Gockowach; r. 1617 arcyb. gniezn. Gębicki przyłączył go do nowootworzonego dekanatu czarnieńskiego (hamersztyńskiego); wcześnie zabrany został przez zlutrzałych i niemieckich mieszkańców; r. 1653 wizytacya Trebnica pisze już tylko, że w G. znajduje się bezprawnie zbór luterski. Obecnie ani kościoła luterskiego nie masz w G. R. 1859 posiadała G. wdowa po generał-lejtnancie Prądzyńskim. Por. *Elżanowo*. *Ks. F.*

Gocław, *Gocławek*, *Kępa gocławska*, powiat warszawski, gm. Wawer, par. Praga, składają wieś Gocław i należały niegdyś do klucza skaryszewskiego, będącego własnością kapituły płockiej. Za czasów rządu pruskiego przeszły wraz z całemi dobrami skaryszewskiemi na własność skarbu, i stanowią obecnie część dóbr rządowych pod nazwą Ekonomia Warszawska. Gocław graniczy na wschód z wsią rządową Wygoda, na południe z wsiami szlacheckiemi Zastowem i Lasem, na zachód z Kamionkiem, na południe z Grochowem. Gocław, wraz z Go-

cławkiem i Kępą Gocławską, podług pomiarów rządowych w r. 1820 robionych, posiadał powierzchni mr. magd. 1523 pr. 12, i wówczas znajdowało się w obrębie tych dóbr 13 gospodarzy. Grunta są piaszczyste i sapowate. R. 1827 miał 22 dm., 168 mk. Wieś Gocław wraz z Gocławkiem i Kępą Gocławską liczą obecnie dymów 40. Odległość od Warszawy 1 mila. *Rob. Br.*

Gocław 1.), wieś, pow. garwoliński, gmina Pszonka, par. Osieck. W 1827 r. było tu 42 dm., 220 mk.; obecnie liczy 43 dm., 340 mk. i 925 mr. obszaru. 2.) **G.**, wś, pow. włocławski, gm. Lubień, par. Chodecz. W 1827 r. było tu 9 dm. i 82 mk.

Gocław, jezioro przy wsi t. n., w powiecie warszawskim, ma 25 mr. rozległości, 30 stóp głębokości; wodę jego odprowadza do Wisły strumień.

Gocłowo, wś i folw. w pow. płockim, gm. Mąkolin, par. Łętowo, nad strumykiem bez nazwy, o 3 w. od Bodzanowa; wieś liczy 115 mk., 19 osad włośc., 9 dm. mieszk., powierzch. 15 mr., w tem gruntu ornego 13 mr. Folwark należy do dóbr Leksino i ma rozl. mr. 358, grunta orne i ogrody mr. 296, łąk mr. 20, pastwisk mr. 24, nieużytki i place mr. 17, bud. mur. 5, drew. 4, płodozmian 8-polowy.

Gocły, wieś szlach., pow. ostrołęcki, gm. i par. Czerwin. W 1827 r. było tu 23 dm. i 137 mk., obecnie liczy 541 mr. obszaru.

Gocs, ob. *Goczo.*

Goczałki, niem. *Gottschalk* (ob.), inaczej *Goczałkowo*, pow. grudziąski, st. p. Łasin.

Goczałkowice, przys. Dąbrowy w powiecie tarnobrzeskim, należy do parafii rzym. kat. w Wrzawach i liczy 169 mieszk. W XV wieku własność Andrzeja Schenno h. Pobóg i Jakóba Koniecpole h. Pobóg (Długosz II, 368).

Goczałkowice 1.) *Górne*, niem. *Ober-Goczalkowitz*, wś i dobra, pow. pszczyński, o 0.56 mil na płd. od Pszczyny, przy drodze bitej wiodącej do granicy austryackiej, nad Wisłą. Wieś ma 1800 m. rozl., 2 kościoły katolickie, parafialny z 1534 r., p. w. ś. Jerzego, i filialny ś. Anny. Parafia G. ma 1000 dusz. Do dominium należy folw. mający 461 m. gruntu i 247 m. łąk a prócz tego osuszone stawy: Maciek, Zabrzeg, Filipowiec, łąki Zastawa i Łęg. 2.) **G.**-*Dolne*, niem. *Nieder-Goczalkowitz*, o 0.69 mil na płd. od Pszczyny, nad Wisłą, w par. G. Górne. Folw. ma 647 m. gruntu, 104 m. łąk i 19 m. pastwisk. Wś niedawno jeszcze mała, wzrosła skutkiem odkrycia zdroju leczniczego (solanka jodowa). Jest też tu komora celna pruska i austryacka, stacya kwarantanowa dla bydła i stacya drogi żel. prawego brzegu Odry, zwana urzędownie *Bad-Goczalkowitz* (ob.). Poziom Wisły pod G. 722 st. par. npm.

Goczałkowo, wieś, pow. gnieźnieński, 16 dm., 157 mk., 3 ew., 154 kat., 81 analf. Poczta i kolej żel. w Gnieźnie o 12 kil.

Goczałkowo, ob. *Goczałki.*

Goczałtów, ob. *Gaczalto.*

Goczerowski potok, potok górski, wypływający zpod góry Łutczy (448 m. szt. gen.), po północnej jej stronie, w obr. wsi Łutczy, w pow. brzozowskim; tworzy środ całego swego biegu północną granicę wsi Łutczy od Jawornika i Konieczkowej. Wpada po krótkim, bo 4·5 kil. biegu, do Leśniowskiego potoku, dopływu Stobnicy. *Br. G.*

Goczki polskie, wś, pow. nieszawski, gm. Wierzbie, par. Mąkoszyn. W 1827 r. było tu 8 dm. i 101 mk.

Goczo, po węg. *Gocs*, po niem. *Halbersdorf*, wś w hr. gömörskiem (Węg.). Kośc. fil. ewan., uprawa roli, węglarnie, furmaństwo, 582 mk.

Godacze górne i **G. dolne**, pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Klukowo. W 1827 r. było w G. górnych 12 dm. i 100 mk. a w G. dolnych 12 dm. i 71 mk.

Godajcie, wś, pow. rossieński, par. chwejdańska.

Godaszewice, wś nad rz. Wolborką, pow. brzeziński, gm. Łaziska, par. Chorzęcin (ob.). W 1827 r. było tu 13 dm. i 92 mk., obecnie liczy 18 dm., 150 mk., ziemi włośc. 297 mr.

Godawy, ob. *Chrzanowo.*

Godawy, wś, pow. szubiński, pomiędzy jeziorami, 30 dm., 275 mk., 14 ew., 261 katol., 49 analf. Poczta w Gąsawie o 4 kil., st. kolei żel. w Mogilnie o 22 kil. *M. St.*

Goddentow, *Goddenhof* (niem.), pow. lęborski, ob. *Gojtowo.*

Godeliszki, wś, pow. rossieński, par. szyłelska.

Godischau (niem.), ob. *Godziszów.*

Godka, *Gotka*, niem. *Goitke* lub *Gottka*, wś, pow. mielicki na Szląsku, par. Radziąc, st. p. Straburek; z osadą Nowa-wieś straburska (Neudorf-Trachenberg).

Godki, niem. *Gotken*, wieś, pow. olsztyński, parafia Szombark, około 2 mile od Olsztyna, na polskiej Warmii. Zdawna nazywała się „campus Gudecus" i należała wspólnie do biskupa i kapituły warmińskiej, następnie tylko do ostatniej. R. 1346 biskup warmiński Herman wystawił przywilej na 5 włók „in campo Gudekus" prusakowi Glande na dziedziczną własność. Zato przeciwko wszelkim nieprzyjaciołom kościoła zawezwany powinien stanąć z koniem odpowiednim i żołnierzem, co najmniej lekko zbrojnym, podług zwyczaju tej ziemi. Tegoż r. 1346 tenże biskup Herman wystawił przywileje na inne 10 włók, które w taki sam sposób kilku prusakom zapisał. R. 1551 burgrabia kapitulny Piotr Pfaff z Olsztyna kupił 6 włók w Godkach i 8 we wsi Ballingen; kapituła zamieniła mu prawo dotychczasowe pru-

skie na magdeburskie, uwolniła go od wszystkich ciężarów (Leistungen), a w wojnie dopiero jego następcy mieli jej służyć zbrojno z koniem i inne podatki i obowiązki czynić. Nadto dała wspomnionemu Piotrowi kapituła wolność łowienia ryb w jeziorze Gymmet i łąkę nad rz. Pasaryą między „Gymmet, Saustren i Wintkeim". Po śmierci Piotra pozostała wdowa Urszula poszła znowu za mąż za prusaka Aleksandra. Kiedy i ona umarła, wszystkie ich dotychczasowe posiadłości, jako 8 włók we wsi Ballingen, 13 w Godkach, 6 we wsi Golben, 4 w Windiken i jezioro Łabędź przypadły do kapituły, która je pozostałemu jej mężowi Aleksandrowi oddała w dzierżawę r. 1595 za rocznym czynszem 50 marek. Zresztą stanowiła wś Godki osobny obwód czyli powiat ziemski, „territorium Gudikus"; między innemi także wieś obszerna Gietrzwałd wyraźnie jest podana jako należąca do tegoż territorium. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał tę wieś dotychczasowym osadnikom.

Godkowice, ob. *Gotkowice*.

Godlewo 1.), okolica szlach. w pow. ostrowskim, w obrębie której istnieją następujące wsie: Baczki, Cechny, Gorzejewo, Gudosze v. Gurosze, Łuby, Mierniki, Milewek, Olszewo, Piątaki, Plewy, Warsze, Wielkie. Z tych G. baczki v. baćki, wś szlach., gm. Kamieńczyk Wielki, par. Czyżewo. W 1827 r. liczyła 12 dm., 35 mk., obecnie ma 15 dm. i 110 mk. G. piętaki, wś szlach. i G. dziudzie, folw., gm. Dmochy-glinki, par. Czyżewo. W 1827 r. miały G. piętaki 12 dm., 83 mk. G.-cechny: w 1827 r. było tu 9 dm., 64 mk., obecnie jest 6 dm., 55 mk. G.-gorzejewo: w 1827 r. było tu 14 dm., 94 mk., obecnie jest 11 dm., 87 mk. G.-gudosze v. gurosze: w 1827 r. było tu 17 dm., 93 mk., obecnie jest 13 dm., 101 mk. G.-łuby: w 1827 r. było tu 60 dm., 130 mk., obecnie jest 25 dm., 174 mk. G.-mierniki: w 1827 r. było tu 22 dm., 130 mk., obecnie jest 22 dm., 121 mk. G.-milewek: w 1827 r. było tu 14 dm., 95 mk., obecnie jest 17 dm., 127 mk. G.-olszewo. G.-plewy, pow. ostrowski, gm. Szulborze koty, par. Zuzel. G.-cechny, G. gorzejewo i G.-olszewo, należą do par. Andrzejewo. Folw. G. Dziudzie z nomenklaturami Siemnica, Giże, Łukasze, Siemnice,-Pierce i wsi Zareby Bolędy, podług opisu z r. 1868 ma rozległości mr. 275, grunta orne i ogrody mr. 231, łąk mr. 32, nieużytki i place mr. 25. Wieś Zaręby Bolendy osad 4, gruntu mr. 48. Folw. G. Wielkie lit. W. z wsią G. Wielkie i Szulborze Koty podług opisu z r. 1866, rozl. ma mr. 364. Wieś Godlewo Wielkie osad 6, i Szulborze Koty osad 2, gruntu mr. 75. 2.) **G.**, wieś szlach., pow. szczuczyński, gm. Bieławszewo, par. Wąsosz. W 1827 r. było tu 11 dm., 64 mk. 3.) **G.**, wś, pow. maryampolski, gm. Freda, par. Godlewo, przy trakcie Kowno-Maryampol, o 3 w. od st. dr. żel. Rynkuny. Kościół i par. erygował 1803 r. Józef Godlewski, dziedzic Fredy; kościół murowany, w granicach wsi Janucice założony. Filia w Wejwerach. Par. G. dawniej dek. sapieżyskiego liczy dusz 1062. Jest też w Godlewie par. ewang. augs., zawiązana 1818, liczy dusz 1921. Ma filiał: Preny. R. 1827 G. miało 12 dm., 160 mk., obecnie 94 dm., 1125 mk.

Godlewo, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 58 w. od Oszmiany, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Godlewszczyzna 1.) folw w pow. słuckim, niegdyś Godlewskich, lecz oddawna stanowi dziedzictwo Czarnowskich i należy do dóbr Nacz-Bryndzowska. 2.) **G.**, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., 67 w. od Wilna, 5 dm., 50 mk. katol. (1866).

Godnicken (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. poczt. Fyszhuzy.

Godnowa, niem. *Goidinowe*, wś, pow. mielicki na Szląsku, par. Mielice, ma szkołę ewan. od r. 1720. *F. S.*

Godocken (niem.), wś, pow. rastemborski, st. p. Tolksdorf.

Godosz, osada, pow. obornicki, 2 dm., 16 mk., należy do gm. Sierakówka, poczta w Połajewie o 5 kil., st. kol. żel. w Rogoźnie o 25 kil.

Godów 1.) wś i folw., pow. nowoaleksandryjski, gm. Godów, par. Chodel (niegdyś par. w Kłodnicy). W 1827 r. było tu 29 dm. i 228 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. V w Opolu, gdzie i st. poczt. Zawiera 23,213 mr. obszaru, 4093 mk. W gminie istnieją jedna szkoła początkowa, gorzelnia parowa i 6 młynów. W skład gminy wchodzi Baba os., Chmielczyn, Chruślina, Godów, Józefówka, Kamoszyce, Kożuchówka, Leonin, Ludwików, Puszno, Swidno, Skoków, Stanisławów. Dobra G. składają się z folw. G., attynencyi Józefówka i wsi G., Puszno, Wólka Kamoszycka, Ruda Maciejowska, Kamoszyce. Rozl. wynosi m. 1504, grunta orne i ogrody mr. 903, łąk mr. 65, pastwisk mr. 12, wody mr. 6, lasu mr. 426, zarośli m. 54, nieużytki i place m. 38, płodozmian 4 i 7-polowy. Bud. mur. 2, drew. 19. Pokłady marglu wapiennego, stawy i rzeczka bez nazwy, formująca się ze źródeł. Wś G. osad 125, gruntu m. 1759; wś Puszno osad 55, gruntu m. 1019; wś Wólka Kamoszycka osad 16, gruntu m. 420; wś Ruda Maciejewska osad 9, gruntu m. 93; wś Kamoszyce osad 37, gruntu mr. 617. Oprócz powyższego wyszczególnienia od dóbr tych oddzielono w roku 1878 las zwany Ruda mr. 778 i nomenklaturę Kożuchówka, młyn jak również nomenklaturę Darowane. W XV w. G. należał do Maciejowskich h. Ciołek (Długosz II, 546).

2.) **G.**, wś kol., pow radomski, gm. Kowala Stępocina, par. Radom. Jest tu szkoła początkowa. W 1827 r. było tu 9 dm., 94 mk.; obecnie liczy 17 dm., 150 mk. i 510 morg. ziemi. R. 1842 folw. G. miał 600 m. rozl. 3.) **G.**, wś i folw. rząd., pow. iłżecki, gm. Chybice, par. Krynki. W 1827 r. było tu 29 dm., 137 mk., obecnie liczy 47 dm., 298 mk., 648 mr. ziemi włośc. i 2 morg. folw. G. należał niegdyś do dóbr biskupstwa krakowskiego (Długorz II, 486). *Br. Ch.*

Godów, wś i dobra nad Olzą, pow. rybnicki, niedaleko ujścia Piotrówki do Olzy, nad granicą austryacką, o 3 mile ku płd. od Rybnika. Wieś ma kościół paraf. katol. i szkołę, 376 m. rozl., dwa mosty na rz. Piotrówce, 116 dm. Dominium 1094 m. rozl. Częste wylewy Olzy, gleba doskonała. *F. S.*

Godowa (z Olszynami, Zaparzeliskami i Żyznowem dolnym), wś nad Brzeżanką, poboczną Wisłoka, w pow. rzeszowskim, należy do sądu pow., urzędu poczt. i parafii rzym. kat. w Strzyżowie, liczy 1853 mk., ma szkołę ludową. Większa pos. tj. fundusz stypendyjny po 300 zł. w. a. rocznie dla uczniów pochodzących z rodziny Dydyńskich lub Rosnowskich a względnie dla szlachty w ogóle, wynosi 520 mr. roli, 60 mr. ogrodów i łąk, 81 mr. pastw. i 606 mr. lasu; mniejsza pos. 1899 mr. roli, 214 mr. ogrodów i łąk, 235 mr. pastw. i 347 mr. lasu.

Godrienen (niem.), wś i os., pow. królewiecki, st. p. Królewiec.

Godula, ob. *Praszywa.*

Godullahuette (niem.), huta cynkowa w pow. bytomskim, na płd. od Orzegowa, 1854 r. założona, własność hr. Schaffgotscha, ma 300 dm., targi tygodniowe, zarząd policyjny, szkołę 2-klasową i kościół paraf. katol. dek. bytomskiego. *F. S.*

Goduniszki, wś, pow. kalwaryjski, gmina Janów, par. Ludwinów. Liczy 10 dm., 24 mieszk.

Goduny, z rusińska *Hoduny*, wś, w połud. stronie pow. bobrujskiego, w gminie czernińskiej, przy drodze z Czernina do Iwaniszewicz; głuchy i zapadły kątek Polesia bobrujskiego, osad 6. *Al. Jel,*

Godurowo, domin., pow. krobski, 2149 mr. rozl., 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Zabornia; 12 dm., 177 mk.; wszyscy kat., 82 analf. Poczta w Piaskach (Sandberg) o 4 kil., st. kol. żel. w Bojanowie o 34 kil., w Jarocinie o 36 kil. Własność Franciszka Żółtowskiego z Niechanowa (w pow. gnieźnieńskim), wraz ze Strzelnem. Por. *Drogoszewo.* *M. St.*

Godusza, przysiołek Gruszowa, pow. limanowski, par. rz. kat. Szczyrzyc.

Godwojsze, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Gody, wieś, pow. kołomyjski, oddalona od Kołomyi o 11 kil. Przestrzeń posiadł. więk. 591 m., w tem 378 lasu; włośc. posiadają 226 mr. austr.; ludność 169, w tem rzym. kat. 27 należących do paraf. w Kołomyi, gr. kat. 116 należących do parafii w Piadykach, reszta izrael. Wioseczka ta ma kasę zaliczkową z funduszem 1464 zł. 50 cen. a. w. Właściciel więk. pos. Bieńkowski i spółka.

Godynice, wś, pow. sieradzki, gm. i par. Godynice, dawniej należała do starostwa klonowskiego, odległa od Sieradza wiorst 21, rozległa mr. 1845, z tego gruntów do probostwa należących mr. 6; reszta mr. 1839 w posiadaniu włościan; ludności 575 wyzn. rz. kat. W r. 1827 było ludności dusz 531. Szkoła elementarna na 80 uczniów. Na gruntach tej wsi znajdują ślady starożytnych cmentarzysk, dotąd nie badanych. Wieś ta dawniej należała do par. Brzeźno. R. 1602 Marcin Biskupski podkomorzy łęczycki, dziedzic przyległej włości Starce, wybudował tu kaplicę drew. pod tytułem św. Marcina i św. Zofii, którą Maciej Pstrokoński bp. przemyski konsekrował roku 1603. Bardzo rozległa parafia Brzeźno otrzymała kościół filialny, do którego niektóre wioski przyłączone zostały. W tym samym czasie w dziewięciu wsiach, które należały do tego kościoła (Godynice, Wólka, Czartoryja, Żarnów, Starce, Robuszów, Zwierzyniec, Łagiewniki, Grójec mały) liczyło się parafian dorosłych 1000 i 4 żydów. Obecnie kościół w dość smutnym znajduje się stanie, gdyż zgniły z powodu starości grozi upadkiem. Dziś par. G. liczy dusz 2420. Gmina G. w okręgu sądu gminnego Brąszewice, należy do dwóch parafij: Godynice i Wojków, znajduje się w zachodniej części powiatu, graniczy na północ z gminą Gruszczyce, na wschód z gminą Brzeźno, na południe z gminą Klonowa, na zachód z częścią powiatu kaliskiego i gminy Klonowa, składa się z następującyah wsi i osad: wsi Brąszewice, osady Budy, wsi Bukowskie, Ciągnisz, Ciołki, osady Ciupki, wsi Czartoryja, Gałki, Godynice, Grabostaw, osady Jonczyk, wsi Kamieniki, Karsznica, Kosatka, Kurpie, Lesiaki, Lipki, osad Lisy, Łyszczarz, Macheta, wsi Narty, osad Orły, Pasie, Pędziwiatr, wsi Pipie, Pluty, Podawacz, Pokrzywniak, Salamony, Sokolenie, Sowiaki, Sowizdrzał I, Sowizdrzał II, osady Sral, wsi Szcześ, Szymaszki, Tomczyki, Trzcinka, Wirtelaki, Wiry, Wojtyszki, Wólka, Zadębienice, Złote, Żarnów, Żóraw. Urząd wójta gminy znajduje sią we wsi Czartoryja, odległej od Sieradza wiorst 21, od Łodzi w. 77. Wszystkie powyższe wsie i osady należały dawniej do starostwa klonowskiego. Ogólna rozległość mr. 16011, mianowicie: grunta orne mr. 6648; lasów rządowych mr. 4916, donacyjnych 776, razem 5692; ogrodów 300,

pastwisk i łąk 2140, pod zabudowaniami 400, pod wodami 181, pod drogami 200, nieużytków 450. Całkowita przestrzeń gminy, z wyłączeniem lasów rządowych i donacyjnych 5692 mr., pozostaje w posiadaniu włościan; własności większych (dworów) w całej gminie niema; grunta po większej części piaszczyste, nieurodzajne, z tego powogu produkcya nędzna, chów inwentarza mały, zakładów przemysłowych żadnych nie masz, prócz młynów i wiatraków. Ludność ogólna wynosi: katolików męż. 1924, kob. 2124, ewangel. męż. 5 kob. 4; razem 4057. Zajęcie ludności wyłącznie rolnicze. Z przyczyny złych i nieurodzajnych gruntów, braku zakładów przemysłowych, trudnej kommunikacyi, a głównie z powodu braku oświaty, ludność, nie mając innego zarobkowania jak tylko przy rolnictwie, prowadzonem na zasadach pierwotnych, znajduje się w stanie ubogim. Kościół znajduje się jeden w G., szkoły dwie we wsi Brąszewicach i G. *Ż.*

Godysław. v. *Godzisław*, dawne imię, stanowi w skróconych formach God, Godek, Godziesz, źródłosłów nazw: Godów, Godziesze, Godziszów i t. p. *Br. Ch.*

Godyszki, *Jodyszki*, zaśc. szlach., powiat wileński, 2 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. katol. (1866).

Godzianów, wś, pow. skierniewicki, gm. Skierniewka, par. Godzianów. Posiada kościół par. murowany pod wez. św. Stanisława B. i M., erygowany 1521 r. przez Jana Łaskiego arcyb. gniezn. W 1827 r. było tu 57 dm., 308 mk. Par. G. dek. skierniewickiego 1320 dusz liczy.

Godziątków, wś i folw., pow. kaliski, gm. Brudzew, par. Piątek, o 19 w. od Kalisza, 5 dm., 86 mk., 10 osad włośc., 10 mr. gruntu włośc. R. 1827 było tu 10 dm., 112 mk. Folw. G. podług opisu z r. 1867 rozl. wynosi mor. 357, grunta orne i ogrody mr. 349.

Godziemba, wś, pow. inowrocławski, 31 dm., 262 mk., 148 ew., 115 kat., 102 analf. Poczta i st. kol. żel. w Gniewkowie (Argenau) o 5 kil.

Godziembów, wś, pow. lubartowski, gm. Łęczna, par. Kijany.

Godziemby, folw., pow. kutnowski, gmina Krośniewice, par. Nowe. W 1827 r. było tu 9 dm. i 72 mk.; obecnie należy do dóbr Miłonice.

Godzieszątka, ob. *Godzieszęta*.

Godziesze 1.) wielkie, wś i osady nad Pokrzywnicą, pow. kaliski, gm. i par. Godziesze, o 15 w. od Kalisza, 94 dm., 800 mk. R. 1827 miała 75 dm., 523 mk. W r. 1789 ludności 333. Wieś ta dawniej należała do dóbr opatowieckich arcybiskupów gnieźnieńskich. Kościół dawniejszy był drewniany p. t. św. Bartłomieja, w formie krzyża zbudowany, który gdy spróchniał i blizkim był upadku, r. 1782 wystawiono nowy, w temże samem miejscu, i pod tymże samym tytułem co i dawniejszy. Dnia 6 kwietnia 1783 Józef Gembarth kanonik gniezn. pobłogosławił go. W wielkim ołtarzu obraz N. M. P., według głosu ludu uważany za cudowny. Par. G. liczy dusz 4750. Gmina G. należy do sądu gm. okr. V w miejscu. Przy zarządzie gminy kasa pożyczkowo-wkładowa z kapitałem zakładowym rs. 304 (1879). Szkoła od r. 1868. Ludności w gminie wyznania katolickiego 3994, z tej cyfry 1986 mężczyzn. Obłożonych podatkami 9418 mórg, z których 2752 stanowi własność większych obywateli. Na zebraniu gminnem 290 osób, mających prawo głosu. 2.) **G**.-małe, wś i os. nad Zadoską strugą, pow. kaliski, gm. i par. Godziesze, o 16 w. od Kalisza, 64 dm., 419 mk. R. 1827 było tu 42 dm., 335 mk.; w 1789 r. 207 mk. *F. S.*

Godzieszęta, *Godzieszątka* lub *Bambry*, wś, pow. kaliski, gm. i par. Godziesze, o 17 w. od Kalisza, 18 dm., 113 mk. R. 1827 miała 11 dm., 48 mk.

Godzieszka, ob. *Godziska*.

Godzieszki, ob. *Godziszki*.

Godzięba, miejscowość obecnie nieznana, ale zapewne na ziemi chełmińskiej położona, należała do klasztoru pp. benedyktynek w Chełmnie. Istniała w przeszłym wieku: roku 1761 pan Węsierski płacił klasztorowi 120 zł. dzierżawy z wsi Godzięba.

Godziętów, *Godziętowy* 1.) wś, pow. ostrzeszowski, 18 dm., 152 mk., 42 ew., 110 kat., 86 analf. 2.) **G**., domin., pow. ostrzeszowski, 2463 mr. rozl.; 2 miejsc.: a) G.; b) Pieczysko, karczma; 10 dm., 140 mk., 41 ew., 95 kat., 14 żydów, 71 analf. Poszta i st. kol. żel. w Ostrzeszowie (Schildberg) o 7 kil. Niegdyś własność Kaczkowskich. *M. St.*

Godzimierz, wś, pow. rawski, gm. Lubania, par. Biała. Leży na lewo od drogi bitej z Rawy do Nowego Miasta.

Godzimierz, niem. *Friedrichsgrün*, wś, pow. szubiński, 42 dm., 313 mk., 221 ew., 92 kat., 78 analf. Poczta w Szubinie o 8 kil., st. kol. żel. w Nakle o 18 kil. *M. St.*

Godziska lub *Godzieszka*, nowa, stara i witkowska, wś w pow. bialskim w Galicyi, nad rzeczkami Kalonką i Godziskiem, wpadającemi do Soły, należą do urzędu poczt. i parafii rzym. kat. w Łodygowicach i liczą 1377 mk. W Godziszce nowej znajduje się murowana kaplica. Mniejsza pos. wynosi 374 m. roli, 50 m. ogr. i łąk i 86 mr. pastwisk.

Godziska, *Godzieszka*, niem. *Godzisken*, wś i folw., pow. brodnicki, nad jez., pół mili od traktu bitego brodnicko-jabłonowskiego, przeszło 1 milę od stacyi kolei żel. w Jabłonowie,

w okolicy dosyć jeszcze lesistej. 1) włośc. wś, zajmuje obszaru ziemi mr. 225, budynk. 17, dm. mieszk. 13, katol. 108. 2) folw. obszaru mr. 1977, budynk. 4, dm. mieszk. 2, katol. 4, ewang. 15. Parafia Lembark, szkoła Konojady, poczta i stacya kolei żel. Jabłonowo. R. 1670 posiadał wś G., pobliskie Tomki i Konojady Piotr Jasieński; po wojnach szwedzkich G. i Tomki zupełnie były zrujnowane, opuszczone. *Ks. F.*

Godziska, potok podgórski, wypływa ze źródeł leśnych w obr. Szczyrka, z pod północno-wschodniego stoku Skrzycznej (1250 m. szt. gen.), na granicy powiatów żywieckiego i bielskiego; płynie ku północnemu-wschodowi, tworzy granicę gmin Szczyrka (w bielskim) i Słotwiny (w żywieckim pow.), poczem przerzyna Godziskę starą i nową i dostaje się w obręb gm. Rybarzowic, gdzie po 6 kil. biegu uchodzi z prawego brzegu do Zelczy, dopływu Soły. *Br. G.*

Godzisken (niem.), powiat brodnicki, ob. *Godziska.*

Godzisz v. *Gudzisz* 1.) wś i folw., powiat garwoliński, gm. Sobolew, par. Maciejowice. W 1827 r. było tu 42 dm., 271 mk., obecnie liczy 47 dm., 428 mk. i 3524 mr. obszaru. 2.) **G.**, kol., pow. radomski, gm. Jedlińsk, par. Lisów, ma 3 dm., 21 mieszkańców, 60 morg. ziemi. *X. J. K.*

Godziszewo 1.) wś, pow. babimoski, 29 dm., 221 mk., 8 ew., 213 kat., 53 analf. 2.) **G.**, domin., pow. babimoski, 2393 morg. rozl., 10 dm., 80 mk., poczta w Chobienicach (Köbnitz) o 3 kil., st. kol. żel. w Zbąszyniu (Bentschen) o 10 kil. Własność hr. Karola Mielżyńskiego z Chobienic. 3.) **G.**, folw., powiat kościański, 1 dom, 20 mk., należy do dom. Kokorzyna, poczta i kol. żel. w Kościanie (Kosten) o 5 kil. *M. St.*

Godziszewo, niem. *Gardschau*, wś kościelna parafialna, powiat starogrodzki, na krzyżówkach bitego traktu gdańsko-tczewskiego i skarszewsko-tczewskiego, glebę ma pszenną, 1 i pół od Tczewa, $^{3}|_{4}$ mili od Skarszew; blisko G. jest znaczne jezioro, zwane obozińskie, do którego uchodzi mała struga, pędząca młyn we wsi. Razem z wybud. Mariannenhof obejmuje włośc. posiadł. 19, ogrodn. 12, katol. 220, ewang. 368, żyd. 10, dom. mieszk. 25. Kościół katolicki, szkoła i poczta w miejscu. Odległość od Starogrodu 2 mile. G. jest jedną z najstarszych osad pomorskich. R. 1258 bogobojny rycerz (eques) Jan z Wyssenburga, znajdujący się podówczas w otoczeniu pomorskiego księcia Sambora II, podarował tę wieś zakładającemu się właśnie nowemu klasztorowi oo. cystersów w Pogutkach, który następnie do Peplina przeniesiony został. R. 1301 zakonnicy peplińscy ustąpili tej wsi wraz z 3 innemi biskupowi kujawskiemu Gerardowi, za co im tenże darował swoje dziesięciny biskupie z całego ich klucza peplińskiego. R. 1328 biskup kujawski Maciej oddał ją na własność oo. cystersom w Ledzie w zamian za inne dobra. Odtąd klasztor lędzki posiadał G. aż do rozbioru Polski. R. 1772 rząd pruski zabrał je klasztorowi i po sekularyzacyi dóbr duchownych wydał na własność tutejszym włościanom. Kościół w G. istniał od niepamiętnych czasów. R. 1328 przy zamianie dóbr biskup Maciej ustępuje go wraz z patronatem cystersom z Lędu. Odtąd jeden albo dwóch cystersów pełnili przy kościele służbę Bożą. Roku 1348 konwent lędzki zobowiązał się utrzymywać tu „duos fratres cum plebano“. R. 1455 Kalikst II wcielił (incorporavit) kościół godziszewski i oddał na własność klasztorowi w Lędzie. Od tego czasu biskup kujawski przedstawiał zazwyczaj jednego albo więcej z księży cysterskich na probostwo, a opat lędzki wybierał. R. 1748 opat gorliwy Łukomski wystawił kosztem klasztoru piękny teraźniejszy kościół murowany. Jak dodają akta „spectat jam ecclesia immediate ad sedem apostolicam et est beneficium taxatum, cujus praepositus est simul collator quivis abbas landensis.“ Obecnie jest patronatu królewskiego. Obraz N. M. P. słynął tu jako łaskawy, i odprawiały się głośne odpusty. Tytuł ma kościół św. Jana Nep. Kościół filialny jest 1 w Obozinie (Locken) tyt. św. Michała, patronatu prywatnego. Dawniej istniały 2 kaplice prywatne w parafii: w Gołębiewie średniem al. Rumianowie i Ścińsku al. Trzcińsku (Labuhnken). Do parafii należą wioski: Godziszewo, Szczerbięcin, W. Turze, Kobierzyn, Trzcińsk al. Ścińsk, Siwiałka, Bojary, Boroszewo, Boroszewko, Domaszka, M. Turze, Gołębiewo, Gołębiewko, Rumianowo, Rościszewo, Rościszewko; do filii przyłączone są: Obozin, Jastrzębie i Janin. Dusz liczą blisko 2000 w parafii. Szkółki katolickie istnieją: w Gołębiewie, w Obozinie, w W. Turzu. *Ks. F.*

Godziszewy, wś i folw. wraz z osadą Wiktorowo, pow. rypiński, gm. Czermin, par. Rypin. W 1827 r. było tu 32 dm. i 268 mk.; obecnie liczą 280 mk., 35 osad włośc., 27 dm., (1 mur.), powierzchni 1158 mr., w tej liczbie 243 mr. należy do włośc., 177 mr. do folw. Wiktorowo, 738 do folw. Godziszewy; o 4 w. od Rypina. *Br. Ch.*

Godziszki, *Godzieszki* lub *Mordyle*, wś nad Pokrzywnicą, pow. kaliski, gm. i par. Godziesze, o 17 w. od Kalisza, 22 dm., 167 mk. R. 1827 było tu 14 dm., 113 mk.

Godziszki, zaśc. prywat., pow. święciański, 2 okr. polic., mk. kat. 9, dm. 2, od Święcian 31 w.

Godziszów, wś i folw., nad rz. Białą, pow.

janowski, gm. Kawęczyn, par. Janów. Leży w głębokim parowie, utworzonym przez rzekę Białą, o 8 w. na półn.-wsch. od Janowa, śród górzystej i pustej okolicy, wznoszącej się na 900 stóp nad poziom morza. W 1827 r. G. liczył 219 dm. i 1052 mk.; obecnie ma 275 dm. Fol. G. leży opodal, przy drodze ku Branwi.

Godziszów, niem. *Godischau*, wieś, powiat skoczowski na Szlązku austr., par. katol. i ew. Goleszów, rozl. morg. 963, ludn. 375. Ma szkołę ludową. *F. S.*

Goebeln, *Koebeln* (niem.), ob. *Kobjeln*, *Kobielin*.

Goeda (niem.), łuż. *Hodzij* (ob.).

Goeding, ob. *Hodonin*.

Goedlau (niem.), ob. *Jedłow*.

Goellendorf (niem.), wś, pow. trzebnicki, par. Prausnitz, ma st. dr. żel. wrocławsko-poznańskiej, o 37 kil. od Wrocławia.

Goelnitz (niem.), ob. *Gielnica*.

Gölnitz-banya, ob. *Gielnica*.

Goellschau (niem.), wś, pow. złotoryjsko-hajnowski na Szląsku, ma st. dr. żel. z Lignicy do Żegania, o 16 kil. od Lignicy.

Gömör (Sajo-Gömör), mko w hr. gömörskiem (Węg.), nad rz. Slaną (po węg. Sajo). Kościół par. ewang.; mieszkańcy żywią się z rękodzieł, uprawy roli, wina i tytuniu, także sadownictwa, garncarstwa. Obszerne lasy dębowe, niedobra woda do picia, którą zastępować musi woda z rz. Slany. Na połud. stronie góry Varhegy można jeszcze widzieć szczątki niegdyś warownego zamku gömörskiego, od którego otrzymało nazwę całe hrabstwo. Liczba mieszk. wynosi 1102.

Goenne (niem.), ob. *Gonie*.

Goerbersdorf lub *Gerbersdorf* (niem.), wś nad Sztejną, pow. walbrzyski, na Szląsku ma słynny zakład hydroterapeutyczny.

Goerchen (niem.), ob. *Górka*.

Goerge (niem.), wiele wsi w pow. kłajpedzkim ma nazwę złożoną z wyrazu Goerge i z odpowiedniej nazwy, zapewne miejscowej. I tak: 1.) **G.**-*Bandhuszen*, st. p. Karlsberg. 2.) **G.**-*Darguszen* lub *Schniedern*, st. p. Niemiecka Krotynga. 3.) **G.**-*Eglien*, st. p. Karlsberg. 4.) **G.**-*Janeiken*, st. p. Niem. Krotynga. 5.) **G.**-*Januszen* lub *Klipsten*, st. p. Dawillen. 6.) **G.**-*Kaulen*, st. p. Niem. Krotynga. 7.) **G.**-*Kerren* lub *Russinnen*, st. p. Karlsberg. 8.) **G.**-*Kiaunoden*, st. p. Karlsberg. 9.) **G.**-*Kischken*, st. p. Karlsberg. 10.) **G.**-*Krucken* lub *Gindeln-Bachmann*, st. p. Kłajpeda. 11.) **G.**-*Martennen* lub *Parpen*, st. p. N. Krotynga. 12.) **G.**-*Mauschellen*, st. p. Carlsberg. 13.) **G.**-*Perkam*, st. p. Immersatt. 14.) **G.**-*Picturn* lub *Wirkutten*, st. p. Kłajpeda. 15.) **G.**-*Pleiken*, st. p. Immersatt. 16.) **G.**-*Reuter-Martin* lub *Liebken*, st. p. Kłajpeda. 17.) **G.**-*Rund* lub *Bendicken*, st. p. Kłajpeda. 18.) **G.**-*Ruszpelken* lub *Russen*, st. p. N. Krotynga 19.) **G.**-*Skranden* lub *Ilgegahnen*, st. p. Karlsberg. 20.) **G.**-*Skranden* lub *Schompetern*, st. p. Kłajpeda. 21.) **G.**-*Szlaszen*, st. p. N. Krotynga. 22.) **G.**-*Uszanneiten*, st. p. Immersatt. 23.) **G.**-*Zeipen* lub *Andullen*, st. p. Niem. Krotynga.

Görgö, ob. *Garchów*.

Goerisseifen (niem.), kilka wsi w pow. lwowskim na Szląsku. Były tu niegdyś płóczkarnie złota w potokach Goere i Seifen.

Goeritten (niem.), wś i dobra rząd., pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Goerke (niem.), ob. *Górka*.

Goerken (niem.), 1.) dobra, pow. iławski, st. p. Iława (Pr. Eylau). 2.) **G.**, dobra ryc., pow. królewiecki, st. p. Troempau. 3.) **G.**, ob. *Górki*.

Goerkendorf (niem.), ob. *Śpigiel*.

Goerkenhoefchen (niem.), ob. *Górki*.

Goerlitz (niem.), ob. *Zgorzelice*, *Zhorjelc*.

Goerlitz (niem.), 1.) dziś *Schneiderswalde* przezwane, ob. *Gierłoż*. 2.) **G.**, dobra i leśnictwo, pow. rastemborski, st. p. Rastembork.

Goerlitz (niem.), dwie wsie ns Szląsku 1) w pow. głogowskim, par. Kwilice, 2.) w pow. oleśnickim, par. Psiepole.

Goernsdorf (niem.), ob. *Giernoszyce*.

Goerschen (niem.), ob. *Goresin*.

Goerschen (niem.), os., pow. ostródzki, st. p. Olsztynek.

Goerschenwalde (niem.), os. leśna, pow. wystrucki, st. p. Gross-Bubainen.

Goersdorf (niem.), *Goerzdorf*, pow. chojnicki, ob. *Ogorzeliny*.

Goertzig (niem.), ob. *Górzyca*.

Goerzke (niem.), ob. *Goresin*.

Goettchendorf (niem.), wś, pow. pasłęcki, ze stacyą pocztową, 278 mk.

Goettkendorf (niem.), ob. *Gutkowo*.

Goetzendorf (niem.) 1.) pow. chojnicki, ob. *Gotkowice*. 2.) **G.**, os., folw. i cegielnia, pow. welawski, st. p. Welawa.

Goetzenhoefen (niem.), wś i dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Goetzlack (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Frydląd.

Gogellau (niem.), ob. *Gogołowa*.

Gogi, wś nad Niemnem, pow. maryampolski, gm. Poniemoń—Pożajście, par. Pokojnie. W 1827 r. było tu 10 dm. i 131 mk., obecnie liczy 17 dm., 203 mk. Odl. 56 w. od Maryampola. Pod G. znajdują się słynne „progi“ Niemnowe.

Goglau (niem.), w r. 1193 *Gogolevo*, wieś, pow. świdnicki na Szląsku, par. Wyrów, ma kościół katol. filialny. *F. S.*

Goglin (niem.), ob. *Gogolin*.

Gogolau (niem.), ob. *Gogołowa*.

Gogole wielkie i **G. steczki**, dwie wsie, pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Pałuki, o 13 w. od Ciechanowa, o 5 w. od Pałuk. W

1827 r. G. wielkie miały 20 dm. i 133 mk., zaś G. steczki 5 dm. i 35 mk. Dziś G.-wielkie mają 19 dm., 210 mk., 568 m. rozl. a G.-steczki 9 dm., 61 mk., 151 m. rozl. We wsi G.-wielkie jest kilka większych folwarków.

Gogole, ob. *Dąbrowa*, str. 923.

Gogolewo 1.), wś, pow. krobski, 33 dm., 228 mk., wszyscy kat., 53 analf. Pokłady gipsu. 2.) **G.**, domin., pow. krobski, 2835 mr. rozl., 14 dm., 229 mk., 14 ew., 214 kat., 1 żyd, 82 analf. Poczta w Miejscegórce (Görchen) o 9 kil. Własność hr. Wiktora Czarneckiego wraz z Niepartem. 3.) **G.**, wieś, pow. śremski, nad Wartą, 18 dm., 142 mk., 21 ew., 121 kat., 22 analf. 4.) **G.**, olędry, pow. śremski, 9 dm., 59 mk., 54 ew., 5 kat., 13 analf. Kościół par. dekan. nowomiejskiego. 5.) **G.**, dom., pow. śremski, 1927 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) Maryanowo, folw.; 8 dm., 140 mk., 1 ew., 139 kat., 35 analf. Własność Bąkowskiego, poprzednio Osockich. W dawniejszych wiekach przez długi czas G. należało do Rozrażewskich. Członek tej rodziny założył kościół r. 1390.

Gogolewo 1.), włośc. wś, pow. kwidzyński, w położeniu dosyć górzystem, glebę ma gliniastą, przeważnie pszenną, blisko rz. Wierzycy, pół mili od Gniewu, dokąd tu trakt bity mają budować do Morzeszyna, gdzie stac. kolei żel. urządzona będzie. Obszaru ziemi liczy mórg 3603, budyn. 118, dom. mieszk. 78, katol. 683, ewang. 50. Parafia Dzierzążno, szkoła w miejscu, poczta Gniew. G. jest osadą prastarą. R. 1879 znaleziono tu na pogańskiem cmentarzysku urnę t. zw. twarzową, która należy do nader rzadkich, jakie dotąd posiadają; oddana jest na własność do muzeum towarz. naukowego w Toruniu. G. było początkowo własnością prywatną. R. 1272 posiadał je niejaki Michał; ale że stanął w wojnie po stronie zdradzieckich brandeburskich margrabiów, został własności swojej pozbawiony. W skutek tego przeszło G. na własność rządu. R. 1283 książę Mestwin II oddał tę wieś wraz z kilku innemi biskupom kujawskim, jako wynagrodzenie za 3 wioski i za dziesięciny biskupie ustąpione krzyżakom w ziemi gniewskiej. Następnie biskupi darowali tę wieś swojej kapitule włocławskiej, nie wiadomo tylko na pewno w którym czasie; w XVI wieku kapituła zdawna ją posiada. Z krzyżackich czasów są jeszcze niektóre wiadomości o granicach. R. 1342 utwierdzono granice pomiędzy Gogolewem a starostwem czyli komturyą gniewską i Osiekiem. R. 1772 rząd pruski zabrał dotychczasowe dobra kapitulne i wydał potem na własność dawniejszym tu osiadłym włościanom. 2.) **G.**, folw. do wsi ryc. Tokary należący, pow. kartuski, o $1^3/_4$ mili od Kartuz, par. i st. p. Żukowo, szkoła Tokary.

Gogolewo, niem. *Jagelow*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Gogolewo, ob. *Goglau* (niem.).

Gogolewszczyzna lub *Kroty*, zaśc. drujskiej włości, nad pot. Peresłową, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 19 w. od Dzisny, 1 dom, 8 mk. kat. (1866).

Gogolice, niem. *Jagolitz*, wieś, pow. szamotulski, należy do gm. „Kobusz", 6 dm., 64 mk. Poczta we wsi „Miała", o 8 kil., st. kolei żel. we Wronkach o 25 kil., st. kolei żelaznej w Krzyżu (Kreuz) o 20 kil.

Gogolimszczyzna, wś dryguczeskiej włości, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 23 w. od Dzisny, 2 dm., 24 mk. prawosł. (1866).

Gogolin, wś i gm., pow. bydgoski, 29 dm., 239 mk., 162 ew., 77 kat., 52 analf. St. poczt. w Koronowie (Polnisch Crone) o 10 kil., stac. kolei żel. Bydgoszcz (Bromberg) o 25 kil.

Gogolin, niem. *Goglin*, wieś, pow. wielkostrzelecki o 2.65 mil od W. Strzelc, par. Odmęt, liczy 126 osad, 2760 m. rozl. (z koloniami Strzebniów i Wygoda), ma słynne kopalnie wapienia i piece wapienne oraz szkołę katolicką. Do Krapkowic i W. Strzelc drogi bite. St. dr. żel. z Katowic do Wrocławia, o 102 kil. od Wrocławia, o 20 kil. od Opola.

Gogolina stara i **G. nowa**, kol., pow. słupecki, gm. Wilczagóra, par. Kleczew.

Gogolina, ob. *Strojestie*.

Gogolinek, niem. *Gogolinke*, wś, pow. bydgoski, 29 dm., 246 mk., 153 ew., 93 kat., 40 analf. St. poczt. Tryszczyn lub Trzeszczyn (Trischin) o 6 kil., stacya kolei żel. Bydgoszcz (Bromberg) o 18 kil. W r. 1618 G. był przez ówczesnych właścicieli Rychłowskich darowany jezuitom bydgoskim.

Gogolino, wś niegdyś położona na oksywskiej kępie ponad pucką zatoką, pow. wejherowski, niedaleko dzisiejszej wsi Podgórze. Istniała za dawnych czasów. R. 1210 księżniczka pomorska Świnisława żona Mestwina I zapisała tę wieś na fundacyą nowego klasztoru pp. norbertanek w Żukowie. Później prawdopodobnie zaginęła, bo pod tą nazwą nie zachodzi. *Kś. F.*

Gogolino, małe jezioro w Prusach zachodnich, pow. złotowski, między wsiami Kiełpin, Łąkie, Wiśniewko i Radawnicą. Z poza Krzywej wsi wpływa do niego mała struga zwana Krzywą, iż się zbytnie kręci (Krummfliess). Rozl. około mr. 5.

Gogólka, osada, pow. szubiński, należy do gm. i wsi „Brzyskorzystew" (Birkenfelde); 4 dm., 25 mk. St. poczt. Retkowo o 4 kil., stac. kolei żel. Nakło (Nakel) o 30 kil. *M. St.*

Gogolnie, folw. dóbr Żmigród, pow. mielicki na Szląsku.

Gogolow, niem. *Gross-Gagel*, wieś parafialna z kościołem ewangelickim na dolnych Łużycach, w powiecie chociebuskim. W r. 1880 ludności przeważnie serbskiej 462. *A. J. P.*

Gogolowk, niem. *Klein-Gagel*, wieś na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim, 188 mk.

Gogol, dawne przezwisko, które, sądząc z wyrazu gógółka, oznaczającego dotąd niewyrośniętą należycie a przedwcześnie dojrzałą jagodę lub owoc, odnosiło się zapewne do ludzi małego wzrostu. Ztąd poszły nazwy: Gogolin, Gogolewo, Gogole. *Br. Ch.*

Gogółkowo, wś, pow. szubiński, 23 dm., 241 mk., wszyscy kat., 81 analf. We wsi 2 folwarki: 1) 412 mr. rozl., należy do Michalskiego; 2) 303 mr. rozl. jest własnością Kaliskiego. St. poczt. w Żninie o 7 i pół kil., st. kolei żel. Mogilno o 24 kil. *M. St.*

Gogołów, wś w pow. jasielskim, przy drodze wiodącej z Brzostka do Frysztaka, ma drewniany kościół paraf. rzym. kat., szkołę ludową i liczy 881 mieszk. Większa pos. wynosi 505 mr. roli, 27 mr. ogrodów i łąk, 55 mr. pastwisk i 1050 mr. lasu; mniejsza pos. 1407 mr. roli, 77 mr. ogrodów i łąk, 185 mr. pastw. i 373 mr. lasu.

Gogołów, *Gogołówek*, ob. łuż. *Gogolow*, *Gogolowk*.

Gogołowa, niem. *Gogellau* lub *Gogolau*, dwie wsie, pow, rybnicki. 1.) *Dolna* **G.**, niem. *Nieder-Gogellau*, wś i folw., o 16 kil. od Rybnika, w wązkiej dolinie, należą do par. Połom, mają 565 mr. rozl., 31 dm., 134 mk., ludność uboga, rolnictwo niedbałe. W pobliżu leży kol. Altenstein 29 dm., 127 mk., 126 mr. gruntu. 2.) *Górna* **G.**, niem. *Ober-Gogolau*, o 14 kil. od Rybnika, par. Połom. Folw. ma 906 mr. rozl. z folw. Biadaczek, a wieś 315 mr. gruntu, 41 dm., 203 mk., ludność uboga. *F. S.*

Gogołowice, ob. *Guhlau* (niem.).

Gogołowski potok, także *Przyrwą* zwany, wypływa w południowo-wschodniej stronie wsi Gogołowa w pow. jasielskim, zpod wzgórza Gogołowa (459 m.); płynie w kierunku zachodnim wzdłuż gościńca Brzostek-Frysztak, po południowej jego stronie, przez Gogołów, Januszkowice, Opacionkę i minąwszy Klecie, już w obrębie Skurowej uchodzi z pr. brz. do Wisłoki. Długość biegu 10 kil. Przyjmuje liczne strugi tak od południa spływające z wzgórza januszkowickiego (404 m.), jak od północy; między niemi Koziaczki potok. *Br. G.*

Gogoły, wś, pow. kolski, gm. Izbica, par. Błenna, o 7 w. od Izbicy, ma 7 dm., 46 mk., 193 mr. gruntu. *X. M.*

Gogoschuetz (niem.), ob. *Kokoczyce*.

Gogowo, wś rządowa nad rz. Łuczajką, powiat wilejski, o 78 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. mańkowiecka, 6 dm., 71 mk. (1866).

Gogowy, wś, pow. włocławski, gm. i par. Lubień.

Gohlau (niem.), w r. 1257 *Galow*, 1318 *Golou*, wś, pow. nowotarski na Szląsku, par. Leuthen, ma kościół katol., wspominany już 1353 r. Do G. należy folw. *Kolline*, zwany 1337 r. Kolin. *F. S.*

Gohle (niem.), ob. *Gola*.

Gohlitsch (niem.), w r. 1308 *Golaschicz*, wś, pow. świdnicki na Szląsku, par. Würben, słynne cegielnie. *F. S.*

Gohra (niem.), ob. *Góra*.

Gohren (niem.), ob. *Górzno*.

Goi, w Słowniku Knie mylnie, winno być *Gaj*, folw. dóbr Wyżnice, zwany dziś Charlottenhof.

Goiden (niem.), wieś, pow. morąski, st. p. Zalewo.

Goidinowe (niem.), ob. *Godnowa*.

Goila, niem. *Goile*, wś i gm., pow. babimoski, 36 dm., 221 mk., 220 ew., 1 kat., 51 analf. St. poczt. w Rakoniewicach (Rackwitz) o 6 kil., st. kolei żel. Zbąszyń (Bentschen) o 30 kil. *M. St.*

Goithenen (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Pobethen.

Goitke (niem.), ob. *Godka*.

Gojanów (Huta bojanowska), przys. do Bojanowa (ob.), w pow. jasielskim, parafii rzym. kat. Stawy, leży w okolicy lesistej, otoczonej górami: Stawne gory, Olszyny i Zdęb; ma hutę szklaną.

Gojcieniszki, dobra, pow. lidzki, par. Bieniakonie, nad rz. Żyżmą, w 2 okr. adm., o 28 w. od Lidy, należą do Rymszy. Jest tu niewielki, w stylu gotyckim, dotąd mieszkalny zamek, wzniesiony 1611 r. przez dziedzica tych dóbr Nonharta, horodniczego wileńskiego, i murowany ewangelicki kościół, filiał parafii wileńskiej, wzniesiony kosztem Chreptowiczowej, córki rzeczonego Nonharta. Zamek tutejszy za Augusta II wytrzymywał napady Sasów, którzy usiłowali go odebrać Szwedom, broniącym się w tym zamku. W kościołku znajdują się groby Nonharta i następnych dziedziców G. ewangelików: Szretterów, Putkamerów i Sackenów (Baliński. „Staroż. Polska“).

Gojców, wś i folw., pow. opatowski, gmina Opatów, par. Włostów. Liczy 17 dm., 156 mk., 336 mr. ziemi dworsk. i 352 mr. ziemi włośc. Wspominany przez Długosza (I, 316).

Gojdany. Tak Gawarecki zowie wś Dylewo nowe w pow. ostrołęckim.

Gojdziany, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Gojkowe, folw. dóbr Ponoszów, pow. lubliniecki.

Gojliszki, folw., pow. szawelski, par. popkopska, 6 włók rozl., należy do Bortkiewiczowej. *J. Godl.*

Gojlusze, folw. i okolica szlach., pow. kowieński, par. bobtowska; folw. należy do Stradomskich. *J. K. G.*

Gojłajcie, okolica szlach., pow. szawelski, par. wajgowska i użwencka. Wojtkiewicz ma

'u 50 dzies., Dąbrowski 30 dzies., Krzyżewiczowa 29 dzies. *J. Godl.*

Gojmony, wś, pow. szawelski, gm. krukowska; uwłaszczono tu dusz 23 na 93 dzies. ziemi 1-go gat. *J. Godl.*

Gójść 1.). wś nad rz. Witówką, pow. nowomiński, gm. Kuflew, par. Kałuszyn. W 1827 r. byłą tu 13 dm., 123 mk. 2.) **G.**, wś, pow. nowo-radomski, gm. Prusiecko, par. Brzeźnica.

Gójsk, *Gujsk*, wś, pow. rypiński, gm. i par. Gójsk. Posiada kościół paraf. drewniany (fundacyi 1780 r. Ludwiki Wesslowej, starościny golubskiej), do którego należał dawniej filialny w Szczutowie. Sąd gminny okr. V. W 1827 r. było tu 20 dm. i 216 mk., obecnie ma 28 dm. i 313 mk. Par. G. dek. rypińskiego, dawniej dobrzyńskiego, liczy 4600 dusz. Gmina G. należy do sądu gmin. okr. V, st. poczt. Sierpc, ma 7949 mr. obszaru i 4265 mk. Dobra G. składają się z folw. G., osady młynarskiej Sułocinek, nomenklatur kolonialnych Wychowizna, Łazy, Mościska i Krzyżówka, tudzież wsi poniżej wymienionych; od st. poczt. Sierpca w. 9. Rozl. dworska wynosi mr. 509, grunta orne i ogrody mr. 341, łąk mr. 125, pastwisk mr. 28, nieużytki i place mr. 14, budyn. mur. 6, drew. 3, młyn wodny, tartak i wiatrak, eksploatacya torfu i pokłady marglu. Nomenklatury na prawach czynszowych i zastawu: Wychowizna z gruntem mr. 30; Łazy z gruntem mr. 10; Mościska gruntu mr. 25 i Krzyżówka z gruntem mr. 30. Wieś G. osad 50, gruntu m. 262; wś Trzysieki osad 6, gruntu mr. 31; wś Chlewniki-Łazy osad 15, gruntu mr. 237; wś Czartownia osad 15, gruntu m. 210; wś Agnieszków osad 32, gruntu mr. 301; wś Całowanie osad 24, gruntu mr. 102; wś Mościska osad 24, gruntu mr. 454.

Gójska Wola, kol., pow. radomski, gm. i par. Błotnica, ma 3 dm., 20 mk., 174 m. ziemi.

Gojtowo, niem. *Goddentow*, wś, pow. lęborski, na bitym trakcie wejherowsko-lęborskim, w nieco niskiem położeniu nad rz. Łebą, około 1 milę od stacyi kolei żel. w Bożem polu i Lęborku, parafia Rozłazin, katol. 13, szkoła luter. w miejscu. R. 1361 Winryk von Kniprode mistrz w. krzyżacki nadaje na własność wieś Goditow Januszowi von Ditleve prawem magdeburskiem; włók było tu wtedy 40.

Gojżałówka, wś, pow. zwinogródzki o 3 w. od wsi Smolczyńce. Mieszk. 360, ziemi 841 dzies., dawniej Michała Protopopowa, potem Przesmyckiego. Cerkiew paraf. we wsi Smolczyńcach. *Dr. T. H.*

Gojżany, wieś i kol., pow. maryampolski, gm. Aleksota, par. Sapieżyszki. W 1827 r. było tu 24 dm., 225 mk., obecnie liczy 60 dm., 487 mk., odl. od Maryampola 57 w. Kol. G. powstała z uwłaszczonych osad we wsi G., od Kowna w. 10, od Aleksoty w. 9, od Niemna w. 2. Rozl. wynosi m. 256, grunta orne i ogrody m. 103, łąk m. 54, pastw. m. 66, zarośli m. 30, nieużytki i place m. 4; budyn. mur. 1, drewn. 7. *Br Ch.*

Gojżew, ob. *Dubrowy*.

Gojżew, por. *Wysoki dwór*, na Żmujdzi.

Gojżewo 1.), po żm. *Gajżuwa*, dwór w powiecie kowieńskim, nad Niemnem, o 36 w. od Kowna. 2.) **G.**, wieś, pow. rossieński, parafia skawdwilska.

Gojżewszczyzna, dwór, pow. rossieński, par. girtakolska, r. 1862 własność Syntowta.

Gojżuny, folw. rząd., pow. trocki, 3 okr. adm., 37 w. od Trok, 1 dom, 2 mk. prawosł., 292 dzies. rozl. (1866).

Gokiszki, okolica szlach., pow. szawelski, par. kurszańska. Folwarki: Katarzyny Radzewiczowej włók 4 i Konst. Makarowa 2 włóki.

Gola 1.), wś w dobrach Wójcin, pow. wieluński, gm. Dzietrzkowice, par. Wójcin, ma młyn amerykański i przejście przez granicę. W 1827 r. było tu 25 dm. i 169 mk. 2.) **G.** lub *Hola*, os., pow. bialski, gm. Sidorki, par. Biała.

Gola 1.), wś, pow. śremski, 29 dm., 338 mk., 4 ew., 334 kat., 108 analf. St. poczt. Jaraczewo o 4 kil., st. kolei żel. Chocicza (Falkstaedt) o 18 kil. 2.) **G.**, dom., pow. śremski, 2478 mr. rozl., 10 dm., 115 mk., 4 ew., 111 kat., 33 analf. Własność banku: Potocki, Kwilecki i spółka, dawniej Jaraczewskich. 3.) **G.**, wś, pow. krobski, 2 miejsc.: 1) G.; 2) dom szosowy; 26 dm., 239 mk., wszyscy kat., 122 analf. St. poczt. Gostyń o 4 kil., st. kolei żel. Bojanowo o 26 kil. 4.) **G.**, domin., pow. krobski, 3669 mr. rozl.; 4 miejsc.: 1) G.; 2) Gostyń Stary; 3) Witoldowo; 4) Bronisławki; 18 dm., 355 mk., wszyscy kat., 99 analf. Własność Gustawa Potworowskiego wraz z Czajkowem. *M. St.*

Gola 1.), niem. *Gahle*, *Gohle*, wieś i dobra, pow. olesiński, par. Zdziechowice, o 0.9 mili od Gorzowa. Wieś ma 33 osad, 700 m. rozl., stary drewniany kościołek filialny i dwie szkoły katol. i ewang. Folw. G. z folw. Przytoczna są dobrze zagospodarowane, łąk brak, piękna owczarnia. 2.) **G.**, niem. *Gohle*, wś, pow. sycowski, par. Turków. Do G. należy leśnictwo Lipnik. 3.) **G.**, niem. *Guehlchen*, wieś i dobra, pow. namysłowski, par. Bąkowice, ma folw. Lipy i przys. Wężowite. 4.) **G.** Tak się zwało 1210 r. Guhlau w pow. rychbachskim, 1253 r. w pow. górskim, i 1360 w pow. lubińskim. *F. S.*

Golańczyce (Stare), ob. *Pilawa*.

Golanice, niem. *Gollmitz*, ob. *Golamice*.

Golanka, wś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Kadzidło, przy obrębie leśnym Grale, w odległości 5 wiorst od zarządu gminnego, znajdującego się w Tatarach. August III przywilejem z 1752 r., ogólnym dla

włości puszczy myszynieckiej, uwalnia włościan od prestacyi w naturze i oznacza czynsz roczny na 581 zł, 12 gr. Zapisów Małachowskiego wieś nie posiada. W 1765 r. znajduje tu się 17 gospodarzy płacących, oprócz powyższego czynszu, po 7 złp. rocznie podatku propinacyjnego z osady rolnej; podatek ten zniesiony w 1799 z powodu założenia we wsi karczmy ekonomicznej. W 1799 czynsz gruntowy podniesiono na 615 złp. 12 gr. W 1820 było tu 34 gospod. rolnych i 7 chałupników. Gospodarze płacili do kasy ekonomicznej 615 złp. 12 gr. czynszu i 29 zł. 14 gr. dziesięciny, którą do 1799 uiszczali do seminaryum w Pułtusku. Znajdowała tu się karczma, czyniąca 500 złp. i browar — własność prywatna Krzyżanowskiego, naddzierżawcy ekonomii Dylewo. Chałupnicy zamiast robocizny płacili 37 złp.; gruntu zaś wieś posiadała 68 zagon., na których wysiewano po 68 korcy jarzyny i oziminy. W 1827 r. 46 dm., 218 mk. Obecnie (1878 r. podług wykazów rządu gubern.) 50 dm., 219 męż., 199 kat., 1690 mr., w tej liczbie 200 ornego. Szkoła elementarna. *Lud. Krz.*

Golanka lub *Golonka*, wś nad Białą Dunajcową, w pow. tarnowskim, należy do sądu pow. w Tuchowie, urzędu poczt. i parafii rzym. kat. w Gromniku o 3 kil.; leży w okolicy górskiej, 359 metr. wzniesionej i liczy 349 mieszkańców. Większa pos. wynosi 144 mr. lasu; mniejsza 229 mr. roli, 21 m. ogrodów i łąk, 51 m. past. i 67 m. lasu. W XVI w. własność klasztoru tęczyńskiego.

Golanka, rz., ob. *Gieczany*.

Golanki 1.), wś i folw., pow. nowo-radomski, gm. Radziechowice, par. Radomsk, od Piotrkowa w. 35, od Radomska w. 6. Rozl. folw. wynosi mr. 293, grunta orne i ogrody mr. 191, lasu mr. 63; bud. mur. 5, drewn. 16. Wieś Golanki osad 34, gruntu m. 155. 2.) **G.**, kol., pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Blichowo, nad strumykiem bez nazwy położona, 302 mieszk., 33 osad, 37 domów mieszk., powierz. 188 mr., w tem gruntu ornego 180 mr. 3.) **G.**, folw., pow. sokołowski, gm. i par. Sterdyń; ma 5 dm., 102 mk. 4.) **G**, wś szlach,, pow. szczuczyński, gm. i par. Grabowo. W 1827 r. było tu 12 dm., 75 mk. 5.) **G**, ob. *Czaplice*. *Br. Ch.*

Golantsch (niem.), ob. *Gołańcz*.

Golany, wś włośc., pow. ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Przasznysz-Zielona, odl. 19 w. od Ciechanowa, wiatrak, kuźnia, cegielnia, 34 dm., 22 osady, 334 mk., 878 mr. gruntu. Fol. G. miał 1867 r. 430 mr. rozl. Do G. należy osada włośc. Cierpigórz. R. 1827 G. miały 9 dm., 48 mk.

Golany (mylnie), ob. *Galany*.

Golany (mylnie), ob. *Galany*.

Golas, dezerta, ob. *Szczawin Wielki* i *Gołas*.

Golasowice, niem. *Golassowitz*, wś i dobra, pow. pszczyński, o 25 kil. od Pszczyny. Dobra, dawniej własność Marklowskiego, składają się z 3 folwarków: Zamkowego (Schlosshof), Sredniego (Mittelhof) i Górnego (Oberhof); mają 1774 m. rozl., w tem 1188 roli ornej, 450 lasu. Gorzelnia, browar. Zamek nad strugą Piotrówką. Wś ma 67 osad, 1056 m. rozl., 2 kościoły: katol. i ewang., oraz szkołę ewang. Kościół katolicki z r. 1518 (1530 — 1654 był w ręku ewang.) jest filią Pielgrzymowic. Ewangielicki jest parafialnym, około 1766 r. wzniesiony, pastor odprawia służbę Bożą po polsku. Do G. należy kol. Charlottendorf: 20 osad, 166 m. rozl. *F. S.*

Golastrów, wś, pow. olkuski, gm. Poręba-Dzierzna, par. Poręba.

Golaszka lub *Gulaszka*, niem. *Golaschka*, fol. z kolonią Płonia, należy do Rosiownika w pow. kozielskim. *F. S.*

Golaszow, niem. *Golschaw*, wś na dolnych Łużycach, w pow. kalawskim, w $^1/_3$ części serbska. *A. J. P.*

Golaszyce, ob. *Dziewkowice* i *Gołaszyce*.

Golaszyn, ob. *Gołaszyn*.

Golau, *Gollub* (niem.), ob. *Golub'*.

Golawietz (niem.), ob. *Goławiec*.

Golądkowo, wś i folw., pow. pułtuski, gm, i par. Winnica. Dobra G., dawniej stanowiące ekonomią rządową, własność skarbu, w r. 1835 nadane w majorat generał-adjutantowi księciu Michałowi Gorczakowowi, podług wyciągu z r. 1854 składają się z folwarków G. mr. 429; fol. Domosław mr. 290; fol. Przewodów mr. 801; fol. Bulkowo mr. 27; lasu mr. 3342. Młyny z osadami dwa, wójtostwo Bulkowo m. 184, Skarzyce mr. 89, Szyszyce mr. 124, Gromino mr. 233, probostwo Przewodów mr. 225. Wsie: Golądkowo mr. 127, Bulkowo mr. 352, Skarzyce mr. 265, Domosław mr. 513, Przewodów m. 362, Gromino mr. 502, Szyszyce mr. 107.

Goląsa, wś, pow. będziński, gm. i par. Wojkowice. Ob. *Gołąsa*.

Goląszka, pustk., pow. będziński, gm. Gzichów, par. Będzin. Ob. *Gołąszka*.

Golba, rzeczka w Prusiech wschodnich, wypływa w kilku strumieniach z powiatu darkiejmskiego, przechodzi wkrótce do pow. wystruckiego, kierunek ma północno-zachodni, między m. Wystrucią a Iławą (Wehlau) łączy się z rz. Preglem w pobliżu wioski Narkity. O tej strudze donosi Henneberger, znany geograf niemiecki z XVI wieku, że „czczoną była jako święta od pogańskich prusaków, którzy wody jej na różne choroby używali.” Tak też i oczy sobie myli niektórzy, ale snadź P. Bóg chciał ich zabobon ukarać, bo wszyscy jedno oko utracili i byli ślepi. Nawet jeszcze za swoich czasów pamiętał Henneberger, jak sam pisze, niektóre takie osoby na jedno oko ślepe,

którzy za ten zabobon zostali ukarani. Ob. Adlerholz „Das gepriesene Preussen", 47. *Kś. F.*

Golbice, wieś i folw., pow. łęczycki, gmina Grabów, par. Siedlec. Folw. G. lit. AB z wsią t. n., od Łęczycy w. 7; rozl. wynosi mr. 296; bud. mur. 3, drewn. 4. Wieś Golbice osad 9, gruntu mr. 12.

Golbitten (niem.) 1.), wś, pow. morąski, st. p. Morąg. 2.) **G.**, wś, pow. pasłęcki, st. poczt. Schlobitten.

Golce, wś i folw., inaczej Paulinowo w powiecie pińskim, w pobliżu rzeki Prypeci i okolicy Kałaurowicz, w miejscowości bagnistej, oblanej wodami rzek: Strumienia i Prypeci; wieś ma osad 40, folwark jest dziedzictwem Dąbrowskich i ma obszaru 170 mr.; łąki obfite, rybołówstwo. *Al. Jel.*

Golce, wś w pow. nisieckim, należy do sądu pow., urzędu poczt. w Ulanowie, parafii rzym. kat. w Korzynie małej a gr. kat. w Dąbrowicy, liczy 896 mieszk. i ma szkołę ludową. Większa pos. wynosi 29 mr. roli, 28 mr. ogrodów i łąk i 2449 m. lasu; mniejsza pos. 407 mr. roli, 230 mr. ogrodów i łąk, 121 m. past. i 21 m. lasu.

Golce, z przydatkiem Nowe, niem. *Neugolz*, folw. i wieś, pow. wałecki, na bitym trakcie z Czaplinka (Tempelburg) do Wałcza, nad rz. Dobrzycą, która tu młyn obraca, blisko niewielkiego jeziora. Obszaru zajmuje mr. 2806, budyn. 126, dom. mieszk. 47, katol. 68, ew. 340. W miejscu jest kościół luter. parafialny i szkoła luterska; dla katolików parafia Wałcz; poczta Jabłonowo (Appelwerder). Odległość od od Wałcza przeszło 1 mila. *Kś. F.*

Golcowa (z Różanką i Jachówką), wś nad Golcówką w pow. brzozowskim, należy do sądu pow. w Brzozowie, urzędu poczt. w Jasienicy, ma 2544 mieszk., między którymi 76 żydów, kościół paraf. rzym. kat. i szkołę ludową. Większa pos. (biskup przemyski) wynosi 195 m. roli, 26 m. ogrodów i łąk, 13 m. pastw. i 203 m. lasu; mniejsza pos. 2210 m. roli, 224 m. ogrodów i łąk, 172 m. pastw. i 567 m. lasu. Golcowę założył biskup przemyski Piotr Chrząstowski (P. de Chranstov) 1448 r. w lasach brzozowieckich i nazwał Piotrowinem, ale mieszkańcy przyjęli nazwę wsi od Macieja Golca, który tam był pierwszym sołtysem.

Golcówka, znaczny strumień podgórski, wytryska we wsi Golcowej, w południowowschodniej jej stronie, w części Różanką zwanej, opodal granicy tej gm. z Przysietnicą i Izdebkami, zpod wzgórza „U gościńca" zwanego (465 m. szt. gen.). Płynie doliną ku północnemu zachodowi, między domostwami licznie rozsianemi wsi Golcowej, a następnie Domaradza, gdzie z pr. brz. uchodzi do Stobnicy. Golcówka zabiera liczne strugi, spływające z okolicznych wzgórz. Znaczniejszy jej dopływ zowie się Jachonka. Długość biegu 9 kil. Źródła leżą na wys. 422 m., ujście 263 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Gólcz..., por. *Gulcz...*

Gólczewo, folw., pow. szubiński, należy do wsi i gm. „Mamlicz", 2 dm., 72 mk. Poczta w Barcinie o 6 kil., st. kolei żel. Chmielniki (Hopfengarten) o 20 kil.

Gólczewo, ob. *Golicewo.*

Golczowice, wś, pow. olkuski, por. *Golczowice.*

Golczowice 1.), niem. *Golschwitz*, w r. 1480 zwane *Golczow*, wś i dobra, pow. niemodliński, par. Szurgast, o 3 mile od Niemodlina, po lewym brzegu Odry. Dobra z folwarkami: Owczarnia, Theresienberg i Golschwitzer Werder mają 3140 m. rozl., w tem 1637 m. lasu, 1148 roli or. i gorzelnię. Wś ma 49 osad, 500 m. rozl., grunta zalewne, cegielnię, na rzece prom 2.) **G.**, niem. *Golschowitz*, wś i folw., pow. prądnicki, par. Kujawy, wchodzi w skład klucza kujawskiego. Folw. ma 558 m. rozl. a wieś z kolonią Mutzkau 23 osad, 310 m. rozl., młyn wodny i kaplicę na cmentarzu. *F. S.*

Goldadler (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Tapiawa.

Goldap (niem.), ob. *Gołdap'.*

Goldappgar-See (niem.), jezioro na Mazurach pruskich, ob. *Gołdopiwa.*

Goldau (niem.), ob. *Gałdowo.*

Goldau (niem.), nazwa spotykana w niektórych starych pismach i dokumentach, oznacza miasto Złotowo. *Kś. F.*

Goldbach (niem.) 1.), wś i folw., pow. morąski, st. p. Quittainen. 2.) **G.** (*Gross* i *Klein*), wsie i młyn, pow. welawski, ze stacyą pocztową, 685 mk.

Goldbaum (niem.), os., pow. labiewski, st. p. Mehlawischken.

Goldberg (niem.), ob. *Złotoryja* i *Złota Góra.*

Goldberg (niem.), wś, pow. elbląski, st. p. Nowodwór.

Golddorf, ob. *Miedzyń* (Mały).

Goldenau (niem.), pow. łecki, ob. *Kopijki.*

Goldenschiff (niem.), ob. *Złotałódź.*

Goldentraum (niem.), mko, pow. lubański, na Szląsku, tkactwo, łomy łupkowe.

Goldfuss (niem.), os. pod Kościęcinem, powiat kozielski, należy do wsi Trawnik.

Goldgraeberhauland (niem.), ob. *Złotograbskie Olędry.*

Goldingen (niem.), ob. *Kuldyga, Kulda.*

Goldkrug (niem.), karczma, pow. gdański, st. p. Oliwa.

Goldmannsdorf (niem.), ob. *Bzy.*

Goldoppa (niem.), ob. *Opa Złota.*

Goldschaar (niem.), os., pow. malborski, st. p. Malbork.

Goldschmiede (niem.), dobra i cegielnia, pow. fyszhuski, st. p. Królewiec.

Goldstein (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Sępopel.

Goldynga, ob. *Kuldyga.*

Gole 1.), wś i folw., pow. błoński, gm. Pass, par. Izdebno. W 1827 r. było tu 27 dm. i 265 mk., obecnie liczą 497 mk. Folw. G. z przyległością Dąbrowa i wsiami G., Dorocin, Łysa Góra v. Basin, od Błonia w. 6. Nabyte w roku 1874 za rs. 50,000. Rozl. wynosi m. 689, grunta orne i ogrody m. 513, łąk m. 126, pastwisk m. 5, nieużytki i place m. 45, bud. mur. 19, drewn. 6, płodozmian 6- i 7-polowy. Wiatrak, pokłady marglu. Wieś G. osad 52, gruntu m. 581; wś Dorocin osad 11, gruntu mr. 119; wś Łysa Góra v. Basin osad 13, gruntu m. 49. 2.) **G.**, wś i folw., pow. włocławski, gm. Lubień, par. Chodecz, o 3 w. od Chodcza. W 1827 r. było tu 26 dm., 96 mk. Dobra G. liczą 1971 mr. obszaru. W skład ich wchodzą: Budy, Gogowy, Władysławowo. Według danych Tow. kred. ziems. folw. G. rozl. wynosi mr. 1145, grunta orne i ogrody m. 841, łąk m. 20, past. m. 12, lasu m. 248, nieużytki i place m. 24, bud. mur. 11, drewn. 6. Wiatrak. Folwark ten dawniej należał do dóbr Lubień.

Gole, niem. *Gross-Golle*, wieś, pow. wągrowiecki, 22 dm., 239 mk., 199 ew., 40 katol., 72 analf. St. poczt. w Janowcu o 5 kil., st. kolei żel. w Gnieźnie o 30 kil. *M. St.*

Golec, *Golisz*, *Goły*, *Gołek*, *Gołasz*, rozmaite formy pospolitego dawniej przezwiska, stanowią źródłosłów licznych nazw miejscowych: Goleszyn, Golesze, Golice, Gołków, Gołaszyn itp., znajdujących się przeważnie w obrębie granic dawnego Mazowsza. *Br. Ch.*

Golec, folwark w pow. pińskim, nad Prypecią z prawej strony, w miejscu kędy wpada rz. Nożyk, nieopodal wsi Moroczną, w gm. moroczańskiej, w 3 okr. policyjnym płotnickim, okolica bagnista i niedostępna. *Al. Jel.*

Golejewko czyli *Golejewek* 1.), wieś, pow. krobski w okolicy błotnistej, 26 dm., 205 mk., wszyscy kat., 73 analf. Kośc. paraf. kat. należy do dek. krobskiego. Poczta w Pakosławiu o 2 kil., st. kolei żel. w Rawiczu o 11 kil. 2.) **G.**, domin. i gm., pow. krobski, razem około 9000 mr.; 12 miejsc.: 1) G. domin. (1200 mr. rozl.) folw.; 2) Choyno nowe; 3) Choyno stare; 4) Drogi; 5) Sworowo; 6) Podborowo; 7) Stwolno; 8) Leśny dom; leśnictwa: 9) Krasnolipka; 10) Sworowo; 11) Wołyny; 12) karczma Sworowo; 30 dm., 501 mk., 33 ew., 468 kat., 98 analf. Własność hr. Antoniego Czarneckiego. Przed wielu wiekami, przed założeniem jeszcze wsi była miejscem obronnem, nazwanem „Czestram". Probostwo dotąd tę nazwę zatrzymało. Istnieje przytem w znacznej części mała czworoboczna warownia, wałem i przekopem niegdyś umocniona, teraz w kształcie małego zameczku, z wieżą i bramą sklepioną, z mieszkaniem i strzelnicami na wierzchu. Twierdza ta zapewne stanęła dla obrony Wielkopolski od napaści Szlązaków lub Niemców. Była prawdopodobnie, tak jak kościół paraf., o którym księgi biskupie wspominają już w połowie XV wieku, dziełem rodziny Choińskich, herbu Habdank, do której G. należał przez kilka wieków. W wieku XVII pan szląski Ulryk Gocz najechał (r. 1620) zamek Adama Choińskiego czyli Chojeńskiego w 500 zbrojnych, opanował go, pobił dworzan, matkę Choińskiegó zranił, sprzęty i skarby zrabował. O gwałt ten wytoczyła się skarga do Sędziwoja Czarnkowskiego, generała wielkopolskiego. Niedaleko zamku wznosi się pagórek sypany, który, zdaje się, dawniej jeszcze był miejscem obronnem. Kazimierz Choiński miał siostrę Annę, która była za Rogalińskim, kasztelanem nakielskim; tym sposobem Chojno i Golejewko dostały się w końcu XVII wieku Rogalińskim. W kościele znajują się nagrobki z napisami w języku łacińskim i wierszami polskiemi: 1) Wojciecha Choińskiego zmarłego 1555; 2) Heleny Choińskiej z Konarskich, matki Piotra Ch., zmarłej r. 1585; 3) Jadwigi Ch. z Dzierżanowskich, żony Piotra Ch., zmarłej r. 1593; nadto 6 wizerunków na blasze cynowej, opatrzonych także napisami: 5 wizerunków przedstawia Choińskich z wieku XVI, szósty Konstantego Rogalińskiego zmarłego 1768 r. *M. St.*

Golejewo, wieś włośc., pow. sierpecki, 1 okr. adm , gm. Lisiewo, par. Gozdowo, odl. o 17 w. od Sierpca, liczy 12 dm., 131 mk., 430 mr. grnntu. R. 1827 było tu 11 dm., 87 mk.

Golejewo 1,), wś, pow. krobski, 27 dm., 168 mk., 9 ew., 159 kat., 35 analf. Poczta w Pakosławiu o 3 kil., st. kolei żel w Rawiczu o 11 kil. 2.) **G.**, domin., pow. inowrocławski, blisko Gopła, 1765 mr. rozl., 9 dm., 135 mk., 14 ew., 121 kat., 66 analf. Poczta w Wójcinie o 8 kil., st. kolei żel. Mogilno o 23 kil. Własność Wojciecha Głuczkowskiego. *M. St.*

Golejów, niem. *Golleow* lub *Golliow*, wieś i folw., pow. rybnicki, par. Rybnik, o 0.64 mil na płn. od Rybnika, przy szosie rybnicko-gliwickiej. Folwark, dawniej rządowy, ma 630 m. roli ornej, wś zaś 1081 m. roli. Lasy golejowsko-wielopolskie: 2975 m. rozl. We wsi G. liczna szkoła ludowa; o 1 kil. od G. leży kol. Grabownia. *F. S.*

Golejówka lub *Gołkówka*, przysiołek Dobrzechowa, pow. rzeszowski.

Golejowy lub *Golejowo*, os. leśna, pow. sandomierski, gm. Rytwiany, par. Staszów.

Golembitz, wś, pow. wschowski, ob. *Goniembice.*

Golenczewo, ob. *Gołęczewo.*

Golenczyna, ob. *Gołęczyna.*

Golendzin, wś i majorat, pow. radomski, gm. Zakrzew kościelny, par. Cerekiew, o 8 w. od Przytyka, o 12 od Radomia. W 1826 roku

było tu 16 dm., 95 mk.; obecnie liczy 15 dm., 13 osad, 114 mk., 480 mr. folw. i 170 włośc.

Golendzinów, była wś i folw., pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga. G. istniał gdzie dziś fort praski, między Pragą starą a linią kolei obwodowej. W 1827 r. było tu 8 dm., 83 mk. R. 1826 folw G. lit. A miał 86 mr. rozl. a 1833 r. folw. G. lit. B miał 563 m. rozl. R. 1841 przez rząd nabyte.

Golędzinowska kępa, na Wiśle, znajduje się między Warszawą a Bielanami.

Golendzkie, folw., pow. kutnowski, gm. i par. Oporów, dm. 5, mk., 143; ogólnej przestrzeni mr. 397, z czego mr. 4 należy do uwłaszczonych. *W. W.*

Golenia, ob. *Golina.*

Golenie, niem. *Gollingen*, wś, pow. ządzborski, nad małą strugą łączącą dwa pobliskie jeziora, na pruskich Mazurach. *Ks. F.*

Goleniowy, wieś w stronie południowej pow. włoszczowskiego, gm. Moskorzew, przy szosie myszkowsko-jędrzejowskiej położona, w odległości wiorst 4 od Szczekocin i 31 w. od Jędrzejowa. Domów 62, w tem murowanych 7, mk. 537. Ogólna rozległość 2899 i pół mr., w tem gruntów dworskich ornych 1266 mr., włośc. ornych 830, lasów dworskich 675 mr., łąk włośc. 24. Goleniowy od strony zachodniej otoczone są rozległemi, torfiastemi, mocno przepaścistemi bagnami, przez środek których na długości wiorst dwóch przeprowadzoną jest szosa. Obecnie bagna te w lecie w skutek przerznięcia ich licznymi rowami znakomicie podsychają, zamieniając się w liche pastwiska; na wiosnę i w jesieni, szczególniej po roztopach, w całości bywają zalane wodą, z sąsiednich wzgórzy ściekającą. Z bagien tych bierze początek struga bez nazwy, która, kierując się ku zachodowi, po pięciowiorstowym przebiegu, pod wsią Bógdałem wpada do rz. Pilicy. Przy południowym krańcu tych bagien znajdują się trzy obszerne stawy, należące do Szczekocin, niegdyś w wielkim porządku utrzymywane i obficie zarybione, obecnie do najwyższego stopnia zaniedbane i zanieczyszczone. Na wschód i nieco na południe rozłożone są na wzgórzach grunta orne, natury rędziniastej, z obfitą pazymieszką wapniaka. Na szczytach tych wzgórzy ziemia jest kamienista, mało urodzajna. Podłoże stanowi kamień wapniak w wybornym gatunku, odpowiedni do budowy murów. Lasy jeszcze w dobrym stanie, przeważnie sosnowe, wysokopienne. Goleniowy w XVII w. należały do Kochowskich, następnie do Łubieńskich. W r. 1794 na wspomnianych wzgórzach stały wojska Kościuszki, gdzie też odbyła się główna walka. W Goleniowach znajduje się kościół murowany, w połowie kryty blachą, nieokreślonej architektury, z frontową, w połowie murowaną, w połowie drewnianą w kształcie wieży, dzwonnicą. Kościół postawiony w r. 1353 pod wezw. Narodzenia Panny Maryi, przez Ottona z Mstyczowa, prob. gnieźnieńskiego (Długosz, I, 21). Do 1876 r. istniała tu gorzelnia, obecnie zamknięta. Ludność zamożna, zaledwie średniej oświaty. W 1827 r. było tu 47 dm., 313 mk. Tu przemieszkiwał w XVII w. znany poeta Wespazyan Kochowski. Parafia. G. dek. włoszczowskiego, dawniej dzierzgowskiego, liczy 1858 dusz. Dobra G. składają się z folw. G., Kobyla wola i Józefów, tudzież wsi G. i Przybyszów. Nabyte w r. 1827 za rs. 40500. Folw. Kobyla Wola mr. 204. Bud. mur. 3, płodozmian 10-polowy; fol. Józefów m. 195. Bud. mur. 1, drew. 1, płodozmian 10-polowy; wieś Przybyszów os. 22, mr. 139. *Dr. E. B.*

Goleniszki, folw., pow. wiłkomierski, dziedzictwo Bolesława Mikoszy.

Goleńsko, wś, pow. łowicki, gm. Jeziorko, par. Łowicz, o 4 w. od Łowicza, przy drodze z Łowicza do Płocka po prawej ręce. Ma 47 dm., 44 osad, 1195 mr. gruntu, 300 mk.

Golenz (niem.), łuż *Holca* (ob.).

Goleschau (niem.), ob. *Goleszów.*

Goleszczyzna, wś, pow. kolski, gm. i par. Brudzew (ob.). W 1827 roku było tu 13 dm. i 103 mk.

Golesze, wś i folw. na lewym brzegu Pilicy, pow. piotrkowski, gm. Golesze, par. Chorzęcin. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Wolborzu, gdzie też i st. poczt. Liczy 9262 mr. obszaru i 3015 mk. Folw. G. z wsiami niżej wymienionemi położony od Piotrkowa w. 14, od Wolborza w. 9, od rz. Pilicy w. 6. Rozl. wynosi mr. 978, grunta orne i ogrody mr. 587, łąk mr. 55, pastwisk mr. 27, lasu mr. 272, nieużytki i place mr. 37. Bud. mur. 4, drewn. 15, płodozmian 7 8 i 13-polowy. Młyn wodny, stawy i w niektórych miejscowościach pokłady torfu. Wieś G. osad 34, gruntu mr. 279; wś Lubiaszów Nowy osad 23, gruntu mr. 287; wś Gronisławów osad 12, gruntu mr. 192; wś Dębsko osad 4, gruntu m. 62; wś Lubiaszów stary osad 10, gruntu mr. 133; wś Adamów osad 6, gruntu mr. 122; wś Maryanowa osad 4, gruntu mr. 46.

Goleszów, wś na lewym brzegu Wisłoki, w pow. mieleckim, należy do parafii rzym. kat. w Książnicach i liczy 709 mk., z tych 70 ew., należy do par. Hohenbach. W G. urodził się 1823 r. Feliks Strzelecki. Większa pos. wynosi 437 mr. roli, 31 mr. ogrodów i łąk, 35 mr. pastwisk i 491 mr. lasu; mniejsza 623 mr. roli, 40 mr. łąk i ogrodów, 75 mr. pastw. i 9 morgów lasu.

Goleszów, niem. *Golleschau*, wieś, powiat skoczowski na Szlązku aust., rozl. mr. 2100, ludn. 1060. Ma dwie parafie: katol. i ewang., szkołę ludową i stacyą poczt. Parafia katol.

dek. cieszyńskiego liczy 541 kat., 2752 ewan. i 18 izr. Parafia ewang. istnieje od r. 1784 i liczy 2020 ewang. W samym G. jest 800 ew.

Goleszyn, wś i folw., pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Goleszyn, odl. o 8 w. od Sierpca, posiada kościół i par. erekcyi niewiadomej. Obecny kościół drewniany wystawili 1762 r. Ignacy i Szczęsny Miszewscy, dziedzice G. Parafia G. dek. sierpeckiego, dawniej raciąskiego, 1638 dusz liczy Urząd gminny, szkoła, wiatrak, karczma, 19 dm., 157 mk., 468 morg. gruntu dobrego, 256 nieużytków. Podług opisu z r. 1866 rozl. folw. wynosi mr. 550 i w r. 1860 dokupiono lasu mr. 90 z dóbr Grodkowo; tym sposobem ogólna rozleg. folwar. wynosi morg. 640. Wieś G. osad 10, gruntu mr. 18. *Br. Ch.*

Golęckie, *Golędzkie*, ob. *Golendzkie.*

Golgieniszki, okolica różn. właśc., powiat oszmiański, 1 okr. adm., 15 w. od Oszmiany, 15 dm., 135 mk. katol. (1866).

Golgota, os., pow. kartuski, st. p. Kartuzy.

Goliady, ob. *Galindya.*

Golianki, wś, pow. grójecki, gm. Lipie, par. Błędów. W 1827 r. było tu 10 dm. i 92 mieszk.

Goliany, wś, pow. grójecki, gm. Lipie, par. Błędów. W 1827 roku było tu 18 dm., 113 mieszk. Folw. G. lit. A. H. F. E. G. z wsią t. n., od Grójca w. 8. Nabyty w r. 1873 za rs. 29000. Rozl. wynosi mr. 683, grunta orne i ogrody mr. 574, łąk mr. 25, lasu mr. 64, nieużytki i place mr. 20. Bud. mur. 8, drewn. 14, płodozmian 12-polowy. Wieś G. osad 24, gruntu m. 144. *Br. Ch.*

Goliaty, wś, pow. rypiński, gm. Okalewo, par. Lubowidz, liczy 5 dm., 45 mk.

Golica, os. młynarska, pow. nowomiński, gm i par. Wiązowna. Jest tu młyn wodny. Należy do dóbr Duchnów (ob.).

Golica, niem. *Neusasserei*, os., pow. wejrowski, st. p. Wejrowo.

Golice 1.) wś i folw., pow. łęczycki, gm. Poddębice, par. Tur. Odl. 16 w. od Łęczycy. W 1827 r. było tu 25 dm. i 199 mk. Czyt. „Wiadomość o wykopanych pieniążkach piastowskich we wsi G. pow. łęczyckim“ przez Kazimierza Stronczyńskiego: „Bibl. Warsz.“ 1845, t. IV, str. 417. Dobra G., własność Zacherta, składają się z folw.: G. i Małe, tudzież wsi G., Małe, Tarnowa i Mrowiczna. Rozleg. wynosi mr. 1353; folw. G. grunta orne i ogrody mr. 571, łąk mr. 110, pastwisk mr. 40, wody mr. 4, lasu mr. 30, zarośli mr. 215, nieużytki i place mr. 30; razem mr. 1000. Bud. mur. 10, drewn. 5. Folw. Małe grunta orne i ogrody mr. 275, łąk mr. 40, pastwisk mr. 30, wody m. 4, nieużytki i place mr. 4, razem mr. 353. Bud. drewn. 7. Gorzelnia, młyny wodne 2, rzeka Ner przepływa formując staw; pokłady torfu. Wieś G. osad 27, gruntu mr. 155; wś Małe osad 13, gruntu mr. 64; wś Tarnowa osad 37, gruntu mr. 610; wś Mrowiczna osad 12, gruntu m. 273. 2.) **G.**, wś i folw., pow. siedlecki, gm. Starawieś, par. Siedlce. W 1827 r. było tu 36 dm. i 281 mk.; obecnie liczy 37 dm., 367 mk. Dobra majorat G. w r. 1836 oddzielone od dóbr rządowych Siedlce nadane generał majorowi Janowi Puszczyn, składają się z folwarków Siedlce z rozległością mr. 1003, folw. Nowa kolonia mr. 345, folw. G. mr. 649, lasy mr. 673, razem m. 2670. Wś G. osad 36, gruntu mr. 1025; wś Stara wieś osad 51, gruntu mr. 1476; wieś Jagodne osad 30, gruntu mr. 137; wś Toporek ossd 10, gruntu mr. 402; probostwo w Starej wsi ma gruntu m. 287. *A. Pal., Br. Ch.*

Golicewo, *Gólczewo*, niem. *Golzau*, włośc. wś, pow. kartuski, w samym południowo-zachodnim jego końcu położona, obejmuje włośc. 14, ogrodn. 12, obszaru ziemi mórg 3337, w tem wody mr. 288, katol. 357, ewang. 124, dm. mieszk. 42. Parafia Parchowo, szkoła kat. w miejscu, poczta Wygoda, odległość od Kartuz 6 i pół mil, od Kościerzyny 4 mile. Kiedy król Wacław zapanował na Pomorzu, chcąc łaskę swoję okazać, zapisał G. oo. cystersom w Oliwie. Zakonnicy ci jednak w ugodzie z r. 1381 ustąpili tę wieś jako zbyt odległą krzyżakom. Rząd pruski wydał G. w wieczystą dzierżawę r. 1779. *Kś. F.*

Golicka Rudnia, wieś niewielka poleska, w pow. mozyrskim, przy drodze wiodącej z Wielkich Sielutycz i Ogolicz do Słobody Krasnosielskiej, nad rzeką Bobrykiem, w głuchej zapadłej miejscowości. *Al. Jel.*

Golicynów, wś i folw., pow. siedlecki, gm. Starawieś, par. Siedlce. Liczy 17 dm., 251 mk. i 197 mr. obszaru. Istniała tu huta szklana o dwóch wielkich piecach i szlifiernia parowa o 40 warsztatach z produkcyą na 30000 rub. sr.

Golicyńska, st. p. albo *Bolsze-Wiaziemskie* sioło, pow. zwienigorodzki gub. moskiewskiej, o 2 w. od tegoż nazw. stacyi drogi żel. mosk.-brzeskiej.

Golijowce, wś włośc. nad Niewiszą, pow. lidzki; 3 okr. adm., o 33 w. od Szczuczyna, 16 dm., 127 mk. (1866).

Golików, ob. *Golków.*

Goliławka 1.) zaśc. włośc., nad jez. Szetinis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 32 w. od Święcian, 2 dm., 15 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szl., pow. święciański, 2 okr. adm., o 53 w. od Święcian, 1 dom, 8 mk. kat. (1866).

Golimowo, wś, powiat gnieźnieński, nad strugą wpadającą do Wrześni; 2 miejsc.: 1) G.; 2) Golimówko, olędry; 9 dm., 166 mk., wszyscy kat., 52 analf. 3) G., domin., 919 mr. rozl., ludność objęta już we wsi. Poczta i kol. żel.

w Czerniejewie (Schwarzenau) o 4 kil. Należy do dóbr hr. Zygmunta Skórzewskiego.

Golin, niem. *Gollin*, ob. *Gałęzowo.*

Golin, niem. *Gahlen,* wś, pow. kalawski na Dolnych Łużycach, 158 mk.

Golina, os., przedtem mko i wś, pow. koniński, gm. i par. Golina. Leży przy drodze bitej z Warszawy do Słupcy, o pół mil od rz. Warty a o 12 w. od Konina. Posiada kościół paraf. drewniany, szkołę elementarną od 1825 r., urząd gminny a z fabryk: browar, wielką gorzelnię, młyn, olejarnię konną, garbarnię. Jan dziedzic Goliny otrzymał w 1330 r. przywilej Władysława Łokietka na założenie tu miasta, Kazimierz Wielki potwierdził ten przywilej w 1362 r. Nie mogło jednak nigdy się rozwinąć pomyślnie. W 1827 r. liczono w G. 109 dm. i 1032 mk.; w 1861 r. 120 dm. i 1337 mk., w tej liczbie 656 żydów; obecnie ma osada G. 1638 mk., 153 dm. (31 murow.) i 948 mr. roli. Parafia G. liczy dusz 2732. Kościół drewniany pod tyt. św. Jakuba apost. w 1767 roku wybudowany kosztem p. Konkordyi z Raczyńskich 1° voto Żychlińskiej, 2° voto Ruszkowskiej, dziedziczki osady. Z kościołem złączone są dwie kaplice tj. N. M. P. z góry Karmelu z cegły i druga drewniana św. Józefa. Do tej parafii należą: G., dawniej miasteczko teraz osada, i wsie Majdany, Przyjma, Spławie, Maksymów, Adamów, Lubicz, Borki, Zamostki i Ciepłe Chojki. Znajduje się również szpital dla starców, lecz bez funduszu, jest także i szkoła w G. R. 1765 było w G. łącznie z Kazimierzem 142 izraelitów. Dobra G. składają się z folw. G. z Borkiem, Spławie, Maksymów z Wilczną Golińską, Adamów, attynencyj Majdany, Kolebka i wsi niżej wymienionych, własność F. Żelawskiego. Nabyte w r. 1867 za rs. 158000. Rozl. dworska wynosi mr. 2465; folw. G. z Borkiem grunta orne i ogrody mr. 505, łąk mr. 305, pastwisk mr. 5, lasu mr. 451, nieużytki i place mr. 61, razem m. 1328. Bud. mur. 14, drewn. 6, płodozmian 8-polowy. Folw. Spławie grunta orne i ogrody mr. 369, nieużytki i place mr. 26; razem mr. 395. Bud. mur. 9, drewn. 11, płodozmian 14 i 6-polowy. Folw. Maxymów grunta orne i ogrody mr. 456, łąk 23, pastwisk mr. 4, nieużytki i place mr. 20, razem mr. 503. Budowli mur. 9, drew. 2; płodozmian 14-polowy. Folw. Adamów grunta orne i ogrody mr. 215, łąk mr. 19, nieużytki i place mr. 5, razem morg. 239. Bud. mur. 3, drew. 1; płodozmian 12-polowy. Osada G. osad 173, gruntu mr. 821. Wieś G. lub Majdany osad 41, gruntu mor. 256; wś Maksymów osad 4, gruntu mr. 8; wś Spławie osad 52, gruntu mr. 692; wś Adamów osad 22, gruntu mr. 121; wś Grądy osad 4, gruntu mr. 51; wś Zamostki osad 6, gruntu mr. 52; wś Wilczna Golińska osad 5, gruntu mr. 5. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Malińcu, położona w stronie zachodniej powiatu konińskiego, graniczy na północ z gminą Kazimierz powiatu słupeckiego, na południe z rzeką Wartą, na wschód z gminą Gosławice, na zachód z gminami: Kazimierz i Ciążeń powiatu słupeckiego. Dzieli się ona na dwie części: mniejszą dolną w nizinie rz. Warty położoną, wystawioną na każdoroczne zalewy, obfitującą w łąki, i górną odznaczającą się ziemią powiększej części pszenną, zwłaszcza na zachód osady G., z położeniem spadkowem, w skutek czego część tej gminy do najżyzniejszych w powiecie zalicza się. Gminę przedziela prawie na 2 równe części szosa poznańska w kierunku z wschodu na zachód biegnąca. Powierzchnia całej gminy wynosi 15854 mr. n. p., z której pod pługiem 10364 mr., lasów 572, resztę zaś obejmują: łąki, pastwiska, ogrody, nieużytki, drogi i t. p. Ludność gminy przeważnie katolicka wynosi 7012 głów, z których 439 ewangelików i 807 żydów. W gminie są 3 kościoły parafialne katolickie, 2 szkoły elementarne ogólne, dwie gorzelnie parowe, młyn parowy, browar, sytnia miodu, młyn wodny, olejarnia, fabryka narzędzi rolniczych i kilkanaście wiatraków. *J. Chor.*

Golina lub *Golenia,* wś, pow. pleszewski, nad rzeczką Lubieską, poboczną Lutyni; 3 miejscowości: a) G.; b) osada Bielawy; c) Potok; 41 dm., 355 mk., wszyscy kat., 73 analf. Kościół kat. paraf. dekan. nowomiejskiego. Wieś G. należała w XVII wieku do Noskowskich, a później do Przyjemskich. 2.) **G.**, domin., powiat pleszewski, 4041 mr. rozl., 3 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Golinka, Alt Guhle; 3) Stefanowo; 25 dm., 366 mk., 15 ew., 351 kat., 66 analf. Ajentura pocztowa, poczta listowa do Jarocina, st. kol. żel. w Jarocinie o 6 kil. Własność dawniejsza Okuliczów, teraz Pawła Zakrzewskiego, posła. Por. *Potarzyce.* 3.) **G.**, niem. *Lang-Guhle*, wś, pow. krobski, 87 dm., 439 mk., 427 ew., 12 kat., 15 analf. 4.) **G.**, domin., 3773 mr. rozl., 7 dm., 146 mk., 103 ew., 34 kat., 9 żydów, 30 analf. Poczta i kol. żel. Bojanowie o 2 kil. 5.) **G.**-Dąbrówka, ob. *Dąbrówka.* *M. St.*

Golink, niem. *Galinchen*, wś na dolnych Łużycach, w powiecie chociebuskim, w roku 1880 ludności 375. *A. J. P.*

Golinka lub *Galonka*, os. młyn., pow. koniński, par. Staremiasto, na połud.-zachód Konina, odl. 4 w. od Konina. Powierzchni 25 m., grunt żytni klasy II; 3 mk.

Golinka, niem. *Alt-Guhle*, 1.) folw., pow. pleszewski, należy do domin. Golina, ob. *Golina.* 2.) **G.**, wś, pow. krobski, 24 dm., 137 mk., 113 ew., 24 kat., 25 analf. 3.) **G.**, domin., powiat krobski, 1436 mr. rozl., 6 dm., 80 mk., 18 ew., 62 kat., 17 analf. Poczta i st. kol. żel.

w Bojanowie o 6 kil. Własność Józefa Modlibowskiego.

Golinowo, niem. *Gollnow*, inaczej *Kładkowo*, mko na Pomorzu, w reg. szczecińskiej, 7600 mk.

Goliszew 1.) wś, pow. kaliski, gm. Zborów, par. Goliszew, o 14 w. od Kalisza, 13 dm., 144 mk. Dwa folwarki i osada G. mają 9 dm., 118 mk. R. 1827 było tu 18 dm., 138 mk. Par. G. liczy dusz 1800. Od niepamiętnych czasów była tu parafia, która potem do Złotnik przeniesioną została. Kościół zaś parafialny, drewniany, pod tyt. W.W. Świętych, zamienionym został na kaplicę publiczną. Gdy pierwszy kościół (przemieniony na kaplicę) zniszczył się z powodu starości, nowa kaplica pod tymże samym tytułem wystawioną została. Na miejsce tej kaplicy dzisiejszy kościół wzniesiony został ostatnią wolą Piotra Radolińskiego, dziedzica wsi, który na ten cel w testamencie zapisał 24000 złp. d. 8 grud. 1822. Pozostała wdowa Tekla z hr. Lanckorońskich Radolińska dodała 50000 zł. i wybudowała kościół murowany w r. 1840. Dnia 27 września t. r. Walenty Tomaszewski bp. włocławski konsekracyi kościoła dokonał. Od dnia konsekracyi parafia złotnicka do goliszewskiego kościoła przyłączoną została. Rozl. jednego folw. G. wynosi mr. 657, grunta orne i ogr. mr. 534, łąk mr. 93, nieużytki i place mr. 30. Budowli mur. 10, drew. 7; płodozmian 4, 6 i 13 polowy. Wieś G. osad 21, gruntu mr. 262; wieś Złotniki wielkie osad 33, gruntu mor. 164; wś Złotniki małe osad 18, gruntu mr. 139. 2.) **G.**, wś, pow. kutnowski, gm. Krzyżanówek, par. Łęki. W 1827 r. było tu 8 dm., 84 mk., obecnie liczy dm. 6, mk. 83, ogólnej przestrzeni mr. 280, w tem ziemi ornej mr. 220, łąk i pastwisk morg. 55; do włośc. należy morg. 5, osad 7. *W. W.*

Goliszowice, wś, pow. janowski, gm. i par. Zaklików.

Golka, olędry, pow. wągrowiecki, należy do gm. i olędrów Miłosławic, 2 dm., 21 mk. Poczta w Łopiennie o 8 kil., st. kolei żel. w Gnieźnie o 26 kil. Część gminy G. zowią dziś urzędownie *Liebenau Abtheilung 2.*

Golke (niem.), ob. *Golka.*

Golki, niem. *Klein-Golle,* wieś, pow. wągrowiecki, 6 dm., 57 mk., 49 ew., 8 kat., 17 analf. Stacya poczt. w Łopiennie o 4 kil., st. kolei żel. w Gnieźnie o 25 kil.

Golkonty, wś, pow. kowieński, par. opitołocka. G. należą do różnych właścicieli a powstały z exdywizyi majątku Syruciów.

Golków, *Golików*, wieś, pow. kaliski, gm. Staw, par. Kalinowa, o 25 w. od Kalisza, 3 dm., 37 mk., 10 osad, 11 m. roli. Folw. ma 4 dm., 25 mk., 385 m. gruntu.

Golkowitz (niem.), ob. *Golkowice.*

Gollantsch (niem.), miasto, pow. wągrowiecki, ob. *Gołańcz.*

Gollaschützen (niem.), ob. *Gołaszyce.*

Gollassowitz (niem.), ob. *Golasowice.*

Gollau (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Tharau.

Gollawietz (niem.), ob. *Goławiec.*

Gollembiewo (niem.), od r. 1872 przezwane *Lindenthal*, pow. grudziąski, ob. *Gołębiewo.*

Golleow (niem.), ob. *Golejów.*

Golleschau (niem.), ob. *Goleszów.*

Gollin (niem.), ob. *Gałęzowo.*

Gollingen (niem.), ob. *Golenie.*

Golliow (niem.), ob. *Golejów.*

Gollkowe (niem.), ob. *Gołkowo.*

Gollmitz (niem.), wś, ob. *Gołanice.*

Gollmütz (niem.), ob. *Hemsko* lub *Chemsko.*

Gollnow (niem.), ob. *Golinowo.*

Gollombken (niem.), ob. *Gołąbki.*

Gollormühle (niem.) lub *Mokros*, ob. *Jastrzygowice.*

Gollschowitz (niem.), ob. *Golczowice.*

Gollub (niem.), ob. *Golub'.*

Gollubien (niem.), ob *Golubie.*

Golluhn (niem.), ob. *Gołuń.*

Golluhner-See (niem.), ob. *Gołuńskie jezioro.*

Gollupken (niem.), ob. *Golubka.*

Golluschuetz (niem.), ob. *Gołuszyce.*

Golmkau (niem.), ob. *Gołębiewo*, *Gołębiewko*, *Gołąbkowo*, *Rumianowo.*

Golmonci, wś, pow. szawelski, gm. okmiańska, 170 dzies. ziemi nadanej na 28 dusz.

Golmontowo, futor pryw., nad Żyżmą, powiat lidzki, 1 okr. adm., o 26 w. od Lidy, 7 mk. (1866).

Golmonty, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 40 w. od Wilna, 6 dm., 45 mk. katol. (1866).

Golnie, wś, pow. rosieński, par. krokowska. R. 1790 marca 12 w grodzie rosieńskim, aktykowany dokument wieczysto-przedażny na dobra Golnie i Poszuczenie Wincentemu Białłozorowi przez braci jego Kazimierza, Stanisława i Franciszka. *A. R.*

Golnitz, *Goellnitz* (niem.), ob. *Gielnica.*

Golombek (niem.), ob. *Gołąbek.*

Golonka, *Goloniki*, ob. *Golanka*, pow. tarnobrzeski.

Golonki, wś, pow. pilzeński, tuż obok Czarnej, w par. rz. kat. Straszęcin.

Golotti (niem.), folw., pow. chełmiński, ob. *Gołoty.*

Golschow (niem.), ob. *Golaszow.*

Golschowitz (niem.), ob. *Golczowice.*

Golschwitz (niem.), ob. *Golczowice.*

Golskie holendry i **G. huta**, pow. włocławski, gm. Lubień, par. Chodecz. W 1827 r. było tu 10 dm., 60 mk.

Goltz (niem.), ob. *Golce.*

Golub', niem. *Gollub*, za krzyżaków *Golau,*

Golbe, niekiedy *Goldau*, 1) miasto w Prusach zachodnich, w pow. brodnickim, u stóp wyniosłego prawego brzegu rz. Drwęcy położona, przez którą most drewniany wiedzie do Dobrzynia, na przeciwnej stronie w Polsce leżącego, około 3 mile od Torunia i Brodnicy, przeszło 1 milę od Kowalewa, dokąd trakt bity prowadzi, i gdzie najgłówniejsza odbywa się komunikacya do dworca kolei żel. wystruckotoruńskiej. R. 1864 liczyło mieszk. 2558 (r. 1816 tylko 1049, obecnie z ludnością żydowską około 4000), katol. 1097, ewang. 1461, budynk. 335, dm. mk. 176, obszaru ziemi mr. 2482. Są tu dwa kościoły, katolicki i protestancki, synagoga, magistrat, poczta, stacya telegr., urząd celny, magazyn soli (był r. 1864), sąd obwodowy (Amtsgericht), szkoła miejska katol. i prot. Miasto prowadzi znaczny handel drzewem i zbożem. Targi odbywają się 4 razy w roku kramne, na konie i na bydło. Na górze przy mieście zachowały się jeszcze dość znaczne ruiny pokrzyżackiego zamku. Podług najstarszych wiadomości historycznych, należał G. wraz z całą okolicą, jako to Pluskowęsy, Ostrowite, Krążno, Chełmonie do kujawskich biskupów. W 2-ej połowie XIII wieku trzymali te dobra dzierżawą za czynszem Szymon Gallicus i Wojciech ze Stolna, którzy je obsadzali włościanami. Nadto dawali pewne podatki krzyżakom i służyli w wojnie z 5-ciu zbrojnymi konnicy (5 Platendienst mit Hengot und Harnisch). Z powodu częstych jednak napadów pogańskich prusaków nie byli ci dzierżawcy w stanie wypełniać swoich warunków. Dlatego stanęła r. 1289 ugoda między biskupem kujawskim Wisławem a mistrzem pruskim krzyżackim Meinardem, według której ziemię golubską wzięli krzyżacy, a biskupom za to dali wieś Lisewo nad Drwęcą z jeziorem Okunin i Grzywnę przy Chełmży. Około r. 1300 mistrz prowincyonalny krzyżacki Konrad Sack zbudował tu zamek obronny nad Drwęcą, w którym sam potem jako 1-szy golubski komtur urząd swój poprzedni złożywszy, przemieszkiwał. Z pomiędzy jego następców znani są: Hermann 1306, książę Luther z Brunszwiku 1308, Eliger von Hohenstein 1321, Fryderyk von Liebenzelle 1333, Ludwik 1337, Jan 1343, Henryk von Stockheim 1349, Jan Bollant 1373, Markward von Larheim 1376, Hartman von Königstein 1381, Fryderyk von Wenden 1392, Burgard von Wobeke 1393, Konrad von Elz 1397, Wojciech von Tonnen 1402, Paweł Rulmann von Dademberg 1404, Mikołaj Roder 1407, Konrad von Buchsek 1410, Karol von Walterhausen 1410, Wilhelm von Eppingen 1411, Jerzy von Eglingen 1413, Jan von Menden (vom Ende) 1416, Wincenty von Wirsberg 1430, Gotfryd von Rodenberg 1433, Fryderyk von Troschwitz 1436, Wilhelm von Eppingen 1442, Zygfryd Eryk 1449, Konrad Esel 1454 do 1465 d. 6 stycznia. O dochodach i o wioskach do komturyi golubskiej należących dosyć dokładne są wiadomości. Zestawiamy je jak są podane według akt krzyżackich (patrz Lotar Weber, Preussen vor 500 Jahren, 409 i 410). Miasto Golub' czynszuje skot. 60. Folwarki: zamek golubski ma 3 pługi, Kiełpin 2, Owieczkowo i Sortyka (Sauerteig). Dobra szlacheckie (Lehnsgüter), Karczewo, Chełmonie Chulschau, Cholman), Kurkocin (Kirchdorf, zapewne też Reinisdorf), Galczewo (Gr. Galsdorf), Galczewko, Ostrowite (Osterwitz), Pląchoty, Pulkowo, Pulkówko, Rodowo (Rodau, Roden?), Redemin (?); z tych dóbr dostawiają 8 zbrojnej konnicy na wojnę. Czynszowe wsie: Krążno, Zieleń (Gruneberg), Łobdowo, Lipnica (Linde), Lisewo, Nowa wieś, Ostrowite, Pluskowęsy, Pulkowo, Radowiska M. i W., Skępsk (Scampen), Reinisdorf (? Kurkocin); wszystkich włók czynszujących z tych wiosek 537 i 8 sołtysów, pełniących służbę wojenną. Młyny: w Chełmoniu czynszuje korcy żyta 1800 (?) i 60 kamieni łoju, w Lisewie o 5 kołach i 1-ym foluszu (Walkmühle), w W. Radowiskach; dwa ostatnie dawały żyta k. 600, świń karmnych 16 i 49 kamieni łoju; młyn Polencowy (Polenzmühle), Adamowy (Adamsmühle), Górny (Obermühle), Stępski (Stampesche Mühle) i Kamieński młyn (Camenz Mühle). R. 1393 było wszystkiego dochodu z komturyi w czynszach m. 350. R. 1337 dawały młyny zboża korcy 930 i 4 m., późniejszymi czasy co najmniej 3 razy tyle. Probostw znajdowało się w komturyi 11. R. 1317 książę dobrzyński Ziemowit nadał zakonowi krzyżackiemu 50 łanów ziemi w pobliżu zamku (zapewne po przeciwnej stronie rz. Drwęcy) leżących, ale je potem wkrótce odebrał Władysław Łokietek (Encykl. Orgelbranda). R. 1410 Dobiesław Puchała pokonał tu kawalerów mieczowych inflanckich i zdobył gród ten warowny. Dwa tu wtenczas były zamki, z których niższy załoga niemiecka spaliła, aby być w stanie tem silniej górnego bronić, lecz i ten polakom poddać się musiał. R. 1414 obliczyli krzyżacy straty, jakie w wojnie z polakami ponieśli. „W mieście Golubiu kościół spalony, szkody m. 120 (tylko!), miasto spalone, szkody m. 8519. W komturyi 8 wiosek spalonych: Pulkowo, Rodowo (? nie istnieje dla tego), Nowa wieś, Galczewo, Lisewo, Lipnica, Ostrowite, Skępsk. Inne wioski także uszkodzone. Ogólnych strat w komturyi m. 20548. R. 1421 mistrz w. krzyżacki Michał Kuchmeister wydał nowy przywilej miastu, ponieważ stary w poprzedniej wojnie zaginął. Granice posiadłości miejskich oznaczają się: od Liszewa granic aż pomiędzy wzgórzem a Drwęcą położone (bis an den Fuss der Anhöhe), z góry mogą sobie

brać glinę do cegły i do budowy, aż do strugi „Schamnitz;” ztąd od strugi „Schampinz” począwszy i od Drwęcy aż do granicy wsi Schampen, która się przedtem pruską wsią nazywała aż do innej strugi w borze, która przez drogę przechodzi blisko łąki w głębokiej dolinie. Ryby mogą łowić w Drwęcy, jak daleko granice idą do swojej potrzeby, małemi narzędziami. Od jatek, które rzemieślnicy, rzeźnicy i piekarze w mieście mają, cały dochód do nas należy, od innych zaś, któreby jeszcze nowo powstały, ustępujemy im połowę. Browar w rynku pozostaje wolny od opłat (soll ganz frei sein). Od każdej posiadłości w mieście (Hof), dadzą nam corok 11 skotów.“ R. 1422 Władysław Jagiełło opanowawszy miasto, szturmem zdobył zamek, a wieże z niego zburzyć kazał. R. 1457 Kazimierz Jagiellończyk puścił zamek golubski wraz z kilku innemi Ulrykowi Czerwonce. R. 1460 Golub' zdradzony przez mieszkańców dostał się w ręce krzyżaków; tylko zamku bronił Czerwonka. R. 1462 dwunastu żołnierzy z zamku wkradłszy się cichaczom do miasta, straż zabili, bramy otworzyli, przez co Czerwonka miasto napowrót odzyskał, załoga krzyżacka w części wyciętą została, w części do niewoli wzięta. Od pokoju toruńskiego r. 1466 Golub' zaczął być starostwem niegrodowem w ziemi michałowskiej, województwie chełmińskiem. R. 1584 jest Krzysztof Kostka wojewoda pomorski starostą golubskim. Roku 1605 król Zygmunt nadał star. golubskie w dożywociu siostrze swej Annie, która mieszkała na tym tu zamku, założyła też wielki ogród troskliwie pielęgnowany, który, jak się zdaje, dodziśdnia istnieje przy ruinach zamku. Roku 1623 odwiedził król siostrę swoję w Golubiu. Około r. 1640 Krysztof Lode star. golubski, właściciel pobliskiego Pulkowa, wzniósł nowy ołtarz wielki u fary. R. 1648 żona jego Katarzyna z Ecków Lodowa fundowała bractwo św. Anny i różańcowe tamże, niemniej i kaplicę osobną nową zbudowała po śmierci męża pod wezw. św. Wawrzyńca. R. 1655 w listopadzie szwedzi miasto zajęli i zamek znacznie nadwerężyli. R. 1772 G. przyłączony do Prus. R. 1781 zaczęto budować luterski kościół. Warto pamięci, że w Golubiu rodził się ks. Franciszek Malinowski, zasłużony lingwista polski, którego ojciec tu pełnił urząd burmistrza. *Parafia i dekanat golubski.* Szematyzm dyecezalny z r. 1867 donosi: Parafia Golub' ma dusz 3248, kościół św. Katarzyny patronatu rządowego w cegłę murowany około r. 1293, obecnie z gruntu odnowiony; szpital jest dla 4 ubogich parafian, 3 bractwa: miłosierdzia Bożego z r. 1441, różańcowe z r. 1617 i trzeźwości od r. 1858, filia w Ostrowitem, prob. Jakób Dekowski od r. 1863; wikary I Jan Rogalewski, II vacat. Wsie parafialne: Golub', Skępsk, Owieczkowo, Słuchaj, Sokola góra, Neubruch, Pasieka, Krążno, Lipnica, Galczewo, Galczewko, Lisowo. Nowa wieś, Zawada, Nowy młyn, Lisewski młyn, Gryta-Kalita, Konstancyewo, Nadwielkałąka; do filii należy: Ostrowite, Gajewo i Poćwiardowo. Szkoły: w Golubiu dzieci 300, w Lipnicy 71; 121 katol. dzieci odwiedza luter. szkołę w Skępsku, 29 w Galczewie. Dawniej istniały jeszcze następujące kościoły i kaplice w parafii golubskiej: 1) kaplica na zamku golubskim, zbudowana razem z zamkiem około r. 1300; krzyżacy odprawiali w niej swoje nabożeństwo, utrzymywała się przez całe polskie czasy; tytuł miała św. Krzyża, posadzkę ceglaną, sufit sklepiony, 3 ołtarze, piękne stale w prezbyteryum, chór muzyczny dla śpiewaków. Obecnie z pomiędzy ruin można jeszcze resztki sklepienia pięknego tej kaplicy rozpoznać. 2) Kaplica św. Hipolita stała za miastem przy bitym trakcie; istniała r. 1647, następnie zaginęła. 3) Kaplica św. Wawrzyńca z drzewa w czworobok stawiana z dwiema wieżyczkami, za bramą toruńską, na wzgórzu; fundowana około roku 1648 przez wspomnioną powyżej Katarzynę z Ecków Lodową. 4) Kościół w Lipnicy zgorzał r. 1610, budowa rozpoczęta za księżniczki Anny, została po jej śmierci przerwana. 5) Kościół w Nowej wsi istniał r. 1444, zapewne w następnych wojnach zaginął, bo o nim więcej nie słychać. Dekanat golubski liczy dusz 10749, parafij 7: Chełmonie, Golub', Kowalewo, Łobdowo, Pluskowęsy, Radowiska, Wrock; filie 3: Kurkocin, Ostrowite, Zieleń; dawniej oprócz wyżej wymienionych istniał kościół w Słószewie, w Pulkowie, kaplica i prepozytura w Kowalewie. Szkółek katol. 12, nadto 400 dzieci zwiedzają szkoły luterskie. Klasztorów dekanat nie posiada, tylko zamki z konwentem krzyżackim zbrojnym istniały w Golubiu i w Kowalewie. R. 1618 zanosiło się też na klasztor w Golubiu, Maciej Strogowski, burmistrz tamtejszy, zapisał był na fundacyą klasztoru oo. dominikanom w Toruniu obszerną swoją kamienicę narożną, wielki ogród i sad z pszczołami, przy bramie nad Drwęcą śpichlerz zbożowy, niedaleko od miasta swój folwark i przy Toruniu 2 włóki po żonie. Dla różnych jednak przyczyn fundacya ta nie przyszła do skutku. 2.) **G.**, król. nadleśnictwo, około pół mili na północ od miasta położone, zamienione r. 1852 z dobra szlach. Konstancyewa, które tu aż do tego czasu istniało; obszaru mr. zawiera 20,000, bud. 4, katol. 9, ew. 4; szkoła, parafia, poczta Golub'. Należą do niego następujące podleśnictwa (Schutzbezirke): Mszano, Brodnica, Czartowiec, Dąbrówka, Riebesthal, Mokry las, Tokary, Baraniec, Skępsk, Strębaczno, Młyniec, Kwaśnik, Zaradowiska, Neulinum i Cząblewo. 3.) **G.**, zamek golubski, przyłączony do folw. go-

lubskiego, liczy bud. 10, dom. mieszk. 4, kat. 25, ew. 23; w dość dobrze jeszcze zachowanych murach dawniejszego zamku krzyżackiego i starościńskiego mieszkają oprócz strażnika ubodzy ludzie. 4.) **G.**, folw. golubski, dawniej starościński, obecnie w ręku prywatnem, obejmuje obszaru mr. 2574, bud. 18, dom. mieszk. 10, kat. 163, ew. 34; parafia, szkoła, poczta Golub'. *Kś. F.*

Golubc albo jak w starych dokumentach uporczywie się zowie *Gotlub*, *Gotlubc*, jezioro w Prusach zachodnich, pow. kartuski, obecnie podług wsi Ostrzyce zazwyczaj ostrzyckie nazywane (niem. Ostritz-See), stanowi część wielkich jeziór raduńskich. Od karczmy zwanej Kamionka (Steinhaus, w dokumentach Burgwall?) ciągnie się na wschód do wsi Ostrzyce, zkąd zwraca się w zakręcie do Pierszczewka, około 1 milę długie, nieszerokie. W niektórych miejscach borem otoczone, brzegi ma nierówne, często strome, górzyste, osobliwie pod Ostrzycami i Dolną Brodnicą. Nad jeziorem znajdują się wioski: Kamionka karczma, Brodnica dolna, Ostrzyce, Kolano karczma, Pierszczewko i Czaple. Przez G. przechodzi rz. Radunia przy Dolnej Brodnicy i wypływa na wschód pod Ostrzycami. Powierzchnia jeziora jest wyniesiona ponad morze 500'. Z historycznych dokumentów tyle wiadomo o golubskiem jeziorze. R. 1384 mistrz w. krzyżacki Konrad Ozolner von Rotenstein podarował oo. kartuzyanom w Kartuzach tę część jeziora, która do wsi Czaple przytykała: „unser Teil an dem Sehe Chotlube der an das gut Czapil stosset." R. 1393 bracia Obesław, Zcesław i Jaszke i półbracia Jeszke (Jaśko?), Głowa i Jakób sprzedali rybitwę swoję jaką mieli w jeziorze Gotlub nazwanem „bey dem Borkwal (Kamionka, Steinhaus?)" za 4 marki pruskiej monety oo. kartuzyanom. A coby rybitwa więcej wynosiła, chętnie ustępują, żeby za nas i za duszę rodziców naszych się modlili. R. 1413 był spór między klasztorem a Wojciechem z Ostrzyc i wdową Krystyną, dawniej żoną Jaśka (Jeschke) o użytek jeziora i o niektóre granice. Wójt tczewski krzyżacki Henryk von Querfurt załatwił spór na miejscu i granice naznaczył. Nadto Wojciech z Ostrzyc i inni mieszkańcy pozwolili zakonnikom „eyne Vischbude off dem Werder czu haben und eynen um czunten Ruwm (miejsce) czu tragen (suszyć?) ihr Garn (sieci)." Potem granice tej budy i ogrodzenie miejsca wyznaczają. W czasie reformacyi Janusz z Przewozu myślał zakonnikom jezioro zabrać; kazał sam ryby łowić. Ale przeor kartuski Grzegórz Rathe pokazał przywileje i świadków na swoje prawo klasztorne stawił, tak że Hanusz musiał za swoją rybitwę zapłacić i klasztor pozostał w spokoju. Sądy te odbywały się przed wojewodą pomorskim, starostą świeckim Grzegorzem z Konopatu r. 1526. *Kś. F.*

Golubie, niem. *Gollubien* 1.), włośc. wś, pow. kartuski, na wąskim przesmyku między dwoma wielkiemi jeziorami, nad małą strugą jeziora te łączącą, która tu młyn wiejski pędzi. Obejmuje folw. 1, wolne sołectwo 1, włośc. posiadłości 17, ogrodn. 2, obszaru ziemi mr. 4446, w czem się liczy wody mr. 528; katol. 236, ewang. 105, dom. mieszk. 33. Szkoła w miejscu, parafia Stężyca, poczta Szembark. — Z historyi tyle wiadomo o tej wiosce. G. jest jedną z najstarszych osad Pomorza. R. 1260 książę pomorski Sambor II zapisał ją na własność opatowi Konradowi z Doberanu, który wtedy klasztor oo. cystersów fundował w Pogutkach, wkrótce przeniesiony do Peplina. O przywilejach i wolnościach nadanych czytamy w dokumencie: „cum decima frugum et nutrimentis animalium, absque mansorum numero (nie była przemierzona) cum omni libertate et ab omni jure secularis potestatis exemptam id est advocatorum et judicum, ab extructione urbium et pontium, aggerum, ab extorsione vectigalium et theloneorum et ab expeditione qualibet liberam nisi in terre defensione ac terra ab extranes dominio impetita et hoc per triduum si tamen in terra comparuerint inimici." Następnie, nie wiedzieć już kiedy i jak, G. przeszło w posiadanie prywatne; zapewne że jako zbyt odległą wieś tę cystersi sprzedali. R. 1398 bracia Staschke i Paweł von Zeleslaw wydali młyn swój wraz z gruntem i łąką prawem chełmińskiem jakiemuś Dobrigastowi i jego potomkom wiecznemi czasy. R. 1432 Hans Meyssner i Dyteryk von Selslow odprzedali G. oo. kartuzyanom w Kartuzach; ówczesny mistrz w. krzyżacki Paweł von Russdorf potwierdził to kupno ale wielce niechętnie; pomiędzy granicami nazwany jest las i błoto „Piewiczno i Boyanowakoppa". 2.) **G.**, wś, pow. łecki, nad jeziorem golubskiem, niedaleko granicy pow. margrabowskiego, blisko traktu bitego do Margrabowy i do Ełka. R. 1440 Oswald Holzapfel wójt łecki wydał tu 15 włók na własność prawem magdeburskiem, posiadacza zobowiązał służyć krzyżakom w wojnie zbrojno na koniu. Ludność mazurska lutersko-polska. 3.) **G.**, niem. *Gollubien*, wś, pow. gołdapski. Ludność polska, ewangelicka. 4.) **G.**, niem. *Gross-Gollubien*, wś, pow. olecki, w części północnej, przy granicy pow. gołdapskiego. *Kś. F.*

Golubino, była wieś czy folwark, jak przypuszczają, w pobliżu Żukowa położone, pow. kartuski. Książę Mestwin I darował je r. 1210 na fundacyą nowego klasztoru pp. norbertanek w Żukowie. Następnie zapewne zaginęło, gdyż od niepamiętnych czasów pod taką nazwą nie jest znane.

Golubka, niem. *Golupken*, wś, pow. łecki,

przy trakcie bitym łecko-margrabowskim, ludność polska ewangielicka.

Golubki, niem. *Klein-Gollubien*, wś, pow. olecki, przy trakcie bitym gołdapsko-margrabowskim, około 1 milę od Margrabowy. Ludność polska ewangelicka. *Kś. F.*

Golubski folwark, istniał dawniej pod Toruniem, pow. toruński, między wsią Mokrem a przedmieściem św. Katarzyny, przy drodze do Grębocina, nad strugą Bachą czyli Mokrą. Od niepamiętnych czasów należał do klasztoru pp. benedyktynek w Toruniu, ale potem w wieczystą dzierżawę za rocznym czynszem 50 grzywien wydany został. Nazwę „golubski" otrzymał po starostach golubskich panach Kostkach, którzy tę dzierżawę od jakiegoś sołtysa w cenie 400 zł. nabyli. Czynsz jaki się przynależał zawsze oddawali do klasztoru, mianowicie też Jędrzej Kostka (jak pisze spółczesna prawie klasztorna kronika; Niesiecki zapewne mylnie ma Krzysztof), wojewoda malborski, starosta golubski. Po jego śmierci dostał się ten folwark w spadku 3 siostrom: Katarzynie Trzebuchowskiej, Annie ksieni jarosławskiej i Zofii Batorowej, które go w r. 1617 ustąpiły w całości klasztorowi toruńskiemu za zł. 2000. Później kiedy go już panny toruńskie przez 10 lat spokojnie posiadały, zgłosił się jeszcze Mikołaj Kostka, starosta malborski, że miał jakieś prawa do folwarku, i musiała mu ksieni Zofia Dulska zł. 1000 zapłacić. Począwszy od r. 1651 część folwarku golubskiego przedzierżawiały panny oo. jezuitom w Toruniu. A gdy po zniesieniu jezuitów r. 1774 rząd polski chciał w Toruniu akademią założyć, życzył sobie cały ten folwark nabyć, aby młodzież i profesorowie z niego wygodę mieli. Ale go panny nie ustąpiły. Obecnie golubski folwark wcale nie jest znany. Na większej części wzniesiono obszerne forty, a mniejszą dano na użytek proboszczowi u św. Jakóba w Toruniu, gdzie przedtem benedyktynki mieszkały. Obecnie także te ostatnie resztki nabywa albo już nabyła wojskowa władza w celu powiększenia fortów. Porównaj ks. Fankidejski „Żeńskie klasztory dyecezyi chełmińskiej," rękopis. *Kś. F.*

Golz (niem.), ob. *Golce*.

Golzau (niem.), ob. *Golicewo*.

Golzberg (niem.), os., pow. ostródzki, st. p. Miłomłyn.

Golzenburg (niem.), folw., pow. wałecki, st. p. Wałcz.

Goła. To zakończenie wielu nazw miejscowości żmujdzkich, np. Betygoła, Ejragoła itd., ztąd pochodzi, że po litewsku *gala* jest terminem geograficznym i znaczy okolicę. Lud też nazwy powyższe wymawia: Betygała, Ejragała itd.

Goła Dolina, st. poczt., pow. iziumski, gub. charkowskiej, w pobliżu większych stacyj Izium i Sławiańsk.

Gołachy, ob. *Gołochy*.

Gołacze, os., pow. siedlecki, gm. Jasionka, par. Zbuczyn, 1 dom, 10 mk., 5 mr. rozl.

Gołaczów, *Gołaczowy*, wieś, pow. olkuski, gm. Jangrot, par. Gołaczowy. Leży w pobliżu drogi bitej z Wolbromia do Olkusza. Pierwotny kościół tutejszy wystawił w 1225 r. Iwo Odrowąż biskup krakowski, a po jego zwaleniu w 1430 r. wymurowany został nowy paraf. przez plebana tutejszego Pawła z Zatora, doktora dekretów kanon. krakowskiego (Dług. II 57). W 1616 r. przyozdobił go wewnątrz Jakób Janidło prof. akad. krakowskiej, proboszcz tutejszy. Istnieje tu dom schronienia dla starców i kalek (?). W 1827 r. G. liczyły 67 dm., 545 mk. Par. G. dek. olkuskiego 4242 dusz liczy. *Br. Ch.*

Gołańcz, niem. *Gollantsch*, miasto, pow. wągrowiecki, o 30 kil. od miasta powiatowego, na jednym z głównych traktów z Poznania do Bydgoszczy, nad małem jeziorem, otoczone ziemią urodzajną. W r. 1875 miało 1188 mk., r. 1871: 98 dm., 1281 mk., 365 ew., 673 katol., 243 żydów; 332 analf. Siedziba komisarza obwodowego. Należy do sądu okręgowego w Wągrówcu. Kościół paraf. kat. należy do dekanatu kcyńskiego; kościół protestancki do dyecezyi chodzieskiej. Szkoła miejska elementarna kilkoklasowa. Mieszkańcy trudnią się głównie rolnictwem. Urząd pocztowy trzeciej klasy; stacya telegraficzna; poczta osobowa do Białośliwia (Weissenhöhe), listowa do Panigrodza (Frauengarten). W ostatnim czasie ludność się zmniejszyła w skutek niewystarczających środków komunikacyjnych i przenoszenia się ludności okolicznej do Ameryki. W r. 1811 miało miasto 96 dm., ludności 651; w r. 1837 948 mk. Rocznie 6 jarmarków. Blisko miasta wznosi się zamek murem i rowem otoczony. Już w r. 1324 biskupem kujawskim był Maciej Gołańczewski, a więc G. już istniała. W r. 1330 krzyżacy wzięli do niewoli Macieja Świętopełka Gołańczewskiego Pałuczanina w Raciążu, który służył w wojsku za Władysława Łokietka. Długosz wspomina r. 1384 o Gołańczy i jej dziedzicu Dobysławie. Na początku XVII w. G. należała do Smoguleckiego, który jako komisarz traktował o pokój pomiędzy Zygmuntem III a Gustawem Adolfem. Później miasto było własnością z kolei Przebendowskich, Ciecirskich, Mielżyńskich, Czarneckich, a obecnie hr. Czapskiego. Utrzymuje się tradycya, że w r. 1656 kilku szlachty i kilkunastu włościan broniło się w Gołańczy przeciw oddziałowi szwedzkiemu i wszyscy zginęli. Hr. Karol Czarnecki, dziedzic G., napisał i wydał poemat p. t. „O szturmie Gołańczy". *M. St.*

Gołanice, niem. *Gollmitz* 1.), wieś, powiat wschowski, 41 dm., 250 mk., 14 ew., 236 kat.,

50 analf. Kościół paraf. kat. dekan. leszczyńskiego. 2.) **G.**, domin., pow. wschowski, 1590 mr. rozl., 4 dm., 71 mk., wszyscy kat., 21 analf. Poczta w Święcichowie (Schwetzkau) o 3 kil., stacya kolei żel. w Lesznie (Lissa) o 7 kil. Własność Skórzewskiego. Wś jest gniazdem Gołanieckich; w wieku XVII należała do Leszczyńskich herbu Wieniawa. Pierwotny kościół istniał już w XV wieku. Teraźniejszy stanął w r. 1782, jak o tem świadczy napis w kościele, nakładem Stanisława Krzyckiego. Do parafii gołanieckiej należały kościoły filialne: 1) w Jezierzycach; 2) w Niechłodzie; ostatni przyłączony teraz do kościoła paraf. w Zbarzewie. *M. St.*

Gołany, zaśc. pryw. nad jez. t. n., powiat święciański, 2 okr. polic., mk. kat. 30, dm. 4 (1866), od Święcian 36 w.

Gołas, *Golas*, wieś, pow. gostyński, gmina Szczawin kościelny, par. Suserz. W 1827 r. było tu 13 dm., 96 mk., obecnie 7 dm., 57 mk., 174 m. ziemi pszennej. *W. W.*

Gołasze, okolica szlach., pow. mazowiecki, gm. Wysokie Mazowieckie, par. Kulesze. W obrębie jej leżą wsie: G.-Dąb: w 1827 r. było tu 25 dm., 185 mk. G.-Górki: w 1827 r. było tu 19 dm., 110 mk. G.-Mościckie: w 1827 r. było tu 17 dm., 95 mk. i G.-Puszcza: w 1827 r. było tu 51 dm., 272 mk. Jestto starodawne gniazdo szlacheckie, wspominane w dokumentach z 1471 i 1493 r. Ztąd pochodził Gołaszewski Antoni biskup przemyski (od 1786 r.) i Gołaszewski Jan biskup wigierski (od 1805 roku). *Br. Ch.*

Gołaszew, wieś i folw., pow. błoński, gm. Radzików, par. Rokitno, o 4 w. od Błonia i Pruszkowa. W 1827 r. było tu 8 dm. i 45 mk. Obecnie folw. ma 323 mr. rozl. a wś 4 osady, 36 m. gruntu. *Br. Ch.*

Gołaszewo, wś i folw., pow. włocławski, gm. Smiłowice, par. Kowal, od Włocławka w. 14, od Kowala w. 4, od rz. Wisły w. 14. Rozl. wynosi m. 525, grunta orne i ogrody m. 307, łąk m. 22, lasu m. 145, zarośli m. 33, nieużytki i place m. 18, płodozmian 9-polowy, bud. mur. 6. drewn. 2. Wieś G. osad 17, gruntu m. 15. *Br. Ch.*

Gołaszyce, niem. *Gollaschützen*, folw. dóbr Dziewkowice, pow. wielkostrzelecki, ma 2000 m. lasu i 442 m. piaszczystego gruntu. *F. S.*

Gołaszyn 1.), wś, pow. łukowski, gm. i par. Łuków, o 3 w. od Łukowa. W 1827 r. było tu 43 dm. i 227 mk.; obecnie liczy 43 dm., 322 mk. i 1022 mr. obszaru. Folw. ma 179 mr. rozl., 1876 r. oddzielony od dóbr Ławki. 2.) **G.**, *Gołaszyny*, folw., pow. łęczycki, gm. Piaskowice, par. Parzęczew. Por. *Chrząstów*.

Gołaszyn 1.), niem. *Bärsdorf*, wś i gm., powiat krobski; 4 miejsc.: 1) G.; 2) folwark (Vorwerk); 3) dworzec kolei żel.; 4) Domy szosowe; 103 dm., 669 mk., 606 ew., 63 kat., 59 analf. Kościół kat. dekan. krobskiego. St. poczt., kolej żel. i gośc. w Bojanowie o 2 kil. Kościół w Gołaszynie istniał już w XV wieku. G. był własnością Bojanowskich herbu Junosza; rodzina ta, przystąpiwszy w w. XVI do reformacyi, oddała kościół swym spółwiercom; pozostał kościołem luterskim przez lat kilkadziesiąt. W r. 1661 znowu został poświęcony na katolicki. 2.) **G.** (Bärsdorf), domin., powiat krobski, 4355 mr. rozl., 3 miejsc.: 1) G.; 2) Szemsdrowo (Schlemsdorf), folw.; 3) Karolewo (Carlshof) folw.; 10 dm., 238 mk., 190 ew., 48 kat., 39 analf. Obecnie własność księcia Hatzfelda. 3.) **G.** I, domin., 3205 mr. rozl., 3 miejsc.: 1) G.; 2) Antonin folw.; 3) Łęg, folw.; 11 dm., 204 mk., 3 ew., 201 kat., 134 analf. Był własnością Swinarskiego aż do r. 1880, w tym roku przeszedł w ręce niemieckie za 480 tys. marek. 4.) **G.** II, wś, pow. obornicki, 6 dm., 75 mk., 5 ew., 70 kat., 42 analf. Poczta i kolej żel. w Obornikach o 3 kil. *M. St.*

Goławice, wś, pow. pułtuski, gm. Czajki (ob.), par. Pomiechowo. W 1827 r. było tu 17 dm. i 166 mk.

Goławiczka, ob. *Bzura*.

Goławiec, niem. *Gollawietz*, wieś i dobra, pow. pszczyński, par. Lędziny, o pół mili od N. Bierunia. Dobra mają 745 m. rozl., w tem 650 m. lasu (stykającego się z imielińskim), 71 m. roli ornej. Wś ma 47 osad, młyn wodny, 586 m. rozl., szkołę. O 1 kil. od G. przechodzi dr. żel. mysłowicko-oświęcimska. *F. S.*

Goławin, folw., pow. płoński, gm. Wychodc, par. Chociszewo. Odległy od miast: Płońska w. 22, od Zakroczymia w. 11. Ogólna przestrzeń m. 555. Ziemia szczerkowa, z podkładem gliniastym, ze spadkami silnemi, ztąd zbyt sucha, stanowi grunta żytnie kl. 1, 2, 3. Granicą folwarku przepływa mała struga, podczas roztopów lub silnych deszczów zamieniająca się w potok szkodliwy. Na zach. części gruntów znajdywano, przed laty, popielnice; obecnie ślady grobowisk, wyłożonych wielkiemi i płaskiemi kamieniami. Gniazdo Duninów-Smoszewskich, którzy siedzieli tu do połowy XVIII wieku; następnie często posiadaczy zmieniało. Ludności 55 głów. Wś G. ma 249 mr. gruntu, 3 gospodarzy włókowych, 18 mniejszych właścicieli. Ludności głów 52. (Według spisu urzędowego z r. 1881 wś i fol. G. mają razem 272 mk., 26 dm.). R. 1827 było 24 dm., 113 mk. *J. Z.*

Gołaźnia, osada, pow. mogilnicki, należy do gm. i kol. „Dębowiec,“ 1 dm., 9 mk. Poczta w Gościeszynie o kilka kil., st. kolei żel. w Mogilnie. *M. St.*

Gołąb' 1.), wś nad Wisłą z prawego brzegu, pow. nowo-aleksandryjski, gm. i par. Gołąb. Leży przy linii dr. żel. Nadwiślańskiej, która

tu ma przystanek nieotwarty dotąd, w odległości 10 w. od st. i fortecy Iwangrodu i 10 w. od Puław (Nowej Aleksandryi). Od Wisły odl. 1 wiorstę i zasłonięta od jej wylewów przez wał ochronny, długi na 11 wiorst i wzniesiony w 1840 r. Posiada kościół paraf. murowany, szkołę gminną, urząd gminny. Kościół i par. niewiadomej erekcyi, ale 1170 r. już istniały i wtedy G. był królewszczyzną. Obecny kościół wystawił ks. Szymon Grzybowski w latach 1626—36. Par. G. dawniej dek. kazimierskiego liczy dusz 3398. W 1861 r. G. miał 118 dm. i 700 mk.,; obecnie 132 osad, 178 dm. i 1093 mk. Dnia 18 lutego 1656 r. liczne zastępy Szwedów pobiły pod G. Stefana Czarnieckiego. Gdy Mahomet IV na początku sierpnia 1672 r. stanął pod Chocimem, dążąc pod Kamieniec Podolski, a 27 tenże zdobył, król Michał wobec ściągania się pospolitego ruszenia, któremu punkt zbierania się był wskazał na Wołyniu, zamiast osłaniać Lwów, 11 września wysłał posłów o pokój do najeźdzcy, zawarty w Buczaczu 18 października. Lwów i Ruś okupiona nim za 80,000 tal., Ukrainę i Podole odstąpiono Turcyi. Tymczasem na rozkaz króla Michała, Sobieski stanął w Bełzie, Haneńko (ob.) z kozakami w Zamościu; 7 października Dymitr Wiśniowiecki odbył przegląd wojska, w którem była i piechota kurfirsta brandenbursk. 9-go zażądały województwa osobno obradujące, koła generalnego w obozie pod marszałkiem Stef. Czarnieckim, pisarzem polnym, i zamiast iść przeciw Turkom, zawiązały konfederacyą pod Gołębiem 16 paźdz., do której już na sejmie majowym gotowano się, pod wodzą Paców litewskich i Szczęsnego Potockiego, a wymierzoną przeciw Turkom i stronnictwu francus., które przez Olizara zerwało sejm koronac., przez Zabokrzyckiego marcowy 1670, Grudzińskiego styczniowy (pominięto Ubysza, który zerwał czerwcowy 1672). Konfederaci żądali destytucyi prymasa Prażmowskiego i jego 2 braci, głów francuskiej partyi, i konfiskaty mienia, Czarniecki regimentarstwa i starostw po Prażmowskich itd. Obawiano się destytuować Sobieskiego, że miał wojsko, którem zasłaniał kraj od czambułów tatarskich, ale wezwano go na sąd. W odpowiedzi tej konfederacyi gołąbskiej, którą potwierdził reces lubelski (10 list.), zawieszający jej obrady do Warszawy 4 stycznia, z królem na czele, wojsko Sobieskiego pod Szczebrzeszynem zawiązało konfederacyą (23 — 24 List.) przy wolnościach zachwianych tamtą konfederacyą, i władzy hetmańskiej, zagrożonej przez Stef. Czarnieckiego. Podpisali ją hetman polny a stryj króla i w. in. i chorągwie królewskie. Tak stanęły 2 partye: austryacko-królewsko-gołąbska, z hańbą dopuszczenia do pokoju buczackiego i żołnierskich pretensyj, i szczebrzeszyńska Sobieskiego i francuskich stronników oraz prymasa. Po bitwach obu partyj pod Zwoleniem i Rawą, w Łowiczu Sobieski i Prażmowski odbyli konwokacyą, a król zresztą reasumpcyą 4 stycznia. Za wpływem nuncyusza Buonvisiego, Andrzeja Trzebickiego, bisk. krak. (który uważał, że co prymasowi dziś, to nam jutro) i Chrapowickiego, woj. witebskiego, przyszło do zgody w Ujazdowie 10 marca r. 1673, która wszystko umarzała, 100,000 dając Czarnieckiemu ze skarbu, 40,000 Szczepanowi Potockiemu, dyfamatorowi Sobieskiego, i każden 3 sejm w Grodnie. Sobieski przeparł na sejmie wojnę zaczepną z Turkiem. Co do znaczenia konfederacyi gołąbskiej ona równa się z wojną kokoszą i jest skutkiem fatalnej zasady J. Zamojskiego z konwokacyi 1573 r., osobistego głosowania całej szlachty, która, powiększej części ciemna, była ślepem narzędziem możnowładzców. Teraz Pacowie tak samo stronnicy Francyi jak Sobieski, ale mu nieprzychylni, podobnie jak Szczęsny Potocki, marszałek sejmu elekcyjnego i woj. sieradzki, Wierzbowski St., bisk. poznań. i Krzysztof Żegocki bisk. chełmski partyzant z 1655 r., użyli szlacheckiej demagogii dla steroryzowania przeciwników przez konfederacyą gołębską i podkopanie znaczenia Olszowskiego podkanclerza (ob. Konf. gołąb. przez Wyrwicza).— *Gołąbskie starostwo* niegrodowe leżało w wdztwie sędomierskiem, w ziemi stężyckiej, powiecie chęcińskim. Historyczne to starostwo, po zajęciu go przez rząd austryacki, składało się wedle lustracyi z r. 1789 z wsi i dóbr następujących: Gołąb', Wólka Gołąbska, Nieciecza, Skoki, Bonów, Bałtów i folwark Bałtowski. W roku 1770 posiadała je Katarzyna z Zamojskich Mniszchowa, podkomorzyna w. ks. lit., następnie zaś dzierży toż starostwo Jacek Ogrodzki, pisarz w. kor., opłacając z niego kwarty złp. 2,647 gr. 23, a hyberny złp. 809 gr. 26. G. miał w r. 1661 mk. 182, dm. 17. Część rządową trzymał Andrzej Tyzenhaus ststa uświacki a roku 1605 Jerzy Grudziński. R. 1654 należała do ststwa Ryki. Po śmierci Andrzeja Tyzenhauza dobra gołąbskie, składające się z wiosek: Gołąb, Bałutów, Nieciecza, Skoki, Gromki, Gołębia Wola, przywilejem króla Michała z 19 lut. 1673 nadane zostały Marcinowi Oborskiemu stście liwskiemu. *Gmina G.* rozciąga się od północy ku południowi wzdłuż rzeki Wisły, stanowiącej jej zachodnią granicę od ujścia rzeki Wieprza do rz. Kurówki, oddzielającej pomienioną gminę od gm. nowo-aleksandryjskiej (puławskiej). Przestrzeń ogólna gm. jest morgów nowopolskich 16297, w tej liczbie lasów po większej części iglastych mr. 7556; wsi należących do tej gminy jest dziesięć, os. 326 z ludnością stałą 3014, mężczyzn 1480, kobiet 1534, ludności niestałej dusz 128. Gle-

ba ziemi od strony rz. Wisły dobra, urodzajna, w stronie wschodniej piaszczysta; w granicach gminy są dwa jeziora, z tych jedno zwane Wspólne, przeszło 50 mr. powierzchni zajmujące, nie bardzo w ryby obfite. Ludność składa się prawie wyłącznie z chrześcian kat. rolników (żydów około głów 50). Zajęcie główne, uprawa roli staranna; przemysł ogranicza się przewozem drzewa do spławu nad Wisłą i opałowego do bliskiej twierdzy iwangrodzkiej. Pod względem dróg komunikacyjnych, gmina ta oprócz drogi bitej, szose 1-go i 2-go rzędu od ujścia Wieprza do granicy ościennej gminy nowo-aleksandryjskiej, ciągnącej się przez w. 15, od lat dwóch posiada linią kolei żelaznej Nadwiślańskiej, przerzynającą od strony wsch. na długość wiorst 14, z przystankiem zwanym Gołąb. Lasy dominialne należące do głównych dóbr Iwanowskie-Sioło (stanowiących majorat familijny ordynacyą książąt warszawskich), urządzone są wedle zasad przez Tow. kredytowe wskazanych. W gminie tej istnieje jedna szkoła elementarna; mieszkańcy wsi G. własnym kosztem pobudowali obszerny dom szkolny, wszelkie wydatki na utrzymanie tego zakładu bez spółudziału tak rządu, jak i ościennych wsi ponoszą; uczniów zaś tak chłopców jak dziewcząt uczęszcza około stu. Zajęcie główne mieszkańców, jak całej gminy, rolnictwo, którem się starannie i z korzyścią zajmują, zaprowadziwszy znaczne ulepszenia, tak przez zastąpienie dawniejszych płużyc pługami, jak też przez zasiewanie roślin pastew., jako to: koniczyny, lucerny itp. Skutkiem zamiłowania gospodarzy tej wsi do ogrodnictwa, większa część domów otoczona jest sadami drzew owocowych, z których ciągną niemałe dochody. Por. *Dęblin*. 2.) **G.**, wś i folw., pow. lubartowski, gm. i par. Rudno. W 1827 r. było tu 20 dm. i 203 mk. Folw. G. z przyległością Wypnicha, od Lubartowa w. 18, od Michowa w. 2. Rozl. wynosiła m. 1106, grunta orne i ogrody m. 514, łąk m. 123, past. m. 41, lasu m. 404, nieużytki i place m. 24; bud. mur. 2, drewn. 17. Wiatrak. Folwark ten w r. 1876 oddzielony został od dóbr Lubartów. W r. 1878 odpadło m. 411 jako wynagrodzenie za służebności włościan, przeto i ogólna rozległość uległa zmniejszeniu. *A. M. P.* i *Br. Ch.*

Gołąb i Gołąbski powiat, ob. *Gołdap*, *Gołuń*.

Gołąb, niem. *Golomb*, młyn wodny w Szczedrzyku, pow. opolski.

Gołąbczyki, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 33 mk. (1866).

Gołąbek, wś, pow. siedlecki, gm. i parafia Skurzec. W 1827 r. było tu 22 dm. i 168 mk.; obecnie liczy 30 dm., 222 mk. i 668 morgów obszaru.

Gołąbek, kolon., pow. ostrzeszowski, należy do wsi i gm. „Łęka opatowska", 6 dm., 41 mk. Stąc. poczt. i kol. żel. w Opasowie (Louisenhof) o kilka kil.; blisko granicy Król. Polskiego, komory „Podzamcze" (Wilhelmsbrück).

Gołąbek, niem. *Golombek*, karczma do Okierska przyłączona, powiat tucholski, liczy budynków 3, domy mieszk. 2, katol. 11, ewang. 9. Parafia Pol. Cekcyn, szkoła Okiersk, poczta Tuchola.

Gołąbek, niem. *Golombek*, młyn wodny pod Pacyną, pow. toszecko-gliwicki.

Gołąbki 1.) wś i folw., pow. warszawski, gm. Blizne, par. Zbików. Leży o 9 w. od Warszawy, na prawo od linii dr. żel. warszaw.-wiedeńskiej. Folw. G. lit. A. z przyległościami Mory, Kolisze i Niecki tudzież wsi G. od Pruszkowa w. 5, nabyty w roku 1873 za rs. 36000. Rozl. wynosi mr. 443, grunta orne i ogrody mr. 425, łąk mr. 5, nieużytki i place mr. 13. Bud. mur. 1, drew. 22; płodozmian 12-polowy. Wieś G. osad 15, gruntu morg. 138. 2.) **G.**, wś i folw., pow. łukowski, gm. Gołąbki, par. Łuków, o 4 w. od Łukowa. W 1827 r. było tu 14 dm. i 104 mk., obecnie liczy 21 dm., 199 mk. Folw. G. z wsiami G. i Jeziory rozl. wynosi mr. 843, grunta orne i ogrody mr. 290, lasu mr. 322, nieużytki i place mr. 152. Bud. drewn. 15, wiatrak, pokłady torfu. Wieś G. osad 16, gruntu mr. 96; wś Jeziory osad 14, gruntu m. 66. Gmina G. należy do sądu gm. okr. IV w Łukowie i graniczy na północ z gm. Trzebieszów i Dębowicą, na zachód z miastem powiatowem Łuków, gm. Łuków i Ulan, na wschód gm. Skrzyszew i Kąkolewnica radzyńskiego powiatu. Powierzchnia gm. Gołąbki wynosi około 10672 morg., gleba prawie wszędzie pszenna, znacznych wyniosłości niema, z zachodniej strony znajdują się łagodne wzgórza piaskowe, a zresztą równina pokryta w połowie lasami, które 10 lat temu stanowiły większą przestrzeń od gruntów ornych, lecz teraz w niektórych miejscowościach np. koloniach Aleksandrów, Łazy zupełnie wytrzebione. Znacznych wód niema z wyjątkiem błotnistej rzeczki Krzny, przepływającej przez grunta wsi Cieszkowizna, Łazy, Zarzyc Łukowski i Strzyżew, i głębokiej wpadliny około 0.567 wiorst w obrębie wsi: Jeziory i Gołąbki, która to miejscowość, jak się zdaje, musiała stanowić jezioro, gdyż i sama nazwa wsi położonej na jego brzegach to wskazuje. Oprócz obfitości lasów gm. G. posiada znaczną ilość torfiastych łąk. Wielkich zmian geologicznych nie widać na powierzchni i nic nie oznajmia bytności jakichkolwiek ciał kopalnych. W gminie G. niema żadnych przemysłowych zakładów, i główne zajęcie jej mieszkańców stanowi rolnictwo, które najlepiej popłaca z powodu blizkości miasta Łuko-

wa, gdzie ceny na zboże równają się warszawskim. Hodowli inwentarza nie prowadzą też na wielką skalę. Na swoje potrzeby mieszkańcy posiadają trzy wiatraki, sami tkają dla siebie: siwe sukna, drelichy, płótna i t. p. Z rzemieślników gmina ma: około 6 kowali, 4 cieśli, 1 rymarza, 1 krawca, 3 stolarzy i z 10 szewców. Mieszkańcy gm. w liczbie 2662 dusz obojej płci dzielą się na trzy warstwy społeczne: szlachtę częściową zwaną „drobną“, włościan i kolonistów niemieckich. Pod względem materyalnym drobna szlachta daleko lepiej się ma od włościan, którzy jeszcze nie mogą przywyknąć do swego nowego stanu i mało robią oszczędności. Charakterystycznym rysem drobnej szlachty i włościan jest łatwość przejmowania rzemiosł; prawie wszyscy rzemieślnicy są samouczkami. Oprócz żydów lichwiarzy i drobna szlachta lubi się też zabawiać lichwą, na której cierpią najwięcej włościanie. Drobna szlachta i włościanie w liczbie około 2195 dusz są wyznania rzymsko katolickiego, koloniści zaś niemieccy w liczbie około 400 dusz należą do rozmaitych odcieni religii protestanckiej, luteranów, ewangielików, menonitów, anabaptystów i t. p. Gmina posiada jednę szkołę utrzymywaną przez kolonistów, w której wykłady są w dolno-niemieckiem narzeczu. Pomimo braku innych szkół drobna szlachta i włościanie starają się pilnie o naukę czytania i pisania. Gmina G. składa się z 11 wsi i dwóch folwarków, mianowicie wsi mieszanych tj. należących do szlachty i włościan: Cieszkowizny, Łazów, Zarzyc Łukowski, Gołąbek i Jeziór, wsi rządowej Kownatki i własności większych właścicieli: Strzyżowa i Wapowa, Dminina i Klembowa i folwarku Józefów, kolonij niemieckich Łazy i Aleksandrów. Gminą Gołąbki zarządza wójt, wybieralny na ogólnej zasadzie co trzy lata, wraz z sołtysem. Zarząd gminny mieści się we wsi Łazach. Na utrzymanie zarządu gmin. gmina płaci z 12959 morg miary nowopolskiej 995 rs., na utrzymanie sądu gminnego około 450 rs. W gminie G. znajduje się 284 domów mieszkalnych drewnianych. Na 1 w. kw. wypada 76 dusz i 8 dom. Przez grunta wsi Jeziory, Gołąbki, Dminina i Klembowa przechodzi drugorzędna szosa z Łukowa do Radzynia, inne zaś miejscowości komunikują się z Łukowem bocznemi drogami, których odległość wynosi od $^3/_4$ do 11 wiorst. W pamiątki historyczne gmina G. nie obfituje; z powodu częstej zmiany właścicieli nic pewnego nie można powiedzieć, podania ulegają zapomnieniu. Archeologiczne zabytki tak że są bardzo ubogie i ograniczają się na kopcu w lesie majątku Dminin, zwanym przez lud „szwedzką mogiłą“, i okrągłego okopu w lesie majątku Strzyżew, zwanego „Bujniak“, lecz co one zawierają nikt nie wie, gdyż nie prowadzono nigdy systematycznych poszukiwań, a dorywcze żadnych rezultatów nie dały. Z monet znajdywano najwięcej z czasów Jana Kazimierza, chociaż trafiają się i inne ale w małej liczbie; czasami znajdują na polach kartacze, a raz nawet przy kopaniu studni znaleziono kilkadziesiąt kul kamiennych obtaczanych z gliniastego zbitnia. 3.) **G.**, wś, pow. lipnowski, gm. Czarne, par. Wielgie. *Mod. Skarz.*

Gołąbki, niem. *Gollombken*, wś, pow. niborski, nad małą strugą wpadającą do strugi Skotowskiej, przy granicy powiatu ostródzkiego. *Kś. F.*

Gołąbkowice (z Roszkowicami), wś, pow. sądecki, par. i st. p. N. Sącz, o 1.5 kil. na wschód od N. Sącza, przy trakcie głównym, ma 444 mr. ziemi w położeniu równem i glebie dobrej żytniej; 32 dm., 228 mk. Własność Ligęzów. *M. Ż. S.*

Gołąbkowo, niem. *Golmkau*, leśnictwo i owczarnia, należące do Bąkowa, pow. gdański, par. Prągnowo, szkoła Bąkowo, st. p. Lubielewo. Leży blisko traktu bitego gdańsko-kościerskiego i rz. Raduni, o 1 i pół mili od Gdańska. Ostatni dziedzic von Conradi zapisał G. wraz ze wszystkiemi swemi dobrami na fundacyą wyższego zakładu naukowego (Conradische Stiftung). *Kś. F.*

Gołąbska Wólka, wś nad Wisłą, powiat nowoaleksandryjski, gm. i par. Gołąb (ob.). Liczy 213 mk.

Gołąbszczyzna, wś włośc., pow. wileński, 5 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 6 dm., 62 mk. katol. (1866).

Gołączyńce wielkie, wś, pow. jampolski, o 10 w. od st. dr. żel. Rachny; 480 dusz męz., 1640 dzies. ziemi włościan. Wieś ta z Gołączyńcami małemi vel Księdzówką należała do morafskiego klasztoru dominikanów z mocy zapisu przez fundatorkę Bełżecką, r. 1627 dokonanego. Dziś należy do dóbr Państwa. Księdzówka liczy 282 dusz męz. W G. wielkich jest cerkiew, do której należy 52 dzies. ziemi. Grunta płaskie, gleba glinkowata. *Dr. M.*

Gołąsza, *Goląsa*, wś, pow. będziński, gm. i par. Wojkowice kościelne, liczy 42 dm., 310 mk., ziemi włośc 470, rządowej 2 morgi. W 15 wieku wieś ta należała do Mikołaja Dębskiego i Jana Golańskiego herbu Sternbark (Dług. II, 189).

Gołba, zaśc. szlach., nad jez. Cesarką, pow. wileński, 3 okr. adm., o 69 w. od Wilna, 1 dom, 11 mk. kat. (1866).

Gołbeje 1.) folw. pryw., nad rz. Gołbejcą, pow. dzisieński, o 86 w. od Dzisny, 2 okrąg adm., 1 dm., 14 mk. (1866). 2.) **G.**, wś włoś., nad rz. Gołbejcą, pow. dzisieński, o 85 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 7 dm., 68 mk. (1866).

Gółbin, niem. *Gulben*, wieś serbska na dolnych Łużycach w pow. chociebuskim.

Gołcza, wś i folw., pow. miechowski, gm. Rzerzuśnia, leży nad rzeczką Gołeczka zwaną, w stronie zachodniej Miechowa o w. 10. W r. 1827 było tu 28 dm. i 197 mk.; obecnie ludność tej wsi wynosi 225 głów; domów murowanych 5, drewnianych 25, osad włościańskich 36. Obejmuje przestrzeni gruntów: dworskich morg. 406, kościelnych morg. 7, włościańskich morg. 261. Jest tu młyn wodny dworski, małych rozmiarów. G. w XV wieku należała do Jana Niemierza i Stanisława Gołeckiego, probostwo zaś tutejsze stanowiło uposażenie kapituły św. Floryana w Krakowie (Liber benefic., t. II, 38), następnie w r. 1779, wieś G., będąca wtedy w zastawie, i probostwo przeszły na fundusz akademii krakowskiej. Tu się urodził Kossakowski Jan, biskup wileński, gorliwy pasterz, który odbudował katedrę w Wilnie i podnosił oświatę ludową w swej dyecezyi. Kościół parafialny w Gołczy istniał już w XV wieku drewniany, pod wezwaniem św. Maurycego męczennika (Długosz loco cit.), w XVII wieku podupadł, a w r. 1657 w miejsce jego wystawiony został przez kapitułę św. Floryana w Krakowie dziś istniejący również drewniany kościołek, poświęcony 25 lipca 1659 r. przez ks. Franciszka Potkąńskiego, suffragana i oficyała krakowskiego, pod tytułem św. Franciszka Ksawerego. Osobliwości, ani pamiątek żadnych nie zawiera. Po urządzeniu włościan z gruntów poplebańskich w ilości mr. 14 pr. 239 utworzoną została w r. 1868 oddzielna osada Wysiołek-Gołcza zwana, składająca się z jednego domu drewnianego, mająca 5 głów ludności; osad włościańskich jest 4. *M.*

Gołczowice, wś rządowa nad rz. Przemszą, pow. olkuski, gm. Rabsztyn, par. Chechło. W 1827 r. było tu 29 dm. i 197 mk.

Gołczowska wola (*Golejówka*), ob. *Dobrzechów.*

Gołdap, mylnie *Gołąb*, niem. *Goldapp*, *Golau*, miasto powiatowe, w Prusach wschodnich, pod 54°18' sz. i 39°58 dł., na polskich Mazurach, pow. gołdapski; imię wzięło od rz Gołdapki, która tu przechodzi, 2 i pół mil od granicy polskiej, 7 od Wystruci, 4 od Gąbina, 19 od Królewca. Miasto regularnie i dość porządnie zabudowane w szerokich rozmiarach; wielki jest mianowicie rynek tutejszy. Ludność prawie tylko luterska, w części mówi też po polsku (mazursku); r. 1864 liczono mieszk. 4600, obecnie około 6000. Ma 2 kościoły, władze powiatowe, magistrat, sąd obwodowy, pocztę, stacyą telegraficzną, stacyą kolei żel., szkoły miejskie i t. d. Komunikacya dosyć ożywiona: drogi bite w 5-ciu kierunkach rozchodzą się, do Gąbina, Margrabowy, Przerośla, do Darkiejm i do Grabowa; kolej żel. wystrucko-łecka przechodzi od r. 1879. Targi 10 razy się odbywają, na konie, bydło i kramne. Okolica mało żyzna, mnogiemi kamieniami wapiennemi pokryta. Nieco za miastem na południe wznosi się góra gołdapska (ob.), 868 stóp wysoka, z której daleki do 12 mil sięgający piękny jest widok. G. leży na pograniczu mazurskiej ziemi, poza którą na północ mieszkają litwini, z niemcami pomięszani. O pierwszym początku nic nie wiemy. W XVI wieku była to dość znaczna osada, w której targi się odbywały; czynszu i targowego płacono ztąd tal. 194. R. 1565 książe Albrecht życzył sobie, aby w tej okolicy w ziemi wystruckiej poza wsią Rominty miasto założono. Wybrana została ku temu wieś Gołdap. R. 1566 Bronisz Rostek z ryńskiego kupił tu sołectwo miejskie o 10-ciu włókach, za które zapłacił 1000 marek; przywilej na nie otrzymał roku 1568. Przywilej zaś na miasto został wygotowany dopiero za księcia Albrechta Fryderyka r. 1570 dnia 14 maja. Miasto nowe w ten sposób bardzo zaraz wzrosło, że przyłączono do niego kilka wiosek w pobliżu będących, jako np. Paryńsk (Parinsken) i inne nieznane. Obszaru ziemi liczyło wtedy włók 154 i pół; bardzo szeroko było od początku zabudowane, obszar zabudowań nowego miasteczka wynosił 7 i pół włóki. Razem z przywilejem także i nowy wilkierz nadany został miastu. Zachowana kronika miejska dość dokładne zawiera wiadomości o czasach dawniejszych. Wyjmuje się tu co ważniejszego, najprzód o wojnach i o przechodach wojska różnego. R. 1656 d. 1 stycznia przybył tu książę Wiśniowiecki na czele wojska kwarcianego, z którem pozostał przez 5 tygodni. R. 1657 po odniesionem pod wsią Prostki zwycięstwie nad szwedami, hordy tatarów, odłączywszy się od wojska polskiego, napadły miasto d. 12 lutego, domy w perzynę obróciły, młodych zabrały w niewolę, starców pomordowały. R. 1735 w maju przechodziły oddziały wojska polskiego pod Gurowskim i Massalskim, potem Rossyanie pod Bironem. R. 1757 d. 6 sierpnia 20000 Rossyan stanęło tu pod wodzą gen. Sibilskiego i Liewena z Grodna, roztoczyli obóz pod miastem. Nie wiedzieć z jakiej przyczyny zostało wtedy miasto splądrowane; czego zabrać nie mogli, spalili żołnierze na rynku. Dnia 11, odebrawszy od mieszczan przysięgę wierności dla cesarzowej Elżbiety, dalej pociągnęli. R. 1806 dnia 21 kwietnia iziumscy husarze tędy przechodzili. R. 1807 było wojska coraz więcej: najprzód pruskie przybyło i husarya iziumska pod Dorochowem, w miesiącu styczniu. Dnia 13 czer. przejeżdżała księżniczka Solms-Braunfels, siostra królowej, do Białegostoku. Dnia 25 czerwca przyciągnęło wojsko polskie pod Dąbrowskim, zostali tu aż do 23 lipca; od 21 do 27 lipca przechodziły oddziały

wojska francuskiego i polskiego pod generałem Mortier i Lasalle. R. 1812 z początkiem czerwca przechodziły wojska pruskie do Rossyi; po nich generał francuski Vassieu został tu 6 dni; dnia 16 czerwca przybył marszałek Ney z 15000 francuzów; między innymi liczono 13 generałów, 800 oficerów; był także książę następca tronu i książę Adam wirtemberski. Dnia 15 grudnia pobici francuzi poczęli się tędy cofać do domu. O częstych pożarach i o powietrzu morowem pisze kronika. R. 1625 jak w całej okolicy tak i w mieście grasowało powietrze. Także r. 1659, 1661, 1662 powietrze się srożyło. R. 1660 pożar zniszczył 30 domów, r. 1662 piorun uderzył przez co większa część się spaliła, r. 1676 zgorzało 55 domów. R. 1694 całe miasto się spaliło z wyjątkiem kościoła i 5-ciu domów. R. 1709 i 1710 mór zaraźliwy miasto bez mała wyludnił; zbudowano wtedy osobny dom za miastem dla zapowietrzonych przed wystrucką bramą, gdzie potem r. 1796 prochownię postawiono. Z innych szczegółów podnosimy. R. 1601 pierwszy kapelan został tu ustanowiony, bo aż dotąd pastor z Wystruci zarządzał tutejszym kościołem. R. 1732 sprowadziło się tu niemców aż z Salcburga 117. Począwszy od r. 1740 oo. jezuici ze Świętej Lipki przybywali tu co roku 2 razy odprawiać nabożeństwo dla katolików, których liczbę znacznie powiększyły sprowadzone tu pułki bośniackie; roku 1773 znajdowało się w mieście 10 szwadronów bośniaków; kiedy tu przyszli, byli wyznania mahometańskiego, ale się potem prawie bez wyjątku na katolicką wiarę nawracali; tylko niektórzy pozostali przy mahometanizmie. R. 1743 pisze Hübner w swej geografii, że nabożeństwo luterskie odprawia się tu w niemieckim, polskim i litewskim języku. R. 1831 spalił się dom pastora polskiego, z czego wynika, że nabożeństwo i wtedy po polsku się odprawiało. R. 1778 pobudowano tu kościół drugi tz. wojskowy (Garnisonkirche), w którym także i reformowani odprawiali swoje nabożeństwo; ma tu swój pomnik generał Lossow † 1783. Roku 1818 dnia 29 września odbywał się tu synód luterski tz. dyecezyi gołdapskiej (Goldapper Diöcese); tegoż roku i nowy powiat gołdapski utworzony został, a miasto tutejsze za stolicę jego obrane. R. 1824 w Zielone Świątki zaprowadzono tu tz. unią urzędową pomiędzy luteranami i reformowanymi. R. 1856 budowano przy Gołdapi nowy trakt bity wystruckołecki. Jeszcze o poczcie z przeszłego wieku jest wiadomość. Utrzymywano tu dwie poczty konne (reitende Post), litewską i polską. Litewska wychodziła o 8-ej rano we wtorek i piątek do Gąbina, Wystruci, Królewca, Tylży itd., wracała w środę i sobotę o południu. Polska poczta wychodziła o 1-szej godzinie po południu w środę i sobotę do Margrabowy, Lecu, Ełku, Jańsborka itd., wracała w niedzielę i czwartek o 5-ej po południu. Ob. Dr. Töppen, Geschichte Masurens; Schröder, Chronik der Stadt Goldapp w Preuss. Provinz. Blaetter 7-my tom r. 1832. *Powiat gołdapski* leży między 39°46' i 40°27' wschod. dług. a 54°6' i 54°31' półn. szerokości, obszaru zajmuje 17.8 kw. mil. Graniczy na wschód z pow. stołupiańskim i Królestwem Polskiem, na południe z pow. margrabowskim, na zachód z węgoborskim i darkiejmskim, a na północ z gąbińskim i stołupiańskim. Największa rozciągłość wynosi długości mil 7, szerokości 4 do 5 mil. Część na północ od m. Gołdapi położona zalicza się do pruskiej Litwy, południowa do Mazur pruskich. Klimat jak w całych niemal Prusach wschodnich zimny, gorąca piekącego latem prawie tu niema. Najwięcej lasów znajduje się w części południowej i wschodniej; ponieważ nieco niżej są położone, aniżeli reszta powiatu, dlatego zimnych i szkodzących wichrów nie powstrzymują. W górnej części powiatu mało się znajduje lasu. Żniwa na górze pod wsią Górnem i Dubiennikiem o 14 dni później się odbywają. Przymrozki na wiosnę tak długo trwają, że często liście kartoflane pomarzną. Ozimina też mniej się udaje. Zimy są długie, śniegu wiele spada. Przez dzień nieraz po kilkakroć zmienia się temperatura. Dni ciche bez wichru są rzadkie. Jarzyny nie można zasiewać przed majem. Zato ozyminę sieją wcześnie podczas żniw w sierpniu do połowy września, przez co gospodarstwo bardzo jest utrudnione. Północna część powiatu ma lepszą glebę, gliniastą, łąki żyzniejsze. Wzgórza zaś są piaszczyste, wiele torfowisk i bagien. Często natrafiają się pola kamieniem wapiennym jakby zasiane, które dlatego zboża nie rodzą. W takich okolicach biedny mazur zbiera kamienie i o porze zimowej w liche swe konie nieraz kilka tygodni wiezie na sprzedaż to jedyne żniwo swoje do Królewca. Dość wysokie wzgórza ciągnące się opodal Gołdapi rozdzielają wody, po jednej stronie płynące ztąd na południe do Pisy, Narwi i Wisły, z drugiej strony na północ do Jarki, Gołdapi, Rominty, Węgorapi, Pisy, Wystruci i Pregla. Ważniejsze rzeki w pow. są: 1) Jarka z pod wsi Daniele do jez. gołdapskiego, 2) Gołdap jako dalszy ciąg Jarki płynie do Węgorapi, 3) Rominta z jez. Łoje przybiera z nasawskiego (?) lasu strugę Blindę, wpływa pod Gąbinem do Pisy. Jeziora znaczniejsze: 1) Wisztyniec z brzegiem zachodnim, wschodni należy do Polski, 2) Czarne, 3) Gawajty, 4) Gulbeniszki, 5) gołdapskie, 6) linowskie, 7) dobowskie i w. i. Gospodarstwa prawie w zupełności już poprawne, na większych robią pól zazwyczaj 6 do 8, na

małych 4 do 5. Oprócz do żniwienia i młócenia mało jeszcze używają rolniczych machin. Hodują pszenicę, żyto, jarkę, jęczmień, groch, bukwitę, kartofle. Najlepszy sprzęt zaledwie starczy nad potrzebę; w latach mniej urodzajnych wiele zboża dowożą, głównie z Polski. Drzewa owocowe dla zbyt zimnego klimatu nie udają się; zwykle po 8 do 10 latach marnieją. Bujne łąki znajdują się nad rz. Romintą, Blindą, Gołdapią, Jarką (2 ostatnie strugi często wylewają i siano niszczą), w borach warznicńskich (Warnen), skalskich i nasawskich. Osuszone niedawno jez. Gawajty zamieniono teraz na łąki 120 mor. rozl. Zamyślają także jez. Dumble i Gulbeniszki (Dumbler u. Gulbemischker See) osuszyć. W borach znacznych królewskich znajduje się nadleśnictw 6, które mają pod sobą podleśnictwa, jako to: Gołdap 5 podleśnictw, Rominty 5, Warzno 4, obszaru mórg 33000, Nassawy 3 (Warnen und Nassawen), Czerwony dwór (Rothebude) 2, obszaru mórg 15750, Heydtwalde 2. Pospolitem drzewem są sosny i jodły, z któremi zmieszane i w ustępach znajdują się dęby, buki, lipy, brzozy, olsze i t. d. Jodłowe lasy rosną do lat 120, sosnowe do 80, olsze i do szczepania 40 lat. Powiat liczy obszaru mórg 17458, ludności 43232, pomiędzy którymi kat. 77, bapt. 71, żyd. 103. Ponieważ ludność oddawna germanizowana, i z małym już tylko wyjątkiem, rozmówi się po niemiecku, urzędowe pruskie źródła r. 1837 podają polaków 3333, litwinów 2854, obecnie mniej jeszcze; w rzeczywistości jednak znajduje się tu po polsku i litewsku mówiących bez porównania więcej. Polacy głównie w par. grabowskiej i górnowskiej. Domów mieszk. liczą w pow. 4839, osobnych osad 288, i to: miasto 1, miasteczko targowe 1, król. domen 2, dóbr rycer. 13, innych dóbr 14, folw. 14, 1 osada (huta szklana Czerwony dwór) wybud. 1, wsi gbur. 229. Budynki są zazwyczaj z drzewa stawiane, słomą pokryte, nowsze osobliwie po dobrach także z cegły, głównem zatrudnieniem jest rolnictwo, przy którem zajętych osób 11000, rzemieślników 860, kupców w mieście 35, po wsiach 42, bydłem handlujących w mieście 20, po wsiach 43; koni, wołów, świni i t. d. dość wiele wywożą z powiatu. Targi zwykłe odbywają się w Gołdapi 2 razy w tydzień, oprócz tego 4 kramne w roku i 2 na płótno (po 8 dni), w Szytkiejmach 4 kramne. R. 1879 było tu 8 poczt urządzonych (5 ekspedycyi i 3 agentury), stacya telegr. 1 w Gołdapi. Droga żel. 1 łecko-wystrucka. Bite trakty: z Wystrucia przez Darkiejmy do Ełku, z Gołdapi do gąbińskiego traktu i z Gołdapi do Grabowa. Budują nowe trakty z Szytkiejmów do wsi Bajble, z Darkiejmów do wsi Warnen. Przemysł słabo rozwinięty; wymieniają fabryk 5, browar parowy, młyn parowy, huta szklanna zatrudniająca 51 osób, 2 fabryki papieru, z których jedna w Kiautach około 200 robotników zatrudnia, fabryka wyrobów drewnianych (Holzschleiferei). Warsztatów tkackich bawełnianych 19, półwełnianych 8, płóciennych 141, obok przy gospodarstwie pracujących krosien około 3000, na wełnę 135; farbierni 6, cegielni 8, zdunów 18, młynów olejowych 3, garbarskich 9, piła 1, do kości mielenia 1, wodnych 8, wiatraków 21, końmi pędzonych 7, fabryk kleju 4, browarów 9, gorzelni i dystylarni 22, garbarni 22. Pszczół ulów przy domu chowanych 1415. Parafij 8: Dubieninki ma wiosek 38, Gawajty 34, Gołdap 45, Grabowo 45, Górne 23, Rominty 21, Szytkiejmy 32, Tolminkiejmy 35; kościołów 10, szkół 95; lekarzów 2, apteki 2, w Gołdapi i w Szytkiejmach. Ob. Dr. Weiss, Preussischlittauen und Masuren, 3 tomy. *Ks. F.*

Gołdap, niem. *Goldapp Fluss*, rzeka w Prusach wschodnich, początek bierze w pow. gołdapskim blisko granicy polskiej, z kilku dopływów schodzących się przy wsi Górne. Odtąd zowie się Jarka i płynie na północ do gołdapskiego jeziora. Ztąd wychodząc zowie się Gołdap i przyjmuje kierunek przeważnie zachodni, pędzi młyny, zwraca się ku południowi, potem znowu na zachód, gdy przechodzi do pow. węgoborskiego. Łączy się z Węgorapią (Angerapp) przy granicy pow. darkiejmskiego. Długość Gołdapi wynosi około 7 mil. Po lewej stronie jest brzeg przeważnie górzysty, po przeciwnej stronie więcej niski i równy, tylko przy Miczułach są i tu brzegi wyższe. Liczne dopływy prawie tylko z lewej górzystej strony dochodzą. Do zalewów w czasie powodzi rzeka ta skora i po wielu miejscach nieraz szkody czyni. Dawniej daleko więcej miewała wody, kiedy jeszcze cała ta okolica obszernemi borami pokryta była. Z roku 1510 jest wiadomość, że Gołdapią wiele drzewa, dylów i t. d. spławiano do Królewca. Roku 1733 przekopano kanał z Gołdapi w prostym północnym kierunku do Węgorapi; poczyna się on przy Miczułach, przechodzi obszerne skalskie bory i łączy się z Węgorapią przy wsi Brozajtsze. Kanał ten używany bywa do spławiania (Flösskanal). Od r. 1824 do 1826 z gruntu został naprawiony i głębiej kopany z nakładem rządowym 44859 tal. Od kanału tego odłącza się drugi pomniejszy, przez osuszone jezioro Mynt wiodący, który łąki, pola okoliczne oblewa i użyznia; rząd wydał na jego budowę 137000 tal. *Ks. F.*

Gołdapska góra, niem. *Goldapper Berg*, góra pod miastem Gołdap, na pruskich Mazurach, w pow. gołdapskim, wysoka około 870 stóp. O niej opowiada sobie lud mazurski, że tam kiedyś bogaty rycerz mieszkał na zamku

który miał jednę córkę i był bardzo okrutny, bo na całą okolicę czynił napady i łupieże i co mógł zabierał, nawet ludzi mordował, a skarby chował na zamku. Córka zaś była łagodna i dobroduszna, starała się jak mogła odwieść ojca od grabieży, ale daremnie. Wtedy jak się już miarka bezprawi przebrała, powiadają, że cały ten zamek wraz z wszystkimi mieszkańcami się zapadł i dotąd tam w ziemi jest zagrzebany. Tylko owa wspaniałomyślna córka żyje i czeka, czyby jej kto nie oswobodził. Co sto lat, mówią, o północy od 11-ej godziny, aż kiedy kur pierwszy raz zapieje, pokazuje się ta panna na górze i wszystkie skarby i rękę dałaby temu, ktoby ją ztąd wyniósł. Pewnego razu był tu na tej górze człowiek jakiś z Gołdapi w nocy i tę pannę ujrzał w białej postaci. Przeląkł się z początku ale ona go prosiła, że mu wszystko odda, żeby ją stąd wyniósł, tylko nie powinien się aż do miasta obejrzeć. Wziął ją też ów człowiek i niósł do miasta. Ale po drodze słyszy jakoby zaraz za sobą tentent przeraźliwy i trzask wielki dzikich niby zwierząt pędzących. Strwożył się, pomięszał, poza się obejrzał, gdy wtem i wszystko i panna w okamgnieniu zniknęła. Potem już nikt jej więcej nie widział na gołdapskiej górze. Porównaj: Dr. Toeppen, Mazurische Sagen und Mährchen 126. *Ks. F.*

Gołdapskie jez., 481' npm., ob. *Gołdap*, rz.

Gołdaszówka, wieś, powiat olhopolski, gm. Demówka, 345 dusz męz., 873 dziesięcin ziemi włościan. Ziemi dworskiej z Jakubówką 1668 dzies., należało do Lubomirskich, Sabbatynów, dziś Opoczyńskich. Cerkiew p. w. ś. Jana ma 42 dziesięcin ziemi i 1195 parf, *Dr. M.*

Gołdopiwa, niem. *Goldappgar See*, jezioro, pow. węgoborski, na pruskich Mazurach, leży na wschód wielkich jezior węgoborskich (np. Mamry, niem. Mauer See), długie około 1 milę, szerokie niespełna pół mili, brzegi ma wysokie, górzyste. Naokoło leżą wioski: Przerwanki, Żabinki, Jeziorowskie, Kruklanki, Wyłudy. Przez różne dopływy stoi w związku z licznemi jeziorami mazurskiemi, jako to: Kruklanki, Wilkus, Pozedrze, Stręgiel, Święcajno, Mamry itd. R. 1842 kosztem rządu przekopano kanał z pobliskiego jezioro Kruklanki do Gołdopiwy, przyczem młyn stojący na strudze między dwoma temi jeziorami zniesiono. Stan wodny jeziora Kruklanki został przez to o 20 stóp zniżony, tak wiele wody kanałem odpłynęło. Na brzegu jeziora przy wsi Przerwanki znaleziono na piaszczystem wzgórzu stare cmentarzysko pogańskie z wielu zakopanemi urnami. *Ks. F.*

Gołdów, ob. *Hołdów*.

Gole lub *Gola* (ob.), niem. *Guelchen*.

Gołeckie, ob. *Cibory*.

Gołeczka, rzeka, pow. miechowski. Ma początek na granicy pow. olkuskiego, pod Chobędzą, płynie ku wschodowi przez Wielkanoc, Gołczę, Rzerzuśnię i naprost Kamieńczyc wpada z prawego brzegu do Szreniawy. Długa 7 wiorst. *J. Bl.*

Gołeczki, os., młyn, pow. miechowski, gm. i par. Miechów, nad rzeczką Gołeczką położona, składa się z jednego domu drewnianego. Należała do dóbr klasztoru miechowskiego, razem z którémi przeszła na rzecz skarbu, a następnie w r. 1877 z gruntem doń należącym mr. 6 pr. 10, sprzedana.

Gołego Wola lub *Wola Gołego,* wieś, pow. tarnobrzeski, par. i st. p. Baranów, ma 1000 mk. i szkołę ludową.

Gołełazy, wś, pow. łukowski, gm. Jarczew, par. Wilczyska. W 1827 r. było tu 16 dm. i 100 mk., obecnie liczy 32 dm., 279 mk. i 419 mr. obszaru.

Gołe łąki, wś, pow. nowomiński, gm. Łukowiec, par. Parysów. W 1827 r. było tu 9 dm. i 61 mk.

Gołembarg, nazwa ludowa wsi spiskiej, na pograniczu galicyjskiem, ob. *Kahlenberg*.

Gołemki, przys. Głowaczowy w pow. pilźnieńskim, w okolicy zarosłej lasem sosnowym, przy kolei Karola Ludwika, ma 229 mieszk.

Gołęb.., por. *Gołub...*, *Hołub...*

Gołębia, niem. *Taubenwasser*, ob. *Gołębie*.

Gołębia Wola, ob. *Gołąbska Wólka*.

Gołębice, wś poduchowna, pow. sandomierski, gm. Dwikozy, par. Sandomierz. W 1827 r. było tu 13 dm., 95 mk., obecnie liczy 18 dm., 113 mk., 176 mr. ziemi dworsk. i 189 m. włośc. Wymienia tę wieś Długosz (III, 455).

Gołębie 1.), wieś, pow. pułtuski, gm. Gołębie, par. Klukowo. Leży przy drodze żel. Nadwiślańskiej o 9 w. od Nasielska ku Gąsocinowi. W 1827 r. było tu 9 dm. i 71 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w Nasielsku, gdzie też st. poczt. Liczy 19680 mr. obszaru i 5266 mk. Folw. G. Wyszki lit. AB, podług opisu z r. 1867 rozl. wynosi m. 189. Wieś Gołębie Wyszki osad 9, gruntu m. 13. 2.) **G.**, wieś szlach., pow. mazowiecki, gm. i par. Poświątne. W 1827 r. było tu 11 dm., 68 mk. G. wspominane są w dokumentach z 1545 r. 3.) **G.**-leśnictwo, wś szlach., pow. ostrowski, gm. Szulborze Koty, par. Andrzejewo. W 1827 r. było tu 5 dm., 42 mk. 4.) **G.**-miecznikowo, ob. *Miecznikowo*.

Gołębie, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 48 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 29 mk. prawosł. (1866).

Gołębie, niem. *Tanbenwasser*, król. leśnictwo przy wsi Wysoce (Wittstock), pow. wejherowski, należy do nadleśnictwa w Oliwie. Parafia i poczta ze stacyą kolei żel. Oliwa, szkoła W. Kaczki. Odległość od Wejherowa 4 i pół mili. Dawniej były to lasy klasztorne należące

do oo. cystersów w Oliwie, które po t. zw. sekularyzacyi rząd pruski zabrał.

Gołębiew, ob. *Gołębiów*.

Gołębiewko 1.), niem. od r. 1865 *Taubendorf*, w starych zaś krzyżackich dokumentach *Kl. Sagen*, król. dominium, pow. grudziąski, nad małą strugą z pod Radzyna wypływającą a uchodzącą do Lutrzyny, 1/4 mili od Radzyna, pół mili od stacyi kolei żel. jabłonowsko-grudziąskiej w Bursztynowie (Fürstenau). Obejmuje obszaru ziemi mr. 1408, budyn. 12, dom. mieszk. 4; katol. 73, ewang. 30. Parafia i poczta Radzyn, szkoła Gołębiewo. G. należało za krzyżaków od początku do komturyi radzyńskiej. R. 1386 komtur radzyński Engelard Rabe von Wildensteyne odprzedał folw. zwany przez nich Kl. Sagen sołtysowi ze Silna Piotrowi prawem chełmińskiem. Folw. ten znajdował się na końcu radzyńskiego jeziora i zawierał włók chełm. 18. W 15-letniej wojnie krzyżaków z Polską G. do szczętu zburzono; mieszkańcy co przy życiu zostali, z biedy opuścili tę wieś. Wtedy z zamku radzyńskiego grunta tutejsze obrabiano, ponieważ bardzo blisko były położone. Później urządzono tu królewski folwark. Ale w pierwszej swojej wojnie Szwedzi ponownie go znieśli. R. 1638 wojew. chełmiński i star. radzyński Mikołaj Wejher wydał pustą wieś G. w 28-letnią dzierżawę Pawłowi i Jakóbowi Scheven, Piotrowi Brabesen i Jakóbowi Erdmanowi. R. 1789 liczono w G. 9 ognisk. Po zaborze rząd pruski zatrzymał G. jako królewską domenę. Roku 1865 przezwał tę wieś ani niehistorycznie ani niewłaściwe „Taubendorf“, co w dawniejszej historyi wcale nie zachodzi; stosowniejsza byłaby przezwa „Sagen.” R. 1868 było mr. w G. 1351, dzierżawca płacił czynszu rocznie tal 3845. 2.) **G.**, niem. *Kl. Golmkau*, dobra szlach., pow. gdański, na bitym trakcie gdańsko-skarszewskim; w pobliżu wiedzie drugi trakt nowy do stacyi kolei żel. w Pszczółkach (Hohenstein). Ma piękny dwór z parkiem, dobre budynki murowane, gospodarstwo wzorowe, glebę żyzną, dość równą. Obszaru ziemi zajmuje mr. 1124, katol. 56, ewang 51, dom. mieszk. 7. Parafia Godziszewo; poczta, szkoła Gołębiewo. R. 1789 posiadacz Michał Jezierski, obecnie niemiec. *Ks. F.*

Gołębiewo 1.), niem. *Gr. Golmkau*, szlach. dobra, pow. gdański, na bitym trakcie skarszewsko-gdańskim; zaraz przy wsi wiedzie nowy poprzeczny trakt bity do najbliższej stacyi kolei żel. w Pszczółkach (Hohenstein, około 1 milę), ponad małą strugą; glebę ma żyzną, małogórzystą, dwór ozdobny z parkiem, budynki dobre murowane, młyn wodny nad strugą i wiatrak, gospodarstwo wzorowe, wielką owczarnię (około 2000 sztuk), mlekarnię, fabrykę sera, młóckarnię parową w sile koni 8. Z folwarkiem przynależnym Bukowiec zajmuje obszaru ziemi mórg 2036; katol. 199, ewang. 105, dom. mieszk. 15. Szkoła katol. w miejscu, parafia Godziszewo, poczta Trąbki. Odległość od Gdańska 3 i pół mili. Wieś tę bogatą posiadali w XVI wieku Kostkowie. R. 1591 Krzysztof Kostka wojewoda pomorski za rozkazem królewskim osadził na dworze swoim w więzieniu Krzysztofa Klińskiego, opata peplińskiego intruza. W przeszłym wieku Czapscy posiadali tę wieś. R. 1720 Maryanna Czapska kasztelanowa chełmińska uczyniła pobożny legat na cześć Matki B. w Trąbkach cudownej. R. 1749 Konstancya Czapska wojewodzina pomorska kościół murowany w Trąbkach swoim kosztem wzniosła, łask nadzwyczajnych Matki B. doznawszy. R. 1789 Michał Czapski wojewoda pomorski, starosta krzyszyński, utrzymywał w Gołębiewie domową kaplicę. Jako oddawiendawna okolica ta była zamieszkała, wynika z wielkiego cmentarzyska pogańskiego, które tu ostatniemi czasy odkryto. Groby są w formie kamiennych skrzynek poustawiane. Pomiędzy licznemi urnami znaleziono także urnę t. zw. symboliczną, które są nadzwyczaj rzadkie; urna ta jest dotąd trzecia znana w swoim rodzaju i znajduje się w muzeum towarz. naukowego polskiego w Toruniu, zapisana w sekcyi IV 318. Teraźniejszy posiadacz G. niemiec. 2.) **G.**, niem. *Gollembiewo*, od r. 1872 przezwane na *Lindenthal*, włośc. wś, pow. grudziąski, na bitym trakcie z Jabłonowa do Radzyna, dokąd odległość wynosi 1/3 mili. Parafia i poczta Radzyn, szkoła w miejscu. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2846, budyn. 83, dom. mieszk. 34, katol. 10, ewang. 288. W starych dokumentach niemieckich nazywa się G. zwykle Gr. Sagen, należało do komturyi w Radzynie. Przywilej krzyżacki (nieznany już) pochodzi najpóźniej z XIV wieku; włók używanych było podówczas 40, wolne 2; od reszty dawali marek 25 skot. 9. R. 1435 znajdowało się pustych włók 9, r. 1438 nawet 14. Za polskich czasów dawano G. w dzierżawę włościanom albo czynszownikom, zazwyczaj luterskim holendrom, bo najlepiej płacili a i podobno gospodarzyli. R. 1750 byli tu osadnicy niemieccy, jak się zdaje z imienia: Zils, Hep, Werner, Gehrmann, Veit, Görke, Zabel, Hasberg, Schwank. Natomiast sołtysów widzimy polaków, jak np. przed r. 1750 był Feliks Orłowski, po nim zaraz szlachetny Kozakiewicz; włók roli mieli teraz sołtysi 4. Ciekawy jest nader zachowany z r. 1751 wilkierz, jakim się podówczas rządzili tutejsi, a zapewne i inni włościanie po wsiach. Oto niektóre ważniejsze wyjątki (wilkierz nadawał oczywiście radzyński starosta). 1) Co rok w maju sołtysa i 2 radnych czyli przysiężnych sobie obiorą, którzy sądownictwem we wsi i całym porządkiem

zawiadywać będą. Od włóki da na nich każdy po gr. 16, z których jednę połowę weźmie sołtys, drugą przysiężni. 2) Co sobotę rewizya odbędzie się, czy kominy wymiecione i dobrze utrzymywane. Ktoby natrafiony był niedbałym, da kary gr. 6, w powtórnym razie gr. 12 i 1/4 beczki piwa. 3) W maju corok płoty, rowy itd. żeby miał każdy w porządku. Za niedbalstwo zapłaci pół beczki piwa. A jeżeliby szkoda wynikła, powetuje ją; nadto zapłaci za taksę gr. 12 do wiejskiego sądu, zł. 2 do zamku i beczkę piwa sąsiadom (der Nachbarschaft). 4) Ktoby drugiego słowy znieważył, zapłaci do zwierzchności zł. 15, do kościoła da wosku funtów 5, a sąsiedztwu piwa 1 beczkę. 5) Ktoby drugiego obmówił o czary albo o cudzołóstwo, a nie dowiódł, da zwierzchności zł. 30, kościołowi wosku funtów 10, sąsiadom beczkę piwa, nadto wezmą go w dyby albo pod stołem musi siedzieć i butem w twarz się bić „wird in den Stock gelegt oder wird unter dem Tische sitzen und sich mit seinem Schuh auf das Maul schlagen.“ A ktoby te zbrodnie popełnił, w taki sam sposób odpokutuje. 6) We dwie godziny po otrzymanym pozwie (Schulzenzeichen) każdy stawi się na sołectwo pod karą gr. 6. 7) Źrebców żeby nikt nie brał z sobą po drodze luźno przy koniach, bo szkody narobią, pod karą 1 beczki piwa. 8) Od zajętych gęsi i kaczek, co szkodę robiły, gr. 1 zapłacić, od bydła gr. 3, w powtórnym razie drugie tyle. Ktoby psy, co cichaczem gryzą albo bydło co bodzie, trzymał, zapłaci kary do zwierzchności zł. 30, kościołowi wosku funtów 10, sąsiadom 1 beczkę piwa. 9) Ktoby chciał skargę wytoczyć, wprzód ją dzień przedtem opowie na sołectwie, złoży gr. 3 „Klagegeld,” gr. 12 „Spruchgeld.” Jeżeliby całe sąsiedztwo zwołane być miało, „zur Schau berufen”, da skarżący 1/4 piwa i obie części potem wobec wszystkich sprawę swoję przedstawią z pokorą i odkrytą głową. 10) Kto samochcąc szkodę wyrządzi drugiemu, zapłaci takową do zwierzchności zł. 2, a sąsiedztwu 1 beczkę piwa. Ktoby bez przyczyny kogo pobił, da zwierzchności zł. 30, kościołowi wosku funtów 5, sąsiedztwu 1 beczkę piwa. 11) Ktoby przed rokiem czeladź ze służby wywabiał, da zwierzchności zł. 2, kościołowi wosku funtów 2, sąsiedztwu 1 beczkę piwa. 12) W małych sprawach bez zezwolenia gminy nikt nie będzie skarżył do zwierzchności „der Obrigkeit”. 13) Granice (Scheidung) mieć będą szerokości pół łokcia; ktoby je orząc zwężał, da 1 beczkę piwa. Taką samą karę da, ktoby na cudzej granicy siekł trawę. 14) Gdyby który z sąsiadów został okradziony, każdy przez 3 dni szukać mu pomoże o własnej strawie. A gdyby zgorzał, da każdy wedle możności zboża i zwiezie mu 3 sztuki budulcu. 15) Kiedy piwo pić będą dane u sołtysa za karę, najmłodszy sąsiad nalewać będzie. A gdyby który piwa rozlał tyle, iżby ręką nie zakrył, da piwa 3 sztofy. A jeśliby kłótnie o to wszczynał, każe nalać zaraz świeżą beczkę. Nikt w obecności sołtysa i sąsiedztwa żeby ręką w stół nie uderzył pod karą 1 beczki piwa. 16) Pszczół rabujących żeby nikt nie trzymał. Skoro się znajdą, spalą je na granicy, a on szkodę wróci. 17) Dzieci cudzych nikt nie obije, chyba żeby poprzednio ich rodzicom był się poskarżył bez skutku. 18) Ktoby chciał odprzedać dział swój, zgłosi się do sołtysa. A kiedyby nikt z gminy nie odkupił, sprzeda cudzemu. Pismo sprzedaży wygotuje gmina. 19) Wilkierz ten 2 razy corok przeczyta się wszystkim, żeby wiedzieli jak się zachować. R. 1789 podają we wsi osobnych ognisk 9. R. 1831 Templin i towarzysze otrzymali od rządu prawo własności. Włók znajdowało się wtedy we wsi 80; od dotychczasowych ciężarow i szarwarków zostali zwolnieni za roczną opłatą tal. 535, nadto zboża dawali 89 korcy żyta; zamiast żyta mogli zapłacić korzec po 20 sgr. R. 1840 dotychczasowy czynsz zbożowy (Getreidezins) zamieniono na podatek pieniężny, licząc korzec żyta po 1 tal. 3.) **G.**-Średnie, niem. *Mittel-Golmkau*, powiat gdański, ob. *Rumianowo*. 4.) **G.**-Nowe, niem. *Neu Golmkau*, włośc. wś przyłączona do Dęblina, pow. kościerski. Parafia Skarszewy, szkoła Dęblin, poczta Godziszewo (Gartschau). Odległość od Kościerzyny 5 i pół mil. 5.) **G.**, niem. *Taubendorf*, wś, pow. niborski, w pobliżu strugi Skotowskiej i granicy powiatu ostródzkiego. *Ks. F.*

Gołębin, wś, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Kłobia. W 1827 r. było tu 9 dm., 82 mieszk.

Gołębin 1.) **Nowy**, niem. *Neu Golembin*, wś, pow. kościański, 31 dm., 238 mk., 13 ew., 225 kat., 166 analf. Kościół kat. paraf. dekan. kościańskiego. Poczta i kolej żel. w Czempiniu o 6 kil. 2.) **G.**-Stary, niem. *Alt Golembin*, dom., pow. kościański, 3672 mr. rozl., 14 dm., 355 mk., wszyscy kat., 189 analf. Poczta w Wyskoci o 3 kil., st. kolei żel. w Czempiniu o 8 kil. Własność Emila Szołdrskiego; w XVI w. był własnością Bojanowskich; w XVII Domiechowskich. *M. St.*

Gołębiów 1.), wś i folw., pow. kutnowski, gm. i par. Kutno. Liczy 34 dm., 483 mk., 1501 mr. obszaru, w tem ziemi ornej dworsk. 723 mr., lasu 590 mr. i łąk 130; włośc. roli 58 mr. Szkoła elementarna. Folw. G. należał poprzednio do Macieja Wodzińskiego, obecnie stanowi donacyą senatora Starynkiewicza. 2.) **G.**, wś, pow. radomski, gm. i par. Radom. W 1827 r. było tu 47 dm. i 136 mk., obecnie liczy 42 dm., 292 mk., 175 mr. ziemi dworsk. i 740 mr. włośc. Odl. od Radomia 3 w. G. został

nadany klasztorowi wąchockiemu przez Bolesława Wstydliwego. (Dług. III 406). 3.) **G.**-rządowy i G.-prywatny, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Goźlice. W 1827 r. G. rządowy miał 47 dm., 299 mk., obecnie liczy 10 dm., 90 mk. i 162 mr. włośc. G. prywatny liczył 9 dm. i 110 mk., obecnie ma 10 dm., 119 mk., 83 mr. ziemi włośc.; folw. zaś 5 dm., 15 mk. i 238 mr. ziemi. Wymienia tę wś Długosz (II 336). *W. W.* i *Br. Ch.*

Gołębiówek, wś i folw., pow. kutnowski, gm. i par. Kutno, 15 dm., 236 mk., 352 mr. ziemi ornej dworsk. i 90 łąk; 167 mr. należy do kolonistów. Folw. należy do dóbr Kutno i ma młyn na rz. Ochni. *W. W.*

Gołębiówka, wś i folw., pow. węgrowski, gm. Sinołęka, par. Kałuszyn. W 1827 r. było tu 15 dm. i 85 mk., obecnie liczy 18 dm. i 200 mk. Folw. G., od Siedlec w. 28, od Węgrowa w. 24, od Kałuszyna w. 5. Rozl. wynosi m. 639, grunta orne i ogrody m. 327, łąk m. 95, pastw. m. 6, wody m. 2, lasu m. 181, zarośli m. 5, nieużytki i place m. 18, osada młynarska m. 6, bud. drewn. 24, młyn wodny, kopalnia żwiru. Wieś G. osad 23, gruntu m. 142.

Gołębiowska wola, stara i **nowa**, dwie wsie włośc., pow. radomski, gm. i par. Radom. G. wola stara liczy 51 dm., 297 mk. i 939 mr. ziemi włośc. G. wola nowa liczy 56 dm., 387 mk. i 996 mr. obszaru. W 1827 r. obie liczyły 67 dm., 354 mk.

Gołębiowszczyzna, futor kościelny nad rzeczką bez nazwy, pow. dzisieński, o 56 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 13 mk. prawosł. (1866).

Gołębiska, rum., pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Kikoł. Ma 1 dom, 3 mk., 8 m.

Gołębiszki, wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol. W 1827 r. było tu 2 dm. i 50 mk., obecnie liczy 3 dm., 42 mk. Odl. od Maryampola 12 w.

Gołębnica, strumień, płynie na granicy powiatu węgrowskiego i radzymińskiego, od wsi Świętochowa do wsi Bale, przy której wpada do strumienia Moszczony. Wspomniany jako strumień graniczny w lustracyi starostwa korytnickiego z r. 1789. *T. Ł.*

Gołębowo, folw., pow. obornicki, niedaleko rz. Warty, należy do domin. Ocieszyna, 4 dm., 50 mk. St. poczt. i kolej żel. w Obornikach o 6 kil. *M. St.*

Gołębska Wólka, ob. *Gołąb* i *Dęblin.*

Gołęcin, domin., pow. poznański, 3067 mr. rozl.; 3 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Sytkowo; 3) folw. Podolany; 16 dm., 237 mk., 75 ew., 162 kat., 99 analf. St. poczt. i kolej żel. w Poznaniu o 6 kil.; w okolicy odkryto kamienne groby skrzyniowe, w kształcie kwadratu, z nich wydobyto urny z pokrywami wypukłemi, podobnemi do kapelusza; dwie urny z twarzami, jednę 23 cent. wysoką z nosem bez oczu, drugą 18 cent. wysoką także i z oczami. *M. St.*

Gołęczewo 1.), wś, pow. poznański, 2 dm., 19 mk., wszyscy kat., 11 analf. St. poczt. i kolej żel. Rokietnica o 7 kil. 2.) **G.**, domin., pow. poznański, 2345 mr. rozl., 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Nepomucenowo; 16 dm., 218 mk., 33 ew., 185 kat., 100 analf. Niegdyś własność Dobrzyckiej. *M. St.*

Gołęczyna (ze Złotoryją), wieś w pow. pilznieńskim, par. rzym. kat. w Dobrkowie, liczy 382 mk. Większa pos. wynosi 142 mr. roli, 6 m. ogrodu, 60 m. pastw. i 569 m. lasu; mniej. 313 m. roli, 17 mr. łąk., 74 m. pastw. i 13 m. lasu.

Gołęczyńce, wś, pow. jampolski, par. Murachwa. R. 1868 miała 121 dm.

Gołędzka Ziemia, właściwie Galindzka, Galindya, to samo co Mazury Pruskie.

Gołka, rzeczka w pow. augustowskim. Ma początek pod wsią Jabłońskie, płynie w kierunku wschodnio-południowym przez Janówkę, pod Mazurkami przyjmuje z prawego brzegu strugę płynącą od granicy pruskiej zpod Chomontowa i Biernatek, i za Ślepskiem wpada do jez. Necko, czyli jest dopływem z prawego brzegu Netty. Długa 8 w. *J. Bl.*

Gołka, niem. *Golke*, strumień, dopływ Odry w pow. kozielskim, ma swoje źródło pod folw. Torgau, mija Kobelice i uchodzi pod samą twierdzą Koźle.

Gółki, wś, pow. rawski, gm. Regnów, par. Cieląd͡z.

Gołkojce, niem. *Kolkwitz*, wieś serbska na dolnych Łużycach w pow. chociebuskim, przystanek drogi żel. ze Zhorjelca do Berlina. W r. 1880 ludności 1269. Kościół paraf. ewangielicki, szkoła elementarna. Tutaj urodził się z ojca pastora, 20 września 1747, i tu umarł jako pastor, 15 stycznia 1819, Jan Fryderyk Fryca, tłómacz starego testamentu na język dolno-łużycki. Rodzinne miejsce współczesnego dolnołużyckiego pisarza w kierunku religijnym Jana Fryderyka Tesznara, urodzonego 18 paźdz. 1829 r. *A. J. Parczewski.*

Gołków 1.), wieś i folw. nad rz. Jeziorną, pow. grójecki, gm. i par. Jazgarzew. W 1827 r. było tu 21 dm., 223 mk. Folw. G. z wsią G. i Bobrowice, od Warszawy w. 21, od Piaseczna w. 3. Nabyty w r. 1872 za rs. 47500. Rozl. folw. wynosi m. 632, grunta orne i ogrody m. 448, bud. murow. 6, drewn. 10. Młyn amerykański i pokłady torfu. Wieś G. os. 27, gruntu m. 418; wś Bobrowice osad 24, gruntu m. 505. 2.) **G.**, wś, pow. słupecki, gm. Ciążeń (ob.), par. Słupca.

Gołkówek, ob. *Gołkówko.*

Gołkowice, wś i folw., pow. olkuski, gm. Sułoszów, par. Jerzmanowice, o 13 w. od Ol-

kusza, o 34 w. od Strzemieszyc. W 1827 r. było tu 16 dm. i 114 mk. Rozl. folw. wynosi m. 281, grunta orne i ogrody m. 256, bud. mur. 3, drew. 4, pokłady kamienia wapiennego i marglu. Wieś G. osad 17, gruntu m. 141.

Gołkowice 1.), wś nad rz. Wilgą, poboczną Wisły, w pow. wielickim (z przys. Biskupice), należy do sądu pow. w Podgórzu a par. rzym. kat. w Wróblowicach. G. są oddalone od urzędu pocztowego w Wieliczce o 9·6 kil. i liczą 1185 mieszk. rzym. kat. wyzn. Wielka pos. należy do funduszu religijnego, niegdyś włas. klasztoru tenczyńskiego, i wynosi 162 m. n. austr. roli, 20 m. łąk i ogrodów, 74 mr. pastw. i 59 m. lasu; mniejsza pos. 234 m. n. austr. roli, 47 m. łąk i ogrodów, 38 m. pastw. i 6 mr. lasu. 2.) **G.**, wś i kol., pow. sądecki, par. Podegrodzie, o 6.6 kil. na zachód od st. p. Stary Sącz, położona przeważnie w dolinie naddunajeckiej, w glebie urodzajnej, ma 850 m. rozl., 55 dm., 558 mk., t. j. 318 rz. kat., 240 ewan. i kasę pożyczkową gminną z fund. 436 zł. G., należąc do państwa starosądeckiego, były dawniej własnością konwentu klarysek; po zajęciu r. 1782 tych dóbr przez rząd austryacki na fundusz religijny, rozdano grunta folwarczne kolonistom niemieckim, którzy tworzą oddzielną osadę G. niemieckie, obok gościńca, liczącą 22 dm. murowane. Ludność w ogóle zamożna, trudni się rolnictwem i hodowlą koni. W G. polskich szkoła etatowa 1-klasowa; w kolonii szkoła niezorganizowana ewangelicka, do parafii w Stadle należąca. *M. Ż. S.*

Gołkowice, niem. *Golkowitz* 1.), wś i dobra, pow. rybnicki, par. Godów, leży w dolinie Olzy, nad granicą austryacką, o 23 kil. na płd. od Rybnika. Dobra mają 1900 m. a wś 1262 m. rozl. Grunta podlegają zalewom Olzy. Jest w G. kościołek, raczej kaplica dworska z XVI w. (budują teraz nowy kościół św. Anny), szkoła, 2 młyny, 149 dm., 740 mk. Do G. należą kolonia Skrbeński (452 m. roli), młyn Głębowice i folwarki: Jarosin, Podlesie, Żabków. Niedaleko od G. leży dworzec stacyi Piotrowice drogi żel. Ces. Ferdynanda. 2.) **G.**, wś i dobra, pow. kluczborski, o 0.4 mile od Byczyny, nad Prosną. Dobra z folwarkami Annahof, Piekło (Albertinenhof) i Carlshof mają 3199 mr. rozl. i gorzelnię. Wś z kolonią nadrzeczną Sandhaeuser ma 11 osad, 400 m. rozl., dwa młyny, kościół paraf. ewang. i szkołę. G. leżą przy drodze z Byczyny do Kosztowa i graniczą od zachodu z Ciecierzynem (Neudorf).

Gołkówka, ob. *Golejówka* i *Wysoka*.

Gołkówko, ob. *Gołkowo*.

Gołkówko, niem. *Golkowko*, posiadłość z młynem, pow. brodnicki, nad Drwęcą i polską granicą; obszaru mr. 707, budyn. 9, dm. mieszkal. 4, katol. 29, ewang. 1. Parafia, szkoła Jastrzębie, poczta Brodnica. R. 1860 posiadacz Rochon.

Gołkowo i **Gołkówko**, wsie, pow. rypiński, gm. Dzierżno, par. Świedziebno, o 17 w. od Rypina. W 1827 r. Gołkowo liczyło 32 dm. i 186 mk., obecnie ma 40 dm., 341 mk., 1071 m. gruntu. Gołkówko zaś liczyło 8 dm., 44 mk., obecnie ma 13 dm., 65 mk., 228 mr. gruntu. *Br. Ch.*

Gołkowo, niem. *Gollkowe*, wieś i dobra klucza mielickiego, pow. mielicki, par. Strzebicko, st. p. Sulmierzyce, ma szkołę.

Gołkowska wola, wś, pow. grójecki, gm. i par. Jazgarzew.

Gołoby, ob. *Hołoby*.

Gołochwasty, ob. *Hołochwasty*.

Gołochy lub *Gołachy*, folw., pow. mławski, gm. Dębsk, par. Żmijewo. Folwark należy do dóbr Piegłowo (ob.). Od Mławy wiorst 13, od Przasnysza 22, od szosy idącej z Przasnysza do Mławy w. 1$\frac{1}{2}$. Domów 2, bud. 4, mieszk. 14. Cegielnia dóbr Piegłowo. Grunta (90 mr.) lekkie. *St. Ch.*

Gołocice, wieś i folw., pow. łęczycki, gm. Topola, par. Witonia. W 1827 r. było tu 8 dm. i 94 mk. Folw. G. z przyległością Dętki i Wklówki, tudzież wsią G., od Łęczycy w. 7. Rozl. wynosi m. 405, grunta orne i ogrody m. 335, bud. drew. 14. Wiatrak. Wieś G. os. 16, gruntu m. 49.

Gołocin, wś włośc. i folw. pryw., pow. płocki, gm. Lelice, par. Słupia, o 7 w. od Bielska. Wś ma 4 dm., 11 osad, 46 mk., 18 m. gruntu (13 m. ornego). Folw. zaś 3 dm., 35 mk., 368 m. gruntu (311 m. ornego). R. 1827 G. miał 7 dm., 76 mk.

Gołock, znaczne dobra w pow. ihumeńskim, o 2 mile na południe od miasteczka Smiłowicz, o mil 4 od gub. m. Mińska, w 2 okr. polic. śmiłowickim położone, dawniej dziedzictwo Osztorpów, należały do dóbr dukorskich (ob. Dukora), od lat zaś kilku są własnością Wańkowiczów; obszar 3520 mr. w glebie dość urodzajnej, lecz gospodarstwo w złym stanie.

Gołoczów, ob. *Głogoczów*.

Gołoczyzna, ob. *Gołotczyzna*.

Gołodajewka, słoboda i st. poczt. w pow. miusskim Ziemi Wojska Dońskiego, o 30 i pół w. od stacyi Matwiejew-Kurhan kursko-charkowsko-azowskiej dr. żel.

Gołodnicze, wś włośc. nad jez. Wiszniew, pow. święciański, 4 okr. adm., o 58 w. od Święcian, 10 dm., 86 mk., z tego 35 prawosł., 51 kat. (1866).

Gołodniki, słoboda w pow. witebskim, zamieszkała przez 36 rodzin wielkorossyjskich; 1669 dzies. ziemi. *Fr. Gl.*

Gołodówka, dwór wiejski nad rz. Naczką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy odl. w. 51, od Ejszyszek 23, dom 1, mk. 9 (1866).

Gołodziszki, wś i dwór, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 51, od Ejszyszek w. 13, dm. 7, mk. 41, wyzn. rz. kat. (1866).

Gołofej (?), os., młyn rząd., pow. konecki, gm. i par. Końskie; 2 dm., 6 mk. i 10 mórg ziemi.

Gołogórka, znaczny dopływ prawy Pełtwi, wypływa z błót w obr. gm. Trędowacza w powiecie złoczowskim, u północnych stóp Gołogór. Jest ona raczej odpływem wód z moczarowatych i błotnistych łąk, rozciągających się w Ściance, Trędowaczu i Olszanicy. Opływa wś Olszanicę od zachodu, przepływając tutaj staw, i pod nazwą Olszanicy wchodzi na takież łąki Bortkowa. Tutaj z praw. brz. zabiera wody Sołotwiny, mija w krętym biegu Skniłów, Olszankę małą, Firlejówkę, następnie Krasne. W dolnym swym biegu tworzy granicę między Ostrowem i Krasnem i tu po 23 kil. biegu wpada z pr. brz. do Pełtwi, śród błót i bagnisk. Dla osuszenia błót, śród których płynie Gołogórka, przeprowadzono wzdłuż całego jej biegu, zwłaszcza w Trędowaczu, Olszanicy i Bortkowie, liczne rowy, sprowadzające wody z tychże do głównego koryta, miejscami również uregulowanego. Źródła leżą na wys. 270 m.; ujście 216 m. (szt. gen.). *Br. G.*

Gołogórki, wś, pow. złoczowski, o 3 mile na zachód od Złoczowa z 233 mieszkańcami, w tem 20 rzym. kat., reszta gr. kat. i izrael.; gr. i rzym. kat. parafią ma w Gołogórach, miasteczku, leżącem o 1.7 kil.; przestrzeni 673 m., z tego 317 dwor., a w tem 313 lasu. Własność konwentu oo. dominikanów w Podkamieniu pod Brodami. *B. R.*

Gołogóry, miasteczko, pow. złoczowski, o 3 mile na zachód od Złoczowa, leży u źródeł rzeki Złotej Lipy, śród gór wysokich, lesistych i bagnistych „Woroniaki" zwanych. Przestrzeń pos. więk. 1949 m., w tem 1240 m. lasu; włościanie pos. 2774. Mieszk. 2507, w tem rzym. kat. 636, reszta gr. i izrael. Tak rzym. kat. jak gr. kat. parafia jest w miejscu. Rzym. katol. fundowana w 1452 r. przez Mikołaja z Gołogór subdapifera lwowskiego, kościół murowany, w 1828 r. poświęcony pod wezw. Najśw. Panny Maryi. Do tej parafii należą: Gołogórki, Kondratów, Lackie małe, Lackie wielkie, Lipowce, Łonie, Majdan Gołogórski, Majdan lipowiecki, Mitulin, Nowosiołki, Olszanica, Pleników, Ścianka, Trędowacz, Wiśniowczyk, Zaszków, Żuków. W całej parafii jest 4052 katol., 14 akat., 20 menonitów, 11502 izrael. W obrębie tej parafii znajduje się 6 szkół trywialnych, systemizowanych, 8 szkół filialnych i szkoła panieńska 1-na. We dworze w Lackiem małem jest kaplica a druga tamże w lesie, w której piwnicach są groby rodziny Strzęboszów. W klasztorze sióstr miłosierdzia w Nowosiołce jest także kaplica. Parafia ta należy do dekanatu złoczowskiego, dyecezyi lwowskiej. Gr. kat. parafia jest w miejscu, należącą do dekanatu uniowskiego, dyecezyi lwowskiej, obejmuje G., wsie Gołogórki i Kondratów i liczy razem w tych 3 miejscowościach 727 obrz gr. kat. Jest tu szkoła etatowa o 3 nauczycielach i 2 katechetach, należąca do rady szkol. okręg. w Złoczowie. Na przedmieściu stoją nad dosyć stromem zboczem ruiny niewielkiego murow. zameczku, któren, jak podanie niesie, miał być zbudowany przez Mikołaję Potockiego starostę kaniowskiego. Baliński nic nie wspomina w swej Starożytnej Polsce o tym zameczku. Właściciel więk. pos. konwent oo. dominikanów w Podkamieniu pod Brodami. *B. R.*

Gołogóry, pasmo wzgórzy ciągnących się od Lwowa ku Złoczowowi, tworzące część głównego działu wodnego europejskiego. Pod Lwowem we wschodniej stronie miasta poczyna się ono znacznem wzgórzem, zwanem Wysokim Zamkiem (398 m. szt gen.), i bieży lesistymi działami winnickimi (380 m) na wschód, potem ku południowemu wschodowi, często z głębokimi wąwozami i parowami, odgraniczając stromymi stokami bardzo wybitnie nizinę nadbużańską od wyżyny podolskiej. W Czartowskiej Skale, stromo i dumnie wznoszącej się nad Lesienicami i Winnikami, dochodzi ono wysokości 418 m. (szt. gen.), 425·41 m. (Gustawicz). Tutaj przerzuca się to pasmo na południową stronę gościńca Lwów-Złoczów i bieży bardziej ku południowemu wschodowi aż po Hryniów, skąd zwraca się na wschód aż do Łahodowa, a stamtąd na północny wschód po Lackie, gdzie się Gołogóry kończą a Woroniaki poczynają. Gołogóry odznaczają się tem, iż ku północy spadają częstokroć bardzo stromymi stokami jak np. w Chomie nad Hryniowem, w Łysej czyli Romanowskiej Górze. Ku południowi zaś spływają one nieznacznie z wzgórzami wyżyny podolskiej i gubią się powoli w wyniosłych, nieprzejrzanych równinach. Gołogóry rozdzielić można na cztery działy. Dział pierwszy ciągnie się po północnej stronie gościńca lwowsko-złoczowskiego, poczyna się Wysokim Zamkiem a kończy się na wschód Czartowską Skałą. W dziale tym mamy Piaskową górę, potem połogi trawiasty grzbiet winnicki (380 m.), następnie las krzywczycki, przy którym na północno-zachodnim jego krańcu wznosi się wzgórze Chomiec, ciekawe dla swej roślinności, wreszcie las lesieniecki z Kamienną górą i Czartowską skałą, również ciekawą co do flory swej. Dział drugi, który nazwać można dawido..skim, oddzielony jest od poprzedniego pomienionym gościńcem, bieży na południowy wschód przez górną część Łyczakowa, przedmieścia Lwowa, przez Pohulankę, obejmując Cetnerówkę i las węgliński, najulubieńsze stanowiska letnich przechadzek

mieszkańców Lwowa. Poczem nawięzuje się doń Wielki Las z górą Pryską (363 m.) i Kopaniem (345 m.); dalej ciągnie się las Wólka (371 m.), a na wschód od niego wzgórze Machnota (359 m.) w obrębie gm. Winniczek. Od wzgórza tego grzbiet ten obniża się, aby wkrótce w gołem wzgórzu Dawidowie dosięgnąć wysokości 354 m. (punkt triangulacyjny). Od niego na wschód południowy w Gańczarach wzgórze lesiste Grabina (347 m.). Dalej przechodzi grzbiet przez wierch Monastérz (357 m.), na płd. od Szołomyi, i przez Starosielski las (360 m.), zwracając się na wschód i dosięgając w Chomie nad Hryniowem wysokości 444 m. (szt. gen.), 452 m. (Gustawicz); poczem nagle opada, tworząc w połowie drogi między Wołowem a Mosztyszczą zaklęśnięcie, wznoszące się 354·21 m. (Gustawicz). Dział ten dawidowski przerzyna gościniec lwowsko-bobrecki, a u stóp południowo-zachodnich wije się trasa kolei czerniowieckiej. Dział trzeci Gołogór poczyna się nad pomienioną drogą; ciągnie się aż po gościniec przemyślański i tworzy najwyższą najpiękniejszą grupę Gołogór. Cały ten dział jest lesisty. U północnych stóp ich legły tu wsie: Podhorodyszcze, Romanów, Siedliska i Hanaczów z Hanaczówką. Nad temi wsiami wznoszą się nasamprzód strome pagórki, pokryte trawnikiem, a tu i owdzie występują głazy piaskowcowe. Za nimi ku południu wystrzeliwają w górę wyższe szczyty, pokryte lasami mięszanymi, jakby jakie strażnice, dumnie ponad pola i niwy Podhorodyszcza i Romanowa. Wzgórze lesiste, jakby głowa cukru, nąd wsią Podhorodyszczem się wznoszące, zowie się Horodyszczem (461 m. szt. gen.); na południe od niego wznosi się na granicy gmin Wołowego i Strzałek, nieco niższy szczyt Kruhlek (438 m. szt. gen.), a od Horodyszcza na wschód, w lesie Podhorodyszczem zwanym, wznosi się najwyższy wierzch Gołogór, t. j. Kamula (477 m. szt. gen.). Leży on w obr. gm. Romanowa. Na półn. wschód od Kamuli, nad samym Romanowem, wznosi się urocza Romanowska góra, czyli Łysa, także Kamienną górą zwana. Wzniesienie jej czyni 435 m. (szt. gen.), 438 m. szczyt wyższy, 434 m. szczyt niższy (według Gustawicza). Zdala błyszczy imponujący, nagi jej szczyt, odbijając ślicznie wobec równie dumnych swoich towarzyszy lesistych i wobec nieprzejrzanej niziny nadbużańskiej. Na nagim szczycie Łysej sterczą ogromne głazy piaskowca, siłą przyrody tam osadzone. Od wsi Romanowa od cerkwi prowadzi szeroka drożyna ku południowi, zwolna pod górę aż do przełęczy pod szczyt się wznosząca. Szczyt Łysej jest dość obszerną równinką. Południowy jej kraniec ozdobiony jest śliczną aleą, od zachodu ku wschodowi się ciągnącą, utworzoną z drzew świerkowych i sosnowych, ręką ludzką tu zasadzonych. Zachodni kraniec tej alei wyprowadza nas na małą równinkę trawiastą, rozpościerającą się nad stromo staczającym się ku wsi północno-zachodnim stokiem tej góry. Cały stok ten jest prawie nagi, widać tylko gruby pokład piasku, w którym znachodzą się obficie skamieliny: Ostrea i Terebratula. Niemniej stromo i straszliwie spada ściana północno-wschodnia w czarną przepaść, z której sterczą wierzchołki drzew na dnie rosnących. Od Łysej romanowskiej rozpościerają się na południe zbite lasy liściaste z odnogami, jużto na wschód, jużteż na zachód sięgającemi. Lasów szpilkowych samorodnych nie ujrzysz tu nigdzie, chyba ręką ludzką tu i owdzie zasadzone. Południowe przedłużenie wzgórzy podhorodyszczańskich i romanowskich tworzy górskie międzyrzecze między potokiem Lubeszką a Świrzem. W tym dziale od Kamuli na płd. wsch. wierch, nad osadą Gniłą, przysiołkiem Kopania, 420 m. wysoki; na południe od niego, po północno-zachodniej stronie Świrza, szczyt lesisty 389 m.; od niego na zachód rozpościera się tak zwany Wielki las (Wełyki lis), w którym czubek na granicy pow. bobreckiego i przemyślańskiego, na północ od wsi Stoków, wznosi się 428 m. Od niego 3370 m. na płd. wsch. szczyt w obrębie Świrza, 412 m. Naprzeciw niego, na wschód od tegoż, wzgórze trawiaste 383 m. Odtąd pasmo to zwęża się w miarę, jak oba potoki lubeszecki i świrski zbliżają się ku sobie. W obrębie gm. Lubeszki wołochowej znaczniejszy szczyt Dołka 399 m. (szt. gen.), 402 m. (Gustawicz); od tego wierzchu na południe następuje las Dołka, dalej „Las za młynem", wreszcie Czarny las, należący do obr. gminy Strzelisk starych; wzniesienie folwarków w nim 409 m. Nad samem połączeniem się obu potoków, a więc na południowym krańcu tej odnogi gołogórskiej, legła wieś Wyspa. Po zachodniej stronie potoku Lubeszki ciągnie się wzgórzysty grzbiet lesisty, począwszy od Sarnik aż po Strzeliska stare. Grzbiet ten nosi nazwę Krzywca, którego południowa część dochodzi do 407 m. (Gustawicz), 404 m. (szt. gen.). Pokłady tego grzbietu zajmuje margiel kredowy, nieprzepuszczalny, a na powierzchni znachodzi się obfita warstwa ziemi urodzajnej, czarno-gliniastej, rumoszowatej. Na wschód od lasu Podhorodyszcza rozpościera las „Hanaczów," w pow. przemyślańskim, z szczytem Jastrzębską górą (391 m.); dalej na wschód las Krosienko z wierchem „Zamczysko" (461 m.). Na północ od tego jest wierch „Nahordy" (407 m.), na zachód od Stanimirza, Kamienna góra (366 m.), a na północ wzgórze turkocińskie (401 m.), wreszcie na północ od Łysej wzgórze „Podwiechą" zwane (402 m.). Południowe przedłużenie tego działu tworzy międzyrzecze

między Swirzem a Gniłą Lipą. Na tem międzyrzeczu znaczniejsze wzniesienia, idąc od północy ku południowi, są: Makowica (364 m.), Tudor (381 m.), Kruhle (421 m.), Kamienna góra (423 m.), Parowe (335 m.), Mohyła (Mogiła, 436 m.), Niwki (298 m), Pod Ulikowym (402 m.), Hirnik (405 m.), Maleszczena (425 m.), Mełna (429 m.), Piaskowice (387 m.). — Dział czwarty łahodowsko-gołogórski, rozciąga się od gościńca przemyślańskiego aż po Lackie, a zwłaszcza aż po dolinę górnej Gołogórki i górnej Złotej Lipy. W tym dziale mamy ważniejsze wierchy: Waza Kruk (422 m.), Ciemna (389 m.), Pod-Zady (409 m.) na płd. od Jaktorowa; Słowicki las czyli Słowyta (465 m.), Wapieniarka (471 m.), szczyt „Gołogóry" (407 m.) po półn. zach. stronie miasteczka Gołogór, Newa (426 m.), Wysoka góra (406 m.), Tychów (428 m.), dwa Płaki (375 m.) i (416 m.). Dolina źródłowisk Gołogórki (ob.) (270 m.) i Złotej Lipy (339 m.) oddzielają Gołogóry od Woroniaków (ob.). Na stromych stokach Gołogór występuje formacya sylurska i dewońska. Gołogóry tworzą część europejskiego działu wodnego. Ten bowiem bieży od Lwowa łamaną linią od Czartowskiej Skały w kierunku południowo-wschodnim ponad Siechów, Dawidów, Monasterz, Wodniki, Chom; następnie przeciąwszy drogę między Wołowem a Mosztyszczem i przybrawszy kierunek przeważnie wschodni, ciągnie się grzbietem przez Kamulę, Łysą romanowską, na Łahodów, stąd ponad gościńcem lwowsko-złoczowskim, przez las Słowita, górę Wapieniarkę i Gołogóry przez zaklęśnięcie w Gołogórkach przechodzi na Woroniaki. Z Gołogór wypływa wiele dopływów tak od północy, należących do spływu Pełtwy, jak od południa do Dniestru. Od północy przedewszystkiem w obrębie Lwowa, w drugim dziale Gołogór, t. j. dawidowskich, nastaje Pełtew; następnie Maruńka czyli Białka z Czyszkowskim potokiem, Tymkowicki potok, Jaktorówka czyli Przegnojówka i Gołogórka. Od południa tryskają nasamprzód Boberka, także Ługiem zwana, z Białą, Świrz z Lubeszką, Gniła Lipa z Dobrą, i Złota Lipa z Łoniówką. Długość tego pasma czyni 60 kil. W końcu nadmienić wypada, że ostatniemi czasy florę Gołogór, a przedewszystkiem Chomu i Romanowskiej Łysy, wreszcie Krzywca i doliny pot. Lubeszki badał Br. Gustawicz (ob. Zapiski florystyczne z powiatu bobreckiego, Kraków 1880). *Br. G.*

Gołomyśl, wś cerkiewna nad rz. Dziśnienką, powiat dziśnieński, o 10 w. od Dzisny, 1 okr. adm., gm. Mikołajów, 6 dm., 16 mk. prawosł. (1866).

Gołomża, niem. *Gollin*, ob. *Gałęzowo.*

Gołona, jezioro pod Inturkami, pow. wileński, kilka mil ciągnące się wzdłuż, w poprzek zaś w wązkiem miejscu naprzeciw Inturek jest most na trakcie prywatnym wileńskim. Dobra nad tem jeziorem położone od niego biorą nazwanie, jako to Pogołonie, Antogołony i t. p.

Gołoniwy, wś, pow. makowski, gm. i par. Płoniawy.

Gołonóg, wś i osada górnicza, pow. będziński, gm. olkusko-siewierska, parafia Gołonóg. Leży na wyniosłości 982 stóp nad poziom morza, o 7 w. na półn. od Będzina, przy drodze bitej z Dąbrowy górniczej do Siewierza, na lewo od linii dr. żel. warszaw.-wied., pomiędzy Ząbkowicami a Sosnowicami. Posiada kościół par. murowany, z 1675 r., fundacyi Andrzeja Trzebieckiego bisk. krak., urząd gminny, dom przytułku dla kalek i starców. Znajdują się tu bogate kopalnie węgla kamiennego. W 1877 r. w szybach „Zofia" i „Mikołaj" pracowało 430 mężczyzn, 241 kobiet, 129 dzieci, przy pomocy 4 maszyn. Wydobyto 2,244,799 pud. węg.; kopalnia Mikołaj, w której bez maszyn parowych pracowało 118 mężcz., 25 kob., 45 dzieci, wydała 810126 pudów. W promieniu półtorawiorstowym od G. leży 8 wsi: Babiefan (12 dm.), Krasowa (15 dm.), Laski (50 dm.), Niwiska (27 dm.), Piekło (20 dm.), Starawieś (16 dm.) i Zając (18 dm.). Liczą one razem 197 dm., 1866 mk., 2244 morg. ziemi włośc., w tem 1084 mr. ornej roli. W 1827 r. było tu 127 dm. i 919 mk. G. należał do dóbr biskupstwa krakowskiego (Długosz II, 188). Około G. znaleziono w spodnich warstwach formacyi węglowej szczątki mięczaków morskich. Na wschód od G. porfir felzytowy, jedyne miejsce gdzie spostrzeżono w Król. Pol. skałę wybuchową plutoniczną (Trejdosiewicz).

Gołosze 1.) i *Gołoska wólka*, dwie wsie, powiat grójecki, gm. i par. Błędów. W 1827 r. G. liczyły 17 dm. i 109 mk. Folw. G. lit. AB lub Kaźmierki z wsiami G., Wólka Gołoska, Katarzynów i Borzęcin, od Grójca w. 10, od Mogielnicy w. 8. Rozl. wynosi mr. 366, grunta orne i ogrody m. 357, pastwisk mr. 4, nieużytki i place mr. 5, płodozmian 12-polowy. Bud. mur. 2, drewn. 7. Wś G. osad 25, gruntu mr. 450; wś Wólka Gołoska osad 13, gruntu mr. 357; wś Katarzynów osad 13, gruntu mr. 399; wś Borzęcin osad 12, gruntu morg. 189. 2.) **G.** lub *Golisze*, wś, pow. radomski, gm. i par. Radzanów. Liczy 6 dm., 47 mk. i 187 mor. ziemi włośc. *Br. Ch.*

Gołoszka, przys. Krzeszowa, pow. wadowicki, na lewym brzegu Skawy, w okolicy górzystej, pokrytej świerkowemi lasami.

Gołoszków, potok podgórski, wypływa w obr. gm. Stryszawy, w pow. żywieckim, u wschodnich stóp góry Zórawnicy (734 m. szt. gen.), ze źródeł łącznych, płynie na południe popod Gołoszkę, tak zwą się chaty we wsi

Stryszawie, i wpada po 2 kilom. biegu z lew. brz. do Stryszawy, dopływu Skawy. *Br. G.*

Gołoszyce niższe, wś i folw., i G.-wyższe, wś i folw., pow. opatowski, gm. i par. Modliborzyce. W 1827 r. G. niższe liczyły 12 dm., 71 mk. a G. wyższe 17 dm., 114 mk.; obecnie G.-niższe lub *Sabina*, wś ma 12 dm., 89 mk., 106 mr. ziemi, zaś folw. 2 dm., 8 mk., 355 morg. G. wyższe, wś, mają 10 dm., 98 mk., 90 mr. ziemi; folw. zaś 5 dm., 48 mk. i 452 mor. obszaru. Wspomina je Długosz (II, 329).

Gołota, dawne przezwisko, stanowi źródłosłów nazw: Gołocice, Gołocin, Gołoczyzna i t. p.

Gołota, os., pow. hrubieszowski, gm. i par. Werbkowice.

Gołotczyzna, *Gołoczyzna*, wś, nad rz. Soną, pow. ciechanowski, gm. i par. Sońsk. Leży przy drodze żelaznej Nadwiślańskiej, o 6 w. od Gąsocina ku Ciechanowu. W 1827 roku było tu 4 dm., 30 mk. Obecnie 7 dm., 122 mieszk. Dobra G. składają się z folw. G., Strusinek i Bienki Zarny, tudzież wsi: G., Łyczki, Pogąsty i Strusin. Rozl. wynosi mr. 908 a mianowicie: fol. G. grunta orne i ogrody mr. 233, łąk mr. 50, pastwisk mr. 60, wody mr. 2, lasu mr. 60, nieużytki i place mr. 29. razem mr. 434. Bud. mur. 2, drewn. 16. Folw. Strusinek grunta orne i ogrody mr. 176, łąk mr. 10, pastwisk mr. 45, wody mr. 1, lasu m. 40, nieużytki i place mr. 12; razem mr. 282. Bud. drewn. 5. Folw. Bienki Zarny grunta orne i ogrody m. 180, lasu mr. 3, nieużytki i place mr. 9, razem mr. 192. Bud. drewn. 1. Płodozmian 8 i 15-polowy. Wieś G. osad 5, mr. 5; wś Łyczki Pogąsty osad 10, gruntu m. 196; wś Strusin osad 18, gruntu mor. 146.

Gołoty, wś i folw., pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Ciechanów, o 7 w. od Ciechanowa. W 1827 r. było tu 7 dm. i 67 mk., obecnie 9 dm., 116 mk., 529 mr. rozl. Leśnictwo G. i Pęchcin, należące do Opinogóry, ma 330 mr. lasu. *Br. Ch.*

Gołoty, niem. *Golotti*, folw., pow. chełmiński, na prawym brzegu Wisły, śród traktu bitego chełmińsko-toruńskiego i fordońskiego, przeszło milę od Chełmna. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2446, budynk. 17, dom. mieszk. 10, katol. 149, ewang. 35. Parafia, szkoła i poczta Unisław. W miejscu jest gorzelnia. *Ks. F.*

Gołotylce,, wś rząd. nad rzeką Komajką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 35 wiorst od Swięcian, 7 dm., 87 mk. katol. (1866).

Gołow..., por. *Hołow...*

Gołowacze, zaśc. rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 20 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. katol. (1866).

Gołowany ob. *Galowany.*

Gołowczyce, inaczej *Starydwór*, folw., pow. połocki, rozległości 1235 dzies. *Fr. Gl.*

Gołowierzchy, wś, pow. łukowski, gmina Krasuse, par. Trzebieszów. Liczy 53 dm., 373 mk. i 1692 morg. obszaru.

Gołowszczyzna, folw. szl., pow. święciański, 4 okr. adm., o 80 w. od Swięcian, 1 dom, 3 mk. katol. (1866).

Gołta, miasteczko w pobliżu Bohopola i Olwiopola, powiecie elisawetgradzkim gubernii chersońskiej, niedaleko ujścia Siniuchy do Bohu, na dawnej granicy Rzplitej od posiadłości tatarskich, stacya pocztowa.

Gołub, ob. *Golub, Gołąb.*

Gołub, os. leśna, ob. *Drużyny.*

Gołubaja, karczma rządowa, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 4 w. od Oszmiany, 1 dom, 8 mk. żydów (1866).

Gołubeńki, zaśc. włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 50 w. od Święcian, 4 dm., 34 mk. prawosł. (1866).

Gołubickowszczyzna, wś rządowa nad rz. Klewą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 34, od Dziewieniszek 24, dm. 4, mk. prawosł. 20, kat. 3 (1866).

Gołubicze, mko pryw. nad rzeczką bez nazwy, pow. dzisieński, 1 okr. adm., 18 dm., 170 mk. (1866). Cerkiew paraf. drewn. Por. *Hołubicze.*

Gołubina, zaśc. rządowy nad jeziorami Gołodno i Łopadenko, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 29, dm. 2 (1866).

Gołubińska, st. poczt. w 2-im okręgu dońskim Ziemi Wojska Dońskiego, o 23 w. od Futoru Kałaczewskiego.

Gołubowo, wś włośc., pow. wilejski, o 101 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. Sitce, 5 dm., 38 mk. (1866).

Gołubowszczyzna, wś rząd., nad jez. Ukle, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 73 w. od Dzisny, 6 dm., 66 mk., z tego 37 prawosł., 29 katol. (1866).

Gołuchów, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Chmielnik, par. Kije. W 1827 r. było tu 34 dm. i 245 mk. Dobra G. składają się z folwarków: G., Bógdał, Wólka i wsi G.; od Kielc w. 24, od Stopnicy w. 30, od Chmielnika w. 8, od rz. Nidy w. 7. Rozl. wynosi mr. 1160 a mianowicie: folw. Gołuchów grunta orne i ogrody mr. 165, łąk mr. 56, pastwisk mr. 97, wody mr. 2, lasu mr. 446, nieużytki i place mr. 28; razem mr. 794. Bud. mur. 5, drewn. 16. Folw. Bógdał grunta orne i ogrody morg. 133, łąk mr. 2, pastwisk mr. 3, nieużytki i place mr. 8, razem mr. 146. Bud. drewn. 3. Folw. Wólka grunta orne i ogrody mr. 63, łąk mr. 60, lasu i zarośli mr. 93, nieużytki i place mr. 4, razem mr. 220. Bud. drewn. 2. Gorzelnia, piec wapienny; pokłady kamienia wapiennego i marglu. Wieś G. osad 31, gruntu mr. 253. *Br. Ch., A. Pal.*

Gołuchów 1.) wś, pow. pleszewski, nad Trzemną, 30 dm., 296 mk., 7 ew., 289 katol.,

123 analf. Kościół paraf. dekan. pleszewskiego. 2.) **G.**, domin., o 2 w. na zachód od Prosny, pow. pleszewski, 3352 mr. rozl.; probostwo 282 mr.; 2 miejsc.: a) G., b) folw. Przekopów; 18 dm., 228 mk., wszyscy kat., 86 analf. Poczta w Bogusławiu o 6 kil., gośc. o 4 kil., st. kol. żel. w Pleszewie (Pleschen) o 15 kil. Własność hr. Izabelli z książąt Czartoryskich Działyńskiej. Raczyński we „Wspomnieniach Wielkopolskich" pisze o zamku gołuchowskim, że go „rodzina Leszczyńskich wystawiła w XV wieku, że należy do najpiękniejszych nie tylko w Wielkopolsce, ale że się równać może z najokazalszemi zagranicznemi. Obronne baszty, po części już rozebrane, płaskorzeźby kamienne, kolumny, perystyle, poważne na widzach sprawiają wrażenie". Kościół gołuchowski fundował r. 1620 Rafał Leszczyński. W r. 1636 Gołuchów już przeszedł do Przyjemskich, kiedy zatem Stanisław Leszczyński (roku 1733) obrany został królem, G. już dawno do familii Lsszczyńskich nie należał. Teraźniejsza właścicielka zajęta jest przywróceniem zamkowi pierwotnych kształtów, z wielkim nakładem kazała odnowić lub uzupełnić baszty, rzeźby i t. d.; nadto zbiera starannie i wytrwale pamiątki po Leszczyńskich, mianowicie po królowej francuskiej Maryi Leszczyńskiej, rozrzucone po Europie, i niemi zdobi wnętrze zamku. Do G. mają być przeniesione zbiory sztuki, ksiąg i pamiątek z Kórnika. Opis wspaniałego parku w G. zamieścił Ogrodnik Polski: 1880, maj. *M. St.*

Gołuchowice 1.) wś, pow. olkuski, gmina Kroczyce, par. Irządze. W 1827 r. było tu 24 dm. i 150 mk. Wspomina o G. Długosz (II, 207). 2.) **G.**, wś, pow. będziński, gm. Sulików, par. Siewierz. W 1827 r. było tu 52 dm., 334 mk. Wymienia tę wieś Długosz (II, 200).

Gołuchowice, wś nad Skawiną w powiecie wadowickim, należy do sądu powiatowego i urzędu pocztowego w Skawinie, skąd jest o 6.8 kilom. odległa, a do parafii rzym. katol. w Krzęcinie i liczy 205 mieszk. rzym. kat. wyznania. Większa pos. (Radwański Bol.) wynosi 146 mr. n. austr. roli, 11 mr. ogrodów i łąk; mniejsza pos. 144 m. n. aust. roli, 22 m. ogrodów, łąk i pastwisk. *Mac.*

Gołuchowo, wś, pow. lipnowski, gm. i parafia Kikoł. Liczy 14 dm., 75 mk., 205 morg. gruntów włośc., w tej liczbie 204 ornej. Por. *Ciołuchowo.*

Gołuchy, wś i folw., pow. turecki, gmina Bartochów, par. Warta. W 1827 r. było tu 7 dm., 46 mk. Folw. G. z przyległością Nieradza nizka, tudzież wsią G., od Turku w. 35, od m. Warty w. 4. Rozl. wynosi morg. 375, grunta orne i ogrody mr. 338, łąk mr. 28, wody mr. 1, nieużytki i place mr. 4, płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 1, drewn. 13. Wieś G. osad 13, gruntu mr. 73.

Gołuń, olędry, pow. średzki, 12 dm., 98 mk., 93 ew., 5 kat., 11 analf. 2.) **G.**, domin., pow. średzki, 1816 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) Krzyżówko leśnictwo; 14 dm., 150 mk., 33 ew., 117 kat., 52 analf. Poczta i kol. żel. w Pobiedziskach (Pudewitz) o 4 kil. Niegdyś własność Bronikowskiego. *M. St.*

Gołuń, al. *Gołąb* (Opactwo peplińskie), niem. *Goluhn*, wś włośc., pow. kościerski, przy granicy chojnickiego powiatu, ponad jeziorem gołuńskiem, które jest wschodnią częścią wielkiego jez. wdzidzkiego; okolica zimna, piaszczysta, mieszkańcy po większej części rybacy. Obszaru ziemi zajmuje morg. 1872, posiadłość włośc. 3, domów mieszk. 5, katol. 45. Parafia Kiszewa, szkoła Olpuch, poczta Nowe Polaszki. Odległość od Kościerzyny 2 $^1/_4$ mili. Rząd pruski wydał tę wieś na własność d. 1 kwietnia 1820.

Gołuńskie jezioro, niem. *Golluhner See*, stanowi wschodnią odnogę wielkiego jeziora wdzidzkiego, pow. kościerski, długie $^3/_4$ mili, przywąskie, obfituje we wszelkie rodzaje ryb; przez nie płynie rz. Czarna woda. Naokół leżą wioski: Wdzidze, Gołuń, Kruszyny i Zabrody. Jest najdawniejszem z większych jeziór, które książę Sambor II podarował oo. cystersom w Pogutkach, następnie w Peplinie. Dokument wyraża je: Lacus Widencz w tej części, która się Golon nazywa (Gołąb? Opactwo peplińskie) między Lelekownizą i Zabrodą". R. 1549 niepokoił starosta kiszewski Jan Szorc herbu Mora zakonników o prawne posiadanie tego jeziora. Król Zygmunt August wyznaczył komisyą, która rozstrzygnęła na ich korzyść. Wskutek tego potwierdził król prawo klasztoru na „thonię Wdzidzek".

Gołuski, wś, domin. i gm., pow. poznański; domin. 308 mr. rozl.; 25 dm., 192 mk., 5 ew., 187 kat., 36 analf. Poczta i kol. żel. w Dąbrówce o 3 kil., od Poznania 10 kil. Własność Jaraczewskiego.

Gołuskie bielawy, wś i folw. nad Działdówką, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, paraf. Radzanów, o 7 w. od Bieżunia, 25 dm., 238 mk., 725 mr. rozl.

Gołuszowice, niem. *Kreuzendorf*, wieś na Szlązku austr., w księstwie opawskiem.

Gołuszyce, niem. *Golluschütz*, rycer. dobra, pow. świecki, blisko granicy pow. bydgoskiego, $^1/_3$ mili od nowej stacyi kolei żel. w Pruszczu. Obszaru ziemi zajmuje mr. 2915, budynk. 23, dom. mieszk. 12; katol. 135, ewang. 12. Parafia Pol. Łąkie, szkoła Bagniewo, poczta i stacya kolei Pruszcz, przedtem Kotomierz. G. są prastarą osadą; w pobliżu wioski znaleziono grobowiska pogańskie, w stawie we wsi natrafiono przy czyszczeniu, na stalową

zbroję, miecze damasceńskie i t. d. Za krzyżaków posiadacz tutejszy służył w wojnie zbrojno z koniem.

Gołuszyn, wś i folw. nad dopływem Wkry, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Radzanowo. W 1827 r. było tu 17 dm., 133 mk., obecnie liczy 12 dm., 142 mk., obszaru 84 morg. włośc. i 641 mr. folwarcznych.

Gołuszyn, ob. *Gołaszyn*, niem. *Baersdorf.*

Goły Kopiec, szczyt, ob. *Fatra*, t. II, str. 375.

Goły wierch, częściej *Hołym wierchem* zwany szczyt w Tatrach spiskich, w obrębie wsi Jaworzyny, na południowy-wschód od tejże, nad pot. Jaworowym, po zachodniej jego stronie, między dolinami Szeroką i Jaworzynką, naprzeciwko polany Gałajdówki. Wzniesienie 1453 m. (Kolbenhayer), 1575 m. (szt. gen.); stopień niższy, niemal 500 m. od tegoż na północ, 1359 m. (szt. gen.); następny stopień, również niemal 500 m. na płn.-zach. ku Jaworzynie od poprzedzającego, 1236 m. (szt. gen.). Szczyt ten leży we wschodniem ramieniu Szerokiej Jaworzyńskiej. *Br. G.*

Gołygów, wś i folw., pow. łódzki, gm. Żeromin, par. Srocko. W 1827 r. było tu 9 dm., 71 mk. Folw. G. lit. ADEF i N z wsią t. n., od Łodzi w. 29, od Tuszyna w. 7. Rozl. folw. wynosi mr. 787, grunta orne i ogrody m. 382, łąk mr. 3, pastwisk mr. 95, lasu mr. 278, nieużytki i place mr. 29. Bud. mur. 5, drewn. 3. Wieś G. osad 10, gruntu mr. 44.

Gołymin (stary i nowy), wś, pow. ciechanowski, gm. i par. Gołymin. Leży pomiędzy Nowem-Miastem a Makowem, odl. 2 mile od Makowa. Wieś ta należała dawniej do kościoła w Krasnem, na uposażenie którego została nadaną przez dziedziców Krasnego. Rząd pruski odebrał G. kanonikom regularnym i wcielił do dóbr rządowych. Choć nie było tu nigdy miasta, odbywały się przecie kilka razy do roku jarmarki. W 1806 r. Napoleon I miał tu swą główną kwaterę i tu 26 grudnia 1806 r. stoczoną została bitwa między wojskami francuzkimi a rossyjskimi. Starożytny tutejszy kościół, zbudowany w stylu ostrołukowym, baltycko-nadwiślańskim, przechował swą pierwotną postać z XV wieku w murach głównych i zakrystyi. Wszystkie malowidła, ozdoby i przybory kościelne, również i dwie drewniane przystawki, pochodzą z czasów późniejszych. W 1827 r. G. liczył 23 dm. i 321 mk., obecnie 32 dm., 414 mk., 1849 m. rozl. Par. G. dek. ciehanowskiego 2570 dusz liczy. Gmina G. należy do sądu gm. okr. IV w Sońsku, st. poczt. w Pułtusku. Obszar gminy wynosi 17080 mr. gruntów, w tem 13345 mr. ornych, liczy 18 wsi włośc.: Watków, Wróblewko, Wielgołęka, Wola Gołymińska, Gołymin Nowy, Gołymin, Garnowo, Starawieś, Kobylino, Konaszewo Sławki, Kaleńczyn Stary, Łęki, Morawka, Nasierowe Dziurawieniec, Pajewo wielkie, Ruszkowo, Osiek górny, Osiek dolny, i Osiek Wólka, a także kilkanaście folwarków; znaczniejsze, oprócz imion zaznaczonych, Gogole, Mężenino, Nieradowo, Obidzino, Rzeczki i Chruściele. *Br. Ch.*

Gołymińska wola, wś, pow. ciechanowski, gm. i par. Gołymin, o 18 w. od Ciechanowa, o 1 i pół od Gołymina, 17 dm., 171 mk., 446 mr. rozl.

Gołyń, wś i fol., pow. rawski, gm. Maryanów, par. Chojnate. Leży na prawo od drogi z Rawy do Mszczonowa. W 1827 r. było tu 19 dm., 127 mk. Folw. G. lit. AB z wsią t. n., od Rawy w. 14. Rozl. wynosi mr. 859, grunta orne i ogrody mr. 722, łąk mr. 8, pastw. mr. 64, lasu mr. 47, nieużytki i place mr. 18, płodozmian 10-polowy. Bud. mur. 5, drewn. 14. Wieś Gołyń osad 24, gruntu mr. 332.

Gołyń, ob. *Drewnowo.*

Gołynka, ob. *Hołynka.*

Gołysa, wś rząd., pow. konecki, gm. Niekłań, par. Odrowąż. Liczy 15 dm., 91 mk,, 98 mr. ziemi włośc. i 1 mr. dworsk.

Gołystok, wś, pow. pułtuski, gmina i par. Lubiel.

Gołyszew, wś i folw. nad Wisłą, powiat lipnowski, gm. Chalin, par. Dobrzyń. W 1827 było tu 16 dm., 133 mk. Folw. G. rozległ. wynosi mr. 138, grunta orne i ogrody morg. 118, pastwisk mr. 17, wody mr. 1, nieużytki i place mr. 2. Bud. mur. 2, drewn. 6, płodozmian 6-polowy, pokłady węgla kamiennego brunatnego. Rzeczka Makowica przepływa.

Gołyszówka, przysiołek, pow. zwiahelski, par. Miropol. R. 1867 miała 7 dm.

Gołyszyn, wś i folw., pow. olkuski, gm. Minoga, par. Wysocice. W 1827 roku było tu 22 dm. i 164 mk. Rozl. folw. wynosi mr. 748, grunta orne i ogrody m. 346, reszta jest w łąkach, lasach i nieużytkach; bud. mur. 4, drew. 17. Wieś G. osad 44, gruntu m. 166.

Gołyszysyki, ob. *Niewiaryszki.*

Gomba, ob. *Gąba.*

Gombasz, węg. *Gombás*, wś w hr. liptowskiem, nad Wagiem, po lewym (południowym) jego brzegu, w uroczej dolinie, do której od północy przypierają zachodnie Tatry (liptowskie), a od południa gniazdo gór Fatra. Leży w dystrykcie niżnioliptowskim. Kościół łac. p. w. św. Krzyża w miejscu, zbudowany w r. 1786, od którego pochodzą metryki kościelne. Parafia w miejscu liczy 1209 mk., między niemi 1095 rz. kat., 5 prot., 100 szyzm., 9 żydów. Do tej parafii należą sąsiednie wsie Lubochna i Sossów. Wogóle cała parafia liczy 2185 dusz, między niemi 1953 rz. kat., 15 prot., 198 szyzm., 19 żydów. Oprócz kościoła znajduje się we wsi G. kaplica św. Rocha. St.

poczt. w Rożemberku. Wzniesienie wsi 414.5 m. (Blasius). *Br. G.*

Gombin (właściwie *Gąbin*), msto nad rz. Nidą, pow. gostyński, połączone drogami bitemi z Warszawą (odl. o 110 w.), z Gostyninem (odl. 32 w.), z Pniewem st. dr. żel. warszaw.-bydg. (odl. 24 w.). Posiada kościół katolicki parafialny, kościół par. ewangelicki, trzy szkoły początkowe (dwie katolickie: męzką, żeńską i jednę ewangelicką), urząd miejski, stacyą pocztową. Należy do sądu pokoju okr. III w Gostyninie i zjazdu sędziów we Włocławku. W 1827 r. G. miał 197 dm. i 2395 mk.; w r. 1861 liczył 253 dm. i 3624 mk., w tej liczbie 1909 żydów. W 1877 r. G. liczył 5834 mk., w tej liczbie mężczyzn 2848, kobiet 2986. Co do wyznania połowę ludności stanowią żydzi. Domów mieszkalnych 254, w tej liczbie murowanych 27, reszta z drzewa; kościół katolicki murowany kryty blachą; ewangelicki murowany, kryty dachówką, obadwa w dobrym stanie. Fabryki w G. są następujące: młyn parowy o siłę 4 koni produkuje rocznie za rs. 6000, zatrudnia robotników 3; garbarnia istniejąca od 1806 r., w której pracuje 8 ludzi i obrót jej wynosi minimum 90000 rs. Garbarnia mniejsza, zatrudniająca dwóch ludzi, obrót jej roczny dochodzi do 10000 rs.; dwie olejarnie, zatrudniające po dwóch ludzi i po jednym koniu, obrót ich 3000 rs. Mydlarni dwie, zatrudniające po dwóch ludzi, obrót 3000 rs. Warsztatów sukiennych ręcznych dwa, zatrudniające po 3 ludzi, obrót 1000 rs. Fabryka octu na małą skalę, zatrudniająca dwóch ludzi, obrót 900 rs. Farbiarni dwie, zatrudniające po dwóch ludzi obrót 4500 rs. Ręczny warsztat płócienny, zatrudniający 2 ludzi, obrót 450 rs. Kotlarnia, zatrudniająca trzech ludzi, obrót 15000 rs. Oprócz wyżej wskazanych fabryk w m. Gombinie znajduje się jeszcze wiatraków cylindrowych siedem i każdy z nich zatrudnia po 2 ludzi, obrót handlowy wynosi do 25000 rs. Młynów wodnych cylindrowych dwa, zatrudniające 5 ludzi, obrót 3000 rs. Browar jeden, zatrudniający 3 robotników, obrót roczny wynosi 1200 rs. Dochód kasy miejskiej wynosił w r. 1877 rs. 5931, rozchody 5871 rs., kapitał zapasowy miasta 10790 rs., żelazny 3553 rs. G. jest bardzo dawną osadą, jak o tem świadczy kościół tutejszy, zbudowany prawdopodobnie przez jednego z książąt mazowieckich w XIV w. Starożytne cegły polewane i zdobne w rozmaite figury i godła świadczą o tem w braku innych danych. Ziemowit książę na Rawic i Sochaczewie nadał G. w 1437 r. przywilej lokacyjny na prawie niemieckiem, potwierdzili go: Kazimierz Jagielończyk 1462 r. i Zygmunt I. Pożary w 1540 i 1545 zniszczyły G. i choć się odbudował, wojny szwedzkie znowu w ruinę obróciły drewniane i bezbronne miasto. Nowe nadania i przywileje królów nie mogły podźwignąć z upadku G., który nie posiadał warunków pomyślnego rozwoju. Dopiero w bieżącem stuleciu zaczął się podnosić po urządzeniu tu w 1824 r. osady fabrycznej z 30 sukienników, sprowadzonych z Niemiec, i następnie skutkiem rozwinięcia się przemysłu cukrowniczego i gospodarstwa rolnego w całej okolicy. G. par. dek. gostyńskiego liczy 6152 dusz; par. ewangelicka zaś liczy 3000 dusz. Dek. gąbiński archid. warszawskiej ma 17 parafij: Brzozów, Czermno, Gąbin, Giżyce, Słubice (dawniej Jamno), Iłów, Kiernozia, Luszyn, Oporów, Osmolin, Pacyna, Rybno, Sanniki, Suserz, Trębki, Troszyn, Zyck. *K. Sęk.*

Gombin 1.) wś, pow. szubiński, 11 dm., 74 mk., 11 ew., 63 kat., 30 analf. 2.) **G.**, domin., 2391 mr. rozl., 5 dm., 74 mk., wszyscy kat., 26 analf. Należy do probostwa w Słupach. Poczta w Szubinie o 10 kil., st. kol. żel. w Nakle o 26 kil. *M. St.*

Gombin, ob. *Gąbin.*

Gombinek, wś, pow. nieszawski, gm. i par. Lubanie. W 1827 r. było tu 8 dm., 74 mk.

Gomboszowce, węg. *Gombosfalva*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.); kościół katol. filial., piękne łąki, lasy, 273 mr. rozl.

Gomel, ob. *Homel.*

Gommern (niem.), ob. *Guntmir*, *Gątymir.*

Gomólin, wieś kościelna i folwark, powiat piotrkowski, gm. Szydłów, par. Gomolin, na 8 wiorście szosy z Piotrkowa do Widawy, osad włościańskich 85. Liczba parafian 970 dusz, mieszkających w czterech wsiach, mianowicie: Gomulin, Cisowa, Zaborów i Żachta. Kościół w Gomolinie, fundowany przez Tarnowskiego Michała w r. 1619. Według dokumentu znalezionego w ołtarzu pierwotny modrzewiowy kościołek przeniesiony był przez panią Tarnowską, żonę Michała, z Koniecpola, gdzie na jego miejscu wspanialszy wzniesiono; ten zaś odpowiednio ozdobiony konsekrował w roku 1631 Stanisław Starczewski sufragan płocki. Po zniesieniu ostatecznem starego kościołka, w 1871 r. założony został nowy, murowany, kosztem parafian, któren ukończony w 1874 r., poświęcony przez ks. dziekana Jakubowskiego a pobłogosławiony w 1875 r. przez ks. Tomasza Kulińskiego biskupa lataleńskiego. W nim trzy ołtarze, jeden obraz Matki Bożej bizantyńskiej szkoły, na drzewie malowany i suto złocony, ma wartość nie tylko pamiątkową lecz i artystyczną; są także trzy portrety na blasze Tarnowskich, jeden kobiecy, dwa męzkie. Dobra Gomulin, mające ogólnej przestrzeni włók 48, składają się z dwóch folwarków: Gomulin i Żądła, nabyte w 1879 r. za 70000 rs. W Gomolinie istnieje bardzo stary drewniany dwór oryginalnej struktury, z dwoma bocznemi pawilonami; według wszelkiego prawdopodobień-

stwa jest to ten sam, w którym podczas sejmu piotrkowskiego o małżeństwo Zygmunta Augusta z Radziwiłłówną przemieszkiwała królowa Bona wraz z Gamratem, Krzyckim, Kmitą i całym swym dworem. W 1827 r. G. liczył 28 dm., 244 mk. Przy nowym podziale administracyjnym królestwa utworzono tu w 1866 r. gminę, którą jednakże zniesiono i wcielono do Szydłowa.

Gomólnik, os., pow. kolneński, gm. Rogienice, par. Mały Płock.

Gomolówka, po rusku *Hamulowka*, przysiołek w jampolskim powiecie, gm. babczyniecka, parafia prawosławna Busza (ob.), katolicka Dzygówka. Nazwany od pierwszego osadnika jej Gomolińskiego. Chat 40, ziemi dworskiej 400. Własność Juliusza Orzechowskiego.

Gomorskie góry, ob. *Ostrowski.*

Gomthenen (niem), folw. i os. leśna, pow. iławski, st. p. Glommen.

Gomulin, ob. *Gomólin.*

Gon..., ob. *Gą...*

Gońcewicze lub *Hańcewicze* 1.) małe i wielkie, okolice szlacheckie, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy w. 51, od Ejszyszek w. 15, dm. 12, mk. 94, wyzn. rzym. kat. (1866). 2.) **G.**, okolica szlachecka, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 44, od Ejszyszek w. 8, dm. 6, mk. 58, wyzn. rz. kat. (r. 1866). *A. T.*

Gonczarowszczczyzna, wś rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 25 w. od Wilna, 9 dm., 87 mk. kat. (1866).

Gonczary 1.) wś włośc., pow. lidzki, przy trakcie nowogródzkim, o 23 w. od Lidy, przy trakcie do Słonima, 35 dm., 261 mk. (1866). Gmina G. w pow. lidzkim, liczy 336 dym., 2826 włościan obiej płci. Gmina składa się z 4 okręgów wiejskich, 26 wsi. Okręgi te są 1) Gonczary, 2) Koniuszany, 3) Sielec, 4) Lubor. Okrąg wiejski G. w gminie G. liczy w swym obrębie wsie: Gonczary, Suprowszczyzna, Minojty, Ogrodniki, Gancewicze, Bieniewicze, Drozdowo, Mosiewicze, Nowosady, Małe-Koniuszany, Stare-Młyniszcze. 2.) **G.**, wś włościańska, pow. oszmiański, 3 okr. odm., od Oszmiany o w. 67, od Dziewieniszek w. 40, dm. 8, mk. katol. 56 (1866). 3.) **G.**, wś włość., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 20 od Dziewieniszek w. 16, dm. 4, mk. katol. 25 (1866). 4.) **G.**, niewielki folwark w pow. słuckim, własność rodziny Korczyców, ma obszaru 255 mr.

Gonczarycha, ob. *Romejkówka.*

Gonczaryszki, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 7 w. od Oszmiany, 1 dom 8 mk. kat. (1866).

Gończe, gospoda wiejska, nad pot. Kapańką, pow. trocki, 3 okr. adm., 50 w. od Trok, 4 domy, 47 mk. katol. (1866)

Gończyce, wś i folw., pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Gończyce. Posiada kościół par. drewniany, erygowany wraz z parafią r. 1699 przez Annę z Walewiczów Sułowską, dziedziczkę G., 1740 r. nowoprzebudowany przez Kazimierza Grabowskiego, do r. 1764 filia Samogoszcza. Ma też dom schronienia dla starców i kalek, sąd gminny i szkołę. W 1827 r. było tu 28 dm., 127 mk., obecnie liczą 31 dm., 395 mk. i 1261 mr. obszaru. Par. G. dek. garwolińskiego dawniej łaskarzewskiego 1722 dusz liczy. Folw. G. z wsią t. n. od Sobolewa w. 6. Rozl. wynosi mr. 904, grunta orne i ogrody mr. 373, łąk mr. 59, pastwisk mr. 5, lasu mr. 365, nieużytki i place mr. 102. Bud. mur. 10, drewn. 22, płodozmian 10-polowy, młyn wodny. Wś G. osad 16, gruntu morg. 546. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gondecz, wieś i folwark ob. *Gąszcz*, *Gądecz.*

Gondek, st. dr. żel. z Poznania do Jarocina, o 15 kil. od Poznania, 166 mk.

Gondschor, *Gonschor* (niem.), pow. żądzborski, ob. *Gąsior.*

Gondyszewo, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 36 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 3 mk. katol. (1866).

Goneczna, góra w Karpatach szląskich, u źródeł Ostrawicy, 2727 st. wys.

Gonera, os. młyn., pow. nowo-radomski, gm. Garnek, par. Kłomnice.

Gongaliszki, wś, pow. rossieński, parafia girtakolska.

Goniądz, mko nad Biebrzą, pow. białostocki, o 54 w. od Białegostoku, o 80 od Grodna. Ma zarząd 3-go stanu czyli okr. adm., obejmującego trzy gminy: Jaświły, Krzypno, Przytulany. Niegdyś ważny punkt handlowy, jest dziś stacyą dr. żel. brzesko-grajewskiej, o 24 w. od Grajewa odległą. Stacya ta leży o 6 i pół w. od st. poczt. G. Pod G. ma być wzniesioną twierdza. Dnia 1 stycznia 1878 r. mko G. miało 2943 mk., w tem 1880 izrael., 1053 katol., 15 prawosł. Paraf. kościół katol. św. Agnieszki M., z drzewa wzniesiony 1779 przez bisk. Przemyskiego i prob. Betańskiego. Paraf. katol. dekanatu białostockiego: dusz 5577. Na cmentarzu kaplica. O ratuszu w G. pisał Gloger: Kłosy XX, 92. G. był długo własnością kniaziów Glińskich, potem Radziwiłłów, Dowojnów (za nich 1547 otrzymał prawo miejskie), Zamojskich, Radziwiłłów, Krasińskich. R. 1576 G. miał 369 osad; 1765 r. 243 dm.; 1845 r. 196 dm. *F. S.*

Gonice, dom., pow. wrzesiński, 981 morg. rozl., 7 dm., 129 mk., wszyscy kat., 27 analf., poczta w Strzałkowie o 7 kil., st. kol. żel. we Wrześni (Wreschen) o 20 kil. Własność Józefa Łukomskiego. *M. St.*

Gonicz, ob. *Gaumitz* (niem.).

Goniczki 1.) dom., pow. wrzesiński, 1504

mr. rozl., 9 dm., 125 mk., wszyscy kat., 66 analf. Poczta w Strzałkowie o 9 kil., st. kol. żel. we Wrześni o 11 kil. Własność prof. Zielonackiego. 2.) **G.**, wieś, pow. wrzesiński, 5 dm., 47 mk., 5 ew., 42 kat., 20 analf. *M. St.*

Gonie, niem. *Gönne* 1.) folw., pow. chodzieski, 1712 mr. rozl., 9 dm., 52 mk., 40 ew., 12 kat., 9 analf. Poczta i stacya kol. żel. w Pile (Schneidemühl) o 7 kil. 2.) **G.**, leśnictwo, pow. chodzieski, 1 dom., 9 mk., należy do nadleśnictwa Zelgniewa. *M. St.*

Goniembice, niem. *Golembitz*, wś, powiat wschowski, 16 dm., 121 mk., wszyscy katol., 21 analf. Kościół paraf. kat. należy do dekanatu śmigielskiego. 2.) **G.**, domin., powiat wschowski, 1018 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) Winnica (Weinberg), osada; 6 dm., 90 mk., 2 ew., 88 kat., 22 analf. Poczta w Osiecznie (Storchnest) o 3 kil., stac. kol. żel. w Lipnie (Leipe) o 3 kil. Własność Cioromskiego. Kościół paraf. założył r. 1447 dziedzic Jan z Goniembic. Nowy drewniany kościół wzniósł r. 1686 Franciszek Jaraczewski. R. 1814 Kordula z Gorzeńskich Turnowa, stolnikowa kaliska, dziedziczka G., wraz z synem Kazimierzem Turną, generałem wojsk polskich, za staraniem i dołożeniem się ks. Michała Skarzyńskiego, proboszcza, wzniosła murowaną świątynię. Nie masz już śladu dawniejszych grobów familijnych dziedziców G. *M. St.*

Goniprow 1.) dwór i wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska. R. 1862 dwór należał do Kondratów. 2.) **G.**, dwór i wś, pow. rossieński, par. kroska. R. 1862 dwór należał do Giedgowda.

Gonisów, *Goniszów*, niem. *Gonischow*, ob. *Sternalice.*

Goniuny, ob. *Rukszany.*

Goniwilk 1.) wś, pow. garwoliński, gm. i par. Żelechów, między traktami garwolińskim i parysewskim, o 5 w. od Żelechowa, obejmuje ogólnej przestrzeni 463 m., w tem roli ornej 372 m., lasu 45, pastwisk i nieużytków 46, domów mieszk. 26, mk. katol. 312. Roku 1827 było 13 dm., 114 mk. Folw. G., dawniej do dóbr żelechowskich należący, od 1876 r. jest własnością braci Hordliczków, właścicieli znanej w kraju huty szklanej we wsi Czechach pod Garwolinem położonej i o 3 mile odległej. Ogólna rozl. folwarku G. 1883 morg., w tem gruntu ornego 487, łąk 99, lasów 1232, nieużytków 63, domów mieszk. 6, ludności katol. 79, izrael. 15. Położenie płaskie, gleba żytnia. 2.) **G.**, wś, pow. błoński, gm. Młochów, par. Nadarzyn. *J. O.*

Gonkojnie, okol. szlach., pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska. Folwarki: Ign. Grzybowskiego 3 włóki, Jana Bortkiewicza 4 wł., Andrzeja Grzybowskiego 1 wł., Tekli Matusewiczowej 8 wł., Ferd. Stefanowicza 2 wł., H. Lipniewiczowej 2 wł., Anny Janczewskiej 8 wł., Anny Nowogrodzkiej 2 wł. (1880). *J. Godl*

Gonów, ob. *Gunów*, pow. pińczowski.

Gonsawa (niem.), ob. *Gąsawa.*

Gonschior (niem.), ob. *Gąsior.*

Gonschorowen (niem.), ob. *Gąsiorowo* i *Gąsiorówko.*

Gonsiorken (niem.), ob. *Gąsiorki.*

Gońsk, domin. i gm., pow. inowrocławski, 2 miejsc.: 1) G., 3180 mr. rozl.; 2) Szrubsk, folw., 1363 mr. rozl.; 10 dm., 278 mk., 78 ew., 200 kat., 159 analf. Poczta w Dąbrowie (Louisenfelde) o 7 kil., st. kol. żel. w Gniewkowie (Argenau) o 7 kil. *M. St.*

Gonsken, *Gonske* (niem.), ob. *Gąski.*

Gonski (niem.), pow. suski, ob. *Gąski.*

Gonsowka, ob. *Gąsówka.*

Gonswen (niem.), ob. *Gązwa.*

Gonszka (niem.), ob. *Gąska.*

Gontarówka, ob. *Tykicz Zgniły.*

Gontarze lub *Gątarze*, wieś kurpiowska, pow. kolneński, gm. Gawrychy, par. Nowogród, opodal od Narwi, w odległości 33 i pół wiorst od Kolna, 27 i pół od Łomży. W 1800 r. było tu 6 bartników (Gawrych i rodzina Gątarzów), posiadających 2 wł. 15 m. chełmiń., 6 czynszowych, 5 chałupników, szynkarz i komornik. Włośc. posiadali 7 wł. 12 m. miary magd. i płacili do seminaryum w Pułtusku 1 tal. 1 gr. Koni 25, wołów 20, krów 22, jałowizny 14, owiec 33, świń 31. W 1827 było tu 15 dm., 87 mk. Obecnie 451 mr. 292 pręt (ornego 125 mr. 158 pręt.). Wieś Gątarze odpadła przy uwłaszczeniu od dóbr donacyjnych ks. Szachowskiego. *Lud. Krz.*

Gontkowitz, *Gungwitz* (niem.), ob. *Gątkowice.*

Gontova, ob. *Gnotovani.*

Gontowa, wieś, pow. brodzki, oddalona o 13.7 kil. od miasteczka Załoziec, leży w okręgu celno-granicznym, przestrzeń 346 mr. a. w tem 7 mr. dwor. lasu; ludność 267, w tem 251 rzym kat., należących do par. w Załoścach, reszta izrael. Właścicielka większej posiadł. Henryka Pawlikowska. *B. R.*

Gontowniki, wś rząd. i karczma nad rzeką Swilką, pow. święciański, 3 okr. adm., gm. Twerany, o 32 w. od Święcian, 18 dm., 134 mk., z tego 111 katol., 23 staroobrad. (1866).

Gonty, niem. *Gunthen*, wś i król. leśnictwo, pow. suski, na bitym trakcie sztumsko-prabuckim, nad małem jeziorem i w pobliżu wielkiego jez. Dzierzgoń, około $1/3$ mili od Prabut: 1) wś liczy obszaru mr. 2038, budynk. 71, dom. mieszk. 35, katol. 12, ewang. 294. 2) król. leśnictwo przyłączone do nadleśnictwa Rehhof, w pow. suskim, zawiera lasu mórg 5460, ma dm. 5, ewang. 7.

Gonzawa, ob. *Gąsawa.*

Gopiejkowo, wś i dobra, pow. lepelski, własność Ciechanowieckiego; 5649 dzies. ziemi.

Goplenica, wś, pow. nieszawski, gm. Ruszkowo, par. Połajewo.

Goplenica, rzeka, dawniej odprowadzała wody jez. śleszyńskiego do Warty pod Morzysławiem i była spławną za czasów Długosza. Zdaje się, iż musiała płynąć od jeziora Slesińskiego przez dzisiejsze gosławickie. Jeszcze w początkach tego stulecia były ślady jej dawnego koryta w dolinie zarosłej kępami i podmokłej na długość 2260 pr. Obecnie (Wawrz. Sur. Rzeki 105) śladem jej jest rów. Por. *Bachorza* i *Gopło*. *Br. Ch.*

Gopło, folw., pow. inowrocławski, 1384 mr. rozl., nal. do dom. i gm. Kruświcy, 1 dom, 30 mk., poczta w Kruświcy o 2 kil., st. kolei żel. w Inowrocławiu o 14 kil.

Gopło, jezioro, położone w połowie południowej w Królestwie Polskiem, na pograniczu powiatu radziejowskiego, w północnej w pow. inowrocławskim wiel. księstwa poznańskiego. Długość wynosi około 4 mil, szerokość największa dochodzi mili, jezioro składa się z kilku części, wszystkie mają główny kierunek z południa ku północy, oddzielone od siebie zatokami i półwyspami, na jeziorze samem są wysepki pokryte bujnemi łąkami. Do największych należą: Łuszczewo, Sięganów, Potrzymiechy, na jednej starożytna wieża zamku kruszwickiego; na półwyspie głównym pomiędzy zachodnią częścią jeziora a środkową osada Ostrówek; na półwyspie wschodnim wsi Popowo i Ostrowo. Brzegi jeziora są niskie, płaskie, bezleśne ale liczne posiadają wsie. Po jednej stronie Borowna, Rzeszynek, Słościeszki, Giżewo, Mnich, Łagiewniki, dalej Kruszwica, Gizanów, Tarnówek, Popowo; Warzymów na wprost Kruświcy z drugiego końca Gopła, gdzie szczątki zamku, który miał mieć wieżę podobną do myszej. Głębokość dochodzi do 33 metrów. Woda zmienia kolor, mianowicie tam, gdzie Noteć przepływa. Źródło Noteci znajduje się w kierunku południowo-wschodnim od Gopła w jeziorze pod Brdowem; stamtąd płynie ku północy aż do Izbicy, skąd zwraca się ku zachodowi do Mikorzyna, pod wsią Nykiel zmienia znowu kierunek ku północy i dopływa do Gopła; przed połączeniem się z jeziorem wody jej mają związek ze strumykami dopływającemi do Warty, która cokolwiek dalej na południe od Koła do Śremu płynie w niewielkiej od Noteci odległości ze wschodu na zachód. Granica spadku wód tu prawie niedostrzegalna. Z jednej bowiem strony Noteć od wsi Nykla dąży ku północy, z drugiej zaś strony Przekop prowadzi na południe do rzeczki Szczykawej, przepływającej przez jezioro Lubstowskie, i do rzeczki Krępina, dopływającej do Warty. Pomiędzy Nyklem a jeziorem Gopłem łączy się jeszcze z Notecią, po lewej, strumyk wypływający z jeziora ślesińskiego, z którego w wiekach ubiegłych wody rozlewały się szeroko ku wschodowi, a ku południowi także dochodziły aż do Warty. Cząstkami dawniejszej, rozleglejszej przestrzeni wodnej są teraźniejsze jeziora: Mikorzyńskie, Łężyńskie, Bieniszewskie, Pątnowskie, Gosławickie najdalej na południe położone, a najdalej na wschód Licheńskie. Wiadomo z kronikarzy naszych, że w ubiegłych wiekach jeziora wielkopolskie miały w ogóle większą rozległość. Gopło za czasów jagiellońskich o milę przynajmniej było dłuższe niż obecnie. Podług Długosza początek Gopła ze strony południowej był przy źródłach Noteci, pod miasteczkiem, teraz wsią Noteć; od strony północnej Noteć wypływała pod zamkiem Szarlej. Od południa wymienia pomiędzy Gopłem i Wartą tylko jeziora: Ślesińskie i Lubstowskie; z jeziora Ślesińskiego wypływała rzeczka Goplenica do Warty pod Morzysławiem. Teraz stan wód zmienił się całkowicie. Za czasów jagiellońskich okolica kruszwicka podobną była do ogromnej wyspy, oblanej wodami łączącemi Gopło z Wartą, Wisłą i Bałtykiem. Wtedy jezioro goplańskie służyło za główny gościniec handlu i żeglugi do morza. Wszystkie statki z Warty, Prosny, Neru, Widawki, Obry, chcąc płynąć do Gdańska, tędy się przeprawiały. Zdaniem niektórych, pisze Szajnocha, przyświecała Mysza wieża tym statkom jako morska w długich ciemnych nocach latarnia. I dziś jeszcze w czasie wylewu górna nawet Noteć zapełniona „nadętemi żaglami". O ileż zaś więcej mijało kruszwicką wieżę w czasie, gdy okolica podobna była do wyspy. Ztąd, sądzi Szajnocha słusznie, poszło starożytne pierwszeństwo handlowej i obronnej wodą Kruszwicy przed Gnieznem i Poznaniem. Gdy wody opadły, wielkość także Kruszwicy upadła. Teraz Gopło nie ciągnie się już na północ aż do Szarleja, kończy się pod Kobylnikami za Kruświcą; dalej rozciągają się błota Bachorze, a dopiero o ćwierć mili zaczyna się jezioro Szarlejskie, które dochodzi na północ do wsi Łojowa. Spławnej rzeki Goplenicy nie masz; odkryto tylko jej koryto w błotnistej strudze. Z pomiarów, jakie zrobiono w ostatnich czasach, okazało się, że wody jeziora Slesińskiego mają około 3 stóp spadek większy ku Gopłu, aniżeli ku Warcie, że najwyższy punkt w tej okolicy wznosi się ponad jeziorem Gosławickiem, w miejscu, gdzie dawniej Goplenica wypływała ku Warcie; punkt ten jest wyższy ponad Gopło o 3 i pół metra. Z tej przyczyny wody z jeziora Ślesińskiego odpłynęły do Gopła i dalej. Dopływy Warty, n. p. Goplenica, ku południowi powysychały, z powodu że w tych stronach prawy brzeg

Warty wzniósł się wyżej z czasem w skutek nagromadzenia się piasku i mułu, jaki Warta w czasie wylewów pozostawiała. Zmiana poziomu wywołała nie tylko zmianę w kierunku rzek i strumyków, lecz i przekształciła w rozmaity sposób jeziora. W Gosławicach n. p. jest ślad, że tam gdzie teraz wody są najgłębsze jeziora, była wieś i grunta plebańskie. Z zamku wybudowanego przez Bolesława Chrobrego, zamienionego z czasem na browar, dostrzedz można, że niegdyś tylną bramą był wyjazd na drogę wprost do Warty, do Konina prowadzącą. Wedle tradycyj ludowych prowadziła od wsi Ślesina grobla do Lichenia, której teraz śladów szukać należy w głębokościach jeziora Ślesińskiego. Wody samego jeziora Gopła znacznie opadły ku końcowi jeszcze zeszłego wieku. Gdy około r. 1775 starano się, po przekopaniu kanału bydgoskiego, Noteć uczynić spławną, należało usunąć ważną przeszkodę z koryta rzeki. Otóż powyżej miasteczka Uścia koryto zatarasowane było mnóstwem kamieni i kłodami drzewa, tak że woda się wstrzymywała i na wiosnę w czasie powodzi szeroko po okolicy rozlewała; w miesiącach zaś letnich zwolna odpływała, tworząc poniżej Uścia liczne mielizny. Gdy zaś koryto oczyszczono i brzegi uregulowano, wody, od Gopła począwszy, równym prądem odpływać mogły, i wtedy to długość i głębokość Gopła znacznie jeszcze się zmniejszyły. Przed wykopaniem kanału w wiekach dawnych droga handlowa prowadziła od południa od Adryatyku do Koła nad Wartą, dalej do Gopła, Notecią ku północy, w miejscu, gdzie Noteć blisko Brdy zmienia kierunek ku zachodowi, szła droga dalej ku Wiśle depresyą, w której następnie kanał wykopano, a nareszcie Wisłą aż do Baltyku. (Porównaj: Sadowski: Drogi handlowe Greków i Rzymian). W Gople znaleziono na terytoryum Tarnówka bursztyn, gdy woda jeziora opadła; odkryto 2 siekierki kamienne, 6 brązowych, wielkich, otwartych pierścieni na drucie miedzianym, przedstawiających skalę tonów, używanych zapewne przez uderzenie do dzwonienia, a więc zastępujących niejako dzwony. *M. St.*

Goprzydowa, właściwie *Gosprzydowa* (ob.).

Gopszta, wieś rząd. i szl., nad jeziorem Gopszta, powiat trocki, 1 okr. adm., 12 w. od Trok, 4 domy, 26 mieszk., 13 katol., 13 izrael. (1866).

Gór..., por. *Gur...*

Gor, *Gorek*, *Gorysław*, *Goren*, rozmaite formy danego imienia, stanowią źródłosłów nazw: Goreczyn, Goreczyce, Gorysławice, Goreń itp. *Br. Ch.*

Góra, nazwa wielu wsi i osad, położonych przeważnie na wyniosłych brzegach Wisły i innych rzek większych. Zdaje się, że górą pierwotnie nazywano płaską wyniosłość wznoszącą się znacznie nad poziomem sąsiedniej wody; podczas gdy Chełm był to wyniosły szczyt, sterczący ponad lądową równiną. *Br. Ch.*

Góra 1.), wś i folw. rząd. nad Narwią, pow. warszawski, gm. Góra, par. Nowy-Dwór. Leży na lewym brzegu Narwi, o 6 w. od jej ujścia. Posiada urząd gminny, szkołę początkową i gorzelnię. W 1827 r. było tu 26 dm. i 305 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. V, w Jabłonnie; stacya poczt. Nowydwór. Liczy 12556 mr. obszaru i 3883 mk. Dobra rządowe Góra podług opisu z r. 1856 składają się z folwarku G., wsi: Krubin, Olszewnica, Janówek, Suchocin, Okunin, Wólka, Łączna i Skierdy; podług opisu z r. 1828 rozl. ogólna wynosiła około mr. 10700; istniały: gorzelnia, browar, wiatrak, młyn wodny i deptak, przewóz na rzece Wiśle i Narwi. Do roku 1839 dobra powyższe były własnością Wacława hr. Gutakowskiego; w skutek dopełnionej zamiany na inne dobra stały się własnością rządu. 2.) **G.** *Rysińska*, ob. *Dębe Wielkie*. 3.) **G.** i *G.-poduchowna*, wsie, pow. kaliski, gm. Staw, par. Góra, o 29 w. od Kalisza, nad strugą Kapuśniakiem, 13 dm., 81 mk., 16 mr. rozl. Folw. nad Swędrnią i probostwo mają 5 dm., 25 mk., 266 m. rozl. G. oddawna miała kościół drewniany parafialny, który, z biegiem czasu zrujnowany, ustąpił miejsca dzisiejszemu. Dawny kościół miał kaplicę św. Rocha, przytykającą do południowej ściany kościoła, w r. 1609 wybudowaną. Obecnie istniejący kościół w r. 1793 wystawiony kosztem parafian. Parafia G. liczy dusz 2193. Wś G. miała 1827 r. 14 dm., 125 mk. 4.) **G.** *Bałdrzychowska*, wś i folw., pow. łęczycki. Por. *Bałdrzychowska Góra*. 5.) **G.** *Św. Małgorzaty*, wieś i folw., pow. łęczycki, gmina Tum, par. Góra Ś. Małgorzaty. Posiada kościół paraf. murowany, który wraz z parafią erygować mieli 1040 r. Mieczysław II i jego bracia. Obecny kościół zapewne jeszcze ten sam. W 1827 r. było tu 23 dm. i 153 mk. Par. G. dek. łęczyckiego dawniej zgierskiego, 5932 dusz liczy. Folw. Góra św. Małgorzaty, od Łęczycy w. 8, ma rozl. mr. 179, a mianowicie: grunta orne i ogrody m. 137, łąk m. 35, nieużytki i place m. 7; bud. mur. 1, drew. 11; pokłady torfu w dobrym gatunku. Folwark ten w r. 1869 oddzielony od dóbr rządowych Brysk i nadany gen. Tuchołko, obecnie jest własnością prywatną. 6.) **G.**, wś i folw. nad Pilicą, na wzgórzu, pow. rawski, gm. Góra, par. Nowe-Miasto. Jest tu piękny park i pałac właściciela. W 1827 r. liczyła G. 20 dm. i 186 mk.; obecnie liczy 30 dm., 315 mk. i 529 mr. ziemi włośc. Dobra G. z przyległościami: Czerwona Karczma i Swidrygały, młynami Borowiec i Pobiedna, liczą 2313 mr. obszaru, w tem 1143 mr. ornej ziemi. Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w Nowem-Mieście nad Pilicą, liczy 21,493 mr. obszaru i 6056 mk. 7.) **G.**, wieś nad rz. Rawką, pow. brzeziński, gm. Popień, par. Jeżow. Leży na lewo od drogi bitej z Je-

żowa do Ujazdu. W 1827 r. było tu 14 dm. 37 mk., obecnie liczy 16 dm., 170 mk., ziemi włośc. 384 mr., młynar. 12 mr. 8.) **G.** liciąska, wś nad Pilicą, pow. rawski, gm. Rzeczyca, par. Inowłodz. W 1827 r. było tu 5 dm. i 49 mk. Leży w pobliżu wsi Liciążna. 9.) **G.**, folw. dóbr Włodowice, pow. będziński, gm. i par. Włodowice. Leży przy drodze z Jaworznika do Włodowic. 10.) **G.** Siewierska, wieś, pow. będziński, gm. Sulików, par. Siewierz. W 1827 r. było tu 13 dm., 80 mk. Na mapie woj. topogr. (XXI. c.) nie oznaczona wcale. 11.) **G.** Siewierska, wś i folw., pow. będziński, gm. Wojkowice-kościelne, par. Siemonia. W 1827 r. było tu 33 dm., 155 mk., obecnie liczy 31 dm., 252 mk., ziemi włośc. 211 mr., dwors. wraz z folwarkiem Strzyżowice 493 mr. Wieś ta ma pokłady rudy żelaznej. 12.) **G.**, wieś, pow. stopnicki, gm. Łubnice, par. Beszowa. W 1827 r. było tu 11 dm., 74 mk. 13.) **G.**, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Tuczępy. W 1827 r. było tu 18 dm. i 147 mk. 14.) **G.**-Jaroszyn, os. kościelna, nad rz. Wisłą, z lewego brzegu, pow. kozienicki, gm. Góra Puławska, par. Góra Jaroszyn. Leży na wyniosłym brzegu Wisły, naprzeciw Puław (Nowej Aleksandryi) i przytyka do Góry Puławskiej, która poprzednio istniała pod nazwą G. Jaroszyn i dopiero zapewne ks. Czartoryscy, wzniósłszy tu kościół murowany 1781 r., utworzyli tę drugą nazwę. W spisie wsi królestwa z 1827 r. podaną jeszcze jest jedynie Góra-Jaroszyn, licząca wtedy 51 dm., 263 mk., gdy obecnie są tu 2 dm., 3 mk. i 6 m. ziemi kościelnej. G.-Jaroszyn par. dek. kozienick., dawniej dek. zwoleńskiego, erekcyi jest niewiadomej; liczy 2284 dusz. 15.) **G.** Puławska, wś i folw. rządowy, majorat, nad Wisłą, z lewego brzegu, pow. kozienicki, gm. Góra Puławska, par. Góra Jaroszyn. Leży na wyniosłym brzegu Wisły, naprzeciw Puław (Nowej Aleksandryi), przy drodze bitej, łączącej Lublin i Puławy z Radomiem. Posiada urząd gminny, browar i dystylarnię. G. P. należała do 1831 r. do ks. Czartoryskich i nosiła przedtem nazwę Góry Jaroszyńskiej; obecnie stanowi majorat generała Reinthala. Liczy 54 dm., 462 mk.; 1412 mr. ziemi dwor. i 513 włośc. Gmina G. liczy 4897 mieszk., przestrzeni 18092 mórg, w tem ziemi dworskiej 9325 mr.; sąd gm. okr. III Mszadła o 10 w., st. poczt. Puławy (N. A.) przez Wisłę; gorzelnia, smolarnia, cegielnia i 3 młyny wodne. W skład gminy wchodzą: Anielin, Bronowice, Góra Jaroszyn, Góra Puławska, Kajetanów, Klikawa, Kowala, Kuroszów, Leokadyów, Łęka, Nasiłów, Nowa-Góra, Oleśniak, Opatkowice, Pachnowola, Pachnowolska-Wólka, Pająków, Piskorów, Polesie, Sadłowice, Smogorzew, Sosnów, Trzebianki, Zarzecze, Żabianka i Żurawieniec. 16.) **G.**, wś, pow. nowo-aleksandryjski gub. lubelskiej, gm. Godów, par. Chodel. 17.) **G.** i *Nowa G.*, wsie, pow. lubelski, gm. Wojciechów, par. Bełżyce. W 1827 r. było tu 6 dm. i 43 mk. Por. *Chmielnik.* 18.) **G.**, wś, pow. płocki, gm. i par. Góra. Leży przy trakcie z Płocka do Płońska, o 29 w. od Płocka, posiada kościół paraf. drewniany, sąd gminny. W 1827 r. liczono tu 12 dm. i 91 mk. Wieś G. liczy 210 mieszk., 39 osad włośc., 7 dm., powierzchni 114 mr. Fol. zajmuje powierzchni 917 mr., w tem 685 mr. gruntu ornego; 94 mk., 9 dm. Przed kilku laty była stacya poczt. (Góra Płocka), obecnie przeniesiona do wsi Starożreby. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I, zajmuje powierzchni 10,554 mr. (8066 mr. gruntu ornego i 277 mr. nieużytków), liczy 2402 mk., 1132 męż., 1270 kob.; w gminie znajdują się 2 kościoły katol. paraf., sąd gminny, karczem 5, wiatraków 6, domów mieszkalnych 234. Do gminy należą następujące miejscowości: Bromierz, Brudzyno, Dłużniewo małe i duże, Góra, Goszczyno-górne, Goszczyno-Kutasy, Goszczyno-Karnięcin, Kierz, Karwowo-podgórne, Karwowo-błażejewne, K.-krzywonice, K.-trojany, K.-Orszymowice, Małachowo, Młodochowo, Rogotwórsk, Rostkowo, Sokolniki, Strzeszewo wielkie, Strzeszewo-Kulińskie, Warszewka, Wępiły, Wrogocin. 19.) **G.**-strękowa, wś nad rz. Narwią, pow. łomżyński, gm. Chlebiotki, par. Zawady. 20.) **G.**-powielińska, os., pow. pułtuski, gm. Gzowo, par. Smogorzewo. Jest to osada przy wsi Powielni, na wyniosłości, ponad doliną którą płynie mały strumień. 21.) **G.**, wś, pow. suwalski, gm. Kukowo, par. Suwałki. Odl. 14 w. od Suwałk, liczy 17 dm. i 116 mieszk. *Br. Ch.*

Góra lub *Aleksieje*, wś szlach., nad jeziorem Szczojno, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 48 i pół w. od Dzisny, 1 dom, 6 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś w pow. borysowskim, gminy hlewińskiej, nad rz. Plisą, przy drodze z Borysowa do Berezyny luboszańskiej, domów 16, ludności 115 dusz, w liczbie tej 63 męż., 52 kob. wyznania prawosł. G. ma młyny i tartak a od roku na rzece Plisie egzystuje fabryka gwoździ drewnianych. 3.) **G.** jasna, folw. w pow. borysowskim, dziedzictwo Późniaków, ma obszaru przeszło 220 mr. 4.) **G.** wołowa, folw. w pow. borysowskim, dziedzictwo Ciechanowieckich, ma obszaru około 830 mr., w tem lasów przeszło 230 mr. 5.) **G.** brzozowa, mała osada wiejska, we wschodniej stronie powiatu borysowskiego, na północ od Borysowa, w okolicy wsi Gumniszcze. 6.) **G.** przebita, folw. w pow. rzeczyckim, nabyty w 1868 r. przez włościanina Hurynowicza, ma obszaru 270 mr. 7.) **G.** lisia, niewielka wś poleska w pow. ihumeńskim, na północo-zachód o parę mil od Ihumenia, w głuchej miejscowości, dość podniesio-

nej nad poziom otaczających błot i lasów. Zapewne nazwę swoją wzięła od lisich gniazd. 8.) **G.** wysoka, folwark w pow. ihumeńskim, na wschód od pow. miasta Ihumenia o 4 mile, nad rz. Usą położony, gleba lekka, łąki wyborne; folw. ten do roku 1863 razem z fundum Bohuszewicze należał do zamożnej rodziny Świętorzeckich; w tym czasie skonfiskowany, a w r. 1875 oddany tytułem nagrody urzędnikowi Szołgunowowi; lasu dużo. *Al. Jel.*

Góra 1.), **G.** św. Jana (z Pobręczynem), wś w Podgórzu, pow. limanowskim, dek. tymbarskim, o 1.7 kil. od Szczyrzyca, 6 kil. na płn. od st. poczt. w Skrzydlny a 35 na płd. od Krakowa, położona na wyniosłem wzgórzu, wys. podł. pomiaru katastr. 226·1 sążni npm., dominującem nad falistą pagórkowatą okolicą Szczyrzyca, Skrzydlny i Jodłownika, gęsto zasianą ukrytemi śród sadów wioskami, zamkniętą od zachodu i południa pasmem gor porosłych lasami, ponad które wznoszą się malowniczo szczyty: Kostrzy w. 393·4 sąż., Snieżnicy w. 529·8 sąż., Cietnia w. 436·8 sąż. i Grodziska w. 328·4 sąż. Ta osada otrzymała nazwę od kościoła pod wezw. narodzenia i ścięcia św. Jana Chrzciciela, założonego tu prawdopodobnie w pierwszych czasach zaprowadzenia w tej okolicy chrześciaństwa, jako najdalej ku górom — wówczas jeszcze napół dziką ludnością z rzadka zamieszkałym — wysunięta przednia straż nowej wiary i cywilizacyi. Według zapisków zachowanych w archiwum klasztoru szczyrzyckiego, był tutejszy kościół od założenia swego aż do niewiadomego czasu, macierzą kościoła w m. Myślenicach; oprócz tego należały pierwotnie do tutejszej parafii — obok innych — wszystkie wsie tworzące teraz parafie Skrzydlną i Szczyrzyc, do czasu erekcyi tychże. Po przeniesieniu klasztoru cystersów z Ludzimierza do Szczyrzyca i założeniu tamże klasztoru r. 1243, wszczął się spór o prawo patronatu nad kościołem w Górze św. Jana, między dziedzicami Skrzydlny, bracią Zdzisławem i Ratułdem synami grabiego Żyły, a konwentem szczyrzyckim, które ostatecznie w grodzie krakowskim 4 maja r. 1296 opatowi przysądzono. (Ob. Munimenta klasztoru szczyrzyckiego; Paprockiego Herby r. p. pod hb. Gryf i Ratułt). Tej wsi należącej do dóbr cystersów konwentu szczyrzyckiego, nadał król Władysław Jagiełło dnia 10 sierpnia r. 1416 przywilej na miasto z prawem teutońskiem (Archiw. klaszt. szczyrzyck.) którego jednak niema tu ani śladu ani pamiętnika; natomiast rozszerzono nazwę uprzywilejowanej wioski na przyległą miejscowość Szczyrzyc, mieszczącą w sobie klasztor cystersów, niegdyś rezydencyą bogatego opactwa, od której wziął nazwę cały powiat; jakoż dawne pisma mienią Szczyrzyc „alias Góra św. Jana“, co wszakże nie przyjęło się w ustach ludu. Po zniszczeniu zębem czasu pierwotnego kościoła par. w Górze św. Jana postawił tu r. 1720 Przemysław Sobolewski, pleban tutejszy i dziedzic Słupia, zakonnik szczyrzycki, własnym kosztem teraźniejszy kościół i zabudowania gospodarskie, które następnie r. 1798 Kwiryn Domaradzki przeor szczyrzycki odrestaurowawszy, uzyskał u władz uznanie kościoła klasztoru szczyrzyckiego za macierz parafii, a G. św. Jana za filią, skutkiem czego miejscowości bliższe Szczyrzyca przyłączono do tej nowej parafii, a bliższe G. św. Jana pozostawiono nowej filii. Należą więc teraz do niej wsie: G. św. Jana, Pobręczyn, Krzesławice, Krasne, Mstów, Żegartowice i Kwasocice, Słupia, Bojańczyce, Lasocice, Żyrosławice, Lipie i Sadek, Dąbrówka i Górne Poznachowice; razem wiernych 2995, żydów 58. We wsi Krzesławicach nad rzeką Stradomką, w miejscu zwanem Podkamień, jest pustelnia zamieszkała obecnie przez tercyarza zak. św. Franciszka. Wś G. św. Jana ma rozl. 824 mr., dm. 40. mk. 446; gleba urodzajna pszenna glina, sadownictwo rozpowszechnione; waga stosunków całej tej okolicy jest ku Krakowu i Wieliczce, dokąd tutejsza ludność wywozi rolne produkta i chodzi za zarobkiem. Włościanie religijni, pracowici i w ogóle zamożni, mają tu już cechę ludu krakowskiego. Ta wieś była przynależnością stołowych dóbr opata szczyrzyckiego do r. 1782, w którym rząd austr. — zniósłszy to opactwo, a pozostawiwszy klasztor i resztę nieodjętych mu włości pod zwierzchnictwem przeora — zajął opackie dobra na fundusz religijny; następnie oddał je spadkobiercom Tadeusza hr. Dieduszyckiego w sumie 23.407 złr. $50^3|_8$ gr., jako częściowy ekwiwalent za odstąpione ces. skarbowi solne dobra Kałusz, a od których je szczyrzyccy cystersi wraz z G. św. Jana napowrót odkupili (porównaj Szczyrzyc). Wieś G. św. Jana ma kasę pożyczk. gm. z kapitałem 386 złr. 2.) **G.**, przys. Huty komorowskiej w powiecie tarnobrzeskim, par. łac. i urząd poczt. w Maydanie. 3.) **G.** brzostowa (por. *Brzostowa góra*), wś w pow. tarnobrzeskim, należy do parafii rzym. kat., i urzędu poczt. w Maydanie, zkąd jest o 3 kil. odległa. Mieszk. 979. 4.) **G.** ropczycka, wś w pow. ropczyckim, ma kościół paraf. drewniany, erekcyi i konsekracyi niewiadomej, pod wezw. św. Jakóba Ap. (Parafia ta ma 4206 kat., 30 izr., akta od r. 1673) należy do sądu pow. w Ropczycach a urzędu poczt. w Sędziszowie, zkąd jest o 3 kil. odległa i liczy 368 mieszk. Większa pos. (hr. Starzeński) wynosi 368 m. n. a. roli, 46 m. łąk i ogrodów i 19 m. pastwisk; mniejsza pos. 469 m. n. a. roli, 81 m. łąk i ogrodów i 45 m. past. W czasie wojny austryacko-pruskiej 1866 uformował tutaj hr. Starzeński pułk ochotniczy

krakusów. 5.) G. motyczna, wieś na lewym brzegu Wisłoki w pow. pilzneńskim, należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Dębicy a parafii rzym. kat. w Straszęcinie. Liczy 731 mieszk. rzym. kat. wyznania. Większa pos. (hr. Raczyński) wynosi 304 m. n. austr. roli, 25 m. ogrodów i łąk, 18 m. pastwisk i 92 m. lasu; mniejsza pos. 920 m. roli, 119 m. ogr. i łąk i 84 m. past. 6.) G., przys. Rokitna. 7.) G. (z Kuliczkowem), wś, pow. sokalski, o $^1/_2$ mili na południe od Bełza, dotyka północną stronę ciężkiej bełzkiej ziemi, południową zaś wchodzi w piaszczystą i lesistą okolicę Wielkich Mostów. Posiadłość więk. obejmuje 820 kw. m., włościanie posiad. 962 kw. m. a., ludności ma 307, w tem 80 rzym. kat., należących do par. w Bełzie; 217 gr. kat. należących do parafii w Waniowie, reszta izrael. Właściciel więk. pos. Osmalski Władysław. *M. Ż. S.* i *Mac.*

Góra 1.), wś, pow. pleszewski. W pobliżu początki wschodnie błot obrzańskich, dobre łąki, bogate pokłady torfu, lasy liściate i iglicowe; 30 dm., 349 mk., 56 ew., 293 kat., 141 analf. Poczta na miejscu, st. kolei żel. Jarocin o 10 kil. 2.) G., dom., pow. pleszewski, 15790 mr. rozl., 7 miejsc.: 1) G.; folwarki: 2) Brzostów, 3) Lobesz, 4) Noskow, 5) Panienka, 6) Parzęczew, 7) leśnictwo Górskie budy (Görabuden); 44 dm., 866 mk., 166 ew., 700 kat., 283 analf. Dwie gorzelnie, browar, młyn parowy, piec pierścienowy wielkich rozmiarów do wypalania cegły. Ajentura pocztowa; poczta osobowa chodzi z Jarocina przez Górę do Leszna. 3.) G., wś, pow. średzki, ma 2 folw.: 1) 592 mr. rozl.; 2) 233 mr.; własność Waligórskiego; 15 dm., 163 mk., 70 ew., 93 katol., 54 analf. Poczta i kolej żel. w Pobiedziskach (Pudewitz) o 6 kil. 4.) G., wś, pow. śremski, nad Wartą, 9 dm., 58 mk., 5 ew., 53 kat., 8 analf. Poczta w Śremie o 4 kil., kolej żelazna w Czempiniu o 15 kil. 5.) G., dom., powiat śremski (z Szymanowem, Górką i Tworzykowem 4882 mr. rozl.), tworzy oddzielną gminę, 11 dm., 157 mk., wszyscy kat., 52 analf. Własność hr. Platera. Tnż nad Wartą odkryto cmentarzysko bogate w urny; przedmioty brązowe, żelazne, małe bożyszcze kamienne z trupią głową. 6.) G., wś, pow. poznański, 5 dm., 39 mk., 8 ewang., 31 kat., 23 analf. Poczta w Tarnowie o 3 kil., st. kolei żel. w Buku o 16 kil., w Poznaniu o 23 kil. 7.) G., dom., pow. poznański, 1800 mr. rozl., 13 dm., 184 mk., 24 ew., 160 kat., 109 analf. 8.) G., wś, pow. międzychodzki, o 4 kil. na południe od Warty, nad jeziorem, 39 dm., 322 mk., 209 ew., 113 kat., 12 analf. Poczta w Sierakowie (Zirke) o 5 kil., kolej żel. w Wronkach o 27 kil. 9.) G., gm., pow. ostrzeszowski, 7 miejsc.: 1) pustkowia Piaski; 2) Onufry; 3) Lipnik; 4) Wesoła; 5) Puszki; 6) Wesoła; 7) Sójka; 55 dm., 478 mk., 50 ew., 428 kat., 221 analf. Poczta w Kobylej górze, st. kolei żel. w Ostrzeszowie (Schildberg). 10) G., folw., pow. wrzesiński, 909 mr. rozl., należy do Brudzewa. 11.) G. (Bergen), wś, pow. szubiński, 38 dm., 380 mk., 54 ew., 326 kat., 150 analf. Kościół parafialny katol. dek. żnińskiego. Poczta w Żninie o 2 kil., st. kolei żel. w Mogilnie o 30 kil. 12.) G., folw., pow. szubiński, królewszczyzna 1309 mr. rozl.; II folw.: 437 mr. rozl.; grunta plebańskie 593 mr.; 4 dm., 85 mk., 14 ew., 71 kat., 42 analf. 13.) G., wś, pow. inowrocławski, 14 dm., 114 mk., 2 ew., 112 kat., 30 analf. Kościół paraf. dekan. gniewkowskiego. Poczta i kolej żelazna w Inowrocławiu o 9 kil. 14.) G., dom., pow. inowrocławski, 1242 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G. folw.; 2) G. probostwo; 7 dm., 110 mk., 1 ew., 109 kat., 48 analf. Por. *Witowy*. 15.) G., wś, pow. mogilnicki nad jeziorem, 9 dm., 97 mk., 55 ewang., 42 kat., 41 analf. Poczta w Kwieciszewie o 5 kil., kolej żel. w Mogilnie o 8 kil. 16.) G. (Guhren), wś nad Notecią, pow. czarnkowski, 26 dm., 209 mk., 4 ew., 205 kat., 101 analf. Poczta w Czarnkowie o 6 kil., st. kolei żel. w Wronkach o 30 kil., w Trzciance (Schönlanke) o 28 kil.

Góra 1.), niem. *Gohra*, rycer. dobra z filialnym kościołem, pow. wejherowski, na małem wzgórzu, zkąd wieś nazwę wzięła, tuż nad traktem wejherowsko-pomorskim; najbliższa stacyą kolei żel. Bolszewo oddalona pół mili. Razem z przynależnościami Nowy dwór i Paradyż (Paradies) obejmuje oprócz folwarku pańskiego posiadł. gbur. 2, ogrodn. 2, włók 173, katol. 160, ewang. 225, dom. mieszk. 26. Kościół filialny w miejscu, parafia i poczta Wejherowo, dokąd odległość 1 i pół mili. Szkoła także jest w miejscu. Wieś G. posiada znaczne obszary boru (około mr. 2400), cegielnię, fabrykę wapna (Kalkbrennerei) i owczarnię. Oddawna byłyto dobra rządowe i trzymali je zazwyczaj tenuci czyli dzierżawcy królewscy. R. 1583 posiadała je pani jakaś Wejherowa dobra katoliczka; ona to najbardziej kościół tutejszy dla katolików uratowała, bo go już przez dłuższy czas używali innowiercy. Osobliwie pobliscy panowie z Bolszewa koniecznie chcieli mieć ten kościół. Około tegoż r. 1583 pan Janowski, sędzia ziemski pucki, zagorzały heretyk, nawet z zbrojną mocą naszedł kościół, kiedy mu córka umarła, kazał nabożeństwo przez predykanta swojego odprawić i córkę w kościele pochować. Potem Ernest Wejher przybył, żeby owego predykanta ukarać, ale już uszedł. Od tego czasu pozostał kościół w rękach katolików. Jaki był stan wioski za polskich rządów, opisuje lustracya z roku 1678: „Wieś Góra trzyma szlachetny Maciej Burzkowski J. K. M. chorąży; pokazał przywilej cessyi J. M. pani Zawadzkiej starościny puckiej

od K. J. M. Jana Kazimierza d. 26 marca 1658 in jus emphiteuticum na lat 46 panu Janowi Burzkowskiemu, rodzicowi swemu a teraz koledze naszemu dany (r. 1678 był on prob. ostrowskim, sekret. król. i należał do komisyi odbierającej te dobra starostwa puckiego z zastawu od Gdańszczan), który mu rigore consensus K. J. M. Michała d. 3 lucego 1671 cessit de jure, ma i konfirmacyą tego teraźniejszego K. J. M. Jana III z d. 8 list. 1677. My go do J. K. M. remisimus conservando in possessione, napomniawszy, aby bonate cum subditis i lasy in integro conservet, których lasów inspekcyą mieć kazaliśmy leśnemu puckiemu. Jest tam kościół do którego włók 2; sołtysów 2 jeden Matys Słowik na włókach 2 z żoną; powinność jak i innych sołtysów podwody odprawować. Drugie sołtystwo trzyma szlachetny p. Jerzy Rybiński, poborca powiatu puckiego; nabył je od Jakóba Karzeński Parchemow, sołtysa vigore consensus teraźniejszego K. J. M. Jana III z d. 3 lutego 1678; nadto pokazał literas privilegii ex actis pucensibus Ottonis Machowitz palatini Pomeraniae capitanei pucensis bez oryginału i eximi ab onere drugich sołtysów, zwłaszcza podwód, prosił. My zaś w tem z prawami et cum petito do J. K. M. remisimus. Jest tam młynarz na pustej włóce 1 i kowal, zowią go Grabowski, także ną jednej włóce. Płaci kanonu tenże pomieniony pan Burzkowski z tej wsi do zamku zł. 133 gr. 10, a podatku wybranieckiego na każdy rok zł. 12. Przy tej wsi jest jezioro (znacznie odległe poza rz. Redą, która z niego ma dopływ; nazywało się w aktach Reczko i było o nie wiele sporów, osobliwie z Gdańszczanami) zamkowi należące, do którego zamek rybaka chować powinien i chałupę mu wystawić, doglądając aby prowent z tego był. Sołtysi zaś tameczni ryby odwozić mają". R. 1770 trzymał tę wieś Jakób Przebendowski generał pruski. Obecnie, nie wiedzieć od którego czasu, znajduje się w ręku prywatnem, i są to dobra rycerskie. Oddawna istniał tu kościół, który był parafialnym. Dopiero kiedy około połowy XVII wieku Jakób Wejher miasto w pobliżu Wejherowo ufundował i kościół w niem parafialny założył, został przyłączony jako filialny do Wejherowa. Tytuł ma św. Macieja Ap., patronatu jest królewskiego, teraźniejszy budowano r. 1825. Wioski liczne do niego należą i to z wejherowskiego powiatu: Góra, Paradyż (Paradies), Żelewo, Grabowino, Zamostne, Kniewo, Rybno, Rybinko, Waszkowo, Prynkowo, Prysnowo, Orle, Bolszewo; z lęborskiego powiatu: Lisewo, Hamerek, Słuchowo, Jeleniewo (Gellnow?), Chynowo i Dąbrówka. Szkoła tutejsza katol. ma dzieci 38 ze wsi Góry, Żelewa, Grabowina, Bielawy i folw. Paradyż. 2.) **G.**, niem. *Gorra*, dobra rycerskie, pow. kościerski, w pobliżu dość znacznego jeziora i rz. Wierzycy (Ferse Fl.), z folw. Nowydwór (Neuhof) obejmuje mr. 5068; katol. 183, ewang. 138, dom. mieszk. 23. Parafia Pinczyn, szkoła Koźmin, poczta i stacya kolei żel. Zblewo (Hoch-Stüblau). Odległość od Kościerzyny 4 mile. R. 1789 właściciel Józef Górski asesor tczewski. 3.) **G.**, niem. *Gurra*, pow. jańsborski, ob. *Góry*. *Kś. F.*

Góra, niem. *Guhrau* 1.), wieś i dobra, pow. pszczyński, par. Miedzna, nad Wisłą, o półtorej mili na wschód od Pszczyny. Dobra G., własność księcia Pszczyny, mają 3 folw. (Góra, Dąbrowa i Grosshof), 2 owczarnie: Sandschaeferei, Feldschaeferei, i obejmują z przyległym folwarkiem Zawadką 2684 m. rozl., w glebie piaszczystej. Wś G. ma filialny kościół św. Barbary i szkołę katolicką. 2.) **G.**, niem. *Guhrau*, m. pow. na Śląsku, w okr. reg. wrocławskim, ma 4100 mk., szkołę realną drugorzędną, 83 wiatraki, fabrykę organów, słynie z hodowli szparagów, 10 jarmarków. Po wojnie 30-letniej 600 dm. stało tu pustkami. Kościół paraf. katol. był założony 1032 — 37 r.; za miastem cmentarny kościół Bożego Ciała i kalwarya. Od r. 1744 kościół ewangielicki i takaż kaplica na dawnym blichu. Powiat górski ma 12 mil kw. rozl., 37000 mk., przeważnie ewangielików i prawie wyłącznie niemców. Grunta po największej części piaszczyste, łąk i lasu dużo, bardzo wiele młynów, kwitnąca hodowla owiec. W powiecie miasta: Wąsosz, Czernina i wś Ryczyn. *F. S.*

Góra, ob. *Górka*, *Góry*, *Górki* itp.

Góra Brygowa, ob. *Drohobycz*, str. 155.

Gora Homora, ob. *Gura Humora*.

Góra Jasna, ob. *Jasnagóra*.

Góra-Kalwarya, miasto nad Wisłą z lewego brzegu, pow. grójecki, leży pod 51°59'3 szer. i 38°54'7 dług. geograf. (wieża kościoła bernard. 51°58'56"7 szer. i 18°52'59"8 dług. od Paryża), odl. 35 w. od Warszawy, 2 w. od Czerska, połączona z Warszawą i Nową Aleksandryą (Puławami) drogą bitą. Posiada kościół paraf. murowany, dom przytułku na 150 osób, szpital przy domu przytułku na 5 łóżek, sąd pokoju okr. IV należący do zjazdu sędz. w Warszawie, szkołę początkową, urząd miejski, stacyą pocztową. W 1827 r. było tu 90 dm. i 1234 mk.; w 1862 r. liczono 99 dm. (36 mur.) i 2101 mk., w tej liczbie 1353 żydów; w 1877 było 2819 mk. (1425 męż. i 1394 kob.); dziś 130 dm., 3225 mk. Dochody miejskie wynosiły 1877 r. 4722 rs., rozchód 4396. Fabryk niema tu wcale. G. jako wieś istniała od czasów bardzo odległych, tak że już w 1252 założono tu parafią i zbudowano kościół drewniany staraniem Bogufała bisk. poznańskiego. W XVII w. w czasie wojen szwedzkich G. została zniszczoną i wyludnioną przez morową zarazę, ko-

ściół poszedł w ruinę. W 1666 roku Stefan Wierzbowski bisk. poznański nabył G. i przyległą Wólkę Górską (attynencya Wyględów) i urządził tu kalwaryą na wzór i wymiary jerozolimskiej. Oznaczył stacye, wznosił kaplice, domki, kościoły. W 1670 r. uzyskał on od Michała Korybuta przywilej na założenie miasteczka pod nazwą Nowy Jeruzalem, z rozmaitymi swobodami dla osadników i wyłączeniem żydów i różnowierców. Jan III w 1676 i 1680 r. nadał miastu wszelkie swobody i prawa miast królewskich i pozwolił założyć cechy. Fundator miasta bisk. Wierzbowski stale tu przemieszkiwał, dozorując pilnie budowy projektowanej kalwaryi. Zostawszy arcybiskupem i prymasem, nie opuścił Góry, i tu zakończył życie 1686 r., nie wykończywszy swych planów. Na głównej wyniosłości Kalwaryi wzniósł on kościół św. Krzyża i przy nim osadził ks. filipinów a od 1683 r. ks. komunistów. Tu według swej woli został pochowany. Kościół ten wraz z kaplicami stacyjnemi opuszczony, uległ ruinie, został rozebrany a na jego miejscu istnieje cmentarz grzebalny. Istniały tu również kościół i klasztor dominikanów—obserwantów na górze zwanej Syon, spalony w 1794 r.; kościół i klasztor panien dominikanek, którego mury po spaleniu w 1794 r. przetrwały w ruinie do 1853 r.; kolegium pijarów z konwiktem, zniesione przez rząd pruski, gmachy obrócono na koszary, a następnie na urządzenie domu przytułku dla starców i kalek; klasztory bernardynów i maryanów (z 1674 r.) przetrwały do ostatnich czasów. Kościół bernardyński, wzniesiony w XVII w. w miejscu pierwotnego parafialnego kościołka, obrócony został obecnie na parafialny. Ta mnogość kościołów, klasztorów i kaplic, przy ubóstwie właściwego miasta, przedstawiała dziwny kontrast, który nasunął Krasickiemu znaną żartobliwą charakterystykę G.: „Domki szczupłe, tych niewiele, A zaś kościół przy kościele; Zgoła wszystko niezamożnie, Pusto, głodno lecz pobożnie" itd. W początku bieżącego stulecia żydzi po zniesieniu wyłączającego ich zakazu wcisnęli się w znacznej liczbie, lecz nie zdołali podnieść martwego miasteczka. Podniesienie dwukrotne G. do stopnia miasta powiatowego raz w 1815 r. na miejsce Czerska, drugi raz w 1866 r. przy otworzeniu powiatu górno-kalwaryjskiego nie zdołało zastąpić braku innych warunków pomyślnego rozwoju. Ze zniesieniem powiatu w 1879 r. straciła znowu G. jedyną podstawę swego znaczenia. Jako punkt najdogodniejszej przeprawy przez Wisłę dla armii działającej w obrębie królestwa, G. była widownią wielu walk, zarówno w czasie wojen szwedzkich w XVII w. jak i w 1794, 1809 i 1831 r. O. G. K. pisał: Tym. Lipiński „Miasto G. K., opis historyczny" (Bibl. Warsz. 1842 IV i 548) i bezimienny autor w osobnej szczegółowej monografii: „G. K. czyli Nowy Jeruzalem — opis historyczno-statystyczny". Warszawa 1854 r. Górno-kalwaryjski powiat istniał od 1866 do 1879 r., w którym wcielony został do powiatu grójeckiego (ob.). Dekanat górno-kalwaryjski dyec. warszawskiej składał się z 12 parafij: Chynów, Czersk, Drwalew, Góra-Kalwarya, Jazgarzew, Konary, Ostrołęka, Pieczyska, Prażmów, Sobików, Warka z filią w miejscu i Wrociszewice. *Br. Ch.*

Góra od świniek, wzgórze rozłożone na zachód od Babic w pow. przemyskim, między Sanem a dopływem jego Kamieńcem. Wzgórze to przerzyna potok Świńka, płynący od płn. ku płd., do Sanu. *Lu. Dz.*

Góra Siewierska, *Puławska, św. Małgorzaty, Lisia, Wysoka, Ropczycka, Motyczna* itp., ob. w artykułach p. n. *Góra.*

Góra (Srébrna), ob. *Srébrnagóra.*

Góra św. Wawrzyńca, po niem. w starych pismach *Puterberg*, później *Butterberg* albo *Laurentiusberg* zwana, na prawym brzegu Wisły, pomiędzy Chełmnem a Starogrodem położona, w pow. chełmińskim, około pół mili od Chełmna. Z natury jest ta góra bardzo obronna. Po jednej stronie parów przepaścisty, z drugiej odnoga Wisły, a wreszcie wały i okopy nie dopuściłyby łatwo nieprzyjaciela. Prawdopodobnie oddawna istniał gród obronny na tej górze. R. 1244 krzyżacy, tocząc walkę zaciętą z księciem pomorskim Swiętopełkiem, nanowo zamek obwarowali. Później stał się mniej potrzebnym, osobliwie z powodu pobliskiego zamku starogrodzkiego. Około r. 1283 krzyżacki landmistrz pruski Konrad von Thierberg kazał go rozebrać, a materyał Wisłą powieść do Gniewu, gdzie nowy zamek właśnie budowano. Przeszło 400 lat potem biskup chełmiński Opaliński ufundował dość znakomitą kaplicę na tej górze i oddał ją ku czci św. Wawrzyńca. Pierwszy kamień węgielny położył kanonik Nyczkowski d. 4 listopada 1691 roku; budowana była w pruski mur, dosyć obszerna, kształt miała regularnego ośmiokąta. Fundator przyłączył tę kaplicę jako małą filią do Chełmna. Na odprawianie nabożeństwa przeznaczył 12000 tynfów. W dzień św. Wawrzyńca odbywały się sławne odpusty na odludnej zresztą górze, połączone z jarmarkiem, przy wielkim napływie ludu. Wreszcie odprawiało się nabożeństwo na Wawrzyńcowej górze w czasach zaraźliwego powietrza. Ile razy bowiem dla zaraźliwej tej choroby zamykały się bramy miasta, jeden z duchownych, który w Uściu zwykle przebywał, co niedzielę i święto udawał się do kaplicy św. Wawrzyńca, ażeby dla okolicznych wiernych nabożeństwo odprawiać i sakramenta św. udzielać. Zresztą w inne dni góra zupełnie była samotna.

Jeden tylko staruszek osiadł tu jak pustelnik (eremita) pobożny, który miał staranie o kaplicę i codzień 3 razy dzwonił na modlitwę. Mieszkał tuż opodal pod górą w małym domku o dwóch izdebkach. Żył zwykle z jałmużny. Jeden z pomiędzy nich zasłynął nadzwyczajną świętobliwością życia. Był to Andrzej, z Danii rodem, który w czasie szwedzkich wojen dostał się w nasze strony i potem osiadł w Osnowie przy Chełmnie; pielgrzymował ztąd do Rzymu, do Baru, nareszcie w podeszłym już wieku zajął pustelnię. Utrzymują, że miewał różne wizye; umarł r. 1710, powszechnie za świątobliwego uważany; pochowany z wielką okazałością w chełmińskiej farze. Za pruskich czasów nabożeństwo na Wawrzyńcowej górze powoli ustało, kaplica bez opieki podupadała, rozebrano ją r. 1836. Teraz na górze znowu jest głucho, tylko stare zachowane okopy i szańce świadczą o rycerzach i bitwach. Porównaj ks. Fankidejski „Utracone kościoły i kaplice“ 15. *Ks. F.*

Góra (Twarda), ob. *Twardagóra.*

Góra Wilcza, ob. *Wilczagóra.*

Góra Zbylitowska, ob. *Zbylitowska Góra.*

Goracz, zaścianek nad bezimienną strugą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany w. 62, Dziewieniszek w. 34, mk. katol 15 (1866).

Goraczkowice, ob. *Graschwitz* (niem.).

Goradze 1.) *Gorazdz*, niem. *Gorasdze*, wś i dobra, pow. wielkostrzelecki, przy kolei żel., o 2.9 mil od W. Strzelc, par. W. Kamień. Dobra od stu lat z górą należą do majoratu krapkowickiego i obejmują 2900 mr. rozl., z czego tylko 80 mr. roli ornej, reszta lasy. Gleba piasek, po części z gliną,, podłoże wapień. Kilka pieców wapiennych. Wieś ma 15 osad, 290 mr. rozl. i także parę wapielni. 2.) **G.**, *Goradzie, Guradzie*, pustkowie należące do Semrowic, pow. lubliniecki. 3.) **G.**, młyn wodny, należący do Jeżowej, pow. lubliniecki. *F. S.*

Goraj 1.) dawniej miasteczko, dziś osada, pow. zamojski, gm. i par. Goraj, w IV okręgu sądu gminnego w Gorajcu (ob.). Leży o 49 w. na zachód od Zamościa, w górzystej okolicy, nad rzeczką Ładą, przy trakcie z Lublina do Biłgoraja. Odl. od Szczebrzeszyna w. 28, Janowa ord. w. 18 i Lublina w. 63. Wiadomości o czasie pierwiastkowego założenia G., dawniej także i Ładą zwanego, na miejscu odnaleźć nie można, lecz według autorów „Starożytnej Polski“ (t.II, 1150, 1156), starożytna wś G. czyli Łada w XIII już w. posiadała i otaczała zamek królewski Goraj, inaczej Łada zwany, który w cennym Atlasie I. A. Jabłonowskiego (Londyn 1772 r.) figuruje pod nazwą „Guraia“, zapewne na dzisiejszém wzgórzu dominującém nad poziomem ziemi i stawem, nad którym stoi folw. Zagrody, gdyż z pod zabudowań tegoż wydobywają się szczątki kamienia i wapna w dość obfitej ilości i o znacznych rozmiarach. Zamek ten z otaczającą go wsią i innemi jako to: Rodzanczinem (obecnie Radzięcin), Brenwiczą (Branew) i t. d. oraz, jak świadczy Enc. Org. (t. IV, 439) z włośćmi szczebrzeskiemi, król Polski i Węgierski Ludwik I. w nagrodę rozlicznych zasług Dymitra, wice-podskarbiego koron., nadał temuż Dymitrowi i jego rodzonemu bratu Iwanowi, dziedzicom z Klecz, herbu Korczak, na dziedzictwo, przez przywilej, datowany pod zamkiem bełzkim w ziemi ruskiej 26 lipca 1377 roku, z wyjęciem tych włości z pod prawa i urzędów polskich a nadaniem prawa niemiec. średzkiego, podług którego sołtysi mieli być instancyą z ostateczną apelacyą do dziedzica. Nadanie to konfirmował Władysław Jagiełło listem danym w Krakowie 1389 r. i za jego to dopiero panowania G. z osady wiejskiej do rzędu miasta wyniesionym został w dzień św. Barbary, zapewne 4 grudnia, 1398 roku. Zygmunt I w r. 1508, miasto G., będące wówczas własnością Mik. Firleja z Dąbrowicy, wojew. lubelskiego, przeniósł z prawa polskiego na magdeburskie. Następnie zaś, gdy pożar strawił dawne przywileje miasta, późniejszy dziedzic tegoż, Stanisław hr. z Górki syn Andrzeja kaszt. poznańskiego i jenerała wielkopols., odnowił wszystkie nadania poprzedników w r. 1561, przepisując zachowanie prawa magdebur. przy urządzeniu dochodów i powinności miejskich. Oprócz tego G. otrzymał przywileje na jarmarki od króla Zygmunta Augusta w r. 1569 i Zygmunta III w r. 1600. W czasach kiedy G. był własnością Firlejów, znajdował się tu głośny w naszych dziejach zbór kalwiński, istniejący jeszcze w pierwszych latach XVII w. Dymitr Gorajski podkomorzy poznański, fundował tu kościół w r. 1379 pod tytułem św. Bartłomieja, który zgorzał w czasie srogiego pożaru, jaki nawiedził G. na początku drugiej połowy XV w., pożerając z nim i dowody miasta i kościołów, a inny kościół drewniany zbudowano w r. 1520 na miejscu starej kaplicy, do którego w dalszym czasie kościół radzięcki, zborem kalwińskim będący, przyłączono, lecz wspomnienia o tych świątyniach dziś do tradycyi tylko należą. Niegdy, jak wnosić można z powyższej historyi i miejscowego podania, miasto G. było dosyć przemysłowe, lecz z czasem, zwykłą koleją, wraz z świątyniami i zamkiem upadło, skutkiem czego, nie posiadając należytego charakteru miasta, w r. 1870 na osadę zmienione zostało. Obecna os G. posiada: kościół paraf. murowany, wzniesiony przez miejscowego proboszcza ks. Baltazara Dulewskiego, kan. kat. chełmskiej oraz infułata i scholastyka koll. zamojskiej w r. 1779-1782, pod wezwaniem św. Bartłomieja Apost.,

który konsekrowanym został dopiero w roku 1790, przez ks. Jana Kant. Lenczewskiego, bisk. abderyt i pierwszego sufrag. lubelskiego, i obecnie liczy w swej par. (dawniej dekanatu zaklikowskiego) dusz 5687 wiernych; jak również żydowską synagogę, zarząd gminny z kassą pożyczk.-wkładową, 1-o klasową szkołkę etatową, sklepów 4 i domów 270, w tej liczbie 1 tylko murowany, pomimo obfitości ciosowego kamienia w całej tej okolicy. Ludności liczy: kat. męż. 707, kob. 785, razem 1492, i żyd. męż. 253, kob. 279, razem 532, czyli ogółem 2024 mk., którzy prócz rolnictwa trudnią się garncarstwem, tkactwem i przemysłem handlowym, wystarczającym li tylko na zaspokojenie miejscowych potrzeb. R. 1827 było 245 dm., 1712 mk. (464 izr.). Osada G. zajmuje przestrzeni 2143 mr. W skład gm. G. wchodzą wsie: Abramów wś i folw., par. Radzięcin, odl. od Zamościa w. 55 i gminy w. 2. Przestrzeni posiadłości dwor. należącej do Teof. Gorlicza 1092 mr., włośc. 59 mr. Ludność 93 mk. kat., dm. 11. Folw. posiada młyn wodny o 2 kamieniach i browar piwny. Albinów, odległy od Zamościa w. 57, od gminy w. 6, zawiera przestrzeni włośc. 77 mr., licząc obecnie 5 dm. i 50 mk. kat. Bononia, wś i młyn wodny o 2 kamieniach ordyn. zamojskiej, odl. od Zamościa w. 60, od gminy pół wiorsty, zawiera przestrzeni włośc. 374 mr., licząc obecnie 25 dm. i ludności 177 mk. kat. Należy do parafii Goraj. Oraz (ob.) Hosznia Abramowska, Hosznia Ordynacka, Jędrzejówka, Majdan Abramowski, Radzięcin, Średniówka, Wólka Abramowska i Zagrody Malińskie. Gmina G. ma 11166 mr. rozl. W okolicy G. obfitość gliny garncarskiej. 2.) **G.**, folw. poproboszczowski, tamże, obecnie własność Ant. Christenko, zawiera 217 mr. ziemi ornej i łąk, położony w obrębie os. G. 3.) **G.**, folw., pow. kolski, gm. i par. Lubotyń, por. *Bogusławice*. 4.) **G.**, wieś, pow. łęczycki, gm. i par. Grabów. *T. Żuk.*

Goraj, wś nad rz. Nemiją, pow. mohylowski, par. Łuczyniec. R. 1868 miała 91 dm.

Goraj, ob. *Goray*.

Gorajec, wś i dobra ziemskie, w zachodniej stronie pow. zamojskiego, gm. Rodecznica, par. Mokrelipie, przy gościńcu wiodącym z Zamościa na Szczebrzeszyn, Frampol, do Janowa ordynac., u podnóżka grupy gór Szczebrzeskich, odl. od Zamościa w. 34, Biłgoraja wiorst $27\frac{1}{4}$ i Janowa w. 30. Liczy obecnie dm. 4 dwor., 144 włość., ludności kat. 1081, prawos. 34 i żyd. 30, razem 1145 mk., obszaru posiadł. włośc 3387 mr. R. 1827 było 152 dm., 941 mk. Dobra wraz z folw. (ob.) Zaburze, Zaporze, Latyczyn, Podborce, Podlesie, Rodecznica, Trzęsiny, Ujście i Czarnystok, należące do ordynacyi Zamojskich, zajmują obszaru 3224 mr. G. posiada sąd gmin. 4 okręgu, do jurysdykcyi którego należą gminy: Goraj, Rodecznica, Sułów i Frampol i młyn wodny o 2 kamieniach. Gleba lekka, gliniasta i popielatka, urodzajna, włośc. zamożni. *T. Żuk.*

Gorajec, wieś, pow. cieszanowski, o 7 kil. na północny-wschód od Cieszanowa, leży śród piasków i błot. Obszar dwor. posiada 1655 m. a., w tem 1052 mr. lasu; włośc pos. 1575 mr. Ludności 849, w tem 46 rzym. kat., należ. do par. w Cieszanowie, 781 gr. kat. należących do par. w Żukowie, reszta izrael. Jest tu szkoła filialna. Właśc. więk. posiadł. Władysław i Marya br. Bruniccy. *B. R.*

Gorajek, wś, pow. włoszczowski, gm. i par. Włoszczowa.

Gorajnie, okolica szlach., pow. szawelski, gm. użwencka, 1 okr. adm. Folw. Pietkiewicza ma włók 4, folw. Łabanowskiego włók 5, fol. Teodora Szymanowskiego i Józefa Januszkiewicza wł. 4 i folw. półwłókowy do Franciszka Żabenki. *J. Godl.*

Gorajowice (z Ułaszowicami), wś w pow. jasielskim, należy do parafii rzym. kat., sądu powiatowego i urzędu poczt. w Jaśle, zkąd jest o 2 kil. odległa, liczy 343 mieszk. Większa pos. (Paweł Rieger) wynosi 256 m. n. a. roli, 5 mr. ogrodów, 30 mr. pastwisk i 73 mr. lasu; mniejsza pos. 162 mr. roli, 22 mr. ogr. i łąk i 11 mr. pastw. Ta wieś ma kasę pożyczkową gminną z kap. 118 zł. Ładny pałacyk.

Gorajówka, wś, pow. uszycki, par. Stara Uszyca, 122 dusz męż., 258 dzies. ziemi włościańskiej. Folw. należał do Wyleżyńskich, dziś Wątróbkowie mają 247 dzies., Postupalscy 847 dzies. Cerkiew ma 87 dz. ziemi. R. 1868 G. miała 45 dm. *Dr. M.*

Górakówka, przys. Wojakowy, powiat brzeski w Galicyi.

Góral 1.) niem. *Gurol*, pustkowie, pow. lubliniecki, należy do Ligoty Woźnickiej. 2.) **G**, *Górów*, niem. *Gural*, *Gurow*, os. pod Labandem, pow. toszecko-gliwicki. *F. S.*

Górale 1.) wś, pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Cygów (ob.). 2.) **G.**, wś, powiat wieluński, gm. Mokrsko, par. Chotów (ob.).

Górale, zaśc., pow. kowieński, okr. adm. Janów, par. Skorule; należy do dóbr Skrebiny Felicyi Nowickiej, ma 3 włóki rozl., grunta dobre, wzgórzyste. *J. D.*

Górale, niem. *Goral*, al. *Gorall*, 4 w pobliżu siebie leżące posiadłości, pow. brodnicki, w okolicy nieco jeszcze lesistej, pół mili od stacyi kolei żel. w Jabłonowie. 1) G., włośc. wś kościelna, obszaru ziemi mr. 2564, budynk. 144, dom. mieszk. 86, katol. 366, ewang. 310. W miejscu kościół filialny do Lembarka, tytułu św. Marcina, patronatu rządowego, zbudowany r. 1724; szkoła tutejsza katolicka ma dzieci katol. 69, poczta Jabłonowo. W wojnie szwedzkiej bardzo ta wieś ucierpiała; jeszcze roku

1670 pisze wizytacya, że włóki kmiece zupełnie tu opuszczone; dopiero się spodziewano że znowu zostaną uprawione. 2) G., wybudow. do wsi kościelnej należące, zowie się także Góraliki, jestto osobno położone poza wsią dawniejsze wolne sołectwo, budynki ma 3, dom. mieszk. 1, kat. 12, ewan. 7. 3) G. zwane *Smolniki*, ponieważ tu smołę wypalali, także należy do wsi kościelnej, budynk. jest 10, domów mieszk. 5. katol. 19, ewang. 4. 4) G., król. leśnictwo, należy do nadleśnictwa Wilhelmsberg.

Górale, nazwa ogólna ludu zamieszkującego góry, czyto w Polsce, czy też w innych krajach. I. *Granice góralszczyzny*. Od południa granicą góralskich osad jest grzbiet Karpat, który rozdziela wody płynące na półn. i wsch. na nizinę sarmacką, od wód płynących na południe ku nizinie węgierskiej. Od północy osady góralskie nie przekraczają nigdzie rozgórza, tj. ostatniego wyniosłego pasma gór, łączącego się z podgórzem lub z przyległemi równinami północnemi. Od zachodu i wschodu odgranicza się każda okolica, zamieszkana przez ród góralski, zapomocą górzystych działów, od sąsiedniej okolicy zajętej przez inny ród. II. *Podział*. Ponieważ przyroda, rozgraniczając w górach ściśle doliny walne i okolice międzygórskie mniej lub więcej dostępnymi działami, nie łączy lecz raczej dzieli ludzi, przeto ztąd tłumaczyć sobie należy tak wielką rozmaitość rodów góralskich, odznaczających się tem, iż najmniej są one z sobą zmięszane. Są one następujące: 1) Jabłonkowianie czyli Górale szląscy, którzy zajmują północne stoki Beskidu szląskiego, czyli gór Jabłonkowskich, od źródeł Ostrawicy wpadającej do Odry aż po źródłowiska i wierzchowinę Wisły; nimi to rozpoczyna się nasza Góralszczyzna karpacka na zachodzie. 2) Żywczaki, osiedli w gęsto zaludnionej dolinie Soły i Koszarzawy, tak nazwani od swej stolicy miasta Żywca. 3) Babiogórcy, osiedli w kotlinie górnej Skawy, na północnych stokach Babiej góry i Pilska, zamieszkali w sąsiedztwie Żywczaków. Jak Żywiec Żywczaków, tak Jordanów jest stolicą, miastem, jak mawiają, Babiogórców. 4) Na wschód od tychże, w kotlinie górnej Raby, po obu jej stronach, siedzą Rabczanie czyli Zagórzanie. Dlatego tak nazwani bo czy zbliżamy się do ich posad od płd. z doliny nowotarskiej, czy też od pln. od równin Wisły, zawsze legły ich osady za górą. 5) Poniżej osad Rabczan, około Lubnia i Pcimia, mieszkają Kliszczaki czyli Górale od Łętowni. 6) Północną pochyłość Tatr aż po dolinę nowotarską zajmują tak zwani Podhalanie, gdyż zapytany w obcej stronie: „Zkąd góral?“, dumnie odpowiada „Z hal“. Ztąd nazwa jego. 7). Dolinę nowotarską, a więc przestrzeń pomiędzy Podhalanami a Zagórzanami i Babiogórcami, zajmują osady Nowotarżan. Zowią ich także Góralami od Nowegotargu. 8) Na wschód od Nowotarżan, gdzie dolina nowotarska zwęża się w wąwóz pieniński, siedzą wzdłuż wyłomu Dunajca, aż po Łącko, górale pienińscy, zwani także góralami od Krościenka, które jest punktem środkowym tego rodu góralskiego. Ten ród góralski jest przechodniem ogniwem od górali podhalskich i nowotarskich do 9) górali sądeckich. którzy legli w walnej dolinie sądeckiej, u spływu Dunajca, Popradu i Kamienicy, sięgając w dół aż po Zbyszyce. Górale sąsiedni z wysokich gór zowią ich Równiakami, bo zajęli wielką równinę położoną w ostępie gór i sposobem życia zbliżają się już istotnie do ludu równin. 10) Porzecza Popradu górnego i przyległe im działy na przestrzeni Szlachtowej i Piwnicznej aż po Rytro za biegiem Popradu, następnie całą wierzchowinę Kamienicy i górnej Białej aż po Grybów, zajmują górale, których od pogranicznego Spiżu zowiemy Spiżakami. Zowią się także Gardłakami. Środkowym ich punktem zbornym jest Muszyna i Tylicz. 11) Cały obszar Beskidu niskiego od źródeł Ropy aż do źródeł Sanu zamieszkują Czuhońcy (Czuchońcy) czyli Kurtacy, zwani tak od kusego stroju i od wierzchniej sukni, którą oni czuhonią nazywają. Miasteczka Żmigród, Dukla, Jaśliska, Bukowsko i Baligród leżą w granicach obszaru zajętego przez ten ród góral. Ppawdopodobnie ród ten przeszedł w dawnych czasach razem ze Spiżakami w te strony przez grzbiet Beskidu z południowych, węgierskich stoków Karpat. Nazywają ich także góralami Sanockimi albo Łemkami od przysłówka „łem“, którego używają w znaczeniu „tylko“. Samych siebie zowią Rusnakami. 12) Na wysokich działach w kolanie Wisłoka, w dziesięciu wioskach od Gwoździanki po Czarnorzeki zamieszkali górale, zbliżeni strojem i zwyczajem do Kurtaków, tworzący jednakże osobny ród, któremu mieli dać początek jeńcy kozaccy, osiedleni w tej pustej niegdyś okolicy. Osady te są następujące: Blizianka, Gwoździanka, Krasna, Bonarówka, Oparówka, Rzepnik, Wola Pietrusza, Bratkówka, Węglówka i Czarnorzeki. 13) Również puste niegdyś góry działowe pomiędzy wierzchowiną Sanu a Dniestru zaludniają dzisiaj tak zwane osady wołoskie, w których osiedlono, od XIV wieku począwszy, już to istotnych Wołochów, już też inną ludność na prawie wołoskiem. Niektóre z tych osad zachowały pierwotne cechy rodowości, inne wsi przyjęły cechy sąsiedniej góralszczyzny, a to w miarę tego jak bliżej legły siedzib Czuchońców od zachodu, albo siedzib Bojków od wschodu. Podług cech rodowych są dziś osady wołoskie rodem słowieńskim i podgórskim. Jedne ich wsi legły w rzeczywistości na rzeczonem pograniczu

i policzyć je można do osad góralskich; z tego też powodu tutaj wchodzą. Drugie zaś osady wystrzeliły daleko ku północy i należą już do opisu Podgórza. Dlaczego to pograniczе daleko później było zaludnione i dopiero je zaludniać musiano, przyczyna tego w tem leży, że tutaj sama przyroda między Czuhońcami i Bojkami wytknęła granicę przez pasmo połonin sanockich. Pierwotni tedy mieszkańcy nie czuli potrzeby, mając dosyć ziemi urodzajnej w dolinach, posuwać się w nieużyte góry. Lud bowiem nasz nie ma odwagi walczenia z naturą i dopiero potędze instytucyj polskich udało się zaludnić te okolice w czasach, gdzie już instytucye wpływały na rozszerzenie ludności. Osady wołoskie, tak góralskie jak podgórskie, według Wincentego Pola są następujące: a) w powiecie sanockim: Tyrawa wołoska, Królik wołoski, Puławy, Darów, Surowica, Moszczaniec, Jawornik, Czystohorb, Komańcza, Turzańsk, Duszatyn i Mików; 6) w powiecie Lisko: Łupków, Smolnik, Wola michowa, Maniów, Balnica, Szczerbanówka, Solinka, Wetlina, Smerek, Jaworzec, Tworylne, Serednie małe, Polana, Skorodne, Rosolin, Rosochate, Lutowiska, Krywka, Żurawin, Smolnik (drugi), Procisne, Dwernik, Chmiel, Ruskie, Zatwarnica, Hulskie, Krywe, Berehy dolne, Strwiążyk, Nanowa, Ustrzyki dolne i górne, i Stuposiany; c) wreszcie w pow. Turka: Boberka, Dydiowa, Łokieć, Szandrowiec, Dźwiniacz górny, Tarnawa niźnia i wyźnia, Sokoliki, Bukowiec i Beniowa. 14) Następującym rodem góralskim są Bojkowie; ci zajęli Beskid wysoki od źródłowisk Dniestru aż po Świcę. Zowią ich także od krainy, którą zamieszkują: Wierzchowińcami (Werchowyńci). (Ob. *Bojki*). 15) Pośród Bojków, na obszarze Oporu i Orawy, w krainie zwanej Tucholszczyzną, osiedlił się pomniejszy, również prastary, ród Tucholców. W granicach osad Bojków i Tucholców leżą miasteczka Turka i Skole. 16) Ostatnim w końcu rodem góralskim na północnym zboczu wschodniego skrzydła pasma karpackiego są Huculi, nazywający się z dumą także Czarnogórcami od najwyższego szczytu swych gór. Jest to jeden z najdzielniejszych rodów góralskich, a granice jego osad przekraczają granice Galicyi i przechodzą aż na Bukowinę i Węgry. III. *Ogólniejszy podział* według Wincentego Pola jest następujący: a) góralszczyzna zachodniego skrzydła Karpat; b) góral. środkowego Beskidu i c) góral. wschodniego skrzydła Karpat. Do góral. zachodniego skrzydła karpat zalicza Wincenty Pol Jabłonkowian, Podhalan, Nowotarżan, Górali pienińskich, Sandeczan, Żywczaków, Babiogórców, Zagórzan i Kliszczaków; do góral. środkowego Beskidu należą Śpiżacy i Czuhońcy; do góral. wschodniego skrzydła wreszcie Bojki, Tucholcy i Huculi. IV. *Obszar*. Cała góralszczyzna, osiadła na północnych stokach Karpat, zajmuje przeszło 400 mil kwadr. (W. Pol). Góralszczyzna zachodnia obejmuje 8 miast t. j. Żywiec, Maków, Jordanów, Nowytarg, Krościenko, Nowy i Stary Sącz, wreszcie Tymbark, i wsi 403. I tak na Jabłonkowian przypada razem 13 wsi, Żywczaki zajmują wsi 76, Babiogórcy 40, Zagórzanie 42, Kliszczaki 14, Podhalanie 27, Nowotarżanie 31, Górale Pienińscy 21, Sandeczanie 139. Góralszczyzna środkowego Beskidu liczy 6 miast t.j. Tylicz, Jaśliska, Baligród, Bukowsko, Dukla i Żmigród, a 304 wsi, z czego na Spiżaków przypada 33, reszta tj. 271 na Kurtaków. Wreszcie góralszczyzna wschodnia liczy miast 6 a 188 wsi, przedewszystkiem 81 wsi i 2 miasta w dekanacie wysoczańskim zajmują Bojki; Tucholcy zamieszkują wsi 26, a Huculi 2 miasta w dekanacie nadworniańskim, 1 w pistyńskim i 1 w kossowskim, a 81 wsi; zatem cała góralszczyzna rozsiadła się w 24 miastach i miasteczkach, a w 895 wsiach. V. *Ludność*. Według Pola liczy góralszczyzna cała 594712 dusz (r. 1851), z czego na góral. zachodnią przypada 317641, na góral. środkowego Beskidu 130429, a na góral. wschodnią 146642 dusz. Na góralszczyźnie zachodniej największym rodem jest ród Żywczaków, bo 72912 dusz liczy, a najmniejszym ród Kliszczakow, 17309; poczem następują Górale pienińscy 18809 dusz, Jabłonkowianie (22000?), Podhalanie 22302, Nowotarżanie 29115, Zagórzanie 36935, Sandeczanie 46924 i Babiogórcy 51335. W góralszczyźnie środkowej ród Spiżaków liczy 20530, a Czuhońcy 109899 dusz. We wschodniej wreszcie góral. Huculów jest 73676, Bojków 57553, a Tucholców 15413. Góralszczyzna zachodnia należy do obrządku rzymsko-katolickiego, góral. zaś środkowa cała i wschodnia do obrządku grecko-katolickiego. Między Huculami atoli w dekanacie nadworniańskim, pistyńskim i kosowskim jest 1405 wyzn. rzym. kat.; Huculi wreszcie zamieszkujący Bnkowinę w dekanacie dołhopolskim należą przeważnie do obrządku greckiego. VI. *Ogólne własności góralszczyzny*. Osady góralskie są zwyczajnie szeroko rozrzucone, gdyż obejścia, mając wokoło ogrody i grunta, są często o kilka hektarów jedne od drugich oddalone. Chaty są powszechnie porządniejsze niż u ludu równin. Budują je górale z okrąglaków, a kryją gontem i dranicami. Wylepiania gliną, tynkowania i bielenia nie używają wcale, gdyż wapna brak a drzewa mają podostatkiem. Szpary pomiędzy dylami zatykają szczelnie mchem, a ściany wewnątrz równo ociosane myją jak podłogi. Kominy są bardzo rzadkiem u nich zjawiskiem; powszechnie wyprowadzają dym nad powałę na strych, zkąd szparami w dachu wychodzi. W

niektórych okolicach opatrują przody chat krytymi gankami, aby je uchronić od zamieci śnieżnych. Strój jest w ogóle krótki i obcisły a ciepły i lekki, zastosowany do ostrego klimatu i uciążliwego spinania się po górach. Na lnianą koszulę bez kołnierza wdziewa góral krótką gunię (hunia) własnego wyrobu, a zimową porą kożuszek. Głowę ocienioną długim włosem, spływającym zwyczajnie aż na ramiona, nakrywa okrągłym kapeluszem pilśniowym lub czapką, która w różnych okolicach różnego bywa kroju. Biodra opasnje szerokim pasem z twardej skóry, długim rzędem dużych mosiężnych sprzączek spiętym i często różnobarwnie wyszywanym. Spodnie nosi spięte, z grubego białego sukna, na szwach kolorowym sznurkiem lamowane, a na nogi obuwa lekkie, miękkie kierpce (chodaki), które przymocowuje silnie gęsto owiniętymi około kostki rzemykami. Nieodstępna torba, przewieszona przez ramię na rzemieniu, pospolicie gęsto nabijanymi ćwieczkami mosiężnymi ozdobionym, w której chowa zapas podróżny i krótką fajeczkę, czasem jeszcze rożek z prochem i strzelba przewieszona przez drugie ramię a w ręku toporek, którym niektóre rody góralskie, np. Huculi, z zadziwiającą zręcznością władać umieją, uzupełniają malowniczy strój górali i nadają całej ich postaci wyraz junackiej swobody i zuchwałości. Góralki noszą także kierpce, a od święta kolorowe buty safianowe, ubierają się w podobne do męzkich gunie i kożuszki; kobiety okrywają głowy chustkami lub białemi peremitkami; dziewczęta zaś splatają włosy w kosy. U niektórych rodów, mianowicie ruskiej góralszczyzny, używa czeladź biała zamiast spódnic zapasek wełnianych, któremi dokoła bioder się obwija, jeździ na koniach i pali fajkę jak mężczyźni. Prowadząc żywot twardy ale swobodny, po lasach, połoninach i halach, są też górale z nielicznymi wyjątkami (np. Spiżaków) silnej, muszkularnej, smukłej budowy i odznaczają się zwinnością. Żywsi, popędliwsi i zuchwalsi od ludu równin, dają się prędzej porywać namiętnościom, łatwiej zapalają się zemstą i w uniesieniu dopuszczają nierzadko krwawych zbrodni. Zamiłowanie dzikiej swobody wyradzało się u nich niegdyś często w żądzę zbójectwa, a i do dzisiaj jeszcze powtarzają górale z lubością podania o dawnych opryszkach i zbójnikach i sławią ich w pieśniach jako bohaterów. Wady te wynagradzają jednak górale większą zwyczajnie od ludu równin ambicyą, większą czystością w stroju i mieszkaniu, większą zręcznością, bystrością i dzielnością, a nakoniec właściwą wszystkim ich rodom gościnnością i otwartością. Szczęśliwy z doli swojej i częściej wesoły niż smutny, zahartowany na zimno i niedostatek, zadowala się góral całe miesiące oszczypkiem owsianym i owczą serwatką, a kocha namiętnie swoje góry, choć w nich chłodno i głodno i choć sam o nich śpiewa: „Biedna to, biedna ta nasza kraina, gdzie chleb się kończy, a woda zaczyna“. Z braku roli i chleba a obfitości paszy jest też góral głównie pasterzem. Dopiero w miarę zniżania się gór i łagodniejszego pochylania się ich stoków staje się półrolnikiem, ale nie przestaje chować bydła i owiec, co zawsze główny jego dochód tworzy. Zboże, które wydają niewdzięczne role górskie, nie wystarcza bowiem na wyżywienie przez rok cały miejscowej ludności. Mając prawie tylko owies własny, zwany dlatego w niektórych okolicach Góralszczyzny chlebem, muszą górale kupować w równinach i sprowadzać w góry inne ziarno, mianowicie żyto, lub, jak Huculi i Kurtaki, kukurydzę i proso. Stąd powstało u Kurtaków przysłowie: „Tenderycia najby sia rodyła, łem do nas by ne chodyła“. Aby pokryć wynikające ztąd znaczne koszta wyżywienia, zmuszeni są chwytać się rozmaitego zarobku, gdyż dochód z przychowku obory nie wszystkim i nie wszędzie wystarcza na opędzenie potrzeb. Pracują więc kilofem, młotem i taczkami w kopalniach i kuźniach, siekierą i piłą w borach, zajmują się wyrabianiem gontów i desek, patyczków do zapałek, naczyń, sprzętów drewnianych i ozdobnych toporków; prowadzą spławy podczas wysokiej wody, w czem odznaczają się wielką zręcznością i odwagą; trudnią się tkactwem; czasem nawet gromadnie opuszczają góry i schodzą w doły na kośbę i żniwo, albo też, imając się lżejszego chleba, obracają kupcząc małymi kapitałami jak Bojki, lub jak górale zachodniej części gór zarabiają furmanką i wędrują z drutem albo kobzą w dalekie strony. Tak tedy potrzeba robi górali przemyślniejszymi i obrotniejszymi od równiaków. Szczegółowe opisy każdego rodu góralskiego, obacz pod dotyczącą literą. VII. *Charakterystyka fizyczna.* Na oko kreślone charakterystyki fizyczne ludu okazały się wobec naukowo robionych badań często niedostatecznemi a nawet mylnemi. Staraniem komisyi antropologicznej akademii umiejętności w Krakowie robione na Podhalanach naukowe spostrzeżenia zostały wprawdzie częściowo wciągnione do spostrzeżeń przedsięwziętych na sąsiednich góralach; gdy atoli między jednymi a drugimi w wielu względach nie ma wybitnych różnic fizycznych, a gdzie są, takowe uwydatnionemi zostały, przeto najważniejsze szczegóły, dotyczące się fizycznej charakterystyki bądź samych Podhalan, bądź takowych razem wziętych z sąsiednimi góralami, wyjmuję z obszernej i z naukową ścisłością uskutecznionej rozprawy prof. dra J. Majera i dra J. Kopernickiego: „Charakterystyka fizyczna ludności ga-

licyjskiej", umieszczonej w tomie I (str. 3—181) Zbioru wiadomości do antropologii krajowej (Kraków, 1877) i w jeden mały obraz tutaj zestawiam. Nadmienić nasamprzód wypada, że wszystkie poniżej wybrane szczegóły odnoszą się do mężczyzn od 20 — 25 roku życia. 1.) Wzrost górali pols. czyni w ogóle 153·9 — 164·5 cm.; górali zaś powiatu nowotarskiego czyni 156·5 — 164·6 cm.; a zatem jest bezwzględnie średni. Wzrost Podgórzan zachodnich (mieszkających od Soły po Dunajec) czyni 157·9 — 163·2 cm.; Podgórzan wschodnich (od Dunajca po San) 160·2 — 164·7 cm.; mieszkańców równin 160·9 — 164·0 cm.; mieszk. nizin 159·5 — 165·0. Do porównania wzrostu górali i równiaków z innymi ludami europejskimi, posłużyć mogą następujące dane: Finlandczycy 161·7 cm.; Słowianie wschodni i Madziary po 163·1 cm.; Szwajcarzy (kanton fryburski) 164·0 cm.; Rumuni 165·7 cm.; Francuzi 165·8 cm.; Rossyanie 167·8 cm.; Niemcy 168·0 cm.; Belgijczycy 168·4 cm.; Duńczycy 168·5 cm.; Irlandczycy 169·8 cm.; Szwedzi 170·0 cm.; Anglicy 170·8 cm.; Szkoci 171·2 cm.; Norwegowie 172·7 cm. 2) Obwód piersi u Podhalan i Nowotarżan czyni 82·4 — 84·0, ogółem 83·3 cm. Porównywając pomiary bezwzględnej szerokości piersi u Podhalan z Góralami wschodniego Beskidu, znaleziono dla ostatnich cyfrę 78 2 — 80·0 cm., dla Podgórzan zaś 81·2 — 82·4 cm. 3) Barwa skóry. Tę w pomienionej rozprawce rozróżniono na a) białą w ścisłem rozumieniu, to jest, cielisto-białą bez żadnego ogorzenia, b) płową, jaką jest mniej lub więcej ogorzała cera naszych wieśniaków, i c) śniadą, spotykaną niekiedy u naszych brunetów, zbliżoną do tak zwanej cery wschodniej, a w najwyższym stopniu właściwej cyganom. Tutaj znaleziono w powiecie nowotarskim na 188 osób u 67 barwę białą, u 55 płową a u 67 śniadą, czyli licząc w stosunku na 100 osób, wypada na cerę białą 35·1, płową 29·3, śniadą 35·6, lub też na 100 ludności wypada w pow. nowot. 50 z jasną barwą skóry, rozróżniając ogólnie tylko dwie barwy, jasną i ciemną. U Podhalan, Nowotarżan i górali pienińskich, przeważa więc cera śniada, równa się jednak prawie białej. Porównywając zaś Podhalan z mieszkańcami innych dzielnic geograficznych zachodniej części kraju aż po San, znaleziono na 100 mieszkańców osób z cerą jasną: na Podhalu 50, w Beskidzie zach. 70, w Beskidzie wsch. 49, na Podgórzu zach. 64, na Podgórzu wsch. 67, na równinach 70, na nizinach 59, na pograniczu z Rusią 71. 4) Barwa oczu. Przyjąwszy cztery barwy: siwą, zieloną, niebieska i piwną, znaleziono w pow. nowotarskim u 188 osób 13 z oczyma siwemi, 51 z zielonemi, 52 z niebieskiemi, 72 z piwnemi czyli w stosunku odsetkowym 6·9, 27·1, 27·6, 38·4. Sprowadziwszy zaś barwę oczu do jasnej i ciemnej, wypada na Podhalu na 100 osób 61 z barwą oczu jasną. W Beskidzie zachodnim na 256 osób otrzymano w powyższym porządku cyfry 64, 86, 41, 65 czyli w stosunku odsetkowym 25·0, 33·6, 16·0, 25·4. Porównawszy co do barwy oczu Podhalan z mieszkańcami innych dzielnic geograficznych zachodniej części kraju aż po San, na 100 osób przypada z jasną barwą oczu: na Podhalu 61, w Beskidzie zach. 74, wsch. 73, na Podgórzu zach. 68, wsch. 71, na równinach po San 80, na nizinach tamże 68, na pograniczu z Rusią 79. 5) Barwa włosów. Przyjąwszy cztery barwy zwyczajne: blond, szatyn, brunatną i czarną, tudzież dwie u nas wyjątkowe: biało-lnianą i rudą, w pow. nowot. między 188 osobami było blondynów 65, szatynów 75, z włosem brunatnym 17, z czarnym 31, czyli na 100 osób blondynów 34·6, szatynów 39·9, z włosem brunatnym 9·1, z czarnym 16.4. Według dzielnic geograficznych zachodniej części kraju aż po San, przypada co do barwy włosów, przyjąwszy dwie barwy główne, jasną i ciemną, na 100 osób z włosami jasnemi: na Podhalu 56, w Beskidzie zach. 80, wsch. 46, na Podgórzu zach. 70, wsch. 62, na równinach po San 79, nizinach 76, na pograniczu z Rusią 53. Wziąwszy razem jasną, z drugiej strony ciemną barwę skóry, oczu i włosów, jako znamiona typowe, i dwa przyjąwszy typy, jasny i ciemny, na Podhalu z 188 osób przypadło na typ jasny z płowym 3, na czysto jasny 32, razem 35, czyli na 100 ludności 18·6 typu jasnego; na typ ciemny 43 czyli na 100 ludności 22·9; na typ mięszany 100 czyli na 100 ludności 58·5. U Podhalan ma zatem typ ciemny przewagę. 6) Forma włosów. Co do formy rozróżniają etnologowie proste, bądź gładkie, równe, bez zagięć spływające, bądź też sterczące; faliste z łagodnemi łukowatemi zagięciami; kędzierzawe, krótkie, wirowato-skręcone; wreszcie kędziorkowate, niby w sposób kędziorków w pęczki pozbierane. Nader przeważną i powiedzieć można, pospolitą formą, są włosy gładkie. 7) Co do budowy i kształtu czaszki, u polskiej ludności w Galicyi góruje typ krótkogłowy; w szczególności mają Górale głowy znacznie szersze niż Równiacy. Liczebny stosunek odsetkowy każdego kształtu czaszek, począwszy od najbardziej wydłużonych do najszerszych, jest u Górali następujący: czaszek długich 1·1, podłużnych 2·6, razem długogłowych 3·7; pośrednich 10·5; krótkawych 37·5, krótkich 48·2, razem krótkogłowych 85·7. Nadmienić należy, że w szczególności Górale zach. Beskidu z Podhalanami odznaczają się tak od Górali Beskidu wsch., że u pierwszych czaszki krótkogłowe są daleko pospolitsze (85·7), niż u ostatnich

(80·4); nadto spostrzeżono, że typ krótkogłowy, najczęstszy u Górali, spotyka się coraz rzadziej w miarę zstępowania ku nizinom nadwiślańskim, oraz w miarę dalszego posuwania się na wschód w głąb dzielnicy Rusinów. 8) Co do pomiarów czoła przekonano się, że u Górali czoła i potylice mierne znacznie przeważają nad szerokiemi i wąskiemi, które się u nich spotykają w bardzo szczupłej liczbie. Jednakże Górale wschodniego Beskidu różnią się w tym względzie znacznie od Podhalan i Górali zachodnio-beskidowych, a zbliżają się więcej do Równiaków, u których przeciwnie jak u Górali czoła i potylice szerokie są nader częste, gdyż stanowią $^{1}|_{6}$ część, podczas gdy czoła i potylice mierne zaledwo przewyższają u nich połowę całej liczby spostrzeżeń. Liczebny stosunek odsetkowy szerokości czoła i potylicy jest następujący: u Górali czół szerokich 9·5, miernych 83·9, wąskich 7·1; potylic szerokich 12·0, miernych 80·1, wąskich 7·8; u Podgórzan czół szerokich 22·2, miernych 71·3, wąskich 5·9; potylic szerokich 24·1, miernych 61·0, wąskich 14·8; u Nadwiślan czół szerokich 37·1, miernych 62·4, wąskich 0; potylic szerokich 86·6, miernych 11·1, wązkich 2·2. Górale mają czoła nieco węższe, a potylice o tyleż szersze, niż Równiacy, przyczem u pierwszych rzeczone cechy przeważają, szczególniej między Góralami wschodniego Beskidu. Stosunek ten u Równiaków tak się przedstawia: czół szerokich 22·4, miernych 68·8, wąskich 8·5; potylic szerokich 30·7, miernych 56·5 wąskich 13·2. 9) Codo budowy twarzy, długość takowej u Równiaków jest nieco znaczniejsza niż u Górali. Przytem Górale zachodnio-beskidowi i Podhalanie mają twarze nieco dłuższe od swoich sąsiadów z Beskidu wschodniego. Szerokość twarzy jest znacznie większa u Górali niż u Równiaków, a między Góralami zachodnio-beskidowi przewyższają pod tym względem wschod.-beskidowych. Kształt tworzy okazuje się znacznie dłuższym u Równiaków (102) niż u Górali (94). Przytem między Podhalanami i Góralami zachodnio-beskidowymi z jednej strony, a wschodnio-besskidowymi z drugiej nie ma prawie żadnych różnic, gdyż u jednych i drugich twarze są okrągłe (93·8 i 94·4). U Górali twarzy długich 4·2, podłużnych 5·3, razem długich 9·5; owalnych 5·6; okrągłych 36·9, szerokich 48·0, razem szerokich 84·9. 10) Wreszcie co do kształtu nosa rozróżniają nosy garbate, proste, płaskie i zadarte. U Górali przeważają nosy proste, gdyż nosów garbatych 5·0, prostych 68·7, płaskich 11·3, zadartych 14·5. Zatem według dotychczasowych spostrzeżeń można Górali w zachodniej połaci kraju po San w sposób następujący scharakteryzować: Górale są krótko lub krótkawogłowi; czoła i potylice mają mierne, bardzo rzadko szerokie lub wązkie; twarz pospolicie szeroka lub okrągła, rzadko owalna lub długa; nos prosty, niekiedy płaski lub zadarty; nader rzadko garbaty. VIII. *Literatura*. L. Tatomir. Geografia Galicyi. 1876. — W. Pol. Północne stoki Karpat. Kraków, 1851. — L. Zejszner. Pieśni ludu Podhalan. Warszawa, 1845. — L. D. Górale beskidowi zachodniego pasma Karpat. Kraków, 1851. — S. Goszczyński. Dziennik podróży do Tatrów. Petersburg, 1854. — S. Orgelbrand. Encyklopedya powszechna. Warszawa, 1862 t. X. — A. Bielowski, Pokucie (Dod. do Czasu 1857, VI). — Ks. S. Witwicki, Rys historyczny o Hucułach. Lwów, 1863. — W. Zawadzki, Obrazy Rusi Czerwonej. Poznań, 1869. — Majer i Kopernicki. Charakterystyka ludności galicyjskiej. Kraków, 1877. — Kopernicki, Zagadki i gadki ludu góralskiego. Kraków, 1877. — Janota. Lud, zwyczaje i obyczaje jego. Lwów, 1878. — B. Gustawicz, Wycieczka w Czorsztyńskie. Warszawa, 1881 (część etnograficzna). — B. Gustawicz, Podania, przesądy, gadki i nazwy ludowe w dziedzinie przyrody. Kraków, 1881. *Br. G.*

Gorall (niem.), ob. *Górale*.

Goralowy Młyn, pow. toszecko-gliwicki, ob. *Ligota*.

Gorańce 1.), wś przy kolei z Wilna do Kowna, pow. trocki, 2 okr. adm., 34 w. od Trok, 1 dom, 6 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, wś włośc. w gm. Wawerka, pow. lidzki, 4 okr. adm., od Lidy odl. w. 21, od Wasiliszek w. 20; dm. 7, mk. 60 rz. kat. (1866).

Goranie 1.), przystanek drogi żelaznej dyneburgsko-witebskiej, o 167 w. od Dyneburga, o 16 od Połocka, o 77 od Witebska. 2.) **G.**, folw. szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 52 w. od Święcian, 1 dom, 20 mk. kat. (1866). 3.) **G.**, wieś włośc., pow. święciański, 3 okr. adm., o 53 w. od Święcian, 5 dm., 19 mk. kat. (1866). 4.) **G.**, wś włośc. nad jeziorem Świr, pow. święciański, 4 okr. adm., o 58 w. od Święcian, 5 dm., 67 mk., z tego 54 katol., 13 izrael. (1866). 5.) **G.**, wieś miorskiej włości, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 42 w. od Dzisny, 3 dm., 36 mk., z tego 21 prawosł., 15 kat. (1866). 6.) **G.**, folw. szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 41 w. od Dzisny, 1 dom, 5 mk. kat. (1866).

Goranin, wieś, i *Goraninek*, folw., pow. koniński, gm. Sławoszewek, par. Kleczew. W 1827 r. było tu 11 dm. i 120 mk. Obecnie liczy 246 mk., w połowie niemców, 621 mr. gr., w połowie pszennego. Są tu pokłady torfu, dobywanego na miejscową potrzebę. Goraninek folw. liczył 90 m. obszaru, 15 mk., zamieniony obecnie na kolonie niemieckie. *Chor.*

Goranin (Góra), wś nad rzeczką Wrześnią, pow. gnieźnieński, 12 dm., 177 mk., 1 ewang.,

176 kat., 126 wątpliwych co do nauki czytania i pisania. Poczta i kolej żel. w Czerniejewie (Schwarzenau) o 6 kil., gośc. o 3 kil. 2.) **G.**, olędry, o 4 kil. na zachód od wsi G., pow. gnieźnieński, 9 dm., 73 mk., 11 ew., 62 kat., 18 analf. St. kolei żel. Chwałkowo (Weissenburg) o 4 kil., poczta w Czerniejewie o 8 kil., gośc. o 6 kil. *M. St.*

Goraninek, od 1876 niem. *Ammald*, wieś, pow. gnieźnieński, 5 dm., 42 mk., 39 ew., 3 kat., 1 analf. Poczta i kolej żel. w Chwałkowie (Weissenburg) o 4 kil., gośc. o 4 kil.

Goraninek, ob. *Goranin.*

Gorany 1.), dwa folwarki w środku powiatu borysowskiego, dziedzictwo Zenowiczów, każdy ma obszaru około 1090 mr. 2.) **G.**, fol. pryw., pow. dzisieński, o 43 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 16 mk. (1866). 3.) **G.**, ob. *Gurany* i *Goranie.*

Gorasdze (niem.), ob. *Goradze.*

Goraszka, wieś, pow. nowo-miński, gm. i par. Wiązowna. W 1827 r. było tu 9 dm. i 71 mk.

Goraszowice, ob. *Graschwitz* (niem.).

Górawiec 1.), mały folw. w środku powiatu borysowskiego, dziedzictwo Wieliczków, ma obszaru 58 mr., miejscowość górzysta. 2.) **G.**, mały folw. w pow. borysowskim, dziedzictwo Zauścińskich, ma przeszło 180 mr.

Górawina, wieś rządowa, pow. wilejski, o 26 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 3 dm., 38 mk. prawosł.

Goray 1.), wś, na południe o 6 kil. od Warty, pow. międzychodzki, 30 dm., 289 mk., 80 ew., 202 kat., 7 żydów, 55 analf. Kościół kat. paraf. należy do dekan. zbąszyńskiego. Poczta w Przytoczni (Prittisch) o 4 kil., st. kolei żel. Drezdenko (Driesen) o 36 kil. Kościół w G. należy do najpóźniej założonych w dyecezyi poznańskiej. Dawniej G. należał do parafii w Przytoczni; gdy zaś heretycy zajęli ten kościół Barbara z Szenechów (Schoeneich) Brezina wystawiła tu oddzielny kościół w XVII wieku. Po upływie 100 lat mniejwięcej kościół się spalił, i wtedy Sebastyan Prusimski, starosta obornicki, ówczesny dziedzic, nowy wybudował. Do parafii należały jeszcze kościoły w Wierzbnie i w Przytoczni. Ostatni odłączono dopiero 1740 r. staraniem Jędrzeja Wysogoty Zakrzewskiego, kasztelana kaliskiego, odkąd Przytocznia tworzy parafią dla siebie znowu. 2.) **G.**, dom., pow. międzychodzki, 5694 mórg rozl., 4 miejsc.: 1.) G.; folwarki: 2) Annadwór (Annahof); 3) Nowiny (Nowinge); 4) Szlosany (Schlosane); 28 dm., 302 mk., 94 ew., 208 kat., 67 analf. W dawniejszych wiekach własność Brezów, następnie Prusimskich. 3.) **G.**, wieś, pow. czarnkowski, 15 dm., 212 mk., 12 ew., 200 kat., 129 analf. St. poczt. w Czarnkowie (Czarnikau) o 7 kil., kolej żel. we Wronkach o 26 kil., w Trzciance (Schönlanke) o 23 kil. W obrębie wsi folw. G. mający 1611 mr. rozl., własność księcia pszczyńskiego (Pless) Henryka XI, przyłączony do dóbr „Krucz''.

Gorazdówka, wieś, pow. słupecki, gmina Dłusk, par. Pyzdry.

Gorazdowo 1.), wieś, pow. wrzesiński, na granicy Król. Polsk., 22 dm., 168 mk., 6 ew., 162 kat., 39 analf. Poczta w Borzykowie o 4 kil., gośc. o 10 kil., st. kolei żel. w Miłosławiu o 10 kil. 2.) **G.**, dom., pow. wrzesiński, 3446 mr. grnntów domin., i 492 mr. hypoteki chłopskiej; 14 dm., 275 mk., 9 ew., 266 kat., 59 analf. Własność Stanisława Żychlińskiego, dawniej Rekowskich. *M. St.*

Gorazdz, ob. *Goradze.*

Gorąca, wś włośc., pow. ciechanowski, gm. Zalesie, par. Zielona, odl. 20 w. od Ciechanowa, 5 dm., 37 mk., 196 mr. rozl.

Gorąca, rzeka, ob. *Dłubnia.*

Gorączki, wieś rządowa, pow. dzisieński, o 57 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy drodze z Głębokiego do Zalesia, 3 dm., 20 mk. prawosł. (1866).

Gorbaciszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dom, 8 mk. kat. (1866).

Gorbaczewo, ob. *Horbaczewo.*

Gorbaniszki, wieś, pow. szawelski, gmina szawkiańska, 62 osad, 42 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Gorbatow, miasto pow. w gub. niżegorodzkiej, 2767 mieszk., 969 w. od Petersburga, o 63 w. od miasta gubernialnego odległe. Stacya pocztowa, zwana inaczej *Krasnohorska*, st. kolei żelaznej niżegorodzkiej, przystań statków parowych.

Górce, wś i folw., pow. warszawski, gmina Powązki, par. Babice, leży o 4 w. od Warszawy. W 1827 r. było tu 38 dm. i 282 mk. Na polach tej wsi w 1587 r. Jan Zamojski okopał się ze swem stronnictwem dla poparcia wyboru Zygmunta III przeciw Maksymilianowi. W 1794 w czasie oblężenia Warszawy zaszła tu bitwa między prusakami a wojskami polskiemi, śród których odznaczył się pułk Kilińskiego. Folw. Górce A podług opisu z r. 1867 rozl. wynosiła mr. 516, grunta orne i ogrody mr. 438, łąk m. 6, pastw. m. 40, zarośli m. 10, nieużytki i place m. 22. Wieś Górce osad 29, gruntu m. 81. Folw. Górce lit. B, oddzielone od dóbr Górce A, które w r. 1845 przeszły na rzecz rządu, z przeznaczeniem na obóz wojskowy; rozl. miała wynosić około m. 500.

Górce. Część działu gór beskidzkich, rozpościerającego się od źródeł Raby na wschód aż po wyłomy Dunajca i Popradu, i nienoszącego żadnego ogólnego miana, zowie się Górcami. Jestto nazwa ludowa. Podhalanie bowiem tak nazywają to pasmo górskie z tego powodu, iż w porównaniu z Wysokiemi Tatra-

mi, nie zasługuje ono wcale na nazwę właściwych gór. Stąd też pogardliwe jego miano „Gorce” czyli „Górki”. Nazwa ta znaną była już na początku XV wieku, albowiem w przywileju z 12 marca 1406 r. Jakób czyli Jakusz, dziedzic Lasocic (pow. limanowski) i Ostrowska, ponowił Stanisławowi, dziedzicznemu sołtysowi w Ostrowsku, podczas wylewu Dunajca zagubiony dawny przywilej na to sołtystwo od Leśnicy rzeczki z jednej a Dunajca z drugiej strony aż po wierch Gorców (Acta castr. cap. Sand. relat. CVIII. 1027). Południową granicę działu Gorców tworzy dolina Dunajca od ujścia potoku Lepietnicy aż do ujścia potoku, zpod Snoszki płynącego, pod zamkiem Czorsztyńskim do Dunajca, czyli aż do połączenia się starej drogi, wiodącej z Czorsztyna popod Snoszkę do Hałuszowej. Stąd zwraca się ta południowa granica tego działu górskiego na tę drogę i bieży od Hałuszowej doliną Krośnicy aż do jej ujścia do Dunajca pod Krościenkiem. Odtąd poczyna się granica wschodnia, bieżąca na północ doliną Dunajca aż po ujście Kamienicy we wsi Zabrzeziu. Tu zwraca się ona w dolinę Kamienicy i bieży nią zrazu na północny zachód, a od ujścia doń potoku Mogilnicy na zachód, wreszcie na południe. W miejscu przecięcia się potoku Kamienicy w Rzékach, przysiołku Zasadnego, z drogą wiodącą z Zasadnego do Lubomirza, przechodzi linia graniczna tego działu górskiego wzdłuż tej drogi przełęczą (752 m.) między szczytem lesistym Myszycą (877 m.), należącym do działu górzkiego Mogilnicy (1171 m.), a szczytem bezimiennym (1013 m.), w dolinę potoku Mszany, którą bieży na północny zachód aż do jej ujścia do doliny Raby we wsi Mszanie dolnej. Tutaj przypada początek granicy zachodniej. Ta ciągnie się wzdłuż doliny Raby, z której przez wzgórze Przysłop (756 m.) z obrębu wsi Sieniawy przechodzi do obr. wsi Klikuszowej do doliny potoku Lepietnicy, którą schodzi do doliny Dunajca w Ludźmierzu. Długość granicy południowej w powyższem określeniu aż po Krościenko czyni 35, stąd doliną Dunajca po ujście Kamienicy 15, doliną Kamienicy i Mszany do doliny Raby 36, a odtąd doliną Raby i Lepietnicy po Ludźmirz 39 kil.; zatem obwód tęgo gniazda w powyższem ograniczeniu wynosi 125 kil. Długość tego pasma od zachodu na wschód czyni 30 kil., największa szerokość dochodzi do 18 kil. Dolina rzeki Ochotnicy wzdłuż całego swego biegu dzieli ten dział górski na dwie nierówne części, a) północnozachodnią czyli właściwe Gorce i b) południowo-wschodnią czyli dział górski Lubania. A) Właściwych Gorców grzbiet bieży od zach. ku wschodowi, począwszy od szczytu Obidowej (1027 m. szt. gen.), granicą powiatów nowotarskiego i limanowskiego aż do wierchu Paprocią zwanego (608 m.) nad Dunajcem, między ujściami rzek Ochotnicy i Kamienicy. Najwyższe wzniesienie jego tworzy szczyt Niedźwiedź (na specyalnej mapie sekcya 7, kol. XXII, Niedźwicą zwany), który dochodzi do 1311 m. npm. (szt. gen.). Szczyt ten dzieli główny grzbiet Gorców właściwych na dwie nierówne połaci, zachodnią, która zowie się Obidowcem, i wschodnią, którą nazwiemy Kamienico-Ochotnicką grupą a między niemi grupę Niedźwiedzia. Obie te grupy mają w sobie to właściwego, iż pierwsza ku zachodowi, druga ku wschodowi, od Niedźwiedzia począwszy, zwolna opada. I. Obidowiec ciągnie się od Niedźwiedzia zrazu na zach. płn. zach., na przestrzeni 1780 m., po wierch bezimienny 1198 m. Tutaj zwraca się więcej ku płn. zach. na przestrzeni 2475 m. po szczyt 1102 m., odkąd przybiera kierunek zachodni na przestrzeni 1650 m. po graniczny wierch, imponujący nad doliną Raby, a zowiący się Obidową (1027 m.). Szczyt ten uważać należy za węzeł górski, łączący zachodnie w kształcie promieni rozchodzące się ku dolinie Raby grzbiety górskie, którym razem nadać możemy miano Gorców mszańsko-rabskich. I tak w tych Gorcach mszańsko-rabskich odróżnić wypada dwa znaczniejsze grzbiety, wychodzące z Obidowej góry, jeden ku północnemu zachodowi i północy, drugi ku południowemu zachodowi. Pierwszy grzbiet lesisty rozpada się promienisto, na trzy grzbiety, pierwszy Turbaczem, drugi Szumiącą górą, trzeci Porębskim działem zwany. Turbacz ciągnie się ku północnemu zachodowi, między potokami Poniczanką od zachodu a Słonką od wsch., dopływami Raby. Tworzy on granicę pow. nowotarskiego i myślenickiego. Opada zwolna ku wsiom Słonemu i Rabce czubałkami 995 m., 940 m., 809 m., 757 m., 710 m. i 619 m. nad wsią Słonem. Od Turbacza nieopodal węzła obidowskiego wybiega na północ granicą pow. myślenickiego i limanowskiego połogi grzbiet, w górnej swej części lesisty. zwany Szumiącą górą, rozdzielający doliny potoków Słonki od zach. a Olszówki od wsch. Wzniesienie tej Szumiącej góry czyni 834 m. Od tego czubałka 2100 m. na północ, szczycik bezimienny 665 m.; od niego na płn. zach. w odległości 1880 m. szczycik nieco wyższy, Grzebieniem zwany (679 m.); wreszcie od tego 1500 m. dalej na północny zachód wierch lesisty Pilną zwany (607 m.), wznoszący się nad Rabą. Od wierchu Grzebienia na wschód szczycik bezimienny, w lesie Pasieką zwanym, 615 m.; od niego na płn. wsch. w odległości 1420 m., kapliczka przy drożynie wiodącej z wsi Olszówki do doliny Raby, leżąca na wys. 526 m. npm. Dział wreszcie Porębski, najdłuższy z nich, bo do 12 kil. długi, bieży między dolinami potoków Olszówki od zach. a Poręby od

wsch. Dział ten łączy się właściwie z grzbietem Szumiącej góry od wierchu 834 m.; zrazu ciągnie się ku płn. wsch. po Porębską górę (778 m. i 764 m.); poczem ciągnie się na płn., a opadłszy do 604 m., gdzie tworzy przełęcz, którędy prowadzi drożyna z wsi Niedźwiedzia do wsi Olszówki, wznosi się i dochodzi w szczycie Potoczkową zwanym wys. 747 m. npm. Odtąd dział ten zwęża się i opada zwolna i w Adamczykowej górze dochodzi 612 m., dalej na płn. czub 499 m., a ostatni północny czubek 470 m. — Drugi grzbiet od Obidowej wychodzący zwraca się zrazu ku płd. zach., tworząc dział wodny między potokami Poniczanką a Lepietnicą. W nim czubałki 939 m., 907 m. i 840 m. nad gościńcem nowotarskim. Od tego grzbietu, między szczycikami 907 m. i 840 m., na północny zachód odrywa się grzbiet jako dział wodny między potokami Poniczanką i Rdzawką z wierchami 744 m., 730 m. i 630 m. Od czubałka 840 m. zwraca się powyższy grzbiet ku płn. zachodowi, spadając stromo od południa do doliny Raby górnej nad wsią Sieniawą. W nim czubałki 812 m., 781 m., 755 m., Rabska góra 783 m., i 686 m. nad Rabą wyźnią. — Rabska góra wznosi się na granicy powiatu nowotarskiego i myślenickiego. Od niej na wschód szczyt 759 m.; od tego na płn. Święty Krzyż 664 m., gdzie stoi kościołek tejże nazwy śród cienistych lip. Z punktu tego śliczny widok naokoło i na Tatry, jakim się cieszy podróżnik jadący tędy z Krakowa do Zakopanego, nadaje dużo uroku temu legendą przybranemu miejscu. Miał tędy jechać podróżny w dawnych czasach i napadli go tu rabusie. Zaskoczony niespodzianie, w strachu zawezwał pomocy św. Krzyża i na ten znak tak się zaćmiło zbójnikom, że podróżny zdołał szczęśliwie wymknąć się z ich rąk. Przez wdzięczność za uratowanie życia i mienia swego wystawił tu potem kościołek pod wezw. św. Krzyża. Rok zbudowania i poświęcenia niewiadomy. Roku 1775 (napis na chórze) był odnowiony. Dziś dwa razy do roku w uroczystość św. Krzyża odprawia się nabożeństwo. Należy do parafii w Rabce. Naprzeciw kościoła, po drugiej stronie drogi, stoi licha karczma, pamiętna tylko tem, że w niej r. 1840 nocował Fryderyk August II, król saski, wracający z Tatr. Za karczmą, nieco ku wschodowi, szczyt Piątkowa (na specyalnej mapie sekc. 7, kol. XXII mylnie napisano Plontkowa). Wzniesienie jego 711 m. (Janota); 715 m. (szt. gen.). Gościniec nowotarski idący od Myślenic przez Lubień poniżej Zaborni, przerznąwszy dolinę Raby (476 m. Janota), prowadzi odtąd ciągle pod górę północnym stokiem tego zachodniego działu Gorców, przez Chabówkę na grzbiet do św. Krzyża. Odtąd w okrąg jeszcze pod górę jedzie się po północno-wschodnim stoku, tworzącym dział wodny między górną Rabą a Rdzawką, ku karczmie Obidowej, która tworzy najwyższy punkt w całej drodze do Tatr z Krakowa. Wzniesienie jej 812 m. (szt. gen.), 813 m. (Janota). Przy ślicznej pogodzie widok stąd na Tatry jest przepyszny. Odtąd droga, przerznąwszy ten zachodni dział Gorców, spada zwolna ku dolinie nowotarskiej. Dział Obidowiec tak na północnym, jak na południowym stoku jego pokrywają lasy, w których tryszczą liczne potoki górskie. Od szczytu 1102 m. w Obidowcu odrywa się gałąź poprzeczna ku północy, jako dział wodny między potokami Porębą od zach. a Koninką od wsch. W niej szczyty Zielona góra (1000 m.), dalej na północ Jaworzyna (961 m.). Między nimi obszerna polana zwana Topolową polaną. Równolegle niemal do Obidowca od południa ciągnie się ramię górskie, łączące się z Obidowcem w szczycie 1198 m. głównego grzbietu. W tem ramieniu szczyt Gorzec (1114 m.), a na zach. od niego szczyt bezimienny 989 m. Tworzy ono rozdział dolin potoków Gorca od północy, a Lepietnicy od południa. Dalej na południe od pomienionego grzbietu, nad lewym brzegiem Lepietnicy, jako dział dolin górnej Lepietnicy i Kowańca, bieży również równolegle do Obidowca, grzbiet Bukowina. Łączy się on na wschodzie z odnogą idącą od Niedźwiedzia na płd. i ciągnie się na zachód szczytami 1138, 1025 m. i 1040 m. Między Wierchem Bukowiną (1040 m.) a Marchwianą górą (780 m.) część lasu wzdłuż drożyny zowie się Matyjówką. Na zachod od Matyjówki wznosi się Skałka 822 m. nad wsią Klikuszową. II. Południowy stok Niedźwiedzia pokrywa las zwany Kluczkami. Od Niedźwiedzia wprost na południe ciągnie się dział wodny między Łopuszną od wsch. a Małym Kowańcem od zach. Na nim polany zabudowane, należące częścią do Łopuszny, częścią do Waksmunda lub też Ostrowska, leżą na wys. 1105 m., 942 m. Od polany 1105 m. wybiega odnoga między potoki Kowaniec Mały i Wielki z czubkiem 968 m. Na płd. polany 942 m. szczyt Czuba zwany. Od niego rozdwaja się pomieniony grzbiet na dwie odnogi. Jedna odnoga bieży dalej na płd. między potokami Łopuszną od wsch. a Ostrowianką od zach., przypierając stromym swym stokiem prawie do płn. brzegu Dunajca i kończąc się nad nim szczytem Cedermo (705 m.). Na specyalnej mapie sekc. 8, kol. XXII wpisano w tem miejscu Godermo; Kummersberg ma Cedermo. Druga odnoga bieży na zachód po połudn. brzegu pot. Kowańca; w niej wierzchy Wielka Góra (805 m.); kończy się ona nad ujściem Kowańca do Dunajca, w płn. wsch. stronie miasta Nowegotargu, szerokiem, rozłożystem wzgórzem Kokoczowem (712 m.). Od Niedźwiedzia na północ bieży krótka, bo 1050

m. długa odnoga, która rozdziela się na trzy odnogi: jedna ku płn. zachodowi bieżąca, Turbaczem zwana, między dolinami potoków Olszowego od zach. a Turbacza od wsch.; w niej czubałki 1073 m. i 937 m. Druga odnoga, Turbaczykiem zwana, bieży ku północy między pot. Turbaczem, Koninką i Porębą od zachodu a Koniną od wsch., z czubałkami 1091 m. i 1023 m. Od tego czubałka wybiegają trzy ramiona, jedno ku płn. wsch. pomiędzy potoki Bór i Koninę, jako Fraczka groń, drugie ku północy jako Maćkowa (Maczkowa) góra (716 m.), i trzecie ku półn. zach. jako Groń (767 m.) oba między Borem a Koninką i Porębą. Trzecia odnoga ciągnie się ku wschodnio-północnemu wschodowi na dziale wodnym między Kamienicą od połd. i połd. wsch. a dopływami Mszany. W niej szczyty Mostownica (1244 m.) i Kudłoń (1276 m.); między nimi przełęcz 1009 m., którędy wiedzie drożyna z doliny Kamienicy do doliny potoku Koniny w Potaszni, i szczycik Nad Przysnopkiem (1123 m.). Od Kudłonia na wschód czubek 1143 m., na południo wschód Kudłonia polana Rychlów.. Od Kudłonia nieco na zachód bieży ku płn. zach. grzbiet z czubkiem 1032 m., między potokami Podmrasznicami i Zapalaczem. Od Kudłonia wprost na północ u źródeł Zapalacza i Rychlowa jest góra Kiełbasna (950 m.), od której bieży ku półn.-zach. długie ramię wzgórzyste między pot. Koninką i Porębą z jednej a Rychlowcem i Mszaną z drugiej strony. W nim szczyty idąc od Kiełbaśnej ku półn. 737 m,, Karlita 618 m.; poczem się znowu wznosi do wys. 723 m., a część północna zwie się Krzynowem (696 m. i 610 m.). Między Rychlowcem a Rychlowem szczyciki 633 m. i 640 m.; między Rychlowem a Rosochą Świnia góra 652 m. Między Rosochą a głównym ramieniem Mszany górnej, od Kudłonia na półn. wsch., czubałki lesiste 1020 m., 1013 m. 719 m. Dział ten od Niedźwiedzia na płn. się rozlegający, od pot. Koninki aż po Kamienicę i Mszanę nazwać można Gorcami Konińskiemi. — III. Przejdźmy teraz do Gorców Kamienico-Ochotnickich. Od Niedźwiedzia ku wsch. główny grzbiet zwolna opada. Bieży on zrazu na przestrzeni 2780 m. wprost na wschód, aż popod szczyt Kiczorę (1284 m.), od której ku południu bieży po wsch. brzegu Łopuszny polanami i lasami grzbiet, w którym mamy czubałek Czaszki (1088 m.). Od tego jedna odnoga wybiega dalej ku południu ze szczytem Małą Górą (919 m.) pomiędzy pot. Łopuszną a lewym jej dopływem, bezimiennym, zpod Czaszek nastającym; druga zaś odnoga zwraca się ku połudn. wsch., ciągnąc się równolegle do biegu potoku Furzówki (ob.) między nią a Knurówką; w nim zubałki 936 m., 846 m. i Bukowinka (934 m. c936 m.). Gr zbiet ten, który od skrajnych szczytów nazwiemy Czaszki—Bukowinka, uważać należy za łącznik Gorców właściwych z działem górskim Lubania. Szczyt Bukowinka należy już do grupy góry Lubania. Między szczytem 986 m. a Bukowinką jest przełęcz (846 m.), którędy wiedzie drożyna z Knurowa do doliny Ochotnicy. Od wspomnianej Kiczory wybiega jeszcze drugie ramię górskie, od poprzedniego na wschód położone i ciągnie się ono między pot. Furzówką i Fedorówką (ob.); w niem wzniesienia: 1083 m., 982 m.; u stóp jego nad połączeniem się obu tych potoków, 725 m. Od Kiczory główny połogi grzbiet Gorców zwraca się cokolwiek na północny wschód po szczyt Jaworzynę (1288 m.). Południowy stok Jaworzyny pokrywa ustrzycki las, z którego wypływają Fedorówka i Jarcze potok. Między tymi potokami, od Jaworzyny w kierunku płd. wsch. rozwija się potężne ramię górskie, które, zrazu obniżywszy się do 1037 m., wznosi się w dalszym swym biegu w szczycie Borsuczynach do wys. 1100 m., a odtąd opada ku dolinom pot. Fedorówki i Jarczego, kończąc się nad nimi wierchem Magórką (913 m.). Od Jaworzyny gł. grzb. toczy się ku wschodowi po Przysłop (1187 m.). Od Przysłopu wybiega na płd. wsch. gałąź górska między potokami Jarczem od zach. a Jamnem od wsch. Wzniesienie jego 1020 m. npm. Od Przysłopu gł. grzbiet Gorców zwraca się ku płn. wsch., podnosząc się znacznie i dochodząc w Gorcu (Gorcz) jeszcze raz znaczniejszej wysokości, bo wys. 1229 m. Odtąd opada tenże znacznie aż po wzgórze Skrzyńczyska, gdzie wzniesienie grzb. czyni 794 m. Tutaj zmienia się kierunek jego na połud. wsch., ciągnąc się między dolinami potoku Młynnego od zach. i Ochotnicy od południa, a Kamienicy i Dunajca od płn. wsch. i wsch. Zrazu się podnosi w Podlesiu do 866 w., poczem obniżywszy się przez czubek 806 m. do 745 m., nagle wznosi się do wys. 845 m. w Twarodze górze, poczem bieży przez Skalne i Osobie i kończy się szczytem Paprocią (608 m.), między ujściami Kamienicy i Ochotnicy do Dunajca, nad Dunajcem. Od Gorca na południe rozwija się dwiema odnogami stok południowy gł. grzb. Jedna odnoga bieży między dolinami pot. Jamnego i Gorcówki aż po czubałek 1034 m., gdzie się dwoi, na 1) ramię zachodnie, sięgające po potok Jamne wierchem 931 m., od którego znowu dwie wychodzą gałęzie, jedna wschodnia kończąca się czubkiem 830 m., druga zachodnia z wierchem 765 m.; i 2) ramię wschodnie z czubkami 847 m. i 758 m. Drugą zaś odnogę od Gorca wychodzącą zamykają doliny potoków Gorcówki od zach., a Młynnego od wsch. W niej wierchy: 1079 m., 939 m., 745 m., 687 m. Cały ten południowy stok Gorców od pot. Jamnego po pot. Młynny zwie się Babień-

cem. Północny stok Gorców od szczytu Gorca oblany jest od strony zachodniej, północnej i wschodniej potężnym potokiem Kamienicą. Wychodzi on z gł. grz. z Gorca i dzieli się na dwa grzbiety. Jeden z nich ciągnie się między dolinami potoków Zasadnego i Głębieńca ku płn. wsch., kończąc się nad Kamienicą wzgórzem Skrzyńczyskami (754 m.). Drugi zaś zwraca się na płn., łukiem nieco na zachod podanym, ze szczytem Głębieńcem (965 m.) i Magórzycą (981 m.). Na północ od Magórzycy bezimienny szczyt 1008 m. i 1007 m. z polanki śród lasu Szczawskiego, który pokrywa północne stoki tego grzbietu, spadające ku dolinie Kamienicy. — B. *Dział górski Lubania* rozpościera się na południowy wschód od Gorców właściwych, od północy oblewa go Ochotnica, od południa Dunajec i Krośnica, a od wschodu także Dunajec. Tworzy on grzbiet garbiący się w kierunku zachodnio-wschodnim, a poszyty, podobnie jak Gorce właściwe, lasami. Przecznica górska Czaszki—Bukowinka łączy ten dział z poprzednim. Bukowinka zatem (936 m.), wznosząca się u źródłowisk potoków Ostrego i Granicznika, tworzy początek głównego grzbietu Lubania. Od niego zwraca się grzbiet nieco na płd. wsch. po szczyt Kotelnicę (921 m.), odtąd łukiem na południe podanym po szczyt Grónek (Runek, 1005 m.), a następnie bieży na wschód, podnosząc się coraz bardziej wierchami 1070 m., 1093 m. i wreszcie dochodzi w samym najwyższym czubku, który zowie się Lubaniem, wysokości 1211 m. Tutaj grzbiet zwraca się ku południowemu wschodowi, opadając zwolna i kończąc się nad Wyrem szczytem Marsowcem, 832 m. wysokim. Dział ten wynosi w długości 15 kil. Nadmienić tu wypada, że tak na mapie Galicyi Kummersberga (sekcya 27), jak na nowej specyalnej mapie monarchii austr.-węg. (sek. 8, kol. XXIII), góra ta, jak i całe pasmo, nosi miano „Lubień.” Górale atoli mówią „Lubań“. Tę nazwę podaje także Janota w swoim Przewodniku w wycieczkach na Babią Górę, do Tatr i Pienin (str. 58). Lubień jest wieś w pow. myślenickim, a Wielki i Mały Luboń szczyty grzbietu górskiego nad Krzeczowem, na południe od Lubienia. Ten dział górski od zachodu przypiera do działu gór Żeleźnicy i Kamienicy, od północnego zachodu do działu Lubonia, od północy do działu Mogilnicy, od wschodu do działu Dunajecko-Popradzkiego z szczytem Radową (1265 m.). Całe pasmo Gorców wraz z Lubaniem spada łagodnie ku płn. i zachodowi, a stromo ku południu i wschodowi. Pod względem flory i innych właściwości fizyograficznych dział ten górski mało był badany i zwiedzany. Lubań tylko ściągał niektórych botaników na swój grzbiet. W Gorcach wypływają 1) Raba, 2) Mszana dopływ Raby; 3) Kamienica i Ochotnica, wreszcie Krośnica, dopływy Dunajca. Następnie tryszczą a) prawe dopływy Raby: Poniczanka z Rdzawką, Słonka czyli Słony pot., Olszówka z Kurką, Głęboki i Mszana; b) dopływy lewe Mszany: Rosocha, Rychlów, Rychlowiec i Poręba, do której z praw. brz. wpadają: potok zpod Obidowca, Koninka z Olszowym i Turbaczem, Konina z Borem i Zapalaczem; z lew. brz. zaś Pustelnik; c) prawe dopływy Kamienicy: Głębieniec i Zasadny; d) lewe dopływy Ochotnicy: Furzówka i Fedorówka czyli Ustrzyk, tworzące Ochotnicę, Jarcze, Jamne czyli Czerwonka, Gorcówka i Młynny pot.; z pr. zaś brzegu: Kudonówka, Lubański pot., Bodzanowski pot.; e) lewe dopływy Dunajca: Lepietnica, Klikuszówka, Kowaniec, Górski pot., Łopuszna, Ostrowianka, Granicznik, Knurówka z Ostrym pot., Granicznik, Studzieńka, Palenica, Hubanka, Piekiełko, Koszarski pot., Limierzysko pot., Mizerna z Syguliną i Kluszkowianka; f) nareszcie lewe dopływy Krośnicy: Wąski pot., Sosnowy pot. i Polenicki pot. Dolina Krośnicy oddziela Gorce wraz z Lubaniem od uroczych gór Pienin (ob.). *Br. G.*

Górciszki, folw., pow. sejneński, gm. Święto-Jeziory, par. Łozdzieje. Jest tu jezioro mające 4 mr. obszaru i do 30 stóp głębokości.

Gorcówka, potok górski, wytryska w Gorcach, z działu Babińcem zwanego, zpod południowych stoków góry Gorca (1229 m.); płynie zrazu lasem, potem polanami śród chat i szop w kierunku południowo-wschod., przez Młynne, część wsi Ochotnicy, w pow. nowotarskim. Wpada z lew. brz. do Ochotnicy we wsi tejże nazwy. Długość biegu 6 kil. niespełna. *Br. G.*

Górczaki dolne i **górne**, dwie wsie w powiecie sokólskim gub. grodz., pierwsza o 12, druga o 9 w. od Sokółki.

Górcze, pustkowie należące do Warłowa, pow. lubliniecki.

Gorczekallen (niem.), ob. *Gorzekały*.

Górczenica, niem. *Gorczenitza*, włośc. wieś kościelna, pow. brodnicki, blisko polskiej granicy, $1/3$ mili od Brodnicy, w nieco górzystem położeniu. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1787, budyn. 20, dm. mieszk. 8, kat. 124, ewang. 12. Parafia Szczuka, szkoła w miejscu, poczta Brodnica. Kościół tutejszy tytułu św. Krzyża, patronatu królewskiego; wsie do niego należące: Górczenica, Górczeniczka, Opalenica, Moczadła, Wapno, Orle, Karczma Pissa, Kominy.

Górczeniczka, niem. *Kl. Gorczenitza*, rycer. dobra, pow. brodnicki, nad małą strugą, która tu młyn pędzi i wpada do Rypnicy, opodal polskiej granicy, $1/3$ mili od miasta Brodnicy. Obszaru ziemi mr. 1673, bud. 23, dm. mieszk. 12, katol. 105, ewang. 22. Parafia Szczuka, filialny kościół i szkoła Górczenica, poczta Brodnica.

Gorczitzen (niem.), ob. *Gorczyce.*

Gorczyca 1.), wś rząd., pow. augustowski, gm. Szczebro-Olszanka, par. Lipsk, nad kanałem augustowskim, przy śluzie. W 1827 roku było tu 12 dm., 81 mk., obecnie liczy 28 dm., 189 mk., odl. 17 w. od Augustowa. 2.) **G.**, osada leśna, pow. augustowski, gm. Szczebro Olszanka, par. Lipsk. Liczy 2 dm., 3 mk. Gorczyckie jezioro łączy się z jez. Orle a przez nie z jez. Paniewo. Należy do systematu wodnego kanału augustowskiego.

Górczyca, rz., lewy dopływ Rosi niemnowej.

Gorczyce, osada włośc. nad rz. Wkrą, pow płoński, gm. Szumlin, par. Joniec, odl. o 13 w. od Płońska, liczy 1 dm., 11 mk., 45 m. gruntu. R. 1827 było tu 8 dm., 60 mk.

Gorczyce, mylnie, ob. *Gorzyce.*

Gorczyce, niem. *Gortzitzen* 1.), wieś, pow. olecki, st. p. Kowale. 2.) **G.**, dobra, powiat łecki, st. p. Prostki.

Gorczyce, niem. *Gorzitz* 1.) *Wielkie G.*, wś i dobra, pow. raciborski, par. Wielkie G., leżą na wzgórzach praw. brz. Odry, w b. państwie bogumińskiem, do r. 1817 w pow. pszczyńskim; wś ma 119 osad, 2300 m. rozl., kościół paraf. katol. dek. wodzisławskiego i szkołę 2-klasową. Dobra z folw. Teichhof i kol. Osin mają 2500 m. rozl. 2.) **Małe G.**, wś i dobra tamże. Wieś ma 31 os., 454 m. rozl. a dobra 2000 m. rozl. z folw. Predeszi (?) i młyn. Parafia Wielkie G. *F. S.*

Gorczyckie jezioro, ob. *Gorczyca*, pow. augustowski.

Gorczyczańska Słobódka, mała wioska, pow. uszycki, gm. i par. kat. Dunajowce, par. gr. Gorczyczna, leży przy trakcie pocztowym między Ściborami a Demiankowcami. R. 1868 miała 25 dm. Należy do Gorczycznej do Zaleskiego.

Gorczyczna, wieś, pow. uszycki, nad rzeką Studenicą, o 40 w. od Kamieńca, o 25 w. od N. Uszycy, o 40 od Dniestru, o 7 od Dunajowiec. Sąd, zarząd gminny, policyjny i poczta w Dunajowcach. Mieszkańców ogółem 1020, w tej liczbie jednodworców 164; męż. 481, kob. 539. Dom. włościańskich 159. Cerkiew pod wezw. św. Dymitra liczy parafian 1300 i posiada ziemi 57 dzies. Ziemi w ogóle z Rudą i Słobódką Gorczyczańską 3310 dzies., z czego 1239 dz. należy do włościan a 2071 do dworu. W G. są 3 młyny na Studenicy, z których jeden poruszany za pomocą turbiny. Nad brzegami tej rzeki pokłady wapienia. Do r. 1795 G. wraz z Rudą Popielówką i Słobódką Gorczyczańską stanowiły oddzielne starostwo gorczyczańskie, które Katarzyna II darowała sekund-majorowi spraw celnych gub. podolskiej Stefanowi Kaczerynowi. R. 1809 Tomasz Teodor Weinhard starosta bahowicki nabył G. z przyległościami od Kaczeryna za 112000 rubli asygnacyjnych. R. 1813 przeszła G. w posiadanie Teresy ze Stadnickich Grabianczyny, starościnej liwskiej. R. 1852 wnuk jej Feliks Grabianka sprzedał ją Wilhelmowi Zaleskiemu a dziś jest G. w posiadaniu synów jego Zygmunta i Kazimierza Zaleskich. *K. Z.*

Górczyn, wieś i folw., pow. łaski, gm. Buczek, par. Łask, o 3 w. od Łasku, o 31 od Łodzi. W 1827 r. było tu 15 dm. i 89 mk., obecnie liczy 20 dm., 234 mk., ziemi włośc. 139 mr., dworskiej 401 mr. Folw. G. należał dawniej do dóbr Częstków lit. A i Łopatki.

Górczyno, niem. *Gurschen*, wś i gm., pow. wschowski, 2 miejsc.: 1) G., 2) kolon. Pusch; 74 dm., 349 mk., 336 ew., 13 kat., 5 analf. 2.) **G.**, dom. i majorat, pow. wschowski, 1101 mr. rozl., 7 dm., 88 mk., 85 ew., 3 katol., 5 analf. Poczta w Szlychtyngowie (Schlichtingsheim) o 1 kil., st. kolei żel. Drzewce (Driebitz) o 22 kil. *M. St.*

Górczyska, niem. *Gorzisken*, włośc. wieś do Przywidza (Mariensee) przyłączona, pow. kartuski, blisko jeziora Przywidzkiego i traktu bitego gdańsko-kościerskiego. Parafia teraz Mierzyszyn (Meisterwalde), przedtem był kościół prastary parafialny w Przywidzu, ale ten dla oporu tutejszych luterskich panów przed niedawnemi czasy obalony został; szkoła we wsi Kleinsee, poczta Przywidz. Odległość od Kartuz 3 mile, od Gdańska 4 mile.

Gorda, ob. *Lupow.*

Gordejki, niem. *Gordeyken*, wś, pow. olecki, przy trakcie bitym wydmińsko-margrabowskim, około 1 milę od Margrabowy, nad znacznem jeziorem. Ludność polska ewangelicka.

Gordoma, mko rząd. w pow. rossieńskim, nad rz. Teneńką, o 110 w. od Rossien, w parafii nowomiejskiej, z kościołem filialnym św. Trójcy, drewnianym, fundacyi Paca starosty chwejdańskiego z r. 1706. G. była w r. 1304 spustoszoną przez krzyżaków. Tuż pod mkiem G. leży dwór Suginty, niegdyś dziedziczny hr. Ronikierów. Por. *Chwejdany.*

Gordosno, jez. w pow. wieliskim, którego część płn. stanowi granicę gub. witebskiej i pskowskiej, długości ma 3 wiorsty; z tego jeziora bierze początek rz. Uświata, dopływ Dźwiny. *M. K.*

Gordowa, wieś nad rz. Sinicą, pow. bałcki, gm. Trojany, par. Hołowaniewskie. R. 1868 miała 47 dm. *X. M. O.*

Gordunka, ob. *Lauda.*

Gordy, dobra, pow. szawelski, par. kurtowiańska, nad Dubissą, przy szosie z Szawel do granicy pruskiej, o 29 w. od Szawel, o 4 i pół w. od Poszawsza; mają 25 włók ziemi i kościołek filialny na wzgórzu, odwieczny, p. w. św. Magdaleny, 1858 przebudowany, zawiera pamiątki po jezuitach w Poszawszu. G. należą

do Żelichowskich i Swiechowskich w spadku po Pruszkowskich, którzy nabyli je od Ignacego Witkiewicza z ogólnych dóbr Poszawsze.

Gordynowo, wś, pow. oszmiański, 4 okr. adm., 58 w. od Oszmiany, 5 dm., 54 mk.. z tego 50 prawosł., 4 katol. (1866).

Gordyówka 1.), wieś, pow. olhopolski, gm. Berszada, nad rz. Trościańcem, par. Obodówka, ma 720 dusz męz., ziemi włościańskiej 1729 dzies., dworskiej (z Trościańcem) 1940 dzies. Należy do Feliksa Sobańskiego. Cerkiew pod wezw. św. Dymitra, wiernych w tej parafii 1254, ziemi cerkiewnej 52 dzies. 2.) **G.**, ob. *Hordyówka*. *Dr. M.*

Gordyówka, rz., ob. *Trościaniec*.

Gordyła, młyn, pow. olkuski, gm. i parafia Wolbrom.

Gordyszki 1.), wś, pow. szawelski, gm. okmiańska; 17 osad, 216 dzies. ziemi 3-go gat. 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. kołtyniańska.

Gordzendzie (niem.), ob. *Gorzędziej*.

Gordzijowce, wś włośc., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 24 w. od Szczuczyna, 8 dm., 70 mk. (1866).

Gordziuny, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 35 w. od Wilna, 1 dom, 2 mk. katol. (1866).

Górecka Kępa, Wola, ob. *Górka, Górki*.

Górecka woda, strumień, zaczyna się na wschód od Garlicy, na granicy Galicyi z Królestwem Polskiem, u stóp góry Wrzosami zwanej (347 m.), w rozpadlinach i parowach gliniastych. Dno kamieniste, koryto płytkie, niewyraźne. Pod Bibicami płynie po drobnym wapiennym kamieniu, ma do 1 m. szer. Po obu brzegach wznoszą się zwolna gliniaste wzgórza. Rozdzieliwszy Bibice na wschodnie i zachodnie, płynie ku płd., tworzy w polach rozszarpane łęgi, śród których wije się bezustannie. Około Górki brzegi wznoszą się do 3 m. Od Górki płynie korytem 2 m. szer. śród łęgów 2—4 m. wysokich. Dno koryta wyściela drobny zwir. W Prądniku białym wpada z lew. brz. do Białuchy czyli Prądnika. Długość biegu 8 kil. Źródła wschodniego ramienia 307 m. npm.; ujście 221 m. npm. Por. *Garliczka*.

Górecka wola, przys. Górek w pow. brzozowskim, należy do parafii rzym. kat. w Humniskach a urzędu poczt. w Grabownicy i liczy 182 mieszk. rzym. kat. wyzn. Większa pos. wynosi 84 m. n. a. roli, 8 mr. ogrodów, 18 m. pastw. i 122 m. lasu; mniejsza pos. 115 m. roli, 22 m. ogrodów i łąk i 53 m. pastw.

Górecki, mały zaśc. poleski w zachodniej stronie pow. bobrujskiego, powyżej wsi Wolnicy, na północo-zachód od Hłuska, o 4 mile prawie odległego; tu ma początek w błotach rzeka Olnica, dopływ rzeki Dokołki; zapadła i głucha miejscowość. *Al. Jel.*

Górecko, G.-kościelne i G.-stare, wś, pow. biłgorajski, gm. Aleksandrów, par. Górecko. Jest tu kościół paraf. drewniany z 1720 r., powiększony z kościołka, który wzniósł 1668 r. Marcin Zamojski. Przy kościołku tym był franciszkanie. Prócz tego były w G. dwie kapliczki: jedna we wsi a druga nad strugą Szum zwaną. W 1827 r. G. liczyło 57 dm., 451 mk. Par. G. dek. biłgorajskiego, dawniej tarnogrodzkiego, 5100 dusz liczy.

Górecko, niem. *Guretzko*, *Górecky*, kol. i folw., pow. bytomski, niedaleko Bytomia, r. 1864 miały 186 m. rozl., tuż przy dr. żel. z Bytomia do Szarleja. *F. S.*

Góreczki, os., pow. grójecki, gm. Rykały, par. Łęczeszyce.

Góreczki, wieś i dom., pow. krobski; dom. 1251 mr. rozl.; 31 dm., 241 mk., 16 ew., 225 kat., 92 analf. Poczta w Pakosławiu o 2 kil., st. kolei żel. w Rawiczu o 17 kil. Dom. własność Nasierowskiej. 2.) **G.**, dom., pow. krotoszyński, 2210 mr. rozl.; 6 dm., 111 mk., 16 ew., 95 kat., 47 analf. Należy do dóbr Borzęciczek (Radenz). Poczta w Borku o 2 kil., st. kolei żel. w Koźminie o 8 kil. *M. St.*

Górej, niem. *Gorrei*, dobra, pow. sztumski, na bitym trakcie sztumsko-malborskim, $^3/_4$ mili od Sztumu. Obszaru ziemi liczy mr. 739, budyn. 15, dm. mk. 7, katol. 77, ew. 36, parafia Sztum, szkoła Koniecwałd (Konradswald) poczta i stacya kolei żel. Sztum. G. należał przedtem do dóbr starościńskich sztumskich; r. 1773 trzyma go w wieczystej dzierżawie jakiś Kalkstein. Nazwa Górej pochodzi podobno od jeziora Goreje (w górach, Bergsee), które tu podług dawniejszych lustracyj się znajdowało.

Gorejni, ob. *Goranie*, *Horany*.

Górek, niem. *Gurek*, folw. i wś do dóbr Suminiec należąca, pow. rybnicki, przy dr. żel. z Nędzy do Mikołowa, na prawym brzegu Suminy, o 1.75 mil na płn. zachód od Rybnika, w okolicy piaszczystej i lesistej. Folwark ma 2000 m. lasu, wś 756 m. rozl., 53 osad, szkołę, młyn, tartak. *F. S.*

Górek, *Gurek*, wieś na Szląsku Austr., par. ewang. Ustroń, ma par. katolicką, szkołę lud., i zarząd lasów arcyks. Albrechta. Por. *Górki*.

Goren, ob. *Guhren* (niem.).

Goreń 1.), kol., pow. łaski, gm. Chociw, parafia Restarzew. W 1827 r. było tu 8 dm. i 50 mieszk. 2.) **G.**-wielki, wieś, pow. gostyński, gm. Duninów (ob.), par. Kowal. W 1827 r. było tu 27 dm., 264 mk. 3.) **G.**-mały, wieś, pow. gostyński, gm. i par. Duninów.

Goreń, ob. *Goryń*.

Gorenczyn, ob. *Goręcin*.

Gorenice, wś u źródeł Elżanówki, pow. olkuski, gm. Rabsztyn, par. Gorenice. Leży na samej granicy od Galicyi, posiada kościół par. murowany, zbudowany w 1645 r. przez rodziny Dembińskich, Szembeków i Tarnowskich, dzie-

dziców G. a poświęcony dopiero w 1731 r. Są tu grobowce wszystkich fundatorów kościoła i kilka innych późniejszych. W 1827 r. G. liczyły 70 dm. i 244 mk. Dobra G. składają się z folwarku G., Justynów, Kochman i wsi G. Podług opisu z r. 1866 rozl. dominialna wynosi w ogóle m. 1391, grunta orne i ogrody m. 330, łąk m. 12, lasu m. 556, zarośli m. 415, nieużytki i place m. 78. Wieś G. osad 101, gruntu m. 726. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gorenicze, wś poleska w pow. ihumeńskim, w gm. pohoskiej, nad rzeką Klewą, w 3 okr. polic. (berezyńskiem), łąki i wypasy obfite; miejscowość bardzo głucha, osad do 50.

Goresin, niem. *Goerschen*, *Goerzke*, trzy wsie w Saksonii pruskiej, okr. reg. merseburskim, niedaleko Luetzen. D. 2 maja 1813 roku sławna bitwa.

Goretz (niem.), ob. *Gurtsch.*

Gorewicze 1.), niewielki folwark w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, własność mahometańsko-litewskiej rodziny ziemiańskiej Musiczów, ma obszaru 240 mr., w glebie dobrej. 2.) **G.**, mały folw. w pow. nowogródzkim, w gub. mińskiej, dziedzictwo mahometańskiej rodziny Dawidowiczów, ma obszaru 135 m., w glebie urodzajnej. *Al. Jel.*

Gorezlaue, ob. *Gorschel* (niem.).

Goręcin albo jak teraz zwykle mówią *Gorenczyn*, niem. *Gorenschin*, wieś kościelna parafialna, pow. kartuski, w górzystej i uroczej t. zw. Szwajcaryi kaszubskiej położona, blisko wysokich tu gór szymbarskich (Schönberg), 585' nad poziom morza, ponad wartką rzeczką Radunią. Razem z osadą Kozawatka obejmuje posiadłości gbur. 29, ogrodn. 19, obszaru ziemi mr. 2797; katol. 600, ewang. 9, dm. mieszk. 72, kościół paraf. i szkoła w miejscu, poczta Kartuzy, dokąd odległość $1\frac{1}{4}$ mili. G. należy do najstarszych osad Pomorza. Oddawna był on jakoby stolicą całej pobliższej ziemi czyli kasztelanii gorecińskiej, grodem obronnym zaopatrzony, z którego kasztelan książęcy powiatem zawiadywał. Kasztelania gorecińska obejmowała wzgórza po obu stronach rz. Raduni ciągnące się, od Ostrzyc aż do wsi Żukowa. W skład jej wchodziły wioski: Goruchino al. Goranchin, Waccowo, Zakonicj, Lesno, Kelpino, Vazino, Derisno, Karlikowo, Borzec, Sadobardj, Vissecechowo, Semanino, Slafkowo, Borechowo, Rancj, Ranikowo, Darganze, Ostrice. Wszystkie te wioski dodziśdnia pod podobnemi nazwami istnieją; nowych prawie żadnych przez tyle wieków nie przybyło, ba niektóre zaginęły, jako Wazino, Waccowo i Darganze. Nawet biskupom kujawskim, do których dyecezyi Pomorze należało, spodobała się ta okolica. R. 1241 książę pomorski Sambor II zapisał Michałowi biskupowi całą tę kasztelanią na własność, tylko miał mu z reszty Pomorza (o ile to do jego działu należało) biskupie swoje dziesięciny opuścić. Na co się też biskup zgodził i chciał tu w Goręcinie stolicę sobie dla Pomorza założyć. Ale potem Sambor na znaczeniu podupadł i nastał mężny Świętopełk, który tej ugody zawartej nie uznał. Także i kasztelania gorecińska następnemi czasy została zwiniętą. A nawet sam Goręcin przeszedł na własność prywatną, potem duchowną, jak z dokumentów widać. R. 1380 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode daje na własność wieś całą Somonin (60 włók) i pół Goręcina (30 włók) dwom braciom Nitschin i Barczelow, podczas gdy 2-gą połowę otrzymuje Claucken; o przywilejach mówi, że są „fry von Ku und Swyn und von Hewgelde“; sądy daje im jak i inni właściciele mają (Ritter und Knechte). Za to służyć nam będą w wojnie, gdzie tylko potrzeba, uzbrojeni, z koniem (Platendienst), także zamki będą nam pomagali budować na zawołanie. R. 1392 komtur gdański Beffard nadaje Januszowi Koschalitz i potomkom prawem chełmińskiem młyn tutejszy przy wsi Goręcin, położony nad Goręcinem z wolną rybitwą na rzece do swojego stołu. R. 1436 Jeszke, Petrasch, Swantke, Mattis i Rudiger bracia z Goręcina nadają nowy przywilej na młyn swój we wsi nad Radunią położony prawem chełmińskiem z łąką i rolą. Jako granica gruntu młynarza, wymieniona jest rzeczka „Netzrio“ (Nietrzyca). Roku 1460 Jesko i Swentoslaus, mając prawo patronatu nad kościołem, mianują nowego proboszcza. R. 1462 szlachetny Maciej posiadacz Goręcina i Somonina za wolą i przyzwoleniem matki swojej Elżbiety i brata Jana ustąpił połowę obudwu wiosek oo. kartuzyanom w Kartuzach. R. 1466 w Toruniu król Kazimierz potwierdza, jako Maciej z wyraźną wolą matki Elżbiety i brata Jana darował połowę Goręcina i Somonina kartuzyanom. Nadto wyjmuje król te dobra zpod wszelkich ciężarów państwa jak i zpod prawa polskiego lub chełmińskiego i nadaje prawo niemieckie magdeburskie; zarazem wciela też owe dobra do majątków duchownych. R. 1474 Jan z Goręcina młodzian (Jungher) za wolą matki Elżbiety i opiekuna Mikołaja z Magdeburga sprzedaje klasztorowi drugą połowę Goręcina i Somonina za 350 marek. R. 1476 król Kazimierz potwierdza to kupno, nadając obudwu wioskom te same prawa i przywileje jak poprzednio. Roku 1492 toczył się spór między parafianami a proboszczem o „pratum, nemus et paludem Worzechow“. Sąd przyznał je kościołowi, jak od początku zawsze bywało. Owe „Worzechow“ znajdowało się „in latifundio villae Slafkowo,“ zapewne już przez pierwszych fundatorów książąt pomorskich nadane (jak dodają akta) albo przez właścicieli wsi Sławkowa. Teraz (w po-

łowie XVIII wieku) „in agros et pratum conversum vulgariter Popowka nuncupatur". Około r. 1650 było we wsi włościan osiadłych 9, komorników 14, po wojnie piszą: „villa G. restat plane ruina". O lasach czytamy, że bardzo wiele się znajdowało w okolicy Goręcina aż do r. 1600. Potem zaczęto je wycinać, wypalać, karczować, gdzie zaraz nowe osady zakładano. „Post praefatum verro annum 1600 accesserunt villae ex nova radice in sylvis excitatae (li tylko wioski w dawniejszej parafii goręcińskiej, do której i Kartuzy należały) nempe: Grzibno, Lisno ovile, Kolano, Kolanska hutta, Nowe Czaple, Patul, Jegmuc, Polusino, Hoppendorf, Ossowa karczma, Starkhut, Egertowa, Kamehl, Diependal, Neudorf, Czarna hutta, Chylowa, Kapel et Ossenkop": 8 pierwszych osad założono w dobrach klasztoru kartuskiego, 2 następne w szlacheckich, 9 ostatnich w dobrach starościńskich skarszewskich. Także i kościół w G. jest bardzo stary. Na pewno istniał w XIII wieku, od książąt pierwszych pomorskich fundowany, niektórzy przypuszczają, że wzniesiony jest przez księżniczkę Damrokę, która w pobliskiem Chmielnie rezydowała a potem wstąpiła do klasztoru pp. norbertanek w Żukowie. Kasztelani i inni urzędnicy książęcy, mieszkający oddawna w G., niełatwo obyliby się bez kościoła. O bardzo starym dzwonie znajdującym się w tym kościele pisze skrzętny badacz naszej przeszłości kartuski przeor Schwengel w r. 1749: „Vetustatem ecclesiae campana major indicat et hodiedum personat in campanili ibidem referens aeri incisum sive infusum dignoscibilibus literis Annum Domini MCCLXX." Tytuł nosił ten pierwotny kościół św. Agaty, był z drzewa stawiany, patronatu najprzód rządowego; potem od r. 1380, kiedy krzyżacy nadali G. drobnej tutejszej szlachcie, prywatnego; w końcu r. 1474 przeszedł wraz z wsią w posiadanie oo. kartuzyan z Kartuz. R. 1486 biskup kujawski Piotr przyłączył do G. dawniej parafialny kościół w Kiełpinie jako filią. Także kościół mały nieklasztorny św. Katarzyny w Kartuzach uważany był jako filialny do Goręcina. Aż do r. około 1600 należały do parafii goręcińskiej, wioski stare: Kartus, Kiełpin, Goręcino, Ostrice, Rątki, Sławkowo, Somonin, Wyczechowo i Borcze. Potem zwolna nowo powstało na gruncie wykarczowanych lasów aż do r. 1749 wiosek 19, przez co dochody znacznie się powiększyły. Czytamy w dyecezyalnym szematyzmie z r. 1867. Parafia Goręcin liczy dusz 2800. Kościół tyt. św. Trójcy i Wszystkich Świętych, prawa patronatu dawniej oo. kartuzyan w Kartuzach, nowo zbudowany r. 1639, konsekrowany d. 21 września 1772 przez biskupa Wolickiego. Filialny kościół w Kiełpinie tyt. św. Michała Archanioła. Wsie parafialne: Goręcin, Ramle (Ramley), Ostrzyce, Somonin, Barcz, Wyciechowo, Kamela, Hopy, Nowa wieś, Kolano, Kosawatka, Sławkowo, Nowe Czaple, Połęcin, Rąty, Jegmuc (Jäknitz), Kapel, Tiefenthal, Kiełpin. Szkółki parafialne: w Goręcinie dzieci katol. 116, w Kiełpinie 70, nadto 18 dzieci zwiedza szkołę luterską w Burczu, 13 w Rątach, 8 w Połęcinie i 14 w Kameli. O napisach i nagrobkach, jakie się znajdowały w kościele, pisze prob. borzyszkowski Bork około r. 1765: In medio ecclesiae inter scamna: Birgitta Hakarka, Jacobus Tuski et Mathias Moguła sąsiedzi dom swoim postawili r. 1641. Germanicum epitaphium: Georgius Wyciechowski liegt hier begraben 1640. Infra stemma Szorfas dictum exsculptum (Niesiecki IV, 611). Sub cruce: Obiit anno 1646 Catharina Smęgorzyńska. Tamże: Hic jacet generosus Philippus Ustarbowski, heres in Brodnice, qui obiit a. D. 1625 die 10 sept. aetatis 60. Infra stemma Leliwa.

Gorg, ob. *Garchów*.

Gorgan 1.), szczyt i góra w Beskidzie lesistym, na granicy gm. Kalnej, Lipy i Łużek, w pow. Dolina, w dziale górskim, zwanym powszechnie Ardziałuszą. Gniazdo to górskie legło na dziale wodnym rzek Brzazy, dopływu Sukiela, Mizuńki i Łużanki, dopływów Swicy. Składa się ono po większej części z nagich szczytów gór. Podnóża tych gór są niedostępne, wiecznym pokryte lasem świerkowym, miejscami bukowym, szczególnie urwiska nad potokami Ardziałuszą, Głębokim, Lipą i Łużanką. Najwyższy szczyt Bukowiniec (1262 m.) wznosi się na płd. zach. granicy gm. Łużek, od którego ku północy bieży grzbiet z szczytami Kiczerą (1082 m), Tusulem (771 m.), ku Tomnatykowi (900 m.), tworząc dział wodny między Brzazą a Łużanką i granicę między gm. Brzazą i Łużkami. Las od Bukowińca na zachód zwie się Tusulem, na półn. wschód u źródeł Łużanki „Czerynie." Od Bukowińca grzbiet tego działu bieży w linii łamanej na wschód po szczyt Pout (1243 m.), a od niego na północny wschód po pomieniony Gorgan. Linia grzbietna od Bukowińca przez Pout po Gorgan, otacza od południa górną dolinę źródeł Łużanki. Od Gorganu ciągnie się przez szczyt Jaworyny (1134 m.) łukiem na południe wydanym na wschód a potem na południowy wschód po Przysłop (1012 m.), oddzielając źródłowiska Głębokiego i Bystrego, dopływów Mizuńki, od źródeł Lipy i Roztoki, między któremi to potokami nad wsią Lipą wzniósł się szczyt Łysa góra (772 m.). Od Gorganu odrywa się ku północy odnoga, bieżąc granicą gm. Łużek i Lipy, kończąca się przy ujściu Lipy do Łużanki szczytem Łomowatą górą (767 m.). Od Pouta zaś na południe bieży grzbiet wynioślejszy aż po rzekę Sobol, zwany mianem

ogólnem Czarną Sehłą, a dochodzący w szczycie tejże nazwy wys. 1287 m. Pokłady gór tutejszych tworzą piaskowiec karpacki, nieco marglowaty; pomiędzy nim znajdują się wapień, łupek bitumiczny, ałunowy i marglowy w rozmaitych odcieniach barw, głównie brunatny i czerwony. Miejscami przechodzą wąskie warstwy rudy żelaznej, w głębi 60— 100 m. leżące, tak zwanej rudy sołotwińskiej, w kierunku od połd. wschodu ku płn. zachodowi. Okolicę tę badał r. 1788 z polecenia rządowego urzędnik górniczy z Wieliczki Friedhuber. Znachodził on tu ślady występującego na powierzchnię ałunu, miejscami także bursztynu. 2.) **G.** Między Łomnicą od zach. a jej prawym dopływem Bystrą (ob.) od wschodu, od głownego grzbietu beskidzkiego, w obr. gm. Jasienia w pow. kałuskim, nieco na wsch. od przełęczy Bystrej nad połoniną Bystrą (1426 m.), gdzie znajdują się źródłowiska Bystrzycy Sołotwińskiej, wybiega ku półn. zach. potężny dział górski, pokryty lasami, a zwany Gorganem łomnickim. Nad samą granicą Galicyi z Węgrami wznosi się najwyższy jego czubałek, zwany Końcem Gorganów, bo dochodzący do wys. 1611 m. Grzbiet sam skalisty opada i w pośrodku długości swej dochodzi do wys. 1557, poczem się znowu wznosi i kończy się ponad ujściem Bystrej do Łomnicy szczytem Gorganem, na 1585 m. wysokim. Ze szczytu Końca Gorganów śliczny rozpościera się widok na góry Sołotwińskie, a przedewszystkiem na działy, leżące na północny wschód od G., t. j. na Sywulę z Łopuszną (1818 m.) i Ihrowiszczeˇz Wysoką (1806 m.). Las pokrywający południowo-zachodnie zbocze Gorganu zwie się Szczawnikiem. 3) **G.** Na półn. zachód od tego Gorganu łomnickiego, już w powiecie dolińskim, na granicy gmin Suchodołu, Lolina i Ilemni z jednej, a Perehińska z drugiej strony, jako dział wodny od płd, wsch. ku płn. zach. między Świcą a Łomnicą, bieży długie, prześliczne pasmo Gorganu ilemskiego. Pasmo to zowie się także Arszycą (Arszyszcze, Arschitze). Ciągnie się ono od ujścia potoku Mołodego do Łomnicy (717 m.) ku płn. zach., oddzielając źródłowiska Ilemki i Czeczwy od źródłowisk i doliny Mszany, dopływu Mołodego. Długość tego pasma czyni 15 kil. Nazwa „Arszyce“ zdaje się być rumuńską. Od strony południowo-zach. spada ono stromo ku dolinie pot. Mszany. Od strony zaś płn. wsch. stok jest łagodniejszy i nieco upłazisty, pokryty odwiecznym lasem. Szczyty jego są nagie, skaliste, pokryte skąpą roślinnością. Do wzniosłych czubałków tego pasma należą: Gorgan ilemski (1589 m.), Arszyca (1569 m.), Meczylek (1542 m.), Nerydów (1557 m.) i Mały (1516 m.). Z parowów u płn. wsch. podnóża jego, w rozmaity i nader dziki sposób wyżłobionych, tryszczą źródła Czeczwy (ob.) i Nerydówki, Męciwki i Nedorowego potoku. Z południowo-zachodniego stoku zaś spływają krótkie dopływy Mszany, płynącej z płn.-zach. na płd. wsch., równolegle do grzbietu Gorganu ilemskiego czyli Arszycy. 4) **G.** W obrębie gminy Wyszkowa (pow. doliński), w grzbiecie granicznym między Galicyą a Węgrami, w dziale Szerokiemi Beskidami zwanym wznosi się najwyżej w tej tu okolicy szczyt zwany „Gorganem wyszkowskim“ (1443 m.), a od niego na płd. wsch., już na ziemi węgierskiej, szczyt Gorgan mały (1375 m.). 5) **G.** Na dziale wodnym między górnym Prutem a Górną Bystrzycą nadworniańską rozpościera się kilka grzbietów górskich skalistych, których szczyty noszą miano Gorganów. I tak w obr. gm. Zielonej (pow. nadworniański), na dziale Zielenicy i Douszyńca, dopływów Bystrzycy nadworniańskiej, ciągnie się od płd. wsch. ku płn. zachodowi skalisty grzb., wynurzający się ponad niezmierzone lasy i kończący się na płn. zach. ponad źródłami pot. Czernika, dopływu Zielenicy, grupą skał, noszących nazwę Gorganu Kizieskiego (1616 m.). W niej najwyższy szczyt zwie się Poleński albo Polańska góra (1697 m.). Północny stok tej grupy zowie się Podkicie, a połd. wsch. nad pot. Sitnejem zowie się „Pod Jamą“. Dolina rzeki Zielenicy opływa ten grzbiet górski od połd. zach. i płd. wsch., oddzielając go od reszty Gorganów, leżących od tego dalej na płd. wschód. Na południe od Polańskiej Góry mamy szczyt Piekun (1657 m.), ą od niego na płd. wsch. Doboszczankę (1757 m.), najwyższy punkt w całej tej grupie. 6) **G.** Po połudn. wsch. stronie doliny górnej Zielenicy, na granicy gm. Zielonej z Dorrą, Jamną i Jabłonicą, ciągną się dwa od płn. zach. ku płd. wsch. do siebie równoległe pasma Gorganów, wysyłających zpoza osłony iglicznych borów ostrokończyste szczyty śmiało w górę. Grzbiet płn. wsch., rozłożony na granicy gm. Zielonej i Dorry i w obr. gm. Jamny, zwie się Gorganem jawornickim, także Jawornikiem. Północny skrajny jego szczyt jest Mały Gorgan (1367 m.), w pośrodku Gorgan Jawornik (1467 m.) wznosi się najwyżej. Rozciąga się on między potokami Żonką a Żeńcem, dopływami Prutu. Południowy szczyt nad doliną Prutu jest Żeniec (1208 m.). Dalcko wynioślejszy jest drugi grzbiet, od tego na płd. zach., na granicy gm. Zielonej z Jabłonicą i w obr. Jamny. Grzbiet ten zowią Gorganem Sinym. Poczyna się szczytem Gorganem Wielkim (1595 m.), dalej na płd. wsch. Sennik, także Seniek (1664 m.), a wreszcie piękny trójgranny Chomiak (1544 m.). Między Gorganem Wielkim a Sennikiem, na płd. zach., w obr. Jabłonicy, mamy górę zwaną Babiną jamą. Wnętrze tego pasma, oprócz obfitych pokładów piaskowca karpac-

kiego, zawiera także pokłady iłu niebieskawego, łupku, rudy żelaznej i iłu ałunorodnego. Lasy świerkowy i bukowy pokrywają zbocza tego pasma; sam grzbiet składa się z nagich skał piaskowcowych. Por. *Czeczwa*, *Bystra*, *Czarna Roztoka*, *Czernik*, *Dolina*, oraz t. I, str. 507, 511. *Br. G.*

Gorgoń, os., pow. noworadomski, gm. Żytno, par. Kobiele wielkie.

Gorgoszewo 1.) wś, pow. szamotulski, 7 dm., 66 mk., 30 ew., 36 kat., 16 analf. 2.) **G.**, dom., pow. szamotulski, 1 dom, 5 mk., 2 ew., 3 kat., niemasz analf. Poczta w Bytyniu o 3 kil.; st. kol. żel. w Buku o 20 kil., w Szamotułach o 23 kil. *M. St.*

Gorianie, ob. *Goranie*.

Goricz, ob. *Guhrwitz* (niem.).

Gorinnen (niem.), dobra, pow. chełmiński, ob. *Goryń*.

Gorjonow, niem. *Kompendorf*, wieś na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim, kościół parafialny ewangelicki z nabożeństwem serbskiem, szkoła elementarna. Ludności w roku 1880 398, tylko $1/_{10}$ niemców. Szkoła elementarna. *A. J. Parczewski.*

Górka 1.) os., pow. wieluński, gm. i par. Konopnica. 2.) **G.**, os., pow. wieluński, gmina Sokolniki, par. Czastary. 3.) **G.**, os., powiat wieluński, gm. Wydrzyn, par. Czarnożyły. 4.) **G.**, fol., pow. wieluński, gm. Galewice, par. Wieruszów. 5.) **G.** poświętna, pow. sieradzki, gm. Bogumiłów, par. Sieradz. Tak się zowią grunta, które stanowiły dawniej własność klasztoru dominikanów w Sieradzu, później zaś sprzedane zostały przez rząd w ręce prywatne i dołączone do dóbr Monice. Rozl. 115 mr. 6.) **G.** *Klonowska*, ob. *Klonowska Górka*. 7.) **G.**-osiecka nad Wartą, pow. koniński, gm. Rzgów, par. Sławsk. Jestto osada rybacka. 8.) **G.**, kol. nad rz. Sakłak, pow. koniński, gm. i par. Kramsk. Leży o 3 w. od rz. Warty, a 12 w. od Konina. Posiada 46 mk., w połowie niemców, i 97 mr. ziemi żytniej. 9.) **G.**, wś, pow. słupecki, gm. Wilcza góra, par. Wilczyn. 10.) **G.**-brzyska, wś, pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Grabno. 11.) **G.** Pabianicka, wś i folw., pow. łaski, gm. Góra pabiańska, paraf. Pabianice. Leży na drodze z Pabianic do Lutomierska. Wspomina ją Długosz pod nazwą Górka wielka (I, 282). W 1827 r. było tu 20 dm. i 201 mk. Gmina G.-pabiańska należy do sądu gm. okr. I w Pabianicach, liczy 9092 mr. obszaru i 3332 mk. Wieś G. należała do klucza Pabianice, będącego własnością kapituły krakowskiej; w którym roku ustanowioną została parafia niewiadowo; uposażenie opisuje „Księga beneficyów“ Jana Łaskiego. Wizyta z r. 1683 mówi o kościele drewnianym, nowowybudowanym p. t. św. Marcina i św. Maryi Magdaleny. Obszerniej o tym kościele mówią inne wizyty, tak np. wizyta r. 1728 podaje, że jest pięknym, obszernym i pod każdym względem wzorowo utrzymywanym. Konsekrował go J.W. Hieronim Wierzbowski biskup fesseński. Oprócz wsi Porszewice i Gorzew, które były prywatną własnością, wszystkie inne parafialne należały do kapituły krakowskiej. Kościół, o którym było wyżej, d. 26 lipca r. 1858 r. stał się pastwą płomieni. Wkrótce po tym smutnym wypadku, proboszcz tutejszy Józef Papiewski, własnym kosztem odbudował zabudowania gospodarcze i wzniósł kaplicę drewnianą na cmentarzu grzebalnym, którą potem powiększył tak własnym kosztem jako też i parafian, i tu od r. 1858 aż do 1875 odbywało się nabożeństwo W r. 1872 parafianie ofiarowali 8000 rs., która to suma, powiększona 2000 rs. otrzymanymi z kasy ubezpieczeń od ognia, była powodem, że zaczęto nowy budować kościół. W roku 1875 mury świątyni stanęły, i dach pokryto blachą. W tymże roku Andrzej Kubusiewicz dziekan łaski pobłogosławił go i rozpoczęto odprawianie w nim nabożeństwa. W R. 1876 inne rzeczy do upiększenia i wykończenia budowli potrzebne dodano. Par. G. liczy dusz 1950. Podług opisu z r. 1867 po uwłaszczeniu pozostało gruntu na folw. Górka mr. 59. Należały tu wsie Górka Pabianicka osad 19, gruntu mr. 560; wś Szynkielów osad 31, gruntu mr. 736; wś Petrykozy osad 22, gruntu mr. 464; wś Świętniki osad 24, gruntu mr. 586; wś Kudrowice osad 31, gruntu mr. 672. 12.) **G.**, wieś i os. karczmarska do dóbr Wojnowice należące, powiat noworadomski, gm. i par. Gidle. W 1827 r. było tu 13 dm., 73 mk.; obecnie liczy 21 dm., 192 mk., 399 mr. ziemi włośc. 15.) **G.** jaklińska, wś i folw., pow. miechowski, gm. Wierzbno, par. Koniusza. Leży o 3 wiorst od Proszowic na południo-zachód. W 1827 roku było tu 8 dm., 90 mk.; obecnie liczy 12 dm., 142 mk., osad włośc. 12, gruntu dwor. 351 mr., włośc. 60 mor. Za czasów Długosza miała dwóch właścicieli Jana Paborowskiego i Stanisława Wronińskiego, obu herbu Starykoń. Było wtedy 7 łanów kmiecych. (Liber benefic. t. I, 61). 14.) **G.** kościejowska, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Racławice, odl. 7 w. od Skalbmierza. W 1827 r. było tu 19 dm., 109 mk., obecnie liczy 18 dm., 180 mk., ziemi włośc. 84 mr. Folwark należy do dóbr Kościejów. 15.) **G.**-móniakowska, osada, pow. miechowski, gm. Kacice, par. Prandocin. Miejscowość ta, położona śród lasów rządowych leśnictwa Słomniki, w granicach między wsiami: Pojałowice, Nasiechowice, Móniakowice i Sosnówka, zawiera mor. 55 pr. 124, należała do dóbr Waganowice; właściciel tych dóbr sprzedał tę realność w roku 1872 za rs. 1200 Karolowi Michalskiemu, który tu zało-

żył osadę, nazwaną od sąsiedniej wsi Móniakowice, Górką Móniakowską. Jest tu 1 dom drewniany, mieszkańców 8. 16.) **G.**-stągniewska, wś i folw., pow. miechowski, gm. Kowala, par. Proszowice. Leży nad rz. Szreniawą na zachód Proszowic w odl. wiorst 2. W roku 1827 było tu 19 dm. i 124 mk.; dziś liczy 153 mk., 24 dm., gruntów włośc. mr. 109; grunta dworskie zajmują mr. 240. Wieś G. należała w XV wieku do prebendy św. Egidyusza na zamku w Krakowie, i była wtedy w posiadaniu Ottona z Pleszowa herbu Topór, stanowiła jedyny fundusz tej prebendy, która ztąd zwaną była Górecką. Było tu 5 łanów kmiecych, z których czynsz wynosił z łanu grzywnę i groszy 8, płacony na św. Marcin; odrabiali jeden dzień tygodniowo własnym sprzężajem; oddawali korzec owsa miary proszowskiej, 2 kapłony, 30 jaj i 2 sery. Zagrodników mających pola było 3, dwóch z nich miało i łąki, jeden płacił czynszu 10 groszy, a dwóch po wiardunku, wszyscy zaś trzej odrabiali po jednym dniu w tygodniu Karczma czyniła dochodu 2 grzywny i kamień łoju. Młyn na rzece Szreniawie, z którego dwie miarki szły dla kanonika, a jednę zatrzymywał sobie młynarz, dochód z młyna wynosił około 12 grzywien. Folwark kanonicki miał grunta w trzech polach (Dług. I, 602). Później G. należała do ks. dominikanów w Krakowie a w 1874 r. przeszła na rzecz skarbu Państwa wraz z innymi dobrami duchowieństwa krakowskiego. 17.) **G.**-kocka, wś i folw., pow. łukowski, gmina Białobrzegi, par. Kock. W 1827 r. było tu 67 dm. i 421 mk.; obecnie liczy 61 dm., 566 mk., 1060 mr. ziemi. 18.) **G.**-lubartowska, wieś, pow. lubartowski, gm. Berejów, par. Lubartów. Należy do banku polskiego w Warszawie. W 1827 r. było tu 9 dm. i 90 mk. *Br. Ch.*

Górka, por. *Górki*.

Górka 1.) *Gurka*, wś, pow. szawelski, gm. janiska, przy drodze bitej z Żagor do Janiszek, 83 osad, 316 dzies. ziemi. Kaplica katolicka z odpustami. Porównaj *Janiszki*. 2.) **G.**, folw., w pow. słuckim, własność Nestorowiczów, obszaru 120 mr. 3.) **G.**, z rusińska Horka, mały folwark w pow. słuckim, do roku 1874 należał do ordynacyi kleckiej książąt Radziwiłłów, od tego czasu wraz z całą massą dóbr przeszedł do ordynacyi Radziwiłłów nieświeskich, ma obszaru 405 mr. 4.) **G.**, przedmieście Prużany.

Górka 1.) przys. Gnojnika w pow. brzeskim, parafii rzym. kat. w Gnojniku. 2.) **G.**, przys. Jeżowego w pow. nisieckim, par. rzym. kat. Jeżowe, należy do urzędu poczt. w Kamieniu, zkąd jest o 7·5 kil. odległa. 3.) **G.**, przys. Zalesia w pow. tarnobrzeskim, należy do parafii rzym. kat. w Gorzycach. 4.) **G.**, przys. Zaczernia w pow. rzeszowskim, należy do par. rzymsko katolckiej w Zaczerniu, do sądu powiatowego w Głogowie a urzędu poczt. w Rzeszowie. 5.) **G.**, wś w pow. brzeskim, należy do parafii rzym kat. i urzędu poczt. w Szczurowy, zkąd jest o 6 kil. odległa a do sądu pow. w Radłowie i ma 232 mieszk. rzym. kat. wyznania. Większa pos. wynosi 383 mr. n. a. roli, 125 mr. łąk i ogr., 137 mr. pastw. i 77 m. lasu; mniejsza 242 mr. roli, 121 mr. łąk i ogr. i 17 mr. past. Ta wieś ma kasę pożyczkową gminną z kapitałem 660 zł. w. a. 6.) **G.**-kościelnicka, przysiołek Kościelnik, pow. krakowski, dekanat bolechowicki, w pasie granicznym Galicyi z królestwem polskiem, nad potokiem Kościelnickim. W obrębie tego przysiołka, niedaleko dworu kościelnickiego, jest kościołek maleńki, drewniany, mocno zniszczony p. w. Wszystkich Świętych. Według tradycyi założycielką pierwotnie tu istniejącej kaplicy lub też obecnie walącego się kościoła, ma być Morsztynowa, dziedziczka Kościelnika, r. 1698. Pomników nie ma tu żadnych. Zasługuje tylko na wzmiankę mały olejny obrazek w bocznym ołtaazu, przedstawiający Pana Jezusa z Samarytanką. Kolatorką jego jest Teresa z hr. Potockich hr. Wodzicka. Do parafii należą wsi: Kościelniki, Stanisławice, Cło, Las Kościelnicki, Węgrzynowice i Wolica. Liczba dusz rz. kat. w całej parafii 1370, akat. 1, żydów 64 (1880 r.). Według obliczenia z roku 1869 w samej Górce było 140 mieszk. (77 mężcz., 63 kob.). Chat 18. Stacya pocztowa Cło. Z wizyty kościołów dyecezyi krak. roku 1595 dowiadujemy się, iż w G. k. był w początku XVI wieku zbór heretyków. R. 1564 dziedzicami Stanisławic, Wolicy i Kościelnik byli Jan Włodziszewski i Wojciech Gnojeński. Nad wsią od wschodu wznosi się wzgórze Wrożenice 248 m. (szt. gen.). 7.) **G.** narodowa, wś, powiat krakowski, należy do parafii w Zielonkach, w dekanacie bolechowickim, nieopodal Krakowa, o 4 kil. na półn., nad Góreckim potokiem, w pobliżu ujścia jego do Białuchy czyli Prądnika. Według obliczenia z r. 1869 liczba mieszkańców 174 (84 mężcz., 90 kob.); chat 26, między nimi budynków dworskich 3. Obszar większej posiadłości roli ornej 95, łąk i ogr. 15, pastwisk 6; mniejszej pos. roli ornej 115, łąk i ogr. 1, pastw. 19 mr. austr. Lasów nie ma. Właściciel Stanisław Szlachtowski. Poczta Kraków. 8.) **G.** szlachecka lub trzebińska (z Bereską i Miechowem), wś w pow. chrzanowskim, należy do parafii rzym. kat. i urzędu poczt. w Trzebini, zkąd o 2 kil. odległa. Ma 231 mieszk. W Górce posiadają kopalnie galmanu Artur hr. Potocki, A. Düring i Floryan Helzel. 9.) **G.** węgierska nad Sołą, przys. Cięciny w pow. żywieckim, ma urząd pocztowy i hutę żelazną, połączoną z mnichem, ogniami fryszerskiemi, walcownią

i gisernią. Zakłady w Górce należą do arcyksięcia Albrechta i są najlepiej urządzone w Galicyi. *Br. G.* i *Mac.*

Górka 1.) wś, pow. śremski, 14 dm., 161 mk., wszyscy kat., 56 analf. Poczta w Sremie o 6 kil.; st. kol. żel. w Czempiniu o 11 kil. Należy do dóbr Szymanowa, Góry i Tworzykowa. 2.) **G.**, wś, pow. kościański, nad jeziorem, 10 dm., 77 mk., 7 ew., 70 kat., 37 analf. Poczta w Krzywiniu (Kriewen) o 4 kil., st. kol. żel. Stare Bojanowo 21 kil. 3.) **G.**, wieś, pow. obornicki, 9 dm., 73 mk., 33 ew., 37 kat., 3 żydów, 19 analf. Poczta i kol. żel. w Szamotułach o 8 kil. 4.) **G.**, dom., pow. obornicki, 1849 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Borowy; 11 dm., 114 mk., 1 ew., 113 kat., 37 analf. Włas. Seweryna Mielęckiego. 5.) **G.**, wś, pow. krotoszyński, 10 dm., 88 mk., wszyscy kat., 39 analf. Poczta w Kobylinie o 3 kil., st. kol. żel. w Krotoszynie o 15 kil. 6.) **G.**, domin., pow. krotoszyński, 3783 mr. rozl.; 4 miejsc.: 1) G.; 2) Małe Zalesie folw.; 3) Biała Róża (Weisse Rose); 4) Sroki; 15 dm., 296 mk.; wszyscy kat., 83 analf. Własność księcia Wilhelma Radziwiłła. Plenipotentem radzca szkolny emerytowany Dr. Milewski. 7) **G.** (Klasztor-Kloster), blisko rzeki Łobżonki, dom., należy do dóbr Łobżenicy (Lobsenz), powiat wyrzyski, 1 dom, 15 mk.; wszyscy kat., 3 analf. Poczta w Łobżenicy o 3 kil., st. kol. żel. w Osieku (Netzthal) o 20 kil. 8.) **G.**, folw., pow. kościański, należy do domin. Ziemnice, 2 dm., 44 mk.; poczta w Krzywiniu (Kriewen) o 5 kil.; st. kol. żel. Stare Bojanowo o 15 kil. Własność Trzebuchowskiego. 9.) **G.**, folw. i leśnictwo, nad jeziorem, pow. poznański, nal. do dóbr Trzebawia; folw. 6 dm., 116 mk.; leśnictwo: 1 dom, 9 mk. Poczta w Stęszewie o 6 kil.; st. kol. żel. Mosina (Moschin) o 8 kil. Z powodu pięknego położenia G. jest w letnich miesiącach celem licznych wycieczek z Poznania. 10.) **G.**-duchowna, wś, pow. kościański, 20 dm., 142 mk., wszyscy kat., 6 analf. Kościół paraf. należy do dekan. szmigielskiego. 11.) **G.**-duchowna domin., pow. kościański, 2068 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G. d.; 2) Ludwipole, folw.; 8 dm., 139 mk.; 72 ew., 67 kat., 31 analf. Poczta i st. kol. żel. w Starem Bojanowie o 5 kil. Wieś Górka duchowna należała już na początku XV wieku do zgromadzenia ks. benedyktynów w Lubiniu; zapewne jeden z opatów założył tu kościół parafialny. 12.) **G.**-kociałkowa, ob. *Kociałkowa górka*. 13.) **G.** mała, niem. *Klein Görchen*, folw., 748 mr. rozl., pow. krobski, 1 dom, 29 mk., należy do domin. Niemarzyna. Poczta na miejscu; st. kol. żel. w Rawiczu o 7 kil. Własność księcia Sułkowskiego. 14.) **G.**-miejska, niem. *Görchen*, czyli Miejskagórka, miasto, pow. krobski, nad rzeczką Dąbrożną, na wzgórzu; 2 miejsc.: 2) G.; 2) Goruszki, klasztor; w r. 1871: 220 dm., 1761 mk., 682 ew., 1067 kat., 12 żydów, 262 analf.; w r. 1875 miało tylko 1677 mk. Kościół paraf. kat. dekan. jutrosińskiego, prócz tego za miastem kościół św. Ducha, i za miastem w miejscu nazwanem „Goruszki" kościół i klasztor dawniejszy ks. reformatów. Kościół filialny we wsi Sobiałkowie. Kościół protestancki należy do dyecezyi bojanowskiej. Ma szkoły, kat. i protest., elementarne kilkoklasowe. Mieszkańcy zajmują się rolnictwem, przemysłem, wielu jest szczególnie szewców i młynarzy, nadto handlem świń. Ma gorzelnię. Urząd pocztowy trzeciej klasy, st. telegraficzną; poczta osobowa z Krotoszyna przez Miejską górkę do Rawicza, stacyi kol. żel.; poczta listowa do Pakosławia; od st. kol. żel. Rawicza 10 kil. G.-miejska była prawdopodobnie gniazdem magnackiej rodziny Górków, używającej przeważnego wpływu w Wielkopolsce. Urgel Górka, żyjący za panowania Kazimierza Jagiellończyka, pierwszy zasłynął, nagromadziwszy wielkie majątki przez bogate małżeństwa. Łukasz, wnuk jego t. j. syn synowca, był starostą wielkopolskim, a następnie wojewodą poznańskim. Tenże, po zgonie żony zostawszy duchownym, doszedł do godności biskupa kujawskiego. Potomkowie coraz większe zyskali majątki. Do Andrzeja Górki, jenerała wielkopolskiego (około 1550) należało kilkanaście miast: Sieraków, Szamotuły, Wronki, Koźmin, Osieczno, Miejska Górka, Jutrosin, Kurnik, Bnin, Wieleń nad Notecią, Czerniejewo i Czempin. Andrzej pozostawił trzech synów, Łukasza, Andrzeja i Stanisława, którzy się majątkiem podzielili. Stanisław, połączywszy się na elekcyi Zygmunta III ze Zborowskim przeciw Zamojskiemu, przyprowadził na pole elekcyi 10000 regularnego żołnierza. Ze Stanisławem r. 1592 rodzina Górków wygasła. M. Górka później była własnością Czarnkowskich, Przerębskich, księcia Sułkowskiego. Czy Górkowie wystawili kościół paraf. w M. Górce, niewiadomo; w wieku XV już istniał; niegdyś bardzo był odwiedzanym, słynął jako miejsce cudowne, wzbogacony r. 1572 tarnią (spina) z korony cierniowej Chrystusa Pana; podczas wojen szwedzkich za Jana Kazimierza wewnątrz całkiem został zniszczony; Jan Opaliński, podkomorzy poznański, wystawił nowe ołtarze. W r. 1787 całkiem zgorzał, poczem go wkrótce restaurowano. W wieku XVII był proboszczem przy kościele w Miejskiej górce Marcin Kłecki, autor kilku pism lekarskich i polemicznych. Klasztór ks. reformatów w Goruszkach założył Adam Przyjemski, kasztelan gnieźnieński, r. 1622. W sklepach kościoła składano zwłoki okolicznej, zamożnej szlachty w kosztownych ozdobnych trumnach; wizerunki tej szlachty znajdują się dotąd w

kościele pod sufitem; na korytarzach klasztoru zaś wizerunki Przyjemskich, po części z napisami. *M. St.*

Górka 1.) biskupia al. *Góra, Górka*, niem. *Bischofsberg*, najwyższe wzniesienie pod Gdańskiem, pow. gdański, zkąd i widok na całą okolicę, Wisłę, morze, niziny, wzgórza kaszubskie, miasto pod nogami itd., najokazalszy i obrona w czasie wojen najpewniejsza, spada bardzo stromo ku miastu, od którego jest przedzielona drogą wiodącą do bramy wysokiej. Od samego zaczątku historyi na Pomorzu należała do biskupów kujawskich, od których też nazwę swoję: Górka biskupia wzięła. Papież Eugieniusz III w bulli swojej erekcyjnej tegoż biskupstwa z r. 1148 ma tę miejscowość zapewne na myśli, kiedy jako własność biskupią wymienia: castrum Kdanc in Pomerania. Oddawna była tu znaczna osada z folwarkiem. Biskupi tu sobie dwór okazały pobudowali niby gród murowany i rezydencyą swoję pomorską mieli, począwszy od połowy XIII stulecia. Często sami tu przebywali. W nieobecności zastępował ich oficyał pomorski czyli gdański, który, osobliwie za krzyżaków, bywał zwykle zarazem i sufraganem pomorskim, jak czytamy w aktach gdańskich: „prope civitatem (tj. Gdańsk), ubi quondam vir dignitate sufraganei mansionem habere solebat". Także starosta czyli włodarz miał tu swoje mieszkanie, który dobrami biskupiemi na Pomorzu zarządzał i sądy biskupie odprawował. Kaplica murowana albo raczej mały kościołek stał osobno przy dworze, w którym nabożeństwo odprawiano. Znaczny obszar ziemi i kilka osad należało wtedy do tej rezydencyi. Na północ ciągnęły się granice aż gdzie później stanęło osobne tz. Nowe miasto (Neustadt Danzig). Kiedy r. 1380 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode miasto to zakładał, uczynił ugodę z biskupem, według której włókę roli tu będącą przyłączył do miasta, a zato w przeciwnej stronie dał rolę biskupom: „Ouch so behalde wir langes den Moelgraben eyne Moel stat czwischin der Stat Danczk neben der Mutela uf bis an des Bischofis gut ufwart kegin dem Gebirge alz is geet.". W południowej zaś części nabył klasztor pepliński małą osadę, którą początkowo także zwano Górka, i dopiero później po niemiecku przezwano Hoppenbruch tj. Chmielniki. R. 1236 książę Swiętopełk II potwierdza przywilejem, jako wieś wtedy Góra należała do benedyktynów u św. Wojciecha przy Gdańsku, ale nie wiadomo, czy była częścią góry biskupiej. Włodarzów, zwanych także prokuratorami, którzy dobrami biskupiemi tu zarządzali, znamy kilku, jako np. r. 1277 Tomislaus procurator Pomeraniae, roku 1294 Teodoryk kanonik kruszwicki, r. 1412 już nieurzędujący włódarze Piotr, Tomek i Mikołaj, 1413 Filip z Rębielcza prob. kościerski. Ale krzyżakom biskupia ta kurya i ich władza na Pomorzu była solą w oku: radziby oni byli mieć swoich pomorskich biskupów, jakich i w Chełmnie i w Pomezanii i gdzieindziej poosadzali. Mszcząc się tedy za stanowisko zajęte przez biskupa Jana kujawskiego po bitwie grunwaldzkiej rozkazał mistrz wielki Michał Kuchmeister zburzenie kamienicy biskupiej. Mieszczanom gdańskim sprawił ten rozkaz szczególniejsze zadowolenie, gdyż zazdrosnem okiem patrzeli na rozwijającą się u stóp dworu osadę handlową. Było to d. 6 sierpnia 1414. Sam gdański komtur, otoczony licznem pospólstwem, wyszedł na biskupią górę i sam rozpoczął dzieło wandalów. Za nim lud zawzięty rzucił się, i w oka mgnieniu cały zamek, różne zabudowania i kaplica leżały w gruzach. Cegłę potem zwieźli na dół do miasta i zbudowali z niej naprzeciw Szotlandu wieżę okrągłą, którą jakby na urągowisko przezwali biskupią, Bischofsthurm. Löschin, historyk Gdańska, twierdzi, że resztki fundamentów biskupiego gmachu widział jeszcze r. 1720. Biskup wystawił sobie drugi pałac, ale trochę więcej od miasta oddalony, a nie mogąc skarżyć mistrza jako sprawcę intelektualnego, pozwał Gdańszczan przed sąd kuryi rzymskiej. Spór toczył się długo, nawet na soborze kostnickim, aż ostatecznie mieszczanie rzeczywiście wypłacili biskupowi Władysławowi Oporowskiemu 1200 węgierskich złotych, których się następnie od mistrza Pawła von Russdorf domagali, jako czytamy w ich aktach (Acten der Ständetage, Töppen II 221): „Es hat dy stadt müssen bezalen 1200 Ungrische guldenn dem herren byschofe zu Leslaw von des hausses wegen, das der bischof stende hatte auf dem berga von Danczigk, welchs von gebote und geheysses wegen unsers hern homeysters seliger gedechtniss Michel Kochmyster gebrochen wartt, das der stadt über 4000 Ungrische gulden im geystlichen Rechte gekost hatt one dy vorgeschribene 1200 Ungrische Gulden... Dyselben 1200 Gulden ist dy stadtt manendt" (tj. od krzyżaków dopominali się). Po zburzeniu Górki a najpóźniej w czasie reformacyi biskupi kujawscy przenieśli rezydencyą swoję na Pomorzu i mieszkanie swojego starosty do wsi Subkowy. Górka jako osada istniała nadal i stanowiła w XVIII wieku tz. drugą jurydykę biskupią (1 jurydyką był Szotland przy Gdańsku, 3 Św. Wojciech, reszta dóbr dzieliła się na klucze). R. 1577 Stefan Batory obsadził tę górę i zmusił miasto do poddania. Następnie widząc Gdańszczanie, jako ważną jest góra biskupia w wojnie, poczęli ją sobie coraz bardziej przywłaszczać i fortami ją dokoła obwarowywali. Pierwsze forty zbudowali r. 1627 i 1629 naprzeciwko Szwedom.

Daremnie biskupi protestowali i skargi zanosili przeciwko tym bezprawiom, Gdańszczanie zajęli z czasem prawie całą górę fortami. Roku 1734 i 1807 w czasie oblężeń góra została nietkniętą. Zato były tem zaciętsze napady Rossyan na te forty r. 1812. Za polskich czasów mimo fortów istniała wciąż biskupia osada na tej górze, niemało uciskana przez miasto. Krótkie sprawozdanie z roku 1760 pisze o niej: „Biskupia góra, druga jurisdykcya biskupia pod Gdańskiem, między fortyfikacyą, naprzeciw wysokiej bramy. Domów tam 19, pustych miejsc 7. Mieszkańcy jej, przez Gdańszczan uciskani, do nędzy przyszli. Piwa robić i chleba piec zakazują im Gdańszczanie; od każdej rzeczy opłacać im się każą, np. od piwa beczki akcyzy zł. 6. Do skarbu biskupiego dawali czynszu zł. 30, od beczki piwa gr. 6. Należeli do sądu w Szotlandzie". Za pruskich rządów została góra biskupia zupełnie zajęta na rzecz państwa, które wszelkie zabudowania prywatne zniosło i górę jak tylko można było mocno obwarowało. Na samym szczycie, gdzie najpyszniejszy widok (znawcy powiadają, że podobnym widokom Pragi i innych miast bynajmniej nie ustępuje), znajdują się teraz olbrzymie koszary, z wszelkim nowoczesnym komfortem urządzone. Długości mają 560', na 3 piętra wysokie, wszelkie pociski i bomby nieprzyjacielskie wytrzymujące (bombenfest), dach mają kryty cynkiem, parą ogrzewane (Luftheitzung). Mieszczą jeden batalion piechoty wraz z całym korpusem oficerów. 2.) **G.-**peplińska al. *Chmielniki*, niem. *Hoppenbruch*, mała osada należąca do wsi Orani, tuż przy gdańsku, pow. gdański, stanowiła południową część owej dawniejszej posiadłości, którą biskupi kujawscy mieli na tej górze (ob. *Górka biskupia*). Od Starego Szotlandu była tylko śmigą i kołowrotem oddzielona. Zwolna dostała się w posiadanie oo. cystersów w Peplinie. I tak r. 1428 opat Piotr Honigfeld kupił od Piotra Recke, radnego z Gdańska, 2 morgi w G. (Hoppenbruch), a od Bernarda Recke 1 włókę, na której było prawo sołtysie. Dokument potwierdził włódarz dóbr biskupich na Pomorzu Marcin Niewieś (raczej Niewieściński z szerokiej familii pomorskiej) i archidyakon Maciej. Bernard wręczył opatowi przywilej biskupa Zbyluta z r. 1345, wystawiony dla Tydemana z Maćkowa pod Gdańskiem na włókę sołtysią za 4 grzywny rocznego czynszu. R. 1429 tenże opat kupił jeszcze 3 morgi od Bernarda Recke za grzyw. 79 skojców 12 (739 marek). R. 1438 biskup Władysław Oporowski po długiem wzdraganiu potwierdził to kupno zakonników, od którego nawet krzyżacy wymagali czynszu. Podług dokumentu biskupiego mieli zakonnicy płacić czynsz do włodarza pomorskiego, a sądy nad ich ludźmi powinny się były odprawiać w obecności biskupiego pełnomocnika, który też odbierał $^2|_3$ grzywien. Głównie o te sądy powstały później nadzwyczaj długie zatargi między biskupami kujawskimi a klasztorem, który, jako na swojem, teraz przez kupno terytoryum cudzych sądów nie chciał uznać. R. 1518 bisk. Maciej Drohojewski zajął Górkę peplińską, utrzymując że klasztor bezprawnie wieś posiada. Ztąd poszedł proces do Rzymu, który wyznaczył na sędzię polubowego biskupa warmińskiego Fabiana Luzyańskiego. Biskup przyznał wieś klasztorowi, kazał jednak 4 marki lżejsze rocznego czynszu płacić biskupom. R. 1618 była wieś podzielona na drobne ogrody, na których osiedli sami tylko rękodzielnicy, osobliwie rzeźnicy, którzy odebrali nowy kontrakt za 800 zł. dzierżawy. R. 1639 przewlókł się mór z Gdańska i ledwie 7 domów zostawił nietkniętych. Pomiędzy zmarłymi był klasztorny sędzia wiejski Marek Konart, bardzo żałowany przez zakonników. Tegoż r. 1639 toczył się powtórny proces, który ledwie przycichł, już r. 1644 biskup Gniewosz go odnowił. Opat Kostka chciał się nakoniec zrzec Narków na korzyść biskupa, żeby tylko mieć spokój, ale zaniemógł i sprawa się przeciągnęła. Tymczasem oficyał gdański Floryan Falk, bawiąc u sołtysa w Szotlandzie, kazał do siebie zaprosić sędziego i ławników z Górki. Gdy stanęli, zażądał niespodzianie, żeby złożyli przysięgę biskupowi, inaczej każe ich zawieść do Subków do więzienia. Przelęknięci uczynili czego żądano. Ale wróciwszy zaraz donieśli o wszystkiem do Peplina. List ich jako dokument przesłany został do Rzymu. Oficyał zaś kazał zaraz usunąć śmigę i kołowrot, więzienie w Górkach zniszczyć i okowy jako znak najwyższego sądownictwa zabrał do Szotlandu. Proces znowu rozstrzygnęła rota rzymska na rzecz klasztoru. Ale biskup zaniósł apelacyą. Sprawa tak zawikłana skończyła się wreszcie ugodą spisaną r. 1655. Biskup wziął 500 czerwonych złotych i zrzekł się prawa na Górki. Cystersów kosztowały te procesa 26000 zł. R. 1649 opat Leonard Rembowski odnowił dzierżawę osadników na 10 lat za 800 zł. i srebrny talerz z dwiema srebrnemi ampułkami rocznie. Dochody z sądów zastrzegł sobie opat. Bednarze tutejsi oprócz dzierżawy dawali starym zwyczajem beczkę gdańskiego piwa. Rzeźnikom zaś przyznał kontrakt wyłączne prawo przedawania publicznie we wsi mięsa; podatek ztąd idący miał iść na pokrycie dzierżawy. Wszystkich urzędników obierał opat, ławników osadnicy. R. 1660 po wojnach dostali mieszkańcy nowy kontrakt: przez 5 lat mieli dawać zł. 600, potem zł. 700. R. 1662 opat Czarliński zdał Górkę w zarząd przeorowi Ciecholewskiemu, ażeby spłacił długi o-

packie. Ale wnet ustąpił wszystkich dochodów na 4 lata adwokatowi peplińskiemu Lerchenfeld za zł. 4000. Według kontraktu z r. 1670 mieli dzierżawcy przez 5 lat płacić zł. 600, potem 700, gdyż wieś przy pożarze Gdańska znacznie była ucierpiała. Później co 10 lat odnawiano kontrakty za roczną dzierżawą zł. 800 aż do r. 1721. W jednym z tych dokumentów z r. 1708 jest wzmianka o żydach w Górce. Pogłówne od nich miał odbierać sędzia klasztorny i do bursy odstawiać. R. 1707 opat Tomasz Czapski pozwolił pięciu rzeźnikom zamieszkałym w Górce sprzedawać mięso w niedzielę i święta z wzjątkiem największych uroczystości. R. 1720 podpisał tenże opat nową ugodę za 1200 zł. dzierżawy. Do dawnych mieszkańców przybyło krótko przedtem kilku piwowarów i gorzelanych, którzy jednak nie używali praw osadników, jak reszta, tylko komornikami byli. Opat pozwolił im warzyć piwo i gorzałkę za poprzedniem opowiedzeniem się w klasztorze. Od beczki obcego piwa miało się płacić 6 gr. cła. R. 1730 uzyskali osadnicy nową dzierżawę, od 1730 do 1741. Por. ks. Kujot, Opactwo peplińskie. 3.) **G.**, ob. *Górki*. *Kś. F.*

Górka 1.) niem. *Gurkau*, wś, pow. pszczyński, par. Lędzin, o ćwierć mili od Bierunia, ma 28 osad, 360 mr. rozl. 2.) **G.**, niem. *Ernestinenberg*, kol., pow. prądnicki, par. Ligota, o milę na płn. od Białego (Zülz), 34 osad, 465 mr. rozl. 3.) **G.**, por. *Gurkau* (niem.) i *Gorkau* (niem.).

Górka, potok podtatrzański, w obr. gm. Cichego, w nowotarżczyźnie; wytryska atoli już na gruntach wsi Ratułowo, u południowo-wschodnich stóp wzgórza „Nad Górkami" zwanego (844 mr.): płynie na północ i we wsi Cichem wpada do Cichego potoku (ob.), dopływu Czarnego Dunajca. Długość biegu 3 kilom. *Br. G.*

Górka motykowa, 792 m. wys. wierzchołek beskidzki, ob. *Bystra potok*.

Gorkau (niem.) 1.), w r. 1504 *Gorke*, wieś, pow. górski na Szląsku, do r. 1818 pow. wołowski, par. Wąsosz. 2.) **G.**, w r. 1263 *Domanicovo*, w 1204 r. *Gorka*, wś, pow. niemczyński na Szląsku, par. Prauss, łomy granitu, cegielnie. 3.) **G.** lub *Gurke*, w r. 1209 *Gorcka*, wś, pow. świdnicki, do 1810 r. dziedzictwo augustyanów wrocławskich, niegdyś ich opactwo, są tu szczątki zamku opackiego i kościół katol. paraf., wzniesiony około r. 1100 przez Piotra Własta, z filialną kaplicą na górze Sobótka, od 1834 w ruinie. Słynny browar. 4.) **G.**, ob. *Gurkau*. *F. S.*

Gorke (niem.), ob. *Górka*, *Gorkau* (niem.) i *Wehlige* (niem.).

Gorken (niem.), ob. *Górki*.

Górki 1.), kol., pow. warszawski, gm. Wawer, par. Praga. Por. *Grochów*. 2.) **G.**, osada, pow. grójecki, gm. Rykały, par. Mogielnica 3.) **G.** lub *Budziska*, folw., pow. nowo-miński gm. Łukowiec, par. Latowicz, od Warszawy w. 60, od Nowo-Mińska w. 24, od Garwolina w. 14. Rozl. wynosi m. 437, grunta orne i ogrody m. 121, lasu m. 215, nieużytki i place m. 14, bud. drew. 6, płodozmian 5-polowy. Folw. ten oddzielony w r. 1872 od dóbr Dębe Małe. 4.) **G.**, pow. nowomiński, gm. Dębe Wielkie, par. Pustelnik. 5.) **G.** i *Gołełęki*, folw., pow. nowomiński, gm. Łukowiec, par. Parysew, od Warszawy w. 56, od Mińska w. 20, od Garwolina w. 8. Rozl. wynosi m. 637, grunta orne i ogrody m. 126, łąk m. 159, pastwisk m. 102, lasu m. 232, nieużytki i place m. 18, bud. drewn. 8. Młyn wodny zwany Posiebiczny. Rzeka Swider przepływa granicą północną. Folwark ten oddzielony został w r. 1873 od dóbr Kozłów. 6.) **G.**, wieś, pow. nowomiński, gm. i par. Glinianka. W 1827 r. było tu 10 dm., 194 mk. 7.) **G.**, wieś, pow. sochaczewski, gm. i par. Kampinos. W 1827 r. było tu 40 dm. i 289 mk. 8.) **G.**, os., pow. sochaczewski, gm. Tułowice, par. Brochów. 9.) **G.**, pow. skierniewicki, gm. Korabiewice, par. Jeruzal. 10.) **G.**, folw. i wieś, pow. gostyński, gm. Rataje, par. Gostynin. Liczy 28 mk. Dobra G. składają się z folw. G. i Bieżewice, tudzież wsi G., Sosnowice, Maryanów i Bieżewice; od Gostynina w. 9. Rozl. wynosi m. 1149, folw. G. grunta orne i ogrody m. 377, łąk m. 32, pastw. m. 219, wody m. 2, lasu m. 237, zarośli m. 1, nieużytki i place m. 36, razem m. 902, bud. drew. 19. Folw. Bierzewice grunta orne i ogrody m. 58, łąk m. 28, pastw. m. 36, wody m. 3, zarośli m. 116, nieużytki i place m. 6, razem m. 247, bud. drew. 9. Dwa młyny wodne i dwa stawy. Wieś G. osad 42, gruntu m. 177, wieś Sosnowice osad 5, gruntu m. 140; wś Maryanów osad 6, gruntu m. 160; wś Bieżewice osad 2, gruntu m. 4. 11.) **G.**, wś i folw. rząd., pow. gostyński, gm. i par. Dobrzyków. W 1827 r. było tu 10 dm. i 129 mk. Dobra G. w r. 1855 oddzielone zostały od dóbr rządowych Brwilno; podług opisu z r. 1855 składały się z folw. i wsi G., fol. i wieś Korzeń Królewski, wsi Drześno, Krzywy Kołek, nomenklatur karczemnych, młynarskich i leśnych: Soczewka, Moździerz, Sapa, Mościska, Czołownica, osady fabrycznej Soczewka, wsi Brwilno, Popłacin, Dzierząznа, Staroduby, Szarłaty, Radziwie. Rozl. wynosi ta m. 12813, w tem lasu m. 10805. W r. 1868 las zwany Senden 1461 m. odłączony na włas. prywatną. 12.) **G.**, wieś, pow. włocławski, gm. Piaski, par. Izbica. 13.) **G**, pow. nieszawski, attynencya Faliszewa (ob.). 14.) **G.**, wś, pow. łęczycki, gm. Witonia, par. Piątek. W 1827 r. było tu 9 dm., 65 mk. 15.) **G.**,

wś, pow. łęczycki, gm. Piątek, par. Góra św. Małgorzaty. 16.) G., kol., pow. kolski, gm. Drzewce, par. Borysławice. 17.) G., wś nad rz. Wartą, pow. koniński, gm. i par. Rzgów. Odl. 10 w. od Konina, liczy 139 mr. obszaru i 27 mk. 18.) G., os., pow. słupecki, gm. i par. Szymanowice. 19.) G.-Zadzimskie, wś, pow. sieradzki, gm. Wierzchy, par. Zadzim, 432 m. rozl. w tem roli dworskiej 351 m., włościańskiej 81, osad 22, o 10 w. od Szadku. R. 1827 było 116 mk., dziś 110. 20.) G.-grabińskie, wś nad rz. Widawką, pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Grabno. Leży od Widawy 5 wiorst, na trakcie z Widawy do Zduńskiej Woli i Sieradza. W 1827 r. było tu 18 dm. i 27 mk. Folw. G. Grabieńskie rozl. wynosi m. 516, grunta orne i ogrody m. 390, łąk m. 51, past. m. 17, lasu m. 31, nieużytki i place m. 27, bud. mur. 2, drew. 10. Wieś G. Grabieńskie osąd 24, gruntu m. 131. 21.) G. nowe i G. stare, pow. łódzki, gm. i par. Chojny (ob.) 22.) G. małe, wś i folw., G. duże, wś i folw., pow. łódzki, gm. Górki, par. Tuszyn. Leżą na prawo od drogi z Tuszyna do Grabicy. W 1827 r. G. małe liczyły 15 dm. i 142 mk. a G. duże 13 dm. i 144 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Tuszynie, st. poczt. w Łodzi, liczy 13,235 m. obszaru i 3879 mk. Dobra Górka Wielka lub Górki Duże składają się z folw. Górka Wielka i Dylewa, tudzież wsi Górka Wielka. Rozl. wynosi m. 934. Folw. Górka Wielka grunta orne i ogrody m. 449, łąk m. 27, past. m. 6, lasu m. 55, nieużytki i place m. 26, razem m. 5b9, bud. drewn. 15, płodozmian 10-polowy. Folw. Dylew grunta orne i ogrody m. 133, łąk m. 38, past. m. 25, lasu m. 170, razem m. 375, bud. drew. 3. Wieś Górka Wielka osad 49, gruntu m. 358. Folw. Górka Mała lub Małogórka, rozl. wynosi m. 759, grunta orne i ogrody m. 502, łąk m. 101, wody m. 3, lasu m. 125, zarośli m. 1, nieużytki i place m. 27, bud. mur. 5, drew. 11. Wieś Górka Mała osad 32, gruntu m. 235. 23.) G., kol. i folw., pow. częstochowski, gm. i par. Przystajnie, o 26 w. na zachód od Częstochowy, w pobliżu granicy pruskiej, R. 1827 było tu 21 dm., 85 mk. Dobra G. i Stany składają się z folw. G. i Stany, tudzież wsi G., Stany, Węzina i Goleńskie. Rozl. wynosi m. 833. Folw. Stany grunta orne i ogrody m. 262, łąk m. 123, past. m. 37, lasu m. 39, nieużytki i place m. 22, razem m. 483. Folw. G. grunta orne i ogrody m. 140, past. m. 36, lasu m. 155, nieużytki i place m. 19, razem m. 350, bud. mur. 3, drew. 11. Pokłady rudy żelaznej. Wś G. osad 18, gruntu m. 196; wś Stany osad 24, gruntu m. 196; wś Węzina osad 9, gruntu m. 110; wś Goleńskie osad 6, gruntu m. 53. 24.) G., kol., pow. będziński, gm. Gzichów, par. Będzin. W 1827 r. było tu 26 dm., 92 mk. Por. *Błędowska Kuźnica*. 25.) G., folw., pow. kielecki, gm. Szczecno, par. Lisów. W 1827 r. było tu 20 dm., 103 mk. Folw. G., od Chmielnika w. 8; rozl. wynosi m. 714, grunta orne i ogrody m. 443, łąk m. 11, pastw. m. 12, lasu m. 217, wody m. 3, nieużytki i place m. 28, bud. drew. 9. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Maleszowa. 26.) G., wś i folw., pow. stopnicki, gm. Grotniki, par. Stróżyska. Leży na lewo od drogi bitej ze Stopnicy do Korczyna. W XV w. była dziedzictwem Jana z Rytwian marszałka królewskiego h. Jastrzębiec (Dług. I, 424). W 1827 r. było tu 31 dm. i 300 mk. Folw. G., od Wiślicy w. 3. Rozl. wynosi m. 1079, grunta orne i ogrody m. 490, łąk m. 218, pastw. m. 322, nieużytki i place m. 50, bud. mur. 6, drew. 11, młyn wodny, pokłady torfu i gipsu. Wieś G. osad 70, gruntu m. 400. Od dóbr tych odprzedane zostały attynencye: Wielkiugór, Dąbrówki i Narty, rozległości około m. 100 mające. 27.) G., fol., pow. pińczowski, gm. Kliszów, par. Kije. W 1827 r. było tu 4 dm., 42 mk. Należy do dóbr Kije (ob.). 28.) G., wieś, pow. konecki, gm. Blizin, par. Odrowąż. Liczy 12 dm., 61 mk., 106 mr. ziemi włośc. i 2 mr. dworsk. 29.) G., wś, pow. iłżecki, gm. i par. Sienno. W 1827 r. było tu 15 dm. i 65 mk., obecnie liczy 11 dm., 80 mk. i 237 mr. ziemi włośc. 30.) G. maryackie lub *Maryackie* (ob.), wś, majorat, pow. radomski, gm. i par. Radom. Liczą 19 dm., 187 mk., 154 mr. ziemi dworsk. i 107 mórg włośc. 31.) G., wieś i folw. nad rz. Koprzywianką, pow. sandomierski, gm. Górki, parafia Olbierzowice. W 1827 r. było tu 15 dm. i 213 mk., obecnie liczą 20 dm., 215 mk., 519 mr. ziemi dworsk. i 164 mr. włośc. Jest tu urząd gminny i młyn wodny. Dobra G. należały do Ledochowskich, od 1881 do Karskiego. Gmina G. liczy 5629 mk., 787 dm., rozl. 17167 mr., w tem ziemi dwor. 11426 mr., sąd gm. okr. II i st. poczt. os. Klimontów o 2½ w., do Sandomierza 21 w., gorzelnie 2, młynów 6, wiatraków 6, młynek do gipsu i tartak 1, cegielnia 1, wapiennik 1 i szkoła początkowa. W skład gm. wchodzą: Brodowa-góra, Budy, Domaradzice, Górki, Julianów, Jurkowice, Józefów, Konary, Konarska-Wola, Kujawy, Łukawica A i B, Moszyny, Nawodzice, Nowa-wieś, Olbierzowice, Opalina, Pełczyce-dolne, P.-górne, Pęsławice, Pęsławska-kolonia, P.-osada, Podgórze, Podlesie, Pokrzywianka, Rajmuntowice, Rybnica, Smerdynia, Stradówek, Szczeglice, Szymanowice-dolne, S.-górne, Ułanowice, Witoldów, Witowice, Wolica, Wróblów, Wysoczki-duże, W.-małe, W.-średnie, Zagaje, Zagórzyce, Zielonka, Żyznów. 32.) G., os., pow. sandomierski, gm. Samborzec, par. Sandomierz. Liczy 4 dm., 15 mk. i 33 m. ziemi włośc. 33.) G., wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Kowala,

par. Wąwolnica. W 1827 r. było tu 11 dm., 101 mk. Por. *Głusko*. 34.) **G.**, wieś i folw., pow. garwoliński, gm. Górzno, par. Garwolin. W 1827 r. było tu 10 dm., 62 mk., obecnie liczą 13 dm., 156 mk. Folw. G. z wsią G. i Henryczyn, od Garwolina w. 4. Rozl. wynosi m. 720, grunta orne i ogrody m. 334, łąk m. 116, past. m. 19, lasu m. 222, nieużytki i place m. 29, bud. drew. 15. Wieś G. osad 12, gruntu m. 45; wś Henryczyn osad 3, gruntu m. 29. 35.) **G.**, wieś, pow. garwoliński, gm. Wilga, par. Mniszew. Leżą przy linii drogi żel. nadwiślańskiej między Pilawą a Sobolewem. Liczą 6 dm., 69 mk. i 68 mr. obszaru. 36.) **G.**, folw., pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. 37.) **G.**, wś, pow. siedlecki, gm. i par. Seroczyn. 38.) **G.**, wieś, pow. siedlecki, gm. Tarków Wielki, par. Przesmyki. Liczą 16 dm., 108 mk., 380 mr. obszaru. 39.) **G.**, wś, pow. konstantynawski, gm. Chlebczyn, par. Górki, o 1 milę od Łosic i Sarnak. Posiada kościół paraf. murowany erekcyi niewiadomej; obecny wystawił 1529 r. Mikołaj Niemiera marsz. w. ks. lit. Liczą 5 dm., 54 mk., ziemi 117 mr. G. należały dawniej do dóbr tak zwanego funduszu edukacyjnego, Par. G. dek. konstantynowskiego, dawniej bialskiego, 2496 dusz liczy. 40.) **G.**, wieś, pow. włodawski, gm. Turno, par. Sosnowica. W r. 1827 było tu 42 dm. i 223 mk. 41.) **G.**, okolica szlachecka w pow. węgrowskim, w obrębie której leżą wsie: G. borze, G. średnie, G. Grubaki. a) **G.**-Bożo, wieś, pow. węgrowski, gm. Korytnica, par. Korytnica, domów 23, mk. 192, ziemi 581. Miejscowość płaska, na lew. brzegu rzeki Liwca położona, grunt dobry żytni, obfite łąki i pastwiska. Był tu przed 10-laty i folwark, od wieków należący do rodziny Kamińskich, z których ostatni przed kilku laty zmarły Ludwik Kamiński, b. pułkownik wojsk polskich, tłumacz Torquata Tassa Jerozolimy wyzwolonej. Po śmierci Kamińskiego folwark został na części sprzedanym, i obecnie znajduje się w posiadaniu drobnej szlachty. b) **G.**-Średnie, wś, pow. węgrowski, gm. Jaczew, par. Korytnica. Miejscowość płaska, grunta, łąki i pastwiska jak w poprzedniej miejscowości. Dm. 9, mk. 64, ziemi 282 mr. Około tej wsi znajduje się obszerna wydma piaszczysta, około 300 mr. mająca; piasek na niej jest lotny, ruchomy, wielkie szkody całej okolicy wyrządza, bo z czasem większą przestrzeń gruntu zawieje. Wydma pomieniona mogłaby być z łatwością zadrzewioną. Górki-Srednie należą do drobnej szlachty. c) **G.**-Grubaki, wieś, pow. węgrowski, par. Korytnica; część wsi, która jest zamieszkałą przez drobną szlachtę, należy do gm. Jaczew, połowa zaś druga, przez włościan zamieszkała, do gm. Korytnica należy. Położenie jak powyższych miejscowości. Dm. 46, mk. 315, ziemi 827 mr. 42.) **G.**, wś, pow. pułtuski, gm. Sowianka, par. Popowo. 43.) **G.**, wś i folw., pow. pułtuski, gm. Kleszewo, par. Pułtusk. Dobra G., własność Maryi z Sanguszków małżonki Alfreda hr. Potockiego, składają się z folwarków: G., Kleszew, Stary Olszak, Nowy Olszak i Moszyn, osad leśnych: Zakręt, Boby, Gnojno, Głodowo i Lipniki, osad młynarskich: Radzice, Ruda i Burczak oraz wsi poniżej wymienionych. Rozl. ogólna dominialna wynosi m. 6600. Folwark Kleszew grunta orne i ogrody m. 539, łąk m. 189, pastw. m. 128, wody m. 109, zarośli m. 70, nieużytki i place m. 35, razem m. 1070. Folw. Moszyn grunta orne i ogrody m. 543, łąk m. 55, pastw. m. 3, wody m. 4, nieużytki i place m. 16, razem m. 621. Folw. G. grunta orne i ogrody m. 261, łąk m. 85, pastw. m. 7, wody m. 8, nieużytki i place m. 15, razem m. 376. Folw. Olszak nowy grunta orne i ogrody m. 130, łąk m. 8, wody m. 1, nieużytki i place m. 7, razem m. 146. Folw. Olszak stary grunta orne i ogrody m. 144, łąk m. 13, past. m. 3, wody m. 4, nieużytki i place m. 6, razem m. 170. Osada Zakręt grunta orne i ogrody m. 45, nieużytki i place m. 3, razem m. 48; oprócz tego lasu w całych dobrach m. 3845 i zarośli m. 132; bud. mur. 46, drewn. 80, ubezpieczonych na rs. 46960. Gorzelnia, browar i cegielnia. Młynów wodnych 3, oprócz pływaków których jest dość znaczna liczba; przepływają rzeki: Narew, Pełta, Przewodówka i Niestępówka, tudzież odnogi od rzeki Narwi, jeziora i stawy. Wieś Kleszewo osad 21, gruntu m. 104; wś Chmielewo osad 19, gruntu m. 519; wś Boby osad 19, gruntu m. 485; wś Lipa os. 15, gruntu m. 270; wś Olszak stary os. 11, gruntu m. 82; wś Popławy os. 14, gruntu m. 204; wś Radzice os. 3, gruntu m. 68; wś Moszyn os. 6, gruntu m. 6; wś Białowieża os. 31, gruntu m. 550; wś Lipniki stare os. 29, gruntu m. 723; wś Lipniki nowe os. 15, gruntu m. 100; wś Przemiarowo os. 43, gruntu m. 885; wś Głodowo os. 39, gruntu m. 887; m. Gnojno os. 22, gruntu m. 428; wś Gnojno os. 40, gruntu m. 828; wś Pawłówek os. 4, gruntu m. 87; wś Jeżewo os. 10, gruntu m. 302; wś Szygówek os. 11, gruntum. 216; wś Kocice os. 40, gruntu m. 579; Burczak osada 1, z gruntem m. 1; wś Wójtostwo Płowitowo os. 12, gruntu m. 120. 44.) **G.** baczki i G. duże, wsie, powiat pułtuski, gm. i par. Winnica. W 1827 r. G. baczki liczyły 11 dm., 82 mk. a G. duże 13 dm., 78 mk. 45.) **G.** witowice, wieś i folw., pow. pułtuski, gm. i par. Winnica. Rozl. wynosi m. 365, grunta orne i ogrody m. 228, łąk m. 8, pastw. m. 5, lasu m. 116, nieużytki i place m. 8, bud. drewn. 15, płodozmian 7-polowy. Wieś Górki Witowice osad 9, gruntu m. 21. 46.) **G.**-Sypniewo, wś szlach., i G.-Szewkowo,

wś szlach. i włośc. i folw., pow. kolneński, gm. Rogienice, par. Dobrzyjałowo. G. sypniewo posiada browar. W 1827 r. G. sypniewo liczyły 24 dm., 156 mk., a obecnie 696 mr. ziemi. G. Szewkowo liczyły 14 dm., 97 mk., obecnie 500 mr. ziemi. 47.) **G.**, ob. *Gołasze*. 48.) **G.**. wieś i folw., pow. przasnyski, gmina Chojnowo, par. Węgra. Od Przasnysza w. 7, od Ciechanowa 18, od Mławy 29, od szosy między Przasnyszem a Mławą wiorst 1. Domów 9. Ludność wynosi 109 dusz samych katolików (55 mężcz., 54 kob.). Przestrzeni obejmuje 346 mr., z tego gruntów wiejskich 20 m., folwarcznych 326. Gospodarstwo w dosyć dobrym stanie, grunta lekkie, brak zupełnie lasu, budowle dworskie wyłącznie drewniane. Własność Edwarda Stryjewskiego przedtem Tyszki, a niegdyś Juliusza Żórawskiego. 49.) **G.**, wś, pow. rypiński, gm. Szczutowo, par. Rogowo. 50.) **G.**, osada, pow. sierpecki, gm. Stawiszyn, par. Radzanów, odl. o 26 w. od Sierpca, posiada wiatrak, liczy 1 dom, 7 mk., 22 m. gruntu. *Br. Ch.* i *A. Pal.*

Górki 1.) zaśc. różnych właśc., pow. wilejski, o 65 w. od Wilejki, gm. gabska, 3 okr. adm., 1 dom, 8 mk. kat. (1866). 2.) **G.**, folw. szlach., nad rz. Strawą, pow. trocki, 2 okrąg adm., 39 w. od Trok, 1 dom, 10 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, wieś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 53 w. od Oszmiany, 12 dm., 63 mk., 3 katol., 60 prawosł. (1866). 4.) **G.**, zaśc. szl., pow. święciański, 3 okrąg adm., o 29 wiorst od Święcian, 5 dm., 28 mieszk., z tego 19 katol., 9 staroobr. (1866). 5.) **G.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 61 w. od Dzisny, 2 okrąg adm., 1 dom, 6 mk. starowierców (1866). 6.) **G.**, folw. pryw., pow. dzisieński, o 39 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 7 mk. kat. (1866). 7.) **G.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 35 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 9 dm., 94 mk. (1866). 8.) **G.**, folw. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 2 w. od Dzisny, 1 dom, 9 mk. kat. (1866). 9.) **G.**, folw. szlach. nad rz. Dziśnienką, powiat dzisieński, 3 okr. adm., o 1 i pół w. od Dzisny, 1 dom, 7 mk. kat. (1866). 10.) **G.**, zaśc. szl., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 3 w. od Dzisny, 3 dm., 12 mk. katol. (1866). 11.) **G.**, lub *Janowo*, folw. szlach., nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 5 w. od Dzisny, 1 dom, 4 mk. kat. (1866). 12.) **G.**, piękny folwark w pow. mińskim, przy trakcie pocztowym wiodącym z Mińska do Ihumenia, o w. 20 od Mińska odległy, do roku 1863 był dziedzictwem Pelikszów. Pan Korneli Peliksza, obywatel rzadkiej zacności i rozumu w ostatnich czasach miał tu wzorowe gospodarstwo i odznaczył się jako filantrop i miłośnik ludu wiejskiego. Zaznaczamy ten fakt, bo w Mińszczyznie taka obywatelskość, jaką był przejęty ś. p. Peliksza, stanowi dość wyjątkowe zjawisko. Po roku 1863 G. uległy sekwestrowi, a w roku 1869 oddane zostały tytułem nagrody urzędnikowi Łuczyńskiemu. Teraz jest tu biuro 3 okr. sądow. Obszar folwarku 780 mr., gleba dobra, łąki torfowe, lasy się niszczą. 13.) **G.**, mały folwark w pow. mińskim, dziedzictwo Łozowskich, ma obszaru 75 mr. 14.) **G.**, inaczej z rusińska *Horki*, folw. w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, dziedzictwo Magnuszewskich, ma obszaru 765 mr., w glebie wybornej. 15.) **G.**, rus. *Horki*, dobra w pow. bobrujskim, dziedzictwo starodawnej rodziny Sołtanów, mają obszaru do 3090 mr. 16.) **G.**, wieś w zachodniej stronie pow. bobrujskiego, przy szosie, nad rzeką Oresą, ma cerkiew parafialną szpital, szkółkę gminną tudzież zarząd gminy górkowskiej, która się składa z 30 wsi i 2430 mieszk. płci męzkiej. W pobliżu stacya pocztowa, o 18 w. na zach. od Starychdróg; okrąg polic. 3 hłuski. 17.) **G.**, dwie bliskie wsie i dobra w pow. ihumeńskim, o wiorst 15 odległe od miasta Ihumenia, przy trakcie pocztowym do Bobrujska wiodącym; do roku 1863 G. wchodziły w skład wielkich dóbr bohuszewickich i należały do zamożnej rodziny Świętorzeckich: w tym czasie zostały skonfiskowane, a w roku 1874 oddane tytułem nagrody urzędnikowi Kisielewskiemu. Dobra mają obszaru 5657 mr.; gospodarstwo w smutnym stanie, lasy wycięte. Jest tu cerkiew; osad 25. 18.) **G.**, *Horki*, wś, pow. newelski, 862 dzies. rozl., należy do Ad. i R. Rentelnów. 19.) **G.**, ob. *Horki*.

Górki 1.) wieś w międzyrzeczu Brnika a Wisły, w pow. mieleckim, należy do parafii rz. kat. i urzędu poczt. w Czerminie (5 kil.) a do sądu pow. w Zassowie. Liczy 470 mk. Większa pos. (ks. de Ligne) wynosi 502 m. a. roli, 53 mr. ogr. i łąk i 115 morg. pastwisk; mniejsza pos. 282 mr. roli, 39 mr. ogr. i łąk i 66 mr. pastw. 2.) **G.** z Górecką wolą, wś w pow. brzozowskim, w okolicy górzystej i lesistej, wzniesionej nad poziom morza 332 metr., należy do parafii rzym. kat. w Humnisku a do sądu pow. w Brzozowie. Oddalenie od urzędu poczt. w Grabownicy wynosi 5 kil; 728 mk. Większa pos. ma 415 m. n. a. roli, 69 m. ogrodów i łąk, 63 mr. pastwisk i 363 mr. lasu; pos. mniejsza 722 mr. roli, 174 mr. ogr. i łąk, 227 mr. pastw. i 19 mr. lasu. Ta wś ma szkołę ludową jednoklasową filialną. 3.) **G.**, przys. Potylicza. *Mac.*

Górki 1.) dom., pow. inowrocławski, 2726 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Kopanie; 12 dm., 251 mk., 52 ew., 199 kat., 90 analf. Poczta w Markowicach o 4 kil.; st. kol. żel. w Mogilnie o 15 kil. Niegdyś własność Jana Mittelszteta. 2.) **G.**-dąbskie, dom., pow. szubiński, 2520 mr. rozl., 6 dm., 179 mk.; wszyscy kat., 28 analf. Poczta w Retkowie o 2 i

pół kil.; st. kol. żel. Nakło (Nakel) o 33 kil. Własność Eustachego Rogalińskiego. 3.) **G.**-zagajne, dom., pow. szubiński, 2460 morg. rozl., 3 miejsc.: 1) G., 2) Chłopski dwór (Bauerhof); 3) osada Zielony gaj; 16 dm., 231 mk., wszyscy kat., 115 analf. Poczta w Retkowie o 3 kil.; st. kol. żel. Nakło o 36 kil. Własność Sulerzyskiego. 4.) **G.**-*Przyłęki*, ob. *Przyłęki-Górki*. *M. Sł.*

Górki 1.) niem. *Gurki*, włośc. wś, powiat chojnicki, w północnej części powiatu, blisko granicy pow. kościerskiego, między wzgórzami, na południe wielkiego jeziora wdzidzkiego, niedaleko Czarnej wody, w okolicy piaszczystej. Obszaru ziemi obejmuje mr. 4859, bud. 114, dom. mieszk. 42, katol. 335. Par. Wielo, szkoła Borsk, poczta Karsin. R. 1352 Winryk von Kniprode mistrz w. krzyżacki daje 22 włók leżących w Górkach prawem magdeburskiem uczciwemu Wangeryszowi i prawowitym potomkom na własność. Do tego 2 łąki po drugiej stronie Brdy w boru wielewskim, tak jak mu granice są wskazane. Roku 1570 dzierżawcą tej wsi był Jerzy Żaliński, włók uprawnych znajdowało się 20, pustych 8. R. 1664 po wojnach szwedzkich było włók obsadzonych 2, gbur. 1, czynszu zł. 9 dawali. 2.) **G.**, miejscowość podana przez Kętrzyńskiego jako położona w pow. chełmińskim, nie jest zamieszczoną w statystykach urędowych. 3.) **G.**, niem. *Neufähr*, włośc. wieś, pow. gdański, na wąskim przesmyku półwyspu Nerei (Nehrung), po prawym brzegu Wisły; z przeciwnej strony w małej odległości Bałtyk. Obszaru ziemi zajmuje mor. 598, włościańska pos. 1, ogrodn. 75; katol. 10, ew. 797, dysyd. 5, żydów 2, dom. mieszk. 93. Parafia król. kaplica w Gdańsku, szkoła Bohnsack, poczta Gdańsk, dokąd odległość $1^3/_4$ mili. W tem miejscu najbliższe byłoby ujście Wisły do morza. Ale wzgórze 80' wysokie tamowało jej przejście. Dopiero w r. 1840 d. 1 lutego w nocy niespodzianie Wisła gwałtem pagórek ten przerwała i kilka chat zabrała z sobą w odmęt morza. Od tego czasu płynie też tędy i skróciła sobie drogi o 2 mile. Ażeby jednak przy Górkach nowem tem ujściem za wiele nie upływało wody i Gdańsk przez to nie został pozbawiony handlu i żeglugi, wzniesiono niebawem ogromną śluzę przy G., z niezmiernyn kosztem, która tyle tylko wody przepuszcza, ile jest miastu zbytecznej. Przez to jeszcze i tę dogodność uzyskało się, że teraz Wisła w czasie wielkiego wezbrąnia grobli tu nie przerywa, co dawniej nieraz czyniła. Dla obrony w czasie wojny tak ważnej śluzy wzniesiony także został dość znaczny fort nad Wisłą. Odtąd liczą tu wszelkie berlinki i tratwy, które koło śluzy przechodzą. R. 1877 popłynęło tędy do Gdańska: tratew 6056, berlinek i innych łodzi 13547. 4.) **G.**, niem. *Gurken*, ryc. wś, powiat sztumski, $^1/_4$ mili od Sztumu. Obszaru ziemi liczy mr. 489, bud. 8, dom. mieszk. 3, kat. 29, ew. 20. Parafia Pietrzwałd, szkoła Czernin, poczta i stacya nowej kolei żel. nadwiślańskiej Sztum. R. 1485 Joannes libertinus de Mirayno, Jan Seydel von Trappenfeld i Dawid Panczkier z Prabut zapisali szpitalowi w Sztumie 6 włók w Górkach. R. 1442 zowią się G. „Gut auf dem Berge das da liegt bei dem Hause Stuhm". Tegoż roku Mikołaj Polan sprzedał tę wieś Kuncowi von Kaltenhof i Mikołajowi (Miklos) von Krastuden za 270 marek: prawo było tu wtedy pruskie; właściciel pełnił jednę służbę wojenną (1 Dienst). R. 1485 posiada G. Jan von Mirahnen razem z Janem Seydel von Trappenfeld i Dawidem Panzkow (ob. powyżej). Przy końcu XVI i na początku XVII wieku należała ta wieś do Mirochowa. R. 1648 posiadają te dobra von der Milwe Milewscy; r. 1650 Tomasz Szeliski; r. 1664 baron von Hoverbeck; roku 1710 Znaniecki; r. 1768 Donimirski, który je nabył od Kanigowskiego. R. 1804 szacowane były G. przez ziemstwo na tal. 12000. 5.) **G.**, niem. *Gurkenkrug*, mała osada do wsi Piekło należąca, na wzgórzu między Wisłą a Nogatem, pow. malborski, nieco poniżej m. Gniewu. 6.) **G.**, niem. *Gurken*, dobra i młyn, pow. kwidzyński, tuż przy mieście Kwidzynie, na bitym trakcie kwidzyńsko-suskim; rz. Liwna (Liebe Fl.) pędzi młyn tutejszy. Obszaru ziemi liczy mr. 2983, budynk. 32, dom. mieszk. 9; katol. 17, ewang. 137. Parafia, poczta i stac. nowej kolei nadwiślańskiej Kwidzyn, szkoła Owczarnia (Schäferei). 7.) **G.**, niem. *Goerkenhoefchen*, os., pow. suski, st. p. Prabuty. 8.) **G.**, *Górka*, niem. *Gurken*, wś, pow. jańsborski, ludność polska ewang. 9.) **G.**, niem. *Gurken*, wś, pow. szczycieński, na pruskich Mazurach. 10.) **G.**, niem. *Goerken*, wieś, powiat morąski, przy granicy pow. suskiego i sztumskiego, w okolicy oddawna zniemczonej, st. p. Alt-Christburg. *Ks. F.*

Górki 1.) niem. *Gorrek*, wś, pow. opolski, par. Chrząszczyce, przy drodze z Opola do Proszkowa, o 0·8 mil od Opola, ma 1000 mr. rozl., pokłady wapienia, 30 dm., szkołę katol. 2.) **G.**, niem. *Gurek*, *Guhrek*, wś, pow. pszczyński, par. Lędzin, o 0·4 mili od N. Bierunia, 441 mr. rozl. 3.) **G.**, inaczej *Górek* (ob.), pow. rybnicki. *F. S.*

Górki, *Górek*, niem. *Gurek*, dwie wsie, powiat skoczowski na Szląsku austr.: 1) G.-małe, Klein Gurek, rozl. mr. 477, ludn. 364. 2) G.-wielkie, Gross-G., rozl. mr. 2548, ludn. 914. Par. kat. G. ma 1220 kat., 173 ew., 10 izr Por. *Górek*.

Górki, ob. *Gurkau* (niem.).

Górki lub *Górki Świątników*, ob. *Świątniki*.

Gorki, st. dr. żel. rybińsko-bołogowskiej w gub. twerskiej.

Górkiewicze, zaśc. włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 40 w. od Lidy, 1 dom, 18 mk. (1866).

Gorkino, st. dr. żel. szujsko-iwanowskiej w gub. kostromskiej.

Gorkiszki, zaśc. szlach. nad rzeczką Sawenią, pow. wileński, 3 okr. adm., o 29 w. od Wilna, 1 dom, 5 mk. katol. (1866).

Górkło, niem. *Gurkeln*, wś, pow. ządzborski, nad jez. Górkło, przy granicy pow. leckiego na pruskich Mazurach. Gdzie teraz ponad jeziorem mokre są kępy i trzcina wyrasta, była przedtem uprawna i sucha rola. Zmiana ta niekorzystna dla wsi G. tem się tłumaczy, że nowszymi czasy stan wody pobliskich jeziór sztucznie podniesiono. Por. art. *Niewocin*, jez.

Gorkole 1.) folw. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 81 w. od Swięcian, 1 dom, 8 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, wś włośc., pow. święciański, 4 okr. adm., o 81 w. od Swięcian 5 dm., 44 mk. kat. (1866).

Górkowice, niem. *Guerkwitz*, wś, powiat mielicki na Szląsku, par. Prusice, należy do klucza straburskiego. *F. S.*

Górkowszczyzna, zaśc. szl., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 57 w. od Dzisny, 1 dom, 8 mk. izr. (1866).

Gorlen (niem.), ob. *Gorlo.*

Gorlica, jezioro w środku pow. rzeczyckiego, formuje się z rozlewu rzeczki Chabienki, wpadającej do rzeki Wici, poniżej folwarku Starczyce. *Al. Jel.*

Gorlice, miasto pow. w Galicyi, w dawnem województwie krakowskiem, ziemi sandeckiej, nad rzeką Ropą, u podnóża Karpat, 304 metr. npm. w malowniczej okolicy położone, liczy przeszło 5000 mieszkańców, z tych połowa żydów, 21 gr. kat.; miasto samo zajmuje przestrzeni 1032 mr. Miało ono być, jak niesie podanie, założone przez osadników ze Zgorzelic (Goerlitz na Szląsku). Dziś G. są siedzibą władz powiatowych jako to: starostwa, rady powiatowej, komisyi finansowej, notaryatu itd, mają szkołę 4-klasową wydziałową męzką i żeńską, do której uczęszcza około 500 dziatwy, filią banku włościańskiego i towarzystwo zaliczkowe z nieograniczonem poręczeniem, jedno z najlepiej uorganizowanych w Galicyi, z obrotowym kapitałem około półtora miliona guldenów. G. są punktem centralnym całego 15.39 mil kw. obejmującego powiatu, a słynne już oddawna niepoślednim ruchem handlowym, zjednały sobie, może trochę za szumną, nazwę małego Gdańska. Istnieje także w G. od lat 10 towarzystwo przyjaciół oświaty, mające na celu szerzenie oświaty w powiecie i pomaganie dobrze uczącej się, a niezamożnej młodzieży funduszami zebranemi z wypożyczania książek do czytania swoim członkom. Towarzystwo to ma w swojej czytelni około 1500 doborowych dzieł. Powiat gorlicki liczy 67214 mk., parafij 35; z tych 13 obrządku rz. kat., 22 ob. gr. unickiego, 1 miasto (Biecz), 3 miasteczka (G., Rzepiennik biskupi i Uście ruskie), 83 gminy wiejskie, 40 zarządów obszarowych dworskich. Dnia 3 października r. 1874 zostały Gorlice nawiedzone straszną klęską pożarową; w ciągu 2 godzin przy strasznym wichrze 437 zabudowań z całem mieniem mieszkańców, oraz kościół starożytny poszło z dymem. Wszystkie akta sądowe, starościńskie, notaryalne, rady powiatowej i urzędu gminnego, z wyjątkiem urzędu podatkowego, spłonęły do szczętu. W samym środku miasta, śród białego dnia, a było to w sobotę o god. 1 w południe, 9 osób jak się okazało znalazło śmierć w płomieniach. Straty były nieobliczone. Dziś w miejscu zgorzałych, przeważnie drewnianych dworków, powstało nowe miasto z cegły i kamienia budowane, dzięki składkom w całej Galicyi zbieranym. Pomimo to jednak, do dziś dnia sterczą szkielety murowanych domów, których właściciele nie mogą jeszcze podnieść z gruzów. Kościół, od dwóch lat zaczęty, dopiero za lat 6 ma być oddany do właściwego użytku. Najpoważniejszą stroną G. oddawna stanowi handel i przemysł. Przed laty miasto słynęło z rozległego handlu płótnami, które w powiecie, a przeważnie w samem mieście wyrabiane i na licznych blichach bielone, poza granicę kraju a nawet państwa w wielkich ilościach były rozwożone. Zagraniczne wyroby bawełniane, któremi zarzucono wszystkie zakątki Galicyi, zabiły swemi niskiemi cenami tę gałąź handlową a w następstwie zniszczyły produkcyą lnu, w tej górskiej okolicy obficie z dobrem powodzeniem uprawianego. Natomiast ożywiony handel zbożem, z pobliskich Węgier sprowadzanem, niemniej winem, którego wielkie zapasy w licznych piwnicach się mieszczą, jako też bydłem w wielkich ilościach z górzystych okolic kraju spędzanem, po które kupcy z Niemiec i dalszych okolic się licznie zgłaszają, nie tylko nie osłabł, ale z powodu ułatwionej komunikacyi przez kolej tarnowsko-leluchowską znacznie się podniósł. W ostatnich kilkunastu latach przybył Gorlicom nowy i to znakomity produkt handlowy, mianowicie olej skalny, tutaj zwany ropą, i destylaty oraz inne wydobywane z tegoż artykuły. Cały ruch handlowy tego bogactwa podziemnego okolicy koncentruje się w Gorlicach. Jak zaś znakomitym jest ten ruch handlowy daje miarę tutejszy urząd pocztowy, wykazujący półczwarta miliona florenów rocznego obrotu. Nie wchodzi tutaj w rachunek obrót pieniężny pomiędzy stronami. Handel surowicą i w prze-

róbkach, w licznych około Gorlic destylarniach, stanowi wielkie bogactwo powiatu i coraz więcej się potęguje; kopalni przybywa coraz więcej, coraz więcej się tworzy towarzystw krajowych, nawet francuskich i amerykańskich, a umiejętne fachowe prowadzenie kopalń zapewnia temu przemysłowi świetną tutaj przyszłość. Dziś, podług obliczeń najwięcej do prawdy zbliżonych, gorlicki powiat produkuje rocznie 36000 beczek, reprezentujących wartość 900000 florenów. Dotąd już bardzo ożywiony ruch handlowy ropą i już destylowaną naftą może się jeszcze bardziej powiększyć, jeżeli przy zamierzonej budowie kolei żelaznej, nazywanej teraz transwersalną albo podkarpacką, Gorlice nie zostaną pominięte. Nadmieniwszy o kopalniach oleju skalnego, nie można pominąć w tem miejscu tych miejscowości, w których one przeważnie istnieją i nie wspomnieć, że produkt ten nie od dziś już jest tu znanym. Osada Męcina Wielka posiada tak zwane grunta sołtysie. Są to nadania, datujące się jeszcze od Jana III króla polskiego, poczynione dla zasłużonych żołnierzy w boju z Turkami i Tatarami. Nadania te wolnej własności gruntowej mieściły w sobie zarazem prawo zbierania tłuszczu, okazującego się w owych stronach na powierzchni ziemi. W Siarach, z gruntami do miasta Gorlic należącemi graniczących, niektórzy włościanie przed 20 laty zbierali warząchwiami, w dołkach umyślnie wybranych, lub przez samą naturę stworzonych, ten tłuszcz ziemny, używając go do smarowania osi, skór itd. Tak samo robił to właściciel obok Siar leżącej wsi Sękowej. Długi czas włościanie sprzedawali taką ropę maziarzom i szewcom do Węgier, którzy nią skóry rozmiękczali. Trwało to dosyć długo, aż dopiero książę Stanisław Jabłonowski, właściciel dóbr Kobylanki, rozpoczął z poważniejszej strony traktować tę sprawę, Ignacy Łukasiewicz, nazwany powszechnie w Galicyi ojcem przemysłu naftowego, popchnął ją naprzód, zakładając tu i owdzie na wielką skalę kopalnie a następnie destylarnie. Najwięcej kopalni znajduje się w Męcinie wielkiej, Siarach, Krygu, Lipinkach, Ropicy Ruskiej, Kobylance, Wojtowej, Harklowy. W niektórych miejscowościach do 100 beczek ropy dziennie dobywano. G. są miejsc. na podgórzu karpackiem bardzo ważną; pięć bitych gościńców dobrze utrzymywanych rozchodzi się w różne strony, z tych dwa do Węgier. Najbliższą stacyą kolei żelaznej tarnowsko-leluchowskiej jest miasto Grybów, położone od Gorlic 2 i pół mili. Okolice bliżej Węgier położone są pokryte gęstemi lasami. W odległości 5 kil. od Gorlic znajduje się w malowniczej okolicy zamek Szymbark, sięgający jeszcze czasów Jana Kazimierza; miał w nim podobno przebywać czas jakiś któryś z książąt Rakoczych. W przeciwnym zaś kierunku na drodze powiatowej ku Jasłu leży bogata wieś Kobylanka, własność Maryi Skrzyńskiej, z pięknym kościołem i cudownym obrazem Pana Jezusa, ściągającym parę razy do roku liczne rzesze pątników z najdalszych okolic Galicyi i węgierskiego podhala. *P. W. Ż.*

Gorliczyna, wieś nad Mleczką, dopływem Wisłoki, w pow. łańcuckim, należy do parafi rzym. kat., sądu pow. i urzędu poczt. w Przeworsku, zkąd jest o 3 kil. odległą, ma 1285 mk. rzym. kat. Większa pos. (ks. Lubomirski) wynosi 482 m. n. a. roli, 47 m. ogr. i łąk i 20 m. pastw.; mniejsza pos. 1239 m. roli, 415 m. ogr. i łąk, 186 m. pastw. i 45 m. lasu. Mieszkańcy trudnią się sukiennictwem i tkactwem i wyrabiają prócz grubego sukna i drelichów także stołową bieliznę. W tej wsi znajduje się szkoła ludowa jednoklasowa i kasa pożyczkowa gminna z funduszem 765 zł. wa. *Mac.*

Gorlowken (niem.), ob. *Gorlówko.*

Gorło, niem. *Gorlen*, wieś, pow. łecki, nad wielkiem jez. laśmiadzkiem, ludność mazurska lutersko-polska; st. p. N. Juchy. *Kś. F.*

Gorłówko, niem. *Gorlowken*, wieś, pow. łecki, w części płn., przy granicy pow. margrabowskiego, ludność polska ewangelicka; st. p. N. Juchy. *Kś. F.*

Górna, os., pow. jędrzejowski, gm. i par. Sędziszów.

Górna 1.), wś, pow. grodzieński, przy drodze z Grodna do Łunny. 2.) **G.**, karczma szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 23 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. żydów (1866). 3.) **G.**, zaśc. szlach., nad rz. Wilią, pow. trocki, 2 okr. adm., 42 w. od Trok, 1 dom, 26 mk., z tego 19 kat., 7 wielkorossyan (1866).

Górna 1.), przys. Barycza, w pow. brzozowskim, par. rzym. kat. w Wesoły. 2.) **G.**, przys. Błażowy w pow. rzeszowskim. 3.) **G.**, przys. Kraczkowy w pow. rzeszowskim, należy do urzędu poczt. w Łańcucie. 4.) **G.**, ob. *Górno* i *Górne.*

Górna, po niem. *Milkersdorf*, wś czysto serbska na dolnych Łużycach w pow. chociebuskim, w parafii popojskiej, domów circa 60, mieszk. 245. *A. J. P.*

Gorna, st. dr. żel. woronesko-rostowskiej w Ziemi Wojska Dońskiego.

Górna, rz., dopływ Soły, ma źródliska pod Głębowicami a uchodzi do kanału rzeki Soły w Osieku.

Górna Głogowa, Ligota itp., ob. *Głogowa, Ligota* itp.

Górna Huta lub *Rybia Huta* (ob.).

Górna Kulwa, dwór, pow. kowieński, okr. adm. Janów, par. Skorule, o 4 w. od Żejm, o 8 w. od Janowa, o 30 od Kowna. Rozl. włók 57, grunta dobre, lasu opałowego 10 włók; do dworu tego należą folw. Grabówka, zaścianki

Berzałotis, Lipa górka i Sosnówka. Do r. 1878 własność Staniewiczów, dziś Nakaźnego. Miejscowość płaska. *J. D.*

Górna wieś 1.), wieś, pow. olkuski, gm. i par. Korzkiew. W 1827 r. było tu 10 dm. i 70 mk. 2.) **G.**, wś kol., nad rz. Mrowną, powiat błoński, gm. Pass, par. Błonie, o 30 w. od Warszawy, o 7 w. od Błonia; dawna wieś pańszczyzniana kanoników regularnych błońskich, przez rząd pruski kolonistom niemieckim rozdana. Ma dziś 16 osadników, każdy na 24 morgach; tylko 6 osadników jest niemców ewangelików, należących do parafii Wiskitki. Grunta w połowie żytnie, w połowie pszenne. R. 1827 było 18 dm., 138 mk. *Br. Ch.*, *Sob.*

Górna wieś, wieś, pow. myślenicki, tuż po zachodniej stronie miasta Myślenic, rozłożona w dolinie pot. Bysinki (ob.), dopływu Raby. Granicami swemi przytyka do m. Myślenic od wsch.; od północy do Jawornika, od zach. do Bysiny, od połd. do Stróży. Granica północna bieży działem wzgórzy, tworzących północny bok doliny, w której wś się rozłożyła, a należących już do lesistych pasm Beskidów. Najwyższy ich punkt, wznoszący się na granicy Jawornika i Górnej wsi, odległy od wsi wprost na północ o 1275 m., zwie się Dalin i wznosi się na 513 m. npm., lecz całkiem okryty gęstym młodym lasem nie dozwala widoku, który stąd na wszystkie strony byłby zarówno rozległy jak piękny, przedewszystkiem ku północy, na dolinę Wisły i poza Kraków, od wschodu na część doliny Raby, od zach. na zamczysko Lanckorońskie i Kalwaryą. W piosnkach ludowych z tych stron często spotkać sią można z Dalinem. I tak śpiewają w Bysinie: „Na wierchu Dalina zakwitła kalina, już mię opuściła nadobna dziewczyna. Na wierchu Dalina zakwitła kalina, miły, mocny Boże, ka moja rodzina! Na wierchn Dalina zakwitnęły tarki, wszystkie Bysinianki jak dobczyckie garki. Jak ci ja zaśpiewam na wierchu Dalina, obleci, obleci z jedełek choina." Na zachód od Dalina, grzbiet tych działów górskich wznosi się i na granicy Jawornika, Górnejwsi i Bysina, kończy się szczytem Barnasiówką (574 m. npm.). Połudn. granicę od gm. Stróży tworzy potoczek Mikoszcze zwany. Południowy bok doliny Bysinki tworzy wzgórze Plebańską górą zwane, wznoszące się w obr. gminy G. wsi (508 m.). Wzniesienie wsi, na wschodnim jej rogu, na granicy z obszarem Myślenic, 317 m., nad pot. Bysinką. Południowo-wschodni obszar wsi przerzyna Raba na przestrzeni 1275 m. i główny gościniec wzdłuż Raby wiodący do Nowegotargu. Według obliczenia z r. 1869 liczy 157 dm. a 861 mk. (402 męż., 459 kob.). Według szemat. dyec. tarn. r. 1880 dusz rz. kat. liczy 852. Należy do par. łac. w Myślenicach. Większej posiadłości nie ma. Mniejsza zaś posiadłość liczy roli ornej 744, łąk i ogr. 36, past. 85, lasu 535 mr. austr. Poczta w Myślenicach. *Br. G.*

Górna Wola 1.), wieś włośc., pow. radomski, gm. Błotnica, par. Jankowice. W 1827 r. było tu 16 dm., 141 mk., obecnie liczy 21 dm., 159 mk., 313 mr. ziemi włośc. 2.) **G.**, kol., pow. sieradzki, gm. i par. Szadek, 215 m. rozl., 144 mk. R. 1827 było 87 mk., 17 dm. Por. *Rzepiszew.* *Br. Ch.*, *Ż.*

Górna Żeledź, wś włośc., nad Straczą, powiat święciański, 4 okr. adm., o 38 w. od Święcian, 3 dm., 16 mk. kat. (1866).

Górne 1.), folw., pow. radzyński, gm. Lisia Wólka, par. Wohyń. Liczy 3 dm., 15 mk. i 470 mr. obszaru. 2.) **G.**, folw., pow. chełmski, gm. Brzeziny, par. Łańcuchów.

Górne 1.) także *Góry*, przys. Zamieścia, powiat limanowski, par. i st. p. Tymbark. 2.) **G.**, ob. *Górno.* *Mac.*

Górne 1.), dobra w pow. pińskim, na południe od Pińska, za rzeką Strumieniem, przy drodze wiodącej do Lemieszewicz, Czernowa, Misiatycz i okolicy Płotnicy; w zapadłej błotnistej, lecz żyznej we wszystkie dary poleskiej natury miejscowości; własność Czajkowskich, ma obszaru 8800 mr. 2.) **G.**, ob. *Horne.*

Górne, niem. *Gurnen*, wieś kościelna, pow. gołdapski, nad strugą Jarką, wpływającą do jez. gołdapskiego, blisko granicy Król. Polskiego, ma ludność polską ewangelicką i kościół luterski nowozałożony około r. 1650. Wieś G. nazywała się przedtem *Schoenjarken.* *Kś. F.*

Górne Poznachowice, przys. Szczyrzyca w pow. limanowskim, 55 mieszk. rzym. kat. wyzn. Na górze Grodzisko znajdują się ruiny starożytnego zamku, według podania z czasów Bolesława Śmiałego a na wzgórzu zwanem Klasztorzyska miał stać pierwotny klasztor oo. cystersów, przeniesiony w nieznanym bliżej czasie do Szczyrzyca. To miejsce nazywało się według rękopisów bliblioteki klasztoru szczyrzyckiego Czyżyc.

Górne Rusaki, wś włośc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 15 w. od Wilna, 3 dm., 18 mk. katol. (1866).

Gornewisze, cegielnia, pow. inowrocławski, należy do miasta Inowrocławia, 1 dom, 8 mk.

Górne Woskowice, *Zdziechowice* itp., ob. *Woskowice, Zdziechowice* itp.

Górne Wyszki, folw. w Inflantach polskich, pow. dyneburskim, par. wyszkowskiej, stanowiący część większej majętności Wyszki (ob.), własność Mohla. *G. M.*

Górne Zyle, wieś rząd., pow. trocki, 3 okr. adm., 73 w. od Trok, 7 dm., 42 mk. katol. (1866).

Górnia, zaśc. szlach. i wś włośc. przy Antonowskich górach, pow. święciański, 2 okr.

adm., o 21 w. od Święcian, 6 dm., 48 mk. katol. (1866).

Górniak, os., pow. włocławski, gm. Piaski, par. Lubraniec. Jest tu młyn wodny. Por. *Chodecz*.

Górniaki, ob. *Czuchońce*.

Górnica, zaśc. szlach. nad jeziorem Sierenczany, pow. święciański, 3 okr. adm., o 24 w. od Święcian, 1 dom, 7 mk. (1866).

Górnica, niem. *Gornitz*, wś nad rz. Hamerką zachodnią, pow. czarnkowski; 2 miejsc.: 1) G.; 2) Młyn górnicki; 44 dm., 309 mk., 302 ew., 2 katol., 5 żydów, 62 analf.; poczta w Dzierznie Wielkiem (Gross Drensen) o 8 kil., st. kolei żel. w Wieleniu (Filehne) o 18 kil.

Górnica, *Hornica*, rz., lewy dopływ Niemna, ma ujście między Świsłoczą a Łososną.

Górnicza gmina, należy do sądu gm. okr. I w Dąbrowie górniczej, gdzie też i st. poczt., obejmuje ona niewielki obszar 152 mr., na którym mieści się os. Dąbrowa górnicza i przyległe do niej kopalnie i zakłady fabryczne (stałych mieszk. 3000, niestałych do 4000), których wyliczenie ob. pod *Dąbrowa*. Podamy niektóre dopełnienia pod artykułami: *Huta Bankowa* i *Huta Syrena*.

Górnie, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 12 w. od Święcian, 3 dm., 33 mk. kat. (1866).

Górnik, pustk., pow. częstochowski, gmina Popów, par. Kłobuck.

Górnik 1.), niem. *Obermühle*, młyn, powiat międzychodzki. 2.) **G.**, niem. *Bergmühle*, *Bergheim*, młyn, pow. bydgoski.

Górnik, niem. *Bergel*, wieś, pow. oławski, par. Oława, niegdyś dobra stołowe biskupów wrocławskich, dziś przemysłowa, fabryczna; kwitnie tu pszczelnictwo i uprawa tytuniu.

Górniki 1.), wieś rząd., pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce. Liczy 19 dm., 92 mk., 281 mr. ziemi włośc. i 1 m. rządowej. 2.) **G.**, wś i folw. w połudn. stronie pow. zamojskiego, gm. Podklasztor, par. Józefów Ord., odleg. od Zamościa i Biłgoraja o w. 30, w 3 okr. sąd.; zajmują obszaru 819 mr. posiadłości włośc., folw. zaś należy do dóbr (ob.) Majdan Nepryski. Liczą obecnie dm. dwor. 20, włośc. 50 i mk. 382, t. j. kat. 379 i żydów 3. Roku 1827 było tu 24 dm., 133 mk. 3.) **G.**, obręb leśny w bodzentyńskim urzędzie leśnym.

Górniki, przys. Werchraty.

Gorniki, ob. *Horniki*.

Górniki 1.), niem. *Friedrichswille*, kol., pow. bytomski, par. Stare Rzepty, o 12 kil. od Bytomia i tyleż od Tarnowskich Gór, przy drodze z Tarnowskich Gór do Gliwic, należy do Stolarzowic, ma 50 osad, 200 m. gruntu, kopalnię galmanu. 2.) **G.**, kol. pod Ptakowicami, pow. bytomski. 3. **G.**, niem. *Gorniken*, *Gurniken*, kol., pow. rybnicki, o 1 kil. na płn. od dóbr Stańca, do których należy; ma 13 dm., 75 mk., kopalnię rudy żel. *F. S.*

Górnikowski potok, lewy dopływ Ropy, w obr. gm. Ropy, w pow. gorlickim. Wypływa na granicy tejże gminy z gm. Wawrzką i płynie na wschód łąkami ropieńskiemi. Długość biegu 2 i pół kil. *Br. G.*

Gorniszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 29 w. od Wilna, 3 dm., 22 mk. katol. (1866).

Gornitz (niem.), ob. *Górnica*.

Górno 1.), wieś, pow. kielecki, gm. Górno, par. Daleszyce. W 1827 r. było tu 74 dm. i 360 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Bodzentynie, st. poczt. w Kielcach, liczy 13344 mr. obszaru i 5187 mk. 2.) **G.**, wieś, pow. tomaszowski, gm. Rogóźno, par. Tomaszów.

Górno, *Górne*, dawniej *Górna*, wieś w pow. tarnobrzeskim, w okolicy pagórkowatej lesistej, ma parafią rzym. kat. i jest odległą od sądu pow. i urzędu poczt. w Sokołowie o 7 kil. Mieszkańców wyzn. rzym. kat. 1119. Do tej wsi należą przysiołki Dołęga, Zaborze i Meszne. Kasa pożyczkowa gminna posiada kapitał 690 zł. wa. Większa pos. (hr. Zamojski) wynosi 550 m. n. a. roli, 64 m. łąk i ogrod., 77 m. pastw. i 366 m. lasu; mniejsza pos. 972 m. roli, 125 m. ogr. i łąk, 97 m. pastw. i 43 m. lasu.

Górnojasza, wś i folw. w Inflantach polskich, pow. dyneburskim, par. nidermujskiej, nad brzegiem rzeki Jaszy, urwistym, malowniczym, zalesionym; do r. 1867 własność Gizbertów, obecnie sprzedana Łotyszowi Brydsowi; ma kapliczkę filialną kościoła nidermujskiego. *G. M.*

Górno-kalwaryjski powiat, ob. *Góra-Kalwarya*.

Górno-Majdan, wieś, pow. tomaszowski, par. Tomaszów, gm. Majdan-Górno, na wysokiej górze rozciągająca się. Góra ta, zwana *Biała Góra*, ma na najwyższem wzniesieniu za wsią fosą otoczone zamczysko, gdzie od niepamiętnych czasów istniał zamek, w środku którego miała być studnia, gdzie dziś grunt zapadnięty, jak równie obszerne lochy, zasypane ziemią. Przy oraniu znaleziono krzyż żelazny, tudzież pieniążki rdzą pokryte i części ostróg. Oprócz tych ruin znajdują się zaraz za wsią od strony południa 4 mogiły, ślady wojen. Wieś ta 2 wiorsty od Tomaszowa i granicy Galicyi odległa, ma przestrzeni gruntów włośc. 1180 mr. i 400 lasu. Ludność oprócz uprawy roli i zarobkowania ma 6 cieśli, 15 tkaczy, 2 kołodziei, 6 traczy, 4 łyżkarzy, 1 kowal. Jest tu kilku pasieczników, którzy posiadają 400 pni. Ludności jest 868 obrz. łac., 108 grec. Obok tej wsi od strony południowej jest dwór z folwarkiem posiadającym gruntu ornego 725 mr. i 500 lasu, łąki 20 mr.; brak wody, łąk.

Grunt mimo że górzysty jest sapowaty i ztąd późno wiosenne obsiewy tu się rozpoczynają. Wieś ta należała niegdyś do Kurdwanowskich, później do Hulewiczów, obecnie dworskie grunta są wdowy po Hulewiczu. 2.) **G.**-Majdanek, folwark, włas. ordynacyi Zamojskiej, ma gruntu 200 mr. ornego; pozycya i gatunek ziemi jak poprzednia. Por. *Majdan-Górno*. *X. S. S.*

Górnopol, wieś, pow. nowoaleksandrowski gub. kowieńskiej; własność Siderkiewiczów.

Górno-Śląząncy, ob. *Śląsk*.

Górno-śląska kolej żelazna, O. S. E., *Ober-Schlesiche-Eisenbahn*, 30 m. dł.: Wrocław-Oława-Brzeg-Loewen-Opole-Gogolin-Koźle-Schlawentzitz, Gliwice, Morgenroth-Bytom-Katowice-Mysłowice-Oświęcim; ma 6 gałęzi: 1) Nissa-Brzeg 6 mil; 2) Koźle-Racibórz-Bogumin 7 i pół m.; 3) Racibórz-Głupczyce 5 m.; 4) Racibórz-Katowice 10 m.; 5) Morgenroth-Tarnowice 2 i pół; 6) 16 mil linij kopalnianych. Razem ze starogrodzko-poznańską miała 1880 r. 1566 kil. dług. *F. S.*

Gornostaiszki, ob. *Hornostaiszki*.

Gornostajewicze, wieś, pow. wołkowyski.

Gornostajpol, ob. *Hornostajpol*.

Gornowatz, ob. *Kornowatz*.

Górnowo-Starawieś czyli *Stare*, wś, pow. ciechanowski, gm. i par. Gołymin, 23 mr. włościań., 661 mr. drobnej szlachty, 175 mk., w tem 86 kob., 17 budyn. mieszk., 3 i pół w. od zarządu gminy.

Górno-wola, wś, pow. stopnicki, gm. Grotniki, par. Ostrowce. Stanowi własność domu schronienia dla starców i kalek w Nowem mieście Korczynie. W 1827 r. liczono tu 24 dm. i 245 mk.

Górny,-a,-e, przymiotnik określający wiele miejscowości ze względu na położenie, w różnicy od: *Dolny,-a,-e*. W niektórych okolicach określenia te brzmią: *Wyższy,-a,-e* i *Niższy,-a,-e* lub *Wyżni,-a,-e, Niżni,-a,-e*. Niekiedy zachodzi jeszcze trzecia definicya: *Średni,-a,-e*. *F. S.*

Górny Kazimierz, *Górny Szląsk* itp., ob. *Kazimierz, Szląsk* itp.

Górny, folw., pow. janowski, gm. Trzydnik, par. Rzeczyca.

Górny 1.), zaśc. rząd., pow. wileński, 2 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 1 dom, 8 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. włośc., nad jez. Szetinis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 33 w. od Święcian, 1 dom, 8 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, wś, pow. grodzieński, na lewym brz. Niemna, przy drodze z Kołpak do Piasek.

Górny 1.), folw. przy Złotej Wsi, powiat brzeski w Galicyi. 2.) **G.**, przysiołek Szymbarka, pow. gorlicki, o 6.5 kil. od Gorlic. Większa posiadłość należy do gminy m. Biecza.

Górny, os. leśna, ob. *Czaple*.

Górny młyn, os., pow. konecki, gm. Duraczów, par. Końskie. Liczy 3 dm., 42 mk., 66 mr. ziemi włośc. i 30 mr. dworskiej.

Górny potok wypływa w obr. wsi Koniuszy, w pow. przemyskim, we wschodniej jej części, na granicy z gm. Kopysnem, u południowych stóp wzgórza Szybenicy (301 m. szt. gen.); płynie zrazu na południowy wschód, już to lasem, jużteż łączkami popod Łysą górą (460 m.) w Berendowicach; następnie przerzyna wś Aksmanice, Kłokowice, Młodowice, Zabłotce i w Niżankowicach uchodzi z lew. brz. do Wiaru. Od Berendowic do Kłokowic płynie na wschód, odtąd do Młodowic na północ, a w końcu na wschód i południowy wschód. Długość biegu 11 kil. Źródła leżą na wys. 438 m.; pod kościołem w Kłokowicach 259 m.; ujście 221 m. (szt. gen.). Okolica tego potoku dosyć powabna i ku równinie nadsańskiej zniżająca się. *Br. G.*

Górny staw, wś, pow. noworadomski, gm. Przerębь, par. Rzejowice.

Górnystok, wieś w pow. sokólskim, gub. grodz., o 28 w. od Sokółki.

Górny Wierch, dział górski Beskidu lesistego, w obrębie gmin Suchodołu i Lipowicy, w pow. dolińskim; rozciąga się jako dział wodny między Czeczwą (ob.) od zachodu a Melecinką od wschodu, w kierunku od płd. wsch. ku płn. zach. Poczyna się szczytem Wólkanem (1021 m.), wznoszącym się u źródeł Radowy, Melecinki i Lipowickiego potoku. Od niego odrywają się trzy grzbiety, jeden ku płd. wsch. ku dolinie Łomnicy, ze szczytami Wierchem Suchym (910 m.) i Uhłyskim (850 m.); drugi ku półn. wsch., jako dział wodny między rz. Radową i Lecówką; trzeci wreszcie jako Górny Wierch ku płn. zach. Od Wólkanu grzbiet ten nagle opada i tworzy przełęcz, którędy wiedzie drożyna z Lipowicy popod Wólkan do Rypnego lub Lecówki. Poczem wznosi się przez szczyt Podkamieniste (957 m.) i dochodzi w Wierzchnym wys. 983 m.; odtąd opada i kończy się Ostrym Wierchem (881 m.) nad ujściem rzeki Melecinki do Czeczwy. Cały grzb. ten jest lesistym. Spływają z niego krótkie potoki tak do Melecinki, jak do Czeczwy. Długość tego działu wynosi 8 kil., szerokość zaś 2 — 3 kil. *Br. G.*

Gorochowatka, ob. *Horochowatka*.

Gorochowiec, *Horochowiec*, m. pow. gub. władymirskiej nad Klaźmą, 3000 mk., st. p. i st. dr. ż. niżegrodzkiej.

Gorochowo 1.), zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 40 w. od Dzisny, 1 dom, 4 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, zaśc. szlach., powiat dzisieński, 3 okr. adm., o 14 w. od Dzisny, 2 dm., 22 mk. prawosł. (1866).

Gorockowo, zaśc. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 57 w. od Święcian, 3 dm., 16 mk. kat. (1866).

Gorodec, *Gorodok, Gródek, Grudek, Horodec, Horodok, Hrudek* itp. (ob.).

Gorodec, wieś w gub. niżegrodzkiej, 3057 mieszk., 1026 wiorst od Petersburga odległa; st. poczt. i przystań statków parowych.

Gorodeczek, fol. szl. nad jez. Oksną, pow. święciański, 2 okr. adm., o 44 w. od Święcian, 3 dm., 27 mk., z tego 19 kat., 8 żydów (1866).

Gorodeczna 1.), wieś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 43 w. od Oszmiany, 20 domów, 154 mieszk. prawosł. (1866). 2.) **G.**, folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 43 w. od Oszmiany, 1 dom, 18 mieszk., z tego 9 prawosł., 9 katol. (1866).

Gorodek, ob. *Horodek.*

Gorodeniec, *Horodeniec*, wś, pow. lepelski, 1073 dzies. ziemi, własność Ad. i K. Niemirów.

Gorodnia, ob. *Horodnia.*

Gorodniki, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 30 w. od Święcian, 11 dm., 101 mk. kat. (1866).

Gorodno, jez., pow. połocki, w gminie Aleksandrowo, we wsi Horbaczewo-Obitoki.

Gorodok (ross.), ob. *Horodek, Gródek.*

Gorodowszczyzna, zaśc. pryw. pod górą Czarną, pow. wilejski, o 55 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. Miadzioł, 1 dom, 12 mk. katolików (1866).

Gorodyszcze, ob. *Horodyszcze.*

Gorodyszcze, miasto pow. w gub. penzeńskiej, nad rz. Jułową i Kiczkinejką, 5569 mk., 1317 w. od Petersburga, a 48 od Penzy odległe. St. pocztowa.

Gorodziec, ob. *Grodziec.*

Gorodzinejty, wś włośc. nad rzeką Wilią, pow. święciański, 4 okr. adm., o 80 wiorst od Święcian, 23 dm., 176 mk., z tego 80 prawosł., 96 kat. (1866).

Göröginye, ob. *Ochraczjani.*

Górolany, wś pryw., pow. dzisieński, o 39 i pół w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 17 mk. katol. (1866).

Gorońsko, niem. *Grunzig* 1.), wieś, pow. międzyrzecki, 34 dm., 266 mk., 245 ew., 18 kat., 3 żydów, 34 analf. Poczta w Bledzewie (Blesen) o 4 kil., st. kolei żel. Skwierzyna (Schwiebus) o 16 kil. 2.) **G.**, dom., pow. międzyrzecki, 5373 mr. rozl.; 3 miejsc.: 1) G.; 2) Borowymłyn (Heidemühle); 3) Strużny folw. (Flussvorwerk); 16 dm., 248 mk., 200 ew., 48 kat., 57 analf. W wieku bież. jeszcze własność Bukowieckich; przeszła teraz w ręce niemieckie.

Górów, ob. *Góral, Góry, Gurów.*

Gorowacha, karczma w pow. pińskim, nad samym brzegiem ramienia płynącego od Prypeci do rzeki Strumienia pod nazwą Prostyru, przytulisko flisaków i ludu wędrującego na łodziach do Pińska. *Al. Jel.*

Górowatka 1.) osada szlachty, pow. dzisieński, o 65 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 30 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, folw. w pow. ihumeńskim, w 3 okr. policyjnym (berezyńskim), nad rzeką Hanutką, niedaleko dóbr i wsi Hanuta. *Al. Jel.*

Górowce, wieś w powiecie berdyczowskim, do p. Tereszenki należąca.

Górowce 1.) zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 22 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 19 mk. praw. 2.) **G.**, wś pryw. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 16 w. od Dzisny, 1 okrąg adm., 3 dm., 26 mk. prawosł. 3.) **G.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 3 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 9 mk. prawosł. 4.) **G.**, zaśc. szlach., nad rzeczką Wołtą, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 27 w. od Dzisny, 1 dom, 9 mk. kat. 5.) **G.**, wś wołosti mikołajewskiej, nad rzeczką Powianóżką, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 14 w. od Dzisny, 8 dm., 74 mk. praw. (1866).

Górowe 1.) wś pryw., pow. dzisieński, o 32 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 13 mk. (1866). 2.) **G.**, zaśc. pryw., nad jez. Konierowicze, pow. dziśnieński, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Wilejki do Dzisny, 1 dm., 8 mk. katol. (1866).

Górówki, zaśc. szl., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 63 w. od Dzisny, 1 dm., 6 mk. staroobrzędowców (1866).

Górówko, ob. *Gurówko.*

Górowlany, wś pryw. nad rz. Berezwicą, pow. dzisieński, o 50 w. od Dzisny, 2 okrąg adm., 8 dm., 76 mk. katol. (1866).

Górowo, ob. *Gurowo.*

Górowo 1.) folw. rządowy pojezuicki, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 18 w. od Lidy. 2.) **G.**, wś rząd., pow. dzisieński, o 18 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 33 mk. (1866). 3.) **G.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 18 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 3 dm., 29 mk. prawosł. (1866). 4.) **G.**, wś włośc., pow. dzisieński, o 88 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 5 dm., 90 mk. (1866).

Górowo, niem. *Gorrau*, wś, pow. niborski, przy granicy król. polskiego i trakcie bitym niborsko-mławskim; st. p. Napierki.

Górowszczyzna, okolica szlach., pow. wilejski, o 28 w. od m. Wilejki, 1 okrąg adm., przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 10 dm., 62 mk. wyznania rz. kat. (1866).

Gorowychy, niem. *Gr. Sonnenberg* (podług Cejnowy mylnie *Słończ* zwane), włośc. wieś, pow. suski, nad jeziorem dzierzgońskiem (Sorgen-See), około pół mili od Prabut. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1277, budynk. 41, domów mieszk. 18, katol. 12, ewang. 117. Parafia, poczta i stacya kolei żel. malborsko-mławskiej Prabuty; szkoła w miejscu. Por. t. II, stronica 284. *Kś. F.*

Gorra (niem.), ob. *Góra.*

Gorrau (niem.), ob. *Górowo.*

Gorrei (niem.), ob. *Górej.*

Gorrek (niem.), ob. *Górki.*

Gorrenschin (niem.), ob. *Goręcin.*

Gorry (niem.), ob. *Góry.*

Gorsalimost (niem.), ob. *Zgorzelec.*

Gorschel (niem.), w r. 1203 *Gorezlaue*, ob. *Machnice.*

Gorsechau (niem.), ob. *Gorzechowo* (*Gottersfeld*).

Górsk, niem. *Gurske*, wś włośc., pow. toruński, na nizinach po prawej stronie Wisły, długim rzędem zabudowana, w tej okolicy gdzie pierwotnie znajdowało się miasto Toruń, dziś Stary Toruń (Alt Thorn); ztąd przez niziny przekopany jest kanał z wielkim nakładem, ciągnie się aż do wsi Czarnowa, długi 3 mile wraz z innym podobnym kanałem ciągnącym się ze wsi Schwarzbruch także do Czarnowa kosztował tal. 9470. Obszaru ziemi G. obejmuje mr. 4810 (przeszło 128 włók), budynk. 179, dom. mieszk. 48; katol. 11, ewang. 447. Parafia Toruń, luterski kościół paraf. i szkoła w miejscu, poczta Pędzewo. Wieś ta istnieje od najdawniejszych czasów; pierwotnie była dobrami rządowymi, za krzyżaków liczyła włók obsiewanych 31, należała do komturyi w Toruniu, czynszu płaciła skot. 4. Najstarszy znany przywilej jest Henryka Dusmera, mistrza w. krzyżackiego, nadany tej wsi roku 1346; mieszkańcy siedzieli za czynszem, tylko sołtys był wolny; karczmarz otrzymał osobny przywilej, roli i łąk miał 30 mr., dawał od morgi wiecznemi czasy pół wiardunku. Przy wsi znajdowały się obszerne łęgi, zwane Mamylany, które król Kazimierz zapisał kasztelanowi sieradzkiemu i podkanclerzowi Geyse von Rogow r. 1455. Prawdopodobnie powstały tam później osady zwane Rozgart i Ziegelwiese. R. 1457 tenże król Kazimierz podarował wieś G. wraz z wielu innemi posiadłościami na własność Toruńczanom, którzy ją dodziśdnia posiadają. W XV i XVI wieku siedzieli tu gburzy na wieczystej dzierżawie, która przechodziła na dzieci i mogła być sprzedana. R. 1475 Niklas Weynitz zapisał posiadłość swoję o 1 włóce z budynkami we wsi G. kościołowi św. Jana (zapewne w Starym Toruniu, który zaginął). R. 1576 król Stefan Batory odnowił stary przywilej tutejszym włościanom. Następnie musiała wieczna dzierżawa ustać, bo r. 1605 zapisują księgi miejskie, jako wsie toruńskie Górsk i Stary Toruń ponownie wydane są w dzierżawę na 30 lat. R. 1613 zbudowano kościół luterski w G., który został poświęcony następnego r. 1614; roku 1658 w wojnie spalony, nowozbudowany w r. 1661. *Ks. F.*

Górska droga żelazna, niem. *Gebirgsbahn*, na Szląsku pruskim, 19 mil długa; główne stacye: Kohlfurt, Lauban, Greifenberg, Hirschberg, Ruhbank, Waldenburg; dwie gałęzie: 1) Lauban-Görlitz 3 mile i 2) Ruhbank-Liebau 2 mile.

Górski, młyn, pow. odolanowski, nad Prosną, należy do domin. Raduchowa; 1 dom, 9 mk. Ob. *Raduchów.*

Górski potok 1.) potok w obrębie Waksmunda, w pow. nowotarskim, wypływa z południowych stoków Gorców i po krótkim biegu w obr. gm. Waksmunda uchodzi do Dunajca z lew. brzegu. 2.) **G.**-potok, potok w obr. Nidka, pow. jabłonkowski, na Szląsku austr., wytryska z działów górskich na granicy pow. jabłonkowskiego z pow. skoczowskim, w północnej części gm. nideckiej; spływa z północy na południe i w Nidku śród domostw wpada do Strzelmy, dopływu Głuchowej (ob.). Po wschodniej stronie źródlisk tego potoku wznoszą się Mały Czantory (864 m.) i Wielki Czantory (995 m.), a po zach. stronie Ostry wierch (708 m.). Długość biegu 3 kil. i pół. *Br. G.*

Górski powiat, ob. *Góra* na Szląsku.

Górskie 1.) wś szlach. i włośc., pow. szczuczyński, gm. Grabowo, par. Lachowo. W 1827 r. było tu 20 dm., 123 mk. R. 1866 nadano 4 osadom włośc. 6 mr. gruntu. 2.) **G.**, wś szl., nad jez. tegoż nazwiska, pow. szczuczyński, gm. Pruska, par. Bargłów.

Górskie, wś gub. grodzieńskiej, w b. ziemi bielskiej.

Górskie, niem. *Gursken*, wś, pow. jańsborski, ludność polska ewangelicka. Stac. poczt. Jańsbork.

Górskie Budy, ob. *Góra*, t. II, str. 688.

Górskie-Ponikły stok, wś szlach., powiat łomżyński, gm. Puchały, par. Rutki. W 1827 r. było tu 15 dm. i 101 mk. Jestto gniazdo rodu Górskich, wspominane już w dokumentach z XV w.

Górsko, wś pomiędzy jeziorami, pow. babimoski, 25 dm., 266 mk., wszyscy kat., 138 analf. Poczta w Przemęcie (Priment) o 11 kil.; st. kol. żel. Wschowa (Fraustadt) o 23 kil.

Gorskowo albo *Karskania*, ob. *Garskania.*

Gorsucha, ob. *Kopalina.*

Górszczyzna, ob. *Gerszczyzna.*

Górszczyzna 1.) wieś włośc., powiat oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 58, od Dziewieniszek w. 31, dm. 16, mk. katol. 64 (1866). 2.) **G.**, folw. w pow. lidzkim, o 37 w. od Lidy, 19 od Ejszyszek, 1 dom, 11 mk., wyzn. rzym. katol. (1866).

Gorszewice 1.) kolon., pow. szamotulski, 2 dm., 23 mk., 5 ew., 18 kat., 8 analf. 2.) **G.**, folw., pow. szamotulski, należy do dóbr Nowej wsi i Kaźmierza pod Szamotułami, 9 dm., 96 mk. Własność księcia Sasko-koburskiego. Poczta w Kazimierzu o 4 kil.; st. kol. żel. w Szamotułach (Samter) o 9 kil.

Gorszewicze, wś włośc., nad jeziorem, po-

wiat święciański, 4 okr. adm., o 55 wiorst od Swięcian, 4 dm., 33 mk. katol. (1866).

Gorszki 1.) **G.**-romoszkowe, wś, pow. horodecki, 1117 dzies. ziemi, własność Al. Płoniakiewicza. 2.) **G.**, wś, pow. horodecki, 466 dzies. ziemi, własność Szenmana. *Fr. Gl.*

Gorszwiany 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 2 dm., 41 staroobradców. 2.) **G.**, folw. szlach., powiat wileński, 3 okr. adm., o 80 w. od Wilna, 1 dom, 13 mk. katol. 3.) **G.**, wś włośc., powiat wileński, 3 okr. adm., o 72 w. od Wilna, 8 dm., 102 mk. katol. (1866).

Gorszwinka, zaśc. rząd. nad jez. Dzisna, pow. święciański, 2 okr. adm., o 36 i pół w. od Swięcian, 6 dm., 43 mk. kat. (1866).

Górszyzna, ob. *Gerszczyzna.*

Gortatów lub *Gotartów*, kol., pow. łęczycki, gm. Piaskowice, par. Parzęczew.

Gortatów, niem. *Gottersdorf*, dwie wsie, pow. kluczborski, o 4 i 5 kil. od Kluczborka. I.) Tuż obok Kajakowic Dolnych, nad Nagadowicką Wodą, par. Kluczborek, 18 osad, 1135 m. rozl., szkoła ewang. od r. 1780. II.) Przy szosie z Kluczborka do Byczyny, dawne rozparcelowane dominium, ma jeszcze stary zamek, par. Dobiercice, 6 osad, 419 mr. gruntu, cegielnia. *F. S.*

Gortatowice, *Gotartowice* (od *Gotart, Godart,* imię), wś i folw., powiat rawski, gm. Gortatowice, par. Sierzchowy, odl. 12 w. od Rawy. W 1827 r. było tu 10 dm., 89 mk.; obecnie liczy 19 dm., 110 mk. Jest tu urząd gminny. Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w os. Nowe Miasto, st. poczt. w Rawie, liczy 14048 mr. obszaru i 2796 mk. Dobra G. składały się z folw. G. i Kuczyzna, tudzież wsi G., od rz. Pilicy w. 8. Rozl. wynosiła mr. 588 a mianowicie: folw. G. grunta orne i ogrody mr. 116, łąk mr. 40, pastwisk mr. 20, nieużytki i place mr. 7, razem mr. 183. Bud. murow. 2, drewn. 8, płodozmian 10-polowy; folw. Kuczyzna grunta orne i ogrody mr. 223, pastwisk mr. 47, lasu mr. 80, zarośli mr. 48, nieużytki i place mr. 7, razem mr. 405. Budow. drew. 4, płodozmian 8-polowy. R. 1881 zaprowadzają tu podobno parcelacyą. Wieś G. osad 14, gruntu mr. 117. 2.) **G.**, ob. *Gartatowice.* *Br. Ch.*

Gortatowo, wś i gm. nad rz. Cybiną, pow. poznański, 2 miejsc.: 1) G. wś.; 2) G. olędry; 19 dm., 183 mk., 34 ew., 149 kat., 67 analf. Poczta w Swarzędzu o 4 kil.; kol. żel. w Poznaniu o 12 kil.

Gortatowo al. *Gotardowo*, niem. *Gottardowo*, wś i dobra rycer., pow. brodnicki, blisko Drwęcy i polskiej granicy, w okolicy lesistej. Obszaru ziemi zajmuje morg. 1825. budyn. 25, dom. mieszk. 9, katol. 139, ewang. 8. Parafia Jastrzębie, szkoła katol. w miejscu, poczta Brodnica. R. 1859 był tu posiadaczem Ignacy Białobłocki.

Gortaty 1.) wś, pow. sierpecki, gm. i par. Rościszewo. 2.) **G**, wś, pow. pułtuski, gmina Gołębie, par. Szyszki.

Gortzen (niem.), ob. *Górzno* i *Górczenica.*

Gortzitzen (niem.), ob. *Gorczyce.*

Gorunie, zaśc. szl. nad rz. Szyrwintą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Goruńskie błoto, w pow. ihumeńskim, zajmuje kilkumilową przestrzeń pomiędzy miasteczkiem Pohostem, wsią Nowosiółki i wsią Waszawce, za Berezyną. *Al. Jel.*

Goruszki 1.) wś rząd., gm. przegrodzkiej, nad potokiem i jeziorem Goruszki, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 57 i pół w. od Dzisny, 3 dm., 20 mk. 2.) **G.**, zaśc, szlach., pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 39 w. od Dzisny, 1 dom, 8 mk. (1866).

Goruszki 1.) wś., pow. kościański, 2 dm., 20 mk., wszyscy kat., 3 analf. Poczta i kol. żel. w Kościanie (Kosten). 2.) **G.**, folw., pow. wschowski, 2 dm., 22 mk., należy do domin. Belęcina. Poczta w Garzynie o 5 kil.; st. kol. żel. Leszno (Lissa) o 18 kil. 3.) **G.**, klasztor, pow. krobski, 1 dom, 23 mk., ob. *Górka miejska.* *M. St.*

Goruszów, wś, pow. dąbrowski, par. rz. kat. Otfinów, st. p. Żabno, 150 mk. *Mac.*

Góry 1.) wś, pow. radzymiński, gm. i par. Jadów. 2.) **G.**, wś włośc., pow. nowomiński, gm. Jakubów, par. Mińsk. Utworzona 1853 r. z części dóbr Łaziska. Ma 37 osad, 513 morg. gruntu. 3.) **G.**, wś i folw., nad Pilicą, powiat grójecki, gm. i par. Promna, o 4 w. od Białobrzeg. W 1827 r. było tu 20 dm. i 144 mk. Rozl. folw. wynosi mr. 1046, grunta orne i ogrody m. 567, łąk m. 196, pastwisk mr. 201, nieużytki i place mr. 82. Budow. drewn. 26. Wieś G. osad 35, gruntu mr. 407. 4.) **G.**, wś, pow. gostyński, gm. Łąck, por. Dobrzyków. Należy do majoratu Brwilno, ma obszaru 600 mr. ziemi ornej, 600 mr. łąk lądowych, 120 mr. pastwisk. W 1827 r. było tu 20 dm. i 248 mk., obecnie liczy 22 dm. i 281 mk. Istnieje tu cegielnia z produkcyą roczną na 1000 rs. Lud wiejski trudni się wyrobem płócien. 5.) **G.**, wś, pow. turecki, gm. Skotniki, par. Wilamów. W 1827 r. było tu 13 dm. i 113 mk. 6.) **G.**, os., pow. kolski, gm. i par. Izbica, ma 2 dm., 11 mk., 200 mr. gruntu. 7.) **G.**, wieś, pow. kolski, gm. Budzisław Kolski, par. Osiek Wielki. 8.) **G.**, wś, powiat koniński, gmina Rzgów, par. Sławsk. Odl. 12 w. od Konina, liczy 36 mr. obszaru, 42 mk.; należała dawniej do dóbr Osiecza i leżała pod lasem osieckim. 9.) **G.**, folw. i wś, pow. słupecki, gm. Wilcza Góra, par. Ostrowąż. Folw. G. i Ościsłów z wsiami niżej wymienionemi, od Kleczewa w.

5. Rozl. wynosi m. 955, grunta orne i ogrody mr. 708, łąk m. 41, lasu mr. 185, nieużytki i place mr. 21. Bud. mur. 11, drew. 5, płodozmian 10-polowy, gorzelnia przerabiająca rocznie 6000 korcy kartofli. Wieś G. osad 36, gruntu mr. 57; wś Ościsłów osad 15, gruntu m. 299; wś Wilkopole osad 17, gruntu mr. 45; wś Nowa Gogolina osad 8, gruntu mr. 152; wś Stara Gogolina osad 16, gruntu mr. 29. 10.) **G.**-słupeckie lub *Starawieś*, folw., powiat słupecki, gm. Ciążeń, par. Kowalewo, o 3 w. od Słupcy, ma 150 m. rozl., płodozmian 7-polowy. 11.) **G.**-zborowskie, folw., pow. kaliski, gm. Zborów, par. Dębe, o 10 w. od Kalisza, 1 dom, 20 mk. 12.) **G.**, folw., pow. kaliski, gm. Zborów, par. Tykadłów, o 11 w. od Kalisza, 4 dm., 53 mk. 13.) **G.**-woda, os., pow. będziński, gm. i par. Wojkowice Kościelne. 14.) **G.**, wś, pow. pińczowski, gm. i par. Góry. Leżą o 10 w. od Pińczowa, przy trakcie z Pińczowa do Działoszyc, w pięknem, górzystem położeniu. Jest tu kościół par. murowany erekcyi niewiadomej, 1440 r. już istniał; długo był aryański, 1802 r. odnowiony po pożarze 1794. Par. G. dek. pińczowskiego daw. szkalbmierskiego 1824 dusz liczy. Gmina G. należy do sądu gm. okr. I w Pińczowie, gdzie i st. poczt., liczy 15714 mr. obszaru i 3924 mk. Dobra G., własność Dembińskich, składają się z folw. G., Wymysłów i Polichno, tudzież z wsi G., Polichno i Bujnówka. Podług opisu z r. 1866 rozl. dominialna wynosi mr. 2091; folw. Góry grunta orne i ogrody mr. 427, lasu mr. 1182, nieużytki i place mor. 53, razem mor. 1662; folw. Wymysłów grunta orne i ogrody mor. 215; folw. Polichno grunta orne i ogrody m. 209, nieużytki i place mr. 5, razem mr. 214. Gorzelnia, znaczne lasy sosnowe. Wieś G. osad 68, gruntu mr. 283; wś Polichno osad 14, gruntu mr. 75; wś Bujnówka osad 5, gruntu mr. 29. 15.) **G.**-budziszewskie, pow. pińczowski, gm. i par. Czarnocin. 16.) **G.**-sieradzkie, pow. pińczowski, gm. i par. Kościelec. 17.) **G.**-panieńskie albo miechowskie, wś i folw., pow. miechowski, gm. Racławice, par. Kalina wielka. Leży o 10 w. od Miechowa na wsch. W 1827 r. było tu 11 dm. i 75 mk.; obecnie liczy 14 dm., 115 mk., osad włośc. 16, gruntu włośc. 73 mr., dwors. 205 mr. 18.) **G.**-trzebiatowskie, wś, pow. opoczyński, gmina Zajączków, par. Błogie. Liczą 12 dm., 79 mk., 241 mr. ziemi dworsk. i 12 włośc. 19.) **G.**-suche, wś włośc., pow. konecki, gm. Góry mokre, par. Przedbórz. W 1827 r. było tu 8 dm. i 62 mk., obecnie liczy 11 dm., 56 mk. i 119 mr. ziemi włośc. 20.) **G.**-mokre, dwie wsie t. n. i folw., pow. konecki, gm. Góry mokre, par. Przedbórz. W 1827 r. było tu 29 dm., 245 mk., obecnie G.-Mokre I część liczy 47 dm., 392 mk., ziemi dworsk. 2074 mr., włośc. 376 mr., zaś G.-mokre II część 15 dm., 154 mk. i 172 mr. ziemi do drobnych osadników izraelitów. Gm. G. z urzędem we wsi Mojżeszów liczy 2202 mk., rozległości 8531 mr., w tem ziemi dwor. 5143 mr., sąd gminny okr. IV w Pilczycy, st. p. Przedbórz. W skład gminy wchodzą: Borowa, Czarne rózgi, Góry mokre, G.-suche, Józefów, Kajetanów, Mojżeszów, Piskorzeniec, Stara wieś i Żeleźnica. Dobra G.-mokre składają się z folwarku G.-mokre i attynencyi Kaleń, tudzież wsi G.-mokre, G.-suche, Borowa, Piskorzeniec, Kajetanów, Mojżeszów i kolonii II-ej części Gór Mokrych; od Przedborza w. 8. Rozl. wynosi m. 3617, grunta orne i ogrody mr. 583, łąk mr. 154, pastw. m. 71, lasu m. 2715, zarośli m. 2, nieużytki i place mr. 92. Bud. mur. 9, drewn. 7; pokłady kamienia wapiennego i rudy żelaznej. Wieś G.-mokre osad 35, gruntu mr. 376; wś G.-suche osad 7, gruntu mr. 119; wś Borowa osad 9, gruntu m. 139; wś Piskorzeniec osad 22, grun. mr. 301; wś Kajetanów osad 57, gruntu mr. 676; wś Mojżeszów osad 19, grun. mr. 228; kol. II część Gór mokrych osad 15, grun. mor. 172. 21.) **G.**, folw. nad rz. Wisłą, pow. opatowski, gmina Lasocin, par. Trójca. Jest tu 1 dom, 21 mk. i 190 morg. ziemi. 22.) **G.**-janowickie, folw., pow. opatowski, gm. Ożarów, par. Bidziny; 1 dom, 10 mk. i 324 morg. obszaru. 23.) **G.**-wysokie, wś i folw., majorat, nad rz. Opatówką, pow. sandomierski, gmina Dwikozy, par. G.-wysokie. Posiada kościół par. murowany z XVII w. i szkołę elementarną. W 1827 r. było tu 38 dm. i 209 mk., obecnie liczy 33 dm. i 168 mk., 400 morg. ziemi folw. i 415 mr. włośc. W 15 w. istniał tu już kościół par. drewniany a dziedzicem był Jan Głowacz z Oleśnicy (Długosz I 195). Wtedy istniały jeszcze G.-nizkie jako osobna wieś. Par. G. dek. sandomierskiego 2910 dusz liczy. 24.) **G.**, folw., pow. iłżecki, gm. Pętkowice, par. Bałtów. Jest tu 1 dom, 9 mk. i 230 mor. ziemi. 25.) **G.**, wś i folw., pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Markuszów. Folw. G. od Kurowa w. 7, od Markuszowa w. 2, nabyty w r. 1877 za rs. 19800. Rozl. wynosi mr. 409, grunta orne i ogrody mor. 323, łąk mor. 59, pastwisk mr. 2, nieużytki i place morg. 25. Bud. drewn. 8, płodozmian 4 i 12-polowy. Folwark ten w r. 1878 odłączony został od dóbr Markuszów. 26.) **G.**, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Garbów. W 15 w. była dziedzictwem Ciołka h. Topór (Długosz II, 542). 27.) **G.**, folw., pow. zamojski, gm. Sułów, par. Szczebrzeszyn. 28.) **G.**, wś, powiat lubelski, gm. Sławin, par. Lublin. 29.) **G.**, wś, majorat, nad rz. Wieprzem, pow. krasnostawski, gm. i par. Krasnystaw. W 1827 roku było tu 31 dm. i 298 mk., obecnie jest 62 osad i 972 mr. ziemi włośc. 30.) **G.**, wś nad

rz. Żółkiewką, pow. krasnostawski, gm. i par. Gorzków. W 1827 r. było tu 6 dm. i 52 mk; obecnie jest 10 osad i 185 morg. ziemi włośc. 31.) G., wś, pow. płoński, gm. Kuchary, par. Królewo. 32.) G., wś i folw., pow. ostrołęcki, gm. i par. Goworowo. Folw. G. lit. AB z wsią t. n. od Ostrowia w. 24, od Małkini w. 39, od rzeki Narwi w. 6. Rozl. wynosi morg. 1050, grunta orne i ogrody mr. 319, łąk mr. 19, lasu mr. 653, zarośli mr. 36, nieużytki i place mr. 23. Bud. drewn. 10; wieś G. AB osad 10, gruntu mr. 62. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Góry 1.) zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 1 dom, 6 mk. katol. (1866). 2.) G., zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 2 dm., 8 mk. katol. (1866). 3.) G., zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. katol. (1866). 4.) G., zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 33 w. od Wilna, 1 dom, 4 mk. katol. (1866). 5.) G., zaśc. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 55 w. od Wilna, 2 dm., 12 mk. katol. (1866). 6.) G., wś, folw. i karczma rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 6 w. od Wilna, 11 dm., 152 mk., z tego 48 katol., 10 staroobrzędców, 94 żydów (1866). Gm. G. ma 3 okręgi wiejskie i 9 wsi; okręgi te są: 1) Góry, 2) Zajbiszki, 3) Bystrzyca, wszystkie trzy zamieszkałe przez żydów rolników, których w 1865 r. było tu 270. Okrąg wiejski G. w gm. G. liczy następujące wsie: Góry, Podbrzezie, Kołnota; zaścianki: Dorzele, Kosina, Szeszkinie, Krakiszki, Dębówka, Nowosiołki, wszystkie zamieszkałe przez żydów-rolników. Dobra G. były 1799 r. własnością Radziwiłłów. 7.) G., wś mickuńskiej wołosti, pow. wileński, 6 okr. adm., o 11 w. od Wilna, 4 dm., 33 mk. żydów. (1866). 8.) G., wś włośc., pow. wilejski, o 59 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 4 dm., 35 mk. (1866). 9.) G., zaś. szlach., nad jez. Wykiewajtis, pow. święciański, 2 okr. adm., o 20 w. od Święcian, 1 dom, 5 mk. katol. (1866). 10.) G., zaśc. szlach. nad jez. Czarnem, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 49 w. od Dzisny, 2 dm., 17 mk. (1866). 11.) G., wś, pow. rossieński, par. rossieńska. 12.) G., wś, pow. nowoaleksandrowski, dobra pojezuickie, nadane 1781 r. Tomaszowi Wawrzeckiemu, chorążemu lit., później wojew. królestwa polsk. Po jego śmierci 1816 przeszły na jego brata Józefa, generała b. w. pol., później na córkę tegoż Paulinę Meysztowiczową i dziś należą do Szymona Meysztowicza. Opłacały kwarty 2000 zł. Majątek G. rządowy pojezuicki ma 225 dzies. gruntu, 41 dz. nieużytków. 13.) G., dobra, pow. nowoaleksandrowski, 2 okr. adm., 723 dzies. rozl., własność baronów Engelhardtów. 14.) G., folw. w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, od roku 1870 tytułem nagrody włada nim urzędnik Ałmazow, ma obszaru 874 mr.

Góry 1.) przys. Jasienia w powiecie brzeskim. 2.) G., ob. *Górne*. 3.) G.-muszowieckie, wś w pow. chrzanowskim, przy kolei Ces. Ferdynanda, należy do paraf. rzym. kat. i urzędu poczt. w Chrzanowie, zkąd jest o 6 kil. odległa, ma 536 mieszk. Większa pos. wynosi 90 m. n. austr. lasu; mniejsza posiadł. 240 m. n. a. roli, 86 mr. ogr. i łąk i 44 mr. pastwisk.

Góry 1.) folw., pow. wrzesiński, 4 dm., 64 mk., wszyscy kat., 43 analf. Poczta w Miełżynie; st. kol. żel. we Wrześni (Wreschen). 2.) G., folw., pow. wrzesiński, należy do domin. Brzostkowa; 1 dom., 20 mk. Poczta i kol. żel. w Żerkowie o 4 kil. 3.) G., folw., pow. pleszewski, należy do domin. Dębna, 1 dom., 47 mk. Poczta w Nowem Mieście (Neustadt an der Warthe) o 5 kil., kol. żel. w. Żerkowie o 4 kil. 4.) G., czyli *Podgórze*, wś, pow. krobski, 17 dm., 85 mk., wszyscy kat., 32 analf. Poczta w Pakosławiu o 4 kil., st. kol. żel. w Rawiczu o 17 kil. 5.) G., folw., pow. krobski, 1120 mr. rozl., należy do domin. Pakosławia, 1 dom, 16 mk. *M. St.*

Góry 1.) niem. *Annenhof*, os pod Sławkowem, pow. ostródzki, w płd.-wsch. części, przy granicy pow. niborskiego. 2.) G., niem. *Gorry*, folw. pow. ostrodzki, st. p. Witramowo. 3.) G., niem. *Gurren*, stare i nowe, dwie wsie, pow. węgoborski, przy trakcie bitym węgoborsko-gierdawskim, niedaleko pow. gierdawskiego, na Mazurach pruskich. 4.) G., niem. *Gurra*, wś i folw., pow. jańsborski, w płn. części powiatu położona, ponad jez. Śniardowem, ludność polska ewangelicka. St. poczt. Orzesze i Węgobork. *Kś. F.*

Góry, niem. *Guhre*, wś, pow. mielicki na Szląsku, par. Strzebicko, szkoła ew. *F. S.*

Góry, u Smolera mylnie *Górow*, po niem. *Guhrow*, wieś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuskim; w roku 1880 ludności 510. *A. J. P.*

Góry, niem. *Gahro*, wieś kościelna w reg. frankfurckiej, pow. luckauski, na dolnych Łużycach, 250 mk. niemców, przemysł leśny, garncarski, cegielnia.

Góry, ob. *Gury*.

Góry, ob. *Gruździe*.

Góry Tarnowskie, ob. *Tarnowskie Góry*.

Goryck, st. poczt., pow. wielkołucki gub. pskowskiej.

Goryczkowa, ob. *Czuby Goryczkowe* i *Bystre* potok.

Gorydowicze, wś, pow. wilejski, o 10 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., przy drodze pocztowej świrskiej, 4 dm., 36 mk. prawosław. (1866).

Gorydowszczyzna, zaśc. szlach., pod górą

Czarną, pow. wilejski, 3 okr. adm., o 55 w. od Wilejki, 1 dom, 12 mk. katol. (1866).

Gorykolno (mylnie), ob. *Garykolna.*

Goryń, dawniej *Goreń,* wś i folw. nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Jedlińsk, par. Goryń, o 23 w. od Radomia, niegdyś dziedzictwo Puławskich. Ma kościół paraf. murowany, wzniesiony 1840 r. kosztem Andrzeja Deskura dziedzica; młyn na rz. Radomce, hutę szklaną zwaną Wólczyna, 5 dm. dworskich, 23 włośc., 488 mk., w tem 10 izrael. Ziemi dworskiej 1700 mr., w tem 500 mr. lasu a włościańskiej 336 mr. Grunt klasy średniej. R. 1827 było 19 dm., 283 mk. Parafia G., dawniej dekanatu jedlińskiego, ma 1455 dusz. Dobra G. składają się z folwarku G. z Dąbrową i Wólczyn i Brodek z Osowiem; osad leśnych Szpaczek, Janki, Wólczyn, attynencyi Zieleniec, wsi G., Brodek, Ossów, Wierzchowiny. Nabyte w r. 1876 za rs. 80583. Według danych Towarz. Kred. Ziemskiego rozl. wynosi mr. 1969 t. j. folw. G. Dąbrowa i Wólczyn, grunta orne i ogrody mr. 972, łąk mr. 134, pastwisk mr. 15, lasu mr. 533, nieużytki i place mr. 63, razem mr. 1707. Bud. mur. 3, drew. 10, płodozmian 10-polowy. Fol. Brodek z Osowiem grunta orne i ogrody mr. 46, łąk mr. 99, pastwisk mr. 2, lasu mr. 96, nieużytki i place mr. 19, razem mr. 262. Bud. drewn. 8. Młyn wodny, smolarnia i wyrób terpentyny; pokłady torfu i ślady pokładów rudy żelaznej. Wś Brodek osad 5, gruntu mr. 5; wś Osów osad 8, gruntu mr. 81; wś Wierzchowiny osad 54, gruntu mr. 123. Majątki posiadane przez margrabiego Karola Gordona de Huntley i jego dwóch synów, są następujące: Goryń, Bartodzieje, Wierzchowiny, Lisów i Piaseczno, ogółem 7500 mr. Grób familijny polskiej gałęzi Gordonów de Huntley znajduje się w majątku Wsola w pow. radomskim. Wzniesiony jest z kamienia ciosowego w kształcie sarkofagu. *X. J. K.*

Goryń 1.) niem. *Gorinnen,* dobra, powiat chełmiński, przy granicy pow. grudziąskiego. Dokument z r. 1666 podaje, że tu opodal wsi istniała już ta sama osada za krzyżaków. Obszaru ziemi obejmuje G. mor. 2105, budynk. 24, dom. mieszk. 11; katol. 89, ewangel. 72. Parafia i szkoła Błędowo, poczta Radzyn. 2.) G., niem. *Guhringen,* włośc. wś, pow. suski, przy granicy lubawskiego powiatu, w pobliżu wielkiego i mniejszego jeziora, zkąd struga wypływa i młyn pędzi; około 1 milę od Biskupca i Kisielca. Obszaru ziemi obejmuje mr. 8729, budynk. 351, dom. mieszk. 172; katol. 76, ewang. 1200. Parafia Susz, szkoła w miejscu, poczta Kisielec. R. 1293 posiada G. Dyteryk Stanko. *Kś. F.*

Gorynicze, wieś niewielka, w pow. pińskim nad Prypecią z lewej strony w pobliżu Newta; miejscowość ta śród błot pińszczyzny, nieco usiana wzgórkami, w glebie piaszczystej; łąki wyborne, więc włościanie chowają dużo inwentarza rogatego; osad 17. *Al. Jel.*

Goryńska Wola, wś, pow. radomski, gm. Jedlińsk, par. Goryń, o 2 w. od Gorynia, ma 2 domy dworskie, 31 włościańskich, 213 mk. Ziemi dworskiej 530 m. z lasem, włościańskiej 490 mr. R. 1827 było 19 dm., 139 mk.

Góryny, wś włośc., pow. lidzki, 1 okrąg adm., o 7 w. od Lidy, 6 dm., 72 mk. (1866).

Gorysławice lub *Borysławice,* wś, powiat pińczowski, gm. Chotel czerwony, par. Wiślica. W 1827 r. było tu 33 dm. i 280 mk. Leży pod samą Wiślicą i stanowi niejako jej przedmieście. Istnieje tu maleńki kościołek w stylu ostrołukowym z XV w., który do r. 1810 był parafialny. Niegdyś G. wchodziły w skład Wiślicy i tak nazwane zostały od Borysa syna Kolomana króla węg., któremu Bolesław Krzywousty dał Wiślicę na oprawę.

Gorysze, wś, pow. ciechanowski, gmina Nużewo, par. Ciechanów, o 6 w. od Ciechanowa. W 1827 r. było tu 19 dm., 111 mk., obecnie 19 dm., 155 mk., 334 mr. rozl., wiatrak.

Gorysze, folw., pow. rossieński, par. niemoksztyńska, o 24 w. od Rossien. Roku 1862 własność Januszkiewicza.

Goryszewo, wś, pow. mogilnicki; 2 miejsc.: 1) G. wś, 2) młyn i folw. (806 mr. rozl.), własność Jasińskiego; 11 dm., 191 mk., 18 ew., 173 kat., 93 analf. Poczta w Kwieciszewie o 1 kil., st. kol. żel. w Mogilnie o 7 kil.

Goryszki 1.) zaśc. szlach. nad rzeką Sawenią, pow. wileński, 3 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 1 dom, 5 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. szydłowska.

Goryszkowo, niem. *Adlerhorst,* ob. *Gorzyskowo.*

Gorz..., ob. *Gqż...*

Gorzakiew, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Gnojno. W 1827 r. było tu 30 dm. i 184 mk.

Gorzalimost (niem.), powiat świecki, ob. *Zgorzalec.*

Gorzałów, wś, pow. kaliski, gm. Staw, parafia Góra, o 30 w. od Kalisza, 17 dm., 142 mk. Należała do dóbr Kalinowej.

Gorzanka, kol. i folw., pow, nowomiński, gm. Ładzyń, par. Pustelnik, od Warszawy w. 28, od Nowomińska w. 10. Rozl. folw. wynosi mr. 163, grunta orne i ogrody mr. 106, łąk mr. 9, pastwisk mr. 14, lasu mr. 30, nieużytki i place mr. 4. Bud. drewn. 10. Kolonia Gorzanka osad 26 na prawach wieczysto czynszowych posiada gruntu mr. 83, która to kolonia w r. 1873 przyłączoną została do dóbr Ładzyń. Folwark Gorzanka w r. 1872 odłączony został od dóbr Ładzyń. *B. Ch.*

Górzanka, wś w pow. liskim, ma par. gr. kat., do par. rzym. kat. należy w Wołkowyi a do urzędu poczt. w. Baligrodzie, zkąd jest o

9·4 kil. odległą. Mieszkańców 281, mianowicie 256 gr. kat. a 25 rzym. kat. Większa pos. wynosi 349 m. n, a. roli, 31 m. ogr. i łąk, 73 m. pastw. i 268 m. lasu; mniejsza pos. 424 m. roli, 44 m. łąk i ogr. i 286 m. pastw.

Górzańska wola, wś w pow. liskim, par. rzym. kat. w Wołkowyi a gr. kat. w Górzance; jest oddaloną od urzędu poczt. w Baligrodzie o 11 kil. i liczy 184 mk., z tych 170 gr. kat. a 14 rzym. kat. Okolica górzysta, leśna i mało urodzajna. Większa pos. 95 mr. roli, 22 m. ogrodów i łąk, 68 mr. past. i 213 m. lasu; mniejsza pos. 380 mr. roli, 62 mr. ogr. i łąk, 179 mr. pastw. i 26 mr. lasu.

Gorzany, wś, pow. inowrocławski, 11 dm., 105 mk., wszyscy kat., 45 analf. Poczta w Pakości o 5 kil.; st. kol. żel. Inowrocław o 11 kilom. *M. St.*

Gorzawka, ob. *Polska wieś.*

Gorżdele, ob. *Sałanty.*

Gorżdupis, rz., lewy dopływ rz. Minii.

Gorżdy, niem. *Garsden*, mko pryw. i dwór w pow. telszewskim, nad rz. Minią, o 62 w. od Telsz, o 46 od N. Miasta, 995 mk., komora, 3 jarm., targi co czwartek. Paraf. kościół katol. św. Michała Arch., fundowany 1597 przez Szymona Woynę, wzniesiony 1793 kosztem ks. Korzeniowskiego i parafian. Oprócz tego murowana kaplica Ukrz. Jezusa Chrystusa z r. 1840, fundacyi barona Rönne. Par. katol. dekanatu retowskiego: dusz 4352. Filia w Wieżajciach. St. poczt. G. na drodze z Taurogów do Połągi, między Szwekszniami a Kretyngą, o 27 w. od Kretyngi, o 223 od Kowna, o 22 od Kłajpedy, o 24 od Szwekszń. Niegdyś własność Gasztoldów należą dziś G. do barona Roenne, który tu ma piękną bibliotekę. Za Zygmunta I należały do zamku płotelskiego królowej Bony. Potem mieli starostwo gorżdowskie Woynowie i Ogińscy. Roku 1738 to starostwo miało 206 dymów hybernianych; kwarty płaciło 1782 roku 4350 zł. R. 1781 było we władaniu Ottona Henryka hr. Igielströma. W G. jest zarząd gminy włośc., liczącej dusz 1164. *F. S.*

Góżze, wś włośc. nad rz. Miorą, pow. święciański, 1 okr. adm., 123 mk. katol., 9 dom. (1866).

Górzec, nazwa dwóch szczytów w dziale górskim Gorcami (ob.) zwanym. Jeden wznosi się w połaci zachodniej, Obidowcem zwanej, w obr. gm. Obidowej w pow. nowotarskim, ponad doliną potoku Gorca i Lepietnicy. Wysokość jego czyni 1114 mr. (szt. gen). Drugi zaś wznosi się na granicy pow. limanowskiego i nowotarskiego ale w obr. gminy Ochotnicy w głównym grzbiecie Gorców (ob.). Wznosi się do wys. 1229 m. (szt. gen.). Ten ostatni na mapach „Gorcz" nazwany. Porów. *Beskid*, *Górce*, *Czerwonka*. *Br. G.*

Górzec, potok górski, w obr. gm. Obidowej, w pow. nowotarskim, wytryska w Górcach zachodnich, a zwłaszcza po południowym stoku Obidowca, ze źródeł leśnych; płynie na zachód równolegle do grzbietu Obidowca; wpada z pr. br. do górnego biegu Lepietnicy. Długość biegu 3·75 kil. *Br. G.*

Gorzechówko, wieś, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Siecień. Liczy 5 dm., 75 mk., gruntu włościańskiego 28 mr., w tej liczbie 20 mr. ziemi ornej; dworskie grunta wynoszą 45 mr., w tej liczbie 37 mr. ziemi ornej.

Gorzechówko, pow. brodnicki, ob. *Gorzuchówko.*

Gorzechowo, wś, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Siecień. Liczy 12 dm., 199 mk., gruntów włościańskich 89 mr., w tej liczbie 76 mr. ziemi ornej. Folw. Gorzechowy, od Wisły w. 2, nabyty w r. 1874 za rs. 49,000. Rozl. wynosi m. 727, grunta orne i ogrody m. 577, łąk m. 12, pastw. m. 36, lasu m. 84, nieużytki i place m. 18, bud. mur. 3, drew. 16, płodozmian 7- i 11-polowy.

Gorzejewo, ob. *Godlewo.*

Gorzejowa dolna i górna, wś w pow. pilznieńskim, należy do parafii rzym. kat. w Siedliskach (Bogusz) a urzędu poczt. w Brzostku, zkąd jest 1·5 kil. odległą. Mieszk. rzym. kat. 503. Większa pos. ma 316 m. n. a. roli, 17 m. ogr. i łąk, 47 m. pastw. i 194 m. lasu; mniejsza pos. 529 m. roli, 26 m. łąk i ogr., 104 m. pastw. i 11 m. lasu. Kasa pożyczkowa gminna ma kapitału 436 zł. w. a.

Gorzekały, niem. *Gorzekallen*, wś, pow. łecki, przy trakcie bitym orzysko-jańsborskim, blisko granicy pow. jańsborskiego. Ludność polska ewangelicka. *Kś. F.*

Gorzelnia, folw., pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Częstochowa. Ob. t. I, str. 859.

Gorzelnia 1.), mała wieś, pow. bracławski, gm. Szpików, par. Kraśne. R. 1868 miała 22 dm. 2.) **G.**, słobódka pikowska, pow. winnicki, par. Pików. R. 1868 miała 11 dm. 3.) **G.** Lityńska, przysiołek, pow. lityński, par. Lityn. R. 1868 miał 12 dm. *X. M. O.*

Gorzeń, wieś i os. włośc. Dziki Bór, powiat rypiński, gm. Szczutowo, par. Gujsk, nad rzeczką Skrwą położone, zajmują powierzchni 379 mr., w tem 138 mr. gruntu ornego, 176 mk., 24 osad włośc., 19 dm. Sam G. ma 11 dm., 91 mk. Folw. G. wraz z osadą młynarską należy do dóbr Wola Stara.

Gorzeń, dolny, górny i średni, w powiecie wadowickim na lewym brzegu Skawy, 5 kil. od Wadowic odległe. G. dolny ma 389 mieszk., górny i średni 270 mieszk. Wszystkie trzy G. należą do parafii rzym. kat., sądu pow. i obwodowego w Wadowicach i we wszystkich trzech większa pos. wynosi 100 m. n. a. roli,

3 m. ogr. i łąk, 26 m. pastw. i 103 m. lasu; mniejsza pos. 263 m. roli, 12 m. ogr. i łąk, 60 m. pastw. i 17 m. lasu. Do G. dolnego należy przys. Mikołaj.

Gorzenitza (niem.), ob. *Górczenica*, powiat brodnicki.

Gorzeszkoty (Gorze-szkoty), wś, pow. grójecki, gm. Lipie, par. Wilków.

Gorzeszyn, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, liczy 35 dm., 134 mk., gruntów włośc. 254 mr., w tem 141 ornych. Grunta folwarczne stanowią osadę, należącą do wsi Źródła, liczącą 1 bud. mieszk. i 5 mk.

Gorzew 1.), *Garzew*, wś, pow. kaliski, gm. Zborów, par. Goliszew, o 13 w. od Kalisza, o 5 od Stawiszyna, o 18 od Pleszewa, 9 dm., 147 mk. Folw. ma 2 dm., 22 mk., 268 m. rozl., nabyty 1872 r. za 21000 rs. 2.) **G**, wś i folw., pow. turecki, gm. Zelgoszcz, par. Wielenin. W 1827 r. było tu 12 dm. i 107 mk. Dobra G. i Stęplew, Al. hrabiego Tolla, mają 1143 m. rozl 3.) **G.**, wś, pow. łaski, gm. i par. Góra Pabiańska. 4.) **G.**, ob. *Gorzewo*.

Gorzewnica, wieś, pow. sochaczewski, gm. Tułowice, par. Brochów.

Gorzewo 1.), wś, pow. sierpecki, gm. Borkowo, par. Sierpc. Odl. 3 w. od Sierpca. W 1827 r. było tu 15 dm., 109 mk., obecnie liczy 9 dm., 51 mk., ziemi 595 mr., w tem ornej 480 mr. 2.) **G.**, wś, pow. gostyński, gm. Duninów, par. Gostynin. W 1827 r. było tu 16 dm., 152 mk. Ciągnie się wzdłuż brzegów jeziora Białego pomiędzy niem a jez. Sumin. 3.) **G.**, wś, pow. gostyński, gm. Szczawin kościelny, par. Gombin. W 1827 r. było tu 7 dm., 100 mk., obecnie liczy dm. 5, mk. 99, ziemi żytniej 16 mr. 4.) **G.**, ob. *Gorzew*. *W. W.*

Górzewo 1.), kolon., pow. obornicki, 14 dm., 119 mk., 43 ew., 76 kat., 23 analf. Poczta w Ryczywole (Ritschenwalde) o 4 kil., st. kolei żel. Rogóźno o 13 kil. 2.) **G.**, dom., pow. obornicki, 5827 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Wojciechowo; 16 dm., 342 mk., 13 ew., 329 kat., 153 analf. Własność Grabowskiej. 3.) **G.**, wś, pow. wągrowiecki, 3 dm., 33 mk., 29 ew., 4 kat., 11 analf. Poczta w Mieścisku o 4 kil., st. kolei żel. Gniezno o 28 kil. 4.) **G.**, domin., pow. wągrowiecki, 2039 mr. rozl., 8 dm., 159 mk., 5 ew., 154 kat., 90 analf. Niegdyś własność Radońskiego. *M. St.*

Gorzędów, wieś i folw., pow. piotrkowski, gm. i par. Kamieńsk. W 1827 r. było tu 37 dm. i 262 mk.; obecnie liczy 57 dm., 595 mk. Folw. G. z wsiami G., Chruściny, Chrzanowice, Czarnolesie i Puszczyków v. Pudzików, od Radomska w. 14, od Gorzkowic w. 3. Rozl. wynosi m. 696, grunta orne i ogrody m. 511, łąk m. 80, past. m. 75, nieużytki i place m. 30, bud. mur. 9, drewn. 16. Wieś G. osad 70, gruntu m. 599; wś Chruściny osad 7, gruntu m. 108; wś Chrzanowice osad 78, gruntu m. 689; wś Czarnolesie osad 20, gruntu m. 130; wś Puszczyków v. Pudzików osad 9, gruntu m. 62.

Gorzędowice, ob. *Geppersdorf* (niem.).

Gorzędziej, niem. *Gerdin*, w starych dokumentach 1248 *Gordin*, 1248 *Goreden*, 1312 *Gardin*, włośc. wś kościelna, pow. starogrodzki, na wyniosłym lewym brzegu Wisły, 140' nad poziom morza, około pół mili na południe od Tczewa. Obejmuje posiadł. włośc. 5, ogrod. 28, dom. mieszk. 31, obszaru ziemi mr. 3340; katol. 507, ewang. 70. Kościół filialny i szkoła katol. w miejscu; parafia, poczta i stacya kolei żel. Subkowy. Odległość od Starogrodu 3 i pół mili. G. jest osadą prastarą. Czytamy w wizycie kościelnej kanonika Klińskiego, że r. 997 św. Wojciech, płynąc tędy Wisłą do Prus, wylądował na brzeg i pod starym dębem i na prędce zgotowanym namiotem mszę św. odprawił. Potem na tem miejscu kościół pobudowano, który teraz jeszcze nosi tytuł św. Wojciecha. Za książąt pomorskich był G. miastem i grodem warownym, z którego osobny urzędnik książęcy, zwykle kasztelan, zarządzał dość obszerną kasztelanią gorzędziejską. Roku 1243 Sambor II trzyma gród tutejszy, który zaraz potem brat jego Świętopełk, gdy się poważnili, zdobył. R. 1251 znowu należy do Sambora. R. 1282 książę Mestwin II ustępuje spustoszone miasto G. biskupom płockim. Podówczas istniały tu w pobliżu osady: Scheripino, Lesize, Precza, których dziś trudno odszukać; książę je także ustąpił do Płocka wraz z Małem i Wielkiem Słońcem i łęgami za rz. Drybok. R. 1312 biskupi płoccy w zamian za inne dobra oddali G. krzyżakom; odkąd stale pozostał przy rządzie. Kościół w G. był dawniej parafialnym. 1596 jest tu proboszczem jakiś Stanisław, przedtem długoletni dzwonnik przy katedrze we Włocławku; siedział tu bez wiedzy biskupa, mszę odprawiał z luterska po katolicku, także i komunią udzielał pod dwiema postaciami. Tegoż r. 1596 był tu na wizycie kościelnej biskup Hieronim Rozrażewski, który owego intruza wydalił. R. 1696 kościół gorzędziejski został przyłączony jako filialny do Subków. Prawo patronatu jest rządowe. W 2-ej połowie XVII wieku wzniesiono nowy, teraz jeszcze stojący murowany kościół. *Ks. F.*

Gorziskau (niem.), ob. *Gorczyska*.

Gorzicz, ob. *Gurtsch*.

Gorzitz (niem.), ob. *Gorczyce*.

Gorzkiewki, wieś, pow. warszawski, gm Wilanów, par. Służew. W 1827 r. było tu 11 dm., 82 mk.

Gorzków 1.), wieś i folw., pow. będziński, gm. i par. Niegowa. Liczy 22 dm. i 200 mk., ziemi dwor. 373 mr., włośc. 204 mr. W 1827 r. było tu 12 dm., 192 mk. 2.) **G.**, wś, pow.

pińczowski, gm. Dobiesławice, par. Gorzków. W południowej stronie od Chruszczyny, przy trakcie szkalbmiersko-koszyckim. Kościół parafialny drewniany, mający 250 lat, w dobrym jeszcze stanie; jest tu szkoła parafialna, domów włośc. 12, osad 14, ziemi mr. 92. Miejscowość górzysta. R. 1827 było 20 dm., 145 mk. Par. G. liczy dusz 1862. Rozl. folw. wynosi m. 281, grunta orne i ogrody m. 219, łąk m. 49, nieużytki i place m. 13; bud. drew. 11, płodozmian 12-polowy. 3.) **G.**, wś i folw., pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Kiełczyna, o 7 w. od Iwanisk. W 1827 r. było tu 18 dm. i 109 mk.; obecnie liczy 23 dm., 221 mk., 373 mr. ziemi dworsk. i 176 mr. włośc. Wymienia tę wieś Długosz (I 321) i wtedy należała do par. w Iwaniskach. 4.) **G.**, os., przedtem mko nad rz. Żółkiewką, pow. krasnostawski, gm. i par. Gorzków, o 49 w. od Lublina, o 12 od Krasnegostawu. Posiada kościół par. murowany. Kościół ten i parafią założył wraz z wsią w r. 1404 Mikołaj Gorzkowski. Potem było to wszystko zburzone, aż 1623 r. Stan. Gorzkowski wzniósł nowy kościół murowany. Szkoła początkowa (od 1810 r.), urząd gminny, synagoga, młyn. Przy osadzie istnieje ogromny staw na rzece. Jan III przywilejem z 1689 r. zamienił wieś G. na miasteczko. W 1827 r. G. liczył 46 dm. i 301 mk., a 1861 r. było 38 dm., 378 mk. (w tej liczbie 218 żydów.); obecnie jest 49 osad miejskich, do których należy 786 mr. ziemi i 649 mr. ziemi folwarcznej; 32 dm. (3 mur.), 656 mk. Par. G. dek. krasnostawskiego 4141 dusz liczy. Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w os. Żółkiewka, st. poczt. w Krasnymstawie. Obszar gminy wynosi 14593 mr., ludności 4804. W skład gminy wchodzą: os. Gorzków i wsie: Antoniewka, Baranica, Boblino, Bogusław, Borowie, Czysta dębina, Chorupnik, Felicyan, Gliniska archowskie, Gliniska borowskie, Gorzków, Góry, Izdebno, Majdan borawski, Majdan borsuk, Olesin, Orchowiec, Piaski-szlachta, Wielkopole, Wielobycz, Wierniew, Zamostek, Zmysłówka. Jest w gminie kasa wkład.-zaliczkowa. Według danych Tow. kred. ziems. dobra G. składają się z folwarku G., Chorupnik, attynencyi Józefów, z osady G., wsi G. i wsi Chorupnik. Rozl. wynosi m. 1655 a mianowicie: folw. G. grunta orne i ogrody m. 246, łąk m. 22, past. m. 26, lasu m. 156, zarośli m. 28, wody m. 55, nieużytki i place m. 36, razem m. 569; folw. Chorupnik z attynencyą Józefowem grunta orne i ogrody m. 552, łąk m. 5, past. m. 13, lasu m. 249, zarośli m. 60, nieużytki i place m. 141, razem m. 1020; nadto w osadach karczemnych i innych gruntu m. 66; płodozmian na folwarkach 10-polowy, bud. mur. 5, drew. 14, pokłady torfu, kamienia wapiennego i budowlanego. Osada G. os. 47, gruntu m. 195; wieś G. osad 40, gruntu m. 663; wieś Chorupnik os. 32, gruntu m. 544.

Gorzków 1.), wieś w pow. bocheńskim, par. rzym. kat. w Brzeźnicy, należy do sądu pow. i urzędu poczt. w Bochni, zkąd jest 4 kil. oddaloną. Ta wieś leży przy gościńcu wiodącym z Bochni do Brzeska, ma położenie pagórkowate i glebę mało urodzajną iłowatą, 280 mk. Większa pos. (klasztor Staniątka) wynosi 181 m. n. a. roli, 28 m. łąk, 14 m. past. i 191 m. lasu; mniejsza pos. 183 mr. roli, 37 mr. łąk i 25 mr. past. Lasy liściowe. 2.) **G.**, wś w pow. wielickim, należy do par. rzym. kat. w Wieliczce, zkąd jest o 9·6 kil. oddaloną, ma 185 mieszk. Większa pos. wynosi 100 m. n. a. roli, 10 m. ogrod. i łąk, 34 m. past. i 88 m. lasu; mniejsza pos. 183 m. roli, 28 m. ogr. i łąk, 25 m. past. i 31 m. lasu. W tej wsi był w końcu XVI i na początku XVII w. zbór kalwiński. *Mac.*

Gorzkowice, wieś, pow. piotrkowski, gm. i par. Gorzkowice, tuż przy stacyi G. drogi żel. warsz. wied., oddalona od Warszawy wiorst 156, od pogranicznej stacyi Sosnowic w. 136. Wieś ta liczy 53 domy i 457 dusz ludności, z której 225 męż., 232 kobiet. R. 1827 było 25 dm., 150 mk. Ze znaczniejszych budyn. G. posiadają bardzo biedny, drewniany kościołek, p. t. św. Katarzyny, erekcyi niewiadomej, ale r. 1521 już tu kościół istniał. Kościołek dzisiejszy wybudował 1773 r. Franciszek Zaręba, o czem świadczy wiszący w kościele portret z napisem: „Franciscus Zaremba Pin. Petr. Haer. qui Templum hoc erexit a fundamentis proprio sumptu". Kościołek o 4 wieżyczkach składa się: z środkowej podłużnej nawy z wierzchu i w środku deskami oszalowanej. Po bokach znajduje się parę przybudowań, z których jedno jest murowane, tworzy rodzaj kapliczki (z grobem Jana Kaliny z r. 1635 i Jana Piusa Chrzanowskiego z 1795) wzniesionej 1521 r. według akt kościelnych. We wsi znajduje się 3-oddziałowa szkoła i urząd gminny. Wieś G. posiada ziemi ornej 743 mr., z tego do włościan należy 325 morgów, do dworu 418. Pastwisko wspólne (koło cmentarza grzebalnego) morgów 19. Dobra G. należą do sukcesorów Orłowskiego, a obecnie są dzierżawione przez K. Tymienieckiego. Do dóbr tych należy jeszcze 168 mr. lasu i niewielki drewniany młynek, starej konstrukcyi o 2 złożeniach, na przepływającej rzeczce Luciążnie. Rz. ta przepływa równolegle do toru dr. żel. i leży pomiędzy dworem a wsią. Są w G. ponad stawem, obok linii dr. żel., wyraźne podziśdzień wały i ślady murów niewielkiego zameczku, do którego jest przywiązaną legenda tycząca się rodu Sadowskich. Córa tego domu, wdowa, właścicielka zamku, nie chcąc wyjść zamąż za byłego swego narzeczonego, który się splamił wspólnem ze Szwedami działaniem przeciw ojczyźnie,

zmuszona w końcu siłą oręża, po długiej i walecznej obronie swego kastelu, otworzyła bramy i po wpuszczeniu Szwedów wysadziła mury w powietrze. Ludność całej gminy wynosi mężczyzn 2146, kobiet 2169, z tych ewangelików męż. 182, kobiet 185, żydów męż. 187, kob. 178. Szlachty męż. 25, kob. 32; kupców męż. 30, kob. 33; mieszczan męż. 26, kob. 29; urzędników 22 i jeden ksiądz. Gorzkowicka gmina ma rozl. 12837 mr.; do niej należą: Borzęcin wś i folw., Bujniczki wś, Cieszanowice dobra i wś, Czerno-Wieś wś, Dąbrowa kolonia, Daniszewice wś, Gorzkowiczki dobra i wś, Gościnna dobra i wś, Grabostów wś, Jelica wś i folw., Leszczyna osada, Michałów wś, Niwy folw., Norbertów kol., Pieńki os. (jeden dom), Plucice dobra i wś, Porośle os., Ryszardów fol., Sobaków dobra i wś, Szczepanowice dobra i wś, Szczukocice dobra i wś, Teklin wś, Trościeniec folw., Wilkoszewice dobra i wś i Żuchowice dobra i wś. Par. Gorzkowice posiada dusz 3502 a 23 wsie razem z koloniami i folwarkami, jako to: Borzęcin, Białek, Bujnice, Bujniczki (należy do Gorzkowic, 14 osad, 256 mk.), Cieślów, Czernów, Dąbrowa, Gorzkowiczki, Grabostów, Józefiny, Kopanina, Kotków, Krzemieniewice, Michałów, Norbertów, Pieńki, Plucice, Porośle, Sobaków, Sobakówek, Szczukocice, Wola-Kotkowa i Żuchowice. Włościanie zajmują się uprawą roli, zwózką drzewa, między którem kolejowe podkłady grają znaczną rolę. W skutek dostawy tych przedmiotów ruch towarowy na stacyi jest zwiększony, do czego przyczynia się także fabryka drożdży prasowanych we wsi Niechcicach. *Krys.*

Gorzkowiczki, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. i par. Gorzkowice. W 1827 r. było tu 15 dm. i 114 mk. Folw. G. z wsią G., Józefin, kolonią Norbertów, Pieńki-Nurki i osadą Porośle, od Piotrkowa w. 20, od Gorzkowic w. 2. Rozl. wynosi m. 906, grunta orne i ogrody m. 437, łąk m. 40, pastw. m. 72, lasu m. 328, nieużytki i place m. 29, bud. drew. 13, płodozmian 12-polowy. Wieś G., Józefin, kolonia Norbertów, Pieńki-Nurki i osada Porośle składają się z osad 39, gruntu m. 363.

Górzna al. *Górzno*, niem. *Gursen*, na bitym trakcie między m. Złotowem a Jastrowiem, około 1 milę od obydwóch, pow. złotowski. Zaraz przy wsi leży jezioro, z którego struga młyn tu pędząca wypływa i uchodzi do rzeki Gwdy. Pod nazwą G. zachodzą 3 osobne osady: 1) włośc. wieś, zawiera obszaru ziemi mr. 2367, razem z folwarkiem liczy bud. 176, dm. mieszk. 67; katol. 150, ewang. 440. 2) dobra szlach. należą do wsi włośc. jako gminy, obszaru ziemi mają 2624 mr., reszta ob. wieś. 3) leśnictwo, liczy obszaru lasów mr. 5889, bud. 4, dom mieszk. 1, ewang. 6. Parafia wszystkim trzem osadom wspólna Radawnica, szkoła w miejscu, poczta Jastrowie. G. należała zdawna do szerokich włości złotowskich, z kolei mieli ją Kościeleccy, Potuliccy, Grudzińscy, Działyńscy. Po nich r. 1790 księżna Sułkowska, 1805 Komierowscy, wreszcie żyd Meyer Wulff Liepmannssohn, od którego r. 1820 nabyła je królewska rodzina pruska. O kaplicy donosi wizytacya kościelna z r. 1766, że istniała tu dla wygody duchownej polskiego wtedy państwa; stawiana była na kształt małej wieży okrągłej. Msza św. jednak podówczas nie odprawiała się. R. 1859 jest posiadaczem książę pruski Karol, dzierżawcą Zeden. Liczni teraz luterscy mieszkańcy urządzili sobie osobny dom modlitwy (evang. Bethaus), w którym im pastor niekiedy odprawia nabożeństwo.

Górznica lub *Guźnica*, rzeka w pow. włodawskim. Wypływa z jez. Wielkiego, na zachód Sosnowic, płynie ku płn. pod Sójką, następnie ku zachodowi i przyjąwszy z lew. brz. odnogę Jedlonki, wpada do jez. Talnickiego, czyli jest przytokiem Tyśmienicy z praw. brz. Długa 15 w. *J. Bl.*

Górzno, wś i folw., pow. garwoliński, gm. i par. Górzno. Posiada kościół par. murowany i szkołę. Kościół i parafią erygowali tu 1485 r. małżonkowie Kośmierowscy, dziedzice G. Obecny kośc. z r. 1780 murowany. Parafia G. byłego dekanatu łaskarzewskiego 3229 dusz liczy. Roku 1664 G. w pow. stężyckim miało kilka części: Magnuszewskiego, Sułowskiego, Leżeńskiego, Ochockiej (poprzednio Bogusza), Krzeskich, razem 26 dm., 150 mk. W 1827 r. było tu 61 dm., 512 mk.; obecnie liczy 60 dm., 230 mk. Gmina G. graniczy z gm.: Żelechów i Sobolew, ma 6150 mk., rozl. 32506 mr., sąd gm. okr. I Aleksandrów, st. p. i urząd pow. w Garwolinie o 9 w. W skład gm. wchodzą: Chęciny, Chotynin (młyn parowy), Czyszków (browar, gorzelnia), Dudka, Głosków, Goździk, Górki, Górzno, Henryczyn, Jeleniec, Kobyla wola, Lentów, Łączki, Mierzączka, Ostrożeńska wólka, Paliszew, Reducin, Rowy, Rowska wola, Samorządki, Sliz, Słabiny, Sulbiny dolne, S. górne, Taluba, Talubska ruda, Unin, Wilkta i Zawady. Dobra G. składają się z folwarku G. niższe, G.-wyższe i realności po probostwie G., tudzież wsi G., Reducin, Piasek i Mierzączka. Rozl. wynosi mr. 3355; folw. G.-niższe grunta orne i ogrody mr. 817, łąk mr. 251, pastwisk mr. 12, wody mr. 6, zarośli mr. 298, lasu mr. 1346, nieużytki i place mr. 62, razem mr. 2803. Bud. mur. 4, drew. 35, płodozmian 13-polowy. Folw. G.-wyższe grunta orne i ogrody mr. 292, łąk mr. 39, nieużytki i place mr. 80, razem mr. 381. Bud. drew. 10, płodozmian 12-polowy. Realność po probostwie Górzno, grunta orne i ogrody mr. 135, łąk mr. 19, pastwisk mr. 8, nieużytki i place mr. 8,

razem mr. 170. Gorzelnia, browar, cegielnia, dwa młyny wodne i wiatrak. Wieś G. osad 42, gruntu morg. 988; wś Reducin osad 24, gruntu mr. 482; wś Piasek osad 15, gruntu mr. 292; wś Mierzączka osad 8, gruntu mor. 136. *Br. Ch.*

Górzno 1.) wś, pow. pleszewski, 8 dm., 73 mk., wszyscy kat., 34 analf. Poczta w Sobótce o 4 kil. St. kol. żel. Biniew o 1 kil. 2.) **G.**, kolonia, pow. pleszewski, 17 dm., 110 mk., 86 ew., 24 kat., 46 analf. 3.) **G.**, dom,, pow. pleszewski, 2164 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Wrotycz; 17 dm., 255 mk., 13 ew., 242 kat., 122 analf. Własność d-ra Józefa Lipskiego (z Bieganinem 3904 m.). 4.) **G.**, wś, pow. wschowski, 24 dm., 261 mk., 33 ew., 228 kat., 18 analf. Poczta w Garzynie o 3 kil.; st. kol. żel. Leszno (Lissa) o 17 kil. 5.) **G.**, domin., pow. wschowski, 2756 mr. rozl., 9 dm., 149 mk., 24 ew., 125 kat., 22 analf. Niegdyś własność ordynacyi Sułkowskich.

Górzno 1.) niem. *Gurschno*, *Gortzen*, mko i wś, pow. brodnicki, nad granicą, przy dwóch jeziorach, z których wypływa struga Kaliczka, łączy się z Bartniczką i wpada do Drwęcy, $^1/_2$ mili od bitego traktu lidzbarsko-brodnickiego, nieco na wzgórzu położone. 1) G., mko, obszaru ziemi ma mórg 4273, budynk. 417, domów mieszk. 203; katol. 1069, ewang. 464. W miejscu jest kościół katol. parafialny, szkoła kilkuklasowa, poczta. W pewne przeznaczone dni (Gerichtstage) zjeżdża tu sąd z Brodnicy na terminy. Jarmarki odbywają się 4 razy w roku kramne, na konie i na bydło. G. stanowi osobny obwód królewskiego nadleśnictwa górznieńskiego a w kościelnym względzie dekanat górznieński i parafią. W skład nadleśnictwa tutejszego (Forstrevier Gurschno) wchodzą podleśnictwa (Schutzbetzirke): Bryńsk, Górzno, Nowy dwór, Klonowo, Buczkowo, Eichhorst, Borek, Kosten, Kiełpin, Słupy i Długi most; kasa leśnicza znajduje się w Brodnicy. Dekanat górznieński należał przedtem do dyecezyi płockiej (ziemia dobrzyńska); dopiero po rozbiorze Polski mocą bulli papieskiej de salute animarum z r. 1822 przyłączony został do teraźniejszej znacznie powiększonej dyecezyi chełmińskiej. Obejmuje parafij 5: Pol. Brzozie, Górzno, Grązawy, Jastrzębie i Szczuka; filie 2: Cielęta i Gorczenica; liczba dusz katol. wynosiła r. 1867 ogółem 8534, szkółek katol. parafialnych istniało 11. Parafia górznieńska liczy dusz 3058; kościół tytułu św. Krzyża, patronatu przedtem kanoników chórowych stróżów grobu św. jerozolimskiego w Miechowie, fundowany r. 1325; przy nim szpital dla 4 osób. Wsie parafialne: Górzno, Ostrowy, Gaj, Borek, Zdroje, Zaborowo, Ruda, Kozie błotko, Rzeźnica, szlach. Bryńsk, Neuwelt, Czarny Bryńsk, Miesiączkowo, Fijałki, król. Bryńsk i Wapienko. Za polskich czasów należał do Górzna kościół filialny w Szczutowie. Szkółki istniały r. 1867 w parafii 3: w Górznie 2-klas. szkoła katol., dzieci katol. 200, w Miesiączkowie dzieci katol. 75 i we wsi Neuwelt. W nowszym czasie luteranie tutejsi założyli sobie kościół w Górznie, który jako filialny przyłączony jest do Lidzbarka. Miedzy G. i Szczutowem była stoczoną 1628 r. bitwa ze Szwedami. 2.) G.. wieś, zaraz przy mieście położona, liczy obszaru ziemi mr. 1851, bud. 50, dom. mieszk. 16, katol. 76, ew. 82. Parafia, szkoła, poczta Górzno. 2.) **G.**, niem. *Gursen*, pow. złotowski, ob. *Górzna*. *Ks. F.*

Górzno, niem. *Gohren*, wś w pow. słupskim na Pomorzu.

Gorzów (z Pustynią), wś u zbiegu Przemszy z Wisłą w pow. chrzanowskim, leży w okręgu celnym pogranicznym i należy do parafii rzym. kat. w Bóbrku a urzędu pocztow. w Oświecimiu, zkąd jest o 6 kil. oddalona. Ma 719 mieszk. rzym. kat. wyznania i szkołę ludową jednoklasową filialną. Większa pos. wynosi 90 m. n. a. pastwisk; mniejsza pos. 319 mr. roli, 109 mr. łąk i ogr. i 93 mr. pastwisk. Niegdyś własność korony (Lib. ben. Długosza, II, 223).

Gorzów 1.) niem. *Landsberg*, miasto, pow. olesiński na Śląsku, w okolicy bagnistej, 614 stóp par. npm., nad strugą Brynicą i Prosną, o pół mili od Praszki, zajmuje 1741 mr. rozl. z przynależnemi doń gruntami. Roku 1840 miał G. 986, 1850 r. 1019, 1864 r. 1105 mk. Domów mieszk. ma 125. Paraf. kościół katolicki św. Trójcy jest odwieczny, 1706 odnowiony; prócz tego drugi kościół kat św. Krzyża z r. 1692. Kościół ewang. stanął 1855 — 57. Dwie szkoły początkowe i prywatna żydowska. Rocznie 6 jarmarków. Do Olesna i Praszki idą stąd szosy. Miasto G. miało być wzniesione r. 1241 jako warownia przeciw mongołom. Roku 1729 było własnością Adama Ossorowskiego z W. Piotrowic. 2.) **G.**, niem· *Schloss-Landsberg*, dobra tamże, tuż pod miastem, nad Prosną, mają 3546 mr. rozl., w tem 1426 roli or., 1550 lasu. Dwa folwarki: Brody i Leśnik. Pustkowia: Kociborek, Szczotki, Libiąż, Struga, Biała; osada Huta Gorzowska z wysokim piecem; kolonie: Carlsberg, Sophienberg i Nieder-Paulsdorf. 3.) **G.**, niem. *Landsberg*, wś tamże, o 2.4 mil od Olesna, ma 363 mr. rozl., 33 osad, browar i wodny młyn do mielenia kości.

Gorzówka, ob. *Polska wieś.*

Gorzowy, ob. *Poznowice.*

Gorzucha, ob. *Kopalina.*

Gorzuchów, ob. *Gorzuchowo.* Długosz, Lib. benef. t. II, 482, tak nazywa Gorzakiew.

Gorzuchówko al. *Gorzechówko*, od r. 1875 niem. przezwane *Hochheim*, rycer. dobra, pow. brodnicki, ponad jeziorem, ćwierć mili od st.

kolei żel. w Jabłonowie. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1499, budynk. 21, dm. mieszk. 11; katol. 32, ewang. 87; cegielnia, wyrób rur drenowych. Parafia, szkoła i poczta w Jabłonowie.

Gorzuchowo 1.) folw., powiat obornicki, należy do domin. Budziszewo, 3 dm., 39 mk.; poczta i kol. żel. w Rogoźnie o 9 kil. 2.) **G.**, wś, pow. gnieźnieński, 11 dm., 84 mk., 7 ew., 77 kat., 33 analf. Poczta w Kłecku o 4 kil., st. kol. żel. w Gnieźnie o 15 kil. 3.) **G.**, dom., pow. gnieźnieński, 1967 mr. rozl., 13 dm., 140 mk., 8 ew., 132 kat., 40 analf. *M. St.*

Gorzuchowo, niem. od r. 1866 *Gottersfeld*, rycer. dobra, pow. chełmiński, na wyżynach prawego brzegu Wisły, nad strugą Ruda, przy bitym trakcie grudziąsko-chełmińskim, 1 milę od Chełmna, 1 i pół mili od Grudziądza. Obszaru ziemi obejmuje mórg 1395, budynk. 16, domów mieszk. 8; katol. 72, ewang. 28. Parafia, szkoła Sarnowo, poczta Trzebieluch (Radmannsdorf).

Gorzuchy 1.) wś, pow. kaliski, gm. Marchwacz, par. Staw, o 19 w. od Kalisza, 10 dm., 104 mk., 18 osad, 79 mr. gruntu. Folw. ma 2 dm., 5 mk. R 1827 G miały 8 dm., 48 mk. Folw. G. nabyty w. r. 1875 za rs. 19201. Rozl. wynosi mr. 355, grunta orne i ogrody mr. 280, łąk mr. 54, pastwisk mr. 11, nieużytki i place mr. 10. Bud. mur. 3, drewn. 6; płodozmian 4-polowy. 2.) **G.**, wś i folw., pow. sieradzki, gm. i par. Wróblew, o 11 w. od Sieradza i Błaszek, rozl. 406 m., w tem 385 mr. dworskich (dominium Sadokrzyce), 21 mor. włościańskich, 95 mk. R. 1827 było 57 mk., 10 dm. *Ż.*

Gorzupia 1.) wś, pow. krotoszyński, 75 dm., 532 mk., 42 ew., 490 kat., 113 analf. Poczta i kol. żel. w Krotoszynie o 6 kil. 2.) **G.**, dom., pow. krotoszyński, 1112 mr. rozl., należy do księstwa krotoszyńskiego, 2 dm., 53 mk. *M. St.*

Gorzyca stara 1.) niem. *Alt Goertzig*, domin., pow. międzychodzki, 3343 mr. rozl., 18 dm., 209 mk., 142 ew., 67 kat., 30 analf. St. poczt. w Międzychodzie (Birnbaum) o 3 kil., st. kol. Drezdenko o 25 kil. Po spuszczeniu jeziora, jakie pod wsią się znajdowało, odkryto budowle nawodne, nadto liczne skorupy, kości i żelazną siekierę. O 1 kil. od jeziora odkopano cmentarzysko, skąd wydobyto urny garbowate i brązową szpilkę. 2.) **G.**-nowa, niem. *Neu Görtzig*, wś i domin., pow. międzychodzki, 4369 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) Birka (Birkenvorwerk); 28 dm., 291 mk., 255 ew., 36 kat., 61 analf. Poczta w Pszczewie (Betsche) o 7 kil.; st. kol. żel. w Zbąszyniu (Bentschen) o 30 kil. 3.) **G.**-wielka, niem. *Obergörtzig*, wś, pow. międzyrzecki, 31 dm., 190 mk., 183 ew., 7 kat., 18 analf. 4.) **G.**-wielka, domin., pow. międzyrzecki, 6017 m. rozl.; 3 miejsc.: 1) G.-wielka; 2) mały folw. (Kleinvorwerk); 3) Głębuch (Glembuch), folw.; 18 dm., 217 mk., 214 ew., 3 kat., 18 analf. Poczta w Międzyrzeczu (Meseritz) o 6 kil; st. kol. żel. w Świebodzinie (Schwiebus) o 23 kilom. *M. St.*

Gorzycany, ob. *Gorzyczany*.

Gorzyce (?), ob. *Freda dolna*.

Gorzyce 1.) (z Pączkiem, Cyplem i Przybyłowem), wieś w pobliżu ujścia Sanu, w pow. tarnobrzeskim, ma kościół paraf. rzym. kat., cerkiew gr. kat. i szkołę ludową jednoklasową. Parafia rzym. kat. istnieje już od r. 1326, ale kościół drewniany św. Wita jest nowym, zbudowanym na miejscu dawnego w r. 1828. Z 794 mieszk. wyznaje 654 religią rzym. kat. a 140 gr. kat. Większa pos. wynosi 366 m. n. aust. roli, 75 m. łąk i ogr. i 91 m. past.; mniejsza pos. 602 m. roli, 125 m. łąk i ogr. i 366 m. pastw. Gleba napływowa, namulista, jest urodzajną, ale grunta przerznięte staremi łożyskami Sanu i rzeczką Łęgiem są mokre i narażone na coroczne wylewy Wisły i Sanu. G. a szczególniej pola tej wsi były widownią następujących wypadków historycznych. W r. 1656 poraził tutaj Stefan Czarniecki Szwedów, poczem Karol Gustaw oszańcował w tem miejscu obóz (w kwietniu), wyczekując posiłków od margrabiego badeńskiego. Gdy wojsko margrabiego zostało zniesione pod Warką, skorzystał prawie zniszczony król szwedzki z oddalenia wojsk polskich pod wodzą Czarnieckiego i Lubomirskiego i „wydobył się z matni" (Por. Walewski A. Hist. wyzwolonej Rzpltej I, 199 nast.). Po bitwie pod Kliszowem w r. 1702 cofnął się August II pod Gorzyce, gdzie się nakazał gromadzić pospolitemu ruszeniu, i tutaj odbył się między 13 sierpnia a początkiem września zjazd sandomierski, będący właściwie burzliwemi obradami pospolitego ruszenia województw małopolskich. Po nabożeństwie w kościele gorzyckim rozpoczęły się obrady w polu, a gdy 21 sierp. zaczął zdawać sprawę z poselstwa do Szwedów wojewoda wileński Feliks Lipski, rzucili się na niego Wolski i Chlewicki z okrzykiem „zdrajca" i ciężko poranili, w skutek czego umarł. Lipski był niewinnym, a Wolski miał być jego osobistym nieprzyjacielem. O tym zjeździe por. prócz źródeł: Tatomir Geogr. Galicyi str. 150. Baliński Staroż. Polska II 468 i najlepiej na podstawie archiwów opracowany opis w Jarochowskiego K. Dzieje pan. Augusta II, 1874, str. 104 nast. [Wieś podana u Załuskiego (Epistolae III, 253) jako Wieruszna jest prawdopodobnie dzisiejszą wsią Wrzawy]. W dziesięć lat później w r. 1712 zawiązało na tych polach wojsko związek przeciw Sasom, który był powodem konfederacyi tarnogrodzkiej. W pierwszych dniach m.

czerwca 1809 r. wojska austryackie pod wodzą arcyks. Ferdynanda Este uformowały obóz wojenny pod G. Ztąd wyruszyła armia austryacka w liczbie 30 i kilku tysięcy z artyleryą przeciw księciu Józefowi Poniatowskiemu, stojącemu w 6000 wojska pod Wrzawami (ob.). 2.) **G.**, wś nad Wisłoką w pow. jasielskim należy do parafii rzym. kat. w Łężynach. Oddalenie od urzędu poczt. w Żmigrodzie now. wynosi 3·9 kil. Mieszk. rzym. kat. 559. Większa pos. ma 202 m. n. a. roli, 22 m. ogr. i łąk, 8 m. past. i 111 m. lasu; mniejsza pos. 193 m. roli, 16 m. ogr. i łąk i 77 m. past. Kasa pożyczkowa gminna rozporządza kapitałem 164 zł. wa. (Długosz, Lib. benef., I, 496). 3.) **G.** (z Dąbrówką), wś nad Dunajcem w pow. dąbrowskim, należy do parafii rzym. kat. w Otfinowie, do sądu pow. w Dąbrowy a urzędu poczt. w Żabnie, ma 713 mieszk. Większa pos. (br. Konopka) wynosi 1010 m. n. a. roli, 151 m. ogr. i łąk i 350 past.; mniejsza pos. 736 m. roli, 161 m. łąk i ogr. i 30 m. pastw. Za czasów Długosza G. należały do Stanisława Ligęzy h. Półkozic. 4.) **G.** z Zurawicami (także Zurowcem), wieś u ujścia Wisłoki do Sanu, w pow. łańcuckim, ma parafią gr. kat. a należy do parafii rzym. kat. w Gniewczynie. Oddalenie od sądu pow. i urzędu poczt. w Przeworsku wynosi 12 kil. Z 715 mieszk. jest 468 wyzn. rz. kat. a 247 gr. kat. Większa pos. ma 163 m. n. a. roli, 10 m. ogr. i łąk, 5 m. pastw. i 678 m. lasu; mniejsza pos. 718 m. roli, 116 m. ogr. i łąk, 177 m. pastw. i 14 m. lasu. *Mac.*

Gorzyce 1.), niem. *Gorschitz*, wieś, powiat wrzesiński, 9 dm., 77 mk., 7 ew., 70 kat., 20 analf., poczta i kolej żel. w Miłosławiu o 6 kil. 2.) **G.**, dom., pow. wrzesiński, należy do dóbr Miłosławia, własność hr. Mielżyńskiego, 13 dm., 249 mk., wszyscy kat., 68 analf. 3.) **G.**, wieś, pow. kościański, 12 dm., 112 mk., wszyscy kat., 42 analf. Poczta i kolej żel. w Czempiniu o 6 kil. 4.) **G.**, dom., pow. kościański, 3530 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Gorzyczki; 9 dm., 187 mk., wszyscy katol., 90 analf. Własność Horwata, dawniej Potworowskich. 5.) **G.**, folw., pow. pleszewski, należy do dom. Grab; 2 dm., 19 mk. Poczta w Sierszewie (Breitenfeld) o 5 kil., st. kol. żel. Żerków o 16 kil. 6.) **G.**, wś, pow. wągrowiecki, 36 dm., 373 mk., 11 ew., 359 kat., 3 żydów, 128 analf. Kościół katol. paraf. należy do dek. rogowskiego. Poczta w Żninie o 5 kil., st. kolei żel. w Gnieźnie o 30 kil. 7.) **G.**-wielkie, wś, pow. odolanowski, 47 dm., 444 mk., 76 ew., 368 kat., 118 analf. 8.) **G.**-wielkie, folw., pow. odolanowski, należy do dóbr Przygodzice, 8 dm., 95 mk. Poczta i kolej żel. w Ostrowie o 6 kil. 9.) **G.**-małe, wś i gm., powiat odolanowski; 2 miejsc.: 1) G.; 2) pustkowie Gorzyczki; 34 dm., 261 mk., wszyscy kat., 21 analf. Poczta w Odolanowie (Adelnau) o 4 kil., st. kolei żel. Ostrowo o 10 kil. Pod wsią odkopano cmentarzysko z licznemi urnami.

Gorzyckie jezioro, w starych dokumentach zwane także jezioro Reczk, pow. wejherowski, ma teraźniejszą nazwę od wsi Góra, której obszar ziemi tu dochodzi, pół mili na północ od Wejherowa, w okolicy lesistej, śród błót kniewskich, w pobliżu rz. Redy, do której ztąd struga wychodzi. W ryby obfituje. Dawniej toczyły się długoletnie spory o rybołówstwo w tem jeziorze między miastem Gdańskiem a starostwem puckiem. Bliższe szczegóły porównaj przy jeziorze Reczk i przy wsi Góra, pow. wejherowski.

Gorzyczanka, rzeczka, ob. *Samborka* i *Wiselka.*

Gorzyczany, wś nad rz. Samborką, o milę od Wisły, pow. sandomierski, gm. Samborzec, par. Chobrzany. Wykopano tu starożytne monety polskie z XI w. i wendyjskie. W 1827 r. było tu 37 dm. i 220 mk., obecnie liczy 52 dm., 400 mk. Za Długosza należały do Alberta Strachoty Gorzyckiego h. Starykoń i Mikołaja Chroberskiego h. Topór (Lib. ben., II, 380). Folw. G. z attynencyą Chrapy i wsiami: G. i Koćmierzów, nabyty w roku 1874 za rs. 39000. Rozl. wynosi m. 643, grunta orne i ogrody m. 444, łąk m. 49, pastw. m. 40, wody m. 8, lasu m. 67, nieużytki i place m. 34, bud. mur. 3, drewn. 18, płodozmian 4- 8- i 9-polowy. Wś Koćmierzów osad 24, gruntu m. 159.

Gorzyczki 1.), wś, pow. kościański, 17 dm., 134 mk., wszyscy kat., 38 analf. Poczta i kolej żel. w Czempiniu o 5 kil. Por. *Gorzyce.* 2.) **G.**, pustkowie, pow. odolanowski, 2 dm., 18 mk. Ob. *Gorzyce Małe.*

Gorzykowo 1.), wś, pow. gnieźnieński, 22 dm., 173 mk., 7 ew., 166 kat., 61 analf. Poczta w Witkowie o 4 kil., st. kolei żel. w Gnieźnie o 15 kil. 2.) **G.**, dom., pow. gnieźnieński, 1881 mr. rozl., 10 dm., 102 mk., 13 ew., 89 kat., 42 analf. Własność Michała Chrzanowskiego. *M. St.*

Górzyn 1.), dom., pow. międzychodzki, nad jeziorem Tredlem, położenie pagórkowate z pięknym parkiem, 3585 mr. rozl.; 3 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Kozia; 3) młyn Gorzeński (Heinrichsmühle); 22 dm., 300 mk., 254 ew., 46 kat., 18 analf. Dwie gorzelnie. Urząd pocztowy trzeciej klasy, poczta osobowa z Poznania przez Górzyn do Skwierzyny (Schwerin) nad Wartą i z Międzychodu przez Górzyn do Międzyrzecza (Meseritz), poczta listowa do Lewic, st. kolei żel. Wronki i Drezdenko o 35 kil. 2.) **G.**, wś, kolon. i gm., pow. bydgoski nad kanałem bydgoskim; 4 miejsc.: 1) G.; kolonie: 2) Górzyn; 3) Netzblotte; 4) Ursulin; 43 dm., 384 mk., 309 ew., 75 kat., 80 analf. Poczta i kolej żel. w Nakle o 10 kil. *M. St.*

Górzyniec, z białoruska *Horyniec*, jezioro około 2 włók w pow. pińskim, o milę na zachód od wsi Gorynicz; od południa, wschodu i północy w półkole otoczone wzgórzami; dość rybne. *Al. Jel.*

Górzyny 1.) niewielka wieś w pow. mozyrskim, osad 20, na południe od Mozyrza o wiorst 20, w pobliżu rzeki Prypeci z prawej strony, w gm. michałkowskiej położona; miejscowość dość wyniosła, jak i cały brzeg prawy Prypeci, od Barbarowa aż po za Mozyrz. Zamożna i obfita w zarobki flisackie, w rybę, łąki i wszelkie dary polesia. 2.) **G.**, z białoruska *Guriny*, wś w pow. mozyrskim, w okolicach Kuźnicz, w miejscowości zapadłej poleskiej, w 2 okr. polic. petrykowskim; ma cerkiew, w pobliżu folwark tegoż nazwiska; osad 23. *Al. Jel.*

Gorzyskowo, niem. *Adlershorst*, wieś, pow. bydgoski, 109 dm., 1698 mk., 1127 ew., 462 kat., 2 dyssydentów, 107 żydów, 335 analf. Poczta i kolej żel. w Bydgoszczy o pół kil.

Gorzytz (niem.), ob. *Gorczyce.*

Gosań, wieś, pow. konecki, gm. Duraczów, par. Odrowąż. Liczy 53 dm., 338 mk., 1519 mr. ziemi dworsk. i 679 mr. włośc. Posiada zakłady żelazne i należy do dóbr hr. Tarnowskiego. W XV w. była dziedzictwem Czesława z Końskich h. Odrowąż. (Długosz I 360).

Gosbinsdorf (niem.), ob. *Giesmannsdorf.*

Gość lub *Gwoździec*, kol. w dobrach Prusicko, pow. noworadomski.

Gość, ob. *Goszcz.*

Goscecino, ob. *Kościęcin.*

Goscheritz (niem.), ob. *Gościeradz.*

Goschin (niem.), ob. *Goszyn* i *Gościno.*

Goschlin, *Goslin* (niem.), ob. *Goślina Murowana.*

Goschtitz (niem.), ob. *Goszyce.*

Goschuetz (niem.), ob. *Goszcz* i *Goszyce.*

Gościbia, potok podgórski, wypływa w obr. gm. Harbutowic, w pow. wadowickim, nieco na wschód od pot. Harbutowickiego (ob.), z lasu Gościbią zwanego, rozpościerającego się na płn. stoku góry Babicy, wznoszącej się już w obr. gm. Trzebuni (w pow. myślenickim). Wyniosłość tej góry czyni 734 m. Szczyt jej nagi, u podnóża tylko z północnej i wschodniej strony nieco lasem szpilkowym porosły, jest działem wodnym między rzekami Rabą, Skawą i Skawinką. U podnóża tej góry wytryska wiele małych strug, spływających ku wsch. do potoku Trzebuńki, uchodzącego do Raby; od zachodu tryszczą mnogie źródłowiska pot. Kamiennej, uchodzącej do Paleczki, a z nią do Skawy; od północy zaś potoki Harbutowicki i Gościbia. Tenże potok płynie na płn.; w obr. gminy Sułkowic przyjmuje z pr. brz. wody potoku Jasienickiego i tu poniżej kościoła uchodzi z pr. brz. do Harbutowickiego potoku. Długość biegu 7 kil. Potoki Gościbią i Harbutowicki uważać należy za górne potoki, tworzące Skawinkę (ob.). *Br. G.*

Gościce, niem. *Gostitz*, wś, pow. nissański, na Szląsku, nad rz. Tarnawą, na płd. zach. od Paczkowa, ma 2454 m. rozl, 95 osad, kościołek i szkołę. *F. S.*

Gościcin, *Gosiecino*, niem. *Gossentin*, rycer. dobra, pow. wejherowski, zajmują wybudow. Zielenisz (Grünhof) i Sommerhof, posiadł. gbur. 20, ogrodn. 1; włók 132; katol. 103, ewang. 180, dm. mieszk. 29. Parafia Luzin, szkoła Bolszewo, poczta Wejherowo, dokąd odległość 1 mila.

Gościejewice, niem, *Gusswitz*, wieś i gm., pow. krobski, 2 miejsc.: 1) G.; 2) kolon. Klapalowo; 21 dm., 161 mk., 72 ew., 89 kat., 32 analf. Poczta i kolej żel. w Bojanowie o 4 kil. 2.) **G.**, dom., pow. krobski, 2425 mr. rozl., 11 dm., 220 mk., 144 ew., 76 kat., 74 analf.

Gościejewo, wś, nad rz. Pełtą, pow. makowski, gm. Karniewo, par. Szwelice. W 1827 r. było tu 9 dm. i 76 mk.

Gościejewo 1.), wś i gm., pow. obornicki, 6 miejsc.: 1) G.; 2) kol. Smiłowo (Schmilhausen); osady: 3) Wernershof; 4) Abbau; 5) Dębowo (Eichkamp); 6) Karolewo (Carlsruhe); 39 dm., 470 mk., 320 ew., 150 kat., 124 analf. Poczta i kolej żel. w Rogoźnie o 2 kil. 2) **G.**, olędry, pow. obornicki, 12 dm., 100 mk., 71 ew., 29 kat., 21 analf. Poczta i kolej żel. w Rogoźnie o 9 kil. 3.) **G.**, dom., pow. obornicki, 2745 mr. rozl; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Ruda; 13 dm., 196 mk., 89 ew., 107 kat., 62 analf. Poczta i kolej żel. w Rogoźnie o 3 kil. 4.) **G.**, wś i gm., pow. krotoszyński; 2 miejsc.: 1) G.; 2) wś Paniwola; 29 dm., 187 mk., wszyscy kat., 36 analf. Poczta i kolej żel. w Koźminie o 8 kil. 5.) **G.**, dom., pow. krotoszyński, 1872 mr. rozl., 13 dm., 183 mk., wszyscy kat., 53 analf. Własność Chełmickich. *M. St.*

Gościeńczyce, wieś, nad rz. Jeziorną, pow. grójecki, gm. Wągrodno, par. Prażmów. Jest tu tartak z produkcyą na 11000 rs. W 1827 r. liczono tu 20 dm. i 154 mk. Kazimierz Brodziński często tu przebywał. Dobra Gościńczyce składają się z folw. G. i Stonawka, tudzież wsi G. Rozl. wynosi m. 961; folw. G. grunta orne i ogrody m. 438, łąk m. 41, past. m. 51, lasu m. 64, nieużytki i place m. 28, razem m. 622; bud. mur. 6, drew. 15, płodozmian 9-polowy; folw. Stonawka grunta orne i ogrody m. 144, łąk m. 31, lasu m. 151, nieużytki i place m. 13, razem m. 339, bud. mur. 1, drew. 2. Wieś G. osad 16, gruntu m. 242.

Gościeradów, wieś, pow. janowski, gmina i par. G., nad rzeczką Tuczynem, dzieli się na dwie części: G. i G. poduchowny. G. położony przy trakcie bitym pocztowym lubelsko-wiślanym jest głównym punktem dóbr Gościeradowskich, największej własności ziemskiej

w powiecie janowskim (za wyłączeniem dóbr do ordynacyi Zamojskich należących). W skład dóbr gościeradowskich wchodzą folwarki: G., Liśnik duży, Łychów, Salamin, Szczecin, Węglin i Wólka Gościeradowska. Ogólna przestrzeń dóbr tych wynosi 15160 morg., w tem lasów 10500 mr., łąk 360 mr. i ziemi ornej 4200 mr. Lasy dzielą się na nomenklatury: Dąbrowa las przeważnie dębowy, Zaborcze iglasty; na dwóch tych lasach serwituty nie ciążą, stan ich b. dobry. Dalej Kotówka, Marynopole, Dąbrowa Szczecka i Zawólcze, lasy z porostem mięszanym, w części zniszczone, Wartość drzewa spławnego i materyałowego. da się w przybliżeniu ocenić na 350000 rs. Zwierzostan lasów tych średni; spotyka się tu: dziki, sarny, zające, borsuki i lisy; wilki tylko wyjątkowo. Zakładów przemysłowo-fabrycznych 12, jako to: młynów wodnych 5, tartak, cegielnia, wapniarnia, 3 maziarnie i gorzelnia; roczna produkcya brutto 75000 rs. Stan gospodarstwa dawniej był mniej niż średni, od r. 1876 znakomicie się polepszył. Z inwentarzy znajdujących się tu, zasługuje na zaznaczenie 3000 sztuk owiec rasy Elektoral-Negretti. Do większej posiadłości w G. należy: 650 mr. ziemi ornej, łąk 40 mr.; do mniejszej osad włościańskich 48, ziemi ornej 870 mr., łąk 25 mr. Gleba w części margle, w części glinki z przymieszką piasku, gospodarstwo dworskie dowolne, niepłodozmienne, zamożność włościan średnia, ludności mężczyzn 280, kobiet 293. R. 1827 było 60 dm., 282 mk. Dobra G. w składzie obecnym, o ile wiadomości zebrać można, dopiero w zeszłym wieku stanowiły jednę całość. Sam zaś G. w odległej przeszłości miał należeć do rodziny Gościeradowskich; w r. 1456 dziedziczył go Trojan; w połowie XVI w. należał do aryańskiej rodziny Ostrowskich. W XVIII wieku dobra te w całkowitym swoim składzie należały do możnej rodziny Wybranowskich, następnie przez małżeństwo Wybranowskiej z Eligiuszem Prażmowskim, przeszły w dom Prażmowskich. Tenże Eligiusz Prażmowski w epoce panowania Stanisława Augusta był znakomitym muzykiem-skrzypkiem; wzniósł po dziś dzień istniejący pałac na 3 kolumnach wsparty, bez wybitnego stylu; budowla ta jednakże robi przyjemne wrażenie. Pałac stoi w parku, przez który przepływa strumyk bez nazwy, dopływ rzeczki Tuczyna. (Ciekawe szczegóły z życia ówczesnego dworu gościeradowskiego podaje Kajetan Koźmian w Pamiętnikach t. II). Obecnie właścicielem dóbr gościeradowskich jest hr. Eligiusz Suchodolski, wnuk Prażmowskiego. W pałacu właściciel posiada zbiór instrumentów muzycznych i oryginalną Madonnę Coreggia. W G. mieści się kancelarya gminna, sąd gminny I okr. pow. janowskiego; do sądu tego należą gminy: annopolska, gościeradowska, kosińska i trzydnicka. G. poduchowny łączy się z poprzednim, położony przy trakcie 3-go rzędu z Kraśnika do Zawichosta prowadzącym; osad włościańskich 21 z przestrzenią ziemi ornej 413 mr.; ludności męż. 136, kob. 140. Do większej posiadłości należy: ziemi ornej 380 mr., łąk 20 mr. i lasu 123 mr., gleba piaszczysto-gliniasta. Większa własność nabytą została w r. 1879 od rządu na wyjątkowych prawach przez Rossyanina; gospodarstwo rolne nad wyraz nędzne, nabywca las w pień wycina. W G. poduchownym znajdują się: szkółka elementarna, dom przytułku dla biednycb z legatu Agnieszki Jabłońskiej, sporządzonego w r. 1849; kapitał w ilości 450 rs. ulokowany w banku polskim, procent w kwocie 27 rs. pobierają dziady kościelne. Kościół parafialny drewniany pod wezwaniem św. Jana i św. Stanisława, o 3 ołtarzach; budowę jego rozpoczął ks. Stanisław Dzierżek w roku 1674, poświęcenia zaś dopełnił ks. Kobielski sufragan kujawski w r. 1728. Trzecia to już świątynia wznoszona w Gościeradowie: pierwszą zniszczyli Tatarzy około 1241 r., drugą nielepszy los spotkał z ręki Szwedów w roku 1657. Świątynia ta była prawdopodobnie murowaną, świadczą o tem gruzy obok dzisiejszego kościoła oraz ładna dzwonnica murowana, po dziś dzień istniejąca. Teraźniejszy kościół był restaurowany w 1840; w 1879 i 80 r. przez obecnego proboszcza z gruntu odnowiony. Około r. 1456 ówczesny dziedzic Gościeradowa Trojan zabił miejscowego proboszcza, z tego tytułu odjęto dziedzicom Gościeradowa prawo kolatorstwa; prawo to przywrócone zostało w 1523 r. przez biskupa krakowskiego Jana. Tenże Trojan nadał proboszczom tutejszym niwę, po dziś dzień przez lud zwaną Trojanówką. Na cmentarzu znajdują się dwie kaplice murowane. Do parafii należą wsie: Agatówka, Budki, Gościeradów, Liśnik duży, Liśnik mały, Marynopole, Salamin, Suchodoły, Szczecin i Wólka Gościeradowska; wiernych 2660. G. oddalony jest od miasta Kraśnika mil 2, od osady Annopola w. 12 i od Wisły w. 10; st. pocztowa Rachów. Gmina G. należy do I okr. sądowego w Gościeradowie i do 3 parafij: Gościeradów, Księżomiesz i Borów. W skład tej gminy wchodzą: Aleksandrówka (kolonia), Gościeradów, Księżomiesz, Liśnik duży, Marynopole, Salamin, Szczecin, Wólka Gościeradowska i Wólka Szczecka. Gleba w $^1/_5$ części margle i glinka lubelską zwana, reszta grunta gliniasto-piaszczyste i piaszczysto-gliniaste. Rozl. gminy wynosi 23233 mr., w tem lasów 11073 mr., ziemi ornej 11200 mr., łąk 380 mr. i nieuż. pod drogami i t. p. 480 mr. Do większej posiadłości należy: 15334 morg., w tem lasów 11073 mr., ziemi ornej 3860 mr.

i łąk 274 mr. Do mniejszej: ziemi ornej 7899 mr., łąk 106 mr. Lasu włościanie nie posiadają, serwituty bowiem nigdzie dotychczas nie ukończone. Gospodarstwa dworskie prowadzą się dowolnie, bez systemów płodozmiennych; stan gospodarstw włościańskich powoli się polepsza, zamożność włościan przeciętnie biorąc średnia. Rzemiosła jako to: bednarstwo, kowalstwo, szewctwo, stelmachostwo, ciesielstwo i tkactwo mają swoich przedstawicieli; służą jednakże wyłącznie na zaspokojenie potrzeb miejscowych. W gminie znajduje się zakładów przemysłowo-fabrycznych 12, jako to: młynów wodnych 4, gorzelnia, wiatrak, tartak, cegielnia, wapniarnia i 3 maziarnie; roczna produkcya brutto 75000 rs. Kościołów parafialnych 2, dom przytułku, kasa pożyczkowa dla włościan z kapitałem 2900 rs. Domów mieszkalnych 360, ludności stałej katolików mężczyzn 2002, kobiet 2299, żydów męż. 6, kobiet 8; niestałej 94 męż., 82 kobiet. Szkółek elementarnych 3, liczba uczących się w nich w 1880 r. 50 czyli wypada jeden uczący się na 90 mieszkańców; niezależnie od szkółek, do których włościanie nie mają zaufania, sami o ile możność im pozwala zajmują się nauką dzieci. Inwentarzy jako to: koni, owiec i bydła rogatego znajduje się 5590 sztuk czyli na jednę morgę ziemi ornej przypada pół sztuki. Gminę wzdłuż przerzyna rzeczka Tuczyn i trakt lubelsko-wiślany pocztowy, na przestrzeni 5 w. zamieniony na drogę bitą. Do dóbr G. zaliczano wsie: Wólka Gościeradowska osad 17, gruntu morg. 361; wieś Liśnik duży osad 42, gruntu mr. 750; wś Szczecin osad 62, gruntu mr. 1228; wś Wólka Szczecka osad 24, gruntu mr. 537; wieś Węglin osad 16, gruntu mr. 377; wś Węglinek osad 16, gruntu mr. 269; wieś Łychów osad 47, gruntu mr. 748; wieś Marynopol osad 14, gruntu mr. 141; wś Salomin osad 16, gruntu mr. 189; osada Agatówka gruntu mr. 36; wieś Suchodoły osad 22, gruntu mr. 245. *Al. Mik.*

Gościeradz, wś i gm., pow. bydgoski, blisko Brdy, 45 domów, 408 mieszk., 53 ewang., 355 katol., 81 analf. Poczta w Koronowie (Polnisch Crone) o 8 kil., kolej żel. w Bydgoszczy (Bromberg) o 20 kil. Pod wsią wykopano r. 1876 kilka urn z twarzami, pochodzenia etruskiego; z czego wnosi Sadowski, że G. leżał nad drogą ze starożytnej siedziby Oschii do rz. Łobżonki. *M. St.*

Gościeradz, niem. *Goscheritz*, folw. do W. Klińcza, pow. kościerski. Parafia i poczta w Kościerzynie, szkoła w Klińczu.

Gościeszyn 1.), dom. i gm., pow. babimoski, 3932 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Zdrogowo; 16 dm., 357 mk., wszyscy kat., 65 analf. Kościół paraf. katol. należy do dek. grodziskiego. Poczta w Wolsztynie o 6 kil., st. kolei żel. Opalenica o 25 kil. Własność teraz hr. Mielżyńskiego; w dawniejszych wiekach Ossowskich, Żegoskich, Radomickich, Malczewskich, a w pierwszej połowie wieku bieżącego Koczorowskich. Kościół teraźniejszy murowany stoi dopiero od r. 1778, wystawiony staraniem Ludwiki Malczewskiej, kasztelanowej santockiej i syna jej Józefa Malczewskiego, starosty dembińskiego, ówczesnych dziedziców. Do parafii gośc. należał jeszcze kościół w Rostarzewie. O 2 i pół kil. na połud. od wsi ponad błotami oberskiemi znajduje się szaniec szwedzki. 2.) **G.**, wś i gm., pow. mogilnicki, 47 dm., 432 mk., 54 ew., 378 kat., 164 analf. Folw. 782 mr. rozl. należy do Garczyńskiego. Kościół paraf. kat. należy do dek. rogowskiego. Ajentura pocztowa na miejscu; poczta listowa do Rogowa, st. kolei żel. Trzemeszno (Tremessen) o 12 kil. *M. St.*

Gościeszynek, wś, pow. mogilnicki, 11 dm., 107 mk., 6 ew., 101 kat., 39 analf. Poczta w Gościeszynie o 3 kil., st. kolei żel. Trzemeszno o 13 kil.

Gościewicze, wieś i folw., pow. łukowski, gm. Miastków, par. Borowie. Liczy 7 dm., 83 mieszk.

Gościęcin, wś rząd. w pobliżu Pilicy, pow. włoszczowski, gm. i par. Kurzelów. Młyn wodny. W 1827 r. było tu 27 dm. i 192 mk.

Gościęcin, ob. *Koscięcin*.

Gościłowce, wieś włośc. nad rz. Lebiodką, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 24 w. od Szczuczyna, 16 dm., 112 mk. (1866).

Gościłowo 1.), wieś, pow. witebski, 1160 dzies. rozl., własność W. Arenheima. 2.) **G.**, wś, pow. newelski, 1810 dz. rozl., własność Józefa Bujnickiego. *Fr. Gl.*

Gościły, wś włośc., pow. wilejski, o 46 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy drodze pocztowej z Mołodeczna do gran. pow. mińskiego, 5 dm., 39 mk.

Gościmin 1.) **wielki**, wś nad rz. Soną, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 18 w. od Płońska, 4 dm., 60 mk. Roku 1827 miał 15 dm., 140 mk. Dobra G. Wielki lit. AB składają się z folw. G. i nowo erygującego się folw. Nowiny, tudzież wsi G., Karolinów i Gucin. Rozl. wynosi m. 1189, grunta orne i ogrody m. 674, łąk m. 154, lasu m. 317, nieużytki i place m. 44; bud. mur. 3, drew. 21. Gorzelnia wyrabiająca okowity około 37000 garncy, pokłady torfu i szlamu. Wś G. osad 25, gruntu m. 250; wś Karolinowo osad 28, gruntu m. 514; wś Gucin osad 15, gruntu m. 200. 2.) **G.-Zawady**, wieś nad rz. Soną, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 17 wiorst od Płońska, 5 dm., 104 mk. Folw. G.-Zawady z attynencyą Krogul i wsią Zawady. Rozl. wynosi m. 723, grunta orne i ogrody m. 380, łąk m. 19, past. m. 6, lasu m. 300, nieużytki i pla-

ce m. 18; bud. mur. 1, drew. 3. Wieś Zawady osad 10, gruntu m. 10. 3.) **G.** starawieś. wś włośc., pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 17 w. od Płońska, 7 dm., 87 mk., 28 mr. gruntu. 4.) **G.**, kol., pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 16 w. od Płońska, 6 dm., 99 mk., 22 mórg gruntu.

Gościmowice, wieś, pow. piotrkowski, gm. Podolin, par. Srocko. W 1827 r. było tu 45 dm., 324 mk.

Gościna, mała wieś w zach. stronie pow. bobrujskiego, niedaleko drogi wiodącej do Hłuska z prawej strony; miejscowość poleska, głucha, ma 8 osad. *Al. Jel.*

Gościńczyce, ob. *Gościeńczyce.*

Gościńczyk, os., pow. słupecki, gm. Budzisław Kościelny, par. Ostrowite.

Gościniec 1.), os. nad jez. Czarnem, pow. włodawski, gm. Tyśmienica, par. Ostrów. Liczy 3 dm., 15 mk. i 6 mr. ziemi. 2.) **G.**, ob. *Drozdówka.*

Gosciniec, nazwa wielu karczem, jak w całej Polsce, tak i w W. Księs. Pozn. Tak np. *G. borowy*, niem. *Eichkrug* lub *Sitzenkrug* w pow. międzyrzeckim; *G. graniczny*, niem. *Kreutz* w pow. babimoskim i *G. nowy*, niem. *Grünthal*, w pow. międzyrzeckim.

Gościniec, niem. *Goszinitz*, posiadłość z karczmą, pow. chełmiński, na bitym trakcie chełmińsko-toruńskim, $^1/_8$ mili od Chełmna, tuż przy wsi Brzozowie. Bywa zwiedzaną przez mieszczan z Chełmna. Przed kasatą klasztorów należała ta posiadłość do pp. benedyktynek w Chełmnie, r. 1761 pobierał ztąd klasztor dochodu zł. 86. Parafia, szkoła, poczta Chełmno. Obszaru ziemi obejmuje mr. 150, bud. 10, dm. mieszk. 3; katol. 14, ewang. 23.

Gościniec, młyn, pow. pszczyński, należy do dóbr Kopciowice.

Gościnna, wieś i folw., pow. piotrkowski, gm. Gorzkowice, par. Rosprza. W 1827 r. było tu 18 dm., 113 mk. Folw. G., od Gorzkowic w. 3. Rozl, wynosi m. 542, grunta orne i ogrody m. 312, łąk m. 67, past. m. 39, lasu m. 94, zarośli m. 9, nieużytki i place m. 20; bud. mur. 3, drew. 11, płodozmian 10-polowy. Pokłady torfu, rzeczka Luciąża przepływa i dr. żel. przechodzi. Wieś G. osad 20, gruntu m. 130.

Gościno, niem. *Goschin.* w dokumentach r. 1292 *Gossino*, r. 1400 *Goschino*, *Goscino*, 1425 *Goschyno*, szlach. wś włośc., pow. wejherowski, na bitym trakcie z Gdańska do Żarnówca. Obejmuje młyn 1, posiadł. gbur. 17, zagrodn. 4, włók 51; katol. 48, ewang. 264, dom. mieszk. 32. Parafia Żarnowiec, szkoła Łętowice, poczta Krokowo. Odległość od Wejherowa 3$^1/_4$ mili. G. należy do najstarszych osad na Pomorzu. Zachodzi pierwszy raz w dokumentach r. 1292, kiedy umarł dotychczasowy posiadacz Hanns von Orsow, a książę Mestwin II podarował tę wieś wraz z 38 włókami błota między klasztorem żarnowskim a błotem karwieńskiem (Karwenbruch) szlachetnemu Gniewomirowi z Krokowa. R. 1400 ma jeszcze stare prawo pomorsko-polskie i płaci podatek od krowy, kozy i świni; czynszu dawała 2 marki, na wyprawy wojenne dostawiała krzyżakom cała wieś 1-go zbrojnego żołnierza. R. 1425 komtur gdański Konrad von Baldersheim pozwala Mestwinowi z Krokowa zaniechać wieś swoję Wysokę i przyłączyć rolę w części do Krokowa, w części do Gościna. R. 1453 także komtur gdański Mikołaj Poster zwalnia Jerzego von Wickerode z czynszu, jaki miał płacić ze wsi swojej Gościno i innych; zapewne chciał go przez to zdobyć na wojnę przeciwko Polsce. Dotąd jeszcze zachowała się ta wieś w ręku prastarej pomorskiej rodziny hr. Krokowskich; teraz od reformacyi zlutrzeni i zniemczeni zowią się: von Krockow-Wickerode. Mieszkańcy są oddawna sami tylko włościanie. *Kś. F.*

Gościszka, wś, pow. mławski, gm. i par. Zielona. W 1827 r. było tu 30 dm., 310 mk., obecnie liczy 90 dm., 418 mk., 2928 mr. obszaru, w tem 1477 ornej, 1451 włośc. Folw. G. z attynencyami: Przyspa lit. L., Struszewo lit. C i Marszewnica lit. L, tudzież z wsią G.; rozl. wynosi mr. 2104, grunta orne i ogrody mr. 962, łąk mr. 174, pastwisk mr. 50, lasu mr. 877, nieużytki i place mr. 37. Bud. mur. 2, drewn. 17, młyn deptak. Wieś G. osad 54, gruntu mr. 883. Folwark ten uległ zmniejszeniu około 700 mr. w skutek utworzenia się dwóch folwarków oddzielnych. Folw. G lit. A. rozl. wynosi mr. 286, grunta orne i ogrody m. 218, łąk mr. 49, pastwisk mr. 11, nieużytki i place mr. 8. Bud. mur. 1, drewn. 7; folw. ten powstał w r. 1874 z oddzielenia od dóbr Gościszka. Folw. G. lit. B. rozl. wynosi mr. 494, grunta orne i ogrody mr. 380, łąk mr. 1, lasu mr. 104, nieużytki i place mr. 9. Bud. drewn. 4, płodozmian 4-polowy, pokłady kamienia wapiennego; i ten folw. powstał z oddzielenia od dóbr G.

Gościszowice, ob. *Goszczewice* i *Hostiszowice.*

Gosda (niem.), ob. *Gozd* i *Góźdź.*

Gosie 1.) wieś, pow. makowski, gm. Sielc, par. Rożan. W 1827 r. było tu 7 dm., 52 mk. 2.) **G.**, okolica szlachecka w dawnej ziemi łomżyńskiej, starożytne gniazdo Gosiewskich. W obrębie jej leżą obecnie wsie: G.-duże, G.-otole, G.-leśnica i G.-wybrany, pow. łomżyński, gm. Zambrowo, par. Kołaki. W 1827 r. istniały jeszcze G.-sokola łąka. Obecnie G.-wybrany leżą w gminie Puchały. W 1827 r. G.-leśnica liczyły 13 dm., 103 mieszk., G.-otole 4 dm., 40 mk., G.-sokola łąka 21 dm., 120 mk. a G.-wybrany 11 dm., 97 mk. Zapewne dzisiejsze G.-duże są jedno i to samo co dawniejsze G.-sokola łąka. Folw. Gosie

wybrany z wsią t. n. nabyty w roku 1872 za rs. 17397. Rozl. wynosi mr. 489, grunta orne i ogrody mr. 307, łąk mr. 88, pastwisk mr. 6, lasu mr. 63, nieużytki i place mr. 11. Budow. murow. 2, drewn. 8, płodozmian 13-polowy. Wieś Gosie-Wybrany osad 14, gruntu morg. 20.

Gosiecino, ob. *Gościcin.*

Gosieradz, niem. *Goscheritz*, ob. *Gościeradz.*

Gosin, ob. *Goszyn.*

Goski 1.) okolica szlachecka w dawnej ziemi łomżyńskiej, gniazdo Gosków, mieści w swym obrębie wsie: G.-boruty, G.-pełki, G.-duże, G.-obrębskie, G.-tarnowo, wszystkie w powiecie ostrowskim, gm. Warchoły, par. Rossochate. W 1827 r. G.-pełki miały 9 dm., 48 mk., obecnie 13 dm., 62 mk.; G.-duże 9 dm., 47 mk., obecnie 9 dm., 55 mk.; G.-tarnowo liczą teraz 16 dm., 96 mk. 2.) **G.**-witnice, wś szlach. nad rz. Ruż, pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski. 3.) **G.**-wąsosze, wś i folw., pow. przasnyski, gm. Krzynowłoga Wielka, par. Krzynowłoga Mała. W 1827 roku było tu 10 dm., 65 mk. Folw. Goski-Wąsosze z wsią t. n., podług opisu z r. 1868 rozl. folw. wynosi morg. 120, grunta orne i ogrody mr. 96, łąk mr. 5, pastwisk 10 mr., lasu mr. 2, zarośli mr. 6, nieużytki i place mr. 2. Wieś Goski-Wąsosze osad 14, gruntu mr. 144.

Goslau (niem.), ob. *Gosław.*

Goslawitz (niem.), ob. *Gosławice.*

Goślice, wś, pow. płocki, gm. Kleniewo, par. Ciachcin. Leży o 10 w. od Płocka. Są tu starożytne okopy i ślady cmentarzyska (ob. W. Gawarecki, Pam. płocki str. 31). W 1827 roku liczono tu 12 dom. i 213 mk., obecnie 14 dm., 312 mk. Karczma i browar. Folw. G. z wsią G., Ciachcin i Dezertą Gośliczki, rozl. wynosi mr. 721; grunta orne i ogrody m. 582, łąk mr. 62, pastwisk mr. 20, wody mr. 2, lasu mr. 37, nieużytki i place mr. 18. Budowli murow. 8, drew. 21, płodozmian 13-polowy; wieś G. osad 25, gruntu mr. 25; wś Ciachcin osad 26, gruntu mr. 79; wś Dezerta Gośliczki osad 9, gruntu mr. 185. *Br. Ch.*

Goślin, ob. *Goźlin.*

Goślina Długa, niem. *Langgoslin*, wś, pow. obornicki, w okolicy płaskiej, leśnej; ziemia żytnia z łąkami torfiastemi, nad gościńcem prowadzącym z Poznania przez Rogoźno, Wągrowiec do Bydgoszczy, o 27 kil. od Poznania; 4 miejsc.: 1) G. Dł.; 2) folw. Eckstelle; 280 mr. rozl.; poczta w Murowanej Goślinie o 5 kil. Własność Napoleona Tafelskiego; 3) młyn Tuczno; 4) olędry Kozaki (Kosakenhauland); 13 dm., 154 mk., 48 ew., 106 kat., 46 analf. Urząd pocztowy i st. telegraficzna trzeciej klasy, poczta osobowa z Poznania przez Goślinę Długą do Wągrówca, poczta listowa do Skoków (Schokken); st. kol. żel. Rogoźno (Rogasen) o 15 kil. W pobliżu nadleśnictwo Eckstelle 15772 mr. rozl. 2.) **G.**-długa, dom., pow. obornicki, 2493 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G. Dł.; 2) folw. Laskoń: 12 dm., 198 mk., 64 ew., 134 kat., 64 analf., 3 gorzelnie, cegielnia. Paraf. kościół dekan. rogozińskiego. Wś była dawniej szlachecką, w r. 1621 nabyły ją pp. benedyktynki poznańskie. Kto kościół fundował, niewiadomo. *M. St.*

Goślina (Murowana), ob. *Murowana Goślina.*

Goślinka 1.) wś, pow. obornicki, 6 dm., 72 mk., 36 ew., 36 kat., 25 analf. Poczta w Murowanej Goślinie o 1 kil.; st. kol. żel. w Poznaniu o 21 kil. 2.) **G.**, dom., pow. obornicki, 4 dm., 51 mk., 25 ew., 26 kat., 17 analf.; należy do dóbr „Piła".

Goślinki, małe i duże, wś, pow. rawski, gm. Maryanów, par. Biała. W 1827 r. było tu 16 dm. i 111 mk.

Goślinowo, wś, pow. gnieźnieński, 15 dm., 92 mieszk., 10 ewang., 82 katol., 31 analf. Najbliższa poczta i stacya kolei żelaznej w Gnieźnie.

Gośliny 1.) folw., pow. rawski, gm. Stara wieś, par. Biała. W 1827 roku było tu 9 dm. i 71 mk. Rozl. wynosi mr. 402, grunta orne i ogrody mr. 298, łąk mr. 5, pastwisk mr. 5, lasu mr. 83, nieużytki i place mr. 11. Bud. drewn. 20. Folw. ten w r. 1879 oddzielony został od dóbr Starawieś. 2.) **G.**, ob. *Szumanie.*

Goślub, wś i folw. nad Bzurą, pow. łęczycki, gm. Balków, par. Piątek. W 1827 r. było tu 26 dm. i 280 mk. Folw. G., własność G. Trzaskowskiego, z wsią t. n.; rozl. wynosi mr. 1721, grunta orne i ogrody mr. 874, łąk mr. 414, pastwisk mr. 69, lasu mr. 319, nieużytki i place mr. 46. Bud. mur. 15, drewn. 12, płodozmian 4 i 11-polowy, pokłady torfu i margla. Wieś G. osad 50, gruntu mr. 158.

Gosław, niem. *Goszlau*, w r. 1406 *Gossilwicz*, wś i dobra, pow. kluczborski, par. Dobiercice, o 2 mile od Kluczborka, o 0.9 mil od Byczyny. Dobra należą do majoratu Turowa i obejmują 1470 mr. rozl, z folwarkiem Rybnik. Są tu kopalnie rudy żel., odstawianej do pieców w Paliwodzie. Do G. należy też dominium Nasale część I. Wś G. ma 15 osad, 126 mr. rozl. *F. S.*

Gosławice 1.) wś i folw., niedaleko rzeki Mrogi, pow. łowicki, gm. Bielawy, par. Waliszew, o 23 w. od Łowicza, o 2 w. od Waliszewa. W 1827 r. było tu 20 dm., 233 mk. W r. 1879 domów włościańskich 13 i 8 dworskich; katolików 210. W 1867 własność prywatna Nakwaskiego Anatolego. Folwark mr. 1296. W pastwiskach 188, w lasach 118, w zaroślach 4, w nieużytkach 109. W 1881 r. ziemi włościan. mr. 150, osad 23. W 1864 osad 24,

ludność 236. W 1520 przy opisie dóbr Bielawskich wspomniany jest Wincenty Paschek (Pasek) a w 1528 Andrzej Pasek z Gosławic. 2.) **G.**, wś i folw., pow. gostyński, gm. i par. Pacyna, o 7 w. od Gombina. W 1827 r. liczono tu 10 dm. i 93 mk., obecnie ma 24 dm., 312 mk., 720 morg. ziemi folwarcznej i 63 włośc. Folw. G. nosi też nazwę Podczachy lub Dubielice. Do G. należy wieś Anatolin osad 17, gruntu mr. 402. 3.) **G.**, wś i folw., pow kutnowski, gm. Plecka Dąbrowa, parafia Sobota. Leży o 5 w. od Soboty. W 1827 r. było tu 10 dm., 79 mk., obecnie ma 237 mk., 12 dm., 21 osad; 52 mr. ziemi włośc., 219 m. ziemi dworskiej. 4.) **G.**, wieś, pow. nieszawski, gm. Sędzin, par. Siniarzew; obecnie własność Józefa Trzebińskiego. Ogólna rozległość gruntów dominialnych wynosi 780 mr. nowop., w tem grutu ornego morgów 535, łąk mr. 152 i 54 morgów lasu brzozowego. Klasa ziemi pszenna, role wymarglowane, rozdzielone na jedenaście pól płodozmiennych. Odległość od miasta Nieszawy wiorst 14 i takaż odległość od Aleksandrowa pogranicznego. Dobra te oprócz zboża produkują i wełnę z kilkuset owiec rasy poprawnej. Pod względem topograficznym położenie G. jest jednostajnie płaskie; śród tej płaszczyzny biegnie wieś z kilkunastu chałup przy drodze, a obok po nad stawem dźwiga się piękny piętrowy pałac mur., już w ostatniem dziesięcioleciu wyst. na miejsce dawnego modrzewiowego dworu, zamienionego dziś na budynek folwarczny. Uwłaszczono tu 26 morgami i 110 prętami, 21 gospodarzy. Kwestya służebności dotąd niezałatwiona. Stan włościan względnie zamożny. Właściciel G. skasował tu karczmę. R. 1827 G. miały 16 dm., 135 mk. 5.) **G.**, wś, pow. koniński, gm. i par. Gosławice. Leży przy szosie z Konina do Sleszyna prowadzącej, nad jeziorem Gosławskiem, na północ Konina, w odległości wiorst 8; powierzchni 2907 m. m. n. p., grunt przeważnie żytni klasy II; mała ilość łąk i bogate pokłady torfu, który eksploatuje się tylko na własną potrzebę; ludności: m. 346, k. 435, razem 781; porządnie zabudowana, przeważnie murowanemi budynkami; posiada zamek starożytny, podobno z czasów Kazimierza Wielkiego, w którym obecnie mieszczą się składy a w części mieszkania oficyalistów dworskich; gospodarstwo rolne i chów inwentarza i koni prawdziwie wzorowe, zasługuje na uwagę (podniósł je wysoko były rządca tych dóbr Fidler przed r. 1860); jest tu młyn parowy i duża takaż gorzelnia ze stałą maszyną parową, dwie lokomobile używane do kopania torfu, młócenia i innych posług gospodarczych. Gorzelnia jedna z największych w okolicy wydała w 1878 r. 2,535,223% okowity. Budynek w którym się mieści wzniesiony został na gruzach starego zamku, podobno jeszcze z czasów Bolesława Chrobrego (por. *Gopło*, tom II, 685); szkoła elementarna katolicka, urząd gminy Gosławice i kościół parafialny katolicki, murowany w kształcie krzyża, ze sklepieniem wewnątrz, wspartem pośrodku na jednym filarze murowanym. Według wizyty generalnej Józefata Murzynowskiego kanonika metropolitalnego gnieźnieńskiego, d. 23 listopada 1792 notowanej, kościół erygowany został przez Andrzeja de Bnin Lubrańskiego biskupa poznańskiego 1444 r.; później za czasów Konstantego Lubrańskiego, dziedzica dóbr G. 1660 r. powoli wszystko ruinie uległo, a w parafii gosławskiej posługę duchowną pełnili proboszcze sąsiednich parafij aż do roku 1755, w którym to roku nowy dziedzic majątku i kolator Józef Łącki, podkomorzy brzesko-kujawski, na nowo probostwo uposażył, a następca jego Melchior hr. Łącki w 1801 r. kościół odrestaurował, fundusze pomnożył i proboszcza obsadził; około roku 1819 właścicielami w mowie będącego majątku zostali hr. Kwileccy, którzy, o kościele mając ciągłe staranie, plebanią murowaną nową wystawili i kościół z nowa wyrestaurowali. Parafia składa się z następujących wsi: Gosławice, Maliniec, Sulanki, Marantów, Stara Gorzelnia, Pątnów, Łężyn, Wola, Posada, Włodzimirów, Olesin, Wieruszew i Kontrowers; ludność parafii wynosi 2162 dusz. Do dóbr G. należą następujące folwarki: Sulanki, Wola Podłężna v. Wólka, Licheń stary, Licheń obora, Pątnów, Pogoń, Wygoda, Gać, Niesłusz, Anielewo, Stara Gorzelnia, Maleniec, Marantów, Grąblin i Bylew, które równie jak wieś G. pod względem uprawy roli, chowu inwentarza i koni za wzór służyć mogą. G., nabyte w r. 1871 przez Mieczysława hr. Kwileckiego w drodze spadku za rs. 311294. Rozl. dominialna wynosi mr. 11881; folw. Gosławice grunta orne i ogrody morg. 379, łąk mr. 422, pastwisk mr. 456, wody m. 352, lasu mr. 980, nieużytki i place mr. 45; razem mr. 2634. Bud. murow. 25, drewn. 18; płodozmian 16-polowy. Fol. Stara Gorzelnia grunta orne i ogrody mr. 91, łąk 17, nieużytki i place mr. 1; razem mr. 109. Bud. mur. 3, drewn. 1, płodozmian 5-polowy. Folw. Maliniec grunta orne i ogrody mr. 599, łąk mr. 213, pastwisk mr. 2, nieużytki i place mr. 23, razem mr. 837. Bud. mur. 17, drewn. 24, płodozmian 12-polowy. Folw. Sulanki grunta orne i ogrody mr. 258, łąk mr. 34, pastwisk mr. 3, nieużytki i place mr. 11, razem morg. 306. Bud. mur. 1, drewn. 2, płodozmian 9-polowy. Folw. Marantów grunta orne i ogrody mr. 590, łąk mr. 19, pastwisk mr. 8, nieużytki i place mr. 20, razem mr. 638. Budow. mur. 5, drew. 3, płodozmian 14-polowy. Folw. Wola Podłężna grunta orne i ogrody mr. 300,

łąk mr. 258, pastwisk mr. 48, lasu mr. 694, nieużytki i place mr. 87, razem morg. 1387. Bud. mur. 5, drew. 13, płodozmian 10-polowy. Folw. Rudzica grunta orne i ogrody mr. 239, łąk mr. 61, pastwisk mr. 9, nieużytki i place mor. 15, razem morg. 324. Budow. drew. 18, płodozmian 9-polowy. Folw. Obora grunta orne i ogrody mr. 117, łąk mr. 53, pastwisk m. 78, nieużytki i place mr. 5, razem mr. 253. Bud. mur. 1, drew. 1, płodozmian 5-polowy. Folw. Grąblin grunta orne i ogrody mr. 577, łąk mr. 515, pastwisk mr. 157, lasu mr. 517, nieużytki i place morg. 63, razem morg. 1829. Budow. mur. 5, drewn. 11, płodozmian 10 i 6-polowy. Folw. Licheń grunta orne i ogrody mr. 391, łąk morg. 315, pastwisk morg. 171, wody mr. 217, lasu mr. 1752, nieużytki i place mr. 59, razem mr. 2906. Budow. murow 13, drew. 22, płodozmian 11-polowy. Folw. Bylewo grunta orne i ogrody mr. 183, łąk m. 62, pastwisk mr. 118, nieużytki i place mor. 11, razem mr. 374. Budowli drew. 8, płodozmian 9 polowy. Z ogólnej przestrzeni w dobrach G. 4193 morgów zajmują lasy pielęgnowane z prawdziwie ojcowską pieczołowitością; gospodarstwo leśne od dawna zaprowadzone, przestrzenie po wyciętych porębach corocznie są z największą starannością zasadzane młodemi wysadkami, wyhodowanemi w umyślnie urządzonych na ten cel szkółkach, z uwzględnieniem gatunku drzewa stosownie do gleby, na której sadzenie ma miejsce; dla zaoszczędzenia lasu wszystkie ogniska w całych dobrach, tak zakładów fabrycznych jak i mieszkań, torfem są opalane. Prawa polowania ściśle są przestrzegane, skutkiem czego znajduje się tu obfitość zwierza. Trzy obszerne jeziora: Gosławskie, Pątnowskie i Licheńskie, zajmujące powierzchni 1200 morgów, obfitują w ryby, połów których jednak, skutkiem znacznej głębokości jezior, wielce jest utrudniony i tylko w zimie z powodzeniem się odbywa. Jeziora, o których mowa, łączą się na północ z jeziorem mikorzyńskiem, to ostatnie z jeziorem ślesińskiem, wreszcie postępując ciągle na północ po kilku wiorstowej przerwie mamy jezioro Łuszczewskie, połączone z jeziorem Gopłem; w kierunku zaś południowym jezioro Pątnowskie połączone jest kanałem tak zwanym morzysławskim z rzeką Wartą; kanał ten 8 w. długi, 3 sążnie szeroki i około 2 stóp głęboki, wykopany za rządu pruskiego, obecnie zarosły, prawie w całej długości przechodzi przez terytoryum dóbr G. i służy nawet w obecnym stanie do spławu drzewa budulcowego zbijanego w niewielkie tratwy, drzewa opałowego, smoły, zboża i t. p. miejscowych produktów, przewożonych na niewielkich statkach, scyllami zwanych. Nie ulega żadnej wątpliwości, że powyżej wspomniane jeziora kiedyś były z sobą połączone i stanowiły jeden system wód, i tylko skutkiem obniżenia horyzontu wód w Gople i w jeziorze Pątnowskiem, utworzyła się przerwa pomiędzy jeziorami Ślesińskiem i Łuszczewskiem. Miejsce gdzie była wś G. i grun. plebana są zalane dziś wodą, równie jak droga wiodąca z zamku do Konina, której śladem jest figura św. Jana, wynurzająca się czasami z wody. Z uwagi że otworzenie drogi wodnej, łączącej rz. Wartę pod Koninem za pomocą systemu jezior, rzeki Noteć i kanału bydgoskiego z rzeką Wisłą, zwłaszcza po uregulowaniu rzeki Warty od Sieradza, miałoby wielkie znaczenie dla handlu i przemysłu; spodziewać się należy, że takowe w niedalekiej przyszłości uskutecznionem zostanie, tembardziej że stosunkowo niewielkich wymaga nakładów. Wszystkie drogi w pomienionych dobrach szerokie, proste, wysadzone drzewami, niektóre owocowemi, przyjemny sprawiają widok a właścicielowi przynoszą pożytek, wypuszczają się bowiem sadowym corocznie w dzierżawę. Doktór płatny przez właściciela, udziela wszystkim mieszkańcom dóbr porady lekaskiej, a apteka wydaje, na rachunek dominium, lekarstwa. Słowem na każdym kroku spotyka się dowody obywatelskości, umiejętnej pracy i starania o dobro sąsiadów-włościan, co nie mogło bez wpływu pozostać na takowych, i dla tego też włościanie tutejsi posiadają ładny inwentarz, staranniej uprawiają rolę, są pracowitsi a tem samem cieszą się względnie dobrobytem. Gmina G. w środkowej części powiatu konińskiego, nieco na północ położona, graniczy: na północ z gminą Sławoszewek, na południe z rzeką Wartą, na wschód z gminą Kramsk i powiatem kolskim, na zachód z gminą Golina i gminą Kazimierz powiatu słupeckiego. Gm. G. przedstawia wzniesioną równinę, zniżającą się ku wschodniej i południowej stronie, z gruntem szczerkowatym o podłożu gliniastem; zachodnia tylko część obfituje w błotniste pastwiska, łąki i bogate pokłady torfu, północna zaś w jeziora, cała zaś gmina w znaczną ilość lasów; przez środek gminy w kierunku z południa ku północy biegnie szosa z Konina do Ślesina, w południowej zaś części od wschodu na zachód szosa poznańska. Powierzchnia całej gminy wynosi 25505 m. m. n. p., z której pod pługiem 12444 m., lasów 4209 m., resztę ześ obejmują: wody, łąki, pastwiska, ogrody, nieużytki, drogi i t. p. Ludność gminy przeważnie katolicka wynosi 8556 głów, z której ewangelików 1553, żydów 12. W gminie znajdują się 3 kościoły parafialne katolickie, 1 kaplica opustoszała, 2 szkoły elementarne ogólne, 2 szkoły ewangelickie tak zwane kantoraty z domami modlitwy, maleniecki sąd gminny we wsi Czarków, 2 gorzelnie, z któ-

rych jedna duża parowa, 1 młyn parowy, 2 młyny wodne, kilka wiatraków, 3 cegielnie, 1 fabryka machin i narzędzi rolniczych, 1 fabryka kuf czyli beczek do okowity. Do dóbr G. zaliczają się wsie: wieś G. osad 35, gruntu mr. 273; wś Maliniec osad 45, gruntu morg. 92; wś Wola Podłężna osad 46, gruntu mr. 197; wś Wiązowo osad 147, gruntn mr. 463; wś Anielew osad 21, gruntu mor. 178; wieś Lutnia osad 42, gruntu mr. 423; wś Licheń Stary osad 34, gruntu mr. 52; wś Trzyborki osad 71, gruntu mr. 283; wś Grójec osad 15, gruntu mr. 432; wś Izabelin osad 56, gruntu mr. 321; wś Helenów osad 72, gruntu mor. 721; wś Pogoń osad 12, gruntu mr. 252; wś Niesłusz osad 24, gruntu mr. 337; wś Posiołek Gaj osad 5, gruntu mr. 12; wś Grąblin osad 35, gruntu mr. 76; wś Sulanki osad 12, gruntu mr. 72: wś Bylewo osad 24, gruntu mr, 177; wś Posiołek Gać osad 2, gruntu mr. 8; wś Licheń Nowy osad 21, gruntu mr. 324; wieś Rudzice osad 10, gruntu morgów 66. 6.) **G.**, wś, pow. noworadomski, gm. Gosławice, par. Dmenin. Leży na lewo od drogi z Radomska do Przedborza, o 9 w. od Radomska. W 1827 r. było tu 24 dm. i 293 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. IV w Nowo Radomsku, liczy 9516 mr. obszaru i 2500 mk. Dobra G. składają się z folw. G. i Widawka, tudzież wsi G., Zabłocie, Widawka i Kuźnica. Rozl. wynosi mr. 1705; fol. Gosławice grunta orne i ogrody mr. 349, łąk mr. 253, pastwisk mr. 112, wody mr. 17, nieużytki i place mr. 23, razem mr. 754. Bud. mur. 2, drewn 12, płodozmian 9-polowy. Folw. Widawka grunta orne i ogrody mr. 214, łąk mr. 23, pastwisk mr. 49, wody mr. 17, lasu mr. 634, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 951. Budow. drew. 8, dwa młyny, stawy, pokłady wapna, torfu i marglu. Wś G. osad 39, gruntu mr. 285; wś Zabłocie osad 4, gruntu mr. 48; wś Widawka osad 18, gruntu mr. 138; wś Kuźnica osad 11, gruntu mr. 197. *J. Chor.*, *Br. Ch.*

Gosławice, przys. Wierzchosławic, na lewym brz. Dunajca, pow. tarnowski. *Mac.*

Gosławice, niem. *Goslawitz* 1.), wieś, pow. opolski, par. Opole, o 0·4 mili od Opola, ma 4805 m. rozl., 96 osad, szkołę katolicką i na płn. od wsi, przy szosie opolsko-olesińskiej, osadę Wichula. 2.) **G.**, wieś, pow. lubliniecki, par. Dobrydzień, o 2 mile na zachód od Lublińca, przy szosie lubliniecko-dobrodzieńskiej, ma 30 osad, 1137 m. rozl.

Gosławska Wola, wieś, pow. łowicki, gm. Bielawy, par. Waliszew, osad 16, gruntu mr. 153.

Gosławskie lub *Gosławickie*, jez., ob. *Gosławice*, pow. koniński.

Gośniewice 1.) 1-a i 2-a część, wś, nad rz. Czarną, pow. grójecki, gm. Nowawieś, parafia Warka. W 1827 r. było tu 20 dm., 150 mk. Folw. G. lit. A z wsiami: G. lit. A, G. lit. B., Prusy, Hornigi, Michalczew i Lipie, od Warki w. 6. Rozl. wynosi m. 597, grunta orne i ogrody m. 356, łąk m. 13, lasu m. 217, nieużytki i place m. 31, bud. mur. 1, drew. 8. Wiatrak. Wieś G. lit. A osad 12, gruntu m. 17; wieś G. lit. B osad 13, gruntu m. 37; wieś Prusy osad 12, gruntu m. 247; wieś Hornigi osad 14, gruntu m. 322; wś Michalczew osad 18, gruntu m. 396; wś Lipie osad 2, gruntu m. 83. Folw. G. lit. B. rozl. wynosi m. 402, grunta orne i ogrody m. 239, łąk m. 11, past. m. 2, lasu m. 135, nieużytki i place m. 15, bud. drew. 18, płodozmian 10-polowy. Folw. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Gośniewice lit. A. 2.) **G.**, wś, pow. grójecki, gm. i par. Jasieniec. W 1827 r. było tu 14 dm., 145 mk. Fol. G.-Hołdaki z wsią t. n. od Grójca w. 9, od Jasieńca w. 2. Rozl. wynosi m. 806, grunta orne i ogrody m. 699, łąk m. 83, wody m. 3, lasu m. 12, nieużytki i place m. 9, bud. drew. 11. Wieś G.-Hołdaki osad 23, gruntu m. 266.

Gosówka, ob. *Gąsówka*.

Gospodarz, wś rządowa, pow. łódzki, gm. Gospodarz, par. Rzgów. Leży przy drodze bitej z Pabianic do Rzgowa. W 1827 r. było tu 6 dm., 71 mk. Dobra G. klucz podług opisu z r. 1840 oddzielone zostały od dóbr rządowych Pabianice i składały się z folw. G.; młynów: Rydzyn, G., Cyryszyn i wsi: G., Guzów, Prawda, Kalinko, kolonii Modlica i Starowa góra. Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w Rzgowie, st. poczt. w Pabianicach, urząd gminny w Rzgowie. Liczy 10468 mr. obszaru, 4066 mk. W gminie znajdują się 2 szkoły początkowe, olejarnia, smolarnia, kopalnia torfu, cegielnia, 4 młyny wodne i 5 wiatraków.

Gosprzydowa (z Pisarzówką i Ratoskami), wś nad Uszwicą w pow. brzeskim, ma par. rz. kat., jest położona w pobliżu drogi krajowej słotwińsko-sądeckiej i jest oddalona od urzędu poczt. w Tymowy o 4 kil. Położenie pagórkowate i lesiste, gleba rędzinowa, urodzajna, ale wymagająca dobrej i pracowitej uprawy. Kościół drewniany zbudowany około r. 1440, posiada metryki od r. 1683. G. ma szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 498 zł. wa. Ludności rzym. kat. 620 i 25 żydów. Większa pos. (Zdzisław Sulima Włodek) wynosi 496 m. n. a. roli, 49 m. łąk i ogr., 26 m. pastw. i 473 m. lasu; mniejsza pos. 513 m. roli, 69 m. ogr. i łąk, 39 m. past. i 221 m. lasu. *Mac.*

Gossentin (niem.), ob. *Gościcin*.

Gossilwicz, ob. *Gosław*.

Gossino, ob. *Gościno*.

Gost, *Gostek*, *Gość*, *Gości*-*sław*, *Gościej*, rozmaite formy dawnego imienia, stanowią źródłosłów nazw: Goszcza, Gostków, Goszczyn, Gostyń, Gościęcin, Gościejewo. *Br. Ch.*

Gostalin, ob. *Gostolin.*

Gostąbka 1.), folw., pow. mogilnicki, należy do młyna i gm. Lubcz, 2 dm., 32 mk. Poczta w Rogowie; najbliższa stacya kolei żel. w Gnieźnie. 2.) **G.**, osada, pow. gnieźnieński, należy do gm. Pustachowa, 1 dom, 22 mk. Najbliższa poczta i st. kolei żel. w Gnieźnie.

Gostchorza, wś, pow. siedlecki, gm. Wiszniów, par. Zbuczyn. W 1827 r. było tu 21 dm. i 133 mk.; obecnie liczy 21 dm., 164 mk., 804 mr. obszaru.

Gostcza, ob. *Goszcza.*

Gostery, wieś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Piski. W 1827 r. było tu 22 dm., 98 mk.

Gostina (niem.), według źródeł śląskich rz., lewy dopływ Wisły, mający źródło w okolicy Pszczyny, ujście niedaleko Bierunia.

Gostitz (niem.), ob. *Gościce.*

Gostiuchino, st. dr. żel. niżegrodzkiej w gub. władymirskiej.

Gostków 1.), wś, pow. łęczycki, gm. Gostków, par. Wartkowice. W 1827 r. było tu 17 dm. i 169 mk. Jest tu stacya pocztowa, odl. 14 w. od Łęczycy, przy zbiegu dwóch traktów idących z Łęczycy do Turka i Poddębic. Dobra G., własność A. Skrzyńskiego, mają 1800 m. rozl. wraz z Truskawcem. Gmina G. należy do sądu gm. okr. V w Poddębicach, liczy 13253 mr. obszaru i 4620 mk. 2.) **G.**, wieś, pow. pińczowski, gm. i par. Sancygniów. 3.) **G.**, wieś, attynencya Bliżyna, pow. konecki, gm. Bliżyn, par. Odrowąż. W 1827 r. było tu 8 dm. i 62 mk., obecnie liczy 26 dm., 125 mk., 203 mr. ziemi włośc. i 5 mr. dworsk. Są tu zakłady żelazne. 4.) **G.**, ob. *Gostkowo.*

Gostków, dobra, pow. frydlądzki, st. poczt. Schoenbruch.

Gostkówko, niem. *Kl. Gustkow,* dobra szlacheckie, pow. bytowski, na bitym trakcie bytowsko-słupskim, $^3/_4$ mili od Bytowa; parafia, poczta Bytowo, szkoła Gostkowo; katol. 8. W opisie ziemi bytowskiej z roku 1437 czytamy: „Wieś ta ma prawo chełmińskie i magdeburskie, włók jest 30, od każdej dają po korcu owsa, dostarczają jednego żołnierza na wojnę (1 dienst). R. 1607 książę szczecińsko-pomorski Franciszek, obrany biskup kamieński (luterski), wystawił nowy przywilej (Lehnbrief) na tę wieś. R. 1658 zowią się tutejsi lennicy: „Frey Pahnen aus Kl. Gustkow.“ Roku 1662 czytamy w lustracyi: „Wieś G. szlachecka. Za czasów pomorskich darował tu ktoś miejsce, na którem karczmę wystawiono, ale roli do niej nie ma, tylko te kilka mórg, co się wykarczowało w dąbieńskim lesie (Dampensche Heide).“ *Ks. F.*

Gostkowo 1.), wś i folw., pow. przasnyski, gm. Karwacz, par. Bogate, o 6 w. od Przasnysza. W 1827 r. było tu 35 dm. i 224 mk., obecnie 40 dm., 341 mk., 1128 m. gruntu, wiatrak. Dobra G. składają się z folw. G. i przyległości: Bobowo, Brzozowo, Żbiki, Gawronki i Antosy, tudzież wsi G. Podług opisu z r. 1866 rozl. folwarczna wynosi m. 816, grunta orne i ogrody m. 740, reszta w łąkach, pastwiskach i nieużytkach m. 76; bud. folw. 15. Wieś G. osad 39, gruntu m. 384. 2.) **G.**, wieś i folw. nad rz. Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Ciechanów, o 2 w. od Ciechanowa, ma 9 dm., 146 mk., 316 m. rozl. Folw. z cegielnią należy do dóbr Gołoty. 3.) **G.**, folw., pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Pałuki, o 8 w. od Ciechanowa, ma 2 dm., 27 mk., 183 m. rozl. R. 1781 miał 32 mk. 4.) **G.**, wieś i folw., nad Narwią, pow. pułtuski, gm. Obryte, par. Zambsk. W 1827 r. było tu 16 dm., 131 mk. Dobra Gostkowo-Rozdziały składają się z folwarków G., Kalinowo, Józefowo, osady Zamsk z przyległością Lassa, tudzież wsi G., Rozdziały, Józefowo, Zamsk-Zastruże i Kalinowo; od Pułtuska w. 14. Nabyte w r. 1874 za rs. 73470. Rozl. wynosi m. 2142; folw. G. grunta orne i ogrody m. 542, łąk m. 20, past. m. 55, lasu m. 561, nieużytki i place 157, razem m. 1334, bud. mur. 3, drew. 14. Fol. Kalinowo grunta orne i ogrody m. 239, pastwisk m. 2, nieużytki i place m. 13, razem m. 254, bud. mur. 1, drew. 9. Folw. Józefów grunta orne i ogrody m. 98, łąk m. 389, nieużytki i place m. 31, razem m. 518, bud. drew. 3. Osada Zamsk grunta orne i ogrody m. 14, łąk m. 11, pastw. m. 6, nieużytki i place m. 4, razem m. 35; przewóz na rzece Narwi, pokłady marglu. Wieś G. osad 32, gruntu m. 250; wś Rozdziały osad 28, gruntu m. 283; wś Józefowo osad 2, gruntu m. 4; wieś Zamsk-Zastruże osad 7, gruntu m. 47; wś Kalinowo osad 10, gruntu m. 40. 5.) **G.**, wieś i folwark, pow. ostrowski, gm. Szulborze-Koty, par. Czyżew, o 5 w. odległa od Czyżewa, nad Broczyskiem, z obszernym domem mieszkalnym i pięknym a rozległym parkiem; jest tu browar przynoszący do 600 rs. rocznie czystego dochodu. Dobra G., należące dawniej do Budziszewskich a obecnie do Małowiejskich, składają się z folw. Gostków, Dobki, Helenów, Mianówek, osady wieczysto-dzierżawnej Abramowizna, karczmy w Szulborzu i części na wsiach szlacheckich: Leśniewo, Kietlanka, Pątkówek, Leśniewko, Grądzice, Brulino-Lipskie, Ołdaki-Mazury, Żelazy-Brokowo, Pieńki-Sobótki i Pieńki-Wielkie; w ogólnej przestrzeni według pomiarów w 1861 r. mor. 1860, w tem łąk 102 mor., lasu 526, nieużytków 70 m., reszta ziemi ornej, gleby przeważnie pszennej i w wysokiej kulturze; gospodarstwo prowadzone poprawnie, budynki gospodarcze tak w głównem fundum jak i na folwarkach murowane i w doskonałym stanie. Wieś G. osad 49, gruntu m. 446 (r. 1827 było 16 dm., 180 mk.); wś Leśniewo osad 21, grun-

tu m. 247; wś Żelazy-Brokowo osad 5, gruntu m. 41. *L. Ch.*

Gostkowo 1.), wieś, pow. krobski, 38 dm., 266 mk., 44 ew., 222 kat., 61 analf. Poczta w Miejskiej Górce (Görchen) o 4 kil., st. kolei żel. Rawicz o 11 kil. 2.) **G.**, dom., pow. krobski, 1309 mr. rozl., 6 dm., 67 mk., 13 ew., 54 kat., 17 analf.

Gostkowo, wś kościelna z folw. proboszczowskim, pow. toruński, nad strugą Mokrą albo Bachą, która przez Toruń do Wisły wpływa, w równem i żyznem położeniu, około pół mili od st. kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Turznie. Obszaru ziemi obejmuje mr. 3089, budyn. 36, dom. mieszk. 16; kat. 218, ewang. 55. Kościół filialny w miejscu, szkoła i poczta Turzno (przedtem Toruń). W XVI wieku i dawniej posiadali G. Czemowie, którzy, jak przypuszczają wizyty, kościół tutejszy zapewne zbudowali. R. 1583 umarł tu Feliks Czema, który miał pomnik w starym kościele. R. 1670 jest Ernest Lichtfuss posiadacz. R. 1761 nabyli G. Toruńczanie od Czapskiego, kasztelana elbląskiego, któremu zapłacili gotówką zł. 21000; dotąd jeszcze wieś tę posiadają. O kościele pisze dyecezyalny szematyzm r. 1867: Kościół w G., tytułu Wniebowzięcia N. M. P., był przedtem parafialnym, jako filialny został przyłączony do Toruń—Papowa r. 1761, patronat mają Toruńczanie. R. 1841 kościół z gruntu odnowiony i naprawiony, został poświęcony 23-go października 1842 roku; wsie parafialne: Gostkowo, Turzno, Kamionka, Gapa, Foldząg, Tylice, Smaruj, Lipniczki i Rogowo. Przed reformacyą istniał kościół katolicki we wsi Rogowie, który zabrali innowiercy; w Turznie zaś była kaplica prywatna u państwa Jeżewskich, r. 1800 została poświęcona. O początku powstania kościoła we wsi Gostkowie krąży teraz jeszcze przechowana legenda u tamtejszego ludu (niewspominana jednak, jak zwykle, w kościelnych aktach), jak kiedyś bardzo dawnemi czasy we wsi Turznie Matka Boska się objawiła, gdzie na drzewie cudowny obraz w jasności spostrzeżono. Chcieli potem kościół wybudować na owem miejscu w Turznie, ale obraz pokilkakroć uszedł, nie wiedzieć jaką mocą, do Gostkowa, tak że tu kościół dla cudownej Matki N. wzniesiony został. W Turznie zaś na miejscu pierwotnego objawienia znajduje się teraz wysoka murowana Boża męka. *Ks. F.*

Gostkowo, niem. *Gr. Gustkow*, wieś, pow. bytowski, na bitym trakcie bytowsko-słupskim, 3/4 mili od Bytowa, kat. 49, szkoła ew. w miejscu, parafia, poczta Bytów. R. 1607 książę pomorski Franciszek I wydał nowy przywilej na tę wieś (Lehnbrief); lenni osadnicy byli tu wtedy: Balcer, Andrzej, Józef i Klauss Schuriken, Michał i Janusz Pallbitzken (Pałubiccy), Urban, Tomasz i Andrzej Jorken, Tomasz Zirson, Piotr, Adam i Bartosz Vandoch; włók trzymali 40, mieli połowę młyna do użytku, pół stawu i wolną rybitwę. R. 1658 zowią się gostkowscy osadnicy „Frey Pahnen aus Gr. Gustkow," siedzieli starym przywilejem. *Ks. F.*

Gostoczyn, ob. *Gostyczyn*.

Gostolin, wieś, pow. płoński, gm. Załuski, par. Kroczewo, odl. o 19 w. od Płońska, liczy 10 dm., 134 mk., 650 mr. gruntu. Folw. G. rozl. wynosi m. 611, grunta orne i ogrody m. 306, łąk m. 12, past. m. 20, wody m. 4, lasu m. 259, nieużytki i place m. 10, bud. mur. 4, drew. 9, płodozmian 10- i 12-polowy, 2 stawy. Wieś Gostolin osad 13, gruntu m. 19.

Gostom, ob. *Gostomie*.

Gostomia, wś i folw. z młynem nad rz. Pilicą, pow. rawski, gm. Góra, par. Nowe Miasto. Są tu duże stawy, na których zaprowadzono rybołówstwo, przynoszące od 5000 do 6000 rs. rocznego dochodu. W 1827 r. było tu 27 dm., 210 mk., obecnie liczy 31 dm., 320 mk., ziemi włośc. 489, ziemi dwor. wraz z fol. Biełek 1414 m., w tem ziemi ornej 1069 mr. Folw. G. grunta orne i ogrody m. 673, łąk m. 97, pastw. m. 151, wody m. 56, zarośli m. 108, nieużytki i place m. 39, razem m. 1126, bud. mur. 20, drew. 9, płodozmian 5-, 11- i 12-polowy. Folw. Bełek grunta orne i ogrody m. 427, łąk m. 26, past. m. 4, nieużytki i place m. 9, razem m. 456, bud. mur. 4, drew. 2, płodozmian 11-polowy. Gorzelnia, głębokie pokłady torfu i cegielnia; wś Gostomka osad 10, gruntu m. 270; wś Wólka Gostomska osad 5, gruntu m. 82. *Br. Ch.*

Gostomia, niem. *Arnsfelde*, wś, pow. wałecki, o 10 kil. od Wałcza, ma st. poczt. i 831 mieszk.

Gostomie, wś rycerska, pow. kartuski, nad jeziorem, z którego mała struga wypływa i młyn obraca, pół mili od bitego traktu kościersko-bytowskiego, obejmuje 12 części folwarcznych (Gutsantheile), 1 posiadł. młyńską, włościan 13, zagrod. 1, obszaru ziemi m. 4360, w czem jeziora mr. 60; katol. 268, ewang. 63, dom. mieszk. 38. Par. Stężyca, poczta Sulęcin, szkoła w miejscu. Odległość od Kartuz 4 1/4 mili. Własność Łaszewskiego. Jako i za pogańskich czasów miejsce to zaludnione było, wskazuje prastare cmentarzysko, które przed kilku laty odkryto. Czytamy o niem w 1 rocz. towarz. naukowego w Toruniu str. 37: „Na grzbiecie wyniosłej wydłużonej góry, w południowo-zachodniej stronie wsi, wznoszącej się nad głęboką kotliną torfową, znajdował się szereg 20 do 25 kręgów kamiennych. Najwięcej rozebrano ich w r. 1876 na budynek nieopodal znajdującego się u stóp góry domku kamiennego. W r. 1877 znaleźli tu jeszcze 12 do 15 ta-

kich kręgów, o średnicy metr. 3—4. Całe płaszczyzny kół kręgów usłane były warstwą kamieni, pod któremi i między któremi znajdowały się same tylko ułamki skorup glinianych, wyrobu grubego i nierytowane. Niektóre z kamieni okazały się uszkodzonemi lub zużytemi kamieniami żarnowemi. W pobliżu tego miejsca znajdują nadto mogiły t. zw. kamienne."

Gostomie, *Gostom*, niem. *Simsdorf*, wieś i folw., pow. prądnicki, o 2 mile od Prądnika, przy szosie bialsko-głogowskiej. Folw., niegdyś własność Wojciechowskich, ma 696 mr. rozl., wieś zaś 60 osad, 2326 m. rozl., kościół paraf. z r. 1788 i szkołę katol. *F. S.*

Gostomin, wś nad Łydynią, pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Kraszewo, o 13 w. od Ciechanowa. W 1827 roku było tu 11 dom., 87 mieszk., obecnie 10 dom., 139 mieszk. Folw. G. lit. A. rozl. wynosi m. 750, grunta orne i ogrody m. 265, łąk m. 94, past. m. 30, lasu m. 304, zarośli m. 22, wody m. 14, nieużytki i place m. 21, bud. drew. 15; młyn wodny, pokłady torfu i rudy żelaznej. Wieś G. osad 15, gruntu m. 29.

Gostomka, wś, pow. rawski, gm. Góra, parafia Nowe Miasto. W 1827 r. było tu 13 dm., 79 mk., obecnie liczy 4 dm., 45 mk., ziemi włośc. 270 mr.

Gostomka, rzeka w pow. rawskim. Poczyna się pod Jajkowicami, płynie ku południowi przez Kłopoczyn, Skarbową Wieś, Żelaznę, skręca ku wschodowi pod Wólkę Gostomską, tworząc granicę od pow. grójeckiego i znowu ku południowi ciągle, jakoteż granicą przez Gostomkę, i za Gostomią na wschód Nowego Miasta wpada z lewego brzegu do Pilicy. Długa 11 w. Przyjmuje z prawego brzegu strumienie: poniżej Skarbkowej wsi od Paprotni i Lubani, pod Żelazną od Oleszowej Woli, powyżej Wólki Gostomskiej od Swidrygał. *J. Bl.*

Gostomko, niem. *Gostomken*, włośc. wieś, pow. kartuski, ponad jeziorem, $^1/_4$ mili od traktu bitego kościersko-bytowskiego, przy granicy pow. kościerskiego. Obejmuje obszaru ziemi mr. 4673, w czem wody mr. 98; katol. 185, dom. mieszk. 20. Parafia Lipusz, szkoła Korne, poczta Wygoda. Odległość od Kartuz 4 i pół mili, od Kościerzyny 1 i pół mili.

Gostoml, ob. *Hostoml.*

Gostoń, wś, pow. słupecki, gm. Ostrowite, par. Giwartów, o 10 w. od Kleczewa. W roku 1827 było tu 16 dm., 138 mk. Folw. Gostuń część I z wsią Gostuń część I, Holendry Gostońskie część I i Holendry Gostońskie Swinno część 1, nabyty w r. 1874 za rs. 9700. Rozl. wynosi m. 340, grunta orne i ogrody m. 285, łąk m. 37, past. m. 9, nieużytki i place m. 9, bud. mur. 6, płodozmian 7- i 11-polowy. Wś Gostuń część I osad 10, gruntu m. 14; wś Holendry Gostuńskie część I osad 4, gruntu m. 92; wieś Holendry Gostuńskie Swinno część I osad 2, gruntu m. 38. Folw. Gostuń część II z wsią Gostuń część II, Holendry Gostuńskie część II i Holendry Gostuńskie Swinno część II: rozl. wynosi m. 346, grunta orne i ogrody m. 295, łąk m. 20, past. m. 15, wody m. 1, nieużytki i place m. 15, bud. mur. 6, drew. 4. Wieś Gostuń część II osad 8; wieś Holendry Gostońskie część II osad 2 i wś Holendry Gostońskie Swinno część II osad 5; ogólnie gruntu m. 142. *A. Pal.*

Gostuda, niem. *Gostude*, gbur. dobra, pow. człuchowski, w lesistej i piaszczystej okolicy, nad jeziorem, $^1/_4$ mili od bitego traktu chojnicko-bytowskiego, 1 $^1/_4$ mili od Człuchowa. Obszaru ziemi zajmuje mr. 748, budyn. 7, dom. mieszk. 3, kat. 30, ewang. 3. Parafia Przechylewo, szkoła Polenica, poczta Konarzyny.

Gostuń, ob *Gostoń.*

Gostusza, niem. *Johannisdorf*, wieś i gm., pow. szubiński; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Gostusza czyli Wieszki; 1806 mr. rozl., należy do prob. kat. w Szubinie; 21 dm., 204 mk., 43 ew., 161 kat., 42 analf. Poczta w Samoklęskach Wielkich o 5 i pół kil., st. kolei w Nakle o 7 kil.

Gostwica, wś, pow. sądecki, par. Podegrodzie, o 7 kil. od St. Sącza, ma 1386 m. rozl., 107 dm., 812 mk. Położenie pagórkowate, gleba żytnia. G. należała, na mocy przywileju fundacyjnego św. Kingi z r. 1280, do klarysek w St. Sączu, później do starostwa sądeckiego a w r. 1801 napowrót przez zamianę oddana funduszowi religijnemu. *M. Ż. S.*

Gostwórz, os. leśna, pow. gostyński, gm. Duninów, par. Dobrzyków.

Gostyczyn al. *Gostycyn*, niem. *Liebenau*, wś kościelna paraf., pow. tucholski, na bitym trakcie tucholsko-sępolskim, około 1 i pół mili od Tucholi, nad rz. Kamionką. Obszaru ziemi zajmuje mr. 10335, budyn. 278, dm. mieszk. 111, katol. 792, ewang. 142. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Kamienica (Camnitz). R. 1300 Dytryk v. Lichtenhain komtur tucholski sprzedał młyn w G. na dziedziczną własność młynarzowi Janowi za grzywien 7 czynszu rocznego. R. 1347 Henryk v. Rabenstein komtur tucholski zapisał na własność włóki 2 sołtysowi gostyckiemu Mikołajowi Wegnerowi, wolne od wszelkich szarwarków. R. 1382 Henryk v. Bullendorf komtur tucholski daje dokument, jako poprzednik jego Baldwin v. Vrandichowen kupił las między Kamienicą (rzeka Kamionka teraz) i rzeką Brdą i dał go obywatelom wsi Gostyczyna z 7 morgami i łąki, które do zamku tucholskiego należały. Mają to wszystko używać wiecznie na pastwisko dla swojego bydła. R. 1570 było włók 80, proboszcz miał 4, puste 2, dzierżawca wsi Jerzy Żaliński, karczmy 2, rzemieślnik 1, zagrodników 9. R. 1664

liczono włók 84, sołtys miał 8, wybranieckie włóki 3, których onera wieś zastępuje; gburów 11. czynszu złotych 126. R. 1766 Jakób Lipiński, notaryusz grodzki skarszewski, głównie swoim nakładem wzniósł nową świątynię w G. całą z drzewa. Włók było wtedy we wsi 80, wybranieckie 3, młynarz (molinator Pilnensis) trzymał 3, nadto na nowiźnie znacznie roli sobie przyczynił; katolików liczono tegoż roku na 301, ewangielików 11 w Gostyczynie; w całej parafii gostyckiej katol. 368, ewang. 84. O teraźniejszym stanie parafii gostyckiej pisze dyecezyalny szematyzm z roku 1867: Parafia Gostyczyn, w dekanacie tucholskim, ma dusz 949, kościół tytułu św. Marcina, patronatu królewskiego, nie wiedzieć kiedy fundowany, ostatni raz budowany r. 1819. Wsie paraf.: Gostyczyn, Przyrowa, Karczewo i Kamienicki młyn. Szkółki katolickie: w Gostyczynie dzieci 120, w Przyrowie 53. *Ks. F.*

Gostyczyna 1.), wś, pow. odolanowski, blisko Prosny, 12 dm., 127 mk., 16 ew., 111 katol., 33 analf. Kościół paraf. kat. dekan. ołobockiego. Poczta w Skalmierzycach o 7 kil., st. kolei żel. Ostrowo o 20 kil. 2.) **G.**, dom., pow. odolanowski, 1270 mr. rozl., 6 dm., 109 mk., 6 ew., 95 kat., 8 żydów, 43 analf. Własność Gabryeli Biernackiej, dawniej Kurnatowskiego Włodzimierza.

Gostyń, miasto, pow. krobski, o 13 kil. od miasta powiatowego, przy trakcie z Krobi do Poznania, na gruncie torfiastym, sapowatym, nad strumykiem, dążącym do Obry. Wzdłuż strumyka po stronie zachodniej i wschodniej wznoszą się wzgórza glinkowate z północy na południe. W r. 1875 było 3102 mk.; w r. 1871: 3109 mk., 273 dm., 294 ew., 2382 kat. i polaków, 1 dysydent, 311 żydów. Mieszk. trudnią się głównie rolnictwem, młynarstwem (19 wiatraków) i handlem zbożowym. Siedziba komisarza obwodowego. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego w Lesznie. Kościół paraf. katol. dek. śremskiego. Synagoga. Szkoła rektorska kilkoklasowa. Polskie tstwo rolnicze filialne ze 121 członkami (18 kółek włośc.). Fabryka waty, znaczna cegielnia, gorzelnia, znaczne jarmarki na konie i bydło. Miejska kasa oszczędności, polska kasa pożyczk. Urząd poczt. 3-ej klasy, stac. telegraf. Poczta osobowa z G. do Bojanowa, z Jarocina przez Gostyń do Leszna, poczta listowa do Bielewa. Stacya kolei żel. Leszno (Lissa) o 31 kil. Miasto G. należy do najdawniejszych osad w Wielkopolsce. W drugiej połowie XIII wieku było wsią dziedziczną hr. Mikołaja syna Przedpełka wojewody poznańskiego. Tenże uzyskał od księcia wielkopolskiego Przemysława r. 1278 przywilej i nadał swej posiadłości prawa miejskie wedle prawa magdeburskiego. Tuż pod miastem wzniósł na górze zamek, prawdopodobnie drewniany na murowanych sklepach. Następca Mikołaja, nie wiadomo czy syn, założył r. 1301 szpital, przeznaczając temuż dochody ze wsi Starego Gostynia. Przedpełkowie byli dziedzicami dóbr i miasta Gostynia przez długi czas bez przerwy i pisali się dla tego de Gostyń; zapewne Gostyńscy, późniejsi właściciele z przydomkiem de Borek, wedle Niesieckiego herbu Gryzima, tą samą są rodziną. R. 1337 hr. Mikołaj, syn Wojciecha, dziedzic Gostynia, uposażył miasto swe bardzo wspaniałomyślnie, nadając mu 12 wsi i wiele swobód i potwierdzając dawniejsze prawa, a więc ponawiając prawo magdeburskie. Na tym dokumencie podpisał się już „Nicolaus Borek de Gostyń". Kościół farny czyli parafialny był zapewne założony w XIII wieku przez Przedpełków, pierwiastkowo z drzewa. Gmach zaś teraźniejszy gotycki, z wieżą przeszło 40 metrów wysoką, dziełem jest Bartosza Wysemberga de Gostyń z XV wieku; nie ma wprawdzie erekcyi samego kościoła, ale zachowana jest erekcya ołtarza św. Katarzyny w tym kościele z r. 1419, w którym to roku prawdopodobnie i świątynia stanęła. Kościół ten w wieku XVI za Zygmunta Augusta dostał się na kilka lat w ręce protestantów. Roku bowiem 1560 Rafał Leszczyński, wojewoda brzesko-kujawski, opiekun małoletnich siostrzeńców Jana i Marcina Gostyńskich, przyjąwszy sam wyznanie braci czeskich, oddał go spółwiercom. Lutrzy odprawili nawet r. 1565 w nim synod; r. 1566 odzyskali go znowu katolicy, jak o tem świadczy list lekarza poznańskiego Mikana, pisany do kardynała Hozyusza. Po Gostyńskich, którzy posiadali miasto do początku wieku XVII, przeszło w posiadanie rodzin wielkopolskich Konarzewskich, Rudzewskich i innych, które nie bardzo się troszczyły o kościół parafialny, i dla tego w drugiej połowie XVII wieku bardzo był zaniedbany i zniszczony; żale z tego powodu wymownie są wynurzone w wizycie Gnińskiego z roku 1685. Kiedy farę gostyńską gruntownie wyrestaurowano, nie wiadomo. Obecnie należy niezawodnie do wspanialszych świątyń starożytnych dyecezyi poznańskiej. Garncarz gostyński, Makary Skoczywlas, przybudował później zakrystyą, dwa skarbce, a nad niemi kaplicę św. Anny. Dawniej przy kościele kilka było bractw: Literackie, św. Anny i Bożego Ciała. Dotąd utrzymało się w kościele na podłodze kilka pomników z piaskowca, z wieku XVII: Bartłomieja Hespera, Małgorzaty Lekiewiczowej, Respondowskiego proboszcza, reszta z napisami zatartemi. Niegdyś kościół zawierał groby familijne Gostyńskich z nagrobkami i wizerunkami, znaczną bibliotekę, która zaginęła bez śladu z powodu niedbalstwa proboszczy. Z przedmiotów starożytnych jeszcze znajduje się w kościele ławka z datą 1514

i napisem: „Zkoydacki hoc disposuit”. Z wypadków ważniejszych, dotyczących miasta, przytaczamy jeszcze następujące: W r. 1665 podczas rokoszu Jerzego Lubomirskiego król Jan Kazimierz przybył w okolice G. z licznem wojskiem, ścigając rokoszan, i wtedy mieszczanie gostyńscy wielkie ponieśli straty przez zniszczenie ich pól. Król, pragnąc później miastu wynagrodzić straty, nadał przywilej na bractwo strzeleckie i na jarmark w dzień św. Franciszka. Przy schyłku panowania Augusta III we wrześniu r. 1761 w czasie wojny siédmioletniej wojsko pruskie pod wodzą jenerała Platena uderzyło na oszańcowanie wojska rossyjskiego, wystawione na górze klasztornej z kilku tysięcy wozów, rozbiło je, 5000 wozów spaliło i zburzyło trzy wielkie magazyny Rossyan. Tego rodzaju zdarzenia wpłynęły zgubnie na dalsze powodzenie miasta i już nie wróciło do czasów świetnych z wieku XVI. W r. 1811 liczyło w 241 domach tylko 1301 mk.; w r. 1837 już miało 2119 mk. W r. 1848 d. 19 kwietnia wojsko pruskie wzięło G. szturmem, gdy polscy powstańcy w nim się obwarowali. Tuż pod miastem na wschód jest góra, nazwana świętą z powodu, że na niej znajdowała się od wieków kaplica z cudów słynąca. W r. 1511 Jan Lubrański, biskup poznański, dozwolił ją wystawić na nowo Maciejowi z Gostynia, dziedzicowi, i Stanisławowi z Oporowa, plebanowi gostyńskiemu. Kaplica była filialną kościoła paraf. do r. 1673. W tym roku Adam Konarzewski, herbu Wręby, dziedzic Gostynia, złożony ciężką chorobą, uczynił ślub, że, jeśli odzyska zdrowie, nową na górze świętej wzniesie świątynię. I rzeczywiście r. 1675 założył fundamenta obszernego kościoła na wzór bazyliki weneckiej Matki Boskiej od Zbawienia; penitencyarz zaś przy katedrze poznańskiej ks. Grudowicz sprowadził do klasztoru, wystawionego obok kościoła, zgromadzenie księży filipinów, ktoremu dziedzic nadał na utrzymanie połowę wsi Bodzewka i wś Błażejewo. Smierć, która nastąpiła r. 1676, nie dozwoliła Konarzewskiemu dokończyć rozpoczętego dzieła; dopiero żona jego Zofia z Opaleńskich ukończyła je i zapisała jeszcze klasztorowi wieś Drzęczewo. Synowa jej Teofila z Leszczyńskich z pierwszego małżeństwa Konarzewska, z drugiego księżna Wiśniowiecka, wojewodzina krakowska, wystarała się o poświęcenie kościoła r. 1678 przez sufragana poznańskiego, biskupa Wierzbowskiego. Córka jej Weronika z Konarzewskich Mycielska kazała r. 1748 po spaleniu drewnianego klasztoru nowy murowany wystawić; nadto znaczny ofiarowała fundusz na wzniesienie miedzianej kopuły na kościele i sam kościół wewnątrz kazała alfresco pomalować. Zapisy przodków nie tylko potwierdziła, ale je jeszcze znacznie powiększyła i zasłoniła kontraktem zastawnym zgromadzenie księży filipinów od upadku. Pierwszym proboszczem zgromadzenia był ks. Stanisław Grudowicz; drugim Stanisław Sanner, który w wieku makaronizmów uchodził za sławnego mówcę. — Pomników dawnych w kościele księży filipinów nie masz wiele, chociaż w sklepach składano zwłoki znakomitych rodzin. Utrzymała się zaś bogata i porządnie ułożona biblioteka, zawierająca niektóre rzadkie dzieła, odnoszące się do historyi i literatury polskiej. Z przyczyny oględnie spisanego aktu notaryalnego Weroniki Mycielskiej, na mocy którego majątek przekazany zgromadzeniu w razie rozwiązania takowego ma wrócić do rodziny Mycielskich, kongregacya filipinów utrzymała się pomimo zniesienia klasztorów aż do r. 1873. W tym to roku rozpoczęła się walka rządu z kościołem katolickim, tak nazwany „Kulturkampf”, i za rządów ministra Falka nakazano rozwiązanie zgromadzenia także filipinów; rząd zabrał majątek, administruje go do tego czasu; rodzina Mycielskich wytoczyła proces o naruszenie zapisu Weroniki Mycielskiej; proces do tego czasu nie rozstrzygnięty; księża filipini rozproszyli się po Austryi. Kościół jest zamknięty, w budynku klasztornym mieszka komisarz rządowy, który zarządza dobrami należącemi do filipinów. Kościół ma dokoła ośm kaplic; kopuła wewnątrz staraniem i pędzlem ks. Preibysza, filipina, przed laty kilkunastu, wspaniale na nowo pomalowana. Z obrazów zdobiących świątynię, szczególnie zwraca uwagę umieszczony w wielkim ołtarzu, przedstawiający Najświętszą Pannę z Dzieciątkiem Jezus, malowany na drzewie; jest to pamiątka po dawnym kościołku na górze świętej. O tym obrazie jest podanie ludowe, że w czasie szerzącej się reformacyi dziedziczka Zborowska, kasztelanowa krakowska, sprzyjająca nowowierstwu, kazała obraz wyrzucić. Że zaś go nie było można ani skruszyć ani spalić, wrzucono go do studni, skąd po kilkudziesięciu latach wydobyty, znowu w kaplicy na ołtarzu, a następnie w nowym kościele znalazł umieszczenie. Ołtarze, inne obrazy, ławy i konfesyonały przypominają włoskie, jasne kościoły; do szczególnych ozdób jeszcze policzyć należy wspaniałe tabernaculum złociste, pięknej norymberskiej roboty, bogate antepedya i aparaty. Aż do zamknięcia kościoła do cudownego obrazu Matki Boskiej Gostyńskiej ciągnęły gromady pielgrzymów ze wszech stron na Zielone Świątki i Narodzenie N. Panny; księża filipini odznaczali się gorliwością i pracowitością w słuchaniu spowiedzi i kazaniach. (W pierwszych dniach marca 1881 r. rodzina Mycielskich uzyskała przez proces z rządem otworzenie kościoła filipinów, ażeby legowane msze św. przy właściwych ołtarzach odprawiać się

mogły). Dawniej istniał jeszcze kościół św. Ducha, szpitalny, na przedmieściu G., zapewne razem ze szpitalem w wieku XIV przez Mikołaja z Gostynia, syna Przedpełka, wystawiony. W zeszłym wieku w miejsce spalonego r. 1762 kolatorowie, księża benedyktyni lubińscy, wystawili jeszcze nowy. Po czasie niejakim wraz ze szpitalem się ponownie spalił. Na jednem z przedmieść przy targowisku znajduje się dość nowy jeszcze budynek, tak nazwane kasyno; wystawiono dom ten około r. 1840 kosztem obywateli kilku sąsiednich powiatów po założeniu kasyna t. j. stowarzyszenia w celu gromadzenia się około wspólnych prac obywatelskich. Tu się mieściła dość znaczna biblioteka licząca do 10000 tomów, czytelnia, sale, w których odbywały się zabawy obywatelskie i bale w czasie karnawału lub narady o pracach organicznych. Po kilku latach istnienia kasyno rozwiązano; biblioteka przeszła na własność Tow. Przyjaciół Nauk Poznańskiego; budynek przekazano do użytku siostrom miłosierdzia, które do tego czasu tamże pielęgnują chorych. Pod miastem szaniec szwedzki. *M. St.*

Gostyń, wieś i dom., pow. pszczyński, par. Mikołów, o milę od Mikołowa, przy drodze mikołowsko-pszczyńskiej. Dominium ma tu znaczną hutę żelazną Adelheidhütte, leśnictwo i staw 253-morgowy. Wś ma 52 osad, 1891 m. rozl. (razem z dom. 3072 m. rozl.) i szkołę od r. 1825. *F. S.*

Gostynie, wieś, pow. kaliski, gm. Ceków, par. Kosmów, o 22 w. od Kalisza, 2 dm., 92 mk. Folw. ma 3 dm., 26 mk. R. 1827 G. miały 5 dm., 49 mk. Folw. G. z kolonią Sadykierz rozl. wynosi m. 285, gruntu orne i ogrody m. 261, łąk m. 2, past. m. 18, nieużytki i place m. 5, bud. mur. 5, drew. 4. Kolonia Sadykierz osad 11, gruntu m. 44.

Gostynin, miasto powiatowe gub. warszawskiej, nad rz. Skrwą od zachodu i Osetnią od wschodu, leży pod 52°24',8 szerokości i 37°11'.3 długości, przy trakcie z Kutna do Płocka, odl. 22 w. od Kutna, 21 od Gombina, 24 od Kowala, 129 w. od Warszawy. Posiada kościół par. murowany katolicki, kościół par. murowany ewangelicki, szkołę początkową i szkołę ewangelicką, sąd pokoju okr. III należący do zjazdu sędziów we Włocławku i obejmujący miasto Gombin, zarząd powiatowy, urząd miejski, zarząd leśnictwa rządowego, stacyą pocztową. W 1827 r. G. liczył 98 dm. i 1523 mk., w 1861 r. było tu 37 dm. murow. i 138 drewnianych; 3311 mk., w tej liczbie 1160 ewangelików i 785 żydów. Obecnie liczy 6174 mk. (2889 mężcz. i 3285 kobiet.). Dochód kassy miejskiej wynosi 9448 rs. Kapitał miejski zapasowy 41985 rs., żelazny zaś 9177 rs. Z zakładów fabrycznych są tu 2 garbarnie i dwie małe olejarnie. Ludność tutejsza zajmuje się tkactwem wełnianem, które rozwinęło się tu od osadzenia w 1824 r. 105 sukienników, sprowadzonych z Niemiec, dla których urządzono folusz, postrzygalnię i farbiernię. G. jest bardzo starożytną osadą, początek swój zawdzięcza zamkowi obronnemu, istniejącemu zapewne jeszcze w przeddziejowej epoce, i który, jako główny punkt obronny na całą okolicę, nadał swą nazwę całej ziemi gostyńskiej i stanowił często siedzibę książąt kujawskich i innych. Zamek sam stanowił przedmiot częstych walk: zabiera go przemocą w 1286 r. Konrad Mazowiecki, szturmuje doń Wacław czeski w 1300 r. Ziemowit ks. mazowiecki przywilejem z 1382 r. zamienił osadę przy zamku na miasto na prawie chełmińskiem i nadał mu te same przywileje jakie posiadał Płock. Po bezpotomnym zgonie książąt płockich Kazimierz Jagiellończyk wcielił G. wraz z całą ziemią do korony w 1462 r., przyczem potwierdził przywileje i swobody miejskie. W 1552 r. bawił tu przez kilka tygodni Zygmunt August. Krzysztof Szydłowiecki kanclerz koronny odbudował i umocnił tutejszy zamek w początku XVI w., lecz już w 1564 r. lustratorowie znaleźli go w złym stanie. Odbudowano go znowu gdy w 1611 r. przeznaczony został na mieszkanie dla wziętego do niewoli Wasila Szujskiego i jego rodziny. Tu zmarł sam car Wasil i brat jego Dymitr w r. 1612, tudzież żona jego, i ciała ich były tu pierwotnie pogrzebane pod wsią zamkową. G. był miastem pow. wdztwa rawskiego. Verdum w końcu XVII w. zastał tu stary zamek śród bagien za miastem (Liske: Cudzoz. 73). Zamek ten poszedł w ruinę w ciągu XVIII w., wieża tylko czworograniasta ocalała skutkiem przerobienia pozostałych murów na kościół ewangelicki. W 1809 r. straszny pożar zniszczył całe miasto. Par. G. dek. gostyńskiego liczy 4568 dusz. Kościół erekcyi niewiadomej, 1827 r. odnowiony. W tejże parafii, o 2 wiorst od G., we wsi Rataje, kościołek świętego Jakóba Apostoła, a o 7 wiorst od G. kościół we wsi Biala. Par. G. ewangel. liczy 3000 dusz. Dobra rządowe G. podług śladu z r. 1859 składały się z miasta Gostynina i przyległości: Bielany, Chojenka, Nagadów, Ostrowin, Polesie i Tartak Sochora. Powiat gostyński, w gubernii warszawskiej, leży na lewym brzegu rzeki Wisły, stanowiącej jego północno-wschodnią granicę na przestrzeni 45 wiorst; na wschód graniczy z pow. sochaczewskim i łowickim, na południe z łowickim i kutnowskim, a na zachód z włocławskim. Powiat gostyński w skutek ostatniego podziału królestwa w r. 1866 utworzony został mniej więcej z połowy dawniejszego powiatu gostyńskiego i cząstki włocławskiego, składającej obecnie gminę Duninów. Przedstawia pła-

szczyznę podłużną, na powiślu wzgórkowatą, długą około 45 wiorst, szeroką około 25 w., obejmuje zatem powierzchni około 22 mil kw. czyli 1024 wiost kwadratnych, w tem pod jeziorami 0.22 mil kw. Co do układu poziomego to składa się on z trzech dość wybitnie różniących się części: Niziny nadwiślańskiej, stanowiącej szeroko rozpostartą dolinę Wisły, poczynając od Suchodołu (na półn. Iłowa) aż do Dobrzykowa a właściwie do Tokar. Odtąd znika nadbrzeżna nizina a na jej miejsce występują coraz wynioślejsze brzegi i wzgórza, na przestrzeni między Radziwiem i Brwilnem mianowicie. Środkiem powiatu ciągnie się pas wynioślejszy, wzniesiony około 200 stóp nad nizinę nadwiślańską, od której oddziela się wydatnie stromym spadkiem, stanowiącym jednę prostą niemal linią od Słubic aż do Brwilna Dolnego nad Wisłą. Cechę tego środkowego pasu stanowią liczne wąwozy i jary, wytworzone przez strumienie odprowadzające wody jezior i leśnych obszarów, przeważających dotąd w tym pasie, ku Wiśle. Najwybitniej to poszarpanie powierzchni występuje w czworokącie pomiędzy Duninowem, Radziwiem, Luceniem i Gombinem. Jestto najmniej żyzna i najmniej zaludniona część powiatu. Tu mieści się większa część jezior tego powiatu (Bialskie, Drześno, Sumin, Luceń, Zdworskie, Wielkie, Grabińskie). Srednia wyniosłość tego pasu wynosi 350 stóp nad poziom morza. Ku południowi i południo-wschodowi zniża się on nieznacznie i przechodzi w żyzną lekko falującą się równinę, której pszenna przeważnie gleba zjednała gostyńskiej ziemi taką sławę z urodzajności i umożliwiła świetny rozwój przemysłu cukrowniczego w tej części powiatu. W zachodnio półn. części ta środkowa wyżyna przechodzi dość nagle w nizką błotnistą lesistą nizinę, która prawdopodobnie stanowiła niegyś jedno rozległe jezioro, którego resztkami są jeziora drobne, ciągnące się od wsi Chojenek aż pod Kowal i otoczone rozległemi błotami i błotnistemi lasami (około Kłotna i Kowala). Od południa i połud. zachodu ta nizina ograniczona jest wybitną, stromą krawędzią płaskowzgórza, wznoszącego się do 420 stóp nad poziom morza i poszarpanego przez liczne wąwozy, którémi spływały jego wody do tego wielkiego jeziora, które liczyło prawdopodobnie do 30 wiorst długości w kierunku od wschodu ku półn. zachodowi i do 6 wiorst szerokości (około Kłótna i Kowala). Jakkolwiek to jezioro i te błota należą w znacznej części do obrębu powiatu włocławskiego, jednak, nie mogąc pogodzić wymagań fizyograficznych z dowolnie zakreślonemi granicami administracyjnemi, nieraz zmuszeni jesteśmy nie zważać na te ostatnie. Wedle danych statystycznych pow. G. ma obejmować 210120 m. ziemi, w tej liczbie: pszennj 17473, żytniej 82922, łąk 11878, pastwisk 32188, pod lasami i zaroślami 52350, a nieużytków 13310. Co się tyczy lasów to gostyński powiat liczył w 1880 roku 22,280 morgów lasów prywatnych nieurządzonych, 2818 mr. lasów prywatnych urządzonych, 1550 mr. przestrzeni leśnych zasianych po wycięciu drzewa, 1257 m. obszarów niezadrzewionych po wycięciu, 527 mr. oddanych za serwituty włościanom, 103 mr. dawniej posiadanych przez włościan, 307 mr. sadów dworskich, 163 mr. sadów włościańskich, 4 mr. sadów w osadach miejskich. Ztąd wypada, iż powiat G. składają głównie ziemie żytnie, szczerkowate ale urodzajne i obfitujące jeszcze w lasy, przeważnie sosnowe, powiśle dość bogate w łąki i pastwiska; dlatego też koloniści nadwiślańscy, przeważnie niemieckiego pochodzenia, hodują piękne krowy żuławskie, rodzaj holenderskich, wysoko mlecznych, a z otrzymywanego nabiału wyrabiają sery w rodzaju szwajcarskiego, które wywożą przeważnie do Warszawy, gdzie mają zbyt zapewniony. Na folwarku donacyjnym Łąck, przy trakcie bitym z Gostynina do Płocka, przez donataryusza Fuhrmana jest starannie utrzymywaną obora krów holenderskich, około 30 sztuk, gdzie również z otrzymywanego nabiału wyrabiają sery w lepszym gatunku. Najlepszy pas ziemi ciągnie się nad granicą powiatu kutnowskiego i łowickiego. Żytnie zaś ziemie, lekkie, piaski i nieużytki dość wzgórkowate, przeważnie znajdują się w północnej części powiatu, i granice onych niejako stanowią trakty prowadzące od Kowala przez Sosnowice do Gostynina, z Gostynina do Gombina i z Gombina do Dobrzykowa. Z rzeczułek a raczej strumyków, miejscowe wody odprowadzających, wymienić należy rzeczkę Skrwę, przepływającą około m. Gostynina w kierunku ku Wiśle przez osadę fabryczną Soczewkę. Jezior liczy się 13, obejmujących w ogóle przestrzeni 1950 morgów; znaczniejsze są: Zdworskie 360 mr., Bialskie 300 mr., Szczawińskie 240 mr., Lucieńskie 210 mr., Górko-ciechomskie 240 mr., Łąckie 150 mr., Możdzierskie 120 mr., Soleckie 90 mr. i Przytomne 120 mr.; wszystkie znajdują się w części północnej powiatu, piaszczystej i wzgórkowatej. Gospodarstwo rybne w owém paśmie jezior wiele pozostawia do życzenia. Powiat G. posiada: 3 cukrownie (Leonów, Sanniki i Model) z produkcyą przeszło 1000000 rs., 1 papiernię (Soczewka) z produkcyą na 300000 rs., 7 gorzelni, 4 browary, 2 dystylarnie, 4 olejarnie. W 1877 r. było w ogóle 30 fabryk z produkcyą roczną około 1,800000 rs., zajmujących około 2300 robotników. Gospodarstwo rolne jest na drodze rozwoju; w r. 1879 zebrano: oziminy 209350 czetwierti, ja-

rzyny 245905 czet., kartofli 245905 czet., buraków 175560 czet. Główną drogą kommunikacyjną do zbytu zboża jest rzeka spławna Wisła z przystankami: Dobrzyków Płock, Duninów. Szosa II rzędu (gubernialna) przerzyna powiat w kierunku od m. Kutna przez Gostynin do miasta Płocka; także droga prowadzi od m. Gombina do wsi Sanniki, a ztąd jedna do m. Sochaczewa a druga do m. Łowicza. Pow. gostyński składa się: z 2-ch miast: Gombina i powiatowego Gostynina, z 2-ch osad dawniej miasteczek: Kiernozi i Osmolina, i z 676 wsi, folwarków i t. p. nomenklatur; obejmuje ludności 78165 dusz (37356 męż., 40809 kobiet); prawosławnych 38, katolików 52859, ewangelików 13646, żydów 5279, innych wyznań 842; pod względem administracyjnym dzieli się: na 2 zarządy miejskie, 12 gmin (Dobrzyków, Duninów, Czermno, Kiernozia, Lucień, Łąck, Pacyna, Rataje, Szczawin Kościelny, Sanniki, Słubice, Skrzany). Pod względem sądowym: 1 sąd pokoju w Gostyninie, 3 sądy gminne: I okręg w Gostyninie, II okręg w Gombinie, III okręg w Sannikach; wszystkie należą do zjazdu sądu okręgowego we Włocławku. Dekanat gostyński archid. warszaw. składa się z 17 parafij: Sokołów, Solec, Białotarsk, Radziwie, Czermno, Słubice, Sanniki, Kiernozia, Osmolin, Pacyna, Suserz, Dobrzyków, Zyck Polski, Trębki, Luszyn, Gostynin, Gombin (Duninów należy do dek. włocławskiego). We wsi Szczawinie Kościelnym jest klasztór poreformacki, gdzie jest oddzielny wikary; klasztor ten należy do parafii Suserz (dawniej było parafij 13: Chodów, Dzierzbice, Dobrzyków, G., Krośniewice, Łanięta, Miłonice, Mnich, Radziwie, Rdułtów, Sokołów, Solec, Strzelce). Parafij ewangelickich 3: Gostynin, Gombin, Nowa wieś; okręgi bożniczne 2: gostyński i gombiński; stacye pocztowe 4: Gostynin, Gombin, Soczewka, Sanniki. Szkółek elemen. 42. *St. Starz.*, *Br. Ch.*

Gostynki, wś, pow. skierniewicki, gmina Głuchów, par. Wysokienice. W 1827 r. było tu 5 dm. i 42 mk.

Gostynów, niem. *Gusten*, wś i folw., pow. oławski, par. Więzów. Uprawa lnu, pszczelnictwo.

Gostyńskie wzgórza w pow. krobskim, ciągną się od Zalesia koło Drzczewa, Gostynia, Czachorowa, St. Krobi do Rokosowa.

Goswinsdorf, *Goswisdorf* (niem.), ob. *Kamienna*, *Gocinowice*, *Giesmannsdorf*.

Goszcz, *Gość*, niem. *Goschütz*, wś, pow. sycowski, st p. Twardagóra; niegdyś mko, miało 1840 r. 1198 mk., w tem 605 katol., ma paraf. kościół ewang. z r. 1743 — 49, piękny zamek z 1750 r., park, dworek myśliwski, kościół paraf. katol. z r. 1754, erygowany w XI-ym wieku, 2 szkoły, gospodárstwo dominialne przemysłowe, fabryka przędzy lnianej. Do G. należą: papiernia Szczodrak, kol. Troska i młyn wodny Heidemühle. *F. S.*

Goszcza, ob. *Hoszcza*.

Goszcza, wś kościelna i folw., pow. miechowski, gm. Luborzyca, nad strumieniem zwanym Goszcza, na południe Słomnik, o w. 5 od tego miasteczka. W r. 1827 było tu domów 29 i 169 mk. Teraz liczy ludności 294 głów; domów: murowany 1, drewnianych 33; osad włościańskich 24, z przestrzenią gruntów mr. 187 pr. 68; grunta kościelne zajmują mr. 8 pr. 195. Do dóbr tych należy folw. Zalesie-Gosteckie 1 dom drew., i osada Widoma gostecka 1 dom mur., w gm. Iwanowice położone; obszar gruntów dworskich zawiera morg. 542 pr. 16. Nadto z gruntów poplebańskich, rozdanych bezrolnym, powstała w r. 1869 nowa osada, składająca się z 5 domów, nazwana Wysiołek-Goszcza, mająca gruntu mr. 34 pr. 151, podzielonego między 19 osadników. Długosz (Lib. benefic. t. I, 160 i 161) nazywa tę wieś Gostcza. Należała do kapituły krakowskiej, a była wtedy w posiadaniu Sędziwoja z Tęczyna herbu Topór, kanonika krakowskiego. Folw. kapitulny miał w trzech polach dobre i obszerne role, oraz zabudowania folwarczne. Majętność ta należała do wielu panów i dziedziców, zanim z wielką pracą i kosztem, połączona w jednę całość, stała się własnością kapituły krakowskiej. I tak: jednę część nabyła kapituła od Imrama syna Krystyna komesa z Modnoga, za wieś Trątnowice, którą Elizeusz, kanonik krakowski, kupił za 40 grzywien srebra 1279 roku; inne części wsi G , z których jedna była poddanych (canariorum id est servorum illiberorum), którzy posługi czynili kasztelanowi krakowskiemu, a druga zamkowa, to jest do kasztelana i zamku krakowskiego należąca, r. 1279, na prośbę i za staraniem magistra Gerarda, dziekana, i Filipa, kanonika krakowskiego, obu Gallów (francuzów), nadana kosciołowi i kapitule krakowskiej przez Bolesława Wstydliwego, księcia krakowskiego i sandomierskiego. Części te, położone między łąką zwaną Lupigłów a mostem na rzece Goszcza, i drogą prowadzącą do Szkalbmierza a strumykiem na błoniu, zamienione przez kapitułę i rycerza Jana Beiyecz, na pole duże i dwa mniejsze, położone nad rzeką Goszczą i łąką wsi Marszowice w roku 1328. Nakoniec jednę część, należącą do klasztoru jędrzejowskiego, na prośbę Gerarda, dziekana krakowskiego, Jan opat i konwent jędrzejowski ustąpili 1274 r. Karczma w Goszczy, kupiona od Rodgera i Falisława z Marszowic i Piotra z Zagorzyc, rycerzy, za 5 grzywien praskich; na co zapisy i nadania w archiwum kapituły krakowskiej znajdują się. W tej wsi, za czasów Długosza, było 17 ła-

nów kmiecych, z których czynsz wynosił po 2 grzywny i odrabiali dwa dni na tydzień, od początku wiosny do św. Michała, własnym wozem i pługiem; z każdego łanu dawali: dwa korce owsa miary krakowskiej, 2 sery, 30 jaj, 2 kapłony. Były tu dwie karczmy, mające pola oddzielne, jedna położona we wsi a druga po za wsią, przy drodze publicznej do Sadowia, z których czynsz wynosił po 2 grzywny; nic nie odrabiali tylko kosili siano. Kmiecie i karczmy trzymający odrabiali dwie powaby. Zagrodników i młyna nie było. Gaj wielki, obwodu do dwóch mil mający, i trzy stawy, jeden dawny w środku wsi, dwa zaś kosztem Sędziwoja z Tęczyna, kanonika krakowskiego, wspomnianej wsi rządcy, wykopane: jeden za wsią przy rzece Goszczy, drugi przy tejże rzece i jeziorze Starkowyecz zwanem, z których woda, wylewając się, zatopiła pola do folwarku i kmieci we wsi Sadowie należące, za co, z wyroku kapituły krakowskiej, posiadacz wsi G. obowiązany był płacić jednę grzywnę na rzecz prebendy sadowskiej św. Egidyusza. Wieś G. dawnemi czasy czyniła kapitule 40 grzywien dochodu, w tych zaś czasach dochód wynosił 30 grzywien. Taki stan i położenie G. przedstawił nam Długosz i dotąd granice tej wsi pozostały niezmienione; las nawet w części pozostał, zajmuje obecnie morgów 454 pr. 8, i jest pod zarządem skarbu, należy do leśnictwa rządowego Słomniki. Dobra G. dotąd stanowiły własność kapituły krakowskiej, dopiero w r. 1874, przy rozdziale funduszów dawnej dyecezyi krakowskiej, przeszły na rzecz państwa. Kościół tutejszy pod wezwaniem św. Wawrzeńca był drewniany (Liber benefic. T. II, 52), obecny wymurowany kosztem kapituły 1737 roku. Parafią G. składają wsie: Goszcza, Polanowice, Sadowie, Widoma, Wola Więsławska, Zalesie; parafian liczy 912. *Mar.*

Goszcza, mała osada wiejska w pow. pińskim, nad jeziorem tegoż nazwiska, na zachodniej stronie Horodyszcza położona. Zapadły w bagnach i całkiem odludny i ubogi zakątek Pińszczyzny, należy do gminy świętowolskiej; mieszkańcy, na piaszczystych polanach siejąc mało, niewiele mają z ziemi i trudnią się rybołówstwem. *Al. Jel.*

Goszcza, rzeka w pow. miechowskim. Poczyna się pod wsią Goszczą, płynie w kierunku wschodnim przez Skrzyszowice i pod Przecławicami wpada z prawego brzegu do Szreniawy. Długa 12 w. Nazwa wzięta z Długosza (Liber benefic. I 160 i II 52). *J. Bl.*

Goszcza, jezioro w pow. pińskim, ku granicy pow. słonimskiego, w najodludniejszej miejscowości Pińszczyzny, śród nieprzebytych bagien, ma długości około 4 wiorst, a szerokość największą około wiorst 2; dość rybne, lecz latem prawie niedostępne. *Al. Jel.*

Goszczanów, wś nad rz. Gajową, powiat turecki, gm. i par. G., dawniej do arcybiskupów gniezn. należała. Kościół murowany w formie krzyża, pod tytułem św. Marcina i św. Stanisława, z wieżą prawie 50 łokci wysokości mającą. Ustanowienie parafii niewiadome. Kościół, który obecnie stoi, po spaleniu się pierwszego r. 1666 wybudowany został kosztem Adama Poniatowskiego, chorążego sieradzkiego, staraniem zaś ks. Koźmińskiego proboszcza tutejszego. Na początku bieżącego stulecia Jozef Ilski († 1829) kościół wyrestaurował, cmentarz murem otoczył, drzew nasadził, plebanią i inne zabudowania gospodarskie wystawił. R. 1854 znowu nastąpiła reparacya kościoła. Ks. Andrzej Węgrowski kanonik kolegiaty kaliskiej, własnym kosztem i parafian szczodrobliwością, zupełnie go odnowił; nadto, ponieważ kościół stoi na wysokiem wzniesieniu, dla wygody parafian, kamienne schody urządził. Uposażenie proboszcza stanowiły pole z 6 wieśniakami i dziesięciny z 16 wiosek. Niesie podanie, że syn Adama Poniatowskiego fundatora kościoła, od turków schwytany w niewoli, turczynkę pojął za żonę. Otrzymawszy wolność, wraz z żoną i jej siostrą do ojczyzny wrócił. Ciała tych turczynek złożone w grobach pod kościołem, które dotąd pokazują. Par. G. liczy dusz 4200. G. jest obecnie własnością małorolnych gospodarzy, ogólnej rozległości 1729 mr., w tem pastwisk i nieużytków 215 mr., mieszk. 860 dusz. Ziemia w większej połowie pszena, reszta żytniej. Folw. G. z wsią G., Rzężawy i Janówek; podług opisu z r. 1867 rozległość wynosiła mr. 716. W roku 1872 z przestrzeni powyższej odprzedano częściowym nabywcom mr. 225. Wieś G. osad 80, gruntu mr. 851; wś Rzężawy osad 15, gruntu mr. 238; wś Janówek osad 20, gruntu mr. 183. Gmina G. należy do sądu gm. okr. VI w Ustkowie, st. pocztowa w Warcie, liczy 8554 mr. obszaru i 4277 mk.

Goszczewice, wś i folw. nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Przytyk, par. Wrzos. W 1827 r. liczono tu 34 dm. i 274 mk., obecnie ma 43 dm., 471 mk., 647 morg. ziemi włośc. i 270 mr. dworsk. Długosz zowie tę wieś Gościszowice, i wtedy była ona dziedzictwem Andrzeja Potkańskiego h. Brochwicz (I 315). Dobra G. składają się z folwarków G., Marysin i Dąbrowa, tudzież wsi G. i Dąbrowa; od st. poczt. Przytyk w. 7. Rozl. wynosi mr. 1589; folw. G. grunta orne i ogrody mr. 266, łąk mr. 101, pastwisk mr. 131, wody mr. 2, lasu mr. 358, zarośli mr. 9, nieużytki i place mr. 29, razem mr. 896. Budowli murow. 10, drewn. 10. Folw. Dąbrowa grunta orne i ogrody mr. 153, łąk mr. 23, pastw.

mr. 7, zarośli mr. 25, nieużytki i place mr. 11, razem mr. 219. Bud. mur. 1, drewn. 6. Folw. Marysin grunta orne i ogrody mr. 400, łąk mr. 43, pastwisk mr. 21, wody mr. 1, nieużytki i place mr. 10, razem mr. 474. Budowli drewn. 6; wiatrak, pokłady torfu. Wieś G. osad 69; wś Dąbrowa osad 8, gruntu mr. 24.

Goszczewo, wś, pow. nieszawski, gm. i par. Służewo. W 1827 r. było tu 5 dm. i 51 mk.

Goszczędza, wś i folw., powiat łęczycki, gm. Grabów, par. Pieczew. W 1827 r. było tu 6 dm., 89 mk. Folw. G. z nomenklaturą Grabina, Brzewiączko i wsią G., od Łęczycy w. 14, od Dąbia w. 9, własność E. Jezierskiego (1330 m. rozl. z Byszewem). Rozl. wynosi mr. 452, grunta orne i ogrody mr. 396, łąk mr. 15, pastwisk mr. 12, nieużytki i place mr. 18. Bud. mur. 2, drewn. 4, płodozmian 5, 6 i 7-polowy. Wieś G. osad 14, gruntu mr. 87.

Goszczk, wś, pow. mławski, gm. Ratowo, par. Gradzanowo, odl. o 29 w. od Mławy, liczy 4 dm., 43 mk., 201 mr. gruntu.

Goszczowa, wś, pow. noworadomski, gm. Wielgomłyny, par. Chełmo. W 1827 r. było tu 9 dm., 58 mk. Obecnie 141 mk. t. j. 63 męż., 78 kob.

Goszczuny 1.) wś, pow. szawelski, gm. janiska. Na 350 dzies. ziemi 1-go gatunku uwłaszczono dusz 68. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. skiemska, 54 osad 115 dzies. gruntu.

Goszczury, wś, pow. kaliski, gm. i parafia Godziesze.

Goszczyce 1.) młyńskie, podleśne, średnie i poświętne, pow. płoński, gm. i par. Dziektarzewo. W 1827 r. G. podleśne liczyły 7 dm., 44 mk. a G. średnie 21 dm., 108 mk. Folwark G.-młyńskie nad rz. Wkrą, odl. o 15 w. od Płońska, liczy 2 dm., 26 mk., 226 mr. gruntu. Wieś G.-podleśne nad rz. Wkrą, odl. o 15 w. od Płońska, liczy 4 dm., 28 mk., 199 mg. gr. Wieś G.-średnie nad rz. Wkrą, odl. o 15 w. od Płońska, posiada karczmę, liczy 18 dm., 182 mk., 759 morg. gruntu. 2.) **G.**, ob. *Goszyce.*

Goszczyce, niem. *Guschwitz,* wś, pow. niemodliński, par. Przychód, o 1.3 mil na płd. od Niemodlina, ma 36 osad, 2397 morg. rozległ. i szkołę. *F. S.*

Goszczyn, os, przedtem mko, pow. grójecki, gm. Rykały, par. Goszczyn. Leży w pobliżu rz. Pilicy, przy trakcie z Grójca do Nowego miasta, o 2 mile od Grójca. Posiada kościół par., szkołę początkową od 1816 r. Jest to starożytna osada, której Janusz ks. mazowiecki nadał prawo niemieckie w 1382 roku a w 1425 przywilejem wydanym w Bątkowie wyniósł do rzędu miast, obdarzył prawem niemieckiem, uwolnił od opłaty cła i nadał różnymi przywilejami. Po wcieleniu Mazowsza do Korony Zygmunt I przeznaczył G. i folwark Bątków na uposażenie Anny ks. mazowieckiej, ostatniej z Piastów. Gdy ta wyszła zamąż za Stanisława ze Sprowy Odrowąża, G. wraz z Mazowszem dostał się królowej Bonie, która potwierdziła dawne przywileje w 1539 roku. Anna Jagielonka pozwoliła przywilejem z r. 1594 wybudować ratusz i jatki. Zygmunt III w 1614 r. potwierdził cech sitarzy i nadał cztery jarmarki. Święcicki w opisie Mazowsza (kwartal. Kłosów str. 105) powiada: „Wszyscy mieszkańcy Goszczyna są wybornymi sitarzami. Sita z końskiego włosa plotą i z łyka lipowego przetaki, służące młynarzom do oczyszczania otrąb. Przedzierają się oni z wielkim trudem do Węgier aż do Mezów i Tryballów.” Lustracya z 1560 przekonywa cyframi o pomyślności przemysłowego miasta. Według niej było tu 421 domów, 30 browarów wyrabiających 755 warów piwa rocznie i 70 sitarzy. W sto lat później w 1660 r. lustracya wykazuje tylko 42 domy mieszkalne, 91 pustych i 7 piwowarów. Ucisk starostów, wojny szwedzkie i skoncentrowanie się ludności, przemysłu i handlu w zamienionej na stolicę Warszawie sprowadziło upadek G. jak i innych miast mazowieckich. Odtąd G. staje się osadą rolniczą i przybiera coraz wybitniej charakter wsi. W 1827 r. było tu 92 dm. i 741 mk., w 1861 r. 92 dm. i 763 mk., między któremi 108 żydów. Kościół i par. erekcyi niewiadomej, podobno książąt mazowieckich z r. 1416. Następny modrzewiowy wzniosła Bona 1518 r. Obecny murowany, w gockim stylu, o 3 nawach, poświęcono 1880 roku. Par. G. dekan. grójeckiego 3410 dusz liczy. Dobra rządowe G. podług opisu z r. 1855 składały się: z miasta G., folw. G., z miasta i folwarku Grójec, z wsi Pacew, z folwarku i wsi Grodzka Wola z wójtostwem, z wsi Koźla Wola, z wsi Wola i z sołectwa Koźnia. *Br. Ch.*

Goszczyn, ob. *Gostitz* (niem.).

Goszczynno, wś i folw., pow. łęczycki, gm. Topola, par. Siedlec. W 1827 r. było tu 5 dm. i 61 mk. Folw. Goszczynno-Poletkowe lit. A B C, od Łęczycy w. 8, rozl. wynosi m. 222, grunta orne i ogrody mr. 183, łąk mr. 32, nieużytki i place mr. 7. Bud. murow. 9, drew. 8, pokłady torfu. Wieś Goszczynno-Poletkowe osad 5, gruntu mr. 6. Z roku 1843 jest ślad, iż istniały dobra Goszczynno-Bazylja lit. B; późniejszych śladów brak.

Goszczyno-górne, *G.-karpięcino, G.-kutasy,* wsie, pow. płocki, gm. i par. Góra, odl. 31 w. od Płocka. W 1827 r. G.-karpięcino liczyły 11 dm., 94 mk., G.-górne 5 dm., 23 mk. i G.-kutasy 5 dm., 35 mk.; obecnie liczą 17 dm., 140 mk., 653 mr. ziemi, w tej liczbie 14 mr. włoś., reszta drobnej szlachty. Folwark Goszczyno

Górne lit. A B D podług opisu z r. 1838 miał rozl. ogólnej mr. 265.

Goszczyno, ob. *Gościno.*

Goszęcin, ob. *Kosięcin.*

Goszinitz (niem.), pow. chełmiński, ob. *Gościniec.*

Goszmandorf (niem.), ob. *Giesmannsdorf.*

Gosztowczyszki, wieś szlach. nad jez. Gosztowczyszki, pow. trocki, 1 okr. adm., 32 w. od Trok, 4 domy, 36 mk. katol. (1866).

Gosztyny 1.) dobra, pow. szawelski, par. kurtowiańska, rozl. 15 włók ziemi, własność Krystyny Grużewskiej. R. 1717 okolica szlachecka (Giesztowt, Gabszewicz, Giewdwił, Skowdwił i Michał Dąbrowski). 2.) **G.**, wieś, pow. szawelski, gm. podubiska, 9 osad, 77 dzies. ziemi. 3.) **G.**, dwór i wś, pow. rossieński, par. kielmeńska. R. 1862 dwór należał do Kaffemana. *J. Godl.*

Goszyce, wś i folw., pow. miechowski, gm. i par. Luborzyca. Leży o 10 w. od Słomnik na południo-wschód. W 1827 r. było tu 25 dm., 199 mk., obecnie liczy 29 dm. i 241 mk., osad włośc. 22 z przestrzenią gruntu 146 mr., dwors. 576 mr. G. darowane były przez królowę Jadwigę podsędkowi krakowskiemu Dobiesławowi, którą darowiznę król Władysław Jagiełło przywilejem danym w Krakowie 22 czerwca w r. 1398 zatwierdził (oryginał tego dokumentu znajduje się w zbiorach ks. Czartoryskich w Krakowie). Długosz (Liber benef. t. II, 205) wymienia tę wieś jako należącą podówczas do Jadwigi z Tęczyna żony Piotra Opaleńskiego. *Mar.*

Goszyce, niem. *Goschütz,* r. 1534 *Goschtitz,* wś i folw. nad Birawką, pow. kozielski, par. Rachowice. Wieś ma 530 mr. rozl., 44 osad; dobra mają 9819 mr. rozl., w tem 8604 m. lasu, należą do klucza sławęcickiego. Od roku 1700 — 1848 był tu wysoki piec. Gleba nieurodzajna. *F. S.*

Goszyn, *Gosin,* niem. *Goschin* 1.) szlach. dobra, pow. gdański, blisko traktu bitego skarszewsko-gdańskiego, po prawej stronie rz. Raduni. Razem z przynależnym folwarkiem Chudominem zawiera obszaru mr. 2092, kat. 170, ewang. 37, dom. mieszk. 15. Parafia Prągnowy, szkoła Bielkówko, poczta Pruszcz (Praust). Odległość od Gdańska $1^3/_4$ mili. W miejscu jest gorzelnia z machiną parową o sile 8 koni; r. 1877 zapłacono od wywaru podatku cłowego marek 15400, owczarnia liczyła sztuk 1200. Przy Goszynie odkryto cmentarzysko pogańskie, świadczące o dawnym wieku tej osady; pomiędzy innemi znaleziono urny t.z. twarzowe, bardzo rzadkie. R. 1789 jest tu posiadaczem Szymon Kicki, starosta sobowidzki; obecnie niemiec. 2.) **G.**, dobra szlach., powiat starogrodzki, na zachód lubiszewskiego jeziora, w pobliżu rz. Spęgawy, ćwierć mili od stacyi kolei żel. w Swarożynie, 1 milę od Tczewa, gleba urodzajna. Obszaru ziemi obejmują mr. 3027, katol. 61, ewang. 93, dom. mieszk. 9. Parafia Lubiszewo, szkoła Wętkowy, poczta i stacya kolei żel. Tczew (obecnie Swarożyn). Odległość od Starogrodu $2^1/_4$ mili. Opodal G. znaleziono ostatniemi czasy stare cmentarzysko pogańskie; wydobyte z ziemi t.z. twarzowe urny należą do rzadkich. W sąsiedztwie z G. a może na teraźniejszym jego gruncie na południe od lubiszewskiego jeziora ponad rzeczką Spęgawą znajdowała się prastara wieś z młynem zwana „Irsegnin"; darowana była za książąt pomorskich oo. cystersom w Oliwie. R. 1343 istniała, później o niej nic nie wiadomo.

Gotardowo, ob. *Gortatowo.*

Gotartów, kol., pow. łęczycki, ob. *Gortatów.*

Gotartowice, *Gartatowice* (ob.).

Gotartowice, niem. *Gottartowitz,* wś i dobra, pow. rybnicki, par. Boguszowice, na lewym brzegu Rudy. Dobra, 737 mr. rozl., należą do klucza rybnickiego; wś ma 375 morg. rozl., szkołę, 110 osad i hutę królewską.

Gotartowo, ob. *Gortatowo.*

Gotka, ob. *Godka.*

Gotken (niem.), ob. *Godki.*

Gotkiewicze, fol., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 52 w. od Oszmiany, 21 dm., mieszkań. 180, z tego 92 prawosł., 88 katol. (1866).

Gotkowice, al. *Godkowice,* niem. *Götzendorf,* rycer. dobra, pow. chojnicki, w pobliżu kilku jezior i traktu bitego chojnicko-tucholskiego. Obszaru ziemi obejmują mr. 1061, budynk. 28, dom. mieszk. 7, katol. 57, ewang. 19. Parafia Ostrowite, szkoła Lotyń, poczta Silno. Roku 1354 Winryk von Kniprode, mistrz w. krzyżacki, nadaje uczciwemu „Gotzen" i potomkom włók 15 we wsi „Gotzin" na własność prawem chełmińskiem, za co zwykłe powinien był pełnić obowiązki i służbę. R. 1570 Franciszek Gockowski posiada 2 włóki i nadto dodani mu są jeszcze 2 zagrodnicy we wsi.

Gotkowicz, ob. *Guttwitz* (niem.).

Gotlibiszki małe i G. wielkie, wieś, pow. władysławowski, gm. Szyłgale, par. Słowiki. W 1827 r. G. małe liczyły 8 dm., 47 mk., a G. wielkie 11 dm., 118 mk.; obecnie zaś G. małe liczą 11 dm., 89 mk., a G. wielkie 10 dm. i 117 mk. Odl. 21 w. od Władysławowa.

Gotlibkowo, według Kętrzyńskiego, niem. *Gotliebkau,* nazywała się wieś albo raczej folw. w pow. grudziąskim; obecnie nie jest podany w statystykach urzędowych. Natomiast nowa mapa wojskowa umieszcza go jako położony przy wsi Dohnastädt ponad jeziorem Święte i przy wsi Święte, blisko traktu bitego z Biskupca na Łasin do Grudziądza. W XVIII wieku G. istniało jako osobny folw. czy udział należący do Goczałkowa. W pobliżu znajdował się

drugi folw., zwany po niem. Worzelsdorf; obadwa razem obejmowały włók 21. R. 1740 Aleksander Fryderyk Bäcker kupił G. razem z Worzelsdorfem prawem zastawnem i do Goczałkowa przyłączył. Teraźniejszy folw. Dohnastädt, do wsi Goczałkowa należący, zapewne stare Gotlibkowo w sobie zawiera. Drugi fol. Worzelsdorf zniesiony jest i przyłączony do wsi Babki. *Kś. F.*

Gotlub, *Gotlubc*, stara nazwa jeziora, pow. kartuski, ob. *Golubc*.

Gotowina, folw. w gub. mińskiej, w pow. mińskim, dziedzictwo Dobrowolskich, ma obsz. 273 mr. *Al. Jel.*

Gotówka, wieś i kol., pow. chełmski, gm. Krzywiczki, par. katol. Chełm a ewangelicka Lublin. Jest tu szkoła elementarna. G. należy do dóbr Serebryszcze.

Gotówka, wieś niewielka w pow. borysowskim, niedaleko Okołowa w stronie południowej. *Al. Jel.*

Gotówki, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 21 w. od Święcian, 10 dm., 76 mk. katol. (1866).

Gotowkiszki, zaśc. włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 3 dm., 14 mk. kat. (1866).

Gotowtyszki 1.), wś, pow. rossieński, par. Botoki. 2.) **G.**, wieś, pow. rossieński, parafia skawdwilska.

Gotschdorf (niem.), ob. *Albrechtice*.

Gottartowitz (niem.), ob. *Gotartowice*.

Gottardowo (niem.), ob. *Gortatowo*.

Gottersdorf (niem.), ob. *Gortatów*.

Gottersfeld (niem.), tak w r. 1866 przezwano dobra ryc. w pow. chełmińskim *Gorzuchowo* (ob.). *Kś. F.*

Gottesberg (niem.), miasto, pow. walbrzyski na Szląsku, leży na wzniesieniu 1880 st. npm., najwyżej położone miasto szląskie, ma 4865 mk. Górnictwo i pończosznictwo. W pobliżu tunel kolei żel. i kilka hut szklanych. Sześć jarmarków.

Gottesgabe (niem.), ob. *Bożydar*.

Gottesgabe (niem.), folw., pow. suski, st. poczt. Nowa Wioska.

Gottesgnade (niem.) 1.), dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Lichtenfeld. 2.) **G.**, folw., pow. iławski, st. p. Wildenhoff.

Gottesgnade (niem.), zaniedbana kopalnia galmanu pod Radzionkowem, pow. bytomski.

Gottessegen-Grube (niem.), kopalnia węgla we wsi Antonienhütte, pow. bytomski, par. Kochlowice; założona 1802 r., wydała 1859 r. 483,042 cntr. węgla. *F. S.*

Gotteswalde (niem.), ob. *Koszwały*.

Gotteswerder (niem.), ob. *Szylele*.

Gotthardsberg (niem.), ob. *Ostrożnice*.

Gotthardsthal (niem.), dobra, pow. darkiemski, st. p. Darkiejmy.

Gotthelf (niem.) 1.), dom szosowy, powiat wschowski, należy do wsi Wyciążkowa, 1 dom, 6 mk. 2.) **G.**, leśnictwo, pow. wschowski, należy do domin. Wyciążkowa, 1 dom, 14 mk., poczta i kolej żel. w Lesznie (Lissa) o 8 kil.

Gotthelp (niem.), wś, pow. starogrodzki, st. p. Schwarzwasser.

Gotthilf (niem.), folw., pow. frydlądzki, st. p. Barsztyn.

Gottka (niem.), ob. *Godka*.

Gottken (niem.), ob. *Godki*.

Gottliebenthal (niem.), kol., pow. olesiński, par. Olesno, o 1.50 mil od Olesna, ma 45 rozl., 6 osad.

Gottliebkau (niem.), ob. *Gotlibkowo*.

Gottlob (niem.), ob. *Broniewice*.

Gottmituns (niem.), kopalnia węgla w Łaziskach średnich, pow. pszczyński.

Gottowniczen (niem.), ob. *Gutownice*.

Goczałkowo al. *Goczałki*, niem. *Gottschalk*, ryc. dobra, pow. grudziąski, na bitym trakcie grudziąsko-biskupskim, około 1 milę od m. Łasina i 1 milę od Biskupca, gdzie jest stacya kolei żel. toruńsko-wystruckiej. Obejmuje obszaru ziemi mr. 3100, budyn. 23, dom. mieszk. 9, katol. 90, ewang. 96. Parafia Święte, szkoła w miejscu, poczta Łasin. G. leżało w dawniejszej Pomezanii, na samem pograniczu z ziemią chełmińską. Nazwę wzięło zapewne od niemieckiego posiadacza albo raczej sołtysa Gotschalk, dlaczego się też po niem. „Gotschalksdorf" zowie. Należało do obwodu dawniejszego czyli starostwa prabuckiego (Riesenburg) w Prusach książęcych. W XVI wieku posiadali tę wieś Czarlińscy. R. 1543 książę pruski Albrecht wystawia nowy przywilej na G. trzem siostrom Czarlińskim (niem. Scherlinski) Annie, Urszuli i Elżbiecie, jaki ojciec ich zmarły Tomasz (Thomassen) posiadał, ale w ostatniej wojnie mu zaginął. G. (Gottschalksdorff) miało wtedy włók 30, a obok niego zaraz drugie dobra, zwane po niem. „Wrozelsdorff", liczyły włók 12 i także do nich należały. Pomimo że G. w Pomezanii leżało, w granicach zlutrzałego księcia pruskiego, mieszkańcy tutejsi długo jeszcze pozostali polscy. Jakoż r. 1601 zachodzi Paweł Stucki z G. R. 1619 Jan Goczałkowski odstępuje swój dział w G. Rafałowi Goczałkowskiemu. Około r. 1629 zachodzą posiadacze tutejsi szlachta: Maciej i Rafał Goczałkowski i Bartosz Jaromierski. R. 1667 znajdowało się w G. 5 osobnych udziałów, które szlachta drobna posiadała. R. 1720 istniało jeszcze jak dawniej kilka udziałów. Wtedy zaczął bogatszy niemiec Aleksander Fryderyk Bäcker, korzystając z nieszczęśliwych czasów, mniejsze cząstki skupować. R. 1721 odkupił włók 14, które do Tymawy były przyłączone, od Ernesta von Taube, r. 1722 włók 7 od Adama Kosickiego, r. 1740 nabył prawem zastaw-

nem włók 21 i to folw. Gotlibkowo i Worzelsdorf (które do G. należały) za zł. 6000 na lat 40. W ten sposób posiadał razem włók 42. Po śmierci Aleksandra Fryder. Bäckera odziedziczyła te dobra córka jego zamężna majorowa Buchholz. R. 1770 nabył je syn Rafał Buchholz porucznik pruski za tal. 10666. R. 1780 jest posiadaczem kapitan Jan Karol Borck, r. 1786 kapitan Ferdynand von Pförtner, r. 1794 dworzanin królewski i radca legacyjny Otto Graf von Keyserling, r. 1797 von Hippel, do którego i lisnowskie dobra należały. R. 1836 nabył G. drogą subhasty August Teodor von Peterson, a od niego zaś kupił G. i Dohnastädt r. 1841 za tal. 53300 freiherr Hugo Maksymilian Fryderyk von Blumenthal. Ob. Frölich „Geschichte des Graudenzer Kreises” 82.

Gottswalde (niem.), dobra, wś i folw., pow. morąski, st. p. Morąg.

Gottvertrau (niem.), zaniedbana kopalnia węgla pod Orzeszem, pow. pszczyński.

Gotzel (niem.), ob. *Persanta*.

Gotzkau (niem.), pow. człuchowski, ob. *Gockowy*.

Gow..., por. *Gau*...

Gowarczów, os., przedtem mko, nad rzeką Drzewicą, pow. konecki, gm. i par. Gowarczów. Leży przy trakcie z Kielc do Grójca, odl. 2 i pół mil od Opoczna a 1 i pół mili od Końskich. Posiada kościół paraf. erekcyi niewiadomej (wymurowany, odnowiony 1774 r. po pożarze z r. 1767), szkołę początkową i urząd gminny. Targi co wtorek. Miasto założone tu zostało w 1430 r. na prawie niemieckiem za przywilejem Władysława Jagiełły. Zostawało w ręku Bnińskich i Jabłonowskich. Ludność tutejsza zdawna trudniła się wyrobem gwoździ. W XVIII w. istniała tu fabryka szabel. W r. 1827 liczono tu 103 dm. i 946 mk., w 1861 r. było 126 dm. i 1496 mk. (788 żydów), przeważnie rolników. Obecnie G. liczy 138 domów (12 murow.), 1280 mk. Par. G. dek. koneckiego, dawniej skrzyńskiego, liczy 4960 dusz. Był tu proboszczem ks. Adam Jakubowski. Gm. G. liczy 5096 mk., rozl. 19583 m., w tem ziemi dwor. 10544 mr.; sąd gm. okr. I i st. p. Końskie o 10 w. Przemysł żelazny w gminie rozwinięty. W skład gm. wchodzą: Baczyna, Barycz, Bębnów, Borowiec, Brzeźnica, Chełb, Czysta, Drutarnia, Fidor, Gąsiorów, Giełzów, Głęboka-droga, Huta-stara, Józefów, Kacprów, Komaszyce, Kwas, Ludwinów, Michałów, Miłaków, Młynek-Nieświński, Morzywół, Nieświn, Nosowa-Wola, Paruchy, Praga, Rogówek, Stara-kuźnica, Skrzyszów, Teklinów i Witków. Dobra G. składają się z folwarków: G.-Praga, Ludwinów i Giełzów, oddzielonego folwarku Barycz v. Michałów; osad młynarskich: Morzywół, Borowiec i Kwas, tudzież wsi poniżej wymienionych. Rozl. czysto-dominialna wynosi m. 4985; folw. G.-Praga grunta orne i ogrody m. 724, łąk m. 202, pastw. m. 323, lasu m. 1029, nieużytki i place m. 32, razem m. 2310, bud. mur. 25, drew. 1, płodozmian 8- i 10-polowy. Folw. Ludwinów grunta orne i ogrody m. 416, łąk m. 56, past. m. 214, lasu m. 1046, nieużytki i place m. 36, razem 1768, bud. mur. 11, drew. 1. Folw. Giełzów grunta orne i ogrody m. 365, łąk m. 88, past. m. 393, nieużytki i place m. 60, razem m. 906, bud. drew. 10, płodozmian 5- i 9-polowy. Pokłady rudy żelaznej, torfu, glinki ogniotrwałej i farby żółtej. Oprócz powyższej rozległości dominialnej odłączono różnemi czasy osady młynarskie Morzywół z gruntem m. 36; osadę Borowiec z gruntem m. 25, osadę Kwas z gruntem m. 59; folw. Barycz v. Michałów z osadą młynarską rozległości m. 1250, oraz grunta w wieczystych dzierżawach m. 1200. Wieś Praga osad 16, gruntu m. 24: wieś Bębnów osad 41, gruntu m. 613; wś Barycz osad 13, gruntu m. 263; wś Morzywół osad 13, gruntu m. 267; wś Szczurek osad 6, gruntu m. 151; wś Rogówek osad 11, gruntu m. 182; os. Kwas gruntu m. 39; wś Brzeźnica osad 54, gruntu m. 730; wś Gąsiorów osad 21, gruntu m. 233; wś Teklinów osad 9, gruntu m. 105; wś Ludwinów osad 4, gruntu m. 52; wś Januchta osad 15, gruntu m. 160; wś Skrzyszów osad 27, gruntu m. 323; wś Giełzów osad 23, gruntu m. 667; wś Borowiec osad 11, gruntu m. 355; wś Kacprów osad 37, gruntu m. 551; wś Komaszyce osad 25, gruntu m. 403; wś Milakowo osad 3, gruntu mr. 55; os., dawniej mko Gowarczów osad 229, gruntu m. 1417. *Br. Ch.*

Gowarten Trakeningken (niem.), wieś, pow. nizinny, st. p. Skajzgiry.

Gowarzewko, ob. *Ignacewo*, pow. średzki.

Gowarzewo 1.), wś, pow. średzki, 20 dm., 154 mk., wszyscy kat., 46 analf. Poczta w Swarzędzu o 6 kil., st. kolei żel. w Kobylnicy o 11 kil. 2.) G., domin. i gm., pow. średzki, 2863 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Synowiec; 15 dm., 183 mk., 51 ew., 132 kat., 54 analf. Dobra G. należały w XVIII w. do kolegium jezuickiego w Poznaniu. *M. St.*

Gowarzów, wś nad rz. Wartą, pow. nowo-radomski, gm. Konary, par Pławno. Liczy 25 dm., 180 mk., ziemi włośc. 306 mr.

Gowidlino, wieś kościelna parafialna, pow. kartuski, tuż przy bitym trakcie gdańsko-słupskim, nad jeziorem gowidlińskiem, blisko granicy pomorskiej, nad poziom morza 550'. Obejmuje włośc. wieś, folwark, 2 udziały folwarkowe, posiadł. gburskich 43, zagrodn. 29, obszaru ziemi mórg 7289, w czem wody powierzchni mr. 681, katol. 730, ewang. 170, żydów 11, dm. mieszk. 97. W miejscu jest nowo fundowany kościół parafialny, szkoła 2-kl. katol. i 1-kl. ewang.: poczta Sierakowice, od-

ległość od Kartuz $4\frac{1}{8}$ mil. Jako okolica ta oddawna była zaludniona, świadczą stare cmentarzyska pogańskie koło tej wsi napotykane. Czytamy o nich w 1 Roczn. towarz. naukowego w Toruniu str. 38: „Sześć figur kamieni ustawianych, złożonych z kręgów pomieszanych z czworobokami, leży na lekkiej wyniosłości piaszczystej na brzegu jeziora gowidlińskiego, w południowo-wschodniej stronie wsi, około 1 do 1 i pół kil. odległości od niej.“ W pierwszej połowie XV wieku za krzyżaków posiadał G. p. Micus Czertecke, jak to wynika z ciekawego dotąd niedrukowanego dokumentu niemieckiego, który dosłownie podajemy: „Gescheen ist in den vorjahren by bruder Giselbrechts von Dudelsheim Kompturs czu Dancz (rządził 1360 — 1363) geczeiten dass Micusch Czertecke eyn Pan uff dy czeit czu govidelyn, der gewan mit alle dem rechte den Walt der do lyt by der Wesen und by der Lysenitze, von den Panen dy czur Jessyn (Jasoń w bytowskiem) czu der czeit woneten do Micusch Czertecke den Walt behilt und in hatte in syner gewalt. Do nam dy Herrschafft (krzyżacy) des Waltczinses uff von Micusch Czertecken wegen XL marck. Dornoch koufte Nicusch Swarsewicz das gut czur Jesse und wolde gewinnen de Wese und dy Letzenytze und den Walt do was Micusch Czartecke und gewan obir den Walt und die Wesen von im mit eyme rechte. Do rethen hin Stephan Kunostawicz und bewisen dem dike (często) genanten Micusch Czertecken die grenitzen und daz her sulde behalden dy Wesen und den Walt ewiclich ane alle ansprache andirweit. Dornoch der dike genante Swarsewicz hatte sich vermessen her wolde erbar unversprochene Lüte brengen, dy geczugen und schweren sulden daz im der Walt und dy Wesen czugehöreten und wo sie nicht vollvüren des Waldes und der Wesen wellen her ewiclich ane alle ansprache emperen. Do brachte her dese nachgeschrebene dy schweren und czügen solden, Unislaff Słupynski, Dowopil von Lebno, Sulislaff von Kantersin. Do sie alle uff die grenitze qwamen und sie schweren solden, do stunden sy im alle abe, went sy der grenitzen nicht wusten. Des wart abir Micusch Czertecke der Walt und die Wesen czugeteilt czu halden ane alle ansprache. Dornach do das gut gowidelin der Hirschaft ward (do krzyżaków przypadło), do begunde der egenante Nicusch Swarsewicz von Jessin syner Swyne czu huten in demselben walde do qwam her Bozel gerethen (na koniu) und nam dy Swyne us dem Walde. Do bewiseten Micusch Czertecken, Stefan Kunostowicz, Nicusch Grelle und Mathies von Malschitz heren Bozel die grenitzen des gutes gowidelin also daz der Walt czu gowidelin gehörete. Do lies her Bozel der Swyne XII slaen (zabić), die oberigen gab her im widder von Bete wegen (na prośbę) erbar Lüte. Noch der czeit behilt die Herschaft (krzyżacy) den Walt und die Wesen mit allem Rechte. Do Nicusch Swarsewicz dises hatte verloren mit allem Rechte, do qwam (przybył) her czu dem Meister (wójt krzyżacki w Bytowie) und bat umb Culmisch Recht obir das gut Jessin. Do gab im der Meister colmisch Recht und hiess in syne grenitzen behalden, des lies her verechte Grenitzen in synen brif (przywilej) schriben ane des Meisters von Bütow wissen. Dornoch obir IIII Jar qwam der Meister von Bütow und als in der Moelen (młyn) czur Jesin do qwam der dick genante Swarsowicz und brochte dem Meister eyn usschrifft synes brifes und bat daz man in by synem brife liesse. Do besach (przejrzał) der Meister den brif und sach das her mit verechten Dingen hat umgegangen. Do sprach der Meister, ich sulde dir dein recht lasen thun und sulde dich mit dem brife yn eyn feuer lassen werffen. Daz wart dem Meister abgebethen und her sulde dem Meister denselben verechten brif antworten und that es nicht. Darnach starb der Meister. Nu sint des dick genanten Nicusch Swarsewicz Kindern und wollen mit demselben brife von nuwes den Walt und die Wesen ansprechen.” Wynika z dokumentu, że około r. 1360 po Mikołaju Czerteke przejęli Gowidlino wraz z łąkami i lasem pod Jasoń (gdzie jak się zdaje rzeczka Lisenica płynęła) krzyżacy. Także i za polskich rządów G. pozostało dobrami starościńskiemi, należącemi do starostwa w Mirachowie; lemaństwo tutejsze dostało przywilej r. 1719, folwark jest wydany w wieczystą dzierżawę r. 1791. Dwa razy w roku d. 8 kwietnia i 23 grudnia odbywają się tu jarmarki na świnie. Pomimo że wś G. należy do większych osad i daleko była oddalona od kościoła (najbliższa parafia, do której G. przyłączone było, znajduje się w Sierakowicach, o dobrą milę drogi), nikt nie pomyślał o ufundowaniu tu nowej świątyni. Osobliwie dalej na zachód w Pomeranii między innowiercami mieszkający katolicy dla braku kościoła w wysokiej mierze pozbawieni byli duchownych pociech. Dopiero teraźniejszy biskup chełmiński Jan Nepomucen Marwicz potrzebie tej zaradził. Chociaż na inne podobne fundacye wiele już nakładał, kazał i tu piękny murowany kościół z własnych zasobów pobudować. Erekcyą wydał d. 13 stycznia 1866. Z nabożeństwem przybywał początkowo dawniejszy proboszcz z Sierakowic. Pierwszym proboszczem gowidlińskim był Jan Tuchołka od roku 1867. Drugim jest obecnie jeszcze zarządzający Ludwik Machalewski od r. 1874. Kościół gowidliński, od początku zaraz parafialny, nosi tytuł Niepok. Poczęcia N. M. P., patronatu jest biskupiego. Liczne wioski, rozproszone po 4

powiatach: kartuskim, bytowskim, słupskim i lęborskim, należą do parafii, mianowicie: Gowidlino, Buchwałd, Stara huta, Drozdowo, Kowale, Lemany, Nowa huta, Nowy dwór, Ossówko, Rokity, Rokicki las, Schimmerwitz, Smolniki, Kamionka, Odnoga. Dusz liczono we wszystkich tych wioskach r. 1880 przeszło 1480. Szkoła katolicka istnieje dotąd 1 w Gowidlinie 2-kl., dzieci było r. 1867 152. W innych wioskach uczęszczają dzieci katolickie do szkół ewang. *Kś. F.*

Gowidlińskie jezioro, pow. kartuski, imię wzięło od wsi kościelnej Gowidlino, należy do licznych jezior kaszubskich, tuż przy pograniczu Pomeranii; długie 1 milę, w największej szerokości przy Gowidlinie nie dochodzi $^1/_4$ mili, ciągnie się z północy na południe. Odpływ ma do morza baltyckiego za pomocą rz. Słupy (Stolpe Fl.), która ztąd swój główny początek bierze. Z dwóch stron bliskie jest bitego traktu na północ gdańsko-słupskiego, na południe po za jeziorem Węgorzynem kartusko-bytowskiego. Ponad poziom morza wyniosłe jest 513'; w środku jeziora oderwana jest wyspa 32 mr. wielka, którą mieszkańcy uprawiają. W zwykłe rodzaje ryb obfituje. Brzegi dokoła są górzyste, malownicze. Wioski przy jeziorze nazywają się: Gowidlino, Podjasy, Kistowo, Bielawka, Borek i Lemany. Na wschodnim brz. niedaleko wsi Gowidlina (ob. przy tej wsi), znaleziono niedawno stare pogańskie cmentarzysko. *Kś. F.*

Gowija, ob. *Żyżna*, *Birżule*, *Wyrwita*.

Gowin (niem.), ob. *Gowino* i *Gowinko*.

Gowinko, niem. *Kl. Gowin*, dobra rycerskie w kilku udziałach, pow. wejherowski, obejmuje włók 24, katol. 217, ewang. 13, dm. mieszk. 18. Parafia Luzin, szkoła w miejscu, poczta Wejherowo, dokąd odległość pół mili. Nie podlega wątpieniu, że G. należało pierwotnie do wsi Gowina i dopiero później na tegoż gruncie założone i odłączone zostało. Ztąd stosuje się do niego z historyi wszystko to, co się o Gowinie mówi.

Gowino, niem. *Gr. Gowin*, rycer. dobra, powiat wejherowski, na południe od Wejherowa, obejmują posiad. włośc. 2, zagrodn. 1, włók 11, katol. 179, ewang. 27, dm. mieszk. 18. Parafia Luzin, szkoła Gowinko, poczta i stacya kolei żel. Wejherowo, dokąd odległość $^3/_4$ mili. R. 1215 jakiś Henryk podarował G. oo. cystersom w Oliwie, którzy je przeznaczyli dla pp. cysterek w Żarnówcu. Następnie książę Świętopełk II zamienił je i ustąpił zato bliżej leżące przy Żarnówcu wioski, jak się zdaje Lubkowo i Gardlino. R. 1365 mistrz w. krzyżacki Winryk von Kniprode nadaje między innemi także wieś Gowino w ziemi chmielińskiej (im Lande Chmellen) szlachetnemu Piotrowi z Rusocina jako i Wojciechowi i braciom z Rusocina na dziedziczną własność, za co w wojnie mieli służyć i niektóre czynsze płacić.

Gowor, *Goworek*, formy dawnego imienia czy przezwiska, stanowią źródłosłów nazw: Goworowo, Goworki, a prawdopodobnie i nazwy: Goworzec.

Goworek, osada młynarska, pow. konecki, gm. i par. Chlewiska (ob.). Należy do wsi Zagrodnia Wola.

Goworki, wieś, pow. ostrołęcki, gm. i par. Rzekuń. W 1827 r. było tu 5 dm. i 43 mk.

Goworków, kol., pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Żelechlinek. Liczy 24 dm., 162 mk., ziemi włośc. 222 mr.

Gowornice, niem. *Gauers*, wś i dobra, pow. grotkowski, o 23 kil. od Grotkowa, o 9 kil. od Odmachowa, par. Lindenau. Dobra mają 424 m. rozl. a wieś 51 osad, 2224 mr. rozl., kościół filialny i szkołę 2-klasową. *F. S.*

Goworówek, kol. włośc., nad rz. Orz, pow. ostrołęcki, gm. i par. Goworowo.

Goworowo, wś nad rz. Orz, pow. ostrołęcki, gm. i par. Goworowo. Odl. 20 w. od Ostrołęki. Posiada kościół paraf. drewniany z murowaną kaplicą, pochodzącą prawdopodobnie z w. XVI i mającą piękny starożytny ołtarz. Kościoła i parafii erekcyą odnowił 1729 r. Andrzej Stan. Załuski bp. płocki. Obecny drewniany kościół wystawił 1780 roku Krzysztof Szembek, prob. katedralny płocki, książę sieluński. Teraz jest zamiar wzniesienia nowej świątyni, której plan, wykonany przez budowniczego F. Nowickiego, zamieściło czasopismo „Inżynierya i Budownictwo“ (15 kwietnia r. 1881). Znajduje się tu szkoła początkowa, urząd gminny, browar. W 1827 r. G. liczyło 40 dm. i 196 mk., obecnie jest 101 dm. i 1485 mk. Par. G. dek. ostrołęckiego daw. mławskiego 8100 dusz liczy. Gmina G. liczy 4747 mk. i rozległości 10074 mr., sąd gm. okr. III osada Czerwin o 12 i pół w., st. p. Sieluń. W skład gminy wchodzą następujące miejscowości: 1-a os. Goworowo, 11 wsi włośc.: Brzezińska Wólka, Góry, Grodzisk, Jemieliste, Józefowo, Kaczka, Kobylin, Ponikiew-duża, P.-mała, Pokrzywnica, Rembisze, i 3 kolonie włośc.: Goworówek, Lipianka i Żabin. *Br. Ch.*

Goworowo, ob. *Gaworowo*.

Gowsantys, rz., prawy dopływ Dubissy.

Goy (niem.) 1.), zapewne *Gaj*, kol., powiat pszczyński, leży pod wsią Mokre. 2.) **G.**, zapewne *Gaj*, r. 1538 *Gayo villa*, wś, pow. oławski, par. Oława, ma piękny kościół paraf. ew. z r. 1826; pszczelnictwo i uprawa tytuniu. 3.) **G.** lub *Goyer-Mühle*, młyn pod Bytomiem, na gruntach dóbr Pilkermühl, nad strugą Iserbach. 4.) **G.-und-Lalock** (niem.), kol., pow. wielkostrzelecki, o 0.28 mili od Ujazdu, dawna attynencya Niezdrowic, ma 7 osad, 60 mr. rozl.

Goza, *Gaza* (ob.).

Gozd, *Gozdomir* czy też *Godzimir*, formy dawnego imienia, stanowiącego źródłosłów wielu bardzo nazw, które skutkiem niewyraźnego wymawiania mają nieustalone formy: Gozd, Gózd, Góźdź. Właściwą jedynie jest przymiotnikowa forma *Gózd* (od Gozd), obok której spotykamy *Góźdź* i *Gójsc*. Prawidłowo całkiem utworzone są nazwy: Gozdowo, Gózdek, Goździk, Gozimierz (właśc. Godzimierz). *Br. Ch.*

Gozd..., por. *Gost...*

Gozd, *Gózd* 1.), os., pow. turecki, gm. i par. Malanów. 2.) **G.** lub *Gozdy*, wieś, pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin. Należy do dóbr Dmosin (ob.). 3.) **G.**, os., pow. kozienicki, gmina i par. Swierze Górne. Liczy 5 dm., 22 mk. i 61 mr. ziemi włośc. 4.) **G.** lub *Gozdowa*, wieś, pow. radomski, gm. Kuczki, par. Skaryszew, posiada urząd gm. Liczy 45 dm., 365 mk. i 718 mr. ziemi włośc. 5.) **G.**, ob. *Guzd*. 6.) **G.**, os. nad Brzusznią, pow. opoczyński, gm. Służno, par. Petrykozy, liczy 2 dm., 11 mk. i 13 mr. ziemi. 7.) **G.**, wieś rząd., pow. kielecki, gm. Suchedniów, par. Wzdół, leży przy trakcie bitym kielecko-radomskim. W 1827 r. było tu 46 dm. i 289 mk. 8.) **G.**, obręb leśny w bodzentyńskim urzędzie leśnym. 9.) **G.**, wieś ordynacka, pow. biłgorajski, gm. i par. Huta Krzeszowska. 10.) **G.**, wieś, pow. łukowski, gm. i par. Tuchowicz. W 1827 r. było tu 23 dm. i 193 mk., obecnie liczy 23 dm., 203 mk. i 979 mr. obszaru. Dawniej tę wieś zwano G. domaszewski. Folw. G.-Kij z osadą Warkocz i wsią G. ma rozl., według danych Tow. kred. ziem., m. 1256; folw. G. grunta orne i ogrody m. 464, łąk m. 147, past. m. 8, wody m. 1, lasu m. 317, zarośli m. 24, nieużytki i place m. 40, razem m. 980, bud. drewn. 13, płodozmian 4-polowy. Osada Warkocz grunta orne i ogrody m. 7, lasu m. 269, bud. drew. 4. Wieś G. osad 29, gruntu m. 249. 11.) **G.**, wś i folw., pow. łukowski, gm. Miastków, par. Parysew, o 14 w. od Garwolina. W 1827 r. było tu 16 dm. i 99 mk., obecnie liczy 21 dm., 86 mk., 995 mr. obszaru. Dla odróżnienia nazywano tę wś G. draminski. Rozl. folw. wynosi m. 917, grunta orne i ogrody m. 290, łąk m. 80, lasu m. 521, nieużytki i place m. 27, bud. drew. 7, mur. 2. Wieś G. osad 19, gruntu m. 91. 12.) **G.**, wś, pow. garwoliński, gm. Kłoczew, par. Okrzeja. W 1827 r. było tu 27 dm., 232 mk., obecnie liczy 34 dm., 384 mk. i 1200 mr. obszaru. Dawniej tę wieś nazywano G. szydłowski. *Br. Ch.*

Gozd, niem. *Gosda*, wś na dolnych Łużycach w pow. chociebuskim, na wschodniej granicy językowej serbsko-niemieckiej, przeważnie zgermanizowana. Mieszk. około 160. Szkoła elementarna, do której należy także wieś Dubrawa, w r. 1880 dzieci szkolnych 60, w tem czysto serbskich 8. Por. *Goźdź*. *A. J. P.*

Gozdanin 1.), wś, pow. mogilnicki, 7 dm., 74 mk., wszyscy kat., 27 analf. Poczta w Wylatowie o 3 kil., st. kolei żel. Mogilno o 7 kil. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. mogilnicki, 2448 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Bielice; 11 dm., 186 mk., 7 ew., 179 kat., 102 analf. Własność Bielickiego (3538 mr. z Marcinkowem). *M. St.*

Gozdawa, niem. *Klokowsruh*, dom., powiat mogilnicki, 1031 mr. rozl., 4 dm., 61 mk., 11 ew., 50 kat., 34 analf. Poczta i kolej żelazna w Mogilnie o 3 kil.

Gozdeckie, os. młynarska, pow. sieradzki, gm. i par. Brzeźno, należy do dóbr Brzeźno, ma 7 mk. *Ż.*

Gozdek, *Gózdek* 1.), os., pow. nowomiński, gm. Barcząca, par. Nowomińsk. 2.) **G.**, folw., pow. kaliski, gm. i par. Iwanowice, o 20 w. od Kalisza, 2 dm., 65 mk. 3.) **G.**, kol. i folw. nad Wartą, pow. koniński, gm. Brzeźno, par. Krzymów. Odl. 11 w. od Konina, liczy 27 mr. obszaru i 25 mk. Folw. G. należy do dóbr Krzymów. 4.) **G.**, wś nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Wielogóra, par. Wsola. Liczy 11 dm., 64 mk. i 159 mr. obszaru ziemi włośc. 5.) **G.**, wś, pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. Liczy 18 dm., 173 mk. i 295 mr. obszaru.

Gozdów 1.), wieś i folw., i *Gozdówek*, kol., nad rz. Moszczenicą, pow. brzeziński, gm. Biała, par. Koźle. Leżą na prawo od drogi z Bielaw do Strykowa, o 8 w. od Głowna. G. liczył w 1827 r. 19 dm. i 123 mk., obecnie ma 15 dm., 130 mk., 415 mr. ziemi dworsk. i 105 m. włośc. Dobra G. nabyte 1874 r. za rs. 20700. Gozdówek kol. i młyn liczą 6 dm., 74 mk., 90 mr. ziemi włośc. i 44 mr. młynarskich. 2.) **G.**, wś, pow. kolski, gm. i par. Kościelec. W 1827 r. było tu 26 dm., 190 mk. 3.) **G.**, wś i folw., pow. turecki, gm. i par. Tokary, o 9 w. od Dobry. W 1827 r. było tu 8 dm., 143 mk. Gruntu ornego dworsk. 413 mr. n. p., łąk 97, zagaju 120. Własność Biernackich (wraz z Tokarami 1116 m. rozl.). 4.) **G.**, os., pow. koniński. gm. Tuliszków, par. Grzymiszew. Odl. 21 w, od Konina, przy drodze bitej z Pyzdr do Tuliszkowa, liczy 27 mr. ziemi pszennej w połowie, 3 dm. i 20 mk. Folw. G. należał do dóbr Grzymiszew. Wieś G. wspominaną jest w aktach miejscowej parafii pod 1443 r. 5.) **G.**, folw., pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Malice. Jest tu 1 dom, 13 mk. i 238 mr. obszaru. 6.) **G.** lub *Gozdowa*, wieś i folw., pow. hrubieszowski, gm. Werbkowice, par. Hrubieszów. W 1827 r. było tu 50 dm. i 193 mk. Istniała tu cerkiew parafialna dla ludności rusińskiej, ostatniemi czasy filia parafii Podhorce. Dobra G. składają się z folwarku G. i Aloizów, tudzież wsi G.. od Hrubieszowa w. 7. Rozl. wynosi m. 1268. Folw. G. grunta orne i ogrody m. 459, łąk m. 128, pastw. m. 70, lasu m. 226, nieużytki i place m. 91, razem m. 974, bud. mur. 4, drew. 13. Folw. Aloizów grunta orne i

ogrody m. 221, łąk 62, nieużytki i place m. 11, razem m. 294, bud. mur. 1, drew. 3; płodozmian na obu folwarkach 10-polowy, pokłady torfu i marglu. Wieś G. osad 73, gruntu mr. 1120. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gozdowa, wieś włośc., pow. iłżecki, gmina Wierzchowiska, par. Krempa. Istnieją tu dwie olejarnie. Liczy 26 dm., 131 mk. i 547 mr. obszaru.

Gozdowa, ob. *Gozd* i *Gozdów*.

Gozdówek, ob. *Gozdów*.

Gozdownica, rzeczka w pow. rypińskim. Wypływa z jez. pod wsią Likiec, na północo-wschód Skępego; płynie w kierunku południowo-wschodnim pod Blinnem, pomiędzy wsiami Gójsk i Maluszyn, i pod Sułocinkiem w pow. sierpeckim wpada z prawego brzegu do Skrwy. Długa około 15 w. *J. Bl.*

Gozdowo, wś, pow. sierpecki, gm. Lisewo, par. Gozdowo. Posiada kościół paraf. drewniany, założony w 1305 r. W 1827 r. było tu 28 dm., 187 mk., obecnie liczy 32 dm., 300 mk., obszaru ziemi folw. 1000 mr. i włośc. 147 mr. Czyt. „Wieś G. w pow. płockim, opisana topograficzno-historycznie przez Win. Hip. Gawareckiego" (Bibl. Warsz. 1852 T. IV, 454). Par. G. dek. sierpeckiego daw. raciąskiego 2300 dusz liczy. Folw. G. z wsią G. i Przybyszewo, od Bielska w. 8, rozl. wynosi m. 932, grunta orne i ogrody m. 552, łąk m. 164, wody m. 4, lasu m. 153, zarośli m. 11, nieużytki i place m. 48, bud. mur. 9, drew. 9, płodozmian 9-polowy. Wiatrak, pokłady torfu i marglu wapiennego; wieś Przybyszewo osad 16, gruntu m. 225. *A. Pal.*

Gozdowo, wieś, dom., młyn i gm., nad rz. Wrześnią, pow. wrzes.; dom. ma 1184 m. rozl., do młyna należy 384 m. roli; 45 dm., 569 mk., 23 ew., 544 kat., 2 żydów, 192 analf. Kościół paraf. kat. dekan. miłosławskiego, poczta i kolej żel. we Wrześni (Wreschen) o 7 kil. G. jest gniazdem rodziny wielkopolskiej Gozdowskich, herbu Gozdawa, z których rąk jednakże wyszło już w XVI wieku. R. 1881 położono tu kamień węgielny pod nowy kościół.

Gózdowska Wola, wieś, pow. radomski, gm. i par. Błotnica. Liczy 3 dm., 22 mk. i 173 mr. obszaru ziemi włośc. Por. *Guzd*.

Gozdy 1.), pow. sieradzki, gm. i par. Brzeźno, ob. *Rybnik*. R. 1827 miały 10 dm., 100 mk. 2.) **G.**, os., pow. sieradzki, gm. Zadzim, par. Rososzyca, 44 m. rozl., 18 mk. 3.) **G.**, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, liczy gruntów włośc. 1343 mr., w tem 1064 mr. ornych, 44 dm., 367 mk. Jest tu ewang. dom modlitwy, szkoła elemen., karczma. Gruntów dworskich 30 mr., w tem 25 ornych, 1 dom, 6 mk. 4.) **G.**, wś, pow. biłgorajski, gm. Biszcze, par. Tarnogród. Należy do dóbr ordynacyi Zamojskiej. 5.) **G.**, wś, pow. suwalski, gm. Maćkowo, par. Puńsk. Liczy 8 dm., 69 mk., odl. od Suwałk 34 w. 6.) **G.**, ob. *Gozd*.

Góźdź 1.), os., pow. nowomiński, gm. i par. Kołbiel. 2.) **G.**, wś i folw., nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Wolanów, par. Mniszek, o 7 w. od Orońska. Liczy 7 dm., 55 mk., 244 m. ziemi dwor. i 9 mr. włośc. Folw. nabyty 1876 r. za rs. 5315. Oddzielony od dóbr Wąchock.

Goźdź, u Smolera mylnie *Gozd*, po niem. *Gosda*, wś na dolnych Łużycach, w pow. grodkowskim, w parafii jaseńskiej, w połowie serbska. Huta szklana, w niej wielu czeskich robotników. *A. J. P.*

Goździchowo 1.), wieś, pow. kościański, 3 dm., 30 mk., wszyscy kat., 15 analf. Poczta w Wołkowie o 2 kil., st. kolei żel. Kościan (Kosten) o 16 kil. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. kościański, 3334 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Puszczykowo; 9 dm., 187 mk., wszyscy kat., 90 analf. Własność Stanisława Chłapowskiego. *M. St.*

Goździe, wś, pow. ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Zielona, o 12 w. od Ciechanowa, 6 dm., 72 mk., 270 m. gruntu.

Goździec, i G. lub Krasnowiec, ob. *Drochów*.

Goździechów, *Goździchowo* (ob.).

Goździelin, wś, nad rz. Kamienną, pow. opatowski, gm. Bodzechów, par. Denków. W 1827 r. było tu 36 dm. i 286 mk., obecnie liczy 54 dm., 391 mk., 777 mr. ziemi włośc. i 1 mr. dworskiej. W XV w. G. należał do par. Wszechświęte i miał kilka właścicieli (Długosz II 507).

Goździk 1.), os., pow. nowomiński, gm. i par. Mińsk. 2.) **G.**, kol., pow. nowomiński, gm. Dembe Wielkie, par. Pustelnik. 3.) **G.**, wieś i folw., majorat, pow. garwoliński, gm. Górzno, par. Garwolin (ob.). W 1827 r. było tu 18 dm. i 116 mk., obecnie liczy 32 dm., 312 mk. i 1247 mr. obszaru.

Goździków, wieś i folw., pow. opoczyński, gm. Goździków, par. Smogorzew. Odl. 7 w. od Drzewicy. Posiada urząd gminny. W 1827 r. liczono tu 31 dm. i 293 mk., obecnie 44 dm., 413 mk., 900 mr. ziemi dwor. i 494 mr. ziemi włośc. Dobra z lasami Czarny las i Bros nazwanemi, tudzież lasem dobra Mechlin, Stoczki i Goździków oddzielającym, z nomenklaturami leśnemi Dąbrowa i Grochówka. Niegdyś słynął G. ze skutecznych kuracyj i zabaw, na które liczni zjeżdżali się goście. Był tu wówczas śliczny park, łazienki, sala balowa, z których dziś już ani śladu nie zostało; park stał się ofiarą chciwej, a nawet małozyskownej spekulacyi nowoczesnej. Ostatnim właścicielem G., za którego jeszcze wody goździkowskie w pełnym były rozwoju, był Terczewski. Prof. Kitajewski pisał „O wodach G." w Pamiętniku Warsz. 1821, i rozbiór tych wód ogłosił w Rocznikach Warsz. Tow. Przyj. Nauk,

1822, t. XV. R. 1828 wyszła w Warszawie broszurka Ad. Rudnickiego „O własnościach, skutkach wód G.“, a J. Bełza w swej pracy „O wodach mineralnych w Król. Pols.“ (Warsz. 1841) także o G. wspomina. Tę samą wodę chemicznie rozbierał Napoleon Milicer 1876 i rozbiór ten ogłosił w Gaz. lekarskiej tegoż roku. Gm. G. liczy 3126 mk., rozl. 9161 mr. w tem ziemi dwor. 4857 mr.; sąd gm. okr. III i st. p. Przysucha o 6 w. W skład gm. wchodzą: Bieliny, Gaj, Gawęda, Gielniów, Goździków, Jabłonna, Jastrząb, Karczówka, Krzesławice, Piasek, Smogorzów, Stoczki, Wymysłów, Zawada, Zielonka i Zychorzyn. *W. M.*

Goździkowo, folw., pow. słupecki, gm. Emilienheim, par. Rzgów.

Goździkowo, ob. *Paradyż*.

Goździowa miedza, folw., pow. iłżecki, gm. i par. Ciepielów. Należy do dóbr Gardzienice, liczy 1 dom i 66 mr. ziemi.

Goździówka, wś, pow. nowomiński, gmina Dembe Wielkie (ob.), par. Pustelnik. W 1827 r. było tu 11 dm. i 80 mk.

Gozimierz lub *Goźmierz*, wś, pow. rawski, gm. Lubania, par. Biała. W 1827 r. było tu 14 dm., 92 mk., obecnie liczy 14 dm., 137 mk., 501 mr. ziemi włośc.

Goźlice, wieś, pow. sandomierski, gm. Klimontów, par. Goźlice. Posiada kościół paraf. murowany, erekcyi niewiadomej, ale 1337 r. już istniał, 1648 r. odnowiony. Tu był proboszczem późniejszy biskup sandomierski ks. Józef Juszyński. Dobra Zakrzew, zwane G., należą do hr. Ledóchowskich. (Długosz II, 315). W 1827 r. było tu 24 dm. i 193 mk., obecnie liczy 39 dm., 240 mk., 453 mr. obszaru ziemi włośc. Par. G. dek. sandomierskiego daw. koprzywnickiego liczy 3515 dusz.

Goźlin-górny (mylnie *Goślin*), wieś i folw., i G. mały, wś, niedaleko Wisły, pow. garwoliński, gm. Wilga, par. Goźlin o 1 i pół mili od Mniszewa. Jest tu kościół paraf. drewniany, szkoła i browar piwny. W 1827 r. G. górny liczył 16 dm. i 95 mk., G. mały 11 dm., 73 mk.; obecnie G. górny ma 17 dm., 253 mk. i 995 mr. obszaru a G. mały 13 dm., 127 mk. i 106 mr. obszaru. Dawny klasztor murowany po oo. maryanach, obecnie stanowiący kościół paraf., erygował 1699 r. Jan Lasocki cześnik łukowski. R. 1769 pogorzał, 1776 wystawiono nowy. Par. G. liczy dusz 1273. Teraźniejszy proboszcz ma obszerną pasiekę, pomieszczoną w ulach poprawnych i sadzawki z rybami, z zapłodnionej sztucznie ikry wychowanemi. Z miejscowością tą łączy się pamiątka z czasów niegdyś wojewody Leszczyńskiego, dziada Stanisława króla pols. Ob. *Wilga*. Dobra G. według danych Tow. kred. ziem. składają się z folwarku G. i Ostroboru, tudzież wsi G.-górny, G.-mały Ostrobór. Rozl wynosi m. 1917: folw. G. grunta orne i ogrody m. 361, łąk m. 122, pastw. 57, lasu m. 24, nieużytki i place m. 177, razem m. 740, bud. mur. 10, drew. 15. Folw. Ostrobór grunta orne i ogrody m. 68, łąk m. 42, past. m. 64, lasu m. 980, nieużytki i place m. 22, razem m. 1176, bud. drew. 3. Gorzelnia. Wiatrak i trzy jeziora. Wś G.-górny osad 25, gruntu m. 64; wś Goźlin-Mały osad 17, gruntu m. 183; wś Ostrobór os. 12, gruntu m. 114. *Br. Ch.*

Gozna, wieś i folw., pow. jędrzejowski, gm. Raków, par. Mokrsko dolne, o 10 w. od Jędrzejowa, o 3 w. od rz. Nidy. Folw. G. z wsią G. i Czarnocice, rozl. wynosi m. 1187, grunta orne i ogrody m. 280, łąk m. 80, past. m. 18, lasu m. 779, nieużytki i place m. 30, bud. mur. 2, drew. 13, płodozmian 6- i 8-polowy. Wieś G. osad 19, gruntu m. 96; wś Czarnocice osad 10, gruntu m. 37.

Gozwinisdorf, ob. *Giesmannsdorf*.

Goż..., por. *Gorz...*

Goża 1.), wieś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 11 dm., 148 mk. Z tego 147 kat., 1 prawosł. 2.) **G.**, okolica szl., pow. wileński, 4 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 5 dm., 33 mk. kat. 3.) **G.**, folw. szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 54 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk., z tego 3 katol., 4 żydów. 4.) **G.**, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 3 dm., 19 mk. katol. 5.) **G.**, wieś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 8 dm., 48 mk. kat. 6.) **G.**, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 4 dm., 52 mk. katol. (1866). Dobra G. były niegdyś własnością Brzostowskich.

Goża, rz., ob. *Dauszówka*.

Gr..., por. *Hr...*

Gra..., por. *Gria...* (ross.).

Graase (niem.), ob. *Grasz*.

Grab, *Grabek*, *Grabiec*, *Grabisz*, *Grabian*, rozmaite formy dawnego przezwiska, stanowią źdrsłów licznych bardzo nazw: Grabie, Grabów, Graby, Grabków, Grabczyua, Grabienice, Grabiszew, Grabina itp. Mała zapewne część tych nazw pochodzi od rosnącego pierwotnie drzewa grabu, Carpinus Betulus L. (jak Grabina, Grabiny, czasami może Grabowo lub Grabin). *Br. Ch.*

Grab, folw., pow. kaliski, gm. Marchwacz, par. Rajsko, nad rz. Pokrzywnicą, o 17 w. od Kalisza, 4 dm., 4 mk. Por. *Chutki*.

Grab, wś w pow. jasielskim, blisko granicy węgierskiej, 489 metr. n. p. m. wzniesiona, w okolicy górzystej i lesistej, ma parafią gr. kat. a należy do parafii rzym. kat. w Żmigrodzie Mieszkańcy w liczbie 611 są przeważnie wyznania gr. kat. Większa posiadłość ma 36 m. n. a. roli, 5 mor. ogrod., 45 mor. pastw. i 434 mor. lasu; mniejsza pos. 1048 mr. roli, 259 mr. łąk i ogr., 904 mr. pastw. i 35 morg. lasu. Ta wieś ma szkołę ludową jednoklasową

i kasę pożyczkową gminną z funduszem 175 zł. w. a. Powyżej G. Wisłoka ma źródła.

Grab 1.) wś, pow. pleszewski, blisko Prosny i granicy król. polskiego; 27 dm., 223 mk., 6 ew., 209 kat., 8 żydów., 108 analf. Poczta w Robakowie o 5 kil., st. kol. żel. Żerków o 16 kil. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. pleszewski, 2822 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Gorzyce; 21 dm., 212 mk., 1 ew., 211 kat., 70 analf. Własnością było Anny Mateckiej, teraz hr. Mycielskiego. Nad Prosną odkopano rozległe cmentarzysko; znaleziono pomiędzy wielu urnami jednę olbrzymich rozmiarów, kupy strzał krzemieniowych, noży i t. p., obecnie przekazanych muzeum Tow. Przyj. nauk poznańskiego. Pod folw. Gorzycami znaleziono także urny z mnóstwem małych naczyń, 4 pokrywy wypukłe w kształcie kapelusza, ostrza strzał, małe noże i t. p. z krzemienia. *M. St.*

Grabacz, dobra, pow. lubawski, w lesistej okolicy, nad samą granicą Prus wschodnich, w południowo-wschodnim końcu powiatu, nad rz. Wel, który ztąd się wykręca na zachód. Obejmuje obszaru ziemi mr. 241, budynk. 9, dom. mieszk. 4, katol. 25, ewang. 17. Od początku założenia dyecezyi chełmińskiej należała ta okolica do dóbr stołowych biskupich. Kiedyby osada Gr. powstała nie wiadomo, ale zapewne w późniejszych dopiero polskich czasach, na gruncie lasów wyciętych założona Biskupi wydawali ją zwykle na dłuższy czas w dzierżawę. Inwentarz biskupstwa chełmińskiego z r. 1759 donosi: „Tenże szlachcic Sątopski za prawem bisk. chełm. Kretkowskiego z r. 1724 do lat 40 nadanem trzyma także kolonią Grabacz, Rudzie przyległą, do tego łąki 2 między Kostkowem a Budami popielarskiemi, item przy rzece (t.j. Wel) łączki 2 za dworkiem, do tego wolny opał, wolne chodowanie owiec, wolność robienia piwa na swoją tylko potrzebę". Na innem miejscu czytamy, że tu młyn nad Welem chciano założyć. Zdaje się, że młyn ten projektowany i tartak nad rz. Welem rzeczywiście założono, ale nie przy Grabaczu, tylko nieco dalej na północ rzeki przy wsi Rudzie, który do dziś dnia jeszcze tam istnieje, a podówczas go nie było. Parafia Rumian, szkoła Rybno, poczta Dąbrówno (Gilgenburg). *Kś. F.*

Grabal, wś włośc., pow. rypiński, gmina Szczutowo, par. Gujsk, odl. 19 w. od Rypina. Liczy 12 dm., 78 mk., 308 mr. gruntu i 8 mr. nieużytków. Por. *Cisze.*

Grabanina (z Sadkami), wś w pow. krośnieńskim, należy do parafii rzym. kat. w Nienaszowie, gr. kat. w Kobylanach (?) a do urzędu poczt. w Żmigrodzie now., od którego jest o 4 kil. odległą. Z 292 (?) mk. należy 106 do wyznania rzym. kat. a 186 do gr. kat. (?). Więk. pos. ma 118 m. n. a. roli i 60 mr. ogr., łąk i pastw.; mniejsza pos. 28 mor. roli i 13 mor. pastwisk. *Mac.*

Grabanów, wś i folw., pow. bialski, gub. siedl., gm. Sidorki, par. Biała, o 6 w. od Biały. W 1827 r. było tu 34 dm. i 233 mk., obecnie ma 46 dm., 326 mk. Dobra G. składają się z folwarku G., Kozula, awulsu Julków i wsi G. Rozl. wynosi m. 1818; folw. Grabanów grunta orne i ogrody m. 613, łąk m. 195, lasu mr. 859, nieużytki i place mr. 37, razem mr. 1698; folw. Kozula grunta orne i ogrody mr. 83, łąk mr. 28, nieużytki i place mr. 7; razem 119. Płodozmian 6-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 25, gorzelnia, młyn, deptak i cegielnia. Wieś G. osad 34, gruntu mr. 869.

Grabarka, przysiołek, pow. konstantynowski, gm. Swory, par. Biała, okr. sądowy Huszlew, rozl. mr. 6, dm. 2, ludn. 7. Jest tu smolarnia. *Rz.*

Grabarka, ob. *Grabówka.*

Grabarka, rzeka w gub. siedleckiej. Ma początek z błot pod wsią Danówką na granicy pow. radzyńskiego, płynie w kierunku północno-wschodnim pod wsiami Wólką plebańską i Rudką, a pod Sidorkami na wschód m. Biały, wpada z prawego brzegu do Krzny. Długa 12 wiorst. *J. Bl.*

Grabarka, rz., wpada do Słuczy w pow. starokonstantynowskim; nad nią leży Garniszówka (ob.).

Grabarka, także *Graberka*, tak się zowie część górnego biegu rzeki Seretu, dopływu Dniestru, od wsi Pieniak aż po staw pod Markopolem. Ob. *Seret.* *Br. G.*

Grabarze lub *Grabarki*, kol. i os. leśna, powiat częstochowski, gm. Lipie, par. Parzymiechy.

Grabau (niem.), powiat wyrzyski, ob. *Grabowo.*

Grabau, Alt- (niem.), ob. *Grabowo Stare.*

Grabau, Neu- (niem.), ob. *Grabówko.*

Grabauermuhle (niem.), ob. *Grabowski Młyn.*

Grabaushuette (niem.), ob. *Grabowska Huta.*

Grabben lub *Culmen Jennen* (niem.), wieś, pow. tylżycki, st. p. Pictupoehnen.

Grabben-Polin-Jacob (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt.

Grabce, *Grapce*, niem. *Grapitz*, wś w pow. słupeckim na Pomorzu.

Grabce józefpolskie i G.-wręckie, wsie, pow. błoński, gm. Radziejowice, par. Mszczonów.

Grabczak, niem. *Grabczock*, kol., powiat opolski, par. Brynica, o 23 kil. od Opola, o 0.9 mil od Kup, założona podobno 1779 roku przez klasztor w Czarnowąsie, otoczona dokoła królewskiemi lasami. Ma 41 osad, 480 morg. gruntu piaszczystego i wilgotnego, smolarnię, młyn wodny i szkołę katolicką. *F. S.*

Grabczycha, wś, pow. janowski, gm. i par. Modliborzyce, w okolicy błotnistej.

Grabczyna 1.) kol. nad rz. Wartą, powiat koniński, gm. i par. Kramsk, odl. 11 w. od Konina, liczy 65 mr. obszaru, 6 mk. 2.) **G.**, wś, pow. łaski, gm. Góra Pabiańska, parafia Lutomiersk. 3.) **G.**, wś, pow. piotrkowski, gm. Wożniki, par. Druzbice.

Grabda (?), pow. stopnicki, gm. Szczytniki, par. Strożyska (u Zinberga).

Grabeck (niem.), ob. *Punizów* (*Grabek*?).

Grabecki klucz, ob. *Grabki.*

Grabek 1.) wś, pow. kaliski, gm. i parafia Kościelec, o 26 w. od Kalisza, 4 dm., 43 mk. 2.) **G.**, wś, pow. piotrkowski, gm. Kamieńsk, par. Grzymalina Wola. 3.) **G.**, folw. i kolonia, pow. noworadomski, gm. Sulmierzyce, parafia Chabielice. Folwark G. należy do dóbr Stróża. W 1827 r. było tu 17 dm., 124 mk.; obecnie liczy 23 dm., 190 mk. i 215 morg. obszaru. 4.) **G.**, wś, pow. noworadomski, gm. i parafia Dworszowice.

Grabek, por. *Grabeck* (niem.) i *Grobek.*

Grabemühle (niem.), ob. *Sycowski Zamek.*

Graben (niem.), ob. *Grabów* i *Grabowno.*

Grabenhoff (niem.), dobra, pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Grabenwalde (niem.), os., pow. rastemborski, st. p. Dryfort.

Graberka, ob. *Grabarka.*

Graberki, przysiołek Rajczy, pow. bialski, w Galicyi, na prawym brzegu Soły. Na płd. od G. piętrzy się Sucha góra do 1042 m. wys. npm. *Mac.*

Grabia, wś i folw., nad rzeczką Grabią, pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Marzenin. Leży na drodze z Widawy do Marzenina. W 1827 r. było tu 15 dm., 98 mk.; obecnie liczy 19 dm., 205 mk. Folw. G. z wsią G., Przymiłów A z Bugajem i Przymiłów B, rozl. wynosi mr. 705, grunta orne i ogrody mor. 487, łąk mr. 73, pastwisk mr. 17, lasu morg. 76, nieużytki i place mr. 52. Bud. murow. 3, drewn. 11, płodozmian 12 i 7-polowy. Wieś G. osad 10, gruntu mr. 7; wś Przymiłów A. z Bugajem osad 23, gruntu morg. 234, wieś Przymiłów B osad 10, gruntu mr. 116.

Grabia 1.) stara, wś, pow. inowrocławski, 2 dm., 25 mk., wszyscy kat., 7 analf. Poczta w Murzynnie (Morin) o 4 kil., kol. żelazna w Gniewkowie (Argenau) o 9 kil. 2.) **G.**, domin. i gm., pow. inowrocławski, 2630 mr. rozl., 2 miejsc.: 1) G.; 2) folw. Kawenczyn; 4 dm., 70 mk., 14 ew., 56 kat., 35 analf. Gorzelnia parowa. *M. St.*

Grabia, wś, położona w samym południowo-wschodnim klinie pow. toruńskiego, po jednej stronie graniczy z w. księstwem poznańskiem, do którego pierwotnie należała za polskich czasów, po drugiej jest Kongresówka. Najbliższa stacya kolei żelaznej Aleksandrowo w Kongresówce, pobliższe miasto także w Polsce Służewo; od Torunia oddalona 1 i pół mili. Obejmuje 2 osobne miejscowości przy sobie leżące. 1) Gr. nowa, niem. *Neu Grabia*, wś kościelna parafialna, do archidyecezyi gnieźnieńskiej należąca, składa się z dóbr rycerskich i probostwa, obszaru ziemi liczy mórg 19645, budynk. 50, dm, mieszk. 29, katol. 251, ew. 50. Parafia, szkoła w miejscu, poczta Otłoczyn. Co rok 4 razy odbywają sią tu targi na konie, bydło i kramne. 2) Gr.-holędry, niem. *Holländerei-Grabia*, nieco na północ położona niemiecka osada, obszaru ziemi zawiera mórg 1157, budynk. 43, dm. mieszk. 26, katol. 54, ewang. 134. Parafia, szkoła, poczta jak poprzednia. *Kś. F.*

Grabia lub *Grabówka*, rz., bierze początek z kilku strumieni od Grabicy, Kamocinka, Cisowej, Stradzowa, łączących się pod wsią Mzurki, płynie w kierunku zachodnio-północnym pod wsiami Wdowin, Kobyłki, Gręboczew, Chynów; za Karczmami wchodzi w pow. łaski, płynie pod wsiami Rokitnice, Łazów. Barycz, m. Łask, poczem przybiera kierunek południowo-zachodni, płynie pod Marzeninem i za Grabnem wpada z prawego brzegu do Widawki. Długa 49 w., przyjmuje z prawego brzegu pod Chynowem Grabin, pod Karczmami strumień od Leszczyn; z lewego brzegu poniżej Łasku strumień od Buczka. *J. Bl.*

Grabiały, wieś nad rzeką Wilią, na lewym brzegu, pow. trocki, 2 okr. adm., 21 w. od Trok, 9 dm., 110 mk., z tego 102 katol., 8 żydów (1866). Byłato własność Iliniczów. Stąd rzekę wilią zowią już Nerys, Niarys. Po drugiej stronie rzeki dwór Narbuttów, także G. zwany, przy ujściu Irupy.

Grabianka, wś, pow. garwoliński, gm. i par. Osieck. W 1827 r. było tu 14 dm. i 86 mk., obecnie liczy 18 dm., 131 mk. i 272 mr. obszaru.

Grabianka, rzeczka, także *Konietopami* zwana, zaczyna się pod Grabiem w obr. wsi Rybny, w pow. krakowskim; płynąc ku wsch. zabiera stok od Kamionki, następnie dwie strugi od Kaczyńca; zmierzając ku południowemu-wschodowi, dosięga wsi Czułówka, tu zabiera strugi płynące ze wsi. Nieco niżej zabiera strugi płynące od Konotopy, Sikorzyńska i łąk Rokicie. G., minąwszy Nawsie, za Kopciowskim dołem zabiera z lew. brz. strugę z pod Lisich Jam ku południowi płynącą, a pod Gawinami strumyk z pastwisk Dzwonnik. Odtąd G. dążąc ku wschodowi przepływa korytem błotnistem mokre łąki. Ma do 3 m. szerokości, nurt 30 cm., brzegi na 1 m. wysokie. Na granicy Mnikowa i Kaszowa wpada do Zalaski. (Marczykiewicz, Hidrografia miasta Krakowa i jego okręgu. Kraków, 1847).

Grabianów, wś, pow. siedlecki, gm. Wiszniów, par. Siedlce. W 1827 roku było tu 18 dm., 135 mk.; obecnie liczy 25 dm., 225 mk. i 780 mr. obszaru.

Grabianowo, młyn, pow. nieszawski, gm. i par. Lubanie.

Grabianowo 1.) wś, pow. krobski, 15 dm., 121 mk., wszyscy kat., 17 analf. Poczta w Krobi o 4 kil., st. kol. żel. Bojanowo o 20 kil., Jutrosin o 25 kil. 2.) **G.**, wś i dom., powiat śremski, 1755 mr. rozl., z tych 120 mr. należało do gm. Maryanowa, 12 dm., 168 mk., 16 ew., 152 kat., 53 analf. Poczta i kol. żel. w Czempiniu o 8 kil. Własność Józefa Parczewskiego, poprzednio Józefa Pomorskiego, Stanisława Zakrzewskiego, a na początku wieku IV Drwęskich. Pod wsią wykopano małe urny czerwono pomalowane. *M. St.*

Grabica 1.) wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Krzepczów, niegdyś parafia Drużbice (Łaski, Lib. benef. I, 460). Leży o 15 w. od Piotrkowa w stronie półn.-zach. Posiada gorzelnię. W 1827 r. było tu 34 dm., 340 mk. Gmina G. należy do s. gm. okr. II w Kamocinie, st. poczt. Wadlew; liczy 5110 mk. i 12565 mr. obszaru. W gminie istnieją: 2 gorzelnie, 2 olejarnie, 3 młyny, 6 wiatraków, 3 szkoły początkowe. Dobra G. składały się z folwarku G. i Lubonia, tudzież wsi niżej zamieszczonych. Rozl. wynosi mr. 842. Folw. Grabica grunta orne i ogrody mr. 265, łąk m. 90, pastwisk mr. 7, nieużytki i place mr. 26, razem mr. 388. Bud. mur. 9, drewn. 8, płodozmian 14-polowy. Folw. Lubania grunta orne i ogrody mr. 251, łąk mr. 15, pastwisk mr. 7, nieużytki i place mr. 11, razem m. 284. Bud. drewn. 3, płodozmian 14-polowy. Nadto w osadach wieczysto dzierżawnych mr. 169. Wieś G. osad 39, gruntu mr. 687; wś Rawicz osad 41, gruntu mr. 683; wś Helenów osad 4, gruntu mr. 103; Zofianka osada 1, gruntu mr. 78; wś Zwierzyniec osad 58, gruntu mr. 866; wś Stelmach osad 3, gruntu mr. 3; wś Potok i Łysoki osad 35, gruntu mr. 464; wś Brzezie i Czarny las osad 26, gruntu morgów 499; wś Skrajne os. 18, gruntu mr. 323; wieś Podlaski osad 2, gruntu mr. 40; wś Maleniec osad 27, gruntu mr. 426; wś Zabiełłów osad 11, gruntu mr. 162; wś Lesieniec osad 22, gruntu m. 292; Góra osada 1, gruntu mr. 34; Zosin osada 1, gruntu mor. 90; wś Zalesie osad 5, gruntu mr. 114; wś Jutroszewskie Niwy osad 8, gruntu m. 154; wś Janów Tosin osad 26, gruntu m. 685; wś Janówek osad 12, gruntu m. 109; wś Gutów osad 41, gruntu mr. 572; wś Sobki osad 42, gruntu m. 438; wś Gręboszew osad 29, gruntu m. 439; wś Wola Głupicka osad 14, gruntu mor. 261; wś Stoczki Porębki osad 25, gruntu mr. 404; wś Podstoły osad 26, gruntu mr. 807; wś Pątków Jastrzębiec osad 15, gruntu mr. 218; wś Redociany osad 42, gruntu mr. 614; wś Chinów osad 25, gruntu 459; wś Wadlew osad 62, gruntu mr. 948; wś Kociołki osad 2, gruntu mr. 151; wś Żeronie osad 16, gruntu m. 351; wś Jutroszew osad 58, gruntu mr. 1067; wś Boryszew osad 58, gruntu mr. 1267; wieś Lutosławice osad 22, gruntu mr. 631; wieś Rusociny osad 32, gruntu mr. 669; wś Mąkoszyn osad 32, gruntu mr. 539; wś Błeszyn osad 8, gruntu m. 188. 2.) **G.**, wś i młyn, do dóbr Wężykowa Wola należący, pow. łaski, gm. Wężykowa Wola, par. Sędziejowice, niegdyś par. Grabno (Łaski, Lib. ben. I, 468). W 1827 r. było tu 13 dm., 113 mk., obecnie liczy 24 dm., 180 mk., ziemi włośc. 412 mr.

Grabica, rz., ob. *Drwęca.*

Grabice 1.) wś i folw., pow. rawski, gm. Gortatowice, par. Cieładz. W 1827 r. było tu 17 dm. i 109 mk., obecnie liczy 12 dm., 102 mk., ziemi włośc. 95 mr., dworskiej wraz z folw. Stolniki 1587 mr., w tem ornej ziemi 860 morg. Samego folw. G. rozl. wynosi mr. 626, grunta orne i ogrody mr. 362, łąk mr. 45, pastwisk mr. 8, lasu mr. 106, zarośli mr. 52, nieużytki i place mr. 9. 2.) **G.**, folwark dóbr Jajki (ob.), pow. noworadomski.

Grabice, niem. *Zedlitz*, wś, pow. opolski, par. Budkowice, przy drodze z Kluczborskiej Huty do Wołczyna; o 4.5 mil od Opola, ma z osadą Kończyce 19 kolonistów, 9 komorników, 650 mr. rozl. i szkółkę katol. Baron von Wechmar ogłosił drukiem po niem. opis historyczny wsi G.

Grabicz, wś, pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par. Kobyłka.

Grabicz, wś, pow. tłumacki, oddalona o 15 kil. na południe od Tłumacza, a o 3·7 kil. na wschód od Ottynii; obszar dwor. posiada 418 m. a., włościanie 565 mr. gruntu; ludność 530, w tem rzym kat. 290, gr. kat. 229, reszta izrael., należy do rzym. kat. i gr. kat. parafii i urzędu pocztowego w Ottynii, gdzie jest także stacya kolei żelaznej lwowsko-czerniowieckiej i na dworcu stacyi telegr. Jest tu kasa zaliczkowa z funduszem zakładowym 789 zł. a. w. Właściciel większej posiadłości Szczepański Franciszek. *B. R.*

Grabiczki, niem. *Grabitzken*, wś, pow. ostródzki, st. p. Rychnowy.

Grabie 1.) wś, pow. radzymiński, gm. Ręczaje, par Cygów. 2.) **G.**, wś, pow. łowicki, gm. i par. Bolimów, od Łowicza wiorst 19 a od Bolimowa w. 7, w pobliżu rz. Rawki. W r. 1879 domów dworskich 1 i 10 włościańskich, katolików 78. W 1881 r. ziemi włośc. mr. 70, osad 11. W 1864 r. mr. 70 pr. 118, osad 11, ludność 90. 3.) **G.**-jeziorko, wś, pow. grójecki, gm. Konie, par. Jeziorko, od Warszawy w. 45, Grójca 9, Rudy Guzowskiej 25, Wisły

35. Rozl. folw. gruntu mr. 780, lasu 90, łąk 60, nieużytków 10 m., płodozmian 12-polowy; budowli mur. 6, drewnianych 9. Do G. należą wsie włościańskie Wola Grabska dm. 6, gruntu mr. 205, Grabie domów 24, gruntu mr. 50 i Jeziorko 5 dm., gruntu m. 118. Roku 1827 G. miało 20 dm., 175 mk. Dobra te były własnością zasłużonego w kraju zakonu benedyktynów z Pułtuska. W Grabiu przed 1830 rokiem mieszkał opat benedyktynów, zdaje się ostatni, miał swego kapelana, kaplicę, założył ogród owocowy do dziś istniejący. Dobra te za rządów pruskich były suprymowane na rzecz skarbu (ekonomia Goszczyn), następnie rząd rossyjski zamienił je z dziedzicem na grunta użyte pod twierdzę Nowogeorgiewsk. W 1846 r. nabyte zostały przez Daszewskich i do dziś w ich ręku zostają. Do G. należały 1) młyn wraz ze stawem, obecnie do wsi sąsiedniej Osieczka należący w hypot. dotąd nazwę noszący młyn Grabie 2) Fol. Daszew, odseparowany hypotecznie. 3) Teodorówka odseparowany hypotecznie, rozl. mor. 210, domów 6. 4.) **G.**, folw., pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Śleszyn. Liczy dm. 2, mk. 46, ziemi ornej mor. 210, łąk i pastwisk 60. Własność Walentego Garczyńskiego. Folw. ten oddzielony od dóbr Śleszyn Mały, leży o 4 w. od Pniewa. 5.) **G.**-folwarkowe, folwark, pow. gostyński, gm. Dobrzyków, par. Czermno, z wsiami: G. polskie, G. niemieckie, Grabina, Potrzebna i Emilów, od Gombina w. 4. Rozl. wynosi mr. 659, grunta orne i ogrody mr. 589, łąk mr. 14, pastwisk m. 10, lasu m. 20, nieużytki i place mr. 26. Bud. murow. 5, drewn. 9, płodozmian 8-polowy, pokłady wapna i marglu; wś Grabina osad 2, gruntu mr. 8; wś Potrzebna osad 7, gruntu mr. 75; wieś Emilów osad 7, gruntu mr. 87. Wieś G.-polskie, par. Troszyn: w 1827 r. było tu 15 dm., 147 mk., obecnie liczy 16 dm., 25 osad, 217 mk. (katolików), ziemi 74 m. Młyn wietrzny, cylindrowy z produkcyą na 5000 rs. Wieś G. niemieckie, kol., par. Gombin: w 1827 roku było tu 40 dm., 390 mk., obecnie liczy 44 dm., 433 mk. (w tej liczbie 106 katolików i 327 ewangielików), obszaru 903 mr., w tej liczbie 863 mr. ornej ziemi żytniej i 40 morg. łąk. 5.) **G.**, wś, pow. płoński, gm. Szumlin, par. Nowemiasto, o 15 w. od Płońska, posiada ewangelicki dom modlitwy i szkołę ewang., liczy 14 dm., 152 mk., 381 mr. gruntu użyt., 77 m. nieuż. 6.) **G.**, pustkowie, pow. nowo-radomski, gm. Konary, par. Kłomnice, należy do dóbr Konary. 7.) **G.**, wś, pow. stopnicki, gm. Grabki, par. Gnojno.

Grabie 1.) przys. Polanki Haller w pow. wadowickim, należy do parafii rzym. kat. w Krzęcinie i ma 285 mk. 2.) **G.**, przys. Drużkowa pustego w pow. brzeskim, par. rzym. kat. w Wojakowy. 3.) **G.** nad Wisłą (z Żymbrzegiem i Szczurowem), wś w pow. wielickim, w pobliżu stacyi kolei Karola Ludwika w Podłężu, ma parafią rzym. kat. i liczy 560 mk. Większa pos. wynosi 54 m. n. a. roli, 22 mr. ogr. i łąk, 16 mr. pastw. i 71 mr. lasu; mniejsza pos. 220 m. roli. 39 m. łąk i ogr. i 62 m. pastw. Par. G. dek. wielickiego liczy 1246 kat., 25 izr., kośc. drew. 1386 erygowany, 1749 konsekr. p. t. Wniebowzięcia M. B. Akta od r. 1722. Dawniej był kościół w Woli za Wisłą. 4.) **G.**-uznańskie (z Wolą), wś w pow. bocheńskim, należy do parafii rzym. kat. w Łapanowie, do sądu pow. i urzędu poczt. w Dobczycach, zkąd jest o 7·5 kil. odległą i liczy 409 mk. Większa pos. wynosi 178 m. n. a. roli, 15 m. łąk i ogr. 11 mr. pastw. i 73 mr. lasu; mniej. pos. 346 mor. roli, 74 mor. łąk i ogr., 37 m. pastw. i 68 m. lasu. *Mac.*

Grabie, niem. *Heinrichsfelde*, kol., pow. opolski, par. Jałowa, o 2.75 mil od Opola; założona koło 1770 r., ma 25 osad, 460 mr. gruntu, ewang. dom modlitwy parafii Kupy i szkołę dwuwyznaniową. *F. S.*

Grabie, ob. *Hreble* i *Porąbka*.

Grabiec 1.) wś rządowa w stronie połud. pow. włoszczowskiego, gm. Rokitno rządowe, par. Szczekociny, nad rz. Krztynią, przy szosie myszkowsko-jędrzejowskiej, w odległości 5 w. od Szczekocin i 31 od Żarek. Ludność 276, domów 36. Ogólna rozległość 787 mr., w tem ziemi ornej 251 m., łąk 52 mr., pastwisk 362 mr., nieużyt. 122 mr. Grunta orne leżą na niewielkiem wzgórzu, po stronie północnej rzeki Krztyni, natury iłowato-glinkowatej, urodzajne. Przy obu brzegach rzeki znajdują się bardzo piękne dzikie łąki. Ku południowi, po obu stronach szosy, znajdują się albo liche piaszczyste grunta albo wydmy piaskowe, dosyć gęsto zarosłe jałowcem i karłowatą sośniną. Jeszcze dalej ku południowi położone są niezłe pastwiska w blizkości rzeczki Korytnicy. Wś sama głównie ciągnie się wzdłuż lewego brzegu Krztyni na sposób kolonii, każda zagroda osobno, zdala od sąsiednich zbudowana. Mieszkańcy zamożni i oświeceni, prawie każdy gospodarz umie czytać i pisać. W G. znajdują się dwa młyny, z których jeden produkuje rocznie około 100 korcy mąki, wartości od 500 do 600 rs., drugi 2000 korcy, wartości 10000 rs. W 1827 r. było tu 34 dm., 190 mk. Wspomina tę wieś Długosz (II, 214) jako należącą do kościoła św. Andrzeja w Krakowie. 2.) **G.**, *Grabyecz*, w parafii Piotrków (m. gub.) według Lib. benef. Łaskiego. *Dr. E. B.*

Grabienica, ob. *Meszna*, rzeka.

Grabienice 1.) wś i folw., pow. koniński, gm. Rzgów, par. Grabienice, odl. 14 w. od Konina, w stronie zach.-połud. Posiada 39 osad, 474 mk. i 390 mr. włośc. gruntu. W 1827 r.

liczono tu 18 dm. i 288 mk. Par. G. dekanatu konińskiego, liczy 2100 dusz. Kościół murowany. Założenie parafii niewiadome. Kamień w ołtarzu św. Katarzyny ma napis, z którego o fundatorze kościoła wnioskować można. Napis ten brzmi: „Hoc totum opus Ecclesiae ex fundamentis construere fecit Joannes Rozrażewski, indignus sacerdos, A. D. 1597“; konsekracya nastąpiła w r. 1651; posiada ten kościół różne dokumenta, z których jeden ma zapis na 2500 zł. przez mieszkańców m. Kalisza r. 1638 proboszczowi uczyniony. Wsie paraf. Grabienice, Modlibogowice, Błonie, Wardężyn, Wardężynek, Kuchary Borowe, Witnice, Kurowo, Kurówek, Bożatki i Broniki. Wizyta z r. 1778 opisuje kościół jako opuszczony i zrujnowany. R. 1792 w tym samym stanie znaleziony został przez wizytatora Celestyna Zarębę Cieleckiego kan. płoc.; później kilkakrotnie był restaurowany i do naszych dotrwał czasów, jak o tem świadczy napis na kamieniu w ołtarzu ś. Krzyża, tak brzmiący: „R. p. 1858 ten kościół z fundamentu odnowiony został przez kollatorów Felic. i Alfonsa Taczanowskich i proboszcza Ignacego Przybyłowicza“. Niedawno staraniem ks. Augusta Szarasa wybudowano dzwonnicę murowaną, nowy dzwon sprawiono i dwa inne ze starych przelano. Plebańskie uposażenie składało się z 3 placów z ogrodami, 1 wł. roli, 3 wł. łąk i dziesięciny z wsi należących do paraf. O parafii G. pisze Łaski Lib. benef. I, 284. Dobra G. (z Biskupicami 7337 mr. rozl., w tem 3813 mr. lasu, własność Zyg. Taczanowskiego) składają się z folwarków: G., Bożatki, Wytnica, Błonie, Mądroszki, Krempa v. Teordorów i wsi niżej wymienionych. Rozl. wynosi m. 3049; Folw. G. grunta orne i ogrody mr. 296, łąk mr. 81, pastwisk mr. 2, wody mr. 1, lasu mr. 3, nieużytki i place mor. 18, razem mor. 401. Bud. mur. 13, drewn. 5. Folw. Bożatki grunta orne i ogrody mr. 291, łąk mr. 22, pastw. mr. 2, lasu mr. 17, nieużytki i place mr. 12, razem mr. 344. Bud. mur. 3. Folw. Wytnica grunta orne i ogrody m. 215, pastwisk m. 25, nieużytki i place mr. 8, razem m. 248. Bud. mur. 2, drewn. 2. Folw. Błonie grunta orne i ogrody mr. 268, łąk m. 50, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 332. Bud. mur. 3, drew. 1. Folw. Mądroszki grunta orne i ogrody mor. 220, lasu mr. 14, nieużytki i place mr. 10. razem mr. 244. Bud. mur. 2. Folw. Krempa v. Teodorów grunta orne i ogrody mr. 194, nieużytki i place mr. 11, razem mr. 205. Budow. mur. 2, drew. 2. Nadto przestrzenie leśne Grabienickie i Krempa wynoszą w pastwiskach mr. 110, lasu mr. 912, nieużytki i place mr. 251, razem mr. 1273 pod lasami, a w ogóle jak wyżej mr. 3049; płodozmian na wszystkich folwarkach 4 lub 5-polowy. Wieś Zarzewo osad 29, gruntu m. 606; wś Wytnice osad 14, gruntu mr. 77; wś Bobrzeldowo osad 39, gruntu mr. 160; wś Józefowo osad 11, gruntu mr. 146; wś Huta osad 7, gruntu mr. 27; wś Ludwikowo osad 8, gruntu mr. 34; wś Wojciechowo osad 26, gruntu mr. 350. 2.) **G.**, kol., pow. łodzki, gm. Rąbień, par. Zgierz. W 1827 r. było tu 43 dm. i 348 mk. 3.) **G.** małe, lub *Grabieniec mniejszy*, wś, pow. ciechanowski, gm. Regimin, parafia Niedzbórz, o 14 w. od Ciechanowa, liczy 12 dm., 110 mk., 275 mr. gruntu. R. 1827 było 4 dm., 28 mk. 4.) **G.**-wielkie, lub *Grabieniec większy*, wś, pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Niedzbórz, o 14 w. od Ciechanowa, liczy 4 dm., 38 mk., 166 mr. gruntu. R. 1827 było 12 dm., 82 mk. 5.) **G.**, ob. *Grabieniec*. *J. Ch.*

Grabienicka Huta, wś, pow. koniński, gm. Rzgów, par. Grabienice, o 13 w. na płd.-zach. od Konina; rozl. gruntu mr. 30, gleba żytnia kl. 2-ej, mk. 58; zakład fabryczny nie istnieje oddawna. *J. Ch.*

Grabieniec 1.) lub *Grabienice*, wś, powiat turecki, gm. Piętno, parafia Turek, o 3 w. od Turku. Folw. G. lit. A. rozl. wynosi morg. 202, grunta orne i ogrody mr. 198, łąk mr. 1, nieużytki i place mr. 3. Bud. drewn. 5. Folw. G. lit. B. rozl. wynosi mr. 126, grunta orne i ogrody mr. 106, łąk mr. 12, pastwisk m. 4, nieużytki i place m. 4. Bud. drewn. 3, płodozmian 4-polowy. Folwark ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Obrzębin. Folw. G. lit. C. lub Romanów, rozl. wynosi mr. 244, grunta orne i ogrody mr. 204, łąk mr. 24, nieużytki i place mr. 17. Bud. drewn. 6, płodozmian 8-polowy, pokłady torfu, kamienia budowlanego i wapiennego; folw. ten w r. 1877 oddzielony został od dóbr Obrzębin. *A. Pal.*

Grabik, niem. *Grabig*, wś, pow. głogowski, par. Quaritz, ma kościół kat. filialny, szkołę ewang., ma dwa duże stawy, leży między Odrą a Bobrawą. *F. S.*

Grabin (niem.), ob. *Grabina*.

Grabin, niem. *Gross-Groeben*, wieś, pow. ostródzki, przy trakcie bitym ostródzko-dąbrowieńskim, około 1 milę od Ostródy.

Grabin, niem. *Finsterwalde*, miasto w Prusiech, w okr. reg. frankfurckim, pow. lukawski, na lew. brz. Schackelbachu, 6500 mk., płóciennictwo, targ na wełnę, wiatraki.

Grabin, rzeczka, ma początek pod wsią Szczukwin, na granicy pow. łódzkiego z piotrkowskim, płynie ku zachodowi pod Jutroczynem, Podstołami i pod Chynowem wpada z pr. brzegu do Grabówki. Długa 12 w. *J. Bl.*

Grabiń zamek, ob. *Grabiny zameczek*.

Grabina 1.), wieś kol., pow. sochaczewski, gm. Kampinos, par. Leszno, o 36 w. od Warszawy, o 8 w. od Błonia, roku 1827 miała 12 dm., 113 mk.; należała do ekonomii rządowej

Kampinos; dziś ma 35 osad, 452 m. rozl., grunta przeważnie żytnie, dużo łąk, ludności 176 ob. płci, urząd leśny leśnictwa rządowego Kampinos. Koloniści dość zamożni wożą siano i nabiał do Warszawy. 2.) **G.** duża i G. mała, dwie wsie, pow. łowicki, gm. i par. Bolimów, od Łowicza 27 wiorst, od Bolimowa: duża w. 10 a mała 14. W 1879 r. w dużej dm. dwor. 1, włośc. 16; katol. 145; w małej kolonii, dom. dwor. leśny 1 i 6 włośc., katol. 42. W 1881 r. duża gruntu m. 245, osad 16, mała gruntu m. 31, osad 6. 3.) **G.**, wś włośc., pow. gostyński, gm. Łąck, par. Dobrzyków. W 1827 r. było tu 9 dm. i 94 mk., obecnie liczy 16 dm,. 183 mk., 150 mr. ziemi ornej żytniej, 30 mr. łąk (271 m. rozl.). Por. *Ciechomice*. 4.) **G.**, folw., pow. włocławski, gm. i par. Kłóbka. Folw. Grabiny lub G. rozl. wynosi m. 155, grunta orne i ogrody m. 109, łąk m. 44, nieużytki i place m. 2, bud. drew. 8. Folw. ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Szewo. 5.) **G.**, os., pow. włocławski, gm. i par. Chodecz. 6.) **G.**, os., pow. skierniewicki, gm. Skierniewka, par. Skierniewice. 7.) **G.**, wieś, pow. nowomiński, gm. Wiązowna, par. Długa Kościelna (ob.). 8.) **G.** wielka i G. mała, wsie, pow. kolski, gm. i par. Chełmno (ob.). W 1827 r. było tu 22 dm. i 169 mk. 9.) **G.**, wieś, pow. kolski, gm. Drzewce, par. Umień. W 1827 r. było tu 27 dm. i 113 mk. 10.) **G.**, wieś, pow. słupecki, gm. i par. Trąbczyn. 11.) **G.**, wieś, pow. słupecki, gm. Młodojewo, par. Ostrowite Kapitulne. W 1827 r. było tu 10 dm., 111 mk. 12.) **G.**, kol., pow. sieradzki, gm. i par. Zadzim, o 26 w. od Sieradza, ma 551 m. rozl., 289 mk. Szkółka początkowa liczy 70 uczniów. Wydmy piaszczyste m. 40. R. 1827 było 176 mk., 18 dm. 13.) **G.**, kol. nad rz. Pysią, pow. sieradzki, gm. i par. Wierzchy, ma 8 m. rozl., 35 mk. 14.) **G.**, wś, pow. brzeziński, gm. i par. Dobra. W 1827 r. było tu 16 dm., 130 mk. 15.) **G.** wola, wieś, pow. łódzki, gm. Żeromin, par. Srocko. 16.) **G.**, kol., pow. radomski, gm. Potworów, par. Bukówno. Są to kolonie na dawnych gruntach wsi Grotki, 6 dm., 277 m. rozl. 17.) **G.**, wś, pow. radomski, gm. Gębarzew, par. Radom. Liczy 8 dm., 60 mk. i 236 mr. ziemi włośc. 18.) **G.** lub *Łownica*, wś i folw., pow. radomski, gm. Skaryszew, parafia Odechów. Liczy 8 dm., 58 mk., 317 mr. ziemi dwors. i 54 mr. włośc. 19.) **G.**, wś nad rz. Wisłą, pow. sandomierski, gm. i par. Łoniów. W 1827 r. było tu 5 dm. i 42 mk., obecnie liczy 5 dm., 56 mk. i 30 mr. ziemi włościań. 20.) **G.**, wieś, pow. garwoliński, gm. i par. Łaskarzew. Liczy 15 dm., 89 mk. i 319 mr. obszaru. 21.) **G.**, folw,, pow. bialski, gm. Połoski, par. Piszczac, od Białej w. 20, od Kodnia w. 9. Rozl. wynosi m. 755, grunta orne i ogrody m. 212, łąk m. 63, pastw. m. 4, wody m. 1, lasu m. 456, zarośli m. 2, nieużytki i place m. 17, płodozmian 7-polowy. Folwark ten świeżo oddzielony od dóbr Horoszczynki. 22.) **G.** lub *Grabiny*, rum., pow. lipnowski, gm. Bobrowniki, par. Kikoł, odl. 7 w. od Lipna, 2 dm., 15 mk., 43 mr. roli. 23.) **G.**, rum., pow. rypiński, gm. Chrostkowo, par. Chrostkowo, odl. o 15 w. od Rypnia, liczy 10 dm., 80 mk., 268 mr. gruntu. R. 1827 miała 10 dm., 74 mk. 24.) **G.**, wś włośc., pow. rypiński, gm. Płonne, par. Radziki duże, o 15 w. od Rypina. Ma 4 osady, 5 dm., 41 mk., 16 mr. gruntu (13 mr. ornego). R. 1827 miała 5 dm., 43 mk. 25.) **G.**, ob. *Goszczędza*. (Podane u Zinberga osady p. n. Grabina w gminach Starożeby, Obrowo, Spetal, nie istnieją w wykazach urzędowych). *Br. Ch.*

Grabina 1.), przys. wsi Żarek, pow. chrzanowski. 2.) **G.**, przys. w pow. bocheńskim, przy gościńcu z Bochni do Wiśnicza. *Mac.*

Grabina, młyn, pow. mogilnicki, należy do wsi i gm. Niestronna, 1 dom, 12 mk., poczta w Gościeszynie o 12 kil., st. kolei żel. w Mogilnie o 15 kil. *M. St.*

Grabina 1.), folw. i osada do Ciborza, pow. brodnicki, przy granicy królestwa polskiego, na wykarczowanych zaroślach w nowszych już czasach zapewne założona, r. 1670 nie bywa wspominana; liczy bud. 4, dom mieszk. 1, kat. 10. Parafia i poczta Lidzbark, szkoła Cibórz. 2.) **G.**, niem. *Dachsberg*, leśnictwo królewskie, pow. lubawski, st. p. Łąkorz.

Grabina 1.), niem. *Grabin* lub *Grabine*, wś, pow. prądnicki, par. Ligota, o 2 mile od Prądnika, o 1 milę od Białego ku płn., na granicy pow. niemodlińskiego, ma 83 osad, 1283 mr. rozl., młyn wodny, kaplicę i 2-klasową szkołę katol. 2.) **G.**, ob. *Grebin*. *F. S.*

Grabina, ob. *Hrabin* (łuż.).

Grabina, wzgórze lesiste ze szczytem 347 m. wys., w pow. lwowskim, w płd. stronie Gonczarów. Por. *Gołogóry*. *Lu. Dz.*

Grabine (niem.), ob. *Grabina*.

Grabinek, niem. *Klein-Groeben*, wś kościelna, pow. ostródzki, nad rz. Drwęcą, która tu przez jez. płynie, obok traktu bitego ostródzko-dąbrowieńskiego, $^3/_4$ mili od Ostrody. Przed reformacyą istniał tu kościół katolicki, który potem luteranie zabrali i przyłączyli jako filią do Ostrowina. *Ks. F.*

Grabiniec, ob. *Grabińskie pola*.

Grabinka, os., pow. gostyński, gm. i par. Dobrzyków, 2 dm., 12 mk., 7 mr. ziemi.

Grabińskie-Górki, wś i folw., pow. łaski, gm. Wola-Wężykowa, par. Grabno, liczy 25 dm., 180 mk., ziemi włośc. 144, dwor. 648 m.

Grabińskie, jezioro przy wsi Grabina, w pow. gostyńskim. Stanowi niejako dalszy ciąg jez. Wielkiego, wypływa z niego strumień uchodzący do Wisły pod Dobrzykowem.

Grabińskie pola, *Grabiniec*, niem. *Grebinerfeld*, wś włośc., pow. gdański, na żuławach gdańskich, przy trakcie bitym, o 2 $1/2$ m. od Gdańska, niedaleko rz. Motławy. Należała przedtem do cystersów w Oliwie. Z osadą zwaną po niem. Stobzu zajmuje obszaru ziemi 2003 mr., 11 włościan., 238 mk., w tem 66 katol., 17 dm. Par. Łęgnowy, st. p. W. Cędry, szkoła Grabiny Zameczek. *Ks. F.*

Grabiński Las, niem. *Grebiner Wald*, ob. *Grabiny Zameczek.*

Grabiny 1.), wieś, pow. węgrowski, gm. i par. Sadowno. Liczy 23 dm., 156 mk. i 374 mr. obszaru. 2.) **G.**, wś, pow. lipnowski, gm. Kłokock, par. Ostrowite, odl. o 8 w. od Lipna, liczy 22 dm., 211 mk., 982 mr. gruntu. W tej liczbie 278 mr. gruntu włośc. a folwarcznego m. 706; grunta orne i ogrody m. 397, łąk m. 63, past. m. 26, lasu m. 192, nieużytki i place m. 28, bud. drew. 7. Folwark ten oddzielony od dóbr Ostrowite. 3.) **G.**, os., ob. *Dzikowo.* 4.) **G.**, ob. *Grabina.* 5.) **G.**-budy, wieś, pow. węgrowski, gm. i par. Stoczek. Liczą 7 dm., 61 mk. i 52 mr. obszaru.

Grabiny 1.), przys. do wsi Dęba w powiecie tarnobrzeskim, należy do parafii rzym. kat. w Maydanie. 2.) **G.**, wś w pobliżu ujścia potoku Grabiny do Wisłoki i stacyi kolei Karola Ludwika w Dembicy, w pow. pilzneńskim, parafii rzym. kat. w Straszęcinie, 443 mieszk. Większa pos. ma 447 m. n. a. roli, 26 m. ogr. i łąk i 39 m. past.; mniejsza pos. 610 m. roli, 46 m. ogr. i łąk i 154 m. past. Wspomina ją Długosz, Lib. benef., II, 261.

Grabiny, niem. *Mönchengrebin*, wieś włośc., pow. gdański, na żyznych żuławach gdańskich, ponad traktem bitym gdańskim i rz. Motławą (Motlau). Istniała już za książąt i nosiła nazwę czysto polską Sydow al. Sitow dla niskiego i mokrego położenia, gdzie sitowie rośnie. Potem w zamian za inne dobra mistrz w. krzyżacki Karol z Trewiru darował ją cystersom z Oliwy. Zakonnicy ci, jako wzorowi gospodarze, wieś rowami okopali i osuszyli, a że kopać zowie się po niem. graben, wieś ta z niemiecka Grebin przezwaną została. Inni powiadają, że nazwa nasza Grabiny jest pierwotna i czystopolska, bo od pobliskiego lasu grabińskiego (który aż do ostatnich czasów się zachował) wzięta. Nazwa Sydów zaś później nie zachodzi. Obecnie dzieli się ta wieś na 2 odrębne gminy: 1) wś włośc., obejmuje mr. 1857, włościan 12, zagrodn. 30, katol. 33, ewang. 169, dom. mieszk. 19. Za czasów klasztornych włościanie tutejsi płacili czynsz podług kontraktu i odrabiali szarwarki na pobliskim folwarku. 2) fol. obejmuje teraz włościan 3 i zagrodn. 3, obszaru ziemi mr. 469, kat. 12, ewan. 86, dm. mieszk. 8. Za rządów klasztornych był to rzeczywisty folwark. Zakonnicy utrzymywali tu osobnego prokuratora, który kilku pobliższemi dobrami, czyli tak zw. kluczem grabińskim zarządzał. Dla duchownej wygody zbudowali kaplicę przy dworze, w której codzień mszę św. odprawiał i prokuratorem zawsze bywał jeden z ojców. Także miał z Rzymu przywilej, że i w niedzielę i święto mógł odprawić dla ludu nabożeństwo i sakramenta udzielać, ponieważ kościół parafialny w Łęgnowach daleko był odległy. Zaraz po okupacyi pruskiej roku 1772 Fryderyk król zabrał tę posiadłość i przyłączył do amtu swojego w Subkowach. Od r. 1807 — 1829 znajdowała się w posiadaniu Gdańszczan. Następnie na własność wydana włościanom. Obudwu gminom wspólna jest parafia w Łęgnowach, szkoła w Grabinach-zameczku, poczta w Pruszczu. Odległość od Gdańska 2 i pół mili.

Grabiny, znaczna rzeka, w średnim biegu także *Czarną* zwana, nastaje na moczarowatych łąkach na granicy gmin Lisiej góry a Zaczarnia, w pow. tarnowskim; płynie granicą tychże gmin na wschód; przechodzi w obr. gm. Żukowic starych i nowych, gdzie z lew. brz. zabiera potok Jabłoniec z Jastrzębskim pot.; poczem tworząc gr. gm. Jawornika i Katar z jednej, a Żdziarów z drugiej strony, płynie w niezmiennym kierunku wschodnim, śródleśnemi łąkami, i dostaje się w obr. gm. Czarnej, od której przybiera nazwę rzeki Czarnej; przechodzi gminy Głowaczową, Grabiny i Straszęcin, w obrębie którego uchodzi z lew. brz. do Wisłoki. Długość biegu 21 kil. Ze znaczniejszych dopływów z lew. brz. są Jabłoniec, Borowy p. i Wolski p. Wzniesienia zwierciadła wody tej rzeki wskazują liczby następujące: 223 m. (źródła), 219 m. (ujście strugi od Żukowic starych płynącej), 218 m. (ujście strugi od Wałek idącej), 208 m. młyn w Głowaczowej, 194 m. (ujście do Wisłoki). *Br. G.*

Grabiny zameczek, niem. *Herrngrebin* albo *Schloss-Grebin*, szlach. dobra z starym zamkiem pokrzyżackim i luterską kaplicą (Bethaus), pow. gdański, niemal w środku gdańskich żuław nad rz. Motławą (Motlau), do której tu kanałem przeprowadzili rz. Kłodawę (Kladau Fl.), blisko bitego traktu wiodącego do Gdańska. Podług statystyki z r. 1867 obejmuje 2 posiadł., obszaru ziemi mr. 1428, kat. 63, ew. 93, dm. mieszk. 16. Szkoła w miejscu, parafia Giemlin, poczta Pruszcz (Praust), gdzie i stacya kolei żelaznej. Odległość od Gdańska 2 $3/4$ mili. O jakie $1/4$ mili w stronę do Trutnów znajduje się las grabiński (Grebiner Wald) z osobnem leśnictwem, pewnie jedyny teraz w żuławach; jest po tylu zniszczeniach i wojnach mały, ale zawsze jeszcze donośny, biorą ztąd naokół drzewo, osobliwie kołodzieje itd.; las ten jest własnością Gdańszczan i przynosi czystego zysku co rok około tal. 500 do 800. Zamek

tutejszy zbudowali krzyżacy zapewne niedługo po swojem przybyciu. Utrzymywali na nim swoich wójtów (Vögte) z kilku rycerzami. Także kaplicę mieli na zamku, w której ich kapelan codzień odprawiał nabożeństwo. Oprócz obrony kraju głównem zadaniem braci było tu, jak się zdaje, hodowanie koni, któreby w razie potrzeby gotowe były. Liczba ich przechodziła zwykle sto, na tutejszych łęgach dobre miały wyżywienie. Stajnie dla tych koni nie wiedzieć dla czego zbudowane były pod ziemią (unterirdische Ställe). Wójtów, którzy zamkiem grabińskim, końmi i całą okolicą czyli powiatem zarządzali, znamy dosyć licznych, jako to r. 1347 Henryk von Kranichsburn przybył, r. 1374 Jan Schonhals (odszedł r. 1381), Zygfryd Graus 1381 — 1387, Barthold von Besse 1387 — 1393, Zygfryd Graus 1393 — 1404, Eberard Katzendorfer 1404—1408, Baldewin Stal 1408—1409, Fryderyk von Schotte 1409—1410, Jan von Techwitz 1410—1411, Mikołaj von Bergau 1411—1414, Mikołaj von Bergau 1415 (?) — 1417, Mikołaj von Görlitz 1417 — 1418, Konrad von Erlichshausen 1418 — 1421, Jerzy von Seckendorf 1421 — 1423, Konrad von Erlichshausen 1423 — 1425, Henryk von Sebenrode 1425—1427, Wacław von Bladicheim 1433 (?) — 1437, Ludwik von Erlichshausen 1441 przyszedł, Hartman v. Windhausen 1447 odszedł, Wilhelm von Weyssen 1447 — 1448, Wilhelm von Schonenberg 1448 —1449. Niektóre szczegóły o grabińskim zamku wiadome są nam z różnych wojen. I tak r. 1411, niedługo po szczęśliwej bitwie grunwaldzkiej, nadciągnął tu oddział Polaków i zamek zabrali na krótki czas, bo potem znowu krzyżacy go wzięli. Zamek stał pusty przez długi czas. Potem go jeszcze odnowili krzyżacy, ale tylko w części. R. 1565 został spalony. R. 1577 miał tu swój obóz Stefan Batory, nim dalej pociągnął na Gdańszczan. Posłów krnąbrnego tego miasta wtrącił tu król do więzienia. Podczas pierwszej szwedzkiej wojny stała w Grabinach ku obronie załoga gdańska. Ale się wkrótce Szwedom poddała jak się zbliżyli. Także i w drugiej wojnie r. 1656 zdobyli Szwedzi zamek. Szwedzki generał Patryk Gordon opisuje z tego czasu: „Nie porzucając już korpusu Douglasa, służyłem w dalszym ciągu wojny w jego kompanii przybocznej. Dnia 5 stycznia 1657 polecił mi wódz eskortować 2 wozy z żywnością idącą do Grabin. Spełniłem zlecenie bez wszelkiej przeszkody i już wracałem do swoich, gdy tuż za wsią Grabiny dopędziło mnie dwóch jeźdźców. Odwiodłem kurki pytając: co za jedni. Obadwaj parsknęli śmiechem i odpowiedzieli: że my przecież Szwedzi i służymy w korpusie Douglasa, czy nas nie znacie? Zacząłem się już wstydzić mojej bojaźliwości i począłem z nimi poufną rozmowę. Wtem nim spostrzegłem, już jeden z nich nagle pistolet z odwiedzionym kurkiem przyłożył mi do piersi i zawezwał do poddania się. Nie mogąc się bronić w takiem położeniu, złożyłem broń, a oni wzięli mnie z koniem między siebie i dalej pędzili do Gdańska. Dopiero później po drodze poznałem po ich grubych rękach i zgrzebłych koszulach, że to prości chłopi. Wstydziłem się tego niemało i tak dostałem się do Polaków.“ Tegoż r. 1657 znowu został oddany zamek Polakom. R. 1770 król pruski Fryderyk Wielki trzymał tu w niewoli gdańskich żołnierzy. R. 1800 czyniono zabiegi, żeby na zamku w Grabinach urządzić seminaryum dla nauczycieli; ale że były czasy zbyt niepomyślne, zamiaru nie wykonano. Dr. Töppen, Histor. Comparat. Geographie von Preussen, 358, wspomina, że w Grabinach kościół się znajdował przed reformacyą (zapewne tylko ów mały krzyżacki czyli kaplica). Także i cmentarz tu istniał. R. 1640 przy rozbieraniu zwalisk przedzamcza (Vorburg) natrafiono na kamienie grobowe, na których umieszczone były krzyże. W ziemi pod kamieniami znaleziono mocne dębowe trumny. Löschin, Gesch. von Danzig I, 103. R. 1450 mistrz w. krzyżacki był na zamku w Grabinach, gdzie hołd odbierał. Po krzyżakach przywłaszczyli sobie zamek i folw. grabiński Gdańszczanie, z którymi dlatego wiele było sporów. R. 1578 magistrat gdański wydał „das arg mitgenommene Grebin" w dzierżawę patrycyuszowi z Gdańska Januszowi Feldstete na 10 lat, ażeby gospodarstwo lepsze zaprowadził. Las grabiński zachował się w posiadaniu Gdańszczan aż do naszych czasów. Podług obrachunku z r. 1840 zawierał obszaru mr. 570; dokoła był cały rowem głębokim i płotem obwiedziony. W ostatnich latach kazała go komuna gdańska wyciąć i obróciła rolę na gospodarstwo. *Ks. F.*

Grabio, nazwa rusińska dwóch wiosek niewielkich poleskich w południowej stronie pow. bobrujskiego. Jedna z tych wiosek zowie się inaczej *Łomowicze*; zapewne nazwa Grabio pochodzi od obfitości tu niegdyś lasów grabowych. *Al. Jel.*

Grabionna, niem. *Kaiserswalde* 1.), wieś, pow, wyrzyski, nad strumykiem dopływającym do Łobżonki, 25 dm., 348 mk., 244 ew., 94 kat., 2 dysydentów, 8 żydów, 101 analf. Poczta i kolej żel. w Białośliwiu (Weissenhöhe) o 4 kil. Pod wsią cmentarzysko pogańskie. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. wyrzyski, 3717 mr. rozl., 2 miejsc.: 1) G., 2) folw. Amalienhof; 18 dm., 287 mk., 213 ew., 74 kat., 62 analf.

Grabiszew 1.), wieś, pow. łęczycki, gm. Balków, par. Modlna. W 1827 r. było tu 11 dm., 85 mk. Wspomina tę wieś Lib. benefic. Łaskiego. 2.) **G.**, wś, pow. turecki, gm. Wola

Swinecka, par. Swinice. W 1827 r. było tu 62 dm. i 190 mk.

Grabiszyn, *Grabisin*, niem. *Graebschen*, wś, pow. wrocławski, par. św. Mikołaja we Wrocławiu.

Grabitz (niem.), wieś, pow. międzychodzki, ob. *Grobia*.

Grabitzken (niem.), ob. *Grabiczki*.

Grabka, młyn na strudze t. n. w dobrach Kamiennej, pow. namysłowski.

Grabka, potok, ob. *Czarnagóra*.

Grabki 1.) małe, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Grabki, par. Gnojno. W 1827 r. było tu 16 dm. i 124 mk. 2.) **G.**-wielkie, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Grabki, par. Szydłów, o 3 w. od Szydłowa. W 1827 r. było tu 27 dm., 210 mk. Obecnie jest tu szkoła początkowa. Wspomina tę wieś Długosz (II, 445). Gmina G. należy do sądu gm. okr. II w Szydłowie, st. poczt. w Chmielniku, liczy 3343 mieszk. i 10954 mr. obszaru. Dobra Grabecki klucz składają się z folw.: Grabki wielkie, Grabki małe, Jarząbki, Wiktorów, Głuchów, attynencyj Cesarz i Pozdzień. Własność Zofii hr. Załuskiej. Rozl. wynosi mr. 4063. Folw. Grabki Wielkie grunta orne i ogrody mr. 373, łąk mr. 23, lasu mr. 30, nieużytki i place m. 33, razem mr. 459. Bud. mur. 8, drewn. 14. Fol. Wiktorów grunta orne i ogrody mr. 270, lasu mr. 383, nieużytki i place mr. 42, razem mr. 695. Bud. drewn. 4. Folwark Grabki Małe grunta orne i ogrody mr. 100, łąk mr. 71, pastwisk mr. 20, lasu mr. 695, nieużytki , place mr. 32, razem mr. 918. Bud. drewn. 5. Folw. Jarząbki grunta orne i ogrody m. 365, łąk mr. 102, pastwisk mr. 14, nieużytki i place mr. 20, razem m. 501. Bud. mur. 1, drew. 6. Folw. Głuchów grunta orne i ogrody mr. 250, łąk mr. 60, lasu mr. 1160, nieużytki i place mr. 20, razem m. 1490. Bud. drewn. 18. Gorzelnia, browar, dwa młyny wodne, dwa tartaki, smolarnia, trzy stawy zarybione i i rzeczka bez nazwy przepływa. Wieś Grabki Wielkie osad 26, gruntu mr. 220; wś Grabki Małe osad 21, gruntu mr. 217; wś Jastrząbki osad 42, gruntu mr. 407; wś Pozdzeń osad 11, gruntu mr. 139; wś Wiktorowo osad 5, gruntu mr. 55; wś Zofiówka osad 23, gruntu mr. 196; kol. Głuchów osad 32, gruntu mr. 321; kol. Wola Zofiowska osad 28, gruntu m. 234.

Grabków 1.) wś, pow. turecki, gm. i par. Malanów. 2.) **G.**, os., pow. opoczyński, gm. Sworzyce, par. Bedlno. Ma 2 dm., 21 mk. i 32 mr. ziemi włośc. 3.) **G.**, wś, majorat, pow. iłżecki, gm. Tarczek, par. Swiętomarz. W r. 1827 było tu 25 dm. i 152 mk.; obecnie liczy 33 dm., 271 mk., 155 mr. ziemi dworsk. i 308 włośc. W 15 w. należała do probostwa kieleckiego (Długosz II, 463). Dobra rządowe Grabków składały się z folwarku G., Niestuchów, Proskownia, wsi G. i Niestuchów. Podług zanotowania z r. 1826 rozległość wynosiła mr. 292. 4.) **G.**, ob. *Grabkowo*.

Grabkowice, przys. Młynowic.

Grabkowo, wś, pow. włocławski, gmina Kowal, par. Grabkowo. Wieś ta dawniej należała do biskupów włocławskich. Kościół p. t. św. Maryi Magdaleny, murowany, dachówką kryty, wybudowany staraniem Jana z Stradomia przy pomocy Mikołaja z Brudzewa wojewody sieradzkiego. Konsekrowany w r. 1492. Parafia należała do wikaryuszów katedry wrocławskiej, którzy tu utrzymywali księdza dla sprawowania sakramentów św. Około 1630 r. jakiś Piotr rządca z Dziardonic własnym kosztem wystawił przytułek dla biednych i oddał opiece proboszcza. Par. G. dawniej dek. kowalskiego liczy 1510 dusz. Dobra G. nadane w r. 1836 na prawach majoratu generał majorowi Kaufman, oddzielone od dóbr rządowych Kowal, składają się (r. 1856) z folw. Kępka Księża m. 120; Czerniewiczki m. 365; Dziardonice m. 335; Rumunek Warzęchówka m. 42; lasu z osadami służbowemi m. 516, razem m. 1378. Wsie Kępka Księża, wójtostwo i kolonia Grabków, wieś Czerniewiczki, wś Dziardonice, wójtostwo i kol. Łopatki. *A. Pal.*

Grablaucken (niem.) 1.) inaczej *Naujocken*, wś, pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy. 2.) **G.**, wś, pow. piłkalski, st. p. Schillehnen. 3.) **G.**, wś, pow. stołupiański, st. p. Bilderweitschen.

Grable, wś włośc., pow. lidzki, 1 okr. adm., o 17 w. od Lidy, 4 dm., 37 mk. (1866).

Grablino, dawna nazwa Grąblina w pow. konińskim.

Grablino, dobra, pow. wieliski, 6678 dzies. rozl., własność hr. Perowskiej i Bułhaka.

Grabna, przys. wsi Groble, pow. nisecki w Galicyi. *Mac.*

Grabna-Wola, wś i fol., pow. kozienicki, gm. Maryampol, par. Głowaczów, (o 4 w.). W 1827 r. było tu 16 dm., 119 mk., obecnie liczy 19 dm., 185 mk., 690 m. ziemi dworsk. i 246 włośc. Wieś Michałówek osad 6, gruntu m. 75; wś Ignacówka osad 7, gruntu m. 149; wś Dąbrowa osad 14, gruntu m. 193; wś Maryampol osad 50, gruntu mr. 754; wś Michałów osad 20, gruntu m. 297; wś Edwinów osad 6, gruntu mr. 123. *A. Pal.*

Grabniak 1.) folw., pow. garwoliński, gm. Sobolew, par. Korytnica. Liczy 25 dm., 187 mk. i 426 mr. obszaru. 2.) **G.**, os., pow. garwoliński, gm. Wola Rembkowska, par. Garwolin. 3.) **G.**, pustk., pow. sierpecki, gmina Kossemin, par. Zawidz.

Grabniak, folw., pow. ostródzki, st. p. Rychnowy.

Grabnica, mała rzeka, dopływ Drwęcy po lewej stronie, w Prusach wschodnich. Po-

czątek bierze przy Pacołtowie, płynie około Kitnowa, Domkowa, w kierunku północno-zachodnim, wzmacnia się nową strugą z pod Durąga, przechodzi przez grabińskie jezioro i wpływa do Drwęcy poza wsią Grabinek. Długość wynosi przeszło 2 mile.

Grabnik 1.) pow. sochaczewski, gm. Łazy, par. Zawady. 2.) **G.**, os., pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów. 3.) **G.**, pow. pułtuski, gm. i par. Wyszków. 4.) **G.**, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa wieś. 5.) **G.**, powiat makowski, gm. Sielc, par. Czerwonka.

Grabnik niem. *Grabnick*, al. *Grabnicken*, wś kościelna, powiat łecki, około 1 i pół mili od miasta Ełka, na pruskich Mazurach. Ma 855 mk., kościół ewang. polski, gorzelnię, agenturę pocztową. W okolicy pole zasiane mnóstwem wielkich głazów. R. 1482 otrzymała ta wieś pierwszy swój znany przywilej krzyżacki. Kościół zapewne już tu istniał; roku 1500 nazywa się proboszcz tutejszy Paweł. Podczas wojen szwedzkich r. 1656 wieś cała zgorzała, 17 osób zabito (głównie byli to Tatarzy, którzy się do wojska polsko-litewskiego przyłączyli); kościół tylko ocalał; proboszcz luterski podczas napadu nieprzyjacielskiego szczęśliwie uszedł i skrył się pod mostem. Porównaj Dr. Töppen „Geschichte Mazurens“ 165, 220, 244. *Kś. F.*

Grabnik, niem. *Grabnick*, mały i wielki, dwie osady, pow. ządzborski, na pruskich Mazurach, st. p. Mikołajki. *Kś. F.*

Grabnik, wzgórze lesiste ze szczytem 385 m. wys., w pow. dolińskim, na zachód od Bani, na lewym brzegu Bereźnicy (ob.). *Lu. Dz.*

Grabniki, folw. w pow. lidzkim, 4 okrąg adm., od Lidy odl. w. 39, od Wasiliszek w. 5, dm. 2, mk. 9 wyzn. rzym. kat. (1866).

Grabno, wś i folw. u zbiegu rzek Grabi (Nieciecz) i Widawki, pow. łaski, gm. Wola Wężykowa, par. Grabno. Leży przy drodze z Łasku do Widawy, od Widawy odl. 5 wiorst. W 1827 r. było tu 6 dm., 42 mk., obecnie liczy 7 dm., 225 mk., ziemi włośc. 77, dwor. wraz z folw.: Korczyska-Szlacheckie, Sielce i os. Kośne, ogólnej przestrzeni 1573 m., w tem ornej ziemi 611 mr. Folw. G. z attynencyą Zamoście i wsią Zamoście, rozl. wynosi mr. 573, grunta orne i ogrody mr. 266, łąk m. 63, pastwisk m. 209, nieużytki i place mgrg. 35. Bud. mur. 1, drewn. 11, młyn wodny na prawach wieczysto czynszowych. Wieś Zamoście osad 15, gruntu mr. 166. Wieś G. dawniej była własnością familii Wężyków. Tu urodził się i ochrzcony zosotał dobrze zasłużony względem ojczyzny i kościoła Jan Wężyk arcybiskup gnieźnieński. Czas ustanowienia paraf. niewiadomy. Wizyta z r. 1683 opisując kościół mówi, że jest drewniany, posadzka z cegły, ściany stosownie pomalowane, ołtarzy w kościele 5. Kościół o którym mowa w 1771 r. rozwalony został i na jego miejscu inny drewniany lecz obszerniejszy wystawił pleban Antoni Kuczkowski, kan. kol. łowickiej, kościół ten ma 4 ołtarze; do ściany południowej przytyka kaplica murowana, która przy poprzednim kościele również istniała i nazywa się Wężykowska. Kościół ten przed kilku laty przez ks. Leopolda Kubusiewicza odnowiony i upiększony. Par. G. liczy dusz 1780. Czyt. Łaskiego Lib. benef. I, 468.

Grabno (z Chybiem), wś w pow. brzeskim w Galicyi, należy do parafii rzym. kat., sądu pow. i urzędu poczt. w Wojniczu, od którego jest o 7.5 kil. oddaloną. Mieszkańców 799. Większa pos. wynosi 149 m. n. a. roli, 17 mr. łąk i ogr., 33 m. pastw. i 307 mr. lasu; mniejsza pos. 712 m. roli, 121 m. łąk i ogr., 122 mr. pastw. i 62 mr. lasu. Kasa pożyczkowa gminna ma kapitału 1002 zł. w. a. W XV-ym wieku należało G. do Chorążyny z Więckowic h. Jelita (Długosz, Lib. ben. II, 306).

Graboczyce, ob. *Graboszyce.*

Graboczyno, nizm. *Gröbenzin*, wś, powiat bytowski, ponad jeziorem, 1/4 mili od bitego traktu kościersko-bytowskiego, parafia Ugość (Bernsdorf), katol. 180; w miejscu szkoła element. symultanna.

Grabolewo, ob. *Grambolewo*, wś zaginiona w pow. wejherowskim.

Graboliny, przysiołek Uszwi, pow. brzeski w Galicyi, w okolicy pagórkowatej i lesistej.

Grabonóg 1.) wś i gm., pow. krobski, 2 miejsc.: 1) Gr., 2) osada Taniecznica; 22 dm., 169 mk., 10 ew., 159 kat., 62 analf. Poczta w Gostyniu o 2 kil., st. kol. żel. Bojanowo o 30 kil. Pod wsią groby pogańskie w pagórkach, z których wydobyto urny i naczynia pomalowane. 2.) **G.**, dom., pow. krobski, 1324 mr. rozl.; 3 miejsc.: 1) Gr. folw.; 2) Taniecznica; 3) Ossowiec; 11 dm., 19 ew., 138 kat., 2 dysydentów; 59 analf. Własność Lossowa.

Grabosta, zaśc. szlach., nad potokiem Grabostą, pow. wileński, 3 okr. adm., o 70 w. od Wilna, 1 dom, 8 mk. kat. (1866).

Grabostaw 1.) os. wieczysto-czynszowa, pow. sieradzki, gm. Godynice, par. Wojków, 82 m. rozl., 31 mk. R. 1827 było 10 mk. 2.) **G.**, wś i folw., pow. piotrkowski, gm. Bujny, par. Kociszew. W 1827 r. było tu 10 dm. i 94 mk. Folw. G. z wsią G. i Buminy. Rozl. wynosi mr. 767, grunta orne i ogrody m. 337, łąk m. 77, pastwisk m. 71, lasu m. 251, nieużytki i place m. 31. Bud. mur. 2, drewn. 20. Wieś G. osad 20, gruntu mr. 45; wś Buminy osad 6, gruntu mr. 83. Folwark ten oddzielony w r. 1865 od dóbr Kociszew. 3.) **G.**, os., powiat piotrkowski, gmina i parafia Gorzkowice.

Graboszewo 1.) wś nad rz. Strugą, pow. wrzesiński, 7 dm., 90 mk., 5 ew., 85 kat., 28 analf. Kościół paraf. kat. dekan. powidzkiego. Probostwo ma 400 mr. ziemi. Poczta w Strzałkowie o 6 kil., st. kol. żel. Września (Wreschen) o 15 kil. 2.) **G.**, dom., pow. wrzesiński, 3115 mr. rozl., 16 dm., 251 mk., 5 ew., 246 kat., 110 analf. Własność Kazimierza Wilkońskiego. 3.) **G.**, dom., pow. wągrowiecki, 1364 mr. rozl., 6 dm., 124 mk., wszyscy kat., 69 analf. Poczta w Srebrnej górze o 4 kil., st. kol. żel. Nakło o 25 kil. Por. *Dziewierzewo*.

Graboszów, dawna nazwa Gręboszowa, w parafii Drużbice.

Graboszyce, wieś nad Skawą w pow. wadowickim, ma parafią rzym. kat., należy do sądu pow. w Andrychowie a do urzędu poczt. w Zatorze, zkąd jest o 6.8 kil. oddalona. Kościół drewniany z XVII wieku. W XV w. G. były dziedzictwem Jana Strzesza h. Kyczka i Jana Rudzkiego h. Pilawa (Długosz, Lib. ben. I, 81 i II, 233). Obecny kościół p. t. ś. Andrzeja istniał przed r. 1650. Akta parafialne od r. 1726. Parafia ma 388 kat., 28 izr. Mieszkańców we wsi G. 452. Większa pos. wynosi 329 m. n. a. roli, 15 mr. ogrodów i łąk, 50 mr. pastw. i 105 mr. lasu; mniejsza pos. 346 mr. roli, 10 mr. ogrodów, 34 mr. pastw. i 7 mr. lasu. Był tu zamek warowny, dziś na dwór przerobiony, miał bardzo obszerne lochy podziemne. *Mac.*

Grabów 1.), wś, pow. warszawski, gm. Falenty, par. Służew. W 1827 r. było tu 9 dm. i 67 mk. 2.) **G.**, wś, pow. radzymiński, gm. Międzyleś, par. Klembów. 3.) **G.**, wś i młyn, pow. garwoliński, gmina Ryki, par. Okrzeja. W 1827 r. było tu 8 dm. i 82 mk.; obecnie liczy 23 dm., 157 mk. i 464 mr. obszaru. 4.) **G.**, wś, pow. garwoliński, gm. Kłoczew, par. Okrzeja. W 1827 r. było tu 21 dm., 216 mk.; obecnie liczy 34 dm., 384 mk. i 1200 mr. obszaru. Por. *Dworzec*. 5.) **G.**-żelazny, os. młyn., pow. garwoliński, gm. Ryki, par. Okrzeja. Ma 2 dm., 13 mk. i 20 mr. ziemi. W XVII w. tak zwany G.-okrzejski, był własnością Stoińskich, 1664 r. miał 78 mk., r. 1661 miał 10 dm. włośc. Inny G. był 1664 r. wsią królewską, w starostwie ryckiem, miał 27 poddanych, 3 dm. włośc. R. 1653, tenuta Tomasza Zaporskiego. Trzeci G. należał do par. Wilczyska, był wsią prywatną, 1664 r. miał 17 poddanych, 4 dm. włośc. Wszystkie te trzy G. leżały w pow. stężyckim. 6.) **G.**, osada, przedtem m-ko i fol., pow. łęczycki, gm. i par. Grabów. W pobliżu rzeki Ner, odl. 2 mile od Łęczycy. Posiada kościół par. murowany, wystawiony 1838 r., erygowany 1764 r. przez dziedzica Mar. Karśnickiego. Miasto założone tu zostało prawdopodobnie w początku bieżącego stulecia, lecz dla braku warunków nie rozwinęło się wcale. W 1827 r. było tu 47 dm. i 575 mk.; w 1861 liczono 60 dm., 852 mk. (496 żydów); obecnie jest 49 dm., 905 mk. Fol. G. posiadał wielką gorzelnię. Par. G. dek. łęczyckiego, dawniej kłodawskiego, 4103 dusz liczy. Gmina G. należy do s. gm. okr. I w os. Grabów, st. poczt. w Łęczycy, liczy 4837 mk. i 11759 mr. obszaru. Dobra składają się z folw. G. i Brudzyń, tudzież wsi niżej wymienionych. Rozl. wynosi m. 1750; grunta orne i ogr. m. 956, łąk m. 36, pastwisk m. 119, lasu m. 571, nieużytki i place m. 69. Bud. mur. 30, drew. 19. Płodozmian 8 i 7-o polowy. Osada G., os. 57, gruntu m. 65; wś G., os. 34, gr. m. 35; wś Besk stary, os. 10, gr. m. 16; wś Besk nowy, os. 11, gr. m. 184; wś Biesiekiery, os. 40, gr. m. 84; wś Bugaj, os. 10, gr. m. 158; wś Rybnik, os. 9, gr. m. 163; wś Janów, os. 10, gr. m. 246; wś Stanisławów, os. 10, gr. m. 100. 7.) **G.** nad Wisłą (stary i nowy), wś i folw. nad Wisłą, pow. kozienicki, gm. Grabów, par. Zwoleń, o 5 w. od Zwolenia. G. stary, wś, posiada urząd gminny i młyn wodny, liczy 17 dm., 103 mk. i 114 m. ziemi włość. G.-nowy, wś, ma 17 dm., 165 mk., 294 m. obszaru. G. folw. ma gorzelnię, 4 dm., 85 mk. i 658 mr. obszaru. Dobra G. należą do bar. Rajskiego. Gm. G. lud. 5504, przestrzeni 20,339 mr., w tem ziemi dwor. 9630 mr., dm. 715; s. gm. ok. III Mszadła o 8 w.; stac. p. Zwoleń; do Radomia 25 w.; zakłady przem.: 3 gorzelnie, 4 młyny wodne, 5 wiatraków, 2 cegielnie i 1 olejarnia. W skład gm. wchodzą: Atolin, Babin, Floryanów, Grabów nowy i stary, Helenów, Karolin, Kuszlew, Łagów, Łagowska-Wola, Maniusin, Michalin, Mieczynów, Mierzączka, Okrężnica, Przyłęk, Buda, Sycyna, Sydół, Szczęście, Szelążna-Wólka, Wygoda, Wylezin, Zaborze, Zacisze, Załazy, Zamość, Zamojska-Wola i Zielonka. Do dóbr G. należały wsie: wś Szczęście, os. 19, gr. m. 230; wś. Mieczysław v. Maniusin lub Malusin, os. 12, gr. m. 155; wś Helenów, os. 8, gr. mr. 91; wś Michalin, os. 10, gr. m. 125. W roku 1872 oddzielony został folwark Wylezin, z gr. m. 750, sprzedany częściowym nabywcom, kolonistom. 8.) **G.** nad Pilicą, wś i folw., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Grabów. W 1827 r. było tu 34 dm. i 439 mk. Par. G. dek. kozienickiego, dawniej jedlińskiego, 1700 dusz liczy. Gminę G. nad Pilicą składają wsie: Grabów, Nowy Grabów, Wola grabowska, Zalesny Grabów, Cychry, Wola cychrowska, Wyględówka, Brzozówka, Dąbrówki, Gać, Strzyżyna, Augustów, Stanisławów, Boże, Małeboże, Ducka Wola, Krzemień, Białagóra, Boskawola, Marynki. Ogólna przestrzeń 24000 mr., 9000 ludn. Stacya pocztowa Warka, kanc. gminy Grabów w Bożem. Od Kozienic w. 28, od Radomia w. 35,

od Warki w. 5. Dobra Grabów nad Pilicą składają się z czterech folwarków, a mianowicie: 1) fol. Grabów, obok którego kościół parafialny i wieś z 36 dymów złożona, do 300 dusz licząca, posiada budynki murowane, gospodarstwo płodozmienne, wielopolowe, chmielnik, rybołówstwo, ziemi ornej 27 włók, łąk 8 włók, lasu 12 włók; 2) fol. Dębniak, świeżo erygowany po wyciętym lesie, ziemi ornej 10 wł., łąk 6 wł., lasu 12 wł.; 3) fol. Wola grabowska, ziemi ornej 20 wł., lasu 10 wł.; 4) fol. Cychry, ziemi ornej 20 wł., łąk 4 wł., pastwisk 6 wł., lasu 20 wł. Włościanie, uwłaszczeni z 1864 roku we wsiach Grabowie, Nowym Grabowie, Woli grabowskiej, Zaleśnym Grabowie, Cychrach, Woli cychrowskiej i Wyględówce, posiadali ziemi włók 52, do czego za służebności, na mocy dobrowolnych umów, otrzymali 42 włók, a mianowicie: 15 wł. lasu, 27 wł. ziemi ornej i nowin z pod wyciętego lasu. Na przestrzeni dóbr. G. znajduje się murowany obelisk, postawiony, jak niesie podanie, jenerałowi czy sztabowemu oficerowi wojsk szwedzkich, za Jana Kazimierza, i okopy sypane przez Stefana Czarnieckiego, który pod sąsiedniem miasteczkiem Warką wpław rzekę Pilicę przebył, razem z wojskiem swojem. W XVIII stuleciu należały dobra G. do Puławskiego, starosty wareckiego, następnie po kądzieli przeszły do Walewskich. Józefa Walewska wyszła za szambelana króla Stanisława Augusta, Brochockiego, powtórnie za prezesa trybunału województwa sandomierskiego Augustyna Nowinę Witkowskiego. Po śmierci Witkowskiego przeszły dobra G. w drodze działów, na własność Ludwiki Dzwonkowskiej, siostry Witkowskiego, po której odziedziczyła je córka Józefa z Dzwonkowskich Komornicka; dziś zaś są własnością dziedziczną najmłodszego z żyjących tejże synów, Augustyna. Kościół parafialny w G., fundowany w XVI w., zgorzał w XVIII w. Obecny wystawił 1776 r. Ign. Walewski, podk. król. Prócz powyżej wymienionych siedmiu wsi, niegdyś do dóbr Grabów należących, wchodzą w skład tej parafii wsie Brzozówka i Strzyżyna. 9.) **G.** nowy, wś włośc., pow. kozienicki, gm. Grabów nad Pilicą, par. Grabów. Liczy 21 dm., 179 mk. i 393 mr. ziemi włośc. 10.) **G.** zaleśny, wś włośc., pow. kozienicki, gm. G. nad Pilicą, par. G. Liczy 15 dm., 89 mk. i 222 mr. ziemi włoś. 11.) **G.**, ob. *Grabowa* i *Grabowo*.

Grabów 1.), wś w północnej stronie pow. mozyrskiego, na zapadłem polesiu, u przecięcia dróg wiodących z Witczyny do Michałowicz i z Komarowicz do Sielutycz. Jest tu cerkiew parafialna i zarząd gminy grabowskiej, która się składa z 3 wiejskich starostw, 12 wiosek i ma ludności 624 dusz płci męzkiej. Lud tutejszy zostaje prawie w stanie natury; zwierza i leśnych produktów obfitość; w lasach włościanie posiadają niemało kłód z pszczołami. Stan policyjny 2, okrąg sądowy 2. 2.) **G.**, dobra w pow. mozyrskim, dawne dziedzictwo Obuchowiczów, dziś w stanie zaniedbanym i w dzierżawie; mają obszaru 5740 mr. 3.) **G.**, folwark w pow. mozyrskim, niegdyś Radziwiłłowski, dziś księcia Wittgensteina, należy do klucza Lenińskiego. Była w G. kaplica katolicka par. Petryków.

Grabów (z Krzywą), wś, pow. doliński, 7 kil. na pd. od Doliny, nad Maniawką. Krzywa leży przeszło 2 kil. na pn. z. od G. Tutaj nastaje potok Krzywa, dopływ Maniawki od lew. brz. Dokoła osady G. wznoszą się: na pn. Kiczar (550 m.), na pn. z. Czerteżek, Zabój (782 m.), na pd. Kamień (685 m.), na pd. w. Klewa. Przysiołek Krzywę okalają: od pd. Czerteżek i Kiczar, od pn. w. Kruhlik (563 m.). Dm. 128, mk. 776. Szkoła. Własność większa (rządowa) posiada lasów 2030; własn. mniej. gr. or. 726, łąk i ogr. 434, pastw. 691, lasu 5 mr. Parafia gr. kat. w Łopiance, rz. kat. w Dolinie. Urząd pocztowy w Dolinie.

Grabów 1.), miasto, pow. ostrzeszowski, nad Prosną i gran. król. pols., w dolinie urodzajnej, z bujnemi łąkami, o 17 kil. od miasta powiatowego; w r. 1875 miało 1687 mk.; w r. 1871: 1650 mk., 185 ew., 1304 kat., 161 żydów. Mieszkańcy trudnią się rolnictwem, hodowlą bydła i przemytnictwem, pomimo czujnej straży granicznej. Siedziba komisarza obwodowego. Komora pruska. Sąd okręgowy w Ostrzeszowie (Schildberg). Kościół par. kat. należy do dekan. ostrzeszowskiego; protest. do dyecezyi ostrzeszowskiej; synagoga. Szkoła elementarna kilkoklasowa; 460 analf. Lekarz praktyczny, apteka. Urząd pocztowy trzeciej klasy. Poczta osobowa do Ostrzeszowa. W r. 1811 miało 178 dm., 1441 mk.; w r. 1837 1387 mk. W pobliżu było w pierwszej połowie wieku b. kilka hut żelaznych; należało do hr. Atanazego Raczyńskiego, następnie do hr. Elizy Raczyńskiej, później przeszło w ręce niemieckie. G. był w dawniejszych wiekach położony w ziemi wieluńskiej, w województwie sieradzkiem, miał starostę niegrodowego. Prócz fary, która dawniej nal. do dyecezyi wrocławskiej, a teraz gnieźnieńskiej, jest jeszcze kościół i gmach poklasztorny franciszkański; klasztor obecnie używany głównie do potrzeb szkolnych; poprzednio znajdował się w nim skład soli. G. był niegdyś własnością starożytnej rodziny Zarembów. W r. 1264 Beniamin Zaremba, hrabia na Grabowie, był wojewodą poznańskim podług Niesieckiego; r. 1300 Jan Zaremba, dziedzic na Grabowie, kasztelanem kaliskim. Władysław Jagiełło nadał dopiero r. 1416 w Wiślicy wsi G. prawa miejskie magdeburskie, na prośby Marcina z Kali-

nowy Zaremby, kasztelana sieradzkiego, ówczesnego dziedzica. Zygmunt I r. 1531 i Jan Kazimierz r. 1649 potwierdzili ten przywilej. O staroście grabowskim Janie Zarembie metryka koronna pierwszy raz wspomina r. 1460. Odtąd ststwo grabowskie pozostało przy Zarembach aż do XVII wieku. Dopiero Jan Kazimierz oddał r. 1649 starostwo grabowskie i kopalnię żelazną Janowi Kazimierzowi Krasińskiemu, wojewodzie płockiemu, który ustąpił praw swych Urbańskim. Za Augusta II przeszło starostwo do Przebendowskich, Pokrzywnickich; za Stanisława Augusta do książąt Radziwiłłów, a po okupacyi pruskiej do hr. Raczyńskiego. Pod miastem wznosi się kopiec, gdzie, według lustracyi starostwa z r. 1628, wznosił się zamek w kwadrat budowany nad samą Prosną; do zamku wiódł most z poręczami i brama dwoista; ku kościołowi farnemu drugi prowadził most. Za Jana Kazimierza Szwedzi zupełnie zamek zburzyli, tak, że prawie śladu nie masz. Podzamcze, czyli rezydencya starosty, było z drzewa kostkowego budowane. Klasztor franciszkański był erekcyi Władysława IV z r. 1635. 2.) **G.**, pustkowie, gm., pow. ostrzeszowski, graniczy z miastem Grabowem; 4 miejsc.: 1) Gr. p.; 2) włódarstwo grabowskie (Grabów vogtei); 3) młyn zamiejski; 4) Smolniki; 55 dm., 478 mk.; 50 ew., 428 kat.; 221 analf. 3.) **G.**, niem. *Vogtei Grabów*, dom. i gm., pow. ostrzeszowski, graniczy także z miastem Grabowem; dom. 1719 mr. rozl.; probostwo ma 330 mr.; do gm. nal. 4 miejsc.: 1) G. V.; folw. 2) Kotłów, 3) Helenów (Helenenhof), 4) Wanda; 19 dm., 274 mk., 50 ew., 224 kat., 115 analf. Pod G., na łąkach nad Prosną, ślady szańca szwedzkiego. 4.) **G.**, ob. *Grabowo*. *M. St.*

Grabów 1.), folw. przy wsi Pisarzowice, pow. toszecko-gliwicki, par. Toszek, należy do klucza toszeckiego, leży tuż przy szosie z Toszka do Pyskowic, ma około 500 m. gruntu piaszczysto-gliniastego i masywne budynki folwarczne. 2.) **G.**, wś, pow. wielkostrzelecki, par. Raszowa, należy do dóbr Izbicko, leży o 2.5 mil od W. Strzelc, ma 13 osad i młyn. 3.) **G.**, folw. dóbr Kamień, pow. wielkostrzelecki. 4.) **G.**, niem. *Graben*, w r. 1310 Grabow Bernhardi, Grabow Lucolcowich i Grabow Thymonis, wś i dobra, pow. górski na Szląsku, miały kościół katolicki, filialny par. Katschkau.

Grabow, wiele miast i wsi na Pomorzu i w Meklemburgii nosi tę nazwę. W księstwie szweryńskiem, znaczne miasto nad rzeką Elde. W okr. reg. szczecińskim, w pow. kamińskim, wś; w pow. Regenwalde, wś; w pow. Randow. wś. W okr. reg. stralzundzkim na wyspie Rugii wś i w pow. Grimmen, wś. Prócz tego w okr. reg. frankfurckim, wsie w pow. koenigsberskim, sternberskim i żarowskim.

Grabow, rz., dopływ rz. Wipper na Pomorzu, okr. reg. koszaliński, spławna od Pólnowa do Rügenwalde, obfituje w węgorze i łososie.

Grabow, jez., ob. *Finowski kanal*.

Grabowa 1.), folw., pow. koniński, gm. Dąbroszyn, par. Rychwał. Odl. 15 w. od Konina na płd. zach., od Rychwała o 2 w.; liczy 79 mk., 374 mr. ziemi żytniej II klasy, razem 510 m. rozl. Wś ma 16 os., 34 mr. gr. 2.) **G.**, os., pow. turecki, gm. Skotniki, par. Wilamów. 3.) **G.**, wś i folw., pow. nowo-radomski, gm. Kruszyna, par. Borówno. Leży na prawo od drogi z Częstochowy do Brzeźnicy. W 1827 r. było tu 24 dm. i 167 mk. Wymienia ją Długosz, jako własność dwóch braci Szreniawitów (II, 101). Folw. G., inaczej Grabów, należy do dóbr Borówno, 309 m. rozl. 4.) **G.**, wś, pow. będziński, gm. Rokitno-szlacheckie, par. Niegowonice. Leży na lewo od drogi z Ogrodzieńca do Strzemieszyc. W 1827 r. było tu 49 dm., 324 mk. 5.) **G.**, wś i folw., pow. radomski, gm. i par. Potworów, o 29 w. od Radomia ku Opocznu. Liczy 24 dm., 220 mk., 540 mr. ziemi dworskiej i 456 mr. ziemi włość. Grunta w połowie żytnie i pszenne. Folw. r. 1877 oddzielony od dóbr Potworów. 6.) **G.**, wś i folw., pow. opoczyński, gm. Rusinów, par. Nieznamirowice, o 4 w. od Odrzywoła. W 1827 r. było tu 13 dm., 114 mk., obecnie liczy 31 dm., 240 mk., 798 mr. ziemi dwors. i 457 mr. włość. Według Tow. Kred. Ziems., fol. G. rozl. wynosi mr. 550: gr. orne i ogr. mr. 370, łąk mr. 58, pastwisk mr. 28, lasu mr. 67, nieużytki i place mr. 26. Bud. mur. 4, drew. 2. Płodozmian 15- i 5-polowy. Folw. ten w r. 1880 oddzielony został od dóbr Rusinów. 7.) **G.**, wś i folw., pow. opoczyński, gm. Radonia, par. Sławno. W 1827 r. było tu 14 dm. i 222 mk., obecnie liczy 10 dm., 88 mk., 390 mr. ziemi dworsk. i 140 mr. włoś. Wspomina ją Długosz. (I, 506). Grabowskie holendry mają 8 dm., 69 mk., 115 mr. obszaru ziemi włość. Według Tow. Kred. Ziems. folw. G. z wsią G., Holendry grabowskie i kol. Józefówek, od Sulejowa w. 8, rozl. wynosi mr. 443, grunta orne i ogr. mr. 298, łąk mr. 13, lasu mr. 65, nieużytki i place mr. 67. Bud. drew. 11. Wś G. osad 12, gr. mr. 166; wś Holendry grabowskie osad 9, gr. mr. 114. W r. 1879 kol. Józefówek, mr. 135, sprzedaną została pomiędzy częściowych nabywców. 8.) **G.**, wś, pow. stopnicki, gm. Łubnice, par. Beszowa. W 1827 r. było tu 12 dm. i 91 mk.

Grabowa lub *Hrabowa* 1.), wś, pow. bałcki, nad rz. Białocz, gm. Pisarzówka, par. Kodyma. R. 1868 miała 157 dm., obecnie 891 mk., ziemi włoś. 1270 dzies., dwors. 1784 dz. Nale-

żała do Lubomirskich, dziś do Gajewskich. Jest tu cerkiew Wniebowzięcia N. M. P., do której się zalicza 1249 parafian i 51 dz. ziemi. Grunt górzysty i piaszczysty. 2.) **G.**, os. leśna, karczma i las, pow. uszycki, gm. Kosikowce, par. Żwańczyk, o 4 w. od Żwańczyka, przy trakcie z Bielań do Huty-Białej, własność Miecz. Regulskiego. *Dr. M.*

Grabowa 1.), przys. Naściszowy, pow. sądecki, par. Wielogłowy. Por. *Dąbrówka.* 2.) **G.** (ze Stokami, Budyhołosz, Szlązaki, Wodaje, Sobaszki, Warchoły, Adamy i Maziarnia wawrzkowa), wś, pow. Kamionka-strumiłowa, leży śród ogromnych lasów, należących do dóbr Busk, o 11.5 kil. na północ od Buska, a o 19 kil. na płd. ws. od Kamionki strum.; lasy tutejsze, w dziewiczym prawie znajdujące się stanie, zawierają w sobie mnóstwo nieprzebytych bagien, prawdziwe mateczniki, gdzie dziki nadzwyczajnie liczne, w tutejszej okolicy bezpłatne znachodzą schronienie, zkąd ich nawet najzajadlejszy ogar wypędzić nie jest w stanie; okolica Buska, Kamionki strum. i Radziechowa jest prawdziwem Podlasiem galicyjskiem. Obszar dwor. posiada 3050 mr., w tem 2891 mr. lasu, włościanie posiad. 1190 mr.; ludność 912, w tem 520 rzym. kat. należących do par. w Busku, 352 gr. kat., którzy mają par. w miejscu, należącą do dek. buskiego dyecezyi lwow. i liczącą wraz z filią w Jabłonówce 785 gr. kat. parafian. Jest tu tartak i młyn wodny, szkoła filialna. Właściciel większej posiadłości: Henryka hr. Miera spadkobiercy. *B. R.*

Grabowa-buchta albo *Dąbrowa*, r. 1874 przezwana po niem. *Bucheck*, 2 posiadłości, pow. świecki, w okolicy lesistej i piaszczystej, 1) dobra, obszaru ziemi mają mr. 465, bud. 6, domy mieszk. 2, kat. 18, ewang. 3. Parafia Osie, szkoła Brzeziny, poczta Laskowice. 2) folw. do wsi Wiry, ma bud. 3, dom mieszk. 1. Parafia i poczta Osie, szkoła Drzycim.

Grabowa-góra, niem. *Grabowagurra*, osada do wsi Osiny, pow. świecki, w północno-wschodniej części, przy granicy pow. kwidzyńskiego, nad jeziorem, w okolicy lesistej i piaszczystej, ma bud. 6, domy mieszk. 2, kat. 14. Parafia Nowe, szkoła Lipinki, poczta Warlubie.

Grabowce 1), dolne, wieś, powiat garwoliński, gmina Ułęż, parafia Drążgów (ob.). W 1827 rokn było tu 14 domów, 68 mieszkańców, obecnie liczą 9 dm., 93 mk. i 180 mr. obszaru. 2.), **G.**-górne, wś, pow. garwoliński, gm. Ułęż, par. Żabianka. W 1827 r. było tu 12 dm., 76 mk. Obecnie liczą 7 dm., 81 mk. i 204 mr. obszaru.

Grabowce, wś, pow. mohylowski, gub. podolskiej, gm. Karyszków, par. Kopajgród. Ma 300 dusz męz., w tem jednodworców 46. R. 1868 były tu 102 dm. Ziemi dworskiej w 2 częściach 1034 dzies., włościańskiej 610 dz. Należy do Lewickich. Jest tu cerkiew p. w. N. M. P., do której należy 46 dzies. ziemi i 796 parafian. *Dr. M.*

Grabowce czyli *Grabowiec*, wś, pow. bohorodczański, nad rzeką Bystrzycą czarną, o 10.3 kil. na płd. ws. od Bohorodczan, w żyżnej dolinie Bystrzycy położona; obszar dwor. pos. 379, włoś. 2761 mr., w tem 570 mr. lasu; ludność 1229, z tego 91 rzym. kat. nal. do par. w Bohorodczanach, gr. kat. 1080 mających parafią w miejscu, należącą do dek. bohorodczańskiego dyecezyi lwowskiej; reszta ewangelików i izraelitów. Jest tu szkoła etatowa należąca do rady szkol. okręg. w Nadwórnie i kasa pożyczkowa z funduszem zakł. 759 złr. w. a. Właściciel więks. pos. Rudolf hr. Stadion. *B. R.*

Grabowczyk, wś i folw., pow. hrubieszowski, gm. i par. Grabowiec. W 1827 r. było tu 10 dm. i 78 mk. R. 1866 folw. miał 472 m. rozl. a wś 12 osad, 114 mr. rozl.

Grabowe, ob. *Grabowie.*

Grabowe, sianożęć i pola, 300 mr. rozl., na folw. Bereźniki, w dobrach Horodnica (ob.).

Grabówek 1.), wś, pow. warszawski, gm. Falenty, par. Służew. 2.) **G.** lub *Grabówko,* wś, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa-Wieś. W 1827 r. było tu 40 dm. i 208 mk., obecnie liczy 1248 mr. obszaru. 3.) **G.**, wś, pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Poryte. 4.) **G.**, folw. dóbr Borówno, pow. nowo-radomski, rozl. 363 mr.

Grabowen (niem.) 1.), dobra, pow. wystrucki, st. p. Jodlauken. 2.) **G.**, ob. *Grabowo* i *Frejnowo.*

Grabowica, wś ordynacka, pow. biłgorajski, gm. Majdan Sopocki, par. Tomaszów, o 2 mile od Tomaszowa, o 5 od Biłgoraja. Położona na płaszczyznie górzystej ma 47 dm., 454 mk. rit. lat., gruntu ornego 1012 m. Ludność trudni się uprawą roli i przemytnictwem. Gleba w części piaszczysta i popielatka. We wsi oprócz tkaczy innych rękodzielników nie ma.

Grabowice albo *Grabowiec*, niem. *Grabowitz,* włoś. wś, pow. grudziąski, $^1/_8$ mili od bitego traktu łasińsko-grudziąskiego, $^3/_4$ mili od m. Grudziądza. Obejmuje obszaru mr. 1063, bud. 37, dm. miesz. 20, kat. 6, ew. 148. Parafia Okonin, szkoła w miejscu, poczta Grudziądz. Wś G. zapewne oddawna istniała i należała do starostwa pokrzywińskiego, z czasem jednak podupadła. R. 1606 wojew. chełmiński i starosta pokrzywiński Ludwik Mortęski zezwolił Wincentemu Schmidtowi z Grudziądza, aby prawo swoje, które miał na puste grunta w G., na 40 lat ustąpił Adamowi Wybczyńskiemu. R. 1623 tenże Adam Wybczyński wiedzie proces z Janem Napsem i Marcinem Gehrmanem, dzierżawcami wsi Lniski, o powódź i zalew wody, którego nie uchronili. R. 1765

G. liczył osiadłych 9 włók, włościanie wtedy nazywali się: Buchał, Kremin, Rotmann, Nass i Schwenke. Karczmy żadnej nie było. R. 1771 starosta pokrzywiński Otto hr. Keyserling wydał 9 włók w G. na dalsze 40 lat w dzierżawę. Włościanie płacili rocznie zł. (po gr. 30 licząc) 500, we żniwa 5 dni odrabiali z parobkiem i koniem o własnej strawie, 1 zł. dawali na zamkowego stróża, 1 zł. pogłównego (kopfgeld). 1 mędel jaj każdy do zamku odstawiali i po 4 kury od włóki. Do budowy i naprawy zamku drzewo i t. d. wozili, także zboże ze spichlerzy starościńskich pomagali odwozić do Wisły. Za to mogli sobie piwo pojedyncze (Schemper?), warzyć latem, a gdy mieli wesele, dostawali z zamku beczkę piwa o 1 zł. taniej niż w karczmie. Szulmistrza swego luterskiego mieli prawo trzymać do uczenia dzieci i religią swoją wyznawać, byleby oddali proboszczowi w Okoninie co się należy. R. 1789 było ognisk w G. 6. R. 1829 Chrystyan Kumbarski i towarzysze otrzymali od rządu pruskiego prawo własności na 9 włók i 15 mr. w G.; od szarwarków i dawnych ciężarów wolnymi byli za rocznym czyszem tal. 142.

Grabowice, ob. *Brzezinka*.

Grabowie 1.), wś, nad rzeką Niecieczą, pow. łaski, gm. Chociw, par. Widawa. W 1827 r. było tu 13 dm., 152 mk. Folw. G. z przyległością Stawy i Stawi..., tudzież wsią G., wynosi mr. 521, grunta or. i ogr. mr. 284, łąk mr. 38, pastwisk mr. 50, lasu mr. 128, nieużytki i place mr. 21. Bud. mur. 1, drewn. 7, płodozm. 5-polowy, mł. wodny. Wś G. os. 47, gr. mr. 197. 2.) G. lub *Grabowe*, kol. nad rz. Wartą, pow koniński, gm. i par. Kramsk. Odl. od Konina na ws. płn. 12 w. Liczy 92 mk., 145 mr. obszaru.

Grabowiec 1.), pow. sochaczewski, gm. i par. Rybno. 2.) G., wś, pow. koniński, gm. i par. Tuliszkow. Leży na płd. ws. od Konina odl. 11 w. Liczy 154 mk., t. j. 139 kat., 15 ew.; 18 dm., 615 mr. ziemi, grunt żytni. Powstała na miejscu dawnej huty szklanej po wyrąbanych lasach grabowych i należała do dóbr Kiszewy. Jest tu tartak parowy. 3.) G., pow. kolski, gm. Budzisław kolski, par. Dęby szlacheckie. 4.) G., pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Burzenin. 5.) G., pow. noworadomski, gm. i par. Rząśnia. 6.) G., folw. dóbr Krosno, pow. noworadomski, gm. Przerąb, par. Bęczkowice. 7.) G., pow. miechowski, gm. Tczyca, par. Uniejów. 8.) G., wś i folw., pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Piotrkowice, o 8 w. od Chmielnika. W 1827 r. było tu 24 dm., 129 mk. W 15 w. folwark tutejszy miał aż pięciu spółwłaścicieli, których wylicza Długosz (I, 456). Obecnie rozl. folw. wynosi mr. 748: gr. orne i ogr. mr. 317, łąk mr. 47, pastwisk mr. 2, wody mr. 5, lasu mr. 366, nieużytki i place mr. 11. Bud. mur. 6, drewn. 1. Fol. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Maleszowa. 9.) G., os., przedtem mko, pow. iłżecki, gm. Rzeczniów, par. Grabowiec. Leży przy trakcie z Radomia do Ostrowca, odl. 15 w. od Iłży. Posiada kościół par. murowany z 1626 r. i szkołę początkową. Kiedy i przez kogo założone zostało tu miasto, niewiadomo, dla braku wszelkich dokumentów. Zdaje się, że istniało już w końcu XVI w. W 1827 r. było tu 84 dm., 504 mk., w 1861 r. liczono 81 dm. i 445 mk.; obecnie jest 86 dm., 592 mk.; 109 os. i 626 mr. ziemi, do mieszczan należącej. Gruntów dworskich niema. Parafia G. dekanatu iłżeckiego liczy 933 dusz. 10.) G.) osada młyn., pow. konecki, gmina Blizin, parafia Odrowąż, należy do dóbr Blizin. 11.) G., wś nad Wisłą, pow. nowoaleksandryjski, gm. Kamień, par. Wilków. Jest tu 82 mk. 12.) G., os., przedtem mko, nad rz. Wolicą v. Kalinówką, pow. hrubieszowski, gmina i par. Grabowiec. Leży w dolinie błotnistej, od południa i północy otoczonej wzgórzami, o 3 i pół mili od Hrubieszowa, przy drodze z Zamościa do Włodzimierza wołyńskiego. Posiada kościół par. murowany, po pożarze 1814 r. wzniesiony na nowo w 1855 r. przez ks. Bychawskiego; cerkiew, 2 synagogi, dom schronienia dla starców i kalek, szkółkę, garbarnię. W 1827 r. było tu 253 dm. i 1492 mk.; w 1865 r. 310 dm., 1998 mk. (958 żydów), przeważnie rolników; 1880 r. 2612 mk., 220 dm. Jest to starożytna osada, dawny gród obronny, wspominany przez ruskich kronikarzy z XIII w. Następnie należał do ks. litewskich, od których na mocy ugody otrzymał go Kazimierz Wielki w 1366, lecz puścił zaraz prawem lennem Jerzemu Narymuntowi ks. bełzkiemu. Najazdy tego księcia zniewoliły króla, iż wyprawił Sędziwoja z Szubina, który w 1377 r. odebrał Jerzemu zamek grobowiecki. Dostał się on wraz z ziemią bełzką Ziemowitowi ks. mazowieckiemu 1388 r. w posagu za żoną Aleksandrą siostrą Jagiełły. Władzca ten założył tu miasto na prawie polskiem, wystawił kościół i nadał parafii wś Żurawlów. W 1447 r. Władysław ks. mazowiecki i ruski nadał miastu prawo niemieckie (magdeburskie) i liczne zwykłe przywileje (jarmarki, wyrób piwa i wódki, wolny wręb w lasach itp.). Po bezpotomnej śmierci Władysława w 1462 r. G. przeszedł do korony. Spalone i złupione przez Tatarów w 1500 r. nie mogło się pomyślnie rozwijać, mimo ulg i przywilejów jakie nadawali Jan Olbracht, Zygmunt II i Zygmunt III. Ten ostatni pozwolił zaprowadzić tu cechy rzemieślnicze w 1625 r. Stanisław Sarbiewski, starosta hrubieszowski, na mocy uchwały sejmowej z 1655 r. odnowił i umocnił zamek, za co otrzymał od sejmu wynagrodze-

nie. Nie uchronił go jednak od ruiny. Lustracya 1765 r. znalazła go w gruzach a miasto w zupełnym upadku. Ostatni starosta Ludwik Wilga mury rozebrał i użył materyał na budowle gospodarskie. Zamek ten stał na wyniosłości, gdzie obecnie przedmieście zwane Góra „naturą i obroną miejsca niedostępny" jak się wyraża Gwagwin. Par. kat. G. dek. hrubieszowskiego 5100 dusz liczy. Gmina G. należy do sądu gminnego okręgu II w osadzie Grabowiec, stacya pocztowa Wojsławice, liczy 6513 mk. i 19310 morgów obszaru, urząd gminny ma we wsi Dworzysko. Dek. grabowiecki, greko-unicki b. dyec. chełmskiej, w 1863 r. dzielił się na 10 parafij: Bereśce z filią w Zaborcach, Bończa, Dub z filią w Zubowicach, Grabowiec, Horyszów Ruski z filią w Koniuchach, Perespa, Swidniki, Tuczempy, Uchanie z filią w Jarosławcu, Wakijów z filiją w Honiatyczach. Dobra G. składają się z folwarku Siedlisko, przyległości Czartorya i Szubienica, tudzież os. G., wsi Bronisławka, Szczelatyn i Dworzysko. Rozl. wynosi morg. 1526, grunta orne i ogrody mr. 524, łąk mr. 286, pastwisk mr. 138, wody mr. 42, lasu mr. 488, zarośli mr. 43, nieużytki i place mr. 5. Bud. mur. 4, drew. 22, gorzelnia, browar, dwa młyny wodne, pokłady torfu i kamienia budowlanego opoką zwanego; wś Grabowiec osad 359, gruntu mr. 3460; wś Bronisławka osad 10, gruntu mr. 153; wś Szczelatyń osad 9, gruntu mr. 81; wieś Dworzysko osad 13, gruntu mr. 148. 13.) **G.**, wś i folw., pow. radzyński, gm. Misie, par. Międzyrzec. Istnieje tu cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej. Liczy 36 dm., 236 mk. i 1902 mr. obszaru. 14.) **G.**, os., pow. radzyński, gmina Biała, paraf. Radzyń. Ma 2 dm., 6 mk., 3 mr. obszaru. 15.) **G.**, wś włośc., pow. pułtuski, gm. Zatory, par. Pułtusk, wieś ta należała do dóbr biskupów płockich, następnie do ekonomii Obrytte. W 1820 r. znajdujemy 21 czynszowników, opłacających 887 złp. 4 gr. czynszu do naddzierżawcy ek. Obrytte; oprócz tego 3 chałupnik. i szynkarz., 23 męż., 23 kob., 29 syn., 26 córek, 20 parobków, 11 dziewek; razem 132 mk. (w tem 6 żyd.), 41 koni, 38 woł., 57 krów, 47 jałow., 94 świń. Włościanie wysiewali 75 kor. oziminy i 106 jarzyny, trudnili się wywózką drzewa. W 1827 r. 25 dm., 173 mk. 16.) **G.**, wś, nad rz Łydynią, pow. ciechanowski, gm, Ojrzeń, par. Kraszewo, o 12 w. od Ciechanowa, ma wiatrak, liczy 25 dm., 263 mk., 406 mr. gruntu. R. 1827 miała 11 dm., 76 mk. 17.) **G.**, wś, pow. lipnowski, gm. Skępe, par. Ligowo. W 1827 r. było tu 10 dm., 88 mk., obecnie liczy 30 dm., 145 mk., gruntów włośc. 317 mr., w tem 153 mr. ornych. Folwark należy do dóbr skępskich, liczy 1 dom, 2 mieszk. 18.) **G.**, wś, pow. lipnowski, gm. Osiek, par. Ligowo, liczy 2 dm., 5 mk., gruntów dworsk. 418 morg., w tem 250 morg. ornych. 19.) **G.** Tak się zwie podobno folw. dóbr Sadłowo, powiat rypiński. 20.) **G.** Tak się zwały Garbowice, pow. opatowski (Długosz, Lib. Ben., II, 339). *Br. Ch.*

Grabowiec 1.) wś rządowa, pow. bracławski, przy trakcie pocztowym hajsyńsko-bracławskim, ma 450 dusz męz., w tej liczbie 15 jednodworców; ziemi włościan wraz z Hołopupówką, Sorokodubą i Księdzówką 2437 dzies. Jest tu zarząd gminny i cerkiew p. w. śś. Kożmy i Damiana, do której należy 53 dzies. ziemi i 1104 parafian. Wś G. wchodziła w skład starostwa bracławskiego. R. 1868 miała 85 domów. 2.) **G.**, wś w pow. mohylowskim, gm. Karyszków, 294 dusz męz., 610 dz. ziemi włośc., należy do Lewickich, w dwóch częściach, 1-sza ma 383 dz. używal. i 169 dzies. nieużytków, 2-ga 451 dz. używal. i 31 dzies. nieużyt. Dawniej była własnością Lubomirskich. *Dr. M.*

Grabowiec 1.) wś, pow. przemyski, 18 kil. na półn.-wschód od Przemyśla, 5 kil. na płd.-zach. od stacyi poczt. i kolei w Radymnie, na prawym brzegu Sanu, w nizinie, której punkt najwyższy wznosi się 194 m. npm. Domów 55, mk. 309; własność mniejsza posiada roli ornej 166, łąk i ogr. 40, pastw. 51. Parafia gr. kat. w Baryczu, rzym. kat. w Michałówce. 2.) **G.**-koło Skolego, wś, pow. stryjski, 53 kil. na płd. zach. od Stryja a 18 kil. na płd. zach. od Skolego, nad strugą uchodzącą do Hołowczanki. Osadę oblewa od półn. Hołowczanka, od wsch. Opor. Cerkiew wiejska wznosi się 707 m. npm. Dokoła osady wznoszą się następujące góry: Klewa na półn.-wsch. 1069 m., Sałaszyce na wsch. 1074 m., Kreminj na płd. 810 m., Przyslip na płd.-zach. 990 m., Menczeł na zach. 1014 m., Makówka na półn.-zach. 958 m. Dm. 39, mk. 195 (97 m., 98 kob.). Własność większa (Eug. hr. Kinsky) posiada łąk i ogr. 2, lasu 508; własn. mniejsza roli ornej 246, łąk i ogr. 318, pastw. 180, lasu 242 mr. Parafia grecko-katolicka w Hołowiecku, rzym. kat. w Skolem. Urząd pocztowy w miejscu. 3.) **G.** koło Stryja, wieś, pow. stryjski, 5 kil. na płd.-zach. od Stryja, w równinie rozścielonej na lewym brzegu Stryja. Liczy domów 146, mk. 895 (455 męż., 440 kob.). Własność większa posiada roli ornej 419, łąk i ogrodów 17, pastw. 1; własność mniejsza roli or. 1154, łąk i ogr. 184, pastw. 463 mr. We wsi cerkiew filialna parafii Duliby, szkoła ewangelicka jednoklasowa i cegielnia pospolita. Właścicielem większej posiadłości miasto Stryj. 4.) **G.**, wieś, pow. tarnopolski, oddalona na południowy-wschód od Tarnopola o 18.9 kil. Przestrzeń posiadł. więk. 1122 mr., włościanie 1244 m. a., mieszk. 910, w tem 348 rzym.

kat., reszta gr. kat. i izrael.; tak rzymsko jak i grecko kat. należą do parafii w Baworowie wsi o 3 kil. odległej. Jest tu szkoła etatowa i kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym w kwocie 334 zr. a. w. Właściciel większej posiadł. Jan Sozański. 5.) **G.**, wś, pow. bohorodczański, ma parafią gr. kat., o 10.3 kil. od Bohorodczan. Por. *Grabowce*. *Lu. Dz.*

Grabowiec, ob. *Grabowce.*

Grabowiec 1.) młyn i folw., pow. szamotulski, należy do gminy Piotrkówka; 441 mr. rozl., 5 dm., 37 mk. Poczta i kol. żel. w Szamotułach o 3 kil. Rozkopano na gruncie folw. cmentarzysko pogańskie, wydobyto urny różnego rodzaju; do osobliwszych należały te, które zamiast ucha miały guziki lub rodzaj wązkich strzemion; u jednej było ich po dwa obok siebie, obiedwie pary po stronach naprzeciwległych urny, a na drugich dwóch stronach po jednem, w ogóle zatem sześć. Do rzadszych policzyć można nadto małą urnę, 13 cm. wysoką, czarną, grafitem powleczoną, formy kanopejskiej, która stała na płycie glinianej, odznaczającej się mnóstwem małych, okrągłych zagłębień; obok był naszyjnik z blachy brązowej z delikatnemi ozdobami; w innem miejscu znaleziono odłamki naszyjnika żelaznego. 2.) **G.**, folw., pow. wschowski, należy do dom. Oporowa, 4 dm., 61 mk. Poczta w Poniecu (Punitz) o 6 kil., st. kol. żel. Rydzyna (Reisen) o 11 kil. Własność Morawskiego. *M. St.*

Grabowiec 1.), po niem. przezwany od r. 1865 *Buchenhagen*, folw., pow. brodnicki, $^1/_2$ mili od bitego traktu brodnicko-kowalewskiego, nad strugą wpływającą do Drwęcy, wokolicy naokoło lesistej (podług mapy wojskowej), 1 $^1/_4$ mili od m. Wąbrzeżna. R. 1670 nie jest wspominana w wizytacyi Strzesza. Obszar ziemi obejmuje mr. 1765, bud. 21, dm. mieszk. 11; kat. 85, ew. 70. Parafia Nieżywięc, szkoła w miejscu, poczta Wrock. 2.) **G.**, niem. *Grabowitz*, wś, pow. toruński, po prawym brzegu Wisły, przy granicy Kongresówki, w okolicy lesistej i piaszczystej. Obszaru ziemi zajmuje mórg 1762, budynk. 54, dm. mieszk. 19; kat. 1, ewang. 150. Par. Klasztorek, szkoła Silno, poczta Lubicz. 3.) **G.**, niem. *Grabowitz*, wś, pow. grudziąski, ob. *Grabowice*. 4.) **G.**, niem. *Grabowitz*, folw. do Kopytkowa, pow. kwidzyński, blizko traktu bitego skurczewsko-czerwińskiego, liczy bud. 5, domy mieszk. 2, kat. 20. Parafia Kościelna Jania, szkoła Kopytkowo, poczta i stacya kolei żel. Czerwińsk. 5.) **G.**, niem. *Grabowitz*, włośc. wś, pow. wejherowski, przy nowym trakcie bitym gdańsko-wejherowskim, w okolicy teraz jeszcze lesistej, obejmuje posiadł. gbur. 8, włók 22, kat. 88, ew. 2, dm. mieszk. 10. Parafia Szynwałd, poczta Kielno, odl. od Wejherowa 2 mile. Jak się zdaje wynikać z urzędowej lustracyi starostwa puckiego z r. 1678, wś ta została nowo założona w pierwszej połowie XVII wieku. Czytamy w lustracyi: „Wieś Grabowiec, niedawno osadzona, ludzi mieszka 6, zowią się: Paweł Kędzior, poddany, krawiec, młodzieniec, daje czynszu zł. 10; Wojciech Synder, poddany z żoną, dzieci 3, czynszu zł. 10; Tomasz Rąbca, poddany, z żoną, dz. 1, czynszu zł. 6; Walenty Kustos, poddany, z żoną, dz. 1, czynszu zł. 10; Jerzy Meller, poddany, z żoną, dz. 2, czynszu zł. 25; Grzegórz Bielak, poddany, z żoną, dz. 1, zniszczony, czynszu zł. 15. 6.) **G.**, niem. *Grabowitz*, dobra rycers., pow. starogrodzki, w piaszczystej i lesistej okolicy, nad strugą, na mapie wojskowej zwaną Płynna (Plinne Fl.), która uchodzi do Węgiermucy, $^1/_4$ mili od traktu bitego ze Skurcza do Starogrodu. Obejmuje obszaru ziemi mr. 633, kat. 44, dm. mieszk. 3, należy do Prabuckiego. Parafia, szkoła i poczta Bobowo. Odległość od Starogrodu 1 $^1/_4$ mili. Oddawna znajduje się ta wieś w ręku Tuchołków. R. 1700 miał ją Michał Tuchołka, sędzia ziemski. R. 1860 Jakób Tuchołka. Las do tej wsi należący po większej części wytrzebiony. Także posiada G. wielkie pokłady torfu, którego wiele się rozchodzi na całą okolicę. 7.) **G.**, niem. *Grabowitz*, wybud. do folw. Krąg, pow. starogrodzki, po nad rz. Wierzycą (Ferse), na bitym trakcie skarszewsko-starogrodzkim. Parafia Kokoszki, szkoła Krąg, poczta i stacya kolei żel. Starogród, dokąd odległość $^3/_4$ mili.

Grabowiec 1.), potok leśny, wytryska w obr. gminy Radwaniec, z tak zwanego Pustego Błota, na granicy pow. sokalskiego z pow. Kamionki strumiłowej, w lesie Grabowcem zwanym, od którego potok ma swoje imię. Zowią go także Peresiką potokiem. Płynie w kierunku zach. przez obr. gm. Radwaniec, następnie tworzy granicę między Tyszycą a Jastrzębicami i w obrębie Jastrzębic łączy się G. z odnogami Bugu na prawym brzegu, na które Bug między Stryhanką a Horodyszczem bazyliańskiem się roździela. Długość biegu 8 kil. 2.) **G.**, potok górski, wytryska w obr. gm. Grabowca, w pow. stryjskim, w Beskidzie lesistym, z pod półn. wsch. stóp góry Menczeła (1014 m.) i Przysłopu (990 m.); płynie górską doliną na północ. Od wschodu wnoszą się nad doliną czubki Sałaszyszcze (1074 m.) i Klewa (1069 m.), a od zach. Meńczeł (Muńczuł) i Makówka (953 m.); od płd. zaś Przysłop i Kreminy (810 m.). W dolnym swym biegu płynie przez las i wpada po 4 kil. biegu do Hołowczanki z pr. brz. Górny bieg leży 707 m. na pn. (pod kościołem w Grabowcu), a ujście 559 npm. *Br. G.*

Grabowin, folw. dóbr rycerskich Rybno, pow. wejherowski, par. Góra, szkoła Kniewo,

poczta Rybno, odległość od Wejherowa 2 1/4 mili.

Grabowiostrow (niemiec.), ob. *Grabowy Ostrów.*

Grabowitz (niemiec.), ob. *Grabowice, Grabowiec.*

Grabówka 1.), wieś i folw., pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Burzenin, o 17 w. od Sieradza, o 8 w. od Złoczewa. Ma 152 mk., w tem 5 izr.; 1827 roku było 136 mk. Rozl. 546 m. Dwór ma 450 m. roli ornej, 30 m. lasu, 50 m. łąk; włościanie zaś 11 m. roli or., 5 m. łąk. Kol. Wolnica Grabowska ma 29 osad, 296 m. gruntu. R. 1628 G. była własnością Wyleżyńskich. Około r. 1840 nabył ją od Cieleckich Ludwik Brodowski. 2.) **G.**, wś, pow. noworadomski, gm. Kruszyna, par. Borówno. W 1827 r. było tu 35 dm. i 248 mk. Dobra G. składają się z folw. G., Grabowa i osady leśnej Dziadowice. Rozl. wynosi m. 1132; fol. Grabówka grunta orne i ogrody m. 314, łąk m. 17, lasu m. 18, nieużytki i place m. 14, razem m. 363, bud. drew. 11, płodozmian 10-polowy. Folwark Grabowa grunta orne i ogrody m. 285, łąk m. 45, past. m. 7, lasu m. 412, nieużytki i place m. 21, razem m. 770; bud. mur. 3, drew. 2, płodozmian 8-polowy. Dobra te oddzielone w r. 1875 od dóbr Borówno. 3.) **G.**, kol. i folw., pow. częstochowski, gm. Grabówka, par. Częstochowa (ob.). Leży przy drodze bitej z Częstochowy do Kłobucka, o 6 w. od Częstochowy. Wspomina ją Długosz (II 221). Gmina G. należy do sądu gm. okr. III w Kłobucku, stacya poczt. w Częstochowie, liczy 6024 mk. (5191 kat., 372 ewang., 130 izrael.; 2871 męż., 3153 kob.) i 18807 mr. obszaru. W gminie istnieją: papiernia, browar i dystylarnia, cegielnia i wyrób kafli, 5 młynów i 4 szkoły początkowe. 4.) **G.**, folw., pow. pińczowski, gm. i par. Czarnocin, od Szkalbmierza w. 7. Rozl. wynosi m. 201, grunta orne i ogrody m. 181, łąk m. 14, past. m. 6, bud. drew. 5, płodozmian 6- i 8-polowy. Folwark ten w r. 1873 oddzielony od dóbr Cieszkowy. 5.) **G.**, wieś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Opole. W 1827 r. było tu 40 dm. i 203 mk. 6.) **G.**, wś, pow. janowski, par. Boiska, gm. Annopol, od Lublina mil 7, od Wisły w. 7. Do 1873 r. stanowiła jednę całość z dobrami Boiska i należała do Jana Herniczka, obecnie w części rozkolonizowana. Główny zaś fol. należy do Roberta Przegalińskiego. Ogólna rozl. 2486 mr., w tem folw. Grabówka 467 m. (gruntu ornego 385 m., lasu 68 m., ogrodów 10 m., wód 1 m., nieużytków 3 m.), osady włościańskie tabelowe w liczbie 44 posiadają 872 m., kolonie utworzone w 1861 r. z gruntów dworskich w liczbie 23 posiadają 461 m., wreszcie kolonie utworzone z gruntów dworskich w 1873 zwane Janówek w liczbie 32, posiadają 686 m. W folwarku Gr. bud. mur. 1, drew. 9; we wsi i koloniach bud. drew. 137, ogólna ludność 673 katol. 11 i 7 żydów. R. 1827 było 49 dm., 281 mk. G. założona w XV wieku przez Pszonków, śród rozległych lasów grabowych od nich wzięła nazwisko, następnie przeszła w posiadanie Sienieńskich, którzy w XVI w. zbudowali okazały dworzec i założyli tutaj rezydencyę; do klucza zaś grabowieckiego wtedy należały wsie: Boiska, Sosnowa-Wola, Mazanów i Wałowice. W XVII wieku dobra te były w posiadaniu z Mirowa Myszkowskich, z których Jan poczynił zapisy dla kościoła w Boiskach, oblatowane w grodzie lubelskim w 1645 r. W XVIII wieku klucz grabowiecki przeszedł w posiadanie Moszyńskich i należał do Joachima Moszyńskiego, po śmierci którego na polu walki w 1794 r. G. przeszła w drodze spadku na jego brata Józefa, a następnie stała się własnością jego córki Heleny żony Franciszka Olszewskiego, podprefekta województwa lubelskiego, zmarłego w roku 1814. Po zejściu bezpotomnem Olszewskich dobra przeszły w posiadanie różnych członków rodziny, rozpadły się na części; Grabówkę zaś z Boiskami posiedli Zagórscy, pochodzący z powtornego małżeństwa pozostałej po Józefie Moszyńskim, wdowy Anny z Łuczajów z Andrzejem Zagórskim. W 1829 r. generał Henryk Dembiński, urodzony z Maryanny z Moszyńskich, córki Józefa Moszyńskiego, ponabywał prawa do tych dóbr od spółsukcesorów Zagórskich i stał się właścicielem dóbr Gr. i Boiska, lecz po wypadkach 1831 r. dobra uległy konfiskacie, i zostawały w administracyi rządu do 1837 r. a następnie w skutek wyroku trybunału lubelskiego z d. 11 maja 1838 r. przeszły na własność innych sukces. Maryanny Dembińskiej, od których w 1844 r. w drodze działów nabyła siostra generała Cecylia Dembińska i taż w 1846 r. dobra te sprzedała Janowi Herniczkowi za 41250 rs., który w r. 1873 Grabówkę od Boisk oddzielił i w większej części rozkolonizował; folwark zaś w takim składzie jak jest dzisiaj sprzedał Adamowskim. G. położona na wyniosłej płaszczyznie, w glebie glinkowatej urodzajnej, słynie w całej okolicy z sadownictwa, każdy bowiem włościanin posiada sad owocowy. Dworski sad, rozległy około 10 mr., obfituje w wyborowe gatunki drzew owocowych. W tymże sadzie w r. z. odkopano ruiny spalonego w końcu zeszłego wieku pałacu i odkryto doskonale zachowane lochy podziemne, dwupiętrowe, które obecny właśc., odrestaurowawszy, przeznaczył na cele i użytki ogrodnicze. Nadto wykopano na nowo u stóp dawnego pałacu położony staw, w którym odkryto ślady mostu, jaki przez staw do pałacu prowadził. W G. od 1865 istnieje szkoła elementarna, utrzymywana wyłącznie

kosztem mieszkańców jednej wsi G. Uposażenie nauczyciela 150 rs., gruntu 3 m i lasu 2 m. Szkoła mieści się w domu gminnym na ten cel wystawionym. Serwituty włościańskie jeszcze w 1871 r. w zupełności odseparowane, włościanie otrzymali na własność 140 mr. lasu dworskiego w drodze dobrowolnego układu z właścicielem. Na koloniach grabowieckich osiadła ludność galicyjska polskiego pochodzenia, niezamożna; zaś właściwa wieś, stanowiąca osadę odwieczną ma ludność zamożną, której jednym z głównych dochodów jest sadownictwo i pszczelnictwo. Sadownictwo powstało pod wpływem dworu i dzięki temu wpływowi, dziś same sady włościańskie w G. produkują w latach urodzajnych przeszło 1000 korcy jabłek na wywóz za granicę. Pszczelnictwo jest również szeroko rozwinięte i w G. znajduje się z górą 500 pni pszczół starego systemu. 7.) **G.**, wś, pow. włodawski, gm. i par. Opole. W r. 1827 było tu 40 dm., 203 mk., obecnie liczy 36 dm., 191 mk. i 911 mr. obszaru. 8.) **G.**, była wś kurpiowska, w dzis. pow. makowskim, par. Nowawieś. Wieś ta wchodziła w skład starostwa różańskiego, następnie należała do ekonomii Rożan. W 1819 r. było 6 gospodarzy półwłóczkowych, 28 i pół półwłoczkowych, 4 chałupników, arendarz, razem 78 męż., 69 kob., 47 koni, 39 wołów, 34 krów, 21 jałowizny, 40 świń. Na połwłoczku wysiewają po 1 i pół korcy oziminy i korcu jarzyny; płacą z niego czynszu rocznie 36 złp., 2 kapłon., 15 jaj do naddzierżawcy ekonomii Rożan. Oprócz tego wś G. płaciła 135 złp. dziesięciny do Nowej wsi; w początkach niniejszego stulecia dzieci posyłają do szkółki elementarnej w Nowej wsi; oprócz gospodarstwa pracowali w kopalniach bursztynu, zkąd np. w 1820 r. przeciętnie mieli 2 złp. dziennie zarobku. W r. 1827 40 dm., 208 mk. 9.) **G.**-wolińska, wieś włościańska, pow. łomżyński, gm. i par. Zambrów, w odległości 4 wiorst od Zambrowa. Wchodziła dawniej w skład klucza zambrowskiego, należącego do starostwa łomżyńskiego. Mierzona w 1803 przez geometrę Radłowskiego, zawierała razem z folwarkiem Wolą Zambrowską 1066 mr., w 1820 r. znajduje się 5 włościan i 4 chałupników, odrabiających pańszczyznę do folw. Wola Zambrowska. Wieś wysiewała $2^3/_4$ korcy pszenicy, 12 żyta, 2 jęczmienia, 17 owsa; płaciła 7 złp. szkolnego. Liczyła 23 męż., 24 kob.; koni 6, wołów 10, krów 12, owiec 5, świń 4, jałowizny 8 sztuk; obecnie znajduje się 12 dm., 70 męż., 75 kob., 155 mr. (137 mr. ornego gruntu). Osada leśna. Obręb leśny Grabówka należy do straży Czerwony bór i zawiera 716 mr. po większej części brzeziny. 10.) **G.**, wieś, powiat płocki, par. Imielnica, gm. Bielino. Hr. Przeździecki odkrył tu osadę przedhistoryczną z epoki kamienia ciosanego. G. odl. 1 w. od Płocka, liczy 5 dm., 13 mk., 28 mr. roli i 30 mr. nieużytków. Byłto niegdyś folw. norbertański, r. 1877 oddzielony od dóbr rządowych Trzepowo. 11.) **G.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Krasna. W 1827 r. było tu 11 dm., 77 mk., obecnie liczy 22 dm., 152 mk., odl. 24 w. od Kalwaryi. 12.) **G.**, folw., pow. wyłkowyski, gm Bartniki, par. Grażyszki. Liczy 3 dm., 38 mk. 13.) **G.**, ob. *Grabowska Wola.*

Grabówka 1.), folw., pow. kowieński, par. Wędziagoła; należy do dóbr Górna Kulwa, grunta słabe. 2.) **G.**, wś w pow. homelskim, z kaplicą katol. parafii homelskiej.

Grabówka 1.), wś u stóp Czarnej góry, 531 metr. wysokiej, w pow. brzozowskim, należy do parafii rzym. kat. w Grabownicy, gr. kat. w Lalinie; od urzędu poczt. w Grabownicy oddalona o 7 kil. Z 472 mieszk. wyznaje 140 religią rzym. kat. a 332 gr. kat. Większa pos. wynosi 226 m. roli, 26 m. ogr. i łąk, 43 m. pastw. i 95 m. lasu; mniej. pos. 618 m. roli, 47 m. łąk i ogr., 114 m. past. i 74 m. lasu. Ta wieś ma szkołę ludową jednoklasową. 2.) **G.**, dolna i górna, wś w pow. wielickim, należy do par. rzym. kat. w Wieliczce i ma 350 mieszk. 3.) **G.**, koło Podegrodzia, wś w okolicy pagórkowatej lesistej, w pow. pilzneńskim, należy do par. rzym. kat., sądu pow. i urzędu poczt. w Dębicy i ma 110 mieszk. W XV w. dziedzictwo Jana Podgrodzkiego h. Gryf (Długosz, Lib. ben., II, 263). 4.) **G.**, przedmieście Tarnowa. Większa pos. wynosi 136 m. n. a. roli, 9 m. łąk i 5 m. pastw,; mniejsza pos. 291 m. roli, 17 m. łąk i ogrod. i 28 m. pastw. (Czyt. Długosz, I, 608. 5.) **G.**, wieś, pow. kałuski, leży nad rzeczką Łukwą, o 20·9 kil. na południe od Kałusza oddaloną, w pięknej górskiej okolicy śród ogromnych lasów; posiadłość większa obejmuje 3215 mórg, w tem 3193 mr. lasu; włościanie posiad. 1229 m. gruntu, ludność 648, w tem 613 gr. kat., reszta ewang. i izrael. Należy do dóbr rządowych. *B. R.*

Grabówka, niem. *Grabowke*, nad strumykiem dopływającym do Wełny, wś, pow. chodzieski, 15 dm., 134 mk., 89 ew., 45 kat., 40 analf. Poczta i st. kolei żel. w Budzyniu o 8 kilom.

Grabówka, ob. *Grabówko.*

Grabówka 1.), wś i dobra, pow. raciborski, par. Lubomia. Dobra G. z folwarkami Lichnowiec i Wielikąt, z osadą leśniczą Felixhoehe, tudzież z dobrami Lubomią i Nieboczowem, ma 3359 m. roli ornej, 705 m. łąk, 1619 m. wody (stawy: Zajęczy i Lubomski), 842 m. nieuż., 1950 m. lasu. Wś ma 24 osad, 82 m. gruntu i piękną statuę św. Jana Nep. 2.) **G.**, niem. *Grabowke*, wś, pow. mielicki, o milę od Żuławy, w par. żuławskiej. *F. S.*

Grabówka, ob. *Grabia*, rzeka.

Grabówki 1.), ob. *Grabówka*, wsie na zach. od Wieliczki, własność gminy Wieliczka. 2.) **G.**, przys. Żdżar, pow. ropczycki, blisko stacyi dr. żel. Karola Ludwika w Czarny. *Mac.*

Grabówko, olędry, pow. czarnkowski, 4 dm., 22 mk., 17 ew., 5 kat., nie masz analf. Poczta w Lubaszu o 5 kil., st. kolei żel. Wronki o 20 kil. *M. St.*

Grabówko 1.), niem. *Kl. Grabau*, włośc. wś, pow. kwidzyński, na nizinach po prawym brzegu Wisły, przed której wylewem groblą mocną ochroniona, pół mili od Kwidzyna; domy długim rzędem ciągną się przy grobli, na południe dochodzą Grabowa. Obszaru ziemi zajmuje mr. 5335, bud. 86, dm. mieszk. 48, katol. 28, ewang. 459. Parafia, poczta i stacya nowej kolei żel. nadwiślańskiej Kwidzyn, szkoła w miejscu. Przy Wiśle pokazują tu wojenne szańce, które w r. 1807 Napoleon kazał usypać, dla obrony przejścia przez Wisłę. 2.) **G.**, niem. *Grabau*, posiadłość z karczmą, pow. wejherowski, na bitym trakcie gdańsko-wejherowskim w pobliżu wiosek Gdyni i Chyloni, $^1/_4$ od zatoki puckiej, pół mili od dworca kolei żel. w Chyloni, obejmuje włók 5, mr. 24, kat. 38, ewang. 13, dm. mieszk. 4. Parafia Oksywie, szkoła i poczta ze stacyą kolei żel. Chylonia. Odległość od Wejherowa 3 mile. Za dawniejszych czasów była ta posiadłość jeszcze raz tak wielką i stanowiła osobny folwark z karczmą. Początkowo były to dobra rządu. Roku 1384 mistrz w. krzyżacki Konrad Czolner von Rotenstein zapisał ją na własność oo. kartuzyanom w Kartuzach, którzy już mieli pobliską wieś Gdynię. W dokumencie powiada, że przedtem trzymał G. niejakiś Lankow. Włók było we wsi 10 i karczma: konwent ma wieś posiąść na prawie chełmińskiem. Od sądów małych i wielkich ustąpił klasztorowi $^1/_3$ dochodów. Także mogą sobie trzymać statek (eyne Schute) na 7 ludzi, żeby łowić ryby w morzu wszelkiemi narzędziami. Następnie konwent zamienił G. na inną jakąś posiadłość (której akta nie wymieniają), ale później znowu napowrót odkupił. R. 1406 ponieważ przywilej zagubili, nowy im wystawił Konrad v. Jungingen mistrz w. krzyżacki. R. 1429 wydał konwent G. w dzierżawę pobliskiej wsi swojej Gdyni (ob.) prawem chełmińskiem. Włók zawsze było jeszcze 10. Czynszu mieli dawać klasztorowi co rok 6 marek pruskiej monety t. j. od włóki 17 skojców i 7 fenigów. R. 1526 Jerzy Sokołowski z Frący (von der Wrantza) przywłaszczył sobie Grabówko i na dobre już zajął, tem się tłumacząc, że ta wieś leży w granicach pobliskiego dobra Chyloni, które był trzymał; wyznaczona królewska komisya rzecz na miejscu zbadała i zaraz napowrót oddała G. oo. kartuzyanom. Od tego czasu posiadali ją w spokoju aż do zaboru przez Prusy. Oprócz karczmy i folwarku mieli tu swój browar: r. 1670 przychodziło z niego dochodu zł. 260. R. 1683 pobudowali nową karczmę z mocnego muru, obszerną i gustowną, całą w cegłę. Największą część cegły dowozili z własnej cegielni w odległym nieco Somoninie (Semlin). Ale nadto jeszcze dokupili 30000 po złotych 18; dachówki spotrzebowali kupionej 10000 po złotych 23. Niedługo potem jak stanął gmach gotowy, zdarzyło się, że królewicz Aleksander, syn Jana III, przejeżdżając traktem wstąpił do niej. Budowa, urządzenie jako i piękne położenie dotyla mu się podobało że powiedział: „Dicite Patribus istis, quod si aliquando in regem Poloniae evaserim, cum ipsis tabernam istam commutaturus sum pro aliis longe amplioribus bonis.“ Niestety, królem nie został, a ojcowie karczmę zatrzymali. R. 1786 rząd pruski po zaborze dóbr duchownych oddał tę posiadłość w wieczystą dzierżawę. Gdzie się podziała druga połowa gruntu należącego przedtem do Grabówka, nie wiadomo. 3.) **G.**, niem. *Kl. Grabau*, wieś włośc. i młyn wodny, pow. świecki, na nizinach lewego brz. Wisły, między dwoma jeziorami, przez które struga przechodząca do Wisły młyn tu pędzi, blisko traktu bitego z Topolna do stacyi kolei żel. w Pruszczu. Obszaru ziemi zajmuje mórg 442, budyn. 20, dom. mieszk. 12, katol. 62, ewang. 25. Parafia Topolno, szkoła Grabowo, poczta i stacya kolei żel. Pruszcz. G. podzielało aż do pruskich czasów te same losy co i blisko przy nim położone Grabowo. Nie podlega też wątpliwości, że na pierwotnych gruntach Grabowa powstało. Dokumenta z XIII i XIV wieku nie wymieniają Grabówka, na pewno jednak mają na myśli obszary jego (może wtedy jeszcze nie uprawiane), które dosięgały granic Topolna; z Topolnem zaś jedynie tylko z tej strony graniczy Grabówko. Mówią też dokumenta, że w tych stronach znajdowało się jezioro, i że las ciągnął się znaczny pomiędzy jeziorem a Wisłą. Podówczas należało to wszystko do Grabowa, z czego wynika, że Grabówko dopiero później powstało. Porównaj Grabowo w pow. świeckim co do innych szczegółów. 4.) **G.** al. *Nowe Grabowo*, niem. *Neu Grabau*, włośc. wś, pow. kościerski, w pobliżu 3 jezior, małe pół mili od traktu bitego kościersko-gdańskiego i skarszewskiego, wraz z przyłączoną wsią Kamionki (Kl. Kamin) obejmuje posiadł. gbur. 23, ogrodn. 27, obszaru ziemi mr. 4197, katol. 212, ewang. 230, żydów 6, dm. mieszk. 55. W miejscu szkoła ewang. i karczma. Parafia Grabowo, poczta Nowa karczma (Neukrug). Odległość od Kościerzyny 2 mile. Razem z Starem Grabowem i przyległemi dobrami nabyli tę wieś oo. kartuzyanie po Macieju de Szedlin Knibawskim r. 1617, przedtem należała do Doręgowskich. Przez Szwe-

dów wiele ucierpiała: r. 1665 Michał Cisma i Jakób Klewen Agen zeznali przed sądem: „Było przedtem sąsiadów 10, a teraz 5, bo ich żołnierze majora rozpędzili; kazali sobie dawać owsa, grochu, a odciągajac 3 konie jeszcze zabrali.“ Inne sprawozdanie powiada, że budynki były popalone, zrujnowane. Później się nieco podniosła: r. 1670 było gospodarzów większych 6, każdy płacił fl. 16, mniejszych 6, dawali po zł. 8, karczmarz zł. 6, sołtys do podwód dostarczał. R. 1724 czytamy: Neu Grabou ubi scultetus catholicus, cmethones 10 partim catholici partim luterani. Po sekularyzacyi dóbr klasztornych rząd pruski nadał dotychczasowym włościanom prawa własności d. 1 kwietnia 1820 r. 5.) **G.**, niem. *Klein-Grabowen*, wś, pow. niborski, przy granicy Król. Polskiego, około 1 milę od Janowa w królestwie. 6.) **G.**, niem. *Grabowken*, wieś, pow.ządzborski, blisko granicy pow, jańsborskiego, na pruskich Mazurach. *Kś. F.*

Grabowna, przys. do Podzwierzyńca (ob.), pow. rudecki, 20 kil. na płd. wsch. od Rudek, 3 kil. na płd. od Podzwierzyńca. Do Grabownej dochodził kanał, poprowadzony z Dniestru w kierunku płn. a stąd wraca w kierunku płd. wsch. znowu do Dniestru. Najwyższe wzniesienie nad p. m. czyni 264 m. Na wsch. od przys. leży las Grabowno Lipowski. *Lu. Dz.*

Grabownia, os. pod Golejowem, pow rybnicki.

Grabownica 1.), wieś, pow. kielecki, gm. i par. Łopuszno. Ob. *Czartosowy*. 2.) **G.**, wieś kurpiowska, pow. ostrowski, gm. Poręby, par. Brok. Biskup płocki, And. Załuski, przywilejem z 4 lutego 1730 r. daje grunta na Grabownicy i Osuchowie kurpiom: Jan, Wojciech i Mateusz Deptułom, Pawł. Żęgocie, Szymon. Kulasikowi i Józef. Borkowskiemu; oprócz tego nadaje im liczne prawa, jako to pozwala obierać wójta z pomiędzy siebie, wyrabiać barcie w borach biskupich, mieć starostę bartnego w Brańszczyku, sprzedawać grunta i wynosić się zupełnie z dóbr biskupich; oswabadza od podatków, dziesięcin i pańszczyzn. Od wójta służy mieszkańcom Grabownicy apelacya do biskupą lub jego komisarza; oprócz tego mogli sposobić ludzi do gospodarstwa w dobrach biskupich, na tych samych prawach, które im samym służą. Od czynszu uwalnia ich do św. Marcina 1734 r.; od tej daty do 1736 mają płacić po 30 złp., a od 1836 po 60 złp. rocznie z włóki chełmińskiej czynszu kapitule płockiej, oddawać rączkę miodu z boru, płacić 1 złp. kunowego; oprócz tego mają płacić po 3 jarząbki od ruszni-cy za prawo polowania (za wyjątkiem grubego zwierza). Przywilej ten potwierdzają biskupi płoccy: Ant. Dembowski 15 lipca 1738 r. i Krzysztof Szembek 25 maja 1791 r. W 1804 r. znajdujemy 28 osad rolnych; w 1805 Grabownica z wsią Grzybowizną i sąsiednimi lasami, podług pomiaru Henkla, liczyła 289 włók 23 mr. magd. W 1820 r. znajdujemy 33 gospodarzy czynsz., opłacających 895 złp. 21 gr. czynszu i hyberny rocznie do naddzierżawcy ekonomii Brok; oprócz tego znajdowało się 2 chałupników z ogrodami, komornik i szynk.; 34 męż., 32 kob., 50 syn., 30 cor., 10 parobk., 12 dziewek, razem 194 mk. (w tem 4 żydów), 43 koni, 59 wołów, 48 krów, 30 jał., 57 świń; wysiewano 105¼ korcy jarzyny i tyleż oziminy. Włościanie prowadzili trzypolowe gospodarstwo; każdy gospodarz opłacał po 1 i pół złp. na utrzymanie szkółki w Ostrowiu, ale dzieci z powodu odległości znacznej nie posyłają — proszą więc urząd ekonomiczny o drzewo na budowlę szkółki, obowiązując się utrzymywać nauczyciela we wsi własnym kosztem; żądanie ich nie odniosło skutku. W 1827 r. 31 dm., 220 mk. W 1856 r. urządzono wieś kolonialnie; przed urządzeniem było 33 gospod. i 11 chałupników, 94 męż., 109 kob. Przy urządzeniu pod wieś wydzielono 1074 mr. i utworzono 33 osad rolnych po 27 mr.; 11 zagrodniczych po 2—4 m., kowalską, 2 karczmy i osadę leśną (15 mr.); oprócz tego oddzielono na wspólną paśnię 104 mr. Czynsz po urządzeniu ustanowiono na 363 rs. 58 kop. rocznie, potrącając koszta zebrania czynszu. Przy urządzeniu rozdzielono wieś na dwie części: Starą i Nową Grabownicę. *Lud. Krz.*

Grabownica 1.) **starzeńska** (z Dołożycą), wś w pow. brzozowskim, leży przy gościńcu wiodącym z Brzozowa do Sanoka, ma parafią rzym. kat., urząd poczt. i szkołę ludową jednoklasową. Mieszkańcy w liczbie 1030 są wyznania rzym. kat. Większa pos. wynosi 543 m. roli, 94 m. ogr. i łąk, 55 m. pastw. i 553 m. lasu; mniejsza 717 m. roli, 135 m. łąk i ogr., 110 m. pastw. i 22 m. lasu. 2.) **G.**-Sozańska, koło Dobromila, wś, pow. dobromilski, 6 kil. na płn. od Dobromila, na wyniosłości rozścielonej między Wyrwą a Szlamówką. Najwyższe wzniesienie 330 m. npm. Na zach. i płd. od osady Las Dibeli, ze szczytami 372 i 399 m. wysokimi. Dm. 67, mk. 427. Własn. więk. posiada roli ornej 374, łąk i ogr. 37, past. 10, lasu 407; własn. mniej. roli ornej 387, łąk i ogr. 57, past. 12 m. Par. gr. kat. w Przedzielnicy, rzym. kat. w Nowem Mieście, urząd pocztowy w Dobromilu. *Lu. Dz.*

Grabownica 1.), niem. *Charlottenthal*, wieś, kol., pow. sycowski, par. w Goszczu. 2.) **G.**, niem. *Grabownitze*, wś, pow. mielicki na Śląsku, par. Mielice. Część wsi G. zowie się Fuchszahl.

Grabowno 1.), niem. *Gross-Graben*, wieś i dobra, pow. oleśnicki na Śląsku, par. Bukowicze, ma kościół paraf. ewangelicki z r. 1578, w którym do r. 1793 odprawiało się nabożeństwo

po polsku, i stacyą dr. żel. z Jarocina do Oleśnicy, o 18 kil. od Oleśnicy. Do G. należą osady i młyny: Dąbrowa, Eichvorwerk, Hollunderei, Sandhaeuser, Spiegelmühle i Winkelmühle. 2.) **G.**, niem. *Klein-Graben*, wś i dobra, pow. trzebnicki, par. Bukowicze, z kościołem katol. filialnym, 1691 zbudowanym, i szkołą katol. *F. S.*

Grabowo 1.) wś, pow. wieluński, gmina Kamionka, par. Pątnów, (według Zinberga). 2.) **G.**, okolica szlachecka, w obrębie której leżą wsie: G.-gęsie, G.-trojany i G.-wielkie, powiat ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Zielona, nad rz. Soną, o 15 w. od Ciechanowa, o 13 od Przasnysza. W 1827 r. G.-gęsie liczyło 10 dm., 64 mk., G.-wielkie 12 dm., 76 mk., G.-trojany 3 dm., 22 mk. Obecnie G.-wielkie ma 8 dm., 89 mk., 432 mr. rozl.; G.-gęsie 6 dm., 52 mk., 201 mr. rozl. a G.-trojany 2 dm., 25 mk., 174 mr. rozl. 3.) **G.**, okolica szlach., w obrębie której leżą wsie: G.-zawady, G.-padaki, G.-rżańce, G.-siwki i G.-skorupki, pow. przasnyski, gm. Bugzy płoskie, par. Krzynowłoga Wielka, leżą nad rz. Świniarką, o 23 — 25 w. od Przasnysza, o 7—10 w. od Chorzel. W 1827 r. G.-zawady liczyło 9 dm. i 67 mk., G. padaki 8 dm., 56 mk., G.-skorupki 7 dm., 53 mk., G.-rżańce 6 dm., 29 mk. a G.-siwki 3 dm., 21 mk. Obecnie G.-zawady mają 7 dm., 61 mk., 645 mr. rozl. (w tem 115 nieużyt.). Fol. G.-zawady z attyn. Kleszcze ma 503 mr. rozl., według danych Tow. Kred. Ziem. Wieś G.-padaki ma 5 dm., 41 mk., 301 mr. rozl. i młyn wodny. Według danych Tow. Kred. Ziem. folw. G.-padaki ma 197 mr. rozl. Wieś G.-Rżańce 10 dm., 83 mk., 269 mr. rozl.; wś G.-Skorupki 6 dm., 55 mk., 333 mr. rozl. a G.-Siwki 4 dm., 33 mk., 215 mr. rozl. 4.) **G**-bagno, os., pow. przasnyski, gm. i par. Dzierzgowo, o 30 w. od Przasnysza, liczy 1 dom, 4 mk., 126 mr. gruntu. 5.) **G.**, wś, pow. sierpecki, gm. Kossemin, par. Zawidz, przy trakcie z Raciąża do Sierpca, o 12 w. od Sierpca, liczy 5 dm., 49 mk., 292 mr. gruntu. R. 1827 było 6 dm., 42 mk. Folw. G. należy do dóbr Kosemin. 6.) **G.**, pow. mławski, gm. Mostowo, par. Szreńsk, należy do os. Szreńsk. 7.) **G.**-nowe i G.-stare, wś szlach. nad rz. Narwią, powiat łomżyński, gm. Chlebiotki, par. Zawady. W 1827 r. G.-nowe liczyło 11 dm. i 81 mk. a G. stare 8 dm., 52 mk. 8.) **G.**-wądołowo, wieś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Śniadowo. W 1827 r. było tu 14 dm., 81 mk. 9.) **G.**, wś szlach., pow. ostrowski, gm. i par. Zaręby kościelne. Liczy 4 dm. i 39 mk. 10.) **G.**-trylogi, wś szlach., pow. makowski, gm. i par. Krasnosielc. W 1827 r. było tu 14 dm. i 71 mk. 11.) **G.**, wś i folw., pow. ostrołęcki, gm. Nakły, par. Ostrołęka. Liczy 1039 mr. ziemi. Folw. G. lit. C z osadą młynarską Olszewo i wsią G. Rozl. wynosi mr. 221, grunta orne i ogrody mr. 124, łąk mr. 20, pastwisk mr. 25, lasu mr. 26, zarośli mr. 8, nieużytki i place m. 5; osada młynarska Olszew, gruntu mr. 13. Bud. mur. 2, drew. 12, płodozmian 14-polowy, młyn wodny; w Olszewie przerabiają rocznie zboża około 12000 korcy. Rzeka Narew i Omulew przepływają. Wieś G. osad 7, gruntu mr. 16. 12.) **G.**, wś szlach., pow. ostrołęcki, gm. Czerwin, par. Goworowo. W 1827 r. było tu 8 dm. i 44 mk. 13.) **G.**, wś i folw., pow. szczuczyński, gm. i par. Grabowo. Leży o 3 w. na lewo od drogi bitej z Łomży do Szczuczyna, o 29 w. od Grajewa, o 9 od Stawisk. Posiada kościół par. murowany, browar, szkołę i urząd gm. W 1827 r. było tu 22 dm. i 154 mk., obecnie liczy 400 mk., 81 włók ziemi. Par. G. dek. szczuczyńskiego, dawniej wąsoskiego, 3699 dusz liczy. Kościół i parafią erygowała Katarzyna Popielska; 1597 erekcya wznowiona. Obecny kościół murowany po r. 1843. Gmina G. liczy 5832 mk., rozległości 10887 mr., sąd gm. okr. I w Szczuczynie, st. p. Stawiski. W skład gm. wchodzą: Andrychy, Bagińskie, Bialiki, Brzozki, Brzozowo, Chełchy, Ciemianka, Danowo, Filipki, Gałązki-Milewo, Glinki, Golanki, Górskie, Grabowo, Grabowskie, Huty, Kamińskie, Kiełcze, Konopki, Kosaki, Kowalewo, Koziki-Olszyny, Kumelsk, Lachowo, Laskowiec, Łebki, Łubiany, Marki, Milewo, Obiedzino, Okurowo, Przyborowo, Rydzewo, Skroda-Mała, S.-Wielka, Surały, Świątki-rydzewo, Świdry, Tuszki, Tyszki, Wszebory, Wykowo, Wyszowate, Zabiele i Żebry. Gmina zaludniona przeważnie przez drobną szlachtę, 24 wsie posiada ludność czysto szlach., 10 zaś mięszaną włośc. i szlachecką. Według danych Tow. Kredyt. Ziem. rozl. dóbr G.-Sulimy i Przechody, tudzież wsi: G.-Sulimy i Grabowskie, rozl. wynosi m. 1575, grunta orne i ogrody m. 954, łąk m. 127, pastwisk m. 14, lasu m. 446. Budow. mur. 13, drew. 15, płodozmian 12-polowy, piękna owczarnia. Wieś G.-Sulimy ma osad 52, gruntu m. 102; wś Grabowskie osad 2, gruntu m. 68. 14.) **G.**-duże i małe, wś i folw., pow. kolneński, gm. Stawiski, par. Poryte, o 6 w. od Stawisk. W 1827 r. G. duże liczyło 5 dm., 35 mk., G. małe 3 dm., 19 mk. Folw. Grabowo lub Grabówek rozl. wynosi mr. 390, grunta orne i ogrody mr. 250, łąk m. 53, pastwisk m. 11, wody m. 1, lasu m. 61, zarośli m. 8, nieużytki i place m. 5. Bud. mur. 2, drewn. 3, pokłady torfu i kamienia wapiennego. Fol. ten w r. 1872 oddzielony od dóbr Poryte. 15.) **G.**, zwane *Grabowem Hejbowicza*, folw. i wieś w powiecie augustowskim, gm. Dowspuda, par. Bargłowo, od Suwałk w. 27, od Augustowa w. 12, przy gościńcu wiodącym z Augustowa do mka Raczki. Najbliższy kościół we

wsi Janówce. Grunta folw. dotykają bezpośrednio granicy pruskiej. Wieś odseperowana, skolonizowana, ma dymów 16, ludności 158, przestrzeni mr. 45 pręt. 65. Grunta folwar., wraz z lasem zawierają włók 64 m. np. i składają się z naczelnego folw. G. i pomniejszych Nowydworek i Ostrówek, oraz gruntów zwanych Odłogi, Dąb, Zabagnie lub Królowa Góra, Zalesie, Rogowo lub Rogówko. Na G. i Nowym-Dworku gleba pszenna, na Ostrówku i Odłogach żytnia. Jeszcze przed kilkunastu laty były tu stosunkowo obszerne lasy, a chociaż część ich wykarczowana i zamieniona na orną rolę, to zawsze zostało jeszcze 20 włók lasu. Wody niewiele, bo tylko dwie sadzawki, a przez pola Ostrówka płynie ruczaj; znać przecież w lesie łożysko rzeczułki, która dawniej przy dworze tworzyła spory staw, zamieniony teraz na łąkę. W naczelnym folw. budowle liczne, obszerne i w dobrym stanie; gorzelnia nieczynna, cegielnia. Sad obszerny, utrzymany starannie, ma kilkaset sztuk wyborowych drzew. Dobra te należały do Tadeusza i Adama Hejbowiczów, dalej do Zimnocha, następnie do A. Righettowej; w r. 1855 kupił te dobra Józef Ptak za rs. 28500. Wieś G. miała 1827 r. 22 dm., 154 mk. 16.) **G.**, wieś, pow. maryampolski, gm. Freda (ob.), parafia Godlewo. W 1827 r. było tu 7 dm., 91 mk., obecnie liczy 23 dm., 198 mk., odl. 41 w. od Maryampola. 17.) **G.**, wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Maryampol. W 1827 roku było tu 11 dm. i 108 mk.; obecnie liczy 14 dm., 182 mk.; odl. 10 w. od Maryampola. 18.) **G.**, ob. *Grabów*. *R. W.*, *Br. Ch.*

Grabowo 1.) wieś w pow. sokólskim, o 31 w. od Sokółki, chat 28. 2.) **G.**, folw. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 37 w. od Wilna, 1 dom, 24 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, wś rząd., nad rz. Berezyną, pow. oszmiański, 3 okr. ad., gm. Bakszty, od Oszmiany o w. 69, od Dziewieniszek 48, dm. 26, mieszk. prawosł. 215 (1866).

Grabowo 1.) niem. *Grabau*, wś, pow. wyrzyski, 18 dm., 216 mk., 174 ew., 42 kat., 30 analf. Kościół protest. dyecezyi łobżenickiej. Poczta i kol. żel. w Miasteczku (Friedheim) o 8 kil. Wykopano urnę z pokrywą ozdobną. 2.) **G.**, dom., pow. wyrzyski, 5141 mr. rozl.; 3 miejsc.: 1) Gr.; 2) folw. Augustowo (Augustenhof); 3) Charlottenhof; 22 dm., 300 mk., 214 ew., 86 kat., 91 analf. 3) **G.**, wś, powiat wrzesiński, 16 dm., 166 mk., wszyscy katol., 45 analf. Kościół par. katol. dekan. miłosławskiego; probostwo ma 234 mr. rozl., do parafii tej należy jeszcze kościół w Nowej wsi. Poczta w Borzykowie o 7 kil., st. kol. żel. Miłosław o 11 kil. Wieś Gr. należała dawniej do starostwa pyzdrskiego i była w dzierżawie różnych rodzin wielkopolskich, jako to: Tomickich, Iwińskich, Rozrażewskich, Radolińskich, Lipskich i t. d. Kościół już istniał na początku XVI wieku. Kościół w Nowej wsi, który zapewne jest z tego samego czasu, przyłączono wraz z wszelkiemi funduszami do parafii grabowskiej r. 1750. 4.) **G.**, dom., pow. wrzesiński, 3422 mr. rozl. (wraz z Krzywą górą, która jest oddzielną gm.); 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) karczma i młyn Wygoda; 12 dm., 221 mk., 7 ew., 214 kat., 80 analf. Własność teraz dra Władysława Łaszczyńskiego. Gospodarstwo wzorowe. 5.) **G.**, niem. *Buchenfelde*, wś i gm., pow. mogilnicki, 3 miejs.: 1) Gr.; 2) osada Wikno; 3) folw. Kurze grzędy (Friedrichsfelde); 15 dm., 131 mk., 86 ewang., 45 kat., 41 analf Poczta, gośc. i kol. żel. w Trzemesznie o 12 kil. 6.) **G.**, wieś, pow. gnieźnieński; 32 dm., 326 mk., 249 ew., 77 kat., 112 analf. Poczta i kol. żel. w Czerniejewie o 4 kil. 7.) **G.**, wieś, pow. wągrowiecki, 17 dm., 135 mk., 77 ew., 58 kat., 46 analf. Poczta w Gołańczy o 5 kil., st. kol. żel. Chodzież o 30 kil.

Grabowo, niem. *Grabau*, włośc. wieś kościelna, pow. starogrodzki, ma dość wysokie położenie przy wyniosłem wzgórzu, nad niewielkiem ale głębokiem po części zarosłem jeziorem, pół mili od bitego traktu ze Skurcza do Starogrodu, gleba w większej daleko części urodzajna, pszenna, nieco górzysta; lasu w granicach wsi teraz niema. Z folw. Maxhausen obejmuje włośc. posiadł. 11, zagrodn. 16, obszaru ziemi mr. 4151, katol. 509, ewan. 37, dom. mieszk. 49. Kościół filialny i szkoła w miejscu, parafia Skurcz, poczta Bobowo. Odległość od Starogrodu 2 mile, Gr. należy do najstarszych osad Pomorza. Nie podlega prawie wątpieniu, że tu kiedyś zamek obronny istniał. Przy wsi na wzgórzu ponad jeziorem dziś jeszcze świadczą o nim zachowane tz. pierwotne okopy. Pierwotne imię nosił ów zamek Skosowo, jak wynikać się zdaje z dokumentów. R. 1274 książę Mestwin II opisując granice pomiędzy kluczem peplińskim oo. cystersów a Grabowem wspomina ten zamek Skosowo i tak mówi: „A loco castri qui vocatur scossow ad paludem que dicitur chonotope, a qua paluda decurrit rivulus utroque cum littore qui influit mylcicham, Milcicham usqua ad Janam. Item de scossovo directa linea in paludem que descendit in stagnum Brezeke (teraz Brzeźno?). De brezeke vero usqua in stagnum Gribene. Et de gribene usqua in altarum gribena usqua glost itd". Za krzyżaków o starym zamku nie słychać (był dla nich zbytecznym), a wieś należała do rządu. Najstarszy znany przywilej krzyżacki pochodzi z r. 1354: Aleksander von Kornre komtur w Pokrzywnie (Engelsburg), do którego odległe G. jak widać należało, potwierdza przywilej, który jego poprzednik Konrad von Gartow był

nadał jakiemuś Tylen von Okeney prawem chełmińskiem. Wszystkich włók miało być wtedy we wsi 60. Z tych otrzymał wolnych sołtys 13. Roku 1365 sołtys grabowski Hildebrant z Bobowa i inni włościanie uskarżali się przed komturem pokrzywińskim Lipoldem von Ettelen (nie jest umieszczony w Namen-Code Voigt'a), jako pełnej liczby włók 60 nie mają. Wspomniony komtur Lipolt kazał dlatego grunta grabowskie na nowo rozmierzyć i znalazł tylko włók 56. Teraz sołtys otrzymał zamiast 13 włók 6. Jaki był stan wsi za czasów polskich, widać z rewizyi uczynionej przez sekretarzy król. Hieronima Mileńskiego i Jakóba Zarzeckiego r. 1621: „do wsi G. włók wszystkich 55, między któremi plebańskich 4, sołtyskich wolnych wedle przywileju 6, siódmą ma sołtys także zdawna nadaną, na którą prawa żadnego nie ukazał; przeto czynsz z niej płacić powinien. R. 1650 król Jan Kazimierz potwierdził Pawłowi Klejnie sołtysowi przywileje krzyżackie. Kościół tutejszy filialny, patronatu rządowego, tytułu św. Trzech królów, budowany jest niewiadomo kiedy w tz. pruski mur. Od niepamiętnych czasów przyłączony do Skurcza. Nabożeństwo odprawia się co 3 niedziele. Szkoła liczyła r. 1867 dzieci katol. 90. 2.) **G.**, niem. *Gr. Grabau*, wś włośc., pow. kwidzyński, śród żyznych nizin, po prawym brzegu Wisły, nad Starą Nogatą, ze strony Wisły osłoniona mocną groblą przed zalewem, około 1 milę od Kwidzyna. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1379, budynk. 54, dom. mieszk. 21, katol. 24, ewan. 201. Parafia i poczta Kwidzyn, szkoła Grabówko. Mieszkańcy niemieccy zdawna sprowadzeni osadnicy dobrze się mają, mianowicie też hodują owocowe drzewa. Przy Gr. Fryderyk II koniecznie się upierał chcąc założyć twierdzę obronną na Wiśle, dużo już łożył kosztów i zachodów, ale nieskrępowana Wisła wszelkie podjęte wysiłki i roboty wciąż niszczyła, tak że potem zaczęto fortecę budować nieco na południe, przy Grudziądzu. 3.) **G.**, niem. *Gr. Grabau*, dobra rycer. i wś, pow. człuchowski, w zachodnio-północnej części, blisko granic Pomeranii, nad małą strużką wpływającą do Czarnej, niedaleko traktu bitego człuchowsko-białoborskiego, około pół mili od Białoboru (Baldenburg). Obszaru ziemi obejmują osobno dobra mr. 6243, wś włośc. 404, budynk. pospołu 55, dom. mieszk. 28, katol. 13, ewang. 270. Parafia Ekfir, szkoła w miejscu, poczta Białobór. Do Gr. należy młyn grabowski na strudze Czarnej, płynącej ztąd pod miasto Czarne (Hammerstein), któremu imię nadała. Ma budynki 3, domów mieszkal. 1, ewang. 5. Pierwotnie było Gr. dobrami rządowemi. Roku 1374 Winryk von Kniprode mistrz w. krzyżacki wydał na własność dziedzicznie prawem chełmińskiem włók 60 w Gr. Stefanowi Götzendorf (który to przydomek zachowali Grabowscy), tak jednakowoż, aby półbrat jego Jaśko otrzymał w tej wsi włók 10. Także i o bartnikach pisze, żeby dla krzyżaków wyjęci byli: „Doch so neme wir us unsir büten die wir in demselben gute itzt haben, also dass unsir butenir vorbas ine keyne büten machen sullen". Później musiały zajść zmiany w tej wsi, gdyż r. 1381 tenże mistrz wielki Winryk von Kniprode podobny przywilej wystawia na tę wieś Januszowi Colmage pod warunkami jak wyżej, włók wymienia 50, o bartnikach nie wspomina, dodaje tylko co do położenia, że ta wieś jest w lesie: „Grabow (in) dem Walde". Za polskich czasów panowie tutejsi przyjęli nazwę Grabowskich, z przydomkiem wsi ich dawniejszej, po niemiecku przezwanej Götzendorf (Gockowo?). Jest jeszcze wiadomość o kościele w Gr., przyczem i niektórzy posiadacze zachodzą. We wsi Gr. zdawna istniał kościół katolicki, przyłączony jako filia do Białoboru. Patronatu był prywatnego, tytułu św. Andrzeja, budowany z drzewa, pokryty kleńcem. Proboszcz posiadał 1 włókę przy tym kościele. Roku 1617 arcyb. gnieźn. Gębicki przyłączył kościół tutejszy do nowo-utworzonego dekanatu czarnieńskiego (Hammerstein). W czasie reformacyi luterscy mieszkańcy długo go sobie przywłaszczali. Dopiero w r. 1721 właściciel Grabowa Andrzej Teodor Grabowski, kasztelan chełmiński, sędzia ziemski człuchowski, napowrót go oddał katolikom. Od tego czasu nabożeństwo odprawiał proboszcz z Białoboru, zwykle co 4 niedzielę. Tak trwało aż do r. 1820: wtedy bowiem długo niepoprawiany drewniany kościół dotyla podupadł, że nabożeństwa w nim zaprzestano; ostatecznie został rozebrany r. 1827. Musiał być jednak kościół w Gr. bardzo potrzebny dla okolicznych wiernych, ponieważ wiele było starania, żeby go na nowo odbudować. Patron ówczesny i dziedzic Grabowa pan Koniecpolski poniekąd te usiłowania popierał a prezes ówczesny naczelny von Schön zamyślał nawet urządzić w G. parafią osobną; wszystkie te zamysły spełzły na niczem, jak piszą w aktach, dla braku funduszów, ale niemniej także z nieżyczliwości dla katolików, osobliwie w ostatnich czasach. Tak tedy władza duchowna po długiem pukaniu i wyczekiwaniu rozwiązała nareszcie gminę w Gr. i przyłączyła ją r. 1864 do nowo utworzonej parafii w Ekfirze. Dodaje się tu jeszcze, że wspomniony powyżej Andrzej Teodor Grabowski roku 1722 uczynił testamentem następujący podział majątku: najstarszemu synowi Stanisławowi Adamowi, naonczas pisarzowi grodzkiemu skarszewskiemu, a później biskupowi chełmińskiemu, kujawskiemu i warmijskiemu, zapisał Bu-

czek i Czyszkowy za zł. prus. 42000, nadto Breitenfelde, Platendienst, Jęczonki i Mękowy. Drugi syn Jan, później kasztelan gdański, otrzymał Dybrzno, Kłodę (Kappe), Hutę i Bługowo w taksie zł. pr. 75000; trzeci dostał Sypniewo, Iłowo, Radońsk i Jazdrawy; najmłodszy wreszcie Jan Michał, później podkomorzy pomorski i kasztelan gdański, wziął Grabowo, Zamarte, część Blumfeldu, Nowy dwór w człuchowskiem, Ogorzeliny i Ciecholewo. Córce najmłodszej zostawił w posagu Izdebkę i Güntergost. Nazwany wyżej biskup Stanisław Adam Grabowski urodził się w Grabowie; później nim został biskupem, wystawił piękną kaplicę domową w Buczku i jako biskup wzniósł tamże kościół. 4.) **G.**, niem. *Grabau*, 1) wś włoś. parafialna w północnej części pow. lubawskiego, po nad granicą Prus wschodnich czyli książęcych, blisko rzeczki Gryźli, uchodzącej z lewego brzegu do Drwęcy. Obszaru ziemi obejmuje mórg 3927, budynk. 118, dom. mieszk. 45; katol. 423, ewang. 11. Parafia i szkoła Grabowo, poczta Lubawa. 2) wś należąca do m. Lubawy, obszaru ziemi mr. 951, budynk. 31, dom. mieszk. 15, katol. 108, ewan. 16. Gr. należało oddawna do dóbr stołowych biskupów chełmińskich. Inwentarz z r. 1759 donosi o tej wsi: „Wieś Gr. ma włók 60. Szlachta w tęj wsi według prawa biskupa Otona z r. 1346 sobie nadanego trzymała włók 40. Przywilej im zgorzał, razem tedy z Lubawą uczynili rekurs do biskupa chełmińskiego Jana, który w r. 1537 ten przywilej renowował, lecz tylko włók 16 i pół ad presens posiadający trzymają. O innych osadnikach czytamy: Szlachetny Dylęgowski za prawem wieczystem ab Illmo Kretkowski r. 1724 renowowanem trzyma włók 3; do assystencyi równej z drugą szlachtą według proporcyi należeć, płużnego żyta korcy 1, jęczmienia korcy 2 wydadawać, kontrybucyi żołnierskiej na rok zł. 13 gr. 12 płacić powinien. Walenty Ługowicz sołtys, za przywilejem wiecznym r. 1724 renowowanym, trzyma włók 3, gospodnego zł. 7 gr. 15 płaci, do dróg z innymi wiecznymi i z fasą do niewodu z kolei należy, płużnego żyta korzec jeden, jęczmienia korcy 2, kontrybucyi żołnierskiej zł. 11 gr. 12 składać obowiązany. Agnieszka Kazalska wdowa karczmarka pokazała kopią prawa wiecznego z r. 1567, według którego trzyma włók 2, przodkowie jej mieli wolność robienia piwa i onegoż w karczmie szynkowania z obligacyą płacenia czynszu, sołtysom dwom, grzywien 5, co jest amputatum. Sól i inne rzeczy kramarskie wolność ma przedawania, piwo zaś i gorzałkę JM. ks. prob. grabowskiego szynkować powinna, płużnego daje żyta korzec 1, jęczmienia 2, kontrybucyi żołnierskiej zł. 7 gr. 18, drogi z innymi wiecznymi według proporcyi odprawuje, do niewodu z fasą z kolei jako jest zwyczaj posyłać powinna, od płacenia gospodnego uwolniona. Plebańskich włók początkowo 6, ale potem biskupi dołożyli jeszcze włók 13½, ażeby tutejszy pleban był zarazem proboszczem dawniejszej prepozytury św. Jerzego w Lubawie; rozdawano te dwie posady zwykle zasłużonym kanonikom lub prałatom chełmińskim. Parafia grabowska podług dyecezyalnego szematyzmu z r. 1867 liczyła dusz 1439, kościół tyt. Wniebowzięcia N. M. P., patronatu przedtem biskupiego, kiedy ufundowany nie wiadomo, teraźniejszy w cegłę murowany jest r. 1806, poświęcony 1814, przy nim bractwo trzeźwości od r. 1855, dekanat lubawski. Wsie parafialne z pow. lubawskiego 4: Grabowo, Wałdyki, Wiśniewo i Kołodziejki; więcej jest wsi pruskich z dawniejszej Pomeranii w powiecie ostródzkim, jako to. Łabsztynek, Kernsdorf, Reszki, Glaznota, Lipowo, Bałczyny, Zajączkowo, Pietrzywałd, 30-włók, Janowo, Nowy folwark. Katolickie szkółki istnieją 2: w Grabowie dzieci 78 i w Wałdykach dzieci 55; ewang. szkoły odwiedzają dzieci katolickie, jako 48 dzieci w Glaznocie, 27 w Lipowie, 12 w Reszkach itd. Wskutek luterskiej reformacyi utraciła ta parafia 3 kościoły dawniej katolickie: w Lipowie, Glaznocie (Marienfelde) i Pietrzywałdzie; wszystkie były patronatu prywatnego i leżały w Pomeranii; innowiercy dosyć wcześnie je zabrali i dodziś dnia używają. 5.) **G.**, niem. *Gr. Grabau*, dobra i włośc. wś, pow. świecki, w południowo-wschodniej części, przy pow. bydgoskim, po lewym brzegu Wisły, na nizinach, pół mili od bitego traktu bydgosko-gdańskiego. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1822, budynk. 19, dom. mieszk. 7, katol. 73, ewang. 26. Parafia Topolno, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Pruszcz. Wieś Gr. często zmieniała swoich panów. Zdawna należała do pomorskich książąt. Roku 1209 księżniczka Świnisława, żona Mestwina I, podarowała ją na fundacyą klasztoru pp. norbertanek w Żukowie. R. 1220 książę Świętopełk darowiznę tę potwierdził. Dla zbytniej odległości jednak zamieniły potem pp. żukowskie tę wieś na inne bliżej im położone włości i to za pośrednictwem mistrza w. krzyżackiego Karóla z Trewiru (1311 — 1324). R. 1312 tenże mistrz krzyżacki darował znowu Gr. pp. benedyktynkom w Chełmnie, jak świadczy dotąd jeszcze zachowany a nieznany napis na obrazie w kościele po tychże pannach w Chełmnie: „A. Treviris Carolus Ego Dum Victor abivi de Vitten Litavo Rura Grabowo Dedi Anno 1312". W czasie reformacyi byłyby G. panny bez mała utraciły: za biskupa chełmińskiego Lubodzieskiego przeszły już te dobra na własność Michała Wutkowskiego, chorążego pomorskiego, ale je potem panna ksieni

Magdalena Mortęska napowrót odzyskała. R. 1606 założono tu chmielnik. Roku 1761 pan Brzechfa dzierżawy płacił zł. 2100. Po sekularyzacyi dóbr klasztornych rząd pruski sprzedał wieś i oddał na własność dotychczasowym osadnikom. O kaplicy jest jeszcze wiadomość, że się w Gr. znajdowała. R. 1616 pobudowała ją ksieni Mortęska. 6.) G., wś rycerska, pow. kartuski, nad wielkiem jeziorem zwanem na mapach, z niemiecka Mausch-See, za krzyżaków należała do obwodu mirachowskiego, składa się obecnie z 4 działów, wraz z przynależną wsią Dąbrówką, obejmujc obszaru ziemi mórg 2332, katol. 134, dom. mieszk. 14; część G. należy do Płacheckiego. Parafia Parchowo, szkoła Silno, poczta Wygoda. Odległość od Kartuz $5^3/_4$ mili. 7.) G.-stare, niem. *Alt-Grabau*, wś kościelna parafialna w północnej części pow. kościerskiego, blisko powiatu kartuskiego, ponad małą rzeczką płynącą przez jez. grabowskie do Wietcisy (Fietze Fl.), $^3/_4$ mili od bitego traktu kościersko-skarszewskiego i gdańskiego. Obejmuje wieś włościańską, folwark i wybudowania: Grabowski młyn, Leopoldsberg i Mindesfelde; obszaru ziemi mr. 5021, posiadłości włośc. 24, zagrodn. 24, katol. 276, ewang. 219, żydów 6, dom. mieszk. 49. W miejscu jest kościół katol. parafialny, szkoła ewang. i 2 karczmy. Poczta Nowa karczma (Neukrug). Odległość od Kościerzyny 2 mile. G., w pobliżu Kościerzyny położone, zachodzi pierwszy raz w dokumentach r. 1295. W XVI wieku posiadali tę wieś Doręgowscy; byli początkowo wyznania luterskiego, w pobliskiej wsi swojej Rekownicy zbór nawet luterski zbudowali. Ale potem szczególnym jakimś przypadkiem (singulari casu) do wiary katolickiej nawrócili się i zamienili zbór swój na katolicki kościół, który jeszcze istnieje. Od r. około 1600 ma Grabowo z przyległościami: Grabówko albo Nowe Grabowo, Grabowski młyn, Grabowska huta, Fuspeterska huta, Kłobucin, Szpon, Stoferowo, Osenkop, Jasiowa huta, Kamionko, Esterbęgski młyn: Maciej de Szedlin Knibawski (potomkowie jego piszą się Czarlińscy), znowu zagorzały zwolennik luteranizmu. Tenże posprowadzał tak do Grabowa jako osobliwie do niektórych przyległych dóbr, na onczas w większej części opustoszałych, wielu luterskich osadników z niemieckiej Brandeburgii i Pomeranii. Nawet zbór im w pobliskim Kłobucinie wystawił. W skutek tego cała ta okolica coraz bardziej niemczała. Aż dopiero w roku 1617 nabyli od niego te dobra oo. kartuzyanie z Kartuz (Carthaus), którzy zato inne dobra jak Osłanin, Błądzikowo, Będargowo ustąpili. Teraz nastąpił koniec lutrzenia. Zbór w Kłobucinie znieśli. Natomiast zbudowali kaplicę publiczną dla wygody tutejszych katolików we wsi Grabowie. Miała ona od początku tytuł św. Anny. Wystawił ją z cegły kosztem klasztoru gorliwy przeor kartuski Jan Udalryk Kropf r. 1631. Papież ówczesny Urban V jako i biskup kujawski Gniewosz chętnie na taką fundacyą zezwolili. Roku 1701 bisk. Stanisław Szembek wyniósł tę kaplicę do rzędu kościoła parafialnego. OO. kartuzyanie ustąpili prócz innych dochodów 4 włóki dla proboszcza. Dekretem erekcyjnym przyłączone zostały następujące wioski do tej nowej parafii: „Grabow antiqua, Grabowko novum, Fusshutt, Klopoczyn, Graboushutt, Stophershutt, Spon, Lerge, Jassqutt, Ochsenkop". O dochodach proboszcza prócz 4 włók stoi: „Modios 50 siliginis et totidem avenae assignavimus. Item a quolibet rustico solutionem per 6 grossos tum et primitias Kłos dictas nec non ova paschalia Nr. 6 assignavimus". R. 1657 oberstlejtnant nowo tu co tylko utworzonego pułku dragonów szwedzkich Bomsdorf (?) zajął Grabowo z pobliższemi wsiami, taki wydając rozkaz d. 9 czerwca w języku niemieckim: „Die Dörfer Alt-Grabau, Neu-Grabau und Klobucin sind mir assignirt also in meinem Schutz. Dies zu wissen allen zu Fuss und zu Ross, Schweden und Curbrandenburg". Roku 1665 podają oo. kartuzyanie straty jakie ponieśli w wojnie: „Ante bellum Grabowo et Grabowko habuit: 13 kmetones, 12 hortulanos; anno post bellum $1^1/_2$ kmetonem, 10 hortulanos, aedificia ruinata, cremata". Tegoż roku w dzień św. Fabiana i Sebastyana zeznali przed sądem uczciwy Jan i Mikołaj z Grabowa: „Jest tylko zagrodników 11, kowal i karczmarz; od 3 Królów mieliśmy 4 pieszych, na piwo dawaliśmy po zł. 15, majorowi po 2 korce owsa i 2 wozy siana". Po wojnie znowu się gospodarstwo podniosło. R. 1670 podają księgi: Praedium 5 in Grabowo cum braxatorio et ovilibus, unum juxta praedium hoc anno fundatum. Duae officinae vitrariae (szklane huty). Officina in Krzyszewo dat fl. 350. officina juxta Ostrzyce fl. 350, molitor in Grabowo 60 modios siliginis, scultetus fl. 20, tabernator fl. 20, Magula fl. 24, figulus fl. 4". Roku 1673 płacono poboru personalnego z podlegających temu podatkowi włók (pogłównego) z Grabowa od osób 77, zł. 46 gr. 6. R. 1707 Piotr Doręgowski podczaszy czernihowski skarży się na poddanych z Grabowa i Kłobucina, że z żołnierzami wpadli na jego folwark Będonim i zupełnie złupili; także i w Rekownicy kuźnię itd. rozbili. Owczesny prokurator grabowski o. Wilhelm broni się, że to żołnierze polscy i litewscy zmusili ich zajechać tam z wozami. R. 1724 czytamy: „Alt Grabau: ubi omnes catholici et ex his circa pascha ad minus 80 poenitentes sunt". R. 1730 król August II na prośby oo. kartuzyan, żeby im powiększyć do-

chody, zezwolił: iżby się w Grabowie na św. Annę odbywał jarmark. „Liberum itaque ac licitum este perpetuo et in aevum cuiusvis status, sexus, conditionis sortisque hominibus ad predictam villam cum omni mercium genere suprasignato nundinarum tempore confluere, tum cum omni genere pecorum et pecudum tuto et libere convenire, vendare, emere, res pro rebus, merces pro mercibus commutare et omnia negotia agere, tractare et conficere..” Po okupacyi pruskiej dobra klasztorne zostały zabrane, folwark tutejszy wydany w wieczystą dzierżawę r. 1790. Dziś dziedzic zwie się Abramowski. Włościanie nieco później także otrzymali prawa własności. O parafii grabowskiej wyjmujemy jeszcze niektóre szczegóły z dyecezyalnego szematyzmu z r. 1867. „Parafia Grabowo liczy dusz 892, komunikujących 551. Kościół tytułu św. Anny, patronatu przedtem oo. kartuzyan w Kartuzach, teraz po żaborze klasztorów rządowego; zbudowany r. 1631, ma filią w Rekownicy. Wsie do parafii należą Stare Grabowo, Nowe Grabowo, Arnikowy górne, dolne i nowe, Sztoferowo, Grabowska huta, Szpon, Parowa, Jasiowo, Nowa karczma, Kamień, Kamionki, Burowo, Engsterbęgski młyn, Osenkop, Kłobocin, Fuspeterowo. Szkoła parafialna jedna tylko istnieje w Starem Grabowie, uczniów ma 40. Natomiast 60 dzieci katolickich zwiedzają szkołę ewang. w Nowem Grabowie, 5 w Kłobocinie, 13 w Będominku, 21 w Szponie. Nauki religii podówczas tym dzieciom nie udzielano w szkole. 8.) **G.**-nowe, ob. *Grabówko*. 9.) **G.**, niem. *Grabau*, wś, pow. olsztyński, przy granicy powiatu szczycieńskiego i reszelskiego, w okolicy piaszczystej i lesistej, na polskiej Warmii, st. p. Purda. Oddawna należała do dóbr stołowych biskupów warmińskich. Roku 1656 donosi lustracya, że we wi znajdowało się włók wolnych 4 i pruski wolny 1, który podobnie jako i inni czynił służbę (1 Dienst) w wojnie. 10.) **G.**, niem. *Grabowen*, wieś, powiatządzborski, około półtorej mili na południe od Żądzborka położona. 11.) **G.**, niem. *Gross-Grabowen*, dwie wsie w pow. niborskim 1) przy granicy król. Polskiego, w pobliżu bitego traktu mławsko-niborskiego. 2) także przy granicy ale więcej ku północy, o jednę blisko milę od Janowa w Królestwie, st. p. Napierki. 12.) **G.**, niem. *Grabau*, wieś, pow. gołdapski, przy trakcie bitym gąbińsko-łeckim, w pięknej okolicy wzgórzystej (245 m. npm.), o 10 kil. od Gołdapi; ma ludność polską, ewangelicką, i kościół luterski, w r. 1589 fundowany, 521 mieszkańców, agenturę pocztową. *Kś. F.*

Grabowomuehl (niem.), pow. świecki, ob. *Młynki*.

Grabowska huta, niem. *Grabaushütte*, wieś włośc., pow. kościerski, nad granicą pow. kartuskiego, 1 milę od traktu bitego kościersko-gdańskiego i skarszewskiego, zajmuje obszaru mr. 1427, katol. 46, ewang. 101, dm. mieszk. 20. Parafia i szkoła Stare Grabowo, poczta Szembark. Odległość od Kościerzyny 2 i pół mili. Wraz z Starem Grabowem i przyległemi dobrami w XVI wieku posiadali tę wieś Dorengowscy; od r. około 1600 Maciej de Szedlin Knibawski, od którego r. 1617 nabyli te dobra oo. kartuzyanie z Kartuz. R. 1665 Michał Stryka i Andrzej Finert zeznali: jako w wojnie utrzymywać musieli 2 żołnierzy; razem z Fuspeterowem i Jaśhutą było tu przed wojną włościan 9 i pół, teraz tylko 4 zostali, zagrodników 3, wielu też w skutek zarazy (pestifera contagio) powymierało, 2 chaty zawaliły się, 1 spalona, reszta grozi upadkiem. Następnie gospodarstwo się podniosło: r. 1670 w samej Grab. hucie było posiadaczy 4, każdy płacił zł. 12, karczmarz zł. 6. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski nadał tej wsi prawa własności d. 8 lutego 1820 r.

Grabowska Kuźnica, ob. *Kuźnica*.

Grabowska Wola 1.), wieś i folw., pow. kozienicki, gm. i par. Grabów nad Pilicą. W 1827 r. było tu 10 dm., 69 mk., obecnie liczy 29 dm., 228 mk., 900 (368 według Tow. kred. ziems.) mr. ziemi dworsk. i 696 (375 według Tow. kred. ziems.) mr. włośc. Wieś ta założoną została w 1468 r. Folw. należy do dóbr Grabów. 2.) **G.**-Wola lub *Grabówka*, wieś i folw., pow. radomski, gm. Potworów, parafia Wrzeszczów, o 1 w. od szosy z Radomia do Opoczna, o 10 w. od rz. Pilicy. W 1827 r. było tu 12 dm. i 101 mk., obecnie liczy 20 dm., 22 osady, 143 mk., 500 mr. ziemi dworsk. i 88 włośc. *Br. Ch.*

Grabowski młyn, niem. *Grabauer Mühle*, posiadłość z młynem, przyłączona do gm. Starego Grabowa, pow. kościerski, nad małą strugą płynącą przez jezioro grabowskie do rzeki Wietcisy (Fietze Fl.). Od r. 1617 nabyty po Macieju de Szedlin Knibawskim, przez długi czas był własnością klasztoru w Kartuzach. Obecnie po sekularyzacyi dóbr w ręku prywatnem.

Grabowskie, wś, pow. szczuczyński, gm. i par. Grabowo (ob.). W 1827 r. było tu 6 dm. i 70 mk.

Grabowskie-Olędry, niem. *Birkwerder*, ob. *Grabowo*.

Grabowszczyzna, wieś, pow. włocławski, gm. i par. Chodecz.

Grabowszczyzna 1.), zaśc. rząd., powiat trocki, 2 okr. adm., 50 w. od Trok, 1 dom, 15 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, wieś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 40 w. od Wilna, 7 dm., 47 mk., z tego 5 prawosł., 42 kat. (1866). 3.) **G.**, wś, pow. witebski, do K. Puszczeniko-

wej należy 561 dzies. 4.) **G.**, folwark w pow. nowogródzkim, gub. mińskiej, do dóbr Horodyszcza należący, od r. 1870 tytułem nagrody należy do urzędnika Spiczakowa. 5.) **G.**, okolica między Tynną a Nesterowcami, pow. uszycki, gm. i par. Tynna.

Grabowy-grąd, wieś, pow. augustowski, gm. Kolnica. Liczy 26 dm., 174 mk., odl. 11 w. od Augustowa.

Grabowy las, wieś, pow. radomski, gm. i par. Stromiec. Liczy 8 dm., 52 mk., 160 mr. ziemi włośc. Jest tu smolarnia.

Grabowy ostrów, niem. *Grabowiostrow*, os. do Taszewa, pow. świecki, około $^1/_3$ mili od stacyi kolei żel. w Laskowicach, liczy budyn. 14, dm. mieszk. 12, kat. 40, ewang. 42. Parafia Jeżewo, szkoła Biała, poczta i stacya kolei żel. Laskowice.

Grabska wola, wieś, pow. grójecki, gmina Konie, par. Jeziorka. Por. *Grabie.*

Grabskie Budy, ob. *Budy.*

Grabsten (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Grabucze, wś włośc. i szlach., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 79 w. od Wilejki, 30 dm., 215 mk., z tego 176 praw., 39 kat. (1866).

Grabuppen (niem.), dwie wsie: *Gross Grabuppen* lub *Peter-Klischen* i *Klein G.* lub *Mertin-Naudisch*, obie w pow. szyłokarczemskim, st. p. Szyłokarczma.

Graby 1.), kol., pow. noworadomski, gm. Żytno, par. Gidle. Liczy 20 dm., 200 mk., 171 mr. ziemi włośc. Jest tu os. karczmarska, należąca do dóbr Ciężkowice. 2.) **G.**, wieś, pow. pińczowski, gm. Złota, par. Pełczyska. W r. 1827 było tu 9 dm. i 59 mk.

Graby, wieś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 66 w. od Wilna, 9 dm., 76 mk. katol. (1866).

Grachau (niem.), ob. *Grochowa.*

Grachotka, rzeka, poczyna się na Szląsku, w lasach Czarny las zwanych, wchodzi zaraz ku północy w pow. będziński i płynie w jednym kierunku przez tenże las prawie równolegle do granicy a pod Rudnikiem wpada z pr. brz. do Kamieniczki. Strumień długi 4 wiorsty. Nazwa wzięta z mappy Reymanna.

Grachwitz (niem.), ob. *Grochowice.*

Gracuch, wś, pow. konecki, gm. i par. Końskie. Liczy 14 dm., 130 mk., 173 mr. ziemi włośc. i 35 dworsk. Należy do dóbr Końskie.

Gracy, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 44 w. od Wilna, 1 dom, 5 mk. katol. (1866).

Gracze, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 54 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm. przy drodze pocztowej z m. Mołodeczna do gr. pow. mińskiego, 1 dom, 6 mk. prawosł. (1866).

Graczewka, st. dr. żel. orenburskiej w gub. samarskiej.

Grada, niem. *Gradda*, dobra dziedziczne, os. i leśnictwo w pow. olsztyńskim, st. p. Dorotowo.

Gradec, ob. *Hradec.*

Gradtken (niem.), Gradki, ob. *Gratki.*

Gradno, mała osada, domów 11, w północnej stronie pow. ihumeńskiego, nad rzeką Uszą, niedaleko granicy pow. borysowskiego, przy drodze wiodącej z Zabaszewicz do Ratkowszczyzny, miejscowość poleska. *Al. Jel.*

Gradobicie, folw., pow. kozienicki, gmina Sarnów, par. Oleksów. Ma 1 dom, 10 mk., 32 mr. ziemi. Należy do dóbr Sarnów.

Gradolewo, os. pod Żukowem, pow. kartuski; par., szkoła i st. p. w Żukowie; leży przy trakcie bitym gdańsko-kartuskim i kościerskim.

Gradów, wieś, pow. sochaczewski, gm. Kozłów Biskupi, par. Kurdwanów. W 1827 r. było tu 11 dm., 94 mk. Folw. G., od Sochaczewa w. 7. Rozl. wynosi m. 1093, grunta orne i ogrody m. 697, łąk m. 50, past. m. 2, lasu m. 314, nieużytki i place m. 30; bud. mur. 12, drew. 14, płodozmian 13-polowy. Gorzelnia z prod. 40,700 rs. rocznie. Browar i cegielnia. Wieś G. osad 21, gruntu m. 96. *Br. Ch.*

Gradowa albo *Jagiełowa góra*, niem. *Hagelsberg*, pod Gdańskiem, ob. t. II, str. 513.

Gradówek 1.), wś, pow. sochaczewski, gm. Kozłów Biskupi, par. Kurdwanów. W 1827 r. było tu 14 dm., 122 mk. Folw. G., od Sochaczewa w. 7. Rozl. wynosi m. 513, grunta orne i ogrody m. 440, łąk m. 25, past. m. 3, lasu m. 32, nieużytki i place m. 13; bud. mur. 5, drew. 3, płodozmian 9-polowy. Cegielnia. Fol. ten w r. 1870 oddzielony od dóbr Kurdwanowa. 2.) **G.**, kol., pow. nieszawski, gm. i par. Piotrkowo. Należy do dóbr Gradowo (ob.).

Gradowice, przys. Kłaja, nad Rabą, pow. bocheński. *Mac.*

Gradowo, wś, pow. nieszawski, gm. i par. Piotrkowo. W 1827 roku było tu 27 dm. i 207 mk. Dobra G. składają się z folw. G. i Zborowice lub Jeziorce i wsi niżej zamieszczonych, od st. poczt. Radziejów w. 7. Rozl. wynosi mr. 2114. Fol. Gradowo gr. orne i ogr. mr. 1184, łąk mr. 108, lasu mr. 316, nieużytki i place mr. 55, razem mr. 1663. Bud. mur. 9. Płodozmian 11-polowy. Folwark Zborowice lub Jeziorce, gr. orne i ogr. mr. 340, łąk mr. 22, pastwisk mr. 56, nieużytki i place mr. 33, razem mr. 451. Bud. mur. 22, drewn. 7. Płodozmian 8-polowy. Są pokłady torfu i marglu. Wiatrak. Wś G. os. 41, gr. mr. 124; wś Gradówek os. 4, gr. mr. 54; wś Zborowice os. 4, gr. mr. 4; wś Zborówczyk os. 12, gr. mr. 127; wś Krzymowo os. 11, gr. mr. 117; wś Teodorowo os. 10, gr. mr. 115. *Br. Ch.*

Gradowszczyzna 1), wś, pow. rossieński, par. szydłowska. 2.) **G.**, folw. szlach., pow.

oszmiański, 1 okr. ad., o 7 w. od Oszmiany, 1 dm., 23 mk. kat. (1866). 3.) G., ok. szlach. w pow. lidzkim, 4 okr. adm., od Lidy odl. w. 31, od Wasiliszek w. 14, dm. 1, mk. 21 wyzn. rz. kat. (r. 1866).

Graduszowice, niem. *Graduschwitz* lub *Graschwitz*, w r. 1352 Grodischow, wś, pow. oławski, par. Brość. Słynna uprawa lnu.

Grady, ob. *Głuchowo.*

Gradyżsk, m. nadetatowe, pow. kremieńczucki, gub. połtawskiej, st. p. w obrębie większych stacyj Zołotonosza i Kremieńczug. Miasto leży nad Girmanem, ma 7854 mk., 1332 w. od Petersburga, a 146 od miasta gubern. odległe. Por. tom II str. 321.

Gradzanowo 1.) *kościelne*, wś, pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo, odl. o 31 w. od Sierpca, ma kościół, 2 wiatraki, karczmę, liczy 65 dm., 429 mk., 1757 mr. gruntu. Kościół drewniany, erygowany z parafią 1680 r. Parafia dek. sierpeckiego, dawniej bieżuńskiego, liczy dusz 2876. Folw. G.-kościelne, podług opisu z r. 1867 ma rozl. mr. 1526, gr. orne i ogr. mr. 548, łąk mr. 127, pastwisk mr. 5, lasu mr. 821, nieużytki i place mr. 25. Wś G.-kościelne osad 26, mr. 183. Gmina G. należy do s. gm. okr. III w Raciążu, liczy 3765 mk. i 13083 mr. obszaru, w tem 6300 włośc. i 7008 mr. folw. Do gminy tej należą następ. wsie włośc.: Budy Siemiątkowskie, Gradzanowo-kościelne, Dzieczewo, Ziemiany, Łaszewo, Nowa-wieś, Pijawnia, Siemiątkowo - Rogalne. Dąbki, Suwaki, Sokołowy, Kąt, Smólnia, Siemiątkowo - Pańskie, Koziebrodzkie, Chomęc, Julianowo, Wojciechowo i Ossowa; oraz folw. oprócz powyższych nazw: Aleksandrowo, Antoniewo, Łopacin, Nowopole i Siemiątkowo-Rechty. W gminie istnieją 3 szkoły, 1 kościół, 4 domy modlitwy ewang., 9 wiatraków, 4 karczmy, 1 cegielnia i kasa zaliczkowo-wkładowa. 2.) G.-*Zbąskie*, wś, pow. mławski, gm. Ratowo, par. Gradzanowo, odl. o 30 w. od Mławy, ma wiatrak, liczy 48 dm., 352 mk., 1772 mr. gr. dobrego, 79 nieużytków. Według Tow. Kred. Ziems. folwark G.-Zbąskie ze wsią G.-Zbąskie i Budy - Wolińskie, rozl. wynosi mr. 2023; grunta orne i ogr. mr. 633, łąk mr. 216, pastwisk mr. 6, lasu mr. 1142, zarośli mr. 2, nieużytki i place mr. 24. Bud. mur. 1, drewn. 16. Wś G.-Zbąskie os. 39, gr. mr. 100; wś Budy Wolińskie, os. 6, gr. mr. 116. *A. Pal.*

Gradzanowskie-baraki, pow. sierpecki, gm. i par. Gradzanowo.

Gradziszkas, ob. *Grodziszki.*

Grae... (niem.), ob. *Gre*..., *Groe*... (niem.).

Graeben (niem.), ob. *Grebin.*

Graebenswalde (niem.), dobra, pow. gierdawski, st. p. Muldszen.

Graeberberg (niem.), os. leśna, pow. suski, st. p. Susz.

Graebline (niem.), ob. *Greblin.*

Graeditz (niem.), 1.), w r. 1371 Grodis, wś i dom., pow. grotkowski na Szląsku, o 4 m. od Grotkowa, o 5 kil. od Odmachowa, par. Odmachów. Dom. należało 1854—63 r. do p. Emila von Rimultowsky. Wś ma 16 osad, 407 mr. rozl., młyn wodny. 2.) G. (*Gross*), w r. 1302 *Grotiscz*, wś, pow. głogowski na Szląsku, r. 1497 otrzymała prawa miejskie, par. Hochkirch. 3.) G. (*Kapitel*), także *Groeditz*, r. 1288 *Grodis*, wś, pow. świdnicki, ma kościół paraf. katol. 4.) G. (*Klein*), także *Graetz*, r. 1318 *Grodis*, wś, pow. głogowski, par. Rapocina. 5.) G. (*Nieder*), wś, pow. świdnicki, par. Kapitel-G. 6.) G. (*Ober*), wś i kol., pow. świdnicki, tamże z kościołem paraf. ewang. od r. 1742. R. 1840 własność Hermana von Dresky. 7.) G., ob. *Groeditz.* *F. S.*

Graefenberg (niem.), wś niedaleko Freiwaldau na Szląsku austr., u źródeł rz. Starzycy, sławna jako kolebka hydropatyi, którą tu Priessnitz, syn mieszczanina z Freiwaldau, urodzony 1799 r., już koło 1820 r. skutecznie stosował. Od 1829 drukowano „Kurliste". Po zgonie Priessnitza 1851 dr. Schindler objął kierunek wodolecznicy i dotąd nią kieruje. G. powstał około 1760—70 r., podniósł się dzięki zakładowi leczniczemu, ale dotąd ma zaledwie 17 dm. wiejskich prócz budynków do zakładu należących i w parku rozmieszczonych. Wspaniałe przechadzki w lesie i na poblizkie góry: Koppe, Kappenburg, Hochschar, Altvater. W lesie mnóstwo źródeł czystej wody. Jedno z nich zwane „polskiem" ma płytę marmurową z obrazem M. B. Częstochowskiej. *F. S.*

Graefenhain (niem.), wś, pow. żegański na Szląsku, ma 2 kościoły paraf., kat. i ewang.

Graefenort (niem.), kol., pow. opolski, par. Groszowice, o 1.2 mil od Opola, przy trakcie z Opola do Krapkowic i przy drodze żel. górnoszląskiej; r. 1771 założona, przez niemców zasiedlona, ma 607 mr. rozl., 26 osad, szkołę ewang. *F. S.*

Graeferei (niem.), wś kameralna, pow. nissański na Górnym Szląsku nad Nissą, niedaleko Maehrengasse, par. Nissa, ma 30 os., 719 m. żyznego gruntu gliniastego. Folw. G. należał do hrabiów na Rozrażewie, r. 1607 kupiło go miasto Nissa, a od 1848 cząstkowo wypuszcza w dzierżawę. *F. S.*

Graenowitz (niem.), w r. 1360 *Grenewicz*, wś, pow. lignicki, par. Kuhnern, ma kościół ewang. i szkołę. *F. S.*

Graenz.. (niem.), por. *Grenz*... (niem.).

Graenzdorf (niem.), kol. przy wsi Ornontowice, pow. pszczyński.

Graenze (niem.), łuż. *Hrańca* (ob.)

Graenzhof (niem.), 1.), łotew. *Meżamujża*,

wś w Kurlandyi i parafia t. n., w której znaczniejsze wsie: Schnikkern v. Bukkesmujża, Auzhof, Wilzen, Hofzumberge v. Kalnamujża, Gemauerthof v. Murumujża i w. i. 2.) **G.**, dobra, pow. tukumski, par. Neuenburg.

Graenzthal (niem.), dobra, pow. iłłukszciański w Kurlandyi, par. Ueberlauz.

Graetz (niem.) 1.), ob. *Grodzisk*, miasto, pow. bukowski. 2.) **G.**, ob. *Grodzisk*, wś, pow. wschowski. 3.) **G.** *an der Weichsel*, olędry, ob. Przyłubie niemieckie (Przylubiedeutsch) nad Wisłą, pow bydgoski.

Graetz (niem.), ob. *Graeditz* (niem.)

Graevensbruch (niem.), os. leśna, pow. iławski (Pr.-Eylau), st. p. Tharau.

Graewenswalde (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Berschkallen.

Grafenmorgen (niem.), folw,, pow. braniewski, st. p. Braniewo.

Grafenort, kol., pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Kaszewice. W 1827 r. było tu 8 dm., 85 mk.

Grafenort (niem.), niegdyś *Arnoldsdorf* lub *Arnsdorf*, wś, pow. bystrzycki, nad Nissą, z pięknym zamkiem hr. Herbersteinów, w którym teatralne przedstawienia przez 8 miesięcy w roku po 3 razy tygodniowo bywały. Kąpiele parowe. Kościół paraf. katol. i kaplica św. Antoniego na górze t. n., 1053 st. n. p. m. Prześliczne położenie. Wapielnia, młyny, cegielnia, 6 folwarków; Moschenhof, Rotschinhof, Wasserhof, Niederhof; Glasendorfer-Hof. *F. S.*

Grafenthal (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. i par. Bausk.

Grafska, st. dr. żel. kozłowsko-woroneskiej, w gub. woroneskiej.

Graft, rz., uchodzi do Fryszhafu na wschód od Bachnau; nad nią leży miasto Ś. Siekierka.

Grahit (Gracil?), szczyt znaczny, w Beskidzie lesistym, w dziale Czarnego lasu, wznosi się na granicy trzech gmin Kosmacza, Brustur i Żabiego w pow. kossowskim. Wznosi się do wys. 1471 m. npm. U stóp jego wytryska wiele źródeł, dających początek potokom spływającym stąd na wszystkie strony świata. Od północy Kosmacz i Stawnik, od wschodu Andomir, od południa Kicia i Pistynka. *Br. G.*

Grajewo 1.), os., pow. szczuczyński, gm. Bogusze, par. Grajewo. Leży na samej granicy Królestwa Polskiego od Prus, przy dawnym trakcie poczt. z Warszawy do Kowna, o 29 ½ mil od Warszawy, o 198 w. od Brześcia lit., o 78 w. od Białegostoku, o 202 kil. od Królewca, o 120 kil. od Korschen. Kościół kat. i parafią erygował tu 1479 r. Jan de Białowieża, kuchmistrz królewski. Kościół drewniany, po r. 1723 zbudowany, spłonął 1878 r. Staraniem ks. Karola Wyżykowskiego, stanął potem nowy, murowany, w stylu gotyckim, o jednej wieży. Ma też G. cerkiew prawosławną, synagogę, stacyą pograniczną dr. żel. brzesko-grajewskiej, komorę celną I klasy, urząd gminny, dwie szkółki początkowe, st. pocztową i telegraficzną. Liczy 176 dm., 3828 mk. i 3810 mr. ziemi. Przez komorę tutejszą wywieziono w 1876 r. za 8,579,224 rs., przywieziono za 13,536,471. Dochód z cła wynosił 1879 r. 1,280,117 rub. metalicznych i 841,156 rub. kredyt. Przedmiotem wywozu jest głównie zboże idące do Niemiec, którego w 1877 r. wywieziono 16,438,000 pudów. Par. G. dek. szczuczyńskiego, dawniej wąsoskiego, 4442 dusz liczy. 2) **G.**, folw., pow. szczuczyński, gm. Bogusze, par. Grajewo. Dobra G. składają się z folwarku G., Konopki; nomenklatur: Sokoły, Tatary, Kosiorowo, Daniówko, Uścianki, osady młynarskiej Cuder i wsi niżej wymienionych; od Szczuczyna wiorst 14, graniczą z Prusami. Rozl. wynosi mr. 4362; folw. G. grunta orne i ogrody mr. 884, łąk mr. 182, pastwisk mr. 145, wody mr. 134, lasu mr. 2336, zarośli mr. 16, nieużytki i place mr. 81, pod cegielnią mr. 8, razem mr. 3777. Bud. mur. 13, drewn. 3. Folw. Konopki gr. orne i ogr. mr. 281, łąk mr. 105 pastwisk mr. 11, wody mr. 31, zarośli mr. 22, nieużytki i place mr. 7, pod cegielnią mr. 4, razem mr. 461. Bud. mur. 1, drewn. 3. Nomenklatura Sokoły, łąk mr. 60; nom. Tatary, łąk mr. 40; nom. Kosiorowo, łąk mr. 24; nom. Danówko, gr. mr. 1, bud. drewn. 2; nom. Aleksandrowo bud. mur. 1, drewn. 3; nom. Uścianki, bud. mur. 4. Młyn wodny, tartak parowy, cegielnia o 12 piecach, piec wapienny, pokłady torfu i wapna; osada Grajewo, os. 242, z gruntem mr. 643; wś Mirucie os. 31, z gruntem mr. 582; wś Konopki os. 37, z gruntem mr. 546; wś Wilczewo os. 5, z gruntem mr. 33; osada Kosiorowo os. 2, z gruntem mr. 21; os. Wiktorowo, os. 3, z gr. mr. 17; os. Aleksandrów 1, z gruntem mr. 11; os. Chmielnik 1, z gruntem mr. 1 *Br. Ch.*

Grajewo, ob. *Grajwo.*

Grajów (z Żabową), wś w pow. wielickim, w okolicy pagórkowatej, lesistej, należy do parafii rzymsko-kat. w Wieliczce i ma 331 mieszk. Większa pos. wynosi 180 m. n. a. roli, 13 m. ogr. i łąk, 14 m. pastw. i 227 mr. lasu; mniejs. pos. 323 m. roli, 60 m. łąk i ogr., 222 mr. pastw. i 27 mr. lasu. Czyt. Lib. ben. Dług. I, 142 i II, 233.

Grajwo, zapewne *Grajewo*, niem. *Graywen*, wś, pow. lecki, przy trakcie bitym orzyskoleckim, nad jez. Niewocinem (Loewentin See), o milę od miasta i stacyi kol. żel. w Lecu.

Grajworon, miasto pow. w gub. kurskiej, nad rz. Worsklą, 5160 mieszk., 1331 w. od Petersburga, a 205 od miasta gubernialnego. Bank, stacya pocztowa.

Grakowska albo *Malinowska*, st. poczt., pow.

żmijewski gub. charkowskiej, przy trakcie z Czugujewa do Kupiańska i Iziumu.

Grala-Dąbrowizna, wś i folw., pow. siedlecki, gm, i par. Skurzec. W 1827 r. było tu 6 dm. i 66 mk., obecnie liczy 8 dm. i 116 mk. Folw. Grala-Dąbrowizna z nomenklaturami: Wólka-Stańska, Zajęczy-Kąt, Zagrodzie, Wierzcholina i Borchta. Rozl. wynosi mr. 630, grunta orne i ogrody mr. 190, łąk mr. 100, pastwisk mr. 5, wody mr. 3, lasu mr. 280, zarośli mr. 30, nieużytki i place mr. 21. Bud. mur. 1, drewn. 10.

Gralau (niem.), ob. *Gralewo.*

Grale, wieś kurpiowska, pow. ostrołęcki, gm. Nasiadki, par. Kadzidło, w odległości 8 wiorst od zarządu gminnego w Tatarach. August III przywilejem z 1752 r., ogólnym dla wsi znajdujących się w puszczy myszynieckiej, zamienia prestacye w naturze na czynsz roczny 475 złp. W 1765 znajdujemy 11 gospod., płacących oprócz powyższego czynszu, po 2 złp. podadtku propinacyj. z osady rolnej — przywileju jednak na prawo propinacyjne wś nie posiada. W 1820 r. było tu 29 gospod. rolnych, jedna osada pusta i 7 chałupników Gospodarze płacili do kasy ekonomicznej 482 złp. czynszu; 180 złp. propinacyj. i 13 złp. dziesięciny, którą do 1799 uiszczali do seminaryum w Pułtusku. Prestacye chałupników obliczano na 34 złp. Zagonów było 30, na których wysiewano po 45 korcy jarzyny i oziminy. Obecnie 39 dm., 166 męż., 168 kob., osada leśna (6 mr.), 932 mr. (100 ornego), grunta liche, błota lub wydmuchy. Obręb leśny Grale zawiera 1220 mr. lasu sosnowego. *Lud. Krz.*

Gralewo, wś, pow. płoński, gm. Stróżęcin, par. Gralewo, o 19 w. od Płońska. Posiada kościół par. murowany starożytny. W 1827 r. liczono tu 19 dm., 156 mk. Obecnie 28 dm., 164 mk., 1109 m. rozl. Par. G. dek płońskiego, dawniej raciąskiego, 2220 dusz liczy.

Gralewo, niem. *Gralau*, wś, pow. niborski, na wzgórzu między lasem i bagniskami. St. p. Kozłowo.

Gralowski Młyn, młyn wodny, należy do wsi Kadłub, pow. olesiński.

Gramacki Most, niem. *Grammattenbrück*, pow. wałecki, ob. *Zabrodzie.*

Gramaty, *Gromoty*, niem. *Gramten*, wieś i folw., pow. suski, st. p. Rudzicz.

Gramatyka, przysiołek Łobzowa pod Krakowem. *Mac.*

Grambolewo lub *Grabolewo*, jak piszą dokumenta z XIII wieku, wieś niegdyś położona w południowej części oksywskiej kępy, pow. wejherowski, niedaleko zatoki puckiej. Istniała za dawnych czasów. R. 1210 księżniczka pomorska Swinisława żona Mestwina I zapisała ją na fundacyą nowego klasztoru pp. norbertanek w Żukowie. Zachodzi jeszcze w XIV w. Następnie pewnie zaginęła, gdyż pod tą nazwą nieznana.

Gramboschin (niem.), ob. *Grębocin.*

Grambowischken (niem.), inaczej *Jahnkunzen*, dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Grambschütz (niem.), ob. *Gręboszów.*

Gramenz (niem.), powiat bytowski, ob. *Grzmiąca.*

Gramitzs, ob. *Grębocin.*

Gramkath (niem.), os. leśna, pow. chojnicki, st. p. Retel.

Grammen (niem.), ob. *Grom.*

Gramoty, pow. suski, ob. *Gromoty.*

Gramschütz (niem.), ob. *Gręboszów* i *Gramszyce.*

Gramsden (niem.), wieś i dobra w Kurlandyi, w okr. hazenpockim. Parafia G. obejmuje ważniejsze wsie: Treeken, Pormssaten, Kalleten i i.

Gramsdorf (niem.), ob. *Bukowiec*, pow. obornicki.

Gramsthal (niem.), dobra, pow. wałecki, st. p. Słopanowo.

Gramswalde (niem.), dobra, pow. wałecki, st. p. Czuchowo.

Gramszów. Tak się nazywał 1376 roku Gręboszów, pow. namysłowski.

Gramszyce, niem. *Gramschütz*, wieś, pow. głogowski na Szląsku, ma 2 kościoły paraf. i 2 szkoły, kat. i ewang.

Gramten (niem.), pow. suski, ob. *Gromoty.*

Gramtschen (niem.), ob. *Grębocin.*

Gramy, niem. *Grammen*, *Grom* (Kętrz.), wś w pow. szczycieńskim.

Gramykowszczyzna, futor, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 26 w. od Oszmiany, 1 dom, 12 mk., z tego 10 katol., 2 prawosł. (1866).

Grań, wyrażenie zachodzące w gwarze tatrzańskich górali, oznacza ostrą krawędź góry. Stąd liczne nazwy grzb. górs. w Tatrach, jak *Grań Pośrednia* (ob.), *Grań Łomnicka* itd. Odpowiada wyrazowi niemieckiemu Grat. Por. *Groń.* *Br. G.*

Grań, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 4 okr. adm., 110 w. od Oszmiany, 1 dom, 5 mk. kat. (1866).

Gran, rzeka, ob. *Hron* (Węgry).

Grań Pośrednia, także *Pośrednim Grzebieniem* zwana, niem. *Mittelgrat*, węg. *Középsö orom.* Od Czerwonej Turni, Jaworowych Sadów (niem. *Roter Turm*, 2465 m. szt. gen.), gdzie główny grzbiet Tatr zwraca się nagle ku północy ku szczytowi Lodowemu (2629 m. szt. gen.), odrywa się od tegoż grzbietu ku połud. wsch. potężny grzbiet zwany Granią Pośrednią, który w odległości 1125 m. od Czerwonej Turni Jaworowej wznosi się w szczycie Turnią Grani Pośredniej zwanym do wysokości 2440 m. (szt. gen.), 2427·18 m. (Korzistka), 2475 m. (Kolbenheyer), 2468 m. (Fuchs). Południowo-wschodnia kończyna tego poprzecznego grzbietu, nad połączeniem się dwu poto-

ków Wielkiej i Małej Zimnejwody, ponad tak zwanemi Schodkami (Treppchen) wznosi się do wys. 1796 m. npm. (szt. gen.). Na węgierskiej hipsometrycznej mapie Tatr (A Tatra hegység térképe) zwie się ona Vordergand. Między Turnią Pośr. Grani a pomienionym szczycikiem na fotodr. mapie Tatr (1:25,000) mamy szczyt Kirchenturmspitze. Na mapie węgierskiej, sekcyi H, 2, i mapie Pauliny'ego „Die Lomnitzer Spitze" ta turnia Pośredniej Grani nosi miano „Genserich". Również wypada nadmienić, że p. Dr. Alth, tłumacz artykułu pana Kolbenheyera „Wycieczka w Tatry w sierpniu 1873" (Spraw. Kom. fizyogr. 1874, str. 293) nazwał tę grań mylnie Pośrednią Grotą (!). Grań ta tworzy przedział między dolinami Wielkiej i Małej Zimnejwody. Zbocze południowo-zachodnie nad doliną wielkozimnowódzką według mapy Pauliny'ego zwie się Riegel-Berg. *Br. G.*

Grań zimnowódzka, niem. *Kaltbacher* (*Kolbacher*) *Grat*, także *Grań łomnicka*, ob. *Łomnica*.

Granastów, węg. *Granasztó*, wieś ruska, w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie lubowelskim, w dorzeczu Popradu, na pograniczu Galicyi, na półn. od Lubowli 11 kil., a na połud. od Piwnicznej 9 kil., przy gościńcu Lubowla—Piwniczna. Legła w uroczem górzystem otoczeniu, bo w Beskidzie, nad potokiem Granastowem, przy ujściu Ruskiego potoku. Wzniesienie wsi 530 m. (szt. gen.). Na północ wsi, między Ruskim pot. a gościńcem, wzgórze Wojtkówka 687 m., a na północno-zachodniej granicy Gr. z Pilhowem i Litmanową, tuż nad granicą galicyjską, wzgórze Gnatówki (931 m.). Liczy 503 mk., między nimi 185 dusz rz. kat., 273 gr. kat., 37 szyzm., 8 żydów. We wsi znajduje się filialny kościołek łac. pod wezw. Niepokalanego Poczęcia N. P. Maryi, należący do par. łac. w Mniszku, wsi położonej na samej granicy Śpiża i Galicyi. Par. ruska w Krempachu. St. poczt. w Piwnicznej. *Br. G.*

Granastów, potok górski w hr. spiskiem, wytryska w obr. wsi Jarembiny, z północno-wschodniej jej strony, zpod wzgórza Czerteża, z dwóch strug, po wsch. stronie gościńca Lubowla-Piwniczna, nieopodal karczmy Wabnik (Vabec, 750 m. szt. gen.). Obie te strugi łączą się na granicy Jarembiny i Krempachu, gdzie na górnym końcu wsi od lew. brz. przyjmuje strugę płynącą od płn. zach. jarem między wzgórzami Czerteżem a Korczennem (775 m. szt. gen.). Tak powstały potok mija wś Krempach, zwraca się ku płn., opływa od wschodu wieś Granastów i towarzysząc gościńcowi po wschodniej jego stronie, uroczą doliną zwartą znacznymi wzgórzami, we wsi Mniszku uchodzi z lew. brz. do Popradu. Zabiera liczne strugi górskie, spływające z okolicznych wzgórz beskidzkich; między nimi z lew. brz. znaczniejszy Ruski pot. Nad wschodnim (prawym) brz. od płd. ku płn. wznoszą się wzgórza lesiste Szoliwka (829 m.), Dychawka (750 m.) i Gomulacka góra (823 m. szt. gen.). Od zachodu zaś mamy wzgórza Korczenne (775 m.), Wojtkówkę (687 m.) i Gnatówki (931 m.). Spad rzeki: 700 m. (źródłowiska), 530 m. (Granastów wieś), 467 m. (u stóp Gomulackiej góry), 410 m. (ujście). Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Granat, szczyt i turnia w Tatrach nowotarskich, w obr. gm. Muru Zasichłego, tworzy narożnik między dolinami Pańszczycą (od półn. wsch.), Buczynową (od płd. wsch.) a Czarnego Stawu Gąsienicowego (od zach.), więc na wsch. i ponad Czarnym Stawem Gąsienicowym. Od szczytu Świnicy w głównym grzbiecie Tatr w kierunku wsch. bieży grzbiet przez Zawrat ku Koziemu Wierchowi, stąd zaś wprost na płn. Odległość Koziego W. od Świnicy wzdłuż linii grzbietnej czyni 2060 m., od K. W. do Gr. 900 m. Granat składa się z trzech stromych czubków, ciągnących się od południa ku północy. Południowy czyli Tylny Granat, wznoszący się nad samą doliną Buczynową, jest najwyższym i dochodzi wysokości 2244·55 m. (Janota). Wprost na południe od niego wznoszą się dzikie Czarne Ściany. W nich najwyższy jest wspomniany Kozi W. Między niemi a Tylnym Granatem dolinka, na wsch. od Zamarzłego Stawu, zwana dolinką nad Zamarzłym; jej wzniesienie 1928·57 m. (Janota). We wschodniej ścianie tej dolinki są trzy szczeliny, prowadzące ku Buczynowej dolinie. Tworzą one przejście dla kozic. Środkowa szczelina jest najniższą, której atoli z dolinki nie widać. Od Granatu nie trudno do niej się dostać. Stąd spojrzawszy do Buczynowej widać całą grozę turni tatrzańskich. Przejścia wszakże stąd do Buczynowej nie ma. Z Tylnego Gr. bokiem zachodnim wyjdzie na Gr. środkowy; wzniesienie jego 2241·18 m. (Janota); z niego zaś na Gr. przedni. Ten ostatni, najdalej na północ wysunięty, jest stąd tylko dostępny. Jest nieco wyższym od szczytu środkowego, ale niższy od tylnego. Różnica wszakże nie wielka. Od Granatu tylnego wybiega ku Krzyżnemu na wsch., ściana turni, daleko niższych, poszarpanych, od strony doliny Buczynowej trawniczkami porosłych. Przejścia przez nie nie ma żadnego, ani z Granatu na Krzyżne (od zach. ku wsch.), ani też z Buczynowej do Pańszczycy (z południa na północ). Ściana ta odgranicza doliny Pańszczycy położonej na północ, i Buczynowej położonej na południe. Widok z Granatów piękny. Widać z niego (Gr. tylnego) Miedziane, Świstówkę, Opalone, część Roztoki pod Buczynową, Mięguszowską, Rysy, Ganek, Gierlach, szczyty nad Zimną Wodą, Lodowy, Szeroką Jaworzyńską, Hawrań itd. Krywania nie widać, bo go zasłaniają Kozi Wierch i Świnica.

Inne wzniesienia Gr. 2217 m. (szt. gen.), 2240 m. (Kolbenheyer). Na mapie Tatr Korzistki nazwa Granat wpisaną jest na południe od Świnicy w gł. grzb. Wierch nazwany przez Korzistkę Granatem według górali zakopiańskich zwie się Walentkową. *Br. G.*

Granatów siedm, w Tatrach spiskich, ob. *Siedm Granatów.*

Granaty, wś, pow. rypiński, gm. Dzierżno, par. Swiedziebno. Liczy 17 dm. i 120 mk. Por. *Goca.*

Granaty, także *Granatowa grań*, niem. *Granatenwand* wschodnia ściana doliny wielickiej, w Tatrach spiskich. Od szczytu w głównym grzbiecie Tatr wznoszącego się nad Grzebieniem Polskim (2196 m. szt. gen.), na wschód od niego, do 2430 m. npm., a nazwanego na Spezial-Karte der österr. ungar. Monarchie (9, XXII) Małą Wysoką, tworzącego narożnik doliny Zamarzłego Stawu pod Grzebieniem Polskim, i połud.-zachodniej odnogi doliny Wielkiej Zimnowodzkiej czyli Staroleśniańskiej, ponad doliną wielicką, odrywa się w kierunku wschodnio-południowo-wschod. potężny dział poprzeczny między dolinami wielicką i Wielką Zimnowódzką (Staroleśniańską). W odległości 875 m. od Małej Wysokiej, w tymże dziale wznosi się szczyt na mapach „Warze" zwany. Jestto tak zwana Staroleśniańska Turnia. Wysokość jej czyni 2490 m. (szt. gen.). Tutaj rozdziela się to ramię na dwie odnogi. Jedna z nich północna bieży dalej na wsch.-płd.-wsch. W niej wznosi się szczyt Sławkowski (2453 m. szt. gen.). Druga zaś odnoga bieży na południe, tworząc wsch. ścianę doliny wielickiej. Ta ściana górska zwie się Granatenwand. Nazwaćby ją można po polsku Granatową granią lub Granatami. W tej ścianie 800 m. na południe od Staroleśniańskiej Turni (Warze) wznosi się na wschód od Kwietnika (Blumengarten) szczyt bezimienny 2285 m. Od niego zwraca się ta ściana na płd. wsch. Narożnik jej wschodni, od poprzedzającego szczytu 500 m. odległy, jest 2201 m. wysoki npm. Nazwa tej ściany pochodzi od wielkiej ilości granatów, zachodzących w łupku łyszczykowym, pojawiającym się tutaj pośród granitów. Granaty te atoli nie są twarde, stąd też niezdatne do polerowania. Według Fuchsa nazwę Granatowej grani nosi potężny, przeważnie przepaścisty, od zachodu na wschód dolinę wielicką przerzynający, a śród granitów wznoszący się pokład łupku łyszczykowego, powyżej Wielickiego Stawu, Długim nazwanego. Wschodnia ściana tejże doliny tworzy jakby w przedłużeniu dalszy ciąg tego wału, której ta nazwa właściwiej się przynależy z powodu większej obfitości granatów, aniżeli owemu poprzecznemu wałowi. *Br. G.*

Granau (niem.), pow. chojnicki, ob. *Granowo.*

Grancz, węg. *Grańcs*, wieś w hr. spiskiem (Węgry), w dystrykcie właskim, w okolicy górzystej, przy drodze prowadzącej z Lewoczy do Preszowa, od Lewoczy 19 kil. na wschód, od Preszowa 37 kil. na zachód, w dorzeczu Hornadu. We wsi młyn wodny. Liczba mk. 86, między nimi 84 rz. kat., 2 prot. Parafia łac. w Żehrze. *Br. G.*

Grandeningken (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Szamaithkehmen.

Grandowo, wieś szlach. nad jeziorem Wołkoszyn, pow. trocki, 1 okr. adm., 23 w. od Trok, 13 dm., 145 mk. kat. (1866).

Grandzicze, wieś i folw., pow. grodzieński, między Grodnem a Hożą, na wschód od Niemna, wprost Balli Solnej, ma kaplicę katol. par. św. Franciszka w Grodnie.

Granecznik, ob. *Ostrawa Polska.*

Granica 1.), wieś, pow. sochaczewski, gm. i par. Kampinos. W 1827 r. było tu 6 dm. i 69 mk. 2.) **G.**, pow. sochaczewski, gm. Seroki, par. Kampinos. W 1827 r. było tu 9 dm., 93 mk. 3.) **G.**, pow. błoński, gm. Helenów, par. Nadarzyn. 4.) **G.**, os., przedtem mko nad Wisłą, pow. kozienicki, gm. Gniewoszów (ob.), par. Regów. Odl. 21 w. od Kozienic, graniczy z przyległą osadą Gniewoszowem, i leży o 3 w. od Wisły i przystani we wsi Regów. Karol Myszkowski dziedzic G. wyniósł ją na miasto w 1735, co zatwierdził August III i nadał prawo magdeburskie. Kościoła nie było tu wcale z powodu bliskości sąsiedniej wsi kościelnej Regowa. Dla braku warunków rozwoju G. nigdy nie cieszyła się pomyślnym stanem. W 1861 r. było tu 82 dm. i 945 mk. (w tej liczbie 819 żydów), obecnie jest 97 dm., 1293 mk., dystylarnia. Do osady należy 168 mr. ziemi. Targi co wtorek. 5.) **G.**, os. nad Przemszą Białą, pow. będziński, gm. olkusko-siewierska, par. Zagórze. Leży śród piaszczystej wzgórkowatej okolicy, na gruntach wsi zwanej Maczki, posiada st. pograniczną dr. żel. warsz. wied., komorę celną, st. poczt. i telegraf., cerkiew prawosł. O 289 w. od Warszawy.

Granica 1.), zaśc. rząd., nad rz. Wilią, powiat wileński, 1 okr. adm., o 8 w. od Wilna, 2 dm., 14 mk. katol. (1866). 2.) **G.**-*Śniegi*, zaśc. szlach. nad jeziorem Osinówka, powiat dziśnieński, 3 okr. adm., o 41 i pół w. od Dzisny, 2 dm., 16 mk. kat. (1866).

Granica, przys. *Krowicy.*

Granica, folw., pow. wschowski, 1 dom, 10 mk., należy do dom. Pawłowic.

Granica 1.), niem. *Grenz*, wieś włośc., pow. chełmiński, śród nizin po praw. brz. Wisły, naprzeciwko Sartawic, od zalewów chroni ją mocna grobla. Obszaru ziemi obejmuje mórg 1298, budyn. 76, dm. mieszk. 66, katol. 94,

ewang. 319. Parafia, poczta, stacya kolei żel. nadwiślańskiej Chełmno, szkoła Dorposz. 2.) G., niem. *Granitza*, folw. dóbr Ostrowite, pow. lubawski; par., szkoła i st. p. Ostrowite. Ma 4 bud., 1 dom, 14 mk. ewang. *Kś. F.*

Granica, os. w pow. pszczyńskim, w gm. Imielin.

Granica, ob. *Tarzyn*, rzeka.

Granice, wieś i folw., pow. noworadomski, gm. Przerąb, par. Chełmo. G. dobra składają się z folw. Dąbrowa, Granice i Tworowice. W 1827 r. wś G. miała 18 dm., 90 mk., obecnie liczy 30 dm., 251 mk., ziemi włośc. 375 mr.; ogólnej przestrzeni 1574 mr., w tem włośc. 375 mr.

Granicze 1.), wś włośc., pow. wilejski, o 45 i pół w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy byłej drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 22 dm., 151 mk. prawosł. 2.) G., folw. pryw., pow. wilejski, o 45 i pół w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dom, 5 mk. Własność Umieckiego (1866). 3.) G.-Małe, folw. pryw., pow. wilejski, o 44 i pół w. od m. Wilejki, 1 okr. adm. 1 dom, 5 mk. prawosł., własność Stanisława Świdy (1866). 4.) G.-Wielkie, folw. pryw. nad rz. Uszą, pow. wilejski, o 45 w. od m. Wilejki, 1 dom, 2 mk. lutrów, własność Świdy Cezarego (1866).

Graniczestie, wś, pow. serecki na Bukowinie, własność funduszu religijnego, ma st. pocztową i cerkiew paraf. grecką nieunicką.

Graniczka 1.) os., pow. kaliski, gm. Kalisz, par. Kościelna Wieś, o 7 w. od Kalisza, 1 dom. 2,) G., os., pow. sochaczewski, gmina i par. Młodzieszyn.

Graniczki 1.) lub. *Kiczmach*, przysiołek, pow. wieluński, gm. Kurów. 2.) G., lub *Brudzewek*, wś, pow. kaliski, gm. Chocz, par. Brudzew, o 19 w. od Kalisza, 4 dm., ludność łącznie z Brudzewkiem 214 mk. 3.) G., kol., pow. koniński, gm. Dąbroszyn. Należy do wsi Rychwalska Wola.

Graniczna, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. Józefów, par. Prawno.

Graniczna, rz. ob. *Kaspla*.

Graniczna wieś, niem. *Grenzdorf*, szlach. dobra, pow. gdański, tuż nad granicą powiatu kościerskiego, ponad strugą Czerwoną (Rothfliess). Obszaru ziemi obejmuje mórg 971, kat. 64, ew. 185, dom. mieszk. 33. Parafia Prągnowy, szkoła Czerniewo, poczta Skarszewy. Odległość od Gdańska 4 mile, od Skarszew 1 milę. R. 1789 jest posiadaczem Jan Trembecki chorąży; obecnie niemiec.

Granicznik, folw., pow. kościański, należy do dom. Choryni, 1 dom, 25 mk. ob. *Choryń*.

Granicznik, nazwa dwóch potoków górskich, z których jeden tworzy zachodnią, drugi wschodnią granicę gm. Knurowa w pow. nowotarskim. Oba wypływają z Gorców, płyną wartko na południe i po krótkim biegu uchodzą z lewego brzegu do Dunajca. Granicznik wschodni wypływa z pod Bukowinki (936 m.), należącej do działu gór Lubania.

Graniczny, kolon., pow. pleszewski, należy do wsi Macewa; 3 domy, 39 mieszk., ob. *Macew*.

Graniczny potok 1.) w okr. Niechobrza, w pow. rzeszowskim, wypływa w połud.-zachodniej stronie tejże gm. z pod wzgórza 402 m. wysokiego npm. Płynie na północny wsch. pomiędzy domostwami wsi Niechobrza i w obrębie tejże gminy uchodzi z prawego brzegu do Niechobrzki (ob). Długość biegu 5 kil. i pół. 2.) G., potok, nastaje w obr. gm. Kraczkowej, w pow. rzeszowskim, w zach. części wsi, na łączce (241 m.); płynie na wschód pomiędzy domostwami wsi Kraczkowej, poczem przechodzi w obręb gm. Wysokiej, gdzie z lew. brz. uchodzi do rzeki Handzlówki, dopływu Wisłoka. Graniczny przyjmuje dwie potężne strugi z pr. br., napływające od Cierpisza dolnego i górnego, przysiołków Kraczkowej. Długość biegu 8 kil. Ujście 210 m. npm. 3.) G., potoczek podgórski, w obrębie Okopów, przysiołka gm. Pstrągowej, w pow. ropczyckim, nieopodal zetknięcia się granicy trzech powiatów ropczyckiego, rzeszowskiego, jasielskiego. Płynie między domostwami w kierunku wschodnim, po południowej stronie drożyny wiodącej z Okopów do Zawadki. Wpada po 3 kil. biegu do pot. Podbrzeża, wpadającego do Pstrągówki, dopływu Wisłoka. *Br. G.*

Graniczny Krywań ob. *Krywań*.

Granne, wieś, pow. bielski, gub. grodz., leży naprzeciwko dużej wsi zwanej Krzemień, o wiorstę za rz. Bug, położonej w król. Polskiem, 479' npm., liczy przeszło 300 dusz obojej płci. Przez wieś G. generał rosyjski Suworow z 16000 armią w 1794 r. przechodził idąc na Warszawę i tu maleńka potyczka przy przeprawie przez Bug zaszła. W 1795 roku Stanisław August tędy przejeżdżał do Grodna na sejm i już więcej nie wrócił do Warszawy. W 1812 r. wielu z francuzów w rejteradzie po trakcie i w samem Grannem z mrozu, głodu i chorób pomarło i zostali pogrzebani na wzgórku przeciwko wsi Dzierzb, o parę wiorst od Grannego za Bugiem. W 1830 r. jenerał Dybicz ze swoim korpusem przeprawiał się przez Bug w Grannem, mostem skleconym naprędce z drzewa rozebranego z budowli przez samych żołnierzy. Zachowuje się podanie pomiędzy ludem na Grannem, że w czasie wojny za dyktatora Tadeusza Kościuszki, polacy znaczne sumy w złocie, uchodząc przed nieprzyjacielem z kasą, w obawie zabrania jej, zakopali na polach granneńskich, których to skarbów, pomimo poszukiwań, nikt jeszcze dotąd nie odszukał. Do r. 1850 była tu komora celna

nadgraniczna. Przed najściem Szwedów za Jana Kazimierza G. miało być miastem. Dziś ma 16 chat i 2 karczmy. Kościół parafialny św. Jana Chrzciciela z jedną wieżyczką, gontami kryty, wybudowany 1784 przez Aleks. hr. Ossolińskiego. Przewóz na Bugu. R. 1877 urządzony na tej rzece wodomierz czyli rejka dla obserwacyi. Dziś G. jest własnością Pieńkowskich. Parafiia dek. bielskiego ma 1013 dusz.

Granopol, czyli *Gronopol*, dziś folwark do dóbr Dowgierdziszek należący, w pow. trockim, par. Sumiliszki, w dokumentach XVI i XVII w. od położenia nad rz. Strawą, zwany jest z litewska Strawinniki Bakowskie lub Bakiszki. Nazwa Granopol występuje później. Zawiązek tej majętności stworzył w r. 1534 d. 3 czerwca Iwanowi Pawłowiczowi Bace dworzaninowi J. K. M. wydany przywilej Zygmunta I, nadający mu w miejsce dóbr utraconych w Smoleńskiem, „które kniaź moskiewski zabrał'' pięć służb, t.j. pięć rodzin nie wolnych roboczych i 10 pustowszczyzn t.j. dziesięć opustoszałych siedzib bojarskich nad Strawą w pow. trockim. Iwan Baka przez przykupienie majątek powiększył, toż samo czynili i jego następcy. Byli nimi najprzód syn Iwana Baki także Iwan, namiestnik czyli podstarości upicki (1572 r.) i synowie tegoż Iwana: Jerzy, Jan, Teodor i Wasil Bakowie (1619 r.). Sąsiadami Baków w Strawinnikach, w XVI w. okolicę bojarską stanowiących, byli w XVII w. szlachta od tychże bojarów pochodząca: Miglinowie, Strawińscy i inni. W pierwszej połowie XVII obok Baków zjawia się w Strawinnikach, w osobie Albrychta Rojeckiego, sędziego ziemskiego trockiego, inny czynnik skupiający i zlewający pojedyncze udziały w jednę większą całość. Albrycht Rojecki d. 10 marca 1625 r. nabywa za 800 kóp groszy litewskich udział od Wacława i Barbary z Kruniewiczów Miglinów; w r. 1627 za 100 kóp groszy kupuje udział, który Adamowi Mieszkowskiemu zapisała jego żona Dorota Pacewiczówna; d. 13 maja 1630 r. płaci 1400 kóp groszy litewskich za udział, który Fedor Kolęda nabył od Adama i Maryny Tymofejówny z Baków Jeleńskich. Po śmierci Albrychta Rojeckiego rozpoczęte przezeń dzieło prowadzi dalej jego żona Regina z Druckich Sokolińskich Rojecka, sędzina ziemska trocka, i z niemniejszem od męża powodzeniem, bo oto w r. 1637 lutego 4, Bazyli Iwanowicz Baka wraz z żoną Krystyną z Podbereskich sprzedają jej Strawinniki Bakowskie. Udział zaś w Strawinnikach, który brat Bazylego Jan Iwanowicz Baka w r. 1629 za 8000 zł. sprzedał Reginie Hryhorewnie z Wołowiczów Bohdanowej Ogińskiej, podkomorzynie trockiej, który taż Ogińska d. 4 sierpnia 1633 r. legowała monasterowi krońskiemu, przechodzi także na własność wdowy Rojeckiej. Dnia 7 lipca roku 1637 Metrofan Zeniewicz, ihumen monasteru krońskiego, za pozwoleniem Samuela Szycika Zaleskiego, namiestnika metropolii kijowskiej, archimandryty słuckiego a starszego monasteru wileńskiego cerkwi św. Ducha, sprzedaje Rojeckiej zapisane monasterowi przez Ogińską „imienicze strawinnickie'' za 7500 zł. W roku 1647 dnia 24 czerwca Regina z Sokolińskich Rojecka całość swych posiadłości w Strawinnikach Bakowskich sprzedaje za 18000 zł. Janowi Gabryelowi Grotowskiemu, sędziemu ziemskiemu wendeńskiemu, który we 4 lata potem dnia 9 czerwca 1651 r., nabywając za 4000 zł. pozostałe jeszcze w ręku Bazylego Baki nabyte niegdyś przezeń od Stanisława Wojciechowicza Chełstowskiego, Strawinniki Chełstowskie, ostatecznie zaokrąglił obszar Granopola. Po śmierci Gabryela Grotowskiego, obszar ten idzie w podział pomiędzy jego potomstwo. W roku 1672 dnia 19 sierpnia Adam i Konstancya z Grotowskich Kuszelewscy, podczaszostwo rzeczyccy, sprzedają swój udział za 8000 zł. Samuelowi i Eufrozynie z Kuczborskich Turłajom, podwojewodzim trockim. Turłajowie powiększają obszar przykupując grunta; oni to prawdopodobnie nadają Strawinnikom nazwę Granopol. W r. 1698 w pazdzierniku Eufrozyna Turłajowa i synowie jej: Władysław, Andrzej, Karol i Michał Turłajowie sprzedają Granopol za 18000 zł. Mateuszowi i Helenie z Kierdejów Römerom, sędziom ziemskim trockim. W ręku potomków Mateusza Römera, Granopol aż do ostatnich czasów pozostał. Stefan Dominik Römer, podkomorzy trocki, wnuk Mateusza, żyjący w drugiej połowie XVIII w., przez przykupienie od Turłajów, Estków, Ilcewiczów, Hrydziewiczów i wreszcie od odwiecznych dziedziców gruntów strawinnickich Strawińskich, obszar rozszerzył. R. 1863 folw. G. został z rozkazu władzy zburzony do szczętu. W roku 1867 przez sprzedaż, w skutek ukazu z d. 10 grud. 1865 r. dokonaną, G. wraz z Dowgierdziszkami przeszedł na własność Józefa hr. Tyszkiewicza. *K. R.*

Granów 1.) folw., pow. miechowski, gm. Kacice, par. Prandocin. Należy do dóbr Kacice. 2.) **G.**, dawna nazwa Gronowa, powiat sieradzki.

Granów, mko, pow. hajsyński, nad rzeką Werbiczem, 4100 mk., 8004 dz. ziemi włośc., zarząd gminny, kościół parafialny Przemienienia Pańskiego, dekanatu bracławskiego, wystawiony przez Adama Sieniawskiego w 1723 a wykończony przez ks. Adama Czartoryskiego; w latach 1828 — 49 nowy murowany wzniesiony; liczy parafian 1778; do niego należy filialna kaplica w Ziątkowcach.

Cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja liczy 3218 parafian i 88 dz. ziemi; oprócz tego jest tu nadetatowy klasztor mnichów prawosławnych, mieszczący w sobie 3 cerkwie: główną Wniebowzięcia, 2-gą Przemienienia i 3-cią ogrzewaną św. Onufrego. Mnichów jest 14, ziemi cerkiewnej 135 dz. Ziemia częścią glinkowata, częścią piaszczysta. Jest tu szkoła ludowa, garbarnia, targów 26, rzemieślników 30, sklepów 10. G. od czasu swego istnienia zostawał w posiadaniu 3 rodzin: Granowskich, Sieniawskich i Czartoryskich, przechodząc od jednej do drugiej po kądzieli. W 1735 roku hajdamacy go zniszczyli. August III przywilejem z 21 listopada 1744 r. nadał miastu prawo magdeburskie i herb Leliwę. W 1775 roku było w mieście 179 domów a w przedmieściach 153; do klucza tego należało 25 wsi, zamieszkałych przez lud dorodny i więcej rozwinięty od innych. Pułk, z nich utworzony, kozaków granowskich, dla posług Rzeczypospolitej, przez ks. Adama Czartoryskiego generała ziem podolskich, odznaczał się urodą, ubiorem i dzielnością. Po 1831 r. klucz granowski, do którego należały oprócz m. Granowa wsie: Adamowka, Czartoryjka, Duchy, Michałowka, Rossochowata i Słobodyszcze został skonfiskowany ks. Adamowi Czartoryskiemu. R. 1868 miał G. 654 dm. *Dr. M.*

Granowce, ob. *Hranownica.*

Granowe (niem.), folw. dóbr Zielonka, powiat sycowski.

Granowicz, ob. *Grunowice.*

Granowiec, wś i gm., pow. odolanowski; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) pustkowie Krzyżno, 152 dm., 1224 mk., 808 ew., 403 kat., 13 żydów, 241 analf. Poczta i gośc. w Odalanowie (Adelnau) o 10 kil., st. kol. żel. Antonin o 15 kil. Od Granowca wzdłuż wzgórz prowadzi droga na południe od błot nad Baryczą do Mielic (Militsch) w Szląsku; była to jedna z dróg dochodzących do Odolanowa, ważnego miejsca pod względem komunikacyi w starożytności.

Granówko 1.) wś, pow. kościański, 24 dm., 216 mk.; wszyscy katol., 61 analf. Poczta w Granowie o 3 kil., st. kol. żel. Opalenica o 15 kil. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. kościański; 2900 morg. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) folw. Dalekie; 17 dm., 259 mk., wszycy kat., 93 analf. Własność Nieżychowskich.

Granowo 1.) wś, pow. bukowski, 45 dm., 425 mk., 6 ew., 413 kat., 6 żydów, 99 analf. Poczta na miejscu, stacya kolei żel. Opalenica o 12 kil. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. bukowski, 8300 morg. rozl.; 5 miejsc: Gr.; folw.: Kubaczyn, Kąkolewo, Strzępin, Niemierzyce; 39 dm., 610 mk., wszyscy kat., 274 analf. Własność hrabianki Cecylii Działyńskiej.

Granowo, niem. *Granau*, wieś włośc., pow. chojnicki, na bitym trakcie tucholsko-chojnickim, pół mili od Chojnic. Obszaru ziemi zajmuje mr. 2053, budynk. 78, dom. mieszk. 28, katol. 225, ewang. 6. Parafia Lichnowy, szkoła w miejscu, poczta Silno (Frankenhagen). R. 1356 Zygfryd von Gerlachsheim, komtur tucholski, potwierdza, jako uczciwemu Janowi sołtysowi granowskiemu stary przywilej z pieniędzmi i wielu innemi rzeczami skradziony został. Zaczem dajemy jemu i jego potomkom nowy przywilej na włók 26, które prawem chełmińskiem są obsadzone. Roku 1347 Jan von Streifen, komtur tucholski, wystawia dokument, jako dał wymierzyć grunta granowskie i znalazł w ich granicach więcej, niż przywileje okazywały. „Za ten nadmiarek (nieoznaczony zresztą) płacić nam będą czynszu wiardunki 3. A jeżeliby później znowu mierzyli i więcej znaleźli, mają to otrzymać; a jeżeli mniej, to od tego czynszu, wszelkich usług i szarwarku wolnymi być mają". Roku 1570 donosi wizytacya starostwa tucholskiego, jako w Granowie znajdowało się włók osiadłych 25, dzierżawcą był Jerzy Żaliński, we wsi była karczma, czopowego płacono zł. 40. R. 1640 pisze nowa wizytacya, że ta wieś jest niemiecka, sołtyskich włók liczono wtedy 3 i pół, wybranieckiej pół włóki, gburów 6. Czynszu dawano ztąd na tucholski zamek zł. 52.

Granowszczyzna, wś rządowa, pow. wilejski, o 66 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. wołkołacka, 4 dm., 38 mk. kat. (1866),

Gransche (niem.), ob. *Grązawy.*

Granteln (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. bowski, par. Ekawa.

Granzin (niem.), ob. *Grosino.*

Granzino, nazywała się kiedyś wieś położona w najbliższem sąsiedztwie dzisiejszej wsi Łęgnowy (Langenau), pow. gdański. Wspominana była r. 1303, kiedy ówczesny wojewoda pomorski Swięca i synowie Piotr, Jan i Wawrzyniec Święca zapisali Łęgnowy jako i Granzino oo. cystersom w Oliwie. Następnie ta wieś jak się zdaje zaginęła, ponieważ pod tą nazwą nigdzie nie jest znana.

Grapa, ob. *Gropa.*

Grapce, ob. *Grabce.*

Grapendorf (niem.), folw., pow. olecki, st. p. Ciche.

Grapitz (niem.), ob. *Grabce.*

Grapke (niem.), ob. *Zessel* (niem.).

Graschkau (niem.), ob. *Graszkowo.*

Graschwitz (niem.) 1.), r. 1334 *Goraschowitz*, r. 1368 *Goraczkowitz*, r. 1379 *Gorsanowicz* i *Grzenewicz*, wś królewska, pow. grotkowski na Szląsku, o 1.1 mili od Odmachowa, par. W. Karłowice, ma 13 osad, 1158 m. rozl. 2.) **G.** (niem.), ob. *Graduszowice.*

Grase (niem.), ob. *Grasz.*

Graskau (niem.), wś i leśnictwo, pow. olsztyński, ob. *Graszkowo.*

Grasmark (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Schoenbruch.

Grasnitz (niem.), dobra ryc., pow. ostródzki, st. p. Biesale. 2.) **G.** lub *Dorotheenthal*, folw., pow. ostródzki, st. p. Rychnowy. 3.) **G.**, ob. *Grazymowo.*

Grasno, wś pryw., pow. dziśnieński, o 13 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 6 dm., 45 mk., (1866 r.).

Grasz, niem. *Graase*, wś i dom., pow. niemodliński, o 9 kil. na płn. zach. od Niemodlina, między Nissą i szosą z Niemodlina do Loewen, ma piękny murowany kośc. paraf. ewangelicki; katolicki zaś jest filią niemodlińskiego. Dom. oddawna należy do klucza niemodlińskiego, ma 2507 mr. rozl. i słynną cienkowełnistą owczarnię. Wś ma 64 osad, 2027 mr. rozl., szkołę 2-klasową ewangelicką i 1-klasową katolicką. *F. S.*

Graszgirren (niem.), folw., pow. darkiejmski, st. p. Darkiejmy.

Graszkowo, niem. *Graschkau*, wś, pow. olsztyński, na polskiej Warmii, należała oddawna do warmińskiej kapituły. Lustracya z r. 1656 donosi: „We wsi G. jest włók 7, wolni (preuss-Freyen) 2, pełnią na wojnie służbę wojenną 1, płużnego dają łasztów pszenicy 2 i tyleż żyta, 1 funt wosku i 1 fenig chełmiński."

Graszten (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. poczt. Kallningken.

Gratki, niem. *Gratken*, wś, pow. olsztyński, blizko granicy licbarskiego powiatu, należała oddawna do dóbr stołowych warmińskich biskupów, wydawana zazwyczaj szlachcie za wojskową służbą i czynszem. R. 1656 czytamy w lustracyi: „Wieś biskupia G. w pow. licbarskim, prawa szlacheckiego (adlich), włók 40, trzyma Michałowicz, za co pełni służbę wojenną na koniu zbrojno i daje corok płużnego pszenicy łasztów 10 i żyta łasztów 10". Późniejszy jego następca wybudował we wsi obszerną kaplicę, w której odprawiało się nabożeństwo od r. 1743—1782. Po sekularyzacyi dóbr duchownych, rząd pruski wydał tę wieś na prywatną własność. St. p. Dobremiasto.

Gratowszczyzna, wś szl., nad jez. Giełuszą, 6 w. od Trok, 1 ok., 5 dm., 43 mk. katol. (1866).

Grauden (niem.), ob. *Grudynia.*

Grauden (niem.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Lengwethen.

Graudenz (niem.), ob. *Grudziądz.*

Graudenz (niem.), os., pow. welawski, st. p. Goldadler.

Graudszen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Kraupischken.

Graudszen-Argeningken (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Neu-Argeningken.

Grauduppen (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. kuldycki, par. Kuldyga.

Grauduszen (niem.) 1.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda. 2.) **G.**-*Bartel*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Immersatt.

Grauenburg (niem.), ob. *Grawenburg.*

Graumen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Plicken.

Graumena, rz., ob. *Grawmiena.*

Graupenmühle (niem.), młyn w Gołkowicach, pow. kluczborski.

Grauschienen (niem.), pow. iławski (Pr. Eylau). 1) wś, st. p. Landsberg; 2) dobra, st. p. Reddenau.

Grausden (niem.), dobra w Kurlandyi, pow. dobleński, par. Doblena.

Grauszden (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Grauszyszki, ob. *Graużyszki.*

Grausupis, ob. *Mereczanka.*

Grauże 1.), wś. i folw., pow. sejneński, gm. i par. Metele. Odl. od Sejn 35 w., liczy 3 dm. i 22 mk. 2.) **G.**-*nowe* i *G.-stare*, wsie, pow. suwalski, gm. Zaboryszki, par. dla wsi G.-nowe Kaletnik, a dla G.-stare Puńsk. W 1827 r. G.-stare liczyły 7 dm. i 67 mk.; obecnie 8 dm., 74 mk. G.-nowe zaś liczyły 24 dm. i 144 mk., obecnie zaś 27 dm. i 262 mk. Odl. 15 w. od Suwałk.

Grauże, jezioro przy wsi t. n., w pow. suwalskim, na prawo od drogi bitej z Suwałk do Maryampola, o 15 w. od Suwałk. Przepływa przez nie rz. Potopka. Brzegi jeziora niskie i bezleśne. *Br. Ch.*

Grauże 1.), zaśc. szlach. nad jez. Graużys, pow. wileński, 3 okr. adm., o 82 w. od Wilna, 1 dom, 3 mk. katol. 2.) **G.**, zaśc. szlach. nad jez. Mussa, pow. wileński, 2 okr. adm., o 39 w. od Wilna, 1 dom, 5 mk. katol. 3.) **G.**, zaścianek włośc. nad jez. Gajminką, pow. święciański, 2 okr. adm. o 52 w. od Święcian, 2 dm., 21 mk. katol. 4.) **G.**, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 66 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 5 mk. katol. 5.) **G.**, wś pryw., nad rz. Małonką, pow. dzisieński, o 66 w. od Dzisny, 5 dm., 67 mk. 6.) **G.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., 12 w. od Oszmiany, 1 dom, 6 mk. katol. (1866). 7.) **G.**, folw., pow. kowieński, par. Kroki, leży w okolicy leśnej i bagnistej, 20 włók rozl., grunta słabe, własność Ratomskich. 8.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. girtakolska. 9.) **G.**, *Grawże*, dwór, pow. rossieński, par. kielmeńska, własność 1862 r. Grużewskich. 10.) **G.**, wś i folw., pow. rossieński, par. pogromoncka. R. 1862 folw. należał do Chodkiewiczowej. 11.) **G.**, wś, pow. rossieński, par. widuklewska.

Graużecie, wieś uwłaszczona, pow. wiłkomierski, par. nidocka, do dóbr wojtkuskich wprzódy należąca.

Graużyki, *Grawżyki* 1.), dwór i wieś, pow. rossieński, par. kielmeńska. Dwór był 1862 r. własnością Grużewskich. 2.) **G.**, wieś, pow. rossieński, par. rossieńska.

Graużyna, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 12 dm., 97 mk., z tego 91 katol., 6 żydów (1866).

Graużyny, wieś, pow. wyłkowyski, gmina Wojtkobole, par. Grażyszki. W 1827 r. było tu 22 dm., 164 mk., obecnie liczą 57 dm., 352 mk., odl. 24 w. od Wyłkowyszek.

Graużyszki v. **Grażeniszki** v. *Marynka*, folw., pow. maryampolski, gm. Poniemoń-Pożajście, par. Pokojnie, 1 dom, 39 mk.

Graużyszki 1.), mko i dobra w pow. oszmiańskim, leżą pod 54°20' szer. i 43°30' dług. wschod., w dość podniosłej miejscowości, stanowiącej wododział kotlin dopływów Niemna: Mereczanki, Wilii i Berezyny; odległe o 50 w. od Wilna, a o 11 w. na płd. zach. od Oszmiany, w 1 okręgu administracyjnym (stan), należą do 2 sądu pokoju 5 (smorgońskiego) okręgu. Mko posiada zarząd gm. włośc., szkółkę wiejską, drew. paraf. kościół katol. św. Jerzego i liczy 211 mieszk. (98 męż. i 113 kobiet), z tej liczby 23 izrael. (9 męż. i 14 kob.). G. gm. włośc. dzieli się na 6 wiejskich okręgów: G., Giedejski, Buniański, Klewicki, Wojtnaryski i Horodnicki, w których 63 wsie i 4 zaścianki, liczących 508 dymów i 4150 mieszkańców, mówiących białorusko-polskiem narzeczem, rz.-katol. wyznania, należących do 2 katol. parafij: G. i Murowano-Oszmiańskiej. G. paraf. katol. 4 klasy, oszmiańskiego dek., liczy 3009 wiernych. Kronikarze litewscy początek G. odnoszą do połowy XI w., do czasów podaniowego bohatera Litwy, Kunigasa Erdziwiłła, którego wódz Grauża na otrzymanym wydziale za spółudział w uwolnieniu ziem litewskich z pod zawisłości Rusi, był założycielem tego gródka (por. Ejszyszki). Za istnieniem tu warowni przemawia samo położenie G., dominujące nad otaczającemi okolicami. W każdym razie jestto bardzo dawna osada, starożytność której potwierdza i nazwa czysto-litewska, pochodząca albo od słowa graużu co znaczy gryzę, albo od graużas — piękny. Kościół tutejszy fundowany był przez niejakiego Ostafiusza Kordeja, niewiadomo w którym roku. Właścicielami G. byli kolejno Naruszewicze, Bietrymscy, Kierdeje, Rudominowie, Roemerowie, w końcu Korsakowie, z których Jan Mikołaj, sędzia ziemski oszmiański, zapisał w r. 1618 znaczny fundusz, bo składający się z dóbr: Jasiew w pow. zawilejskim, domu w Wilnie i 800 kóp groszy litewskich, opartych na Graużyszkach i Słowieńsku (zwan. dziś Konwaliszkami) w celu utworzenia przy akademii wileńskiej funduszu (bursy korsakowskiej) na utrzymanie w ciągu 10 szkolnych miesięcy 20 uczniów z narodu litewskiego: 10 z familii Korsaków i 10 z obcych domów ubogich. Z funduszu tego i dziś korzysta 20 biednych wychowańców wileńskiego gimnazyum. Po r. 1865 mko G. przeszło na własność miejscowych włościan i plebanii, a dobra, których rozległość zawiera 887 dz. ziemi uprawnej, oprócz dostatecznej ilości lasów, nabył Połozow. 2.) **G.**, folw. szlach., nad rz. Graużyszką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 1 dom, 18 mk. katol. 3.) **G.**, młyn szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 12 w. od Oszmiany, 1 dom, 13 mk. żydów (1866). *J. W.*

Graventhien (niem.), dobra, pow. iławski, st. p. Pr. Eylau.

Grawdusze, wś, pow. szawelski, gm. kurszańska; uwłaszczono tu 11 osad na 67 dzies. ziemi 3-go gat. *J. Godl.*

Grawenburg, folw., pow. nowoaleksandrowski, par. dusiacka, do dóbr dusiackich należący, własność Anny Korobkowej, obecnie rozkolonizowany pomiędzy włościan.

Grawenorth (niem.), wieś, pow. wystrucki, st. p. Bokellen.

Grawern (niem.), dobra, pow. hazenpocki w Kurlandyi, par. Alszwang.

Grawery, łot. *Grawieri*, dobra rządowe w Inflantach polskich, pow. dyneburskim, parafii aulańskiej, stanowiły niegdyś (tak jak Szkiltkof i Lipiniszki) starostwo, będące najczęściej w rękach starostów dyneburskich. W ciągu lat 130 aż sześciu z rzędu Platerów posiadało to starostwo. Julian Bartoszewicz w dziele swojem „Znakomici mężowie XVIII w." (t. II, str. 216 i in.) Konstantego Platera nazywa stale grawerowskim starostą. Dla licznie tu nagromadzonych kolonistów rossyjskich istnieje w G. cerkiewka prawosławna. *G. M.*

Grawiele, wś, pow. rossieński, par. żwingowska.

Grawiszki, folwark, pow. wiłkomierski, par. swiadoska, do dóbr Soły hr. Tyzenhauza należący.

Grawmiena, rz., dopływ Jury z prawej strony, przyjmuje Glewiję.

Grawże, Grawżyki, ob. *Grauże*, *Graużyki*.

Graywen (niem.), ob. *Grajwo*.

Graźnica, zaśc. pryw. nad rz. Beryżą, pow. wilejski, o 43 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., 1 dom, 5 mk. wyzn. rz. kat.

Grazymowo, niem. *Grasnitz*, dobra, pow. suski, nad jeziorem zwanem Matczyne, niem. Muttersee, z którego struga płynie do Liwny i młyn tu pędzi, blisko lasu, pół mili od Prabut, 1 milę od Susza. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1063, bud. 12, dm. mieszk. 6, ewang. 77. Parafia Prabuty, poczta tamże, szkoła Stanko (Riesenwalde).

Grazymy, niem. *Grasnitz*, wś, pow. ostródz-

ki, nad jez. grazymskiem, w okolicy lesistej, blisko granicy pow. olsztyńskiego. *Kś. F.*

Graża, *Graże*, ob. *Grażyszki.*

Grażajcie, wś, pow. szawelski, gm. żagorska; uwłaszczono tu 68 osad na 611 dzies. ziemi 1-go gat. *J. Godl.*

Grażanki, folw., pow. wiłkomierski, par. oniksztyńska, Szadziewiczów własność, włók 6.

Grażany, dobra, pow. wiłkomierski, parafia oniksztyńska, Włodzimierza Bolcewicza własność, włók 23.

Graże, ob. *Grażyszki.*

Grażeniki, zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 50 w. od Trok, 4 domy, 58 mk. katol. (1866).

Grażeniszki, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 62 w. od Wilna, 6 dm., 45 mk. katol. (1866).

Grażule 1.), wś włośc., pow. święciański, 1 okr. polic.,mk. kat. 38, dm. 4. 2.) **G.**, wś włośc. nad rz. Komajką, pow. święciański, 3 okr. adm., o 22 w. od Święcian, 12 dm., 100 mk., z tego 5 prawosł., 62 katol., 5 żydów, 28 staroobrad. (1866).

Grażuny 1.), folw., pow. szawelski, parafia radziwiliska, rozl. włók 15, należy do Stefana Suszczewicza. 2.) **G.**-górne, folw. tamże, dobrze zabudowany, włók 11, należy do Wojciecha Jasińskiego. 3.) **G.**, wieś, pow. szawelski, gm. radziwiliska, 18 osad, 25 dzies. 4.) **G.**, wś, pow. wiłkomierski. R. 1788 własność Tadeusza Żebrowskiego. *J. Godl.*

Grażyszki 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Gudele. Są tu 3 dm., 28 mk., odl. 24 w. od Maryampola. 2.) **G.**, os., pow. kalwaryjski, gm. Nadniemeńska, parafia Rumbowicze. Liczy 8 dm., 27 mk., odl. 44 w. od Kalwaryi. 3.) **G.**, wś, pow. władysławowski, gm. Błogosławieństwo, par. Iłgowo. Liczy 3 dm., 33 mk., odl. 38 w. od Władysławowa. 4.) **G.**, wś, pow. władysławowski, gm. i par. Gryszkabuda. W 1827 r. było tu 11 dm., 89 mk., obecnie liczy 12 dm., 70 mk., odl. 17 w. od Władysławowa. Ma kaplicę katolic. 5.) **G.**, dawniej *Graża* v. *Graże*, wieś i folw., pow. wyłkowyski, gm. Wojtkobole, par. Grażyszki. Posiada kościół par. b. dawny. R. 1614 ponowił erekcyą dziedzic Wojciech Gintowt. Nowy kośc. murowany buduje teraz prob. Ambr. Łukaszewicz. W 1827 roku było tu 22 dm., 169 mk., obecnie jest 41 dm., 315 mk.; odl. 24 w. od Władysławowa. G. par. dek. wyłkowyskiego, daw. olwickiego, 4520 dusz liczy. *Br. Ch.*

Grą..., ob. *Grom...*

Grąb, *Grąbek*, tudzież *Gręb*, *Grębek*, pierwiastki niejasnego znaczenia (por. Grąd, tudzież grobla) stanowią źdrsłów nazw: Grąbczewo, Grąbiec, Grębków itp., spotykających się głównie w obrębie granic dawnego Mazowsza. *Br. Ch.*

Grąbczewo lub *Gromczewo*, wś, powiat płoński, gm. i par. Naruszewo. W 1827 roku istniało G.-małe liczące 14 dm. i 69 mk. i G.-potery mające 9 dm. i 51 mk. Folwark G.-małe lit. B. podług opisu z r. 1867 rozległość wynosi m. 290, roli m. 240, lasu mr. 45, nieużytki i place mr. 5. Wieś Grąbczewo małe lit. B osad 8, gruntu mr. 14.

Grąbczyn, osada, pow. płoński, gm. Błędówko, par. Kroczewo, odl. o 25 w. od Płońska, liczy 1 dom, 15 mk., 74 mr. gruntu.

Grąbecka wólka, pow. sierpecki, gmina Białyszew, par. Jeżowo. Por. *Grąbiec.*

Grąbiec, folw. nad rz. Sierpienicą, powiat sierpecki, gm. Białyszewo, par. Goleszyn, odl. o 4 w. od Sierpca, wiatrak, 6 dm., 47 mk., 651 mr. gruntu. Dobra Grąbiec Wielki lit. A składają folwark Grąbiec, Wólka, attynencye Kęsice lit. L i wsie Grabiec i Wola Grąbecka. Rozl. wynosi morgów 1058; folw. Grąbiec grunta orne i ogrody mr. 425, łąk mr. 27, pastwisk mr. 20, wody mr. 2, lasu mr. 329, zarośli mr. 20, nieużytki i place mr. 10, razem mr. 795; bud. mur. 3, drewn. 10. Fol. Wólka grunta orne i ogrrdy mr. 148, łąk mr. 12, wody mr. 1, lasu mr. 57, nieużytki i place mr. 5, razem mr. 262, Bud. drewn. 7, wiatrak i rzeczka bez nazwy. Wieś Grąbiec osad 17, gruntu mr. 83; wś Wola Grąbecka osad 11 z gruntem mr. 66. *Br. Ch.*

Grąbki, *Grębki*, wś kurpiowska, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Jelonki. *L. Ch.*

Grąbków, *Grombków*, dawniej *Grunkowo*, folw. i kol., pow. turecki, gm. i par. Malanów, o 7 w. od Turku. W 1827 r. było tu 48 dm. i 400 mk. Dobra G., własność J. Bednarkiewicza, składają się z folw. G., Pazdzierowce, attynencyi Józefina i wsi G. i Pazdzierowce. Nabyte w r. 1872 za rs. 36000. Rozl. wynosi m. 995; folw. G. grunta orne i ogrody m. 407, łąk m. 90, lasu m. 241, nieużytki i place m. 14, razem m. 752; bud. mur. 8, drew. 6, płodozmian 13-polowy. Folw. Październerowce grunta orne i ogrody m. 205, łąk m. 17, lasu m 14, nieużytki i place m. 7, razem m. 243; bud. drewn. 6, płodozmian 4-polowy. Młyn wodny, tartak, pokłady torfu i ochry żelaznej w niektórych miejscowościach; attynencya Józefina w r. 1878 odprzedana pomiędzy 8-częściowych właścicieli z gruntem m. 111. Wieś G. osad 76, gruntu m. 1037; wś Październerowice osad 19, gruntu m. 144.

Grąbkowo 1.) **Nowe**, niem. *Neugrombkowo*, wś, pow. krobski; 8 dm., 62 mk., 7 ew., 55 kat., 17 analf. Poczta w Dłoni o 2 kil., gośc. o 2 kil., st. kolei żel. Rawicz o 19 kil. 2.) **G.**-Stare, niem. *Altgrombkowo*, dom. i gm., pow. krobski, 2438 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) cegielnia Rozkochowo, 17 dm., 239 mk., 4 ew.,

235 kat., 69 analf. Własność Józefy Karłowskiej. *M. St.*

Grąblewo 1.), wś, pow. bukowski, 37 dm., 282 mk., wszyscy kat., 94 analf. Poczta i gośc. w Grodzisku (Graetz) o 2 kil., st. dr. żel. Opalenica o 7 kil. 2.) **G.**, dom. i gm., pow. bukowski, 3724 mr. rozl.; 3 miejsc.: 1) Gr.; folw.: 2) Pantaleonowo; 3) Strzelce; 18 dm., 309 mk., wszyscy kat., 150 analf. Własność hr. Adama Żółtowskiego (wraz z Ptaszkowem 10351 m. rozl.). *M. St.*

Grąblin, wieś i folw., pow. koniński, gm. Gosławice, par. Licheń. Odl. 11 w. od Konina, w lesistej i błotnej okolicy. W 1827 r. było tu 23 dm. i 219 mk.; obecnie liczy 328 mk. i 86 mr. ziemi pszennej. Folw. G. należy do dóbr Gosławice (ob.) i mieści zarząd lasów tychże dóbr. *Chor.*

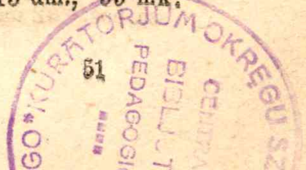
Grąckie, ob. *Grądzkie.*

Grąd i **Grądy**, są to miejsca wynioślejsze śród mokradli i błót, wybierane zwykle dla zakładanych nowo osad, które ztąd otrzymały swą nazwę. Zdaje się, że to samo znaczenie miały Grąby i Grąble (dzisiejsze Groble). *Br. Ch.*

Grąd 1.) os., pow. ciechanowski, gm. Młock, par. Przasnysz, o 16 w. od Ciechanowa, ma 1 dom, 12 mk., 31 m. rozl. 2.) **G.**-*Rycicki*, wieś nad rzeką Orzyc, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga-wielka, odl. o 22 w. od Przasnysza, liczy 4 dm., 22 mk., 76 mr. rozl. 3.) **G.**-rembieliński, os., pow. przasnyski, gm. Bugzy Płoskie, par. Krzynowłoga Wielka, o 26 w. od Przasnysza, ma 1 dom, 6 mk., 66 m. rozl. 4.) **G.** i *Grądek*, wś nad Mławką, pow. mławski, gm. Turża, par. Lipowiec, należała do dóbr Rumoka.

Grądówka, niem. *Grondowken*, wieś, pow. jańsborski, nad małą strugą do jez. Kotła (Kessel-See) wpadającą, o 5 kil. od bitego traktu orzysko-jańsborskiego, około 1 milę od Orzysza. Ludność polska ewangelicka.

Grądy 1.), folw. i wieś, pow. błoński, gm. Radzików, par. Leszno, o 35 w. od Warszawy, o 7 w. od Błonia, ma 295 mk. Folw. G. z folwarkiem Plewniak i byłym a dziś nieistniejącym folwarkiem Powązki mają 846 m. rozl., w $^2|_3$ częściach pszennej, gospodarstwo płodozmienne, wzorowo prowadzone. Dawniej dobra G. były w posiadaniu zasłużonej krajowi rodziny Szymanowskich, potem Ksawerego Kosseckiego, dziś Wład. Łubińskiego. W dobrach G. uwłaszczono: we wsi G. osad 27, gruntu m. 63; we wsi Szymanówek osad 4, gruntu m. 73; we wsi Powązki osad 10, gruntu m. 161; we wsi Czarnów osad 14, gruntu m. 365; we wsi Plewniak osad 5, gruntu m. 12. R. 1827 wieś G. miała 15 dm., 172 mk. 2.) **G.**, wieś, pow. błoński, gm. Żyrardów, par. Wiskitki. W r. 1827 było tu 19 dm., 137 mk., obecnie liczy 253 mk. R. 1823 istniała w G. rządowa fabryka sukna. 3.) **G.**, wś i folw., pow. sieradzki, gm. Męka, par. Kamionacz, nad rz. Wartą, 323 m. rozl., w tem 210 m. dworskich (dominium Biskupice); 169 mk. Wraz z Miedźnem dobra G., własność ssrów Siemiątkowskiego (1881), mają 1899 m. rozl., w tem 1590 m. lasu („Pam. Knižka kaliskoj gub.“) 4.) **G.**, wś, pow. wieluński, gm. Węglewice, par. Cieszęcin. W 1827 r. było tu 5 dm. i 45 mk. 5.) **G.**, las w pow. wieluńskim, należy do dóbr Trębaczew. 6.) **G.**, wś, pow. kolski, gm. Budzisław Kolski, par. Osiek Wielki. 7.) **G.**, fol. niedaleko rz. Warty, pow. koniński, gm. i par. Rzgów. Odl. 12 w. od Konina. Liczy 435 mr. obszaru i 8 mk., grunt sapowaty, łąki błotniste nad Wartą. Do dóbr G. należy wieś Babia, niegdyś i folw. t. n. G. były niegdyś częścią dóbr Rzgów. 8.) **G.**, os., pow. koniński, gm. Golina, par. Kawnice; odl. 5 w. od Goliny, liczy 50 mr. obszaru i 5 mk. 9.) **G.** nowe i G. stare, kol., pow. słupecki, gm. i par. Grodziec. W 1827 r. G. nowe liczyły 43 dm., 360 mk. a G. stare 37 dm., 267 mk. 10.) **G.**, wś, pow. lubelski, gm. Chodel, par. Ratoszyn. 11.) **G.**, wś, pow. lubartowski, gm. Łęczna, par. Kijany. 12.) **G.**, wieś, pow. sokołowski, gm. Olszew, par. Kossów. W 1827 r. było tu 17 dm., 93 mk., obecnie liczy 16 dm., 110 mk. i 323 mr. obszaru. 13.) **G.**, pow. łomżyński, gm. Drozdowo, par. Wizna. 14.) **G.**, wieś i folw., pow. łomżyński, gm. Miastkowo, par. Nowogród. W 1827 r. było tu 14 dm., 120 mk. Folw. G. lit. AB, od Łomży w. 11. Rozl. wynosi m. 600, grunta orne i ogrody m. 185, łąk mr. 42, wody mr. 1, lasu mr. 352, nieużytki i place m. 20, bud. drew. 8. Nomenklatura Sulki z gruntem m. 27 w r. 1875 oddzieloną hypotecznie została; w r. 1866 dla włościan odpadło m. 240. 15.) **G.**-Woniecko, wś i folw. nad rz. Narwią, pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Wizna, o 22 w. od Łomży. W 1827 roku było tu 16 dm., 97 mk. Jest tu grobla przeszło 1 wiorstę długa. Folw. G. lub Grondy Wonieckie z osadą leśną Woniecko, z wsią G. Wonieckie i Woniecko rozl. wynosi m. 2622, grunta orne i ogrody m. 340, łąk m. 299, past. m. 228, wody m. 71, lasu m. 488, zarośli m. 41, nieużytki i place m. 1149, płodozmian 6-polowy, bud. mur. 10, drew. 12. Jeziora nad Narwią, przewóz na rzece Narwi. Wieś Grądy Woniecko osad 38, z gruntem m. 193; wieś Woniecko osad 2, z gruntem m. 7. 16.) **G.**, pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Wyszków. 17.) **G.**-polewne, pow. pułtuski, gm. i par. Lubiel. 18.) **G.**, pow. ostrołęcki, gm. i par. Rzekuń. 19.) **G.**, pow. makowski, gm. i par. Krasnosielc. W 1827 r. było tu 26 dm. i 180 mk. 20.) **G.**, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa wieś. 21.) **G.**, wieś kurpiowska, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Jelonki (Wąsewo?). R. 1827 miała 15 dm., 99 mk.

22.) **G.**, wś i folw., pow. ostrowski, gm. Długosiodło, par. Lubiel. W 1827 r. było tu 3 dm. i 52 mk. Folw. G. lub Grondy z wsią G., Ostrykół, Znamiączka, Sewerynka, Julianka i Ruda. Podług opisu z r. 1868 rozl. folwarczna wynosi m. 875. Wieś G. osad 5, z gruntem m. 59; wś Ostrykół osad 14, z gruntem m. 322; wś Znamiączka osad 10, z gruntem m. 129; wś Sewerynka osad 5, z gruntem m. 112; wieś Julianka osada 1, z gruntem m. 19; wieś Ruda osad 3, z gruntem m. 145. 23.) **G.**-Zalewne, wś, pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło. 24.) **G.**-Małe i G.-wielkie, nad rzeką Biebrzą, wsie szlach., pow. kolneński, gm. i par. Jedwabno. W 1827 r. G. małe liczyły 16 dm. i 109 mk. a G. wielkie 17 dm. i 119 mk. 25.) **G.**-michały, wieś szlach. i włośc., powiat szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz. Folw. G. Możdzenie z wsią G. Możdzenie i G. Michały, podług opisu z r. 1866 rozl. wynosi m. 306, grunta orne i ogrody m. 191, łąk m. 25, pastw. m. 35, lasu m. 30, zarośli m. 17, nieużytki i place m. 8. Wieś G. Możdzenie os. 6, z gruntem m. 17; wś Grądy Michały osad 6, z gruntem m. 46. 26.) **G.**-łamane, wś, powiat szczuczyński, gm. Przestrzele, par. Rajgród. 27.) **G.**-nowe i G. stare, wś, pow. rypiński, gm. Rogowo, par. Gujsk. Odl. 17 w. od Rypina. W 1827 r. było tu 22 dm., 265 mk., obecnie liczą G. stare 6 dm., 54 mk., 100 mr. ziemi a G. nowe 18 dm., 182 mk., 420 mr. ziemi i 26 m. nieużytków. Tu należy Syberya, os. włościańska. Folw. G. Nowe rozl. wynosi m. 444, grunta orne i ogrody m. 286, łąk m. 100, pastw. m. 49, lasu m. 2, nieużytki i place m. 7, bud. drew. 5. Folw. ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Podlesie-Grądy. 28.) **G.**, folw., pow. sierpecki, gm. i par. Bieżuń, o 19 w. od Sierpca. Ma 1 dom, 13 mk., 180 mr. ziemi. 29.) **G.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya. Odl. 11 w. od Kalwaryi, liczy 12 dm., 63 mk. *Br. Ch.*, *Chor.*

Grądy 1.) lub *Grędy* (z Borem grądzkim i Wólką grądzką), wieś nad Żabnicą, dopływem Brenia, w pow. dąbrowskim, należy do parafii rzym. kat. i urzędu poczt. w Bolesławie a do sądu pow. w Dabrowy. Liczy 371 mieszk. Większa pos. ma 479 m. n. a. roli, 70 m. ogr. i łąk i 19 m. past.; mniejsza 414 m. roli, 85 m. łąk i ogr. i 145 m. past. W XV w. należała do Jana Wielowieskiego h. Półkozic (Długosz, Lib. ben., II, 433). 2.) **G.** (z Kopalinami i Nową wsią), wś w pow. brzeskim, należy do par. rzym. kat. w Jasieniu. Położenie jest pagórkowate i lesiste. Oddalenie od urzędu pocztowego w Brzesku wynosi 2 kil. Mieszkańców 565. Większa pos. (hr. Krasicki) ma 272 m. roli, 43 m. łąk, 15 m. pastw. i 363 m. lasu; mniejsza pos. 202 m. roli, 89 m. łąk i ogr. i 24 m. past. 3.) **G.**, przys. Łętowni w pow. nisieckim.

Grądy 1.), niem. *Grondi*, włośc. wieś, pow. lubawski, nad jez. turczyńskiem, stojącem w związku z jez. welskiem, przez nie rz. Wel przechodzi, $^{1}/_{3}$ mili od bitego traktu lidzbarsko-lubawskiego, w okolicy lesistej i niezbyt urodzajnej. Obszaru ziemi obejmuje mr. 728, bud. 31, dm. mieszk. 15, katol. 125, ewang. 11. Parafia Rumian, szkoła i poczta Kiełpiny. Gr. należały oddawna do dóbr stołowych chełmińskich biskupów, zapewne później dopiero powstały za polskich czasów; stare biskupie inwentarze nazywają je pustkowiem w hartowieckich borach. Wyjmujemy co pisze inwentarz z r. 1759. „Grondy za kontraktem jednym Illmi Leski z r. 1754 wydanym osadzają jako to: Józef Deptowicz sołtys, Michał Wolski, Antoni Aleksandrowicz, Kazimierz Kowalewski, Kazimierz Witkowski, Wawrzyniec Ozimkowski, Balcer Rogoziński leśny. Grunta tylko w 2 polach trzymają, budynki swoje i zasiewki mają. Zato każdy z osoby swej w każde pole po 2 dni orać, kosą dni 3 o swojej strawie robić, tłuki dni 3 sierpem o pańskiej strawie odrabiać na folwarku hartowieckim, na łąkach pańskich przy Grądach leżących według potrzeby grabić, przy złożeniu siana za proporcyonalne poczesne bywać, do niewodu i przywłóki według dawnych zwyczajów z innymi gospodarzami i komornikami tę powinność mającymi za konsolacyą ryb chodzić. Podczas rezydencyi pańskiej w Hartówcu straż odprawiać, przy wikcie naznaczonym w kontrakcie, drwa do folw. hartowieckiego wozić razy 3 na rok, czynszu według pomiarkowania między sobą płacić zł. pr. 75, hiberny i pogłównego na cały rok zł. 8 gr. 12 oddawać obligowani. Karczmarz na Grądach z między innych wyżej wyrażonych gospodarzy piwo i gorzałkę szynkować, łasztówki 11-stą beczkę i 11-sty achtel mieć, czynsz i usługę prócz niewodu wystawiać, a leśny od wszelkiej usługi wolny być powinien. 2.) **G.**, niem. *Grund*, folw. należący do Mezowa, pow. kartuski, został nowo wybudowany przed niedawnym czasem na przeciwnej stronie jeziora Wodzna. Przedtem należała ta ziemia do pamiętnej wsi Wadzyno al. Wadzino, Wasino, która zupełnie zaginęła. Własnością była od dawien dawna pp. norbertanek w Żukowie. Jeszcze w r. 1834 jeden gospodarz tutejszy odrabiał 7 dni w roku klasztorowi. Po sekularyzacyi dóbr duchownych Gr. są własnością dóbr rycerskich w Mezowie. Parafia Żukowo, szkoła Mezowo, poczta Kartuzy, dokąd odległość wynosi $^{3}/_{4}$ mili. Za czasów klasztornych istniał na tem samem miejscu także folwark, który podówczas Grądy się nie nazywał. Powiadają jednak, że ztąd przez jez. Wodzno do głównego folwarku na półwyspie most prowadził; resztki tego mostu podobno dziś jeszcze w jeziorze się znachodzą,

3.) **G.**, niem. *Gronden*, wś, pow. szczycieński, nad jeziorem, przy granicy pow. ządzborskiego, śród pruskich Mazur. Gr. należały zdawna do obszernych dóbr rańskich (Gut Rheinswein), które mistrz w. krzyżacki Henryk Reuss von Plauen r. 1468 zapisał na dziedziczną własność jakiemuś Küchmeister von Sternberg; włók było wtedy w Gr. 15 i pół. St. poczt. Rańsk. 4.) **G.**, niem. *Gronden*, wś, pow. węgoborski, nad małą strugą płynącą do rz. Gołdapi, około 1 i pół mili od m. Węgoborka, na Mazurach pruskich. St. p. Budry. 5.) **G.**, niem. *Gronden*, wś, pow. margrabowski na Mazurach pruskich. St. p. Dunajki. 6.) **G.**, niem. *Gronden*, wieś, pow. jańsborski, st. p. Orzesze. Ludność polska ewangelicka. *Kś. F.*

Grądyszki, niem. *Grondischken*, wieś, pow. węgoborski, st. p. Budry.

Grądzeń, wś, pow. słupecki, gm. Emilienheim, par. Zagórów. W 1827 r. było tu 10 dm. i 80 mk.

Grądzice, *Grędzice*, wś szlach., pow. ostrowski, gm. Szulborze-Koty, par. Andrzejew (Zaręby?). Liczy 4 dm., 24 mk.

Grądziki, wś kurpiowska, pow. ostrowski, gm. Komorowo, par. Jelonki.

Grądzka, kol., pow. ostrowski, gm. i par. Długosiodło.

Grądzka wola (lub Wólka, także Wulka), przys. do Grąd w pow. dąbrowskim, parafii rz. kat. w Bolesławie, ma 214 mieszk. rzym. kat. wyzn. Większa pos. wynosi 313 m. roli, 50 m. łąk i ogr. i 47 m. past.; mniej. pos. 133 m. roli, 51 m. łąk i ogr. i 33 m. pastw.

Grądzkie lub *Grąckie*, wś kurpiowska, pow. kolneński, gm. Łyse, par. Myszyniec, nad granicą pruską, na lewym brzegu Skwy, w odległości od Łomży 8 mil, Myszyńca 1 i pół mili. W 1820 r. znajdowało się 10 czynszowników (po większej części Bałdygowie), chałupników 9, i karczma. Włościanie posiadali gruntu 8 włók 20 mr. magdeb. Ludności 107 głów; koni 31, wołów 19, krów 30, jałow. 17, świń 19, owiec 11 sztuk. W 1827 r. tabella wskazuje 20 dm., 119 mk.; mylnie jednak podaje, iż Grądzkie są własnością prywatną, gdy tymczasem one należały do ekonomii Mały Płock. Obecnie 551 mr. (197 mr. ornego) — grunta błotne, sapowate. *Lud. Krz.*

Grądzkie 1.), niem. *Grondzken*, wieś, pow. lecki, w płn.-wschodniej stronie, blisko traktu bitego lecko-margrabowskiego, nad jeziorem gawlickiem, o 1 i pół mili od stacyi drogi żel. w Wydminach, ludność polska ewangelicka. 2.) **G.**, niem. *Grondsken*, *Grontzken*, wieś, pow. łecki, blisko granicy Królestwa Polskiego; ludność polska ewangelicka. 3.) **G.**, por. *Gronsken*. *Kś. F.*

Grąście, ob. *Siady*.

Grązawy, niem. *Grondzaw*, wieś kościelna parafialna, pow. brodnicki, na bitym trakcie lidzbarsko-brodnickim, około 1 i pół mili od Lidzbarka. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2915, budyn. 187, dm. mieszk. 64, katol. 382, ew. 49. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Bartniczki. Parafia grązawska liczy dusz 982, kościół tytułu ś. Marcina, patronatu niegdyś biskupów płockich, należał przed zaborem do dyecezyi płockiej w dekanacie gorznieńskim; o jego erekcyi i konsekracyi niewiadomo. Wsie parafialne: Grązawy, Łaszewo, Swierczynki, Polko, Bartniczki i Wilamowo. Szkoła katolicka w Gr. liczy 100 katol. dzieci; 11 dzieci zwiedza szkołę luterską w Swierczynkach.

Grąziowa 1.), wieś, pow. dobromilski, 18 kil. na zach. od Dobromila, 11 kil. na połud. wsch. od st. poczt. w Birczy, w dolinie Wiaru, objętej od wsch. lesistem pasmem górskiem, którego szczyt najwyższy wznosi się do 571 m., od zach. zaś Wielkim Lasem, ze szczytem 488 m. wys. Dm. 128, mk. 775. Własność wiek. obejmuje roli ornej 771, łąk i ogr. 60, past. 97, lasu 641; własn. mniej. roli ornej 948, łąk i ogr. 75, pastw. 127, lasu 200 mr. Par. rzym. katol. w Nowosielcach Kozickich, gr. kat. w miejscu. We wsi tartak wodny. 2.) **G.**, wś, pow. staromiejski, 20 kil. na połud. zach. od Starego Miasta a 6 kil. na płn. od st. poczt. w Łomnie, na pr. brz. potoku Mszaniec (dopływ Dniestru). Najwyższe wzniesienie we wsi czyni 571 m. Płn. wsch. część obszaru zniża się ku dolinie Mszańca, a po tej pochyłości spływają doń potoki: Łucików, Swiński i Horniace; płd. zach. część osady wznosi się coraz wyżej i dochodzi na samej granicy powiatu turczańskiego najznaczniejszej wysokości w Magurze Łomniańskiej (1024 m.). Dm. 184, mk. 928. Własn. wiek. posiada roli ornej 12, łąk i ogr. 2, past. 3, lasu 291; własn. mniej. roli ornej 1585, łąk i ogr. 176, pastw. 437, lasu 78 mr. Par. gr. kat. w miejscu, rz. kat. w Starem mieście. Właścicielem większej posiadłości Tow. dla prod. leśn. w Wiedniu.

Grązów, folw., pow. jędrzejowski, gm. Wodzisław, par. Krzcięcice, o 5 w. od Wodzisławia. Rozl. wynosi m. 190, grunta orne i ogrody m. 182, pastw. m. 7, nieużytki i place m. 1, bud. mur. 2, drew. 1, płodozmian 12-polowy. Folw. ten w r. 1875 oddzielony od dóbr Wodzisław.

Grążowice lub *Grążewice*, *Grężowice*, dawniej *Grozowice*, wś, pow. opoczyński, gm. Janków, par. Sławno. Leży przy drodze bitej, o 6 w. od Opoczna, liczy 18 dm., 171 mk., 225 m. ziemi włośc.

Grdeja, *Grdyń*, legendowa skała samotna śród pól pakoszowskich, do dóbr Włodowice należących, pow. będziński.

Grebelwitz (niem.), ob. *Groblice*.

Grebiały 1.), folw. szlach., nad rzeką Wilią, pow. wileński, 2 okr. adm., o 33 w. od Wilna, 1 dom, 5 mk. kat. 2.) **G.**, wś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 56 w. od Wiina, 8 dm., 67 mk. katol. (1866).

Grebienki, ob. *Hrebienki.*

Grebieten (niem.), wś, pow. fyszhuski, st. p. Girmo.

Grebin 1.), dawniej *Grabina*, niem. *Graeben*, wś, pow. strzygłowski na Śląsku, par. Strzygłów, ma łomy kamienia ciosowego. 2.) **G.**, pow. niemodliński, ob. *Grueben* (niem.).

Grebin, *Herrn-* lub *Schloss-* (niem.), ob. *Grabiny zameczek.*

Grebin, *Moenchen-* (niem.), ob. *Grabiny.*

Grebinerfeld (niem.), ob. *Grabińskie pola.*

Grebiszyn, *Graebschen* (ob.).

Grebla 1.), zaśc. szlach., pow. wileński, 2 okr. adm., o 51 w. od Wilna, 1 dom, 11 mk. katol. 2.) **G.**, wś gminy hermanowskiej, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 38 w. od Dzisny, 1 dom, 5 mk. kat. (1866).

Greblin, niem. *Grebline*, wieś i dobra, pow. mielicki na Śląsku, par. Mielice, należy do klucza mielickiego.

Grec, *Frydrychowy Hradec*, niem. *Friedrichsgraetz*, kol., pow. opolski, o 3.75 mil od Opola, założona 1752 przez husytów czeskich pod opieką Fryderyka II, leży przy drodze z Małopany do Dobrodnia i z Olesna do W. Strzelc, ma 94 osad bardzo pięknie zabudowanych, 2368 mr. roli i łąk, 1400 mr. lasu i paśnisk. Gleba niezbyt urodzajna. Stąd koloniści trudnią się i rzemiosłami; jest 42 szewców, 136 tkaczy. Kościół par. ewang. z r. 1768, szkoła. Do par. ewang. G. należy filia w czeskiej kol. Petersgraetz pod W. Strzelcami. *F. S.*

Grechów, folw., pow. iłżecki, gm. i par. Rzeczniów. Stanowi własność banku polskiego w Warszawie, liczy 2 dm., 46 mk. i 621 mr. ziemi.

Grecka wieś, ob. *Kalinestie-lui-Jenaki.*

Greckie, wieś rząd. nad jez. Greckie, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 32 w. od Dzisny, 10 dm., 99 mk., z tego 95 prawosł., 4 kat. (1866).

Greczy, jez., pow. wieliski, w gminie Baranowo, we wsi rządowej Puchnowo, 52.85 dz. rozl. *Fr. Gl.*

Greczynowicze, ob. *Gryczynowicze.*

Gregau, ob. *Drążynek.*

Gregersdorf 1.), *Groegersdorf* (niem.), wś, pow. niborski, st. p. Nibork. 2.) **G.**, ob. *Grzegorze.*

Gregorki, wś rządowa, pow. wilejski, o 22 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 16 dm., 190 mk. (1866).

Gregorowice. Tak nazywano 1405 r. Grzegorzowice, pow. raciborski.

Gregorowicze 1.), folw. szlach., powiat dzisieński, 3 okr. adm., o 12 w. od Dzisny, 1 dom, 2 mk. prawosł. 2.) **G.** I-e, folw. szlach. nad rz. Dźwiną, pow. dzisieński, 3 okr. adm., 1 dom, 2 mk. kat. 3.) **G.** II-e, folw. szlach., nad rz. Dźwiną, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 11 w. od Dzisny, 1 dom, 5 mk. kat. 4.) **G.**, folw. szlach. nad pot. Dryguczą, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 15 w. od Dzisny, 1 dom, 3 mk. kat. 5.) **G.** III-e (Popowszczyzna), zaśc. prawosł. cerkwi, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 13 w. od Dzisny, 3 dm., 17 mk. prawosł. Drewn. cerkiew prawosł. (1866).

Gregorowszczyzna, wś rząd. nad rz. Mocicą, pow. dzisieński, 3 okr. adm., gm. hermanowska, o 45 w. od Dzisny, 9 dm., 139 mk. prawosł. (1866).

Gregersdorf (niem.), ob. *Grzegórzki.*

Gregorsdorf (niem.), ob. *Grzegorze.*

Gregorye, ob. *Czarny Wag.*

Greibau (niem.), młyn, pow. fyszhuski, st. p. Metgethen.

Greiben (niem.), nadleśnictwo, powiat labiewski, st. p. Wulfshoefen.

Greiersdorf (niem.), dobra, pow. bowski, par. Bowsk, w Kurlandyi.

Greiffenberg (niem.), wś, pow. lwowski na Szląsku, u zbiegu Krzywej Elzy z Kwejsą, 2845 mk., handel przędzą i płótnami, 4 jarmarki. W pobliżu ruiny zamku Greiffenstein.

Greifenhain (niem.), ob. *Malin.*

Greifswalde (niem.), ob. *Gryfia.*

Greisau (niem.), ob. *Gryzów.*

Greisenau (niem.), ob. *Dziadek.*

Greissings (niem.), wś, pow. pasłęcki, st. p. Grünhagen.

Groiszoenen (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Laugszargen.

Grejcie, wś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 31 w. od Święcian, 14 dm., 104 mk., z tego 102 katol., 2 żydów (1866).

Grejciowo, wś pryw., pow. wilejski, o 76 w. od m. Wilejki, 3 okr. adm., gm. łuczajska, 4 dm., 64 mk. kat. (1866).

Grejciuszki, wś włośc., nad jez. Szyrwinty, pow. wileński, 3 okr. adm., o 51 w. od Wilna, 2 dm., 24 mk. katol. (1866).

Grejgie, wś, pow. rossieński, par. jurborska.

Grejtuniszki, 1.) wś, pow. nowoaleksandrowski. Własność Anny Korobkowej. 2.) **G.**, tamże, wł. Salomei Hryncewiczowej. 3.) **G.**, tamże, wł. Zagórskich.

Grejtyszki, dwór, pow. rossieński, parafia kroska, r. 1862 należał do Wołłowicza, były folw. pojezuicki.

Grejzbuda, os., pow. maryampolski, gm. Chlebiszki, par. Płutyszki. Liczy 10 dm., 91 mk., odl. 30 w. od Maryampola.

Grele, pow. biłgorajski, gm Aleksandrów, par. Górecko.

Greliki, wś włośc., pow. święciański, 4 okr.

adm., 79 w. od Święcian, 4 dm., 23 mk., z tego 16 prawosł., 7 katol. (1866).

Gremb.., ob. *Gręb*...

Gremczyzna, pow. nowoaleksandryjski, gm. Irena, par. Bobrowniki.

Grementz-Mühle (niem.), ob. *Grzmięca*.

Gremzdel, wś, pow. suwalski, gm. Sejwy, par. Krasnopol. Liczy 6 dm., 59 mk., odl. 17 w. od Suwałk.

Gremzdel, jezioro w pow. sejneńskim, przy wsi t. n., liczy 46 mr. obszaru.

Gremzdówka, wś i os., pow. sejneński, gm. Pokrowsk, par. Krasnopol. Liczy 2 dm., 5 mk., odl. 10 w. od Sejn.

Gremzdy 1.) polskie, wieś nad jeziorem Gremzdy, pow. sejneński, gm. i par. Krasnopol. W 1827 r. było tu 9 dm., 85 mk.; obecnie liczy 16 dm., 139 mk., odl. 13 w. od Sejn. W pobliżu z drugiej strony jeziora leży wieś Głuszczyn, zwana też G. Ruskie. 2.) **G.**-ruskie, ob. *Głuszczyn*, *Głuszyn*.

Gremzdy, jezioro w pow. sejneńskim, o 1 i pół w. na prawo od drogi bitej między Suwałkami a Krasnopolem, na wschód od jeziora Wigry. Nad brzegami jeziora leżą wsie: Gremzdy polskie na zachodnim i G. ruskie na wsch., brzegi przeważnie nizkie i bezleśne. Obszar jeziora wynosi 638 mr. Łączy się ono z jez. Dechłe, Długie, Buchto, Miałkie, Ślepe, Głuche. *Br. Ch.*

Grendsen (niem.), dobra w Kurlandyi, 1.) pow. iłłukszciański, par. Dyneburg, z folw. Ateny; 2.) pow. tukumski, par. Tukum.

Grenewicz, ob. *Graenowitz*.

Grenica, niewielka rzeczka w powiecie ihumeńskim, prawy dopływ Berezyny, bierze początek w błotach pomiędzy zascianikami Żabichowem i Grenicą i przepłynąwszy milę, pod folwarkiem Hutą rozszerza się w jezioro; poniżej Huty wiorst kilka płynie błotami, wązkiem korytem w kieruuku wschodnim i wpada do Berezyny. *Al. Jel.*

Grenicz, niem. *Grenitz*, wieś w hr. spiskiem, ob. *Hranownica*.

Greniuchy, przys. Dalnicza.

Grensen. Tak nazywano 1384 r. Grzędzin, pow. kozielski.

Grenz (niem.) 1.) wieś, pow. chełmiński, ob. *Granica*. 2.) **G.** (niem.), leśnictwo, powiat fyszhuski, st. p. Cranz.

Grenzberg (niem.) os., ob. *Dobrzewin*.

Grenzcolonie (niem.), inaczej *Wybłyszczów*, osada należąca do Królewskiej Huty na Szląsku.

Grenzdorf (niem.) ob. *Gliszcz*, pow. wyrzyski.

Grenzdorf (niem.) 1.) ob. *Graniczna Wieś*. 2.) **G.**, A i B, wś, pow. elbląski, stac. poczt. Stutthof.

Grenzdorf (niem.), ob. *Graenzdorf* (niem.).

Grenzenberg (niem.), ob. *Dobrzewin*.

Grenzenberg (niem.), os., pow. wejrowski, st. p. Kielno.

Grenzhaeuser (niem.), ob. *Graenzhaeuser*.

Grenzhaus (niem.), os. nadmorska, powiat fyszhuski, st. p. Pilawa.

Grenzheide (niem.), ob. *Wielowieś*, powiat ostrzeszowski.

Grenzhoefchen (niem.), dobra, pow. węgoborski, st. p. Budry.

Grenzhof (niem.) 1.) folw., pow. kościerski, st. p. Pogutki. 2.) **G.**, os., pow. kartuski, należy do Sławkowa. 3.) **G.**, os., pow. kartuski, należy do Zgorzał.

Grenzlau (niem.), ob. *Gręzowo* al. *Gręzlewo*.

Grenzort (niem.), os., pow. człuchowski, st. p. Ekfir.

Grenzwerder (niem.), po polsku *Aleksandrowo*, wieś w pow. łeckim na Mazurach pruskich.

Gresen (*Polnisch*), ob. *Greże*.

Gresonse (niem.), ob. *Dzierząźno*.

Greszczyn, os. włośc., pow. konecki, gm. Ruda Maleniecka, par. Lipa. Liczy 6 dm., 42 mk., 77 mr. obszaru.

Greszkojcie, wieś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 42 w. od Wilna, 9 dm., 100 mk. katol. (1866).

Greteit-Balzer lub *Oszkarten* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Szyłokarczma.

Gretenbruch (niem), folw. dóbr Clausdorf, pow. wałecki, st. p. Wałcz.

Greteniszki, os., pow. szawelski, gm. okmiańska, 36 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Gretla, góra na Spiżu, pod Nową Wsią.

Greulich (niem.), wś, pow. bolesławski na Szląsku, w okolicy pełnej kamieniołomów. W pobliżu leży Friedrichshütte, fabryka lanych wyrobów żelaznych.

Greulsberg (niem.), dobra, pow. pasłęcki, st. p. Młynary.

Grewenhof (niem.), właściwie *Griewenhof*, ob. *Grzybno*.

Grewose, ob. *Dzierzgoń*.

Grezla, ob. *Hrezla*.

Greże 1.) niem. *Polnisch Gresen*, dwór pryw. w pow. telszewskim, u zbiegu Wardawy z Windawą, o 56 w. od Telsz. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. popielańska, 53 osad, 202 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Greże, niem. *Gresen*, *Groesen*, w Kurlandyi. 1.) dobra, pow. hazenpocki, par. Amboten. 2.) pastorat, pow. goldyngeński, par. Frauenburg, u zbiegu Wodokszty z Windawą.

Greżyszki, okolica szlach., pow. szawelski, par. szakinowska. Folwarki: Feliksa Beniuszewicza włók 6; Aleksandra Milwida włók 5; Telesfora Tulcewicza włók 4. R. 1717 okolica ta należała do pow. beržańskiego, dymy

zaś szlacheckie posiadali: Krzysztof Beniuszewicz, Janowicz, Gojlewicz i Kandyba.

Gręba, struga, ob. *Ciele* i *Dzietrzniki.*

Grębałów, wś, pow. krakowski, od Krakowa na półnc.-wsch. 10 kil. oddalona, przy gościńcu krakow.-baran., nieopodal granicy Królestwa Polskiego, bo 4 i pół kil. Par. łac. w Pleszowie; stacya pocztowa Pleszów. Obszar większej posiadłości roli ornej 107, łąk i ogr. 6, pastw. 1; mniejszej pos. roli ornej 184, łąk i ogr. 21, pastw. 12 mr. austr. Lasów niema. Mieszkańców 254 (120 męż., 134 kob.), chat 35, między nimi 3 zabudowania dworskie. Wieś ta istniała już r. 1247 i była własnością cystersów jędrzejowskich, którzy ją 6 lipca 1247 odstąpili dziekanowi i kapitule krakowskiej za Nawarzyce, wieś parafialną w pow. jędrzejowskim, sporną między klasztorem jędrzejowskim a kapitułą krakowską (Dr. Piekosiński, kodeks dypl. kat. krak. I, 37). Do dziś dnia własność tejże kapituły. Czyt. Lib. ben. Długosza I, 161; III, 368. *Br. G.*

Grębanin 1.) wś i gm., pow. ostrzeszowski; 3 miejsc: 1) Gr.; kolonie: 2) Remiszówka; 3) Zurawiniec. Poczta i kol. żel. w Kępnie o 4 kil. 2) **G.**, dom., pow. ostrzeszowski; 5801 mr. rozl.; 4 miejsc.: 1) Gr.; folw.: 2) Lipka. 3) Justynka; 4) Żurawiniec; 16 dm.; 294 mk., 16 ew,, 278 kat., 51 analf. Własność hrabiny Maryi Kręckiej. *M. St.*

Grębień, *Grębiń*, wś, pow. wieluński, gm. Kamionka, par. Krzyworzeka. Jest tu staroż. kościół modrzewiowy, ma ze 600 lat, pod wezwaniem św. Trójcy. Tu ma być pochowany waleczny regimentarz Hołubek, górnik olkuski, który pod Byczyną zginął. Jestto filia parafii Krzyworzeka, nabożeństwo tylko 2 razy na rok, ołtarz wielki zdaje się składany, polowy, może Zamojskiego z czasów bitwy pod Byczyną. Czyt. Lib. ben. Łaskiego II, 127

Grębienice, lub *Grembienice* 1.) wieś, pow. olkuski, gm. i par. Korzkiew. W 1827 roku było tu 14 dm., 94 mk. Wspomina je Długosz (Grambinice) t. II, 19. 2.) **G.**, wieś, powiat opoczyński, gm. Machory, par. Belno. Liczy 21 dm., 201 mk., 233 mr. ziemi włośc. i 1 mr. dworskiej. W 15 w. należały do parafii w Żarnowie (Dług. I, 352).

Grębiszew, pow. nowomiński, gm. i par. Glinianka.

Grębki, pow. ostrowski, ob. *Grąbki.*

Grębków, wś i folw., powiat węgrowski, gm. i par. Grębków. Jest tu kościół parafialny drewniany z XVIII w., razem z parafią erygowany 1421 r. przez Andrzeja biskupa pozn., bo G. był własnością bpów pozn. Dzisiejszy kościół stawiany 1747 r. Do parafii G. należał dawniej jako filia kościół w Kałuszynie. W 1827 r. było tu 28 dm., 158 mk., obecnie liczy 28 dm., 221 mk. i 937 mr. obszaru. Par. G. dek. węgrowskiego, dawniej siedleckiego, 3400 dusz liczy. Gmina G. liczy 3187 mk., rozległości 17106 mr., sąd gm. okr. V w miejscu, st. p. Kałuszyn; do Węgrowa 16 i pół w. W skład gm. wchodzą: Chojeczno-Cesarze, Ch.-sybilaki, Czarnowąż, Gałki, Grębków, Jabłonna, Kopcie, Kózki, Krzysztofin, Kwaśnianka, Leśnogóra, Ludwinów, Nowy-folwark, Ogródek, Pawłówka, Piotrowice, Podsusze, Polaki, Romany, Słuchocin, Stawiska, Sucha, Tomoje, Trzcianka, Ulaski i Żarnówka.

Greblin al. *Grębliny*, niem. *Gremblin*, wieś szlach., pow. kwidzyński, na wyżynach lewego brzegu Wisły, na bitym trakcie bydgoskogdańskim, o glebie żyznej, pszennej, na obfitych Fetrach, pół mili od stacyi kolei żel. w Peplinie. Obszaru ziemi obejmuje mórg 2586, budynk. 44, dom. mieszk. 22, katol. 209, ew. 91. Parafia Garc, szkoła w miejscu, poczta Peplin. G. jest prastarą osadą; zachodzi w dokumentach z XIII wieku. Należała od początku do książąt pomorskich w ziemi tz. wąskiej (wanzeke, wanzka) czyli potem gniewskiej. Około r. 1229 książę Wracisław zapisał ją wraz z całą tą ziemią oo. cystersom w Oliwie. Co później Sambor II cofnął r. 1276 i oddał ją krzyżakom. R. 1282 książę Mestwin zmuszony był taką darowiznę wcale nie wedle myśli potwierdzić. Za krzyżaków przyłączony był G. do komturyi w Gniewie, za polskich czasów należał do starostwa pobliskiego międzyłęskiego. R. 1301 Helwik von Goldbach ladmistrz pruski nadał tej wsi przywilej, prawo było chełmińskie, włók wszystkich mierzonych 38. R. 1596 było 9 gburów poddanych we wsi. Ponieważ wszyscy prawie przeszli byli do luterskiej wiary, trzeba ich było do dawniejszych powinności, jakie mieli dla kościoła w Garcu, nawoływać. Potem jednak nie chcieli warunków wypełniać, dla tego zostali klątwą kościelną, mianowicie predykant ich, obłożeni. R. 1676 za pośrednictwem Władysława hr. Denhoffa „Landkämmerer von Pommerellen", starosty kościerskiego i międzyłęskiego tenuty, stanęła nowa ugoda, podług której luteranie z Gręblina jako i Rudna zobowiązali się dawać rocznie do kościoła w Garcu korzec jęczmienia i więcej nic, tylko spowiednego jak przedtem mieli płacić każdy po groszu; do budowli i dodatków na nauczyciela w Garcu są zobowiązani jak po innych parafiach. Za to proboszcz garcki Jan Saxo miał się postarać o zwolnienie z klątwy.

Grębocice, ob. *Garbacz.*

Grębocin v. *Grembocin*, wieś i folw., pow. miechowski, gm. Kowala, par. Zębocin. Leży przy trakcie powiatowym od Proszowic do Brzeska, odległa od Proszowic o 7 w. W 1827 roku było tu 15 dm., 75 mk.; obecnie liczy

16 dm. i 109 mk., osad włośc. 13 z przestrzenią gruntu 99 mr. a dworsk. 212 mr. Należy do dóbr Kowala. *Mar.*

Grębocin, po niem. teraz *Gremboczin*, za krzyżaków *Gramitzs*, za króla Kazimierza Jagiellończyka *Gramtschen*, *Gramboschin*, obejmuje 3 osobne ale w pobliżu położone miejscowości; pow. toruński, na bitym trakcie toruńsko-kowalewskim, ponad strugą Mokrą czyli Bachą, która ztąd dzieli się na 2 odnogi, jedną pod imieniem Wilczej strugi płynie do Drwęcy, drugą jako Mokra przez m. Toruń do Wisły; odległość od Torunia 1 mała mila. 1) Gr. stary, niem. Alt Gremboczin, wieś kościelna luterska, ma włók przeszło 138, budynk. 159, dm. mieszk. 65, katol. 80, ewang. 476. Jestto najstarsza osada, pierwotnie własność rządowa, za krzyżaków należała do komturyi w Toruniu; r. 1366 komtur toruński Dyteryk von Brandenburg nadał tej wsi przywilej z sołtystwem, który następnie roku 1434 także komtur toruński Wincenty von Wirsberg odnowił i rozszerzył; podówczas znajdowało się włók uprawnych tylko 45, czynszu brał zamek skotów 2. R. 1457 król Kazimierz wraz z wielu innemi posiadłościami darował ją na własność Toruńczanom. Miasto wydawało tu grunta w wieczystą spadkową dzierżawę, którą można było odprzedać, zamienić i kupić. Do dziś dnia posiada miasto Toruń tak Grębocin stary jako i 2 inne jego części. We wsi znajduje się kościół luterski i szkoła; około r. 1760 musiano ten kościół nowo budować, bo wtedy odbywała się kolekta w tym celu. Kilka familij mieszczańskich posiada tu swoje groby. Przed reformacyą należał grębociński kościół do katolików; ze starych akt kościelnych mamy następujące wiadomości (porównaj ks. Fankidejski, Utracone kościoły w dyecezyi chełmińskiej 41 i 42). Kościół w Gr. był zdawna parafialnym, tytuł nosił św. Wita i Modesta, patronatu pierwotnie rządowego; odkąd zaś król Kazimierz r. 1457 podarował Gr. Toruńczanom, wykonywał to prawo toruński magistrat, który że się sam zlutrzył, także i ten kościół oddał w ręce innowiercom. Pierwsi tutejsi predykanci noszą nazwiska polskie, jako np. r. 1565 jest tu Paweł Sarmata ministrem luterskim, po nim r. 1587 Szymon Smiotana. Następnie biskupi chełmińscy starali się kościół odebrać dla katolików. R. 1599 gorliwy biskup Tylicki wbrew woli magistratu obsadził tu proboszczem katolickim Macieja z Torunia, dotychczasowego wikarego przy katedrze w Chełmży. Późniejsze jednak niespokojne czasy, a najbardziej brak duchowieństwa, znowu oddały kościół w ręce innowiercom. Wyraźnie tę przyczynę jako główną wymienia biskupowi Olszowskiemu wizytator z r. 1670 kanonik Strzesz, utrzymując, że jeszcze po 2 szwedzkiej wojnie stanowisko pastorów luterskich w Gr. i przy sąsiednich zabranych kościołach w Lubiczu i Rogowie, nader było słabe i niepewne. Kiedy bowiem r. 1667 królewska komisya zjechała do Torunia, żeby nieprawnie posiadany kościół św. Jakóba w temże mieście odebrać protestantom, luterscy pastorowie w tych wsiach „erant pdene exanimati," pisze wizytator, i sami dobrowolnie kościoły swoje popuszczali. Później jednak kiedy niebezpieczeństwo minęło, znowu wrócili. Co się tyczy kościoła w Gr., biskup Opaliński wszystko uczynił, żeby go uratować dla katolików: jeszcze nie był objął rządów dyecezyi, już o nim myślał. Kiedy w r. 1682 w sam dzień Bożego Ciała odprawił pierwszy uroczysty wjazd do Torunia i przez cały tydzień tam zabawił, w piątek 5 czerwca wyruszył do Gr., żeby odebrać i poświęcić kościół; wielu z szlachty i duchowieństwa towarzyszyło biskupowi w tej podróży. Między innymi znajdował się także ówczesny wojewoda chełmiński Michał Działyński. Pod wieczór stanęli w Gr. i przenocowali. Tu już zawczasu wszystko do odzyskania kościoła było gotowe. Nazajutrz rano w sobotę otworzono kościół, a nowy biskup bez wszelkiego oporu ze strony innowierców poświęcił go i nowego katolickiego przy nim proboszcza ustanowił. Potem dalej pojechali z całym orszakiem do Chełmży. Tak zdawało się, że grębociński kościół został już dla katolików uratowany. Tymczasem innowiercy potrafili sobie gwałtem dopomódz. Kilkuset uzbrojonych ludzi, nie bez wiedzy toruńskiego magistratu, udało się z miasta do Grębocina, kościół przemocą otworzyli i luterskiego predykanta na nowo wprowadzili. Naprzeciwko takiej samowoli gorliwy biskup wniósł protest do najwyższej instancyi. Ponieważ jednak katolicy nie zwykli gwałtów gwałtami odpierać, stanęła dobrowolna i obustronna ugoda r. 1683, podług której kościół w Gr. oddany został luteranom, a magistrat toruński zobowiązał się w to miejsce inną jaką świątynię parafialną, np. w Rychnowie lub Orzechowie, które Szwedzi zburzyli, kosztem swoim wystawić. 2.) **G.**-nowy, niem. *Neu Gremboczin*, osada dopiero w roku 1788 na grębocińskim gruncie założona, obejmuje obszaru ziemi przeszło 9 włók, budynk. 16, dom. mieszk. 8, katol. 18, ewang. 61. 3.) **G.**, folw., także na staro-grębocińskim gruncie (tylko nie wiedzieć kiedy) założony, liczy obszaru włók przeszło 55, budynk. 19, dom. mieszk. 9, katol. 142, ewang. 21. Tak Nowy Grębocin jak folwark znajdują się również w posiadaniu miasta Torunia. Dla wszystkich 3 miejscowości wspólna jest parafia Toruń-Papowo, szkoła w miejscu, poczta Lubicz.

Grębociny, wieś i folw., pow. piotrkowski,

gm. Bujny, par. Łobudzice. W 1827 r. było tu 13 dm., 115 mk. Folw. G. od Bełchatowa w. 7. Rozl. wynosi m. 438, grunta orne i ogrody mr. 210, łąk mr. 48, pastwisk mr. 48, lasu mr. 119, nieużytki i place mr. 13. Bud. drewn. 6. Folw. ten w r. 1877 oddzielony od dóbr Sromótka.

Grębosze, wś, i G.-poduchowne, os., pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce. W 1827 r. było tu 11 dm. i 84 mk.; obecnie liczą 26 dm., 180 mk., 394 mr. ziemi włośc.

Gręboszewice, wś, istniały w par. Chełmo, pow. noworadomski. Czyt. Lib. ben. Łaskiego II, 206.

Gręboszów, wś, nad Grabią, pow. piotrkowski, gm. Wadlew, par. Drużbice. W 1827 roku było tu 34 dm., 340 mk. Dziś 29 osad, 439 m. gruntu.

Gręboszów, wś u ujścia Dunajca do Wisły w pow. dąbrowskim, w pasie celnym pogranicznym, ma parafią rzym. kat. i należy do sądu pow. w. Dąbrowy a urzędu pocztowego w Siedliszowicach. W kościele murowanym kosztem Franciszka z Dembian Dembińskiego wojew. krak. w r. 1650 znajduje się wielki pomnik ś.p. Józefa hr. Załuskiego, generała b. wojsk polskich, wykonany w roku 1875 przez Ludwika Otowskiego. G. ma 410 mieszk rz. kat. wyznania, szkołę ludową jednoklasową. Większa pos. (hr. Załuska) wynosi 410 m. n. a. roli, 8 mr. ogrodów, 84 mr. past. i 6 mr. lasu; mniejsza pos. 361 mr. roli, 16 morg. ogrod. i łąk i 16 mr. pastw. Kościół katol. (jeszcze przed 1326 istniał) dekanatu dąbrowskiego, ma akta od r. 1651. W parafii 5190 katol., 217 żydów; miejscowości: Wola Gręboszowska, Karsy, Uście Jezuickie, Bieniszowice, Pałuszyce, Dunajec, Lubiczko, Borusowa (kaplica M. B.), Hubenice, Kozłów, Biskupice, Zawierzbia, Zalipie, Wola Żelichowska, Zapasternicze. Czyt. Długosz, Lib. benef. II, 408.

Gręboszów, *Gramboszów*, niem. *Gramschütz*, lub *Grambschutz*, wieś, powiat namysłowski, par. Strzelce, ma kościół filialny i piękne owczarnie.

Gręboszowska Wola, wś nad Dunajcem, w pow. dąbrowskim, należy do par. rzym. kat. w Gręboszowie i ma 440 miesk. rzym. kat. wyznania. Większa pos. (hr. Załuska) wynosi 51 m. n. a. łąk i ogr., 43 mr. past. i 207 m. lasu; mniej pos. 273 mr. roli i 33 mr. ogrod. i łąk.

Grębów (z Jaźwiniem, Piaskiem, Kątem, Wydrzem, Miętnem, Witną, Zabrniem i Łaziskami), wieś w pow. tarnobrzeskiem, u zlewu Brenia do Wisły, ma parafią rzym. kat., urząd poczt. i szkołę ludową dwuklasową niezorganizowaną. Początek parafii sięga r. 1524, w którym mieszkańcy okolicznych wsi, mający utrudniony dostęp do kościołów w czasie wylewów Wisły, zbudowali kaplicę. Biskup krakowski Bernard Maciejowski zbudował kościół w r. 1604 a dzisiejszy drewniany zbudowano 1770 r. W XV w. należał G. do par. Trześń (Długosz Lib. ben., I, 353). G. liczy 4319 mk. rzym. kat. wyznania. Większa pos. (Dolański) wynosi 720 m. n. a. roli, 851 m. łąk i ogr., 697 m. pastw. i 3646 mr. lasu; mniejsza pos. 2383 m. roli, 2018 mr. łąk i ogr., 658 morg. pastw. i 12 mr. lasu. Gleba napływowa namulista jest urodzajną, ale nieuregulowanie koryta Wisły i Brenia jest powodem częstych wylewów, przez co prawie połowa obszaru musi być uprawianą jako łąka lub zostawiona na pastwisko. *Mac.*

Grębowiaki, ob. *Borowce.*

Grębowo 1.) wś, powiat krotoszyński, 81 dm., 575 mk., 54 ew., 521 kat., 147 analf. Poczta i kol. żel. w Koźminie o 5 kil. 2.) **G.**, folw., pow. krotoszyński, należy do księstwa krotoszyńskiego, 1 dom, 11 mk. *M. St.*

Grędków czyli *Sołtysy*, pow. chełmski, gm. Staw, par. Czułczyce. Ma 153 mr. obszaru.

Grędy, ob. *Grądy.*

Grędzice 1.) wś i folw., pow. ciechanowski, gm. Opinogóra, par. Ciechanów, odl. o 4 w. od Ciechanowa, liczy 28 dm., 255 mk., 850 mr. gr. Folw. G. należy do dóbr Opinogóra. 2.) **G.**, ob. *Grądzice.*

Gręziny, niem. *Grenzin*, dom., pow, wągrowiecki, 781 mr. rozl., 5 dm., 77 mk., 11 ew., 66 kat., 9 analf. Poczta w Gołańczy o 6 kil.; st. kol. żel. Osiek o 23 kil. *M. St.*

Gręzlewo, ob. *Grężowo.*

Grężów wś, pow. siedlecki, gm. i parafia Niwiska. W 1827 r. było tu 10 dm. i 58 mk.; obecnie liczy 22 dm., 258 mk. i 223 morgów obszaru.

Grężowice, ob. *Grążowice.*

Grężówka, wś, pow. łukowski, gm. Dąbie, par. Łuków. Jest tu urząd gminny. W 1827 r. było tu 38 dm. i 196 mk., obecnie liczy 53 dm., 467 mk. i 2123 mr. obszaru. Dobra donacyjne Dąbie i Domanice, nadane generałowi Obruczewowi w r. 1836, składają się z folw.: Dąbie, Domanice, Krynka, Grężówka i lasu tudzież wsi: Dąbie, Grężówka, Krynka, Biardy, Klinki, Domanice, Czachy, Kopcie, Przywory. Rozl. wynosi gruntów folwarcznych około mr. 6633. Folw. Dąbie grunta orne i ogrody mr. 415, łąk mr. 231, pastwisk mr. 20, zarośli mr. 34. nieużytki i place mr. 17, razem mr. 716. Folw. Domanice grunta orne i ogrody mr. 433, łąk mr. 123, zarośli mr. 68, wody mr. 2, nieużytki i place mr. 61, razem mr. 684. Folw. Krynki grunta orne i ogrody mr. 552, łąk mr. 47, pastw. mr. 4, nieużytki i place mr. 20, razem mr. 624. Folw. Grężówka grunta orne i ogrody mr. 540, łąk mr. 59,

pastwisk mr. 9, zarośli mr. 193, nieużytki i place mr. 43, razem mr. 845, lasu mr. 3763. Wieś Dąbie osad 59, gruntu mr. 1721; wieś Gróżówka osad 60, gruntu morg. 1528; wieś Krynka osad 112, gruntu mr. 2122; wś Biardy osad 21, gruntu mr. 846, wś Klinki osad 12, gruntu morg. 308; wś Domanice osad 64, gruntu morgów 1090; wieś Cząchy osad 14, gruntu mr. 393; wś Kopcie osad 32, gruntu mr. 1019; wś Przywory osad 46, gruntu mr. 1219. (opis z r. 1865).

Gręzowo, al. *Grężlewo*, niem. *Grenzlau*, w starych dokumentach zowie się: roku 1178 *Gransowi*, 1235 *Gransow*, 1358 *Granslow*, roku 1420 *Granschelow*, folw., pow. wejherowski, w okolicy lesistej, około pół mil odległy tak od bitego traktu gdańsko-wejherowskiego i oliwsko-wejherowskiego, jako i od stacyi kolei żel. szczecińsko-gdańskiej w Copotach nad morzem baltyckiem. Obejmuje obecnie tylko włók 6, katol. 20, ewang. 7, domy mieszkalne 2. Parafia, szkoła Oliwa, poczta i stacya kolei żel. Copoty. Odległość od Wejherowa $4^3/_4$ mili, od Gdańska około 2 mil. G. jest osadą prastarą i daleko większą przedtem. Roku 1178 książę pomorski Sambor I podarował ją na fundacyą klasztoru oo. cystersom w Oliwie przy Gdańsku. W posiadaniu Oliwy znajdowała się też jeszcze r. 1235. Później nie wiedzieć kiedy i jakim sposobem przeszła w ręce krzyżaków. R. 1358 komtur gdański Wolfram von Baldersheim wydaje tę wieś do obsadzenia prawem chełmińskiem sołtysowi Januszowi ze Straszyna (Hannes von Straschin). Włók było wtedy 34, z tych sołtys miał wolne 4 i $^1/_3$ część dochodu z sądów. Inne włóki miały być także od czynszu wolne przez 6 lat, tylko cała wieś powinna płacić rocznie 4 marki. Potem od włóki dawać będą po 2 marki i po 2 kury. Drzewa z lasów w obrębie wsi będących mogą używać na opał i do budowy. Rzeczką Redą (zapewne pod Kaczkami) mogą spławiać co będą chcieli aż do morza (Flössgerechtigkeit). Biskupowi dawać będą od włóki po 1 marce. Nad tą rzeczką, jak się zdaje, posiadali młyn własny, piłę i hamernię, która wtedy wspominana bywa. Nawet kościół istniał tu przed reformacyą. Proboszcz miał tu roli 4 włóki. Roku 1400 było w G. włók już tylko 26, z których 2 puste, z zagrodników 10 płacił każdy po 10 skotów. Młynarz dawał rocznego czynszu 1 i pół wiardunka na utrzymanie kapelanii w mieście Heli. R. 1418 toczy się proces między proboszczem a sołtysem gręzowskim o 4 włóki, który tem się zakończył r. 1420, że sołtys włóki zatrzymał i dawał tylko proboszczowi rocznego czynszu 2 wiardunki i wolne drzewo do budowy. Zapewne w czasie wojen G. bardzo podupadło. O kościele później nic nie wiadomo. Liczba włók uprawianych coraz bardziej się zmniejszała. W takim stanie znowu tę wieś napowrót nabyli oo. cystersi, tylko nie wiemy którego czasu i jakim sposobem. Tyle jednak pewna, że folwark ten aż do kasaty posiadali.

Gri..., por. *Gry...*

Griada, *Grzęda*, bagno w pow. lepelskim, gub. witebskiej, na zachod. granicy tej ostatniej z gub. mohilewską, tuż obok jeziora Wroniego, zajmuje 10 i pół w. kw. przestrzeni. Od strony płn.-zachodniej bagna tego rozciąga się las sosnowy, który Białorusini zowią Razwiedowka; na południu zaś Griady przepływa ruczaj Niedźwiedzia Niwa. Środek G. przerznięty szeregiem niewysokich wzgórków. *Fr. Gl.*

Griady 1.) st. dr. żel. mikołajowskiej w gub. nowogrodzkiej. 2.) **G.**, st. poczt., pow. chołmski gub. pskowskiej, przy trakcie z Chołmu do Gorycka i Bieżanic.

Griazi, st. poczt., pow. lipecki, gub. tambowska, w punkcie przecięcia się dróg żelaznych z Kozłowa do Usmania i z Lipiecka do Borysoglebska. St. dr. żel. orłowsko-griaskiej, 289 w. długiej, której główne stacye: Lipieck, Jelec, Rososznoje, Wierchowije, Zalegoszcz. Idzie też z G. dr. żel. do Carycyna, 564 w. długa, której główne stacye: Gorodyszcze, Ułowlia, Arczeda, Serebriakowo, Filonowo Aleksinowo, Borisoglebsk, Burnak, Mordowo. Przez G. przechodzi również dr. żel. kozłowsko-tambowska.

Griazowiec, miasto pow. gub. wołogodzkiej, nad Gżawcem, 2200 mieszkańców, 752 wiorst od Petersburga, a 44 od Wołogdy odległe. St. poczt. i st. kolei żel. jarosławsko-wołogodzkiej.

Gribanowka, st. dr. żel. griazi-carycyńskiej w gub. tambowskiej.

Gribbul, *Gribbulberg* (niem.), góra w Kurlandyi, w parafii zelburskiej, ze śladami szańców, o 4 w. od Blaubergu.

Gribljanka, st. dr. żel. rybińsko-bołogowskiej w gub. twerskiej.

Gribnau (niem.), tak r. 1866 przezwano wieś w pow. chełmińskim *Grzybno* (ob.).

Gribowa, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny gr. katol., obszerne lasy, past.; 216 mk. *H. M.*

Gricklaucken (niem.), wś i os. leśna, pow. piłkalski, st. p. Lasdehnen.

Griebe (niem.), rz., ob. *Inse.*

Grieben (niem.), 1.) ob. *Grzybiny*. 2.) **G.**, wś, pow. stołupiański, st. p. Piłkały. 3.) **G.**, wieś, pow. darkiejmski, st. p. Trempen.

Grieblaucken (niem.), ob. *Gerlaucken.*

Griegszen, lub *Wetzkopallen Jacob* (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Griesen (niem.), ob. *Gryza.*

Griesgirren lub *Grisgirren* (niem.), wś, powiat darkiejmski, st. p. Banie.

Grieslach (niem.), ob. *Gryzławki.*

Grieslinen (niem.), ob. *Gryźliny.*

Grietischken (niem.), ob. *Grytyszki.*

Griewe (niem.) 1.) tak r. 1865 przezwano dominium królewskie w pow. chełmińskim *Grzybno* (ob.). 2.) **G.** lub *Grifflowo* (niem.), ob. *Gryflowo.*

Griewenhof (niem.), ob. *Grzywno.*

Grifflowo (niem.), osada, pow. toruński, ob. *Gryflowo.*

Grig..., por. *Gryg...*

Grigoleiten (niem.), wś, pow. tylżycki, st. p. Pogegen.

Grigorjewska st. poczt., pow. wołogodzki, gubernii t. n., w obrębie większych stacyj Czerepowiec i Wołogda.

Grigoriopol, m. nadetatowe, pow. tyraspolski gub. chersońskiej, st. poczt. przy trakcie z Tyraspola.

Grigorowice, st. dr. żel. brzesko-grajewskiej, między Wysokiem Litewskiem a Bielskiem, o 126 w. od Grajewa.

Grigorowka 1.) st. dr. żel. landwarowsko-romeńskiej, w gub. czernihowskiej. 2) **G.**, ob. *Hryhorówka.*

Grigulienen (niem.), wieś, pow. żuławski, st. p. Heinrichswalde.

Grihwe (niem.), ob. *Grzywka.*

Grikken (niem.), dobra, pow. kuldycki, w Kurlandyi, par. Kuldyga; z folw. Kikkurn.

Grilskehmen (niem.), ob. *Grygieliszki.*

Grimsleben (niem.), wieś, pow. śremski, ob. *Grzymysław.*

Grindasbof (niem.), ob. *Grzędowizna.*

Grinkiszki, ob. *Hrynkiszki.*

Grischkehmen (niem.), wieś, powiat gołdapski, st. p. Kiauten.

Grislin (niem.), powiat lubawski, ob. *Gryźliny.*

Griteiten (niem.), ob. *Grytyszki.*

Gritz-Spuck-Laben, lub *Labben* (niem.), wieś, pow. szyłokarczemski, st. p. Schakuhnen.

Gritzas-Chatoull (niem.) i *Gritzas-Neusass* (niem.), dwie wsie, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten.

Grivena, ob. *Grzywna.*

Griwe (niem.), ob. *Grzywka.*

Grizlin (niem.), ob. *Grzybno*, powiat lubawski.

Grizzgaln (niem.), dobra, pow. zelburski w Kurlandyi, par. Nerft.

Grób, góra 908 mtr. wys , w pow. turczańskim, na półn.-zach. od Jasionki steciowej, na lewym brzegu Jasionicy, dopływu Jasionki, uchodzącej do Stryja. *Lu. Dz.*

Gróbce lub *Grubce*, folw., pow. włocławski, gm. Smiłowice, par. Kruszyn. W 1827 r. było tu 10 dm., 80 mk. Folw. G. z przyległością Gróbczyki od Brześcia w. 4. Rozl. wynosi mr. 446, grunta orne i ogrody morg. 361, łąk mr. 32, lasu mr. 39, nieużytki i place mr. 14. Bud. mur. 7, drewn. 1, płodozmian 12-polowy. Folwark ten oddzielony od dóbr Kruszynek w r. 1877. *Bx. Ch.*

Grobek 1.) kol. pod wsią Nosale, powiat kluczborski. 2.) **G.**, os. leśna w Sierosławicach, pow. kluczborski. 3.) **G.**, część Brynicy, pow. opolski.

Grobelka, 1.) os., pow. kaliski, gm. Błaszki, par. Wojków, o 30 w. od Kalisza, należy do kolonii Stok. 2.) **G.** lub *Grobelki*, powiat hrubieszowski, gm. Białopole, par. Dubienka.

Grobelka, leśnictwo, pow. śremski, należy do gm. Kaleje; 1 dom, 15 mk. Poczta w Szremie (Schrimm) o 4 kil., stac. kol. Czempin o 24 kil.

Grobelna 1.) pustkowie po zniesionym młynie, powiat sieradzki, gmina Wróblew, do dóbr Charłupia Wielka należące. 3.) **G.**, osada młynarska, pow. łęczycki, gm. i par. Piątek. 3.) **G.**, pow. wieluński, gm. Bolesławiec, par. Mieleszyn.

Grobia, niem, *Grabitz*, królewszczyzna i gm., pow. międzychodzki, 2089 mr. rozl.; 4 miejsc.: 1) Gr.; folw : 2) Jaroszewo (Garstedt); 3.) Kłosowice; 4) Sprzeczno (Geissberg); 15 dm., 220 mk., 70 ew., 150 kat., 51 analf. Poczta w Sierakowie (Zirke) o 7 kil., st. kol. żel. we Wronkach o 18 kil. Por. *Bucz.*

Grobice, wś i folw., pow. grójecki, gmina Czersk, par. Sobików. Rozl. wynosi mr. 687, grunta orne i ogrody mr. 492, łąk morg. 16, pastwisk mr. 112, lasu mr. 47, nieużytki i place mr. 20. Bud. mur. 2, drewn. 11; płodozmian 4-polowy. Wś Grobice osad 19, z gruntem mr. 151.

Grobienen (niem.), wieś, pow. darkiemski, st. p. Darkiejmy.

Grobin, miasto pow. w Kurlandyi, w okolicy płaskiej, niedaleko rz. Alanty, 168 w. od Mitawy, 11 w. od Libawy, 1946 mk., 10 fabryk. Jest tu st. dr. żel. koszedarsko-libawskiej, między Prekulskiem a Libawą, o 16 w. od Libawy. Są w G. ruiny starożytnego zamku. Pieczęć miejską G. otrzymał 1697 od ks. Fryd. Kazimierza. Parafia G, obejmuje ważniejsze wsie: G., Perkunen, Nieder-Bartau, Ober-Bartau, Ruzzau, Majeryszki, Gaweesen, Illien, Telszen, Medsen, Połąga i i.

Gróbka, rzeczka, nastaje w obr. gm. Ostrowa—Borka, w pow. bocheńskim, na błotnistych łąkach; płynie przez nie krętem łożyskiem zrazu na zachód, potem na północny wschód, tworząc granicę gm. Ostrowa—Borka a Ostrowa szlacheckiego i Zatoki. Poczem zwraca się na północ i płynie granicą gm. Bogucie, Cerekwi i Ujścia Solnego z jednej a Bratucic i Wrzępi z drugiej strony. Wchodzi

na grunta gm. Ujścia Solnego, lecz po bardzo krótkim biegu w kierunku płn.-wschod. przerzyna obr. gm. Strzelców wielkich; tworzy w dalszym swym biegu granicę między Dąbrówką małą a Strzelcami małemi i w końcu, płynąc w niewielkiem od Wisły oddaleniu, w obr. gm. Górki uchodzi z pr. brz. do Wisły. Długość biegu 25 kil., źródła leżą 198 m. npm., ujście 185 m. Wody łączne i polne. Zabiera liczne strugi małe. *Br. G.*

Grόbki, niem. *Grobken*, wś i leśnictwo, pow. niborski, st. p. Jedwabno.

Grobla 1.), folw. i młyn, pow. piotrkowski, gm. Kluki, par. Parzno. 2.) **G.**, wieś, powiat brzeziński, gm. Będków (ob.). Młyn wodny. 3.) **G.** Czarkowska, przedm. Konina, ob. *Czarków*. 4.) **G.**, wś i folw., pow. słupecki, gm. i par. Młodojewo. Folw. należy do Tadeusza Gostyńskiego. 5.) **G.**, pow. kolski, ob. *Chełmno*. 6.) **G.**, os. młyn., pow. radomski, gmina Skaryszew, par. Odechów. Jest tu młyn wodny, 2 dm., 15 mk. i 17 mr. 7.) **G.**, pow. stopnicki, gm. Oględów, par. Koniemłoty. 8.) **G.**, pow. pińczowski, gm. Wawrowice, par. Sokolina. 9.) **G.**, wieś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Opole. W 1827 r. było tu 8 dm. i 64 mk. *Br. Ch.*

Grobla 1.) **Królewska** w pow. borysowskim, usypana z kamienia na bagnach w roku 1708, przez rejterujących przed Rossyanami, Szwedów, w kierunku od wsi Ucholody ku Hołowczycom. 2.) **G.** *Francuska*, ob. *Francuska Grobla*.

Grobla 1.), wieś nad Wisłą, w okolicy lesistej, w pow. bocheńskim, należy do parafii rz. kat. w Mikluszowicach, zkąd jest o 11 kil. odległa. Oddalenie od urzędu poczt. w Sierosławicach wynosi 3 kil. Liczy 1466 mieszk. rz. kat. wyzn. i ma szkołę ludową trzechklasową. Większa pos. (Rząd) wynosi 84 m. n. a. roli, 110 m. łąk i ogr., 193 m. past. i 3174 m. lasu; mniejsza pos. 1120 m. roli, 397 m. łąk i ogr., 145 m. past. Grunta urodzajne ale narażone na coroczne wylewy Wisły. 2.) **G.**, przysiołek Niepołomic nad Wisłą, pow. bocheński. 3.) **G.**, przys. Jankowic.

Grobla 1.), kolonia, powiat wrzesiński; 3 miejsc.: 1) Gr.; osady: 2) Lulkowo; 3) Kaliszkowo; 4 dm., 44 mk., 26 ew., 18 kat., 20 analf. Poczta najbliższa w Borzykowie, st. kolei żel. we Wrześni (Wreschen). 2.) **G.**, młyn, pow. ostrzeszowski, należy do gm. Opatów, 1 dom, 11 mk. Poczta najbliższa w Opatowie, st. kol. żel. w Kępnie. *M. St.*

Grobla, kol., należy do wsi Gosławice, powiat opolski.

Grobla, potok, powstaje w obr. Woli dębowieckiej, w pow. jasielskim; płynie na półn. wschód i w obr. gm. Dębowca po 6 kil. biegu uchodzi z lew. brz. do Wisłoki. *Br. G.*

Groblaki, wś nad rz. Pilicą, pow. konecki, gm. i par. Przedbórz. Liczy 7 dm., 48 mk. i 175 mr. ziemi włośc.

Groble 1.), także *Przybyszówka* (z Siwygami lub Sibigami), wś nad Sanem w pow. niseckim, należy do par. rzym. kat. w Łętowni a urzędu poczt. w Rudniku, zkąd jest o 10 kil. odległa, ma 566 mieszk. rzym. kat. wyznania. Leży w okolicy lesistej i ma fabrykę terpentyny. Większa pos. (hr. Hompesch de Bollheim) wynosi 16 m. roli, 270 m. łąk, 6 m. pastw. i 1507 m. lasu; mniej. pos. 309 m. roli, 270 m. łąk i ogr. i 100 m. pastw. 2.) **G.**, przys. Jaworowa.

Groblica, pow. turecki, gm. Strzałków, parafia Turek.

Groblice, niem. *Grebelwitz*, wś, pow. oławski, nad Oławą, par. Kattern, ma piękne łąki i folw. zwany Durok.

Groblischken (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Kiauten.

Grobławki, folw., pow. szawelski, parafia szawkiańska, rozl. włók 6, włas. Jana Gientyłły. *J Godl.*

Grobnau (niem.), ob. *Grubno*.

Grobnik, ob. *Grobek*, pow. kozielski.

Groby żydowskie, pow. słupecki, gmina Dłusk, par. Pyzdry.

Groch, rycer. dobra, pow. toruński, na prawym brzegu Wisły, w pobliżu granicy Kongresówki, w okolicy lesistej i dosyć piaszczystej, około 1 milę od Torunia. Obszaru ziemi zajmuje mr. 766, budyn. 40, dm. mieszk. 14, katol. 6, ewang. 84. Parafia Klasztorek, szkoła Silno, poczta Lubicz.

Grochal, pow. skierniewicki, gm. Głuchów, par. Janisławice.

Grochale 1.) **nowe**, pow. sochaczewski, gm. i par. Głusk (ob.). 2.) **G.**-stare, pow. sochaczewski, gm. Głusk, par. Kazuń.

Grochalle (niem.), ob. *Gruchała*.

Grochalska kępa, pow. sochaczewski, gm. Głusk, par. Nowydwór.

Grochau (niem.), ob. *Grochowa*.

Grochocice 1.), wieś, pow. opatowski, gm. Ożarów, par. Bidziny. W 1827 r. było tu 17 dm. i 93 mk., obecnie liczy 29 dm., 178 mk., 212 mr. ziemi włośc. i 12 mr. dworsk. 3.) **G.**, folw., majorat, pow. opatowski, gm. Wojciechowice, par. Gierczyce; 1 dom, 8 mk. i 450 mr. obszaru. *Br. Ch.*

Grochol, wś, pow. bydgoski, 19 dm., 127 mk., 27 ew., 100 kat., 41 analf. Najbliższa poczta i st. kolei żel. w Bydgoszczy (Bromberg).

Grocholice 1.), wś, pow. turecki, gm. Niewiesz, par. Uniejów. 2.) **G.**, os., przedtem mko nad rz. Rakarką, pow. piotrkowski, gm. Łękawa, par. Grocholice. Odl. 3 mile od Piotrkowa. Posiada kościół par. murowany, funda-

cyi Wincentego Nałęcza arcyb. gnieźnieńskiego (z 1223 r.) i szkołę początkową od 1811 r. G. od najdawniejszych czasów stanowiły posiadłość kapituły gnieźnieńskiej. Na stopień miasta wyniósł je w 1485 r. Zbigniew Oleśnicki za przywilejem Kazimierza Jagiellończyka i na prawie niemieckiem. W 1827 r. było tu 109 dm. i 650 mk.; w 1861 r. liczono tu 170 dm. i 1860 mk. (w tej liczbie 134 żydów). Par. G. dek. piotrkowskiego liczy 4920 dusz. R. 1765 do parafii należało 11 wsi. Był także w Grocholicach i drugi kościół pod tyt. Jana Chrzciciela i św. Doroty, na przedmieściu południowem miasteczka. Kościół ten był drewniany z 3 ołtarzami. Na początku przeszłego stulecia przez Szwedów zrabowany i zniszczony został. Chociaż potem 1729 roku ks. Jan Kuciński, dziekan szadkowski, starał się przyprowadzić go do pierwotnego stanu, nie udało się wszakże jego przedsięwzięcie. i kościół podległ zniszczeniu. Czyt. Lib. ben. Łaskiego I, 458. 3.) **G.** lub *Wszechświęte*, wieś kościelna i folw., nad rz. Obręczanką, pow. opatowski, gm. Sadowie, par. Grocholice. Posiada kościół par. murowany, założony przez Jakóba i Andrzeja dziedziców G. w 1460 r. Dotąd przechował się on w pierwotnej postaci w stylu ostrołukowym. Kruchta tylko przybudowana 1783 r. Tablica erekcyjna z napisem mieści się przy zakrystyi a grobowy pomnik założycieli w zewnętrznej ścianie od południa. W 1827 r. było tu 15 dm. i 125 mk., obecnie liczy 29 dm., 217 mk., 376 mr. ziemi dworsk. a 387 mr. włośc. Par. G. dek. opatowskiego 1166 dusz liczy. Por. *Ćmielów*. 4.) **G.**, wś i folw., pow. sandomierski, gm. Lipnik, par. Strzyżowice. W 1827 r. było tu 16 dm. i 94 mk., obecnie 6 dm., 62 mk., 664 mr. ziemi dworsk. i gorzelnia. W XV w. należały do Warsziusa z Żelechlina h. Rawa (Długosz I, 364 i II 506). Dobra G. składają się z folwarku G. i Łaziska Górne, z wsią Kaczyce i Łaziska, od Opatowa w. 7. Rozl. wynosi m. 1312. Folw. Grocholice grunta orne i ogrody mr. 582, łąk mr. 51, pastw. m. 19, wody m. 3, nieużytki i place m, 9, razem m. 664; bud. mur. 8, drew. 11, płodozmian 10-polowy. Fol. Łaziska Górne grunta orne i ogrody m. 171, łąk m. 33, pastw. m. 34, wody m. 5, lasu m. 391, nieużytki i place m. 14, razem m. 648, bud. drewn. 6. Gorzelnia, cegielnia, piec wapienny i smolarnia, pokłady kamienia wapiennego i kamienia budowlanego. Wieś Kaczyce osad 39, z gruntem m. 333; wś Łaziska osad 8, z gruntem m. 74.

Grocholin, dom. i gm., pow. szubiński, 8017 mr. rozl.; 8 miejsc.: 1) Gr.; 2) folw. Sipiory; 3) nadleśnictwo Sipiory; 4) leśnictwo Gromaden-Theerbude; 5) dom borowego Stanisławki; karczmy 6) Fifitzenkrug; 7) Netzkrug; 8) Szplitkarczma (Splittkrug); 32 dm., 474 mk., 249 ew., 225 kat., 234 analf. Poczta w Kcyni (Exin) o 4 kil., st. kolei żel. w Nakle o22 kil. Na południe od Gr. odkryto szaniec szwedzki.

Grocholub, w r. 1534 *Chrocholouw*, wieś, pow. prądnicki, par. Walce, o 1.5 mili na płn. wschód od Głogowy Górnej. Folw. należy do majoratu głogowskiego i ma 1135 m. rozl. Wś ma 75 osad, 2300 m. rozl. i szkołę. *F. S.*

Grochów, wieś, pow. warszawski, gm. Wawer, par. Praga. Graniczy od zachodu z wsią Kamionek i gruntami przedmieścia Pragi (tak zwanemi skaryszewskiemi), na południe z Saską Kępą, na wschód z wsią Gocław i Wawer, na północ z wsią Targówek, Ząbki i Kawęczyn. G. należał niegdyś do tak zwanych dóbr skaryszewskich, które podług przywilejów książąt mazowieckich z roku 1347 zostały własnością kapituły płockiej i wówczas to dopiero w miejscach dzikich i zarosłych lasami powstały wsie Kawęczyn, Wygoda, Gocław, Kamion i miasteczko Skaryszew (dziś już nie istniejące. Grunta po za wałem czyli okopem praskim ciągnące się od granicy Pragi do granicy Kamionka i Grochowa do dziś noszą nazwę skaryszewskich. Zapewne więc na tych gruntach miasteczko to niegdyś się mieściło). W latach późniejszych, gdy przez wojny dobra pomienione zniszczone zostały, król Stanisław August, chcąc okolice z tej strony Wisły podnieść, umówił się z kapitułą płocką o zamianę dóbr Skaryszewa na inne jej przylegające a sejm w r. 1766 zamianę tę zatwierdził. Zamiarem króla było zakupić jakie dobra, któreby kapitułę płocką zaspokoiły ale rzecz ta spóźniała się. W r. 1780 król wszedł z mocy układu z dnia 14 maja t. r. w posesyą formalną dóbr skaryszewskich za opłatą dzierżawy rocznej po zł. pols. 20000 i odstąpił go na osobę księcia Stanisława Poniatowskiego, wielkiego podskarbiego w. ks. litewskiego, brata swojego, w tymże samym roku, a ten zajął się przyprowadzeniem dóbr tych do dobrego stanu i w pomienionym już roku 1780 założył kol. Grochów, podzielił całą przestrzeń dziś Grochowem zwaną na ośm osad mniejszych lub większych i nadał prawem emfiteutycznem rozmaitym osobom. Grochów nr. 1 przywilejem z dnia 30 grudnia 1784 nadany został Janowi Dziewanowskiemu, kasztelanowi chełmińskiemu. Później ta część G. przeszła na własność Karola Osterloffa, który pobudował tamże browar, gorzelnię, dystylarnię i fabrykę wina szampańskiego. Następnie kolonia ta rozdzieloną została na trzy części nr. 1 a, nr. 1 b i nr. 1 c. Dwie ostatnie części wraz z zakładami przemysłowemi obejmują przestrzeni m. n. p. 28, dymów 14 i są obecnie w posiadaniu pp. Simon i Stecki. Zaś nr. 1 a, obejmujący przestrzeni m. n. p. 403 i dymów 9, jest obecnie w posiadaniu Chmielewskiego. Grochów nr. 2 przy-

wilejem z d. 6 stycznia 1790 r. nadany został Janowi Millerowi, administrat. dóbr księcia Stanisława Poniatowskiego. Grochów nr. 3 przywilejem z d. 12 stycznia 1785 nadany został X. Wichertowi kustoszowi inflanckiemu. Obie te części Grochowa, to jest nr. 2 i 3, posiada obecnie Władysław Herman. Obszar obu tych części obejmuje m. n. p. 329 i dymów 10. Pałacyk wraz z ogrodem znajdujący się w tej cześci przeszedł w ostatnich czasach na własność M. Bersohna. Grochów nr. 4 przywilejem z d. 20 września 1784 r. nadany został Boguckiemu, kapitanowi korpusu pontonierów. Posiada go obecnie Bertholdi. Obszar m. n. p. 175, dymów 5. Grochów nr. 5 stanowił część dóbr Kawęczyn pod nazwą „Zapowiednia" i przywilejem ks. Stanisława Poniatowskiego z dnia 7 stycznia 1784 r. nadany został prawem emfiteutycznem obywatelowi m. Pragi Franciszkowi Samsonowiczowi. Grochów nr. 6 przywilejem z d. 23 kwietnia 1784 r. nadany został Piotrowi Sumińskiemu, kasztelanowi brzesko-kujawskiemu. Obie te części G. stanowią obecnie własność Brühlów. Obszar obu części zajmuje 600 m. n. p. i posiada 30 dymów. Jan Emanuel Brühl pomiędzy rokiem 1840 i 1845 powypuszczał w dwudziesto i czterdziestoletnie dzierżawy kilka cząstek dwu morgowych gruntu położonego obok szosy rozmaitym osobom, które na cząstkach tych powznosiły mydlarnie i inne fabryki (główne Jana Hocha i Stenzla). W r. 1880 powstała na placu nabytym z tej części G. fabryka zapałek Teofila Bieńkowskiego. Grochów nr. 7 przywilejem z dnia 1 lipca 1789 nadany został Feliksowi Szamborskiemu; obecnie część tę, obejmującą powierzchni m. n. p. 57 i dymów 3, posiada Łempicki. Grochów nr. 8 przywilejem z d. 1 lipca 1789 nadany został Grzegorzowi Szamborskiemu. Obecnie część tę obejmującą m. n. p. około 40 posiada Baliszewski. Na gruntach tej osady znajduje się lasek brzozowy, pamiętny bitwą stoczoną na gruntach Grochowa w r. 1831. Podczas niespokojności w kraju w końcu wieku zeszłego i na początku obecnego, gdy projektowane przez króla kupno dóbr dla kapituły płockiej w zamian za dobra skaryszewskie do skutku nie doszło, kapituła pomieniona nową umową z ks. Stanisławem Poniatowskim, pod d. 14 maja 1790 r. zapadłą, obowiązała się temuż księciu dobra skaryszewskie prawem emfiteutycznem na lat 30 za sumę złp. 20000 rocznie oddać i już w r. 1798 plenipotent tegoż księcia dobra skaryszewskie na imię swego pryncypała zahypotekował; później jednakże ks. Poniatowski wyniósł się z kraju i o dobrach tych nie chciał więcej wiedzieć, a rząd pruski, uważając je jako własność kapituły płockiej, zajął takowe na skarb; kolonistów mimo tego na ich prawach pozostawił. Obecnie posiadacze oddzielnych części G. skorzystali z Ukazu dnia 12 (24) czerwca 1870 r., dozwalającego spłaty czynszów wieczystych i pozamieniali prawa swe czynszowe na własność zupełną. G. jest bardzo starożytną osadą jak w ogóle wszystkie miejscowości otaczające Pragę. W 1870 r. Jan Zawisza, znany poszukiwacz, odkrył tu, o wiorstę od Wisły a 250 sążni od nasypu kolei terespolskiej, cmentarzysko przedhistoryczne z epoki bronzu (Bibl. Warsz. 1871 r. IV 43). *Rob. Br.*

Grochów 1.), wś i folw., pow. sokołowski, gm. Grochów, par. Czerwonka. Posiada szkołę początkową. W 1827 r. było tu 22 dm., 151 mk., obecnie liczy 34 dm. i 408 mk. Gmina G. z urzędem we wsi Czerwonka, lud. 2444, rozl. 7317 mr., sąd gm. okr. III Przezdziatka o 6 w.; st. p. Sokołów; od urzędu gm. o 7 i pół; od Siedlec 28 i pół w. W skład gminy wchodzą: Brzozów, Chmielew, Czerwonka, Dolne-pole, Grochów, Justynów, Karolew, Rozbity-kamień, Trebeń, Walerów i Węże. Dobra G. składają się z folw. G. i Brzozów. Rozl. wynosi 2920 m.; folw. G. grunta orne i ogrody m. 582, łąk m. 76, lasu m. 1554, nieużytki i place m. 54, razem m. 2266, bud. mur. 8, drew. 40, płodozmian 7-polowy; folw. Brzozów grunta orne i ogrody m. 514, łąk m. 33, nieużytki i place m. 21, razem m. 568, bud. drew. 17, płodozmian 11-polowy. Nadto gruntów wieczystoczynszowych m. 86. Gorzelnia, browar, cegielnia, dwa młyny wodne, w niektórych miejscowościach pokłady torfu. Wieś G. osad 59, z gruntem m. 316; wś Brzozów osad 23, z gruntem m. 240; wś Czerwonka osad 9, z gruntem m. 183; wś Dolne pole osad 12, z gruntem m. 240; wś Chmielów osad 20, z gruntem m. 308; wś Karólew osad 36, z gruntem m. 574; wieś Justynów osad 29, z gruntem m. 498; wś Walerów osad 17, z gruntem m. 334. 2.) **G.** lub *Paulina*, kol., pow. turecki, gm. Niewierz. 3.) **G.**, wś i folw., pow. kutnowski, gm. Mikstal, par. Grochów, przy dr. żel. Posiada kościół par. drewniany. Są tu pokłady torfu średniego gatunku, głębokości do 4 łokci, na przestrzeni 30 mr. Liczy wraz z folw. 20 dm. i 190 mk., obszaru 895 mr. ziemi, w tem ornej 398, zagajnika 166 m., łąk 55 m. Par. G. dek. kutnowskiego 1520 dusz. Według Tow. kred. ziem. dobra G. składają się z folwarku G. i Kały, nomenklatur Miedzno, Szczygle i Dezerta, wsi G., Grochówek i Kały. Rozl. wynosi m. 1006, grunta orne i ogrody m. 600, łąk m. 69, past. m. 40, zarośli m. 270, nieużytki i place m, 27, bud. mur. 4, drew. 10, płodozmian 13-polowy. Wś Grochów osad 8, z gruntem prętów 49; wś Grochówek os. 13, z gruntem mr. 271; wieś Kały osad 12, z gruntem mr. 13. *W. W.*

Grochów, znaczne dobra poleskie w pow,

rzeczyckim, od r. 1876 własność urzędn. Panczulidzewa, mają obszaru około 4400 mórg.

Grochowa 1.), pow. grójecki, gm. i par. Jazgarzew. W 1827 r. było tu 6 dm. i 47 mk. 2.) G., ob. *Borzewisko* i *Grochów*.

Grochowa, niem. *Grachau* lub *Grochau*, wś, pow. ząbkowicki na Śląsku, par. Baumgarten.

Grochowalsk, wś i folw., pow. lipnowski, gm. Oleszno, par. Grochowalsk. Leży nad jez. bez nazwy i nad Wisłą, pod 52°40'54".9 i 16° 53'7."4 (wieża kościoła), o 7 w. od Dobrzynia n. W. Posiada kościół par. drewniany erekcyi niewiadomej, fundacyi z XIV wieku. Gruntów włośc. 133 mr. (131 m. ornej), 33 osad, 20 budyn. mieszk., 213 mk., gruntów dworskich 722 mr., w tej liczbie 619 mr. ornych, 6 bud. mieszk., 27 mk. Probostwo liczy 6 mr. ziemi ornej (Ob. Gawareckiego „Ziemia Dobrz.", str. 90). G. par. dek. lipnowskiego, daw. dobrzyńskiego, 443 dusz liczy.

Grochowce, ob. *Horochowce*.

Grochowce, niewielki zaśc. w pow. słuckim, należący do dóbr Zaułki, którémi od roku 1871 włada urzędnik Witowicz. *Al. Jel.*

Grochowce (z Koryszówką, Kosówką, Kowalówką, Leśniczówką i Solarzonką), wś, pow. przemyski, o 7.4 kil. na połud. zachód od Przemyśla oddalona, opiera się zachodnio-północną stroną o wielkie lasy, ciągnące się w kierunku ku Krasiczynowi. Posiadł. więk. obejmuje 1133 m. a., włośc. pos. 601 m. a. gruntu, ludność 669, w tem gr. kat. 478, reszta rzym. kat. należących do par. w Przemyślu; gr. kat. par. jest w miejscu, należąca do dek. niżankowieckiego dyecezyi przemyskiej, obejmuje wraz z filiami w Kniażyczu, Witoszyńcach i Kominkach 1085 gr. kat. dusz. Właśc. więk. posiadł. Albina Bołoz Antoniewicz. Gr. należały niegdyś do biskupstwa przemyskiego greck., jak to świadczy dokument Władysława Jagiełły, datowany w Sandomierzu w sierpniu 1407 r. a zatwierdzający uposażenie władyctwa przemyskiego. (Ob. Akta grod. i ziem. t. VII str. 50). W r. 1418 przeprowadził Iwan z Obychowa, kaszt. szremski i starosta ruski, z polecenia królewskiego, rozgraniczenie między przedmieściem przemyskiem Piekuliczi a wsiami Witoszyńcy, Koniuchy i Grochowce (ob. Akta gr. i ziem. t. VI str. 17 i 18). Grochowski, biskup przemyski z w. XVII, pochodził z Grochowiec. *Lu. Dz.*

Grochowe lub *Gruchów* (z Chruścielem i Kozikówką), wś w pow. mieleckim, należy do parafii rzym. kat. w Chorzelowie a sądu pow. i urzędu poczt. w Mielcu, zkąd jest o 11 kil. odległą. Ma 752 mieszk. wyzn. rzym. kat., szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczkową gminną z funduszem 1662 zł. w. a. Mniejsza pos. wynosi 683 m. n. a. roli, 242 m. łąk i ogr., 340 m. pastw. i 11 m. lasu.

Grochowe, wś, pow. trzebnicki, par. Schawoine.

Grochówek, ob. *Grochów*.

Grochówek, kol., pow. kutnowski, gmina Mikstal, par. Grochów. W 1827 r. było tu 13 dm. i 71 mk., obecnie liczy 13 dm., 134 mk. i 244 mr. ziemi ornej, 32 mr. łąk. *W. W.*

Grochowice, niem. *Grochwitz* i *Grachwitz*, wś, pow. ząbkowicki na Szląsku, par. Baumgarten.

Grochowiec, góra, 372 m. wys., w powiecie samborskim, na płd. od Uherec zapłatyńskich. Na płd. jej stoku bierze początek pot. Hluboczy, dopływ Czerchawy. *Lu. Dz.*

Grochowiska 1.), wieś i kol., pow. kolski, gm. Izbica. Wieś ma 11 dm., 101 mk., 939 m. gruntu, 53 m. lasu. Kol. ma 7 dm., 72 mk., 84 m. gruntu. Dobra G., Zagrodnica, Długie, Komorowo, Wólka Komorowska, Kozanki, 2477 m. rozl., należą do Z. Morawskiego. Por. *Izbica*. 2.) G., os., pow. pińczowski, gm. Zagość, par. Bogucice. Leży śród lasów. Tu w marcu 1863 r. zaszła jedna z większych walk, jakie stoczył oddział Langiewicza z wojskami rossyjskiemi pod dowództwem gen. Czengierego. Wieś tę wspomina już Długosz; należała wówczas do dóbr królewskich (Dług. IV, 376). Istniał tu następnie klasztor a raczej pustelnia kamedułów. Ostatni kameduła przebywał tu do 1854 r. (por. *Pińczów*). Folw. G., od Buska w. 7. Rozl. wynosi m. 198, grunta orne i ogrody m. 62, łąk m. 64, wody m. 2, lasu m. 66, nieużytki i place m. 4, bud. mur. 1, drew. 3.

Grochowiska 1.), pustkowie, pow. odolanowski, należy do gm. Przygodzice; 6 dm., 108 mk. Najbliższa poczta i st. kolei żel. w Antoninie. 2.) G.-królewskie, wś, pow. mogilnicki, ma cztery folwarki większe; 21 dm., 226 mk., 101 ew., 119 kat., 6 żydów, 82 analf., o 5 kil. od miasta Gąsawy. Poczta w Rogowie o 5 kil., st. kolei żel. Mogilno o 25 kil. 3.) G.-szlacheckie, dom., pow. mogilnicki, o 5 kil. na południe od Gr. szlacheckich; 2581 mr. rozl., 13 dm., 189 mk., wszyscy kat., 113 analf. Poczta w Rogowie o 5 kil., st. kolei żel. w Mogilnie o 20 kil. Własność Korytowskiego. W okolicy wykopano urny, po części z pokrywami; wielki młotek wojenny, pierścień brązowy.

Grochówka 1.), wieś, pow. łukowski, gm. Jakusze, par. Trzebieszów. W 1827 r. było tu 49 dm., 219 mk., obecnie liczy 60 dm. i 408 mk. 2.) G., ob. *Goździków*.

Grochowo 1.), wieś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka. W 1827 r. było tu 9 dm., 77 mk., obecnie liczy 10 dm., 143 mk., odl. 18 w. od Maryampola. 2.) G., ob. *Grochów*.

Grochowo 1.), zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 90 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 9 mk.

prawosł. 2.) **G.**, wś pryw., pow. dzisieński, o 49 w. od Dzisny, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej połockiej, 3 dm., 21 mk. 3.) **G.**, zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 40 w. od Dzisny, 1 dom, 3 mk. kat. (1866).

Grochowo, rycer. dobra, pow. tucholski, na bitym trakcie tucholsko-chojnickim. Obszaru mają mr. 918, budyn. 13, dom. mieszk. 5, katol. 54, ewang. 1. Parafia i szkoła Raciąż, poczta Silno. R. 1397 Konrad von Eltz, komtur tucholski, dał Tylowi von Rowsenborg włók 5 w Grochowie zamiast innych włók 5 sołtyskich, które dotąd posiadał w Piastoszynie. R. 1570 posiada Gr. Adam Żaliński, sędzia ziemski tucholski, włók osiadłych było 10. Roku 1766 dawano proboszczowi w Raciążu mesznego z Gr. z 8 włók.

Grochowska Czerwonka, ob. *Czerwonka*.

Grochowy, wś, pow. koniński, gm. Dąbroszyn, par. Grochowy, leży na południe Konina, odl. 21 wiorst, od mka Rychwała w. 5, od szosy konińsko-kaliskiej wiorst 2 i pół, powierzchni 126 m., grunt pszenny, częścią sapy; ludności: męż. 136, kob. 156, razem 292; przy tem folwark tegoż nazwiska do dóbr Siąszyce należący. We wsi tej jest kościół paraf. katol. drewniany, kryty blachą, pod wezw. św. Doroty, wystawiony w r. 1521 z zapisu Żychlińskiej, konsekrowany zaś w r. 1727 przez ks. Franciszka Józefa Kraszewskiego, biskupa dardaneńskiego, sufragana gnieźnieńskiego; kościołowi temu nadane zostały przez papieża Piusa VI w r. 1790 odpusty zupełne przywiązane do świąt: św. Doroty, Wniebowzięcia Matki Bozkiej i św. Alcizego. Przed kilkunastu laty kościół chylił się do upadku, lecz za staraniem ówczesnego proboszcza księdza Gustawa Bethera, kosztem parafian wyrestaurowany został i dziś w dobrym znajduje się stanie. Do parafii należą wsie: Grochowy, Siąszyce, Złotków, Zosinki, Rybie, Salamina i Holendry Bialskie. Ludność katolicka parafii wynosi 1330 dusz. Czyt. Łaski, Liber ben. I, 277. Dobra G. składały się z folwarku G. i Dąbrowa, tudzież wsi t. n. Nabyte w r. 1871 za rs. 38000. Rozl. wynosiła m. 1328; folw. G. grunta orne i ogrody m. 523, łąk m. 113, pastw. m. 17, lasu m. 388, nieużytki i place m. 35, razem m. 1077; bud. mur. 10, drew. 6, płodozmian 10-polowy; folw. Dąbrowa grunta orne i ogrody m. 205, pastw. m. 40, nieużytki i place m. 6, razem m. 251; bud. mur. 3, drew. 3, płodozmian 8-polowy. Wiatrak. Wieś G. osad 40, z gruntem m. 67; wś Dąbrowa osad 6, z gruntem m. 19. *J. Ch.*

Grochwitz (niem.), 1.) ob. *Grochowice*. 2.) **G.**, inaczej *Gruchwitz*, *Alt* i *Neu*, wś, pow. kożuchowski na Szląsku, par. Kuttlau, ma paraf. kościół ewang.

Grochy 1.) okolica szlachecka, w obrębie której leżą wsie G.-imbrzyki, G.-krupy, G.-myszki, G.-serwatki, G.-stara wieś, powiat pułtuski, gm. Kozłowo, par. Gzy. W 1827 r. G.-krupy liczyły 8 dm., 45 mk. G.-serwatki 11 dm., 58 mk. a G.-stara wieś 16 dm., 110 mk. Folwark Grochy starawieś lit. BD z przyległością Grochy Górki lit. A i z wsią Grochy starawieś od Pułtuska w. 11. Rozl. wynosi mr. 243; folw. Grochy Starawieś grunta orne i ogrody mr. 143, łąk mr. 22, lasu mr. 35, nieużytki i place mr. 4, razem mr. 204; nomenklatura Grochy górki grunta orne i ogrody mr. 32, łąk mr. 6, nieużytki i place mr. 1, drewn, 14; wieś Grochy stara wieś osad 9 z gruntem mr. 6. 2.) **G.**-łętownica i G.-pogorzel, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Zambrowo. W 1827 r. było w G.-łętownicy 13 dm., 98 mk. a G.-pogorzel liczyły 11 dm., 81 mk. Folw. G.-pogorzel z wsią t. n., od Zambrowa w. 8. Rozl. wynosi mr. 622, grunta orne i ogrody mr. 393, łąk m. 53, pastwisk mr. 13, lasu mr. 172, nieużytki i place mr. 12. Bud. drewn. 12, płodozmian 9 polowy. Wieś G.-pogorzel osad 16, z gruntem mr. 15. 2.) **G.**-niemierzęta i G.-stare, wsie, pow. mazowiecki, gm. i par. Poświętne. W 1827 r. było tu 11 dm. i 68 mk. a w G.-starych 29 dm. i 137 mk. Wsie te wspominane są w dokumentach z r. 1544. *Br. Ch.*

Grochy, przys. Huty rożanieckiej.

Gród, por. *Grodzisko*.

Groda, król. leśnictwo przy wsi Gągławkach, w lasach obecnie królewskich, przedtem kapitulnych warmińskich, przy Olsztynie, powiat olsztyński, na polsko-katolickiej Warmii.

Grodarz lub *Skokowa*, rzeczka, przepływa przez Kazimierz lubelski i wpada tamże do Wisły.

Groddeck (niem.), pow. świecki, ob. *Gródek*.

Groddeczek (niem.), ob. *Gródeczek*.

Gródecka Wola, wś, pow. tomaszowski, gm. Rachanie, par. łac. Gródek. Leży na stoku góry, o 2 mile od Tomaszowa, o 5 od Zamościa, o 1 m. od granicy Galicyi, ma 34 dm., 135 mk. rit. lat., 106 r. gr. Włościanie mają gruntu ornego i łąk 210 mr., lasu 50 m. Gleba popielatka. Prócz rolników są tu: stolarz, kołodziej, kowal, mularz, 2 tkaczy, 3 cieśli. Obok wsi leży t. n. folw., własność hr. Fredro, 210 mr. roli ornej, 150 mr. lasu; mały młynek. *X. S. S.*

Gródecka góra, w powiecie gródeckim, na półn.-wsch. od miasta Gródka, wznosi się 318 m. npm.

Gródecki staw, w pow. gródeckim, na płn. od Gródka, największy ze wszystkich stawów utworzonych przez Wereszycę. Nad południową częścią stawu leży miasto Gródek na płd., przedmieście Żartowskie na zach. a przedmie-

ście lwowskie i Podgaje na wsch. Następnie zwęża się staw znacznie a od Drozdowic począwszy rozszerza znowu w kierunku płn.-wsch. i płn., i ta część jego, znacznie większa od pierwszej, zwie się stawem Drozdowickim.

Grodeczek, niem. *Groddeczek*, osada do wsi Gródek, pow. świecki, nad Czarną wodą położona, w lesistej okolicy, liczy budynk. 7, dom. mieszkalnych 2, katol. 13; powstała na gruncie dawniejszego folwarku starościńskiego Gródka. Parafia Drzycim, szkoła Gródek, poczta i stacya kolej żel. Laskowice.

Grodeczenka, mała rzeka w południowo-wschodniej stronie pow. borysowskiego, wpada do Berezyny z prawej strony, która jest ważnym dopływem do Brusiaty *Al. Jel.*

Gródek 1.) folw., pow. nowomiński, gm. i par. Wiązowna, 210 morg. rozl., własność J. Skibińskiego. 2.) **G.**, folw., pow. konecki, gm. i par. Borkowice. Obecnie jest tu 1 dom, 18 mk. i 194 mr. obszaru. Należy do Borkowic, dóbr ks. Czetwertyńskiej. Czyt. Łaski, Lib. benef. II, 224. 3.) **G.**, wś, pow. opoczyński, gm. i par. Przysucha. W 1827 r. było tu 8 dm., 49 mk.: obecnie liczy 9 dm., 81 mk. i 83 mr. ziemi włośc. a 1 mr. dworskiej. 4.) **G.**, wieś, pow. kozienicki, gm. Policzna, par. Gródek. Liczy 22 dm., 267 mk., 511 mr. ziemi dworsk. i 551 mr. włośc. Własność ks. Ludgardy Jabłonowskiej. Jest tu kościół par. murowany, założony przez Annę z Mysłowskich Kochanowską, żonę Andrzeja, brata stryjecznego Jana, w 1598 r. Wniosła ona tę wieś w posagu w rodzinę Kochanowskich. G. leży blizko bardzo od Czarnolasu. Par. G. dek. kozienickiego, dawniej zwoleńskiego, 1838 dusz. 5.) **G.** i G.-poduchowny, pow. włoszczowski, gm. Chrząstków, par. Kuczków. 6.) **G.**, wieś i folw., pow. sokołowski, gm. Jabłonna, par. łac. Sokołów, par. gr. Gródek. Położenie faliste, gleba pszenna, 2641 mr. rozl., 63 dm., 650 mk. Na lewym brz. Buga, śród uroczej miejscowości dwór się wznosi. R. 1827 było tu 62 dm., 414 mk. Na polach szczątki bronzu i okrzeski krzemienne po Jadźwingach, którzy tu od niepamiętnych czasów mieszkali. Dobra Gródek składają się z folwarku G., Teofilówka, osada Zaborna, realności Sielce i wsi G. Rozl. wynosi mr. 2369; folw. G. grunta orne i ogrody mr. 693, łąk mr. 237, pastwisk mr. 103, nieużytki i place mr. 121, razem mr. 1154. Bud. mur. 21, drewn. 10, płodozmian 9 i 13-polowy. Folwark Teofilówka grunta orne i ogrody mr. 160, łąk mr. 131, lasu mr. 615, nieużytki i place mr. 13, razem mr. 918. Budowli drewn. 6; osada Zaborna bud. drewn. 5. Nadto gruntu mr. 296, znajdującego się za Bugiem w Cesarstwie Rossyjskiem. Realność Solce z gruntem mr. 58 w r. 1871 od dóbr oddzieloną została; młyn pływak, cegielnia, smolarnia z wyrobem smoły, dziegciu, terpentyny i węgla, fabryka zduńska z wyrobem naczyń kamiennych i kafli. Wieś G. osad 59 z gruntem mr. 1124. Dobra G. były niegdyś własnością Edmunda Chojeckiego (Charles Edmond). 7.) **G.**, wś, pow. włodawski, gm. Tyśmienica, par. Parczew. Liczy 6 dm., 62 mk. i 53 mr. ziemi. 8.) **G.**, wś, pow. radzyński, gm. Siemień, par. Parczew. Liczy 18 dm., 146 mk. i 412 mr. obszaru. 9.) **G.**, wieś zamieszczona w liczbie kurpiowskich przez Pola (w „Puszczakach Mazowsza"), pow. pułtuski, gm. i par. Obrytte. Dobra G., składające się z folwarku, wsi i wójtostwa G., Ciołkowo i Gładczyn, wsi Wielgolas i powstałej w końcu zeszłego stulecia osady Kąty lutry, wchodziły w skład dóbr biskupów płockich. Po zabraniu dóbr biskupich na rzecz skarbu, dobra Gródek wcielono do ekonomii Obrytte; w 1855 r. zaś, dodawszy do nich wieś i folw. Skorznice z ekonomii Gołądkowo, oddano dobra Gródek ks. Gorczakowoi na czas trwania towarzystwa kredytowego, zaciągnionego na utworzonym i nadanym księciu Gorczakow w tymże roku majoracie Obrytte. We wsi G. egzystowało kiedyś wójtostwo; przywilejem z 8 czerwca 1796 r. Hilary Krzysztof Szembek bisk. płocki nadaje go małżonkom Taraszewiczom w używalność ad dies vitae za 2 złp. czynszu rocznego; czynsz ten, po przejściu dóbr biskupich na rzecz skarbu, podwyższono za czasów pruskich na 73 złp. 18 gr. pół szel. Przy początku obecnego stulecia we wsi znajdowało się 4 osad trzydniowych, 12 dwudniowych, 1 jednodniowy, 1 czynszownik i 6 ogrodników; oprócz tego do wsi Gr. zaliczono znajdującą się w pobliżu osadę Kąty lutry Każda osada trzydniowa odrabiała rocznie 78 dni sprzężajnych i tyleż pieszych, dwudniowa 52 sprz. i 52 pieszych, jednodniowa 26 dni sprz. i 26 piesz.; nadto każda osada, bez względu na nazwę, odrabiała rocznie 6 dni tłuki w żniwa i 16 dni stacyjnych (po za żniwami) i oddawała do dworu 2 kapłony, 3 łokcie przędzy, kurę i 2 zł. 18 gr. za robienie kaszy; oprócz tego osady trzydniowe płaciły po 20 gr. czynszu, 23 złp. 20 gr. 1 sz. dziesięciny do dworu i 15 jaj; dwudniowe i jednodniowe po 10 gr. czynszu, 10 złp. 8 gr. 1 sz. (jednodniowe tylko 5 złp. 8 gr. 1 sz.) dziesięciny do dworu i 8 jaj; czynszownik ponosił też same ciężary co osady trzydniowe, ale był wolny od pańszczyzny. Nadto cała gromada płaciła 37 złp. 24 gr. hyberny i dziesięcinę duchowieństwa, pod nazwą „sepu" t. j. z każdej osady trzydniowej i czynszownej po 8 gar. żyta i 8 gar. owsa, z dwudniowej po połowie. Zagrodnicy byli wolni od wszelkich prestacyj. Za czasów pruskich naturalia zamieniono na pieniądze i pozostawiono pańszczyznę; pań-

szczyznę włościanie odrabiali do miejscowego folwarku, czynsze oddawali do naddzierżawcy ekonomii Obrytte. W 1822 r. we wsi G. znajdujemy 5 osad trzydniowych, z których 3 wysiewało rocznie 4 korce jarzyny i 4 korce ozim., inne po 5 korcy jarz. i 3 ozim.; 12 osad dwudniowych po 3 korce jarz. i 3 ozim., i 5 jednodniowych, z których dwie wysiewało po 1 i pół korca jarz. i tyleż ozim., inne po 1 korcu jarz. i 1 ozim.; karczma. Osady jednodniowe powstały z dawnych zagrodniczych; pańszczyzna z osad pozostała taż sama, co przedtem, tylko osady jednodniowe zamiast dawniejszych 16 dni stacyj i 6 tłoki odrabiają po 8 dni tłoki. Czynsz za naturalia i prestanda wynosił 487 złp. 11 gr. Było wtedy 22 męż., 21 kob., 17 syn. i cor. młodszych od 10 lat, 9 syn. i 6 cor. starszych nad 10 lat; 11 parobków i 20 dziewczyny, ogółem 129 mk. (ztąd 7 żyd.; w powyższych liczbach nie jest zaliczone wójtostwo i folwark). Gromada posiadała 18 koni, 38 wołów, 32 krów, 35 jał., 39 świń, 44 owiec. W 1827 r. w całej wsi 32 dm., 122 mk. W czasie urządzenia majoratu Obrytte w 1846 r., wś G. urządzono kolonialnie. Wójtostwo zniesiono; część jego gruntów wcielono do folwarku, część oddano na korzyść gromady. Folwark otrzymał 746 mr., wieś 1313 mr.; we wsi utworzono 27 osad rolnych (po 37—40 mr.), karczemną i kowalską po 1 i pół mr., osadę 35-morgową dla strażnika leśnego i 3 os. po 30 m. dla strzelców. Pańszczyznę zniesiono i ustanowiono czynsz; czynsz czysty, po odtrąceniu wszelkich wydatków, wynosił 321 rs. 18 i pół kop. Obecnie 2059 mr. na folw. i wsi. 11.) **G.**, wś, pow. mazowiecki, gm. Klukowo, par. Kuczyn. W 1827 r. było tu 11 dm., 121 mk. 12.) **G.**, wś, pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Baranów. 13.) **G.**, wieś, pow. tomaszowski (niegdyś ziemi bełzkiej), gmina Jarczów, parafia rzym. kat. Gródek; grunt po większej części górzysty, gleba popielatka. Dwór z ogrodem owocowym, folwark, tartak parowy, dym. 61, mieszk. 520, z tej liczby kat. 450; gruntu i łąk dwor. 926 mr., lasu 36 mr., włościanie mają gruntu ornego 531 mr.; wieś ta odległa od Tomaszowa mil 2, od granicy Galicyi mila 1. Posiada kościół parafialny murowany; pierwiastkowy był wystawiony w r. 1410 przez braci Alberta, Stefana, Stanisława i Mikołaja Wołczek, dziedziców, a obecny w 1846 r. kosztem par. Ludn. par. 2137 dusz; do składu par. (daw. dek. tyszowiecki) należą wsie: G., Szlatyn, Łubcze, Wieszczyca, Nedeżów, Rathorze, Typin, Wola Grodecka, Pieniany, Hopkie, Podlodów. Włośc. wsi G. zajmują się tylko uprawą roli; oprócz 1 tkacza i 2 kowali, żadnych rzemieślników niema; własność prywatna Arczyńskiego. 14.) **G.**, wś nad Bugiem, gm. Mieniawy, pow. hrubieszowski, parafia Hrubieszów. Jest tu dom schronienia dla starców i kalek, cerkiew paraf. dla ludności rusińskiej. W roku 1827 było tu 52 dm. i 353 mk. Cerk. b. gr. unicka erygowana r. 1725. A. M. Ciechowski wzniósł tu 1725 monaster bazylianów; obecną cerkiew z r. 1801 wzniósł dziedzic Krystyan Grodecki. W G., u zbiegu Huczwy z Bugiem, według Długosza miał stać zamek Wołyń, od którego poszło nazwisko Wołynia. Pod tym zamkiem Wołyniem Bolesław Chrobry rozbił 1018 r. Jarosława I (?). Dobra G. Nadbużny składają się z folwarku G. Nadbużny, Kozodawy i wsi G. Nadbużny, od Hrubieszowa w. 4. Rozl. wynosi m. 1018; folw. Gródek Nadbużny grunta orne i ogrody m. 161, łąk m. 67, pastw. m. 76, wody m. 149, nieużytki i place m. 13, razem m. 465, bud. drew. 15; folw. Kozodawy grunta orne i ogrody m. 431, łąk m. 118, nieużytki i place m. 5, razem m. 553, bud. drew. 5. Dwa młyny wodne; jeden z nich miał 1880 roku 7200 rs. produkcyi. Wieś G. Nadbużny osad 44, z gruntem m. 708. 15.) **G.**, wś w stronie zachodniej pow. włoszczowskiego, gm. Irządze, par. Nakło, w odległości wiorst 2 od brz. lewego Pilicy, przy trakcie powiatowym łączącym Szczekociny z Koniecpolem, w odległości w. 13 od Szczekocin, a 8 w. od Koniecpola. Domów 13, ludności 109. Ogólna rozl. 154 mr., w tem ziemi ornej 116 mr., łąk 26 mr., pastw. 5 i pół. Wieś na piaskach śród rozległych lasów położona. Grunta liche, żytnie, w bliskości Pilicy niskie, mocno wilgotne, torfiaste. Ludność zaledwie średniej zamożności. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gródek, ob. *Grudek*, *Grodziec*, *Horodec*, *Horodek*, *Horodok*, *Wołma*, *Chałaimgródek*, *Kożangródek* itp.

Gródek 1.), mko, pow. białostocki, na stokach lewego brz. rz. Supraśli, na granicy pow. sokólskiego i wołkowyskiego, o 36 w. od Białegostoku, przy b. trakcie handlowym z tego miasta na Świsłocz do Mińska. R. 1878 było tu 1793 mk., w tem 1340 izr. (36 ewang. w r. 1857). Mieszkańcy trudnią się wyrabianiem pośledniego gatunku kortów na ręcznych warsztatach (przeszło 200). Za miastem na górze śród łąki, gdzie teraz wiatrak, stał w XV w. zamek, w którym, jak błędnie twierdzą niektórzy, miał umrzeć Władysław Jagiełło. W G. 1498 hr. Aleksander Chodkiewicz fundował monastyr, potem przeniesiony do Supraśli. 2.) **G.**, mko, pow. wilejski, niegdyś Galimskich, obecnie należy do Benedykta Tyszkiewicza, o 40 wiorst od Wilejki, ma ludności 1815, przeważnie żydzi, leży nad rz. Berezyną, która wpada do Niemna; nędznie zabudowane, handel niewielki, niektórzy mieszkańcy t. j. żydzi zajmują się handlem pijawek, które sprowadzają z zagranicy (?) i rozsyłają do większych miast Cerkiew prawosławna, szkółka ludowa, zarząd

gminny (gm. G. ma 3100 mk.), poczta listowa, co wtorek targi. Młyn na Berezynie. 3.) **G.**, wś nad rz. Gulidówką, pow. dzisieński, o 63 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 13 dm., 110 mk. Cerkiew prawosł. drewniana, zarząd gminny i szkoła (1866). 4.) **G.**, dobra i mko małe w gub. mińskiej, w pow. mińskim, nad rzeczką Usiażą, dopływem Hajny, dawne dziedzictwo Tyszkiewiczów. Dobra mają obszaru w dwóch obrębach: gródeckim i ostroszyckim przeszło 16300 mr., w gruntach przeważnie piaszczystych. Pozycya dość górzysta i leśna, kamienia narzutowego wiele. Hamernia gródecka, poruszana siłą wody, jest jedyną w gub. mińskiej, gdzie się wykuwa wiele blachy miedzianej do miejscowych gorzelni; młyny kosztowne z pytlami też zasługują na uwagę. Miasteczko zamieszkują po większej części żydzi, trudniący się drobnym handlem lub rolnictwem. Jest tu cerkiew, zarząd gminy gródeckiej, w skład której wchodzi 5 starostw, 125 wiosek i 3016 ludności płci męzkiej. O wiorstę od miasteczka znajduje się wspaniała rezydencya Tyszkiewiczów; pałac murowany, bez smaku zbudowany, posiada kosztowne dzieła sztuki, zwłaszcza malowidła, zebrane staraniem spółczesnego ordynata birżańskiego Michała Tyszkiewicza. W pożarze około 1860 r. wydarzonym pałac poniósł wiele szkody, atoli późniejsze restauracye zwolna zatarły skutki ognia. Jest tu kaplica pałacowa, katolicka; do niedawna w parku, mającym 6 wiorst obwodu, ogrodzonym kosztownie, istniał ciekawy zwierzyniec, gdzie się odbywały pańskie polowania. Gospodarstwo, jak i wszędzie w kraju, zaniedbane. W dobrach gródeckich mieszka dużo szlachty czynszowej. Gródek leży o trzy mile od Mińska w stronie płn.-zach., w 1 stanie polic., w 2 okr. wojennym, w 3 okr. sąd. 5.) **G.**, z białoruska *Horodok*, niewielka osada wiejska, na zach. połud. krańcu pow. pińskiego, w gminie uhrynickiej, nieopodal Pniewna, dawnej wsi pijarów lubieszowskich, i rz. Korostynki, w glebie piaszczystej; miejscowość nieco wzniesiona po nad poziom błót okolicznych. Jest tu stare horodyszcze na wzgórku. 6.) **G.**, niewielki folwark w pow. borysowskim, dostał się z eksdywizyi rodzinie Mezinów na własność, ma 140 mr. 7.) **G.**, mały folwark w południowej stronie pow. bobrujskiego, pomiędzy osadami Hać i Kowale, przy drodze z Lasek do Kurzyna. 8.) **G.**, z białoruska *Horodok*, wieś w pow. bobrujskim, nad rzeką Ptyczą z prawej strony, w 4 okr. polic. świsłockim, miejscowość żyzna, obfituje w łąki i lasy; jest tu zarząd gminy gródeckiej, która się składa z 41 wiosek i liczy 1865 dusz płci męzkiej. Cerkiew parafialna, szkółka wiejska i szpital, osad 40. 9.) **G.**, w sieńskim pow., ob. *Horodek*. 10.) **G.**, wś, pow. rówieński, gm. Gródek, par. Równe, leży nad rz. Ustyą, dopływem Horynia, o 5 w. od Równego. Ma zarząd gminny. Bardzo piękny pałac na wyspie wielkiego stawu, do której prowadzi żelazny most zwodzony. Na tejże samej wyspie cerkiew i wspaniały ogród. Koło stawu przechodzi dr. żel. brzesko-kijowska. Jest też w G. kaplica katolicka. Dobra G., pojezuickie, rząd darował hr. Esterhazy. Znane z bogatych kopalni kredy. W górach otaczających są kamieniołomy, z których zabudowania włościańskie w jednej z przynależnych wsi są wystawione, a nawet i część zabudowań dworskich. We wspomnianych łomach kredytowych znaleziono jeszcze za życia hr. Esterhazego kość z goleni mamuta przedpotopowego, którą hrabia odesłał do gabinetu zoologicznego w Paryżu. 11.) **G.**, duża wś, pow. hajsyński, gmina i parafia Granów, nad rz. Soroką, 634 dusz męz., w tem 34 jednodworców, 990 dz. ziemi włościan, dworskiej 1648 dz. Cerkiew pod wezw. N. P. liczy 1582 parafian i 54 dz. ziemi. Należała do klucza granowskiego Czartoryskich, dziś Wołodkowicza. R. 1868 było 221 dm. 12.) **G.**, miasto, pow. kamieniecki, o 50 wiorst od Kamieńca, 20 od Jarmoliniec, w pięknym rozdole po obu stronach Smotrycza, okrąg adm. kupiński; jest tu zarząd gminny, sąd mirowy, poczta, apteka, fabryka cukru założona w 1837 r. przez br. Gejsmara, obecnie na akcyach, przerabiająca rocznie do 100,000 berkowców buraków, młynów 5, jeden poruszany zapomocą turbiny, gorzelnia. Mieszk. 7500, w tej ilości żydów 2500, reszta włościan, przeważnie katolików, tak zwanych Mazurów, dawnych kolonistów znad Sanu i Wisły. Cerkiew murowana pod wezw. św. Aleksandra Newskiego liczy 1055 parafian i 151 dz. ziemi. Kościół paraf. katolicki dek. kamienieckiego, z cudownym obrazem św. Antoniego, posiada 7297 wiernych; do parafii należą kaplice w Kupinie, Krzemiennej i Łysowodach, dziś zamknięte. Jest tu fabryka pasów, sznurów i uprzęży nicianych, 4 garbarnie i 1 mydlarnia. Oprócz targów co 2 tygodnie, bywa tu 6 jarmarków, największy na św. Antoniego. Miasto składa się z rynku ze sklepami i kilkunastu ulic. W 1780 r. było tu 462 domów, obecnie liczy się do 740, między któremi dużo jest murowanych. Synagoga, 4 domy modlitwy, sklepów 80, rzemieślników do 100. Ziemi włośc. 2031 dz., ziemi dworskiej w 2 folwarkach 2012 dz. (jeden z folwarków nazywa się Koszerna); gospodarstwo płodozmienne. Do spółki cukrowarnianej należy 49 dz. i 174 dz. do rządu dawnej kościelnej ziemi. Gródek jest bardzo dawną osadą; pierwotnie nazywał się Nowodwór i należał do Nowodworskich. Już w 1496 r. spotykamy dział zrobiony między Jędrzejem i Michałem Nowodworskim. W 1550 r. Tatarzy zupełnie go

zniszczyli, i to powtórzyło się kilkakrotnie lat następnych. Później władali nim Herburtowie i Swierczowie, nazwę zaś Gródka pierwszy raz spotykamy w liście Zygmunta I do braci Mikołája Herburta i Jana Swiercza (stąd Niesiecki sądzi, że Swiercz jest tylko przydomkiem), pozwalającym dziedzicom fortecy Nowodworu, inaczej Biedrzychowa-Gródka, wybierać cła, na co przywilej zgubili. Musiał więc już wtenczas Gródek być silnie umocniony, kiedy król nazywa go fortecą. Następnie należał do Zamojskich, i ci najwięcej tu zostawili po sobie pamiątek. Posiadali oni tu znaczne dobra, bo oprócz Gródka, Kupina i kilkunastu okolicznych wsi, Marcin podskarbi koronny i syn jego Tomasz-Klemens, wojewoda lubelski, obaj ordynaci Zamojscy, trzymali bogate sąsiednie starostwo proskurowskie. Zastali majątki te zupełnie zniszczone przez Tatarów, kościół spalony. Zaczęli więc od sprowadzenia kolonistów znad Sanu i Wisły, i tak w Gródku jak i w Proskurowie ludność ta zachowała dotąd swoją mowę, religią i strój swój odrębny. Jan Zamojski, wojew. podolski, największy dobrodziej Gródka, wymurował z cegły kościół dzisiejszy paraf., farę, pod wezw. św. Stanisława (1778) na miejscu pierwotnie zbudowanego jeszcze w 1496 a w 1582 r. zniszczonego przez Tatarów. Ks. biskup kamieniecki Mackiewicz konsekrował go w 1826 r. W 1778 przeniesiono franciszkanów do Gródka, gdyż miejsce klasztoru i kościoła w Kamieńcu miało wejść pod twierdzę. Tenże Jan Zamojski przeznaczył im z dochodów gródeckich po 2000 zł. i grunta zwierzyńcem zwane z sianożęciami. On także wybudował szpital i dom sióstr miłosierdzia o 2 piętrach w 1774 r. i obdarzył go wsią Nowy-Swiat i Basówką. Na mocy tego funduszu obowiązane były siostry utrzymywać osoby chore, 4 mężczyzn i tyleż kobiet; jednakże bywało słabych i po kilkanaście a rocznie do 200. Siostry zajmowały się także wychowaniem ubogich dziewcząt, a fundusz stąd zebrany obracały na wsparcie dla ubogich. Siostry te, cnotliwem swem życiem, miłosiernemi i pożytecznemi uczynkami zasłużyły sobie tu na ogólny szacunek i miłość; pomimo to jednak, w ostatnich czasach, kościół i klasztor został zamknięty, a zakonnice wyjechać musiały za granicę. Cudowny obraz św. Antoniego został przeniesiony do dzisiejszego parafialnego kościoła. Jan Zamojski z Ludwiki Poniatowskiej, siostry króla, zostawił tylko jednę córkę Urszulę, która wyszła za Mniszcha, marszałka nadwornego litewskiego, i wniosła w dom ten klucz gródecki. Mniszchowie mało dbali o ten majątek, mieszkali po za granicami kraju; pustoszał więc i pomału przechodził w cudze ręce. Karol Mniszech oddał Gródek w posagu swej siostrze 1° voto Radziwiłłowej, 2° Deville, zwanej od majątku Panią Dęblińską; ona to sprzedała w pierwszych latach 1830—40 Gródek jenerałowi wojsk rossyjskich baronowi Gejsmarowi. Za jego czasów miasteczko znowu podniosło się, dobrobyt mieszkańców i handel znacznie powiększył się; osobliwie znaczne były w Gródku składy win węgierskich. Przed 10 laty Gródek sprzedany z publicznej licytacyi; nabył go za stosunkowo nizką cenę prezes banku kijowskiego Winogrodzki; obecnie należy do jego synów. Resztki dawnego zamku zamienione przez jenerała Gejsmara na wygodny dom mieszkalny piętrowy. *Al. Jel.*, *Dr. M.*

Gródek 1.) (zwany dawniej „słonym", gdyż tutaj był główny skład dla soli ruskiej), miasto powiatowe w Galicyi, leży pod 49°47' płn. szer. a 41°19' wsch. dług. od F., nad Wereszycą i między stawami gródeckim a czerlańskim, utworzonymi przez tę rzekę. Miasto samo z niemiecką kolonią Vorderberg rozłożyło się na płd. od stawu gródeckiego, na zachód od stawu przedmieście Zastawskie, na wschód przedmieście Lwowskie i Podgaje, a na płd. od miasta przedmieście Czerlańskie na prawym brzegu Wereszycy i nad stawem czerlańskim. Najwyższe wzniesienie npm. czyni 286 m. Powierzchnia miasta obejmuje 351.911·471 arów; mieszk. jest 8912 (3417 obrz. rz. kat., 3079 gr. kat., 15 akatol., 2401 izrael.). Własność większa posiada roli ornej 1436, łąk i ogrodów 133, past. 40, lasów 280; własność mniejsza roli ornej 4153, łąk i ogr. 326, pastw. 254, lasów 1 mr. Właścicielem większej posiadłości gm. Gródek. Gr. jest siedzibą urzędu i sądu powiatowego, posterunku żandarmeryi, rady szkolnej okręgowej na powiat gródecki i rudecki, urzędu pocztowego i telegraficznego, stacyi kolei Karola Ludwika. Jest tu szkoła wydziałowa męzka i 4-klasowa etatowa szkoła żeńska, lekarz i apteka. Parafia rzym. i grecko-katolicka są w miejscu. Obie należą do dekanatu gródeckiego a archidyecezyi lwowskiej. Parafia rzymsko-katolicka istniała już w roku 1372, co wynika z darowizny w tymże roku przez Władysława Opolczyka uskutecznionej. Do parafii tej należą prócz Gródka: Artyszczów, Brundorf, Burgtal, Czerlany, Doliniany, Drozdowice, Ebenau, Haliczanów, Kiernica, Kossowice, Lubień wielki i mały, Małkowice, Popiele, Porzecze, Stodółki, Uherce, Vorderberg i Zawidowice. Cała parafia liczy wiernych 6253. Stan czynny majątku miejskiego wynosi 456.175 zł., bierny zaś 8.709 zł. W r. 1880 było dochodu 42758 zł. Tutejsza kasa pożyczkowa gminna ma kapitału 13300 zł. Jest tu także fundusz pożyczkowy dla przemysłowców i rękodzielników, założony 1864 r. z funduszów kasy miejskiej a zatwierdzony przez namiestnictwo w r. 1865. Celem funduszu jest wspieranie pożyczkami podupadłych rzemie-

ślników i przemysłowców wyznania katolickiego. Majątek zakładowy wynosi 1500 zł., kapitał obrotowy 7554 zł. Fundusz ubogich, założony przez Zygmunta Augusta w r. 1566 a powiększony w r. 1660 i 1718 przez dotacye Pawła i Zuzanny z Olembeków Kozłowskich, ma na celu wspieranie ubogich miejscowych, posiada majątku zakładowego 4120 zł., zostaje pod nadzorem zwierzchności gminnej, a w r. 1880 miał dochodu 1383 zł. Okolica Gródka obfituje w len, od lat kilku zaś istnieje tutaj szkoła uprawy lnu, założona w r. 1870 przez galicyj. Tow. gospod. w Grzędzie koło Lwowa a przeniesiona następnie do Gródka. Z zakładów przemysłowych są tutaj: garbarnia, huta wapienna, olejarnia, mydlarnia, fabryka spodium i młyn amerykański. Handel ożywiony, miasto jest bowiem ogniskiem handlowem dla sąsiednich miasteczek: Janów, Rudki, Komarno, a w pobliżu leżą Czerlany z fabryką papieru i Lubień, sławny kąpielami siarczanemi. Środki komunikacyjne odpowiednie potrzebie. Przechodzi tędy kolej żelazna Karola Ludwika ze Lwowa do Przemyśla a gościniec prowadzi stąd na wsch. do Lwowa, na zach. do Przemyśla a na płd. do powiatu rudeckiego. Stacya dr. żel. Gródek leży między Rodatyczami a Kamienobrodem, o 33 kil. ode Lwowa. Targi tygodniowe odbywają się co czwartek, a jarmarki roczne na towary, bydło i ziemiopłody 19 marca, 19 grudnia, w poniedziałek po Bożem Ciele i 14 września. G. istniał już w roku 1213. Miasto, warowne dawniej i obronne zamkiem, przeniósł Jagiełło z prawa ruskiego na magdeburskie, nadał mu 100 łanów, a mieszkańców uwolnił od danin i powinności na lat 12. Wójtostwo sprzedał Mikołajowi Ulrykowi za 30 grzywien i nadał mu różne prawa. W r. 1419 założył tutaj Jagiełło kościół farny, na zamku zaś fundował klasztor franciszkanów. W Gródku umarł też Jagiełło r. 1434, jadąc z sejmu w Korczynie na Ruś, gdzie miał odebrać hołd od Stefana, wojewody wołoskiego. „W drodze", pisze Bielski, „zatrzymał się król w lesie podług zwyczaju, bo był bardzo myśliwy i słuchał słowika szczebiocącego do północy, a iż była pora zimna, przeziębił się, wpadł w niemoc a przyjechawszy do Gródka w wilię świąteczną u stołu siedząc przy posłach wojewody wołoskiego srogo się rozniemógł i w poniedziałek świąteczny umarł." Po śmierci złożono serce króla w ścianie kościoła franciszkańskiego. Po zgorzeniu miasta odnowił Kazimierz Jagiellończyk w r. 1469 wszystkie przywileje miasta i uwolnił mieszkańców od podwód. R. 1510 pozwolono mieszczanom pobierać mostowe. W r. 1537 pozwolił Zygmunt I po napadzie Tatarów, z powodu spustoszenia miasta, obracać czopowe przez lat 10 na obwarowanie, a 1547 r. zalecił staroście jaknajmocniej, ażeby mieszczan nie zmuszał do żadnych robocizn. Tylko na ratunek miasta mieli się zgłaszać za danem hasłem. Ustanowił też radę miejską, do której starosta miał mianować 2 rajców, wójtostwo jednego, gmina jednego a oraz ponowił pozwolenie użytkowania z lasów. Zygmunt August pozwala 1550 roku pobierać mieszczanom mostowe od koni i bydła, czynsz od gorzałki przeznacza na naprawę mostów, grobel i utrzymanie murów w dobrym stanie, mieszkać zaś żydom wzbrania najsurowiej. Przywileje dla rymarzów, paśników, siodlarzy i czapników dozwalają tylko katolików przyjmować. Bednarze, kołodzieje, stelmachy, tokarze i garncarze mieli też swoje przywileje. Gdy w r. 1611 miasto spalono a zamek spustoszono, polecił sejm staroście Myszkowskiemu miasto i zamek podźwignąć i wzmocnić, a na pokrycie kosztów pozwolił obrócić dochody starostwa. Lustracya z r. 1616 wylicza rzeźników 8, płatnerza i stelmacha po jednym na usłudze zamkowej. W r. 1655 pokonał Chmielnicki w okolicy Gródka garstkę wojska polskiego, dowodzoną przez Stanisława Potockiego, hetmana w. kor. W kilka lat po wojnie przybywszy lustratorowie w r. 1662 zastali w rynku domów 22 (było ich przedtem 78), w ulicach zaś 10 (było ich przedtem 82). Ponieważ miasto przez samych katolików było osiedlone, począł starosta Jan Gniński, wojewoda chełmiński, zakładać na ogrodach zamkowych osobne dla żydów miasteczko, które Gnin nazwał. Jan III nakazuje mieszkańcom 1682 r., aby wszyscy do obwarowania i obrony miasta należeli, a 1684 r. potwierdza fundacyą Gnina. Według lustracyi z r. 1765 było między wałami domów 77, placów pustych 24, browarów 4, za wałami i bramą niegdyś krakowską domów 58. Na przedmieściach: lwowskiem, czerlańskiem i zastawskiem było gospodarzów gruntowych 348, zagrodników około 300. Do jurydyk kościelnych należało domów 108, cerkwi 3, fara, kościół św. Barbary, św. Mikołaja, św. Stanisława szpitalny i klasztor franciszkanów na Podzamczu, gdzie 38 katolickich gospodarzy. Żydowskie miasto Gnin liczyło domów 62, komorników 124, browarów 18, pańskich 3 i woskobójnię. Około r. 1780 zaczęło miasto zaludniać się osadnikami niemieckimi. W Gródku czyniono spostrzeżenia meteorologiczne od grudnia r. 1870 do lipca 1872. Odnosiły się one do stanu ciepłoty, średniego kierunku wiatru i stanu zachmurzenia nieba, a są zawarte w 6 i 7 tomie „Sprawozdań komisyi fizyograficznej". W tych samych tomach mieszczą się także spostrzeżenia pojawów w świecie zwierzęcym za rok 1871 i 1872. Archiwum lwowskie przechowuje „Acta Castrensia Grodecensia" od r. 1528. W r. 1837 wyszła we Lwowie mapa „Plan der Umgebungen v. Gro-

dek", 4 tabl. — *Gródecki powiat* graniczy na płn. z pow. jaworowskim i żółkiewskim, na wschód z pow. lwowskim, na płd. z pow. rudeckim, na zachód z pow. mościskim i jaworowskim, zajmuje 788·39 kil. kwadr. (14·32 mil kw.) obszaru i jest pod tym względem 58 powiatem w Galicyi. Gmin jest w powiecie 69, obszarów dworskich 45, przełożeństw obszarowych 33, a więc jednostek administracyjnych 102. Gmin katastralnych 56. W przecięciu zajmuje jedna gm. 1087, a jeden obszar dworski 1171 mr., na milę kwadratową zaś przypada gmin administracyjnych 4·9. Między gminami są 2 miejskie: miasto Gródek i miasteczko Janów a 67 wiejskich: Artyszczów gmina i obszar dworski, Bar i Koców gm. i obszar dwor., Bartatów gm. i obszar dwor., Borki dominikańskie, Borki janowskie gm. i obszar dwor., Bratkowice gm. i obszar dwor., Brundorf, Burgtal, Cuniów gm. i obszar dwor., Czerlany gm. i obszar dwor., Dąbrowica gm. i obszar dwor., Dobrostany gm. i obszar dwor., Dobrzany gm. i obszar dwor., Doliniany gm. i obszar dwor., Dołhomościska gm. i obsz. dwor., Drozdowice gm. i obszar dwor., Ebenau, Haliczanów, Hartfeld, Jamelna gm. i obszar dwor., Jaśniska gm. i obszar dwor., Kamienobród gm. i obszar dwor., Karaczenów, Kiernica gm. i obszar dwor., Kossowiec, Lelechówka gm. i obszar dwor., Leśniowice gm. i obszar dwor., Łozina gm. i obszar dwor., Lubień mały gm. i obszar dwor., Lubień wielki gm. i obszar dwor., Majdan gm. i obszar dwor., Malczyce gm. i obszar dwor., Małkowice gm. i obszar dwor., Milatyn gm. i obszar dwor., Mszana gm. i obszar dwor., Neuhof, Obroszyn gm. i obszar dwor., Ottenhausen, Porzecze Gródeckie, Porzecze Janowskie gm. i obszar dwor., Powitno gm. i obszar dwor., Putiatycze, Rodatycze gm. i obszar dwor., Rokitno gm. i obszar dwor., Rottenhau, Rzeczyczany, Schönthal, Stawczany z Dąbrówką i Ferdynandówką gm. i obszar dwor., Stawki gm. i obszar dwor., Stodółki, Stradcz gm. i obszar dwor., Stronna, Suchowola gm. i obszar dwor., Uherce niezabitowskie gm. i obsz. dwor., Vorderberg, Walddorf, Weissenberg, Wereszyce gm. i obszar dwor., Wielkopole gm. i obszar dwor., Wola dobrostańska gm. i obszar dwor., Wołczuchy gm. i obszar dwor., Wroców, Zalesie gm. i obszar dwor., Żałuże, Żaszkowice gm. i obszar dwor., Zawidowice gm. i obszar dwor., Zuszyce gm. i obszar dwor. Nawodnienie powiatu obfite. Przeważna część wód uchodzi do Dniestru a mała ich cząstka tylko z zach. krawędzi należy do dorzecza Wisły. Przez pow. gródecki przechodzi zatem także główny europejski dział wodny. Wchodzi on tutaj z Hoszan w pow. rudeckim i biegnie w kierunku płn. przez Doliniany, Bratkowice, Rzeczyczany i Leśniowice do źródeł Wereszycy i jej dopływu Rudaczki, a okrążywszy te źródła, skręca się na płd. wsch., wchodzi na Działową górę i opuszcza granice powiatu. Przeważna część rzek rozlewa się w rozliczne stawy. Do Dniestru uchodzi Wereszyca, największa rzeka powiatu. Powstaje ona na płn. granicy powiatu w obrębie gminy Wereszyce z kilku potoków i płynie w kierunku płd.-wsch. do Lelechówki, gdzie tworzy mały stawek, następnie do Janowa, rozlewając się tutaj w obszerny staw janowski i do Stradcza, tworząc tu znowu wąski, podługowaty staw stradecki, podobny raczej do rozszerzonego koryta rzeki. Następnie płynie koło kolonii niem. Rottenhau i Porzecza Janowskiego w kierunku płd., poniżej Porzecza skręca na zach., koło Malczyc rozlewa się w staw malczycki i płynie w kierunku zach. przez Stronnę, Powitno, Zuszyce i Cuniów aż do Kamienobrodu. Tutaj zwraca się nagle na płd., tworzy najrozleglejszy w powiecie staw drozdowicki, zwany w płd. swej części stawem gródeckim, przepływa Gródek, rozlewa się na płd. od miasta w staw czerlański, a przybierając znowu kierunek płd. wsch. tworzy jeszcze poniżej Czerlan staw lubieński, z którego wypłynąwszy zwraca się na płd., a w Porzeczu gródeckiem opuszcza granice powiatu i wchodzi do powiatu rudeckiego. Z prawego brzegu przyjmuje Wereszyca znaczniejszy dopływ w Kamienobrodzie. Nastaje on w Jarynie (Grünthal) a płynąc w kierunku płd. rozlewa się pod Wolą dobrostańską w staw wolicki, pod Dobrostanami w staw dobrostański, pod Weissenbergiem w staw białogórski. W płd. kończynie powiatu uchodzą do Wereszycy od pr. brz. potok Zaszkowiec, nastający w Hoszanach, w pow. rudeckim, i potok Krupka, płynący również z Hoszan, wzdłuż granicy pow. gródeckiego a rudeckiego. Od lew. brzegu zasilają Wereszycę potoki: Rudaczka, Stawki i Stara rzeka. Rudaczka nastaje na płn. granicy powiatu, a płynąc w kierunku płd.-wsch. po pod Wiszenką małą i wielką skręca na płd., powyżej Majdanu tworzy staw jeden, poniżej staw drugi a następnie po krótkim biegu uchodzi do Wereszycy. Potok Stawki, słaby i nieznany, powstaje w obrębie gminy tej nazwy, a po krótkim płd. biegu uchodzi do stawu janowskiego od płn. Stara rzeka powstaje w płn.-wsch. stronie powiatu we wsi Dąbrowica, płynie na płd. przez Łozinę i Żorniska, stąd na płd. wschód przez Schönthal, tutaj tworzy mały staw a następnie skręca na płd. zachód i płynąc po pod Wroców uchodzi w Zbyskach do wsch. kończyny stawu malczyckiego. Do Dniestru uchodzą także wody z płd.-wsch. kończyny powiatu, za pośrednictwem potoku Stawisko (al. Bartatówka), zwanego w dolnym biegu Stawczanką, a uchodzącego do Szczerka. Do dorzecza Wisły ucho-

dzą z zach. kończyny pow. za pośrednictwem Wiszni potoki: Hnojence i Rakow. Potok Hnojence wypływa w obrębie gminy Leśniowice, a po krótkim płn.-zach. biegu opuszcza granice powiatu i w obrębie pow. jaworowskiego wpada do stawu jaworowskiego, utworzonego przez Szkło, dopływ Wiszni od pr. brz. Potok Raków bierze początek niedaleko Gródka, a mianowicie na zachód od przedmieścia Zastawskiego, płynie w kierunku zach. prawie przez Bratkowice i Rodatycze a następnie wchodzi w obręb pow. sądowo-wiszeńskiego i wpada w Sądowej Wiszni do Wiszni jako potok Struha. W obrębie pow. gródeckiego przyjmuje Raków od lew. brz. pot. Zamłynki, płynący w płd.-zach. kończynie powiatu od płd. ku płn. przez Putiatycze, Dobrzany i Bar, a zasilony od pr. brz. znaczniejszym dopływem z Dolinian. Nad brzegami rzek i w pobliżu stawów ścielą się moczary, trzęsawiska, torfowiska i podmokłe łąki. Największych rozmiarów dochodzą: „Szerokie błota” na płn. od stawu janowskiego po obu brzegach potoku Stawki; „Na błotach” nad Starą rzeką na półn. od Żornisk; „Błota” i „Kwaśne łąki” na płd. od Zielowa; „Ługi” na płn. od stawu malczyckiego; „Mokrzec” na południe od Frydrykówki. O stawach tak licznych w pow. gródeckim i sąsiednich pisze Siarczyński: „Poglądając na tę nizinę, którą między Janowem a Komarnem łączące się między sobą przez Wereszycę stawy: Janowski, Gródecki, Lubieński i Komarniański aż po Dniestr zalewają, uważając i te stawy, które od Lubaczowa, Wielkich Oczów, Krakowca i Jaworowa do tych dochodzą, i to mnóstwo rzek, które do nich swe wody wlewają, wątpić nie można, iż to są ślady dawnego wielkiego jeziora. Wody zalewające niegdyś całą Galicyą aż po Karpaty najdłużej zostać musiały w najobszerniejszej i najniższej kotlinie Galicyi, która się między Sanem, Bugiem i Dniestrem rozciąga, a w której jeszcze w wieku XIV leżało wielkie jezioro, w karcie zbioru Ortelliusza „lacus amadoca” zwane”. (Ob. Rękopis w Bibl. Ossolin. Nr. 1827, str. 131 i 132). Pod względem układu pionowego przedstawia się cały powiat jako kraina pagórkowata, poprzerzynana licznymi dolinami rzek i potoków. Przeważna część powiatu pochyla się za biegiem Wereszycy od płn. ku płd., krawędź zaś zachodnia za biegiem dopływów Wiszni od wsch. ku zachodowi. Wzgórza wypełniające płn.-wsch. część powiatu należy uważać jako płd. zach. kończynę Roztocza żółkiewskiego. Najwyższą ich część tworzy lesista wyniosłość, idąca od Majdanu w kierunku płd. wsch. aż do Stawek. Prawie w połowie pasma tego wznosi się najwyższy szczyt pow. Buława (402 m.) koło folwarku tej nazwy; na płn. zachód od Buławy dochodzi Kubyn 399 m., w południowej zaś kończynie wyniosłości opada na płd. od Buławy Taborowa góra do 363 m. Na płn. od tego pasma wzbija się jeszcze na granicy powiatu, na płn. od Walddorfu Falkenberg do 398 m., a na płn. od Majdanu opada Królowa góra do 357 m. Na wschód od tych wyniosłości znajdujemy na lewym brzegu potoku Stawki między Werechótką a Seredynem-horbem jeden szczyt 401 m. wysoki, a na płn. od niego opada znowu Filipów kąt do 366 m. Na płd. od Werechótki natrafiamy na wzgórza jeszcze niższe, jako to: Ostry garb (356 m.), las Czarny Kamień ze szczytem 350 m. wysokim, a tylko góra Stradecka nad Wereszycą wznosi się 364 m. npm. W górze tej znajdują się obszerne pieczary, które służyły dawniej mieszkańcom za miejsce schronienia przed częstymi napadami Tatarów. Na lewym brzegu Starej rzeki rozłożyło się drugie pasmo wyniosłe, wchodzące tutaj z pow. lwowskiego. Idzie ono w kierunku płn.-zach. a wznoszą się na niem następujące szczyty od płd. ku płn.: Worotysko (376 m.) na płn. od Jaśnisk, Chryniówka (384 m.), Kamieńczysty garb (376 m.), Zielony garb (389 m.) i Jęczmieniska. Na płd. opadają wszystkie te wyniosłości ku podmokłym dolinom Wereszycy, Starej rzeki i jej dopływów. Południowo-wschodnią część powiatu, rozłożoną na lew. brz. Wereszycy, uważać można jako zach. krawędź wyżyny podolskiej. Przez sam środek tego obszaru ciągnie się od Kamienobrodu w kierunku płd.-wsch. ku granicy powiatu pasmo wyniosłe, prawie bezleśne w płn. swej części a lesiste w części płd. W pasmie tem rozróżniamy idąc od Cuniowa na płd. następujące wzgórza: Za mamułami, ze szczytem 323 m. wysokim, z małym lasem Dąbrowe lipki na krańcu zach. i większym cokolwiek Powiteńskim lasem (szczyt 302 m. wysoki) na krańcu wsch. Na płd. od tych wzgórzy dochodzi Gródecka góra 318 m., a na płd. od niej bezleśne wzgórze Długi Hincz 320 m. na płn. od Kiernicy, podczas gdy na płd. od tej osady opada Łysa góra do 301 m. Na wschód od Długiego Hincza rozpoczyna się pasmo lesiste Lasem miejskim (szczyt 312 m.). Dalsze części tego pasma są: Stawczany (320 m.), las Stary Zapust (313 m.), Las Kalinowiec (314 m.), Melkiu (308 m.), Las Garby i Las Płoska (310 m). Całe to pasmo wzgórzyste opada na zachód ku dolinie Wereszycy i jej stawom poniżej 300 m. aż do 276, na wschód zaś ku Mokrzcowi i podmokłej dolinie potoku Stawisko również poniżej 300 m. aż do 286 m. Wschodnia krawędź powiatu, na wschód od Mokrzca i potoku Stawisko, wznosi się znowu miejscami ponad 300 m. (las Husakówka 309 m.), w jednem zaś miejscu na płn. od Obroszyna dochodzi nawet Bukowina 335 m. Zachodnia połowa powiatu, położona na prawym brzegu Wereszycy, stano-

wi część okolicy pagórkowatej, sięgającej ztąd aż po San na zachód. Najznaczniejsze wyniosłości znajdują się na tej przestrzeni znowu w połowie północnej. Na zachód od Wereszyc rozłożyło się wzgórze lesiste Wereszyca ze szczytem 375 m. wysokim; na płn. od Wereszyc las Maliszewski ze szczytem Paulus (382 m.) między Wereszycami a Majdanem. Na płn. od lasu Maliszewskiego wznosi się najwyżej Wywszana (392 m.), na wsch. od niej Owsiana góra (375 m.), a dalej na wschód Popowa góra (352 m.). Na przestrzeni objętej od wsch. i płd. Wereszycą a od zach. dopływem Wereszycy, tworzącym stawy: wolicki, dobrostański i białogórski, wznosi się najwyżej Fyderów horb (383 m.) na lesistem wzgórzu, położonem na płd. zach. od Janowa. Na płn. od tego szczytu opada Próchnik do 357 m., na płn. zachód Wysoka góra do 363 m., a na zach. leży las Jama ze szczytem 361 m. wysokim. Bardziej jeszcze opada ten obszar ku płd. Las Ałapin nad stawem dobrostańskim wznosi się najwyższym swym punktem do 352 m., na wsch. od niego dochodzi wzgórze Pod myszą górą tylko 344 m. Na wsch. od tego ostatniego wzgórza leży jeszcze Makarowa góra 361 m. wysoka, a ostatnie południowe kończyny tego obszaru opadają już do 322 m., 311 m. (Seredny horb), 305 m. i niżej. Wzdłuż zachodniej granicy powiatu rozłożyły się: Na płn. od Jaryny las Dobrostany ze szczytem Dąbrowa, 350 m. wysokim. Na płd. odeń lesiste wzgórze Mur, ze szczytem 340 m. wys. a jeszcze dalej na płd. las Kirtina (szczyt 341 m.). Ztąd począwszy opada poziom coraz bardziej ku dolinie Rakowa, a znaczniejsze wyniosłości znajdujemy tu jeszcze na płn. od Weissenberga 313 m., na płd. od Hartfeldu 318 m., na płn. od Rodatycz jeden szczyt 312 m., drugi zaś, Średnia góra, już tylko 297 m. i na zach. od Rodatycz las Maloszów ze szczytem 269 m. wysokim. Na lewym brzegu Rakowa opada cały obszar jeszcze niżej. Najwyżej, do 313 m., wznosi się tutaj góra Wołczuchy, na płd. od wsi tej nazwy. Na wsch. od niej opada Ćwiercka góra do 303 m. a góra Piwlanok do 290 m.; na zach. zaś Pasiczeska góra do 288 m. Na płd. zachod. granicy powiatu wznosi się jeszcze Buluka do 301 m., a na płd. od Uherec niezabitowskich Złota góra do tejże samej wysokości. O geologicznych stosunkach powiatu zawierają nieco szczegółów rozprawy: „Tertiäre Bildungen zwischen Lemberg und Gródek" (Jahrb. der k. k. geol. Reichs-Anst. t. XI, 1860) i „Ueber die geologische Aufnahme der Gegend von Lemberg und Gródek, insbesondere über den Löss dieser Gegend, von Tietze (Verhandl. der k. k. geol. Reichs-Anst. 1881, Nr. 2, p. 27). Cenniejszych kopalin nie ma w powiecie. Są pokłady torfu, ale aż dotąd bardzo mało jeszcze zbadane a gdzie niegdzie zaledwie (n. p. koło Czerlan) użytkowane. Wapna dostarcza powiat rocznie 40000 korcy. W Gródku, Bratkowicach i Lubieniu wielkim znajdują się zdroje siarczane. Najdawniej są znane i za najskuteczniejsze uchodzą zdroje w Lubieniu, gdzie też jest zakład kąpielowy. Roli ornej jest w powiecie 61.887 mr. (13·964 przypada na obszar dworski, 47.923 na włościan); łąk i ogrodów 21.462 mr. (7.228 obsz. dwor., 14.234 włośc.); pastw. 11.322 mr. (3019 obsz. dwor., 8303 włośc.); lasów 41.198 mr. (39.441 obsz. dwor., 1757 włośc.). W południowej połowie powiatu jest gleba przeważnie żytnia; w stronie północnej na wschód trochę gleby żytniej, na zachód zaś przeważnie piaszczysta, a zwłaszcza koło Leśniowic, Dobrostan, Kamienobrodu, Czuniowa, Malczyc i wzdłuż granicy pow. jaworowskiego i żółkiewskiego. Najrozleglejsze pastwiska i łąki ścielą się dokoła Janowa, Domażyra, na płd. od Mszany; zaś na płd. od Gródka idą wąskim pasem przez Czerlany, Uherce, Zawidowice i Zaszkowice. Lasy najrozleglejsze znajdują się w płn. zach. stronie powiatu, na płn. zach. i na wsch. od Janowa, na wsch. od Lubienia wielkiego i na płn. od Zielowa. Zajmują one w ogólności 21.020 hektarów, czyli 27 proc. z całej powierzchni powiatu a na jednego mieszkańca przypada 0·4 hekt. Z roślin zasługuje na szczególną uwagę uprawa lnu, szczególnie w okolicy Gródka, i uprawa chmielu, prowadzona na większe rozmiary w Lubieniu wielkim i Zawidowicach. Liczba bydła w ogólności wynosiła w roku 1869 sztuk 49000, zatem przypadało 62 sztuk na kilometr kwadratowy, a sztuka na 1·1 mieszkańca. W szczególności było koni 11.000, a więc 14 na kilom. kwadr. a sztuka na 5 mk.; owiec 23000, zatem 29 na kil. kw. a sztuka na 2.3 mk.; bydła rogatego 5000, czyli 7 na kil. kw. a sztuka na 11 mk.; świń 10000, a więc 12 na kil. kw. a sztuka na 5 mk. Pni było w powiecie w tymże samym roku 2762. Ludności było 53.891 wedle obliczenia z roku 1869 (wedle spisu z r. 1880, niezestawionego jeszcze dotąd całkowicie, będzie blisko 57000) a powiat gródecki zajmował pod tym względem absolutnej liczby mieszkańców 67 miejsce w Galicyi. Na kil. kw. przypada 68 mk., a co do gęstości zaludnienia zajmuje powiat 43-cie miejsce w Galicyi i stoi na równi z powiatami: drohobyckim, jaworowskim i mieleckim. Między tą ludnością jest 26.663 mężczyzn a 27.228 kobiet; przeszło 11000 ludności miejskiej a prawie 43000 wiejskiej. Pod względem wyznania rozróżniamy 35.030 mk. grec. kat., 12.820 rzym. kat., 3 orm. kat., 2 gr. dyzun., 1374 wyznania augsb., 26 wyzn. helw., 141 innych akatolików, 4.495 rel. mojżeszowej. Przemysł nieznaczny. Trudniło się nim

wedle spisu z r. 1869 osób 1371, licząc przedsiębierców, urzędników i robotników. Z ważniejszych fabryk jest tylko fabryka papieru w Czerlanach. Zresztą wymieniamy prócz fabryk podanych przy opisie Gródka: młyn parowy w Rodatyczach; browary pospolite w Dobrostanach, Karaczynowie, Kiernicy, Lubieniu wielkim, Stradczu i Zuszycach; gorzelnie w Bratkowicach, Czuniowie, Leśniowicach, Lubieniu wielkim, Uhercach niezabitowskich i Zawidowicach; huty wapna w Janowie, Łozinie, Malczycach, Wereszycach, Zielowie; tartaki wodne w Dobrostanach i Majdanie; mydlarnię w Janowie i cegielnię pospolitą w Drozdowicach. Handlem zajmowało się osób 925, licząc w to przedsiębierców i ich pomocników. Środki komunikacyjne odpowiadają potrzebom dostatecznie. Kolej żelazna Karola Ludwika dzieli powiat na dwie, prawie równe połowy, północną i południową. Wchodzi ona w granice powiatu od wsch. z Zimnej wody w pow. lwowskim i idzie w kierunku zach. do Mszany (stacya), stąd na Cuniów do Kamienobrodu (stacya), tutaj skręca na płd. do Gródka (stacya) a stąd znowu na zach. przez Rodatycze (stacya) ku zach. granicy do powiatu mościskiego. Droga państwowa wchodzi w tem samem prawie miejscu co i kolej w obręb powiatu i prowadzi w kierunku zachodnim do Gródka, oddalając się od drogi kolejowej. Od Gródka począwszy idzie równolegle z drogą kolejową i tuż obok niej aż do granic powiatu. Druga linia drogi państwowej wchodzi do powiatu także od wsch. z pow. lwowskiego i prowadzi na półn.-zach. przez Karaczynów do Janowa a stąd w kierunku zachodnim ku granicy powiatu jaworowskiego (do Jaworowa). Z Gródka idzie gościniec na płd. przez Czerlany i Zawidowice do Zaszkowic. Droga krajowa prowadzi z Gródka na płd. przez Lubień w kierunku płd.-zach. do Hoszan w pow. rudeckim; droga powiatowa zaś z Mszany na płn.-zach. do Janowa. Długość dróg państwowych czyni 56.352 kil. (15·29%), krajowych 23. 8 kil. (6·46%), powiatowych 15·328 kil. (4·16%), gminnych 273·094 kil. (74·09%). Razem jest dróg wszystkich 368·574 kil. Na 100 kil. kw. przestrzeni przypada dróg państwowych 7·148, krajowych 3·019, powiatowych 1·944, gminnych 34·639 kil., razem 46·750 kil. Ogół podatków bezpośrednich czynił w 1878 roku 141·543 zł., a zatem wypadało 141 zł. na kil. kw. a 2·07 zł. na głowę. Liczba szkół ludowych w powiecie wynosi 27, liczba uczniów 2093. Na jednę szkołę przypada 77 uczniów, na 2000 mieszkańców jedna szkoła, na 25 mieszk. jeden uczeń, na 2·5 gmin jedna szkoła. Gródecki dekanat greckokatolicki należy do archidyecezyi lwowskiej a obejmuje następujących 22 parafij: Dąbrowica, Dobrostany, Domażyr, Gródek, Haliczanów, Janów, Kiernica, Kurniki, Lubień wielki, Łozina, Malczyce, Małkowice, Mszana, Powitno, Starzyska (w pow. jaworowskim), Stradcz, Wereszyce, Wielkopole, Wiszenka mała (w pow. jaworowskim), Wiszenka wielka (w pow. jaworowskim), Wroców i Zawidowice. Gródecki dekanat rzym.-kat. należy również do archidyecezyi lwowskiej a obejmuje następujących 7 parafij: Gródek, Janów, Powitno, Rodatycze, Rzęsna polska (w pow. lwowskim), Zimnawoda (w pow. lwowskim) i Weissenberg. Starostwo gródeckie w dawnej ziemi lwowskiej a województwie ruskiem, było jednem z największych na Rusi Czerwonej. Od r. 1757 było ono w posiadaniu Izabeli z Humieckich Małachowskiej, kanclerzyny w. kor., na mocy przywileju Augusta III z dnia 14 grudnia 1757 r. Do starostwa należało miasto Gródek (t.j. Stary Gródek, czyli miasto katolickie, z przedmieściami lwowskiem, czerlańskiem i zastawskiem, Gnia, miasto żydowskie, i wioska Podgaje) i wsie: Kiernica (al. Krynica), Małkowice, Stodółki, Czerlany, Zawidowice, Porzecze wielkie i małe, Zaszkowice, Kołbajowice, Rodatycze, Haliczanów, Drozdowice, Starzyska, Starzyska wola, Kurniki, Wereszyce, Lelechówka, Wiszenka wyżna i niżna, Dobrostany i Wola Dobrostańska. Ostatni posiadacz Jacek Małachowski, referendarz koronny, opłacał po zajęciu kraju w r. 1772 rządowi austryackiemu 24613 złp. 28 gr. W skutek dekretu gubernialnego z 16 sierpnia 1785 r. zajął starostwo rząd austryacki a od 1 kwietnia 1787 liczono dochody dla Teodora hr. Potockiego, któremu miano oddać starostwo w zamian za jego dobra dziedziczne: Peczeniżyn, Młodiatyn, Markówkę, Rungurę, Słobodę rungurską i Kluczów niżny, zajęte dla salin. Jednak w skutek dekretu z r. 1792 zatrzymano starostwo w administracyi rządowej, wypłaciwszy Potockiemu gotówką kapitał 286419 złr. 15 kr. a tytułem procentów zaległych od tej sumy kupna 70399 złr. 46 kr. Miasto Gródek z przyległościami wyłączono z zarządu. Do zarządu dóbr gródeckich przyłączono wsie: Artasów, Czuniów, i Kamienobród, tudzież wójtostwa w starostwie, na których osiedlono obcokrajowców. Ostatecznie sprzedano wsie wszystkie. Przy licytacyi 1824 r. nabył Rodatycze z wójtostwem i Haliczanów Jan Machan za 54265 zł. m. k.; wsie Kiernicę, Małkowice, Artasów i osadę Brunsdorf i Vorderberg 1826 r. Karol Miller de Neckarsfeld za 26740 zł. m. k.; wsie Zawidowice, Zaszkowice, Porzecze, Czerlany z wójtostwem, Stodółki i osadę Ebenau 1826 roku Stanisław Weissmann i Piotr Kotkowski za 55555 zł. m. k.; wsie Cuniów i Kamienobród, Drozdowice, Dobrostany i Wolę Dobrostańską,

osady Burgthal i Weissenberg 1832 r. Helena księżna Ponińska za 170115 zł. m. k.; wieś Lelechówkę 1832 r. Kajetan br. Karnicki za 42070 zł. m. k.; Wereszyce z Majdanem 1832 r. Karnicki za 40.104 zł. m. k.; wsie Starzyska, Starzyską Wolę i Kurniki 1832 r. Antoni de Kriegshuber za 79.000 zł. m. k.; Wiszenkę wyżną i niżną i osadę Waldsdorf 1832 r. Jan Stanek za 66.010 zł. m. k. 2.) G. *nad Dunajcem*, obszar dworski, w pow. sądeckim, gm. Kobyle, par. podolskiej, dek. bobowskim, na Podgórzu, otrzymał nazwę od warownego gródka pierwotnie drewnianego, później zmurowanego na zamek, który tu niegdyś stał na górze zwanej „Grodzisko,” wznoszącej się w kształcie odosobnionego kopca, w pośrodku uroczej, lesistemi górami okolonej naddunajeckiej doliny, a z którego dziś nie pozostało już nic, krom nazwy i zwalisk, pokrytych pięciowiekową warstwą ziemi, na 12 mr. rozl. Zniszczenie zamku przypada pomiędzy r. 1390 a 1410. (Bartosz Paprocki wprowadził w błąd czerpiących z niego, nie wyłączając i Szczęsnego Morawskiego, przytoczeniem w H. R. P. przy Rożnach, zapewne z zachowanego, jego czasu, rodzinnego podania Rożnów, pięknej ale jak widać z „Długosza,” z „Monumentów a. j. p.” Z. A. Helcla i z „Wyciągów t. z. aktów bernardyńskich lwowskich“, co do czasu, miejsca i osób, mylnej legendy, i o insygniach koronnych i oddaniu ich królowi polskiemu, z czem wiąże się rzekome posiadanie Gródka przez Rożnów, w którym nie byli). Odległość 17 kil. od m. Nowego Sącza gościńcem krajowym sądecko-tarnowskim, z którym krzyżują się tu drogi gm. Poczta w miejscu. Rozległość obszaru dworsk. wraz z folw. Wiesiółką 226 mr. roli ornej, 14 łąk i ogr., 24 pastw., 38 lasu; ludności na obszarze dworskim 73; gleba w równinie głęboki nadrzeczny namuł ze spodem przepuszczalnym, w pagórkach rodna glinka. Jest tu siarczane źródło i ruda żelazna, niewyzyskiwane. Ludność ogółem 256 wyznania rzym. kat. Między nazwiskami włościan okolicznych są częstemi: Hajduk, Masztalerz, Foryś, Strzelec, Pancerz i t. p. Dunajec, płynąc bystrym nurtem i kręto pomiędzy urodzajne pola, domaga się gwałtownie regulacyi koryta. Do włości gródeckiej należą oprócz Gródka inne wsie i folwarki, o których niżej. Zachowała się autentyczna wiadomość całej kolei zmian dziedziczących tu rodów, począwszy od XIV wieku, kiedy na Gródku z przyległościami dziedziczyła rodzina pisząca się ze „Słupska” (de Slupsca), jak świadczy zapis karczmy we wsi Posadowy plebanowi w Przedanicy: „dan na zamku Gródku (in arce Gródek) dnia 27 września 1300 r. przez Stańczego (Stanisława), Jędrzeja i Jana braci „de Słupsca,” a dziedziców na Gródku, gwoli zbawienia dusz rodziców i dziadków dawno już pomarłych, niegdyś poprzednich dziedziców na Gródku.“ (Oryginał tego dokumentu jest w archiwum dyec. w Tarnowie, a odpis w skarbcu kościoła w Przedanicy). Ciż sami bracia ze Słupska sprzedali $^{25}/_{5}$ 1410 r. Gródek z 11-ma przyległemi wsiami, ale już bez zamku, za 2000 grzywien szer. prag. groszy, Piotrowi z Kurowa (Monumenta antiqui juris poloni Z. A. Helcla, t. II, pag. 184, num. 1250), nabywcy po Rożnach sąsiedniego zamku rożnowskiego, który, połączywszy tym sposobem posiadłości gródeckie z kupionemi dla niego rokiem pierwej przez (stryja) Mikołaja z Kurowa arcybiskupa gniezn. także za 2000 grz. sz. pr. gr., pos. rożnowskiemi, w jeden wielki klucz, sprzedał go $^{23}/_{2}$ 1425 r. Zawiszy Czarnemu z Garbowa star. lubowelskiemu (spiskiemu) za 1000 grz. sz. pr. gr. (Monumenta a. j. p. Z. A. Helca. t. II, pag. 294, num. 2010, et pag. 306, num. 2087). Tego wnuka Barbara, córka poległego pod Chojnicami Jana Zawiszyca z Rożnowa,ststy. solec. 1 voto Tęczyńska 2 voto Tarnowska, wniosła klucz ten w dom Tarnowskich. Od tych przeszedł za Zofią Tarnowską, żoną ks. Konstantego Wasyla Ostrogskiego wdy kijowskiego, wraz z hrabstwem tarnowskiem k. r. 1560 w dom Ostrogskich; a od nich znowu za Katarzyną córką Aleksandra ks. na Ostrogu, zaślubioną Tomaszowi Zamojskiemu kanc. kor., k. r. 1620 do Zamojskich. R. 1657 zastawił Jan Zamojski wojew. sęd. klucz Rożnów (z Gródkiem) Felicyanowi Laskowskiemu za 10000 zł. pol. a wykupiwszy sprzedał je $^{26}/_{2}$ 1658 r. Janowi z Pieskowej Skały Wielopolskiemu wojewodzie krak., za 40000 zł. pol. (Z Sumaryusza dawnego archiwum rożnowskiego); a tegoż wnuk Hieronim w. kon. kor. sprzedał $^{24}/_{1}$ 1745 r. Piotrowi Stadnickiemu za 260000 zł. pol.; tego zaś wnuk Franciszek hr. Stadnicki starosta ostrzeszowski $^{21}/_{1}$ 1796 r. Stanisławowi Badeniemu rejentowi kanc. kor. za 850000 zł. pol. Po podziale d. klucza rożn. r. 1817 pomiędzy rodzeństwo Badenich, wziął syn rejenta, Kazimierz Badeni, d. Gródek z przyległ. wś Wiesiółka, Bartkowa, Posadowa, Bębny, Nowawieś i Bujne z 3-ma fol. za 248715 zł. pol. (Księga hipot. d. Rożnów z przyl.), a córka Apolonia z Badeniów hr. Stadnicka d. Kobyle z przyl. wsiami Stany, Załęże i Tabaszowa z 2-ma folw. za 139216 zł. pol. (Księga hipot. d. Gródek i Kobyle z przyl.); poczem Józef Kirchner z Kamienicy, kupiwszy od nich $^{23}/_{4}$ roku 1825 schedę gródecką za 25000 z. reńsk. m. k., a $^{24}/_{6}$ t. r. schedę kobylską za 20500 z. reń. m. k., złączył napowrót włość gródecką tak jak była w XIV wieku. Jego córka Józefina, zaślubiona Marcelemu Żukowi Skarszewskiemu z Przyszowy, wniosła $^{26}/_{9}$ 1845 roku tę

włość w sumie 86000 zł. reńsk. m. k. w dom Żuków Skarszewskich. 3.) **G.**, wieś, powiat grybowski, par. i st. p. Grybów, o 5.3 kil. od Grybowa, w położeniu pagórkowatem, ma 2628 m. rozl. (w tem 1027 mr. lasu), 149 dm., 1018 mk., tartak. Wieś ta, należąca dawniej do starostwa grybowskiego, obecnie attynencya Biały niżniej i własność hr. Konstancyi Stadnickiej, otrzymała nazwę od gródka, może jeszcze przedhistorycznego, który według podania miał stać na szczycie góry w lesie. 4.) **G.**, mko, pow. zaleszczycki, leży po lew. brzegu Dniestru, u ujścia rzeki Dupy, o 6 kil. na wschód od Zaleszczyk, w bardzo żyznej okolicy; kukurydza, tytuń a nawet kawony udają się tu w polu; przestrzeni posiadłość dworska ma 863 mr., w tem 209 mr. lasu, włościanie posiadają 1088 m. a.; ludności rzym. kat. 68, należących do parafii w Zaleszczykach, gr. kat. 802, izrael. 257, razem 1127; gr. katol. parafią ma w miejscu, do której należą filie: Kułakowce z 293 i Duniów z 205 parafianami; parafia ta należy do dekanatu zaleszczyckiego dyec. lwowskiej; sąd, notaryusza i urząd pocztowy ma w Zaleszczykach. Posiadłość większa należy do Zdzisława hrabiego Borkowskiego. *B. R.*, *Lu. Dz.*, *M. Ż. S.*

Gródek, niem. *Groddek*, dobra i wieś, pow. świecki, nad Czarną wodą, która tu prawie naokoło zakręt czyni, w miejscu dawniej osobliwie obronnem; 1) dobra mają obszaru mórg 2006, budynk. 12, dom. mieszk. 5, katol. 56, ewang. 28. Parafia Drzycim, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Laskowice; 2) włośc. wś, obszaru ziemi mórg 1522, budynk. 54, dom. mieszk. 32, katol. 191, ewang. 48. Parafia, szkoła, poczta jak powyżej. G. jest prastarą osadą, nazwę wzięła od grodu małego, który tu w rzeczy samej istniał na wyniosłem wzgórzu przy Czarnej wodzie. Bronił on za prastarych czasów przejścia przez tę rzekę głównym traktem, który wiódł tędy z Bydgoszczy i Wyszogrodu (Fordon) przez Sierock do Nowego. Nawet krzyżacy zachowali go i nazwali po swojemu Haus Dreczem, Dritschim, Setze, albo też po dawnemu Grodko. Jak teraz jeszcze wskazują pozostałe resztki, był ów zamek szczupłych tylko rozmiarów (ztąd imię Gródek), zapewne w kształcie obronnej wieży kilkopiętrowej pobudowany, z 3 stron Czarną wodą otoczony, z czwartej, gdzie było podzamcze (Vorburg) z folwarkiem krzyżackim, obraniała go fossa głęboka ze zwodzonym mostem. Także i lasy pobliskie obrony mu dodawały. R. 1360 Daniel von Menden komtur świecki (w którego obwodzie Gródek leżał) wystawia ztąd „auf unserm Haus Drecze" dla wsi pobliskiej Drzycimia. Roku 1448 w dzień św. Marcina bawił w Grodku mistrz w. krzyżacki Konrad von Erlichshausen, który ztąd pismo wystosował zażalające do polskiego dowódzcy w Bydgoszczy. R. 1461 znajdował się Gródek w mocy Polaków: król Kazimierz dał go wtedy w zastaw za zł. 6000 Janowi Kościeleckiemu. Później był tu starościński folwark, a o zamku nic nie wiadomo. Teraz małe już tylko po nim resztki w sklepieniu murowanem, w fossie zamulonej i zarosłej zachowały się. Porównaj Wegner Pommersches Herzogthum und Deutsche Ordens-Komptureі, tudzież Gesch. des Kreises Schwetz II 135.

Gródek, *Grudek*, wieś, pow. jabłonkowski na Szląsku austr., par. kat. Jabłonków, par. ewang. Nawsi; rozl. mr. 1704, ludn. 726. Jest tu szkoła ludowa i zarząd lasów arcyks. Albrechta.

Gródek, ob. *Grodk.*

Gródek, niem. *Wünschelberg*, ob. *Hradek.*

Gródek, potok górski, powstaje w obr. gminy Gródka, w południowo-wschodniej części tejże gminy, w pow. grybowskim, z kilku strug, łączących się we wsi; potok płynie na północny zachód i w obrębie Białej niżniej uchodzi z prawego brzegu do Białej Dunajcowej (ob.). Zabiera tak z prawego brzegu liczne strugi leśne, spływające z Wielkiego lasu, jak z lewego brzegu. Długość biegu 6 kil.

Gródek siemkowski, pow miński. Wszystkie miejscowości, noszące nazwy *Gródków*, *Horodków* lub *Horodyszcz*, należą niewątpliwie do rzędu najdawniejszych w kraju naszym, i sięgać muszą tej odległej epoki, kiedy bądź pod wpływem wyższej stosunkowo cywilizacyi, bądź też w celu dzielniejszego odparcia nieprzyjaciół, plemiona słowiańskie, zmuszone poniekąd koniecznością, zaczęły przywykać do życia rolniczego, osiadłego, a tem samem dla bezpieczeństwa garnąć się musiały pod zasłoną obronnych gródków, pierwiastkowych siedzib naczelników rodzin lub pokoleń, a następnie władców udzielnych. Na tej zasadzie mamy prawo mniemać, że Gródek S., wspominany w kronikach pod rokiem 1161 (Encyklopedya Ogólna, Warszawa 1873 tom VI stron. 141 i 142, gdzie jednak obok nazwy urzędowej „Gorodok" wypadało pomieścić polską nazwę, która brzmi „Gródek"), uważać należy za starożytną osadę krywiczańską, która po upływie wieków stała się siedliskiem któregoś z licznie rozrodzonych Rurykowiczów, potomków Iziasława, syna Rogniedy, protoplasty znanych z niespokojnego ducha kniaziów połockiej dzielnicy. Wały zamkowe w Gródku S., głęboką lecz wyschłą oddawna fossą otoczone, jednym bokiem przypierają do rzeki Wiaczy i obszernego stawu, z innych zaś stron mając łąki błotniste i moczary utrudniające przystęp, posiadały niegdyś (w dzieciństwie sztuki wojennej), niejakieś znaczenie. Z powodu jednak zbyt szczupłej (około pół morgi obszaru) przestrze-

ni wałami objętej, w razie napadu, mogły one być bronione przez nieliczną tylko załogę. Wjazd do środka wałów przez fossę zamkową istnieje dotychczas; dawniej był tu most rzucony na palach (istniejący wedle podania przed laty jeszcze kilkudziesięciu); w tej zaś epoce kiedy Gródek S. był warownią, most zwodzony służyć musiał dla komunikacyi mieszkańców. Jedyny dogodny przystęp do zamku od strony podzamcza, zajmującego parę morgów równiny, z jednej strony z rzeką, z innych zaś z łąką błotnistą graniczącej. Na tem więc miejscu, zajętem obecnie stodołą i ogrodami folwarcznymi, wznosić się niegdyś musiały budynki dworskie i ekonomiczne, mieszkania licznej służby i załogi zamkowej. Archiwum Gródka S. bardzo szczupłe, w znacznej części zniknąć zapewne musiało podczas rozruchów krajowych; z nielicznych pozostałych dokumentów (z których najstarsze sięgają XVI wieku), niepodobna wysnuć pewnego ciągu dziejów tej prastarej osady słowiańskiej. Niewątpliwie jednak (wedle miejscowych źródeł archiwalnych) najdawniejszymi dziedzicami Gródka S. byli kniaziowie Sołomereccy (Rurykowicze zapewne), władcy najprzód udzielnego księstwa, następnie zaś podlegli w. książętom Litwy, prywatnie tylko możni posiadacze szerokich włości t.j. niejednego tylko księstwa Sołomereckiego (Sołomerecze Stare i Gródek Sołomerecki) w mińszczyźnie, rodzinnego ich gniazda; lecz nadto licznych wsi i miasteczek w dalszych, na wschód położonych stronach Rusi litewskiej, mianowicie w województwach witebskiem (pow. orszański) i mścisławskiem. Sołomereccy h. Rawicz, gorliwi wyznawcy kościoła wschodniego (za dowód czego służy bogate uposażenie cerkwi, obecnie parafialnej, niegdyś monasterskiej, w Sołomereczu), przeciwnicy Unii Brzeskiej, za przykładem Ostrogskich, Sanguszków, Wiśniowieckich, Koreckich, Rużyńskich i wielu innych możnowładców na Litwie i Rusi w owej epoce; czynni przy utworzeniu związku polityczn.-religijn. z protestantami na zjeździe wileńskim w 1599 r. (p. Wilno przez J. I. Kraszewskiego tom I, stron. 313 i 408), wcześnie jednak przyswoili cywilizacyą polską, o czem świadczą dokumenta autentyczne, wedle ówczesnego obyczaju (alfabetem słowiańskim) pisane w języku białoruskim, z polskimi jednak podpisami członków tej rodziny z końca XVI i początków XVII stulecia. Na kresach, nieprzyjaciół kraju odpiera zwycięzko kniaź Iwan Sołomerecki, starosta mścisławski (p. „Polska, Dzieje i Rzeczy jej" przez J. Lelewela tom I, Poznań 1858 stron. 525, także Tomasza Święckiego „Historyczne Pamiątki" tom II, Warszawa 1859 stron. 128) w 1501 roku. Teodor jako dworzanin królewski przyjmuje posłów rossyjskich w 1536 roku, nareszcie w senacie zasiada Jan książę Sołomerecki kasztelan mścisławski w 1569 roku. Inwentarz z 1583 r. świadczy, że Anna z Hlebowiczów Sołomerecka, kasztelanowa i starościna mścisławska, wespół z synem Bohdanem oddaje dobra Gródek S. prawem zastawnem księżnie Januszowej Czartoryskiej z zamkiem obronnym i podzamczem, „z strelboju wielikoju i małoju", także „z mostem i z meszczany", przytem z wsiami: Nielidowicze, Zabołocie i Sieluty, z obszarem ziemi zawierającym 98 włók. W 1586 r. z zapisu matki Bohdan Sołomerecki staje się właścicielem wielu dóbr, w rzędzie których wymieniony też i Gródek S., od którego w 1615 r. tenże Bohdan odłącza wieś Sieluty, oddaną prawem zastawnem Mikołajowi Rekuciowi, podstarościemu mińskiemu, na 3 lata w 300 kopach groszy. Za panowania Zygmunta III, niechętnego różnowiercom, znaczenie polityczne Sołomereckich chyliło się ku upadkowi. Wprawdzie posiadają oni wciąż bogate jeszcze włości i głos przeważny w gronie spółwyznawców; lecz w radzie królewskiej, w senacie, w wojsku, nie znajdujemy ich wcale. Syn kasztelana mścisławskiego Bohdan nosi tytuł już tylko starosty krzyczewskiego i otuczyckiego. Zdaje się nawet, że na synu tegoż, Bohdanie Bohdanowiczu, wygasł ród Sołomereckich po mieczu. W linii żeńskiej niedługo też kwitnęli, gdyż w 1640 r. Bohdan Stetkiewicz, podkomorzy mścisławski (potem kasztelan nowogródzki), na mocy intromisyi, obejmuje liczne dobra, (w rzędzie których wymieniony też Gródek S.), po zgonie żony Heleny z domu Sołomereckiej. Dalej widzimy, że Gródek S. w ciągu XVII wieku prawem zastawnem przechodzi z rąk do rąk, i ten stan rzeczy trwa bez przerwy aż do 1748 r. W 1666 roku dziedzictwo Gródka S. (razem z wielu innemi dobrami) dostaje się po zgonie rodziców Annie Stetkiewiczównie w zamęściu Suchodolskiej, stolnikowej mścisławskiej, potwierdzone ostatecznie działem familijnym w 1667 r. Następnie Samuel Izydor Suchodolski, stolnik mścisławski, staje się właścicielem Gródka na mocy zapisu żony, po którym znów dziedziczą dwie Suchodolskie, siostry rodzone: Krystyna w zamęściu Pielichowska i Maryanna. Te zaś sprzedają dobra spadkowe (łącznie z Gródkiem S.) Aleksandrowi Połubińskiemu, marszałkowi wojew. litewskiemu i żonie jego, za 180000 złotych polskich. Wedle inwentarza z 1680 r. Gródek S. posiadał placów tylko 19, gruntów w używalności mieszczan 13 włók, zasiewu żytniego i jarzynnego górą 20 beczek. Powinność mieszczan określono tam następnie: „po kopie, po wozie siana dać, na żniwa y do grabienia siana chodzić póki zeżną y siano sprzątną, w podwody za mil kilka z czym chcąc. Na budynek

do dworu y młyna powinni drzewo wozić, i siano z łąk zwozić". Dziedzictwo Gródka S. przechodzi w dom sapieżyński przez małżeństwo Jerzego Sapiehy, stolnika litewskiego, z Izabellą Połubińską, która w 1711 r. przelewa własność wszystkich dóbr swoich Antoniemu Sapieże, staroście mereckiemu (następnie kasztelanowi trockiemu). Ten ostatni z tytułu dziedzica dawnego księstwa sołomereckiego, przekazuje prawa swoje Michałowi Sapieże łowczemu litewskiemu (następnie wojewodzie podlaskiemu a nakoniec podkancelerzemu litewskiemu). W 1745 r. za konsensem Sapiehy Antoni Chmara, skarbnik miński, wspólnie z żoną Katarzyną z Wiażewiczów, stają się zastawnikami Gródka S. po spłaceniu poprzedniego zastawnika Michała Wołodkowicza, starosty hajeńskiego. W 1748 r. Adam Chmara (późniejszy wojewoda miński), syn skarbnika mińskiego, otrzymuje prawo wieczysto-darowne na Gródek S. i od tej pory aż do obecnej chwili, ten majątek zostaje we władaniu spadkobierców wojewody. W dawnych czasach ulegał Gródek różnym klęskom, mianowicie podczas wojny szwedzkiej w początkach XVIII wieku. Za prowiant nakazany do obozu uzyskano z Gródka S. (jako części hrabstwa zasławskiego) 500 tynfów przez Arendesa porucznika chorągwi rajtarskiej Kryszpina starosty płungiańskiego w 1705 r. Kontrybucya ta mogła być wynikiem ciągłych zatargów między Wiśniowieckimi i Sapiehami, do których Zasław wówczas należał, i nastąpiła z wyraźnego nakazu księcia hetmana wojew. litewskiego. Przedtem jeszcze (może za Jana Kazimierza) niepokój w kraju również szkodliwie wpłynąć musiał na stan Gródka S., który w XVI wieku posiadał jeszcze zamek obronny, miasteczko zaś placów 78, oprócz 24 włók ziemi w używalności mieszkańców. Tymczasem z 1680 r. inwentarz o zamku już wcale nie wspomina, nadmieniając 'tylko o budynkach folwarcznych pomiędzy wałami; placów zaś liczy tylko 19, ziemi mieszczańskiej 13 włók. Oczewiście zatem w ciągu kilku dziesiątków lat ilość mieszkańców znacznie się zmniejszyła i wiele placów pozostało niezajętych. Wedle dokumentów jeszcze w 1730 r. zastawnik Żmijewski obejmuje w posiadanie Gródek S. z wolnem ryb łowieniem i bobrów biciem, obecnie zaś rybołóstwo, chociaż niezbyt obfite, jest dotychczas zyskownem, lecz co się tyczy bobrów, ślad istnienia tych zwierząt przechował się tylko w nazwaniu niektórych uroczysk. Zwierzyna w ogólności znacznie wytępioną została w lasach okolicznych. Łosie i niedźwiedzie należą tu do wielkich rzadkości, i myśliwstwo na drobną zwierzynę ma tylko powodzenie. Przywilej Augusta III z 1754 r. dozwala dziedzicowi Gródka S. pobierać mostowe, licząc po dwa grosze od wozu kupieckiego w celu utrzymania dobrej przeprawy przez groble tutejsze i most na rzece Wiaczy „na tym walnym gościńcu". Stan miasteczka w późniejszych czasach znacznie się poprawił; oprócz fabryki sukna, mającej powodzenie w swoim czasie, posiadał niegdyś Gródek S. dobrych rzemieślników, mianowicie tkaczów, siodlarzy itp., lecz ze zmianą czasów i okoliczności powoli miasteczko utraciło charakter przemysłowy, stając się osadą wyłącznie rolniczą. Fundacya cerkwi parafialnej sięgać musi epoki dziedzictwa Sołomereckich lub też najbliższych ich następców, należących do obrządku wschodniego. W inwentarzu z r. 1680 wymienione dwa place, zajęte przez miejscowego duchownego. Cerkiew obrządku unickiego istnieć tu musiała jeszcze w roku 1735, czego ślad znajdujemy w przekazie prawa zastawnego na Gródek S. przez Jerzego Odachowskiego, łowczego lidzkiego, na rzecz Franciszka Wołodkowicza, wojskiego mińskiego (za summę 11000 tynfów „alias current. monet. 13933 złotych polskich 10 groszy"), w którem wzmiankowano: „z cerkwią, cum jure collationis na tęż cerkiew inservienti." Od 1748 — 1767 r. księgi metryczne parafii unickiej w Gródku S. zachowane są w archiwum cerkwi sołomereckiej, z czego wnioskujemy, że w ciągu tego czasu mogła rzekoma parafia zostawać pod zarządem parochów sołomereckich. Dalej znajdujemy ślady, że w drugiej połowie XVIII wieku istnieje w Gródku S. cerkiew unicka parafialna, pod wezwaniem Najświętszej Panny, parochem której był ks. Konstantyn Mrajski, zmarły w 1801 roku, na którego miejsce ks. Piotr Okulicz 28 sierpnia tegoż roku otrzymuje prezentę od kollatora. Parafia unicka w Gródku S. należała wówczas do dekanatu mińskiego, dyecezyi brzeskiej, rządzonej przez biskupa ks. Józefata Bułhaka. O dalszych losach świątyni unickiej w Gródku S. nie mamy śladów autentycznych; wiemy tylko o nieporozumieniach zachodzących w czasie późniejszym pomiędzy duchowieństwem łacińskiem i unickiem z powodu kościoła i cerkwi. Następnie skutkiem podobno pożaru cerkiew w Gródku S. uległa zniszczeniu w 1812 r. i wówczas parafia miejscowa tymczasowo oddaną została pod zwierzchnictwo parochów sołomereckich. Ten stan rzeczy przetrwał do 1842 r., w której to porze parafian b. cerkwi unickiej w Gródku S. wcielono do sąsiedniej parafii prawosławnej w Sołomereczy. W 1845 r. na wzgórzu blisko Gródka stanęła murowana cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja, wyświęcona w 1852 r. i odtąd stała się parafialną, od Sołomerecza niezależną. Jednocześnie wskutek ugody zawartej przez ówczesnego dziedzica Gródka z parochem miejscowym, na

mocy aktu urzędowego, zrobiona zamiana gruntów cerkiewnych; zamiast posiadanych dawniej w dwu obrębach 56 dziesięcin ziemi, otrzymał paroch w jednym obrębie też samą ilość z gruntów folwarcznych około cerkwi. O kościele katolickim w Gródku S. notujemy następną wiadomość. W 1791 r. Adam Chmara, wojewoda miński, wzniósł swoim kosztem świątynię murowaną, pierwiastkowo przeznaczoną na obrządek unicki. Ponieważ jednak miejscowa cerkiew parafialna, choeiaż drewniana, w dobrym stanie długo znchowaną być mogła, i wprędce potem ukazem cesarza Pawła z 1798 r. utworzoną została dyecezya rzymsko-katolicka w Mińsku; zatem w celu powiększenia kościołów katolickich nowej dyecezyi, świątynię gródecką za wolą fundatora wyświęcono na kościół katolicki, który od r. 1802 stał się parafialnym, i przez założyciela opatrzony funduszem stosownym, na mocy aktu urzędowego. Oprócz kilku morgów ziemi, budynków plebańskich, ordynacyi na utrzymanie księdza i służby kościelnej, przeznaczona też była annuata pieniężna 1000 złotych polskich rocznie. To wszystko trwało aż do ostatnich czasów, kiedy z woli rządu stanowczo uregulowano parafie rzymsko-katolickie w cesarstwie. Wówczas z rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych w roku 1849, annuatę gródecką otrzymało rzymsko-katolickie kolegium w Petersburgu, jako procent od summy kapitalnej 3750 rub. sreb., wcielonej do ogólnych summ duchownych. Dług ten wypłacony został w najbliższej nam epoce, z summy wykupnej po uwłaszczeniu włościan. Co się tyczy wyżej wspomnianych nieporozumień między duchowieństwem, wynikały one z pretensyi unitów do proboszcza łacińskiego obrządku, że ten ostatni niektórych włościan unickiego wyznania niesłusznie zaliczył do rzędu swoich parafian. W dalszym ciągu tych sporów i zażaleń obustronnych, wynikło ustanowienie komisyi duchownej mieszanej, celem rozstrzygnięcia zachodzącego sporu i odseparowania parafian wedle właściwych obrządków. Czynność rzeczonej komisyi, kilkakrotnie ponawianej, trwała i w czasie późniejszym t.j. po złączeniu Unii z kościołem prawosławnym, i w ostatecznym rezultacie wypadło postanowienie władzy względem zniesienia kościoła i parafii katolickiej w Gródku S. Za specyalnem jednak zezwoleniem monarchy dozwolono ówczesnemu dziedzicowi Gródka S. Hilaremu Chmarze, marszałkowi mińskiemu, wymurować cerkiew prawosławną, w zamian za kościół rzymsko-katolicki, co niebawem przyszło do skutku, gdyż w 1845 r. roboty były ukończone a w 1852 r. cerkiew na miejscową świątynię parafialną wyświęcono. Przedtem zaś jeszcze wszelkie spory duchowne względem parafian rostrzygnęli ostatecznie i odtąd istniały w Gródku S. dwie świątynie parafialne bez przerwy aż do roku 1866, gdyż w tym czasie (w miesiącu wrześniu) z rozporządzenia władzy kościół w Gródku S. zamieniony został na cerkiew prawosławną. Miasteczko Gródek S. posiada szkołę ludową i zarząd gminy włościańskiej, mając ludności obojej płci (wedle spisu z 1880 r.) dusz 221 (prawosławnych 206, katolików 10, żydów 5). Gmina siemkowsko-gródecka zawiera w sobie włościańskich gromad (obszczestw) 3, dóbr prywatnych obywatelskich 12, wsi włościańskich 33 (zawierających włościan osiadłych 878, wolnych ludzi, kolonistów i żydów 635). Gmina zawiera w sobie 3700 dusz obojej płci wyznania prawosławnego, 276 rzymsko-katolickiego; włościan właścicieli nadziałów ziemi wyżej 3 dziesięcin 366, posiadaczy niżej 3 dziesięcin 20, posiadaczy nadziałów po 3 dziesięciny 47, niemających posiadłości ziemskiej 148. Wedle tabelli podatkowej z 1880 roku roczna należność gminy wynosiła 6238 rs. 60 i pół kop. podatku, 2884 rs. 94 kop. wykupnych opłat od b. włościan rządowych i obywatelskich. Przeciętna cyfra podatku i innych opłat na duszę 7 rs. 54 kop. Posiadłość włościańska wynosi ziemi używalnej 5115 dziesięcin 955 sążni kw., pastwisk i wygonów 1650 dz. 694 sążni kw., nieużytkow i zarośli 1113 dz. 600 sążni kw.; cyfra przeciętna nadziału włościańskiego 15 dzies. W szkółce włościańskiej, utrzymywanej przy pomocy rządu było (w 1880 r.) 50 uczniów, (prawosławnych 44, katolików 6). Zbożowy magazyn włościański ztwierał (1 stycznia 1880 roku) żyta 1462 czetwierti, jarzyny 731 czetwierti. W ciągu roku pożyczono włościanom z tego zapasu żyta 94 czetw. 6 czetwieryków, jarzyny 104 czetw. W dniu św. Mikołaja (9 maja) i Narodzenia Najświętszej Panny (8 września) bywają w Gródku kiermasze, niemające jednak żadnego znaczenia dla handlu okolicy sąsiedniej. *A. Ch.*

Grodis, ob. *Graeditz* (niem.).

Grodischow (niem.), ob. *Graduszowice.*

Grodischtz, ob. *Grodziszcze.*

Groditz (niem.) 1.) wś i folw., pow. niemodliński, par. Tylowice. Wieś z kol. Walde lub Waldau ma 39 osad, 3230 mr. rozl. a folw. G. z folw. Walde i Winklerhütte 2410 mr. rozl. Dawna własność hrabiów Pückler. 2.) G., wś, pow. namysłowski, par. Bąkowice.

Grodk, niem. *Spremberg*, miasto powiatowe nad Szprewją, na dolnych Łużycach, w obwodzie regencyi frankfurckiej. W średnich wiekach otoczone murami obronnemi. Zamek był w posiadaniu hrabiów von Schwarzburg. W XIV wieku należało razem z Gubinem, Łukowem, Kalawą i innemi do związku miast dol-

nołużyckich. W r. 1429 spalone przez Hussytów. W r. 1880 ludności 11316. Stac. drogi żelaznej Zhorjelc-Berlin. Okolica przeważnie serbołużycka. Miasto czysto niemieckie.

Gródki 1.) wś, pow. będziński, gm. Wojkowice kościelne, par. Grodziec. 2.) **G.**, wieś, pow. krasnostawski, gm. i par. Turobin. W r. 1827 było tu 98 dm., 534 mk. Obecnie ma 96 osad włośc. i 1545 mr. ziemi włośc. Należy do ordynacyi Zamojskiej.

Gródki, niem. *Grodtken*, wś, pow. niborski, na bitym trakcie działdowsko-lidzbarskim, przy polskiej granicy, około 1 milę od Działdowa. Przed reformacyą istniał tu kościół katolicki patronatu rządowego, który potem luteranie zabrali i przyłączyli jako filią do Płośnicy (Heinrichsdorf); r. 1739 do szczętu prawie zrujnowany i zaniedbany kościołek zupełnie obalili. *Ks. F.*

Grodków, ob. *Grotków*.

Gródków, ob. *Grudków*, pow. będziński.

Grodkowice (z Łysokaniem), wś w pow. bocheńskim nad Rabą, należy do parafii rzym. kat. w Brzeziu i liczy 299 mieszk. rzym. kat. wyznania. Za Długosza (Lib. ben. I, 264; II, 114) G. należały do par. Chełm i były własnością Jakóba Rozperskiego h. Płomieńczyk. Większa pos. (Stan. Żeliński) wynosi 457 m n. a. roli, 79 m. łąk i ogr., 14 m. past. i 4 m. lasu; mniejsza posiadł. 189 m. roli, 27 mr. łąk i ogr. i 11 mr. pastw. Z posiadłością większą jest połączona gorzelnia, nie prowadzona fabrycznie, ale w celu podniesienia uprawy roli. Grunta żyzne, dreny, nawozy, torf, chmielarnia, projekt papierni. *Mac.*

Gródkowo 1.) i *Gródkówek*, wś, pow. płocki, gm. Święcice, par. Wyszogród. Jest tu młyn wodny. Odl. 39 w. od Płocka. W 1827 r. Gródkowo liczyło 12 dm., 100 mk., obecnie ma 14 dm., 234 mk., 798 morg. ziemi i 22 mr. nieużytków. Gródkowo zaś liczy 11 dm., 80 mk., 300 mr. roli i 5 m. nieużytków. Według danych Tow. Kred. Ziems. folw. G. z nomenklaturą Gródkowko i wsią G.-Grodkówko, od Wyszogrodu w. 5, rozl. wynosi m. 822 a mianowicie: folw. G. grunta orne i ogrody mr. 737, pastwisk mr. 6, wody mr. 2, nieużytki i place mr. 15, razem mr. 767, płodozmian 6 i 11-polowy. Budow. mur. 10, drew. 8. Nomenklatura Grodkówko zarośli mr. 31 i osada młynarska mr. 25, razem mr. 56. Młyn wodny, struga bez nazwy przepływa i tworzy staw. Wieś Grodkowo-Grodkówko osad 30, z gruntem mr. 288. 2.) **G.**-zawisze, wieś, pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Goleszyn, odl. o 5 w. od Sierpca, liczy 20 dm., 206 mk., 480 mr. gruntu dobrego, 53 nieuż. Folw. G.-zawisze czyli Wielkie, rozl. wynosi morg. 350, grunta orne i ogrody mr. 331, łąk mr. 1, nieużytki i place mr. 18. Bud. mur. 4, drewn. 11, płodozmian 11-polowy; w r. 1874 od dóbr tych odłączono mr. 330 pod nazwą Grodkowo. Wieś G. osad 29, z gruntem mr. 127. 3.) **G.**-włóki, wś pryw., pow. sierpecki, gm. Białyszewo, par. Goleszyn, odl. o 5 i pół w. od Sierpca, posiada cegielnię, liczy 13 dm., 52 mk., 257 mr. gruntu. *Br. Ch.*

Grodna, wś i folw., pow. kolski, gm. Krzykosy, par. Borysławice. W 1827 r. było tu 9 dm. i 129 mk. Folw. G. od Koła w. 7, od Kłodawy w. 9. Rozl. wynosi mr. 496, grunta orne i ogrody mr. 396, łąk mr. 2, pastwisk mr. 50, lasu mr. 33, nieużytki i place mr. 14, płodozmian 13-polowy. Bud. mur. 6, drew. 4.

Grodna, niem. *Bergelau*, ob. *Grodno*.

Grodna, potok, wytryska w obr. gminy Krużlowej wyżniej, z pod wzgórza 404 m. wysokiego, wkrótce dostaje się w obr. gminy Siołkowej, płynie przez folwark Osików; w obr. gminy Białej niżniej bieg swój wschodni zamienia na północny i w obr. gminy Stróża wyżniego uchodzi z lewego brzegu do Białej Dunajcowej. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Grodne, potok podgórski, powstaje w obr. gm. Łutczy, w połudn. jej stronie, u stóp góry Grodnego (472 m. szt. gen.); płynie lasem ku wschodowi, a w obr. gm. Domaradza łąkami, i po 5 kil. biegu między domostwami Domaradza uchodzi z lew. brzegu do Stobnicy, powyżej ujścia Golcówki (ob.). *Br. G.*

Grodnia, wś, pow. lipnowski, gm. Brudzeń, par. Bądkowo kościelne, nad rz. Skrwą. W 1827 r. było tu 8 dm., 61 mk., obecnie liczy 8 dm., 93 mk.; włośc. gruntów 280 mr., w tej liczbie 253 mr. ziemi ornej.

Grodnia, *Horodnia*, rz., dopływ Narwi z prawej strony, uchodzi powyżej Supraśli, przyjmuje Bielinę.

Grodnica, wieś, pow. krobski, 5 dm., 48 mk., wszyscy kat., 26 analf. Poczta najbliższa w Piaskach (Sandberg) albo w Borku o 6 kil.; gośc. o 2 kil.; st. kol. żel. Bojanowo o 34 kil. Własność seminaryum duchownego w Poznaniu. W okolicy wykopano urny i kolczyki brązowe.

Grodniczanka, ob. *Horodniczanka*.

Grodno 1.) folw., pow. kutnowski, gmina Błonie, par. Grochów, dm. 7, mk. 48. Ogólnej przestrzeni mr. 655, w tem ziemi ornej morg. 505, po większej części piaszczystej, i 150 mr. łąk błotnych torfowych nad Ochnią; należy do dóbr krośniewickich; kol. Grodno utworzona z gruntów do folw. G. należących; dm. 10, mk. 84; posiadają gruntu mr. 120. 2.) **G.**, wś, pow. włocławski, gm. Baruchowo, par. Kłótno. W 1827 roku było tu 11 dm. i 165 mk. Folw. G. rozl. wynosi mr. 837, grunta orne i ogrody mr. 277, łąk mr. 23, pastwisk mr. 3, wody mr. 30, lasu mr. 475, zarośli morg. 3, nieużytki i place mr. 21, osada młynarska mr.

5, płodozmian 9-polowy. Bud. mur. 2, drew. 12, młyn wodny, jezioro mające 30 mr. 3.) G.. pow. kielecki, gm. Cisów, par. Ociesęki.

Grodno, miasto gubernialne nad Niemnem, z przystanią rzeczną i stacyą dr. żel. petersb.-warszaw., na przestrzeni Białystok-Wilno, między Kuźnicą a Porzeczem, o 78 w. od Białegostoku, 147 w. od Wilna, 241 od Warszawy. Pod 53°41' szer. płn. i 41°30' dł. wsch. Niegdyś łączyło się traktem pocztowym 10½ mil długim z Augustowem; pocztą do Mińska ma 307 w. R. 1817 miało domów 1109, z tego 122 mur. Ludności 5091, izrael. 3212. Roku 1860 ludn. 20121, domów 1815, incl. 284 mur. Ma G. 4 parafie katol.: 1) św. Franciszka (dusz 4697), z kościołem murowanym z r. 1663, pojezuickim, erekcyi bisk. Izajkowskiego; 2) pobernardyńska (3281 dusz) z kościołem Znalezienia św. Krzyża, założonym 1595 przez kr. Zygmunta; 3) przy klasztorze brygidek, z kościołem Zwiastowania N. M. P., wzniesionym 1642 z muru przez Wesołowskich; 4) przy klasztorze franciszkanów (2748 dusz), z kościołem N. M. P. Anielskiej, wzniesionym 1635 z muru przez Eustachego Kurcza. Kaplice w Grandziczach, Poniemuniu i Augustówku; dawniej też w Kochanowie. Dekanat grodzieński dyecezyi wileńskiej liczy 13 parafij t. j. 4 w Grodnie a prócz tego Indura, Jeziory, Wielkie-Ejsymonty, Hoża, Mosty, Kamionka, Krynki, Kwasówka, Łunna (dawniej 15 parafij; prócz wymienionych: Wielka Brzostowica i Mała Brzostowica). Wiernych w dekanacie 37191. Prawosł. dekanat grodz. miał 5 parafij 1857 r., 6600 wiernych. W pow. grodz. są jeszcze dwa inne dek. prawosł.: skidelski i łoszański. W czasie sejmu wielkiego zamierzano w miejsce biskupstwa inflanckiego utworzyć grodzieńskie. Król Stanisław August chciał oddać to nowe krzesło w senacie uczonemu ex-pijarowi ks. Kazimierzowi Narbuttowi, proboszczowi lidzkiemu (?) i radzymińskiemu. Rozbiór kraju nie dozwolił na to (Enc. Powsz. art. „Biskupstwa"). Parafia ewang. augsb. G. miała 388 dusz w r. 1857; do niej też należą Izabelin, Słonim i Kcołło. Według źródeł pruskich nad Niemnem wprost G. stał gród krzyżacki, wzniesiony 1392 przez komturów Balgi. W połowie XII-go wieku było G. stolicą udzielnych książąt, w XII w. posiadało zamek obronny przy ujściu Horodniczanki do Niemna i w tymże czasie po straszliwej porażce zabitego na polu walki ks. Jerzego Hlebowicza przeszło pod jarzmo tatarskie. Tylko we dwa wieki później, wysłani przez Mendoga dzielni jego synowcowie Erdziwiłł, Wikind i Towciwił objęli spustoszoną przez tatarów rusińską dzielnicę, i razem z Grodnem, Wołkowyskiem oraz Nowogródkiem wcielili ją do Litwy. Z nastąpieniem wieloletnich walk litewskich władców z krzyżackim zakonem, Witenes założył w G. potężną warownię. W r. 1414 z dwóch księztw grodzieńskiego i trockiego sformowano województwo trockie. Za czasów Batorego, który, często tu przebywając, wzniósł nowy murowany zamek i sam w r. 1586 nagle głowę tu położył, miasto zażywało najpomyślniejszej doli. Ostatni odbłysk jego lepszych czasów przypada na epokę pierwszego generalnego sejmu, odbytego w r. 1678 pod laską księcia Fr. Sapiehy, oraz na rządy Tyzenhauza. Dzisiejsze G. dzieli się na dwie części i pięć cyrkułów pod względem policyjnym, ma dwa place — Paradny i Stary Rynek, z domem, gdzie umarł król Batory, od których się rozchodzą w różne strony ulice: Dominikańska, Brzeska, Bernardyńska, Brygidzka i Bonifraterska. Najokazalszą dzielnicą jest dawna fundacya tyzenhauzowska Horodnica (ob.), pełna ślicznych ogrodów, pałacyków i wielce pokaźnej powierzchowności domów. Cerkwi tu 11, kościołów 4. Z innych budynków godnych uwagi: koszary przerobione z zamku, gimnazyum męzkie z klasztoru dominikańskiego, teatr — pamiątka po Tyzenhauzie, oraz okazałe kamienice ks. Lubeckich i Lachnickich. Mieszkańców w Grodnie 34775 (r. 1879), w tem 4781 kat., fabryk 11, gimnazyum jedno męzkie, jedno żeńskie i szkoła dla izraelitów. Spacery zamiejskie w ślicznym lasku zwanym Sekret, na Pohulance i Urbanówce, a także dalej nieco, w majętności pana de Lascy, Augustówku, oraz w majętności Lachnickich, Poniemuniu. W G. znajdowało się jedno z najbogatszych kolegiów jezuickich na Litwie, założone, o ile się zdaje, za Władysława IV (1623). Za Augusta III było w G. opactwo bazyliańskie. Tyzenhauz fundował tu szkołę medyczną. R. 1779 — 80 wydawał w G. Gazetę grodzieńską a 1792 r. Pismo tygodniowe medyczne. Na tutejszym zamku królewskim zmarł św. Kazimierz, syn Kazimierza Jagielończyka, 4 marca 1484 r. W G. urodził się malarz January Suchodolski. O sejmach grodzieńskich i o konfederacyi grodz. czyt. Enc. Orgelbranda mniejsza (V, 49), oraz znane dzieło Iłowajskiego. „Sejm grodzieński". — „L'Acte de demarcation des limites entre l'empire de toutes les Russies et le royaume de Prusse, conclu á Grodno le 21 Juin (2 Juillet)" 1796 (Russica, Nr. kat. 150). „Bibl. Warsz." 1848, III. — „Tyg. Ill." 1877, Nr. 82. Rysunek i opis kościoła pojezuickiego grodzieńskiego w Kłosach t. 18. Ekonomia grodzieńska od r. 1588 składała się z 14 kluczy i 4 leśnictw, ogółem dwustu kilkudziesięciu wsi i fol. (Por. *Ekonomie*, t. II, str. 324). Główne dobra: Horodnica, Nowydwór, Ławno, Krynki, Odelsk, Kraśnik, Kwasówka, Kuźnica, Kotra, Skidel, Wiercieliszki, Jeziory, Sałaty, Miłkowszczyzna, Mosty. W r. 1771 starstwo płaciło

375 zł. a wójtostwo 500 zł. kwarty. Starostowie grodowi grodzieńscy byli: Hrehory 1569 i Jan 1573 Aleksandrowiczowie; Aleksander 1576—78 i Krzysztof 1632 Chodkiewiczowie; Karol 1752 i drugi Karol 1787 Chreptowiczowie; Aleksander ks. de Holszany 1499—1501; Andrzej 1652—75, Jan Franciszek 1698 — 99 i Hrehory 1707 Kottowiczowie; Jan Kazimierz Kierdey 1678; Jerzy 1571, Jan 1696 i Michał 1733 — 65 kniaziowie Massalscy; Jan Młocki 1461; Stanisław Piotrowicz 1499—1501; Kazimierz Pac 1690; Jerzy Mikołaj 1530, Albrycht 1639 — 41 i Dominik 1696 ks. Radziwiłłowie; Fryderyk 1648, Leon 1649 i Kazim. Leon Sapiehowie; Bazyli 1561 i Teodor 1616 Tyszkiewiczowie; 1765 — 76 Antoni Tyzenhauz; 1651 Gedeon Tryzna; 1566 Jan, 1620 Andrzej, 1630 Paweł Wołłowiczowie; 1598 — 1609 Jerzy Zbaraski. *Gubernia grodzieńska* powstała w taki sposób. R. 1795 rząd rossyjski utworzył z części prowincyj polskich, przyłączonych do Rossyi, gubernią słonimską. R. 1796 gubernią tę połączono z wileńską, i obie razem utworzyły gub. litewską. R. 1801 ustanowiono z części tej ostatniej gub. grodzieńską, od której 1842 r. oddzielono pow. lidzki i nowogródzki a w zamian do niej włączono cały obwód białostocki. Obecnie gub. grodz. graniczy: na płn. z gub. wileńską wzdłuż rz. Rotniczanki, błot nadkotrzańskich, Niemna, rz. Szczary do ujścia Jaworki, dalej znów po polach i błotach do Niemna, trochę Niemnem i suchą granicą do wsi Boczkowiec. Na wschód z powiatami nowogródzkim i pińskim gub. mińskiej aż do rz. Prypeci, gdzie się schodzą granice trzech gubernij, w ogóle wzdłuż trzęsawisk, błot, lasów i jezior. Na południe granica idzie Prypecią oraz błotami i trzęsawiskami, które się ciągną w kotlinie tej rzeki i jej dopływów, jednem słowem ciągnie się Polesiem wołyńskiem aż do Bugu, skąd już idzie zachodnia granica gubernii, Królestwo Polskie, a ściślej biorąc rzeki Bug, Nurzec, Liza, Narew, Biebrza. Geograficznie gubernia rozciąga się między 40°7' i 43°32' dług. wsch. a 51°31' i 54° 3' szer. płn. Według Strielbickiego gub. grodzieńska obejmuje 34058 w. kw. rozl., według obliczeń wojskowo-topograficznych 3,512,806 dziesięcin. Gubernia ta nie ma żadnych gór wysokich i ciągłych, któreby tworzyły jakieś pasma, i wogóle średnie jej wzniesienie nad pow. Baltyku nie przenosi 500 do 600 stóp. Na wschodniej okrainie w pow. słonimskim dochodzi do 1000 stóp. Przez środek gubernii ciągnie się płaskowzgórze, które dzieli wody spływające do Baltyku od dopływów morza Czarnego. Południowa część gubernii przedstawia prawie wszędzie powierzchnię płaską i niezbyt wyniosłą, zniżającą się w kierunku Polesia. Pod względem geologicznym prawie całą gubernią zalega formacya trzeciorzędowa. Warstwy dewońskie, syluryjskie i wogóle osadowe tworzą tu i owdzie oddzielne grupy wzgórz, w których skamieliny zwierząt, tak morskich jak rzecznych, bywają pomieszane jedne z drugiemi. Skał plutonicznych i metamorficznych w gubernii nie spostrzeżono. Pod względem geognostycznym zasługują na uwagę piaski nadniemeńskie w prużańskiem, wołkowyskiem, słonimskiem, oraz nadbużańskie, nadleśniańskie, nadmuchawieckie i nadjasiołdziańskie. Wiatr roznosi je po polach uprawnych, i wielkie tym sposobem zrządzają szkody. Nad Niemnem i Bugiem spotyka się też dosyć wzgórków kredowych i wogóle wapniakowych. Według 4-tomowego dzieła Bobrowskiego o gubernii grodzieńskiej (w wydawnictwie: „Materiały dla geografii i statistiki Rossii") rzeki w tej gubernii zajmują 160000 dzies. gruntu, strugi i potoki 64000 dzies., stawy do 10,000 dzies., błota i jeziora 228000 dzies., t. j. razem wody zajmują do 460000 dz. czyli ósmą część całej rozległości. W płn.-wschodniej stronie powiatu prużańskiego i w południowej wołkowyskiego na rozległej a błotnistej wyżynie, znajduje się węzeł trzech systematów rzecznych Baltyku i m. Czarnego. Stąd poczynają się Jasiołda, Narew i kilka dopływów Niemna, rozchodzące się w trzech różnych kierunkach. Najważniejszym jest dla gubernii system Niemna, potem system Wisły a najmniej ważnym system Dnepru. Rz. Niemen należy częściowo do gubernii od ujścia Szczary do Rotniczanki i przyjmuje w jej obrębie: Kotrę z Pyrrą z prawego brzegu a z lewego: Promszę z Mołczadzią, Szczarę z Hrywdą, Łohozą i Issą, Zelwę, Roś, Swisłocz i Łosośnę. Bug przyjmuje w obr. gubernii Muchawiec, Lśnę, Pulwę i Nurzec. Do Narwi wpadają Supraśl i Biebrza. Jasiołda i Pina należą do wodozbioru czarnomorskiego. Jeziora w gubernii nie są zbyt liczne i skupiają się w dwu przeciwległych jej krańcach, na północy i na płd.-wschodzie. W powiatach słonimskim i kobryńskim mają one ważne znaczenie z powodu przeprowadzonych między niemi kanałów; jeziora zaś północne w pow. grodzieńskim tem się cechują, że prawie wszystkie łączą się jedne z drugiemi za pomocą strug, a jedno z nich, mianowicie jez. Sałaty, wzniesione na 17 saż. nad zwierciadłem Niemna, w dniu 23 marca 1841 r. wylało się w rzekę potokiem do 14 wiorst długim, i dno jego do tego stopnia zaraz obeschnęło, że tegoż roku hreczkę na niem posiano. Błota i niziny w gubernii zajmują około piętnastej części jej rozległości. Pokryte w części lasem, w części krzakami, w części zaś są grząskie i niepodobne do przebycia. Wszystkie te błota dadzą się rozdzielić na trzy grupy: północną, środkową i południową. Skut-

kiem parowania płytkich wód stojących powietrze w niektórych okolicach obfituje w szkodliwe wyziewy. W ogóle błota zawierają dużo torfu, rudy żelaznej i wydają niepożywną trawę. Za pomocą kanałów możnaby je osuszyć, co już miejscami przedsięwzięto. Klimat gubernii, ogólnie biorąc, umiarkowany; nie zdarzają się ani silne mrozy ani wielkie upały; ponieważ jednak układ poziomu jest płaski a wyższe punkta są bezleśne, przeto klimat jest wilgotny i zmienny. Średnia temperatura roku w Grodnie 5° ciepła, średnia temperatura lata 14° ciepła R. Polne roboty trwają 6 miesięcy, drzewa okryte liściem 188 dni. Przeważnie wieją wiatry płn.-zachodnie i płd.-zachodnie. Płody naturalne nie wyróżniają się zbytecznie od produktów przyrody gubernij przyległych. Panuje tu wielka rozmaitość flory i fauny. Z roślin hodowanych z pożytkiem się uprawiają: żyto, pszenica jara i ozima, jęczmień, hreczka, groch, proso, len, konopie, tytuń, chmiel, ziemniaki, warzywa; obfite drzewa owocowe, różne jagody tudzież rośliny pastewne a osobliwie lekarskie, które zbierają znachorzy, bardzo liczni po wsiach. Co do drzew sosna przeważa; świerk nie tworzy jednorodnych borów; dąb, grab, jesion, klon, osina, brzoza rosną pomieszane. Z pomiędzy zwierząt osobliwy jest żubr w puszczy białowieskiej (ob.) i mnóstwo wilków. (Gilbert: „Flora Lithuanica inchoata, seu enumeratio plantarum quas circa Grodnam collegit et determinavit: 1781“). W stronach grodzieńskich, tak jak i wszędzie indziej za Niemnem i Bugiem, system gospodarki trzypolowej zachowuje się dotąd tradycyjnie. Uprawne pola tutejsze dzielą się zwykle na trzy gatunki: pszenne, żytnie i gryczane. Pszenne bywają czarnoziemne, czarnoziemno-mułowate i mułowato-gliniaste; żytnie — aliaż piasku i gliny; gryczane — żwir z glinkowatym piaskiem. Pszenicznemi gruntami najbardziej odznaczają się następujące okolice: część grodzieńskiego powiatu nad rzeką Swisłoczą, część prużańskiego koło Wyżek i Tewel, wiekszość powiatu kobryńskiego, mianowicie nad Bugiem i pod samem powiatowem miastem, wschodnie okrainy słonimskiego, wołkowyskie strony pod Krzemienicą i wreszcie przestrone łany pod Bielskiem i Sokółką. Dla umierzwienia tutaj dwóch morgów gruntu, potrzeba zwykle 150 fur nawozu, to jest 3 do 6 sztuk większego gatunku bydła, lub 30 do 60 mniejszego. Zatem na 2 miliony morgów ornej w całej gubernii ziemi, wypada od 4 do 8 milionów sztuk większego bydła, a tymczasem liczą ich obecnie niewięcej nad 600000. W ogóle skutkiem braku dostatecznego ulepszenia roli, żyta zasiewa się tutaj więcej daleko niż pszenicy; średni urodzaj tego zboża dochodzi zwykle do 7 ziarn, nizki do 2; owies często się przepala, gryka i jęczmień udają się prawie zawsze. Wszędzie tu sieją dużo owsa i gryki; nad Narwią—tytuniu, bobu i chmielu, w Brzeskiem, Kobryńskiem i Prużańskiem — prosa; jęczmień za to, len, konopie i soczewica uprawiają się w dość małej ilości; kartofle, równie jak kapusta, rzepa i inne warzywa, należą do produktów ogrodowych. Sady używały dawniej w stronach grodzieńskich wielkiego rozgłosu; dziś nawet, z upadkiem wielu obywatelskich fortun, rynki gubernialnego metropolium, przy roku urodzajnym, odznaczają się jeszcze obfitością, tanością i wybornemi gatunkami najrozmaitszych owoców. Włościańskie konie, których ogólna liczba nie przewyższa 90 tysięcy, bywają najczęściej słabowite i drobne. W Prużańskiem, Kobryńskiem i Brzeskiem zaprowadzono żubrowy, pochodzący od skrzyżowania krowiej i żubrzej rasy, wielce mleczny gatunek krów, o grubych a krótkich rogach, maści ciemno-gniadej i ryżawej. Przed laty kilkunastu najpoprawniejsze okazy bydła spotykało się w oborach pp. Walickich, Lachnickich, Wirionów, Haliburtonów, Wołowiczów, Trembickich, Skirmuntów, Giedrojciów, Chrzanowskich, Mostowskich, Biszpingów, Ejsmontów i Ossolińskich. Owiec liczono tu dawniej około 300,000 sztuk, przynoszących 15 tysięcy pudów wełny. Najbardziej rasowe stada merynosów posiadali Pusłowscy, Delasowie, Trembiccy, Ostromęccy, Lubeccy i Ossolińscy. Co do rękodzielnictwa za czasów jeszcze Witoldowych rozpoczęło ono w grodzieńskich stronach swoje zwolna kiełkujące istnienie. Późniejszą porą nadane grodom tutejszym przez Jagiellonów prawo magdeburskie, ściągnęło do kraju wielu uzdolnionych cudzoziemców, i odrazu sformowało tu klasę średnią, przemysłową. W XVI wieku cechy rzemieślnicze w Grodnie, Bielsku, Słonimie i Drohiczynie rozwinęły się znakomicie. Na początku XVII stulecia tutejsze wyroby żelazne tudzież sycenie miodów i fabrykacya różnych spirytualiów, używały niezachwianej renomy. Z nastaniem wreszcie błogosławionych czasów Tyzenhauza, rękodzielnictwo stron grodzieńskich stanęło u szczytu rozwoju. Fabryki płótna, kamlotów, sukna, kapeluszy i powozów równały się z najlepszemi tego rodzaju zakładami na obczyźnie. Nawet po upadku wielkiego ich założyciela, ożywcza jego idea trwała tu jeszcze długo, i fabryki sukna w Chomsku, Izabelinie, Rożanej, Albie, Grodnie i Wołkowysku, do 1815 r. prosperowały świetnie. W roku 1830 nastąpiła kryzys i trwała dotąd, aż skutkiem chwilowego upadku rękodzielnictwa w Królestwie Polskiem nie odkryło się tak w Białymstoku jak w innych tutejszych miejscowościach nowe pole dla fabrycznych powodzeń i przemysłowego rozwoju. Handel grodzień-

skiej gubernii, przeszedłszy na początku bieżącego stulecia pod wyłączne przewodnictwo żydów, dotąd się w ich ręku znajduje. Rynki kupieckie w Brześciu, Grodnie i Kobryniu, tudzież jarmarki w Zelwie, Świsłoczy, Wysokiem-Litewskiem i Szczuczynie, z górą od pół wieku stanowią kulminacyjne punkty handlowego monopolu żydów tutejszych. Średnia cena ziemi w gubernii 1879 r. wynosiła 27 rs. 54 kop. za dziesięcinę. R. 1880 w całej gubernii było 483991 dzies. pod oziminą, 356630 dzies. pod zbożem jarem a 121096 pod kartoflami. Tegoż roku zebrano: oziminy do 1787887 czetw., zboża jarego 1274678 czetw., kartofli 2178703 cz. a siana 22479648 pudów. Według danych urzędowych w gub. grodz. przed rozporządzeniem 5 marca 1864 r. było 30 obyw. ziem. pochodz. niepolskiego, mających 55,266 dz.; 1171 obyw. ziem. pochodz. polskiego, mających 904,059 dz. W d. 1 lipca 1870 r. było: 250 obyw. ziem. pochodz. niepolskiego, mających 295,303 dz.; 1060 obyw. ziem. pochodz. polskiego, mających 700,383 dz. Niepolacy nabyli 188000 dz. z wolnej ręki, 16000 dz. z licytacyi, resztę od skarbu („Wil. Wiestnik"). Gub. grodz. miała 1 stycz. 1880 r. 1165401 mk., a r. 1878 miała 1131502, w tem 563767 męż., 567740 kob. (od r. 1868 przybyło 166034 dusz) a co do wyznań 614141 prawosł., 299615 katol., 202699 izr., 12411 ew., 2636 mahometan (R. 1857 było żydów 96794). W gub. grodzieńskiej jest 9 dekanatów katolickich: grodzieński, wołkowyski, słonimski, prużański, kobryński, brzeski, białostocki, bielski i sokolski, wszystkie dyecezyi wileńskiej. W pow. grodzieńskim jeden dekanat grodzieński. Parafia Wołpa należy do wołkowyskiego. Prawosławnych parafij było 1857 r. 317 w 29 dekanatach, a katolickich 127 w 9 dekanatach. Gub. grodz. dzieli się na następujące powiaty, które wyliczamy pod względem gęstości zaludnienia w porządku malejącym: sokólski, białostocki, bielski, grodzieński, wołkowyski, kobryński, brzeski, prużański, słonimski. R. 1857 gub. liczyła 9 miast powiatowych i 16 nadetatowych, mczek 75. W ogóle miejscowości zaludnionych 6162. Roku 1879 było stacyj pocztowych 47. Główne linie komunikacyjne stanowią drogi żelazne: petersbursko-warszawska, brzesko-grajewska, moskiewsko-brzeska, brzesko-kijowska i warszawsko-terespolska. Marszałkowie szlachty gub. grodz. byli: Krzywicki, Pusłowski Franc., 1805 Niemcewicz Stan. Ursyn, 1807 Boreysza Paweł, 1812—21 Pancerzyński Ludwik, 1820 — 23 Grabowski Kaz. hr., 1817 Andrzeykowicz Feliks, 1827 ks. Konst. Czetwertyński, 1854—59 Kalikst Orzeszko, 1856 hr. Starzyński. *Powiat grodzieński* zajmuje płn.-zachodnią część gubernii a graniczy na płn.-wschód z gubernią wileńską, na płd. z pow. wołkowyskim, na zachód z sokólskim i gub. suwalską. Rozl. zajmuje 3709 w. kw. czyli 386364 dzies., w tej liczbie 79978 dzies. rządowych a 82923 dz. lasu. Ludności razem z Grodnem 156818 dusz; 41,6 na w. kw.; 80332 kob., 76486 mężczyzn (prawosł. 70860, katol. 48427, ewang. 306, żydów 37273, mahom. 1144). Fabryki główne w powiecie: sukna 7 prod. na 11932 rs.; tytuniu 2 prod. na 95000 rs.; gorzelni 16 prod. na 452000 rs.; browarów 8 prod. na 71000 rs.; miodu 7 prod. na 7520 rs.; młyn par. 1 prod. na 14200 rs.; fabr. świec 2 prod. na 4280 rs.; mydła 2 prod. na 2240 rs.; skór 19 prod. na 48460 rs.; cegielni 10 prod. na 16851 rs. Stanów czyli okręgów admin. pięć: Grodno, Krynki, Łunna, Skidle, Porzecze; gmin 21. Powierzchnia powiatu falista, zwłaszcza nad Niemnem, który powiat ten dzieli prawie na dwie równe części. W północnej części powiatu leży t. zw. puszcza grodzieńska, która w 1857 r. zajmowała na długość z zach. ku wsch. przeszło 70 wiorst a na szerokość do 40 wiorst. Zachodnia część puszczy jest wzgórkowata, wschodnia zaś pokryta błotami torfiastemi i grząskiemi. Drzewo spławiają tu oprócz Niemna rzeką Kotrą i jej dopływami Niewiszą, Pyrrą, Berwianką. Górną połowę rzeki Pyrry stanowi spławny kanał Tyzenhauzowski, który ją łączy z szeregiem rozległych a spławnych jezior, jakoto: Zadubieńskie, Białe, Mleczne i Lota. Inna grupa jezior: Hrud, Birsztackie, Werowskie, także tworzy jednolitą całość przez łączące je strumienie i zlewa się do rzeki Kotry. Najwięcej do osuszenia puszczy i usławnienia jej wód przyczynił się według Bobrowskiego, w obrębie swych lasów obywatel Walicki, który przekopał między innemi kanały berwiański i rybnicki. Zresztą drzewostan puszczy, skutkiem złej gleby, nie odznacza się dobrym materyałem drzewnym. Jeziora obfitują w ryby, a do r. 1840 dostarczały też dużo pijawek, które podobno wowym r. 1840 wyginęły. Z pomiędzy rzek w powiecie główne są Niemen, Kotra i Świsłocz. Główną linią komunikacyjną stanowi dr. żel. petersbursko-warszawska. Ważniejsze w powiecie miejscowości: Grodno, Druskieniki, Mosty, Kamionka, Kruszyniany i wymienione powyżej stolice administracyjnych zarządów (stanów). Marszałkami powiatu grodzieńskiego najprzód w dawnem wdztwie trockiem a potem w nowszych czasach byli: Aleksandrowicz Jan 1632; Aleksandrowicz Stefan 1690; Aleksandrowicz Michał 1704; Buchowiecki Krzysztof 1655 — 62; Jundziłł Dunin 1766 — 73; Kruk Jan 1476; Kierdey Władysław 1647; Kierdey Jan Kazimierz 1669 — 70; Massalski Teodor książę 1613; Massalski Jan książę 1700; Połubnicki Wasil kniaź 1500; Połubnicki Bazyli

kniaź; Piotrowski Mikołaj 1648; Piotrowski Stanisław 1657; Tyszkiewicz Jerzy 1564; Tyzenhauz Antoni 1764; Wolmer Kazimierz 1784—93; Wołłowicz Józef 1775—76; Wołkowicki Jan 1780—83; Aleksandrowicz Tadeusz 1798—1800; Czetwertyński książę Konstanty 1822; Eysymont 1821; Lachnicki Roman 1854—59; Orzeszko Kalikst 1848; Pancerzyński Ludwik 1805—1807; Reyten Stefan. *F. S.*

Grodno, ob. *Grudna* w Galicyi.

Grodno 1.) al. *Grodna*, *Grudna* według Kętrzyńskiego, niem. *Bergelau*, dobra szlach., pow. złotowski, w okolicy lesistej, blisko rz. Dobrynki. Zajmuje obszaru ziemi mr. 1004, bud. 16, dom. mieszk. 5, ewang. 66. Nazwę swoją Gr. wzięło, jak się zdaje, od grodu, który w tej okolicy kiedyś się znajdował, co też i nazwa niem. Bergelau, tyle jak „Bürglen, Burglein", mały zamek, oznacza. W aktach kościelnych jednak z r. 1766, wioski pobliższe wszystkie podających, wieś Grodno ani Bergelau nie zachodzi. Tyle tylko pewna, że obszar tutejszy i lasy należały do obszernych dóbr złotowskich, posiadanych z kolei przez znakomite rodziny Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich i inne. W czasie zaboru pruskiego mieli je v. Osten-Sacken. Przez długi czas należały do klucza radawnickiego. R. 1783 Ludwik von der Osten-Sacken nabył Grodno i Lendyczek od brata swego za tal. 20000. Potem wraz z Radawnicą miała te dobra bogata familia hr. Grabowskich. R. 1866 nabył je na subhaście znany bankier i przedsiębierca Dr. Strousberg. Parafia Radawnica, szkoła Krzywa struga (Krummfliess), poczta Lendyczek. Wśród lasu opodal wsi Gr. pokazują (albo przynajmniej tak piszą von Tettau i Temme: Die Volkssagen Ostpreussens, Litthauens und Westpreussens) nader ciekawe miejsce, które jest oczywiście starym zabytkiem pogańskich czasów. Ma ono kształt regularnego koła, kamieńmi wyraźnie oznaczonego. Kamieni tych naliczono 40, każdy jest w ziemię dość głęboko wkopany, ponad ziemię około 4 st. wystaje, szeroki zwykle 2 do 4 st., jeden od drugiego oddalony o 10 st. Jak się rzekło, tworzą te kamienie regularne koło. Na samym środku tego wybranego placu znajdują się 2 daleko większe kamienie, także w ziemię po większej części wkopane, około 10 st. wysokie, 5 st. szerokie. Nie podlega prawie wątpieniu, że to było miejsce święte starych pogańskich mieszkańców, którzy tu swoje nabożeństwa i ofiary bożkom przynosili. Pomiędzy ludem krąży jeszcze następujące opowiadanie o tych dziwnych kamieniach. Było to w czasie kiedy wszyscy ludzie naokół przyjęli już wiarę chrześciańską. Tylko tu przy tym lesie siedział lud mocny i zuchwały, który o nowej wierze nie chciał nic wiedzieć. Podczas gdy w sąsiedztwie po kościołach brzmiała chwała prawdziwego Boga, oni wciąż tu jeszcze w tym lesie ofiary swoje pogańskie i uczty wyprawiali. Raz o sobocie także przyszli na religijną biesiadę: w środku wybranego świętego miejsca muzyka grała, a oni puścili się w tany; było par właśnie 40. Ale źle się zabawa skończyła, bo za karę Bożą wszystkie te pary w kamienie się obróciły i tak jeszcze tu stoją w ziemi. Grajkowie także skamienieli, gdzie dwa wielkie kamienie w środku. Odległość z Gr. do najbliższego dworca kolei żel. pilsko-tczewskiej w Zakrzewie wynosi około 1 i pół mili. 2.) **G.**, folw., pow. toruński, na bitym trakcie chełmżyńsko-kowalewskim, nad małem jeziorem; nieco na zachód znajdują się wielkie jeziora chełmżyńskie; stacya kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Turznie około 1 milę, stacya budującej się obecnie kolei żel. nadwiślańskiej w Chełmży $^3/_4$ mili. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1242, budyn. 6, dom. mieszk. 3; katol. 30, ewang. 6. Parafia Kiełbasin, szkoła Kamionka, poczta Chełmża. *Kś. F.*

Grodno, jezioro, zowie się także dąbrowskie jezioro, pow. kartuski, na południe wsi Golubie, przywąskie, około ćwierć mili długie, ciągnie się z północy na południo-zachód. Można je uważać jako część wielkich jeziór raduńskich, z któremi pozostaje w związku. Z południa małą strugą połączone leży jezioro Długie, na północ także strugą złączone jez. Patulskie, dalej poza tem Ostrzyckie czyli Golubc, przez które już rz. Radunia przechodzi. Wraz ze wsią Golubiem należało jez. Grodno do klasztoru oo. kartuzyan w Kartuzach. Naokoło grunta przeważnie piaszczyste, z północy jest wieś nazwana Golubie, ze wschodu Sikorzyn; na zachód ostrów między jeziorami raduńskiemi czysto piaszczysty.

Grodowice, wieś i folw., pow. pińczowski, gm. i par. Bejsce. W 1827 r. było tu 35 dm., 205 mk. W 15 w. należały do Warcisławia h. Lis (Dług. II, 411). Folw. G. od rz. Wisły w. 5. Rozl. wynosi mr. 416, grunta orne i ogrody mr. 266, pastwisk mr. 7, lasu mr. 163, nieużytki i place mr. 10. Bud. mur. 2, drewn. 5, płodozmian 9-polowy. Folw. ten oddzielony w r. 1879 od dóbr Bejsce.

Grodowice, wś, pow. staromiejski, 12 kil. na półn.-zach. od Starego Miasta, w dolinie Strwiąża, tuż na zachód od posady felsztyńskiej, przy kolei naddniestrzańskiej i przy drodze z Felsztyna do Chyrowa. Półn. obszar wsi wznosi się cokolwiek i dochodzi w najwyższym punkcie 388 m.; dm. 136, mk. 710. Własność większa obejmuje roli ornej 351, łąk i okr. 46, pastw. 32, lasu 240; własność mniejsza roli ornej 538, łąk i ogr. 52, pastw. 126, lasu 2 mr. We wsi jest szkoła etatowa jednoklasowa. Parafia rzym. i gr. kat., urząd

poczt. i stac. kolei w Felsztynie. W r. 1448 nadał Piotr, biskup przemyski, kanonikom kapituły przemyskiej dziesięcinę w Grodowicach (ob. Akta gr. i ziem. t. VIII, str. 122).

Grodschen (niem.), ob. *Grodzie.*

Grodtken (niem.), ob. *Gródki.*

Grodyc, ob. *Groeditzberg.*

Grodysławice, wieś, pow. tomaszowski, gmina i par. Rachanie, o mil 3 od Tomaszowa, a 1 i pół od pasu granicznego galicyjskiego; w tej wsi jest cerkiew, dawniej unicka, drewniana, która powstała z przeniesienia kościoła parafialnego ze wsi Rachań w roku 1787 i na cerkiew unicką przeznaczona, a jednocześnie w Rachaniach, na jego miejscu, wymurowano kościół parafialny. Dwór murowany z obszernym ogrodem, przed 40 laty założonym; folw. własność hrabiego Fredro, gruntu or. dwor. 579 mr., 186 mr. łąk, 630 mr. lasu; dymów włośc. i dworskich 90. Włościanie mają gruntu ornego 717 mr., 994 mr. łąk, 100 mr. lasu. Ludność 615 dusz, w tej liczbie 112 rz. katol. Oprócz zajmujących się uprawą roli włościan., jest stolarzy 2, kołodziej 1, cieśli 3, kowali 2, tkaczy 2, mechanik 1. Ziemia borowina, urodzajna. Kościół na cerkiew przeznaczony wybudowany był 1744 r. przez Annę Rostkowską, dziedziczkę dóbr Rachań, Grodysławic i Michałowa, erygowany 1695 przez Czarnowskiego dziedzica Rachań. Była par. unicka G. należała do dek. tyszowieckiego dyec. chełmskiej i miała filią w Werechaniach. *X. S. S.*

Grodź, pow. warszawski, gm. Cząstków, par. Łomna.

Grodzanowice, ob. *Grodzonowice.*

Grodzany, wś, pow. lubelski, gm. i parafia Bychawa. W 1827 r. było tu 8 dm., 64 mk.

Grodzeń, ob. *Grodzień.*

Grodzianka, rzeka v. *Czechówka* (ob.).

Grodziczno, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Lubiel. W 1827 r. było tu 15 dm., 159 mk.

Grodziczno, wś kościelna parafialna, pow. lubawski, nad strugą Katlewką, do Welu uchodzącą, położenie nieco górzyste, blisko bitego traktu lidzbarsko-lubawskiego, około 1 m. od Lubawy. Rozróżniają się 2 gminy: 1) Gr., wieś rycerska, budyn. 36, dom. mieszk. 17, katol. 221, ewang. 66. 2) Gr., wieś włośc., budynk. 54, dom. mieszk. 31, katol. 249, ewang. 10; obszaru ziemi liczą obie wsie razem morgów 7364. Parafia i szkoła w miejscu, poczta Lubawa. Posiadacz folwarku niemiec. R. 1876 założono tu nowe wybudow. czyli folw., zwany po niem Johannathal. O parafii podaje dyecezyalny szematyzm z roku 1767: dusz 2107, kościół tyt. św. ap. Piotra i Pawła, patronatu prywatnego, o fundacyi i konsekracyi nic nie wiadomo. Wsie parafialne: Grodziczno, Iwanki, Lorki, Zamczysko, Katarzynki, Ostaszewo, Wesołowo, Katlewo, Białobłoto, Montowo, Linowiec i Wólka. Szkółki katol. 2: w Grodzicznie dzieci 199, w Wólce dzieci 88. W XVII wieku posiadali Gr. Bystramowie, jak np. Krzysztof Bystram, sędzia ziemski michałowski; po nim Jerzy Grotthausen, starosta czorsztyński, był luteraninem, ale nawrócił się; r. 1672 była tu jego żona, wdowa.

Grodzie, ob. *Grudzie.*

Grodzie 1.) wieś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. katol. 2.) **G.**, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 53 w. od Wilna, 11 dm., 74 mk., z tego 67 kat., 7 żydów. 3.) **G.**, okol. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 12 w. od Oszmiany, 8 dm., 133 mk. kat. 4.) **G.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr., adm., o 12 w. od Oszmiany, 1 dom, 9 mk. katol. 5.) **G.**, wś rząd. nad jez. Jankiszki, pow. święciański, 3 okr. adm., o 29 w. od Swięcian, 18 dm., 102 mk. katol. (1866).

Grodzie, niem. *Grodschen*, wieś, pow. jańsborski, ludność mazursko-polska. Stac. poczt. Dłotowo.

Grodziec, dziś *Grójec* (ob.).

Grodziec 1.) wieś i folw. nad rz. Brynicą, pow. będziński, gm. Gzichów, par. Grodziec. Leży na samej granicy od Szlązka pruskiego, przy drodze z Będzina do Bobrownik, o 3 w. od Będzina, o 8 od Dąbrowy (tu projektowana dr. żel.), około 14 w. od Mysłowic, Katowic i Bytomia. Posiada kościół katol. mur., dom schronienia dla starców i kalek, kościół ewangielicki par. murowany, szkołę ewangielicką, kopalnię węgla kamiennego, fabrykę cementu angielskiego, browar. W 1827 r. było tu 99 dm. i 652 mk., obecnie liczy 122 osad, 197 dm., 1500 mk., 1785 mr. ziemi włośc., 1103 mr. ziemi dworsk. Do G.-rodzica, należą osady: Bory, Jasień, Jazowe i Studzieniec. Folw. Gr. wraz z browarem, kopalniami węgla, oborą zarodową i fabryką cementu stanowią własność Władysława i Stanisława Ciechanowskich. Cement tu wyrabiany (od 1857 roku) zyskał sobie szerokie uznanie i rozległy bardzo odbyt. Roczna produkcya przedstawia do 120000 rs. wartości. Kopalnia węgla Barbara wydała w 1877 roku 725,000 pudów i zajmowała 136 robotników. Istniała tu huta cynkowa około 1842 r. G. stanowił w XV wieku posiadłość klasztoru zwierzynieckiego; istniał wtedy kościół par. drewniany św. Katarzyny (Długosz II, 197 i III, 68). Rząd pruski nadał był dobra G. majorowi Wierzbickiemu. Par. G. dek. będzińskiego daw. siewierskiego liczy 3021 dusz i ma jeszcze jeden kościołek pod G. na górze zwanej Dorotą, wystawiony 1653 roku. 2.) **G.**, wieś i folwark, powiat słupecki, gmina i parafia Grodziec, ma parafią katolicką i ewangielicko-augsburską. Kościół katolicki drewniany, którego ustanowienie nie-

wiadome. Dzisiejszy kościół kosztem Aleksandra Kożuchowskiego, podczaszego kaliskiego, roku 1746 wybudowany, tytuł dawnego zachowuje kościoła, mianowicie św. Andrzeja ap. Wizyta z r. 1766 wspomina o 3 ołtarzach niekształtnych z dawniejszego kościoła wziętych i o figurze N. M. P. w czwartym wielkim (wystawionym w r. 1634), która według głosu ludu za cudowną była uważana. Wsie do parafii należały tylko 3 tj. Grodziec, Jamno, Mokre. Par. G. liczy dusz 1835. Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 231. Gmina G. należy do sądu gminnego okr. IV w Zagórowie, liczy 15192 mr. obszaru i 6221 mk. Dobra G. składają się z folwarków: G., Janów, Łagiewniki, Królików, Lądek, Lipice; osad leśnych: na Wielołące, Wiorach, osady młynarskiej Młyn stary i wsi niżej wymienionych; od Rychwała w. 7. Nabyte w r. 1872 przez Mieczysława hr. Kwileckiego za rs. 163,000. Rozl. wynosi mr. 8658; folw. Grodziec grunta orne i ogrody mr. 722, łąk mr. 631, pastwisk mr. 80, lasu mr. 2238, nieużytki i place mr. 193, razem mr. 3864; płodozmian 12, 7 i 6-polowy. Bud. mur. 35, drew. 15. Folw. Janów grunta orne i ogrody mr. 298, łąk mr. 99, pastwisk mr. 14, nieużytki i place mr. 20, razem mr. 431, płodozmian 12, 7 i 6-polowy. Bud. mur. 5. Folw. Łagiewniki grunta orne i ogrody morg. 303, łąk mr. 26, pastwisk mr. 6, lasu mr. 435, nieuzytki i place mr. 18, razem mr. 788, płodozmian 12, 7 i 6-polowy. Budow. mur. 3, drew. 5. Folw. Królików grunta orne i ogrody mr. 641, łąk mr. 57, pastwisk mr. 53, lasu mr. 1912, nieużytki i place morg. 75, razem morg. 2738, płodozmian 12, 7 i 6-polowy. Budowli mur. 12, drewn. 8. Folw. Lądek grunta orne i ogrody mr. 316, łąk mr. 48, nieużytki i place mr. 13, razem mr. 377, płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 6, drewn. 2. Folw. Lipice grunta orne i ogrody mr. 157, łąk mr. 17, pastwisk mr. 17, nieużytki i place mr. 8, razem mr. 198, płodozmian 7-polowy. Bud. mur. 3, drewn. 2. Gorzelnia parowa przerabiająca rocznie około 20,000 korcy kartofli, browar wyrabiający rozmaitych gatunków piwa około 50000 garncy, cegielnia wyrabiająca około 200000 sztuk cegły i dachówki, młyn parowy urządzony przy gorzelni, młyn wodny i wiatrak, pokłady torfu i gliny. Płyną strugi bez nazwy i odnogi od rzeki Warty pod nazwą Żaba i Czarna. Wieś Biała osad 57, z gruntem mr. 201; wś Dziewień osad 19, gruntu mr. 493; wieś Białebłota osad 146, gruntu mr. 1876; wieś Orliny małe osad 28, gruntu mr. 403; wś Grodziec osad 105, gruntu mr. 397; wś Łagiewniki osad 37, gruntu mr. 139; wś Borowiec nowy osad 24, gruntu mr. 623; wś Wielołęka osad 76, gruntu mr. 882; wś Grądy stare osad 56, gruntu mr. 779; wś Cieświca nowa osad 19; gruntu mr. 327; wś Cieświca stara osad 50, gruntu mr. 597; wś Konary osad 35, gruntu mr. 506; wś Lipice osad 14, gruntu mr. 18; wś Borowiec stary osad 91, gruntu mr. 1463; wś Grądy nowe osad 49, gruntu mr. 535; wś Huta stara osad 7, gruntu mr. 107; wś Zagórnica osad 18, gruntu mr. 287; wś Królików osad 66, gruntu mr. 301; wś Lądek osad 50, gruntu mr. 190; wś Jonno osad 41, gruntu mr. 687. Dobra G. i Góry hr. Kwileckiego mają 11351 mr. rozl., w tem 5000 mr. lasu. 3.) G., folw. i wieś, pow. płoński, gm. Wychódź, par. Grodziec, o 18 w. od Płońska. Jest tu kościół par. drewniany z r. 1858, erekcyi niewiadomej, 10 dm., 206 mk., 512 mr. gruntu. Par. G. dek. płońskiego, dawniej zakroczymskiego, 1951 dusz liczy. Folwark G. według Tow. Kred. Ziem. od rzeki Wisły w. 5, rozległość wynosi mor. 475, grunta orne i ogrody mor. 294, łąk mr. 33, pastwisk mr. 115, lasu mr. 17, nieużytki i place mr. 16. Bud. drewn. 10. Wieś Grodziec osad 19, z gruntem mr. 89.

Grodziec, pow. kobryński, ob. *Horodec.*

Grodziec, niem. *Grodzietz*, wieś, pow. skoczowski na Szlązku austr., rozl. morg. 1691, ludn. 632, stary zamek, szkoła ludowa, parafia katol. dek. skoczowskiego (ma 2360 kat., 424 ewang., 23 izr.). Należy do parafii ewang. Jaworze. *F. S.*

Grodzieczyzna, folw., powiat wieluński, gm. i par. Praszka.

Grodzień, wieś i kol., pow. lipnowski, gm. i par. Kikoł, liczy 763 mr. ziemi, w tej liczbie 749 mr. ornej. Wś G. liczy 45 dm., 302 mk. W 1827 r. było tu 41 dm. i 308 mk. Jest tu kaplica katol.

Grodzieńska gubernia, ob. *Grodno.*

Grodzieńska Waka, karczma i ogród szl., nad rzeką Waką, pow. trocki, 1 okr. adm., 14 w. od Trok, 3 domy, 16 mk. żydów (1866).

Grodzik, zaśc. pryw., pow. dzisieński, o 37 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 2 dm., 12 mk. kat. (1866).

Grodzisk 1.) wieś, pow. warszawski, gm. Brudno, par. Praga; graniczy na wschód z wsią rządową Marki, na południe z wsią Brudno, na zachód z wsią szlachecką Białołęka, na północ z wsią szlachecką Kąty grodziskie. G. stanowił niegdyś część klucza skaryszewskiego, do kapituły płockiej należącego, obecnie należy do dóbr rządowych pod nazwą Ekonomia Warszawa. XX. Bernardyni warszawscy posiadali w tej wsi, przez nadanie Zygmunta III, znaczną część łąk i gruntów. W r. 1820 dobra te, podług pomiarów rządowych, obejmowały powierzchni mr. magd. 1238 i posiadały 12 gospodarzy i 4 chałupników, oraz 3 kolonie; grunta są piaszczyste i sapowate. Obecnie Grodzisk liczy dymów 25. Starożytna to bardzo osada posiadała odwieczny modrze-

wiowy kościołek filialny, który według podania założyła królowa Bona w r. 1534. Z istniejącą tu pustelnią wiąże się także podanie o bogatym szlachcicu, który za Zygmunta I zdumiewał Warszawę i Mazowsze swem marnotrawstwem i rozpustą, aż wreszcie, strwoniwszy mienie i zdrowie, osiadł tu jako pokutnik i pustelnik i on to miał być założycielem kościółka, którym od 300 lat opiekowali się bernardyni warszawscy. W 1827 r. było tu 20 dm., 192 mk.; w 1862 r. liczono 20 dm. i 159 mk. 2.) **G.**, miasto nad Mrówną, pow. błoński. Leży o 27 w. od Warszawy przy linii dr. żel. warszaw.-wiedeńs. Posiada kościół par. murowany, synagogę, szkołę początkową, szpital, sąd pokoju okr. VI, sąd gminny, zarząd powiatu błońskiego, urząd gminny, stacyą drogi żelaznej warszaw.-wied., stacyą pocztową i telegraficzną. W 1827 r. było tu 31 dm. i 655 mk.; w 1862 r. 54 dm. i 1033 mk.; obecnie liczy 1928 mk., w tem 955 męż., 973 kob., a według wyznań 1681 żydów, 240 katol., 7 prawosł. Starożytna ta osada staraniem dziedziców jej braci Okoniów, kanoników płockich, zamienioną została na miasto w 1522 roku za przywilejem Zygmunta I. Kościół parafialny założony był podobno w 1460 przez Tomasza ówczesnego dziedzica G. Po spaleniu się pierwotnego Aleksander Okoń wzniósł nowy drewniany w 1590 roku. Dopiero w r. 1688 Wojciech Mokronowski, kasztelan rawski, wzniósł obecny murowany kościół. G. jest miejscem urodzenia uczonego Grzegorza Knapskiego. Położony o godzinę drogi od Warszawy G. ożywia się w lecie jedynie przez napływ warszawian, przybywających tu na letnie mieszkania, skutkiem czego miasto i okolica zapełniają się licznymi domkami i willami, wznoszonymi przez warszawian i miejscowych mieszkańców. Stacya drogi żelaznej i wille leżą na gruntach wsi Jordanowice. Par. G. dek. grodziskiego 5391 dusz liczy. Gmina G. liczy ludn. 7185 mk. W skład jej wchodzą: Grodzisk, Jordanowice, Kady, Ciborowa Wola, Odrana wola, Putka, Stare, Makówka, Wiązek, Kalenczyn, Kozery, Krajnicza wola, Tłuste, Kłudzeńko, Chrzanów mały, Chrzanów duży wsie, Wólka Grodziska wś i kol., Radonie, Kozerki, Marynki, Budki Kozerkowskie, Maruna, Czarnylas, Kołaczek, Grzybek, Chylice, Chyliczki, Chlewnia, Dąbrówka, Kłodno, Żuków, Milanówek, Orowiec, Adamowizna, Tartak, Musuły, Zalesie, Przeszkoda, Józefina i Mościska; rozległości 18885 mr., w tem lasów 817 mr. i 888 mr. zarośli. Dek. grodziski dyec. warszawskiej składa się z 16 parafij: Błonie, Brwinów, Grodzisk, Izdebno, Kaski, Leszno, Lutkówka, Mszczonów z filią Puszcza Korabiewską, Nadarzyn, Ojrzanów, Osuchów, Radziejowice, Rokitno, Skuły, Wiskitki i Żuków, położonych w błońskim pow. Dobra G. są własnością hr. Skarbka, który tu ma piękny park i pomarańczarnię. 3.) **G.**, rogatka celna nad Prosną, pow. kaliski, gm. Brudzew, par. Blizanów, 4 dm., 26 mk., o 20 w. od Kalisza. 4.) **G.**, wś nad Mrogą, pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin. W 1827 r. było tu 11 dm., 85 mk. i młyn. 5.) **G.**, wś i folw., pow. sokołowski, gm. Sabnie, parafia łac. Sokołów, par. gr. w miejscu. Miejscowość falista, na prawym brzegu Cetyni, grunta pszenne. Ma 30 dm., 254 mk., 1192 mr. rozl. Na gruntach pomienionej miejscowości, przy granicy wsi Niewiadoma, nad samą rzeczką Cetynią, po prawym jej brz., znajduje się starożytne „Grodzisko". Okopy te zajmują około 4 morg. powierzchni, mają kształt nieregularnego kwadratu, utworzone z dwóch równoległych wałów; wewnętrzny usypany z kamieni i ziemi, nosi cechę bardziej starożytną; zewnętrzny utworzony z ziemi nowszą cechuję epokę. Podanie ludowe mianuje „Grodzisko" wałami szwedzkiemi. Sięgają one jednak bardziej oddalonej epoki, bo Jadźwingów. Na polach Grodziska znajdują się groby kamienne i szczątki bronzowe i krzemienne, świadczące o dawnych siedzibach człowieka w tych stronach. Grecko-unicka cerkiew paraf., erekcyi niewiadomej, wzniesiona 1778 r., 1852 r. odnowiona, murowana. 6.) **G.**, wś i folw., pow. węgrowski, gm. Wyszków, par. Liw. Folw. do dóbr Wyszków należy. Na lewym brzegu rz. Liwca, pozycya falista, grunta pszenne. Domów 29, mieszkańców 173, ziemi 1482 mr. R. 1827 było 16 dm., 122 mk. Obok pomienionej wsi znajdują się okopy „grodzisk" dobrze zachowane, jednym bokiem do rz. Liwca przytykające, około 5 mr. powierzchni obejmujące. Tradycya miejscowa podaje je za okopy z wojen szwedzkich. Biorąc na uwagę wielkość dwu pow. i dobroć zachowania, do świeżej epoki pomienione grodzisko należy odnieść. 7.) **G.**, wś kolonialna, pow. nowomiński (dawniej stanisławowski), gm. Kuflew, par. Kałuszyn. Grunt żytni, położenie faliste. Zabudowana obok plantu drogi żelaznej terespolskiej, o 2 wiorsty od st. Mrozy położona. Na gruntach pomienionej wsi znajduje się wyniosłość, wieńcem wałów ręką ludzką sypanych otoczona; jest to „grodzisko" czasów przedhistorycznych sięgające. 8.) **G.**, wś i folw., pow. siedlecki, gm. i par. Zbuczyn. W 1827 r. było tu 19 dm., 116 mk., obecnie liczy 23 dm., 196 mk. i 612 morg. obszaru. Folwark G. lit. A. podług opisu z roku 1866 rozl. wynosi mr. 415, grunta orne i ogrody mr. 242, łąk mr. 139, pastwisk mr. 22, nieużytki i place mr. 12. Wieś Grodzisk osad 16, z gruntem mr. 119. 9.) **G.**, ob. *Krzymosze*. 10.) **G.**, wś i folw. nad rz. Orz, powiat ostrołęcki, gm. i par. Goworowo. W 1827 r. było tu 14

dm., 69 mk., obecnie liczy obszaru ziemi 1112 mr. 11.) **G.**, wś i folw. nad rz. Orz. powiat ostrołęcki, gm. i par. Czerwin. W 1827 roku było tu 21 dm. i 195 mk.; obecnie liczy obszaru ziemi 3814 mr., głównie dworskiej. Dobra składają się z folwarków: G., Stylongi i Czerwin, dezerty Trojany, Aksamity i Wądołki, nomenklatury fabrycznej Gunin, wsi. G., Czerwin, Dzwonek, Stylongi i Zaorze. Nabyte w r. 1875 ra rs. 221,426. Rozl. wynosi mr. 3695; folw. Grodzisk grunta orne i ogrody mr. 712, łąk mr. 203, pastwisk mr. 37, wody mr. 75, lasu mr. 507, razem mr. 1534. Bud. mur. 13, drewn. 8, płodozmian 12-polowy. Folw. Stylongi grunta orne i ogrody mr. 480, łąk mr. 119, pastwisk mr. 47, wody mr. 36, lasu mr. 194; razem mr. 876. Bud. mur. 5, drewn. 3, płodozmian 12-polowy. Folw. Czerwin grunta orne i ogrody mr. 522, łąk morg. 158, pastwisk mr. 176, wody mr. 51, lasu mr. 376, razem mr. 1283. Bud. mur. 6, drewn. 12, płodozmian 12-polowy. Na territorium dóbr jest osada fabryczna cukrownia Gunin, młyn wodny. Wieś G. osad 26, z gruntem morgów 91; wieś Czerwin osad 14, z gruntem morgów 2; wieś Dzwonek osad 4, z gruntem morgów 184; wś Stylongi osad 21, z gruntem mr. 201; wś Zaorze osad 12, z gruntem morg. 138. 12.) **G.**, ob. *Grodziska* i *Grodzisko.*

Grodzisk, wieś w pow. sokólskim gubernii grodz., o 38 w. od Sokółki.

Grodzisk, ob. *Grodzisko.*

Grodzisk, niem. *Graetz* 1.) miasto, powiat bukowski, o 45 kil. w kierunku południowo-zachodnim od Poznania; grunt okolicy na przemian płaskiej i pagórkowatej jest najrozmaitszy, od lekkiego, piaszczystego, aż do najcięższego, glinkowatego i sapowatego; wszystkie klasy ziemi się natrafiają. Rozległe lasy są na północ i na południe od miasta. Woda używalna do warzenia piwa zawiera mianowicie sole fosforowe (wapno, sodę, potas i magnezyą) i chlorek sodu. W r. 1875 było mk. 3587. W r. 1881 cokolwiek mniej; w r. zaś 1871 było 360 dm., 3714 mk., 1019 ew., 1893 kat., 9 dysydentów, 793 żydów; liczba mieszkańców zmniejszyła się w ostatnich latach głównie po reorganizacyi sądownictwa, zamiast dawniejszego sądu powiatowego liczącego 14 sędziów obecny sąd okręgowy ma ich bowiem tylko czterech; nadto niekorzystnie wpłynęła odległość od kolei żelaznej. Głównem zatrudnieniem mieszkańców jest rolnictwo, hodowla bydła, uprawa chmielu i lnu, i handel temiż płodami. Siedziba komisarza obwodowego, fizyka, cyrulika, weterynarza, budowniczego powiatowego i kontrolera katastru. Sąd okręgowy należy do sądu ziemiańskiego w Międzyrzeczu, kościół kat. paraf. należy do dekanatu grodziskiego i kościół bernardynów; kościół protest. do dyecezyi wolsztyńskiej, siedziba superintendenta; synagoga. Dekanat grodziski ma następujące kościoły: 1) Bukowiec; 2) Chobienice; 3) Dakowy mokre; 4) Gnin i Jabłonnę; 5) Gościeszyn; 6) Granowo; 7) Grodzisk; 8) Kamieniec; 9) Kembłowo; 10) Konojad; 11) Wielką Łękę; 12) Michorzewo; 13) Obrę; 14) Opalenicę; 15) Parzenczewo; 16) Prochy; 17) Ptaszkowo; 18) Rakoniewice (Rakowitz); 19) Ruchocice; 20) Siedlec; 21) Tuchorze; 22) Wielichowo; 23) Wolsztyn (Wollstein); 24) Zielęcin (paraf. filialna Ruchocic). Szkoła rektorska kilkoklasowa, szkoła elementarna kilkoklasowa. Cztery browary, w których się wywarza w przecięciu rocznie 24,000 hektolitrów piwa, garbarnie, fabryka kopert, przędzalnia wełny; farbiarnia parowa, 4 gorzelnie w okolicy. Miejska kasa oszczędności, towarzystwo oszczędności (95 członków), tow. pożyczkowe niem. (74 członków), tow. pożyczkowe polskie (222 członków). Urząd pocztowy drugiej klasy, stacya telegraficzna, poczthalterya,poczta osobowa z Grodziska do Kościana, do Opalenicy, Rakoniewic; poczta listowa do Granowa, Jabłonny, Rakoniewic i Olędrów kąkolewskich. Gościniec na miejscu, st. kol. żel. Opalenica o 11 kil. W r. 1811 Gr. miał 291 dm. i 2353 mk., w r. 1837 3396 mieszk. Sąd po okupacyi pruskiej był dawniej ziemsko-miejski, następnie powiatowy. Miasto G. w dziejach polskich już wspominane w XIV wieku podczas wojny domowej pomiędzy Nałęczami i Grzymalczykami. Splądrowali je wówczas Albert wojewoda kujawski i Hektor Ostroróg, sędzia zamku Pakości. Miasto już wtedy, jak się zdaje, było ludne i opierało się skutecznie różnym napaściom. Około r. 1406 Wichna, pani na Borku i Szubinie, dziedziczka Grodziska, zawarła z mieszczanami ugodę, na mocy której ustąpiła im sukiennic i składu soli, z czego się okazuje, że już wtedy przemysł się rozwinął. W pierwszej połowie XV wieku Grodzisk przeszedł w ręce możnej rodziny Ostrorogów. Niemira Ostroróg w r. 1460 dał miastu wolność pobierania opłaty od zboża na targ przywożonego, z której było obowiązane bruki i most utrzymywać. Kościół parafialny sięga zapewne trzynastego lub czternastego wieku, chociaż wedle podania założono go r. 1421; w XV wieku już był murowany, bo część teraźniejszej świątyni z tego czasu, jak się zdaje, pochodzi. W XVI wieku Stanisław Ostroróg, starosta międzyrzecki, dziedzic Grodziska, odebrał kościół katolikom i oddał go swoim spółwiercom lutrom, sprowadziwszy do niego pastora Erazma Glicznera i założywszy równocześnie słynne w Wielkopolsce szkoły luterskie. Przez 30 lat kościół grodziski zostawał w posiadaniu lutrów. Natenczas Jan Ostroróg, podczaszy koronny,

dziedzic Grodziska, powrócił na łono kościoła katolickiego i oddał świątynię znowu katolikom; kościół otrzymał nową erekcyą r. 1594, gdyż pierwotna się spaliła. W następnym wieku Gr. był własnością rodziny Opalińskich. Ponieważ kościół paraf. nie był dość obszerny i już upadkiem groził, Jan z Bnina Opaliński i jego syn Aleksander nowy wystawili. Ks. Jan Bajkowski, sufragan poznański, poświęcił go r. 1648. Chociaż miasto kilkakrotnie ucierpiało przez pożary, kościół stał nietknięty około stu lat, dopiero 1752 piorun uderzył w wieżę i zabił 1 osobę z pięciu, które zajęte były, wedle ówczesnego zwyczaju, dzwonieniem na rozpędzanie chmur. Kościół paraf. grodziski składa się z głównej nawy dachówką pokrytej, dwóch kaplic i kopuły miedzią pobitej. Na dachu kopuły znajduje się herb Opalińskich Łodzia, grubo wyzłacany. W samym kościele nie masz ważniejszych pomników; zachowany tylko jest nagrobek Ewy z Kochów Girkowej, mieszczanki grodziskiej, zmarłej r. 1627, wyobrażający niewiastę w stroju zakonnym, opatrzony napisem niemieckim. W mieszkaniu plebańskiem widział J. Łukaszewicz r. 1829 sześć wizerunków malowanych na płótnie i jedno popiersie (bez napisów), przedstawiających członków rodziny Opalińskich. Prócz kościoła parafialnego były jeszcze lub są następujące: 1) Kościół i klasztor bernardyński, założony roku 1662 przez Jana Opalińskiego, kasztelana nakielskiego; obydwa budynki dość obszerne otoczone są murem, klasztor teraz jest używany do celów szkólnych. W kościele znajduje się jeden pomnik na cześć ostatniego z rodu Opalińskich, Wojciecha, wojewody sieradzkiego, zmarłego roku 1775. Jest to tablica marmurowa, nad nią wizerunek zmarłego olejnemi farbami w naturalnej wielkości; na tablicy napis łaciński głoskami złoconemi. 2) Kościół św. Ducha, założony r. 1426 przez Drzeńskiego, rodem z Grodziska. 3) Kościół św. Anny miał fundusze na kaznodzieję niemieckiego; w zeszłym wieku odprawiało się w nim nabożeństwo niemieckie w niedziele i dni świąteczne. R. 1757 Karol z Bnina Opaliński, po wygaśnięciu Opalińskich Kazimierz Radoński, pan zastawny Grodziska, przystawili chór i sprawili organy. W XVI w. Gr. miał drukarnię założoną przez Melchiora Nerynga, typografa poznańskiego, który doznał przykrości od jezuitów z powodu wydawania książek dysydenckich i dla tego Poznań opuścił. Z Grodziska wydał kilka dzieł ciekawych, pomiędzy niemi Erazma Glicznera przekład Eutropiusza; później znowu wrócił do Poznania, i drukarnia w Gr. ustała. 2.) **G.**, dom. i gm., niem. *Schloss Graetz*, pow. bukowski, 7569 mr. rozl.; 5 miejsc.: 1) Gr.; folwarki: 2) Chrustowo; 3) Młyniewo; 4) Słocin; 5) Piaski; 25 dm., 420 mk., 54 ew., 366 kat.; 146 analf. Po wygaśnieniu rodziny Opalińskich dobra grodziskie były w zastawie Radomickich, Radońskich a następnie przeszły w ręce niemieckie. 3.) **G.**, lub *Grodzisko*, wieś, pow. wschowski, 34 dm., 215 mk., 29 ew., 186 katolików, 19 analf. Poczta w Osicznie (Storchnest) o 3 kil., st. kol. żel. w Lesznie (Lissa) o 13 kil. 4.) **G.**, lub *Grodzisko*, domin., pow. wschowski, 423 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) leśnictwo; 7 dm., 103 mk., 47 ew., 56 kat., 33 analf. *M. St.*

Grodziska 1.) folw., pow. nieszawski, gm. Bytów, par. Witowo. Są tu kopalnie torfu. Folw. Grodzisk położony od Osięcin w. 7. Rozl. wynosi mr. 152, grunta orne i ogrody mr. 127, łąk mr. 21, pastwisk mr. 2, nieużytki i place mr. 2. Budowli murowanych 5. 2.) **G.**, pow. nieszawski, gm. Sędzin, par. Krzywosądz. 3.) **G.**, pow. gostyński, gm. i parafia Duninów (ob.).

Grodziska, niem. *Grodzisken*, wieś, pow. szczycieński, niedaleko bitego traktu biskupiecko-niborskiego, na pruskich Mazurach. Gr. należały zdawna do obszernych dóbr rańskich (Gut Rheinswein), które mistrz w. krzyżacki Henryk Reuss von Plauen r. 1468 zapisał na własność jakiemuś Küchmeister von Sternberg; włók było tu podówczas 20. Zaraz przy wsi znajduje się dosyć stroma i wysoka góra, z której jest widok na kilka mil. Wierzchołek ma dość obszerny, zrównany, tylko w pośrodku widać wklęsłe wydrążenie. Nie podpada już prawie wątpieniu, że tu zamek niegdyś istniał obronny. Lud dotąd jeszcze zowie oną górę „Grodzisko"; resztki różnej zbroi, miedzi, żelaza, stare monety nieraz tu natrafiano. Nawet ostatki niejakie murów i fundamentów widziano przed niedawnymi czasy. Jest ciekawem, co pisze o tej górze pilny badacz historycznyoh zabytków mazurskich, proboszcz Drygalski z pobliskiej wsi Kuty r. 1726. Oto jego słowa: „Góra ta bardzo stroma i wysoka; tylko z północy mógł być do niej przystęp. U wierzchu w ziemi widać znaczne wydrążenie, w którem za dawniejszych czasów woda przez całe lato się zachowywała. Aż dopiero gdy tu we wsi Grodziskach wody nie było, to mi powiadał stary człowiek, że wtedy ze strugi u podnóża tej góry płynącej chcieli wodę do siebie sprowadzić I gdy kopali, znaleźli w ziemi rury drewniane, które oczywiście wodę z jeziora gozowskiego, o pół mili ztąd leżącego, na oną górę sprowadzały. Ponieważ przy tej robocie rury popsowali, woda zaraz przestała lecieć, i teraz na górze jest sucho. Znaleziono też na górze różne monety i zabytki starej zbroi, które o wysokim wieku zamku tutejszego dość wyraźnie świadczą. Ja sam posiadam między innemi 2 monety z tej góry; wielkie są one jak pruski talar,

z miedzi albo innego kruszcu mięszanego robione; po jednej stronie pięknie zachowana męska postać z napisem: „Alexander Imperator Romanus," na przeciwnej obraz Marsa bożka z strzałami i łukiem i napisane: „Mars". Porównaj Dr. Töppen „Geschichte von Masuren" 161, 182. *Ks. F.*

Grodziski potok, znaczniejszy dopływ lewy Sanu, nastaje z połączenia się dwóch potoków, północnego Wsiową Wodą i południowego Łąkowym pot. zwanego, w obr. gminy Grodziska Starego. Wsiowa Woda wypływa w obr. wsi Wólki grodziskiej w pow. łańcuckim, koło folwarków (226 m. npm.); przepływa wś samym środkiem; Łąkowy potok wytryska również w Wólce grodziskiej, w południowej jej stronie. Oba potoki łączą się we wsi Grodzisku górnem, tworząc potok Grodziski. Tenże przepływa Grodzisko górne, Grodzisko i Grodzisko dolne w kierunku południowo-wschodnim; na granicy Grodziska dolnego z Chodaczowem, zwraca się na wschód, poczem na północny wschód i w obr. wsi Tryńczy, po 16 kil. biegu, uchodzi do Sanu z lew. brz. W dolnym swym biegu rozlewa sie na łąki, tworząc bagna i moczary, zwane Załuźnią wyźnią. *Br. G.*

Grodzisko jest mianem, które się dość często powtarza w słownictwie geograficznem polskiem albo w kształcie nazwy: Grodzisk albo Grodziec, Grodziszcze i in. Wyraża ono pospolicie miejscowość, gdzie był lub jeszcze się znajduje obronny wał, zamknięty, mniej lub więcej obszerny, po za którym w pewnej dobie dziejów naszych ludność okoliczna szukała schronienia w czasie napadów nieprzyjaciela. Grodziska, o ile nam się zdaje, kryją się bardzo często pod nazwą okopów szwedzkich. Zapewne w czasie najazdów Karola X i XII nieraz korzystał nieprzyjaciel z tych gotowych obronnych wałów; ztąd też powstało to przemianowanie w ustach ludu dawnych grodzisk na wały szwedzkie. Autor niniejszej wiadomości zbadał w kraju naszym niejedno grodzisko. Zauważyliśmy, że grodziska, w niewielkich od siebie odstępach, pół mili, jednej lub dwóch mil, ciągną się niekiedy długim szeregiem, jak gdyby stanowiły łańcuch obronnej linii. Znajdują się one zwykle niedaleko osad wiejskich, na łąkach, niedaleko strumyków lub rzeczek, niekiedy w lasach. Wiele z nich ma kształt mniej lub więcej wysokich wałów czworobocznych zamkniętych, które opasują przestrzeń 100 lub więcej sążni kwadratowych. Dziedziniec ten wewnętrzny grodziska służył za miejsce pobytu, gdzie się chroniła ludność w czasach napadu nieprzyjaciela, gdzie także ukrywała swój dobytek. Bagno otaczające grodziska utrudniało przystęp nieprzyjacielowi. Woda zaś w bliskości pozwalała często zaopatrywać się chwilowym mieszkańcom grodziska w napój niezbędny dla człowieka i domowych jego zwierząt. Niekiedy spotykają się w grodzisku samem ślady studzien lub małych jeziorek, albo stawków. W jednem z grodzisk (Rękoraj pod stacyą dr. żel. warsz.-wied. Baby) znaleźliśmy pod dość grubą warstwą (pół metra) ziemi bruk kamienny, którym cały wewnętrzny dziedziniec snać był wyłożony, a miejsce z natury swej jest bagniste, błotne. Na łąkach wsi Tumu pod Łęczycą znajduje się obszerne grodzisko, które powszechnie lud nazywa okopami szwedzkiemi. Badania archeologiczne p. Merczynga w r. 1879 przekonały, że w samym dziedzińcu grodziska było niegdyś siedlisko ludzi, jak świadczą szczątki bardzo liczne urn, naczyń glinianych, ukrytych pod ziemią, z bardzo odległej epoki. Jeszcze nauka archeologiczna u nas ma w tym kierunku rozległe przed sobą a mało uprawne pole. Potrzebaby było zgromadzić dokładne wiadomości o wszystkich pozostałych dotąd grodziskach, oznaczyć je topograficznie, wykryć linie i kierunki, zbadać ich wnętrza — oznaczyć czas ich powstania... Powyższe objaśnienie grodziska ma za sobą to prawdopodobieństwo, że pierwiastkowo grody u nas były właśnie takiem obronnem miejscem, a grodzisko, jak sama nazwa wskazuje, jest mianem pochodnem od grodu. Grodzisko oznacza mniejszą, drobniejszą twierdzę obronną, usypaną z ziemi w kształcie niewielkiego względnie kwadratu lub równoległoboku; gród zaś jest warownią obszerną, do urządzenia której użyto więcej pracy, więcej sztuki. Gród otoczono rowem, wypełnionym wodą, opasano wysokim wałem, niekiedy dwu lub trzema szeregami wałów, ogrodzono mocnym częstokołem, a wewnątrz w dziedzińcu rozległym, który mógł objąć liczniejszą ludność zbrojną, znajdowały się i warowne jeszcze wieże, podziemia, schronienia i mieszkania. Gród, jednem słowem, był zamkiem obronnym i znaczył tyle co rzymskie castrum. Takie miał znaczenie strategiczne gród w całej słowiańszczyźnie, na całym rozległym jej obszarze. Wspólna nazwa, powszechnie spotykana, najlepiej o tem świadczy. Mają Chorwaci swoje Hradce, Czesi Hrady, Pomorzanie swoje Gardy, Polacy Grody. Na Rusi spotykają się Horody. W Czechach mamy Vyszehrad, Velehrad, Stary Hrad itp. Te zamki obronne, castra, mniej lub więcej liczne w danej okolicy, zyskały także wielkie znaczenie jako ogniska organizacyi administracyjno-politycznej. Grody z przyległą okolicą utworzyły w następstwie czasów kasztelanie, których nazwa ukazuje się w dyplomatach naszych łacińskich dopiero w końcu XII wieku (1191 r. uposażenie kolegiaty sandomierskiej). Czem u Czechów były żupy, tem u nas kasztelanie. W każdej żupie czeskiej był hrad, a każdy hrad miał pod sobą przyległą żupę; ztąd hradni i żupni są jednem i tem samem. Gallus nazywa jeszcze u nas kasztelanów comites, ale rozumie przez nich dowódzców wojska, zbrojnej siły, zgromadzonej w grodzie ku obronie ziemi, granicy itd. Najliczniejsze znajdowały się tam grody, gdzie najwięcej zagrożona była przez niespokojnych wojowniczych sąsiadów linia graniczna. W epoce Polski książęcej najwięcej cierpiały okolice nad Notecią od ciągłych napadów Pomorzan. Ztąd też już za Galla spotykamy szereg grodów takich jak Santok, Drzeń, Wieleń, Czarnków, Ujście, Nakło, do których z biegiem czasu w skutku wzmagających się potrzeb wojennych przybywały inne w różnych miejscowościach, to na pograniczu Szląska, to wewnątrz kraju, tak iż w Wielkopolsce w okresie piastowskim spotykamy cały szereg grodów czyli kasztelanij: Biechowo, Bnin, Brod, Ciążyń, Czarnków, Drożyn, Drzeń, Dupin, Giecz, Gniezno, Kalisz, Kamień, Karzec, Konin, Kostrzyn, Krobia, Krzywin, Książ, Kwieciszewo, Ląd, Międzyrzecz, Modrze, Nakło, Nowy Mir, Obrzycko, Ostrów, Poznań, Przemęt, Przywłoki, Radzim, Rogóźno, Ruda, Santok, Śrem, Starygród, Ujście, Wieleń, Wilkowija, Wschowa, Zbar, Zbąszyn, Żnin, Żoń. Na Mazowszu wzniesiono w biegu czasu przeciwko napadom Prusów także cały szereg obronnych grodów, o których wiadomość sięga najdawniejszych czasów. Tu więc spotykamy takie grody jak Maków, Ciechanów, Szreńsk, Rypin, Sąchocin, Raciąż, Sierpsk, Serock, Płock, Dobrzyń i Przypust ze Słońskiem. Naczelnikiem siły zbrojnej grodu był kasztelan, jak się wyżej nadmieniło. Kasztelan został także naczelnym urzędnikiem całej tej okolicy, którą do pewnego grodu pod względem administracyjnym przyłączono. Gród otrzymał tym sposobem ważne znaczenie w całem u-

rządzeniu wewnętrznem kraju. Przyległy obszar poddanego pod władzę kasztelana kraju nazywał się po łacinie castellanią, castellaturą a po polsku, jeśli się nie mylę, grodztwem. Tę nazwę przynajmniej raz i drugi spotkałem w najdawniejszych naszych księgach sądowych z początku XV wieku. Gród stał się ogniskiem pod względem nietylko wojskowym, ale i sądowem, administracyjnem ogniskiem całego okręgu. Kasztelan był najwyższym sędzią w swem grodztwie, wybierał podatki na rzecz księcia, czuwał nad bezpieczeństwem osób i ich mienia itd. W XIV wieku władza kasztelańska ustępować zaczęła powoli miejsca innej instytucyi, a mianowicie starostom grodowym (capitanei castrenses), którzy jako urzędnicy królewscy a nie ziemiańscy sprawowali w imieniu króla najwyższą władzę sądowokarną. Grody zaś zachowały nadal swe znaczenie wojenne jako miejsca obronne, warowne, i ztąd też tak często ukazują się na kartach naszych dziejów w walce z Wołoszą i Tatarami, Turkami, Węgrami i in. Jako instytucya sądowa, grody oznaczały ciągle aż do końca XVIII wieku miejsce, gdzie przed starostą czyli przed księgami urzędu starościńskiego zeznawano różne akta dobrej woli (coram actis castrensibus, albo coram actis officii capitaneatus), gdzie je przechowywano pod ścisłem zamknięciem, pod osłoną bezpiecznych i warownych murów. *A. P.*

Grodzisko 1.), wś, pow. turecki, gm. Wola Świniecka, par. Grodzisko. Par. G. dek. tureckiego 1525 dusz liczy. Kościół w tej wsi murowany, r. 1612 przez Jana Rudnickiego kasztelana sieradzkiego wybudowany został, pod tytułem śś. Piotra i Pawła. Uposażenie zaś proboszcz otrzymał od Jana Niewieskiego, jak się pokazuje z ksiegi beneficiów Jana Łaskiego r. 1521. Proboszcz na utrzymanie miał wieś Grodzisko i drugą wioskę Guzin, przez Jana Rudnickiego kasztel. sieradz. r. 1613 podarowaną. Księgi metryczne znajdują się od 1690 r. 2.) **G.**, os., pow. turecki, gm. Skotniki, par. Wilamów. Por. *Czepów.* 3.) **G.**, pow. kaliski, gm. Brudzew Kaliski, ob. *Grodzisk.* 4.) **G.**, pustkowie, pow. wieluński, gm. Kurów, par. Chotów. 5.) **G.**, folw., pow. brzeziński, gm. i par. Dmosin, od Głowna w. 5. Rozl. wynosi m. 362, grunta orne i ogrody m. 224, łąk m. 32, pastw. m. 3, lasu m. 91, nieużytki i place m. 12, bud. drewn. 8, młyn wodny. Od folw. tego odłączoną została nomenklatura Dolina. 6.) **G.**, wś, pow. łódzki, gm. Wiskitno, par. Rzgów. Leży na lewo od drogi bitej z Pabianic do Rokicin. W 1827 r. było tu 20 dm. i 166 mk. 7.) **G.**, wieś rząd. nad Pilicą, pow. noworadomski, gm. Koniecpol, par. Borzykowa. Leży na drodze z Maluszyna do Koniecpola. W 1827 r. było tu 56 dm. i 320 mk., obecnie liczy 96 dm., 474 mk. i 1035 mr. ziemi włośc. 8.) **G.**, wś i fol., pow. częstochowski, gm. Kamyk, par. Kłobucko, o 8 w. na płn. od Częstochowy, przy szosie do Wielunia, nad rz. Trzopką, posiada młyn i cegielnię. R. 1827 było tu 32 dm., 237 mk. 9.) **G.**, wś, pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Radoszyce. Leży o 20 w. od Końskich. W r. 1827 było tu 45 dm., 238 mk., obecnie liczy 88 dm., 502 mk, 1164 mr. ziemi dworsk. i 818 mr. włośc. Gmina G. z urzędem we wsi Mularzów ludn. 6168, rozległości 19868 mr., w tem ziemi włośc. 9450 mr., sąd gm. okr. 3 w os. Radoszyce, st. p. Ruda-Maleniecka. W skład gm. wchodzą: Antoninów, Dziebałtowska-Wólka, Dziebałtowskie-młyny, Grębosze, Grodzisko, Gruszka, Jacentów, Józwików, Kaliga, Kopałów, Lewoszów, Łysów, Momocicha, Mościska, Mularzów, Nadworów, Naliwajków, Pakuły, Radoska, Radoszyce, Sielachowy-bór, Sęp, Sielpia, Sielpia mała i duża, Sokołówka, Szóstaki, Węgrzyn, Wilczkowice, Wiosna, Wiry i Zychy. 10.) **G.** nad Prądnikiem, pow. olkuski, gm. Minoga, par. Skała. Leży na połowie drogi z Pieskowej Skały do Ojcowa, na wyniosłej skale stanowiącej zachodnią ścianę doliny Prądnika. Stromy spadek od strony doliny czyni ją prawie nieprzystępną; z przeciwnej wschodniej strony zniża się łagodnie i nieznacznie ku dawnemu miasteczku Skale. Obronne położenie nadawało się wybornie do założenia grodu, który z pewnością istniał tu wiele wieków przed zamkiem, jaki wzniósł w 1228 r. Henryk Brodaty, ks. szląski, by posiadać punkt oparcia we współubieganiu się z ks. Konradem mazowieckim o opiekę nad Bolesławem Wstydliwym. Dwukrotnie szturmowali Mazury do tego grodu o kamiennych ścianach, aż wreszcie zdobył go w 1242 r. syn Konrada. Bolesław Wstydliwy, objąwszy z państwem i Grodzisko skalskie, zwane też Skałą, osadził tu zakonnice reguły św. Franciszka zwane klaryskami, które przeniosły się tu z Zawichosta przed napadami Tatarów. Do zakonu tego wstąpiła siostra Bolesława Wstydliwego, Salomea, wdowa po Kolomanie królu węgierskim. Ona to założyła klasztor w Zawichoście i następnie uzyskała od brata nadanie grodziska skalskiego, które przerobiła na klasztor, tu siedm lat przebywała i zmarła w 1267 r. W początku XIV wieku zakonnice dla bezpieczeństwa przeniosły się do Krakowa i osiadły tam przy kościele św. Andrzeja. W trzy wieki dopiero w 1642 r. zakonnice krakowskie, jako dziedziczki G., zabrały się do wzniesienia na ruinach klasztoru pierwotnego małego kościołka, który w końcu zeszłego stulecia został odnowiony i upiększony. Z tych czasów pochodzą wszystkie pomniki na murze, okalającym kościół (Kolomana, Bolesława Wstydliwego, św. Kunegundy, Henryka wrocławskiego, św. Jadwigi i św. Salomei), tudzież tak zwana „Pustelnia św. Salomei", ozdobiona niesmacznie muszlami, stalaktytami i napisami panegirycznymi. Do niedawnego czasu przemieszkiwał przy kościele w sąsiednim domku pustelnik. W pobliżu kościoła od strony południowo-wschodniej widać śród drzew resztki pierwotnych murów kamiennych, porosłych

wielowiekowymi dębami. G. stanowi jednę z ulubionych wycieczek dla zwiedzających Ojców. Są tu obecnie łomy kamienia posadzkowego. W 1827 r. było tu 8 dm. i 61 mk. Opisy i widoki G., por. Kłosy t. XVIII, str. 70 i Tyg. Illustr. z 1880 r. T. IX, str. 107. 11.) G., por. *Grodzisk*. *Br. Ch.*

Grodzisko 1.), wś na prawym brzegu Skawy, w pow. wadowickim, należy do parafii rz. kat. w Pakrowicach a urzędu poczt. w Zatorze, zkąd jest 4·5 kil. odległą; ma 246 mieszk. rz. kat. wyznania. Mniejsza pos. wynosi 177 m. n. a. roli, 50 m. pastw. i 56 m. lasu. Niegdyś własność klasztoru zwierzynieckiego. 2.) G., wś nad potokiem Grodzisko, wpadającym do Wisłoka, w pow. rzeszowskim, należy do par. rzym. kat. w Dobrzechowie a urzędu poczt. w Strzyżowie, zkąd jest o 8 kil. odległą; ma 860 mieszk. rzym. kat. wyznania i szkołę ludową dwuklasową. Większa pos. wynosi 181 m. n. a. roli, 12 m. łąk i ogr., 8 mr. pastw. i 67 m. lasu; mniej. pos. 1019 m. roli, 98 m. łąk i ogr., 88 m. pastw. i 157 m. lasu. Niegdyś własność klasztoru koprzywnickiego (Lib. benef. III, 392). 3.) G., mko wraz z wsiami G. dolne i G. górne w pobliżu ujścia Wisłoka do Sanu, w pow. łańcuckim, na zach. granicy osad ruskich, ma kościół paraf. murowany, którego budowę rozpoczęto w r. 1720 a ukończono w r. 1754, urząd pocztowy i szkołę ludową trzechklasową. Ludność wynosi 5094 mieszk., między nimi 364 żydów. Ta ludność trudni się uprawą roli i płócienictwem i tutaj odbywają się ważne targi na płótno. Większa pos. w miasteczku wynosi 332 m. n. a. roli i 58 m. łąk i ogr.; mniej. pos. 3200 m. roli, 341 m. łąk i ogr., 216 mr. pastw. i 428 m. lasu. W obudwu wsiach pos. mniej. 2629 m. n. a. roli, 104 m. łąk i ogr., 171 m. pastw. i 244 m. lasu. Grodziska dolne mają kasę pożyczkową gminną z kapitałem 300 zł. wa. 4.) G., wś, pow. dobromilski, nad Wyrwą, przy kolei galicyjsko-węgierskiej, o 6 kil. na półn. wsch. od Dobromila, a 2 kil. na płd. zach. od st. poczt., par. rzym. i gr. kat. w Nowem Mieście. Liczba mieszk. 138. Własność większa posiada roli ornej 12, łąk i ogr. 13, pastw. 1, lasu 53; włas. mniej. roli ornej 134, łąk i ogr. 17, pastw. 1, lasu 1 mr. 5.) G., przys. Kozłowa. *Mac.*

Grodzisko 1.), wieś, pow. pleszewski, nad strumykiem dopływającym do Prosny, o 2 kil. od Prosny; 36 dm., 351 mk., 13 ew., 338 kat., 117 analf. Kościół paraf. należy do dek. pleszewskiego. Probostwo ma 588 mr. rozl. Poczta w Pleszewie (Pleschen) o 9 kil., st. kolei żel. Pleszew o 11 kil. 2.) G., dom. i gm., powiat pleszewski, 5209 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) folw. Wrotycz; 23 dm., 344 mk., 7 ew., 337 kat., 138 analf. Własność Antoniego Taczanowskiego, ordynata na Taczanowie. Pod wsią znajduje się tak nazwany szaniec szwedzki, opisany przez dyrektora gimnazyum poznańskiego Schwartza w programie tegoż gim. z r. 1880. Szaniec wznosi się śród łąk, dawniej bagnistych i po części pokrytych olszyną; teraz w skutek znacznego obniżenia koryta Prosny łąki się osuszyły i w części zamienione na ziemię pod pług. Przed niedawnym jeszcze czasem szaniec sam pokryty był laskiem. Obwód całego szańca wynosi 700 kroków; składa się z dwóch oddzielnych części; cały szaniec jest opasany rowem, oddalony od Prosny o 7 do 800 kroków. Wedle miejscowej tradycyi Kazimierz Wielki miał szaniec usypać. Gdy go w Pyzdrach Krzyżacy napadli, cofnął się naprzód do wsi Lipy, położonej teraz na granicy, i stamtąd w okolicę Grodziska, gdzie się w bagnach obwarował, aż ojciec Władysław Łokietek z posiłkami nadszedł. 3.) G., wś, powiat krobski, 6 dm., 42 mk., wszyscy kat., 8 analf. Poczta w Gostyniu o 7 kil., st. kolei żel. Bojanowo o 11 kil. Pod wsią szaniec szwedzki. 4.) G., dom., należy do gm. Żytowiecka, pow. krobski, 2654 mr. rozl., 5 dm., 133 mk., ob. *Żytowiecko*. Własność hr. Leona Mielżyńskiego. 5.) G. czyli *Grodziszczko*, folw. plebański, należy do Giecza, pow. średzki, 3 dm., 28 mk., wszyscy kat., 12 analf. Kościół par. katol. należy do dekan. kostrzyńskiego. Poczta w Nekli o 6 kil., st. kolei żel. Środa o 11 kil. Miejscowość ta opasana jest okopem; w stronę ku Gieczowi wał jest otwarty, gdzie się znajduje bagno; teraz jest wjazd po przeciwnej stronie. Okop i rów mają 675 kroków obwodu; śród wału wznosi się kościół, plebania, budynki gospodarcze i cmentarz. Przy kopaniu stawu pod Gieczem napotkano na pale dębowe z belkami poprzecznemi, prawdopodobnie szczątki mostu prowadzącego do Giecza. — G. jest gniazdem rodziny wielkopolskiej Grodziskich, herbu Ogończyk; familia ta posiadała Gr. aż do XVI wieku; wystawiła zapewne i kościół, chociaż tradycya przypisuje założenie już r. 1240 Przemysławowi, księciu wielkopolskiemu. Łukaszewicz zaś dowodzi, że jest nieprawdopodobnem, iżby książę panujący stawiał kościół we wsi szlacheckiej, a nie rządowej. *M. St.*

Grodzisko 1.), niem. *Grodisko*, wieś, pow. węgoborski, 2 mile na wschód od Węgoborka, na pruskich Mazurach. Zaraz przy wsi znajduje się dość wysoka góra spadzista. O niej teraz jeszcze opowiadają, iż tam kiedyś za dawnych czasów stał zamek. Pan tego zamku był bardzo niesprawiedliwy i okrutny; ludzi po drodze napadał, gdzie mógł wszystko zabierał i skarby na tym zamku chował. Także i syn jego dorosły jedynak dopomagał ojcu w łupieztwie. Razu pewnego kiedy ów syn napadł był z swoją hordą przejeżdżających opo-

dal drogą z towarami kupców, został od nich zabity. Ojciec okrutny nie posiadał się teraz ze złości i postanowił wszystkich ludzi, których tylko napotka, pozabijać. I tak już wielu pomordował ze swojego zamku. Aż dopiero pobożny jakiś pielgrzym o tem usłyszał, przybył tu i owego rycerza przeklął, że się w psa czarnego zamienił. Zamek wtedy cały ze wszystkiemi skarbami i mieszkańcami zapadł się w ziemię, i tylko staw niezgłębionej wody po nim na górze został. Nocą, kiedy duchy się ukazują, zwykle widywano w stawie owego psa czarnego, jak leżał na małém czółnie i pływał po wodzie. Ale potem przybyło tu o niedzieli za dnia kilku ciekawych chłopów i chcieli wodę zmierzyć, bo mówiono, iż nie ma gruntu. Wzięli kamień na linie uwiązany i spuszczali... Aż naraz wielki trzask i skomlenie nieznośne, jakoby psa, w wodzie powstało! Przestraszeni wszyscy uciekli, i od tego czasu owego psa czarnego na zaklętej górze nie widziano. Nawet woda w stawie powoli wyschła. A teraz ludzie tak mało są trwożliwi, że oną górę rozorali i sieją. Porównaj Dr. Töppen „Mazurische Sagen und Märchen“ 127. 2.) **G.**, niem. *Grodzisken*, wś, pow. jańsborski, na samej granicy Królestwa Polskiego, przy strudze do rz. Pisy wpadającej, ludność ma polską ewangelicką. *Kś. F.*

Grodzisko 1.) folw. dóbr Wysoka, powiat olesiński na Szląsku. 2.) **G.**, wś i folw., pow. wielkostrzelecki, par. Rośmirz, o 1.45 mil od W. Strzelc. Istniały już przed r. 1429 i wtedy był tu kościół filialny. Dziś G. ma 100 osad, 1570 mr. roli a folw. 900 mr. rozl. 3.) **G.**, ob. *Groetsch.* *F. S.*

Grodzisko, niem. *Groeditz* i *Groetsch* (ob.).

Grodzisko, niem. *Gratiske*, dawny gród Obotrytów-Pyżan, według Dominika Szulca.

Grodzisko (szczyrzyckie), odosobniona góra 623 m. n. p. m., na gruncie wsi Poznachowic górn., w parafii Góra św. Jana, pow. wielickim, nieopodal od Szczyrzyca, na grzbiecie pasma lesistych wzgórzy, przedzielających doliny dopływów Raby, rz. Krzyworzeki i Stradomki (w górnym swym biegu także Sreniawą zwanej), wznosząca się w kształcie samotnego olbrzymiego kopca, na którego szczycie stał niegdyś, dziś w gruzach leżący, starodawny gród Szczyrzyc, dziedzictwo i siedziba przemożnego rodu Jaxów h. Gryf. Budynki były tu prawdopodobnie, jak wszystkie zamki wówczas, w wyższych piętrach drewniane; więc pozostały tylko zwaliska kamiennych baszt, blanków, szkarp i podmurowań; te jednak są jeszcze imponujące i dają wyobrażenie o rozpołożeniu tej kolosalnych rozmiarów budowy: znać jeszcze gdzie była (od str. południa) główna brama i pomost zwodzony, a głębokie zapadliny, miejscami zasypane gruzami, wskazują gdzie były piwnice. Według utrzymującej się stale z dawien dawna w klasztorze szczyrzyckim tradycyi, miał ten gród spłonąć po powrocie Bolesława Śmiałego z wyprawy kijowskiej. Widok ze szczytu zwalisk wspaniały: w str. płd. na Podgórze i Tatry, po za Kraków i w dalekie zawiśle. Poniżej grodziska, w połowie wschodniej pochyłości góry, jest śród lasu miejsce, otoczone w czworokąt wałem i pozawalanym rowem, „Klasztorzyska" zwane, o którem rozpowszechnione jest mniemanie: że po przeniesieniu cystersów r. 1243 z Ludzimierza do Szczyrzyca, założonym tu był pod opieką zamku pierwotny klasztór, później dla niedogodnego położenia na teraźniejsze miejsce przestawiony; jednakże to przypuszczenie nie zdaje się prawdopodobnem, jeżeli tradycya co do czasu spalenia grodu około r. 1077 się nie myli; gdyż zakon cystersów powstał r. 1098, zaś ich klasztór w Ludzimierzu założony r. 1234, w dziewięć lat później przeniesiony do Szczyrzyca, nie mógł tu chronić się pod opiekę zamku, którego wówczas dawno już nie było, a innej przyczyny zakładania go w tak nieprzystępnem miejscu nie mogło też być. Że tu stał pod opieką zamku w bardzo odległych czasach klasztor to pewna, prawdopodobnie najdawniejszych benedyktynów. (Por. *Szczyrzyc*). *M. Ż. S.*

Grodzisko, wzgórze, ob. *Gródek nad Dunajcem*, *Giecz* i w. i.

Grodzisko, potok, nastaje w obr. gm. Różanki, w pow. jasielskim, z dwóch strug łączących się we wsi Różance. Płynie łączkami przez obr. gm. Różanki na wschód, zabierając tak od półn. jak płd. brzegu liczne strugi, spływające z sąsiednich wzgórzy. Następnie przerzyna Grodzisko (pow. rzeszowski), gdzie od lew. brzegu bierze potok Zawadkę. Wzniesienie wód w Grodzisku 248 mr. Od ujścia Zawadki zmienia potok swój kierunek na płd.-wschodni, tworząc odtąd granicę gmin Tropia i Strzyżowa od Grodziska i Dobrzechowa. W końcu przerzyna gościniec strzyżowski i w obr. gm. Strzyżowa uchodzi z lew. brz. do Wisłoka. Ujście 236 m. Długość biegu 13 kil. Potok ten zowią także Sworszówką. *Br. G.*

Grodziszczany, wś w pow. sokólskim, gub. grodz., o 28 w. od Sokółki, chat 34.

Grodziszcze, niem. *Grodischtz*, wieś, pow. cieszyński na Szląsku austr., rozl. mr. 1498, ludn. 761, ma 2 szkoły ludowe. Czyt. J. Drozd „Pamiętnik ewang. szkoły ludowej w G." Cieszyn, 1872. G. należy do parafii katolickiej Cierlicko. *F. S.*

Grodziszcze, niem. *Groitzsch*, kilka wsi w b. Saksonii pruskiej nosi tę nazwę.

Grodziszczko 1.) wś, pow. szamotulski, 8 dm., 59 mk., wszyscy kat., 13 analf. Poczta i kol. żel. w Buku o 5 kil. 2.) **G.**, dom., pow.

szamotulski (z Brzozą), 3438 mr. rozl., 5 dm., 125 mk., 3 ew., 122 kat., 44 analf. Własność Michała Żerońskiego. 3.) **G.**, ob. *Grodzisko*.

Grodziszki, łotew. *Grodziszkas*, folw. w Inflantach polskich, pow. dyneburskim, par. nidermujskiej, odznaczający się dziwnie uroczem położeniem, stanowi dziedziczną własność rodziny Szredersów, osiadłej tu od paru wieków. U stóp urwiska, na którem jest zbudowany, przepływa bystra Jasza, znana ogólnie z malowniczych swych brzegów. *G. M.*

Grodziszki 1) wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 2 dm., 25 mk. katol. 2.) **G.**, wś włośc., pow. dzisieński, o 116 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 35 mk. (1866)

Grodzkie, wś, pow. lipnowski, gm. Spethal, par. Dobrzyń nad Wisłą, liczy 16 dm., 29 mk., 87 mr., w tem 85 ornych.

Grodzkie stare, G.-nowe i G.-szczepanowięta, wsie, pow. mazowiecki, gm. Chojany, par. Kulesze. W 1827 r. G.-stare liczyły 25 dm., 142 mk., G.-nowe 22 dm., 119 mk., G.-szczepanowięta 13 dm. i 81 mk. Wsie te, zamieszkiwane przez drobną szlachtę, otrzymały nazwę od grodu jaki istniał w czasach przeddziejowych nad rz. Rokitnicą w pobliżu wsi Wnory (por. „Tyg. Illustr." z 1873 roku Nr. 295). Folwark Grodzkie Nowawieś lit. S podług opisu z r. 1840 rozl. wynosi mr. 246, grunta orne i ogrody mr. 120, łąk mr. 20, lasu mr. 36, pastwisk mr. 30, nieużytki i place mr. 1, grunta włościańskie mr. 30. *Br. Ch.*

Gródzkowola, *Gródzka Wola*, wś, powiat grójecki, gm. Kobylin, par. Grójec. Por. *Goszczyn*.

Grodzkowszczyzna, 1-sza i 2-ga, 2 zaśc. prywatne, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. katolików 48, dm. 3, od Swięcian 17 w.

Grodzonowice, wś, pow. pińczowski, gm. Drożejowice, par. Dzierążnia. W 1827 r. było tu 23 dm i 140 mk. G. należały do biskupstwa krak. (Lib. benef. I, 528).

Grodztwo-Kowal, ob. *Kowal*. Co do znaczenia wyrazu „*Grodztwo*" ob. *Grodzisko* przez *A. P.*, str. 841.

Groe..., ob. *Gre...* i *Grae...* (niem.).

Groeben (niem.), ob. *Grabin* i *Grabinek*.

Groeben-See (niem.), właśc. *Grieben-See*, ob. *Grzybińskie* jez. i *Drwęca*.

Groebenzin (niem.), pow. bytowski, ob. *Graboczyno*.

Groebnig (niem.), po morawsku *Kremnik* (ob.), pow. głupczycki.

Groeditz (niem.), prawdopodobnie *Grodzisko*, także *Grodyc*, inaczej *Groeditzberg*, dwie wsie i obok zamek na górze t. n. w pow. złotogórsko-hajnowskim na Szląsku, z ruinami burgu, który w wojnie 30-letniej miał znaczenie. Szląscy książęta legniccy urządzali tu świetne turnieje. Bliższe szczegóły podaje Müller w dziele „Die alten Burgfesten u. Ritterschloesser Schlesiens". *F. S.*

Groeditz (niem.), ob. *Hrodziszczo* (łuż.).

Groeditz (niem.), ob. *Graeditz* (niem.).

Groegersdorf (niem.), ob. *Gregersdorf*.

Groeningen (niem.), os., pow. starogrodzki, st. p. Tczew.

Groeschpelken (niem.), lub *Groespelken*, wś, pow. tylżycki, st. p. Laugszargen.

Groesen (niem.), ob. *Greże*.

Groeszen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Prekulsk.

Groeszuppen (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Aglonen.

Groetsch (niem.), *Grodzisko*, wś i folw., pow. kozielski, par. Nacisławice, o pół mili na płd. od Głogówka, w kącie między pow. prądnickim i głupczyckim. Folw. ma 310 mr. rozl. a wieś 35 osad, 669 mr. rozl., łąki nad Stradunią, młyn wodny, gorzelnię i browar.

Groetsch (niem.), ob. *Groźiszczo* (łuż.).

Groetz, inaczej *Groeditz* (niem.), pow. złotogórsko-hajnowski. Ob. *Groeditz*.

Grofa, ob. *Gropa*.

Groińsko, ob. *Grońsko*.

Groitzig (niem.), ob. *Grójce*.

Groitzsch (niem.) 1.) *Groicz*, miasto saskie w okr. reg. lipskim, 2500 mk., słynie z szewctwa. 2.) *Grodziszcze*, dwie wsie w okr. reg. merseburskim, pod Hallą i pod Eilenburgiem.

Grójce, ob. *Grójec*.

Grójce 1.) Wielkie czyli *Stare*, niem. *Gross Groitzig*, wś, pow. babimoski, oddzielone Obrą i jeziorem od Gr. Małych; 19 dm., 124 mk., 73 ew., 51 kat., 25 analf. Poczta w Chobienicach (Köbuitz) o 2 kil., st. kol. żel. w Zbąszyniu (Bentschen) o 10 kil. 2.) **G.**-małe czyli nowe, niem. *Klein Groitzig*, wś, pow. babimoski; 12 dm., 78 mk., 61 ew., 17 kat., 12 analf. Poczta w Chobienicach (Köbnitz) o 3 kil., st. kol. żel. w Zbąszyniu o 11 kil. 3.) **G.**-małe, dom., pow. babimoski, należy do Chobienic; 8 dm., 138 mk., 6 ew., 132 kat., 53 analf. Własność hr. Karola Mielżyńskiego.

Grojcy. Tak przezwano urzędownie m. pow. Grójec po r. 1863.

Grójczyk 1.) wś, pow. włocławski, gmina Pyszkowo, par. Boniewo. Dobra G. podług opisu z r. 1868 składają się z folw. Grójczyk, Sułkówek, Klawisz, dezerty Bożygniew i wsi Sułkówek. Rozl. w posiadaniu dworskiem wynosi mr. 1092. Wieś Sułkówek osad 99, z gruntem mr. 14.

Grójec v. *Ogrójec*, to samo co *Grodziec* v. *Ogrodziec* (Ogrodzieniec), miejsce odgrodzone, oddzielone w celu zabezpieczenia od napadów nieprzyjacielskich, lub wyłączenia od wspólności w użytkowaniu ziemi przysługującej całemu opolu. Ztąd poszły nazwy: ogród, zagroda. *Br. Ch.*

Grójec 1.) dawniej *Grodziec*, miasto powia-

towe nad rz. Molnicą, leży w gub. warszawskiej, pod 51°51'6 szerokości i 38°33'2 długości geograf., przy szosie z Warszawy do Krakowa, w odległości 42 wiorst od Warszawy. Posiada kościół par. murowany, szpital na 20 łóżek zbudowany w 1857 r., szkołę początkową, sąd pokoju okręgu V należący do zjazdu sędziów w Warszawie, zarząd powiatowy, urząd miejski, dom schronienia dla starców i kalek, towarzystwo wkładowe zaliczkowe (założone w 1873 r.). Z zakładów fabrycznych istnieją tu: garbarnia z produkcyą na 2450 rs. rocznie, mydlarnia za 416 rs., 2 olejarnie za 370 rs. i 2 cegielnie za 670 rs. rocznie wyrabiające. Ludność G. wynosiła w 1810 r. 600 dusz (150 żydów), w 1827 r. było tu 120 dm. i 1601 mk., w 1861 r. liczono 142 dm. (20 murow.) i 2586 mk. (w tej liczbie 1790 zyd.). W 1877 r. liczono tu 4413 mk. (2209 męż. i 2204 kob.). Dochód kasy miejskiej wynosił 7593 rs., wydatki zaś 8200 rs. Jestto osada bardzo starożytna. Sama nazwa wskazuje że początkiem jej był gród, mieszczący się zapewne na górze, na której stoi kościół. Poblizka wieś Gródzka wola świadczy, iż jeszcze około XIV w. utrzymywała się pierwotna nazwa osady Grodziec, która przeszła następnie na dzisiejszy Grójec. Już w 1241 r. istniał tu kościół parafialny drewniany, wzniesiony zapewne w obrębie dawnego grodu. W XV wieku jeden z książąt mazowieckich wzniósł tu murowaną świątynię, której zewnętrzne mury przechowały dotąd pierwotną postać. Wnętrze całe uległo wielu zmianom, dach został zniżony, jedna tylko chrzcielnica z 1482 r. przechowała się dotąd. G. został miastem na mocy przywileju Janusza starszego ks. warszawskiego z 1419 r. i otrzymał prawo chełmińskie z przywilejami jakie miały inne miasta mazowieckie (łaźnia, postrzygalnia, waga, wolność od cła). Bolesław Mazowiecki nadał w 1447 miastu łąkę zwaną Błonie, za ogrodem książęcym położoną. Zygmunt I i Zygmunt August obdarzyli G. licznymi przywilejami na targi, jarmarki, mostowe na rz. Molnicy, opłatę brukowego, skład kamieni młyńskich itp. Dzięki tym nadaniom i innym przyjaznym warunkom G. rozwijał się pomyślnie w XV i XVI wieku. Wzniesiono okazały ratusz, ulice brukowane; lustracya z 1564 r. wykazuje 210 domów i wylicza długi szereg rzemieślników. Piwa grójeckie cieszyły się szerokim rozgłosem a wyrabiane tu struny muzyczne rozchodziły się i do sąsiednich krajów jak o tem świadczy Święcicki (Kwartalnik „Kłosów" str. 105). Przy kościele parafialnym w 1616 r. było dziesięciu księży. Tu urodził się wielki kaznodzieja polski Piotr Skarga; dotąd jeszcze folwarczek należący do jego rodziców zachował nazwę Skargowszczyzny lub Skargowa. Pamiętając o swojem rodzinnem mieście zapisał mu fundusz na utrzymywanie 20 ubogich. Wzrost poblizkiej Warszawy oddziałał niekorzystnie na pomyślny rozwój G. a wojny szwedzkie zniszczyły do reszty miasto i zatarły ślady dawnego dobrobytu. Zniszczał wtedy od ognia okazały ratusz, postrzygalnia i domy mieszczan tak, że pozostało zaledwie 16 domów. W 1765 r. liczono tu ledwo 35 domów. Dopiero za czasów królestwa polskiego połączenie G. z Warszawą i innemi miastami przez drogi bite skoncentrowało tu handel zbożowy dość żyznej okolicy. Utworzenie powiatu grójeckiego i pomieszczenie w G. władz powiatowych (od 1867 r.) a wreszcie przyłączenie pow. górno-kalwaryjskiego (w 1879 r.) przyczyniło się wielce do wzrostu ludności, zamożności i rozwoju handlu w mieście. Utworzenie towarzystwa wkładowo-zaliczkowego w 1873 r. (173 członków) świadczy o rozbudzeniu się pewnego życia śród samego mieszczaństwa. R. 1881 obywatele pow. grójeckiego a głównie ks. J. T. Lubomirski i M. Bersohn powzięli zamiar założenia w G. szkoły rzemieślniczej. Opis i widoki G. podał „Tyg. Illustr. z 1867 r. t. XV str. 16. Par. G. dek. grójeckiego liczy 2190 dusz. Dekanat grójecki archidyec. warszawskiej, składa się z 18 parafij: Belsk, Błędów, Boglewice, Goszczyn (ob.), Grójec, Jasieniec, Jeziorka, Lewiczyn, Lipie, Łęczeszyce, Michałowice, Mogielnica, Promna, Przybyszew, Rembertów, Tarczyn, Wilków i Worów, poł. w pow. grójec.

Powiat grójecki gub, warszawskiej, utworzony w 1866 r. z części dawnego warszawskiego powiatu, a w 1879 rozszerzony znacznie przez połączenie z pow. górno-kalwaryjskim (ob. *Góra Kalwarya*), graniczy od północy z pow. warszawskim, od płn. zachodu z błońskim, od zachodu z częścią skierniewickiego i rawskim, od południa rzeka Pilica oddziela go od pow. radomskiego i kozienickiego gub. radomskiej, a od wschodu Wisła oddziela od pow. nowomińskiego i garwolińskiego. Ogólny obszar pow. wynosi 30,31 mil kw. Brzegiem Wisły i Pilicy ciągną się niziny, stanowiące dość szerokie doliny tych rzek, a mianowicie na przestrzeni od Tomczyc do Przybyszewa i od Falęcic do Warki nad Pilicą, tudzież między Mniszewem i Konarami i około Czerska nad Wisłą. Wschodnia połowa powiatu, bliższa Wisły (dawny powiat górno-kalwaryjski), przedstawia obszar lesisty, wzniesiony średnio 350 stóp nad poziom morza i wznoszący się stopniowo ku południowi (około Konar na 400 stóp). Granicę zachodnią tego obszaru stanowi rzeczka Jeziorna. Druga połowa zachodnia przedstawia równinę z glebą przeważnie lekką, piaszczystą; lasy tu wyniszczone drobne rzeczki, nie mając ni zasobów wody, ni należytego spadku, leniwo

podążają do Pilicy i Jeziorny. Co do lasów to w 1880 r. znajdowało się w powiecie 25,846 mr. lasów prywat. nieurządzonych, 9,594 mr. lasów prywat. urządzonych, 3,819 zasianych po wycięciu, 8,446 nie zadrzewianych, 1,536 oddanych za serwituty włościanom, 167 włościańskich dawnych, 5,001 sadów dworskich, 398 włośc. sadów, 37 mr. sadów w osadach. Rolnictwo dla ubóstwa gleby i braku dobrych dróg nie może się pomyślnie rozwijać mimo bliskości Warszawy i położenia między Wisłą a linią drogi żel. warsz.-wied. Żyto, owies i kartofle stanowią główne produkta rolne. Łąki obszerne nad Wisłą i Pilicą sprzyjają hodowli inwentarza. W 1876 r. wysiano (na obszarze obecnego powiatu) 4,495 czetwierti pszenicy, zebrano zaś 33,750 czetw., żyta wysiano 29,690 czetw., zebrano 143,651 czetw.; owsa wysiano 30,296 czetw., zebrano 135,530; jęczmienia wysiano 2014 czetw., zebrano 8312; gryki wysiano 1781 czetw., zebrano 7343; innych zbóż wysiano 1683 czetw., zebrano 8196; kartofli wysadzono 88,000 czetw., zebrano 490,763 czetw. Przemysł fabryczny przedstawia się bardzo ubogo, a mianowicie w 1877 r. istniała tu: 1 cukrownia zatrudniająca 320 ludzi i produkująca za 400000 rs. (Czersk), 9 gorzelni z produkcyą na 109205 rs., 5 browarów z produkcyą na 37500 rs., 159 młynów przerabiających za 487935 rs., 3 garbarnie za 3000 rs., 1 krochmalnia za 3000 rs., 1 cegielnia za 2500 rs., 1 tartak za 12000 rs., 1 octarnia za 1118 rs., 1 olejarnia za 220 rs. Największa ilość fabryk i najważniejsze (cukrownia, wszystkie gorzelnie i główne obszary) mieszczą się w zachodniej części powiatu (dawniejszy pow. grójecki). 2.) **G.**-kępina lub G.-starostwo, powiat grójecki, gm. Kobylin, par Grójec. Por. *Goszczyn*. 3.) **G.**, inaczej *Grójce*, wieś, pow. włocławski, gm. Pyszkowo, par. Boniewo. Ma kaplicę katolicką św. Krzyża, do filii w Zgłowiączce należącą. Dobra G. składają się z folwarku G., Michałowo, nomenklatury Dębina i wsi G., od Lubrańca w. 7, od Kowala w. 7. Rozl. wynosi m. 793: folw. G. grunta orne i ogrody m. 309, łąk m. 84, pastw. m. 30, wody m. 45, lasu m. 130, zarośli m. 18, nieużytki i place m. 12, razem m. 628; bud. mur. 7, drew. 6. Folw. Michałowo grunta orne i ogrody m. 121, łąk m. 7, pastw. m. 9, lasu m. 26, nieużytki i place m. 2, razem m. 165, bud. drew. 5. Nomenklatura Dębina bud. drew. 4. Jezioro obszaru m. 43, pokłady torfu w niektórych miejscowościach. Wieś G. osad 32, z gruntem m. 43. 4.) **G.**, kol. nad Wartą, pow. koniński, gm. Gosławice (ob.), par. Morzysław. W 1827 r. było tu 11 dm. i 74 mk. Odl. 6 w. od Konina, liczy 424 mr. ziemi żytniej, 156 mk. Są tu obfite pokłady gliny, wyzyskiwane do cegielni. 5.) **G.**-mały, wś, pow. sieradzki, gm. Złoczew, par. Uników, rozl. mr. 376, w tem gruntów dworskich mr. 185 (niegdyś część dóbr Złoczewska Wieś), włośc. mr. 191. Ludności katol. 214. W r. 1827 było 135. 6.) **G.**-wielki, pow. sieradzki, gm. Złoczew, par. Uników, dobra donacyjne, rozległości ogólnej m. 1143, w tem gruntów dwor. m. 164, włośc. m. 979. Ludności katol. dusz 307. W r. 1827 było dusz 327, dm. 50. 7.) **G.**, wieś nad rz. Kamienną, pow. opatowski, gm. Bodzechów, par. Ćmielów (ob.). W 1827 r. było tu 34 dm., 316 mk., obecnie liczy 54 dm., 375 mk., 633 mr. ziemi włośc. i 1 mr. dworskiej. 8.) **G.** lub *Grujec*, wieś i folw., pow. przasnyski, gm. Chojnowo, par. Węgra, nad rzeką Węgierką położona. Od Przasnysza wiorst 7, od Mławy 30 i pół, od Węgry 4, od szosy między Mławą i Przasnyszem wiorst 2 i pół. Domów 20. Ludności 154 (81 męż., 73 kob.), wszyscy katolicy. Przestrzeni zajmuje 484 mr.; z tego gruntów włośc. 63 morgi, drobno-szlacheckich 421. Gospodarstwo dobre, grunta w połowie piaszczyste, w połowie ciężko-bielicowate; do wsi należy włóka lasu olszowego nad rzeką, łąki błotniste z pokładami torfu. R. 1827 było tu 16 dm., 120 mk. *Br. Ch.*, *St. Ch.*

Grójec 1.) lub *Grodziec*, wieś na prawym brzegu Soły, w pow. bialskim, w okolicy górzystej i lesistej, ma parafią rzym. kat., dom przytułku dla 12 ubogich, założony w r. 1627, z kapitałem 4770 zł. wa., szkołę ludową jednoklasową, i liczy 1185 mieszk. wyznania rz. kat. i 23 żydów. Ludność trudni się obok uprawy roli garncarstwem i wyrobami z glinki ogniotrwałej, która się tutaj znajduje. Kościół drewniany został zbudowany w r. 1671 pod wezw. św. Wawrzyńca, parafia dek. oświęcimskiego ma 1593 kat., 27 izr., 3 ewang. Akta są od r. 1680. Większa pos. wynosi 911 m. n. a. roli, 182 m. łąk i ogr., 182 m. pastw. i 345 m. lasu; mniej. pos. 809 m. roli, 82 m. łąk i ogr., 65 m. pastw. i 65 m. lasu. 2.) **G.**, wieś w pow. chrzanowskim, należy do par. rz. kat. w Regulicach a urzędu poczt. w Alwerni, od której jest 3 kil. odległa i liczy 810 mieszk. Ta wieś ma kaplicę murowaną, w której się czasem msza św. odprawia, szkołę ludową 2-klasową i kopalnię węgla kamiennego, łupkowego błyszczącego. Większa pos. (Artur hr. Potocki) wynosi 187 m. n. a. roli, 18 m. łąk i ogr. i 17 m. pastw.; mniejsza pos. 529 m. roli, 45 m. łąk i ogr. i 94 m. pastw. Należał G. do klasztoru tenczyńskiego (Lib. benef. II, 125).

Grójec, wieś, pow. średzki, 8 dm., 75 mk., wszyscy kat., 21 analf. Najbliższa poczta i st. kolei żel. Miłosław.

Grójec, pustkowie pod Boronowem, powiat lubliniecki.

Grójec, jez., przepływa przezeń rzeka Obra (ob.).

Grójec, góra. Na południe od Żywca, niemal 3 kil. od miasta, w obrębie gminy Sporysza, w pow. żywieckim, wznosi się między rzekami Sołą od zachodu a Koszarawą od wschodu, dosyć spadzista, a dawniej pewnie bardzo nieprzystępna, 612 m. wysoka góra, Grójcem zwana. Na niej wznosił się zamek czyli grodzisko żywieckie. W połowie XIII w. miał tu być zamek łowiecki. Ob. *Sporysz*. *Br. G.*

Grójec, niem. *Grojetz-Berg*, góra w pow. lublinieckim, niedaleko Lubszowa.

Grójecka Wola, wś, pow. opatowski, gm. Ćmielów (ob.), par. Opatów. Liczy 16 dm., 125 mk. i 326 m. ziemi włośc.

Grolewo, folw., pow. międzychodzki, należy do gm. „Wielkie Mnichy" (Grossmünche); 14 dm., 146 mk. Ob. *Wielkie Mnichy*.

Grom, niem. *Grammen*, wś, pow. szczycieński, nad jeziorem gromskiem, około 1 milę od m. Pasyma, 1 i pół mili od Szczytna, śród pruskich Mazur. R. 1381 komtur ostrodzki Kuno von Liebenstein wystawił przywilej na tę wieś; włók było wtedy 60, z których miał wolnych sołtys Henryk Goldenhorn włók 6; od innych włók dawali po 15 skotów; proboszczowi swojemu w Heinrichswalde (Pasym?) w miejsce dziesięcin dawali po korcu żyta i owsa. Bartnicy tutejsi otrzymali osobny swój przywilej r. 1445; poddani odprawiali szarwarki zwykle na pobliskim folwarku Jęczniku (Davidshof). *F. S.*

Gromada v. *Gromady Biłgorajskie*, wieś i folw., pow. biłgorajski, gm. Puszcza Solska, par. Biłgoraj. W 1827 r. było tu 35 dm. i 200 mk.

Gromadczyzna, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny. W 1827 r. było tu 9 dm. i 59 mk., obecnie liczy 6 dm., 58 mk., odl. 38 w. od Suwałk.

Gromaden (niem.), ob. *Gromadno*.

Gromadki lub *Nietuszyna*, wś i folw., pow. wieluński, gm. Skrzynno.

Gromadno, niem. *Gromaden* 1.), wś, pow. wyrzyski, 60 dm., 469 mk., 29 ew., 435 kat., 5 żydów, 124 analf. Poczta w Łobżenicy o 8 kil., st. kolei żel. Białośliw o 15 kil. 2.) **G.**, wś i gm., pow. szubiński; 3 miejsc.: 1) Gr. wś; 2) kolon. Gr.; 3) osada Ositka; 39 dm., 360 mk., 331 ew., 23 kat., 33 analf. Kościół paraf. katol. dekan. bydgoskiego. Poczta na miejscu, poczta listowa do Kcyni o 9 kil., st. kolei żel. Nakło o 17 kil. Pod wsią wznosi się szaniec szwedzki. 3.) **G.**, niem. *Gromaden-Theerbude*, leśnictwo, pow. szubiński, 1 dom, 6 mk., należy do gm. Grocholin. *M. St.*

Gromady, ob. *Gromada*.

Gromadze, ob. *Gnaty*.

Gromadzice 1.), wś i folw., pow. wieluński, gm. Wydrzyn, par. Czarnożyły. W 1827 r. było tu 13 dm., 192 mk. Tu w r. 1805 urodził się znany archeolog Józef Gabryel Szaniawski. Folw. G. rozl. wynosi m. 777, grunta orne i ogrody m. 449, łąk m. 199, pastw. m. 1, lasu m. 109, nieużytki i place m. 19, bud. mur. 5, drew. 16, płodozmian 11-polowy. Folw. ten w r. 1868 oddzielony od dóbr Bieniądzice i Staw. 2.) **G.**, wś i folw. nad rzeką Czerwonką, pow. opatowski, gm. Sadowie, parafia Szewna, o 7 w. od Ostrowca. W 1827 r. było tu 25 dm., 152 mk., obecnie liczy 34 dm., 263 mk., 927 mr. obszaru ziemi dworsk. i 283 mr. włośc. W XVIII w. wieś ta słynęła z wyrobu garnków. W XV wieku siedziało tu jednocześnie aż siedmiu dziedziców (pięciu Straszów i dwóch Wieniawitów). Istniał wtedy młyn na rz. Skarzynie (dziś Czerwonka). Czyt. Długosz (I, 463). *Br. Ch.*

Gromadzin, *Gromadzyn*, kol., pow. płoński, gm. i par. Sochocin, o 8 w. od Płońska. W 1827 r. było tu 14 dm. i 115 mk., obecnie 17 dm., 184 mk., 367 mr. rozl. Byłe dobra G. były własnością rządu; w części zostały folwarki ponabywane na własność prywatną, a reszta uległa kolonizacyi jak: kol. Gromadzyn, kol. Sochocin, kol. Brzeźnica i wieś Siedlino.

Gromadziszki, folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Lubów. Liczy 6 dm., 36 mk., odl. 13 w. od Kalwaryi.

Gromadzyn 1.) stary, wś, pow. kolneński, gm. Czerwone, par. Kolno, w odległości 3 ¼ mili od Łomży. Włościanie, dawniejsi pańszczyzniani, mają 18 mr. 256 pręt., w tej liczbie 14 mr. orn. Drobna szlachta 457 mr. 246 pręt. (w tej liczbie 298 mr. 257 pręt. ornego); szlachcianka Józefa Filipkowska 187 mr. 97 pręt. (155 mr. 113 pręt. ornego). W 1827 r. 18 dm., 121 mk. 2.) **G.**-wykno, wś, pow. kolneński, gm. Czerwone, par. Kolno. Drobna szlachta ma 302 mr. 121 pręt. (275 mr. orn.). W 1827 r. 11 dm., 77 mk. Są to gniazda rodu Gromadzkich, wspominane już w dokumentach z XVI w. 3.) **G.**, ob. *Gromadzin*. *L. K.*

Gromadzyno-Krzeczkowo, folw. i wieś, pow. ostrowski, gm. Dmochy-Glinki, par. Rosochate. Folw., własność Szadkowskich. Ogólna przestrzeń 821 mr., w tem 80 mr. łąk, 30 mr. pastw., 40 mr. lasu, 19 mr. nieużytków; reszta roli ornej, dobrej gleby pszennej. Obszerny sad owocowy, gospodarstwo poprawne, położenie piękne nad rz. Broczyskiem, na której jest tu młyn o 2 gankach. *L. Ch.*

Gromb..., ob. *Grąb...*

Gromek, młyn, pow. radzymiński, gmina Jadów, par. Kamieńczyk.

Gromiec, wś w pow. chrzanowskim, należy do parafii rzym. kat. w Bóbrku, liczy 1088 mieszk. i ma szkołę ludową jednoklasową etatową. Większa pos. (hr. Potulicki) wynosi 185 m. n. a. roli, 69 mr. łąk i ogr., 10 morg.

pastw. i 50 mr. lasu; mniejsza pos. 310 mor. roli, 96 mr. łąk i ogr. i 108 mr. pastw.

Gromiena, rz., lewy dopływ rz. Szołpie, wpadającej do Wiewirży.

Gromino, wś, pow. pułtuski, gm. Kozłowo, par. Przewodowo. Wieś ta pierwiastkowo wchodziła w skład dóbr przewodowskich, należących do biskup. płockich. Przy założeniu klasztoru księży jezuitów w Pułtusku, ci otrzymali na własność między innemi włościami część wsi Gromina; druga pozostała przy biskupach. Po zamknięciu zakonu jezuitów, komisya rozdawnicza oddała folw. Podgórze z częścią po jezuicką Gromina sekretarzowi królewskiemu Hadziewiczowi pod warunkiem opłacania 600 złp. czynszu rocznego. Czynsz ten wraz z kolegium pojezuickiem w Pułtusku oddała 11 maja 1781 roku komisya edukacyjna ks. benedyktynom z Płocka w zamian za ich zabudowania w Płocku, zabrane pod seminaryum; benedyktyni oprócz tego zobowiązali się utrzymywać szkoły w Pułtusku. Hadziewicz odprzedał swoje prawa do Podgórza i Gromina za 425 czerwonych dukatów Fabianowi Cholewskiemu, łowczemu sochaczewskiemu; ten ostatni zaś za tę samą sumę odstąpił swoje prawa księżom benedyktynom, co potwierdziła komisya edukacyjna 14 lipca 1781 r. Na części biskupiej znajdowało się wójtostwo 3-włókowe; Krzysztof Hilary Szembek przywilejem z 19 grudnia 1781 nadał je na wieczne czasy zgromadzeniu sióstr miłosierdzia w Płocku, za opłatę roczną 30 groszy z włóki; siostry, nie mogąc zarządzać wójtostwem z powodu odległości, odstąpiły grunta ks. benedyktynom z Pułtuska w zamian za grunta posiadane przez tych ostatnich w Płocku; zamianę tę potwierdziła kapituła. Przy zabraniu dóbr biskupich na rzecz skarbu za rządu pruskiego, część biskupią przyłączono do ekonomii Gołądkowo (ob. *Gołądkowo*), której losy odtąd podziela. Część zaś benedyktyńska pozostała przy klasztorze do ostatnich czasów. W 1817 r. na części rządowej znajdujemy 1 czynszownika (zwolnionego od pańszczyzny za czasów pruskich); 11 gospodarzy pańszczyznianych i karczmarza. Każdy gospodarz wysiewał 5 korcy oziminy i tyleż jarzyny, płacił rocznie 15 gr. „czynsiku", 6 złp. hyberny, 32 złp. 4¼ gr. dziesięciny do dworu, 2 zł. 22 gr. stróżowego; oprócz tego dawał 2 kapłony, kurę, 20 jaj; musiał wyprząść 3 łokcie przędziwa z włókna dworskiego (lub zapłacić 16 gr.); odrobić 3 dni tygodniowo sprzężajem lub pieszo, stosownie do woli dworu; nadto odrabiać 20 dni tak zwanej tłuki i żniwa. Czynszownik płacił 60 złp. czynszu, 5 złp. hyberny i 30 złp. dziesięciny do dworu. Pańszczyznę odrabiano do folw. Przewodowo, czynsze i prestacye oddawano do naddzierżawcy ekonomii Gołądkowo. Na części benedyktyńskiej w 1817 r. było 7 włościan pańszczyzn., razem w całej wsi 57 męż., 61 kob. Część benedyktyńska płaciła dziesięcinę kościołowi w Przewodowie; w 1856 ta wynosiła 19 rs. 13 kop. Potem urządzono wieś kolonialnie; część benedyktyńska otrzymała pod włościan 156 mr. 61 pręt., pod wójtostwo 71 mr.; utworzono 6 osad rolnych, przecięciowo po 25 mr., zkąd czynsz oznaczono na 64 rs. 56 kop rocznie; na części pobiskupiej, obecnie należącej do dóbr donacyjnych ks. Gorczakowa, utworzono 12 osad rolnych po 37 — 38 mr., jedną 27 mr., jedną 30 mr. i jedną 21 morg.; karczemną i kowalską po 1 i pół mr.; czynsz wyznaczono na 250 rs. 84 kop., potrąciwszy wydatki na sołtysa; włościanie otrzymali 530 morg. 149 pręt. *Lud. Krz.*

Gromki, ob. *Brzozki*.

Gromki, *Gromkowa Wola*. Tak się zwała w XVII w. wieś, należąca do pow. stężyckiego, stwa gołębskiego. R. 1664 miała chat 22, r. 1673 tylko 2.

Grommels (niem,), wś, pow. frydlądzki, st. p. Gallingen.

Gromnica, przys. Pustkowia, powiat ropczycki.

Gromnica, ob. *Dziwinosa*.

Gromnice, lub *Gromice*, wś, pow. płocki, gm. Mąkolin, par. Bulkowo, o 30 w. od Płocka. W 1827 r. było tu 12 dm., 105 mk., obecnie liczy 14 dm., 124 mk., 511 mr. ziemi i 19 nieużytków.

Gromnik (z Siedłowicami), wś nad Białą, w pow. tarnowskim, ma parafią rzym. katol. (dek. tuchowskiego, liczy 1882 kat., 42 izr. Kościół drewniany, erekcyi niewiadomej, roku 1750 konsekrowany p. w. św. Marcina, posiada akta od r. 1785), stacyą kolei tarnowsko-leluchowskiej (między Tuchowem a stacyą Bogoniowice-Ciężkowice, o 32 kil. od Tarnowa), urząd pocztowy i telegraficzny i szkołę ludową jednoklasową. Mieszkańców ma 1136, między nimi 80 żydów. Większa posiadłość (Edw. Dzwonkowski) wynosi 542 m. n. a. roli, 33 mr. łąk i ogr., 28 pastw. i 387 m. lasu; mniejsza pos. 747 mr. roli, 62 mr. łąk i ogr., 163 mr. pastw. i 208 mr. lasu. G. należał w XV w. (Lib. benef. Długosza, III, 200) do klasztoru tęczyńskiego. *Mac.*

Gromosz, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny gr. kat., lasy, 426 mk.

Gromoszcze, wś, powiat drysieński, par. Zabiały, ma kościół murowany, pięknie utrzymany, pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, wzniesiony przez obecnego właściciela G. p. Eustachego Hłaskę. Folw. G. ma 826 dzies. ziemi. *Fr. Gl.*

Gromowicze, folw. rząd., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 56 w. od Oszmiany, 2 domy,

14 mk. prawosł. (1866).

Gromówka, ob. *Łuczyniec*.

Gromoty, al. *Gramoty*, niem. *Gramten*, wieś i folw., pow. suski, nad Drwęcą, przy granicy lubawskiego powiatu, blisko stacyi kolei żel. w Rudziczu (Raudnitz). 1.) włośc. wieś liczy obszaru mr. 911, budynk. 66, dom. mieszk. 31, katol. 3, ewang. 340. 2) wybud. i folw. do Rudzicza, obszaru ziemi przeszło 2800 morg., budynk. 25, dom. mieszk. 11, katol. 11, ewan. 240. Parafia Iława, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Rudzicz, przedtem Iława. Przed reformacyą istniał tu kościół, zapewne parafialny, do proboszcza należały 4 włóki, patronatu był prywatnego. Kiedy opustoszał nie wiadomo, ale w połowie XVII wieku nie pozostało po nim ani znaku. Wizyta biskupa Olszowskiego wspomina o nim: „Medio milliari eoque mediocri a villa Ławice consistit villa nuncupata Gromoty, juris haereditarii terrestris et ditionis ejusdem generosi Ernesti Wolff a Kreitz, S. R. Mtis colonelli, ubi exstabat quondam ecclesia modo damolita et solo aequata, ipsius mansi dotales quatuor inhucusque reperiuntur et in usum suum applicavit illos dominus loci". *Kś. F.*

Gromskie jez., ob. *Grom*.

Groń, wieś na Podhalu nowotarskiem, pow. nowotarski, par. w Białce, od Nowegotargu 8 kil. na południowy-wschód, na prawym brzegu potoku Leśnicy, w dorzeczu Dunajca; graniczy od zachodu z Leśnicą, od wschodu z Białką, od północy z Gronkowem. Wieś ta powstała na początku XVII wieku i zwała się Grońcem. Było tu sołtystwo. Założycielem jego był niejaki Adam Groński Bełzyk (Belczyk), który otrzymał nań przywilej od Zygmunta III, w Warszawie 7 lipca 1628 r. nadany. Posiadał on prawo wykarczowania dwóch łanów od pot. Leśnicy aż po Białkę, jakoteż prawo na młyn, karczmę i wolną pastwę na wierchu „Leśnica, Karpecina i Jaworzy". Po nim dzierżył sołtystwo syn jego Andrzej Bełzyk. W XVIII wieku było ono w posiadaniu Wojciecha i Bartłomieja Rusinów czyli Białodunajeckich za przywilejem Augusta III z 14 listopada 1749. Według lustracyi z r. 1636 było w G. zarębników, półzarębników z nowakami 24, chałupników 1. Płacono czynszu złp. 132 gr. 20. Według lustracyi z r. 1660 było zagród 14 bez ról, zagrodników 27; płacono rozmaitego czynszu złp. 193 gr. 20. Według lustracyi z r. 1765 było ról 17, zagród 4. Płacono rozmaitego podatku złp. 1531 gr. 4. W r. 1777 było w Gr. domów 96, mk. 488 (chrześc.); w r. 1799 domów 110, mk. 607 (chrześc.); w r. 1824 domów 118, mk. 687; w r. 1869 domów 137, mk. 768 (386 mężcz., 382 kob.). W roku 1880 dusz rzym.-kat. 750 (według szem. dyecezyi tarn.). Obszaru większej posiadłości niema. Mniejsza zaś posiadłość zawiera roli ornej 1493, łąk i ogr. 152, pastw. 120, lasu 27 mr. austr. Posiada jeden młyn i jeden tracz. Wzniesienie wsi: 1) Leśnica potok, tracz, 705 mr.; 2) zabudowania przy granicy gronkowskiej przy rozszczepieniu się drogi ostrowsko-gronkowskiej na ramię południowe idące działami ku Bukowinie i ramię południowo-wsch. do Białki, 683 m.; 3) zabudowania już między temi ramionami, od poprzedzających 300 mr. dalej na południe, 694 mr.; 4) wzgórze Kotelnica, miejsce znaku triangulacyjnego, 917 mr. Gl eba owsiana. Poczta Nowytarg. Właściciel Ludwik Eichborn. *Br. G.*

Groń, wyrażenie powszechne u górali beskidowych, tak zachodnich, jak wschodnich; oznacza ono tak górę, jak krawędź lub bok góry. Jestto wyraz czeski hron, zapożyczony od Słowaków węgierskich. Por. *Grań*. Niemniej u Huculów przychodzi ta nazwa, gdyż jak Sofron Witwicki pisze w rysie historycznym o Huculach (Lwów 1863, str. 44): „Huculi lubią swe pomieszkania mieć na wyniosłym pagórku, zwanem gruń". Stąd też w całem paśmie karpat spotkać się można z górami, którym nadano nazwę Gronia. Tak np. w Pieninach mamy górę Groń czyli Dział, wznoszącą się stromo ponad Kałuszową, a porosłą świerczyną i jałowcem. W dziale Babiej góry, stok północno-wschodni Mądrejławy (1170 m.) zowie się Golistym groniem. W obr. gm. Ujsół, w gł. grzb. Beskidu, nad Złatną, wznosi się szczyt „Wilczy groń" (961 m.). W jabłonko wskim dziale gór beskidzkich, na granicy Szląska austr., jest Marcinów groń (721 mr.); koło Istebny na Szlązku austr. Złoty groń (710 m.). W obr. gm. Osławicy w pow. sanockim, w głównym grzb. Beskidu wznosi się góra Groń; w obr. Łupkowa Megelin Gruń (759 m.); w obr. gm. Woli michowej Wysoki groń (909 m.); po stronie węgierskiej, od tego na płd.-zach., ponad miasteczkiem „Vilag" wznosi się Ostry hruń (578 m.); w obr. gm. Cisnej, nad pot. Salinką, jest Hony gruń (820 m.); w obr. działu Czarnej połoniny, nad źródłami Bystrzycy czarnej rozpościerającej się, po stronie węgierskiej, na południe od Bratkowskiej góry (1792 m.), mamy Okolski groń (1265 m.), Zychałowski groń (986 m.), Tatulski groń (1366 m.), Czarny groń (1369 m.), Tousty (tłusty) groń (1372 m.); na zachód od Howerli czarnohorskiej po stronie węgierskiej jest Łanczynieski groń (1353 m.), a od Pietrosa (2022 m.) na płn. są: Szeroki groń (1013 m.) i Kiczera groń (1195 m.), itd. *Br. G.*

Groń, góra w pow. frydeckim; na szczycie kaplica N. M. P., do parafii Stare Hamry należąca.

Gronajno, niem. *Grünhagen*, w dokumen-

tach *Grunehayn*, *Grunow*, *Grunau*, *Gronayno*, włośc. wieś, pow. sztumski, nad znacznem jeziorem, pół mili od bitego traktu sztumsko-malborskiego, 1 milę od Sztumu. Obszaru ziemi liczy mr. 2548, budyn. 75, dom. mk. 35, kat. 186, ew. 101; parafia Dąbrówka niemiecka, szkoła w miejscu, poczta Malbork. Przedtem Gr. należało do dóbr starościńskich sztumskich. *Kś. F.*

Gronau (niem.), ob. *Gronowo*.

Gronau (niem.), wś, pow. licbarski, st. p. Arnsdorf.

Grond, *Grondy*, ob. *Grąd*, *Grądy*.

Gronden (niem.), ob. *Grądy*.

Grondi (niem.), pow. lubawski, ob. *Grądy*.

Grondischken (niem.), ob. *Grądyszki*.

Grondowken (niem.), ob. *Grądówka*.

Grondzau (niem.), pow. brodnicki, ob. *Grązawy*.

Grondzken (niem.), ob. *Grądzkie*.

Groneiken lub *Grueneiken* (niem.), dobra, pow. darkiemski, st. p. Boćwinka.

Grónek, ob. *Runek* i *Górce*, str. 702, t. II.

Groniec, wś, pow. olkuski, gm. i par. Sławków.

Gronity, niem. *Gronitten*, wś, pow. olsztyński, około $^3/_4$ mili od Olsztyna, przez wś przechodzi kolej toruńsko-wystrucka, okolica lesista i piaszczysta, ludność polska w tak zwanej katolickiej i polskiej Warmii. Wieś Gr. zdawna należała do warmińskiej kapituły. R. 1353 wystawiła kapituła przywilej prusakowi Noyden na 6 włók, które otrzymał na własność pruskiem prawem „circa lacum Crummensee“ i na 2 włóki in Damerovia; za inne włóki, co miał nad jeziorem Curtos (Kort See) in Garranczen. Od opłaty miał 7 lat wolnych, ale do służby wojennej, żeby ziemię zabezpieczyć przed nieprzyjacielem, jest zobowiązany: służyć nam będzie on i jego następcy zbrojno na koniu i płacić czynszu jak inni; prawo ma łowienia ryb w jeziorze Crummensee małemi narzędziami dla potrzeby i także wolno mu polować (odbywać łowy) „in extrema nostra solitudine more aliorum pruthenorum.” Jeżeliby kto miał zabić wspomnianego prusaka Noyden lub jego następców, karany będzie 30 grzywnami. Tego samego r. 1353 niejaki Gedike i Coytike otrzymali od kapituły podobny zupełnie przywilej na 6 wolnych włók nad jeziorem Crummensee i na 2 włóki w Dąbrowie zamiast innych posiadłości, jakie mieli „circa Curtoyen in Karuniten”, z temi samemi, jak powyżej, warunkami. R. 1426 nadaje kapituła Kirstanowi von Granyten 2 włóki wolne od wszelkich opłat, dopóki będzie strażnikiem nad barciami kapitulnemi (Bienenwart). Kościół oddawna istniał we wsi Gronitach, przyłączony był jako filia do Olsztyna. R. 1353 przywilej lokacyjny nie wspomina prawda o tutejszym kościele, ale w r. 1500 nowy tu był w miejsce podupadłego starego kościoła postawiony, konsekrował go tegoż r. 1500 biskup sufragan warmiński Jan „episcopus Simbaliensis” pod tytułem św. Wawrzyńca. Lustracya z r. 1656 donosi: „We wsi Gr. jest włók wolnych pruskich 16, które posiadają 3 wolni (preuss. Freyen).“ Po sekularyzacyi dóbr kościelnych rząd pruski wydał tę wieś dotychczasowym osadnikom. *Kś. F.*

Gronków, wieś na Podhalu nowotarskiem, pow. nowotarski, 5 kil. na południowy wschód od Nowegotargu, par. łać. w Ostrowsku. Wś legła w dolinie potoku Leśnicy, w dorzeczu Dunajca. Graniczy od północy z Ostrowskiem, od zachodu z obszarem Nowegotargu i Szaflar, od południa z Groniem. Wschodnia granica G. tworzy granicę Galicyi ze Spiżem (Nową Białą). Rozciąga się ona z południa na północ 5 kil. przeszło. Oprócz Leśnicy zrasza obszar jego Czerwonka, dopływ Leśnicy. Wzniesienie wsi: 1) wzgórze Gronków, miejsce znaku triangulacyjnege, 670 m.; 2) miejsce od poprzedzającego 600 m. wprost na północ, ponad Czerwonką i drogą z Szaflar do G. wiodącą, 651 m.; 3) przejście północnego ramienia drogi z Nowegotargu przez potok Czerwonkę, 596 m.; 4) brzeżek od poprzedzającego miejsca 625 m. na północ, po stronie północnej potoku Czerwonki, a 100 m. na zachód od drogi do Ostrowska, 594 m.; 5) brzeżek na północ od mostku na Leśnicy, po drodze z Gronkowa do Gronia, między tą drogą a drogą z Nowegotargu, 125 m. od mostku, 623 m.; 6) wzgórze na granicy leśnickiej, 1025 m. od znaku triangulacyjnego na południowy zachód, 702 m. Na granicy gronkowsko-leśnickiej, w obrębie Gr., pokłady torfu. Wzniesienie ich 595 m. npm. Obszaru większej posiadłości nie ma. Mniejsza zaś posiadłość ma roli ornej 1700, łąk i ogr. 121, pastw. 86, lasu 19 mr. austr. W r. 1777 było w Gr. domów 90, mk. 456; w r. 1799 domów 103, mk. 609; w r. 1824 dm. 116, mk. 743; w r. 1869 dm. 141, mk. 858 (mężcz. 413, kob. 445). W r. 1880 dusz rzym. kat. 829 (szem. dyec. tarn.). Poczta Nowytarg. Właściciel Ludwik Eichborn. Wieś ta powstała w miejscu Starego Cła (Antiquum Theloneum), jednej z najdawniejszych osad na Podhalu. W pierwszym dyplomie lokacyjnym miasta Nowegotargu z 6 czerwca 1252 r. wymienione Theloneum, Cło, zdaje się być tą osadą. Bolesław, książę sandomirski i krakowski, pozwala Piotrowi, opatowi szczyrzyckiemu, nad Białym Dunajcem założyć miasto na prawie niemieckiem; ma mieć imię Novum Forum, t. j. Nowytarg, obejmować sto łanów, gdyby się tyle lub więcej znalazło między rzekami Ostrowskiem (niezawodnie dzisiejszą Leśnicą) i Rogoźnikiem, a od Lepietnicy rzeczki aż po za-

mek szaflarski, z których opat po ośm skojców pobierać może. Za przyzwoleniem książęcem opat z mieszczan przysięgłych obiera wójta, który ma mieć sądownictwo nad mieszkańcami z wyjątkiem ścięcia i członków ucinania, co od zatwierdzenia książęcego zależeć ma. Wójtowi pozwala książę ośm łanów wolnych nad rzeką Ostrowskiem, a dwa na Cle (in Theloneo), młyny i karczmy, z których łanów jednego, czasem dwóch, z Cła jednego człowieka na wyprawę wojenną posyłać ma. We wtórym dyplomie lokacyjnym z 18 czerwca 1346 r. przez króla Kazimierza niejakiemu Dytrychowi danym, wyraźnie powiedziano, że tenże Dytrych w pierwotnem mieście miał wójtowstwo, a w Starem Cle sołtystwo. W Starem Cle istniał także już na początku XIV w. kościół parafialny, skoro jako pisarza dyplomu, w r. 1327 w Nowymtargu spisanego, wymieniono Macieja plebana z Cła. W dyplomie z 1 września 1338 r., potwierdzonym 14 września 1339 r., między świadkami wymieniony jest Gunter, sołtys z Starego Cła. Z dyplomów erekcyjnych Nowegotargu widać, że Stare Cło czyli Gronków należał do Nowegotargu. Kiedy nazwa Starego Cła ustąpiła miejsca nazwie Gronkowa, niewiadomo, ani też kiedy kościół parafialny w Starem Cle zaginął. Musiały jednak tak wieś, jak kościół ze szczętem zniknąć, skoro 1596 r. wieś Gronków nazwano nowozałożoną. Mogło się to stać podczas wojen husyckich. (Ob. Br. Gustawicza „Wycieczka w Czorsztyńskie". Warszawa, 1881). W lustracyi z r. 1636 czytamy, że wieś tę zasadził na gruntach miejskich Jan Sienieński, starosta czorsztyński, w latach 1580—1596. Była o to sprawa Nowotarżan z nim; po nim z Mniszkiem, starostą osieckim; r. 1636 z posiadaczem ówczesnym Andrzejem Czarneckim, burgrabią krakowskim, dworzaninem królewskim. Podatku rozmaitego płacono złp. 365 gr. 14.

Gronopol, ob. *Granopol.*

Gronostaiszki, ob. *Hornostaiszki*

Gronostaiszki lub *Górnostaiszki*, folw. prywatny nad rz. Wersoką, pow. lidzki, o 1 w. od Ejszyszek, mk. wyzn. rz.-kat. 33, izrael. 5 (1866).

Gronostaje, wieś pryw., pow. dzisieński, o 36 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 4 dm., 43 mk. katol. (1866).

Gronostaje-Puszcza, wieś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Puchały. W 1827 roku było tu 14 dm., 83 mk. Jestto gniazdo rodu Gronostajskich, zwane dawniej też Hronostaje i wspominane w dokumentach z 1470 r.

Gronostajpol, ob. *Hornostajpol.*

Gronów, wś, pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Stolec, o 20 w. od Sieradza, o 7 od Złoczewa. Ma 235 mk., z tego 8 izrael. Rozl. 1072 m. (1675 m. według Tow. kred. ziem.); dwór ma 272 m. lasu, 750 m. roli ornej, 50 m. łąk; włościanie 100 m. roli or., 16 m. łąk. R. 1827 było 189 mk., 29 dm. R. 1546 dziedzicami Gr. byli Skrzyńscy. W początkach XIX wieku od Dzierzkowskich nabyli te dobra Zarembowie. Dziś dziedzic Grabski, z Zarembianką żonaty. Do dóbr Gr. należały oddawna fol. Gronówek i wś zarobna Brzeźnica (27 osad, 189 m. roli). *J. K.*

Gronów, ob. *Gronowo.*

Gronówek, folw., pow. sieradzki, gm. Majaczewice, par. Stolec, o 23 w. od Sieradza, o 4 w. od Złoczewa; należy do dóbr Gronów (ob.), ma osadę włośc. 6-morgową, 86 mk. Uwłaszczono 5 osad na 3 morgach. R. 1827 miał 91 mk., 9 dm. Dwór ma 54 m. łąk, 40 m. lasu, 150 m. roli ornej. *J. K.*

Gronowice, niem. *Grunowitz*, *Grunwitz*, w r. 1416 *Granowicz*, wś i folw., pow. olesiński na Szląsku, o 1.25 mil od Olesna, par. Lasowice. Folw. ma 3327 m. rozl., w tem 2348 m. lasu, a wś 26 osad, 401 m. rozl., młyn kostny. Dobra G. łącznie z Lasowicami i Sławęcicami należą od zeszłego wieku do hrabiów Hohenlohe. Od nich to zapewne dzierżawił folw. Gronowice hr. Sylwiusz Minkwitz, który miał bogate zbiory zoologiczne, sprzedane przez spadkobierców w r. 1818 b. komisyi rządowej oświecenia narodowego w Warszawie. Zbiory te stały się zawiązkiem warszawskiego gabinetu zoologicznego. *F. S.*

Gronówko 1.), niem. *Gruenchen*, wś, pow. wschowski, 12 dm., 79 mk., 21 ew., 58 kat., 21 analf. Poczta w Lesznie (Lissa) o 5 kil., st. kolei żel. w Lipnie (Leipe) o 2 kil. 2.) **G.**, dom., pow. wschowski, 1267 mr. rozl.; 2 miejscowości: 1) Gr. dom.; 2) Gr. leśnictwo; 5 dm., 92 mk., 33 ew., 59 kat., 22 analf. *M. St.*

Gronówko, folw. do Gronowa, pow. toruński, nad koleją żel. toruńsko-wystrucką, tuż przy dworcu w Turznie, około $1/4$ mili od bitego traktu toruńsko-kowalewskiego, w okolicy równej i żyznej, ma budyn. 20, dm. mieszk. 9, katol. 105, ewang. 27. Parafia Gronowo, szkoła Turzno, poczta Lubicz.

Gronówko, jez., ob. *Gronowo*, powiat lubawski.

Gronowo 1.), niem. *Grünau*, osada, powiat bydgoski, 3 dm., 37 mk., należy do gm. Chwałaboga. 2.) **G.**, niem. *Grunau* lub *Grune*, osada i dom., 1 dom, 42 mk., 29 ew., 13 kat., 6 analf. Folw. ma 479 mr. rozl. Poczta i kolej żel. w Lesznie o 3 kil. *M. St.*

Gronowo 1.), niem. *Grunau*, rycer. dobra i folw. proboszczowski, wś kościelna parafialna, pow. toruński, na bitym trakcie toruńsko-kowalewskim, około 1 i pół mili od Torunia, pół mili od stacyi kolei żel. toruńsko-wystruckiej w Turznie, w okolicy równej. Obszaru ziemi zajmuje mr. 15626, budyn. 51, dom. mieszk.

24, katol. 242, ewang. 68. Parafia w miejscu, szkoła Wielka łąka, poczta Lubicz, obecnie Turzno (?). Początkowo było Gr. wsią rządową, należącą do komturyi krzyżackiej w Toruniu. Podług opisów krzyżackich zajmowała włók 48, czynszu dawała na zamek skotów 2 szel. 4. R. 1457 król Kazimierz zapisał tę wś na własność Toruńczanom. Zdaje się jednak, że Toruń Gronowa nigdy nie posiadał, bo ciągłe zachodzą wątpliwości i spory. I tak r. 1552 król Zygmunt August podczas swojego pobytu w tem mieście wystawił dokument, że nikt inny tylko Toruńczanie mają prawo do tej wsi; także i r. 1555 w Piotrkowie podobny dokument podpisał. Widać ztąd, że i ktoś inny rościł sobie prawa do tej wsi. Co się tym sposobem niezawodnie stało, że król, nie pamiętając o Toruńczanach, zapisał Gr. w dożywociu albo podobnem prawem innej jakiej osobie, która już w r. 1520 trzymała wieś w swojej mocy, tak że miasto nie mogło jej zająć. R. 1600 magistrat toruński postanowił Gr. dla siebie wykupić (t. j. prawa zapłacić innej jakiejś osoby), ale reprezentacya miasta, zważając na wielkie długi, które na tej wsi ciążyły, nie dozwoliła. Wreszcie r. 1639 sprawa do tyla ostatecznie się rostrzygnęła, że król Władysław IV podarował Gr. na dziedziczną własność ulubionemu burmistrzowi toruńskiemu Janowi Preuss roku 1639. Odtąd Gr. aż dodziśdnia znajduje się w ręku prywatnem. Jest domysł, nie wiadomo o ile podobny do prawdy, że to pp. dominikanki, które istniały jako tercyarki przed reformacyą przy klasztorze oo. dominikanów w Toruniu, prawo na Gr. miały. Tak czytamy w kronice klasztornej tychże oo. dominikanów, pisanej około r. 1650. O kościele w Gr. jest jeszcze wiadomość, że wkrótce przed wybuchem 2-ej szwedzkiej wojny ówczesny proboszcz Gajewski postanowił znacznie podupadły kościół z gruntu naprawić. Kazał dlatego cały dach pozdejmować, gdy tymczasem Szwedzi nadeszli: kościół pozostał bez nakrycia, a co gorsza gorliwy proboszcz Gajewski umarł, i tak wszystko niszczało. Kiedy r. 1670 wizytator biskupi kanonik Strzesz przybył tu, znalazł kościół zupełnie spustoszały. Później jednak znowu naprawiono kościół, który w należytym stanie znajdował się przeszłego wieku. O teraźniejszym pisze dyecezalny szematyzm z r. 1867: Kościół w Gr. tytułu św. Mikołaja biskupa, prawo patronatu ma dziedzic von Wolff w Gronowie, o fundacyi i konsekracyi nie wiadomo. W parafii znajduje się publiczna kaplica ś. Rocha we wsi Brzezienku, niedawno wzniesiona; wioski parafialne: Gronowo, Młyniec, Żyda, Brzeźno, Brzezienko, Kamionka, Gronówko, Friedrichsthal i Rogówko. Dusz katolickich liczy parafia 1344. Za dawniejszych czasów istniała jeszcze publiczna kaplica św. Ignacego Lojoli w Młyńcu, którą posiadali oo. jezuici z Torunia i pozostałe akta wspominają o wielkiej sławie kaplicy z powodu cudów, jakie się tu działy za przyczyną św. Ignacego. 2.) **G.**, niem. *Grunau*, w dokumentach r. 1349 *Grymowo*, 1432 *Grunau*, 1601 *Gronowo*, 1653 *Grunowo*, obszerne dobra, pow. złotowski, w okolicy teraz jeszcze dość lesistej, zaledwie milę od stacyi kolei żel. pilsko-tczewskiej w Lipce (Linde) albo w Wierzchowie (Firchau), także milę od m. Pr. Frydlądu, 1 i pół mili od Człuchowa. Położenie jest nieco wysokie i stanowi granicę wód, które z jednej strony spływają do rz. Brdy, z drugiej do Noteci; do Brdy wypływają stąd Kamionka i nieco dalej Sępolna, do Noteci zaś rz. Gwda ze swoimi dopływami, które tu biorą początek, jako Dobrynka, Glumia, Stalunka, później Łobzanką zwana. Do Gr. zalicza się 4 następujące części: 1) wieś włośc., nad małą strugą, która uchodzi do większej nieco Kamionki, obszaru ziemi obejmuje mr. 4801, razem z dobrami rycer. ma budyn. 202, dm. mieszk. 60, katol. 20, ewang. 530. Parafia i poczta Kamień, szkoła i kościół luterski w miejscu; 2) rycer. dobra, przyłaczone do wsi Gr. jako gminy, zawierają obszaru mórg 5795; 3) młyn gronowski, także do Gr. należy, nad strugą Kamionką, ma budyn. 6, dom. mieszk. 2, ewang. 19; 4) Gr. nowe, niem. *Neu Grunau*, włośc. wś, powstała na obszarze gronowskim po r. 1766, nad strugą Stalunką, od r. 1856 stanowi osobną gminę, obszaru ziemi zajmuje mr. 1505, budyn. 133, dom. mieszk. 79, katol. 90, ewang. 342. Parafia i poczta Pr. Frydląd, szkoła w miejscu. Osada Gr. istnieje od najdawniejszych czasów. Pierwotnie była królewszczyzną, wydaną włościanom staropolskiem prawem. Pierwszy raz w dokumencie nazywana jest Grymowo r. 1349. R. 1370 król Kazimierz wystawił dla tej wsi nowy przywilej w Bydgoszczy w środę przed Gromniczną. Sołtys, który wieś na nowo urządzał, zowie się Andrzej z Tucholi. Prawo panowało dotąd polskie, ustępuje teraz prawu niemieckiemu czyli chełmińskiemu. Włók wielkich osiadłych chełmińskich liczono wtedy 80. W pierwszej połowie XV wieku kiedy były zatargi wojenne pomiędzy krzyżakami a Polską, działy się wielkie bezprawia w całej tej okolicy. Kto tylko mógł, napadał wtedy wioski i miasta, wszystko rabował i pustoszył. Tak r. 1432 zabrali nieprzyjaciele w Gr. 16 sztuk bydła rogatego i 4 konie. R. 1435 Runge ze Sypniewa zabrał co się dało, 4 sztuki bydła, wiele domowych sprzętów, nawet kościoła nie uszanował, tylko wiele pozabierał, co kosztowniejszego. Widać ztąd, że wtedy już kościół w Gr. istniał. W następnych czasach, nie wiedzieć napewno kiedy, Gr. przeszło na prywatną własność szlachty. Począwszy od XVII w.

zachodzą tu jako właściciele: Gruszczyńscy, Podewilowie, Golcowie i inni. Z pruskich czasów znani są: generał von Pelet—Norbonne, Freiherr von Gemmingen, von Livonius, Brachvogel, obecnie Sommer. Kościół istniał w Gr. od najdawniejszych czasów. Początkowo był parafialnym. Patronatu był z początku królewskiego. Później w wojnach krzyżackich razem ze wsią zapewne wiele ucierpiał. R. 1435 Runge ze Sypniewa pozabierał z kościoła co było droższych kosztowności. W czasie reformacyi luterscy tutejsi dziedzice zabrali go i osobnego predykanta przy nim utrzymywali. R. 1617 arcyb. gniezn. Gębicki zalicza wprawdzie kościół gronowski jako należący do dekanatu w Łobżenicy; wątpić jednak należy, czy rzeczywiście znajdował się wówczas w ręku katolików, ponieważ następnie bez ustanku prawie toczy się o niego proces. I tak r. 1720 brzmi dekret sądowy, ażeby dziedzic ówczesny Ekhard Golz w przeciągu 6 tygodni wydalił predykanta, a kościół napowrót oddał katolikom. Nie musiał jednak wypełnić dekretu, bo już r. 1736 arcyb. Potocki znowu zakazuje luteranom wszelkich publicznych funkcyj w tym zabranym kościele. R. 1740 wyszedł nowy dekret, żeby zbór ten bezprawny natychmiast rozwalić. Luteranie jednak, jak sami teraz piszą, wyrobili sobie przywilej u króla jegomości, mocą którego kościół miał być nietykalnym. Tak tedy daremne były zabiegi katolików, których zabrany kościół pozostał luterskim zborem. Początkowo pastorowie tutejsi zaopatrywali filią w Batorowie, następnie mieli filią w Marienfelde, a od r. 1722 są dwie filie: Batorowo i Marienfelde. Do Gr. należały także nowsze osady Wedelshof i leśnictwo Grünhirsch, ale teraz są odłączone i są własnością innej famili. Na folwarku gronowskim utrzymują gorzelnię. 3.) **G.**, włośc. wś, pow. lubawski, nad jeziorem zwanem Gronówko, $1/3$ mili od bitego traktu lidzbarsko-lubawskiego. Obszaru ziemi zajmuje mr. 754, budyn. 30, dm. mieszk. 13, katol. 121, ewang. 8. Parafia Rumian, szkoła Jeglia, poczta Kiełpiny. Gr. należało oddawna do dóbr stołowych chełmińskich biskupów, powstało na wyciętych gruntach hartowieckich borów, prawdopodobnie za polskich dopiero czasów; w XVIII wieku nazywa się pustkowiem w borach hartowieckich. Inwentarz biskupstwa chełmińskiego z r. 1759 pisze: „Gronowo za kontraktem Illmi Leski z r. 1754 trzymają: Michał Faralisz, Adam Tołodziecki sołtys, Jędrzej Orzechowski, Michał Kamieński i Stanisław Kołodziej bartnik, ogółem 5 gospodarzy.“ 4.) **G.**, niem. *Gronau*, wś, pow. licbarski, przy bitym trakcie ornecko-dobromiejskim (Wormdit-Gutstadt), przeszło 1 milę od Dobrego miasta. Od poczatku należała do dóbr stołowych warmińskich biskupów. R. 1364 biskup warmiński Jan II odnowił stary przywilej na tę wieś, który się spalił, Janowi Klingenberg sołtysowi w Gronowie. We wsi było wtedy włók 50, z których sołtys miał wolnych 5 prawem chełmińskiem. Na wspólny wiejski użytek było zapisanych włók 8, od szarwarku i od dziesięcin wolnych; tylko za nie dawali 1 wiardunek czynszu od włóki. R. 1376 biskup Henryk III zapisał mieszkańcom tutejszym błota między Gronowem a wsią Sommerfeld położone. R. 1528 wykupili się mieszkańcy od szarwarku, jaki czynili na biskupim folwarku. 5.) **G.**, niem. *Grunau*, wieś włośc. i stacya kolei żel. berlińsko-królewieckiej, pow. malborski, w żyznych żuławach malborskich, blisko granicy pow. elbląskiego. Obszaru ziemi obejmuje włók 79, włośc. posiadłości 18 (freikölmische Besitzungen), dzierżawy plebańskie 2, katol. 108, ew. 197, menon. 65, dom. mieszk. 35. Parafia Fiszewo, szkoła, stacya kolei żel. i poczta w miejscu. W Gr. odbywają się 7 razy w roku licznie odwiedzane jarmarki na bydło; jest także młyn parowy do wydobywania wody z rowów i do osuszania nisko położonej roli (Dampfwasserschöpfmühle). Dawniej istniały w granicach teraźniejszej wsi Gronowa dwie inne wiejskie osady: Gr. i Kl. Winkelsdorf, ale że woda w czasie powodzi z Wisły wylana, grunta piaskiem zaszlamowała, zaginęły, i teraz te grunta ma Gronowo. Jeszcze i w stronę ku wsi Eschenhorst należało 8 i pół włóki do wsi tutejszej, ale po długim procesie ustąpione zostały do Eschenhorst za 800 marek. Pierwszy znany przywilej nadali krzyżacy tej wiosce r. 1414. 6.) **G.**, niem. *Grunau*, włośc. wś, pow. elbląski nad strugą gronowską, z wyżyn tu spadającą, która przy wsi młyn pędzi, na bitym trakcie elbląsko-holądzkim, pół mili od Elbląga. Obszaru ziemi obejmuje mr. 3529, katol. 25, ew. 489, menon. 8, dm. mieszk. 45, posiadł. gburskich 10, zagrodn. 21. Parafia, poczta Elbląg, szkoła w miejscu. Jako tu osada oddawna istniała, wskazują między innemi liczne starożytne monety przy tej wsi natrafiano. Nie wspominając wielu srebrnych monet, znaleziono tu między innemi złote pieniądze cesarzów rzymskich Teodozyusza II (408—450), Sewera III (461—466), Leona (457—474), Walentyniana (425—455) i innych. Najstarszy znany przywilej lokacyjny pochodzi z r. 1365, dany od krzyżackiego komtura elbląskiego Ortulfa z Trewiru: prawo dostała ta wieś chełmińskie, włók było wszystkich 50 i pół. Z tych były wolne od opłat 4 włóki, które miał proboszcz Nowego miasta Elbląga i 5 włók sołtysich; inne 5 włók czynszowały do szpitala św. Ducha w Elblągu. Sądy większe i mniejsze, podobnie jak i gdzieindziej, miał sołtys; polacy i litwini jednak byli od nich wyjęci i mu-

sieli stawać przed sądy krzyżackie. R. 1410 d. 30 lipca z Malborka król Władysław Jagiełło zaraz po wygranej bitwie grunwaldzkiej zapisał na własność Gr. razem z pobliską Nową wsią (Neuendorf) nowemu miastu w Elblągu, z wdzięczności, że Polakom sprzyjało. Ponieważ zaś r. 1457 król Kazimierz Jagielończyk wieś tę zapisał staremu miastu, toczyły się długie spory, kto teraz panem. Chociaż proces nigdy się nie rozstrzygnął, stare miasto jako mocniejsze, wieś Gr. od początku zajęło i zawsze trzymało. Nad gronowską strugą, która przy wsi płynie, istniała dawniej papiernia (Papiermühle); wiadomość jest pewna, że od r. 1609 i później pracowała; kiedy zaginęła, nie wiadomo. Także i hamernia miedzi (Kupferhammer) znajdowała się tam, zkąd owa struga miedzianą się zwała (Kupferfliess). R. 1749 był wielki ogień we wsi, który większą połowę zabudowań w perzynę obrócił. Przy wsi znajduje się góra, którą teraz jeszcze nazywają winnicą: jak podają rachunkowe księgi z 1533 r. itd. w rzeczy samej wino podówczas na dobre hodowano na tej górze. Porównaj Mich. Fuchs „Beschreib. der Stadt Elbing und ihres Gebiets III, Fragment 74.“ 7.) **G.**, niem. *Grunau*, wś, pow. ządzborski, na pruskich Mazurach, przy granicy pow. rastemborskiego i przy trakcie bitym ryńsko-rastemborskim. 8.) **G.**, niem. *Grunau*, wieś w pow węgoborskim.

Gronowska struga, dopływ jeziora Druzno (ob.).

Gronowskie pustki, niem. *Grunauerwüste*, dawniej były to dobra, zwały się Stobbenberg albo też Teugels Wüste, obecnie leśnictwo z borem do m. Elbląga należące (Kämmereiforst), pow. elbląski, zajmuje obszaru mr. 770, dom mieszk. 1. Parafia Elbląg, szkoła Sierpień (Serpien?), poczta Trunz, odległość od Elbląga 1 mila; graniczy z wioskami: Stagnity, Wolfsdorf, Sierpień i Dębice. Od początku należała ta okolica do Elbląga, przez krzyżaków darowana, jedna część była uprawna, druga lasem porosła; nazywano pierwotnie te dobra: folw. miejski; obszaru ziemi było tu wtedy 18 włók. R. 1286 wydało je miasto Henrykowi Rath z Elbląga na dziedziczną własność; odtąd zowią się po niem. te dobra Rathsgut; płacić miał ów Rath do miasta rocznego czynszu 5 marek po 10 wolnych latach. Jeżeliby poganie (prusacy) napad na tę okolicę uczynili, żeby pożytku nie było, czynsz miasto opuści. Z boru ma pozwolić mieszczanom brać drwa na opał i do budowli. Później nazywają się te dobra, zapewne podług nowych właścicieli, Stobbenberg i Teugelswüste, w końcu, nie wiadomo tylko od kiedy, aż dotąd znajduje się znowu jak od początku w posiadaniu miasta. Porównaj Mich. Fuchs „Beschreib. der Stadt Elbing und ihres Gebiets III, Fragment 82.“ *Kś. F.*

Gronsken (niem.) 1.), wieś, pow. węgoborski, st. p. Orłowo. 2.) **G.** lub *Grunswalde* (niem.), wś, pow. gołdapski, st. p. Grabowo.

Grońsko, niem. *Grunzig* 1.), wś, pow. bukowski, 32 dm., 271 mk., 3 ew., 268 kat., 97 analf. Poczta w Lwówku o 3 kil., st. kolei żel, Nowy Tomyśl (Neutomischel) o 16 kil. 2.) **G.**, folw., pow. bukowski, 11 dm., 176 mk., należy do gm. Lwówek (Neustadt bei Pinne).

Grontzken (niem.), ob. *Grądzkie*.

Gronwalde (niem.), pow. żuławski: 1) os., st. p. Neukirch; 2) wś, st. p. Kellminen.

Gronzig (niem.), ob. *Grońsko*.

Gronziowa, ob. *Grąziowa*.

Groosten (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Ragneta.

Gropa, przys. mka Kimpolung mołdawski.

Gropa, także *Grofa*, nazwa działów górskich, szczytów, połonin, potoków w paśmie Karpat, a głównie w Beskidzie lesistym. 1) Grofa, szczyt i dział górski lesisty, w obr. gm. Perehińska, w pow. dolińskim, na północ od grzbietu głównego. Od Popadii, szczytu w głównym grzbiecie (1742 m., ob. Guretwyna), wybiega ku północy potężne ramię górskie Beskidu aż ku dolinie potoku Mołody, dopływu Łomnicy. Od szczytu Popadii małej (1603 m.), od Popadii (1742 m.) o 2 kil. na półn. zach. odległej, wychodzi boczna gałąź ku płn. zach. między potoki Haniniec i Popadią i kończy się nad połączeniem się tych dwu potoków czubkiem 1259 m. Główny zaś grzbiet bieży od Popadii małej ku płn. wsch. po szczyt 1737 m. Od tego szczytu skalistego na płd. wsch. i płn. zach. bieży gniazdo skał potężnych, które nosi ogólne miano „Parenki.” Południ. wsch. kończyna tych Parenek wznosi się 1653 m. nad potokiem Parenkami, dopływem Pietrosa, a płn. zach. ramię kończyną się poniżej szczytu 1405 m. wysokiego lasem Zełeną Jaworyną zwanym, nad pot. Mołodą. Drugie ramię od szczytu 1737 m. wybiegające ku płn. zach. zowie się Męczył (Muńczuł), którego czubki są 1436 m. i 1410 m. Trzecie ramię z tego samego węzła wychodzące tworzy dalszy ciąg właściwego grzbietu, który tu pokryty obszernemi połoninami zowie sie Błyśce (Płyśce). Kończy się on tu szczytem Grofą, dochodzącym do wys. 1752 m. Od niego wybiegają jako ostateczne kończyny dwie odnogi, jedna ku zachodowi, zowiąca się Grofą, a druga ku północy po szczyt 1557 m. Od tego idą znowu dwie odnogi, jedna ku zachodowi po potok Mołodę i zowie się Grofecki Kin, a druga ku półn. wsch. po ujście potoku Kotelca do Mołody, kończąc się tutaj wzgórzem 1009 m. Dział ten zowie się W Kotelcu. Od Błyśca wybiega ku wschodowi ramię górskie po szczyt Kaniuś wełyki (1647 m.), a odtąd ku północy po szczyt Kaniuś mały (1624 m.), jako dział wodny między

Kotelcem a Pietrosem, dopływami Łomnicy. Dział ten górski oblewa od zach. potok Haniniec, od płn. zach. i płn. Mołoda, a od połd. wsch. i wsch. Pietros i Łomnica. Długość grzb. od Popadii po Grofę czyni 8 kil. Między Grofą a Grofeckim Kinem jest staw. 2) Gropa, szczyt w głównym grzbiecie Beskidu lesistego, w obr. gm. Zielonej, w pow. nadworniańskim, na granicy Galicyi i Węgier; zpod północno-wschodnich stoków jego wypływa potok Gropieniec (ob.). Wzniesienie jego czyni 1763 m. Na płn. od niego Durny wierch (1709 m.), a na południe Bratkowska góra (1792 m.). 3) Gropa, nazwa obszernej hali czyli połoniny w obrębie Czarnohory; od szczytu Czarnohory (2026 m.) na połudn. wsch., w odległości niemal 3 kil., nad tą połoniną wznosi się czubek także Gropą zwany, 1773 m. Połonina ta, którą także Gropiwnykiem zowią, uchodzi za najcieplejszą, leży bowiem pochylona do południa, a od północy jest zasłoniona górą i lasem. 4) Jeden z północnych szczytów czarnohorskich zowie się Howerla (2058 m.); połoniny wschodnie zbocze Howerli pokrywające zowią się Gropą. Północne ramię Prutu ma tu swe źródła. 5) Nazwę Gropy nosi także dział górski w Beskidzie lesistym, w części na południe od Radieskula położonej. Ponad źródłami Rabieńca wznosi się w gł. grzb. szczyt Furatek (1530 m.). Od niego to na południowy zachód, już po stronie węgierskiej, jako dział wodny potoków Borszutyna i Tarnicznego, ciągnie się pomieniona Gropa. Wzniesienie jej 1340 m. 6) Niemniej i w zachodniem paśmie Karpat przychodzi ta nazwa, albo Gropa, albo Grapa. Tak np. w Pieninach, nieopodal szczytu Cisowca, wznosi się od niego na północ tak zwana Długa Grapa. W końcu nadmienić wypada, że w gwarze górali tatrzańskich wyraz „grapa", „gropa", oznacza oderwane, na brzeżku gdzieś miejsce porosłe lasem, jak np. w obr. Poronina wzgórza Grapa Golicowa i Koźlowa.

Gropa, potok górski, w Beskidzie lesistym, w obr. Żabiego, w pow. kossowskim, w dziale Czarnohory, także *Gropieńcem* zwany, wytryska po zachodniej stronie góry i hali Gropy (1773 m.), płynie na południe przez Halę Poliwny i wpada z lew. brz. do Szybenego potoku. Długość biegu 5 kil. *Br. G.*

Gropana, przys. wsi Rudestie.

Gropce, ob. *Grabce*, niem. *Grapitz.*

Gropieniec, potok górski, ma źródła w Beskidzie lesistym, w obr. gm. Zielonego, w pow. nadworniańskim, na stoku góry Gropy (1763 m.), wznoszącej się w granicznym grzbiecie Beskidu; płynie jarami leśnemi ku płn. wschodowi, zabiera od lew. brz. potok spływający zpod Durnego wierchu (1709 m.) i wpada z lewego brz. do Durnińca (ob.), dopływu Bystrzycy czarnej czyli nadworniańskiej. Długość biegu 9 kil. *Br. G.*

Gropischken (niem.), wieś i os., pow. kłajpedzki, st. p. Lankuppen.

Groschendorf (niem.), ob. *Grossendorf* (niem.).

Groschken (niem.), ob. *Groszki.*

Groschkenkampe (niem.), wś, pow. gdański, st. p. Stutthof.

Groschowitz (niem.), ob. *Groszowice.*

Grosiwo, os. karczmarska, pow. sieradzki, gm. Bogumiłów, par. Sieradz, należy do dóbr Dąbrówka (ob.), ma 21 mk. *Ż.*

Gross, po niemiecku: „Wielki". Wyraz ten wchodzi w skład wielu nazwisk geograficznych zniemczonych, równie jak *Grosse*, *Grossen*, ale nazw tych nie wymieniamy tu, objaśniając tylko, że znaleźć można opisy pod główną nazwą np. *Grossmorin* pod *Morin*, *Grosse Damerau* pod *Damerau*, *Grossen Rogosen* pod *Rogosen*. *F. S.*

Gross-Baum (niem. nazwa, polskiej niema), wieś, pow. labiewski, o 20 kil. na wsch. od Labiewa, w okolicy równej, przerzynanej wpływającemi do Deimy i Timbru kanałami, obok nieznacznych pagórków; zagłębienia z gruntęm bagnistem, prawdopodobnie były w tej okolicy jeziora dawniej. Mieszk. 183, ewan. po litewsku mówiących. Wywóz drzewa do Królewca z lasów rządowych; stacya pocztowa z pocztą osobową do Labiewa i Mehlawiszek. *J. B.*

Grossainen (niem), folw., pow. holądzki, st. p. Quittainen.

Grossberg (niem.), ob. *Gniazda.*

Grossburg (niem.), ob. *Borek.*

Grossdorf (niem.), wś, powiat babimoski, 2.) **G.**, wś i folw., pow. bukowski. 3.) **G.**, wś i folw., pow. międzychodzki; ob. *Wielkawieś.*

Grossdorf (niem.), ob. *Chmielnik* i *Wielowieś.*

Gross-Elsingen (niem.), ob. *Tłukom.*

Grossendorf (niem.), ob. *Wielka wieś* i *Wielowieś.*

Grossendorf (niem,), także *Groschendorf*, ob. *Wielgowieś*, *Wielkiewsi.*

Grossendorf (niem.), wś, pow. licbarski, st. p. Licbark.

Grossenhain (niem.), ob. *Osiek Wielki.*

Grosshaenchen (niem.), ob. *Wosyk.*

Grossheim (niem.), pow. gierdawski, 1) dobra i młyn, st. p. Alberga. 2) os, stac. p. Gierdawa.

Grosshof (niem.), folw., pow. welawski, st. p. Tapiawa.

Grosshof (niem.) 1.) ob. *Góra*, powiat pszczyński. 2.) **G.**, folw. dóbr Busławice, powiat raciborski. 3.) **G.**, sołtystwo rycerskie pod wsią Bischofswalde, pow. nissański, ma 530 m. rozl.

Gross-Libenthal (niem.), osada niem. i st.

poczt., pow. odeski, w obrębie większych stacyj Odessa i Akkerman.

Grossmühle (niem.), młyn i folw., pow. międzychodzki, ob. *Wielki młyn.*

Grossmühle (niem.), młyn nad Prosną w Gołkowicach, pow. kluczborski.

Grossów lub *Aleksandrówka*, folw., pow. warszawski, gm. Młociny, par. Wawrzyszew, obok Marymontu; piękny ogród, staw zarybiony, letnie mieszkania. *Now.*

Grossowice, kol., pow. radomski, gmina Gzowice, par. Radom. Liczy 30 dm., 227 mk. i 919 mr. ziemi do kolonistów należącej. W XV w. dziedzicem wsi był Piotr Kotuszewski Grosowski h. Wąż (Dług. I, 381).

Grosspostwitz (niem.), ob. *Budystecy.*

Grosssee (niem.), ob. *Jeziora.*

Grossvater (niem.), ob. *Dziadek.*

Grossvorwerk (niem.), folw. należący do dóbr Wielko-Strzelecki zamek, na płn. od m. W. Strzelce, ma 654 mr. rozl.

Gross-Werder, kol. w pow. borzeńskim, gub. czernihowskiej. Parafia katol. pod wezw. Rożańca świętego, dekanatu homelskiego, dusz 1039. Kościół w 1766 wzniesiony kosztem parafian, kaplica w Chreszczatyku.

Grostwo niem. *Neuwelt*, wieś i gm., pow. inowrocławski; 5 miejsc.: 1) Gr.; folw.: 2) Rombiszek; 3) Kruk; osady: 4) Grostwo (Neuwelt); 5) Czterydomy (Vierhaeuser); 21 dm., 280 mk., 109 ew., 150 kat., 21 żydów, 73 analf. Najbliższa poczta i st. kol. żel. w Inowrocławiu. 2.) **G.**, cegielnia, pow. bydgoski, 1 dom, 8 mieszk., należy do miasta Bydgoszczy (ob.).

Grosz... (niem.), ob. *Gross...* (niem.).

Grosz (*Ostatni*). Nazwa wielu karczem w Królestwie Polskiem.

Groszki 1.) wś szlach., pow. kutnowski, gm. Wojszyce, par. Bedlno. W 1827 r. było tu 15 dm., 120 mk., obecnie liczy dm. 11, mk. 161, gruntu ornego mr. 265, łąk mr. 7. 2.) **G.**, wś i folw., pow. węgrowski, gm. Sinołęka, par. Grębków. W 1827 r. było tu 17 dm., 107 mk.; obecnie liczy 15 domów, 233 mk. i 1265 mr. ziemi.

Groszki 1.) niem. *Groschken*, wś, powiat ostródzki, st. p. Dąbrówno. 2.) **G.**, wś w pow. niborskim. *Os.*

Groszków, wieś i dobra we wschodniej stronie pow. rzeczyckiego, nieopodal Dniepru, w miejscowości żyznej i handlowej, w gminie zaśpiańskiej, dziedzictwo Wołka-Łaniewskiego, folw. ma obszaru 870 mr. *Al. Jel.*

Groszoty, dobra w powiecie rzeczyckim, własność dziedziczna rodziny Przyborów, mają obszaru 2415 mr., dochód z propinacyi i młynów 300 rubli. *Al. Jel.*

Groszowice, niem. *Groschowitz*, wieś i folw., pow. opolski, nad Odrą, o $^3/_4$ mili od Opola. Folw. rządowy ma 594 mr. rozl., wieś zaś 106 osad, 2851 mr. rozl. Wykopują tu mnóstwo urn, oręża, ozdób rogowych i kurhanów, świadczących iż G. są bardzo dawną sadybą ludzką. R. 1680 cała wieś G. opustoszała od morowej zarazy, po czem został osobny cmentarz „podborny” z kaplicą. Jest w G. kościół paraf. św. Katarzyny i szkoła ze 180 dziećmi. Parafia G. liczy dusz 2300. *F. S.*

Grot, dawne nazwisko rodowe, stanowi źródłosłów nazw: Groty, Grotowice, Grotów itp.

Grota, ob. *Celejów.*

Grothusenhof (niem.), ob. *Ewikszta.*

Grotiscz, ob. *Graeditz.*

Grotki, wś i kol., pow. radomski, gm. Potworów, par. Bukówno, o 6 w. od rz Pilicy. W 1827 r. było tu 11 dm., 102 mk.; obecnie liczy 16 dm., 125 mk., 260 mr. ziemi kolonistów i 135 włośc. Rozkolonizowane 1876 r. Por. *Grabina.*

Grotki, niem. *Grottke*, wś, pow. wołowski na Szląsku, par. kat. Heinzendorf; ma browar.

Grotków, ob. *Grodków.*

Grotków, *Grodków*, niem. *Grottkau* 1.) m. pow. na Szląsku pruskim, w okr. reg. opolskim, leży pod 50°41'59.8" szer. płn. i 35°3' 10.2" dług. wsch., na wzniesieniu 525 stóp paryskich npm., nad strugą Grotkowską wodą, dopływem Nissy, przy drodze żel. z Brzegu do Nissy, o 21 kil. od Brzegu. W XIII w. książę Henryk IV założył je obok wsi Stary G. i nadał mu prawo niemieckie (22 września 1268). R. 1276 tenże książę potwierdził miastu własność lasu, który mieszczanom sprzedał jego stryj i opiekun arcybiskup Władysław. Las ten, 1792 mr. rozl., jest dotąd w posiadaniu miasta. Bolesław ks. na Lwowie i Swidnicy około 1300 r. otoczył G. murem (dotąd w znacznej części zachowanym) i fosami (dziś łąki i ogrody). Bolesław III ks. na Brzegu udzielił 1308 r. miastu prawo składu i stęplowania towarów podlegających cłu; r. 1317 nadał mu dużo nowego gruntu; 1324 te same prawa, które już przedtem Lignica i Wrocław miały, a r. 1344 sprzedał miasto i należne doń grunta biskupom wrocławskim, którzy G. posiadali aż do sekularyzacyi 1810 r. Biskup Przecisław (1341-76) zbudował bramy w murze miejskim. R. 1449 miasto od pioruna do szczętu zgorzało: klęsce pożaru uległo też 1490, 1549, 1649 i 1833. R. 1466 nabyło połowę wsi Tarnów. R. 1467 otrzymało prawo magdeburskie. Biskup Baltazar wzniósł ratusz 1551-59 własnym kosztem; odnowił go 1668 biskup Sebastyan, w G. urodzony 1607 r. Tenże zapisał 1000 tal. na kościół i szkołę. Nowy ratusz 1840 r. wzniesiono. W paźdz. 1855 grasowała tu cholera. G. miał 1756 r. 944 mk.; 1780 r. 1178; 1831 r. 2000; 1861 r. 3734; 1870 r. 4379 mk. Z li-

czby 3734 w roku 1861 było 770 ew., 2877 katol., 87 izr. Tegoż roku G. liczył 445 budynków, w tem 246 mieszkalnych. Gruntu należy do miasta 4608 mr., na co idzie 347 osad; w tej liczbie 114 osad wiejskich miastu przyległych. Jest w mieście fabryka maszyn i 12 cechów rzemieślniczych. Jarmarków odbywa się sześć; co czwartek targi zbożowe dość liczne. Gmina posiada 1862 mr. ziemi, głównie wspomniony wyżej las. Utrzymuje też szpital boromeuszek. Kościół paraf. katol., już 1282 r. wspominany, jest patronatu królewskiego. Ewangelicki kościół paraf. wzniesiony 1786 r., 1847 nowy stanął. Szkół elementarnych dwie, trzecia wyższa. Pow. grotkowski tworzy z pow. nissańskim i kluczem Ujazd t. z. księstwo nissańsko-grotkowskie, którego księciem był biskup wrocławski. Położony między 34°43.5' i 35°10.5' dług. wsch. a 50°27' i 50°46.5' szer. płn., powiat ten ma 9.52 mil kw. i graniczy na płn. z brzeskim, na zach. ze strzelińskim i ziębickim, na płd. z nissańskim, na wsch. z nissańskim i niemodlińskim. Co do układu gruntu pow. G. przedstawia okolicę wzgórzystą, z dwu stron nizinami Nissy objętą. Najwyższe wzgórza do 800' znajdują się koło Gauers, Lasswitz i Lindenau. Lasy bardzo przetrzebione. Główne rzeki: Nissa, Tellmicz, Ulweltzbach i źródła Oławy. Gleba wielce rozmaitá, przeważnie żyzna, rolnictwo kwitnące. Z kopalnych płodów eksplotowane: piryt żelazny (Kamnig), glina, torf. Mieszkańców liczono 1870 r. w powiecie 44254 (w tem 942 katol., 55 ewang., 3 izr. pro mille; również na tysiąc liczą 837 wieśniaków, 163 mieszczan). Wszyscy prawie mówią po niemiecku. Jest w powiecie 57 dóbr rycerskich, 82 gmin wiejskich, 12 kolonij, 2 miasta; kościołów katol. 34 t. j. 19 parafialnych, 15 filialnych; kościołów ewang. 2. Administracyjnie dzieli się powiat na 50 okręgów policyjnych. Najważniejsze miejscowości: G., Odmachów, Koppitz, Tschauschwitz, Kamnig. 2.) **G.**-stary, niem. *Alt-Grottkau*, wieś kościelna o 5 kil. na płd. od miasta t. n., ma także stacyą dr. żel. wrocławsko-nissańskiej, o 26 kil. od Brzegu. O ćwierć mili od tej wsi na zachód leży kol. Sorgau, i z nią razem Stary G. musiał tworzyć dwie gminy, bo część wsi G. za kościołem nosi hypoteczną nazwę Droitzdorf. Dobra G. miały niegdyś z folw. Sorgau 3395 mr. rozl., dziś rozparcelowane a wieś Stary G. ma folw. 207-morgowy i 93 osad, liczących 5814 mr. rozl. (lasu było około 1000, stawów około 400 mr., dziś wszystko pod pługiem). Gleba miernej dobroci. Kościół paraf. katol. już w XIII w. istniał. Parafia ma dusz 1300. *F. S.*

Grotkowo, ob. *Grodkowo.*

Grotkowo, dom., pow. gnieźnieński, 1210 mr. rozl., 9 dm., 129 mk., 23 ew., 106 kat., 52 analf. Poczta w Żydowie o 4 kil., st. kol. żel. Czerniejewo (Schwarzenau) o 9 kil. Niegdyś własność Chotomskich. *M. St.*

Grotniki, wś i dobra donacyjne nad Nidą, pow. stopnicki, gm. Grotniki, par. Korczyn. W 1827 r. było tu 38 dm., 537 mk. Wspomina tę wieś Długosz (II, 438). Gmina G. należy do sądu gm. okr. V w Nowym Korczynie, gdzie też i st. poczt.; liczy 10849 mr. obszaru i 3947 mk. Majorat Grotniki, w r. 1839 wydzielony z dóbr rządowych Nowe Miasto Korczyn, podług opisu z r. 1854 składał się z fol. G. powierzchni mr. 584; folw. Stróżyska mr. 266; folw. Ucisków mr. 295, attynencyi Łęka królewska pod Kotlem i Wiślicą; wsi G. z gruntem mr. 795; wsi Pawłowa z gruntem mr. 73, wsi Podzamcze z cegielnią i gruntem mr. 50, wsi Stróżyzka z gruntem mr. 1237, wsi Ucisków z gruntem mr. 231 i pastwiska wspólne mr. 265. Ogólny obszar donacyi łącznie z włościańskiemi wynosi mr. 3797. Z r. 1876 wykazana wieś należąca do majoratu: Kurysówka osad 29, z gruntem mr. 48. *A. Pal.*

Grotniki, niem. *Grotnik*, wś i gm., powiat wschowski; 2 miejscowości: 1) Gr.; 2) Ujazdowo wś; 54 dm., 477 mk., 16 ew., 461 kat., 89 analf. Większy folw. we wsi ma 376 mr. rozl.; własność Franciszka Apolinarskiego. Poczta we Włoszakowicach (Luschwitz) o 3 kil., st. kol. żel. Lipno (Leipe) o 16 kil.

Grotów, pow. grójecki, gm. Belsk, parafia Lewiczyn.

Grotowa, wś nad Wisłą w pow. krakowskim, należy do parafii rzym. kat. w Czernichowie, zkąd jest 6 kil. odległą. Większa pos. (konwent pp. norbertanek na Zwierzyńcu w Krakowie) ma 26 m. n. a. lasu; mniejsza pos. w ogóle 69 mr. roli.

Grotowice 1.) folw., pow. kutnowski, gm. Oporów, par. Mnich. Liczy dm. 2, mk. 29, przestrzeni mr. 215. Gospodarstwo zamożne, własność Władysława Grotowskiego. 2.) **G.**, wś i folw., nad rz. Pilicą, pow. rawski, gm. i par. Rzeczyca. W 1827 r. było tu 24 dm., 187 mk.; obecnie liczy 26 dm., 210 mk., ziemi włośc. 355 mr., dworskiej 565 mr. Według Tow. Kred. Ziems. i podług opisu z r. 1867 folwark Grotowice z nomenklaturą Tłumy ma powierzchni mr. 999; wieś Grotowice osad 18, z gruntem mr. 381; wieś Brzeziny osad 11, z gruntem mr. 215; wieś Brzeg A osad 5, z gruntem mr. 147. W r. 1870 od dóbr tych odprzedaną została po wyciętym lesie, częściowym nabywcom, przestrzeń mr. 188. *W. W.*

Grotowiec, os., pow. piotrkowski. gmina Ręczno, par. Bęczkowice.

Grotówka, os., pow. bialski gub. siedl., gm. Lubienka, par Łomazy.

Grotowski brzeg, ob. *Brzeg.*

Grotowszczyzna, folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Simno. Liczy 7 dm., 12 mk., odl. 34 w. od Kalwaryi.

Grottkau (niem.), ob. *Grotków*.

Grottke (niem.), ob. *Grotki*.

Groty, wś, pow. warszawski, gm. Blizne, par. Babice, leży na zachód od szosy warsz.-łowickiej. Jest tu willa i park okazały, należące do J. G. Blocha. Folw. G., dziś rozparcelowany, miał 1868 r. 358 mr. rozl. Wieś G. miała włościańskich osad 13, gruntu mr. 39.

Grozany 1.) wieś w pow. wiłkomierskim. R. 1790 własność Józefa Bolcewicza. 2.) G., tamże, r. 1788 własność Kazimierza Paszkiewicza. *A. K. Ł.*

Grozdawiec, rzeczka w pow. owruckim, bierze początek we wsi Pliszczówce i przepłynąwszy wieś Michajłówkę, wpada z prawego brzegu do rzeki Szestenia, pod wsią Waśkowiczami. Płynie z wschodu na północny-wsch., przyjmuje we wsi Pliszczówce jedyny strumień z prawego brzegu. Grunta doliny obfitują w wołynity; czasem zdarza się syenit.

Groziny, wś i folw., powiat szczuczyński, gm. Białaszewo, par. Wąsosz, od Szczuczyna w. 7. Rozl. wynosi mr. 298, grunta orne ogrody mr. 167, łąk mr. 13, lasu mr. 115, nieużytki i place mr. 2. Bud. drewn. 11; rzeka Ruda przepływa. Wieś Groziny osad 11, z gruntem mr. 65.

Grozin, wieś, pow. owrucki, nad potokiem wypływającym z radomyskiego powiatu a wpadającym do rzeki Użu z prawego brzegu pod wsią Niemirówką; o 5 kil. wieś od mka Iskorościa odległa. *A. L. Br.*

Groźiszczo, po niem. *Grötsch*, wieś serbska na dolnych Łużycach, w pow. chociebuzkim. Tegoż nazwiska miasto, po niem. *Sonnenwalde*, w dawno zniemczonej stronie Łużyc w pow. łukowskim (Luckau). *A. J. P*

Groznowszczyzna, zaśc. szlachecki, pow. dzisieński, o 37 w. od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 8 mk. kat. (1866).

Grozowice, ob. *Grążowice*.

Groże, zaśc. szlach. nad jez. Grożys, pow. trocki, 1 okr. adm., 29 w. od Trok, 1 dom, 5 mk. kat. (1866).

Grożniki, wieś rząd. nad jeziorem Grożys, pow. trocki, 1 okr. adm., gm. Hanuszyszki, 26 w. od Trok, 16 dm., 187 mk. kat. (1866).

Grożnikiele, wieś rząd. nad jeziorem Grożys, pow. trocki, 1 okr. adm., gm. Hanuszyszki, 26 wiorst od Trok, 6 domów, 75 mieszk. kat. (1866).

Gru..., por. *Hru.*

Grubaki, ob. *Górki*, str. 715.

Grubale, wieś, pow. siedlecki, gm. Stara wieś, par. Pruszyn. W 1827 roku było tu 14 dm., 78 mk.; obecnie liczy 5 dm., 84 mk. i 8 mr. obszaru.

Grubce i *Grubczyki*, ob. *Gróbce*.

Grube (niem.), ob. *Jama* (łuż).

Grubenkampe, lub *Kaedingskampe* (niem), os., pow. gdański, st. p. Stutthof.

Grubiszki, zaśc. szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. katol. (1866).

Grubkowo, niem. *Grumbkau*, wieś w pow. słupskim na Pomorzu.

Gruble, wieś, powiat rossieński, par. szyłelska.

Grubno, rycer. dobra, powiat chełmiński, nazywało się zapewne pierwotnie *Grodno*, od warownego grodu (castellum), którego ślady dziś jeszcze, jak twierdzą, przechowały się; w dokumentach zachodzi już r. 1222. Leży na wyżynach prawego brzegu Wisły, przy bitym trakcie chełmińsko-grudziąskim, pół mili od Chełmna. Obszaru ziemi obejmuje m. 3182, budynk. 48, dom. mieszk. 18, katol. 276, ew. 99. Szkoła w miejscu, parafia, poczta i stacya nowej kolei nadwiślańskiej (zaraz blisko) Chełmno. R. 1670 właściciel Jan Konarski wojewodzic pomorski, obecnie niemiec. Browar tutejszy dosyć znaczny ma odbyt; r. 1864 wywarzono w nim beczek bawarskiego piwa 2988, pojedyńczego beczek 1636, słodu zużyto (Malzschroot) centn. 3000, licząc zazwyczaj 50 funtów na korzec. Por. *Fryba.*

Grubschütz (niem.), ob. *Hrubelczycy* (łuż.).

Grubsk, *Hrubsk*, mylnie *Hruniek* i *Hrutek*, ob. *Chodorków*.

Grubskie olędry, niem. *Grubske Hauland*, pow. międzyrzecki, 58 dm., 446 mk., 402 ew., 44 kat., 54 analf. Poczta i kol. żel. w Zbąszyniu o 10 kil. *M. St.*

Grubtitz (niem.), ob. *Hrubocicy* (łuż.).

Gruca, zaśc. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. kat. (1866).

Grucele, wś, pow. ostrołęcki, gm. i parafia Troszyn, w odległości 2 wiorst od zarządu gminnego w Siemiątkowie; 39 dm., 94 męż., 118 kob. Na folwarku 12 mk. R. 1827 było 17 dm., 146 mk. *Lud. Krz.*

Gruchacz, niem. *Gruchatz*, małe pustkowie, pow. lubawski (Kętrzyński, także i mapa wojskowa pruska podaje Gr., osadę położoną w lesie między wsią Lorki i Kellerode). Obecnie osada Gr. jest zniesioną, bo w statystykach urzędowych nie zachodzi; jak się zdaje, przyłączona do niem. osady Kellerode. Par. Grodziczno, szkoła Wólka, poczta Lubawa.

Gruchla, młyn należący do Włodowic, powiat będziński.

Gruchot, folw., pow. ostrzeszowski, należy do gm. Podzamcze.

Gruchów, ob. *Grochów*.

Gruchwitz (niem,), ob. *Grochwitz* (niem.).

Grucie, wś, pow. wiłkomierski, par. Ucia-

ny, należała do dóbr Kryżele Ignacego Krzyckiego, ma 72 dusz rewiz., 194 dzies. ziemi nadanej. *J. M.*

Gruczno, niem. *Grutschno*, 3 posiadłości, pow. świecki, na wyżynach lewego brzegu Wisły, opodal bitego traktu bydgosko-gdańskiego, 3/4 mili od stacyi kolei żel. w Pruszczu, 1 milę od Terespola; 1) wś kościelna parafialna obejmuje obszaru ziemi mr. 5394, budynk. 206, dom. mieszk. 100, katol. 624, ewang. 264. Parafia, szkoła, poczta w miejscu. 2) karczma z wybudow. liczy budynk. 2, dom. mieszk. 1, katol. 3, ewang. 13, należy do wsi. 3) domek celny szosowy ma budynki 2, dom. mieszk. 1, katol. 7. Parafia, poczta, szkoła, jak wyżej. Gr. jest prastarą osadą, przy której gród warowny się znajdował. Imię swoje wzięło właśnie od tego grodu, nazywa się pierwotnie Grodesno, z czego oczywiście dzisiejsze Gruczno powstało. Ludzie teraz jeszcze wskazują górę przed młynem, gdzie miał gród niegdyś istnieć. Resztki zachowanych dotąd wałów usypanych i szańców mniemanie to utwierdzają. Także wspominają górę w Grucznie, Świętojanką zwaną, gdzie był pogański cmentarz, bo tam urny wykopywano, i teraz jeszcze ludzkie czaszki i szkielety bieleją. Resztki także mieczów i zbroi różnej znaleziono. Początkowo należało Gr. do pomorskich książąt. R. 1290 książę Mestwin II sprzedał tę wieś razem z pobliskim Kozielcem arcybiskupowi gnieźn. Jakóbowi II za marek srebra 300; użyczył mu przytem wszelką wolność od podatków i ciężarów, zastrzegając sobie tylko służbę wojenną osadników w obronie kraju i naprawianiu tego grodu, pod którymby mieszkali albo w przypadku wojny schronili się: „preter id sub quo degunt et se vel sua bona necessitatis tempore debuerint conservare”. (Kodeks Wielkopolski II 40). Proboszcz przy kościele w Gr. zachodzi pierwszy raz r. 1238 (Codex dipl. Pomeraniae 564). R. 1309 wspominają się dawniejsi proboszczowie Jan i Zneyno. Jest jeszcze zapewniona wiadomość, że arcybiskupi gnieźnieńscy, jako np. Jakób Świnka i inni, nieraz w Gr. przebywali. Roku 1354 arcybiskup Jarosław Bogorya Skotnicki, zważając szczupłe bardzo dochody wikaryuszów przy archikatedrze w Gnieźnie, zapisał im ku polepszeniu kościół tutejszy z plebanką i prawem patronatu, którą to darowiznę biskup ówczesny kujawski Michał (bo w jego dyecezyi Gr. leżało) tegoż roku potwierdził. Od tego czasu wikaryusze tumscy gnieźnieńscy przedstawiali z pomiędzy siebie kilku; biskup jednego jako proboszcza wybierał. Wieś sama jednak i nadal pozostała w posiadaniu arcybiskupów. R. 1376 papież Grzegórz XI ustępującemu ze stolicy gnieźnieńskiej arcybiskupowi Jarosławowi przeznaczył między innemi i Gr. na użytek. Roku 1455 kurfirszt brandeburski Fryderyk II zwany Eisenzahn śród podróży z Bydgoszczy do Nowego do króla Kazimierza w celu zawiązania z krzyżakami pokoju bawił tu dnia 8 września i list ztąd do mistrza w. krzyżackiego wystosował (Scriptores rer. pruss., IV 438). Roku 1464 dnia 27 lipca pisze dowódzca krzyżacki, jako z wielkiem wojskiem polskiem Dunin podciągnął pod Gr. Roku 1591 arcybiskup gnieźn. Karnkowski darował wieś całą Gr. na własność swojej kapitule, przy której już pozostała aż do rozbioru Polski. Wieś parafialna teraźniejsza Żurowa zwała się wtedy Czurowo, Niedźwiedź zwali Miedźwiedź. Parafia Gruczno, jak donosi dyecezyalny szematyzm z r. 1867, leży w dekanacie świeckim, dusz liczy 1591, kościół tytułu św. Jana Chrzciciela, patronatu niegdyś wikaryuszów tumskich w Gnieźnie, o erekcyi nie wiadomo (teraźniejszy kościół nowo z gruntu wzniesiony został przed kilku laty); szpital fundacyi Łuczkowskiego dla 4 ubogich. Wsie parafialne: Gruczno, Małociechowo, Poledno, Parlino, Więckowo, Luszkowo, Luszkówko, Nikolausdorf, Bagniewo, Königsdank (Pidinek?), Dworzysko, Miedźwiedź, Kosowo, Krostkowo, Żurowo. Szkoły katolickie: w Grucznie 2 kl. dzieci 116, w Polednie dzieci 50. Przed reformacyą istniał kościół filialny w Polednie, któremu ostateczny położył koniec kasztelan elbląski Konopacki; w Parlinie r. 1746 mieli domową kaplicę Pawłowscy. *Kś. F.*

Gruda, niewielki zaśc. gub. mińskiej, w pow. mińskim, w okolicach Wiazynia i Fanipola, dziedzictwo Bohdaszewskich. *Al. Jel.*

Gruda, *Hruda*, rz., lewy dopływ Mereczanki, źródła ma około wsi Kobele w pow. trockim, płynie w kierunku płn., przerzyna linią dr. żel. petersb.-warszawskiej między Marcinkańcami a Porzeczem i wpada do Niemna w pobliżu wsi Puhacze. *J. W.*

Grudczütz (niem.), ob. *Grudzice.*

Grudek, ob. *Gródek.*

Grudków, wś i folw., majorat, pow. będziński, gm. Bobrowniki, par. Grodziec, 33 dm., 235 mk., ziemi włośc. 306, majorackiej 132 morgów. *Br. Ch.*

Grudna 1.) dolna, wieś nad Wisłokiem w pow. pilzneńskim, paraf. rzym. kat. Siedliska (Bogusz), o 1 kil. od Brzostka odległa, na płd. wsch. od Tarnowa, liczy 423 mieszk. rzym. kat. wyznania, ma szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczk. gminną z kapitałem 247 zł. w. a. Kopalnie węgla kamiennego brunatnego należą do ks. Sanguszki. Większa pos. (ks. Sanguszko) wynosi 208 m. n. a. roli, 3 m. ogr. i łąk, 21 m. pastwisk i 110 m. lasu; mniejsza posiadł. 263 m. roli, 36 m. ogr. i łąk, 45 mr. pastw. i 24 m. lasu. Obfitość lasów w

tej okolicy, brak kolei żelaznej i niechęć ludności do używania węgla kamiennego jako materyału opałowego nie dozwalają na większe rozszerzenie kopalń. 2.) G.-górna, wieś nad Wisłokiem, w pow. pilzneńskim, parafii rzym. kat. Siedliska (Bogusz), o 1 kil. od Brzostka odległa, ma 523 mieszk. rzym. kat. wyznania. Kasa gminna pożyczkowa rozporządza kapitałem 258 zł. w. a. Większa pos. wynosi 355 m. n. a. roli, 31 m. ogr. i łąk, 12 m. pastw. i 316 mr. lasu; mniej. pos. 546 m. roli, 39 m. ogr. i łąk, 47 m. past. i 56 m. lasu. 3.) G.-kempska (także *Kępska*), wś nad Ropą w pow. jasielskim, należy do par. rzym. kat. w Hartlowy a urzędu poczt. w Bieczu, zkąd 4 kil. odległa; ma 465 mk. rzym. kat. Większa posiadłość wynosi 296 m. n. a. roli, 9 m. ogr., 64 m. pastw. i 29 m. lasu; mniej. pos. 298 m. roli, 8 m. ogr. i łąk, 49 m. pastw. i 29 m. lasu. (Długosz, Lib. ben. I, 493). *Mac.*

Grudna, folw., pow. obornicki, 7 dm., 154 mk., należy do domin. i gm. Wełna.

Grudna, niem. *Strassfurth*, włośc. wś, pow. złotowski, w piaszczystej okolicy nad rzeką Gwdą, która tu młyn i piłę obraca, na pograniczu Prus zachodnich z Pomeranią. Obszaru ziemi obejmuje mórg 4322, bud. 78, dom. mieszkalnych 30, ewang. 253. Parafia Radawnica, szkoła w miejscu, poczta Jastrowie. Nazwa Gr. łatwo być może, iż przypomina Grudzińskich, posiadaczy dawniejszych, a może i założycieli wsi na gruncie lesistym Dr. Schmitt „Gesch. des Kreises Flatow", a za nim prawdopodobnie Kętrzyński fałszywie przypuszczają, jakoby Grudna al. Grodna, Grodno, nazywało się niem. Bergelau (Kętrz. też niem. nazwy Strassfurth nie podaje). Gdy tymczasem nadzwyczaj szczegółowa wizyta kościelna kanonika Mathego z r. 1706 bynajmniej nie pozostawia do wątpienia, że Grudną jest dzisiaj nazywana po niem. wieś Strassfurth. Oddawna Gr. należała do obszernych dóbr złotowskich, posiadanych przez znakomite rodziny Kościeleckich, Potulickich, Grudzińskich, Działyńskich i inne. W XVIII w. klucz radawnicki odłączony był od dóbr złotowskich i posiadali go możni von der Osten-Sacken. Grudna do tegoż klucza radawnickiego należała i dziś należy. Potem aż do ostatnich prawie lat mieli te dobra nader bogaci dawniej hr. Grabowscy. R. 1866 po Grabowskich na subhaście nabył je znany bankier i przedsiębierca Dr. Strousberg. Za polskich panów i rządów istniał zdawna osobny kościół katolicki w Gr., jako filialny przyłączony do Radawnicy, patronatu prywatnego, w niewielkich rozmiarach z drzewa budowany. Przez długi czas posiadali go luteranie. Znajdował się w lichym stanie, kiedy im r. 1701 został odebrany. Później gdyż liczba katolików była nieznaczna, coraz bardziej upadał. Roku 1766 pozostał już tylko cmentacz ogrodzony, na którym bezprawnie chowali się luteranie; stara dzwonnica z 2 dzwonami także jeszcze stała. Jako uposażenie posiadał kościół w Gr. zdawna 1 włókę roli; drugie pół włóki z osobnym Ostrowem i łąką zwaną Koziebrody zaginęły. Rola ta leżała podówczas w 3 różnych polach i kilku kawałach. Jako granice wymieniają się między innemi: rzeka Gwda, gdzie się z rolą młynarza stykała, las pod Radawnicą itd. Wogóle była zaniedbana, po większej części krzewami zarosła. *Kś F.*

Grudna, ob. *Grodno.*

Grudno, wś, pow. bukowski, 54 dm., 433 mk., 99 ew., 334 kat., 105 analf. Poczta w Lwówku o 8 kil., st. kolei żel. Nowy Tomyśl o 15 kil. *M. St.*

Grudów, folw. i kol., pow. błoński, gmina Helenów, par. Brwinów, między Brwinowem a Milanówkiem. Rozl. folw. wynosi mr. 613, grunta orne i ogrody m. 378, łąk m. 84, lasu m. 131, nieużytki i place m. 20, bud. mur. 2, drewn. 10; kolonia Grudów osad 6, z gruntem m. 15. *Br. Ch.*

Grudshoefchen (niem.), dobra, pow. frydlądzki, st. p. Woeterkeim.

Grudszen (niem.), wś, pow. żuławski, st. p. Kellminen.

Grudunki, pow. makowski, gm. Sielc, par. Lubiel.

Grudusk, wieś, pow. ciechanowski, gm. i par. Grudusk, nad małą bezimienną strugą wpadającą do rzeki Łydyni z lewego brzegu, o 21 wiorst od Ciechanowa, 19 od Przasnysza, 16 od Mławy, przy szosie z Przasnysza do Mławy. Domów 38. Przestrzeni zajmuje 1920 mr., z tego dworskich 1387, włościańskich 533. Ludność: 481 dusz, 244 mężczyzn, 237 kobiet. Według wyznań 444 katol., 4 ewang. i 33 żydów. Grunta żyzne, przeważnie pszenne II-ej klasy i żytnie I-ej. Gospodarstwo w dosyć dobrym stanie podnosi się z upadku. Brak zupełnie lasu. Budowle dworskie w połowie z drzewa, w połowie z gliny i kamienia. Właściciel wsi Ludwik Mieczyński. Zabudowań dworskich 7. We wsi znajduje się browar, gorzelnia dziś nieczynna, wiatrak, 2 kuźnie, karczma i zajazd, handel tabaczny, szkoła elementarna, urząd gminny gm. Grudusk i przystanek poczty. W browarze tutejszym wyrabiano dawniej piwo bawarskie. Do szkoły uczęszcza 86 dzieci, z tego tylko 8 dziewczyn, reszta chłopcy. Według wyznań 83 katol., 3 żydów. Szkoła istnieje tylko w zimie. Na środku wsi wznosi się stroma góra; według podania w górze ma znajdować się sól, lecz nikt nie badał jej składu. Teraz w górze znajdują się piwnice, należące do browaru. Na łąkach pokłady torfu 2 łokcie grube. Stacya pocztowa Mława,

Do właściciela wsi Gr. należą 2 pograniczne folwarki: Grudusk-Brzozowo i Grudusk-Olszak. G.-Brzozowo, na miejscu dawnych brzozowych lasów, o 23 wiorsty od Ciechanowa. Dom 1. Gruntu należy 100 mr. Mieszk. 11, mężczyzn 6, kobiet 5, wszyscy katolicy. G.-Olszak, na miejscu wyciętych olszowych lasów, też o 23 wiorsty od Ciechanowa. Dom 1; przestrzeni 100 mr. Dusz 8; męż. 3, kob. 5. Mieszkańcy wszyscy katolicy. Par. Grudusk obejmuje wsie Budy garlińskie, Borzuchowo-Daćbogi, G., G.-Brzozowo, G.-Olszak, Garlino-Komonino, Garlino-Racibory, Garlino-Dębiny, Garlino-Zalesie, Kołaki wielkie, Kołaki małe, Kluszewo, Kluszewo-sokolnik, Kluszewo-szajec, Porzyce-Pomiany, Porzyce-Trojany, Porzyce-Rozwory, Pszczółki-czubaki, Pszczółki-górne, Pszczółki-szerszenie, Rombierz, Sokołowo, Strzelnia, Wiksin, Wiśniewo-Dziarnowo i Żarnowo. Kościół w Grudusku drewniany, niegdyś był murowany, zewnątrz nieokazały, lecz wewnątrz należy do ładnych. Plebania drewniana z ładnym ogrodem. Par. G. należy do dek. ciechanowskiego. Gmina G. stanowi północno-zachodnią część pow. ciechanowskiego, na zachodzie graniczy z pow. mławskim, na wschodzie i północy z przasnyskim w południowej części dotyka gminy Regimin. Obejmuje wsi i folwarków 40, mianowicie: Budy garlińskie, Borzuchowo-Daćbogi, Garlino-Komonino, Garlino-Racibory, Garlino-Dębiny, Garlino-Zalesie, G., G.-Brzozowo, G.-Olszak, Humięcino-Andrychy, Humięcino-Klary, Humięcino-Koski, Humięcino-Retki, Humięcino-Sepiłaki, Kluszewo, Kluszewo-Sokólnik, Kluszewo-Szajec, Kołaki-Wielkie, Kołaki-Małe, Leśniewo-górne, Łysakowo, Mierzanowo, Niemyje, Porzyce-Rozwory, Porzyce-Pomiany, Porzyce-Trojany, Przywilcz, Pszczółki-czubaki, Pszczółki-górne, Pszczółki-szerszenie, Rombierz, Sokołowo, Strzelnia, Stryjewo-wielkie, Stryjewo-małe, Wiksin, Wiśniewo-Dziarnowo, Zakrzewo-małe, Zakrzewo-wielkie i Żarnowo. Z tych wsi 16 jest dworskich, 22 drobno-szlacheckich i 2 włościańskie. Ludność gminy wynosi 4678 dusz, z tego 151 wyznania mojżeszowego, 13 ewangelików i 3 prawosławnych. Ludność rzymsko-katolicka ma parafie w Grudusku i Łysakowie. Przestrzeni zajmuje 19446 mr., z czego na drobno szlacheckie grunta wypada 8215, dworskie 8495 i na włościańskie 2736. Domów we wszystkich wsiach 510. Żadnych zakładów przemysłowych oprócz browaru nie ma; 11 kuźni, 2 karczmy, 7 wiatraków, 1 handel tabaczny, 1 szkoła. Gmina G. z gm. Regimin stanowi sąd gminny we wsi Zeńbok. Gminę przerzyna kilka strumieni wpadających do rzeki Łydyni z obudwu brzegów i sama Łydynia; szosa z Przasnysza do Mławy na przestrzeni wiorst 10. Boczne drogi w złym stanie z powodu mnóstwa kamieni. Lasów uczuwać się daje ogromny brak. *St. Ch.*

Grudynia, niem. *Grauden* 1.) *Wielka Grudynia*, *Gross-Grauden*, wś i dobra, pow. kozielski, o 20 kil. od Koźla, na granicy pow. głupczyckiego. Dobra z folw. Strassenau mają 1788 m. rozl., gorzelnię. Wieś ma z kolonią Strassenau 84 osad, 1349 m. rozl., kościół katol. (900 parafian) i szkołę. 2.) *Mała-G.*, *Klein-Grauden*, wieś, pow. kozielski, par. Wielka G., leży przy szosie głogowsko-raciborskiej. Dobra mają mr. 1170 rozl., położenie wzgórzyste, gniazda węgla brunatnego. Wś ma 28 osad, 696 m. rozl.

Grudza, os., pow. lipnowski, gm. i par. Nowogród.

Grudza, przys. Chwałowic, na lewym brzegu Wisły, w pow. tarnowskim, leży w okręgu celnym granicznym i należy do parafii rzym. kat. w Pniowie a urzędu poczt. w Radomyślu, zkąd jest o 15 kil, oddaloną. Mieszkańców ma 50 wyznania rzym. kat. *Mac.*

Grudze, wś i folw., pow. łowicki, gm. Dąbkowice, par. Domaniewice, od Łowicza wiorst 9, od Domaniewic 7 do 8 wiorst. Pomiędzy rzeczkami Branicą a Kalenicą. W 1879 r. domów dworskich 2 i 33 włościańskich. Mieszk. katol. 272. W 1867 r. administracya ks. łowickiego rozdzieliła G. na 16 części i tak: 1) osada większa, wieczysta dzierżawa Wolskiego Walentego, miała mr. 265. Ziemia torfowa; 2) takaż osada Gajewskiego Ignacego m. 70; 3) 14 osad drobnych, do różnych osób, m. 156. W 1881 ziemi włościan m. 820, osad 26.

Grudziądz, pierwotnie *Grudzieniec*, niem. *Grudenz* al. *Graudenz*, z czego my teraz spolszczone używamy *Grudziądz*, miasto powiatowe w Prusach zachodnich, w obwodzie regencyjnym kwidzyńskim, przedtem wojew. chełmińskiem, 4 i pół mili od Kwidzyna, 15 od Gdańska, 8 i pół od Torunia, w korzystnem dla handlu położeniu, na prawym brzegu Wisły, przez którą nowy teraz most żelazny poprowadzony, pół mili powyżej ujścia rz. Ossy. Krzyżują się tu 2 koleje żelazne: jabłonowsko-laskowicka, łącząca kolej żel. bydgosko-tczewską, i malborsko-toruńska czyli nadwiślańska. Drogi bite rozchodzą się ztąd: poza Wisłę do Warlubia, potem do Kwidzyna, Łasina, Radzyna i Chełmna. Także i przewóz szybki (fliegende Fähre) przez Wisłę jest tu urządzony. Miasto po części jeszcze starym murem otoczone, starannie i dość pięknie zabudowane, 3 przedmieścia. R. 1867 liczono ludności 10568 (obecnie około 15000), kat. 3670, ew. 6307, bud. 1471, dom. mk. 682, obszaru ziemi mr. 7415. Kościoły są kat. 2, ewang. 2, symult. 1, synagoga 1, 2 szpitale, 1 miejski lazaret. Szkoły dość liczne, jako to: gimnazyum miejskie, nowszemi czasy założone, wyższa szkoła realna, t. zw. szkoła średnia (Mittelschule), szkoły

miejskie elementarne, seminaryum katol. dla nauczycieli, wyższa szkoła dla dziewcząt, połączona z seminaryum nauczycielek, szkoła przemysłowa (Gewerbeschule), szkoła głuchoniemych. Jest tu wielki zakład karny (Strafanstalt al. Zuchthaus), mieści w sobie zbrodniarzy obojga wiary i płci z obwodu apelacyjnego kwidzyńskiego i z Prus wschodnich, w liczbie około 1075; więźniowie ci utrzymują wiele rękodzielni i warsztatów pożytecznych. Z domem karnym połączony jest dom poprawy (Corrigendeshaus, Besserungsanstalt), tak dla dzieci zaniedbanych jak i starszych osób, żeby je użytecznemi uczynić światu; bywa ich tu zwykle około 150. Ratusz r. 1851 nowo wzniesiony w rynku pomiędzy budynkami, mało się odznacza; zawiera między innemi obrazy Augustów i Poniatowskiego. Widzenia godne są tu wodociągi wodne, urządzone, jak mówią, za radą i pomysłem Kopernika: woda sprowadza się osobnym kanałem, zwanym Trynką, z rz. Ossy przy wsi Kłódki do głównego rezerwoaru 70 stóp wysokiego, zkąd się potem rozchodzi po mieście. W Gr. znajduje się sąd ziemiański (Landesgericht), magistrat miejski, zwykłe władze powiatowe z landratem na czele, urząd celny i budowniczy powiatowy, stac. kolei żel., poczta 2-ej kl., urząd telegraficzny itd. Lekarzów r. 1859 liczono 12. Pod względem przemysłu Gr. nie ma dotąd dokładniejszej statystyki. O ile wiemy istnieje tu znaczna fabryka powozów, gisernia połączona z fabryką machin żelaznych, fabryki sukna, pończóch, bawełny, cygar, kilka browarów i destylarni wódek, farbiernie, gazownia, młyny, 2 drukarnie, kilka księgarni, wydawnictwo gazety niem. Geselliger itd. Dorożki kursują po mieście od czasu otworzenia kolei żel. Dawniej odbywał się tu znaczny handel, osobliwie zbożem i drzewem; obecnie z powodu zmienionych dróg handlowych bardzo uszczuplony. Jarmarki przypadają 4 razy w roku, kramne, na konie i na bydło; w sierpniu są jeszcze targi na źrebce. *Forteca.* W odległości około $^1/_4$ mili poniżej miasta leży na wyniosłem wzgórzu forteca grudziąska ponad Wisłą, nie zbyt obszerna, ale mocno stawiana. Jej mury wytrzymują wszelkie pociski (bombenfest); wsławiona świetną obroną przeciwko francuzom r. 1806 i 1807 za dzielnego dowódzcy Courbière'a, który tu ma piękny wzniesiony pomnik. Obejmuje zakłady potrzebne artyleryi, kazamaty, koszary, magazyny wojskowe, ogółem budyn. 76. Dwie bramy wiodą od Grudziądza i Kwidzyna. Obszaru ziemi zawiera mr. 905, ludności 223. Jest tu osobna szkoła, poczta, stacya telegraficzna. Trzymają się też więźnie na ciężkie roboty skazani (Baugefangene i Sträflinge). R. 1867 stał w Grudziądzu 1 regiment piechoty, kompania artyleryi fortecznej i oddział polnej artyleryi pieszej; większa część umieszczona po koszarach w mieście. Forteca grudz. została nowozbudowana wkrótce po okupacyi za Fryderyka II, który jej tu koniecznie nad Wisłą żądał. Początkowo miała być o kilka mil poniżej przy wsi Grabowie stawiana. Znaczne roboty już tu poczyniono r. 1775 i wydano na nie 90000 tal. Ale potem na wiosnę wylała Wisła i wszystko rozerwała. Wtedy dopiero obrano Gr. na miejsce fortecy. Roboty trwały od r. 1776 do 1785, koszta wynosiły około 3,000,000 tal. Zatrudnionych było przez ten czas robotników 5000, mularzy 600, ceglarzy 180, górników 106, wozów 180. Obecnie fortecę grudziąską, jako mniej odpowiednią dzisiejszym wymaganiom sztuki wojennej, powoli znoszą. *Historya miasta.* Jako oddawna istniała tu osada z grodem (czego już samo imię Grudziądz zdaje się wymagać), wynika między innemi z wykopalisk i zabytków starych. I tak wydobyto na wielu miejscach dzisiejszego miasta prastare kamienne narzędzia, zbroję kamienną itd. Także i cmentarzyska pogańskie z urnami odkopano. Z pomiędzy monet starych znaleziono monetę cesarza Antonina z r. 170. R. 1015 znajdował się pod Gr. Bolesław Chrobry z wojskiem polskiem, pokonał prusaków i bił słupy w rzece Ossie. R. 1222 mówi dokument, że gród tutejszy przez prusaków został zburzony. R. 1240 Świętopełk książę pomorski zdobył Gr. i przez niejaki czas trzymał. Roku 1286 wszyscy mieszkańcy musieli opuścić miasto przed zbliżającemi się tatarami; miasto zostało zburzone, nowo odbudowane dopiero roku 1299. R. 1291 Meinhard von Querfurt mistrz krzyżacki wydał 1-szy znany przywilej miastu; jako granice obszaru miejskiego wymieniają się: rz. Ossa, jez. Tuwsche, jez. Peske wieś Kikolcz; mieszkańcy otrzymali prawo chełmińskie, wolną rybitwę we Wiśle od Ossy do jez. rządzkiego, czynszu dawali pół skojca corok; sołtys brał od sądów $^1/_3$, $^2/_3$ należały do zakonu; jednę milę naokoło nie miała być żadna karczma postawiona. R. 1313 mistrz w. krzyżacki Karol z Trewiru nadał przywilej, według którego t. zw. Kaufhuz al. dom kupiecki zniesiony został, a mieszkańcy otrzymali za to prawo każdego czasu prowadzić handel suknem, szalami itd.; także i inni mogli sprzedawać na jarmarkach za opłatą. Z t. zw. Badestube i z jatek rzeźnickich pół dochodów brało miasto, pół zakon; budy kramne, jatki sukienników, szewców całkowicie należały do miasta. R. 1400 znajdowało się tu 12 jatek rzeźnickich, od każdej szło dochodu 1 markę czynszu i kamień łoju; pół brał zakon, pół miasto. R. 1410 Gr. wraz z zamkiem poddał się polakom; zajął wtedy miasto Mościc ze Staszewa, kaszt. poznański. R. 1440 przyłączył się Gr. do związku przeciwko krzyżakom. R. 1454

gdy się rozpoczynała 13-letnia wojna, zajęli mieszczanie zamek i polakom oddali. Sam król Kazimierz zjechał tu wtedy i był obecny na walnym sejmie pruskim i warunki potwierdził, pod któremi przyjął teraz Prusy pod swoje panowanie. Za krzyzaków siedzieli na grudziąskim zamku komturzy ze zbrojnym konwentem. Do komturyi grudziąskiej należało oprócz miasta Gr. folw. 7 i to po prawej stronie Wisły: folw. grudziąski, rządzki, tuszewski i nowodworski, po lewej: borzechowski, lubiński i iwicki (Iwiczno); dóbr szlacheckich 14, pełniło służb chełmińskich (Kölmische Dienste) 14, służb 4; czynszowych czyli włościańskich wsi 11, po lewej stronie Wisły w 3 częściach Lubin, Lalkowy i Lubichowo, potem Ossowo, Zblewo, Bytowa i Zielona góra; polskie wsie 2 (miały t. zw. Haken); młyny 2: Kladau i Neumühl. Dochody wynosiły r. 1374 tylko mr. 496, r. 1383 m. 918, żyta korcy 288, jęczmienia 288, nadto płużnego (Pflugkorn) k. żyta 106 i tyleż pszenicy; w borach (in der Wildniss) nie wiele barci (Beuten), zato trzymał tam komtur 70 kobył (Kobbeln in der Wilden); przewóz grudz. donosił m. 27, r. 1438 tylko 11; w ogóle po wojnach husyckich leżało po lewej stronie Wisły połowę roli pustkami. Znani są nam grudz. komturowie: Bertold 1250, Bertold 1278, Henryk von Dobyn 1280, Jan 1285, Henryk von Dobyn 1289, Günther von Schwarzburg 1292, Luther von Sperrenberg wice-komtur 1306, Zyghard von Schwarzburg 1313, tenże 1331, Zygmunt von Schwarzburg 1336, Dytryk von Senkenberge 1338, Henryk von Boventin 1346, Daniel von Menden 1362, Gebhard von Ampleven 1366, Daniel von Menden 1367, Gebhard von Ampleven 1374, Jan von Schönfeld 1379, Markward von Lorheim 1383, Walrabe von Scharfenberg 1389, Ulryk von Hachenberg 1389, † 1398 w Grudziądzu na morowe powietrze, Jan hr. von Sayn 1398, Wilhelm von Helfenstein 1404, poległ w bitwie pod Grunwaldem, Jan von Bichau 1411, Jan von Seelbach 1413, Bohemund Brendel 1414 (?) do 1434, Jan von Trachnau 1434, Hans von Reibenitz 1437, Jan von Erlebach 1440, Wetzel von Bladicheim 1447, Wilhelm von Helfenstein 1454. R. 1466, kiedy nastąpił pokój toruński, wydano i potwierdzono nowy wilkierz, którym się miasto odtąd rządziło. R. 1524 był tu biskup Queis, odstępca z Pomezanii, i miał kazanie, w którem do luterstwa nakłaniał, ale skutku wtedy żadnego nie osiągnął. Dopiero około r. 1552 utworzyła się partya luterska. R. 1569 król Zygmunt August nadał luteranom wolność swojego wyznania, przyczem zarazem używania kościoła św. Jerzego im użyczył. R. 1572 luteranie odebrali farę katolikom i trzymali aż do roku 1592, kiedy napowrót oddana została katolikom. R. 1587 d. 21 paźdz. przybyli posłańcy nowoobranego króla Zygmunta, który zdążał przez Gdańsk i Grudziądz na koronacyą do Krakowa. Najprzód udali się na zamek. Ale podstarości Kaspar Pawłowski wręcz im odmówił, że nie przyjmuje króla, ponieważ nie ma ku temu zlecenia żadnego od pana swego Zborowskiego, kaszt. gnieźn. i starosty grudz., który był przeciwnikiem Zygmunta; nawet miastu groził, żeby go nie przyjmowało. Ale magistrat uradził, że króla przyjmie uroczyście, jak się należy. Dnia 24 przybył podskarbi koronny Jan Dulski i wojewoda Ernst Wejher z otoczeniem dla większej pewności. Król nadjechał z Kwidzyna. Rada powitała go poza miastem na krzyżówkach łacińską przemową, na którą w imieniu króla odpowiedział także po łacinie podkanclerz koronny Wojciech Baranowski, biskup przemyski. Potem zwróciła się rada do siostry królewskiej, w drugim powozie jadącej, i przywitała ją mową niemiecką. Król mieszkał w mieście u Mikołaja Ackerbauma, siostra zaś w domu Floryana Siegharta. Nazajutrz 25-go o 9-ej godzinie dalej wyruszyli do Chełmży. Roku 1623 król Zygmunt przejeżdżał tu; miasto wydało wtedy na poczęstne wołu w cenie 70 i pół m., pół łasztu owsa za m. 60, wina za m. 322; 50 żołnierzy, którzy przed królem wodą przybyli, traktowano piwem, chlebem, śledziem, winem za m. 73. R. 1626 stało wojsko polskie między Grudziądzem a Chełmnem, gdzie też i obóz się znajdował. Pod jesień sam król z królewiczem Władysławem przybył do obozu, miasto ofiarowało wtedy dla koni królewskich owsa 4 i pół łaszty. Z obozu przeprawił się krol pod Grudziądzem przez Wisłę i udał się na oblężenie Gniewu zajętego przez Szwedów. W ciągu tejże wojny r. 1629 w maju wyznaczono tu stanowisko posiłkom niemieckim w liczbie 5000 piechoty i 200 jazdy; z drugiej zaś strony Wisły stanął obozem z 3000 jazdy Stanisław Koniecpolski, hetman w. koronny. Tenże wódz w 6 lat potem, na przypadek, gdyby znowu przyjść miało do wojny ze Szwedami, rozłożył się tu obozem z 12000 wojska. Na początku sierpnia r. 1635 przybył Władysław IV, zastawszy oczekujących posłów francuskiego, angielskiego i holenderskiego, jako pośredników pokoju między Polską i Szwecyą, a zatwierdziwszy zawarty w Sztumskiej wsi 26-letni pokój, odprawił tu obroty wojskowe. R 1655 pod koniec listopada nadciągnęło wojsko szwedzkie pod miasto, przed którem d. 7 grudnia dobrowolnie i bez oporu wyszli brandenburczycy, mający miasta bronić. Potem szwedzi d. 13 pod wodzą hr. Stenboka zupełnie spokojnie weszli sobie do miasta i trzymali je w swojej mocy aż do roku 1659. Proboszcz tutejszy Więckowicz zapisał

w kronice kościelnej, że to protestanci protestantów naumyślnie tak z otwartemi rękoma przyjęli. Ucisk kościoła był teraz wielki za szwedów. R. 1656 z 12 na 13 kwietnia prob. ówczesny Potrykowski, życia niepewny, uszedł, ratując się ucieczką. Potem szwedzi wzięli kościół katolicki i oddali lutrom. Także i na oo. jezuitach srodze się mścili: z klasztoru co tylko mogli, zrabowali i zabrali, a potem zakonników wszystkich bez wyjątku i z klasztoru i z miasta przemocą wydalili, grosza im nawet ani jednego na drogę nie użyczając. Dnia 6 maja przybył Wisłą Karol Gustaw, a krótko po świątkach małżonka jego królowa; miasto musiało wydać na urządzenie dla niej mieszkania w zamku tal. 500. Tegoż roku od sierpnia począwszy aż do końca roku panowało srogie powietrze w mieście, które zabrało osób około 1000. Wskutek tego królowa z dworem swoim miasto opuściła. R. 1657 w miesiącu kwietniu (?) po 2-gi raz stanął tu Karol Gustaw. Przez ustawiczne i niesłychanie wielkie kontrybucye, różne inne wydatki i klęski, miasto Gr. do największego ubóstwa doprowadzone zostało. Wszyscy uprzykrzyli sobie szwedów i z utęsknieniem czekali, kiedy lekkie znowu i miłe polskie berło nastąpi. Wreszcie też wojsko polskie pod wodzą hetmana koronnego Lubomirskiego r. 1659 dnia 23 sierpnia zaczęło oblegać miasto. Dopiero za 4-tym przypuszczonym szturmem, kiedy rzucone bomby ogniste ogólny pożar wznieciły, miasto poddało się d. 29 sierpnia. Największa część szwedów poległa przy tem oblężeniu, miasto zaś samo prawie do szczętu zgorzało. Tylko zamek, kościół farny i około 15 domów ocalało. R. 1703 d. 12 czerwca zajęli miasto szwedzi pod gen. Nieroth w 500 konnicy, objuczeni srebrem porabowanem i złotem kościelnem; dopiero kiedy szła kra po Wiśle, odciągnęli. R. 1704 rezydował tu hetman w. litewski Kazimierz Sapieha, wojew. wileński, który po szwedach przybył. W czerwcu jednak znowu szwedzi powrócili pod Adlersteen, którzy zostali do października. Po nich weszli polacy, ale ustąpili szwedom już w grudniu. R. 1705 pod jesień przechodził hetman Chomętowski z wojskiem konfederatów; po których przybył oddział wojska króla Stanisława pod wodzą Wollszlegra. R. 1706 w marcu leżał tu z wojskiem Śmigielski i Rościszewski; w czerwcu i lipcu przechodziły oddziały wojska pod wojewodą kijowskim; po nich przybyli sasi, po sasach sapieżanie, po sapieżanach polacy z Rybińskim. R. 1707 w marcu rosyjski generałlejtenant Rönne zostawił 300 chłopa, którzy po wielkiejnocy ku Warszawie odciągnęli. Potem znowu przechodzą po sobie polacy, konfederaci, sasi i pomięszani z niemi szwedzi bez końca. Miasto zapłaciło różnym dowódzcom, jak np. Rybińskiemu, Grabowieckiemu, Grudzińskiemu, Kamieńskiemu, Pollenz'owi, Steffensowi, Pobłockiemu, Skowrońskiemu kontrybucyi więcej niż 18000 zł. R. 1708 szwedzi siedzieli tu od końca stycznia aż do 18 paźdz. Na dobitkę srożyło się tego roku morowe powietrze od września do marca, które zabrało osób co najmniej 1000. R. 1709 szwedzi wciąż tu jeszcze przychodzili i wychodzili, chociaż ich król dawno już był w Turcyi. R. 1710 powietrze panowało w mieście i całej okolicy. R. 1711 wojsko saskie i rosyjskie trzymało miasto. Na początku września przybył tu Piotr Wielki z małżonką; kosztów miało ztąd miasto zł. 1000. R. 1712 zapłacono kontrybucyi różnym wojskom zł. 21838, roku 1713 zł. 7828, r. 1714 zł. 14800, r. 1715 zł. 8100. R. 1718 wychodzili ztąd ostatni rosyanie pod marszałkiem hr. Boris Szeremetiewem. O wojnie za Stan. Leszczyńskiego są niektóre wiadomości z kroniki pp. benedyktynek. O wojnie siedmioletniej (1756 — 1763) także podają niektóre szczegóły pp. benedyktynki. Roku 1772 d. 8 czerwca przejeżdżał tu Fryderyk II do Chełmna; patent okupacyjny ogłoszono d. 20 września. Od r. 1774 do 1784 tenże Fryderyk sprowadził tu do miasta więcej niż 50 rodzin z dalekich Niemiec. R. 1806 d. 2 listopada król Fryder. Wilhelm III z królową Ludwiką, uchodząc przed francuzami, stanął w Gr. z całym dworem i otoczeniem; odjechali d. 16, kiedy już francuzi pokazali się na przeciwnej stronie Wisły. R. 1807 d. 22 stycznia francuzi zajęli miasto pod gen. Wernerem; zamku jednak, dowodzonego przez dzielnego Courbiéra, daremnie silili się zdobyć. R. 1836 — 43 wychodziło w G. pismo p. t. *Gromada*. *Kościoły*, *klasztory*, *kaplice*. 1.) Kościół św. Mikołaja, farny, starej murowanej budowy o 3 nawach, sklepiony, obecnie z gruntu odnowiony, przy wnijściu napis niemiecki: „Wir glauben alle an einen Gott". Wzniesiony około r. 1299, przez pożary roku 1341, 1659 i w wojnach znacznie uszkodzony, 2 razy przez lutrów używany, od r. 1572 — 1596 i 1656 — 1659, zawiera kilka starożytnych obrazów z zamkowej kaplicy pokrzyżackiej, pomnik grobowy Jakóba Szczepańskiego po prawej stronie ołtarza wielkiego. Aż do r. 1849 były tu jeszcze resztki pomnika hr. Czapskiego (figura kamienna osobę jego wyrażająca) z podpisem: „Fundator Collegii Societ. Jesu, benefactor ecclesiae parochialis Grudentinensis;" figurę tę wzięto do kościoła pojezuickiego. Inne pomniki nieczytelne. Często odbywał się tu generał pruski. Istniało przy tym kościele wiele bractw pobożnych, mianowicie przed reformacyą bractwo duchowne i literackie. Kurs do M. Boskiej fundował r. 1655 Feliks Białochowski. Proboszczowie o

ile znani, działali przy farze: Luteger 1307, Piotr 1336, Mikołaj Frankenhayn 1345, pan Jan (Herr, dominus) 1528, Paweł Andraw 1533, Maciej ze Strzepczat 1572, Jerzy Dąbrowski 1598, Wawrzyniec Dziński 1606, Andrzej Szusnicius 1619, Jan Kobiliński, Jerzy Dorpowski 1624, Aleksander Nieborowski, Henryk a Ruth Chełchowski 1640, Jan Potrykowski 1643, Wojciech Pęski 1660, Andrzej Więckowic 1662, Jan Krzesnior 1676, Kazimierz Dąbrowski 1696, Jan Kapusta 1706, Jan Goltberger 1709, Franciszek Klucznikowski 1709, Kazim. Krüger 1718, Franciszek Przeradzki 1755, Jan von Gruzleski 1774, Jan Kattan 1787, Antoni Pohlki 1790, Gabryel Knobloch 1797, Jan F. Malewski exjez. 1799, Hohensee 1806, Franc. Sokołowski 1809, Franciszek Diettrich 1810, Jan Heller 1848. 2) Prepozytura św. Jerzego, ze szpitalem i cmentarzem, istniała oddawna na rybakach nad Wisłą, miewała od początku własnego proboszcza, następnie, zapewne po onym pożarze miasta r. 1341, do fary przyłączona, roku 1569 przez króla Zygmunta Augusta lutrom odstąpiona, r. 1618 przez wezbraną Wisłę zerwana i zaniechana. Cmentarz zachował się po niej do dziśdnia. 3) Prepozytura św. Ducha, potem kościół pp. benedyktynek, znajdował się tuż przy bramie toruńskiej, także z wielkim cmentarzem i szpitalem połączony; miewał początkowo swoich własnych proboszczów; r. 1345 przyłączony do fary. Podczas reformacyi używany przez lutrów do roku 1596, katolikom oddany za rozkazem króla Zygmunta razem z farą, był wtedy mało używany; po r. 1618 znowu przez luteranów przywłaszczony, odjęty im za ostrym dekretem tegoż króla Zygmunta r. 1624; r. 1631 z gruntu odnowiony i oddany pp. benedyktynkom, fundowanym tu przez Justynę z Giemeł Knutównę, 1° voto Kuczborską, 2° Działyńską, starościnę pokrzywińską, zgorzał wraz z klasztorem i miastem r. 1659; nowy, który teraz istnieje, nie wiedzieć kiedy zbudowany, najpóźniej jednak przed r. 1730. Panny benedyktynki utrzymywały tu szkołę dla dziewcząt z pensyonatem i domem dla starszych panien czyli rezydentek; posiadały dobra na własność: Bobrowo, połowę Czerwińska, Daszkowo, Hanowo, Osieczek, Skrobacz, Szumiłowo, Turznicę i Włosienicę; zastawnem prawem: Cholewice, Kwiatki, Marzanki i Płużnicę. Jako ksienie były tu; Dorota Knutówna 1631, † 1641, Elżbieta Plemięcka † 1657, Anna Radowicka † 1661, Katarzyna Działyńska † 1665, Katarzyna Iwańska † 1676, Dorota Pielgrzymowska † 1678, Dorota Doręgowska † 1691, Elżbieta Działyńska † 1704, Anna Galicka † 1727, Helena de Gaudy † 1738, Ewa Radowicka rezygn. 1774, † 1779, Gertruda Ciborska † 1787, Maryanna Piwnicka † 1800, Maryanna Działowska † 1811, Franciszka Trzebiatowska † 1815, Teresa Żółkiewska † 1868. Za pruskich rządów dobra zostały zabrane 1772, klasztor zniesiony 1838, kościół oddany lutrom pod nazwą kościoła wojskowego (Garnisonskirche). 4) Kaplica na zamku, budowana razem z zamkiem około r. 1299, była wspaniała, wysoka, obszerna, miała piękny ołtarz kamienny z piękną do podziwu figurą N. M. Panny z Dzieciątkiem Jezus; między relikwiami głowę św. Krystyny i inną głowę jednej z 11000 męczenniczek. Używana niekiedy za polskich czasów, po okupacyi wraz z zamkiem zaniechana, zerwana r. 1800. 5) Konwent sióstr szpitalnych al. dobrowolnego ubóstwa istniał przed reformacyą na tem miejscu, gdzie potem stanął klasztor oo. jezuitów, założony r. 1382 przez Bartłomieja Herwest; połączony był z domem dla ubogich, opuszczonych albo zaniedbanych dzieci, którémi te panny się zajmowały, oddany pod zarząd i opiekę tutejszej rady, dlaczego wcześnie podupadł podczas reformacyi. 6) Kościół i klasztor oo. jezuitów. Pierwszych jezuitów sprowadził tu do fary bisk. Kuczborski r. 1623; głównym ich fundatorem jest Jan Działyński, star. pokrzywiński. Około r. 1640 od fary na dzisiejsze miejsce przenieśli się. Kościół teraźniejszy, kształtnie i wysoko budowany, rozpoczęty r. 1648, ale potem wskutek wojen przeciągłych długo niedokończony, pod dachem r. 1715, poświęcony 1722; tytuł ma św. Franciszka Ksawerego. Na pięknie wykonany wielki ołtarz ofiarował 2000 zł. wojew. chełmiński Ansgary Czapski, roboty rzeźbiarskie wykonał Józef Kraus z Gdańska, malował o. Szteyner. Jest tu obraz św. Franciszka Ksawerego, przedtem powszechnie czczony jako cudowny, znajdował się początkowo w Jabłonowie, potem r. 1722 dotąd z wielką uroczystością przeniesiony; bisk. warmiński dał do niego złociste ramy, korzyli się przed nim i łask doznali według kroniki kościelnej Maryanna z Grudna Działyńska, kasztelanowa chełmińska, roku 1680; Adam Trzciński, wice-wojewoda chełmiński, asesor ziemski michałowski, roku 1679; dziedziczka Białochowa Borowska 1702; Konstancya Jasińska 1716; 70-letnia staruszka z Bystramów Bąkowska i córka jej Piwnicka 1740; Jaskolecki, podczaszy bracławski; Stanisław Kalkstein, sędzia ziemski michałowski, wraz z małżonką Anną z Pawłowskich roku 1750 itd. Ojcowie utrzymywali tu licznie zwiedzane szkoły czyli gimnazyum o 6-ciu klasach: aula (przygotowawcza kl.), infima, grammatica, syntaxis, poesis al. humanitas i rhetorica; posiadali dobra: Jabłonowo, Swierczyny, Swierczyńska wola, Szymkowo, Iwanki, Kamień, Kłódki, Koźlarka, Borówka, Smol-

niki i w zastaw dane w Posce: Ruszkowo, Radziki, Łapinożek. Klasztorem rządzili rektorowie: Daniel Siekierzecki 1648, Baltazar Wielowiejski 1650, Władysław Gurowski 1654, Paweł Jaroszewski 1655, Jerzy Hagenau 1660, Wawrzyniec Bruno 1666, Kazimierz Kamiński 1668, Bernard Reymer 1674, Ludwik Wojędzki 1677, Błażej Grembosz 1680, Jan Pade 1684, Antoni Niklewicz 1687, Adam Chodakowski 1691, Mikołaj Działyński 1693, Marcin Scharff 1698, Franciszek Pierzchliński 1701, 1709, † 1710, Jan Sieteski † 1707, Marcin Lugowski 1707, Kazimierz Potocki 1711, Kazimierz Czyżewski 1712, Franciszek Heintz 1722, Bartłomiej Neubauer 1725, Ignacy Głowacki † 1729, Szymon Eliaszewicz 1729, Mikołaj Kożuchowski 1732, Michał Daszkowski 1736, Michał Krauz 1739, Antoni Ostrowicki 1740, Aleksander Żychliński 1746, Jan Melkiewicz 1746, Józef Kozłowski 1749, Paweł Loka 1751, Andrzej Mączyński 1755, 1763, Jan Monnich 1758, Michał Orłowski 1762, Jakób Przanowski 1763, Antoni Wróblewski 1767, Maciej Rychlewski 1770. W dolnym korytarzu znajdują się wielkie obrazy przedstawiające fundatorów i dobrodziejów klasztoru: 1) Jan z Działynia Działyński, wojew. chełmiński, 2) małżonka jego Katarzyna z Giemeł Knutówna, 3) Jan Czapski, podskarbi koronny, 4) Jan Kuczborski, biskup chełmiński, 5) Marcin Borowski, star. grudziąski, 6) Piotr Czapski, kasztelan chełmiński, 7) Michał Tarnowski, 8) Konopacki, podkomorzy pomorski, 9) Anna Nadolska, kasztelanowa wielkopolska, 10) Antonina z Potockich Rzewuska, wojewodzina wołyńska, 11) Jan Kazimierz Opaliński, bisk. chełmiński, 12) przedstawia kapłana jakiegoś bez podpisu. Mimo papieską kasatę i okupacyą pruską jezuici pozostali tu czynni w kościele i szkole przez dłuższy czas; dopiero r. 1781 zamieniono ich szkołę na królewskie gimnazyum, przy którem także jeszcze kilku dawniejszych ojców pracowało. R. 1816 w miejsce podupadającego coraz bardziej gimnazyum założono tu katolickie seminaryum nauczycielskie, które dodziśdnia kościół i klasztor pojezuicki zajmuje. 7) Kaplica Działyńskich przybudowana była do połud. strony fary przy przesbyteryum, nowowzniesiona około roku 1624 przez wspomnianego powyżej Jana Działyńskiego dla przybyłych tu jezuitów; r. 1640 na familijną kaplicę Działyńskich zamieniona, w której pomieszczone były ich groby i pomniki. Na utrzymanie kaplicy zapisali: Stan. Działyński, wojew. malborski, zł. 2000; Michał Działyński, star. kiszewski, 300 zł. Od r. 1656 do 1659 przez lutrów i szwedów zrujnowana, podupadała coraz bardziéj, rozebrana r. 1796. 8) Kaplica Kostków, zaraz obok powyższej urządzona, nieco starsza, należała do rodziny Kostków, którzy w niej groby swoje mieli; o pomnikach ogólnie tylko wspominają wizyty, że były, ale je lutrzy i szwedzi zniweczyli; rozebrana ta kaplica r. 1796. 9) Kaplica św. Michała Archanioła, także u fary, utrzymywana była przez liczne cechy i bractwa pobożne; gdy podupadła, r. 1796 została zniesiona. 10) Klasztor oo. reformatów, fundowany w mieście na gruncie starościńskim, który Jerzy Mniszek, marszałek nadworny i star. grudziąski, ustąpił; ojcowie przybyli tu roku 1751, wtedy i kościół ich niewielki, ale gustowny, sklepiony, poświęcony został. Roku 1774 było w klasztorze 14 księży, 3 kleryków i 5 braciszków. R. 1804 klasztor ten skasowany, a w jego miejsce zakład karny dla więźniów urządzony. Kościół pozostał do r. 1832 w ręku katolików; odtąd symultanny dla więźniów. 11) Klasztor sióstr szkólnych (Schulschwester), potem szarytek, został tu założony za staraniem gorliwych mieszczan r. 1861; głównem zadaniem tych sióstr było: utrzymywać szkoły dla dziewcząt. R. 1868 głównie dla oporu miasta, jako i z przyczyny nieznajomości języka polskiego, Grudziądz opuściły, a w ich miejsce przyszły polskie szarytki z Chełmna, które pielęgnowaniem chorych i ochroną dla małych dzieci się zajmowały. Wskutek „kulturkampfu" musiały i one miasto opuścić r. 1877. 12) Ewang. kościół, nowo zbudowany r. 1785, nie posiada ważniejszych pamiątek. 13) Synagogę zbudowali żydzi r. 1844.—*Starostwo grudziąskie.* Miejsce komturów krzyżackich przejęli starostowie niegrodowi, mniej więcej w tych samych granicach po obu stronach Wisły jakie miała komturya. Lustracya z r. 1565 donosi: „Grudziądz, starostwo, dzierżawy Piotra Wojanowskiego. Miasta nie pozwolili panowie rada rewidować i owszem temerarie uczynili protestacyą i poszli precz od panów rewizorów. Należy wsi 9, włók osiadłych 289, pustych 134, wolna 1, sołtyskich 41, kościelnych 18, karczem 11, ogrodn. 7, folw. 2, młynów 5; pastwiska wynajmują (zapewne że grudziążanie) gdańszczanom z pożytkiem niemałym. Dochodów zł. 2911. Po drugiej stronie Wisły: Borzechowo i Ossowo; należą 4 wsie, włók osiadł. 69, pustych 93, sołtyskich 18, wolna 1, karczem 6, ogrodn. 2, młyn 1, puste dziedziny 3, folw. 1, jeziór wielkich 2, małych 28. Puszcza niemała rozmaitego drzewa, z której iż pustyniami wielkiemi leży, ma ku wychowaniu pan starosta swą potrzebę. Dochodu zł. 666. R. 1646 star. grudziąskie wraz z dwoma innemi w Prusiech dane było na oprawę królowej Maryi Ludwiki. Z lustracyi w r. 1664 wyjmujemy: Zamek w czasie ostatniej wojny w murach i dachach mocno

nadrujnowany; armat 7, beczek prochu 7, kul karabinowych cent. 2., armatnich kul 100, luntów 30. Do zamku należą 4 kępy na Wiśle, różne posiadłości przy mieście; z barci w borach dochodu tylko pół beczki miodu (r. 1615 było beczek 6), jeziora w Tarpnie i Rudniku, młyny miejskie w Kłódkach; folwarki: Rządz, Tarpno, Dusocin, Fijewo; wsie: Tuszewo, Nowa wieś, Parsk, Mokre, Dusocin, Owczarka, Zakurzewo, W. i M. Wołczyce, Rudnik, wieś i młyn Ruda, wieś i folw. Błędowo, młyn lanowski. Z drugiej strony Wisły: fol. i wieś Bzowo, wsie W. i M. Lubień, Dragasz, Osiek, Lalkowy. Ogólnego dochodu zł. 5833. Wydatki: podstarościemu zł. 200, pisarzowi 70, na mięso i korzenie 40, gospodyni w zamku 40, odźwiernemu 18, gospodarzom w 3 folwarkach po 40 zł., trzem parobkom tamże zł. 100, chłopakom na ubranie zł. 60, koniarkom 45, na gospodarstwo 70, dwom leśniczym zł. 70 itd. Wogóle wydatku zł. 1608. Lustracya z r. 1765 taki podaje ogólny obrachunek: Dochodu z czynszów wiejskich zł. 14426, za 30 beczek spirytusu po zł. 35 czyni zł. 1050, za 804 beczek piwa po 3 zł. czyni zł. 2412, razem zł. 17888; wydatki wynoszą zł. 3367. Starostowie: Augustyn von der Schewe wojew. chełmiński 1454; Jan Schrinowitz (Schczinowetz) 1459; Wojciech von Tymenitz (Tymienicz) 1481; Paweł Sokołowski z Frący (von der Wranza) 1449; Jan Sokołowski z Frący 1516 do 1540; Piotr Dąbrowa z Wojanowa (Wojanowski) 1548—1569; Fabian Czema, wojew. malborski, 1570, 1580; Jan Zborowski, kasztelan gnieźnieński 1581, 1604; Maciej z Konopatu Konopacki 1604—1611; Michał Konarski, wojew. pomorski 1612, 1613; Ludwik Mortęski wojew. chełmiński 1613—1615; Piotr Wojanowski, zastępca Justyny z Giemeł Mortęskiej 1616; Jakób Szczepański 1616—1630; Zuzanna Szczepańska wdowa pozostała 1643; Ferdynand Szczepański 1648—1655; Marcin Kazimierz Borowski od r. 1691 kasztel. gdański, 1667—1699; Jan Szembek kanclerz koronny 1700—1731; hr. Ewa z Leszna Szembekowa, wdowa pozostała 1731—1735; Jerzy z W. Kończyc Mniszek marszałek nadworny 1735—1756; Rafał Buchholz 1757, 1759; Dorota Buchholz, ur. Kayserling, pozostała wdowa 1759—1764; hr. August Stanisław von der Golz, 2-gi mąż poprzedniej, 1764. — *Parafia i dekanat grudziąski.* W szematyzmie dyecezyalnym z r. 1867 czytamy: Parafia Grudziądz dusz liczy 5000, kościół tyt. św. Mikołaja, patronatu królewskiego, kiedy fundowany nie wiadomo, budowany około r. 1299; szpitalem zarządza miasto. Wsie parafialne: Grudziądz, Ciemniak, Lniska, Fijewo, Jałowa buda, Zielona lipa, Kalinkowo, Kłódka, Kanterszty W. i M., Mniszek, Nowowiejskie budy, Nowa wieś, Parsk, Piątek, Rządz, Rothhof, Rudnik, Sadowo, Swierkocin, Stanisławki, Strzemięcin, Tarpno, Tuszewo, Owczarka. Szkoły katolickie: w Grudziądzu szkoła miejska 3-ch klas., dzieci 106; szkoła półdniowa 1-kl. dla ubogich, dz. 108; szkoła seminaryjna 3-kl. dz. 90. Dekanat grudziąski oddawna i przez całe polskie czasy istniał. Podług wizytacyj biskupich należą do niego: w Grudziądzu kościół farny albo raczej archipresbyteralny (eccl. archipresbyteralis), prepozytura św. Ducha, prepozytura św. Jerzego, kaplica na zamku, kościół w Tarpnie, w Mokrem, Wołczu, Błędowie i Wiewiórkach. Klasztory 3 istniały w Grudziądzu: pp. benedyktynek, oo. jezuitów i reformatów. Po okupacyi, kiedy kościoły niektóre upadły (św. Ducha w Grudz., kaplica zamkowa, kościół w Tarpnie, dawniej już zniszczał kościół św. Jerzego w Grudziądzu i w Wiewiórkach), klasztory pokasowane i liczba wiernych znacznie się stosunkowo zmniejszyła, bardzo takim sposobem uszczuplony dekanat grudziąski zniesiono i przyłączono do dekanatu łasińskiego.—*Powiat grudziąski* został utworzony po okupacyi z dawniejszego starostwa, od którego część leżącą po lewej stronie Wisły odłączono; styka się na północ z pow. kwidzyńskim i suskim, na wsch. z brodnickim, na południe z chełmińskim, na zachód tworzy teraz granicę Wisła. Gleba jest przeważnie urodzajna i równa; nieznaczne wyniesienia znajdują się tylko w północnej części ponad rz. Ossą i przy Wiśle, której brzeg prawy jest spadzisty. Ważniejsze rzeki są: Wisła tworzy granicę na długości przeszło 2 mil od rządzkiego jeziora aż poza Wołczyce, przy granicy pow. kwidzyńskiego; 2) Ossa przychodzi z suskiego pow. z pod Biskupca, płynie przez sam niemal środek powiatu, ze wschodu na zachód, do Wisły, nie jest spławna; 3) Lutrzyna z pow. brodnickiego przychodząca, płynie przez grudziąski pow. zaledwie 1 milę, uchodzi do Ossy. 4) Gardęga, mały strumyk w północnej części, wpływa do jeziora Nogat. 5) Gać, mała struga w nizinach, płynie do Wisły zpod wsi Gacia. 6) Trynka, kanał oddawna przekopany, odłącza się pod wsią Kłódka od rz. Ossy, płynie do Wisły przez m. Grudziądz, któremu tym sposobem dobrej wody dostarcza. Znaczniejsze jeziora: mielińskie, lisnowskie, łasińskie, szynwałckie, rządzkie, tarpińskie, nogackie i tuszewskie osuszone. Lasy nieliczne w powiecie, większe ciągną się ponad Wisłą i przy granicy kwidzyńskiego powiatu. Jako pow. grudziąski od niepamiętnych czasów jest zamieszkały, świadczą stare zabytki z przeszłości, po wielu miejscach natrafiane. Różne kamienne narzędzia, zbroję kamienną wykopano przy Grudziądzu, Tymawie, Szembruku, Świeciu i Węgorowie. Pogańskie cmen-

tarzyska z urnami znajdują się: przy Grudziądzu, w Dębieńcu, Bursztynowie, Rządzu, Nowej wsi, Węgorowie, Wiktorowie, Powiatku, Ramutkach, Rogoźnie, Dąbrówce itd. Stare monety znaleziono: w Grudziądzu cesarza Antonina z r. 170, w Boguszewie Domicyana z r. 80, Faustyny żony Marka Aureliusza; w pobliżu granicy pow. kwidzyńskiego cesarza Witeliusza (Germanika) z r. 69 i wiele innych. Obszaru ziemi obejmuje pow. grudziąski mórg 324716 czyli mil kw. niemal 15, w tem wody mórg 2400; ludności 53754, na 1 mili kw. 3400; katol. 21824, ewang. 30428, menon. 80, żydów 1214; polaków około 17000, niemców 34000; w miastach mieszka 14669, we wsiach 39085. Wszystkich osobnych miejscowości w pow. 239, miast 3 (Grudziądz, Łasin, Radzin); domen królewskich 6 (Radzin, Czczewo, Szumiłowo, Gołębiewko, Rogoźno, Pokrzywno), zawierają mr. 28868, w tem lasu 16898; dóbr rycerskich 45, z obszarem mr. 81598, w tem lasu 5925; dóbr większych mających dochodu najmniej tal. 2000 znajduje się 20, obejmują mr. 31016, w tem lasu 2847 (dziedzice z polskiemi nazwiskami: Rybiński, Sampławski, Kaweczyński); dóbr mniejszych 18 z obszarem mr. 8000, lasu mr. 162; wiejskich posiadłości 142, obejmują mr. 132156, w tem lasu mórg 4848. Podatku gruntowego corok tal. 32606, czystego dochodu rocznego (z gruntów) tal. 381000. Domów mieszk. 5141, publ. gmachów 219, kościołów 28, dla szkół przeznaczonych 82, dla ubogich 14, dla zarządu 19, wojska 53, dla przemysłu 342, dla gospodarstwa 4591. Koni 9533, osłów 5, bydła 16117, owiec 102792 (merynosów 80864, innych 21928), świń 11757, kóz 1106, ulów pszczół 2388. Bite drogi: 1) chełmińsko-grudziąska; 2) grudziąsko-kwidzyńska; 3) grudziąsko-łasińska; 4) łasińsko-biskupiecka; 5 łasińsko-suska; 6) radzyńsko-jabłonowska; 7) grudziąsko-radzyńska; 8) radzyńsko-wąbrzeska. Koleje żelazne w dwóch kierunkach przechodzą przez powiat: jabłonowsko-grudziąska ze wschodu na zachód, w dalszym ciągu do Laskowic, Tucholi, Chojnic; z północy na południe kolej nadwiślańska czyli malborsko-toruńska. Porównaj Frölich „Geschichte des Kreises Graudenz", art. *Fijewo* i t. I, str. 568. *Kś. F.*

Grudzice, niem. *Grudczütz*, wś, pow. opolski, par. Groszowice, przy szosie opolsko-krakowskiej, ma 1490 mr. rozl., 17 osad. Obrąb leśny G., 23000 mr. rozl., ciągnie się między Odrą i Małopaną aż do płd. granicy powiatu; ma głównie drzewostan iglasty i dzieli się na 9 straży leśnych. *F. S.*

Grudzie, właściwie *Budy-Grodzie*, wieś zamieszczona przez Pola w liczbie kurpiowskich, pow. ostrowski, gm. i par. Jasiennica. Osada powstała w końcu zeszłego stulecia; podług pomiaru Gebauera z czasów pruskich liczyła 92 mr. magd. W 1819 r. znajdujemy 4 osady rolne, płacące do naddzierżawcy ekonomii Brok po 10 złp. czynszu i hyberny, i 2 gajowych rządowych; 6 dm. Dzieci włościanie posyłali do szkoły do Ostrowia; każdy gospodarz płacił 2 zł. 15 gr. szkolnego. Opodal od Gr. znajdowała się osada Dobrzyce; osadę tę, położoną pośród lasu, wykarczował niejaki Dobrzyński w początkach obecnego stulecia; po wojnie r. 1812 opuścił ją z powodu zubożenia. Do 1817 r. stały Dobrzyce pustkami; w 1818 r. zajął je niejaki Tamulak za 14 złp. czynszu rocznie. W 1819 r. 6 mk. W 1856 r. znajdujemy 4 osady rolne i 8 chałupników; w tym roku urządzono wieś kolonialnie; na 149 mr. urządzono 4 osady rolne po 19 — 22 mr., 8 ogrodniczych po 2.4 mr, karczemną, 2 strzeleckie, jednę dla dróżnika; czynsz czysty wynosił z urządzonej wsi 47 rs. 55 i pół kop. Osadę Dobrzyce zniesiono. W 1827 na Grudziach (w tab. mylnie Budy Brodzie) 4 dm., 38 mk.; w Dobrzycach 1 dom, 6 mk. Obecnie na Grudziach 149 mr. *Lud. Krz.*

Grudzielec 1.), wś i gm., pow. pleszewski, par. Sobótka; 2 miejsc.: 1) Gr. wś; 2) Gr. kolonia; 44 dm., 344 mk., 10 ew., 334 kat., 101 analf. Poczta w Sobótce o 3 kil., st. kolei żel. Biniew o 4 kil. Czyt. Łaski, Lib. ben. II, 49. 2.) **G.**, olędry, pow. pleszewski, 19 dm., 155 mk., 64 ew., 89 kat., 2 żydów, 46 analf. 3.) **G.**, dom. i gm., pow. pleszewski, 2859 mr. rozl.; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) folw. Maryanowo (Marienau); 11 dm., 228 mk., 24 ew., 204 kat., 112 analf. Niegdyś własność Ign. Niemojowskiego. *M. St.*

Grudzienica, *Grudzieniec*, pierwotna właściwa nazwa Grudziądza według Kętrzyńskiego, z której Niemcy najpierw Gravdenitz zrobili.

Grudzieniszki, ob. *Gudzieniszki*.

Grudziewszczyzna lub *Podsejny*, folw., powiat sejneński, gm. Berżniki, par. Sejny. Ma 2 dm., 17 mk., odl. 3 w. od Sejn. Rozl. wynosi m. 319, grunta orne i ogrody m. 140, łąk m. 58, past. m. 53, wody m. 13, lasu m. 14, zarośli m. 8, nieużytki i place m. 33, bud. mur. 2, drew. 12, pokłady torfu. Rzeka Marycha przepływa i stanowi granicę południową. W pobliżu leży jez. Budziewizna. *Br. Ch.*

Grudzinowo 1.) *Nowe*, wieś, gm. leonpolskiej, nad rz. Kamionką, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 38 w. od Dzisny, 5 dm., 57 mk. prawosł. 2.) **G.**-*Stare*, wieś, gm. leonpolskiej, pow. dziśnieński, 3 okr. adm., o 37 w. od Dzisny, 10 dm., 89 mk., z tego 83 prawosł., 6 kat. (1866).

Grudzińska, sianożęć. 200 m. rozl., w dobrach Horodnica (ob.).

Grudziska, ob. *Celejów*.

Grudziszki 1.), zaśc. włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 31 w. od Wilna, 1 dom, 12 mk. katol. (1866). 3.) **G.**, dobra, pow. rossieński, okr. adm. Szydłów, par. Rossienie, o 15 w. od Szydłowa, o 3 w. od Rossień; 50 włók rozl., grunta bardzo żyzne: czarnoziem z gliną; lasu mało, gospodarstwo 4-polowe, własność Felińskich, dawniej Przeciszewskich. *J. D.*

Grudzyny, wieś i folw., pow. jędrzejowski, gm. Mierzwin, par. Grudzyny. Tu był pierwotny kośc. parafialny parafii Mierzwin. W r. 1827 było tu 15 dm. i 85 mk. Par. G. dek. jędrzejowskiego 1697 dusz liczy. Folw. G. z attynencyą Rogalów i Kępiołka, rozl. wynosi m. 783, grunta orne i ogrody m. 388, łąk m. 17, lasu m. 353, nieużytki i place m. 25, bud. mur. 3, drew. 5. Wieś G. osad 18, z gruntem m. 81. *Br. Ch.*

Grudź 1.), wś, pow. łukowski, gm. Mysłów, par. Wilczyska. Liczy 18 dm., 146 mk. i 412 mr. obszaru. 2.) **G.**, ob. *Czosnów łosicki.*

Grueben (niem.), w r. 1381 *Grebin*, wieś i dobra, pow. niemodliński, nad Nissą, przy szosie nissańsko-niemodlińskiej. Dobra G. z folw. Ellguth, Eylau, Pogenze i Bad-G. mają 4074 mr. rozl., gorzelnię parową i miały zakład kąpielowy siarczano-żelazny, dziś zaniedbany. Własność hr. Walewskiego. Słynna owczarnia zarodowa. Wś ma 91 osad, 2500 mr. rozl., młyn wodny, cegielnię, piękne łąki, kościół katol. 1692 r. wzniesiony (2552 parafian) i szkołę dwuklasową. *F. S.*

Grueblaucken (niem.), folw., pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Gruenapp (niem.) lub *Januszen-Szik-Nausseden*, wś, pow. kłajpedzki, st. p. Dawillen.

Gruenau (niem.), ob. *Zielonowo*, *Gronowo* i *Grynał.*

Gruenbach (niem.), wś, pow. bydgoski, ob. *Czersk niemiecki.*

Gruenbaum (niem.), karczma, pow. międzychodzki, 1 dom, 4 mk., należy do gm. Świniary (Schweinert).

Gruenbaum (niem.), folw., pow. wałecki, st. p. Gostomia. 2.) **G.**, os., pow. gołdapski, st. p. Gołdap'. 3.) **G.**, wś, pow. żuławski, st. p. Heinrichswalde. 4.) **G.**, wś, pow. iławski (Pr. Eylau), st. p. Uderwangen.

Gruenberg (niem.), wś, pow, szamotulski, ob. *Zielona góra.* 2.) **G.** lub *Grueneberg*, wieś, pow. bydgoski, 48 dm., 416 mk., 223 ewang., 185 kat., 8 żydów, 73 analf. Najbliższa poczta Sitno Małe, stac. kolei żel. Bydgoszcz (Bromberg). *M. St.*

Gruenberg (niem.) 1.), pow. świecki, ob. *Zielona góra.* 2.) **G.**, os., pow. olsztyński, st. p. Olsztynek.

Gruenberg (niem.), na Szląsku, ob. *Zielona-góra.*

Gruenblum (niem.), wś, pow. darkiemski, st. p. Sodehnen.

Gruenbusch (niem.), łuż. *Haj* (ob.).

Gruenchen (niem.), ob. *Gronówko.*

Gruenchotzen (niem.), pow. człuchowski, ob. *Zielona.*

Gruendann (niem.) 1.), wieś, pow. żuławski, st. p. Skajzgiry. 2.) **G.** lub *Odaushoefchen*, os., pow. ragnecki, st. p. Kellminnen. 3.) **G.** lub *Gruendannen*, wś, pow. darkiemski, st. p. Nemmersdorf. 4.) **G.**, dobra, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen.

Gruenden (niem.), dobra ryc., pow. labiewski, st. p. Labiewo.

Gruendorf (niem.), ob. *Zielona Wieś*, *Dąbrowa Kruchowska* i *Zieliniec.*

Grueneberg (niem.), ob. *Zielona góra* i *Zieleń.*

Grueneberg (niem.) 1.), os., pow. węgoborski, st. p. Węgobork. 2.) **G.**, os., pow. jańsborski, st. p. Orzesze. 3.) **G.**, kol. i osada leśna, pow. ragnecki, st. p. Aulowoehnen. 4.) **G.**, wieś, pow. wystrucki, st. p. Berschkallen. 5.) **G.**, folw., pow. gierdawski, st. p. Friedenberg. 6.) **G.**, os., pow. gołdapski, st. p. Grabowo. 7.) **G.**, wś, pow. żuławski, st. p. Heinrichswalde. 8.) **G.**, ob. *Gruenberg.*

Grueneck (niem.), ob. *Skrzyńczyska.*

Grueneiche (niem.), ob. *Zielony Dąb.*

Grueneiche (niem.), leśnictwo prywatne, pow. brodnicki, założone r. 1857, należy do dóbr szlach. w Bryńsku, ma 4 bud., 1 dom, 15 katol., 10 ewang. Par. Górzno, szkoła Bryńsk, st. p. Lidzbark. *Ks. F.*

Grueneiche (niem.) 1.), leśnictwo, pow. mielicki, pod Bukołowem. 2.) **G.**, pow. namysłowski, ob. *Zielony Dąb.* 3.) **G.**, pow. sycowski, folw. Stradomi Górnej. 4.) **G.**, wieś, pow. oleśnicki, par. Twarda góra. 5.) **G.**, wś, os. i cegielnia o pół mili od Wrocławia. *F. S.*

Grueneiken (niem.), ob. *Groneiken* (niem.) i *Grunajki.*

Grueneiten-Neuhof (niem.), dobra, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Grueneiten-Schunwillen lub *Gruenen*, wś, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Gruenelinde (niem.), ob. *Piaski.*

Gruenenthal (niem.), ob. *Gruenthal.*

Gruenetanne (niem.) lub *Zielona Chojna*, folw. i karczma, pow. międzychodzki, 2 dm., 39 mk., należy do dom. Prusim.

Gruenewald (niem.), pow. wojerecki, na Szląsku, ob. *Rumwald.*

Gruene Wiese (niem.), ob. *Zielona łąka.*

Gruenfeld (niem.), dobra w Kurlandyi, powiat mitawski, par. Mitawa.

Gruenfelde (niem.), kolon., pow. wyrzyski, ob. *Skóraczewo.*

Gruenfelde (niem.) 1.), folw., pow. toruński, ob. *Zieleń*, od r. 1874 tak przezwany. 2.) **G.**, pow. świecki, ob. *Świekatówko.* 3.) **G.**, po-

wiat ostródzki, ob. *Grunwald.* 4.) **G.**, mała osada do wsi szlach. Skurgwy należąca, pow. grudziąski, przy bitym trakcie z Gardei do Grudziądza, około 1 ¼ mili od Grudziądza, została nowo założona około r. 1820 na gruncie szlacheckiego dobra Skurgwy, kiedy tę wieś posiadał Daniel Hanisch. Ponieważ pierwotny kontrakt unieważniono, aż do r. 1868 tylko 4 parcele odprzedano na własność, mórg licząc 2 do 5 tal. Parafia Rogoźno, szkoła Zarośle, poczta Gardeja; budynków było 5, dm. mieszk. 4, ewan. 42. 5.) **G.**, ryc. dobra, pow. sztumski, nad Młyńską strugą (Mühlengraben), blisko traktu bitego starotarsko-malborskiego, ¾ mili od Starego targu, 1 milę od Malborka. Obszaru ziemi liczy mr. 1313, budyn. 21, dm. mieszk. 12, katol. 142, ew. 49; parafia Kalwa, szkoła w miejscu, poczta Starytarg (Attmark); rola pszenna, znaczne łąki. Gr. istnieje od najdawniejszych czasów, nazwę swoją niemiecką ma od krzyżaków; krzyżacki landmistrz pruski Meinard von Querfurt (1288—1299) nadał tej wiosce pierwszy znany przywilej. Roku 1316 są te obszerne pierwotnie dobra podzielone pomiędzy Jakóbem i jego braćmi; Luter von Braunschweig nowym przywilejem potwierdza, jako mistrz w. krzyżacki Karol v. Trier (1311 — 1324) kazał wieś tę rozmierzyć i nowe granice pomiędzy braćmi naznaczyć. W XV wieku posiadali te dobra Budziszowie (Budisch?), w XVI panowie z Krasnej łąki (von Schönwiese), przy końcu XVI wieku nabyli je Czemowie, po których odziedziczyli je Güldensternowie, po nich zaś Łosiowie, po tych Kretkowscy, później Kruszyńscy i Waldowscy. R. 1805 wieś Gr. jest szacowana przez ziemstwo (landschaftlich) na 70050 tal.; posiadaczem był wtedy hr. Sierakowski; r. 1859 Klemens Rötteken z Redy, Za dawnych czasów do grunfeldzkiego klucza należały dobra: Gintro, Śledziówka W. i M., Igły i Jordanki. Porównaj: Dr. Schmitt „Geschichte des Kreises Stuhm 245." 6.) **G.**, dobra, pow. węgoborski, st. p. Budry. 7.) **G.**, wieś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg. *Kś. F.*

Gruenfier (niem.), ob. *Zielonowo.*

Gruenfliess, leśnictwo, pow. inowrocławski, ob. *Wodzek Wielki* (Grosswodzek).

Gruengraebchen (niem.), ob. *Zielona Grabówka.*

Gruenhagen (niem.), wieś, ob. *Kowalewo*,

Gruenhagen (niem.), ob. *Gronajno.* 2.) **G.**, os., pow. gierdawski, st. p. Nordenburg. 3.) **G.**, wś, pow. holądzki, st. p. Holąd Pruski. 4.) **G.**, por *Gronowo, Grunowo.*

Gruenhaide-Corralischken (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Gruenhain (niem.), os., ob. *Wdecki młyn.*

Gruenhaus (niem.), kol., pow. gąbiński, st. p. Trakieny, w Prusach Wschodnich.

Gruenhausen (niem.), ob. *Ostrowo.*

Gruenhayn (niem.), wś i os., pow. welawski, st. p. w miejscu; 475 mk.

Gruenheide (niem.), ob. *Zielonka.*

Gruenheide (niem.) 1.), ob. *Zielonki.* 2.) **G.**, ob. *Zielony Lasek.* 3.) **G.**, młyn, pow.ządzborski, st. p. Stara Ukta. 4.) **G.**, dobra, pow. wystrucki, mają st. pocztową, 192 mk. 5.) **G.**, folw., pow. wystrucki, st. p. Jodlaucken. 6.) **G.**, kol. i os. leśna, pow. ragnecki, st. p. Kellminen. 7.) **G.**, wś, pow. labiewski, st. p. Nemonien. 8.) **G.**, wś, pow. olecki, st. p. Orłowo. 9.) **G.**, os., pow. piłkalski, st. p. Pilkały. 10.) **G.**, dobra, pow. tylżycki, st. p. Schilgallen. 11.) **G.**, wieś, pow. kłajpedzki, st. p. Saugen. 12.) **G.**, wś, pow. darkiemski, st. p. Sodehnen. 13.) **G.**, osada leśna, pow. darkiemski, st. p. Trempen. 14.) **G.**, leśnictwo, pow. olsztyński, st. p. Pieś. 15.) **G.**, dobra ryc., pow. braniewski, st. p. Orneta. *F. S.*

Gruenheim (niem.), ob. *Buszewo.*

Gruenheim (niem.), ob. *Wda*, młyn, pow. starogrodzki.

Gruenhirsch (niem.), według urzędowych statystyk młyn parowy, należący do Gronowa, pow. złotowski; mapa wojskowa podaje w tém miejscu leśnictwo; znajduje się blisko lasu. Dopiero po r. 1766 nowo powstała ta osada, gdyż wtedy jeszcze nie istniała. Liczy bud. 4, dom mieszk. 1, katol. 19, ewang. 63. Parafia i poczta Kamień, szkoła Gronowo.

Gruenhoefchen (niem.) 1.), dobra, pow węgoborski, st. p. Budry. 2.) **G.**, dobra, powiat świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka. 3.) **G.**, folw., pow. iławski, st. p. Iława Pruska.

Gruenhof (niem.), łotew. *Salla-mujża* 1.), wś i dobra w Kurlandyi, z pałacem książęcym, w parafii mitawskiej. Wzorowe od stu lat gospodarstwo rolne, ziemia bardzo żyzna. 2.) **G.**, dobra w Kurlandyi, pow. kuldycki, par. Kuldyga. *F. S.*

Gruenhof (niem.) 1.), folw., pow. średzki, należy do miasta Pobiedzisk (Pudewitz); 2 dm., 12 mk. Poczta i kolej żel. w Pobiedziskach. 2.) **G.**, wś i folw., pow. mogilnicki, ob. *Dąbrowa Kruchowska.*

Gruenhof (niem.) 1.), os., pow. toruński, zaraz za Toruniem, na nizinach, po prawej stronie Wisły, nowozałożona 1828 r. Parafia, szkoła, poczta: Toruń. Obszaru ziemi mr. 25, bud. 3, dm. 2, mk. ewang. 23. 2.) **G.**, kilka posiadłości w pow. kwidzyńskim, ob. *Grunowo* i *Grunówko.* 3.) **G.**, ob. *Zielenisz.* 4.) **G.**, os., powiat stołupiański, st. p. Trakieny. 5.) **G.**, dobra, pow. reszelski, st. p. Gallingen. 6.) **G.**, dobra ryc., pow. gierdawski, st. p. Dietrichsdorf. 7.) **G.**, dobra ryc. i wś, pow. żuławski, mają st. pocztową, 317 mk. 8.) **G.**, os., pow. szczycieński, st. p. Opaleniec. 9.) **G.**, folw., pow. iławski, st. p. Tharau. 10.) **G.**, folw., po-

wiat frydlądzki, st. p. Frydląd. 11.) **G.**, folw. dóbr Loosen, pow. człuchowski, st. p. Czarne. 12.) **G.**, folw. dóbr Ruthenberg, pow. człuchowski, st. p. Czarne. 13.) **G.**, os., pow. wystrucki, st. p. Wystruć. 14.) **G.**, os., pow. ządzborski, st. p. Mikołajki. 15.) **G.**, folw., powiat suski, st. p. Susz. 16.) **G.**, pustkowie do Königl. Briesen, pow. człuchowski, st. p. Człuchowo. 17.) **G.**, os. leśna, pow. ragnecki, st. p. Smolniki. 18.) **G.**, leśnictwo, pow. kartuski, st. p. Stężyca. 19.) **G.**, os., pow. wejrowski, st. p. Sierakowice. 20.) **G.**, os., pow. żuławski, st. p. Skajzgiry. *F. S.*

Gruenhof (niem.), os. pod Sycowem, należy do tego miasta.

Gruenhof (niem.), ob. *Zielony dwór*, pow. lęborski.

Gruenhuebel (niem.), wś, ob. *Ślęza*.

Gruenitz (niem.), ob. *Gronówko*.

Gruen-Kirch (niem.), ob. *Rojewo-Kaczkowa*.

Gruenkrug (niem.), ob. *Zieleniec*.

Gruenkrug (niem.) 1.), leśnictwo, należące do Rynkówki, pow. kwidzyński, ob. *Zielonek*. 2.) **G.**, pow. suski, ob. *Zielona karczma*. 3.) **G.**, inaczej *Kornen* lub *Neukrug*, os., pow. kościerski, st. p. Kościerzyna. 4.) **G.**, inaczej *Gruenwald*, karczma, pow. chojnicki, st. p. Czersk. 5.) **G.**, karczma, pow. piłkalski, st. p. Rautenberg.

Gruenlauken (niem.), os. i leśnictwo, pow. welawski, st. p. Tapiawa.

Gruenlinde (niem.) 1.), os., pow. wejherowski, st. p. Sierakowice. 2.) **G.**, pow. złotowski, ob. *Zboże*. 3.) **G.**, wś i dobra, pow. welawski, st. p. Grünhayn. 4.) **G.**, dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Zinten.

Gruenmühle (niem.) 1.), młyn, pow. olsztyński, st. p. Biesale. 2.) **G.**, młyn, pow. ostródzki, st. p. Olsztynek.

Gruenort (niem.), wieś, pow. ostródzki, st. p. Miłomłyn.

Gruensee (niem.), ob. *Jezierze*, pow. bydgoski.

Gruensee (niem.), os., pow. chojnicki, st. p. Chojnice.

Gruentann (niem.), dobra i młyn, powiat gierdawski, st. p. Muldszen.

Gruentanne (niem.) 1.), pow. kluczborski, folw. dóbr Szymonków. 2.) **G.**, ob. *Minisko*.

Gruenthal (niem.), ob. *Moszczenica*.

Gruenthal (Jaryna), niem. kol., przysiołek Dobrostańskiej Woli w pow. gródeckim, o 4 kil. na płn. zachód od D. W., przy gościńcu wiodącym z Janowa do Jaworowa, 298 m. n. p. m. Od płd. zach. strony otacza go las Mur ze szczytem 340 m. wys., od płd. wsch. las Jama (ze szczytem 361 m. wys.), od wschodu Wysoka góra (363 m.) a od płn. las Dobrostany ze szczytem Dąbrowa (350 m.). Na płd. od przysiołka ciągnie się wąska dolina a w niej rozlewa się potok płynący stąd do Wereszycy w mały staw Wolicki. Resztę szczegółów ob. „Dobrostańska Wola". *Lu. Dz.*

Gruenthal 1.), *Nowy gościniec*, folw., pow. międzyrzecki, należy do dom. Kościeszyna (Kuschten), ob. *Nowy gościniec*. 2.) **G.**, kolonia, pow. czarnkowski, należy do gm. Nothwendig, 68 dm., 559 mk., ob. *Nothwendig*. 3.) **G.**, folw., pow. chodzieski, należy do miasta Piły (Schneidemühl), 3 dm., 46 mk. Ob. *Piła*. *M. St.*

Gruenthal (niem.) 1.). Od r. 1874 tak przezwana w pow. toruńskim posiadłość z młynem *Zieleniec* (ob.). 2.) **G.**, folw. dóbr Sosna, pow. złotowski, w okolicy lesistej, na bitym trakcie z Sępolna do Koronowa, około pół mili od obudwu miast oddalony, został nowozałożony r. 1852. Parafia Wąwelno w w. księstwie pozn., szkoła Sosno, poczta Sępolno. Budyn. liczy 8, dm. mieszk. 2, katol. 36, ewang. 66. 3.) **G.**, pow. kościerski, ob. *Tuszkowska Huta*, *Płociczno* i *Filipy*. 4.) **G.**, os., pow. wałecki, st. p. Jastrów. 5.) **G.**, wieś, pow. wejherowski, st. p. Starzyn. 6.) **G.**, leśnictwo król., pow. chojnicki, st. p. Czersk. 7.) **G.**, dobra, pow. frydlądzki, st. p. Frydląd. 8.) **G.**, os., pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda. 9.) **G.**, os., pow. iławski, st. p. Iława Pruska.

Gruenthal (niem.) 1.), wieś, pow. nowotarski na Szląsku, nad Olszą, par. Ober-Stephansdorf. 2.) **G.** lub *Gruenenthal*, niegdyś *Warmbad* lub *Warmbrunn*, dobra, pow. lignicki, par. lignicka, tuż obok głogowskiego pdm. Lignicy.

Gruenvorwerk (niem.), folw. dóbr Laskowice, pow. oławski.

Gruenwald (niem.), ob. *Grynwald*.

Gruenwald (niem.) 1.), dobra w Kurlandyi, pow. bowski, par. Ekawa. 2.) **G.**, dobra, pow. iłłukszciański, par. Dyneburg.

Gruenwald (niem.), pow. ostrzeszowski, ob. *Kaliszkowice kaliskie*.

Gruenwald (niem.) 1.), ob. *Gruenkrug*. 2.) **G.**, os., pow. wałecki, st. p. Ruschendorf.

Gruenwald (niem.), folw. dóbr Miedary, pow. namysłowski.

Gruenwalde (niem.), pow. wyrzyski, ob. *Skóraczewko*. 2.) **G.**, pow. bydgoski, ob. *Piecki*.

Gruenwalde (niem.) 1.), ob. *Kolonia* i *Zielony Lasek*. 2.) **G.**, inaczej *Klein Neumühl*, fol., pow. welawski, st. p. Alberga. 3.) **G.**, wieś, pow. węgoborski, st. p. Banie. 4.) **G.**, wieś, pow. darkiemski, st. p. Darkiejmy. 5.) **G.**, os., pow. gołdapski, st. p. Boćwinka. 6.) **G.**, wieś, pow. welawski, st. p. Grünhayn. 7.) **G.**, wieś, pow. świętosiekierski, st. p. S. Siekierka. 8.) **G.**, wieś, pow. fyszhuski, st. p. S. Krzyż. 9.) **G.**, leśnictwo, pow. gąbiński, st. p. Judtschen. 10.) **G.**, leśnictwo, pow. labiewski, st. p. Seith. 11.) **G.**, wieś, pow. iławski, st. p. Landsberg, Ostpr. 12.) **G.**, dobra, pow. królewiecki, st. p. Liska-Schaaken. 13.) **G.**, inaczej *Zalagirre*

(Szalgiry?), wś, pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen. 14.) G., leśnictwo, pow. welawski, st. p. Puschdorf. 15.) G., wś, pow. piłkalski, st. p. Rautenberg. 16.) G., wś, pow. welawski, st. p. Welawa. 17.) G., os., pow. tylżycki, st. p. Tylża. 18.) G., dobra, pow. gąbiński, st. p. Gąbin. *F. S.*

Gruenwehr (niem.), dobra, pow. świętosiekierski, st. p. Kobbelbude.

Gruenweitsch (niem.), inaczej *Kischen*, wś, pow. stołupiański, st. p. Stołupiany.

Gruenweitschen (niem.), wś i domena rządowa, pow. gąbiński, st. p. Walterkehmen.

Gruenwerder (niem.), pow. bydgoski, ob. *Przylęcki ostrów.*

Gruenwiese (niem.) 1.), dobra ryc. i os. leśna, pow. świętosiekierski, st. p. Ludwigsort. 2.) G., os., pow. królewiecki, st. p. Walden. 3.) G., dobra, pow. ządzborski, st. p. Ządzbork.

Gruessau (niem.), *Krasobór*, *Kresobór*, ob. *Gryzobór.*

Gruetzau (niem.), folw., pow. rastemborski, st. p. Korsze.

Gruetzendorf (niem.), pow. obornicki, ob. *Komorzewo.*

Gruetzmühle (niem.), os., pow. kwidzyński, pod Kwidzyniem.

Grugoc, wś w hr. ziemneńskiem (Zemplin Węg.), uprawa roli, 101 mk.

Gruhilak, wzgórze w dziale zwanym Wierzbowcami, w Beskidzie lesistym, w obr. gm. Wierzbowiec, pow. kossowski, rozlegającym się między potokami Czerniatynem (ob.) od północy, a Tarnowcem od południa. W dziale tym szczyty są następujące: Malkowa (444 m.), Perehrask (425 m.), Sekatura (413 m.), Czerniatyn (382 m.) i Gruhilak (378 m.).

Gruhnau (niem.), ob. *Grunów.*

Gruhsen (niem.), ob. *Gruzy.*

Grujec, ob. *Grójec*, str. 847.

Grujowska ferma i grobla, ob. *Gabryelówka.*

Grulewo, dobra, powiat dryssieński, własność Swołyńskich.

Grumbeln (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Lankuppen.

Grumbiny, folw., pow. wiłkomierski. Roku 1788 własność Andrzeja Jacyny.

Grumbkau (niem.), ob. *Grubkowo*, *Grąbkowo.*

Grumkowkeiten (niem.), dobra rząd., pow. piłkalski, st. p. Willuhnen.

Grumle, wieś, powiat rossieński, parafia kroska.

Grumna Wierza (niem.), może *Ogromna Wieża*, ruiny zamku na Szląsku, pod Oglewnicami, pow. nowotarski.

Grun..., ob. *Gruen...* (niem.).

Gruń, *Hruń*, mko, pow. zieńkowski gub. półtawskiej, st. p. w obrębie stacyj Zieńków i Achtyrka, o 12 wiorst od st. Kaczanowskiej, 6837 mk.

Gruń, ob. *Groń.*

Grunajki, niem. *Gruneiken*, wś, pow. darkiejmski, przy płn. granicy polsko-luterskich Mazurów.

Grunajno, ob. *Gronajno.*

Grunau (niem.), ob. *Gronowo*, *Grunów*, *Grunowo.*

Grunau-Camenz (niem.), ob. *Kamieniec*, pow. ząbkowicki.

Grunau (niem.), wś i dobra, pow. ządzborski, st. p. Nakomiady. 2.) G., wś, pow. świętosiekierski, st. p. Ś. Siekierka.

Grunauerwüste (niem.), ob. *Gronowskie pustki.*

Grund (niem.) 1.) ob. *Grądy.* 2.) G., folw., pow. świętosiekierski, st. p. Wolitnik.

Grunden (niem.), dobra, pow. węgoborski, st. p. Kruklanki.

Grundfeld (niem.), dobra, pow. iławski, st. p. Iława Pruska.

Grundheide (niem.), os., powiat świętosiekierski, st. p. Wolitnik.

Grundhof (niem.), folw., pow. braniewski, st. p. Frombork.

Grundmannshain (niem.), kol. pod wsią Jakubowice, pow. kluczborski.

Grundmühle (niem.), młyn, pow. frydlądzki, st p. Korsze. 2.) G., os. pow. frydlądzki, st. p. Sępopel. 3.) G., inaczej *Kleppienmühle*, młyn, pow. pasłęcki, st. p. Pasłęk. 4.) G., folw., powiat welawski, st. p. Taplacken.

Gruneiken (niem.), ob. *Grunajki.*

Grunenberg (niem.), wś, pow. braniewski, st. p. Braniewo.

Grunenfeld (niem.), dobra ryc., pow. świętosiekierski, st. p. Lindenau.

Grunewald, lub *Grunwald*, leśnictwo, powiat chodzieski, należy do dom. Wyszyn; 1 dom, 7 mk., ob. *Wyszyn.*

Gruniek, potok górski, w obr. gm. Kryczki, w pow. bohorodczańskim, wypływa z pod grzbietu górskiego Worożnym zwanego (823 m.) w Beskidzie lesistym; płynie na półn. wsch. i po 3 kil. biegu łączy się z pot. Luszkowcem, dopływem Bystrzycy sołotwińskiej.

Grunkowo, ob. *Grąbków.*

Grunów, niem. *Grunau* 1.) wś i folw., pow. nissański, par. Kopernik, nad rz. Białą. Folw. G. z folw. Rosshof ma 1912 mr. rozl., browar, gorzelnię i zamek będący własnością szpitala w Nissy. Wś G. z kolonią Rosshof ma 57 osad, 710 mr. rozl., szkołę. 2.) G., niem. *Gruhnau*, wś, pow. strzygłowski na Szląsku, nad rz. Polsnicą, par. Puszków. 2.) G., wś i folw., pow. wrocławski, par. Turów. 4.) G., przedm. mka Liebau w pow. kamienogórskim. 5.) G., wś, pow. niemczyński, nad Sobótkową Wodą, par. Rogau-Rosenau. 6.) G., wś, pow. jele-

niogórski, par. Jeleniogóra, ma kościół filialny. 7.) **G.**, wś, pow. świdnicki, par. Swidnica, ma kamieniołomy. *F. S.*

Grunowice 1.) niem. *Grunwitz*, wś i dobra, pow. sycowski, par. Trębaczów, ma szkołę ewang., młyn wodny, gorzelnię, cegielnię. Do G. należy folw. Klochowice. 2.) **G.**, ob. *Gronowice*. *F. S.*

Grunowischken (niem.), os. pow. kłajpedzki, st. p. Prekulsk.

Grunówko, niem. *Kl. Grünhof*, włośc. wś, pow. kwidzyński, na nizinach, po lewym brzegu Wisły, od której wylewu mocną groblą zabezpieczona; obszaru ziemi zawiera mr. 749, budynk. 25, dom. mieszk. 10, katol. 92, ew. 38. Parafia Walichnowy, szkoła Gronowo wielkie, poczta Gniew. *Kś. F.*

Grunowa Góra, szczyt, t. II, str. 74.

Grunowo, niem. *Grünhof*, 2 posiadłości, pow. kwidzyński, śród nizin, po lewym brzegu Wisły, od której wylewu mocną groblą są osłonione, pół mili od Gniewu. 1) Gr., niem. Gr. Grünhof, włośc. wś, liczy mórg 1216, budynk. 37, dom. mieszk. 18, katol. 139, ewan. 46. Parafia i poczta Gniew, szkoła w miejscu. 2) Gr. polskie, niem. Poln. Grünhof, wieś włośc., obszaru ziemi mórg 928, budynk. 48, dom. mieszk. 31, katol. 208, ewang. 75. Parafia, szkoła, poczta, jak powyżej. *Kś. F.*

Grunsberg (niem.), folw., pow. chojnicki, st. p. Chojnice.

Grunswalde (niem.), pow. gołdapski, ob. *Gronsken*.

Gruntowiec lub *Gruntowice*, daw. *Grzemolthovycze* (Łaski, Lib. ben.), wś, pow. wągrowiecki, 20 dm., 169 mk., 97 ew., 72 kat., 53 analf. We wsi jest folwark mający 304 mr. rozl. Poczta w Janówcu (Janowitz) o 7 kil.; st. kol. żel. Gniezno o 26 kil.

Grunwald (niem.), wś, pow. kładzki, par. i st. p. Reinerz, z kościołkiem filialnym i szkołą, może najwyższa wś w Sudetach, ma kopalnie wapna i rudy żelaznej oraz hutę żelazną. *F. S.*

Grunwald (niem.), ob. *Grunewald*.

Grunwald, niem. *Gruenfelde*, wś, powiat ostródzki, pamiętna wiekopomnem zwycięstwem Polaków nad krzyżakami, odniesionem d. 15 lipca r. 1410 (które pędzel Matejki w znakomitym uwiecznił obrazie); leży w okolicy górzystej, około $^{3}/_{4}$ mili od Dąbrówna a małe ćwierć mili od Tanenberga czyli Sztymbarka (ob.). *Kś. F.*

Grunwitz (niem), ob. *Gronowice*.

Grunzig (niem.), pow. międzyrzecki, ob. *Grońsko*, *Gorońsko*.

Grupa, niem. *Gruppe*, zawiera 4 w pobliżu siebie położone miejscowości, pow. świecki, po lewym brzegu Wisły, śród nizin, zabudowania ciągną się długim rzędem między bitym traktem bydgosko-gdańskim a rzeką Mątawą, pod Nowem do Wisły wpadającą; w poprzek wiedzie także bity trakt z Warlubia do Grudziądza; jest tu stacya nowej kolei żel. z Jabłonowa na Grudziądz do Laskowic; obecnie prowadzą ją do Tucholi i Chojnic. 1) Gr., rycer. dobra, obszaru ziemi liczą mr. 6514, budynk. 8, dom. mieszk. 2, katol. 1, ewang. 6. 2) Gr., osady, niem. *Kolonieen-Gruppe*, należy do Bojanowa. 3) Gr. górna, niem. *Ober-Gruppe*, wś do Grupy dolnej, obszaru mórg 2023, budynk. 54, dom. mieszk. 33, katol. 26, ewang. 203. 4) Gr. dolna, niem. *Nieder-Gruppe*, wś, połączona z gminą Górną Gr., obszaru mórg 2770, budynk. 47, dom. mieszk. 33, kat. 21, ewang. 140. Dla wszystkich osad parafia Bzowo; szkoła, poczta i stacya kolei żel. w miejscu. Od r. 1854 znajduje się w Gr. nowopobudowany kościół luterski. *Kś. F.*

Grupa, por. *Gropa*.

Grupka, ob. *Krupka*.

Grupana, *Gropana*, przys. wsi Rudestie.

Gruppe (niem.), pow. świecki, ob. *Grupa*.

Gruschken (niem.), *Grutzken* 1.) powiat wielkostrzelecki, ob. *Mokrołów*. 2.) **G.**, pow. lubliniecki, ob. *Wędzina*.

Grusen, *Gruhsen* (niem.), pow. jańsborski, ob. *Gruzy*.

Grusza, lub *Hroszówka*, por. *Hruszówka*.

Gruszczeńce, nad strugą Jakuńką, wieś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 40, od Dziewieniszek 23; dm. 19, mk. prawosł. 82, katol. 65 (1866). Okrąg wiejski G. w gm. Traby, obejmuje w swym obrębie wsie: Gruszczeńce, Gumniszcze, Kiełuńce, Czeszejki, Puniszcze, Zagórce, Milki, Dunicze, Zapolce, Kucki, zaśc. Kiełojce.

Gruszczyce, wś i folw., powiat sieradzki, gm. i parafia Gruszczyce, odległa od Błaszek w. 6, od Sieradza 20; ogólna rozległość 2335, w tem gruntów dworskich mr. 2086 (lasów mr. 896), włościańskich mr. 249; ludności kat. męż. 180, kob. 199; ewangelików męż. 2, kob. 4; razem 385. W r. 1827 było dm. 14, mk. 207. Parafia G. liczy dusz 1127. Kościół drewniany pod tytułem św. Stanisława. Gdy pierwotny kościół, kosztem Jana Gruszczyńskiego kasztelana wieluńskiego dziedzica wsi, w wieku XV wybudowany, chylił się do upadku, inny dotychczas istniejący staraniem proboszcza Medyńskiego, kosztem zaś Kajetana Grodziskiego, sędziego ostrzeszowskiego, dziedzica wsi, jak również przy współudziale innych parafian wystawiono. Obraz św. Walentego za cudowny uznany. (Łaski, Lib. ben. I 373, II 56). Według danych Tow. Kred. Ziems. dobra G. składają się z folw. G., Ciemnia mała i Niedoń v. Emilianów, Checwoda, osady młynarskiej Pogoń, wsi G., Niedoń, Wiercin i Dworek. Rozl. wynosi mr. 1993;

folw. G. grunta orne i ogrody mr. 408, łąk mr. 64, pastwisk mr. 66, lasu mr. 773, nieużytki i place mr. 50, razem mr. 1362. Bud. mur. 12, drewn. 11. Fol. Cienia Mała i Niedoń v. Emilianów grunta orne i ogrody mr. 315, łąk mr. 29, pastwisk mr. 8, lasu morg. 12, nieużytki i place mr. 15, rzem mr. 378. Bud. mur. 6. Folw. Checwoda grunta orne i ogrody mr. 121, łąk mr. 25, pastwisk mr. 83, lasu mr. 3, nieużytki i place mr. 14, razem mr. 247. Bud. mur. 2, drewn. 3. Osada młynarska Pogoń z gruntem mr. 6. Budowli mur. 2, drewn. 1. Gorzelnia, młyn wodny Pogoń i tartak na Hecwodzie. Wieś G. osad 66 z gruntem mr. 202; wś Niedoń osad 24, z gruntem mr. 171; wś Wiercin osada 1, z gruntem mr. 31; wś Dworek osad 2, z gruntem mr. 6. Dobra Gr. należą do R. Neugebauera. Gmina G. w okręgu sądu gminnego Brąszewice należy do parafij: Gruszczyce, Wojków, Wągłczew i Błaszki, położona w zachodniej stronie powiatu, graniczy od północy z częścią powiatu kaliskiego i gminą Brzeźino, od wschodu i zachodu z powiatem kaliskim, od południa z gminą Godynice. Składa się z następujących wsi i osad: osada Biała, pust. Borek, wieś Brudzew, wieś Cienia wielka, osada Checwoda, wieś Gruszczyce, wś Grzymaczew, wś Jasionna, folwark Kopacz, wś Łubna jakusy, wś Łubna jarosłaj, folw. Maryanów, wś Niedoń, os. Pogoń, wś Równa, wś Sarny, wś Wcisłe, pustk. Wiercin, pustk. Wiśniewszczyzna, wś Włocin, wś Wojków, wś Wrząca, pustk. Wyrębieniec, wś Żelisław. Urząd wójta gminy G. znajduje się we wsi Wojków, odległej od m. powiatowego wiorst 22. Ogólna rozległość gminy wynosi mr. 12660; mianowicie: gruntów ornych dworskich 6356 mr., włościańskich 3108; lasów dworsk. mr. 2004; ogrodów dworsk. mr. 176, włośc. 119; łąk dworsk. 131, włośc. 100; pastw. dworsk. 210, włośc. 95; pod zabudowaniami 137, włośc. 31; pod drogami dworsk. 100; pod wodami dworsk. 63; nieużytków włośc. 30; razem dworsk. mr. 9177, włośc. mr. 3483 czyli 12 660. Lasów urządzonych, w których prowadzone jest gospodarstwo leśne, znajduje się mr. 1686, mianowicie: w dobrach G. mr. 896; Wrząca mr. 440; Jasionna morg. 350. Grunta przeważnie żytnie, w niektórych miejscowościach w bardzo małej ilości pszenne i to w majątkach większych dworskich, w których i produkcya zboża jest stosunkowo znaczniejsza, niż we włościańskich. Gospodarstwa dworskie w ogólności lepiej prowadzone i utrzymywane, uprawa roli postępowa; chów inwentarza w niektórych miejscowościach dobry; gospodarstwa włościańskie znajdują się w stanie średnim, działki nie wielkie, a pomimo to staranności w uprawie mało, ztąd i produkcya nieznaczna. Zbyt produktów pozostałych po zaspokojeniu miejscowych potrzeb odbywa się w miastach Sieradzu i w Błaszkach. Ludności ogółem dusz 4920, to jest: katolików męż. 2326, kob. 2539; ewangelików męż. 16, kob. 22; starozakonnych męż. 10, kob. 7. Razem 2352 męż. i 2568 kob., czyli 4920. Zajęcie ludności przeważnie rolnicze; z powodu braku zakładów przemysłowych i małych działków gruntu, a zwłaszcza nieumiejętnej uprawy ludność znajduje się w stanie biednym. Z zakładów przemysłowych znajdują się następujące: tartak parowy w osadzie Checwoda przy wsi Niedoń z produkcyą roczną do 40000 rubli, wyrabia głównie bale, tarcice i t. p.; wywóz za granicę do Prus. Gorzelnia we wsi Jasionna produkuje do 3500 wiader okowity; prócz tego kilka młynów i wiatraków, z których znaczniejszy młyn wodny Pogoń produkuje do 1000 korcy rocznie. Z rzemieślników znajdują się: cieśle, mularze, stolarze, szewcy i kowale zaspokajający potrzeby tylko miejscowe. Kościołów parafialnych dwa, we wsiach G. i Wojków. Szkoła elementarna tylko jedna we wsi Wojkowie na 70 uczniów. *Ż.*

Gruszczyn 1.) wś i folw., pow. włoszczowski, gm. i par. Krasocin, o 12 w. od Włoszczowy. W 1827 roku było tu 27 dm. i 185 mk. Folw. G. (dawniej stanowił obszerne dobra pod nazwą G.-Krasocin, lecz w r. 1877 podzielone zostały na kilka części) rozl. wynosi mr. 404, grunta orne i ogrody mr. 263, łąk mr. 47, pastwisk mr. 62, lasu mr. 19, nieużytki i place mr. 13. Bud. mur. 3, drewn. 10, płodozmian 8-polowy; są pokłady torfu, kamienia wapiennego i kamienia budowlanego; wieś Krasocin osad 88, gruntu mr. 803; wś Gruszczyn osad 48, gruntu mr. 290; wś Mieczyn 31, gruntu mr. 384; wś Borowiec osad 14, gruntu mr. 109; wś Brygidów osad 18, gruntu mr. 262; wś Rogalew osad 6, gruntu mr. 115; wś Huta Stara osad 5, z gruntem mr. 51; kolonia Lipia góra osad 28, gruntu mr. 276; wś Podlesko osad 12, gruntu mr. 110; wś Wojciechów osad 27, gruntu mr. 274; wś Występy osad 25, gruntu mr. 405; wś Jakubów osad 14, gruntu mr. 161; wś Karolinów osad 91, gruntu mr. 476; wś Stojeńsko osad 32, gruntu mr. 480. 2.) **G.**, kol. i folw. nad Wisłą, pow. kozienicki, gm. Rożniszew, par. Magnuszew, o 2 w. od Magnuszewa. Liczy 6 dm., 44 mk., 600 mr. obszaru. Istniała tu (czy też istnieje jeszcze) fabryka serów. Dobra G. składały się z folwarku G. i Chmielów, attynencyi Wola Gruszczyńska i wsi niżej wymienionych. Rozl. wynosi mr. 1570; folw. G. grunta orne i ogrody mr. 319, pastw. mr. 45, wody mr. 297, lasu mr. 52, zarośli mr. 86, nieużytki i place morg. 333, razem morg. 1132. Folw. Chmielów grunta orne i ogrody mr. 89, łąk mr. 40, pastwisk mr. 38, nieużyt-

ki i place mr. 22, razem mr. 189; attynencya Wola gruszczyńska (w gub. siedleckiej) wody mr. 88, zarośli mr. 70, nieużytki i place mr. 91, razem mr. 249. Bud. mur. 14, drewn. 6. Wieś Wólka gruszczyńska osad 13, gruntu m. 192; wś Olszak osad 6, gruntu mr. 65; wieś Holendry osad 13, gruntu mr. 151; kol. Gruszczyn osad 6, gruntu mr. 46; wś Kępa gruszczyńska osad 7, gruntu mr. 64; wś Wielgolas osad 10, gruntu mr. 66; wś Odcinki osad 12, gruntu mr. 94; wś Dębowa góra osad 13, gruntu mr. 106; wś Chmielew osad 24, gruntu mr. 176; wś Chmielewek osad 7, gruntu mr. 87; wś Dąbrówka osad 6, gruntu mr. 47. 3.) **G.**, wś, pow. iłżecki, gm. Lipsko, par. Krempa. Liczy obecnie 11 dm., 66 mk., 190 mr. ziemi włośc., 1 mr. dworsk. *Br. Ch.*, *A. Pal.*

Gruszczyn, wś, pow. poznański, blisko jeziora swarzędzkiego; 14 dm., 174 mk., 34 ew., 149 kat., 67 analf. We wsi dwa są folwarki, jeden ma 1328 mórg. rozl. (własność hr. Gabryeli Mielżyńskiej); drugi ma 568 morg. Pocz. w Swarzędzu o 4 kil., st. kol. żel. w Kobylnicy (Kobelnitz) o 4 kil. *M. St.*

Gruszczyńska wólka, wś. pow. garwoliński, gm. Wilga, par. Mniszew, nad Wisłą, u ujścia Wilgi. Liczy 12 dm., 200 mk. Por. *Gruszczyn.*

Gruszecki potok, ob. *Gruszka potok.*

Gruszeczka, niem. *Birnbaeumel*, wś, pow. mielicki na Szląsku, par. Mielice.

Gruszew, 1.) wś, pow. sokołowski, gm. Korczew, par. Rusków. Liczy 19 dm., 163 mk., 545 morg. obszaru. 2.) **G.**, wś, pow. konstantynowski, gm. i paraf. Łysów, sąd i poczta Łosice, rozległ. m. 108, dom. 10, ludn. 92.

Gruszewnia, pow. częstochowski, gm. Kamyk, par. Kłobuck.

Gruszewo, wś. pow. kobryński, 3 okr. adm, o 4 w. od Antopola, o 26 od Kobrynia, o 212 od Grodna, ma zarząd gm. włośc.

Gruszewska stannica, ob. *Gruszówka.*

Gruszewszczyzna, 1.) folw. szlach., pow. oszmiański, 2 okr. adm., 37 w. od Oszmiany, 1 dom, 5 mieszk. kat. 2.) **G**, wieś, pow. oszmański, 4 okr. adm., 34 w. od Oszmiany, 4 domy, 30 mieszk., z tego 22 praw., 8 kat.

Gruszka 1) *wielka A. B. C. D.*, G. *mała* i G. *zaporska*, 3 wsie i 4 folw., pow. zamojski. G. wiel., folw. a. b. c. d., i mała, leżą w północnej stronie od Zamościa o w. 23, nad rz. Łętównią, w gm. i par. filial. Nielisz, w 2 okręgu sądowym, a G. zaporska, o 34 w. na zachód od Zamościa, w gm. Sułów, par. Mokrelipie, nad rz. Pór, przy trakcie do Turobina, odl. od gm. w. 7, w 4 okręgu sadowym, na granicy pow. krasnostawskiego i zamojskiego. Tej ostatniej folw. należy do dóbr ord. Zamojskich Bodaczew, (ob. *Gaj gruszczański*), licząc 4 dm. dwor.; wś. zaś ma: 26 dm., 234 mk. kat. i 601 morg. urodzajnej a lekkiej ziemi i łąk. G. wielka wraz z folw. G. a. b. c. d., liczy: dm. dwor. 10, włośc. 35; ludności: kat, 225, prawosł. 11 i żyd. 3, razem 239 mk.; obszaru posiadł. włośc. 214 morg. a 2-a fol. stanowiące własność Tarczyńskiego, zawierają przestrzeni 1504 morg.; G. mała liczy: dm. dwor. 2, włośc. 31; ludności: kat. 209 i żyd. 2, razem 211 mk.; posiadłości włośc. 169 a dwor. (własność Foltańskiego) 270 morg. Gleba żyzna, łąk dostatek. R. 1827 G. zaporska miała 42 dm,. 233 mk.; G. mała 20 dm., 153 mk. a G. wielka 36 dm., 209 mk. 2.) **G.** wś, pow. konecki, gm. Grodzisko, par. Łopuszno. W 1827 r. było tu 13 dm. i 81 mk.; obecnie liczy 35 dm., 220 mk.; 314 morg. ziemi włośc. i 1 rząd. 3) **G.** os., pow. miechowski, gm. Kacice, par. Prandocin. 4.) **G**, nad rz. Działdówką, pow. mławski, gm. Niechłonin, paraf. Sarnowo. Leży na samej granicy pruskiej o 24 w. od Mławy, liczy 26 dm. i 214 mk., należała do dóbr sarnowskich, od których odpadła przy uwłaszczeniu. Włościanie posiadają 637 morg., z tej liczby 91 m. łąk. Dworskiej ziemi jest tu 195 m. łąk i 58 m. lasu. *T. Żuk.* i *Lud. Krz.*

Gruszka, 1.) wś., pow. jampolski, nad rz. Murafą, odległa od Jampola o 35 wiorst a od Mohylowa nad Dniestrem o 15 wiorst; leży przy drodze pocztowej, wiodącej z Kamieńca Podolskiego na Mohylów do Jampola. Zarząd gminny (wołost) i policyjny (stan) w Babczyńcach. Par. prawosławna na miejscu. Cerkiew pod wezwaniem św. Dymitra, posiada 57 dz. ziemi; par. kat. do Mohylowa; mieszk. liczy się 900 obojej płci, domów 131, ziemi ogółem 1744 dz., z tej 847 włościan, 840 dz. dworskiej. Obszerny dom mieszkalny z pięknym ogrodem i winnicą na powierzchni 5 dz. Nad brzegami Murafy znajdują się pokłady ciosu i granitu. G. wchodziła dawniej w sk'ad klucza mohylowskiego Szczęsnego Potockiego, drogą kupna przeszła najprzód do Jaroszyńskich a następnie nabytą została przez Maryą z Gadomskich Sarnecką dziś zaś jest w posiadaniu jej wnuczki Maryi z Czajkowskich Zaleskiej. Podanie miejscowe utrzymuje, że Gonta, jeden z przewodzców rz. humańskiej, który stracony został w Serbach, odległych od Gruszki o 10 wiorst, pojmany został przez regimentarza Stempkowskiego na polach gruszczańskich. 2.) **G.** wś. pow. bałcki, gm. Daniłowo bałka, par. katolicka Hołowaniewsk, ludn. 1410, ziemi włościan 2398 dz., dworskiej 3961 dz. Należała do Lubomirskich i Potockich, Marya z Potockich Strogonowa sprzedała rządowi (Udieły). Jest tu gorzelnia, cukrowarnia i cerkiew pod wezwaniem N. Panny, do której należy 136 dz. ziemi. R. 1868 było 119 dm. 3.) **G.** wś, pow. olhopolski. gm. Kamionka, nad rz. Dniestrem, par. katolicka do Miast-

kówki, 276 dusz męz., ziemi włoś. 1331 dz., dwor. 2226 dz. W 1868 r. było tu 136 domów. Dawniej należała do ks. Hiki, dziś Zoi Obolеńskiej. Jest tu cerkiew pod wezwaniem N. P., licząca 569 parafian i 36 dz. ziemi. 4.) **G.** wś., pow. uszycki, paraf. Stara Uszyca, 250 dusz męz., 444 dz. ziemi włoś., ziemi dwor. używalnej z Ronkuszową 930 dzies. R. 1868 było tu 95 dm. Należała do gen. Witte, dziś do Karaszewiczów. Jest tu zarząd gminny i cerkiew Wniebowzięcia M. B., do której należy 36 dzies. ziemi. *K. Z.* i *Dr. M.*

Gruszka, wś, pow. tłumacki, w dobrach tłumackich, o 1 kil. od drogi żwirowej sielecko-zaleszczyckiej, z 2 przysiołkami i folw. *Kadłub*, *Metnyczenki*, *Rowenki*, *Teodorówka*, *Lubiczówka*, 7 kil. od Tłumacza, par. r. gr. w miejscu, r. l. w Tłumaczu. Cerkiew drewniana, szkoła etatowa 3-klasowa. Urząd gminny w miejscu; mieszkańców 1595, w tem 1463 r. gr., 90 r. l.; 42 izrael. Obszar włościański 2398 mr. n. a. Obszar dw. ziemi ornej 1030 mrg. Sianożęci 128 mórg, ogrodów i budynków 18 mg., pastwisk pół mg., stawów, rzek i dróg 15 mg. Lasu niema. Karczma murowana, 1 młyn skarbowy a dwa mniejszej posiadłości. Gleba przeważnie czarna, bardzo urodzajna lecz zwięzła. Produkuje buraki, rzepak, pszenicę i t. p. Gospodarstwo wzorowe, pola po większej części zdrenowane. Bogate kopalnie torfu tudzież marglu czysto muszlowego, 95 pr. wapna zawierającego, kamieniołomy gipsu i wapienia; w tych ostatnich znajduje się siarka w stanie suchym lecz w małej ilości. G. byłą częścią majątku czyli klucza tłumackiego, tak zwanego majątku stołowego królewskiego, czyli starostwa. Po anneksyi Galicyi do Austryi, rząd zamienił Tłumacz za klucz Nadwórniański z hr. Dzieduszyckim a to dla żup solnych. W r. 1849 przeszły te dobra na własność hr. Westheimsterna, a w r. 1853 nabyło je c. kr. uprzywilejowane akcyjne Tow. dla wyrobu cukru w Galicyi, które i obecnie G. posiada. Na polach Gruszeckich jest kilka mogił przedhistorycznych tudzież jezior rybnych. Były tu dawniej 3 stawy bardzo rybne, lecz w skutek zamuleń zostały spuszczone, dwa na żyzne role i łąki. *R. T.*

Gruszka, ob. *Gruschken* na Szląsku.

Gruszka 1.) potok, wypływa w obr. gminy Jakóbówki, w pow. Horodenka, płynie skąpemi łączkami na połudn. wsch., przechodzi w obr. gm. Dżurkowa (pow. kołomyjski), opływa Dżurków od południa, a przeszedłszy w obr. gminy Rosochacza, śród domostw uchodzi z pr. brz. do Czerniawy, dopływu Prutu (ob.). W obr. Dżurkowa nad tym potokiem leżą pokłady torfu. Wyniesienie ich 282 m. npm. Długość biegu 10 kil. 2.) **G.**, potok, także *Gruszeckim* potokiem zwany, pow. tłumacki. Bierze początek jednem ramieniem z lasów i pól przybytowskich, bortnickich, puźnickich, płynąc z zachodnio-poł. strony ku wsch., potem skręca ku północy przez żyzne łąki, z drugiem ramieniem łączy się we wsi Grunie, które bierze początek z pól jezierzańskich i grudzieckich i od poł. ku półn. płynąc przez łąki i błonia po 6 kil. biegu wpada do rz. Tłumacza pod Ganczarówką z prawego brzegu. Z pocz. 19 wieku na tym potoku było 6 stawów bardzo rybnych, mnóstwo ptactwa błotnego miało tu swe siedlisko na nieprzebytych moczarach i trzęsawiskach, które to stawy prócz jednego zostały pospuszczane i wysuszone, a po części zdrenowane na orne pola i żyzne sianożęci. Na tym potoku były także 3 większe a 2 mniejsze młyny; obecnie tylko 3 małe młyny. *R. T.*

Gruszki 1.) wieś, pow. żytomirski nad ruczajem, wpadającym do rzeki Irszy z prawego brzegu; ten sam ruczaj płynie przez wieś Kruczyniec. Grunta zawierają gnejs.

Gruszki, wś, pow. wielicki, par. rz. kat. Brzezie, st. p. Niepołomice, 242 mk.

Gruszkowizna, fol., pow. kutnowski, gm. Wojszyce, par. Orłów, liczy dm. 4, mk. 41, ziemi ornej folwarcznej m. 250, uwłaszczonych m. 17. *W. W.*

Gruszkowo, folw., p. ostrzeszowski, należy do dom. Doruchów; Gr. z Kuźnicą starą ma 2 dm., 50 mk.; ob. *Doruchów*.

Gruszkowski, *Gruszecki*, potok, ob. *Gruszka*.

Gruszławki, dobra, pow. telszewski, o 65 w. od Telsz, w par. sałanckiej, u źródeł rz. Dangi. Należały do Stanisława Wojny kuchmistrza lit., dziś hr. Dymitra Zubowa. Jest tu zarząd gminy liczącej dusz 1502 i kościół filialny św. Jana z r. 1711, fundacyi ks. Ogińskich. *A. K. L.*

Gruszów 1.) wś i folw., pow. miechowski, gm. Pałecznica, par. Wrocimowice. Leży o 10 w. od Proszowic. W 1827 r. było tu 30 dm.; 256 mk; obecnie liczy 35 dm., 305 mk., osad włośc. 34, z przestrzenią gruntu 162 mg., grunta dworskie wynoszą 932 mg. Do dóbr G. należą os. leśne: Podgaje gruszowskie i Okopek gruszowski; dawniej należał tu folw., Radziemicka Wola, który został zniesiony a grunta w ilości 112 mg. nabył właściciel sąsiedniej majętności Pieczonogi. Długosz wymienia wieś G., jako należącą do Jana Karwaczian herbu Zadora; było tu 6 i pół łanów kmiecych, 3 zagrodników, karczma i folwark dworski (Lib. benefic. tom II, 78). W XVIII wieku wsie: Ibramowice i Wola Radzimicka stanowiły jedne dobra, należące w r. 1748 do Jana Dembińskiego, starosty wolbromskiego, a w r. 1799 do Stefana Piegłowskiego, starosty czchowskiego (z akt kościoła we Wrócimowi-

cach). 2.) **G.** prywatny i rządowy, dwie wsie z folw., pow. miechowski, gm. Gruszów, par. Brzesko nowe, w stronie północno-wschodniej tegoż, o wiorst 4; zarząd gminny w miejscu. R. 1827 G. prywatny liczył 179 mk., domów 20, a G. rządowy 70 mk., 12 dm.; dziś obie te wsie mają ludności 252 głów; w pierwszej z nich domów drewnianych 19; osad włośc. 18; gruntów: dworskich mg. 381 pr. 56 i włośc. mg. 64 pr. 137; a w drugiej, domów: murowany 1, drewnianych 18; osad włościańskich 19, gruntów: dworskich mg. 194 i włościańskich mg. 71 pr. 208. W czasach przedhistorycznych miejsce to było zamieszkanem, jak przekonywamy się z odkrytych tu mogił z wielu kamieni; w mogiłach tych, pod stosami polnych kamieni, osobliwszym ułożonych sposobem, w jednej znaleziono kości ludzkie niepalone i kilka urn z gliny szarej wypalanej, lekkich, pięknego kształtu (rysunek ich w Pamiętnikach towarzystwa przyjaciół Nauk tom IX). W drugiej były same kości ludzkie, w trzeciej końskie i ludzkie, a przy nich siekiery kamienne z zielonawego porfiru (porfiro verdo) (Kraszewski: Sztuka u Słowian, Wilno 1858 r. str. 27). Wieś należała w części do klasztoru norbertanów w Hebdowie. R. 1331 Wład. Łokietek pozwala przenieść G. na prawo niemieckie. R. 1361 Marek haeres de Wilkow sprzedaje część G. za 48 grzywien Mikołajowi archidyakonowi krakowskiemu. Widzimy w przywileju Kazimierza IV, że r. 1449 G. rządził się prawem magdeburskiem. W owym czasie było tu 9 łanów kmiecych, z których płacili do klasztoru po pół grzywny czynszu, oddawali po 30 jaj, 2 kapłony i 2 sery, odrabiali jeden dzień tygodniowo, jakoteż powaby i dawali osep. Miał tu klasztor karczmę z obszernem polem i dwóch zagrodników posiadających rolę za czynsz; folwarku klasztornego tu nie było. Druga część wsi Gruszowa należała do Urbana Łapka; w niej były dwa łany kmiece. Trzecia zaś część stanowiła własność Piątka (Pyanthkam), który miał tu tylko folwark; tu także było pole kmiece zwane Szadek (Schadek), w polach klasztornych położone (Lib. benefic. tom III, 78). Taki podział na dwie tylko części utrzymał się do ostatnich czasów, i gdy w r. 1818 nastąpiła kasacya klasztoru norbertanów w Hebdowie, część będąca ich własnością przeszła na skarb, i ztąd otrzymała nazwę G. rządowy, należący obecnie do dóbr donacyjnych generała-lejtnanta Semeki. Druga zaś część, nazwana prywatny, jest dziś w posiadaniu Władysława Morsztyna. Gmina G. należy do s. gm. okr. VI w os. Brzesko Nowe, gdzie też i st. pocz., liczy 6136 mg. obszaru i 3198 mk. 3.) **G.**, wś, pow. chełmski, gm. Rejowiec, par. Pawłów. *Mar.*

Gruszów, ob. *Hruszów.*

Gruszów 1.) *(z Wieżą)*, wś nad Stradomką, dopływem Raby, w okolicy pagórkowatej pokrytej świerkowymi lasami, w pow. wielickim, ma parafią rzym. kat. i należy do urzędu poczt w Gdowie, skąd jest 10 klm. odległą. Kościół drew. pochodzi z przed r. 1440. (kons. 1780 p. t. Rozpr. śś. Ap. Par. G dek. dobczyckiego ma 1004 kat., 14 izr.; akta od r. 1618). Za Długosza (Lib. ben. III, 276) dziedzictwo Jana Czarnkowskiego h. Półkozic. Mieszk. 564 wyzn. rz. kat. Większa pos. wynosi 461 m. n. a. roli, 46 m. łąk. i ogr., 36 m, pastw. i 441 m. lasu; mniej. pos. 330 m. roli, 79 mg. łąk i ogr., 40 m. pastwisk i 41 mórg lasu. 2.) **G** *(z Godusza)*, wś w okolicy górzystej pow. limanowskiego, należy częścią do par. rz. kat. w Szczyrzycu, częścią do par. rz. kat. w Skrzydlnej, ma 270 mieszk. rz. kat. wyznania Większa pos. (konwent oo. cystersów) wynosi 92 m. n. a. roli, 11 m. łąk i ogr., 3 m. past. i 322 mg. lasu; mniej pos. 192 m. roli, 54 mg. łąk i ogr., 33 m. pastw. i 53 m. lasu. 3.) **G.** *mały* i *wielki* (z *Sutkowem*), wś w pow. dąbrowskim, należy do p. rz. kat., sądu pow. i urzędu poczt. w Dabrowy. Gr. mały liczy 258, Gr. W. z Sutkowem 1075 mk. rz. kat. wyzn. Obszaru liczą razem: Większa pos. 711 m. n. a. roli, 90 mg. łąk i ogr., 90 mg. past. i 196 m. lasu; mn. pos. 1490 m. roli, 363 m. łąk i og., 231 m. pas. i 85 m. lasu. Za Długosza należał G. do Piotra Rozemberskiego (Lib. benef. II, 432). 4,) **G.**, przys. Jazowska, pow. sądecki. *Mac.*

Gruszów, niem. *Hruschau*, wś, pow. bogumiński na Szląsku austr., rozl. mg. 677, ludn. 1278. Jest tu filia par. kat. Ostrawa Polska. Kopalnie węgla kamiennego. Fabryka przetworów chemicznych. *F. S.*

Gruszówek, przys. Gruszowa, pow. wielicki. *Mac.*

Gruszowiec, wieś w okolicy górzystej, pokrytej lasami świerkowemi, w pow. limanowskim, przy gośc. wiodącym z Mszany dolnej do Tymbarku. Pobliska góra Snieżnica ma 1006 metr. wysokości bezwzględnej. Gr. należy do par. rz. kat. w Dobry i ma 407 mk. Mn. pos. wynosi 271 m. n. a. roli, 47 m. łąk i ogr., 208 m. past. i 324 mg. lasu. Kasa poż. gminna ma 106 złotych kapitału.

Gruszówka 1.), wieś i b. st. pocztowa przy dawnej szosie ze Smoleńska do Witebska, o 44 w. od Smoleńska. 2.) **G.**, ob. *Hruszówka.* 3.) **G.**, wś nad rz. Zamczyk, pow. bracławski, parafia Niemirów. *X. M. O.*

Gruszówka lub *Gruszewska Stannica*, os. i kopalnia węgla kamiennego, w okr. czerkaskim, ziemi wojska dońskiego, nad rz. Gruszówką (50 wiorst długą), dopływem Donu, 10180 mieszk., 1681 wiorst od Petersburga a 39 od N. Czerkaska odległa. Stacya pocztowa i sta-

cya kolei żelaznej gruszewsko-rostowskiej, Pan Subbotin w swym kursie przemysłowej ekonomii, powiada: „Że kopalnie gruszowskie rozciągają się na 1500 wiorst kwadratowych i zawierają w sobie zapas 3322 miliardów pudów." — Wypada więc z tego, że nad Donem, koło jednej Gruszówki. skoncentrowany jest prawie taki zapas opału mineralnego, jaki Anglia posiada. A jednak Anglia produkuje rocznie 49 proc. masy węgla, zużywanego w całym świecie, gdy w Rossyi, bogatszej od niej pokładami, produkuje się ledwie pół proc. tej proporcyi. Czyli innemi słowy: Anglia, posiadając 1,5 milion. dziesiatyn pokładów węglowych, sprodukowała w r. 1877 węgla kamiennego 8,246,000,000 pudów, gdy Rossya, posiadając w całem państwie z górą 2,5 milionów dziesiatyn pokładów węglowych. dziś już. choć wprawdzie bardzo licho eksploatowanych, sprodukowała w tymże roku 1877 ledwie 43 milionów pudów. Eksploatacya antracytu odbywa się w Gruszówce zapomocą kołowrotów, obracanych końmi lub wołmi. Brak kapitału obrotowego jest tu największą przeszkodą; z 200-stu właścicieli kopalń, ledwie ośmiu lub dziesięciu jest takich, którzy tego braku nie czują. Zapomocą maszyn parowych, pud antracytu wypada od 5 do 5 i pół kopiejek; dobyty zaś ręczną pracą, zapomocą kołowrotów, wypada z górą 8 i pół kopiejek. Konkurencya pomiędzy jednym a drugim systemem prawie niemożebna; dotąd cała Gruszówka posiada ledwie 68 maszyn parowych o sile 1007 koni. Należą one przeważnie do głównego Towarzystwa rossyjskiego i do kilku bogatszych właścicieli. Oni więc stanowią ceny antracytu, do których drobni spekulanci stosować się muszą i z porządku rzeczy kończą na bankructwie.

Grusztele, wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 32 w. od Wilna, 5 dm., 30 mk. katol. (1866).

Gruta, wieś rząd. nad jez. Gruta, pow. trocki, 4 okr. adm., o 99 w. od Trok, 8 domów, 85 mk. katol. (1866).

Gruta, niem. *Grutta*, 3 miejscowości, pow. grudziąski, nad znacznem jeziorem, zwanem w dokumentach Lome, pół mili od bitego traktu grudziąsko-radzyńskiego, $^{1}/_{6}$ mili od stacyi nowej kolei żelaznej jabłonowsko-grudziąskiej w Mielnie, 1 i pół mili od Grudziądza. 1) Gr., wieś kościelna parafialna, obszaru mr. 4431, budyn. 220, dom. mieszk. 110, katol. 775, ew. 42. Parafia, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Mielno. 2) Gr., folw., r. 1866 przezwany Frankenhain, ma obszaru ziemi mórg 2627, budyn. 20, dm. mieszk. 8, kat. 149, ew. 34. Parafia, szkoła i poczta jak wyżej. 3) Gr., dawniej wolne solectwo, teraz folw. do dobr rycer. Orle, r. 1855 przezwany Bergaus, nad jezior., zaraz za wsią kościelną Gr., budynków 3, dom. mieszk. 1, katol. 14, ewang. 6.—Pierwotnie stanowiła Gr. jednę całość. Istniała jak się zdaje od najdawniejszych czasów, tylko wiadomości dostatecznych nie mamy. Roku 1222 wspominają w dokumencie las Grutb, darowany biskupowi Chrystyanowi, nie wiadomo jednak czyby się znajdował gdzie teraz wieś Gruta. Pierwsza pewna wiadomość pochodzi z r. 1282: mistrz w. krzyżacki Mangold von Sternberg wydaje tego roku wieś, którą zowią Frankenheyn. Z dokumentu wynika, że już przedtem wieś tu istniała; wspomina bowiem wyraźnie mistrz krzyżacki o pewnych 2 włókach, gdzie dawniejsza wieś stała; mówi także, iż jego poprzednik Ludwik von Queden (1249 — 1252) wieś tę był wydał Hermanowi von Meiningen, żeby ją osadził włościanami. Włók znajdowało się tyle co i teraz 103, po nad jeziorem Lome. Obsadzenia jednak nie można było uskutecznić, bo Prusacy całą tę okolicę napadli i spustoszyli. Tak teraz on dopiero, Mangold von Sternberg, daje Konradowi v. Lewitz przywilej na te włóki. R. 1315 mistrz w. krzyżacki Karol Beffart pozwolił mieszkańcom ryby łowić w jeziorze Lome. R. 1414 podają strat poniesionych w wojnie krzyżaków z polakami na m. 2000. Pomimo to liczy Gr. roku 1435 włók uprawionych 148; z tych sołtys ma teraz wolnych tylko 8, proboszcz 4, inne 136 czynszowały do rogozińskiego zamku. Karczem było nadzwyczaj wiele, bo aż 7 we wsi. Ze staropolska nazwa Gruta także za krzyżaków znaną i używaną była, wynika z przywileju, który mistrz w. Paweł von Russdorf nadał miastu Radzynowi r. 1438. R. 1667 kanonik Strzesz w wizytacyi pisze, jako kościół tutejszy po krzyżakach piękne ma położenie na wzgórzu, ponad jeziorem, zkąd piękny widok osobliwie z wieży na okolicę i pobliskie lasy. O szkole donosi, że tu istniała dawniej, ale teraz podupadła; ogród szkolny zabrał starosta. Z r. 1677 jest nowy przez Jana Sobieskiego potwierdzony regulamin o t. zw. wybrańcach czyli lemanach, których na wieś Gr. trzech przeznaczono. R. 1726 nazywają się włościanie w Gr.: Jakób Kędziorka, Paweł Piszorek, Michał Buczek, Paweł Klucznik, Jakób Czajkowski, Stanisław Uszler, Maryan Pilarski i inni; ci otrzymali tegoz roku nowy przywilej od Jana Gruszczyńskiego, podczaszego król. i administratora ekonomii rogozińskiej. R. 1743 pisze wizytacya biskupia, jako tutejszy kościół pokrzyżacki, aczkolwiek murowany, jest bardzo szczupły i nieproporcyonalny. O szkole ubolewa, że jej tu jeszcze nie ma „ob nimiam negligentiam et ruditatem parewtum," którzy dzieci nie przysyłają. R. 1747 wyszedł mandat królewski, żeby włóki piernotne proboszczowi przywrócić (było ich 8) i kościół nowy pobudować. Czyniono już przedwstępne

kroki, żeby włóki oddać, ale potem wojny wybuchły i przeszkodziły. Zato kościół nowy został wzniesiony, cały murowany, daleko teraz obszerniejszy, koszta ponosili królewscy ekonomowie rogozińscy. R. 1765 donosi lustracya ekonomii rogozińskiej, jako w Gr. folw. się znajduje, przy nim chat 10 i karczma, w której piwo z Rogoźna szynkują. R. 1766 wymieniają się wybrańcy czyli lemani: Wojciech Deczyński, Andrzej Mierzwicki, Paweł Klucznik, Wawrzyniec Papalski i szlachcic Walenty Zglnicki; ostatni 2 są zapewne sołtysi ówcześni, gdyż tu lemanów tylko 3 było. R. 1776 założył król pruski Fryderyk II szkołę w Gr., w której jak pisze wizyta z r. 1786, uczyli po niemiecku, po polsku, nieco łaciny i rachunków. R. 1784 rząd pruski wydał obszerny folw. tutejszy do król. ekonomii rogozińskiej przedtem należący w wieczystą dzierżawę amtmanowi Janowi Gotlib Müllerowi. Włók liczono 115 (pierwotnie wcale żadnego folw. nie było w Gr., dopiero gdy w skutek wojen i innych niepowodzeń gospodarstwa włościan podupadły, grunta obracano na folwarczne), gospodarstwo nazywają teraz w wysokim stopniu zaniedbane. R. 1787 Ksawery Pawłowski trzyma tutejsze sołectwo. R. 1802 odkupił to sołectwo kupiec Chomse z Grudziądza, który przyłączył je za zezwoleniem rządu do swoich dóbr rycer. w Orlu, gdzie familijny t. zw. fideikomis ustanowił. R. 1855 pozwolił rząd, aby to sołectwo (mały folwarczek) nosiło przezwę: Bergaus. Roku 1830 Andrzej Piszora i spółtowarzysze, którzy razem na włókach 32 osiedli byli za szarwarkiem i czynszem, otrzymali od rządu pruskiego prawa własności. R. 1833 nastąpiła separacya gruntów włościańskich we wsi Gr. Dwie włóki wspólnych pastwisk, które także trzeba było podzielić, porosły we większej części drzewem i krzewami. Porównaj: Frölich, Geschichte des Graudenzer Kreises 157. — *Kościół i parafia grucka*, w jakim jest stanie, wyjmujemy z dyecezalnego t. zw. szematyzmu. Parafia Gruta, dekanatu radzyńskiego; kościół tytułu Wniebowzięcia P. M., patronatu król. O fundacyi i konsekracyi jego nie wiadomo (choć powyżej niektóre szczegóły podane). Dusz 1800; szpital zdawna istnieje dla 4 ubogich. Wsie parafialne: Gruta wś, Gruta folw., Słupy, Orle, Hansfelde, Annaberg, Ramutki i Petershof. Szkoły istnieją 2 w parafii: w Grucie dzieci około 100 i w Słupach tyleż; 20 dzieci odwiedza szkołę luterską w Orlu. Dawniej znajdowały się 2 kościoły w parafii, które zaginęły: jeden we wsi Słupach, gdzie Bolesław Chrobry pamiątkę zwycięztw swoich i panowania zostawił; włók kościelnych było 6, istniał r. 1444, podupadł zapewne w następnych wojnach, gdyż później żadnej nie ma o nim wzmianki. Nawet o kościelnych włókach zapomniano. Aż dopiero r. 1648 kanonik kruświcki i prob. grucki Stanisław Myslkowski napowrót je odzyskał drogą prawną. Drugi kościół znajdował się w Orlu, cały murowany z wieżą. R. 1667 donosi wizytacya, że go oddawna zabrali lutrzy, za których posiadania zupełnie podupadł. Tegoż r. 1667 mury tylko stały, dach zapadł, drzwi otwarte; znaki konsekracyi widać jeszcze było na ścianach. R. 1700 zostały i te szczątki rozebrane. Michał Mełdzyński, kasztelan rypiński, wywiózł cegłę na reperacyą kościoła w Błędowie; resztę wzięli ubodzy ludzie. Patrz: ks. Fankidejski, Utracone kościoły 85—86. *Ks. F.*

Gruta, jez. w płd. zach. części pow. trockiego, o 2 w. na płd. od Niemna, 3 w. dł. w kierunku południka, pół wiorsty szerokie.

Grutczütz, ob. *Grudzice*.

Grutscheit Jurge, lub *Saulen*, wś, powiat tylżycki, st. p. Coadjuthen.

Grutschen, lub *Wingerupchen* (niem.), wś, wś, pow. piłkalski, st. p. Malwiszki.

Grutschno (niem.), ob. *Gruczno*.

Grutta (niem.), pow grudziąski, ob. *Gruta*.

Grutzeiken (niem.), dobra, pow. kłajpedzki, st. p. Karlsberg.

Grutzken (niem.), ob. *Gruschken*.

Gruwina, jez. w pow. nowoaleksandrowskim gub. kowieńskiej. *J. D.*

Gruz, lub *Grzybowy gaj*, uroczysko we wsi Szlachtowszczyzna, pow. lidzki.

Gruzdowo 1.) wś włośc., pow. wilejski, o 30 w. od Wilejki, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 15 dm., 158 mk. 2.) **G.**, wś i karczma nad rz. Bladką, pow. wilejski, o 64 w. od Wilejki, 3 okr. adm., przy b. drodze poczt. połockiej, 14 dm., 155 mk., cerkiew praw. murowana, paraf. szkółka i zarząd gminy liczącej 267 dm., 3698 dusz. 3.) **G.**, wś, pow. oszmiański, 2 okr. adm., o 68 w. od Oszmiany, 3 domy, 52 mk., z tego 18 prawosł., 34 katol. Kościół drewn. prawosławny. (1866).

Gruzdowszczyzna, wś rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 51 w. od Wilna, 3 dm., 27 mk. kat. (1866).

Gruzdupie, ob. *Mirglon*.

Gruzino, st. poczt., pow. nowogrodzki gub. nowogrodzkiej, w obrębie większych stacyj Czudowo i Tychwiń.

Gruzowice, ob. *Hruzowice*.

Gruzskaja (ross.), st. dr. żel. donieckiej w gub. ekaterynosławskiej.

Gruzskoje (ross.), st. dr. żel. kursko-kijowskiej w gub. kurskiej.

Gruzy, niem. *Gruhsen*, wś, pow. jańsborski; ludność polska ewangelicka.

Gruździe, mko pryw. w pow. szawelskim, o 24 w. od Szawel, o 14 od st. dr. żel. Omole, okr. adm. janiski. Paraf. kościół katol. św.

Trójcy, drewn., z r. 1759, fundacyi ks. Radziwiłła. Na cmentarzu kaplica. W mku szpital. Parafia katol. G. dekanatu Janiszki: dusz 7183. Filia w Szypilach. Kaplica w Górach. Dobra obszerne G. i Nowe Żagory w parafii gruździewskiej, meszkujckiej, janiskiej, szakinowskiej i nowo-żagorskiej mają 1380 włók po uwłaszczeniu włościan. Lasów 583 wł., ziemi ornej i łąk 720 włók. Folwarków jest dwadzieścia kilka, znaczniejsze z nich: Beržany, Gurbie, Paupery, Piktujże, Jodzie, Rudyszki, Gawenajcie, Meszkujcie, Mecedy, Augucie, Werbuny, Minajcie, Wiłejki (w ekonomii gruździewskiej). O folwarkach do ekonomii żagorskiej należących powie się przy opisie Żagor. Dobra te były stołowemi dobrami królów polskich, potem dostały się za zasługi księciu Zubowowi, a jego sukcesor hrabia Zubow sprzedał za trzecią część wartości P. Naryszkinowi, i dziś jest własnością syna jego Aleksandra Naryszkina. Główny zarząd dóbr jest we dworze Gruździach, gdzie wszystkie budynki murowane i kaplica z wieżą, bogato dekorowana przez Majkowskiego, ostatniego rządcy Zubowa. W dobrach Naryszkinów są 3 parafialne kościoły i 2 filialne Skajzgiry i Rudyszki, tudzież kilka kaplic. W miasteczku G. dusz 103 uwłaszczonych ziemią 363 dziesięcin; reszta ludności placownicy, opłacający czynsz.

Gruździenica, fol. szlach., pow. święciański, 2 okr. adm., o 83 w. od Święcian, 1 dm., 19 mk., z tego 7 praw., 12 kat.

Gruździenięta, fol. szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 83 w. od Święcian, 1 dm., 19 mk., z tego 7 prawosł., 12 katol.

Gruździszki, ws, pow. wiłkomirski. Roku 1788 własność Joachima Siemaszki.

Grużе, dwór w pow. poniewieskim, o 44 w. od Poniewieża, okr. adm. poswolski, miał 1859 r. 14 mk., gorzelnię i młyn. Jest tu słynna spółka zaliczkowa konstantynowska, której sprawozdanie z roku 1879 zawiera następne cyfry: Uczestników z końcem roku było 1,109, w tej liczbie szlachty i urzędników 304, włościan 647, starozakonnych 158. Udziałów rs. 64,241. Lokowanych i pożyczonych pieniędzy 174,542 rs., pożyczonych do banku rządowego rs. 42,700. Wypożyczono uczestnikom w ciągu r. 1879 rs. 351,341, pobierano od nich 9 procent. Dywidendy uczestnikom wypłacono 1657 proc. Czystego zysku na nowy rok 1880 było 19.531 rs.; summę tę przeznaczono jak następuje: do kapitału żelaznego rs. 974, na dywidendę roku 1879 rs. 5,293, na wynagrodzenie zarządu rs. 4185, na procenta od zaciągniętych pożyczek i lokat 5599, wreszcie na budowę gmachu dla gimnazyum realnego w Poniewieżu rubli sreb. 3478. Obrót ogólny w roku 1879 (to jest suma przychodu i rozchodu kasowego), wynosił 1461741 rs., wyraźnie przeszło milion czterysta tysięcy rubli.

Grużele, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Grużmedzie, wś, pow. rossieński, par. kielmeńska.

Gry..., por. *Grie...*, *Grue...* (niem.).

Gryb..., por. *Grzyb...*

Grybanosowszczyzna, zaśc. pryw., pow. lidzki, 3 okr. adm., o 30 w. od Szczuczyna, 3 dm., 23 mk. (1866).

Grybele, wś, pow. wiłkomierski, par. Uciany, o 2 w. od Ucian, przy samej szosie warszaw.-pet., należała do dóbr uciańskich; dusz rewiz. 86, ziemi nadanej 246 dzies.

Grybeliszki, folw., pow. nowoaleksandrowski, par. dryświacka, 769 dzies. rozl. Była własność Zygm. Szczepowskiego. *A. K. Ł.*

Grybiszki, folw. szl., pow. wileński, 6 okr. adm., o 1 w. od Wilna, 6 dm., 90 mk. katol. (1866).

Grybły, wś, pow. dzisieński, o 89 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 14 dm., 53 mk. prawosł. (1866).

Grybów 1.) miasto powiatowe w Galicyi, pod 39° dł. a 49° szerok., położone o 22.7 kil. na wschód od Nowego Sącza, nad rzeką Białą, częścią w dolinie, częścią na wzgórzu; obszar gminy 700 hkt. t.j. 1175 mr. austr. w płaszczyznach po nad rzeką i pagórkach. Ziemia dosyć urodzajna. Mieszkańców jest obecnie ogółem 2300, mianowicie mężczyzn 1100, kobiet 1200; z tej liczby rz. kat. 1660, izraelitów 640. Miasto zwane pierwotnie „Grynberg", założone zostało w roku 1340 za przywilejem króla Kazimierza Wielkiego na prawie magdeburskiem, przez Antoniego mieszczanina sądeckiego. Nieruchomy majątek miasta, składający się z 200 hektarów lasu i dwóch kamienic, przedstawia wartość mniej więcej złr. 50000 w. a., nadto miasto pobiera z prawa propinacyi i targowego około 4000 złr. w. a. rocznego dochodu. Grybów jest siedzibą c. k. starostwa, sądu powiatowego, urzędu podatkowego, komisyi szacunkowej, katastralnej, oddziału straży skarbowej, posterunku żandarmeryi, notaryatu, urzędu pocztowego i telegraficznego, wydziału rady powiatowej, magistratu z porządnem archiwum i urzędu parafialnego rz. katolickiego. Parafia ma w mieście i 6 sąsied. gminach wiejskich, tudzież w 10 należących do niej wsiach ruskich, wiernych 6331, gr. kat. 75, ewang. 32 i żydów 710. Szkoła normalna czteroklasowa. Towarzystwo zaliczkowe, ogólny obrót kasowy około 40000 złr. Miasto przerznięte jest dwu gościńcami, państwowym podkarpackim, wiodącym od wschodu na zachód, powiatowym od północy na południe ku granicy węgierskiej. Nadto miasto leży przy kolei żelaznej państwo-

wej tarnowsko-leluchowskiej, wiodącej od Tarnowa do Preszowa w Węgrzech i na torze mającej się budować dr. żel. Zagorze-Żywiec t. zw. transwersalnej. Stac. kolejowa znajduje się w samem mieście o 6 kil. od Tarnowa. Kolej żelazna przechodzi przez rzekę Białą śród miasta po wiadukcie 24 metry wysokim, z ciosu i cegły wymurowanym, 80 metrów długim, o 7 arkadach sklepionych. Znaczniejsze budowle w mieście nadto są: kościół par. św. Katarzyny, gmach duży murowany z ładnemi sklepieniami, kościół ten wymurowany w XVII wieku. Pierwotna erekcya r. 1340. Akta od r. 1766.. Kościół św. Bernarda modrzewiowy, postawiony r. 1455, w roku 1870 odrestaurowany. Bóżnica murowana, obszerna. W miejscu jest domów 261, w czem kilka murowanych, reszta zaś drewnianych. Gmina posiada dwa domy piętrowe murowane; jeden z nich w roku 1880 nowo wymurowany, jest znacznych rozmiarów i pięknej architektury. Na obszarze dworskim, śród miasta na wzgórzu nad rzeką Białą, wznosi się okazały piętrowy pałac w kształcie litery H, będący siedzibą właściciela dóbr Grybowa. Mieszkańcy miasta trudnią się przeważnie rolnictwem, obok tego rozmaitemi rzemiosłami i kupiectwem. Wyroby rzemieślnicze znajdują przeważnie konsumentów w mieście samem i najbliższej okolicy. Wyjątek stanowią wyroby tkackie, kuśnierskie i garbarskie, które w małej ilości i zamiejscowy odbyt mają. Rolnictwo produkuje wszelkie gatunki zboża ozimego, jarego, jarzyn i owoców wszelkiego rodzaju. Chów bydła ogranicza się w samem mieście na trzymaniu krow, trzody i drobiu. Okolica jednak wychowuje wiele bydła rogatego, wcale dobrej rasy krajowej i owiec górskich. Na terytoryum gminy znajdują się ślady i źródła nafty, dotąd wprawdzie jeszcze nie eksplaotowane, jednak z pewnością przyszłość obiecujące. W bliskiej okolicy miasta istnieją już teraz znaczne kopalnie oleju skalnego. Przedsiębierstwa przemysłowe, fabrycznie prowadzone, są następujące: tuż obok dworca kolei żelaznej znajduje się tracz parowy, w którym drzewo materyałowe z sąsiednich lasów przerabiane bywa na materyał tarty, deski etc., koleją żelazną wywożony za granicę państwa. Naprzeciw dworca kolei żelaznej przy gościńcu państwowym jest znaczna rafinerya nafty, na sposób zupełnie nowy amerykański przez osiadłego w mieście Amerykanina urządzona. Produkt fabrykowany również koleją żelazną wywożony bywa w wielkiej ilości. Wśród miasta znajduje się fabryka pomniejsza, w której wyrabiane bywają rozmaite mniejsze wyroby z drzewa, jako to: druty do zapałek, deszczułki do skrzynek i pudełek i t. p. W tych zakładach przemysłowych jako motory używane są machiny parowe, od pięciu do dwudziestu sił koni. Przedsiębierstwa te są w ręku cudzoziemców. W samem mieście znajduje się tartak i młyn wodny amerykański a w odległości 2 kil. od miasta „na Strzylawce," browar piwny, nowocześnie urządzony; roczna produkcya około 5000 hektolit. Ruch handlowy w mieście dość znaczny; wywożone bywa okoliczne zboże, drzewo materyałowe i budulcowe, włókno lniane, skóry, szmaty, jaja i bydło rogate. Co tydzień w poniedziałek odbywają się targi w mieście. Spęd bydła do chowu, roboty i opasowego znaczny. Targi te licznie odwiedzają kupcy, handlarze bydła i rzeźnicy z Krakowa, sąsiednich miast większych i z sąsiednich prowincyj, Węgier i Szląska. G. był dawniej starostwem niegrodowem, do którego należały: miasto Grybów i wsie Gródek, Biała-niźnia i wyźnia, Konclowa, Binczarowa z sołtystwem Trochanowskich (za przyw. z r. 1765), Bogusza, Siołkowa i folwarki: niźniobialski, siołkowski i Wróblowice z rocznym prowentem 16628 złp. 23 gr., z czego kwarta 4157 złp. 5 gr. Ostatnim starostą był Franciszek Wodzicki. Rząd austr., zająwszy te dobra r. 1785, rosprzedał je w dwóch sekcyach: Białą niźnią z przyl. i Gródek r. 1822 bar. Przychockiemu za 29572 złr. m. k.; zaś m. Grybów z resztą dóbr r. 1828 Józefowi Hoschowi za 32005 złr. m. k. Dobra G. z przyległ. Biała-wyźnia, Konclowa, Binczarowa, Bogusza i Siołkowa, obejmują obszaru dworskiego, w rolach orn. 336 mr. austr., łąk i ogrodów 75 m., pastwisk 122 m., lasów 1455 m., razem 1988 m. austr.; właścicielem tych dóbr jest Ferdynand Hosz, wnuk pierwotnego ich nabywcy. Czytaj Długosz Lib. benef. II 140. „Bibl. Warsz." 1855, III; i art. *Gorlice* w Słowniku geogr. *Powiat grybowski* ma rozległości 5.9503 myriametrów (przeszło 10 mil kwad.), graniczy na północ z powiatem tarnowskim, na południe z Węgrami, na wschód z powiatem gorlickim, na zachód z powiatem sądeckim. Wzdłuż powiatu w kierunku z południa ku północy płynie rzeka Biała, źródła tej rzeki leżą przy samej granicy węgierskiej. Dolina tej rzeki miejscami jest dosyć szeroką. Wzdłuż doliny ciągną się pagórki poprzeżynane mniejszemi rzeczkami i strumykami; na szczytach tych pagórków i wzdłuż tychże graniczy powiat G. z sąsiednimi powiatami. Mieszkańców ma powiat 42368, według konskrypcyj z r. 1870 r. zamieszkałych w 73 gminach i 45 obsz. dworskich. Stosunek procentowy ludności w powiecie: w m. Grybowie 4%, w mkach Ciężkowicach i Bobowy 7%, w gminach wiejsk. 84%, na obszarach dworskich 5%. W południowej części powiatu jest ziemia mniej urodzajna, tam też jest więcej lasów, przeważnie jodłowych; północna

część jest uboga w lasy; ziemia orna w tej części produkuje wszelkie gatunki zboża, z roślin pastewnych koniczynę i buraki, z handlowych len i rzepak. W całym powiecie produkują właściciele większych i mniejszych gospodarstw wiele bydła rogatego i owiec. Rasa bydła krajowa, w północnej części powiatu krzyżowana z bydłem zagranicznem silniejszej budowy holenderskiej i Shorthorn. W powiecie jest także wiele koni rasy krajowej, używanych do robót polnych i transportowania towarów. Z płodów górniczych znajduje się olej skalny. Wydobywanie tego produktu w kilku szybach uskutecznia się. Powiat G. przeżyna w kierunku od południa na północ kolej żelazna państwowa tarnowsko-leluchowska; stacyj kolejowych w powiecie jest sześć. Gościniec państwowy t. zw. podkarpacki prowadzi w kierunku od wschodu na zachód; ułatwiając komunikacyą między powiatami gorlickim i sądeckim. Gościniec zaś powiatowy także w kierunku południowo-północnym łączy znaczną część gmin w powiecie się zajdujących między sobą; mianowicie miasto powiatowe Grybów z miasteczkami Bobową i Ciężkowicami w powiecie się znajdującemi. Ludność powiatu przeważnie się trudni rolnictwem, w małej części handlem, przemysłu mało; ten ogranicza się na fabrykach w mieście Grybowie się znajdujących, powyż opisanych, tudzież są w powiecie dwa browary i jedna gorzelnia. Ludność wiejska, przeważną liczbę mieszkańców stanowiąca, jest usposobienia łagodnego, zasad uczciwych i pracowita, skutkiem czego gospodarstwo rolne się polepsza i dobrobyt wzrasta. 2.) **G.** lub *Gryfów*, przedmieście Ropczyc. *M. Ż. S.*

Grybowa, ob. *Gribowa.*

Grybówka, przys. Osieka w powiecie bialskim Galicyi.

Grybule, wś, pow. wiłkomierski. R. 1788 własność Antoniego Giedrojcia. *A. K. Ł.*

Grycajtyszki, folw., pow. szawelski, par. użwencka, półtorej włóki ziemi, własn. Lenkiewicza. *J. Godl.*

Grycie, wś, powiat rossieński, par. girtakolska.

Gryciuny 1.) wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 10 dm., 133 mk. katol. 2.) **G.**, wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 8 dm., 65 mk. katol. 3.) **G.**, wieś rząd., pow. trocki, 4 okr. adm., 56 w. od Trok, 7 dm., 74 mk. katol. (1866).

Gryczany, dobra, pow. wileński, dawne starostwo, dziś własność rządowa, były we władaniu Strutyńskiego; 1780 r. nadany hr. Manuzzim. *A. K. Ł.*

Gryczeniaty, zaśc. pryw., pow. wilejski, o 46 w. od m. pow. Wilejki, 1 okr. adm,, przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 1 dm., 5 mk. Własność Wołodkowiczowej (1866).

Gryczynowicze, albo *Greczynowicze*, z białoruska *Hreczynowicze*, osada miejska w zachodniej stronie pow. mozyrskiego, przy rozgałęzieniu rzeki Wołchy na 2 ramiona, zwane: Głucha Łań i Wołcha. Jest to ostatnia siedziba ludzka na zachodzie pow., gdyż w koło, a zwłaszcza ku zachodowi, rozciąga się sławne nieprzebyte błoto Hreczyńskie, mające 500 wiorst przeszło obszaru. Miejscowość dzika, wcale niedostępna i tylko wodą mająca komunikacyą ze światem; może jednak ożywić się w przyszłości w skutek osuszenia błota Hreczyńskiego, gdyż tem olbrzymiem przedsięwzięciem kieruje z urzędu znany inżynier Żyliński. G. mają glebę piaszczystą, z powodu obfitości siana chociaż błotnego hodują wiele drobnego bydła. Należą do gminy lenińskiej, osad 40. *Al. Jel.*

Gryczyszki, zaśc. pryw. nad jeziorem, powiat dzisieński, o 116 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 7 mk. starowierców (1866).

Grydzień, inaczej *Hradnia*, wieś niewielka w południowo-zachodniej stronie pow. rzeczyckiego, nad rzeką Mytwą, przy drodze z Wierzbowicz do Konotopa. Osad 32.

Gryffów a właściwie *Julianów*, folw. z nomenklaturą Pamiątka, przyległością Owsiany dół i wsią G., pow. nieszawski, gm. Boguszyce, par. Sadlno, od Sompolna w. 5 Rozl. wynosi mr. 442, grunta orne i ogrody mr. 392, łąk mr. 43, nieużytki i place mr. 7. Budowli drewn. 6, gospodarstwo 4-polowe. Wieś G. osad 18, z gruntem mr. 248.

Gryfia, niem. *Greifswald*, m. pow. na Pomorzu, w okr. reg. stralsundzkim, nad rzeczką Ryck, uchodzącą do Baltyku wprost wyspy Rugii. Słynny uniwersytet od r. 1456, teraz połączony z akademią rolniczą w Eldena. G. była założoną przez opata klasztoru Eldena w r. 1245, od 1631 do 1815 należała z tą częścią Pomorza do Szwecyi. Handel znaczny, przemysł średni, 18000 mk. *F. S.*

Gryflowo, niem. *Grifflowo*, os. pod wsią Kompanią, pow. toruński, po prawej stronie Wisły, blisko granicy Kongresówki, w okolicy lesistej i piaszczystej; liczy budynk. 8, dm. mieszk. 4, ewang. 22, parafia Klasztorek, szkoła Kompania, poczta Lubicz.

Gryg..., por. *Grig...*

Grygacze, niem. *Grigatschen* lub *Klein-Darguszen*, wś, pow. piłkalski, st. p. Lasdehnen.

Grygajcie 1.) wś rząd., pow. wileński, 6 okr. adm., o 7 w. od Wilna, 12 dm., 150 mk. kat. 2.) **G.**, okolica szlach., pow. rossieński, par. szydłowska. 3.) **G.**, folw., pow. rossieński, par. Szydłów, o 2 w. od Szydłowa, 15 włók gruntu lekkiego, własność Kryłowa, dawniej kilku właścicieli. *J. D.*

Grygalewszczyzna 1.) dwa zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 49 wiorst od Święcian, 4 dm., 42 mk. katol. 2.) **G.**, wieś włośc. nad rz. Dzisienką, pow. dzisieński, o 83 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 5 dm., 38 mk. starowierców (1866).

Grygaliszki, wś i folw., pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Wiżajny. W 1827 roku było tu 10 dm. i 48 mk.; obecnie liczy 19 dm., 13 mk., odl. 41 w. od Suwałk. *Br. Ch.*

Grygaliszki, niem. *Grigalischken*, wś i os., pow. stołupiański, st. p. Mehlkehmen.

Grygaluniszki, wś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Płutyszki. Liczy 6 dm., 54 mk., odl. 23 w. od Maryampola.

Grygaluny, wś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie. W 1827 r. było tu 10 dm. i 47 mk.; obecnie liczy 27 dm., 221 mk., odl. 26 w. od Maryampola. *Br. Ch.*

Grygaluny 1.) wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm., o 56 w. od Wilna, 5 dm., 64 mk. katol. 2.) **G.**, wś włośc., pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 80, dm. 17. (1866).

Grygany, wś, pow. szawelski, gm. krukowska; uwłaszczono tu 135 osad na 487 dzies. ziemi 1-go gat. *J. Godl.*

Grygi, wś włośc. nad rzeką Mereczanką, pow. wileński, 5 okr. adm., o 38 w. od Wilna, 12 dm., 158 mk. katol. (1866).

Grygieliszki, niem. *Grigelischken* lub *Grilskehmen*, wś, pow. gołdapski, st. p. Gołdap.

Grygiszki, wś rządowa, nad strumykiem Ryngą, pow. święciański, 2 okrąg polic., mk. kat. 96, starowierców 165, żydów 7, domów 22 (1866), od Święcian 26 w.

Gryglaki, pow. kolski, gm. Lubotyń, par. Mąkolno. W 1827 roku było tu 10 dm. i 64 mieszk. *Br. Ch.*

Grygle, kol., pow. częstochowski, gm. Popów, par. Wąsosz. *Br. Ch.*

Gryglów nad Skawą, przysiołek Tarnawy dolnej, pow. wadowicki.

Grygołajcie, wś, pow. rossieński, parafia szydłowska.

Grygorowo, *Grzegorzewo*, dobra, pow. newelski, należą do spadkobierców pułkownika de Grawe a wraz z przyległemi pustoszami i zaściankami zajmują 794 dzies. ziemi. *Fr. Gl.*

Grygorowszczyzna, włość, pow. drysienski, 1811 r. należała do Elrycha Ernesta Blomberga i liczyła dusz 93; później własność Weydlicha, dziś Grzymajłowskiej. *A. K. Ł.*

Grygoryewski liman, ob. *Adżałyk*.

Grygoryopol noworossyjski, miasto pozaetatowe gub. chersońskiej, na lewym brzegu Dniestru, 6791 mieszkańców, 334 wiorst od Odessy odległe. Bank, stacya pocztowa.

Grygule, dwór, wś i okolica, pow. rossieński, nad Okmianą, o 59 w. od Rossien, parafia kołtyniańska. R. 1862 dwór należał do Norwiłły.

Gryki, wś włośc., powiat wilejski, 54 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Wilna do Mińska, 13 dm., 73 mk. (1866).

Grykieniszki, folw., powiat nowoaleksandrowski. Była własn. Aleksandra Zasztowta.

Grykieny, wś włość., pow. wileński, 1 ok. adm., o 19 w. od Wilna, 8 dm., 72 mk. kat.

Grykońce, karczma i młyn szl., powiat trocki, 3 okr. adm., 63 w. od Trok, 2 domy, 17 mk. katol. (1866).

Grykopiele, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 28 w. od Święcian, 2 dm., 22 mk. katol. (1866).

Grykopol, folw., pow. sejneński, gm. i par. Święto-Jeziory. Odl. 21 w. od Sejn.

Grykształcie, wś, pow. rossieński, parafia gorżdowska.

Grylewo, dom. nad jez. t. n., pow. wągrowiecki, 4379 mr rozl.; 2 miejsc.: 1) Gr.; 2) folw. Zaszkowice; 23 dm., 288 mk., 35 ew., 253 kat., 142 analf. Kościół paraf. kat. należy do dekanatu łekieńskiego (Łekno). Czyt. Łaski, Lib. ben. I, 113. Poczta w Gołańczy o 7 kil., st. kol. żel. Budzyń o 20 kil. Własność hr. Czapskiego, poprzednio hr. Grabowskiego.

Grymowo, ob. *Gronowo*.

Grymzdy 1.) wś, pow. rossieński, parafia taurogowska. 2.) **G.**, wś, okolica i dwór (Giedwiłły), pow. rossieński, par. chwejdańska.

Grymzele, folw., pow. szawelski, par. szawkiańska, rozl. półtorej włóki, należy do Dychowiczowej. *J. Godl.*

Grymzy, wś, powiat rossieński, par. kielmeńska.

Grynajcie, wś, pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Sudargi. W 1827 r. było tu 19 dm. i 215 mk.; obecnie liczy 34 dm., 301 mk., odl. 35 w. od Władysławowa. *Br. Ch.*

Grynał, niem. *Grunau*, osada, pow. olsztyński, nad jeziorem Pluski (Plautzig-See, dawniej Pluczk), w lesistej okolicy, około 1 milę od Olsztynka (Hohenstein), 2 mile od Olsztyna, blisko granicy pow. ostrodzkiego i traktu bitego olsztyńsko-niborskiego, w tz. polskiej i katolickiej Warmii. Oddawna okolica ta należała do warmińskiej kapituły; wiadomości jednak o tutejszej osadzie z akt starych nie mamy. Z czego zdaje się wynikać, że osada Gr. nowszego jest pochodzenia. *Ks. F.*

Grynawiałki, zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 1 dom, 7 mk. kat. (1866).

Grynberg, ob. *Grybów*.

Gryńce, wieś rząd., wś pryw. i karczma, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 5 w. od Oszmiany, 12 dm., 111 mk. katol. (1866).

Grynia, zaśc. szlach., pow. wileński, 6 okr.

adm., o 15 w. od Wilna, 2 dm., 15 mk. katol. (1866).

Grynie, wieś, pow. rossieński, par. szydłowska.

Gryniewszczyzna, wś włośc. i szlach., powiat wilejski, 3 okr. adm., o 62 w. od Wilejki, 28 dm., 205 mk., z tego 36 prawosł., 169 katol. (1866).

Gryniszki 1.) zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 55 w. od Święcian, 2 dm., 14 mk. katol. 2.) **G.**, zaśc. rząd., pow. wileński, 4 okr. adm., o 27 w. od Wilna, 1 dom, 6 mk. katol. (1866).

Grynkiszki, wś i folw., pow. kalwaryjski, gm. Krakopol, par. Dauksze. Wieś liczy 8 dm., 41 mk.; folw. zaś 7 dm., 24 mk., 102 mr. rozl., odl. od Kalwaryi 30 w., od Simna 6 w.

Grynkliszki, zaśc. szlach. nad jez. Szyrwinty, pow. wileński, 3 okr. adm., o 54 w. od Wilna, 1 dom, 4 mk. katol. (1866).

Grynkowo, folw. szlach. nad jez. Giełuszę, pow. trocki, 1 okr. adm., 22 w. od Trok, 1 dom, 19 mk. katol. (1866).

Grynwald, wś pryw., pow. dzisieński, o 64 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 7 mk. starowierców (1866).

Grynwaldy, folw. pryw. nad rz. Plisówką, pow. dzisieński, o 63 wiorst od Dzisny, 2 okr. adm., 1 dom, 17 mk. katol. (1866), 148 dzies. rozl. Była własność Buczyńskiego, dziś Kuleszy. *A. K. Ł.*

Grynwałd, ob. *Grywałd.*

Grypiszki, wś, pow. trocki, 2 okr. adm., 48 w. od Trok, 14 dm., 199 mk., z tego 182 kat., 11 ewang., 6 żydów. Wodny młyn (1866).

Grypów, wieś, pow. węgrowski, gm. i par. Starawieś, należała do dóbr Starawieś. Roku 1881 włościanie dostali za serwituty na 31 i pół osad: 150 m. lasu, 51 m. pastw., 3 m. przegonów.

Grysiowizna, pow. piotrkowski, gm. Bujny, par. Łobudzice.

Grysiszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 2 okr. adm., o 58 w. od Wilna, 2 dm., 19 mk. katol. (1866).

Grysow (niem.), ob. *Gryzów.*

Gryszaniszki, folw. szlachecki nad strumieniem Mołubką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 55, od Ejszyszek w. 26, dom 1, mk. 9, wyzn. rz. kat. (1866).

Gryszczyńce, wś, pow. kaniowski, położona w pozycyi leśnej, o 10 w. od m. Kaniowa, pomiędzy wsią Bobrycą i Trościańcem, nad ruczajem Bobrycą, posiada ziemi majątkowej 1542 dz., z której odeszło do 460 dz. ziemi wykupowej; ma cerkiew prawosł. i liczy 1040 mieszk. prawosł., 2 katol. Podzielona jest na 2 części: jedna z nich należy do ks. Natalii Szyryńskiej—Szachmatowej, a druga część przez sprzedaż w 1861 r. od Aleksandry Józefowiczowej przeszła do Barszczewskich.

Gryszewo, zaśc. rząd., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 52 w. od Dzisny, 3 dm., 17 mk. staroobrad. (1866).

Gryszkabuda, wś, pow. władysławowski, gm. Kidule, par. Sudargi. Posiada kościół par. drewniany, erygowany 1743 r. przez Michała i Teklę ks. Wiśniowieckich. Byłato niegdyś filia parafii Władysławów. Miała kaplicę w Barzdach, Grażyszkach i Połobiu. W 1827 r. G. miała 40 dm., 260 mk., obecnie liczy 44 dm., 414 mk. Leży od Władysławowa 21 w., od Suwałk 98 w. Par. G. dek. władysławowskiego liczy 8186 dusz. Gmina G. liczy 5085 mk., rozl. 25559 mr., sąd gm. okr. II w Syntowtach o 10 w., st. p. Szaki. W skład gm. wchodzą: Ambrasy, Antabudzie, Bałtrusie, Barzdy, Birsztany, Blustrwiszki, Buchtyszki, Degutynie, Dydwiże, Galinie, Gieruliszki, Garzyszki, Gryszkabuda, G.-nowa, Kiermuszkalnie, Klewinie, Krauczyszki, Krajucie, Kubiliszki, Kulczyki, Lelijokiszki, Liputyszki, Lubiszki, Malwiszki, Masiawskie, Mazury, Mierzbudzie, Mietkinie, Michnajce, Murejki, Obromżyle, Obszruty, Pobałsupie, Pokiensztupie, Ponanupie, Porogupie, Potaszynie, Powysokie, Pupiszki, Rogupie, Ropidy, Rygiszki, Skargbudzie, Skirkiszki, Skrynupie, Sobiany, Sparwinie, Stajniszki, Stogupie, Stragbudzie, Suwałki, Symaki, Szukiety, Śmilgie, Uruźnie, Wiederyszki, Wierniki, Widygry, Zaliszki, Żałobleki, Żardele, Żasinie, Żeczkalnie i Żwirbliszki. Leśnictwo rządowe gryszkabudzkie w gub. suwalskiej dzieli się na straże: Karczowa Ruda, Bojakiszki, Bitta i Lokajce i liczy 34947 mr. obszaru leśnego. *Br. Ch.*

Gryszkamorgi, wieś, pow. maryampolski, gm. Michaliszki, par. Preny. Liczy 2 dm., 14 mk., odl. 28 w. od Maryampola. *Br. Ch.*

Gryszkańce, wś, pow. sejneński, gm. Klejwy, par. Sejny. Odl. 3 w. od Sejn, liczy 5 dm., 28 mk. *Br. Ch.*

Gryszkańce, wioska przy 2 stawach, pow. trocki, 3 okr. adm., 56 w. od Trok, 16 dm., 124 mk. katol. (1866).

Gryszmany, wieś i folw., pow. siebieski. Folw. należy do K. Mufela i ma 798 dzies. ziemi. *Fr. Gl.*

Gryszowce, ob. *Hryszowce* i *Ryszowce.*

Gryszowszczyzna, wieś nad rzeką Oksną, pow. oszmiański, 20 w. od Oszmiany, 11 domów, 88 mk., z tego 60 prawosł., 28 katol. (1866).

Gryszyn hutor (?), pow. kielecki, gm. Zajączków, par. Małogoszcz.

Gryszyno, kol. polska, pow. bachmucki gub. ekaterynosławskiej, dusz 100, st. poczt.

Gryszyszki, wś rząd., pow. święciański, 2

okr. adm., o 26 w. od Święcian, 22 dm., 261 mk., z tego 165 starowier., 96 katol. (1866).

Gryteiten (niem.), ob. *Grytyszki*.

Grytki, folw., ob. *Dyrwiany*.

Grytyszki, niem. *Grietischken* lub *Gryteiten*, wś, pow. żuławski, par. Neukirch.

Grywałd, niegdyś *Grynwald*, wś, pow. nowotarski, przy gościńcu Nowytarg-Krościenko, po północnej jego stronie, a na południowo-wschodnim stoku Lubania (ob. Gorce), nad potokiem Wąskim, lewym dopływem Krośnicy. Od zach. przytyka obszar Grywałdu do Krośnicy, od wsch. zaś do Krościenka, a od połud. zapomocą potoku Krośnicy do wsi Hałuszowej i Tylki. Północno-wschodnia granica, oddzielająca G. od obszaru Tylmanowej, bieży głównym grzbietem działu górskiego Lubania, należącego do Gorców, od szczytu Lubania (1211 m.), przez szczyt 1050 m. aż po Marsowiec (832 m.), który już należy do obszaru Krościenka. Ze stoku tego wypływa kilka górskich potoków; największy między nimi, a w pośrodku będący, jest potok Wąski, także Lubańskim zwany, zpod samego Lubania wytryskający. Drugi znaczniejszy pot. jest Polenicki pot. z dopływem Sosnowym. W północnej części obszaru wznoszą się, nieopodal głównego grzbietu wzgórza 1086 m. (na zach. granicy), 860 m., 903 m. Między granicą krośnicką a Wąskim pot. wzgórze 777 m. Od niego na południe wzgórze trawiaste nad samym gościńcem 582 m.; naprzeciw niego a na wschodnim brzegu pomienionego potoku takież wzgórze 585 m., przez które wiedzie drożyna z Krośnicy przez Grywałd do Krościenieckiego młyna na granicy G., tuż nad gościńcem, u ujścia Polenickiego potoku do Krośnicy. Od tegoż wzgórza na północ, po zach. brzegu rzeczonego potoku, wzgórze trawiaste 590 m. Kościół w G. 546 m. Według obliczenia z r. 1869 G. liczy 698 mk. (354 męż., 344 kob.) i 115 chat. Według szemat. dyec. tarn. z r. 1880 liczy dusz rzym.-kat. 534. Obszar większej pos. obejmuje roli ornej 112, łąk i ogr. 40, pastw. 35, lasu 625, a mniejszej pos. roli ornej 1036, łąk i ogr. 268, pastw. 478, a lasu 105 mr. austr. W r. 1777 było w Gr. dm. 78, rz. kat. mk. 385, żydów 12; w r. 1799 dm. 90, rz. kat. mk. 612, żydów 12; w r. 1824 dm. 106, mk. 611. Według lustracyi starostwa czorsztyńskiego, gdyż doń należała wieś Grywałd, w r. 1765 liczył G. ról 9 i pół, a opłacał podatku rozmaitego złp. 634 gr. 1 i pół. Było tutaj sołtystwo, wybraniectwo i wójtostwo. Sołtystwo było w posiadaniu rodziny Grywałdzkich (Grywalskich), do dziśdnia tamże żyjącej. O ile wiadomo, do r. 1591 sołtysem Gr. był Maciej Grywałdzki. W r. 1591, na mocy przywileju nadanego przez Zygmunta III w Krakowie dnia 22 czerwca, otrzymuje takowe Kacper Grywałdzki i dzierży je aż do śmierci r. 1615. Po nim prawdopodobnie był sołtysem Bartłomiej Grywałdzki który w r. 1621 sołtystwa swego, mimo rozkazu królewskiego, nie chciał ustąpić Maciejowi Rypińskiemu, o co tenże wniósł w maju t. r. zażalenie do aktów grodu sądeckiego. Skutkiem tego król wyznaczył t. r. komisyą do ocenienia i wykupienia sołtystwa z rąk Bartłomieja Grywałdzkiego. Komisya ta składała się z Jakóba Łabęckiego, plebana sromowieckiego, i komisarzy Jana Kołaszkowskiego, Stanisława Piotrowskiego i Jakoba Zaleskiego. W r. 1623 Bartłomiej Grywałdzki jeszcze siedzi na sołtystwie. Czy Maciej Rypiński był sołtysem, nie wiadomo. Poczem był sołtysem Wojciech Grywałdzki, po którego śmierci Jan Kazimierz, przywilejem z 13 (31?) lipca 1654 r. nadanym w Warszawie, nadał sołtystwo to Walentemu Sasinowi, chorążemu chorągwi wojewodzica bracławskiego. Ostatnim sołtysem Gr. był Franciszek Grywałdzki, który umarł 24 lutego 1791 r. T. r. w czerwcu (18) zajęto to sołtystwo na rzecz skarbu. O wybraniectwie wiadomo tylko tyle, że w drugiej połowie XVIII wieku dzierżyli je Franciszek, Andrzej i Stanisław Chryczykowie (Hryczkowie) za przywilejem Augusta III z 5 stycznia 1745 r. Mieli oni wolny wręb w lasach królewskich, należących do starostwa czorsztyńskiego, tak na opał jako i budynki; następnie prawo wolnego robienia piwa i palenia gorzałki na swoję własną domową potrzebę, wolnego łowienia ryb i zwierzyny, wolny młyn. Według tego przywileju byli oni uwolnieni od wszelkich robót, danin i innych powinności, do dworu albo zamku czorsztyńskiego od poddanych czorsztyńskich należących, tudzież od wszelkich ciężarów żołnierskich, przechodów, noclegów, chlebów zimowych i składek pieniężnych, które gromada czorsztyńska wsi G. składać i zastępować za nich powinna. Wybrańcy płacili łanowego rocznie 100 złp. Wójtostwo w Grywałdzie dzierżyli Antoni i Franciszek Grywałdzcy za przywilejem Augusta II z 5 grudnia 1724 r. Było zagrodników 3, młyn 1, browar 1; nastepnie Jakób i Anna, tudzież Antoni i Rozalia Grywałdzcy, małżonkowie, otrzymują zezwolenie królewskie z 11 paźdz. 1759 r. na ustąpienie prawa swego do wójtowstwa w Gr. Franciszkowi i Józefowi synom swoim. Wójtowstwo w Gr. według lustracyi z r. 1765 miało dochodu złp. 490 gr. 27, den. 4, wydatków złp. 90 gr. 27, zatem roczny dochod do kwarty złp. 400, den. 4, czyli kwarty złp. 100, den. 1. Kościół w G. jest ekskurendą parafii krościenieckiej. Stacya pocztowa: Krościenko. Właściciele Michał i Anna Dziewulscy. *Br. G.*

Grywda, *Hrywda*, ob. *Szczara*.

Gryza, niem. *Griesen*, wieś, pow. olecki, na Mazurach pruskich.

Gryzieniaty, wś i b. st. pocztowa przy dawnym trakcie ze Smoleńska do Czernihowa, o 19 w. za Rosławlem.

Gryzikamień i G. poduchowny, wieś, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Iwaniska. Liczy 22 dm., 161 mk., 187 mr. ziemi włośc. W XV w. G. należał do parafii w Ujeździe i był własnością Jana Oleśnickiego h. Dębno. (Dług. II, 343).

Gryzińce, wś, pow. winnicki, gm. Tywrów, par. Woroszyłówka, należy do klucza Hniewań (ob.). R. 1868 miała 26 dm. *Dr. M.*

Gryźla, mała struga na pograniczu Prus wschodnich i zachodnich; początek bierze w pow. ostródzkim z 2 źródeł koło wsi Bartki i Glaznota (Marienfelde) w Prusach wschodnich. Zaraz po złączeniu się tych źródeł obraca 2 młyny przed i poza wsią Zakurzewem. Odtąd aż do ujścia stanowi granicę między Zachodniemi i Wschodniemi Prusami. Mija najprzód Wiśniewo, obraca młyn w Zajączkach (Hasenberg), płynie między Lipowem a Grabowem, oblewa wieś Kołodziejki, mija Pomierki, pędzi młyn zwany Lichotki, rozłącza Pol. od Prus. Gierłoży, gdzie młyn jeszcze obraca, poczem uchodzi niedaleko do rz. Drwęcy. Długość biegu wynosi około 2 mile, brzegi po większej części górzyste. Ob. t. II, 786. *Ks. F.*

Gryźliny 1.), niem. *Grislin*, rycer. dobra, pow. lubawski, nad małą strugą, która z tutejszego jeziora uchodzi do Drwęcy, około 1 i pół mili od Lubawy. Teraźniejszy posiadacz Józef Chrzanowski; budynki po spaleniu nowe w cegłę stawiane, gleba prawie bez wyjątku urodzajna, pszenna. Obszaru ziemi obejmuje mr. 2223, budyn. 24, dom. mieszk. 10, katol. 154, ewang. 5. Parafia Radomno, szkoła Jamielniki, poczta Nowemiasto. 2.) **G.**, niem. *Grieslienen*, wś kościelna parafialna, pow. olsztyński, 518 stóp nad poziom morza położona, na bitym trakcie olsztyńsko-niborskim, przy granicy pow. ostródzkiego, pół mili od Olsztyna, na polskiej Warmii; na gruncie wsi znajdują się źródła rz. Pasaryi (Passarge-Fluss). Gryźliny należały oddawna do dóbr stołowych warmińskiej kapituły. R. 1358 wystawiła kapituła przywilej na wieś, która się miała nazywać Wesintal; nazwa ta jednak nie utrzymała się, tylko starodawna Gryźliny, jako też ma napis zwierzchny na dokumencie „Grezeling". Włók było wtedy do obsadzenia „in merica positos" 60; z tych sołtys Jan Kogeler otrzymał do sołectwa włók wolnych 6, do kościoła było przeznaczonych włók wolnych 5. R. 1580 biskup Marcin Kromer konsekrował tu nowy kościół pod tytułem św. Wawrzyńca. R. 1656 czytamy w urzędowej lustracyi: „Wieś G. ma włók wszystkich 60, pustych 12, gburów jest we wsi 15, sołtysów 2, młyn 1, karczma 1. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał tę wieś na własność dotychczasowym czynszownikom. Parafia gryźlińska jest dosyć znaczna; należą do niej wsie: G., Grynał, Pluski, Łańsk, Stabigoda i Wymój. Katolików komunikujących liczy 1208, poczta Olsztynek (Hohenstein). *Ks. F.*

Gryzławki, niem. *Grieslach*, wieś, pow. węgoborski, na Mazurach pruskich, przy granicy pow. rastemborskiego, o poł mili od bitego traktu do Rastemborka.

Gryzobór, *Krasobór*, niem. *Gruessau*, wieś, pow. kamieniogórski na Szląsku. Jest tu zniesiony klasztor i dwa piękne kościoły z obrazami dzielnego pędzla; w jednym z nich wielkie organy i sarkofag książęcy z grobowcem Bolka I, ks. na Swidnicy, i jego rodziny.

Gryzów, kol., pow. radomski, gm. Błotnica, par. Jankowice. Ma 5 dm., 7 mk., 93 mr. obszaru.

Gryzów, niem *Greisau*, *Grysow*, wś, pow. nissański, przyszosie z Nissy do Prądnika, o 2 mile od Nissy, w par. Lindewiese. Dominium ma tu 558 mr. rozl. a wś 72 osad, 2583 mr. rozl. i kościołek filialny, podobno z XIV w. *F. S.*

Gryżowa, rz., lewy dopływ Dubissy, bierze początek z jez. Gasztwinis na gruntach cytowiańskich, płynie bystro przez góry, wpada do Dubissy między Saudynikami a Lidowianami. Przepływa okolice widuklewskie, które 1371 r. plądrował w. mistrz krzyżacki Henryk von Kniprode.

Gryżyna 1.) wś, pow. kościański, nad Obrą, 14 dm., 177 mk., wszyscy kat., 37 analf. Kościół paraf. katol. dekan. kościańskiego. Poczta i st. kolei żel. w Kościanie o 9 kil. 2.) **G.**, dom., pow. kościański, 2654 mr. rozl., 16 dm., 242 mk., 20 ew., 222 kat., 105 analf. Własność Lossowa. W XVI wieku należała do Starzeńskich, herbu Ślepowron, w XVII w. do Naborskich; później do Mąkowskich herbu Ogończyk. Kościół gryżyński istniał już na początku XVI wieku; z początku był drewniany, w połowie XVII w. już murowany. W r. 1735 Wacław Zakrzewski, herbu Wyssogota, był dziedzicem Gr.; kazał kościół wyrestaurować. Przed wielkim ołtarzem jest kamień ciosowy z napisem, z którego się okazuje, że tam są złożone zwłoki Anny Brzeźnickiej, małżonki burmistrza poznańskiego, zmarłej w Gr. r. 1552. Prócz tego kościoła jest jeszcze za wsią kościołek św. Marcina, który podobno pierwotnie był kościołem parafialnym. Przy tym kościele wznosi się brzoza gryżyńska, znana z legendy, która podała przedmiot do pięknej ballady: „o zepsutem dziecku," Morawskiego. Trzeci jeszcze był kościół w parafii gryżyńskiej we wsi Racacie, własności w XVI i XVII wieku Kostków Broniszów, w XVIII w. Jabłonowskich, a

teraz króla niderlandzkiego. Gdy książę Oranii w zeszłym wieku nabył dobra racackie, obrócił kościół na luterski. Pod wsią rozkopano cmentarzysko, z którego wydobyto urny szczególnego kształtu, rozszerzające się w górę, podobne do wazy. W nich znajdowały się szczątki mieczy i noży żelaznych. *M. St.*

Gryżynko, wieś, pow. kościański, 11 dm., 101 mk., 3 ew., 98 kat., 26 analf. Poczta i kolej żel. w Kościanie (Kosten) o 10 kil.

Grzanica, ob. *Czaniec.*

Grzanka, pow. makowski, gmina Smrock, par. Maków.

Grzawa, wś i dom., pow. pszczyński, przy drodze z Pszczyny do Góry, o milę na wschód od Pszczyny, tuż obok Miedzny. Dom. ma 187 mr. gruntu a wś 1370 mr. rozl., i kościołek filialny parafii Miedzny. *F. S.*

Grząbki, os., pow. miechowski, gm. i par. Racławice. Należy do dóbr Kalina wielka.

Grządka, przysiołek Dzikowa starego.

Grządki, wieś nad rzeką Świniarką, pow. przasnyski, gm. i par. Krzynowłoga wielka, odl. o 12 w. od Przasnysza, liczy 7 dm., 10 mk., 126 mr. gruntu.

Grzbiet polski, także *Grzebień polski*, ob. *Przełęcz polska.*

Grzebień 1.), pow. włoszczowski, gm. Kluczewsko, par. Kurzelów. 2.) **G.**, pow. nowo-radomski, gm. Dmenin, par. Nowo-Radomsk.

Grzebień, dział górski w Beskidzie lesistym, w obr. gm. Mikuliczyna, w pow. nadworniańskim, ciągnie się on od północnego zachodu ku południowemu wschodowi, po wsch. brzegu Prutu, między nim od zach. a pot. Pihy od wschodu. Od szczytu Worochciańskiego (1325 m.) ciągnie się grzbiet na północny-zachód połoninami aż po połoninę Dział (Dzyl, 1215 m.), gdzie znachodzi się kilka szop i szałas. Tutaj rozdwaja się grzbiet na półn. zach. ramię z szczytem Ryzą (1292 m.), którego płn. stok lesisty Rebrowaczem się zwie, i na ramię wschodnie, które ciągnie się ku północy po bezimienny szczyt 1235 m., a odtąd na płn. zach. tak zwany Grzebień (1055 m.), którego stoki wschodnie ku potokowi Pihy, a zachodnie ku bezimiennemu potokowi, bardzo stromo się staczają. *Br. G.*

Grzebień łomnicki, ob. *Łomnica.*

Grzebień polski, ob. *Przełęcz polska.*

Grzebień pośredni, ob. *Grań pośrednia.*

Grzebienie, dwie wsie w pow. sokólskim, gub. grodz., jedna z 81 chat złożona o 25 w. od Sokółki, druga z 15 chat o 12 w. od tegoż miasta.

Grzebienie, *Hrebienie* (ob.), wś, pow. kijowski, par. Rzyszczów. Niegdyś Zygmunta Działyńskiego, ojca ś. p. Bronisława Działyńskiego, dziś jest to włas. Włodzimierza Hurkowskiego.

Grzebieniec, niem. *Grzebienitz*, wybud. do Brodnicy, pow. kartuski, na ostrowie pomiędzy jeziorami raduńskiemi, obecnie przechodzi tu nowy trakt bity kartusko-bytowski. Parafia Chmielno, szkoła Brodnica, poczta Szembark. R. 1746 Lniscy są posiadaczami tej wioski.

Grzebienisko, wieś, pow. szamotulski, 92 dm., 859 mk., 527 ew., 298 kat., 19 dysydentów, 15 żydów; 154 analf. Poczta w Bytyniu o 8 kil., st. kolei żel. w Szamotułach (Samter) o 32 kil.; w Buku o 16 kil.

Grzebienitz (niem.), ob. *Grzebieniec.*

Grzebkowice, niem. *Schriegwitz*, wś i dobra, pow. nowotarski na Szląsku, par. Kierczyce.

Grzebło lub *Czarny strumień*, wieś rządowa, pow. dzisieński, o 49 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 3 dm., 34 mk. (1866).

Grzebłowice, niem. *Grzeblowitz*, wieś, pow. pszczyński, par. Pszczyna, leży tuż pod Pszczyną i stanowi rezydencyą landratów pszczyńskich. Gruntu dominialnego 86 mr., włośc. 166 mr. *F. S.*

Grzeboszowice, folw., pow. wielkostrzelecki, tuż pod wsią Sieronowice, ma 1375 mr. rozl. Dawna własność Posadowskich. *F. S.*

Grzebowilk 1.), wś, pow. garwoliński, gm. Pszonka, par. Parysów. Liczy 8 dm., 56 mk. i 125 mr. obszaru. 2.) **G.**, wś i folw., pow. nowomiński, gm. Glinianka, par. Kołbiel. W r. 1827 było tu 13 dm. i 110 mk. Folwark G. z wsią G. i Iłowiec, od Mińska w. 6. Rozl. wynosi m. 903, grunta orne i ogrody m. 307, łąk m. 10, pastw. m. 5, wody m. 7, lasu m. 556, zarośli m. 6, nieużytki i place m. 12, bud. drewnianych 12. Gorzelnia. Wieś G. osad 22, z gruntem m. 145; wieś Iłowiec osad 7, z gruntem m. 44.

Grzebsk, wś nad rz. Orzycem i błotami Niemyje (ob.), pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Grzebsk, o 19 w. od Mławy. Posiada kościół par. drewniany, słynny odpustem 6 listopada, wystawiony 1712 r., erekcyi niewiadomej. Urodził się tu Stanisław Grzebski, głośny matematyk i filolog (1524 — 70). W 1827 r. było tu 32 dm., 239 mk., obecnie liczy 38 dm., 348 mk. Par. G. dek. mławskiego 2148 dusz liczy. Folw. G. z wsią t. n. rozl. wynosi m. 1265, grunta orne i ogrody m. 688, łąk m. 316, pastw. m. 31, lasu m. 159, nieużytki i place m. 71, bud. mur. 2, drew. 10. Wiatrak, pokłady torfu. Wieś G. osad 43, z gruntem mr. 212.

Grzechinia, także *Grzechynia*, wieś, pow. myślenicki, w dolinie Skawy, na lewym jej brzegowisku, nad potokiem bezimiennym, uchodzącym do Skawy, w pobliżu gościńca podkarpackiego Sucha—Jordanów, słynna z wyrobu taczek; od północy graniczy z obszarem Makowa, od zach. z obsz. Suchej, od płd. i płd. wsch. z Zawoją i Białą. Wschodnia, południo-

wo-wschodnia i połud. granica bieży grzbietem wzgórzy, tworzących dział między potokiem grzechyńskim a Skawicą, dopływem Skawy. W dziale tym są wzgórza Boskówka (437 m.), Kudiówka (636 m.), Witkówka (760 m.), wreszcie Surzynów (Susinów, 870 m.). Na zach. granicy nad dol. Skawy wzgórze Cyganówka (534 m.). W obr. gm. w połudn. zach. kącie wzgórze Skupniówka (652 m.), na północ od niego, po lew. brz. potoku, Ostra Górka (610 m.). Środek wsi, nad potokiem 405 m., przy ujściu potoku 346 m. Według obliczenia z r. 1869 liczy 1645 mk. (768 mężcz., 877 kob.). Według szem. dyec. tarn. z r. 1880 dusz rz. kat. 1657. Dm. 279. Obszar większej posiadłości roli ornej 8, łąk i ogr. 300, past. 3, lasu 338; mniej. pos. roli ornej 1579, łąk i ogr. 98, past. 706, lasu 359. Właściciel hr. St. Genois.

Grzechy, przys. Gajów w samborskiem.

Grzeczna panna, wieś, pow. szubiński, ob. niem. *Schoenmaedel.*

Grzegórz, po niem. przezwany r. 1867 *Falkenstein*, dobra, pow. chełmiński, przy granicy pow. toruńskiego, nad małą strugą uchodzącą ztąd przez wzgórza i niziny do Wisły; najnowsza mapa wojskowa podaje z 3 stron nieznaczne lasy i dość szerokie bagno. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1395, budynk. 13, dom. mieszk. 6, kat. 112, ewang. 25. Parafia Papowo, szkoła Drzonowo, poczta Chełmża. Wieś Gr. oddawna należała do dóbr stołowych biskupów chełmińskich.

Grzegorze, niem. *Gregorsdorf*, wieś, pow. jańsborski, na wschodnim brzegu wielkiego jeziora Śniardowego (Spirding-See), około $^1/_2$ mili od miasta Orzysza i od bitego traktu leckojańsborskiego. Pierwszy początek tej wsi dosięga jak się zdaje r. 1437: Jan von Benhausen, ówczesny wójt krzyżacki rastemborski, wydał 30 włók, położonych, jak wtedy mówiono, na Kynstotenbrast, między Orzyszem a Okartowem, „an Witchen (? Wicuś) und Topchen," z czego później wieś teraz Grzegorze zwana powstała; prawo otrzymali chełmińskie, w wojnie zobowiązani byli obaj stanąć zbrojno na koniu. Ludność jest mazurska, lutersko-polska.

Grzegorzew 1.) os., przedtem mko, pow. kolski, gm. Krzykosy, par. Grzegorzew. Leży przy trakcie bitym z Koła do Kłodawy, o 12 w. na płd. od Kłodawy. Posiada kościół par. drewniany z r. 1776 i szkołę początkową. G. stanowił dawniej własność arcyb. gnieźnieńskich. Michał Dzierzgowski założył tu miasto w 1550 r. Michał Radziejowski zrównał je co do przywilejów i praw z Łowiczem w 1691. Rząd pruski zabrał G. wraz z innymi dobrami duchownymi. W 1827 r. było tu 122 dm. i 923 mk. W 1858 pożar zniszczył całe miasto; spłonęło 79 domów i 108 innych budynków. W 1861 r. liczono tu 61 dm. i 1092 mk. (w tej liczbie 121 żydów), przeważnie rolników. Par. G. dek. łęczyckiego daw. kłodawskiego, liczy 5027 dusz. (Łaski, Lib. ben. I, 218). 2.) **G.**, folw., pow. kolski, gm. Chełmno, parafia Grzegorzew. Należy do dóbr Chełmno M. Bystrama i wraz z Boguszyńcem, Chełmnem, Ladorudzem obejmuje 3481 mr. rozl. (1732 mr. lasu). 3.) **G.**, pow. radzymiński, gm. Zabrodzie, par. Niegów.

Grzegorzewice 1.) wś, pow. grójecki, gm. Lechanice, par. Wrociszew. W 1827 r. było tu 15 dm., 115 mk. Dobra G. składają się z folwarków G., Kaźmierków, Marynki, wsi G. i Kaźmierków; od st. p. Warka w. 4. Rzeka Pilica przepływa. Folwark Marynki położony w pow. kozienickim. Rozl. dóbr wynosi mr. 1428. Folw. G. grunta orne i ogrody m. 409, łąk mr. 62, pastwisk mr. 75, wody mr. 30, lasu mr. 60, zarośli mr. 30, nieużytki i place mr. 7, razem mr. 673. Bud. mur. 2, drewn. 5, płodozmian 4-polowy. Folw. Kaźmierków grunta orne i ogrody mr. 400, łąk mr. 5, nieużytki i place mr. 3, razem mr. 408. Budowli drewn. 3, płodozmian 4-polowy. Folw. Marynki grunta orne i ogrody mr. 100, łąk mr. 20, pastwisk mr. 35, wody mr. 10, lasu mr. 164, zarośli mr. 14, nieużytki i place mr. 4, razem. mr. 347. Bud. drewn. 4, pokłady torfu. Wieś G. osad 16, z gruntem mr. 142; wś Kaźmierków osad 7, z gruntem mr. 18. 2.) **G.**, wś i folw., pow. błoński, gm. Skuły, par. Sułkówka. W 1827 r. było tu 24 dm. i 190 mk.; obecnie liczy 409 mk. Ludność tutejsza trudniła się tkactwem płóciennem i sukiennem. Przed r. 1830 były tu znaczne fabryki tych tkanin. Folw. G. z przyległością Kaczków, wsią G. i Kaczków, od Mszczonowa w. 6, rozl. wynosi mr. 568, grunta orne i ogrody mr. 394, łąk mr. 114, wody mr. 16, zarośli mr. 23, nieużytki i place mr. 21. Budowli mur. 10, drewn. 8. Młyn wodny. Od dóbr tych odłączoną została osada fabryczna Kotbus. Wieś G. osad 53, z gruntem mr. 353; wieś Kaczków osad 16, z gruntem morg. 167. 3.) **G.**, wieś i folw., powiat opatowski, gm. i par. Grzegorzewice, odl. 22 w. od Opatowa. Posiada kościół par. murowany, urząd gminny. Kościół parafialny został wzniesiony z kamienia przez dziedzica G. Nawoja h. Topor w 15 wieku (Długosz III, 417). R. 1851 odnowiony. W 1827 roku było tu 24 domów i 168 mk.; obecnie liczy 37 dm., 339 mk., 586 mr. ziemi dworsk. i 294 mr. ziemi włośc. Tu według Rzączyńskiego (Hist. Natur. Reg. Pol. 51) dobywano najlepsze żelazo. Par. G. dek. opatowskiego, daw. kunowskiego, 709 dusz. Gm. G. liczy 3807 mk., rozległości 8821 mr., w tem ziemi dworsk. 5181, włośc. 3646 mr.; sąd gm. okr. III i st. p. os. Łagów o 12 w., od Opatowa 21 w. W skład gm. wchodzą:

Cząstków, Dębniak, Dobruchna, Grzegorzewice, Jeleniów, Kowalkowice, Konin, Kończany, Nowa wieś, Pokrzywianka z młynem Chełm, Sarnia zwola, Skały, Skoszyn, Słupia stara, Walenów i Włochy. Dobra G. według Tow. Kred. Ziems. z attynencyą Zagaj, nabyte w r. 1879 za rs 38500; mają rozl. mr. 586, grunta orne i ogrody mr. 418, łąk mr. 29, pastwisk mr. 12, lasu mr. 99, nieużytki i place mr. 28. Bud. mur. 6, drewn. 16, młyn wodny, pokłady wapna. Wieś G. osad 18, z gruntem mr. 268. (Czytaj: L. Zejsznera „O rozwoju średniego ogniwa formacyi dewońskiej pomiędzy G. a Skałami i Zagajami pod górą Świętokrzyską" (*Roczn. tow. nauk. krak.* 1870). 4.) **G.**, wieś, powiat olkuski, gm. Minoga, par. Sieciechowice, o 20 w. od Krakowa. W 1827 r. było tu 22 dm. i 132 mk. W 15 wieku dziedzicami G. był Jan Pieniążek Odrowąż. i Jan Nekanda Topór (Dług. I, 128 i II, 38) Folw. G. z wsią t. n. nabyty w r. 1874 za rs. 30000. Rozl. wynosi mr. 685, grun. or. i ogr. mr. 491, łąk mr. 8, lasu mr. 80, nieużytki i place mr. 106. Bud. mur. 10, drewn. 6, płodozmian 6 i 9-polowy. Gorzelnia, pokłady wapna i marglu. Wieś G. osad 15, z gruntem mr. 129. *Br. Ch.*

Grzegorzewo, ob. *Grygorowo.*

Grzegórzki, wś, pow. krakowski, o 2 kil. od Krakowa, przy drodze do Mogiły, należy do par. ś. Mikołaja w Krakowie. Dominium jest własnością gminy m. Krakowa. *Mac.*

Grzegórzki, niem. *Gregersdorf*, wś, powiat niborski, st. p. Nibork.

Grzegorzowice, niem. *Grzegorzowitz*, wieś, pow. raciborski, par. Lubowice, składa się z dwóch części: G. książęce: 63 osad, 280 mr. rozl. i G. sławikowskie: 15 osad, 73 morg.

Grzegorzówka, wś w pow. rzeszowskim, należy do parafii rzym. kat. w Hyżnem a do sądu pow. i stacyi poczt. w Tyczynie, ma 435 mieczk. rzym. kat. wyznania. Większa pos. wynosi 193 m. n. a. roli, 13 mr. ogr. i łąk, 60 mr. pastw. i 301 m. lasu; mniejsza pos. 216 mr. roli, 32 mr. łąk i ogr. i 20 mr. pastw. *Mac.*

Grzegrzółki, niem. *Kukuswalde*, wś, pow. szczycieński, na bitym trakcie pasymsko-biskupieckim, około pół mili od Pasyma. R. 1412 mistrz w. krzyżacki Henryk von Plauen zapisał na polu „Camalven" jako wolną własność (Freigut) prawem chełmińskiem 30 włók sołtysowi z Pasyma Janowi Petzold.

Grzemirza. Tak w r. 1531 zwał się Dzimirz w pow. rybnickim.

Grzemiszew, ob. *Grzymiszew.*

Grzempy, niem. *Friedrichsau*, folw., powiat czarnkowski; 1120 mr. rozl.; 2 dm., 49 mk., należy do domin. i gm. Śmieszkowo.

Grzenewicz, niem. *Graschwitz* (ob.).

Grzesie, wś, pow. maryampolski, gm. Antonowo, par. Pilwiszki. W 1827 r. było tu 7 dm. i 80 mk.; obecnie liczy 7 dm., 131 mk.; odl. 18 w. od Maryampola.

Grzesikowizna, młyn w dobrach Chorzew, pow. wieluński.

Grzesionka, przysiołek Jasionki, powiat rzeszowski.

Grzeski, przys. Wólki mazowieckiej.

Grześlaki, wś, pow. wieluński, gm. i par. Mokrsko. W 1827 roku było tu 10 dm. i 70 mieszk.

Grzeszyn, pow. łaski, gm. i par. Buczek Por. *Brodnia.*

Grzębki, pow. miechowski, gm. i par. Racławice. Por. *Grząbki.*

Grzęby, wś włośc., pow. rypiński, gmina Dzierżno, par. Michałki. W 1827 r. było tu 16 dm., 109 mk.; obecnie liczy 24 dm., 183 mk., 705 mr. ziemi włośc.

Grzęda (po rusku Hriada), z *Wulką grzędecką, Hamulcem* i *Sieciechowem*, wieś, pow. lwowski. Grzęda leży o 12 kil. na półn. od Lwowa a 4 kil. na półn. od stacyi pocztowej w Dublanach, na samej granicy powiatu lwowskiego a żółkiewskiego. Wulka grzędecka oddalona o 3 kil. na zach. od Grzędy, Hamulec o 1 kil. na płd.-zach. od Wulki a Sieciechów o 5 kil. na wsch. od Grzędy. Wszystkie te osady leżą na wąskiej wyniosłości, tworzącej część Roztocza żółkiewskiego a ciągnącej się od zachodu ku wschodowi i objętej od półn. wąską, podmokłą doliną potoku Niedzielczyna a od płd. szerszą cokolwiek, również moczarzystą doliną Starej rzeki. Zachodnia część tej wyniosłości zwie się Buczyną, wznosi się najwyżej (355 m.) i przechodzi do pow. żółkiewskiego, gdzie się jeszcze bardziej rozszerza. Ku wsch. zwęża się wyniosłość i opada coraz bardziej tak, że Grzędna góra na płd. od Grzędy dochodzi już tylko 277 m.; góra Klin, położona na wsch. od poprzedniej opada do 270 m., a Sieciechów, położony na najwyższym krańcu wschodnim, wznosi się już tylko 254 m. npm. Liczba domów wynosi w Grzędzie 128, mk. 716, w Sieciechowie domów 28, mk. 196, w Wulce z Hamulcem dm. 57, mk. 269. Przeważna część mieszkańców wyznaje wiarę gr.-kat., 202 rzym. kat. Parafia gr. kat. jest w miejscu, rzym. kat. w Kościejowie. Roli ornej posiada większa posiadłość 154, łąk i ogrodów 143, pastw. 44, lasu 650; posiadłość mniejsza roli ornej 495, łąk i ogr. 470, pastwisk 21 mr. W Grzędzie jest szkoła etatowa jednoklasowa i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 1106 złr. Tu też była 1870 — 75 r. szkoła uprawy lnu, przeniesiona potem do Gródka. Wszystkie te osady należały dawniej do dóbr królewskich. Według wykazu kwarty z r. 1770 było z Grzędy dochodu czystego 4480 złp. a

kwarty 1120 złp., z Woli grzędeckiej dochodu 978 złp. a kwarty 269 złp. 15 gr., z Siecie-chowa dochodu 1200 złp., kwarty 300 złp., z Hamulca (osady na łanie mielnikowskim Grzędeckiej Woli) dochodu 880, kwarty 220 złp. Sieciechów, dzierżawa (z Grzędą, Wolą grzędecką i Hamulcem), należała pierwej do starostwa drohowyskiego, przy lustracyi z r. 1765 jednak była w posiadaniu Stanisława Lubomirskiego, wojewody bracławskiego. W roku 1781 kupiła ją ks. Ludwika z Pociejów Lubomirska za 37000 zł. Dokument odnośny do Grzędy i Woli grzędeckiej obacz w Dod. do Gaz. lwow. z r. 1869 Nr. 7. (Por. *Słownik* tom II, str. 465). *Lu. Dz.*

Grzęda, ob. *Griada*.

Grzęda Borsukowa, 1.) ob. *Borsukowa Grzęda*. 2.) **G.**-osinowa, zaśc. niewielki w pow. ihumeńskim, śród błot i lasów, nad samym brzegiem rzeki Berezyny z lewej strony, w 3 okręgu policyjnym berezyńskim. 3.) **G.**-popowa, folw. w pow. ihumeńskim, dziedzictwo Wernikowskich, ma przeszło 800 mr.

Grzędna góra, 277 metrów wysoka, w pow. lwowskim, na płd. wsch. od wsi Grzędy.

Grzędowizna, niem. *Grindashof*, wś, pow. olecki, na Mazurach pruskich.

Grzędowo, wieś, pow. sierpecki, gm. Kossemin, par. Jeżewo. Od Sierpca wiorst 11 odległa, od Raciąża 16, od Kossemina 5, od szosy idącej z Lelic do Sierpca wiorst 1. Domów 5. Bud. dworsk. 5, włośc. 8, grunta dość ciężkie. Do wsi należy 32 mr. lasu brzozowego. Przez grunta tej wsi przechodzi trakt idący od Sierpca do Raciąża. Wieś ta oddzielona została od wsi Stropkowa, z którą stanowiła całość. R. 1827 G. miało 5 dm., 62 mk., obecnie 37 mk., 346 mr. gruntu razem z folw. G.

Grzędy 1.) wś, pow. grójecki, gm. Komorniki, par. Tarczyn. W 1827 r. było tu 16 dm., 113 mk. 2.) **G.**, pow. szczuczyński, gm. Ruda, par. Białaszewo. 3.) **G.**, os., pow. szczuczyński, gm. Pruska, par. Bargłów.

Grzędzin, niem. *Grzendzin*, w roku 1384 *Grensen*, wś, pow. kozielski, o 2 i pół mili na płd. od Koźla, ma 48 osad, 1622 mr. rozl., kościół paraf. katol. z XV wieku i szkołę 2-klasową. *F. S.*

Grzępy, ob. *Grzempy*, *Friedrichsau*.

Grzęsionka, ob. *Gęsionka*.

Grzęska, wś w pow. łańcuckim, należy do parafii gr. kat. w Mirocinie a rzymsk.-kat. w Przeworsku, zkąd jest o 3 kil. oddalona. Z 974 mk. wyznaje religią rz. kat. 948 a 26 gr. kat. Więk. pos. (Alf. hr. Potocki) wynosi 331 m. n. a. roli, 108 m. łąk i ogr., 6 mr. pastw. i 40 mr. lasu; mniejsza pos. 1038 m. roli, 193 mr. łąk i ogr. i 80 mr. pastw. Ta wieś ma szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczkową gminną z kapitałem 907 zł. w. a.

Grzęzawica, *Hruzowica*, wś nad rz. Wójtowiną i Bohem, pow. płoskirowski, par. Czarnyostrów; r. 1868 miała 131 dm. *X. M. O.*

Grzib..., ob. *Grzyb*...

Grzimalla (niem.), ob. *Grzymała*.

Grzmiąca 1.) folw., pow. błoński, gmina i par. Skuły, nad rzeką wpadającą do Bzury z prawego brzegu. Od Grodziska wiorst 8, od Rudy guzowskiej 15. Folwark należy do dóbr Słubica (ob.), składających się ze wsi Słubica, Oddział i Bukówka, nadto z folwarków i attynencyj Grzmiąca, Słubica, Grzymek i Bukówka. Dobra te należały do Juliana Wilhelma Brunwej, który je w r. 1876 sprzedał za sumę 159000 rs. Kuscherowi, a ten Władysławowi Ciołkowskiemu za sumę 220000 rs. w r. 1881. Zabudowań 18, wszystkie massiv murowane z cegły lub kamienia, kryte dachówką, z wyjątkiem dwóch krytych kleńcem. Przestrzeni folwark zajmuje 996 mr., w tem 511 mr. gruntu ornego, 42 łąk, 23 pod zabudowaniami, parkiem i nieużytkami i 420 mr. lasu. Las bardzo ładnie utrzymany składa się z brzeziny, grabiny, dębiny i lipiny z przymieszką innych gatunków drzew iglastych i liściastych. Grunta orne: żytnie klasy I i pszenne klasy II: szczerkowate ze spodem gliniastym. Rzeka tworzy tu dwa stawy wielkie; na jednym jest młyn o dwóch gankach, nad drugim też był, lecz od niedawna zniesiony. Płodozmian 11-polowy; gospodarstwo w dobrym stanie. Najwięcej na uwagę w całych dobrach i okolicy zasługuje tutejszy pałac i park. Pałac w ogrodzie jednopiętrowy, bardzo porządnie utrzymany. Ogród i park, obejmujący 15 morgów, urządził przed 20 laty p. Jammet. W ogrodzie owocowym, który łączy się z parkiem, jest oranżerya i są cieplarnie. Dwa małe stawy i jeden większy, kaskady i fontanna w parku. Wieś G. miała 1827 r. 14 dm., 107 mk. 2.) **G.**, wś, pow. brzeziński, gm. Lipiny, parafia Brzeziny. W 1827 r. było tu 15 dm., 141 mk. 3.) **G.**, pow. łaski, por. *Strumiany*. 4.) **G.**, os. młyn. nad rz. Pilicą, pow. opoczyński, gmina Unewel, par. Białobrzegi. Ma 1 dom, 10 mk. i 30 mr. obszaru. 5.) **G.**, wś i folw. nad rzeką Pilicą, pow. radomski, gm. Radzanów, parafia Wyśmierzyce. Jest tu huta szklana (w Olszowy), kopalnia torfu i młyn wodny. W r. 1827 było tu 23 dm., 183 mk.; obecnie liczy 35 dm., 319 mk., 2136 morg. ziemi dworsk. i 423 włośc. Według Tow. Kred. Ziem. dobra G. składają się z folwarku G., attynencyj: Olszowa, Paprotnia, Zaborze, Brzeźnica i Górki, tudzież wsi: G., Paprotnia, Górki, Olszowa, i Ulaski grzmiąckie. Nabyte w r. 1871 za rs. 59,738. Rozl. wynosi mr. 2258, grunta orne i ogrody mr. 1550, łąk mr. 319, pastwisk mr. 47, lasu mr. 1216, nieużytki i place mr. 126. Bud. mur. 14, drewn. 10, huta zatrudnia stale

robotników 50 z produkcyą roczną około rs. 25000. Wieś Grzmiąca osad 47, z gruntem mr. 423; wś Paprotnia osad 25, gruntu mr. 333; wś Górki osad 37, gruntu mr. 162; wieś Olszowa osad 10, gruntu morg. 41; wieś Ulaski grzmiąckie osad 11, gruntu mr. 374.

Grzmiąca, folw., pow. szubiński, 4 dm., 29 mk., należy do domin. i gm. Chomiąża,

Grzmiąca, niem. *Gramenz*, wś, pow. bytowski, około ćwierć mili od Bytowa, w miejscu szkoła ewang., parafia Bytowo, katol. 2. W opisie ziemi bytowskiej z r. 1437 czytamy: „Wieś G. ma włók czynszowych 18, od każdej płacą 1 markę, 2 kury i czynią szarwarki przy zbieraniu siana, jako i po innych wioskach; 2 włóki są puste, młyn czynszuje 2 lekkie marki; 4 ogrody we wsi, od każdego dają korzec żyta, jęczmienia i owsa, ale teraz są wszystkie puste." Opis niemiecki z r. 1658 podaje: „Przedtem był tu sołtys, gburów 5, ogrodnik 1. Ale teraz sołectwo całkiem zrujnowane i 1 gburstwo; ogrodnik służy piechotą (der Ketner dient zu Fuss); 4 gburów wespół mają konia 1, wołów 10, krów 7. Polnych sadzawek, jeziór nie ma wiele, też i lasu przy wsi mało."

Grzmięca, niem. *Grementz Mühle*, rządowa posiadłość z tartakiem i młynem, pow. brodnicki, nad małą strugą,zwaną zapewne Grzmiąca, która wychodzi z jeziór i lasów brodnickich i wpływa do Drwęcy; w okolicy lesistej, przeszło 1 milę od Brodnicy. Obszaru ziemi ma mr. 554, budynk. 10, dom. mieszk. 3, kat. 11, ewang. 13. Parafia i szkoła Pokrzydowo, poczta Brodnica.

Grzmotny młyn, pojed. osada, pow. bydgoski, niem. *Donnermühle*.

Grzmucin, wś i kol., pow. radomski, gm. i par. Skaryszew (o 4 w.). W 1827 r. było tu 22 dm., 170 mk.; obecnie liczy 57 dm., 397 mk.; 991 mr. ziemi kolonistów i 315 morgów włośc. Są tu dwa młyny wodne. W pobliżu leżą Grzmuckie Budy lub Budy-Grabie, osad 9, mk. 33 i 109 mr. gruntu. Niegdyś folwark G. miał 959 mr. rozl., w tem 561 mr. roli ornej, 277 mr. lasu. Wspomina tę wieś Długosz (II 528) jako dziedzictwo braci Wężyków.

Grzmuckie Budy v. *Budy Grabie*, wieś, pow. radomski, ob. *Grzmucin*.

Grzyb v. *Grzybek*, dawne nazwisko czy przezwisko, stanowi źródłosłów nazw: Grzybów, Grzybków, Grzybki.

Grzyb, pustkowie, pow. sieradzki, gm. i parafia Klonowa, 240 m. roli włościańskiej, 130 mk. R. 1827 było 59 mk., 7 dm. *Ż.*

Grzyb, ob. *Łańsk*.

Grzybek, pow. błoński, gm. i par. Grodzisk. W 1827 r. było tu 18 dm., 153 mk. Por. *Chylice* i *Budy*.

Grzybek, niem. *Grzibek*, osada do wsi Osiny, pow. świecki, w lesistej okolicy nad Czarną wodą, ma budynk. 5, dom. mieszk. 1, kat. 8. Parafia Drzycim, szkoła i poczta Osie.

Grzybiańce, wś rząd. nad jeziorem Danilowo, pow. wileński, 1 okr. adm., o 38 w. od Wilna, 4 dm., 33 mk. katol.

Grzybiany 1.) zaśc. włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 52 w. od Wilna, 1 dom., 11 mk. kat. 2.) **G.**, wś rząd., nad jez. Dzisną, pow. święciański, 2 okr. adm., o 37 i pół w. od Święcian, 13 dm., 102 mk. katol., na cmentarzu kaplica drewn. (1866).

Grzybienko, niem. *Kl. Grzibno See*, albo jak teraz chcą *Krüger See*, jezioro, pow. kartuski, po lewej stronie bitego traktu gdańsko-słupskiego, długie około ćwieć mili, w nader uroczem położeniu, dokoła wyniosłemi, lasem ciemnym porosłemi wzgórz. otoczona. Na pół. jakby w jego przedłużeniu ciągnie się również piękne tylko większe jezioro zwane Grzybno, z którem połączone jest małą strugą. Wąski ale piękny przesmyk dzieli obadwa jeziora. Zacny szlachcic Jan z Rusocina pod Gdańskiem r. 1382 zapisał swoje dobra oo. kartuzyanom, którzy właśnie na tem miejscu między dwoma jeziorami, na wąskim przesmyku, klasztor zbudowali. Nad poziom morza wyniesione jest jez. Grzybienko 637 stóp. Oprócz miasteczka Kartuz nie widać żadnej osady przy brzegu, chyba 2 pomniejsze jeziora można wymienić: na zachód jez. Melno, na południe między górami bardzo urocza Kamionka. W ryby różnego rodzaju G. obfituje. Lecz trudno je łowić, gdyż na dnie znajdują się kłody i drzewa, które sieci rozdzierają. *Ks. F.*

Grzybina, wś, pow. suwalski, gm. i par. Wiżajny. Liczy 17 dm., 160 mk.; odl. 37 w. od Suwałk.

Grzybinki, niem. *Klein Grieben*, wieś, pow. ostródzki, w płd. części, blisko granicy pow. niborskiego.

Grzybińskie jez., ob. *Grzybiny*.

Grzybiny, niem. *Grieben*, wś, pow. ostrodzki, nad jeziorem t. n., przez które rzeka Wel przechodzi i młyn pod wsią pędzi, blisko pow. niborskiego i lubawskiego. Przed reformacyą istniał tu kościół katolicki, który potem luteranie zabrali i przyłączyli jako filią, najprzód do Uzdowa, następnie do Ruszkowa. G. zostały założone w XIV w. przez Bażyńskich.

Grzybiszki, lub *Hrybiszki*, wś rząd., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 30, od Dziewieniszek 5, dm. 4, mk. katol. 38. (1866).

Grzybki, wś i folw., pow. turecki, gmina Grzybki, par. Warta. Jest tu szkoła początkowa. W 1827 r. było tu 29 dm., 191 mk. Folwark G. należy do dóbr Kościelna Wieś. Gmina G. należy do sądu gm. okr. VI w Ustkowie, stac. poczt. Warta. W gminie istnieją:

szkoła początkowa, cukrownia (Cielce), gorzelnia (Ustków), kopalnia torfu (Głaniszew), 1 młyn, 7 wiatraków, 8 cegielni. Urząd gminny we wsi Wania, obszar wynosi 7078 mr. i 3321 mk. *Br. Ch.*

Grzybki, wś, pow. wilejski, o 50 w. od m. Wilejki, 2 okr. adm., 8 dm., 75 mk.

Grzybków, folw., pow. słupecki, gm. i par. Kazimierz.

Grzybno 1.), wś, pow. śremski, 14 dm., 142 mk., 1 ew., 141 kat., 34 analf. Poczta i st. kolei żel. Czempin o 7 kil. 2.) **G.**, niem. *Pilzen*, dom., pow. śremski, 1043 mr. rozl., 5 dm., 107 mk., 28 ew., 79 kat., 37 analf. Pod wsią na zachód od Żabna znajduje się w bagnie grodzisko. *M. St.*

Grzybno 1.), niem. *Grzibno*, pow. kartuski, oznacza 2 osobne gminy. 1) G. stare, niem. Alt-Grzibno, włośc. wś nad jeziorem Grzybnem, od którego nazwę wzięła, w tem miejscu gdzie rz Słupianka, zwana także strugą Grzybno, wypływa i zaraz potem młyn pędzi, w okolicy lesistej. Obejmuje posiadł. włośc. 4, posiadł. z młynem 1, zagrodn. 11, obszaru ziemi mr. 375, katol. 142, ewang. 10, dom. mieszkal. 16. Parafia, szkoła i poczta Kartuzy, dokąd odległość $^{3}/_{8}$ mili. Aż do sekularyzacyi duchownych dóbr należała ta wieś wraz z całym obszernym borem do oo. kartuzyan w Kartuzach. R. 1386 mistrz w. krzyżacki Konrad Czolner von Rotenstein podarował te bory (przeszło 42 włók po obu stronach jez. Grzybna) klasztorowi w Kartuzach. Osady żadnej jeszcze w tych lasach wtedy nie było, tylko o rz. Słupiance gdzie wychodzi z jeziora mówi w dokumencie Konrad Czolner, że tam jest miejsce na młyn z 8 morgami roli „eine Molstet auf dem Fliesse mit 8 Morgen". Wieś teraźniejsza Stare Grzybno powstała dopiero po r. 1600, lecz nie wiadomo napewno kiedy. Za czasów wojen szwedzkich istniała już. R. 1660 piszą akta, że w 3 wsiach: Kartuzach, Prakowie i Grzybnie przed wojną liczono oprócz folwarku klasztornego kmieci 7 i pół, zagrodn. 11, po wojnie zaś pozostało tylko kmieci 2, zagrodn. 8. Ostatnie przywileje nadał klasztor r. 1692 i 1738. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski oddał role uprawne na własność włościanom, bory zaś sam zatrzymał, których jest znaczna jeszcze przestrzeń. 2) G. górne, niem. *Ober-Grzibno*, włośc. wś, leży nieco wyżej na północ, także nad jeziorem Grzybnem, 635' nad poziom morza, obejmuje drobne pustkowia i wybudowania: Grzybno dolne (Unter Grzibno), Grzybno średnie (Mittel Grzibno), Melgrowa góra, Pieczyska, Ossowa góra, Sarnowo, Sośniak i Ucisk, pospołu włośc. posiadłości 17, zagrodn. 18, obszaru ziemi mr. 794, katol. 282, ewang. 112, dm. mieszk. 32. Parafia Przodkowo; szkoła i poczta Kartuzy, dokąd odległość pół mili. Większa część tych osad, a może i wszystkie także należały do oo. kartuzów, którzy je na wykarczowanym gruncie później jeszcze aniżeli Grzybno stare założyli. R. 1829 rząd pruski wydał je włościanom na własność. 2.) **G.**, dwie osobne przy sobie leżące posiadłości, pow. chełmiński, na bitym trakcie chełmińsko-toruńskim, około 1 i pół mili od Chełmna, przy granicy pow. toruńskiego. 1) Gr., niem. przezwana od r. 1866 *Gribnau*, włośc. wś kościelna parafialna, obszaru ziemi obejmuje mr. 1503, bud. 42, dm. mieszk. 17; katol. 180, ewang. 31. 2) Gr., niem. od r. 1865 *Griewe*, król. dominium, obszaru ziemi obejmuje mórg 1987, budynk. 18, domów mieszk. 9, katol. 122, ewang. 48. Parafia i szkoła dla obudwu posiadłości w miejscu, poczta Unisław. O wysokim wieku tej osady świadczą między innemi prastare grobowiska pogańskie przy tej wsi natrafiane. Czytamy w roczn. I towarz. naukowego w Toruniu, str. 42: „Nieopodal od grupy trzebskiej, nieco na zachód, na ziemiach do sąsiedniej wsi Grzybna należących, znajdowały się przed niedawnemi czasy trójkąty kamienne (poustawianych w ziemi grobowisk pogańskich), do nawrzyńsko-trzebskich zupełnie podobne, które w ostatnich latach z pola uprzątnięto". Oddawna należało G. do dóbr stołowych chełmińskich biskupów, którzy tu, jak i teraz jest, folwark i wieś włościańską utrzymywali. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał wieś włośc. dotychczasowym dannikom i zagrodnikom na własność, folwark zaś dawniej biskupi sam dla siebie jako królewskie dominium przejął i dotąd trzyma. Obecnie znajduje się gorzelnia na tym folwarku. R. 1867 dzierżawa przynosiła dochodu tal. 3504; w gorzelni przerobiono r. 1862 korcy jęczmienia 505, kartofli 4460, żyta wcale do wywaru nie brano. R. 1863 i 1864 gorzelnia tutejsza, nie wiedzieć z jakich przyczyn, nie pracowała. Parafia grzybińska. Jak czytamy w dyecezalnym szematyzmie z r. 1867 parafia G. liczy dusz 1148; kościół murowany oddawna istniejący, tytułu św. Michała Archanioła, patronatu przedtem biskupiego, z gruntu nowo prawie odbudowany r. 1699 przez biskupa chełmińskiego Potockiego. Przy kościele jest szpital dla 3 ubogich od r. 1854; filia w Trzebczu, tytułu Wniebowzięcia M. B., patronatu prywatnego (obecnie Ślaski), przy nim bractwo N. M. P. od r. 1857. Wsie parafialne: Grzybno, Wypce i Wypczyk; do fili należą W. i M. Trzebcz. Szkoły parafialne: w Grzybnie dzieci katol. 87, w W. Trzebczu dzieci 72; 33 katol. dzieci odwiedzają ewang. szkołę w M. Trzebczu. 3.) **G.**, niem. *Grzibni*, król. podleśnictwo, należy do nadleśnictwa w Okoninach, w południowym końcu pow. kościerskiego, który się tu styka z pow. chojnickim i starogardzkim. Liczy mk.

6, dom mieszk. 1. Parafia Stara Kiszewa, poczta Frankenfelde. Odległość od Kościerzyny $3^3|_4$ mili.

Grzybno, niem. *Grzibno-See*, albo jak teraz chcą *Kloster-See*, jezioro, pow. kartuski, przy samych Kartuzach, w uroczem bardzo ustroniu, po prawej ręce bitego traktu gdańsko-słupskiego, długie około pół mili, przywąskie, czyni miłe oku zakręty, nad poziom morza 635' wyniesione, brzegi ma dokoła wzgórzyste, ciemno-zielonym borem zarosłe, ciągnie się z północy na południe. Na północ z zachodu przyjmuje mały potok z jeziora Cichego (Stiller See), który z przeciwnej strony pod wsią Stare Gzybno jako Słupianka albo Miałka (Mehlke Fl., Stolpe Fl.) wypływa. Na południe jakoby jego przedłużenie ciągnie się podobne jezioro mniejsze, zwane Grzybienko, z którem połączone jest małą przechodzącą strugą. Wąski bardzo przesmyk lądu dzieli obadwa jeziora: na nim, jako w najpiękniejszem położeniu i zaciszu, stał przedtem bogaty klasztor oo. kartuzów, a i teraz jeszcze kościół pozostał. Za murami klasztoru z drugiej strony zaledwie tyle jest miejsca, że trakt bity przechodzi. Oprócz miasteczka Kartuz znajduje się na przeciwnym północnym brzegu wieś Grzybno. Na zachodniej stronie jeziora widać dość wyniosłą górę, którą dotychczas powszechnie zamkową zowią (Schlossberg). Mówią, że tu za starych dawnych czasów stało zamczysko; inni powiadają, że poganie odbywali na niej swoje religijne obrządki; nawet i o czarownicach twierdzą, że w nocy na tę górę się schodziły. Oo. kartuzyanie utrzymywali tu piękną murowaną kaplicę, po której jeszcze są szczątki. Jezioro G. podarował klasztorowi mistrz w. krzyżacki Konrad Czolner von Rotenstein r. 1386; także i całą okolicę naokoło wynoszącą przeszło 42 włók dodał. W ryby różnego rodzaju jezioro jak i inne w Kaszubach obfituje, ale trudno je łowić, ponieważ grunt jeziora na wielu miejscach zawalony drzewem i kłodami różnemi. Mianowicie trzymają się w tych kryjówkach żarłoczne szczupaki niezwykłej nieraz wielkości: słychać, że często i do 5 stóp długości się pokazują, łeb mają zielono porosły. *Kś. F.*

Grzybosze, wś rządowa, nad rz. Koziawką i jeziorem Dub, pow. lidzki, 5 okr. adm., odl. od Lidy w. 49, od Ejszyszek w. 22, dm. 6, mk. 40 wyzn. rz. kat. (1866).

Grzybów 1.) hornowski, wieś, pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Sleszyn. Liczy dm. 10, mk. 69; ogólnej przestrzeni m. 241, w tem ziemi ornej m. 190, lasu m. 40, łąk m. 10; uwłaszczonych m. 2. Własność Ign. Zaborowskiego. 2.) **G.**-Śleszyński, wś i folw., pow. kutnowski, gm. Żychlin, par. Śleszyn. Liczy dm. 7, ziemi ornej m. 320, łąk 30, uwłaszczonych m. 18. Własność Klemensa Suchorskiego. 3.) **G.** lub *Kazimierz*, kol., pow. sieradzki, gm. Żadzim, par. Szadek, 349 m. rozl. w posiadaniu włościan. Ludności ma dusz 266. Tu urodził się Feliks Łojko, znany publicysta i ekonomista z XVIII w. 4.) **G.**, wś, pow. konecki, gm. Duraczów, par. Końskie. Liczy 26 dm., 138 mk., 28 mr. ziemi dwor. i 137 włośc. Należy do dóbr Końskich. 5.) **G.**, wś i folw. z attyn. Zagrody i Piotrówek, pow. opatowski, gm. Malkowice, par. Szczeglice, o 6 w. od Iwanisk. W 1827 r. było tu 25 dm., 182 mk., obecnie liczy 35 dm., 275 mk., 566 mr. ziemi dworsk. i 269 mr. włośc. (25 osad). 6.) **G.**. wś nad łachą Wisły, pow. kozienicki, gm. Trzebień, par. Magnuszew. W 1827 r. było tu 34 dm., 200 mk., obecnie liczy 20 dm., 122 mk. i 165 mr. ziemi włośc. 7.) **G.**, wś, pow. stopnicki, gm. Oględów, par. Koniemłoty. o 6 w. od Staszowa. W 1827 r. było tu 35 dm., 260 mk. W XV w. G. należał do Lubelczyka h. Różyc (Długosz II 453). Folw. G. rozl. wynosi m. 956, grunta orne i ogrody m. 556, łąk m. 36, past. m. 57, lasu m. 270, nieużytki i place m. 37, bud. mur. 7, drew. 9. Gorzelnia. Wś G. osad 48, z gruntem m. 717. 8.) **G.**, wś i folw., pow. konstantynowski, gm. Chlebczyn, par. Górki, rozległ. gruntów włośc. m. 450, 17 dm., 263 mieszk. Folw. należy do majątku Glimczyce (ob.). 9.) **G.**, dawniej jedno z przedmieść Warszawy, dziś plac targowy. 10.) **G.**, por. *Grzybowo*. *W. W., Ż., Rz.*

Grzybów, wś w pow. mieleckim, parafii rz. kat. w Zgórsku, należy do sądu pow. w Zaszowie i jest oddalona od urzędu poczt. w Radomyślu o 9 kil. Większa pos. (Zakład bibl. Ossolińskich) ma 56 m. n. a. roli i 17 m. ogr. i łąk; mniej. pos. 130 m. roli, 52 m. łąk i ogr. i 82 m. past. Kasa pożyczk. gminna posiada 164 zł. wa. kapitału.

Grzybowa, przys. Gdowa, pow. wielicki, 164 mk. W XV w. (Długosz, II, 118) dziedzictwo Stan. Wielopolskiego, h. Starykoń.

Grzybowa-góra, wś i folw., majorat, pow. iłżecki, gm. Skarzysko-kościelne, par. Mirzec. W 1827 r. było tu 30 dm., 204 mk., obecnie liczy 49 dm., 293 mk., 355 mr. obszaru ziemi dworsk. i 687 mr. włośc. W XV wieku należała do klasztoru wąchockiego (Dług. III, 414).

Grzybowa Wólka, ob. *Wólka G.*

Grzybowen (niem.), ob. *Grzybowo*.

Grzybowice wielkie i małe (po rusku Hrybowyczy), wś, pow. lwowski. G. wielkie oddalone 8 kil. na płn. od Lwowa a 2 kil. na zachód od st. poczt. w Dublanach, przy gościńcu wiodącym ze Lwowa do Żółkwi. G. małe oddalone o 2 kil. na zachód od G. wielkich. Obie te osady leżą na płn. krawędzi wyniosłości stanowiącej część Roztocza Żółkiewskiego, a objętej od płn. podmokłą doliną Starej rzeki, od płd. zaś moczarzystą doliną Pełtwi. G. wielkie

wznoszą się 271 m. npm., na płd. od nich dochodzi Michałowszczyzna 361 m., między G. wielkiemi a małemi rozłożyła się Czarna góra, dochodząca 354 m., lesista w stronie zachodniej. Wody płynące po płn. stoczystości tego obszaru zabiera Stara rzeka, z płd. zaś uchodzą do Pełtwi. Liczba domów 201, mieszk. 1197. Przeważna część mieszkańców wyznaje wiarę grecko-kat., 158 tylko rzym. kat. Parafia grecko katol. jest w miejscu, par. rzym. kat. w Malechowie. Roli ornej posiada obszar dworski 179, łąk i ogr. 203, past. 13, lasu 1082; włościanie mają roli ornej 787, łąk i ogr. 701, past. 310, lasu 3 mr. We wsi jest szkoła etat. jednokl. i kasa pożyczkowa gminna z kapitałem 555 zł. Fundusz ubogich w Grzybowicach i Zboiskach, założony p. Nikorowicza w roku 1813 w celu zaopatrywania ubogich miejscowych, z majątkiem zakładowym 2016 zł., miał w r. 1880 dochodu 120 zł. Właśc. większej posiadłości był Kalikst ks. Poniński. *Lu. Dz.*

Grzybowice, niem. *Grzibowitz*, wieś i folw., pow. bytomski, par. Wieszowa. Fol. ma 1011 mr. rozl. a wś 26 osad, 237 mr. rozl., kaplicę katol.

Grzybowicze 1.), mały folwark w pow. borysowskim, ma obszaru około 100 mr. Dziedzictwo Walczewskich. 2.) **G.**, mały folw. w powiecie borysowskim, własność Wieliczków, ma obszaru 45 mr. *Al. Jel.*

Grzybowiec 1.), pustk., pow. noworadomski, gm. Radziechowice, par. Lgota. 2.) **G.**, ob. *Dobroń.*

Grzybowiec, niem. *Pilzdorf*, kol., pow. opolski, należy do Proszkowa.

Grzybowiec, szczyt w Tatrach nowotarskich, w obr. gm. Zakopanego. Od Giewontu ciągnące się skałki ponad Małą Łąką zowią się Żdziarami, a lesisty grzbiet poniżej nich Grzybowcem, przez który wiedzie przejście z doliny Strążysk do doliny Małołąckiej. *Br. G.*

Grzybówka, przys. Osieka.

Grzybówka, przysiołek, pow. bocheński, w pobliżu Niepołomic. *Mac.*

Grzybówka, rzeczka, pow. ostrowski, poczyna się pod Ostrowiem, wpada do Broku pod Feliksowem (według J. Blizińskiego pod Kaczkowem). Długa 10 wiorst. *L. Ch.*

Grzybowo 1.), pow. warszawski, gm. i par. Okuniew. 2.) **G.** lekowskie, wieś i folw., pow. ciechanowski, gm. Regimin, par. Lekowo, od Ciechanowa 6 w., od Mławy 23 w. Folw. ma 560 m. rozl., grunt ciężki, pszenny, popielato-czarny; w podłożu glina żółta; spadki słabe. Łąk 60 m., utworzonych przez Łydynię. Mieszkańców 95. Wieś G. l. powstała 1864 r. na skraju pól folwarcznych. Osad 22 po 2 do 20 morgów, oraz pastewnik wspólny 19 m. Grunt jak na folwarku, tylko w 1/4 części zupełnie lekki, piaszczysty; 115 mk. 3.) **G.**, okolica szlachecka w pow. mławskim, gm. Dębsk, par. Wieczfnia, w obrębie której leżą wsie: G. wielkie, G. windyki, G. Rukały i G. Kapusniak Wś G. Kapuśniak, nad rz. Orzycą, odl. o 8 w. od Mławy, liczy 5 dm., 59 mk., 308 mr. gruntu. Wś G. Rukały, odl. o 8 w. od Mławy, liczy 10 dm, 94 mk., 35 mr. gruntu. Wieś G. wielkie, odl. o 9 w. od Mławy, liczy 12 dm., 142 mk., 1049 mr. gruntu dobrego, 15 nieuż. R. 1827 było 22 dm., 141 mk. Fol. G. Wielkie, rozl. wynosi mr. 837, grunta orne i ogrody m. 437, łąk m. 153, pastw. m. 106, lasu m. 124, nieużytki i place m. 1, bud. drew. 12, pokłady torfu. Wieś G. Wielkie osad 14, z gruntem m. 147. Wieś G. Windyki, odl. o 7 i pół w. od Mławy, posiada gorzelnię, liczy 14 dm., 234 mk., 937 mr. gruntu dobr., 3 nieuż. R. 1827 było 16 dm., 143 mk. Dobra G. Windyki składają się z folwarku G. Windyki i G. Rukały. Rozl. wynosi m. 1729. Folw. G. Windyki grunta orne i ogrody m. 412, łąk m. 157, past. m. 92, lasu m. 412, nieużytki i place m. 23, razem m. 1096; bud. mur. 10, drew. 10, płodozmian 12-polowy. Fol. G. Rukały grunta orne i ogrody m. 283, łąk m. 175, past. m. 13, lasu m. 149, nieużytki i place m. 12, razem m. 632; bud. mur. 1, drew. 3, płodozmian 7-polowy, cegielnia, wiatrak, pokłady torfu. Wieś G. Windyki osad 31, z gruntem m. 74; wś Rukały osad 14, z gruntem m. 36. 4.) **G.**, wś, pow. sierpecki, gm. Gutkowo, par. Krajkowo, odl. o 39 w. od Sierpca, o 7 w. od Raciąża, posiada wiatrak, liczy 29 dm., 219 mk., 824 mr. gruntu dobr., 29 nieuż. R. 1827 było 13 dm., 86 mk. Fol. G. rozl. wynosi m. 696, grunta orne i ogrody m. 266, łąk m. 88, past. m. 13, wody m. 1, lasu m. 91, zarośli m. 222, nieużytki i place m. 13, bud. drew. 13. Wieś G. osad 18, z gruntem m. 151. 5.) **G.**, wieś, pow. maryampolski, gm. Szumsk, par. Giże. Liczy 2 dm., 21 mk. 6.) **G.**, por. *Grzybów.*

Grzybowo 1.), wś nad jeziorem, pow. wągrowiecki, 16 dm., 158 mk., 68 ew., 90 katol., 65 analf. Poczta w Skokach (Schokken) o 5 kil., st. kolei żel. Rogoźno (Rogasen) o 18 kil. 2.) **G.**, olędry i gm., powiat wągrowiecki; 3 miejsc.: 1) Gr.; 2) Nowa karczma (Neukrug); 3) osada Stare; 21 dm., 173 mk., 100 ew., 73 kat., 57 analf. Poczta w Skokach o 7 kil., st. kolei żel. Rogoźno o 16 kil. 3.) **G.**-chrzanowice, wieś, pow. gnieźnieński, 9 dom., 117 mk., wszyscy kat., 34 analf. Poczta i kolej żel. we Wrześni o 8 kil. 4.) **G.**-rabierzyce, wś, pow. gnieźnieński, 12 dm., 121 mk., wszyscy kat., 39 analf. Poczta i kolej żel. we Wrześni (Wreschen) o 6 kil. Z wielkiego okopu pod wsią wydobyto ozdobny toporek kamienny, ku końcowi się zwężający, z diabazu, mający 9 centymetrów długości. 5.) **G.**, dom. obok wsi powyższych, gniazdo wielkopol. rodziny Grzybo-

wskich, z kościołem fundowanym przez nią w XV w., najprzód podobno parafialnym, w końcu XV w. afiliowanym do Gozdowa, od końca XVIII w. znowu parafialnym. Obecny kościół drewniany wzniósł 1757 dziedzic wsi G. Stanisław Otto Trąmpczyński. Dziś w dobrach G. należy 1874 mr. do Trąpczyńskiego a 2302 m. do Lutomskiego i Błociszewskiego. 6.) **G.**-Kleparz, ob. *Kleparz*, pow. gnieźnieński. 7.) **G.**, przedmieście Gniezna. G. leżało według Lib. ben. Łaskiego (I, 25) w pow. gnieźnieńskim, par. Jarząbkowo, dawniej osobne mko, do juryzdykcyi kanoników regularnych grobu Chrystusowego należące, dzis przedm. Gniezna.

Grzybowo 1.), niem. *Grziban*, *Grzybowen* lub *Ludwigsthal*, włośc. wieś, pow. kościerski, nad małą strugą uchodzącą z sudomskiego jeziora do wdzidzkiego, które stanowi pierwsze zaczątki Czarnej wody, zajmuje obszaru wraz z przynależnym młynem mórg 4843, posiadł. gburskich 8, zagrodn. 8, dom. mieszk. 22, kat. 217, ewang. 29. Parafia Lipusz, szkoła Sycęhuta (Sietzenhütte), poczta Kościerzyna, dokąd odległość wynosi 1 milę. Włościanie tutejsi otrzymali prawa własności d. 1 paźdz. 1831 r. 2.) **G.**, niem. *Grzybowen*, wieś, pow. lecki, nad jeziorem dejkuńskiem, blisko traktu bitego lecko-rastemborskiego i dworca kolei żel. w Sterławkach, ludność mazurska polsko-luterska. R. 1440 Jan von Benhausen, wójt (Vogt) rastemborski, nadał przywilej tej wiosce. W dejkuńskiem jez. poza wsią, około 10 stóp od lądu, znaleziono niedawnemi czasy 9 monet starych rzymskich i 2 z drutu plecione pierścienie; leżało to wszystko blisko siebie rozrzucone na gruncie wody. Przypuszczają, że to są ostatnie zabytki grobowej pogańskiej urny, która tu przy brzegu była w ziemi zakopana. Monety są bardzo stare, i, o ile można było odczytać, nosiły napis cesarza rzymskiego Antonina Pobożnego. *Ks. F.*

Grzybowska, rzeka, ob. *Grzybówka*,

Grzybowski młyn, niem. *Grzibauer Mühle*, posiadłość z młynem i piłą, przyłączona jest do wsi Grzybowo, pow. kościerski. Struga pędząca młyn wychodzi z jeziora Sudomie do Wdzidza i jest jednem z pierwszych źródeł Czarnej wody czyli Gwdy. Ostatni przywilej nadany został młynowi w Warszawie d. 22 września 1752 r.

Grzybowskie, folw., pow. ostrowski, gmina Poręba, par. Ostrów. August III przywilejem z 1761 r. nadaje prawo wystawienia młyna wodnego na uroczysku Grzybowizna urodzonym małżonkom Krasuskim. Krasuscy z młyna mają dawać 12 korcy żyta tytułem czynszu; prawo własności służyło im ad dies vitae, z zastrzeżeniem jednak, iż sukcesorowie Krasuskich mają posiadać młyn, dopóki rząd nie zwróci kosztów budowli młyna i krudunku pol. Od Krasuskich młyn przeszedł do Boskich; w r. 1819 nabył go na własność Jarzyna. Z młyna opłacano wtedy do naddzierżawcy ekonomii Brok 120 złp. (10 złp. za korzec żyta). W r. 1827 dm. 2, mk. 3. W 1856 r. w czasie urządzania ekon. Brok, pod młyn G. wydzielono 162 mr. gruntu. Dziś do folw. G. należy do 200 mr. ziemi lekkiej, żytniej i niezłych łąk nad Grzybówką. Własność braci Łupińskich.

Grzybowszczyzna 1.), wś włośc. nad jez. t. n., pow. wileński, 1 okr. adm., o 15 w. od Wilna, 9 dm., 71 mk., z tego 8 prawosł., 63 katol. 2.) **G.**, wś włośc., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 4 w. od Oszmiany, 4 dm., 36 mk. katol. 3.) **G.**, zaśc. rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 65 w. od Święcian, 3 dm., 28 mk. katol. 4.) **G.**, wieś szlach., pow. święciański, 3 okr. adm., o 47 w. od Święcian, 3 dm., 17 mk., z tego 8 katol., 9 żydów. 5.) **G.**, wieś rządowa, pow. dzisieński, o 58 w. od Dzisny, 2 okr. adm., 5 dm., 36 mk. 6.) **G.**, zaśc. szlachecki, pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 50 w. od Dzisny, 1 dom, 5 mk. katol. (1866). 7.) **G.**, pojezuicka wieś i folw. w pow. słuckim, w pobliżu historycznego miasta Nieświeża, na południo-wschód. Niegdyś przez któregoś Radziwiłła nadane jezuitom nieświeskim, po kasacie zakonu dostało się to miejsce rodzinie Naruszewiczów i do dziś dnia w ich władaniu pozostaje; folwark ma obszaru 210 mórg, w glebie dobrej, gospodarstwo mizerne, w dzierżawie, lasu brak. *Al. Jel.*

Grzybowy Gaj, ob. *Gruz.*

Grzybsko, pow. pińczowski, gmina Złota, par. Pełczyska.

Grzyby 1.) wś, rząd., pow. święciański, 2 okr. adm., o 14 w. od Święcian, 5 dm., 56 mk. kat. 2.) **G.**, lub *Mierzany*, fol. szlach., powiat święciański, 2 okr. adm., o 12 wiorst od Święcian, 2 dm., 27 mk. kat. 3.) **G.**, wś pow. bychowskiego, gub. mohil., kaplica katolicka parafii żurowickiej.

Grzym, *Grzymek*, *Grzymał*, *Grzymisz*, *Grzymisław*, rozmaite formy dawnego imienia, stanowią źródłosłów nazw: Grzymały, Grzymki, Grzymkowice, Grzymaczew, Grzymiszew itp. *Br. Ch.*

Grzymaczów, daw. *Krzymaczów*, wś, pow. sieradzki, gm. Gruszczyce, par. Wojków, o 7 w. od Błaszek. Dzieli się na części A., B., C. i osadę Wcisłe. Rozległości ogólnej 1227 m., z których 1160 mr. w posiadaniu właścicieli częściowych a 67 w posiadaniu włościan. R. 1827 było 130 mk., 17 dm.; obecnie 310 mk. Na gruntach tej wsi znajdują się pustkowia zwane Stawki, Kąśnia i Dębieniec. Folw. G. lit. C. rozl. wynosi mr. 128, grunta orne i ogrody mr. 107, łąk mr. 16, nieużytki i place mr. 5. Bud. drewn. 8. Folw. G. lit. D z wsiami: G., Kopacz, osadami Kopynia i Stawki, rozl. wynosi m. 144, roli or. m. 128, łąk m. 10, nieuż. i

place mr. 6. Bud. mur. 1, drew. 8. Wś G. osad 5, z gruntem mr. 11; wieś Kopacz osad 3, z gruntem mr. 8; osada Stawki, gruntu mr. 4; osada Kopynia, gruntu mr. 2.

Grzymalina Wola, wś, pow. piotrkowski, gm. Kleszczów, par. Wola Grzymalina. Kościół modrzewiowy, r. 1584 przez Jana Grzymałę Wolskiego, dziedzica wsi Wola Czyżowska, później Grzymalina nazwanej, wybudowany i uposażony, jak o tem świadczy dokument z r. 1589, według którego: 10 grzywien corocznie rządcy kościoła zapisuje się. Tytuł i patron kościoła: św. Jan Chrzciciel. Długo kościół ten nie był parafialnym, lecz miał tylko księdza, który udzielał Sakramentów Św. mieszkańcom wsi Grzymalina Wola i Czyżów, sam zaś ksiądz był pod zarządem proboszcza z Kamieńska. Tak podaje wizyta z roku 1683. Wizyta jednakże 1729 r. opisuje kościół w Grzymalinej Woli jako parafialny; w którym to czasie się stało, niewiadomo. Wizyta z roku 1779, mówi, że w r. 1747 dokument rozdzielenia parafii wraz z innymi dokum. stał się pastwą płomieni. Ołtarzy w kościele 6. Parafia z 5 składa się wsi i ma 1300 dusz. Nauczyciel był tu od r. 1683. We wsi Łękińsko jest kaplica publiczna murowana. Dobra Grzymalina Wola mają 2821 mr. rozl., w tem 127 mr. łąk i 2143 mr. lasu. Łącznie z dobrami Łękińsko ma 4680 mr. rozl., w tem 2631 mr. lasu i 292 mr. łąk.

Grzymalskie chałupki, ob. *Chałupki.*

Grzymała, wś, pow. stopnicki, gm. i par. Tuczępy. Leży na drodze ze Stopnicy do Szydłowa. Posiada szkołę gminną, ruiny kalwińskiego kościoła, założonego w XVI w. przez Stanisława Karwickiego, oboźnego koronnego, którego nagrobek (z 1580) istnieje dotąd w zewnętrznej ścianie. W 15 w. G. była własnością Jana Rytwiańskiego h. Jastrzębiec. W 1827 r. było tu 36 dm., 269 mk. (Dług. II, 446). Folw. G. z przyległością Pałączko i wsiami G. i Chałupki. Rozl. wynosi mr. 756, grunta orne i ogrody mr. 294, łąk mr. 53, pastw. mr. 97, lasu morg. 193, nieużytki i place morg. 119. Bud. drewn. 14; płodozmian 4 i 10-polowy; przepływa rzeka Wschodnia, która tworzy stawy; młyn wodny, pokłady torfu i marglu. Wieś G. osad 49, z gruntem mr. 230; wś Chałupki osad 35, z gruntem mr. 129.

Grzymała, niem. *Grzimalla,* od roku 1875 *Birkenfelde,* dobra, pow. sztumski, przy bitym trakcie starotarsko-malborskim, 1 milę do Staregotargu i do Malborka. Obszaru ziemi zajmuje mr. 635, budynk. 13, dm. mk. 5, katol. 57, ew. 26. Parafia Niem. Dąbrówka, szkoła Losendorf, poczta Malbork. Wieś Grzymała nazwę i początek wzięła od szlacheckiej rodziny Grzymałów, którzy tu z ziemi michałowskiej do Prus przybyli, jak się zdaje, przy końcu XV wieku, kupili tu w sztumskim powiecie położoną wieś zwaną podówczas Mała Dąbrówka, po niem. *Cleyne* al. *Wenige Damerau,* na której obszarze nowy folwark założyli z nazwą Grzymała. Umniejszona Dąbrówka zowie się teraz po niem. Rothhof al. Schlesierhof. R. 1505 Janusz Grzymała, jeszcze bezżenny, posiada Dąbrówkę (Rothhof); wś Grzymała znajdowała się w ręku bliskiej krewnej Anny Gleser. Niedługo potem wykupił od krewnej Grzymałę, nie mógł się jednak na swojem utrzymać, bo zaraz wkrótce Dąbrówkę oddał w zastaw za 520 marek Mikołajowi Skubiszowskiemu al. Alechnie. Następnie i Grzymała, jak się zdaje, wyszła z jego ręki, gdyż lustracya z r. 1515 wspomina tę wieś jako czynszującą kościołowi (inter census spirituales). Roku 1524 Janusz Grzymała ożenił się z córką Jerzego Kalksteina z Mlecewa, z którą dostał posagu marek 100. R. 1772 podają akta, jako wieś Grz. od niepamiętnych czasów zastawiona była oo. jezuitom w Malborku, którzy już w r. 1671 wyjednali sobie byli dekret trybunalski przytwierdzający. Ob. Dr. Schmitt „Geschichte des Stuhmer Kreises" 214. *Ks. F.*

Grzymałków, wś i folw., pow kielecki, gm. Mniów, par. Grzymałków. Posiada kościół par. erygowany 1631 r. przez Hieronima Kazanowskiego, murowany po r. 1849. W r. 1827 r. było tu 12 dm. i 120 mk. Par. G. dekanatu kieleckiego, dawniej szydłowieckiego, 2670 dusz liczy. Folw. G. od stacyi pocztowej Mniów w. 4. Rozl. wynosi mr. 368, grunta orne i ogrody mr. 253, łąk mr. 68, pastwisk mr. 34, nieużytki i place mr. 12. Bud. mur. 6, drewn. 1. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Wólka Kłucka.

Grzymałów 1.) kol., pow. łęczycki, gm. Tkaczew, parafia Leźnica Wielka. Należy do dóbr Leźnica W. 2.) **G**., folw., pow. miechowski, gm. i par. Racławice. 3.) **G.**, wś, powiat opoczyński, gm. Owczary, par. Błogie stare. Liczy 13 dm., 73 mk. i 61 mr. ziemi włośc. 4.) **G**., por. *Ciepielów.*

Grzymałów (z Zamurzem i Kątem), mko, pow. skałacki, leży o 2 mile na wschód od Skałata, przy gościńcu krajowym idącym od Smykowiec przez Skałat, Grzymałów, Chorostków i po wykończeniu mającym w Suchostawie połączyć się z gościńcem rządowym tarnopolsko-kopeczyniecko-czortkowsko-zaleszczyckim; przez to miasteczko przepływa rzeczka Gniła, tworząca mały stawek, dostarczający wody dla młyna parowego, postawionego przez teraźniejszego właściciela Leonarda hrabiego Pinińskiego; po przemyskim był to pierwszy młyn parowy w całej wschodniej Galicyi. Obszar dwor. posiada 2259 mr., w tem 307 lasu; posiadłość mniejsza obejmuje 3645 mr.

gruntów, bardzo urodzajnych, graniczących na północ z pasmem gór zwanych „Miodobory", które, pokryte lasami, chronią tę okolicę od północnych wiatrów; na zachód zaś rozpościera się płaska, stepowa okolica, na której skąpo rozrzucone włości, liczące wprawdzie po kilka tysięcy mieszkańców, oddalone są paromilowemi przestrzeniami pól od siebie; na południe graniczy z Grzymałowem ogromny majątek Chorostków, stanowiący ordynacyą dawniej Lewickich, obecnie po wygaśnięciu linii Siemińskich-Lewickich; Grzymałów i Chorostków stanowią przejście od zimnego zachodnio-północnego Podola do ciepłego południowo-wschodniego, które swą południową granicą łączy się z Pokuciem, Bukowiną i Mołdo-Wołoszczyzną. Ludności 3995, w tem. rzym. katol. 556, gr. kat. 1160, reszta izraelitów. Jest tu sąd powiatowy, urząd pocztowy i telegraficzny. Rrzym. kat. parafia, erygowana pierwotnie w 1609 roku we wsi Hlibów przez Wojciecha hrabiego Łudzickiego, po zniszczeniu kościoła przez pohańców została po ustąpieniu muzułmanów z Podola przeniesiona do miasteczka Grzymałowa w 1716 roku przez Adama Mikołaja Sieniawskiego, któren dotacyą odnowił. W r. 1752 został postawiony teraźniejszy murowany kościół, poświęcony w 1827 roku pod wezwaniem Trójcy Przenajświętszej. Do tej parafii, należącej do dekanatu trembowelskiego dyecezyi lwowskiej, należy 15 miejscowości: Bucyki, Czechowa, Hlibów, Kałaharówka, Kozina, Leżanówka, Łysagóra, Mazurówka, Okno, Ostapie, Pajówka, Podlaś, Poznanka hetmańska, Wolica, Zarubińce, ogólna liczba rzym. katol. 5088, akat. 8, izrael. 3290. Na cmentarzu w Grzymałowie jest kaplica postawiona przez Konstancyą księżnę Lubomirską w 1818 roku, w której kilka razy do roku odprawiane bywa nabożeństwo. W obrębie tej parafii znajdują się szkoły ludowe męzkie, należące wszystkie do rady szkolnej w Tarnopolu; w Grzymałowie 2 klasowa, o 2 nauczycielach, w Hlibowie, Kałaharówce, Oknie, Ostapiu, Poznańce hetm. i Zarubińcach 1-no klasowe; w samym Grzymałowie istnieje także szkoła dziewcząt, utrzymywana tamże przez zakonnice felicyanki, przeniesione w r. 1871 ze wsi Iwanówka, Jest tu także gr. kat. parafia, należąca do dekanatu skałackiego dyecezyi lwowskiej; do niej należą miejscowości: Podlesie, Mazurówka i Eleonorówka. Zamek postawiony przez Adama Mikołaja Sieniawskiego, którego portret jeszcze przechowują; piękny budynek z wieżą i basztą stoi na pagórku nad stawem. Ojciec teraźniejszej właścicielki G. zrzucił obronne wały i założył obszerny ogród angielski, bardzo gustownie i porządnie utrzymywany, a sam badynek zamkowy upiększył i przeistoczył na mieszkalny pałac. G. był głównym majątkiem klucza grzymałowskiego, składającego się z trzydziestu kilku podolskich wsi i 3 miasteczek (G., Touste i Tarnoruda), należał dawniej do Sieniawskich, drogą spadku przeszedł do Lubomirskich, potem Rzewuskich. Rzewuska, matka Wacława Rzewuskiego (zwanego emirem złotobrodym), straciła prawie cały swój majątek, którego częścią był klucz grzymałowski. Adwokat przeprowadzający likwidacyą dostał jako honorarium miasteczko Touste i wsie: Krasze, Stawki i Sadzawki; praczka wiedeńska wzięła za należącą się jej zapłatę wieś jednę, resztę kupowała szlachta pojedyńczemi wsiami na licytacyi, a każda z tych wsi stanowi obecnie ładny szlachecki majątek. Niektóre z nich, jak Kaczanówka, Iwanówka mają po kilka tysięcy mr, domin. obszaru w doskonałej glebie podolskiej; sam G. z folwar. Popławy kupił Antym Nikorowicz; po tegoż śmierci posiadał go czas krótki jego syn Karol, któren odprzedał ten majątek swemu szwagrowi obecnemu właścicielowi Leonardowi hr. Pinińskiemu. Miasteczko osiadłe przez żydów prowadzi dość znaczny handel zbożem, przędziwem, jajami, wódką i mąką. Jarmarków rocznych ma to miasteczko 3 oraz co czwartek targ. Jest tu kasa pożyczkowa z funduszem zakładowym 405 zr. 72 cen. Niewiadomy jest czas założenia miasta (podobno za Wład. Jagiełły), również jak i jego nazwa, czy wzięła początek od rodziny, czyli też od herbu. Z powodu położenia swego na szlaku tatarskim, którym zwykle przechodzili najezdcy ziem ruskich, było obwarowąne i jeszcze z końcem XVIII stulecia istniał zamek murami obwiedziony, będący własnością wraz z 30 wsiami Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej, marszał. w. krak. *B. R.*

Grzymałówka, wieś, pow. brodzki, leży o o 3 mile na północny-zachód od Brodów, nad Styrem, formującym tu znaczny staw, w okolicy leśnej, bagnistej i piaszczystej, o 1 i pół ćwierci mili na południe od granicy Wołynia; przestrzeń posiadł. więk. 1141 m., w tem 645 mr. lasu; posiadł. mniej. 714 mr.; ludn. 609 w tem rzym. kat. 148, gr. kat. 438, izrael. 23; leży w okręgu celno-granicznym; rzym. i gr. kat. parafia w stykającem się z tą wsią miasteczku Szczurowice; jest tu szkoła filialna i urząd celny II klasy. Właściciel. więk. pos. Nikodema Trzcińska. *B. R.*

Grzymałowo, ob. *Swarzędz.*

Grzymałowszczyzna, dobra w pow. oszmiańskim, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, liczą 75 dzies. ziemi uprawnej oprócz lasu; do r. 1863 G. była własnością Wiszniewskiego, poczem przeszła na skarb, od którego dostał ją na wypłatę urzędnik Kandaurow. Roku 1866 miała 19 mk. kat. *J. W.*

Grzymały 1.) os., pow. sierpecki, gmina Borkowo, par. Sierpc, niedaleko Sierpca, niegdyś Dzierżanowskich. 2.) **G.**, wieś, pow. sokołowski, gm. Dębe-Nowe, par. Skibniew. W 1827 r. było tu 23 dm. i 118 mk., obecnie liczą 17 dm., 146 mk. i 804 mr. obszaru. 3.) **G.**, wś, pow. ostrowski, gm. Warchoły, par. Rossochate. 4.) **G**, wś szlach. i włośc., pow. łomżyński, gm. i par. Zambrowo. W 1827 r. było tu 13 dm. i 85 mk. Folw. Grzymały-Bełczący-stok podług opisu z roku 1866 rozl. mr. 423, grunta orne i ogrody mr. 228, łąk mr. 18, pastwisk i zarośli mr. 121, lasu mr. 35; wieś Grzymały Bełczący Stok osad 13, z gruntem mr. 13. 5.) **G.**-nowogrodzkie i G.-zalesie, wsie szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. W 1827 r. G.-nowogrodzkie liczyły 22 dm. i 123 mk. 6.) **G.**-szczepankowskie, wś, pow. łomżyński, gm. i par. Szczepankowo. W 1827 r. było tu 20 dm. i 101 mk. 7.) **G.**-zalesie, wś, pow. pułtuski, gm. Kozłowo, par. Przewodowo, wspominana w dokumentach z roku 1459. Okolica szlachecka G. w dawnej ziemi łomżyńskiej była gniazdem rodu Grzymałów. *Br. Ch.*

Grzymek, folw. i os. młyńska, pow. błoński, gm. i par. Skuły, nad rzeką wpadającą do Bzury z prawej strony. Folwark należy do dóbr Słubica (por. *Grzmiąca*). Zabudowań 6. Przestrzeni zajmuje 307 mr., w tem 45 mr. łąk i 91 lasu liściastego, resztę zajmują grunta orne i dwa stawy, które tworzy rzeka. Stawy te są zarybione (600 rs. rocznie dochodu). Nad jednym jest młyn, a nad drugim tartak. Las ma około 40 lat, przeważnie brzezina. Grunta szczerkowate, ze spodem częścią gliniastym częścią piaszczystym. Folwark odległy od Grodziska wiorst 7, od Rudy guzowskiej 16. Przy granicy z wsią Oddział do rzeki z lewej strony wpada struga płynąca od wsi Słubicy. *Str. Ch.*

Grzymisław v. *Bdanie*, ob. *Grzymysław*, *Dolsk* i *Drzonek*.

Grzymiszew, wieś, pow. koniński, gmina Tuliszkow, par. Grzymiszew. Leży przy drodze bitej z Turku do Tuliszkowa, odl. 20 w. od Konina a 9 i pół w. od Turka. Ma powierzchni 4955 m. m. n. p., ludności męż. 353, kob. 401, razem 754; grunt przeważnie pszenny, duże z nadzwyczajnem staraniem pielęgnowane, pełne starodrzewiu i zwierza lasy, których dobra G. posiadają 2100 mr. (z piorunowskiemi 3250 mr.), gospodarstwo rolne, chów koni i bydła a szczególniej gospodarstwo leśne wzorowo jest prowadzone; lasy podzielone na poręby, miejsca po wyciętych porębach natychmiast są zasadzane młodemi wysadkami gatunku odpowiedniego glebie, wyhodowanemi w umyślnie na ten cel urządzonych szkółkach, tak że ogólna powierzchnia lasu nietylko nie zmniejsza się ale nawet powiększa, gdyż wszelkie nieużytki na las są obracane; prawa polowania ściśle przestrzegane, skutkiem czego obfitość zwierzyny; są tu w dość dużej nawet ilości: dziki i sarny; piękny i obszerny, poprzeżynany kanałami i stawami, ogród tak kwiatowy jak i owocowy, odznacza się oprócz pięknego urządzenia, doborem najprzedniejszych gatunków drzew. Jest tu także dość duża niedawno urządzona winnica; wszystkie drogi wysadzono młodemi wiązami, klonami, jarzębiną i t. p. wyhodowanemi w szkółkach, naumyślnie w tym celu założonych. Jest tu szkoła elementarna ogólna i kościół parafialny. Do dóbr Grzymiszew należą folwarki: Imiełkow i Dęby, młyn Łowigus i Gozdów (z Piorunowem 5857 m. rozl.). Włościanie podnoszą się materyalnie i moralnie, chętnie posyłają dzieci swe do szkoły katolickiej ogólnej, którą własnemi funduszami utrzymują. Niegdyś miasteczko a dziś wieś G. położone śród borów nad strumieniem Pokrzywnicą, odległych sięga czasów; kiedy i przez kogo został założony nie wiadomo. Dawne akta kościoła miejscowego z roku 1443 wspominają już G. jako miasteczko, posiadające miejscową magistraturę t. j. burmistrza i ławników czyli rajców, a mieszkańcy jego trudnili się różnemi rzemiosłami, przeważnie rolnictwem. G. doznawał kilkakrotnie klęsk wojennych i ognia a mianowicie za Szwedów, którzy w tych stronach gospodarowali ogniem i mieczem; w roku 1783 spalił się kościół z archiwami i prawie całe miasteczko natenczas już zniszczało i podupadło; w r. 1812 G. jako położony przy dawnym trakcie z Kalisza do Warszawy ucierpiał wraz z okolicą od przechodu wojsk wielkiej armii Napoleona I-go. Kościół w G. uposażony został przez walecznego i słynnego niegdyś wojownika Marcina dziedzica G., a przez Wincentego Kota arcybis. gnieźn. 1443 r. do godności kościoła parafialnego podniesiony. Pierwotny kościół był drewniany pod tytułem Narodzenia N. M. P., ołtarzy było 6, jak się pokazuje z wizyty r. 1766. Kościół ten stary, podczas pożaru, mającego miejsce w 1783 roku spalił się, lecz zaraz r. 1785, kosztem Izabeli Gajewskiej, kasztelanki nakielskiej, inny wybudowany został, który do dzisiejszego dnia istnieje. Kościół ten drewniany pod tymże samym co poprzedni tytułem. Cmentarz kościelny murem i drzewami otoczony staraniem ks. prob. Domiszewskiego; wieża drewniana blachą obita w r. 1846, zegar i niektóre utensylia kościelne przez Wojciecha Puławskiego sprawione. Roku 1866 kościół pokryto, wewnątrz wyrestaurowano i upiększono kosztem parafian, szczególniej pp. Puławskich i Golczów. Cmentarz grzebalny w 1870 r. ogrodzono staraniem tychże kolatorów Ludomiła Puław-

skiego i Włodzimierza i Joanny Golczów; na tymże cmentarzu według ostatniej woli Wojciecha Puławskiego wystawiono kaplicę. Zabudowania gospodarcze własnym kosztem wystawił ks. Kons. Królikowski. Par. ma dwie szkoły w Grzymiszewie i Bibijannie. Do par. G. należały: G., Ruda, Imiłków, Piętno, Bibianna, Gozdów. Uposażenie kościoła było małe. Wizyta z 1778 r. dochód roczny w tej parafii szacuje tylko na 400 złp. Dziś parafia G. ma 1500 dusz. Czyt. Lib. ben. Łaskiego I, 264. Folw. Grzymiszew ma grunta orne i ogrody mr. 598, łąk mr. 136, pastwisk mr. 22, wody mr. 2, lasu mr. 2852, zarośli mr. 41, nieużyt. i place mr. 55, razem mr. 3706. Bud. mur. 10, drewnian. 17, płodozmian 7, 8 i 9-polowy. Folw. Imiełków grunta orne i ogrody mr. 300, łąk mr. 24, pastwisk mr. 18, wody mr. 1, zarośli mr. 20, nieużytki i place mr. 30, razem mr. 393. Bud. mur. 1, drewn. 3, płodozmian 9 i 11-polowy. Folw. Dęby grunta orne i ogrody mr. 318, łąk mr. 14, pastwisk mr. 17, wody mr. 3, zarośli mr. 21, nieużytki i place mr. 26, razem mr. 409. Bud. drewn. 3. W wieczystych dzierżawach w Rudzie gruntu mr. 36 i osada młynarska wieczysto czynszowa Łowigus gruntu mr. 50. Wieś G. osad 53, z gruntem mr. 366; wieś Imiełków osad 16, z gruntem mr. 127; wieś Gozdowa osad 7, z gruntem mr. 26; wś Ruda osad 36, z gruntem mr. 337; wś Bugaj osad 3, z gruntem mr. 17; osada Łowigus, z gruntem mr. 3. Przed r. 1863 dobra G. należały do Czesława Puławskiego. *J. Ch.*

Grzymiszewice, miejscowość w dobrach Grzymiszew, pow. koniński, niezamieszkała.

Grzymki 1.) wś szlach., pow. kolneński, gm. Kubra, par. Romany. W 1827 r. było tu 9 dm. i 60 mk. 2.) **G.**-tańskie, wieś nad rzeką Orzycą, pow. przasnyski, gm. Dzierzgowo, parafia Dzierzgowo, odl. o 28 w. od Przasnysza, liczy 11 dm., 99 mk., 300 mr. rozl. R. 1827 miała 12 dm., 60 mk. 3.) **G.**-olszewo, ob. *Olszewo-G.*

Grzymkowa Wola, wś i folw., pow. łódzki, gm. Rąbień, par. Kazimierz.

Grzymkowice, wś i folw., pow. skierniewicki, gm. Grzymkowice. par. Biała. W 1827 r. było tu 21 dm. i 180 mk. Gmina G. należy do sądu gm. okr. IV w Chrzczonowicach, stac. poczt. Mszczonów, liczy 9445 morg. obszaru i 2360 mk. Folw. G. od st, poczt. Mszczonów w. 8. Rozl. wynosi mr. 804, grunta orne i ogrody mr. 555, łąk mr. 45, pastw. mr. 19, wody mr. 2, lasu mr. 155, nieużytki i place mr. 28. Bud. mur. 3, drewn. 15, wiatrak, pokłady torfu. Wieś G. osad 25, z gruntem mr. 131.

Grzymysław, niem. *Grimsleben* królewszczyzna, nad jez. t. n. (Grzymisław), powiat śremski, 2710 mr. rozl., 7 dm., 106 mk., 19 ewang., 87 kat., 40 analf. Poczta w Śremie (Schrimm) o 4 kil., st. kolei żel. w Czempiniu o 24 kil. *M. St.*

Grzymysławice, dom., pow. wrzesiński, 881 mr. rozl., 6 dm., 90 mk., 1 ew., 89 katol., 37 analf. Poczta i stacya kolei żel. Września (Wreschen) o 6 kil. Własność Sicińskiego.

Grzywa, z białoruska Hriwa, niewielka wś poleska w zachodnio-północnej stronie pow. ihumeńskiego, w gminie Hrebiońskie, przy drodze wiodącej do Hrebionki z lewej strony, osad 15. *Al. Jel.*

Grzywa, niem. *Grihwe*, wś w gub. ryskiej, u zbiegu rz. Lantz z Dźwiną.

Grzywacz 1.), folw., pow. grójecki, gm. Błędów, par. Wilków. 2.) **G.**, os. młyn., powiat kozienicki, gm. Sarnów, par. Oleksów. Liczy 3 dm., 17 mk., 15 mr. ziemi dworsk. i 17 włośc.

Grzywce, folw. w pow. ihumeńskim, ma obszaru przeszło 330 mr., dziedz. Zasławskich.

Grzywda 1.), *Hrywda*, rz., dopływ Szczary, ma źródło w pow. słonimskim, u wsi Kokoszczyn, ujście pod wsiami Gnojno i Złotowo, dł. 100 w., od Iwacewicz spławna w. 60. Ma urządzony rezerwoar ze szluzą, spustem i mostem. 2.) **G**., ob. *Gwoźnia.*

Grzywka, niem. *Grihwe*, mko w Kurlandyi, wprost Dyneburga, po drugiej stronie Dźwiny (Czyt. tom II, str. 254).

Grzywka, niem. *Grihwe*, *Griwe*, rz. w Kurlandyi, ob. *Szweta.*

Grzywkowicze, okolica zamieszkała przez drobną szlachtę, nad Prypecią, o 9 mil od Pińska odległa, w stronie wschodnio-południ. Osad liczy do 30, miejscowość bagnista, obfitująca w łąki i ryby. *Al. Jel.*

Grzywna 1.), w najstarszych dokumentach *Grivena*, za krzyżaków *Merckem*, teraz po niem. częścią *Grziwno*, częścią *Sternberg*, obejmuje 2 posiadłości: wś kościelną, włościańską i dobra rycerskie, pow. toruński, na bitym trakcie toruńsko-chełmińskim, ponad jez. chełmżyńskiem, w żyznej i równej okolicy, $^1/_4$ mili od Chełmży. Jaki jest stan obecny obudwu posiadłości, opisuje statystyka z r. 1867: 1) Gr., niem. *Grziwno*, wieś włośc. kościelna z folw. proboszczowskim, ma obszaru ziemi mr. 2557, budyn. 87, dom. mieszk. 42, katol. 383, ew. 94. Parafia i szkoła w miejscu, poczta i stacya nowobudującej się kolei żel. nadwiślańskiej Chełmża. 2) Gr., niem. przezwa od r. 1866 *Sternberg*, rycer. dobra, zajmują obszaru ziemi mr. 725, budyn. 12, dom. mieszk. 4, katol. 28. ewang. 30. Parafia, szkoła i poczta jak powyżej. Z dawniejszych czasów mamy o tej wsi następujące wiadomości. Pierwotnie Gr. były dobra rządowe. R. 1293 krzyżacy ustąpili tę wieś biskupom kujawskim wzamian za miasto Golub' i 1000 włók pobliższych (sprawiedliwa zamiana!). Odtąd byli tu posiadaczami bisku-

pi kujawscy aż do pruskich czasów. Tylko nie wiadomo, jak mniejsza daleko część wioski dostała się potem w posiadanie prywatne. Z końcem XVI i na początku XVII w. należała ta część szlachecka do Bystramów, po których ją przejął Jakób Dorpowski z Ostromiecka: od niego otrzymali ją darem oo. jezuici w Bydgoszczy. R. 1620 Mikołaj Francisciades, archipresbyter chełmżyński, opisuje jakie dziesięciny dawano z tej wsi kościołowi. Grzywna wś miała sołtysa i gburów 11. Po 2-ej wojnie szwedzkiej tylko jedyny jeden gbur Sobótka pozostał we wsi. Jak donosi wizytacya kanonika Strzesza z r. 1670, wiodła tu oddawna bita droga z Torunia przez Chełmżę, zapewne do Chełmna. O teraźniejszym stanie kościoła czytamy w dyecezalnym szematyzmie z r. 1867. Parafia Grzywna liczy dusz 1853, kościół tytułu św. Katarzyny, prawo patronatu miał dawniej biskup kujawski. Nie wiadomo kiedy erygowany i konsekrowany. Szpital oddawna tu istnieje dla 5 ubogich parafian. Wsie paraf.: Grzywna, Alleenhof, Browina, Brąchnówko, Kuczwały, Ostaszewo, Sławkowo, Wytramowice, Zęgwirt. Szkółki parafialne katolickie: w Grzywnie katol. dzieci 72, w Ostaszewie dzieci 123, w Kuczwałach 90. 2.) **G.**, niem. *Brunau*, folw., pow. toruński, gm. i par. Grzywno, st. p. Chełmża, 842 m. rozl., 5 dm., 78 mk., 64 kat. *Ks. F.*

Grzywno, folw., pow. szamotulski, 1 dom, 15 mk., należy do dom. i gm. Kikowo.

Grzywno, niem. przezwa od r. 1876 *Griewenhof*, rycer. dobra, pow. brodnicki, na bitym trakcie brodnicko-jabłonowskim, w okolicy dosyć lesistej (mapa wojskowa), około 1 milę od Brodnicy, 2 od Jabłonowa. Obszaru ziemi zajmuje mr. 2100, budyn. 18, dom. mieszk. 11, katol. 102, ewang. 12. Parafia i szkoła Bobrowo, poczta Brodnica. R. 1670 były tu „agri cmethonales et curia", własność Ciecholewskiego; parafia wtedy Brodnica. R. 1859 posiadacz Czeryan Uniński (?). *Ks. F.*

Gsell (niem.), młyn wodny, pow. rybnicki, należy do wsi Jajkowice.

Gu..., por. *Gó...*

Gubałówka, znaczniejszy grzbiet wzgórzysty, ciągnący się od wschodu na zachód, nad Zakopanem, w pow. nowotarskim, od północnej strony wsi jakby jaki potężny wał. Zaczyna się na zachodzie szczycikiem Palenicą (1198 m.), wznoszącym się ponad Kościeliskami, zkąd nader piękny i zajmujący widok na północny łańcuch Tatr oku podróżnika się przedstawia. Wschodnia zaś kończyna, także Gubałówka zwana, wznosi się do wys. 1123 m. (pom. szt. gen.). Wyjście na Gubałówkę najwygodniejsze tuż za kościołem zakopiańskim, przez uprawne pola, pastwisko i las w ciągu dwóch godzin, czyli przez tak zwane Gładkie. Bliższe, ale za to przykrzejsze wejście jest przez tak zwaną Walową górę. Jezdna droga przez Chramcówki koło Zwijacza jest złą i kamienistą. Od południa widzi się Tatry roztaczające się całym łańcuchem od turni spiskich do orawskich, od zachodu Babią Górę, od wschodu Pieniny. Dolina nowotarska z swemi wioskami cała się oku przedstawia, a u stóp Tatr rozwija się bardzo rozległe Zakopane i wejścia do szeregu dolin okalających rdzeń Tatr, jakby promieniami. Powierzchnię Gub. tworzy bujny trawnik; zbocze i grzbiet zasiany licznemi domostwami górali. *Br. G.*

Gubarewicze 1.), wieś w środku pow. rzeczyckiego, poniżej Chojnik; grunt piaszczysty, miejscowość nieco wzniesiona po nad okolice błót poleskich; osad 53. 2.) **G.**, folw. w pow. rzeczyckim, w pobliżu Rudakowa, własność Oskierków. *Al. Jel.*

Gubehnen (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Goldadler.

Guben (niem.), pol. Gubin (ob.), może nawet *Gąbin*.

Guber, mała rzeczka w Prusach wschodnich, początek bierze w licznych jeziorach powiatu leckiego i ządzborskiego na Mazurach, niedaleko m. Rhein, płynie w kierunku północno-zachodnim, w pow. rastemborskim oblewa m. Rastembork, mija liczne po obu stronach wioski, stanowi na milowej przestrzeni granicę powiatu rastemborskiego a gierdawskiego, zwraca się następnie do rastemborskiego powiatu, płynąc potem na zachód przechodzi do pow. frydlądzkiego i łączy się przy m. Szępopel (Schippenbeil) z rz. Łyną (Alle). Opływa m. Rastembork. Długość wynosi do 7 mil, brzegi są przeważnie górzyste, okolica którą przechodzi po największej części uprawna, tylko na 2 czy 3 miejscach lesista. Por. *Pregła*.

Guberańce, okolica, powiat wiłkomierski. Część była w r. 1788 własnością Tomasza Makowskiego, część Jerzego Makow., a część Józ. i Ant. Makowskich.

Guberańce, folw., pow. nowoaleksandrowski, był własnością Kazimiery Nowickiej.

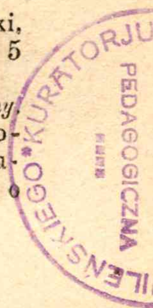
Gubernia 1.), folw., pow. radzyński, gm. Biała. Liczy 10 dm., 26 mk. i 8457 mr. obszaru. 2.) **G.**, folw., pow. szczuczyński, gmina Szczuczyn, par. Wąsosz. Jest tu browar piwa bawarskiego.

Gubernia, folw. pod Kobryniem. Tu był za Tyzenhauza zarząd ekonomii kobryńskiej. Była tu i kaplica katolicka.

Gubicza, hutor szlach., pow. święciański, 4 okr. adm., o 42 w. od Święcian, 1 dom, 5 mk. katol. (1866).

Gubin (niem.), pow. grudziąski, ob. *Gubiny*.

Gubin, niem. *Guben*, miasto powiatowe, położone nad rz. Nissą i Lubst, na dolnych Łużycach, w obwodzie rejencyi frankfurckiej, o

173 kil. od Poznania, o 212 kil. od Halli. Istniało już w XI wieku. W r. 1136 niemieccy osadnicy z nad Renu i Frankonii, osiedliwszy się tutaj, zaprowadzili w okolicy uprawę wina. W r. 1235 otrzymało prawo magdeburskie. Ulegało trzęsieniom ziemi wlatach 1347, 1349, (potrzykroć), 1352 i 1358. Węzłowy punkt dróg żelaz. dolno-szląskiej (Wrocław-Berlin), Halla-Gubin i gubińsko-poznańskiej. Gimnazyum. Dawniej znajdował się klasztor benedyktynek. Ludność w r. 1828: 8261; w r. 1849: 10945; w r. 1861: 15235; w r. 1867: 19318; w r. 1880: 25859. Ziemia okoliczna była niegdyś słowiańską; w XII wieku sąsiedni Słowianie opierali się niemieckiemu uciskowi i najeżdżali wsie klasztorne. Za czasów reformacyi przeważała jeszcze w okolicy mowa słowiańska. Dzisiaj w całym powiecie serbską jest jedna tylko wieś Rogów, po niem. Hornow, położona nad granicą powiatu chociebuskiego. Bliższe wiadomości o Gubinie, patrz: Tschirsch „Zeittafel zur Geschichte der Stadt Guben" w „Neues Lausitzsches Magasin", tom 46-ty, r. 1869. *A. J. P.*

Gubiny, niem. *Gubin*, dawniej *Gobin*, *Gobyn*, *Gubino*, wś kościelna i dobra szlacheckie, pow. grudziąski, w dawniejszej Pomezanii, poza rz. Ossą, blisko kwidzyńskiego powiatu, nad jez. bezimiennem, przez które mała struga przechodzi i wpływa do rz. Ossy; około 1 i pół mili od m. Grudziądza. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1789, budyn. 36. dom. mieszk. 27, katol. 173, ewang. 80. Kościół filialny w miejscu, tytułu św. Krzyża, patronatu królewskiego, parafia Szembruk, szkoła Rogoźno, poczta Gardeja (Garnsee). Pierwotnie G. były wsią włościańską. Pierwszy znany przywilej pochodzi z r. 1342: mistrz w. krzyżacki Rudolf König wydał tę wieś Tylemanowi ku obsadzeniu prawem chełmińskiém, włók było 99. R. 1413 podają strat poniesionych w wojnie Polaków z krzyżakami m. 815. R. 1435 było pustych włók 17 i pół, r. 1442 włók 28. Za polskich czasów były początkowo G. własnością prywatną. R. 1565 istnieje tu folw. szlachecki. Zapewne w 1 szwedzkiej wojnie zostały G. do szczętu zburzone; przez długie lata nikt tu nie mieszkał i roli nie uprawiał. Kiedy roku 1667 kanonik Strzesz przybył w tę okolicę wizytować kościół, ujrzał ku zdziwieniu dokoła same zarośla i lasy; kościół stojący w pośrodku dawniejszej wsi był drzewami i krzewami zarosły, dach zapadł, mury się waliły, nawet w kościele rosły dwa drzewa. R, 1676 Kazimierz Borowski, rogoziński i grudziąski starosta wydał puste pola gubińskie w 5-letnią dzierżawę Bartłomiejowi Żmijewskiemu, czynszu miał dawać co rok zł. 150. R. 1713 von Bliwernitz wziął w dzierżawę część Gubin wraz z pobliskim Szembruczkiem i nową osadą Piątek na lat 40; w G. osadził ze swojej strony Andrzeja Jaskólskiego. R. 1732 Tomasz Czapski na nowo wybudował tutejszy kościół, że nabożeństwo jak przedtem odprawiało się. R. 1721 król August II wydał mandat, aby 6 włók do tutejszego kościoła należące przywrócono. Roku 1803 rząd pruski wydał G. w wieczystą dzierżawę, mr. było 1375. R. 1852 założono nowe wybudowanie na gubińskim obszarze, do roku 1868 rozprzedano w 18 parcelach mr. 84; osadnicy dają rocznie czynszu gruntowego tal. 163. Jak podaje szematyzm dyecezalny, tutejszy kościół jest filią do Szembruku, tytuł ma św. Krzyża, patronat królewski; do kościoła należą wsie: Gubiny, Gapa, Budy, Ludwigswalde i Oszczywilk. *Ks. F.*

Gubiszki, folw. szlach. nad jez, Szaptucie, pow. trocki, 3 okr. adm., 29 w. od Trok, 2 domy, 23 mk. katol. (1866).

Gubitten (niem.), wś, pow. morąski, st. p. Reichau.

Gubka, os. pod Świeciem, pow. świecki, ma 7 bud., 7 dm., 27 katol. Par., szkoła i st. p. Świecie.

Gubowo, dobra, pow. nowoaleksandrowski, 1 okr. adm., własność Dowgiałły.

Gubry, folw. rządowy, pow. rossieński, par. szyłelska. R. 1781 ststwo w posesyi Michała Zaleskiego.

Gubszyki, okolica szlach. nad jez. Godzik, pow. trocki, 1 okr. adm., 28 w. od Trok, 6 dm., 113 mk. katol. (1866).

Guby, pow. noworadomski, gm. Rzeki, par. Kłomnice.

Gucin 1.), wś, pow. płoński, gm. Modzele, par. Nowemiasto, odl. o 17 w. od Płońska, liczy 14 dm., 168 mk., 191 mr. gruntu. Por. *Gościmin*. 2.) **G.**, fabr. cukru, pow. ostrowski, gm. i par. Czerwin. Leży o 15 w. od Ostrołęki. Cukrownia należy do Łubieńskiego hr. i Sp. 3.) **G.**, folw., pow. grójecki, gm. Jasieniec, par. Boglewice, od Grójca w. 14, rozl. m. 199, grunta orne i ogrody m. 196, nieużytki i place m. 3, bud. drew. 7. Folw. ten w r. 1871 oddzielony od dóbr Tworki. 4.) **G.**, pow. ciechanowski, gm. Gołymin, par. Pałuki. (u Zinberga). *Br. Ch.*

Guciów, wieś i folw., pow. zamojski, gm. Zwierzyniec, par. Krasnobród, w 3 okręgu sądowym. Leży w lesistych wzgórzach, o 24 w. na połud. od Zamościa, nad rz. Wieprzem, odl. od gminy w. 7. Obecnie liczy dom. dwor. 2, włośc. 21, ludności 169 mk. rzym. kat., i 338 mr. obszaru. Folw. zaś należy do dóbr ordyn. Zamoyskich Zwierzyniec (ob.). Stan zamożności średni. *T. Żuk.*

Guciszki, zaśc. włościański, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 45, od Dziewieniszek w. 12, mk. katol. 7 (1866).

Guckelitze, niem. *Kuckelitze*, ob. *Kłoda*.

Guckelwitz (niem.), pow. wrocławski, ob. *Kukielice.*

Gucki, ob. *Jaworowy.*

Guczuny, wś, pow. wiłkomierski, par. świadoska. R. 1788 własność Teresy Klimkowiczowej. Dziś wś uwłaszczona w dobrach Tyzenhauza. *A. K. Ł.*

Gudajcie, wieś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów. W 1827 r. było tu 7 dm. i 57 mk., obecnie liczy 7 dm., 62 mk., odl. 9 w. od Władysławowa.

Gudajcie 1.), wś i folw. nad Szuszwą, pow. kowieński, par. Kroki, o 20 w. od Datnowa, wś ma 12 dm., narzecze żmujdzkie. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. krukowska; uwłaszczono tu 37 osad na 200 dzies. ziemi 1-go gat.

Gudakiemie, wieś rząd., pow. trocki, 1 okr. adm., 22 w. od Trok, 12 dm., 111 mk. katol. (1866).

Gudalewo, zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 33 i pół w. od Święcian, 2 dm., 21 mk., z tego 17 kat., 4 żydów (1866).

Gudańce, wieś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Sereje. Liczy 24 dm., 249 mk., odl. 41 w. od Sejn.

Gudańce, wś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 2 dm., 8 mk. katol. (1866).

Gudanie, 2 folw., pow. wiłkomierski. Jeden był r. 1788 własnością Jerzego Lipnickiego, a drugi Czerniawskich Tadeusza i Dominika. *A. K. Ł.*

Gudaniszki, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 34 w. od Wilna, 1 dom, 12 mk. kat. (1866).

Gudasze, zaśc. szlach. nad jez. Wierzchnie, pow. trocki, 1 okr. adm., 31 wiorst od Trok, 1 dom, 10 mk. katol. (1866).

Gudczany, wieś nad pot. Łomianym, pow. trocki, 2 okr. adm., 50 w. od Trok, 8 dm., 83 mk., z tego 74 katol., 9 wielkorossyan (1866).

Guddaschen (niem.), wieś, pow. ragnecki, st. p. Krupiszki.

Guddatschen (niem.), wieś i os., pow. gąbiński, st. p. Gąbin.

Guddehlen, *Gudehlen* (niem.), os. i dobra, pow. wystrucki, st. p. Jodlaucken.

Guddellen (niem.), dobra, pow. darkiemski, st. p. Trempen.

Gudden (niem.), wieś, pow. tylżycki, st. p. Piktupoehnen.

Guddin lub *Gudinn* (niem.), folw. stadninowy, pow. gąbiński, st. p. Trakieny.

Gudejki 1.), wieś szlach., pow. wileński, 3 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 8 dm., 80 mk. katol. 2.) **G.**, wieś włośc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 49 w. od Wilna, 6 dm., 85 mk., z tego 25 prawosł., 60 katol. (1866).

Gudele 1.), wś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Mirosław. Leży między jeziorami Gausty i Szlowanta, liczy 16 dm., 144 mk., odl. 56 w. od Sejn. 2.) **G.**, wieś, pow. sejneński, gm. Kudrany, par. Liszkowo. W 1827 r. było tu 7 dm. i 71 mk., obecnie liczy 16 dm., 144 mk., odl. 56 w. od Sejn. 3.) **G.**, wieś, pow. sejneński, gm. i par. Wiejsieje. W 1827 r. było tu 11 dm. i 94 mk., obecnie liczą 30 dm., 217 mk., odl. od Sejn 20 w. 4.) **G.**, wś, pow maryampolski, gm. Gudele, par. Skrawdzie. Leży o 23 w. od Maryampola, od Suwałk o 79 w. W 1827 r. było tu 12 dm., 32 mk., obecnie liczy 38 dm. i 405 mieszk. Gmina G. liczy 6643 mk., rozl. 16113 mr., sąd gm. okr. II w Dębowej budzie o 5 i pół wiorst, st. p. Wejwery. W skład gm. wchodzą: Bałtroliszki, Bierzyniszki, Blindziekopce, Bogatyszki, Borowszczyzna, Borsukinie, Bubantyszki, Budka, Budwiecie, Cyporpiewie, Cisowo, Czarna budy, Dębowa-buda, Galginiszki, Garauksze, Garanczyszki, Giniszki, Grygaluny, Gudele, Gulany, Gustajcie, Kajminie, Kampinie, Kiekieryszki, Kliniszki, Krasztaliszki, Kuje, Kupry, Kwietyszki, Laskowo, Linmorgi, Ludwipol, Markowiszki, Miezuryszki, Mieszkinie, Mikołajewo wś i folw., Naudzie, Olksniszki, Piętupie, Pińczyszki, Pogiwiszki, Pobielkiemie, Poskosłupie, Poszeksztupie, Powiernoń wś i fol., Powobelkiemie, Przybudek, Rekowiszki, Rogowo, Rzym, Serbientyszki, Skierdupie, Subaczyszki, Sulima-buda, Tarputyszki, Wandynie, Wasilewszczyzna, Wysoka-ruda, Zoryszki-małe i Żydowiszki. 5.) **G.**, wś kośc. i G. nowe, wś, pow. maryampolski, gm. Balwierzyszki, par. Gudele. Odl. od Maryampola 24 w. W r. 1827 było tu 15 dm. i 136 mk., obecnie G. liczą 14 dm., 230 mk. a G. nowe 12 dm., 36 mk. Par. G. dek. maryampolskiego, daw. sapieżyskiego, 1664 dusz liczy. Kośc. dawniej filialny do Balwierzyszek, o 2 m. od Balwierzyszek, r. 1700 przez Tyszkiewicza erygowany. Obecny, drew., po 1849 wyst. Wś G. należy do dóbr Iwaniszki, i jest z wsią Iwaniszki łączna. 6.) **G.**, wś, pow. kalwaryjski, gmina Balkuny, par. Mirosław. W 1827 r. było tu 13 dm. 100 mk., obecnie liczy 27 dm., 207 mk., odl. 42 w. od Kalwaryi. 7.) **G.**, wieś, pow. wyłkowyski, gm. i par. Pojewoń. W r. 1827 było tu 10 dm., 82 mk., obecnie liczy 11 dm., 89 mk., odl. 22 w. od Wyłkowyszek. 8.) **G.**, wś, pow. wyłkowyski, gm. Wyłkowyszki, par. Szumsk. W 1827 r. było tu 30 dm. i 239 mk., obecnie liczy 20 dm., 268 mk., odl. 3 w. od Wyłkowyszek. Folw. Gudele-Budwiecie powstał z połączenia dwóch osad uwłaszczonych we wsi Gudele. Rozl. wynosi m. 103, płodozmian 5-polowy. Rzeczka Gulbia przepływa.

Gudele 1.), wś włośc. nad jez. Gudele, pow. wileński, 1 okr. adm., o 17 w. od Wilna, 3 dm., 27 mk. katol. 2.) **G.**, zaśc. włośc. nad rzeczką Suderwianką, pow. wileński, 1 okr.

adm., o 5 w. od Wilna, 4 dm., 33 mk. katol. 3.) **G.**, wieś rząd. nad Dzitwą, pow. lidzki, 1 okr. adm., o 14 w. od Lidy, 11 dm., 117 mk. 4.) **G.**, hutor szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 15 w. od Oszmiany, 1 dom, 4 mk. kat. 5.) **G.**, wieś rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 33 w. od Święcian, 21 dm., 200 mk., z tego 187 katol., 3 żydów. 6.) **G.**, wieś rządowa, pow święciański, 1 okr. polic., mk. katol. 72, dm. 3, od Święcian 28 w. 7.) **G.**, dwór, pow. poniewieski, okr. polic. nowomiejski, o 21 w. od Poniewieża, 11 mk., gorzelnia (1859). 8.) **G.**, dwór, pow. rossieński, okr. polic. szyłelski, par. stulgiewska, o 32 w. od Rosien, 33 mk., młyn wodny (1859). Należał do Porazińskich. 9.) **G.**, wś i dwór (Przeciszewskich), pow. rossieński, par. cytowiańska. 10.) **G.**, wieś, pow. szawelski, gm. szawelska, 46 osad, 408 dzies. ziemi 1-go gat.

Gudele, jez. w pow. szawelskim, połączone strugą z jez. Rajzgie.

Gudele, wzgórze w górach telszewskich, między m. Borszczyce a jez. Płotele, 560 st. ang. n. p. m.

Gudeliszki, wś, pow. kalwaryjski, gm. Kirsna, par. Krasna. W 1827 r. było tu 11 dm., 81 mk.; obecnie liczy 26 dm., 155 mk., odl. 31 w. od Kalwaryi.

Gudeliszki 1.), zaśc. włośc. nad potokiem Udorka, pow. wileński, 2 okr. adm., o 59 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. katol. 2.) **G.**, wieś rządowa nad strumyk. Świłą, pow. święciański, 1 okr. polic., mk. kat. 46, starowierców 25, dm. 5 (1866).

Gudell-Matz lub *Kuhlins* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Jugnaten.

Gudellen lub *Zacken* (niem.), wś, pow. stołupiański, st, p. Mehlkehmen.

Gudelki 1.), dobra, pow. wileński, nad rz. Wisińczą, 5 okr. adm., par. Soleczniki, liczy 68 dzies. ziemi uprawnej i 1195 dzies. lasu sosnowego. Ziemia piaszczysta, łąki zalewne, w stosunku do ziemi uprawnej rozległe; lasy, znacznie w ostatnich czasach wytrzebione, obfitują we wrzos. G. na schyłku XVIII w. były własnością marszałka gub. wil. Tyszkiewicza, następnie przeszły do Potockich, a od nich nabyli je Wagnerowie. R. 1866 wieś, folw. i karczma miały 95 mk. 2.) **G.**, folw. szlach. nad jez. Ligojna, pow. trocki, 1 okr. adm., par. starotrocka, 11 w. od Trok, 1 dom, 5 mk. kat. R. 1850 rozl. 300 dzies., dziedzic Orłowski. Wieś t. n. miała 5 dm., 50 mk. katol. (1866).

Gudeniszki, folw., pow. święciański, parafia Kukuciszki, nad pot. Kruszową, obszaru wł. 8, należy do włościanina Cybowicza, gospodarstwo staranne. R. 1866 było 19 mk. katol.

Guderym, ob. *Gedyrym*.

Gudesa, zaśc. nad jez. Kiemejtą, pow. wileński, 3 okr. adm., o 43 w. od Wilna, 2 dm., 10 mk. katol. (1866).

Gudessy, wś, pow. szawelski, gm. szawlańska, 80 osad, 400 dzies. ziemi z dawnych dóbr Dowiatów. *J. Godl.*

Gudgalen (niem.), wś i folw., pow. ragnecki, st. p. Ragneta.

Gudinn, ob. *Guddin*.

Gudlacken (niem.), dobra, pow. welawski, st. p. Taplacken.

Gudlen lub *Chorbuden* (niem.), wieś, pow. gąbiński, st. p. Malwiszki.

Gudlina, folw. i młyn wodny, pow. lubliniecki, ob. *Wierzbie*.

Gudławki, folw., pow. władysławowski, gm. i par. Giełgudyszki. Ma 1 dom, 85 mk., odl. 32 w. od Władysławowa.

Gudnicken (niem.), ob. *Gudniki*.

Gudnik. Tak niekiedy zowią Gutstadt, Dobremiasto.

Gudniki 1.) niem. *Gudnicken*, wieś, pow. rastemborski, na bitym trakcie reszelskim, blisko granicy pow. reszelskiego. Kościół istnieje tu r. 1528, przyłączony wtedy jako filia do Langheim. Od roku 1692 — 1736 miewał własnych proboszczów, potem znowu filia do Langheim. R. 1768 ma proboszcza; ostatecznie jako filia oddany do Langheim r. 1824, znajduje się w ręku inowierców. 2.) **G.**, folw., pow. morąski, st. p. Libsztat.

Gudogaje, mko, pow. oszmiański, 1 okręg adm., o 15 w. od Oszmiany, b. własność Wojnów, z których Józef Wojna oboźny połocki i żona jego Ludwika z Sulistrowskich fundowali tu 1764 roku kościół i klasztor karmelitów. Dziś jest tu kaplica katolicka parafii Soły. R. 1866 było 11 dm., 143 mk. *A. K. Ł.*

Gudojcie, wś, pow. szawelski, gm. podubiska, 67 osad, 153 dzies. ziemi. *J. Godl.*

Gudokiemie, dobra, 3 folw., 3 wsie, 1 zaśc., pow. trocki, gm. i par. Olkieniki. Roku 1850 było 2627 dz. rozl., własność rządu.

Gudołówka, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 14 w. od Oszmiany, 3 dm., 41 mk. kat. (1866).

Gudomiedzie, folw. i zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 28 w. od Wilna, 2 dm., 30 mk. kat. (1866).

Gudorojście, zaśc. szlach., pow. trocki, 4 okr. adm., 72 w. od Trok, 2 domy, 9 mk. kat. (1866).

Gudosze, ob. *Godlewo*.

Gudowszczyzna 1.) wś, pow. wilejski, o 43 w. od m. Wilejki, 1 okr. adm., przy b. drodze pocztowej z Mołodeczna do gr. pow. mińskiego, 5 dm., 36 mk. 2.) **G.**, wieś nad rzeką Łostajką, pow. oszmiański, 2 okr. adm., 29 w. od Oszmiany, 5 domów, 70 mieszk. prawosł. (1866).

Gudszen (niem.), wś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg.

Gudszenszen lub *Laugallen* (niem.), wieś, pow. ragnecki, st. p. Rautenberg.

Gudupie lub *Gudupy*, wś, pow. kalwaryjski, gm. Podawinie, par. Dauksze. Liczy 17 dm., 129 mk., odl. 21 w. od Kalwaryi.

Gudwainen (niem.), wś, pow. darkiemski, st. p. Nemmersdorf.

Gudwaitschen (niem.), wś, pow. stołupiański, st. p. Sodargen.

Gudwallen (niem.), dobra i os., pow. darkiemski, st. p. Darkiejmy. Jest tu stadnina rządowa.

Gudy 1.) folw., pow. i par. nowoaleksandrowska, gub. kow., 134 dzies. rozl., własność Jerzego Baerenfelda (Vietinghoffa?). 2.) **G.**, okolica i futor pryw., pow. lidzki, o 8 w. od Lidy ku Wilnu, 4 dm., 50 mk. (1866). 3.) **G.**, wieś, pow. rossieński, par. stulgiewska.

Gudynie, wś, pow. maryampolski, gmina Jaworowo, par. Maryampol. W 1827 r. było tu 24 dm., 227 mk.; obecnie liczy 30 dm. i 280 mk., odl. 7 w. od Maryampola.

Gudyrwie, wieś, powiat rossieński, parafia girdyska.

Gudyszki 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Jaworowo, par. Igłówka. W 1827 r. było tu 8 dm., 79 mk.; obecnie liczy 8 dm., 76 mk., odl. 18 w. od Maryampola. 2.) **G.**, os., pow. kalwaryjski, gm. i par. Udrya.

Gudyszki 1.) wś, pow. rossieński, par. stulgiewska. 2.) **G.**, folw., pow. szawelski, par. łuknicka, ziemi włók 7, własność Michała i Franciszki Michniewiczów. 3.) **G.**, folw., pow. szawelski, par. łuknicka, przy drodze bitej z Łuknik do Szawkian, o 2 w. od Łuknik, ziemi włók 12, własność Mansweda. *J. Godl.*

Gudziany 1.) wś, pow. kowieński, okrąg adm. i gm. Janów, par. Skorule, leży u zbiegu rz. Łoki z Wilią, przy szosie petersburskiej, o 3 w. od Janowa. Wieś ma 7 dm., grunta lekkie, narzecze litewskie, młyn wodny, własność Mackiewiczów. 2.) **G.**, folw., pow. trocki, par. żyżmorska, o 3 w. na płn. wschód Koszedar, stanowił całość z majętnością Władykiszki, z działu familijnego dostał się Ryszardowi Römerowi, po śmierci tego stał się własnością syna jego Eugeniusza Römera, ten zaś sprzedał hr. Józefowi Tyszkiewiczowi za rs. 7500. 3.) **G.**, wś i folw., pow. trocki, par. Żośle. R. 1850 Korsak miał tu 300 dz. rozl. a Paszkowski 254 dzies.

Gudzie 1.) folw. szlach., pow. trocki, par. Daugi, 4 okr. adm., 66 w. od Trok, 1 dom, 14 mk. kat. Roku 1850 G. należały do Rosochackiego, który tu miał 1100 dzies. rozl. 2.) **G.**, wieś niedzingowskiej wołosti, pow. trocki, 4 okr. adm., 66 w. od Trok, 10 domów, 137 mk. katol. 3.) **G.**, wś rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 24 w. od Wilna, 15 dm., 149 mk., z tego 14 prawosł., 126 katol., 9 żydów (1866).

Gudzienięta 1.) wś włośc. nad bezimienną strugą, pow. oszmiański, 3 okr. adm., gmina Łogumowice, od Oszmiany o w. 70, od Dziewieniszek 48, dm. 30, mk. katol. 185, prawos. 8, staroz. 9. 2.) **G.**, karcz. szlach. nad rz. Oszmianką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 9 w. od Oszmiany, 1 dom, 11 żydów. 3.) **G.**, wieś nad rz. Oszmianką, powiat oszmiański, 1 okr. adm., o 9 w. od Oszmiany, 10 dm., 72 mk., z tego 65 katol., 7 prawosł. (1866).

Gudzieniki 1.) folw. szlach. nad rz. Łoszą, pow. wileński, 4 okr. adm., o 63 w. od Wilna, 1 dom, 52 mk., z tego 27 katol., 25 żydów. Drewniana gorzelnia i młyn wodny. 2.) **G.**, wieś szlach., pow. wileński, 4 okr. adm., o 63 w. od Wilna, 7 dm., 49 mk. kat. (1866).

Gudzieniszki, wś i folw., pow. sejneński, gm. i par. Mirosław. W 1827 r. było tu 11 dm., 95 mk.; obecnie liczy 13 dm., 140 mk., odl. 50 w. od Sejn, 12 w. od Serej. Dobra G. lub Bendry składają się z folw. Bendry, Giejsztoryszki, osady leśnej Widzgiry i wsi: G. lub Grudziniszki, Mirosław i Masłowszczyzna. Rozl. wynosi mr. 982; folw. Bendry grunta orne i ogrody mr. 381, łąk mr. 135, pastwisk mr. 7, wody mr. 3, lasu mr. 84, nieużytki i place mr. 17, razem mr. 627. Bud. drewn. 13, płodozmian 4-polowy. Folwark Giejsztoryszki grunta orne i ogrody mr. 76, łąk mr. 30, past. mr. 4, wody mr. 1, lasu mr. 3, zarośli mr. 2, nieużytki i place mr. 3, razem mr. 119. Bud. mur. 1, drewn. 9, płodozmian 6-polowy. Osada Widzgiry grunta orne i ogrody mr. 12, łąk mr. 3, pastwisk mr. 4, wody mr. 26, lasu mr. 173, zarośli mr. 15, nieużytki i place mr. 3, razem mr. 236. Wiatrak i cegielnia. Wieś G. osad 7, z gruntem mr. 109; wieś Mirosław osad 33, z gruntem mr. 35; wieś Masłowszczyzna osad 3, z gruntem mr. 6. *Br. Ch.*

Gudzieniszki, zaśc., pow. wileński, 1 okr. adm., o 24 w. od Wilna, 1 dom, 5 mk. katol. (1866).

Gudzina, wieś włośc., pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 38, od Dziewieniszek w. 3, dm. 5, mk. katol. 28 (1866).

Gudziniszki, wieś włościańska w gminie Zabłocie, pow. lidzki, 4 okr. adm. od Lidy odl. w. 51, od Wasiliszek w. 16, dm. 4, mk. 55 wyzn. rz. kat. (1866).

Gudziony, inaczej *Rupieny*, ob. *Girtakol.*

Gudziszki 1.) wieś rząd., pow. oszmiański. 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 64, od Dziewieniszek 49, dm. 15, mk. prawosł. 63, katol. 50 (1866). 2.) **G.**, wś włośc. przy uroczysku Moczuła, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 48, od Ejszyszek w. 14, dm. 6, mk. 27 wyzn. rz. katol. (1866). 3.) **G.**, zaśc. rząd., pow. święciański, 3 okr. adm., o 21 wiorst od

Święcian, 4 dm., 19 mk. katol. (1866). 4.) **G.**, folw., pow. nowoaleksandrowski, gub. kowieńskiej, par. komajska, okolica leśna i błotnista. Własność Salmonowiczów, 304 dzies. rozl. 5.) **G.**, folw., powiat nowoaleksandrowski, był własnością kniazia Kroszyńskiego, potem Tomasza Rudominy, 1687 Jarosza Wawrzeckiego, 1695 Butlerów, potem Bielikowiczów, dziś Rzążewskiego. 6.) **G.**, okol., pow. nowoaleksandrowski: I mają 320 dz. rozl., własność Czarnockich. II mają 177 dz., własność Czarnockich. III są własnością Stominy. 7.) **G.**, fol., pow. wiłkomierski. R. 1788 własność Michała Rozena.

Gudziuny 1.) wś nad Datnówką, pow. szawelski, gm. Bejsagoła, par. Hrynkiszki, przy gościńcu z Kiejdan do Szawel, o 2 w. od stacyi Michelmont dr. żel. lipawskiej, o 12 w. od Bejsagoły. Ma 40 dm., miejscowość górzysta, kaplica drewniana. 2.) **G.**, wieś, pow. szawelski, gm. skiemska, par. bejsagolska, 221 osad, 883 dzies. ziemi. Niegdyś własność Chrapowickich. 3.) **G.**, wieś, pow. szawelski, gmina poszwytyńska; 107 osad, 446 dzies. ziemi. Inaczej wieś ta zowie się *Biniany*. *J. Godl.*

Gudzówka, ob. *Hudzówka*.

Guehrau (niem.), ob. *Gierowo*, może *Góra*.

Guelchen (niem.), ob. *Gola* i *Gole*.

Gueldenau, pow. obornicki, ob. *Połajewo*.

Gueldenboden (niem.) 1.) wieś i dworzec drogi żel., pow. elbląski, st. dr. żel. z Tczewa do Królewca, o 59 kil. od Tczewa, przy samej granicy Prus Wschodnich, 329 mk., Por tom. II, str. 341. 2.) **G.**, wieś, pow. morąski, st. p. Morąg.

Gueldenfelde (niem.), pow. sztumski, ob. *Guldenfelde*.

Gueldenhof (niem.), pow. inowrocławski, ob. *Złotniki*.

Gueldenkampe (niem.), os., pow. malborski, st. p. Tiegenort.

Guendeln-Bachmann, lub *Krucken-Goerge* (niem.), wieś, pow. kłajpedzki, st. p. Kłajpeda. W pobliżu leży wieś *Guendeln-Urben*.

Guentergost (niem.), wś, pow. wyrzyski, ob. *Wiatrogoszcz*.

Guenterowo, folw., pow. czarnkowski, należy do wsi i gm. Theerofen (ob.).

Guenthersdorf (niem.), wś, pow. holądzki. st. p. Reichenbach.

Guenthersdorf (niem.), ob. *Hunczericy* (łuż.).

Guentherswerder (niem.), pow. czarnkowski, należy do dom. i gm. Wieleń (ob.).

Guentlau (niem.), wieś, pow. ostródzki, st. p. Dąbrówno.

Guerkwitz (niem.), ob. *Górkowice*

Guettland i *Guettlaenderfaehre* (niem.), dwie wsie, pow. gdański, st. p. Tczew i Pszczółki.

Guglicze, *Gugulce* pisano dawniej zamiast Jaglice, niem. Jagolitz, pow. wałecki, ob. *Jaglice*.

Gugołowka, zaśc., pow. wileński, 3 okr. adm., o 54 w. od Wilna, 1 dom, 10 mk. kat. (1866).

Gugnowo, niem. *Jugenfeld*, ob. *Smolonek*.

Guhlau (niem.), w r. 1267 *Gogolovice*, wieś, pow. grotkowski na Szląsku, par. Lipa Niemiecka, o 3 kil. od Grotkowa. Dobra G. z fol. Klein-G. mają 1300 mr. rozl. i szkołę. *F. S.*

Guhle (niem.), ob. *Golina*.

Guhra (niem.), łuż. *Hora* (ob.).

Guhrau (niem.), ob. *Górów*, *Góra*.

Guhre i *Guhrow* (niem.), ob. *Góry* i *Górki*.

Guhrek (niem.), ob. *Górki*.

Guhren (niem.), ob. *Góra*.

Guhren i *Guhrenwalde* (niem.), folw. i kol., pow. holądzki, st. p. Schlobitten.

Guhren (niem.), w r. 1465 *Goren*, wś, pow. stynawski na Szląsku, par. Koeben.

Guhringen (niem.), pow. suski, ob. *Goryń*.

Guhrow (niem.), ob. *Góry*.

Guhrwitz (niem.), w r. 1360 *Gorcz*, wieś, pow. wrocławski, par. Gnichwitz, niedaleko Sobótki.

Guhsen (niem.), pow. olecki, ob. *Guzy*.

Guja 1.), folw., pow. węgoborski, st. poczt. Dryfort. 2.) **G**, wieś i dobra, pow. węgoborski, st. p. Węgielsztyn.

Gujany, wieś, pow. kowieński, gm. i par. Hrynkiszki, 14 dm. *J. D.*

Gujdzie, zaśc. szlach., pow. wileński, 1 okr. adm., o 21 w. od Wilna, 1 dom, 6 mk., z tego 1 prawosł., 5 katol. (1866).

Gujsk, ob. *Gójsk*. Gmina G. w pow. rypińskim należy do 5 okr. sądu gminnego; ludność 2715 mk. (1261 męż., 1454 kob.), powierzchni zajmuje 9653 mr., w tej liczbie 6839 mr. gruntu ornego, 2 kościoły katol., dom modlitwy ewang., sąd gminny, zarząd gminny, tartak, 2 młyny wodne, 6 sklepów i karczem, szkółka, wiatrak, 5 kuźni i cegielnia; do gminy należą wsie włośc.: Agnieszkowo, Biele, Całownia, Czartownia, Dziadownia, Edwardowo, Gujsk, Jaroszewo-przysieki, Kapuśniki, Klewiki-łazy, Kokoszyn, Łazy, Maluszyn, Mościska, Modrzewie, Ossówka, Pawłowo-strachacz, Podcise, Podwierzbie, Pokrzywnica, Sniechy. Sudragi, Żochowo, Żórawieniec; dobra prywatne: Całownia, Głowiennica, Gujsk, Józefowo, Łazy, Maluszyn, Nowiny, Pawłowo-Strachacz, Podwierzbie, Sniechy, Sudragi, Sułocinek, Żochowo. Wyż wymienione wsie i dobra prywatne należą do parafii Gujsk, Ligowo i Sierpc.

Gujska Wola, ob. *Gójska Wola*.

Gujszki, folw., pow. wiłkomierski. R. 1788 własność Justyna i Krzysztofa Krompieńskich.

Gujwa, ob. *Hujwa*.

Gulany, wś nad rz. Wysoką, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Wysoka ruda, leży na płn. od Kozłowej Rudy. W 1827 r. było tu 6

dm., 63 mk., obecnie liczą 10 dm., 87 mk., odl. 29 w. od Maryampola.

Gulaszka, pow. kozielski, ob. *Golaszka.*

Gulb', niem. *Gulbien*, wś i rycer. dobra, powiat suski, przy granicy pow. lubawskiego, 1 milę od Biskupca i Iławy. Obejmuje 1) rycer. dobra, obszaru ziemi mr. 3098, budyn. 27, dm. mieszk. 4, katol. 62, ewang. 124; 2) wieś do fol. należąca, budyn. 5, dm. mieszk. 3, kat. 6, ewang. 16. Par. Swarcenowo, szkoła w miejscu, poczta Iława. *Kś. F.*

Gulbe (niem.) 1.), ob. *Golba.* 2.) **G.**, rzeczka i jez. t. n. w par. Bersohn, pow. wendeński gub. ryskiej.

Gulben 1.), dobra w Kurlandyi, pow. iłłukszciański, par. Dyneburg. 2.) **G.** i *Baten*, dobra w Kurlandyi, pow. hazenpocki, par. Amboten. 3.) **G.**, st. poczt. gub. liflandzkiej, pow. wendeński, w obrębie większych stacyj Walk i Wolmar, o 20 w. od Stakeln.

Gulben (niem.), ob. *Gólbin.*

Gulbena, rz., ob. *Bartów.*

Gulbeniszki, niem. *Gulbenischken*, wieś, nad jez. t. n., pow. gołdapski, st. p. Gawajty. Por. tom II, str. 668.

Gulbia, ob. *Gudele.*

Gulbieławki, wieś, pow. rossieński, parafia żwingowska.

Gulbien (niem.), pow. suski, ob. *Gulb'.*

Gulbieniszki 1.), wieś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Jeleniewo, o 16 wiorst od m. Suwałk, przy trakcie z Suwałk do m. Wiżajny. Osad 20, ludności wyznania katolickiego mówiącej narzeczem mazurskiem 192. Obszar gruntów mr. 758 prętów 222, gleba żytnia, żwirkowata, gospodarstwo trzypolowe. Osady rozkolonizowane oddzielnie. R. 1827 było tu 19 dm., 140 mk. Uwagę na tę wieś zwraca zdalcka poważna, okazała, naga góra, mająca kształt ostrokręgu. Przy względzie na jej rozmiary niepodobna przypuścić, aby cała góra była ręką ludzką usypana, ale znów bacząc na jej foremny kształt, nie chce się wierzyć żeby sama natura ją utworzyła. Sądzimy, że na górze naturalnej usypano kopiec w dawnych czasach Spadzistość lekko pochylona, i dla tego większa część góry uprawiona. Widok z niej piękny i daleki. 2) **G.** lub *Gurbieniszki*, pow. sejneński, gm. i par. Kopciowo. Ma 3 dm., 20 mk., odl. 32 w. od Sejn. 3.) **G.**, wś, pow. kalwaryjski, gm. Janów, par. Ludwinów. Odl. 6 w. od Kalwaryi. W 1827 r. było tu 35 dm., 258 mk., obecnie liczy 41 dm., 361 mk. 4.) **G.**, wieś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki. W 1827 r. było tu 19 dm. i 160 mk; obecnie liczy 23 dm., 250 mk., odl. 13 w. od Wyłkowyszek.

Gulbin 1.) *G.* I, wś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 10 w. od Wilna, 15 dm., 89 mk., z tego 2 prawosł., 87 katol. 2.) **G.** II, wieś rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 10 i pół w. od Wilna, 10 dm., 79 mk. katol. 3.) **G.** III, os. nad rzeczką Rzeszą, pow. wileński, 1 okr. adm., o 10 w. od Wilna, 1 dom, 21 mk. katol. 4.) **G.** IV, młyn szlach. nad jez Rzeszą, pow. wileński, 1 okr. adm., o 9 w. od Wilna, 3 dm., 26 mk., z tego 19 katol., 7 żydów (1866).

Gulbin, jezioro, jedno z szeregu 6-ciu małych jeziór: Gulbin, Okrągłe, Krewel, Przechodnie, Postawałek, Pobondze, utworzonych w skutek wylewów rzeki Szeszupy i ciągnących się na przestrzeni mili długości; leży w gminie Jeleniewo, powiecie suwalskim, ma około $^3/_4$ wiorsty długości, a do 150 sążni szerokości. — Głębokość jeziora dochodzi do 15 stóp. Poławiają się w niem szczupaki, okunie, liny, karasie i płotki Jezioro wzięło nazwę od słowa litewskiego gulbie—łabędź. *K. H.*

Gulbina, os., pow. wyłkowyski, gm. Karkliny, par. Kieturwłoki. Ma 2 dm., 22 mk., odl. 16 w. od Wyłkowyszek.

Gulbina, wieś, pow. szawelski, par. Poszuszwie, leży nad strumykiem Żodyką, o 1 w. od Poszuszwia, 20 dm., grunta lekkie. *J. D.*

Gulbinos v. *Pratwietys*, rzeczka w pow. wyłkowyskim. Ma początek pod Wizgirdami, płynie ku północy pod Budwiecie, i pod Gulbiniszkami, na zachód os. Pilwiszki, wpada z lewego brzegu do Szeszupy. Długa 5 wiorst. *J. Bl.*

Gulbińca, ob. *Dobikinia.*

Gulbiniszki, ob. *Gulbieniszki.*

Gulbino, zaśc. rząd., pow. wileński, 5 okr. adm., o 23 w. od Wilna, 1 dom, 9 mk. prawosł. (1866).

Gulbińskie starostwo niegrodowe, mieściło się w wdztwie trockiem, pow. upickim. Od r. 1766. wedle spisów urzędowych, posiadał je Leon Igelstrohm, pułkownik w wojsku w. ks. lit., na sejmie jednak warszawskim r. 1773 — 1775 stany Rzpltej przez oddzielne prawo zabezpieczyły dożywocie Otonowi Igelstrohmowi, generał-majorowi wojsk rossyjskich, a po śmierci tegoż nadano to sstwo jego sukcesorom w posiadanie emfiteutyczne na lat 50, z warunkiem opłacania czterech kwart. Od r. 1766 uiszczano z tego sstwa kwarty pojedyńczej złp. 5345 gr. 18, a hyberny złp. 5619.

Gulbiny, wś w pow. rypińskim, gm. Płonne, par. Trąbin, dziedziczna Piwnickich, w pięknem położeniu nad jeziorem, grunta piękne i wzorowe gospodarstwo, budynki piękne, dwór obszerny pośród parku, 30 mr. wynoszącego; bardzo piękne przedstawiają się tam widoki. Dobra G. składają się z folwarku G., Łazonek lub Łączonek, przyległości Grodziska, wsi G. i Łączonek, od Rypina w. 7. Rozl. wynosi m. 1625; folw. Gulbiny grunta orne i ogrody m. 876, łąk m. 35, pastw. m. 56, wody m. 4, lasu m. 130, nieużytki i place m. 33, razem m. 1134; bud. mur. 12, drew. 3, płodozmian 11-polowy;

folw. Łazonek v. Łączonek grunta orne i ogrody m. 312, łąk m. 42, past. m. 13, wody m. 31, lasu m. 80, zarośli m. 3, nieużytki i place m. 10, razem m. 491; bud. mur. 3, drew. 2, płodozmian 9-polowy. Jezioro Długie stanowi granicę wschodnią a jezioro Trąbin zachodnią. Młyn wodny, piec wapienny, pokłady torfu i wapna muszlowego. Wieś Gulbiny osad 39, z gruntem m. 93; wś Łazonek v. Łączonek osad 12, z gruntem m. 30. R. 1827 wś G. miała 27 dm., 231 mk. *F. N.*

Gulbiny 1.), wieś, pow. szawelski, gm. okmiańska, 68 osad, 268 dzies. ziemi. 2.) **G.**, wś, pow. szawelski, gm. kiryanowska. Uwłaszczono tu 84 osad na 304 dzies. ziemi. 3.) **G.** Małe, zaśc. rząd., pow. wileński, 1 okr. adm., o 10 w. od Wilna, 2 dm., 7 mk. kat. (1866).

Gulcz..., por. *Gólcz...*

Gulcz, wś, nad rzeczką tegoż nazwiska, blisko Noteci, pow. czarnkowski; 2 miejsc.: 1) G. wś; 2) młyn G.; 82 dm., 754 mk., 75 ew., 665 kat., 14 żydów, 274 analf. Poczta w Lubaszu o 12 kil., st. kolei żel. Wronki o 32 kil. Pod wsią wzgórza kamieniste ponad pokładem urn.

Gulcz, strumyk, poboczny Noteci, po lewej, ma źródło w olędrach miłkowskich, płynie przez wsie Nowinę, Krucz w kierunku zachodnim, dalej na północ, od wsi Gulcz znowu ku zachodowi i pod Roskowem dochodzi do Noteci. Por. *Bydgoszcz* i *Czarnków*.

Gulczewko, wś i folw., pow. gnieźnieński, 6 dm., 115 mk., 2 ew., 113 kat., 37 analf. We wsi jest folw., mający 886 mr. obszaru. Poczta i st. kolei żel. we Wrześni o 4 kil.

Gulczewo, wś, pow. pułtuski, gm. Somianka, par. Wyszków. W 1827 r. było tu 22 dm. i 210 mk.

Gulczewo, *Gólczewo*, wieś nad Wisłą, pow. płocki, gm. Bielino, par. Imielnica, b. własność generała Bontemps, koniuszego dworu J. K. Mości, jest zarazem głównem siedliskiem dóbr składających się z kilku folw. Gospodarstwo rolne prowadzi p. Paul, b. oficer wojsk prus-kich, rodem z Pomeranii, które do wysokiego stopnia udoskonalenia doprowadził, przy uprawie pól na płasko wedle metody Rozenberga—Lipińskiego. W głównym folwarku Gulczewo jest młyn parowy; wyrabia mąkę z własnej pszenicy, w znacznej części do m. Płocka zakupywaną. Olejarnia urządzona przy tej samej maszynie parowej co młyn; w pobliżu G. jest kopalnia torfu, zaopatrzona we wszystkie przyrządy do wydobywania i prasowania cegieł torfowych dla potrzeb miejscowych. Głównym inwentarzem dochodowym w dobrach są krowy i owce. Wś G. z osadą Kępa-Wilczynka, odl. o 5 w. od Płocka, liczy dm. 31, mk. 325, i ma 1119 mr. gruntu dobrego a 31 mr. nieużytku. W 1827 r. było tu 13 dm. i 135 mk. O znalezionych to zabytkach archeologicznych szczegóły podane w artykule p. t. Osady przedhistoryczne na gruntach dawnego starostwa G. pod Płockiem. Bibl. Warsz. 1871, t. III, 102. Dobra G. składają się z folwarków: G., Piotrowo, Borowiczki, Białopole, osad Grabówka, Bieńki, przyległości Jasień, lasu na Lisinie, przystani nad Wisłą, osady fabrycznej Zofijówka w której jest młyn parowy, wsi: G., Mirosław, Ośnica. Nabyte w r. 1879 przez Władysława hr. Chotomskiego za rs. 264000. Rozl. wynosi m. 2642. Folw. G. grunta orne i ogrody m. 758, łąk m. 3, pastw. m. 23, nieużytki i place m. 33, razem. m. 817, bud. mur. 11, drew. 3, płodozmian 14-polowy. Folw. Piotrowo grunta orne i ogrody m. 558, pastw. m. 6, nieużytki i place m. 17, razem m. 581, bud. mur. 5, drew. 2, płodozmian 13-polowy. Folw. Borowiczki grunta orne i ogrody m. 394, łąk m. 109, pastw. m. 77, lasu m. 412, nieużytki i place m. 47, razem m. 1038, bud. mur. 9, drew. 14, płodozmian 6-polowy. Folw. Białopole grunta orne i ogrody m. 80, łąk m. 8, lasu m. 9, nieużytki i place m. 8, razem m. 105, bud. mur. 2, drew. 2, płodozmian 10-polowy. Osada Grabówka grunta orne i ogrody m. 7, pastw. m. 17, wody m. 48, nieużytki i place m. 26, razem m. 98. Wieś G. osad 48, z gruntem m. 310; wś Mirosław osad 26, z gruntem m. 26; wś Ośnica osad 32, z gruntem m. 764.

Gulczewo 1.), wieś, pow. gnieźnieński, 8 dm., 86 mk., 37 ew., 49 kat., 47 analf. Poczta i kolej żel. we Wrześni o 6 kil. 2.) **G.**, dom., pow. gnieźnieński, 1537 mr. rozl., 6 dm., 134 mk., 7 ew., 127 kat., 63 analf. Poczta w Kłecku o 4 kil., st. kolei żel. Gniezno o 21 kil. Niegdyś własność Kamińskich. *M. St.*

Guldau, ob. *Guldowy*.

Gulden..., ob. *Guelden...*

Guldenfeld al. *Guldenfelde* (niem.), szlach. dobra, pow. sztumski, w północnej części, w pobliżu żuław i pow. malborskiego, 1 milę od stacyi kolei żel. w Starem polu (Altfelde). Obszaru ziemi zajmuje mr. 1560, budyn. 45, dm. mieszk. 16, kat. 40, ew. 96. Za dawniejszych czasów G. miewał tych samych panów co Lichtfelde. R. 1526 posiadali te dobra Czemowie, po nich Güldensternowie i Łosiowie. Roku 1804 jest posiadaczem obrist Dominik Łoś. Parafia Lichtfelde, szkoła w miejscu, poczta i stacya kolei żel. Stare pole.

Gule, wś włośc., pow. wilejski, 3 okr. adm., o 70 w. od Wilejki, 24 dm., 233 mk., z tego 205 prawosł., 28 katol. (1866).

Gulewo, wieś, pow. gostyński, gm. Rataje, par. Białotarsk. W 1827 r. było tu 11 dm. i 102 mk., dziś 14 osad, 526 mr. rozl. Przed uwłaszczeniem byłto folwark prywatny.

Gulicze, mała osada wiejska w pow. słu-

ckim, w okol. Klecka, w stronie południowo-zachodniej. *Al. Jel.*

Gulidówka, rzeczka, ob. *Gąbin*, pow. dziśieński.

Gulidowo, folw. i karczma pryw., nad jez. Siedlarowo, pow. wilejski, o 87 w. od Wilejki, 3 okr. adm., gm. norzycka, 1 dom, 11 mieszk. (1866).

Gulin i *Gulinek*, wsie i folw., pow. radomski, gm. i par. Zakrzów Kościelny, o 5 w. od Przytyka. W 1827 r. Gulin liczył 20 dm. i 165 mk., a Gulinek 12 dm. i 83 mk.; obecnie Gulin liczy 32 dm., 211 mk., 720 mr. ziemi dworsk. i 235 mr. włośc.; Gulinek zaś 31 dm., 270 mk., 525 mr. ziemi dworsk. i 340 mr. włośc. Wspomina o G. Długosz (II, 535 i III, 274). Według Tow. kred. ziems. folwark Gulin z wsią Gulin i Koziawola nabyty w r. 1872 za rs. 30000. Rozl. wynosi m. 793, grunta orne i ogrody m. 438, łąk m. 147, pastw. m. 56, wody m. 11, lasu m. 109, nieużytki i place m. 32, bud. mur. 6, drew. 12, płodozmian 5- i 10-polowy. Młyn wodny. Wieś G. osad 35, z gruntem m. 235; wś Koziawola osad 8, z gruntem m. 202. Folw. Gulinek z wsią t. n., podług opisu z r. 1867 rozl. wynosi m. 549, grunta orne i ogrody m. 394, łąk m. 45, zarośli m. 7, past. m. 80, nieużytki i place m. 23. Wieś G. osad 24, z gruntem m. 332. *Br. Ch.*

Gulki, zaśc. szlach., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 13 w. od Dzisny, 1 dom, 8 mk. katol. (1866).

Gulwis, węg. *Gulyvesz*, wieś w hr. szaryskiem (Węg.), kościół filialny katol., 548 mk.

Gulzów, folw. dóbr Pilica, pow. olkuski, gm. Pilica, par. Giebło.

Gułdowy, *Gułdów*, niem. *Guldau*, wś, pow. cieszyński, na Szląsku austr., rozl. mr. 540, ludn. 166. Par. katol. Cieszyn.

Gułocha, błoto, ob. *Omulew*.

Gułów, wś i folw., pow. łukowski, gm. Gułów, par. Adamów. Liczy 42 dm., 430 mk., obszaru ziemi 4200 m. Własność hr. Ludwika Krasińskiego. W XVII w. należał do powiatu stężyckiego, par. Jadamów, i był własnością Krasińskiego, kasztelana ciechanowskiego. Ludności miał 1664 r. 95; chat 1661 r. 12. Roku 1563 i 1567 własność Hier. Rusieckiego. Dobra G. składają się z folwarków: G., Dębowica, Wola Gułowska, nomenklatury Młynków, z wsi G., Wola Gułowska i osady, dawniej miasta Adamów. Rozl. wynosi m. 4668; folw. Gułów grunta orne i ogrody m. 802, łąk m. 237, wody m. 5, lasu m. 2070, nieużytki i place m. 280, razem m. 3394; bud. mur. 10, drew. 17, płodozmian 10 i 11-polowy. Folw. Dębowica grunta orne i ogrody m. 389, łąk m. 50, past. m. 18, lasu m. 192, nieużytki i place m. 19, razem m. 668, bud. mur. 1, drew. 5. Folw. Wola Gułowska grunta orne i ogrody m. 111, łąk m. 7, lasu m. 442, nieużytki i place m. 30, razem m. 590, bud. drew. 10. W osadach karczemnych i kowalskich m. 16, bud. mur. 1, drew. 5. Gorzelnia, browar, cegielnia, młyn wodny. Wieś G. osad 38, z gruntem m. 748; wś Wola Gułowska osad 14, z gruntem m. 299. Osada dawniej miasto Adamów os. 101, z gruntem m. 1537. Gm. G. graniczy z gm. Łysobyki i Serokomla, liczy 3233 mk., rozl. 20461 mr., sąd gm. okr. V w Adamowie, urząd gm. we wsi Gułowska-Wola, od st. poczt. i urzędu pow. w Łukowie $27^3/_4$ w., od Siedlec $54^1/_4$ w. odl. W skład gm. wchodzą: Adamów os., Dębowica, Gordzieszka, Gułów, Gułowska Wola, Konorzatka, Lipiny i Okrzeja.

Gułów, niem. *Gaulau*, wieś, pow. oławski, par. Więzów, ma kościół parafialny ewangelicki.

Gułowska Wola, wieś, pow. łukowski, gm. Gułów, parafia Wola gułowska. Posiada kościół par. murowany. G.-wola liczy 33 dm., 291 mk., 721 mr. obszaru i urząd gminny. Kościół z klasztorem ks. karmelitów antiquistów, założony około r. 1548 przez Hieronima Rusieckiego, chorąż. sandomierskiego. W XVIII w. zupełnie w stylu francuskim przerobiony. R. 1664 należała ta wieś do pow. stężyckiego, par. Jadamów, i część jej (2 łany) była własnością klasztoru karmelitów w miejscu. Ludności miała wtedy 76, w tem 5 izr.

Gułtowy 1.) wś, pow. średzki, 33 dm., 340 mk., 12 ew., 328 kat., 151 analf. Kościół par. kat. należy do dekanatu kostrzyńskiego. Poczta w Nekli o 6 kil., st. kol. żel. Środa o 16 kil. 2.) **G**, dom., pow. średzki; 4371 mr. rozl.; 2 miejsc: 1) G.; 2.) folw. Nowojewo; 17 dm., 265 mk., wszyscy kat., 90 analf. Własność hr. Adolfa Bnińskiego. Kościół miejscowy istniał już na początku XVI wieku, z początku drewniany; nowy murow. wystawił w XVIII wieku dziedzic Gułtów, Marcin Skaławski, skarbnik poznański. Jeden mieści się pomnik w kościele nowszej daty: jest to nagrobek opatrzony napisem polskim rymowanym na cześć Franciszki Bnińskiej, starościny średzkiej, zmarłej r. 1810. *M. St.*

Gumba, ob. *Gumbie*.

Gumbele, wś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin. Liczy 11 dm., 58 mk., odl. 22 w. od Kalwaryi.

Gumbele, zaśc. rząd., nad rz. Sirwiszczą, pow. wileński, 2 okr. adm., o 50 w. od Wilna, 3 dm., 22 mk. kat. (1866).

Gumbelischken (niem.), os., pow. żuławski, st. p. Neukirch.

Gumbie 1.) *Gumba*, *Gumby*, dobra, powiat wileński, 5 okr. adm., gm. i par. Soleczniki, liczą 256 dzies. ziemi uprawnej. Do r. 1863 były własnością Tyszeckich, potem przeszły na skarb, który je nadał oficerowi żandarme-

ryi Iwanowowi. W zeszłem stuleciu dziedzictwo Tyszkiewiczów. 2.) **G.**, albo *Helenów*, fol., pow. wiłkomierski, gm. i par. Szaty, okr. adm. Pogiełoże, o 5 w. od Szat, 10 włók rozl., grunta niskie, słabe, własność Andrzeja Gintowta. Dawniej była to wieś szlachecka. *J. W.*, *J. D.*

Gumbin, ob. *Głobino*.

Gumbinnen (niem.), ob. *Gąbin*.

Gumbiny, wieś, pow. rossieński, par. lidowiańska.

Gumbiszki 1.) wś włośc., powiat lidzki, 5 okr. adm., od Lidy odl. o w. 47, od Ejszyszek w. 12, dm. 1, mk. 12, wyzn. rz. katol. (1866). 2.) **G.**, wieś rządowa nad rz. Wersoczką, pow. lidzki, 5 okr. adm., od Lidy o w. 52, od Ejszyszek 21, dm. 3, mk. 26, wyznania rzym. katol. (1866).

Gumboki, wieś, powiat szawelski, gmina popielańska, 41 osad, 191 dzies. ziemi 3-go gatunku. *J. Godl.*

Gumby, ob. *Gumbie*.

Gumert, rz., lewy dopływ Szuszwy.

Gumienek, jezioro w dobrach Uścimów, pow. włodawskim, leży w zlewie Wieprza, rozl. 45 mr., głęb. 18 sążni: tak podaje L. Wolski (Kalend. Obs. warszaw. z 1861 r.), jednakże mapa Woj. Topogr. królestwa (XX, 2) nie wskazuje tu jeziora z podobnem nazwiskiem; będzie więc to zapewne jezioro Uścimowskie.

Gumienice, wś i folw., pow. stopnicki, gm. Maleszowa, par. Pierzchnica, o 6 wiorst od Chmielnika. W 1827 r. było tu 28 dm. i 250 mk. W XV w. należały do Marka Malczewskiego h. Gryf (Dług. I, 476). Dobra G. składają się z folwarku G. i Straszniów. Rozległ. wynosi mr. 1208; folw. G. grunta orne i ogrody mr. 143, łąk mr. 33, ptstwisk mr. 149, lasu mr. 515, nieużytki i place mr. 7, razem mr. 845. Bud. mur. 4, drewn. 3. Fol. Straszniów grunta orne i ogrody mr. 253, łąk mr. 20, pastwisk mr. 53, nieużytki i place mr. 35, razem mr. 360. Bud. mur. 6, pokłady wapna. Dobra te w r. 1879 oddzielone zostały od dóbr Maleszowa. *Br. Ch.*

Gumieniec lub *Gumienice*, wś i gm., pow. krotoszyński, 2 miejsc.: 1) G.; 2) leśnictwo Dobrapomoc; 78 dm., 567 mk., 553 ew., 14 kat., 47 analf. Poczta w Pogorzeli o 5 kil., st. kol. żel. Koźmin o 22 kil. *M. St.*

Gumienna, ob. *Humenna*.

Gumienniki 1.) wś rząd. nad strugą Dunajczykiem, pow. lidzki, 3 okr. adm., o 23 w. od Szczuczyna, 5 dm., 32 mk. (1866). 2) **G.**, wś, pow. święciański, 3 okr. adm., o 51 w. od Święcian, 12 dm., 127 mk., w tem 6 izr. (1866).

Gumino, wś, nad rzeką Żurawianką, pow. płoński, gm. Naruszewo, par. Gumino, odl. o 10 w. od Płońska, posiada kościół, szkołę, wiatrak i karczmę, liczy 44 dm., 499 mk., 2050 mr. gruntu dobrego, 27 nieużyt. R. 1827 miała 35 dm., 271 mk. Kościół i par. miał tu erygować 1248 biskup płocki Andrzej Gryf; kościół jest murowany, 1857 odnowiony. Par. G., dawniej dek. zakroczymskiego, liczy dusz 1765. Podług opisu z r. 1854, dobra rządowe Gumino lit. A składały się z folwarków Gołominko, Cieszkowo, Naruszewo, wsi Gołominko, Cieszkowo, Kroszczyn, Kępa-Podmarszczyn i dochodów z miasta Płońska. Dobra zaś donacyjne Gumino lit. B., nadane w r. 1837 generał-lejtnantowi Mikołajowi Read, składały się z folwarków: Gumino, Poświętne, Cholewy, Dzierzązna, nomenklatur: Skołatowo, Dąbrówka, kolonii Dzierzązna i wsi: wieś G osad 24, z gruntem mr. 933; wś Cholewy osad 7, z gruntem mr. 255; wś Dzierzązna osad 29, z gruntem mr. 1336; wś Chruścino osad 13, z gruntem mr. 417; wieś Płoskocino osad 9, z gruntem m .373. *A. Pal.*

Guminy, ob. *Orątki*.

Gumki-Milen, wś szlach. nad rz. Orz, pow. ostrołęcki, gm. Piski, par. Czerwin. W 1827 r. było tu 6 dm., 42 mk. Jestto gniazdo rodu Gumkowskich, wspominane już w aktach r. 1481.

Gumna, wieś, pow. cieszyński na Szląsku austr., par. kat. Ogrodzona, par. ewang. Cieszyn, rozl. mr. 710, ludn. 334, ma szkołę ludową. *F. S.*

Gumniska, pow. wieluński, gmina i par. Sokolniki.

Gumniska, wś przy Tarnowie, należy do powiatu i parafii rzym. kat. w Tarnowie. Tu znajduje się piękny pałac i park ks. Sanguszków, oraz ich stadnina koni arabskich. G. mają 499 mk. wyznania rzym. kat. Większa wynosi posiad. 253 m. n. a. roli, 12 mr. ogrodów, 12 mr. pastw. i 18 mr. lasu; mniejsza posiadł. 228 mr. roli i 20 mr. pastw. Kasa pożyczkowa gminna ma 445 zł. w. a. kapitału. (Długosz, Lib. ben., I, 608).

Gumniska-Fox, wś nad rzeką Ostrą, wpadającą z lewego brzegu do Wisłoka, w okolicy pagórkowatej i lesistej powiatu pilzeńskiego. Pobliska Sowia góra sięga 342 m. n. p. morza. Parafia rzym. kat. pochodzi z r. 1310 a teraźniejszy kościół drewniany św. Mikołaja z r. 1682, w r. 1863 odnowiony. Mieszkańcy w liczbie 900 wyznają religią rzym. kat. Par. G. dek. wielopolskiego liczy 1792 kat., 60 izr. Akta ma od r. 1706. Około 1870 — 80 był tu proboszczem ks. Jan Perges, znany pod pseudonymem Janka z Głodomanku pisarz ludowy. Większa posiadłość wynosi 256 m. n. a. roli, 7 mr. ogr., 13 mr. pastw. i 541 mr. lasu; pos. mniejsza 788 mr. roli, 37 mr. łąk i ogr., 79 mr. pastw. i 93 mr. lasu. Za czasów Długosza (Lib. ben. II, 264) G. należały do Mikołaja Latoszyńskiego h. Gryf. *Mac.*

Gumnisko, wieś, pow. wieluński, gmina Kiełczygłów, par. Rząśnia. W 1827 r. było tu 18 dm. i 170 mk.

Gumniszcze 1.) zaśc. poleski w zachodniej stronie pow. bobrujskiego, przy drodze z Czabus do Osowca, głucha i zapadła miejscowość, osad 2. 2.) **G.**, wieś włościańska, pow. oszmiański, 3 okr. adm., od Oszmiany o w. 39, od Dziewieniszek 23, dm. 8, mk. prawosł. 49, katol. 32 (1866).

Gumnowice, domin., pow. bydgoski, 1657 mr. rozl.; 11 dm., 119 mk., 118 ew., 1 kat., 40 analf. Poczta w Ślesinie o 2 kil., st. kolei żel. Nakło (Nakel) o 8 kil.

Gumny, wieś w południ.-wsch. stronie powiatu borysowskiego, w miejscowości poleskiej, niedostępnej, śród moczarów, poprzerzynanych źródłami rzek małych; tu bierze początek rzeka Mańcza, inaczej Izba, która poniżej Orzeszkowicz wpada do Berezyny z lewej strony; osad 34. *Al. Jel.*

Gumówko, pow. łomżyński, gm. i par Lubotyń.

Gumowo 1.) dominialne lub *kamienne*, wś i folw., pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Sulerzysz, odl. o 9 w. od Ciechanowa, posiada wiatrak i karczmę, liczy 20 dm., 251 mk., 715 mr. gruntu dobrego, 11 nieuż. Według Tow. Kred. Ziems. folw. G.-kamienne z attynencyami na Ptaszkach i Rudkach-Głowicach, tudzież wsią Gumowo, rozl. wynosi mr. 1029, grunta orne i ogrody mr. 455, łąk mr. 142, pastwisk mr. 46, wody mr. 39, zarośli morg. 324, nieużytki i place mr. 24. Budowli drew. 18. Wieś G.-kamienne osad 29, z gruntem mr. 179. 2.) **G.**-szlacheckie, wś, pow. ciechanowski, gm. Nużewo, par. Sulerzysz, odl. o 9 w. od Ciechanowa, posiada sąd gminny i karczmę, liczy 8 dm., 70 mk., 268 mr. gruntu dobrego, 12 nieuż. R. 1827 było 25 dm., 242 mk. 3.) **G.**, wś nad rz. Płonką, pow. płoński, gm. Sarnowo, par. Skołatowo, odl. o 9 w. od Płońska, posiada młyn wodny, liczy 15 domów, 236 mk., 706 mor. gruntu dobrego, 28 nieuż. Podług opisu z r. 1838 rozl. folwarczna wynosi m. 416; zaś wieś Gumowo osad 32, z gruntem m. 244. R. 1827 było tu 28 dm., 250 mk. 4.) **G.**, wś szlach., pow. łomżyński, gm. i par. Lubotyń. W 1827 r. było tu 23 dm. i 139 mk. Jestto gniazdo Gumowskich, wspominane w dokumentach z XV w. *Br. Ch.*

Gumowo, wieś, pow. toruński, na prawym brzegu Drwęcy, około pół mili od ujścia do Wisły, blisko polskiej granicy. Obszaru ziemi obejmuje mr. 1413, budyn. 34, dm. mieszk. 14, katol. 120, ewang. 7. Parafia, szkoła Klasztorek, poczta Lubicz.

Gumowska Wólka, ob. *Wólka Gumowska*, pow. płoński.

Gumowskie uniszki, pow. mławski, ob *Uniszki*.

Gumpertshof (niem.), folw., pow. międzyrzecki, 295 mr. rozl., należy do dom. Międzyrzecz (Meseritz); 3 dm., 48 mk.; ob. *Międzyrzecz*.

Gumulica, struga zpod Opola w pow. nowoaleksandryjskim, płynie przez jeziora Niecieckie i Wrzelowskie a wpada do Wisły z pr. brz. (Lud. Wol.).

Gumulin, ob. *Gomolin*.

Gundau (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Alberga.

Gungliszki, wieś, pow. suwalski, gm. Andrzejewo, par. Puńsk. Liczy 4 dm., 36 mk., odl. 26 w. od Suwałk.

Guniany, niegdyś w upickiem, własność Wład. Pakosza.

Gunice, dziś *Gonice* (ob.).

Gunie, zaśc. szlach. nad rzeką Wilią, pow. wileński, 2 okr. adm., o 74 w. od Wilna, 1 dom, 11 mk. katol. (1866).

Gunie-ostrów, wś szlach., pow. łomżyński, gm. Kossaki, par. Kołaki. W 1827 r. było tu 8 dm., 59 mk.

Gunin, ob. *Grodzisk*, pow. ostrołęcki, tom II, str. 839.

Gunów, właściwie *Gonów*, wieś rządowa, pow. pińczowski, gm. Boszczynek, par. Skalbmierz. Leży na lewo od drogi bitej ze Skalbmierza do Proszowic. W 1827 r. było tu 37 dm., 219 mk. Była dawniej własnością klasztoru w Brzesku. Dziesięcina z niej szła na utrzymanie prebendy krakowskiej, Gonowską zwanej (Dług. III, 76).

Gunschwitz (niem.), ob. *Gąszęcice*.

Guntele, wś nad Szuszwą, pow. kowieński, par. Kroki, 5 dm. *J. D.*

Gunten (niem.), dobra, pow. iławski, st. p. Reddenau.

Gunter (niem.), ob. *Gintro*.

Guntergost (niem.), ob. *Wiatrogoszcz*.

Gunthen (niem.), pow. suski, ob. *Gonty*.

Gunthenen (niem.), wś, pow. królewiecki, st. p. Liska-Schaacken.

Guntmir, *Gątmir*, niem. *Gommern*, miasto w Saksonii pruskiej, pow. jerychowski, nad rz. Ehle.

Guntorp, niem. *Gundorf*, wś w Saksonii, w pow. lipskim.

Gunton, ob. *Bartów*.

Gupie, folw. szlach., pow. wileński, 5 okr. adm., o 30 w. od Wilna, 1 dom, 19 mk., z tego 9 prawosł., 10 katol. (1866).

Gur..., por. *Gór*..

Guradze, ob. *Goradze*.

Gurahomora, *Gura Humora*, miasto targowe w pow. suczawskim na Bukowinie, nad rz. Mołdawą, w górach, ma sąd powiatowy, 2672 mk., kościół paraf. rzymsko-katolicki, cerkiew

grecką nieunicką i stacyą pocztową na trakcie Suczawa-Bistritza, o 36 kil. od Suczawy. Niegdyś rząd austryacki zaczął tu wznosić fortyfikacye, ale potem je zniósł. *F. S.*

Gura Molnica, przys. wsi Rogoschestie.

Gura Solcze, przys. wsi Fogodestie.

Gura Spasului, przys. Mołdawicy ruskiej.

Gurach, przys. wsi Łozina.

Gural (niem.), ob. *Góral.*

Gurale 1.), wieś szlach. nad rzeką Waką, pow. trocki, 1 okr. adm., 14 w. od Trok, 11 dm., 92 mk. katol. (1866). 2.) **G.**, ob. *Górale.*

Gurańce, wś, pow. sejneński, gm. Kopciowo, par. Lejpuny. Liczy 6 dm., 48 mk., odl 37 w. od Sejn.

Gurańce 1.), wś nad jez. Żośle, przy dr. żel., pow. trocki, 2 okr. adm., 34 w. od Trok, 6 dm., 63 mieszk., z tego 59 katol., 4 żydów. 2.) **G.**, zaśc. szlach., nad jez. Wysiuny, pow. trocki, 2 okr. adm., 35 w. od Trok, 2 dm., 20 mk. kat. (1866). 3.) **G.**, ob. *Górańce.*

Gurany 1), wieś w pow. sokólskim gub. grodz., o 23 w. od Sokółki. 2.) **G.**, ob. *Gorany.*

Gurasdze (niem.), ob. *Goradze.*

Gurba, wieś, folw. i kol., pow. błoński, gm. Piekary, par. Mszczonów, o 2 w. od Mszczonowa. W 1827 r. było tu 14 dm., 79 mk. Folw. G. z wsią G. i Władysławów nabyte w r. 1872 za rs. 26600. Rozl. wynosi m. 422, grunta orne i ogrody m. 395, łąk m. 18, wody m. 2, nieużytki i place m. 7, bud. mur. 5, drew. 10, płodozmian 4-polowy. Wieś G. osad 8, z gruntem m. 21; wś Władysławów osad 9, z gruntem m. 99. *Br. Ch.*

Gurbie, folw. dóbr Gruździe, pow. szawelski.

Gurbiniszki, ob. *Gulbieniszki.*

Gurbischken (niem.), wieś, pow. ragnecki, st. p. Szillen.

Gurbszele, wś, pow. wyłkowyski, gm. Pojeziory, par. Wyłkowyszki. Liczy 4 dm., 46 mk., odl. 9 w. od Wyłkowyszek.

Gurce, między Warszawą a Grotami, ob. *Górce.*

Gurciszki 1.), wieś, pow. kalwaryjski, gm. i par. Urdomin. Liczy 12 dm., 71 mk., odl. 17 w. od Kalwaryi. 2.) **G.**, ob. *Górciszki.*

Gurcz, niem. *Gutsch*, włośc. wś, pow. kwidzyński, śród nizin po prawym brzegu Wisły, nad Starą Nogatą, naprzeciwko Gniewu, pół mili od Gniewu, 1 milę od Kwidzyna. Obszaru ziemi mr. 1023, budyn. 22, dom. mieszk. 7, katol. 51, ewang. 11. Parafia Janowo, szkoła Nowe Lignowy, poczta Rehhof. *Ks. F.*

Gurczyn lub *Górczyn*, wś, pow. poznański, 99 dm., 1143 mieszk., 68 ew., 1068 kat., 391 analf. We wsi dwa są większe folw., należące do zamożnych włościan Szymona i Jana Palaczów; jeden folw. ma 253 mr. rozl., drugi 507 m. Poczta w Poznaniu o 7 kil, st. kolei żel. w Poznaniu o 5 kil. *M. St.*

Gurczyna lub *Górczyna*, las w pow. bocheńskim, do Łąkty górnej należący.

Gurdszen (niem.), dobra stadninowe, pow. stołupiański, st. p. Trakieny.

Gurek, ob. *Górek* i *Górki.*

Gurele 1.), zaśc. rząd., pow. trocki, 2 okr. adm., 34 w. od Trok, 1 dom, 6 mk. katol. 2.) **G.**, zaśc. szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., 14 w. od Oszmiany, 1 dom, 7 mk. kat. (1866).

Guretwyna, potok górski; źródło jego w Beskidzie lesistym czyli wysokim, pod samym jego głównym grzbietem, Perełuką zwanym, na granicy Galicyi i Węgier; płynie zpod poprzecznego grzbietu Guretwyną zwanego (m. 1595), w obr. gm. Perehińska, pow. doliński. zrazu leśnemi debrami na południe, równolegle do grzbietu Perełuki, poczem zwraca się na połud. wsch. i po 4 kil. biegu zasila swemi rwącemi wodami potok Darów (ob.) z lewego brzegu. *Br. G.*

Guretwyna, grzbiet górski i szczyt w Beskidzie lesistym, w obr. gm. Perehińska, w powiecie dolińskim. Od głównego grzbietu, wznoszącego się na granicy Galicyi i Węgier, na południe od szczytu Popadii (1742 m.), odrywa się ku wschodowi poprzeczne ramię górskie, zwane Wierch Guretwyna, które w dalszym swym biegu na północny wschód tworzy dział wodny między potokami Pietrosem a Darowem, dopływami Łomnicy. Łomnica opływa wschodnie stoki tego gniazda górskiego, oddzielając je od Gorganu łomnickiego. Wierch Guretwyna wznosi się 1595 m. npm. Grzbiet ten dochodzi w wierchu Tylinycia największej wysokości, bo 1605 m., a północny czubek zwie się Jałową Klewą (1563 m.). Wierchy Guretwyna, Tylinycia i Jałowa Klewa tworzą grupy skał, ostro poszarpanych i wobec zieleni lasów romantycznie się prezentujących. U stóp Guretwyny wypływają potoki Guretwyna (ob.) i Pietros. *Br. G.*

Guretzko (niem.), ob. *Górecko.*

Gurgsden, inaczej *Jurge-Jaenken, Pallbyren* lub *Schwehlen* (niem.), wś, pow. szyłokarczemski, st. p. Kolletzischken.

Gurgulat, znaczny szczyt w Beskidzie lesistym, w obr. gm. Wyszkowa, w pow. dolińskim. Dział ten górski legł między rzekami Świcą od wsch. a Ilnicą od zach. Od południa zamyka go dolina potoku Bahonki (ob.). Poczyna się ten dział przełęczą 1191 m., rozdzielającą Pusty Wierch (1358 m.) od połoniny Bahonki (1339 m.). Odtąd ciągnie sie grzbiet ku półn. wsch. po szczyt Derżnik (1290 m.), dalej ku północy i dosięga w szczycie Gurgulacie wysokości 1437 m. Od tego szczytu wybiegają lesiste ramiona ku wsch. i półn. do doliny

Ilnicy i ku wsch. do doliny Świcy. Północny czubek tego działu 1004 m. npm. *Br. G.*

Gurig (niem.), łuż. *Horka* (ob.).

Guriny, ob. *Górzyny.*

Gurka, ob. *Górka,* pow. szawelski.

Gurkau (niem.), ob. *Górka.*

Gurkau (niem.), *Gorkau* 1.), wś, pow. głogowski na Szląsku, śród gór zwanych *Gurkauer Berge* (część gór Kocich), panujących nad Głogową twierdzą, na lewym brzegu Odry. 2.) G., wś, pow. stynawski, par. Koeben. *F. S.*

Gurke (niem.), ob. *Gorkau.*

Gurkeln (niem.), ob. *Górkło.*

Gurken (niem.), ob. *Górki.*

Gurkenkrug (niem.), ob. *Górki.*

Gurki (niem.), pow. chojnicki, ob. *Górki.*

Gurkle, wś, pow. rossieński, par. taurogowska.

Gurkle, ob. *Górkło.*

Gurna 1.), wś mickuńskiej wołosti, powiat wileński, 6 okr. adm., o 11 w. od Wilna, 5 dm., 40 mk. katol. (1866). 2.) G., ob. *Górna.*

Gurnen (niem.), ob. *Górne.*

Gurniken (niem.), ob. *Górniki.*

Gurogi, folw., pow. szawelski, par. kurszańska, 13 włók ziemi, własność Teodora Matusewicza. W zeszłem stuleciu należał do rodziny Narwojszów. *J. Godl.*

Guroławki, folw., pow. rossieński, par. szyłelska. R. 1862 należał do Siuciłły.

Guropol, pow. wiłkomierski, par. owancka, dobra Zofii z Kramerewskich Kuleszynej, włók 25 i pół.

Gurostwo lub *Gurostowo,* dom. i gm., pow. kościański, 2 miejsc.: 1) G.; 2) dworzec kolei żel. pod Kościanem; 9 dm., 103 mk., 37 ew., 66 kat. (z Bonikowem ma 6393 mr. rozl.). Własność Chłapowskiego. Poczta i kolej żel. w Kościanie (Kosten) o 1 kil. *M. St.*

Gurów, wieś, pow. nowogrodzki; w XVIII w. majętność ta była własnością Antoniego Römera, syna Stefana i Szadurskiej Eleonory. Obecnie 1879 r. jest własnością Mikołaja Wolskiego. *A. R.*

Gurów, *Górów,* niem. *Guhrau,* wieś i dobra, pow. niemodliński, o 5 kil. na płn.-zachód od Niemodlina, pod górą Mullwitz. Dobra mają 1485 mr. rozl. i należą do klucza Schedlau a wś i kol. mają 35 osad, 500 mr. rozl., szkołę ewang. *F. S.*

Gurów, ob. *Góral.*

Gurowa, przysiołek Podola w pow. sądeckim, w okolicy górzystej, nad potokiem Gurową, wpadającym z prawego brzegu do Dunajca, należy do par. rz. kat. w Podolu i ma 395 mk. rz kat. *Mac.*

Gurowce, *Górowce* (ob.), wieś, pow. berdyczowski, okr. polic. machnowski, gm. Puzyrki, par. Białopol. Ziemi dworskiej 653 dzies., włościańskiej 673 dz. Ludności 675 mk., cerkiew erygowana 1735 r. G. należały dawniej do dóbr białopolskich Tyszkiewiczów; w pierwszej połowie XIX w. sprzedane przez nich, należały do księżnej Żagiel, 1° voto Abramowiczowej z Mazarakich. Ta w r. 1869 wś G. odprzedała profesorowi akad. duchownej Szczogolowowi (w tomie II, str. 723 *Słownika* mylnie podano, że Górowce należą do Tereszczenki). *M. W.*

Gurowica, węg. *Pap-Györgyfalva,* wś w hr. bereskiem (Węg.), kościół filialny gr. kat., 52 mieszk. *H. M.*

Gurówko, wś, pow. gnieźnieński. We wsi jest folw. mający 927 mr. rozl., własność Józefa Majewskiego; 9 dm., 97 mk., 4 ew., 93 kat., 53 analf. Poczta i st. kolei żel. w Gnieźnie o 7 kil.

Gurowo 1.), wś, pow. koniński, gm. Piorunów, par. Wyszyna. Odl. 10 w. od Konina, liczy 41 mk. i 125 mr. obszaru. 2.) G.-trzęski, wś szlach., pow. mławski, gm. Szczepkowo, par. Janowiec. W 1827 r. było tu 8 dm., 48 mk., obecnie liczy 11 dm., 85 mk. i 325 m. ziemi należącej do drobnej szlachty. Wieś ta leży na samej granicy Prus i posiada posterunek straży pogranicznej. *Chor.*

Gurowo 1.), wś, pow. szawelski, gm. Chwałojnie, 13 dzies. ziemi, 18 dusz rewizyjnych. 2.) G., folw., pow. szawelski, par. użwencka, 12 włók ziemi, własność Pameli Ejsmontowej.

Gurowo 1.), dom., pow. gnieźnieński, 892 mr. rozl., 6 dm., 117 mk., wszyscy katol., 57 analf. Poczta w Żydowie o 4 kil., st. kolei żel. w Czerniejewie (Schwarzenau) o 15 kil. Własność Bolesława Chełmickiego. Jest tu drewn. kościół filialny parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie, wystawiony nowo 1743 r. przez miejscowego owczarza Jana Palucha. Czyt. Lib. ben. Łaskiego t. I, 11. 2.) G., folw., pow. poznański, 1 dom, 18 mk., należy do dom. i gm. Dąbrówka. *M. St.*

Gurowo, według Zarańskiego niem. *Schoenberg* w Prusach Wschodnich, zapewne w pow. ządzborskim, st. p. Mikołajki.

Gurowszczyzna, st. poczt., pow. kijowski, w obrębie większych stacyj Kijów i Żytomierz.

Gurowszczyzna, folw. w pow. gródeckim, na płn.-zachód od Lubienia Wielkiego.

Gurra (niem.), ob. *Góry.*

Gurren (niem.), ob. *Góry.*

Gurschen (niem.), ob. *Górczyno.*

Gurschno (niem.), *Gurschen,* pow. brodnicki, ob. *Górzno.*

Gursen (niem.), wieś i dobra, pow. złotowski, ob. *Górzna.*

Gurske (niem.), wś nad Wisłą, pow. toruński, ob. *Górsk.*

Gursken (niem.), ob. *Górskie.*

Gursztany 1.), wś włośc., pow. wileński, 2 okr. adm. o 63 w. od Wilna, 5 dm., 41 mk. kat. 2.) G., folw. szlach., pow. wileński, 2 okr.

adm., o 63 w. od Wilna, 1 dom, 16 mk. katol. (1866).

Gurtsch (niem.), w r. 1252 *Goretz*, 1371 *Gorzicz*, wś, pow. strzeliński na Szląsku, par. Strzelno.

Gury 1.), wś, pow. rossieński, par. kielmeńska. 2.) **G.**, folw. szlach. nad rz. Goltanką, powiat oszmiański, 1 okr. adm., o 26 w. od Oszmiany, 1 dom, 21 mk. katol. (1866).

Gurzno, ob. *Górzno.*

Guscht (niem), ob. *Guszt.*

Guschwitz (niem.), ob. *Goszczyce.*

Guściany, folw. szlach., pow. trocki, 3 okr. adm., par. Butrymańce, 56 w. od Trok, 1 dom, 9 mk. katol. Należał 1850 roku do Baranowskiego.

Guściszki 1.) hutor szlach., pow. oszmiański, 1 okr. adm., o 16 w. od Oszmiany, 1 dom, 5 mk. katol. 2.) **G.**, hutor żydowski, powiat oszmiański, 1 okr. adm., o 16 w. od Oszmiany, 1 dom, 17 mk., z tego 9 katolików, 8 żydów (1866).

Gusenau (niem.), ob. *Guzanów.*

Gusenofen (niem.), ob. *Guzowy piec.*

Gusiewo, wś w pow. siebieskim, z kaplicą katolicką parafii Siebież.

Gusin 1.) wś, pow. turecki, gm. Świniecka Wola, par. Grodzisko. W 1827 r. było tu 10 dm. i 53 mk. 2.) **G.**, wś i folw., pow. garwoliński, gm. Sobienie-Jeziory, par. Goźlin. W 1827 r. było tu 11 dm. i 100 mk.; obecnie liczy 17 dm., 68 mk. Folw. G. z wsią G. i Leśniki, od Mniszewa w. 3. Rzeka Wisła stanowi granicę północno-południową, tworzy łachy i jeziora. Rozległość wynosi mr. 504, grunta orne i ogrody mr. 203, łąk mr. 56, pastwisk mr. 52, wody mr. 159, zarośli mr. 2, nieużytki i place mr. 31. Budowli drewn. 14. Wieś G. osad 11, z gruntem mr. 63; wś Leśniki osad 6, z gruntem mr. 25. *Br. Ch.*

Gusinka, wś i folw., pow. bialski, gm. Dobryń, par. Piszczac. W 1827 r. było tu 27 dm. i 203 mk.; obecnie liczy 31 dm., 344 mk. i 1886 mr. obszaru.

Gusino, *Husino*, st. dr. żel. mosk.-brzeskiej, między Krasnem a Katynią, o 588 w. od Brześcia, w gub. mohilewskiej.

Gusino, jez., ob. *Dryssa.*

Gusken (niem.), ob. *Guzki.*

Guski, ob. *Gaski* i *Guzki.*

Guśki, wś nad jez. Świr, pow. święciański, 4 okr. adm., o 50 w. od Święcian, 6 dm., 58 mk., z tego 6 prawosł., 52 katol. (1866).

Gussgauren (niem.), wś, pow. kłajpedzki, st. p. Karlsberg.

Gusswitz (niem.), ob. *Gościejewice.*

Gustabudzie, wś, pow. maryampolski, gm. i par. Szumsk. Liczy 9 dm., 37 mk., odl. 5 w. od Maryampola.

Gustajcie 1.) wś, pow. maryampolski, gm. Kwieciszki, par. Maryampol. Liczy 9 dm., 70 mk., odl. 8 w. od Maryampola. 2.) **G.**, wieś, pow. maryampolski, gm. Gudele, par. Wejwery. Liczy 18 dm., 151 mk., odl. 32 w. od Maryampola.

Gustajniszki, wś, pow. władysławowski, gm. Leśnictwo, par. Władysławów. Liczy 4 dm., 32 mk., odl. 12 w. od Władysławowa.

Gustata, ob. *Hustata..*

Gustau (niem.), wś, powiat głogowski na Szląsku, piękna owczarnia.

Gustavshain (niem.), kol., pow. lubliniecki; ob. *Zielona.*

Gustavshoehe (niem.), folw., pow. gołdapski, st. p. Grabowo.

Gustavshof (niem.), folw. wsi Bałdowice, pow. sycowski.

Gustawin 1.) folw., powiat ciechanowski, gm. Bartołdy, par. Przasnysz-Zielona, odl. o 17 w. od Ciechanowa, liczy 1 dom, 3 mk., 164 mr. gruntu dobrego, 1 nieuż. Nabyty w roku 1876 za rs. 6601, grunta orne i ogrody mr. 146, łąk mr. 15, nieużytki i place mr. 4. Bud. drewn. 4, płodozmian 4-polowy. Folw. ten w r. 1879 oddzielony od dóbr Turowo. 2.) **G.**, pow. ciechanowski, gmina Nużewo, par. Ciechanów.

Gustawów 1.) pow. rawski, gm. Gortatowice, par. Sierzchowy. 2.) **G.**, folw., pow. konecki, gm. Duraczów, par. Odrowąż. Liczy 24 dm., 103 mk. i 696 mr. ziemi. Należy do dóbr Końskie. 2.) **G.**, kol., pow. iłżecki, gm. i par. Chotcza. Liczy 15 dm., 18 mk. i 600 mr. ziemi do kolonistów należącej.

Gustawowo, wieś, pow. władysławowski, gm. Zyple, par. Szaki. Liczy 4 dm., 51 mk., odl. 30 w. od Władysławowa.

Gustawowo 1.) folw., pow. pleszewski, 2 dm., 37 mk., należy do domin. i gm. Karmin. 2.) **G**, *Gustafowo*, folw., pow. inowrocławski, 2 dm., 21 mk., należy do domin. i gm. Kruświca.

Gustek, wieś nad rz. Czarną, pow. brzezińskі, gm. Łoziska, par. Tomaszów. Jest tu fabryka żelaza Kronenberga z wielkim piecem do topienia rudy, wystawionym r. 1856, i 2 piece kopułowe do lania różnych naczyń.

Gusten (niem.), w roku 1393 *Gostenau*, ob. *Gostynów.*

Gustkow (niem.), pow. bytowski, ob. *Gostkowo* i *Gostkówko.*

Gustorzyn, folw., pow. włocławski, gm. Pikutkowo, par. Wieniec, o 5 w. od Brześcia. Ma rozległości 858 mr. na G., Gustorzynku i przyległości Wolica. Jest tu piękna owczarnia, 8 bud. mur., 4 drewn., płodozmian 9-polowy. Dobra G. zostały 1867 r. oddzielone od dóbr Wieniec.

Gustowszczyzna, wieś, pow. maryampol-

ski, gm. Chlebiszki, par. Preny. Ma 2 dm., 16 mk., odl. 41 w. od Maryampola.

Guświce, ob. *Kuświce*, pow. mielicki.

Guszcze, okol. różn. właśc., nad rzeką Żygianką, pow. oszmiański, 1 okr. adm., 4 dm., 47 mk. kat. (1866).

Guszczyzna, wś rząd., pow. dzisieński, 3 okr. adm., o 71 w. od Dzisny, 4 dm., 49 mk. prawosł. (1866).

Guszianka (niem.), ob. *Guzianka*.

Guszona, ob. *Huszyna*.

Guszra, rz., w pow. telszewskim, wypływa z jeziora Guszrys, uchodzi do jez. Birżule i Wyrwity.

Guszrys, jez. w pow. telszewskim, na północ od jeziora Birżule, daje początek rz. Guszrze.

Guszt, folw., powiat międzyrzecki; 2 dm., 23 mk.; należy do domin.: Łagowice (Panwitz lub Pannewitz).

Gusztyn, wieś, pow. borszczowski, leży o 1 milę na północny-zachód od Skały, w urodzajnej podolskiej okolicy; posiadł. więk. ma 529 mr. gruntu, w tem 207 mr. lasu; rzadki stosunek na Podolu; pos. mniejsza 934 mr., w tem 80 mr. lasu; ludność 608, rzym. kat. 135 należących do parafii w Skale, gr. kat. 441 należących do parafii w pobliskiej wsi Burdiakówce i 32 izrael. Jest tu szkoła filialna i kasa pożycz. 1277 złr. Właściciel więk. pos. Konstanty i spadkobiercy Emila Fabriciusza.

Gusztynek, wś, pow. borszczowski, o ćwierć mili na południe od Skały, na samej granicy Galicyi od ros. Podola, nad potoczkiem wypływającym w stykającej się z Gusztynkiem wsi Iwanków i wpadającym zaraz za Gusztynkiem do Zbrucza. Przestrzeń pos. więk. 399 mr.; pos. mniej. 764 mr.; ludn. 647; rzym. kat., 40 należących do parafii w Skale, gr. kat. 570 należących do parafii w Iwankowie, reszta izraelitów. Należy do ordynacyi skalskiej, własn. hrab. Gołuchowskich; obecny ordynat Agenor hrabia Gołuchowski, syn byłego Namiestnika Galicyi i ministra austr., dziedzicz. członka izby panów. *B. R.*

Guszwitz (niem.), ob. *Gościejewice*.

Gut, *Gutek*, dawne imię czy przezwisko, stanowi źródłosłów nazw: Guty, Gutów, Gutków, Gucin.

Guta, góra, 369 m.; zpod niej wypływa Buchowski potok (ob.).

Guta, ob. *Huta*.

Gutalus, stara łacińska nazwa Odry.

Gutanów, wś i folw., pow. nowoaleksandryjski, gm. i par. Garbów, o 5 w. od st. dr. żel. Nałęczów. W 1827 r. było tu 39 dm. i 286 mk. Wspomina tę wieś Długosz (II, 542). Jest tu stary dwór modrzewiowy, budowany 1731 r. podobno, obszerne piwnice, kaplica we dworze (była), sad owocowy z aleą lipową i (we dworze) oryginalny piec kaflowy. Folw. G. z wsią t. n., rozl. wynosi mr. 991, grunta orne i ogrody morgów 573, łąk mor. 54, pastwisk mr. 3, lasu mr. 336, nieużytki i place mr. 25. Bud. mr. 1, drewn. 14, płodozmian 4-polowy. Wieś G. osad 36 z gruntem morg. 483.

Gutarzewo, wieś i folw., nad rzeką Łydynią, pow. płoński, gm. i par. Sochocin, odl. o 12 w. od Płońska, liczy 21 dm., 314 mk., 547 mr. gruntu. R. 1827 było tu 14 dm., 140 mk. Dobra G. składają się z folwarków G., Kondrajec i Zielona, tudzież wsi t. n. Podług opisu z r. 1868 rozl. dworska wynosi mr. 1755; grunta orne i ogrody morg. 657, łąk mr. 70, pastwisk mor. 80, lasu mr. 770, zarośli morg. 110, nieużytki i place mr. 68. Wieś G. osad 26, z gruntem mr. 191; wś Kondrajec osad 28, z gruntem morg. 277; wieś Zielona osad 9, z gruntem mr. 29.

Gutau (niem.), ob. *Gutowo*.

Gutehoffnung (niem.), Dobranadzieja, kolonia i gm., pow. pleszewski; 3 miejsc.: 1) G.; 2) wiatrak; 3) dom szosowy; 39 dm., 361 mk., 282 ew., 79 kat., 51 analf. Poczta i kol. żel. w Pleszewie o 7 kil.

Gute-Hoffnung (niem.), huta cynkowa w pow. bytomskim, należy do gminy Ożegów, ma 21 pieców, 9 dm.

Gute-Herberge (niem.), ob. *Lipicz*.

Gutenfeld (niem.), wś i dworzec drogi żel., pow. królewiecki, 600 mk.

Gutentag (niem.), ob. *Dobrodzień*.

Gutenwerder (niem.), ob. *Dobrylewo*.

Gutfelde (niem.), ob. *Złotniki*.

Gutglück (niem.), ob. *Domasłów*.

Gutin-Tomnatyk, znaczny szczyt w dziale Czarnohory, nieopodal granicy galicyjskiej, po stronie węgierskiej, od Czarnohory (2026 m.) 8 kil. na północ.-zach., od Turkuła (1935 m.) 3300 m. na połud.-wsch., a od Szpyci (1866) 3 kil. na płd.-zach. Od półn.-wschodu i południa oblewają stopy działu górskiego, w którym wznosi się ten szczyt, dwa potoki, tworzące potok Brebeniskul. Potok południowy, właściwe ramię Brebeniskula, wypływa z jeziorka (1791 m.); płynie zrazu na południe, a potem na zachód, zwracając się ku półn.-zach., gdzie od prawego brzegu łączy się z potokiem północnym. Brebeniskul wpada do Howerli, dopływu Białej Cisy. Ob. *Tomnatyk*. *Br. G*

Gutki, wś, pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz.

Gutków 1.) dwie wsie i dwa folw., pow wyłkowyski, gm. Kibarty, par. Olwita. W r. 1827 było tu 41 dm. i 482 mk.; obecnie G. lit. A wieś liczy 19 dm., 150 mk., G. lit. A folw. 2 domy, 74 mieszkańców; G. lit. C wieś 11 domów 108 mk.; folwark 6 domów, 143 mk.; odl. od Wyłkowyszek 20 w., od Kibart 3 w. Dobra G. lit. A składają się z folwarku G., no-

menklatur Porostanie i Swoboda, oraz wsi Grebcze. Rozl. wynosi mr. 781, grunta orne i ogrody mr. 596, łąk mr. 40, pastwisk mr. 153, nieużytki i place mr. 90. Wieś Grebcze osad 60, z gruntem mr. 138. Folw. G. lit. B z wsią G. lit. B. rozl. wynosi mr. 418, grunta orne i ogrody mr. 321, łąk mr. 55, pastwisk morg. 36, nieużytki i place mr. 6. Bud. mur. 4, drew. 13, gorzelnia, olejarnia, pokłady torfu; rzeka Szyrwinta przepływa. Wieś G. lit. B osad 10, z gruntem mr. 7. Dobra G. C składały się 1839 r. z folwarku G. lit. C. Rozl. dworska wynosi około mr. 800 Wś G. lit. C osad 22, z gruntem mr. 416. 2.) G., ob. *Gutkowo*.

Gutkowice, wieś i folw., nad rz. Rawką, pow. rawski, gm. Żelechlin, par. Żelechlinek. W 1827 r. było tu 14 dm., 133 mk., obecnie liczy 22 dm. i 165 mk. Folw. G. z wsią G. i Sabinów, rozl. wynosi mr. 1217, grunta orne i ogrody mr. 709, łąk mr. 102, pastwisk mr. 21, wody mr. 14, lasu mr. 300, zarośli mr. 50, nieużytki i place mr. 21. Bud. mur. 1, drewn. 19, płodozmian 4-polowy, młyn wodny i cegielnia. Wieś Gutkowice osad 21, z gruntem mr. 169; wieś Sabinów osad 31, z gruntem mr. 146.

Gutkowice, przysioł., pow. konstantynowski, gm. Pawłów, par. Janów, rozl. mr. 16.

Gutkowo 1.) z leśnym przydatkiem, wieś, nad rzeką Sonią, pow. ciechanowski, gm. Ojżeń, par. Łopacin, odl. o 16 w. od Ciechanowa, liczy 27 dm., 323 mk., 3855 mr. gruntu dobrego, 31 nieuż. 2.) G.-Fije, wieś, pow. sierpecki, gm. Gutkowo, par. Unieck, odl. o 31 w. od Sierpca, liczy 10 dm., 176 mk., 268 mr. gruntu. 3.) G.-Wite, wś, pow. sierpecki, gm. Gutkowo, par. Unieck, odl. 32 w. od Sierpca, liczy 13 dm., 277 mk., 406 mr. gruntu. Gmina G. należy do sądu gminnego III okr. w Raciążu; liczy 358 domów, mieszkańców 3774, gruntu użytecznego i nieużytecznego 11766 mr., z tego użytecznego 11258 mr., nieużytecznego 508 mr.. Zarząd gminny we wsi Unieck. W gminie znajduje się: 6 wiatraków, 3 karczmy, 1 cegielnia, 1 kościół. W skład gminy wchodzą następujące wsie: Grzybowo, Gutkowo-Wite, Gutkowo-Fije, Dreglin, Jeżewo-Wesel, Zaborze Krzeczanowskie, Kodłutowo, Krzyżak kodłutowski, Krzeczanowo, Komonin, Kocięcino-Brodowe, Kocięcino-Tworki, Łyczewo, Ossowa-Drobińska, Ossowa-Krzeczanowska, Rachocin, Sikory-Bogusławice, Sikory-Piotrowice, Sikory-Żelazki, Sobocin, Unieck, Charzyny-Bożyny, Ch.-Dłuzice, Ch.-Rogate, Ch.-Szatkowięta, Chądzyny-Kuśki, Ch.-Szymańczyki, Cędaty, Szczepkowo.

Gutkowo, niem. *Göttkendorf*, wieś kościelna, parafialna, pow. olsztyński, nad jeziorem Okole, pół mili od Olsztyna, na polskiej Warmii. Oddawna należała do kapituły warmińskiej, która ją zazwyczaj włościanom na czynsz wydawała. Pierwotnie miała się nazywać „Aucul" tj. Okole, potem jednak nazwana została Gutkowo od pierwszego sołtysa Godeken. Najstarszy znany przywilej pochodzi z r. 1352; włók było wtedy uprawnych 60 nad jeziorem Aucul położonych, prawo nadane chełmińskie; nazwę miała mieć (według przywileju) także Aucul. Lustracya z r. 1656 donosi: „We wsi G. jest włók 68, pustych 24, gburów 9, sołtysów 2, wolni (Freie) 2, karczma 1; wolni 2 posiadają włók 8, od których czynią służbę w wojnie (1 Dienst); od innych dają ogółem kur 7, gęsi 14, czynszu zł. 13, płużnego (Pflugkorn) pszenicy łaszty 2 i tyleż żyta, funt wosku 1 i 1 chełmiński fenig". Kościół w G. jest tytułu św. Wawrzyńca, patronatu kapituły warmińskiej, poczta Olsztyn, dekanat olsztyński. Do parafii G. należą wsie G., Kaltflys i Abstych. *Ks. F.*

Gutliny, niem. *Guttlin*, dobra, pow. chełmiński, na nizinach po prawym brzegu Wisły, przeszło pół mil od Chełmna. Obszaru ziemi obejmuje mr. 365, budynk. 5, domy mieszk. 2, katolików 20, ewangelików 9. Parafia Starogród, szkoła Różnowo, poczta i stacya nowej kolei żel. nadwiślańskiej Chełmno. G. należały oddawna do dóbr stołowych biskupów chełmińskich, którzy tę posiadłość zwykle na dłuższy czas w dzierżawę wydawali. R. 1759 pisze o niej urzędowy inwentarz biskupstwa: „Gutliny pan Maciej Girath za prawem Illmi Kretkowski z r. 1730 do lat 40 nadanem trzyma i zostaje w posesyi tych Gutlin, z których jednę ratę na św. Filip a drugą na św. Marcin, na cały rok zł. pr. 201. Także daje szynek 4. Budynki w Gutlinach są jego własne. Do tego przywileju trzyma włókę we wsi Watorowie." Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał tę wieś na prywatną własność. *Ks. F.*

Gutów 1.), wś, pow. piotrkowski, gm. Grabica, par. Krzepczów. Por. *Grabica*. 2.) G., folw., pow. kolski, gm. Kłodawa, par. Bierzwienna. Folw. G. lub Kępa Kencerska, od Kłodawy w. 8. Rozl. wynosi m. 171, grunta orne i ogrody m. 138, łąk m. 20, pastw. m. 10, wody m. 1, nieużytki i place m. 2; bud. mur. 2, drew. 6. 3.) G., wś nad rz. Radomką, pow. radomski, gm. Błotnica, par. Jankowice, o 18 w. od Radomia, ma 29 dm., 260 mk., gruntów włośc. 422 m., dworskich 321 m., obfite łąki i pastwiska. Wspomina ją Długosz, I: 392. Roku 1827 miała 26 dm., 209 mk. Według Tow. kred. ziems. folw. G. z wsią G., Bród i Ludwików rozl. wynosi m. 674, grunta orne i ogr. m. 251, łąk m. 63, pastw. m. 314, nieużytki i place m. 46; bud. mur. 2, drew. 11. Od dóbr tych w r. 1871 oddzielone zostały nomenklatury Nowiny v. Gryzów i młyn wodny Bród

z gruntem m. 118. Wieś Gutów osad 33, z gruntem m. 422; wś Bród osad 14, z gruntem m. 204; wś Ludwików osad 47, z gruntem m. 764. 4.) **G.**, ob. *Gutowo* i *Trębki* *X. J. K.*

Gutów lub *Gutowy* 1.), wś, pow. pleszewski; miejsc.: 1) G.; 2) folw. i karczma Kępa; 22 dm., 165 mk., 12 ew., 151 kat., 2 żydów, 52 analf. Poczta w Sobotce o 4 kil., st. kolei żel. Biniew o 6 kil. 2.) **G.**, dom., pow. pleszewski, 1613 mr. rozl., 3 miejsc.: 1) G.; 2) cegielnia; 3) dom borowego; 11 dm., 217 mk., 27 ew., 190 kat., 77 analf. Własność Tadeusza Zakrzewskiego. *M. St.*

Gutowice, niem. *Gutowitz*, włośc. wś, pow. chojnicki, w lesistej okolicy, blisko traktu i kolei żel. pilsko-tczewskiej, około pół mili do dworca, tak w Czersku jak w Retlu. Obszaru ziemi zajmuje mr. 1114, budyn. 16, dom. mk. 7; kat. 72. Parafia i poczta Czersk, szkoła Kłodnia.

Gutownice, niem. *Gottowniczen*, według Kętrzyńskiego osada położona w pow. kościerskim, w urzędowych statystykach teraz jej nie ma.

Gutowo 1.) **G.**-*Górki*, wś drobnych właścicieli, nad rz. Sierpienicą, pow. płocki, gm. Majki, par. Słupia, o 29 w. od Płocka, 6 dm., 40 mk., 126 m. gruntu (106 m. ornego), wiatrak. 2.) **G.**-Orle, wś drobnych posiadaczy nad rzeką Sierpienicą, pow. płocki, gm. Majki, parafia Słupia, o 29 w. od Płocka, 6 dm., 31 mk., 200 m. gruntu (165 m. ornego), wiatrak. 3.) **G.**-Stradzyno albo *Starzyno*, wieś włośc. i folw. pryw., pow. płocki, gm. Lelice, par. Słupia nad rz. Chorzewką, o 7 w. od szosy i od Bielska, o 24 w. od Płocka. Wieś ma 3 dm., 10 osad, 11 mk., 31 m. gruntu a folw. 4 dm., 54 mk., 422 m. gruntu (389 m. ornego). Według innych danych ma 125 mk., 450 mr. rozl. Gospodarstwo płodozmienne wzorowe, służebności żadnych niema. Dawniej własność Sumińskich, dziś Orzelskiego. 4.) **G.**, os. leśna, pow. makowski, gm. Sypniewo, par. Nowa wieś. Na okolicznych gruntach obficie bursztyn znajdywano. 5.) **G.**, folw., pow. kalwaryjski, gm. i par. Kalwarya. Liczy 8 dm., 61 mk., odl. 8 w. od Kalwaryi. 6.) **G.**, por. *Gutów*. *Br. Ch.*

Gutowo, ob. *Gutowy*.

Gutowo, 1.) niem. *Guttowo*, wś włośc. i szl. dobra, pow. brodnicki, na bitym trakcie brodnicko-lidzbarskim, około 1 milę od Lidzbarka, pół od Górzna, 1 milę od Brodnicy. 1) wieś włośc. liczy obszaru ziemi mr. 289, budyn. 25, dom. mieszk. 8, katol. 52, ewang. 2. 2) dobra, obszaru ziemi mr. 2620, budyn, 12, dom. mk. 7; katol. 100, ewang. 22. Parafia i szkoła Radoszki, poczta Bartniczki. G. należało oddawna do dóbr stołowych kapituły chełmińskiej. Nie wiadomo jakim sposobem w XVI wieku przywłaszczyli je sobie Plemięccy, ale znowu przywrócone zostało kapitule przed r. 1670. R. 1597 było w całej tej wsi włók uprawnych 25. W przeszłym wieku zachodził stosunek co do gospodarstwa podobny jak dziś; daleko mniejszą część roli mieli włocznicy i ogrodnicy, większa obrócona była na folwark. Kapituła wydawała tę wieś w dzierżawę zazwyczaj na 3 lata. R. 1743 objął dzierżawę Jan Wilich. Dziś folw. G. ma gorzelnię parową, piękny ogród, budynki murowane, grunta dobre i dobrze zagospodarowane, bór, jezioro, ludność polska katolicka. Właścicielka Niemka katoliczka. 2.) **G.**, niem. *Guttau*, wieś i leśnictwo, pow. toruński, po prawym brzegu Wisły, między Czarnowem a Górskiem, w okolicy przeważnie lesistej i piaszczystej. Zapisem króla Kazimierza z r. 1457 należało i teraz należy do miasta Torunia. Przez długie czasy cały ten obszar był lasem porosły; miejscami po zbyt lichej glebie były golizny, ktorych na pastwiska używały pobliższe osady. Kiedy przeszłego wieku las w znacznej części przerzedzono, postanowiło miasto założyć tu nową osadę, którą nazwano Gutowo. Założenie to musiało się stać około r. 1732, bo wtedy pobliskie wioski mocno się temu opierały z powodu, że owe dawniej puste obszary służyły im na pastwisko. Miasto jednak nie zważało na protesta i wieś tę osadziło. R. 1749 Gutowo zowie się w aktach jako osada nowo dopiero założona. Pomimo to wiele jeszcze pozostało boru. R. 1804 opisują, że w G. wszystkiego lasu było mr. przeszło 5085, na wielu miejscach był źle porosły, zniszczony, po większej części rosły liche karłowate sosny, dębów było 50 mr., zagaju 12 mr. R. 1867 podają obszar lasu już tylko na 3212 mr.; jest teraz jednak od dłuższego czasu bardzo starannie utrzymywany. Także jest leśnictwo urządzone przy tym lesie, budyn. miało 2, dom. mieszk. 1, ludności ewang. osób 9. Wieś G. zajmuje obszaru ziemi mr. 2159, budyn. 96, dm. mieszk. 36; katol. 2, ewang. 252. Parafia Toruń, poczta Pędzewo, szkoła w miejscu. 3.) **G.**, niem. *Guttowo*, wś i dobra, pow. lubawski, nad granicą Prus wschodnich. Obejmuje obszaru mr. 2082, budyn. 44, dm. mieszk. 21; katol. 129, ewang. 37. Parafia Rumian, szkoła Rumienica, poczta Dąbrówno (Gilgenburg). G. od początku należało do dóbr stołowych biskupów chełmińskich. We wsi znajdował się oddawna folwark pański i wś kmieca składająca się z danników i zagrodników. Na folwarku tutejszym także i ze wsi Rumiana i Rumienicy odrabiali pańszczyznę: trzy te dobra stanowiły osobny klucz gutowskim zwany, który biskupi zazwyczaj razem w kilkoletnią dzierżawę wypuszczali. R. 1762 otrzymali je na dalszą 3-letnią dzierżawę Michał i Klara z Urdowskich Lescy, cześnikostwo wyszogrodzcy. *Ks. F.*

Gutowska Wola, wieś i karczma, pow. radomski, gm. i par. Jedlińsk, nad rz. Radomką, o 2 w. od Jedlińska, ma 31 dm., 207 mk., 386 m. ziemi włośc. Piękne łąki i pastwiska. W XV w. G. W. należała do Jana Zaszady h. Półkozic (Lib. ben. I, 392). *X. J. K.*

Gutowszczyzna, wieś, pow. suwalski, gm. Kadaryszki, par. Lubowo. Liczy 6 dm., 73 mk., odl. 32 w. od Suwałk.

Gutowy lub *Gutowo* 1.) *Małe*, wieś, powiat wrzesiński, 12 dm., 151 mk., 4 ew., 147 kat., 2 analf. Poczta i st. kolei żel. we Wrześni (Wreschen) o 7 kil. 2.) **G.**-Małe, dom., powiat wrzesiński, 1944 mr. rozl., 7 dm., 123 mk., 12 ew., 111 kat., 6 analf. 3.) **G.**-Wielkie, wieś, pow. wrzesiński, 9 dm., 102 mk., 24 ew., 78 kat., 26 analf. Poczta i st. kolei żel. we Wrześni (Wreschen) o 7 kil. 4.) **G.**-Wielkie, dom., pow. wrzesiński, 1337 m. rozl., 5 dm., 97 mk., 15 ew., 82 kat., 42 analf. *M. St.*

Gutsch (niem.), pow. kwidzyński, ob. *Gurcz.*

Gutstadt (niem.), ob. *Dobremiasto.*

Gutt... (niem.), ob. *Gut...*

Gutta (niem.), ob. *Hucina.*

Guttau (niem.), pow. toruński, ob. *Gutowo.*

Guttawutschen (niem.), wś, pow. wystrucki, st. p. Aulowoehnen.

Gutten (niem.), ob. *Guty.*

Guttenberg (niem.), pow. jaworowski, ob. *Kuttenberg* (niem.).

Guttenfeld (niem.), wś, pow. iławski, st. p. Wildenhoff.

Guttentag (niem.), ob. *Dobrodzień.*

Guttenwalde (niem.), ob. *Dobry lasek.*

Guttlin (niem.), dobra, pow. chełmiński, ob. *Gutliny.*

Guttowo (niem.), pow. lubawski, ob. *Gutowo.*

Guttpettern (niem.), wieś, pow. piłkalski, st. p. Schillehnen.

Guttschallen (niem.), wś, pow. welawski, st. p. Gross-Schirrau.

Guttwitz (niem.), *Gotkowicz* w r. 1367, wś, pow. nissański na Szląsku, o 1 i pół mili od Nissy, ma 11 osad, 565 mr. rozl. i kaplicę katolicką.

Gutwin, os. leśna, pow. opatowski, gm. Częstocice, par. Grabowiec. Ma 1 dom, 9 mk. Należy do dóbr Szewna bar. Frenkla.

Guty 1.), wieś, pow. sokołowski, gm. i par. Kossów. W 1827 r. było tu 26 dm. i 181 mk.; obecnie liczą 23 dm., 271 mk. i 642 mr. obszaru. 2.) **G.**-Bujno, wś szlach., pow. ostrowski, gm. Jasiennica, par. Ostrów. W 1827 r. było tu 36 dm., 167 mk., obecnie liczy 40 dm. i 168 mk. 3.) **G.**, wś, pow. łomżyński, gm. Drozdowo, par. Dobrzyjałowo. W 1827 r. było tu 15 dm. i 88 mk. Folw. Guty-Kaźmierowo przy wsi Guty, od Łomży w. 12. Rozl. wynosi m. 180, grunta orne i ogrody m. 160, łąk m. 5, past. m. 5, lasu m. 5, zarośli m. 2; nieużytki i place m. 3, bud. drew. 5. Wieś G. osad 19, z gruntem m. 428. 4.) **G.** podleśne i G. stare, wś, pow. szczuczyński, gm. i par. Grabowo. W r. 1827 G. podleśne liczyły 11 dm. i 68 mk. a G. stare 15 dm. i 98 mk. 5.) **G.**, wś, pow. pułtuski, gm. i par. Zegrze. 6.) **G.** duże i G. małe, wieś, pow. makowski, gm. Perzanowo, par. Gąsewo. Jest kopalnia wapna w G. dużych. W 1827 r. G. duże liczyły 15 dm. i 57 mk. a G. małe 13 dm. i 72 mk. Obecnie mają razem 552 mr. obszaru. 7.) **G.** starawieś, wś, pow. szczuczyński, gm. Szczuczyn, par. Wąsosz, o 5 w. od Szczuczyna, o 9 od Grajewa. Jest tu kopalnia kamienia wapiennego, piec do wypalania wapna, dwa browary i 513 mr. obszaru. Folw. Guty Stara wieś lit. A. rozl. wynosi m. 225, grunta orne i ogrody m. 126, łąk m. 19, pastw. m. 5, lasu m. 65, nieużytki i place m. 10; bud. drew. 10, cegielnia i piec wapienny. Wieś G. osad 13, z gruntem m. 48.

Guty, *Huty*, stacya drogi żelaznej sumskiej w gubernii charkowskiej.

Guty, niem. *Gutten*, 1.) wiele miejscowości na Mazurach w Prusiech wschodnich, w powiecie jańsborskim 3: 1) G., wieś, na wschodnim brzegu wielkiego jeziora Śniardowego (Spirding See), blisko traktu bitego jańsborsko-leckiego. 2) G., wieś nad jeziorem guckiem, ponad polską granicą. 3) G., wieś w bagnistem położeniu nad małą strugą, około 1 milę od Jansborka. Ludność polsko-luterska. 2.) **G.**, wieś, powiat lecki nad jeziorem leckiem (Lötzen See), pół mili od bitego traktu lecko-rastemborskiego; około 1 milę od miasta i stacyi kolei żelaznej w Lecu. Ludność mazurska lutersko-polska. 3.) **G.**, wieś, powiat olecki, blisko powiatu łeckiego, przy trakcie bitym łecko-margrabowskim, na Mazurach pruskich.

Guty, *Gutty*, wieś, powiat cieszyński na Szląsku austr., rozległość mórg 1645, ludności 836. Jest tu filia parafii katolickiej Trzycież i szkoła ludowa. Ewangelicy należą do parafii Ligota.

Guty, góra lesista w powiecie samborskim, na północny zachód od Sąsiadowic, na zachodnim skrzydle lasu sąsiadowickiego, 369 m. wysoka. *Lu. Dz.*

Gutzkow (niem.), pol. *Chockow* lub *Chodźków*, miasto na Pomorzu, w powiecie gryfijskim.

Guwoehnen (niem.), folwark, powiat frydlądzki, st. p. Domnowo.

Guya (niem.), ob. *Guja.*

Guzal, attynencya do dóbr Sucha należąca, powiat radomski, gmina Białobrzegi. Miejscowość tę, dziś łąki i las, przeżyna rzeczka Pierzchnia, wpadająca w bliskości do rzeki Pilicy; z dawnych dokumentów okazuje się, że w miej-

scu tem stał młyn wodny zwany Guzal, będący w roku 1622 w posiadaniu Macieja Byliny.

Guzanów, niem. *Gusenau*, kol., pow. kluczborski, o 1.3 mil od Byczyny, założona 1775 r. przez p. Wojskiego na gruntach dóbr Nosale, ma 17 osad i 136 mr. rozl.

Guzd albo *Gózd*, wś, pow. radomski, gm. i par. Błotnica, leży przy szosie warszawsko-radomskiej, o 19 w. od Radomia, ma 41 dm., 318 mk., karczmę i kuźnię. Gruntów dworskich 510 mr., włościańskich 558 mr., gleba pszenna. Roku 1827 było tu 24 dm., 213 mk.

Guzdek 1.) folw., pow. kaliski, gm. i par. Iwanowice, od Kalisza w. 20, od Iwanowic w. 2, od st. poczt. Błaszki w. 8. Rozl. wynosi mr. 318, grunta orne i ogrody mr. 168, łąk mr. 27, pastwisk mr. 5, lasu mr. 110, nieużytki i place mr. 7. Bud. mur. 4, drewn. 4; pokłady torfu i rudy. Folw. ten oddzielony od dóbr Iwanowice.

Guździn, niem. *Guschin*, wieś, pow. babimoski, 47 dm., 305 mk., 285 ew., 20 kat., 14 analf. Poczta w Rakoniewicach (Rackwitz) o 6 kil.. st. kol. żel. Opalenica o 20 kil.

Guzew 1.) wś i folw., pow. gostyński, gm. Szczawin kościelny, par. Gombin. Liczy dm. 15, mk. 160, ogólnej pszestrzeni mr. 588, w tem 450 mr. ziemi przennej, lasu mr. 60, łąk mr. 46, włościan obdarowanych mr. 32, osad 18. Folw. jest własnością Czarnowskiej. 2.) **G.**, wś, pow. łódzki, gm. Gospodarz (ob.), parafia Rzgów. 3.) **G.**, wś, pow. nowomiński, gm. i par. Kuflew. W 1827 r. było tu 24 dm. i 207 mk. 4.) **G.** ob. *Guzów*. *W. W.*

Guzianka, niem. *Guszianka*, wieś, powiat ządzborski na pruskich Mazurach. Znajduje się tu młyn i piła, z której wiele drzewa obrabianego jeziorami i kanałami spławia się do Węgoborka.

Guzikówka, przysiołek Krosna w powiecie krośnieńskim, parafia Krosno, ma 217 mieszkańców i kaplicę katolicką. *Mac.*

Guziwszyki, folwark szlachecki, powiat wileński, 4 okręg administracyjny, o 43 wiorst od Wilna, 2 domy, 21 mieszkańców, z tego 12 prawosławnych, 9 katolików (1866).

Guzki, niem. *Gusken*, wieś, powiat łecki, nad jeziorem, około półtorej mili od Ełka, ludność polska ewangelicka.

Guzki, *Guski*, niem. *Gusken*, wieś, powiat jańsborski, w płd. części powiatu, blisko granicy królestwa polskiego, ludność polska ewangelicka.

Guzlin, wieś, powiat włocławski, gmina Pikutkowo, parafia Brześć. W 1827 roku było tu 15 domów i 97 mieszkańców.

Guzów 1.) wieś, folwark i fabryczna osada, powiat błoński, gmina Guzów, parafia Wiskitki. Leży na prawo od linii drogi żelaznej warszawsko-wiedeńskiej w pobliżu stacyi Ruda Guzowska, o 8 wiorst od Sochaczewa. G. stanowił posiadłość i siedzibę Feliksa hr. Łubieńskiego, ministra sprawiedliwości za księstwa warszawskiego. Tu w 1829 r. Henryk hr. Łubieński założył pierwszą cukrownię w królestwie dotąd istniejącą. Obecnie G. należy do Feliksa Sobańskiego a cukrownia w 1880 roku wyprodukowała za 396000 rs. i zatrudniała 540 robotników. Srednia cyfra produkcyi wynosi 300000 rs. W 1878 r. zużyto materyału surowego za 140000 rs., sprzedano za 198000 rs., wypłacono robotnikom 68000 rs. Wartość ogólna zakładów fabrycznych wynosi 480000 rs. W 1827 r. liczono tu 29 dm. i 282 mieszkańców; obecnie ludność wsi i osady fabrycznej wynosi 1517 głów (693 mężczyzn i 824 kobiet). Gmina G. należy do sądu gminnego okręgu IV w Żyrardowie, liczy 6182 mieszkańców i 15135 morgów obszaru, w tem 1857 morgów lasu i 1200 morgów zarośli. W skład wchodzą: Miedniewice, Nowa wieś, Antoniew, Stare-Wiskitki, Wola Miedniewska, Babskie budy, Czerwona Niwa, Guzów fabryka cukru, Guzów wieś i folwark, Łubno, Franciszków, Jesionka. Dobra ogólne G., nabyte w roku. 1856 przez Feliksa Sobańskiego za rs. 600606. Obecnie dobra te rozdzielone są na 10 działów z oddzielnemi hypotokami i samoistnościa, lecz w całości należą do p. Sobańskiego i właściciel robi starania za urządzeniem z dóbr tych ordynacyi, na co Najwyższe zezwolenie w roku 1877 uzyskał. Ponieważ wszystkie 10 działów stanowią całość, przeto opis ogólnych dóbr Guzów się zamieszcza. Rozległość posiadłości dworskich wynosi morgów 10634, zaś gruntów włościańskich morgów 9885. Składają się z nazw głównych 1) Guzów i Irena, 2) Czerwona Niwa, 3) Konstancya, 4) Rozynów, 5) Ruda Guzowska, 6) Sokule, Rotów, Ulaski, 7) Stare-Wiskitki, 8) Wola Miedniewska, 9) osada fabryki cukru i rafineryi Guzów i 10) Maryampol (wsie należące niżej wymienione zostaną). Dobra Guzów i Irena mają rozległości morgów 2384. Folwark Guzów grunta orne i ogrody morgów 714, łąk morgów 176, lasu morgów 993, nieużytki i place morgów 77, razem morgów 1960; zaś folwark Irena grunta orne i ogrody morgów 390, łąk morgów 8, pastwisk morga 1, nieużytki i place morgów 25, razem morgów 424. Budowli na folwarku Guzów murowanych 11, drewnianych 17. Folwark Irena budowli murowanych 3. Płodozmian 9 i 16-polowy, są dwa wiatraki. Dobra Czerwona Niwa grunta orne i ogrody morgów 756, łąk morgów 8, pastwisk morgów 23, lasu morgów 112, nieużytki i place morgów 44, razem morgów 943. Budowli murowanych 9, drewnianych 7, gorzelnia. Dobra Konstancya grunta orne i ogrody morgów 323, łąk morgów 4;

nieużytki i place morgów 22, razem morgów 349. Budowli murowanych 3, drewnianych 5. Dobra Rozynów grunta orne i ogrody morgów 436, łąk morgów 113, partwisk morga 1, nieużytki i place morgów 23, razem morgów 573. Budowli murowanych 3, drewnianych 4, gorzelnia przerabiająca rocznie około 10,000 korcy kartofli. Dobra Ruda guzowska grunta orne i ogrody morgów 404, łąk morgów 65, pastwisk morgów 8, lasu morgów 1197, nieużytki i place morgów 51, razem morgów 1725. Budowli murowanych 12, drewniunych 23, gorzelnia, browar i młyn wodny. Dobra Sokule, Rotów i Ulaski mają rozległości morgów 2156; folwark Sokule grunta orne i ogrody morgów 636, łąk morgów 66, pastwisk morgów 4, lasu morgów 1137, nieużytki i place morgów 95, razem morgów 1938. Budowli murowanych 9, drewnianych 16. Folwark Rotów grunta orne i ogrody morgów 174, łąk morgów 21, lasu morgów 4, nieużytki i place morgów 19, razem morgów 218. Budowli murowanych 3. Folwark Ulaski grunta orne i ogrody morgów 488, łąk morgów 59, lasu morgów 432, nieużytki i place morgów 5, razem morgów 984. Budowli murowanych 3, drewnianych 1. Dobra Stare Wiskitki grunta orne i ogrody morgów 440, łąk morgów 126, nieużytki i place morgów 34, razem morgów 600. Budowli murowanych 7, drewnianych 13; gorzelnia przerabiająca rocznie około 10,000 korcy kartofli. Dobra Wola Miedniewska grunta orne i ogrody morgów 501, łąk morgów 59, pastwisk morga 1, lasu morgów 134, nieużytki i place morgów 34, razem morgów 729. Budowli murowanych 4, drewnianych 13. Folwark Maryampol rozległości morgów 508. Osada fabryczna cukru i rafinerya w Guzowie rozległości morgów 28. Grunta uwłaszczone: miasto Wiskitki osad 160, z gruntem morgów 1315; wieś Guzów osad 17, z gruntem morgów 271; wieś Czerwona Niwa osad 35, z gruntem morgów 338; wieś Wola Miedniewska osad 28, z gruntem morgów 294; wieś Baby osad 23, z gruntem morgów 349; wieś Franciszków osad 53, z gruntem morgów 594; wieś Jasionna osad 36, z gruntem morgów 426; wieś Łubno osad 48, z gruntem morgów 460; wieś Tomaszów stary osad 22, z gruntem morgów 289; wieś Tomaszów nowy osad 5, z gruntem morgów 52; wieś Piotrowina osad 6, z gruntem morgów 82; wieś Teklinów osad 23, z gruntem morgów 355; wieś Maryampol osad 17, z gruntem morgów 221; wieś Bieganowo osad 62, z gruntem morgów 800; wieś Sadegóry osad 20, z gruntem morgów 364; wieś Henryszów osad 35, z gruntem morgów 441; wieś Grądy osad 25, z gruntem morgów 339; wieś Feliksów osad 38, z gruntem morgów 536; wieś Benenard osad 27, z gruntem morgów 280; wieś Józefów osad 15, z gruntem morgów 167; wieś Kozłowice Stare osad 29, z gruntem morgów 660; wieś Kozłowice Nowe osad 35, z gruntem morgów 785. Starostwo niegrodowe guzowskie leżało w obrębie województwa rawskiego, w ziemi sochaczewskiej. Podług lustracyi z roku 1661 okazuje się, iż powstało z dawniejszego starostwa sochaczewskiego, przez odłączenie z niego: miasta Wiskitek i wsi następujących: Guzów, Czerwona Niwa, Stare Wiskitki, Kozłowice, Ruda Żelazna, Wola Miedniewska, Korabiowice, Żuków i folwarku Szczawinek. W roku 1771 posiadała je Laura z Szembeków Ogińska, miecznikowa wielkiego księztwa litewskiego, opłacając kwarty złp. 3411 gr. 26, a hyberny złp. 3168 gr. 25. Na sejmie jednak warszawskim z roku 1773 — 75 stany rzeczypospolitej przez oddzielną konstytucyą (Vol. Leg., VIII f. 228) nadały dwa starostwa guzowskie i zagojskie na własność emfiteutyczną Ogińskiemu, sekretarzowi wielkiego księstwa litewskiego, z wszystkiemi dobrami w prawie wyszczególnionemi. 2.) **G.**, wieś i kolonia, Guzowska-wola, wieś i folwark, powiat radomski, gmina Orońsk, parafia Kowala Stępocina. W 1827 roku było tu 32 domów i 197 mieszkańców; obecnie G. liczy 49 domów, 376 mieszkańców, 930 morgów ziemi kolonistów i 289 morgów ziemi włościańskiej. G.-Wola liczy 9 domów, 64 mieszkańców, 140 morgów ziemi dworskiej i 168 morgów ziemi włościańskiej. W XV wieku należała do Piotra Dzika (Dług. II, 521). G. pamiętny jest bitwą, stoczoną w dniu 6 lipca 1607 przez wojska królewskie pod wodzą Zygmunta III z rokoszanami pod przewodnictwem Mikołaja Zebrzydowskiego wojewody krakowskiego. Hufcami królewskiemi w sile 7000 ludzi dowodził Karol Chodkiewicz i Stanisław Żółkiewski; rokoszanie liczyli do 10,000. Po uporczywej walce na polach między G., Orońskiem i Krogulczą rokoszanie zostali pokonani. Folwark G. miał rozległości morgów 902, grunta orne i ogrody morgów 612, łąk morgów 86, pastwisk morgów 87, lasu morgów 112, nieużytki i place morgów 5. Budowli murowanych 6, drewnianych 7, wiatrak. Wieś Guzów osad 43, z gruntem morgów 287. *A. Pal.*

Guzowatka 1.) wieś i folwark, powiat radzymiński, gmina Małopole, parafia Dąbrówka. W 1827 roku było tu 17 domów i 125 mieszkańców. Folwark G. lit. AB. z wsią tejże nazwy, od Warszawy w. 24, od Radzymina w. 4. Rozległość wynosi morgów 567 a mianowicie: grunta orne i ogrody morgów 336, łąk morgów 40, pastwisk morgów 2, lasu morgów 174, zarośli morgów 2, nieużytki i place morgów 13. Budowli murowanych 3, drewnianych 12, pokłady torfu. Wieś G. osad

26, z gruntem morgów 154. 2.) **G.**, wieś, pow. przasnyski, gmina Baranowo, parafia Baranowo, odległa o 33 w. od Przasnysza, liczy 10 domów, 62 mieszkańców, 316 morgów gruntu dobrego, 20 nieużytków. *Br. Ch.*

Guzowiszki, zaśc. szlachecki, powiat wileński, 4 okręg administracyjny, o 42 wiorst od Wilna, 2 domy, 12 mieszkańców katolików (1866).

Guzowizna, osada młynarska, powiat nowominski, gmina Ładzyń, parafia Stanisławów.

Guzówka 1.) wieś i folwark, powiat łukowski, gmina Mysłów, parafia Wilczyska, domów 15, mieszkańców 120, ziemi nadanej 66 morgów, serwituta włościańskie 66 morgów, folwarcznej 600 morgów. Pozycya falista, ziemia żytnia, okolica lesista. Torfu zdatnego na opał znaczne pokłady. Na łąkach wypływają liczne i obfite źródła, schodzą się w jeden strumień zwany Wiśniówką, który wpada przy folwarku Celej (mr. 173, w roku 1875 oddzielony) do małej jeszcze w tej miejscowości rzeki Swider. Na gruntach pomienionych dóbr, znajduje się huta szklana, zwana Łuchocz, oddzielną nomenklaturę stanowiąca. G. przy dawnem podziale kraju stanowiła północny kraniec województwa sandomierskiego, ziemi stężyckiej, a należała do dóbr Żelechowa do r. 1825, w którym to czasie nabył ją Alojzy Zajdler od masy likwidacyjnej, po Ignacym Wyssogota Zakrzewskim, za 36000 złp. W roku 1836 od dzieci wspomnionego nabywa Kobylański i odstępuje w roku 1841 Józefowi Pągowskiemu za 69487 złp.; w roku 1844 nabywa Klementyna Suchodolska za 85286 złp., w roku 1845 Jan Deskur za rs. 12450, w roku 1857 Tymoteusz Myśliborski za 16000 rs., w roku 1859 Apolonia Androlewska za 22500 rs., w roku 1868 Barbara Deskur, od tej kupuje w roku 1870 Tymoteusz Łuniewski i sprzedaje Henrykowi Wokulskiemu, obecnemu właścicielowi, w roku 1876. Gospodarstwo płodozmienne starannie prowadzone. Od lat 10 znaczne ilości torfu do użyznienia ziemi corocznie się używa. Stacya pocztowa Żelechow o wiorst 10, miasto powiatowe Łuków o wiorst 21. Stacya drogi żelaznej nadwiślańskiej Krzywda o wiorst 10; od Stoczka w. 4. Roku 1664 G. należała do Skórkowskiego i miała 9 domów, 35 mieszkańców. 2.) **G.**, wieś i folwark, powiat krasnostawski, gmina Wysokie, parafia Turobin. W 1827 roku było tu 10 domów i 125 mieszkańców; obecnie liczy 14 osad włościańskich i 349 morgów ziemi włościańskiej. Folwark należy do ordynacyi Zamojskich, ma 90 morgów rozległości.

Guzówka, wieś, powiat zwinogródzki, o 3 wiorsty od Zwinogródki, które to miasto w dawnych czasach tu miało być zbudowane.

Guzowy młyn, al. *Turznicki młyn*, jak dawniej pisano, niem. *Thurnitzer Mühle*, 2 posiadłości, pow. ostródzki, 1) wieś, nad jeziorem, blisko granicy powiatu olsztyńskiego; 2) młyn, nad strugą uchodzącą do jeziora Serąg (Sarung ?), przez które płynie rzeka Seryn czyli Posarya (Possarge Fluss).

Guzowy piec, niem. *Gusenofen*, wieś, pow. ostródzki, st. p. Biesale.

Guzy, przedmieście m. Goniądza.

Guzy, niem. *Guhsen*, wieś, powiat olecki, przy trakcie bitym łecko-gołdapskim, na Mazurach pruskich, stacya pocztowa Kowale.

Gużele, wieś i folwark, pow. wyłkowyski, gmina i parafia Olwita, leżą tuż obok stacyi drogi żelaznej Wyłkowyszki. W 1827 roku było tu 19 domów i 181 mieszkańców, obecnie liczą 15 domów, 178 mieszkańców. Dobra G. składają się z folwarku G. i Tadzin, oraz wsi G., od Suwałk w. 80, od m. Wyłkowyszki w. 3, od Niemna wiorst 56. Rozległość wynosi morgów 987 a mianowicie: folwark Gużele grunta orne i ogrody morgów 501, łąk morgów 23, wody morgów 3, nieużytki i place morgów 11, razem morgów 538. Budowli murowanych 4, drewnianych 8, płodozmian 9-polowy. Folwark Tadzin grunta orne i ogrody morgów 406, łąk morgów 33, wody morgów 4, nieużytki i place morgów 6, razem morgów 449. Budowli murowanych 5, drewnianych 11, płodozmian 9-polowy. Cegielnia i torfiarnia, pokłady torfu; rzeka Szejmena przepływa. Wieś G. osad 31, z gruntem morgów 22.

Guźnia, wieś, powiat łowicki, gmina Dąbkowice, parafia Chruślin, od Łowicza wiorst 11 a od Chruślina 3 wiorsty. Leży po lewej stronie drogi z Łowicza do Łęczycy. W 1879 roku domów włościańskich 21, mieszkańców katolików 180. W 1881 roku ziemi włościańskiej morgów 752, osad 22 klasy I. W 1864 roku morgów 753, osad 22, ludność 192. Do tej wsi należą piaski, które w skutek wiatrów zasypywały pola sąsiednie, a chcąc temu zapobiedz administrator ks. łowickiego Botwinko, kazał w części obsadzić je drzewami, i do dziś dnia istnieje wąski pas przez całą długość piasków zarośnięty drzewami, których ścinać niewolno. *Ocz.*

Guźnica, rzeka, ob. *Buradówka.*

Guźnica, ob. *Górznica.*

Gwałdy, okolica, powiat rossieński, parafia chwejdańska. Dwór tamże, własność Tymińskiego.

Gwałty, zaścianek rządowy, powiat wileński, 1 okręg administracyjny, o 26 wiorst od Wilna, 1 dom, 7 mieszkańców katolików.

Gwardyanówka, folwark, powiat krasnostawski, gmina Zakrzów, par. Targowisko.

Gwarek, osada, powiat opoczyński, gmina i parafia Przysucha. Zakłady żelazne. Liczy

13 domów, 85 mieszkańców, 35 morgów ziemi dworskiej i 61 włościańskiej. Należy do dóbr Przysucha (ob.).

Gwda, niem. *Kuddow*, rzeka, zowie się także w dokumentach *Guoda*, *Glda*, *Chuda*, *Codonia*, *Kudde*, *Wda*, początek bierze w Pomeranii, w jeziorze Wierzchowo (Virchow See), na zachód od m. Białoboru (Baldenburg). Ztąd płynie w kierunku południowym, obraca zaraz 3 młyny, przechodzi przez jezioro zwane po niemiecku Wilzen przy m. Szczecinku (Neu-Stettin). Zkąd wychodząc oblewa wieś W. Gwda (Gr. Küddow), w lesistej okolicy, pędzi młyn turowski (Thurower Mühle) i potem 2 inne. Następnie zbliża się do Prus zachodnich (dawn. wojew. pomorskie) w tem miejscu, gdzie przyjmuje strugę Czarną (Zahne Fl.) z pod miasta Czarnego (Hamerstein). Odtąd przez znaczną przestrzeń wciąż mając kierunek południowy płynie najzupełniej granicą Pomeranii i powiatu zachodnio-pruskiego człuchowskiego, obraca kilka pił i młynów z niemiecka nazywanych Eggebrecht, Breitenfeld, Lümzower Mühle itd. Przy m. Lendyczku (Landeck) przyjmuje z Pomeranii strugę Strzeczne i Czarnę, z Prus Dobrynkę. Potem płynie granicą między Pomeranią a pow. złotowskim, pędzi 3 młyny, mija wieś Grudnę (Strassfurth). Następnie przechodzi w całości do Prus zachodnich. Płynąc granicą między złotowskim a wałeckim powiatem pędzi młyn Betkenhammer, tarnowski młyn przy Tarnówce. Poza wsią Płotnicą przechodzi do powiatu wałeckiego, przyjmuje strugę Sypniewską (Zippnower Fliess), obraca młyn Plecimin—Krępa, łączy się po lewej z Pankowenicą. Następnie pod wsią Dobrzycą (Borkendorf) przybiera po prawej stronie strugę Dobrzycę, po lewej Glumię. Ztąd tworzy granicę powiatu wałeckiego i chodzieskiego w W. Księstwie Poznańskiem. Przy m. Pile (Schneidemühl) przyjmuje strugę Piłę, obraca kilka młynów, tartaków i pod m. Ujściem uchodzi do Noteci (Netze Fl.). Pod Koszycami łączy się z Lebionką. Rzeka G. obfituje w różne rodzaje ryb, osobliwie poławiają się w niej pstrągi. Spławna jest 1 i pół mili powyżej m. Jastrowia. Dawniej zamierzano ją usplawnić przez cały bieg aż do Szczecinka i wierzchowskiego jeziora, ale dla zbytnich zapewne przeszkód i kosztów zamiaru zaniechano. W nowszym czasie czynili zabiegi spław tą rzeką, jeziorami itd. poprowadzić przez całą Pomeranią aż do Baltyku przy Kołobrzegu, ale nic jeszcze nie sprawiono dotąd. Długość wynosi około 10 mil. Po większej części płynie G. lasami, brzegi ma bardzo odmienne: często bagniste, nieraz strome, górami otoczone, najwięcej jednak równe iniskie. Por. *Bydgoszcz* i *Garczyno* jezioro.

Gwelm, ob. *Żemgara*.

Gwiazdowo 1.) pod Kostrzynem, osada, powiat średzki, 1 dom, 8 mieszk., wszyscy katolicy, 4 analf. Poczta w Kostrzynie o 2 kil., stacya kolei żelaznej Pobiedziska (Pudewitz) o 9 kil. 2.) **G.** pod Kostrzynem, dom., powiat średzki; 1616 mórg rozległości, 12 domów, 162 mieszk., 20 ewangelików, 142 katolików, 79 analf. Niegdyś własność Rogalińskich. 3.) **G.** pod Pobiedziskami, dom. i gmina, powiat średzki, 1561 mórg rozległości; 2 miejscowości: 1) Gw.; 2) folwark Kopanino; 15 domów, 171 mieszk., wszyscy katolicy, 52 analf. Własność p. Baranowskiej. Pod wsią wykopano 6 monet arabskich z IX wieku, naramiennik i kolczyki srebrne podobne do wykopalisk gnieźnieńskich.

Gwiazdowo, niem. *Sternfelde*, wieś, powiat ządzborski, na pruskich Mazurach.

Gwilden (niem.), osada, powiat kłajpedzki, st. p. Kłajpeda.

Gwisdzin (niem.), powiat lubawski, ob. *Gwiździny*.

Gwizdały, wieś i folwark, powiat węgrowski, gmina Kamieńczyk, parafia Kamionna. W 1827 r. było tu 31 domów, 206 mieszk.; obecnie liczy 41 domów, 457 mieszk.

Gwizdawen, ob. *Queissen* (niem.).

Gwizdoń, folwark, powiat toszecko-gliwicki, należy do dóbr Pławniowice.

Gwizdów 1.), wś, pow. częstochowski, gm. i parafia Miedzno. 2.) **G.**, przysiołek i karczma w dobrach Stojeszyn, powiat janowski, gmina Modliborzyce, parafia Potok Wielki.

Gwizdów, wieś nad Wisłokiem w powiecie łańcuckim, należy do parafii rzymsko-katolickiej w Grodzisku, ma 473 mieszk. Większa posiadłość wynosi 169 mr. roli, 6 mr. pastwisk i 428 mr. lasu; mniejszej posiadłości 392 mr. roli, 26 mr. ogrodów i łak, 30 mr. pastwisk i 106 mr. lasu. *Mac.*

Gwizdówka, ob. *Chylońskie pustki*.

Gwiździele, pustkowie, powiat ostrzeszowski, 10 domów, 70 mieszk., należy do gminy Szklarka myślniowska.

Gwiździny, niem. *Gwisdzin*, wieś i folwark, powiat lubawski, na wyniosłem wzgórzu między rz. Drwęcą i Welem; w pobliżu znajdują się 3 jeziora; około pół mili od m. Kurzętnika i Nowego miasta. Obszaru ziemi obejmuje mr. 5590, budynk. 140, domów mieszkalnych 63; katolików 498, ewangelików 52. Parafia Kurzętnik, szkoła w miejscu, poczta Nowemiasto. Od najdawniejszych czasów G. należały do chełmińskiej kapituły i posiadały własny kościół parafialny. Budowany był ten kościół w pruski mur, kryty klencem, tytuł miał św. Katarzyny. Na wieży znajdowały się 3 dzwony, wewnątrz kościoła tyleż było ołtarzy. Roku 1597 piszą o gwiździńskim kościele akta, że znajdował się w dosyć kwitnącym stanie. Około r. 1630 biskup Zadzik przyłączył gwiździński kościół jako filią do Kurzętnika, obo-

wiązując proboszcza, ażeby w niedzielę i święto sam albo przez wikarego odprawiał w G. nabożeństwo. Dopóki kapituła chełmińska miała patronat nad gwiździńskim kościołem, utrzymał się, bo od czasu do czasu gdy była potrzeba, starannie go naprawiała. Po rozbiorze zaś Polski kiedy dobra kapitulne sekularyzowano, pozostał kościołek bez opieki i w krótkim czasie do szczętu zniszczał. R. 1806 donosi biskupi sprawozdawca, że najwyższy czas go rozebrać, bo bliski upadku. Nabożeństwo już dawno wówczas nie odprawiało się. Niedługo potem rozebrano kościół i więcej nie zbudowano. Ob. Fankidejski: Utracone kościoły 119.

Gwozdawka 1.), *Gwozdawa*, *Gozdówka*, wś i folwark rządowe, powiat bałcki, gmina Wielki Bobryk, parafia Krzywe Jezioro; ma do 300 dusz męzkich, 1664 dzies. ziemi włościańskiej. Folwark G. wraz z wsią Jasinową należał do dóbr państwa i w r. 1816 był oddany na 12 lat urzędnikowi Wronczenkowi a przez niego ustąpiony Pruszyńskiemu. Kwarta wynosiła 154 rs. Obecnie 1100 dzies. darowano tajnemu radcy Hlebowowi. R. 1868 miała 134 domów. 2.) **G.**, osada szlachecka, powiat żytomierski, parafia Kodnia. Należy do Słobodyszcz do Wyszomirskich. 3.) **G.**, wieś nad rz. Kodymą, powiat ananiewski. Roku 1868 miała 368 dm.

Gwozdek, wieś w powiecie kijowskim, oddzielona od Krynicz tylko górą, nad rzeczką Rosłowcem. Mieszk. 1007, z nich żydów 6. Ziemi 1840 dzies., która na północ od wioski gliniasta, a na południe drugorzędny czarnoziem.

Gwozdek, karczma pod Zabrzem, powiat bytomski.

Gwozdnica, ob. *Hoźnica*.

Gwozdów 1.), przysiołek nad rz. Bohem, powiat bracławski, gmina Rohoźna, parafia Niemirów. Należy do wsi Worobijówki. Są tu młyny wodne. Dawniej Swiejkowskich, potem do Leszczyńskich, następnie do Płońskich, dziś Abazy; 500 dusz męz., 1041 dzies. ziemi włościańskiej. 2.) **G.**, wieś, powiat nowogradwołyński gminy koreckiej, dusz włościan 206. Niegdyś własność ks. Czartoryjskich—Koreckich, następnie Potockich, obecnie rządowa, skonfiskowana hr. Hermanowi Potockiemu, gdy ten w 1831 roku emigrował. 3.) **G.**, ob. *Chodorówka*.

Gwozdowicze, wieś rządowa, powiat święciański, par. Komaje, 3 okr. adm., o 34 wiorst od Święcian, 21 domów, 145 mieszk. katolików (1866).

Gwozdowo 1.), wieś prywatna, powiat dzisieński, o 56 wiorst od miasta Dzisny, 1 okr. adm., 27 domów, 220 mieszk. 2.) **G.**, zaścianek szlachecki, powiat dzisieński, o 32 wiorst od Dzisny, 1 okr. adm., 1 dom, 13 mieszk. katolików (1866).

Gwozdy, wieś rządowa, powiat wilejski, o 64 wiorsty od Wilejki, 3 okr. adm., gmina wołkołacka, 11 domów, 115 mieszk. katolików. Młyn wodny (1866).

Gwóźdź, folwark dóbr Sieroty, powiat toszecko-gliwicki.

Gwoździanka, wieś w powiecie rzeszowskim, należy do parafii rzym. kat. w Niebylcu a gr. katol. Bilżana, do sądu powiatowego w Strzyżowie a urzędu pocztowego w Niebylcu, zkąd jest o 3 kil. odległą. Z 367 mieszkańców wyznaje religią gr. katol. 273 a rzym. katol. 94. Większa posiadłość ma 113 m. n. a. roli, 24 m. łąk i ogr., 12 mr. pastwisk; mniejszej posiadłości 335 mr. roli, 20 mr. łąk i ogr., 51 m. pastwisk i 29 m. lasu.

Gwoździanka 1.), potok niewielki, lewy dopływ Gwoźnicy, wytryskuje w obr. gminy Gwoździanki, od której nosi swe miano, zpod północno-wschodnich stoków wzgórza Żarnowej (468 m.); płynie na południowy wschód, wąską dolinką przez wieś Gwoździankę, a w Niebylcu uchodzi do Gwoźnicy (ob.). Długość biegu 9 kil. 2.) **G.**, wytryska w obrębie gminy Gwoźdźca, powiat Turka, w południowej jej części, na łąkach, zpod stoku łączącego wzgórza Laniski (767 m.) i Bzeńca (795 m.); płynie na północny zachód śród domostw Gwoźdźca, a w środku wsi skręca na północny wschód i w obrębie tej wsi uchodzi z prawego brzegu do Dniestru. Długość biegu 5 kil. Dolina tego pot. wąska, zwarta, u stoku wzgórzy od wschodu łaniskiego a od zach. Bzeńca i Tomena (671 m.). Źródła 655 m., ujście 434 m. *Br. G.*

Gwoździany, niem. *Gwosdzian*, wieś i dobra, powiat lubliniecki, parafia Dobrydzień, o 1.75 mil na zachód od Lublińca ku Dobrodniowi. Dobra mają 11359 mr. rozl., słynny browar a w Bzinicach wielki piec i fryszerkę. Wieś ma 33 osad, 490 mr. rozl,, młyn wodny Malinie i szkołę. *F. S.*

Gwoździarnia, wieś, powiat żytomierski, nad rz. Leśną, do Teterowa wpadającą, parafia Cudnów. Własność Mazarakich. W r. 1868 było tu 8 dm. *X. M. O.*

Gwozdziczne, osada, powiat sejneński, gmina Krasnowo, parafia Łozdzieje. Ma 5 dm., 31 mieszk.

Gwoździe, wieś, powiat warszawski, gmina Jeziorna, parafia Słomczyn. W 1827 r. było tu 7 dm. i 64 mk.

Gwoździec, ob. *Gość*.

Gwoździec 1.), przysiołek Nawojowej Góry, powiat chrzanowski, należy do paraifi rz. kat. w Krzeszowicach, o 3 kil. odległych, ma 81 mk. 2.) **G.**, wieś w powiecie brzeskim, ma parafią rzym. katol., należy do sądu powia-

towego w Wojniczu, urzędu pocztowego w Zakluczynie (nad Dunajcem), skąd jest o 9 kil. odległą. Parafia istnieje od r. 1346 a teraźniejszy kościół drewniany został zbudowany w r. 1637. Akta są od r. 1784. Parafia G. dek. czchowskiego ma 636 katol., 22 izrael. Z 363 mieszk. wyznaje 346 religią rzym. kat. a 20 mojżesz. G. ma szkołę ludową jednoklasową i kasę pożyczkowa gminną z kapitałem 738 zł. wa. Większa posiadłość ma 317 m. n. a. roli, 15 m. ogrodów i łąk, 21 m. pastwisk i 199 mr. lasu; mniejszej posiadłości 634 m. roli, 105 m. łąk i ogrodów 99 m. pastw. i 221 m. lasu. Za czasów Długosza (Lib. ben. I, 14; II, 139) G. należał do Spytka z Mielsztyna h. Leliwa. 3.) **G.**, wieś w powiecie kolbuszowskim w okolicy równej, lesistej, należy do parafii rzym. katol. w Spie, i ma 745 mieszk. wyznania rzymsko-katolickiego. Kasa pożyczkowa gminna rozporządza kapitałem 1114 zł. wa. Mniejsza posiadłość wynosi 951 m. n. a. roli, 109 m. łąk i ogrodów, 233 m. pastwisk i 17 mr. lasu.

Gwoździec, po rusku *Hwozdec* 1.), wieś w powiecie turczańskim, o 20 kil. na płn. zachód od Turki a 7 kil. na zachód od st. poczt. Łopuszanka chomina, na samej granicy powiatu turczańskiego a staromiejskiego, na prawym brz. Dniestru i nad uchodzącym tutaj dopływem jego Gwoździanką. Gw. leży na płn. stoczystości pasma górskiego, objętego od zach. potokiem Gwoździanką, od wschodu Jasienicą (dopływem Dniestru), od płd. Perewą (dopływem Jasienicy), a od płn. Dniestrem. W części południowej tego pasma wznosi się najwyżej szczyt Laniski (767 m.), ku płn. opada ono tak że góra Tomen na wschód od Gwoźdźca dochodzi tylko 671 m. Ku dolinie Dniestru (434 m.) opada pasmo stromo. Liczba domów 116, mieszkańców 780 (obrz. gr. kat.). Roli ornej posiada większa posiadłość 83, łąk i ogrodów 16, pastwisk 85, lasu 315; własności mniejszej roli ornej 938, łąk i ogr. 60, pastwisk 426, lasu 45 mr. Par. gr. kat. jest w miejscu a należy do dekanatu żukotyńskiego a dyecezyi przemyskiej. Par. rzym. kat. w Turce należy do dekanatu samborskiego a dyecezyi przemyskiej. Gwoździec należał dawniej do dóbr stołowych ekonomii samborskiej, do ziemi przemyskiej a województwa ruskiego. Była osobna kraina Gwozdecka z wsiami: Gwoździec, Dniestrzyk hołowecki, Hołoweckie, Wiciów, Tyssowice, Lenina wielka i mała, Potok wielki, Nanczułka mała, Jycha, Wołoszynowa, Bilicz, Strzelbice, Kobło stare, Wola Koblańska, Łużek górny, Niedzielna, Zdzianna, Strzyłki, Jasienica zamkowa, Łopuszanka chomina i Suszyca rykowa. Intrata z tej krainy wynosiła wedle inwentarza z 1768 r. 16126 złp. 11 gr. Dobra te stołowe zajął rząd austryacki w roku 1772. Do nich przyłączono wsie: Szumin (nabytą od hr. Mniszcha), Terszów i Zawadkę, wieś po bazyliankach spaskich Smolnicę górną i wsie funduszu religijnego: Bussowisko dolne i Spas. Kobło Stare sprzedano 1819 r. Adamowi Sozańskiemu za 9200 zł. m. k. Reszta wsi pozostawała w administracyi rządowej z urzędem zawiadowczym w Spasie, lecz w skutek ustawy z r. 1868 sprzedaną została spółce, która klucz Gwozdecki wraz z Samborskim odprzedała Franciszkowi hr. Mycielskiemu za 540000 zł. w. a. 2.) **G.**, miasteczko, powiat kołomyjski nad rzeczką Czerniawą, leżało dawniej w województwie ruskiem, ziemi halickiej, przestrzeń posiadłości większej 979; posiadłości mniejszej 490 m. a.; w doskonałej ziemi kołomyjskiej, należy do galicyjskiego Pokucia. Ludności rzym. katol. 230, gr. katol. 354, izrael. 973, razem 1557. Jest siedzibą sądu powiatowego, należącego do sądu obwodowego w Kołomyi, ma urząd pocztowy i telegraficzny. Stacya pocztowa przy trakcie kołomyjsko-zaleszczyckim, o 19 kil. od Kołomyi. Rzym. katolicka parafia erygowana w 1475 r. przez Prokopa z Gwoźdźca; w 1723 r. fundowała tutaj klasztor oo. bernardynów Zofia z Potockich kniahini Puzynina, wdowa po Michale kniaziu Puzynie; teraz oo. bernardyni pełnią tutaj obowiązki proboszczów i wikarych; kościół parafialny poświęcony w 1775 roku, został wcielony do konwentu oo. bernardynów. Do rzym. katolickiej parafii, należącej do dekanatu horodeńskiego, dyecezyi lwowskiej, należy 1 miasteczko Kułaszkowce z 644 parafianami i 24 wsi, mianowicie: Balińce, Buczaczki, Choniakówka, Chwaliboga, Czechowa, Dźwików, Gwoździec mały, Gwoździec stary, Kobylec, Ostapkowce, Ostrowiec, Podstaje, Pruchniszcze, Rohynia, Rosobacz, Słobódka polna, Soroki, Targowica, Trofanówka, Wierzbowiec, Winograd, Wiśniówka, Zahajpol. Ogólna ilość katolików w tej parafii 3023, szyzmatyków 7, izrael. 1479. W obrębie tej parafii jest 7 szkół ludowych; w należących do tej parafii wsiach są dwie kaplice, w których się często odprawia nabożeństwo, mianowicie w Sorokach postawiona kosztem parafian w 1873 roku i w Dźwikowie również kosztem parafian postawiona w 1876 r. W miasteczku G. umarł i pochowany Dominik Magnuszewski. Gr. kat. parafia należy do dekanatu kołomyjskiego, patronem jest Roman kniaź Puzyna. Ta ma filie w Ostapkowcach z 501, Czechowej z 294 i Słobódce polnej z 470 parafianami; ogólna ilość gr. kat. w tej parafii 1619. Jest tu szkoła niezorganizowana o 1 nauczycielu i kasa pożyczkowa z funduszem 172 złr. Właściciel większej posiadłości Roman kniaź Puzyna. 3.) **G.** mały, wieś, powiat kołomyjski, jest właściwie przedmieściem Gwoźdźca miasteczka z południowej tegoż strony, przestrzeń posiadłości

większej 390; posiadłości mniejszej 1350 m. To co powiedziano o Gwoździcu—m-czku dotyczy i tej wioski, ludność 822, z tego 634 gr. katol. którzy tu mają osobną parafię, obejmującą filie w Gwoździcu starym z 491 i w Podstajach z 332 parafiianami; patron Stanisław hrabia Dzieduszycki. Jest tu szkoła etatowa o 1 nauczycielu, należąca do rady szkolnej okręgowej w Kołomyi. 4.) **G.** stary, wieś, powiat kołomyjski, o $\frac{1}{4}$ mili na zachód od Gwoździca miasteczka oddalona, tylko lasek dzieli te dwie miejscowości, leży przy gościńcu rządowym prowadzącym z Gwoździca miasteczka do Kołomyi. Obszaru posiadłości większej 1170 m., w tem 382 m lasu; posiadłości mniejszej 1821 m. Należy do rzym. katol. parafii w Gwoździcu miasteczku, gr. katol. parafii do Gwoździca małego. Właściciel większej posiadłości w Gwoździcu małym i starym Stanisław hr. Dzieduszycki.

Gwoździec, folwark we wsi Rogów, powiat opolski, nad Odrą.

Gwoźnia albo *Grzywda*, *Hwoznia*, *Hrywda*, rz., dopływ Narewki z prawej strony.

Gwoźnica 1.) górna, wieś nad Gwoźnicą, wpadającą do Wisłoka w okolicy górzystej, powiatu brzozowskiego, ma kościół drewniany, zbudowany w r. 1864 na miejscu bardzo starego i z tego powodu rozebranego. Od urzędu pocztowego w Niebylcu jest o 4 kil. oddalona. Mieszk. 1050. Większa posiadłość wynosi 420 m. n. a. roli, 39 m. ogr. i łąk, 48 m. pastw. i 329 m. lasu; mniejszej posiadłości 1061 m. roli, 110 m. ogr. i łąk, 166 m. pastw. i 188 m. lasu. 2.) **G.** dolna, wieś na północ od górnej, w powiecie brzozowskim, należy do parafii rzym. kat. w Gwoźnicy górnej i ma 330 mk. Większa posiadłość wynosi 210 m. n. a. roli, 22 m. ogr. i łąk, 24 m. pastw. i 226 m. lasu; posiadłości mniejszej 170 m. roli, 16 m. łąk, ogr. 29 m. pastw. i 19 m. lasu. *Mac.*

Gwoźnica, rzeka, powstaje z połączenia się kilku strug, wytryskających w obr. gm. Gwoźnicy górnej w powiecie brzozowskim; potok płynie pod nazwą Stawiska na zachód przez obrąb gminy Gwoźnicy dolnej i Konieczkowej, gdzie od lewego brzegu przyjmuje strugę od Górnego lasu płynącą i gdzie bieg swój zmienia na półn. Przyjąwszy od pr. brz. potok Bliziankę (ob.), przechodzi w obr. gm. Niebylca (pow. rzeszowski); tutaj od lewego brzegu zabiera potężny potok Jawornicki a następnie Gwoździankę; zrasza gminy Małówkę, Baryczkę, Połomyję i w obrębie gminy Wyrznego uchodzi z pr. brz. do Wisłoka. Długość biegu czyni 22 kil. Wzniesienie powierzchni wody 352 m. (kaplica na Wojnarówce w Gwoźnicy górnej); 220 m. (ujście). Rzeka ta przyjmuje liczne drobne strugi, spływające z sąsiednich gór i wzgórzy. Nad prawym brzegiem wznoszą się: Gwoźnica (510 m.), Kamieniec (474 m.), Lubenia (426 m.), Wielki las (393 m.), Kosina (329 m.). Nad lewym zaś brzegiem: Rokitne (473 m.) i Żarnowa (468 m.). *Br. G.*

Gy... Od tej zgłoski zaczyna się wiele nazw madjarskich miejscowości, pierwotnie słowiańskich, np. *Györ*=Jaworzyn, *Gyires*=Żyrye, *Györgyfalva*=Jurowica, *Györke*=Gurków, *Gyübako*=Dybakowo i w. i. W dawnych dokumentach łacińskich pisano często *Gy* zamiast *J* np. *Gyezyorky*=Jeziorki, *Gyedlino*=Jedlne i t. p.

Gybka, ob. niem. *Hibbe*.

Gygarren (niem.), ob. *Gigarren* (niem.).

György (Szent-), ob. *Jurskie* i *Swati Jur.*

Gyurko (węg.), ob. *Djurkow.*

Gzdów, wieś i folwark, powiat skierniewicki, gmina Korabiewice, parafia Mszczonów. W 1827 roku było tu 11 domów i 97 mieszkańców. Folwark G. od Skierniewic wiorst 21, od Mszczonowa wiorst 5, od Radziwiłowa wiorst 8. Rozległość wynosi morgów 482, grunta orne i ogrody morgów 392, łąk mor. 42, pastwisk morgów 6, lasu morgów 30, nieużytki i place morgów 12. Budowli murowanych 1, drewnianych 14, płodozmian 10-polowy. Wieś Gzdów osad 5, z gruntem morgów 12.

Gzell, ob. *Jajkowice.*

Gzich, lub *Giez*, dawne nazwisko czy przezwisko: stanowi źródłosłów nazw, Gzów, Gzy, Gzichów.

Gzichów, wieś i folwark wraz z przysiołkiem i młynem Brzozowice, nad rzeką Czarną Przemszą i Bogoryą, tuż pod miastem powiatowym Będzin położone, gmina Gzichów, parafia Będzin, urząd gminny w miejscu. Liczy 87 domów, 665 mieszkańców, ziemi włościańskiej 355 morgów, młynarskiej 25 morgów. G.-dobra, składają się z 6 folwarków: Gzichów, Małobądź, Ostra-górka, Pogonia, Pole i Sosnowice; wraz z osadami karczmarskiemi Olszowa i Zielona, oraz osadą leśną Brzozowice liczą ogólnej przestrzeni 1951 morgów, w tem ornej ziemi 1130. W dobrach tych założono dwie huty cynkowe Pogoń 1842 roku i Romani w 1860 roku. Folwark Gzichów grunta orne i ogrody morgów 393, łąk morgów 145, pastwisk morgów 90, wody morgów 6, lasu morgów 478, zarośli morgów 14, nieużytki i place morgów 70; w czasowych dzierżawach morgów 224; osady dla robotników morgów 120, razem morgów 1540. Budowli murowanych 20, drewnianych 3. Folwark Małobądź grunta orne i ogrody morgów 309, łąk morgów 22, wody morgów 5, nieużytki i place morgów 24, razem morgów 393, pod zabudowaniami fabrycznemi morgów 33, place pod kopalniami węgla kamiennego Marya i Luiza morgów 51; kopalnie galmanu, węgla kamiennego i wapna. Młyn amerykański stanowi oddzielną własność, gorzelnia i browar; rzeka Przemsza jest motorem dla młockarni i sieczkarni; wieś Małobądź osad 44, z gruntem morgów 503; wieś

Pogonia osad 38, z gruntem morgów 298; wś Sosnowiec osad 17, z gruntem morgów 78; wś Ostra Górka osad 10, z gruntem morgów 26. Dobra Gzichów w księstwie siewierskiem przed rokiem 1678 były własnością Jana Mieroszowskiego starosty siewierskiego; po nim 1702 syna Kazimierza, po nim 1750 syna Stanisława starosty bendzińskiego; po nim jego syna Józefa hrabiego Mieroszowskiego; tegoż córka Ludwika wnosi te dobra jako Gzichów do Siemieńskich. Dziś należą do Kramstów. 2.) **G.**, ob. *Gzików.*

Gziki, niem. od roku 1867 *Rabenhorst,* dobra, powiat chełmiński, przy granicy powiatu grudziąskiego, pół mili od Radzyna, $^{3}/_{4}$ mili od Wąbrzeźna. Obszaru ziemi obejmuje morgów 995, budynków 12, domów mieszkalnych 7, katolików 58, ewangelików 37. Parafia i poczta Radzyn, szkoła Stanisławki. Jak donoszą pp. benedyktynki z Torunia w aktach swoich klasztornych, wieś Gz. nazywała się dawniej Zeyka, Dzikowo. W pierwszej połowie XVI wieku posiadali ją Kostkowie. R. 1556 Krzysztof Kostka starosta golubski i Jan Kostka podskarbi pruski, starosta puski potwierdzają jako ich brat Stanisław Kostka wojew. cheł. i już przed nim ojciec jego sprzedał był wś swoją G. Jerzemu Konopackiemu, kasztel. chełmińskiemu, staroście świeckiemu, za zł. 1500. Od Konopackich razem z Dźwierznem (ob.) nabyła Gz. panna Zofia Dulska, ksieni toruńska r. 1621. Była ta wieś dobrze obsadzona i donośna. Po wojnach szwedzkich zaś do tyla spustoszała, że rola drzewem i krzewami porosła, rowy pozarastały, folwarku i poddanych nie było, tylko 2 liche chaty stały, a rocznego pożytku brał klasztor zł. 30. Roku 1699 wypuścił konwent tę wieś w wieczystą dzierżawę na 20 lat Adamowi Trzcińskiemu, który się zobowiązał budynki postawić, rolę oczyścić, uprawić, zasiać, rowy pokopać i t. d. Oprócz 2000 złotych, które zaraz zapłacił, dawał rocznego czynszu po zł. 100. R. 1743 i 1746 dzierżawi Gz. na 3 lata Wacław Rogowski za zł. 333 rocznie. W kontrakcie wymówił sobie klasztor, ażeby browar pobudował i drzewa więcej ścinać nie pozwolił, które się w granicach Gzików znajdowało. Po sekularyzacyi dóbr duchownych rząd pruski wydał Gz. na własność prywatną. Ob. ks. Fankidejski: „Klasztory żeńskie w dyecezyi chełmińskiej". Obecny właściciel niemiec. *Kś. F.*

Gzików, zapewne *Gzichów,* wieś, powiat kaliski, gmina i parafia Błaszki, o 27 wiorst od Kalisza, o 1 w. od Błaszek, 10 domów, 140 mieszkańców. Folwark ma 3 domy, 76 mk., własność Arnolda, który tu z Wilczkowicami, Bukowiną i lasem Bukowińskim ma 1460 morgów gruntu. Roku 1827 G. miał 11 domów, 96 mieszkańców. Folwark Gzików ma rozległości morgów 370 a mianowicie: grunta orne i ogrody morgów 300, łąk morgów 24, pastwisk morgów 6, wody morgów 4, lasu morgów 18, nieużytki i place morgów 17. Budowli murowanych 4, drewnianych 4. Wieś Gzików osad 18, z gruntem morgów 114.

Gzin, *Gzyn,* po niem. przezwany roku 1866 *Kisin,* dobra rycerskie, powiat chełmiński, na wyżynach prawego brzegu Wisły, na bitym trakcie chełmińsko-fordońskim (Ostromiecko), pół mili od Chełmna, z gorzelnią. Obszaru ziemi obejmuje morgów 5205, budynków 20, domów mieszkalnych 9, katolików 124, ewangelików 20. Parafia Czarze, szkoła w miejscu, poczta Unisław. Gz. jest osadą prastarą; zachodzi w dokumencie roku 1222. W XVII w. posiadali te dobra Działyńscy. Paweł Działyński starosta bratyański utrzymywał tu prywatną domową kaplicę. Roku 1630 biskup Zadzik pozwala w niej odprawiać mszę św. w dni powszednie, Teraźniejszy posiadacz niemiec. Roku 1864 przerobiono w tutejszej gorzelni jęczmienia korcy 770, kartofli 4836. Por. tom I, str. 567. *Kś. F.*

Gzinka, wieś, powiat łowicki, gmina Dąbkowice, parafia Domaniewice, odległa od Łowicza wiorst 10 a od Domaniewic 6, przy kanale Pobocznica. W 1879 roku domów włościańskich 9, mieszkańców katolików 90. W r. 1881 rozległość morgów 346, osad 13 klassy I. W 1864 roku morgów 272 ziemi urodzajnej a nieurodzajnej ziemi morgów 74, osad 13, ludności 92. Wieś po prawej stronie drogi wiodącej z Łowicza do Łyszkowic. Ma stawy (Dyłowaniec). Roku 1827 miała 8 domów, 61 mieszkańców. *Ocz.*

Gzów, wieś, powiat skierniewicki, gmina Głuchów, parafia Janisławice. W 1827 roku było tu 25 domów i 245 mieszkańców. Por. tom II, str. 612.

Gzowice, wieś i folwark, majorat i osada leśna, powiat radomski, gmina Gzowice, parafia Jedlnia. Posiada urząd gminny. W 1827 r. było tu 40 domów i 299 mieszkańców; obecnie liczy 60 domów, 447 mieszkańców, 390 morgów ziemi dworskiej i 790 morgów włościańskiej. G. osada leśna liczy 2 domy, 10 mieszkańców i 30 morgów ziemi. Wspomina o tej wsi Długosz (II, 529). Gmina G. liczy 3364 mieszkańców, przestrzeni 9728 morgów, w tem 4182 ziemi dworskiej i 5546 włościańskiej; sąd gminny okr. I w Dzierzkowie o 11 wiorst, stacya pocztowa w Radomiu o 12 wiorst; w gminie 2 szkoły początkowe, kilka młynów, smolarnia i tartak. W skład gminy wchodzą: Gzowice, Słupica, Czarna wielki młyn, C.-stary dwór, C.-bełcząckza, C.-tartak, Bełcząckza, Tadeuszów, Marcelów, Kościuszków, Wincentów-Stary, W.-Nowy, Rózgi, Cudnów, Myśliszowice, Cegielnia, Antoniówka, Nowy-Młyn,

Grossowice, Lassowice, Dawidów, Baraki, Piotrowice, Redlica, Aleksandrów i Wygoda Jaworska. *Br. Ch.*

Gzowin, wieś, powiat sieński, gmina Obczucha; wraz z folwarkiem Osinówką dziedzictwo Eryka i Aliny Szołkowskich. Ziemi używalnej 2618, nieużytków 1250 dziesięcin. Lasu, w części zniszczonego, obfitość. *A. Ch.*

Gzowo, wieś, powiat pułtuski, gmina Gzowo, parafia Dzierżenin. Dobra gzowskie, składające się z folwarków: Gzowo, Mory i Iwieszowo i wsi t. n., wchodziły w skład dóbr biskupów płockich, po zabraniu ich na rzecz skarbu wcielono te dobra do ekonomii Gołędkowo. We wsi Gzowo w 1817 znajdujemy 1 gospodarza czynszownika, 4 pańszczyznianych i 2 kopcarzy; nadto jedna pusta osada; każdy gospodarz rolny wysiewał 3 korce jarzyny i 3 korce oziminy i zbierał 6 fur siana; czynszownik płacił 92 złp. czynszu do naddzierżawcy ekonomii Gołędkowo; pańszczyzniani odrabiali po 57 i pół sprzężajnych i 115 dni pieszych do miejscowego folwarku rocznie. We wsi znajdowało się 26 męż. 25 kob.; na folwarku 10 parobków, 5 dziewek; folwark wtedy wysiewał 9 korcy pszenicy, 70 żyta, 19 jęczmienia, 56 owsa, 5 gryki, 4 grochu, pół korca lnu, ćwierć rzepaku i tyleż prosa; zbierał 40 fur parokonnych siana. Folwark Gzowo z nomenklaturą Czerwonka, przyległością Borek Kruczyborski i Bykowiec, wsiami: Gzowo, Kruczyborek i Swieszewo, rozl. wynosi morgów 1037 a mianowicie: grunta orne i ogrody mr. 380, łąk mr. 63, pastwisk mr. 126, lasu mr. 377, nieużytki i place mr. 91. Budowli murowanych 3, drewn. 16. Nomenklatura Czerwonka budowli murowanych 1, drewnianych 2. Jest młyn wodny. Wś Gzowo osad 22, z gruntem morgów 297; wieś Kruczyborek osad 15, z gruntem morgów 227; wieś Swieszewo osad 5, z gruntem morgów 85. Gmina Gzowo należy do sądu gminnego okręgu III w Serocku, gdzie stacya pocztowa, liczy 15655 mr. obszaru i 5077 mk. *Lud. Krz.*

Gzowskie Budy, ob. *Kruczyborek.*

Gzy, wieś i folwark, powiat pułtuski, gm. Kozłowo, par. Gzy. Posiada kościół par. murowany, podobno r. 1377 erygowany razem z parafią. W 1827 r. było tu 12 domów i 117 mk. Parafia G. dek. pułtuskiego 1800 dusz liczy. Folwark Gzy z wsią Gzy rozległość wynosi mr. 610 a mianowicie grunta orne i ogrody mr. 351, łąk mr. 56, pastwisk mr. 17, wody mr. 1, bagna mr. 2, zarośli mr. 24, lasu mr. 145, nieużytki i place mr. 13. Budowli murowanych 1, drewnianych 10, wiatrak. Wś Gzy osad 15, z gruntem mr. 85.

Gzyn, ob. *Gzin.*

Gżać, rzeka, dopływ rzeki Wazuzy z prawej strony, poczyna się na płd.-wsch. stronie pow. gżackiego, niedaleko wsi Nowosiele, przeżyna powiat gżacki i płn.-wschodni kąt syczewskiego, poczem uchodzi do Wazuzy na granicy powiatu zubcowskiego gub. twerskiej. Spławną jest od m. Gżacka. Z prawego brzegu przyjmuje Jauzę.

Gżack, *Gzać,* ross. *Gżatsk, Gżat',* miasto powiatowe gub. smoleńskiej, nad rzeką Gżacią, pod 50°33' szer. i 52°40' dług. geogr., o 222 w. od Smoleńska, o 168 wiorst od Moskwy, o 654 wiorst od Petersburga, miało 1863 roku 4387 mieszkańców, w tem 46 katolików, 39 izraelitów; stacya pocztowa i stacya drogi żeleznej moskiewsko-brzeskiej. Do czasów Piotra Wielkiego miasto G. było prostą wioską. R. 1719 cesarz ten osadził tu najbogatszych kupców z Kaługi, Możajska, Borowska i utworzoną słobodę nazwał Gżacką przystanią. Od r. 1776 ta słoboda, przedtem zaliczana do powiatu możajskiego, została miastem powiatowem najpierw namiestnictwa a w następstwie (1796) gubernii smoleńskiej. Powiat gżacki graniczy na płn. z gub. twerską, na wschód z moskiewską, na płd. z kałuską, na płd.-zach. z powiatem juchnowskim a na zachód z wiaziemskim i syczewskim gubernii smoleńskiej. Gleba piaszczysto-gliniasta. Rozległość 343386 dziesięcin, ludności było 1863 roku 113264 dusz, w tem 5026 raskolników, 4 katolików, 23 ewang., 0 izr. Największa przekątnia powiatu 82 w. na długość, 50 w. na szerokość. Powiat dzieli się na 2 okręgi administracyjne (stany). *F. S.*

KONIEC TOMU DRUGIEGO.

SPIS POWIATÓW

o których Słownik wspomina.

Augustowski	gub. suwalska.
Babimoski (Bomst)	W. Księstwo Poznańskie.
Bałcki	gub. podolska.
Berdyczowski	,, kijowska.
Będziński	,, piotrkowska.
Bialski	,, siedlecka.
Bialski	,, smoleńska.
Bialski	Galicya.
Białostocki	gub. grodzieńska.
Bielski	,, ,,
Bielski	Szląsk austryacki.
Biłgorajski	gub. lubelska.
Błoński	,, warszawska.
Bóbrecki	Galicya.
Bobrujski	gub. mińska.
Bocheński	Galicya.
Bogumiński (Oderberg)	Szląsk austryacki.
Bohorodczański	Galicya.
Bolesławski (Bunzlau)	Szląsk pruski.
Bolkowicki (Bolkenhayn)	,, ,,
Borszczowski	Galicya.
Borysowski	gub. mińska.
Bracławski	,, podolska.
Braniewski to samo co brunsberski.	
Brodnicki (Strasburg)	Prusy zachodnie.
Brodzki	Galicya.
Brunsberski (Braunsberg)	Prusy Wschodnie.
Brzeski	gub. grodzieńska.
Brzeski	Galicya.
Brzeski (Brieg)	Szląsk pruski.
Brzeziński	gub. piotrkowska.
Brzeżański	Galicya.
Brzozowski	Galicya.
Buczacki	Galicya.
Bukowski	W. Księstwo Poznańskie.
Bydgoski (Bromberg)	,, ,, ,,
Bystrzycki (Habelschwerdt)	Szląsk pruski.
Bytomski (Beuthen)	,, ,,
Chełmiński (Culm)	Prusy Zachodnie.
Chełmski	gub. lubelska.
Chodzieski	W. Księstwo Poznańskie.
Chojnicki (Konitz)	Prusy Zachodnie.

Chrzanowski	Galicya.
Ciechanowski	gub. płocka.
Cieszanowski	Galicya.
Cieszyński	Szląsk austryacki.
Czarnkowski	W. Księstwo Poznańskie.
Czausowski	gub. mohilewska.
Czehryński	,, kijowska.
Czerkaski	,, ,,
Czerykowski	„ mohilewska.
Częstochowski	„ piotrkowska.
Człuchowski (Schlochau)	Prusy Zachodnie.
Czortkowski	Galicya.
Darkiański	Prusy Wschodnie.
Dąbrowski	Galicya.
Dobromilski	„
Doliniański	„
Drohobycki	„
Drysieński	gub. witebska.
Dubieński	„ wołyńska.
Dyneburski	„ witebska.
Dziśnieński	„ wileńska.
Elbląski	Prusy Zachodnie.
Ełcki (Lyck)	,, Wschodnie.
Fiszhuski (Fischhausen)	,, ,,
Frydecki	Szląsk austryacki.
Frydlądzki, Frylądzki	Prusy Wschodnie.
Frysztacki	Szląsk austryacki.
Frywałdzki	,, ,,
Fyrlądzki to samo co frylądzki.	
Garwoliński	gub. siedlecka.
Gąbiński (Gumbinnen)	Prusy Wschodnie.
Gdański	,, Zachodnie.
Gierdawski	Prusy Wschodnie.
Gliwicki (Tost-Gleiwitz)	Szląsk pruski.
Głąbiński to samo co gąbiński.	
Głogowski	Szląsk pruski.
Głupczycki (Leobschütz)	,, ,,
Gnieźnieński	W. Księstwo Poznańskie.
Gołdapski	Prusy Wschodnie.
Gorlicki	Galicya.
Górski (Guhrau)	Szląsk pruski.
Gostyński	gub. warszawska.
Gródecki	Galicya.
Grodzieński	gub. grodzieńska.
Grójecki	gub. warszawska.
Grotkowski (Grottkau)	Szląsk pruski.
Grudziąski	Prusy zachodnie.
Grybowski	Galicya.
Hajsyński	gub. podolska.
Holądzki (Preussisch-Holand)	Prusy Wschodnie.
Homelski	gub. mohilewska.
Horodecki	,, ,,
Horodeński	Galicya.
Horecki	gub. mohilewska.
Hrubieszowski	,, lubelska.
Humański	,, kijowska.
Husiatyński	Galicya.
Ihumeński	gub. mińska.
Iławski (Preussisch-Eylau)	Prusy Wschodnie.
Iłżecki	gub. radomska.

Inowrocławski — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Jampolski — — — — — —	gub. podolska.
Janowski — — — — — —	,, lubelska.
Jańsborski (Johannisburg) lub Piski —	Prusy Wschodnie.
Jarosławski — — — — — —	Galicya.
Jasielski — — — — — — —	,,
Jaworowski — — — — — —	,,
Jaworski (Jauer) — — — — —	Szląsk pruski.
Jeleniogórski (Hirschberg) — — —	,, ,,
Jędrzejowski — — — — — —	gub. kielecka.
Kaliski — — — — — — —	,, kaliska.
Kałuski (Kałusz) — — — — —	Galicya.
Kamieniecki — — — — — —	gub. podolska.
Kamienogórski (Landshut) — — —	Szląsk pruski.
Kamionka Strumiłowa — — — —	Galicya.
Kaniowski — — — — — —	gub. kijowska.
Kartuski (Carthaus) — — — —	Prusy Zachodnie.
Kielecki — — — — — — —	gub. kielecka.
Kijowski — — — — — —	,, kijowska.
Klimowicki — — — — — —	,, mohilewska.
Kluczborski (Creuzburg) — — —	Szląsk pruski.
Kładzki (Glatz) — — — — —	,, ,,
Kłajpedzki (Memel) — — — —	Prusy Wschodnie.
Kobryński — — — — — —	gub. grodzieńska.
Kolbuszowski — — — — —	Galicya.
Kolneński — — — — — —	gub. łomżyńska.
Kolski — — — — — — —	,, kaliska.
Kołomyjski — — — — — —	Galicya.
Konecki — — — — — — —	gub. radomska.
Koniński — — — — — —	,, kaliska.
Konstantynowski — — — — —	,, siedlecka.
Kossowski — — — — — —	Galicya.
Kościański — — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Kościerski (Berent) — — — —	Prusy Zachodnie.
Kowelski — — — — — —	gub. wołyńska.
Kowieński — — — — — —	,, kowieńska.
Kozielski (Kosel) — — — — —	Szląsk pruski.
Kozienicki — — — — — —	gub. radomska.
Kożuchowski (Freistadt) — — —	Szląsk pruski.
Krakowski — — — — — —	Galicya.
Krasnostawski — — — — —	gub. lubelska.
Krasnowski — — — — — —	,, smoleńska.
Krobski — — — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Królewiecki — — — — — —	Prusy Wschodnie.
Królewiecki — — — — — —	gub. czernihowska.
Krośnieński — — — — — —	Galicya.
Krotoszyński — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Krzemieniecki — — — — —	gub. wołyńska.
Kutnowski — — — — — —	,, warszawska.
Kwidzyński (Marienwerder) — —	Prusy Zachodnie.
Labiewski v. Labiawski (Labiau) —	,, Wschodnie.
Latyczowski — — — — —	gub. podolska.
Lecki (Loetzen) — — — — —	Prusy Wschodnie.
Lepelski — — — — — —	gub. witebska.
Licbarski (Heilsberg) — — — —	Prusy Wschodnie.
Lidzki — — — — — — —	gub. wileńska.
Lignicki — — — — — —	Szląsk pruski.
Limanowski — — — — —	Galicya.
Lipnowski — — — — — —	gub. płocka.
Lipowiecki — — — — — —	,, kijowska.

Lisko — — — — — — — Galicya.
Lityński — — — — — — gub. podolska.
Lubański (Lauban) — — — — Szląsk pruski.
Lubawski (Loebau) — — — — Prusy Zachodnie.
Lubartowski — — — — — gub. lubelska.
Lubelski — — — — — — „ „
Lubiński (Lueben) — — — — Szląsk pruski.
Lubliniecki (Lublinitz) — — — „ „
Lucyński — — — — — — gub. witebska.
Lwowski — — — — — — Galicya.
Lwowski (Loewenberg) — — — Szląsk pruski.
Łabiewski to samo co Labiewski.
Łańcucki — — — — — — Galicya.
Łaski — — — — — — — gub. piotrkowska.
Łecki (Lyck) — — — — — Prusy Wschodnie.
Łęczycki — — — — — — gub. kaliska.
Łódzki — — — — — — „ piotrkowska.
Łomżyński — — — — — — „ łomżyńska.
Łowicki — — — — — — „ warszawska.
Łucki — — — — — — — „ wołyńska.
Łukowski — — — — — — „ siedlecka.
Makowski — — — — — — „ łomżyńska.
Malborski — — — — — — Prusy Zachodnie.
Margrabowski (Oletzko) — — — Prusy Wschodnie.
Maryampolski — — — — — gub. suwalska.
Mazowiecki — — — — — „ łomżyńska.
Miechowski — — — — — „ kielecka.
Mielecki — — — — — — Galicya.
Mielicki (Militsch) — — — — Szląsk pruski.
Międzychodzki (Birnbaum) — — W. Księstwo Poznańskie.
Międzyrzecki (Meseritz) — — — „ „ „
Miński — — — — — — — gub. mińska.
Mitawski — — — — — — „ kurlandzka.
Mławski — — — — — — „ płocka.
Mogilnicki — — — — — — W. Księstwo Poznańskie.
Mohilewski — — — — — — gub. mohilewska.
Mohylowski — — — — — „ podolska.
Mościska — — — — — — Galicya.
Mozyrski — — — — — — gub. mińska.
Mścisławski — — — — — „ mohilewska.
Myślenicki — — — — — — Galicya.
Nadworniański — — — — — „
Namysłowski (Namslau) — — — Szląsk pruski.
Newelski — — — — — — gub. witebska.
Niborski, Nidborski (Neidenburg) — Prusy Zachodnie.
Niemczyński (Nimptsch) — — — Szląsk pruski.
Niemodliński (Falkenberg) — — „ „
Nieszawski — — — — — — gub. warszawska.
Nisko — — — — — — — Galicya.
Nissański (Neisse) — — — — Szląsk pruski.
Nizinowy (Niederung) — — — Prusy Wschodnie.
Nowoaleksandrowski — — — — gub. kowieńska.
Nowoaleksandryjski — — — — „ lubelska.
Nowogradwołyński — — — — „ wołyńska.
Nowogródzki — — — — — „ mińska.
Nowomiński — — — — — „ warszawska.
Noworadomski — — — — — „ piotrkowska.
Nowosądecki — — — — — Galicya.
Nowotarski — — — — — „
Nowotarski (Neumarkt) — — — Szląsk pruski.

Nowouszycki, ob. Uszycki.	
Obornicki	W. Księstwo Poznańskie.
Odolanowski	„ „ „
Oławski (Ohlau)	Szląsk pruski.
Olecki to samo co Margrabowski.	
Olesiński (Rosenberg)	Szląsk pruski.
Oleśnicki (Oels)	„ „
Olhopolski	gub. podolska.
Olkuski	„ kielecka.
Olsztyński (Allenstein)	Prusy Wschodnie.
Opatowski	gub. radomska.
Opoczyński	„ „
Opolski (Oppeln)	Szląsk pruski.
Orszański	gub. mohilewska.
Ostródzki (Osterode)	Prusy Wschodnie.
Ostrogski	gub. wołyńska.
Ostrołęcki	„ łomżyńska.
Ostrowski	„ „
Ostrzeszowski	W. Księstwo Poznańskie.
Oszmiański	gub. wileńska.
Owrucki	„ wołyńska.
Pasłęcki to samo co Holądzki.	
Pilkaleński (Pilkallen)	Prusy Wschodnie.
Pilzeński (Pilzno)	Galicya.
Pińczowski	gub. kielecka.
Piński	„ mińska.
Piotrkowski	„ piotrkowska.
Piski to samo co Jańsborski.	
Pleszewski	W. Księstwo Poznańskie.
Płocki	gub. płocka.
Płoński	„ płocka.
Płoskirowski	„ podolska.
Podhajecki	Galicya.
Połocki	gub. witebska.
Poniewieski	„ kowieńska.
Prądnicki (Neustadt)	Szląsk pruski.
Proskurowski to samo co Płoskirowski.	
Prużański	gub. grodzieńska.
Przasnyski	„ płocka.
Przemyski	Galicya.
Przemyślański	„
Pszczyński	Szląsk pruski.
Pułtuski	gub. łomżyńska.
Raciborski (Ratibor)	Szląsk pruski.
Radomski	gub. radomska.
Radomyski	„ kijowska.
Radziejowski	„ warszawska.
Radzymiński	„ „
Radzyński	„ siedlecka.
Ragnecki (Ragnit)	Prusy Wschodnie.
Rastemborski	„ „
Rawski	gub. piotrkowska.
„ (Rawa Ruska)	Galicya.
Reszelski (Roessel)	Prusy Wschodnie.
Rohaczewski	gub. mohilewska
Rohatyński	Galicya.
Ropczycki	„
Rossieński	gub. kowieńska.
Rówieński	„ wołyńska.
Rozbórski (Rothenburg)	Szląsk pruski.

Rudki	Galicya.
Rybnicki	Szląsk pruski.
Rychbachowski (Reichenbach)	,, ,,
Rypiński	gub. płocka.
Rzeczycki	,, mińska.
Rzeszowski	Galicya.
Rzeżycki	gub. witebska.
Samborski	Galicya.
Sandomierski	gub. radomska.
Sanocki	Galicya.
Sejneński	gub. suwalska.
Siebieski	,, witebska.
Siedlecki	,, siedlecka.
Sieński lub Sienneński	,, mohilewska.
Sieradzki	,, kaliska.
Sierpecki	,, płocka.
Skałacki	Galicya.
Skierniewicki	gub. warszawska.
Skoczowski	Szląsk austryacki.
Skwirski	gub. kijowska.
Słonimski	,, grodzińska.
Słucki	,, mińska.
Słupecki	,, kaliska.
Sochaczewski	,, warszawska.
Sokalski	Galicya.
Sokólski	gub. grodzieńska.
Sokołowski	,, siedlecka.
Sońsborski, ob. Ządzborski.	
Stanisławowski	Galicya.
Starobychowski	gub. mohilewska.
Starogrodzki (Stargardt)	Prusy Zachodnie.
Starohucki (Neurode)	Szląsk pruski.
Starokonstantynowski	gub. wołyńska.
Staromiejski	Galicya.
Stobnicki (Stopnicki)	gub. kielecka.
Stołupiański (Stallupoehnen)	Prusy Wschodnie.
Strumieński	Szląsk austryacki.
Stryjski	Galicya.
Strzelecki albo Wielkostrzelecki.	
Strzeliński (Strehlen)	Szląsk pruski.
Strzygłowski (Striegau)	,, ,,
Stynawski (Steinau)	,, ,,
Suraski	gub. witebska.
Suski (Rosenberg)	Prusy Wschodnie.
Suwalski	gub. suwalska.
Sycowski (Wartenberg)	Szląsk pruski.
Szamotulski	W. Księstwo Poznańskie
Szawelski	gub. kowieńska,
Szczuczyński	,, łomżyńska.
Szczycieński lub Szczycki (Ortelsburg)	Prusy Wschodnie.
Szprotowski (Sprottau)	Szląsk pruski.
Szremski	W. Księstwo Poznańskie.
Sztumski	Prusy Zachodnie.
Szubiński	W. Księstwo Poznańskie.
Szunowski (Schoenau)	Szląsk pruski.
Szyłokarczemski (Heydekrug)	Prusy Wschodnie.
Śniatyński	Galicya.
Średzki (Środa)	W. Księstwo Poznańskie.
Świdnicki	Szląsk pruski.
Świecki (Schwetz)	Prusy Zachodnie.

Święciański — — — — — —	gub. wileńska.
Świętogórski to samo co Licbarski.	
Świętomiejski lub Swiętosiekierski (Heiligenbeil) — — — — — —	Prusy Wschodnie.
Taraszczański — — — — — —	gub. kijowska.
Tarnobrzeski — — — — — —	Galicya.
Tarnopolski — — — — — —	,,
Tarnowski — — — — — —	,,
Telszewski — — — — — —	gub. kowieńska.
Tłumacki — — — — — — —	Galicya.
Tomaszowski — — — — — —	gub. lubelska.
Toruński — — — — — — —	Prusy Zachodnie.
Toszecki (Tost-Gleiwitz) to samo co Gliwicki.	
Trębowelski — — — — — —	Galicya.
Trocki — — — — — — —	gub. wileńska.
Tucholski — — — — — — —	Prusy Zachodnie.
Turecki — — — — — — —	gub. kaliska.
Turka — — — — — — —	Galicya.
Tylżycki — — — — — — —	Prusy Wschodnie.
Umański to samo co Humański.	
Uszycki — — — — — — —	gub. podolska.
Wadowicki — — — — — —	Galicya.
Walbrzyski (Waldenburg) — — —	Szląsk pruski.
Wałecki (Deutschcrone) — — — —	Prusy Zachodnie.
Warszawski — — — — — —	gub. warszawska.
Wasylkowski — — — — — —	,, kijowska.
Wągrowiecki — — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Wejherowski (Neustadt) — — —	Prusy Zachodnie.
Węgoborski (Angerburg) — — —	Prusy Wschodnie.
Węgrowski — — — — — —	gub. siedlecka.
Wielicki (Wieliczka) — — — —	Galicya.
Wieliski (Wieliż) — — — — —	gub. witebska.
Wieluński — — — — — —	,, kaliska.
Wilejski — — — — — — —	„ wileńska.
Wileński — — — — — — —	„ „
Wiłkomierski — — — — — —	„ kowieńska.
Wiłkowyski, właściwie Wyłkowyski.	
Winnicki — — — — — — —	gub. podolska.
Władysławowski — — — — —	„ suwalska,
Włocławski — — — — — —	„ warszawska.
Włodawski — — — — — —	„ siedlecka.
Włodzimierski — — — — — —	„ wołyńska.
Włoszczowski — — — — — —	„ kielecka.
Wojerecki lub Wojrowicki (Hoyerswerda)	Szląsk pruski.
Wołkowyski — — — — — —	gub. grodzieńska.
Wołowski (Wohlau) — — — — —	Szląsk pruski.
Wrocławski (Breslau) — — — —	„ „
Wrzesiński — — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Wschowski — — — — — —	„ „ „
Wyłkowyski — — — — — —	gub. suwalska.
Wyrzyski — — — — — — —	W. Księstwo Poznańskie.
Wystrucki (Insterburg) — — —	Prusy Wschodnie.
Zaleszczycki — — — — — —	Galicya.
Zamojski — — — — — — —	gub. lubelska.
Zasławski — — — — — — —	„ wołyńska.
Ząbkowicki (Frankenstein) — — —	Szląsk pruski.
Ządzborski (Sensburg) — — — —	Prusy Wschodnie.
Zbaraski — — — — — — —	Galicya.
Zgorzelecki (Goerlitz) — — — —	Szląsk pruski.
Ziębicki (Münsterberg) — — — —	„ „

Zielonogórski (Grünberg) — — — — Szląsk pruski.
Złoczowski — — — — — — Galicya.
Złotoryjsko-hajnowski (Goldberg-Haynau) Szląsk pruski.
Złotowski (Flatow) — — — — — Prusy Zachodnie.
Zwiahelski to samo co Nowogradwołyński.
Zwinogródzki — — — — — — gub. kijowska.
Żegański (Sagan) — — — — — Szląsk pruski.
Żółkiewski — — — — — — Galicya.
Żuławski to samo co Nizinowy.
Żydaczowski — — — — — — Galicya.
Żytomierski — — — — — — gub. wołyńska.
Żywiecki — — — — — — — Galicya.

LISTA OSÓB

które dopomagają nam stale w pracy koło Słownika lub chwilowo okazały temu wydawnictwu swoją pomoc przez nadesłanie dobrej rady, artykułu, materyałów drukowanych, rękopiśmiennych, map i t. p. Na liście tej spotykamy zarówno ludzi o wytrawnej zdolności pisarskiej i głębokiej erudycyi, jak i osoby, które do tych warunków nie mogą mieć pretensyi, ale które bądź z urzędowej swojej pozycyi, bądź pod wpływem dobrej woli, miały możność zebrania pewnych danych choć w szczupłym zakresie i raczyły podzielić się niemi z redakcyą. Oby jak najwięcej znalazło się w przyszłości ich naśladowców! Listy prosimy nadsyłać pod adresem: *Redakcya Słownika geograficznego* w Warszawie, N. Świat, 59.

Aleksandrowicz Leonard ze Lwowa.
Andriolli Elwiro ze Stasinowa.
Andryson z Królewca.
Apoznański Władysław z Gąsiorowa.
Armatowicz Feliks z Łąkty.
Armiński Jerzy z Zurichu.
Badowski J. z Warszawy.
Bagiński dr. z Warszawy.
Banzemer Jan dr. fil., z Warszawy.
Baranowski Jan b. dyr. obserw. astronom. w Warszawie († 1879).
Barta M. A. ze Stanisławowa.
Bartoszewicz Stanisław z Petersburga.
Bartoszewicz Zenon z Warszawy.
Barycki H. z Warszawy.
Bądzyński Alfons z trockiego.
Beczkowski, pastor z Iłowa.
Belina Michał z Bobrownik.
Bełzecki Stanisław z Petersburga.
Bem Juliusz z Warszawy.
Benni Herman z Warszawy.
Benoni Karol dr. ze Lwowa.
Bernstein Ignacy z Warszawy.
Bezak Karolina z Druskienik.
Białosuknia W. z Małejwsi.
Biborski A. ze Lwowa.
Biernacka Zofia ze Śmiłowa.
Biernacki Cezar z Warszawy.
Biernacki Seweryn z pod Przedborza.
Bierzyński M. J. z Warszawy.
Bloch J. G. z Warszawy.
Bogdański E. dr. ze Szczekocin.
Bogdański Józef z Maluszyna.
Bogucki Marceli z Lublina.
Boguski J. J. z Warszawy.
Bogusławski Stanisław z Bender.
Bogusławski Wilhelm z Petersburga.
Bolesław z nad Dniepru.
Bończa z nad Szreniawy.
Boniecki S. z Radomskiego.
Borenstein H. z Mniszewa.
Borucki Maksymilian z Warszawy.
Borzęcki Jan z Bytomia.
Brandys Maurycy z Warszawy.
Brankowacz A. L. z Warszawy.
Breza Achilles z Ostrogskiego.
Brühl Robert z Targówka.
Bruzdowicz Józef ze Skępego.
Brzeziński Julian dr. prawa z bocheńskiego.
Brzostowski Andrzej z pow. kowelskiego.
Bucewicz Nestor z Charkowa.
Buchowiecki Władysław z Permu.
Bukaty Aleksander z Oszmiańskiego.
Bukowski E. z Michałowic.
Bulewska Bronisława zpod Makowa.
Buszczyński Al. z gub. kijowskiej.
Buszczyński K. ze Lwowa.
Butkiewicz Józef ks. z Bykowa.
Bykowski Piotr Jaxa z Warszawy.
Bystrzyński Wiktor z Hrubieszowa.
Byszewski Władysław z Pińczowskiego.
Cabert z Łomży.
Callier Aleksandra z Poznania.
Callier Edmund z Poznania.
Celiński Maksymilian z Sochaczewa.
Chełchowski Stanisław z Płockiego.
Chełmicki Józef z Dziewanowa.
Chełmicki Zygmunt ks. z Warszawy,

Chlebowskie Aniela i Zofia z Warszawy.
Chlebowska Marya z Warszawy.
Chmielewski L. z Kowna.
Chmieliński Faustyn z Szadku.
Chmielnicki Jan z Niezdary.
Chodyński Adam z Kalisza.
Chodyński Stan. ks. z Włocławka.
Cholewiński Wacław z Warszawy.
Chorąży Jan z Konina.
Chrzanowski z Konina.
Chrzanowski Leon z Ostrowia.
Chudzyński Bronisław z Płocka.
Chyżyński ks. Ludwik z Rzyszczowa.
Cichocki Teofil z Puław.
Ciecierski hr. z Ciechanowca.
Cielecki Alfons z Szadkowskiego.
Ciesielski Paweł z pod Kutna.
Cięciwa Jan z Warszawy.
Cytowicz prof. z Odessy.
Czapiński z Sokołowa.
Czarkowski Ludwik z Pobikrów.
Czarnecki Antoni z Równego.
Czarnecki A. z Warszawy.
Czarnomski A. z Warszawy.
Czartkowski J. z Kaliskiego.
Czechowicz Mieczysław z Puław.
Czechowski Julian z Warszawy.
Czerwiński Józef z Warszawy.
D. Aleksander z Pesztu.
Danielewski Ignacy z Torunia.
Daszewski Baltazar z Grabiego.
Dąbrowski Fr. z Pułtuska.
Decyusz z Warszawy.
Dickstein Samuel z Warszawy.
Długosz Józef z Odessy.
Doboszyński Mieczysław z Wilna.
Dobrowolska Marya z Anulina.
Dobrowolski Fr. z Poznania.
Dobrowolski Konstanty ze Słupcy.
Dobrzański Mirosław z Piotrkowa.
Dobrzycki Henryk dr. z Mieni.
Donimirski Antoni z Torunia.
Dr... K. z Petersburga.
Drohojowski Marceli z Czorsztyna.
Drozdowski Józef z Warszawy.
Drzewiecki Józef z pod Radomska.
Dobiecki Maryan z Ekaterynosławia.
Dunin Henryk z Warszawy († 1880).
Dunin Karol z Warszawy.
Dunin Teodor z Warszawy.
Dygasiński Adolf z Warszawy.
Dymsza A. ze Zdaniszek.
Dziarski L. E. z gub. kijowskiej.
Dziedzicki Ludwik prof. ze Lwowa.
Dziekoński Albin z Piotrowicz.
Dzwonkowska Bronisława z Warszawy.
Dzwonkowski Feliks z Warszawy.
Erdman E. z Syporówki.
Estreicher Karol z Krakowa.
Famulewicz ksiądz z Iłłukszty.
Fankidejski ks. prof. z Pelplina.
F. D. z Kijowa.
Fijałkowski z Sandomirskiego.
Filanowicz Pallady z Kielc.
Fink Juliusz Ostoja z Komornik.
Finkelhaus Jan z Warszawy.
Flamm Wiktor z Warszawy.
Fliederbaum Paweł z Warszawy.
Frąckiewicz dr. K. ze Słucka.
Friedlein D. E. z Krakowa.
Fuchs J. z Mikołajewic.
Gacki Marceli z Radomia.
Gapiński ks. z Nawry († 1880).
Gawroński Henryk z powiatu starokonstantynowskiego.
Gebethner i Wolff z Warszawy.
Gepner Zygmunt z Lubartowa.
Gieysztor J. K. z Warszawy.
Giziński Adam z Gizinka.
Gliński Fr. z Witebska.
Gloger Zygmunt z Jeżewa.
Głuchowski M. z gub. kieleckiej.
Godlewski Józef z Deguć.
Gorajski Jan z Irkucka.
Gorczycki J. W. z pod Warty.
Gordon M. z Warszawy.
Górski Władysław z Warszawy.
Gosławski Piotr ks. z Więcławic.
Grabiński K. z Gliwic.
Grabiński Władysław z Warszawy.
Grabowski ze Żmujdzi.
Grabowski Bronisław z Częstochowy.
Grabowski Julian prof. z Krakowa.
Grabowski Stanisław hr. z lidzkiego.
Gramlewicz dr. z Żerkowa.
Grąbczewski Adam z Warszawy.
Gregorowicz z Ostrów.
Greim Michał z Kamieńca Podolskiego.
Grendyszyński Ludomir z Płocka.
Grodnicki dr. z Konina.
Grodzicki W. z Popowiec na Podolu.
Grosglik Izrael Leon z Warszawy.
Grosglik Samuel z Warszawy.
Gruszczyński Fr. dr. med. z Widawy.
Gruszecki Artur z Krakowa.
Grzybowski Br. ksiądz z Grochów.
Hałaczkiewicz Adam z Szadkowskiego.
Hanicki Dyonizy z gub. podolskiej.
Hauser Leopold z Przemyśla.
Hirschberg, prof. dr. ze Lwowa.
H. Ł. z Warszawy.
Hosz Ferdynand z Grybowa.
Hrubant Ksawery z Warszawy.
Hubert H. z Klimkiewiczowa.
Hubicki Stefan z Warszawy.
Hurban Swietozar z Turocz św. Marcina
I. G. z pod Dęblina.
Iwaszkiewicz z Warszawy.
Jabłkowski Bolesław z sieradzkiego.
Jabłonowska Marya z Płużna.

Jabłonowski Aleksander z Warszawy.
Jabłoński Adolf z Bóbrki.
Jacuński Rajnold z Żyżmor.
Jaczewski J. z Petersburga.
Jahilnicki Eustachy z Litwy.
Jahn K. z Gdańska.
Jahołkowski Z. z pod Piotrowicz.
Jakowicki Adolf z gub. wileńskiej.
Jakowski z Łowicza.
Jakubowski Adam ksiądz z Warszawy.
Jankowski Czesław z Oszmiańskiego.
Janota Eug. dr., prof. ze Lwowa († 1879).
Janowska Anna z gub. witebskiej.
Januszkiewicz Jan z Horodna.
Jarochowski Wojciech prof. z Wrocławia.
Jasiński Piotr z Kiernozi.
Jastrzębowski Ludomił z Warszawy.
Jaszewski Ign. z Niwki.
Jelski Aleksander z pod Mińska.
Jełowicki Gracyan z Ożenina.
Jędrzejewicz dr. z Płońska.
Jędrzejewski P. z Cieszyna.
Jordan Julian z gub. kijowskiej.
Jundziłł August ze Słonimskiego.
Kaczkowski Ignacy z Warszawy († 1881).
Kalicka Delfina z Żukowa.
„Kaliszanin" redakcya.
Kalm-Podoski z Monasterzysk.
Kamiński Jan Maurycy z Warszawy.
Kantecki Klemens ze Lwowa.
Kantecki ksiądz z Poznania.
Karłowicz Jan dr. fil., z gub. wileńskiej.
Karnkowski Jan z Karnkowa.
Karski z pod Białejcerkwi.
Karski J. z Krasnegostawu.
Karwicki Dunin, Józef hr. z Mizocza.
Kaszowski Teodor z pod Zamościa.
Kedur R. M. z gub. wołyńskiej.
Kempiński Maks z Sieradza.
K. Ernest z Rygi.
K. E. z Łabunowa.
Kętrzyński Wojciech dr., ze Lwowa.
Kiernicki Stanisław z Krakowa.
Kiewlicz M. z Łojbiszek.
Kiślański Antoni z pod Radomska.
Kiślański Władysław z Waszawy.
Kleczeńska Józefa z Warsrawy.
Kleczyński Józef z Galicyi.
Kleczyński Tadeusz z Ostrohlad.
Klimkiewicz K. z Olkuskiego.
Kniaź ks. Julian z Łysianki.
Kobierzycki Józef z Sieradzkiego.
Kohn Władysław z Tomaszowa Rawskiego.
Kolberg Oskar z Krakowa.
Kolitowski Szymon z Warszawy.
Kolski Józef z Płocka.
Komornicki M. z nad Pilicy.
Konitz Henryk z Warszawy.
Konopacki z Warszawy.
Konopacki S. z Puław.
Konopka Józef z Mogilan († 1880).
Konopnicki Jarosław z Gusina.
Korngold N. z Zamościa.
Korotyński Wincenty z Warszawy.
Kopczyński P. K. z Warszawy.
Koprowski S. z gub. wołyńskiej.
Kościałkowska W. Z. z Grodna.
Kościński Stanisław Adam z Kaniowskiego.
Koskowski Winc. z Chrzęsnego.
Kosmowski Adam z Petersburga.
Kossakowski hr. Stanisław z Wojtkuszek.
Kosztulski dr. z Konina.
Kotnowski Piotr z Piotrkowa.
Kotula Jerzy z Cieszyna.
Kowalewski Eugeniusz ze Starzynek.
Kowalski Edward z Radomia.
Kowalski Wincenty z Łęczycy.
Kowalski Z. z Kijowa.
Kozłowski Hipolit dr. z Wilna.
Kozłowski Justyn z Galmujży.
Krajewski Leon z Warszawy.
Kramsztyk Stanisław z Warszawy.
Krasicki hr. Aleksander z Dubiecka.
Krasicki Ksawery hr. z gub. wołyńskiej.
Kraszewski Kajetan z Romanowa.
Kraszewski Lucyan z Dołhego.
Kroczyński z pod Dubienki.
Królikowski ksiądz z Grzymiszewa.
Krupski z Rawy.
Kruszewski R. W. z pod Błaszek.
Kruszka dr. z Łabiszyna.
Kryńska M. z Wysocina.
Kryński A. A. z Warszawy.
Krysiński A. z Częstochowy.
Krzywicki Ludwik z Warszawy.
Krzyżanowska Natalia z Ochoży.
Krzyżanowski Roman z Kijowa.
Krzyżanowski Stan. dr., z Warszawy († 1880)
Krzyżanowski W. ks. z poznańskiego.
Kuczborski A. z Radoszyc.
Kuczyński Paweł z Chmielowa.
Kulesza A. zpod Radomska.
Kurcewski ze Stawiszyna.
Kurmanowicz z pod Zamościa.
Kurtowski Izydor z Warszawy.
Kuściński Michał z Lepla.
Kwiatkowski Aleksander z Charkowa.
Kwieciński Antoni z Wołkowyskiego.
Kwir Feliks z Warszawy.
Lamparski January z Łaniąt.
Landowicz Maciej ksiądz z Gosławic.
Latosiewicz z Konina
Lebiedziński dr. z Warszawy.
Lemański z Piotrkowa.
Leppert Władysław z Warszawy.
Leopold Józef z Puław.
Leśkiewicz Felicyan z Konina.
Lewandowska Lucyna z Krutego.
Lewandowski Józef z Markowszczyzny.
Lewicki Cels z Warszawy.

Libicki z Piotrkowa.
Lieder Jan z Warszawy.
Liniewski z Włodawskiego.
Linowski W. z Warszawy.
Lipkowski J. E. z gub. kijowskiej.
Loewenfeld Rafael dr. fil. z Warszawy.
Leowenstern Józef z Wilna.
Lubelski dr. z Warszawy.
Lubiński K. z Ostrołęki.
Lubomirski Jan Tadeusz książę z Warszawy.
Lutosławski Fr. z Drozdowa.
Łagowski Floryan z Warszawy.
Łaski Jan z Rybaków.
Łęgowski z Królewa.
Łopaciński Adam Krescenty z Kazimirówki.
Łoś Jan z Piotrkowa.
Łoski Józef z Warszawy.
Łotuszyński H. z gub. podolskiej.
Łoziński Wł. z Boracina.
Łukaszewicz z pow. mazowieckiego.
Łuniewski Karol z Łukowskiego.
Łuniewski Tymoteusz z Węgrowskiego,
Łyszkowski ks. z Warszawy.
Machniewski W. z Będzina.
Maciejowski Wacław Aleksander z Warszawy.
Maciszewski Maurycy. dr. fil. z Brzeżan.
Magnus Wiktor z Warszawy.
Makowiecki Narcyz z Proskirówki.
Makowiecki Stefan z Michałówki.
Makowski K. z Aleksandrowa Pogr.
Malczewski Karol z Grajewa.
Malecki Romuald z Sidoryszek.
Mańkowski Ferdynand z Sokółki.
Manteuffel G. baron z Rygi.
Marassé Adam dr. prawa z Marcinkowic.
Marcinkowski A. A. Jaxa z Kijowa.
Maryański dr. E. z Jarmoliniec.
Matczyński Wacław z gub. kijowskiej.
Matlakowski dr. z Warszawy.
Mąkowski Ignacy z Radziejowa.
Mech S. z Końskich.
Merczyng Henryk z Warszawy.
Męciński Józef hr. z Partynia.
M. Flora z Dytiatyna.
Miączyński hr. Wł. z Rudnik.
Michalecki Józef z Kijowa.
Micowski Karol z gub. podolskiej.
Miczyński Kazimierz z Załubińcza.
Mieczyński Adam z Barcikowa.
Mieczyński Stanisław z Warszawy.
Mieczyński Symforyan z Warszawy,
Mienicki Wincenty z Sielihor.
Mieroszowski Sobiesław hr. z Mieroszowic.
Mierzwiński Winc. z Kujaw.
Mierzyński A. prof. z Warszawy.
Mierzyński Z. z Warszawy.
Mieszkowski z Pułtuskiego.
Mikuliński Aleksander z lubelskiego.
Milewska Aniela z Mikorzyna.
Milowicz Kazimierz z Modrynia.
Milowicz Stanisław z Bereśca.
Miłkowski Zygmunt z Genewy.
Mingielewicz Jan z Naliszek.
Mizerski L. dr. z Pelplina.
Mleczko z Podlasia.
Moczarski Ludwik z Warszawy.
Moczyński z Królewca.
Mołochowiec Jan z Wilna.
Moniuszko A. ks. z Przedcza.
Moraczewski Maciej z Krakowa.
Moszyński Antoni ksiądz z Pińska.
Motty prof. z Poznania.
Müldner Henryk z Krakowa.
M. z Nasielska.
Nałkowski Wacław z Warszawy.
Narkiewicz-Jodko Jan z Podola.
Narkiewicz Józef z pow. wiłkomierskiego.
Naruszewicz ks. z Cielętnik.
Nehring Władysław dr. fil. z Wrocławia.
Nejman z Częstochowy.
Niedzielski Stan. z Warszawy.
Niemirowski Adam z Warszawy.
Niemojewski Feliks z rypińskiego.
Niewodniczański Ignacy z Głuchowa.
Nowicki Antoni Siła z pod Dubna.
Nowaczyński Jan ks. z Wieliczki.
Nowalski z Krasnego.
Nowca Władysław z Warszawy.
Ocetkiewicz Jan ks. z Kozłowa.
Oczykowski z Łowicza.
Oderfeld Adam z Częstochowy.
Offenberg z Oporowa.
Offmański Ignacy z Warszawy.
Okuszko Kazimierz z gub. wileńskiej.
O. K. z Żytomierza.
Olewiński Cypryan z Charkowa.
Olszewski Franciszek z Płocka.
Olszewski ksiądz z Rzeplina.
Ordęga z Żelechowa.
Oskragiełło-Moes Konstanty z Białegostoku.
Ossowski Gotfred z Krakowa.
Ossowski J. J. z Królewca.
Ostaszewski Mieczysław ks. ze Żwańczyka.
Ostrowski August z Maluszyna.
Ostrowski Włodzimierz Korab w Regnach.
Oświecimski Alfons z Oświecimia.
O. Tadeusz z pod Borun.
Otto Leopold dr. pastor z Warszawy.
Ożegalski Józef z Kamionny.
Palmirski A. z Warszawy.
Parczewski Alfons z Kalisza.
Pauli Żegota z Krakowa.
Pawiński Adolf prof. z Warszawy.
Pawiński z Końskich.
Pawłowski Bronisław z Mniszek.
Pawłowski J. z Janówka.
Perłowski M. z Podola.
Petrow Aleksander z Krasnoufimska.
Pilchowski Jan z Płockiego.
Piotrowski Kazimierz z Krupego.

Piramowicz dr. z Humania.
Pleszczyński A. ks. z Międzyrzecza.
Pobłocki Leon z Królewca.
Podbereski z Jałty.
Podgórski Maryan ksiądz z Woli Zarzyckiej.
Podlewski Władysław z Warszawy.
Pogorzelski Franciszek z Warszawy.
Poleska J. z Włodowic.
Poniatowski Szczęsny z Petersburga.
Popiel Ignacy z Kieleckiego.
Prądzyński St. z Czerniewic.
Próchnicki Feliks z pod B. Cerkwi.
Próchnicki Tadeusz z Terespola.
Pruszyński Wacław ze Zwirdzina.
Przanowski Edward ze Słupcy.
Przegaliński Robert z Grabówki.
Przewóski Edward z Warszawy.
Przeździecki Konst. hr. z Warszawy.
Przeździecki Napoleon z Nagawek.
Przyborowski Józef prof. uniw. w Warszawie.
Raczkowski Hieronim ksiądz z Kowna.
Raczyński Antoni z Warszawy.
Radliński Ignacy z Warszawy.
Radomiński z Rapperswylu.
Radzimiński Władysław ze Ściborówki.
Radziszewski Bron. dr. ze Lwowa.
Radziwonowicz F. z Suwałk.
Rajski Artur baron z Drzewicy.
Rakowski Wł. z Mikułowic.
Rehberg Tadeusz z Królewca.
Rewieński Stan. z Warszawy.
Rewoliński dr. med. z Radomia.
Roemer Alfred z Litwy.
Roemer Kazimierz z gub. witebskiej.
Roesler Karol z Jeziorny.
Roguski Gustaw z Warszawy.
Rokossowski Ludwik z Jurkowszczyzny.
Rola z Dęblina.
Roliński A. z Moskwy.
Rolle dr. z Kamieńca Podolskiego.
Romanowicz Fr. z Warszawy.
Romanowski Leon Bożawola ze Sławuty.
Rościszewski Norbert z Rokicia.
Rostkowski dr. z Konina.
Rostkowski Piotr z Pińczowa.
Rostworowska Eliza z pod Iwanisk.
Rostworowski Jan z Podlasia.
Roszczynialski Piotr ksiądz z Oksywia.
Rottengruber Feliks z Konina.
Rozwadowski Bolesław z Brzeżan.
Różycki Żygmunt z Ostroga.
Rudziński Michał z Konina.
Rudziński Wład. z Konina.
Rudzki, Michał-Prawdzic, z Czernelówki.
Rulikowski Edward z gub. kijowskiej.
Rulikowski Erazm z Helenówki.
Rulikowski Wacław z Krakowa.
Rulikowski Zdzisław z Huniatycz.
Rumbowicz Henryk z Wilna.
Ruski piewuBolesław z Juwkowic.
Rusiecki An. Ludw. z Lubartowa
Rutkowski z Trzemeszna.
Rymgajłło Feliks ze Żmujdzi.
Ryx Bronisław z Krakowa.
Rzążewski Adam z Podlasia.
Sadowski J. N. z Krakowa.
Saint-Paul z Łowicza.
Samaryn Leon z Warszawy.
Sarnecki Mikołaj z Warszawy.
Sawicka J. z Głębokiego.
Schimmelfenning A. z Warszawy.
Schmidt Józef z Wejherowa.
Schreiber O. dr. z Uciany.
Ściborowski Władysław dr. z Krakowa.
Sękowski Karol z Kaliskiego.
Sękowski Konstanty z Sannik.
Sękowski Stefan z Krakowa.
Siedrotski Karol z Odessy.
Sienkiewicz Henryk (Litwos) z Warszawy.
Sieroszewski Tadeusz z Warszawy.
Sipowicz Adolf z Podzamcza.
Skarbek Józef hr. z Osięcin.
Skarszewski, M. Żuk, z Gródka nad Dunajcem.
Skarzyński Modest z Radzyńskiego.
Skibiński J. z Gródka.
Skorski Stefan z Wieczfni.
Skórzewski Paweł z Chełma.
Skurzyński Stanisław ks. z Tomaszowa.
Śląski Władysław z Koziatyna.
Ślosarski Antoni z Warszawy.
Sławiński Adam z Warszawy.
Sławiński W. z Tołoczyna.
Smoleński Władysław z Warszawy.
Smoleński W. z Turku.
Śniegocki Tadeusz z pod Kłomnic.
Sobierański Franc. z Leszna.
Soczołowski z Radomska.
Sokołowski Franciszek z Warszawy.
Sokołowski Leopold z Warszawy.
Sokołowska Zofia z Warszawy.
Sopodźko Tytus z nad Berezyny.
Sołtan z Litwy.
Sosonko Jan z Petersburga.
Sotkiewicz ks. Antoni admin. archid. warsz.
Stamirowski Kazimierz z Proszowskiego.
Starzyński Stanisław z Kutna.
Stawiski Edmund z Podłężyc.
Stecki T. J. z Żytomierza.
Steczkowski S. z Warszawy.
Stefanowski Adam z Niesina.
Stefanowski Stanisław z Hrużdzienicy.
Stella-Sawicki dr. J. ze Lwowa.
Stępowski Wincenty z Klonowa.
Stobiecki ksiądz z Kowala.
Straszewicz Ludwik z Petersburga.
Straszewicz Zygmunt z Tykocina.
Strzelecki Artur z pod Łodzi.
Studniarski Maksymilian z Poznania.
Suchowiecki Korybut z Pałanki.
Sudakof A. z Chocimia.

Sudnik Władysław z Pabierowic.
Sulimierski Artur z Warszawy.
Sulimierski Franciszek z Kalisza.
Sulimierski Jacek z Kalisza.
Sułkowski Ant. z pod Wierzchówki.
Suryn Felicyan z Krzyczewa.
Świetliński J. z Warszawy.
Swieżawski Ernest Sulimczyk z Warszawy.
Święcicki Jan z błońskiego.
Świętochowski z Dąbrowy.
Świętochowski Andrzej z Warszawy.
Świętochowski Aleksander z Warszawy.
Sygietyński Leon z Warszawy.
Syruć F. z Dyneburga.
Szaniawski, Klemens Junosza z Węgrowskiego.
Szarłowski Aloizy prof. ze Stanisławowa.
Szczaniecki Stanisław z Poznańskiego.
Szczygielski E. z Młoszowy.
Szeptycki hr. z Bruchnalu.
Sznajder Ant. ze Lwowa († 1880).
Szokalski Karol z Warszawy.
Szokalski W. F. dr. z Warszawy.
Szolc-Rogoziński Stefan, oficer maryn. ross.
Szpaczyński E. z Wojtkuszek.
Sztembart Jakób z Wyrowa.
Sztrauch z Konina.
Szukiewicz Wandalin z Litwy.
Szukszta Aleksander z Płocka.
Szulc Kazimierz dr. z Poznania.
Szumiata Ludwik ks. z Płonki.
Szymański dr. z Poznania.
Szymański ks. kanonik z Cudnowa.
Talko-Hryncewicz Julian dr. ze Zwinogródki.
Tarasowicz Dominik z Wołkowyskiego.
Tarnowski ksiądz z Goliny.
Tatomir Łucyan ze Lwowa.
Tatur Henryk z Kruszyny.
Tomaszewski Edmund z Włocławka.
Tomżycki Rafał z Tłumacza.
Trautsolt z Suwałk.
Treter Hilary z Laszek Królewskich.
Truszkowski Adam z Warszawy.
Truszkowski Michał z Ciemina.
Turkawski Marcelli z Kołomyi.
Turowski z Soczewki.
Tyszyński Aleksander z Miassoty († 1880).
Umiński Józef z Warszawy.
Walewski Bogumił z Warszawy.
Walewski Stanisław z Warszawy.
Walewski hr. Wincenty z Warszawy.
Walicki J. z gub. petersburskiej.
Waligórski A. z Rejowa.
Waliszewski z Dąbrowy.
Wardyński A. J. z Sancygniowa.
Warszawski, ks. Euzebiusz z Bychawki († 1881).
Wasilewski Stefan z gub. wileńskiej.
Wasiliew M. J. z Janowa.
Wasiutyński Maryan z Koziatyna.
Wastkowski C. z Piotrkowa.
Ważyński-Skarbek Bolesław z Iszczołny.
Wdowiszewski W. J. z Sanoka.
Weber I. L. z Paryża.
Wentzel Augustyn z Górnego Śląska.
Wereszczyński Piotr z Petersburga († 1879).
Wereszko P. z Kań.
Wermiński F. z Lublina.
Wędrychowski Gabryel z Drożejowic.
Węsławski M. z Wilna.
Wężyk Ed. z Warszawy.
Wiąz Benedykt ze Strumienia.
Wielichowski Stanisław z Rygi.
Wieliczko Julian z Warszawy.
Wiercieński Henryk z Niezabitowa.
Wierzbicki Julian z Litwy.
Wierzbicki R. z Suwałk.
Wierzbowicz Józef z Kamionki.
Wierzbowski Michał ze Stanisławowa.
Wierzbowski Teodor z Drezna.
Wiktorski Józef ks. z Kamionny.
Winkler W. ks. z Wielunia.
Wiślicki Adam z Warszawy.
Wiślicki Józef z Warszawy.
Wisłouch z Warszawy.
Witkowski A. z Baruchowa.
Witkowski Kazimierz z Kalisza.
Władysław Julian ksiądz z Czarncy.
Wojciechowski Ksawery z Szydłowca.
Wojnarowicz Edward z Podola.
Wojdecki W. z Płocka.
Wolski Stanisław ze Skierniewic.
Wołodkowicz Wincenty z pod Czasznik.
Wróblewski Witold z Warszawy.
Wrześniowski prof. August z Warszawy.
W. S. z Suwałk.
Wybranowski Antoni ze Złoczowa.
Wysoczański J. z Dutrowa.
W. ze Lwowa.
Zagajewski A. K. z Mogielnicy.
Zajączkowski Feliks ksiądz z Szewna.
Zajączkowski Władysław ze Lwowa.
Zakrzewski Adam z Petersburga.
Zalcstein antykwaryusz z Warszawy.
Zaleski Ludwik z Krzymosz.
Zalewski A. ze Stanisławowa.
Zalewski Władysław z Warszawy.
Zalewski Władysław z Wielony.
Załuskowski Erazm z Jasionny.
Zapolski Edmund z Bracławskiego.
Zaremba dr. Wacław z Pierzchna pod Środą.
Zawadyński Tomasz z Białejcerkwi.
Zawadzki Maksymilian z Sobiekurska.
Zbrożek T. dr. z Druskienik.
Zgórski Ignacy z pow. latyczowskiego.
Zieleniewski Michał dr. z Krakowa.
Zieliński Antoni z Kujaw.
Zieliński Gustaw ze Skempego († 1882).
Zieliński J. z pod Zakroczymia.
Zieliński Józef z lipnowskiego.
Zieliński K. z Maryampola.

Zieliński Wł. K. z Warszawy.
Zieliński z Królewca.
Żdżarski Aleks. z Sieradza.
Żmijewski Eug. z Warszawy.
Żółnowski W. z Wolbromia.
Żółtowski hr. Edward z Kocka.
Żółtowski prof. z Warszawy.
Żubrzycki Piotr z Gorlickiego.
Żuk. P. W. z Gorlic.
Żukowski S. z Radomia.
Żurowski Adam z Gorlickiego.

OBJAŚNIENIE PODPISÓW POD ARTYKUŁAMI:

A. Br. — Andrzej Brzostowski.
A. Ch. — Adam Chmara.
A. J. P. — Alfons Parczewski.
A. K. Ł. — A. K. Łopaciński.
Al. Jel. — Aleksander Jelski.
A. M. — Aleksander Mikuliński.
A. P. — Aleksander Petrow.
A. Pal. — A. Palmirski.
A. R. — Alfred Roemer.
Ar. S. — Artur Sulimierski.
A. T. — Adam Truszkowski.
B. Chu. — Bronisław Chudzyński.
B. K. Ż. — Bolesław Kamiński Żyłłok.
B. R. — Bolesław Rozwadowski.
Br. Ch. — Bronisław Chlebowski.
Br. G. — Bronisław Gustawicz.
D. K. — Delfina Kalicka.
Dr. B. — Dr. E. Bogdański.
Dr. H. K. — Dr. Hipolit Kozłowski.
Dr. J. B. — Dr. Jan Banzemer.
Dr. M. — Dr. Maryański.
Dr. T. H. — Dr. Talko-Hryncewicz.
E. R. — Edward Rulikowski.
E. Ś. — E. Ślaski.
Fel. R. — Feliks Rymgajło.
Fel. N. — Feliks Niemojewski.
F. S. — Filip Sulimierski.
F. Sur. — Felicyan Suryn.
G. M. — Gustaw Manteuffel.
Gr. — Grodzicki.
H. M. — Henryk Müldner.
H. R. — Henryk Rumbowicz.
Hr. S. — Hr. Józef Skarbek.
Hr. S. K. — Hr. Stanisław Kossakowski.
J. B. — Józef Bruzdowicz.
J. Bl. — Józef Bliziński.
J. Ch. — Jan Chorąży.
J. G. — Jan Gorajski.
J. Godl. — Józef Godlewski.
J. Ł. — Józef Łoski.
J. z nad Drwęcy. — Józef Zieliński.
Kętrz. — Dr. Wojciech Kętrzyński.
K. H. — Karol Hoffman.
Kl. Przed. — Klaudyusz Przedrzymirski.
Ks. A. M. — ksiądz Antoni Moszyński.
Ks. F. — ksiądz Fankidejski.
K. W. — Konst. Wojciechowski.
L. K. — Lucyan Kraszewski.
L. R. — Ludwik Rokossowski.
Lu. Dz. — Ludwik Dziedzicki.
Lud. Krz. — Ludwik Krzywicki.
L. W. — Ludwik Wolski.
Mac. — Dr. Maurycy Maciszewski.
M. D. — Maryan Dubiecki.
M. G. — ksiądz Maksymilian Gapiński († 1880 roku).
M. K. — Michał Kuściński.
M. M. — M. Marassé.
M. S. — Mikołaj Sarnecki.
M. St. — M. Studniarski.
N. K. — Natalia Krzyżanowska.
Now. — Nowalski.
Ocz. — R. Oczykowski.
Os. — J. J. Ossowski.
R. Prz. — Robert Przegaliński.
R. T. — Tomżycki Rafał.
R. W. — R. Wierzbicki.
Rz. — Adam Rzążewski.
S. S. — Stanisław Skrzyński.
St. Ch. — Stanisław Chełchowski.
St. W. — Stanisław Walewski.
T. S. — Tytus Sopodźko.
W. G. — Wojciech Gerson.
W. J. W. — W. J. Wdowiszewski.
Wł. K. Z. — Wł. K. Zieliński.
W...r — W. Winkler.
W. S. — Wincenty Smoleński.
W. W. — Władysław Walewski.
X. A. M. — ksiądz Andrzej Moniuszko.
X. M. O. — ksiądz Mieczysław Ostaszewski.
X. S. S. — ksiądz Stanisław Skurzyński.
Zd. R. — Zdzisław Rulikowski.
Z. Róż. — Zygmunt Różycki.
Żdż. — Żdżarski.

Sprostowanie niektórych omyłek

W TOMIE I i II DOSTRZEŻONYCH.

Uprzejmie prosimy czytelników o nadsyłanie nam takich sprostowań, ażeby je można było kolejno w następnych tomach umieszczać, i potem w dopełnieniach do Słownika spożytkować przynajmniej niektóre, ważniejsze.

Adamowo, pow. rzeżycki, własność Hahna, nie Nodhaftów.

Andrzejówka, wś, pow. kamieniecki, par. Zbrzyź, założona przez Andrzeja Dunina Łabęckiego, właściciela Husiatyna, Skały i Szydłowiec, na gruntach szydłowieckich. Grunt czarnoziem, położenie niskie. Duninowie mają tu 130 dzies., Pieniążkiewicz 420 dzies., a Dmytrowicze, właściciele sąsiedniej Bereżanki, 85 dzies.

Andrzejowo, pow. suwalski. Gmina Puńsk, nie Pińsk.

Annenhof, pow. rzeżycki, własność Paulina, nie Typoltów.

Anspach, pow. dyneburski, od lat 13-tu własność Heywarda, nie Borchów.

Antonowo, pow. lucyński, własność Zyberga, nie Szadurskich.

Antopol, pow. kobryński, miał 1 stycznia 1878 r. 4271 mk., w tem 3985 izrael.

Arbora, *Arborea*, nie pow. sokalski, lecz powiat radowiecki na Bukowinie, o 3 kil. od Solki, 4239 mk., głównie Niemców.

Augustowo, pow. lucyński, własność Manteufflów, nie Benisławskich.

Baczki, os. fabr. w parafii Kamionna, nie zaś w par. Puchały.

Bałandycze, dobra obszerne, częścią w pow. kobryńskim, gub. grodzieńskiej, częścią zaś w pow. pińskim, gub. mińskiej położone, stanowiły niegdyś własność oo. jezuitów, a po zniesieniu ich zakonu, gdy za uchwałą sejmu extraord. warszawskiego z r. 1775 przeszły na własność komisyi edukacyjnej, przywilejem króla Stanisława Augusta z d. 12 stycznia roku 1776 urodzonemu Tadeuszowi Andrzejkowiczowi, sekretarzowi komisyi skarbu W. X. Lit. wieczyście nadane zostały z warunkiem opłacania od szacunkowej sumy (63,333 złp. 10 gr.) % rocznego po 4½ złotych od sta. Dobra te odtąd zostawały w naturalnym spadku własnością rodziny Andrzejkowiczów. Ostatni ich dziedzic, marszałek Jarosław Andrzejkowicz, w r. 1863 pozbawionym onych został przez konfiskatę na skarb. Bałandycze przed rozbiorem kraju należały w całości do powiatu pińskiego, po rozbiorze zaś część ich przyłączono do powiatu kobryńskiego gubernii grodzieńskiej. Grunta tego majątku, jako i całego kraju zwanego Polesiem, nie należą po większej części do urodzajnych. Znaczną ich część zajmują bowiem lasy, błotne łąki i piaski. Obszar ziemny Bałandycz wynosił przed reformą włościańską do 16000 morgów. Do części majątku położonej w pow. kobryńskim należą wsie Bałandycze i Odryżyn, do części zaś położonej w pow. pińskim wsie Mochcze i Wólka. Te dwie ostatnie leżą na trakcie pocztowym wiodącym z Pińska na Wołyń. W Mochczu znajduje się cerkiew parafialna i stacya pocztowa. W pobliżu dworu Bałandycz leży jezioro tegoż nazwiska, ½ mili kwadratowej rozległości mające, a komunikujace się dawniej ze spławną rzeką Piną za pomocą przekopanego kanału. Tradycya miejscowa za rzecz pewną podaje, że zamordowany w Janowie Święty Andrzej Boboli ostatnią mszę świętą w tym majątku odprawiał. Tradycya ta tem jest prawdopodobniejszą, iż Bałandycze i dotąd do parafii Janowa należą.

Bartkowice, gmina Konary, nie Konony; Pacierzów nie Pacenów.

Beresteczko, zamiast XXI w. powinno być w. XVI.

Biskupice, str. 239, wyrazy: „nad Dunajcem" trzeba wykreślić.

Boczejków, dobra, 5649 dzies. rozl., własność Ciechanowieckiego, nie Ciechanowskiego.

Bołbiany. Zamiast Roudomańce, Roudomański czytać trzeba Rondomańce, Rondomański.

Bożykowce w pow. bałckim nie istnieją. Są natomiast B. w pow. latyczowskim i mają fabrykę cukru.

Bydgoszcz na str. 492 zamiast Jerzy powinno być Józef Niemojewski.

Bystrzyca, mko, pow. wileński, nie wilejski.

Chmielówka, pow. trębowelski, nazywała się do roku 1809 Wieniawką. Tu w r. 1809 pułkownik Strzyżewski pobił na głowę Austryaków.

Chołomierz nie o 4 lecz o 40 w. od Horodka. Rozl. z folw. Rudówką 1986 dzies.

Chożów. Nie Ostrowski lecz Ostrouch.

Chrewelowiec str. 643 ma być *Chrenelowiec.*

Chrystowo w gminie Norzyca nie Morzyca. Wieś nie Poreścia lecz Piersleja.

Chrząstów. Nie pałac jest w Ch. ale przez

hetmana Koniecpolskiego zbudowany zamek obronny, z trzech stron otoczony Pilicą a z czwartej fosą, murowany. Przed laty 20-tu były jeszcze mury ze strzelnicami i dwie baszty z platformami dla armat. Z tych jednę za hr. Henryka Potockiego przerobiono na werendę, a drugą jako bardzo zniszczoną rozebrano. Hr. Henryk Potocki nie kupował Chrząstowa, bo majątek ten posiadał już jego ojciec; hr. Henryk, wchodząc w posiadanie Chrząstowa, spłacił tylko rodzeństwo.

Chyszów, pow. tarnowski, gniazdo rodziny Romerów, nie Roemerów.

Ciechów. Zamiast Ciechów czyt. Ciechowa, zamiast Uświedź czyt. Urwiedź, zamiast 6366 mr. czyt. 4000 dzies., zamiast Wojniłłowicz czyt. Woyniłłowicz. Przytem nadmienić wypada, że Woyniłłowiczowie w Ciechowej nie mają ani pięknego archiwum ani jakiegobądź zbioru pamiątek i wcale Ciechowej nie zamieszkują: rezydują bowiem w Mokranach, w których zresztą także nie posiadają ani archiwum, ani zbioru pamiątek.

Cieniawa, pow. grybowski, własność br. Brunickiego nie zaś hr. Branickiego.

Cieszyłów nie w pow. dzisieńskim, lecz w wilejskim, par. Łuczaj.

Citewka, rz., bierze początek w błotach rusakowickich nie busakowickich.

Cytowiany, str. 725 w. 14: zamiast oddany duchowieństwu świeckiemu czytaj: oddany prawosławnemu duchowieństwu.

Czarna Hudna, winno być *Czarna Rudnia*; ob. zresztą *Czernawka*.

Czerepów mylnie, właściwie *Czeresów*.

Czernelica, pow. horodeński, zameczek małych rozmiarów, dotychczas zamieszkały. Właściciele większych posiadłości: spadkobiercy Antoniego Agopsowicza i Petrowicz.

Czernihów. Na str. 827 zamiast Grodno ma być Horodnia.

Czeszewo. Niema w Cz. pomnika Libelta wystawionego przez ziomków, tylko nagrobek wzniesiony przez dzieci.

Czudzkie jez. Rz. Embach płynie do jez. Cz. z jez. Virtz-järw.

Datnów szpalta 1, od końca wiersz 13; Datnów imienicze Eliasza Gimbuta i Piotra, nie Grudowskiego lecz Gradowskiego. Datnów majątek z folw. Wojniatyszki Andrzeja Michała nie Grudowskiego lecz Gradowskiego i Datnów, majętność Chryzostoma i Maryanny nie Grudowskich lecz Gradowskich.

Dawidgródek. Zamiast sady oliwkowe powinno być śliwkowe.

Debreczynka, ob. *Derebczynka*.

Dereneczna zowie się właściwie Deremezna. W tymże artykule zamiast Praskurów winno być Proskurów a zamiast Perehonowka —Perehosiowka.

Dobrohoszcz. Zamiast Marmala czyt. Horwala.

Dobrzyń, tom II, str. 90; mylnie wydrukowano Rudomin, winno być Radomin. Jestto gniazdo rodziny Radomińskich, które sto lat temu przeszło do Ciszowskich, póżniej zaś nabyli je Rościszewscy.

Drohiczówka, pow. zaleszczycki; obszar dworski ma 500 mr. ornej ziemi. Od Jasłowca odległa 2 mile austr., od Zaleszczyk 4 i pół mil.

Dryssa. Nie Konarzewo, Konarzewski, lecz Kossarzewo, Kossarzewski.

Dudy albo *Zadekssnie*, nie Koziełłów lecz Kociełłów.

Dumbel. Dobra D. nie Dusznica należą do Wołłowiczowej.

Dziednowicze, właściwie *Dziernowicze*.

Dzierumicze, właściwie *Dziernowicze*. Nie Koziełło, lecz Korsak.

Dzirnicze nad jez. Hustatą, nie nad Rafałowem.

Dzisna. W powiecie dzisieńskim jeziora: Ukla, Przebrodzie, Pliso i Szo, nie zaś jak wydrukowano na str. 297 t. II, szp. 1, w. 8 od dołu.

Franzdorf. Zamieściliśmy, iż ta kolonia była nazwaną w spisie z r. 1827: Wysogoda. Położony przy tej ostatniej nazwie znak (?), wywołany domysłem zaszłego w jej druku błędu drukarskiego, nie jest potrzebny, bo istotnie kolonią F. założył 1881 r. ówczesny dziedzic dóbr żelechowskich Ignacy Wyssogota Zakrzewski pod nazwiskiem Wyssogota czy Wysogoda, którąby warto tej osadzie przywrócić. Dlatego też bliższe szczegóły o Franzdorfie podamy pod wyrazem Wyssogota.

Fursberg, nie *Fursbery*.

Gabszyszki nie *Gabryszki* w pow. rossieńskim.

Gajdele. Jan Czerwieński, nie Czerniewski.

Georgiewo, nie 1100 dzies. rozl. lecz 404.

Giejnie dwa folw., ma być Gejście, własność Ordów.

Giełcze mylnie, powinno być Giełoże.

Gniewczyce. Nie do 1871 lecz do 1781 r. dzierżawa we władaniu Bułhaków.

Gogolin mylnie wydrukowany w tomie II na str. 603. Powinien stać w porządku alfabetycznym.

Gorszki, nie G.-Romoszkowo lecz G. i Romaszkowo, dwa folwarki, własność nie M. Płoniakiewicza, lecz Aleksandra Płoniackiewicza, nie 1117 dzies. lecz 1111 dzies.; dziś córki jego Maryi Boufałowej. W Romaszkowie bez Gorszków dziesięcin 628. 2) G., wś, pow. horodecki, 466 dzies. ziemi, nie Szenmana lecz Izabeli Szaumanowej, i jej potomstwa Aleksandra, Kazimierza i Wiktoryi Szaumanów.

Granopol. Nie Rojeccy lecz Rajeccy.